

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

SECUNDA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTEM ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DERENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATRENT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆsertim DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET HERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆsertimQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATA, ET EX INNOMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BISSARIONIS.

ACCURANTE J. - P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 10½ VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBIT, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO NEMPE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE NEMPE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLIUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM ENAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM CONTINEAT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOUIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLV.

SYMEON THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPUS.

EXLUDERATUR ET VENIT APUD J. - P. MIGNE, EDITOREM.

IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'ANROISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

282
M582_p
t.155

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV. ANNUS 1430

ΣΥΜΕΩΝ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SYMEONIS

THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI

OPERA OMNIA,

*IASSII IN MOLDAVIA, ANNO 1683, GRÆCE; LATINE VERO NUNC PRIMUM
EDITA,*

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLĒSIÆ RAMOS EDITOR.

TOMUS UNICUS.

VENIT 12 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'ANBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1866

459015

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV, ANNUS 1430.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLV CONTINENTUR.

SYMEON THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPUS.

<i>Notitia de Symeonis ætate, rebus gestis, scriptis, ex Leonis Allatii Diatriba de Symeonibus. Insunt: Symeonis Encomium auctore Eugenio Nomophylace, et Joannis Anagnostæ narratio de Thessalonica anno 1430 ab Amurate capta.</i>	9
<i>Notitia altera ex Fabricii Bibl. Gr.</i>	17
SYMEONIS OPERA. <i>Ex editione Iassensi anni 1683, cujus titulus verbatim et lineatim receditur.</i>	25
<i>Dosithei, Hierosolymitani patriarchæ, Iassensis editionis curatoris, Præfatio duplex.</i>	29
Symeonis Dialogus contra omnes hæreses.	33
De sacramentis.	175
De sacro ritu sancti unguenti.	237
De sacra liturgia.	253
De sacro templo et ejus consecratione	305
De sacris ordinationibus.	361
De pœnitentia.	469
De honesto et legitimo conjugio.	503
De sacro ritu sancti olei.	515
De sacra precatioe.	535
De ordinæ sepulturæ.	669
Expositio de divino templo et de sacerdotibus ac diaconis episcopisque, ac de sacris stolis quibus horum quilibet induitur; necnon de divina missæ, ubi singulorum quæ in illa divino ritu peraguntur, ratio redditur. Transmissa viris piis Cretensibus.	697
Expositio sacri Symboli.	751
Expositio de sacri Symboli vocibus et dictis, ex quibus Scripturæ locis collecta et adversus quos composita fuerint.	803
Articuli fidei Christianæ.	819
Responsiones ad Gabrielem Pentapolitanum.	829
De sacerdotio ad pium monachum quemdam.	953

(Sequebatur in editione Iassensi Marci Eugenicæ, metropolitæ Ephesii, Expositio ordinis liturgiæ ecclesiasticæ, quam invenies inter Ephesii scripta a nobis edita in tomo CLX.)

NOTITIA.

(Ex Leone Allatio in *Distriba De Symeonibus.*)

De Symeone archiepiscopo Thessalonicensi hæc scripseram in opere meo de utriusque Ecclesiæ Con-
sensione libro II, cap. 18, n. 15 : « Hoc eodem tempore florebat Symeon archiepiscopus Thessaloni-
censis. Vixit enim post Barlaamum, Acindynum, Palamam, Gregoram, Philotheum patriarcham, Nilum
Thessalonicensem, Nicolaum Cabasilam, Nilum patriarcham Constantinopolitanum, Isidorum Thessa-
lonicensem, quorum omnium ipse in Dialogo Ecclesiastico contra omnes Hæreses, et de aliis rebus
ecclesiasticis meminit. Imo ipse in eodem Dialogo (1) ætatem suam prodit. Ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς ἡμέ-
ραις ἡμῶν ταύταις περὶ αὐτῆς συνεγράψαντο, πνεύματι ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐκ Θεοῦ οἱ θεηγόροι, καὶ θεο-
φόροι, καὶ χριστοφόροι, καὶ ἔνθεοι ὄντες ἀληθῶς, ὅτε ἐν ἁγίοις Πατρὶ ἡμῶν Κάλλιστος, ὁ τῆς βασιλευσῆς
γεγονὼς Νέας Ῥώμης ἐκ Θεοῦ πατριάρχης, καὶ ὁ σύμπνοους αὐτῷ καὶ συνασκητῆς ὄσιος Ἰγνατίου, καὶ
βιβλῶν οὐκ εἰς συντάξιν παρ' αὐτῶν πνευματικῶς τε καὶ θεοφρόνως, καὶ λίαν ὑψηλῶς ἐπιλοσόφησαν ἐν ρ'
κεφαλαίοις, τῷ ἔντελει ἀριθμῷ ταύτων τὴν περὶ ταύτης γνῶσιν ἐκθέμενοι. Potissimum vero hac nostra
state de vita monastica conscripserunt, Spiritu tanquam qui et ipsi ex Deo cum sint, Deiloqui et Deiferi,
et Christiferi, et a Deo afflati vere existant, sanctus Pater noster Callistus, qui Regiæ urbis novæ Romæ
ex Deo fuit patriarcha, et qui una cum ipso spirabat et exercitabatur confessor Ignatius, et libro peculiari
ab illis composito, spiritualiter, divino, et excelsè nimis philosophati sunt, centum capitibus, numero per-
fecto, perfectum de ea cognitionem tradentes. Opus Callisti et Ignatii habetur in Bibliotheca Barberina
sub hoc titulo (2) : Τῶν ἐν μοναστείᾳ ἐλαχίστων Κάλλιστου καὶ Ἰγνατίου τῶν Σανθοπούλων μέθοδος καὶ
κανὼν ἀκριβής, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἔχων τῆς μαρτυρίας περὶ τῶν αἰρουμένων ἡσύχως βίωσαι καὶ μονα-
στικῶς, περὶ τῆ ἀγωγῆς, καὶ πολιτείας καὶ διαίτης αὐτῶν, καὶ περὶ τοῦ ὄντων ἡλικίων ἀγαθῶν πρόξενος
ἡ ἡσυχία καθίσταται τοῖς λόγοις μετιούσιν αὐτῶν. Διακρίνεται δὲ ἡ παρούσα τοῦ λόγου πραγματεία ἐν
κεφαλαίοις ρ'. Ignatii et Callisti Xanthopulorum methodus et regula exquisita, testimoniis Patrum com-
probata de iis, qui eligunt vitam quietam et monasticam, et de vitæ instituto, ac ratione prædictorum, et
quorum honorum causa quieti sit, iis qui secundum rationem eam amplectuntur. Opus divisum in capita
centum. P. Ἐβει μὲν ἡμᾶς κατὰ τοὺς θελοῦς φάναι χρησοῦς θεοδιδάκτους τυγχάνοντας. Et cum duo sint
Callisti, alter sub Joanne Cantacuzeno, alter sub Manuele Palæologo, annos post fere quadraginta sex, in
dubium verti posset, de quoniam iste Callisto verba faciat : sed cum Nicolai Cabasilæ meminerit, qui
sub Manuele florebat, necesse est eum de secundo Callisto, qui circa annum Domini 1406 patriarchatum
regebat, sermonem habere. Quare ipse circa Joannis Palæologi tempora, vel paulo ante floruit, a Symeone
seniore Thessalonicense post Isidorum, ejus ipse meminit, tertius : inter enim Isidorum et ipsum tan-
tum recensetur Gabriel. Hinc colligitur, quantum hallucinetur Possévinus in Apparatu, qui immani ana-
chronismo scribit, eum vixisse ante annos sexcentos, qui nonnisi ante annos centum octoginta, Possé-
vini tempore, vixerat. In omnibus suis scriptis in Latinos injurius est, quos sæpe carpit, eorumque ritus
cum Græcis comparans, insectatur. »

Et hæc quidem de eo tunc temporis breviter scripsi, nunc cum tempus locusque postulat, alia addam :
præatque illius elogium, quod Eugenius Nomophylax (qua id facultate egerit, dicent similis sortis homines)
in Synodico Dominica Orthodoxiæ in Ecclesia Thessalonicensi recitari solito, appiuxit.

Συμεὼν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γειομένου ἀρ-
χηπισκόπου Θεσσαλονίκης, τοῦ τῆς ἐκτός τε καὶ
τῆς πνευματικῆς σοφίας πλήρους ὑπερφυῶς γενομέ-
νου, κἀν τῇ ἀσκητικῇ αὐτοῦ ὄν ἀγγελικῇ ἀγωγῇ τε
καὶ πολιτείᾳ διαπρίψαντος, καὶ ταύτην εἰς ἄκρον
κατωρθώσας, τῇ δὲ κατὰ Χριστὸν ταπεινώσει τῇ
τῶν ἀρετῶν κρηπίδι κατὰ τὰς ἀψευδεις Δεσποτικῆς
ἐπιγγελίας ἀνυψωθέντος, καὶ διὰ πράξεως ἀναβάν-

Symeonis beatæ memoriæ sanctissimi Thessa-
lonicensis archiepiscopi, qui externæ et spiritualis
sapientiæ super humanum captum repletus in asce-
tico, sive potius angelico instituto, et vitæ ratione
excelluit, eamque cum summa virtute et laude
perfectissime egit, et secundum Christum sui de-
pressionem, virtutum excellentia juxta divina pro-
missa mentiri nescia exaltatus, per actionem in

(1) In libro de sacra prece, cap. 295, p. 210 ed. Jassen s. Edit.

(2) Editum est in Φιλοκαλία τῶν ἁγίων Νηπητικῶν. Venetiis 1752. Vide tomum nostrum CXLVI. Edit.

speculationem ascendit, indeque ita annuente Deo, ut fax lucifera super candelabrum posita, et super excelsum montem ut clarissimus veritatis præco ascendens, dulcibus splendoribus suis, nempe instructionibus non propriam tantum hanc celeberrimam metropolim, sed universum etiam terrarum orbem solis instar illuminavit, et erga Deum et proximum amorem, si quis alius, ostendit, et sacris cantibus sanctorum choros, et ex propriis exornavit, quorum vitam æmulus confecit: angelicis vero, venerandis, ac plane divinis moribus et totius statu hilari vere Deifer re et visu, et zelum fervidum Eliæ quispiam dixerit, proxiis, avitisque Ecclesiæ dogmatibus, enutrivit, et diebus singulis suavi doctrinæ latice abunde irrigabat et sermonibus flexanimis ac jucundis et loquela melliflua universos, veluti Sirenum vi quadam, quæ verbis exprimi nequit. traherat ad se, detinebatque; et antiquorum veluti signum et expressum simulacrum, et pictatis columnam, et virtutis regulam, et Christianæ vitæ typum, propriam vitam ostendere summo studio conatus est, hisque homines universos, qui aliter ac nos sentimus, de fide sentiebant, in stuporem et admirationem, et laudem et glorificationem magni rerum omnium Dei excitavit: memoria sempiterna.

τας εις Εκκλησίαν, και θαύμα, και ὕμνον, και δοξολογίαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ τῶν ὄλων κινήσαντος, αἰωνία ἡ μνήμη.

Annon bene lavit suum Æthiopem Eugenicus? Ex scriptis Symeonis, mentita et falsa esse, quæ ille de doctrina et eloquentia tradit, manifesto evincitur. Quis nobis in aliis eum vera dicere asseverabit? Fides suspecta est.

Et ut Thessalonicensium episcoporum series habeatur, exponenda sunt, quæ ex eodem Thessalonicensi Synodico exscripsimus, quæ sunt:

Isidori, beatæ recordationis sanctissimi archiepiscopi Thessalonicensis, qui instar splendidi sideris gregem suum hunc illustravit suis quotidianis doctrinis et admonitionibus, et æque atque bonus et primus pastor Christus, modis omnibus ovilis curam gessit et longas peregrinationes sustinuit, et quidquid divinum et saluti conducibile videbatur, et sermonibus edocuit, et operibus demonstravit, et vere iis qui ante eum et virtute, et doctrina conspicui fuere, rebus omnibus exæquatus est; perpetua memoria. Gabrielis beatæ memoriæ sanctissimi archiepiscopi Thessalonicensis, qui ab infantia ipsa Deo addictus fuit, et in monastico vitæ instituto primum locum occupavit, indeque veluti virtutis præmium curationem hujus urbis consecutus, multis operibus, et ad Deum precibus eam conservavit, et præ aliis, quibus spiritualibus donis enituit, mansuetudine et charitate condecoratus est, et paternum affectum semper erga spirituales filios commonstravit: perpetua memoria. Symeonis beatæ recordationis archiepiscopi Thessalonicensis, qui et ante pontificatum inter primos ejusdem atque ille ordinis numerat-

τος εις θεωρίαν, κἀντεῦθεν ναύσει Θεοῦ, ὡς φωσφόρου λαμπτήρος ἐπὶ τὴν λυχνίαν τεθέντος, και ἐπ' ὄρους ὕψηλοῦ ὡς λαμπροῦ τῆς ἀληθείας κήρυκος ἀναβεθιχότος, και ταῖς γλυκειαῖς μαρμαρυγαῖς, δηλαδὴ ταῖς αὐτοῦ διδασκαλαῖς, οὐ τὴν ἰδίαν μόνον ταύτην τὴν περιώνυμον μητρόπολιν, ἀλλ' ἤδη και τὴν οἰκουμένην ἅπασαν δίκην ἡλίου καταυγάσαντος, και τὴν πρὸς Θεόν, και τὴν πλησίον ἀγάπην εις ἄκρον, ὡς οὐδαὶς σχεδὸν τῶν ἀπάντων ἐπιδειξαμένου, και φθαῖς ἱεραῖς τοῦς τῶν ἁγίων χοροῦς, και οἰκοθαι καταστέφαντος, ὧν τὸν βίον ἐζήλωκε, και διήνυσε· τῷ δὲ ἀγγελικῷ και σεμνῷ, και θεοσιδεῖ τῶν ἡθῶν, και τῇ ἰλαρᾷ καταστάσει ὄλου τῷ ὄντι θεοφόρου, και ὄντος, και φαινομένου, και ζήλον ἐνθερμον Ἐλίου τις ἄρ' εἴποι τρέφοντος ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν, και πατρικῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, και καθεκάστην ἀφθόνως τῷ γλυκεῖ διδασκαλαῖς ἀρδεύοντος νάματι, και τῷ τῶν λόγων ἐπαγωγῇ και τερπνῷ, και τῇ μελιρρύτῳ φθογγῇ πάντας ὡς περ ἀρρήτων τιῶν Σειρήνων δυνάμει πρὸς αὐτὸν ἔλκοντος, και παρακατέχοντος, και τῶν παλαιῶν ὡς περ ἐκμαγελόν τι, ἡ ἐπισφράγισμα, και στήλην εὐσεβείας και ἀρετῆς κανόνα, και Χριστιανικῆς πολιτείας τύπον τὸν αὐτοῦ βίον ἀναδειξαι φιλονεικήσαντος, ἐκ τούτων τε τοῦς ἀνθρώπους ἅπαντας, και τοῦς ἄλλως, ἡ ὡς ἡμεῖς φρονοῦμεν περὶ τὴν πίστιν δοξάζον-

Ἰσιδώρου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τοῦ δίκην ἀστέρου λαμπροῦ τὴν ποίμνην αὐτοῦ ταύτην καταφώτισαντος ταῖς καὶ ἡμέρην ἱεραῖς αὐτοῦ διδασκαλαῖς, και εἰσηγήσει· και κατὰ τὸν καλὸν και πρῶτον ποιμένα Χριστῶν τοῦ ποιμνίου πάντα τρόπων πεφροντικῶτος, και μακρὰς ὁδοπορίας ὑπενεγκόντος, και πᾶν εἴ τι θεῖον, και πρὸς σωτηρίαν ἐνάγον και λόγοις διδάξαντος, και ἔργοις ἐνδειξαμένου, και τῷ ὄντι τοῖς ἐπ' ἀρετῇ και σοφίᾳ πρὸ αὐτοῦ διατάμψασιν ἐξισωθέντος τοῖς ὄλοις, αἰωνία ἡ μνήμη. Γαβριὴλ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τοῦ σχεδὸν ἐκ βρέφους τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένου, κἀν τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ τὰ πρῶτα σχόντος, κἀντεῦθεν ὡς ἀρετῆς ἐπαθλον τὴν προστασίαν τῆς πόλεως ταύτης ἀναβεξάμενου, πολλοῖς τε ἔργοις, και ταῖς πρὸς τὸ θεῖον δεήσεσι ταύτην τηρήσαντος, και πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς ἔσχε πνευματικῶς χάρισμασι, πραότητι και ἀγάπῃ κεικοσμημένου, και τὴν πατρικὴν εὐνοίαν αἰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τέκνα ἐνδεικνυμένου, αἰωνία ἡ μνήμη. Συμεῶν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει, και τὰ ἐξῆς. Habes supra. Tum sequitur: Γρηγορίου, τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἀρχιεπισκόπου

Θεσσαλονίκης, τοῦ καὶ πρὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐν τοῖς πρώτοις μὲν τῶν ὁμοταγῶν ἐνταῦθα τελοῦντος, ἐδὲ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ πρότερον τοῦ Χριστοῦ ποιμῶν καλῶς ποιμάναντος καὶ φυλάξαντος, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὸν ἱερὸν αὐτῆς θρόνον μετατεθέντος, καὶ μηδενὸς τῶν εἰς σύστασιν ταύτης ἡμεληκότων, οἷς ἐδύνωτο τρύποις, βαβμοῖς τε ἱεροῖς τὸν κλῆρον τοῦτον σχεδὸν πάντα τετιμηκότος καὶ αὐθις, καὶ κοινῇ, καὶ ἰδίᾳ πᾶσι πρὸς τὰς ἐπιρρομένους ἀνάγκας καὶ βοηθοῦντος καὶ συνεργούντος ἀάκτως, καὶ τὸ ἀφιέναι πᾶσιν ἔργοις αὐτοῦ κατὰ τὸν θεῖον νόμον δεικνύντος, αἰωνία ἡ μνήμη. Νίφωνος τοῦ παναγωγιάτου ἡμῶν δισπότου, τοῦ θειοτάτου, τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θεσσαλίας, κολλὰ ἐτη.

Quæ de Niphona hic dicuntur erant postrema in illo codice et alia manu exarata, ut hinc colligatur eo ipso tempore Niphonis scripta fuisse, et præcipue cum multos annos precatur, non æternam memoriam, quod pro mortuis acclamatur, commemorat. In elogio Gabriells in margine adnotatum erat Συμεὼν, *Symeon*, vel *Symeonis*: et si non fallit conjectura, Symeon iste, de quo verba facimus, illius auctor fuit, quemadmodum Symeonis elogium Eugenicus dictitavit. Vixit itaque Symeon ante captam ab Amurate Thessalonicam, et ante excidium illius urbis sex menses fato functus est: illi post captam successit Gregorius. Captæ autem est Thessalonica ab Amurate anno ab orbe condito 6938, Christi 1430. Joannes Anagnosta oculatus rerum testis Narratione de postremo excidio Thessalonicensi: Ἐνάτην ἦγε καὶ εἰκοστὴν ὁ Μάρτιος τότε ἔτος δὲ τριακοστὸν ὄγδοον πρὸς τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἐννακοστῷ ἐνεστήκει: *Diem aperiebat mensis Martius nonum et vicesimum anni sex millesimi nongentesimi tricesimi octavi*. Hinc videas, quantum fallatur *Historiæ politicæ* auctor apud Martinum Crusium et cum eo Leunclavius, Jacobus Pontanus Notis in protovestiarium et alii, qui Thessalonicæ oppugnationem ad annum Christi 1431 referunt. Alii majori anachronismo ad 32, primum Amuratis adventum cum urbem oppressit, cum secundo confundentes; post enim annos duos in eandem rediit, et quidquid post expugnatam urbem beneficis Christianis concessit, hoc secundo maligne admodum pervertit et in pessimum statum res commutavit. Fuit Symeon animo virili, præsentique, qui nec præmiis oblati ab Amurathe Thessalonicensibus, nec minis in eam sententiam duci potuit, ut Græci ejectis Latinis in ditionem Amuratis concederent, ideoque a malevolis acrius accusatus. Rem pluribus prosequitur idem Anagnosta, cujus, cum rarus sit nec omnibus obvius, verba licet proluxiora hic apponam.

Οὕτως οὖν ἡμῖν ἔχουσιν, ὅσα τε ὄραϊ μύρια τὰ Β χαλεπὰ φέρουσι, καὶ τὴν σωτηρίαν ἀπαγορεύουσι, κακὸν ἐξαίφνης ἐπῆλθεν ἕτερον. Τὸ δ' ἦν ἡ τοῦ καλοῦ ποίμνης, καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ποιμῆνα τὴν ψυχὴν ἐφ' ἐκάστης ἀπειδῶς ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου τιθέντος, κατὰ θεῖον βούλημα τελευτή· ἐν καλῷ μὲν ἐκείνῳ γεγεννημένη, βλάβος δ' ἡμῖν ἐπινεγκούσα πολλὴ, τῶν ἐκείνου λιτῶν πρὸς θεῖον στερηθείσιν, εἰς ἐσωζόμεθα. Ὅτι οὐ κατὰ θεῖον αὕτη βούλησιν ἦν, ἀποκτὸς τοῦ φανέντος τῷ μακαρίῳ περιόντι κατ' ὄραϊ ἐκείνῳ. Ἔδοξε πρὸ τοῦ τὴν πόλιν τῷ πολέμῳ ληφθῆναι οἰκόν τινα λαμπρὴν εἰσεῖναι: καὶ καμμάγειον, περισκοπεῖν τε αὐτὸν κατὰ μέρος, καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὸ τε κάλλος καὶ μέγεθος. Ἐν τούτῳ δ' ὄντι φωνὴν ἔβωθεν ἐνεχθῆναι, λέγουσαν, « Ὁ μὲν οἶκος οὗτος, οὗ τὰ κατ' ἕκαστον, ὧ δὲσποτα, ὧ; λαν λαμπρὰ καὶ ὄρατα θαυμάσεις περιαιθρῶν, πίπτει τὸ τάχος· καὶ ἵνα μὴ σε καλύψῃ πεισῶν, ἔξῃσι τοῦτου ταχέως. » Ὁδῶς εἶχεν ἡ ὄψις· καὶ εἰς ἔργον ἦκεν οὐκ εἰς μακρὰν· ἐκείνος μὲν γὰρ, ἵνα ἀναφανῆ δίκαιος, καὶ τῶν πολλῶν τῆς ἀρετῆς ἐκείνου καμάτων λάβῃ τὰς ἀντιδόσεις, εἰκότως οὕτω, καὶ πρὸ τῆς κοινῆς συμφορᾶς, πρὸς ὃν ἐπόθει Κύριον ἐξεδήμησεν. Ὁ δὲ γὰρ δίκαιον τοῦτο παρὰ Θεοῦ κέρριτο, τοιούτων ἵνα κακῶν κείρων σχῆ, καὶ κοινωνήσῃ τῶν

Cum itaque res nostræ ita se haberent, et singula momenta innumeras prope noxas inferrent, deque salute desperarem, malum aul repente irrupit, et validiorem ad amantem animum dijuiciens, boni scilicet pastoris, et æque ac primus pastor quotidie profuse animam ponentis, divino consilio obitus, illi quidem fortunate succedens, nobis vero damna eaque ingentia importans, qui illius ad Deum precibus, quibus salutem nostræ providebatur, privamur. Et divino consilio illum contigisse conjicies ex illis quæ illi adhuc superstiti inter somniamdum evenerant. Visus est sibi, antequam urbs bello concideret, domum præclaram et maximam ingresso, singulas illius partes inspicere, et decora, et magnitudinem mag' opere demirari. His intentum vocem deforis advenientem inaudisse. « Domus hæc, cujus partes singulas illustres atque venustas considera admiraris, acutum concidet, et ne te sua ruina opprimat, quam cito foras eripe te. » Visum hoc effectu non multo post comprobatum est. Ille etenim, ut justus appareret, et virtutis suæ multorum laborum præmia referret, sic, uti par erat et ante commune infortunium ad Deum, quem tantopere concupiverat migravit. Neque enim justum apud Deum reputat-

batur, similium malorum eum participem fieri. Vita siquidem illius non erat aliis similis, et semitæ diversa, ut cum Salomone loquar. Nos vero improbitate plane repleti, in cogitationibus cordis nostri pessimi ambulantes, ut Jeremias inquit, et perinde atque antiquus Israel, murmurantes, u nobis allubescit, rebus non succedentibus jure merito mala, et solida calamitate mactamur, et tali viro orbamur, qui solus afflictissimis hisce temporibus et in tantis rerum discriminibus solatium remanserat. Omnes siquidem eum, uti vitalem in nobis facultatem reputabamus, illius mortem tantummodo ducebamus adversus nos justissimæ Numinis punitionis exordium. Hoc eos redarguit apertissime, qui indigna dicta in eum ingerunt et infamia onerant, quod proditorem non suaserit, et quod eos propriis consiliis altius quidpiam meditates in se, represserit. Opinor equidem ego, cum vellet Deus, ut omnibus innotesceret, quis vir ille sacer esset et quorum dignus, qui vero nos et quibus pœnis obnoxii, quibus miseriis juste excrucianti, id propter res utriusque, in rema utriusque disposuisse. Itaque tam diro malo, obitu nempe illius adnexo et omnibus in civitate viris, mulieribus, pueris, Latinis, Judæis quoque ipsis miserandum in modum sermones conferentibus, et reliqua omnia, quæ eos tum affligebant, e memoria deponentibus, pastoris tantum privationem in mentem revocantibus et sæpe sæpius proferentibus, asserentibusque, ut jam innui, et non temere eredentibus, indicium illud esse et divinæ punitionis et subsequenti excidii, etc... Sed cum huc pervenerim, paucis compellabo hujus, alteriusve insimulatores. Ubinam eratis vos, cum hæc Murætes offerret? Nonne in urbe, et vestris ea auribus usurpastis? Qua igitur ratione cogitatis usi non estis? Quare de quibus alios iucusat, quod non fecerint, vos ipsi occasione premente et nullo impediante non perfecistis? Tam enim nullus pastor erat. Namque ante sex menses inter vivos esse desiderat: neque diræ erant, nec alia, quæ vos recensetis et per digitos exacte numeratis. Quid igitur vobis impedimento fuit? aut cujus opus eventus? Nullius, quilibet respondebit, pie rem computans, quam nostræ improbitatis, quæ ab iracundia liberum Deum in iracundiam movit et ad nostri punitionem, qui incorrecte labimur, excitavit, ut ad nosmetipsos redeuntes in posterum sapiamus. Quod si quis ante acta tempora commemorans iterum nobis opponat, et Pastori causam appingat, qui dedere se volentibus, etiam sententia dicta contradixit, insanientis cogitationes suscipit. Primum enim non addeceat puniticem rerum militarium jura, et hunc quidem tyranorum more principatu pellere, illum contra in possessionem immittere, et mutationum et cædium, necnon damnorum, quæ dum rerum status immutatur, eveniunt, auctorem esse. Neque enim in se in tyrannicum, sed in sacerdotale et militis

Α ἰσῶν ἡμῖν ἄνομος γὰρ ἦν τοῖς ἄλλοις· ὁ βίος ἐκείνου, καὶ ἐξηλλαγμένοι αἱ τρέφοι, τὸ Σολομώντος· εἰπαὶν· ἡμεῖς δὲ κακίας γέμοντες· ὄλω· καὶ ὅπισθ' αὐτῶν ἐνθυμημάτων τῆς καρδίας ἡμῶν τῆς πονηρίας. Τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Ἰερραμίου, πορευόμενοι· καὶ κατὰ τὸν πάλαι γογγυσταὶ τυγχάνοντες Ἰσραὴλ, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιθυμίαν ἀπολαύειν ὅπως οὐκ ἔχομεν τῶν πραγμάτων, δικαίως· οὕτω πεπράγαμεν δυστυχίστατα, καὶ τοῦτο τάνδρῳ ἐσπερήμεθα, μένου περιλειφθέντος ἐν τοιοῦτοις καιροῖς καὶ τοσοῦτοις ἀνιάρως παραμύθιον. Πάντες γὰρ ὡσπερ τινὰ δύναμιν ζωτικὴν ἐν ἡμῖν ἐνομιζόμεν τοῦτο, καὶ τὴν τελευτὴν ἐκείνου μὴδὲν ἄλλο νομίζειν εἰχομεν, ἢ τῆς ἐφ' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης παιδείας· ὅσον προοφίστατο· Ἐλεγχος, καὶ τοὺς ἀδικίαν κατ' ἐκείνου λαλοῦντας, ὅτι μὴ προδοσίαν ἐσκέψαντο, μὴδὲ τῶν σφραῖσι δοκούντων συνιέντας βαθυτέρον ἐνδίκως ἐπιστομίζει· οἴμαι γὰρ ἐγὼ, δεῖξαι βουλευθεὶς ὁ Θεός, ὅς μὲν ὁ ἱερὸς ἐκείνος ἀνὴρ, καὶ τίτων ἄξιος· ἦν, ὅσοι δ' ἡμεῖς, καὶ τίνας εἰσπραχθῆναι δίκαι· δίκαιον ἦμεν, διὰ τοῦτο τὰ καθ' ἑκάτερον μέρος οὕτως· φρονήσε συμπερόντως. Τοῦτο οὖν τοῦ δεινοῦ, τῆς τελευτῆς ἐκείνου φημι, προσθεταίμενον τοῖς ἄλλοις, καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδῶν, Λατίνων τε καὶ αὐτῶν Ἰουδαίων ἑλεσιῶν πρὸς ἀλλήλους· διομιλοῦντων, καὶ τὰ μὲν ἄλλ' ὅσα τοῦτους ἐπέλεξε δηλοῦσιν τῇ λήθῃ παραπεμπόντων, τὴν τοῦ ποιμένου δὲ στέργειν ἐπὶ τοῖν λαμβανόντων, καὶ συνεχῶς προφερόντων, τῆς τοῦ Θεοῦ τε παιδείας, ὡς προῦφη, καὶ τῆς γεγενημένης ἀλώσεως, καὶ λεγόντων σημεῖον τοῦτο, καὶ πιστευόντων... Εἰ ἔτι: Ἄλλ' ἐνταῦθα μικρὸν ἐρήσομαι τοὺς κατηγοροῦντας τοῦ δεινοῦ, καὶ τῆς δεινῆς. Ποῦ ποθ' ὑμεῖς ἦτε, ἐθ' ὁ Μουράτης τὰ τοιαῦτα ὑπέσχετο; Οὐκ ἐν τῇ πόλει καὶ αὐτήκοοι τῶν κηρυττομένων; Πῶς οὖν οὐκ ἐχρήσασθε τῷ λογισμῷ; Πῶς ἂν διανοείσθε οὐκ εἰς πείρας ἡγάγετε; Πῶς ἂν τῶν ἄλλων κατηγορεῖτε μὴ πεπραχόντων, ὑμεῖς οὐκ ἐπράξατε, καιροῦ καλοῦντος, καὶ τῶν ἀπειργόντων οὐκ ὄντων; τότε γὰρ ποιμὴν οὐκ ἦν· μῆνας γὰρ εἶχεν ἐξ γενόμενος ἐξ ἀνθρώπων· οὐδὲ ἀρα, οὐδ' ὅσ' ἔτεσ' ἀπαριθμεῖτε. Τί λοιπὸν τὸ κωλύσαν ἡμᾶς ἦν, ἢ τίνας ἔργον, ὅσα συμβέβηκεν; Οὐδενὸς πᾶς τις ἂν εἴποι λογιζόμενος εὐσεβῶς, ἢ τῆς ἡμῶν ἀμαρτία; ἐκάστου τὸν ἀόργητον εἰς ὄργην καθ' ἡμῶν κινήσας, παιδείαν ἡμῖν ἐπενεγαίν, πταίσουσιν ἀδιόρθωτα, ἵνα τοῦν ἑαυτῶν γενόμενοι καὶ τοῦ λοιποῦ σωφρονίσωμεν. Εἰ δὲ τις τῶν πρὶν ἀπομνημονεύων χρόνων, καὶ πάλιν ἡμῖν ἀντιλέγη, καὶ τῷ ποιμένι τὴν αἰτίαν ἐπάγη, τοῖς προδοδοῦσθαι ἐθέλουσι μὴ τὰ ἴσα φρονήσαντι, καὶ βουλευσαμένῳ, μεμνητός· οἴμαι, κέκτηται λογισμούς. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ τοῦ σχήματος τοῦ ἀρχιερέως στρατηγικῶν πραγμάτων ἀντιαμβάναςθαι, καὶ τὴν μὲν τυραννικῶς; ἐξωθεῖν τῆς ἀρχῆς, τὸν δὲ ἀντιστάγειν, καὶ πραγμάτων, καὶ φόνοῦ καὶ ζημιῶν, τούτων δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐναλλαγαῖς τῶν ἀρχῶν συμβαινόντων, αἰτίων δείκνυσθαι. Οὐ γὰρ ἐπὶ θρόνον αὐτὸν καθίζουσι τυραννικῶς, ἀλλ' ἐπὶ θρόνον ἱερατικῶν, καὶ Δρασιότου

πραΐος, καὶ εἰρήνην διδάξαντος, καὶ δεῖ τοῦτον ἐκ Ἀπαντὸς τρόπου μιμῆσθαι, καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν. Ἐπειτα τί ἐστὶν ὑπερ εἰργαστο; ὅτι τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ἐμμένειν παρῆναι, καὶ τὴν εὐσέβειαν συνεβούλευε μὴ προσέσθαι; ὅτι μὴ καταξινίστασθαι τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ τούτους, ὡς ἐκ Θεοῦ προβληθέντας, ἐδίδασκε στέργειν; Καὶ τί γε ἄλλο προσέτεκεν ἐκείνῳ ψυχᾶς ἀνθρώπων πρὸς Θεοῦ πιστευθέντι; Ὅμως ἐκείνος καὶ οὕτως ἔχων ἐφ' ἐκάστου σχεδὸν ἔτους ἤξιον τὴν πόλιν ἀπολιπεῖν καὶ πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην γενέσθαι· ἴσως ἔν' ἡμῶν ὑπὲρ ἐαυτῶν φρονήσωμεν· ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἠνέχεσθε. Οὐδὲ γινώμης τινὲς τετυχηκασαν πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τὸ τρεπτὸν κακτημένης, καὶ συμμεταβαλλομένης τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν.

His Symeonis certissima tempora teneo. Capta est Thessalonica anno Domini 1430, Martii die nona et vicesima, Symeon e vivis excesserat ante sex menses, ergo præterito Septembri, qui primus anni Græcorum supputatione numeratur. Ergo sub Joanne Manuelis filio Manuele ipso, necnon Joanne Cantacuzeno vitam egit.

NOTITIA ALTERA.

(Fabric. Biblioth. Gr. ed. Harles., tom. XI, p. 338.)

Simeon, Thessalonicensis archiepiscopus (a), sexto mense ante captam a Murate a. C. 1430, 29 Martii, Thessalonicam (b) defunctus, varia scripsit, quibus et ritus et dogmata Ecclesiæ Græcæ illustravit insigniter, et oppugnavit Latinos. Itaque Nic. Conmenus, Græcus licet, Latinorum propugnator acerri- mus, p. 215 Prænot. mystag., Simeonem inter Photianos non Photianæ plane ignorantiam participem virum appellat, et ni desipisset in dogmatibus, nemini recentiorum theologorum imparem. (Fabr.) Conf. Henr. Wharton et Rob. Gerius ad Cavei Hist. litter. S. S. Eccl. tom. II, p. 113 seq.; uterque citat quosdam codd.; prior autem scripsit, Sim. Thessal. claruisse a. 1410 et obiisse a. 1429, mense Sept., sex mensibus ante Thessalonicam ab Amurate iterum expugnatam: posterior autem prodit, eum claruisse a. 1418, et vita decessisse paulo ante captam suam metropolin, a. 1430. — Oudin. Comment. de SS. Eccl. tom. III, p. 2242 seq. ad a. 1410, qui multus est de ætate, potissimum de scriptis horumque codd. et ex aliis præcipue Lambecio et Goaromulta exscripsit. — Hamberger Zuverläss. Nachr. tom. IV, p. 682 seq., ad a. mortis 1429, et Saxius in Onom. litt. part. II, p. 390 seq. qui, eum mortuum esse a. 1430, adjecit. (Hart.)

1. Præcipuum ejus opus est *De fide, ritibus et mysteriis ecclesiasticis*, quod integrum Græce lucem vidit Jassii in Moldavia a. 1683 fol., curante Dositheo, patriarcha Hierosolymitano, et merito laudatur ab H. Whartono in Auctario historiæ dogmaticæ Usseii de Scripturis et sacris vernaculis p. 440; et Rich. Simone in *Bibl. Selecta*, tom. I; cap. 29, pag. 237 seq. (Fabr.) Fabricius noster infra in vol. XIV, p. 49 seq. vet. ed. Simeonis Thessalonic. Opus ecclesiasticum, quod beneficio Maurocordati, Hungaro Walachiz principis, acceperat, curatius et uberius descripsit, et capitulum ejus ælenchum et quædam specimina dedit. Auspiciis, ait, et sumptu Joannis ducis, labore Joannis Molibdi, Heracleensis, excusum, Græce lucem vidit Jassii in Moldavia a. 1683 fol. opus Simeonis hoc titulo: Συμεὼν τοῦ μακαρίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης κατὰ ἀλφάβητων, et cætera quæ in fronte operis infra leguntur.

(a) Eugenius Nomophylax in Synodico, Dominica orthodoxiz in ecclesia Thessalonicensi recitari solito, apud Allatium, *De Simeonibus* (supra), ubi celebrantur Thessalonicæ archiepiscopi Isidorus, Gabriel, Simeon, Gregorius et Niphon. Etiam senforis Simeonis Thessalonicensis meminit

Allatius, *De consensu utriusque Ecclesiæ*, p. 865. Is est, qui Isidorum in archiepiscopatu Thessalonicensi antecessit.

(b) Joannes Anagnosta, in Narratione de capta Thessalonica, in Allatii *Symmictis*, p. 346 et 353.

Præmittitur volumini præfatio duplex Dosithei, patriarchæ Hierosol., in quarum posteriore (1) Simeon Thessalonicensis celebratur.

In prima præfatione, data Adrianopoli et directa ad Joannem Ducem, Dositheus laudat hujusce curam ac benignitatem in promovenda Simeonis editione, publico bono demonstratam (2).

Hujus operis partes sunt: Ἐρμηνεῖα περὶ τοῦ θεοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἱερῶν τε περὶ καὶ διακόνων καὶ ἀρχιερέων τε καὶ ὧν ἕκαστος τούτων στολῶν ἱερῶν περιβάλλεται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς θείας μυσταγωγίας λόγον ἕκαστῃ διδοῦσα τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων θείως καὶ τοῖς ἐν Κρήτῃ ζητήσασσι ἀποταλαίωσα, de templo et missa, quod Græce et Latine edidit Jacobus Goar, in *Euchologio*, pag. 212, 252 (5). Latine et minus sincerum Jacobus Pontanus, S. I. Ingolstad. 1603, 4, pag. 425 seq., in *Append. Opp. Sym. Junioris theol. recusum in Supplemento Bibliothecæ Patrum*, Morelliano Paris. 1039, fol. tom. I, pag. 365; et in *Lugdunensi Bibl. Patrum*, tom. XXII, pag. 767. (*Fabr.*) Item in *Colon. Bibl. Patr.* 1618, fol. vol. XII, part. 1, p. 741. — MS. *Vindob.* in cod. Cæs. CLXVI, n. 11, et in cod. 272, V. Lambec. IV, p. 390 seq. et V, p. 457 seq. Koll. — *Ibid.* in cod. 270, plura sunt Simeonis Thessal. scripta; n. 1: *Dialogus ecclesiasticus et de sola vera fide, simul etiam de septem Ecclesiæ sacramentis, et de templo, rebusque et hominibus ad illud pertinentibus*: tum secundum Fabricii ordinem n. 2, 3-6: *Preces sacre sex(a), n. 7* cõdicis, et n. 8 cod. *Accurata difjudicatio legitimarum et illegitimarum nuptiarum, excerpta ex libro juridico Theodori Balsamonis*; de quibus copiose agit Lambec. V, pag. 431 seq. Kollar. — *Ibid.* p. 470, in cod. 282, *Excerpta ex Simeonis Thessal. monitis de vita ascetica, s. monastica*. Monac. in codd. Bavar. 58 et 286 *Expositio de divino templo, etc.* V. Hardt. in *Aretini Beytrægen, etc.* n. 1804, part. 1, p. 34, etc. s. Cat. mss. Gr. Bavar. pag. 43 et 44. — in cod. Harlei. 5630, opera quædam, quorum tamen tituli non indicantur in catal. mss. bibl. Harlei. Oxon. in codd. Barocc. 75, *De templo, etc.*; 107. *Expositio liturgiæ*; inc. Ἐξ ἀγάπης θείας. Et plura sim. scripta in cod. 294, nempe acc. ordinem Fabricii n. 1, 4, 5 ac 6, et *Epistola adhortatoria ad viam salutis, etc.* — *Explanatio liturgiæ s. missæ* est quoque Vindobon. in cod. Cæs. XIII, n. 6, et incipit: Προσῆγετο δῶρα τῷ Θεῷ. V. Kollar. *Suppl'em. ad Lambec.* I, p. 129 seq., qui observat opus in hoc cod. esse multo copiosius, quam illud quod vulgavit Goar in *Euchologio* suo, pag. 212, et luce publica dignum. — *Taurin.* in cod. 65, in quo etiam est Sim. Thessal. *Dialogus contra hæreses, etc.* V. Cat. codd. Gr. Taurin. pag. 161 seq. — Paris. in *Bibl. publ. codd.* 1267 et 1281, *Expositio liturgiæ*, et in duobus posterioribus sunt quoque *Responsiones ad interrogata Gabrielis, etc.* *Ibid.* in cod. 1282, exstant varia Sym. Thessal. opera, quæ omnia lucem viderisse Lassii a. 1683, dicuntur, in *Cat. mss. bibl. Reg. II*, p. 274. — *Sec. Montfauc.* in *Bibl. biblioth. mss.* p. 478, *bibl. Venet.* in *bibl. Grimana* et pag. 623 B. in cod. Scorial. *De mysteriis Ecclesiæ.* — pag. 504 A. in *bibl. Ambros. Mediol. de sacramentis Ecclesiæ; de templo Dei, etc., De oratione; Responsiones ad interrogata sacerdotis cujusdam de rebus theologis.* (*Harl.*)

Ἐκκλησιαστικὸς διάλογος κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων καὶ περὶ τῆς μόνης πίστεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῶν ἱερῶν τελῶν τε καὶ μυστηρίων πάντων τῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲν αὐτοῦ ἴδιον κεκτημένος, ἀλλ' ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων ἑρανισθεὶς αὐτῷ καὶ συντεθεὶς κατὰ δύναμιν, ἀπολογία διδοῦς ἕκαστῃ τῶν κατὰ καιροῦς ἠρωτηκῶτων. *Dialogus adversus omnes hæreses*, in quo inter alia laudat clarum sua ætate Callistum Xanthopulum, qui a. 1395 fuit patriarcha (Politanus, et Latinos hæreticis ascribit. Varia ex illo dialogo producit passim Allatius in suis scriptis, ut libro *De Simeonibus*, p. 185; *De ætate ordinum*, pag. 42 seq.; *De libris ecclesiasticis*, p. 7; *De purgatorio*, p. 100,

(a) Desunt in editione lassensi. Earum titulos et initia Lambercius ita exscribit: « Septimo, et quidem a fol. 466, pag. 2, usque ad fol. 477 pag. 2: *Ejusdem Symeonis archiepiscopi Thessalonicensis Precationes sacre sex*, quarum prima *contra hostium Gentilium incursionem* inscribitur atque incipit his verbis: Τοῦ αὐτοῦ εὐχὴ κατ' ἔθνικῶν πολεμίων ἐν παντὶ καιρῷ ἀναγκαία τῆς αὐτῶν ἐπιθέσεως. Πάτερ, Ἰῆσὺ καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὁ μόνος ἐν Τριάδι Θεός, ὁ ἀγαθός, ὁ ἔλεημων, etc. Secunda in Encænii templi beatissimæ Virginis Deiparæ τῆς Ἀχειροποιήτου sive non manufactæ: Εὐχὴ ἐπὶ τοῖς ἔγκαινις τοῦ θεοῦ ναοῦ τῆς παναγίας Θεοτόκου, τῆς ἀχειροποιήτου. Ἀγεται δὲ καὶ πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου, ἥνικα μετὰ λιτανείας εἰσέρχεται ὁ ἀρχιερεὺς, ὁπαλλάσσων μικρὸν τὰ περὶ τῶν ἔγκαινιων ῥήματα. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, etc.

Tertia ad beatissimam Virginem Deiparam in solemnium supplicatione. Εὐχὴ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἐν λιτῇ γενομένην, Ἀγιωτέρα τῶν ἀγγέλων, ἐνδοξοτέρα τῶν ἀρχαγγέλων, etc. Quarta ad beatissimam Virginem Deiparam cujuslibet necessitatis causa: Εὐχὴ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἐπὶ πάσῃ αἰτήσει. Κεχαριτωμένη, εὐλογημένη, ὡς πᾶσαν τετιμημένην χεῖριν, etc. Quinta tempore terræ motus, siccitatis et famis et quarumcunque aliarum calamitatum: Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα εὐχὴ ἐπὶ σεισμῷ, καὶ αὐχμῷ, καὶ λοιμῷ, καὶ πάσῃ ἄλλῃ κακώσει. Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, παντοκράτορ ὁ Θεός τῶν ἀγγέλων, ὁ βασιλεὺς τῶν ἁγίων, ὁ κτίστης τοῦ σύμπαντος, etc. Sexta ad Spiritum sanctum in festo Pentecostes: Εὐχὴ εἰς τὴν Πεντηκοστήν, εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, Ἀγαθὸ καὶ ἀγαθότητος πηγὴ, ἄγιε καὶ ἁγιασμῷ χορηγῆ.

(1) priore Fabric., male. Edrr.

(2) Duplicem Præfationem vide infra in fronte Operum Simeonis. Id.

(3) At hujus operis textus tertia parte auctior est in editione lassensi. Id.

110, etc. Exstat mss. in Bibl. Cæsarea, Vaticana aliisque. (Fabr.) Add. modo memoratis codd. inter mss. codd. Paris. bibl. publ. a Sevino ex Oriente allatos, cod. 17, teste Montfaucon. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 1031 C. et Mart. Crusium in *Turco-Græcia*, supra, in vol. VIII, pag. 96, sub fin. (Harl.)

De septem Ecclesiæ Sacramentis, quem librum Fridericus Metius Latinitate donavit, teste Possevino, sed non edita est ejus interpretatio : dialogum *De penitentia* Græce et Latine vulgavit Joannes Morinus in opere *De sacramento penitentia*, Paris. 1651 fol. et recuso Bruzell. 1685 et Venet. 1702 fol. p. 471-476, nec non περὶ τῶν χειροτονιῶν libellum *De ordinatione* in opere de sacris ordinationis ritibus Paris. 1655 fol. Bruzell. 1686 fol. Utraque ex Morini versione leguntur etiam in *Bibliotheca Patrum* edit. Lugd. tom. XXII, pag. 792 et 795. [Quosdam codd. jam paulo ante laudavi. Add. in cod. bibl. Escorial. *De Ecclesiæ sacramentis* capita 14 teste Plucro in *Itinerar. per Hispan.* pag. 190. — Vindobon. in cod. Cæsar. 15, n. 4, sunt quoque capita 14 Conf. Kollar. in Supplem. ad Lambec. qui pluribus, vel ex disertis nostri cod. verbis in sine contra Fabric. nostrum docet, illud syntagma nihil aliud esse, nisi partem magnam operis Sim. Thessal. ante memorati, s. *Dialogi eccles. contra hæreses* : quod etiam colligi potest ex ordine capitum in ed. Dosithei. Ex eo etiam cognoscimus, quæ, ab Allatio memorata, et a Fabricio pro ineditis habita, in illa editione Incom viderint. (Harl.)] — Laudant Simeonis de sacramentis Jeremias patriarcha CPol. in Responsionibus ad theologos Wirtenbergenses, Franciscus Turrianus ad *Constitut. apostol.* Petrus Arcudius in *Concordia*, pag. 6, 7, 19, et passim; Gabrielem quoque Severum: Philadelphiensem plura ab eo mutatum notans, pag. 10. Similiter Allatius in pluribus scriptorum suorum locis, ut *De consensu*, pag. 1159 seq., 1256, 1259, 1276, etc., de ætate ordinum, pag. 42 seq., 136 seq.

Cætera hujus Simeonis adhuc quod sciam inedita (1), ab eodem Allatio memorantur n. 193 seq. libro *De Simeonibus*.

2. Ἀποκρίσεις πρὸς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Πενταπόλεως κύρ Γαβριήλ. *Responsiones ad interrogata sanctissimi metropolitæ Pentapolitani Gabrielis*. P. Ἐδὲ μὲν τὰς τοιαύτας τῶν ἐρωτήσεων ὑψηλοτέρας, καὶ ὑπερ ἡμᾶς. Responsiones sunt numero 85 (a). Legebantur in Palatina, et nunc in Vaticana, [et *Mosquensi*, cod. 389. V. Matthæi uotit. etc., p. 248. (Harl.)] Continent multa theologica, moralia et ecclesiastica, et essent maxime utiles, si ederentur.

3. Ejusdem : Περὶ ἱερωσύνης πρὸς τινὰ τῶν εὐλαβῶν μοναχῶν ἱερᾶς διακονίας ἡξωμένων, ἔτι καὶ τοῦ ἀρχιεπίσκου εἰς τὸν τοῦ πρεσβυτέρου τελούντο; τότε βαθμόν. *De sacerdotio ad quemdam pium monachum sacro ministerio insignitum, adhuc præule in presbyteri ordine existente*. P. Ἐν Χριστῷ μοι ἀγαπητὲ καὶ γνησιώτατε ἀδελφεῖ τὴν ὀφειλὴν τῆς ἀγάπης. (Fabr.) ms. in cod. Baroc. 294, n. 13. In bibl. Bodlei. inter adversaria Ger. Langbaeni, ex Sym. Thessal. responsis de fine sæculi, et ex ejusd. quæstionibus de typicis Sabæ et Damasceni. V. Cat. mss. Angl. etc. I, p. 268. (Harl.)

4. Τοῦ αὐτοῦ Ἑρμηνεῖα συνοπτικὴ κατὰ δύναμιν εἰς τὸ τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως τῶν Χριστιανῶν θεῖον καὶ ἱερὸν Σύμβολον. *Expositio compendiosa, uti potuit, in orthodoxæ et inculpatae nostræ fidei Christianorum sacrosanctum Symbolum*. P. Περὶ τοῦ ἱερωτάτου Συμβόλου τῆς ἀληθοῦς καὶ μόνης τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν πίστεως. Mosquæ in cod. synod. 81, 8. V. Matthæi Notit. codd. Gr. Mosq. p. 61, et p. 321, in cod. 39, in quo etiam sunt sequens opus, et *De articulis fidei*. (Harl.)]

5. Τοῦ αὐτοῦ Ἐκθέσεις ἀναγκασιωτάτη περὶ τῶν τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου ῥήσεων, ὅθεν συναλέγησαν, καὶ κατὰ τίνων αὐταὶ συγχεόμεναί εἰσι. *Expositio perquam necessaria sententiarum sacri Symboli, unde collectæ sunt, et adversus quos dictatæ*. P. Καλὸν ἐκθέσθαι, καὶ ὅθεν τὸ ἱερωτάτον παρὰ τῶν θεῶν Πατέρων συνετέθη Σύμβολον. (Fabr.) Mosquæ in cod. synod. 279, 8. V. Matthæi l. c. p. 180. (Harl.)

6. Περιεκτικὰ, ὡς δυνατὸν, τῆς μόνης τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν πίστεως κεφάλαια δώδεκα, ἅπερ τινὲς ἄρθρα καλοῦσι τῆς πίστεως, σαφέστερον συντεθέντα παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Συμεῶν, καὶ οὗ ταῦτα περιέχει τὸ θεῖον Σύμβολον; καὶ περὶ τῶν περιεκτικῶν ἀρετῶν. *Continetia, ut fieri potuit, solam Christianorum fidem capita duodecim, quæ nonnulli articulos fidei nuncupant, clarius elucidata ab archiepiscopo Thessalonicensi Symeone; eaque comprehendere sacrum Symbolum, et de comprehensivis virtutibus*. P. Ἡ ἀληθῆς καὶ μόνη τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν πίστις ὑπερ νοῦν οὐσα καὶ λόγον. (Fabr.) Mosquæ in cod. Synod. 279 8; V. Matthæi l. c. p. 180. (Harl.)

(a) Nonnulla ex his profert Allatius, lib. *De purgatorio*, pag. 31, 140, 214, et *Contra Hottinger*. pag. 8. Exstant etiam mss. in bibl. Bodleiana, codice Barocc. 91, e quibus Joens adducitur ab Humfredo Hody in libro anglice edito : *The case of sees vacant*, pag. 86. (Fabr.) Item in cod. Barocc.

85. — Vindobon. in cod. 13, n. 5, sunt tantum responsa decem. v. Kollar. Supplem. pag. 128 seq. Integra sunt in cod. 170, n. 2. V. Lambec. 6; supra, ubi jam aliorum codd. mentio facta est, memoratum. (Harl.)

(1) Sequentia opuscula, sub num. 2, 3, 4, 5, 6, 7 memorata, jam ab annis plus centum edita prostabant cum Harlesius Fabricii *Bibliothecam* retractabat, de quo monere debuisset. Edit.

7. Τοῦ αὐτοῦ περὶ ὧν καινοτομοῦσι Λατῖνοι (1). *De iis, circa quæ Latini innovant. P. Πρῶτον μὲν τὸ περὶ τὴν πίστιν ἀποσφαλῆναι, καὶ προσθήκην θεῖναι τῶ ἱερωτάτῳ Συμβόλῳ.*

8. *Ejusdem plura referuntur ad leges et canones pertinentia a Manuele Malaxa in Nomocanone.*

9. *Canones etiam et hymnos in sanctos composuisse, ex Eugenio colligo : Καὶ ᾠδαὶ ἱεραὶ τοῦ τῶν ἁγίων χοροῦ, καὶ οἰκοθεν καταστῆφαντος, ὧν τὸν βίον ἐζήλωσε, καὶ διήνυσε. Et sacris cantibus sanctorum choros, et ex propriis exornavit, quorum vitam æmulatus confecit. Horum tamen ipse nihil vidi. Hactenus Allatius. (Fabr.) V. cod. Vindob. citat. n. 7 et 8. (Hart.)*

[In cat. codd. Gr. Naniæ. p. 151, n. 7. cod. 74, citantur Simeonis Thessalon. Oratio, quæ tamen auctorem habet Simeonem Mamant. (2) et supra numeratur n. 25 ; et p. 152. Opus ejusd. Sim. Mam. — Sim. Thessal. Oratio in Assumptionem Mariæ, Paris. in bibl. publ. Cod. 987, n. 7. (Hart.)]

10. Simeonis Thessalonicensis *Chronicon* ms. in Philippico imp. laudat Cangius in *Glossario Græco*, p. 1606, nisi calami errore Thessalonicensem posuit, atque intellexit *Chronicon* Simeonis Logothetæ quod frequentissime citat alibi, ut in diss. De hebdomo, pag. 128, 129, 153, 154 ; et notis ad Zonaram p. 28, 55, 70, et 79 ; et in Appendice ad *Glossar.* p. 4, 5, 6, 7, 22, 23, 36, 45, 56, 57, 58, 59, 72, 74, 75, 83, 84, 86, 90, 92, 100, 101, 103, 106, 110, 113, 114, 115, etc. De hoc dixi vol. VI, p. 352 et 458. [s. vol. VII, p. 471 sq. et p. 683 sq. ed. nov.], ubi etiam de *Historia chronica* adhuc itidem inedita Simeonis Sethi lingua Græcorum vulgari, ab origine mundi ad imperium usque Constantini Ducæ, de qua paulo ante de Simeone Setho, n. 7.

(1) Est caput vicesimum libri *Contra hæreses*. Edit.

(2) Seu Juniorem, jam a nobis recusum tom. CXX. Edit.

ΣΥΜΕΩΝ

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΑΤΑ ΑΙΡΕΣΕΩΝ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΟΡΘΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΗΜΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ, ΤΩΝ ΤΕ ΙΕΡΩΝ ΤΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ,

ΠΕΡΙ ΤΕ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΑΟΥ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤΩ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΙΕΡΕΩΝ

ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΩΝ,

Και τῶν ὧν ἕκαστος τούτων στολῶν ἱερῶν περιβάλλεται,

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΕ ΤΟ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ἙΡΜΗΝΕΙΑ,

Και τῶν τούτου βήσεων ἕκθεσις ὅθεν τε συνελήγησαν, και κατά τίνων συγκαίμεναι εἰσιν,

Ἔτι δὲ Περιεκτικὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κεφάλαια, ἦτοι ἄρθρα δώδεκα,

Καὶ ὅτι ταῦτα περιέχει τὸ ἱερὸν Σύμβολον. Καὶ περὶ τῶν περιεκτικῶν ἀρετῶν,

Ἀποκρίσεις τε πρὸς τινὰς ἐρωτήσεις ἀρχιερέως ἠρωτηκότος αὐτόν,

ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ,

ΜΕΘ' ἧν

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΦΕΣΟΥ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ (1).

Τυπωθέντα διὰ δαπάνης τοῦ εὐσεβεστάτου ἐνδοξοτάτου ἐκλαμπροτάτου τε καὶ
γαληνοτάτου ἡγεμόνος κυρίου κυρίου Ἰωάννου Δούκα βοεβόδα πύσης Μολδοβλυσίας,

Τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου αὐθέντου καὶ ἀρχηγοῦ πάσης Ὀκραϊνης,

Ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσει τοῦ λογιωτάτου νοταρίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κυρίου Ἰωάννου
Μολίβδου τοῦ ἐξ Ἑρακλείας,

Ἐν τῇ σεβασμίᾳ πατριαρχικῇ καὶ αὐθεντικῇ μονῇ τῶν πρωτοκορυφαίων

Ἀποστόλων, τῇ καλουμένῃ Τζετατζούτᾳ,

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ΔΧΠΓ', κατὰ μῆνα Ὀκτωβρίου.

ΕΝ ΓΙΑΣΙΩ ΤΗΣ ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ (2).

(1) Latine : B. Simeonis archiepiscopi Thessalonicensis contra hæreses, et de sola recta nostra Christianorum fide, et de sacris ritibus et mysteriis Ecclesiæ Dialogus. Præterea de divino templo et de episcopis, presbyteris ac diaconis, et de sacris stolis sive vestimentis, quibus quisque induitur, et de divino cultu ac mystagogia. Interpretatio in Symbolum fidei Christianæ, et vocum ejus expositio, atque unde collectæ illæ et quibus oppositæ fuerint. Capita item et articuli quibus recta fides continetur, et quod illa sacro comprehendantur Symbolo, et de virtutibus ouæ in

eodem commendantur. Responsiones ad quædam quesita episcopi, et denique de sacerdotio. Post hæc, Marci Eugenici sapientissimi doctissimique metropolitæ Ephesi expositio ordinis liturgiæ ecclesiasticæ. Impressum, etc.

(2) Et in calce libri : Ἐπιμελεῖα δὲ καὶ διορθώσει τοῦ λογιωτάτου κυρίου Ἰωάννου Μολίβδου, τοῦ Περιπόλου, παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Κουαίου, κυρίου Μητροφάνους.

Χριστῷ, δίδου πονέσαντι τὴν πολυούλκον ἀρωγῆν.

DOSITHEI NUNCUPATORIA

AD JOANNEM DUCAM

Laudat ejus curam ac benignitatem in promovenda Symeonis editione, publico bono demonstratam.

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ, ἐνδοξοτάτῳ, εὐσεβεστάτῳ, γαληνοτάτῳ τε καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ αὐθεντῇ καὶ ἡγεμόνι πάσης Μολδοβλαχίας, τῷ τρίτῳ, καὶ Ὀκραίνης τῷ πρῶτῳ, κυρίῳ κυρίῳ ἸΩΑΝΝῆ ΔΟΥΚᾶ Βοεβόδα, τῷ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι υἱῷ ποθεινοτάτῳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀποστολικῆν εὐλογίαν ἐν ἀγίῳ φιλήματι.

Συγκρίνων τις τῶν ἁγίων Πατέρων τὸν παλαιὸν Ἰσραὴλ μετὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀνθρώπου, ἔλεγεν· Ὁ πόσις χάριτος ἡξιώθη, ἄνθρωπε, ἰδὼν τὸν Θεόν. Εἶδε, καὶ ἤκουσεν Ἀβραάμ, ἀλλ' ἐξωτέρως, ἦτοι δι' εἰκότων. Εἶδεν Ἰωβ καὶ ἤκουσεν, ἀλλὰ διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν. Εἶδε Μωϋσῆς ἐν τῇ βάτῳ, καὶ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, ἀλλὰ δι' αἰνιγμάτων εἶδεν ἐπὶ τῆς πέτρας, καὶ μάλιστα εἰς ὄπην τῆς πέτρας, ἀλλ' εἶδε τὰ ὀπίσθια. Εἶδεν Ἡσαΐας, ἀλλ' ἐξωτέρως, ἐν θρόνῳ ὑψηλῷ δηλονότι. Εἶδεν Ἰεζεκιήλ, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐξωτέρως, ἐν μέσῳ τεσσάρων ζώων. Καὶ ἵνα ἴσῃ τοὺς λοιποὺς, εἶδε Δανιὴλ ἀλλ' ἐν ὄραματι νυκτός. Εἶδαν, ὁμοίως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ εἶχον. Εἶχον Πνεῦμα προφητείας, « Ἀφελῶ » γὰρ, φησὶν, « ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, » τῷ Μωϋσῆ ὁ Θεός, ἀλλ' οὐκ εἶχον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅθεν ἡ Γραφή περὶ τῶν Σαμαρειτῶν φησὶν· « Οὐπω γὰρ ἦν ἐπιπεπτωκὸς ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν Πνεῦμα ἅγιον. » Καὶ τινες μαθηταὶ ἔλεγον τῷ Παύλῳ ἐν Ἐφέσῳ, « Οὐδὲ γὰρ εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν, » ἤκουσαμεν. Οὐχ ὅτι οὐ κείται ἐν τῇ Γραφῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ὅτι μηδενὸς τῶν παλαιῶν Πνεῦμα ἅγιον εἰληφότος, οὐδ' εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἤκουσαμεν, ἔλεγον. Ἀλλὰ σὺ ἄξιωσας τῆς τοιαύτης χάριτος οὐσιωδῶς, ὡς ὁ Κύριος ἐπηγγέλλατο· « Καὶ ἐγώ, » φησὶν, « ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλων Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένη εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτό. Ὑμεῖς δὲ γινώσχετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἐστί. » Ὁρᾶς, Χριστιανὲ, ἦν ἔλαβες χάριν; Ἦς οὐδ' οἱ προφήται, οὐδ' οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ προπάτορες ἡξιώθησαν; Ὅθεν ἔλεγεν ὁ Κύριος, « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πολλοὶ προφήται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκηκόατε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. » Ὅστε μόνοις τοῖς πιστοῖς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, σκηνώσαντος ἐν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐδόθη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μένει μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. Ἐπερίσσευσε δὲ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς ταύτης ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι εἰς τὴν σὴν ἐκλαμπρότητα, ὅτι εἰς τοῦ καιροῦ τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς ἐγένετο καὶ τῷ γένει ἡμῶν ὁ Ἑλληνικὸς τύπος, δι' οὗ παντὶ τῷ κόσμῳ Πνευματικὴ εὐφροσύνη εὐαγγελίζεται. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Ἰωσίας τὸ βιβλίον τοῦ νόμου ἀναγνοὺς, ἐνώπιον τοῦ πορευθέντος ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἰσραὴλ, ἐπαινεῖται, ἡ δὲ σὴ ἐκλαμπρότης, διαδιδούσα τύπῳ τὴν βιβλίον ταύτην εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, οὐ σκιώδη ἐμφαίνουσαν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν εὐαγγελικὴν ἀληθειαν, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, μακαρίζεται. Οἱ γὰρ τῆς Χριστιανικῆς ὁρθῆς λεωφόρου τῶν δογμάτων ἱκτραπέντες ἔθνη, καὶ οἱ τὴν ἀκριβῆ τοῖς ἀποστόλοις τε καὶ Πατράσι ἀτραπὸν ἀπωσάμενοι αἰρετικοὶ τε καὶ σχισματικοὶ, ἀκάνθαι καὶ τριβόλοις περιπεπτώκασιν. Ὡν τὴν Ἐκκλησίαν ἐμπλήσαι βουληθέντες, τοῦ σκοποῦ διήμαρτον, τοῦ Κυρίου τὴν βασιλικὴν ὁδὸν ἀρρήτοις θριγκοῖς, τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων συγγράμμασι κατασφαλισαμένοι. Ὡν σύνοψις ἐστὶν ὁ τῆς παρούσης βίβλου ἐν ἀγίῳ Πνεύματι Πατῆρ. Ὁ τῆς ὁσίας μνημῆς Θεσσαλονικῆς ἀρχιεπίσκοπος Συμεὼν. Ὅν οἶόν τι φῶς νυκτὶ διὰ τοῦ τύπου λαμπαδοῦχεις, καὶ καθιστᾶς δῆλον ἐξ ἀδήλου, καὶ φανερὸν ἐξ ἀφανοῦς, ὡς ἂν μὴ οἱ φονεῦται ἐπιστηδήσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς τοίχῳ κεκλιμένῳ καὶ φραγμῷ ὠσμένῳ, τῆς προφητείας πληρώσας τὴν πρόρρησιν. Ὅτι δὲ τῶν εὐσεβῶν ἡγεμόνων ἐστὶν ἴδιοι τρόποις παντοίοις, καὶ ὁση δύναμις τῇ προσκυνητῇ καὶ καθολικῇ ὀρθοκείᾳ τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν διακοινεῖν, ὁ ἰσαπόστολος Κωνσταντίνος ἐμπεδοί. Τούτῳ μοι πρὸ πάντων, φησὶν, εἰς ἕνα προσήκει σκοπὸν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαριωτάτοις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πλήθεσι, πίστιν μίαν, καὶ εἰλικρινῆ ἀγάπην, ὁμογνώμονά τε περὶ τὸν παγκρατῆ Θεὸν εὐσέβειαν διατηρήσῃ. Εἰ δὲ καὶ ἀληθὲς τὸ τινὶ σοφῷ εἰρημένον, ὅτι δεῖ ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς Θεοῖν ὕμνεῖν, καὶ δίκην, καὶ πρόνοιαν, ἐν δὲ ἡθικοῖς νόμον, καὶ κοινωνίαν, ἐν δὲ πολιτείᾳ τὸ καλὸν ἐκδιδάσκειν. Ταῦτα πάντα ἡ σὴ μεγαλόνοια νυκτὶ ἀπετέλεσε, τὴν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν ἀληθοῦς θεολογίας, ὅσων τε περὶ δημιουργίας, καὶ προνοίας, καὶ κρίματος, αἰωνίου, καὶ ἔσων περὶ μυστηρίων, καὶ ἐθῶν, καὶ τάξεων, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κατατάξεως, καὶ κοινωνίας μὲν τῶν ὀρθοδόξων, ἀκρινωνοσίας δὲ τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν, καὶ ὅσων περὶ πολιτείας ἐνθέου συνῆλθ' ἐν τῇ Γραφῇ, καὶ τῷ δημιουργῷ ταύτης ἀγίῳ Πνεύματι, τῶν ἁγίων, ἢ τῶν εἰρημένων τοῖς ἁγίοις σύνοψιν, ἦν ὁ μακαριώτατος Συμεὼν λιτῇ τῇ φράσει συνέταξε προθύμως, διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης τῷ Θεῷ ἀφοσιωσάμενῃ. Εἰ δὲ καὶ ἀρχαῖον καὶ πρεσβυτάτον ἔργον τῆς παλαιᾶς Ἱπείρου τὸ περὶ τοὺς φίλους εὐχάριστον, Πύβλος γὰρ ὁ τῶν Ἱπείρωτων βασι-

λεύς, Ἀερόπου τινός φίλου ἀποθανόντος, οὐκ ἔνεγκε μετρίως, ἐκείνον μὲν ἀνθρώπινα πεπονθῆναι φάσκων, ἑαυτῷ δὲ μεμφόμενος, ὅτι μέλλων εἶναι καὶ βραδύνων, χάριν οὐκ ἀπέδωκεν αὐτῷ· κόσμη μᾶλλον αὐτός, Ἥπειρώτης μὲν ὢν, ἀλλ' εὐσεβέστατος, καὶ αὐθέντης, ἀλλὰ φιλόχριστος, καὶ ἡγεμῶν, ἀλλὰ μεγαλοπρεπέστατος, εὐ φίλον τινά, ἀλλὰ τῶν πάντων Δεσπότην καὶ βασιλέα Χριστὸν τιμῶν, ἕνεκα ὧν εἰληφεν ἔγκομιάν τε καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν, τοιαύτην, ἀποδοῦναι τὴν εὐχαριστίαν, καὶ ἐπισφραγίσαι δι' αὐτῆς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην ἧς οὐδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τερπνῶν καὶ μεγάλων, ἰστίμῶν τε καὶ ἰσοστέσιον; Ἄλλ' ἐπειδὴ καρπὸς ἐστὶ σοι τοῦτο τοῦ ἰνοικούντος ἐν σοὶ ἁγίου Πνεύματος, ὡς εἰρηται, ἀξιώσεις εἶναι καρποφορεῖν ἐς τὴν τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι, καὶ ἐπεκτείνεσθαι ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ μετὰ βαθυτάτων γῆρας ἀποδημήσας τοῦ σώματος, ἀπολαύσεις τῆς θείας μακαριότητος. Ἀμήν. Ἐν ἔτει, ἀρχῇ κατὰ μῆνα Μάρτιον. Ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως.

ΔΟΣΙΘΕΟΣ ἑλέω Θεοῦ πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ,
καὶ εὐχέτης τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος.

DOSITHEI PRÆFATIO

AD LECTOREM

Δοσίθεος ἑλέω Θεοῦ πατριάρχης τῆς ἁγίας, καὶ προσκυνητῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Ἀναστάσιος, τοῖς ἐνευθεμένοις τῷ παρόντι ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς, ἱερωμένοις τε καὶ λαϊκοῖς, ἀδελφοῖς καὶ τέκνοις τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, χάριν ἄνωθεν πρὸς ἔργα σωτηριώδη.

Πᾶς κληρικός ἐπιθήδειος ὢν, καὶ ἄριστος περὶ τὰ κληρικήσια τεχνίτης, ἀναγκαίως χρᾶται τὰ ἀρμόδια αὐτῷ ὄργανα, εἴπερ βούλεται τέλος Χριστὸν ἐπιθήσειν τῇ τέχνῃ. Χάριν λόγου, εἰς τὴν θηρεύσαι πετεινά μὲν χρᾶται δίκτυα· χερσαία δὲ, ἄρκυας καὶ παγίδας· ἰχθύας δὲ, κάκει δίκτυα, ἀμφίβληστρα, ἀγκιστρα, πεζοδόλους, καὶ δο' ἄλλα ἢ τέχνη διδάσκει, ἴνα λάβῃ καὶ κερδήσῃ ἃ βούλεται. Εἰ δὲ ἀνθρώπους τις θηρεύσαι ἠθούλετο, τίν' ἂν ὄργανα χρῆσαιτο; Ἐπειπερ καὶ οἱ ἄνθρωποι κληρῶνται, καὶ συλλαμβάνονται, ὡς ἰχθύες (ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, εἰ Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁγίους ἀνθρώπων), οὐκ ἄλλα δηλονότι, εἰ μὴ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν λόγον. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ἀμφίβληστον, καὶ δίκτυον διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἡ διδασκαλία πεπλεγμένη ἀπὸ λόγων καὶ ἀπὸ μαρτυριῶν, ἐν οἷς σαγηνεύεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ οἰκειοῦται τῷ Θεῷ, ἐν αἰωνίῳ μακαρίζεται. Ἀυτὴ ἀμφίβληστον (ἢ διδασκαλία) βαλλομένη εἰς ἑκάτερα τὰ μέρη, δεξιὰ, καὶ ἀριστερὰ, καὶ περὶ τῶν παρόντων καὶ περὶ τῶν μελλόντων. Ἀυτὴ ἀγκιστρον· τοῖς γὰρ λόγοις καὶ ταῖς μαρτυρίαις τοῦ Πνεύματος, λαμβάνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν σπλάγγνων, καὶ ἀλείπει εἰς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας. Περὶ ταύτης λέγει ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Ἀριθμῶν ὁ τῶν ὄλων Θεός·· Ποίησον σεαυτῷ δύο σάλπιγγας ἀργυρᾶς, ἐλάτεις ποιήσεις αὐτάς, ἀνακαλεῖν τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐξάγειν τὰς παρεμβολάς, καὶ ἔσται ὁμὴν νόμιμον αἰώνιον εἰς γενεὰς ὁμῶν.·· Σάλπιγγας φησὶ τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς γὰρ αἱ σάλπιγγες χρῶνται πνεῦμα ἀπὸ τῶν ἐντοσθίων ἐξερχόμενον (καὶ οὐχ ὡς κύμβαλα ἢ κιθάραι κρούμεναι), οὕτως··οἱ διδάσκαλοι, οὐκ ἐκ τῆς ἔσωθεν σοφίας καὶ τῆς τινῶν μυθολογίας συλλογίζονται κατὰ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔσωθεν τὴν διδασκαλίαν Πνεύματος ἁγίου πλήρη ἔχοντες, τὴν σωτηρίαν πραγματεύονται τῶν ἀνθρώπων, ὡσπερ αὐτοῖς λέγεται διὰ τοῦ Ἡσαίου·· Ἀναλόησον ἐν ἰσχυί, καὶ μὴ φέισῃ, ὡς σάλπιγγι ὑψώσον τὴν φωνὴν σου.·· Οὐ λέγει, Ὡς κύμβαλον καὶ κιθάραν, ἀλλ' ὡς σάλπιγγι ὑψώσον τὴν φωνὴν σου.·· Ἦγουν μετὰ φωνῶν ἐξερχομένων ἀπὸ τῶν ἐντὸς, αἰτινὲς εἰσὶν ἡ ἁγία Γραφή, παλαιὰ τε καὶ νέα·· μυστήρια ἐπιτά, καὶ παραδόσεις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων παρελημένα, κανόνες τῶν ἁγίων ἀποστόλων.·· Ὅροι τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων καὶ Πρακτικᾶ, ὄροι τοπικῶν συνόδων καὶ τινῶν Πατέρων, οὓς αἱ οἰκουμηνικαὶ ἐδέξαντο σύνοδοι. Συγγράμματα καὶ ἔρμηναι τῆς Γραφῆς τῶν ἁγίων Πατέρων, ἐν οἷς συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις, καὶ ταῖς οἰκουμηνικαῖς συνόδοις. Ἱστορία ἐκκλησιαστικά. Νόμοι βασιλικοί, τῶν ἁγίων Πατέρων τοῖς ὄροις συμβαίνοντες, ὅτινα συμπεπληγμένα, ἐνέργειαν ἔχουσι τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου, καθολικῆς τε καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, καὶ ἀλείψουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς ζῶν αἰώνιον. Δύο δὲ σάλπιγγες, οἱ τῇ μίθ τῃν εἰς ὀρθοδοξίαν τῶν προστεθέντων, ἢ ἀφαιρησάντων, τῆς τοιαύτης πίστεως; ἐπιστροφὴν ὑπαινίττεται·· θάτερα δὲ τῶν εὐσεβῶν ἀμαρτησάντων, τὴν εἰς ἀληθῆ μετάνοιαν ἐπιστροφὴν ὑποσημαίνει. Ὅθεν φησὶν, εἰ Ἀνάγγειλον τῷ λαῷ μου τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν.·· Ἀργυραὶ δὲ, οἱ οἱ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας λόγοι θεοδικασμένοι εἰσὶν, ὡς ἀργύριον πεπυρωμένον καὶ θεοδικασμένον. Ἐλάται δὲ, οἱ ἐλαύνουσι τοὺς πειθομένους; ἀπὸ τῶν προσκαίρων εἰς τὰ αἰώνια. Καὶ ὁ τι σοι δοκεῖ τῆς φωνῆς πρόσκαιρον, ἐκεῖ δεῖ ἀνάγειν ἐν τοῖς ἐπουρανοῖς δηλονότι. Ἀυτὴ ἡ φωνὴ τῶν σπλίγγων, καὶ ταῦτα τὰ ὄργανα, οἷς χρῆται ὁ Κύριος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ διδάσκει εἶναι διὰ τῶν διδασκάλων, καὶ ὑψοῖ τὴν φωνὴν αὐτῶν ἐν ἰσχυί, καὶ σάλπιγγιν ἀνακαλέσει τὴν συναγωγὴν·· ἦν περιποιησάτο τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι, καὶ ἐξῆραι τὰς παρεμβολάς, τὰς

πατριὰς τῶν ἰθῶν, ἀπὸ τῶν κάτω εἰς τὰ ἄνω· οὐ αὐτὸς κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Ἐξ ὧν εἰς ἵστι καὶ ἡ συγγραφεὺς τῆς παρουσίας βίβλου, ἡ τῆς θεοπιστοῦ καὶ ἀοιδίμου μνήμης Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος Συμεῶν. Σύνοψιν τῆς τε Γραφῆς, καὶ τῶν Πατέρων, ἀριστα καὶ ἀσφαλίστατα ποιησάμενος, διὰ τὸ εὐμάθητον τῶν ἀγραμμάτων, καὶ διὰ τὸ εὐκατάληπτον τῶν σπουδαίων, καὶ διὰ τὸ εὐμνημόνευτον τῶν σοφῶν. Τὴν γὰρ ἀκτίνα τῆς θεαρχικωτάτης ἀγλῆς, πληρέστατα εἰσεδεξάμενος, ἥλιος πνευματικὸς τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ χρηματίζει, καταφωτίζων καὶ αἰφύδους καὶ ἰδιώτας τοὺς ἀκτεῖσι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Καὶ ὡς ἐν χρυσίῳ μέλιστα ἡ βασιλικὴ εἰκὼν, οὕτω τῆ καθαρότητι τῆς μακαρίας αὐτοῦ ψυχῆς εἰκὼν δοῖται τοῦ Θεοῦ τετυπωμένη. Δὶθ καὶ θεοφόροι Πατέρας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτοτόκων συναγλλεται, τῷ πανταίῳ τῶν τοιούτων σαλπύγγων Χριστῷ παριστάμενος (1). Ἦν δ' ἕως ἄρτι ὡς κήπος κεκλεισμένος, καὶ πηγὴ ἐσφραγισμένη τοῖς πολλοῖς ἀγνωοῦμενος. Ἄλλ' ὁ πάντ' ἀριστος, ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ εὐσεβέστατος ἀθέντης καὶ ἡγεμὼν πάσης Μολδοβλαχίας καὶ Ὑκραίνας κύριος Ἰωάννης Δοῦκας βοεβόδας. Καὶ ἤδη ὑπὲρ Χριστοῦ πρέσβευσασιν ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλέσαντος δι' ἡμῶν ἰνδιβούς οἷα φιλόχριστος τῇ παρακλήσει, ἡγαγε τοῦτον εἰς φῶς, ἰδίους ὀρίσας τυπωθῆναι ἀναλώμασι, καὶ ὡς δῶρον πολύτιμον τῇ μητρὶ αὐτοῦ τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χαρισθῆναι. Ἐντυγχάνοντες οὖν τῇ βίβλῳ (ἢ προστίθεται καὶ ἡ τοῦ σοφωτάτου Μάρκου μητροπολίτου Ἐφέσου συνοπτικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας ἐξήγησις) εἴσεσθε τὸ ταύτης ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον. Ὅθεν δόξαν μὲν δότε τῷ Θεῷ, τῷ παρέχοντι αἰεὶ διάφορα χάρισματὰ τῷ ἔθνει τῷ ἀγίῳ τῷ ὀρθοδόξῳ λαῷ. Ὑπὲρ δὲ τῆς σωτηρίας καὶ εἰρηνικῆς καταστάσεως τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἀθέντης καὶ εὐεργέτου εὐχεσθε. Σπουδάζετε δὲ, μὴ ἐν κτήσει μόνῃ, ἀλλὰ πολλῷ μῆλλον ἐν χρείσει ἔχειν τὴν βίβλον, ἵν' ἐνεργούντας κατ' αὐτὴν τύχοιτε τῆς θείας μακαριότητος ἐν αὐτῷ τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ, ὃ πρέπει δόξα ἀίδιος ἐπ' αἰδίου αἰῶνας. Ἀμήν.

(1) *Beata et celebratissima memoria archiepiscopus Thessalonicensis Simeon, qui compendium Scripturae sacrae et Patrum quam optime et solidissime composuit, ut et ineruditi facile discere, et comprehendere studiosi, et docti tenere memoria valeant. Divini enim splendoris radio plenissime imbutus, solis instar spiritualis est Ecclesiae Dei, qui radiis doctrinae suae doctos pariter indoctosque illuminat. Ac sicut in auro maxime regia effigies, sic in beati illius animi puritate, Dei expressa imago cernitur. Quare etiam cum divinis Patribus in Ecclesiae primogenitorum beatus et Christo qui sanctarum huiusmodi tubarum auctor est, praesens et assis: ens exultat.*

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΣΥΜΕΩΝ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ

ΚΑΤΑ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ

Και περὶ τῆς μόνης πίστεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 τῶν ἱερῶν ταλειῶν τε καὶ μυστηρίων πάντων τῆς Ἐκκλησίας,
 οὐδὲν αὐτοῦ ἴδιον κεκτημένος,
 Ἄλλ' ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, καὶ τῶν Πατέρων ἱερανοθεῖς αὐτῷ καὶ συντεθεῖ; κατὰ δύναμιν,
 Ἄπολογίας διδοῦς ἐκάστῳ τῶν κατὰ καιροῦ; ἠρωτηκῶτων.

BEATISSIMI SYMEONIS

ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS

DIALOGUS

IN CHRISTO

ADVERSUS OMNES HÆRESES

Et de sola fide Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi,
 Necnon de sacris ritibus et singulis Ecclesiæ mysteriis,
 Cujus auctor nihil de suo addidit,

Sed omnia e sacris Scripturis et Patribus quæritando collegit et pro viribus composuit
 Respondens ad singulos pro tempore interrogantes.

Ι ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ.

Α

PONTIFEX.

Ἐν Χριστῷ τῷ μονογενεῖ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ Θεῷ ἡμῶν, εἰς ζωὴν σ.φ.τ., τῷ χορηγοῦντι λόγῳ λόγον ἐν ἀνοξίαι τοῦ πνεύματος, ὑμῖν, ἀδελφοί, κειθόμενος ὡς ἡ ἐντολή, κατὰ δύναμιν πρὸς τὸ λέγειν ἡμῶν, περὶ ὧν ἡμᾶς ἠρωτήσατε. Διὰ καὶ τοῦ; παρ' ὑμῶν λόγους εἰς ἡμᾶς, καὶ τοῦ; ἀρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς; ἐν ἐρωτήσει τε καὶ ἀποκρίσει ποιησέμεν, καὶ ἐν σχήματι διαλόγου. Καὶ τὸν μὲν ἐξέρχοντα τοῦ παρ' ὑμῶν λόγου, ὡς καὶ ἠρωτηκῶτα πρότερον, καὶ τῶν ἀπολογιῶν ἡμῖν αἰτίων δ.δ.ε.γ.μ.ένων, προθήτομεν ἐρωτῶντα, ἡμᾶς; δὲ μετὰ τοῦτο πρὸς τὰς παρ' ὑμῶν πύσεις τὰς ἀποκρίσεις; ἐν Χριστῷ ποιουμένους. Οὕτω καὶ γὰρ εὐληκτότερῶς

In Christo unigenito Dei Patræque Filio et Deo nostro qui est sapientia vivens, et Verbum quod sermonem suppeditat in apertione oris, vobis, fratres, suasus, sicut jussum est, quantum potero locuturus adsum; de quibus nos interrogaveritis. Ideo vestros ad nos, nostrosque ad vos sermones subinterrogationis et responsionis forma faciam et sub specie sermocinationis. Primum quidem eum qui dicenda a vobis suscepit, utique qui jam nos prius percouratus est, et responsi causam nobis præbuit interrogantem præmittam, nos vero deinde vestris a nobis quæsitis responsa in Christo. facientes. Ita fortasse sermo vobis et cæteris fratribus intellectu

facilior erit et utilior, et ab eo quid commodi, Deo A
volente, forsitan percipietis.

CLERICUS.

Sicut jam prius, Domine sancte, de spiritualibus
divinisque rebus te, ut nostrum in Spiritu Patrem
interrogavimus, ita et nunc ad hunc finem confi-
dentem accedimus. Quia ergo in charitate Christi
sermones nostros animo paterno accipis, ecce nunc
quoque fiducialiter in Christo interrogamus. Nos
quidem Christiani recte credimus in Deum Pa-
trem et Filium et Spiritum sanctum; sanctam Trini-
tatem prædicamus secundum Scripturas in una
essentia et deitate, necnon Christi, unius Trinitatis
personæ, Dei Verbi, ex Virgine in Spiritu sancto
incarnationem, et veritatem ex anima confitemur;
sed cum multæ sint opinioniones tam veteres quam
recentes, quæ veræ huic fidei nostræ adversentur,
quomodo vel infideles persuadebimus vel infirmiores
confirmabimus vel singula interrogantium dubia
solvemus, cum jam ut reddamus rationem de ea
quæ est in nobis spe edocti fuerimus?

Pontifex. Veritatis prædicatio, frater, et pietatis
confessio, ante omnia nobis est necessaria, eamque
coram omnibus confiteri necesse est, hoc est enim
omnis credentis fundamentum. Propter confes-
sionem beatus dicitur Petrus, Deique regi janitor
constituitur; Paulus vero sperat coronam vitæ
accipere, quoniam servavit et prædicavit fidem; et
totus sanctorum chorus, quia ita fecit et cursum be-
ne consummavit glorificatur. Necesse est etiam pro-
ximum pro posse ædificare, sed nequaquam neces-
sarium est omnem hominem persuadere, cum om-
nes persuadere minime sit possibile; attamen, si
quiveris, dicenda tibi erunt omnia quæ poteris, si
quidem sermo ad ædificationem spectat. Quod si
ædificaveris, multus erit quæstus tibi et ei quem lu-
cratus fueris; si vero non ædificaveris, nihil hujus
gratia Deo debebis: quod tuum est fecisti. Rursus
tibi cavendum est ne quid supra vires dicas, ne
forte, dum conaris jacentem erigere, cum eo concidas;
nam secundum divinissimum Paulum, omnium
confessione magnam est pietatis mysterium, et
oportet cum prudentia et quam maxima circum-
speculatione sermocinantem de ea colloqui, ipsum au-
tem probatum esse et doctoris gratiam accepisse;
ne quis de his quæ nescit contendens, in laqueos
blasphemiarum, aut in retia dubitationis, aut in dog-
mata impietatis ex sermonibus irreligiosis deci-
dat. Nam scimus multos infirmos propterea cor-
ruisse.

Clericus. Utrum tutius est disserere ex naturali-
bus cogitationibus an e scriptis testimoniis?

Pontifex. E scriptis testimoniis; ita enim ait
Dominus: «Scrutamini Scripturas, quia vos pu-
tatis in ipsis vitam æternam haberi; et illæ sunt
quæ testimonium perhibent de me.» Poteris etiam
præterea ex communibus cogitationibus et excu-

τε ὑμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς ὁ λόγος ἂν εἴη καὶ
λυσιτελιότερος, ἐκ τούτου τε ἰσως βουλομένου Θεοῦ,
καὶ τι ἐπιωφελεὲς προσγενήσεται.

ΚΑΗΡΙΚΟΣ.

Ἡμεῖς θαρρόντως, ἅγιε Δέσποτα, περὶ ὧν ἐξη-
τήσαμεν πνευματικῶν τε καὶ θείων, τὰς ἐρωτήσεις
ἐποιησάμεθα ὡς πρὸς πατέρα ἡμῶν ἐν Πνεύματι,
καὶ πρὸς τοῦτο νῦν ὡς καὶ ἄλλοτε ἤκομεν. Ἐπι-
οὖν ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ τοὺς λόγους ἡμῶν δέχη πα-
τρικῶς, ἐν Χριστῷ προθύμως καὶ αὐτοὶ τὰς ἐρω-
τήσεις ἰδοὺ ποιοῦμεθα. Ἡμῶν μὲν εἰς Θεὸν πιστεύον-
των ὁρθῶς τῶν χριστιανῶν, καὶ Πατέρα, Υἱὸν καὶ
ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ἁγίαν Τριάδα κατὰ τὰς Γραφὰς
κηρυσσόντων ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τε καὶ θεότητι, τοῦ ἑνὸς
τε τῆς Τριάδος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν ἐκ
Παρθένου ἐν ἁγίῳ Πνεύματι σάρκωσιν, καὶ τὴν
ἀλήθειαν ἐκ τοῦ ψυχῆς ἀνομολογούντων· ὁρῶν δὲ
οὐσῶν πολλῶν παλαιῶν τε καὶ νέων, ἐναντίων κα-
θάπαξ τῇ ἀληθινῇ ταύτῃ ἡμῶν πίστει, πῶς ἢ πε-
σωμεν τοὺς ἀπίστους, ἢ ἀσφαλίσωμεθα τοὺς ἀσθε-
νεστέρους, ἢ θεραπεύσωμεν τοὺς διερωτῶντας, ἐπεὶ
καὶ διδόναι λόγον ἐδιδάχθημεν περὶ τῆς ἐν ἡμῖν
ἐπιπέδος;

Ἀρχιερεὺς. Ἡ τῆς ἀληθείας ἀνακήρυξις, ἀδελφῆ,
καὶ τῆς εὐσεβείας ὁμολογία, ἀναγκαῖα πρὸ παντὸς
ἡμῖν, καὶ ταύτην ὁμολογεῖν ἐνώπιον ἀπάντων χρεῶν.
Τοῦτο καὶ γὰρ πιστοῦ παντὸς ὁ θεμέλιος· δι' ἣν
ὁμολογίαν μακαρίζεται μὲν Πέτρος, Θεοῦ τε βασι-
λείας κλειδοῦχος καθίσταται, Παῦλος δὲ τὸν στέ-
φανον ἐπιτίθει λαβεῖν τῆς ζωῆς, τηρήσας καὶ κηρύ-
ξας τὴν πίστιν. Καὶ πᾶς δὲ ὁ τῶν ἁγίων χορδὴ, οὕτω
ποιήσας, καὶ καλῶς τελέσας τὸν δρόμον, δεδοξάζεται.
Χρεῶν δὲ καὶ τὸν πλησίον οἰκοδομεῖν ὡς δύναμις,
οὐκ ἀνάγκη δὲ πάντα ἄνθρωπον πείθειν, ἐπεὶ μὴδὲ
πάντας πείσαι δυνατόν. Ὅμως λεκτέον εἰ δύναμις
σοι τὰ κατὰ δύναμιν, εἰ πρὸς οἰκοδομὴν ὁ λόγος
ὄρθ· καὶ εἰ μὲν οἰκοδομήσεις, πολὺ σοὶ τε καὶ τῷ
ὠφελιμένῳ παρὰ σοῦ τὸ ὄφελος· εἰ δ' οὖν, οὐκ
ὄφειλεις τι τῷ Θεῷ τούτου χάριν· τὸ σαυτοῦ γὰρ
τετέλεκας. Πάλιν δὲ καὶ τοῦτο σοὶ φυλακτέον· μὴ
παρὰ τὴν δύναμιν λέγῃς, μήποτ' ἐπιχειρῶν τὸν καί-
μενον ἀνιστῆν, συγκαταπέσης αὐτῷ. Κατὰ γὰρ τὸν
ὕψιστον Παῦλον, μέγα ὁμολογουμένως ἐστὶ τὸ τῆς
εὐσεβείας μυστήριον· καὶ χρὴ μετ' εὐλαβείας καὶ
προσεχῆς ὅτι πλείεττος τὸν διαλεγόμενον περὶ αὐτῆς
δι' ἀλέγεσθαι· τοῦτον δὲ δεδοκιμασμένον εἶναι, καὶ
διδασκαλικῶς τετυχηκότα χάρισματος· ἵνα μὴ τις
περὶ ὧν οὐκ οἶδεν ἐρίζῃ, ἢ τοῖς τῆς βλασφημίας
δικτύοις, ἢ πάγαις διχονοίας, ἢ ὀργασι δυσσεβείας
ἐκ τῶν τῆς ἀσεβείας περιπέση ῥημάτων. Οἴδαμεν
γὰρ ἐκ τούτου παραδιδάσκοντες τῶν ἀστηρικῶν πολ-
λοῦς.

Κληρικὸς. Καὶ πόθεν ἀσφαλιέστερον διαλέγεσθαι,
ἐκ φυσικῶν ἐννοιῶν, ἢ γραφικῶν μαρτυριῶν;

Ἀρχιερεὺς. Ἀπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν. Οὕτω γὰρ
φησι καὶ ὁ Κύριος· «Ἐρευνάτε τὰς Γραφὰς, ὅτι
ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ αὐταὶ
εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.» Ἔστι δ' ἵνα καὶ
ἀπὸ κοινῶν ἐννοιῶν καὶ παραδείγματων. Πλὴν ἐκεῖνα

λακτεῖον, ὅσα περ ἐν παραδείγμασι τῶν ἁγίων πλεί-
στοι εἰρήκασιν, καὶ ὅσα οὐ πρὸς ἐναντίωσιν τῶν
ἁγίων Γραφῶν ὁρθῶς καὶ ταῦτα ὡς ἐν περιέργῳ.
Οὐ γὰρ ἔξω τῶν θείων Γραφῶν ὅλως δεῖ χωρεῖν, ἢ
φρονεῖν.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

Κατὰ ἀθέων, καὶ ὅτι ἔστι Θεός.

Κληρικὸς. Ἐπειδὴ, πάτερ, διάφοροι, ὡς προεί-
ρηκα, διέξει πολλοῖς τῶν ἐθνικῶν περὶ τοῦ θεοῦ
εἶσι, καὶ οἱ μὲν πολλῶν θεῶν ἔχον πλάνην, οἱ δὲ
θεὸν μὲν ἓνα δῆθεν δοξάζουσιν, οὐ τρισυπόστατον
δὲ, οὐδὲ γὰρ ὁμολογοῦσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οἱ δὲ καὶ μὴ εἶναι θεοῦ ἀσεβε-
στάτως εἰρήκασιν, τίνι τρόπῳ πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν
ἐφελεκώσωμεν τούτους;

Ἀρχιερεὺς. Πρῶτον μὲν ἐντεῦξαι τῇ πρὸς θεὸν,
ἔπειτα δὲ ταπεινώσει καὶ ἔργοις ἀγάπης; πνευμα-
τικῆς, ἀμέμπῳ τε βίῳ μαρτυροῦντι τὴν πίστιν
ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐδίδαξαν τε καὶ ὅδειξαν· ἀπο-
στολικὸν γὰρ τοῦτο τὸ ἔργον· καὶ τελευταῖον λόγοις
ἀριλογιχοῖς τοῖς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Τὸ φιλο-
νεκεῖν γὰρ καὶ διαμάχεσθαι τῆς Ἐκκλησίας ἀλλό-
τριον.

3 ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Ὅτι ἔστι Θεός, ἀπόδειξις πρώτη ἀπὸ τῶν ἁγίων
γραφῶν.

Κληρικὸς. Καὶ πόθεν τὸν ἀθεὸν πείσωμεν ὅτι
ἔστι Θεός;

Ἀρχιερεὺς. Πρῶτον μὲν, ὡς εἰρήκαμεν, ἀπὸ τῶν
ἁγίων Γραφῶν, τὸν θεὸν ὁμολογουσῶν διὰ πάντων,
μᾶλλον δὲ αἰτίαν ἔχουσῶν τὸν θεὸν, καὶ ποιητὴν
τῶν ὄλων αὐτὸν καταγγελουσῶν, καὶ ἀεὶ ὄντα μετὰ
τοῦ Λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ γὰρ ὁ μὲν
Μωϋσῆς φησιν· « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεός, τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ εἶπεν ὁ θεός, Γεννηθήτω
φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, » καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως. Καὶ,
« Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Καὶ ἐν τῇ βίβλῳ, « Ἐγὼ εἰμι ὁ
θεός, Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεός Ἰσαάκ, καὶ ὁ θεός Ἰα-
κώβ, » τὴν Τριάδα σημαίνων. Καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώ-
που· « Καὶ εἶπεν ὁ θεός, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν: » καὶ ἐν πᾶσι
Μωϋσῆς θεὸν εἶναι διδάσκει, καὶ Λόγον ἔχειν τὸν
θεὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ ὅτι διὰ τοῦ Λόγου τὰ
πάντα ἐποίησε, καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ ἐτελειώσασθε
καὶ ἡγίασε. Καὶ πάντες δὲ οἱ προφήται μετὰ τοῦ
Δαβὶδ τοῦτο ἐδίδαξαν. Αὐτὸς δὲ ὁ Δαβὶδ καὶ ἀφρονα
καλεῖ τὸν μὴ ὁμολογοῦντα θεόν. Καὶ φησιν· « Εἶ-
πεν ἀφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι θεός. » Τοῦτο
δὲ πῶρρω πάσης ἐστὶν ἀσεβείας, καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ
διάβολος; ὁμολογεῖ εἶναι θεόν, εἰ καὶ ἐαυτὸν ὁ ἀντι-
θετός καὶ ἀσεβὴς; ἀντιεσάγει, κλέπτων τὴν θείαν
τιμὴν. Διὸ καὶ τοὺς ἀθέους ἀπεπλάνησεν Ἑλλήνας,
τοῖς στοιχείοις καὶ δαιμονίοις ἀπατηθέντας, καὶ
θεοὺς τὰ κτίσματα ὀνομάσαντας. Πάντη ὄν ἀλογος
καὶ ἀθιώτατος; καὶ ἀφρονίστατος καὶ χείρων τῶν
δαιμονίων ὁ μὴ λέγων εἶναι θεόν, καὶ ἐκ τούτου

plis disserere, quæia plures invenerunt in exemplis
sanctorum, quæ Scripturis sacris nequaquam ad-
versantur; hæc autem quasi per consequentiam acce-
dunt, non enim extra divinas Scripturas prorsus
oportet procedere vel cogitare.

CAPUT I.

Contra atheos, quod est Deus.

Clericus. Quoniam, Pater, sicut prælixi, variæ
sunt plurimis ex gentilibus de numine opiniones, et
alii quidem plurium deorum errorem sequuntur; alii
vero Deum quidem unum credunt, sed non in tribus
personis, nec confitentur Dei Verbum et Spiritum
sanctum; alii autem Deum non esse impio ausu di-
xerunt, quonam modo eos ad veram fidem atrahemus?

Pontifex. Primum quidem per orationem ad
Deum, deinde vero per humilitatem et opera chari-
tatis spiritualis, per vitam irreprehensibilem quæ
fidei testimonium perhibet, prout docuerunt et os-
tenderunt apostoli; nam apostolicum est istud opus;
denique autem per verba minime litigiosa, quippe
litigare et contendere Ecclesiæ alienum est.

CAPUT II.

Deum esse, demonstratio prima ex sacris litteris.

Clericus. Quibus argumentis atheum ut credat
esse Deum persuadebimus?

Pontifex. Primum quidem, ut diximus, e sacris
Scripturis quæ Deum in omnibus confitentur, vel
potius auctorem habent Deum, eumque omnium
factorem prædicant qui est semper cum Verbo ejus
et Spiritu. Moyses enim dixit: « In principio creavit
Deus cælum et terram. » Et dixit Deus: « Fiat lux, et
facta est lux, » et cætera similiter. Et: « Ego sum
qui sum; » et in rubo: « Ego sum Deus Abraham,
et Deus Isaac, et Deus Jacob, » Trinitatem signifi-
cans. Insuper de homine: « Et dixit Deus: « Faciamus
hominem ad imaginem et similitudinem nostram. »
Et ubique Moyses docet Deum esse, Deumque
Verbum habere et Spiritum sanctum, necnon eum-
dem per Verbum omnia fecisse, suoque Spiritu
consecrasse et sanctificasse. Omnes vero prophetæ
post David istud docuerunt, et David ipse insanum
vocat eum qui Deum non confitetur; et ait: « Dixit
immanis in corde suo: Non est Deus. » Hoc autem
omnem impietatem superat. Imo ipse diabolus
confitetur Deum esse, licet semetipsum adversarius
et impius opponat divinam surripientis gloriam. Ideo
atheos errare fecit Græcos elementis rerum et dæmo-
niis delusos deosque vocantes creaturas. Omnino
igitur amens et maxime atheus, et stultissimus
dæmonisque pejor qui negat Deum esse. Qui ex
dictis jam primum convincitur.

CAPUT III.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Deum esse, demonstratio secunda petita ab ipso homine, qui de Deo notionem habet, loquitur et inquirat.

Deinde eruitur argumentum ex ipsa hominis mente quæ de Deo indagat, quippe de Deo indagare et meditari edocet Deum esse illius mentis auctorem, et ipsum esse mentem æternam. Mens autem nostra de Deo Verbo disserens ipsum Deum, mentem æternam demonstrat Verbum habere. Et cum vivat is qui de Deo meditatur et loquitur, vitam quoque in Deo esse testatur Spiritum sanctum. Unde constat mentem istam hominem creavisse; nam omne quod factum est auctorem suum inquirat. Quoniam vero mens hominis intelligens est et acer et expedita, necnon prævidens et contemplativa, rursus eadem divinam testatur mentem, et quantum fieri potest eam effingit; nam si homo tanta fert in sua mente, magna ergo est mens, et sine principio, et in æternam vivens ad quam omnes eriguntur mentes, quam inquirunt, quæ est omnis intelligentiæ pax et requies. Et hæc est mens æterna Verbum seu rationem habens viventem, ad quam elevatur omnis ratio; nam mens non est sine verbo, ita ut mens æterna Deus Pater et Verbum habeat, per quod solum Verbum spiritualia omnia sunt ratione prædita, tam angeli quam animæ, sapientiaque et doctrina replentur, et mens ista sola et prima et vivens et semper existens vitam in semetipsa atque ex semetipsa procedentem habeat et ferat, Spiritum sanctum per quem spiritualia omnia spirituali vita vivant, et spiritus sint ex Spiritu, et sanctificationem ex sancto participant, necnon fortitudinem et motum accipiant ex illo omnipotente qui omnibus potentiam largitur, ideo et ipse qui Deum abjicit et cogitat et vivit et Verbum habet in semetipso. Deum ergo testatur homo in semetipso, quapropter scriptum est hominem ad imaginem Dei fuisse creatum.

CAPUT IV.

Deum esse, demonstratio tertia ab ipsa creatura: et productione ejus, bona ordinatione, providentia et dispensatione.

Ipsa etiam creatio artificem testatur, et fas est ex visibilibus visibilia conspiceret. Quod ait Paulus scribens: « Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. » Quis enim sursum posuit cælum? quis in medio terram? quis illud quidem sine quiete movet, tamque pulchrum ordinat, huic vero potestatem dedit plantas secundum tempora producendi? Unde soli splendor et virtus? Quamvis manu gubernatus motu fertur orbico, et cursu opposito rursus volvitur? Unde lanæ perennes et diverse vitæ? Num ex casu ignis quidem sursum fertur et lucet et splendet; aqua autem deorsum tendit et motu facili distenditur; aer vero undequaque movetur, et flatus emittit? Unde elementa omnia contrarie et consentaneæ habentur, et ita mundus

Ὅτι ἐστὶ θεὸς, ἀπόδειξις δευτέρα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου νοουμένου καὶ λέγοντος καὶ ζητούντος περὶ θεοῦ.

Ἐπειτα δὲ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπινου νοῦς, ζητούντος περὶ θεοῦ· τὸ ζητεῖν γὰρ περὶ θεοῦ καὶ θεωρεῖν, ἐστὶ θεὸς ἐστὶν ἐκιδέσθαι αἰτίας τούτου τοῦ νοῦς, καὶ οὗτος ἀναρχὸς νοῦς. Καὶ ὁ νοῦς δὲ ὁ ἡμέτερος λόγῳ τρεπῶν περὶ θεοῦ, τὸν ἀναρχὸν νοῦν τὸν θεόν, καὶ λόγον ἔχειν διδάσκει. Καὶ ζῶν δὲ ὢν ὁ περὶ θεοῦ διανοούμενος καὶ λαλῶν, καὶ ζῶν ἐν τῷ θεῷ εἶναι μαρτυρεῖ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ δεῖ δημιουργὸς οὗτος ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Πᾶν γὰρ γεγονός ζητεῖ τούτου τὸν αἰτιον. Ἐπὶ δὲ καὶ νεκρὸς καὶ διαβατικὸς ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ταχὺς, προνοητικὸς τε καὶ θεωρητικὸς τῶν ὄντων ἐστὶ, μαρτυρεῖ τὸν θεόν νοῦν πάλιν αὐτῷ, καὶ ὡς δυνατόν, αὐτὸν ἐξικονολεῖ. Εἰ γὰρ ἄνθρωπος τοιαῦτα φέροι ἐν τῷ ἑαυτοῦ νοί, ἄρα καὶ μέγας ἐστὶ νοῦς, καὶ ἀναρχὸς, καὶ ἀεὶ ὢν, πρὸς ὃν ἀνάγονται πάντες νόες, καὶ ὃν ζητοῦσι, καὶ ὃς μόνος παντὸς νοεροῦ ἐστὶ καὶ καταπάσις καὶ ἀνάπασις. Καὶ οὗτος ὁ ἀναρχὸς νοῦς, λόγον ἔχει ζῶντα, πρὸς ὃν ἀναφέρεται λόγος ἅπας. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ νοῦς δίχα λόγου· ὥστε ὁ ἀναρχὸς νοῦς ὁ θεὸς καὶ πατήρ καὶ λόγον ἔχει· δι' ὃν λόγον τὸν μόνον, καὶ τὰ νοερά πάντα εἰσι λογικά, οἱ ἀγγελοὶ τε καὶ αἱ ψυχαὶ, καὶ σοφίας πεπληρωμένα καὶ γνώσεως· καὶ οὗτος ὁ νοῦς καὶ μόνος καὶ πρῶτος καὶ ζῶν, καὶ ἀεὶ ὢν, καὶ ζῶν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ προοῦσεν ἔχει καὶ φέροι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' οὗ καὶ τὰ νοερά πάντα νοερώς ζῶσιν ἐκ ζωῆς, καὶ πνευμάτῃ εἰσιν ἐκ τοῦ πνεύματος, καὶ ἀγιασμοῦ μετέχει ἐκ τοῦ ἁγίου, καὶ δυνάμει δὲ καὶ κινήσεως ἐκ τοῦ παντοδυνάμου καὶ παντὶ δίδοντος δυνάμιν. Αὐτὸ καὶ αὐτὸς ὁ τὸν θεόν ἀθετῶν καὶ νοεὶ καὶ ζῆ, καὶ λόγον ἔχει ἐν ἑαυτῷ. Τὸν θεόν ἄρα μαρτυρεῖ ἄνθρωπος ἐν ἑαυτῷ. Ἐπεὶ καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ ὁ ἄνθρωπος γέγραπται.

ΚΕΦΑΛ. Δ΄.

Ὅτι ἐστὶ θεὸς, ἀπόδειξις τρίτη ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως, τῆς τε παραγωγῆς, καὶ εὐταξίας, καὶ ἀρονίας, καὶ διοικήσεως αὐτῆς.

Καὶ αὕτη δὲ καὶ κτίσις τὸν δημιουργὸν μαρτυρεῖ· καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων τὸν ἄρατον ἐστὶ καταδεῖν. Καὶ τοῦτο φησὶν ὁ Παῦλος, γράφων· Ἐτὰ γὰρ ἄρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίθιο; αὐτοῦ δυνάμει; καὶ θεότης. ἢ Τίς ἐθηκε γὰρ ἄνω τὸν οὐρανόν; Τίς ἐν τῷ μέσῳ τῆν γῆν; Τίς ἐκείνον μὲν ἀπαύστως κινεῖ, καὶ οὕτως εὐτάκτως, ταῦτη δὲ κατὰ καιροῦς ἀρμυδίως βλαστάνειν δυνάμιν δίδωκε; Ποθεν δὲ τῷ ἡλίῳ ἡ λάμψις καὶ δυνάμει; Παρὰ τίνος δὲ καὶ συνεχόμενος, φέρεται κυκλοφορικῶς, καὶ τὴν ἐναντίαν αὐθις βαδίσει; Ποθεν δὲ τῆ σελήνῃ αἱ συνεχεῖς τοῦ φέγγους; καὶ τῆς κινήσεως μεταβολαί, τῶν τε ἄλλων ἀστέρων αἱ ποικίλαι ὁδοὶ καὶ διάφοροι; ἢ κατὰ τύχην τῷ πυρὶ μὲν τὸ ἄνω τρέχειν καὶ φωτίζειν καὶ φλέγειν, τῷ ὑδάτι δὲ τὸ κάτω φέρεσθαι,

καὶ εὐκινήτως ἐκχεῖσθαι, καὶ τῷ ἀέρι μὲν τὸ παν-
ταχόθεν κινεῖσθαι καὶ ἀναπνῶς, ἐνεργεῖν, καὶ πᾶσι
δὲ στοιχεῖοι; ἐναντίως τε καὶ συμφώνως ἔχειν, καὶ
οὕτω τόνδε τὸν κόσμον συνιστᾶν; Τί δαί; Εἰκαίως;
ἄρα καὶ τὰ μυρία τῶν ζώων γένη, καὶ αἱ φύσεις;
αὐτῶν εἰσιν; ἢ αὐτομάτως ταῦτα καὶ χωρὶς τινος
γέγονε; Καὶ πῶς οὐκ ἄλλαι φύσεις κατὰ καιρὸν
αὐτομάτως, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάντοτε ζώοις τε καὶ φυ-
τοῖς, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ὁμοῖα; Εἰ οὖν κατὰ διαδο-
χὴν, πόθεν τὰ πρῶτα καὶ ἐξαρχῆς; Παρ' οὐδενός
ἄρα εἰς; Τοῦτο ἀσεβὲς εἰ τι; εἶποι. Ἄλλ' ἔστιν
αἴτιος ὁ κτίστης ὁ Θεὸς καὶ τῶν πρώτων ἐκείνων,
ἐκ μὴ ὄντων ταῦτα πεποιηκώς, καὶ τῶν ἀφεξῆς; ἐξ
αὐτῶν, δύναμιν διδοὺς ἅπασιν καὶ τοῦ μένειν ταῦτα
καὶ ἴσκειν καὶ ἴκτεσθαι, καὶ φύσει καὶ φύεσθαι,
καὶ οἰκονομεῖσθαι καλῶς τὰ διοικουμένα τε καὶ συν-
εχόμενα εἰς σύστασιν ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς νοεροῖς
τὸ νοεῖν αὐτῶ; δίδωσι, καὶ τοῖς ζῶσι τὸ ζῆν, καὶ
τοῖς σοφισομένοις τὴν σοφίαν, καὶ τοῖς ποθοῦσι τὴν
ἐφῆσιν, ἥτις δὴ καὶ ἰσπαρμένη ἐν ὅλοις τυγχάνει
τοῖς κτίσμασιν. Ἡ ἀνθρωπίνη δὲ φύσις αὐτομάτως;
ἄρα ἔστι; καὶ ἀλόγως οὕτω ταπεινὴ τε καὶ ὑψηλὴ,
χολεῖα καὶ ἀσώματος πρόνοητική τε καὶ σοφῆ, θνητὴ
καὶ ἀθάνατος. Ἄρ' οὖν παρ' ἑαυτῶν ταῦτα πᾶσι.
Καὶ ἡ διακόσμησις δὲ τοῦ παντός παρ' οὐδενός
συνέστη ἢ τέτακται; καὶ οὐ παρά τινος διακυβερνᾶ-
ται; Καὶ τίς; ἄρα νόν ἔχων ὀτῶς ἀθλιος; καὶ ἀτύ-
ετος, ὥστε χωρὶς Θεοῦ εἶναι ταῦτα καὶ διοικεῖσθαι
νοεῖν; Πόθεν δὲ οἱ καιροί; πόθεν οἱ καρποί; πόθεν
αἱ πρόνοητικαὶ περὶ τὴν σύστασιν τοῦ παντός εὐτα-
ξίαι τε καὶ κινήσεις; Οὐ πάντα τὴν τοῦ τὰ πάντα
πεποιηκτός φανεροῦσι δύναμιν τε καὶ πρόνοιαν;
Ἐκ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων καὶ Ἀβραάμ ἐπέγνω τὸν
τῶν ὄλων δημιουργόν, καὶ τοῖς ἁγίοις δὲ πᾶσιν ἡ
περὶ Θεοῦ γέγονε γνῶσις. Καὶ ἐκ τούτων, οἶμαι, καὶ
τῶν ὁμοίων πᾶς ἀσυνέτως; ἔχων καὶ ἀθετῶν τὸν Θεὸν
τὸν ποιητὴν μὲν ἐπιγνώσεται, καὶ τὸν κοινὸν
ὁμολογήσει δεσπότην. Καταισχυεῖ δὲ αὐτὸν καὶ ἡ τῶν
πλειόων περὶ τοῦ εἶναι Θεὸν γνῶσις, ὡς ἐφημεν,
καὶ τῶν πολυθέων αὐτῶν.

Κληρικὸς. Ἰκανὰ ταῦτα, δέσποτα, κατὰ τῶν
ἀθέων ἔχόντων, καὶ οὐδεὶς ἀν, ὡς γε νομίζω, ἀντε-
ρεῖ, εἰ μὴ που καὶ χεῖρων δαιμόνων ἔσται. Αὐτοὶ
γὰρ καὶ ἀκοντες ὁμολογοῦν τὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ
Υἱόν. Τίνα δὲ πάλιν ἐροῦμεν περὶ τοῦς τὴν πολυ-
θεῖαν νοστήσαντας, καὶ τοῦς περὶ ἀστρολογίαν τε
καὶ γένεσιν, καὶ εἰμαρμένην, καὶ τύχην πλανω-
μένους;

§ ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Κατὰ τῶν πολυθέων Ἑλλήνων.

Ἀρχιερεὺς. Πρόβηλος αὐτῶν καὶ ἀδέλφητος ἡ
ἀπάτη, ἢ καὶ λαμπρῶς ἰσχυῖ Χριστοῦ καταδέβλη-
ται, καὶ οὐδεὶς νῦν ὁ διαμαχόμενος; περὶ ταύτης.
Δεῖ ἀλιείων γὰρ τὴν Ἑλλήνων μωρὰν σοφίαν κα-
θελεῖν ὁ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθεὶς, αὐτὸς σοφία ὑπάρ-
χων τοῦ Πατρὸς; ἢ ζῶσα καὶ ἐνυπόστατος. Ὅμως
ἐξ ὧν καὶ ὁ Παῦλος γράφει, καὶ ἀπὸ τῆς κτισσεως
αὐτῆς καταμαθεῖν ἔξεστιν, ὡς εἰς ἔστιν ὁ ἐν Τρι-
ᾷ μόνος Θεός, καὶ οὐδεὶς ἄλλος, πλὴν αὐτοῦ. Εἰ
γὰρ, ὡς Ἑλλήνεις φασί, πολλοὶ εἰσι καὶ διάφοροι,
ἐκείνορας ἄρα αὐτῶν ἢ τε δύναμις; καὶ ἐνέργεια.

PATROL. GR. CLV.

A constat? Quid ergo? Num fortuito sunt sexcenta
animalium genera eorumque nature? Num sponte
sua et sine alterius auxilio facta sunt? Et quare
aliæ naturæ nequaquam sponte in suo tempore na-
scentur, sed omnes ab animalibus vel plantis quibus
assimilatae sunt, oriuntur? Igitur si ex semine trans-
misso prodeunt, unde egressa sunt prima genera,
unde principia? Num ex nullo sunt? Istud impium
nemo est qui dicere audeat. Sed auctor Deus fecit
primas illas species, qui eas e nihilo eduxit, et poste-
riores ex primis, dans omnibus virtutem quæ maneat,
et generent et generentur, et producant et producan-
tur, et omnia bene ordinata et distincta atque con-
tenta sibi in seipsis constant; sed et mentibus dat in-
telligentiam et viventibus vitam et sapientibus sa-
pientiam et desiderantibus proclivitatem quæ in om-
nibus creaturis diffusa reperitur. Num sponte prodiit
humana natura? Num sine ratione est ita humilis
et sublimis, terrena et incorporea, provida et
sapiens, mortalis simul et immortalis? Numquid
ergo hæc omnia ex se ipsis facta sunt? Nonne
mundi totius ordinatio ab aliquo stat et componitur?
Nonne ab aliquo gubernatur? Quis ergo mentem ha-
bens ita nequam et insanus sit ut sine Deo ista esse
et gubernari censeat? Unde tempora? unde fru-
ctus? unde sapientes de statu mundi dispositionis
et motus? Nonne omnia ejus qui fecit omnia
potestatem et providentiam manifestant? Ex his et
similibus Abraham agnovit universorum opificem,
et sancti omnes qui scientiam Dei acceperunt.
C Similiter ex his, puto, et similibus omnis insanus
Deumque abiciens creatorem cognoscet, et commu-
nem dominum confitebitur. Hunc etiam confundit
plerorumque, ut diximus, scientia de existentia Dei,
ipsorum etiam ethnicorum.

Clericus. Sufficiunt ista, domine, contra eos qui
Deum non cognoscunt, et nullus est, puto, qui con-
tradicat, nisi jam pejor sit dæmonibus, nam et
ipsi invite consententur Filium Dei vivi. Quænam au-
tem rursus dicemus adversus eos qui gentilitate
laborant, et qui circa astrologiam et rerum ori-
ginem, vel etiam circa fatum et fortunam, errave-
runt?

CAPUT V.

Contra ethnicos multorum deorum cultores.

Pontifex. Manifestus et confutatus facilis error eo-
rum, vel etiam præclare virtute Christi dejectus est,
et nemo est qui hodie pro illo dimicare satagat;
etenim per pisces Græcorum stultam sapien-
tiam evertit qui pro vobis crucifixus est, cum sit
vivens et substantialis Patris sapientia. Pariter,
prout scribit Paulus, a operatione fas est ediscere
unum esse tantum in Trinitate Deum, nec ullum esse
alium præter eum. Si enim, quemadmodum dixe-
runt Græci, multi sunt et diversi, diversa ergo eo-
rum potestas et virtus, nec jam poterunt universonum

gubernare; cum sint in modum multitudine, sediosos erunt, et potestate contrarii, et non alii. Quippe verus Deus est omnium Dominus, universorum opifex, capaxque omnia gubernandi. Sed si multi sunt et diversi, erunt et finiti; et si finiti, infirmi; et proinde nequaquam omnipotentes. Ex eo quod diversas habeant potestates, ostenditur eos non esse omnipotentes, et propterea sibi invicem contrarios, ideoque sibi mutuo adversantes. Insuper si, ut dixerunt, masculi sunt et feminae, et secundum genus distincti erunt, et corpora habent (corpus enim implicat sexus diversitas), et passionibus obnoxii, necnon omnibus quae ex hoc fluunt: corruptioni et immunditiae et pollutioni; nam ad genus suum quisque movetur. Et si initia habuerunt, erunt primi et posteri, et alii qui post istos, ut effusant Graeci, inciperunt esse. At quomodo hi sunt principes? quomodo mundi rectores? Et si caelum est sine principio, ut inepta garrulitas Graeci, quomodo quidam caelum regunt, caelumque habitant, qui post caelum facti sunt? Ex his et similibus ridendi sunt dicentes, plures esse deos. Si vero creaturas in numero decorum habuerunt Graeci, multo magis adhuc erunt perridiculi; nam ipsae sua potestate et virtute testantur se esse servas, et exiguas et infirmas, et aliunde vim et motum accipere; imo, quoniam virtus earum et motus nobis hominibus cognoscuntur; nam cœli siderumque motum sciunt homines; ideo nec cœlum, nec astra nec quidquam eorum quae videntur, Deus est, sunt autem Dei universorum creaturae; ab eo enim et potentiam et existentiam acciperunt. Neque etiam spirituales virtutes dii sunt, sed spirituales Dei creaturae, quarum aliae quidem Deum videntes atque laudantes, Dei sunt ministri; aliae vero pessima voluntate ab eo recesserunt et vocantur demonia, quae errorem Graecis imposuerunt.

Θεὸν ὁρῶντα καὶ μιλῶντα, οἳ καὶ λειτουργοὶ Θεοῦ εἰσι, τὰ δὲ προαιρέσει κακίᾳ ἀποστάθησιντα τούτου, ἃ καὶ δαιμόνια λέγεται, καὶ τὴν κλήσιν τοῖς Ἕλλησιν ἔθηκε.

CAPUT VI.

Contra eos qui fatum et fortunam impia docent, et de astrologia.

Quidam vero de fortuna et fato, de genealogia et astrologia inepte garrunt; quod est maxime stultitia et impietatis signum. Nam primum quidem Creatoris libertatem auferunt qui ea e nihilo fecit, et vere justaque, prout voluerit, gubernat. Dein auferunt et libertatem hominis, quippe cum homo sit animal ratione et libertate praeditum, illa vero careant ratione et anima; quomodo ergo anima ab eis agitur? quomodo motu eorum simul translata atque portata? nam nefas est irrationabilia movere rationabilia. Quod si moveant, jam non est virtus nec vitium; frustra leges, frustra doctriinae, frustra prophetia, frustra vetera et nova, frustra denique facta est Verbi Dei incarnatio ad renovandum homines et creaturas; jam neque debet esse poena neque vindicta quam aeternam esse Salvator demonstrat; evertuntur rea publicae; hoc,

καὶ οὐ δυνατοὶ ἔσονται τὸ πᾶν συνέχειν καὶ οὐ ὧ; κληθὲς οὖτως, καὶ στασιώδεις ἔσονται, καὶ ἐναντίοι τῇ δυνάμει, καὶ οὐ θεοί. Θεὸς γὰρ ἀληθὴς ὁ πάντων δεσπότης, καὶ πάντως δημιουργός, καὶ πάντα διακυβερνῶν ἐξισχύων. Ἄλλὰ καὶ περιγραπτοί, εἰ πολλοὶ εἰσι καὶ διάφοροι. Καὶ εἰ περιγραπτοί, ἀσθενεῖς, καὶ οὐ παντοδύναμοι ἔρα. Καὶ τὸ διαφέρους δὲ δυνάμει εἶναι οὐ παντοδύναμους αὐτοῖς θεοί, καὶ ἐκ τούτου ἐναντίους ἀλλήλοις, καὶ μαχομένους ἔρα. Εἰ δὲ καὶ ἀρβένες καὶ θήλειαι, ὡς φασιν, εἰσι, καὶ κατὰ τὸ γένος ἡλλοιωμένοι τελοῦσι, καὶ σώματα τυγχάνουσι· σωμάτων γὰρ τὸ θῆλυ καὶ ἀρβέν· καὶ ἐμπασίς, καὶ τομή, καὶ βεῦσις ἐκ τούτου, καὶ φθορά περὶ τούτους, καὶ ἀκαθαρσία παρ' αὐτοῖς καὶ μολυσμός. Πρὸς γὰρ τὸ γένος αὐτοῦ κινούμενος ἔσται ἕκαστος. Εἰ δὲ καὶ ἀρχαὶ παρ' αὐτοῖς καὶ πρώτοι καὶ ὑστεροί, καὶ μετὰ τούτους ἄλλοι, ὡς Ἕλληνας φληγαφοῦσιν, ἀρχὴν ἐσχηκότες εἰσὶ. Καὶ πῶς ἂν ἀρχόντες οὗτοι; Ἡ πῶς διοικηταὶ τῶν τοῦ κόσμου; Καὶ εἰ οὐρανός ἐστιν ἀναρχος, ὡς Ἕλληνας ληθεροῦσι, πῶς ἡγροῦνται τινες τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὴν οὐρανὸν οἰκοῦσιν οἱ μετὰ τὴν οὐρανὸν γεγονότες; Ἐκ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων ἔστι μνηστῆσαι τοὺς πολλοὺς θεοὺς λέγοντας. Εἰ δὲ καὶ τὰ κτίσματα θεοῦ ὀκλήθησαν Ἕλληνας, καταγελαστώτατοι μάλλον. Αὐτὰ γὰρ ἑαυτοῖς μαρτυροῦσι ταῖς ἐνεργείαις τε καὶ δυνάμειν, ὡς θεῶτα καὶ μερικά ταῦτα καὶ ἀσθενῆ τελοῦσι, καὶ ἄλλοθιν εἶναι τὴν δυνάμειν τε καὶ κίνησιν· καὶ μάλλον οὕτως καὶ ἡ δυνάμειν τούτων καὶ κίνησις τοῖς ἀνθρώποις ἡμῖν γνωστῆ. Καὶ οὐρανοῦ κίνησιν γὰρ καὶ ἀστέρων ἔσασιν ἀνθρώποι. Οὐκ ἔρα οὐρανός, ἢ ἀπέρης, ἢ εἰ τῶν ὁρωμένων εἰσι θεοί, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων κτίσματα, παρ' αὐτοῦ καὶ τὸ δύνασθαι τε καὶ τὸ εἶναι λαθίντα. Ἄλλ' οὐδὲ γοηταὶ τινες δυνάμειν εἰσι θεοί, κτίσματα δὲ Θεοῦ νοερά. Καὶ τὰ μὲν τούτων, τὰ δὲ προαιρέσει κακίᾳ ἀποστάθησιντα τούτου, ἃ καὶ δαιμόνια λέγεται, καὶ τὴν κλήσιν τοῖς Ἕλλησιν ἔθηκε.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Κατὰ τῶν ἀσεβῶν δοξαζόντων εἰμαρμένην καὶ τύχην, καὶ περὶ ἀστρολογίας.

Τὸ δὲ καὶ περὶ τύχης καὶ εἰμαρμένης, γενεαλογίας τε καὶ ἀστρολογίας φλυαρεῖν τινὰς ἀλογώτατον ἔρα καὶ ἀθεώτατον. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ τοῦ δημιουργοῦ αὐτεξούσιον ἀναίρει, τοῦ τοῦ ἔσαντο; αὐτὰ ἐκ μὴ ὄντων, καὶ διοικούντος ὡς βούλει, καὶ ἀληθῶς καὶ δικαίως. Ἐπειτα δὲ καὶ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου· εἰ γὰρ ἀνθρώπος λογικὸν ζῶον καὶ αὐτεξούσιον, ταῦτα δὲ τὰ ὁρώμενα ἔλαττε καὶ ἀψυχα, πῶς ἔρα ὅτ' αὐτῶν ἔσται ἡ ψυχὴ ἀγομένη; καὶ τῇ κινήσει; τούτων συνδιατιθεμένη καὶ φερομένη; Οὐ γὰρ τὸ ἄλογον κινήσει τὸ λογικόν· εἰ δ' οὖν ἔσται δυναστεία, καὶ οὕτως ἀρετὴ λοιπὸν, οὕτως κακία, καὶ εἰς κενὸν ὄμοιοι, εἰς κενὸν διδασκαλία, εἰς κενὸν προφητεία, εἰς κενὸν τὰ παλαιὰ τε καὶ νέα, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ λόγος τελευτῶν εἰς ἀνεκτασίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς κτίσεως σάρκασις· καὶ οὕτως κλάσις, οὕτως τιμωρία, ἔρα;

αλόγια είναι ὁ Σωτήρ ἀποφαίνεται. Καὶ ἀνατροπὴ ἂν καθέλου, καὶ ἀθείας τούτου καὶ ἀσεβείας πονηρὰ ἔστι δόξα. Εἰ δὲ καὶ τινες ἄθιοι ἀλόγως ταῦτα λέγουσιν ἐμφυχὰ τε καὶ λογικὰ, ὁ λόγος πάντῃ ἀλογος καὶ ψευδής. Πρῶτον μὲν ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, λογικὰ μόνον ἀγγέλους τε καὶ ἀνθρώπους λεγομένη· ἔπειτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, καὶ τῆς τοῦ οὐρανοῦ κινήσεως. Εἰ γὰρ, κατὰ τοὺς Ἕλληνας, λογικὰ οἱ ἀστέρες, πᾶν δὲ λογικὸν αὐτεξούσιον, ταῦτα δὲ τὴν αὐτὴν ἀεὶ καὶ ἴσως κινεῖται κίνησιν, πῶς λογικὰ τε καὶ προαιρετικὰ; Εἰ δὲ τὸ οὕτω κινεῖσθαι τὴν καλὴν καὶ ἀπλὴν λέγουσιν εἶναι κίνησιν, πῶς ἡ ἐνέργεια τῆς κινήσεως τὰ πονηρὰ ἐνεργεῖ κατὰ τὴν αὐτῶν δόξαν, καὶ τὴν κατ' αὐτῶν τῶν ἀστέρων ἔνοιαν πολλῶν τε καὶ γνῶσιν; Εἰ γὰρ θεοὺς αὐτὰ λέγουσιν, εἰ πλείστοι δὲ τῶν ἀνθρώπων οὐ θεοὺς αὐτὰ νομοῖσασιν, τὴν δὲ πίστιν, ὡς φασιν Ἕλληνας, τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν θρησκείαν ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων εἶναι κινήσεως, λοιπὸν καθ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι, καὶ τὴν κατ' αὐτῶν γνῶσιν τοῖς ἀνθρώποις παρέχουσι. Καὶ δῆλον ἐνταῦθεν, ὡς οὐ προαιρετικὰ οὐδὲ λογικὰ. Πᾶν γὰρ προαιρετικὸν καὶ δυνάμενον ἐπὶ ἑαυτοῦ βουλήσασιν κινεῖται. Ἐπει δὲ καὶ, ὡς φασιν, ἀγαθὴν κινεῖσθαι κίνησιν, καὶ προαιρετικὴν ταύτην, ἡ κίνησις δὲ αὐτῶν ἐν πολλοῖς κακίαν ἐνεργεῖ, καὶ τὴν ἀρετὴν ἀναιρεῖ, καὶ ἀπώλειαν ἔμποικε. Ὡς γὰρ δοξάζουσιν Ἕλληνας, διὰ τῶν ἀστέρων ἔστι καὶ τὸ ἐνάρετον εἶναι, καὶ τὸ πονηρὸν εἶναι, ἀκάθαρτόν τε καὶ σφόδρα φονικόν τε καὶ δίκαιον, καὶ ἔτι θανάτους ἰθῶν καὶ αὐξήσεις, διωγμοὺς καὶ θρώσεις, καὶ μυρία τὰ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους συμβαίνοντα, ἐναντίως ἔχοντα καὶ πλείστα κακοτυκῶς. Ἐπεὶ καὶ κακίαι ἐργάται καὶ πονηρίας, καὶ φόνου καὶ βλάβης καὶ ἀρετῆς ἀναιρεῖται, καὶ ὅλων οὐκ ἀγαθῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῶν βλασφημιῶν τε καὶ ἀθίω. Τὰ κτίσματα δὲ γε τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ, ἔπει καὶ ἀγαθοῦ κτίσματα, ὡς καὶ πάντα εἶδεν αὐτὸς, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν καὶ ἀγαθῶς κινεῖται, εἰς ὃ ἐλαβε δύναμιν ἕκαστον. Καὶ οὐ λογικὰ ταῦτα, ἀλλὰ σώματα μόνον εἶναι, τὴν αἰσθητὴν κινούμενα κίνησιν, εἰς ἐξοικονομίαν τοῦ ἐρωμένου. Καὶ δῆλον ἀπ' ὧν ἐνεργεῖσιν αἰσθητῶν. Τὰ δὲ ἐν ἡμῖν κακία καὶ ἀρετὴ τῶν αὐτεξούσιων ἡμῶν τελεῖται, τῆς ἀρετῆς μὲν ἐπαρμένης παρὰ Θεοῦ, τῆς κακίας δὲ μὴ-ούσης, ἀλλ' ἐφενεργεῖσιν τῶν πονηρῶν τῆς ἀρετῆς τῆς ἀρετῆς. Καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ δὲ καὶ ἐν ἡμῖν γινόμενα βουλήσασιν γίνονται δι' ἡμᾶς, τὰ μὲν εὐδοκούντος, τὰ δὲ παραχρῆμα ἐκ τῆς ἡμῶν αἰτίας. Διὸ ἀποδλητόν τὰς τοιαύτας μωρὰς ζητήσεις. Καὶ τοὺς μὲν ἀστέρας κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν γαγονεῖν παρὰ Θεοῦ δοξάζωμεν, καὶ τὸν ἥλιον καὶ σελήνην εἰς τὸ φαίνειν ἐπὶ γῆς, καὶ τὸν μὲν ἄρχιν τῆς ἡμέρας, τὴν δὲ τῆς νυκτός, καὶ κινεῖσθαι εἰς ἐξοικονομίαν τῶν φυτῶν τε καὶ τῶν σωμάτων, καὶ εἰς καιροὺς, ἔρος, θέρους, φθινοπώρου τε καὶ χειμῶνος, καὶ εἰς σημεῖα βιβλίων τε καὶ ἀνέμων καὶ λοιπῶν ἁλλων αἰσθητῶν, ἔπει καὶ αὐτὰ σώματά τε καὶ αἰσθητὰ καὶ εἰς ἰνίαυτοὺς, ὅτι πληρουμένου τοῦ

ut breviter dicam, prava erit impietatis et irreligionis opinio. Si vero quidam impii stulte hæc dicant esse animata et rationabilia, sermo erit omnino irrationalis et mendax. Primo quidem probatur ex Scriptura, quæ angelos tantam et homines dicit esse ratione donatos. Deinde ex eorum virtute et motu cæli. Nam si, prout obganniant Græci, astra ratione gaudent, omne autem rationabile libertate potestatur, cum vero illa simili motu semper moveantur, quomodo sunt rationabilia et libera? Quod si talis motus pulchrum et sincerum esse motum dixerint, quomodo eorum motus affectio, ipsorum gentiliam iudicio, malum operatur? Ita enim multi adversus sidera somniantes dixerunt. Si enim hæc deos dicant, plerique autem homines illa deos esse non consentiant, si, ut aiunt Græci, fides et religio hominum e sideribus defluat, ergo sibi metipsis contraria voluntur, et notitiam sibi adversam hominibus largiuntur. Unde patet ea esse neque rationabilia neque libera; nam omne liberum, si possit, pro sua voluntate movetur. At quia, ut dicunt, bono motu voluntur et motu libero, hic vero motus in multis nequitiam operatur, et virtutem tollit, et perniciem perpetrat; ut enim desipiunt Græci, ex astris sequitur esse probum et nequam, immundum et castum, latronem et justum, gentes disperire et augeri, premi et exaltari, necnon omnia quæ hominibus accidunt, quæ plerumque contrarie et male contingunt; igitur astra sunt nequitiam operatores et malitiæ, cædis et opprobrii, et nullo modo bona. Sed hæc quidem blasphemant impii; Dei autem creaturæ sunt bonæ, cum bonus sit earum creator, qui ipse omnia videt, et ecce valde bona, et bene moventur ad finem ad quem singula potestatem acceperunt. Nec omnia sunt creaturæ rationabilis, sed corpora solum sunt inanimata, quæ sensibili motu ad œconomiam universi moventur; et evidens est ab eis sensibilia operari; ea autem quæ in nobis sunt malitia et virtus libertate nostra efficiuntur; virtus quidem a Deo diffunditur; non autem malitia, quæ a maligno, desidente virtute, procedit; ea vero quæ in mundo et in nobis sunt, propter nos e proposito contingunt, aliis quidem a nobis procedentibus ut a principio, aliis autem non procedentibus. Idcirco rejiciendæ sunt tam stultæ inquisitiones, et credamus sidera a Deo, secundum sacram Scripturam, esse creata, solem vero et lunam, ut super terram luceant, et alius quidem dici, alia vero nocti præsit, et moveantur in œconomiam plantarum et animalium; necnon in tempestates veris, æstatis, autumnii et hiemis, et in signa pluviarum et ventorum aliorumque cætorum sensibilibus, cum et ipsa sint corpora et sensibilia, et in annorum reditus, nam completo anno, rursus motum eorum initium accipit, et ita reguntur visibilia prout voluerit Deus et mandaverit, sed certam neque imperium habent creaturæ, neque dominatione potestantur, nec opiniones faciunt, nec cogunt ad peccatum neque virtutem operantur, neque

reges vel principes constituent, inopes et divites, A ægros et sanos, morientes et viventes, viles et honorabiles, stultos et sapientes, bonos et malos; nam impietatis est credere talia posse astra et nativitate. Sancta enim dixit Scriptura: « Dominus inopem facit et ditat, humiliat et subleval, » et sic deinde. Et: « Dominus mortificat et vivificat, ducit ad inferos et reducit, » equidem juste secundum uniuscujusque electionem atque voluntatem, vi autem minime, quoniam justus est Dominus et justitiam dilexit; et, « Tu reddes, inquit, unicuique secundum opera ejus. » Quomodo autem reddet, si quis vi peccatum virtutemve operatur? nam si vi agat, neque peccat iniquus, neque bene facit justus, neque trucidat interfector, nec adulterat mœchus; impurus non est impurus, neque fur suratur, B neque salvat salvator, nec virgo virginitate claret, neque sapit sapiens. Quomodo denique punit Dominus? quomodo justus et multa sive veteris sive novæ legis exempla? Nobis vero erudentibus non solummodo secundum naturam moveri creduntur visibilia, sed etiam jure super naturam. Nam qui creaturas fecit potest eas, ut vulnerit, imminuere. Idco prodigia fecit supra naturam posita tam ante legem, quam in lege, et post legem orationibus justiorum, et miraculum fecit magnum super omnem mentem atque sermonem. Verbum propter nos incarnatum et per vitam inter nos conversatum, et carne passum, et redivivum et post resurrectionem C conspectum, tactum atque progressum, necnon in cœlum cum carne ascendens, et per apostolos naturam humanam replens Spiritu sancto; et signa fecit Deus atque prodigia, terramque ad fidem traxit sola prædicatione et miraculis, necnon usque ad hanc horam prodigia patravit, et mortuis sanctorum reliquiis precibusque sanctorum mirabilia operatur, et ligandi atque solvendi potestas manifestatur; quæ omnia sunt supra naturam, Deique opera omnipotentis. Propterea infirmi precamur ut sanitatem accipiamus, et tentati ut liberemur ex adversis, et dum elementa inordinata moventur, postulamus ut secundum ordinem moveantur, et pleraque sunt virorum sanctorum precibus, velut pluvia post æstum, ut hostium elades, ut famis et pestis solutio, et pleraque alia et infirmorum sanationes, et calamitatum extinctioniones, propter quæ deprecatur Ecclesia. Igitur spem in Deum evertit falsa de fortuna et fato opinio, ipsumque Deum destruit, divinamque ejus potentiam, et omnem Scripturam sanctam, et iniquorum pœnas, et justorum mercedem, et omnia Dei mysteria. Ideo nolite Christianum ducere cum qui de fato et astrologia atque similibus studet. Et si quis dixerit se talibus doceri, a dæmone deluditur et rejicitur, et ab Ecclesia sit alienus et mendax. Omnis autem vir religiosus, cum sit Christi, qui est virtus Patris, veritas, Verbum omnipotens, speret in Dominum, qui est nunc et per omne sæculum, quoniam præterit figura hujus

Ετους, τῇ κινήσει. τούτων αἰθῆς ἀρχὴν λαμβάνει. καὶ διοικεῖται τὰ δρώμενα οὕτω, θελήσει Θεοῦ καὶ προστάγματι συμφερόντως. Οὐ μὴν δὲ ἀρχὴν ἔχει τὰ κτίσματα, ἢ δυναστεῖαν ἐπάγει, ἢ γνώμῃ ποιεῖ, ἢ τῆς ψυχῆς κατάρχει, ἢ ἀμαρτάνειν ἀναγκάζει, ἢ ἀρετὴν ἐνεργεῖν, ἢ βασίλεις καθίστην τε καὶ ἀρχόντας, πεινομένους τε καὶ πλουτίους, ὑγιαίνοντας καὶ ἀρρώστους, θνήσκοντας καὶ ζῶντας, ἀτίμους τε καὶ τιμίους, ἐμφρονάς τε καὶ ἀφρονάς, ἀγίθους τε καὶ πονηρούς. Ἄθετα γὰρ τὸ τοιαῦτα δύνασθαι τὴν γένεσιν καὶ τοὺς ἀστέρας δοξάζειν. Ἡ γὰρ ἀγία Γραφή, Κύριος, φησὶ, πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοὶ καὶ ἀνυψοί, καὶ τὰ καθέξῃ. 7 Καὶ Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, καταγείει; ἔθου καὶ ἀνάγει, καὶ τοῦτο δικαίως καὶ κατὰ προλήψεις ἐκαστοῦ καὶ κίνησιν, καὶ οὐ κατὰ βίαν. Ὅτι δικαίος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε. Καὶ ὅτι « Σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ, φησὶ, κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Καὶ πῶς ἀποδώσει, εἰ κατὰ βίαν ἀμαρτάνει, ἢ κατορθοί; ὁ γὰρ κατὰ βίαν ποίων οὔτε ἀδικος ἀμαρτάνων, οὔτε δικαίος κατορθῶν· καὶ οὔτε ὁ φονεύσας φονεύς, ἢ ὁ μοιχεύσας μοιχός, ἢ ὁ ἀκάθαρτος καὶ ἄρπαξ, ἀκάθαρτος τε καὶ ἄρπαξ, οὔτε ὁ σώζων σωτήρ, καὶ ὁ παρθένος παρθένος, καὶ σώφρων ὁ σώφρων, καὶ ὁ δικαίος δικαίος. Καὶ πῶς λοιπὸν κολάζει Θεός; καὶ πῶς δικαιοὶ καὶ πλείστα ἐν τε τῇ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ τὰ ὑποδείγματα; Ἄλλὰ τοὺς πιστοὺς ἡμῖν οὐδὲ τὸ κατὰ φύσιν κινεῖσθαι τὰ ἐρωόμενα μόνον δόξα, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ φύσιν δικαίως. Ὁ γὰρ ποιήσας τὴν κτίσιν ἰσχύει μεταβάλλειν ὡς βούλεται. Διὸ καὶ τέρατα πεποίηκεν ὑπὲρ φύσιν, τὰ πρὸ τοῦ νόμου, τὰ ἐν τῷ νόμῳ, καὶ μετὰ νόμον προσευχαῖς τῶν δικαίων, καὶ τὸ μέγα καὶ ὑπὲρ πάντα νοῦν τε καὶ λόγον τὸ σαρκωθῆναι τὸν Λόγον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐμπολιτευθῆναι τῷ βίῳ, καὶ σαρκὶ παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι, καὶ ἐραθῆναι μετὰ τὴν ἔγερσιν, καὶ ψηλαφηθῆναι, καὶ τραφῆναι, καὶ εἰς οὐρανούς μετὰ τῆς σαρκὸς ἀνελεῖν καὶ πλησσι Πνεύματος ἀγίου τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν διὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐνεργῆσαι, καὶ τὴν οἰκουμένην εἰς τὴν πίστιν ἐλκυσταὶ μόνῳ τῷ κηρύγματι καὶ τοῖς θαύμασι, καὶ ἄχρι τοῦ νῦν ἐν θαύμασιν ἐνεργεῖν, καὶ νεκροὺς λειψάνοις ἀγίων, καὶ εὐχαῖς ἱερῶν τερατοργεῖν τὸν Θεόν, καὶ τὴν τοῦ λύσειν καὶ δεσμεῖν φανεροῦσθαι δύναμιν, ἅπερ πάντα ὑπερφυῆ, καὶ τοῦ παντοδυνάμου ἔργα Θεοῦ. Διὸ καὶ ἀβήρωστοῦντες εὐχόμεθα ὑμῶν εὐρεῖν, καὶ περιστάτομενοι, λυτρωθῆναι τῶν δυσχερῶν, καὶ τῶν στοιχείων παραλύτως κινουμένων, εἰς τὸ εὐφώρως κινεῖσθαι. Καὶ πλείστα γίνεται εὐχαῖς δικαίων ἀνδρῶν· ὡς ὑετὸς ἐξ αἴχμου, ὡς καταστροφή πολεμίων, ὡς λιμοῦ λύσις; καὶ λοιμοῦ, καὶ πλείστα ἄλλα, καὶ ἀσθενῶν ἀναρρώσεις, καὶ ἀπκκαλαγῆ λυπηρῶν, δι' ἃ καὶ ἡ Ἐκκλησία προσεύχεται. Ἀνατρέπει τοίνυν τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα τὰ τῆς τύχης; τε καὶ γενέσεως καὶ αὐτὸν ἀθετεῖ τὸν Θεόν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεῖαν δύναμιν, καὶ πᾶσαν ἀγίαν Γραφήν, καὶ κόλασιν ἀδίκων, καὶ ἀπόλουςιν δικαίων, καὶ πάντα Θεοῦ μυστήρια. Διὸ καὶ μηδεὶς

ἡγεῖσθω Χριστιανὸν, τὸν περὶ γένεσιν καὶ ἀστρο-
λογίαν καὶ τὰ τοιαῦτα σχολάζοντα. Καὶ εἰ τις εἴποι
ἐκ τῶν τοιούτων μαυθάνειν, ἠπατημένος ὑπὸ δαι-
μόνων, καὶ ἀπόδητος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλό-
τριος, καὶ ἀπατεῶν. Πᾶς δὲ εὐσεβῆς, ὡς τοῦ Χρι-
στοῦ ὢν, τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς, τῆς ἀληθείας,
τοῦ παντοδυνάμου Λόγου, ἐλπισάτω ἐπὶ Κύριον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος· ὅτι παράγει τὸ
σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἡ κτίσις φθαρτὴ, καὶ ἀλλοιωθήσεται. Καὶ ἡμεῖς ἐν Χριστῷ οὐκ ἐσμεν
ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δεδουλωμένοι, ὡς φησι Παῦλος· ἀλλ' ὑπέρτεροι τῆ ψυχῆ καὶ τῆ σαρκὶ
γεγόναμεν τῆς φθορᾶς, τῆ τοῦ ἀφθάρτου Πνεύματος χάριτι. Δημιουργήματα οὖν πάντα Θεοῦ, καὶ
οὐδαίς αὐτῶν Θεός.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ὅτι μόνος Θεὸς ἡ ἀγία Τριάς.

Εἶς δὲ μόνος ἐστὶ καὶ ἀληθινός, ὁ ἐν Τριάδι
Θεός, καὶ τοῦτον πᾶσα κηρύττει κτίσις. Οὕσα γάρ
ἐστὶν ἐκ τοῦ ἔντος ἀεὶ Πατὴρ, καὶ λόγῳ διοικου-
μένη, ἐκ τοῦ ζῶντος Λόγου τοῦ ἀεὶ Πατρὸς· καὶ
Πνεύματι συνεχομένη καὶ μένουσα ζωοποιῶ τοῦ
Θεοῦ τοῦ μόνου καὶ ζῶντος. Καὶ Ἀθανάσιος περὶ
τούτου ὁ μέγας, καὶ Γρηγόριος σε ὁ θεοβόητος
διδάξουσι, καὶ οἱ λοιποὶ σὺν αὐτοῖς τῶν Πατέ-
ρων.

Κληρικὸς. Ίκανῶς, δέσποτα, καὶ τὸν λόγον τὸν
κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν πολυθέων ἐπέγνωμεν. Ἀνάγ-
κη δὲ γινώσκει καὶ τὸν περὶ Τριάδος ἀριθμητέρον
λόγον, ὡς ἂν τοὺς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ
ἀθετοῦντας πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας γνώσιν ἐκλύσω-
μεν. Καὶ γὰρ πρὸς τοῦτο μάλιστα ὁ ἀγὼν, πολλῶν
ἐντων τῶν ἀσεβῶς ἀθετοῦντων τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

*Κατὰ Ἰουδαίων καὶ Σαβαλλίου, καὶ τῶν λοιπῶν
ἀθέων.*

Ἀρχιερεὺς. Οὐδὲ πρὸς τοῦτο σκοποῦς ἔρα χρεῖα
πολλῆς, ὡς τῆς ἀγίας ἀπάσης Ἐραφῆς περὶ τοῦ
Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μαρτυ-
ρουμένης. Ἦν δὴ περὶ ἁγίου Γραφῆν δεχέσθαι λέγουσι
δῆσαν οἱ Θεὸν διχα Λόγου φρονοῦντας καὶ Πνεύμα-
τος. Ἄθεοι δὲ καὶ οὗτοι, εἰ καὶ Θεὸν εἰδέναι νομί-
ζουσιν. Ὁ ἀθετῶν γὰρ, φησι, τὸν Υἱὸν ἀθετεῖ τὸν
Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν. Καὶ ἄλογον καὶ ἄσο-
φον Θεὸν ἑαυτῷ κηρύσσει, καὶ Πνεύματος χωρὶς
τοῦ ζῶντος καὶ ζῶντος πᾶσι νέμοντος. Ὅθεν ἄθεοι,
ὡς ἔφημεν, καὶ οὗτοι εἰσι, καὶ καθάπερ ἀσεβοῦν-
τές τε καὶ ἀντίθεοι. Ἡμεῖς δὲ εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ,
μετὰ τοῦ ἐνοποστάτου αὐτοῦ Λόγου, καὶ τοῦ ζωο-
ποιῶ Πνεύματος, καθὼς παρελάβομεν, καὶ καθὼς
ἡμεῖς αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος εἰδόμενος Ἰησοῦς
Χριστὸς, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτηρισ-
τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ ἀποστέλλειν
τοὺς μαθητὰς μαθητεῖν τὰ ἔθνη, παραγγέλλας
βαπτίζειν τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, εἰς τὸ
ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος, ἕνα γὰρ καὶ τὸ ἕναίον καὶ τὸ τρισ-
σὸν τῆς Τριάδος· αὐτὸς ὁ εἰς τῆς Τριάδος εἰδι-
δαξε. Καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, μὲν εἰς τὸ ὄνομα, ἢ τὸ
τῆς Τριάδος ἐκῆρυξεν ἕναίον· ἐν γὰρ καὶ ἀδιάρρη-
τον καὶ τὸ ὄνομα, ὡς καὶ ἡ οὐσία μία καὶ δύναμις
καὶ ἐνέργεια· τὰς τρεῖς δὲ ὑποστάσεις, ἐν τῷ εἰ-

A mundi, et creatura corrumpitur atque mutatur ;
nos autem in Christo non sumus sub elementis
mundi servientes, prout dixit Paulus, sed anima
et carne corruptioni superiores facti sumus gratia
Spiritus incorruptibilis. Igitur omnia sunt Dei ope-
ra, nec quidquam eorum Deus.

CAPUT VII.

Quod sacrosancta Trinitas solus sit Deus.

Unus vero solus et verus qui est in Trinitate Deus,
et hoc omnes prædicant creaturæ ; sunt enim ex
eo qui semper est Pater, et Verbo administrantur,
cum generetur Verbum ab eo qui semper est Pater,
et Spiritu vivificante solius vivi Dei adunatæ per-
manent. Quod te docebunt Athanasius magnus,
Gregorius Theologus cæterique cum ipsis Patres.

Clericus. Satis, domine, orationem contra Græ-
cos plura numina adorantes percepimus ; at ne-
cesse est scire lucidum de Trinitate sermonem,
ut eos qui Filium et Spiritum Dei rejiciunt ad
notitiam veritatis adducamus. Nam in hoc præci-
pue constat pugna, cum multi sint Dei Verbum et
Spiritum sanctum impie abnegantes.

CAPUT VIII.

Contra Judæos et Sabellium, et alios impia docentes.

Pontifex. Non multo ad hoc opus est studio,
cum Scriptura sacra ubique de Verbo Dei et Spi-
ritu sancto testimonium faciat, quam saltem Scri-
pturam sacram prorsus asserunt se accipere qui
Deum sine Verbo et Spiritu excogitant. Porro
atheï sunt et isti, etsi Deum noscere censeant.
Ait enim : « Qui negat Filium, negat et Patrem
qui misit eum, » et Deum sine Verbo et sine sa-
pientia sibi metipsi prædicat necnon sine Spiritu
qui vivit et vitam omnibus impertit. Quapropter,
ut diximus, atheï sunt et isti, et prorsus irreligi-
osi Deoque adversarii. Nobis autem unus Deus
Pater, cum consubstantiali ejus Verbo et vivifi-
cante Spiritu, prout traditum est nobis, et prout
ipsum Dei Verbum nos edocuit, Jesus Christus,
splendor gloriæ et figura substantiæ Patris, quan-
do discipulos misit ad docendas gentes, jubens
baptizare credentes in eum in nomine Patris, et
Filii, et Spiritus sancti. Quippe Trinitatem simul
et unitatem Triadis ipse unus ex Triade demon-
stravit ; dicendo quidem : « In nomine » Triadis uni-
tatem prædicavit, unum enim est et indivisibile no-
men, sicut et natura una, et potestas et virtus,
tres autem personas docuit, dicens : Patris et Filii
et Spiritus sancti ; et rursus unius Triadis ean-
dem et unam potestatem atque virtutem ostendit

dicens : « Baptizantes eos; » nam non tantum agitur de baptizando, sed etiam de renovando et de resuscitando homine, quod fit virtute et potestate et gratia unius nominis omnipotentis Trinitatis; sed personarum Trinitatem declaravit dicendo : Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Quod etiam constat Joannes Theologus, in initio sui Evangelii sic scribens : « In principio erat Verbum, » Fillum annuntians; « et Verbum erat apud Deum, » Patrem docens; « et Deus erat Verbum, » Fillum esse Patri consubstantialem demonstrans. « Hoc erat in principio apud Deum, » quoniam consubstantialiale est Patri et coeternum. « Omnia per ipsum facta sunt; » quoniam creati cooperatus est Patri, nam : « Verbo Domini caeli firmati sunt, » ait David; et : « Sine ipso factum est nihil quod factum est, » addit Evangelium. « Omnia enim, » dixit David ad Deum, « in sapientia fecisti. » Et : « In ipso vita erat, » divinus Spiritus a Patre procedens, « in qua et nos vivimus, movemur et sumus; » qui in ipso ut Verbo manet et quiescit, de quo ipse iterum dixit : « Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. » Quibus Dominus nos sapienter docet Spiritum etiam ex Patre procedere ipsumque ad nos venire, non quidem per hypostasim habitando, sed quasi in tabernaculo per gratiam manendo. Videntur mysterium unius Dei in Trinitate? σαφῶς διδάσκει ὁ Κύριος, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα, καὶ αὐτὸ πρὸς ἡμᾶς ἔρχεται, οὐχ ὑποστατικῶς ἐνοικοῦν, ἀλλὰ τῇ χάριτι ἐνεργουῦν.

CAPUT IX.

Evangelica dicta Sabellio opposita. Alia (ex V. T.) contra Judaeos et reliquas impias gentes.

Evangelica quidem dicta sunt propter blasphemias Afri Sabellii, qui profecto Evangelium accipiebat; tibi autem ostendam ea quae vetus Scriptura de Deo in tribus personis profert. Hoc non solummodo Evangelium, sed et Moyses in lege, atque prophetae praedicarunt. Moyses quidem cum qui semper est Deum et Patrem ubique praedicat, qui Verbi Dei Filii mysterium intelligit in audita voce divina et suscepta virtute Verbi viventis. Nam nudius audivit Verbum cujus incarnationem praecognovit. Primum quidem rubum vidit ardentem et tamen minime consumptam, ipsumque Dei Verbum sub hominis forma ei colloquens, quia secundum Jeremiam propter homines in terra visum est, et inter homines conversatum est, et ad ipsum Moysen dixit : « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, » quod ut homo apparens et angelus a Scriptura appellatum, simul semetipsum vocat Deum, triumque meminit patriarcharum, dicens : « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, » ut inde monstraret, sicut et ipsum e Virgine incarnatum monstrabit, Trinitatis mysterium. Deinde Dei verba in tabulis lapideis Moyses accepit, virtutem Verbi viventis ostendens et docens per opera mirabilia

κείν, « τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ πάλιν τῆς μιᾶς Τριάδος τὴν ἀφ' ἑνῆ καὶ μίαν δύναμιν καὶ ἐνεργείαν, ἐν τῷ λέγειν « βαπτίζοντες αὐτούς. » Οὐδὲ γὰρ ἀπ' ὧς βαπτίζεσθαι ἐστίν, ἀλλ' ἀνακαινίζεσθαι καὶ ἀναπλάττεσθαι τὸν βαπτιζόμενον · ὁ δὲ γίνεται τῇ ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἐνδὲς ὀνόματος τῆς κατεδυομένου Τριάδος · τὸ τρισυπόστατον δὲ, ἐν τῷ λέγειν « Τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ταύτην τὴν ὁμολογίαν καὶ Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου θεολογεῖ, οὕτω γράφων · « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » τὸν Υἱὸν καταγγέλλων, « καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, » τὸν Πατέρα διδάσκων, « καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, » τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα παριστῶν. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐκείνη καὶ ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ καὶ συναρχος. « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. » Ὅτι καὶ δημιουργεῖ τῷ Πατρὶ. « Τῷ » γὰρ « Λόγῳ Κυρίου οὐρανοὶ ἐστερωώθησαν, » ὁ Δαβὶδ λέγει. Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε · τὸ Εὐαγγέλιον πάλιν · « Πάντα, » γὰρ, ὁ Δαβὶδ φησι πρὸς τὸν Θεόν, « ἐν σοφίᾳ ἐποίησας · » καὶ « Ἐν αὐτῷ ζῶν ἦν, » τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον θεῖον Πνεῦμα, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ἐν τούτῳ μένον ἀτίδως ὡς Λόγῳ καὶ ἐπαναπαυόμενον περὶ οὗ καὶ πάλιν αὐτός φησιν, « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ κήρυξά ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. » Ἐνταῦθα ὄραξ τὸ μυστήριον τοῦ μόνου ἐν Τριάδι Θεοῦ;

C

Θ ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Τὰ εὐαγγελικὰ κατὰ Σαβελλίου. Ταῦτα δὲ κατὰ Ἰουδαίων, καὶ τῶν λοιπῶν ἀθέων ἔθνων.

Ἄλλα τὰ εὐαγγελικὰ μὲν διὰ τὰς τοῦ Αἰθιοῦ Σαβελλίου λέλεκται βλασφημίας, δὴθεν τὸ Εὐαγγέλιον δεχομένου. Ἐκθήσομαι δὲ σοι καὶ ἐκ τῆς καλαιδέ Γραφῆς τὰ περὶ τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Τοῦτον οὐ τὸ Εὐαγγέλιον μόνον, ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήται πάντες ἐκήρυξαν. Ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς τὸν δεῖ ὄντα Θεόν καὶ Πατέρα διὰ πάντων κηρύσσει, ὃς καὶ τοῦ Λόγου κατανοεῖ τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ τὸ μυστήριον, ἐν τῷ θείας ἀκούειν φωνῆς, καὶ τοῦ Λόγου τοῦ ζώντος δεχέσθαι τὴν ἐνεργείαν. Τὸ γὰρ ἀκούειν, Λόγου ἵσθαι ἀκούειν, οὐ καὶ τὴν σάρκωσιν προτίγνω, πρῶτον μὲν βίτον κατὰ ἰδὼν φλεγόμενην, μηδαμῶς δὲ καιομένην, καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον διομιλούμενον αὐτῷ ἐν σχήματι ἀνθρωπίνῳ. Ἐπὶ καὶ ὅτι ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸν Ἰερεμίαν ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ πρὸς αὐτὸν εἰρχαίει τὸν Μωϋσῆν · « Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ. » Ὁ ὡς ἀνὴρ φαινόμενος, καὶ ἄγγελος παρὰ τῇ Γραφῇ λεγόμενος, οὗτος ὁμοῦς ταυτὴν Θεὸν ἐνομάζει, καὶ τριῶν πατριαρχῶν μέμνηται, « Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, » λέγων, ἵνα δαξῆται πάντες οὗτοι, ὡς οὗτος σαρκωθείς ἐκ Παρθένου, τὸ τῆς Τριάδος φανερώσει μυστήριον.

καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους· ἐν πλατῆ λίθιναις Μωυ-
 σῆς ὑπέβητο, τὴν δύναμιν τοῦ ζῶντος Λόγου δει-
 κνύς, ἐκδιδάσκων τε δι' ἔργων θαυμαστικῶν, ὡς καὶ
 Λόγος ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ, καὶ σαρκωθῆσεται αὐτός,
 καὶ κενυθῆσεται ὑστερον, ὡς ἐν πλακῆ γραφαίς τῆ
 Θεοτόκῳ Παρθένῳ. Καὶ φωνῆς δὲ θαλάσσης ἤκουσε
 πολλάκις Μωυσῆς ἐν τῇ σπητῇ ἀνά μέσον τῆς κι-
 λουτοῦ. Φωνὴ δὲ λόγου ἐστὶν ἀπήχημα. Ὁ δὲ τὸν
 ζῶντα Λόγον τοῦ ζῶντος Πατρὸς ἐμαρτύρει. Ὑπε-
 βίβητο δὲ καὶ Πνεῦμα ἅγιον Μωυσῆς. Καὶ ἀπὸ τοῦ
 Πνεύματος δὲ τοῦ ἐπ' αὐτῷ ἀφελῶν ὁ Θεός, μετέ-
 βηκεν ἀνδράσι πιστοῖς, ὡς γέγραπται Ἐδομήκοντα.
 Καὶ οὗτοι δὲ προσήψατον, ὥστε καὶ τὸν Πατέρα,
 καὶ τὸν Υἱόν, ὃς ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, προέγνω καὶ προσέχηρε Μωυσῆς. Καὶ ἐν
 τῷ λέγειν, ἔειπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω φῶς, καὶ
 ἔειπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἔειπεν
 ὁ Θεός, Βλασησάτω ἡ γῆ, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον δι-
 δάσκει. Καὶ οὗτος ζῶν καὶ εἰς καὶ μονογενής, ὡς
 καὶ ὁ Θεός καὶ Πατὴρ εἰς καὶ ζῶν καὶ μόνος ἐστί.
 Καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἔειπεν καὶ Πνεῦμα
 Θεοῦ ἐπεφύετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος, φησὶ καὶ
 περὶ τοῦ ἀνθρώπου· ἔειπεν ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσω-
 πον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς· καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε, Ὁ
 μὴ καταλείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις
 τούτοις· καὶ Πνεύματος ἁγίου ἐπέληθη ἡ
 σπητῇ. Οὕτω σαφῶς Μωυσῆς διὰ πολλῶν περὶ
 τοῦ Λόγου τοῦ ζῶντος ἐκήρυξε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτοῦ Ἀβραάμ,
 τοῦ τρεῖς ὑποδείξαντος ἀνδρας ἐν τῇ ὄρῳ
 τῆ Μελχὶ, οὗ καὶ Θεὸν εἶνα σαφῶς ἀνεκήρυξε,
 τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν ἐκήρυξεν, ἀνδρας μὲν τρεῖς
 φαινόμενον διὰ τὸ ἰδιόζον τῶν ὑποστάσεων, εἶνα
 δὲ κρυπτόμενον ὑπὸ Ἀβραάμ διὰ τὸ ἐνιαλὸν
 τῆς φύσεως, δι' ὧν τὸ τριστὸν ὄμου καὶ τὸ
 μοναδικὸν ἐσημαίνετο τῆς Τριάδος. Ἀλλὰ καὶ
 Ἰσαὰκ, τὸ τῆς Τριάδος καὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ
 Λόγου ἐπέγνω τε καὶ διέγραψε μυστήριον,
 γεννηθεὶς μὲν, ἠνίκα τοὺς τρεῖς ἀνδρας· Ἀβραάμ
 εἶδε, τὴν σάρκωσιν δὲ δηλῶν, σταυροῦν τε καὶ
 ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ ἀναχθῆναι παρὰ
 πατέρα, τὰ ξύλα τοῖς ὁμοίς βασιτάζων, τὸν Σταυρὸν
 ἐκτυποῦντα, καὶ ἐν αὐτοῖς συμποδίζεσθαι, ὥστε
 θυσιάαν γενέσθαι Θεῷ καὶ ἀγαγισθῆναι, φωνῆς τε
 ἀκηκοέναι Θεοῦ, ἢ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον διδάσκει,
 λέγοντος τῷ Πατρὶ αὐτοῦ, Ἐμὴ ἐπιβάλης τὴν
 χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παιδί μου. Ὅτι δὲ ὁ Θεός Λόγος
 ἦν ὁγαλῶν, δηλῶν ἐξ ὧν φησὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ·
 Ἐνὺν ἔγνω, ὅτι οὐκ ἐφέσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ
 ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ. Οὗτος ἄρα ἦν ὁ τῆς μεγάλης
 βουλῆς Ἄγγελος, ὁ Υἱὸς τοῦ Ὑψίστου, ὁ καὶ τῷ
 Πατρὶ αὐτοῦ Ἀβραάμ διαλεγόμενος, ὁ καὶ τῷ Ἰα-
 κώβ τὴν κάλην ἐσημάμενος, καὶ Θεὸν τῶν πατέρων
 αὐτοῦ εὐατὸν ὀνομάσας, ὁ καὶ Πνεύματι ἁγίῳ
 πρὸς θεωρίας ὕψος αὐτὸν ἀναγαγών, δι' οὗ καὶ λό-
 γον ὁ Ἰακώβ ξενιτεῦσαι ἐδέξατο, καὶ φεύγειν ἀπὸ
 Ἡσαῦ, καὶ κλίμακα εἶδεν ἐν ὕπνῳ εἰς τοὺς οὐρα-
 νοὺς φθάνουσαν, καὶ ἐπ' αὐτῆς, ἥτις ἦν εἰκὼν τῆς
 τοῦ σαρκωθέντος Λόγου Μητρὸς, τὸν Θεὸν καθέζο-

A Verbum esse in Deo, et istam postea esse incar-
 nandum necnon in corpore conspicendum, in
 utero Deiparæ Virginis velut in tabula scriptum.
 Vocem divini pluries auditit Moyses in tabernacu-
 lo, in medio arcæ. Vox autem nihil est aliud ac
 sonus verbi; quod Verbum vivens viventis Patris
 testabatur. Insuper Moyses sanctum quoque Spi-
 ritum accepit, de quo Spiritu, sicut scriptum est,
 Deus assumens partem, dedit viris fidelibus Septua-
 ginta, et isti prophetaverunt, ita ut Moyses Pa-
 trem et Filium qui est Verbum, et Spiritum sanc-
 tum præcognoverit atque prædixerit. Dicendo au-
 tem: « Dixit Deus: Fiat lux, » et, « Dixit Deus: Fiat
 firmamentum; » et, « Dixit Deus: Germinet terra, »
 Dei Verbum manifestat, quod esse vivens, unum
 et unigenitum, quemadmodum Deus Pater unus
 est et vivens et solus. Et de Spiritu sancto: « Et
 Spiritus Dei ferebatur super aquas, » inquit; et de
 homine: « Insufflavit in faciem ejus Spiritum vi-
 vae; » et de Noe: « Non permanebit Spiritus meus
 in hominibus istis; » et, « Spiritu sancto repletum
 est tabernaculum. » Ita sapienter Moyses in multis
 locis Verbum vivens et Spiritum sanctum prædica-
 vit. At ante eum Abraham tres viros sub quercu
 Mambræ suscipiens quos unum Deum recte prædi-
 cavit, Deum in Trinitate proclamavit sub specie
 trium virorum apparentem, propter proprietatem
 personarum, unum tamen ab Abraham prædicatum
 propter unitatem naturæ, quibus Trinitatem
 simul et unitatem Triadis signavit. Sed Isaac quo-
 que Trinitatis et Incarnationis Verbi mysterium
 præcognitum descripsit, genitus quidem quando
 tres viros Abraham vidit, Incarnationem vero,
 crucifixionem et resurrectionem Christi declarans,
 quando adductus est a patre, lignum crucis figu-
 ram in humeris portans, et in ipso ligatus, ut vic-
 tima Deo fieret et occideretur, atque audita est
 vox Dei quæ Dei Verbum significat, quæ patri
 ejus dixit: « Non extendas manum tuam super
 puerum. » Quod esset Verbum Deus qui loqueba-
 tur patet ex eis quæ ad Abraham dixit: « Nunc
 cognovi quod times Deum, et non pepercisti di-
 lecto filio tuo propter me. » Hic igitur erat Angelus
 magni consilii, Filius Altissimi, qui patri ejus
 Abraham locutus est, idemque Jacob luctam
 intulit, et semetipsum patrum ejus Deum appel-
 lavit, cumque ad apicem contemplationis per Spi-
 ritum sanctum adduxit, a quo Jacob jussus est
 ab Esau aufugere et ad alienigenas perigrinari,
 scalamque vidit ad cælum pertingentem, et in ea
 quæ figura erat Verbi incarnati, Deum sedentem,
 et rursus jussus esse propinquum fugere, miras-
 que vidit revelationes. Quæ omnia Verbi Dei vir-
 tutem et Spiritus Dei potentiam in justis istis
 operantem prædicaverunt. Quid vero Joseph?
 Nonne per somnia Verbum Dei suscepit? Nonne
 Spiritu Dei movebatur? Unde ipsi sapientia cujus
 ope ab Ægyptiis ad regem ejusque ministros
 transeuntibus liberatus est? Nonne virtute divini

Spiritus? Nonne omnipotentis imperio viventis sapientiae seu Dei Verbi? Ita etiam fere in omnibus prophetis scriptum est: « Verbum Domini quod factum est ad Isaiam filium Amos. » Et: « Verbum Domini quod factum est ad Jeremiam filium Helciae. » Et sic de cæteris: « Principium Verbi ad Osee; » et: « Verba Amos quæ vidit super Jerusalem; » et: « Factum est Verbum Domini ad Michæam Morathiten; » et: « Verbum Domini quod factum est ad Joel filium Phatuel; » et: « Hæc dicit Dominus Deus, inquit Abdias, » quod est de Verbo, quemadmodum omnes prophetae locuti sunt: « Hæc dicit Dominus, » Verbum illius vivens prædicantes: « Et factum est Verbum Domini ad Jonam filium Amathi dicens; » Nahum autem: « Onus Ninive, » inquit; quod onus dicendi Jeremias non accipit, sed Verbum; similiter et Nahum pergens: « Hæc dicit Dominus, ait, qui dominatur aquis multis; » et rursus: « Ecce ego super te, ait Dominus omnipotens; » et: « Onus quod vidit Habacuc propheta. » Quod idem est ac si dicat se regi et ferri Spiritu. Quod onus sit Spiritus sancti, audi dicentem: « Terribilis egregius est, » id est Deus. « Ex semetipso iudicium ejus erit, » scilicet Verbum ejus, nam iudicium est Verbum, et, « Onus ejus ex ipso egredietur. » Viden' virtutem Spiritus a Patre procedentis? Et rursus: « Super custodiam meam stabo; et contemplanor ut videam quod diceatur mihi, et respondit ad me Dominus; » et rursus Verbum. Qui insuper de dispensatione Dei Verbi nos docet, et: « Audiavi auditionem tuam, et timui, » inquit; et: « Deus ex Pharan venit; » et cætera plurima de illius incarnatione. Quod Verbum Dei esset carnem sumpturum testatur dicens: « Ante faciem ejus ibit Verbum; » et: « Verbum Domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi; » et: « Factum est Verbum Domini in manu Aggaei prophetæ, dicens; » et: « Factum est Verbum Domini ad Zachariam filium Barachiae, dicens; » hic quoque de incarnatione Verbi plura prædixit. Et: « Onus Verbi Domini ad Israel in manu angeli ejus, » seu Malachiae. En iterum onus Verbi, et virtus Spiritus atque Verbi. Qui Malachias nomen Dei magnum esse in gentibus dixit. Vidistin' omnes prophetas Verbum Dei et Spiritum prædicavisse? Atheus igitur qui ea non prædicat. Et ipse David: « Omnia in sapientia fecisti, » ad Deum clamavit; et: « Verbum tuum, Domine, permanet in caelo in generationem et generationem usque in sæculum; » et Verbo Domini caelos firmatos esse testatur, virtutemque eorum e Spiritu oris illius; quem Spiritum postulat in visceribus suis renovari, et a se non auferri; et recte Deum Patrem prædicat cum Verbo et Spiritu. Et omnis quidem justorum chorus Verbum Dei atque Spiritum manifeste demonstrat. τὸ θεοῦ λόγον καὶ τὸ πνεῦμα ἐκήρυξαν; Ἄθεος Δαβὶδ, « Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, » πρὸς τὸν μέγα ἐν τῷ οὐρανῷ εἰς γενεάν καὶ γενεάν ἕως τοῦ

αμενον, καὶ τὸν κηδεσθῆν διὰ φεύγειν λόγον ἐδέξατο, καὶ ἀποκαλύψαι σαφῶς ἐθεάσατο. Ἄ ὀη πάντα τὴν τοῦ θεοῦ λόγου δύναμιν καὶ τοῦ πνεύματος θεοῦ τὴν ἐνέργειαν ἐν τοῖς δικαίοις ἐκείνοις ἐνεργούσαν ἐκήρυξε. Τί δὲ Ἰωσὴφ; οὐ δι' οὐρανῶν λόγου θεοῦ ἐδέξατο; οὐ πνευματοκίνητος ἦν; Πόθεν αὐτῷ ἡ σοφία, καὶ διὰ ταύτης τῶν διαπορευόντων ἐπὶ βασιλεῖ Ἀιγυπτίων καὶ τῶν τοῦτου ὑπηρετῶν αἱ λύσεις; Οὐ δύναμις τοῦ θεοῦ πνεύματος; οὐ τῆς ζωῆς σοφίας τοῦ θεοῦ λόγου τῆ παντοκράτου ἢ δυναστείας; Οὕτω καὶ ἐν τοῖς προφήταις σχεδὸν ἅπαντες γέγραπται. « Λόγος κυρίου, ὃς ἐγένετο πρὸς Ἠσαΐαν υἱὸν Ἀμώς. Καὶ, ἄλογος κυρίου, ὃς ἐγένετο πρὸς Ἰερραμίαν τὸν τοῦ Χάλκιου. » Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς οὕτω. « Ἀρχὴ λόγου πρὸς Ὀσηέ. » Καὶ, ἄλογοι Ἀμώς; οὐ εἶδεν ὑπὲρ Ἰερουσαλήμ. Καὶ, « Ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Μιχαΐαν τὸν τοῦ Μωραθί. » Καὶ, ἄλογος κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰωηλ τὸν τοῦ Βαθουήλ. Καὶ, « Τάδε λέγει κύριος ὁ θεός, » Ἄβδιου φησιν, ὃ περὶ τοῦ λόγου ἐστὶ, καθὰ καὶ πάντες οἱ προφηταὶ φασί, « Τάδε λέγει κύριος, » τὸν λόγον αὐτοῦ τὸν ζῶντα κηρύττοντες. Καὶ, « Ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν υἱὸν τοῦ Ἀμαθί, λέγων. » Καὶ Ναούμ μὲν, « Ἀἴμμα, φησὶ, Νινευτ' » ὃ ἄμμα λέγειν Ἰερραμίαν οὐ δέχεται, ἀλλὰ ἄλλον. Ὅμως καὶ Ναούμ προτῶν, « Τάδε λέγει κύριος, φησὶ, κατὰρχων ὑδάτων κολύων. » Καὶ πάλιν, « Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ, « Τὸ ἄμμα ὃ εἶδεν Ἀββαχοὺμ ὁ προφήτης. » Τοῦτο δὲ ἔστιν εἰπαῖν τὸ κρατηθῆναι καὶ ἀγεσθαι πνεύματι. Ὅτι δὲ πνεύματος ἀγγέλου τὸ ἄμμα, ἀκουσον λέγοντος. « Φοβερὸς ἐπιφανὴς ἐστίν, » ὃ θεὸς δηλονότι. « Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρέμα αὐτοῦ ἔσται; » τουτέστιν ὁ λόγος αὐτοῦ κρέμα γὰρ ὁ λόγος. Καὶ, « Τὸ ἄμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Ὅρξος τὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἀπορευομένου; καὶ πάλιν. « Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, τοῦ ἰδεῖν τι λάλησεν ἐν ἐμοί, » καὶ, « Ἀπακρίθη πρὸς με κύριος. » Ἴδου πάλιν ὁ λόγος. Οὕτως καὶ περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ θεοῦ λόγου διδάσκει. Καὶ, κύριε, εἰσακήκουσθε τὴν ἀκοήν σου καὶ ἐπροβήθη, » φησὶ. Καὶ, « Ὁ θεὸς ἀπὸ θαυμάτων ἤξει. » Καὶ λοιπὰ πλείστα περὶ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ. Καὶ ὅτι ὁ λόγος σαρκωθήσεται τοῦ θεοῦ, λέγει, « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ προπορεύεται λόγος. » Καὶ, ἄλογος κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Σοφονίαν τὸν τοῦ Χουσί. Καὶ, « Ἐγένετο λόγος κυρίου ἐν χεὶρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων. » Καὶ, « Ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν Βαραχίου, λέγων. » Οὕτως καὶ περὶ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως πλείστα προσφθέτεται. Καὶ, « Ἀἴμμα λόγου κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν χεὶρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ, » ἦτοι τοῦ Μαλαχίου. Ἴδου καὶ ἄμμα λόγου ἢ δύναμις τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λόγου, ὃς Μαλαχίας καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ ἐπιφανὴς ἐν τοῖς ἔθνεσι φησιν. Ὅρξος ὅτι πάντες οἱ προφηταὶ τὸν τοιγαροῦν ὃ μὴ ταῦτα κηρύττων. Καὶ αὐτοὶ δὲ ὃ θεὸν ἀνακράζει. Καὶ, « Ὁ λόγος σου, κύριε, διακίονος. » Καὶ τῷ λόγῳ κυρίου τοὺς οὐρανοὺς ἔστα-

ρεῖσθαι μαρτυρεῖ, **II** καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν εἶναι ἐν πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ὁ Πνεῦμα ἐγκαινοῦσθαι τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ ἐσωσεῖ, καὶ μὴ ἀπολειφθῆναι τούτου. Καὶ σαφῶς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα χρῆσται σὺν τῷ Λόγῳ καὶ Πνεύματι. Καὶ πρὸς δὲ ὁ τῶν δικαίων χορὴς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα ἀριδῆλως διδάσκει.

ΚΕΦΑΛ. V.

Περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Εἰ μὲν οὖν ταῖς θέλαις Γραφαῖς ὁ ἀντικείμενος ἔπειται, ἐκ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων τοῦ φιλονεικεῖν παύσεται· πλήρης γὰρ τούτων ἡ θεία Γραφή· εἰ δ' οὐκ, καὶ ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπιγνώσεται τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ δημιουργὸς τῶν ὄλων ἐστὶ Θεός, διατί ἄρα τὰ κτίσματα γέγονε; διατί οὐκ; Ἴνα Θεοῦ ἀπολαύῃ. Τίνα γὰρ Θεοῦ ἀπολαύει, καὶ δύναμιν ἔχει Θεὸν εἰδέναι; Τὰ λόγον ἔχοντα. Διὰ τοῦ λόγου γὰρ ἡ γνῶσις. Εἰ οὐκ διὰ τῶν λογικῶν ἡ γνῶσις, λόγος ἄρα μᾶλλον ἐν τῷ Θεῷ. Καὶ εἰ διὰ τὰ λογικὰ ὁ ὁρώμενος κόσμος, διὰ τὸν Λόγον ἄρα καὶ διὰ τοῦ Λόγου ἡ κτίσις· καὶ μᾶλλον ὁ Λόγος ἐστὶ ἐν τῷ Θεῷ· καὶ αὐτὸν ἦν θεωρῶν ὁ Πατὴρ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ πάντα ὡς εἰκόνα ζωσαν αὐτοῦ, καὶ χαρακτηρὰ ἀκίνητον, σοφίαν τε καὶ ἀπαύγασμα, καὶ Λόγον καὶ δύναμιν, καὶ ἀγαπητὸν Υἱὸν, καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ὡς ἀγιασμὸν, ὡς πηγὴν ἀγάπης, ὡς ζωὴν ἐκ ζωῆς, ὡς ζωοποιόν, ὡς θησαυρὸν ἀγαθότητος. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἕπερ ὁ Θεολόγος φησὶν Γρηγόριος, τὸ τὸν Θεὸν κινεῖσθαι τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ. Καὶ εἰ τὰ κτίσματα λόγου μετέχει, ἵνα γινώσκῃ Θεὸν, πολλῷ μᾶλλον Λόγος; ἐστὶ ἐν τῷ Θεῷ, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ πάντα οἶδε. Καὶ εἰ κατὰ λόγον ἡ κτίσις γέγονεν, ἡ μὲν λογικῆ, ἡ δὲ εἰς ὑπερσίαν τῶν λογικῶν, ἄρα καὶ Λόγος ἐν τῷ Θεῷ. Καὶ εἰ τὰ λογικὰ νοεῖ καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἔχει καὶ ἀειζῆ, πολλῷ γε μᾶλλον ὁ ταῦτα ποιήσας λογικὰ λόγον ἔχει ἀεὶ ἐν ἑαυτῷ· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο καὶ κτίσματα λογικὰ, ὅτι λόγον ἔχει Θεός. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ μὴ λόγου μετέχοντα κατὰ λόγον εἰσι συνσυστώτα καὶ μένοντα καὶ κινούμενα· ὅτι λόγον ἔχει Θεός. Ἄλλα διάφορα μὲν τὰ κτίσματα, ἔρει τις, καὶ διάφορος δὲ ὁ λόγος οὕτων; Ἀκουσάτω οὗτος, ὅτι πολλὰ ταῦτα ὡς κτίσματα καὶ ἀρξάμενα καὶ διάφορα τῇ γῶμῃ καὶ φύσει, καὶ ἐκ μὴ ὄντων· διὰ καὶ ἀνυπόστατον καὶ κοικίλιον τὸν λόγον καὶ οὐκ ἐνυπόστατον ἔχει. Ἐπεὶ δὲ ζῶν καὶ εἰς Θεός ὁ Πατὴρ, καὶ ἀεὶ ὢν, καὶ εἰς ὁ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ ζῶν ὡς καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ ἀεὶ ὢν, ὡς ὁ Πατὴρ ὢν, καὶ τέλος, ἐπεὶ καὶ τέλος ὁ Πατὴρ· διὰ καὶ οὐ λόγοι πολλοὶ, οὐδ' ἀνυπόστατοι ἐν Θεῷ, ἵνα μὴ ἀτελής φανεῖ καὶ ἀλλοιούμενος, καὶ πρὸς λόγον ὑψηλότερον ἀναγόμενος, καὶ προσλαμβάνων σοφίαν· ἀλλὰ μίαν καὶ τέλειαν καὶ ἐνυπόστατον καὶ ζῶσαν καὶ συναίτιον σοφίαν ἐν τῷ Θεῷ, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος, ἐν ᾧ πάντες οἱ λόγοι πρὸ τῶν αἰώνων εἰσι. Καὶ τὸ ζωοποιῶν δὲ τὰ πάντα Πνεῦμα ἅγιον ἐν ἐστὶν ἐξ ἐνός τοῦ Πατρὸς οἶσι, καὶ ζῶν, καὶ ζωοποιῶν. Καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ τὰ λογικὰ ζῶσι, καὶ μᾶλλον εἰσιν ἀθάνατα· ὅτι περ οὐδὲ λογικὰ χωρὶς Πνεύματος εἶναι δύναται. Τὰ μὲν οὖν λογικὰ ζῶντά εἰσιν ἐκ τοῦ

CAPUT X.

De Filio Dei unigenito et sancto Spiritu.

Igitur si adversarius divinas sequatur Scripturas, ex dictis et similibus suasus a lucta desistet, nam Scriptura divina talibus referta est argumentis. Insuper ex ipsa creatione humanaque natura cognoscat veritatem. Quippe si Deus est universorum conditor, quare ergo factæ sunt creaturæ? Quare? Ut Deo fruantur; sed quænam Deo fruuntur, et potestatem habebunt videndi Deum? Illæ quæ ratione sunt præditæ. Nam per rationem cognitio; igitur si per facultates rationales sit cognitio, quanto magis ratio seu Verbum in Deo est! et si mundus visibilis propter rationales creaturas factus est, igitur propter rationem et per rationem conditæ sunt creaturæ; et quanto magis ratio in Deo est, et illam contemplans erat Pater priusquam fierent omnia, ut suam imaginem vivam, et characterem indelebilem, sapientiam atque figuram, verbum et virtutem atque dilectum Filium, necnon Spiritum sanctissimum ut sanctitatem, ut charitatis fontem, ut vitam ex vita, ut vivificantem, ut thesaurum bonitatis. Hoc est quod Theologus dixit Gregorius: Deus movetur sua ipsius contemplatione; et si creaturæ rationis sunt participes ut Deum cognoscant, quanto potius ratio erit in Deo, in qua et per quam novit, priusquam fierent omnia. Et si creaturæ secundum rationem conditæ sunt, aliæ quidem rationales, aliæ autem quæ rationalibus inserviant, ergo ratio in Deo est. Quod si res ratione donatæ cogitant, et libertate gaudent, et semper vivunt, quanto magis qui eas rationales fecit rationem semper habet in semetipso! seu, ut melius dicam, sunt creaturæ rationales quia Deus rationem habet, aliæ vero quæ non sunt rationis participes, secundum rationem constant, permanent atque moventur, quoniam rationem habet Deus. Sed fortasse dicet aliquis diversas esse creaturas, diversamque earum rationem. Discat iste quoniam hæc res multæ, eo ipso quod sint creaturæ et inceperint esse, et diversæ sint tam sententia quam natura, necnon e nihilo fuerint eductæ, ideo instabilem et diversam rationem, minime vero substantialem habent. At cum unus sit Deus vivus qui et Pater semper vivit, unum quoque est ejus Verbum, seu una ratio, vivens sicut et Pater, semperque vivens, sicut Pater qui est, et perfecta quia Pater perfectus est; ideo non multæ sunt in Deo rationes quæ non sint substantiales, ne videatur imperfectus et mutabilis, et ad sublimiorem rationem evectus, sapientiamque accipiens; sed una est ratio perfecta, et substantialis, et vivens et cœterna sapientia in Deo, unigenitum ejus Verbum, in quo omnes rationes sunt ante sæcula. Insuper Spiritus sanctus omnia vivificans unus est

cx uno qui semper est Patre, et vivens et vivificans, et in Spiritu sancto vitam habent creaturam rationabiles, vel potius immortalitatem, quoniam rationabiles sine Spiritu esse non possunt; unde res ratione præditæ vitam quidem habent ex sancto Spiritu, rationem vero ex Verbo vivente et existentiam ex eo qui est Patre; verum irrationabilia ex eo qui semper est Patre habent quod sint, ex vivo Patris Verbo quod sint modo rationi consentaneo, et propriam singulæ naturam habeant, necnon ex vivente omniaque coadunante sancto Spiritu quod moveantur et permanent, propriamque singulæ virtutem consequantur. Etenim quid est ex omnibus que existant quod non sit secundum rationem? vel quid est quod motum suum propriamque virtutem non habeat? Horum vero universorum auctor est Trinitas, qui semper est, cum Patre, Filius consubstantialis et incorporeus, ex Deo procedens et in Deo vivificans, ab æterno in

At cum ex omnibus istis visibilibus homo sit pulcherrimum, ad imaginem Dei creatus, ab ejus etiam creatione et natura Trinitatis imaginem perpendamus, nam ipse nequaquam factus est propter mundum visibilem, cum iste sit rationis expertus et ejus motus perfectus nobisque cognitus, ipse potius propter hominem factus est, ut motu illius constet hominis corpus; anima autem homo spiritualiter movetur, et Creatorem contemplantur, ipsumque præ cæteris ad imaginem Dei creatum esse scriptum est, prout sancti multi de hac re senserunt; etenim invenies Trinitatem ab ipso testimonium accipiens, sicut hac super re de aliis latius diximus. Nam mente anima æternam mentem testatur Patrem, ratione Verbum et vitali potentia Spiritum omnia vivificantem. Angeli quoque, cum sint intelligentiæ, æternam mentem Patrem supersubstantialem prædicant; cum sint rationabiles et sapientes, Verbum et sapientiam viventem manentemque in magna mente declarent; et cum vita gaudeant, donumque luminum habent, in vivente sanctoque Patre viventem et sanctificantem et vivificam substantialem virtutem manifestant Spiritum sanctum qui est fons gratiarum. Imo creatura rationis expertus Creatorem testatur; nam dum viventia ex viventibus generantur et generant etsi brevi tempore, dum corpora ex materia et elementis similia et similibus constant et singula immortalitatem appetunt, Deum qui Pater est et Verbum sine dolore generans necnon ex ipso vivificantem sanctumque Spiritum prædicant, illumque ut conditorem suum testantur creaturæ omnes. Sol vero eum manifestat radios lumenque emittens, monstrant et astra universa ignem vibrantia. Item de arboribus et plantis quæ flores fructusque producunt. Terra autem dum sexcentis viventium plantarum generibus luxuriat, et uno verbo omnes creaturæ solum universorum Deum in Trinitate glorificant, præsertim vero ex omnibus quæ perfecta sunt et perficiuntur

Α ἁγίου Πνεύματος· λογικὰ δὲ ἐκ τοῦ Λόγου τοῦ ζῶντος, καὶ ὄντα ἐκ τοῦ ὄντος Πατρὸς. Καὶ τὰ ἄλογα δὲ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ ἀεί ὄντος ἔχει Πατρός, καὶ τῷ Λόγῳ δὲ εἶναι, καὶ οὕτως πῶς ἔχειν ἕκαστον κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ ζῶντος Λόγου τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ κινεῖσθαι δὲ καὶ μένειν καὶ δύναμιν εἰσεῖν κεκτηῖσθαι ἕκαστον ἐκ τοῦ ζωοῦντος καὶ συνέχοντος πάντα ἁγίου Πνεύματος. Τί γάρ τῶν ὄντων, ὃ μὴ κατὰ λόγον ἐστίν; Ἡ τί ὃ μὴ κίνησιν ἰδίαν ἔχει καὶ δύναμιν; Πάντων δὲ τούτων αἴτιος ἡ Τριάς, 12 ὁ ἀεί ὢν καὶ ζῶν καὶ μένων Πατήρ. Καὶ ὁ ἀεί ὢν σὺν τῷ Πατρὶ Ἀγῶς καὶ Υἱὸς συμφύτης καὶ ἀσιώματος, τὸ ἀπαύγασμα, ὃ χαρακτήρ, ἡ σοφία καὶ δύναμις. Καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ Θεῷ ζωοποιῶν Πνεῦμα, αἰδίως ὑπάρχον ἐν αὐτῷ, ζωοποιῶν τε καὶ συνέχον B τὰ σύμπαντα.

vivit et manet Pater, et Verbum quod semper est splendor, figura, sapientia et virtus, atque Spiritus eo vivens, universaque vivificans et coadunans.

Ἐκεῖ δὲ καὶ τῶν ὀρωμένων τούτων τὸ κάλλιστον ἄνθρωπος, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθεὶς, καὶ ἀπὸ τῆς δημιουργίας τούτου καὶ φύσεως εἰκόνα τῆς Τριάδος κατανοήσωμεν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς διὰ τὸν ὀρωμένον κόσμον, ἐπεὶ ἄλογος ὁ ὀρώμενος, καὶ πεπερασμένη τούτου καὶ ἐγνωσμένη ἡμῖν ἡ κίνησις, καὶ οὕτως δι' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἐστὶ μᾶλλον, ἵνα συνέχη τούτου τῆ κινήσει τὸ σῶμα. Τῆ ψυχῇ δὲ ἄνθρωπος νοερώς κινεῖται καὶ θεωρεῖ τὸν κτίσαντα, καὶ αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων κατ' εἰκόνα γέγραπται κτισθῆναι Θεοῦ, ὡς καὶ πολλοὶς τῶν ἁγίων περὶ τούτου διαλεχταί. Εὐρήσεις γὰρ καὶ ἐξ αὐτοῦ μαρτυρουμένην τὴν Τριάδα, καθὰ καὶ ἐν ἄλλοις περὶ τούτου ἡμῖν πλατύτερον εἴρηται. Ἡ ψυχὴ γὰρ τῷ νοί τὸν ἀναρχον νοῦν μαρτυρεῖ, τὸν Πατέρα, καὶ τῷ λόγῳ τὸν Λόγον, καὶ τῇ ζωτικῇ δυνάμει τὸ ζωοποιῶν πάντα Πνεῦμα. Καὶ ἄγγελοι δὲ νόες μὲν ὄντες οὕτως κηρύττουσι τὸν προαιώνιον νοῦν τὸν Πατέρα τὸν ὑπερούσιον· λογικοὶ δὲ ὄντες καὶ σοφοί, τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν τὴν ζῶσαν καὶ μένουσαν ἐν τῷ μεγάλῳ νοί. Ἄει δὲ ζῶντες, καὶ φωτισμάτων δωρεὰς ἔχοντες, τὴν ἐν τῷ ζῶντι καὶ ἁγίῳ Πατρὶ ζῶσαν καὶ ζωοποιῶν καὶ ἁγιαστικὴν ἐνυπόστατον δύναμιν, τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ὅπερ ἡ πηγὴ τῶν χαρισμάτων ἐστίν. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἄλογος πᾶσα κτίσις μαρτυρεῖ τὸν Δημιουργόν· τὸ γὰρ γενεῖν καὶ γενεσθῆναι ζῶντα ἐκ ζῶντων, εἰ καὶ βευστώως, διὰ τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῶν στοιχείων ἔχειν τὰ σῶματα, καὶ ὁμοία ἐξ ὁμοίων, καὶ τὴν ἀθανάσιαν ἕκαστον τούτων ἐπιζητεῖν, τὴν ὄντα Πατέρα Θεόν, καὶ ἀπαθῶς τίκοντα Λόγον, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ζωοποιῶν καὶ ἁγίου Πνεῦμα κηρύττουσι· καὶ τοῦτον ὡς κτίστην ἑαυτῆς ἡ κτίσις ἅπασα μαρτυρεῖ. Καὶ ἥλιος δὲ ταῦτο δείκνυσιν, ἀκτῖνας ἐκπέμπων καὶ φῶς, καὶ ἀστέρες· πάντες· ὁμοίως τε καὶ τὸ πῦρ. Ἄλλὰ καὶ τὰ φυτὰ καὶ βοτάναι, ἐνθὴ πρόδρογοντα καὶ καρπούς. Καὶ γῆ δὲ, μυρία βλαστάουσα φυτῶν εἶδη ζῶντα. Καὶ ἀπλῶς πᾶσα κτίσις τὸν ἐν Τριάδι μόνον Θεόν τῶν ὄλων δοξολογεῖ. Ἐξαιρέτως δὲ ἐκ τῶν τελειοθέντων, καὶ ἐτι τελουμένων, καὶ

ἐπαργῶς δεικνυμένων θαυμάτων καὶ λόγων καὶ πράξεων ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἢ τῆς Τριάδος ἀναδεικνύονται καὶ κηρύσσονται δυνάμεις. Τίς γὰρ ὁ ἐξακλόωσας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τὸ τῆς Τριάδος κήρυγμα, καὶ τὴν σάρκασιν τοῦ Χριστοῦ; Καὶ ἐτι ἐξακλώων καὶ συνίχων, ἀμαρτητῶν ἀνθρώπων καὶ βασιλέων καὶ ἐθ.ῶν ἐναντιωθέντων αὐτῷ τῷ κηρύγματι καὶ διωξάντων, καὶ μέχρι νῦν διωκόντων; Πόθεν ὁ κόθος τῆς παρθενίας ἐν τοῖς πιστοῖς; Πόθεν ὁ ἔρωσ τῆς σωφροσύνης, καὶ τὸ φεύγειν τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ἡ ἐν ἐρήμοις πολλῶν ἀναχώρησις; Πόθεν ἡ χάρις τῶν ἱερῶν, καὶ τὰ διὰ τῶν ἱερῶν γινόμενα, λύσεις καὶ θεσμοὶ τῶν ἀμαρτημάτων; Ἄ καὶ δι' αἰσθητῶν καὶ νεκρῶν σωμάτων ἐπιμαρτυρεῖ ὁ Θεός. Πόθεν ἡ ἐν τοῖς ἁγίοις λειψάνοις τῶν λαμμάτων ἐνέργεια; Ἦν καὶ ἀσεβοῦντες ὄρωσι, καὶ ἀκοντες καθομολογεῖν ἀναγκάζονται. Πόθεν αὐτοῖς ἡ εὐωδία καὶ τὸ μένειν ἀλώθητα; Τὰ θεία δὲ ἐνεργήματα τὰ διὰ τῶν ἁγίων εἰκόπων καὶ ἱερῶν ναῶν, καὶ ἡγιασμένων ὀδάτων πόθεν; Οὐ ταῦτα μέχρι τοῦ νῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀριθίλως ταλεῖται, πῆ ὀρθόδοξως ὁμολογοῦσιν τὸν ἐν Τριάδι Θεόν; Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐκ μαρτυρικῶν μύρα λειψάνων, καὶ αἱ θαυματουργίαι, καὶ αἱ πρόδηλοι τῶν ἁγίων αὐτῶν ἐπιστάσεις καὶ φυλακαὶ ἡμῶν τῶν πιστῶν παρ' ἀσεβούντων διωκομένων, καὶ αἱ τῶν ἀθέων αὐτῶν καταστροφαὶ πολλάκις καθ' ἡμῶν κινουμένων μανίᾳ καὶ συνεργίᾳ σατανικῇ, λαμπρῶς παριστῶσι τὸ τῆς εὐσεβείας αὐτῶν τῶν Χριστιανῶν θεῖον καὶ μέγα μυστήριον. Ἄλλὰ **ΙΒ** καὶ αὐτὸ τὸ διώκεσθαι ἡμᾶς, ὡς πιστούς τε καὶ ὀρθοδόξους παρὰ τῶν ἐναντίων, καὶ τὸ ταλαιπωρεῖσθαι καὶ πάσχειν τὸ μεθ' ἡμῶν εἶναι τὸν ἀληθῆ καὶ μόνον ἐν Τριάδι Θεὸν πιστοποιεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἀνάπαντος Θεῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὐδὲ ἐν τοῖς ὀρωμένοις, καὶ ζητοῦσι τὰ τοῦ κόσμου τούτου καὶ ποθοῦσιν ἄνθρωποις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν καὶ ζητοῦσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ὅπερ αὐτοῦ ἀγωνιζόμενοι, οὐκ εἰσὶν οἱ κατὰ τοῦ; πάλαι δικαίους θλιβόμενοι, διωκόμενοι, κενόμενοι, κακουχούμενοι, ἀποδνήσκοντες, ξενιτεύοντες, ὡς ὁ Ἄβελ καὶ Νῶε, καὶ Ἀβραάμ τε καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ καὶ οἱ αὐτοῦ παῖδες; ἐτι δὲ Μωσῆς καὶ Ἠλίας καὶ Ἀνιήλ, καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, καὶ Ἰερειάς, καὶ πρὸ αὐτοῦ Ἡσαίας καὶ Ἰεζεκιήλ, καὶ Μακκαβαῖοι δὲ ὕστερον, καὶ εἰ τις κατ' αὐτοὺς ἕτερος. Καὶ τὸ ὑπομένειν δὲ πάσχοντας ἡμᾶς, καὶ πάντα φέρειν ὑπὲρ Χριστοῦ, τὴν αὐτοῦ ἀληθευτάτην καὶ μόνην καταγγέλλει πίστιν, καὶ τοῦ; λόγου; ἀληθείας; τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ; ὅτι καὶ περὶ τοῦ πάσχειν ἡμᾶς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ πρῆγγεῖλεν; ἐπει καὶ αὐτὸς ἐπιθεν ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας δὲ αὐτοῦ νομοθεσία καὶ γνῶσις καὶ παρθενία διδάσκει, καὶ ἀγνείαν καὶ καθαρότητα, ἐτι γε ταπεινώσιν καὶ ὑπομονὴν μετ' εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν, ἀκτημοσύνης τε καὶ τοῦ φεύγειν τὸν κόσμον παραίνεσιν. Καὶ οὐ μόνον μὴ τὸ πονηρὸν ἐνεργεῖν, μηδ' ἀποδίδουσι κακὴν ὑπὲρ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀφιέναι τοῖς παύσασιν. Καὶ ἀγαπᾶν τοῦ; ἐχθροῦ; καὶ μὴ νησιχακτεῖν ὅλως, μηδ' ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ καλῶς

et p. iam ostenduntur miraculis, sermonibus et gratis in Ecclesia Christi revelata predicatur Trinitatis potestas. Nam quis in universo mundo predicationem Trinitatis et incarnationem Christi propagavit? Quis nunc quoque propagans et colligens, innumeris hominibus regibusque et gentibus predicationem repellentibus, persecutis et nunc etiam persequentibus? Unde in fidelibus virginitatis desiderium? Unde amor castimonie, et fuga eorum quae in mundo sunt, et multorum in deserta recessus? Unde gratia sacerdotum, et ea quae per sacerdotes facta sunt, dimissa retentaque peccata, quae sensibilium mortuorumque corporum opetestatur Deus? Unde in sanctis reliquiis sanitatum virtus? Hanc et ipsi cernunt impii, et inviti coguntur confiteri. Unde bono odore redolent intactaque manent corpora? Unde divinae operationes per sanctas imagines, per templa sacra, per aquas sanctificatas? Nonne haec omnia usque ad nunc in Ecclesia perfecta sunt, in ea quae, ut recta fert doctrina, Deum in Trinitate constitetur? Sed etiam unguenta e martyrum reliquiis manantia, et prodigia, et manifesta sanctorum ipsorum praesidia ac custodiae quibus nos fideles ab infidelibus exagitatio tumentur, ipsorumque impiorum clades nos saepius diabolica feritate vel ope satanica insectantium, evidenter divinum magnumque pietatis Christianorum patefaciunt mysterium; sed eo ipso quod nos ut fideles et orthodoxi ab inimicis vexamur et cruciatibus afflicti patimur, solam et verum in Trinitate Deum esse nobiscum probatur; non enim quiescit Deus in hoc mundo, nec in his quae videntur, neque in hominibus qui res mundi quaerunt et desiderant, sed in eis qui eum diligunt et gloriam ejus quaerunt, et propter eum dimicant; hi autem sunt qui secundum veteres justos contriti, afflicti, ad inopiam reducti, male habiti, occisi, in exilium missi sunt, velut Abel, et Noe, et Abraham, et Isaac, et Jacob ejusque pueri, et insuper Moyses, Hellas, Daniel, tres pueri, Jeremias, necnon ante istum Isaias et Ezechiel, postea Macchabaei et omnes alii iis similes. Dum nos patimur et affligimur et omnia propter Christum toleramus, verissima solaque ejus fides demonstratur, necnon veri ejus sermones atque doctrinae; quoniam nos in mundo passuros praedixit sicut et ipse pro nobis passus est. Ipsaque ejus Ecclesia, et hujus institutio atque doctrina et virginitatem docet, et castitatem atque puritatem insuper et humilitatem atque patientiam, hortatur etiam ut gratias Deo agamus, paupertatem amemus, et mundum fugiamus, imo ut non solummodo malum non faciamus, neque malum pro malo reddamus, sed etiam ut nos offendentibus dimittamus, ut inimicos diligamus, et non tantum ut nullo modo injurias recordemur, neque irascamur, sed insuper ut beneficiamus iis qui oderunt nos, et pro illis deprecemur. Quae et similia caelestium et divinam et veram et solam Christianorum no-

siri fidem exhibent. Hæc enim sunt Dei omnium-
que Domini institutiones. Quibus, puto, et simili-
bus impium ad cognitionem Evangelii deduces, in-
dnesque ad noscendum vivum Dei Verbum et Spi-
ritum sanctum, necnon ad discendam Ecclesiæ
doctrinam utpote divinam et sanctam. Ex his sua-
debis ad discenda incarnationis unius e Trinitate
personæ, Dei Verbi Jesu Christi mysteria, etsi non
minus difficile sit suadere virum qui in impietate
vixit quam tentare mortuum resuscitare, et stultum
ad intelligentiam adducere, nisi Deus manum por-
rigat, illorumque demerentiam velut oculos cæci a
nativitate adaperiat; nam Deum noscere, Dei opus
est, et præsertim velle suadere hominem qui car-
nalem habeat mentem, et quia super omnem men-
tem omneque verbum intelligentium et rationa-
bilitium omnium creator est Trinitas, et quia sine
divina gratia creatura nequit Creatorem intelligere.
ὄπερ νοῦν καὶ λόγον, ὃ τῶν νοερῶν καὶ λογικῶν
χωρὶς τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, οὐ δύναμις τῶ κτίσματος

Clericus. Abundè, domine, multis verbis doctri-
nam de Trinitate nobis revelasti, et docuisti nos
ferre suadere impios de Filio Dei unigenito seu Ver-
bo, eo magis quo Scripturam aliaque argumenta
per exempla recordatus es, pariterque ea quæ divi-
nitas in Ecclesia perfecta sunt, quibus necessarium
est omnes atheos aggredi. Sed cum multa sit
hæreseon turba, quarum sectatores omnes quidem
Christiani appellantur, multimodis distra-
hantur opinionibus, quid de istis faciemus? Sunt
enim ex eis qui ad singulas hæreses pertinent, qui
nos orthodoxos lacessere tentant rationemque pe-
tunt de recta fide nostra.

Pontifex. Rationem omnibus dare non est neces-
sarium, prout præliximus, sciscitantes vero docere
oportet quos cum pace alloquendum est; sed ab eis
qui contendere maluit abscedendum, nam contende-
re non amat Ecclesia Christi, sicut dixit Paulus:
« Si quis videtur contentiosus esse, nos talem
consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei; »
ideo enim hæreticos omnes ut contentiosos et infi-
deles anathematæ ferit Ecclesia.

Clericus. Sed si quis ad suam utilitatem sciscita-
tatur, quid faciendum?

Pontifex. Hunc oportet suscipere, et ei ministrare.
Insuper si dicendi gratiam habeas, Christum depre-
catus, ex eis quæ sancti adversus hæresim elucu-
braverunt dissere; nam nihil quod non dixerint
Patres, cum et ipsis ingens lucta adversus hæreses
incubuerit, quas adjuvante Spiritu vicerunt, et falsas
earum revelaverunt opiniones. Quod si nequas
sciscitanti respondere vel quia gratiam vel quia
licentiam non habes; nam lex Ecclesiæ constituit
hanc facultatem dari ab impositione manuum; noli
crubescere cum adducens sciscitantem ad virum
religiosum qui sciat recte dicere; multa enim erit
ambobus utilitas, atque, juvante Deo, ve! errantem

ποιεῖν τοὺς μισοῦσι, καὶ ὅπερ αὐτῶν εὐχρησται-
Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα τὴν οὐράνιον καὶ θείαν καὶ
ἀληθῆ καὶ μόνην τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν πίστιν
παρίστησι· Θεοῦ γὰρ ταῦτα καὶ δεσπότητος τῶν δυνά-
νομοθεσίου. Ἐκ τούτων οἶμαι καὶ τῶν ὁμοίων πρὸς
τὴν τοῦ Ἐβανγγέλιου ἐκτύσεις γινώσκων τὸν ὁσεβῆ,
καὶ πείσεις κατανοῆσαι τὸν τοῦ Θεοῦ ζῶντα Λόγον,
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὰς παραδόσεις τῆς
Ἐκκλησίας, ὡς θείας καὶ ἁγίας καταμαθεῖν. Ἐκ
τούτων δὲ καὶ τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ ἐνὸς τῆς
Τριάδος Θεοῦ Λόγου Ἰησοῦ Χριστοῦ πείσεις νοῆσαι
μυστήρια, εἰ καὶ χαλεπῶς τὸν ἀσεβῶς ζήσαντα πεί-
θειν, ὡς καὶ νεκρῶν ἐγείρειν κειραῖς, καὶ τὸν
ἀσύνετον εἰς σύνεσιν ἀγαγεῖν, εἰ μὴ θεὸς ὀφείσει
χεῖρα, καὶ τὴν ἐκείνων ἀνοιαν, ὡς τοὺς ὀφθαλμοὺς
τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ διανοήσειεν. Ἐπει καὶ τὸ
γινῶναι θεῶν Θεοῦ ἔργον, καὶ μάλιστα τὸ ἀνθρώπων
πίθειν βούλεσθαι νοῦν ἔχοντα σαρκικόν· καὶ ὅτι
καὶ τῶν ἀπάντων δημιουργὸς ἡ Τριάς ἐστὶ· καὶ ὅτι
κατανοῆσαι τὸν κτίστην.

Κληρικὸς. Ἀρχοῦντως, δέσποτα, καὶ διὰ πολλῶν
ἡμῖν τὴν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ἀπεκάλυψας γινώ-
σκων, καὶ πείσαι σχεδὸν τοὺς ἀθετοῦντας· τὸν τοῦ
Θεοῦ ὕβιν τὸν μονογενῆ καὶ τὸν Λόγον ἐδίδαξας· καὶ
μᾶλλον ὅτι γραφικῶν καὶ ἐνοσιῶν ἐτέρων διὰ παρα-
δειγμάτων ἐμνήσθης, καὶ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θείους
ἐνεργουμένων, ἃ καὶ πρὸς πάντας ἀθίους ἀναγκαῖα
εἰσι λέγεσθαι. Ἐπει δὲ καὶ πληθὺς ἐστὶ πολὺ τῶν
αἰρέσεων, καὶ Χριστιανοὶ μὲν πάντες καλοῦνται,
δόξαι δὲ μερίζονται πολυτρόποις, τί ἂν καὶ περὶ
τούτων ποιήσαιομεν; Ἔστιν ὅτι ἐκάστης αἰρέσεως
τινῶν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἡμᾶς φιλονεικεῖν πε-
ρωμένων, ἢ καὶ λόγον ἀπαιτοῦντων περὶ τῆς ὀρθῆς
ἡμῶν πίστεως.

Ἀρχιερεὺς. Οὐ πᾶσι διδόναι λόγον ἀνάγκη, κα-
θὼς προειρήκαμεν· ἀλλὰ τοῖς μὲν ζητοῦσι μαθεῖν
διαλέγεσθαι μετ' εἰρήνης, τῶν δ' αὖ ἀεὶ φιλονει-
κεῖν αἰρουμένων ἀφίστασθαι. Τὸν γὰρ φιλονεικῶν
οὐ προσίσται ἢ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὥσπερ ὁ
Παῦλος φησὶν, 14· « Εἰ δὲ τις δοκεῖ φιλονεικῶν
εἶναι ἐν ἡμῖν, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχο-
μεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. » Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
τοὺς αἰρετικούς πάντας ὡς φιλονεικούς καὶ ἀπειθεῖς
ἀναθεματίζει ἡ Ἐκκλησία.

Κληρικὸς. Καὶ εἰάν τις ὡς ὠφεληθῆναι ζητῇ, τί
ποιήσῃ;

Ἀρχιερεὺς. Τὸν τοιοῦτον προσδεκτέον, καὶ ἐν
ἀγάπῃ θεραπευτέον. Πλὴν εἰ μὲν χάρις ἐστὶ σοι τοῦ
λέγειν, Χριστὸν ἐπικαλεσάμενος, ἐκ τῶν τοῖς ἁγίοις
πεπονημένων κατὰ τῆς αἰρέσεως λέγε. Οὐδὲν γὰρ ὁ
μὴ εἰρηκασίαν οὐ Πατέρες. Ἐπει καὶ πολὺς αὐτοῖς
ὁ κατὰ τῶν αἰρέσεων ἁγῶν γέγονε, καὶ συνεργεῖα
τοῦ θεοῦ Πνεύματος νενικήκασι ταύτας, καὶ τὰς
δόξας αὐτῶν ψευδεῖς ἀπεφῆναντο. Εἰ δ' ἀδυνατῶς
ἔχεις περὶ τοῦ ζητουμένου λέγειν, οὐδὲ χάριν τοῦ
λέγειν ἢ ἔνδοσιν, καὶ τοῦτο γὰρ νόμος τῆς Ἐκκλη-
σίας, τὸ χειροτονίαν ἔχειν καὶ ἔνδοσιν, μὴ αἰσχυν-
θῆς προσενεγκεῖν τὸν ζητούντα ἀνδρὶ θεοσεβεῖ καὶ
εἰδότε λέγειν ὀρθῶς· πλείστη γὰρ ἐστὶ καὶ ἀμφο-

τέροι· ὠφέλεια· καὶ συναιρομένου Θεοῦ, ἢ καὶ τὴν πλανώμενον ἐκείνον ἴσως τῇ σπουδῇ καὶ τῇ θεῖα ἀγάπῃ διορθώσεις, ἢ σεαυτῷ μισθὸν προξενήσεις, καὶ ἀντὶ τοῦ κόπου χάριν εὐρήσεις παρὰ Θεοῦ.

Κληρικὸς. Καὶ ποιά τῶν αἰρέσεων χείρων;

Ἀρχιερεὺς. Ἄπαν, ἀδελφε, ὅπερ εἰς βάραθρον ἀπωλείας συνωθεῖ, τῆς πονηρᾶς ἐστὶ μοίρας· καὶ πᾶν ὅπερ τὴν σωτηρίαν ζημοῖ, τῆς ἀπολλυμένης τυγχάνει τάξεως. Ἄλλ' ὅμως ὡσπερ διαφοραὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἐν ἀρεταῖς ἀναβάσεων ἐπιδόσεις, καὶ κατὰ τὰς πράξεις αἱ ἀντιδόσεις, διδὲ καὶ φησὶν ὁ Κύριος· « Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου πολλὰι μοναὶ εἰσὶν· » οὕτως, οἶμαι, καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις, εἰ καὶ ἀταξία πᾶσα ὄντως ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, οὐδὲν γάρ τῶν πονηρῶν ἐν τάξει, ἐπέλ καὶ ἀτακτος ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους ἐστὶν, ἀλλ' ὅμως χείρων μὲν αἵρεσις ἢ περὶ Θεοῦ πλείονας ἔχουσα βλασφημίας, ἐφεξῆς δὲ μέσαι τε καὶ ἐσχάται αἱ ἐλάττωσιν δοκοῦσαι ἔχειν τινα τοῦ τῆς βλασφημίας κακοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀσεβείαις εἶναι λογίζομαι. Πρῶτος μὲν γάρ τῶν ἀθίων ὁ μὴ Θεὸν ὄντως εἰδώς, καὶ εἶτι δ' τῇ πολυθῆῳ πλάνῃ κρατούμενος. Οὐ γάρ διαφορὰ τούτοις ἀσεβείας ἐστὶν, ἐπεὶ καὶ ἴσον τὸ μὴ εἰδέναι ὄντως Θεὸν τοῦ εἰδέναι λέγειν, καὶ σέβειν ἀθέως ὡς θεοῦς τὰ τοῦ Θεοῦ κτίσματα, ἢ τὰ ὀρώμενα ταῦτα, ἢ τὰ ἐναγῆ δαιμόνια· μετὰ δὲ τοῦς πρῶτους ἀθέους οἱ Θεὸν μὲν δῆθεν λέγοντες· Κύριον οὐρανοῦ καὶ γῆς, χωρὶς δὲ Λόγου ζώντος καὶ Πνεύματος. Ἄθεοι οὖν καὶ οὗτοι, ὡς οὐ τὴν ἀληθῆ καὶ μόνον Θεὸν κηρύττοντες. Θεὸς γάρ μόνος ἀληθῆς ὁ Πατὴρ μετὰ τοῦ μονογενοῦς (αὐτοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος. Εἰ οὖν καὶ οὗτοι καθόλου ἄθεοι, ἀλλ' ὅμως οὐ προσκυνοῦσι τὸ πῦρ, ἢ τὴν ἥλιον, οὐδὲ τοῦς δαίμονας λέγουσι θεοῦς· καὶ διὰ τοῦτο ἐλάττωτος κακίας εἰσὶν.

Κληρικὸς. Μετὰ τούτους δὲ τίνες εἰσὶ χείρονες τῶν ἄλλων εἰς ἀσέβειαν;

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Κατὰ Σίμωνος τοῦ μάγου, καὶ Μάντεος, καὶ τῶν ὁμοίων, καὶ κατὰ τῶν δυσσεβῶν Βογομίλων, ἦτοι Κουδουγέρων.

Ἀρχιερεὺς. Μετὰ τούτους· αἱ ἐξ ἀρχῆς αἰρέσεις, ὅσαι τὸν Χριστὸν δῆθεν ἐδέξαντο μὲν, οὐκ ὀρθῶς· **15** δὲ, οὐδὲ ὡς τὸ τῶν ἀποστόλων παρέδωκε κήρυγμα· ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἐμφάνειας αὐτοῦ καὶ σαρκώσεως διαφορὰς ἐδέξαντο ὁμοίως. Ἐτι δὲ καὶ τὸν περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος ὄρθον ἠθέτησαν λόγον. Οἱ δὲ καὶ Παρακλήτους· ἑαυτοὺς ἀπεκάλεσαν ἀσεβῶς, καὶ δύναμιν Θεοῦ, ὡς Σίμων ὁ μάγος, διώκων τὸν μέγαν Σίμωνα Πέτρον, καὶ Μάνης τις ἀλιτήριος, οἱ χείρονες καὶ τῶν ἀθίων εἰσὶν. Ἐτι δὲ Κήρινθοι· τὶς καὶ Καρποκράτης οἱ μιᾶροι, ἐναντίοι τοῖς ἀποστόλοις Χριστοῦ· καὶ πλείστοι ἄλλοι τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, ὄφτινες· καὶ ἀθέως δύο ἀρχὰς· ἑδογματίζον. Ἐξ ὧν καὶ νῦν εἰσὶν οἱ Βογομίλοι, ἀνθρώπια δυσσεβῆ, οἱ καὶ Κουδούγεροι καλούμενοι. Διδὲ καὶ ὁμᾶ· περὶ αὐτῶν ἀνάγκη μαθεῖν, ὡς καὶ πλησίον ἔντων τῇ κατοικίᾳ. Ἐν πολλῇ γάρ ὑποκρίσει καὶ τῷ προσεύχεσθαι σχηματίζονται, καὶ τὸ εὐαγγέλιον

illum studio simul et divina charitate corriges, vel tibi metipsum mercedem comparabis, et pro labore gratiam apud Deum invenies.

Clericus. Et quænam est ex hæresibus pejor?

Pontifex. Omne, frater, quod in abyssum exitii immergit sortis est pessimæ, et omne quod salutem perimit iniquam habet fortunam; sed quemadmodum sunt discrepantiæ in bonis multæque sunt gradus ad virtutem ascendentes et variæ secundum opera retributiones, propterea enim dixit Dominus: « In domo Patris meæ multæ mansiones sunt; » ita, me iudice, in contrariis, licet in ipsis sit omnis perturbatio, nihil enim mali est in ordine, cum inimicus sit ordinis pater mendacii, attamen pessima est inter hæreses quæ plures de Deo continet blasphemias; deinde quæ pauciores habent medullæ sunt, et ultimæ quæ quam paucissimis blasphemis scatent. Quod etiam in impietatibus inveniri censeo. Primus quidem atheorum qui Deum prorsus nescit, et qui plurium numinum falsam opinionem sequitur; nam inter hæc nulla est impietatis discrepantia, cum par sit Deum prorsus non noscere et dicere se numen agnoscere, sed irreligiose ut deos adorando creaturas sive res quæ violentur sive maledicta dæmonia. Post istos atheos primos accedunt qui Deum quidem dicunt Dominum cæli et terræ, sed absque Verbo vivente et Spiritu. Igitur athei sunt isti qui talem verum solumque Deum prædicant; Deus enim solus verus est Pater cum unigenito ejus Filio et vivificante Spiritu. Ergo hi quoque sunt athei; sed cum non colant ignem vel solem, neque dicant deos esse dæmones, ideo minori malitia horrescunt.

Clericus. Verum ab istis, quinam e cæteris sunt pejores in impietate?

CAPUT XI.

Contra Simonem magum, Manetem et similes, nec non contra impios Bogomilos sive Cudugeros.

Pontifex. Ab istis pejores ab initio hæreses sunt illæ quæ Christum quidem acceperunt, non autem recte neque sicut apostolica tradidit prædicatio, sed de manifestatione ejus et incarnatione diversas tenuerunt opiniones, et insuper rectum de sancta Trinitate sermonem rejecerunt. Qui impie semetipsos vocaverunt paraclitos et Dei virtutem, ut Simon magus qui magnum Simonem Petrum persequebatur, et Manes nequam, qui ipsis atheis pejores sunt, insuper Cerinthus et Carpocrates immundi, qui Christi apostolis adversabantur, alique plurimi veritatis inimici qui nefarie duo principia ponentes falso dogmatizabant. Ex quibus nunc adhuc sunt Bogomili, irreligiosa multitudo, qui et Cudugeri appellantur. Propterea necesse est vos de ipsis doceri, cum non procul a vobis morantur; nam simulatione multa fingunt se deprecari, et Evangelium quidem se tueri simulant atque aposto-

loram epistolae et Actus, sed praeter ista ceteras prorsus rejiciunt Scripturas, nec quidquam evangelicorum et apostolicorum faciunt, sed potius contra-ria committunt, quippe ab adversario acti omnibus Domini verbis, operibus et traditionibus adversantur. Verum potius student toto corde cogitationibus operibusque partium Antichristi, quibusdam furoribus aguntur, preces in secreto lascivosque cantus atque impia et turpia atque immundissima operantur, quae non fas est scripturas committere. Rejiciunt etiam cum fide omnia Christi mysteria, et in ea evomunt blasphemias, in divinis baptismum, sacram communionem, crucis adorandae signum, sacras imagines, templa augusta, divinas legis et prophetarum Scripturas, justos omnes et martyres, hierarchiam et sanctos, uno verbo, in omnia quae sancta sunt, secundum Satan apostatam et daemones, quibus incantati solum in Trinitate Deum, Verbiique incarnationem et omnia quae Dei sunt turpiter blasphemant. Haec autem nobis tradidit Salvator noster qui apostolorum suorum operibus et sermonibus divinum baptismum commisit, tremendamque corporis et sanguinis sui communionem sacramque ministerium, et cetera ejus divina mysteria. Ipse etiam nos orationem: *Pater noster*, aliasque docuit preces quibus ipse Patrem deprecabatur. Debemus etiam legem et prophetas accipere quae ejus gratia praemissa sunt. Divina quoque veneremur templa; hoc enim nobis ostendit ex illo templo vetere, in quo nefarie vendentes flagello expulsi, quod orationis domum, sui que Patri domum appellavit. « Et non sinebat, ait Marcus, ut quisquam transferret vas per templum, » quibus nos docuit venerationem divinis templis debitam. Crucis autem figuram signum suum vocavit, et ante adventum suum posteriorum eam videndam esse praedixit: « Tunc, inquit, apparebit signum Filii hominis in caelo, » id est crux, quam imperatori Constantino aurum ostendit, et sic eum ad fidem suam quasi manu perduxit, quam etiam supra Constantinum in media die monstravit. In hac cruce et Paulus gloriatur, omnesque sancti qui non spiritaliter tantum, sed et visibiliter eam coluerunt et amplectati sunt. Ipseque Petrus illam pati, id est, cruci affligi cupiebat, quod secundum Salvatoris praedictionem obtinuit, necnon Andreas ejus frater, ceterique omnes apostoli et martyres qui hoc signum Christi sigillum appellabant. Tremenda vero et saluberrima divinitusque data mysteria Paulus tradidit quae ipse a Domino accepit. Dominus etiam non solummodo nos orare docuit dicendo, *Pater noster*, sed et alias quas ipsi dedecori habent, preces indicavit, verbi gratia: « Deus, propitius esto mihi peccatori, » quo salvatus est Publicanus; et: « Peccavi in caelum et coram te; » et salvatus est filius prodigus, quippe hujus verbi gratia susceptus est post conversionem et reditum. Et: « Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum, » propter quod latro paradikum accepit. Insuper petere debemus in nomine Christi, quod ipse do-

A μὴν ὑποκρίνονται στήργειν, καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων δὲ ἐπιστολάς τε καὶ Πράξεις. Πλήν καὶ αὐτὰς καὶ τὰς ἄλλας καθάπαξ ἀθετοῦσι Γραφάς. Καὶ οὐδὲν οἱ ἄθεοι ἐνεργοῦσι τῶν εὐαγγελικῶν τε καὶ ἀποστολικῶν, ἀλλὰ τὰναντία μᾶλλον, ἐκ τῆς τοῦ ἐναντίου κινήσεως ἐναντιούμενοι πᾶσι τοῖς τοῦ Κυρίου λόγοις καὶ ἔργοις καὶ παραδόσεσι. Τελοῦσι δὲ μᾶλλον ὀλοσχερῶς ἐνολοῦσι τε καὶ ἔργοις τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου μερίδος, ἐνθουσιασμούς τινας καὶ προσευχάς ἐν κρυπτῷ καὶ ἐκπρός μισρῶς, καὶ ἄλλα ἄθεα ἐνεργούντες καὶ ἐναγῆ καὶ καμδίδηλα, ὅτινα οὐδὲ θεμιτὸν γραφῆ παραδοῦναι. Ἄθετοῦσι δὲ εἰν τῇ πίστει καὶ πάντα τοῦ Χριστοῦ τὰ μυστήρια, καὶ εἰς αὐτὰ βλασφημοῦσιν, εἰς τε τὸ θεϊκώτατον βάπτισμα καὶ τὴν ἱερὰν κοινωνίαν, καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ, τὰς ἱερὰς τε εἰκόνας, τοῦς ἁγιασμοῦς ναοῦς, τὰς θείας τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν Γραφάς, τοῦς δικαίους πάντας καὶ μάρτυρας, ἱεράρχας τε καὶ ὁσίους· καὶ ἀπλῶς εἰς πάντα τὰ ἅγια, κατὰ τὸν ἀποστάτην Σατάν καὶ τοῦς δαιμόνας, τῇ τούτου κινήσει εἰς τὸν ἐν Τριάδι μόνον Θεῖον, καὶ τοῦ Λόγου τὴν εἰρκωσιν, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα εἰσὶ βλασφημοῦντες οἱ μισροί· καὶ ταῦτα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ παραδεδωκότος; ἔργοις καὶ λόγοις τὸ θεῖον βάπτισμα, καὶ τὴν φρικτὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ εἰματοῦ κοινωνίαν τε καὶ ἱεραργίαν, καὶ τὰ λοιπὰ τούτου θεῖα μυστήρια· καὶ εἰσι οὐ τὸ, Πάτερ ἡμῶν, μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας προσευχάς, δι' ὧν καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα προσεῦχετο· καὶ τὸ ἀποδέχεσθαι τὰ τοῦ νόμου τε καὶ τῶν προφητῶν, χάριν αὐτοῦ προαγορευθέντα καὶ τὸ σέβεσθαι δὲ τοῦς θείους ναοῦς, ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἔκλεινον τοῦ παλαιοῦ τούτου ἀποδείξαντος, ἐνθα τοῦς θεοκαπήλους ἔκλεινον; ἐξεδίωξε φραγγέλιον, καὶ προσευχῆς οἶκον, καὶ Πατὴρ αὐτοῦ οἶκον τούτον ἐκάλισσεν. Καὶ οὐκ ἤψιε, φησὶν, ἵνα τις σκαῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ εἰσενέγκῃ, τὴν πρὸς τοῦς θείους ναοῦς ὀφειλομένην διδάσκων ἐλλάθειαν. Καὶ τὸν τύπον δὲ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἑαυτοῦ ἐκάλισσεν ὁ Σωτῆρ, καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας φανῆσαι κρηγόρευσε, τότε φανήσεται, εἰπὼν, τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ σταυρὸς θηλονότι, ἐν καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ βασιλεὶ ὀκείδεισεν ἄνω, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν ἐχειραγώρησε, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐν οὐρανῷ ἐν μέσῃ ἰδεῖσθαι ἡμέρα. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ σταυρῷ καὶ Παῦλος ναυχῆται, καὶ πάντες ἅγιοι, οὐ νοητῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰσθητῶς αὐτὸν τιμῶντες καὶ ἀσπαζόμενοι· καὶ Πέτρος αὐτὸς, τοῦτο ζητήσας καθεῖν, τὸ σταυρωθῆναι, ὃ καὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος προαγόρευσιν εἰληφα· καὶ Ἀνδρέας ὁ τούτου ἀδελφός, καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν ἀποστόλων καὶ μαρτύρων. Καὶ σφραγίδα Χριστοῦ καὶ σημεῖον τούτου ἀνόμαζον. Τὰ φρικτὰ δὲ καὶ σωτήρια καὶ θεοπαράδοτα μυστήρια καὶ Παῦλος παρέδωκεν αὐτοῖς λαβὼν ἀπὸ τοῦ Κυρίου. Ὁ Κύριος δὲ μὴ μόνον προσεῦχεσθαι τὴν τοῦ, Πάτερ ἡμῶν, ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, παρέδωκε ἱερόν προσευχῆν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας, ἃς αὐτοὶ ἀτιμάζουσιν· ὡς εἰ, « Ὁ

Θεός, Πάσθητέ μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, ὡς οὐ ἐσώθη ἁμαρτωλῶν· καὶ τὸ, « Ἦμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, ὡς οὐ ἐσώθη ὁ ἄσωτος· χάριν τῆ; φωνῆς ταύτης γὰρ προσεδέχθη μετὰ ἐπιστροφῆς τε καὶ ταπεινώσεως· καὶ τὸ, « Μνήσθητέ μου, Κύριε, ὅταν ἐλθῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ὡς οὐδ' ὁ ληστὴς τὸν παράδεισον ἔλαβε· καὶ τὸ αἰτεῖσθαι δὲ ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ αὐτὸς δι' ἔλου τοῦ Εὐαγγελίου ἐδίδαξε· καὶ τὸ προσευχομένους αἰτεῖσθαι μετὰ πίστεως καὶ λαμβάνειν· καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Χριστοῦ κλειστα καὶ πρὸ τῆς Διαθήκης, καὶ ἐν τῇ Διαθήκῃ προσευξαμένου, καὶ αἰτεῖσθαι καὶ λαμβάνειν ἑμῆς ἐγγυησαμένου, καὶ πάντα ὅσα ἂν ἐν τῇ προσυχῇ αἰτούμεθα, πιστεύοντας λαμβάνειν διδάξαντος· καὶ τῶν ἀποστόλων τοῦτο διενεργούντων, καὶ οὐ μόνον τὸ, *Pater ἡμῶν*, προσευχομένων, ἀλλὰ καὶ μυρίας ἄλλας εὐχάς, ὡς καὶ ἐν τῇ τοῦ Ματθίου ἐκλογῇ δεικνύται. Καὶ ἐν τῷ ὑποστροφίαι τοῦ ἀποστόλου διαρρένας ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ὅτε οὐ τὸ, *Pater ἡμῶν*, προσευξασθαι δείκνυται, ἀλλ' ἐτέραν ἦν γράφοι προσυχὴν αἱ Πράξεις; καὶ ἐκλήθησαν ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐσαλεύθη ὁ τόπος ἐν ᾧ περ εἰσῆλθον, καὶ ἐτι κλειστας ἄλλας προσυχὰς πεποιήκασαν οὗτοι· καὶ τὸ διὰ τοῦ ὀνόματος; δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ τὰς θεοσημαίας μάλιστα ἀνατρεῖν· καὶ τοῦ Κυρίου οὐ μόνον προσυχὰς καὶ ὕμνους παραδεικνύοντες, « Ἰμνήσαντες; γὰρ, φησὶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, « ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὡς ἀλλὰ δὲ καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ποιμένων τοῦτο παραδεικνύοντων ἐν τῇ γεννήσει τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἀγγέλων μὲν τὸ, « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, ὡς δοξολογούντων, ποιμένων δὲ αἰνοῦντων καὶ δοξαζόντων τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσι εἰς ἡκούσαν καὶ εἶδον· καὶ τῶν ἀποστόλων τοῦτο ποιοῦντων μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται· « Ὅτι καὶ ἦσαν διὰ πάντας ἐν τῷ ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν. Ἀμήν. »

Οὗτοι οὖν πάσας τὰς προσυχὰς ταύτας, καὶ τοὺς θελοῦς ἀποσινοῦντες ὕμνους. Καὶ τὸ, *Pater ἡμῶν*, μόνον εἰς ἀθέτησιν τῶν ἄλλων δέχονται εἶθ' ἐν. Ἀλλὰ καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ Μωυσέως τοὺς ἐνθέους λόγους, καὶ τοῦ Δαβὶδ τοὺς ψαλμοὺς; ἀποδοχομένου τοῦ Σωτῆρος, ἐν τῷ λέγειν τὸ ἱερὸν Εὐαγγελίου περὶ αὐτοῦ, ὅτι « Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ Μωυσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς τὰ περὶ αὐτοῦ· » καὶ αὐτοῦ λέγοντος, « Οὗτοι οἱ λόγοι οὗς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἐτι ὡς ἐν ὄντι, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωυσέως καὶ προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ, ὅσοι ἀεθεῖς ἀθετοῦσι ταῦτα· καὶ περὶ τῶν ἁγίων εἰκονισμάτων, οὐ τοῦ Μωυσέως μόνον νομοθετήσαντος τιμᾶσθαι ταῦτα διὰ τῶν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ τῇ κιβωτῷ οὐρανίων ἐκμιμημάτων, εἰς τύπον γὰρ ἦσαν ταῦτα τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν γλυπτῶν τῶν ἐπάνω τῆ; κιβωτοῦ χερουβὶμ· ἐτι δὲ καὶ τοῦ θεοῦ Παύλου ταῦτα ἀποδοχομένου, καὶ πρῶτην σκηνὴν ταῦτα καλοῦντος, καὶ τὰ ἐξώτερα μὲν ἅγια, τὰ ἐνδότερα δὲ ἅγια ἁγίων. Καὶ τὰ γλυπτὰ δὲ διὰ τὸ θεῖον τύπους εἶναι, καὶ οὐ δαιμονικῶν εἰδώλων, ἢ ἀστέρων, ἢ κτισμάτων λοιπῶν, ταῦτα γὰρ μιὰ καὶ πάντα εἶδη, ἀλλ' ἀγγελικῶν ὀνομαζόμενων ἱερῶν εἰκόνας, χερουβὶμ δόξης καλοῦντος; κατασκευάζοντα τὸ ἱερόν, καὶ δὲ πάντων παραδεικνύοντων προσκυνεῖσθαι τῶν θεῶν μαρτυροῦντων

cuit in toto Evangelio; verum precantes cum *habe* petamus, et accipiemus; nam Christus ipse plura prius quam Testamentum morte firmaret et in ipsa mortis hora petiit, et nos accepturos promisit, modo petierimus, omniaque quæcumque in oratione petierimus, nos credentes accepturos docuit. Quod apostoli quoque fecerunt, qui non tantum *Pater noster* precantes dixerunt, sed et sexcentas preces alias, prout monstratum in electione Matthiæ, vel etiam quando reversi sunt apostoli a Judæis pressi; tum enim scriptum est eos oravisse, non dicendo quidem, *Pater noster*, sed aliam orationem quam referunt Actus, et repleti sunt Spiritu sancto, et contremuit domus in quam ingressi fuerant, multasque adhuc alias isti fecerunt orationes. Præterea in nomine Jesu Domini nostri divina magis ipsi operati sunt miracula; et non solum Dominus preces hymnosque tradidit; scriptum est enim in Evangelio: « Et hymno dicto, exierunt in montem Olivarum; » sed ipsi angeli et pastores hoc exhibuerunt in natalitate Salvatoris Christi; angeli quidem, cum cecinerunt: « Gloria in excelsis Deo; » pastores autem glorificantes et laudantes Deum in omnibus quæ audierant et viderant; apostoli vero ita fecerunt post Ascensionem Domini, ut scriptum est in Evangelio: « Erant, inquit, semper in templo, laudantes et benedicientes Deum. Amen. »

Igitur illi (hæretici) omnes istas preces divinasque respuunt hymnos, cæterisque abjectis, solum orationem *Pater noster* accipiunt; insuper divina prophetarum Moysisque verba sanctissimosque Davidis psalmos, quæ laudavit Salvator quemadmodum de eo dicit Evangelium: « Incipiens a Moysæ et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant. » Ipse etiam dixit: « Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi et Prophetis, et Psalmis de me. » Illi autem impie hæc aspernantur. Porro de sanctis imaginibus, non Moyses tantum jussit in honore haberi ex consuetudinibus exemplaribus quæ erant in arca et tabernaculo; illa enim in figuram cœli facta erant; sed etiam ex cherubim super arcam exsculptis; et dives Paulus hæc laudavit, illa vocans prius tabernaculum et exteriora quidem sancta dicens, interiora vero Sancta sanctorum; opera autem sculpsit divinarum rerum erant figuræ, non idolorum quidem dæmoniacorum, nec siderum, nec aliarum creaturarum, quæ sœda erant et maximæ impietatis, sed sanctæ erant angelicarum potestatum imagines, sicut Apostolus appellavit cherubim propitiatorum obambans. Idem etiam iudixit Moyses ex omnibus divinis figuris quæ venerationi proposuit, ut sicut anima per confessionem, ita corpore per ea quæ sen-

tinntur, sanctificemur qui corpore et anima constamus. Quam ob causam incorporeum Dei Verbum propter nos caro factum est, Deusque noster homo fuit nobis similis cum anima et corpore, ut lapsam totam purgaret et sanctificaret naturam nostram; illi autem sordibus foedi, cum multis quidem aliis, singulari vero insolentia divina injuriis proscindunt, et summa impietate omnia Ecclesie mysteria abjiciunt. Christus quidem nudus baptizatus est ut spiritale nobis traderet divinum baptismum, et Spiritus super eum descendit ut baptismi qui in Christo conficitur virtutem accipiamus, dixitque in Evangelio: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum celorum, » et discipulos suos baptizari jussit tam ante passionem quam post resurrectionem, primum quidem in Bethania, ubi erat Joannes baptizans, quia decebat umbram transire, verumque a Christo baptismum appropinquare, et ubi multae erant aquae, quemadmodum scribit Evangelium. Et rursus: « Etsi Jesus eos non baptizaret, » sed discipuli ejus, postquam potestatem eis dedisset. Insuper ipse ad eos post resurrectionem dixit: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; » et: « Qui baptizatus fuerit salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur. » Ipsi etiam apostoli baptizati sunt. Petrus quidem a Christo, prout multis traditum est; Andreas vero et Joannes a Petro, et caeteri ab Andrea et Joanne; Paulus autem ab Anania, ut in Actibus scriptum est; Samaritani quoque a Philippo, et Eunuchus ab eodem, ut scriptum est: « Descenderunt in aquam. » Et rursus Paulus ab initio baptizatus est qui Joannis tantum baptismum acceperant. Illi autem contaminatissimi baptismum rejiciunt, cum infidelibus censentur, nostraeque renovationis et regenerationis quae in Christo datur sunt indigni. Praeterea Christus, ut dictum est, nobis tradidit ministerium, accepit panem et gratias agens dixit: « Accipite et manducate, hoc est corpus meum: » et calici benedicens dixit: « Bibite ex eo omnes, hoc est sanguis meus: » et: « Hoc facite in meam commemorationem. » Paulus quoque istud testatus est dicens: « Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? et potus quem bibimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Nam accepit panem, » et caetera, et iterum: « Unum corpus sumus, omnes enim ex uno pane et potu communicamus; et, « Qui manducat panem, et bibit calicem Domini indigne, judicium sibi manducat et bibit. » Et rursus: « Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat; qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non judicans corpus Domini. » Dominus quidem in Evangelio dixerat: « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo, » et: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis: » et iterum:

των, ἵνα ὡς ταῖς ψυχαῖς διὰ τῆς ὁμολογίας, καὶ ταῖς σώμασι διὰ τῶν αἰσθητῶν τελουμένων καθαγιασώμεθα, ἐκ σώματος συγκαίμενοι καὶ ψυχῆς. Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀσώματος Λόγος δι' ἡμᾶς ἐσαρκώθη, καὶ καθ' ἡμᾶς μετὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἵν' ὅλην ἡμῶν παραπεσοῦσιν τὴν φύσιν ἀνακαθάρῃ καὶ ἀγιάσῃ, οἱ παμμίλιοι οὗτοι μετὰ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων **17** δυσσεδῶν, ἐξαιρέτως δὲ αὐτοὶ ἐνουβρίζουσιν εἰς τὰ θεῖα, καὶ ἀσεβοῦσι καθάπαξ, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀθετοῦσι πάντα μυστήρια. Καὶ Χριστὸς μὲν γυμνωθεὶς ἐβαπτίσαστο, ἵνα τὸ πνευματικὸν ἡμῖν παραδῶ θεῖον βάπτισμα, καὶ τὸ Πνεῦμα κατήλθεν ἐπ' αὐτόν, ἵνα τοῦ ἐν Χριστῷ βαπτισματος τὴν δύναμιν γῶμεν. Καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν: « Ἐάν μὴ ἀναγεννηθῆτε δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Καὶ τοὺς μαθητὰς δὲ αὐτοῦ παρηγγεῖλε βαπτίζειν καὶ πρὸ τοῦ πάθους καὶ μετὰ τὴν ἔγερσιν, ἐν Βηθαβερᾷ μὲν πρότερον, ὅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων διὰ τὴν σκιάν παρελθεῖν, καὶ τὸ ἀληθινὸν εἰσεῖν βάπτισμα τὸ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅπου καὶ πολλὰ ἦν ὕδατα, ὡς τὸ Εὐαγγέλιον γράφει. Καὶ πάλιν: « Καίτοι γε αὐτὸς Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτισεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐπεὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς εἰδὼκε. » Καὶ ἐτι πρὸς αὐτοὺς αὐτὸς ἔφη μετὰ τὴν ἔγερσιν, « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς; εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ: « Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. » Καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ αὐτοὶ ἐβαπτίσθησαν, Πέτρος, καὶ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὡς πολλοὶ παραδέδοται, Ἀνδρέας δὲ καὶ Ἰωάννης ὅπου Πέτρος, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου καὶ Ἰωάννου οἱ λοιποὶ: ὁ Παῦλος δὲ ὑπ' Ἀνανίου, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι γέγραπται. Καὶ οἱ ἐν Σαμαρείᾳ ὑπὸ Φιλίππου: καὶ ἐτι ὁ Εὐνούχος ὑπ' αὐτοῦ, ἐλθόντων ἐπὶ τὴν ὕδωρ, ὡς γέγραπται. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ βαπτίζει πάλιν καὶ ἐξ ἀρχῆς τοὺς τὸ Ἰωάννου μόνον βάπτισμα δεξαμένους. Οὗτοι δὲ οἱ παμμίλιοι ἀποσιέονται τοῦτο, καὶ μετὰ τῶν ἀπίστων εἰσὶ, τῆς ἀναπλάσεως ἡμῶν καὶ ἀναγεννήσεως ἐν Χριστῷ μὴ ἠξιωμένοι. Καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς εἴρηται, τὴν ἱερουργίαν, παραδεδωκότος ἡμῖν, καὶ ἄρτον λαβόντος καὶ εὐχαριστήσαντος, καὶ, « Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, » εἰρηκότος, καὶ τὸ ποτήριον εὐλογήσαντος, καὶ εἰπόντος, « Πίστε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, » καὶ, « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » καὶ τοῦ Παύλου τοῦτο ἐπιμαρτυροῦντος, καὶ λέγοντος, « Ὁ ἄρτος ὃν κλύμεν οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ; Καὶ τὸ ποτήριον ὃ πίνομεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ; » Καὶ γὰρ λαβὼν ἄρτον, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν, « Ἐν σῶμά ἐσμεν, οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου μετέχομεν. » Καὶ, « Ὅς ἐσθίει τὸν ἄρτον, καὶ πίνει τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, κρίμα ἐαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. » Καὶ πάλιν, « Δοκιμαζέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθίει-

τω, και εκ του πατηριου πινηται· ο γαρ ισθλων Α και πινων αναξίως κρημα εαυτω ισθλει και πινει, μη διακριλων το σωμα του Κυριου· και του Κυριου δε δια του Ευαγγελιου λεγοντες· «Ο τρωγων μου την σαρκα και πινων μου το αιμα εν εμοι μενει, παγω εν αυτω· και, «Εαν μη φάγητε την σαρκα του Υιου του ανθρωπου, και πητε αουτου το αιμα, ουκ εχετε ζωην εν εαυτοις· και παλιν· «Η γαρ σαρξ μου αληθως εστι βρωσις, και το αιμα μου αληθως εστι ποσις· και, «Εγω ζω, και ο τρωγων με, κακεινος ζησεται δι' εμε· και ταυτα του Ευαγγελιου και των αποστολων εν Γραφαις κηρυττοντων, ουτοι οι εναγεις και εις την θειαν ταυτην του Χριστου και Θεου μου κοινωνιαν βλασφημουσιν ασιθως, και εις τους ιεροους δε ναους, και τον τιμιωτατον αυτου του Κυριου σταυρον, τον και τοις δαιμοσι φοδερον οντα, Χειρους και των δαιμωνων οντας οι αλιτηριοι, βλασφημοισι, και τας αγιωτατας εικονας ου προσηκουσιν, ουδε τιμωσιν ελωσ. Και τας προς Θεον προσευχας και τοις ιεροους υμνους παντελως αποστρεφονται· ετι δε τας παλαιας του νομου και των προφητων αγιας Γραφας (ως ειρηκαμεν) υπο δαιμωνων τον νοον εκδακχυομενοι τε και σκοτιζομενοι. Και το μεν προσευχεσθαι το ΙΘ «Πατερ ημων,» ως παρα Χριστου δεδομενον, οηθεν προσευχονται. Θαντασια; δε ορωει τινας δαιμονιων, δαιμονιωδει κρατουμενοι λογισμω, Ινα τι θεασωνται, και του πρωτου τρις κακια; εξαρχου του πονηρου διαβολου, ον και Τεκακχ γη; βαρβαριμ φωνη, τουτεστιν ενοικον η αρχοντα τον αρχηγον τη; αμαρτιας και του σκοτους καλουσι, και Ελληνικω; οι τάλανες λατρευουσιν αυτω. Και παρ' εκεινον εξαπατωμενοι, δυσπαγόμητοι και Χριστον ονομαζουσιν, αλλ' Ισοι τελουσι τοις ασεβεισιν, εστι δ' οτε και χειρονα; ως και τω διαβω λατρευοντες, και μιαιραι; τισιν αλλοκοτοι; ου μονον εαυτουσ, αλλα και ετερουσ; πλειστουσ; καταμολυνοντες, ως μανθανομεν, και μαλλον εν τω τειει πολλουσ; πλανωντες των εσεβιων, και του Χριστου αποκηρυττοντες. Κατα γαρ τον καιρον του τελουσ; προς αρχονσιν εκκαλουνται. Και φευκτεον τουτου; οπση δυναιμι; και τας υπ κρησεις αυτων βδελυκτεον, ως πληραι; βλου του πονηρου· δε; η ασεβει; α; τη μιγμα; πασης εστι κακιας. Και τουτου χαριν πλατυτερον τα περι αυτης εξεθεμην, Ι' ασφαλιζοντα; παντες οι πιστοι, και μη κοινωνιαν τουτοις παρεχουσι. Σπευδουσι γαρ και προς τουτο, ωστε μελειν τουσ; εσεβει;.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Katà 'Aρείου, Sabellίου, Εύνομίου, Μακεδονίου, και του δυσσεβου; Απολλιναριου.

Μετ' αυτην δε, η και Ιση ταυτη, η Sabellίου και 'Aρείου εστι δυσσεβεια, απαναντια; αλληλαι; ουσαι, η μεν αναριουσα τας υποστασεις και ει; Ιουδαισου, ον φερουσα, η δε το των υποστασεων ομοουσιον αθετουσα, και τον Ελληνισμων επεισαγουσα. Και αυται μεν αι των ασεβων τουτων δεξαι, και ετι ουν αυται; αλλαι, Εύνομιου τε και Μακεδονιου και λοιπων· ου γαρ περι πατων λγειν ο λογος ωρημαι· αι το ομοουσιον και συμφυε; αθετουσι τη; αδιαρετου και ασυγγχουτου Τριάδο; μαλλον δε ουνη; αθετουσι την αγιαν Τριάδα. Μετ' αυτα; δε ετερα; η του Απολλιναριου εστιν επι τη; οικονομια; δεσσεβεια, ατελη την ενανθρωπησιν βλασφημωσα του Λόγου, δεχχ ψυχης νοσρα; φληναρουντος αυτου ενανθρωπησαι τον Κυριον, οπερ ουκ ενανθρωπησαι

« Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus : » et : « Vivo ego, ei qui manducat me, et ipse vivet propter me. » Hæc quidem Evangelium et apostoli in Scripturis prædicant, illi autem maledicti divinam hanc Christi et Dei communicationem impie blasphemant. Neque sanctissimas colunt imagines, ut supra diximus, nec in ullo honore habent, preces ad Deum hymnosque prorsus respiciunt, necnon veteres legis et prophetarum sacras Scripturas, a dæmonibus mente capti et obcecati. Dominicam quidem orationem, « Pater noster, » utpote a Christo traditam accipiunt, formas autem dæmonum, dæmoniæ cogitationi servientes, et quid velint noscere, conspiciunt, cum primus eorum malitiæ auctor sit diabolus nequam, quem Trax pacem terræ barbara voce, id est, habitatoram vel principem ducemve peccati et tenebrarum, appellat, quem miseri gentiliter colunt, et ab eo delicti non nisi ægre solvuntur errori servientes. Illi ergo eisk Christum invocant, similes tamen impiis sunt, ne peiores dicam, cum diabolo ministrent, et profanis sordibus non se ipsos tantum sed et alios plerosque, ut didicimus, contaminant, eo magis quæ in mortis articulo multos pios fallunt atque a Christo averiunt : nam mortis tempore ad negandam fidem adhortantur. Quos oportet totis viribus fugere et ab eorum hypocritâ abhorrere, quoniam dolia maligni sunt referunt, istaque impietas omni nequitia miscetur : et ideo longius de ea disserimus, ut omnes fideles firmentur, neque cum eis societatem habeant; nam student ut pios etiam sua lingua inquinent.

CAPUT XII,

Contra Arium, Sabellium, Eunomium, Macedoniam, impiamque Apollinarianam.

Post eam eique similes Sabellii et Arii ponuntur impietates quæ sibi invicem adversantur; illa quidem personas tollit et ad Iudaismum ducit; hæc vero, rejecta personarum consubstantialitate, ad paganismum impellit: istæ quidem sunt horum impiorum opiniones et cum eis aliæ, scilicet Eunomii, Macedonii et cæterorum: de quibus non necesse est singulatim dicere, quæ substantiæ et nature unitatem indivisibilis et inconfusibilis Trinitatis tollunt, seu potius sanctam Trinitatem rejiciunt. Post eas altera venit de dispensatione Applicationis impietas quæ imperfectam dicens blasphemat incarnationem Verbi; iste enim somnnavit Dominum sine anima intelligendi capere incarnatum, quod nequam quæreret incarnari, nec ita Dominus formam servi

accepisset; homo enim ex anima et corpore constat. Hic igitur respicit eum qui dixit: « Animam meam pono pro ovibus meis, et potestatem habeo ponendi eam et potestatem habeo idrum sumendi eam: hoc mandatum accepi a Patre meo, et nemo tollit eam a me. Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, id est animam. Monstratur etiam illum animam habere, ex eo quod corpore mortuus a mortuis resurrexit, anima rursus corpori adunata; quod fecit ut me totum anima et corpore resuscitaret; ideo in resurrectione illius multa eorum qui dormierant corpora resurrexerunt in testimonium liberationis animarum quæ prius in inferno erant et incorruptibilitatis corporum humanorum; quæ bona eis contingerunt per animam Domini quæ ad inferos descendit, et, devicta morte, deinde divino corpori conjuncta est, quando Dominus secundum corpus resurrexit.

CAPUT XIII.

Contra Nestorium Christi adversarium et hominicolam.

Verum ex hac hæresi multi propriæ perniciæ occasionem acceperunt, quorum primus est Nestorius. Iste enim, cum adversaretur Apollinari, docebat Verbum a Christo separari, Christum quidem vocans humanam Salvatoris naturam, a Verbo autem per gratiam in ipso habitanti, sed non secundum personam conjuncto separatum, unde amens negabat salutem nostram non trunquæ naturæ divini consortium. Nam nisi incarnatus fuisset unigenitus Dei Filius, et nisi Verbum caro factum fuisset et in nobis habitasset, nullam perciperemus utilitatem; nam quomodo essemus sanctificati? vel quomodo vita nova viveremus nisi vitæ conjuncti? quomodo purgati, nisi qui mundus est et a peccato immunis nobiscum esset? Ideo ille impietatis argutus est nec non a societate fidelium exclusus; Deus enim vere nobiscum fuit, ut dixit Isaias: Virgo peperit filium, cujus nomen Emmanuel, id est Deus nobiscum; puer natus est nobis et filius datus est nobis, magni consilii angelus, filius Altissimi, cujus imperium super humerum ejus, qui ut Verbum Dei admirabilis est consiliarius, Deus fortis, utpote Patri consubstantialis, nobisque similis secundum naturam humanam, dux, princeps pacis, Pater futuri sæculi, prout scriptum est. Et quod fuit ab initio, ut dilectus clamet discipulus, quod perespexit et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ, et vita manifestata est. Propterea nos quidem ex Deo, quoniam omnis spiritus qui confitetur Dominum Jesum in carne venisse ex Deo est. Nestorius autem ex Antichristo; nam omnis spiritus qui non confitetur Dominum Jesum in carne venisse, ex Deo non est, et hic est Antichristi. Ita Nestorius et cæterarum hæreseon causa fuit, imo multis etiam aliquo modo impietatis auctor factus est.

Α ἴστιν, οὐδὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ δούλου λαβεῖν τὴν Κύριον· καὶ γὰρ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐστίν. Ἀγέται οὖν καὶ οὗτος; αὐτῶ τὴν εἰρηκότα, « Τὴν ψυχὴν μου τίθην ὑπὲρ τῶν προβάτων » καὶ « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν πάλιν λαβεῖν αὐτήν. » Καὶ « Οὐδεὶς αἶρει αὐτήν ἀπ' ἐμοῦ. » καὶ « Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθην τὸ πνεῦμά μου, » τὴν ψυχὴν διδουμέναι· καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ τὸ ψυχὴν ἔχειν σωματικῶς, νεκρωθεῖς, καὶ πάλιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, τῆς ψυχῆς ἐνωθείσης τῷ σώματι. Τοῦτο δὲ εἰργάσατο, ἵν' ὅλον ἐμὲ ψυχῆ καὶ σώματι ἀναστήσῃ. Διὸ καὶ τῇ τούτου ἐγέρσει πολλὰ τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἠγέρθη σώματα, εἰς μαρτύριον τῆς ἐλευθερίας τῶν τε πρὶν ἐν ἔθου ψυχῶν, καὶ τῆς ἀφθορίας τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων, διὰ τῆς κυριακῆς ψυχῆς ἐν ἔθου καταθέουσης, καὶ καταργήσεως τὸν θάνατον, εἶτα τῷ θεῷ ἐνωθείσης σώματι, ἐξεγερθέντος σωματικῶς τοῦ Κυρίου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Κατὰ τοῦ Χριστομάχου καὶ ἀνθρωπολάτρου Nestorius.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς αἰρέσεως ἀφορμὰς εὐλαφῶς πλειστοὶ τῆς αὐτῶν ἀπωλείας· ὧν καὶ πρῶτος Νεστόριος. Οὗτος γὰρ οἶον ἐναντιούμενος Ἀπολλινάριον, τὸ χωρὶς εἶναι τὸν Λόγον, καὶ χωρὶς τὸν Χριστὸν ἰδομάτιζε, Χριστὸν μὲν λέγων τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Σωτῆρος, ἰδίᾳ δὲ τὸν Λόγον κατὰ χάριν ἐνοικοῦντα αὐτῷ, καὶ μὴ 19 καθ' ὑπόστασιν ἐνωθέντα, ἀρνούμενος ὁ παράφρων τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ θέωσιν. Εἰ μὴ γὰρ τεσσάρκωται ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς Υἱὸς, καὶ εἰ μὴ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, οὐκ ὠφελήθημεν ἡμεῖς διως. Ἡ πῶς ἂν ἡμεῖς ἠγιασθῆμεν; ἢ πῶς ἀνεζήσαμεν, μὴ ἐνωθέντες τῇ ζωῇ; ἢ πῶς ἂν ἐκαθάρθημεν, μὴ τοῦ καθαρῶ καὶ ἀναμάρτητου μεθ' ἡμῶν γενομένου; Ἄλλ' ἐκείνος μὲν ἀσεβῶν ἀπίδειχθη, καὶ ἐξωστράχισται· μεθ' ἡμῶν δὲ γέγονεν ἀληθῶς ὁ Θεὸς (ὡς φησὶν Ἡσαίας): « Καὶ ἡ Πορθένο; τέτοκεν Υἱόν, οὗ τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ, » ἔπερ « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Καὶ παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, Υἱός, καὶ ἰδόθη ἡμῖν, ὁ τῆς μεγάλης βουλής ἀγγελός, ὁ Υἱὸς τοῦ Ὑψίστου, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, ὅς θαυμαστός σύμβολος ὡς Λόγος τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἰσχυρός ὡς ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, καὶ ἡμῖν ὁμοφυῆς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐξουσιαστής, ἀρχὸν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὡς γέγραπται. Καὶ ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὡς ὁ ἡγαπημένος βοῦξ, ὃ καὶ ἐωράκαμεν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη. Διὸ καὶ ἡμεῖς μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ πᾶν Πνεῦμα ὁμολογεῖ Κύριον Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Νεστόριος δὲ ἐκ τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἐστίν. Πᾶν γὰρ πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ Κύριον Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστίν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ Ἀντιχριστοῦ. Οὗτος; ὁ Νεστόριος καὶ λοιπῶν ἄλλων γέγονεν αἰρέσεων αἴτιος, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπειθείας πολλοῖς παραίτιος.

Κληρικὸς. Τίσι γέγονεν ἀσεβείας αἴτιος, δις-Α ποτα;

Clericus Quibusnam, domine, causa factus est impietatis?

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.
Κατὰ ἐθνῶν.

CAPUT XIV.

Contra gentes impias.

Ἀρχιερεύς. Τοῖς ἐνίκαις καλουμένοις· οὗτοι γὰρ πρότερον ἀστρῶ τῷ ἐωθινῷ λατρεύοντες, ὕστερον ὑπό τινας ἀπατηθέντες θυασεθεστάτου καὶ μαινομένου Βαρδάρου, ὁμογενοῦς ὄντος αὐτοῖς, ἀκαθάρτου καὶ ἀσελοῦς, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐνέργειαν πᾶσαν τοῦ πονηροῦ δεξαμένου, Θεὸν μὲν δεῖν λέγουσιν εἶναι, ἀθεοὶ δὲ καθάπερ εἶσι, καθὰ καὶ πρώην ἐτύγχανον, τὴν ἀληθῆ μὴ ἐγνωκότες Θεὸν, μηδ' ὁμολογούντες· τὸν ἀναρχόν Πατέρα τοῦ ζῶντος Λόγου, τὸν ἀγέννητον, τὸν πανταίτιον, τὸν ἀει ὄντα, τὸν τῆς ζωῆς· σοφίας τοῦ μονογενοῦς καὶ ἀσωμάτου Ἰου^B γανήτορα, τὸν τῆς ἀληθινῆς ζωῆς προβολέα, τοῦ ζωοποιού· τὰ πάντα καὶ ἀγιάζοντος ἀγαθοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος. Ἀθετοῦσι γὰρ καὶ οἱ παράφρονες οὗτοι τὸν Ἰῆν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν ἀσώματον, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ θεῖον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα. Πᾶν δὲ ἐναγῆς ἐνεργοῦσι καὶ βέβηλον, καὶ τὸ χεῖρον, ὡς καὶ κατὰ νόμον δεδομένον αὐτοῖς, καὶ τὰ παρὰ φύσιν τῶν Σοδομιτῶν ὡς πολίτευμα κέκτηνται, ἀνευθροιάτως καταμιαίνοντες, καὶ τὴν ἀτιμίαν τῆς πλάνης αὐτῶν (ὡς φησι Παῦλος) ἐν αὐτοῖς ὑπομένοντες πλῆθος· τὴν γυναικῶν συνάγουσιν αὐτοῖς, καὶ φόβου πλήρεις καὶ ληστείας ὑπάρχουσιν. Ἐπὶ γὰρ τῷ τόφῳ καὶ τῇ μαχαίρᾳ ζῶντες, κατὰ παντὸς γένους φέρονται, δάκοντες, φονεύοντες ὡς λησταί, ^C ἀρπάζοντες τὰ ἀλλότρια, διασπώντες πατέρας· ἐκ τέκνων, γυναίκας ἐξ ἀνδρῶν, μηδένα τῆς φύσεως οἶκτον ποιούμενοι, μανικῶς περὶ τὰ χρήματα ἔχοντες, μανικῶς περὶ πᾶσαν τρυφήν καὶ ἀσελγίαν, καὶ τὸ χεῖρον, πλανώμενοι ὡς οἱ ταῦτα ὡς δίκαιοι λαμβάνουσι καὶ πιστοί, ἀγνοοῦντες· οἱ τάλαντες, ὡς ὁ κόσμος οἶτος· παράγεται, καὶ ὡς παροικία τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὑπερροπία ἐστὶ, καὶ οἱ ἀμαρτωτοὶ μᾶλλον ἀρπαγῆς τε καὶ ἀδικίας ἐν τοῖς τοῦ **20** τὸ πλέον ἔχουσιν. Ἐπεὶ καὶ πόροικος Δαβὶδ ἐν τῇ γῆ, καὶ πενθεῖ λέγων· οὐ μοί· ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη. Καὶ Ἀβραὰμ διὰ Θεὸν τὴν παροικίαν μᾶλλον ἠγάπησε· καὶ Ἰσαὰκ τε καὶ Ἰακώβ, καὶ Μωϋσῆς σὺν πᾶσι προσήταις. Καὶ τὴν πτωχείαν πάντες ἐζήτησαν. Ἐτεὶ δὲ καὶ νόμον δι' ἐπιχειροῦνται ἔχειν, παρανομίαν ὄντα, καὶ πάσης ἀσεβείας καὶ ἀθείας, καὶ ἀσελγείας πικρῶς, πλάνης καὶ ἀπειρίας παρ' ἀνθρώπου μισροῦ καὶ βραδύρου, πλάνης ὑποπεσόντος δαιμονικαῖς, αὐτὸν ἀπόστολον Θεοῦ λέγοντος, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνελεῖν, εἰς ἀνατροπήν, φεῦ! τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀναλήψεως, καὶ αὐτὸν ὑπὲρ τὸν Χριστὸν εἶναι κατατολμώντος λέγειν τοῦ δυσσεβοῦς, καὶ τὸν Θεὸν ἰδεῖν χρυσταλλῶν τε καὶ ἰάσφαϊρον· ὅς καὶ προσευχὰς δεῖν διδάσκει, ἐνθουσιασμούς τινας, καὶ παραφροσύνης παρηκτικῆς, παραδείσου τε, εἰσιργεῖται πάσης ἀκόλασις μεστούς. Καὶ τί δαὶ λέγειν περὶ ταύτης τῆς ἀθείας; ἦν ὁ πονηρὸς ἐξαιρέ-

Pontifex. Impiis dico gentibus, (1) quippe qui prius astro matutino servientes, posterius a quodam furenti valdeque impio barbaro decepte, in mundo et protervo, ejusdem ac illar generis, qui propterea totam maligni violentiam acciperat, Deum quidem esse dicunt, sed omnino sunt athei, ut prius erant, cum verum Deum non cognoscant, neque consteantur æternum Verbi viventis Patrem, ingenitum, factorem omnium, semper existentem, viventis sapientiæ unigeniti et incorporei Filii genitorem, fontemque veræ vitæ, boni et sancti Spiritus omnia vivificantis et sanctificantis. Nam hi gentiles amentia capti Filium et Verbum Dei incorporeum, divinumque ex eo et vivificantem Spiritum rejiciunt, omnem vero inmunditiam omnique flagitium perpetrant; et quod pejus est, nefanda contra naturam Sodomitaram facinora, ut si essent secundum legem ipsam traditam, in rationem vitæ communem admittunt, fonte irreverenti semetipsos contaminantes, et ignominiam erroris sui, sicut ait Paulus, in semetipsis recipientes, uxorum copiam sibi colligunt, manus habent cæle et latrocínio plenas; arcu enim gladioque viventes, adversus omnem gentem moventur, persequentes, interficientes more latronum, aliena rapientes, abstrahentes a liberis patres, uxores a viris, nec ullam naturæ miserationem facientes, avido furore divitiarum arripientes, et omni voluptati omnique turpitudini similiter indulgentes; et quod pejus est, ista ut justis et siveles admittunt. Quoniam nesciunt miseri hunc mundum transire, huncque hominibus incolatum esse et exilium, peccatores illi seu magis prædones et injusti in spes suas plerumque ponunt, licet David se incolam in terra dixerit, et præ mœnore loquens; Hei mihi inquit, quia incolatus meus prolongatus est, Abraham autem propter Deum incolatum dilexit, non Isaac, Jacob et Moyses, qui omnes paupertatem coluerunt. Insuper se legem habere asserunt quæ iniquitatem fovet atque omni impietate et irreligiousitate, omnique turpitudine repleta est, decepti ab homine immundo et barba; o, qui in errores diaboli cas incidit, semetipsum dixit Dei apostolum, ascendit se in cælum ascendisse, ad evertendam, hunc Christi Dei que nostri ascensionem, et semetipsum super Christum esse impia jactantia dicere ausus est, Deumque vidisse crystallinum et splendore indutum, qui etiam preces edocuit quodam furoris plenas ad incontinentiam impellentes, paradisosque proposuit omni libidine repletos. Quid amplius dicam de ista irreligione quam malignus præcipuam, quia stolida est omnique errore repleta et super omnia

(1) Hic auctor loquitur de Mahumetis sectatoribus,

inimica, adversus nos Christianos intexit, contra A
 pirtatem nostram furens, et quæcumque ab Anti-
 christo faciendæ divinæ tradunt Scripturæ per hanc
 impiam gentem adversus nos operatur. solamque
 veram Christi fidem insectatur, ipso permittente
 Christo, ut sui probentur, et quia mundus iste
 transit, et quia, sicut illum persecuti sunt, ita et nos
 ejus famuli persecutionem patiemur; sed quando
 advenerit, nos quidem vivemus, et cum eo et ange-
 lis in sæcula erimus; impli autem cum maligno
 quoniam æmulati sunt ejus amorem sanguinis Dei-
 que odium, immunditiam, rapacitatem, furorem,
 pertinaciam, similitatem, fallaciam et perfidiam, ad
 gehennam in perpetuum condemnabuntur. At quo-
 modo Nestorius dedit eis impietatis causam? Do-
 minum nostrum Jesum Christum non voluit impu-
 rus confiteri Dei Filium, Verbumque coæternum
 incarnatum, prout dilectus dixit discipulus: « Et
 Verbum caro factum est, et habitavit in nobis » :
 sed Verbum quidem seorsum esse, Christum autem
 non nisi assumptum Verbi vocavit; ipsumque
 hominem gratia plenum appellavit; ideoque Chri-
 stiparam impie nominavit sanctissimam Virginem
 Mariam. Utcirco Nestorio in Oasim relegato,
 princeps immundissimus gentiliū erroris auctor,
 aefandis illius impij doctrinis in ipsis regionibus
 acceptis, ibi degens magnum quidem omnibusque
 prophetis præstantem Christum dicebat, in Filium
 Dei nostrumque Deum blasphemias eructans;
 dixit etiam illum in cælum ascendisse, ibique se-
 dere; sed eum impius Deum non constitetur, neque
 Verbum Dei Deum esse, sed a Verbo Dei factum.
 Nescit iste irreligiosus quoniam, si Verbum Dei
 est, Verbo autem Dei cælum et terra omnesque
 factæ sunt creaturæ, ipsum Verbum est quod vivit
 et permanet in sæcula, quemadmodum ait David;
 per quod cœi facti sunt, quod erat in principio,
 ut docet Evangelium, et « erat apud Deum, et per
 ipsum facta sunt omnia, et sine eo factum est
 nihil quod factum est; ideo David ad Deum cecit:
 « Omnia in sapientia fecisti; » Salomon autem:
 « Deus patrum meorum, qui fecisti omnia
 Verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem ».
 Ipsum est de quo scriptum est: « Et Verbum caro
 factum est, et habitavit in nobis ». Sed superfluum
 est de ista horum atheo um impietate plura disce-
 rere, quæ simul arguitur cum impietate Judæo-
 rum a quibus repulsi sunt Dominus et prophetæ
 ejus sanctaque illius lex vetus, de Verbo Dei san-
 ctoque Spiritu manifeste prædicantes, necnon de
 incarnatione Verbi ex Virgine, totaque illius dis-
 pensatione; gentiles enim Judæorum infidelitati
 sunt affines, pariterque adversus Deum dinicant,
 vivum Dei Filium rejiciunt, ejusque incarnationem
 ex Virgine pro mundo factam, sanctumque Spiritum
 omnia vivificantem et universa coadunantem. Porro
 ex blasphemis Nestorii multi alij, ut diximus, in
 malefanas omnis generis opiniones ceciderunt.

τω; ὡς ἄλογον παρὰ πάσας τὰς πιάνας οὐσαν, καὶ
 ὑπὲρ πάντα ἀκάθαρτον, ἐξήγειρε καθ' ἡμῶν τῶν
 Χριστιανῶν, κατὰ τῆς εὐσεβείας ἡμῶν μαϊνόμενος,
 καὶ τὰ τοῦ Ἀντιχρίστου διαπερ αἱ θεῖαι Γραφαὶ λέ-
 γουσι, διὰ τοῦ ἀσεβοῦς τούτου. ἔθουος ἀνεργεῖ καθ'
 ἡμῶν, καὶ τὴν ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ καὶ μόνην δόξαι
 πιστῆν, παραχωρῶντος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ εἰς δαν-
 μὴν τῶν αὐτοῦ. Καὶ οἱ κίςμοι οὕτως παράγαι,
 καὶ οἱ ὡς αὐτὸς ἐδιώχθη, καὶ ἡμεῖς οἱ αὐτοῦ διω-
 χθησόμεθα οὐλοῖ. Ἀλλ' ἐλθόντος αὐτοῦ, ζήσόμεθα
 μὲν ἡμεῖς, καὶ σὺν αὐτῷ εἰς αἰῶνας καὶ τοῖ; ἀγγέ-
 λους ἐσόμεθα, οἱ ἀσεβοῦντες δὲ σὺν τῷ πονηρῷ, ὡς
 ζήλώσαντες τούτου τὸ φονεῖς τε καὶ ἀντίθεον, καὶ
 τὸ ἀκάθαρτον, καὶ ἀρπυκατικόν, καὶ μανικόν, καὶ
 ἐχθρῶδες, καὶ ἀσποδόν, καὶ ψευδῆ, καὶ ἐπίρρκον,
 εἰς τὴν γέενναν συγκαταδικασθήσονται αἰωνίῳ.
 Πῶς δὲ Νεστορίος δέδωκεν αὐτοῖς τὰς αἰτίας τῆς ἀσε-
 βείας; Τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν οὐκ ἠθέ-
 λησεν ὁ μαρθεῖ Ἰὼν ἐμολογῆσαι Θεοῦ, καὶ λόγον
 ἀναίδιον σαρκωθέντα, ὡς περ ὁ ἡγαπημένος φησὶ:
 « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. »
 Ἀλλὰ τὸν Λόγον μὲν χωρὶς ἐδογμάτισεν, ἐβίβ δὲ
 εἰλεγε Χριστὸν τὸ πρόσωπον τοῦ Λόγου, καὶ ἀνθρω-
 πον κεχαριτωμένον αὐτὸν ὠνόμαζε· διὸ καὶ Χρι-
 στοτόκον τὴν παναγίαν Παρθένον δυσσεβῶς ἀπακά-
 λει τὴν Θεοτόκον. Τούτου τοίνυν τοῦ δυσσεβοῦς τὰς
 μυσάρ; ὑστερον διδασκαλίας ἐν ἐκείνοις τοῖς τό-
 ποις δεξάμενος, εἰς Ἄσασιν τοῦ Νεστορίου ἐξορισθέν-
 τος, ὁ καμμίλαρος προστάτης τῆς τῶν ἰθνηκῶν ἀσε-
 βείας, διατρέθων ἐκείσε μέγαν μὲν καὶ ὑπὲρ πάντας
 προφήτας τὸν Χριστὸν ἀπεκάλει εἰς τὸν Ἰὼν τοῦ
 Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμῶν βλασφημῶν καὶ εἰς τοὺς οὐρα-
 νοὺς μὲν ἀναληψθῆναί, καὶ ἐκείσε καθίσαι, οὐ μῆν-
 τοι Θεὸν τούτον ὁ ἀσεβῆς ὠμολογεῖ, οὐδὲ Λόγον
 Θεοῦ καὶ Θεὸν, ἀλλὰ λόγῳ Θεοῦ γεγονότα· ἀγνώων
 ὁ δυσσεβῆς, οἱ εἰ Λόγος ἐστὶ Θεοῦ, λόγῳ δὲ Θεοῦ ὁ
 οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ πᾶσα κτίσις γεγένηται, αὐτὸς
 ὁ Λόγος ἐστὶν ὁ ζῶν, ὁ διαμένων εἰς τοὺς αἰῶνας,
 καὶ ἄπερ εἶρη Δαβὶδ, δι' οὐ καὶ οἱ οὐρανοὶ ἐστερέωνται,
 δς καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν, ὡς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλει,
 καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἦν, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγέν-
 νετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν.
 Ἐπεὶ καὶ ἐ Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, πρὸς τὸν
 Θεὸν ψάλλει Δαβὶδ. Καὶ ὁ Σολομών, « Θεὸ πατέρων, »
 λέγει, « ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου, καὶ τῇ
 σοφίᾳ σου κατασκεύασας τὸν ἀνθρωπον ». Καὶ οἱ
 αὐτὸς ἐστὶ περὶ οὐ γέγραπται, « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ
 ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Ἀλλὰ περιττὸν
 περὶ τῆς ἀσεβείας ταύτης τουτωνὶ τῶν ἀθέων καὶ
 πλειῶ λέγειν, ἐξελεγχομένης αὐτῆς μετὰ τῆς δυσ-
 σεβείας τῶν Ἰουδαίων τῶν ἀθετησάντων τὸν Κύριον
 καὶ τοὺς προφήτας αὐτοῦ, καὶ τὸν πάλαι ἄγιον νόμον
 αὐτοῦ, περὶ τοῦ Λόγου Θεοῦ προδηλῶς καὶ Πνεύμα-
 τος ἁγίου κηρῶσαντες, καὶ περὶ τῆς τοῦ Λόγου ἐκ
 Παρθένου σαρκώσεως, καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς οἰκνο-
 μίας. Ὡν δὲ Ἰουδαίων τῆς ἀπειθείας συγγενεῖς καὶ
 ἰσομαχίας εἰσὶν οἱ ἰθνηκοί, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ζῶντα
 Ἰὼν ἀθετοῦσι, καὶ τὴν σάρκατιν αὐτοῦ τὴν ἐκ Παρ-
 θένου ὑπὲρ τοῦ κίςμου γεγεννημένον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ ζῶντοῦν πάντα καὶ συνέχον τὰ σύμ-

παντα. Ἐκ τῶν βλασφημιῶν δὲ Νεστορίου καὶ πολλοὶ ἕτεροι, ὡς εἶραμεν, πρὸς ἀλλοδαπὰς δυσφημίας ἐξέπεσον.

Κληρικὸς. Καὶ τίνας οὗτοι, ἅγιο δέσποτα;

A Clericus. Quinam isti, sancte domine?

21 ΚΕΦΑΛ. ΙΕ΄.

CAPUT XV.

Κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐτυχοῦς, καὶ Διοσκόρου καὶ τῶν ἀφρόνων Ἀρμενίων, καὶ Ἰακωβιτῶν καὶ Λοικίων Ἀνεξάτων· ἔτι τε κατὰ Σεργίου, καὶ Πύρρου, καὶ Ὀνωρίου, καὶ τῶν Λοικίων Μονοθελητῶν.

Contra impium Eutychem, Dioscorum stolidosque Armenios, Jacobitas, et ceteros Acephulos; contra Sergium quoque et Pyrrhum atque Honorium et ceteros Monotheletas.

Ἀρχιερεὺς. Εὐτυχὲς τι· πρεσβύτερος, μᾶλλον δὲ δυστυχὲς καὶ τῆς ἀπωλείας υἱὸς ἐν γῆρᾳ, καὶ σὺν αὐτῷ πλείστοι ἕτεροι, Διόσκορος τις Ἀλεξανδρείας τὸν θρόνον καταμίνας, καὶ σὺν αὐτῷ πολλοὶ ἕτεροι, οἱ καὶ τοῖς Ἀρμενίοις καὶ Ἰακωβίταις, καὶ Μονοθεληταῖς λεγομένοις ὕστερον τὰ τῆς δυσσεβείας παρέπεμψαν. Οὗτοι γὰρ ἄπαντες, δῆθεν ἐναντιούμενοι Νεστορίῳ, οἱ μὲν μίαν φύσιν ἀνοήτως ἐπι Χριστοῦ, οἱ δὲ ἐπιθέλημα καὶ ἐέργειαν ἰδογμάτισαν. Τῶν Μονοθελητῶν ἐξαρχοὶ δὲ Πύρρος τις καὶ Ἰωνῆριος καὶ Μακάριος, καὶ Ζωόρας, καὶ σὺν αὐτοῖς ἕτεροι, ἀδεικρίτον ἐκ τούτου δῆθεν τὴν σαρκωθέντα Λόγον κηρύττειν νομίζοντες· ἀγνοοῦντες οἱ τάλανας, ὡς ἀνατρίπουσι τὰ τῆς ἡμῶν σωτηρίας, καὶ συγχύουσι τὰ τῶν φύσεων, μᾶλλον δὲ τὰ τῆς οἰκονομίας ἀθετοῦσι τοῦ Λόγου. Εἰ γὰρ μία φύσις ὁ Λόγος σαρκωθεὶς, ἢ εἰς θεότητα μετεβλήθη ἢ ἀνθρωπότης, ἢ ἔπερ δυσσεβὲς καὶ ἀδύνατος, τὸ κτίσμα γενέσθαι δεκτικόν· ἢ ἢ θεότης εἰς ἀνθρωπότητα ἡλιουώθη, ἢ ἔπερ πάντη θέσιον καὶ ἀσύμβητιον· ἀναλλοίωτος γὰρ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα ἢ τοῦ Θεοῦ φύσις, καὶ οὐδὲ κερναμένη, οὐδὲ σύγχυσιν ὑπομένουσα. Οἱ μίαν φύσιν οὖν καὶ ἐν θέλημα δογματίζοντες οὐκ εἰς μικρὴν τινα δυστέθειαν (ὡς τινες ἀφρόνως νομῶσιν) εἰς ἐπιπεπτοῦτες, ἀλλ' εἰς τὴν ἐσχάτην καὶ πάσης πληρωμῆς δυσφημίαν. Ἡ γὰρ οὐ σεσάρκωται ὁ Λόγος κατ' αὐτοῦς, κατὰ φαντασίαν δὲ ὤρθη, ὡς τι εἰς ἐδυσφήμισαν, καὶ ἐντεῦθεν οὕτως ἐτέλεθη ὑπὸ Παρθένου, οὕτως βεβίπισται, οὕτως συναναστρέφῃ ἀνθρώποις, οὕτως ὑπὲρ ἡμῶν πέποιθεν, οὕτως ἀνίστη, καὶ οὐδὲ τὴ σωτηρίαν ἡμῶν τετέλεσται, καὶ κενὰ τὰ εὐαγγέλια, καὶ κενὸν ἵπταν τὸ σωτήριον κήρυγμα· ἢ εἰ σεσάρκωται, ἢ ἔπερ ἀλήθης καὶ σεσάρκωται, θεὸς δὲ ἦν ὁ σαρκωθεὶς, ἢ Ὁ Λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἢ καὶ ἀληθῶς ἐνηθρώπησε, καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει διφυῆς ἐστὶν ὁ Χριστός· ὁ γὰρ ἦν δεόμενος, Λόγος γὰρ ἦν, καὶ ὁ οὐκ ἦν προσεληφθεὶς, γέγονε γὰρ σὰρξ· καὶ ἀδεικρίτος ἐρεῖνε, ἐκ δύο ὑπάρχων εἰς· οὕτως καὶ ἐν τῇ ἐκείνου ὑποστάσει ὁ Λόγος τὴν φύσιν ἡμῶν τελείαν προσεληφθεν· ἐπεὶ καὶ ἀληθῶς ἐνηθρώπησεν. Εἰ οὖν ἐνηθρώπησεν ἀληθῶς, πῶς φύσις μία· ἀνθρωπίνη, ἢ θαλά; Καὶ εἰ μὲν ἀνθρωπίνη, οὐ θεὸς κατ' αὐτούς· εἰ δὲ θεὸς μόνον, οὐκ ἀνθρωπὸν ἐμίαν λέγων φύσιν; ἢ πῶς βάπτισμα; ἢ πῶς ἀρῆν χειρῶν; πῶς ὀδοποιρίαν Χριστοῦ; πῶς τὸ πεινῆσαι αὐτόν; πῶς τὸ διψῆσαι; πῶς τὸ κροσπιλάειν; πῶς τὸ φαγεῖν; πῶς τὸ φυγεῖν; πῶς τὸ κρυβῆναι; πῶς τὸ ὑπῶσαι; ἢ πῶς τὸ δεσμευθῆναι; καὶ στυ-

Pontifex. Eutyches quidam presbyter, qui Fortunatus interpretatur, sed magis Infortunatus fuit, et destructionis filius in senectute, et cum eo alii multi, Dioscorus quidam, a quo sedes Alexandriae polluta fuit, necnon cum eo plures alii qui Armeniis, Jacobitis et Monothelitis postea dictis viam impietatis aperuerunt, in malesanas opiniones exciderunt. Ili ergo omnes Nestorio contradicentes, alii quidem stulte unam in Christo naturam, alii vero unam voluntatem et energiam esse dixerunt; principes autem Monothetarum erant Pyrrhus quidam, Honorius, Macarius et Zooras, atque cum eis alii qui proinde indivisibile prædicabant Verbum incarnatum, ignorantes, heu! miseri, se nostram salutem evertere, naturas confundere, patiasque dispensationem Verbi rejicere. Nam si unum esset natura Verbi incarnati, vel in deitatem translata esset humanitas, quod irreligiosum est et impossibile creaturam fieri increatum; vel divinitas in humanitatem transmutata fuisset, quod est prorsus impium et omnino abhorrens, cum immutabilis sit et maxime propria Dei natura, neque immiscenda, neque confusionis patiens. Idcirco qui unam naturam unamque voluntatem prædicant, non in parvam quamdam impietatem, ut nonnulli inane cogitant, ceciderunt, sed in ultimam maledictionem, in plenitudinem omnis blasphemie. Quippe eorum iudicio vel non incarnatum est Verbum, sed phantasmatis more apparuit, ut quidam blasphemaverunt, et proinde neque natum ex Virgine, neque baptizatum, neque cum hominibus conversatum, neque pro nobis passum, neque resurrexit, neque salus nostra perfecta est; vanum est Evangelium, vana esse tota salutatis predicatio; vel si incarnatum est, quod est verum, et carnem sumpsit, Deus autem erat incarnatus; nam et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vereque homo factus est, et in una persona duas Christus habet naturas; etenim id quod erat permansit, nam erat Verbum, et quod non erat assumpsit, nam caro factum est, et inconfusibilis mansit, ex duobus naturis unus, quoniam in persona sua Verbum naturam nostram perfectum assumpsit; ideoque vere factus est homo; si vero vere homo factus est, quomodo natura una? humana aut divina? Si humana quidem, non Deus est secundum eorum sententiam; si autem Deus est tantum, jam homo non est. Porro quomodo ejus nativitatem ex Virgine honorat qui unam naturam dicit? quomodo baptizatus est? quomodo manibus

In tus? Quomodo iter fecit Christus? quomodo A
 esuriit? Quomodo sitiit? quomodo fatigatus? quo-
 modo manducavit? quomodo fugiit? quomodo
 latuit? quomodo dormiit? quomodo denique vinc-
 tus, crucifixus, mortuus, sepultus? quomodo resur-
 rexit? quid pati et resurgere? quid post resurrec-
 tionem apparere? unde signa clavorum? unde plaga
 lanceæ? quomodo assumptus est? quomodo rursus
 venit? Hæc enim corporis sunt; si autem corpus
 habuit et talia in corpore vere passus est, ex duo-
 bus naturis constat, et ipse Deus est homoque si-
 mul, et duplicis virtutisque naturæ operationes ha-
 bet atque voluntates, non sibi invicem adversan-
 tes, sed humanum divino subijcitur, totumque est
 divinum utpote Deo adunatum; sed si una tantum
 natura ipsaque divina, igitur, secundum
 blasphemos, totum Evangelium mendacium referunt
 est. Insuper quare sunt mysteria? quare in sacri-
 ficium offertur Christi corpus et sanguis? quare co-
 litur sepulcrum? quomodo venit? et quomodo
 rursus venit? Videsne quam inepta sint ista? et
 quoniam tales opinioniones pietatis mysterium ever-
 tunt? Superest ergo ut fugiamus eos qui mente
 capti tales sinterunt opinioniones, ut a Deo repudia-
 tos. Verbum vero caro factum est propter nos qui
 in Verbo rationales creati sumus, et contra ratio-
 nem excidimus, ut ipsum nos erigeret Verbum,
 et lapsos contritosque restitueret, primumque devo-
 tum restitueret. Perfectum igitur est ab æterno
 Verbum, Deus de Deo, lumen de lumine, et splendor
 Patris, necnon divinitate immutabilis; ait enim:
 « Ego sum et non mutor; » postea vero caro
 factum est, et cum in forma Dei esset, non rapi-
 nam arbitratus est esse se æqualem Deo, ut dixit
 Paulus; et in similitudinem hominum factus for-
 tam servi accepit et cum hominibus conversatus
 est. Idem ergo verus est Deus, ut Filius Dei uni-
 genitus et vivens sapientia, idemque vere homo,
 ex Matre semper virgine incarnatus; idem est si-
 mul unus et duplex, idemque perfectus secundum
 duas naturas, quoniam idem perfectum Dei vivi
 Verbum in semetipso naturam humanam e Virgine
 assumpsit, a qua nequaquam separatum est, sed
 ipsum humanæ naturæ factum est principium et
 persona, ideo hæc natura assumptum appellatur,
 quia ipsum eam assumpsit, et in seipso adunavit
 modo inenarrabili et supra sermonem posito, nihil
 patiens in ea assumenda, sed magis eam faciens
 deitatis participem, cum humanitas ipsius nihil
 e suo divinitati tribuit, sed ab ea accepit, et cle-
 vata quidem fuit a Verbo eam assumente, sed illud
 nullo modo humiliavit, licet incarnari humiliatione
 non dicat; quod etiam vocatur regnum et decor,
 licet et incarnatio viventis Dei Filii; ait enim:
 « Dominus regnavit, decorem indutus est ». Qua-
 propter unus quidem Christus, quoniam secun-
 dum personam unus est; ideo unus Dominus Je-
 sus Christus, ait Paulus; duplex autem naturis,
 quoniam Verbum caro factum est, et vita mani-

A
 ρωθῆναι, καὶ ἀποθανεῖν, καὶ ταρῆναι, καὶ ἀνα-
 στήναι; 22 Ποῖον τὸ παθὸν καὶ ἀναστάν; ποῖον τὸ
 ἐμμανισθὲν μετὰ τὴν ἀνάστασιν; Πῶς οἱ τύποι τῶν
 ἡλίων; πῶς ἡ τῆς λόγχης κληγὴ; Πῶς δὲ ἀνε-
 ληπτὰ; Πῶς δὲ ἐλεύσεται; ταῦτα γὰρ σώματός
 ἐστὶ. Καὶ εἰ μὴν σῶμα φορῶν ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ
 σώματι ὁπίστη ταῦτα ἀληθῶς, ἐκ δύο φύσεων ἐστὶ,
 καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, καὶ διπλᾶς ἐκτείνων
 φύσεως καὶ τὰς ἐνεργείας ἔχει καὶ τὰ θελήματα,
 οὐκ ἐναντιούμενα ἀλλήλοις, ἀλλ' ὑποτασσόμενου
 τοῦ ἀνθρωπίνου τῷ θεῷ, καὶ θεοῦ ὄλου ὄντος, ὡς
 τῷ θεῷ ἡνωμένου· εἰ δὲ μία φύσις καὶ θεία αὕτη,
 λοιπὸν κατὰ τοὺς βλασφήμους τὰ τοῦ Εὐαγγελίου
 πάντα ψευδῆ. Καὶ διὰ τί τὰ μυστήρια ἐνεργοῦσι;
 Καὶ τί τὸ ἱεουργούμενον σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ;
 Τί ἐκ προσκυνεῖται ὁ τάφος; Πῶς δὲ ἔληθεν; ἢ πῶς
 πάλιν ἐλεύσεται; Ὁρᾷς τὴν ἀτοπίαν ἐπόση; καὶ οἶτι
 ταῦτα τοιαῦτα δόγματα ἀναρροπῆ τοῦ μυστηρίου τῆς
 εὐσεβείας ἐστί; Λοιπὸν φεουκτέον ἐκ τῶν τὰ τοιαῦτα
 νοσοῦντων δόγματα ὡς ἀποβιζήτων θεοῦ. Γέγονε δὲ
 σὰρξ ὁ Λόγος δι' ἡμᾶς λογικοὺς κτισθέντας παρὰ
 τοῦ Λόγου, καὶ παρὰ λόγον πεσόντας, ἵν' αὐτὸς
 ἡμᾶς ἐπαναγάγῃ ὁ Λόγος, καὶ παραπισόντας καὶ
 συντριβέντας ἐξαναπλάσῃ, καὶ τὸ πρῶτον ἡμῖν γο-
 ρηγήσῃ πάλιν. Τέλειος μὲν οὖν ἐστὶν ἀβίως θεὸς
 ἐκ θεοῦ τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, ὡς φῶς ἐκ φωτός καὶ
 ἀπαύγασμα, καὶ τῇ θεότητι ἀναλλοίωτος. « Ἐγὼ
 γὰρ εἰμι, » φησὶ διὰ τοῦ προφήτου, « καὶ οὐκ ἔλ-
 λωμαι. » Γέγονε δὲ ὑστερον σὰρξ, καὶ ἐν μορφῇ
 θεοῦ ὢν, καὶ ἴσα θεῷ εἶναι οὐ κατ' ἄρραγην ἔχων
 (ὡς φησὶ Παῦλος) καὶ ἐν ὁμοίωματι ἀνθρώπων
 ἐγένετο, καὶ μορφῇ δουλοῦ ἀνέλαβε. Καὶ θεὸς ὢν
 ἀληθῶς ὡς τοῦ θεοῦ Λόγος, καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς
 ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τὸς ἀνθρώπους συναναστράφη.
 Ὁ αὐτὸς οὖν καὶ θεὸς ἀληθινὸς ὡς τοῦ θεοῦ Ἰϋδὸς
 ὁ μονογενῆς, καὶ ζῶσα σοφία, καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς
 ἀληθῶς, ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου σαρκαρνωμένος. Καὶ
 εἶ; ὁ αὐτὸς καὶ διπλοῦς, καὶ τέλειος κατ' ἄμφω ὁ
 αὐτός. Ὅτι ὁ αὐτὸς τέλειος καὶ ζῶντος θεοῦ Λόγος,
 ἐν αὐτῷ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐν τῆς Παρθένου
 ἀνέληφεν, οὐ καχωρισμένος ὢν, ἀλλ' αὐτὸς τῇ
 ἀνθρώπινῃ φύσει γεγωνῶς ἀρχὴ καὶ ὑπόστασις. Αἰδ
 καὶ πρόσωπα αὕτη καλεῖται, ἵπαιδὴπερ αὐτὸς
 αὐτὸν προσελάθετο, καὶ ἐν αὐτῷ ἦνωσεν ἀπορρήτως
 D καὶ ὑπὲρ λόγον, οὐδὲν πεπονθὸς τῷ προσλαβεῖν,
 μᾶλλον δὲ μεταδοὺς αὐτῇ τῆς θεώσεως, ἵπαιδὴ καὶ
 τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ οὐ μεταδίδου τῇ θεότητι αὐτοῦ
 τινος, ἀλλ' ἐλάβανεν ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ἀνοψοῦτο μὲν
 ὑπὸ τοῦ λαθόντος αὐτὸ, οὐκ ἐταπεινῶν δὲ τὸν λα-
 θόντα, εἰ καὶ τὸ σαρκωθῆναι ταπεινωθῆναι λέγεται.
 Ὁ καὶ δόξα πάλιν καλεῖται καὶ βσιτολαία θεοῦ καὶ
 εὐπρέπεια, ἡ σάρκωσις δηλονότι τοῦ ζῶντος Ἰϋδοῦ
 τοῦ θεοῦ· « Ὁ Κύριος ἢ γὰρ φησὶ, « ἐβσιτολαί-
 σεν, εὐπρέπεια ἐνεδύσατο. » Αἰδ τοῦτο εἶς μὲν ὁ
 Χριστὸς, δεῖ κατὰ τὴν ὑπόστασιν εἶς, δεῖ καὶ εἶς
 Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Παῦλος φησὶ· δύο δὲ
 φύσεις, δεῖ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἡ ζῶη ἐπα-
 νερώθη ἐν σαρκὶ, καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ πᾶς ὁ ὁμολογῶν
 Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ὡς ὁ

ἡγαπημένος φησὶ. Καὶ ἐπειδὴ τὰ παιδία κεκοινώ-
νηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως
μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου, καὶ τὰ
ἐξῆς. Καὶ ὄρα τὰς ῥήσεις τοῦ θειοτάτου Παύλου,
ἀκατρεπούσας ἅπασαν αἵρεσιν Κεκοινώνηκε, λέγει,
σαρκὸς καὶ αἵματος, διὰ τε τοὺς φαντασιαστὰς, καὶ
τ' ἄφρονα Νεστώριον, ἀθετοῦντας τοῦ Λόγου τὴν
σάρκωσιν, ἐκατέρου; καὶ τοὺς Μονοφυσίτας τε καὶ
Μονοθελήτας. Πῶς γὰρ τῶν αὐτῶν τοῖς παιδίοις
μετέσχηκεν, εἰ μίᾳ φύσει ἐστὶ καὶ θέλημα ἓν; Καὶ
πῶς δὲ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, εἰ μίᾳ
φύσει ἐστὶν; Ἀπολλινάριον κατασχόντι δὲ, εἰρη-
κῶς. « Ἴνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος,
ἔχοντα τοῦ θανάτου. » Εἰ γὰρ μὴ ἀνθρωπίνην εἶχε
ψυχὴν λογικὴν, πῶς ἀπέθνησκε τῇ σαρκί, καὶ διὰ
τοῦ θανάτου ἀνίστα καὶ ἔσωζεν; Ὡστε 23 Λόγος
τοῦ Θεοῦ καὶ σὰρξ ὁ αὐτὸς, εἰς ἐκ δύο φύσεων
Κύριος; Ἰησοῦ; Χριστοῦ; καὶ ἐν δύο τοῖς θελήμασιν
αὐτοῦ εἰς· οὐκ ἐναντιούμενα γὰρ ἀλλήλοις ἔχει
θελήματα, καθὼς ἔφημεν, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν ἐκάστης
αὐτοῦ φύσεως, ὅτι τέλεια ἐν αὐτῷ καὶ οὐκ ἡλλοίωται
διῶς. Ὑποτάσσεται δὲ τῷ θεῷ τὸ ἀνθρώπινον
θέλημα. Καὶ μαρτυρεῖ τοῦτο τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ ἡ
πρὸς τὸν Πατέρα φωνή. « Πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι,
παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. » περὶ τοῦ
θανάτου λέγων τῆς σαρκὸς διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπεὶ
καὶ ἡμεῖς εὐχασθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν διὰ
τὸ ἀθηνῆς τῆς φύσεως ἐκδιδάσκει. « Πλὴν μὴ τὸ
θέλημά μου, » τὸ ἀνθρώπινον δηλονότι, « ἀλλὰ τὸ
σὸν γενέσθω, » τὸ θεῖον δηλαδὴ, ὅπερ ἓν ἐστι Πα-
τρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ὅρθως ὅπως
οὐκ ἐναντίον τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὑπεῖκόν ἐστι τῷ
θεῷ; καὶ ἐν μὲν τὸ θέλημα τοῦ Λόγου καὶ τοῦ
Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς εἰρήκαμεν· ὅτι καὶ
μία δύναμις, καὶ θέλησις, καὶ βουλὴ, καὶ ἐνέργεια
τοῖς τρισίν. Ἄλλο δὲ τὸ θέλημα τὸ φυσικὸν τῆς
σαρκὸς, δι' οὗ καὶ τραπήται ἤθελε καὶ πτεῖν, καὶ
τὸν θάνατον εἰσεῖλα· διὰ καὶ προσήχητο, παρελθεῖν
λέγων, εἰ δυνατόν, τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου. Ὅ καὶ
κάλιν ὑπέτασσε τῷ Πατρὶ, « Πλὴν μὴ τὸ θέλημά
μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω, » εὐχόμενος, τὸ θεῖκόν
δηλονότι καὶ μὴ τὸ τῆς σαρκὸς. Δυσσεβεῖς ἄρα καὶ
οὗτοι καὶ ἀναρῆται τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ Λόγου
εἰσὶν οἱ μίαν φύσιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ἓν θέλημα
δογματίζοντες.

Κληρικὸς. Τίνες δὲ μετὰ τούτους δυσσεβεῖς
ἄλλοι, θεώτατε δέσποτα;

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Κατὰ τοῦ δισσεβοῦς Ὀριγένους, Διδύμου τε καὶ
Ἐδαργίου, καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς αἰρετικῶν·
καὶ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως.

Ἀρχιερεὺς. Καὶ μετὰ τούτους μὲν ἄλλοι· ἀλλὰ
πρὸ τούτων Ὀριγένης ἐστὶ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, οἱ τὴν
ἀνάστασιν ἀπαρνούμενοι τῶν νεκρῶν, καὶ τέλος
κολάσεως ἐπεισάγουσι· καὶ μετεμψυχώσεις δὲ τινὰς
καὶ μεταγγραφοὺς ψυχῶν φληναφοῦσι Πλατωνικῶς·
καὶ σχεδὸν πάντα ἀρδῶν τὰ θεῖα ἀνατρέπειν ἐπιχει-
ροῦσιν. Εἰ γὰρ μὴ ἀνάστασις νεκρῶν, οὐδὲ τοῦ
Χριστοῦ ἡ ἀνάστασις, καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας κατ'

festata est in carne, et ex Deo est omnis qui confi-
tetur Dominum Jesum Christum in carne venisse,
sicut dilectus ait discipulus, et quia « pueri com-
municaverunt carni et sanguini, et ipse similiter
participavit eisdem, ut per mortem destrueret
eum », et cætera . . . Vide verba divinissimi Pauli,
quibus omnis hæresis evertitur : « Communicavit,
inquit, carni et sanguini », ita propter somniantes
et insanum Nestorium incarnationem Verbi reji-
cientes, sive Monophysitas, sive Monotheletas. Nam
quomodo eisdem ac pueri participavit, si una na-
tura voluntasque una esset? quomodo semen
Abrahæ apprehendit, si una est natura? Apollina-
rem confundit dicens : « Ut per mortem destrueret
eum qui habebat mortis imperium. » Et enim nisi
humanam haberet rationalem animam, quomodo
carne interiit, et per mortem exiit atque salvavit?
Igitur cum idem sit Dei Verbum et caro, unus ex
duobus naturis Dominus Jesus Christus, unus in
duplici voluntate, quippè voluntates habet non sibi
invicem contrarias, ut diximus, sed quæque natura
suam habet naturalem voluntatem, quoniam in
ipso perfecta est, nec prorsus immutatur. Divina
autem humana subditur voluntas, quod ipse Sal-
vator testatur ad Patrem dicens : « Pater, si possi-
bile est, transeat a me calix iste », de carnis mor-
te loquitur secundum humanam voluntatem; ideo
nos docet orare propter infirmitatem nature, ne
intremus in tentationem. « Veritatem non mea
voluntas, id est humana, sed tua fiat. » Scilicet
divina, quæ una est Patris et Filii et Spiritus san-
cti. Viden quomodo humana non adversatur, sed
divinæ subjicitur voluntati? et quia una quidem
est voluntas Verbi, Patris et Spiritus, sicuti una
potestas et volitio, et consilium unum, unaque
tribus virtus, alia autem naturalis voluntas carnis
qua vesci et bibere volebat atque mortem timebat,
ideo orabat dicens : « Transeat, si possibile, calix
mortis » quam voluntatem rursus Patri subjicie-
bat : « Verumtamen non mea voluntas sed tua
fiat, » precans ut divina, non carnalis voluntas
fieret. Igitur impii sunt isti et destruunt œconomi-
am Verbi Dei qui unam naturam et virtutem
unamque voluntatem prædicant.

D Clericus. At quoniam post illos alii impii, divinis-
sime domine?

CAPUT XVI.

Contra impium Origenem, Didymum et Evagrium et
hæreticos qui cum ipsis faciunt; et de resurrectione
mortuorum.

Pontifex. Alii quidem post illos veniunt, sed
ante istos Origenes cum suis qui resurrectionem
mortuorum negant, et finem damnationis indu-
cunt, et quasdam metempsychoses animarumque
migrationes more Platonis somniant, et fere omnia
divina tentant penitus subvertere. Si enim non
est mortuorum resurrectio, neque Christus resur-
rexit, in vanum omnia ejus dispensationis mysteria

justa hos implos. Si resurrectio mortuorum non est, frustra facta est hominis creatio. Quare enim corpus plasmavit Deus? Num incassum visibilis et calus est mundus? Si non est resurrectio, inhibitus est Deus, dum sola dat pœnas anima, cum corpus voluptatibus frutum sit; vel si pugnavit corpus, nihil voluptatis habuit, et proinde Deus erga nos injustus est; rursus si nec est merces sine supplicium, tunc valet impia Epicuri opinio, nimia fortuito accidunt; et illi ad hujus instar vixit atheni. Si vero, ut somniant, finis damnationis est, igitur in vanum leges, in vanum institutiones, in vanum vetera, in vanum prophetarum et apostolorum sermones et Evangelia, in vanum justorum contra peccatores studium, Moysis contra idololatrias, Elie contra pseudo-prophetas, Baptistæ contra Herodiadem, Petri contra Ananiam et Saphiram, et Simonem magum, Pauli contra Corinthium fornicatorem, aliorumque sexcentorum Dei amivorum contra infideles, sed et in vanum iuxta hos impios Christi incarnatio, o quanta blasphemiam! Si finis est damnationis, quid ergo prolixi Christi incarnatio? Quare ergo facta est, et regnum debeant accipere et qui in impietate mortui sunt, et qui impie vixerunt? Sed mendacem eum faciunt qui dixit: « Ego sum veritas; » et, « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt, » qui supplicium æternum vocat et regnum æternum. O qualis irreligio! Quare ergo data est pœnitentia, si finis est damnationis? ad quid ea opus est? Quomodo ibi erit vita immutabilis et æterna? quomodo dies unus sine vespere? quænam tunc erunt tempora? quænam supererunt, postquam elapsum fuerit suppliciorum tempus? Ergo æterna non erunt futura pœnitentia? Ergo vita quæque finem habebit? sed non ut sane; nam hi sunt impiorum et amentium de talibus sermones, sermo autem Dei vitam æternam dedit justis hereditatem, et erit, et injustis æternum supplicium, et erit, qua emamur per pœnitentiam ipsius Christi misericordia.

Clericus. Quis est iste Origenes, qui tam impia dogmata in Ecclesiam Christi induxit?

Pontifex. Multi quidem de eo scribunt, et ex ipsis tibi est discendi copia; paucis et nos tibi de eo declarabimus. Antiquus vir ille genere Alexandrinus fuit. E Christianis parentibus natus, in dignitatem presbyteri et doctoris venit; sed postquam arrogantia causa primo casu cecidisset, propter exteriorem sapientiam invaluit, et casu priore periculosiore cecidit; isteque Ario hujusque discipulis factus est impietatis radix et pater; a Deo recessit, et dæmonibus nequissimus sacrificavit, vitio arrogantia obsecutus, quod vitium nullis aliis qui humilitati non student, boni autem videntur et pietatem simulant, causa fuit irreligionis et multos cadere fecit.

A αὐτοὺς τοὺς δυσσεβεῖς εἰς κενόν. Καὶ εἰ μὴ ἀνάστασις σαρκός, εἰ; μὲτην καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ κλάσι; ἔσται. Διὰ τὴν γὰρ καὶ σῶμα Θεοῦ πεπλαστούργηκε; καὶ ὁ ὀρώμενος κόσμος κενῶ; ἐκτίσθη; Καὶ εἰ μὴ ἀνάστασις, ἀδικία παρὰ Θεοῦ, μόνης ψυχῆς τιμωρουμένης, τοῦ σώματος ἀπολαύσαντος ἡδοναίς. Εἰ δὲ καὶ ἀγωνισαμένου τοῦ σώματος, οὐδὲν αὐτῷ ἀπολαύσειω;, ἀδικία μᾶλλον ἢ εἶν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ γε ὅλιν οὐτε ἀπέλαυσε; οὐτε τιμωρία ἐστὶ, τὸ τοῦ Ἐπικουροῦ δόγμα ἔθειον, καὶ αὐτόματα πάντα, καὶ ἄθεοι οὗτοι κατ' αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ ὡς φληναφοῦσι τέλος κολάσεως, εἰς κενὸν ἔρα νόμοι, εἰς κενὸν νοουθεσίαι, εἰς κενὸν τὰ παλαιὰ, εἰς κενὸν προφητῶν λόγοι καὶ ἀποστόλων, καὶ Εὐαγγέλια, εἰς κενὸν δικαίων ζῆλοι κατὰ ἁμαρτανόντων· Μωυσεῶς κατὰ ἀσεβησάντων. Ἡλιοῦ κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν, τοῦ Βαπτιστοῦ κατὰ τῆς Ἡρωδιάδος, Πέτροῦ κατὰ Ἀνανίου καὶ Σαφίρας, καὶ τοῦ μάγου Σίμωνος, Παύλου κατὰ τοῦ ἐν Κορίνθῳ πορνεύσαντος, καὶ μυρίων ἄλλων θεοφίλων κατὰ ἀπειθῶν· ἀλλὰ καὶ εἰς κενὸν Χριστοῦ ἐνανθρώπησι; κατὰ τοὺς δυσσεβεῖς; τούτους. Ὡς τῆς ἀθέου βλασφημίας! Εἰ τέλος κολάσεως τί ὠφέλησεν ἔρα ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐναθρώπησι; Ἡ διὰ τὴν 24 γέγονεν ἔρα; εἴγε μέλλουσι τὴν βασιλείαν λαβεῖν οἱ ἀμετανοήτω; ἡμαρτηκότες καὶ οἱ ἀσεβῶς; ζήσιντες; Ἀλλὰ καὶ ψεύστην αὐτὸν ποιοῦσι τὴν εἰρηκότα, « Εἰγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια; » καὶ, « Ὁ οὐρανός; καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι; » καὶ κλάσιν αἰώνιον καλοῦντα, καὶ βασιλείαν αἰώνιον. Βασιλὴ τῆς δυσσεβείας! Διὰ τὴν δὲ ἔρα ἰδῶθη μετάνοια, εἰ τέλος κολάσεως; ἔσται; Καὶ τίς λοιπὸν αὐτῆς; χάρις; Ἡ πῶς ἀναλλοίωτος; ἡ ἐκεῖσε ἔσται ζωὴ καὶ αἰώνιος; Καὶ πῶς μὴ ἡμέρα ἀπέραντος; καὶ οἱ ἐκεῖσε ἔσονται καιροί; Καὶ μετὰ τὸ ἐπὶ καιροῦ; κολασθῆναι, τινὲς ἀνεθήσονται; Λοιπὸν οὐκ αἰώνια τὰ μέλλοντα· λοιπὸν πέρα; καὶ τῆς ζωῆς ἔσται. Ἀλλ' οὐχ οὕτω ταῦτα. Δυσσεβῶν γὰρ καὶ ἀσυνέτων οἱ περὶ τούτων λόγοι εἰσίν. Ὁ τοῦ Θεοῦ δὲ Λόγος; ζῶν; αἰώνιον φησι τοῖς δικαίοις κληρονομίαν, καὶ ἔσται, καὶ τοῖς ἀδικοῖς αἰώνιον κλάσιν, καὶ ἔσται. Ἡ; καὶ βουθεσίημεν διὰ μετανοίας ἐλεεῖ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ.

Κληρικὸς. Καὶ τίς οὗτος; ὁ Ὀριγένης, ὁ τοιαῦτα εἰσάγων τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ ἀβέβαια δόγματα;

Ἀρχιερεὺς. Πολλοὶ μὲν περὶ αὐτοῦ γράφουσι, καὶ ἐξ αὐτῶν μαθήσῃ· ἐν ὀλίγῳ δὲ σοι περὶ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς δηλώσομεν. Ἀρχαῖος οὗτος; ἀνὴρ, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, Χριστιανός; ἐκ προγόνων, καὶ εἰς πρεσβυτέρου καὶ διδισκάλου ἐλθὼν ἀξίωμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ οἴησει τῷ πρώτῳ πτώματι γέγονεν ἔκδοτος; καὶ τῇ ἔξῃ σοφίᾳ ἐν ὑπερηφανίᾳ τεθάρβηκε, πέπτωκε κατὰ τὸν πρώτῳ; πεισόντα πτώμα δεινόν. Καὶ σχεδὸν οὗτος; Ἀρεῖν καὶ τοῖς ἐκείνου τῆς ἀθείας ρίζα γενένηται καὶ πατήρ. Ἀπίστη δὲ Θεοῦ, καὶ τοῖς δαιμονίοις ὁ ἀθλος τέθεικε, τῷ πᾶθει τῆς οἴησεως σκοτισθείς. Ὁ δὲ πάθος καὶ πολλοὺς ἄλλους τοῖς μὴ τῇ ταπεινοῦσαι προσέχουσι, δεκοῦσὶ τε καὶ εὐλόγησαν ὑπερηρομένοι; ἀσεβεῖς; καὶ πτωμάτων καθίσταται πρόξενον.

Κληρικός. Καί τοσούτον, δέσποτα, τὸ νόσημα ἂν
τῆς οἰήσεως;

Clericus. Tantusce est, domine, morbus arro-
gantia?

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

CAPUT XVII.

Ὅτι τὸ τῆς ὑπερηφανίας καὶ οὐκείως ἁδῶς
ἄλιον ἄλπειν τοὺς αἰρέσεων ὑποκλιπτον-
τας.

Quod affectus superbiæ arrogansque existimatio
sui, causa sit in hæresin incidentibus.

Ἀρχιερεύς. Εἰ θέλεις μαθεῖν ὅσον, ἄκουε τοῦ
Σωτῆρος, ἡ Ἐθεώρου, ἡ λέγοντος, ἡ τὸν Σατανᾶν
ὡ; ἄστραπην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα· ἡ οὐ διὰ
πίθος σαρκικῶν τῶτο πεπονθῆτα, δι' ἐπιρσιν δὲ
μόνον καὶ Θεοῦ ἐναντιώσιν, δι' ἣν καὶ ἐχθρὸς οὗτος
λέγεται Θεοῦ. Καὶ καταργεῖται ὑπὸ Θεοῦ, καὶ τῆ
οἰκονομίᾳ τοῦ Λόγου μάλιστα καταδέβληται, μέχρι
σαρκίς ταπεινωθέντος καὶ θανάτου, καὶ τούτου διὰ
σταυροῦ. Διὰ καὶ τῷ σταυρῷ μᾶλλον ὡς ταπεινώ-
σεως σημεῖον Θεοῦ καὶ ἁγρας ἀγάπης τῆς εἰς ἡμᾶς
καταβάλλεται καὶ δίδωκεται. Καὶ οἱ τοῦτον δὲ τὸν
ὑπερήφανον ἐκμιμούμενοι μισοῦνται παρὰ τοῦ
ταπεινωθέντος Σωτῆρος, καὶ ἐκπαυλίζονται, ἐγκα-
ταλιμπανόμενοι παρ' αὐτοῦ. Ἐπεὶ καὶ ἐχθροὶ κη-
λυσθῆναι Θεοῦ, καὶ ἀκάθαρτοι. Ἀκάθαρτος γὰρ παρὰ
Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάθεδος· καὶ Κύριος ὑπερηφάνους
ἀντιτίσσειται, ὡς ἐναντιουμένους ὅσον αὐτῷ. Διὰ
τούτου τοῦ πάθους καὶ Ἄδὰμ πέπτωκε, καὶ Κάϊν,
καὶ Χάμ, καὶ Φαραὼ, καὶ Ναβουχοδονόσορ ἀπώλετο,
καὶ Σολομῶν ἠπατήθη, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν βασι-
λείαν ἠλάττωσε, καὶ ψευδοπροφήται· πλείστοι γυ-
γόνασαι, καὶ αἰρέσεων ἀρχηγοί, καὶ μέχρι τοῦ νῦν
τινες, οἱ τῆς Ἐκκλησίας 25 ἀποστατοῦντες, καὶ
αἰρετικοί· συμπεριφερόμενοι, ὑπερηφάνῳ γνώμῃ,
καὶ τῷ θαρβεῖν ἑαυτοὺς, τῷ σοφοὶ δοκοῦντες εἶναι,
μωραίνόμενοι μᾶλλον, ὡς ὁ Θεὸς Παῦλὸς φησί, καὶ
ἔρημοι τῆς θείας γίνόμενοι χάριτος, κατὰ τὸ λόγιον,
ἡ Ἰδοὺ ἀρῖεται ὁ οἶκος ὁμῶν ἔρημος, ἡ ἀποστάται
γίνονται θεοθεν ἐγκαταλιμπανόμενοι. Καὶ ὑπερ ἐπὶ
τῶν αἰσθητῶν Ἰουδαῖοι, τούτο ἐπὶ τῶν ψυχῶν οὗτοι
πεπόνθασιν, ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν, τῆ ὑπερηφανίᾳ
σκοτεινὸν σκαῖος ἀντὶ φαινωθῆναι γεγυῶσιν· οὐ γὰρ ἡ
θεία χάρις τῷ πολεμῆν αὐτῆς καὶ ἐχθρῶν ἐπιλάμπει.
Διὰ καὶ σκοτεινός ἐστι νοῦς, καὶ ἄφρων, ὡς ἀθεός,
καὶ ἀθεὶς τοῖς μὴ προσέχουσι πρόξενος.

Pontifex. Si volueris discere quantum sit hic
morbus, audi Salvatorem qui dicit: « Videbam
Satanam sicut fulgur de celo cadentem, » qui
non propter carnale vitium hoc perpessus est, sed
tantum ob superbiam suamque in Deum contum-
tiam, cujus causa dictus est Dei inimicus.
Et eversus fuit a Deo et praesertim disper-
satione Verbi dejectus, quod semetipsum humiliavit
usque ad carnem et mortem, mortem autem cru-
cis, ideo praecipue crucis mysterio, utpote humi-
liationis, Dei signo ejusque erga nos summae di-
lectionis, prostratus ille expellitur. Verum qui hunc
superbum imitantur odiosi sunt humiliato Salva-
tori, et ab eo contemnuntur derelicti, quapropter
inimici Dei et immundi, nam: « Immundus est
Deo omnis elatus corde, » et: « Dominus super-
bis resistit, » ut sibi quantum possunt adversantibus
Propter vitium istud Adam cecidit, et Cain, et
Cham, et Pharaon, et Nabuchodonosor in perniciem
ruit, et Salomon deceptus est, ejusque filius reg-
num suum minuit; multi pseudoprophetae facti
sunt et haereseon principes; etiam nunc nonnulli ab
Ecclesia recedentes sese haereticis commiscerunt
kiente superba, nimia sui confidentia, qui dum vi-
dentur esse sapientes, stulti facti sunt, ut divus ait
Paulus, divina privati gratia secundum hunc ser-
monem: « Ecce relinquetur domus vestra deserta, »
apostatae facti sunt a Deo derelicti; et quod cor-
pore passi sunt Iudei, hi mente subierunt, quem-
admodum eorum pater, facti sunt tenebrosi
pro luminoso tabernaculum; nam divina gratia
nequamquam splendit super ejus inimicum et al-
versarium; ideo meus est tenebrosus et insensibilis,
quia impia est et non conventibus impietatis causa.

Κληρικός. Μεγάλων δεινῶν τὸ τῆς οἰήσεως, ὡς
μανθάνομεν, πρόξενον. Καὶ ρύσαιτο ἡμᾶς τούτου
Κύριος σαῖς ἐχθαίς. Ἀλλὰ διὸ ξοῦ ἡμᾶς καὶ περι-
τῶν εἰκονομαγούντων, τίνος τε τάξεως οὗτοι, καὶ
τίνα λήξομεν πρὸς τούτους φιλονεικοῦντας.

Clericus. Malorum ingentium, ut didicimus,
causa est superbia; a qua nos Dominus precibus
tuis eruat. Sed nos doce etiam de Iconoclastis,
cujus sint ordinis, et quid dicamus adversus hos
novarum contentionum amicos.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

CAPUT XVIII.

Κατὰ τῶν εἰκονομαγούντων δυσσεβῶν Βογο-
μύλων.

Contra impios Bogomylos, imaginum cultui repu-
gnantes.

Ἀρχιερεύς. Περι τούτου οὐ χρεῖα πλείονων λό-
γων. Καὶ τὰ παλαιὰ γὰρ καὶ νέα τῆν τῆς Ἐκκλη-
σίας παράδοσιν μαρτυροῦσιν, ὡς ἐκ Θεοῦ καὶ ἅγια
ἡνωτος ἐστὶ. Πλὴν καὶ ἡμεῖς ἐροῦμεν, ὅσον ἐκ τῶν
Πατέρων ἐμάθομεν. Οὐ γὰρ τοῖς ἡμετέροις δεῖ
θαρβεῖν ἡμᾶς· εἰδὸ οὐδὲ ἡμέτερα λέγομεν. Σήμερον
ὡν ἐν Χριστιανούς· λεγομένους αἰρετικοί· εἰκονομα-
γούντες οὐκ εἰσ' ἡ, εἰ μὴ ἡ τῶν δυσσεβῶν Βογομύλων
μετὰ συμμορία οὐ; οὐδέλλως καλεῖσθαι δεῖον Χρι-
στιανούς, ὅτι καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πάντα ἀπαρ-

Pontifex. De hac re non multis opus est verbis;
vetera enim et nova Ecclesiae traditionem tes-
tantur quoniam sancta vere sunt et a Deo. Caterum
nos quoque dicemus quod a Patribus didicimus;
nam oportet nos non in nostris confidere, ideo
non nostra dicimus. Hodie inter eos qui ex Chri-
stianis haeretici dicuntur jam non sunt Iconoclastae,
nisi impura impiorum Bogomylorum secta, qui
falso nomine Christiani appellantur, quoniam o-
mnia Ecclesiae abnegant mysteria, sicut supra di-

etum est, et inter istas sacras rejiciunt imagines. Veteres Iconoclastæ, fere eadem ac isti opinantes, dicebant quidem adorandum esse sanctum crucis signum, templa sacra, divinum baptisma, Patrumque de fide monumenta; sed divinas imagines impie idola appellabant. Ex hoc principio in militiam ultra procedentes, sacras ipsas sanctorum reliquias abjicere conabantur, necnon ipsa miracula, imo impii prædicabant neminem sanctum esse vocandum. Verum hæc penitus evertunt dona Dei nobis data per vivens Verbum carnem factum, et manifeste repellunt ea quæ verbis operibusque suis Salvator noster confensus est et prædicavit. Cum gentiles quoque et Judæi contra sacras imagines ferantur, quis ipsi etiam idola appellant, prout omnes istos refellemus, et pauca satis erunt intelligentibus. Deus est invisibilis, utpote sine carne, sine corpore, sine figura, et propterea circumscribi nequit; sed illum novimus, a prophetis conscriptum et figuratum, et sub imagine conspectum, nam Abraham Deum vidit, vidit et Jacob in summa scala, Moyses in rubo et in monte, Isaias in elevato solio sedentem, pariterque Ezechiel in medio animalium, Daniel in nubibus ut Antiquum dixerunt, plerique prophetæ alii. De his ergo interrogandum est an vera sint aut falsa. Certo vera esse dicitur, cum Scripturas accipiant; sed si vera, suntne divina vel idolorum phantasmata? Constituebuntur, ut puto, illa esse divina, cum visiones Dei secundum videntium virtutem a Deo factæ sint; numen enim, cum figuram non habeat, nequaquam potest sicuti est conspici. Igitur cum ista sint a Deo, quoniam ipse dixit: «Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum,» et hæc sint visa Dei; augustæ igitur et sanctæ et adorandæ sunt istæ visiones, et sicut in divinis libris, ita et in imaginibus descriptæ sunt sanctæ, et sicut mente cogitatæ verbisque expressæ, ita et in tabulis et muris et vestimentis pie et bene et divinitus depictæ pie et bene effinguntur; ut nos quoque videamus corporis oculis divinarum esse imaginum quæ depinguntur velut in libris et cogitationibus atque visionibus ea quæ conspexerunt prophetæ, quæ sunt Dei species et visiones, et quemadmodum mente legendo sanctificamur, ita carne constantes et verbis loquentes oculisque videntes sensus nostros sanctificemus.

Sunt etiam demonum imagines, sed horrendæ sunt, immundæ et turpes, et ab omni fidei abjiciendæ; libri vero his referti execrandi, necnon earum sententiæ ut impiæ et immundæ, insuper simul cum illis rejiciendæ sunt earum similitudines. Idcirco ex dictis unus colligitur finis: quæ sunt in nomine Dei, divina sunt, et quæ sunt in nomine demonum facta sunt et deterrima.

Α νοῦνται· μυτηρία; ὡς κολοίρηται, καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας σὺν αὐτοῖς. Οἱ δὲ γε πρώην Εἰκονομάχοι, σχεδὸν τὰ ἴσα τούτοις; φρονήσαντες, ὁμοῦ· ἔλεγον μὲν εἶθ' ἔθεν τιμὰν καὶ σταυροῦ τύπον ἄγιον, καὶ ναοὺς ἱεροῦς, καὶ θεῖον βᾶπτισμα, καὶ τοὺς τῶν Πατέρων περὶ πίστεως ὄρους. Τὰς θείας δὲ εἰκόνας δυσσεβῶς εἰθ' ἔλα κατανομάζον. Ἐκ τούτου τε εἰς τὸ πρόσω τῆς κακίας χωρήσαντες, καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἱερὰ λείψανα ἀθετεῖν ἐπεχείρουν· ἔτι δὲ καὶ τὰ θύματα. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἅγιόν τινα καλεσθαι οἱ βουλοῦνται; ἐδογματίζον. Ταῦτα δὲ ἀνατροπὴ τῶν εἰς ἡμᾶς Θεοῦ δωρεῶν ἐστὶ δεδορημένων ἡμῖν διὰ τῆς τοῦ ζῶντος; Λόγου ἐνανθρωπήσεως, καὶ προδήλιος ἀθέτησις τῆς διὰ λόγων καὶ ἔργων αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὁμολογίας τε καὶ ἀνακηρύξεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἔθνη καὶ Ἰουδαῖοι κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνας φέρουνται, καὶ εἰθ' ἔλα ταῦτα καλοῦσιν, ἐν ἀλίγῳ καὶ πρὸς οὐτοὺς ἀπαντας ἀπολογησόμεθα. Καὶ ἔσται τὸ βραχὺ ἱκανὸν τοῖς συνοῦσιν. Ὁ Θεὸς ἀόρατός ἐστιν, ὡς ἀσώματος καὶ ἀσαρκος, ἀσηματίστος· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ περιγραφτὸς ἔρα. Ἀλλὰ τούτων οὐδ' ἄμα περιγραφόμενον τοῖς προφήταις καὶ σχηματίζόμενον, καὶ εἰκονικῶς θεωρούμενον. Καὶ Ἀβραὰμ γὰρ Θεὸν εἶδε, καὶ Ἰακώβ ἐπὶ τῆς κλίμακος, καὶ Μωϋσῆς ἐν τῇ βάτῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει, καὶ Ἥρας ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ καθήμενον, καὶ Ἰεζεκιὴλ ὁμοίως ἐν μέσῳ ζώων, καὶ Δανιὴλ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ὡς παλαιῶν ἡμερῶν, καὶ πλείστοι τῶν προφητῶν ἕτεροι. Ταῦτα οὖν ἀληθῆ ἐρωτητέον, ἢ ψευδῆ; Πάντως ἐποιεῖν ἀληθῆ, εἴγε δέχονται τὰς Γραφάς. Καὶ εἰ ἀληθῆ, θεία ταῦτα, ἢ εἰδώλων φαντάσματα; Ὁμολογήσουσιν, οἶμαι, ὡς θεία ὑπάρχουσιν, ἐπειδὴ Θεοῦ ὀπτασίαι κατὰ τὴν τῶν ὁρῶντων δύναμιν παρὰ Θεοῦ γινώμεναι. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἔχει τὸ θεῖον ὄραται ποτε· ὅτι ἀσηματίστος ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα παρὰ Θεοῦ, ὅτι καὶ φησὶν, «Ἐγὼ ὄρασεις ἐπέληθον» 26 καὶ ἐν χειρὶ προφητῶν ὁμοιωθῆν, καὶ ὀπτασίαι τὰυτα Θεοῦ· σεπταῖ ἔρα καὶ ἅγια αὐταὶ καὶ προσκυνηταὶ αἱ ὄρασεις, καὶ ὡς πρὸ ἐν βίβλοις θεαίαις. οὕτω καὶ ἐν εἰκόσι· ἁγίας τελοῦσι γραφόμεναι, καὶ ὡς πρὸ γινώμεναι, καὶ λόγῳ λεγόμεναι, οὕτω καὶ ἐν σενίσι καὶ τοίχοις καὶ ἱματίοις εὐσεβῶς καὶ καλῶς καὶ θεῶς γραφόμεναι, καλῶς καὶ εὐσεβῶς γράφονται· ὡς ἂν ἰδωμεν καὶ ἡμεῖς ὁρατῶς ταῖς γραφομέναις θεαίαις εἰκόσι ὡς πρὸ ἐν βίβλοις καὶ ἐν ἰστοῖς καὶ τῇ ὁράσει τὰ παρὰ τῶν προφητῶν ὁραθέντα, ἅτινά εἰσιν ὁράσεις καὶ ὀπτασίαι Θεοῦ, καὶ τῷ μὲν νοῦ διὰ τῶν ἀναγνωσμάτων ἁγιαζόμεθα, ὡς ἐκ σαρκὸς δὲ συγκαίμενοι καὶ τῷ λόγῳ λαλοῦντες, καὶ τῇ ὁράσει ἐρώντες, τὰ; αἰσθησίαις ἁγιασθῶμεν.

Εἰς δὲ καὶ φαντασίαις δαιμονικαῖς, ἀλλ' ἀπεικονίζονται αὐταὶ, μιᾶσαι τε καὶ μυσεραὶ, καὶ παντὶ πιστῷ ἀπεικονίζονται· καὶ οἱ βίβλοι δὲ τούτων καὶ τὰ νοήματα βδελυκτά, ὅτι ἀσεβῆ τε καὶ μιᾶσαι· καὶ τὰ δαιμόνια τούτων σὺν ἐκείνοις ἀπέθλητα. Τούτων ἐκ τούτων εἰς συνάγεσται ὁ σκοπός· ὡς ὅσα μὲν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοῦ εἰσὶν εἰσιν, ὅσα δὲ ἐπ' ὀνόματι δαιμονίων μυσεραὶ τε καὶ βδελυκτά. Διὸ καὶ Μωϋσῆς; κατὰ μὲν τῶν δαιμονι-

κῶν εἰδῶλων οὕτω φησὶν· « Οὐ ποιήσεις πᾶν ἰμοιωµα, οὕτε ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτε ὅσα ἐν τῇ γῆ· » ἐπεὶ ταῦτα θεοποιοῦν οἱ Ἕλληνες. Τοῦ; ἔα τῶν θεῶν τύπους ὡς εἶδεν ἐν τῷ ὄρει, κατεσκίασε διὰ τῆς σκηνῆς. Καὶ πλάκας εἶχε καὶ λ.θωτὸν τὴν ἔχουσαν ταύτας, καὶ τὴν βλαστήσασαν βάρβδον· καὶ ἔτι τὸ μάννα τὸ ὑγιέν. Καὶ ἐνώπιον αὐτῶν προσεκύνει, ἀνάγων τὴν προσκύνησιν εἰς θεόν. Καὶ εἰκόνας δὲ χωνεύτᾳ; ὁμοιωµάτων ἀγγέλων εἶχεν, ἵνα ἐµφανίσῃ σφῆστερον τῆς ἀληθείας τῶν οὐρανίων τὴν εἰκόνα. Ἐπεὶ γὰρ ὄνω ζῶντες εἰσὶν ἄγγελοι περὶ τὴν θείαν φύσιν ἐκείνην, καὶ οὗτος περὶ τὴν σκηνὴν γλυπτῶ; ἀγγέλους ἔστησε· δεικνύς διὰ πάντων καὶ μαρτυρῶν, ὅτι περὶ ὅσα ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ ἅγια πάντα, καὶ ὅσα ἐπ' ὀνόματι δαιµονίων ἄθεα καὶ ἀπόδητα. Καὶ ἐπὶ τῶν θυσιῶν ὁμοίως, ἔταξε μὲν θύειν ὁ Μωϋσῆς ἄλογα ζῶα, εἶχον δὲ τοῦτο καὶ Ἕλληνες, ἀλλὰ θεὰ θύµατα μὲν τὰ Μωσαϊκῆς Θεῷ προσαγόμενα, καὶ ἅγια κρέα, καὶ τὰ λοιπὰ προσαγόμενα εἰς θυσίαν ἅγια, καὶ Θεοῦ ἐκαλεῖτο θύµατα ταῦτα, καὶ πρὸς ἱλασµὸν καὶ κάθαρσιν ἐτελείτο, καὶ ὅσα προσεφέρετο, Θεῷ προσεφέρετο· τὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀθέων μιὰρὰ τε καὶ ἐναγῆ, ὡς δαίµοσι προσφερόµενα, καὶ μεταδοτικὰ βδελυρίας· διὸ καὶ ἡµῖν ἀπόδητα. Καὶ ὁ Παῦλος τοῦτό φησιν· « Ἐάν τις ἐπιθυμῆται, τοῦτο εἰδωλόθυτον ἔσται, µὴ ἐσθίετε. » Καὶ ὁ Θεοῦ ἀδελφός· δὲ σὺν τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις τοῖς ἀπὸ τῶν ἰθῶν πιστεύουσι παραγγέλλει φυλάσσειν ἀπὸ τε εἰδωλοθύτων καὶ κωνείας καὶ πνικτοῦ. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος, « Ὅτι ἐὰν ἰθνη δαιµονίους θύει καὶ οὐ Θεῷ, » φησὶν. Ἄσπερ οὖν τὰ θύµενα τοῦ; δαίµοσι πονηρὰ, καὶ τὰ εἰκονίζοντα τοῦ; δαίµονος πονηρὰ καὶ κτήρη κακίας αὐτῶν, οὐχ ὅτι τὰ τοῦ Θεοῦ κτίσµατα πονηρὰ, ὅτι καὶ οἱ δαίµονες κτίσµατα, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο κακοὶ, ἐπεὶ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πάντα καλὰ, ἀλλ' ὅτι πονηροὶ γεγίνηται τῇ προκίρσει, καὶ ἀποστᾶται Θεοῦ αὐτοθελῶς τῷ αὐτεξουσίῳ, καὶ τὰ τοῦτοις παρ' ἀσεθῶν προσαγόμενα βδελυκτὰ, ὡς καὶ τῶν δαιµονίων ἐν αὐτοῖς ἐνοικούντων, καὶ δι' αὐτῶν ἐνεργούντων· οὕτω καὶ λόγοι καὶ δόγματα καὶ βίβλοι δυσεσθῶν ἐναγῆ, ὡς κατὰ Θεοῦ λεγόμενά τε καὶ γραφόμενα. Λόγοι δὲ καὶ κηρύγµατα καὶ βίβλοι θεῶν ἀνδρῶν προσκυνητὰ καὶ σεβάσιμα, εἰς βίβλαν ὄντα Θεοῦ καὶ θείας μετέχοντα χάριτος. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν εἰκονοµάτων νόει. Καὶ προσκυνητὰ μὲν ἦγού, ὅσα εἴτε δράσεις προφητικὰς περιέχει, εἴτε τὴν ἀναθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Λόγον δι' ἡµᾶς ἀνδρᾶ γενώµενον εἰκονίζει, καὶ τὴν αὐτὸν ἐκκοῦσαν σαρκὶ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ κατὰ γένος καταγοµένην, καὶ τοὺς αὐτὸν θεραπευκότας τὴν Κύριον ἢ ἀποστολικῶς ἢ ἱεραρχικῶς ἢ 27 μαρτυρικῶς ἢ ἀκητικῶς καὶ παρθερικῶς ἔχσαντας, καὶ σκεύη δεδιγµένους εἶπε περὶ ὄντα Θεοῦ, καὶ προφητικὰς χάριτας, καὶ ἱαμάτων καὶ σημείων κακτηµένους δυνάμεις καὶ μετὰ θάνατον δὲ διὰ τῶν λειψάνων καὶ ἐπικλησίων ἐνεργούντας θεῖα καὶ ἐνεργήσαντας, καὶ διὰ τῶν μορφωµάτων δὲ καὶ εἰκόνων τὰ θεοὶ ποιούντας· εἰδῶσι γὰρ τὰ ταῦτα

A Ideo Moyses adversus idola dæmonifera hæc dixit : « Non facies omnem similitudinem quæ est in cælo de super et quæ in terra deorsum, » quoniam hæc ut deus Græci colebant ; divinorum autem figuræ ut vidit in monte, in tabernaculo constituit, et tabulas habebat et arcam in qua continebantur, et virgam quæ sternerat, et manna quæ de cælo pluerat, et coram illis adorabat, adorationem ad Deum referendo, et imagines suasque angelorum imagines habuit, ut clarius imaginem veritatis cælestium manifestaret. Nam perinde ac sursum viventes angeli circa divinam illam naturam versantur, ita circa tabernaculum sculptos angelos composuit, per omnia ostendens et testans quoniam omnia quæ sunt in nomine Dei sancta sunt ; quæ autem sunt in nomine dæmonum impia sunt et abijcienda. Similiter in sacrificiis jussit quidem Moyses viva immolari animalia ; gentes autem ipsæ quoque hunc morem habebant ; sed divina quidem erant sacrificia quæ Moyses Deo obtulit, et sanctæ carnes, sanctæque omnia quæ in sacrificiis offerbantur, et hæc vocabantur sacrificia Dei, ad propitiationem et expiationem perficiebantur, et quidquid offerebatur, Deo offerebatur ; gentium vero et impiorum sacrificia sœda erant et execranda, utpote dæmonis oblata, et nequitiam communicabant, ideo nobis sunt abijcienda. Quod dixit Paulus : « Si quis vobis dixerit : Hoc immolatum est idolis, nolite manducare. » Et frater Domini cum cæteris apostolis eis, qui ex gentibus credunt mandat ut abstineant ab immolatis simulacrorum et fornicatione et suffocato. Rursumque Paulus : « Gentes, aut, dæmonibus sacrificant, et non Deo. » Igitur quemadmodum prava sunt quæ dæmoniis offeruntur, ita et dæmoniorum simulacra prava sunt et plena nequitie, non quia pravæ sunt Dei creaturæ ; quoniam enim dæmones sunt creaturæ, non propter hoc sunt mali, sed propria electione pravi facti sunt, et sponte liberaque voluntate a Deo defecerunt, et ea quæ ab impiis dæmonibus offeruntur nefaria sunt, cum dæmonia in eis habitent et per eos operentur ; ita execranda sunt verba et dogmata et libri impiorum, utpote adversus Deum dicta et scripta ; verba autem prædicationesque et libri divinorum virorum veneranda sunt et augusta, cum sint in gloriam Dei, diviniæque gratiam largiantur. Idem de divinis imaginibus cogita, quas in honore habere debes, sive propheticas visiones expriment, sive incarnatum Dei Verbum propter nos hominem factum effingant, vel eam quæ carne illud genuit ex Abraham et David sanguine productam, vel Domini ministros, sive apostolos, sive martyres, sive ascetas, sive virgines, qui, dum viverent se vasa Dei esse ostenderunt, et propheticas gratias virtutemque sanationum et signorum consecuti sunt, necnon post mortem per reliquias et intercessionem divina operantes et operati, similia per figuras et formas patravimus ; dat enim eis talia facere illud quod in vis, habitans

semper vivit, et per omnes operatur Dei Verbum
 vens et omnipotens, sine quo nihil factum est ;
 hlem aquas divino Spiritu sanctificat, et incorrup-
 tihiles conservat, ut cineres mortuæque servorum
 corpora. Ipsum inanimata suiipsius templa sanctifi-
 cat, et in sacris locis ubi Christus, vel ejus Ma-
 ter aut ejus sancti invocantur, multa patrantur mi-
 racula. Non ligna quidem, aut lapides aut fontes
 hanc virtutem possident, cum sint creaturæ Dei,
 sed divina invocatio et gratia Spiritus quæ ipsis in-
 habitat. Unde omnia quæ sunt Christi ex omni
 materia, sive crux, sive templum, sive aqua sancta
 virtute Christi mirabilia operantur. Panis in no-
 mine Trinitatis benedictus, solum crucis signum
 in aera exalatum palam daemones repellit, omnem
 fascinationem aut magiam evertit, quoniam Chri-
 stus adversus diabolum incarnatus est, ut hujus po-
 tentiam destrueret. Quid destruxerit liquet, nam
 quis daemones reddidit imbecilles? quis gentilita-
 tem prostravit? quis idola evertit? quis oracula
 evidentè deiecit? Christus omnia diaboli mysteria
 per discipulos suos destruxit. Numquid lex istud
 potuit? numquid prophetæ? numquid deicida et in-
 fidelis Judæorum natio? numquid admodum impi-
 et turpissimi gentiles? Quis ex ipsis contra tyran-
 nos restitit? quis gentes docuit? quis mundum
 sensit ut nosceret unum solum in Trinitate Deum?
 et suasit sine armis, sine divitiis, sine principum
 imperio, sine mundana sapientia, sed cum pauperi-
 bus, cum inopibus, cum viris humilibus nulla elo-
 quentia præstantibus; nonne hæc Christus? Mun-
 dum corripuit per pisces servos suos in tempore
 humiles, mortales, oppressos cunctos, quod
 usque ad hanc horam manifesta constat. Hæc est
 magna Patris potentia, viva Dei sapientia, Verbum
 consubstantiale, incorporum sigillum et figura,
 splendor coæternus; sicut sensibilis radius solis qui
 conspicitur, lumen est ex lumine, ita lux illa spiri-
 talis est incorporea et ingenua luce omnia sua illu-
 minat et omnia sancta fiat. Quemadmodum omnia
 quæ videntur modo sensibili illustrat sol et calu-
 facit, ita per omnia illabitur solis Justitiæ po-
 tentia. Ideirco omnia quæ ejus sunt sancta ejus-
 que imagines et vestimenta quibus sibi sunt mira-
 cula, et pariter res universæ ad eum spectantes;
 ille enim his virtutem largiebatur dicens: « Qui
 credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet,
 et majora his faciet; » quæ per ipsum facient;
 rursus enim eis dixit: « Sine me nihil potestis fa-
 cere. » Patet eos majora fecisse, cum per eum
 mundum omnem ad idolorum errore ad fidem divi-
 nam converterint, divino operante Spiritu. Ideo
 omnia quæ ad eum pertinent sancta sunt, deterri-
 ma autem et fœda et infœmia quæ ad daemones
 spectant, necnon maxime immunda quæ impiorum
 sunt, templa, synagogæ et libri. Quare a Judæis
 gentilibusque simul quamobrem libros suos vene-
 rabilibus habent et velut amuleta custodiant? quam-
 obrem pelles honorent et colores in eis picti, ni-

ποιεῖν αὐτοῦ; ὃ ἐν αὐτοῖς ἐνοικήσας καὶ ἀπὸ ζῶν,
 καὶ διὰ πάντων ἐνεργῶν, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ζῶν
 τε καὶ ἐνεργῆς, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων χωρὶς αὐτοῦ.
 Ὅς καὶ ὕδατα ἀγιάζει τῷ Θεῷ Πνεύματι, καὶ
 ἀρθροῦρα συντηρεῖ, ὡς καὶ τὴν κίνην καὶ τὰ νεκρω-
 θέντα σώματα τῶν δούλων αὐτοῦ. Καὶ τοὺς ἀψύχους
 δὲ νεοὺς αὐτοῦ ἀγιάζει. Καὶ ἐν τόποις ἱεροῖς, ἐνθα
 Χριστοῦ ἢ τῆς αὐτοῦ μητρὸς, ἢ τῶν ἁγίων αὐτοῦ
 ἐπίκλησις, πλεῖστα σημεῖα τελεῖται. Καὶ οὐ τὰ
 ἕξλα καὶ οἱ λίθοι ἢ αἱ πηγαὶ τὴν δύναμιν κέντην-
 ται, καὶ ταῦτα γὰρ κτίσματα Θεοῦ, ἀλλ' ἢ θεοὶ ἐπι-
 κλησις καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις αὐτοῖς ἐνοικη-
 σασα. Ὅθεν πάντα μὲν τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐκ πάσης
 ὕλης, εἴτε σταυρὸς, εἴτε ναὸς, εἴτε ἄγιον ὕδωρ, τῆ
 τοῦ Χριστοῦ δύναμις ὀχυρατοῦργεῖ· καὶ ἀνυψού-
 μενος ἄρτος ἐπ' ὀνόματι τῆς Τριάδος, καὶ τύπος
 μόρος σταυροῦ εἰς ἄερα γινόμενος. Διώκει γὰρ τοὺς
 ζαῖμονας φανερώς, καὶ γοητεῖαν πᾶσαν καὶ ἐπιπόδη-
 νον καταργεῖ. ἐπειδὴ Χριστοῦ κατὰ τοῦ διαβόλου σεστέ-
 ρωνται, ἵνα καταργήσῃ τούτου τὴν δύναμιν. Καὶ
 δῖλλον ἔτι κατέργησε. Τίς γὰρ τοὺς δαίμονας πι-
 πτοῖσεν ἀσθενεῖς; Τίς τὴν πολυθεῖαν κατέπαυσε;
 Τίς τὰ εἰδωλεῖα διέφθειρε; Τίς τὰ μαντεῖα κατέ-
 παυσε προδήλως; ὡς ὁ Χριστὸς πάντα τὰ τοῦ δια-
 βόλου κατέργησε διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν. Μὴ νόμος
 Ἰσχυε τοῦτο; μὴ προφήται; μὴ τὸ γένος τῶν
 Ἰουδαίων τὸ θεοκτόνον καὶ ἀπειθέες; μὴ οἱ ἀθεώ-
 τατοι καὶ ἀσεβίστατοι ἔθνικοι; Τίς ἐξ αὐτῶν πρὸς
 τυράννους ἀντέστη; τίς ἐδίδασκεν ἔθνη; τίς τὸν
 κόσμον γυνῶναι τὴν ἐν Τριάδι Θεῶν ἀληθῆ μόνον
 ἐπίειπε; καὶ δίχα ὀπλων, καὶ δίχα πλοῦτου, καὶ δίχα
 τυραννίδος ἀρχικῆς, καὶ δίχα σοφίας κοσμικῆς, καὶ
 μετὰ πτωχῶν καὶ πνήτων καὶ ταπεινῶν, καὶ τῷ
 λόγῳ ἰδιωτῶν. Οὐχὶ Χριστὸς ταῦτα δι' ἀλιέων καὶ
 τῶν κατὰ καιροὺς ταπεινῶν αὐτοῦ δούλων κατώρ-
 θωσεν, ἀποθησκόντων, διωκομένων, τυραννομέ-
 νων; ὃ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος προδήλως δεικνυ-
 ται. Οὗτος οὖν ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ Πατρὸς, ἡ
 ζῶσα σοφία τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐνυψίστατος Λόγος, ἡ
 ἀσώματός τε σφραγὶς καὶ εἰκὼν, τὸ συναθροῖον ἀπύ-
 γασμα, ὡσπερ ἡ ἀσθητὴ αὐτὴ ἀκτίς τοῦ ὀρωμένου
 ἡλίου, φῶς ἐστὶν ἐκ τοῦ φωτός, καὶ αὐτὴ τὸ δῶλον
 φῶς ἐκ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀγεννήτου φωτός, φωτι-
 ζεῖ τὰ αὐτοῦ πάντα, καὶ ἀγιάζει πάντα. Καὶ ὡσπερ
 πάντα τὰ ὀρώμενα ἀσθητῶς φαίνει τε καὶ θάπτει ὁ
 ἥλιος, οὕτω καὶ διὰ πάντων διήκει ἡ δύναμις τοῦ
 τῆς δικαιοσύνης ἡλίου. Διὸ καὶ πάντα εἰσὶν ἅγια τὰ
 αὐτοῦ, καὶ αἱ εἰκόνες αὐτοῦ, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.
 Ἄ δὲ καὶ σημεῖα ἵποιοῦν· καὶ τῶν αὐτοῦ δὲ πάντων
 ὁμοίως. Ἐκεῖνος γὰρ αὐτοῖς τὴν ἰσχὺν ἰδωρησατο,
 εἰρηκίως, « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ
 ποιῶ, κάκεινος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιή-
 σει. » Καὶ τοῦτο δὲ δι' αὐτοῦ. Ἐφη γὰρ πάλιν
 αὐτός, « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. »
 Καὶ δῖλλον ὡς μείζονα ποιήσεται, τὸν κόσμον
 ἅπαντα δι' αὐτοῦ ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης εἰς
 τὴν αὐτοῦ θεῖαν ἐπιτερέψαντες πίστιν τῆ ἐνεργείᾳ
 τοῦ Θεοῦ Πνεύματος. Διὸ πάντα μὲν ἅγια τὰ αὐ-
 τοῦ, ἐν γὰρ δὲ τὰ τῶν δευτέρων καὶ μιὰρὰ καὶ

κατάπτυστα, καὶ τὰ τῶν ἀσεβῶν πάντα, νοοῖ τε αὐτῶν καὶ συναγαγεῖ καὶ βιβλοὶ παρμίχθοι. Ὅμοιοι ἐρωτησέον Ἰουδαίους τε καὶ ἔθνη· διατί τὰ παρ' αὐτοῖς βιβλία αἰδέσμενα τούτοις καὶ ὡς φυλακτῆρια κατεχόμενα; ἀλλὰ τὰ δέματα ἄρα; καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς χρώματα; τὸ 28 μέλαν, ἢ κυανῶν, ἢ χρυσοῦν ἐν τοῖς γράμμασι; Ἡ διατί συναγωγὰς οἰκοδομοῦντες, συναχόμενοι ἐν αὐταῖς, οὐκ ἀπλῶς οἰκίαι αὐτῆς λογιζόμενοι; Ἐροῦσιν, οἶμαι, ὡς ἐπ' ὄνοματι τῆς ἐαυτῶν θρησκείας; γεγραμμένας τὰς αὐτῶν βιβλίας, καὶ τὰς συναγωγὰς οἰκοδομηθείσας ἔχοντες, τιμῶσι ταύτας, ὡς τῆς θρησκείας αὐτῶν. Λοιπὸν ἐνεῦθεν λελομένον αὐτοῖς τὸ ἀπόρημα. Εἰ γὰρ οὐ διὰ τὴν ὕλην, ἀλλ' ὅτι Θεοῦ χάριν, ὡς λέγουσι, μὴ Θεὸν εἰδότες, τιμῶσι ταῦτα, πῶς ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν, εἰς Θεὸν τὴν ἀληθῆ καὶ μόνον ἐν Τριάδι πιστεύουσι; καὶ τὰ ἐπ' ὄνοματι τούτου πάντα τιμῶσι, καὶ ἐπεὶ τὰ τῆς οἰκουμένης τοῦ Λόγου ἀληθῶς σαρκωθέντος καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὀρθῶντος ἐξαικονίζουσι καὶ τιμῶσι; καὶ τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, καὶ ὡς διὰ γραμμάτων τῶν ἁγίων εἰκόνων; τοὺς τε μὴ εἰδότες Γραφὰς ἐκδιδάσκουσιν ἡμῖν, καὶ τὴν νοῦν καὶ τὴν ἔψιν καὶ πᾶσαν ἀσθησὶν δι' αὐτῶν ἀγιαζόμενοις, ὅπου καὶ Ἡωδῆτης αὐτῆς σκητὴν ἐπέηξεν κατὰ μέγεθος καὶ εἰκόνα τῶν οὐρανίων, ὡς ἔφημεν, καὶ σέλας τῶν Χερουβὶμ τορευτάς τε καὶ γλυπτὰς ἔστησεν ἐν τῇ θυσιαστρίῳ, καὶ ὕλην κιβωτῇ προσικύνει, καὶ ὅλητοι τοῖνον τῶν θεῶν οἱ τύποι. Καὶ ἰκανὰ ταῦτα πρὸς;

Κληρικὸς. Ἰκανῶς καὶ τὴν περὶ τούτου εἰδὼς ἔχοντες ἡμῶν λόγον, ἄγε δέσποτα. Ἐπαπολιεῖται μαθεῖν, καὶ τίς ἄρα τῶν αἰρέσεων μετὰ τὴν οἰκουμένην σύνδοσιν τὴν ἐβδόμην παρσιεφθάρη τῇ Ἐκκλησίᾳ; καὶ τίνα τὴν λύμην εἰργάσατο; καὶ πῶς ἀπολογητέον πρὸς τοὺς ταύτης ἐξαγομένους.

Ἀρχιερεὺς. Οὐκ ἄρ' ἡμῶν, ἀδελφεῖ, καὶ τοὺς τερτέρους λόγους εἰρήκαμεν, ἀλλ' ὄσους ἔχομεν ἐκ Πατέρων, καὶ τούτων δὲ μερικῶς τινάς, οὐδε γὰρ πρόθεσις ἡμῖν περὶ πάντων λέγειν, οὐτ' αὖ πρὸς τοῦτο ἰκανὴ δύναμις, τῷ πρὸς Θεὸν δὲ θάρρει διὰ τὴν ὁμὴν αἰτησὶν καὶ πρὸς τοῦτο ἔχομεν τὸ ὑπερ ἡμῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Κατὰ Λατίνων.

Ἐτέρα μὲν οὖν μετὰ τὴν ἐβδόμην οἰκουμένην οὐ γέγονε σύνδοσις, εἰ μὴ ἡ ὀγδόη λεγομένη. ἤς καὶ Λατῖνοι μένουσιν. Καὶ τὰ Πράξεις καὶ ταύτης; ἀπὸ μέρους τυγχάνουσιν ἐμφανῆ, ἐν οἷς καὶ περὶ τῆς καινοτομίας τῶν Λατίνων ἔστι μαθεῖν ἀκριβέστερον; καὶ ὅπως ἡ σύνδοσις αὐτῆς τοὺς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι τολμῶντας λέγειν ἀναθέματα καθυπέβαλε. Τηρεῖν τε τὰ τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἀμείωτα παντὶ τρόπῳ παρδύκειν. Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως Λατῖνοι ταῦτα παρδύκον. Οἶμαι δὲ ἐξ ὑπερφανίας; τοῦτο πεπόνθασι καὶ οἰήσεως, & καὶ τοὺς πρὶν ἀγγέλους κατέρραξε, καὶ πτώματος δὲ τοῖς τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγοῖς καὶ θανάτου πρόξενον γέγονε. Ταῦτα οὖν καὶ τῇ τῶν Λατίνων Ἐκκλησίᾳ μεγίστου πτώματος ὑπέηξεν αἰτία, πρότερον μὲν καὶ τῷ συμ-

A grum scilicet, caruleum et aureum quibus eorum finguntur littere? Quamobrem synagogas ædificant in quas conveniant, quas nequaquam vulgares domos censent? Dicent, ut puto, libros suos in nomine religionis suæ conscriptos esse, ædificatasque synagogas, et proinde ista in honore haberi, quoniam ad religionem pertinent. Hinc solvitur eorum inimulatio. Si enim minime propter materiam sed Dei gratia, ut aiunt, licet Deum nesciant, illa in honore habeant, quid nos insimulant qui in solum verum in Trinitate Deum credimus, et omnia in nomine ejus facta veneratione prosequimur; qui insuper Verbi vere incarnati hominibusque concepti dispensationis mysteria colimus pictura expressa? qui imaginibus sanctis quasi litteris sanctos ejus celebramus? Se Scripturas nescire nos docent, qui et mente et oculis et singulis sensibus per eas sanctificamur; in his enim videmus Moysen ipsum tabernaculum composuisse secundum exemplar et imaginem cælestium, ut diximus, columnas Cherubini circumatas et sculptas in altari crexisse, arcam ligneam adorasse, necnon tabulas lapideas resque cælestes que erant in tabernaculo. Igaur rejiciendæ non sunt divinatorum imagines. Quæ sufficiunt ad confutandum atheos qui insane verbis contendere malunt.

πλαστὶ λιθίναις καὶ τοῖς λοιποῖς τῆς σκητῆς. Οὐκ ἀπὸ πρὸς; τοὺς ἀθέτους καὶ ἀνοήτους; φιλονεικεῖν αἰρουμένους.

Clericus. Satis, sancte domine, de ista materia C edocui sumus. Superest ut discamus quænam hæresis post septimum universale concilium in Ecclesia calamitose irrepserit et quale damnum intulerit, et quomodo respondendum sit ad eos qui illam amplexi sunt.

Pontifex. Non a nobis, frater, superius dicta protulimus, sed qualia habemus a Patribus, a quibus quædam loca solummodo extraximus; nam neque nobis est consilium de omnibus disserendi, neque sufficiens ad hoc facultas; attamen Deo consili propter sciscitationem vestram, ad id etiam quod vires nostras superat accedimus.

CAPUT XIX,

Adversus Latinos.

D Aliud quidem post septimum non factum est universale concilium, nisi quod octavum dicitur, quod Latini quoque referunt, hujusque acta partim sunt divulgata in quibus ea quæ a Romanis novata sunt discere fas est, necnon quomodo ipsum concilium anathemate percusserit audentes dicere divinum Spiritum a Filio procedere, intactaque servare sacri Symboli capita mandaverit. Sed nescio quamobrem Latini ista neglexerint; cetero autem ecclesia ita egisse ex superbia et presumptione quibus olim dejecti sunt angeli, quibus ceciderunt et interierunt generis nostri principes. Taliū igitur causa casu gravi cecidit Latinorum Ecclesia quæ prius quidem Symbolum atque apostolorum et Patrum traditiones recte faciebat et

sequelatur, quæ insuper omnium erat Ecclesiarum princeps; veritatem enim non abscondimus; nam volebamus et cupiebamus ejus principatum agnoscere, si tantum orthodoxæ fidei characterem servavisset intemeratum; nunc autem Latini omnium contemptores, neque perpendentes ea quæ scripta sunt: « Qui voluerit primus esse erit omnium servus, » et: « Omnis qui se exaltat humiliabitur, » verum eadem desiderantes et querentes quæ prius Christo fideles gentium impietatem per piscatorem Petrum eique similes repulsi fuerant, necnon insanam illam exteriorem sapientiam secundum sapientes paganos appetentes, et dum semetipsos cæteris fratribus sapientiores opinarentur, putarentque apud semetipsos se esse sapientes, ut dixit Paulus, casu gravissimo ceciderunt, et jacent, heu! insanabili perniciosoque superbiam morbo usque ægrotantes, ita ut nolint poenitentiam facere, neque suasi pareant divino Symbolo, prout de divino Spiritu docuerunt Patres; imo nos quoque in suam insaniam trahere conentur. Insuper magis Petri potestate gloriantes, contra poenitentiam Petri ambulanti, qui, ut ex his conjiciitur, Romanis doctor primusque pastor factus est, ut conversionem edoceret et poenitentiam indicaret semetipsum in exemplum proponens; ipse enim jactantia et presumptione dejectus, et propterea a confessione quam pius confessus erat abductus, non nisi per poenitentiam resurgere potuisset. Verum censeo ea quæ ipsi dicta sunt prophetice probata fuisse: « Simon, Simon, ecce Satanas expulit vos ut cribraret sicut triticum; ego autem oravi pro te ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, » quod tunc quidem ipsi contigit quando post negationem conversus est et multos confirmavit. Faciat vero precibus Petri benignitas Christi, ut Romani secundum Petrum ad eam a qua exciderunt fidei rectitudinem feliciter conversi humilitate Christi ardentique confessione, secundum amorem ferventemque Petri fidem, in pace et charitate bonaque orthodoxi Patrum Symboli confessione fratres suos confirmant. Sed Petrus poenitentia et lacrymis, ut dictum est, et tria suæ erga Christum dilectionis confessione, non solum apostolorum chorus adunatus est, sed etiam caput eorum monstratus, pastorque gregis Christi fuit ordinatus. Latini vero, jactantes se Petri præstantiam habere aliosque despicientes, sibimetipsis atque aliis deflectionis a rectis dogmatibus aliorumque lapsuum pluribus auctores facti sunt; unde damnatum majus quam omnes adversus Ecclesiam unquam furentes fecerunt, cum membra Christi dilaceraverint, et jam tanto tempore sexcentas scandalorum formæ fratribus omnibus divino Christi sanguine redemptis præbuerint.

τῆ; πόποτε κινήθητε; γυγνάσκον αἰτεῖτε, τὰ μέλη χρονον σκανδάλων μυρία; ἀγορεύετε; ἀδελφοί; ἀπασι παρασχόντες, τοῖς ἡγροασμένοις τῷ θεῷ αἰματι τοῦ Χριστοῦ.

ὁλόω, καὶ ταῖς τῶν ἀποστόλων καὶ Πατέρων παραδόσεσιν ἀγομένη καὶ ἐπομένη καλῶς, καὶ πρώτῃ πάντων τελούσῃ· οὐ γὰρ κρύπτομεν τὴν ἀλήθειαν, ἐπεὶ καὶ πρώτῃν ἐβουλόμεθα καὶ ἐποθοῦμεν ἔχειν αὐτὴν, εἰ τὸν χαρακτήρα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως μόνον ἀκλήιδωτον διατήρῃ· νῦν δὲ ὑπερφρονήσαντες πάντων Λατίνου, καὶ μήτε τὸ, « Ὁ θέλων πρῶτος εἶναι ἔστω πάντων ἑσχατος, » λογισάμενοι, μήτε τὸ, « Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, » ποθήσαντες δὲ καὶ ζητήσαντες τὰ τῶν Ἑλλήνων ὡς ὀνή; αἱ οἱ πιστοὶ Χριστῷ καὶ τὴν ἀθειαν Ἑλλήνων διὰ τοῦ ἀλιείω; Πέτρου καὶ τῶν αὐτῷ ὁμοίων πρώτων ἀποβαλλόμενοι, καὶ τὴν 29 μωρὰν ταύτην σοφίαν τῶν ἔξω ζηλώσαντες κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφοῦς, καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν νομισάντες εἶναι σοφώτεροι, καὶ δόξαντες, ὡς Παῦλος φησὶ, παρ' ἑαυτοῦ; εἶναι σοφοί, πτώμα πεπτωκυῖαι χλιπεῖον. Καὶ κείναι (φευ!) διτηνεκῶς ἀλαζονεῖαν νοσήσαντες, νόσον ἀνιάτον τε καὶ χαλεπὴν, ὡς μὴ μετανοή; θεραπευθῆναι βουλόμενοι, μὴδ' ὀποταγῆναι τῷ θεῷ Συμβόλω παιθόμενοι, συντεθειμένω θεῷ Πνεύματι παρὰ τῶν Πατέρων. Βούλονται δὲ μάλλον ἔλκειν ἡμᾶς; εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοισ; παρεφροσύνῃ· καὶ ἐπὶ τῇ ἔξουσίᾳ τοῦ μεγάλου Πέτρου καυχώμενοι, ἀνανατίας βρῖνουσι τῇ μετανοίᾳ τοῦ Πέτρου, ὅς ὡς εἰκοὶ διὰ τοῦτο μάλλον τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ διδάσκαλος γέγονε καὶ πρώτος ποιμὴν; καὶ ἂν καὶ τὰ τῆς ἐπιστροφῆς ἐκιδόξῃ, καὶ τὰ τῆς μετανοίας; ὀπόθηται, ἑαυτὸν προτιθεὶς εἰς ὑπόδειγμα. Καὶ αὐτὸς γὰρ τῇ καυχῆσει καὶ ἀλαζονείᾳ ὑποσυρεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἡ; πρότερον ὁμολόγησεν ὁμολογίας ἀποσφαλεῖς, οὐκ ἄλλως, εἰ μὴ μετανοίᾳ εὔρε τὴν ἐκάνρθωσιν. Οἶμαι δὲ καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον προφητικῶς εἰρησθαι, τὸ, « Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ἐξητήσατο ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς τοῦ συνιάσαι ὡς τὸν σίτον, κἀγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου· καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. » Ὁ δὲ καὶ τότε μὲν γέγονεν αὐτῷ, μετὰ τὴν ἀρνησιν ἐπιστραφέντι, καὶ πολλοὺς στηρίζαντι· γένοιτο δὲ καὶ νῦν φιλανθρωπία Χριστοῦ διὰ τῶν εὐχῶν Πέτρου τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Πέτρον, ἀφ' ἧς ἐξέπεσον ὀρθοδοξίας, πρὸς αὐτὴν καλῶς ἐπιστρέψαντας τῇ τοῦ Χριστοῦ ταπεινώσει καὶ θερμῇ ὁμολογίᾳ, κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Πέτρου καὶ θερμῇ πίστιν στηρίζαι ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ καὶ τῇ καλῇ ὁμολογίᾳ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Πατέρων Συμβόλου τοῦ; ἀδελφούς. Ἀλλὰ Πέτρος μὲν τῇ μετανοίᾳ καὶ δάκρυσι, καθὼς εἰρηται, καὶ τῇ τριττῇ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ὁμολογίᾳ, οὐ μόνον τῇ τῶν ἀποστόλων χορείᾳ πάλιν συντέτακται, ἀλλὰ καὶ κορυφῇ τούτων δίδεικται, καὶ ποιμὴν τῆς Χριστοῦ ποιμνῆς κεχειροτονῆται. Λατῖνοι δὲ κομπάζοντες τὴν ὑπεροχὴν ἔχειν Πέτρου, καὶ τῶν ἄλλων κατεπαίρόμενοι, καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἑτέροις ἀποστασίας τε τῶν ὀρθῶν δογματῶν καὶ πτωμάτων ἄλλων πολλοῖς τυγχάνουσι πρόξενου. Ὅθεν καὶ βλάβῃ; τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ παρὰ πάντας τοὺς κατ' αὐτῷ διασχίζαντες τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἤδη τὸν

Κληρικὸς. Καὶ τίνα, ἔσποτα, ἑξαιρέτως, οἷς ἡ
 Λατίνων καινοτομία συνίσταται; δι' ἃ καὶ τῆς τοῦ
 Χριστοῦ καθολικῆς ἀπεβράβησαν Ἐκκλησίας;

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Τίνα εἰς ἃ καινοτομοῦσι Λατῖνοι.

Ἄρχιερεὺς. Πρῶτον μὲν τὸ περὶ τὴν πίστιν ἀπο-
 σφαλῆναι, καὶ προσθήκην θείαν τῷ ἱερωτάτῳ Σ μ-
 βόλῳ, περὶ οὗ οἱ Πατέρες ἐξησφαλίσαντο, μηδένα
 προσθεῖναι τούτῳ, μηδ' ἀφαιεῖν· ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ
 ἕτερα κλειστά παρὰ τὸ ἄνωθεν ἔθος τῆς Ἐκκλησίας
 κεινοτομῆται παρ' αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ πάντα σχη-
 θὸν τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ ἄζυμα τοῖς μυστη-
 ρίοις προσφέρουσιν εἰς ὕσλαν, ὅπερ ἔθος Ἰουδαί-
 οῦ ἐστὶ. Τὰς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων πα-
 ραδεδωμένους καταλύουσι νηστείας, καθὰ μανθάνο-
 μεν, Τετράδος φημί καὶ Παρασκευῆς, καὶ τῶν δύο
 πρώτων ἡμερῶν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, καὶ τῶν
 ἄλλων δὲ παραδεδωμένων νηστειῶν, ὅπερ οὐκ ἔθος
 Χριστιανῶν, 30 οὐδὲ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων
 λόγος. Περὶ ὧν νηστειῶν καὶ ὁ ἀποστολικὸς κανὼν
 παραγγέλλει, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, καὶ ἐπι-
 δαξεί, καὶ ταύτας ἐφύλαξαι. Τὸ ἐν Σαββάτῳ παντὶ
 νηστεύειν παρὰ κανόνα καὶ τοῦτο τὸν ἀποστολικὸν
 καὶ τὰ τῶν Πατέρων νομοθεσίας. Ἐν ἐνὶ γὰρ καὶ
 μόνῃ νηστεύειν καὶ οὐκ ἐν ἄλλῃ φησὶν, ὅτι εὐχαρι-
 στία τῆς δημιουργίας ἐστὶ τὸ Σάββατον, ὡς καὶ ἡ
 Κυριακὴ τῆς ἀναστάσεως· καὶ ὅτι προύμιον τῆς
 ἀναστάσεως ἀληθῶς, ὅπου τὸν φῆνον τοῦ Σωτῆρος τῆ
 θεῖα ψυχῇ παραγεγονότος, καὶ τὴν ἐλευθερίαν πα-
 ρεχογηκότος καὶ τὴν ἀνάστασιν. Ὁ καὶ πιστουμένη
 ἡ Ἐκκλησία ἐν ἐκάστῳ Σαββάτῳ τὰ ὑπὲρ τῶν ἐν
 πίστει κεκοιμημένων ἐνεργεῖ· τὸ γάμος παρανό-
 μους συνιστῆν, καὶ πατέρα συνάπτειν καὶ υἱὸν μετὰ
 μητρός, τε καὶ θυγατρὸς, ἀδελφούς τε τινὰς μετὰ
 ἀδελφῶν γυναικῶν· τὸ τὰς χειροτονίας ἑτέρῳ, ποιεῖν
 ἢ ὡς οἱ Πατέρες παραδεδώκασι καὶ ἀπόστολοι. Πα-
 ρίδωκον γὰρ οὗτοι, δι' ἐπιθέσεως χειρῶν ταύτας
 ἐνεργεῖν καὶ οὐ χάρισματός, ὡς νομικῶς οἱ Λατῖνοι.
 Καὶ ὁ τῶν ἀποστόλων διδδοχος περὶ τούτου συγ-
 γράφεται Διονύσιος. Καὶ οὐδὲ τὴν ἱερουργίαν οὐοὶ
 ἀμύμητον, ἀλλὰ παρὰ τὴν παράδοσιν ἐνεργοῦσι,
 προηγουμένοι; μὲν δι' ἄζυμων. Καὶ Ἰουδαίῳ μὲν
 προσέφερον ἄζυμα, καὶ δι' ἄζυμων ἑώρταρον· ἡμῖν
 δὲ τὰ πάντα κοινὰ, καὶ τέλειος ἄρτος προτάγεσθαι
 παραδίδοται. Ἐπει καὶ ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος τέλειος
 ἡμῖν χορηγεῖται, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνωθεῖς ἡμῶν
 τῷ φεράματι, τέλειος ὢν Θεός, καὶ τέλειος γενόμε-
 νος ἄνθρωπος. Διὸ καὶ ζύμη τὴν βασιλείαν αὐτοῦ
 καὶ εἰκονομίαν παρείκασεν ὁ Σωτῆρ, λέγων, «Ὁμο-
 ῶθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, » καὶ τὰ ἐφεξῆς.
 Ἐπειτα οὐδ' ὁμοῦ λειτουργοῦσι Λατῖνοι, οὐδὲ ἀπὸ
 τοῦ αὐτοῦ ποτηρίου καὶ ἄρτου κοινωνοῦσι τοὺς λαί-
 κους, ὡς ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, καὶ παρέλαβεν, ἀλλὰ
 καθ' ἕτερον ἔθος. Ἐτι δὲ καὶ τὸ βᾶπτισμα. Οὗ γὰρ
 ἐν κα' ἀδύσει· τρισὶν, ἀλλ' ἐπιχύσεισιν ἐνεργοῦσι,
 καὶ ἕλα μύρου. Οὐδὲ κοινωνία; τοῖς βαπτιστέμοις
 μεταδίδοσι βρέφει, καὶ τοῖς ἄκρι πλειόνων ἐτῶν
 ἰθῆουσι. Καὶ τὰ πλείω τούτων βρέφη ἀσφράγιτα.
 Καὶ οἱ πλείστοι αὐτῶν τελευτῶντες ἕσοι μὴ λαλεῖν

Clericus. Quæ sunt, domine, quibus præsertim
 constant Latinorum novitates? quibusnam catholi-
 cam Christi Ecclesiam considerunt?

CAPUT XX.

Quæ nam sint a Latinis innovata.

Pontifex. Primum quidem circa fidem errave-
 runt et additamentum sanctissimo Symbolo impo-
 suerunt, de quo Patres statuerunt ne quid ei adde-
 retur, nec ab eo detraheretur. Insuper alia multa
 præter antiquum Ecclesiæ morem ab eis novata
 sunt, ne potius dicam fere omnes usus Ecclesiæ.
 Nam azyma in mysteriis ad sacrificium offerunt,
 quæ Judæis erat consuetudo. Ab apostolis et Pa-
 tribus mandata solvunt jejunia, quemadmodum
 didicimus, de feria quarta loquor et de Parasceve,
 necnon de duobus primis diebus sanctæ Quadri-
 gesimæ, aliisque traditis jejuniis, contra Christia-
 norum consuetudinem et minime suffragantibus
 SS. Patribus; de quibus jejuniis canon apostoli-
 cus mandatum habet, omnisque sanctorum cho-
 rus illa docuit illaque servavit. In omni Sabbato
 jejunare canonico apostolico adversatur, Patrumque
 institutionibus; dicunt enim licere in uno tantum
 Sabbato jejunare, non autem in alio, quoniam
 Sabbatum est grata creationis memoria, sicut et
 Dominicæ resurrectionis, quia etiam Sabbatum vero
 est resurrectionis præcæmum, cum ad inferos
 Dominus anima divina descenderit et libertatem
 atque resurrectionem inde retulerit; quod credens
 Ecclesia in Sabbato preces fundit pro eis qui in
 fide dormierunt: Præterea illicita in-vunt matrimo-
 nia; pater filiam, filius matrem ducit, fratresque
 fratrum mulieribus adhærent. Ordinationes aliter
 faciunt ac tradiderunt Patres et apostoli; hi enim
 eas docuerunt esse faciendas per impositionem
 manuum, nequaquam per chrisma, ut mos est Latinis;
 hæresque apostolorum de hac re scripsit Dionysius.
 Sacra ipsa eorum non sunt irreprehensibilia, sed
 contra traditionem faciunt; nam primo azymis
 utuntur; Judæi quidem azyma offerebant et per
 azyma celebrabant; nobis autem omnia sunt nova,
 panisque perfectus præcipitur offerendus, quoniam
 panis vitæ perfectus nobis datus est, Dei Verbum
 figmento nostro adunatum, perfectus Deus, perfec-
 tus homo factus. Ideo regnum suum et dispensatio-
 nem suam cum fermento contulit Salvator dicens:
 « Simile est regnum cælorum fermento, et cætera. »
 Deinde Latini non simul faciunt liturgiam, neque
 laicos sacris epulis in calice et pane admittunt, quem-
 admodum facit et accipit Ecclesia, sed secundum
 aliam consuetudinem. Præterea baptismum non
 trina immersione sed infusione ministrant, et absque
 unguento. Infantibus baptizatis Christi corpus ne-
 quaquam præbent, etiamsi ad plures annos perve-
 nerint, multique infantes sine sigillo chris-matis
 moriuntur, vtiatico vitæ, absque communi-one myste-
 riorum ab his terris discedentes. Suorum adhuc
 episcoporum ordinationes minime manuum imposi-
 tione in altari faciunt, secundum antiquam Christi

Deique nostri et apostolorum traditionem, qui, elevatis manibus, benedixit eis, ut relatum est; et Spiritus sanctus super capita apostolorum sedit: « Per impositionem manuum presbyteri » ait Paulus, nequaquam per unguentum et chrisma. Et: « Noli negligere, ait Timotheo, gratiam quæ est in te, quæ data est tibi per impositionem manuum mearum. » Septem diaconi, Barnabas ipseque Paulus et omnes impositionem manuum acceperunt quod est vereque dicitur χειροτομία seu manuum elevatio. Neque per plures episcopos, ut dicit canon apostolicus, neque per impositionem aperti Evangelii, ut magnus docet Dionysius, sed apud eos sæpe unus episcopus episcopum instituit cujusdam ope unguenti chrismatia, contra traditionem apostolorum, eo magis quod ex lege id faciunt. Si vero plures aliquando adsint episcopi, hi tamen nequaquam cum primo ministrant, non enim possunt, ideoque cum non simul ministrent, ordinandum minime simul ordiant. Sed neque possunt illi cum aliis simul sacrum facere, quoniam consecrata azyma frangere nequeunt et pluribus distribuere, sicut tradidit Salvator qui benedixit et fregit discipulisque distribuit. Quapropter non mos est Latinis ut plures presbyteri vel episcopi simul operentur. Nec simul ex uno pane unoque calice participant, quemadmodum Paulus a Domino accepit, nosque pios facere edocuit; idcirco nemo apud eos simul cum papa sacrum facit nisi solus diaconus. Omnia innovant contra traditionem apostolorum Salvatorisque nostri, atque Patrum qui apostolis successerunt, quemadmodum de habitu monachorum. Etenim cum unus esset habitus, hunc illi in multas partes diviserunt, pluresque habitus fecerunt, quod nullus e Patribus mandavit, sed omnes unum solum sicut et baptismum monachi habitum dicunt; de quo divus quoque mandavit Dionysius. Si vero apud nos major et minor habitus appellatur, minime duos illos dicimus, sed unus qui major et perfectus est, et qui minor dicitur, qui majoris pignus est hujusque initium et proximum; sero a quibusdam Patribus fuit excogitatus, ut arihabeto prioris traditus, posterius autem perfectus fuit, ita ut unus tantum tradatur; ideo pignus majoris sanctique habitus vocatur. Longam de re ista orationem facit magnus inter theologos confessor et Pater Studites Theodorus. Sed non ista tantum contra perantiquam Ecclesiæ consuetudinem, verum etiam sexcenta alia Christianis discordia patrant. Multi luxuria et lascivia diffundunt, et de hac re nullus est eis sermo, sive monachis, sive sacerdotibus, sive laicis, etsi Dominus impure conspicientem castigaverit et adulterum illum dixerit, etsi Paulus tanta docuerit adversus fornicantes, et apostoli ab initio per epistolam mandaverint ut credentes e gentibus ab idololatriis, sanguine, suffocato et fornicatione abstinerent. Hæc dicimus, minime quia nonnulli ex nostris in fornicationem non ceciderint; novimus enim quosdam lapsos esse, et hos poenitentia corrigimus; sed quia apud Latinos fornicari est propo-

Α δύναται, ἀμαρτοῦ τοῦ ἑσθίου τῆς ζωῆς, διὰ κοινωνίας τῶν μυστηρίων τῶν ὡδα ἐξεργάμενοι. Ἄλλ' οὐδ' ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν τὰς χειροτονίας ἐνεργοῦσι τῶν οικειῶν ἐπισκόπων, κατὰ τὴν ἀνωθεν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ παράδοσιν· ὅς ἐπίρας τῆς χειρᾶς αὐτοῦ, εὐλόγησεν αὐτούς; φησί, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀποστόλων ἐκάθισε, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως (φησί Παῦλος;) τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου, καὶ οὐ διὰ μύρου καὶ χρίσματος. Καὶ μὴ ἀμείβει τοῦ ἐν σοὶ χρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι, Τιμοθέη λέγει, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. Καὶ οἱ ἑπτα ἐκ τῶν διακόνων, καὶ Βιρνάβας καὶ Παῦλος αὐτῶν; καὶ πάντες, ἐπιθέσεις χειρῶν ἐδέξαντο· ὃ καὶ χειροτονία ἐστὶ τε καὶ λέγεται ἀληθῶς· οὐδ' ὑπὸ πλείων ἐπισκόπων, ὡς ὁ ἀποστολικὸς κανὼν λέγει, οὐδὲ διὰ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀνεωγμένου ἐπιθέσεως, ὡς ὁ μέγας διδάσκει Διονύσιος· ἀλλ' εἰς ἐπίσκοπος παρ' αὐτοῖς πολλαῖς ἐπίσκοπον χειροτονεῖ, καὶ χρίσματι μύρου τινός, παρὰ τὴν τῶν ἀποστόλων παράδοσιν· μάλιστα δὲ νομικῶς. Εἰ δὲ καὶ πάριαι ποτε πλείους τῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' οὐ συλλειτουργοῦσιν οὗτοι τῷ πρώτῳ. Οὐδὲ γὰρ δύναται. Διὸ μὴ συλλειτουργοῦντες, οὐδὲ συγχειροτονοῦσι τὸν χειροτονοῦμενον. Ἄλλ' οὐδὲ δυνατόν αὐτοῖς ἐστὶν ἀλλήλοις συλλειτουργεῖν, ὅτι οὐδὲ δυνατόν τῇ ἱεροουργίᾳ ὅσῳμον κλάσθαι, καὶ τοῖς πολλοῖς μεταδέσθαι, ὡς παραδέδωκεν ὁ Σωτὴρ, ἱεροουργῆσας καὶ κλάσας, καὶ τοῖς μαθηταῖς μεταδούς. Διὸ οὐδ' ἔθος Ἀσάτινος ὁμοῦ λειτουργεῖν πρεσβυτέρους πλείους ἢ ἐπίσκοπους, οὐδ' ὁμοῦ ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου μετέχειν, ὡς περὶ ὁ Παῦλος; παραλαβὴν ἀπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ παραδίδωκε τοῖς ἐσεσεί; 31 ἡμᾶς ἐνεργεῖν. Διὸ οὐδὲ συλλειτουργοῦσι τῷ πάππῳ τινὲς αὐτῶν εἰ μὴ διάκονος μόνος· πάντα ποιῶντες καινότερα καὶ παρὰ τὴν τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παράδοσιν καὶ τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων Πατέρων, ὡς καὶ τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν· ἐνὸς γὰρ ἄρτου τοῦ σχήματος, εἰς πολλοὺς οὗτοι τοῦτο κατέτερον μοίρας, καὶ πλείστα τὰ σχήματα πεποιήκασι. Ὅπερ οὐδεὶς νομοθέτησε τῶν Πατέρων, ἀλλὰ πάντες ἐν καὶ μόνον ὡς καὶ τὸ βίπτισμα λέγουσι τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ, περὶ οὗ καὶ ὁ θεὸς νομοθέσει Διονύσιος. Εἰ δὲ καὶ παρ' ἡμῶν μικρὸν καὶ μέγα λέγεται σχῆμα, οὐ δύο ταῦτά φησιν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τὸ μέγα καὶ τέλειον. Αὐτὸ δὲ ὃ λέγεται μικρὸν, ἀρραβῶν ἐστὶ τοῦ μεγάλου, καὶ ἀπαρχὴ αὐτοῦ καὶ προσίμιον, καὶ διὰ τὴν ἀσθίνειαν ὑστερον ἐπινοηθέν τισι τῶν Πατέρων, ὡς ἀρραβῶν τοῦ πρώτου διδόμενον, ὑστερον δὲ τελειούμενον εἰς αὐτὸ δὴ τὸ παραδεδομένον καὶ ἐν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρραβῶν τοῦ μεγάλου καὶ ἀγίου καλεῖται σχήματος. Καὶ πολὺν περὶ τούτου ποιεῖται τὸν λόγον ὁ μέγας ἐν θεολογίαις καὶ ὁμολογητῆς καὶ Πατὴρ, ὁ Στουδίτης Θεόδωρος. (Ὁ μόνον τοῖνον τὰ τοιαῦτα παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξαρχῆς συνήθειαν, ἀλλὰ καὶ μυρία ἕτερα Ἀριστεριανὸς ἀνάρμοστα ἐνεργοῦσι, περιελαίας σχεδὸν ἅπαντες ἀκολάτους. Καὶ οὐ λέγουσιν αὐτοῖς ἄλλο; περὶ τούτου ἐν τε μοναχοῖς, καὶ ἱερω-

μένοις, καὶ λαϊκοῖς. καίτοι γε τοῦ Κυρίου τὸν ἴμ-
παθῶς ὀρώντα κολάζοντος, καὶ μοιχῶν αὐτὸν εἶνα:
λίγοντος, καὶ τοῦ Πιύλου τοσαῦτα διδάσκοντος κατὰ
πορνεύοντων, καὶ τῶν ἀποστόλων ἐξ ἀρχῆς τοῦτο
εἶ' ἐπιστολῆς νομοθετησάντων ἀπέχεσθαι τοὺς ἐξ
ἐθνῶν πιστεύοντα; εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ
πνικτοῦ καὶ πορνείας. Καὶ ταῦτά φαμεν, οὐχ ὅτι
καὶ τῶν ἡμετέρων τινὲς πορνείαις οὐ περιπίπτου-
σιν· ἴσμεν γὰρ τινὰς περιπίπτοντας, καὶ μετανοήσας
διορθούμεθα τούτους· ἀλλ' ὅτι παρὰ Λατίνοις τὴ
πορνείαν σχεδὸν ἀνέγκλητον, καὶ τοσοῦτον ὡς μηδὲ
κώλυμα αὐτοῖς εἰς ἱερωσύνην ὄλω; εἶναι. Τῶν παρ'
αὐτοῖς; γὰρ ἱερομένων πολλοὶ παλλακὰς τε ἔχουσι,
καὶ τέκνα φανερώς ἐκ πορνείας, καὶ προδήλως ἐν
τοῖς χριματυπείοις εἰσέρχονται, καὶ πορνεύουσιν ἀναιδέως,
καὶ ἱεουργεῖν οὐ κωλύονται. Καὶ οἱ λαϊκοὶ δὲ
τοῦτων κατὰ τόπους λαμβάνουσι παλλακὰς, καὶ
ἀνευθροιάτως πορνεύουσι, μὴ λογιζόμενοι τοῦτο
ἀκαθαρσίαν εἶναι καὶ ἁμαρτίαν. Ἐτι δὲ καὶ τὴ
ἀκαθάρτων ἀπεσεσθαι καὶ βυπαρῶν ζώων, καὶ μά-
λιστα πνικτῶν, οὐ καλὸν, ἀπερ οὐχ ὡς μεμολυσμένα
μὲν ἀπηγόρευται, ἐπεὶ ἡ πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, ὡς
Παῦλος φησὶ, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας
λαμβάνόμενον· πλὴν μετ' εὐχαριστίας, φησὶν, οὐ
μὴν ἀδιαφορίας· καὶ οὐχ ἀγιάζεται, γράφει, διὰ λό-
γου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. Ποῦ δὲ περὶ τοῦτου ὄλω
λόγος Λατίνοις; Καὶ τῶν περιτωμάτων γὰρ αὐτῶν
ἀπρονται, καὶ οὕρων ἀποχεύονται, ὡς εἶδον πολλοί.
Καὶ ὁ μὲν θεὸς ἀπόστολος Ἰούδας, «Μισοῦντες, φησὶ,
καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα»· οὗτοι
δὲ τὸν ἐκ τῆς σαρκὸς μολυσμὸν οὐ μόνον οὐ βδελύσ-
σονται καὶ μισοῦσιν, ἀλλ' ἐν οἷς τὰ τῆς τροφῆς
ἐνεργοῦσι σκεύουσιν, ἐν τούτοις καὶ τοὺς μεμολυσμέ-
νους χιτῶνας καὶ τὰς ἀναξυρίδας εἰσάγουσιν. Ὁ μο-
λυσμὸς δὲ τῆς σαρκὸς τὴν φθορὰν τὴν ἐκ τῆς ἁμαρ-
τίας παρίσσει, δι' οὗ καὶ ἐν ἀνομίαις συλληφθῆναι
μανθάνομεν, καὶ οὐκ ἔστι καθαρθῆναι, εἰ μὴ διὰ
τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, καὶ μετανοήσας πάλιν ἐκ τού-
του. Ἄλλ' οὗτοι τὰ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῶν περιτώ-
ματα ἐξ ὧν καὶ ὁ μολυσμὸς, προσφέρουσι (φεῦ!)
αὐτῶν τοῖς χεῖλεσι καὶ τῷ στόματι. Καίτοι γε τὸ
εὐλαβεῖς εἶναι ἡμᾶς καὶ ἐγκρατεῖς ἐν πᾶσι παρὰ τοῦ
Ἀποστόλου μανθάνομεν. «Ὁ ἀγωνιζόμενος»
νάρ, φησὶ, «πίντα ἐγκρατεύεται. Καὶ εἰ βρωμα σκανδαλί-
ζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς
τὴν αἰῶνα, ἢ λέγει. Καὶ οὐχ ἐπιτέλει ἐγκρατεύεσθαι καὶ
32 κρέατος ἀπέχεσθαι, αὐτὸς τε Παῦλος νηστεύων
διδάσκει, «Ἐν νηστείαις πολλάκις,» λέγων, καὶ, «Ἔπο-
πιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ.» Καὶ Πέ-
τρος δὲ ἀσσαρίου θερμῶς ἐτρέφετο, καὶ οἱ λοιποὶ
μαθήται νηστείας ἐσχόλαζον, οἱ καὶ τὴν νηστείαν
ἡμῖν παραδεδωκασί τοῦ Σωτῆρος, Τετράδα τε καὶ
Παρασκευῆν, ἐν οἷς καὶ κρέατος ἀπέχεσθαι καὶ ὡσὺ
καὶ γάλακτος νενομιστῆσαι, ὡς παρελάβωμεν ἀπὸ αὐτῶν
τε καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ'.

Κατὰ τῶν ἐσθλοτέρων τὰ μὴ παραδεδωμένα.

Εἰ οὖν καὶ τῶν νενομισμένων κρειῶν ἀπέχεσθαι
χρὴ κατὰ καιρὸν, καὶ τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ ἀπό-
στολοι καὶ οἱ ἄγιοι, τὰς νηστείας καὶ Τετράδα καὶ
Παρασκευῆν παραδεδωκότες νηστεύειν, πολλῶ μάλ-
λον βυπαρῶν ζώων καὶ θηρίων κρέατος ἀπέχεσθαι
χρὴ, ὧν καὶ αὐτὴ ἡ φύσις πρὸς τὴν βρωσὶν ἀηδῶ;
ἔχει καὶ ἀπεχθῶς. Ἀκροαίας τοίνυν τοῦτο σημεῖον,
καὶ θηριώδους; γνώμης καὶ διαθέσεως. Καὶ γὰρ οὐδὲ

ΡΑΤΗΝ. ΓΗ. C.I.V.

modum inculpatum, ita ut istud censeant sanctitati
non obstare; quippe plures ex eorum sacerdotibus
pellices habent, et liberos manifeste ex fornicatione,
et palam in lupanaria ingrediantur, et impudenter
mœchantur, nec prohibentur ne sacra faciant. Laici
autem, eorum exemplo, pellices accipiunt, et forni-
cantes non erubescunt, nequaquam cogitantes in
hoc esse peccatum et immunditiam. Insuper impura
et immunda tangere animalia, præsertim suffocata,
non est bonum; nullo modo, quoniam quasi scœdata
prohibentur, cum et omnis creatura Dei bona sit,
quemadmodum dixit Paulus, et nihil rejiciendum
quod cum gratiarum actione percipitur: et cum gra-
tiarum actione, inquit, non autem fastidiosè; et
quoniam sanctificatur per verbum Dei et oratio-
nem. Ubi Latinis sermo de hac materia? Ipsa enim
purgamenta tangunt, nec a sordibus prohibentur,
ut viderunt multi. Ait quidem divus apostolus Ju-
das: «Odientes et eam quæ carnalis est macula-
tam tunicam;» illi vero non tantum a pollutione
carnis non abhorrent neque eam in odio habent,
sed in ea quibus cibos parant vasa maculata tuni-
cas et feminalia immittunt. Carnis autem scœdatio
maculationem ex peccato acceptam exhibet, quod di-
scimus nos in iniquitatibus esse conceptos, quibus
mundari non possumus nisi divini ope baptismi,
et postea rursus per pœnitentiam. At illi membro-
rum superflua quibus scœdantur heu! ad labia osque
admovent, etsi Apostolus nos doceat pios esse et in
omnibus temperantes; nam ait, «Qui in agone con-
tendit ab omnibus se abstinere;» vel, «Si esca scandalizet
fratrem meum, non manducabo carnem in sæcu-
lum,» inquit. Nos oportere esse temperantes et a car-
nibus abstinere ipse Paulus jejuniis demonstrat, di-
cens: «In jejuniis pluries;» nec non: «Castigo cor-
pus meum et in servitutem redigo.» Petrus autem
paucis lupinis vesceretur cæterique discipuli jeju-
niis indulgebant, qui Salvatoris jejunium nobis
tradiderunt per quatrimum et parasceven in quibus
carne, ovis et lacte abstinere jusserunt, ut jam du-
dum ab ipsis apostolis et Patribus accepimus.

CAPUT XXI.

*Contra eos qui vescuntur cibis traditione ecclesia-
stica improbat.*

Igitur si legalibus carnibus vesci abstinere oportet
secundum tempus, quod testantur apostoli et
sancti, jubentes jejunia per quatrimum et para-
sceven exercenda, multo magis immundorum ani-
malium carne abstinere oportet, quorum ipsa na-
tura horrorem et fastidium generat, ne mandu-
centur, et proinde hoc est intemperantiæ signum
mentisque feræ et animi truculenti. Non enim multa

animalia carne vescuntur, sed tantum bestiae quae gaudent sanguine, et quae carne vescuntur, non quamlibet carnem tangunt, sed solummodo mundioribus et salubrioribus utuntur; ergo qui his escis abutitur intemperantia ducitur ferusque feritate superat, quasi irrationabilem haberet animam. Purgamenta vero et sordes gustare mentis est immundissimae et obscenae feræque naturæ finis ultimus. Latini autem talibus utentes nos qui ab istis abhorrentius irrident forte, quoniam sunt maxime religiosi, cordeque mundissimi; et sic erga talia se habent. Sacras domos vulgo pervas relinquunt, ipsaque adyta et terribilia penetrare sinunt non mulieres tantum, sed et cujuslibet aetatis homines, fornicarios, imundos ipsosque impios, non perpendentes quae dicta sunt: « Nolite sanctum dare canibus; » et: « Dominus mea domus orationis vocabitur, » et cetera; et propterea zelavit Jesus, ita ut mansuetus ipse flagello hujus gratia uteretur; et non sinebat, ut scriptum est, ut quispiam transferret vas per templum; illud autem templum erat legale umbraeque futuri, nunc autem majus est templo, quemadmodum Salvator de semetipso dixit; et tamen tanta audent. Nihil mirum eos qui circa conscientiam defecerunt, qui indifferenter et inique conversantur, circa fidem naufragasse, prout docet Paulus. Vel etiam, ut rursus dicam, nihil mirum eos circa fidem nova cogitasse qui circa agendi rationem declinaverunt; nam sibi invicem respondent fides et vita; idcirco hi quoque qui ex orthodoxis fidem recte cognoscentes circa vitam soluti sunt, poenae sunt obnoxii, nisi poenitentia et abstinentia a malo corrigantur. Perpendat sciscitans quoniam qui in peccata incidunt ignavi sunt et frigidi atque segnes, tam circa verba fidei quam circa opera, neque ferventes sunt circa zelum et consuetudines; ideo verum est istud fratris Domini: « Fides sine operibus mortua est, sicut et opera sine fide. Quid autem Latini circa poenitentiam innovaverunt? Cum magnum hoc donum in spem salutis nobis impertitum fuerit, aliudque secundum piaculum post baptismum in confessione et abstinentia a malo lacrymis nostris concessum fuerit, qua poenitentiae propriaeque accusationis gratia omnis fidelis qui post baptismum peccavit salutis confidentiam assequitur, illi contra regulas traditionemque Patrum agentes arguuntur; equidem ad constendum currunt, non autem multum curant de abstinentia a peccato; imo quaedam prohibita patrum a papa ipsisque episcopis facultatem impetrant et accipiunt, multisque datur licentia carne utendi sanctissimi Junii tempore, et aliis pellicem habendi et quaecumque petierint illicita obtinent, neque paucis dici potest quanta contra Christianorum vitam Patrumque canones agere non erubescunt.

πάππα, καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν, συγχώρησιν ἐξαιτούσι τε καὶ λαμβάνουσι, καὶ δίδονται πολλοῖς ἄδεια κράτος μετέχειν τῷ καιρῷ τῆς ἀγιωτάτης αἰτήσονται ἄλλα τινὰ τῶν ἀθιμίτων λαμβάνουσι· καὶ ἀπλῶς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσα παρὰ τὴν Χριστιανικὴν ζωὴν καὶ τοὺς τῶν Πατέρων κανόνας ἐνεργεῖν οὐκ ἀσχύονται.

Clericus. Quare, domine, quidam ex nostris de

Α πολλὰ τῶν ζῶων κρεωφαγεῖ, ἀλλὰ τὰ αἰμοβόρα θηρία μόνον· καὶ τὰ κρεωφαγούντα δὲ οὐ πῖση; σαρκὸς ἄπτεται, ἀλλὰ τῆς καθαρωτέρας τε καὶ ὑγιεινοτέρας. Ἄρα τὸ παραχρῆσθαι τοῖς βρώμασι καὶ ἀκρατῶς ἔχειν πρὸς αὐτὰ καὶ παρὰ τὰ θηρία ἔστι, καὶ σίονει ἀλόγου ψυχῆς. Τὸ δὲ καὶ τῶν περιτωμάτων καὶ οὖρων γεύσθαι ἀκαθαρτοτάτης γνώμης καὶ μιαρᾶς, καὶ τῆς θηριώδους αὐτῆς πέρα φύσεως. Οὐδὲ γὰρ τὰ θηρία περιτωμάτων ἰδίων γεύεται, δεικνύντα, ὡς οὐ κατὰ φύσιν τοῦτό ἐστιν. Ὅμως δὲ Λατῖνοι τούτων γεύονται, τοὺς ἀποστρεφομένους ταῦτα καταγελοῦσιν ἡμᾶς, ὡς δῆθεν λεπτοὶ τινες ὄντες αὐτοί, καὶ τὴν διάνοιαν καθαροί. Καὶ οὕτω μὲν ἔχουσι περὶ τὰ τοιαῦτα. Τίς δὲ γὰρ ἱεροῦς οἴκου βατοῦς τίθενται τοῖς πολλοῖς, καὶ αὐτὰ τὰ ἄδεια καὶ φρικτὰ καὶ οὐ γυναιξί μόνον εἰσιτητὰ, ἀλλὰ καὶ ἡλικία πᾶση καὶ πόρνοις καὶ ἀκαθάρτοις, καὶ ἀπεθεῖν αὐτοῖς, οὐδὲν λογιζόμενοι τὸ, « Μὴ δότε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, » καὶ, « Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, » καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ τὸν ὑπὲρ τούτου ζῆλον τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι καὶ φραγγέλιω τούτου χάριν ἐχρήσατο ὁ πρᾶξις· καὶ οὐδὲ ἤφιεν, ὡς γεγραπταί, ἵνα τὸ σκευὸς διὰ τοῦ ἱεροῦ εἰσενέγκῃ, καὶ ταῦτα νομικοῦ δὲ σκιδώδους -θνοῦ ἐκείνου τοῦ ναοῦ. Νῦν δὲ μέλζον τοῦ ἱεροῦ ἔστιν ὧδε, ὁ Σωτὴρ περὶ τῶν αὐτοῦ φησὶ. Καὶ ὅμως τὰ τοιαῦτα τολμῶσι. Καὶ οὐ θαυμαστόν. Οἱ γὰρ περὶ τὴν συνείδησιν ἀστοχῆσαντες ὀδισθῶρως ζῶντες καὶ ἐναγῶς καὶ περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, ὡς Παῦλος δίδασκει. Διὸ καὶ πάλιν ἔστιν εἰπεῖν, ὡς οἱ περὶ τὴν πίστιν καινοτομήσαντες καὶ περὶ τὸν βίον ἐξέκλιναν. Ἐχόμενα γὰρ ἀλλήλων εἰσι πίστις καὶ βίος. Διὸ καὶ τῶν ὀρθοδόξων τινὲς περὶ τὴν πίστιν καλῶς ἰστάμενοι, περὶ τὸν βίον ἡμεληχότες, ἐνοχοὶ εἰσι τῇ κολάσει, εἰ μὴ μετανοήσῃ καὶ τῆ τῶν κακῶν ἀποχῆ διορθωθῶσι. Καὶ κατανοήσῃ τις ἐρευνῶν, ὡς ἦν ἡμετεροῖς καὶ ἡμῶν, ὡς ἀποχῆ καὶ ψυχροῦ οὔτοι καὶ βῆθμοι καὶ περὶ τῶν τῆς πίστεως εἰσι λόγων καὶ ἔργων, καὶ οὐ θερμὸς περὶ τὸν ζῆλον τε καὶ τὰ ἔθη. Διὸ καὶ ἀληθὲς τὸ τοῦ Θεοῦ ἀδελφοῦ, « Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ ἔστι, καὶ τὰ ἔργα χωρὶς τῆς πίστεως. » Ἴτι δὲ Λατῖνοι καὶ περὶ μετανοίας καινοτομήσασιν; Τοῦ μεγάλου τούτου ὄρου εἰς ἐλπίδα σωτηρίας ἡμῶν δεδωρημένου, καὶ δευτέρου ἄλλου μετὰ τὸ λουτρὸν καθαρῶν ἐν ἐξομολογήσει καὶ ἀποχῇ κακοῦ βραβευθέντος ἡμῶν καὶ ἐακρυστῶν, ἐν ᾧ χάρισματι τῆς μετανοίας τε καὶ ἐξαγορεύσεως πᾶς πιστὸς τὴν προσδοκίαν κέκτηται τοῦ σωθῆναι ἀμαρτήσας μετὰ τὸ βάπτισμα, οὔτοι παρὰ τοῖς ὄροις καὶ τούτο ποιεῖν τῶν Πατέρων καὶ τὴν παράδοσιν ἀποδείκνυνται. Καὶ δῆθεν μὲν πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν τρέχουσιν· οὐκ ἀποσχέσθαι δὲ τοῦ κακοῦ λόγος πολλὸς παρ' αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ τῶν

33 ἀπηγορευμένων τινὰ πράττειν παρὰ τὸ τοῦ ἐξαιτούσι τε καὶ λαμβάνουσι, καὶ δίδονται πολλοῖς νηστείας, καὶ ἄλλοις παλλακίην ἔχειν, καὶ ἄπερ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσα παρὰ τὴν Χριστιανικὴν ζωὴν καὶ τοὺς τῶν Πατέρων κανόνας ἐνεργεῖν οὐκ ἀσχύονται.

Κληρικὸς. Καὶ πῶς, δέσποτα, τῶν ἡμετέρων τι-

νὲς οὐ πολὺν ἤγουνται τὴν περὶ τῶν τοιούτων λόγον, ἀλλὰ περὶ τοῦ συμβόλου μόνον ζητοῦσι τῆς πίστεως, καὶ φασιν, ὡς εἰ τοῦτο μόνον ὀρθῶς ἐβούλοντο λέγειν τὸ ἱερώτατον τύμβολον, οὐκ ἀπεσιέοντο ἂν αὐτοὺς διὰ τὰ λοιπὰ; Καίτοι γε μέγιστα καὶ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου καὶ εὐσεβοῦς ζωῆς τὰ προειρημένα, καὶ πλείστοι τῶν ἁγίων ἀνδρῶν καὶ ὑπὲρ μικρῶν τιμῶν τοιούτων ζῆλον ἄχρι καὶ θανάτου σχεδὸν ἐπέδειξαντο μέγιστον. Τίς οὖν ὁ περὶ τούτου λόγος;

Ἀρχιερεῖς. Οἶμαι, ἀδελφε, ὡς τοῖς τοιούτοις τῶν ἡμετέρων οὐκ ἐγνωσμένα καθαρῶς τὰ παρὰ Λατίνοις. Εἰ δὲ καὶ τούτων οἶδασί τινα, ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν ἀζύμων πλείστα πολλοὶ γράφουσιν, ὡς οὐ θέμις δζυμα προσφέρειν, ἀλλὰ τὰ πλείω οὐκ ἴσασιν. Εἰ δὲ καὶ τινὲς εἰσι τῶν εἰδόντων, οἰκονομικῶς τοῦτο λέγουσιν, ὡς οἶμαι, ἐπανορθοῦν αὐτοὺς τῷ καιριωτέρῳ τῇ πίστει βουλόμενοι, καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν διόρθωσιν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιφέρειν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ΄.

Ἵτι καὶ ἀπὸ τῶν δοκούτων μικρῶν δεῖ προσέχειν.

Ἵτι δὲ καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἔμελε καὶ περὶ τῶν δοκούτων μικρῶν διορθοῦσθαι τοὺς εὐσεβεῖς, δῆλον ἐξ ὧν ἔγραψαν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν διὰ Βαρνάβαν καὶ Παύλου, ὅτι ἀπέχεσθαι χρὴ εἰδωλοθύτων καὶ πορνείας; τε καὶ πνικτοῦ. Ὅπερ (τὸ περὶ τοῦ πνικτοῦ δηλαδὴ) ὀλίγον εἶναι δοκεῖ καὶ τῶν ἡμετέρων πολλοῖς, καθάπαξ δὲ ἀπεναντία; τοῖς ἀποστόλοις τὸ πνικτὰ ἐσθλὴν Λατίνους πᾶσιν ἔργον εἶσιν ἀπαραιτήτων. Ἔτι δὲ καὶ τὸ παλλαχὰς ἔχειν ἀνεγκλήτων. καὶ πορνεύειν ἀνεπισηχόντων. Ἄλλ' οὐ τοῖς ἀποστόλοις τοῦτο εἰδοκίμα παροπτέον, ἀλλὰ γεγράψασιν ἅπερ ἔγραψαν. Καὶ εἰδωλοφρατεῖας; ἴσον τὸ πορνεύειν καὶ πνικτὰ ἐσθλὴν εἰρήκασιν; ἐπεὶ Θεὸς τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ νόμου τῷ Νῶε νενομοθέτηκε. Τοῖνον οὐδὲ τὰ παρὰ Θεοῦ τοῖς παλαιοῖς δεδομένα καλὸν ἐστὶ πάντα παρορθεῖν, ἀλλὰ πνευματικῶς; ἐκεῖνα διανεργεῖν καὶ νοεῖν, καὶ εἰ; τὸ κρεῖττον ἐπανορθοῦν, καὶ ὑπὲρ τὸν νόμον ποιεῖν, οὐ μὴν δὲ παρανομεῖν. «Ἐὰν γὰρ μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φριζαίων,» φησὶν, «οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» καὶ, «Ἰῶτα ἓν ἢ μία κεφαλαῖα οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται» οὐ μὴν δὲ Ἰουδαϊκῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τὸν νόμον πνευματικῶς. Ὡς γὰρ ἀντὶ τῆς περιτομῆς ἡμῖν ἐδόθη τὸ βάπτισμα καὶ ἡ ἐν Χριστῷ ἡγιασμένη ζωὴ, καὶ ἀντὶ τῶν ἀλόγων θυμάτων ἡ λογικὴ καὶ ζῶσα θυσία ἀναίμακτος, ἡ διὰ τοῦ ἄρτου καὶ ποτηρίου τοῦ ἀληθῶς σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ γάμος ὁ τίμιός τε καὶ καθαρὸς, οὐ πολυγαμία δὲ ἢ πορνεία, καὶ εἰ ἢ παρθενία ἀντὶ χηρείας; ἡ ὑψηλοτέρα τοῦ γάμου καὶ τῶν ἀγγέλων ἰσότημος οὕτω καὶ ἐν τοῖς βρώμασιν ἐγκράτεια ἀντὶ ἀκρασίας, καὶ νηστεία ὑψηλοτέρα τῆς νομικῆς δέδοται. Διὸ καὶ κρέατος ἀποχὴ ἐν ἡμέραις; τε καὶ καιροῖς. Οὐκ ἄρα τὸ ἀργῆσαι τὸν νόμον τὸ καταλύσαι ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ὑψηλοτέρως καὶ θεῶς **34** ἐνεργεῖν καὶ πνευματικῶς. Ἵτι οὐκ ἀπὸ τῶν νομικῶν, καὶ προγραμματικῶν προτυπώσεως, τὰ δὲ ἡμέτερα σαφῶς

talibus non magnam rationem habent, sed tantum de Symbolo fidei contendunt atque dicunt quoniam, si istud sanctissimum symbolum solummodo recte dicere vellent, eos propter cætera non eiecissent? Nam gravia sunt contra orthodoxam piamque vitam quæ supra protulisti, et plerique viri sancti propter istas res parvas maximum atque flagrans fere usque ad mortem studium exhibuerunt. Quid ergo de hoc dicis?

Pontifex. Censeo, frater, nostris illis non penitus cognosci quæ apud Latinos sunt; equidem nonnulla noverunt, cum multi plura de azymis scripserint quoniam azyma offerre non licet, sed pleraque non sciunt; quod si quidam cognoscant, ita, opinor, ex proposito agunt, quia volunt eos ad ad caput præcipuum fidem corrigere, et sic paulatim ad correctionem cæterorum adducere.

CAPUT XXII.

Quod etiam in parvis cautum esse oportet.

Apostolos operam dedisse ut viri religiosi etiam circa ea quæ parva videntur, corrigentur patet ex his quæ scripserunt ad fideles ex gentibus per Barnabam et Paulum, quoniam abstinere oportet ab idolothytis, a fornicatione et suffocato, quod (suffocatum scilicet) parvum videtur multis etiam ex nostris, Latinis autem omnibus ex adverso apostolorum suffocata manducare opus est irreprehensibile. Insuper pellices habere culpa caret, et fornicari nullo modo est rubore dignum. Apostolis autem talia non videbantur contemnenda, sed scribentes condemnauerunt, et fornicari suffocataque manducare genusse idololatriæ dixerunt; ideo hæc Deus Noster ante legem prohibuit. Igitur omnia aspernari præcepta a Deo antiquis data non est bonum, sed oportet ea spiritaliter adimplere et perpendere necnon in melius corrigere atque supra legem facere, non autem despiciere. Dictum est enim: «Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum;» et, «Iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant,» non more quidem Judæorum, sed modo supra legem spiritali. Nam quemadmodum pro circumcisione datus est nobis baptismus et vita in Christo sanctificata, pro hostiis irrationalibus rationalibus et vivens neque cruenta hestia, corporis scilicet et sanguinis Christi per panem et calicem; connubium honorabile et mundum, non autem polygamia et fornicatio, et virginitas pro viduitate sublimior connubio angelisque honore non impar; ita et in escis temperantia pro intemperantia, Jejuniumque datur legalis subitimus; ideo etiam carnis abstinendum est in quibusdam diebus atque temporibus. Lex ergo minime negligenda est neque solvenda, sed sublimius et divinitus atque spiritaliter impleuda, quoniam umbra erant illa legalia figuræque symbolice, nostra autem mysteria ipsa sunt veritas; ibi quidem Moyses, hic

vero Christus, Dei Verbum pro nobis incarnatum; A quapropter novus Israel sumus qui vere Trinitatem unum reipsa Deum cognoscimus et cogitamus, verumque Messiam Jesum Christum Dei vivi Filium recepimus, et spiritualia omnia legalibus præstantia accepimus ac servare debemus, non autem tepide et utcumque ceciderit vivere, neque præter æquum et barbarice conversari; nunc enim tenebræ non sumus, sed lux in Domino.

CAPUT XXIII.

Quod oporteat res divinas imaginibus representare pie et juxta traditum consuetudinem.

Quid aliud illis contra ecclesiasticam consuetudinem innovatum est? Sanctæ ac venerandæ imagines fidelibus pie proposiæ in honorem divinorum exemplarium pie et observantiam pro ratione quos referant sanctorum, verumque exprimendo demonstrant. Nam Verbum propter nos incarnatum effingunt, omniaque divina ejus propter nos opera et miracula atque mysteria, necnon sanctissimam sanctæ ejus Matris semper virginis figuram ejusque sanctorum formam et quæcumque referunt historia evangelica cæteræque divinæ Scripturæ, velut aliis litteris, coloribus aliisque materiis pingendo edocent. Illi autem omnia, ut dictum est, innovantes, sanctas quoque imagines, omiſsa lege consuetudinis, sæpe alio modo faciunt quas humanis capillis et stolis pro pictis crinibus atque indumentis exornant, quod non est capillorum et vestimentum, sed cujusdam hominis coma et vestimentum, neque imago vel figura exemplarium. Unde imagines modo irreverenti concinnant et exornant, quod potius est eis adversari, prout subjicit canon septimi universalis concilii; dixit enim ea non esse exprimenda que vel simplicissimis non prosunt. Insuper quod sit contra ordinem, non recte fit, nec illud approbant Patres. Præterea ut in theatro quædam faciunt divinis legibus contraria, veluti cum exprimunt mysterium annuntiationis Virginis Deiparæ, vel crucifixionem Salvatoris et cætera, in triviis et plateis homines contra ordinem ponunt, quorum unus quidem Virginem refert, alterum autem Mariæ virum appellant, hic vocatur angelus, ille vero senex dierum cui canos capillos in barbam componunt, quos cum Latini non habeant venuste contra leges naturæ tondentes alienos ponunt, inde ostendentes se nequaquam sibi metipsis convenire. Nam si Deum capillos perfectam imaginem exprimentes habentem viderunt prophetæ, igitur in honorem naturæ et Deo favente nobis sunt capilli, igitur contra assensum Dei faciunt et in dedecus naturæ qui illos tondent, et præcipue sacerdotes et monachi, quibus prohibetur necarni ministrent. Dierum etiam Antiquum faciunt habentem pro Spiritu sancto columbam volantem, hinc rursus monstrantes se contra semetipsos sentire. Quippe si Spiritum credant ex Filio procedere, quare Filium Antiquo dierum assistere

ἢ ἀλήθεια. Καὶ Μωϋσῆς μὲν ἐκεῖ, ὡς δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος ἐνανθρωπήσας ὑπὲρ ἡμῶν. Διὸ καὶ Ἰσραὴλ νόσος ἡμεῖς, ὡς ἀληθῶς τὴν Τριάδα τὸν μόνον ὄντα; ὄντα Θεὸν γωρῶσαντες καὶ νοοῦντες, καὶ τὸν ἀληθῆ Μωϋσῆαν Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν Υἱὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ δεξάμενοι, καὶ πνευματικὰ πάντα καὶ ὑπὲρ τὸν νόμον λαθόντες, καὶ φυλάσσειν ὀφείλοντες, οὐ μὴν ἐκ ἀδιαφόρου καὶ ὡς ἔτυχε ζῆν, καὶ ἀλόγως καὶ βρβαρικῶς βιοῦν τε καὶ πολιτεύεσθαι. Οὐ γὰρ σκότος; νῦν ἴσμεν, ἀλλὰ φῶς ἐν Κυρίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὅτι δεῖ ἀνιστορεῖν εὐλαβῶς τὰ θεῖα καὶ εὐσεβῶς, καὶ κατὰ τὴν δεδομένην συνήθειαν.

Τί δὲ καὶ ἄλλο αὐτοῖς παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκαινοτομήθῃ πειράδοσιν; τῶν ἁγίων καὶ σέπτων εἰκόνων εὐσεβῶς; παραδεικνόμενων εἰς τιμὴν τῶν θείων πρωτοτύπων, καὶ τὴν κατὰ σχέσιν αὐτῶν τῶν ἁγίων εἰκονισμάτων προσκύνησιν τοῖς πιστοῖς, καὶ τὴν ἀληθεῖαν ἐμφαινόντων εἰκονικῶς. Τὴν γὰρ σαρκωθέντα Λόγον δι' ἡμᾶς εἰκονίζουσι, καὶ πάντα τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ θεῖα ἔργα καὶ πάθη καὶ θαύματα καὶ μυστήρια, καὶ εἰς τὸ πανάγιον εἶδος τῆς ἁγίας αὐτοῦ ἀειπαρθένου μητρὸς, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, καὶ ἅπερ ἡ εὐαγγελικὴ ἱστορία καὶ αἱ λοιπαὶ θεῖαι Γραφαὶ λέγουσιν, ὡς γράμμασιν ἄλλοις, τῇ χρωματουργίᾳ καὶ λοιπῇ ἔργῃ εἰκονικῶς ἐκδιδάσκουσιν, οὗτοι πάντα καινοτομοῦντες; ὡς εἴρηται, καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας παρὰ τὸ νευομισμένον ἑτέρω τρόπῳ πολλαίκι; ἀνιστοροῦσιν, ἀντὶ εἰκονικῶν ἐνδυμάτων τε καὶ τριχῶν, ἀνθρωπεῖται; ὀρεῖται καὶ στολαῖς καλλωπίζοντες, ἕπερ οὐκ εἰκὼν τριχῶν; καὶ ἐνδύματος, ἀλλ' ἀνθρώπου τινός εἰσι θρήξ καὶ ἐνδυμα, καὶ οὐχὶ εἰκὼν τε τῶν πρωτοτύπων καὶ τύπος. Καὶ παρὰ τὸ εὐλαβεῖ; δὲ ἀνιστοροῦσι ταύτας καὶ καλλωπίζουσιν, ἕπερ κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐστὶ μάλλον, ὡς ὁ τῆς οἰκουμένης ἐκτῆς συνόδου καὶ τῶν ὑποτιθησιν. Οὐδὲ γὰρ ἀνιστορεῖν φησὶν αὐτὰς τὰ τοὺς ἀπλουστέρους μὴ ὠφελούνα. Καὶ τὸ παρὰ τὴν τάξιν οὐκ εὐαγές. Καὶ οἱ Πατέρες τοῦτο οὐ παραδέχονται. Ἐτεῖ δὲ καὶ ὡς ἐν δράματι τινα ποιῶσι περὶ τοὺς θεοὺς θεομοῦς. Ολοῦνται γὰρ ἐξεικονίζοντες τὰ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Παρθένου καὶ Θεομητοροῦ, καὶ τὰ τῆς σταυρώσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ λοιπὰ, ἐπὶ τριόδων καὶ πλατειῶν ἀνθρώπους καθιστῶσι παρὰ τὴν τάξιν. Καὶ ὁ μὲν τυποὶ τὴν Παρθένον, καὶ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον Μαρτὰμ αὐτοὶ ἐνμάζουσιν ὁ δὲ ἄγγελος ὀνομάζεται; ὁ δὲ Παλαῖδ; τῶν ἡμερῶν, ᾧ καὶ περιτιθέται τριχὰς λευκὰς εἰς τὸν πύγωνα. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔχουσι κείροντες ταύτας θρυπτικῶς καὶ παρὰ τοὺς θεομοῦς τῆς φύσεως οἱ Λατίνοι, ἀλλοτρίως τιθέασιν, ἐντεῦθεν καὶ τὰ καθ' ἑαυτῶν ἐνεργεῖν δεικνύμενοι. Εἰ γὰρ τριχὰς εἰκονικῶς ἔχειν εἶδον οἱ προφῆται τὸν Θεόν, εἰς τιμὴν ἔρα τῆς φύσεως καὶ κατὰ γνώμην Θεοῦ ἐν ἡμῖν αἰ τριχὰς. Λοιπὸν παρὰ γνώμην Θεοῦ ποιῶσι καὶ εἰς ὀτιμίαν τῆς φύσεως οἱ κείροντες, καὶ μάλιστα ἱερωμῆται καὶ μοναχοί, οἷς καὶ ἀπηγγέρευται τὸ θεραπεύειν τὴν σάρκα. Ἀλλὰ καὶ κατέχοντα ποιῶσι περὶ τερῶν τὸ πτηνὸν ἀντὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος τὸν

Παλαιῶν τῶν ἡμερῶν, ἐνεαυθα πάλιν καὶ ἑαυτῶν ἄφρονεῖν οὕτω δεικνύμενοι. Εἰ γὰρ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τῆ Πνεύμα δοξάζουσι, πῶς οὐχὶ καὶ Υἱὸν τῷ Παλαιῷ τῶν ἡμερῶν συγκαθίζουσιν, ἵνα καὶ ἄμφω τὴν περιστερὰν ἀποστελλῶσιν; Ἄλλ' ὤφρηνον πάλιν καὶ Υἱὸν ἀποστελλεῖν πρὸς ἃν καλοῦσι Μαρτάμ. Οὐ γὰρ τῆ Πνεύμα σεσάρκωται, εἰ καὶ ἰπεσκέαζε τῇ Παρθένῳ. Ἄλλὰ παρὰ λόγον ἅπαντα ταῦτα, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀλλότρια παραδίσεως, καὶ εἰς ὕδριν μᾶλλον τῶν **35** μυστηρίων, καὶ τῆς Χριστιανικῆς εὐλαθείας. Τί δὲ τὰ παρ' αὐτοῖς τυπούμενα χάριν Χριστοῦ τῆς σταυρώσεως; Αἷμα ζῶων ἀλόγων ἐν χολάσι ζῶων εἰσέγοντες, ἀνεὶ τοῦ δεσποτικοῦ βέβην κασασκευάζουσιν αἵματο; ἀπὸ τῶν τοῦ δῆθεν ἐστουρωμένου ἀνθρώπου τινὸς χειρῶν καὶ ποδῶν τε καὶ τῆς πλευρῆς; Τί; ἄρα ἐκείνῳ; ἔστιν ὁ σταυρούμενος; τί δὲ τὸ αἷμα; ἀλήθεια, ἢ εἰκὼν; Καὶ εἰ μὴν εἰκὼν, πῶς ἀνθρώπος; καὶ αἷμα; οὐ γὰρ ἢ εἰκὼν ἀνθρώπου; Εἰ δ' ἀληθεῖα ἀνθρώπος καὶ αἷμα, οὐκ ἄρα εἰκὼν. Καὶ λοιπὸν τί; ἐκείνῳ; καὶ τί τὸ αἷμα ἐκεῖνο; καὶ τίνος ἄρα λογιστὸν αὐτῆ, τοῦ Σωτῆρος, ἢ κοινόν; Βεβαί τῆς ἀτοπίας; ἰ κατὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ταῦτα καὶ τῶν εὐαγγελλῶν εἰσὶ, καὶ τῶν φρικτῶν μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων. Ἄλλὰ πῶθεν ταῦτα παράλαθον; τί; τῶν ἁγίων τοιαῦτα παρέδωκεν; Ἀληθῶς πάντα κεκαυνοτομήμασιν οὕτοι. Καὶ τοιαῦτα ποιοῦσιν ἐπὶ τριδῶν καὶ πλατειῶν, ἀνθρώπους καθιστώντες παρὰ τὴν εἴξιν, καὶ περὶ τῶν ὕπερ λόγον καὶ θαυμαστῶν ἐξ ὧν μὴ θέμις, δραματούργια; ἐπιδεικνύμενοι, καὶ τὴν περιστερὰν τὸ δῆθεν Πνεύμα ἄγιον ὀνομάζοντες. Καὶ ἐδέγγονται οἱ τοιοῦτοι καὶ ἀνεφθέγγονται τὰ περὶ τῶν ἱερῶν. Καὶ ἢ δικούσα Μαρτάμ τὴν ἄλογον περιστερὰν ἀνεὶ τοῦ Πνεύματος ὑποδέχεται. Πάλιν δὲ γε, ὡς ἐφημεν, σταυροῦται τις, Χριστὸς παρ' αὐτοῖς καλούμενος, καὶ ἢ σταύρωσις οὐκ ἀληθῆς, καὶ τὸ βίον αἷμα ζῶου τινὸς εἰς ὕδριν τοῦ θεοφύτου· καίτοι γε οὐχ οὕτω τὴν ἀνάμνησιν τῶν μυστηρίων ποιεῖν τοῦ Κυρίου προστάξαντος, ἀλλ' ὡς αὐτὸς παραδίδωκεν, ἐν οἷς ἐνεργεῖ πάλιν αὐτὸς, καὶ ἱεραργεῖ ἑαυτὸν· καὶ αὐτὸ ἐκείνῳ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τὸ ἱεραργούμενον. Ἄρ' οὐν οὐκ ἐπιτραπῆ τὴ παρ' ἐκείνου οὕτω γινόμενα, καὶ λαν ἐπιτραπῆ; Εἰ θέλει, ἀνθρώπε, ταῦτα περιστεῖν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις διδάσκειν, ἱεραργεῖ ὡς παραδίδωκε, διδάσκει λόγους, γράφει συγγράμμασιν, εἰκόνιζε καὶ διὰ χρωμάτων ὡς παραδίδοται· ὅπερ καὶ ὁ ἀληθῆς ἔστιν ἐξουκονιζόμενος, ὡς καὶ ἢ ἐν βιβλοῖς γράφῃ, καὶ χάρις ἐν αὐτοῖς ἔστι θεία, ἐπεὶ καὶ τὰ τυπούμενα ἄγια. Ἄλλ' οὕτοι παρατραπίντες ἐφάπαξ, εἰς ἃ μὴ δεῖ τρίχουσιν. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῆς κερμίνου τῶν παιδῶν ἡμᾶς αἰτιάσονται, ἀλλ' οὐ χαίρουσιν ὅπως. Οὐ γὰρ ἀνάπτομεν κίμινον, ἀλλὰ κηρὸς μετὰ φώτων, καὶ θυμίαμα θεῶ κατὰ τὸ ἔθος προσφέρουμεν, καὶ ἄγγελον εἰκονίζουμεν, οὐκ ἀνθρώπον ἀποτέλλομεν. Παῖδας δὲ μόνον ὑμνοῦντας καθαρὸς ὡς ἐκείνους τοὺς παῖδας τρεῖς περιστεύμεν, ἔδειν αὐτοῦ; τὴν φώην ἐκείνων ὡς παραδίδοται. Ὅδ; παῖδας καὶ πάντες οἱ ἐσφραγισμένοι καὶ ἱεροὶ τυποῖσι παῖδας. Καὶ ἱερωμένοι δὲ πάντες; ἔκτοςτος

non faciunt ut ambo columbam emittant? Rursum debebant Filium mittere ad eum quem Mariam appellant; Spiritus enim non incarnatus est, cum Virgini adumbraverit. At hæc omnia rationi repugnant, ab ecclesiastica traditione sunt aliena, et potius in injuriam mysteriorum pietatisque Christianæ patrantur. Quænam autem exprimunt Christi crucifixionis gratia? Irrationabilium animalium cruorem in visceribus animalis infusum loco dominici sanguinis manare faciunt ex manibus pellicusque et latere cujusdam hominis crucifixi. Quis ergo est ille crucifixus? Quis vero sanguis? Veritas an imago? Si imago quidem, quare homo et sanguis? Homo enim imago non est; si autem veritas homo et sanguis, igitur imago non est. Denique quisnam ille? et quid ille sanguis? cujusnam pretii habendus est? an Salvatoris vel communis? Pro! insaniam! sacris imaginibus et Evangelis adversantur, imo metuendis Christi mysteriis. Sed unde ista acceperunt? quisnam e sanctis talia tradidit? Veromnis novaverunt illi, et talia faciunt in trivis et plateis homines contra ordinem collocantes. Iterum circa ea quæ rationem superant mirabilia, de quibus fas non est, fabulas exhibent, avem columbam sanctum Spiritum appellantes. Dicunt illi et respondent ea quæ in festis aguntur, et illa quæ Mariam refert Irrationabilem columbam pro Spiritu suscepti. Rursum, ut diximus, quidam crucifigitur Christus ab eis appellatus, et crucifixio verâ non est, manatque cruor cujusdam animalis in injuriam divini sanguinis. Attamen non ita mandavit Dominus mysteriorum commemorationem facere, sed sicut ipse tradidit, in quibus ipse rursus operatur et semetipsam offert, ipsumque ejus corpus et ipse sanguis offertur. Ideo non tantum periculosa sunt quæ ita apud eos sunt, sed etiam nimis periculosa. Si volueris, homo, talia producere et homines docere, operare quemadmodum ipse tradidit, docere verbis, litteris scribe, colorum etiam opere effinge, ut traditum sit, quod est vera effigies, velut scriptura in libris, et quæ incut divina gratia cum sancta sint quæ exprimuntur. Illi autem semel vagati ubi non oportet currunt. Quod si nos arguant de fornace puerorum, jam prorsus nihil gauderant; fornacem enim non accendimus, sed cereos cum luminibus, et incensum Deo secundum consuetudinem offerimus; angelum quidem exprimimus, hominem vero non emittimus, sed pueros tantum mundos canentes sicut illi tres pueri constituimus ut horum canticum concinant, prout traditum est, quos pueros pueri referunt omnes sancti baptismoque signati, et sacerdotes universi res sui ordinis effingunt singuli: Dominum quidem primum pontifex, episcopi vero primos apostolos, cum eorum gratia donati fuerint, presbyteri septuaginta viros, diaconi Levitas, subdiaconi et cæteri prophetarum ordinem. Altera etiam lege pontifex incarnatum Dei Verbum exprimit, presbyteri autem ordines inferiores, diaconi vero subjacentes ministerii po-

testates, clerusque universus cum populo orthodoxo ultimos ordines, et omnes isti ordinem habent secundum gradus gratiamque respondentem; ideo nihil dissentiens pueros effingere illos tres pueros, quoniam possunt eorum habere gratiam. Dominum vero in crucifixione exprimere et simulare videri, necnon manare sanguinem, sed non vere neque secundum divinam traditionem; et Deiparam per virum aut mulierculam referre, et avem loco Spiritus accipere, prorsus est absurdum. Insuper per aliorum capillos et vestes sanctorum formas effingere et ornare sit contra religionem neque a Patribus ostensum fuit, et uno verbo, velut in scena et theatro divina monstrare mysteria neque pium est, neque traditum, neque Christianis dignum. Neque dicant sacerdotes ista operari et in hoc eos posse Dominum virginemque ejus matrem referre; nam istud in his facere non recte dicitur. Referunt enim in his quibus oportet, baptizando, sacrificando, lavando alterutrius pedes, et in aliis quæ dixit Salvator, in quibus pontifices et sacerdotes operari traditum est, item quando hymnos canendo imitantur cantatores, nequaquam autem quando sit crucifixio, falsusque fuit sanguis, præsertim animalis cruor, nisi quis in martyrio proprium sanguinem vere effundere voluerit, vel etiam si crucifigatur caro cum fittis et concupiscentiis, prout ait Paulus qui addidit: « Mihi mundus crucifixus est et ego mundo, » cui rei omnes debent incumbere. Virginis autem Deiparæ sive puritatem sive gratiam qua in Spiritu Dominum carne concepit et peperit, nemo potest imitari, quoniam hæc ei soli data sunt; eam vero imitatur qui caste vivit et virginitatem elegit, seque dignum accipienda gratia quantum potest exhibet; et proinde cupiendum est omnes eam in his pro viribus imitari. Si vero ista cum pietatis divinis imaginibus conferant, sine ratione ratiocinantur; nam in effigie quidem vere est imago, et Christi vere pingitur imago, et sanguis exprimitur necnon Dei mater in imagine et angelus, et apostolus et summus pontifex, et martyr et Spiritus in specie columbæ, et omnia effinguntur; rerum quidem divinarum imagines et picturæ augustæ sunt et venerandæ; homines vero hæc imitari fas non est. Sed non ista tantum, verum etiam plura similia Latini facere et excogitare non dubitant. Hinc etiam secundum Origenem finem decernunt inferni, purgatorium nescio quod ante tormenta eorum expurgatorium proponentes in quod qui deliquerunt, ingredientes, inquit, penas luunt ad diem usque extremum. Quod nemo ex sanctis tenuit, tanquam quod verba Domini destruat, quæ inferni penas, quemadmodum et vitam æternam, æternas astruunt, ac divini Pauli dicta convellat, de sanctis asserente, qui in fide vitam posuere, nondum propter nos recepisse promissionem, nec sine nobis perfectionem assecutos, et tunc perfectionem futuram esse, cum nos resurgemus, et singuli recipient simul cum corpore, cum quo aut peccarunt, aut laudabilia gesserunt, secundum opera sua. Et

τὴν τῆς αὐτοῦ τοιοῦτῶν τάξεως· καὶ τὴν Κύριον μὲν ὁ πρῶτος ἀρχιερεὺς, ἐπίσκοποι δὲ τοὺς πρώτους τῶν ἀποστόλων, ἐπέλ' καὶ τὴν αὐτῶν χάριν ἔχουσι· πρεσβυτεροὶ δὲ γε τοὺς ἐβδομήκοντα· διάκονοι δὲ τοὺς λευίται· ὑποδιάκονοι δὲ καὶ λοιποὶ τὴν τάξιν τῶν προφητῶν. Καὶ καθ' ἕτερον ἐκ τῶν ὁ ἀρχιερεῖς τὴν ἐνανθρωπήσαντα Θεὸν Λόγον· ἐκτυποὶ πρεσβυτεροὶ δὲ τὰς ὑπερκειμένους τῶν τάξεων δυνάμεις· δὲ τὰς ὑποδεστέρας λειτουργικὰς δυνάμεις· καὶ ὁ λοιπὸς δὲ κληρὸς τὰς τελευταίας τάξεις μετὰ τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ. Καὶ πάντες οὗτοι καὶ τάξιν ἔχουσι κατὰ τοὺς βαθμοὺς, καὶ ἀναλογούσαν τὴν χάριν. Διὸ καὶ οὐδὲν ἀπέδον τὸ εἰκονίζεῖν παῖδας τοὺς τρεῖς ἐκείνους παῖδας, ὅτι καὶ δυνατὴν τὴν χάριν ἔχειν αὐτῶν. Τὸ δὲ εἰκονίζεῖν ἐν τῇ σταυρώσει τὸν Κύριον, καὶ σφάττεσθαι δεχεῖν, καὶ αἷμα ἐκχεῖν, οὐκ ἀληθῶς οὐδὲ κατὰ τὴν θεῖαν παράδοσιν. Καὶ τὴν Θεομήτορα δὲ εἰκονίζεσθαι δι' ἀνδρὸς ἢ γυναῖκος, καὶ πτηνὸν ἀνελ' Πνεύματος δέχεσθαι, λίαν ἀτοπον. Καὶ τὸ διὰ τριῶν ἄλλοτρῶν καὶ ἐνδυμάτων ἐξεικονίζεῖν τὰ τῶν ἁγίων μορφήματα, καὶ κλιωπίζεῖν

36 πικρὰ τὸ εὐλαβεῖς, οὐκ ἐνδεδομένον παρὰ τοῖς Πατράσι· καὶ ἀπλῶς τὸ ὡς περ ἐν σκηνῇ τε καὶ δράματι τὰ θεῖα δεικνύουσι οὐκ εὐσεβεῖς, καὶ μὴ δεδωμένον, μηδὲ Χριστιανοὺς ἀξίον. Εἰ δ' εἰποιεν ὡς καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα διενεργούντες ἱερεῖς τελοῦσι καὶ κατὰ τοῦτο δυνατὸν αὐτοὺς τὸν Κύριον τε καὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ μητέρα τυποῦν, οὐκ εὐλογον ἐν τούτοις τοῦτο ποιεῖν. Τυποῦσι μὲν γὰρ ἐν οἷς θέον, ἐν τῷ βαπτίζεῖν, ἐν τῷ ἱεροουργεῖν, ἐν τῷ νίπτειν τοὺς πόδας ἀλλήλων, ὡς καὶ τοῖς λοιποῖς οἷς· εἴρηκεν ὁ Σωτὴρ, οἷς ἐνεργεῖν ἱεράρχας καὶ ἱερεῖς παραδέδοται. Καὶ τοὺς ὑμνωδοὺς δὲ καὶ ἀναγινώσκειν ἐσφραγισμένους, ἐν τῷ ἀναγινώσκειν τε καὶ ὑμνεῖν. Οὐ μὴν δὲ γε σταυροῦσθαι καὶ ἐκχεῖν αἷμα ψευδῶς, ἢ μᾶλλον αἷμα ζώου· εἰ μὴ κατὰ τὸ μαρτύριον ἀληθῶς οἰκεῖν αἷμα ἐκχεῖν τις αἰρεῖται, καὶ ἔτι κατὰ τὸ σταυρῶναι τὴν σάρκα οὖν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις (καθάπερ Παῦλός φησιν) ἀγωνίζεται, καὶ τὸ, ὅτι « Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἑσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ, » καὶ πρὸς τοῦτο πάντες σπευδέτωσαν. Καὶ τὴν Παρθένον δὲ Θεοτόκον οὐδαὶς ἐκμιμεῖσθαι δύναται ἢ κατὰ τὴν ἀγγελίαν, ἢ τὸ ἐν Πνεύματι συλλαμβάνειν σαρκαὶ καὶ τίχεται τὸν Κύριον, ὅτι μόνον τοῦτο καὶ παρὰ μόνῃ μιμεῖται δέ· τις αὐτῆν, ἀγνώως βιῶν καὶ παρθενεύειν αἰρούμενος, ἀξίός τε τῆς ὑποδοχῆς τῆς χάριτος ὡς δυνατὸν δεδειγμένος. Εὐκτέον τοίνυν ἐν τούτοις ὡς ἐγγυρεῖ πάντας αὐτὴν ἐκμιμῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὡς τὰς γραφομένας θείας εἰκόνας ταῦτά φασιν, οὐ κατὰ λόγον ὁ λόγος, ὅτι ἐν εἰκονίσμασι μὲν ἀληθῶς εἰκῶν, καὶ Χριστοῦ εἰκῶν γραφομένη, καὶ αἷμα εἰκονιζόμενον, καὶ Θεοῦ μήτηρ ἐν εἰκόνι, καὶ ἄγγελος, καὶ ἀπόστολος, καὶ ἱεράρχης, καὶ μάρτυς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἰδαι περιστερᾷ, καὶ πάντα εἰκῶν, καὶ ὡς τῶν θεῶν εἰκόνας τε καὶ γράφει, προσκυνητὰ καὶ σεβασμοὶ· τὸ δὲ ἀνθρώπου ταῦτα μιμεῖσθαι οὐκ εὐαγέξ. Ἄλλ' οὐ μόνον ταῦτα, καὶ πλεῖστα δὲ γε τοιαῦτα οὐ παραιτοῦνται· Λατῖνοι ποιεῖν καὶ φρονεῖν. Ὅθεν κατὰ τὸν

Ἐπιγίνην καὶ τέλος αἰονεὶ κολάσεως δογματίζουσιν. Ὅσοι, Πουργατώριον τι προφέροντες, πρὸ τῆς κολάσεως ἐκεῖνης προκαταβρῆριον, ἐν ᾧ καὶ τοὺς ἀμαρτήσαντας λέγουσιν εἰσιόντας ἀποτινύσθαι δίχην ἄκρι τῆς ἡμέρας τῆς τελευταίας. Ὅσοι οὐδεὶς τῶν ἁγίων ἐφρόνησε, καὶ ἀναίρετικὸν τοῦτο τῶν κυριακῶν λόγων, τῶν τὴν κλίμασιν αἰώνιον εἶναι, καὶ τὴν ζωὴν λεγόντων αἰώνιον, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Παύλου βῆτων ἀνατρεπτικόν, περὶ τῶν ἁγίων φάσκοντος τῶν ἐν πίστει τελειωθέντων, μὴ λαθεῖν ἐτι δι' ἡμᾶς τὴν ἐπαγγελίαν, « Ἴνα μὴ (ψησι) χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. » Ἐπει καὶ τότε ἔσται τὸ τέλειον ἐξαναστάντων ἡμῶν, ἀποληφόμενον ἐκάστου μεθ' οὗπερ κατώρθωσι, ἢ ἐξήμαρτε σώματος, κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο δόξα πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐστὶ. Καὶ οὐδεὶς αὐτῶν προτέραν δοξάζει κλίμασιν, εἰ μὴ τὸ ἐν δόξῃ εἶναι, καὶ ἐν τόποις ἀπαρρακλήτοις; τῆς ἡμαρτηκυίας φύχας ὡς ἐν εἰρητῇ, ἀναμενούσας τὴν τιμωρίαν, καὶ τὰς τῶν δικαίων ἐν τόποις φωτὸς καὶ ἀνέσιως, ἀπεκδεχομένας τὴν μακαρίαν μετὰ τῶν σωμάτων ἀπόλαυσιν. Δίδωσι δὲ καὶ ἀνεσίς τινε τῆς λύτης τε καὶ τοῦ φόβου τοῖς ἐν μετανοίᾳ πλὴν ἀτελιῶς ἐξεληθοῦσιν, οὐ πῦρ τι κολαστήριον καθαιρον αὐτοῦς, ὡς οὗτοι φασιν, ἀλλ' αἱ ἱερὰ προσευχαὶ καὶ θυσίαι ὑπὲρ ἐκεῖνων Θεῷ προσφερόμεναι, εἴγε μόνον ὀρθοδόξῳ πίστει τῶν ὡδὲ μετέστρεσαν, καὶ μετανοία κλῖν ἐν τῷ τελει, καὶ αἱ ὑπὲρ τούτων εὐποισίαι καὶ λοιπαὶ ἀγαθοεργίαι, οὐ μὴν δὲ, ὡς φασιν οὗτοι· πρὸ τῆς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας, πῦρ προκαθάριστον. Εἰ γὰρ ἐστὶ νῦν πῦρ, καὶ τελευτᾷ αὐτοῦ ἡ δόξῃ, καὶ τέλος ἔσται κολάσεως. Ἄλλ' αἰώνιον κλίμασιν εἰρήχαι ὁ Κύριος, ὡς καὶ αἰώνιον βασιλείαν. Ὅ δὲ φησι περὶ τῶν ἀμετανοήτως ἐξεληθέντων τῆς αἰωνίου κολάσεως, 37 ἢ εἴγε τὰς ἀπαρχὰς πυρπολοῦμενος τῷ ἐκτοῦ συνειδέτε, οὐ μὴν δὲ τελειῶς κολιζόμενος ἢ προκαταβρῆριος. Οὕτω γὰρ ἡ ἀπίστια, « Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κλίμασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι, εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις μᾶλλον ἐν οἷς ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει, ἐκίρνονται καὶ οὐ συντερίζονται δλω, ἀπονοία κρατούμενοι. Δι' αὐτὰ καὶ ἡμῖν προσεχτέον τ' ἐν πρὸς αὐτοῦς κόνικωσαν, μάλιστα δὲ γὰ καὶ ἐξαιρέτως διὰ τὴν μεγάλην ἐν τῇ πίστει καινοτομίαν, δι' ἣν καὶ πλεῖστα τὰ σκάνδαλα τῇ Ἐκκλησίᾳ γέγνηται, καθὰ καὶ προέφημεν.

Κληρικὸς. Καὶ πῶς οὗτοι γὰ, δέσποτα, περὶ ταῦν τῶν μεγαλυχοῦντές φασιν, ὡς ὁ παρ' αὐτοῖς πάππας πρῶτος τῶν ἄλλων ἐστὶ; μάλιστα δὲ μόνος πρῶτος, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα δέον εἶναι στερεῖτε (?), καὶ ἡς παρ' αὐτοῦ τοῦ κορυφαίου Πέτρου· καὶ οἱ καθολικὴ μόνῃ ἢ παρ' αὐτοῖς Ἐκκλησία, ὡς οὕσα τῶν ἄλλων πρῶτη. Ὅθεν καὶ ταυτοῦς μόνους αὐτοὶ καθολικοὺς καλοῦσι, καὶ οὐχ ἑτέρους. Καὶ ἑτερά τινε κομπάζουσιν ὁμοία.

Ἀρχιερεὺς. Τὸ καυχᾶσθαι τε καὶ κομπάζειν καὶ ὑπεραίρεσθαι τοῦ τῆς ὑπερηφανίας πάθους ἐστίν, ὡς εἰρηται. Ὅθεν καὶ τούτου χάριν μᾶλλον οὗτοι ταπεινωθέντες τῷ βίῳ τε καὶ τῇ πίστει καὶ συντερίζοντες εἰσι. « Κύριος γὰρ ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, » Δαβὶδ λέγει. Πλὴν ἐν οἷς αὐτὸς ἐρωτᾷς, πλεῖστοι τῶν ἡμιτέρων ἀγαθοὶ τε καὶ ἀρετῶν ἐργάται καὶ ὕψηλοι τοῖς λόγοις καὶ ἀγγελικοὶ τῷ νοῷ, ὧν ἐστὶ καὶ ὁ μακάριος Θεσσαλονικῆς Νεῖλλος, ἀληθῶς τε καὶ ἀναντιρρήτως εἰδωθᾶν· καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ μέγας ἐν ἱερῆρχαίς καὶ θαυμάτων ἐργάτης Γρηγόριος, ὁ καὶ τὴν τοῦ δυσσεβοῦς Βαρλαάμ καὶ Ἀκιν-

hæc est sanctorum omnium sententia, nec ullus inier eos præcedentem punitionem agnoscit, præter eam quæ est, in mœore esse et in locis incommuniabilibus animas peccatrices, veluti in carcere, pœnas expectantes : animas vero justorum in locis luminis et relaxationis, expectantes beatam cum corporibus possessionem. Dat quoque et relaxationem quamdam a mœore et timore iis, qui cum pœnitentia, sed non perfecte ex hac vita migrarunt. non ignis aliquis puniens et eos purgans, ut ipsi tradunt, sed sacræ preces et sacrificia pro iis Deo oblata, si modo recte sentientes in fide a vita excesserint, et pœnitentes saltem in fine, et pro iis bona opera, et reliqua recte facta, non vero, ut ipsi iniquiunt, præter Ecclesiæ sententiam, ignis ante purgans. Etenim si modo est ignis, et dolor illius finem habet, erit et fluis inferni : sed pœnas inferni æternas dixit Dominus, quemadmodum et regnum æternum. Quod vero ait de divite, principum est tormentorum æternæ punitionis, de iis, qui absque pœnitentia decesserunt, quorum ille primitias habebat propria conscientia ustulatus, et qui non finaliter pœnis trahitur, aut ante expurgatur. Neque enim decretum latum erat, *Et adibunt hi in ignem æternum, justi vero in vitam æternam.* Insuper de his quæ abscondi oportebat gloriantur neque vel minimum conteruntur, insipientia capti. Quapropter absit ut eorum communionem queramus. præsertim et præcipue propter magnam in fide novitatem ejus gratia multa in Ecclesia orta sunt scandala, prout præliximus.

Clericus. Quomodo, domine, illi de semetipsis gloriantes dicunt papam suum esse primum aliorum, imoque solum primum, et omnia ei esse submittenda quemadmodum coryphæo ipsi Petro, solam eorum Ecclesiam esse catholicam et proinde aliis excellere, unde semetipsos solos vocant catholicos, non autem alios, aliisque jactant similia ?

Pontifex. Gloriarī, ostentare, esseri pertinet, ut dictum est, ad vitium superbiæ ; ideo illi hujus rei gratia magis sunt moribus humiliati et fide contriti ; « Dominus enim, ait David, superbis resistit. » Cæterum de his de quibus sciscitaris plures ex nostris boni virtutumque cultores, verbis sublimes et mente angelici, ex quibus beatus est Nilus Thessalonicensis, vere et inexpugnabili ratione docuerunt, et ante ipsum magnus inter pontifices et miraculorum auctor Gregorius qui impii Barlaam et Acindyni errorem confudit atque subvertit. Plures etiam cum ip-sis e numero electorum Dei de eis

quæ Latini in dogmatibus et sanctissimo Synbulo A novaverunt necnon de superbia eorum locuti sunt, sui que uominis digna et divina conscripserunt, ac illoea quibus lapsi erigerentur veritatis gratia protulerunt. Unde ipsi ad ea quæ nostri dixerunt quasi ex apostolis et Patribus essent oculos intendamus, et facile adversariorum tela extinguemus, nobisque veritatis lumen servabimus. Ut vero tibi nos modicam cognitionem tradamus, pro viribus ex dictis Patrum dicimus. Latinis, qui primatum Romano astruunt, contradicere opus non est; neque id lædit' Ecclesiam. Ostendant tantummodo ipsum in Petri fide et illius successorum persistere; et habeat sibi Petrij omnia, et primus sit et vertex et caput omnium et supremus antistes; id enim de patriarchis Romanis, qui pro tempore fuerunt, scriptum est; et apostolicus hic thronus, et, qui in eo insidet, pontifex, rectam fidem tenens, successor dicitur Petri; nullusque recte sentientium et loquentium oppositum affirmabit. Ideo secunda synodus, licet æqualia iudicaret sedis Constantinopolitanæ jura, primum esse dixit Romanum pontificem, et licet Constantinopolis episcopum tanta posse putaret quanta Romæ episcopus, illum tamen post hunc secundum præstare dixit. Et quartum concilium in quo, triginta et recentii conveniunt episcopi, eodem innovato statuto paria dixit jura Romani et Constantinopolitani pontificis. Ipsum vero Leonem, qui epistolas ad concilium scripsit, apostolicum vocaverunt Patres concilii, asserentes se vocem ejus velut Petri accipere, et columnam rectæ fidei epistolam ejus nominaverunt; necnon Patres sextæ septimæque synodi et cæterarum sedem ipsam apostolicam appellant, et nos non auferimus Patrum leges; rectam fidem tantummodo proflestur Silvestri et Agathonis, Leonis et Liberii, Martini atque Gregorij successor Romanus pontifex, et tunc illum apostolicum cæterorumque pontificum principem prædicabimus; et ipsi obedientiam præstabimus, non tantum velut Petro, sed etiam velut ipsi Salvatori. At si sanctorum illorum fidei hæres non sit, neque sedis erit hæres, neque modo nequaquam erit apostolicus, neque primus, neque Pater, sed econtratio adversarius et vastator et apostolorum inimicus. Unde memini aliquid tale ad quemdam ex parte Latinorum Constantinopoli dixisse. Quippe cum is me collocuturus adivisset, argumentanti respondi quæcumque Deus mihi dedit ex sanctorum ejus dictis de ipso divinisque ipsius veritatibus dicere. Denique, Quare, inquit, cum Orientis pontificis us dictisque patriarchis societatem initis atque memoriam eorum in Ecclesia facias, etsi sint barbari neque cognoscant quid sit Christianismus, papam autem licet sapiens sit virosque doctos quibus stipatur minime accipitis? Cui respondi nos papam verum nequaquam avversari, nec a communione nostra reficere, imoque nos cum illo sicut cum Christo unum esse, ipsumque patrem et pastorem appellare. Ille autem

δύνου πλάνην κατασχύνας τε καὶ καταβαλὼν· καὶ σὺν αὐτοῖς ἕτεροι πλείστοι τῶν θεῶθεν ἐκλελεγμένων, περὶ τε τῆς καινοτομίας Ἀστίων τῆς ἐν τοῖς δόγμασι καὶ τῷ ἱεροτάτῳ Συμβόλιῳ, καὶ περὶ ὧν ὑπερηφάνως λαλοῦσιν, ἀξίως ἑαυτῶν ἐκείνοι καὶ θεῶς συνεγράψαντο. Καὶ ἰκανὰ τὰ παρ' ἐκείνων τῆς ἀληθείας χάριν καὶ τοῦ ἐπανορθωθῆναι τοὺς καταπεσόντας ῥηθέντα. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς πρὸς ἐκεῖνα ὀρώμεν, ἅπερ ἐφησαν οἱ ἡμῶν, ὡς ἐκ τῶν ἀποστόλων ὄντα καὶ τῶν Πατέρων, καὶ ἰκανῶς ἐσόμεθα τὰ τῶν ἐναντίων κατασθενύνοντες, καὶ ἡμῖν τὸ φέγγος τῆς ἀληθείας περιψυλάσσοντες. Ἴνα δέ σοι καὶ μικρὰ ὥδε τὴν εἰθῆσιν δώμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς δύναμις ἐκ τῶν τοῖς ἁγίοις ῥηθέντων φαμέν, ὡς τὸ λέγειν Ἀστίους· πρῶτον εἶναι τὸν Ῥώμη, ἀντιλέγειν οὐκ ἀναγκαῖον, οὐδὲ παραβιάζοντο τοῦτο τὴν Ἐκκλησίαν ἐστί. Δειξάτωσαν μόνον αὐτὴν ἐν τῇ πίστει ὄντα τοῦ Πέτρου καὶ τῶν διαδόχων τοῦ Πέτρου· καὶ πάντα ἐχέτω τὰ τοῦ Πέτρου, καὶ πρῶτος ἐστω καὶ κορυφὴ καὶ κεφαλὴ πάντων, καὶ ἀκρὸς ἀρχιερεὺς. Καὶ γὰρ τοῦτο περὶ τῶν κατὰ καιροὺς πατριαρχῶν Ῥώμης γέγραπται, καὶ ἀποστολικὸς οὗτος ὁ θρόνος, καὶ ὁ ἐπ' αὐτῷ τῆς ὀρθοδόξιας ἐχόμενος ἀρχιερεὺς διάδοχος λέγεται τοῦ Πέτρου· καὶ οἳδεῖς τῶν ὀρθά φρονούντων τε καὶ λεγόντων ἐπὶ τούτοις ἀντιρεῖ. Ἐπεὶ καὶ ἡ δευτέρα σύνοδος, ἡ τὰ ἴσα πρεσβεῖα τῷ Κωνσταντινουπόλεως νέμουσα, πρῶτον εἶναι τὸν Ῥώμη φησὶ, καὶ τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἴσα μὲν τῷ Ῥώμη δυνάμενον εἶναι, δεύτερον δὲ μετ' ἐκείνον ὑπάρχειν. Καὶ ἡ τετάρτη δὲ τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, τὸν αὐτὸν ἀνακεφαλαιουμένη κανόνα, τὰ ὅμοια περὶ τῶν πρεσβείων τοῦ Ῥώμης τε καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως φησὶ. Καὶ αὐτὴν δὲ τὸν Λέοντα δεξὴν ἐπιστολὴν ἔγραψε τῇ συνόδῳ, ἀποστολικὸν φασι οἱ τῆς συνόδου Πατέρες, καὶ ὡς τοῦ Πέτρου εἶχεσθαι τὰς αὐτοῦ φωνάς, καὶ στήλην ὀρθοδόξιας τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ **38** κατανώμασαν. Καὶ οἱ τῆς ἑντρῆς συνόδου καὶ τῆς ἐβδόμης καὶ αἱ λοιπαὶ ἀποστολικὴν θρόνον αὐτὸν ὀνομάζουσι. Καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀναιροῦμεν τοὺς τῶν Πατέρων ὄρους. Ἔστω μόνον τῆς ὀρθοδόξιας Σιλβέστρου τε καὶ Ἀγάθωνος, Λεοντῆς τε καὶ Λιθερίου καὶ Μαρτίνου, καὶ Γρηγορίου διάδοχος ὁ τῆς Ῥώμης, καὶ οὕτως ἀποστολικὴν αὐτὸν καὶ πρῶτον τῶν ἄλλων ἱεροῦμεν ἀρχιερέων, καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτῷ δώσωμεν, οὐχ ὡς τῷ Πέτρῳ μόνον, ἀλλ' ὡς αὐτῷ τῷ Σωτήρι. Εἰ δ' οὐ διάδοχος τῇ πίστει τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις ἐστίν, οὐδὲ διάδοχος τοῦ θρόνου. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀποστολικὸς καὶ οὐ πρῶτος οὐδὲ Πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ἐναντίος καὶ λυμῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ἐσται πωλέμιος. Ὅθεν καὶ μέμνημαι, ἀδελφεῖ, τοιοῦτόν τι ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τίνα τῆς τῶν Ἀστίων μοίρας εἰρηκώς. Ἐπεὶ γὰρ μοι προσήλθεν οὗτος διαλεγόμενος, πρὸς τὰ ἐκείνου μὲν ἐκεῖνα εἰρήκειν, ὅσα μοι Θεὸς δίδωκεν ἐκ τῶν αὐτοῦ ἁγίων ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ θεῶν δογμάτων εἰπεῖν· τέλος δὲ μοι, Καὶ διατί, ἡρώτα, τοῖς μὲν Ἀνατολικῶς ἱεράρχαις τοῖς λεγομένοις πατριάρχαις τὴν κοινωvίαν παρέχετε, καὶ τὴν τούτων μνήμην ἐπ' ἐκκλη-

εἰς ποιείσθε, βαρβάρων ὄντων αὐτῶν, καὶ μὴδὲ ἔστι Χριστιανισμὸς γινωσκόντων, τὸν δὲ πάππαν ὄντα σοφὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἰλλογίμους οὐκ ἀποδέχασθε; Πρὸς ὃν εἰρήκην ἐγὼ, ὡς Οὐ τὸν πάππαν ἡμεῖς ἀποσεφερόμεθα ἰδίως, καὶ οὐδὲ τούτου ἔσμεν ἀνοιώνητοι, μᾶλλον δὲ ἐν ἔσμεν μετ' αὐτοῦ ὡς καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ Πατέρα αὐτὸν ἡγοῦμεθα καὶ ποιμένα. Τοῦ δὲ διαπορουμένου, καὶ ὅπως ἔχει τοῦτο διερωτῶντος, ἐπεὶ τὴν παρ' αὐτοῖς πίππαν οὐ μόνον οὐ κοινωνικὸν ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ αἰρετικὸν ἀποκαλούμεν, ἔγωγε αὐτῷ ἀπεκρίθην, ὡς μετὰ τοῦ πάππα ἡμεῖς τοῦ Ἡέρου καὶ Λίνου καὶ Κλήμεντος; καὶ Στεφάνου, καὶ Ἰππολύτου, καὶ Συλλέστρου, Ἰννοκεντίου τε καὶ Λέοντος καὶ Ἀγαπητοῦ, Μαρτίνου τε καὶ Ἀγρίθωνος, καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις παππῶν καὶ πατριάρχων, κοινωνίαν ἀδιάσπαστον ἐν Χριστῷ καὶ ἔνωσιν ἔχομεν, καὶ οὐδεὶς λόγος χωρίσει τούτων ἡμᾶς. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἑορτάζομεν τούτους ἀπαντας, διδασκάλους ἡγοῦμενοι καὶ Πατέρας, καὶ τὰς ἱεράς αὐτῶν μνήμας ἀγοντας, καὶ πατριάρχας τούτου; καὶ Πατέρας καλοῦντες, ἐπιέπαρ καὶ τὸ Σῦμβολον τῆς ἐκείνων πίστεως ἡμεῖς ἀκηλίδωτον περιφέροντες, καὶ ὡς ἐθαπίσαστο, ἐθαπίσθημεν, καὶ ὡς ἱερώθησαν, ἱερώθημεν, καὶ ὡς παραδεδώκασι Χριστῷ τὰς ψυχὰς ἐν τῷ Σῦμβόλιῳ, καὶ ἡμεῖς παρατίθεμεν. Εἰ τίς οὖν ὁμοίος τούτοις τῷ Σῦμβόλιῳ τῆς πίστεως; καὶ τῷ βίῳ καὶ τοῖς ἔθεσι τῆς ὀρθοδοξίας, κοινωνικὸς ἡμῖν οὗτος; ὁ Πατήρ. Καὶ ὡς τὸν Πέτρον αὐτὸν ἔχομεν, καὶ τὰ τῆς ἐνώσεως ἐπὶ πολλὴν τὴν χρόνον ἡμῖν καὶ εἰς αἰῶνας ἔσται αἰώνων. Ἐπειδὴ καὶ ἔχει χιλῶν ἐτῶν τὰ τῆς ὀρθοδοξίας; τοῖς ἀγίοις ἐκείνοις διέμεινε, καὶ ἡ ὀρθόδοξος αὐτῶν πίστις παρ' ἡμῖν. Δῆλον γὰρ ὡς οὕτω τὸ θεῖον Σῦμβολον ἐκείνοι, ὡς ἡμεῖς, ὠμολόγουν, καὶ μαρτυροῦσι τοῦτο τοῖς ὄροις, καὶ πῖστα μὲν, καθαρῶτερον δὲ ἡ ἕκτη τε καὶ ἑβδόμη τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων. Ἐξήτου δὲ ἡ κωνοτομία περὶ τὸ θεῖον συνέθη Σῦμβολον, οὐκ ἔτι τὸν πάππαν εὐρίσκομεν, οὐδὲ τὴν ἀποστολικὴν καὶ Πατέρα· ἐπεὶ οὐδὲ κατὰ τὴν πίστιν τοῦ ἀποστολικοῦ Πέτρου καὶ τὴν ὁμολογίαν ἔστιν εὐραῖν τὸς ὕψι λεγόμενος πάππας, ἀλλὰ κατὰ μόνην τὴν ἀρνησιν. Καὶ ὡς περὶ οὐ Πέτρος, οὐδ' ἀπόστολος, οὐδὲ πρῶτος τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος. οὐδ' ὁ λεγόμενος πάππας ἔσται πάππας ποτὲ, μὴ τὴν πίστιν ἔχων τοῦ Πέτρου. ἢν τρίτῃ ὁμολογῆ ὡς ἀγαπῶν ὁ Πέτρος ἐσπαράξεν, ἐπεὶ τρεῖς ἐξηρνήσατο· οὐδ' ἔσται διάδοχος, εἰ μὴ πλουτῶν ἔχη τὰ τῆς καλῆς ὁμολογίας τοῦ θεοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἐκείνου διαδόχων, ἢν ὁ Πατήρ ἀνωθεν ἀπεκαλύψῃ. Ταῦτα ἡμῶν λεγόντων, ὁ διὰ λέγειν ὁ θαυμάσιος ἐσολόγησε. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἀλήθεια. Καὶ ὁ Κύριος ἡ ἀλήθειά φησιν· «Οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα 39 τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ οὐδεὶς τὰ τοῦ Θεοῦ εἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ.» τίς ἄρα νοῆσαι τε καυχῆσεται τοῦ Πνεύματος ὑψηλότερον; τοῦ Πνεύματος; δὲ οἱ Πατέρες, καὶ τὰ ἐν ταῖς θεαταῖς Γραφαῖς. Καὶ ἐτι τοῦτο γε ἀληθές, «Ἐρευνάτε, φησὶν αὐτός, τὰς Γραφάς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. Καὶ αὗται εἰσιν ἀδηλοῦσαι περὶ ἐμοῦ.» Τίς

pergens quæsitivum quomodo hoc fieri potest, dum eorum papam non modo non communicatorem habemus, sed etiam hæreticum appellamus? Ego vero ei respondi nos cum papa Petro et Lino, Clemente et Stephano, Hippolyto, Silvestro, Innocente, Leone et Agapeto, Martino et Agathone, horumque similibus papis et patriarchis perennem communionem et unionem cum Christo habere nullamque rationem nos ab istis separaturam esse; et istud patet ex eo quod hos omnes celebramus quos doctores et patres vocamus, sanctamque eorum memoriam facimus, eosque patriarchas atque patres clemus, quoniam eorum fidei symbolum servamus intemeratum, et quemadmodum baptizaverunt, ita et nos baptizamus, quemadmodum sacrum fecerunt, ita et nos secimus, quemadmodum animas Christo in symbolo commendaverunt, ita et nos commendamus. Si quis ergo his similis sit symbolo fidei, conversatione et moribus recta opinione dignis, is nobis erit communicator et pater, eumque sicut Petrum habebimus, et unionis vincula per longum tempus et in sæcula sæculorum permanebunt, quemadmodum fidei integritas a mille annis illis sanctis permansit, et sincera eorum fides apud nos manet. Constat enim eos idem ac nos Symbolum confessos esse, quod statutis testantur omnia quidem ex œcumenicis conciliis, expressius autem sextum et septimum. Sed ex quo nova circa divinum Symbolum facta sunt, jam non papam invenimus, nec apostolicum neque Patrem, cum secundum fidem atque confessionem apostoli Petri non inveniantur qui nunc papæ dicuntur, sed solummodo secundum negationem. Et quemadmodum, negato Christo, Petrus jam Petrus non est, nec apostolus neque primus, ita nec is qui papa dicitur jam erit papa, cum non habeat Petri fidem quam trina confessione, utpote diligens, signavit Petrus, postquam ter negavisset, neque successor erit nisi dicescat bona divi Petri ejusque successorum confessione quam Pater cœlitus revelavit. Quæ cum dicemus, collocatur miratus jaruit; et hoc est veritas, et Dominus qui veritas est dixit: «Nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in eo est, et nemo cognovit quæ Dei sunt nisi Spiritus qui in eo est, a quis ergo gloriabitur quasi sublimiora Spiritu cogitaverit? in Spiritu Patres divinique docent Scripturæ. Istud quoque verum est; ait enim Dominus: «Scrutamini Scripturas, quoniam putatis in eis vitam æternam invenire, et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.» Quis igitur audebit contra Scripturas nova moliri, et contra Patres quos repleverat Spiritus loqui? Nam si Dominus dixit: «Scrutamini Scripturas;» et Paulus: «Christus passus est pro nobis secundum Scripturas, et crucifixus, et tertia die resurrexit secundum Scripturas,» Dominus vero incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretatus est in omnibus Scripturis quæ de ipso erant, nec ullus ex apostolis

vel Patribus doctrinam sine Scripturarum testimonio fidelibus tradidit, quis ergo aulebit adversus Scripturas et habentes Spiritum Patres fidem aliam instituerre, si nemque a Spiritu Patribus sicut Petro per Spiritum revelatam auferre? Nonne per Spiritum pro Spiritu divi Patres dimicaverunt, et simul confessionem Spiritus constituerunt? Sane ego dico et profiteor, per Spiritum; et qui ita non loquitur a Spiritu sancto alienus est. Nonne novisti, frater, quinam sacrum fidei Symbolum explicaverunt?

Έχοντας τὸ Πνεῦμα Πατέρας πίστιν ἔλλην ἐκτίθεισθαι; καὶ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν διὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς Πατέσιν ὡς καὶ τῷ Πέτρῳ ἀναγεῖν; Ἡ οὐ διὰ τοῦ Πνεύματος οἱ ὑπὲρ τοῦ Πνεύματος ἀγωνισάμενοι θεοὶ Πατέρες ὁμοῦ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πνεύματος ἐξέθεντο; Ἐγὼ φημι καὶ κηρύττω, διὰ τοῦ Πνεύματος. Ὁ δὲ μὴ λέγων οὕτως τοῦ Πνεύματος ἀλλότριος τοῦ ἀγίου. Οὐκ οἶδας, ἀδελφε, τίνας τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως ἐξέθεντο Σύμβολον;

Clericus. Nequaquam, domine, hos cognosco.

Pontifex. Audi diligenter. Pace Ecclesiae redditus, qui seminat zizaniam vadens in damnnum Ecclesiae, sicut prius vadens in damnnum Salvatoris inter homines conversantis, Judæos adversus eum incedit, ita post ejus Passionem, Resurrectionem et Ascensionem divini Spiritus adventum, rursus adversus apostolos Spiritu plenos incitavit Judæos et turbam quoque antichristorum falsorumque apostolorum ad solvendam predicationem, velut magum illum Simonem, Demam et Hermogenem, Hymenæum et Philetum, Cerinthum et Carpoeraten, Manem quemdam et Paulum Samosatensem, Sabellium cum Ario et Originem, multosque alios deceptores, inter quos postea Eunomius et Macedonius atque Apollinarius cæterique similes qui nova contra veritatem machinati sunt.

CAPUT XXIV.

De prima synodo.

Sed postquam pietas splendidius reluxisset, et Deo juvante optimo, sincera fide Constantini Christo amici restorisset, quemadmodum omnes illos apostatas et vastatores Christus velut inferi portas fregerat, atrocique urgente tyrannorum valde impiorum vexatione, per apostolos eorumque successores fidei integritatem servaverat, ita, pii Constantini tempore, religionis adversarios interfecit, veritatem fidei confessione divi Petri indeclinabili per Patres inconcussam custodiens, atheumque Arium cum aliis pluribus impiis dejiciens, orthodoxæ fidei ipsius dogmata nobis piis ejus servis usque ad hanc horam intacta servavit. Juvante enim primo illo imperatore Christiano, divino concilio sanctorum confessorum Patrum atque pontificum qui trecenti octoque et decem numerati sunt, eversa est impietas, et anathemate percussus est Arius qui impiissima temeritate blasphemans prædicabat Filium atque Spiritum Dei Patris esse creaturas, divinæ vero tres personæ a Patribus consubstantiales appellatæ sunt, quod a prophetis et Evangelio prædicatum

ἄρα παρὰ τὰς Γραφὰς τολμήσειε κατὰ τι νεανιεύσασθαι, καὶ παρὰ τοὺς πνευματοφόρους Πατέρας λέγειν; Εἰ γὰρ ὁ Κύριος, «Τὰς Γραφὰς ἱερυνάτε, ἠφρῆ. καὶ Παῦλος, «Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφὰς,» καὶ ὅτι ἐσταυρώθη. καὶ ὅτι ἐγγήγεται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ ὁ Κύριος ἀρξάμενος ἀπὸ Μωυσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν διηρμήνευεν ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς; τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς τῶν ἀποστόλων καὶ Πατέρων ἀμάρτυρον εἶθαι τοῖς πιστοῖς τὴν διδασκαλίαν· τίς ἄρα τολμήσειε παρὰ τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς

B Κληρικὸς. Ἀκριβῶς, δίσποτα, οὐκ οἶδα.

Ἀρχιερεὺς. Καὶ ἀκούε ἀκριβῶς. Τῆς Ἐκκλησίας εἰρηνευούσης, ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς ἐπὶ λύμῃ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ πρότερον, τοῦ Σωτῆρος φανερωθέντος, τοῦ Ἰουδαίου; ἐξέμνη κατ' αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὸ πάθος τὴν ἔγερσίν τε καὶ ἀνάληψιν αὐτοῦ καὶ ἐπιδημίαν τοῦ θεοῦ Πνεύματος πάλιν κατὰ τῶν πνευματοφόρων ἀποστόλων τοὺς Ἰουδαίους; ἐξήγειρε, καὶ ἐτι πλῆθος ἀντιγρίστων τε καὶ ψευδαποστόλων περὶ κατάλυσιν τοῦ κηρύγματος· οἷον τὴν μάχον ἐκείνον Σίμωνα, Δημῶν τε καὶ Ἑρμογένην, Ὑμέναιον τε καὶ Φιλητὸν, Κήρινθον τε καὶ Κερποκράτην, Μάνην τε τίνα καὶ Παῦλον Σαμοσατέα, καὶ Σαβέλλιον σὺν Ἀρειῷ, καὶ Ὀριγένην, καὶ κλείττους ἄλλους ἀπειθαύνας, μεθ' ὧν καὶ Εὐνόμιον ἕτερον καὶ Μακεδόνην καὶ Ἀπολλινάριον, καὶ τοὺς ὁμοίως κατὰ τῆς ἀληθείας κενὰ μελοτήσαντας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς πρώτης συνόδου.

Ἄλλ' ἐπειδήπερ τὴ τῆς εὐσεβείας λαμπρότερον ἀνεδύθη, καὶ θεὸς εὐδόκησιν ἀναθάλλειν ὁ ὑπεράγαθος τῇ φιλοχρίστῃ πίστει τοῦ εὐσεβοῦς Κωνσταντίνου, ὡσπερ πάντα ἐκείνους τοὺς ἀποστάτας καὶ λυμεῖνας Χριστοῦ; ὡς ἔδου πύλας θύρας κατέβαλε, καὶ διωγμῷ τῶν δυσσεβεστάτων τυράννων ἐπικειμένου χαλεποῦ, καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ διδασκάλων αὐτῶν τὸ ὄρθον τῆς πίστεως βιετήρησεν, οὕτω καὶ τοὺς ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ εὐσεβοῦς πολεμίους τῆς εὐσεβείας κατέθραυσε, τῇ τῆς ἀληθοῦς πίστεως ἀκλινεστάτῃ ὁμολογίᾳ τοῦ θεοῦ Πέτρου τηρήσας αὐτὸν διὰ τῶν Πατέρων ἀκλόνησον. Καὶ τὸν ἄθεον Ἀρειὸν σὺν πολλοῖς ἄλλοις δυσσεβεῖσι καταβαλὼν, καὶ τὰ τῆς ἑρθεδότητος αὐτοῦ πίστεως ἀσινῆ ἡμῖν τοῖς εὐσεβεῖσι δούλοις αὐτοῦ ἔκρυψε καὶ νῦν διετήρησε. Δι' αὐτοῦ γὰρ τοῦ πρώτου ἐν Χριστιανοῖς βασιλέως συνόδῳ θεῖα ὁμολογητῶν ἀγίων Πατέρων ἱεραρχῶν, εἰς τριακοσίους καὶ δεκαοκτὼ ἀριθμῶν αὐτῶν, τὰ τῆς δυσσεβείας καταργεῖται, καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλεται Ἀρειος, κτίσμα τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς β' ἰσχυρῶν δυσσεβεστάτα. Ὁμοούσιος ἐκ παρὰ τῶν Πατέ-

ρων ἡ Τριάς ὁ Θεὸς καταγγέλλεται. Ἐπει καὶ οὕτω παρὰ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου κεκήρυκται, καθὰ διὰ τῶν προφητῶν ἀποδείξμεν, ὧν ἐξείρητος ὁ καὶ θεοπάτωρ Δαβὶδ, λέγων, « Τῷ λόγῳ Κυρίου τοῦς οὐρανοῦς ἵστερεῖσθαι, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ τὴν αὐτῶν πᾶσαν δύναμιν. » Ὁ δὲ γε Σωτὴρ ἐν βνομά φησι, καὶ εἰς τοῦτο πάντας βαπτίζεσθαι, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ, « Ὁ μονογενὴς Υἱὸς (τὸ Εὐαγγέλιόν φησιν), ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς; » καὶ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος; » καὶ, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἔγένετο; » καὶ, « Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν; » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν; » καὶ ὅσα τοιαῦτα. Καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ ἱερὸν ἐξέθετο Σύμβολον, ἧτοι Πατέρες τῶν παρὰ τοῦτο φρονήσαντα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Peri tēs deutēras συνόδου.

Ἦ-εἰ δὲ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φανερώτερον οὐκ ἐξέθετο, περὶ τοῦ Υἱοῦ μὲν γὰρ τότε βλασφημῶν ὑπῆρχεν ὁ ἀλιτήριος, Ἄρειος, ὑστερον δὲ καὶ ὁ δυσσεβὴς Μακεδόνιος τὰ περὶ τοῦ Πνεύματος ἐδείκνυτο γλωσσαλιῶν, καὶ κτίσμα τοῦτο κατωνόμαζε καὶ πῶγμα τοῦ Υἱοῦ, πάλιν τῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων συγκροτεῖται συνάθροισις, καὶ συγκαλεῖται ταύτην ὁ μέγας καλούμενος καὶ ὢν ἀληθῶς Θεοδόσιος βασιλεύς. Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ συνόδῃ ἡ Νίκαια τόπος ἦν, ταύτῃ δὲ τῇ δευτέρᾳ ἡ Κωνσταντινου φιλόχριστος, ἦν καὶ ἔδει τὰ τῆς Τριάδος ἐπισφραγίσαι, ὡς καὶ θεμελιωθεῖσαν ἐν τῇ Τριάδι καὶ ἀνοικοδομηθεῖσαν, καὶ ταύτης κηρύξαται ἀκραιφνῶς τὸ μυστήριον, καὶ ὑπὲρ τῆς Τριάδος ἀναλοῦσάν τε καὶ ἀγωνίζουμένην δεῖ, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς Τριάδος πολεμουμένην, καὶ τοῦς κήρυκας τῆς Τριάδος χειροτονούσάν τε καὶ καθιστώσαν ἐν Πνεύματι, καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ ὡς ἀποστόλους ἐξαποπέλλουσαν. Μέγιστοι δὲ τῶν ὁμολογητῶν καὶ Πατέρων καὶ οἱ ἐν ταύτῃ συναθροισθέντες· Γρηγόριος γὰρ ἡ θεολόγος φωστὴρ, καὶ Γρηγόριος ἄλλος ὁ Νυτσαίων φωστὴρ, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκουμένης ἀπάτης, ὁ καὶ τοῦ μεγίστου Βασιλεῖου καὶ ἀδελφοῦ καὶ ὁμόθερος· Ἀμφιλόχεις τε ὁ Ἰκονίου, καὶ πρὸς τοῦτου Μελέτιος· Ἐπιτε Εὐστάθιος τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος· καὶ πλείστοι σὺν αὐτοῖς ἄλλοι τῶν καὶ θεολογία καὶ σημείοις λαμπάντων. Ὡν δὲ καὶ ὁ ἄριθμὸς εἰς τρεῖς πεντηκοντάδες ὑπῆρχε. Καὶ οὗτος τῆς θείας Τριάδος παρίσθαι τὸ τέλειον ἀριθμὸς. Καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος δὲ ὁμολογίαν ἀληθῆ καὶ τελείαν παρέβωκεν ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ὡς ἰσοούσιον δεξάζεσθαι παραδούς. Τρεῖς δὲ πεντηκοντάδες, εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος. Καὶ τέλειαι καὶ ἴσαι, ὅτι ὁμοούσιος ἡ Τριάς, καὶ μόνη τελεία. Καὶ αἱ πεντηκοντάδες ἡνωμένα. ὅτι ἡ Τριάς ἀδιζήρετος. Καὶ πεντηκοντάδες, ἔπει κατὰ τὴν θεῖαν Πεντηκοστὴν τοῖς ἀποστόλοις τὸ Πνεῦμα φανερώτερον πεφανέρωται. Ἐκτίθεται οὖν ἡ δευτέρα οἰκουμένη καὶ θεῖα σύνοδος· αὕτη τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος τρανότερον λόγον, ἐκ τῶν Γραφῶν ποιησαμένη τὴν ἐκθεσιν. Καὶ τῆς πρώτης λεγούσης συνόδου μόνου,

A fuerat, prout per prophetas demonstravimus, ex quibus eximus Deique pater ait David: « Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum; » Saluator autem nomen unum dixit: « Omnes, inquit, baptizantes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; » et: « Filius unigenitus, ait Evangelium, qui est in sinu Patris; » et: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; » et: « Omnia per ipsum facta sunt; » et: « In ipso vita erat; » et: « Ego et Pater unum sumus, » et similia. Ex quibus Patres sanctum enucleaverunt Symbolum sive signum fidei, anathemate ferientes eum qui contraria opinatus erat.

σημειον τῆς πίστεως, ἀναθέματι καθυποβαλόντες αὐτόν.

B

CAPUT XXV.

De secunda synodo.

Sed quia nihil de Spiritu sancto conceptis verbis explanatum fuerat, cum tunc maledictus Arius de Filio blasphemaret, eum autem postea impius Macedonius effluens doceret ea quæ ad Spiritum spectant, illumque Filii creaturam atque opus appellaret, rursus sacerdotum Dei cætus convocatur quem congregat imperator, cui cognomen Magnus vereque a Deo datus Theodosius. Primi quidem concilii locus erat Nicæa, secundi vero amica Christo Constantini civitas, quam oportebat Trinitatis veritatem obsignare, utpote in Trinitate fundatam et ædificatam quæ Trinitatis mysterium sincere prædicavit, et pro Trinitate congressa semper decertavit, adversus inimicos Trinitatis pugnavit, et Trinitatis præcones ordinatos atque in Spiritu institutos in universum mundum velut apostolos emisit. Maximi vero e confessoribus et Patribus in hanc synodum convenerunt, Gregorius scilicet vox theologiarum, Gregorius alter, Nyssenorum vel magis totius orbis lumen, Basilii maximi frater et sodalis, Amphilocheus Iconiensis et ante eum Meletius, Eustathius quoque Antiochenus, Timotheus Alexandrinus, et multi qui cum illis theologica doctrina et miraculis splenderunt. Quorum numerus in tres numeros quinquagenarios dividebatur, unde hic numerus divinæ Trinitatis perfectionem referebat, veramque et perfectam Spiritus confessionem tradidit quem ut consubstantialem Patri et, Filio adorandum edocuit. Tres quidem numeri quinquagenarii in honorem Trinitatis, et perfecti atque pares quoniam consubstantialis est Trinitas solaque perfecta. Qui numeri secum simul uniuuntur, quoniam Trinitas est indivisibilis; et quinquageni, sunt quoniam in divina Pentecoste Spiritus apostolis manifestus apparuit. Secundum ergo divinum generale concilium planiore expositionem de Spiritu sermonem, quam expositionem e Scripturis confecit. Prima synodus tantummodo dixerat: « Et in Spiritum sanctum, » quod clamant prophetæ et Evangelium, cum David quidem dixerit: « Spiritum sanctum tuum ne auferas a me; » Evan-

C

D

genium autem : « Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ; » illi vero adjecerunt : « Dominum vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas ; in unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam. » Equidem illud (Dominum) ex epistola divi Pauli accipiunt dicentis : « Dominus autem Spiritus ; ubi vero Spiritus Domini, ibi libertas » istud vero : « Vivificantem, » ex sacro Evangelio quo scriptum est : « Spiritus est qui vivificat. » Similiter illud : « Qui ex Patre procedit, » ab Evangelio sumunt, nec a semetipsis quidquam addere audent. Ipse enim dixerat Dominus : « Spiritus veritatis qui ex Patre procedit, » dicendo quidem, « veritatis, » monstravit proprium Patri Spiritum esse, utpote consubstantialem et indigibilem et in eo jugiter manentem ; hoc autem : « Qui ex Patre procedit, » ipse Spiritus principium et causam testatur : videlicet eum esse a Patre porinde ac ipse Filius, cum de semetipso dixerit : « Ego exivi a Patre et vado ; » et rursus : « Exivi a Patre et veni in mundum. » Ideo si ista intelligere oportet de incarnatione, dicendo etiam : « In principio erat, et apud Deum erat, » testatur Veritas Patrem esse suipsius et Spiritus causam : cum Pater solus sit fons et principium, et radix, et causa Verbi et Spiritus ; cum insuper sit Pater lumen, ergo lumina sunt de lumine : aliud quidem generatione, aliud autem processione, Filius et Spiritus : « In lumine tuo, canit David, vidimus lumen ; » et Pater est sola fontana divinitatis, ait quidam theologus ; unde nihil contra Scripturas addiderunt Patres. Unde illud : « Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, » et sanctis Scripturis collegimus Patres. Ait enim David : « Adoremus, et, Glorificave eum. » Quod Trinitas glorificatur ex hymno Seraphim constat : « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth, pleni sunt caeli et terra gloria ejus. » Vident unam praedicatam Trinitatis gloriam ? Illud enim, « Sanctus, » ter iteratum, prout interpretati sunt Patres, Trinitatem significat ; hoc vero : « Dominus, » semel dictum gloriae ejus et naturae unitatem exhibet. Ideo, « Pleni sunt, inquit, caeli et terra gloria ejus, » non eorum dixit, quoniam trium personarum una est gloria et natura et virtus, sanctaeque Trinitas unus Deus et Dominus unam habet gloriam et adorationem. Ideo Spiritus sanctus cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur ab ipsis angelis, cum David dicat : « Et adorent eum omnes angeli ejus, » sed etiam a nobis ipsis, cum David nobis dicat : « Venite, adoremus et ploremus coram Domino qui fecit nos. » Unus ergo Dominus Trinitas, ut dicunt angeli : « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus ; » et unum nomen Trinitatis Patris et Filii et Spiritus sancti in quo baptizati sumus, quoniam et unus et solus Deus Trinitas, cum Deus sit Pater et Deus esset Verbum, quod erat in principio apud Deum. Et : « Quare mentitus es Sp-

« Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » ὁ δὲ καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐστὶ φωνή, τοῦ μὲν Δαβὶδ λέγοντος : « Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλη; ἀπ' ἐμοῦ, » τοῦ Εὐαγγελίου δὲ, « Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » προστιθέασιν οὗτοι, « Τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν, εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. » Καὶ ἡ μὲν κύριον ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ θεοῦ Παύλου λαμβάνουτιν, « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι, » λέγοντος : « Ὅπου δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία; » τὸ δὲ ζωοποιόν ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, « Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιόν, » γράφοντος. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου λαμβάνουσι, καὶ οὐ τολμῶσι τι προστιθέναι ἀφ' ἐαυτῶν, αὐτῶν γὰρ εἰρηκεν ὁ Σωτὴρ, « Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. » Καὶ « τῆς μὲν ἀληθείας » εἰπὼν, ἔδειξεν ὁμοίαν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα, ὡς συμφυεὶς καὶ ἀδιαίρετον ὄν, καὶ ἐν αὐτῷ μόνον αἰετὸν δὲ « ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, » τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος; καὶ τὴν αἰτίαν μαρτυρῶν, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός. Ἐπει καὶ περὶ ταυτοῦ φησιν : « Ἐγὼ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἦκα » καὶ πάλιν, « Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. » Εἰ γοῦν καὶ κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἐστὶ τοῦτο νοεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἦν, αἰτίαν ἐκποῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τὸν Πατέρα μαρτυρῶν ἢ ἀλήθεια. Ἐπει καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ὁ Πάτερ μόνος πηγὴ καὶ ἀρχὴ καὶ βίβλα καὶ αἰτία τοῦ Λόγου τε καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἐπει καὶ Πάτερ τῶν φώτων αὐτῶν. Φῶτα δὲ ἐκ φωτός, τὸ μὲν γεννητῶς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς, ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα. « Ἐν τῷ φωτί σου ὀφόμεθα φῶς, » φάλλει Δαβὶδ. Καὶ μόνη πηγὰ θεότης ὁ Πάτερ, τὸν θεολόγους ἐφη τις. Οὕτως; οὐδὲν παρὰ τὰς Γραφὰς οἱ Πατέρες θεθεύασιν. Ὅθεν καὶ τὸ ἐ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον ἢ ἀπὸ τῶν ἁγίων συνελέξαντο Γραφῶν οἱ Πατέρες. Τὸ « Προσκυνήσωμεν » γὰρ ὁ Δαβὶδ λέγει, καὶ τὸ « Δοξάσατε αὐτόν. » Ὅτι δὲ ἡ Τριάς συνδοξάζεται, καὶ ἀπὸ τοῦ ὕμνου τῶν Σιραφίμ φανερόν : « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαὼθ. Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. » Ὅρατε μίαν τὴν δόξαν κληρονομήσαν τῆς Τριάδος ; Τὸ γὰρ « ἅγιος » λεγόμενον τρίς, ὡς οἱ Πατέρες εἰρήκασιν, τὴν Τριάδα σημαίνει. Τὸ δὲ « Κύριος » ἀπαξ τὸ ὀμείβετον καὶ συμφυεὶς ταύτης παρίστησι. Διὸ καὶ « Πλήρης (φασίν) ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. » Οὐκ αὐτῶν, ἐπειδὴ τῶν τριῶν ὑποστάσεων μία ἡ δόξα καὶ ἡ οὐσία καὶ δύναμις. Καὶ ἡ ἁγία Τριάς ὁ μόνος Θεός τε καὶ Κύριος μίαν ἔχει τὴν δόξαν καὶ τὴν προσκύνησιν. Διὸ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συντιμάται καὶ συμπροσκυνεῖται καὶ παρὰ τῶν ἀγγέλων αὐτῶν, ἐπει καὶ, « Προσκυνήσατε αὐτόν, φησὶν ὁ Δαβὶδ, πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ » ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἔπει

καὶ πρὸς ἡμᾶς φησιν ὁ Δαβὶδ, « Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐναντὶν Κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. » Εἶς οὖν Κύριος ἡ Τριάς, ὡς καὶ οἱ ἄγγελοι φασιν, « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος. » Καὶ εἰ, τὸ ὄνομα τῆς Τριάδος τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰ; ἢ βαπτίζομεθα, δεῖ καὶ εἶς καὶ μόνος Θεὸς ἡ Τριάς, ἔπει καὶ Θεὸς ἐστὶν ὁ Πατήρ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, δεῖ ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ, « Ἴνα τί ἐψεύσω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ, » Πέτρος διδάσκει περὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ οὐτρεῖς θεοὶ, ἀλλ' εἶς Θεὸς ἐν Τριάδι. Ἐπει καὶ μία τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ὡς ἡ οὐσία καὶ φύσις, καὶ ἡ δύναμις; καὶ βουλὴ καὶ κίνησις; καὶ ἐνέργεια καὶ πρόνοια καὶ βασιλεία καὶ ἀρχὴ καὶ δόξα ἀχώριστος. Οὐδὲ γὰρ Πατὴρ δίχα Λόγου ποτὲ ἢ Πνεύματος· οὐδὲ Λόγος δίχα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· οὐδὲ Πνεῦμα δίχα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὅτι καὶ ἀδιαίρετος; καὶ ἀσύγχυτος ἡ Τριάς; ἀσύγχυτος μὲν ἔτι Πατήρ ἀληθῶς καὶ Υἱὸς ἀληθῶς, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς· ἀδιαίρετος δὲ, ἔτι εἶς; ὁ Πατήρ καὶ ἄναρχος, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀίδιως καὶ ἀπαθῶς. Πιγῆ γὰρ τῆς ὑπερουσίου Θεότητος; ὁ Πατήρ, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅλον ἀνθη, καὶ ὑπερούσια φῶτα, φησὶ Διονύσιος, μίαν **42** τὴν λάμψιν κακτῆμένα, ὡς καὶ τὴν φύσιν μίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ κίνησιν καὶ ἐνέργειαν, καὶ οὐ κατ' ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους γνώμης; τινὸς ἢ σοφίας διαφορᾶν. Οὐδεὶ γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃ ἐκ βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι· ἀποκαλύπτει δὲ ἕσπερ βούλεται ὁ διδούς, καὶ ἕσπερ δύναται ὁ λαμβάνων διὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ, « Τὸ Πνεῦμα δὲ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οἰδεὶς οἰδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ. » Ὅρᾳ; κατὰ δύναμιν ὡς τοῖς ἁγίοις ἀπεκαλύφθη τὸ μυστήριον τῆς ἀδιαίρετου καὶ ἀσύγχυτου Τριάδος, τοῦ μόνου τῶν ὅλων Θεοῦ; Λοκὸν μὴ περιαιτέρω ζῆται· ἀρχοῦ τοῖς εἰρημέτοι; καὶ δεδομένοις παρὰ Θεοῦ. Ἐπει καὶ Πέτρος παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἀποκαλύψει ἐγνωρίσας· καὶ πάλιν σὺν τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα ἔμαθε διδαχθεὶς; Ἐφανερώσασου τὸ ὄνομα, ἢ λέγοντος, « τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἐνωρίσας αὐτοῖς τὸ ὄνομά σου καὶ γνωρίσω. » Καὶ τὰ τοῖς ἀγγέλοις δὲ φρικτὰ τε καὶ ἀγνωστα διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν ἐπεκαλύφθη. Παῦλος φησιν, « Ἦμῖν δὲ ταῦτα ἀπεκαλύφθη διὰ τοῦ Πνεύματος. » Λοιπὸν τηρῶμεν τὰ ἀποκαλυφθέντα τοῖς ἁγίοις, καὶ μὴ τὰ ἡμέτερα παραιοῶμεν. Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα Χριστοῦ, Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα τῆς ἑμοουσιότητος, τῆς ὁμοθυμίας, τῆς μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνεργείας; καὶ δυνάμειος. Τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ταῦτα τῆς αἰτίας καὶ πηγῆς· καὶ μιᾶς ἀρχῆς τοῦ Πατρὸς, δεῖ αἰτίας καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἐπει καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ γέγραπται, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμέν. Ὅ ἰσραεὶς, ἐμέ, ἰσώραξ τὸν Πατέρα. Πάντα ἕσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἑσσι. Πάντα τὰ

aritni sancto? Non es mentitus hominibus, sed Deo, » docet Petrus de Spiritu. Non tres dii, sed unus est Deus in Trinitate, cum sit Patris et Filii et Spiritus sancti essentia et natura, potentia et voluntas, motus et operatio, providentia et regnum, unum principium et gloria indivisibilis. Pater enim nunquam fuit sine Verbo et Spiritu, neque Verbum sine Patre et Spiritu, neque Spiritus sine Patre et Filio: quoniam individua est Trinitas atque inconfusibilis: inconfusibilis quidem, quoniam in ea est vere Pater, vere Filius, vere Spiritus sanctus: individua autem, quoniam unus Pater absque initio et quæ ex ipso sunt sine initio sunt, aeterna sunt, sine passione procedunt. Pater enim est sors supersubstantialis Deitatis; Filius vero et Spiritus velut flores et lumina supersubstantialia, ait Dionysius, lucem unam habentia, sicut et unam naturam et potestatem, et voluntatem et operationem, neque more hominum et angelorum scientia quadam aut sapientia differunt. « Nemo enim novit Filium nisi Pater, et nemo Patrem novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare; » revelabit autem quantum voluerit is qui dat, et quantum potuerit is qui per Spiritum accipit. « Spiritus vero omnia scrutatur etiam profunda Dei, » et: « Quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus qui est in eo. » Videtur quoniam pro viribus revelatum est sanctis mysterium indivisibilis et inconfusibilis Trinitatis, solius universorum Dei? Caterum noli altius inquirere; sufficiant quæ dicta sunt et data a Deo, quoniam Petrus quoque a Deo Filium revelatione cognovit, et iterum cum cæteris apostolis a Filio edoctus Patrem didicit qui dixit: « Manifestavi nomen tuum hominibus, et notum feci eis nomen tuum et notum faciam. » Et quæ angelis tremenda sunt atque ignota per Spiritum nobis revelata sunt: « Hæc nobis, ait Paulus, per Spiritum revelavit. » Superest ut revelata sanctis custodiamus, neque nostra immisceamus. Spiritus est veritatis, Spiritus Dei, Spiritus Patris, Spiritus Christi, Spiritus Filii vi unitatis substantiæ, et consilii, ejusdemque principii, operationis et potestatis. Verba: « Spiritu oris ejus qui ex Patre procedit, Spiritus qui ex Deo est, » causam, fontem unumque Patris principium qui auctor est Filii et Spiritus exhibent; ideo de Filio scriptum est: « Ego et Pater unum sumus; Qui videt me videt et Patrem; Omnia quæcunque habet Pater mea sunt; Omnia tua mea sunt, et mea tua sunt, Sicut Pater resuscitat mortuos et vivificat, ita Filius quos vult vivificat, » et similia, quibus unitas naturæ et potentiæ atque consilii et individuias monstratur. Et rursus: « In principio erat Verbum, et Verbum erat in principio apud Deum, et Deus erat Verbum; » necnon voces: « Pater, Unigenitus, Qui est in sinu Patris, Qui est splendor gloriæ, » hæc omnia Filium esse consubstantialem demonstrant, quemadmodum ista rursus de Spiritu dicta, « Ex me accipiet, et annuntiabit vobis, » indicant

cum revelasse et nos docuisse. « Hæc enim, ait Paulus, nobis revelavit per Spiritum. » — « Incerta et occulta sapientiæ tuæ, inquit David, manifestasti mihi, » videlicet per Spiritum; ideo etiam, « Spiritum sanctum tuum ne auferas a me, » orat et dicit David in Spiritu; et illud: « Accipite Spiritum sanctum, » gratiæ est largitio; nam Spiritus tunc non incepit existere, nec initium accepit, cum semper cum Patre fuerit Filio coæternus. Quod gratiam daret patet ex sequentibus: « Quibus remisistis remittetur eis, » et cætera. Quod illud erat unum ex beneficiis a Verbo pro nobis in sancto Spiritu incarnato collatis ex his conatat: « Orietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, Spiritus timoris Dei replebit eum. » Quisnam iste? Qui ex semine David ortus est (quod tu nobiscum confiteris), Jesus Christus. Hic quidem utpote individuum cum Patre et Spiritu, et omnia habens ex Patre, necnon cum Spiritu operans, incarnatus accepit et corporaliter sumpsit quæ sunt Spiritus; dona autem accepit qui cum Spiritu habet non quamdam partem, sed omnem Deitatis plenitudinem, scilicet omnes facultates; quoniam ut Deus eas Verbum cum Spiritu possidebat, solumque incarnatum (nam neque Pater neque Spiritus incarnatus est), omnes etiam cum carne Spiritus et Patris operationes habuit. Ideo Paulus quoque dicit: « In ipso enim inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. » Videntur quoniam, « corporaliter, » dixit? Cum sanctissimum illud corpus templum fuerit et tabernaculum omnis gloriæ, et pro nobis fuerit ex natura nostra libamen et piaculum, ex ipso gratiam accepimus. Naturam Dei non participamus, sed gratiarum ejus dona accipimus. Quod filius tonitruum Joannes dixit: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus; » non plenitudinem accepimus, sed de plenitudine, ita ut non naturam quidem, sed gratiam consequamur; nam pars est et potentiæ nostræ accommodatum quod singuli suscepimus; illi autem est plenitudo, quoniam persona Verbi incarnata est quæ divinitatis habet plenitudinem. Quod ergo accepimus? Gratiam pro gratia. Videntur quoniam gratiam, non naturam accepimus? Quippe personam Verbi solum illud divinum Salvatoris nostri templum in intimam unitatem habuit, quia Verbum ipse humanitati persona factum est, et solum Deus-Homo apparuit, solumque per personam unum ex duobus naturis coaluit, cum simul esset Deus et homo. Nec quisquam ex angelis vel mortalibus Dei naturæ factus est particeps, gratias vero singuli participant mensura sibi accommodata, divinamque illuminationem, et dii facti sunt multi, sed tantum secundum gratiam. Si ergo corpus Dominicum creatura manet, etsi Domino adunatum, solum vero sit divinitatis particeps, utpote Verbo intime conjunctum

ἅμα σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἅμα. Ὡς περὶ ὁ Πατὴρ ἐγένετο τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ· » καὶ τὰ τοιαῦτα. Τῆ συμφορῆς δὲ διὰ τούτων καὶ ἐμοδύναμον καὶ ὁμόβουλον καὶ ἀχώριστον περισταται. Καὶ πάλιν, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Καὶ οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Καὶ τὸ « Πάτερ, » καὶ, « Ὁ Μονογενὴς, » καὶ, « Ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, » καὶ, « Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης. » Ταῦτα δὲ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ὁμοούσιον δηλοῖ, ὡς τὸ, « Ἐξ ἐμοῦ λήφεται, » πάλιν περὶ τοῦ Παρακλήτου βηθλὲν, « καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, » τὸ ἀπὸ καλύψαι καὶ διδάξαι ἡμᾶς δηλοῖ. Ἡμῖν γὰρ ἀπεκάλυψε ταῦτα (φρσι Παῦλος) διὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ, « Τὰ ἄδρα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου (ὁ Δαβὶδ λέγει) ἐδήλωσάς μοι, » τῷ Πνεύματι ἐδηλώσθη. Ἐπεὶ καὶ, « Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀνταίη; ἀπ' ἐμοῦ, » ἐξαιτεῖται, καὶ εἶπε Δαβὶδ ἐν Πνεύματι. Καὶ τὸ, « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, » χάρισμα δοῦναι ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ τότε τὸ Πνεῦμα ὑφίστατο, καὶ ἀρχὴν ἐλάμβανεν εἶναι, τὸ μετὰ τοῦ Πατρὸς αἰεὶ ὄν, καὶ τῷ Υἱῷ συναϊδίον. Καὶ διὰ χάρισμα ἐδίδο, δηλον. « Ἄν τινων ἀφήτε, » φρσιν, « ἀφίενται, » καὶ τὰ λοιπά. Ὅτι δὲ ἐν τῶν χαρισμάτων ὑπῆρχε τὸ δοθὲν διὰ τοῦ Λόγου σαρκωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, φανερὸν ὡδε. « Ἀναθήσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναθήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα σοφίας; καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν. » Τίς δὲ οὗτος; Ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ (εἶγε καὶ σὺ σὺν ἡμῖν ὁμολογεῖς) Ἰησοῦς Χριστός. Οὗτος; οἶα μὲν Λόγος ἀδιαίρετος ὢν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ πάντα ἔχων ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐνεργῶν σὺν τῷ Πνεύματι, ἐνανθρωπήσας, καταδέχεται καὶ σωματικῶς λαβεῖν τὰ τοῦ Πνεύματος. Λαμβάνει δὲ τὰς δωρεάς, ὁ σὺν τῷ Πνεύματι ἔχων, καὶ οὐ μερικῶς τινος, ἀλλὰ τὸ πληρωμα πᾶν τῆς Θεότητος, πάσας 43 τὰς δυνάμεις ἐλαβῆ. Ἐπεὶ καὶ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ταύτας ἐπέκτητο σὺν τῷ Πνεύματι· καὶ μόνος ἐνανθρωπήσας (οὐ γὰρ ὁ Πατὴρ ἦ τὸ Πνεῦμα σαρκοκίωται) ἀπάσα; εἶχε καὶ σὺν τῇ σαρκὶ τὰς τοῦ Πνεύματος; καὶ τοῦ Πατρὸς ἐνεργείας. Διὰ καὶ Παῦλος φησιν, « Ἐν αὐτῷ γὰρ κατέκησεν πᾶν τὸ πληρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς. » Ὅρα; ὅτι « σωματικῶς; » λέγει; Καὶ ναοῦ γενομένου καὶ σκηνώματος πάσης δόξης τοῦ παναγίου ἐκείνου σώματος, τοῦ καὶ γενομένου ἀπαρχῆς τε καὶ θύματος ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐξ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς; λαμβάνομεν χάριν. Καὶ οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ μετέχομεν φύσεως, ἀλλὰ τὰ τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ λαμβάνομεν δώρα. Καὶ τοῦτο ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς φρσιν Ἰωάννης; « Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς; πάντες; ἐλάβομεν. » Οὐ τὸ πληρωμα ἐλάβομεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πληρώματος. Ὡστε οὐ φύσιν, ἀλλὰ χάριν, ὅτι μερικῶν μὲν καὶ κατὰ δύναμιν ἡμετέραν ὁ λαμβάνομεν ἕκαστος. Ἐκεῖ δὲ τὸ πᾶν ἐστίν, ὅτι καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Λόγου σαρκοκίωται, ἢ τὸ πᾶν ἔχουσα τῆς Θεότητος. Καὶ

τί ἄρα ἐλάβομεν; Καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Ὁρᾷς ἄ
 ἄπως χάριν καὶ οὐ φύσιν ἐλάβομεν; Τὴν μὲν γὰρ
 ἔπαρσασιν τοῦ Λόγου μόνος, ἐκείνος ὁ θεὸς ναὶ τοῦ
 Σωτήρος; ἡμῶν εἰς ἄκραν ἔσχεν ἔνωσιν, ἐπεὶ καὶ ὁ
 Λόγος ὑπόστασις γέγονε τῷ ἀνθρωπίνῳ αὐτοῦ, καὶ
 μόνος ὤφθη Θεάνθρωπος, καὶ μόνος τῇ ὑποστάσει
 οὗτος εἰς ἐκ δύο συντεθέντων φύσεων, Θεὸς καὶ ἄνθρω-
 πος; ὦν. Οὐδαίς δὲ ἑτεροῖς τις εἶτε ἀγγέλων εἶτε
 βροτῶν Θεοῦ μεταλλήσῃ φύσει. Χαρίτων δὲ μετέ-
 χουσι πάντες, καὶ τούτων ἀναλόγως, καὶ τῆς θείας
 ἐλλάμψεως· καὶ θεοὶ τελοῦσι πολλοὶ, πλὴν κατὰ
 χάριν. Εἰ οὖν καὶ τὸ Δεσποτικὸν σῶμα κτίσμα μέ-
 νει καὶ ἐνωθὲν τῷ Δεσπότη, ὁμόθεον δὲ μόνον τοῦτό
 ἐστίν, ὡς ἄκρως ἠνωμένον τῷ Λόγῳ, καὶ ἐν τῇ ὑπο-
 στάσει αὐτοῦ συστάει, πῶς τις τολμήσειεν ἄρα ὑπό-
 στασις δέξασθαι Θεοῦ εἰπεῖν; Εἰ γὰρ ὑπόστασις τὸ
 ἐμπνευσθῆν καὶ οὐ χάρισμα, ὑποστάσεις ἄρα τίτε
 τοῦ Πνεύματος μετέσχον οἱ μαθηταί, καὶ τότε δὴ
 ὑπαρέξασιν; ὅπερ πάσης βλασφημίας ἐστὶν ἐπέκεινα.
 Λοιπὸν ἐκ τοῦ πληρώματος λαθόντες ἡμεῖς; καὶ χά-
 ριν ἀντὶ χάριτος, ἀντὶ τῆς νομικῆς δηλονότι αὐτῶν
 τὸν Θεὸν μεθ' ἡμῶν, καὶ ἀντὶ σκιάς τῆν ἀλήθειαν.
 Ἐπεὶ καὶ τοῦτο φησιν, «Ὁ νόμος,» λέγων, «διὰ
 Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ ἐγένετο,» προστρέχωμεν τῇ χάριτι καὶ
 τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὰ τῆς χάριτος ὁμολογῶμεν, καὶ
 συντηρῶμεν ἑαυτοῖς τὴν χάριν· καὶ τοῖς Πατέρασιν
 ἐκώμεθα, τοῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ θεοῦ κει-
 νημένοις. Ἐπεὶ καὶ τὸ λαλήσαν φασί, διὰ τῶν προ-
 φητῶν, εἰς μίαν ἀγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν
 Ἐκκλησίαν. Καὶ Ζαχαρίας τοῦτο φησιν ὁ τοῦ Προ-
 δρόμου γενέτης, περὶ τοῦ Πατρὸς, «Καθὼς ἐλάλησε
 διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν
 αὐτοῦ σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν.» Καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ
 Λόγος δὲ ὑμνήσῃ κατὰ σάρκα Μητέρα, «Καθὼς ἐλά-
 λησε πρὸς τοὺς Πατέρας ἡμῶν,» λέγουσαν, «τῷ
 Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἕως αἰῶνος.» Καὶ
 ἐν ταῖς Ἠραξέσι δὲ γέγραπται· «Ὅν δεῖ οὐρανὸν
 μὲν δέξασθαι ἄκρι χροῶν ἀποκαταστάσεως πάντων,
 ὡν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων
 αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος.» Ἐλάλησεν οὖν τὸ
 Πνεῦμα ὃ ἐξέχευεν ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἐσχάταις; ἡμέραις
 ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, ὡς ἔφησεν Ἰωὴλ, καὶ τὴν καθο-
 λικὴν Ἐκκλησίαν ἐπινοκιδόμησεν, ἥτις θεμέλιον μὲν
 ἔσχε τὴν δι' ἀποκαλύψεως ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου, δι'
 ἣν καὶ Πέτρος οὗτος ὠνόμασται, τὸ, «Σὺ εἶ ὁ Χρι-
 στὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.» Αὕτη γὰρ ἐστὶν
 ἡμῶν ὁ θεμέλιος τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας, δι' ἣν καὶ
 αὐτὸς, ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς μαθὼν, μακαρίζεται, καὶ
 οἱ ταύτην λαθόντες ἡμεῖς, ἀσινεὶς διαφυλαχθέντες,
 ἐποικδομηθέντες **44** ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστό-
 λων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνίου αὐτοῦ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, οἱ κατοικητήριον Πνεύματος ἔσμεν. «Ἐν
 ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε,» Παῦλος φησιν, «εἰς
 κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι.» Ὁρᾷτε; Ἡ
 Ἐκκλησία αὕτη ἐν τῇ Τριάδι ἐγγήγερται· ἐν ᾧ καὶ
 ὑμεῖς τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ συνοικοδομεῖσθε, «Παῦλος
 φησιν, αὐτῷ τῷ Υἱῷ ἐρηλαθῆ,» εἰς κατοικητήριον
 τοῦ Θεοῦ, «ἦτοι τοῦ Πατρὸς, ἐν Πνεύματι.» Φα-

et in persona hujus constans, quis audebit dicere : e
 personam Dei accepisse? Nam si iussumatum per-
 sona est, non gratia, personam ergo Spiritus parti-
 cipaverunt. discipuli, quæ tunc quidem existere
 cœpisset, quod est ex blasphemis impiissima. Igi-
 tur cum de plenitudine ejus acceperimus gratiam
 pro gratia, nempe pro legali ipsum nobiscum Deum,
 et pro umbra veritatem, prout dictum est : « Lex,
 inquit, per Moysen data est, gratia et veritas
 per Jesum Christum facta est, » curramus ad gra-
 tiam et veritatem, dona gratiæ constitemur, et no-
 bis ipsis gratiam custodiamus, Patresque sequamur
 quos divinus movebat Spiritus, quia quod prota-
 lerant prophete dixerunt : « In unam sanctam ca-
 tholicam et apostolicam Ecclesiam. » Zacharias
 quoque Præcursoris genitor istud de Patre dixit :
 « Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo
 sunt, prophetarum ejus salutem ex inimicis no-
 stris ; » cecinit Mater Verbi Dei secundum carnem :
 « Sicut locutus est ad Patres nostros, Abraham et
 semini ejus in sæcula. » Et in Actibus scriptum
 est : « Quem oportet cœlum suscipere usque in
 tempora restitutionis omnium, quæ locutus est
 Deus per os sanctorum suorum a sæculo propheta-
 rum. » Locutus est ergo Spiritus quem effudit Deus
 in novissimis diebus super omnem carnem, ut di-
 xit Joel, et catholicam ædificavit Ecclesiam, quæ
 fundamentum habet confessionem Petri revelatione
 institutam, propter quam iste cognominatus est
 Petrus, scilicet : « Tu es Christus Filius Dei vivi. »
 Hæc est enim fundamentum veræ confessionis no-
 stræ propter quam ipse Petrus utpote a Patre ac-
 ceptam beatus dicitur, et nos qui eam accepimus
 in tuto positi, superædificati sumus super funda-
 mentum apostolorum et prophetarum, ipso summo
 angulari lapide Christo Jesu, qui Spiritus habita-
 culum sumus ; « In quo, ait Paulus, et vos cœdifi-
 cimini in habitaculum Dei in Spiritu. » Videtisne?
 Ipsa Ecclesia in Trinitate fundatur ; « In quo et vos
 Christo Jesu cœdificamini, » ait Paulus, videlicet Filio,
 « in habitaculum Dei, » id est Patris, « in Spiritu. »
 In his manifesta sit Trinitatis confessio, et Spiritus
 sanctus in ipsa loquitur Ecclesia. Quapropter tres
 congregati in nomine Jesu Christi ipsum habent in
 medio ; et qui diligit Christum in Spiritu diligit ;
 « Nemo enim potest dicere Dominum Jesum nisi in
 sancto Spiritu » est cum Patre et Filio et Spiritu
 sancto, et Trinitas in eo est, non natura quidem,
 sed gratia. « Ego enim, inquit, et Pater veniemus
 et mansionem apud eum faciemus. » Igitur catho-
 lica est Ecclesia, non Romana, neque Hierosolymi-
 tana, neque Constantinopolitana est, nec Antioche-
 na, nec Alexandrina, sed catholica est et una ; quæ
 simul sancta est et apostolica, sanctitatem quidem
 habens ex sancta Spiritu, apostolicam vero digni-
 tatem ex apostolorum prædicatione. Quæ cum
 habeat veram veritatis integrum, sermonibusque
 polleat apostolicis, et sanctificatione Spiritus gau-
 deat, ipsa una et sancta atque apostolica, seu ma-

gis Jesu Christi est Ecclesia qui apostolos elegit A sanctoque Spiritu confirmavit. In quo Christo Jesu utpote vivo et electo summo angulari lapide omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum, in Domino, prout dixit Paulus: « Et fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus; » et: « Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit. » Igitur servanda est, fratres, hæc fides quæ fundamentum quidem habet Christum, honorabiles vero lapides apostolos et prophetas divinumque omnem chorum nempe pontificum et martyrum, præconum atque justorum ac universam sanctorum coronam. Cujus fidei sinceram et irreprehensibilem confessionem, cum, sicut dictum est, ex prophetis, apostolis et Patribus fuerit desumpta, ne novis laudamus utpote in Spiritu signatam caveamus. Nam primum quidem concilium incesit symbolum et nuntiavit; secundum vero illud emulcavit, seu magis circa incarnationem Verbi sanctumque Spiritum perfecit. Quoniam abunde traditus est sermo de religione, fideique signum ex divinis Scripturis santissimæque Evangelio obsignatum fuit, firmum et omnino inconcussum ad punctum piis omnibus illud esse creditum est; quod esse signum veræ et orthodoxæ confessionis Patribus placuit, audacesque fidem aliam inducere tentantes anathemate feriendos declaraverunt.

ἀδελφοί, ἡ Χριστὸν μὲν ἔχει θεμέλιον, λίθους δὲ γε ἀδελφοί, ἡ Χριστὸν μὲν ἔχει θεμέλιον, λίθους δὲ γε τιμῶν τοὺς ἀποστόλους τε καὶ προφήτας, καὶ πάντα δὴ θεῶν χορὴν ἱεραρχῶν φημι καὶ μαρτύρων, κηρύκων τε καὶ ὁσίων, καὶ πᾶν ἁγίων συνάθροισμα. Ἦς δὴ πίστεως ὁμολογίαν ἀρκαιφῆ τε καὶ ἀμεμπτον, ὡς ἐκ τῶν προφητῶν εἶδαν καὶ ἀποστόλων, ὡς εἶρηται, καὶ Πατέρων, μὴ καινοτομήσωμεν ὡς ἐν Πνεύματι σφραγισθεῖσαν. Καὶ γὰρ τῆς πρώτης συνόδου ἀρχαίης τε καὶ ἐκθεμένης τὸ Σύμβολον, ἡ δευτέρα τοῦτο σαφηνίσασα, πλέον περὶ τῆς τοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τετελείωκε. Καὶ ἐπειδὴ περὶ ὁ περὶ τῆς εὐσεβείας ἱκανῶς ἐξεδήθη λόγος, καὶ τὸ σημεῖον τῆς πίστεως ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν καὶ τοῦ ἱερωτάτου Εὐαγγελίου ἐσφράγισται, βέβαιον καὶ πάντῃ ἀκίνητον ἄκρι καὶ κεραίας ἔδοξε πᾶσιν εἶναι τοῖς εὐσεβοῦσι. Καὶ τοῦτο σημεῖον εἶναι ὁμολογίας ἀληθοῦς τε καὶ ὀρθοῦς παρὰ τῶν Πατέρων ἐστέρθη, καὶ τοῖς τοκῶσιν ἐτέραν πίστιν τοῖς ἐπιστρέφουσιν ἐκτιθένα: ὑποκείσθαι τῷ ἀντιθέματι.

CAPUT XXVI.

De tertia synodo.

Quamobrem tertium ex œcumenicis concilium ducentis Patribus constans, cui præfuit Cyrillus, nequaquam fidem aliam protulit, sed eam quæ a Patribus tam in primo Nicææ quam in secundo Constantinopolis concilio signata fuerat, firmam solamque divinam habuit; veritates quidem quarum causa vocati erant, de incarnatione Unigeniti, proprio statuto stabilivit, nihil autem prorsus Symbolo addidit, et impium Nestorium qui impia inaniter spargebat dogmata, nostramque arctam cum natura divina adunationem atque salutem negabat, rejecit.

CAPUT XXVII.

De quarta synodo.

Magnum autem in Chalcedone quartum concilium cui sexcenti et triginta Patres adfuerunt, manifestus de divino hoc Symbolo disserens, nihil ei adjecit, sed illud veneratione prosequitur, et capita quorum gratia congregatum fuit explanat, di-

νερῶς ἐν τούτῳ ἡ Τριάς ἀνομολογεῖται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ταύτῃ λαλεῖ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Διόπερ δύο καὶ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτὴν ἔχουσι μέσον. Καὶ ὁ ἀγαπῶν τὸν Χριστὸν ἐν Πνεύματι ἀγαπᾷ· οὐ γὰρ δύναται τις εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐστι καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ἡ Τριάς ἐστὶν ἐν αὐτῷ, οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ χάριτι. « Ἐγὼ » γὰρ « καὶ ὁ Πατήρ, » φησὶν, « ἐλευσόμεθα, καὶ μόνῃ παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν. » Καθολικὴ τοίνυν Ἐκκλησία οὐχὶ Ῥώμῃ καὶ Ἱερουσαλὴμ. οὐδὲ γε ἡ Κωνσταντινου καὶ Ἀντιόχου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἡ καθολικὴ καὶ μία, καὶ αὐτὴ ἁγία καὶ ἀποστολική, τὸ ἅγιον μὲν ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔχουσα, τὸ ἀποστολικὸν δὲ ἐκ τοῦ τῶν ἀποστόλων κηρύγματος. Ἡ τὸν λόγον τοίνυν ὀρθοτομοῦσα τῆς ἀληθείας, καὶ τοὺς ἀποστολικούς κρατύνουσα λόγους, καὶ τὸν ἀγιασμὸν τοῦ Πνεύματος ἔχουσα, αὕτη μία καὶ ἁγία Ἐκκλησία καὶ ἀποστολική ἐστὶ· μᾶλλον δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ τοὺς ἀποστόλους ἐκλεξαμένου, καὶ τῷ ἁγίῳ ἐνισχύσαντος Πνεύματι. Ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ὡς ζῶντι ἀπροχωνίαιψ λίθῳ καὶ ἐκλεκτῷ πᾶσα οἰκουμένη συναρμολογημένη αὐξῆσι εἰς τὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ, καθάπερ Παῦλος φησὶ: « Καὶ θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός; » καὶ, « ἢ τις εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρ' ὃ παραλάβετε, ἃ ἄθεμα ἔστω. » Τρητηίον τοίνυν ταύτην τὴν πίστιν, ἡμεῖς τοὺς ἀποστόλους τε καὶ προφήτας, καὶ πάντα τῶν ἁγίων συνάθροισμα. Ἦς δὴ πίστεως ὁμολογίαν ἀρκαιφῆ τε καὶ ἀμεμπτον, ὡς ἐκ τῶν προφητῶν εἶδαν καὶ ἀποστόλων, ὡς εἶρηται, καὶ Πατέρων, μὴ καινοτομήσωμεν ὡς ἐν Πνεύματι σφραγισθεῖσαν. Καὶ γὰρ τῆς πρώτης συνόδου ἀρχαίης τε καὶ ἐκθεμένης τὸ Σύμβολον, ἡ δευτέρα τοῦτο σαφηνίσασα, πλέον περὶ τῆς τοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τετελείωκε. Καὶ ἐπειδὴ περὶ ὁ περὶ τῆς εὐσεβείας ἱκανῶς ἐξεδήθη λόγος, καὶ τὸ σημεῖον τῆς πίστεως ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν καὶ τοῦ ἱερωτάτου Εὐαγγελίου ἐσφράγισται, βέβαιον καὶ πάντῃ ἀκίνητον ἄκρι καὶ κεραίας ἔδοξε πᾶσιν εἶναι τοῖς εὐσεβοῦσι. Καὶ τοῦτο σημεῖον εἶναι ὁμολογίας ἀληθοῦς τε καὶ ὀρθοῦς παρὰ τῶν Πατέρων ἐστέρθη, καὶ τοῖς τοκῶσιν ἐτέραν πίστιν τοῖς ἐπιστρέφουσιν ἐκτιθένα: ὑποκείσθαι τῷ ἀντιθέματι.

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς τρίτης συνόδου.

Τοίνυν οὐδὲ ἡ τρίτη τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων ἐν Πατρᾷ διακοσίοις, Κύριλλον ἔξαρχον ἔχουσα, ἐτέραν πίστιν ἐξέθετο, ἀλλὰ ταύτην τὴν ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν ἐν τῇ Κωνσταντινου τῆς δευτέρας συνόδου βεβαίαν καὶ μόνῃ θεῶν, πίστιν ἠγάσασα· καὶ τὰ περὶ ὧν αὐτοὶ, ἡ ζήτησις, περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Μονογενοῦς, ἐν ἰδίῳ ἔστο ὄρω, μηδὲν τῷ Συμβόλῳ προσθεῖσα τοσύνολον· καὶ τὸν δυσσεβῆ Νεστόριον ἀπεβάλετο ἀσεβοῦντα διακενῆς, καὶ τὴν ὁσίων ἡμῶν καὶ σωτηρίαν ἀρνούμενον.

45 ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῆς τετάρτης συνόδου.

D

Καὶ ἡ μεγάλη τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα ἀριθμώτερον περὶ τοῦ θεῶν τοῦτου Συμβόλου διεξούσα, οὐδὲν τοῦτῃ προσέθηεν. Ἐπειτα δὲ τοῦτο σεβαζομένη, καὶ τὰ περὶ ὧν ἠθροίσθη ἐν ἐτέρῳ ὄρω διασαφεῖ, συνεργὸν μὲν δι' ἐπιστολῆς

τὸν θεῖον Λέοντα πάππαν ἔχουσα, καὶ τοὺς αὐτοῦ τοκοπρητὰς, Διδόσκορον δὲ Ἀλεξανδρείας καὶ Εὐτυχήν πρεσβύτερον καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς καθαιρούσας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ τῆς πέμπτης συνόδου.

Καὶ ἡ πέμπτη δὲ τῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα ἁγίων Πατέρων, ἧς Ἀγαπητὸς πάππας ἔξαρχος ἐν τῇ Κωνσταντινῷ, κατὰ τοῦ Ὀριγίνους καὶ Διδύμου τε καὶ Εὐαγρίου, παλαιῶν τιῶν τὴν κακίαν, περὶ τὴν ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ πλείστων ἄλλων ζητήσεων ἀθροισθεῖσα, τὰ ὅμοια ταῖς πρὸ αὐτῆς περὶ τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου νενομοθέτηκεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ τῆς ἕκτης τε καὶ ἑβδόμης συνόδου.

Ἡ ἕκτη δὲ τῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε, καὶ ἑβδόμη τῶν τριακοσίων ἐξήκοντα, ὧν ἡ μὲν ἐν τῇ Νίκῃ Ῥώμῃ τῇ Κωνσταντινῷ κατὰ τὸ Ὀνωρίου τῆς παλαιᾶς Ῥώμης καὶ Σεργίου καὶ Πύρρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ λοιπῶν ἁγίων Μονοθελητῶν, ἡ δὲ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον, κατὰ τῶν δυσσεβῶν εἰκονομαχούντων, ἀριθμωτέραν τε καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου τὰ περὶ τοῦ θεῖου Συμβόλου ἐξέθετο. Καὶ ἡ μὲν ἕκτη λέξασιν αὐταῖς καὶ τὸ τῆς πρώτης συνόδου ἐκτίθεισι Σύμβολον καὶ τὸ τῆς δευτέρας, καὶ μὴδὲν τούτῳ προσθεῖναι διακελεύεται· ἡ δὲ γὰρ ἑβδόμη, ἐν ἔχουσα τὸ τῆς πρώτης τε καὶ δευτέρας, ὅπερ δὴ καὶ ἐπ' ἐκκλησίας κηρύττομεν, λέξασιν αὐταῖς αὐτὸ γράφει. Καὶ τοὺς προσθήσοντας ἐν τούτῳ ἡ ἀφελόντας, ἱερωμένους μὲν καθαιρέσει καὶ κληρικοῦς, λαϊκοὺς δὲ καθυποβάλλει τῷ ἀναθέματι. Οὕτω τὸ σεπτὸν τοῦτο συνεκροτήθη πάντοθεν Σύμβολον, καὶ ὑπὸ τῶν Πατέρων ἐπισφραγισθὲν, ἐκηρύχθη, καὶ τοῖς θεύμασιν ἐκείων καὶ λόγοις ἰδεδαιώθη, καὶ τοῖς συγγράμμασι καὶ τῷ τέλει. Τοῦτο γὰρ καὶ βαπτίζομενοι, ὡς εἰρηκαμεν, ἐπ' ἐκκλησίας καθωμολόγησαν, καὶ τὴν ἱερωσύνην δεχόμενοι, προσέκηρυξαν, καὶ τελευτώντας ὡς ἰφθίμιον ὡμολόγουν, καὶ θεῶν δόξαν παρεῖχον ἐπιτελεύτιον, ὧν καὶ τὰ λείψανα, καὶ τὰ μέχρι τοῦ νῦν δι' αὐτῶν λάματτα τε καὶ θαύματα τὸ θεῖον τοῦτο Σύμβολον ἐπιμαρτυροῦσι, δι' οὗ καὶ τὴν εἰρήνην ἡ Ἐκκλησία ἐκέκτητο, καὶ τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ἡνωμένα ἀλλήλοις ἦσαν, καὶ Χριστὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν ὡς κεφαλὴ ἦν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ ἡνωμένος· καθόλου καὶ εὐφραϊνόμενος ἐν αὐτοῖς. Τὸ δὲ φιλοκρωτεύειν, καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑπεραίρεσθαι καὶ ὑπερφρονεῖν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὴν καθέδραν τοῦ Πέτρου, ἀλλ' ἐπὶ τῶν νεφελῶν καὶ ὑπεράνω δοκεῖν καθίεσθαι, καὶ ἡ ἰσοθεῖα, ὡς καὶ τὸ ἀποθνήσκειν τοῖς ἀνθρώποις πρότερον, καὶ νῦν τὸ ἀποθνήσκειν πολλοὺς πολλῶν χαλεπώτερον ὀπειράσατο· καὶ τὸ κινδυνεύειν κταπεσεῖν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ Χριστοῦ διασπασθῆναι τὰ μέλη, καὶ ἐχθρὰν τεθεῖναι ἀναμέσον τῶν τῆς εἰρήνης υἱῶν, οὗς ἐν ἀγάπῃ θεοῦ ἡ ἀγάπη συνήγαγε, μὴ φεισάμενος τοῦ ἀγαπητοῦ, βαθαί τῆς δαιμονικῆς ἐπηρείας! καὶ σολογισμοὶ ἐπὶ τούτοις τῶν ἀθείων Ἑλλήνων, οἱ τὴν πολυθεῖαν πάλαι ἢ μᾶλλον ἀθεῖαν εἰπεῖν συκροτήσαντες, καὶ διαβολαὶ βητῶν γραφικῶν, καὶ παρερμη-

PATROL. GR. CLV.

A vum quidem Leonem papam adjuvantem habens vicemque ejus præstantes, Dioscorum vero Alexandrinum et Eutychem presbyterum eorumque assclas subvertens.

CAPUT XXVIII.

De synodo quinta.

At quintum concilium ad quod centum et septuaginta Patres sancti convenerunt, cui præfuit Agapetus papa in civitate Constantini, contra Origenem, Didymum et Evagrium, viros malitia veteres. necnon resurrectionis mortuorum causa plurimumque aliorum capitum similia de sancto Symbolo statuit ac concilia prius convocata.

CAPUT XXIX.

De synodo sexta et septima.

Sextum concilium, cui centum et sexaginta quinque Patres, et septimum, cui trecenti et sexaginta adfuerunt, illud quidem novæ Romæ a Constantino ædificatæ adversus Honorium veteris Romæ episcopum atque Sergium et Pyrrhum Constantinopolitanum cæterosque alios Monotheletas, hoc vero iterum Nicææ adversus impios imaginum eversores convocatum fuit, palam multo studio ea quæ ad divinum Symbolum spectant declaraverunt. Sextum quidem primi et secundi concilii Symbolum firmavit, et ne quid adderetur prohibuit. Septimum autem unum primi secundique concilii Symbolum habens quod in ecclesia prædicamus, hoc suis scripsit litteris, eique audentes quidquam addere vel ab eo detrudere sacerdotes quidem et clericos a dignitate dejecit, laicos vero anathemati subiecit. Itaque augustum illud Symbolum undique fuit conclamatum et a Patribus obsegnatum, necnon ab eisdem prædicatum atque miraculis eorum et verbis scriptisque ac morte firmatum. Istud enim, sicut diximus, et baptizati in ecclesia confessi sunt, et sacerdotio initiati prædicaverunt, et morientes ut viaticum habuerunt, Deoquo ultimum munus obtulerunt; quorum reliquæ et sanationes atque miracula per eas impleta divinum illud Symbolum testantur, quo pacem Ecclesia consecuta est, et membra Christi sibi invicem conjuncta sunt, Christusque pax nostra factus est; nam arcte ut caput membris suis adunatus in ipsis delectabatur. Primum autem amare, fratribus superbia et contumacia insultare, nequaquam super cathedram Petri, sed super nubes vel etiam sublimius considerare videri, Deo sese assimilare, perinde ac olim mortem in mundum induxerunt, ita et nunc multos morte multo graviore affecit; inde Ecclesia exitio periclitata est, Christi membra dilacerata sunt, inimicitia inducta est inter filios pacis quos in charitate Deus qui charitas est congregavit, suam effundens charitatem. Heu! quanta a dæmone pernicietis! et argumenta de hac materia Græcis atheis digna, qui multos olim deos seu potius nullum colebant, et Scripturæ vocum depravationes, et sermonum Patrum falsæ interpretationes, solummodo ut superbiam tuerentur! O homo, omnes uno animo

clamaverunt Patres, non semel tantum vel bis aut ter, sed et pluries, sicut nosti, quam agendi rationem testatus est Deus, tu autem divinum sancti Patris Verbum pravando frustraris, vi cogens ut non de illo capite bene, vero de alio prolatus fuerit, illudque aliena cogitatione adigis ut secundum tuam errantem opinionem cogitet et cogitetur! Ergo temetipsum seducis. Et si protuleris Cyrillum aut Basilium, vel vere magnum Athanasium et Augustinum, et Ambrosium, ego etiam tibi ipse ante te profero, vel etiam multo plures, quoniam in ipsis ego potius confidenter gloriabor, et argumenta tua Græcis digna quibus gloriaris ex mente repudio; ego vero in honorem causæ meæ alios adhuc qui ante dictos Patres vixerunt proponam, nempe Dionysium, et cum ipso Jerotheum, necnon signorum opificem Gregorium, Justinum philosophum et martyrem, ejusque antecessores et coetaneos, insuper Gregorium et Gregorium, Joannem ore aureum, Maximum et Joannem philosophos, universamque cum ipsis Patrum chorum. Tu quidem stabis contentione disputans et argumentis insolens; ego autem dicam te Scripturas et Patres falsa explicatione corrumpere et aspernari, Græcorumque non Patrum esse discipulum. Attamen, si vellem, ego quoque habeo argumenta tuis præstantia quibus deficiantur sophisticæ tuæ rattunculae, illa autem rejicio, et demonstrationes ex Patribus eorumque sermonibus componam. Tu quidem Aristotelem et Platonem vel etiam quemdam ex novis tuis doctoribus repones; sed ego tibi piscatores opponam eorumque prædicationis sinceritatem, et veram sapientiam quam tu stultitiam judicas, vel etiam simpliciter pietatis mysterium quod Paulus magnum esse recte prædicat, et sapientiam tuam stultam faciam, et dicam: « Deum nemo vidit unquam; mane in eis quæ didicisti et considera, sciens a quo didicisti; stultas quæstiones evita; præcipio tibi coram Christo Jesu, serva bonam confessionem; et fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est; si quis evangelizaverit vobis præter id quod accepistis, anathema sit. » Et tu quidem ita reverteris vacuus, ego vero gloriabor in gloria Patrum meorum, non enim evacuata fuit crux Christi, etsi ejus prædicatione quibusdam stultitia videatur. Unde accepimus quod accepimus? A Spiritu. Et quicumque Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei, quarum sententiarum fines protrahere non oportet. Vide igitur ne stultus fias filius, qui natus es ex Patribus qui te in Spiritu genuerunt, neque videaris generatio prava atque perversa eorum qui minime quæ Domini sunt, sed quæ sua sunt quærunt, qui non in ædificationem, sed in destructionem ambulat. Sed quid tibi vult multa hæc contentio? Deum noscere? Nosce sicut didicisti. Eum sicuti est cognoscere? Sed nunquam istud discere poteris; est enim incomprehensibilis, et non tibi tantum, sed et angelis, quod tibi ostendit doctor lingua aureus; si istum eique simi-

ναίαι πατρικῶν λόγων, ἵνα μόνον τὸ τῆς ὑπερηφάνιας ἐπεκδικήσωσιν. Ἄνθρωπε, πάντες ὁμοῦ συνήφωνησαν οἱ Πατέρες, καὶ οὐ μίαν ἢ δις μόνον ἢ τρίς, ἀλλὰ καὶ ἐπάξις, ὡς οἶσθα. Καὶ τὸ παρ' αὐτῶν Θεὸς μεμαρτύρηκε. Σὺ δὲ κλέπτεις ῥητόν τι θεῶν κακουργῶν ἀγίου Πατρὸς, ἀναγκαιῶς ὑπὲρ ἑτέρου ζητήματος, καὶ οὐχ ὑπὲρ τούτου αὐτῶ ῥηθέντος. καὶ καθ' ἑτέραν ἔννοιαν, καὶ τοῦτο βιάζῃ νοεῖν καὶ νοεῖσθαι κατὰ τὴν πεκλανημένην δόξαν τὴν σὴν; Φρεναπατῆς οὖν ἑαυτόν. Καὶ εἰ προφέρεις Κύριλλον ἢ Βασίλειον, ἢ Ἀθανάσιον τὸν ἀληθῶς μέγαν, καὶ Ἀγούστίνον τε καὶ Ἀμβρόσιον· καὶ αὐτὸς σοὶ γὰρ τούτους πρὸ σοῦ προφέρω, καὶ ἐτι τοὺς πλείονας, ἐπει καὶ ἐπὶ τούτοις μᾶλλον θαρρῶν ἐγὼ καυχῶμαι. Καὶ τὰ Ἑλληνικά σου σοφίσματα οἷς αὐτὸς ἐγχαυχῆ, ἀποστρέφομαι ἐκ ψυχῆς. Προσθήσω δὲ ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τοὺς πρὸ τῶν εἰρημένων ἄλλους ἁγίους, Διονυσίου φημί, καὶ Ἰερθεον σὺν αὐτῷ, καὶ τὸν θαυματουργὸν Πατέρα Γρηγόριον, καὶ τὸν φιλόσοφον Ἰουστίνον καὶ μάρτυρά, καὶ τοὺς πρὸ τούτου καὶ σὺν τούτῳ· ἐτι τε Γρηγόριον καὶ Γρηγόριον, Ἰωάννην τε τὸν χρυσοῦν, καὶ Μάξιμον καὶ Ἰωάννην τοὺς φιλοσόφους, καὶ σὺν αὐτοῖς πάντα τὸν τῶν Πατέρων χορὸν. Καὶ σὺ μὲν στήσῃ φιλονεικῶν, καὶ συλλογισμοῖς φρουαττόμενος· ἐγὼ γὰρ ὡς παρεμηνεύεις καὶ διαβάλλεις ἐρῶ τὰς Γραφὰς καὶ τοῦ Πατρός, καὶ ὡς τῶν Ἑλλήνων καὶ οὐ τῶν Πατέρων μαθητῆς εἶ. Καίτοι γε εἰ βουλομένην, καὶ συλλογισμοὺς ὑπὲρ τοῦς σοῦς· κατὰ τῶν σῶν λογισμῶν τῶν σοφιστικῶν κέκτημαι. Ἄπορρίπτω δὲ τούτους, ὡς μὴ διὰ τῆς θύρας εἰσέλθοντες, καὶ τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν Πατέρων καὶ τῶν ἐκείνων σοὶ λόγων ποιήσομαι. Καὶ σὺ μὲν ἀντιφῆσεις τὰ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος, ἐτι δὲ καὶ τῶν νέων σου διδασκάλων· ἐγὼ δὲ σοὶ τοὺς ἀλλεῖς ἀντιθήσω, καὶ τὸ ἀπλοῦν αὐτῶν τοῦ κρυψύματος, καὶ τὴν ἁπλοῦς σοφίαν, δοκοῦσιν δὲ σοὶ μωρίαν. Καὶ ἐτι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον ἐν ἀπλότητι, ὅπερ ὁ Παῦλος μέγα εἶναι ὁμολογουμένως μαρτυρεῖ. Καὶ τὴν σοφίαν σου μωρανῶ. Καὶ, « Τὸν Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, » προσθήσω. Καὶ, « Μὴ ἐν οἷς ἑμαθες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τὸν Θεὸν ἑμαθες. » Καὶ τὸ, « Τὰς μωρὰς ζητήσεις παραιτοῦ. » Καὶ παραγγέλλω σοὶ ἐνώπιον Ἰησοῦ Χριστοῦ, φύλαξον τὴν καλὴν ὁμολογίαν. Καὶ θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον. Καὶ εἰ τις εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρὰ τὸ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ οὕτω σὺ μὲν ἀπελεύση κενός, ἐγὼ δὲ δοξασθήσομαι ἐν τῇ τῶν Πατέρων μου δόξῃ. Οὐ γὰρ μὴ κενωθῆ ποτε ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, εἰ καὶ μωρία εἴδει τὸ κήρυγμα. Πόθεν δὲ παρελάβομεν ὁ παρελάβομεν; Ἀπὸ τῶν τοῦ Πνεύματος. Καὶ, « Ὅσοι Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. » Καὶ οὐ δεῖ μεταίρειν τούτων τὰ ὄρια. Ὅρα τὸν μὴ μωμητὸν γένον, κατὰ τῶν γεννητότων ἐν Πνεύματι γηγόνος, καὶ γενὰ σχολιά καὶ διστραμμένη ὄφθῃ, καὶ τῶν μὴ ζητούντων τὰ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν, καὶ τῶν οὐκ εἰς οἰκοδομίαν περιπατούντων, ἀλλ' εἰς καθάρσειν. Ἄλλὰ τί σοὶ βούλεται τὸ πολὺ τῆς φιλονεικίας; Θεὸν εἶδέναι;

Γνωθὶ ὡς ἱμαίος. Ἄλλ' ὡς ἔστιν; Οὐ μὴ δυνήθῃς **A** μαθεῖν. Καὶ γὰρ ἀκατάληκτος· καὶ οὐ σοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγγέλοις. Καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν περὶ τούτου διδάσκει σε, εἰ γε καὶ μέλει σοὶ τούτου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ, καὶ μὴ καὶ ὑπὲρ τούτους δοκαίς παρὰ σεαυτῷ φρονεῖν. Ἄλλὰ τίς Θεοῦ οἶδε φύσιν, ἢ ἐξηγόρασε; Πείσθητι λοιπὸν τοῖς τοῦ Θεοῦ φίλοις, οἷς αὐτὸς ἐπαράθη ὅσον δυνατὸν ἦν, ὡς καὶ Μωυσῆϊ πρότερον, οἷς ἀπεκαλύφθη, ὡς καὶ τῷ Πέτρῳ, οἷς ἐμφανῆς γέγονεν, ὡς τῷ Παύλῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις Παύλῳ. Καὶ πείσθητι τούτῳ τῷ Παύλῳ ὡς εἰς οὐρανοῦς ἀνελθόντι ὑπὲρ σὲ (θαυρῶ λέγειν), καὶ τῶν ἀποβήτων ἀκούσαντι κρείττον σου καὶ κηρύσσοντι, « Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν **67** καὶ ὁπαίκετε. » Ἠγούμενος δὲ τῶν ψυχῶν ἡμῶν οὗτός τε καὶ οἱ τῆς εὐσεβείας Πατέρες, οἱ ὁμοῦ πάντες τὸ τῆς **B** πίστεως ἐξέθεντο Σύμβολον, καὶ οἱ τοῦτο καθωμολόγουν, καὶ οἱ ὁμοῦ ἐπεσφράγιζον. Εἰ δ' οὖν, αὐτῶν παρακούων, καὶ αὐτοὺς ἀθετῶν, Χριστὸν ἀθετεῖς, ὁ Χριστὸς ἔφη, Χριστοῦ παρακούεις, καὶ τῶν Πενταπολιτῶν ἐκείσε χεῖρον κατακριθήσῃ. Ἀνεκτότερον γὰρ ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις, φησὶν, ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ τοῖς μὴ δεξαμένοις τὸ κήρυγμα. Κήρυγμα δὲ Χριστοῦ, ὡς τὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων. Καὶ εἰ ὁ σκανδαλλίζων ἐνὰ τῶν μικρῶν ἀδελφῶν, ἔνοχος κατακριμάτος; τηλικούτου, ὁ τοσοῦτος σκανδαλλίζων καὶ διασπῶν ὅπου; Γίνονται δὲ ταπεινωθέντα σε τῇ μιμῆσει τοῦ εἰρηνικοῦ τε καὶ πράου **C** ἐκανελεῖν καὶ ἐνωθῆναι τοῖς κατὰ Θεὸν ἀδελφοῖς, καὶ ἐν γενέσθαι μετὰ Χριστοῦ καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ θεραπόντων, ἡμῶν δὲ Πατέρων, τῇ παρ' ἐκείνων ἐκτεθῆν, ὡς ἐξέθεντο, ἀνομολογήσαντα Σύμβολον ὀρθοδόξως, ἵνα καὶ ὧδε κάκει ἐν ὧμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὡς ὁ Χριστὸς ἠύξατο.

Κληρικός. Χάρις τῷ Θεῷ, δέσποτα. Ἰκανῶς γὰρ τὰ περὶ τῆς Λατινικῆς καινοτομίας ἐμάθομεν, καὶ ὡς οὐ κατὰ πίστιν αὐτῇ σφάλεται μόνον, ἐπεὶ κατὰ τοῦ ἱεροῦ κινεῖται Συμβόλου τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν τε καὶ παραδόσεων τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας. Λοιπὸν προσεκτεῖον ἔσται ἡμῖν τὴ περὶ τῆς κοινωνίας αὐτῶν, καὶ τὸ περὶ τῆς λεγομένης ἐνώσεως δέον καλῶς ἐξετάσαι.

Ἀρχιερεὺς. Δέον, ἀδελφε, ἐπεὶ οὐδ' ἀπλῶς τοῖς περὶ ἡμῶν ἡ διάστασις γέγονεν. Οἷσας γὰρ, ὡς καὶ ὁ τῆς ἐνώσεως ὁλοῖ Τόμος, ὅπως χάριν δευτέρου καὶ τρίτου γάμου, ἔτι δὲ καὶ τετάρτου, οἷον σχίσμα γεγένηται καὶ ἐπὶ πολλοῖς, ὡς μανθίνομεν, ἔσται, καὶ περὶ ζητημάτων δὲ τινῶν ἄλλων μικρῶν δοκούντων **D** πολλὸς ζήλος ἐγεγόνει τινῶν. Εἰ δ' οὖν περὶ τῆς κατὰ τὴν πολιτείαν τῶν εὐσεβῶν ἡμῶν εὐταξίας πολλὸς ὁ λόγος πολλάκις γέγονεν, ὅτι καὶ βίος παρ' ἡμῖν ὡς καὶ ἡ πίστις κηρύττεται, πολλῶν δὲ μάλλον ἔσται περὶ τῆς πίστεως.

Κληρικός. Οὕτως ἡ ἀλήθεια ἔχει, Πάτερ. Πλὴν ἐτι διέμαθα, διδάξον ἡμᾶς εἰ ἀνεφύη καὶ ἄλλο τι κατὰ τῆς ὀρθοδόξου ζιζάνιον πίστεως μετὰ τοῦτο δὴ τὸ Λατίνων.

les in numero putaveris, noli saltem in mente tua cogitare te illis majora cognoscere. Sed quis naturam Dei vidit vel patefecit? Cæterum crede amicis Dei quibus ipse quantum fieri poterat apparuit, ut prius Moysi, quibus revelatus est, ut Petro, quibus manifestus factus est, ut Paulo et Paulo similibus; crede huic Paulo qui licet in cælum altius quam tu (confidenter dico) ascenderit, et ineffabilia magis quam tu audiverit: « Obedite, inquit, præpositis vestris et subijacete eis. » Præpositus animarum nostrarum ille est omnesque pietatis Patres, qui omnes simul fidei Symbolum constituerunt, qui illud confessi sunt, qui illud simul obsignaverunt. Igitur si istos aspernans, istosque rejiciens, Christum aspernaris, ut ait Christus, Christumque rejicis, pejus Pentapolitanis iudicium habebis; nam tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum, inquit, in die iudicii quam eis qui non receperunt prædicationem, nempe prædicationem Christi, cum ab Apostolis et Patribus facta fuerit. Et si quis scandalizaverit unum ex pusillis fratribus reus erit tantæ damnationis, quantæ qui tot scandalizaverit et in prava distraxerit. Utinam temetipsum humilians ad exemplum pacifici mansuetique Salvatoris, redux convenias ad eos qui secundum Deum fratres sunt, et unum fias cum Christo et illis Christique famulis Patribus nostris, definitum ab eis quale declaraverunt Symbolum recta fide confessus, ut hic et illic unum simus in Christo Jesu, prout deprecatus est Christus.

Clericus. Deo gratias, domine. Nam satis ea quæ a Latinis novata sunt didicimus, et novimus eos non solummodo secundum fidem nutare, cum sacrum fidei Symbolum violaverint, sed etiam ferme secundum omnes sanctæ Ecclesiæ consuetudines et traditiones. Superest ut de eorum communionem instruamur, et diligenter oportet de dicta adunatione inquirere.

Pontifex. Hoc sane, frater, est necessarium, cum non semel prioribus nostris facta sit disjunctio; scis enim, prout aperit liber unionis, quoniam occasione secundi et tertii vel etiam quarti conjugii quoddam schisma per multos, ut discimus, annos ortum est, et circa alias quasdam quæstiones quæ leves videntur, nonnulli magnum exprospere studium. Igitur si propter disciplinam piæque conversationem nostram multa pluries data est opera, quoniam agendi regula sicut et credendi apud nos prædicatur, quanto magis de fide curandum est.

Clericus. Ita, Pater, sese habet veritas. Sed adhuc deprecamur, doce nos an post zizaniam a Latinis seminatam alia etiam contra sinceram sanctamque fidem creverit.

CAPUT XXX.

A

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Contra Barlaamum et Acindynum horumque similes divinam sacrosanctæ Trinitatis gratiam impie reprobantes.)

Pontifex. Etiam, frater, variæ ortæ sunt hæreses quæ velut mali carbones rore divinæ gratiæ fuerunt extinctæ. Ultimum vero incendium idololatriæ Næuchodonosor fornace damnosius ab impiis Barlaam et Acindyno fuit confutatum, qui, dum more Græcorum (1) opinarentur, eorum errores exsuscitaverunt, et falsam sapientiam, quam melius stultitiam appellaveris, renovaverunt.

Clericus. De hac hæresi, domine, disserentem libenter audiemus. Quenam sit et quomodo inceperit discere desideramus.

Pontifex. Quenam sit et quomodo inceperit, nos quidem dicere non oportet; sacra vero annalium monumenta qui legere voluerit quæ orthodoxa Christi erexit Ecclesia, omnia prorsus agnoscet, primum quidem illa quæ contra impium illum Barlaam Calabrum statuta sunt; deinde vero quæ contra periclitatum in eadem ac Barlaam materia valdeque periculosum Acindynum; tertio autem quæ contra tertium et pluries (quoniam pluries per eum aliosque similes varios hæresiarchas tumultus passa est Ecclesia Christi), pluries, inquam, nimisque secundum animam emortuum necnon impietatis pondere gravique somno oppressum Gregoriam apparatus sunt; hic noscet quam diversa, quam dolosa, quam simul impia et damnosa fuerit hæresis ista, quis fuerit (ejus) machinator, quinam ex ea creverint rami non steriles tantum terramque pietatis exinanientes, sed et spinosi nimisque asperi necnon molesti et Ecclesiæ plantationem dilacerantes.

CAPUT XXXI.

De S. Gregorio Thessalonicensi Thaumaturgo.

Qui tamen voluerit rem planius cognoscere, melius discet ex scriptis illius qui velut sol alius in terra in illo tempore ortus est, capax qui verbo et exemplo obscuram impietatis noctem fugaret. Iste est Gregorius sapientissimus qui postea Thessalonicæ præfuit Ecclesiæ, lumen magnum in lucenti candelabro positum, lux pietatis magna sem ante pontificatum conspicua. Qui a juventute Deo adhærens, patria quidem urbe regina relicta, relictis etiam genere, et institutione, et sapientia aulaque imperatoria, Deum quærens in eremo, primum quidem genus Deo devovens, obedientia autem vitæque integritate ad contemplationis apicem pertingens et intercessu purissimæ Deiparæ quam in multa dilectione habebat et ab ea quam ut se illuminaret precabatur collustratus, acceptis inde futuri sæculi pignioribus vi istius illuminationis, modo quidem quasi beatum hoc munus tentaret eximie disputabat, modo autem ad alia conversus una cum angelis in quorum societatem veniebat lumen

(1) Id est gentiliū.

Κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου, καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς, τῆς ἄγίας Τριάδος τὴν θείαν χάριν δυσσεβῶς ἀθετούντων.

Ἀρχιερεὺς. Ναί, ἀδελφί, καὶ διάφορα, περὶ ὧν οὐ χρὴ λέγειν, κατασεσθέντων ὡς πονηρῶν ἀνθρώπων τῷ τοῦ Θεοῦ τῆς χάριτος ὑπέφ. Τελευταία δὲ τις πυρκαϊά, καὶ τῆς εἰδωλικῆς ἐκείνης τοῦ Ναβουχοδονύσορ καμίνου χαλεπωτέρα, ἢ τοῦ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου δυσσεβείας. ἴδω ἑλληνόφρω ὄψα, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἀναρριπίζουσα, καὶ τὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀσέφου σοφίας, μωρίας δὲ μᾶλλον εἶπαι, ὑπανάπτουσα.

Κληρικὸς. Ἦκουσαι ἡμῖν περὶ ταύτης, δέσποτα. Τίς δὲ αὕτη καὶ ὅπως ἤρξατο, ἐπιζητοῦμεν μάθειν.

Ἀρχιερεὺς. Τίς μὲν αὕτη, καὶ ὅθεν ἤρξατο, οὐ χρὴ λέγειν ἡμᾶς· τοῖς ἱεροῖς δὲ τόμοις ἐντυχῶν ὁ βουλόμενος, οὗς ἢ τοῦ Χριστοῦ ὁρθόδοξος ἀναστήλωσεν Ἐκκλησία, εἴσεται ἀκριβῶς πάντα, πρότερον μὲν τῷ ἐκτεθέντι κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς ἐκείνου Βαρλαάμ τοῦ Καλαβροῦ, δεύτερον δὲ τῷ κατὰ τοῦ κινδυνεύσαντος ἐν ὁμοίῳ τῷ Βαρλαάμ πολυκινδύνου Ἀκινδύνου· τρίτῳ δὲ γε κατὰ τοῦ τρίτου καὶ πολλάκι; (ἔπει καὶ πολλάκις παρ' αὐτοῦ τε καὶ διαφόρων ἄλλων αἰρετιζόντων ὁμοίως ἔσχε τὰ παραχὰς ἢ Ἐκκλησία Χριστοῦ), φημί δὲ τοῦ λίαν νεανικωμένου τὴν ψυχὴν καὶ κάρῳ δυσσεβείας καὶ ὑπὲρ βαρεῖ κατεχομένου Γρηγορίου συντεθέντι. Καὶ γνώσεται ὅλον τὸ τῆς αἰρέσεως ταύτης ποικίλον τε καὶ δολερὸν, καὶ ἅμα τὸ ἄθεον καὶ ἐπιθλαστὸν, καὶ τίς ὁ ταύτης προσατήτης, καὶ τίνες οἱ ἐξ ἐκείνου φείντες, οὐκ ἀκαρποὶ μόνον καὶ καταργούντες τὴν γῆν τῆς εὐσεβείας βλαστοί, ἀλλὰ καὶ ἀκανθώδεις καὶ λίαν τραχεῖς, παραλυποῦντες καὶ διασπῶντες τὰ τῆς Ἐκκλησίας γεννήματα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου Θεσσαλονικῆς τοῦ Θαυματουργοῦ.

Ὁ δὲ γε ἀκριβέστερον βουλόμενος ἐκμαθεῖν γνώσεται μᾶλλον ἀφ' ὧν ἐκείνος συνεγράψατο, ὅς ὅστις ἄλλος τις ἤλιος τῆ εἰκουμένη ἀνέτειλε τῷ τότε καιρῷ ἱκανὸς ἀποσοῆσαι λόγῳ τε καὶ τῷ βίῳ πᾶσαν σκοτόμαιναν ἀθείας. Γρηγόριος οὗτος ἦν ὁ σοφώτατος, ὁ τῆς Θεσσαλονικέων ὑπερόνος προστάς Ἐκκλησίας, καὶ φῶς μέγα ἐπὶ λαμπρὰν λυχνίαν τεθείς, μέγας τε φωστὴρ εὐσεβείας καὶ πρὸ τῆς ἀρχιερωσύνης; ζειχθεῖς. Ὁς ἀνατεθείς ἀπὸ νεότητος τῷ Θεῷ, καὶ τὴν πατρίδα μὲν καταλείψας τὴν βσιλεύουσαν, γένος τε καὶ ἀναγωγῆν, καὶ σοφίαν καὶ βασιλικὰς αὐλὰς, ἐν ἐρήμοις τε ζητήσας τὸν Κύριον, καὶ τὸ γένος μὲν πρότερον ἀφιέρωσα; Θεῷ, δι' ὑποταγῆς δὲ καὶ καθάρσεως βίου πρὸς θεωρίας ὕψος ἐληλακῶς, καὶ μεσιτεῖα τῆς Πανάγνου καὶ Θεομήτορος πρὸς ἡν τὸν πολὺν ἔσχε πόθον, καὶ παρ' ἧς ἐξήτει φωτισθῆναι καταυγασθεῖς, καὶ τοὺς ἀρβανῶνας τοῦ μέλλοντος αἰῶνος; ἐντέθηθεν ἀπολαβῶν, ὑπερ' οὗ δὴ φωτισμοῦ, καὶ ἐνταῦθα μὲν ὅς πεῖραν ἔχων τοῦ μακαρίου ἐκείνου πάθους, λαμπρῶς ἠγωνίσσατο, ἐκείσε δὲ μετα-

σας, καθαρώτερον μετέχει σὺν τοῖς ἀγγέλοις τῆς ἀθανάτου κοινωνῶν αὐτοῖς καὶ μὴ παυμένης φωτοχυσίας. Οὗτος οὖν, ἀξίως αὐτοῦ τῆς θεωρίας τε καὶ λαμπρότητος καὶ ἔγνω καὶ συνεγράφατο· καὶ ἐκ τῶν αὐτῶ καλῶς λίαν πεπονημένων γινώσεται πᾶς ὁ ζητῶν. Ἐτι δὲ καὶ παρὰ τῶν συμπονησάντων αὐτῶ κλείστων μὲν καὶ ἄλλων, ἐξαίρετως δὲ τοῦ πεφιλημένου Θεῶ Φιλοθέου, τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως φημι λαμπροῦ πατριάρχου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν σφωτάτου Νεῖλου, τῆς αὐτῆς αὐτῶ ἀρχιερατευσαντος Ἐκκλησίας. Καὶ ἔτι ἐτέρου Νεῖλου θειοτάτου ἀνδρός, τοῦ τῆς Θεσσαλονικῶν τὴν προεδρίαν μὲν εἰληφότος, μὴ πρός αὐτὴν δὲ φθάσαντος ἰλθεῖν, κατὰ δὲ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας λαμπρὰ καὶ ἀληθῆ λίαν καὶ ἰσχυρὰ συγγραψάμενου, καὶ κατὰ τῆς δυστήνου ταυτησὶ τοῦ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου αἰρέσεως. Ὡν δὲ Πατέρων αἱ θειοτάται συγγραφαί, καὶ ἔτι τοῦ μακαρίτου ἐκείνου Καθάσσιτα, τοῦ τὴν καλὴν νίκην ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ἀγνόητι βίῳ συστησάμενου, Νικολάου κατὰ τὴν κλήσιν, καὶ Θεοφάνους δὲ τοῦ Νικαίας· ἄλλου σοφοῦ καὶ ὁμολογητοῦ νέου, καὶ Ἰσιδώρου Θεσσαλονικῆς, οὐδὲν ἀπολειπομένου τοῦ σοφοῦ τὰ θεῖα Πηλουσιώτου ἐκείνου καὶ ὁμωνύμου, τὰ περὶ τῆς εἰρημένης αἰρέσεως ἀκριθῶς παριστώσιν. Ἐκ τῶν σοῦτοις τοίνυν πεπονημένων ἔσται καταμαθεῖν ἃ ζητεῖ, πίπτει ἐὰ τούτων ἀνεγνωκῶς, καὶ τῆς Βαρλααμίτιδος αἰρέσεως ἐπιγινώσεται τὸ ἄληθριν, τῆς πολυκινδύνου τε ληρωδίας καὶ κινδυνώδους βιασφημίας τοῦ Ἀκινδύνου τὸ βλαβερόν. Ὁ μὲν γὰρ Βαρλαάμ, ὡς ἐν ὀλίγῳ φάναι, πλάναις Ἑλληνικαῖς κατεγόμενος, καὶ μηδὲν περαιτέρω εἶναι τῶν ἐν αἰσθήσει οἰόμενος, φωτισμὸν μὲν Θεοῦ καὶ γνῶσιν μόνην καὶ σοφίαν ἤγειτο ὁ ἄθλιος τὴν περὶ τὰ ὁρώμενα καὶ ποιήματα κατανόησιν. Καὶ τὸ εἰδῆναι τοὺς δρόμους ἡλίου τε καὶ σελήνης καὶ σχηματισμοῦ καὶ δυνάμεις, ἃς ἡ τῶν ἔξω σοφῶν μωρὰ διδάσκει περιεργία, γνῶσιν καὶ φωτισμὸν ἤγειτο καὶ ἔλεγε. Καὶ ἀριθμῶν δὲ ἐὰς ἀναλογίας, καὶ γεωμετρίας τὸ πολυσχημὸν καὶ ποικίλον, καὶ μουσικῆς τὴν ἁρμονίαν καὶ φθόγγους, καὶ τὴν σοφιστικὴν ἀλογίαν, ἣν δὴ καὶ λογικὴν ψευδονύμως καλοῦσιν Ἕλληνας, γνῶσιν θεῖαν καὶ φωτισμὸν δυσσεβῶς κατωνόμαζε· καὶ ἐν μὴ εἰδῆτα τὴν τῶν τοιοῦτων μύθῃσιν, μηδὲ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἔξωθεν μαθημάτων, ἄλογον ἐκάλεε καὶ σκοτεινὸν· ἐξαίρετως δὲ τὴν περὶ τὰ ἄστρα κίνησιν τὴν ἀνόητον περιεργίαν καὶ κατανόησιν, ἃ καὶ θεολογίαν φασὶν οἱ τὰ κρίματα θεοποιούμενοι Ἕλληνας, καὶ τῆς κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὴν τιμὴν ἀποπέμμετες. Ἐν τούτοις οὖν ἔλεγεν ἐκείνος ὁ λίαν ἄσοφος τὴν τε θεολογίαν εἶναι καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν κατάληψιν αὐτῶν ἐντευξίν εἶναι Θεοῦ καὶ ὅπως φωτισμὸν, ὁ σκοτισμὸς καὶ κτίσμα ὧν ἔκουσῶς πονηρόν. Καὶ θεωρίαν ἀληθεστάτην ὀνόμαζε τὴν καὶ δυνατὴν τῶ βουλομένῳ σκέψασθαι, καὶ ἀκαθαρτοτάτῳ τῶν ἀνθρώπων νοῦ. Ὁς δὲ νοῦς ἀνθρώπινος καὶ τιμιώτερος ὁρᾶται, καὶ ὕψιλότερος τῆς τούτων κινήσεως, ὡς ταῦτα κατελιθῶς, καὶ δυνάμενος θεωρεῖν· μᾶλλον δὲ κύριος καὶ θαυρὸς τῆς ὁρωμένης κτίσεως γεγονῶς. Ἐπει καὶ δι' αὐτὸν ἡ

immortale et nunquam deficiens participabat. Hic ergo digne pro sua contemplatione et illustratione pereruditus scripsit, cujus operibus admodum perspicuis omnis qui quaerit cognoscet, necnon ex multis aliis qui cum eo laboraverunt, praesertim vero ex operibus Philothei Deo dilecti, clarissimi scilicet Constantinopolis patriarchae, Nili post eum sapientissimi qui eandem pontifex rexit Ecclesiam, alterius quoque Nili qui Thessalonicensium primatiam accepit quam tamen declinare tentavit, qui contra Latinorum novitates exitiis nimisque vera et vehementia conscripsit, atque adversus exitiosam istam Barlaam et Acindyni haeresim, quorum Patrum beatique etiam illius Cabassila Nicolai nomine qui bonam victoriam pietate sua vitaeque munditia retulit, et Theophanis alius Nicææ philosophi novique confessoris, atque Thessalonicensis Isidori qui doctrina theologica nequaquam sapienti suo Pelusiotæ homonymo cedebat, quorum, inquam, scripta divinissima dictæ hæreseos gesta prorsus referunt. Igitur ex operibus istorum discenda sunt quæ sciscitatur vir studiosus, quibus confidenter perlectis et quam exitiosa fuerit Barlaam hæresis, quamque damnosæ Acindyni periculosissimæ ineptiæ plenæque discriminis blasphemæ agnosceret. Etenim Barlaam quidem, ut paucis expediam, erroribus Græcorum imbutus, et æstimans nihil esse præter ea quæ sub sensus cadunt, ducebat ille nequam solam Dei illuminationem et scientiam atque sapientiam circa ea quæ facta sunt et conspiciuntur versari; insuper scire cursum solis et lunæ formas atque affectiones quas fatua docet sapientium profanorum observatio, scientiam et illuminationem ille ducebat ac dicebat; necnon numerorum convenientias, variaque et multiformia geometriæ theoremata, musicæ harmoniam atque tonos, sophisticamque stultitiam quam falso logicæ vocabulo Græci appellant, divinam scientiam et illuminationem impie nominabat; virumque horum luita nescientem, neque profanarum notitiam habentem doctrinarum insanum vocabat et obsecratum, præcipue si ignoraret stolidam scientiam et doctrinam quæ circa motus astrorum versatur, quod theologiam scient Græci qui creaturas inter numina ascribunt, creaturæque honorem Creatori debitum attribuunt; in his igitur quæ diximus vir ille insipientis nimis theologiam et sapientiam ponebat; horumque comprehensionem donum esse Dei veramque illustrationem dicebat ille obsecratus homo Deique creatura libenter perversa, et veram contemplationem vocabat eam qua gaudere potest quicumque voluerit, mens etiam hominum immundissima, quæ mens humana pretiosior videtur et sideribus quæ moventur sublimior, cum ista comprehendat et intueri possit, imo cum homo dominus et speculator visibilis creationis factus fuerit, quoniam ejus gratia ipsa facta est creatio et propter eum corruptioni submissa, prout docet Paulus dicens: « Vani-

tati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe. » Stultus autem Barlaam mentem in disciplinis quæ ad artem pertinent rudem mentem irrationalem et tenebrosam vocabat ille nequissimus, nesciens homovanus quoniam ista quidem propter nos ut corpori provideatur presentique vitæ nostræ prosint facta sunt, alia vero sunt a Deo nobis præparata ante constitutionem, prout ipse olim dixit: « Venite, benedicti Patris mei, possidetis paratum vobis regnum a constitutione mundi. » Bonæ autem illius regni, ait Paulus, talia sunt ut nec oculus hæc viderit nec auris audiverit nec in cor hominis ascenderit quæ præparavit Deus diligentibus se. » Ille docet Dominus: « Cælum et terra transibunt; » prohibetque Paulus ne de his quæ videntur solliciti simus; nam quæ videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Et: « Cæli sicut liber complicabuntur; » dixitque Petrus: « Cæli quidem magno stridore transibunt, elementa vero calore solventur; terra autem et quæ in ipsa sunt opera exurentur. » At his omnibus dissolvendis, quales nos esse oportet? Profecto in sancta conversatione operibusque pietatis expectantes Domini nostri Jesu Christi adventum, de quo nos esse sollicitos oportet. Quænam enim utilitas ex contemplatione creaturarum? Quantum inde torpet anima! Quantum inde conteritur! nisi etiam inde crescat præsumptio, impiaque superbi tenebrarum spiritus opinio mentibus insanis inseratur. Quod non ipsæ faciunt creaturæ cum bonæ sint utpote a bono creaturæ conditæ, sed sollicita earum consideratio, quam contemplatum apostatam dicunt quidam (sublimiore enim contemplatione dignus non fuit ille ab initio gloriabundus et insolentissimus qui tamen summo angelorum ordini præerat), dum intueretur superbivisse, seque jactitasse thronum suum super nubes et astra positurum, similemque fore Altissimo, qui Altissimo non cognoscebat. Hunc meus omnis semper contemplari debet velut mentem æternam Patrem cum Verbo et Spiritu, et eum appetere, atque ad eum creaturarum factorem continua propensione tendere, et eum in silentio adorare quemadmodum angeli; Dei que opera quænam sint intuitus homo debet secundum angelos agere, nempe eum hymnis et laudibus celebrare. Ait enim: « Quando facta sunt astra, laudabant me voce magna omnes angeli mei hymnisque ornabant. » Videtur? humilitati sunt, et statim ad contemplationem et glorificationem Dei mentem erexerunt, quoniam ipse omnium Dominus; neque propter eum, sed propter nos, ut nostra regantur corpora visibilia condidit, invisibilia autem ut animis nostris proficiant. Quæ igitur utilitas si de his corruptibilibus solliciti simus quæ studentibus non prosunt, nisi quis illa solummodo inspicat ut Deo gratias et laudes tribuat, ut solent sancti, et David istud testatur in multis psalmis opera Dei prædicando. Ille autem immundus hæc omnino oblitus Græcorum ineptias

κτίσις αὕτη γαγενῆται, καὶ δι' αὐτὸν ὑπέκυψε τῆ φθορᾷ, καθά που καὶ Παῦλος περὶ τούτου φησὶ, « Τῆ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, » λέγων, « οὐχ ἑκούσα, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποτάξαντα ἐπ' ἰλιπίδι ». Ὁ δὲ γε ἀσύνητος Βαρλαάμ νοῦν τὴν μὴ περὶ τῶν μαθημάτων τῶν ἐντέχνων εἰδὸτα νοῦν ἄλογον ὁ δειλάιος ἀπεκάλεσε καὶ σκοτεινὸν, μὴ εἰδὼς ὁ μίταιος, ὡς ταῦτα μὲν δι' ἡμᾶς, καὶ ἵνα τὰ τοῦ σώματος διοικῆται, καὶ εἰς χρῆσιν ὡς τῆς παρούσης ἡμῶν ζωῆς, ἕτερα δ' εἰσι τὰ πρὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμασμένα ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς αὐτὸς ἐρεῖ τότε: « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Τὰ δὲ τῆς βασιλείας ἐκείνης ἀγαθὰ, φησὶ Παῦλος, τοιαῦτα, ὅτι: « Ὀφθαλμὸς ταῦτα οὐκ οἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν ». Καὶ ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, διδάσκει ὁ Κύριος. Καὶ οὐ δεῖ περὶ τῶν βλεπομένων ἡμᾶς, Παῦλός φησι, μεριμνῆν. Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. Καὶ ὁ οὐρανὸς εἰληθήσεται ὡς βιβλίον. Καὶ Πέτρος φησιν, « Οὐρανοὶ μὲν ροιζηθῶν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται: καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα κατακαήσεται. » Τούτων δὲ πάντων λυομένων ποταποὺς δεῖ εἶναι ἡμᾶς; Ἐν ἀγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις, ἀπεκδεχομένους τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, περὶ ἧς δὴ καὶ φροντίζει ἡμᾶς χρεῶν. Τί γὰρ τὸ θελὸς ἐκ τῆς τῶν κτισμάτων θεωρίας; ποία ἐκ τούτων ἀπάθεια; ποία ψυχῆς συντριβή; εἰ μὴ καὶ οἴσιν προστίθῃσι μᾶλλον, καὶ ταῖς τῶν ἀφρόνων ψυχαῖς τὴν τοῦ σκοτεινοῦ νοῦς καὶ ὑπερηφάνου ἀντίθεον γνώμην ἐπιτίθουσιν. Οὐ τὰ κτίσματα δὲ τοῦτο ποιεῖ, καλὰ γὰρ ὡς καὶ καλοῦ κτίσματα, ἀλλ' ἡ περιεργὸς θεωρία, ἣν καὶ θεωρήσαντα τὸν ἀποστάτην φασὶ τινες (οὐ γὰρ ὑψηλοτέρας ἤξειτο θεωρίας, ἀπ' ἀρχῆς ὧν ἀλαζῶν καὶ ὑπερφρονος, τῆς τελευταίας δὲ τῶν ἀγγέλων ὑπὴρχε τάξικος) ὑπερφρόνησαι ἐν τῷ ἰδεῖν, καὶ θεῖναι καυχήσασθαι ἐπὶ τῶν τῶν νεφελῶν καὶ τῶν ἀστρῶν τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ ὅμοιον εἶναι τῷ Ἰψίστῳ, μὴ εἰδὸτα τὸν Ἰψίστον. Ὅν δεῖ θεωρεῖν πάντα νοῦν ἀλλ' ὡς 50 Ἰναρχον ὄντα νοῦν τὸν Πατέρα οὖν τῷ Λόγῳ καὶ Πνεύματι, καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν ἔρσειν ἔχειν, καὶ πρὸς αὐτὸν δεῖ ἀνατείνεσθαι, τὸν ποιητὴν τῶν κτισμάτων, καὶ δοξάζειν ἀσιγήτως αὐτὸν ὡς οἱ ἄγγελοι, καὶ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ποιεῖν, θεωροῦντα τίνα τὸ τοῦ Θεοῦ κτίσματα, ὀμνεῖν αὐτὸν καὶ δοξολογεῖν. « Ὅτι » γὰρ, φησιν, « ἐγένετο ἀστρα, ἦνεσάν με φωνῇ μεγάλῃ πάντες ἄγγελοι μου καὶ ὑμνησαν. » Ὁρᾷς; Τεταπεινῶνται, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν καὶ δοξολογίαν εὐθύς τὸν νοῦν ἐστησαν: ὅτι καὶ αὐτοὶ πάντων παραγωγῆς, καὶ οὐ δι' αὐτὸν τὰ κτίσματα, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, ἵνα κυβερνηταὶ ἡμῶν τὰ σώματα. Τὰ δὲ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀκατανόητα. Τίς οὖν ἡ χρεῖα μεριμνῆν περὶ τῶν φθαρτῶν, καὶ μὴδὲν ὠφελούτων ἐν τῷ κατανοεῖν, εἰ μὴ τις κατανοήσῃ μικρὸν διὰ μόνην εὐχαριστίαν Θεοῦ καὶ δοξολογίαν, ὡς καὶ τοῖς ἁγίοις ἔθος ἐστὶ;

Και Δαβὶς τοῦτο μαρτυρεῖ, ἐν πολλοῖς τῶν φαλμῶν ἅ τὰ τοῦ Θεοῦ διηγοῦμενος. Ἄλλὰ τούτων μηδεὶς μνησθεὶς ἐκείνος ὁ μαρὸς. τὰς Ἑλληνικὰς φληναφίας καὶ τὰς τοῦ Πλάτωνος εἰσηγήσεις τε καὶ δόξας, καὶ ἅς καλοῦσιν ἐἰδίας, ἢ φωτισμὸν ἡγεῖτο καὶ γινώσκιν καὶ κάθαριν ὁ ἀκάθαρτος. Ἄ δὴ καὶ ἐλάτωνα τῆς ἀνθρωπίνης εἰσι διανοίας, ὅπ' αὐτῆς καταλαμβανόμενα· καὶ μεταρεῖται, καὶ ἐξετάσει διδόμενα ἐφευρίσκειται, καὶ μάλιστα τὰ περὶ τῆς τῶν ἀστέρων κινήσεως· καὶ οὐδὲν ἐκ τούτων ὅφελος τῷ ἀνθρώπῳ. Τί γὰρ παρὰ τὸ εἰδέναι τοῦ τὴν κίνησιν ἔχει ὁ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀστέρων; εἰ μὴ διὰ τινὰ χρεῖαν σαρκῆς ὡς ναυτικοὶ κέχρηται. Καὶ παχυτέρως οὗτοι τὰ τῶν ἀστέρων κατανοοῦσι κρειττότως πολλὰς καὶ τῶν λεπτοτέρων δοκούντων παρὰ σοφοῖς. Εἰ δὲ περὶ γενέσεως ὁ λόγος ἐκείνῳ, φεῦ τῆς ἀπάτης! ὡς κτισματολάτρης γὰρ καὶ ἀνέθεος. Ὁδὲ γὰρ τῆ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ τὴν ἡμῶν διοίκησιν ἀνατίθηναι, ἀλλὰ τῆ εἰμαρμένῃ καὶ τύχῃ καὶ τῷ αὐτομάτῳ κατὰ τὸν Ἐπίκουρον, ἢ ταῖς τῶν ἀστέρων δυνάμεσι, καὶ τοῦτο τὸ τέλος τῆς ἀθείας. Καὶ Πτολεμαῖος ἄλλος ὁ Βαβυλωνίαιος, τὰ θεῖα μὲν δῆθεν δεχόμενος λόγια ὡς ἐκείνος τὰ τῶν Ἑβραίων, ἃ καὶ ἐρμηνείας ἠξίωσε, τὴν αὐτοῦ δὲ Τετραβίβλον κατὰ τῆς προνοίας συνθεῖς, ὡς καὶ οὗτος τὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μὲν λέγων δέχεσθαι, καὶ κατὰ Λατίνων δὲ συγγραφομένου, τὸν Ἑλληνισμὸν δὲ εἰσάγων. Εἰ δὲ καὶ ἐ τοῦ Παύλου ἀντιθεῖη τις ἡμῖν, «Τὰ γὰρ ὀράματα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, » καὶ ἐ τοῦ Δαβὶδ, «Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ἢ ἄλλ' οὕτω τοῦτο νοεῖν, ὡς αὐτοὶ τοῦτο παραδεδώκασιν, εἰς τὸ εὐλογεῖν τὸν Κύριον καὶ ὁμνεῖν ἐκ τῶν ὄρωμένων αὐτῶν, καὶ ἐ εὐλόγει, » λέγειν, «ἢ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, » καὶ, «Ὅς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, » καὶ, «Ἐθαυμαστώθη ἡ γυνῶσίς σου ἐξ ἑμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς ἀτήν, » καὶ, «Ἐάν ἀνατῶ εἰ; τὸν οὐρανὸν, οὐ ἐκεί εἶ, ἐάν καταβῶ εἰς τὸν ἅδην, πάροι, » καὶ τὰ λοιπὰ. Ἄ λέγει τὴν πρόνοιαν κηρύττων αὐτοῦ Δαβὶδ, «Ὅς κατὰ τοὺς ἀλλεῖ; ἀποστόλους καὶ τοῦ ἀγραμμάτου κληθέντος κατὰ σάρκα Λόγου Πατρὸς φανεῖς, ἐν ἰσχυραῖς καυχᾶται, οὐκ ἐν σοφίᾳ. » Ὅτι οὐκ ἔγνω γραμματέας, ἢ φησὶ καὶ, «Ἀνέλαβέ με ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων τοῦ Πατρὸς μου. » Καὶ ὁ Παῦλος, «Οὐκ ἦλθον παρ' ὑπεροχῆν λόγου ἢ οὐφίας. Καὶ οὐκ ἐκρίνα τοῦ εἰδέναι τι ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ Τησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, » καὶ, «Ἐτι (φησὶν) ὅτι τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἐστὲ δεδουλωμένοι; » καὶ, «Τῆ ματαιότητι ἢ κτίσις ὑπετάγη, » καὶ, «Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, » καὶ, «Ἐμωράνθησαν, καὶ ἐλάτρευσάν τῃ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. » Ὅπως, ὡς οὐκ ὑπὲρ τούτων μελετᾷ ἡμᾶς χρῆ; «Τὰ ἄνω φρονεῖτε, » φησὶ, «τὰ ἄνω ζητεῖτε, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστός, » καὶ, «Ἐμῶν τὸ πάλτισμα ἐν οὐρανοῖ; ὑπάρχει. » Τίς ἄρα χρεῖα περὶ τῶν ἀλλοιωθησομένων ἡμῶ; Ἐμεριμνῶν τε καὶ μελετᾷν, καὶ μὴ περὶ τῶν αἰωνίων; Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τῆς δόξης τοῦ Βαρ-

Platonique doctrinas et opiniones quas vocant ideas illustrationem et scientiam atque puritatem impurus ducebat; quæ humanæ cogitationi inferiora sunt, cum ab ea comprehensa mensurentur, et observationi data reperiantur, præcipue quæ circa motus astrorum versantur, ex quibus nullum homini commodum, Quid enim prodest si noverint quomodo moveantur sol et luna astraque cætera? Nisi inde quamdam carnis utilitatem sicut nautæ percipiant; isti que mente hebetiores sæpe melius cognoscunt ea quæ ad sidera spectant quam illi qui sapientibus acutiores videntur. Si autem de origine rerum disserit, heu! quam cæca aberratio! quam impie loquitur divinum honorem creaturis exhibens! Non enim Dei providentia nostra gubernari existimat, sed fato fortunaque et sponte sua, prout docet Epicurus, vel ipso siderum influxu, quod est summæ impietatis, unde alius Ptolemæus Barlaam divina suscipiens oracula quemadmodum ille sacros quidem Hebræorum codices accepit quos interpretatione dignos judicavit, Bibliam autem suam quadruplam secundum insitas animo opiniones composuit, ita hic quidem Ecclesiæ instituta se dixit accipere imoque adversus Latiuos scripsit, impias vero Græcorum sententias immiscuit. At si quis illud Pauli nobis opponat: «Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur; » vel illud David: «Cœli enarrant gloriam Dei, » hæc autem intelligas, prout ipsi tradiderunt, quoniam oportet Dominum benedicere atque ex visibilibus celebrare dicendo: «Benedic, anima mea, Dominum; » et: «Quam magnificata sunt opera tua, Domine; omnia in sapientia fecisti; » et: «Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam; » et: «Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades; » et cætera quæ dicit David præscientiam ejus prædicans, qui secundum piscores apostolos, cum esset pater secundum carnem Verbi quod ipsum illitteratum fuit vocatum, de inscientia, nequaquam de sapientia gloriatur dicens: «Quoniam non cognovi litteraturam; » et: «Sustulit me de gregibus ovium patris mei; » et Paulus: «Non vult secundum sublimitatem sermonis aut sapientiæ; » et: «Non judicavi me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum; » et: «Adhuc, inquit, sub elementis mundi estis servientes? » et: «Vanitati creatura subiecta est; » et: «Præterit figura hujus mundi; » et: «Falti facti sunt, et coluerunt creaturam potius quam Creatorem. » Viden' quoniam oportet nos de his minime esse sollicitos? Quæ sursum sunt, inquit, sapite, quæ sursum sunt quærite, ubi præcursor pro nobis introivit Christus; » et: «Nostra conversatio in cœlis est. » Quid igitur oportet nos de his quæ mutanda sunt curis et anxietate consumi, minime vero de æternis? Hæc est Barlaam doctrina veræ contraria sapientiæ

quam piscatores mundo prædicaverunt. non in sapientia sermonum, ne evacuaretur crux Christi, sed in divino Spiritu; qui etiam tanto mundi sapientibus præstiterunt, quanti Patres in gratia divini Spiritus Barlaam excelluerunt. Nequam iste Barlaam plura etiam contra sacram orationem blasphemans conscripsit, necnon gratiam Dei et ejusdem illuminationem, has voces, « Sine internissione orate, » nec intelligens nec is qui possit eas intelligere. Nam quomodo intelligeret ille cujus mens vanitati subjacet, qui animæ cogitationibus angelo superbix adheret? Neque melius sequentia accepit: « Psallam spiritu, psallam et mente; » vel: « Cantantes et psallentes in corda vestro Domino; » vel: « Misit Deus Spiritum Filii sui (nempe gratiam) in cordibus nostris, in quo clamamus: Abba, Pater; » vel etiam: « In ecclesia malo quinque verba sensu meo loqui quam decem millia verborum in lingua. » Propterea mente conceptam orationem prohibuit, et præsertim invocationem Domini, quem confessus est Petrus palam dicens: « Tu es Christus, Filius Dei vivi. » Itaque est Domini traditio: « Si quid petieritis Patrem in nomine meo, inquit, accipietis. » Et: « In nomine meo dæmonia eicient, » et cætera, quoniam nomen ejus vita æterna. « Hæc enī in scripta sunt, ait Joannes, ut credatis quoniam Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam æternam habeatis in nomine ejus. » Insuper Spiritum sanctum infundit invocatio Christi: « Nemo potest dicere Christum Jesum, inquit Paulus, nisi in Spiritu sancto; » sexcentaque alia de re eadem scripta sunt. Verum quanta ille obcæcatus contra divinum lumen protulit tenebrosa scilicet et obscura valdeque contraria divinæ illi quæ vesperam nescit et per noctem lucet illuminationi cujus luciferi angelorum chori lætantur participes, quoniam horum voluptas divinus splendor, eandemque participant qui inter homines sunt mundi corde. Ideo adversus eos qui vitam in sanctitate reconditam agunt velut dæmon alius erat grassans in eos qui a tumultuosa plebe recedunt solique Deo adherere desiderant, quos sæpius contritionibus multis pravi invidique et maledicti dæmones efficiunt erroribusque imbuunt gratiæ Dei divinæque illuminationi adversariis, qui cum tenebræ sint in angelum lucis transmutantur, volentes illos a bono proposito avertere, ne sint cum Deo, quoniam ipsi a Deo longe facti sunt, ne humana natura materiali corpore donata spiritali eorum naturæ præcellat. Invidum enim dæmonium genus præ superbia ejus gratia a Deo defecerunt et cœlitus præcipites dejecti sunt, necnon usque invidet iis qui Deo volunt per solitudinem et munditiam atque orationem firmiter adherere, ideoque, prout diximus, certantes sextentis incursibus aggrediuntur, et quanquam tenebræ sint ac velut fulgur de cælo ceciderint, in angelum lucis transmutantur ut nonnullos decipiant. Ille au-

λαζμ κατὰ τῆς ἀληθινῆς σοφίας, ἣν ἀλιεῖς τῷ κόσμῳ ἐκήρυξαν, οὐ σοφίᾳ λόγων, ἵνα μὴ κενωθῆ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ Πνεύματι θείῳ· καὶ τῶν τοῦ κόσμου σοφῶν ὑπερήρθησαν, ὡς καὶ οἱ Πατέρες ἐν χάριτι Πνεύματος θεοῦ τοῦ Βαβλαζμ ὑπερήρθησαν. Οὗτος ὁ δύστηνος Βαβλαζμ καὶ πλεῖστα κατὰ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς ἐδλασφήμησέ τε καὶ συνεγράψατο, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτός τε καὶ ἐλλάμψεως, τὸ, « Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, » μὴ συνεῖς, μηδὲ δυνάμενος γνῶναι· πῶς γὰρ ὁ τῷ νοὶ ματαιάζων, καὶ τῷ ὑπερηφάνῳ ταῖς φαντασίαις τῆς διανοίας ἐνούμενος; μηδὲ τὸ, « Προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοί; » μηδὲ τὸ, « Ἄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, » καὶ ὅτι: « Ἐξαιπίστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, » τὴν χάριν δηλονότι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, κρᾶζον, « Ἀββὰ ὁ Πατήρ· » καὶ, « Κρεῖσσον πέντε λόγους τῷ νοί μου ἐν ἐκκλησίᾳ λαλήσαι ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσει. » Διὸ καὶ τὴν νοεράν προσευχὴν ἀπηγόρευε, καὶ μάλιστα τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Κυρίου. « Ὁ δὴ καὶ ὄμογια τοῦ Πέτρου, τὸ, « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, » κηρύξαντος. Καὶ τοῦ Κυρίου παράδοσις; ἐστίν, « Ὅ τι ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, » λέγοντος, ἐλήψομαι. Καί, « Ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· » καὶ τὰ λοιπά. Ἐπεὶ καὶ τὸ νομα αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστίν. Ταῦτα γὰρ, φησὶν, « γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστίν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύετε; ζῶν ἐχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. » Καὶ Πνεύματος ἁγίου παρεκτικὴ ἡ ἐπίκλησις Χριστοῦ. « Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, » φησὶ· καὶ μυρία τὰ ὑπὲρ τούτου. Ὅποια δὲ ὁ ἐσκοτισμένους κατὰ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐλάλησε, σκοτεινὰ τινα καὶ ζοφώδη καὶ πόρρω καὶ ἐναντία τῆς ἀνεσπέρου ἐκείνης φρυκτωρικῆς τε καὶ θείας ἐλλάμψεως, ἧς καὶ τῶν ἀγγέλων οἱ φασεσφόροι χοροὶ ἀκορέστως μετέχουσι καὶ εὐφραίνονται· ὅτι καὶ ἀπόλαυσις τούτοις ἡ θεία λαμπρότης, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ καθαροὶ τὴν καρδίαν μετέχουσιν. Ἐπεὶ γὰρ κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων κινούμενος ἦν ὡς ἄλλο δαιμόνιον, βασκαῖνον τοῖς ἀναχωροῦσι τῶν ἐν θορύβοις, καὶ Θεῷ μόνον σχολάζειν ἐπιθυμοῦσιν, οἷς καὶ πλεῖστα πολλάκις οἱ πονηροὶ καὶ φθονεροὶ καὶ κατάρατοι καίμονες ἐπήγον τὰ θλιβερά, καὶ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ ἐνθεοῦ φωτισμοῦ πλάνας ἐπήγον· αὐτοῖς, εἰς ἀγγελον φωτὸς οἱ σκότος ὄντας μετασχηματιζόμενοι, ἀπαγαγεῖν τῆς καλῆς αὐτοῦ προθυμίας βουλόμενοι, καὶ τοῦ μετὰ Θεοῦ εἶναι ὡς αὐτοὶ πόρρω γεγόνασιν τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἀνθρωπίνῃ φύσιν καὶ τὸ ὀλικὸν τῷ σώματι κεκτημένη ὑπεράνω τῆς ἀόλου ἐκείνων γένηται φύσεως· φθονερὸν γὰρ ὑπερηφάνῳ τὸ δαιμόνιον ψῆλον, δι' ἣν καὶ Θεοῦ ἠστογήσαν, καὶ οὐρανὸθεν ἐβρίφησαν, καὶ ἀεὶ φθονοῦντές εἰσι τοῖς τῷ Θεῷ προσκαλλῶσαι διὰ μονώσεως καὶ καθάρσεως καὶ προσευχῆς βουλομένοις· ὅθεν καὶ μυρίας ἐπάγουσι τοῖς ἀγωνιζομένοις τὰς ἐπιρραίας, καὶ ὡς εἰρήκαμεν, εἰς ἀγγελον φωτὸς οἱ σκότος; τελοῦντες,

καὶ ὡς ἀστραπή πεισόντες ἀπ' οὐρανοῦ, μετασχί-
ματίζονται, ἐν ἀπατήσασί τινας. Καὶ ὁ Βαρλαάμ
οὗτος, ὡς ἄγγελος, τελῶν ἐκείνων, σκοτεινὸν φῶς
ὑποκρινόμενος, κατὰ τῶν ἰσαγγέλων θείων ἀνδρῶν,
καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ φῶτος ἀντετάξατο. Καὶ ἀκο-
λούθως, ὡς ἔδει αὐτοῖς, τοῦτο διενόηθη τε καὶ
διεπράχθη τοῖς δαίμοσι, καὶ τὴν μύστην τούτων
αὐτοὶ κατὰ τοῦ θεοῦ φωτὸς καὶ τῆς μακαρίας πῶν
ἀγγέλων ἐλλάμψεως, οἱ σκότος γεγονότες τε καὶ
λεγόμενοι, τὴν ἰσα τούτοις ἰσοκτισμένον κενιηκά-
σιν ἀνοήτως. Ἐπεὶ οὐδὲ ἴσασι τί τὸ φῶς ἐκεῖνο, μὴ
τούτου μετέχοντες, πῶς δὲ μᾶλλον οὖντες, καὶ εἰς
τὸ ἐξώτερον σκότος 52 παραπεμπόμενοι σὺν τοῖς
ὁμοίοις αὐτοῖς, τοῖς καὶ ὑπ' αὐτῶν κινουμένοις· ὁ
καὶ δυσσεβῶς ἢ μὴ εἶναι θείαν ἔλλαμψιν ἐφληνά-
θησεν, ἢ εἴπερ ὅλως ἐστὶ, φύσιν εἶναι ταύτην
θεοῦ, (βαβαί!) τοῦ ἀοράτου, καὶ ἀλήπτου, καὶ
ἀποκρίστου. Καὶ πάλιν στρεφόμενος, ὡς ἀληθῶς ὡν
πράφρων, εἰ ὠφθῆ φῶς, φησὶν, ὁρατὸν ἦν, καὶ
εἰ ὁρατὸν, οὐ θεός· καὶ εἰ ἐπαύσατο ὁρᾶσθαι, μὴδὲ
δύνασθαι εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο φάσμα τι εἶναι τοῦτο.
Εἰ δ' ἀληθῶς ἐστὶν ἔλλαμψις, κτίσμα εἶναι κατὰ
καιροῦς συνιστάμενον, γινόμενόν τε καὶ ἀπογινόμε-
νον, τὴν τοῦ θεοῦ χάριν καὶ νοητὴν ἔλλαμψιν
κτιστὴν εἶναι, ἢ μηδαμῶς εἶναι δογματίζων ὁ δυσ-
σεβῆς. Ἐν αἷς δὴ περ ἀσεβείαις καὶ ἀποπταίαις καὶ
διάδοχον ἑαυτοῦ τὸν δύστηνον ἐκεῖνον ἔσχεν Ἀκίν-
δυνον· καὶ ἔτι Δεξιὸν τινα, τὸν τῆς ἀριστερᾶς
μερίδος· καὶ Ἀργυρὸν τὸν ἰοῦ μεστῶν, τὴν καὶ
πολλὰ τὸ κίβδηλον τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας πλουτή-
σαντα· καὶ πρὸ αὐτῶν Γρηγορᾶν ἐκείνον τὴν ἀπο-
στάτην· οἱ καὶ τὴν χάριν καθάπαξ ἠθετήκασιν τοῦ
θεοῦ, καὶ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν
ἐξηρηνήσαντο, μηδαμῶς δύναμιν προσεῖναι λέγοντες
τῷ θεῷ, μὴδὲ δωρεάν τε καὶ χάριν ἐξ αὐτοῦ προοῦ-
σαν, ἀπεναντίας τῷ εὐαγγελίῳ τε καὶ τοῖς λόγοις
καὶ πράξεσι τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῷ
λοιπῷ χορῷ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων βαίνοντες.
Ὁὖ πάντες ὁμοῦ αὐτὸν μὲν τὸν Κύριον τὸν τοῦ θεοῦ
μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει
σαρκωθῆναι φασί, καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι, κατὰ
ἀλήθειαν μένοντα θεόν, καὶ ἀναλλοίωτον ὄντα·
ἡμᾶς δὲ μὴ θεὸν ἀνυποστάτως δέξασθαι· καὶ κατὰ
φύσιν ἐνωθῆναι. Ἐν γὰρ ἐκεῖνο τοῦ πρόσλημμα,
ἔπερ προσεῖληφεν ἑαυτῷ ὁ τοῦ θεοῦ μονογενῆς
Λόγος, καὶ ὥπερ ἀκρωσὴς ἠνώθη, καὶ ἀδιαίρετον
τούτου μένει ὡς καὶ ἀσύγχυτον. Ἐπειδὴ περ ἐκάστη
φύσις τὰ ἴδια κέκτηται, ἢ θεία τὰ θεία, ἢ ἀνθρω-
πίνῃ τε τὰ ἀδιάρητα τῶν ἀνθρώπων· καὶ ἐν
ἐκείνῃ μὲν τὸ ἀπερίγραπτον, καὶ ἀκατάληπτον,
καὶ ἀτραπτον, καὶ αἰετὸν, καὶ τὸ παντοδύναμον, ἐν
τῇ ἀνθρωπίνῃ δὲ τὸ περιγραπτόν, τὸ ὁρατὸν, τὸ
ψηλαφῆτόν, τὸ ἀλλοιωθῆναι, τὸ ἀρξασθαι· διὸ δὴ καὶ
σεσαρκωμένος ὁ Λόγος ἐώρατο, καὶ ἐψηλ. φάτο, καὶ
ἐπάσχε, καὶ ἔθνησχε, καὶ ἀνίστατο, οὐ τῇ φύσει τῆς
θεότητος, τῇ δὲ φύσει τοῦ σώματος. Ὅθεν καὶ ὁ
ἡγαπημένος φησὶν, εἰ Ὁ ἦ ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἐωράκαμεν,
ὁ θεασάμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες
ἡμῶν ἐψηλάφησαν, ἢ περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς·

tem Barlaam ut angelus ex istis ordinibus, lucem
tenebrosam referens, adversus viros divinos ange-
lis similis ipsamque divinam lucem obstitit, ead-
emque ac daemones illi, ut necesse erat, machi-
natus tentavit, qui, cum tenebræ sint atque dicantur,
eisdem tenebris caligantem animum invisibiliter
movebant his erroribus imbutum, adversus
divinum lumen faustamque angelorum illustratio-
nem. Verum cum nesciant quid sit illud lumen a
quo nedum illius facti sint participes, longe potius
recesserunt in tenebras exteriores immixti cum
consortibus suis animisque quas duxerunt, ille
effluens impie cantabat vel divinam non esse
illustrationem, vel si prorsus sit, illam esse,
proh naturam Dei invisibilis et incomprehensibilis
atque inaccessibleis. Rursumque conversus, cum
vere insaniat, si lumen apparuit, aiebat, visibile
erat, si vero erat visibile, Deus non erat, insuper
si ab oculis evanuit, non tamen esse desit, hoc
erat phantasmati simile. Vera autem illuminatio
creatura est pro temporis opportunitate consti-
tuta quæ modo sit et modo desinit, ille vero impius
falsa spargens dogmata, gratiam Dei spiritalemque
illustrationem aut conditorem esse aut nullatenus
esse assererat. In quibus impietatibus et ineptiis
successorem habuit nequissimum Acindynum, et
insuper Dexium quemdam qui ad sinistram partem
declinavit, et Argyrum veneno plenum qui admodum
erat ditatus prava Græcorum nugacitate, et ante
illos Gregoram famosum apostatam, qui gratiam
Dei penitus negaverunt, ipsamque ejus nativam
potentiam et operationem abnuerunt, dicentes
nullam Deo inesse potestatem, neque donum neque
gratiam ab ipso prodire, adversus Evangelium,
sermonesque et actus discipulorum Christi reli-
quumque eorum sanctorum Patrum nostrorum
ambulantes. Qui omnes simul ipsum quidem Do-
minum Filium Dei unigenitum Verbumque dicunt
in propria persona incarnatum fuisse hominemque
factum esse, manentem in veritate Deum et
in immutabilitate perstantem; nos vero nequaquam
Deum secundum substantiam accepisse neque secundum
naturam adunatos esse; unum enim erat illud
quod sibi assumpsit Verbum Dei unigenitum, et
cui arcte conjunctum est, a quo manet invisibile
sicut et inconfusibile. Cum cuique naturæ suæ
sint, divinæ divina, humanæ humana, vitiis
exceptis, et in illa quidem incircumscrip-
ta, incomprehensibilis infinitas, immutabilitas,
æternitas et omnipotentia; in humana autem
esse circumscrip-
ta, visibilis, tacilis, mutabilis, et incepisse,
quapropter incarnatum Verbum visum
fuit et contractatum passumque et mortuum, at-
que resurrexit, non divina equidem sed humana
natura; unde dilectus ait discipulus: « Quod fuit
ab initio, quod perspeximus, vidimus oculis nos-
tris, et manus nostræ contractaverunt de Verbo
vitæ, et vita manifestata est; et annuntiamus vo-
bis vitam æternam quæ erat apud Patrem, et ap-

παρουσολογία. » Hic est igitur verus Deus et vita æterna Jesus Christus solus, perfectus Deus de Deo, Verbum et Filius unigenitus a Patre vere incarnatus, et perfectus homo factus est propter nos homines, idem Deus idemque homo in una persona, unus idem in duabus naturis et voluntatibus ac operationibus cognitus; et idem erat miracula faciens, et pedibus incedens, et esuriens et vescens, et panes multiplicans, et dormiens, et motus colubens ventos, et mortuos resuscitans, et ipse mortuus utpote mortalis, et signatus in monumento, et suum ipsius corpus a morte oriens, et post resurrectionem tactus, et clausis januis ingressus, perinde ac a sepulcro sigillis minime fractis exierat; cum idem simul esset Deus et homo, illud quidem prius, istud vero posterius, alia quidem ut homo patiens, alia autem ut Deus efficiens, propterea ille solus Deus est et nemo alius, etsi fuerit incarnatus, illiusque solus secundum naturam. Pater est Pater qui super omnia Deus est, noster autem secundum gratiam. Qui ejus est Deus propter nos, quoniam primitias naturæ nostræ æsumpsit, noster vero Deus, utpote creator noster, cum creaturæ similia, non autem filii. Filii quidem et nos sumus, sed per adoptionis gratiam, eximia benignitate Filiis secundum naturam nobis adunati, atque adeo prout gratiæ participes sumus, quoniam ipse quidem cum sit natura Filius, secundum naturam habet quæ sunt Patris et Spiritus, et quoniam admodum ipsis communis est unaque natura, ita communis est potentia donaque communia. Corpus vero arcte nobis conjunctum omnia habet quæ secundam naturam sunt Verbi a quo assumptum est universaque Patris et Spiritus charismata, cum a Verbo sejungi nequeant, et propterea Christo inest omnis plenitudo divinitatis. In nobis autem dona sunt secundum partem et analogiam, nam ex plenitudine ejus omnes nos accepimus et gratiam pro gratia majorem, quippe pro umbra lucis veritatis lucem accepimus. Et hæc erat lux vera quæ illuminat hominem venientem in hunc mundum, Christus Jesus Deus noster qui dicit: « Ego sum lux mundi; » et: « Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, » qui secundum nos factus, ut nos duplicis substantiæ sanctificaret, mysteria adhibuit, et dupliciter nobis largitus est gratiam. Primum quidem baptismum dedit donorum principium, deinde vero unguentum per oleum et impositionem manuum, dona gratiarum et prophetiæ, apostolatus, prædicationis et sacerdotii per impositionem manuum, per adventum et stationem Spiritus in linguis igneis, operationes virtutum, interpretationes et linguarum varietates; atque ministerii charismata pluraque alia munera ineffabilia quæ omnia sunt ejusdem et unius sancti Spiritus operationes. Quamobrem diversa sunt charismata et in multis operantia, et alii quidem istud, alii autem aliud dant,

καὶ. « Ἡ ζωὴ ἐφανερώθη. » Καὶ, « Ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. » Οὗτος τοίνυν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωη-αἰώνιος; Ἰησοῦς Χριστὸς μόνος, τέλειος ὢν Θεὸς ἐκ Θεοῦ Λόγου, καὶ Υἱὸς μονογενὴς ἐκ Πατρὸς, ἀληθῶς ἐνανθρωπήσας, καὶ τέλειος γέγονεν ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, ὁ αὐτὸς Θεὸς ὢν καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ὢν ἐν μιᾷ τῇ ὑποστάσει, εἰς ὁ αὐτὸς ἐν δυοῖ ταῖς φύσεσι καὶ θελήσει καὶ ἐνεργείαι; γωριζόμενος. Καὶ ὁ αὐτὸς ἦν θαυματουργῶν, καὶ πεζοπορῶν, καὶ πεινῶν καὶ τραπέζο-μενος, καὶ πληθύνων τοὺς ἄρτους, καὶ κοιμώμενος, καὶ ἰστῶν κινήσεις ἀνέμων, καὶ ἀνιστῶν νεκρούς, καὶ θανατούμενος ὡς θνητὸς, καὶ σφραγιζόμενος ἐν μνήματι, καὶ ἀνιστῶν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα, καὶ ψιλαφόμενος μετὰ τὴν ἔγερσιν, καὶ εἰσιῶν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ὡς καὶ ἐξῆλθε τοῦ τάφου μὴ διαλυθειῶν τῶν σφραγίδων. Ἐπι καὶ Θεὸς ἦν, καὶ ἄνθρωπος; ὁ αὐτὸς, τὸ μὲν προῶν, τὸ δὲ ὕστερον γηγονῶς, καὶ τὰ μὲν πάσχων ὡς ἄνθρωπος, τὰ δὲ ὡς Θεὸς ἐνεργῶν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνος μόνος Θεός; ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς ἄλλος, εἰ καὶ ἐνηθρώπησε. Κάκεινου μόνου τῇ φύσει Πατὴρ ὁ Πατὴρ, ὁ καὶ ἐπὶ τῶν πάντων Θεός, ἡμῶν δὲ κατὰ χάριν. Ὅς καὶ Θεὸς αὐτοῦ δι' ἡμᾶς, καὶ ὁ προσεληφθε πρόσλημμα, τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπαρχὴν, καὶ Θεὸς ἡμῶν ὡς δημιουργὸς; ἡμῶν, κτισμάτων ἔγενε ἡμῶν, καὶ οὐχ υἱὸν. Εἰ δὲ καὶ υἱοὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ θεοῖν καὶ διὰ τοῦ κατὰ φύσιν 53 Υἱοῦ ἡμῖν ἐνωθέντος ἄκρα χρηστότητι. Τοίνυν οὕτω καὶ κατὰ τὸ μετέχειν ἡμᾶς τῆς χάριτος; ὅτι αὐτὸς μὲν οὐκ εἶς Υἱός, κατὰ φύσιν ἔχει τὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ κοινῇ αὐτοῖς; ὡς καὶ ἡ φύσις καὶ μία, καὶ ἡ δύναμις καὶ θεωρεῖ; καὶ τὸ σῶμα δὲ τὸ ἀκρωσ ἠνωμένον αὐτῷ πάντα ἔχει τὰ τε κατὰ φύσιν τοῦ Λόγου τοῦ προσεληφτότος αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Πνεύματος τὰ χαρίσματα, ἀχωρίστων ὄντων τοῦ Λόγου. Καὶ διὰ τοῦτο πᾶν τὸ πληρωμα ἐν τῷ Χριστῷ τῆς θεότητος; ἐν ἡμῖν δὲ μερικὰ καὶ ἀνάλογα τὰ δωρήματα καθέσθον δυνάμεθα. Ἐκ γὰρ τοῦ πληρωμάτος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος; μείζονα. Ἀντὶ γὰρ τῆς σκεδᾶς τοῦ νόμου τὰ τῆς ἀληθείας ἐλάβομεν. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίσει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον Ἰησοῦς Χριστὸς; ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ λέγων, « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Καὶ ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Ὅς καὶ καθ' ἡμᾶς; γεγονῶς, ἵν' ἀγιασθῇ ἡμᾶς; διπλοῦς ὄντας, καὶ μυστηρίων ἰδεθῆθῃ. Καὶ διπλῶς ἡμῖν τὴν χάριν ἐδίδουσε; καὶ βάπτισμα μὲν ἀπαρχὴν δωρημάτων δέδωκεν, ἔπειτα μύρον, ἐλαίω τε καὶ τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν, καὶ δωρήματα λαμάτων καὶ προφητείας, καὶ ἀποστολῆς, καὶ κηρύγματος, καὶ ἱερωσύνης, ἐπιθέσει χειρῶν, καὶ ἐπιδημία καὶ ἐπιουσίας; Πνεύματος διὰ πυρίνων γλωσσῶν, καὶ ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ ἐρμητείας, καὶ γλωσσῶν διαφορᾶς, καὶ διακονῶν χαρίσματα, καὶ πλείστας ἄλλας ἀμυθήτους δωρεάς, ἃ πάντα εἰσι τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ἁγίου Πνεύματος ἐνεργήματα. Καὶ διὰ τοῦτο διάφορα καὶ τὰ

χαρίσματα, καὶ ἐν πολλοῖς ἐνεργούμενα. Καὶ ᾧ ἐν δίδεται τοῦτο, ᾧ δὲ ἐκαίην, ὡς Παῦλος φησι, λέγων, « ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνείαι γλωσσῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαίρουν ἐκάστῳ ἰδίᾳ καθὼς βούλεται. Διότι καὶ ἐν μὲν αὐτῷ, διαίρει δὲ ἐκάστῳ τὰ χαρίσματα, καθὼς βούλεται. » Καὶ Παῦλος φησιν· « Ἡμεῖν δὲ εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. » Καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ὁμοίως· « Ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαίρουν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΒ΄.

Κατὰ Λατίνων, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα.

Ὅθεν φανερόν ἐστιν, ὡς ἐν μὲν τὸ θεῖον Πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ ἐνὸς τοῦ Πατρὸς. Ἐν τῷ Πνεῦμα ὡς ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς ὁ Κύριος καὶ Μονογενής, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς γεννητῶς ἐστὶν ὁ Υἱός. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνατόν τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐκ δύο ἔχειν τὴν ἀρχὴν, ὡς οἱ Λατίνοι φασιν, ἐπεὶ καὶ ὁ Μονογενής εἰς ἐκ τοῦ ἐνὸς ἐστὶν. Καὶ μόνος ἐκ μόνου γεννητῶς, ὡς καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἐν, καὶ μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορευτῶς. Καὶ εἰς ὁ αἰτιος τούτων, ὅτι καὶ πρὸς αὐτὴν τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀναφέρεται. Καὶ διὰ τοῦτο μοναρχία τὸ προσκυνούμενον ἡμῖν, ὅτι πρὸς τὸ ἐν αἰτιον, τὸν Πατέρα, τὸ μόνον γεννητὸν ὁ Υἱός, μὴ ἀλλοιούμενον ὄλω, καὶ τὸ μόνον ἐκπορευτὸν ἄγιον Πνεῦμα, μὴ ἀλλοιούμενον ὄλω ἀναφέρεται. Οὐ φύσιν δὲ τὸ γεννητὸν δηλοῖ καὶ ἐκπορευτὸν, ὡς οἱ Πατέρες φασιν, ἀλλ' ἰδιότητα μόνην. Μία γὰρ φύσις τοῖς τρεῖσι, τηροῦσι τὰ ἑαυτῶν ἰδιώματα, ὅτι καὶ εἰς ὁ αἰτιος τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦ ἐκπορευομένου Πνεύματος, ὁ Πατὴρ αὐτοῦ, τὸ μὲν γεννώντος ἀφράστως καὶ ὁσωματώως, τὸ δὲ ἐκπορευόντος. Διὰ τοῦτο καὶ μία Θεότης ἐν Τριάδι, καὶ ἡ Τριάς ἀδιαίρετος. 54 Ἐνωσις γὰρ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ὁ Πατὴρ, ἡ θεολόγος φησὶ φωνή. Τοῦ Πνεύματος δὲ καρπὸς διάφοροι, ἀπὲρ ἐνέργειαί εἰσι καὶ δυνάμεις. Καὶ τοῦτο Παῦλος φησιν, « Ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, » λέγων, « ἐστὶ χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης » καὶ τὰ λοιπὰ, ἃ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀποστόλων συμμαρτυροῦσιν, Ἰωάννης λέγων, « Ὁ δὲ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ. » Καὶ Παῦλος πάλιν, « Χαίρετε ἐν Κυρίῳ, » καὶ, « Χριστός ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. » Καὶ Δαβὶδ, « Χρηστὸς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν. » Καὶ, « Γεύσαθε καὶ ὄψεσθε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. » Καὶ, « Ἐξομολογήσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθὸς διὰ τὴν ἀγαθωσύνην. » Καὶ, « Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Σωτὴρ, « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι. » Καὶ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἡ πραΰτης. Καὶ, « Σὺ, Κύριε, » ὁ Δαβὶδ πάλιν φησὶ, « μακρόθυμος καὶ πολυέλεος. » Καὶ, « Ὅσοι Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ, » διὰ τὴν ἐγκράτειαν. Ὅστε καὶ οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ Πατρὶ θεωροῦνται καὶ τῷ Υἱῷ. Καὶ ἡ υἰοθεσία ἡμῖν ἐν Πνεύματι γίνεται,

B

Contra Latinos, quod ex solo Patre Spiritus procedit.

C

Unde manifestum est unum esse Spiritum qui est a Patre. Unus est Spiritus quoniam ab ipso procedit, perinde ac unus est Dominus et Unigenitus qui a solo Patre generatur Filius. Et propterea impossibile est unum et idem a duobus habere quod existat, ideo et Unigenitus unus est quoniam ab uno generatur. Quemadmodum unus ex uno via generationis, ita unus divinus Spiritus solusque ex solo Patre via processioneis. Unum est eorum principium quoniam ad ipsum quæ ab ipso sunt referuntur, et ideo una est potestas quam adoramus quoniam ad unum principium, nempe Patrem, qui solus generatur Filius prorsus immutabilis, et qui solus procedit sanctus Spiritus omnino pariter immutabilis referuntur. Verum generari et procedere non naturam ostendit, ut aiunt Patres, sed solummodo proprietatem; una est enim tribus natura personis quæ propria servantur idiomata, quoniam unum est principium Unigeniti et precedentis Spiritus, scilicet illius Pater, alius quidem principium per ineffabilem et incorpoream generationem, alterius vero per processionem. Quamobrem una Deitas in Trinitate et una Trinitas indivisibilis: vinculum enim Filii et Spiritus Pater, inquit Theologus. Spiritus fructus diversi sunt, videlicet operationes et virtutes, quod dixit Paulus: « Fructus, ait, Spiritus est gaudium, pax, longanimitas, benignitas et cætera, » quæ cæteri testantur apostoli; Joannes dicit: « Deus est charitas; et Paulus iterum: « Gaudete in Domino, » et, « Christus est pax nostra; » David autem: « Bonus est Dominus omnibus invocantibus eum; » et: « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus; » et: « Confitemini Domino quoniam bonus propter benignitatem; » et: « Fidelis est Dominus in omnibus operibus suis; » Dominus vero Salvator: « Discite a me quia mitis sum et humilis corde; » porro Spiritus fructus mansuetudo; et: « Tu, Domine, rursus ait David, longanimis et misericors; » et: « Quicumque Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei, » nempe propter temperantiam. Quemadmodum fructus Spiritus in Patre et Filio videntur, ita filio-

nam adoptio nobis in Spiritu facta est, quoniam communia sunt Trinitatis charismata, unaque est potestas, una Trinitatis operatio. Propterea athei sunt qui Trinitatis operationes non celebrant, vel confitentur quidem, creaturas autem eas appellunt. Nam si illæ in nobis sunt creature, quid tam eximium habemus? Si vero naturam Dei habemus, ut illi delirant, igitur nos quoque homines in persona Dei erimus, alique Dii-homines, sicut Christus, non gratiam habentes sed personam Filii, vel Patris aut Spiritus; quid autem pejus hac blasphemia excogitari potest? Si autem creaturam in nobis habemus, Deum ergo non habemus; verum quomodo nobiscum Deus? Quomodo Spiritum qui ex Deo est accepimus? Quomodo Spiritum Christi habemus? quomodo donum Spiritus accepimus? Quodnam est promissum Spiritus in nobis? quænam virtus ex alto apostolis supervenit? Quid Spiritus sanctus Cornelio ejusque sociis superveniens? Quid acceperunt viri a Philippo baptizati, Petro et Joanne manus eis imponentibus? Quid acceperunt viri a Paulo baptizati, qui prius nec sciebant nec audiverant si est Spiritus sanctus? Quid operationes virtutum? quid gratiæ sanitatum? quid meliora charismata? Quænam insuper gratia Domini nostri Jesu Christi? Quid illud: « Gratia vobis a Deo Patre et Domino Jesu Christo? » Quare invocatur divina gratia quando sunt ordinationes? Numquid inani sensu dicitur gratia? Prohi! fallaciam et blasphemiam eorum qui sine gratia gratiam Dei aggrediuntur! Quid autem donum sancti Spiritus? Numquid natura in tribus personis? Nequaquam, naturam enim Dei nemo suscipit. Numquid igitur creatura? sed quomodo Deum in nobis habemus? quomodo Christum portamus? quomodo Spiritum sanctum in cordibus vere accepimus? Ideo Trinitatis est in nobis gratia qua nobis a Patre per Filium incarnatum in sancto Spiritu imperatur. Ideo ipsa in nobis diverso modo operatur; et alium quidem sanctificat et per baptismum regenerat, alium vero ungit et obsignat per unguentum, alterum autem ordinat sacerdotem, et hinc etiam diversa ratione: hic quidem constituit lector populo, ille vero subdiaconus, alius autem diaconus, sacerdos alter, alter denique pontifex; et unus quidem est apostolus, alius autem propheta, alius doctor, aliusque virtutes vel gratias sanitatum habens, et cætera. Et alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii vero sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, et cætera ut diximus. Unde in nobis non est persona Spiritus, sed in Spiritu communis gratia Trinitatis et diversæ operationes. Ideo neque qui baptismum suscipit statim sacerdotio donatur, neque diaconus factus presbyterii potestatem accipit, neque presbyter ordinatus episcopi gratia adornatur, sed quisque suum accipit, et alius quidem minori, alius vero majori virtute præditus est. Diaconus quidem ministrat, sacerdos vero

Α δτι και κοινὰ τὰ χαρίσματα τῆς Τριάδος. Ὅτι και μία δύναμις και ἐνέργεια τῆς Τριάδος. Διὰ τοῦτο ἄθεοι οἱ μὴ τὰς ἐνεργείας δοξάζοντες τῆς Τριάδος· ἢ ὁμολογοῦντες μὲν, κτίσματα δὲ ταύτας καλοῦντες. Εἰ γὰρ ἐν ἡμῖν κτίσματα, τί παρισθὲν ἔχομεν; Εἰ δὲ γε φύσιν ἔχομεν Θεοῦ, ὡς οὗτοι ληροῦσι, θεοῦ ὑπόστατοι και ἡμεῖς ἐσόμεθα ἄνθρωποι, και θεάνθρωποι ἄλλοι ὡς ὁ Χριστὸς, και οὐ χάριν ἔχομεν, ἀλλὰ ἣ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ, ἢ τοῦ Πατρὸς, ἢ τοῦ Πνεύματος. Καὶ τί ἂν ἄλλο χεῖρον τῆς βλασφημίας ταύτης γένοιτό ποτε; Εἰ δὲ κτίσμα ἐν ἑαυτοῖς ἔχομεν, Θεὸν οὐκ ἔχομεν ἄρα. Καὶ πῶς μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός; Καὶ πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν; Καὶ πῶς Πνεῦμα Χριστοῦ ἔχομεν; Καὶ πῶς τὴν δωρεὰν τοῦ Πνεύματος ἐλάβομεν; Καὶ τίς ἢ ἐπαγγελία τοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν; Καὶ ποία ἢ ἐπιλαβοῦσα τοῖς ἀποστόλοις ἐξ ὕψους δύναμις; Καὶ τί τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ ἐπελθὲν ὑπὸ Κορνηλίῳ και τοῖς σὺν αὐτῷ; Ποῖον δὲ ἐ ἐλάμβανον οἱ βαπτισθέντες ὑπὸ Φιλίππου; ἐπιτιθέντων τὰς χεῖρας αὐτοῖς Πέτρου και Ἰωάννου; Ποῖον δὲ ὁ ἔλαβον οἱ βαπτισθέντες ὑπὸ Παύλου, πρῶτερον μὴ εἰδότες ἢ ἀκηκόητες εἰ ἔστι Πνεῦμα ἄγιον; Τί τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνάμεων; τὰ χαρίσματα τῶν λαμάτων; τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα; Τί δὲ ἢ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; και τὴ, ἢ Χάρις ὁμῖν εἴη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς, και Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ; Διατί δὲ ἢ ἐπικλησις τῆς θείας χάριτος; γίνεται ἐν ταῖς γινόμεναις χειροτονίαις; Ἄρα εἰς κενὸν λέγεται; Φεῦ τῆς ἀπάτης και βλασφημίας τῶν κατὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ δίχα χάριτος κινουμένων! Τίς δὲ ἢ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Ἄρα ἢ τρισυπόστατος φύσις; Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ Θεοῦ φύσιν τις ὑποδέχεται. Καὶ λοιπὸν κτίσμα; Καὶ πῶς τὸν Θεὸν ἐν ἡμῖν ἔχομεν; Καὶ πῶς τὸν Χριστὸν φοροῦμεν; Καὶ πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐν ταῖς καρδίαις ἐλάβομεν ἀληθῶς; Ἄρα χάρις ἐστὶ τῆς Τριάδος ἐν ἡμῖν. Καὶ χορηγεῖται αὕτη ἡμῖν ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ σαρκωθέντος ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Διὰ τοῦτο και διαφόρως ἐν ἡμῖν αὕτη ἐνεργεῖ. Καὶ ὃν μὲν τελειοῖ και ἀναγεννᾷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὃν δὲ χρεῖαι και σφραγίζει τῷ μύρῳ, ὃν δὲ ἱερεῖα χειροτονεῖ, και τοῦτον δὲ διαφόρως. Ὁ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀναγινώσκων τῷ λαῷ, ὁ δὲ ὑπουργός, ὁ δὲ διακωνῶν, ὁ δὲ ἱερουργῶν, ὁ δὲ ἀρχιερατεύων τὸ τελειώτατον. Καὶ ὁ μὲν ἐστὶν ἀπόστολος, ὁ δὲ προφήτης; ὁ δὲ διδάσκαλος, ὁ δὲ δυνάμις ἢ χαρίσματα λαμάτων ἔχων, ἢ τὰ λοιπὰ. Καὶ ᾧ μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, και τὰ λοιπὰ, ὡς εἰρηκαμεν. Ὡστε οὐχ ἢ ὑπόστασις ἐστὶ τοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τῷ Πνεύματι ἢ κοινὴ χάρις τῆς Τριάδος, και τὰ διάφορα ἐνεργήματα. Διὸ οὐδὲ ὁ τὸ βάπτισμα λαθῶν εὐθύς τυγχάνει και ἱερεὺς, οὐδ' ὁ διάκονος γεγονώς και τὴν τοῦ πρεσβυτέρου λαμβάνει 55 δύναμιν, οὐδ' ὁ πρεσβύτερος χειροτονηθεὶς και τὴν τοῦ ἐπισκόπου λαμβάνει χάριν· ἀλλ' ἕκαστος ὅπῃ ἔλαβε, ἔλαβε, και ὁ μὲν ἐν ἐλάττει, ὁ δὲ ἐν μελίζονί ἐστι τῇ δυνάμει. Καὶ διάκωνος μὲν ὑπηρετεῖ, ἱερεὺς δὲ ἱερουργεῖ, ἀρχιερεὺς δὲ χειρο-

τοῦ, καὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ Θεοῦ μεταδίδωσι, καὶ λύειν καὶ δεσμεῖν πταίσματα τὴν ἐξουσίαν πλουτεῖ. Τίς ἄρα αὕτη ἡ ἐξουσία; Τίς δύναμις τὸ χειροτονεῖν; Τί δὲ ἐστὶν ἡ χειροτονία; Ἄρα κτίσμα ἐν ἡμῖν; Καὶ τί ἄρα τὸ κτίσμα δύναται; Πῶς θεοί; Καὶ πῶς καθαίρει; Καὶ πῶς ἄρα τελειοί; Τί δὲ καὶ ἡ ἐπίκλησις τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος; Ἄρ' οὐκ ἰσχύει τι; Λοιπὸν οὐκ ἐν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος; Βαβαὶ τῆς βλασφημίας! Πόρῳ ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ὁ μὴ κηρύττων τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἀλλότριος, καὶ ἀχαρίτωτος οὗτος, καὶ κοινωνίαν μὴ ἔχων μετὰ τοῦ θείου Πνεύματος, τοῦ ἀλλοτρίου δὲ μᾶλλον Πνεύματος, καὶ ἐμπλασ; τούτου τῆς πονηρᾶ; δυνάμεως. Οὐ δὴ καὶ τῆ ἀναγεί καὶ σκοτεινῇ ἐνεργείᾳ τὴν τῆς Τριάδος ἠρνήσατο χάριν ὁ δαίλαιος, ὡς ἀνόητος ὢν, μωρανθεὶς, καὶ περὶ τῶν θείων κενὰ μεμελετηκῶς. Καὶ τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ οὐκ οἶδεν, ὅτι τοῦτο ἠθέτησε. Καὶ μὴ θελήσας, οὐκ ἠβλήθη. Καὶ οὐκ ἔγνω ψάλλειν μετὰ τοῦ Δαβὶδ, « Καὶ ἐστὼ ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, » καὶ, « Φῶτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον. » Οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἠθέλησε κληρονομος ἀφανῆναι κατ' ἐκείνους, περὶ ὧν εἰρηται, « Οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, » ἣν καὶ εἶδον ἐν τῷ ὄρει καθ' ὅσον ἠδύναντο, τὸ φῶς τὸ ἀνεσπερον, δι' οὗ καὶ οἱ δίκαιοι τότε ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ὡς ὁ τῆς δικαιοσύνης εἰδίδαξεν ἥλιος. Περὶ ἧς ἀμπρότης καὶ ὁ τὸ φῶς ἐκεῖνο ἰδὼν υἱὸς τῆς βροντῆς γράφει, « Νῦν οὐκ οἰδόμεν. τί ἐσόμεθα. » Οἶδαμεν δὲ ὅτι ὅταν φανερωθῇ, ἅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα. » Καὶ ὁ Παῦλος, ὡς μὴ πρότερον μὲν καθαρὸς ὢν, ἰδὼν ἐκεῖνο τὸ φῶς, καὶ πεσὼν, καθαρθεὶς ἀνέστη, ἐκ τούτου δεικνύς τὴν ἐκ τῆς πτώσεως αὐτοῦ ἔγερσιν, καὶ τὸν ἐκ τοῦ σκότους φωτισμὸν, καὶ ἐτι δι' αὐτοῦ τὸν τῆς οἰκουμένης. Ὑστερον δὲ ἀρπαγείς εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς κεκαθαρμένος διος, τοῦτο λαμπρότερον εἶδε. Καὶ βοῶν εἰλεγεν, « Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις. » Καὶ, « Νῦν γινώσκωμεν ἐν ἐσπέρῳ καὶ ἐν ἰσχύματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. » Οὐ καὶ τοὺς ἀρραβῶνας ἔσχε Μωϋσῆς ἐν τῷ ὄρει. Διὸ καὶ οὐκ ἠδύναντο θεωρεῖν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ Στέφανος δὲ λαμπρότερον τοῦτο τὸ φῶς εἶδε. Καὶ καταυγασθεὶς, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου, ὡς γέγραπται. Πρὸς γὰρ τὸ κάλλος ἐκεῖνο ἦν καὶ ἡ ἐξυλλομένη λαμπρότης τῷ σώματι. Ἡ ἐν τῇ ψυχῇ γὰρ ἐκχυθεῖσα θεία καὶ αἰὸλος τοῦ Πνεύματος ἀστραπή τε καὶ χάρις, καὶ τὸ σῶμα περιήγαγεν, ὡς καὶ τὸ τοῦ Μωϋσέως. Τοῦτο δὲ τὸ φῶς, οὐ καθὼς ἐστὶν, ἀλλ' ὡς, δυνατὸν ἦν, ἑώρατο τοῖς θεωμένοις, ὡς καὶ ἐν τοῖς προφήταις, οὐ καθὼς ἦν, ἀλλὰ κατὰ δυνάμιν ἑώρατο τῶν ὀρώντων, καὶ αὐτοῦ; περιήστραπτε. Κατ' ἐτι δεῖ παλλὰ λέγειν περὶ τῆς θείας ἐκείνης λαμπρότης, δι' ἧς οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν (ὡς ἐφη Χρ. στς) τῶν ἀκτίων τοῦ αὐτοῦ ἡλίου μετέχον-

Α sacrificat, pontifex autem ordinat et charismata Dei dispensat, gaudetque potestate peccata solvendi atque ligandi. Porro quænam ista potestas? Quænam ordinandi potentia? quid est ordinatio? nunquid creatura in nobis? Quid ergo potest creatura? quomodo deos facit? quomodo emundat? quomodo sancificat? Quid invocatio gratiæ Dei? Nonne aliquid valet? Igitur in nobis non est Spiritus gratiæ? Proh! infandam blasphemiam! longe est a gratia Dei qui Dei gratiam non proficitur; hic alienus est a Spiritu Dei gratiaque vacuus, neque societatem habet cum divino Spiritu, vel magis plenus est alieni Spiritus, nempe Spiritus iuiquæ potestatis, cuius nefaria et tenebrosa operatione Trinitatis gratiam nequissimus abnegavit utpote amens, insensatus et inania de divinis rebus meditatus, et lumen Dei non novit, quoniam illud rejecit ipseque aspernatus abjectus est. Nescivit cum David psallere; « Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, » et: « Illumina oculos meos, ne unquam obdorniam in morte; » neque voluit regni Dei hæres fieri secundum eos de quibus dictum est: « Sunt qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei veniens in virtute. » Quod viderunt in monte, quantum poterant, scilicet lucem sine vespere qua justii tunc fulgebant sicut sol, prout docuit sol justitiæ. De quo splendore lucem illam intuitus tonitruus filius scribit: « Nunc nescimus quid erimus, scimus autem quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus. » Paulus vero, prius quidem nequaquam mundus, videns illud lumen et cadens surrexit purificatus, inde manifestans suam e casuurrectionem, suam e tenebris illustrationem, universæque terræ per eum illuminationem; posterius autem in cælum raptus, utpote totus emundatus, illud splendidius vidit, et clamabat dicens: « Apparuit gratia Salvatoris nostri omnibus hominibus; et: Nunc cognoscimus in speculo et in ænigmatate, tunc autem facie ad faciem; » cuius luminis pignora habuit Moyses in monte, ideo non poterant filii Israel in faciem ejus intendere. Stephanus vero clarius hanc lucem aspexit: resplenduit enim vultus ejus, prout scriptum est, sicut vultus angeli; nam ad illum decorem spectabat splendor corpus adornans, et in anima erat diffusa divina et incorporea divini Spiritus gratia et coruscatio, ejusque emicabat corpus quemadmodum Moysis facies. Illud autem lumen non sicuti est, sed sicut erat possibile, ab intuentibus conspectum est, quemadmodum in prophetis non sicuti erat videbatur, sed secundum virtutem videntium, et oculis eorum perstringebat. Et quid oportet plura dicere de divino illo splendore, quo justii fulgebunt sicut sol in conspectu Patris eorum, ut dixit Christus, radios solis inaccessi participant? Iste est lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, inquit Joannes in Evangelio. In Apocalypsi vero scriptum est: « Justis non erit splendor

solis, sed agnus erit eis lucerna non deficiens. »
 Sic autem agnus est agnus Dei Jesus Christus
 qui est Dominus gloriæ, de quo David dixit :
 « Dominus gloriæ intonuit, » et Paulus : « Nunquam
 Dominum gloriæ crucifixissent. » Ideo scriptum
 est in Evangelio : « Et vidimus gloriam ejus, glo-
 riam quasi Unigeniti a Patre, » quæ gloria non est
 persona ex tribus personis constans, sed gratia ;
 « plenum, ait, gratiæ et veritatis. » Quod Petrus
 sapientissime testatur dicens : « Non enim doctas
 fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri
 Jesu Christi virtutem et præsentiam, sed specula-
 tores facti illius magnitudinis, » quam gloriam et
 honorem vocat. Ait enim : « Accipiens a Deo Pa-
 tre honorem et gloriam, voce delapsa ad eum hu-
 juscemodi a magnifica gloria » . . . Viden' quoniam
 Patrem gloriam vocat quia fons est et principium
 gloriæ, Filium vero regem gloriæ appellat? Sed
 Paulus quoque eum splendorem gloria cognomi-
 nat dicens : « Qui cum sit splendor gloriæ. »
 Eodem nomine gratiam et personam significat
 quemadmodum diversa voce Spiritum operationis
 appellat, spiritumque vocat Spiritus divini perso-
 nam a qua descendunt charismata. Communis ergo
 Trinitatis gloria, propterea : « Sanctus, sanctus,
 sanctus, Dominus Sabaoth : pleni sunt cæli et terra
 gloria ejus. » Una est Trinitatis divinitas, ideoque
 dii sunt quos illa tanto honore dignatur. Propter
 ea etiam Deus est in synagoga deorum. Unus
 quoque Trinitatis splendor de quo David, ut dixi-
 mus, precatur : Et sit splendor Domini Dei nostri
 super nos, » et : « In splendoribus, inquit, sancto-
 rum tuorum. » Aspicite quoniam splendor est in
 Deo, et in sanctis quoque splendor ; ait enim Pe-
 trus : « Vocavit nos in admirabile lumen suum ; »
 de hoc nos docet alius theologus qui lucem Dei
 vidit et sustulit. Pastores autem illam ante eum
 viderant, nam gloria Domini circumfulsit eos,
 quæ fulgidos angelos manifestat. Ait enim Psal-
 niista : « Qui facit angelos suos spiritus et mini-
 stros suos flammam ignis. » — « Erat autem
 aspectus ejus sicut fulgur, vestimenta autem
 alba sicut nix. » Ipse vero splendor gloriæ multo
 magis incarnatus effulsit, et quantum intueri pote-
 rant discipuli, istis in monte conspectus est : « Et
 resplenduit, inquit Matthæus, facies ejus sicut sol,
 vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix ; »
 alius autem Evangelista dixit : Sicut lux, quia non
 sicali est, sed prout sustinere poterant cerneba-
 tur. Rursus etiam angelos in monumento fulgidos
 aspexerunt divinx mulieres et Petrus in carcere. Sed
 angelis quidem lux erat secundum participati-
 onem, et ideo isti sunt lux secundaria primæ lucis
 ministri, ut dixit quidam theologus ; Dominus au-
 tem lux vera secundum naturam habet splendorem
 propter quam precabatur David dicens : « Emitte
 lucem tuam et veritatem tuam, » quam alibi illu-
 minationem vultus Dei cognominat. Necnon de
 illuminatione quæ datur sanctis : « Exortum est,

tes ; « Ὅς ἐστὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει
 πάντα ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, » Ἰωάν-
 νης ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησί. Καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει
 δὲ γέγραπται, ὡς οὐκ ἔσται τοῖς δικαίοις ἡλιος ἑλ-
 λαμψίς, ἀλλὰ τὸ ἄρνιον ἔσται φῶς αὐτοῖς μὴ ἐσθί-
 μενον. Ἄρνιον δὲ ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦς Χρι-
 στὸς, ὃς καὶ Κύριος τῆς δόξης ἐστὶ. Καὶ Δαβὶδ περὶ
 τούτου φησί : « Κύριος τῆς δόξης ἐδρόνηται. » Καὶ
 ὁ Παῦλος, « Οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἑσταύ-
 ρωσαν. » Διὸ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται,
 « Καὶ ἰδουσάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν 56 ὡς
 Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. » καὶ ταύτην οὐχ ὑπό-
 στασιν ἐκ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ χάριν.
 « Πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, » φησί. Καὶ ὁ Πέ-
 τρος δὲ σαφέστατα τοῦτο μαρτυρεῖ, λέγων, « Ὁ
 γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες, ἐγνω-
 ρίσασμεν ὁμὴ τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ δύναμιν καὶ
 παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόπται γεννηέντες τῇ ἐκείνου
 μεγαλειότητι. » Καὶ δόξαν τοῦτο καὶ τιμὴν ὀνομά-
 ζει. Λαθῶν γάρ, φησί, παρὰ Θεοῦ Πατρὸς τιμὴν
 καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ τοιαύτη ὑπὸ τῆς
 μεγαλοπρεποῦς δόξης. Ὅρα δὲ καὶ τὸν Πατέρα
 δόξαν φησίν ; ὅτι πηγὴ καὶ ἀρχὴ τῆς δόξης, καὶ
 τὸν Υἱὸν δὲ βασιλεία τῆς δόξης ; Ἄλλὰ καὶ Παῦλος,
 « Ἀπαύγασμα τῆς δόξης, » φησίν. « Ὅς ὢν ἀπαύ-
 γασμα τῆς δόξης ; » ὁμωνύμως τῇ χάριτι καὶ τὴν
 ὑπόστασιν ὀνομάζων, ὡς καὶ Πνεῦμα διαφόροις τὰ
 ἐνεργήματα καλεῖ. Καὶ Πνεῦμα τὴν ὑπόστασιν αὐ-
 τὴν ὀνομάζει τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ἐξ ἧς τὰ χαρι-
 σματα. Κοινὴ ἄρα ἡ δόξα τῆς Τριάδος. Ἐπεὶ καὶ
 « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος, Σαβαώθ, πλήρης ὁ
 οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. » Καὶ μία θεό-
 τῆς τῆς Τριάδος, ἐπεὶ καὶ θεοὶ οἱ ἀπὸ ταύτης θεοῦ-
 μενοί. Διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ἔστι ἐν συναγωγῇ θεῶν.
 Καὶ μία λαμπρότης ἡ τῆς Τριάδος, περὶ ἧς εὐχε-
 ται Δαβὶδ, καθὼς ἐφημεν, « Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης
 Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς. » Καὶ, « Ἐν ταῖς
 λαμπρότησι, φησί, τῶν ἁγίων σου. » Ὅρα δὲ ὅτι
 καὶ ἐν τῷ Θεῷ λαμπρότης, καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις λαμ-
 πρότης. « Ἐκάλεσε γὰρ ἡμᾶς πρὸς τὸ θάυμαστον
 αὐτοῦ φῶς, » Πέτρος λέγει. Καὶ ἄλλος θεολόγος
 περὶ ταύτης διδάσκει, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ
 ἰδίων αὐτῶν καὶ παθῶν καὶ οἱ ποιμένες δὲ πρὸ
 αὐτοῦ εἶδον. « Δόξα γάρ, φησί, Κυρίου περιέλαμ-
 ψεν αὐτούς. » Αὕτη δὲ φωτεινὸς καὶ τοὺς ἀγγέ-
 λους δεικνύει. « Ὁ ποιῶν » γάρ, φησί, « τοὺς ἁγ-
 γέλους αὐτοῦ πνεύματι, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐ-
 τοῦ πυρὸς φλόγα. » Καὶ ἦν δὲ ἡ εἶδα αὐτοῦ ὡς
 ἀστραπή, καὶ τὸ ἐνδύμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών.
 Αὐτὸς δὲ ὁ καταυγάζων πολλῶν μάλλον. ἐξέλαμψε
 σαρκωθεῖς. Καὶ καθόσον ἠδύναντο θεωρεῖν οἱ μα-
 θηταί, ὥρθη τούτοις ἐπὶ τοῦ θρόνου. « Καὶ ἐλάμψε
 (φησί) τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ
 ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ λίαν ὡς χιών. » ἑτε-
 ροὶ δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν φησίν. « Ὡς τὸ φῶς. »
 Ἐπειδὴ οὐ καθὼς ἦν, ἀλλὰ καθὼς ἠδύναντο χωρεῖν
 ἑώρατο. Καὶ τοὺς ἀγγέλους δὲ ἐν τῷ μνήματι πάλιν
 φωτεινοὺς εἶδον αἱ θῆλαι γυναῖκες, καὶ ὁ Πέτρος
 ἐν τῇ εἰρηκῇ. Ἄλλὰ τοῖς μὲν ἀγγέλοις κατὰ μετε-

χην ἦν τὸ φῶς, ἐπεὶ καὶ δεύτερα φῶτα οὗτοι, λοι-
 τουργοὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος, καθὰ που τῶν
 θεολόγων φησὶ τις· ὁ Κύριος δὲ φῶς ἀληθινὸν κατὰ
 φύσιν εἶχε τὴν λάμψιν, περὶ ἧς ἠύχето Δαβὶδ, λέ-
 γων, « Ἐξαπέστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν
 σου. » Ἀλλαχοῦ δὲ καὶ φωτισμὸν τοῦ προσώπου
 Θεοῦ ὀνομάζει τοῦτο. Καὶ περὶ τοῦ ἐν τοῖς δικαίοις
 φωτισμοῦ, « Ἐξανέτειλεν ἐν σκότει φῶς τοῖς εὐθά-
 σι, » περὶ οὗ φωτός καὶ τῆς ἀϊδίου καὶ θείας λαμ-
 πρότητος· καὶ πᾶς ἠγωνίσαστο ὁ τῶν ἁγίων χορὸς,
 καὶ τῶν ἀβραάμων τοῦ φωτισμοῦ τούτου, ὡς ἐγ-
 χωροῦν ἦν, καὶ τῆς ἀλλάμψεως ἔτυχεν. Οἴβασι γὰρ
 εἴχασθαι μετὰ τοῦ Δαβὶδ τὸ, « Σὺ φωταῖς λύχων
 μου, Κύριε ὁ Θεός μου, ζωταῖς τὸ σκότος μου. »
 Ὅς καὶ φωτισθεὶς καὶ εὐφροσύνης ἐκ τούτου πλη-
 ρυθεὶς, ἔλεγε, « Φῶς ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ τοῖς
 εὐθέσι ἐπὶ καρδίᾳ εὐφροσύνη, ἐν ἧ καὶ χορτασθεὶς
 ἔλεγε. « Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄρθηναι μοι τὴν δό-
 ξαν σου. » Μᾶλλον δὲ τοὺς ἀβραάμυνας λαθῶν ὡς
 θεοπάτωρ, τὰ περὶ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ καὶ λαμ-
 πρότητος προεκήρυττε, δι' ἧς καὶ ἡμεῖς υἱοὶ φωτός,
 καὶ τέκνα φωτός. Αἰδὲ καὶ φωτός υἱοὺς ἡμᾶς οἱ
 θεολόγοι γεγράφασι, καὶ παράκλησιν καὶ χάριν, καὶ
 βασιλείαν, καὶ ἀβραάμωνα, καὶ ἀπαρχὴν τοῦ μέλ-
 λοντος αἰῶνος τοῦτο τὸ φῶς εἰρήχασιν· οὐκ
 αἰσθητῶς γευσάμενοι τούτου· ἐπεὶ οὐδ' αἰσθη-
 τὴ ἡ λάμψις ἐστὶν ἐκεῖνη. Ὅμως ἐπειδήπερ δι-
 πλοὶ **57** ἡμεῖς, ἀιηθῆς δὲ ἡ λάμψις ἐκεῖνη ἐκ τοῦ
 τῆς δικαιοσύνης Ἠλίου, καὶ ἡ ἀστραπὴ νοητὴ τῆς
 Θεότητος, καὶ νοητῶς ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἡμῖν
 ἐπιλάμπουσα, οὐ τὴν ψυχὴν αὐγάζει μόνον, ἀλλὰ
 καὶ τὸ σῶμα καταλαμπρύνει. Καὶ τοῦτο ἔδειξε
 πρώην μὲν, ὡς ἐφημεν, Μωϋσῆς· ἔπειτα δὲ καὶ
 αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, ἡ τὴν λάμψιν ἐκείνην πηγάζουσα,
 Ἰησοῦς Χριστός· ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὁ πρώ-
 τος δὲ ἐναολήσας ὑπὲρ αὐτοῦ Στέφανος ὁ μέγι-
 στος, καὶ ὁ θεϊότατος Παῦλος, ὁ· μήπω μὲν καθα-
 ρῶς ὢν, ἰδὼν, ἐτυφλώθη τὰς ὀφθαλμοὺς, καὶ κειράθηται
 τῷ βαπτισματι, μετὰ ταῦτα δὲ ἔχων ἐν ἑαυτῷ
 θεοθερμαίνεται λέγων, « Τί· ἡμᾶς χωρίζει ἀπὸ τῆς
 ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; » Καὶ ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ
 Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν. »
 Καὶ, « Εἰ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ
 ἐστὶν αὐτοῦ, » τὴν χάριν λέγων τοῦ Πνεύματος,
 ἧτις κοινὴ τῆς Τριάδος. Καὶ Πέτρος ἐπὶ τῆς
 φυλακῆς τοῦτο τὸ φῶς ἰδὼν, ἐνισχύθη, καὶ αἱ ἀλύ-
 σεις ἔπεσον ἐξ αὐτοῦ. Καὶ πλείστου τῶν υἱῶν μα-
 θητῶν τοῦ φωτισμοῦ τούτου ἔτυχον, καὶ Λουκᾶς
 καὶ Κλεώπας, τοῦ φωτός ἐκείνου τὴν ἔρμην ἔλα-
 βον, καὶ ἡ καρδία αὐτῶν καιομένη ἦν ἐν αὐτοῖς· τὸ
 γὰρ ἀληθινὸν φῶς, αὐτὸ τὸ πῦρ ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ
 τῆς γῆς περὶ οὗ καὶ ἔλεγε, « Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ
 τὴν γῆν· καὶ τί ἠθέλον εἰ ἦδη ἀνέφθῃ; » Καὶ ὁ
 Δαβὶδ ἐκ τούτου τοῦ πυρός θεοθερμαίνεται, « Ἐθερ-
 μάνθη, λέγων, ἡ καρδία μου ἐντός μου· καὶ ἐν τῇ
 μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ. » Καὶ Ἀντώνιος
 δὲ τοῦτο ἰδὼν τὸ φῶς ἐν τῷ μνήματι παρεκλήθη·
 καὶ, « Ποῦ ἦς πρότερον ἔβασ πρὸς τὸν Θεόν; » ὡς
 ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. Καὶ πολλοὶ τῶν συγχι-

A inquit, in tenebris lumen rectis, » propter quod
 lumen et æternam divinamque illuminationem
 omnis sanctorum chorus decertavit, et pignora
 illius splendoris et illustrationis pro viribus acce-
 pit. Sciunt enim cum David orare : « Et tu illumi-
 nas lucernam meam, Domine, Deus meus, illumina-
 bis tenebras meas ; » qui illuminatus et propterea
 lætitia impletus dicebat : « Lux orta est justo, et
 rectis corde lætitia, » in qua exultans dicebat :
 « Exultabo cum apparuerit mihi gloria tua ; » pot-
 ius vero pignora accipiens utpote Dei proavus,
 gloriam et claritatem Christi prædicebat per quam
 filii lucis sumus et pueri lucis. Propterea lucis
 filios theologi nos scripserunt, atque solatium
 gratiamque et regnum, pignus et primitias futuri
 sæculi lucem illam dixerunt, quam non sensu
 gustaverunt, cum claritas illa non sit sensibilis.
 Cum simul duplici substantia constemus, vera lux
 illa solis iustitiæ, et spiritualis conuscatio Deitatis
 spiritualiter nobis ex sancto Spiritu illucens non
 mentem tantum illuminat, sed et corpus lumine
 perfundit. Quod patefecit primo quidem, ut dixi-
 mus, Moyses, deinde vero ipsa veritas, fons istius
 lucis, Jesus Christus Deus noster, necnon primus
 qui pro eo certavit Stephanus maximus, Paulus
 que divinissimus, qui cum mundus nondum esset,
 videns, oculis captus est, usque dum baptismato
 mundaretur ; postea vero lumen habens in semet-
 ipso ardebat dicens : « Quis nos separabit a cha-
 ritate Christi ? » et : « Misit Deus Spiritum Filii
 sui in cordibus nostris ; » et : « Si quis Spiritum
 Christi non habet, hic non est ejus, » gratiam
 Spiritus dicens quæ Trinitati communis est. Pe-
 trus vero in carcere, luce aspecta, inde roboratus
 est, et catenæ ceciderunt de manibus ejus. Multi
 etiam a divinis discipulis hac illuminatione gavisii
 sunt, inter quos Lucas et Cleophas lucis illius
 calorem acceperunt, et cor eorum ardens erat in
 ipsis, nam lux vera ignem illum venit mittere in
 terram, de quo dicebat : « Ignem veni mittere in
 terram, et quid volo nisi ut accendatur ? » quo
 igne ardebat David dicens : « Concaluit cor meum
 intra me, et in meditatione mea exardescet ignis. »
 Antonius autem lumen illud videns in monumento
 consolationem accepit, et clamabat ad Deum :
 Ubiam eras antea ? ut magnus refert Athanasius.
 Multi quoque sancti in tenebris angustati eadem
 gratia dignati sunt, cum essent filii lucis, ex Deo
 edificati, Deum semper inter orandum intuentes,
 diique facti secundum gratiam, cum omnes essent
 gratiæ participes, quoniam Christus promisit se in
 suis habitaturum, et Spiritus ejus habitat in no-
 bis. Ideo dixit Paulus : « Nescitis quoniam Chri-
 stus habitat in nobis ? Secus vero, reprobi estis ; »
 et : « Misit Deus Spiritum Filii sui in cordibus
 nostris, in quo clamamus : Abba, Pater. » Habitat
 autem Christus cum Patre et Spiritu, et mansio-
 nem facit in nobis, non quidem secundum perso-
 nam, sed secundum gratiam. Et Paulus clamat :

« Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei Patris, et communicatio Spiritus sancti, » et, « Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo; » quod fere in omnibus epistolis dixit. In Actibus autem: « Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum, et accipiebant donum Spiritus sancti. » Igitur donum et gratiam sanctæ Trinitatis accipimus, minime vero naturam, neque personam, nec unam e personis; sed divinum illud tantum quod assumpsit Verbum hujus personæ, ut diximus, fuit adunatum indivisibiliter et inconfusibiliter, in quo corporaliter habitat omnis plenitudo Divinitatis, nos vero omnes mensura naturæ nostræ accommodata de plenitudine ejus gratiam accepimus. Ex ista plenitudine divina velut ex fonte, omnes qui sunt Christi hauriunt, et præsertim qui propter eum pugnant et patiuntur, cum sint in tenebris et carcere, ex illa claritate sublevantur. Ideo dixit David: « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam; » ideo etiam qui vivunt in Christi utpote mundo corde, Deum videbunt, non quidem secundum quam habet naturam, sed secundum gratiam. Vidistine communem Trinitatis gratiam? Misit Deus Spiritum Filii sui; ex plenitudine ejus omnes nos accepimus, et quid accepimus? Videlicet Spiritus gratiam, atque pro gratia gratiam. Et effudit in nos, inquit, donum Spiritus sancti, in quo clamamus: Abba, Pater. Quæ vox, abba, idem ac Pater sonat, quoniam filii per gratiam facti sumus; filios enim nos Pater accepit per Unigenitum suum in sancto Spiritu incarnatum. Itaque omnia divini, inquam, sive Veteris sive Novi gratiæ Testamenti gratiam Dei testantur; seu potius ipsa gratia nobis per dispensationem Verbi abundanter effusa mundum replevit universum. Quamobrem ipsa Verbi dispensatio gratia cognominatur. Verum qui carent gratia utpote indigni qui gratiam accipiunt, donum, operationem et gratiam Spiritus rejiciunt, qui circa lucem tenebris obvolvuntur, luceque nequaquam accepta, divinæ illuminationis suavitatem non gustaverunt. Unde ignari aspernantur et impii blasphemant. Quis eis revelabit divinæ lucis suavitatem qui eam non gustaverunt, imo qui errant et in tenebris dormiunt, et cum tenebris et iuiquis dæmonibus conversantur, qui delicatam mollemque vitam concupiscunt, atque circa contemplationem visibilium mutabiliumque creaturarum inania molliuntur, qui fere secundum Græcos insensatos, creaturæ præter Creatorem, prout dixit Paulus, inserviunt; pluris enim habita creaturarum contemplatione, nihil dicunt divinum fidei inesse, sed soli vanitatis cognitioni confidunt, stulteque opinantur nihil supra sensum, et mentem hominum esse æmentium more dæmonum qui procul distant a spiritualibus radiis et ineffabili claritate Dei, et proinde teguntur caligine, solumque arroganter et stulte circa æra et terram versantur.

κλεισμένων ἁγίων ἐν σκότει τῆς τοιαύτης ἡξιώθησαν χάριτος, ὡς φωτῆς ὄντες υἱοί, καὶ θεούμενοι ἐκ Θεοῦ, Θεὸν ἑρώωντες; ταῖς προσευχαῖς αἰεὶ, καὶ θεοὶ γινόμενοι κατὰ χάριν, ἐπεὶ καὶ χάριτος μετέχουσι πάντες. Ὅτι καὶ ἐνοικεῖν Χριστὸς ἐν τοῖς αὐτοῦ ἐπηγγέλατο, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν. Καὶ Παῦλός φησιν, « Οὐκ οἴδατε δεῖ Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; εἰ μὴ δεῖ; Ἄρα ἀδόκιμοὶ ἔστε. Καὶ ἐξέπεσται ἐν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας τῶν, κρῶζον Ἀββὰ ὁ Πατήρ. » Οἰκεῖ δὲ Χριστὸς σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ μονὴν ποιεῖται ἐν ἡμῖν, οὐχ ὑποστατικῶς, ἀλλὰ κατὰ χάριν. Καὶ Παῦλος βοᾷ, « Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Καί, « Χάρις ὑμῖν εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ σχεδὸν τοῦτο ἐν πάσαις φησὶ ταῖς ἐπιστολαῖς. Καί, « Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. » Καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι, « Καὶ ἔλαβον τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Λοιπὸν δωρεάν καὶ χάριν τῆς ἁγίας Τριάδος λαμβάνομεν, καὶ οὐ φύσιν, οὐδὲ τὰς ὑποστάσεις, ἢ μίαν τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Μόνον δὲ τὸ θεῖον πρόσημα, ὡς εἰρήκαμεν, τῇ ὑποστάσει ἡνωταὶ τοῦ Λόγου, ἀδιαίρετως καὶ ἀσυγχύτως, ἐν ᾧ καὶ πᾶν τὸ πληρῶμα τῆς Θεότητος; σωματικῶς, ἐκ τοῦ πληρώματος δὲ ἡμεῖς λαμβάνομεν χάριν ἀναλόγως. Ἐκ τοῦτοῦ τοῦ θεοῦ πληρώματος; ὡς ἐκ πηγῆς οἱ τοῦ Χριστοῦ ἀρρύοντα; ἅπαντες, καὶ μᾶλλον οἱ δι' αὐτὸν ἀγωνιζόμενοι τε καὶ πάσχοντες, καὶ ἐν εἰρηκαῖς ὄντες καὶ ζῶψ, ὑπὸ ταύτης παρακαλοῦντο τῆς λαμπρότης. Καὶ ὁ Δαβὶδ, « Κατὰ τὸ πλήθος τῶν ἰδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου, αἱ παρακλήσεις σου εὐφράναν τὴν ψυχὴν μου, » φησὶ. Καὶ οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες, ὡς καθαροὶ τὴν καρδίαν, τὸν Θεὸν βλέπουσιν, οὐχ ὡς ἔχει φύσεως (Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε), ἀλλὰ κατὰ χάριν. Ὁρᾷ τὴν κοινὴν τῆς Τριάδος χάριν; Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς; πάντες ἐλάβομεν. » Καὶ τί ἐλάβομεν; δηλαδὴ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, καὶ ἐξέχευ ἐφ' ἡμᾶς; (φησὶ) τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. **58** Καὶ ἐν αὐτῷ κριζόμεν, Ἀββὰ ὁ Πατήρ. Αὐτὸ δὲ, τὸ, Ἀββὰ, Πάτερ δηλοῖ. Ἐπεὶ οἱ οὐ γέγοναμεν χάριτι. Υἱοθετήθημεν γὰρ τῷ Πατρὶ διὰ τοῦ Μονογενοῦς σαρκωθέντος ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ διὰ πάντων οὕτω, τῆς τε παιδικῆς φημι θέας; Γραφῆς, καὶ τῆς χάριτος, τὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος; μαρτυρεῖται. Ἡ καὶ μᾶλλον ἡμῖν διὰ τῆς τοῦ Λόγου οἰκονομίας ἐκχυθεῖσα πλουσίως, πάντα τὸν κόσμον πεπλήρωκεν. Ἐντεῦθεν οἶον καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ Λόγου χάρις κατονομάζεται. Ἀλλ' οἱ τῆς χάριτος; ἄμοιροι, ὡς ἀνάξιοι τὴν χάριν λαβεῖν, ἀθετοῦσι τὴν δωρεὰν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ χάριν τοῦ Πνεύματος, οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, καὶ μὴ λαβόντες τὸ φῶς, καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς θείας γλυκύτητος ἀγευστοί. Ὅθεν καὶ ἀπιστοῦσι μὴ ἐγνωκότες, καὶ ὡς ἀντιθεοὶ, βλασφημοῦσι. Καὶ τίς ἀνταγγελεῖ αὐτοῖς τὴν γλυκύτητα τοῦ θεοῦ φωτός; ὡς, μὴ

γευμαμένοις; μἄλλον δὲ πλανηθεῖς, καὶ ἐν ζόφῳ
 κειμένοις, καὶ τοῖς ζοφεροῖς δαίμοσι συζῶσι καὶ
 ποιητοῖς, τὴν αἰσθητὴν τε ποθοῦσι ζωὴν, καὶ περὶ
 τὴν θεωρίαν κατασιπονοῦσι τῶν ὁρωμένων καὶ
 ἀλλοιουμένων κτισμάτων; καὶ σχεδὸν κατὰ τοὺς
 ἔφρονας Ἑλλήνας, τῇ κτεῖσει παρὰ τὸν κτίσαντα,
 ὡς ὁ Παῦλος ἔφη, λατρεύουσι. Τὴν θεωρίαν γὰρ
 τῶν κτισμάτων περὶ πλείστου ποιούμενοι, μὴδὲν τῇ
 πίστει θεῶν προσεῖναι λέγουσιν, ἀλλὰ τῇ τῆς μα-
 ταιότητος γνώσει θαρβύουσι μόνον. Καὶ μὴδὲν ὑπὲρ
 τὴν αἰσθησιν καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἶναι λογι-
 ζονται: ἀσυνέτως, κατὰ τοὺς ἀνοήτους δαίμονας
 κειρωμένους ὀφθέντας τῆς τοῦ Θεοῦ νοητῆς ἀκτι-
 νοῦ; καὶ φωτοφανείς ἀρρήτου, καὶ σκοτεινοῦς ἐν-
 τούθεν, καὶ περὶ τὴν ἀέρα καὶ γῆν μόνον ὑπερη-
 γάνου; καὶ ἀνοήτως διακλιωμένοι. Διὰ τοῦτο καὶ
 περὶ τὰ ὁρώμενα ταῦτα καὶ περιγραπτὰ καὶ κινού-
 μνα τοπικῶς ἢ φανταστικῶς τοῖς μαθημασι κινού-
 μενοι μόνους οὔτοι, οὔδὲν ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ
 κατ' αἴθερσιν ταῦτα καὶ τὸν ἡμέτερον νοῦν τὴν
 περιγραπτὴν λογίζονται: οἱ δειλαῖοι εἶναι: καὶ οἰονεῖ
 μαθηματικὴν καὶ ἐντεχνόν τινα τὴν ὑπὲρ λόγον
 καὶ κατὰ πίστιν μόνην ἐκ Θεοῦ χάριτι εὐσίβεια
 δογματίζουσι. Καὶ τὸν μὴ εἰδὸτα ἀστρίων κινήσεις,
 καὶ λογικὰς μεθόδους, καὶ ἀριθμοῦς, καὶ σχημάτων
 θέσεις, φασὶ μὴ εἰδέναι Θεὸν, καθάπαξ ἀθετοῦντες:
 τὸ ἐν ἀπλότῃ κήρυγμα, εἰ' οὐ ἐμώρνεον ὁ Θεὸς;
 τὴν τοῦ κόσμου τούτου σοφίαν. Ἀλλ' ἐν ἡμῖν πᾶν
 τὸ τῶν ἁγίως ζησάντων σύστημα διὰ τῆς πίστεως
 τετελειώται. Καὶ Ἄβελ πίστευε ἐν ἠθολῆσ. Καὶ Ἐνῶς
 πίστευε εἰς Θεὸν ἠλίπισε. Καὶ Ἐνώχ πίστευε μετετέθη,
 καὶ Νῶε πίστευε κλωτῶν ἔκτισε, καὶ διὰ ταύτης
 σέσωσται. Καὶ Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ
 πίστευε Θεὸν εἶδε. Καὶ Ἰσαὰκ τε καὶ Ἰακώβ, ὃς καὶ
 τρανότερον Θεὸν εἶδεν, ὅτε τὴν κλίμακα ἐβίβην, ἐν
 ἧ Κυρίου ἐπιστήρικτο, καὶ ἀγγέλω ἐπάλαυν, ὃς
 ἔλεγεν εἶναι Θεὸς τῶν πατέρων αὐτοῦ. Οὗτος δὲ ἦν
 ὁ λόγος; ὁ τῆς μεγάλης βουλή; τῆς ὑπὲρ ἡμῶν ἀγγελ-
 οῦ. Καὶ Μωϋσῆς ἐν πυρὶ τῆς βάρου καὶ ἐν γνώφῳ
 καὶ ἐν φωτὶ κατὰ τὸ Σίναϊον ὄρος Θεὸν εἶδε, καὶ
 καταλάμψθη. Καὶ Ἡλίας ἐν πυρὶν ἠρηφῆν ἔρ-
 μαι: καὶ Ἡσαΐα; ἐπὶ θρόνου δόξης; τὸν Θεὸν εἶδε
 καὶ Ἰεζεκιήλ, καὶ Δανιήλ, καὶ σὺν αὐτοῖς; οἱ λοι-
 ποὶ διὰ πίστεως. Οἱ ἀπόστολοι δὲ τῷ Θεῷ σαρκω-
 θέντι δῆλον ὡς πίστευε ἐξυπηρέτησαν. Καὶ φῶς; τοῦ
 κόσμου κληθέντες; ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, πίστευε
 εἶδον αὐτοῦ τὸ φῶς. Πρῶτερον μὲν ἐν τῷ ὄρει τῷ
 ἁγίῳ, ὕστερον δὲ καὶ ἐν γλώσσαις; πυρός; ἐν τῷ
 ὑπερφῶ, καὶ πανταχοῦ ἐν αὐτοῖς περιέφερον. Καὶ
 οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων ἅπαντες, καθὼς ἠδύναντο θεωρεῖν,
 ἐθεάζαντο καὶ ἑώραν. Καὶ εἰδὲ τὰ τῶν ἁγίων
 διδασκάλων τε καὶ Πατέρων κατὰ μέρος ἅπαντα λέγειν,
 μήποτε κόρον ἐνθῶ τῷδε τῷ λόγῳ. Ἰκανὰ δὲ
 τὰ τῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, ἀ καὶ τῆς εὐσεβείας
 εἰς θεμέλιοι, ἀποδείξαι φανερώς τὴν
 ἀλήθειαν. Διὸ ἡμεῖς (κατὰ Παῦλον ἔστιν εἰπεῖν) ἐν
 πίστει περιπατοῦμεν, καὶ τὰ τῆς πίστεως ἐν ἀρρή-
 θῶνι λαμβάνομεν. Ἐ Νῦν γὰρ (ὁ Παῦλος πάλιν φησὶ)
 γινώσκομεν ἐν ἐσότηρῳ καὶ ἐν 59 ἀνίγμω-
 τι, ἵνα δὲ πρόσσωπον πρὸς πρόσωπον. Ἀρετὴν
 αἰσχυνίσθωσαν, καὶ ζήφου πληροῦσθωσαν, οἱ μὴ
 δεχόμενοι τὸ φῶς, μὴδὲ τῆς χάριτος αἰσθανόμενοι,
 ὡς ἀδοκίμοι ὄντες, ἡμεῖς δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ λαβόντες
 πατρῷματος καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ἀνυμνοῦμεν
 Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τὸ φῶς ἐκ ἀληθινόν, ὃ φωστῶ
 ζει πάντα ἀθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον,
 ὡς γέγραπται. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.
 Ἀμήν.

Ileo viri solis doctrinis que circa visibilia et cir-
 cumscripta atque motu sive locali sive simularo
 volutabilia versantur indulgentes nihil esse pu-
 tant supra cœlum et ista quæ sensu percipiuntur,
 mentemque nostram finibus circumscriptam, et
 cum qui astrorum motus nescit logicasque dicen-
 ti vias, vel numeros et formarum ordines, Deum
 nescire dicunt, prorsus repudiantes prædicationem
 in simplicitate sermonis effectam, qua Deus stul-
 tam fecit hujus mundi sapientiam, necnon mathe-
 maticam laudant tanquam doctam quamdam pietat-
 em omni sermone præstantiorem et secundum
 fidem ex Dei gratia procedentem. In nobis vero
 totus ordo sancte viventium per fidem perfectus
 est. Fide certavit Abel, et Enos fide in Deum sper-
 avit; fide Henoch translatus est, fide Noe arcam
 aptavit et per eam salvus factus est; fide Abraham
 Deo credidit, fideque Deum vidit; item Isaac et
 Jacob qui manifestius Deum vidit quando scalam
 aspexit cui Dominus innitebatur, et adversus an-
 gelium luctatus est qui se dixit esse Deum Patrum
 ejus, iste autem erat Verbum magni pro nobis
 consilii angelus. Moyses quoque in flamma rubi,
 in caligine et in luce super montem Sinai Deum
 vidit et illuminatus est; Elias in curru igneo raptus
 est, et Isaias Deum vidit in throno gloriæ. Eadem
 gratia per fidem donati sunt Ezechiel, Daniel et
 ceteri cum ipsis. Patet quoniam apostoli Deo jure
 carnato fide ministraverunt, ipsique a vera luce
 vocati fide lucem ipsius viderunt, prius qui-
 dem in monte sancto, deinde vero in linguis igneis
 in cœnaculo, et ubique in ipsis circumferebant,
 Universi etiam sanctorum chori, prout intueri po-
 terant, contemplabantur et videbant. Omitto sin-
 gula sanctorum doctorum atque Patrum proferre,
 ne fastidium in hoc sermone generem; satis est
 veritatem per prophetas et apostolos qui sunt
 pietatis fundamenta evidentius edidisse. Ideo nos,
 ut secundum Paulum loquar, in fide ambulamus;
 et ea que sunt fidei in pignus accipimus. Nun-
 quid enim, quæ ait Paulus, cognoscimus in speculo
 et in enigmate, tunc autem facie ad faciem. I-
 gitur erubescant et tenebris involvantur qui lu-
 cem non recipiunt neque gratiam utpote reprobi
 sentiant; nos vero qui de divina plenitudine acci-
 pimus gratiam pro gratia, laudemus Jesum Chri-
 stum, lucem veram quæ illuminat omnem homi-
 nem venientem in hunc mundum, sicut scriptum
 est. Ipsi gloria in sæcula. Amen.

Κληρικὸς. Καὶ τίς ὁ σκοπὸς τοῖς αἰρετικοῖς, θε-
 Πατρῶν. Gm. CLV.

enim quemadmodum aperuisti et a sanctis didicimus, infinitam quidem et incomprehensibilem Dei naturam celebrare accepimus, gratiam autem ad nos ex natura emanare. Quid vero isti de hac re dicunt?

Pontifex. Hæreticorum quidem inventa, utpote diversa et impietatis plena contemnendum est, sunt enim insulsa. Nam vel Deum dicunt nullo modo posse participari, et proinde vi ejusdem sententiæ Deum in nobis non esse prædicant; vel si participari potest, secundum naturam communicari asserunt, unde alteram incarnationem, nempe Trinitatis incarnationem prædicant, quod nullus a sæculis impius evomuit, Dei vero gratiam et potentiam et operationem ex ejus natura procedentem nec esse neque posse esse impie asseverant. Nos autem pie Trinitatem personarum in una Deitate constemur, et Deum unum Trinitatem in una potentia et operatione, et regno, et gratia pie prædicamus, necnon naturam quidem omnino invisibilem nequaquam posse nobis et omni creaturæ communicari confitemur, quemadmodum dixit Unigenitus: « Deum nemo vidit unquam, » quod intelligendum est secundum naturam. Ideo Moysi dixit: « Non videbit homo faciem meam, et vivet; » gloriam autem ejus et claritatem quæ ex natura derivatur, necnon gratiam et potestatem pro viribus videre et accipere credimus; unde visiones prophetarum, sanctisque datæ illuminationes, et in ipsis illustrationes, ministraciones et operationes virtutum, divinamque gratiam non naturam omnes accipimus; solum vero divinum illud assumptum hypostatice Verbo adunatum esse credimus, ut nos per illud, quantum fieri potest, Dei consortes simus. Verum in illo participamus gratiam, cum in ipso sit omnis plenitudo divinitatis corporaliter, quæ in eo inhabitat, prout docuit Paulus dicens: « Quoniam in eo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter » non personæ Spiritus; nam unum Trinitatis solumque Verbum incarnatum est, et sola ejus humanitas divina persona perfecta est et ad divinam dignitatem elevata, utpote ipsi arcte, indivisibiliter et inconfusibiliter conjuncta, propriaque ejus effecta. Quapropter donum Dei et gratiam ab eo procedentem, participare credimus, non autem ejus naturam, sicuti impii somniant Massaliani et Bogomiloi, cujus testis est qui supra divinum pectus recumbens, inde copiosam theologiæ gratiam accepit, solusque is est qui testimonium reddat, quia verum est testimonium ejus, » et ille scit tanquam veritatis discipulis quoniam vera dicit, ut nos credamus. Hic quidem de divina natura ita dixit: « Deum nemo vidit unquam: » et testem adduxit Dominum dicens « Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit » sed de gloria ejus: « et vidimus gloriam ejus » et ne quis dicat enim de incarnatione sola hæc proferre, addit: « Gloriam quasi Unigeniti a Patre: » et ne quis naturam divinitatis dicat, rursus loquitur: « Plenum gratiæ

Α σποτα; ἡμεῖς γὰρ (καθὼς ἀπίδειξες, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων μαρθάνομεν) ἐληπτὸν μὲν καὶ ἀκατάληπτον τὴν θεῖαν οὐσίαν δοξάζειν ἐλάβομεν, τὴν ἐκ τῆς οὐσίας δὲ χάριν πρὸς ἡμᾶς ἐρχεσθαι. Πῶς δὲ οὗτοι παρὰ τοῦτου φασίν;

Ἀρχιερεὺς. Τὰ μὲν παρὰ τῶν αἱρετικῶν, ὡς ποικίλα καὶ δυσσεβεῖα; ἀνάμυστα, προσηγορεύονται ἀνόητα γὰρ. Ἡ γὰρ ἀμέθεκτον πάντη φασὶ τὸν Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο κατ' αὐτοὺς μὴδὲ εἶναι ἐν ἡμῖν τὸν Θεὸν δογματίζουσιν· ἢ εἴπερ ὀλω: μετέχεται, μετέχουσαι κατ' οὐσίαν. Ὅθεν ἐτέρων σάρκωσιν δογματίζουσι, καὶ σάρκωσιν τῆς Τριάδος, ὅπερ οὐδαὶς τῶν ἀπ' αἰῶνος δυσσεβῶν ἐξηρεύεσται. Θεοῦ δὲ χάριν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἐκ τῆς οὐσίας προϋῦσαν αὐτοῦ οὕτως εἶναι, οὕτως δυνατόν εἶναι ἀθλίως λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ εὐσεβῶς καὶ τὴν Τριάδα τῶν ὑποστάσεων ἐν μιᾷ Θεότητι καθομολογοῦμεν, καὶ Θεὸν ἓνα τὴν Τριάδα ἐν μιᾷ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ βασιλείᾳ καὶ χάριτι κηρύττομεν εὐσεβῶς· καὶ τὴν μὲν οὐσίαν ἀόρατόν τε πάντη καὶ ἀμέθεκτον καθομολογοῦμεν ἡμῖν τε καὶ πόσῃ τῇ κτίσει, ὡς καὶ ὁ Μονογενὴς φησι, « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. » Ὡς ἐστὶ δηλονότι, « καὶ κατ' οὐσίαν. Ἐπεὶ καὶ τῷ Μωϋσεὶ ἔφη, « Οὐ μὴ ἴδῃς ἄνθρωπος, τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. » Τὴν δὲ δόξαν αὐτοῦ καὶ λαμπρότητα τὴν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ χάριν καὶ δύναμιν ὁρᾶν ὡς δυνατόν καὶ λαμβάνειν πιστεύομεν, καὶ κατὰ τοῦτο αἱ ὁράσεις τῶν προφητῶν, καὶ αἱ φωτοφάνειαι τοῖς ἁγίοις, καὶ ἡλλάμψεις αἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ αἱ διακονίαι, καὶ τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνάμεων, καὶ χάριν θεῖαν, οὐκ οὐσίαν, πάντες λαμβάνομεν, μόνον δὲ τὸ θεῖο: ἐκεῖνο πρόσλημμα ὑποστατικῶς ἐκωθῆναι τῷ Λόγῳ πιστεύομεν, ἵνα δι' ἐκείνου ὡς δυνατόν κοινωνήσωμεν ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ. Κοινωνοῦμεν δὲ τῆς ἐν ἐκείνῳ ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ. Κοινωνήσας πάντῃς ἐν αὐτῷ τῆς Θεότητος σωματικῶς ὄντος, ὅπερ ἐν αὐτῷ κατέφικεσεν, ὡς περὶ ὁ Παῦλος φησὶν ὅτι ἐν αὐτῷ κατέφικεσεν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς οὐ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πνεύματος. Ὅτι ὁ εἷς τῆς Τριάδος καὶ μόνος ὁ Λόγος σεσάρκωται. Καὶ μόνον ἐκείνου τὸ ἀνθρώπινον θεοῦπόστατον ἐστὶ καὶ ὁμοῦτον, ὡς ἠνωμένον ἄκρω αὐτῷ ἀειαίρεινῳ καὶ ἀσυγγύτῳ, καὶ ἴδιον αὐτοῦ γαιόνος. Διὰ καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ χάριτος πιστεύομεν μετέχειν προϋούσης ἐξ αὐτοῦ, οὐ τῆς οὐσίας, ὡς οἱ Μασσαλιανοὶ φρονοῦσιν οἱ δυσσεβεῖς καὶ Βογομίλιοι. Καὶ τοῦτου μάρτυς ὁ ἐπὶ τὸ θεῖον στήθος πεσὼν, κἀκεῖθεν ἀψιχθὴν τὴν τῆς θεολογίας χάριν δεξιόμενος: Καὶ ἱκανὸς οὗτος πρὸς μαρτυρίαν καὶ μόρος, ὅτι καὶ ἀληθὴς ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, κἀκεῖνος οἶδεν ὅτι ἀληθῆ λέγει, ἵνα ἡμεῖς πιστεύσωμεν, τῆς ἀληθείας ὡς μαθητῆς. Οὗτος περὶ μὲν τῆς θεῖας οὐσίας οὕτως φησὶ: « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. » Καὶ μάρτυρα παρασάγει τὸν Κύριον, λέγων, « Ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἷς τὴν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγγήσατο. » Περὶ δὲ τῆς χάριτος αὐτοῦ, « Καὶ ἐσεσάμαθα τὴν δόξαν αὐτοῦ. » Καὶ ἵνα μὴ τις εἴπῃ τὰ περὶ τῆς σαρκώσεως μόνον λέγειν, ἐπάγει, « Δόξαν ὡς, Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. » Καὶ ἵνα μὴ τις τὴν

φύσιν τῆς Θεότητος ἐκπῆ, καὶ ἰν Ἰη, ἢ Πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Βλέπετε κηρυττομένην ἐκ τῶν Εὐαγγελίων 60 ἑναργῶς τὴν ἀλήθειαν ; » Ὅτι δὲ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐπιφαίνεται τοῖς ἁγίοις, αὐτὸς καὶ ἰν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ Ἰησοῦ φησὶ, λέγων · « Ταῦτα εἶπεν Ἰησοῦς, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ, τοῦ Χριστοῦ δηλονότι. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ τὴν τοῦ Πατρὸς βασιλείαν καὶ δυνάμιν καὶ δόξαν ἀνακηρύττει, ἥτις κοινὴ ἐστίν, ὡς καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐν τῇ προσευχῇ φησιν. « Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δυνάμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Ἡ Ἐκκλησία δὲ καὶ τῶν τριῶν προσώπων τὸ κοινὸν ἀνακηρύττει τῆς βασιλείας καὶ δυνάμεως καὶ δόξης, λέγουσα, « Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δυνάμις καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ τοῦτο οὐχ ἀπὸ τῶν φησιν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν μαθοῦσα. Κοινὴ γὰρ ἡ χάρις τῆς Τριάδος καὶ ἡ δόξα καὶ δυνάμις καὶ ἐνέργεια καὶ βασιλεία κηρύττεται. Ἐπει καὶ οὐρανοὶ μὲν διεγούνηται δόξαν Θεοῦ ὅσοι δὲ λόγῳ Κυρίου ἐστερείθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐνεδυναμώθησαν. Καὶ τοῦ Τρισαγίου Θεοῦ τῆς δόξης πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ὡς θεολογοῦσιν οἱ ἅγιοι. Διὸ ἐκεῖνοι μὲν οἱ τὴν χάριν ἀθετοῦντες τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἑλλαμψίν εἰς τὰ ὀπίσω ἀποστραφέντων, ἡμεῖς δὲ οἱ ἐκ τοῦ πληρώματος λαβόντες, ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, εὐχαριστήσωμεν τῷ χαριστήσαντι ἡμᾶς καὶ λαμπρύναντι, καὶ τὴν βασιλείαν τὴν αἰώνιον πρὸ καταβολῆς ἡμῶν ἐτοιμάσαντι κόσμου, ἧς καὶ ἐπιτυχεῖν ἐπιζητοῦμεν ἐλεεινότητος καὶ ἐνεσθῆναι καταξιούσθαι ταύτης ἐν ἀβραβῶνος μέρει καθικετεύσωμεν. Ἔσται δὲ ἡμῖν, ἐάν καθαρὸι γινόμενοι, ἐγγίξωμεν αὐτῷ τῷ καθαρωτάτῳ προσδοκῶμεν. Ὅτι καὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ παραγγέλλει, « Προσελθετε, λέγων, πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθήτε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυρῶθῃ. » Ὅτι δὲ καὶ δυνάμις ἐν ἡμῖν Θεοῦ καὶ ἐνέργεια ἐλεεινότητος, δηλονότι ἐνεσθῆναι. Πῶς βαπτίζομεθα, καὶ τί λαμβάνομεν τῷ βαπτίσματι ; Ἀναγεννώμεθα. Ἐάν μὴ ἀναγεννηθῆτε, φησὶ, Χριστὸν ἐνδομῆθα. « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. » Πῶς ἀρα ἐνεδύσαμεθα, ἐνυποστάτως, ἢ τῇ χάριτι ; Τῇ χάριτι δόλονται. « Ἐπει καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, φησὶν, ἐλευσάμεθα, καὶ μόνῃ παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν. » Ὁ Πατὴρ δὲ οὐ σεσάρκωται. Ὅστε κατὰ χάριν ἐνοικεῖ. Καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ σαρκωθέντος, εἰ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κοινωνοῦμεν, ἀλλ' οὐ τῆς οὐσίας μετέχοντες τῆς Θεότητος, τ. ε. χάριτος δὲ. Ἐκ τοῦ πληρώματος ; γ. λαμβάνομεν τῆς Θεότητος τοῦ ἐν τῇ σαρκί. Ὁμοίως δὲ καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἐκ τῶν χειροτονουμένων δὲ τοῦτο δηλονότι. Σφραγίζεαι ὁ ἀναγιγνώσκων ταχθεῖς, καὶ λαμβάνων χάριν, ἀναγιγνώσκων κίχεται χάριν ὡς γὰρ ἰσχύει τὰ τοῦ ὑποδιακόνου διενεργεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο δὲ ὁμοίως οὐ τὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἰσχύει, οὐδὲ πρεσβύτερος, ὡς προέφημεν, τὰ τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος. Ὅστε χάρισμα καὶ οὐκ οὐσία τὸ χορη-

et veritatis. » Viden' veritatem in Evangelio manifeste prædicatam ? Sanctos vero gloriam Dei intueri ipse rursus in Evangelio de Isaiâ declaravit dicens : « Hæc dixit Isaiâs, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo, » scilicet de Christo. Ipse etiam Salvator Patris, regnum et potestatem prædicat atque gloriam quæ communis est, ut ipse Patris et Filii et Spiritus sancti, Ipse quidem, in oratione dixit : Tibi regnum et potestas et gloria in sæcula, Amen. Ecclesia vero regni, potestatis et gloriæ inter tres personas communiter prædicat dicens « Tibi est regnum et potestas et gloria Patris et Filii et Spiritus, sancti, » quod non inconsiderate dixit, sed divinis docta Scripturis quibus communis Trinitatis gratia, potestasque gloria et operatio, communique regnum prædicatur. Quippe : « cæli enarrant gloriam Domini ; » isti autem Verbo Domini, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum : » verum in trisagio Dei : « Gloria pleni sunt cæli et terra, » ut divinitus concinnant angeli. Ideo illi quidem aspernati gratiam Dei et illuminationem retrorsum conversi sunt, nos autem qui de plenitudine accepimus, de lumine lumen et gratiam pro gratia, gratias agamus ei qui nobis gratiam et claritatem largitus est æternumque regnum ante constitutionem mundi præparavit quod ejus misericordia obtinendum speramus, et inde pro rationis pignoris deprecemur ut eo digni inveniamur. Quod est nobis si mundi effecti ad eum qui purissimus est appropinquare studemus. Sic enim adhortatur David dicens : « Accedite ad eum, et illuminabimini, et facies vestræ non confundentur. » Unde liquet virtutem Dei et operationem ejusdem misericordia nobis inesse. Quare baptizomur ? et quid in baptismo recipimus ? Regeneramur, dixit enim « Nisi quis renatus fuerit ; Christum induimus ; quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. » Quomodo igitur induimus an persona, vel gratia ? Profecto gratia. Ideo dixit ; « Ego et Pater veniemus et mansionem apud eum faciemus ; » Pater vero non est incarnatus itaque secundum gratiam inhabitat. Filio quidem incarnatæ, si carnem ejus communicamus, minime divinitatis naturam, sed gratiam participamus. Quippe de plenitudine divinitatis quæ est in eo corporaliter accepimus. Similiter et de donis Spiritus sancti, Quod patet ex impositione manuum. Signatur qui lector ordinatur et accepta gratia lectoris gratiam consequitur ; non enim potest munere fungi subdiaconi ; diaconus pariter, sicuti supra diximus, presbyteri, neque presbyter episcopi officia non potest adimplere ita ut datum sit charisma et non natura. Nam si esset substantia, jam opus non esset pluribus manuum impositionibus, neque diversæ essent manuum impositiones, cum una ordinatio statim omnia impertiret, si substantia esset in nobis inhabitans. Unde dixit Paulus : « Habentes charismata secundum gratiam quæ data est nobis diversa. Videtis charismata secundum gratiam variari ? » Sive

qui exhortatur, sive qui docet in doctrina, qui inseratur in hilaritate, qui præest in sollicitudine, et cætera. Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministracionum sua, idem autem Dominus; et divisiones operationem sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus. Sed quomodo creaturas condidit Deus? Quomodo præscivit? quomodo comprehendit? Numquid quia create sunt, substantiam Dei res participant? Heu quam nefanda blasphemia! Nequaquam: nam incomprehensibilis est illa substantia, sed ipse substantialis conditor sua creatrici potentia rebus quas statuit esse dedit et præbet, de suis providentia curat atque omnipotenti et universa patranti et conserenti facultate omnia capit et conservat, et nihil est quod Dei potentiam et gratiam non participet. Etenim non essemus, nec quidquam prorsus esset, nisi Dei potentiam participaret. Unde omnis creatura sive rationalis sive mentis experta, cum sensu carens cum eodem donata, divina potentia, et vivit, et cogitat, et movetur, et loquitur, et operatur, et permanet, et quæcumque propria habent res singulæ conservant. Naturam autem Dei non participant; unus enim est Deus naturis omnibus præcellens, Trinitas omnipotens. Quæ nos de hac materia, prout cogitavimus, ex sanctis Scripturis pie et pio viribus nostris vobis enarravimus.

videtur, καὶ λέγει, καὶ ἐνεργεῖ, καὶ μένει, καὶ ὅσαπερ ἕκαστον ἔχει κέκτηται. Οὐκ οὐσίας δὲ Θεοῦ μετέχει, εἰς γὰρ μόνος Θεὸς ὑπερούσιος, ἡ Τριάς ἡ παντοδύναμος. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου, ὡς ἀνοήσαμεν ἀπὸ τῶν Γραφῶν, εὐσεβῶς καὶ κατὰ δύναμιν ἡμετέραν οὐκ εἰρήκαμεν.

Clericus. Sufficiunt, domine, quæ dixisti, et idonea sunt omnibus in Christo confirmandis, in primis quia ex Scripturis sacris eruuntur. Hanc ergo ultimam et pessimam hæresim abjicimus, et cum cæteris in pietatibus eam anathemate serimus. Nos vero aspiciat oriens ex alto Jesus Christus Deus noster divina sua gratia, et illuminet corda nostra lucidissimo et mundissimo scientiæ suæ lumine. Deprecamur autem, quom veram fidei notitiam accepimus, ut etiam sacramenta Ecclesiæ edoceamur, quot sint et quænam sint, et quæ sit singulorum virtus, et quodnam ab eis accipimus.

γούμινόν ἐστιν. Εἰ γὰρ φύσις ἦν, οὐκ ἂν ἦν χρεῖα πλείονων χειροτονιῶν· οὐδὲ διάφοροι ἦσαν ἂν αἱ χειροτονίαι, τῆς μίαις χειροτονίας πάντα διδούσης εὐθύς, εἰ φύσις ἦν τὸ ἐνοικοῦν ἐν ἡμῖν. Ὅθεν καὶ Πιυλὸς φησὶν· Ἐχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθείσαν ἡμῖν διάφορα. Ὅρῃς, ὅτι κατὰ τὴν χάριν καὶ χαρίσματα διάφορα; Εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει, εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὁ ἐλεῶν ἐν ἰλαρότητι, ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, καὶ τὰ ἐφεξῆς. Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος. Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσι, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστι Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Τί δὲ τὸ δημιουργικὸν καὶ προνοητικὸν ἐν τῇ κτίσει καὶ συνεκτικὸν τοῦ Θεοῦ; Ἄρα τὸ δημιουργηθῆναι τὰ κτίσματα οὐσίας ἐστὶ μεταλαβεῖν τοῦ Θεοῦ; Φεῦ τῆς βλασφημίας! οὐδαμῶς. Ἄληπτος γὰρ ἐκεῖνη. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ ὑπερούσιος τῇ δημιουργικῇ δυνάμει **β** κατασκευάσας ταῦτα καὶ τὸ εἶναι τούτοις δίδωκε, καὶ παρέχει, τῇ προνοητικῇ τε κηδεταί τῶν ἰδίων, καὶ τῷ παντοδυνάμῳ καὶ παντοουργῷ καὶ συνεκτικῷ νεύματι συνέχει πάντα καὶ συντηρεῖ. Καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων, ὃ μὴ δυνάμει καὶ χάριτος μετέχει Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ ἔμεινεν ἂν, οὐδ' ἔλως ἂν ἦν, εἰ μὴ Θεοῦ μετέχευε δυνάμει. Ὅθεν ἀλόγος τε καὶ λογικὴ πᾶσα κτίσις, καὶ αἰσθητὴ καὶ ἀναίσθητος; θεῖα δυνάμει καὶ ζῆ, καὶ νοεῖ, καὶ κινεῖται.

Κληρικὸς. Ἀρκούμεθα, δέσποτα, τοῖς εἰρημένοις καὶ ἱκανὰ ταῦτα πληροφορῆσαι πάντας ἐν Χριστῷ, καὶ μᾶλλον ὅτι ἐκ τῶν θείων Γραφῶν εἰσι. Καὶ ταύτην οὖν τὴν τελευταίαν καὶ πονηροτάτην αἵρεσιν βδελυσσόμεθα, καὶ σὺν ταῖς λοιπαῖς ἀσεβείαις τε καὶ αἱρέσεσι, καθυποβάλλομεν ἀναθήματι. Ἐπισκέψατο δὲ ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Θεὸς ὁμῶν τῇ αὐτοῦ θεῖα χάριτι· καὶ λάμψαι ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως αὐτοῦ ἐναργέστερόν τε καὶ καθαρώτερον. Παρακλοῦμεν δὲ, ἐπειδὴ τὴν ἀληθῆ τῆς πίστεως γνώσιν ἐδεξάμεθα, καὶ περὶ τῶν μυστηρίων διδαχθῆναι τῆς Ἐκκλησίας, ἧσα τέ εἰσι, καὶ τίνα, καὶ ὅποια ἡ τούτων ἕκαστου δυνάμει, καὶ τί λαμβάνομεν ἐξ αὐτῶν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΤΕΛΕΤΩΝ

DE SACRAMENTIS.

Pontifex. Frater, quæsitis vires meæ non suppetunt, tene vero me charitatis causa ad fines diligentia et humilitatis adductum propter nos dixisse quæcumque diximus, in hoc solo confisus quoniam ista e Scripturis sacris disserebamus. Nunc ergo

Ἀρχιερεὺς. Ἀδελφὲ, ὑπὲρ ἐμὲ τὸ αἰτούμενον. Γίνωσκε δὲ ὅτι χάριν ἀγάπης ὑπὲρ τὴν ὅρον τῆς προσοχῆς καὶ τῆς ταπεινώσεως; κινηθεῖς, δι' ὅμεις εἰπον ὅσαπερ εἶπον ὅμιν, ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ θάρβῳ, ὅτι περὶ ταῦτα ἀπὸ τῶν θείων ἐκλέγομαι Γρα-

ζών. Καὶ τῶν ὄν ἐπεὶ περὶ τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας μαθεῖν ἐπιποθεῖς, ἐρῶ σοι καὶ περὶ τούτων, ὅποσον ἂν ἐξιχύσῃσαι, τὸ τῆς ἀγάπης πλερῶν. Σὺ δὲ μὴ τοῖς ῥηθησομένοις παρ' ἡμῶν ἀρχειοθῆς, ἀλλ' ὅσον ἐκ τούτων ἴσως εὐροῖς ὠφέλιμον λαβῶν, αἰεὶ ζῆται, καὶ τοῖς τὴν νοῦν ἔχουσι ὑψηλότερόν τε καὶ καθαρώτερον ἐγγίζων ἔσο καὶ ἐρωτῶν· καὶ οὐκ ἀποχῆσεις τοῦ ποθομένου.

Κληρικός. Καὶ ὑπὲρ τούτου, Πάτερ, εὐχαριστοῦμαι ν. ὅτι πλείστας ἡμῖν ἀφορμὰς ταπεινώσεως δέδωκας. Καὶ δοῖη ἡμῖν Κύριος διὰ τῶν σῶν ἱερῶν εὐγῶν μὴ ὑπὲρ ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. Ἀήλωσον δὲ ἡμῖν τὰ περὶ τῶν μυστηρίων, παρακαλοῦμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ὅτι ἐκτὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια.

Ἀρχιερεὺς. Ἐπιπέτρ ζητεῖτε, τὸ κατὰ δύνειμιν ἐρῶ ἐν Χριστῷ. Ἐπιτὶ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ὡς Ἰσαΐα· φησὶ, καὶ ἐπιτὰ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας· διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργούμενα. Ταῦτα δὲ εἰσι βάπτισμα, χρίσμα, κοινωνία, χειροτονία, γάμος, μετάνοια, καὶ ἑλαίον ἁγίου. Ἐν ὀλίγῳ δὲ σοι καὶ περὶ ἐκάστου τούτων δηλώσω, εἰ καὶ πρότερον ἐν τῇ τῆς θείας λειτουργίας ἐρμηνεΐᾳ περὶ τούτων ἀμυδρῶς εἰρήκαμεν καθὼς ἐνεχώρει.

62 ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ βαπτίσματος.

Τὸ βάπτισμα τοῖνον ἀναγεννᾷ Πνεύματι, ἐπιπέτρ τὴν πρώτην ἀπαθὴ γέννησιν ἀπωλέσαμεν, καὶ ἐν ἀνομίαις· ἡμεῖς συναλήφθημεν, καὶ ἐν ἀαρταῖς, ὡς Ἐλισάβηθ· Δαβὶδ, ἐκείσεσεν ἕκαστον ἡμῶν ἢ μήτηρ αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Περὶ τοῦ χρίσματος.

Τὸ χρίσμα δὲ τὴν σφραγίδα τὴν πρώτην, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἐνεθῆσεν, ὅπερ διὰ παρακοῆν ἀπωλέσαμεν· ἐτι δὲ καὶ τὴν χάριν, ἣν ἐν τῇ ψυχῇ τῇ θεῷ ἐμπνεύσει ἐλάβομεν. Διὸ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος φέρει δύναμιν, καὶ τὴν εὐωδίαν αὐτοῦ πλουτεῖ καὶ σημείωσις Χριστοῦ ἐστι καὶ σφραγίς.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τῆς θείας κοινωνίας.

Ἡ κοινωνία δὲ αὐτῷ ἐνοὶ τῷ Δεσπότῃ, καὶ αὐτοῦ τῆς σαρκὸς ἀληθῶς καὶ τοῦ αἵματος κοινωνοῦμεν. Καὶ ἐπεὶ διὰ βρώσεως ἀπεθάνομεν καὶ παραδείσου καὶ θοῦ ἐχωρίσθημεν, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον διὰ τῆς κοινωνίας ἀναλαμβάνομεν αὐθις, καὶ τὴν φθορὰν ἀποβαλλόμενοι, ἐν ἀθανάτῳ ἐνούμεθα, ὀνητῶ δὲ ἡμᾶς διὰ σαρκὸς γεγονόσι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Περὶ τῆς χειροτονίας.

Ἡ χειροτονία δὲ τὴν ἐξουσίαν παρέχει καὶ δύναμιν τοῦ ποιῆσαντος. Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν τῶν ὄντων χωρὶς αὐτοῦ, ἦλθε δὲ αὐτὸς εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀγαγείν, ταύτην οὗτοῦ τὴν δύναμιν ἀναλαμβάνομεν ἀπ' ἡμῶν, παρέσχεν ἡμῖν διὰ τῆς αὐτοῦ ἱερωσύνης· καὶ δι' αὐτῆς πᾶσαι ἡμῖν αἰ τελεταὶ ἐνεργοῦνται, καὶ οὐδὲν ἁγίου χωρὶς ἱερέως ἐστίν. Ἐτι δὲ καὶ ἐξ ὀρχῆς ἀρχόντας ἡμᾶς τῶν ὀρωμένων καταστήσαμεν.

quandoquidem mysteria Ecclesiae doceri desideras, de his quaecumque potero tibi dicam, charitatem adimplens. Tibi vero dicta a nobis non sufficiant, sed quantumcumque poteris jure perrepta ab eis utilitate, semper inquire, et cura ut eos qui mentem habent sublimiorem et mundioiorem adeas et interroges, et à desiderio non frustraberis.

Clericus. De hoc etiam, Pater, gratias agimus quod plures humilitatis occasiones nobis dediti. Det nobis Dominus per sanctas preces tuas nequaquam plusquam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Nobis autem, obsecramus, manifesta quae ad mysteria per inveni.

CAPUT XXXIII.

Quod septem sint Ecclesiae sacramenta.

Pontifex. Quoniam quaeritis, pro viribus loquar in Christo. Septem sunt Spiritus dona, prout dixit Isaias, et septem quoque Ecclesiae mysteria per Spiritum operantia. Quae sunt: Baptismus, Chrisma, Communio, Ordo, Matrimonium, Pœnitentia, et sanctum Oleum. Paucis vobis singula explanabo, quum prius sacram liturgiam interpretando, de illis obscure, ut necesse erat, disseruerim.

CAPUT XXXIV.

De baptisate.

Igitur baptismus in Spiritu regenerat, quoniam amissa priore a vitio immuni natiuitate in iniquitatibus eramus concepti, et in peccatis, ut psallit David, quemque nostrum mater sua parturivit.

CAPUT XXXV.

De chrismate.

Chrisma autem primum sigillum et imaginis imponit similitudinem quam per inobedientiam amisimus, et insuper gratiam quam animae divinae inspirat, accipimus. Quamobrem Spiritus potestatem confert, bonumque ejus odorem quo redolet infundit. Christi signum est atque character.

CAPUT XXXVI.

De divina Communionem.

Communio vera ipsi Domino conjungit, ejusque carnem et sanguinem vere participamus. Quia per cibum mortui sumus, atque a paradiso Deoque recessimus, vitam aeternam vi hujus sacramenti rursum suscipimus, abjectaque corruptione, immortaliam aduenamur qui mortalis propter nos per carnem factus est.

CAPUT XXXVII.

De impositione manuum.

Ordo autem potentiam praebet et virtutem Creatoris. Quoniam ipse sine quo nihil est ex eis quae sunt, venit ut nos ad beatitudinem perduceret, sumpta pro nobis illa potentia, nobis eam sui ore sacerdotii exhibet, quo omnia nobis conficiuntur mysteria, ita ut nihil sanctum fiat sine sacerdote. Insuper nos a principio visibilium principes constitutos, iterum in presenti sacramento modo nobis

hiorum principes per sacerdotium instituit, idcirco dixit David: « Constitues eos principes super omnem terram » coeli enim claves nobis tradidit.

CAPUT XXXVIII.

De matrimonio.

Matrimonium donum est Dei propter generationem in liberorum indulgentis, donec hoc univsum in corruptione permanebit. Non enim volebat Deus a male in nobis et semine sordidam esse concretionem, sed quia liberum mortui sumus, dimisit generis traditionem sicut et in animalibus op rari, ut ergo oscuramus quia depressi descenderimus, usquedum resurgere et mortem vinceret qui natura et immortalis, pro nobis mortuus et resurgens. Idcirco ipse matrimonium benedixit, ut benedictione non careat vitae nostrae principium.

CAPUT XXXIX.

De poenitentia.

Poenitentia nos a lapsu rursus erigit. Quoniam post baptismum alia non est ad gratiam et dona Spiritus invocatio sine luctibus et laboribus, nisi per conuersionem et lacrymas, necnon per confessionem peccatorum et abstinentiam a malo, magnum istud datur donum, in quo includitur monachorum habitus, u'pote qui pignus est poenitentiae.

CAPUT XL.

De sacro oleo.

Sanctum autem oleum ministratur tanquam sanctum sacramentum divinaque figura misericordiae, in redemptionem et sanctificationem iis qui a peccato conversi sunt collatum. Ideo et a cupis voluit, et a mortuis erigit, et sanctitate implet. Ista vero omnia Dominus noster Jesus Christus tradidit, et per eum divini ejus discipuli. Nam qui duplici constantia substantia, anima scilicet et corpore, duplici ratione nobis illa impertivit, sicuti et ipse duplicis naturae pro nobis vere factus est, qui quam vere sit Deus, vere homo habitavit in nobis, ut per gratiam spiritus animas quidem nostras spiritaliter sanctificet; sensibilibus autem a pane et oleo, necnon pane et potu ceterisque in Spiritu sanctitatem conferentibus, corpora nostra sancta efficiat, et perfectam salutem conferat.

CAPUT XLI.

De resurrectione sive suscitatione corporum.

Ille etiam, ut nos sicuti condidit perfectos reficiat, et mortuos resuscitabit, et cum eisdem quibus vixerimus et conversati fuerimus corporibus constituet, ut quod fecerimus consequamur. Igitur nos perfectos ad vitam revocaturus (nihil enim in vanum fecit), nequaquam autem corpus nostrum in corruptione relicturus (omnia enim ut sint creavit, neque vult quidquam perire), Deus qui perfectus est, solusque verus est, similis nobis homo factus est, assumpto corpore cum anima rationali et

vos, πάντων ἐν τῷ παρόντι κρείττονα. ἄρχοντας ἡμᾶς διὰ τῆς ἱερωσύνης καθίστα. Αὐτὸ καὶ Δαυὶδ φησὶ, « Καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Τοῦ οὐρανοῦ γὰρ τὰς κλεῖς ἡμῖν παραδέδωκεν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Περὶ γάμου.

Ὁ θεὸς γὰρ γάμος συγκαταβάσει· ἵστι δῶρον θεοῦ διὰ τὴν παιδοποιίαν, ἕως τὸ πᾶν τότε μετὰ τῆς φθορᾶς ἵσταται. Οὐ γὰρ ἐδιδόκετο ὁ θεὸς τὴν ἀλογίαν ἐν ἡμῖν καὶ ἀπὸ βροχῆ καὶ βυπαρᾶν σύστασιν εἶναι· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπεθάνομεν ἑκουσίως, ἀπέθηκε τὴν διαδοχὴν οὕτω τοῦ γένους· ἐνεργεῖν ὡς καὶ τοῖς ἀλόγοις, ἵνα γνῶμεν, εἰς τί κατέστημεν. Καὶ τοῦτο ἕως ἀναστασῆς καὶ ἀπαθανάτισῃ τὴν φύσιν ὁ ἀφάρτος, καὶ θανὼν καὶ ὑπερ ἡμῶν ἀναστάς· διὰ καὶ εὐλογεῖ τὸν γάμον αὐτὸς, ὡς ἂν μὴ χωρὶς εὐλογίας ἡ ἀπαρχὴ τυγχάνῃ τῆς ἡμετέρας ζωῆς.

63 ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ μετάνοιας.

Ἡ μετάνοια δὲ τὴν ἐπανόρθωσιν ἡμῶν αὐθις ἀπὸ τοῦ πτώματος ἐνεργεῖ. Καὶ ἐπειδὴ περ μετὰ τὸ βᾶπτισμα οὐκ ἔστιν ἐπανάλησις· ἄλλη κατὰ τε χάριν καὶ θεωρίαν, καὶ ἀγῶνων καὶ πόνων χωρὶς, εἰ μὴ δι' ἐπιστροφῆς καὶ θακρύων, καὶ τοῦ ἐξηγορεῖσθαι τὰ πταισμάτα καὶ ἀποστῆναι τῶν κακῶν, τοῦτο τὸ μέγα δέδοτα· δῶρον, ἐν ᾧ ὅθι καὶ τὸ τῶν μοναχῶν εἰσάγεσθαι σχῆμα, ὡς τῆς μετάνοιας ὑπάρχον ἐνέχυρον.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ ἀγίου ἐλαίου.

Ἅγιον ἔλαιον δὲ παραδέδοται, καὶ τοῦτο ὡς ἱερὰ τελετὴ καὶ θεῖον τύπος ἐλέους, εἰς ἀπολύτρωσιν καὶ ἁγιασμὸν τοῖς ἀπὸ ἁμαρτίας ἐπιστρέφουσι χορηγοῦμενον. Αὐτὸ καὶ λύσιν ἁμαρτημάτων παρέχει, καὶ ἐξ ἀβρῶστημάτων ἐγείρει, καὶ ἁγιασμοῦ ἐμπλήρει. Ταῦτα δὲ πάντα Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν παραδέδωκε, καὶ οὗτοῦ δι' αὐτοῦ θεοῦ μαθηταί. Διπλῶν γὰρ ὄντων ἡμῶν ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος, διπλῶς καὶ ταῦτα ἡμῖν παρέσχετο, ὡς ἀληθῶς καὶ αὐτοῦ διπλοῦ δι' ἡμᾶς γεγονότος, θεοῦ ἀληθῶς ὄντος, καὶ ἀνθρώπου ἀληθῶς χρηματισθέντος, ὡς ἂν τῆ μὲν χάριτι τοῦ Πνεύματος νοητῶς ἡμῶν τὰς ψυχὰς ἁγιάσῃ, τοῖς αἰσθητοῖς δὲ ὑδάτι τε καὶ ἐλαίῳ, καὶ ἄρτω καὶ ποτηρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγιαζομένοις τῷ Πνεύματι, καθαρὰς τῆς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα, καὶ ὀλοτελῆ παρέχῃ τὴν σωτηρίαν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ ἀναστάσεως, ἥτοι σωματῶν ἐγέρσεως.

Οὗτος, ἵνα καὶ τελείους ἡμᾶς ὡς ἐπλάσε καταστήσῃ, ἔτι καὶ ἀναστήσει ἀποθνήσκοντάς· καὶ μεθ' ὧν ἐζήσαμεν καὶ ἐπολιτευσάμεθα ἀποκαταστήσει σωματῶν, ἵν' ὅπερ ἐπράξαμεν ἀπολάβωμεν. Ἐπει οὖν τελείους ἡμᾶς ἐγερεῖ (οὐδὲν γὰρ ἐπλάσε μάτην) οὐδὲ καταλείψει ἡμῶν τὸ σῶμα ἐν τῇ φθορᾷ· πάντα γὰρ ἐποίησεν εἰς τὸ εἶναι, καὶ οὐδὲν ἀπολέσθαι βούλεται, θεὸς τέλειος ὢν, καὶ ὄντως ὢν μόνος αὐτὸς, καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος· γέγονε, σῶμα λαβὼν μετὰ ψυχῆς λογικῆς τε καὶ νοερᾶς, ἵνα καὶ ἡμῶν

πᾶς λογικῆς ψυχῆς ἑκκαθάρη, καὶ χάριτος ἁγίου Πνεύματος ἐκπληρώτη, καὶ τὰ σώματα ἀφθαρτῆν ἔμα καὶ ἀγίατην. Διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ τὰ μυστήρια ταῦτα δέδωκε διπλῶς, ἰσθητικῶς μὲν ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ὄντων, Πνεύματι δὲ ἁγίῳ τελοῦμενα, καὶ τῆς θείας χάριτος περιεκτικᾶ ψυχᾶς τε καὶ σώμασι. Παρέδωκε δὲ ταῦτα οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγμασι καὶ εἰς ἑαυτὸν πρῶτον σὰρξ γενόμενος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος φιλανθρωπῶς ἐνήργησεν, ἵν' ἀπαρχὴ ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχοντος ὡς ἀπὸ πηγῆς αὐτοῦ οἱ αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς λαμβάνωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ἐνηθρώπησεν, ἵν' ἐνωθῶμεν αὐτῷ, καὶ ἵν' ἀγαποθῶμεν δι' αὐτοῦ. Ὅτι καὶ οὗτος ὁ πλάσας ἡμᾶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐξ ἀρχῆς, καὶ οὗτος πάλιν ὁ ἀναπλάτων ἡμᾶς εὐδοκία Πατρὸς, καὶ συνεργὸς τοῦ αἰγίου Πνεύματος. Ἡ Τριάς γὰρ ὁ Θεὸς ἡ τὸ πᾶν ποιήσασα, καὶ τὸ πᾶν ἐξοικονομεῖ, καὶ μᾶλλον ἡμᾶς παραπεσόντας, τὸ τιμιώτατον τῶν ὁρωμένων καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ὁ Λόγος τοίνυν τοῦ Θεοῦ, ἡ ζῶσα εἰκών καὶ σφραγὶς καὶ ἀπαύχασμα, τὴν ἰδίαν εἰκόνα τὸ λογικὸν ἡμᾶς λαμβάσει ζῶον εἰς ἑαυτόν. Καὶ οὐ διὰ κτισματοῦ τινος ἐτίσθη ἀνακαινίζει. Ἐπει οὐδὲ δυνατόν.

Κληρικὸς. Καὶ πῶς, δέσποτα, οὐ δυνατόν ἦν καὶ δι' ἀγγέλου,

Ἀρχιερεὺς. Οὐδὲ μῶς, ὅτι πᾶν κτίσμα περιγραπτόν, καὶ οὐ πανταχοῦ φθάνον, καὶ οὐ φυσικῆν ἔχον τὴν τοῦ σώζειν δύναμιν. Κατὰ χάριν δὲ, καὶ ἦν ἂν ὡς δι' ὄργανου διδοῦς τὴν χάριν, καὶ μὴ θυσάμενος, εἰς πάντας μερικῶς ὢν μηδὲ τοῖς πρῶτως παθοῦσι χαρίσασθαι τὴν ἀνάπλασιν. Ἀλλὰ πῶς ἂν παρεῖχε ζωὴν, μὴ φύσει ὢν ἡ ζωὴ; Ἡ πῶς ἂν εἰς ἄνθρωπον μὴ φύσει ὢν ἄνθρωπος; ἐπειδήπερ ἐξίπασόν τινες ἐξ αὐτῶν, καὶ ταῦτα μηδὲ σὰρξ ἐκθεόντες. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη ἦν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον φύσει, τὸν αἰεὶ ὄντα ὁ Λόγος, τὸν ζῶντα αἰεὶ μετὰ τοῦ ζῶντος Πατρὸς σὺν τῷ ζῶσῳ ἁγίῳ Πνεύματι, τῆς θνητοῦς ἡμῖν ἐνωθῆναι, ἵνα τῷ στερῆτε καὶ ἀθάρατῳ στήθῳ ἡμῶν τὴν φθορὰν, καὶ ζωὴ ὢν αἰώνιος, τὸν θάνατον μὲν ἀφ' ἡμῶν ἐκδιώξῃ, ἐμφυτεύσῃ δὲ τὴν ἀθανασίαν. Καὶ ὡς ἀπανταχοῦ ὢν καὶ αἰώνιος, καὶ τοὺς πρότερον θανόντας, καὶ τοὺς ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπιγῆς οὗτου πολιτείας πεπιστευκίτας, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἕως αἰῶνος πιστεύοντες, διὰ τῶν μυστηρίων αὐτοῦ, καὶ τῶν οἰκείων, ἐχόντων τὴν χάριν αὐτοῦ, δύναται σώζειν. Καὶ ὁ αὐτὸς καὶ εἰς αἰεὶ ἐνεργεῖ καὶ φθάνει διὰ πολλῶν. Διὸ καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἡμῖν ἐνεφύτευσεν, ἵνα δι' ἡμῶν ἐσπρήξῃ. Καὶ ἡμεῖς μὲν οἱ τῆς ἱερωσύνης ἡξωμένοι πολλοὶ, καὶ ἐν διαφόροις τοῖς τόποις αὐτῆς, ἢ εἰς, καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπιγῆς, καὶ ἐν θαλάσῳ, καὶ ἐν τῷ παντὶ καὶ πανταχοῦ φθάνον ἅπαντας, καὶ πάντα διὰ πάντων ἐνεργῶν. Ὅπερ οὐδὲ μὴ ἐστὶ κτιστῆς ὄντων φύσεως. Διὸ οὐδὲ ἡμεῖς ἐνεργούμεν τελοῦντες τὰ μυστήρια, ἀλλὰ λειτουργοῦμεν μόνον, ἥτοι ὑπηρετοῦμεν. Αὐτὸς δὲ οἱ ἡμῶν ἐνεργεῖ. Διὸ καὶ μυρίων προσφερόντων καθέκαστην καὶ ἐν ταυτῷ ἱεουργῶν, ἐν ἐστὶ τὸ σῶμα

A spiritali, ut nostras spirituales animas mundaret, et gratia Spiritus sancti adimpleret, simulque corpora incorruptibilia faceret et sanctificaret. Ideo duplici ratione ista mysteria tradidit, modo quidem sensibili cum eis visibilibus consent, Spiritu vero sancto absoluta, divinamque gratiam animis et corporibus infundentia. Quæ nobis dedit non verbis tantum, sed et operibus, et in semetipso primum adimplevit Dei Verbum caro misericorditer factum, ut primitiæ nobis esset bonorum omnium, nos autem omnes qui ejus sunt quasi de fonte accipiamus. Propterea qui semel incarnatus est, ut ipsi conjuncti ab ipso sanctificaremur, quoniam idem quod nos a principio creavit Verbum Dei, ipsum rursus nos recreabit, bona Patris voluntate et Spiritus sancti cooperatione. Nam Trinitas Deus quæ universum fecit, universum gubernat, et nos præsertim qui cecideramus, præclarissimum opus ex visibilibus ad imaginem Dei factum. Igitur Verbum Dei, ejusque vivens imago, character et splendor, imaginem suam hominem, animal ratione præditum in semetipsum assumpsit; neque cujusdam ope creaturæ renovavit, quod insuper fieri non poterat.

Clericus. Quare, domine, istud vel per angelum fieri non poterat?

Pontifex. Minime, quoniam omnis creatura circumscripta est, nec ubique existit, neque naturalem habet salvandi potestatem. Verum secundum gratiam, etsi gratiam posset quasi per instrumentum conferre; nequiret tamen ad omnes præseens assistere, neque primum laborantibus integritatem restituere. Cæterum quomodo vitam largiretur qui natura non est vita? Quomodo immutabilis permaneret qui natura non est immutabilis? ideo quidam ex ipsis ceciderunt angelis, etsi carne non essent induti. Propterea necesse erat ipsum natura immutabile, quod semper est Verbum, quod semper vivit cum vivo Patre et vivificante Spiritu, nobis mortalibus adunari ut sua immutabilitate et incorruptibilitate corruptionem nostram cohiberet, et quum æterna sit vita, mortem a nobis amoveret et immortalitatem produceret, atque quum immensus sit et æternus, prius mortuos potest per sua mysteria bonaque sua gratiam ejus continentia salvos facere tum eos qui in tempore illius conversationis super terram crediderunt cum eos qui postea usque in sæculum fidem habebunt; idemque solus operatur et vivit in omnibus. Quamobrem gratiam ejus in nobis effudit, ut per nos operetur, et nos quidem multi sacerdotio donati sumus, in variis locis habitantes, ipse vero unus est et in terra, et in mari, ubique et in omni loco omnibus præsit, et omnia in omnibus operatur, quod nulli naturæ create est possibile. Ideo non nos operamur facientes mysteria, sed solummodo conficimus, seu ministramus, ipse autem per nos operatur. Quapropter etsi singulis diebus et in eadem hora sæcenti offerant sacerdotes, unum est corpus,

linguisque unus, unum sacrificium, non autem multa. Dei enim verbum ubique et super omnia vivit et operatur.

Clericus. Mirabilia quæ dixisti, o domine, et quam maximam animæ meæ lætitiā attulerunt, præclarumque manifestaverunt Dei Verbi incarnationis mysterium.

CAPUT XLII.

Quare Verbum Dei non angelorum naturæ se unitur, sed hominum.

Pontifex. Quæ dicta sunt, dilecte, nostra non sunt, sed a Patribus excerpta, prout invenies, si in multis in locis sermones eorum scrutaberis. Hoc insup̄. recogita ut perfectam simulque veram habes divini mysterii notitiam, quare Dei Verbum, tum vellet suis conjungi creaturis, non meliori nempe angelorum naturæ utpote aliquam habenti ad illud affinitatem seu propinquitatem quia materia non coalescit, sed nostræ huic naturæ corruptibilis et materiali coivit. Jure factum est, res equidem maxima est atque divina. Nam si naturæ junctum esset angelicæ, hæc sola illius communionem partitipasset, et non ipsa salvaretur, nam salutem conrecta est, sed solummodo elevata et ad majorem dignitatem erecta, Dei communionem dignata; cæteræ vero creaturæ nullo modo profuisset, sed ista in corruptione remaneret, præsertim lapsus homo propter quem ipsa facta est creatura, et cujus causa in corruptionem decidit. Igitur recogita Dei sapientiam, et consiliū vere principale quo, ut teneo, et mundum et angelos et denique hominem a nihilo fecit. Nempe cum bonus sit, hujus gratia creaturam produxit, ut bona illius participaret creatura; ipse enim, cum locuples sit et dives et æternus, nulla ex his quæ existunt rebus intelligebat, quippe ipse est summum bonum, quoniam Dei est omnis creatio sive spiritalis, sive sensibilis, solus autem homo ex duobus coalescit nempe ex anima spiritali et sensibili corpore, Deus hominem animam suscipit, eique artissime adunatur, humanam naturam in semetipso ex sancta Virgine Spiritu sancto præter peccatum assumens; et corpus accipiens cum anima ratione et voluntate prædita, per divinam quidem carnem suam creaturæ sensibilis, per spiritalem autem animam angelorum naturæ conjungitur, sicque sanctificatio et gratia non in hominem solum qui anima spiritalis est et corpore sensibilis, sed in omnem naturam jure diffunditur. Natura rationalis animalium et angelo. tum Deo jungitur, Deum percipit, ejus sit particeps, ab eo nimis illustratur, divinum lumen congruenter accipiens ex sancta Verbi anima utpote spiritali atque rationali. Nunc sanctam illam Salvatoris animam angeli secundum naturam contemplantur, et clariorem adhuc ex invisibili lucem colligunt, necnon majori sapientia replentur ex divina mente viventis sapientiæ; et quadam affinitate ad eam appropinquant et accedunt, et admiratione replentur, et quo majoribus dignantur, eo humiliora de se sen-

καὶ αἷμα, καὶ μετὰ ἡ θυσία, καὶ εὐ πολλὰ, ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος ζῶν ἐστὶ καὶ ἐνεργὴς, καὶ πανταχοῦ, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν.

Κληρικὸς. Θαυμαστὰ τὰ εἰρημένα, δέσποτα, καὶ κλειστον δσην ἐνέθηκς τῇ ψυχῇ μου τὴν ἡδονήν, καὶ τὸ μυστήριον ἀριθμότερον ἔγνων τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνανθρωπήτους.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Διατὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οἱ τῇ κρείττονι φύσει τῶν ἀγγέλων ἠνώθη, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων.

Ἀρχιερεὺς. Οὐχ ἡμέτερα ταῦτα, ἀγαθὴ τὴ, ἀλλὰ τῶν Πατέρων. Καὶ εὐρήσεις ἂν πολλαχοῦ ἐξετάζων τούτων τοὺς λόγους. Ἐτι δὲ καὶ τοῦτο κατανόησον, κλειστον ἅμα καὶ ἀληθῆ παρέχον τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ μυστηρίου. Διατὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος βουληθεὶς ἐνωθῆναι τοῖς αὐτοῦ κτίσμασιν, οὐ τῇ κρείττονι φύσει ἠνώθη (τῇ τῶν ἀγγέλων φημι) οὐκείως ἔχουση πως καὶ συγγενῶς πρὸς αὐτὴν ἐκ τοῦ αὐλοῦ, τῇ ἡμετέρῃ δὲ ταύτῃ τῇ φθειρομένη καὶ ὀλιγῇ; Κατὰ λόγον ὅτι μέγιστόν τε καὶ θεῖον. Εἰ τῇ ἀγγελικῇ γὰρ ἤνωτο φύσει, αὐτὴ ἂν καὶ μόνη τῆς κοινωνίας αὐτοῦ μετέχει, καὶ οὐκ ἐτώζετο αὐτῇ σεωσμένη γὰρ ἐστίν, ἀλλ' ὑπόυτο μόνον, καὶ πρὸς μείζον ἀνήγετο, Θεοῦ κατηξωμένη τῆς κοινωνίας. Ἐτέρα δὲ πᾶσα κτίσις οὐδὲν ὠφείλετο, ἀλλ' ἔμενεν ἂν ἐν τῇ φθορᾷ, καὶ μᾶλλον ὁ παραπεσὼν ἄνθρωπος, δι' οὗ αὐτὴ γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ δι' οὗ ὑπέπεσε τῇ φθορᾷ. Κατανοεῖ οὖν σοφίαν Θεοῦ, καὶ βουλὴν ἀρχαίαν ὄντως, δι' ἣν οὐρα καὶ τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀγγέλους; ἐκ μὴ ὄντων πεποίηκε, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον. Ἐπεὶ γὰρ ἀγαθὸς ἐστὶ, καὶ τούτου χάριν τὴν κτίσιν παρήγαγεν, ἵνα μετέχει τούτου τῶν ἀγαθῶν ἡ κτίσις, οὐ γὰρ ἂν αὐτὸς, ἀνευθεὶς ὢν καὶ πλήρης καὶ προαιώνιος, εἶδετό τις ἐκ τῶν ὄντων, τὸ ἄκρον γὰρ ἀγαθὸν αὐτὸς, ἐπεὶ Θεοῦ ἡ κτίσις νοητὴ τε καὶ αἰσθητὴ, ἕνωσις δὲ τῶν δύο ἄνθρωπος νοητὴ τε καὶ αἰσθητὴ, ἕνωσις δὲ τῶν δύο ἄνθρωπος μόνος ἐκ ψυχῆς νοητῆς καὶ σώματος; τελῶν αἰσθητοῦ, λαμβάνει τοῦτο μόνον τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, καὶ ἐνοῦται κατὰ κράτος, ἐν αὐτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑποστήτας ἀναμικτήτως ἐκ Παρθένου ἁγίας, Πνεύματι ἁγίῳ. Καὶ σῶμα λαβὼν μετὰ ψυχῆς νεαρᾶς καὶ θελητικῆς, διὰ μὲν τοῦ νεοροῦ τῆς ψυχῆς τῇ νεορᾷ ἐνοῦται φύσει τῇ τῶν ἀγγέλων, διὰ δὲ τῆς θελας αὐτοῦ σαρκὸς τῇ κατ' αἰσθησις κτίσει. Καὶ οὕτως ὁ ἁγιασμὸς καὶ ἡ χάρις οὐκ εἰς τὸν ἄνθρωπον μόνον, νοητὸν ὄντα ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ αἰ.θ. τὸν ἐκ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν δικαίως διαδίδεται. **65** τὴν κτίσιν· καὶ ἡ μὲν λογικὴ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ψυχῶν ἐνοῦται Θεῷ, καὶ αἰσθάνεται Θεοῦ, καὶ κοινωνεῖ τούτου, καὶ λίαν λαμπρύνεται, συγγενῶς τὸ θεῖον δεχομένη φῶς ἐκ τῆς ἁγίας; τοῦ λόγου ψυχῆς, νεορᾶς τελούσης καὶ λογικῆς. Νῦν γὰρ τὴν ἁγίαν ἐκείνην τοῦ Σωτῆρος ψυχὴν κατὰ φύσιν ἄγγελοι καθορῶσι, καὶ τὸν ἐκ τοῦ ἀοράτου φωτισμὸν ἐναργέστερον ἀρτί κομίζονται, καὶ σοφίας πληροῦνται μείζονος ἐκ τοῦ Θεοῦ νοῦ τῆς ζωῆς Σοφίας. Καὶ ὡς συγγενῶς πως ἐγγίζουσιν αὐτῷ, καὶ δέονται· καὶ θαύματα ἐμπίπλυνται;

καὶ ταπεινοφρονοῦσι μᾶλλον τριχοῦτων ἡξιομέ-
νοι ἀκολουθῶσι δὲ καὶ αἱ τῶν ἁγίων ἡγιασμένοι
ψυχαί. Ἡ αἰσθητὴ δὲ κτίσις μετὰ τῶν σωμάτων
ἡμῶν διὰ τῆς ἁγίας ἐκείνης καὶ τεθεωμένης ἢ
μᾶλλον ὁμοθίου εἰπεῖν σαρκός, τεθυμένης ὑπὲρ
ἡμῶν τῷ σταυρῷ καὶ ἰξινανδύσεως, καὶ τὸ ἀφθαρτον
εὐληφείας, τὰς ἀπαρχὰς ἔσχε τῆς ἀθανασίας, καὶ
ἔχει. Καὶ ἀποκαρδοκεῖ κατὰ Παῦλον πᾶσα ἡ κτί-
σις αὕτη τὴν ἀφθαρσίαν. Ὁ καὶ γενήσεται, τοῦ
ἀφθάρτου καὶ ζῶντος Λόγου μετὰ τῆς ἀφθαρτισθεί-
σῃ; αὐτοῦ σαρκός σὺν ἡμῖν ἀποκαλυπτομένου τῇ
δευτέρᾳ αὐτοῦ καὶ φρικτοτάτῃ παρουσίᾳ ὅτε καὶ
μοιρᾶδε; ἔσονται ἄγγελοι, τὴν αὐτοῦ καλλοπὴν ὑπο-
πέψοντες; τε καὶ τρέμοντες, καὶ χαίροντες ἅμα
τῇ δόξῃ, ἣν ἐξ ἐκείνου λαμβάνουσι. Καὶ τὰ στοιχεῖα
ἀλλοιωθήσονται, καὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ
ἥλιος, ἐκ τοῦ ἐνωθέντος ἡμῖν τῇ δικαιοσύνης ἡλίου
τὴν λάμψιν λαμβάνοντες, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν
Κυρίῳ ἐδόμηθα. Κατενόησας τὸ μυστήριον, ἄνθρωπε,
ὡς ἐνεχώρει εἰπεῖν ἡμᾶς τῆς τοῦ Σωτῆρος
ἐνανθρωπήσεως;

Κληρικὸς. Κατενόησα καὶ τεθαύμακά, καὶ δόξα
τῷ Θεῷ τῷ ταῦτα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεργήσαντι.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

Ὅτι ὁ Χριστὸς τὰ μυστήρια καὶ εἰς αὐτὸν
ἐδέξατο.

Ἀρχιερεὺς. Δοιοῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ὅπω; καὶ
εἰς αὐτὸν ὁ Σωτὴρ τὰ μυστήρια κατεργάσατο. Καὶ
πρῶτον μὲν τὸ βάπτισμα, τὸ πρῶτον αὐτοῦ τῶν
πνευματικῶν δωρημάτων, αὐτῆ; ἐβάπτισατο ἐν τῷ
Ἰορδάνῃ ὑπὲρ τοῦ Ἰωάννου πρῶτος, οὐχ ὡς δέδομενος;
αὐτῆ; αὐτῆ; πῶς γὰρ ὁ καθαρὸς μόνος; ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν,
ἵνα καθαρῶμεν, καὶ τὸν ἐκ τῆς ῥῆθ; τῆς προ-
γνωκτικῆ; ἀμαρτίας ἀποκλύωμεν ῥύπον, καὶ ἐκ πη-
λοῦ πλασθέντες; ἐξ ἀρχῆ; ὅπερ ἐστὶ γῆ καὶ ὕδωρ,
ἀντὶ μὲν τῆς γῆ; ἡμῶν ἢ τὸ σῶμα, ἐν ὕδατι δὲ ἁγίῳ
καὶ Πνεύματι ἀναγεννηθῶμεν σὺν τῇ ψυχῇ, καὶ
κα.νῆ; καὶ ἀναμάρτητος γεννώμεθα ἄνθρωπος. Δευ-
τερον δὲ τὸ χρίσμα, ἦτοι τὸ θεῖον ἔλαιον τε καὶ μύ-
ρον, ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ βαπτισματι ὑπέδειξε, κατελ-
θόντος τοῦ Πνεύματος ἐπ' αὐτὸν ἐν εἰσὶ περιστε-
ρᾶ;. Καὶ ὁ Ἡσαίας περὶ τοῦτου ὡσπερ ἀπ' αὐτοῦ
φησι τοῦ Χριστοῦ, « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, ὃ
ἐνεκεν ἔχρισε με. » Περὶ τοῦτου καὶ Πέτρο; φησίν,
Ἵτι καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸ; ἐποίησε,
σωματικῶ; ἠγωνότι, ἐπελθόντος τοῦ Πνεύματος.
Καὶ ὅτι τοῦτου ἔχριεν ὁ Θεὸ; Πνεύματι ἁγίῳ, ἀλα-
χοῦ πάλιν ὁ Πέτρο; λέγει. Ὁ δὲ γὰρ Παῦλος, « Ἐν
αὐτῷ, φησὶ, κατέκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεό-
τητος; σωματικῶ; » Τοῦτο οὖν τὸ χρίσμα ἢ χάρις
ἐστὶ τοῦ Πνεύματος, πᾶσα ὅπερ, καθὼς εἰρηται ἐν τῷ
βαπτισματι, ἔλαθεν ἀνθρωπίνως, ὡ; καὶ Ἰωάννη
ἐωράθη. Καὶ τοῦτο εἶχε μὲν αἰεὶ ὡ; Θεὸ; Λόγος
ἀδιάρητον ἐν αὐτῷ, εἶχε δὲ τῇ χάριτι καὶ ἐνανθρω-
πήσε; εὐθὺ; ἐπ.ἰ καὶ αἰεὶ ἦν μετ' αὐτοῦ τὸ συμφυε;ς
αὐτοῦ Πνεῦμα καὶ ἀδιάρητον, καὶ ἁγίῳ δὲ Πνεύ-
ματι συνεδτήσατο ἐαυτῷ τὴν θεῖαν ἐκείνην σάρκα,
ἔδειξε δὲ ὅμως καὶ ἐν τῷ βαπτισματι εἰς αὐτὸν κα-
τερχόμενον δι' ἡμᾶ;. Ἐπεὶ καὶ τὸ βάπτισμα ὁ κα-
θαρὸ; ὑπέμενε 66 ὁ ἡμᾶ;, ἵνα βαπτίζόμενοι τοῦτο

liunt; pariterque servata proportione sanctificatæ
sanctorum animæ. Natura autem sensibilis cum
corporibus nostris per sanctam illam carnem deifi-
catam, seu, ut melius dicam, deitatis participem,
quæ pro nobis in cruce oblatâ resurrexit et incor-
ruptionem induit, primitias immortalis habuit et
habet, totaque ipsa creatura incorruptionem ex-
spectat, quod fiet, quando incorruptibile vivumque
Verbum cum carne sua incorruptione induta nobis
revelabitur in secundo et horrendo ejus adventu;
tunc decem millia erunt angeli decorem ejus tre-
mentes et pro timore expavescentes, simulque
gaudentes gloria quam ab eo accipiunt, et muta-
buntur elementa, et justî fulgebant sicut sol, ex
adunato nobis sole justitiæ claritatem accipientes,
et sic omnes cum Domino erimus. Perpendist ne, o
homo, Salvatoris inhumanationis, prout nobis licet
explanare mysterium?

Clericus. Hæc sum meditatûs, nec non miratus.
Gloria autem Deo qui talia nobis largiri dignatus est.

CAPUT XLIII

Quod Christus sacramenta ipse in se suscepit.

Sacerdos. Nobis necessario dicere nunc reliquum
est, quod Salvator noster sacramenta ipse in se
suscepit; et primum quidem, baptismum potissi-
mum, qui inter spiritualia dona primum locum tenet;
ipse primus a Joanne in Jordane baptizatus est,
non eo quod utique hoc sacramento ipse indiguerit,
quomodo enim qui solus mundus? sed pro nobis
ut mundaremur, originalisque peccati labem ablue-
remus. De limo autem ab initio formati, terra videlicet
et aqua, terræ quidem ad instar est corpus
nostrum. In aqua vero et Spiritu sancto cum anima
regeneramur, atque novum et mundum hominem
induimus. Secundum vero, ceu chrisma pariter
suscepit cum oleo et unguento in baptismo unctus
est Salvator, descendente Spiritu sancto, corporali-
specie sicut columba in ipsum. De quo Isaias, cum
de ipso Christo dicit: « Spiritus Domini super me,
eo quod unxerit Dominus me. » De hoc etiam beatus
Petrus dicit quod et Dominum eum et Christum
fecit Deus, corporaliter videlicet, superveniente
Spiritu; quod etiam unxit eum Deus Spiritu san-
cto, undique iterum prædicat beatus Petrus. Prout
vero: « In ipso, inquit, inhabitat omnis plenitudo
divinitatis corporaliter. » Id igitur chrisma est,
cei plenitudo gratiæ Spiritus sancti; quam, ut
dicitur, in baptismo humaniter suscepit, veluti
etiam Joanni visum est. Et hoc quidem semper
ut Deus Verbum habuit sibiinetsi indivisum, ha-
buit etiam dono gratiæ; proindeque incarnatus,
quod revera semper sui ipsius innatus Spiritus et
sic indivisus sibi adfuerit, quod etiam Spiritui
sancto divina illa caro in se fuerit uncta, in bap-
tismo similiter apparuit quoad ipsam descendentem
propter nos, siquidem, cum esset iuse mundus,

baptismum propter nos suscepit ut baptizati eadem A
 uctoremus. Necessario igitur spiritali hoc un-
 guento indigemus, in primis vero in baptismo;
 nec esset revera baptizatus, qui unguentum illud
 non suscepisset; baptismo enim regeneratur et
 peccata ejus a Spiritu abluuntur; gratia enim Spi-
 ritus sancti signum; proindeque ipsum baptizati
 oleoque ungi necesse est. Et ideo a Philippo bap-
 tizati, tanquam qui solum baptismum suscepissent,
 Petro et Joanne imponentibus manum, Spiritum
 sanctum accipiebant. Quod sane hoc sacramentum
 est. Siquidem impositio manuum unguentum præ-
 bebatur, ut et in apostolis factum est ac per ipsos mul-
 tis aliis. Et tunc quidem impositio manuum ipse
 est consecratus ac magnum unguentum appella-
 tum; consecratur, inquam, precationibus ac be-
 nedictionibus, non a presbyteris, sed a patriarchis
 et pontificibus, quos virtus Petri et Joannis con-
 ceperat. Quod etiam unguentum, ad fines orbis mis-
 sum, instar impositionis manuum est. Singulos igitur
 fideles hoc baptismo signari expellit, ut unusquis-
 que divinissimo baptismo baptizatus, perfectionem
 inveniat in eo. Si enim Salvator noster baptizatus
 Spiritum suscepit; si viri a Philippo baptizati Spi-
 ritum acceperunt ex impositione manuum Petri et
 Joannis; non forte imperfecti sive Spiritus sancti sig-
 no orbatu remaneret, fideles ipsi baptizati oleo un-
 guendi sunt per baptismum, ne etiam (veluti Latino-
 rum, sive aliorum quorundam primogeniti) imperfec-
 ti maneat signoque orbatu. Dum nec Spiritus sancti
 gratiam nec Christi signum susceperint. Sigillum
 enim est Christi unguentum in Spiritu. Et illud cla-
 mat sacerdos in impressione signi per unguentum,
 dicens: « Signum muneris Spiritus sancti. Amen. »
 Gratia igitur et Christi signo caret, qui unguentum
 non accepit. Unguentum vero non est oleum sim-
 pliciter, sed aliquid precibus in ara consecratur a
 Christi sacerdotibus, apostolis videlicet, qui ipsius
 Christi potentia magis locupletantur. Absit vero
 a me, unguentum illud designare quod a reliquiis
 sanctis, quale est unguentum quod à corpore divi-
 ni nec non inodorantis Demetrii, sive alii ejus-
 dam sancti, veluti fama est, defluit, sive etiam
 unguentum magni martyris Maræ apud Cypriis,
 sive sanctæ ejusdem imaginis, veluti sancta dicitur
 Sitta, sive demum unguentum ab oleo defluens
 luminarium, quæ sanctis imaginibus reliquiisve
 suspensa lucescunt. Et hæc quidem veneranda,
 et gratiam divinam habent, et morbos curant,
 divinissimi vero hujus unguenti virtutem non habent;
 ipsa enim propria, et a pontifice, pontificalibusque
 precibus producitur. Nec inconeulto traditur, sed
 ad altare tempore sacrificii peracta, per sanctum
 nec non magnam Parasceves quintanam, sub sine
 sacrificii precibus celebratur ac divino crucis signo
 perficitur, illud vero juxta divina mysteria. Ac
 veluti nec corpus nec sanguis Christi erit panis et
 vinum quod prius non fuerit sacerdotis precibus

λαμβάνωμεν. Χρηζόμεν οὖν καὶ ἡμεῖς κατ' ἀνάγκην
 τοῦ πνευματικοῦ μύρου τούτου, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ
 βαπτίσματι· καὶ οὐκ ἔστι τελείως τι; βαπτισθεὶς,
 ὁ μὴ καὶ τὸ μύρον δεξάμενος. Τῷ μὲν γὰρ βαπτί-
 σματι ἀναγεννᾶται, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἀπολύεται
 Πνεύματι· οὐκ ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἀβραβδῶνας ἔχει τῆς
 χιρῖος, οὐδὲ τὴν ἑσμεν τῆς ζωῆς, οὐδὲ τὴν σφρα-
 γῖδα τοῦ Πνεύματος· διὸ ὡς βαπτισθῆναι ἀναγκ-
 αῖον, καὶ τῷ μύρῳ χρῆσθαι ἔστιν ἀνάγκη.
 Καὶ τούτου χάριν τοῖς βαπτιστέοις ὑπὸ Φι-
 λίππου, ὡς μόνον τὸ βάπτισμα δεξάμενοι, Πέτρος
 καὶ Ἰωάννης ἐπέθεον εἰς χεῖρας, καὶ ἐλάβανον
 Πνεῦμα ἅγιον. Ὁ δὲ τὸ μύρον ἔστιν. Ἡ γὰρ ἐπι-
 θεσις τῶν χειρῶν τὸ μύρον παρεῖχεν, ὡς καὶ ἐν τοῖς
 ἀποστόλοις ἐγένετο, καὶ δι' αὐτῶν πολλοῖς ἄλλοις.
 Καὶ τότε μὲν ἐπιθεσις τῶν χειρῶν, νῦν δὲ ἀντὶ τῶν
 χειρῶν αὐτὸ ἔστι τὸ ἡγιασμένον καὶ λεγόμενον
 μέγα μύρον, ἡγιασμένον οὐ παρὰ προεστύμενον,
 ἀλλὰ παρὰ πατριάρχων καὶ ἀρχιερέων Ἰσραὴλ; εὐχαῖς
 τε καὶ εὐλογίαις τὴν τοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου πλου-
 τούντων δύναμιν· ὁ δὲ καὶ ἀποσταλλόμενος εἰς τὰ
 πέρατα, δύναμιν ἔχει τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν.
 Καὶ ἀνάγκη τούτῳ σφραγίζεσθαι πάντα πιστὸν τῷ
 βαπτίσματι, ἵνα καὶ τὸ θεοδοτικὸν βάπτισμα πᾶς βα-
 πτισθεὶς τελείον ἔχη ἐν ἑαυτῷ. Εἰ γὰρ ὁ Σωτὴρ τὸ
 Πνεῦμα ἐδέξατο βαπτίζόμενος, καὶ οἱ βαπτισθέντες
 παρὰ Φιλίππου τὸ Πνεῦμα ἐλάβανον τῆ ἐπιθέσει
 τῶν χειρῶν Πέτρου καὶ Ἰωάννου, ἵνα μὴ ἀτελεῖς
 ὦσι; καὶ ἀσφράγιστοι τῷ Πνεύματι, καὶ τὸ βαπτίζο-
 μένοι πιστοὶ τούτῳ ὀφείλουσι κεχρησθῆναι τῷ μύρῳ
 ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ μὴ (ὡς τὰ τῶν Ἀσυνων, ἢ τι-
 νῶν ἄλλων βλάβη) ἀτελεῖς; μείνωσι καὶ ἀσφράγιστοι,
 τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος μὴ λαμβάνοντες, μηδὲ
 σημεϊούμενοι τῆ σημεϊώσει Χριστοῦ. Σφραγὶς γάρ
 ἔστι τὸ μύρον τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ Πνεύματι. Καὶ ὁ
 ἱερεὺς τούτου ἐκβοᾷ ἐν τῷ σφραγίζειν τῷ μύρῳ,
 λέγων, « Σφραγὶς; δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν »
 Ἀχαρίτωτος; ἔρα καὶ ἀσφράγιστος τῷ Χριστῷ ὁ μὴ
 τὸ μύρον δεξάμενος. Μύρον δὲ οὐκ ἔλαιον ἀπλῶς,
 ἀλλὰ τὸ ἡγιασμένον εὐχαῖς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ παρὰ
 τῶν ἀρχιερέων Χριστοῦ, τῶν ἀποστόλων, μᾶλλον δὲ
 αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πλουτούντων τὴν δύναμιν. Καὶ
 οὐδὲ μύρον τὸ ἀπὸ λειψάνων ἁγίων, οἷον τὸ ἐκ τοῦ
 σώματος τοῦ Θεοῦ καὶ μυροβλήτου Δημητρίου, ἢ
 τινος ἄλλου τῶν ἁγίων, ὡς περ διαφημίζεται καὶ, ἐν
 τῇ τῶν Κυπρίων τοῦ μεγαλομάρτυρος Μάρμαντος, ἢ
 ἁγίας εἰκόνας, ὡς τῆς λεγομένης Σιττὴν ἁγίας, ἢ
 ἐξ ἐλαίου τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις εἰκόσιν ἢ λειψάνοις
 ἐκκρεμασμένων φωταγωγῶν. Καὶ ταῦτα μὲν γὰρ
 σεβάσματα, καὶ χάριν ἔχοντα θεῖαν, καὶ ἰάσεις παρέ-
 χοντα, ἀλλ' οὐ τὴν δύναμιν ἐκείνου τοῦ θεοδοτικῶν
 μύρου· ἴδια γὰρ αὐτῆ, καὶ διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης
 καὶ τῶν ἀρχιερατικῶν ἐσχίων χορηγείται. Καὶ οὐκ
 ἀπλῶς ἀνεργεῖται, ἀλλ' ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἐν τῷ
 καιρῷ τῆς ἱερουργίας; τιθέμενον, κατὰ τὴν ἁγίαν τε
 καὶ μεγάλην Πέμπτην, ἐν τῷ τέλει τῆς ἱερουργίας;
 εὐχαῖς ἱερολογούμενον, καὶ σφραγίδι; θεῖα; σταυροῦ
 τελειοποιούμενον, καθὰ καὶ τὰ θεῖα μυστήρια.
 Καὶ ὡς περ οὐκ ἔστι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ὁ μὴ

ιερουργηθεὶς ἔστω; καὶ τὸ ποτήριον διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως, οὐδὲ μέγα μύρον τὸ μὴ ιερουργηθῆν διὰ τῶν ἱερωτάτων εὐχῶν τῶν θειοτάτων ἀρχιερέων. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ μύρου καὶ Χριστιανοὶ καλούμεθα καὶ ἴσμεν, καὶ μᾶλλον ἐκ τοῦ μύρου, ὃ καὶ χρίσμα καλεῖται, ἵπσει καὶ Χριστὸς διὰ τὸ χρισθῆναι ἀγίῳ Πνεύματι σωματικῶς λέγεται. Καὶ τοῦτο φησι Πέτρος τε, ὡς εἴπομεν, καὶ Δαβὶδ. « Διὰ τοῦτο ἔχρισέ τε ὁ Θεός; ὁ Θεὸς σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοῖς μετόχοις σου. » Τούτῳσι, Ἐὰ μὲν πάντων τῶν χαρισμάτων ἐπλήρωσε (τὸ γὰρ πλήρωμα τῆς Θεότητος: Ἐλαδος) ἢ οἱ μέτοχοι ἔκ σου, ὡ; ἀπὸ πηγῆς ἀναλόγως: Καὶ τὸ μύρον μὲν οὕτως ἐ τῷ βαπτίσματι, τοῦ Πνεύματος καταλιθόντος; ὑπαδέ-
67 ὁ Σωτήρ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλειν πάσχειν μύρον ἠλεκέφατο εἰς τὸν ἐνταφίαν. ὃν αὐτοῦ τοῦτο εἶ-
 ναι λέγων· Ὁκεκός ἐκ τούτου, ὡ; καὶ ἀποθνήσκων ὑπὲρ ἡμῶν, ζῶν ὑπῆρχε Θεὸς ὢν, καὶ τὰς ζώσας ἐνεργεία; τοῦ Πνεύματος ἀδιαιρέτους εἶχεν ἐν ἑαυτῷ.
 ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Ἐπι τὴν ἱερουργίαν αὐτὸς ἐτέλεσεν ὁ Σωτήρ.

Τὴν δὲ γε ἱερουργίαν τοῦ παναγίου σώματος αὐ-
 τοῦ τε καὶ αἵματος δῆλον ὡ; αὐτὸς ἱερουργῆσε, καὶ
 ἱερουργῆν ἡμῖν παρὰδίδωκε. « Τοῦτο γὰρ, φησι,
 ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Ὅτι καὶ αὐτὸς
 ἱερεὺς εἰς τὴν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ
 (ἐν ἄρτω δηλονότι καὶ εἰνῷ) μηδαμῶς παύόμενος·
 καὶ αἰώνιος μᾶλλον ἱερεὺς, ὅτι καὶ τέθεικεν ἑαυτὸν
 ἑκουσίως διὰ σταυροῦ, καὶ θύει, καὶ προσήνεγκε τῷ
 Πατρὶ, καὶ προσάγει. Καὶ σφάγιον κείτα; διηνεκίς,
 καὶ αἰώνιον ὑπὲρ ἡμῶν ἱεραστήριον· ὃν καὶ μέγαν
 ἔχονεν ἀρχιερέα ἡμεῖς διεληλυθότα τοῖς οὐρανούς,
 Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· καὶ κρατοῦμεν αὐτοῦ
 τῆ; ὁμολογία;. Καὶ τοιοῦτος ἡμῖν ὄντως ἔπρεπε
 ἀρχιερεὺς, ὁσιος, ἀκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος
 ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν
 γενόμενος; ὑπὲρ ἡμῶν ταπεινωθεὶς τῶν ἁμαρτωλῶν.

ΚΕΦΑΛ ΜΕ.

Ἐπι τὴν ἱερεὺς καὶ ἀρχιερεὺς σωματικῶς χειρο-
 ποτήρηται ὁ Σωτήρ.

Ἐπι δὲ γε καὶ ἱερεὺς ἡμῶν καὶ ἀρχιερεὺς χειρο-
 ποτήρηται, αὐτὸς; ἐβήλωσε ὁ Σωτήρ, Λόγος τοῦ Θεοῦ
 ὢν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθεὶς, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς
 μαρτυρηθεὶς τε καὶ τῷ Πνεύματι χειρονοσηθεὶς,
 ὡ; καὶ ὁ Ἡεζίας προέφη· « Ἀναστήσεται ῥάβδος
 ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἀνθος ἐκ τῆ; ῥίζης ἀναστή-
 σεται. Καὶ ἱκαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ, »
 καὶ ἐκ ἐφεξῆς. Καὶ ἔρα τὰ περὶ τῆς χειροτονίας,
 ὅπως ὁ ἕως θαυμαστήν ταύτην καὶ λαμπροτάτην
 εἰληψε· καίτοι γε Θεὸς ὢν φύσει, καὶ τὸ παντοδύ-
 ναμον ἔχων καὶ παντοουργὸν τε καὶ ἅγιον· τοῦ Θεοῦ
 γὰρ ζῶν ἱστί; Λόγος, ἅγιος τε καὶ παντοδύναμος.
 ἀλλ' ὅμως; ὁ ἡμᾶς καὶ σωματικῶς χειροποτήρηται
 παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν αὐτῷ τῷ βα-
 πτίσματι, ἅμα γὰρ τότε βαπτίζόμενος καὶ χειρο-
 ποτούμενος, ὡ; χειρονοούμενος ἦν, Ἰωάννου μὲν
 ἐν χεῖρῃ αὐτοῦ τιθέντος, καὶ τὸ Πνεῦμα δεχόμενος·

A consecratum, pariter non erit unguentum illud san-
 ctum, quod nec sacerdotalibus precibus nec divi-
 nissimis pontificibus fuerit consecratum. Virtute
 autem hujus baptismi et unguenti Christiani nomi-
 namur et sumus; præcipue vero unguenti virtute,
 quod etiam chrisma vocatur, siquidem Christus Spi-
 ritu sancto unctus corporaliter dicitur. Et hoc lo-
 quitur beatus Petrus, veluti diximus, et ipse David:
 Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ
 consortibus tuis; id est, te quidem implevit omnibus
 donis, (divinitatis enim plenitudinem suscepisti),
 consortes autem tuas, veluti ex fonte per analogiam.
 Unguentum quidem in baptismo, superveniente Spi-
 ritu sancto, Salvator noster suscepit; sed cum
 oportuit illum pati, unguento iterum perfusus est,
 quod ad sepeliendum se esse dixit: Unde visum
 est, quod etiam moriens pro nobis, vivus remansit,
 utpote Deus; et aliunde vividus Spiritus sancti
 vires indivisas in se retinuit.

CAPUT XLIV.

Quod Salvator ipse Eucharistiam perficiendo celebra-
 vit.

Quod ipse sanctissimi corporis sui et sanguinis
 consecrationem Eucharistiam perficiendo celebra-
 vit, nobisque celebrandam reliquerit, inconcussa
 est res: « Hoc enim, inquit, facite in meam com-
 memoracionem; » nec non quod ipse sacerdos sit
 in sæcula secundum ordinem Melchisedec (in pane
 videlicet et vino) indesinenter permanens; eo magis
 vero æternus sacerdos, quo etiam semetipsum,
 voluntarie obtulerit in cruce, et offert adhuc, et
 Patri præbet et adducit ac hostia indesinenter jacet,
 æternumque pro nobis propitiatorium; quem etiam
 pontificem magnum nos habemus, qui penetravit
 cælos, Jesum Filium Dei, cujus etiam tenemus
 confessionem; « Talis enim decebat ut nobis esset
 pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus
 a peccatoribus, et excelsior cælis factus, qui pro
 nobis humiliatus est peccatoribus. »

CAPUT XLV.

Quod sacerdos et pontifex maximus corporaliter or-
 dinatus Salvator fuit.

Quod sane etiam sacerdos noster et pontifex
 maximus fuerit ordinatus, Salvator ipse præbuit,
 cum Dei Verbum esset, pro nobis etiam caro factus
 est, et de ipso testimonium perhibuit Pater, et
 a Spiritu sancto ordinatus est, veluti etiam Isaias
 prædixit: « Egredietur virga de radice Jesse, et
 flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super
 eum Spiritus Domini, » et cætera. Quæ etiam ad
 ordinationem spectant vide, quonam modo miran-
 dam illam nec non claram ordinationem suscep-
 rit, etsi natura sua Deus sit, et omnipotentiam hæ-
 beat et omnem virtutem et sanctitatem, Dei enim
 vivum est Verbum, sanctum quidem et omnipotens,
 et aliunde propter nos a Patre corporaliter est or-
 dinatum; primo quidem in ipso baptismo. Cum
 enim baptizaretur et ipsi manus imponerentur,
 ad ordinandum eum, Joanne quidem sublevante

inanus in eum, Spiritum accepit; in primis vero a Patre est ordinatus, Spiritu quidem descendente per impositionem manuum, au dita est vox Patris dicentis: « Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui. » Secundo, vero ordinationem clarius susceperit in monte transfigurationis, cum ipse quidem divinæ gloriæ luce resplenduit, perfectus iustitiæ Sol. In medio enim apparuit nobis iustus splendentis, qua præsignificabatur Spiritus, qui ipsi quidem perpetuo adest. E nube vero tunc Pater ipsum etiam secundum carnem perficiebat, cum una testimonium perhiberet, et in ipso complaceret et ejusdem vividam sapientiam magistræ præannuntiaret: « Hic enim est, iterum inquit, Filius meus dilectus, in quo bene complacui, » et his addidit, ipsum audite: » quod sane doctrinæ signum est; quod etiam Christus ipse discipulis suis tradens dixit: « Qui vos audit, me audit. » Videat igitur modum quo a Patre in Spiritu sancto fuit ordinatus?

CAPUT XLVI.

Quod honestum conjugium benedixit Christus, atque cum Ecclesia sancta ipse in se representavit.

Disce jam quomodo conjugium, prout minister, univit ac benedixit. Audisti enim quod ipse in Cana nuptiis adfuerit. Genitus est enim ut homini socius permanens, nostram sanctificaret generationem.

CAPUT XLVII.

Quod nuptiis virginitatem Christus prætulit.

Nuptiis igitur virginitatem prætulit, cum virgo sit ipsius Pater, qui eum æterne et incorporaliter genuit; cum Mater ejus, postquam secundum carnem ipsum Deum carnem factum genuisset, virgo pater fuerit, et permansit, et adhuc permanet, siquidem eum salva integritate edidit, quem abaque viri semine concepit. Aliunde vero mirabiles ac revera virginales nec non divinas ipsius nuptias corde recogita; pulcherrimus enim sponsus animas nostras concepit, nosque dilexit, veluti dixit, et pro amore nostri animam suam posuit, et in munus semetipsum nobis obtulit, nosque sibimetipsi in proprio sanguine intemerato despondit, nos inquam, castam ipsius Ecclesiam; quod præclarus clamat pronubus Paulus: « Despondi, inquit, vos uni viro virginem castam exhibere Christo. » Et quæ ad illa quæ ad nuptias spectant clari istius nec non splendidi Regis Filii, ipse in Evangeliiis sponsus, pulchritudine formosior præ omnibus filiis hominum, cum purus sit et intemeratus, testatur. Ita quidem illa quæ ad nuptias spectant in semetipso et ex semetipso perfecit.

CAPUT XLVIII.

Virginitem esse connubium cum Christo.

Quare etiam, qui Christo nubere valet et cupit, qui etiam eunuchus factus est propter regnum cælorum, utpote in semetipso Verbum recipere cupiens, hunc castus terque sanctus Christus mirabiliter accipit, et ipsi conjungitur, et ab ipso veluti pure

εξαίρετως δι χειροτονούμενος; παρὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦ Πνεύματος μὲν κατερχομένου ἀπὲ χειρὸς, αὐτοῦ δὲ λέγοντος τοῦ Πατρὸς, « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. » Τὸ δεῦτερον δὲ τὴν χειροτονίαν λαμπρότερον ἔλαβεν ἐν τῷ τῆς μετεμορφώσεως ὄρει, ὅτε αὐτὸς μὲν τῷ τῆς θείας δόξης φωτὶ ὑπερέλαμψεν, ἥλιος δικαιοσύνης τελῶν· μέσον δὲ γέγονε τῆς νεφέλης ἐκείνης τῆς φωτεινῆς, ἥτις τὸ Πνεῦμα ἐσημαίνεν, ὃ σὺν αὐτῷ μὲν ἦν ἄ·λ·, Καὶ ἐκ τῆς νεφέλης δὲ ὁ Πατὴρ τοῦτον εἶπε καὶ κατὰ σάρκα ἐτέλει μαρτυρῶν ἅμα καὶ εὐδοκῶν ἐν αὐτῷ καὶ ἀνακηρύττων τὴν αὐτοῦ ζῶσαν σοφίαν διδάσκων. « Οὗτος γάρ ἐστι πάλιν, φησὶν, ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα. » Καὶ προσέθηκεν, « Αὐτοῦ ἀκούετε· » ὃ δὲ τῆς διδασκαλίας ἐστὶ. Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς διδοὺς εἰλεγεν, « Ὁ ἀκούων ὁμῶν ἐμοῦ ἀκούει. » Ὅρθῳ καὶ ὅπως χειροτονῆται παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι;

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Ὅτι καὶ τὸν τίμιον γάμον ὁ Χριστὸς ἐδι' ἤγησε, καὶ ἐν αὐτῷ διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἰεργάσατο ἐν ἁγίῳ Πνεύματι.

Ὅρα δὲ καὶ ὅπως τὸν γάμον ὡς δημιουργὸς συνεστήσατο καὶ εὐλόγησεν. Ἐμαθες γὰρ ὅτι αὐτὸν ἐν Κανᾷ εἰς γάμον παραγεγνημένον. Ἀλλὰ καὶ γαίνονται παρὰ μνηστευμένης ἀνδρὶ, ἵνα τὴν φένησιν ἡμῶν ἀγιάσῃ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ὅτι γάμον τὴν παρθενίαν Χριστὸς προέκρινεν.
Πλὴν τοῦ γάμου τὴν παρθενίαν προέκρινεν, ἐπὶ καὶ παρθένος ἐστὶν ὁ Πατὴρ αὐτοῦ, ἀρρεούτως αὐτὸν καὶ ἀσωμάτως γεννῶν. Καὶ ἡ μήτηρ δὲ τὸ κατὰ σάρκα τὴν Θεὸν αὐτὸν σεσαρκωμένον γεννήσασα, παρθένος καὶ ἦν, καὶ ἔμενε, καὶ μένει, δι' ἃ φθορᾶς αὐτὴν τέξασα, ἐπιτέθηκερ συνέλαβε καὶ ἀσπόρως. Ἀλλὰ καὶ θαυμαστὸν γάμον καὶ παρθενικὸν ὄντως καὶ Θεῖον αὐτοῦ κατανόησον. Ὁ γὰρ ὄρατος νυμφίος τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐπεθύμησε, καὶ ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὡς ἔφη· καὶ διὰ τὴν ἀγάπην ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τέθεικε, καὶ προίκα δέδωκεν ἡμῖν αὐτὸν, καὶ ἠρμόσατο ἡμᾶς; αὐτῷ ἐν τῷ οἰκείῳ ἀσπίῳ αἵματι, τὴν ἀγνὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν. Καὶ τοῦτο Παῦλος ὁ καλὸς βοᾷ ἁρμοστής, « Ἠρμολόγηται, λέγων, ὁμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνὴν παραστήσαι ἐπὶ Χριστῷ. Καὶ τὰ περὶ τοῦ γάμου τούτου τοῦ λαμπροῦ καὶ ὄρατου Υἱοῦ τοῦ βασιλέως αὐτὸς ἐν τοῖς Ἐξαγγελίοις ἐκτίθεισεν ὁ νυμφίος ὁ κάλλει ὄρατος παρὰ πάντας υἱοὺς βροτῶν, ὡς καθαρὸς τε καὶ ἄμωμος. Οὕτω καὶ τὰ περὶ τοῦ γάμου εἰς αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ κατεργάσατο.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ὅτι γάμος Χριστοῦ ἡ παρθενία.

Δὲ καὶ τὸν μὲν δυνάμενον καὶ χωροῦντα αὐτῷ νυμφεύσασθαι, καὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εὐνοῦχισθῆναι, ὡς χωροῦντα ἐν αὐτῷ τοῦτον τὸν λόγον δεχόμενον, λαμπρῶς ὁ ἀγνὸς καὶ παῖγιος ὑπόκειται, καὶ ἐνοῦται αὐτῷ, καὶ ὡς καθαρῷ.

ἐπιμένει, καὶ ὅλος ἐνοικεῖ ἐν αὐτῷ εἰ δ' οὖν, εὐλόγει τὴν γάμον τὸν ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν παιδοποιεῖν οὐκ ἀποστρέφεται. « Διὰ ταύτης, λέγει γὰρ ὁ θεότατος Παῦλος, δύνασθαι σώθηναί τινες, » « σωθήσονται δὲ, φησί, διὰ τῆς τεκνογονίας. » « Ὅτι καὶ αὐτὴς παῖ; γέγονεν, εἰ καὶ ἀπαθῶς ὁ Χριστός; καὶ παρὰ παιδῶν ἦν-ίτο, καὶ παῖδας εὐλόγει καὶ ἑγκαλιζέτο. Πυρνεῖαν δὲ καὶ μοχεῖαν ἄχρι καὶ βλέμματος καὶ καρδιακῆς κινήσεως ἀπεστρέφετο. Σοδομίτας δὲ καὶ ἐσαρχῆς μὲν κατέφραξε, καὶ ἐπι κολάζεσθαι διδάσκει. Ἄνεκτό-ερον γὰρ φησὶν εἶναι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως Σοδόμοις τε καὶ Γομόρροις ἢ τοῖ; μὴ δεξιμένοις τὸ κηρύγμα. Ὅσατε καὶ αἰωνία τοῖς τοιοῦτοις σὺν τοῖ; ἀσεβέσιν ἡ κόλασις. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τοῦ γάμου οὕτω ποιήσας τε καὶ διδάξας, περὶ μετανόιας τε καὶ ἐξαγορεύσεως ἐπραξέ τι εἰς αὐτόν.

Κληρικὸς. Καὶ περὶ μὲν τῶν προτέρων, ἄγχι δέσποτα, ἱκανῶς ὤφελήθημεν. περὶ ἀναγκαίων ἀκηκοότες, καὶ μᾶλλον ὅπως κεχειροτόνηται ὁ μόνος φύσει πάντα ἰσχύων, καὶ μόνος ἄγιος ὢν, ὅπως τε ἐνομφεύσατο, καὶ παναγίως εἰς γάμον ἔλθεν ὁ ἄπειλός τε καὶ καθαρός, ἄγλιος ἄγλιος ἐν ἔρωτι; θεῖω καὶ θερμῷ συναπτόμενος; πῶ; δὲ ἄρα καὶ ε.ς ἐτάνοιαν ἔλθοι ὁ ἀναμάρτητος; ἀπορούμεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΘ'.

ἽΟσι καὶ τὰ τῆς μετανόιας ὁ Σωτὴρ δι' αὐτοῦ ἔδειξεν.

Ἀρχιερεὺς. Καλῶς ἔφη; καὶ οὐ δι' ἐξουὶν ἐρχεται, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς. Αὐτὸς γὰρ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νότους ἔδωκεν. Οὐ μετενόησεν οὖν, ἀλλὰ τὰ τῆς μετα ο'ας εἰδείξαε. Καὶ τοῦτο πρῶτον φησὶν, εἰδῶ; ἡμῶν τὸ εὐδίσθηον, « Μετανοεῖτε; ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Πῶ; γὰρ ὁ μόνος ἐν ἀνθρώποις ἀνέγκλητος; μετενόει; 69 μᾶλλον δὲ μόνος ἄγιος τε καὶ καθαρός; Ἄλλὰ μετάνοιαν εἰδείξαε δι' ἡμᾶς. « Ἐπεὶ καὶ οὐκ ἦλθεν καλέσαι, φησὶ, δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Διὸ καὶ ἐσθίειν καὶ πίνειν μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν οὐ παρητεῖτο. Καὶ τοῦτου χάριν παρ' Ἰουδαίων καταμέμφεται. Καὶ πόρναις προσδέχεται ἱλαρῶς. Καὶ γὰρ ἄπτονται τούτου τῶν ποδῶν, καὶ κατὰ κεφαλῆς ἐκχέουσιν αὐτῷ μύρα, καὶ δάκρυσι πλύουσι τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐκμάττουσι ταῖς θριξί. Καὶ Χανααναίαν Ἑλληνίδα οὐκ ἀποπέμπεται. Καὶ τὴν ἐπι μοχεῖα μὴ κατακρίνας προσδέχεται, μόνον μὴ ἀμάρτανειν εἰπῶν; καὶ συκοφάντην καὶ ἄρπυγα ἀποδόντα τὴν ἀδικίαν προθύμως τε καὶ πολλαπλῶς; καὶ πλειονέκτην καὶ τελωνῶν ἀπολιπόντα τὸ τελωνεῖν; καὶ φονεὺν, καὶ ταῦτα ληστὴν, ἐνὶ μόνω βήματι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ; καὶ τὸν ἀρνησάμενον τρίτον, καὶ ταῦτα μαθητὴν πρῶτον, ὡς δακρύσαντα μόνον, καὶ τρι; αὐτόν πάλιν ἐν ἀγάπῃ ἐμολογήσιντα; καὶ βλάσφημον καὶ δωκτὴν, ἐπιστραφέντα πρὸς ἔξλον ἐνθον, τὸν Παῦλον. Καὶ διὰ πάντων τούτων καὶ ὢν εἰρηκ παραβολῶν, τοῦ ἀσώτου καὶ

cernitur, et totus in eo commoratur. Quod si vero has in semetipso nuptias tam benigniter habeat, non ideo tamen filiorum generationem fastidit; per hanc enim aliquos salvari posse divinissimus testatur Paulus: « Salvabitur autem, inquit, per filiorum generationem; » ipse enim puer, etsi a dolore immunis, fuit Christus, et a pueris celebrabatur, et ipse pueros benedicebat et grate suscipiebat; prostitutionem vero et adulterium vultu etiam ac cordis motu propulsavit. Sodomitas ejusdem ab initio igne consumpsit eosque iterum castigandos docet. Tolerabilis enim fore dicit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam his qui prædicationem non acceperunt; quibus tamen æterna est cum impiis pœna. Postquam autem hæc de nuptiis egerit ac docuerit, pœnitentiæ ac confessionis opera quædam in semetipso præstitit.

Clericus. Et de prioribus quidem, venerande domine, satis profecimus, necessaria quæque audientes; imprimis vero modum quo ordinatus fuerit qui solus natura sua et omnipotens est, et solus sanctus; modum etiam quo desponsatus sit, quove sanctissime ad nuptias processerit intemperatus castusque ægnus, qui divino in amore ac fervore sanctis suis a nectē conjungitur. Quomodo autem ad pœnitentiam etiam accesserit qui absque peccato est, nos ignoramus.

CAPUT XLIX.

Quod pœnitentiam Christus ipse docuit.

Pontifex. Præclare dixisti, non autem propter se accedit, sed propter nos. Ipse enim iniquitates nostras accepit, et infirmitates nostras tulit. Pœnitentiam igitur non egit, sed eam nos docuit. Et hoc primum, infirmitatis nostræ haud inscius, dixit: « Agite pœnitentiam, quoniam appropinquavit regnum cælorum. » Quomodo enim qui solus apud homines irreprehensibilis pœnitentiam ageret? Quomodo qui solus sane sanctus et pius? Propter nos igitur pœnitentiam ipse docuit: « Non veni enim, inquit, vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam; » quapropter enim publicanis et peccatoribus manducare ac bibere non recusabat. Et de hoc Judæis increpabant eum; meretrices etiam grate suscipiebat; illæ enim procumbebant secus pedes ejus, et unguento ungebant caput ejus, et lacrymis multas rigabant pedes ejus, et capillis capitis sui tergebant eos. Et mulierem Græcam Chanaanem non dimisit. Et uxorem in adulterio deprehensam non condemnavit, sed illi tantum non amplius peccare dixit. Et item de delatore ac raptore qui omni studio et opere ab injustitia recessit; et de avaro et feneratori qui feneratori destitit; et de homicida etiam ac latrone, quem uno tantum verbo in cruce convertit; et de primo ejus discipulo, qui postquam ter ipsum negasset, solummodo flevit, ac ter ipsum iterum in dilectione agnovit; et de blasphematore ac persecutore, beatum Paulum dico,

ausus studium ad divina convertit; et ex his omnibus demum locutus est in parabolis, prodiga videlicet et cæteris pœnitentiæ opera nobis ostendit ac præbuit.

CAPUT L.

Quod opera pœnitentiæ propter nos præstitit Christus.

In semetipso quidem pœnitentiæ opera, etsi ab his solutus præstitit Christus, ut nobis pœnitentiæ et humilitatis viam ostenderet. Jejunavit enim, et oravit, et sobrie et humiliter ac continentèr vixit, hordeaceis panibus parvisque piscibus vescens, sæpius etiam panes non habere visus, pro comitantibus vero paucos panes istis benedicendo multiplicans; pedibus etiam iter faciebat, et peregrinans, nec habens, veluti ipse dixit, ubi caput reclinet; et contumelias et opprobria et lapidationes ferens, etsi mala nunquam, sed e contra bona egerit, ac demum ab amico prolitus, a domesticis etiam passus est, pro quibus ipse torquebatur; insimulatioque autem sustinuit, et aliunde conspuitus, et calaphizatus, nudus etiam flagellatus, et condemnatus fuit, ac demum tanquam reus in cruce cum laetrinibus mortuus est, cum esset ipse cunctiorum Domini. Unde etiam ipse imprecatio dictus est, ut primam solvens in nobis maledictionem afferret et benedictionem; ad hæc autem mortuus, ut viventibus etiam, iisque in inferno degentibus pœnitentiæ dona largiretur; eos enim qui crediderunt exinde salvat, a mortuis autem resurgens, cunctis habitantibus terram resurrectionem ac vitæ instauracionem pœnitentiæ operis moderatus est; namque ex ipsa et increduli et immundi ad fidem Christique amorem, ad sapientiam virginitatēque conversi, ipsis angelis similes videbuntur, et usque adhuc salvat Christus, incredulos etiam ad fidem adducens, etiamsi millia egerint peccata, donumque baptismo acceptum amiserint, et fideles ipsos qui peccaverunt confessione salvat, et lacrymis, et contritione, et misericordia, aliisque bonis operibus, quibus in quantum possunt accedunt ad eum.

CAPUT LI.

Quod propter pœnitentiā gratia solvendi et ligandi episcopis concessa est, idque a Christo.

Propter hæc autem solvendi et ligandi nobis hominibus potestatem concessit, a semetipso primum gratiam hanc apostolis tradens. Insufflavit enim super eos, et eis locutus est dicens: Accipite Spiritum sanctum; quorum remisseritis peccata, remittantur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt, ut homines ad exomologesim humili corde accedentes, postquam primum sinceris pœnitentiæ operibus a peccatis recesserint, remissionis gratiam realiter consequantur. Et hæc continuo usque adhuc præstat Christus; et eadem Spiritus sancti virtus, hæc in sacerdotibus operatus, potens est etiam quis solvet peccatores post mortem cunctis notæ præbeat, ligatos vero etiam patefaciat.

Α τῶν λοιπῶν, τὰ τῆς μετανοίας ἡμῖν παρέθηκε καὶ ἐκράξε.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Ὅτι καὶ τὰ τῆς μετανοίας ἔργα δι' ἡμῶς ὁ Χριστὸς κατεργάσατο.

Καὶ εἰς αὐτὸν δὲ τὰ τῆς μετανοίας ἔργα μὴ ὀφείλων εἰργάσατο. Ἐν ἡμῖν διεῖξεν τὴν τῆς μετανοίας καὶ ταπεινώσεως ἰδίῃ. Νενήστευκε γὰρ, καὶ προσήχητο, καὶ εὐτελῶς ἐξῆ καὶ ταπεινῶς καὶ ἐγκρατῶς, ἐν ἄρτοις κριθίνοις καὶ μικροῖς ὄψοις διατρέφμενος. Καὶ πολλάκις ἄρτους μὴ ἔχων φαίνεται, διὰ δὲ τοῦς συνόντας τοῦς βράχους πληθύνων δι' εὐλογίας, καὶ πεζοπορῶν, καὶ ξενιτεύων, καὶ μὴ ἔχων (ὦ; ἔφη) ποῦ κλίνει τὴν κεφαλὴν· καὶ ὕβρεις καθ' υπομένων καὶ λοιδορίας καὶ λιθαρισμοῦ· καὶ μὴ ἀποδιδούς κακὴν, ἀλλὰ μᾶλλον εὐεργετῶν· καὶ τελευταῖον προδιδόμενος παρὰ οὐλοῦ· καὶ πάσχων παρὰ τῶν ἰδίων οὐλοῦν ὑπὲρ ὧν ἠγωνίζετο· καὶ διαβαλλόμενος ὑποφίρων· καὶ ἐμπυόμενος, καὶ κολαφιζόμενος, καὶ γυμνὸς μαστιζόμενος, καὶ κατακρινόμενος, καὶ θανατούμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὡς κατάκλιτος σὺν λησταῖς ὁ τῶν ὄλων ποιητής. Ὅθεν καὶ κατάρα ἐκλήθη, ἵνα λύσῃ τὴν πρώτην ἐν ἡμῖν ἀράν, καὶ εὐλογίαν παράσχη. Καὶ τέλος θανατούμενος, ἵνα ὦ; καὶ τοῖς ζῶσι, καὶ τοῖς ἐν ἔθου χορηγηταὶ τὰ τῆς μετανοίας δωρήματα. Σώζει γὰρ καὶ κεῖ τοῦς πιστεύσαντας. Καὶ ἀναστὰς δὲ πάτη τῇ οἰκουμένη τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνάπλασιν διὰ τῆς μετανοίας ἐδράθευτε. Διὰ ταύτης γὰρ ἀπιστοὶ τε καὶ ἀκάθαρτοι πρὸς τὴν πίστιν καὶ ἀγιωσύνην Χριστοῦ, σωφροσύνην τε καὶ καρθενίαν ἐπιτετραφέντες, ἐβάγγελοι ὤφθησαν· καὶ μέγρι τοῦ νῦν σώζει Χριστὸς, καὶ τοῦς ἀπίστους πρὸς πίστιν ἔλκων, καὶ τὰ μυστὰ ἐργάζωνται δεινὰ, δῶρον τὴν ἀφῆσιν διὰ τοῦ βαπτίσματος· χριζόμενος· καὶ τοῦς πιστοῦς ἀμαρτάνοντα· δι' ἐξομολογήσεως ἀνασώζει, διακρύπτει τε καὶ συντριβῆς, ἔλεους, καὶ ἔργων ἀγίων ἐτίρων τῶν κατὰ δύναμιν, προσερχομένων αὐτῶ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

Ὅτι διὰ τὴν μετάνοιαν ἡ χάρις τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ αὕτη ἀπὸ Χριστοῦ.

Δι' ἣν αἰτίαν καὶ τὴν τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν τοῖς ἀνθρώποις ἡμῖν παρέσχετο δύναμιν, ἐξ αὐτοῦ τοῦτο τὴ χάρισμα πρῶτον τοῖς ἀποστόλοις ἐνθεῖς. Ἐνεφύθησε γὰρ καὶ εἶπεν αὐτοῖς, φησὶ. Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται· ἵνα οἱ τῆ ἐξομολογήσει ἐν ταπεινώσει. 70 προσελθόντες ψυχῆς, δι' εὐκρινῶς μετανοίας πρότερον ἀποστάντες τῆς ἀμαρτίας, κομιζόντες τὴν ἀφῆσιν ἐναργῶς. Καὶ τοῦτο διηνεκῶς ἀχρι τοῦ νῦν ἐνεργεῖται. Καὶ ἡ δύναμις αὕτη τοῦ Πνεύματος διὰ τῶν ἱερῶν ἰσχύουσα, καὶ ἐνεργῆς οὖσα, τοῦς τε λελυμένους καὶ μετὰ θάνατον γνωρίμους πᾶσι ποιεῖ καὶ τοῦς ὅπου δεσμῶν ὄντας φανεροῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ΄.

A

Ὅτι καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα τῇ μεταβολῇ περιλαμβάνεται. Καὶ διὰ τὴν σχῆμα δὲ γελικόν, καὶ ἐνδομια μεταβολῆς καλεῖται. Καὶ τίς ἡ εὐνομία τοῦτου.

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ μεταβολῇ καὶ τὸ ἱερότατον περιλαμβάνεται σχῆμα τῶν μοναχῶν, ὃ δὲ καὶ ἀγγελικόν ἐστι· καὶ καλεῖται, ὡς τὴν ἐκείνων μιμούμενον καὶ ἐπαγγελόμενον ἀγγελῶν, ἀκτῆσαν, ὕμνον, προσευχῆς, ὑπακοῆν τε καὶ καθαρότητα. Καὶ τῆς μεταβολῆς ἐνδομια δὲ καλεῖται, ὡς πενθικόν, ὡς ταπεινόν τε καὶ εὐτελές, ὡς ἀπεριττον καὶ πάσης φιλοκαλίας ἀνορθωπίας ἀπεβῆγγμένον, ὡς ἀπάντων κοσμικῶν ἐνομιῶν τε καὶ λόγων καὶ πράξεων οὐκ ἀνεπίμικτον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κατάλυσιν καὶ φυγὴν τῶν κοσμικῶν πράγματων χωροῦν.

Ἐπερκοσμίον γὰρ ζωῆς ἐστὶ τοῦτο σύμβολον, καὶ τὸ φθαρτὸν εἰσάγει τῶν ὀρωμένων, καὶ πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις τῷ πρόσκαιρον· καὶ φιλοσοφίαν τὴν ἀνω τοῦτο μελετᾷ, καὶ φιλοσοφεῖ, καὶ θανάτου καὶ τέλους μνημονεύει τῶν ὄδων. Διὸ καὶ μέλιαν ἐστὶν, ἐπειδὴ θανάτου καὶ πένθους μέμνηται, καὶ οὐ ζῆ ἐν τῷ τῷ βίῳ, ἐτέρως δὲ ζωῆς ἐπιθυμῆι τῆς ἀφύαρτου, καὶ πρὸς ἐκείνην τρέχειν ἐπαίγεται. Διὸ καὶ εἰ τις ἀληθῆς ἐστὶ μοναχός, κατὰ Παύλον, οὗτος καὶ ἐνταῦθα μὲν Χριστὸν ἀγαπᾷ, καὶ οὐδὲν αὐτὸν τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ χωρίζεται δύναται· καὶ ἐπιθυμῆι ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἔργων δείκνυσιν, ἐν ἔρημοις καὶ ὄρει καὶ μοναῖς φυγαθεύων διὰ Χριστόν. Καὶ ἐν εἶναι σπεύδει μετὰ Χριστοῦ, ἵνα ἐν αὐτῷ Χριστῷ σὺν Πατρὶ οὐκ ἔρη καὶ Παύλῳ. Διὸ καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ ὄν ἐκμιμῆται βίον, καὶ ταπεινοῦται, καὶ πτωχεύει, καὶ ὑποτάσσεται, καὶ οὐδενὸς προνοίξει τῶν ὄδων, καὶ σταυροῦται τῷ βίῳ, καὶ παρθενεύειν ἐπαγγέλλεται, καὶ ἀκτημονεῖν, καὶ νηστειαῖς σχολάζειν καὶ προσευχαῖς καὶ δεήσεσι, καὶ ἄχρι θανάτου τοῦτοις ἐμμένειν καὶ τοῖς τοιοῦτοις, καὶ πάντα φέρειν διὰ Χριστόν. Ἄ δὲ πάντα τῆς μεταβολῆς ἔργα ἐστὶ. Καὶ πῆς πιστῶ, ὀφείλει τοῦτοις ἐγκρατεῖν, πῆν τῆς παρθενίας καὶ μόνον, ἥ τις ἀνήκει τοῖς μοναχοῖς. Ταύτην γὰρ ὀφείλουσι μόνον ἐξαίρετως οἱ μοναχοί· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν κόσμῳ μήπω γυναικί συζυγθέντες, καὶ πᾶς ὁ ταύτην ἐπαγγειλάμενος· ἀλλὰ καὶ ἅπας πιστῶς, καὶ μᾶλλον ὁ περιπεσῶν ἀμαρτίας (τίς δὲ ὁ μηδὲως περιπεσῶν;) κατ' ἴχνος βαίνειν ὀφείλει τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ τῆς μεταβολῆς ἔργα διενεργεῖν. Ὁ δὲ καὶ ὁ Βαπτιστής, ὁ καὶ τῷ σχῆμα πρῶτος μετὰ καὶ τοῦ Ἡλιοῦ προτυπῶσας εἰδιδασκα, ἡ Παύλας, λέγων, καρπὸς ἀξίους τῆς μεταβολῆς. Καὶ μετανοεῖτε· ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καὶ ἐκάστῳ ἀρμόζουσαν τὴν πολιτείαν παρεῖθε.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ΄.

Ὅτι ὁ Σωτὴρ καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸ σχῆμα τὸ ἀγιον εἰδείξεν.

Ὁ δὲ γὰρ Σωτὴρ καὶ Θεὸς, ἡ, ὄν, τ. ὕτο δὲ τῆς

CAPUT I. II.

Quod forma et habitus monachalis a poenitentia assumitur, et quare idem habitus angelicus vocetur et habitus poenitentiae, et quantum sit ejus vis ac significatio.

In hac autem poenitentia sacrosanctus assumitur monachorum habitus, qui sane angelicus et est, et vocatur, quia i horum innocentiam, paupertatem, hymnos, preces, obedientiam, perfectamque puritatem praesignificaret ac imitaretur. Et habitus poenitentiae vocatur, veluti triste aliquid, et humile, et sobrium, et simplex, et totius humanae pulchritudinis apparatus abhorrens, cui vero non solummodo omnium humanarum cogitationum, sermionumve, et operum nihil omnino promiscuum est, sed etiam ad omnium mundanorum operum destructionem fugamque protrahens. Vitae enim quae supra terram est ipse praese fert signum; et visibulum omnium corruptibile, humanorumque cuncto:um momentaneum ac leve demonstrat, sapientiam vero quae desuper est aperit, et hanc sapientiam quaerit, mortem vero hic finemque memorat. Quapropter niger est ipsi color, cum ipse mortem doloremque menti revocat, in hac vita autem minime vivit, sed incorruptibilem alteram vitam desideris suis prosequitur, et ad eam procurrere festinat. Quapropter si verus aliquis est monachus, juxta Paulum, ille ex hac etiam vita Christum diligit, nec aliqua res eum separare poterit a charitate Christi; cupit etiam dissolvi et esse cum Christo, et illud operibus ostendit, cum in deserta, et montes et solitudines pro Christi amore confugiat; cum Christo autem esse conatur, ut inhabitet in se Christus cum Patre et Spiritu sancto. Et exinde totam Christi vitam studiose imitatur, seipsam humilitat, et paupertatem quaerit, et voluntatem suam subdit, nec ullam rem appetit super terram, et hinc vitae crucifigitur, et se virginem servare, et nihil in proprium retinere, et jejuniis incumbere, et precibus, et supplicationibus, et ad mortem usque in his et similibus permanere, cuncta demum propter Christum ferre proffertur. Et his omnibus poenitentiae opera constituuntur; in quibus etiam singulos fideles perseverare oportet, sola virginitate excepta, quae ad monachos spectat; ad hanc enim ex electione tantum adtinguntur monachi et saeculares qui mulieri non juncti sunt, sive etiam quisque voto professus est eam. Singuli autem fideles, et in primis qui in peccatis incidit (quis autem incidit nunquam?) juxta vires Christi vestigia sequi, poenitentiaeque opera praestare tenentur. Joannes enim Baptista, qui primus post Eliam poenitentiae habitum induit, hujus necessitatem nos edocuit dicens: « Facite ergo dignos fructus poenitentiae, » et alias: « Agite poenitentiam, quoniam appropinquavit regnum caelorum. » Et unicuique

CAPUT LIII.

Quod etiam S. Pater ipse docuit aera hujusmodi forma uti.

Salvator autem ac Deus noster, postquam agnum

ibiud nobis pœnitentiæ donum præstitisset, ac per prophetas, per Præcursores etiam prænuntiasset, sive a semetipso sive a discipulo; sacram hujusmodi formam iterum per apostolos ac per seipsum similiter præbuit tradiditque dicens: « Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. » Ne autem ex omnibus credentibus aliquis tantum hæc suscipiat, quibus omnes pariter tenentur fideles, nempe ad mortem usque fidem profiteri, utpote Christum sequi debentes, qui ex præclara confessione Patris et Spiritus sancti testimonium perhibuit sub Pontio Pilato; sed etiam quod confessionem illam adhuc profiteri teneantur qui in conscientia testimonium perhibere debent, quod juxta Christum sit eorum vita, in primis vero monachorum ordines, jamjam audi quid Petro dixerit, hæc loquenti: « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te; palam jam proficitur dicens, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel; » quod pontificalis est gratia, quam discipulis suis præstitit; deinde pergit: « Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter me et Evangelium meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. » Ita procul dubio sese habet monachorum vita; et ex ipso quidem martyrio ea vox intelligitur, plerique enim eorum, omnibus derelictis, pro Christo mortui sunt. Ex propria autem monachorum politia aperte innotescit, quod et hanc Salvator ipse instituerit, et ejus discipuli; ipse enim virgo fuit et pauper, cum esset dives; et in monte oravit, et Patris factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, nec fecit voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit eum Patris, et hanc usque ad mortem servavit dicens: « Non autem mea, » carnis videlicet, « sed tua voluntas fiat, » divina enim non alia fuit Patris, alia ejus voluntas. Et ubique passim monachorum vitam nobis tradidit: « Qui amat, inquit, patrem aut matrem plus quam me, non est mihi dignus, et qui amat filium aut filiam super me, mihi est me dignus. » Et: « Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. » Et adolescenti: « Si vis, inquit, perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo: et veni, sequere me. » Quod sane laud martyrii, bene vero monachorum est vitæ. Et dicenti: « Permite mihi primum ire, et sepelire patrem meum », quid dixit qui hæc docuit: — « Honora patrem tuum et matrem tuam? » Ut nos ad perfectius adducat, divinam nempe ad monachorum vitam, parentes ipsos hic spernendos suadet, et in præcipiis quidem. Quare hoc? Quia præ omnibus honorandus est Deus qui nos creavit, et si propter eum et juxta eum vivere cupimus, propinquos nostros secundum carnem

μετ' ὄψας μέγα δῶρον παρεσχῆκός, καὶ δὲ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ Προδρόμου κηρύξας καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὑστερον καὶ τὸ σχῆμα τὸ ἄγιον ὁμοίως διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ ἑαυτοῦ παρέδειξέ τε καὶ παραθήκεν. « Εἰ τις θέλει, λέγων, ὁπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρτισάτω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι. » Καὶ ἵνα μὴ τις περὶ πάντων τῶν πιστευόντων μόνον τοῦτο ἐκλάβῃ, ὅτι ὑφείλουσι πάντες· περὶ οἱ ἄχρι καὶ θανάτου ὑπὲρ τῆς πίστεως. **71** Ἰσασθε, ἐξακολουθεῖν ὑφείοντες τῷ Χριστῷ ὑπὲρ τῆς καλῆς ὁμολογίας τοῦ Πατρὸς; καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος μαρτυρήσαντι ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ παράγγεμα τοῦτο καὶ ὑπὲρ τῶν ὑφειδόντων τὸ κατὰ συνείδησιν μαρτύριον ἐνεργεῖν, ὅπερ ἐστὶν ὁ κατὰ Χριστὸν βίος, ἐξαιρετικῶς δὲ μᾶλλον ἢ πολιτεία τῶν μοναχῶν· ἀκούσον τί πρὸς τὸν Πέτρον φησὶν, εἰρηκότα, « Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφῆκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησμέν σοι. » Ἐπαγγέλλεται γὰρ λέγων, ὡς: « Ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντες μοι ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνων, κρινόντες τὰς δώδεκα φυλάδας τοῦ Ἰσραὴλ. » Ὅ δὲ τῆς ἀρχιερατικῆς ἐστὶ χάριτος, ἣν παρέσχε τοῖς μαθηταῖς. Εἶτα ἐπάγει, « Καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφὰς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἐυαγγελίου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. » Ὅπερ ὀρθῶς ὁ βίος ἐστὶ τῶν μοναχῶν. Καὶ ἐνεργεῖται μὲν καὶ τῷ μαρτυρίῳ ὁ λόγος, πολλοὶ γὰρ πάντα καταλιπόντες, διὰ Χριστὸν ἀπέθανον· ἰδίᾳ δὲ τοῦτο τῇ πολιτείᾳ τῶν μοναχῶν φανεροῦται, ἣν καὶ οὕτως πεπολιτεύται ὁ Σωτὴρ, καὶ οἱ αὐτοῦ μαθηταί· αὐτὸς μὲν παρθενεύων, καὶ πτωχὸς ὢν, ὁ πλούσιος, καὶ προσευχόμενος· ἐν τῷ θρῆναι, καὶ ὑποτασσόμενος ἄχρι θανάτου σταυροῦ τῷ Πατρὶ, καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ ποιῶν θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέψαντος αὐτὸν Πατρὸς, ὃ καὶ μέχρι τοῦ πάθους ἐφύλαξε· « Πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, λέγων, » τὸ τῆς σαρκὸς δηλονότι, « ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω, » ἣτοι τὸ τοῦ Πατρὸς θεῖον ἐν θέλημα καὶ αὐτοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τὸν τῶν μοναχῶν διδούς βίον, « Ὁ φίλων, φησὶ, πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἐστὶ μου ἄξιος. » καὶ « Ὁ φίλων υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἐστὶ μου ἄξιος. » Καὶ « Ὁς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τῶν ἐαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητὴ. » καὶ πρὸς τὸν ναυσίκων, « Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. Καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι. » ὅπερ οὐ μαρτυρίου, ἀλλὰ τοῦ μοναχικοῦ ἐστὶ βίου· καὶ πρὸς τὸν λέγοντα δὲ ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, τί φησι· ὁ διδάσκων, « Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου; » Εἰς τὸ τελειότερον ἀναβ. θάζων ἡμᾶς, τὸν θεοειδῆ βίον τῶν μοναχῶν, καὶ τῶν γονίων καταφρονεῖ· ὥδε παραινεί, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καιρίοις. Διὰ τί; Ὅτι προτιμότερος πάντων ὁ ποιήσα, ἡμᾶς θεός. Καὶ εἰ δι' αὐτὸν κατ' αὐτὸν ζῆν βουλόμεθα, οὐ χρεῖα μεριμνῆν ἡμᾶς περὶ τῶν κατὰ σάρκα ἰδίων· ὅτι προ-

νοητής ὢν ἐκείνός. ἡμεῖς μὲν λαθαρῶς αὐτῷ καὶ Ἀγγέλους ἀκαίουθούνας ἰσαγγέλους ποιήσει, παρ' οἷς οὐδὲν περιστάσις, μόνη δὲ ἡ ἀπαθεστάτη ἀγάπη. Ἐκείνους δὲ ὢν ὑπερρωμῶμεν ἡμεῖς δι' αὐτὸν, προνοησεται δι' ἑτέρων.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

Τι τὸ « Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς θαντῶν νεκρούς. »

Διὸ καὶ κεκώλυκεν ἐκείνους εἰπῶν, « Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς θαντῶν νεκρούς. » Ἀνήγαγε γὰρ αὐτὸν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ τοὺς ἀθανάτους συνήψεν ἀγγέλοις, μιμητὴν αὐτῶν δεδειγμένον διὰ τὸ εἶχτεον. Οὐ νεκρὸς, φησὶν, εἰ· δὲ καὶ περὶ νεκρῶν τῶν λυομένων πατέρων μὴ μερίμνα.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Τι τὸ, « Οὐδέεις βαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον. »

Καὶ ἑτέρῳ δὲ τῷ βουλομένῳ ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, τούτους γυναικὶ καὶ τοῖς ἄλλοις, τί φησιν; « Οὐδέεις βαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον καὶ στραφείς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθείας ἔστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Γεωργία; ἤρξω, 72 φησὶν, οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἐν τῷ οὐρανῷ γεωργεῖς. Οὐκ εὐθείας ἐστὶ στραφόμενος πρὸς τὰ πρόσκαιρα. Μάθε δὲ καὶ τίνα εἰῶν ἀνταλλάττει οἴκου σου καὶ τῶν ἐν τῷ οἴκῳ, βασιλείαν οὐρανῶν. Εὐρίσχομεν ἄρα, ὡς καὶ ἔφησεν ὁ Κύριος τὴν κατὰ μοναχοὺς ὁδὸν, καὶ παρέδειξε. Καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτῆ; ἡ ζωὴ ἦν, διὸ καὶ τούτοις παρήγει, μὴ δύο ἔχειν χιτῶνας, μηδὲ ῥάβδον, ἢ πέραν, ἢ ὀποδήματα, καὶ τὰ λοιπὰ, ὅ τῆς μοναχικῆς ἐστὶ βιοτῆς. Καὶ οὐκ ἀπλῶς λόγοις μόνον καὶ εὐχαῖς πρὸς τοῦτο ἐνίσχυος τὸ ἔργον, ὡς καὶ πρὸς τὸ διδάσκειν, ἀλλὰ καὶ εὐλόγως αὐτοὺς ἐξαπέστειλε. Καὶ δύναμιν παρέσχεν, ἐξαποστειλλῶν, κατὰ σκευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ὅπερ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἀποστόλοις τότε ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις ὕστερον, καὶ μᾶλλον τοῖς ἀσκηταῖς. Ὅτι δὲ καὶ τελετὴ ἦν ἐξ ἀρχῆς, καὶ μυστήριον μοναχικῆς τελειώσεως, καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν, ὁ μέγας τοῦτο μαρτυρεῖ Διονύσιος μετὰ τῆς ἄλλης ἱερᾶς τελετᾶς, καὶ μυστήριον ῥάφωρ μοναχικῆς τελειώσεως. Πλανῶνται ἄρα οἱ λέγοντες ὡς καινότερόν ἐστι τὸ σχῆμα, καὶ οὐ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἢ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ δοθέν. Ἀπεδείχθη γὰρ ὡς καὶ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν τοῦτο παραδεικτικῶς ἦν, καὶ οἱ αὐτοῦ μαθηταί, καὶ μυστήριον ἦν παραδεικτικόν ὑπ' αὐτῶν τῆς τῶν μοναχῶν τελειώσεως, καὶ περιβολὴ σχήματος; ἑτέρα παρὰ τὸ σχῆμα τὸ κοσμικόν. Καὶ τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς φησὶ Διονύσιος; Ὅτι δὲ καὶ τῷ ἱερῷ Παχωμίῳ ἐν τοῖς τῶν Πατέρων γέγραπται λόγοις, ὕστερον τὸ σχῆμα παρ' ἀγγέλου δοθῆναι, καλῶς καὶ ἀληθῶς γέγραπται. Καὶ γὰρ τοῦ σχήματος σημεῖά τινα, τελειωτέραν διδασκαλίαν ἔχοντα παρὰ τὸ πρότερον σχῆμα, διδοται. Ἐπεὶ γὰρ κατὰ μικρὸν τὰ τῆς εὐσεβείας ὑβζανέ τε καὶ προκόπτει, καὶ τῆς Ἐκκλησίας αἱ εὐτοξίαι; μαίζους ἐγίνοντο, καὶ τὰ τῆς ἱερουργίας; καὶ τοῦ βαπτίσματος; λαμπρότερον συντίθετο, καὶ

PATROL. GR. CLV.

minime curare debemus, quia Deus ille providens est qui nos, modo ipsum pure ac sincero secuti erimus, similes angelis faciet, apud quos nullus remanet appellus, nisi solus divinissimus amor; horum enim in locum quæ propter ipsum reliquerimus, alia ab eo sufficientur.

CAPUT LIV.

Quæ sit sententia dicti Matth. viii, 22 : « Sinite mortuos sepelire mortuos suos. »

Nunc autem cohibuit dicens : « Permite mortuos sepelire mortuos suos, ut cum ad incorruptibilia raperet et immortalibus angelis conjungeret, cum horum etiam studii imitatore se se præberet : » Mortuus non es, inquit; quare mortuos parentes jam solutos noli amplius curare.

CAPUT LV.

Quæ dicti Luc. ix, 62 : « Nemo mittens manum suam ad aratrum. »

Ad alterum autem vale dicere cupientem his quæ domi sunt, id est, uxori suæ et ceteris, quid dicit? « Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. » Non humanam, inquit, incipio arationem, sed eam quæ desuper est cura; haud apta enim invenies, si ad momentanea deflexeris; disce igitur quænam nunc quorumnam in locum sufficientur, loco domus tuæ et eorum quæ domi sunt, regnum cælorum. Jamjam igitur invenimus quomodo Dominus juxta monachorum viam et ipse vixit et nobis tradidit; et cæ fuit quoque apostolorum vita, quibus ipse suavitudo duas haberent tunicas, neque baculum, neque peram, neque calceamenta, neque alia hujusmodi, quod sane monachorum vitæ proprium est. Eos autem non suis sermonibus tantum precibusque ad opus illud roboravit, veluti ad docendum, sed etiam benedicens eos misit, mittensque, dedit illis potestatem spirituum immundorum ut ejicerent eos et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem, quod tunc non tantum in apostolis fuit, sed etiam in sanctis postea, ac præcipue in ascetis. Quod autem ab initio fuerit hic status, quod etiam monachalis institutionis mysterium ab ipsis apostolis nobis tradatur, magnus testatur Dionysius, qui post sacra alia munera, ipsum monachalis institutionis mysterium perhibet. Errant igitur qui habitum monachalem recentiore esse, minime vero a Salvatore, vel ab ejus apostolis originem suam trahere contendunt. Innotuit enim nobis quomodo Christus Deus noster hoc nobis tradidit, et ejus discipuli. Talem namque decebat mysterium ab ipsis monachalis ordinis institutionibus tradi, et alium quidem habitus monachalis, alium mundani habitus esse indumentum. Et hæc habet divinus Dionysius : Quæ de sancto Pachomio in sermonibus Patrum scripta sunt, quod nempe habitum monachalem postea ab angelo susceperit, vere ac juste scripta sunt; quædam enim ipsi tradita sunt monachalis habitus signa, quæ perfectiorem ac prior habitus doctrinam prebebant. Postquam enim pie-

las paulo post creverit ac auxerit, et majores facti A
sint varii Ecclesiae status, ac praeclarius enitue-
rint quae ad sacram Eucharistiam et baptismum
spectant, necnon psalmodiarum precumque sequela
et ordines, quae apte a sanctis viris, Spiritu mo-
vente, sebant, postquam demum monachorum ha-
bitus, aptiori graviorique sub forma, angelo eam
tradente, Pachomio apparuerit: ex tunc veneran-
dus tunicae indumentum, postea vero zona et cla-
vus, deinde cucullus et pallium, et sandalia, et
trabea, quaeque divinarum rerum symbolicam effi-
giem prae se ferebant. Et haec quidem septem sunt
numero, veluti septem sunt pontificis indumenta,
perfectissimae vitae testimonium perhibentia, a
septem Spiritus sancti donis deducta. De quibus
apertius dicemus, cum de his quae ad singulum
mysterium spectant disseremus.

CAPUT LVI.

Quod olei sacri sive oratione consecrati mysterium
a Salvatore traditum fuit.

Nunc autem de septimo mysteriorum ceu de sa-
cro oleo nobis dicere incumbit, quomodo illud a
Salvatore nobis traditum fuit, quomodo etiam ipse
unctus est oleo, non autem propter se, sed propter
nos, ut etiam mysteriis aliis usus est, ac quamnam
demum huic virtutem praestitit. Illud quidem eo
tempore tradidit, quo misit apostolos suos binos
ante faciem suam; et exeuntes, inquit, praedicabant
ut poenitentiam agerent. Videsne etiam quomodo
oleo ista poenitentiae opera perficiuntur? Et daemonia
multa eiciebant, et ungebant multos aegros et
sanabant. Ecce oleum consecratum poenitentiam
agentibus traditur; et aegros sanat, nec curat cor-
pora tantum, sed etiam animas. Quod etiam testa-
tur Theadelphus: «Infirmatur quis in vobis? In-
ducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum,
ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio
fidei salvabit infirmum, et alleviabit Dominus; et si
in peccatis sit, remittentur ei.» Unde etiam alia
quaedam novatorum Latinorum destruitur sententia.
Ibi namque sacrum oleum iis qui vitae spem ha-
bent laud tradendum esse contendunt, sed iis
tantum qui moriuntur, cum peccata remittendi vir-
tutem in se continueat; contrario modo apostolicis
traditionibus, sicut in omnibus, etiam in his sen-
tientes et agentes: Theadelpho enim clarante, «Et
alleviabit eum Dominus,» hi non alleviandis oleum
istud tradi dicunt ac peccatorum remissionem
in solo oleo statuunt, hanc certe peccatorum re-
missionem ex confessione semper et hoc sacro oleo
undique perfecto, ex communicatione corporis et
conguinis Christi et Dei nostri, poenitentiam agen-
tibus solummodo concessam. Quod autem pro nobis
oleo unctus sit Salvator, discite ab unguento, quo
accedens meretrix unxit eum: non ea quae fuit
passioni proxima Maria, Lazari soror, honori etiam
habenda mulier, et ea myrrha, ut ait, in futu-
ram ejus sepulturam effundebatur, cum etiam ea
quae in domo Simonis leprosi erat mulier, si qui-
dem alia, non ea potest esse Maria; et hoc in pas-

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΝΓ'.

«Οτι και τὸ τοῦ ἁγίου ἔλαιου ἦτοι εὐχέλαιον
μυστήριον ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐστι δοθέν.

Nūn δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐξόδου τῶν μυστηρίων τοῦ
ἁγίου ἔλαιου ἀναγκαῖον ἐστὶν εἰπεῖν, ὅπως τε καὶ
τοῦτο ἐκ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπάρχει παραδοθὲν, καὶ
αὐτὸς τοῦτο ἠλείψατο, οὐ δι' ἑαυτὸν, δι' ἡμᾶς δὲ, ὡς
καὶ τοῖς λοιποῖς μυστηρίοις ἐχρήσατο, καὶ τίνα τῆς
ἐξουσίας ἔχει. Παραδέδωκε τοίνυν αὐτὸ, ἥνικα τοὺς μα-
θητὰς ἀπέστειλεν αὐτοῦ δύο δύο πρὸς προσώπου ἑαυ-
τοῦ. Οἱ καὶ πορευθέντες, φησὶν, ἐκήρυσσον ἵνα με-
τανοήσωσιν. Ὁρᾷς καὶ τοῦτο τὸ ἔλαιον ὡς τὰ τῆς
μετανοίας τελεῖται; καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον.
Καὶ ἤλειπον ἔλαιον πολλοὺς ἀρρώστους καὶ θερά-
πειον. Ἰδοὺ τὸ ἔλαιον ἁγιαζόμενον τοῖς μετανοοῦσι
δίδοται. Καὶ τοὺς ἀρρώστούοντας ἰάται, καὶ θερα-
πεύει οὐ σώματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς. Καὶ
περὶ τούτου μαρτυρεῖ ὁ Θεόφιλος, «Ἀσθενεῖ, λέγων,
τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους
τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἕπ' αὐτὸν, ἀλεί-
ψαντες αὐτὸν ἔλαιον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ
εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὴν κάμνοντα, καὶ 73 ἔγερει
αὐτὸν ὁ Κύριος. Κἀν ἁμαρτίας ἢ πεποικώς, ἀφι-
θῆσεται αὐτῷ.» Ἐνταῦθα καὶ ἄλλη τις τῶν καινοτε-
μοῦντων Λατίνων καταβάλλεται δόξα. Οὗτοι γάρ
φασί, τὸ ἅγιον ἔλαιον οὐ χρὴ δίδοσθαι τοῖς ἐπιπέδη
κεκτημένοις ζωῆς; ἀλλὰ ταῖς ἀποθνήσκουσι μόνον,
ἐπειδὴ ἁμαρτημάτων παρέχεται ἄφεσιν ἄπειννας
τοῖς ἀποστολικῶς ὡς ἐν ἅπασιν καὶ ὡς καὶ φρονούν-
τες καὶ πράττοντες βήμασι. Τοῦ γὰρ Θεοδέλφου
βούνοτος; «Καὶ ἔγερει αὐτὸν ὁ Κύριος,» οὗτοι τοῖς
μὴ ἐγειρομένοις παρέχειν τοῦτο φασί, καὶ τὴν ἄφε-
σιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐν τῷ ἔλαιῳ μόνῳ περιορίζουσι.
καίτοι γε ταύτην τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆ
ἐξομολογήσει χαρίζομένην αἶν, καὶ τούτῳ τῷ ἁγίῳ
ἔλαιῳ πάντοτε τελουμένη, καὶ τῆ κοινωνία τοῦ σώ-
ματος; καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τοῖς
μετανοῶν μόνον προσερχομένοις. «Οτι δὲ ἠλείψατο
καὶ ἔλαιον ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Σωτῆρ, καταμαθεῖν ἐστὶν
ἐκ τοῦ μύρου, δι' οὗ ἡ προσελθούσα ἤλειψεν αὐτὸν
πόρνη· οὐχ ἡ πλησίον τοῦ πάθους Μαρία ἡ τοῦ Λα-
ζάρου, ἥτις καὶ σεμνή ἦν, καὶ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν
ἦν αὐτοῦ, ὡς ἔφη, ἐκεῖνο τὸ μύρον, ὡς καὶ ἡ ἐν τῆ

οικία Σίμωνος τοῦ Λαπροῦ γυνή, εἴπερ ἄλλη καὶ οὐχ ἡ Μαρία ἦν, καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους γεγένηται καὶ εἰς τὸν ἐνταφιασμόν αὐτοῦ καὶ τοῦτό φησιν· ἀλλ' ὅπερ ἦ ἐν τῷ Λουκᾷ γεγραμμένη πόρνη προσέφερεν, ἢ καὶ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεχε, καὶ ἤλειψε τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ταῖς θριξίν ἐξέμασταιν ἐαυτῆς, ὃ δὴ καὶ τῆς μετανοίας ἑλαιὸν ἐστίν, εἰκότως αὐτῷ προσασθὲν παρὰ τῆς ἀμαρτωλοῦ, δι' οὗ καὶ αὕτη διέπῳν τριχῶν ὧν ἐξέμασσαν ἠλειμμένη, τὴν τῶν πολλῶν ἀμαρτημάτων ἄρσιον εἴληφεν, ὡς καὶ αὐτὴ παρίστησι τὸ Εὐαγγέλιον ἑναργῶς. Θεοὶ γὰρ πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν οἰκίαν ὁ Κύριος Σίμωνα πρῶτον μὲν τὴν παραβολὴν τῶν δύο χρωματεῖτων, ὧν ὁ μὲν ὤψειλε θηρία πεντακίσια, ὁ δὲ ἕτερος πεντήκοντα· καὶ οὗτοι ἀπεθελοῦν αὐτοῖς, πόλις τῶν δύο πλέον ἀγαπήσει τὸν τοῦ χρός ἀφέντα; Εἰρηκός δὲ τοῦ Σίμωνος, «Ὅτι ὦ τὸ πλέον ἔχαρισάτο,» εἶρηκεν ὁ Κύριος· «Καλῶς ἔρη.» Καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῷ Σίμωνι ἔφη, «Βλέπεις ταύτην τὴν γυναῖκα; Εἰς ἡλθόν σου εἰς τὴν οἰκίαν, ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἴδωκα;· αὕτη δὲ δάκρυσιν ἔβρεξέ μου τοὺς πόδας. Ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου οὐκ ἤλειψας· αὕτη δὲ μύρω ἠλειψέ μου τοὺς πόδας. Οὐ χάριν λέγω σοι, Ἀφένονται αἱ ἀμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολὺ. Ἐὰν δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ.» Βλέπεις, ὅτι τοῦτο θελοῖ τὸ ἅγιον ἑλαιον; Ἀμαρτήσαντες, προσερχόμεθα θεοῖς ἀνδράσι· καὶ μετανοοῦντες, τὴν ἐξαγορευσιν τῶν ἐπιτασμένων ποιούμεθα. Ὅν τῆ ἐπιταγῆ προσφέρομεν ἅγιον ἑλαιον τῷ Θεῷ εἰς τύπον αὐτοῦ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἰλαρότητος, ἐν ἣ καὶ τὸ θεῖον καὶ ἰλαρὸν ἀστράπτει τῆς χάριτος φῶς. Καὶ γὰρ καὶ φῶτα προσφέρομεν. Ἐπει δὲ καὶ ἡ εὐχὴ προσάγεται, καὶ τὸ ἑλαιον ἀγιάζεται, οἱ χρισόμενοι τῷ ἑλαίῳ τὴν ἄρσιν τῶν ἀμαρτημάτων εὐρισκουσιν, ὡς καὶ ἡ πόρνη χρίσασα τοὺς πόδας τοῦ σωτηρίου, καὶ κείθεν ἀλείψαμένη.

ΚΕΦΑΛ. ΝΖ΄.

Διατί καὶ ἑλαιον ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ μύρῳ, καὶ ἑλαιον ἐν τῷ εὐχέλαιῳ.

Πῶς δὲ καὶ ἑλαιον ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ μύρῳ, ἔ τὴν σφραγίδα φέρει τοῦ Πνεύματος, καὶ ἑλαιον ἐν τῷ τῶν μετανοούντων καὶ ἀρρώστων ἑλαίῳ; Ὅτι κίκαὶ καὶ ἐνταῦθα τύπον θεοῦ εἶλον· ἔχει τὸ ἑλαιον· Ἐκαὶ μὲν γὰρ ἐν τῷ μύρῳ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου λύτρωσιν, καὶ τοῦ ζωοποιῶντος καὶ ἰλαροῦ Πνεύματος τὴν σφραγίδα σημαίνει, δι' οὗ καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς ἀμαρτίας; ἐρρύσθημεν. Διὸ καὶ ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Νῶε κατακλυσμῷ περιστερὰ εἰς τύπον τοῦ Πνεύματος κάρφος ἑλαίας ἐν τῷ σόματι 74 φέρουσα τὴν σωτηρίαν εἰδίου. Καὶ ἐν τῷ κατακλυσμῷ δὲ τῆς ἀμαρτίας τῷ τοῦ Κυρίου βαπτισματι ἐν εἰδει περιστερᾶς τὸ Πνεῦμα κατήρχετο, τὸν θεῖον ἑλαιον καὶ τὴν χάριν μαρτυροῦν. Καὶ ἐνταῦθα δὲ εἰς τύπον τῆς θείας, ὡς εἰρήκαμεν, ἐλεημοσύνης εἰς ἡμᾶς καὶ συμπαθείας τούτο τὸ ἑλαιον προσαγόμενον ἀγιάζεται, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν τοῦ Θεοῦ ἑλεον ἐπισπώμεθα. Ἰκανὰ ταῦτα πρὸς ἐπέδειξιν τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἱερῶν μυστηρίων, ἢ καὶ πλείονων ἔχετε χρεῖαν;

A sionis tempore factum est et in ejus sepulturam ut ipse ait. Hoc vero unguentum quod mulier in Luca descripta attulit, quæ etiam lacrymis rigavit et unxit pedes ejus et capillis suis tersit, quod certe est pœnitentiæ oleum, ipsi jure oblatum a peccatrice, quo et ipsa ex capillis, quibus pedes tersit uncta, innumerorum peccatorum remissionem accepit; quod ipsum clare subjungit Evangelium. Hospiti enim Simoni primum narrat Christus duorum debitorum parabolam, quorum unus quingentos, alter quinquaginta denarios debebat, et ære remisso, uter amborum magis dilexerit remissionem interrogat. Declaranti autem Simoni eum esse cui plus donavit, dixit Dominus· «Recte judicasti,» et conversus ad hanc mulierem, Simoni dixit: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam: aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos: oleo caput meum non unxisti; hæc autem unguento unxit pedes meos. Quamobrem dico tibi: Remittantur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Videsne quid hoc sacrum significat oleum? Peccato contaminati, ad Dei viros accedimus et, voluntate mutata, confessionem agimus delictorum quorum jussis sacrum Deo offerimus oleum in imaginem ejus misericordiæ et cupiditatis, in quibus divinum et jucundum ad nos gratiæ suæ lumen jaculatur. Et etiam lucem offerimus. Cum autem oratio conjuncta fuerit et oleum fuerit consecratum, hoc oleo uncti remissionem peccatorum inveniunt, ut et ipsa meretrix cum Salvatoris pedes unxisset, et inde ipsa uncta fuisset.

ἡ πόρνη χρίσασα τοὺς πόδας τοῦ σωτηρίου, καὶ κεί-

CAPUT LVII.

Quare olei usus sit in sancto et magno unguento sive chrismate, nec minus adhibeatur oleum in euchelæo pœnitentium et infirmorum

Cur vero adhibeatur oleum in sancto et magno unguento, quod sigillum præ se fert Spiritus sancti, cur etiam oleum in euchelæo pœnitentium et infirmorum? Quia et hic et tunc divinæ misericordiæ locum tenet oleum; si quidem in unguento, salutem nobis et mortis redemptionem, nec non vivificantis ac propositi Spiritus sancti sigillum præsignificat, cujus etiam gratia a peccatorum diluvio redempti sumus. Quapropter tempore diluvii Noe, columbæ, Spiritus sancti vicem gerens, olivæ palman in ore afferens, salutem portendebat; ita etiam, sub diluvio peccati in Domini baptismo sub specie columbæ Spiritus præfigurabitur divinam misericordiam et gratiam testificans. Ex tunc, utpote diximus, pro divina elemosyna et charitate erga nos, oleum istud oblatum consecratur et hujus virtute Dei misericordiam consequimur. Num hæc satis sunt ad explanationem sacrorum Ecclesiæ mysteriorum, pluribusve tibi opis est?

Clericus. Sufficiunt hæc, domine; nec cæteris A opus est nobis; nisi a te postulemus ut singula mysteria exponas, et sacra nobis explanes symbola, nosque doceras quæ uniuscujusque sit peccatorum virtus.

Pontifex. Illud, frater, supra nos, ut jam diximus, virtutisque et sapientiæ sublimioris proprium est; quod si enim et Dionysius et Maximus cum eo tremore et pavore, quem hic referre non est mecum, tam sacris rebus incumbere curabant, quomodo tandem de his nobis disserere licebit? Cum autem in Deum, qui omnia potest, fidere expediat, ipse enim fidelibus præstat juxta fidem ac secundum charitatem, eosque docet quod ipso charitas est; quin aliunde nos pro tua loquamur charitate, os nostrum aperiendo sermonem habere confidimus. Et ecce B curamus, propter obedientiam in charitate Christi, tuam adimplere postulationem. De singulo autem sacrorum symbolorum quidquid ex sanctissimis Scripturis audivimus loquemur; quæque etiam nos docuerunt Patres nostri, dicimus, in quantum cognovisse potuimus. Et in primis loquimur de divino baptismo, siquidem apud nos primum sese habet inter mysteria. Insuper priusquam baptismus conferatur carnalis nativitas nobis tribuitur, et hinc dicendum est quænam preces in illa primum peragi debeant. Quemadmodum enim in carne nascimur, ita ad regenerationem per Spiritum sanctum perducimur, et Ecclesia Christi utpote immaculata et in Christo sanctificata, in fidelibus C statim peccatum nostrum ac carnalem purificat nativitatem.

CAPUT LVIII.

Quare sacerdos preces peragat super nato infante?

Nato infante de muliere pia vocatur sacerdos, Deumque glorificat, gratias agens quod natus sit homo in mundo, ac Dominicæ crucis impressus natus benedicit, et perseverare et baptismum et nuctionem suscipere precatur. Quæ vero ad salutem spectant orante matre, ipsi cæterisque cum ea mulieribus gratiam et purificationem confert, eisdemque facultatem præbet sanctificare opera, nec ullo modo impediri, sive immundo communicare, sive de fallacibus peccati speciebus dubitare, quum semel immunditiæ ac voluptatis partum præstitere, quem sane corruptionis ac mortis initium quidam prædicant, uti revera est.

CAPUT LIX.

Expositio singularum quæ sunt ante baptismum, in baptismo et post baptismum.

Insuper qui signavit aquam signo crucis in procœmium divini baptismatis, domum conspergit, et infante in fronte signato propter mentem, necnon in ore propter locutionem et spiritum atque in corde propter vim vitalem, ita ut servatus maneat in salutarem baptismum, his ita perfectis, egredi-

Κληρικὸς. Ἰκανὸν, θέσποτα, καὶ οὐ χρεῖαν ἔομεν ἄλλων. Πλὴν δεόμεθά σου, ἵναστυν ἐκθεῖναι τῶν μυστηρίων, καὶ τὰ ἱερὰ ἡμῖν ἀναπτύξει: σύμβολα, καὶ διδάξει ἡμᾶς τίς ἐκάστου τυγχάνει τῶν τελουμένων ἢ δύναμις.

Ἀρχιερεὺς. Ὑπερ ἡμᾶς, ὡς εἶρηκαμεν, τοῦτο, ἀδελφε, καὶ δυνάμει, καὶ σοφίᾳ ὑψηλοτέρας. Εἰ γὰρ Διονυσίός τε καὶ Μάξιμος μεθ' ὑποστολής τε καὶ εὐλοβίας δόξης οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἐγχειρεῖν ἐπιχειροῦν ταῖς τοιοῦτοις ἱεροῖς πράγμασι, πῶς ἡμῖν ἔσται δυνατὸν τοιοῦτοις ἱεροῖς πράγμασι, πῶς ἡμῖν ἔσται δυνατὸν τὸ θαρρῆν εἰς θεὸν πάντα δύναται, αὐτὸς γὰρ τοῖς πιστεύουσι παρέχει κατὰ τὴν πίστιν, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην δι' χορηγεῖ, οὗ καὶ ἀγάπη ἔστι· κοινὴν καὶ ἡμῶς διὰ τὴν ὑμετέραν λέγοντες ἀγάπην· πιστεύομεν λαβεῖν λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν. Καὶ ἰδοὺ ἐγχειροῦμεν δι' ὑπακοὴν ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ ἐκτελέσαι τὴν ὑμετέραν αἴτησιν. Καὶ περὶ ἐκείτων τῶν ἱερῶν συμβόλων ὑπερ ἔγνωμεν ἐκ τῶν ἡλιωτέρων Γραφῶν ἐροῦμεν. Καὶ ὅπερ ἂν ἡμεῖς οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐδίδαξαν λέγομεν, καθόσον ἐξισχύσαμεν γινώσκειν. Καὶ δὴ πρῶτον λέγομεν περὶ τοῦ βαπτίσματος. Ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ εἰς ἡμᾶς μυστηρίων. Πλὴν ὅτι καὶ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι σαρκικὴ γέννησις ἡμῖν γίνεται, βητιὸν καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ πρότερον τελουμένης εὐχής. Ἐπεὶ γὰρ γεγεννημένοι σαρκί, οὕτως εἰς τὴν ἀναγέννησιν τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ὀδηγούμεθα, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀσπίλο; οὐσα καὶ ἡγιασμένη ἐν Χριστῷ, ἐν τοῖς εὐσεβέσιν εὐθύς τὴν ἀμαρτωλῶν ἡμῶν καὶ ἐκ σαρκὸς γέννησιν ἐκκαθαίρει.

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ.

Διατί ἐν τῇ τοῦ βρέφους γεννήσει εὐχὴ παρὰ τοῦ ἱερέως γίνεται.

Καὶ τεχθέντος τοῦ βρέφους παρὰ γυναίκα; εὐσεβούς, ὁ ἱερεὺς παραγίνεται, καὶ θεολογεῖ τὸν θεόν, εὐχαριστῶν, οὗ ἀνθρώπος γεγέννηται ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ σφραγίζας, εὐλογεῖ τὸ τεχθέν, καὶ διαμένειν καὶ δεῖξασθαι τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χρῆμα αἰτεῖται. Τῇ μητρὶ τε τὰ πρὸς σωτηρίαν εὐχόμενος, μετακλίσειν αὐτῇ τε καὶ ταῖς; οὖν αὐτῇ γυναιξὶ χάριτος καὶ ἀγιασμοῦ, ἀειάν τε παρέχει ἐνεργεῖν τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ κατὰ μηδὲν ὕλως κωλύεσθαι, ἢ ῥύπνυ μετέχειν, ἢ ἐνδοιάζειν φθορῆς τοῦ ποτηροῦ φάσμασιν, ἐπειδὴ τῷ τῆς ἀμαρτίας; καὶ ἐξ ἡδονῆς ἐσσηπρήθησαν τόκῳ, ὃν δὴ τῆς φθορᾶς; καὶ τοῦ θανάτου προομίον τινὲς φασὶ καὶ ἔστιν.

ΚΕΦΑΛ. ΝΘ.

Δήλωσις κατὰ μέρος τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα τελουμένων.

Ἀλλὰ καὶ σφραγίζας ὕδωρ τῇ σημειώσει τοῦ σταυροῦ, εἰς προομίον τοῦ θεοῦ βαπτίσματος καταβιβαντίζει τὸν οἶκον. Κατασφραγίζας δὲ καὶ τὸ βρέφος τῷ μετώπῳ διὰ τὸν νοῦν, καὶ τῷ στόματι; διὰ τὸν λόγον καὶ τὴν πνοήν, καὶ τῇ καρδίᾳ διὰ τὴν ζωτικὴν δύναμιν, ὥστε μένειν περιουλαγμένον εἰς τὸ

σωτήριον βάπτισμα, οὕτως ἀπολύσας, **75** ἀπέρχεται. **Τῇ** δὲ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ προσάγεται τὸ βρέφος ὑπὸ τινων τῶ θεῶν, καὶ πρὸ τῶν πυλῶν, οὐ γὰρ ἡγιασμένον ἐστὶ ἐστὶ τῶ βαπτισματι, σφραγίζει πάλιν αὐτὸ εἰς τὴ μέτωπον, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὸ στήθος ὁ ἱερεὺς· καὶ δίδωσιν ὄνομα τούτῳ δι' εὐχῆς ἱερᾶς, ὅπερ ἂν οἱ τεκόντες θελήσαιεν, μεθ' οὗ καὶ βαπτίζεται.

ΚΕΦΑΛ. V.

Ὅτι καὶ ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ὁ Κύριος τὸ ὄνομα ἔληθε, Ἰησοῦς κληθεὶς.

Καθ' ἕνα τοῦτο γέγονε καὶ ἐν τῷ Κυρίῳ· ἐν τῇ ὀγδόῃ γὰρ περιτεμεθεὶς, Ἰησοῦς ἐκκληθεῖται. Ἡμεῖς δὲ οὐ περιτομὴν ἔχομεν· πεπληρωκε γὰρ ὁ Σωτὴρ τὴν τοῦ νόμου ἀντιλήψιν ἡμῶν, καὶ τῆς νομικῆς δουλείας ἐρύσαστο. Δίδωκε δὲ περιτομὴν ἄλλην ἐν ἡλικίᾳ τῆ φύσεως, τὸ θεῖον βάπτισμα, ὅπερ οὐ σάρκα τέμνει, ἀλλ' ἀμαρτίας καθαίρει. Ἐκαστος δὲ τῶν βρεφῶν ὡς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ἰδίῳ βαπτίζεται ὀνόματι. Οὐ μὴν δὲ βαπτίζονται πάντες Ἰωάννης καὶ Μάρια, ὡς τῶν ἀπλευστέρων καὶ ἰδιωτικῶν τινὲς φασιν. Ἐν τῇ ὀγδόῃ δὲ ἡ περιτομὴ τότε ἦν τοῖς Ἰουδαίοις. Τὸ ὄνομα δὲ νῦν ἐν αὐτῇ οἱ πιστοὶ λαμβάνομεν, ὅτι ἀνακαινισμὸς ἡ ὀγδόη. Πληρωθείσης γὰρ τῆς ἐβδόμης ἦν ἡ ζωὴ αὐτῆ κίχτηται, δι' ἐπεὶ κυκλουμένη τῶν ἡμερῶν, τῇ ὀγδόῃ πάλιν ἀπέρχεται. Ὁ σημεῖον τῆς ἀναστάσεως ἐστὶ, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς προοίμιον. Ἐν γὰρ τῇ ὀγδόῃ καὶ ὁ Κύριος ἐξανέστη, καὶ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπέκλεισε. Ἡμεῖς καὶ ἀπείραντος ἐσται, καθὼς διδάσκόμεθα. Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ ὀγδόῃ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι περιετέμοντο κατὰ τὰ ἄρρητα μόνον ὡς ἀτελεῖς, σφραγιζόμενοι τῷ μορίῳ τῆς ἡδονῆς, προμαρτυροῦντες μὲν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀνάστασιν τῇ ὀγδόῃ, καὶ ἐν τῷ περιτέμνεσθαι δὲ, σημαίνοντες ὡς ἡ ἡδονὴ τῆς σαρκὸς παυθήσεται ποτε, καὶ ἀφθάρτως ἐσται ζωὴ, καὶ μὴ διὰ σαρκὸς· ἐνεργουμένη, μὴ νοῦντες δὲ τοῦτο, μηδὲ τὴν ἀληθῆ περιτομὴν τὴν τῆς ἀμαρτίας κατανοοῦντες ἀπέθεσαν, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα. Τοῦτο γὰρ τὸ ἀφθάρτους ὅλους εἶναι καὶ ἀσινεῖς ἐκδιδάσκει, καὶ μὴ κατὰ τι λελωθμένους· ὁ γὰρ περιτεμνόμενος τὴν σάρκα λελωθεται, καὶ τὸ ἄρτιον οὐ περιφέρει τῆς φύσεως· καὶ ἐστὶ οὐκ ἀπαθὲς ἐξ ἡδονῆς τίχτεσθαι ἡμᾶς. Διὰ καὶ τοῦτο λέλυται τὸ ἐξ ἡδονῆς τίχτεσθαι. Δοθῆσεται δὲ ἡμῖν διὰ τοῦ βαπτίσματος τὸ οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ τίχτεσθαι. Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἀναγεννηθῆναι. Ὅθεν καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τὸ ὄνομα λαμβάνει μὲν τὸ βρέφος, ὡς περὶ ὁ Σωτὴρ τὸ Σωτήριον Ἰησοῦς ἐκκληθεὶς· σφραγισθὲν δὲ καὶ εὐχὴν λαβὼν ἱερῶν, ὡς προσαχθὲν τῷ Κυρίῳ, καὶ σημευθὲν τῷ σταυρῷ τὸ μέτωπον, ὡς ἔφην, διὰ τὸ νοητικῶν, τὸ στόμα διὰ τὸ λογικῶν, καὶ τὴν καρδίαν διὰ τὸ ζωοποιῶν, καὶ τῇ βίβλῳ τῆ αἰωνίου γραφῆν διὰ τοῦ ἐπιτεθέντος αὐτῷ ὀνόματος, ἐκπνέεται τῇ μητρὶ. Τῇ τεσσαρακοστῇ δὲ ἡμέρᾳ πάλιν προσάγεται ὑπὸ τῆς μητρὸς τῷ ναψὶ καὶ τοῦτο ὡς δώρον Θεῷ προσκομίζεται. Ὁ ἱερεὺς γὰρ πρὸ τῶν θυρῶν στᾶς τοῦ ναοῦ (οὐ γὰρ θέμις πρὸ τῆς εὐχῆς

tur. Octava autem die, offertur infans a quibusdam ad Deum, et pro foribus, non enim baptismo adhuc sanctificatus est, rursus signat eum in fronte et in ore atque in pectore sacerdos, eique per sacram orationem dat nomen quodcumque voluerint ejus parentes, quocum baptizatur.

CAPUT LX.

Quod Dominus quoque octava die nomen accepit et Jesus appellatus est.

Quemadmodum idem in Domino factum est; octava enim die circumcisis vocatus est Jesus. Nos vero circumcisionem non habemus; nam legem pro nobis adimplevit Salvator, et a legali servitute nos eruit, sed in omni natura aliam dedit circumcisionem, divinum baptismum, quod non carne amputat, sed peccatis purgat. Infantes singuli ut Jesus Christus in proprio nomine baptizantur, siquidem non omnes baptizantur in nomine Joannis et Mariæ, prout dixerunt quidam mente simplices et idiotæ. Die quidem octava tunc erat Judæis circumcisio, nos vero fideles eadem die nomen accipimus quoniam octava est renovatio. Nam impleta hebdomade quam ipsa consecuta est vita septem dierum circulo contenta, rursum die octava revertitur, quod signum est resurrectionis, æternæque vitæ proœmium. Quippe octava die resurrexit Dominus, nosque ultimam diem æternæ vitæ speramus, que nescit occasum, prout didicimus. Igitur in ipsa die octava Judæi quidem secundum masculos tantum utpote imperfecti circumcidebantur, membro voluptatis signati præstantes quidem et ipsi resurrectionem per diem octavam, et per circumcisionem indicantes tunc cessationem carnis voluptatem, vitamque futuram incorruptibilem neque per carnem operaturam; sed nec istud scientes, neque veram circumcisionem peccati aversionem cogitantes, quod est sanctum baptismum; hoc enim nos docet esse incorruptos et omnino intactos nec in aliqua parte saucios. Nam qui circumciditur secundum carnem, læditur, neque circumfert naturæ integritatem, et quoniam nequaquam absque peccato ex voluptate nascitur, ideo noluit nos ex voluptate generari; nobis vero per baptismum dabitur nasci non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo, quod est per laverum regenerationis iterum nasci. Unde octava die nomen quidem accipit infans, sicut Salvator nomine salutifero Jesus vocatus, signatus vero, et sacra oratione accepta, utpote fœo oblatum, signatusque crucis signo, prout dixi, in fronte propter mentem, in ore propter loquelam, et in corde propter vitalem potentiam, necnon in æterno libro per impositum ei nomen inscriptus, matri restituitur. Die autem quadragesima rursus a matre in templum apportatus velut donum Deo offertur. Namque sacerdos præ foribus templi adstans (non enim fas est ante preces ingredi) matre simulque infante signatis et per orationes sanctificatis, matri quidem purificationem exhibet a voluptaria sordida-

κίαν ἔχει, μόνος, ἐπὶ καὶ ἑκουσίως δεῖ τοῦτον προσ-
 ἔρχεσθαι, καὶ ὁ ἀνάδοχος σὺν αὐτῷ. Αὐτὸς γὰρ αὐ-
 τοῦ ἐγγυητῆς εἰς Χριστὸν, ὥστε τηρεῖν τὰ τῆς πί-
 στεως, καὶ χριστιανικῶς ζῆν, καὶ τὸ ὄνομα δὲ δηλοῖ.
 Ἀνάδοχος γὰρ, εἰς ἐκὺν ὄλον ἀναδεχόμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΣΒ΄.

Ὅτι χρῆ τὸν ἀνάδοχον τοῦ βαπτιζομένου ὁρθό-
 δοξον εἶναι καὶ εὐσεβῆ.

Ἐνθα δὴ καὶ προσαικτόν, ἀναδόχου; ποιῆσθαι
 φιλοσεβεῖς καὶ διδασκάλους σχεδὸν τῆς πίστεως.
 Ἄλλ' ἔμοι ἤκουσται λίαν ἄτοτον καὶ βαρῦ. Τὸς γὰρ
 εὐώκτας καὶ ὕβριστάς τῆς πίστεως, ἀθέους τε καὶ
 αἰρετικούς, εἰς ἀναδοχὴν (οἱμοί!) τῶν τέκνων αὐτῶν
 τινε; διὰ τι προσκαλοῦνται ἀνθρώπινον καὶ τὸ μυ-
 στήριον ἀθετοῦσιν οὕτοι· καὶ τὰ τέκνα οὐ φωτίζου-
 σιν, ἀλλὰ σκοτιζοῦσι μᾶλλον. Καὶ ὁ ὑπουργῶν
 ἱερεὺς κοινωνῶς δεικνύται τοῖς ἄλλοις Θεοῦ.
 Καὶ πῶς ἂν ὁ βλασφημῶν εἰς Θεὸν τὴν εὐσεβείαν
 ἐκδιδάξῃ; Ἄλλὰ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;
 Ἥ τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου, ὡς γέγραπται;
 Ὅ τὰ τοιαῦτα ποιῶν κατάκριτος· καὶ ὁ τὰ τῶν
 ἀσεβῶν δεχόμενος βρέφη, εἰ μὴ πρότερον καθο-
 μολογήσῃσιν οὗτοι ἄγιν εἶναι· καὶ θεῶν τὸ βάπτισμα,
 καὶ αμαρτίας καθαρτικὸν, **77** καὶ ἀναγεννῶν ἐν
 Χριστῷ, καὶ Χριστιανῶν εἶναι τὸν τοῦτο δεχόμενον
 (εἰ γὰρ τοῦτο, ὁ μὲν ὅτι πιστὸν ἔσται τὸ βρέφος
 ἐμολογήσῃ, αὐτὸς δὲ ὑπὸ φόβου τινὸς ὑποκρύπτε-
 ται), καλὸν δεχεσθαι καὶ ἀγιάζειν τὸ βρέφος, μῆ-
 ποτε καὶ ληφθεῖη οὕτω παρὰ Θεοῦ. Ἰστάται οὖν
 σὺν τῷ ἀναδόχῳ ὁ βαπτιζόμενος, δεικνύς, ὅτι ἑκου-
 σίως προσῆλθε, καὶ τὸν ἐγγυώμενον ἔχει. Καὶ τοῦ
 ἱερέως εὐλόγησαντος, εὐχαριστεῖν δεῖ ἐξ ἀρχῆς καὶ
 πάντοτε τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ τοῦ ἀπολωλὸτος σωτηρίᾳ,
 εὐθὺς γυμνῶ ὄντι καὶ ἀπερικαλύπτῳ μετὰ περιδο-
 λαίῳ μόνῳ, ἐμφυσῆ τῷ καθηγουμένῳ σταυροειδῶς
 τρίτον ὁ ἱερεὺς. Καὶ διὰ μὲν τοῦ ἐμφυσήματος τῆν
 ἐν τῷ Ἀδάμ πρώτῃν ἐκείνην ἐμπνευσιν ἀναζωπυ-
 ρεῖ, ἐπὶ, « καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ,
 φησὶ, πνοὴν ζωῆς. » Καὶ ὁ ἱερεὺς δὲ Χριστὸν τὴν
 Θεὸν τυποῖ. Ὅθεν καὶ καλὸν μετὰ τὴν κοινωνίαν
 Χριστοῦ βαπτίζειν τε καὶ ἐμπνεῖν. Τρίτον δὲ ἐμ-
 φυσῆ διὰ τὴν Τριάδα, ὅτι κοινὴ τῆς Τριάδος ἐστὶν
 ἡ χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια. Σταυροειδῶς δὲ διὰ τὴν
 σαρκωθέντα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ παθόντα σαρκὶ τῆς
 Τριάδος ἕνα Χριστὸν, καὶ τῷ σταυρῷ τὴν νίκην
 σησάμενον. Διὸ καὶ ὁ σταυρικὸς τύπος τὴν θυσίαν
 αὐτοῦ δηλοῖ, ταπεινώσιν τε καὶ νίκην, ὅτι δι' αὐτοῦ
 τὰς ὀδύνας ἔλυσε τοῦ θανάτου, καὶ κατήργησε τὴν τὸ
 κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διάβολον, καὶ τὰς ἀντικει-
 μένας ἐθριάμβευσε πονηροτάτας δυνάμεις. Ἐν ᾧ δὲ
 σταυρῷ καὶ ἡμεῖς νικῶμεν ἐν Χριστῷ τὸν διάβολον,
 καὶ τοὺς δαίμονας ἐκτριπόμεθα. Καὶ σημεῖον ὁ
 σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος καὶ σφραγίς τε καὶ τρύπαιον.
 Τρεῖς οὖν ἐμφυσήσας τῷ καθηγουμένῳ ὁ ἱερεὺς, καὶ
 τρεῖς σφραγίσας πάλιν τῇ χειρὶ τῷ σημείῳ τούτῳ
 τῷ σταυρικῷ διὰ τὸ, « Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με
 καὶ ἔπλασάν με, » καὶ ἐν τῷ μετώπῳ τε, ὡς προει-
 ρήκειν, διὰ τὸ νοητικόν, καὶ ἐν τῷ στόματι διὰ τὸ
 λογικόν, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ διὰ τὸ ζωτικόν, ἐπιτί-

A sponsor cum eo. Hic enim pater eius est erga
 Christum, ita ut fidem. servet et Christiane vivat;
 quod ipsam nomen ostendit, sponsor enim vocatur
 quoniam aliquo modo ipse pro eo spondet.

CAPUT LXII.

*Susceptorem baptizandi recte de fide sentientem et
 pium esse debere.*

Unde attendendum est sponsors fieri pietatis
 amicos et simul fidei doctores. At ego audivi rem
 nimis absonam nimiumque gravem: nam persecu-
 tores et conviciatores fidei, atheos etiam ac hereti-
 cos ad spondendum, heu! pro suis pueris cujusquam
 humani commodi gratia quidam advocant! Hi mys-
 terium aspernantur, filios non luce perfundunt,
 sed magis tenebris involvunt, et ministrans sacer-
 dos inimicis Dei se communicare demonstrat. Et
 quomodo blasphemans pietatem erga Deum edoce-
 bit? Sed quæ societas lucis ad tenebras? vel quæ
 pars fidei cum infidei, prout scriptum est? Male-
 dictus qui talia agit, necnon qui impiorum infantes
 suscipit, nisi prius isti confiteatur sanctum divi-
 numque esse baptismum, a peccatis purgare, in
 Christo regenerare, et Christianum esse eum qui hunc
 accepit (nam si ita est, cum alius quidem confitea-
 tur infantem esse fidelem, alius vero ex quodam
 metu dissimulet, bonum est infantem suscipere et
 sanctificare, ne sic a Deo deprehendatur). Stat ergo
 cum sponsore baptizatus, ostendens se libenter ac-
 cedere, et prædem habet. Postquam benedixerit sa-
 cerdos, oportet ab initio semperque gratias Deo agere
 de salute ejus qui perierat; statim in catechumenum
 nudum et vestibibus exutum soloque velamine indu-
 tum in modum crucis ter exsufflat sacerdos. Per
 hunc quidem inflatum primam illam in Adam in-
 spirationem exsuscitat, de qua dictum est: « Et in-
 spiravit in faciem ejus spiraculum vite; » sacerdos
 vero Christum Deum figurat, ideo bonum est post
 communicationem Christi baptizare et insufflare.
 Ter autem inspirat propter Trinitatem, quoniam
 communis est Trinitati gratia et operatio; verum
 in crucis formam sufflat propter unum e Trinitate
 Christum pro nobis crucifixum, carneque passum
 qui per crucem victoriam retulit. Quamobrem cru-
 cis signum sacrificium ejus indicat humilitatemque
 et victoriam, quoniam in eo dolores mortis solvit,
 et destruxit eum qui habebat mortis imperium, nempe
 diabolum, et adversarias triumphavit nequias
 mas potestates. In cruce etiam nos quoque vincimus
 in Christo diabolum et dæmones fugamus; et crux est
 Salvatoris sigillumque ac tropæum. Igitur postquam
 sacerdos ter in catechumenum insufflavit, eundem-
 que ter iterum in manu hoc crucis signo obsignavit
 propter illud: « Manus tuæ fecerunt me et plasma-
 verunt me. » Necnon in fronte, sicut supra dix-
 eram, propter mentem, et in ore propter locutionem
 atque in corde propter vitalem potentiam, imponit
 ei manum utpote consecratam et in Spiritu operan-
 tem, preceturque sacras pronuntiat. At priusquam

insufflaret et signaret. ut dictum est, zona solvit et vestibus exiit catechumeum quem nudato capite pedibusque nudis producit ad orientem spectantem. Quid in hoc significat? Quoniam oportet accedentem ad Deum et verum lumen jam conspicientem. quod ostendit oriens (inde enim lux venit) liberiorum esse a vitiiis, et solutum ab infidelitate, necnon ab omni malitia liberatum, et ab indumento peccati alienum, atque servitatem Deo profitentem. Ideo igitur stat nudus; et insuper hominem per peccatum nudum esse factum et amisisse indumentum a Deo contextum ista nuditas forma testatur. Nam accedens ad abjiciendas peccati et infidelitatis sordes, ut totus fiat novus, ut formam novi Adam induat et melior quam antea habebatur revertatur, nuditatem exhibet, et turpitudinem testatur, sicque stans mundatur transfigurationem inquirens. Sed ne protrahentes sermonem, satietatem auribus faciamus, summam jam de proposito loquamur. Pontifex quidem et sacerdos baptizans ipsum refert Dominum in omnibus omnia facientem, quum ejus gerat potestatem, qui primum fecit idemque rursum refecit. Baptizatus autem lapsus Adam indicat cum accedendo animi libertatem demonstrat. Si vero infans a quodam fidei afferatur, idem significat in fide et non in necessitate offertur; sponsor autem prædem tam secundum fidem quam secundum vitam exhibet. Dum vestibus et zona exutus adstat cum tunica sese ostendit omnem abjicere malitiam, a peccati vinculis absolvi, nudum errore et corruptione ad Christum accedere, necnon declinando nudatum fuisse, priore amissa stola quam modo venit splendidiorem per baptismum induturus. Verum ad orientem spectat lucem veram inquirens, quæ Trinitas est et unus e Trinitate Christus incarnatus qui venit de Thæman, id est, ab oriente, quærens etiam paradysum a quo decidit ad orientem plantatum. At insufflatur a pontifice propter primam inspirationem quæ renovatur; ter autem insufflatur propter divinam operationem vivificæ Trinitatis, nam ab ea creatus est et recreatur homo, et signatur vero manu pontificis per crucem, quoniam manus Dei nos plasmaverunt, Filius et Spiritus. Porro crux est Christi signum atque tropæum; nam per eam victor dæmones dejecit, et nunc per ipsum crucis signum dæmonia fugat. Sed in fronte primum signatur, ut initiatus mente sanctificetur, errore fugato; secundo autem in corpore signatur, ut secundum loquelam sanctificetur et consueatur veritatem; tertium vero pectus, ut sit corde mundus, Deum videat, nihil occultet et in eo vivat, moveatur et maneat. Postea benedicit Deum pontifex, quia dignum est eum benedicere de inventione ejus qui erat perditus et de hominis salute. Deinde manus impositio propter communicationem gratiæ et renovationem. Prima quidem oratio sit in nomine Trinitatis; nam per eam baptizatus Deo soli offertur et sanctificatur, necnon postulat ut ille Trinitatis nomen semper consue-

θησι τὴν χεῖρα αὐτῷ ἁγιασμένην οὖσαν, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι πλάττουσαν· καὶ τὰς ἱερὰς εὐχὰς ἐπιπέγει. Ἄλλὰ πρὸ τοῦ ἐμπνεύσαι καὶ σφραγίσαι, ὡς εἴρηται, ἀπολεί τῆς ζώνης καὶ ἀποδίδει τὸν κατηχούμενον, ἀσκῶν τε τὴν κεφαλὴν, καὶ τοὺς πόδας γυμνὸν περὶστησι, κατὰ ἀνατολὰς ὄραντα. Τί ἐν τούτῳ δηλῶν; Ὅτι ὁ προσερχόμενος τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἦδη βλέπων, ὁ δηλοῖ ἢ ἀνατολὴν (ἐκείθεν γὰρ ἔρχεται τὸ φῶς), ἐλευθέρως χρῆ εἶναι τῶν καθῶν, καὶ λελωμένος τῆς ἀπιστίας, καὶ γυμνὸς πάσης κακίας, καὶ περιβλήματος ἀμαρτίας ἀλλότριου; καὶ τὴν δουλείαν ὁδοποιεῖν τῷ Θεῷ. Διὰ τοῦτο τοῖσιν ἱσταται γυμνός. Καὶ ἐτι δὲ, διὰ τὸ γυμνὸν γαγονένας τῇ ἀμαρτίᾳ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν θεοφάντων ἀπολείπει περιβολὴν, τοῦτο ἐὸ σχῆμα τῆς γυμνώσεως μαρτυρεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ προσέρχεται, τὸν ῥύπον τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἀπιστίας ἀποβαλέσθαι, καὶ ὁλος γενέσθαι νέος, καὶ τὴν μορφήν τοῦ νέου Ἀδάμ ἐνδύσασθαι καὶ εἰς τὸ κρείττον ἢ πρότερον ὑπῆρχεν ἵκανελαθεῖν, τὴν γύμνωσιν δείκνυσσι, καὶ μαρτυρεῖ τὴν αἰσχύνην καὶ οὕτως ἱστάμενος; ἐκκαθαίρεται, τὴν ἀναμόρφωσιν ἐκζητῶν. Ἴνα δὲ μὴ μηκύνοντες τὸν λόγον κόρον ταῖς ἀκοαῖς ἐμπούησωμεν, κεφαλαιωδῶς εἰπωμεν ἥδη περὶ τοῦ προκειμένου. Ὁ μὲν ἀρχιερεὺς καὶ ἱερεὺς βαπτίζων, αὐτὸν ἐκτυποῖ τὸν Κύριον, τὸν ἐν πᾶσι τὰ πάντα ποιοῦντα, ἐπεὶ καὶ τῆς αὐτοῦ φέρει δύναμιν, τὸν καὶ πλάσαντα πρότερον, καὶ αὐθις ἀναπλάττοντα· ὁ βαπτίζόμενος; δὲ τὸν παραπεσόντα Ἀδάμ, ἐπεὶ καὶ τὸ προσερχέσθαι, τὸ ἐκούσιον τῆς γνώμης δηλοῖ. Εἰ δὲ νῆπιος παρὰ τινος πιστοῦ προσαγόμενος, τὸ προδάγεσθαι ἐν πίστει καὶ μὴ κατ' ἀνάγκην σημαίνει, ὁ ἀναδεχόμενος δὲ τὸν ἐγγυώμενον κατὰ τὸ αἶσιν καὶ βίον. Τὸ ἀποδύεσθαι δὲ καὶ ἀπολύεσθαι ἐστὼτα γυμνὸν μετὰ περιζώματος τὸ ῥίπτειν πᾶσαν κακίαν, καὶ τῶν δασμῶν τῆς ἀμαρτίας ἐλευθεροῦσθαι, καὶ γυμνὸν τῶν τῆς κλάνης τε καὶ φθορᾶς προσερχέσθαι τῷ Χριστῷ· καὶ ἐτι γυμνὸς γέγονε πλανηθεὶς, τὴν πρὶν 78 ἀπολείσας στολὴν, ἣν νῦν ἔρχεται λαμπρότερον διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐνδύσασθαι. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὄρᾳ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐκζητῶν, ὅπερ ἐστὶν ἡ Τριάς, καὶ ὁ εἰς τῆς Τριάδος Χριστὸς σαρκωθεὶς, ἐλθὼν ἐκ Θαίμαν, ἦτοι ἐξ ἀνατολῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν παράδεισον οὐ ἐκπέτωκε φυτευθέντα κατὰ ἀνατολὰς. Ἐμφυσᾶται δὲ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, διὰ τὸ πρῶτον ἐμφύσημα, ἀνακαινίζεται γὰρ. Τρίτον δὲ ἐμφυσᾶται, διὰ τὴν θέλειν ἐνέργειαν τῆς ζωοποιῦ Τριάδος. Δι' αὐτῆς γὰρ ἐπλήσθη, καὶ ἀναπλάττεται. Σφραγίζεται δὲ χειρὶ ἀρχιερέως διὰ σταυροῦ, ἐτι χεῖρες Θεοῦ ἡμᾶς ἐπλάσαν, ὁ Υἱὸς; καὶ τὸ Πνεῦμα. Ὁ σταυρὸς δὲ σημεῖον Χριστοῦ καὶ τρόπατον. Δι' αὐτοῦ γὰρ νικῆσας, τοὺς δαίμονας ἔθραυσεν· καὶ νῦν ἀπ' αὐτοῦ, ἐκτυπούμενου τοῦ σταυροῦ, τὰ δαιμόνια φεύγει. Ἐν τῷ μετώπῳ δὲ πρῶτον σφραγίζεται, ἐν ἁγιασθῆ ὁ τελούμενος τὸν νοῦν, τῆς κλάνης φυγαθευθείσης. Δεύτερον δὲ τὸ στόμα, ἵνα τὸν λόγον ἁγιασθῆ, καὶ ἀνομολογῆ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τρίτον τὸ στήθος, ἵνα τὴν καρδίαν ἢ καθαρὸς, καὶ θεὸν ἐρᾷ,

καὶ μὴδὲν κρύπτει, καὶ ἐν αὐτῷ ζῆ, καὶ κινῆται καὶ
 μίση. Μετὰ τοῦτο εὐλογεῖ τὸν Θεὸν ὁ ἀρχιερεὺς,
 ὅτι ἔξιν αὐτὸν εὐλογεῖν ἐπὶ τῆ τοῦ ἀπολωλέτος
 εὐρέσει, καὶ τῆ ἀνθρωπίνῃ σωτηρίᾳ. Ἔπειτα χειρὸς
 ἐπέθεσις διὰ τὴν μεταδομένην χάριν καὶ τὴν ἀνά-
 πλασίον. Ἡ πρώτη δὲ εὐχὴ ἐν ὀνόματι τῆς Τριάδος.
 Αὐτῆ γὰρ παρατίθεται τῷ μόνῳ Θεῷ, καὶ δι' αὐτῆς
 ἀγιάζεται. Καὶ ἀνεξάρτητον μένει τὸ ὄνομα τῆς
 Τριάδος ἐν τῷ βαπτισμένῳ ἢ εὐχῆ δυσωπεῖ, καὶ
 τελειωθῆναι τοῦτον τῷ θεῷ βαπτισματι τε καὶ Χρί-
 σματι, καὶ τῆ ἱερᾷ Κοινωνίᾳ. Ἡ δὲ γε δευτέρα
 εὐχὴ ἀπορκισμὸς ἔστιν, ἀποσοδοῦσα καὶ διώκουσα τὸν
 διάβολον, καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ τοῖς φρικτοῖς
 καὶ θεοῖς ὀνόμασι τε καὶ μυστηρίοις. Καὶ τοῦ ἀν-
 θρώπου διώκει τοῦτον, καὶ τοὺς αὐτοῦ δαιμόνας.
 Καὶ φεύγειν ἐκ τούτου παραγγέλλει, καὶ μὴ ἐπι-
 ρεάζειν αὐτῷ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ τρίτη ἀπορκισμὸς
 ὅσα καὶ αὐτῆ, τοὺς δαιμόνας θεῷ ὀνόματι ἐκδιώ-
 κει. Ἡ δὲ γε τετάρτη πάλιν εὐχὴ ἢ πρὸς τὸν Θεὸν
 ἔστιν ἀναφερομένη, τὸν πονηρὸν παντελῶς ἐκδιώ-
 ξαι τοῦ πλάσματος τοῦ θεοῦ ἐξαιτουμένη, καὶ ἐν
 τῆ πίστει στηρίζαι. Ὅθεν εὐθὺς καὶ τὴν πέμπτην
 ποιεῖται εὐχὴν, ἀναγκαιοτέρην ὄσαν, καὶ δι' αὐτῆς
 ἀνατίθει τὸν βαπτισόμενον τῷ Θεῷ. Ἐν ἧ καὶ πάλιν
 εὐχῆ ἐμφυτᾷ αὐτῷ τὸ δεύτερον ὅτι ἐστὶ τὸ
 βεβαιότερον ἔργον, τῆς ἀναζωώσεώς τε καὶ ἀνακαι-
 νίσεως ἐκ τούτου δηλουμένου. Καὶ σφραγίζει τρι-
 αθεῖς κατὰ τὰ τὸ μέτωπον, καὶ τὸ στήμα, καὶ στή-
 θος, διὰ τὸν νοῦν τε καὶ λόγον αὐτοῦ καὶ τὴν ζωὴν
 καὶ θεὸν νοῦς καὶ λόγος καὶ Πνεῦμα ἢ Τριάς ὁ Θεὸς
 ἡμῶν, ἡ τοῦτον ἀναζωώουσα, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα
 διδοῦσα, ἔπειτα ἀπόλασι. « Καὶ ἐξέλασον ἀπ' αὐτοῦ,
 φησί, πᾶν πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα, κεκρυμ-
 μένον καὶ ἐμφυτεύον αὐτοῦ τῆ καρδίᾳ. » Ἐμφυτο-
 χοροῦσι γὰρ τὰ δαιμόνια ταῖς τῶν ἀβαπτιστῶν ψυ-
 χαις, ἀποπλανῶν καὶ μιλίνειν βουλόμενα. Καὶ τοῦτο
 ἰσχύουσιν ἀπὸ τῆς παραβάσεως ἐκείνης. Διὰ ταῖς
 καρδίαις τῶν ἀμυήτων τε καὶ ἀπίστων ἐνοικοῦσι
 προδήλως, καὶ ταύτας μιλνοῦσι τε καὶ πρὸς τὰ
 θεομισθὴ συγκινοῦσιν. Ἐν τῷ τίλει δὲ τῆς εὐχῆς ἢ
 ἀποταγῆ καὶ συνταγῆ οὕτω γίνεται. Στρέφει τὸν
 βαπτισόμενον ὁ ἀρχιερεὺς ὡς πρὸς δυσμὰς, τοῦ
 σκοτεινοῦ ἐκ τούτου δηλουμένου, ἐν ᾧ ἔστιν ὁ διάβο-
 λος. Ἀφραίν τε τῆς χειρὸς αὐτὸν ἄνω κειλεῖται, δι-
 κινούμενον, ὅτι οὐκ ἔχει τι ὁ βαπτισόμενος κεκρυμ-
 μένον ἐν αὐτῷ τῶν τοῦ πονηροῦ καὶ θεὸν ἐταυ-
 ρωμένον ὑπὲρ ἡμῶν ἔρχεται ἐκμιμῆσθαι. Καὶ λέ-
 γειν παρακαλεῖται παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, « Ἀποτά-
 σομεν τῷ Σατανᾷ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, » καὶ
 τὰ ἐφεξῆς. Καὶ ὁ βαπτισόμενος τὴν ἀποταγὴν τοῦ
 πονηροῦ ποιεῖται, καὶ τῶν αὐτοῦ τὴν τελείαν ἐξάρ-
 ησιν. Καὶ τοῦτο φησι τρις, εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀποτα-
 γῆς τοῦ ἐχθροῦ καὶ θεὸν φεύγει ὁλοφύχως τὸν πονηρὸν
 ἔτι δὲ καὶ εἰς τιμὴν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἥτις πάντα βε-
 βαίωσι τε **79** καὶ τελειοῖ. Ἐρωτήσας δὲ πάλιν τρις,
 « Ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ; » καὶ τοῦ βαπτισόμενου συν-
 θεμίνω τρις, καὶ εἰπόντος, « Ἀπεταξάμην, » τουτί-
 σιν ἠρνησάμην τε καὶ ἀπεβαλόμην τὸν πονηρὸν, φα-
 νερόν γὰρ καὶ βεβαίαν εἶνα δεῖ τοῦ ἁγίου τὴν ἀποτα-

atur et consecratur divino baptisate, chrismate sa-
 craque communionē. Secunda autem oratio et ex-
 orcismus propaleans et ejiciens diabolū omnem-
 que ejus potestatem terribilibus divinisque nomi-
 nibus ac mysteriis; illum ejusque dæmones ab ho-
 mine expellit, a quo fugere præcipit prohibetque
 ne ei in posterum insultent. Similliter et tertia, quæ
 quum ipsa quoque sit exorcismus divino nomine
 dæmones profligat. Quarta autem rursus oratio
 Deo nuncupatur, deprecans ut malignum prorsus
 expellat a divino plasmate, istudque in fide con-
 firmet. Ideo statim quintam facit orationem qua
 acrius instat, ut per eam baptizatum offert Deo.
 In qua oratione iterum in hunc insuflmat, quo mon-
 stratur firmior vitæ novæ et instaurationis opera.
 Ter rursus signat in fronte, in ore et in corde pro-
 pter mentem ejusque locutionem et vitalitatem,
 et quoniam mens, verbum et Spiritus est Trinitas
 Deus noster, quæ illum nova animat vita, quæ red-
 dit ei suam imaginem quam perdidit: « Exi ab
 eo, inquit, omnis nequam et immunde spiritus, qui
 in ejus corde occultatus lates. » Nam commorantur
 dæmonia in animis eorum qui baptizati non sunt,
 ut eos avertant a recta via et ut inquinent saltu-
 gentia, quod possunt ab illa transgressionē. Ideo in
 cordibus infidelium et eorum qui initiati non fue-
 runt manifesto immanent, illaque inquinant et ad
 opera Deo odiosa commovent. Verum in fine ora-
 tionis abnegatio et pactum fit ad hunc modum.
 Vertit baptizatum pontifex ad occidentem quo signifi-
 cantur tenebræ in quibus est diabolus. Manus
 rursus erigere eum jubet ostendens quoniam bap-
 tizatus nihil habet diaboli in semetipso conditum,
 et quoniam crucifixum pro nobis imitari incipit. De-
 inde dicere præcipitur a pontifice: « Abrenuntio
 Satanz et omnibus operibus ejus » et cætera; et
 baptizatus facit maligni ejurationem et perfectam
 ejusdem renegationem. Quod ter dicit in confir-
 mationem renuntiationis inimici, et quoniam ex tota
 anima malignitas fugit, vel etiam in laudem sanctæ
 Trinitatis quæ omnia firmat et perficit. Deinde rur-
 sum ter seiscitatus: « Abrenuntiasne Satanz? » id
 est: Abnegamus et rejicimus malignum, nam ma-
 nifestam stabilemque esse oportet mali ejurationem,
 pontifex: « In omni suffia, » inquit, id est ex corde
 erue, a corde abice et inimicū ignominia affice;
 quod ter facit ut firma sit maligni renuntiatio, et
 in gloriam unius in Trinitate Dei nostri qui ma-
 lignum propellit. Postea illum ad orientem conver-
 tit, nam ad lucem adducit ex tenebris, ex mendacio
 ad veritatem. Et dicit pontifex: « Dic, Et fateor
 Christum, et credo in unum Deum Patrem omni-
 potentem, et cætera; oportet enim eum necem ter ut
 sol splendenter consteri, ut coris accipiat ejus
 illuminationem. Igitur confessionem sacri Symboli
 totam clare ore pronuntiat. Quod ter quoque facit,
 corroborans confessionem, simulque, ut diximus,
 in laudem Deitatis in tribus personis. Illud palam

confitetur quoniam veritatem annuntiat istamque oportet coram angelis et hominibus predicare per quam salvus erit, Deumque universorum annuntiare aperte est necessarium, consubstantiali dico Trinitatem et solum qui est Deum, sed et unius a Trinitate Verbi Dei factam propter nos e Virgine incarnationem. Hoc igitur ter facta, et postquam ter rursus interrogatus: Fateris Christum? ter respondit ex corde et dixit: «Fatemur eum,» pontifex addit: «Et adora eum.» Et signatus cruce per manuum ejus, quod Christi confessionem connotat et manifestationem, postquam ter adoraverit ostendens servitutum et veram cum confessione obedientiam, ad orientem convertitur, et benedicit pontifex Deum qui vult omnes salvos fieri; sic enim oportet de omnibus gratias agere, et præsertim de hominum salute. Et ita suscipiens ipsum catechumenum per manum quasi perditum inveniens, introducit in templum, nempe velut in cœlum vel in paradysum, monstrans secum ad Dominum qui amiserat reducere. Gaudium vero manifestans quo cum angelis gaudet de peccatore pœnitentiam agente: «Gaude, gratia plena,» ait cantando, et ingreditur. Ipsa enim est causa salutis lætitiæ, porta salutifera, quæ salutem nobis dispensavit, veramque Deo lætitiâ Verbum Deum ex ipsa incarnationum sancto et virgineo partu genuit ad nostram instaurationem. Insuper Simeonem referens pontifex adducit in conspectum altaris baptizatum, indicans se eum offerre; jubet etiam illum ter Deum adorare, quoniam in gratiam Dei rediit per conversionem quemadmodum ille prodigus, necnon ad dignitatem filii et ad incorruptionem, primam Spiritus stolam, quo nondum melius et excellentius pervenit, per divinum baptismum. Sed ut certa sit conversio et confessio, sponsorem quoque vocat pontifex, quem jubet ter altare adorare in quo habitat Deus, hinc demonstrans se idem dare tute servandi in fide piæque conversatione baptizatum. Dein si infans quidem fuerit baptizandus, inclinatus hunc suscipit sponsor coram sacris foribus jacentem, velut e manibus Christi. Si vero ætatem habet, baptizatum e manu accipit, idem significans, nempe se eum a Christo suscipere, et quod præ illius factus est erga Christum, spiritualisque erit ejus pater. Unde illum prehensens adducit ad sacram piscinam ostendens initiatum libenter, non autem vi accedere ad baptismum, ducet etiam ad testes scilicet primo et præcipue Deum, deinde pontificem et adstantes fideles qui omnes sunt mysteriorum testes, ipsum etiam sponsorem eum adducentem, et præsertim divinos sanctissimosque angelos qui invisibiliter adsunt et lætantur de salute divinaque baptizati in spiritu nativitate illumque in cœlis adscribunt, jam familiares et amici facti ab emundatione ex divino lavacro obtenta et unguenti signaculo. Ideo necessarium est tunc cum pietate et gaudio adesse fideles fere omnes, et credere angelos adstare qui lætantur de peccatore

ἄγγη, ὁ ἀρχιερεὺς, « Ἐμφύσησον αὐτῷ, » φησί, τοῦ-
 τέστιν ἐκ τῆς καρδίας ἀπόρριψον, καὶ ἀπὸ καρδίας
 ἀθέτησον. καὶ καταίσχουνον τὸν ἰχθρὸν. Καὶ τοῦτο
 πιαίεται τρίς διὰ τὸ ἀσφαλὲς τῆς ἀποταγῆς τοῦ πονη-
 ροῦ, καὶ εἰς δέξαν τοῦ ἐν Τριάδι μόνου Θεοῦ ἡμῶν,
 τοῦ καζαβαλόντος τὴν πονηρὸν. Ἔπειτα στρέφει τοῦτον
 κατὰ ἀνατολάς· πρὸς τὸ φῶς γὰρ ἀνάγει ἀπὸ τοῦ
 σκότους, καὶ ἐκ τοῦ ψεύδους πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ
 φησὶν ὁ ἀρχιερεὺς· « Εἰπέ, Καὶ συντάσσομαι τῷ
 Χριστῷ, καὶ πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκρά-
 τορα, » καὶ τὰ ἑξῆς. Δεῖ γὰρ αὐτὸν τὸ τριστήλιον
 καθαρῶς ἀνομολογήσαι· ὡς, ὡς ἂν καὶ τῇ καρδίᾳ
 δέξηται τὴν λάμψιν αὐτοῦ. Τὴν ὁμολογίαν οὖν τοῦ
 ἱεροῦ Συμβόλου πᾶσαν λαμπρῶς τῷ στόματι λέγει.
 Καὶ τοῦτο ποιεῖται τρίς, βεβαιῶν τὴν ὁμολογίαν,
 ἅμα δὲ καὶ εἰς τιμὴν, ὡς εἰρήκαμεν τῆς τρισυπο-
 στάτου Θεότητος. « Ὁμολογεῖ δὲ τοῦτο φανερῶς, ἐπεὶ
 τὴν ἀλήθειαν καταγγέλλει· καὶ οἱ ἐνώπιον ἄγγέλων
 δεῖ καὶ ἀνθρώπων ταύτην κηρύσσειν, δι' ἧς καὶ σω-
 θήσεται. Καὶ τὸν Θεὸν τῶν ὄλων καταγγέλλειν χρῆ
 παρῆρησι, τὴν ὁμοουσίον φημι Τριάδα, τὸν μόνον
 ὄντως ὄντα Θεὸν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνὸς τῆς Τριάδος τοῦ
 Θεοῦ Λόγου τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐκ Παρθένου σάρκωσιν.
 Τοῦτο οὖν ποιησάμενος τρίς, καὶ ἐρωτηθέντος αὐτοῦ
 τρίς, « Συντάξω τῷ Χριστῷ; » καὶ ἀποκριθέντος
 τρίς ἐκ καρδίας, καὶ εἰρηκότος, « Συνταξάμεν αὐ-
 τῷ, » ὁ ἀρχιερεὺς φησὶ· « Καὶ προσκύνησον αὐτῷ, »
 καὶ σφραγισάμενος σταυρῷ διὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ,
 ὃ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίαν δηλοῖ καὶ σημεῖωσιν,
 καὶ προσκύνησαντος τρίς, ἐνδοικνυμένου τὴν δου-
 λείαν, καὶ τὴν ἀληθῆ μετὰ τῆς ὁμολογίας ὑποταγὴν,
 στρέφεται πρὸς ἀνατολάς, καὶ εὐλογεῖ τὸν Θεὸν ὁ
 ἀρχιερεὺς τὸν πάντας σωθῆναι θέλοντα. Οὕτω γὰρ
 δεῖ εὐχαριστεῖν ἐπὶ πᾶσι, καὶ μᾶλλον τῇ τῶν ἀνθρώ-
 πων σωτηρίᾳ. Καὶ οὕτω κρατήσας αὐτὸν τὸν κατη-
 χούμενον τῆς χειρὸς ὡς τὸν ἀπολωλότα εὐρῶν, εἰσ-
 ἄγει εἰς τὸν ναὸν, ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν δηλονότι, ἢ
 τὸν παράδεισον, δεικνύς, ὡς προσφέρει τοῦτον τῷ
 ἀπολωλεκότῳ δεσπότῃ. Τὴν χαρὰν δὲ δηλῶν, ἣν μετὰ
 τῶν ἄγγέλων χαίρει ἐπὶ μετανοοῦντι ἀμαρτανῶν,
 « Χαίρε, κεχαριτωμένη, » φησὶν ὑμῶν, καὶ εἰσέρ-
 χεται. Αὐτῇ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ τῆς σωτηρίου χαρᾶς, ἡ
 σωτήριος πύλη, ἡ τὴν σωτηρίαν ἡμῖν οἰκονομήσασα,
 καὶ τὴν ἀληθῆ χαρὰν τῷ κόσμῳ, τὸν Θεὸν Λόγον σε-
 σαρκωμένον ἐξ αὐτῆς γεννήσασα ἁγίως τε καὶ παρ-
 θενικῶς εἰς ἡμετέραν ἀνάπλασιν. Καὶ τὰ τοῦ Συμεὼν
 δὲ ἐκτυπῶν ὁ ἀρχιερεὺς, προσάγει τοῦ θουσιαστῆριου
 ἐνώπιον τὸν βαπτιζόμενον, δηλῶν, ὡς οἱ προσέφε-
 ρε. Καὶ ποιεῖ τοῦτον τρίς προσκυνῆσαι Θεῷ· ὅτι
 καὶ κατὰλλαχταὶ τῷ Θεῷ δι' ἐπιστροφῆς, ὥσπερ
 ἐκεῖνος ὁ ἄσωτος, καὶ πρὸς τὴν υἰοθεσίαν καὶ ἀφθερ-
 σίαν τὴν πρῶτην στολήν τοῦ Πνεύματος, ὅσον οὐκ
 ἔρχεται μειζόνως τε καὶ κρείττονως, διὰ τοῦ αἵματος
 βαπτίσματος. Ἴνα δὲ καὶ ἡ ἐπιστροφή καὶ ἡ ὁμολο-
 γίαν ἀσφαλῆς ᾗ, καὶ τὸν ἀνάδοχον καλεῖ ὁ ἀρχιερεὺς.
 Καὶ προσκυνῆσαι τρίς λέγει τῷ θουσιαστῆριῳ, ἐν
 ἡπερ οἰκεῖ ὁ Θεός, διὰ τοῦτου δηλῶν, ὡς λόγον περ-
 ἔχει, φυλάξαι ἀσφαλῶς ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ εὐσεβείᾳ
 πολιτεῖαν τὸν βαπτιζόμενον. Ἔπειτα εἰ μὲν βρέφος

ἔστιν ἡ μέλλων βαπτίζεσθαι, κύψας λαμβάνει τοῦτον ἢ ἀνάδοχος, ἐνώπιον κείμενον τῶν ἁγίων θυρῶν, ὡσπερ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ· εἰ δ' ἐν ἡλικίᾳ, λαμβάνει τὸν βαπτίζομενον ἀπὸ τῆς χειρὸς, τὸ αὐτὸ δηλῶν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦτον παρέλαβε, καὶ ἐγγυητικῆς γέγονεν αὐτοῦ εἰς Χριστὸν, καὶ πνευματικὸς ἔσται πατήρ. Ὅθεν καὶ κρατῶν, προσφέρει τοῦτον τῇ ἱερᾷ κολυμβήθρᾳ, δεικνύς, ὡς ἐκουσίως καὶ οὐ κατὰ βίαν προσέρχεται τῷ βαπτίσματι ὁ τελούμενος, καὶ ἐπὶ μάρτυσι πρῶτον μὲν καὶ ἐξαιρέτω; τῷ

80 Θεῷ, ἔπειτα δὲ τῷ ἱεράργῳ καὶ τοῖς παρατυχοῦσι πιστοῖς, οἱ πάντες μάρτυρες τῶν τελουμένων εἰσι, καὶ αὐτῷ δὴ τῷ ἀναδόχῳ τῷ καὶ προσάγοντι τοῦτον, καὶ μάλιστα δὴ τοῖς θεοῖς; καὶ πονάγοις ἀγγέλοις, ἀοράτως τότε παροῦσι, καὶ εὐφραينوμένοις τῇ τοῦ βαπτίζομένου ἐν Πνεύματι θεογενεσίᾳ καὶ σωτηρίᾳ, καὶ ἀπογραφόμενοι; αὐτὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ γυνώριμοι; καὶ φίλοι; γινομένοις, ἀπὸ τοῦ ἐκ τοῦ λαοῦ λουτροῦ καθάρσεως, καὶ τῆς σφραγίδος τοῦ μύρου. Διὸ καὶ ἀναγκαῖον παρεῖναι τότε μετ' εὐλαθείας τε καὶ χαρᾶς ἅπαντας σχεδὸν τοὺς πιστοὺς, καὶ πιστεύειν ὡς πάρεσιν ἀγγελοι, οἱ χαίρουσιν ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι· καὶ ὅτι παραβιθεται τότε ὁ βαπτίζομενος ἁγίῳ ἀγγέλῳ φύλακι· καὶ οὗτος ἔσται πάντοτε μετ' αὐτοῦ, τὰ φθονερά διώκων δαιμόνια, καὶ πᾶσαν ἐπήρειαν τοῦ δολιωτάτου ἔχουρου, εἶγε μόνον ὁ βαπτισθεὶς καθάρων τηρήσει πίστιν καὶ ἔργους τὸ βάπτισμα, καὶ εἰς τὴν βασιλείαν διασώσει τοῦτον τῶν οὐρανῶν. Ὅτι οὖν μέγιστον τὸ ἔργον τοῦ θειοτάτου βαπτίσματος, διὰ τοῦτο πρότερον καὶ ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἀρχιερέων ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις ἐποιεῖτο τὰ τῶν προσερχομένων βαπτίσματα, καὶ καθ' ὃν καιρὸν ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς θεῆς λειτουργίᾳ, τὸ, «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἔβαπτίσθητε, ἢ φάλλομεν, καὶ μάλιστα δὴ τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ πρὸ τῆς θεῆς ἱερουργίας, τῶν πολλῶν ἀναγιγνωσκόμενων ἀναγνωσμάτων ἀπὸ τῶν θείων προφητῶν. Ἐπειδὴ τὸ ἱερώτατον βάπτισμα καὶ ἀναγέννησις; ἔστι, καὶ ἀνάπλασις, κάθαρσις τε καὶ φωτισμὸς; καὶ υἱοθεσία, καὶ χάρισμα καὶ ἁγιασμὸς, καὶ μυρία ὄσα φασὶν εἰ Πατέρες. Τυποὶ δὲ ἐξαιρέτως τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν τριήμερον ἔγερσιν. Ὅ δὴ καὶ ὁ καιρὸς ἐκεῖνος καθαρώτερον παριστά. Ἀπὸ γὰρ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς τριήμερου ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐλάβομεν, καὶ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην ἐλπίζομεν ἀνάστασιν τε καὶ ἀνακαίνισιν, καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἧς γέγονε Χριστὸς ἀπρχῆ, ὁ μόνος ὢν ἀναμάρτητος, παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὁ μὴ ὑπερβίων ἀποθανεῖν, ὡς; μὴ ἁμαρτήσας ὄλω, ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανῶν. Ἡ γὰρ ἁμαρτία τοῦ θανάτου ἔσει τὸ κέντρον, ὡς Ἡσαΐας; καὶ Παῦλος λέγουσιν, ἦτοι ἡ ἀρχὴ καὶ ῥίζα καὶ πρῶξενος. Αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς μὴ πεποιηκὼς ἁμαρτίαν, καὶ μὴ ὑπερβίων ἀποθανεῖν, ἀπέθανε δι' ἡμᾶς· καὶ διὰ τοῦτο καταργήσας; τὸν θάνατον, ἐξεγήγεσται, καὶ τὰ ἡμέτερα πάθη καὶ τὴν κατέκρισιν; ἔλυσε, παθὼν ὁ ἀπαθής; δι' ἐκτουῦ· γενόμενός τε ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν, εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνελήθη. Καὶ εἰ ἐνεσθόμενοι

A pœnitentiam agente, necnon baptizatum tunc committi sancto angelo custodi, qui semper erit cumeo mortifera profligans dæmonia omnemque dolosissimi inimici insultum, modo tantum baptizatus purum custodiat fide et operibus baptismum, eumque in regnum cœlorum salvabit. Igitur quoniam maximum est opus divini baptismatis, ideo prius Ecclesia per pontificis in catholicis Ecclesiis conferebat baptismum accedentibus et in tempore quo in divino sacrificio psallimus : « Quicumque in Christo baptizati estis, » et præcipue in magno Sabbato ante divinum sacrificium, pluribus lectis e divinis prophetis lectionibus ; quoniam baptismus sanctissimus regeneratio est, et renovatio, et purgatio, et illuminatio, et filiorum adoptio, et gratia, et sanctificatio et sexcenta alia quæ dixerunt Patres. Refert autem in primis mortem Christi et resurrectionem tertia die factam, quod tempus; illud proprie declarat, quippe a morte Christi ejusque triduauna sepultura et resurrectione immortalitatem et incorruptionem accepimus, futuramque illam exspectamus resurrectionem et renovationem æternamque vitam cujus primitiæ factus est Christus qui quum solus sit sine peccato passus pro nobis peccatoribus, licet mori non deberet utpote omnino peccati immunis, pro nobis mortuus est. Nam peccatum est mortis aculens, ut dicunt Isaias et Paulus, zeu pripecipium, radix atque auctor. Ipse vero Christus etsi peccatum non fecisset, neque deberet mori, pro nobis mortuus est, et, morte devicta resurrexit, passionisque nostras et damnationem solvit patiendo qui per se erat impassibilis ; factus quoque dux vitæ nostræ in cœlos assumptus est, et nos qui illum in baptismo induimus a cœlo eum exspectamus, quando nos resuscitabit et incorruptibilitatem prorsus tribuet cujus arrhas modo per baptismum dedit. Similiter et in omni tempore necessarium est baptizare, ne quid incommodi fortasse accidat et aliquis non sanctificatus decedat, id est sine baptismo, et ingens inde erit damnum ; qui enim non baptizatus fuerit, non salvus erit. Oportet autem, quantum fieri potest, baptismos cum solemnitate et potestate conferri, sacerdotemque esse diligentem et sobrium, nam maximum Dei opus operatur, nempe hominis instaurationem. Sed ad propositum redeamus. Præeunte pontifice, adducit baptizatum sponsor ad sacram piscinam, præz libenter accedentem. Adstat pontifex Christum ipsum referens, ejus habens potestatem, et repletur piscina aqua Jordanem exprimens. Accenduntur etiam lumina quibus ostenditur Spiritus illuminatio, et qui a baptizatus ex tenebris venit ad lucem et jam sicut filius lucis. Circum altare thus incendit pontifex, bonum odorem et sanctificationem Spiritus significans, qui omnem luit peccatorum fœtorem, sanctus enim Spiritus. Deinde benedicit et celebrat pontifex regnum sanctæ Trinitatis unius Dei, nam ipsa regnat sola, et nunc regnavit a maligno eripiens mundo regeneratum.

Postea dicitis a diacono pacis preclius et obsecrationibus, et populo clamante: Kyrie, eleison, nam vere magna tibi decernitur misericordia, in filium adoptato eo qui prius erat peccator et inimicus, pontifex pro semetipso ore suo precatur postulans ut a Deo puritatem et propitiationem inveniat, ne dum alios purgat, ipse peccatis inquinatus inveniat; virtutem etiam deposcit et gratiam bene et convenienti modo mysterio ministrandi. Magnum enim est mysterium angelis circumstantibus, Christo formam aquae largiente, Spiritu sancto adveniente, et baptizato ex polluto et peccatore et immundo et inimico et corrupto jam sancto et puro, et filio Dei et incorruptibili facio. O magnam gratiam! O donum Dei! O ingentem erga nos beneficentiam et gratiam! Ideo completis precibus, pontifex ab oratione exurgens: «Magnus es, Domine, elamat, et mirabilia opera tua.» Quod tertio iterat, trinitatem deitatis laudans, et beneficientem magnificans. Deinde ad incarnatum pro nobis Dei Filium orationem erigens, ejusque a principio omnia exponens miracula, mysterium ejus et incarnationem ex Virgine in Spiritu factam in memoriam revocat ejusque in Jordano baptismum quo nos instauravit confringens capita draconum in aqua, prout dixit Propheta. Ideo deprecatur eum ut adsit per advenientem Spiritum sanctum et aquam sanctificet, nam indivisus est Filius a Patre et Spiritu, et communis est eis gratia. Ter aquam manu la formam crucis signat, Christum representans, et flagitat ut eam faciat fontem immortalitatis et caetera. Deinde brevi elapso tempore, rursus in aquam ter insufflat divinam ei gratiam copiosiore infundens, Christum imitans, et illud: «Et Spiritus Dei ferebatur super aquas,» rursus per baptismum fieri comprobans. Illam quoque iterum manu signat crucem figurans, et ait: «Confringantur a signaculo signi crucis tuae omnes adversariae potestates.» Caetera autem dicit ut spiritualis sit aqua aique sancta neque in ea lateat quidquam maligni, sed minus fiat ei adversaria eumque propellat, et possit baptizatos in ea rescicere, sanctificare et filios reddere et liberos lucis efficere. Sic igitur deprecatus et data pace quae est Jesus Christus, tibi enim adest pax quae exsuperat omnem sensum. Christus, ipse quoque pacem accipit pontifex. Et inclinato capite, in semetipso iterum precatur, in tranquillitate, paciflum et placidum ubique advocans Jesum dicendo: «Tu qui in Jordane ingressus aquas sanctificasti, accipe nos servos tuos coram te proci-dentes, et sanctifica aquas istas et nos, sicutque nobis in sanitatem animae et corporis.» Et exurgens, monstrans Christum nos lapsos erigere hymnis eum celebrat tanquam omnium sanctificatoreni. Tunc ergo plena est piscina Spiritus, et sancta aqua quae invisibiliter Christum gerit in semetipsa. Sed cum oporteat etiam eam esse signum divinae misericordiae, hoc quoque facit sanctum oleum; aquae enim significat ablutionem et purgationem, et

ἡμεῖς αὐτὸν τῷ βαπτίσματι, ἀπ' οὐρανοῦ αὐτὸν ἐκ-
δεχόμεθα· δεῖ καὶ ἀναστῆσαι ἡμᾶς, καὶ τὴν ἀφθαρ-
σίαν τελείως χορηγήσῃ, ἥς τοὺς ἀρθεύοντας νῦν δεῖ
τοῦ βαπτίσματος δίδωκεν. Ὅμως καὶ ἐν παντὶ και-
ρῷ ἀναγκαῖόν ἐστι βαπτίζειν, μὴ ποτέ τι κώλυμα
γένηται, καὶ τὶς ἀπέλθῃ ἀμύητος, τοῦτοστι χωρὶς
βαπτίσματος. Καὶ κλειστή ἐκ τούτου ἴσται ζήλια.
Ὁ γὰρ μὴ βαπτισθεὶς οὐ σωθήσεται. Δείον δὲ ἕσον
ἐγγωρσεῖ ποιεῖν τὰ βαπτίσματα μετὰ λαμπρότητος
τε καὶ εὐλαθείας. Τὸν ἱερεῖα τε χρὴ προσεκτικῶν καὶ
νηφάλιων εἶναι. Τοῦ Θεοῦ γὰρ τὸ μέγιστον ἔργον
διανεργεῖ, τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀνάπλασιν. Ἄλλ' ἐπὶ
τὸ προκαίμενον ἔλωμεν. Τοῦ ἀρχιερέως προηγου-
μένου, προσάγει τὴν βαπτίζόμενον ὁ ἀνάδοχος· τῇ
ἱερᾷ κολυμβήθρῃ· ὁ ἐγγυόμενος· τὸν ἱερούσιος
προσερχόμενον. Καὶ ἴσταται ὁ ἀρχιερεὺς, τὸν Χρι-
στον αὐτὸν ἐκτυπῶν, τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἔχων. Καὶ
πληροῦται ἡ κολυμβήθρα ὕδατος, τὸν Ἰορδάνην τυ-
ποῦσα. Καὶ ἀνάπτονται φῶτα, τὸν φωτισμὸν δηλοῦν-
τα τοῦ Πνεύματος· καὶ δεῖ ὁ βαπτίζόμενος· ἐκ τοῦ
σκότους ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, καὶ υἱὸς φωτός ἤδη
γίνεται. Θυμῆ τε κύλιψ τὴν κολυμβήθραν ὁ ἀρχιε-
ρεὺς, τὴν εὐδλίαν καὶ ἀγίωσίνην δηλῶν τοῦ Πνεύ-
ματος, τοῦ πᾶσαν δυσωδίαν ἀμαρτημάτων ἐκλύ-
νοντο. § II Ἅγιον γὰρ τὸ Πνεῦμα. Εἶτα εἰλογεῖ καὶ
ὀμνεῖ τὴν βασιλείαν τῆς ἁγίας Τριάδος· τοῦ μόνου
Θεοῦ ὁ ἀρχιερεὺς. Μὲν γὰρ αὕτη βασιλεία· καὶ
εἶ νῦν ἰθασιάζουσιν, ἐκ τοῦ πονηροῦ ρυσαμένην τὸν
ἀρτι ἀναγεννώμενον. Εἶτα λεγομένων τῶν εἰρηκτικῶν
προσευχῶν καὶ αἰτήσεων παρὰ τοῦ διακόνου, καὶ
τοῦ λαοῦ τὸ, «Κύριε, ἐλέησον,» ἐκδοῦντος· ὄντως
γὰρ ἐκείσε τὸ τοῦ Θεοῦ μέγα ἐπιβραβεύεται ἔλεος,
υἱοθετουμένου τοῦ πρὶν ἔχθρου τε καὶ ἐναγοῦς,
ὁ ἀρχιερεὺς εἰ· ἐαυτὸν εὐχεταὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ζητῶν
ἐκ Θεοῦ κάθαρσιν τε καὶ ἰλασμὸν εὐρεῖν, ἵνα μὴ
ἄλλους καθάρων, αὐτὸς μεμολυσμένος ταῖς ἀμαρ-
ταιαῖς εὐρεθῇ. Καὶ ἰσχὺν ἐξαίτεται καὶ χάριν, καλῶς
τε καὶ ὡς πρέπει ἐστιν ἐξυπηρετῆσαι τῷ μυστηρίῳ.
Μέγα γὰρ τὸ μυστήριον, ἀγγέλων περισταμένων,
Χριστοῦ μορφουμένου τοῖς ὕδασι, Πνεύματος ἁγίου
ἐπιφοιτῶντος, καὶ τοῦ βαπτίζομένου ἀπὸ βερρωπώ-
μου καὶ ἀμαρτωλοῦ καὶ ἀκαθάρτου καὶ ἔχθρου καὶ
φθαρτοῦ ἁγίου γινομένου καὶ καθαρῶ καὶ υἱοῦ
Θεοῦ καὶ ἀφάρτου. Ὡ τῆς μεγάλης χάριτος! Ὡ
τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ! Ὡ τῆς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας
καὶ χάριτος! Δεῖ καὶ πληρωθεῖσθαι τῶν αἰτήσεων,
ἐξαναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς ἀπὸ τῆς εὐχῆς, «Μέγας εἰ,
Κύριε, ἐκδοῦ, καὶ θαυμαστά τὰ ἔργα σου.» Καὶ τοῦτο
ἀνακράζει εἰς, τὸ τρισὸν ἀνυμνῶν τῆς Θεότητος,
καὶ μεγαλύνων τὸν εὐεργετήν. Εἶτα πρὸς τὸν σαρ-
κωθέντα ὑπὲρ ἡμῶν Ἰῆν τοῦ Θεοῦ τὴν εὐχὴν ἀνα-
φέρων, καὶ τὰ ἀπαρχῆς τοῦ-ου πάντα καταλέγων
θαυμάσια, τέλος καὶ τὴν σάρκωσιν εἰς ὑπόμνησιν
ἀγει τοῦτο τὴν ἐκ Παρθένου ἐν Πνεύματι, καὶ τὸ
βάπτισμα ἐν τῷ Ἰορδάνῃ. δι' οὗ ἡμᾶς ἀνέπλασε,
συντρέψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδα-
τος, ὡς ὁ Προφήτης φησὶν. Ὁθεν καὶ παρῖναι αὐ-
τὸν ἐκδυσώπει διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος, καὶ ἀγιάσαι τὸ ὕδωρ. Ἀχώριστος γὰρ ὁ Υἱός

τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ κοινὴ ἡ χάρις αὐτοῖς. Καὶ σφραγίζει τρις εἰς τῆ χειρὶ σταυροειδῶς τὸ ὕδωρ, τὸν Χριστὸν ἐντυκῶν αὐτῷ. Καὶ ποιῆσαι αὐτὸ εὐχεταὶ ἀφθαροσίας πηγῆν, καὶ τὰ λοιπά. Ἔστα μετ' ἄλιγον πάλιν ἔμφυσῶ τῷ ὕδατι τρίτον, τὴν θείαν χάριν αὐτῷ βαφιλίσταρον ἐντιθεὶς, μιμούμενος τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ, « Πνεῦμα Θεοῦ ἐκπέφερο ἐπάνω τοῦ ὕδατος, » διὰ τὸ βάπτισμα, ἐξαρχῆς εἶναι μαρτυρῶν. Καὶ σφραγίζει αὐτὸ πάλιν εἰς τῆ χειρὶ σταυρῶν ἐντυκῶν, καὶ φησι, « Συντριβήσασαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ οὐ πλοῖαι αἱ ἑναντία: δυνάμεις. » Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ λέγει, ὥστε πνευματικὸν εἶναι τὸ ὕδωρ καὶ ἄγιον, καὶ μὴ ἐν ὑποκρίσει: τούτω τοῦ πονηροῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐναντίον αὐτῷ καὶ διωκτῆριον εἶναι τοῦτο, καὶ ἀνακλάττειν καὶ ἀγιάζειν καὶ υἰοθετεῖν τοῦς βαπτιζομένους ἐν τούτῳ δυνάμεινον, καὶ φωνῆς τέχνα ποιεῖν. Ὁὐτως οὖν ἐπευξάμενος, καὶ εἰρήνην θεοῦ, δ; ἵστιν Ἰησοῦς Χριστῷ; παρέσει γὰρ ἐκείσε ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη Χριστοῦ, καὶ ἀντιλαβὼν τὴν εἰρήνην ὁ ἱεράρχης, καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, καθ' ἑαυτὸν πάλιν εὐχεταὶ, ἐν ἡσυχίᾳ, τὸν εἰρηνικὸν καὶ ἡσυχίον καὶ πανταχοῦ προσκαλούμενος Ἰησοῦν, « Σὺ, λέγων, ὁ ἐν Ἰορδάνῃ παρεγενόμενος καὶ ἀγιάσας τὰ ὕδατα, ἔββαί καὶ ἡμεῖς δουλικῶς σοι προσκίπτοντας » καὶ ἀγιάσων ταῦτα τὰ ὕδατα καὶ ἡμεῖς; καὶ γενέσθωσαν ἡμῖν εἰς ὄφελον ψυχῆς τε καὶ σώματος. » Καὶ ἀναστὰς, δείκνυς ὅτι πεσόντας ἡμεῖς Χριστῷς ἀνήγειρεν, ἀνυμνεῖ, ἐκφωνήσας τούτων ὡς πάντων ἀγιασμόν. Τότε τοῖνον πλήρης ἡ κολυμβήθρα τοῦ Πνεύματος, καὶ ἄγιον τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν Χριστὸν φέρον ἀοράτως ἐν ἑαυτῷ. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ θεοῦ ἐλλοῦς παρῆλαι δει, καὶ ἄγιον Ἐλαιον ἐνεργεῖται. Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ σημαίνει τὴν ἐκπύσιν τε καὶ καθάρσιν, καὶ ἡδὴ ἡγιασται ὃ ἐδ Ἐλαιον δὲ τὸ θεῖον ἔλεος; δεικνυσσι, καὶ τὸ Ἐλαρὸν αὐτοῦ τῆς χρηστότητος. Ὁ δὲ καὶ τοῖς τετραυματισμένοις παρὰ τοῦ κοινοῦ ἔχθρου καὶ μωλωπισθεῖσι παρέχεται, ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγελλίοις; φησὶ **§** Χριστός. Τούτο καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε ἐδείχθη. Περιστὰρ γὰρ ἦλθε τοῖς; εἰς τὸ ὕδωρ εἶτι οὗσι μετὰ τῆς κιβωτοῦ, κάρφος ἐλαίας; τῷ στόματι φέρουσα. Καὶ τὸ μὲν ὕδωρ τὸ βάπτισμα προετύπου, ἡ περιστὰρ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; τὸ κάρφος δὲ τῆς ἐλαίας δ ἐν τῷ στόματι ἐφῆρῆν, εἰς θεῖμα τοῦ ἐλλοῦς; ἦν, καὶ τῆς ἀπειροῦ τοῦ Θεοῦ χρηστότητος. Ὅθεν καὶ ὦδε ἐν τῷ βαπτίσματι Ἐλαιον προσάγεται ἄγιον. Ἀγιάζεται δὲ οὕτως; προσάγεται; δι' ἀγγελίου τινὸς καθαροῦ τῷ ἀρχιερεῖ, ἢ τῷ ἱερεῖ, εἰ μὴ πάρεστιν ὁ ἀρχιερεὺς; καὶ ἔμφυσῶ τούτω. Καὶ σφραγίζει τρίτον τύπον σταυροῦ εἰς τῆ χειρὶ, τῷ μὲν ἔμφυσῶν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος; δηλῶν, ἦν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τῷ ἐν τοῖς ἀποστόλοις θεῖω ἔμφυσῶν τῷ ἀρχιερεῖ; τῷ σταυρῷ δὲ τυπῶν αὐτὸν τὸν σταυρωθέντα ὑπὲρ ἡμῶν, δ; διὰ τοῦ σταυροῦ τὴν σωτηρίαν ἡμῖν ἐτέλεσε. Διδ καὶ τελειοποιῆς αὐτῷς ὁ σταυρὸς, καὶ χωρὶς σταυροῦ οὐδὲν τελεῖται τῶν θεῶν. Ἔστα κλίνας τὴν κεφαλὴν, ἐπεύχεται ἀγιασθῆναι τὸ ἔλαιον τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὑπ' αὐτοῦ; τοῦ καὶ ἐπὶ Νῶε τὸ κάρφος τῆς ἐλαίας; διὰ περιστὰρ ἀποστελλαντος, καὶ ἐν τῷ νόμῳ τούτω δεδοκῶτος; τὸ ἔλαιον, καὶ τοῖς ἀποστόλοις παρασηκῶτος. Τελέτας δὲ τὴν εὐχὴν, καὶ εὐχαριστήσας, ἐγγεί; πρῶτον τῷ ὕδατι; σταυροειδῶς τὸ ἀγιασθὲν ἄγιον τρις, τὸ πολυύμητον ἔβων ἄσμα, τὸ Ἄλληλουῖα.

ΚΕΦΑΛ. ΣΓ'.

Τι σημαίνει τὸ Ἄλληλουῖα.

Τούτω δὲ τὸ ἄσμα, τὸ Ἄλληλουῖα, οἱ ἐμπνεόμενοι τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἔλεγον προφήται. Ὁ δὲ ἐπιδημιαν Θεοῦ σημαίνει, καὶ τὸ, « Ἔργεται ὁ Θεός, καὶ τούτων αἰνεῖται, » προφητικῶς τεθὸν καὶ φθόμενον, διὰ τὸ μέλλειν τὸν Κύριον ἔρχεσθαι, καὶ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν, καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ εἰς ἀποστελλεῖν ἐν ἡμῖν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Διδ καὶ αἰετὸ ἄσμα τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μελῶν δει, τὸν Χριστὸν λαβούσα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ τούτο ἐκδοχόμενη, ὡς εἰρηκαμν. Ὁ μὲν οὖν θεῖος Διουσιος ἐν τῆ ἱερᾷ κολυμβήθρῃ μύρον ἐγγείεσθαι:

C

CAPUT LXIII.

Quae sit vis et sententia vocis Alleluia.

Hic est cantus, alleluia, quem sancto Spiritu inspirati dicebant prophetae. Quod adventum Dei significat, et duplex sonat et istud: *Venit Deus, et illud, Ipsum laudate*, prophetica quidem cantatus fuit, quia venturus erat Dominus tam secundum priorem adventum quam secundum posteriorem, et gratiam suam semper erat in nobis in sancto Spiritu emissurus. Id o semper hoc canticum cantat Ecclesia, quae Christum accepit, eumque a caelo, ut diximus, exspectat. Divus quidem Dionysius in sacra piscina dicit infundi unguentum; nunc vero infunditur oleum

quod est unguenti procemium, postea autem unguen-
tum. At putare licet sanctum Dionysium hoc oleum
utpote unguenti procemium unguentum appellare,
quoniam in eo quidem baptizatus principium acci-
pit sanctificationis, et ad divina ungitur certamina,
posterius autem perfecte confirmatur et sanctifica-
tur atque signatur unguento gratiæ præstantissimo.
Ideo de duobus in baptismo fit memoria. Pontifex
vero, postquam consecraverit oleum, baptizatum
sanctificat. Sed quæ erat necessitas baptizatum
postea unguento liniri, si in baptismate esset unguen-
tum? Igitur ex hoc oleo ungit ipse prius iam
baptizandum dicens: « Ungitur iste oleo lætitiæ
in nomine Trinitatis. » Est autem lætitia Spiritus
qui nos bene et jucunde salvos facit; clamat enim
David: « Redde mihi lætitiā Salutaris tui, et Spi-
ritu principali confirma me. » Deinde a capite per
quemdam diaconum aut ministrum totum corpus
ungitur; quippe ad divina certamina omnino præ-
paratur, non enim ut cadat accessit, sed ut Christum
imitetur quem induit, et contra malignum pugnet
et sicut vir decertet; luctantes vero quondam oleo
carnem oblinebant. Tunc ergo in aquam ingreditur
omnino nudus, quemadmodum natus est et primus
plasmatus est homo; sed hic quidem divinatio illam
primum habebat stolam, et, licet nudus esset, non
erubescibat; nunc vero nudus natus in carne fert
signa turpitudinis et transgressionis; sed aquam
sic: am ingressus peccati quidem turpitudinem
rejicit, immortalitatis autem gloriam et indumen-
tum accipit. Illo enim a capite in quo sunt omnes
sensūs et viget imperii facultas deprehensio, et in
aquam semel demerso, pontifex seu sacerdos cla-
mat: « Baptizatur iste servus Dei in nomine Patris, »
et statim eum retrahit. Postea demittit iterum di-
cens: « et Filii, » et iterum retrahit. Et tertio
demittit dicens: « et Spiritus sancti. » Et sic eum
educit sanctificatum divinissimo baptismate, simul
quidem per sanctam Trinitatem eum instaurans et
sanctificans, et tres personas in una deitate prædi-
cans, dicendo: In nomine, quod unitatem Divinitatis
aperit, deinde Patris, et Filii et Spiritus sancti,
quod confessio est trium divinarum indivisibilium
et inconfusibilium personarum; simul autem per
tres immersiones et eductiones triduanam sepultura
et resurrectionem significans ejus qui pro nobis
carne crucifixus est et resurrexit.

Υίου καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπερ ἡ ὁμολογία ἐστὶ τῶν τριῶν θεῶν ἀδιαιρέτων καὶ ἀσυγγύτων
προσώπων, ἅμα δὲ διὰ τῶν τριῶν καταδύσεων τε καὶ ἀναδύσεων τὴν τριήμερον ταφήν καὶ τὴν ἀνά-
στασιν αἰνιτιζόμενος τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος.

CAPUT LXIV.

Quod diversa sit sententia formulæ, « Baptizatur ser-
vus Dei, » et formulæ, « Ego baptizo servum Dei. »

Dicit: Baptizatur, nequaquam: Ego baptizo, sic-
ut Latini in hoc etiam innovantes, baptizati liber-
tatem testans pontifex. Illud enim: Ego baptizo,
non ostendit libenter baptizari eum qui illuminatur,
feri enim potest ut vi quadam et contra voluntatem
baptizati tingat eum solus a semetipso baptizator.

λέγει· νῦν δὲ τοῦτο ἐγγχεῖται τὸ ἔλαιον, προε-
μισθον ἢ τοῦ μύρου· τὸ μύρον δὲ ὑστερον. Ἔστω
δὲ λογισασθαι καὶ τὸν ἱερὸν Διονύσιον, τοῦτο τὸ
ἔλαιον ὡς προεμισθον τοῦ μύρου μύρον καλεῖν, ὅτι
διὰ τοῦτου μὲν τοῦ βαπτιζομένου ἀπαρχὴν λαχ-
δάνοντος τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀγῶ-
νας ἀλειφομένου, ὑστερον δὲ ἐνισχυομένου τελειῶ-
σαι καὶ τελειομένου καὶ σφραγισμένου τῷ τελειωτάτῳ
μύρῳ τῆς χάριτος. Διὸ καὶ τῶν δύο τούτων ἐν τῷ
βαπτίσματι μέμνηται. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς μετὰ τῷ
ἀγιασθαι τὸ ἔλαιον τὸν βαπτισθέντα τελειοῖ. Ἄλλὰ
καὶ τίς ἦν χρῆσις τὸν βαπτιζόμενον ὑστερον μύρῳ
χρῆσθαι, εἰ ἐν τῷ βαπτίσματι ἦν τὸ μύρον; Ἐκ
τούτου οὖν τοῦ ἐλαίου χρῆσις πρῶτον αὐτὸς τὴν ἡδὴ
μέλλοντα βαπτισθῆναι, « Χρῆται, λέγων, ὁ δεῖνα
ἔλαιον ἀγαλλιάσω; εἰς τὸ ὄνομα τῆς Τριάδος. » Ἢ
ἀγαλλιάσις δὲ ὑπάρχει τοῦ Πνεύματος, σώζοντος
ἡμᾶς ἀγαθῶς τε καὶ ἰσχυρῶς. « Ἀπόδος μοι γὰρ τὴν
ἀγαλλιάσιν τοῦ Σωτηρίου σου, ὁ Δαβὶδ ἀναβοᾷ, καὶ
Πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με. » Εἶτα ἀπὸ κε-
φαλῆς ὑπὸ τινος διακόνου ἢ ὑπηρέτου διὸν τὸ σῶμα
χρῆται. Πρὸς γὰρ τοὺς θεοὺς ἀγῶνας ὀλοτελῶς
εὐτερεπίζεται. Οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀναπατωκῶς ἦ, προσ-
ῆλθεν, ἀλλ' ἵνα μιμηται τὸν Χριστὸν, ὃν ἐνδύεται,
καὶ κατὰ τοῦ πονηροῦ παλαίη τε καὶ ἀνδρίζεται. Καὶ
οἱ ἀγωνιζόμενοι δὲ τῇ σαρκὶ ἐλαίῳ πάλαι ἠλείφον-
το. Τότε οὖν εἰσάγεται γυμνὸς ὄλος εἰς τὸ ὕδωρ,
καθὰ καὶ γεγέννηται, καὶ καθὰ πρῶτον πέπλασται.
Ἄλλὰ πρῶτον μὲν εἶχε τὴν θείαν ἐκείνην στοιχήν,
καὶ γυμνὸς ὢν, οὐκ ἠσχύνετο· νῦν δὲ γυμνὸς γενη-
θεὶς, ἀπὸ τῆς σαρκὸς φέρει τὰ τῆς αἰσχύνης τῆς
παραβάσεως. Πλὴν εἰσελθὼν τὸ ὕδωρ τὸ ἅγιον, τὴν
μὲν αἰσχύνην ἀπορρίπτει· τῆς ἀμαρτίας· τῆς ἀφθα-
σίας δὲ τὴν ὄψαν ἀπολαμβάνει· ὅτι τε καὶ τὸ ἔνδυμα.
Λαβόμενος γὰρ αὐτοῦ ὁ ἱεράρχης ἢ ὁ ἱερεὺς τῆς
κεφαλῆς ἐν ἧ τὰ αἰσθητήρια πάντα καὶ τὸ ἡγεμονι-
κὸν ἐνεργεῖ, καὶ καταδύσας εἰς τὸ ὕδωρ ἀπαξ, ἀνα-
βοᾷ, « Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα εἰς τὸ
ὄνομα τοῦ Πατρὸς. » Καὶ εὐθὺς ἀναδύει τοῦτον. Εἶτα
καταδύει πάλιν λέγων, « Καὶ τοῦ Υἱοῦ. » Καὶ πάλιν
ἀναδύει. Καὶ ἐκ τρίτου καταδύσας, φησί, « Καὶ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ οὕτως ἀνάγει τοῦτον τετε-
λεσμένον τῷ θειοτάτῳ βαπτίσματι, ἅμα μὲν καὶ
διὰ τῆς ἁγίας Τριάδος αὐτὸν ἀναπλάττων καὶ τε-
λειῶν, καὶ τὰς τρεῖς; ὑποστάσεις; ἀνακρύπτων ἐν
μῇ τῇ Θεότητι, εἰς τὸ ὄνομα λέγων, ὁ δηλοῖ τὸ μο-
ναδικὸν τῆς Θεότητος, εἶτα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ

ΚΕΦΑΛ. ΣΔ'.

Ὅτι τὸ, « Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, » τοῦ,
« Βαπτίζω ἐγὼ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ, » διαφέρει.

Βαπτίζεται δὲ, φησί, καὶ οὐ, Βαπτίζω ἐγὼ, ὡς
οἱ Ἰατῖνοι καὶ τούτῳ καινοτομοῦντες, τὸ ἐκούσιον
τοῦ βαπτιζομένου μαρτυρῶν ὁ ἀρχιερεὺς. Τὸ γὰρ,
Βαπτίζω ἐγὼ, οὐκ ἐμφανίζει τὸ ἐκούσιως βαπτίζεσθαι
τὸν φωτιζόμενον. Ἐνδεχόμενον γὰρ καὶ κατὰ δυνα-
στείαν τινὰ, καὶ παρὰ γνώμην, καὶ αὐτὸν βαπτίζειν

ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν βαπτίζοντα μόνον. Τὸ δὲ, Βαπτί-
ζεται, καὶ τὸ ἑκουσίως σημαίνει, καὶ παρ' ἑμοῦ
τοῦ ἀρχιερέως ἢ ἱερέως, καὶ τὸ ἔργον ἤδη ποιοῦντος,
καὶ τοῦ ἐν Τριάδι μόνου Θεοῦ, οὐ καὶ τὸ ὄνομα τῷ
βαπτίζομένῳ τραπῶς ἐπιλέγεται. Οὕτως οὖν ἀναγεν-
νηθεὶς ὁ βαπτισθεὶς, ἐξέρχεται καινὸς ὄλος καὶ πε-
φωτισμένος καὶ Υἱὸς Θεοῦ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας
τῆς μητρὸς ἡμῶν τῆς πνευματικῆς, τῆς ἀντι τῆς
πρῶτης καθαρᾶς καὶ ἀγίας μητέρας. Ὡς γὰρ ὁ
Χριστὸς ἀπὸ τῆς Παρθένου, ἵνα τὸν βερυπωμένον
καθάρῃ τόκον, καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς ἀγνῆς κολυμβή-
θρας, καὶ ὡς ἐκεῖ αἷμα καθαρὸν καὶ γαστήρ ἀγία
τῆς Παρθένου ἐν ἀγίῳ Πνεύματι τὴν τοῦ Λόγου εἰρ-
γάσατο σάρκωσιν, καὶ ἐν ἡμῖν ὕδωρ καθαρὸν τῆς
κολυμβήθρας καὶ Πνεῦμα θεῖον τὴν καθαρὴν ἀνα-
γέννησιν ἐξετέλεσε. Πλὴν ὡσπερ ἐκεῖσιν ἐν τῷ τοῦ
Σωτῆρος βαπτίσματι καὶ Πνεύματος καθόδου ἦν, ἵνα
δαίξῃ ὄλον τὸ πλήρωμα ἐν τῷ σαρκωθέντι σωματικῶς
τῆς Θεότητος, καὶ ἐν ἡμῖν τὸ χρίσμα τοῦ μύρου
μετὰ τὸ βάπτισμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς λάβωμεν τὴν χά-
ριν τοῦ Πνεύματος. « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ γὰρ, φησὶ, καὶ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν
ἀντι χάριτος. »

ΚΕΦΑΛ. 3Ε΄.

Τι παρέχει τῷ βαπτίζομένῳ τὸ χρίσμα, ἦτοι τὸ μῦρον.

Αὐτὸ καὶ τῷ θεῷ τούτου παρεσθὺς χρεῖται μῦρον,
ὅπερ οὐκ ἕλαιον μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἐκ πλείστων
ἄλλων εἰδῶν εὐδύσμων συγκαίμενον, παριστάνον καὶ
ἐν συμβόλοις τὸ πολυδύναμον, καὶ τὸ τῶν ἐνεργειῶν
ποικίλον τε καὶ πολυεῖδές τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύ-
ματος, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀγυσῶντος τὸ εὐδοκίμον. Δίδο-
ται οὖν τοῦτο ἡμῖν, καὶ ὡς σφραγὶς Χριστοῦ καὶ
σημαῖον, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς δι' αὐτὸ τοῦτο κατονομά-
ζεται, ὅτι τὴν τοῦ Πνεύματος ὅλην δύναμιν καὶ σω-
ματικῶς εἶχεν ἐν ἑαυτῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ
Ἡσαίας τοῦτό φησι, « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, ὃ
εἶνεκεν ἐχρισέ με. » Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτοῦ τὴν χά-
ριν λαβόντες ἐν τῷ μύρῳ, Χριστιανοὶ καλούμεθα,
καὶ χριστοὶ Κυρίου ἐσμέν· οὐ γὰρ ἀπαξ· οἱ κατ' αὐτὸν
καλεῖσθαι ἡμεῖς· ὅτι καὶ υἱὸς Θεοῦ θέσει καλεῖ ὁ
κατὰ φύσιν Υἱὸς καὶ Θεοῦ κατὰ χάριν ὁ φύσει, καὶ
Χριστοῦ· ἐν τῇ χάριτι ὁ κατὰ φύσιν ἔχων τὴν χάριν ἐν
ἑαυτῷ ὡς Θεοῦ Πατρὸς Λόγος καὶ ἀδιαίρετος
ὢν τῷ Πνεύματι. Χρίων οὖν τὸν βαπτισθέντα ἤδη ὁ
ἀρχιερεὺς οὕτω φησὶ· « Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύμα-
τος ἀγίου. Ἀμήν. » Ἐκ τούτου δηλῶν, ὡς σημαῖν
ἔστι τοῦ Χριστοῦ τὸ χρίσμα, ἐπεὶ καὶ σταυροτύπως
χρίσται ὁ χρισμένος, καὶ τὴν δωρεὰν χρηρῆται τοῦ
ἀγίου Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛ. 3Γ΄.

Ὅτι δυνάμει πᾶς βαπτισθεὶς καὶ χρισθεὶς ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὰ θεῖα χαρίσματα· κατὰ καιρὸν ἀποκαλυπτόμενα, πλὴν τῆς ἱερωσύνης.

Δυνάμει γὰρ ὁ βαπτισθεὶς καὶ χρισθεὶς ἐν ἑαυτῷ
ἔχει τὰ θεῖα χαρίσματα· καὶ ἀναλόγως ἀποκαλύπτε-
ται τοῦτῳ ταῦτα κατὰ καιρὸν, καθόσον αὐτὸν ἐκκα-
θάρῃ, καὶ καθόσον ἄξιον αὐτὸν τοῦ ἐνεργεῖν ταῦτα
ἐν αὐτῷ ἀποδείξῃ, πλὴν τῆς θείας μόνης ἱερωσύνης.
Ἀδύνη γὰρ ὡς δῶρον ἴδιον, καὶ μόνον ἔργον Θεοῦ, τῇ

A Hoc autem : Baptizatur, et liberam voluntatem
significat, et intelligitur istud : A me pontifice seu
sacerdote, monstratur opus tum agentis, tum unius
in Trinitate Dei, cujus nomen baptizato adjungitur.
Baptizatus ergo sic regeneratus egreditur totus
novus et illuminatus, et deique filius ac sanctæ pi-
scinæ matris nostræ spiritualis, ex vulva natus pura
et sancta pro virginali utero. Quippe Christus ex
Virgine genitus ut immundum emundaret partum,
ita et nos ex pura piscina, et sicut ibi sanguis purus
et venier sanctus Virginis in sancto Spiritu Verbi
incarnationem effecit, ita et in nobis aqua munda
piscinæ sanctusque Spiritus puram regenerationem
perfectit. Præterea quemadmodum ibi in baptismo
Salvatoris Spiritus descendit, ut ostenderet corpora-
liter in incarnato habitare omnem plenitudinem
divinitatis, ita et in nobis sit unctio unguenti post
baptisma, ut nos accipiamus gratiam Spiritus. At
enim : « Ex plenitudine ejus nos omnes accepimus,
gratiam pro gratia. »

CAPUT LXV.

Quid baptizato chrisma sive unguentum conferat ?

Quapropter illum protinus sacro linit unguento,
quod non est solum oleum, sed et quoddam compo-
situm ex multis aliis speciebus odorum, symbolicè
exprimens omnipotentiam variasque operationes et
multiformia Spiritus charismata, ejusque bonum
sanctificationis odorem. Istud ergo nobis datur etiam
ut sigillum et signaculum Christi, quoniam Christus
ideo dixit se in semetipso a patre habere corpora-
liter omnem Spiritus virtutem ; et Isaias hoc ait :
« Spiritus Domini super me, eo quod unxit me ; »
nos vero, gratia ex eo in unguento accepta, Chris-
tiani vocamur, et Christi Domini sumus ; nam non
fastidit ipse nos taliter appellare, quoniam filius
Dei per adoptionem vocat qui natura Filius est, et
deus secundum gratiam qui natura Dei est, et
christos in gratia qui natura gratiam habet in semet-
ipso utpote Dei Patris Verbum a Spiritu indivisum.
Idcirco jam baptizatum ungens pontifex sic ait :
« Signaculum doni Spiritus sancti. Amen. » Unde
monstrat chrisma esse Christi signum, quoniam in
formam crucis unctus linitur, Spiritusque sancti
donum largitur.

CAPUT LXVI.

*Quod baptizatus unctusque chrismate, habeat virtutes
ac potentia in se divinæ gratiæ dotes tempore ma-
nifestandas, excepto sacerdotio.*

Quippe in potentia baptizatus et unctus in semet-
ipso habet divina mysteria, et convenienter in se
ea secundum tempus abscondit quamvis semetipsum
purum exhibuerit et dignum monstraverit ut in eo
illa operentur, præter divinum sacerdotium ; istud
enim utpote donum proprium et solum opus Dei

a manuum impositione donatur, et nullus, quamvis miraculum patret, quidquam ex sacerdotis muneribus operabitur absque manuum impositione; sanationes autem facere et prophetare, et munditiam tam corpore quam mente custodire, et vere virginalem vitam ducere, et orationi continuo atque tranquillo indulgere, ad charitatem divinam fervere et moveri, divinis illuminationibus dignari atque sacris revelationibus et mysteriis cœlestibusque visionibus ac similibus, fere secundum angelos fieri, ut plures facti sunt, multi absque manuum impositione per gratiam ex baptismo et unguento hanc virtutem consecuti sunt et consequuntur, et talibus digni sunt habiti. Quæ de hac re sufficiunt. Porro ante unctionem, post baptismum, pontifex, baptizato veste induto quæ ab illo benedicitur, gratias Deo agit, laudans eum de salute regenerati in aqua et spiritu; deinde deprecatur ut ille chrismate dignus fiat et per istud dono ac sanctificatione divini Spiritus, nam sanctus monstratur et Christo signatus, et angelis divino unguento notus; et jam non nisi ægre inimicis expugnabilis, tantummodo sit vigilans; flagitat quoque et ille mysteriorum communicationem consequatur, neque in posterum sit filius carnis, sed filius regni Dei.

CAPUT LXVII.

Quare baptizandi tondentur, induunturque cucullo et humerali sindone.

Post unctionem, sanctissimum scilicet unguentum, tondet capillos capitis ejus in modum crucis, tum quidem quoniam caput habet Christum, et nudato capite debet orare, ut docet Paulus; tum vero quoniam in hac tensura quoddam signaculum facit; nam in modum crucis eum tondet, ut omnes superfluas cogitationes ejiciat. Quamobrem monachi etiam tondentur. Et omnis fidelis superflua neque usibus vitæ necessaria debet aspernari; insuper ut primitiæ et sacrificium humani corporis a baptizato cruce Christo offeruntur, sunt enim velut totius corporis suffimentum. Ideo illos manu tenens, nequaquam ubi fert casus projicit, sed in loco sancto deponit. Igitur ita indutus tunica vir baptizatus et unctus, cesisque capillis, cucullum in capite accipiens, qui etiam vocatur capitis tegmen, tunica quidem innocentiam et novam infantiam atque puritatem ostendens, cucullo autem præsidium quod est ex Deo atque sensuum custodiam, plerique enim sensus in capite colliguntur; deinde etiam linteolum candidum serens quod indumentum quoque dicitur, in signum divini luminis et angelicæ puritatis, nam filius lucis factus est baptizatus, et omnino intemeratus ac purus monstratus est, ita perfectus stat; si ætatem quidem habet, ipse candelam portat in ostensionem et gloriam divinissimæ lucis; si infans, sponzor vice ejus eam portat, et Ecclesiæ cantores canunt: « Qui-

χειροτονία χαρίζεται. Καὶ οὐδεὶς ἐνεργήσει τῶν ἱερῶν, εἰ καὶ σημαιοφόρος, χωρὶς τῆς χειροτονίας. Ἰάματα δὲ ποιεῖν καὶ προφητεῖν καὶ καθαρίζεσθαι σῶματι τε καὶ λογισμοῖς, καὶ ἀληθῶς παρθενεύειν, καὶ προσεύχεσθαι διηλεκτῶς τε καὶ ἀβρηβάτως, καὶ πρὸς ἀγάπην θεῶν θερμαινεσθαι καὶ κινεῖσθαι, καὶ θεῶν ἰλλάμψεων ἀξιοῦσθαι, καὶ ἀποκαλύψεω ἱερῶν καὶ μυστηρίων καὶ θεωρίων οὐρανίων, καὶ τῶν τοιούτων, καὶ κατ' ἀγγέλους σχεδὸν γενέσθαι, ὡς καὶ πλεῖστοι γηγόνεσι, καὶ τῆς χειροτονίας, χωρὶς πολλοὶ διὰ τῆς χάριτος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ μύρου, δύναμιν ἔχον τυχεῖν, καὶ τυγχάνουσι, καὶ τῶν τοιούτων καταξιοῦνται. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦτο. Πρὸ δὲ γε τοῦ χρίσματος μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ ἀρχιερεὺς, ἐνδουμένου τοῦ βαπτιζομένου χιτῶνα, ὃς εὐλογεῖται παρ' αὐτοῦ, τὰ τῆς εὐχαριστίας πρὸς θεὸν ἀναφέρει, ἀνυμνῶν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀναγεννηθέντος ἐν ὕδατι καὶ ἐν Πνεύματι. Ἔπειτα καὶ τοῦ χρίσματος ἀξιοῦσθαι ἐκδυσωπιεῖ, καὶ τῆς δωρεᾶς δι' αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγιοσύνης τοῦ θεοῦ Πνεύματος. Ἄγος γὰρ ἀναδείκνυται καὶ ἰσπραγισμένος Χριστῷ, καὶ ἐπιγνωστὸς τοῖς ἀγγέλοις ἐν θεῷ μύρου, καὶ τοῖς ἰχθόροις οὐχ ἀλώσιμος, εἰ μόνον γρηγορῶν εἴη. Καὶ τῆς κοινωνίας δὲ τοῦτον τῶν μυστηρίων ἐπιτυχεῖν ἐξαιτεῖται, καὶ μὴ τέκνον εἶναι σώματος εἶναι, ἀλλὰ τέκνον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας.

ΚΕΦΑΛ. ΣΖ'.

Διατί ἡ κουρά ἐν τοῖς βαπτιζομένοις τελεῖται, καὶ τὸ ἐνδυμα τοῦ κουκουλλίου καὶ τοῦ ἀναβόλου.

Μετὰ τὸ χρίσμα, τὸ πανάγιόν φημι μύρον, κείρει τὰς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ σταυροειδῶς τρίχας, ἅμα μὲν καὶ διὰ τὴν κεφαλὴν ἔχειν τὸν Χριστὸν, καὶ ἀπερικαλύπτω; ὄφελειν προσεύχεσθαι, ὡς καὶ ὁ Παῦλος διδίσκει, ἅμα δὲ καὶ ὡς σφραγιδὰ τινα τοῦτο ποιῶν, τὴν κουράν, ἐκεῖ καὶ σταυροειδῶς τοῦτον κείρει, ἵνα καὶ πᾶν περιττὸν τῶν ἐννοιῶν ἀπορρίπτῃ. Διὸ δὴ καὶ οἱ μοναχοὶ ἀποκείρονται. Καὶ πᾶς πιστὸς, τὰ περιττὰ καὶ μὴ τοσοῦτον εἰς χρῆσιν παρριτεῖσθαι ὄφελει. Ἔτι δὲ καὶ ὡς ἀπαρχὴ καὶ θυσία τοῦ ἀνθρωπείου σώματος ἀπὸ τοῦ βαπτισθέντος; αἱ τρίχες Χριστῷ προσηφέρονται. Τοῦ γὰρ ὄλου σώματος ὡς ἀναθυμίασι; εἰσι. Διὸ καὶ ὁ ἱεράρχης ταύτας λαβὼν, οὐχ ὡς ἔτυχε ῥίπτει, ἀλλ' ἐν τόφῳ ἱερῷ τίθεισιν. Οὕτω μὲν οὖν ἐνδυσάμενος χιτῶνα ὁ βαπτισθεὶς, καὶ χρισθεὶς, καὶ ἀποκαρεῖς; καὶ κουκουλλίον ἐν τῇ κεφαλῇ λαβὼν, ὃ δὴ καὶ περικεφαλαία καλεῖται, καὶ τὸ μὲν διὰ τὴν ἀκακίαν καὶ τὸ νηπιῶδες εἶναι καὶ καθαρὸν, τὸ δὲ εἰς σκέπην τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ φυλακὴν τῶν αἰσθητηρίων, αἱ πλεῖστοι γὰρ αἰσθήσεις καθίστανται ἐν τῇ κεφαλῇ, εἴτα καὶ χιτῶνα λευκὸν ἐπάνω φορέσας, ὃ καὶ ἀναβόλιον λέγεται, εἰς τύπον τοῦ θεοῦ φωτός, καὶ τῆς ἀγγελικῆς καθαρότητος, οὐδὲ γὰρ φωτὸς ὁ βαπτισθεὶς, καὶ ὄλος ἀσπίδος τε καὶ καθαρὸς ἀπεδείχθη, οὕτω τελεσθεὶς, ἵσταται. Εἰ μὲν ἐν ἡλικίᾳ ἴσθι, λαμπαδηφοροῦντο; αὐτοῦ εἰς ἐνδείξιν τε καὶ ὄψαν τοῦ ὁσιωτάτου φωτός; εἰ δὲ γε βρέφος, λαμπαδηφοροῦντος τοῦ ἀναδόχου χάριν αὐ-

τοῦ, οἱ μὲν τῆς ἐκκλησίας ὕμνοιοι, τὸ, « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, » ἔδουσι· ὁ ἀρχιερεὺς δὲ ἐτι-καὶ τὰς λοιπὰς τῶν εὐχῶν τετελεώς, ὅπως τῷ βαπτισθέντι τὰ τοῦ βαπτίσματος διαμείνῃ ἀμόλυτα, καὶ τὰ τῆς σφραγίδος ἀνεξάλειπτα, καὶ τὰ τῆς κουρᾶς γένηται εἰς ἀσφάλειαν τῶν αἰσθητηρίων, καὶ πλείω ἕτερα εἰς σωτηρίαν ἐπευξίμενος, καὶ δοξολογῆσας τὴν Θεὸν, λαμβάνει χαιρίων τὸν βαπτισθέντα πάλιν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀναδόχου συνεπομένου. Καὶ χορεῖαν ποιήσας, ὡς τοῖς ἀγγέλοις συγχορεύων καὶ συναδόμενος, τρεῖς τὴν κολυμβήθραν κυκλοῖ, ἐπὶ τῇ πνευματικῇ μητρὶ χαίρων, καὶ ἐπὶ τῷ γεγεννημένῳ Πνεύματι θεῷ ἐξ αὐτῆς. Καὶ τὸ, « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, » οὖν τοῖς ἔδουσι μελωδεῖ. Ἔπειτα τὸ « Μακάριοι ὧν ἀφίθησαν αἱ ἀνομίαι, » καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ Ψαλμοῦ τῶν ὕμνων λεγόντων, αὐτὸς τὸν βαπτισθέντα προπορεύμενος, τοῦ θυσιαστηρίου ἔμπροσθεν φέρει, καὶ καὶ τῆς κοινωνίας αὐτῷ τῆς φρικτῆς μεταδίδωσι.

ΚΕΦΑΛ. ΣΗ'.

Ὅτι τὸ τέλος τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ μύρου, ἢ κοινωνία τῶν μυστηρίων.

Τούτο γὰρ καὶ τὸ τέλος τοῦ μυστηρίου παντὸς, ἵνα τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες, καὶ τοῦ ρύπου τῆς ἀμαρτίας, καθαροὶ τε γεγεννημένοι καὶ ἐσφραγισμένοι Χριστῷ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ κοινωνήσωμεν, καὶ ἀκρως ἐνωθῶμεν αὐτῷ. Τούτου γὰρ ὁ καὶ διὰ τοῦ Πρωφῆτου φησὶν· « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπί-ρισταίσω » καὶ ὅπερ αὐτὸς ἠδξαστο πρὸς τὸν Πατέρα, λέγων, « Ἴνα ὣσιν ἐν καθῶς ἡμεῖς, » καὶ τὸ, « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας. » Ἐπειδὴ ἀχρι τότε διὰ τῶν μυστηρίων καὶ ἀοράτως μεθ' ἡμῶν ἔσται. Τότε δὲ ὡς ἔστιν ἐφθῆσεται, ὡς ὁ ἡγαπημένος φησὶ. Καὶ διὰ τοῦτο σασάρκωται ἐκ Παρθένου, ἵνα ἡμῖν ἐνωθῆ. Τούτου τε χάριν ἐσταύρωται, καὶ τὸ αἷμα ἐξέχευε δι' ἡμᾶς, ἵν' αὐτοῦ κοινωνῶμεν. Καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ διὰ τῆς ἱερουργίας τὰ μυστήρια δέδωκεν, ἵνα μεθ' ἡμῶν ᾦ, καὶ κοινωνοὶ ὦμεν αὐτοῦ, νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ μετέχωμεν πάντες, ὅτι τοῦτο ἡγάπησε. Καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ οὕτω τὸν κόσμον ἡγάπησεν, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Καὶ διὰ τοῦτο παραπλήσιως κοινωνιῶντες σαρκὸς τε καὶ αἵματος, ἵνα κοινωνίαν ἔχωμεν μετ' αὐτοῦ. Ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος, ὡς πάλιν ὁ ἡγαπημένος φησὶν. Αὐτῷ τῷ ἀληθινῷ φωτὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν

Ὁ μὲν οὖν ἀρχιερεὺς μετὰ τὸ μεταδοῦναι τῷ βαπτισθέντι τῆς κοινωνίας, εὐχαριστήσας τῷ Σωτῆρι, καὶ ἀπολύσας, εὐλογῆσας τε τὸν βαπτισθέντα μετὰ τοῦ ἀναδόχου, ἀπέρχεται· ὁ βαπτισθεὶς δὲ εἰς τὸν οἶκον πορεύεται, πρόπεμπόμενος μετὰ φῶτων ὡς οὐδὲ φωτὸς ἤδη· καὶ τὸ, « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε οἱ προπέμποντες μελωδοῦσιν. Ἐνεδύσασθε γὰρ ὁ βαπτισθεὶς τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐμορφώθη Χριστός ἐν ἑαυτῷ· καὶ ἡ χάρις αὐτῷ τοῦ Πνεύματος ἐπεδήμησεν. Ὅς ἐπὶ καὶ προσεύχεσθαι καὶ τὰ ἱερὰ ἄμφια, τὸ κουκούλιον δηλαδὴ καὶ τὸ ἀναβάλλιον, ὃ καὶ ἐμφύτιον λέγεται, καὶ ἔνδυμα πρότερον ἦν, καὶ οἱ φωτισθέντες ἐνωθεν ἐπεδύοντο, ἀχρι καὶ ἐβδόμης

CAPUT LXVIII.

Quod finis et scopus baptismi et chrismatis sit communio mysteriorum.

Illud enim finis est omnis mysterii, ut remoti ab errore et a sordibus peccati, purique facti et Christo signati in sancto Spiritu, carnem et sanguinem ipsius Christi communicemus, et arcte ei conjungamur. Hoc enim dixit per prophetam: « Inhabitabo in eis, et perambulabo » et quod ipse peccabat a Patre dicens: « Ut sint unum sicut et nos » et illud: « Ecce vobiscum sum omnibus diebus » nam usque ad ultimum diem mysteria invisibiliter erit nobiscum; tunc autem sicuti est videbitur, ut dixit dilectus discipulus. Propterea etiam incarnatus est ex Virgine, ut nobis adunetur; hujus causa crucifixus est, et sanguinem propter nos effudit ut illum in communionem accipiamus, et ante crucem per sacrificium dedit mysteria ut nobiscum sit, et nos ejus participemus, quoniam hoc dilexit, et Pater ejus ita mundum dilexit ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Propterea similiter participavit carni et sanguini, ut nos habeamus communionem cum eo, quoniam hic est verus Deus et vita æterna, ut rursum ait dilectus apostolus; ipsi veræ luci gloria in sæcula. Amen.

Igitur pontifex quidem, postquam baptizato communionem ministravit, gratis actis Salvatori, et dimittens atque benedicens baptizatum cum sponsore, recedit. Baptizatus autem in domum vadit deductus cum lucernis, ut filius lucis, et illud: « Quicumque in Christo baptizati estis » deducantes concinnant; quippe baptizatus Christum in semetipso induit, et Christus in eo tormatus est, et gratia Spiritus in eum supervenit. Qui orare debet et sacras vestes induere, nempe cucullum et linteolum quod etiam luminosum dicitur indumentum, et prior erat amictus quem illuminati seu baptizati superinduebant usque ad septimam diem.

propter sanctum chrisma, et minime salvari, sed in istis vestibus manus detergere utpote cor sceleratus. Verum post hebdomadem, quod ostendit hujus vitæ septies miseræ spatium, debet in templum ad sacerdotem accedere et per eum ablui. Sacerdos cum sacris precibus cum lavat in spongia et aqua in locis capitis et manuum quos saucio linivit unguento, non autem in aliis membris; hæc enim baptizatus lavat in loco solitario ne quid illorum sacrorum nempe aquæ baptismi et unguenti decidens conculcet. Quamobrem ad hoc qui ætatem habet, a sacerdote monetur ad vigilandum, ut proceat et aliis in templo congregetur, et purus maneat, et assiduo mysteriis participet, hoc enim vera est vita. Si vero infans est, mater de eislem admoneatur et præcipiatur ut post hebdomadem infantem abluendum a sacerdote deferat, et omnino ab ipsa lavetur, et aqua lavacri in loco solitario mundoque effundatur. Sed et vestes in quibus per septem dies infantem involvit in recessu debet abluere, et assidue infantem ad communionem mysteriorum afferre; ita enim magis erit servatus et confirmatus a Christo.

ἡμέραις, ἰδιαζόντως ἀποπλύναι ἄφειλε, καὶ συνεχῶς εἰς τὴν κοινωσίαν ἀγειν τῶν μυστηρίων τὸ βρέφος. Οὕτω γὰρ μᾶλλον ἔσται συντηρούμενόν τε καὶ αὐξανόμενον ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.

CAPUT LXIX.

ΚΕΦΑΛ. ΕΘ'.

Contra Latinos, quod infantes communione arcere non oportent.

Κατὰ Λατίνων, ὅτι οὐ δεῖ ἀριστῶν τὰ βρέφη τῆς κοινωσίας.

Nec enim oportet hoc negligere, ut stulte dicunt quidam, in hoc etiam nova molientes, neque infantes a communione amovere: Quoniam, aiunt, nesciunt infantes de quo participant. O verbum insanum simulque absonum! Et quare ergo baptizas? vel quare linis unguento? imo Latini non unguunt, ut didicimus, post baptismum, et omnia eis Ecclesie catholice sunt contraria. Qui autem recte sapit, quemadmodum ipse in fide infantem Deo offert, et per fidelem sponsorem confessionem facit, et regeneratur in regnum cælorum infans baptizatus, et linitur unguento et consecratur, et si moriatur, civis sit regni Dei, ita per fidelem ad communionem afferatur, quoniam ipsa est vita æterna. Et sicut qui non renatus fuerit per aquam et Spiritum, non intrabit in regnum cælorum, ita qui non manducaverit carnem Filii hominis, » ut ipse dixit Dominus, « et non biberit ejus sanguinem, non habebit vitam æternam. »

Hæc de divino baptismate pro mea virtute summatim et dixi et scripsi vobis, charissimi; et vos ea pro virtute vestra accipite; sermones erunt vobis sublimiores, quia sublimiora sunt mysteria; hæc enim humiles nos propter vos qui nos interrogastis et propter alios etiam non ita in omni parte sciscitantes nec tamen scientes rationes eorum quæ sunt, scripsimus; propter quam causam vobis de cæteris dicemus sicut postulatis, mysteriis.

Καὶ μὴ κατὰ τινὰς ἀμελεῖν, καὶ ἐν τοῦτω καινότημονῦντα; ἀλόγως, καὶ ἀριστῶν τὰ βρέφη τῆς κοινωσίας. Ὅτι οὐκ ἔσται τὰ βρέφη, φασί, τίνος κοινωσίᾳ. Βαβαί τῆς ἀλογίας ἅμα καὶ ἀτοπίας! Καὶ διατὶ βαπτίζεις λοιπὸν; ἢ διατὶ χρίεις τῷ μύρῳ; Μᾶλλον δὲ Ἀστίνο; οὐδὲ χρίουσιν, ὡς μαθητόμεν, τῷ βαπτίσματι· καὶ πάντα αὐτοῖς ἐναντία τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὁ δὲ γε ὀρθῶς φρονῶν, ὡς περ ἀπὸ τῶν ἐν πίστει προσάγει τὸ βρέφος τῷ Θεῷ, καὶ διὰ πιστοῦ ἀναδόχου τὴν ὁμολογίαν ποιεῖται, καὶ ἀναγεννᾶται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τὸ βαπτίζόμενον βρέφος, καὶ χρίεται τῷ μύρῳ καὶ τελειοῦται, καὶ ἀποθνῆσκον, τῆ; βασιλείας ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ διὰ πιστοῦ προσάγεσθω τῇ κοινωσίᾳ. Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. Καὶ ὡς περ ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι' ὕδατος τε καὶ Πνεύματος οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὕτω καὶ ὁ μὴ φαγὼν τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου (ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ Κύριος), μηδὲ πῖνὼν αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐχ ἔξει ζωὴν αἰώνιον.

Ταῦτα περὶ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος; κατὰ δύναμιν, ἐν συνόψει εἰρηκῶς, καὶ ἔγραψα ὑμῖν ἀγαπητοί, καὶ δεκτέον τὸ κατὰ δύναμιν. Ὑψηλότεροι δὲ λόγοι ἔσονται ὑμῖν παρὰ τῶν ὑψηλοτέρων τὰ θεῖα. Ταῦτα γὰρ οἱ εὐτελεῖς ἡμεῖς δι' ὑμᾶς ἐρωτήσαντας, καὶ διὰ τινὰς ἰσῶ; τοὺς πάντη μὴ ἐρευνηντας; μηδὲ τοὺς λόγους εἰδότες ὅλων τῶν γινόμενων, γεγράφαμεν. Δι' ἦν αἰτίαν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐροῦμεν ὑμῖν ὡς ἐζητήσατε μυστηρίων.

ΚΕΦΑΛ. Ο΄.

A

CAPUT LXX.

Ὅτι χρῆ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὰ λοιπὰ ἅγια ἀσφαλῶς περιστέλλειν τὸν ἱερέα.

Quod sacerdotis est aquam baptisimi et cætera sacra recte curare.

Πλὴν προσηκτεῖον καὶ ἐν τούτοις, ἀγαπητὲ, τοῖς παρὰ τισι παρορωμένοις, καὶ δοκοῦσιν ἐκείνοις εἶναι μικροῖς. Καὶ ὁ ἱεράρχης καὶ ὁ ἱερεὺς τοῖς τελειψάνοις τοῦ ἁγίου ἑλαίου τῆς ἀγαλλιᾶσεως, μὴ ὡς ἔτυχε χρῆσθω, προτύπως γὰρ τοῦτο τοῦ Θεοῦ μύρου, ἀλλὰ τηρεῖτω, καὶ ἐν τῇ λυχνίᾳ ἀναλισκίτω τοῦ θυσιαστηρίου, ἐν ἀγγελίῳ κεκτημένος καὶ ἰδίῳ τε καὶ ἡγιασμένῳ· καὶ μὴ ὡς τροφὴν χρῆσθω. Καὶ τὸ θεῖον ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος ἐν ᾧ ἡ ἁμαρτία κατεπόθη, καὶ ὁ Χριστὸς ἦλθε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπεδήμησε, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνεκλάσθη, περιφυλαττέτω, καὶ ἐν τόσῳ ἐκχέτω ἱερόν, ἵνα μὴ ὡς ἔτυχεν ἐκχυθῆν καταπατηθῆ ὑπὸ τῶν μὴ εἰδόντων τὸ μυστήριον. 87 Τοῦτο τὸ ὕδωρ κατ' οὐδὲν ἐλαττούμενον τοῦ τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἔτι δὲ καὶ πλείονας δεχόμενόν ἐστιν, εὐχὰς, πρὸς ἀνάπλασιν τοῦ βαπτισομένου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαιον τῆς ἀγαλλιᾶσεως δέχεται. Διὰ τοῦτο εὐλαβεῖσθαι χρῆ καὶ τιμᾶν αὐτό. Καὶ ταῦτα λέγω διὰ τοῦς ἀνοοῦντας. Εἶδον γὰρ αὐτὰς πλείστους περὶ ταῦτα ἀμελῶς ἔχοντας, καὶ σχεδὸν ὡς οὐδὲν αὐτὰ ἡγουμένους· καὶ ἐπὶ τούτοις ὡς

Cæterum attendendum est in iis, dilecte, rebus quæ a quibusdam despiciuntur istisque parvæ videntur esse. Pontifex et sacerdos reliquis sancti olei lætitiæ nequaquam ut fert casus, utatur; nam illud signa est divini unguenti, sed eas custodiat, in vase proprio et consecrato contentas et in lampade altaris comburat; sed absit ut iis in cibum utatur, et divina baptismatis aqua in qua absorptum est peccatum, et Christus venit, et supervenit Spiritus sanctus, et homo reformatus est, conservetur, et in loco sancto effundatur, ne, utcumque reciderit, effusa a nescientibus mysterium conculcetur. Hæc aqua, nequaquam minor quam sanctorum Theophaniorum, aqua, pures complectitur preces ad reformationem baptizati, una cum oleo jubilationis. Idcirco veneratione et honore digna est. Hoc propter ignaros dictum velim. Plerosque enim ob id in incuria constitutos et nihil facientes ipse vidi; et his super ego infimæ conditionis homo, de profundis ingemui.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΤΕΛΕΤΗΣ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΟΥ.

DE SACRO RITU SANCTI UNGUENTI.

Ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη μετὰ τὸ πανάγιον βάπτισμα καὶ περὶ τοῦ θεοῦ μύρου ἱερεῖν, ὅπως τελείτω. Ἰκανὰ δὲ καὶ πρότερον περὶ τούτου εἰρήκαμεν, καὶ ὅτι ἐχρήσατο τούτῳ ὁ Σωτὴρ, καὶ ὅτι παραδεδώκασι οἱ ἀπόστολοι, καὶ ὁ διάδοχος τούτων ἱερεὺς Διονύσιος περὶ τούτου λέγει, καὶ ὅτι ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ ἦν, εἰ καὶ ἀτελείστερον ἦν ἔτι, δι' οὐ βασιλεὺς ἐχρόντο καὶ ἀρχιερεῖς· νῦν δὲ πάντες χρισόμεθα π.σ.τοί, καὶ Χριστιανοὶ διὰ τοῦτο καλούμεθα· τὴν χρίσιν γὰρ παρέχει τοῦ θεοῦ Πνεύματος, αὐτὴν δευλαθὴ τὴν χάριν αὐτοῦ· καὶ ὅτι πάντα μὲν τὰ χαρίσματα, καὶ σωματικῶς ἐδέξατο ὁ Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἔχον αὐτὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ φύσει, Θεοῦ Λόγος ὢν· Ἐκ τοῦ πληρώματος δὲ αὐτοῦ, καὶ ἡμεῖς λαμβάνομεν χάριν, ὡς τὸ Εὐαγγέλιον γράφει, καὶ σφραγίς τοῦτο Χριστοῦ, καὶ σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου ἐστίν. Καὶ τοῦτο, ὃ διὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν χειρῶν οἱ ἀπόστολοι ἔλαβον. Καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων οἱ ὑπὸ Φίλιππου βαπτισθέντες ἐδέξαντο. Καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Παύλου μετὰ τὸ βάπτισμα χειροθετηθέντες, οἱ ἔλαβον Πνεῦμα ἅγιον. Ἀνεὶ γὰρ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦτο δέδοται ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῖς ἐν Χριστῷ βαπτισομένοις. Ἡ ἐπιθεσις δὲ τῶν χειρῶν, καὶ ἡ τῆς χάριτος ἐπιχώσις, τοῖς

Postquam de sanctissimo baptismate locuti sumus, dicendum esset de divini olei consecratione. Sed prius satis multa de eo diximus, et in memoriam reduximus Dominum Salvatorem eo usum esse, nobisque apostolos illud transmisisse, et de eo successorem eorum sanctum Dionysium locutum esse. Ad didimus quod in lego illud erat, etsi minori esset sanctitate, quo reges et summi pontifices ungebantur. Nunc autem omnes unguimus fideles, et ideo Christiani nominamur: unctionem enim nobis præstat divini Spiritus, ipsam nempe hujus gratiam. Omnia quidem charis nata et corporaliter accepit Christus Salvator noster, in seipso ea naturaliter possidens, cum Dei Verbum sit. De plenitudine autem ejus et nos gratiam accipimus, ut scribit Evangelium. Et illud Christi signaculum et doni Spiritus sancti signaculum est; et illud est quod per impositionem manuum acceperunt apostoli; et quod per manus apostolorum ii qui a Philippo baptizati sunt, susceperunt; et ii quibus a Paulo post baptismum manus impositæ sunt, Spiritum sanctum acceperunt. Impositionis enim manuum loco, illud oleum ab apostolis datum est iis qui in Christo baptizabantur. Impositio vero in-

rum et gratia invocatio iis qui in sacerdotium ordinati sunt, servata est; qui quidem prius et illam unctionem in baptismo recipiunt et habent jam tanquam Christi unctionem et signum et Spiritui sancti donum. Accipiunt vero per manuum pontificum impositionem, et ordinationem et in ignearum linguarum forma Spiritus adventum. « Sedit, inquit enim, super unumquemque eorum; et repleti sunt omnes Spiritu sancto. »

CAPUT LXXI.

De apparatus et elixatione sancti unguenti.

Ita igitur sanctissimum unguentum consecratur. Sanctissimus patriarcha, clero circumstante, quoniam ipse est fons sacerdotii, et qui cum eo sunt sacerdotium ab eo acceperunt et accipiunt, abijt in locum designatum, ad olei coctionem, et sacra stola vestitus, quæ quidem ab excelso acceptam Spiritu gratiam significat; et sacro omophorio, quod Christi Incarnationem ostendit, Deum in tribus personis laudat. Atque ita fiunt preces: « Rex cælestis; » et Trisagion: « Sanctissima Trinitas; » et: « Pater noster. » Necessè est enim ut in divinis operibus principium sit Spiritus sancti invocatio, et ante omnia invocetur Spiritus sanctus. « In Spiritu sancto, ait Paulus, oramus. » Et postquam patriarcha dixit: « Tuum est regnum; » et, « Benedictus es, Christe Deus, » troparion dicitur, et quædam cum eo, quibus dictis, patriarcha oleum infundit in urnam, in qua decoquetur unguentum. Et manu benedicit, ostendens seipsum opus illud incipere, et divinas res apparare. Introducitur autem reliquum oleum a ministris. Et sic rursus patriarcha ignem subter incendens, tanquam Spiritus sancti mysterio serviens, cœlum dimittit et ipse abijt. O eum autem illud unguenti sacri coquitur a quodam prudenti et docto viro, cum multa cura; quod peragat præsertim in magna illa et sancta feria quarta, quæ hæc peccatrix mulier pretioso unguento Dominum unxit. Et tunc ea pars Evangelii quæ illud memorat legitur. Et sic coquitur oleum, misericordiam Dei immensam significans. Variæ autem aromatum species tunc etiam teruntur et parantur. Et quando hæc coctio præacta fuerit, tunc rursus adest patriarcha. Et aromata, postquam ea benedixerit, in decoctum oleum infundit; quæ sane varia Spiritus sancti dona indicant. Sic igitur præparatur et coquitur oleum. Patriarcha vero dimittit et recedit. Oleum refrigerat. Per has quidem preces et patriarchæ benedictionem sanctum est, nondum autem sacro ritu consecratum.

ψυχρανθὲν διὰ μὲν τὰς προσευχὰς καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ πατριάρχου ἁγίου ἐστίν, οὕτω δὲ τετελειωμένον τῇ ἱερᾷ τελετῇ.

CAPUT LXXII.

De sancti unguenti sacro ritu.

Postridie, quæ dies est sancta et magna feria quinta, infunditur illud oleum in proprium vas, quod vocatur alabastrum, in hujus formam quod

εἰς τὴν ἱερουσόνην χειροτονουμένοις τετρήσται. Ὁ δὲ καὶ τὸ χρίσμα μὲν τοῦτο πρότερον ἐν τῷ βαπτίσματι λαμβάνουσι, καὶ ἔγρουσι φῶς ὡς Χριστοῦ χρίσμα, καὶ σφραγίδα, καὶ ἑωρεῖν τοῦ Πνεύματος λαμβάνουσι: δὲ τῇ ἐπιθέσει τῶν ἀρχιερατικῶν χειρῶν καὶ τὴν χειροτονίαν, κατὰ τὴν ἐν εἰδει πυρίνων γλωσσῶν ἐπιδημίαν τοῦ Πνεύματος, « Ἐπικαθεῖτε γὰρ, φησὶν, ἐρ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπιθήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος; ἁγίου. »

ΚΕΦΑΛ. ΟΑ'

Περὶ τῆς ὑπηρεσίας τῆς καὶ ἐψησεως τοῦ θείου μύρου.

Τελεῖται οὖν τὸ πανάγιον μύρον οὕτως: ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης, τοῦ κλήρου συμπρόντος αὐτοῦ, ἐπεὶ πηγὴ οὗτος τῆς ἱερουσόνης ἐστίν, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ ἐλθόν καὶ λαμβάνουσι. ἀπέρχεται πρὸς τὸν ἀποτεταγμένον ἐψέσθαι τὸ μύρον τόπον: καὶ περιβυλλόμενος ἐπιτραχήλιον ἱερὸν, ὃ δὲ τὴν ἀνωθεν χορηγουμένην χάριν δηλοῖ τοῦ Πνεύματος, καὶ ὠμοφύριον ἱερὸν, ὃ τὴν ἀσκήσιν ἐμφαίνει Χριστοῦ, εὐλογεῖ τὸν ἐν Τριάδι Θεόν. Καὶ οὕτω προσευχὴ γίνεται, τοῦ « Βασιλεῦ οὐράνιε » λεγομένου, τοῦ Τρισαγίου, « Παναγία Τριάς, » καὶ « Πάτερ ἡμῶν. » Ἀναγκαῖον γὰρ εἰς τὰ θεία ἔργα τοῦ Πνεύματος; τὴν προσευχὴν εἶναι ἀρχὴν, καὶ τὸ Πνεῦμα πρὸ πάντων ἐπικαλεῖσθαι τὸ ἅγιον. « Ἐν τῷ Πνεύματι γὰρ, Παῦλος φησὶ, προσευχόμεθα. » Καὶ τοῦ πατριάρχου εἰπόντος, « Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ Βασιλεία, » τὸ « Εὐλογεῖς εἰ, Χριστέ ὁ Θεός, » τροπάριον λέγεται, καὶ τινα ἕτερα σὺν αὐτῷ. Ὁν λεγομένων, ὁ πατριάρχης ἔγχεσι τὸ ἔλαιον τῷ ἄγγελοι, ἐν ᾧ ἐψέσται: τὸ μύρον. Καὶ εὐλογεῖ τῇ χειρὶ, δεικνύς, ὅτι αὐτὸς ἄρχι τοῦ ἔργου, καὶ αὐτὸς τοῖς θεοῖς ὑπηρετεῖ. Εἰσάγεται δὲ καὶ τὸ λοιπὸν ἔλαιον παρὰ τῶν ὑπηρετῶν. Καὶ οὕτω πάλιν ὁ πατριάρχης πρῶτος ὑπανάψας τὸ πῦρ, ὡς τῷ τοῦ Πνεύματος ἐξηπηρετῶν μυστηρίῳ, ποιεῖται ἀπόλυσιν καὶ ἀπέρχεται. Τὸ ἔλαιον δὲ ἐκεῖνο τοῦ μύρου ἐψέσται παρὰ τινος; εὐλαθοῦς. Ὡς τὴν ἐπιστήμην εἰδότες, μετὰ πολλῆς ἐπιπροσοχῆς. Ὅ δὲ καὶ ἐψέει μάλιστα κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν Τετράδα, ὅτε καὶ ἡ πόρνη ἐκεῖνη τῷ πολυτιμητῷ μύρῳ τὸν Κύριον ἤλεψε. Καὶ τὸ περὶ τούτου τότε ἀναγιγνώσκειται Εὐαγγέλιον. Τὸ μὲν οὖν ἔλαιον ἐψέσται οὕτω, δηλοῦν τοῦ Θεοῦ τὸ ἀμέτρητον ἔλεος. Τὰ εἰδη δὲ τῶν ἀρωμάτων διάφορα ὄντα τρίβεται καὶ αὐτὰ τότε καὶ ἐτοιμάζεται. Καὶ πρὸς τὸ τέλος ἐλθοῦσης τῆς ἐψησεως τοῦ ἔλαιου, πάλιν ὁ πατριάρχης παραγίνεται, καὶ τὰ ἀρώματα εὐλογηθέντα παρ' αὐτοῦ, εἰσάγεται ἐν τῷ ἐφομένῳ ἔλαιῳ, ἃ καὶ ἐμφαίει τοῦ ἁγίου Πνεύματος; τὰ ποικίλα χρίσματα. Καὶ οὕτω σκευασθὲν καὶ ἐψηθὲν γίνεται τὸ μύρον. Ὅ μὲν οὖν πατριάρχης ἀπολύει τε καὶ ἀπέρχεται: τὸ μύρον δὲ

ΚΕΦΑΛ. ΟΒ'

Περὶ τῆς ἱερῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου μύρου.

Κατὰ τὴν ἐπαύριον οὖν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη Πέμπτη, εἰσάγεται τὸ τοῦ μύρου ἐν κρατῆρι ἰδίῳ, ἅπερ καλεῖται ἀλάδατρον, εἰς τύπον τῷ

ἐκχυθέντος τῆ κεφαλῇ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τῆς πόρνης ἅ in caput Jesu a peccatrice aut sorore Lazari Maria effusus est, sacroque velo protectum, in sacrario ponitur, facta translatione. Et sacra liturgia incepta, et solemnī introitu, primus incedit, qui cæremoniam regit, deinde lectores qui lampades ferunt, atque ita divinam sancti Spiritus illuminationem representant; deinde primus sacerdotum, alabastrum manibus tenens, ipsam Spiritus gratiam manifestans. Ideo enim et primus illud tenet, tanquam perfectior; ante et a latere et a tergo, sex diaconi duodecim ferentes alas, ut magnus ait Dionysius, id est stabella illæ vero indicant divinas et angelicas virtutes, illarumque intelligentiam et spiritualitatem. Etenim Seraphim et Cherubim prophetis aliis muniti angeli apparuere. Et quemadmodum illæ alæ contrahebantur gratiam accipientes, ita et nos gratiam comprehendere debemus, idque per prædictas alas ostendimus. Et quemadmodum in tabernaculo illius arcæ quæ figura erat, erant Cherubim incisæ et incisa, propriis aliis eam, honoris causa, protectentia, quippe quæ intus divina oracula in tabulis lapideis contineret, ita et supra oleum hoc et alia sancta et supra sacram mentem quæ excelsiora continent, et veritatem nec tantummodo umbram. Ibi enim omnia erant figuræ, et panes azymi, pro vero ille ac vivente Pane; et irrationalium sanguinis oblatio pro sanguine Verbi Dei; et oleum unctionis pro dono sancti Spiritus. Ibi autem est vitæ panis, ipsum corpus et sanguis Christi, pro nobis inde sinenter oblata; et unctio domi vivificantis Spiritus. Post duodecim alas seu stabella, reliqui diaconi veniunt boni, more solito, sancta præcedentes. Et reliquus ordo successive inurat. Duodecim vero alæ et propter duodecim discipulos, quos sacravit ab initio Spiritus sancti gratia, et propter duo Cherubim ante tabernaculum stantia et duodecim alas habentia. « Sex enim alæ uni, et sex alæ alteri, » inquit; quod quidem de Seraphim scriptum est. Quidam vero scribunt quatuor alas Cherubim et sex alas Seraphim; eaque majoris ordinis dicunt esse quam Cherubim. Ideo enim supra legem sit Ecclesia, figuram earum sex alarum sibi facit et duodecim stabella fert pro numero alarum duorum Seraphim; quando igitur lectores introierunt, diaconi qui alas tenent, constituuntur hinc et inde prope eum qui oleum tenet presbyterum, honorem ipsi gerentes et tanquam obumbrantes. Postquam jam ad sacras fores ille pervenit, tunc patriarcha a sanctis gradibus descendit, et oleum accipit de manibus presbyteri, et in divina illud mensa deponit, majorem tribuens oleo honorem, quam donis nondum consecratis, sed majorem sanctificationem accepit. Etenim sanctificata quidem et Deo oblata dona sunt, sed adhuc imperfecta et solummodo representativa. Oleum autem, etsi nondum consecratum sit, his tamen a pontifice preces accipit et ab illo benedictum est. Aut, ut minus verisimilius videtur, quia communionem oleum

ἐκχυθέντος τῆ κεφαλῇ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τῆς πόρνης αὐτοῦ, ἢ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Λαζάρου Μαρίας· καὶ εἰς καλύμματος ἱεροῦ σκεπασθὲν, ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τίθεται τῆς προσκομιδῆς γενομένης. Καὶ τῆς θείας λειτουργίας ἐναρξαμένης, τῆς μεγάλης τε εἰσόδου τελουμένης, πρῶτον μὲν ὁ ἐπὶ τῆς εὐταξίας πορεύεται· εἶτα οἱ ἀναγνώσται λαμπαδηφόροι, τὴν θείαν τοῦ Πνεύματος ἐκτυποῦντες ἑλλαμψίν· εἶτα ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων, κατέχων τὸ ἀλάβαστρον τοῦ μύρου ταῖς χερσίν, αὐτὴν φανερῶν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πρῶτος τοῦτο κατέχει, ὡς τελειώτερος ὢν. Ἐμπροσθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίου τούτου καὶ ὀπισθεν διάκονοι ἕξ, δώδεκα κατέχοντες πτέρυγας, ὡς ὁ μέγας φησὶ Διονύσιος, τουτέστι ριπίδια. Ἀηλοῦσι δὲ ταῦτα τὰς θείας ἀγγελικάς δυνάμεις, καὶ τὸ νοερὸν αὐτῶν καὶ ἀσώματον· ἐπὶ καὶ τὰ Σεραφίμ ἐν πτέρυξι καὶ τὰ Χερουβίμ τοῖς προφήταις ἐωράθη· καὶ ὡσπερ ἐκεῖνα συστέλλεται τὴν χάριν δεχόμενα, καὶ ἡμεῖς ὀφειλομένον τοῦτο, καὶ διὰ τῶν εἰρημένων πτερύγων δείκνυμεν· καὶ ὡσπερ ἐν τῇ σκηνῇ ὑπεράνω τῆς κειωτοῦ τῆς σκιάδου ἐκεῖνης Χερουβίμ ἦν τορευτά τε καὶ γλυπτά, ταῖς πτέρυξι ταῖς οἰκείαις αὐτὴν εἰς τιμὴν συγκαλύπτοντα, ὡς ἐν τῇ τῇ θείᾳ ἐν ταῖς πλαξὶ ταῖς λιθίναις ἔχουσαν λόγια, οὗτω καὶ ὑπεράνω τοῦ μύρου καὶ τῶν ἁγίων ταῦτα, καὶ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης εἰσὶν, ὡς τὰ ὑψηλότερα κεκτημένων τούτων, καὶ μᾶλλον ἀντὶ τῆς σκιάς τὴν ἀλήθειαν. Ἐπειπερ ἐκεῖ τύπος ἦν πάντα, καὶ ἄρτοι ἄζυμοι, ἀντὶ τοῦ ἄρτου τούτου τοῦ ζῶτος, καὶ ἀλόγων θυμάτων αἵματα καὶ προσαγωγαί, ἀντὶ τοῦ αἵματος τοῦ Θεοῦ Ἀγίου, καὶ ἑλαῖον τῆς χρίσεως ἀντὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐνταῦθα δὲ ὁ τῆς ζωῆς ἐστὶν ἄρτος, αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπαύστως θυόμενον, καὶ ἡ χρίσις τῆς δωρεᾶς τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος. Μετὰ δὲ τὰς δώδεκα πτέρυγας, ἦτοι τὰ ριπίδια, οἱ λοιποὶ διάκονοι ἔρχονται κατὰ εὐζυγίαν ὡς ἔθος, προοδεύοντες τῶν ἁγίων· καὶ ἡ λοιπὴ τάξις ἐπακολουθεῖ τῆς εἰσόδου. Δώδεκα δὲ πτέρυγες, καὶ διὰ τὴν δωδεκάδα τῶν μαθητῶν, οὗ· ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐξ ἀρχῆς ἐτελείωσε, καὶ διὰ τὰ δύο Χερουβίμ τῇ σκηνῇ παριστάμενα, δώδεκα πτέρυγας ἔχοντα. Ἐξ γὰρ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, φησὶν· ὁ καὶ περὶ τῶν Σεραφίμ γέγραπται. Τινὲς δὲ τετραπτέρυγα γράφουσι τὰ Χερουβίμ, ἑξαπτέρυγα δὲ τὰ Σεραφίμ· ταῦτα δὲ μείζονός· φασὶ τὰς εἰς, ἢ τὰ Χερουβίμ. Διὸ ὑπὲρ τὸν νόμον οὕτω ἢ Ἐκκλησία, τὸν τῶν ἑξαπτερύγων ποιεῖται τύπον, καὶ τὰ δώδεκα φέρει ριπίδια ἀντὶ τῶν δύο Σεραφίμ. Ἦνικα οὖν οἱ ἀναγνώσται εἰσελθῶσιν, οἱ κατέχοντες διάκονοι τὰς πτέρυγας ἱστάνται ἐκατέρωθεν τοῦ τὸ μύρον κατέχοντος πρεσβυτέρου, τιμὴν αὐτῷ νέμοντες, καὶ οἶον ἐπισκιάζοντες. Τούτου δὲ φθάσαντος ἤδη τὰς θύρας τὰς ἁγίας, ὁ πατριάρχης κατέρχεται τῆς κρηπίδος τῆς ἱερᾶς, καὶ λαμβάνει τὸ μύρον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ τῇ ἱερᾷ ἐπιτίθει τραπέζην, μείζονα καὶ τῶν ἄλλων τότε ὡς ἀτελείωτον ἐπὶ τοῦ μύρου τὴν τιμὴν· ἢ ὡς ἐπιπέδον ἡγια-

præcellit. Primum enim oleo ungitur, et deinde mysteria participamus. Et altare primum quidem oleo sanctificatur; deinde in eo sacra liturgia perficitur. Oportet enim primum nos sanctificari, et tunc sacrata recipere. Deposito igitur in divina mensa, sinistro laere disci, oleo, patriarcha, liturgiam operatur, et postquam sacra peregit, et dixit: « Et erunt misericordis Dei opera, » et priusquam diaconus dicat: « Omnium sanctorum facta commemoratione; » redit ad sanctæ mensæ gradus, et discooperiens oleum, ter illud signat. Consecrationem jam oleum accipit, et non oportet illud tegi, sed discooperitum esse, et pure ac immediate consecrationem recipere.

λεῖψαι τὰ Ἅγια, καὶ εἰπεῖν, « Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, » ἀνέρχεται εἰς τὴν κρηπίδα τῆς ἁγίας τραπέζης. Καὶ ἀποκαλύψας τὸ μύρον σφραγίζει τρίς. Τὴν γὰρ τελετὴν ἤδη τὸ μύρον δέχεται. Καὶ οὐ δεῖ κεκαλυμμένον εἶναι, ἀλλ' αὐτὸ καθαρῶς τε καὶ ἀμέσῳ; τὴν τελετὴν ὑποδέξασθαι.

CAPUT LXXIII.

Consideratio precatationis super unguento.

Postquam signavit, descendit pontifex, caput inclinat et primam dicit orationem: « Domine misericors, et Pater luminum. » Videntur misericordis Dei oleum esse symbolum? Et reliqua quæ in oleo sunt divinatorum donorum sunt figuræ. Sed ecce et pure Spiritus gratiam accipit. Pergit enim Pontifex: « a quo omnis bona gratia et omne donum perfectum. » Et: « Tu es qui in lege et prophetis illud dedisti et apostolis tuis. Emitte in illud Spiritum sanctum tuum, et consecra hoc regium unguentum, spirituale charisma, animas et corpora sanctificans. » Ecce sanctificatum est oleum; sanctificationem Spiritus illi tribuit. « Oleum exultationis. » Eximie illud oleum nominat, tanquam misericordis Dei donum. « Quod in lege præcessit. » Ecce figura erat quod in lege adhibebatur oleum. « Illuxit autem in novo Testamento. » Vides manifestius datum esse oleum in gratia, abundanter nobis Spiritus sancti dono præstito? « In quo uncti sunt sacerdotes et pontifices, prophetæ et reges. » Et ipsi primitias Spiritus acceperunt, ut Moyses et septuaginta viri, qui de Spiritu qui in Moyse erat, acceperunt; ut Aaron et Samuel; et postquam Saul unctus est et peccavit, David per unctionem, et qui eos secuti sunt. « Per quod et ipsos tuos sanctos apostolos, inquit. » Vides et adventum Spiritus sancti in illos unctionem fuisse? « Et omnes qui per lavacrum regenerationis ab episcopis et presbyteris regenerati sunt usque hodie. » Ecce non modo pontifices et sacerdotes et prophetæ et reges divinum oleum acceperunt; sed et quotquot in Christo baptizati, christi Domini facti sunt. Ideo et potestatem habent fideles ex hac unctione (si modo se ipsos in sanctitate custodiant) et prophetandi et charismata operandi, et sexcentis aliis divinis Spiritus donis ditescendi. « Ita, Deus omnipotens, consecra, illud adorandi et sancti tui Spiritus adventu. » Rursum flagitat sanctissimi Spiritus adventum. Ex Patre enim per Verbum in sancto

σμένῳ ταῖς προσευχαῖς. Καὶ γὰρ ἡγιασμένα μὲν καὶ τὰ δῶρα καὶ ἀνατεθειμένα Θεῷ, ἀλλ' ἔτι ἀτέλεστα καὶ ἀνετίτυπα εἴσι. Τὸ μύρον δὲ, εἰ καὶ οὕτω τετελεσμένον, ἀλλὰ δις τὰς προσευχὰς ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἰδέξασθαι, καὶ εὐλογηθῆν ἦν ὅτι· ἢ ὡς καὶ ἀναγκαϊότερον ἱεροὶ δοκεῖ, διὰ τὸ προκαταλαμβάνειν τὸ μύρον τῆς κοινωνίας· πρῶτον μὲν γὰρ τῷ μύρῳ χριόμεθα, ἔπειτα δὲ κοινωνοῦμεν τῶν μυστηρίων. Καὶ τὸ θυσιαστήριον πρῶτον μὲν τῷ μύρῳ καθαγιάζεται· ἔπειτα δὲ ἐν αὐτῷ τὰ τῆς ἱερουργίας τελεῖται. Δεῖ γὰρ πρῶτον ἁγιασθῆναι ἡμᾶς, καὶ τότε τὸν ἅγιον ὑποδέξασθαι. Θεὸς οὖν ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ δίσκου τὸ μύρον ὁ πατριάρχης, καὶ τὰ τῆς λειτουργίας ἐνεργῶν, μετὰ τὸ τελεῖν τοῦ μεγάλου Θεοῦ, πρὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν διάκονον·

ΚΕΦΑΛ. ΟΓ'.

Θεωρ.α τῆς τοῦ μύρου εὐχῆς.

« Ὅθεν μετὰ τὸ σφραγίσαι κατέρχεται καὶ κλίνει τὴν κεφαλὴν ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ τὴν πρώτην λέγει εὐχὴν, « Κύριε τοῦ ἐλέους, καὶ Πάτερ τῶν φῶτων. » Ὁρᾷς ὅτι ἐλέους Θεοῦ τὸ ἔλαιον σύμβολον; Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τὰ ἐν τῷ μύρῳ τῶν θείων δωρημάτων ἐστὶν ἐκτύπωσις. Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ καθαρῶς τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν εἰσδέχεται. Ἐπάγει γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς, « Παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν ἄριστον τέλειον. » Καὶ εἶπεν ὁ καὶ ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις; δὸς αὐτὸ καὶ τοῖς ἀποστόλοις σου. Ἐξαπόστειλον εἰς αὐτὸ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον. Καὶ τέλεσον αὐτὸ χρίσμα βασιλικὸν, χάρισμα Πνευματικὸν, ἀγιαστικὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων. » Ἰδοὺ ἁγιαζόμενον τὸ μύρον. Τὸν ἁγιασμὸν παρέχει τοῦ Πνεύματος. « Ἐλαῖον ἀγαλλιάσεως. » Ἐξαιρέτως δὲ ἔλαιον αὐτὸ καλεῖ, ὡς δόσις θεοῦ ἐλέους. Τὸ προδεῦσαν μὲν ἐν νόμῳ. Ἰδοὺ προτύπωσις τὸ τοῦ νόμου ἦν μύρον. Ἐκλάμψαν δὲ ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ. Βλέπεις ὡς τρανότερον δίδεται τὸ μύρον ἐν τῇ χάριτι, πλουσίως ἐν ἡμῖν χορηγηθείσης τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. « Ἐν ᾧ ἐχρίσθησαν ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, προφῆται καὶ βασιλεῖς. Καὶ αὐτοὶ γὰρ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος; ἔλαβον· ὡς Μωϋσῆς καὶ οἱ ἑβδομήκοντα ἐκ τοῦ Πνεύματος, οἱ ἔλαβον τοῦ ἐπ' αὐτῷ· ὡς Ἄαρὼν καὶ Ἰακώβ, καὶ τοῦ Σαοὺλ χρισθέντος καὶ ἀμαρτήσαντος, ὁ Δαβὶδ διὰ χρίσματος; καὶ ἔτι οἱ καθεξῆς. « Δι' οὗ καὶ αὐτοὺς ἔχρισας τοὺς ἁγίους σου ἀποστόλους, » φησὶν. Ὁρᾷς καὶ τὴν ἐπ' αὐτοὺς τοῦ Πνεύματος ἐπιφοίτησιν χρίσμα ἅγιον οὖσαν; καὶ πάντας τοὺς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ὑπὸ τῶν κατὰ κειρὸς; ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἀναγεννηθέντας ἕως τῆς σήμερον. Ἰδοὺ οὐ μόνον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς τὸ θεῖον ἔλαβον μύρον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Χριστῷ βαπτισθέντες πάντες χριστοὶ Κυρίου γενόμενοι· διὸ καὶ δύναμιν ἔχουσιν οἱ πιστοὶ ἀπὸ τοῦ χρίσματος τούτου (εἰ μόνον τηροῦσιν ἐκυτοὺς ἐν ἁγιασμῷ) καὶ προφητεῖν, καὶ ἰάματα ἐνεργεῖν, καὶ μερῶς ἄλλα πνεύματος Θεοῦ Πνεύματος χαρί-

ματα. « Ναί, δέσποτα 90 Θεὸς παντοκράτωρ, ἀνά-
 διξον αὐτὸ τῆ ἐπιφοιτήσεως τοῦ προσκυνητοῦ καὶ
 ἀγίου σου Πνεύματος. » Πάλιν τῆ ἐπιφοιτήσεως
 ἐξαιτεῖται τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ἐκ γὰρ τοῦ
 Πατρὸς διὰ τοῦ λόγου ἐν ἀγίῳ Πνεύματι πάντα ἐν
 ἡμῖν γίνεται. Καὶ ὡς τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ
 ἐστερωθῆσαν, τῷ Πνεύματι δὲ τοῦ στόματος αὐτοῦ
 πᾶσα ἡ δόξα αὐτῶν ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ Πνεύματι
 τελεσιώνται· οὕτως καὶ ἐπὶ πάσῃ δωρεᾷ, ἥτις ἐκ
 τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Λόγου ἐν ἀγίῳ χορηγᾶται
 Πνεύματι, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου
 ὑπερῶν οἰκονομίαν. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ εὐδοκεῖ.
 Ὁ δὲ Υἱὸς αὐτοῦργεῖ· τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα τελειοῖ.
 « Ἐνδύμα ἀφθαρσίας καὶ σφραγίδα τελειοποιῶν,
 ἐκτυποῦσάν τοι; τὸ θεῖόν σου λουτρὸν δεχομένους
 τὴν ἁγίαν σου ὄνομασάν, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου
 Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου σου Πνεύματος. » Ἐνδύμα
 ἀφθαρσίας, ὅτι ζωοποιῶν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀθανάσιον
 παρέχει. Σφραγίδα τελειοποιῶν, ὡς τῆς ἁγίας Τριά-
 δος τὴν χάριν νέμον ἡμῖν καὶ τὸ ὄνομα· ἐπεὶ καὶ ἐν
 τῇ Τριάδι τελειοῦμεθα. « Εἰ; τὸ εἶναι δὲ αὐτοῦς
 ἐκόντων σου ἐπιγνωστούς, » τουτέστι γνωρίμους σοὶ
 τῷ Θεῷ. Ὡς τῆς δωρεᾶς τοῦ θεοῦ μύρου ἢ τῆς
 μεγίστης χάριτος! πόσου ἄρα ἀπολιμπάνεται δώρου,
 ὃ μὴ τούτου τυχῶν τοῦ χαρίσματος; « Οἰκεῖους,
 φησί, καὶ πολῖτας, δούλους σου καὶ παιδίσκας. »
 Ὅστε ἐκ τοῦ μύρου ἐστὶ τὸ οἰκεῖους εἶναι· Θεῷ καὶ
 δούλους γενήσους τοῦς εὐσεβεῖς. Μεγίστη δυνά-
 μως. « Ἀλλὰ καὶ ἡγιασμένους, φησί, ψυχῇ τε
 καὶ σώματι. » Ἴδού καὶ ἀγίους τοῦτους ποιεῖ καὶ
 ἀναμαρτήτους· ἐπάγει γὰρ, « Ἀπηλλαγμένους
 πάσης κακίας, καὶ πάσης ἀμαρτίας, λευκωμένους
 τῇ περιβολῇ τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρτίας. » Ὁ δὲ
 μετὰ τοῦ λουτροῦ τὸ μύρον ἐστὶ. Καὶ ὅρα μέγιστον
 ἄλλο δῶρον. « Ἐπιγινώσκουσαι δὲ, φησί, διὰ τῆς
 ἁγίας σου τούτης σημεύσεως ὑπὸ ἀγίων ἀγγέλων
 καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ ὑπὸ πάσης ἐπουρανίου δυνά-
 μως. » Ὅστε σύμμορφοι τοῖς ἀγγέλοι; διὰ τοῦ
 μύρου γινόμεθα, καὶ ἐπιγνωστὸι διὰ τούτου τούτοις
 ἐσμέν. Λοιπὸν οἱ μὴ χρισθέντες τῷ μύρῳ οὔτε τῷ
 Θεῷ, οὔτε τοῖς ἀγγέλοις γνωρίμει, καὶ ἀσφράγιτοι·
 οὗτοι καὶ ἀσημεῖοι τῷ Χριστῷ. Ὅρα δὲ καὶ ἕτε-
 ρον μέγα δῶρον. Καὶ φοβερούς φησι πᾶσιν ὑπάρχειν
 τοῖς πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις δαίμοσιν. Ὅστε οἱ
 σεσημειωμένοι τῷ θεῷ μύρῳ καὶ τοῖς δαίμοσι
 φοβεροί. Ὡς τῆς μεγίστης τοῦ Θεοῦ χάριτος! Ὅρα
 δὲ εἶτι καὶ τί ἄλλο ἡμεῖς οἱ πιστοὶ διὰ τοῦ θεοῦ
 μύρου γινόμεθα. « Ἴνα ὡς σοι, φησί, λαδὸς περιού-
 σιος, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, ἐσφραγισμέ-
 ναι διὰ τοῦ ἀχράντου σου μύρου τούτου. Λοιπὸν διὰ
 τούτου τὴν σφραγίδα τῆς ἁγίας Τριάδος ἐν ἑαυτοῖς
 περιφέρουμεν. Ὁ μὴ χρισθεὶς ἄρα τῷ θεῷ μύρῳ
 τούτῳ ἀσφράγιτο; Ἀλλὰ καὶ τί μέγιστον ἄλλο
 δῶρον παρέχεται ἡ εὐχή; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πᾶσαν
 ἐξέθηκα, ἵνα γινώμεν τίς διὰ τοῦ μύρου δωρεᾶς.
 « Καὶ ἔροντες, φησί, τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρ-
 διαῖς αὐτῶν, εἰς κατοικητήριόν σου τοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. » Ἴδού δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ
 Χριστὸς ἐν ταῖς καρδιαῖς ἡμῶν· καὶ κατοικητήριον

Spiritu omnia in nobis sunt. Et quemadmodum
 Verbo Domini cœli firmati sunt, Spiritu vero oris
 ejus omnis virtus eorum; in ipso enim Spiritu per-
 fecti sunt; ita et de omni dono quod ex Patre per
 Verbum in sancto Spiritu præstat, et præsertim
 post Verbi Dei pro nobis incarnationem. Pater
 enim approbat, Filius operatur, sanctus autem Spi-
 ritus perficit. « Indumentum immortalitatis, et
 perfectionis signaculum imprimi in eis qui divinum
 tuum baptismum recipiunt, sanctum tuum nomen
 et unigenitis Filii tui, et Spiritus sancti tui. » Indu-
 mentum immortalitatis, quia vivificat Spiritus et
 immortalitatem præstat; signaculum perfectionis,
 tanquam nobis sanctissimæ Trinitatis gratiam et
 nomen tribuens; quoniam in Trinitate consecra-
 mur. « Ut sint et ipsi coram te cogniti, » id est, tibi
 Deo noti. O Divini olei donum! O maximam gra-
 tiam! quanto igitur dono caret qui non illud cha-
 risma obtinet! « Familiars tui et cives, inquit,
 servi tui et ancillæ, » ita ut ex hoc oleo fiat ut pii
 familiares et servi Dei sint: maxima sane gratia!
 « Sed et sanctificati anima et corpore. » Ecce eos
 sanctos elicit et mundos. Pergit enim: « Omni
 malitia liberati et omni peccato mundati, vesti-
 mento immortalitatis hujus circumdati; quod sano
 fit post baptismi unctionem. Et vide maximum
 aliud donum. « Noscantur, inquit, per sanctum
 tuum signaculum, a sanctis angelis et archangelis
 et ab omni cœlesti Virtute. » Ita ut Angelis confor-
 mes per oleum flamus, et cogniti faciles per illud
 iis simus. Qui non uncti sunt oleo neque Deo ne-
 que angelis noti sunt neque Christo signati et in-
 signiti. Vide et aliud magnum donum. « Terribiles
 sint, inquit, omnibus malis et impuris dæmonibus. »
 Ita ut qui divino unguento signati sunt, formidandi
 sint dæmonibus. O maximam Dei gratiam! Vide au-
 tem adhuc quid aliud nos fideles per divinum
 oleum flamus: « Ut sint tibi, inquit, populus dives,
 regale sacerdotium, gens sancta, signati hoc sin-
 cero oleo tuo. » Igitur per illud in nobis sanctæ
 Trinitatis signaculum circumferimus. Qui non igitur
 divino illo unguento unctus est, ille non est signa-
 tus. Sed quodnam maximum donum oratio hæc
 præstat? Ideo igitur eam totam exposui, ut nove-
 rimus quas gratias per oleum accipiamus. « Et ha-
 bentes, inquit, Christum tuum in cordibus nostris,
 in sedem tuam Dei et Patris in sancto Spiritu. » Ecce
 per illud Christus habitat in cordibus nostris, et
 domicilia et templa Dei consecramur et Patris et
 Filii ejus Jesu Christi et sancti Spiritus. Illud igitur
 unguentum perficit baptismum et Trinitatis templa
 nos efficit. Ideo et post baptismum datur. Et adven-
 tum Spiritus sancti in nobis præstat, quem ostendit
 Salvator in Jordane baptizatus. Et per illud un-
 guentum spirituales, et gratia armati sumus, et
 divina Trinitate signati sanctificamur quidem et
 mundamur et regeneramur in sancta aqua, Trini-
 tatis invocatione. Per hoc autem unguentum dona il-
 lius accipiunt. Et quemadmodum qui non baptizatur,

non mandatur, ita qui post baptismum non unctus est signaculum et impressionem Trinitatis non habet, neque gratiam Spiritus. Inter se adherent divina mysteria, et quemadmodum non dividitur Trinitas, nec dividuntur ejus dona. Postquam igitur hanc orationem perfecit patriarcha, vocem extollit, addens: « Sanctus es, Deus noster et in sanctis requiescis; » pro adimpleto mysterio gratias agens. « Sacrificans igitur est unguentum, utpote gratias præstans et sanctissimi Spiritus sanctificationem. Deinde: « Pax omnibus, » inquit. Et illud convenientissime. Paets enim præstitor est sanctus et suavissimus Spiritus. Et postquam diaconus dixit: « Capita nostra Domino inclinemus, inclinat caput. Oportet enim in tantis donis, demitti et Deo gratias agere. Et secundam addit orationem: « Tibi omnium Deo et regi. » Collum cordis gratias agentes inclinamus. Gratos id servos facere decet. Et quare? Quia, « cum indigni essemus, dignatus es nos mysteriorum tuorum ministros efficere. » Et vere maximum est donum; nos enim terrestres et corruptibiles cœlestium ministros effecit. « Et misericordiam tuam consistentes quam super nos abundanter effulisti. » Ecce et rursus docet quare oleum sanctificatur, nempe in signum misericordie Dei. *Effudisti autem dixit propter Spiritum sanctum, quem promisit per Joëlem se in omnem carnem effusurum. « Ut per te, inquit, recipiamus sanctificationem, tanquam unguentum in capite, oramus. »* Ecce est unguenti hujus eximia virtus, sanctificatio. « Quare, ait, unguentum nomine mutatum est et nomen accepit unigeniti Filii tui, Christi Dei nostri, in quo omnis mundus salvatus est, sive visibilis, sive invisibilis. » E cantico canticorum hymnum orationis cœlesti et festivo et odoratissimo animarum Sponso concinit pontifex. Deinde resurgens, vocem extollit: « Te decet super omnia adoratio, Patrem et Filium et Spiritum sanctum et nunc et semper et in sæcula sæculorum. » Id est, tu solus adorandus es et nemo alius, et omnes tu sanctificas, et tibi ab omnibus debetur adoratio. του Ἰωήλ. « Δέχσθαι, φησὶ παρὰ σοῦ τὴν ἁγιασμὸν, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς ἱκατεύομεν. » Ἰδοὺ καὶ ἡ τοῦ μύρου ἑξαίρετος δύναμις· ὁ ἁγιασμός. « Διότι, φησὶ, μύρον ἐκκινωθὲν νομοὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἐν ᾧ σύμπας ὁ κόσμος εὐωδιάζεται, ὅσος ὄρατος καὶ ὄρατος ἀπὸ τοῦ Ἄσματος τῶν ἀσμάτων· τὸν ὕμνον τῶν ψυχῶν συμφῶν προσάγων ὁ ἀρχιερεὺς. Εἶτα ἑξαναστάς ἐκφωνεῖ: « Ὅτι πρέπει σοὶ ἡ παρὰ πάντα προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Τούτῃστι, Ἐν μόνος προσκυνητὸς, καὶ οὐδεὶς ἄλλος, καὶ πάντα σὺ ἁγιάζεις, καὶ ἡ παρὰ πάντων ὁμολογία καὶ σοὶ προσκύνησις.

CAPUT LXXIV.

Quod omnes quidem fideles unguentum, soli autem episcopi et sacerdotes impositionem manuum suscipiant.

His actis et dictis, unguentum jam super sacramentum consecratum est et ex eo omnis baptizatus et ungitur, et signatus sanctificatur; et sancta cum templis altaria inuncta consecrantur et plena sunt gloria Dei et sanctitate. Et reges deinde uncti in christos Domini consecrantur, et sanctorum

καὶ ναοὶ τελοῦμεθα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς καὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο ἄρα τὸ μύρον τελειοτὸ δὲ βάπτισμα, καὶ τῆς Τριάδος ναοὺς ἡμῶν ἀπεργάζεται. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ βάπτισμα δίδεται· καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν χορηγεῖ τοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν, ἣν ἔδειξεν ὁ Σωτὴρ βαπτίζόμενος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ. Καὶ διὰ τοῦτου τοῦ μύρου πνευματικοὶ καὶ κεχαριτωμένοι γινόμεθα, καὶ τῇ θεῇ Τριάδι ἱσφαγισμένοι. Ἁγιαζόμεθα μὲν γὰρ καὶ καθαιρούμεθα καὶ ἀναγεννώμεθα ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι τῇ ταύτης ἑνομασίᾳ. Διὰ τοῦ μύρου δὲ τὴν σφραγίδα ταύτης καὶ τὰς δωρεὰς λαμβάνομεν. Καὶ ὡσεὶ ὁ μὴ βαπτισθεὶς οὐ καθαίρεται, οὐδὲ ἀναγεννᾶται εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· οὕτως ὁ μετὰ τὸ βάπτισμα μὴ χρισθεὶς οὐ τὴν σφραγίδα καὶ σημεῖωσιν ἔχει τῆς ἁγίας Τριάδος, οὐδὲ **91** τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Ἀλλήλων γὰρ ἔχονται τὰ θεῖα μυστήρια καὶ ὡσεὶ ἀδιαίρετος ἡ Τριάς, καὶ τὰ ταύτης δωρήματα. Τούτην οὖν τὴν εὐχὴν τελειώσας ὁ πατριάρχης, ἐκφωνεῖ, ἐπιλέγων, « Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἅγιοι; ἐπαναπαύη, » ἀκολουθῶν τῷ μυστηρίῳ εὐχαριστῶν. Ἁγιαστικὸν γὰρ τὸ μύρον ὡς παρικτικῶν χάριτων καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ παναγίου Πνεύματος. Εἶτα, « Εἰρήνη πᾶσι, » φησὶ. Καὶ τοῦτο ἀρροδίως. Εἰρήνης γὰρ χορηγὸν τὸ εὐθεὶς καὶ ἰλαρώτατον Πνεῦμα. Καὶ τοῦ διακόνου, εἰπόντος, « Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν, » κλίνει τὴν κεφαλὴν. Δεῖ γὰρ ὑποκλίπειν ἐν τοῖς οὕτω μεγίστοις δώροις, καὶ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ· καὶ τὴν δευτέραν ἐπιλέγει εὐχὴν· « Σοὶ τῷ Θεῷ τῶν ὀλων καὶ βασιλεῖ τὸν ἀόχνην τῆς καρδίας εὐχαριστοῦντες ἐκλίναμεν. » Τοῦτο γὰρ δεῖον τοὺς εὐχαριστοὺς δοῦλου; ποιῆν. Καὶ τίνας χάριν; « Ἀνθ' ὧν ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς, διακόνους γενέσθαι τῶν θείων σου τούτων κατηξίωσας μυστηρίων. » Καὶ ὅπως τὸ δῶρον μέγιστον. Τοὺς γηίνους γὰρ καὶ φθαρτοὺς ὑπηρετάς ὑπέδειξεν τῶν ἐπουρανίων. « Καὶ τὴν ἐλπίδα σου κηρύττοντες, ὃν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως ἐξέχσας. » Ἰδοὺ καὶ πάλιν διδάσκει, διατὶ τὸ ἐλπίον ἁγιάζεται· ὅτι εἰς θεῖον τύπον ἐλπίον. Τὸ δὲ ἐκχέαι διὰ τὸ Πνεῦμα, ὅπερ εἶπεν ἐκχέαι ἐπὶ πᾶσαν σάρκα διὰ

D

ΚΕΦΑΛ. ΟΔ'.

Ὅτι πιστοὶ μὲν πάντες τὸ μύρον δέχονται, μόνοι δὲ παρὰ πάντας ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς τὴν χειροτονία.

Τούτων πραχθέντων καὶ λατρηθέντων, ἐν μύρον ἦθη ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τετελεσμένον ἐστὶ· καὶ ἐξ αὐτοῦ πᾶς βαπτισθεὶς καὶ χρίεται, καὶ σημειωμένος ἁγιάζεται. Καὶ τὰ ἱερὰ σὺν τοῖς ναοῖς χρίόμενα, καθιερούντι θυσιαστήρια, καὶ πλήρη δόξης Θεοῦ καὶ ἁγιασμοῦ γίνονται. Καὶ βασιλεῖς δὲ ἐκ δευ-

τερου χρισόμενοι, εἰς χριστούς; Κυρίου τελιοῦνται, καὶ τῶν εὐσεβῶν ἀρχόντες ἀναδεικνύνται. Οἱ ἀρχιερεῖς δὲ καὶ ἱερεῖς μόνοι τῇ χειροτονίᾳ τελιοῦνται, ἣν δὴ οὕτε βασιλεὺς, οὕτε μοναχὸς ἐπιδέχεται. Ἰδίᾳ δὲ αὕτη ἡ χάρις ἐστὶ, καὶ τῆς πανουργοῦ καὶ ἀναπλαττοῦσης καὶ ἀγιαζούσης τὰ πάντα δυνάμει. Ὅμως εἰ ἐξετάσεις, καὶ τὰς χειροτονίας ἐν τῷ μύρῳ τελιοῦμένας εὐρήσεις.

Clericus. Ἐγνώμεν, δέσποτα, περὶ τῶν εἰρημῶν ἀκριθῶς, καὶ εὐφροσύνης ἐπλήσθημεν· καὶ χάρις τῷ ἐνεργοῦντι ταῦτα δι' ἡμᾶς Θεῷ. Τράνωσον δὲ ἡμῖν καὶ περὶ τῶν ἐξῆς· καὶ τοῦτο μᾶλλον ὃ νῦν ἐρηκας δῆλωσον, πῶς καὶ αἱ χειροτονίαι ἐν τῷ μύρῳ γίνονται.

ΚΕΦΑΛ. ΟΓ΄.

Ὅτι δι' ἀλλήλων δίδονται τὰ μυστήρια, καὶ δι' ἀλλήλων τελιοῦνται.

Ἀρχιερεὺς. Ἴνα ἡ διαδοχὴ αἰεὶ μένη τῆς χάριτος ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτε τὸ μύρον διχα μύρου τελείται, οὕτε χειροτονία χωρὶς τοῦ μύρου. Διὰ καὶ ἡ ἱερωσύνη ἐν τῷ μύρῳ γίνεται. **92** Καὶ τοῦτο γνώθη ἐντεῦθεν· ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ προτίθεται καὶ τελείται τὸ μύρον. Χωρὶς δὲ θυσιαστηρίου οὐ δυνατόν τελεσθῆναι. Τὸ θυσιαστήριον δὲ προκεχρισμένον ἐστὶ τῷ μύρῳ, καὶ δι' αὐτοῦ καθηγιάσται. Ἐν τῷ μύρῳ ἔρα τὸ μύρον ἐκτελείται. Καὶ πάλιν διὰ τοῦ ἀρχιερέως τὸ μύρον ἱερουργεῖται· καὶ χωρὶς ἀρχιερέως οὐ δυνατόν. Οὗτοι δὲ κεχρισμένοι τῷ μύρῳ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ χειροτονίαν ἔχον τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος. Ἐξ ἀλλήλων ἄρα τὰ χαρίσματα δίδονται· ἐπειδὴ τοῦ αὐτοῦ καὶ μόνοι ἐν Τριάδι Θεοῦ ταλοῦσι δωρήματα. Καὶ αἱ χειροτονίαι δὲ ἐν τῷ μύρῳ γίνονται, ὡς ἔφημεν· αὗται γὰρ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τελιοῦνται. Τὸ θυσιαστήριον δὲ τῷ μύρῳ κεχρισμένον ἐστὶ, καὶ χωρὶς θυσιαστηρίου οὐδεὶς τῶν ὀρθοδόξων χειροτονεῖται. Ἐν τῷ μύρῳ ἔρα καὶ ἡ χειροτονία τῶν ἱερέων, ἰδίᾳ καὶ τὴν χειροθεσίαν καὶ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Πνεύματος ἔχουσα. Κακοτομοῦσι δὲ καὶ οἱ τῷ μύρῳ ἐν ταῖς χειροτονίαις νομικῶς χρισόμενοι Λατίνοι, καὶ χωρὶς τοῦ θυσιαστηρίου χειροθετούμενοι, καὶ ἀχαρίτωται οὗτοι. Παρ' ἐπισκόπου δὲ ἰδίᾳ τὸ μύρον τελείται, ὡς καὶ ἐν τῇ τελειῇ τοῦ μύρου τοῦτο ἐπιγέγραπται, «Ὅτι φωτιστὴς ὁ ἐπίσκοπος, καὶ τελείαν ἔχων τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν μεταδοτικὴν πλοῦτει τῶν ὁρίων φώτων χάριν· τούτῃ τῶν χαρισμάτων τὴν δωρῶν, τὴν Πατέρα τῶν φώτων Θεὸν ἐκμιμούμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΟΓΔ΄.

Ὅτι ἑπτὰ τελετὰς ἔχει ἐν εὐνοῦν ὁ ἐπίσκοπος.

Διὰ καὶ τελετὰς ἑπτὰ περιφέρει κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν θεῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πνεύματος. Αὗται δὲ εἰσι βᾶπτισμα, μύρου χρίσις, ἀναγκώστου σφραγίς, χειροθεσία ὑποδιακόνου, χειροτονία διακόνου, πρεσβυτέρου, καὶ ἐπισκόπου. Ἐν τούτοις οὖν τετελεσμένοι, ἣν μεταδοτικὴν μόνος κέκτηται χάριν. Διὰ μόνος καὶ τὰς χειροτονίας καὶ τὸ μύρον ἐνεργεῖ. Δι' αὐτῶν δὲ τῶν δύο φθάνει τε πανουργοῦ, καὶ τὰ πάντα αὐτὸς ἐργεῖ, πὺν Θεὸν ἐκμιμούμενος, καὶ τὴν αὐτοῦ πλοῦτων χάριν. Καὶ γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς ἐστὶν ὁ εὐ πάντα

A principes ostenduntur. Pontifices autem et sacerdotes soli ordinatione consecrantur; quam neque rex neque monachus accipiunt. Ea autem est singularis gratia et hujus virtutis omnipotentis quæ omnia format et sanctificat. Attamen, si inquiras, et ordinationes in oleo consecratas invenies.

Clericus. Novimus, domine, de predictis accurate et fœtibus impleti sumus. Et gratias Deo, qui propter nos hæc operatur. Explica autem nobis et ea quæ sequuntur, et illo primum quod dixisti, ordinationes in unguento fieri.

CAPUT LXXV.

Quod invicem dantur sacramenta et mutuo invicem perficiuntur.

Pontifex. Ut gratiæ successio semper a Christo ad nos permaneat, neque unguentum sine unguento consecratur, neque ordinatio absque unguento. Ideo et ordinatio in unguento fit. Et illud inde nosces: in altari deponitur oleum et consecratur, et absque altari non potest consecrari. Altare verò antea oleo consecratum est et per illud sanctificatum. In oleo igitur oleum sanctificatur. Et rursus per pontificem unguentum consecratur, et sine pontifice non potest. Ille verò oleo consecratus est in baptismate, et ordinationem habens Spiritus sancti gratia. Alia igitur aliis dantur charismata; quoniam ejusdem ac solius in Trinitate Dei dona consecrant. Et ordinationes in unguento sunt, ut dicimus: ipsæ enim in altari consecrantur. Altare verò unguento unctum est; et absque altari, nemo orthodoxorum ordinatur. In unguento igitur et sacerdotum ordinatio, cui propriæ sunt et manuum impositio et Spiritus invocatio. Inveniant autem Latini in ordinationibus, ut in lege sebat, oleo uncti, et absque altari ordinati, atque sic absque gratia. Ab episcopo autem solo unguentum consecratur, ut et in unguenti consecrationis ritu inscriptum est: «Quia episcopus magis illuminatus est et perfectam habet Spiritus gratiam, ideoque possidet et gratiam lumen divinum tradendi;» id est charismatum donum, Patrem luminum Deum imitans.

CAPUT LXXVI.

Quod septem potestates ceremoniarum curandarum in se habet episcopus.

Ideo et septem consecrationes circumfert juxta numerum divinarum Spiritus sancti donorum. Ille autem sunt, baptismus, unguenti unctio, lectoris character, subdiaconi ordinatio, diaconi, presbyteri et episcopi. In iis igitur consecratus, transmittendi solus gratiam possidet. Ideoque solus ordinationes et oleum operatur. Per hæc autem duo quemlibet in locum se transfert et omnia ipse operatur, Deum imitans et divitiarum ejus possidens gratiam. Et enim pontifex est qui omnia per sacerdotes et

caeteros clericos (cum ipsos ordinaverit) in my- A
steris operatur. Et Dionysius illud dicit.

Clericus. Et quomodo id fit, Pater?

CAPUT LXXVII.

Quod solum ab episcopo sacrum unguentum - que impositiones : et per eum in omnibus sacris ritibus gratia episcopalis prestatur.

Pontifex. Audi. Nemo sacerdos sacra facere in spiritu valet, aut aliud quoddam operari, nisi ordinationem habeat. Rursum sacerdos mysteria non operatur sine altari. Illud autem oleo sanctificatur. Oleum autem per episcopum solum consecratur. Igitur sine episcopo neque sacrificium, neque sacerdos neque omnino altare. Igitur hæc omnia per episcopum sunt. Rursum nemo baptizatur, nisi ordinationem habeat; ea autem est per episcopum. Et rursum non potest baptizare sine oleo; id autem a pontificatu venit. Igitur omnia divina mysteria et in omnibus consecratis episcopatus operatur. Et absque episcopali potentia, neque altare erit, neque ordinatio, neque sacrum oleum, neque baptismus, neque igitur Christiani. Per hanc igitur verus christianismus, et omnia Christi per hanc mysteria. Bene autem non unquidam sensibilibus qui ordinantur, quia nihil materiale operantur, sed omnia spiritualia, et quia ad rerum accesserunt unguentum, quod Christus est, cujus unguentum nomen accepit.

CAPUT LXXVIII.

Quod fons sacerdotii est Christus, et ab illo percussores ejus gratia derivatur.

Ex divinis igitur illis manibus et ore benedictionem et inspirationem et ordinationem recipientes et gratiam, nos qui consecrati sumus gratiam, accipimus per eos quos sanctificavit per successionem. Et fons gratiæ nobis Christus, qui et operatur omnia in omnibus.

Clericus. Et quomodo septem solum modo accipit consecrationes Pontifex, cum sit monachus plerumque et communionis particeps?

Pontifex. Communionem accipere omnibus fidelibus datum est, neque est in pontifice consecratio, sed consecratur ipsum sanctissimum Christi corpus et sanguis et fidelibus omnibus in communionem datur. Et est secundum ipsam ea sola, omnium consecrationum consecratio, tradita tantummodo in communionem. Status vero monachi est poenitentiae proprius status; qui lapsum purificat, et sustollit eum qui decedit. Non autem consecrat in pontificem. Ideo et absque eo statu episcopi constituentur. Monachi vero qui non recte vivunt, non ad sacerdotium pervenire valent. Videntur bonum Ecclesiae ordinem?

Clericus. Et de iis didicimus. Igitur, domine, quæ consequuntur, nos doceas. Necessaria quædam cognitu nobis occurrunt inquisitione facta.

διὰ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν (χειροτονήσας αὐτοὺς) ἐνεργῶν ἐν τοῖς μυστηρίοις. Καὶ Διονύσιος τοῦτό φησι.

Κληρικὸς. Καὶ πῶς τοῦτο γίνεται, Πάτερ;

ΚΕΦΑΛ. ΟΖ.

Ἵτι παρ' ἐπισκόπου μόνον τὸ μύρον καὶ αἱ χειροτονίαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἐν πάσαις ταῖς τελεταῖς ἡ ἐπισκοπικὴ φθάσει χάρις.

Ἀρχιερεὺς. ἄκουσον. Οὐδεὶς ἱεουργεῖν ἱερεὺς ἰσχύει ἐν πνεύματι, ἢ ἄλλο τι διενεργεῖν, εἰ μὴ χειροτονίαν ἔχη. Αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ἀρχιερέως ἐστίν. Ἄρα ἡ ἀρχιερωσύνη δι' αὐτοῦ ἐνεργεῖ. Ἄθως ὁ ἱερεὺς οὐ τὰ; μυσταγωγίας ἐνεργεῖ χωρὶς θυσιαστήριου. Τοῦτο δὲ διὰ τοῦ μύρου ἀγιάζεται. Τὸ μύρον δὲ διὰ τοῦ ἀρχιερέως μόνου τελεῖται. Ἄρα χωρὶς ἀρχιερέως οὐθυσία, οὔτε ἱερεὺς, οὔτε θυσιαστήριον ὄλωσ. Λοιπὸν πάντα ταῦτα διὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰσι. Πάλιν οὐδεὶς βαπτίζει, εἰ μὴ χειροτονίαν ἔχη· αὕτη δὲ ἐξ ἀρχιερέως. Καὶ πάλιν οὐ δύναται βαπτίζειν δίχα τοῦ μύρου. Τοῦτο δὲ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐστίν. Ἄρα πάντα τὰ θεῖα μυστήρια καὶ ἐν πᾶσιν ἱερωμένοις ἡ ἀρχιερωσύνη ἐνεργουσά ἐστι· καὶ χωρὶς ταύτης οὔτε θυσιαστήριον ἔσται, οὔτε χειροτονία, οὔτε μύρον ἕγιον, οὔτε βάπτισμα· οὔτε ἀρα Χριστιανοί. Δι' αὐτῆς οὖν ὁ ἀληθὴς Χριστιανισμὸς, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ Ὁ3 δι' αὐτῆς πάντα μυστήρια. Καλῶς δὲ οὐ χρονοῦνται εἰ χειροτονούμενοι αἰσθητῶς, οἱ οὐδὲν τῶν ὑλικῶν ἐνεργουσί, ἀλλὰ πάντα πνευματικὰ, καὶ οἱ τῷ ἀληθινῷ προσήγγισαν μύρω, ὅπερ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οὗ μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομα.

ΚΕΦΑΛ. ΟΗ.

Ἵτι πηγὴ τῆς ἱερωσύνης ὁ Χριστὸς καὶ ἐξ ἐκείνου διὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἡ χάρις μεταχετεύεται.

Ἐκ τῶν θείων οὖν ἐκείνων χειρῶν καὶ τοῦ στόματος λαβόντες τὴν εὐλογίαν καὶ ἐμπνευσιν καὶ τὴν χειροτονίαν καὶ χάριν, διὰ τῶν ἐξ ἐκείνου ἀγιασθέντων κατὰ διαδοχὴν τὴν χάριν εἰ ἱερωμένοι λαμβάνομεν· καὶ πηγὴ ἡμῖν τῆς χάριτος ὁ Χριστὸς, ὃς θεὸς καὶ ἐνεργεῖ τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

Κληρικὸς. Καὶ πῶς ἐπὶ μόνον λαμβάνει τελετὰς ὁ ἀρχιερεὺς, μοναχὸς ὢν, πολλάκις καὶ κοινωνίας μετέχων;

Ἀρχιερεὺς. Τὸ κοινωνεῖν πᾶσι πιστοῖς πρόκειται, καὶ οὐ τελετὴ εἰς τὸν ἀρχιερέα ἐστίν, ἀλλ' εἰς τὴν ἱεουργηθῆναι αὐτὸ τὸ πανάγιον φῶμα Χριστοῦ καὶ αἶμα, καὶ τοῖς πιστοῖς ἅπασιν εἰς κοινωνίαν δοθῆναι· καὶ ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν αὕτη μόνη πασῶν τελετῶν τελετὴ μεταδιδόμενη μόνον εἰς κοινωνίαν. Τὸ σχῆμα δὲ γὰρ τοῦ μοναχοῦ τῆς μετανοίας ἐστὶν ἴδιον· ὃ καὶ καθαίρει τὸν πταίσαντα, ἢ ἀνοψοῖ τὸν προκόπτοντα. Οὐ τελεῖοι δὲ εἰς ἱερέα. Διὸ καὶ χωρὶς τοῦ σχήματος ἐπίσκοποι καθιστῶνται. Μοναχοὶ δὲ μὴ τὸν βίον ἀρμόδιον ἔχοντες, οὐ πρὸς ἱερωσύνην εἰσὶν ἰσχύουσι. Ὁρᾷ; τὴν εὐταξίαν τῆς Ἐκκλησίας;

Κληρικὸς. Καὶ ὑπὲρ τούτου ἐμάθομεν. Λοιπὸν, δέσποτα, καὶ τὰ ἀκόλουθα διδύξον ἡμᾶς. Ἀναγκαῖα γάρ τινα ἡμῖν πρὸς γνῶσιν ἔρχονται, τῆς ζητήσεως γινομένης.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ.

DE SACRA LITURGIA.

Ἀρχιερεύς. Χάρις ὑμῖν, ἀδελφε, δι' ὑμῶν γὰρ **A**
καὶ αὐτὸς πρὸς τοῦτο κινούμενος, τινὰ τῶν ἀναγκαιῶν
μανθάνω. Καὶ οὐκ αἰδοῦμαι τοῦτο ὁμολογεῖν. Δι' ὑμᾶς
οὖν καὶ δι' ἐμέ, καὶ ἐτι λέξω τὰ κατὰ δύναμιν. Καὶ
λοιπὸν ἀκόλουθον ἂν εἴη, περὶ τῆς φρικτῆς καὶ
θείας λειτουργίας διαλαβεῖν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας
ἐκτίθησι Διονύσιος, μετὰ τὴν τελετὴν τοῦ θειοτάτου
μύρου περὶ ταύτης εἰπὼν. Πλὴν μή τις τολμητὴς
ἡμᾶς ὑποπεύσειε, μηδὲ ὑψηλοφροσύνην ἡμῖν
ἐγκαλέσειε, περὶ τῶν οὕτω μεγίστων ἐπιχειροῦσι
λέγειν, ἃ δὴ ἀποστολικοὶ καὶ θεοὶ ἄνδρες ἠρμήνευσαν,
καὶ τοιοῦτοι, ὡς ὑπεραρθῆναι τῶν οὐρανῶν, καὶ
θεοῦ μυστήρια ἀβέβητα μυηθῆναι. Οὐχ ἵνα τοίνυν
περισσότερον ἐπιποιμῶμεν, μηδὲ μῶς ἡμῖν, Κύριε,
ἢ τοιαύτη ἔλθοι ἀπόνοια, καὶ βλασφημία μᾶλλον εἰ-
πεῖν· ἀλλ' ἁγιαζόμενος τὴν νοῦν ἐκ τῶν εἰρημένων
ἐκείνοις, καὶ ὁδηγούμενος ὡς τέκνον καὶ δοῦλος αὐ-
τῶν εἰς φῶς γνώσεως θειοτέρας, ἐξ ὧν ἐκεῖνοι οὐρα-
νίως καὶ ἀξίως αὐτῶν συνεγράψαντο, ὅσον ἐγγυρη-
τὰ παρ' ἐκείνων κήμοι τε καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐκτίθημι
ἐν ἀγάπῃ. Καὶ τοῦτο ἐπιταγὴ ἐκείνων καὶ κέλυσμα·
καὶ ὅτι ἐπεὶ ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν τῆς αὐτῶν χάριτος
ἠξιώμεθα, ἀναγκαῖον περὶ τῶν ἐνεργουμένων θείων,
ἐξετάζειν καὶ μεριμνῶν, ἵνα πρὸς γινώσκιν χειραγω-
γώμεθα μείζονα κατὰ τὴν ἐκείνων ἐκμίμησιν· ὅτι
καὶ τούτου χάριν οὕτοι τὰ θεῖα ἠρμήνευσαν. Τὰ μὲν
οὖν περὶ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ἣν εὐχαριστίαν καὶ
κοινωνίαν **94** ὁ ἱσαπόστολος ὀνομάζει· ἱερᾶς Διονύ-
σιος, ἐκ τούτου καὶ λοιπῶν ἄλλων ὁμοίων αὐτῶν λα-
βόντες τὰς ἀφορμὰς, καὶ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν κατὰ
δύναμιν, περὶ τοῦ ναοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν ἐνδυμά-
των, καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας· καὶ νῦν ἀκο-
λουθῶς τοῖς εἰρημένοις ὡς ἐν βραχεῖ τὰ περὶ τούτου
ὡς ἰσχυρὸς ἐρμηνεύσομεν διὰ τὸ τοῦ λόγου ἐπόμε-
νον, καὶ τὴν τάξιν τῶν μυστηρίων. Κοινωνία τοίνυν
ἐστὶν ἔνωσις θεοῦ μετ' ἡμῶν, θέωσις ἡμῶν, ἁγια-
σμὸς, χάρις, πληρωμα, ἔλλαμψις, ἀποτροπὴ παν-
τὸς ἐναντίου. Χορηγία παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τί ἕτε-
ρον ἢ θεοῦ σύγκρισίς τε καὶ κοινωνία; Τοῦτο μυσ-
τήριον μυστηρίων, καὶ ἁγίων ἁγιασμὸς, καὶ ὄντως
ἁγίων ἅγιον, καὶ τελετῶν ἀπατῶν τελετὴ, καὶ τελε-
τήρηξις τε καὶ τελεστική. Ἐπεὶ καὶ ὁ μόνος τελετάρ-
χης Λόγος αὐτὴν ἐργάσατο καὶ παρέδωκε, καὶ αὐ-
τὸς ἐστὶν αὕτη· καὶ ἵνα μὲν ἡμεῖς ἡμῶν αὐτὴν
παραδίδωμεν. Ὁ μὲν οὖν θεὸς Διονύσιος, συνάγων
τὰ τῆς τελετῆς τῆς μερίστας ταύτης τῆ μεγίστη

Pontifex. Gratias vobis, frater; per vos et ipse
ad id motus, aliqua necessaria disco. Et id non
erubescio fateri. Propter vos igitur et propter me,
dicam adhuc pro viribus. Oporteret igitur ut de
terribili ac divina consecratione dissereremus. Ita
enim magnus Dionysius deponit, et post divini olei
ritum, de ea locutus est. Sed nemo tamen nos
audaces suspicetur esse, neque superbiam nobis
exprobet, si de tantis dicere tentamus, quæ apo-
stolici et divini viri interpretati sunt; et tales, ut
in cælos sublevarentur et ineffabilibus mysteriis
initiarentur. Non ut quid ultra dicamus; procul a
nobis absit, Domine, talis cogitatio, aut potius
blasphemia; sed mente sanctificatus ex iis quæ
dixerunt et directus tanquam filius et servus
eorum ad divinæ scientiæ lumen, iis quæ ipsi cœ-
leste et digne conscripsere, quantum licet, ea ab
ipsis mutuata et mihi et fratribus in charitate ex-
pono. Et hoc est eorum consilium et mandatum.
Et quoniam per eorum preces, eorum quoque
gratia digni habemur, necesse est, ut de iis quæ
operamur divinis, inquiramus diligenter, ut ad ma-
jorem perducamur scientiam juxta ipsorum imi-
tationem; hujus enim scientiæ gratia, ii divina
interpretati sunt. Quæ igitur sacræ liturgiæ sunt,
Eucharistiam et communionem nominat ille apo-
stolorum similis sanctus Dionysius. Ex eo et cæteris
ipsi similibus animum sumentes, et de aliis pro
viribus jam diximus, nempe de sacro templo, de
sacris indumentis et de sacra doctrina. Nunc vero
consequenter de liturgia dicemus breviter et pro
viribus, tum propter orationis consequentiam, tum
propter mysteriorum ordinem. Communio igitur
est Dei unio nobiscum, nostri deificatio, sanctifi-
catio, gratiæ plenitudo, illuminatio, omnis adver-
sarii eversio, omnis boni concessio, et quid aliud
nisi cum Deo immistio et communicatio? id est
mysteriorum mysterium, et sanctorum sanctifica-
tio et vere sanctum sanctorum, et consecrationum
omnium consecratio; et consecrationis operator, et
facta consecratio; quoniam et solum Verbum
consecrationis principium eam operatum est et tra-
didit, et ipsum ea est; nobis et eam tradidit ut
nobiscum maneat. Magnus igitur Dionysius huius
tantæ consecrationis maxima periodo et cogitatione
mysteria omnia exposuit tanquam in compendio.

et splendidissima doceret, ut et de aliis mysteriis. A Nos autem debiles et ultimi discipulorum ejus discipuli, quomodo magistri doctrinam penetrabimus? Sed tamen, quantum potuimus, ad animarum vestrarum lumen, ex ipso discere et etiam ex iis qui post eum gratiam acceperunt et divinis nostris patribus, pro viribus dicimus, ut nos interrogavistis. Ideo et de iis quæ in propositione et quæ in altari consecrantur, omnibus disserere curabimus, inquirentes, ut valeamus, quas rationes unum quodque habeat. Atque sane in Christo dicimus.

CAPUT LXXIX.

Quid significet antistitis de sede episcopali descensio, et quid per sacra vestimenta, illorumque induitorem no etu'?

Pontifex e throno suo descendit; is est Dei descensus; et ter adorans Deum, gratiam et virtutem divina perficiendi efflagitat, ostendens se esse servum Dei et ipsius virtute ipsius ministerio servire. Deinde sacras vestes induit, quæ septem sunt, propter septem Spiritus sancti dona. Eæ autem sunt: sticharium, epitrachelium, zona, epimaniceia, gremiale, plæniolum, saccus, polystaurium, ac tandem omophorium. Omnes simul Christi incarnationem ostendunt, et quæ ad incarnationem pertinent. Unaquæque vero propriam significationem habet. Sticharium, quod album est, lumen Dei repræsentat purum, et quod naturam nostram Deus puram creavit et assumpsit. Si vero rubrum sit, propter passionem est, quia propter nos sanguinem effudit Verbum incarnatum. Quæ in ipso videntur flumina, charisma: doctrinæ ostendunt, et etiam Salvatoris nostri sanguinis rivos. Iden et solummodo ea fert episcopale sticharium; ut et mandyas (cappa). Ipse quidem episcopus providentem, et comprehensivam et protegentem gratiam Dei repræsentat et totum corpus colligit et comprehendit. Flumina autem significant varios doctrinæ motus, ex duobus testamentis perenniter scaturientes ex Vetere et ex Novo; quæ duo testamentia pocula indicant: et adhuc eam quæ in pectore, id est in corde aperta est, Evangelii Christi scientiam quod Evangelium ordinatus in capite apertum accepit. Ideo et Qui credit in me, inquit, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. id est, Spiritus sancti virtutes, ut ipsum docet sacrum Evangelium, dicens: « Id autem dicebat, de Spiritu quem debebant accipere credentes in eum. » Et quia gratiam accipimus, non vero naturam Spiritus, addit: « Nondum enim erat Spiritus sanctus, quia Jesus nomen erat glorificatus. » Quid illud? *Nondum erat Spiritus sanctus?* Etenim erat et est et erit, secundum naturam et hypostasim; et fons charismatum semper est. Sed nondum data erant ejus charisma, quoniam nondum oblata fuerat per crucem victima. Illud enim est: « Jesus nondum erat glorificatus. » Gloria enim Christi crux est.

φράσει τε καὶ ἐννοίᾳ, πάντα ἐν ἐπιτόμῳ ἐκτίθεται, καὶ λαμπρότατα θεωρεῖ, ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ποιεῖ μυστηρίων· ἡμεῖς δὲ ἀδρανεῖς θύτες καὶ ἔσχατοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μαθηταί, πῶς τὰ ἐκείνου κατίδωμεν; Ὅμως, ὅσον ἰσχύσαμεν εἰς φωτισμὸν τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐκ τούτου καταμαθεῖν, καὶ ἐτι τῶν λοιπῶν τούτου διαδόχων τῆς χάριτος καὶ θεῶν Πατέρων ἡμῶν, κατὰ δύναμιν ἐροῦμεν, ὡς ἐζητήσατε· διὸ καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ προθέσει καὶ τῶν ἐν τῇ συστατηρίῳ τελουμένων ἀπάντων διαλαβεῖν σπουδάσομεν, ἐξετάζοντες ὡς ἰσχύς, τίνας λόγους; ἕκαστον ἔχει. Καὶ δὴ λέγομεν ἐν Χριστῷ.

ΚΕΦΑΛ. 08'.

Τί δηλοῖ ἡ τοῦ ἱεράρχου ἐκ τοῦ θρόνου κατάβασις, καὶ τὰ ἱερὰ ἐνδύματα, καὶ τὸ ταῦτα ἐνδύσασθαι.

Ὁ ἱεράρχης κατέρχεται τοῦ θρόνου αὐτοῦ, τοῦτο ἡ Θεοῦ συγκατάθεσις, καὶ προσκυνήσας εἰς τῷ Θεῷ, ἐξαιτεῖται χάριν καὶ δύναμιν τοῦ ἐκτελεῖσαι τὰ θεῖα, δεικνύς ὅτι δούλος Θεοῦ, καὶ τῇ αὐτοῦ ἰσχύϊ τοῖς αὐτοῦ ἐξυπηρετεῖ. Ἔστα τὰ ἱερὰ ἐνδύεται ἄμφια, ἐπὶ τὰ θνητὰ διὰ τὰς ἐπιτὰ ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος. Ταῦτα δὲ εἰσι στιχάριον, ἐπιτραχήλιον, ζώνη, ἐπιμανίκια, ἐπιγονάτιον, φαινόλιον, ἡ σάκκος, ἡ πολυσταύριον, καὶ τέλος ὠμοφόριον. Ἄπαντα ὁμοῦ τὴν ἐνανθρώπησιν δηλοῦσι Χριστοῦ, καὶ τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ἰδίᾳ δὲ ἕκαστον σημασίαν ἔχει τινά· τὸ μὲν στιχάριον λευκὸν ἐν, τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ καὶ καθαρὸν, καὶ οὕτως καθαρὰν τὴν φύσιν ἡμῶν ἐκτίσει· καὶ προσεβλήσεν. Εἰ δὲ πορφυροῦν, διὰ τὴν πάθος, ὅτι τὸ αἷμα ἐξέχει δι' ἡμᾶς ὁ ἐνανθρωπήσας λόγος. Οἱ ἐν αὐτῷ δὲ ποταμοί, τὰ χαρίσματα τῆς διδασκαλίας, ἐτι δὲ καὶ τοὺς τοῦ αἵματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κρουνοὺς. Διὸ καὶ μόνον τούτους; τὸ ἀρχιερατικὸν στιχάριον κέχρηται· ὡς καὶ ὁ μανδύας, αὐτὸς μὲν τὴν προνοητικὴν καὶ συνεκτικὴν καὶ σκεπαστικὴν χάριν ἐκτυπῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅλον τὸ σῶμα συνέχων καὶ συλλαμβάνων. Οἱ ποταμοὶ δὲ τὰ διάφορα τῆς διδασκαλίας κινήματα, ἐκ τῶν δύο πηγάζοντα ἀενάως Διτθηκῶν, τῆς καλαιδίας τε καὶ νέας, ἃς δηλοῦσι τὰ αἰώματα· καὶ ἐτι τὴν ἐν τῷ στήθει ἦτοι τῇ καρδίᾳ ἀνεψφγμένην γνῶσιν τοῦ Εὐαγγελίου Χριστοῦ, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ κεφαλῆς χειροτονούμενος ἀνεψφγμένον ἐδέξατο. Διὸ καὶ, « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, φησὶ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βέουσιν ὕδατος ζῶντος, » φησι τοῦ Πνεύματος αὐτὸ ἐνέργειαι, ὡς αὐτὸ διδάσκει τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, λέγων, « Τοῦτο δὲ ἔλαχε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· καὶ οὕτως χάριν λαμβάνομεν, καὶ οὕτως τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος, ἐπάγει, « Ὅπως γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, οὕτως οὐδέπω ἰδοξάσθη. » Τί τοῦτο λέγων, « Ὅπως ἦν Πνεῦμα ἅγιον; » καὶ γὰρ ἦν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν· καὶ πηγὴ χαρισμάτων αὐτὸ ἔστιν. 95 Ἄλλ' οὕτως ἐδόθη τὰ τούτου χαρίσματα, ἐπὶ οὐδέπω ἢ διὰ σταυροῦ προσηνέχθη θυσία. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ, « Ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἰδοξάσθη »· ἐπὶ δὲ Χριστοῦ ὁ σταυρός.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

A

CAPUT LXXX.

Περὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ μανθίου τε, καὶ τοῦ ἐγκολπίου, καὶ τῆς ποιμαντικῆς ράβδου.

Τυθέντος οὖν καὶ θανόντος καὶ ἀναστάντος καὶ ἀνελθόντος Χριστοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, τότε τὸ Πνεῦμα κατήλθε καὶ τὴν χάριν ἐλάβομεν· καὶ ἐκ τῆς καρδίας τῶν πιστῶν οἱ ποταμοὶ τῶν δωρεῶν βέουσι. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ μανθίας· καὶ ἡ σφραγὶς δὲ καὶ ὁμολογία τῆς πίστεως ἐν τῷ τοῦ ἀρχιερέως στήθει ἐκκρημαμένη διὰ σταυρίου ἢ ἐγκολπίου τινός. Καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τῷ στήθει διὰ τὴν ἐκ καρδίας ὁμολογίαν. Ἡ ράβδος δὲ ἦν κατέχει, τὴν ἐξουσίαν δηλοῖ τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ σθηρικτικὸν τοῦ λαοῦ, καὶ τὸ ποιμαντικόν, καὶ τὸ ὀδηγεῖν δύνασθαι, καὶ τὸ παιδεύειν τοὺς ἀπειθοῦντας, καὶ τὸ συνάγειν εἰς ἑαυτὸν τοὺς μακράν. Διὸ καὶ λαβὰς ὡς ἀγκύρας ἄνωθεν ἔχει, καὶ τὸ διώκειν τοὺς θηριώδεις τε καὶ λυμαντικούς, καὶ τελευταίον τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ δηλοῖ καὶ τὸ τρόπαιον, ἐν ᾧ καὶ νικῶμεν, καὶ στηριζόμεθα, καὶ ὀδηγούμεθα, καὶ ποιμαίνόμεθα, καὶ σφραγιζόμεθα, καὶ παιδαγωγούμεθα, καὶ ἐλκόμεθα εἰς Χριστὸν τὰ πάθη νεκρούμεντες, καὶ τοὺς πολεμίους διώκομεν, καὶ πάντοθεν φυλαττόμεθα. Ἀλλὰ καὶ τὸ λαμπάδα ἡμμένην προσηγείσθαι αὐτοῦ τὴν λάμπην δηλοῖ τῆς ἐν τῷ ἀρχιερεὶ χάριτος, καὶ τὸ δι' αὐτοῦ μεταδοτικὸν αὐτῆς πρὸς τὰ ἱερατικὰ, καὶ τοὺς λοιποὺς πιστοὺς ἅπαντας. Πάντα γὰρ τὰ δῶρα ἐν πᾶσι διὰ τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος, καὶ οὐδὲν χωρὶς αὐτῆς· διὸ καὶ φωτιστικὸς ὁ ἀρχιερεὺς παρὰ τῷ ἱερῷ Διουσίῳ καλεῖται, καὶ τὸν Πατέρα ἐκμιμεῖται τῶν φώτων, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς τὸν Ἰησοῦν, καὶ τῶν ἀποστόλων ἔχει τὴν χάριν, οἱ φῶς τοῦ κόσμου ἐκλήθησαν. Καὶ τὸ διδασκαλικὸν δὲ χάρισμα τὸ φῶς προτὶν σημαίνει, τὴν λάμπην παρέχον τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως καὶ τῶν ἀρετῶν, καὶ ἔτι τὴν ἀγγελικὴν καὶ θεϊαν καὶ κικαθαρμένην καὶ φωτεινὴν τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν βιοτήν, καὶ μάλιστα γὰρ τῶν διδασκάλων, περὶ ὧν γέγραπται, «Λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» καὶ ἔτι ὅτι πρὸς τὸ φῶς ὀδηγεῖ ὁ ἀρχιερεὺς, ἐκμιμούμενος Χριστὸν τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὡς ἔφη, ὅτι καὶ τὴν αὐτοῦ πλουτεῖ χάριν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἄγει τοὺς ἐπαμένους αὐτῷ. Ταῦτα μὲν τὰ τοιαῦτα δηλοῦσι, καὶ ἔτι μεῖζονα, οἷα ἂν τις ἐν οἴσῳ τῶν θεῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ΄.

Ὅτι ἐπὶ τὰ τοῦ ἀρχιερέως ἱερὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ τινὰ ταῦτα, καὶ τί ἕκαστον τούτων ἐηλοῖ.

Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἐνδύεται μὲν, ὡς εἰρήκαμεν, τὸ στιχάριον, ὡς ἐνδύμα ἀφθαρσίας φωτεινὸν καὶ ἀγιοσύνης, τὸ καθαρὸν καὶ φωτιστικὸν Ἰησοῦ, καὶ τὸ τῶν ἀγγέλων ἄγρον καὶ λαμπρὸν θελοῦν· καὶ τὴν εὐχὴν φησὶν ἀπὸ τοῦ Ψαλμοῦ, «Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ.» Ἐἶτα τὸ ἐπιτραχήλιον, τὴν ἄνωθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ κεφαλῆς δοθείσαν χάριν σημαίνει· καὶ ἡ εὐχὴ τοῦτο φησὶν, «Εὐλογητός ὁ θεὸς ὁ ἐχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱε-

* Τὸ στιχάριον, τὸ ἐπιτραχήλιον, ἡ ζώνη, τὸ ἐπιγονάτιον, τὰ ἐπιμανίκια, τὸ φαυτόλιον, τὸ πολυσταύριον.

De episcopali pallio et pectorali theca, et de pastorali baculo.

Postquam Christus sacrificatus est et mortuus est et resurrexit et pro nobis in caelos rediit, tunc Spiritus sanctus descendit et gratiam accepimus. Et ex fidelium corde flumina donorum fluunt. Et illud cappa significat. Et signum ac confessio fidei in episcopi pectore suspenditur per quoddam crucigerum seu quoddam pectorale; et illud est in pectore, propter confessionem quae ex corde fit. Baculum autem quod gestat, potentiam Spiritus significat et populi firmandi ac pascendi officium, et dirigendi potestatem et inobedientes docendi et ad seipsos reducendi qui longe aberraverunt (ideo in superiore parte quasdam ansas tanquam anchoras habet), et persequendi eos qui feri sunt et rabidi. Demum significat Christi crucem et tropaeum in quo et vincimus et firmamur et dirigimur, et pascimur, et signamur, et docemur, et trahimur in Christum, cupiditates malas mortificantes, et hostes persequimur, et undique custodimus. Et quod ante ipsum lampas praefertur, id ostendit splendorem gratiae quae est in episcopo, et ejus traditionem et sacerdotibus et ceteris omnibus fidelibus. Omnia enim haec dona in omnibus per episcopalem gratiam, et nihil sine ea. Ideo et Lucifer episcopus apud sanctum Dionysium nominatur, et Patrem luminum imitatur, et verum lumen Jesum, et apostolorum habet gratiam, qui lumen mundi appellati sunt. Et doctrinae charisma, lumen praecedens indicat, illuminationem praebens et Dei scientiae et virtutum; et adhuc angelicam et divinam et mundatam et lucidam sanctorum virorum vitam, et praecipue doctorum de quibus scriptum est: «Luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.» Et adhuc ad lumen ducit episcopus, Christum, lumen mundi imitans, ut dixit: ejus gratia ornatur alumnus, et ad eam ducit eos qui ipsum sequuntur. Haec quidem talia indicant, et adhuc majora qualia quis divina cogitare velit.

CAPUT. LXXXI.

Septem esse indumenta episcopi, et quoniam haec (*), et quid per singula significetur.

Episcopus induitur quidem, ut diximus, stichario, tanquam immortalitatis et sanctitatis indumento lucido, puritatem et lumen Jesu, angelorumque munditiam et splendorem ostendente. Et orationem ex psalmo excerptam dicit: «Exsultabit anima mea in Domino.» Deinde epitrahelio induitur, eam quae de sursum e caelo a capite data est, gratiam indicante. Et id exprimit oratio: «Benedictus Deus, qui effundit gratiam suam in sacer-

uotes suos. » Deinde le Zona : quæ representat a Deo A datam virtutem circa renes posita. Et testatur oratio. Dum enim cingitur, dicit : « Benedictus Deus qui præcingit me virtute. » Simul diaconii opus significat. Diaconus enim et ipse circumcingitur ; et adhuc sapientiam ac puritatem , quæ in renibus et lumbis sita est. Deinde gremiale induit, quod mortis victoriam ostendit, et Salvatoris resurrectionem, quod romphææ formam habet, et illud dicit oratio : « Accingere romphææ tuæ, super femur tuum, potentissime ; » sic indicans et potentiam et victoriam et resurrectionem Christi per puritatem et innocentiam : ideo enim et illud circa lumbos suspenditur. « Et specie tua et pulchritudine tua, inquit, intende, prospere procede et regna, propter veritatem et mansuetudinem et justitiam, propter veritatem quidem quia ipse est veritas : » et « misericordia et veritas ante faciem Domini ; » propter mansuetudinem vero, quia patienter dolores sus inuit ; et propter justitiam ; quia, cum non peccasset, mortuus, mortem occidit. Deinde accipit epimania quæ quidem Dei opus, creationem indicant. Et id oratio dicit : « Dextera tua, Domine, glorificata est in virtute ; » et illud : « Manus tuæ fecerunt me et plasnaverunt me. » Adhuc vero et quod manibus peregerit mysteria sua, e manus ligatas habuerit. Deinde phenolium, sive saccus sit, sive polystaurium ; quæ quidem clamydem significant qua in passione indutus est. Et saccum magis saccus, et polystaurium protectricem et custodientem et in omnibus providentem gratiam Dei, per quam et inter nos visus est et passionem sustinuit.

CAPUT LXXXII.

Quod humerale ex luna neque ex ulla alia materia parari oportet. Et quosnam denotent qui episcopatum induunt. Et quid ejus versus occidentem processus.

Ultimum est omophorium, quod ab humeris pontificem circumdans errantis ovis hominumque salutem et revocationem representat ; cujus quidem Salvator formam suscepit, in qua et passus per crucem nos salvavit. Unda ex luna conficitur, et ante et retro et in pectore in formam crucis quatuor cruces habet, quæ crucifixionem representant. Et ita quidem indutus stat pontifex. Et benedicit eos qui ipsi ministrant. Hi porro sunt diaconi, angelos significantes, qui Incarnationi mysterium suum præbuerunt. Cum quibus diaconis qui bini procedunt, propter bonum cælorum ordinem quem imitantur qui in terra sunt, cum silentio ad occidentem procedit pontifex post diaconos veniens. Idque ostendit quam humiliter et simpliciter vixerit Salvator in primo suo adventu, et ante faciem suam apostolos suos binos misit, quibus aderant cooperantes angeli. Pontifex igitur ad occidentales fores cum diaconis consistit, representans descensum Christi in terras et in ipsos inferos, per quem et vivos et mortuos liberavit. λών τοῦ Χριστοῦ σωτήριον κάθοδον, δι' ἧς τοὺς τε

αἰς αὐτοῦ. » Ἐἶτα τὴν ζώνην, τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἰσχὺν ἐκτυποῦσιν περὶ τὴν ὀσφύν τιθεμένην · καὶ ἡ εὐχὴ μαρτυρεῖ · ἐν τῷ περιζωννύεσθαι γῆσι γὰρ, « Ἐβλογητὸς ὁ Θεὸς, ὁ περιζωννύων με δύναμιν. » Ἄμα δὲ καὶ τὸ τῆς διακονίας ἔργον δηλοῖ · ὁ γὰρ διακωνῶν περιζώννυται · καὶ ἐστὶ τὴν σωφροσύνην καὶ ἀγνείαν, ἐπὶ τοὺς νεφροὺς κειμένην καὶ τὴν ὀσφύν. Ἐπειτα τὸ ἐπιγονάτιον, τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην δηλοῦν, καὶ **96** τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν, ὅπερ καὶ ὡς σχῆμα ρομφαίας λέγει · καὶ ἡ εὐχὴ τοῦτο φησὶ, « Περιζώσασαι τὴν ρομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατὴ, » ἐκ τούτου καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν νίκην, καὶ τὴν ἔγερσιν τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς καθαρότητος καὶ ἀναμαρτησίας δηλῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸ ἐπὶ τῆς ὀσφύος ἐκκρέμαται. « Καὶ τῆ ὠραιότητι σου καὶ τῷ **B** κάλλει σου, φησὶ, καὶ ἐντειναι καὶ κατευδοῦ καὶ βασιλευεῖ ἐνικνὴ ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης. » Καὶ ἀληθείας μέν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, « καὶ ἔλεος καὶ ἀλήθεια πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. » Πραότητος δὲ, διὰ τῶν παθημάτων τὴν ὀνομασίην. Καὶ δικαιοσύνης, ὅτι μὴ ἀμαρτήσας, θανάτων, τὴν θάνατον ὤλεσεν. Ἐἶτα λαμβάνει τὰ ἐπιμανίκια · ἃ δὴ τὸ παντοουργικὸν σημαίνουσι τοῦ Θεοῦ · καὶ ἡ εὐχὴ τοῦτο λέγει · « Ἡ δεξιὰ σου, Κύριε, δαδόξαται ἐν ἰσχυί. » Καὶ τὸ, « Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με καὶ ἐπίασάν με. » Ἐστὶ δὲ καὶ τὸ ταῖς χερσὶν ἐρουρηγῆσαι τὰ μυστήρια αὐτοῦ · καὶ τὸ τὰς χεῖρας δεθῆναι. Ἐἶτα τὸ φαινόλιον, ἢ σάκκος ὢν, ἢ πολυσταύριον, ἃ δὴ τὴν ἐν τῷ πάθει σημαίνουσι χλαῖναν. Καὶ τὸν **C** σάκκον μᾶλλον ὁ σάκκος · καὶ τὸ πολυσταύριον δὲ · ἀλλὰ καὶ τὴν προνοητικὴν καὶ φρουρητικὴν ἐν πάθει καὶ συνεκτικὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, δι' ἣν καὶ καθ' ἡμᾶς ὤφθη, καὶ τὰ πάθη ὑπήνεγκε.

ΚΕΦΑΛ. ΠΒ΄.

Ὅτι τὸ ὠμοφόριον ἐξ ἐρίου, καὶ οὐκ ἐξ ἄλλης ὕλης δεῖ κατασκευάζεσθαι · καὶ τίνας δηλοῦσιν οἱ φορέοντες τὸν ἀρχιερέα · καὶ τί τὸ κατέρχεσθαι πρὸς δυσμὰς.

Καὶ τελευταῖον τὸ ὠμοφόριον, ὃ ἀπὸ τῶν ὤμων ἐλίετων, τὴν τοῦ πλανηθέντος προβάτου τῶν ἀνθρώπων ἡμῶν δηλοῖ σωτηρίαν τε καὶ ἀνάκλησιν, οὗ δὴ καὶ τὴν μορφήν ἀνέλαβεν ὁ Σωτὴρ, ἐν ἧ καὶ παθῶν διὰ σταυροῦ ἡμᾶς ἔσωσεν · ὄθεν καὶ ἐξ ἐρίου. Καὶ ἐμπροσθεν τε καὶ ὀπισθεν καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους σταυροειδῶς τέσσαρας ἔχει σταυροὺς, τὴν σταυρωσιν ἐκτυποῦντας. Καὶ οὕτως μὲν ἀσπιστάμενος ἵσταται ὁ ἀρχιερεὺς · καὶ εὐλογεῖ τοὺς ὑπηρετήσαντας. Οὗτοι δὲ διάκονοί εἰσι, τοὺς ἀγγέλους τυποῦντες τῆ σαρκώσεως ὑπηρετήσαντας. Μεθ' ὧν δὴ καὶ κατὰ συζυγίαν προπορευομένων διὰ τὴν ἐν οὐρανοῖς εὐταξίαν, ἣν μιμοῦνται οἱ ἐπὶ γῆς, μετὰ τιγῆς πρὸς δυσμὰς προπορεύεται, αὐτοῦ τοῦ ἀρχιερέως ὀπισθεν αὐτῶν ἐρχομένου, δηλοῦντος τοῦτο ὡς ταπεινῶς τε καὶ εὐτελῶς ἦν πολιτευόμενος ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρώτην παρουσίαν · καὶ πρὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς ἀποστόλους ἀπέστειλεν ἀνὰ δύο, ἵσπερ καὶ συνέστησαν συνεργῶντες ἄγγελοι. Ὁ μὲν οὖν ἀρχιερεὺς περὶ τὰς πρὸς δυσμὰς ἵσταται πύλας μετὰ τῶν διακόνων, τὴν μέχρι τῆς γῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄδου δη- **D** ζῶντας καὶ τεθνεώτας ἐρρύσατο.

ΚΕΦΑΛ. ΠΓ.

A

CAPUT LXXXII.

Τι σημαίνει τὸ λυμβάνειν εὐλογίαν παρὶ τοῦ πρώτου ἀρχιερέως τοὺς τε ὑπ' αὐτῶν ἀρχιερεῖς ἱερεῖς τε καὶ κληρικοὺς, ἐν τῷ μέλλειν τὰς ἱερὰς αὐτῶν στολὰς ἐνδύεσθαι, καὶ μετὰ τοιαύτοιαν ποιεῖν.

Ὁ ἱερεὺς δὲ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, πρῶτον τῷ ἀρχιερεὶ προσκυνήσας, τὴν ὑποταγὴν ἐπιδεικνύς, καὶ εὐλογίας ἀξιώθεις, ποιεῖται τὴν προσκομιδὴν· δεξιὰ γὰρ εὐχὴν προηγείσθαι τῶν θείων ἔργων, καὶ αἰτεῖσθαι συγχώρησιν· διὰ πρότερον εὐλογίαν λαβὼν, καὶ ἀσπασάμενος τὴν χεῖρα τοῦ ἱεράρχου εἰς τὴν ἱερουργίαν ἀπέρχεται, ὡς καὶ πρότερον ἐν τῷ μέλλειν ἐνδύεσθαι τὰς ἱερατικὰς αὐτῷ στολὰς οἱ διάκονοι, μαρτυροῦντες οὕτω καὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, πάντες τοῦτο ποιοῦντες κατ' ὀφειλὴν, ὡς διὰ τῆς τοῦ πρώτου τούτου ἀρχιερέως χειρὸς οὕτω χειροτόνηται, καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς εἰσὶ τε καὶ κληρικοί, καὶ **97** τῆς εὐλογίας μετέχουσι, καὶ τὴν ταπεινώσιν ἀποτώζουσι καὶ τὴν τάξιν· καὶ ὅτι προσέρχονται τῷ Θεῷ μετ' εὐλογίας καὶ συγχώρησιω· καὶ μετ' ὑποταγῆς τε καὶ εἰρήνης τὸ τῆς διακονίας ἐκτελέσει ἕκαστος ἔρχεται. Ἀπειλῶν οὖν μετὰ τὴν συγχώρησιν καὶ εὐλογίαν τῶν ἱερῶν ὁ δευτέρως, ἐπειδὴ τὰ προοίμια τῆς ἱερουργίας τελεῖ, καὶ ὡς τὰ δευτεραία τοῦ πρώτου ἔχω· ἐστίν, ἢ μάλλον εἰπεῖν τὰ τῶν προφητῶν ἐμφαίνει τυπικὰ αἰνίγματα καὶ πράγματα καὶ κηρύγματα, ἐν τῇ προθέσει γὰρ λέγει τὰ περὶ τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ θανάτου Χριστοῦ, ἐκ τοῦ Ἡσαίου καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐν τῷ τὰ δῶρα προτοιμάζειν, καὶ τοῦ Βαπτιστοῦ ἅπαντα, ἕως ἤλθεν ὁ **C** Κύριος· ὁ Βαπτιστὴς γὰρ βαπτίζων Χριστὸν εἰδὼς, καὶ περὶ αὐτοῦ κηρύττων ἦν, καὶ αὐτῷ ὑπῆρχεν ὑπηρετῶν, καὶ ἐνταῦθα ὁ δευτέρως τῶν ἱερῶν ὑπηρετεῖ. Ἀπέρχεται οὖν οὗτος, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερῶν τὰ ἱερατικὰ περιβάλλεται ἄμφια. Τρις γὰρ προσκυνήσας τοῦ θυσιαστηρίου ἐνώπιον, καὶ ἄνω ἤβησας ὁ ἀρχιερεὺς, εὐξάμενος καὶ αὐτὸς, καὶ τὴν ἱερὰν ἀσπασάμενος τράπεζαν, δεικνύς τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην αὐτοῦ καὶ τὴν ἑνωσιν, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἡγιασται. Ἐκαστον εὐλογεῖ ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τῶν ἱερῶν ἐνδυμάτων τε καὶ ἀσπάζεται· καὶ οὕτω δὴ περιβάλλεται, δεικνύς, ὡς ἡγιασμένα εἰσὶ, καὶ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ ἀγιάζονται, καὶ ἁγιασμοῦ μεταδοτικὰ εἰσι πάλιν ὑπενδύόμενα. Περιβάλλεται οὖν πάντε ἐνδύματα, ὡς τέλειος καὶ αὐτὸς, καὶ τελειοποιὸν ἔχων χάριν. Πάντε γὰρ αἱ τέλειαι εἰσιν αἰσθήσεις τοῦ σώματος, καὶ πάντε αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἃς καὶ ὁ ἱερεὺς ἀγιάζει, βαπτίζων καὶ ἀγιάζων τὸν ἄνθρωπον. Ἔστι δὲ ἃ ἐνδύεται στιχάριον, ἐπιτραχήλιον, ζώνη, ἐπιμανίκια, καὶ φαιδῶλιον. Λευκὰ δὲ ταῦτα διὰ τὸ καθαρὸν τῆς χάριτός τε καὶ φωτεινὸν· πολλάκις δὲ καὶ πορφύρεα κατὰ καιρὸν τῶν νηστειῶν, διὰ γὰρ τὸ πνεθεῖν ἡμᾶς ἀμαρτησάντας, καὶ διὰ τὸν σφαγῆντα ὑπὲρ ἡμῶν, ἵν' εἰς ἑσπόμενοις ἐλθόντες τοῦ πάθους αὐτοῦ, αὐτὸν μιμησώμεθα, ὃ καὶ μέλλομεν ἑορτάζειν. Τινὲς δὲ τῶν πρώτων πρεσβυτέρων, ἦτοι οἱ σταυροφόροι, τῶν ἀρχιμανδριτῶν τέ τινες, καὶ ἐπιγονάτιον ἔχουσι. Τοῦτο δὲ κατὰ θεωρεῖν ἐστὶν ἀρχιερατικὴν, ὡς καὶ

Quid significet quod benedictionem ab archiepiscopo accipiunt qui sub eo sunt episcopi, sacerdotes et clerici, quando volunt sacras stolas suas induere, atque caput et corpus coram illo inclinari.

Sacerdos in altari primum ante pontificem se prosternit, obedientiam ostendens, et benedictionem accepta, oblationem facit. Oportet enim orationem divina opera præcedere et veniam implorari. Ideo prius benedictionem accipit et manum Pontificis osculatur, quam ad sacrificandum abeat. Ita et prius faciunt diaconi, cum sacras sibi proprias vestes in eo sunt ut induant, indicantes ii et sacerdotes et episcopi, dum id faciunt, se manu primi Pontificis ordinatos esse et per eum se esse et sacerdotes et episcopos, et clericos; et benedictionem participant et humilitatem servant et ordinem. Et ad Deum cum benedictione et venia accedunt. Et cum obedientia et pace unusquisque sui ministerii officiis fungitur. Postquam igitur post veniam et benedictionem, secundus ex sacerdotibus recessit, qui secundus est quoniam sacrificii proemia conficit et tanquam secundum locum habet. Sic enim prophetarum typica aenigmata, sive res sive sermones manifestat. In propositione enim dicit quæ ad immolationem et mortem Christi pertinent apud Isaiam et cæteros prophetas; et dum oblationes præparantur, Baptista actus usque ad Domini adventum. Baptista enim, dum baptizabat, Christum predicabat et cum annuntiabat et ipsi ministrabat. Id igitur secundi sacerdotii est officium. Abit igitur hic et cum reliquis sacerdotibus sacras vestes induit. Ter igitur se ante altare prosternit, et preces quas recitat episcopus, ipse dicit; et sacram mensam osculatur, ostendens suam in Deum charitatem et cum eo unionem, et se per aliare sanctificari. Unumquodque indumentorum benedicit, ut episcopus, et osculatur. Et sic igitur vestes sacras induit, ostendens eas esse sanctificatas, et in cruce Christi sanctificari et rursus indutus sanctificationem trahere. Quinque vestibus circumdatur, tanquam et ipse consecratus, et consecrantem gratiam habens. Quinque enim sunt perfecti sensus corporis et quinque animæ virtutes, quas sacerdos sanctificat, baptizans et sanctificans hominem. Vestes igitur quas induit, sunt sticharium, epirachelium, zona, epimanicia et phænolium. Albæ autem sunt, propter gratiæ puritatem ac splendorem; sæpe vero rubræ, tempore Jejuniorum, ut eos qui peccaverunt poeniteat et propter Eum qui pro nobis immolatus est, ut ad memoriam passionis ejus redeunt, Eum imitemur; quam passionem in eo sumus ut celebremus. Quidam autem primorum presbyterorum, ii nempe qui crucem gestant, et quidam archimandrite gremiale habent. Hoc autem dignitatis episcopalis est. Nemo enim, excepto episcopo, cruces in phænolio et supra caput gestare potest, neque gremiale. His tamen, eo quod præ aliis primi ordinati sunt, cru-

cem habere supra caput et gemilale in divino sa-
crificio gestare datur; quoniam cum sacerdotio, et
iudicis ordinationem habent, maximum in Ecclesia
ministerium: sique pastores animarum et pro-
curatores constituti sunt et quedam signa primi
Pastoris ferunt, ut et illum imitentur.

σύνης καὶ κριτοῦ χειροτονία· οἱ μὲν ἔχουσι καὶ διακονία· μεγίστης ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς· οἱ δὲ ποιμέ-
νες ψυχῶν καὶ οἰκονόμοι καθίστανται, καὶ σημεῖά τινι φέρουσι τοῦ πρώτου ποιμένου ὡς ἂν ἐκείνον
ἐκμιμῶνται.

CAPUT LXXXIV.

De illis quæ in offertorio sive missa peraguntur.

Sacerdos qui secundus habet in propositione,
abiens cum diacono qui sacra vasa præparavit,
postquam ter Deum adoravit, facit benedictionem.
Et ex panibus allatis unum sumens signat cuspide
in formam crucis, ut salutarem Christi passionem
repræsentet, et memoriam faciat, ut dictum est,
ejus dolorum. Et ter addit: « In memoriam Do-
mini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi: »
manifeste ostendens, quod Ejus traditionem opera-
tur. Deinde per cuspidem repræsentans eam qua
Dominus vulneratus est, dividit in signo oblatum
in quatuor partes hæc Isaiæ verba referens:
« Tanquam ovīs ad occisionem ductus est, » et
cætera, ostendens præmunitiam mysterium. Post-
quam autem dixit: « Sublata est e terra vita ejus, »
oblique cuspidem introducens, aufert cum signo
quadripartitum panem et eum in disco deponit.

CAPUT LXXXV.

*Quid denotet in prothesi sive sacello ad dextram be-
matis sito rotunda mensa, et reliqua.*

Discus igitur cælum repræsentat, et idcirco
rotundus est, et cælorum cælorum continet. Qui
autem dicitur asteriscus, stellæ et eam quæ in
nativitate Christi apparuit, indicat, ut et vela
significant firmamentum, pannos et sindonem se-
pulchri et linteamina; simul enim repræsentat et
quæ ad incarnationem et quæ ad crucifixionem,
quia ideo incarnatus est ut pro nobis immoletur.
Sed et Proposito figuram refert speluncæ et præsepil.
Calix vero significat eum in quo Christus sangui-
nem suum consecravit. Ideo postquam dixit eas
propheticas voces in panem, quæ immolationem et
sacrificium Jesu prænuntiant, nempe: « Ecce agnus
Dei qui tollit peccatum mundi; » et: « Sublata est e
terra vita ejus; postquam nempe passus resurrexit
et ascendit in cælum ubi vivens est et unde nos
sanctificat; dividit rursum panem per medium
sacerdos, crucem faciens, in omnibus ostendens
id esse Christi crucifixionem, et ostendens id esse
Christi sacrificium, crucifixionem nempe. Et im-
molatur, inquit propheticæ, agnus Dei pro mundi
vita ac salute. Deinde pungit cuspide panem a
dextris, omnia illa figurans quæ in salutari salva-
toris corpore facta sunt. Et statim benedicens et
vinum et aquam, in calicem infundit dicens;
dum pungit quidem: « Unus militum lancea latus

ὁ σταυρός. Οὐδεὶς γὰρ πλὴν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ
σταυροῦς τε ἐν τῷ φαινολίῳ καὶ ἐπὶ κεφαλῆς καὶ
τὸ ἐπιγονάτιον φορεῖν δύναται. Τοῦτοις δὲ ὁμῶς διὰ
τὸ πρώτους τῶν ἄλλων χειροτονεῖσθαι, τὸ ἐπὶ κεφα-
λῆς ἔχειν σταυρὸν μόνον, καὶ ἐπιγονάτιον ἐν τῇ
ἱερουργίᾳ φορεῖν δέδοται. Ἐπὶ μετὰ τῆς ἱερω-
σύνης καὶ κριτοῦ χειροτονία· οἱ μὲν ἔχουσι καὶ διακονία· μεγίστης ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς· οἱ δὲ ποιμέ-
νες ψυχῶν καὶ οἰκονόμοι καθίστανται, καὶ σημεῖά τινι φέρουσι τοῦ πρώτου ποιμένου ὡς ἂν ἐκείνον
ἐκμιμῶνται.

ΚΕΦΑΛΑ. ΠΔ'.

Περὶ τῶν ἐν τῇ προσκομιῇ τελουμένων.

Ὁ δευτερεύων δὲ τῶν ἱερῶν ἐν τῇ προθέσει ἀπ-
ελθὼν μετὰ διακόνου τοῦ τὰ ἱερὰ σκευὴ προεστρε-
πίσαντος, προσκυνήσας τρίς τῷ Θεῷ, ποιεῖται εὐλο-
γῆτόν· καὶ ἐκ τῶν προσφερομένων ἄρτων ἓνα λα-
θὼν, σφραγίζει τοῦτον μετὰ τῆς λόγχης σταυροει-
δῶς, τὸ σωτήριον πάθος ἐξεικονίζων Χριστοῦ, καὶ
τῶν αὐτοῦ μνημιμένος, ὡς εἴρηται, παθημάτων.
Καὶ τρίς ἐπιλέγει, « Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου καὶ
Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, » προδή-
λιω· δεικνύς, ὡς τὴν αὐτοῦ ἐνεργεῖ παράδοσιν. Εἶτα
διὰ τῆς λόγχης, ἐκτυπύσας ἐκείνην, δι' ἧς ἐπρώθη ὁ
Κύριος, ἀνατέμνει ἐν τῇ σφραγίδι τετραμερῶς τὴν
προσφοράν, τὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπιλέγων, « Ὡς πρόβι-
τον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, » καὶ τὰ λοιπὰ, δεικνύς προ-
κηρυσσόμενον τὸ μυστήριον. Ὅτε δὲ εἴποι, « Ὅτε
αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, » ἐκ πλαγίου τὴν
λόγχην εἰσαγαγὼν, ἐκφέρει μετὰ τῆς σφραγίδος
τετραμερῆ τὸν ἄρτον· καὶ εἰς τὸν δίσκον αὐτὸν ἀπο-
τίθεισιν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΠΕ'.

*Τι σημεῖται ὁ ἐν τῇ προθέσει ἅγιος δίσκος, καὶ
τὰ λοιπὰ.*

Ὁ μὲν οὖν δίσκος, τυποῖ τὸν οὐρανὸν, καὶ διὰ τοῦτο
κακιοτερῆς ἔστι, καὶ τὸν τοῦ οὐρανοῦ κατέχει Δι-
σπότην. Ὁ λεγόμενος δὲ ἀστερισκος, καὶ τοὺς ἀστέ-
ρας, καὶ αὐτὸν τὸν ἐπὶ τῇ γεννήσει Χριστοῦ δηλοῖ,
ὡς καὶ τὰ καλύμματα τὸ στερῶμα, τὰ σπάργανά τε
καὶ τὴν σινδόνα τοῦ τάφου καὶ τὰ ἐντάφια. Ἄρα
γὰρ καὶ τὰ τῆς σαρκώσεως καὶ τοῦ θανάτου τυπού-
σιν, διὰ τοῦτο σεσάρκωται, ἵνα σφραγισθῇ ὑπὲρ
ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις τὸν ἄρτον ἐπιλέγει τοῦ σπη-
λαίου τε καὶ τῆς φάντης. Τὸ ποτήριον δὲ ἐκεῖ οὐ το-
ποῖ, ἐν ᾧ τὸ αἷμα ἱερούργησιν ὁ Σωτήρ. Διὸ καὶ
μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ προφητικὰ ἐν τῷ ἄρτι, ἃ τὴν
σφαγὴν προκαταγγέλλουσι καὶ τὴν θυσίαν τοῦ Ἰη-
σοῦ, « Αὐτὸς γὰρ ὁ ἄμωσ τοῦ Θεοῦ ὁ ἀφρων τὴν
ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, » καὶ « Ἠρῆθη δὲ ἀπὸ τῆς γῆς
ἡ ζωὴ αὐτοῦ, » μετὰ τὸ πάθος ἐξαναστάσας, καὶ εἰς
τοὺς οὐρανοὺς ἀνελθόντος, καὶ ζῶντος, κάκειθεν
ἡμᾶς ἀγαζόντος, τέμνει πάλιν τὸν ἄρτον κατὰ τὸ
μέσον ὁ ἱερεὺς, σταυρὸν ἐνεργῶν, ἐν ὧν δεικνύς
τοῦ Χριστοῦ τὴν σταύρωσιν, καὶ τὴν θυσίαν τοῦτο
εἶναι λέγει Χριστοῦ, τὴν σταύρωσιν δηλαδὴ. Καὶ
ὕεται, φησὶ, προφητικῶς, ὁ ἄμωσ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ
τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας. Εἶτα καὶ νύττει
τὸν ἄρτον ἐκ δεξιῶν τῇ λόγχῃ, πάντα ἐκεῖνα ἐκτυ-
πῶν καὶ ποιῶν, ὅσα δὴ εἰς τὸ σωτήριον σῶμα τοῦ
Σωτῆρος ἐγένετο. Καὶ εὐθύς εὐλογῶν τὴν οἶνον τε

και τὸ ὕδωρ, εἰσάγει τῷ πτηνῶν λέγων, ἐν τῷ ἅρτῳ
 νύττειν μὲν, « Εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγῃ αὐτοῦ
 τὴν πλευρῆν ἐνυξεν, » ἐν τῷ εἰσάγειν δὲ τὸν οἶνον
 σὺν ὕδατι, « Καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, »
 καὶ τὰ λοιπὰ, μαρτυρῶν ὡς αὐτὴν τὴν θυσίαν καὶ
 λειτουργίαν ἐνεργεῖ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἃ πέπονθεν
 ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτυποι, τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ ὡς παρ-
 ὄωκεν ἐνεργῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΠΓ΄.

Διατὶ ἐγκυμῶς προσφέρεται ἄρτος.

Ὁ μὲν οὖν ἄρτος ἐγκυμῶς ἐστίν, ὡς ἐμφυχῆς τις
 διὰ τῆς ζύμης ὄν, καὶ ἀληθῶς ἄρτιος. Μαρτυρεῖ δὲ,
 ὡς καὶ τέλειον ἦν τὸ πρόσλημμα, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ
 τοῦ Θεοῦ προσελάβετο Λόγος· Καὶ σὰρξ ἐγένετο, μὴ
 ἄλλοιωθεῖς· καὶ μετὰ ψυχῆς λογικῆς τε καὶ νοεραῆς
 ἦν, αὐτὸ δὲ ἀνθρώπινον προσλαβόμενος· καὶ ὡς
 Θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειός ἐστιν, ἵνα καὶ
 ἐμὲ ὄλον ἀναπέλασθ. Καὶ τρία δὲ ἐν αὐτῷ, διὰ τὸ
 τριμερῆς τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τὴν τιμὴν τῆς Τριάδος·
 ἄλευρον μετὰ ζύμης, ἧτις δηλοῖ τὴν ψυχὴν, καὶ
 ὕδωρ ἐπερ ἡλοῖ τὸ βάπτισμα, καὶ ἄλας, ὃ σημαίνει
 τὸν νοῦν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λόγου. Ὁς πρὸς
 τοὺς μαθητὰς ἔφησεν, « Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς
 γῆς, » οἱ διδάσκαλοι δηλονότι. Καὶ, « Ἐχετε ἐν ἑαυτοῖς
 ἄλας, » τὴν γνώσιν καὶ τὴν ἀγάπην ἅμα δηλῶν, ὅτι
 καὶ τῆς Τριάδος· εἰς ἐστίν ὁ σαρκωθείς. Ἐφημένος
 δὲ ὁ ἄρτος ἐν πυρὶ, ὅτι Θεὸς ὄν, ὄλος ἡμῖν ἠνώθη,
 καὶ τῆς αὐτοῦ ἡμῖν δυνάμεως καὶ ἐνεργείας μετ-
 ἴδωκε· μᾶλλον δὲ ὄλος ἅπλη ἡμῶν ἠνώθη τῇ ἀπ-
 αρχῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΠΔ΄.

Διατὶ τετραμερῆς ὁ προσφερόμενος εἰς λειτουργίαν ἄρτος.

Τετραμερῆς δὲ ὁ ἄρτος, ἀλλ' οὐ κυκλωτερῆς τε
 καὶ ἀζυμῶς, ὡς ὁ παρὰ Λατίνων θυόμενος, ὅτι καὶ
 τέλειος, ὡς εἰρηκάμεν, διὰ τὸ τέλειον τὸν ἄνθρωπον
 ὄλον ἐκ τε ψυχῆς καὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων τὸν
 Θεὸν προσλαβεῖσθαι· καὶ ὅτι τετραμερῆς πᾶς ὁ κό-
 σμος, καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τοῦ κόσμου δημιουργός·
 καὶ ὅτι ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὸ σῶμα δὲ προσελά-
 βετο ὁ Χριστός· καὶ ὅτι τὰ κέρατα πάντα τοῦ κό-
 σμου ἠγάσσε σαρκωθείς ὁ Λόγος, καὶ τὰ οὐράνια καὶ
 τὰ ἐπίγεια· καὶ ὅτι τούτου τὸ σχῆμα αὐ-
 τοῦ τυποῖ τὸν σταυρὸν, δι' οὗ προσπαγεῖς ἐν αὐτῷ
 καὶ ἀποθανῶν, ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον πάντα ἀνῶρ-
 θωσεν.

ΚΕΦΑΛ. ΠΕ΄.

Ὅτι οὐκ ὀρθῶς κἀν τούτῳ ποιούσι Λατίνοι, ἀζυμῶν τε καὶ κυκλωιδῆ ταῦτα προσφέροντες· σεσάρκωται γὰρ ὁ Χριστός· τὸ σῶμα δὲ ἐκ στοιχείων.

Ἄλλ' οἱ Λατίνοι φασιν, ὡς τὸ κυκλωιδῆ, καὶ τὸ
 ἀναρχον αὐτοῦ σημαίνει καὶ ἀτελεύτητον τῆς Θεότη-
 τος. Καὶ τί τοῦτο οἱ ὀρθοδόξως φρονοῦντές φαμεν;
 Ὅδὲ περὶ θεολογίας γὰρ νῦν ὁ λόγος. Τὸ μυστήριον δὲ
 τῆς σαρκώσεως καὶ τοῦ πάθους κηρύττεται, καὶ τὰ
 τῆς ἀνθρώπων ὡς ἐκτυπῶνται καὶ τῆς σταυ-
 ρώσεως. Ὅμως οὐδὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ἀφελθῆ ἢ κατε-
 λειφθῆ, ἀλλ' ἐν τῇ σφραγίδι ὀράται. Καὶ ἀναγκαῖον

Ajus aperuit; et dum infundit vinum cum aqua :
 « Et continuo exivit sanguis et aqua. » Et cætera ;
 testificans hoc modo se operari sacrificium et
 oblationem Christi. Et quæ pro nobis pertulit ,
 figurat, commemorationem Ejus, ut commendavit,
 faciens.

CAPUT LXXXVI.

De semibus virtute et prudentia ornatis.

Panis igitur fermentatus est, tanquam animatus
 sit fermento, et vere completus. Testificatur vero
 veram assumptionem fuisse quam pro nobis as-
 sumpsit Dei Verbum. Et Verbum caro factum est
 non mutatum. Et cum anima rationali et spirituali
 erat, ipsa humanitate assumpta. Et tanquam Deus
 perfectus est et tanquam homo, ut et me totum
 reformet. Et tria in eo sunt, propter triplicem animæ
 facultatem et propter Trinitatis honorem.
 Triticeum far cum fermento , quod animam
 ostendit, et aqua quæ baptismum significat, et sal,
 quod mentem et doctrinam Verbi indicat; quod
 Verbum discipulis dixit : « Vos estis sal terræ, »
 nempe doctores. Et « Habete in vobis sal, »
 scientiam et charitatem simul significans, quia et
 Trinitatis unus est, qui est incarnatus. Coctus
 autem panis in igne est, quia, cum sit Deus, totus
 nobiscum unitus est, et nos suæ potentiz et virtu-
 tis participes efficit; imo vero totus totis nostri
 primitiis unitus est.

CAPUT LXXXVII.

Quare panis ad sacram Missam oblatus sit quadrangularis et quadripartitus?

Quadripartitus vero panis est, neque rotundus
 et azymus, ut apud Latinos, oblatus panis, quia et
 perfectus, ut diximus, eo quod Deus totum homi-
 nem, animamque et quatuor elementa assumpsit.
 Et quia quadripartitus est universus mundus, et
 ipsum Verbum, quod mundum creavit; et quia
 quatuor elementis constat corpus a Christo as-
 sumptum, et quia omnes fines mundi sanctificavit
 Verbum incarnatum, et cælestia et terrestria; et
 quia hæc panis forma crucem figurat, per quam
 crucifixus et mortuus nos et mundum universum
 erexit.

CAPUT LXXXVIII.

Non recte in hoc facere Latinos, quod infermentatas et rotundas hostias offerunt, cum Christus carnem assumpserit ex quatuor constantem elementis.

Sed Latini dicunt panem rotundum et æternita-
 tem et immortalitatem Deitatis representare. Et
 quid hæc dicemus nos qui orthodoxe sentimus?
 Non de Theologia agitur. Annuntiatur Incarnatio-
 nis et Passionis mysterium, et Incarnationis cruci-
 fixationisque figurantur mysteria. Tamen non hujus
 forma rejecta est et derelicta, sed in signo visa
 est: et ibi magis necessarium, quia quæ ad Sal-

vatoris incarnationem pertinent, perfecta in pane et ejus quadripartita forma aspicuntur. Quæ vero ad Deitatem spectant, in panis signo, quod rotundum est, et in hujus medio crux aut ipse Salvator representatus, omnibus simul æternum et immortale Verbum ostendentibus, et Deum et in nobis visum, et vere incarnatum et passum, et cum in forma Dei esset in formam hominis factum. Ideo non oportebat solummodo quæ ad Divinitatem pertinent representare, 'sed et quæ ad humanitatem, ne videantur, ut quidam hæretici opinati sunt, humanitatis dotes evanuisse, et totum Deum factum esse, ut ii qui unam naturam esse in Christo contendunt. Sed non ita factum est, neque sic accepimus. Sed remanet perfectus in singulis naturis. Et stricte unita est Divinitas cum humanitati. Totum quidem hominem deificavit et Deo similem effecit hac summa unione; sed quæ illius sunt servavit, et perfectus est homo et in loco, ut et perfectus Deus et ubique et super omnia; et fort quæ corporis sunt. Idcirco enim post resurrectionem et immortalitatis adeptionem et visus est et elevatus est, et portis clausis introivit. Videt eum et immortalẽ esse et quæ propria sibi sunt servasse? Et idem est increatus et creatus, et ex duabus naturis constat, etsi persona unus. His igitur quæ sunt orthodoxa adhæreas, neque mortua et non animata afferas. Neque Inoves quæ judaica sunt, neque legem inducas, neque in azymis celebres.

CAPUT LXXXIX.

Adversus Latinos infermentata offerentes.

Sæpius Paulus ita dicit, inquit Latinus, azymos adhibendos esse. « Neque epulemur, ait, in fermento veteri, sed in azymis sinceritatis et veritatis. » Proh, amentiam! nos orthodoxi reponimus, ita intelligis verba Apostoli? Id, inquit Latinus, peccati radicem et causam intendens: Ideo, ait Apostolus, « non in fermento malitiæ et nequitiae, » Et optime revera dicit. Et tu id fermentum rejice, nempe hujus qui Corinthi fornicatus est, fornicationem et omnem aliam impuritatem; quia de ea hic solummodo agitur et de eo est tota oratio. « Auferte, inquit, talem hominem: nonne videtis modicum fermentum totam massam corrumpere? » Ita enim malitia, tanquam nocivus morbus, cum ab aliquo incipit, et ad ceteros procedit. Ideo et ait: « Expurgate vetus fermentum, ut vitis nova consparset, in Christo conspersi, tanquam renovati et, ut ipse Christus, innocentes. Et novum Adam est Christus; et per ipsum vos estis « azymi, » id est a peccato immunes per baptismum et oleum. « Kenium Pascha nostrum pro-nobis immolatus est Christus, nos a servitute peccati liberans. » Ea est Pauli cogitatio et vox; atque ita avertebat et insectabatur peccati fermentum. A quo sane et tu sis prorsus immunis.

μᾶλλον ἐκεῖ, ὅτι τὰ μὲν τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος εἴλεια ἐν τῷ ἄρτω καὶ ἐν τῷ σχήματι αὐτοῦ τετραμερῶς ὄντι καθαρᾶται· τὰ δὲ τῆς Θεότητος ἐν τῇ τοῦ ἄρτου σφραγίδι, ἥτις κυκλοειδὴς ἐστὶ, καὶ μέσον ταύτης ὁ σταυρὸς, ἡ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰκονιζόμενος, τὸν ἀναρχὲν τε καὶ ἀτελεύτητον Λόγον σεσαρκωμένον πάντων ὁμοῦ δεικνύοντων, καὶ Θεὸν ὄντα καὶ καθ' ἡμᾶς ἐφθέναι, καὶ σαρκωθέντα ἀληθῶς καὶ παθόντα, καὶ τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὄντα, καὶ ἐν μορφῇ ἀνθρώπου γενόμενον. Διὸ οὐ χρεὴ φέρον εἰκονίζεῖν τὰ τῆς Θεότητος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ἀνθρώπο-πότητος, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ τινὰς αἰρετικίζοντας ὡς τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἠφανίσθη, καὶ ὅλος Θεὸς γέγονε, καθὰ οἱ τὴν μίαν φασὶ δοξάζοντες φύσιν. Ἄλλ' οὐχ οὕτω γέγονεν, οὐδὲ παρελάβομεν, ἀλλὰ μένει τέλειος ἐν ἐκάστῃ φύσει, καὶ ἀκρῶς ἐνωθείσης τῆς Θεότητος τῇ ἀνθρωπίνῃ αὐτοῦ. Ὅλον μὲν γὰρ τὸ ἀνθρώπινον εἶδωκε καὶ ὁμοίους ἀπεργάσατο τῇ ἀκρᾷ ἐνώσει· διετήρησε δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ, καὶ τέλειός ἐστιν ἀνθρώπος· καὶ ἐν τόσῳ, ὡς καὶ τέλειος Θεός, καὶ πανταχοῦ καὶ ὅπου ἐδὲ πᾶν· καὶ τὰ τοῦ σώματος φέρει. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἔγερσιν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν καθωρόθη τε καὶ ἐψηλαφήθη, καὶ κεκλεισμένων εἰσῆλθε τῶν θυρῶν. Ὅπως δὲ καὶ ἀφθαρτος ἦν, καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἔσωζε; καὶ ὁ αὐτὸς ἀκτιστός ἐστι, καὶ κτιστός; καὶ ἐκ δύο τῶν φύσεων, εἰ καὶ εἰς τῇ ὑποστάσει τελεῖ; Ἀκούειν ἔχου τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ μὴ νεκρὰ καὶ ψύχα πρόσφαρα, μηδὲ ἐγκαλνίξῃς τὰ τῶν Ἰουδαίων, μηδὲ τὸν νόμον εἰσαγεῖ, μηδὲ ἐν ἀζύμοις ἑόρταζε.

ΚΕΦΑΛΑ. ΠΘ'.

Κατὰ Λατίνων εἴδημα προσφερόντων.

Ἄλλ' ὁ Παῦλος οὕτω λέγει, φησὶ Λατίνος. τὸ δι' ἀζύμων προσφέρειν. « Ὡστε ἑορτάζωμεν (φησὶ) ἡ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. » Βαβαὶ τῆς ἀνοησίας! οἱ ὀρθοδοξοῦντες φαμεν, οὕτω νοεῖς τὰ τοῦ θεοκλήρου; Τοῦτο, φησὶν οὗτος, ἀνθρώπων, ἀνατρέπων τὴν τῆς ἀμαρτίας βίβλαν τε καὶ αἰτίαν. Διὸ « μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, φησὶ, κακίας καὶ πονηρίας. » Καὶ καλῶς ὄντως λέγει. Καὶ σὺ ταύτην τὴν ζύμην ἀπόρριψον τὴν πορνείαν τοῦ πορνεύσαντος ἐν Κορίνθῳ, καὶ πῆσαν ἑλλην ἀκαθαρσίαν· ὅτι περὶ ταύτης ὁ σκοπὸς ἅπας, καὶ περὶ τούτου ὁ λόγος αὐτῷ. « Ἐξάρτε, φησὶ, τὸν τοιοῦτον. Οὐκ οἴδατε ὅτι μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ; οὕτω γὰρ ἡ κακία ὡς νόσος λυμαντικὴ ἀπὸ τινος ἀρξαμένη, καὶ εἰς τοὺς λοιπούς; πρόεισι. Διὸ καὶ « Ἐξάρτε, φησὶ, τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, ἐν Χριστῷ πεσυραμένοι, ὅλον νέον τε καὶ ὡς ὁ Χριστὸς ἀναμάρτητος. Ἐπεὶ καὶ νέος ἀνθρώπος Ἄξιμ' ὁ Χριστός. Καὶ δι' αὐτοῦ ὁμεῖς ἐστε « ἀζύμοι, » τουτέστιν ἀμαρτίας ἀμέταχοι, τῷ βαπτίσματι καὶ τῷ 100 μύρῳ. « Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὅπου ἡμῶν ἐτύθη Χριστός, διαθείσας ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου τῆς ἀμαρτίας. » Ἀυτὴ ἡ τοῦ Παύλου ἐνωσιὰ τε καὶ φωνή· καὶ ἐν ταύτῃ ἀποτρέπου καὶ δεικναι τὴν ζύμην τῆς ἀμαρτίας· καὶ ὅλος ἐστὶ ταύτης ἀμέτοχος.

ΚΕΦΑΛ. 4'.

A

CAPUT XC.

Τί τό· « Διμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμη. »

Quis sensus verborum Matth. xiii, 33. : « Simile est regnum cælorum fermento. »

Μὴ ἀποστείου δι τὴν ζύμη τῆς ἀφθαρσίας, ἣ ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, διὰ τὸ συναγεῖν τε καὶ ἐνοῦν ταυτῇ καὶ ἀλλοιοῦν ἐν ἐκτυτῇ τοῦς ἐφ' ἑαυτῆς κηρύγματι πειθομένους. Ἦν δὲ καὶ γυνή, ἡ Ἐκκλησία τοῦ ὑπερουρανοῦ νομφίου, ἐκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, τὰς τῶν σωζομένων τρεῖς τάξεις, δούλων καὶ μισθίων, καὶ υἱῶν, καὶ τῶν ἐν γάμῳ σωφρονούντων τε καὶ παρθένων, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον ἐν τῇ ἀναστάσει τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀξιώσθην, ἣ καὶ τοῦς πρὸ τοῦ νόμου δικαίους, καὶ τοῦς κατὰ νόμον καὶ ἐν τῇ χάριτι συναθροίσασα. Ὁ δὲ καὶ ἡ χάρις τοῦ Εὐαγγελίου τετέλεκεν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Σωτὴρ, ἡ θεία ὄντως καὶ καθαρωτάτη ζύμη, ὁ

B

καὶ ἄρτος τῆς ζωῆς, καὶ βασιλεὺς ὢν αἰώνιος, τοῦς τε πρὸ νόμου καὶ τοῦς ἐν νόμῳ σαρκωθεῖς, καὶ εἰς τὸν κόσμον ἐλθὼν ἔσωσε, τῶν δεσμῶν ἀπαρπάσας, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἤνωσεν. Ὅς κατ' ἐπίπλυνον πάλιν σκοπὸν ὡς ζύμη καθαρὰ τε καὶ ζῶσα κρύπτεται· ὅσον τῇ λογικῇ κτίσει αὐτοῦ κατὰ τὴν παρὸν ἀναλόγως τρισσῶς διαιρουμένη, τοῖς ἀγγέλοις δηλαδὴ, καὶ τοῖς ἁγίοις τοῖς ἀπαλοῦσι, καὶ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν καὶ ζῶσιν ἡμῖν, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον, ἐξαναστὰν ὅλον δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν ἅπαν γεγόνος, μετασχούσης αὐτοῦ τῆς δόξης, τῆς τε τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως.

ΚΕΦΑΛ. 4Α'.

CAPUT XCI.

Διατί ἐν τῷ νόμῳ μὲν ἄζυμοι ἄρτοι, ἐν δὲ τῇ χάριτι ἐνζυμοί.

C

Quare sub lege panes infermentati, sed sub Evangelii gratia fermentati?

Ἔσο οὖν καὶ αὐτὸς ἐζυμωμένος ἐν τῷ Κυρίῳ, καὶ τῆς ζύμης σποῦδαζε εἶναι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ μὴ ἐκ τῶν ἄζυμων ἄρτων σπαυδε μετέχειν τῶν νομικῶν· ὅτι ὁ νόμος σκιά ἐστι καὶ εἰκὼν ἄψυχος καὶ οὐ ζῶσα· καὶ διὰ τοῦτο ὡς νεκροῦς καὶ σκιοῦσιν τοῦ; ἀζύμου προείχεν ἄρτους, οἱ καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐλέγοντο ἄρτοι, ἀλλ' ἄζυμοι, τὸ ἄρτοι κατὰ μετοχὴν καὶ κλησὶν ἔχοντες μόνην. Καὶ κοινωνῶς ἔσο τῆς μεγάλης τοῦ Μελχισεδέκ θυσίας, ἣς ἄρτος οὐκ ἄζυμος καὶ οἶνος, προέμια τῆς τοῦ Μελχισεδέκ καινῆς θυσίας, τοῦ αἰωνίου καὶ ἀληθοῦς Μελχισεδέκ καὶ ἀρχιερέως μόνου Ἰησοῦ Χριστοῦ, περὶ οὗ γέγραπται, « Ἐν εἰς ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. » Εἰ δ' οὐκ ἐθελήσεις, ἴσως μετὰ τῶν ἄζυμων καὶ ἀμῶν ἄλογον θύσεις, καὶ κατὰ Ἰουδαίους μεθέξεις, ἣ καὶ συνεορτάσεις αὐτοῖς· καὶ τὰ ἄζυμα ὡς ξένη λήψη, ὁ τοῖς ἐμοῖς Πατέρισι ποιῶν ἀπηγόρευται· ἣ καὶ περιετμήθη καὶ σκευαίσεις· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον· ἐπεὶ καὶ οὐδὲν βδελυκτὸν σοι· κοινωνεῖς γὰρ καὶ τραπέζης· πολλάκις τοῖς Ἰουδαίοις· καὶ μικρὰ τις διαφορά τούτων πρὸς ἐὰ τῶν θεοκτόνων καὶ ἀθέων. Ἄλλ' ἡμῖν οὐδὲν κοινὸν πρὸς αὐτούς. « Καὶ τὰ ἀργαία περῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ, » βοᾷ Παῦλος καὶ ὡς ἀντιπεριτομῆς βάπτισμα ἡμῖν ἐστι, καὶ ἀντιθυσίας ἀλόγου ὁ ἀμῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀντιἄζυμων ἄρτων ὁ ἐνζυμος τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ὁ ἄρτος

D

Est igitur et tu in Christo fermentatus, et cura ut regni cælorum fermenti sis particeps. Neque ex azymis legis panibus partem habeas. Quia lex umbra est et imago non animata nec vivens. Et ideo, ut mortuos, et meras figuras, azymos panes habebat, qui non simpliciter panes dicebantur, sed azyma, panis tantummodo per participationem nomen retinentes. Particeps esto magni illius Melchisedech sacrificii, cuius panis non azymus, et vinum, proemia novi Melchisedech sacrificii, et æterni et veri Melchisedech et solius Pontificis Jesu Christi. De quo scriptum est : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » Quod si nolis, forte cum azymis et agnum irracionalem immolabis, et cum Judæis participationem habebis, aut cum iis festa celebrabis; aut azyma, tanquam peregrina accipies, quo in eis Patribus interdictum est; et circumcideris, et Sabbata observabis. Id enim consequens est. Et nihil horrebis, cum iis mensæ accumbes; et parum intererit inter te et hos Dei interfectores et impios. Sed nobis nihilcum iis commune est. « Et vetera transierunt : ecce nova facta sunt omnia, » inquit Paulus. Et quemadmodum pro circumcisione nobis est baptismus, et pro immolatione agni irrationalis, ipse Agnus Dei, ita pro azymis panibus, panis regni cælestis et Christi, qui est panis vivus,

de celo des-cendens, pro manna illo ; quem panem qui manducaverit, non morietur, ut dixit. Si et adhuc contendas, ut soles, et illud ex tempore ipso interpretaris, et azymum panem allatum esse, eo quod legale Pascha cum azymis celebrabatur ; sunt multæ ac verissimæ voces maximorum divo-
 rumque virorum quæ audaciam tuam ignorantiam-
 que deturbent. Addis quod nondum assumebatur fermentum, quando mysteria tradidit Salvator. Et Evangelium hujus rei est testis, cum hanc diem esse diem azymorum nos docent ; quando se ipsum consecravit Christus. Sed erat ante azyma. « Ante diem festum Pascha, ait, sciens Jesus, » et hostiam dedi-
 dit, quando fecit cœnam. Tunc quoque pedes disci-
 pulorum lavit ; et hæc erant ante Judaicum Pascha. Vide autem quid dicat et in passionis die : « Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non polluerentur, sed ut manducarent Pascha. » Et rursus in cruci-
 ffixione : « quoniam Parasceve erat, inquit ; erat enim magnus dies ille Sabbati. » Et ex iis quæ dicit Evangelium : « Accipit panem » non addit : azymum. Et quod ait Dominus : « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar. » Manifestissima igitur docet. Non enim Pascha Judaicum desiderat, quod sæpius fecerat. Prius illud Pascha fecit ; deinde suum ipsius. Et hoc desiderabat tradere nobis, ut nobis um maneat ; ut verum sit quod dixit : « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo. » Ideo non omnia legalia in hac cœna adimplevit ; sed et discipulorum pedes lavit ; et recubuit ; et non solum assas carnes habebat, sed et ratinum, in quo injunxit Judas. Ita ut non esset tempus Paschalis Judæorum ; et non Judaica solummodo perfecti, sed et propria præsertim, de quibus dicebat : « Hoc facite in meam commemorationem. » Et, « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus » et quod vetera recesserint, ipse testatur dicens : « Lex et Prophetæ usque ad Joannem » Verum igitur est eum non Judæorum Pascha, irrationalem nempe agnum et animalis hujus sanguinem dedisse ; nec eo tunc delectatus est, sed et proprium Pascha desiderabat discipulis tradere. Et tradidit quod tunc senel ipse fecit et fieri præcepit in sæcula. Etsi igitur hæc omnia et quæ a Patribus dicta sunt tuam dementiam dissipant ; oporteret tamen, si quod offerebat Christus, azymum fuisset propter temporis circumstantiam, te aliquid perfectius operari, quemadmodum et reliqua supra legem facienda esse accipimus : ut nempe justitia nostra abundet plusquam acribarum aut Pharisæorum. Nos enim a lege soluti sumus, Jesu Christi sanguine. « Christus nos liberavit a maledicto legis, » inquit Paulus. Et nihil nobis cum legis servitute commune est. Si quæ legis sunt rursus faciamus, « Christus nobis nihil profuit, ait rursus Paulus ; Christus enim omnia pro vobis adimplevit et nos liberavit. » Circumcisus ipse est : nos vero non circumcisi sumus. Baptizamus autem

A ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ἀντὶ τοῦ μάννα
 ἐκείνου. Ὁν ὁ φαγὼν οὐκ ἀποθνήσκει, ὡς ἐφησεν.
 Εἰ δὲ καὶ πάλιν φιλονεικῆις, ὡς ἔθος σοι, καὶ ἐκ τοῦ
 καιροῦ τοῦτο καταναγκάζεις, καὶ τὴ προσηχθὲν τότε
 ἄζυμον εἶναι λέγεις, ὡς τοῦ Πάσχα δι' ἄζυμων τε-
 λουμένου τοῦ νομικοῦ, εἰσι μὲν κλειστοὶ καὶ ἀλειθι-
 στατοὶ λόγοι· μεγίστων καὶ θεῶν ἀνδρῶν, τὸ θρόνον
 σου καὶ ἀγνωστον καταβρῆσσόντες· καὶ ὡς οὐκ
 ἐπὶ τῆ ἐτι ἡ ζύμη δετε μυστήρια παρέδωκεν ὁ
 Σωτήρ. Καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τούτου μάρτυς, ὃ τὴν
 ἡμέραν εἶναι διδάσκον τῶν ἄζυμων, δετε 101
 ταυτὴν ἐπερούργησεν ὁ Χριστός· ἀλλὰ πρὸ τῶν
 ἄζυμων ἦν. « Πρὸ δετε εἰς ἐσπτή, φησι, τοῦ Πάσχα
 εἰδώς ὁ Ἰησοῦς. » Καὶ τὴν θυσίαν παρέδωκεν, δετε
 ἐποίησε τὸν θεῖον. Τότε δετε καὶ τὰ τοῦ νεπηῆρος
 ἐτέλεσε. Καὶ πρὸ τοῦ Πάσχα ταῦτα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ
 ἦν. Ὅρα δετε τί φησι καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πῆθου.
 Καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσηλθόν εἰς τὴ πραιτώριον, ἵνα μὴ
 μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα. Καὶ ἐν τῇ
 σταυρώσει πάλιν, « Ἐπεὶ παρασκευῆ ἦν, » φησὶν,
 ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Σαββάτου. Καὶ
 ἀπ' ὧν τὸ Εὐαγγέλιον αἰθὶς λέγει, « Ἐλάτεν ἔρ-
 τον. » Καὶ οὐκ ἄζυμον προσέθησι. Καὶ δετε ἔφη ὁ
 ἑβραῖος, « Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα
 φαγαῖν μεθ' ὁμῶν πρὸ τοῦ με καθεῖν, » ἀρεθελό-
 τατα διδάσκει. Οὐ γὰρ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἐπεθύμη, ὁ
 πολλάκις ἦν τετελεώς. Καὶ τὴν σκιάν ἤθεο καί-
 σων. Λοιπὸν εἶπαρ καὶ τὸ νομικὸν ἐτετελεσεν,
 ἐποίησε πρότερον. Ὑστερον δετε παρέδωκε τὸ αὐτό.
 C Καὶ τοῦτο ἦν ἐπιθυμῶν παραδοῦναι πρὸ τοῦ καθεῖν,
 ἵνα μὴν μεθ' ἡμῶν, ἵνα ἀληθὶς ἢ σκαρ ἐφησεν,
 « Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ
 αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, κατὰ ἐν αὐτῷ. » Διὸ καὶ οὐ
 τὰ νομικὰ πάντα ἐν τῷ δεῖπνῳ ἐκείνῳ ἦν ἐκπλη-
 ρῶν· ἀλλὰ καὶ νεπηῆρα ἐτέλεσε, καὶ ἀνακελεμένο-
 ἦν, καὶ οὐχ ὅπτα μόνον χρεα ἔχων, ἀλλὰ καὶ τῶ-
 θλον ἐν ᾧ ἔθεσεν ὁ Ἰουδαῖος. Ἄπτε οὔτε καιρὸς ἦν
 τοῦ τῶν Ἰουδαίων Πάσχα, καὶ οὐ τὸ Ἰουδαϊκὸν τότε
 μόνον ἐτέλεσεν, ἀλλὰ μάλιστα τὸ οἰκεῖον, περὶ εἴ
 καὶ εἰπε, « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνη-
 σιν. Καὶ ἡ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρώσις. Καὶ τὸ
 αἷμά μου ἀληθῶς ἐστι πόσις. » Καὶ δετε δετε τὰ πα-
 λαὶκὰ πέπαυται, αὐτὸς πάλιν μαρτυρεῖ λέγων, « Ὁ
 νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου. » Ἀληθὲς δὲ α,
 δετε οὐ τὸ τῶν Ἰουδαίων Πάσχα τὸ εἰς ἀλόγου ἀμκῦ
 D καὶ αἷματος ζῶου δέδωκε καὶ ἡγάπα τότε· ἀλλὰ τὸ
 οἰκεῖον ἦν ἐπιθυμῶν παραδοῦναι τῆς μαθηταῖς.
 Καὶ παρέδωκε, ὅπτα τότε ἀπὸ αὐτῶς ἐποίησε, καὶ
 εἰς αἰῶνας ἐνετελεσάτο γίνεσθαι. Εἰ καὶ ταῦτα οὐκ
 πάντα καὶ τὰ ἐκ Πατέρων ἀποδοθεῖ σου τὴν ἀνοειαν
 ἡμῶς εἶδει, εἶπε καὶ ἄζυμον ἦν τὸ προσηχθὲν ὑπὸ
 τοῦ Σωτήρος τότε διὰ τὸν ἐνεστώτα καιρὸν, τελεώτε-
 ρον ἐνεργεῖν σε, καθὰ δετε καὶ τὰ λοιπὰ ὅπτα τὸν
 νόμον ποιεῖν παρελθόμεν, καὶ περισεύειν τὴν θε-
 καισίονην ἡμῶν πλεῖον τῶν Γραμματικῶν καὶ Φαρισ-
 σῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐλευθεροὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ νόμου τῶ
 αἵματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χριστός γὰρ ἡμῶς ἠλευθε-
 ρωσεν ἐκ τῆς καταράς τοῦ νόμου, φησὶν ὁ Παῦλος·
 καὶ οὐδὲν ἡμῶν καὶ τῆ λατρεία τῶ νόμου. Ἐπὶ γὰρ

τὰ τοῦ νόμου πάλιν τελῶμεν, Χριστὸς ἡμᾶς οὐδὲν ἀπέλησαι, πάλιν ὁ Παῦλος φησι. Χριστὸς, γὰρ πάντα πληρώσας ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμᾶς ἡλευθέρωσεν. Ἐπει καὶ περιτεμῆθη μὲν ἑκαίνοσ, ἀλλ' ἡμεῖς οὐ περιτεμόμεθα· βαπτισόμεθα δὲ ἐν Πνεύματι· καὶ οὐ χρεῖα θυόμενα καὶ αἷμα ἐσθίωμεν, ἀλλὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Δῆλον οὖν μᾶλλον, ὅτι ἡ θυσία αὐτοῦ τοῦ φρικτοῦ ἄρτου καὶ ποτηρίου, καὶ οὐ τὸ τοῦ νόμου Πάσχα ἦν ἡ παράδοσις, ὅτι φησι, «Τοῦτό ἐστιν ἡ καινὴ Διαθήκη ἐν τῷ ἑμῷ αἵματι.» Καὶ «Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς Διαθήκης.» Ὡς καὶ πρὸ τούτου τὴν ἑαυτοῦ σάρκα διδούς ἡμῖν εἰς τροφήν, εἶπε, «Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.» Ὅπερ οὐδὲ δύνῃ μιμῆσθαι αὐ· τοσοῦτον ὅπρ τοῦ ἀζύμου κατεκρατήθη. Καὶ οὐδὲ τέμνειν δύνῃ, καὶ παρέχειν τὸ σῶμα, ὡς περ οὐδὲ τὸ αἷμα· καίτοι γε τούτου λέγοντος, «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου.» Ἄλλ' οὐδ' αὐτὸ οὐ ἀνεργεῖς. Καὶ γὰρ τοῖς προσηρομένοις σοι κοινωνεῖν οὐ μεταδίδως τοῦ ποτηρίου· τοσοῦτον πάντα κεκαينوτόμηκας. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐν Χριστῷ ἱερουργούμεν κατ' αὐτὸν, καὶ τὸν ἄρτον κλῶμεν, ὡς ἔκλασεν αὐτός· καὶ ἡμεῖς ἐσθίωμεν, ὡς ἔφη, καὶ τοῖς πιστοῖς μεταδίδομεν· καὶ τέλειον ἄρτον προσάγομεν· ἔπει καὶ τέλειος ἄνθρωπος αὐτός, καὶ εἰς τὴν τῆς νομικῆς θυσίας ἀναίρεσιν, ἔπει πέπταιται **102** φανείσης τῆς ἀληθείας. Καὶ πιστεύομεν ὡς καὶ ἐνζυμον τέλειον ἄρτον ἱερουργήσεν ὁ Σωτὴρ εἰς τὸ Πάσχα ὁ ἐπιθύμησεν, εἶπε καὶ τὸ νομικὸν εἰργάσατο πρότερον. Ἐπει ἀνακαίματος ὢν, καὶ τρυβλίον ἔχων ἐν ᾧ **C** ἔβαψεν ὁ Ἰούδας, οὐ τὰ νομικὸν τότε ἐνεργεῖν Πάσχα φαίνεται· πάντα γὰρ ἔκαθ' ὅσα κυρὶ φησιν εἶναι ὁ νόμος, καὶ μὴ ἐν ὕδατι ἐψόμενα. Εἰσὸς οὖν ἐν ἄλλῳ χειρῶν τὸ νομικὸν τελείσαι, καὶ τότε τὸ ἑαυτοῦ Πάσχα, οὐκ ἐπιθύμησε. Καὶ τοῦτο λέγω πολλὰκις, ἐπιθυμῶν καὶ ἐν αὐτῷ τούτου τοῦ ζῶντος Πάσχα πάντοτε γέυσθαι ἰλάσι αὐτοῦ νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ τοῦτο εὐχομαι ἑμῶν διαπαντός εἶναι καὶ πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. Καὶ τὸ ἱερὸν δὲ ἱερουργούντες ποτήριον ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, τῷ ἑαυτῶν **D** ἡμῖν δαδωκότι, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς πίνειν ἐξ αὐτοῦ ἔσθαι, ὡς ἐκελεύσθημεν, παρέχομεν ἐν ἀγάπῃ, ἐν γινόμενοι· ὡς περ ἠῤῥατο, καὶ σὺν αὐτῷ μετὰ Πατρός τε καὶ Πνεύματος ἐν ὑπάρχοντες, ὡς περ ἔφη. Ἄλλ' ἱκανὰ ταῦτα· καὶ πλέον ἢ προσθέμεθα ἐν ἐκ·τομῇ λέγειν, εἰπομεν, ὑπὸ τοῦ λόγου βιασθέντες.

Κληρικὸς. Ἀναγκαῖα εἰρῆσθαι, θέσποτα, καὶ τῷ Θεῷ χάρις ὅπρ τούτων· ἀσφαλίζουσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ περὶ τοῦ ὄρθου τε καὶ ἀληθοῦς· πολλὴν παρέχουσι τὴν σύνεσιν καὶ βεβαίωσιν.

Ἀρχιερεὺς. Πλείστοι, ἀδελφὲ, θεοὶ ὄντως καὶ ὑψηλοὶ τὴν διάνοιαν εἰρήκασιν περὶ τούτων· καὶ ὡς παρέλκον ἡγοῦμαι καὶ τολμηρῶν τὸ λέγειν καμὲ περὶ τούτων ταπεινὸν ὄντα. Πλὴν ἡ ἀγάπη βιάζεται. Δέχσθε οὖν καὶ αὐτοὶ τὸ κατὰ δύνανμιν παρ' ἡμῶν. Τὰ τελειώτερα δὲ παρὰ τῶν μεγάλων ἐπιζητούντες μαυθάνετε. Ὅτι πᾶς ὁ ζητῶν εὐρήσεται, φησι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Peri tōw ἐν τῇ προσκομιδῇ τελουμένων.

Ὅπως ὁ ἱερεὺς τὸν ἐνζυμον ἑκαίνοσ ἄρτον ἐκ μέσου τοῦ ἄρτου ἐξαγαγῶν, δηλῶν ἄν τούτων ἕως ἐκ τῆς ἡμετέρας· φύσει καὶ οὐκ ἐξ ἐτίρας οὐσίας σισάρ-

A in Spiritu; neque carnes oblatas et sanguinem manducamus; sed ipsius carnem et sanguinem. Patet igitur magis ac magis quod oblatio hujus reverendi panis et calicis, non autem legis Pascha tractabatur, cum dicat: «Hoc est novum Testamentum in meo sanguine;» et: «Hic est sanguis meus novi Testamenti» quemadmodum et prius carnem suam nobis in cibum tribuens, dicebat! «Accipite, manducate: Hoc est corpus meum» quod tu non potes imitari; adeo azymo teneris; neque dividere potes, et præbere corpus; quemadmodum neque sanguinem. Illo tamen dicente: Bibite ex eo omnes: hic est sanguis meus, sed tu non facis. Qui enim tecum volunt communicare, eis non offers calicem; a teo omnia innovasti. Sed nos in Christo sacrificamus secundum ipsum; et panem frangimus, ut ipse frigit; et nos bibimus, ut ipse dixit; et a libibus calicem tradimus; et perfectum panem offerimus; quoniam et ipse perfectus homo et in legalis sacrificii ablationem, quoniam cessavit, quando apparuit veritas. Et credimus Christum fermentatum et perfectum panem sacrificasse in Paschate quod desideravit, etsi legale Pascha prius potegit. Etenim cum recumbere et catinum haberet in quo intulit Judas, non legale tunc Pascha operatus esse videtur. Omnia enim in illo Paschate igne assa esse oportere dicit, neque in aqua cocta. Verisimile est igitur Pascha legale alio tempore eum celebrasse, et tunc suum Pascha quod desideravit. Et id sæpius dico, desiderans ego in ipso hujus viventis Paschatis fieri particeps, ipsius misericordia, et nunc et in futuro sæculo. Et mihi id esse proptero semper et omnibus meis fratribus. Et sanctum calicem consecrantes in ipso Christo Deo nostro, qui seipsum nobis dedit, et fratribus ex eo bibendum, ut jussi sumus, in charitate damus, unum effecti, ut oravit, et cum eo simul cum Patre et Spiritu in unitate constituti; ut dixit. Sed hæc sufficient; et plusquam proposuit mus breviter dicere, diximus, sermone ipso coacti.

Clericus. Quæ necessaria sunt dixisti, Domine, et pro his Deo gratias. Nos enim firmant et de eo quod rectum est ac verum multam intelligentiam et certitudinem præstant.

Pontifex. Multi, frater, mente vera divina ac excelsa præditi de his locuti sunt, et quasi superfluum ac temerarium de his meipsum tam humilem disserere opinor. Cogit tamen caritas. Accipite igitur et vos quæ possum pro viribus dicere. Perfectiora vero a magnis inquirentes discite; quia omnibus qui querit invenit, ut dictum est.

CAPUT XCH.

De his quæ in Missa peraguntur.

Sic igitur postquam sacerdos fermentatum illum panem ex medio pane assumpsit, ostendens hoc modo Christum ex nostra natura neque ex alia

substantia incarnatum esse Salvatorem et ex una muliere, benedicta et sanctissima et semper Virgine Maria; et postquam calicem vino et aqua implevit juxta traditionem; et alias Deo offert partes. Quod egitur: ex vino et aqua, ip. res indicat. « Unus militum, inquit enim, lancea latus ejus aperuit et continuo exivit sanguis et aqua. » Illic igitur calix, et ex illo Salvatoris latere est, qui dixit: « Hic est sanguis meus qui pro vobis effunditur.

CAPUT XCIII.

Contra Armenios (aquam cum vino offerre recusantes).

Sanguis vero effusus est cum aqua, ut dicit Evangelium, et ex eo latere bibimus, et Chrysostomus sæpe de eo loquitur. Quem Armenii insectantur, et universi Patres idem aiunt. Et totum illud quod effluxit communio est a latere Salvatoris, quoniam a Dominico corpore scaturivit. Et ex eo est neque ex alio, etsi unum, sanguis, alterum, aqua dicatur. Et vere, ut dicitur; hæc sunt sanguis et aqua. Duos enim oportebat esse fontes per quos regeneraremur et viveremus in Spiritu; et ex ipsa vita il effluerunt. Et ideo semper necesse est ut in calicem reverendum, quemadmodum et vinum, ita et aqua infundatur, in mysterii representationem. Neque aqua solum, ut vult impia hydroparastatarum hæresis, mysteriorum traditionem evertens; et ut gentilium athea et impia fert opinio quæ vinum ut malum arcet, et non ebrietatem, pessimi hujus qui ipsam movet, dæmonis impulsione; qui nos Christianos excitat ut hanc sacerrimam victimam reprobemus, aut potius ut nos opprobrio aspergamus et evertamus. Neque solum vinum adhibetur secundum hæreticos Armenios, aliam sane hæresim promere volentes et pejori modo labentes, ut et in aliis a veritate procul distantibus illis accidit. Cum enim Nestorio vellet resistere, qui in Christo divisionem esse docebat, et separatim Verbum esse, separatim vero humanitatem, eo usque venerunt ut dicerent unam esse in Christo naturam, incarnationem ejus improbe destruentes. Quomodo enim Deus Verbum incarnatum, una esset natura? et quænam ea esset natura, divinæ an humanæ? Destruunt igitur hanc unam naturam. Ita contra divina dogmata procedunt, hydroparastatarum in hæresim insurgit Chrysostomus, dicendo quod dictum a Christo est: « Non bibam amodo, de hoc genimine vitis. » Vitis autem vinum, non aquam generat. Hæresim quidem evertit, sed non aquam reprobatur. Nec enim dixit vinum solum sine aqua; sed vitis vinum, non aquam generat. Igitur vinum esse in calice oportet; sed et cum illo aquam; quoniam ambo ex divino effluerunt latere. Sed decem oris perfidia multos a recta via avertit. Nos autem, regiam viam tenentes, ut sanguinem et aquam e latere vivificantis affluxisse edocti sumus. Ita vinum cum aqua in calicem infundimus, et sanctissimæ Trinitati cum fermentato pane offerimus,

καὶ ἐκ μιᾶς γυναικὸς εὐλογημένης καὶ ἁγίας τῆς Ἀειπαρθένου κόρης, καὶ τὸ ποτήριον ἐκπληρώσας ἐν οἴνῳ καὶ ὕδατι κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ ἑτέρας τῷ Θεῷ προσφέρει μερίδας. Ὅτι μὲν οὖν ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δηλοῖ. « Εἰς τῶν στρατιωτικῶν γὰρ, φησὶ, λόγγη αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἐνυξ, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. » Τοῦτο οὖν τὸ ποτήριον, καὶ ἐξ ἐκείνης τῆς πλευρᾶς ἐστὶ τοῦ Σωτῆρος, τοῦ εἰρηκότος, « Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυνόμενον. »

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Κατὰ Ἀρμενίων.

Αἷμα δὲ ἐξεχύθη σὺν ὕδατι, ὡς τὸ εὐαγγέλιον λέγει; καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς ταύτης πίνομεν. Καὶ ὁ Χρυσορρήμων πολλάκις τὸ περὶ τούτου φησὶν, ὃν Ἀρμένιοι διαβάλλουσι· καὶ οἱ καθόλου τῶν Πατέρων τοῦτό φασι. Καὶ ὅλον ἐκεῖνον τὸ βρῦσον κοινωνία ἐστὶν ἀπὸ τῆς; πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ κυριακοῦ ἐξέβλυσε σώματος. Καὶ ἐκ τούτου ἐστὶ καὶ οὐκ ἄλλου, εἰ καὶ τὸ μὲν αἷμα, τὸ δὲ ὕδωρ λέγεται. Καὶ ἀληθῶς ταῦτα, ὡς μεμαρτύρηται, αἷμα καὶ ὕδωρ εἰσὶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἴδει τὰς δύο πηγὰς φανῆναι, δι' ὧν ἀναγεννώμεθα καὶ ζῶμεν ἐν Πνεύματι, ἐξ αὐτῆς τῆς ζωῆς αὐταὶ ἡμῖν ἐπήγασαν. Διὰ τοῦτο καὶ δεῖ ἀναγκαῖον εἶναι ἐν τῷ ποτηρίῳ τῷ φρικτῷ, ὡς καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου πράστασιν· καὶ μήτε ὕδωρ μόνον, ὡς ἡ τῶν Ὑδροπαραστατῶν δυσσεβῆς λέγει αἰρεσις, τὴν τῶν μυστηρίων παράδοσιν ἀνατρέπουσα, ὡς καὶ ἡ τῶν Ἰθνηκῶν ἀθεῖα τε καὶ δυσσεβεία, ὡς κακὴ ἀποτροπήμνη ἐστὶν οἴνου, καὶ οὐ τὴν μέθην, ὑποβολῆ τοῦ πνεύματος αὐτοῦς πονηροτάτου **103** δαίμονος, καὶ καθ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐρεθίζοντος εἰς ἀθέτησιν μὲν δὴθεν τῆς ἱερωτάτης θυσίας, αἰσχύνῃ δὲ μᾶλλον αὐτῶν καὶ ἀποτροπήν, μήτε οἶνον μόνον κατὰ τοὺς αἰρετικούς Ἀρμενίους, βουλομένους δὴθεν ἄλλην ἀνατρέπειν αἰρεσιν, καὶ χεῖρον περιπίπτουσας, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις τοῦτο τότε συνέθη παρατραπείσι τῆς ἀληθείας. Νεστορίῳ γὰρ δὴθεν οὕτω ἀνθίστασθαι θέλοντας, διαίρεσιν δοξάζοντες ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἰδίᾳ τὸν λόγον, ἰδίᾳ καὶ τὸ ἀνθρώπινον δογματίζοντες, εἰς τὸ μίαν λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ φύσιν ἤλθον, τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ ἀθετοῦντας οἱ διόλοιοι. Πῶς γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος σαρκοθεῖς, μία φύσις; Καὶ εἰς αὐτὴν ἡ φύσις, θεία ἢ ἀνθρωπίνη; Ἀνατρέπουσιν ἅρα μίαν. Οὕτως ἀπειναντίως τῶν θεῶν δογμάτων βαίνουσι. Τῇ τῶν Ὑδροπαραστατῶν δὲ αἰρεσίᾳ καὶ ὁ Χρυσορρήμων ἀνθίσταται, ἐν τῷ λέγειν τὸ εἰρημένον ὑπὸ Κυρίου, « Οὐ μὴ κίω ἀπάρτι ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου. » Ἀμπέλος δὲ εἶναι, οὐκ ὕδωρ γεννᾷ. Ἀνατρέπει μὲν γὰρ τὴν αἰρεσιν, οὐκ ἀπεβάλλουσι δὲ τὸ ὕδωρ. Οὐδὲ γὰρ ἐφη οἶνον μόνον χωρὶς τοῦ ὕδατος· ἀλλ' ἡ ἀμπέλος οἶνον γεννᾷ, καὶ οὐκ ὕδωρ. Λοιπὸν ὀφείλει μὲν εἶναι καὶ ὁ οἶνος· ἀλλὰ καὶ τὸ ὕδωρ σὺν αὐτῷ, ἐπειδὴ καὶ ἀμφοῖν ἐκ τῆς θείας ἐβρύθησαν πλευρᾶς. Ἄλλ' αἱ παρατραπείαι τοῦ ἀπειρώτους πολλοῦ; ἀπεπλήθησαν τῆς εὐθείας. Ἡμεῖς, δὲ τὴν βασιλικὴν ὁδὸν τρέχοντες, ὡσεὶ αἷμα καὶ

ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἰδιδάχθημεν τῆς ζωοποιῦ ἀπορρέῦται, οὕτω καὶ οἶνον σὺν ὕδατι τῷ ποτηρίῳ εἰσάγομεν· καὶ τῇ ἁγίᾳ Τριάδι μετὰ τοῦ ἐνζύμου ἄρτου προσφέρομεν, ὡς καὶ παρελάβομεν παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν Πατέρων ἡμῶν. Καὶ ὁ μὲν ἄρτος ἐνζυμος ἀνωθεν ἡμῖν οὕτω παρεδόθη προσάγεσθαι· καὶ αἱ ἱεραὶ εὐχαὶ μαρτυροῦσι, καὶ ἡ πάλαι παράδοσις καὶ συνήθεια· καὶ τὸ ποτήριον δὲ, οἶνος καὶ ὕδωρ. Καὶ περὶ τούτου ἡ θεία παρίστη τοῦ Χρυσορρήμονος Βασίλειου, καὶ ἐτι ἀσφάστῳ τῷ Χρυσορρήμονος Βασίλειου. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, « Καὶ λαβὼν ἄρτον ἐν ταῖς ἁγίαις αὐτοῦ καὶ ἀχράντοις καὶ ἀμωμήτοις χερσὶ, καὶ ἀναδείξας σοὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, εὐχαριστήσας, εὐλόγησας, ἀγιάσας, κλάσας ἰδῶκε, » τότε ἐπάγει, « Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ποτήριον ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου λαβὼν, κέρσας, εὐχαριστήσας, εὐλόγησας, ἀγιάσας, ἰδῶκεν. » Ὅρας; « Ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου λαβὼν, φησὶ, καὶ κέρσας, » τούτῳτι ὕδατι μίξας. Τούτο γὰρ τὸ κέρσας. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς Ἰάκωβος ἐν τῇ λεγομένῃ αὐτοῦ ἱερᾷ λειτουργίᾳ, αὐτῇ δὲ εὐρίσκειται ἐν πολλοῖς, οὕτω φησὶ « Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ κέρσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος. » Καὶ πάντες δὲ οὕτω προσέφερον ἡμῶν οἱ Πατέρες ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς ἀποστολικαῖς θρόνοις. Καὶ ἀνωθεν ἡ διαδοχὴ παρ' αὐτῶν ἡμῖν αὐτῆ τῆς ζωοδότης οὐσίας. Οὐ γὰρ ἐκ τινων μερικῶν, οὐδ' ἐν γωνίᾳ τὰς παραδόσεις ἔλαβομεν, ἀλλ' ἀπὸ πάντων ἀνωθεν τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ὁμολογητῶν Πατέρων, τῶν καὶ θαύμασιν ἀστραφάντων, ὁμοῦ συνηγμένων πολλάκις ἐν τοῖς ἡμετέροις ὄροις, καὶ τῇ φιλοχρίστῳ μᾶλλον πάλαι ἐπὶ Κωνσταντίνου· ἥτις δὴ καὶ ἐν Χριστῷ τεθεμελιωμένη ἐστὶ καὶ ἡμέτερη, συντηρουμένη τε θεᾷ τῆς παναγίας αὐτοῦ Μητρός. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ Σύμβολον τῆς πίστεως τελεσθὲν ἐσφραγίσθη ὑπὸ τῆς οἰκουμανικῆς δευτέρας θείας συνόδου. Καὶ ὁμοῦ οἱ Πατέρες τότε καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις ὁμοῦ συνηγμένοι ἐκ τῶν περᾶτων ἀπάντων, καὶ πολλάκις ἅμα ἱεουργήσαντες, τὰ τῆς μυσταγωγίας ἀκριβῶς ἡμῖν παραδεδώκεσαν ἅπαντες. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐξαιρέτως αὐτῆ τῆς Κωνσταντίνου παρὰ τὰς ἄλλας τὸ ἀκριβομένον ἔχει καὶ καθαρὸν καὶ ὀρθὸν τῆς πίστεως Χριστοῦ καὶ ἀκίβηλον, καὶ τὸ τῶν θείων ἀπορχῆς παραδόσεων ἀπαράφραστον. Ἐπειδὴ καὶ ὁσέδεις συνέστη, καὶ ποιμένες ἐν ταύτῃ ἱσαπέστολοι ὤφθησαν· καὶ τὸν κορυφαλὸν τε καὶ πρωτόκλητον ἐν ἀποστόλοις ἔγχε **104** θεμελίον καὶ παρὰ Χριστιανῶν βασιλέων, Κωνσταντίνου τε καὶ λοιπῶν ὑπὲρ Χριστοῦ ζηλωσάντων, ψυδομήθη τε καὶ πεφύλακται. Καὶ ἐν ταῖς κατὰ καιροὺς ζητήσεσι περὶ τὰς θείων δογμάτων καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν παραδόσεων οὐ μόνον εἰς τις ὁ ἀρχιερατεῶν ἐν ταύτῃ νομοθετῶν ἦν, ἀλλὰ προστάγματι καὶ σπουδῇ εὐσεβῶν βασιλέων οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῆς εὐσεβείας προστατοῦντες ἀρχιερεῖς συνηθροζίζοντο. Καὶ ὁ Ῥώμης παρὴν, ἡ δὲ ἑαυτοῦ, ὡς ποτε ὁ Ἄγαπητός, καὶ ὕστερον Μαρτίνος, ἡ δὲ διὰ τοπικηγητῶν· καὶ

quemadmodum a Christo Deo nostro accepimus et et ab ipsis apostolis et Patribus nostris. Et panis quidem fermentatus desursum nobis ita offerendus esse traditus est? Et sanctae orationes testantur et antiqua traditio et consuetudo. Et calix vinum est et aqua. Et de hoc divina affirmat Chrysostomi liturgia; et adhuc manifestius, theologi Basilii liturgia. Postquam enim dixit: et accepto pane in sanctis et puris et innocentibus manibus suis, et oblato tibi Deo Patri, gratias agens benedixit, sanctificavit ac fregit deditque, tunc addit: « Similiter et calicem de genimine vitis accipiens, et miscens, gratias agens, benedixit, sanctificavit deditque. » Vides? De genimine vitis accipiens, inquit, et miscens: scilicet, aqua. Illud enim vox miscens significat. Sed et sanctus Jacobus, in ea quae ipsi tribuitur, liturgia, et quae multis in locis reperitur, ita dicit: « Et accipiens calicem, miscensque vino et aqua. » Et omnes ita id nobis tradiderunt Patres nostri in catholicis Ecclesiis, et apostolicis sedibus. Et desursum vivificantium victimae ab ipsis ad nos successu pervenit. Non enim ex quibusdam partibus et tanquam in angulo traditiones accepimus; sed ab omnibus desursum apostolorum et concordium Patrum traditionibus, qui miraculis illuxerunt, saepiusque nostris in regionibus convenerunt; et in Christi amantem civitatem Constantinopolim, quae sane in Christo fundata est et aucta, et a sanctissima ipsius Matre custodita. Ibi sane et Nicenum Symbolum fidei perfectum est et a secunda concunientia et divina synodo signatum; et simul Patres tunc et postea saepius congregati ex omnibus omnibus et saepius una sacra facientes, mysterium celebrationis ritum accurate omnes tradiderunt. Et haec Constantinopolitana Ecclesia supra alias fidem Christi accuratam et puram et rectam et non mixtam retinet, inviolatasque ab initio traditiones; quippe quae pietate constituta sit, et pastores in ipsa apostolis sequenti visi sunt, ducemque et nomine primum inter apostolos habuerit fundamentum; et a Christianis imperatoribus, Constantinoque et caetera pro Christo strenue operatis, condita fuerit et custodita. Et in inquisitionibus quae de divinis dogmatibus et aliis sacris traditionibus habitae sunt, non modo unus ille qui episcopus in ea erat, legem ferebat; sed Jesus et cura piorum imperatorum, qui per totum orbem religioni praerant episcopi congregabantur. Et Romae episcopus aderat aut ipse, ut quondam Agapetus et postea Martinus, aut per vicarios, et aderat Alexandriae episcopus et Antiochae et divinae urbis Jerusalem; et quicumque ubique terrarum inclytissimi habitabant. Et unanimi consensu dubia dissolvebant, infallibilia vero et vera definitionibus firmabant et optime stabiliebant. Et id ab apostolis acceperant. Quando enim de circumcisione ab aliquibus agi coeptum est, non aasi sunt Paulus et Barnabas legem ferre; sed apostolorum synodo considerare,

cujus litteris quid agendum esset, accipere. Nec Petrus modo locutus est, sed et Jacobus et Joannes et cæteri, atque ita simul in Epistola scribunt. Et antea Petrus, quando ut adimpleretur duodecim apostolorum numerus, aliquem eligere voluit, non sibi ipsi confidit, sed et cum plerisque deliberationem habuit, et cum illis opus perfecit. Et quando cum revelatione Cornelium accepit, multis verbis et presentibus testibus illud opus Dei esse, non suum, cæteris apostolis probavit, ut et illi acciperent. Et Paulus similiter incepit et prædicationem suam aliis committit, ne in vacuum curreret aut cucurrisset, Paulus, qui Christum gerebat, qui ubique a sancto Spiritu movebatur. Quis igitur omnino se commendare auderet, non a Deo et a Dei servis commendatus? Et quem proferre possent contra Patres doctorem, unumque et duos et plures, temerariorum dogmatum et falsorum assertores? Quos falsos doctores consequens esset dicere, alia docentes et nova statuentes, adversus ea quæ communiter accepta sunt et firmata, et ab omnibus Patribus simul et in communibus conciliis et ubique tradita. Et sufficiunt quæ de eo dicta sunt. Sacer vero discus sacerrium panem habet et divinum calicem, vinum et aquam, Deo oblata. Ipse autem sacerdos, et aliam oblationem accipiens ex eo quod in medio est signo unam partem cuspidem educit; et in honorem ac memoriam Dei paræ offert; eamque partem a dextro panis qui in disco est latere, onit, Ipse enim panis figura est adhuc corporis Christi; pars autem illa representat eam que etiam Virgo Christum genuit, salva igitur et in figura veritate: in Psalmo enim adstuit Regina a dextera Filii et Regis Christi. Primum honorem accipit, tanquam Mater. Primum etenim locus est dexterum laicus.

CAPUT XCIV.

De oblatis in prothosi particulis pro sanctis piisque universis.

A sinistris autem, et ex oblatione alias cuspidem partes abluens in formam crucis ex signo sacerdos, omnium sanctorum facit commemorationem, et eas ponit. Et unam quidem in honorem et memoriam cælestium et honorandarum virtutum. Et necesse est ut pro ipsis offerantur; quia et incarnationis mysterio ipsæ ministraverunt; et quia nobiscum unitæ sunt, et una Ecclesia facti sumus. Et quia cupiunt ante divina Ecclesie mysteria procumbere, accipientes et ipsæ progressum. Et quia nobiscum sunt nobis custodes et pro nobis apud Deum intercedunt. Aliam vero offert in honorem et memoriam venerandi Præcursoris, et omnium sanctorum prophetarum et justorum, qui prænun-

ο δ τῆς Ἀλεξάνδρου δι καὶ Ἀντιόχου, καὶ τῆς θείας πλειώς Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔτι οἱ πανταχόθεν πάντας λογιόδες καὶ ἔκκριτοι. Οἱ καὶ ὁμοθυμαδὸν διαλύοντες τὰ ἀμφισθητούμενα, τὰ ἀκραιφνῆ τε καὶ ἀληθῆ ὅροις ἐθεβαίουν καὶ καλῶς ἠσφαλίοντο· καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ἀποστόλων λαβόντες. Ἦνίκα γὰρ ὁ περὶ τῆς περιτομῆς παρὰ τινῶν εἰσήχθη λόγος, οὐκ ἐθάβρησαν αὐτοῖς Παῦλός τε καὶ Βαρνάβας νομοθετεῖν, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀποστόλων συνόδῳ, δι' ἧς καὶ τὸ πρακτικόν ἐν γράμμασιν ἔλαβον ὅτι καὶ οὐ Πέτρος μόνον ἔλαλει, ἀλλὰ καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, καὶ οἱ λοιποὶ· καὶ οὕτως ὁμοῦ γράφουσιν ἐν τῇ τούτων ἐπιστολῇ. Καὶ περὶ τούτου Πέτρος, ἦνίκα εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς δωδεκάδος τῶν μαθητῶν ἵνα ἤθελεν ἀπολέξασθαι, οὐκ ἐθάβρησεν αὐτῷ, ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς ἐκοινώσατο, καὶ σὺν ἐκείνοις τὸ ἔργον ἐτέλεσε. Καὶ ὅτι δὲ μετὰ ἀποκαλύψεως τὸν Κορνήλιον παρεδέξατο, πλείστοις λόγοις καὶ μάρτυσι τοῖς παρατυχούσιν, ὡς ὅτι παρὰ Θεοῦ τὸ ἔργον ἦν καὶ οὐ παρ' αὐτοῦ, τοῖς λοιποῖς τῶν ἀποστόλων ἐθεβαίωσατο, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ παραδέξωνται. Καὶ Παῦλος δὲ ὁμοίως ἀνήρχετο καὶ ἐκοινοῦτο τὸ κήρυγμα μήπως εἰς κενὸν τρέχη, ἢ ἔδραμε· Παῦλος δὲ τὸν Χριστὸν φέρων ἐ πάντοτε ὑπὲρ τοῦ ἀγίου κινούμενος Πνεύματος. Λοιπὸν εἰς τολμήσειεν ὁλως αὐτὸν συνιστῆν, μὴ παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ συνιστάμενος δούλων; Ἡ τίνα προφέρειν ἔχουσιν τινες παρὰ τοῖς Πατέρας διδάσκαλον, ἵνα τε καὶ δύο καὶ πλείονας, τῶν κιβδηλῶν δογμάτων καὶ ἀμυγτων μυστηρίων ἐξάρχοντας; ὅς ψευδοδιδασκάλους μᾶλλον εἶπεν ἀκούουθον, διδάσκοντας ἑτερα καὶ νομοθετοῦντας καινὰ, παρὰ τὰ κοινῶς δεδομένα τε καὶ βεβαιωθέντα, καὶ παρὰ τῶν Πατέρων πάντων ὁμοῦ ἐν τε ταῖς κοιναῖς συνελεύσεσι καὶ πανταχοῦ παραδεδομένα. Καὶ ἱκανὰ μὲν τὰ περὶ τούτου· ὁ δὲ ποτήριον, τὸν οἶνον μετὰ τοῦ ὕδατος, ἀνατεθειμένῳ ἱερέως, καὶ ὁ ἱερεὺς, καὶ ἑτέραν λαβὼν προσφορὰν, ἐκ τῆς ἐν μέσῳ σφραγίδος μίαν ἐξάγει μερίδα δὲ τῆς λόγχης, καὶ εἰς τιμὴν καὶ μνήμην προσάγει τῆς Θεομήτορος. Καὶ ταύτην ἐκ δεξιῶν τοῦ ἐν τῷ δίσκῳ ἱεροῦ ἄρτου τίθεισιν. Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ ἄρτος ἀντίτυπος ἐστὶν ἔτι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ· ἡ μερίδα δὲ ἐκείνη ἀντ' αὐτῆς τῆς τούτου τεκνοσύνης παρθενικῆς, Σωζομένης οὖν κἀν τῷ τύπῳ τῆς ἀληθείας, παρίσταται ἡ Βασίλισσα ψαλμικῶς ἐκ δεξιῶν ὡς Μήτηρ κομιζομένη. Πρῶτον καὶ γὰρ τὸ δεξιόν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΔ'.

Περὶ τῶν προσφερομένων ἐν τῇ προθέσει μερίδων ὑπὲρ τῶν ἁγίων καὶ πάντων τῶν εἰσεδῶν.

Ἐξ ἀριστερῶν δὲ, ἐκ προσφορᾶς ἑτέρα, τῇ λόγχῃ μερίδα; ἐξάγων σταυροειδῶς ἐκ τῆς σφραγίδος, ὁ ἱερεὺς, τῶν ἁγίων ἀπάντων μνήμην ποιεῖται καὶ τίθεισιν. Καὶ τὴν μὲν εἰς τιμὴν καὶ μνήμην προσφέρει τῶν τιμιῶν ἰπουρανίων δυνάμεων. Καὶ ἀναγκαῖον προσφέρειν ὑπὲρ αὐτῶν, ὅτι καὶ τῷ μυστηρίῳ τῆς οἰκονομίας αὐτοὶ καθυποῦργησαν· καὶ ὅτι ἠνώθησαν ἡμῖν, καὶ μία ἐσμέν Ἐκκλησία· καὶ ὅτι ἐκ θυμοῦσι παρακύπτειν εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας· μυστήρια, κομιζόμενοι καὶ οὕτως ἀνάβασιν· καὶ ὅτι μεθ' ἡμῶν εἰσὶ φύλακες ἡμῖν καὶ διαλλακταὶ πρὸς Θεὸν ὄντες· τὴν δὲ εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ τιμίου Προδρόμου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ δικαίων, προκαταγγειλάντων τοῦ Κυ-

ρίου τὴν ἐκινῶσάν τιν· τὴν δὲ εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν ἁγίων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων, ὡς ὁμηρεῶν τοῦ Χριστοῦ, ὡς πρώτων ἱερέων καὶ διδασκάλων τῆς πίστεως, καὶ τῶν μετ' αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς ἐκτελέσεως ἐσπουδακίτων, τῶν ἁγίων ἱεραρχῶν, τῶν ἁγίων καὶ καλλινίκων μαρτύρων, καὶ τῶν ὁσίων σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις· τελευταῖον δὲ εἰς τιμὴν καὶ μνήμην προσφύρα· τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ἁγίου, ἢ τοῦ ἑορταζομένου, καὶ τοῦ Χρυσοστόμου Πατρὸς, ἢ Βασιλίου, ἢ ἢ λειτουργία ἐστὶ, καὶ πάντων ὁμοῦ ἔλλεν τῶν ἁγίων, ἐπειδὴ πάντες, ἐν Χριστῷ ἦνενται. Καὶ ἀναγκαῖον μετὰ τῆς ἀναμνήσεως τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἀνάμνησιν ποιεῖσθαι τῶν δοῦλων αὐτοῦ· καὶ πρώτου μὲν τῆ· ἀλοχέτους αὐτὸν τεκοῦσης, ὡς εἰρηται, δι' ἧς τὰ μυστήρια τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐκτελέσται· ἔπειτα τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὡς καθουουργησάντων τῷ μυστηρίῳ, καὶ δι' αὐτοῦ ἢ ἐν ἐκωθίντων, καὶ περιφυλαττόντων ἡμᾶς· ἔπειτα τῶν προσκρυζάντων τὰ τοῦ μυστηρίου προφητῶν καὶ δικαίων, ὧν ἐξάρτιος καὶ σφραγὶς ὁ Βαπτιστῆς· ἔπειτα τῶν θεοπτῶν κηρύκων, ἀποστόλων τε καὶ οἱ τὴν κόσμον κατηύγασαν, μετ' ὧν καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν ἱεραρχῶν, καὶ τοῦ καρποῦ τοῦ κηρύγματος, τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ὁσίων· καὶ τέλος πάντων ὁμοῦ, ἐπειδὴ τῆ θυσίᾳ ταύτῃ τῆ ἱερᾶ πάντες ὁμοῦ ἀγγελοὶ τε καὶ ἄνθρωποι ἅγιοι καὶ ἠνιόθησαν τῷ Χριστῷ, καὶ ἐν αὐτῷ ἡγιασθησαν, καὶ τούτῳ ἡμᾶς ἐκωθίσιν.

Ὁν ταῖς ἐκείλαις ἐπίσκαψαι ἡμᾶς, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ δύρησαι ἡμῖν πάντα τὰ πρός σωτηρίαν αἰτήματα, καὶ ζῶην τὴν αἰώνιον. Κατανεῖ, ὡς ἀντὶ τῶν ἁγίων εἰσὶν αἱ μερίδες; καὶ εἰς μνήμην αὐτῶν καὶ τιμὴν, καὶ δι' αὐτῶν εἰς σωτηρίαν ἡμῶν προσφερόμεναι; μετέχουσι γὰρ καὶ οὗτοι τῷ μυστηρίῳ τῷ φρικτῷ τούτῳ ὡς συνηγωνισμένοι Χριστῷ, ἰδέσης καὶ ἀναβάσεως μεζονος, τῇ κοινωνίᾳ τῆς σωτηριώδους θυσίας, καὶ ἡμᾶς αὐτῷ καταλλάσσοι καὶ συνάπτοῦσι· καὶ ἄλλων ὁσῶν τούτων μεμνήμεθα. Πλὴν οὐ μετεβάλλονται αἱ μερίδες; ἢ εἰς σῶμα δεσποτικῶν, ἢ εἰς τὰ σώματα τῶν ἁγίων· ἄλλα μόνα δῶρά εἰσι καὶ προσφοραὶ καὶ θυσίαι δι' ἔργου κατὰ μέμνην τοῦ δεσπότου, καὶ ἐπ' ὀνόματι τούτων αὐτῷ προσφερόμεναι, καὶ τῇ ἱεουργίᾳ τῶν μυστηρίων, τῇ ἐκώθει τε καὶ κοινωνίᾳ ἁγιαζόμεναι, καὶ εἰς ἐκείνους ὑπὲρ ὧν εἰσι, τὸν ἁγιασμὸν παραπέμποσαι, καὶ διὰ τῶν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰς ἡμᾶς· ὡσπερ δὴ καὶ διὰ τῶν εὐχῶν τούτου γίνεται, ἡνίκα μνησθώμεν αὐτῶν, ἢ ὅταν τοῖς νοοῖς; ἢ τοῖς λευφάνοις αὐτῶν, ἢ ταῖς εἰκόσι· τί προσενέγκωμεν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἀμέσως ἁγιαζόνται παρὰ τοῦ Θεοῦ· δεχόμενοι δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν, δι' αὐτῶν ἡμᾶς ἁγιαζοῦσιν. Εἰ οὖν ἐν τῇ· ἄλλοις ἀποδεκτῶν αὐτοῖς τὸ προσφέρειν εἰς τιμὴν καὶ μνήμην αὐτῶν, πᾶσι γὰρ τούτου ἄλλοι ἀποδέξονται ἐν τῇ ἱερωσάτῃ θυσίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ ἀδύω; καὶ νοερώ; μετέχουσι τῆς τοῦ Χριστοῦ κοινωνίας ταῖς ψυχαῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆ; αὐτοῦ ἱεουργίας. ἢν ὑπὲρ τοῦ κόσμου παρέδωκε γίνεσθαι, μεγίστης μετέχουσι τῆς δόξης, ὡς συμπονησάντες καὶ συνδοξαζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ οἱ θεοῦτατοι ἄγγελοι, ὡς καὶ

At vivere Domini Incarnationem; aliam autem in honorem ac memoriam sanctorum et benedictorum apostolorum, tanquam Christi ministrorum, et primum sacerdotum ac dei magistrorum; et in memoriam eorum qui post illos pro pietate certaverunt, sanctorum nempe pontificum, sanctorum et triumphantium martyrum et piorum cum omnibus sanctis. Denique offert in honorem ac memoriam huius sancti cujus est dies festus, et Patris nostri Chrysostomi, aut Basilii, cujus est liturgia. Et omnium simul rursus sanctorum; cum omnes in Christo uniantur; et necesse sit ut cum commemoratione Domini commemoratio sanctorum eorum fiat; et primo quidem huius, quæ semper virgo cum genuit, ut dictum est; per quam salutis nostræ mysteria effecta sunt; deinde sanctorum angelorum, qui mysterio subministraverunt ac per illud nobiscum uniti sunt, et nos custodiant; deinde eorum qui ea quæ ad mysterium pertinent, prædixerunt, prophetarum et justorum, quorum inclytissimus et quasi signaculum est Baptistæ; deinde præconum qui Deum viderunt, apostolorumque qui mundum illuminaverunt; cum quibus et pontificum qui ipsis successerunt; ac prædicationis fructus, martyrum et piorum. Est denique omnium simul, quoniam hac sacra victima omnes simul angelique ac homines sancti cum Christo uniti sunt et in ipso sanctificati, et eo nos uniant.

Ad horum quæsumus preces respice in nos, Deus, et nobis dona quæ ad salutem utilis sunt, et postmodum vitam æternam. Videntur ut loco sanctorum particulæ positæ sunt? ut ad ipsorum commemorationem ac honorem et ad nostram salutem contribunt? Nam sancti quoque mysterio illi horrendo participant ut Christi commilitones, imo gloriæ et elevationis majoris participatione salutaris sacrificii quod nos Domino coniungit, denummodo sincera mente illius mysterii memoriam faciamus. Particulæ autem non in corpus Domini aut in sanctorum corpora mutantur, sed solummodo dona sunt et sacrificia oblata per panem ad exemplum Domini, atque hoc titulo sanctificii oblatæ et per mysteriorum operationem et unionem sanctificatione in eos quoque quorum locum tenent, sanctificationem conferunt, nobisque ipsis per sanctos transmittunt. Et hoc per preces sit si eorum memores templis eorum aut reliquiis aut imaginibus appropinquamus. Dum enim sancti ipsi a Deo immedio sanctificantur, nos deinceps sanctificant. Quod si in cæteris preces nostras læti acceptas referunt, nulli gratiori animo eas in sacrificia ac mysteria recipiunt. Nam si immaterialiter et spiritualiter Christum in animis recipiunt, per sacrificium in quo se mundo obtulit, summam gloriam obtinent, quia cooperantes conglorificantur. Sed divini quoque angeli utpote nobiscum conjuncti, et in mysterio cooperantes, gratiæ compotes sunt. Præcipue autem Dei Verbi Mater, magnæ incarnationis serva, diviniæ unionis officina, magni sacrificii

r. drix, genitrix et causa quæ Conditori apparuit, præ
 ou nibus gloriam confert et per Filium in ipsa incar-
 natum et virginaliter ac sancte nobiscum coadu-
 natum mire illustratur. Ideo etiam ab ejus dextris
 stat et a dextris sancti panis particulam ejus no-
 mine sacramentum ponimus, per id ostendentes, quod
 illa omnibus creaturis præstat et Deo proxima stat
 a sinistris angelorum et omnium sanctorum, quippe
 qui omnes secundum ordinem occupant nullo
 inferiori quam is quem illa tenet. Per illam enim
 isti glorificantur et ex ea nos per angelos salvamur,
 et per ipsam Deo adjungimur. Post hoc sacerdos
 cæteras quoque offert particulas, primas quidem
 pro summo pontifice qui sacrificii est fons, deinde
 pro toto ordine sacerdotali et his qui mysterium
 operantur. Oportet enim præsertim revereri opera-
 rium ut Paulo quoque videtur; deinceps pro regi-
 bus fidelibus, qui pietatis causam salutemque om-
 nium defendant; tunc pro populo Christiano fidei et
 pro monasterii præposito et pro cæteris fratribus;
 deinde pro monasterii præposito cæterisque
 fratribus, si quidem in monasterio sit cæremoni-
 a, si autem in templo, pro fundatore et pro
 ius concione; pro eo qui sacra facit et his
 pro quibus dona offert, postremo pro his qui in
 Christo mortui sunt et pro toto ordine sacerdotali ac
 monastico; insuper pro omnibus rectæ fidei asse-
 ctis et si pro quibusdam aliis vult. Sed in fine par-
 ticulam collectivam pro qualibet anima christiana
 bonæ fidei offert, et ad Deum preces communes
 dirigit, quas in vigilantium litania dicimus. Recipere
 Dominus, hocce sacrificium super altari tuo cælesti
 pro qua sit anima Christiana vocata et angus-
 tata quæ miseratione tua opus habet et quæ se-
 quuntur, usque ad finem. Istas vero particulas
 pro vivis ac mortuis oblati subter panem sa-
 crato ponti pro nobis humilibus qui misericordia
 operis habemus et communi orationem Dei invocamus.
 Secundum autem quod in participatione horren-
 dum mysteriorum, sacerdos cavere debet ne de
 particulis, sed de carne Dominica sumat ad his
 offerendum qui ad sacramentum accedunt. Nam
 tametsi per unionem sanguinis sacratissimi omnia
 in unum redacta sunt, sanguinis quoque Dominici
 communio facta est etiam si solum panem sumperit.
 Sed quis quilibet fidelis corpus et sanguinem
 Christi debet sumere, sacerdos sanguinem ac cor-
 pus in coelesti offerens fidelibus sacramentum cœsam
 equare faciat. Certum sane est quod omnes particu-
 lae corporis et sanguinis Christi participant, ubi
 semel in calice depositæ sunt, et sic communicans
 corporis ac sanguinis particeps sit. Mihi autem
 satius videtur consuetudinem sequi corpus Domini
 instrumenti, supra memorati operis sumendi. Jam vero
 videamus quomodo per hunc ipsum typum et com-
 municandi actum Jesum ipsum et totam ipsius Ec-
 clesiam præ oculis habeamus. Ipse quidem lux vera
 est; Ecclesia vero vitam æternam possidet et ab
 ipso illustrata est. Ipse namque per panem repræ-

A αὐτοῦ ἡμῖν ἐνωθέντες καὶ τῷ μυστηρίῳ καθυποου-
 γήσαντες, κοινωνοῦσι τῆς χάριτος. Ἐξαιρέτως δὲ ἡ
 τοῦ Θεοῦ Λόγου Μήτηρ, ἡ τῆς μεγάλης οἰκονομίας
 ὑπηρέτις, τὸ τῆς θείας ἐνώσεως πρὸς ἡμᾶς ἐργα-
 στήριον, ἡ τοῦ μεγάλου τούτου θύματος βίβλας τε καὶ
 γεννήτρια καὶ αἰτία τῷ Ποιητῇ φανεῖσα, πρὸ πάν-
 των τὴν δόξαν κομίζεται καὶ τὴν ἑλλαμψὴν πρω-
 τοδότηως ἐκ τοῦ σαρκωθέντος ἐξ αὐτῆς ὑπὲρ λόγον
 παρθενικῶς; καὶ ἀγίως, καὶ ἡμῖν ἐνωθέντος ἀκρᾶ
 χρηστότητι. Διὸ καὶ ἐκ δεξιῶν τούτου παρίσταται,
 καὶ ἅμα ἐκ δεξιῶν τοῦ ἱεροῦ ἄρτου τὴν ὑπὲρ αὐτῆς
 μερίδα τίθωμεν, τοῦτο δηλοῦντες ἐκ τούτου, ὡς
 ὑπερέρι πάντων αὐτῆ, καὶ ἑγγυτέρα 108 Θεῷ·
 ἐξ ἀριστερῶν δὲ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων ἀπάν-
 των, ἐπεὶ τὴν δεξιάν αὐτοῦ πάντες ἔχουσι τάξιν·
 μᾶλλον δὲ οὐδὲ παραβαλλομένην ὄλω; πρὸς τὴν
 ἐκείνης ὑπεροχὴν. Δι' αὐτῆς γὰρ καταλάμπονται,
 καὶ ἐξ αὐτῆς πρώτης ἡμεῖς διὰ τῶν ἁγίων σοφί-
 μεθα. Ὅτι καὶ διὰ ταύτης Θεῷ ἠνώθημεν. Τοῦτο
 οὖν τελείας ὁ ἱερεὺς, ἔπειτα καὶ λοιπὰς προσφέρει
 μερίδας· προηγουμένως μὲν ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως,
 ἐπεὶ τῆς ἱερουσύνης ἐστὶ πηγὴ· ἔπειτα δὲ ὑπὲρ παν-
 τὸς ἱερατικοῦ τάγματος, τῶν λειτουργούντων τῷ μυστηρίῳ· δεῖ γὰρ πρῶτον λαμβάνειν τὸν κοπιῶντα,
 ὡς καὶ τῷ Παύλῳ δοκεῖ· εἶτα ὑπὲρ τῶν πιστῶν βα-
 σιλέων τῶν προμαχούντων τῆς εὐσεβείας, καὶ σω-
 τηρίας αὐτῶν, καὶ τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ· μετ' οὗς
 τοῦ καθηγουμένου, εἰ ἐν μονῇ τῆς τελετῆς, καὶ
 τῆς λοιπῆς ἀδελφότητος· εἰ δὲ ἐν ναῷ τινα, ὑπὲρ τοῦ
 ἀνεγείραντος, ἢ τὴν μνήμην τελούντος, καὶ τῶν συν-
 αγομένων ἐκείας· καὶ ἐτι ὑπὲρ τοῦ προσερχομένου,
 καὶ ὑπὲρ ὧν τὰ ὄρα προσήγαγε· τελευταίον δὲ ὑπὲρ
 τῶν ἐν Χριστῷ κοιμηθέντων, καὶ παντὸς ἱερατικοῦ
 τάγματος καὶ μοναχικοῦ· καὶ ἐτι πάντων τῶν ὀρθο-
 δόξως τελειωθέντων πιστῶν· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν ἐτι
 βούλεται ἢ ὀφείλει ὁ ἱερεὺς. Καὶ τελευταίον κοινῶς
 προσφέρει μερίδα ὑπὲρ πάσης ψυχῆς Χριστιανῶν
 ὀρθοδόξων· καὶ τὴν εὐχὴν ἐπιτίθει πάσῃ, πρὸς
 Θεὸν ἀναγέρων τὰ βήματα, ἢν λέγομεν ἐν τῇ τῶν
 ἀγρυπνῶν λιτανείᾳ, « Πρὸδοξαι, Κύριε, λίγαν,
 τὴν θυσίαν ταύτην εἰς τὸ ὑπερουράνιον σου θυσια-
 στήριον ὑπὲρ πάσης ψυχῆς Χριστιανῶν, θλιβομένης
 τε καὶ καταπονομένης, ἰλλοῦς σου καὶ βοηθείας
 ἐπιδομένης, » καὶ τὰ λοιπὰ ἄχρι τέλους. Καὶ ταύ-
 τας τὰς ὑπὲρ τε ζώντων καὶ τεθνεώτων μερίδας
 ὑποκάτω τοῦ ἱεροῦ ἄρτου τίθουσιν, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν
 τῶν ταπεινῶν προσερχθείσας τῶν ἰασμοῦ καὶ με-
 σιτείας δεομένων, καὶ τὸ μέγα ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἀπει-
 λοχόμενων. Ἰστέον δὲ, ὡς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν φρο-
 νητότατων μυστηρίων, προσέχουν δεῖ τὸν ἱερέα, καὶ
 λαμβάνειν οὐκ ἐκ τῶν μερίδων, ἀλλ' ἐκ τῆς σαρκὸς
 τῆς Δεσποτικῆς, καὶ κοινωνεῖν τοὺς προσερχομένους.
 Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ ἐνώσει τοῦ παναγίου αἵματος ἐν γεγό-
 νασιν πάντα; καὶ κοινωνία τοῦ αἵματος γίνεται τοῦ
 Δεσποτικοῦ, εἰ καὶ διὰ μερίδος τις κοινωνῆσαι. Ἄλλ'
 οὖν ἐπεὶ χρεῖα καὶ ἐκ τοῦ σώματος ὁμοῦ καὶ τοῦ αἵ-
 ματος τοῦ Χριστοῦ κοινωνῆσαι πάντα πιστὸν, μετὰ
 τοῦ αἵματος καὶ τὸ σῶμα λαμβάνων ἐπὶ λαβίδι ὁ ἱε-
 ρεὺς τὸ Δεσποτικόν, ποιεῖτω τῷ προσερχομένῳ τὴν

κοινωνίαν. Καὶ ἀληθὲς μὲν, ὅτι πάσαι κοινωνήκα-
 σιν αἱ μερίδες τοῦ σώματός τε καὶ αἱματος τοῦ Χρι-
 στοῦ εἰσαχθεῖσαι τῷ ποτηρίῳ, καὶ σὺν αὐταῖς ἐνω-
 θεῖσαι κοινωνεῖ ὁ μετέχων τοῦ σώματος καὶ τοῦ
 αἱματος· πλὴν κρείττον, ὡς γε νομίζω, τὸ ἐπιτηρεῖν
 καὶ ἐκ τοῦ θελοῦ σώματος τῇ λαβίδι λημβάνειν. Ἰδω-
 μεν δὲ πῶς καὶ διὰ τούτου τοῦ θελοῦ τύπου καὶ τοῦ
 ἔργου τῆς ἱερᾶς προσκομιδῆς τὸν Ἰησοῦν αὐτὸν, καὶ
 τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ μίαν πᾶσαν ὁρῶμεν, μέσον
 αὐτὸν τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον κεκτη-
 μένην, καὶ φωτισμένην ὑπ' αὐτοῦ καὶ συνεχομέ-
 νην. Αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ τοῦ ἔργου μέσον ἐστίν· ἡ
 Μήτηρ δὲ διὰ τῆς μερίδος ἐκ δεξιῶν· ἄγιοι δὲ καὶ
 ἄγγελοι ἐξ ἀριστερῶν· ὑποκίτω δὲ ἄπαν τῶν αὐτῶ
 πιστευσάντων τὸ εὐσεβὲς ἄθροισμα. Καὶ τοῦτ' ἐστι
 τὸ μέγα μυστήριον· Θεὸς ἐν ἀνθρώποις καὶ Θεὸς ἐν
 μέτῳ θεῶν, θουομένων ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντως Θεοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ τοῦτο ἡ μὲν-
 λουσα βασιλεῖα καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς τὸ πολίτευμα· Θεὸς μὲθ' ἡμῶν ὁρῶμενός τε καὶ μεταλαμβάνομενος.
 Καὶ οὐ χώρα ἀπίστοις, οὐδὲ γε μὴν ἑτερόφροσι. Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Ἐπεὶ καὶ ἐξα-
 ροῦσι, φησὶ, τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων οἱ ἄγγελοι. Διὸ καὶ οὐ θέμις διακρίματα τινὰ ὑπὲρ
 ἑτεροδόξου προσφέρειν ἢ μνήμην ἄγειν αὐτοῦ· ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τῶν προδύλων ἁμαρτανόντων, καὶ ἀματα-
 νοήτων; ἰχθύων· ὅτι εἰς κατάκρυμα αὐτοῦ; ἢ προσαγωγῇ, 107 καθὰ δεῖ καὶ τοῖς ἀματανόητοις; κινω-
 νοῦσι τῶν φρικτῶν μυστηρίων, ὡς περ ὁ θεὸς Παῦλός φησι·

A sentatur, mater autem per particulam a dextris ;
 sancti autem atque angeli a sinistris, et superius
 tota pia cohors eorum qui in eum credunt. Hoc
 autem est magnum mysterium : Deus in hominibus
 et Deus in medio deorum deificatorum a vero Deo
 qui pro ipsa carne assumpsit. Et sic regnum fu-
 turum et vite æternæ conversatio : Deus a nobis
 visus et gustatus : nulla vero regio infidelibus et
 dissentientibus. Quid enim commune luci cum tene-
 bris ? Angeli quidem pravos a probis discernent.
 Quare fas non est sacerdotem pro heterodoxis obla-
 tionem aut commemorationem facere, ut nec pro
 manifestis peccatoribus atque impenitentibus, quia
 oblatio his in iudicium erit, ut etiam his qui in im-
 penitentia statu mysteria horrenda adeunt, ut
 B dicit divinus Paulus

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ΄.

Διατὶ θυμίαμα μετὰ τὴν προσκομιδὴν.

Τὴν προσκομιδὴν τοῦτον ἐν τούτοις τελείας ὁ ἱε-
 ρεὺς, τῷ θεῷ προσφέρει θυμίαμα εἰς εὐχαριστίαν C
 τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐνεργείας ἐπιδημίαν τοῦ Πνεύ-
 ματος. Τούτου γὰρ τύπον κλυταὶ τὸ θυμίαμα, καὶ
 ἡ εὐχὴ μαρτυρεῖ λέγουσα, « θυμίαμά σοι, Χριστέ ὁ
 Θεός, προσφέρομεν εἰς ὄσμην εὐωδίας· ὁ προσδεξά-
 μενος εἰς τὸ ὑπερουράνιον σου θυσιαστήριον, ἀντι-
 παθέμενον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ παναγίου σου Πνεύ-
 ματος. » Ἄρα καὶ τὸν θεὸν τιμῶν ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς
 προσαγωγῆς καὶ εὐωδίας τοῦ θυμιάματος, καὶ δικ-
 κῆς, ὡς καὶ μετὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖ, καὶ ὡς
 ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τούτου ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος
 εἰς τὸν κόσμον ἐκλύχεται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΣ΄.

Τι ὁ ἀστέρησκος θηλοῖ, τὰ ἱερὰ τε καλύμματα, καὶ ὁ ἀήρ.

Διὸ πρῶτον μὲν εἰς τιμὴν τοῦ Σωτῆρος, τὸν ἀστέ-
 ρησκον θυμῶν, ὑπεράνω τοῦ ἔργου τίθεισιν, ἐπιλέ-
 γων, « Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστήρ ἰδῶν, ἰστη ἐπάνω οὐ ἦν
 τὸ παιδίον, » ἐν συμβόλοις δεικνύς τὰ πραχθέντα
 ἐν τῇ γενήσει. Ἐπεὶ καὶ σπηλαίου καὶ φάτης
 τύπον εἰρήκαμεν εἶναι τὴν πρόθεσιν. Εἶτα, τὸ τοῦ
 δίσκου κάλυμμα λαβῶν, σημαῖνον σὺν τοῖς ἄλλοις
 καλύμμασι τὰ σπάργανα, τὰ ψαλμικὰ λέγει, ὁ θε-
 λοῦσι τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου· « Ὁ Κύριος
 ἐθεσάλευσεν, εὐπρόκειαν ἐνεδύσατο, » καὶ τὰ ἐρε-
 ζῆς. Καὶ τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ ἐστὶ ἢ καὶ κλίσειν, ἐπι-
 λέγων τὰ θηλοῦντα ὁμοίως τοῦ Κυρίου τὴν σάρκα-
 σιν· « Ἐκάλυψεν οὐρανεὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς

CAPUT ICV.

Quare sufficit post Missam?

Postquam igitur in his oblationem perfecit sa-
 cerdos, Deo profert incensum in gratiarum actio-
 nem actionis et virtutis adventem sancti Spiritus :
 hujus enim typum gerit Incensum, ut testatur ora-
 tio dicens : « Incensum tibi, Christe Deus, profici-
 mus in odore suavitatis ; quod suscipiens in
 altare tuum superæcæleste, vicissim demitte nobis
 sanctissimi tui Spiritus gratiam. » Simil Deum
 honorat sacerdos per oblationem et incensi suavi-
 tatem, ostenditque quod eum Spiritu operatur,
 et quod isto mysterio gratia Spiritus in mundum
 effusa est.

CAPUT ICVI.

Quid notatur per stellulam et sacra opercula ac ve-
lamenta?

Ideo primum quidem in honorem Salvatoris,
 stellulam sufficiens super panem ponit, adjiciens :
 « Et ecce stella veniens stetit supra ubi erat puer ;
 symbolis ostendens quæ facta sunt in nativitate,
 siquidem spelunca præseplicque typum oblationem
 esse diximus. Deinde, disci velum sumens, quod
 cum aliis velis pannos significat, psalmorum dicti
 verba, quæ Verbi incarnationem ostendunt : « Do-
 minus regnavit, decorem indutus est ; » et cetera ;
 Sumit etiam velum quod est in calice uno vel in
 paribus, adiens significantia pariter Domini in-
 carnationem : « Operuit cæcos virtus ejus et sa-
 pientia ejus plena est terra. » Ipse autem est qui

coelum operit virtutibus, ut Deus, Jesus Christus; A et sapientia sive cognitione ejus plena facta est terra. Ipso namque incarnato, omnis terra ipsum cum Patre et Spiritu cognovit. Hoc autem psalmicum super omnes, si plures quidem sunt calices, addit: unum enim oblatum et unum potierum etiam in diversis videtur, eo quod unus est unum corpus et unus sanguis. Postremo ponens aera sacerdos suffragando, qui firmamentum in quo est stella et sindonem significat; propterea enim myrrhatum mortuum pluries involvit Jesum et funebri dicitur; ipsum edocet usque in finem utile tanquam in tabula mysticum, quod ipse prophetatus ut agnus desuper e caelis venit, et in spelunca praeseptoque secundum carnem natus est, et passionis ejus facta praefigurata sunt in ipso ortu. Et cum stella quidem super illum stetit, ipsum magis ostendens; Herodes autem persecutus est, et Simeon in ulnis accipiens praedicavit ipsum poni in signum cui contradicatur, gladiumque transverberaturam esse ipsius Matris animam. Ideo ut res passionis hic subindicantur. Cum igitur suffragit divinae propositionis dona, tanquam Deo sacra, et ipsique oblata, et effecta sanctissimi corporis et sanguinis typi, orationem oblationis adjicit, precaturque Deum ac Patrem, qui suum Filium, supercoelestem panem, ad nos misit, ut proposita benedicat, et in supercoeleste altare animi illa recipiat, recordeturque asserentium ac illorum propter quos haec obtulerunt; necnon sacrificantes in sacrificio irreprehensibiliter custodiat. Et sic absolutione facta, ipsam oblationem sacramque mensam thurificat; deinde sacerdotium totum; demonstrans ex Deo primam charismatum in sanctis esse communicationem, et per sanctos in caeteris. Item novius quosdam universum templum et populum thurificantes, ut sanctus ait Dionysius, dicent, quod ante sacrificacionem ab altari suffragit perficitur in sede tota et iterum ad altare regreditur; quoniam principium et finis honorum est Deus, hujus autem thronus et sedes est altare. Ideo in omni thurificacione ita sit: ab altari sumens initium thurificator, ad illud reducit finem. Quoniam autem Christi typus est archisacerdos, et ipsius potentia ditatur, atque etiam omnis animarum patronus Christum figurat, in his quoque istud invenitur. Primum enim archisacerdos incensum signat, ut illud Deo profert, ac post sacram mensam et sanctas imagines, primus ipse thurificatur, et deinde caeteri; et post omnes, ipse rursus; nam ille principium et finis est sacrarum actionum, divinarumque charismatum communicator; et ad illius imitationem, in his qui habent manuum archisacerdotalem impositionem et praesunt, hoc fieri consuevit. Haec autem thurificatio ex initio sacrificacionis non solum intus, sed etiam extrinsecus, et in maxima Thessalonicensium ecclesia videri potest esse facta: in primo sacrae liturgiae aditu suffragit ex

συνέσω; αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. Ἡ αὐτὸς δὲ ἐστὶν Ἰησὺς καὶ τὸν οὐρανὸν καλύπτει ταῖς ἀρεταῖς ὡς θεὸς Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ τῆς συνέσω; αὐτοῦ, ἦτοι τῆς γνώσω;, πλήρης ἡ γῆ γεγίνηται. Σαρκαθέντος γὰρ αὐτοῦ, πᾶσα ἡ γῆ αὐτὸν σὺν τῷ Πατρὶ ἐπέγνω καὶ Πνεύματι. Τὸ δὲ φαλμακὸν τοῦτο ἐπὶ πᾶσιν, εἰ καὶ πολλὰ ἐστὶ τὰ ποτήρια ἐπιλέγει. Ἐν γὰρ τῷ προσφερόμενῳ, καὶ ἐν τῷ ποτήριον, καὶ ἐν διαφόροις ὁράται, ὅτι καὶ ἐνὸς τὸ ἐν σῶμα καὶ ἐνὸς τὸ αἷμα ἐστὶν. Εἶτα τελευτασὸν τὸν αἶρα θεὸς ὁ ἱεραὺς θυμιάσας, ὅς θη καὶ τὸ στερέωμα ἐν ᾧ ὁ ἀστήρ, καὶ τὴν σινδόνα σημαίνει, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λαμπρυσμένον νεκρὸν πολλάκις περιφέρει τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐπιτάφιος; λέγεται, αὐτὸ διδάσκει ἄχρι τέλους καθαρῶ; ὡ; ἐν πύνακι τὸ μυστήριον. Ὅτι αὐτὸς ὁ προφητευσθεὶς ὡ; ἀμὼς, καὶ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἦλθε, καὶ ἐν σπηλαίῳ καὶ φάτην κατὰ σάρκα γεγέννηται. Καὶ τὰ τοῦ πάθους εἰθὺς ἐν τῷ γεννηθῆναι προετυπώθη ἐν αὐτῷ. Καὶ γὰρ ἀστήρ μὲν ἐπέστη αὐτῷ, τοῖς μάγοι; αὐτὸν δηλῶν· ὁ δὲ Ἡρώδης ἐδίωκε. Καὶ Συμεὼν ταῖς χερσὶ λαβὼν, ἐκέρυεν αὐτὸν εἰς σημεῖον κείσθαι ἀντιλεγόμενον. Καὶ ὡ; βομφαλα διελεύσεται τὴν ψυχὴν τῆς αὐτοῦ Μητρός. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τοῦ πάθους ὡδε καθυπογράφεται. Θυμιάσας οὖν τὰ ἐν τῇ θαλά; προθέσει δῶρα, ὡ; ἀφιερωμένα θεῷ, καὶ ὡ; αὐτῷ προσαχθέντα, καὶ ὡ; ἀντίτυπα γεγονότα τοῦ παναγίου σώματος τε καὶ αἵματος, τὴν εὐχὴν τῆς προσκομιδῆς ἐπιλέγει, καὶ τὸν θεὸν καὶ Πατέρα ἐπικαλεῖται τὸν πρὸς ἡμᾶ; τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἁποσταλάντα, τὸν ἑκουράνιον ἄρτον, εὐλογῆσαι τὰ προτεθέντα, καὶ προσδέξασθαι ταῦτα εἰς τὸ ἑκουράνιον τοῦτου θυσιαστήριον, μνημονεύσαι τε τῶν προσενεγκάντων, καὶ τῶν, δι' οὓ; ταῦτα προσήγαγον, καὶ τοῖ; ἱερουργούντας δὲ ἐν τῇ ἱεουργίᾳ ἀκατακρίτους διαφυλάξαι. Καὶ οὕτω ποιήσας ἀπόλυσιν, αὐτῶν τε τὴν προσκομιδὴν, καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν σταυρωθῶς θυμιά; εἶτα καὶ τὸ ἱερατεῖον ἰδὼν δεικνύς τὴν ἐκ **ΙΟΒ** τοῦ θεοῦ πρώτην τῶν χαρισμάτων ἐν τοῖ; ἀγίοι; μετάδοσιν, καὶ διὰ τῶν ἀγίων ἐν τοῖ; λοιποῖ;. Καὶ γὰρ εἰδομέν τινας καὶ τὸν λαὸν πάντα καὶ τὸν λαὸν θυμίωντας. Ὅπερ καὶ ὁ ἱερός φησι Διονύσιος, ὅτι πρὸ τῆς λειτουργίας ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὸ θυμιάμα τελείται γινόμενον ἐν ὄλῳ τῷ ὀλεῳ, καὶ πάλιν εἰς τὸ θυσιαστήριον ἀνέρχεται. Ἐπὶ ἀρχῇ καὶ τέλος τῶν αγαθῶν ὁ θεός· τοῦτου δὲ θρόνος καὶ τόπος τὸ θυσιαστήριον. Διὸ καὶ ἐν παντὶ θυμιάματι οὕτω γίνεται· ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ὁ θυμίων γὰρ ἀρχόμενος, πάλιν εἰς αὐτὸ καταλήγει. Ἐπὶ δὲ καὶ τύπος Χριστοῦ ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ τὴν αὐτοῦ κλυτῶν ἐστὶ δύναμιν, καὶ ἐπὶ πᾶς προστάτης ψυχῶν τὸν Χριστὸν ἐστὶν εἰκονίζων· καὶ ἐν αὐτοῖ; τοῦτο γίνεται. Πρῶτον γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ τὸ θυμιάμα σφραγίζει ὡ; προσάγων τοῦτο θεῷ· καὶ μετὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ τὰς ἀγίας εἰκόνας πρώτος; αὐτὸς θυμιᾶται· ἔπειτα εἰ λοιποὶ· καὶ μετὰ πάντας, πάλιν αὐτός. Ἐπὶ καὶ ἀρχῇ καὶ τέλος οὗτο; τῶν ἱερῶν πράξεων, καὶ τῶν θείων χαρισμάτων μεταδοτικός· καὶ κατὰ μίμησιν τοῦτου καὶ ἐν τοῖ; χειροτονίαν ἀρχιερατικὴν ἔχει

καθηγουμένους τούτο γίνεσθαι ἔθος. Τὸ δὲ θυμῶν ἐξ ἀρχῆς τῆς λειτουργίας· οὐ μόνον ἔνδον, ἀλλὰ καὶ ἔξωθεν, καὶ ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν Θεσσαλονικέων ἐκκλησίᾳ ἔστιν ἰδεῖν γινόμενον, ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας· εἰσὶν θυμιατοῦ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξερχόμενου δι' οὗ ὁ διάκονος, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀρχιερέα, καὶ τοὺς συλλειτουργούντας αὐτῷ ἱερωμένους· θυμῶν. Ὁ δὲ ἄπ' οὐρανοῦ χάριν καὶ δωρεὰν ἐκχυθεῖσαν τῷ κόσμῳ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εὐδοκίαν τοῦ Πνεύματος, καὶ πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν δι' αὐτοῦ ἀναχθεῖσαν. Καὶ τούτο πάντοτε ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γίνεται. Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς προσκομιδῆς οὕτω, ἐν ᾗ καὶ πάντες προσδότεροι τὴν προτίρῃσιν περὶ ὧν χρεία, καὶ μάλιστα τῶν τὴν ἑορτήν τελούντων· καὶ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ὧν ἀνάγκη λοιπῶν· καὶ οἱ διάκονοι δὲ πάντες διὰ τῶν προσδότερων. Οὐδὲ γὰρ θέμι· προσφέρειν διακόνους δι' αὐτῶν. Ἐπει τὸ χάρισμα τὸ προσκομίζειν θεῶν οὐκ ἔχουσι. Διάκονοι γὰρ εἰσι, τὴν λειτουργικὴν ἀξίαν ἔχοντες· μόνον. Εἰ οὖν οὐ δυνατόν αὐτοῖς ἱερατικῶν ἐνδύεσθαι ἄμφων ἕνα εὐλογίας ἀρχιερέως ἢ ἱερέως, οὐτ' ἐνάρξεσθαι τινος ἱερᾶς τελετῆς ἔνευ προσδότερου ἢ εὐλογίας τοῦ προσδότερου, πᾶς ἄρα οὗτος δι' αὐτοῦ προσκομίζει· καὶ εἰ ὁ κανὼν ἀπαγορεύει διάκονον πρὸ τοῦ ἱερέως μεταστῆναι καὶ τῶν τιμίων δώρων τελειωθέντων, ἵνα τηροῖ τὴν αὐτοῦ τάξιν ἕκαστος, πᾶς ἐν τοῖς δώροις προσκομῖσις διάκονος· ἀλλὰ τὸ πρὶν γινόμενον ἐν Θεσσαλονικίᾳ, καὶ νῦν ἐν τῷ ἁγίῳ ἔρει τῷ Ἄδῳ, τὸ διακόνους προσφέρειν, οὐκ εἰσάκτουσιν οὐδ' ἀρμόδιον. Καὶ προσεκτικόν τὸ περὶ τούτου. Εἰ τις δὲ τῶν διακόνων προσφέρειν βούλοιο θεῶν μερίδας κατ' ὀφειλὴν, διὰ τοῦ προσδότερου τούτο ποιῆτω· κατέχοντος μὲν τοῦ προσδότερου τὴν προσφοράν καὶ τὴν λόγην, καὶ ἐν τῷ ἐξάγειν τὴν μερίδα λέγοντος, Ἐ πρόσδεξι, Κύριε, τὴν θυσίαν ταύτην ὅπερ τοῦ θεοῦ, τιμῆς μὲν καὶ μνήμης εἰ τινος τῶν ἁγίων, ἰασημοῦ δὲ καὶ ἀφείσεως τινος τῶν ζώντων ἢ τεθνῶτων· τοῦ διακόνου δὲ ἐν ἐκάστῃ μερίδῃ λέγοντος, Ἐ μνήσθητι, Κύριε, ὅπερ τιμῆς καὶ μνήμης ἢ οὐ βούλεται ἁγίου, ἢ ὅπερ ἀφείσεως ἐκάστου ὧν χρεῖαν ἔχει· ἢ μᾶλλον ὁ καὶ ἀκριβέστερον λέγειν, Ἐ μνήσθητι, Δέσποτα, ὅπερ ὧν βούλεται. Οὐδὲ γὰρ ἄδεια τούτῳ ἀναφέρειν πρὸς θεοῦ τὴν φωνά, παρόντος τοῦ ἱερέως. Ἐἴτω καιρὸς ἔδωται τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας, παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τῷ πρώτῳ τῶν διακόνων, οὐδὲ γὰρ χωρὶς αὐτοῦ τι πράττεσθαι δυνατόν. Καὶ ὁ μέγας ἀρχιερεὺς Ἰησοῦς τούτῳ φησι, Ἐ χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιῆν οὐδέν. Ὁ μὲν οὖν διάκονος· τὸν ἱερεὶ εὐλογεῖν προσκαλεῖται· ὁ ἱερεὺς δὲ εὐλογεῖ τὸν θεόν, αὐτὸς ὁ καὶ τὴν προσκομιδὴν ἐν τῇ προκαὶ πλατύτερον ἐν τῇ ἔρμηνει τῆς λειτουργίας

Altari sunit initium, ac per ipsum diaconus evangelium, archisacerdotem, et ministros sacros cum ipso liturgiam exequentes,thurificat: quod significat ex caelo gratiam et donum devenisse mundo per Jesum Christum et bonum Spiritus odorem, et iterum ad caelum per ipsum esse sublata; et hoc semper nobis fit per Jesum Christum. Quae circa oblationem sunt, ita se habent: in qua sane etiam concili presbyteri pro iis quibus est opus, offerunt; praesertim vero profectum celebrantibus, ipsoque pontifice, ac deinceps reliquis, quibus necesse est. Similiter omnes diaconi offerunt per presbyteros. Neque enim fas est, diaconis per se ipsos offerre; quandoquidem donum offerendi Deo non habent; siquidem diaconi sunt ministerii dignitate tantum praediti. Si igitur fieri non potest ut ipsi sacerdotale vestimentum sine pontificis aut sacerdotis benedictione induant aut ullum sacrum mysterium sine presbytero inchoent, quanam ratione per se ipsos offerent? Et si canon vetat diaconum ante sacerdotem communionis participem fieri, quamvis praecelera munera sint consecrata, ut quilibet unum gradum servet, quomodo in oblatione numerum diaconus offeret? Ideo quod prius factum est Thessalonicae et nunc fit in sacro monte Atho, non est bene ordinatum nec conveniens. Et super hoc est attendendum. Si quis autem diaconorum proferre velit partes ob debitum, per presbyteros hoc faciat, retinente quidem presbytero oblationem et sortem, et proferendo partem dicente: « Suscipe, Domine, hanc hostiam in talis gratiam; honoris quidem ac memoriae, si de quodam sanctorum agitur, propitiationis autem ac remissionis, si de quodam vivorum vel mortuorum; diacono autem ad unamquamque partem dicente: Memento, Domine, in honorem ac memoriam illius (quem intendit) sancti, vel in remissionem uniuscujusque eorum quibus opus est; vel quod melius et accuratius est dicere, Memento, Domine, super his in quos est voluntas. Non autem illi fas est praesente sacerdote, vocis ad Deum attollere. Deinde datur ab archisacerdote primo diaconorum occasio ministerii incipiendi: non enim absque ipso aliquid fieri possibile est. Summus sacerdos J. sus hoc ait: Sine me nihil potestis facere. Diaconus igitur sacerdotem benedicere invitat: sacerdos autem benedicti Deum, ipse qui fecit oblationem in propositione; et ita sequentia sunt, sicut in interpretatione liturgiae juxta vires copiosius explicavimus.

τὴν θεόν, αὐτὸς ὁ καὶ τὴν προσκομιδὴν ἐν τῇ προκαὶ πλατύτερον ἐν τῇ ἔρμηνει τῆς λειτουργίας

109 ΚΕΦΑΛ. 12.

Τίνα τυκοὶ ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ τίνας οἱ σὺν αὐτῷ.

Καὶ συνοπτικώτερον ὡς λέγομεν, ὡς οἱ μὲν ἔνδον τοῦ βήματος ἱερεῖς τὰς ἐπουρανίους πρώτας δηλοῦσι

CAPUT XCVII.

Quenam episcopus et qui cum eo sunt significant?

Et hic compendiose dicimus stantes quidem intra sanctuarium sacerdotes, primos caelestes or-

dines significare; archisacerdotem vero, Dominum; A et illos qui cum ipso sunt, angelos qui divinæ incarnationi subservierunt et præcones apostolos.

CAPUT XCVIII.

Quidnam innuitur sacro bemate sive sacrario, mensaque sacra?

Sanctuarium quidem typo gerit Sancta sanctorum quæ super cælos sunt et cælum; sacra vero mensa, Dei thronum, Christique resurrectionum, ac venerabile sepulcrum; templum autem, coelestia simul et paradisaum; et quæ sunt in exitu templi locique catechumenorum, creationem terræ propter nos et ea quæ sunt super terram. Quod autem pontifex sacerdotalibus ludibus tanquam ad occasum descendat, significat incarnationem Dominum in terram et usque ad inferiores partes terræ et inferni cum sanctis angelis venisse, principem tenebrarum vicisse, et ibi detentas a sæculo animas eripuisse. Ideo primus ingressus ipsam in terram descendisse, mortuum esse ac surrexisse et assumptum fuisse demotat, eo quod primum in terram descendens hoc fecit. Uude ante introitum antiphonæ psalluntur, et hæc tres in honorem Trinitatis; et in ipsis illa quæ Deum peperit, et sanctorum ordines et postremum u.igenitus Dei Filius hymnis celebratur. Ipse enim unus Trinitatis qui caro factus est, et suam matrem propter nos sibi elegit, necnon sanctorum choro; et presbyteri sunt propter nos, ipse vero apud Patrem paracletus, qui propter nos incarnatus est. Prophetas autem designant illi qui prophetica canunt; nam et propheta Christum prædicaverunt. Primos autem angelorum divinos ordines typis exprimiunt sacerdotes e sacrario cum ordine bono progredientes, ad pontificem venientes, gaudium de Christo propter ipsius in cruce victoriam per resurrectionem et ascensionem demonstrantes, et super his oblationem, cum, primum pontifice sacerdotibusque caput inclinantibus et orantibus, manifeste significatur quod Dominus ad nos usque venit, mortuus est, et sepultus, et in inferos descendit. Postea, cum ad orationem surgunt, indicatur resurrectio, quam etiam elevatum sacrum evangelium pariter representat et vox diaconi aientis: « Sapientia erigit; » erexit enim nos resurgens Dominus et exaltavit. Ideo quoque sit exinde ascensionis ejus comitatus et gratulatio, sicut et angeli post resurrectionem Christi dicebant. « Quis est iste Rex gloriosus? Idcirco pontifex assurgens, in typum Jesu in cælum ascendentis gratulante excipitur. Et hoc; « Ad multos annos, Dumtus »; subdiaconi dicunt: « Utilitantes quod non homo, sed Jesus Christus magnus rex et pontifex per ipsos acclamatur, qui prius regnum et pontificatum in terra constituit. Ideo gratiam ejus pontifex serens tanquam Christus, acclamatur, vel potius per ipsum, ut diximus, Christus. Et deducitur et confirmatur a diaconis tanquam ab angelis; obviosque sibi pariter habet portas, et acclamatur. Et cluduntur portæ propter hoc: « tollite portas, » et osculante eas pontifice (quo-

τάξεις, ὁ ἀρχιερεύς δὲ τὸν Κύριον, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τοὺς ὑποურγήσαντας ἀγγέλους τῇ θείᾳ σαρκώσει, καὶ τοὺς θεοκλήρικας ἀποστόλους.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΗ΄.

Τὶ τὸ ἄγιον θελοῖ βῆμα, καὶ τί ἡ ἱερὰ τράπεζα. Καὶ ὅτι τὸ μὲν βῆμα τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων τυπεῖ τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸν οὐρανὸν, ἡ ἱερὰ δὲ τράπεζα τοῦ Θεοῦ τὸν θρόνον, καὶ τὴν ἀνάστασιν Χριστοῦ, καὶ τὸ σεβάσιμον μνήμα· ὁ ναὸς τε τὰ ἐπουράνια ἅμα καὶ τὸν παράδεισον· καὶ τὰ ἐν τῷ εἶλει τοῦ ναοῦ, καὶ οἱ νάρθηκες τὴν κτίσιν δι' ἡμᾶς τῆς γῆς καὶ τὰ ἐπὶ γῆς· τὸ δὲ καταθεῖν τὸν ἀρχιερέα ὡς πρὸς θυμᾶς τὰ ἀρχιερατικὰ περιδεδημένον τὸ σαρκωθέντα τὸν Κύριον εἰς τὴν γῆν καὶ ἄχρι τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ ἔδου ἵλασθαι σὺν τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἁγίοις, καὶ τὸν ἀρχοντα καθελειν τοῦ σκοτους, καὶ τὰς καταχομένας ἐκλεῖσαι τῶν ἀπ' αἰῶνος ψυχὰς ῥύσασθαι. Διὸ καὶ ἡ πρώτη εἰσοδος τὸ καταθεῖν αὐτὸν εἰς γῆν καὶ ἀποθανεῖν καὶ ἐγερθῆναι καὶ ἀναληφθῆναι σημαίνει· ὅτι καὶ πρῶτον καταθεῖν ἐπὶ γῆς τοῦτο πεποίηκεν. Ὅθεν καὶ πρῶτον τῆς εἰσοδος τὰ ἀντίφωνα ψάλλεται, καὶ τρεῖς ταῦτα εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος· καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ τὸν Θεὸν τεκοῦσα, καὶ τῶν ἁγίων αἱ τάξεις. Καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑστερον ἀνωμαίνεται. Ἐπει οὗτο; ὁ εἰς τῆς Τριάδος σαρκωθείς, καὶ τὴν αὐτοῦ Μητέρα ὑπὲρ ἡμῶν ἐξελέξατο, καὶ τοὺς χοροὺς τῶν ἁγίων, καὶ πρίσους εἰσὶν ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ πρὸς τὸν Πατέρα παράκλητος, ὁ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθείς. Τοὺς προφήτας δὲ διελούσιν οἱ τὰ προφητικὰ ἀνωμοῦντες, ἐπεὶ καὶ οἱ προφήται τὸν Χριστὸν προσκήρυξαν. Οἱ ἱερεῖς δὲ σὺν εὐταξίᾳ τοῦ βήματος ἐξειθόντες, τὰς πρώτας τῶν ἀγγέλων θείας τυποῦσι τάξεις, πρὸς τὴν ἀρχιερίαν ἐρχόμενοι, τὴν ἐπὶ Χριστῷ χαρὰν διὰ τὴν αὐτοῦ ἐν τῷ σταυρῷ νίκην τῇ ἀναστάσει καὶ ἀναλήψει δηλοῦντες, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦτο; ὑπάντησιν· ὅτι καὶ πρῶτον κλίναντες; τοῦ ἀρχιερέως καὶ πάντων ἱερέων τῆς κεφαλῆς; καὶ εὐχομένων προδήλως σημαίνεται, ὡς ὁ Κύριος κατήθε μέχρις ἡμῶν, καὶ ἐτεθῆκε καὶ τέθαιπται, καὶ εἰς ἔδου κατέβη. Ἐπειτα μετὰ τὴν προσευχὴν ἀναστάντων, δηλοῦται ἡ ἔγερσις, ἣν καὶ ὑψούμενον τὴν ἱερὸν εὐαγγέλιον ὁμοίως παριστᾷ· καὶ ἡ φωνὴ δὲ τοῦ διακόνου, τὴ, « Σοφία ὀρθοί. » Ἀνῶρθωτε γὰρ ἡμεῖς ἀναστά; ὁ Κύριος; καὶ ἀνύψωστε. Διὸ καὶ ἡ τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ γίνεται ἐνεῦθεν προπομπὴ τε καὶ εὐφημία καθὼς καὶ οἱ ἄγγελοι ἔλεγον τότε Χριστοῦ ἀναγομένου, ὁ Τίς ἐστιν αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; ὁ Διὸ καὶ ὁ ἀρχιερεύς ἀναρχόμενος, τὸν Ἰησοῦν ἐκτυπῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναρχόμενον, εὐφημεῖται. Καὶ τὴ, « Εἰς πολλὰ ἔτη, Δόξοτα, » οἱ ὑπηρέται λέγουσι, μαρτυροῦντες ὡς οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς; ὁ μέγας βασιλεὺς καὶ ἀρχιερεύς ἐς αὐτῶν εὐφημεῖται, ὁ καὶ τὴν εὐσεβῆ βασιλείαν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην καταστησάμενος. Διὸ καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ὁ ἀρχιερεύς φέρων, ὡς ὁ Χριστὸς εὐφημεῖται· μάλλον δὲ δι' αὐτοῦ, ὡς εἰρηκαμεν, ὁ Χριστός. Καὶ προσέμπαται, καὶ παρακρατεῖται ὑπὸ τῶν διακόνων ὡς; ὅτι ἀγγέλων· καὶ προ-

παντάται ὁμοίως ὑπὸ ψαλτῶν, καὶ εὐφημεῖται. Καὶ κλεινόνται αἱ πύλαι, διὰ τὸ, « Ἄρτετε πύλας » καὶ ἀσπαζομένην ταύτας τοῦ ἀρχιερέως; (ἐπεὶ Χριστὸς ἡ θύρα τῶν προβάτων τῶν ἄνω καὶ τῆς ζωῆς), ἀνοίγονται. Ὁ Χριστὸς γὰρ ἔστιν ὁ δοῦς ἡμῖν τὴν εἰσοδὸν εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ καταπατάσματος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Καὶ εὐλογεῖ ὁ ἀρχιερεὺς τοὺς τὰς πύλας ἀνοίγοντας, ὅτι **110** Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ Χριστὸς. Καὶ θυμῷ εὐθὺς τὸ θυσιαστήριον κύκλι, ὅτι θρόνος τοῦτο Θεοῦ καὶ ἀνάπαυσις. Καὶ αὐτὸν τυποῦν τὸν Χριστὸν ἐσφαγμένον καὶ ζῶντα, καὶ νοσητῶς ἐκαίει θυσιζόμενον καίμενον, καὶ ἀπαύστως ἱεροῦργεῖ μινον, καὶ τὸν κατὰ ἀνατολῆς ἐφ' ὑψηλοῦ θρόνον Θεοῦ, τὴν εἰς οὐρανούς καθέδραν Χριστοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς σημαίνοντα. Ἔνθα καὶ αἱ βουμβίδες τὰς ἀνοσθεῖς καὶ τὰς εἰς τῶν ἀγγέλων σημαίνουσι, καὶ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν τῶν ὑψηλοτέρων, ἐν αἷς; καὶ οὐ δάκνοσι κάθηται. Εἶτα μετὰ τὸ θυμίαμα ἡ εὐφημία βασιλέων τε καὶ ἀρχιερέων, ἐπειδὴ τελείως τὴν οἰκονομίαν Χριστὸς καὶ ἀναληφθεὶς, ἀρχιερεῖς εὐσεβεῖς καὶ βασιλεῖς δι' αὐτῶν πιστοὺς συναστήσατο. Καὶ μετὰ τοῦτο διεκρίθη σφραγίζει τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὰς δύο τοῦ Χριστοῦ ἑ ἀρχιερεὺς ἑβλῶν φύσεις, ὅς τῇ ὑποστάσει εἰς ἑσπιν ἀδιαιρέτος. Καὶ τῷ τριχηρῶ πάλιν ἐν τῷ θυμῷ τὴν Τρισάγιον, εἰς τὸ, « Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, » ὅτι τρία τοῖς προσώποις, καὶ ἐν τῇ φύσει, ἡ Τριάς ἔστιν, ἧς καὶ τὴν γυνῶσιν ὡς φῶς καὶ τοῦ διφουδῶς τοῦ ἐνὸς τῆς Τριάδος σεσαρκωμένου τὸ Εὐαγγέλιον ἐλαμψεν ἐν ὄντι τῷ κόσμῳ. Καὶ εὐχεται καταρτισθῆναι τοῦτο ὡς ἄμπελον ζῶσαν, ζωογονοῦσαν τε καὶ εὐφραίνουσαν καὶ ἀνωδιν φυτευθεῖσαν. Ἐπειτα καὶ ἡ εἰς τὸ ἱερὸν σύνθρονον ἔνδοξ; καὶ καθέδρα γίνεται, τὴν τύπον σώζουσα τοῦ ἀνελθόντος εἰς οὐρανούς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκ δεξιῶν τε τοῦ Πατρὸς καθίσαντος. Καὶ εὐθὺς τοῦ Ἀποστόλου ἡ θεία ἀνάγνωσις, ὅτι ἀνελθὼν Χριστὸς, τοὺς μαθητὰς ἀπίστευε κηρύττει τῷ κόσμῳ παντὶ τὸν Κύριον. Εἶτα τὸ ἱερὸν ἐκ' ἁμβρόσιος μετὰ τὸ Ἀλληλοῦτα κηρύττεται Εὐαγγέλιον, ὅτι τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκέρουξαν οἱ ἀπόστολοι. Ὅτι ἐκ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ εὐαγγελικὰ βήματα αὐτοῦ εἰσι τοῦ Χριστοῦ, ὡς λειτουργῶς Χριστοῦ ὁ ἀρχιερεὺς, ἐν τῷ ἀναγινώσκουσιν ἐκβάλλει τὸ ὠμοφύριον. Ἀλλὰ καὶ διδωσιν εἰρήνην τῷ ἀναγνόντι, καὶ εὐλογίαν πρότερον τε καὶ ὑστερον τὴν μὲν εἰς τὸ δύνανται λαβεῖν τοῦ κηρύττει, τὴν δὲ εἰς ἀντιμισθίαν τοῦ ἔργου, ὡς καὶ τῷ ἀναγινώσαντι πρότερον τὰ ἀποστολικὰ βήματα εἰρήνην παρέχει καὶ εὐλογίαν· πλὴν οὐ δι' ἑαυτοῦ τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ διὰ τοῦ πρώτου τῶν ὄντων αὐτὸν ἀρχιερέως ἢ κρισθυτέρου, ὅτι καὶ οὗτοι τότε τάξιν ἔχουσιν ἀποστόλων, ὁ πρῶτος ἀρχιερεὺς δὲ τὴν τάξιν ἔχει Χριστοῦ. Διὸ αὐτὸς μὲν εἰρηνεύει τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς τὸν τύπον ἔχων Χριστοῦ· ἐκαίνοι δὲ τὸν Ἀπόστολον ὡς τύπον σώζοντες ἀποστόλων. Καὶ οὐδὲ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιοῦσιν· ἀλλ' εὐλογίαν λαβόντες τὴν εἰρήνης λέγουσιν. Ὅτι τὸ βήμα τῆς εἰρήνης ἰδὼν ὅστι τοῦ Χριστοῦ καὶ κληρονομία ἡμῖν ὄν' αὐτοῦ καταληφθεῖσα. Εὐθὺς δὲ τὸ καταλεθεῖν τὸν ἀρχιερέα

A nam Christus est janua ovium supernarum ac vitæ), aperiantur : Christus enim est qui dedit nobis introitum ad sancta per velamen carnis ejus. Et benedicit pontifex eos qui januas adaperiant, eo quod Dominus virtutum est Christus, et statim altare thurificat, quod illud est Dei thronus et requies ; et ipsum figurat Christum immolatum ac viventem, et ibi spiritaliter in sacrificio jacentem, et indesinenter pontifex fungentem, et illum ad orientem in altissimo thronum Dei, sedem Christi in cœlia, ad dexteram Patris, significantem. Ibi quoque gradus, ascensiones et ordines, significant angelorum sacrorumque virorum excelsorum, ubi nec diaconi sedent. Deinde, thurificatione facta, gratulatio fit regum ac pontificum, eo quod Christus, œconomia functus assumptus, pontifex pios regesque per ipso fideles secum constituit. Postea duplo signat sacrum Evangelium sacerdos, duas Christi significans naturas, qui subsistentia unus est indivisibilis ; et secunda vice ter in celebrando sacro trisagio per verba : Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, quoniam tria sunt in personis et unum in substantia, quod est Trinitas, cujus cognitionem sicut luminem, necnon unius e Trinitate, natura duplcis et incarnati, Evangelium in toto mundo illustravit. Et precatur hoc ordine bono prosperare tanquam vitem vivam, secundam, lactificantem ac desuper bene cultam. Exinde ut in sacrum thronum communis congressus ac consensus, typum servans Jesu Christi in cœlos assurgentis et ad dexteram Patris condantis. Et statim fit Apostoli divina lectio, quoniam in cœlum elevatus Christus discipulos misit ad Dominum universo mundo prædicandum. Deinde post alleluia super ambonem sacrum prædicatur Evangelium, eo quod abeuntes illud Apostoli prædicaverunt. Quoniam autem præconium est Jesu Christi ipsiusque evangelica verba, pontifex, ut ejus minister, in hoc legendo ejus lat humerale. Sed et lectori prius ac posterius dat pacem et benedictionem : hanc quidem, ad virtutem captandam prædicandi, illam autem in mercedem operis, quatenus prædicanti primum apostolica verba præstant ac benedictionem, non tamen per semetipsum habet pacem, sed per primum eorum qui sub ipso sunt pontificem vel presbyterum, eo quod et isti tunc ordinem apostolorum tenent, primus autem pontifex ordinem habet Christi. Ideo ipse quidem Evangelium pace donat, utpote qui Christi typum gerit ; isti vero Apostolum, utpote qui locum servant apostolorum, nec tanquam a semetipsis hoc faciunt ; sed accepta benedictione primum dicunt, eo quod verbum pacis Christi proprium est hæreditasque nobis ab illo relicta. Statim autem pontifex e consensu descendit in signum benedictionis super reges, eo quod Christus, per prædicationem devicto mundo, pium regnum ex infidelitate ad fidem vocavit et constituit ; ac benedixit, atque per pontificatum benedicere pergit. Deinde catechumenorum fit expulsio, significans

separationem peccatorum a justis post Evangelii præconium in sine sæculorum. Postquam enim prædicatum fuerit Evangelium in universo mundo, in testimonium omnibus gentibus, tunc, ait, veniet filius. Idcirco post catechumenos magis sit servulus introitus, significans secundum e caelo cum gloria Christi adventum. Unde sic iste cum multo comitatu, propter fulgentem hanc Christi gloriam, cum qua tunc veniet; sed et humerale caram habens crucem retinetur, ut manifestum Christi signum, qui tunc e caelo, sicut scriptum est, coram omnibus apparebit; deinde luciferi se doryphori; et deductus per mysteria Christus, qui panis est celestis, et calix perpetuæ lætitiæ, et hostia vivificans ac inexhausta; qui etiam tanquam immolatus per agnum tunc conspicitur, quoniam et vivens et vulneratus videbitur. Videbunt enim in quem confixerunt, deicidæ videllect; nos autem, fide in ipsum habita, in ipso lætabimur: ipsius enim livore nos sanati sumus. Deinde clauduntur quidem januæ, quoniam et ordo est in futuro; et visibilia non sunt imperfectis et inferioribus excelsa, omnibus nocibilia sunt mysteria; enim et tunc multis erit occultus et paulatim aperius Jesus. Deinde portæ operiantur, sicut et tunc proficientibus et perfectioribus visio proportionata erit, Et confessione proclamata Symboloque fidei ab omnibus professæ, quæ sunt dilectionis et unionis angelis et hominibus per amplexationem sunt et ostenduntur, quoniam et tunc erit unitas, cunctique amici et dilecti erunt; et Jesus optima victima in medio erit omnium sanctorum suorum, ut vinculum pacis et unionis, et sacerdos et hostia, unicusque omnes, et omnibus unicus; etiam juxta proportionem: non enim omnes immediate illius erunt participes; sed puri quidem absque velle propius erunt tanquam sacri ministri et ad perfectiora proxime facti.

δείκνυται· ὅτι καὶ ὁμόνοια ἔσται τότε, καὶ πάντες φίλοι καὶ ἀγαπητοὶ ἔσονται. Καὶ Ἰησοῦς τὸ κάλλιπτον ἱερεῖον μέσον ἔσται πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ, εἰρήνη πάντων ὧν καὶ ἐνόησεν, καὶ ἱερεὺς καὶ ἱεραρχοῦμενος, καὶ ἐνὼν πάντας, καὶ ἐνούμενος; πᾶσι· πλὴν ἀναλόγως· οὐ γὰρ πάντες ἀμέσως τούτου μεθέξουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχιφρονῶς, καὶ παρακαταστάτων χωρὶς, ἐγγύς ἔσονται, καὶ ὡς περ ἱεραρχοὶ καὶ τῶν τελειωτέρων ἀπτόμενοι.

CAPUT CXIX.

Quod sicut et in caelis et in terra, ita stant ordine et mysteriis communicant in sacrario et extra sacrarium sacerdotes et laici.

Et hoc ibi significat, primus pontifex, promissivus, et attingens, et sacrificans mystica, ipsumque, qui pro nobis immolatus est quo exprimens; hi vero, per ipsum mediatorem participantes et fruentes. Unde etiam in sanctuario episcopi et sacerdotes etsi cum ipso ministrent, non tamen appropinquant sicut primus. Alteri vero sacratorum post istos inferiorem habent ordinem, nec eadem dicere possunt; et postremo veniunt ad sumendam communionem, sicut ordi-

αὐτοῦ συνθρόνου δηλοῖ καὶ εὐλογεῖν ὑπὲρ τῶν βσιλέων, ὅτι νικήσας τὸν κόσμον ἐπὶ κηρύγματι ὁ Χριστός, φῶν εὐσεβῆ βασιλείαν ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν ἐκάλεσε καὶ συνεσθήσατο· καὶ εὐλόγητος, καὶ εὐλογῶν ἐστὶ διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης. Ἔπειτα ἡ τῶν κατηχομένων ἐξέλευσις; δηλοῦσα τὸν χωρισμὸν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀπὸ τῶν δικαίων μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων. Μετὰ τὸ κηρυχθῆναι γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, ἐτότε ἤξει, φησί, τὸ τέλος· ἰδὲ καὶ μετὰ τοὺς κατηχομένους; ἡ δευτέρα μεγάλη εἰσοδος, δηλοῦσα τὴν μετὰ δόξης ἀπ' οὐρανοῦ δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. Ὅθεν καὶ μετὰ θορυφορίας αὕτη γίνεται κλειστής, διὰ τὸ τῆς δόξης ἐκείνης τοῦ Κυρίου λαμπρῶν, μετ' ἧς τότε ἐλευσεται. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὄμορφιον ἐμπροσθεν τῶν σταυρῶν ἔχον κατέχευε, τὸ σημεῖον ἐμφανῶν τοῦ Ἰησοῦ, ὃ τότε ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ φανήσεται ἐμπροσθεν, ὡς γέγραπται· ἔπειτα λαμπαδηφόροι καὶ θυροφύροι· καὶ προπαμπόμενος διὰ τῶν μυστηρίων Χριστός, ὁ ἐκουράνιος ἄρτος, καὶ τὸ ποτήριον τῆς διηνεκοῦς εὐφροσύνης, ἡ ζωτικὴ τε καὶ ἀδαπάνητος θυμῆλια· ὅς καὶ ὡς ἐσφαγμένος διὰ τοῦ ἀμνοῦ καθορᾶται τότε, ὅτι καὶ ζῶν ἰησοῦς καὶ μεμῶλωτισμένος ὀφθῆσεται. Ὅφονται γὰρ οἱ μὲν, εἰς ὃν ἐξεκίνησαν, οἱ θιοκτόνοι δηλονότι, ἡμεῖς δὲ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες, εὐφρανθήσομεθα ἐν αὐτῷ. Τῷ γὰρ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθημεν. Ἔπειτα κλείονται μὲν αἱ θύραι, ὅτι τίξεις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὡς θεωρητὰ τοῖς ὑποδεστέροις καὶ κατωτέροις τὰ ὀφθαλμῶν, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια, ἐπει καὶ τότε κεκαλυμμένα; ἔσται πολλοὶς, καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοιγόμενος ὁ Ἰησοῦς. Ἔπειτα αἱ πόλεις ἀνοίγονται, ὡς καὶ τότε τοῖς προκόπτουσι καὶ τελειωτέροις ἡ θεωρία ἀνάλογος ἔσται. Καὶ τῆς ὁμολογίας κηρυχθείσης, καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως παρὰ πάντων ἀνωμολογηθέντος, τὰ τῆς ἀγάπης ἀγγέλους τε καὶ ἀνθρώπων; διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ καὶ τῆς ἐνώσεως γίνεται τε καὶ

φίλοι καὶ ἀγαπητοὶ ἔσονται. Καὶ Ἰησοῦς τὸ κάλλιπτον ἱερεῖον μέσον ἔσται πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ, εἰρήνη πάντων ὧν καὶ ἐνόησεν, καὶ ἱερεὺς καὶ ἱεραρχοῦμενος, καὶ ἐνὼν πάντας, καὶ ἐνούμενος; πᾶσι· πλὴν ἀναλόγως· οὐ γὰρ πάντες ἀμέσως τούτου μεθέξουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχιφρονῶς, καὶ παρακαταστάτων χωρὶς, ἐγγύς ἔσονται, καὶ ὡς περ ἱεραρχοὶ καὶ τῶν τελειωτέρων ἀπτόμενοι.

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΘ'.

Ὅτι ὡς καὶ ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἐπὶ γῆς κατὰ τάξιν ἵσταται καὶ κοινωνοῦσι τῶν μυστηρίων, ἐν τε τῷ βῆματι καὶ ἐκτός, ἱερωμένοι καὶ λαοί.

Καὶ τούτου δηλοῖ ἐνταῦθα ὁ πρῶτος ἀρχιερεὺς, πλησιάζων τε καὶ ἀπτόμενος, καὶ θύων τὰ μυστικά, καὶ αὐτὸν τὸν τυθέντα ὑπὲρ ἑμῶν ἐκτυπούμενος· οἱ δὲ, διὰ μεσίου αὐτοῦ μετέχοντες τε καὶ ἀπολαύοντες. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ βῆματι οἱ ἐπίσκοποι τε καὶ ἱερεῖς εἰ καὶ συλλειτουργοὶ, ὅμως οὐκ ἐγγίζουσιν ὡς ὁ πρῶτος. Ἄλλοι δὲ πάλιν τῶν ἱερῶν μετ' αὐτοῦ; ὑποδεστέραν ἔχουσι τάξιν, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ λέγειν δύνανται, καὶ ὕστερον ἔρχονται πρὸς τὴν φρικτὴν κοινωνίαν, ὡς οἱ τῆς λειτουργικῆς; ὁ ἀκνοὶ τὰ-

ξαις· μετὰ δὲ τούτους πρὸ τῶν ἱερῶν πυλῶν ἄλλοι, ὑποδιάκονοι τε, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀναγνώσταις οἱ ὑμνωδοὶ· μεθ' οὗς πάλιν κοινωνοῦσιν οἱ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, ὡς προέχοντες τοῦ λαοῦ. Καὶ μετὰ τούτους κατὰ τάξιν αὐθις οἱ λαϊκοί. Οὐδὲ γὰρ καὶ οὗτοι πάντες ἐπίσης. Οἱ μὲν γὰρ καλῶς ἴστανται, οἱ δὲ μετανοοῦντές εἰσιν. Ἄ δὴ πάντα ἐκάστου τῶν μετεχόντων Θεοῦ τὴν τε τάξιν δηλοῖ καὶ ἀνάβασιν, καὶ τὸ ἀρμόδιον καὶ πρέπον τῆς κοινωνίας. Ὁ ἀσπασμὸς δὲ σὺν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως, τὴν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Θεοῦ συμφωνίαν καὶ τὴν εἰρήνην δηλοῖ καὶ τὴν ἀγάπην. Μετὰ δὲ γε τὸν ἀσπασμὸν ἡ τῶν μυστηρίων ἱεουργία τῇ ἐπικλησίᾳ τοῦ Πνεύματος γίνεται. Ὅτι μία ἡ δύναμις τῆς Τριάδος, καὶ τοῦ Υἱοῦ σαρκωθέντος, ὁ Πατὴρ εὐδοκῶν ἦν, ὁ Υἱὸς δὲ αὐτουργῶν, καὶ τὸ Πνεῦμα συνεργῶν τὸ πανάγιον. Μετὰ δὲ τὴν ἱεουργίαν ἡ ὑπὲρ ἀπάντων ἀνάμνησις διὰ τὸ σωτηριῶδες τῆς θυσίας. Καὶ τῶν ἁγίων δὲ ἡ ἀνακήρυξις, ὅτι συνέπαθον αὐτῶ, καὶ νῦν συνοξάζονται. Ἐξαιρέτως δὲ ἡ τῆς Παναγίας καὶ μόνης Θεοτόκου ἀνάμνησις, ὅτι καὶ νῦν καὶ τότε τὸ κοινὸν ἔστι παντὸς κόσμου σωτήριον· ἦν καὶ πάντες ἀνυμνοῦμεν, ἔπει καὶ δι' αὐτῆς τὴν σωτηρίαν ἐλπίζομεν. Μετὰ δὲ τὴν μνήμην ἀπάντων ἡ αἰτησις παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ὡσπερ ἐπισφράγισμα τῶν αἰτήσεων ἀπαῶν, ὥστε δοῦναι ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μίᾳ καρδίᾳ αὐτὸν δοξάζειν τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, καὶ τὰ ἐλέη τοῦ σαρκωθέντος καὶ τυθέντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἱεουργηθέντος καὶ προκειμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου Θεοῦ εἶναι πάντοτε μεθ' ἡμῶν. Ἐπειτα τὴν τῆς υιοθεσίας χάριν ἐν ἡμῖν ὁ ἱεράρχης προσεύχεται, καὶ ἐξαίτεται καταξιοθῆναι ἡμᾶς, **112** διὰ τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ ἡδὴ τεθυμένου τοῖς μυστηρίοις καὶ προκειμένου, καλεῖν ἡμᾶς Πατέρα, τοὺς φύσει κτισματὰ τε καὶ θούλους, τὸν Θεὸν τὸν ἰπουράνιον. Μετὰ δὲ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κλίειν τῆς κεφαλῆς, ἡ δὲ τὴν πρὸς Θεὸν δουλείαν δηλοῦσι καὶ ἔνωσιν, ἡ τοῦ ζωηφόρου ἄρτου γίνεται βψωσις, αὐτὴν τυπούσα τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Σωτῆρος σταύρωσιν· καὶ τὸ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐπιθεῖν, καὶ αὐτοῦ ἡμῖν μεταδοῦναι, ὅτι καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθεὶς, καὶ αὐτὸν δεῖκνυσιν ἡμῖν μυστικῶς ὑπὲρ ἡμῶν παπονήτα. Διὸ καὶ· *Πρωσέχωμεν, ὁ ἔκδοξ, ὥστε γυνῶναι ἡμᾶς τὸ μυστήριον. Καὶ ἐπάγει, «Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις»* δηλῶν, ὡς ὁ σταυρωθεὶς ἅγιος, καὶ οἱ τούτου μέτοχοι ἅγιοι ὀφειλοῦσιν εἶναι, καὶ πίστει πάντες βῶσιν, *«Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὃ τὴν ὁμολογίαν λέγοντες, ἧτις ἔσται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς Παῦλος φησι. Διὰ γὰρ τούτου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ σαρκωθέντος καὶ σταυρωθέντος ἠγιασθῆμέν τε καὶ τοῦ θανάτου ἐβρώσθημεν, καὶ τῆς ἀθανασίας ἐτύχομεν»* ὅς καὶ τότε ἔσται ἡμῖν θεωρία τε καὶ ἀπαλαύσις, ὅτι ἀπεθάνομεν πρότερον μὲν, ἰσοθεῖα κλαπέντες, καὶ παρὰ καιρὸν ἀθάνατοι καὶ θεοὶ γενέσθαι ζητοῦντες, γεγόναμεν· νῦν δὲ ἀνέστημεν, καὶ ζῶμεν, καὶ Θεοῦ μετέχομεν τῶν χαρίτων, καὶ θεοὶ ἔσμεν, ὡς τῶν τῇ παραδόσει ἐναντίων νῦν γεγονότων, τοῦ Θεοῦ σαρκωθέντος τοῦ θανάτου ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ δούλου μορφήν ἐνδυ-

PATROL. GR. CLV.

A nis liturgici diaconi. Post ipsos autem alii qui stant ante fores sacras, subdiaconique ac cum ipsis lectoribus cantores. Post istos dona communicant hi qui sunt monastici status, tanquam populum præcedentes. Et post istos, secundum ordinem, iterum laici; non enim et hi sunt omnes æqualiter; alii namque honorabiliter adstant, alii vero pœnitentes sunt: quæ cuncta uniuscujusque communicantium Deo ordinem et ascensionem, et concinnitatem, et convenientiam communionis ostendunt. Amplexatio cum fidei confessione concordiam et pacem et dilectionem in confessione Dei significat. Post autem amplexationem mysteriorum operatio sacra fit invocatione Spiritus; quoniam una est potestas Trinitatis, et cum B Filius caro factus est, Pater erat benevolens, Filius autem per se agens, et Spiritus sanctus cõoperans. Post sacram operationem fit super omnibus memoria propter virtutem hostiæ salutiferam, et sanctorum præconium, eo quod cum ipso passi sunt, et nunc conglorificantur; et excellenter sanctissimæ unicæque Delparæ recordatio, quoniam et nunc et tunc communis est salus universi mundi, quam etiam omnes celebramus, eo quod per ipsam speramus salutem. Post omnium memoriam oratio fit a pontifice, tanquam omnium orationum sigillum, ut sic detur in uno ore unoque cordè ipsum glorificare Deum in Trinitate constantem, et miserationes ejus qui pro nobis incarnatus, et immolatus, et in sacrificio oblati, Jesus-Christus, magnus Deus, semper esse nobiscum intendit. Postea filiationis gratiam in nobis fieri precatur sacerdos exoratque nos fieri dignos per Filium naturalem jam immolatum ac facientem, ut nos voceemus Patrem, nos qui natura sumus creaturæ ac servi, Deum qui in cœlis est. Post hanc autem orationem et pacem et capitis inclinationem, quæ servitutem ac unionem ad Deum significant, vivifici panis fit elevatio, ipsam figurans pro nobis Salvatoris crucifixionem, necnon ipsum Christum venisse, ac semetipsum tradidisse pro nobis: ipse namque est qui pro nobis crucifixus est, et ipsum illa nobis ostendit mystice pro nobis passum. Ideoque *(Advertamus)* clamat, ut nos intendamus mysterium; et addit: *(Sancta sanctis)* significans quod crucifixus est sanctus et illi qui sunt ipsius participes, debent esse sancti; et omnes fide clamant: *(Unus sanctus, unus Dominus, Jesus Christus,)* confessionem dicentes, quæ, sicut ait Paulus, erit in sæculo futuro: per hunc enim unigenitum Filium incarnatum et crucifixum sanctificati sumus, et a morte sumus liberati, immortalitateque obtinuimus; et ille tunc nobis erit jucunda visio necnon fructio. Nam mortui quidem fuimus, æqualitatem cum Deo subriplentes, et præter opportunitatem immortales et dii fieri quærentes; nati vero sumus nunc, atque surreximus ac vivimus, et Dei gratiarum sumus participes, tanquam contrariis transgressionibus nunc factis, cum Deus immor-

10.

talís pro nobis est caro factus, servique formam et mortalis indutus, et secundum creaturas effectus atque vere homo demonstratus, et pro nobis immolatus. Unde stultitia quidem erat nostrum tentamen, quo volebamus fieri deos et transgredi, siquidem impossibile est nos qui creaturæ sumus, deos fieri. **O**conomia vero Dei Verbi, tanquam solius omnipotentis, vera fuit et bona, propterque nostram salutem. Unde nobis summe unum est, quod supra nos erat, et carne pro nobis mortuum est, quod erat summum bonitatis; et immortalitatem ac Deitatis gloriam per suam mortem nobis præstitit. Videtisne quantum mysterium? Deinde fit sacri fractio panis: propter nos enim fit fractio ejus qui infragilis est, ut omnes ipsius simus participes; et qui indivisibilis est, pro nobis dividitur, sibi nos uniens, et, sicut oraverat, unum faciens. Est autem calicis adunatio divini panis in calicem introductio, quoniam unus est Christus, licet in calice panique videatur, et idem sit per panem robur et per calicem lætitia. Pax etiam est nostra. Postea fit communicio, quia hic est omnium finis, Dei communicatio, quod est summum bonum ac desiderabile. Secundum ordinem vero fit ista, sicut dictum est, propter bonam ordinationem ac justitiam, et ab humilitate genitam pietatem; unusquisque enim in suo ordine, mysteria participat. Justus enim ac rectus cum sit Dominus, in justitia semetipsum nobis omnibus præbet. Unde quidem solus ac primus hunc immediate participat pontifex, sicut in archangelis primi primum participant, et per ipsos medii, et post ipsos cæteri, sicut ait Dionysius. Unde etiam per summum sacerdotem episcopi et presbyteri, et per sacerdotes reliquiomnes sacerdotes et diaconi. Ultimo vero i sacris divini panis relictis in calicem intromissis ostenditur omnibus istud, quod est Christus, ipsum ipsius vere corpus et sanguis, quæ propter nos suum populum peculiarem, sacravit, et gustari, videri, tangique præbet ac desiderat. Idcirco populus sanctus ex anima videt illum et adorat, et ab ipso salutaria petit, dum diaconus quidem clamat progrediendum esse cum manu Dei ac fide, ne forte quidam participare procedentes, in judicium sibi participant; summus vero sacerdos progredientibus dat per ansam participare. Et hoc secundum Isaie visionem: quoniam non omnes oportet, ut dictum est, immediate divinorum ac tremendorum esse participes; et quoniam super divinis vereri circumspeditionemque tenere necesse est. Si Cherubim reverentur, quanto magis nos oportet revereri, cum etiam in his non typum, sed ipsam veritatem conspicimus? Ideo ad pontificem vel sacerdotem divina mysteria distribuentem oportet procedentem ad communicandum adorare et veniam expostulare, tanquam ab omnibus fidelibus prius; et ipsum in calice viventem cum sanguine panem, usque ad solum ex animo oportet adorare, et sic manus in crucem colligere, in ser-

σάμενου, καὶ θνητοῦ, καὶ κατὰ τὰ κτίσματα γεγενῆτος, καὶ ἀληθῶς ἀνθρώπου δεδειγμένου, καὶ τεθυμένου ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅθεν ἀφροσύνη μὲν ἡ ἡμῶν ἐγχείρησις, τὸ βουλευθῆναι γενέσθαι θεοὺς καὶ παρῶσθαι· ὅτι καὶ ἀδύνατον γενέσθαι θεοὺς ἡμᾶς κτίσματα ὄντας. Ἡ οἰκονομία δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὡς παντοδυνάμου μόνου, ἀληθῆς τε καὶ ἀγαθῆ, καὶ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας. Ὅθεν καὶ ἠνώθη ἄκρωσ ἡμῶν, ὅπερ ὑπὲρ ἡμᾶς ἦν· καὶ ἀπέθανε δι' ἡμᾶς σαρκί, ὅπερ ἦν τὸ ἄκρον τῆς ἀγαθότητος· καὶ τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν τῆς Θεότητος δόξαν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἡμῶν ἐχορήγησεν. Ὅρατε τὸ μυστήριον ὅσον; Εἶτα ὁ μελισμὸς τοῦ ἱεροῦ ἄρτου γίνεται. Ὑπὲρ ἡμῶν γὰρ μερίζεται ὁ ἀμέριστος, ἵνα πάντες αὐτοῦ μετέχωμεν· καὶ ἀδιαίρετος ὢν, δι' ἡμᾶς διαίρεται, ἐνὼν ἡμᾶς· καὶ ἐν ποίῳ, ὡς περ τῷ ξάτῳ. Ἡ τοῦ ποτηρίου δὲ ἕνωσις, τὸ εἰσαγαγεῖν ἐν τῷ ποτηρίῳ τὸν θεῖον ἄρτον, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, εἰ καὶ ἐν ποτηρίῳ καὶ ἄρτιῳ καθορᾶται· καὶ ὁ αὐτὸς στηριγμὸς τε διὰ τοῦ ἄρτου, καὶ εὐφροσύνη διὰ τοῦ ποτηρίου· καὶ εἰρήνη ἡμῶν ἐστὶ. Μετὰ τοῦτο ἡ κοινωνία, ὅτι τοῦτο τέλος ἀπάντων, ἡ Θεοῦ κοινωνία, καὶ τὸ ἄκρωσ τοῦτο ἀγαθὸν τε καὶ ἐφετόν. Κατὰ τάξιν δὲ καὶ αὕτη, ὡς προειρήκαμεν, γίνεται διὰ τὴν εὐταξίαν τε καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης εὐλάβειαν. Ἐκαστος γὰρ ἐν τῷ οἰκεῖν τάγματι μετέχει τῶν μυστηρίων. Δίκαιος γὰρ ὢν καὶ εὐθύς ὁ Κύριος, ἐν δικαιοσύνῃ ἑαυτὸν ἡμῶν τοῖς πᾶσι παρέχει. Ὅθεν καὶ ἀμέσως μὲν τούτου καὶ μόνος καὶ πρῶτος κοινωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς· ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀρχαγγέλοις οἱ πρῶτοι πρῶτον μετέχουσι, καὶ δι' αὐτῶν οἱ μέσοι, καὶ μετ' ἐκείνους οἱ λοιποὶ, ὡς φησι Διονύσιος. Ὅθεν καὶ δι' ἀρχιερέωσ ἐπίσκοποι τε καὶ ἱερεῖσ, καὶ διὰ τῶν ἱερῶν οἱ λοιποὶ πάντες ἱερεῖσ καὶ διάκονοι. Ὑστερον δ' αὐθὺς εἰσκομισθέντων τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ θεοῦ ἄρτου ἐν τῷ ἱερῷ ποτηρίῳ, δεῖκνυται τοῦτο πᾶσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Χριστὸς, αὐτὸ αὐτοῦ ἀληθῶσ τὸ σῶμα καὶ αἷμα, ὃ διὰ τὴν λαὸν αὐτοῦ τὸν περιούσιον ἡμᾶς ἱεροῦργησ, καὶ γεύεσθαι καὶ βλέπειν καὶ ἅπτεσθαι παρέχει τε καὶ ἐφέται. Διὸ καὶ ὁ ἱερὸς λαὸς ἐκ ψυχῆσ ὄρα τούτου, καὶ προσκυνεῖ, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτεῖται· τοῦ δακνύου μὲν βῶντος τὸ προσελθεῖν μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεωσ, ἵνα μετασχεῖν τινεσ προσελθόντεσ, μὴ εἰσ κρίμα μετὰσχωσιν ἑαυτοῖσ· τοῦ ἀρχιερέωσ δὲ τοῖσ προσελθούσιν μεταλαβεῖν διδόντοσ διὰ λαβίδοσ· καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ὀπτασίαν τοῦ 113 Ἡσαίου, ὅτι οὐ χρὴ πάντασ ἀμέτωσ μετέχειν, ὡσ εἰρηται, τῶν θεῶν τε καὶ φρικτῶν· καὶ ὅτι ἐπὶ τοῖσ θεοῖσ εὐλαβεῖσθαι δεῖ καὶ συστέλλεσθαι. Καὶ εἰ τὰ Χερουβὶμ τῷ λαβείτο, πολλῶ γε μᾶλλον ἡμᾶσ εὐλαβεσθαι χρὴ, καὶ ταῦτα οὐ τύπον, ἀλλὰ τὴν ἀληθείαν ὁρῶντασ αὐτήν. Διὸ τὸν τε νέμοντα ἱεράρχην ἢ ἱερέα τὰ θεῖα μυστήρια δεῖ τὸν προσερχόμενον μεταλαβεῖν, προσκυνεῖν καὶ συγχώρησιν ἐξαιτεῖσθαι, ὡσ καὶ παρὰ τῶν πιστῶν πάντων πρότερον. Καὶ αὐτὸν δὴ τὸν ἐν τῷ ποτηρίῳ ζῶντα ἄρτον μετὰ τοῦ αἵματος ἄχρισ ἐδάφουσ ὀλοφύχωσ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ οὕτω τὰσ χεῖρασ δεομεῖν σταυρικῶσ εἰσ ἐνδοξίαν τῆσ

δουλείας καὶ τῆς τοῦ ἐσταυρωμένου ὁμολογίας· ἐπεὶ καὶ αὐτοὺς κοινωνῆσαι προσέρχεται· καὶ οὕτω μετὰ φόβου καὶ φρίκης καὶ ταπεινώσεως καρδίας προσέρχεται. Κοινωνοῦσι ταῖνυν εὐθὺς· πρῶτον μὲν οἱ καὶ πάντοτε κατὰ πᾶσαν ἱερουργίαν κοινωνοῦντες ὑποδιάκονοι, ὅτι μετὰ τοῦ; διακόνους οὗτοι· καὶ οὐκ ἄδεια τοῦτοι; ἔνδον τοῦ βήματος κοινοῦν· ὅτι οὐδὲ ἐντὸς κεχειροτόνηται· ἔπειτα ἀναγνώσται καὶ μοναχοί· καὶ μετ' αὐτοῦς οἱ λαϊκοί· οὕτε γὰρ ἐντὸς τοῦ βήματος· πλην ἀρχιερέων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τις ἄλλως μεταλαμβάνει, ὅτι καὶ αἱ τρεῖς τάξεις αὐταὶ ἐντὸς χειροτονοῦνται τοῦ βήματος. Οἱ λοιποὶ δὲ ἔξωθεν τούτου οὐτε εἰς τὰς χεῖρας τὸν θεῖον ἄρτον λαμβάνουσιν, ὑποβεθηκότες τῇ τάξει καὶ τοῦ ἐσχάτου μέρους τελοῦντες τῷ βαθμῷ, καὶ ἀρετῇ ὑπερέχουσι. Διὸ καὶ ἕκαστον τούτων χρῆσθαι τὴν τάξιν αὐτοῦ τηρεῖν, ὡς καὶ ὁ Παῦλος παραγγέλλει, « Ἐκαστος, λέγων, ἐν ᾗ ἐκλήθη τάξει, ἐν ταύτῃ μείνω. » ἵνα καὶ μᾶλλον ὁ θεμέλιος τῶν ἀρετῶν ἐν τούτῳ εὐρίσκηται, ἢ ταπεινωσῶς· ἦτις καὶ ἐν ἀγγέλοι; ἐπί· καὶ ἐν τῷ μέλλοντι οὕτω; ἔσται. « Ἐκαστος δὲ, φησὶ πάλιν Παῦλος, ἐν τῷ οἰκίῳ τάγματι. » Ὑστερον δὲ πρὸς τὸν λαὸν ἢ εὐλογία δίδονται, ὡς ἀπὸ τοῦ Σωτήρος αὐτοῦ, ἣν δὴ ὁ ἱεράρχης ποιεῖται, καὶ σωτηρίαν πᾶσιν ἐπεύχεται. Ἐἶτα καὶ θυμῷ ἐν τῇ τραπέζῃ πάλιν τὰ ἅγια, τὰ τῆς Ἀναλήψεως λέγων, εὐχαριστῶν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σαρκωθέντι καὶ παθόντι καὶ ἀναστάντι σαρκί, καὶ εἰς οὐρανούς; ἀνυψωθέντι, καὶ ζῶντι, καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ τὴν γῆν πᾶσαν πληρῶσαντι. Καὶ εὐλογήσας τὸν θεόν, δίδωσιν ἀπεινεσθῆναι τὰ περιειφθέντα τῶν ἁγίων ἐν τῇ προθέσει, καὶ παρὰ τῶν διακόνων διοικηθῆναι. Ὁ δεῦτερος δὲ τῶν ἱερέων τὴν ὀπισθάμβων εὐχὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἔξωθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος εἰς ἐπήκουον ἐκφωνεῖ, εὐχόμενος μὲν ταύτην τὴν τελευταίαν εὐχὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἔργον δὲ ποιῶν τοῦ ἀρχιερέως· ὅτι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν εὐχῶν καὶ τὸ τέλος; ἔργον αὐτοῦ. Ὅμως καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ταύτην ἔνδον μουσικῶς πρὸς τὸν θεὸν ἀναφέρει. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ προσελθόντα σφραγίζει τὸν ἱερέα, μετὰ τὸ εἰπεῖν τὴν εὐχὴν, ὡς ὑπὲρ τὴν ἕντα αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ πάλιν ὁ ἱεράρχης τὸ εἰλητὸν εἰλήσας, καὶ τὸ εὐαγγέλιον θείας, καὶ ἀσπασάμενος αὐτὸ καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν, δηλῶν ἐκ τούτου ὡς κειθὲν ἡγιασται, καὶ ἠνωμένος τῷ θυσιαστηρίῳ ἔστιν, ἐπεὶ τὰ τῆς λειτουργίας τετέλεκε, πρὸς τὰς θύρας τοῦ βήματος ἔξεισι, καὶ τῷ λαῷ τὸ ἀντίδωρον ἀπονέμει· ὅτι οὐ τοῦ βήματος; ὁ λαὸς, καὶ ὅτι τοῖς ταπεινοῖς ὁ ὑψηλὸς συγκαίρεται, καὶ αὐτὸν αὐτοῖς δίδωσι πολυτρόπως.

ΚΕΦΑΛ. Ρ'

Περὶ τοῦ ἀντιδώρου, καὶ ὅτι ἡγιασμένος ἄρτος οὖτος.

Τοῦτο δὲ τὸ ἀντίδωρον ἡγιασμένος ἄρτος ἐστίν, ἐν τῇ προθέσει προσενεχθείς, οὗ τὸ μεσαιτατον ἐκβληθὲν ἱερουργήθη, καὶ σῶμα Χριστοῦ γέγονεν. Ἀνεῖ γοῦν τοῦ μεγάλου ἐκείνου θύρου τῆς φρικτῆς κοινωνίας, ἐπεὶ οὐ πάντες; ἐκείνου ἱκανοὶ μετασχεῖν,

A vitutis ac crucifixi confessionis signum; siquidem ad ipsum participandum venit; et ita cum metu ac tremore atque humilitate cordis procedere. Communicant ergo statim, primo quidem illi qui semper in sacra functione communicant subdiaconi, quoniam post diaconos isti sunt, nec ipsis licitum est intra sanctuarium communicare, eo quod non intus ordinati sunt; deinde lectores et monachi, et post ipsos laici: non enim intra sanctuarium, præter pontifices, presbyteros et diaconos, aliquis alius communicat; quoniam tres illi ordines ipsi soli intra sanctuarium ordinantur. Cæteri vero extra illud, nec in manus divinum panem accipiunt, ut inferiores ordine terminantesque ultimam istius partem, etsi virtute prævineant. Itaque unusquisque illorum debet suum ordinem servare, sicut et Paulus præcipit, dicens: « Unusquisque in quo vocatus est ordine, in hoc permaneat; » ut etiam magis in hoc inveniatur virtutis fundamentum, humilitas, quæ vel in angelis adest, et in futuro sic erit. « Unusquisque, ait denuo Paulus, in proprio ordine. » Postremum ad populum, tanquam ab ipso Salvatore, datur benedictio, quam pontifex concedit, omnibus deprecans salutem. Postea thuribicat iterum sancta super mensam, ea quæ refectionis sumit dicens, gratias agens illi qui propter nos est incarnatus, passus est, resurrexit carne et in caelos ascendit, et vivit, et gloria sua universam terram implet. Et postquam benedixit Deum, reliquias sanctificationum in propositione dat auferendas, et a diaconis separatim administrandas. Secundus autem e sacerdotibus protectionis orationem propter populum extra sanctuarium, ita ut audiatur, pronuntiat, faciens quidem hanc ultimam orationem pro populo, sed opus agens pontificis: nam initia precum sicut et finis opus illius sunt. Attamen et pontifex intus ad Deum istam mysteriose profert. Propterea regredientem signat sacerdotem, postquam hic orationem dixit, tanquam ipsius ministrum. Ipse vero rursus Pontifex convolvens involucrum Evangeliumque positum super mensam osculatus et istam, significans ex isto quod exinde fuit sanctificatus, et unitus est altari, cum ea quæ sunt liturgiæ complevit, exit ad sanctuarii portas, et populo antidorum distribuit; quoniam non est sanctuarii populus, et quoniam humilibus excelsus condescendit, semetipsumque dat eis multiformiter.

CAPUT C.

De antidoro et quod hic est panis benedictus (qui loco Eucharistiæ distribuitur non communicantibus.)

Hoc autem antidorum sanctificatus est panis in oblatione prolatus, cujus maxime medium extractum, consecratum est factumque Christi corpus. Hujus igitur loco magni tremendæ communionis doni, quoniam non omnes illius possunt esse participes,

hoc pro illo datur, et antidorum proprie cognominatur: nam etiam Dei gratiae donum praestat, siquidem et ipse sanctificatus est panis, sorte signatus, sacrisque verbis ditatus. Non tamen est participatio corporis Christi. Haec enim sunt mysteria: illud autem est solum sanctificationis communicatio, divinam gratiam a propositionis verbis praestans. Tandem populum, cum denuo signavit et benedictionem a Domino deprecatus est, pontifex dimittit, postquam verum Deum nostrum Christum, per merita sanctissimae ipsius Matris et omnium sanctorum, omnium misereri cunctosque salvare suppliciter exoravit; praedicans simul et contestans nos per Salvatoris aeternam sacramque functionem esse salvatos ac salvandos; cooperante precibus adjutricis maximi mysterii Deiparae, cum omnibus qui ex illo sanctificati sunt. Tunc continuo psallentium chorus, ad reges et ad ipsum pontificem, non pure praedicantes hominem, vota faciunt, fidele regnum et orthodoxum pontificatum permanere deprecantes, opusque sacrae liturgiae propter nos semper libere exerceri. Quos et populum cum ter ultimo signavit, ac benedixit pontifex; carmen « Nunc dimittis » seorsum dicit, Simeonis recordatus, cum exsultans Christum excepit. Et tunc sacra deponit vestimenta. Cum orationes absolvit, pro omnibus gratias agit et ter genibus ad altare flexis abit: Talia sunt ea quae respiciunt ad magnum sanctumque mysterium. Maximos quidem secundum istud et supra nos poscerent sermones: sed juxta potentiam nostram, ut erat possibile, brevius complevimus et speculati sumus; quoniam super illud multi divini viri excelsae mirificaeque locuti sunt, et nos non oportet ea tentare quae supra nos sunt. Haec enim etiam sunt propter vos. καὶ ὑψηλῶς καὶ θαυμαστῶς· καὶ οὐ δεῖ κατατολμῆν ἡμᾶς τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς· καὶ ταῦτα γὰρ δεῖ ὑμᾶς.

Clericus. Gratias Deo, quod super hujusmodi rebus tam excelsis et tam divinis sufficienter adjuti sumus: cupimus autem et discere ea quae spectant ad initiationem ac consecrationem templi, rationesque diviuorum in hoc symbolorum habere.

A τοῦτο δίδεται ἀντ' ἐκείνου, καὶ ἀντιδώρον οὐκ ἐπιπροσδοκῶνται, ὅτι καὶ δωρεάν χάριτος 114 παρέχει Θεοῦ. Ἐπεὶ καὶ ἡγιασμένος ἐστὶ καὶ οὗτος ἄρτος, σφραγιζόμενος τε τῇ λόγχῃ, καὶ ἱερὰ δεχόμενος ῥήματα· οὐ μὴν δὲ ἡ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Τὰ μυστήρια γὰρ ἐκεῖνά εἰσι· τοῦτο δὲ ἁγιασμοῦ μεταδοτικὸν μόνον, καὶ δωρεᾶς θείας ἀποροχόν τῆς ἀπὸ τῶν ἐν τῇ προθέσει ῥημάτων. Τέλος τὸν λαὸν πάλιν σφραγίσας, καὶ εὐλογίαν παρὰ Κυρίου ἐπευξάμενος ὁ ἀρχιερεὺς, ἀπολύει, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν τὸν Χριστὸν διὰ τῶν τῆς Παναγίας· αὐτοῦ Μητρὸς πρεσβειῶν καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐλεῆσαι πάντας καὶ σώσαι ἐπικαλεσάμενος, κηρύττων ἅμα καὶ μαρτυρῶν, ὅτι διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας καὶ τῆς ἱερουργίας σεσῶσμεθα τε καὶ σωθησόμεθα, συνεργούσης ταῖς εὐχαῖς τοῦ ὑψηλῆτος τοῦ μεγίστου μυστηρίου, τῆς Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἡγιασμένων ἐκ τούτου· ὅτι παρὰ τοῦ ἐκ τῶν ψαλλόντων χοροῦ τούτου τε βασιλεῖς εὐχεται μετὰ ὕμνου, καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχιερέα, οὐ τὸν ἀνθρώπον ἀπλῶς εὐφημοῦντες, ἀλλὰ καὶ τὴν πιστὴν βασιλείαν, καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἀρχιερωσύνην διαμένειν εὐχόμενοι, καὶ τὸ ἔργον τὸ τῆς ἱερουργίας ὑπὲρ ἡμῶν αἰωνίως ἀκαλύτως διενεργεῖσθαι. Οὐδὲ καὶ τὸν λαὸν τρις σφραγίσας ὑστερον πάλιν, καὶ ἐπευξάμενος ὁ ἀρχιερεὺς, τὸ, « Νῦν ἀπολύει, » καθ' ἑαυτὸν καὶ τὰ λοιπὰ λέγει, τοῦ Συμεὼν μνησθεῖς, ἡνίκα τὸν Χριστὸν ἀγκάλαις εἰδέξατο. Καὶ τὰ ἱερὰ ἀποτίθεται ἅμα. Προσευξάμενος οὖν καὶ ἀπολύσας, ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖ· καὶ τρις τῷ θεοῦ προσκυνήσας, ἀπέρχεται. Τοιαῦτα καὶ τὰ τῆς μεγάλης καὶ ἱερᾶς τελετῆς, μεγίστους μὲν κατ' αὐτὴν καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἔχουσα τοὺς λόγους, κατὰ δύναμιν δὲ ἡμετέραν ὡς ἦν δύνατον συνοπεκτικώτερον συντεθεῖσα τε καὶ θεωρηθεῖσα, ἐπεὶ πολλοὶ περὶ ταύτης λέγουσι θεοὶ ἀνδράσι.

Κληρικὸς. Χάρις τῷ Θεῷ, ὅτι καὶ περὶ τῶν ἱερῶν οὕτως ὑψηλῶν τε καὶ θεῶν πραγμάτων τούτων ἱκανῶς ὠφελήθημεν. Ζητοῦμεν δὲ μάθειν καὶ τὰ περὶ τῆς τελετῆς καὶ καθιερώσεως τοῦ ναοῦ, ὡς ἂν καὶ τῶν ἐν τούτῳ θεῶν συμβόλων τούτου λόγους ἔχωμεν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΑΟΥ

ΚΑΙ

ΤΗΣ ΤΟΥΤΟΥ ΚΑΘΙΕΡΩΣΕΩΣ.

DE SACRO TEMPLO

EJUS CONSECRATIONE.

Ἄρχιερεύς. Καὶ περὶ τούτου ἐροῦμεν, Θεοῦ δι- A
 δόντος. Ἐπεὶ καὶ ἀκόλουθον, περὶ τε τοῦ θείου μύρου
 καὶ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας εἰρηκότας ἡμᾶς, καὶ περὶ
 τούτου διαλαθεῖν· εἶτα καὶ περὶ τῆς θείας χειροτο-
 νίας· ἐκάστου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν. Ἐπειδὴ γὰρ
 ὡσπερ χρεῖαν ἔχει ἀρχιερέως ἡ ἱερέως· ἡ θεία ἱερουρ-
 γία, καὶ ἡ χειροτονία δὲ ἀρχιερέως μόνον καὶ ἡ τοῦ
 μύρου τελετὴ, οὕτω καὶ τοῦ θυσιαστηρίου δέονται
 ταῦτα, ὅπερ ἐστὶν ὁ ναός· ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ γὰρ
 καὶ ἱεουργία καὶ χειροτονία καὶ τὸ μύρον γίνεται.
 Ἄναγκαστον οὖν εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς τοῦ ναοῦ καθιε-
 ρώσεως. Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ ναῷ τὸ θυσιαστήριον
 κήνυται. Καὶ διὰ τοῦ θυσιαστηρίου ἅγιος ὁ ναός
 ἐστὶ· χωρὶς δὲ θυσιαστηρίου οὐ ναός, ἀλλὰ προσευ-
 χῆς μόνον οἶκος, μετέχων τῆς ἀπὸ τῶν εὐχῶν μόνης
 ἀγιοσύνης, οὐ Θεοῦ δόξης σκῆνωμα, οὐδὲ κατοικη- B
 τήριον τούτου, οὐδὲ ἰσχύον πλουτιῶν θείαν, τὰς ἐν
 αὐτῷ ἡμῶν προσευχῆς πρὸς Θεὸν ἀναφέρειν διὰ τῆς
 ἐν αὐτῷ χάριτος· οὐδὲ προσφέρεισθαι ἐν τῇ ἐν αὐτῷ
 τραπέζῃ τὰ θεία δῶρα, καὶ διὰ τῶν ἱερατικῶν εὐ-
 χῶν, τῆς τοῦ σταυροῦ τε σφραγίδος, εἰς σῶμα καὶ
 αἷμα Χριστοῦ ἁγίου Πνεύματος μεταβάλλεσθαι. Καὶ
 οὐδὲ τράπεζά ἐστιν ἐν αὐτῷ. Διὸ ἵνα γένηται ταῦτα,
 καὶ δύναμιν ἔχη, καὶ ναός ὑπάρχη Θεοῦ, καὶ τοῦτο
 οὕτως οἰκοδομεῖται καὶ ἀγιαζέται.

115 ΚΕΦΑΛ. ΡΑ'.

Περὶ οἰκοδομῆς ἁγίου ναοῦ, καὶ εὐχῆς ἐπὶ θε-
 μάλῳ.

Ὁ μέλλων οἰκοδομῆσαι θεῖον ναὸν προσέρχεται
 τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ ἐξαιτεῖται πρὸς τούτου τὴν ἔνδο- C
 σιν. Οὐδὲ γὰρ ἐξόν τινι χωρὶς ἀρχιερατικῆς προστα-
 γῆς τοῖς τοιοῦτοις ἐπιχειρεῖν. Θεὸς γὰρ ἐπιταγῇ τε
 καὶ δοκιμῇ τὰ θεία γίνεσθαι χρῆ, καὶ ἐν τοῖς θεοῖς
 τὸν Θεὸν εἶναι ἀρχὴν τῶν πάντων ἀρχηγὸν καὶ τε-
 λειωτὴν, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ θεὸς Παῦλος
 φησιν. Ἐπὶ δὲ τὸν θρόνον Χριστοῦ κάθηται ἰδέει
 αὐτοῦ ὁ ἀρχιερεύς. Δοκιμάσας οὖν οὗτος τὸν οἰκο-
 δομῆν θέλοντα, μήποτε ἐπιχειρῇ μὲν, οὐ τελέσῃ δὲ,
 ὡς περὶ τοῦ πύργου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται,
 ἀποστέλλει· ἵνα μὴ ἀρξάμενός τις οὐκ ἐκτελέσῃ,
 ἢ μήποτε τελεσθεὶς καὶ ἁγιασθεὶς ἀφ᾽ ἑῶν ὁ ναός
 κλίην, καὶ ἀργῶν ἴσταται, ὡς τὰ πρὸς χρεῖαν μὴ

Pontifex. Et super hoc, Deo dante, dicemus
quoniam et consequens est nos de divino unguento
sacraque liturgia locutos de hoc etiam disserere :
deinde de divina uniuscujusque consecratorum
hominum ordinatione. Etenim quemadmodum opus
est pontifice, vel sacerdote sacrae liturgiae, ponti-
fice vero tantum ordinationi unguentique initia-
tionis, sic etiam egent ista sanctificationis loco ;
hic autem est templum. In altari enim fit liturgia,
et ordinationes, et sacrum unguentum. Necesse est
igitur et de templi consecratione loqui : in ipso
namque templo firmatur altare, et per altare san-
ctum est templum ; et sine altari non est templum,
sed tantum orationis domus, solam orationum
benedictionem participans, non Dei gloriae taber-
naulum, nec ipsius sedes, nec divina pollens vir-
tute preces nostras quae sunt in ea ad Deum attol-
lendi per gratiam ipsi inhaerentem. Nec in ea super
mensam divina proponi possunt dona, perque
sacerdotales preces et crucis signum in corpus et
sanguinem Christi Spiritu sancto converti. Sed
nec etiam est in ea mensa. Ideo ut ista fiant, et
virtutem habeant, et templum Dei sit, illud etiam
sic construitur et sanctificatur.

CAPUT CI.

De aedificatione sancti templi, et precibus quando
ejus fundamentum ponitur.

Qui vult divinum templum aedificare, pontificem
 adit et ab illo petit concessionem : non enim cui-
 quam fas est absque pontificali jussione talibus
 manum admovere : divino namque jussu divinae
 probatione divina fieri necesse est, et in divi-
 nis principium esse Deum, omnium auctorem ac
 consummatorem, qui est Christus Jesus, inquit
 divus Paulus ; super autem Christi thronum,
 ipsius misericordia, considet pontifex. Probans
 igitur iste eum qui vult aedificare, nequando qui-
 dem incipiat, non autem perficiat, sicut de turri
 in Evangelio scriptum est, dimittit, ne quis,
 postquam inceperit, non perficiat, vel nequando
 finitum et consecratum templum postea desecratur

et otiosum remaneat, tanquam necessaria usui non habens. Ideo, examine facto, qui vult ædificare, data ratione quod in finem ædificabit, et omnia necessaria suppeditabit, jubetur ædificare. Et effodiuntur fundamenta; et parantur materiae. Et cum tempus ædificandi venerit; ipse pontifex in loco sistit. Et sacram indutus stolam, clero ipsi adstante, Deum benedicit, pro divino opere gratias agens; et oratione trisagii a clero facta, ipse, incenso benedicto, thuribulum accipiens, fundamenta et foveas in modum crucis benedicit, omnia thurificatione sanctificans. Spiritus enim gratiam inebriatus, et Christum crux figurant. Cunctas etiam præsentibus materias thurificat, sanctificans eas, tanquam ad sanctam Dei domum præparatas. Deinde, thurificationis adstantibus et ad opus accensis atque sanctificationis, venit ad orientem fundamentorum: ubi est hemicyclium sanctuarii, et sacram orationem facit, deprecans Deum Verbum, Jesum Christum qui proprio sanguine suam ædificavit Ecclesiam, ut etiam hæc domus ipsi ædificata recte in ipso fundetur ac permaneat. Et doxologia dicta, ipse lapides et calcem vivam vel lutum aliquo instrumento sumit. Et in fundamenta descendens, in cruce lapides ponit eos signans, sicque demonstrat se Christum petram inconvulsam ac fundamentalem posuisse. Juxta medium autem lapidum in parva quodam fovea, tanquam in sepulcro, candelam assumens et oleum infundens atque accensum benedicensque, ponit, demonstrans quidem per oleum Dei misericordiam, quæ domus exstructione suppeditabitur, per lumen vero desuper illuminationem a lumine vero factam, et ipsum hoc unicum lumen, Christum, in sepulcro pro nobis positum, et in oleo, quoniam oleo gratiæ nos unxit, et quoniam per oleum sive unguentum domus initiabitur; et quoniam lumen Christus nobiscum erit, et in domo residens, oriens ex alto. Postquam autem curavit hanc lucernam tuto manere propter sacram illuminationem, et ad pulchre figurandam Ecclesiam, sicut dilectus, in Apocalypsi, se didicisse ait septem lucernas esse Ecclesias, et lapidem super illam imposuit, quoniam Christus petra super Ecclesiam suam insidet, e fundamentis egreditur. Et iterum aliam facit orationem, ut Dei providentia protectioneque surgat domus ac pulchre perficiatur exorans, necnon ut ipsius fundamenta ipsaque semper inconcussa permanent, et ædificantes ab injuriis et noxiis sint immunæ (hoc autem dicit, eo quod invidiosa sunt dæmonia, et super his divinis maledicta), proferentesque Deo res ad ædificationem necessarias, divitem ab ipso mercedem recipiant. Postquam hæc complevit et signavit et ultima prece firmavit, abii Domino gratias agens. Opus autem jam fieri cœpit. Cum vero cuncta, adjuvante Deo, completa sunt, interiora atque exteriora, sacrarium vel sanctuarium ad orientem constitutum, tabula propositionis ad dexteram, et ad sinistram diaconatus sedes ordi-

Α ἔχων. Διὸ καὶ ξεναζόμενος ὁ οἰκοδομησαὶ βουλόμηνος, καὶ δοὺς λόγον ὡς εἰς τέλος οἰκοδομησάτω, καὶ τὰ κατὰ χρεῖαν ἅπαντα ἐτοιμάσει, προστάττεται οἰκοδομῆναι. Καὶ ὀρύσσονται μὲν οἱ θεμελιοὶ ἐτοιμάζονται δὲ αἱ ὕλαι. Καὶ τοῦ καιροῦ τοῦ οἰκοδομῆναι ἐπιστάντος, αὐτὸς τῷ τόπῳ ἐφίσταται ὁ ἀρχιερεὺς. Καὶ ἱερὰν ἐνδυσάμενος στολήν, τοῦ κλήρου συμπρόντος αὐτῷ, εὐλογεῖ τὸν Θεόν, εὐχαριστῶν τῇ θεῷ ἔργῳ. Καὶ προσευχῆς γινομένης τοῦ Τρισαγίου παρὰ τοῦ κλήρου, αὐτὸς εὐλογῆσας θυμίαμα, θυμιατήριον τε λαβὼν τοὺς θεμελίους καὶ τὰ ὀρυγμάτων σταυροειδῶς εὐλογεῖ, πάντα τῷ θυμιάματι ἀγιάζων. Τὴν χάριν γὰρ τυκοῖ τοῦ Πνεύματος τὸ θυμίαμα, καὶ ὁ σταυρὸς τὸν Χριστόν. Καὶ ἔτι πάσας θυμιατὰς ἐκεῖτε ὕλας, καθαγιαζῶν αὐτάς, ὡς εἰς ἅγιον οἶκον Θεοῦ εὐτρεπισθείσας. Ἔπειτα καὶ τοὺς παρατυγόντας θυμιάσας, καὶ πρὸς τὸ ἔργον εὐθύνας καὶ ἀγιάσας, ἔρχεται ἐν τοῖς ἀνατολικῶς θεμελίοις, ἐνθαπερ τὸ θυσιαστήριον συστήναι μέλλει. Καὶ κατὰ τὸ μέσον στάς τῶν τῆς ἀνατολῆς ὀρυγμάτων, ἐνθα τὸ τοῦ βήματος ἡμικύκλιον, εὐχὴν ἱερὰν ποιεῖται, δέόμενος τοῦ Θεοῦ Λόγου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὴν ἐκκεκλησίαν τῷ ἰδίῳ θεμελιώσαντος αἵματι, καὶ τὸν οἰκοδομούμενον οἶκον αὐτῷ καλῶς ἐν αὐτῷ στηριχθῆναι καὶ διαμένειν. Ἐπειτα δοξολογήσας, αὐτὸς ταῖς χερσὶ λίθους λαμβάνει καὶ ἀσβεστον ἢ πηλὸν ὀργάνῳ τινί. Καὶ καταβῶν ἐν τοῖς θεμελίοις, τίθησι τοὺς λίθους, σταυροειδῶς σφραγίσας αὐτούς, δεικνύς ὅτι τὸν Χριστὸν τὴν ἄσβεστον πέτραν θεμελίον τέθεικε. Κατὰ δὲ τὸ μέσον τῶν λίθων ἐν μικρῷ τινὶ λάκκῳ, οἶον ἐν τάφῳ, κανδήλιαν λαβὼν, καὶ ἐμβαλὼν ἔλαιον καὶ ἀνάψας, εὐλογῶν τε, τίθησι· δεικνύς διὰ μὲν τοῦ ἔλαιου τὸν Θεόν τοῦ Θεοῦ, ὃς ἔσται χορηγούμενος διὰ τοῦ ἀνεγειρομένου οἴκου, διὰ δὲ τοῦ φωτὸς τὸν ἀνωθεν φωτισμὸν παρὰ τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ μόνον φῶς τὸν Χριστὸν ἐν τάφῳ τεθέντα δι' ἡμᾶς; καὶ ἐν ἔλαιῳ, ὅτι ἤλειψεν ἡμᾶς ἔλαιον τῆς χάριτος, καὶ ὅτι δι' ἔλαιου, ἦτοι τοῦ μύρου, ὁ οἶκος τελειωθήσεται; καὶ ὅτι τὸ φῶς ὁ Χριστὸς μεθ' ἡμῶν ἔσται, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ κατοικῶν, ἢ ἐξ ὕψους ἀνατολῆς. Οἰκονομήσας δὲ καὶ τὴν φωταγωγὸν ἀκρίβειαν ἀσφαλῶς μένειν διὰ τὸν ἱερὸν φωτισμὸν, καὶ διὰ τὸ καλῶς εἰκονίζεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς ὁ ἡγαπημένος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησὶ μαθεῖν τὰς ἐπέκτα λυχνίας εἶναι τὰς Ἐκκλησίας, καὶ λίθον ἑκάστην ταύτης θέμενος, ὅτι Χριστὸς ἢ πέτρα ἐπικαθῆται τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἐξέρχεται τῶν θεμελίων. Καὶ πάλιν ἑτέραν ποιεῖται εὐχὴν, προνοῖα Θεοῦ καὶ σκέπη τὸν οἶκον ἐγείρεσθαι καὶ τελειωθῆναι καλῶς ἐξαιτούμενος, καὶ τοὺς θεμελίους αὐτοῦ καὶ αὐτὸν ἀσφαλῶς διαπαντὸς διαμένειν, ἀνεπηρέστους τε εἶναι τοὺς οἰκοδομοῦντας καὶ ἀβλαβεῖς· τοῦτο δὲ λέγει, ὅτι φθονεῖ τὰ δαιμόνια καὶ ἐπὶ τούτοις τοῖς θεοῖς ἐπιπραστικά· τοὺς προσφέροντάς τε Θεῷ τὰ πρὸς τὴν οἰκοδομὴν **116** τὸν μισθὸν πλουσίως παρ' αὐτοῦ λήψεσθαι. Ταῦτα τελείσας καὶ σφραγίσας καὶ ἐπευξάμενος, ἀπέρχεται εὐχαριστῶν τῷ Κυρίῳ. Τὸ δὲ ἔργον ἤδη ἐνῆρξαστο γίνεσθαι. Πάντων δὲ σὺν Θεῷ τελειωθέντων, τῶν τε ἐντὸς καὶ τῶν

ἔξωθεν, τοῦ ἱερατείου τε, ἦτοι τοῦ βήματος, κατὰ ἀνατολᾶς ὀρισθέντος, καὶ τῆς μὲν προθέσεως ἐκ δεξιῶν, ἐξ ἀριστερῶν δὲ τοῦ διακονικοῦ τεταγμένον, τοῦ ἀμβωνῶς τε ἀντικρὺ τεθέντος τοῦ βήματος, εἰ τόπος ἐστὶ, καὶ τῶν διαστύλων ἀσφαλῶς ἰδρυθέντων, ἐντός τε τοῦ βήματος τοῦ ἱεροῦ κιβωρίου καὶ τῶν κίωνων τῶν μαιλόντων τὴν ἱερὰν τράπεζαν βασιάζειν, καλῶς ἐρηρυσμένον, ἢ καὶ ἐνός, ἐπεὶ καὶ εἰς ἐρείδεται κίων, ὅς καὶ κάλαμος λέγεται, ἢ ἀντι κίωνων τετραγώνου οἰκοδομηθέντος Πισσοῦ βωμοῦ λεγομένου, καὶ τῆς τραπέζης τῆς ἱερᾶς καλῶς προουτραπισθείσης, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἄλλων χρευσθῶν, σκευῶν τε ἱερῶν κατὰ τὸ προσήκον ἡτοιμασμένων, ἀναφέρεται πάλιν τῷ ἄρχιερεὶ ταῦτα. Ὁ δὲ δι' ὑπηρετοῦ ἐτοιμασθῆναι λέγει καὶ τὰ πρὸς τὴν καθιέρωσιν ἐπιτεθῆαι· καὶ τοῦτου πραχθέντος, ὡς διέξεισι κατὰ μέρος τὸ τακτικόν, ὁ ἀρχιερεὺς παραγίνεται, καὶ τὰ τῆς καθιέρωσης ἐνεργεῖ, ἃ καὶ ἴχουσι οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΡΒ΄.

Περὶ τῆς τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου καὶ ναοῦ καθιέρωσης. B

Ἴδωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς ἐγαμοῦν καὶ δυνατὸν ἡμῖν, τὰ τῆς θεωρίας αὐτῶν. Ἐρχεται εἰς τὸν καθιερωθῆναι μέλλοντα ναὸν ὁ ἀρχιερεὺς, ἐπεὶ καὶ Θεὸς ἦλθε πρὸς ἡμᾶς, ἡμᾶς ἀγιάσαι. Καὶ ἐνδύεται ἅπαντα τὰ ἀρχιερατικὰ, δεικνύς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΓ΄.

Διατί ὁ ἀρχιερεὺς περιβάλλεται σινδόνα καὶ ζώνῃται.

Ἐπάνω δὲ τούτων περιβάλλεται ἀπὸ τῶν ὤμων σινδόνα λευκὴν, διήκουσαν ἄχρι τῶν ποδῶν, εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ τῆς ἐπὶ τῷ τάφῳ σινδόνης. Ἐπιγὰρ τὸ μνημα τοῦ Χριστοῦ ἐγείρει μάλ्लε καὶ ἀγιάσαι, τὴν ἱερὰν φημι τράπεζαν, καὶ τὰ τοῦ μνηματος ὡς μιμούμενος τὸν Χριστὸν θαπτόμενον ἐκτυποῖ. Καὶ τρισὶ ζώναις περιζώννυται τὴν σινδόνα εἰς δόξαν τῆς Τριάδος· ὅπισθεν τοῦ ἀχένος, διὰ τε τὴν νοῦν καὶ τὴν τῆς δουλείας πρὸς Θεὸν ἔνδειξιν, ὑπὸ τὰς μασχάλας περὶ τὸ στήθος, διὰ τὸ λογιστικόν· καὶ περὶ τὴν σαρῶν, διὰ τὸ καθαρὸν τε καὶ ἰσχυρόν· καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ τοῦ Λόγου, τὸ δὲ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ καθαροῦ Πνεύματος. Καὶ ἐν ταῖς χερσὶ δὲ ὁμοίως· μανδύλια περιτίθεται, ὡς μανίκια ἡνωμένα τῇ σινδόνι. Καὶ ταῦτα τρισὶ δεσμεῖται ἑκάστον ζώναις, εἰς τύπον τῆς Τριάδος τῆς πανουργοῦ. « Αἱ χεῖρές σου γὰρ, » πρὸς τὸν Πατέρα λέγει Δαβὶδ, ὁ Υἱὸς δηλονότι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, « ἐποίησάν με καὶ βλάσαν με. » Καὶ ἐννέα γίνονται ζώναι· οἱ ἐννέα οὗτοι δεσμοί, τὰ ἐννέα ἀηλοῦντες τάγματα τῶν ἀγγέλων, τριαδικῶς τὴν Τριάδα κηρύττοντα. Ἄλλὰ καὶ, ὡς διάκονος μεγίστου ἔργου ὁ ἱεράρχης, περιζώννυται οὕτω, τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αἰτούμενος δύναμιν· καὶ ἐτοιμάζεται πρὸς τὸ ἔργον· ἴσως δὲ καὶ τὰ ἱερατικὰ τιμῶν ἄμφια, καὶ μὴ καταχρῆσθαι αὐτὰ τῇ τῶν ὁλῶν τοῦ ἔργου μεταχειρήσει.

ΚΕΦΑΛ. ΡΔ΄.

Διατί ἐν τῇ καθιέρωσει τοῦ ναοῦ ἐξέρχονται οἱ λαῖκοι.

Ἀρχάμενος δὲ ἐνεργεῖν, ἐξάγει πάντα τοὺς μὴ

natae; umbo vero in conspectu sanctuarii, si locus est, positus; diastyli solide collocati; intra sanctuarium, sacrum ciborium et columnæ, sacram mensam sustentaturæ, bene dispositæ; vel una, siquidem et una erigitur, quæ dicitur calamus; vel, pro columnis, quadrangulatus pīnos; (probabiliter pīναξ quadra) qui dicitur basis vel ara, ædificatus; sed et alia cuncta utilia vasaque sacra condecenter præparata; hæc iterum pontifici offeruntur. Illic autem per ministrum parari jubet quæ sunt ad consecrationem necessaria. Hoc autem cum factum est, ut indicat per partes ordinatrix instructio, pontifex advenit, et ea quæ consecrationis sunt operatur, ut sequitur.

τὴν καθιέρωσιν ἐπιτεθῆαι· καὶ τοῦτου πραχθέντος, παραγίνεται, καὶ τὰ τῆς καθιέρωσης ἐνεργεῖ, ἃ καὶ ἴχουσι οὕτως.

CAPUT CH.

De sancto altari et templi inauguratione.

Videamus autem et nos, quantum licet et nobis est possibile, speculationem eorum. Venit ad consecrandum templum pontifex, siquidem et Deus venit ad nos, ut nos sanctificaret; et induit omnia vestimenta pontificalia, Dei Verbi pro nobis incarnationem significans.

CAPUT CIII.

Quare antistes sindonem induit seque cingit.

Super his autem sindonem circuminduit albam ab humeris ad pedes usque decurrentem, in typum Christi sindonis ad sepulturam: Christi namque monumentum excitare debet ac sanctificare, sacram, aio, mensam, et quæ monumenti sunt, ut, per imitationem, Christum sepultum exprimat. Tribus autem zonis sindonem præcingit, in honorem Trinitatis: post collum propter mentem et servitutis ad Deum significationem; sub axillas circa pectus, propter rationem; et circa renes propter puritatem et fortitudinem; una quidem in honorem Patris; alia vero in honorem Filii; tertia in honorem vivificantis et puri Spiritus. In manibus autem pariter chirothecas induit propter tortilia sindonis unita. Et unumquodque eorum tribus alligatur zonis in typum omnipotentis Trinitatis. « Manus enim tuæ, » inquit David ad Patrem, Filius scilicet et Spiritus sanctus, « fecerunt me, et plasmaverunt me. » Et novem zonæ sunt hæc novem vincula, novem figurantia angelorum ordines, qui numero ternario Trinitatem prædicant. Sed etiam ut operis maximi minister pontifex ita præcingitur, a Deo potentiam petens et ad opus paratur; forsitan autem propter sacerdotalium indumentorum reverentiam, ne materialium operis tractatione commaculentur.

CAPUT CIV.

Quare in templi inauguratione laici excedere jubentur.

Actionis autem initio, cunctos sacro caractere

non insignitos expellit. Nam cum debet consecrare domum, consecratos etiam sacerdotali caractere cunctos oportet adesse ministrareque secundum uniuscuiusque statum, non autem ex ordine laico quemquam : intus enim qui reperitur, sacer debet esse minister, sicut et sacra domus est quæ sanctificatur. Propter hoc igitur exiguntur laici, donec consecratum sit templum, tanquam ad altare non pertinentes.

CAPUT CV.

Quare mola exportantur.

Exigitur autem etiam e templo quodcumque mobile, quoniam quodcumque mobile mutatur ab aliquo necnon transfertur, ipsum vero debet esse recte positum, nec unquam in his quæ continet subire mutationem. Ideo sacrae imagines vasaque sacra et reliqua quæ loco dimoveri possunt, foras exiguntur, ut ea quæ constant et non movenda sunt in ipso sanctificentur. Et sic janus clauduntur. Cælum enim jam sit sanctique Spiritus adventus potentia. Ideo solos qui de cælo sunt, id est, consecratos oportet adesse, nec ullum alium videri : sancta namque sanctis consecrataque sacris, donec completa sint ; et tunc per participationem aliis etiam permittuntur, non tamen immo-
diato, sed per complura aulæa. Ingredientes enim postea ornes laici fideles, et cum ipsis pœnitentes, unusquisque proprium occupat locum. Attamen omnes extra sanctuarium remanent. Clausis itaque propterea januis, Deum benedicit pontifex ; et facta Trisagii precatione necnon oratione « Pater noster, » post recitationem et glorificationem, addit pontifex orationem : « Domine Deus noster, qui cuncta facis, » ipsum Deum exorans ut fiat principium operis, et ipsi ferat præsidium.

CAPUT CVI.

Quare ceromastice et aromata adhibentur.

Et assumptio vase, ubi est ceromastice una cum aromatibus, qualia myrrha, aloë et cætera, quæ cuncta sepulturam Salvatoris figurant, quoniam et sepulcrum monumentumque sacra mensa figurat, sicut et cera atque mastiche tanquam glutinantia propter necessitatem adhibentur et tanquam conjunctiva connectivaque, propter Christi usque ad mortem erga nos dilectionem et unionem, hæc infundit in columnas, vel columnam, vel basin propriis manibus, Dei significans opus, addens ut in baptismate cæterisque sacramentis, « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ; » principium enim et finis est omnis boni Trinitas. Et a ministris infusa plurima ceromastice paululumque refrigerata, cantores quidem canunt psalmum : « Exaltabo te, Deus meus ; » et hunc : « Dominus pascit me, » in gloriam Dei. Pontifex autem auxiliantibus sibi præsentibus episcopis et sacerdotibus et cæteris, sumit mensam et super bases ponit, firmans eam atque stabiliens. Et postea benedicit Deum. Oportet enim illum benedicere super omni-

σφραγίδα ἱερὰν ἔχοντας. Ἐπειδὴ γὰρ καθ' ἐροῦν μέλλει τὸν οἶκον, καὶ καθιερωμένους τῇ τῆς ἱερωσύνης σφραγίδι πάντας ὀφείλει παρῆναι καὶ ὑπηρετεῖν ἀναλόγως ἑκαστος, καὶ μὴ τίνα τῶν ἐν λαϊκοῖς τεταγμένων, ἐπειδὴ περὶ εὐθεθείας ἐνθεός ἐστίναι καὶ ἱερὸς ὑπηρετῆς ὀφείλει εἶναι, ὡς καὶ ἱερὸς οἶκος ὁ καθαγιαζόμενος· ἐξάγονται τοίνυν οἱ λαῖκοι διὰ τοῦτο, ἄχρις 117 ἂν ἀγιασθῇ ὁ ναὸς, ὡς καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὄντες ἐκτός.

ΚΕΦΑΛ. ΡΕ'.

Διατί ἐξάγονται τὰ κινούμενα.

Ἐξάγεται δὲ καὶ πᾶν κινούμενον τοῦ ναοῦ, ὅτι πᾶν κινούμενον ὅπου τινος μεταβαίνει καὶ μετατίθεται. Αὐτὸς δὲ ὀφείλει ἄριστος εἶναι, καὶ μηδέποτε μετακινήθῃναι τῶν ἐν αὐτῷ. Διὰ καὶ εἰκόνας ἄγιοι, καὶ σκευὴ ἱερὰ, καὶ λοιπὰ χῶραν ἔχοντα μετατίθεσθαι, ἐξάγονται ἔξω, ἵνα τὰ ἐστῶτα καὶ μέλλοντα ἀκίνητα εἶναι ἐν αὐτῷ καθαγιασθῇ. Καὶ οὕτως αἱ πύλαι κλείονται. Οὐρανὸς γὰρ γίνετα ἤδη, καὶ Πνεύματος ἁγίου ἐπιφοιτῆ δύναμις. Διὰ χρῆ μόνους τοὺς τοῦ οὐρανοῦ εἶναι, τοὺς ἱερωμένους δηλαδὴ, καὶ μηδένα ἄλλον ὄραν. Τὰ γὰρ ἅγια τοῖς ἁγίοις, καὶ τὰ ἀφιερωμένα τοῖς ἱεροῖς, ἕως τελεσθῶσι, καὶ τότε κατὰ μετοχὴν καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχεται· πλὴν ἐμμέσως, καὶ οὐκ ἀμέσως, καὶ διὰ παραπετασμάτων τινῶν. Εἰσερχόμενοι γὰρ μετὰ ταῦτα οἱ λαῖκοι πάντες πιστοὶ, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ μετανοοῦντες, ἑκαστὸς τὸν οἶκον λαμβάνει τόπον. Ὅμως δὲ πάντες ἐκτός ἐσσι τοῦ ἱεροῦ βήματος. Κλειομένων τοίνυν τῶν θυρῶν διὰ ταῦτα, εὐλογεῖ τὸν Θεὸν ὁ ἀρχιερεὺς. Καὶ προσευχῆς γινομένης τοῦ Τρισαγίου, καὶ τοῦ, Πάτερ ἡμῶν, μετὰ τὸ ἐκφωνῆσαι καὶ δοξάσαι, εὐχὴν ἐπιλέγει ὁ ἀρχιερεὺς, « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ πάντα ποιῶν· » δοξόμενος αὐτὸν τὸν Θεὸν γενέσθαι ἀρχὴν τοῦ ἔργου καὶ συναντιλαβέσθαι αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΡΓ'.

Διατί κηρωμασίχη τε καὶ ἀρώματα.

Καὶ λαβόμενος τὸν ἄγγελος, εἶθα ἡ κηρωμασίχη μετὰ τῶν ἀρωμάτων ἐστίν, οἷον σμύρνης τε καὶ ἀλάης καὶ τῶν λοιπῶν, ἃ πάντα τὴν τάφην εἰκονίζουσι τοῦ Σωτῆρος, ὅτι καὶ τὸν τάφον καὶ τὸ μνήμα ἡ ἱερὰ εἰκονίζει τράπεζα, ὡς καὶ ὁ κηρὸς καὶ ἡ μαστίχη καὶ ὡς κολλητικὰ διὰ τὴν χρεῖαν εἰσάγεται, καὶ ὡς ἐνωτικὰ δὲ καὶ συνδόντα, διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἄχρι καὶ θανάτου πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην καὶ ἐνωσιν, ἐκχέει ταῦτα τοῖς κέσις, ἢ τῷ κέσι, ἢ τῷ βωμῷ οἰκειαῖς χερσὶ, τὸ ἔργον δηλῶν τοῦ Θεοῦ, ἐπιλέγων ὡς ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν ἄλλων τελετῶν, « Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἀρχὴ γὰρ καὶ τέλος παντὸς ἀγαθοῦ ἡ Τριάς. Καὶ ὅπου τῶν ὑπηρετῶν τῆς πλεονος ἐκχεομένης κηρωμασίχης, καὶ μικρὸν ψυχρανθείσης, οἱ ψάλλται μὲν ψάλλουσι ψαλμὸν, τὸ, « Ὑψώσω σε, ὁ Θεός μου, » καὶ τὸ, « Κύριος ποιμαίνει με, » εἰς δοξολογίαν Θεοῦ. Ὁ ἀρχιερεὺς δὲ, συναντιλαβανομένων αὐτῷ καὶ τῶν συμπρόντων ἐπισκόπων καὶ ἱερῶν καὶ λοιπῶν, λαμβάνει τὴν τράπεζαν, καὶ τίθεισιν ἐπὶ τῶν κίωνων, ἀσφαλιζόμενος αὐτὴν καὶ

ἑρείθων. Καὶ μετὰ τοῦτο εὐλογεῖ τὸν Θεόν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν εὐλογεῖν ἐπὶ παντί τοις θεοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἔργους αὐτοῦ. Ἔπειτα πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, τάκης τε εὐτεπερίζεται, καὶ προσκεφάλαιον ἐν αὐτῷ, καὶ διὰ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης τιμὴν, ἥτις ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων, ἵνα μὴ καταστρωθῶσι τῷ ἰδίῳ, σταυροῦς καὶ εἰκόνας ἔχοντα, καὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐπὶ τὸ ἕδαφος ἄγιον. Τοῦτο γὰρ καθιερωθὲν, τίμιόν ἐστι, καὶ πλείστοι τοῦτο φ; οὐρανοῦ ἕδαφος ἠσπάζοντο τῶν θεοφιλῶν. Ἐνθα δὲ παρογενόμενος ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ γόνου κλίνων καὶ τὸν ἀόχνηα κατὰ ἀνατολᾶς, καὶ πάντων κλινόντων ἑαυτοῦ, τοῦ διακόνου βοῶντος, « Ἐστὶ καὶ ἐπὶ, κλινάνας τὰ γόνατα, » ὁ ἀρχιερεὺς ἐνώπιον κειμένος τοῦ Θεοῦ, τὴν εὐχὴν ποιεῖται ἐν κατανώσει, λέγων, « Ὁ Θεὸς ὁ ἀναρχος καὶ ἀίδιος. » Τὴν αὐτὴν δὲ λέγουσι, καὶ εἴπερ εἰσὶ σὺν αὐτῷ ἀρχιερεῖς. Καὶ ἐξαίτεται, τὸν ἐπισχύσαντα εἰς ἀνέγερσιν τῆς πάλαι σκηπῆς τὸν Μωϋσῆν, καὶ εἰς κατάρτησιν αὐτῆς τὸν Βεσλεηλ, καὶ τὸν Σολομῶντα σοφίσαντα, εἰς ἀνοικοδομὴν ἡσ καὶ τελείωσιν τοῦ πάλαι ναοῦ, καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐπισχύσαντα εἰς ἀνέγερσιν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τῶν ἱερῶν θυσιαστηρίων, καὶ τοῦτον τὸν ναὸν ἀγιάσαι, καὶ σκήνωμα δόξης ποιῆσαι αὐτοῦ, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν παρεκτικῶν, καὶ τοῦ μεγάλου θύματος ἐργαστήριον· καὶ τὰ λοιπὰ ἕσα ἡ εὐχὴ καταλέγει. Καὶ δοξολογήσας τὸν Θεόν, ἔχειρεται, καὶ τῇ ἱερᾷ προσεγγίζει τραπέζῃ, καὶ τὰ τοῦ βαπτίσματος ἐκτυπῶ.

ΚΕΦΑΛ. ΡΖ'.

Διατὶ ὕδατι ἐκπλύνεται ἡ τράπεζα.

Ἐπει γὰρ τὸν Ἰησοῦν ἡ τράπεζα εἰκονίζει, πέραν ζωῆς καλούμενον καὶ λίθον γωνίας, καὶ τὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ δέχεται, καὶ τοῦτο κατὰ δύο τρόπους, αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, ἵνα καὶ καθαρὰ γένηται ἐκπλυνθεῖσα, καὶ καθαγιασθῇ τῷ ὕδατι, τὴν κάθαρσιν μετὰ τοῦ Πνεύματος δεξιμένη, ἐπὶ καὶ Πνεύματος καθίσταται ὄργανον· διὰ τοῦτο χλιαρὸν προσφέρεται ὕδωρ. Καὶ τοῦτο εὐλογεῖται δι' εὐχῆς. Καὶ γὰρ τὸν ἐν Ἰορδάνῃ βαπτισθέντα προσκαλεῖται εἰς ἀγιασμὸν τούτου τοῦ ὕδατος ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ τελείωσιν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου. Ἔπειτα νεκρὸν προσάγεται τούτῳ, δι' οὗ εὐλογουμένου τρεῖς ποιεῖ σταυροῦς ἐν αὐτῇ. Καὶ τοῦ χλιαροῦ ὕδατος ἐκχυθέντος τρεῖς, εἰς τύπον τῆς ἁγίας Τριάδος, διὰ τῶν ἀντιμινσιῶν ἡ ἱερὰ ἐκμάσσεται τράπεζα.

ΚΕΦΑΛ. ΡΗ'.

Περὶ τῶν ἱερῶν ἀντιμινσιῶν.

Ταῦτα δὲ τὰ ἀντιμινσία ἐκ λίνου ὑφάσματός εἰσι· καὶ ἀντὶ τραπέζης ἱερᾶς γίνονται. Ἄ δὲ καὶ βαπτόμενα πρότερον ἐτοιμάζονται, ὡς ἡ διάταξις γράφει, καὶ πάντα τελεῖται ἐν αὐτοῖς, ἕσα καὶ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ. Καὶ καιροῦ καλοῦντος ταῦτα διακρίσει ἀρχιερεὺς· τελείως ἀγιασθέντα, κατὰ τόπους ἐξαποστέλλονται, ἐνθα οὐκ ἐστὶ θυσιαστήριον, καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ θεία τελεῖται τῶν μυστηρίων ἱεραουργία.

ΚΕΦΑΛ. ΡΘ'.

Περὶ τῶν τεσσάρων ὑφασμάτων τῶν ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ.

Διὰ τούτων οὖν ἐκμασσόμενη ἡ τράπεζα ἀπὸ τοῦ

A bus divinis illius propter nos operibus. Deinde pro foribus disponitur tapes et in eo pulvinus ob pontificatus honorem, qui est Christi, et sacrorum vestimentorum, ut, cruces et imagines habentia, non in solo prosternantur eo quod nondum est sanctificatum solum: hoc enim cum sanctificatum est, plerique piorum ut cæli pavementum osculantur. Ibi porro cum adest pontifex, genu collumque flectens ad orientem, omnibus simul flectentibus, clamante diacono: Adhuc et adhuc genua flectentes; pontifex in conspectu Dei prostratus, orationem in compunctione facit, dicens: « Deus principio carens ac sempiternus. » Hanc autem etiam dicunt, si qui sint cum ipso pontifices. Et exorat eum, qui Moysen in antiqui tabernaculi erectionem et Bescleem in illius ornamentum roboravit, sapientemque Solomonem effecit, in ædificationem ac consecrationem veteris templi, quique virtute donavit apostolos ut in universo mundo sacra erigerent altaria, hoc etiam sanctificare templum, ipsiusque gloriæ tabernaculum efficere, ut sit bonorum omnium communicatio magisque victimæ officina; et cætera quæ enumerat oratio. Et postquam glorificavit Deum, surgit, sacræque mensæ propinquat, et quæ baptismatis sunt exprimit.

CAPUT CVII.

Quare sacra mensa abluatur aqua.

Cum enim Jesum, vitæ petram et anguli lapidem vocatum, significat mensa, quæ sunt ipsius baptismatis etiam suscipit, et hoc duobus modis, sensibili ac intelligibili, ut et abluta pura fiat, et aqua sanctificetur, purificationem cum Spiritu recipiens, quoniam Spiritus etiam constituitur instrumentum. Ideo tepida profertur aqua, quæ per orationem benedicitur. Etenim illum qui baptizatus est in Jordane pontifex in sanctificationem hujus aquæ sacræque consecrationem altaris invocat. Deinde sal immittitur ei, per illudque benedictum tres precando cruces facit. Et aqua tepida ter effusa, in typum sanctæ Trinitatis, per Antiminsia sacra mensa detergitur.

CAPUT CVIII.

De sacris antiminsis sive mappis, sacrarum mensarum vicariis.

Hæc autem antiminsia ex lineo textio sunt et pro sacra mensa sunt Consuta prius parantur, sicut constitutio scribit, et in eis omnia perficiuntur, quæ etiam in divina mensa. Et occasione poscente, pontificis iudicio, perfecte sanctificata hæc secundum locos emittuntur, ubi non est altare, atque in eis divina perficitur mysteriorum celebratio.

CAPUT CIX.

De quatuor velamentis sacræ mensæ.

Per hæc igitur aqua sanctificata detergitur men-

sa, ve per alia quatuor textilia, quæ finaliter in quatuor sacræ mensæ angulis, in typum quatuor divinatorum Evangelistarum, ponuntur.

CAPUT CX.

Quare vino et aqua rosacea abluitur.

Post extersionem, vinum odoriferum ac rosatum afferuntur. Hæc autem unguenti divini proœnia sunt in honorem sepulturæ Jesu, siquidem et iste de peccatrice dixit : « Quid molestia inferitis mulieri ? in diem sepulturæ meæ servavit illud. » Sunt etiam ad significandum, quod altare istud, ad imitationem Melchisedech, vinum odoriferum et vivificum per gratiam Deo proferet : in omnibus enim divinis adducuntur prophetiæ. Infundens autem hæc in modum crucis super mensam pontifex exclamât : « Asperges me hysopo et mundabor, » et sequentia psalmi, ter adjiciens, in armamentum simul ac honorem Trinitatis.

CAPUT CXI.

Quare imbuitur unguento, acciniturque alleluja.

Deinde infert altaris consecrationem, sacrum unguentum, et alleluia intonat, quod est propheticum carmen, præsentiam Dei Deique laudem significans : « Venit, inquit, Dominus ; » primum et secundum, ut diximus, adventum ejus suggerens, et continuam ad nos Spiritus præsentiam. Ideoque Ecclesia continuo sæpiusque canit, ac præsertim in divinis consecrationibus ac ante divinum Evangelium, utpote per quod demonstratur Dominus. Tres igitur ex hoc unguento super sacram mensam, in medio et utrinque, cruces facit pontifex, et per tres illas totam illam inungit. Cum enim unguentum nomen est Christo Deo nostro elicium, mensa quæ significat illum ibi sepultum unguento ungitur : et tota sit myrum, quoniam hæc Spiritus gratiam recipit. Et ideo, sicut diximus, alleluia canitur, quoniam ibi Deus habitat, et illa sit Spiritus charismatum officina. In hac enim perfectiuntur tremenda mysteria, sacerdotumque ordinationes et sanctissimum unguentum, et Evangelium ponitur, et subter sunt sacræ martyrum reliquiæ, ita ut vere sit mensa ista altare Christi, thronus gloriæ, habitatio Dei, Christi monumentum, sepulcrum ac requiescentis locus. Postquam autem myrtilis sacra mensa inuncta est, statim illam superinduit, dum cantantur psalmi : « Quam dilecta tabernacula tua ; » quoniam sit Dei tabernaculum sedesque gloriæ.

εὐθύς, Ψαλμῶν ἄδομένων, « Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, » ἐπεὶ καὶ σκηνώμα ἔκτισται ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι.

CAPUT CXII.

Quid innuntiant telamenta et fontiquum sacræ mensæ insinuat, cæteraque quæ in illa conspiciuntur.

Et primo quidem juxta quatuor sacræ mensæ angulos quatuor ponuntur textilia, nomina evangelistarum, unumquodque unum, habentia, quoniam totam Ecclesiam exprimit mensa, ex extremis ad-

ἀγίασθέντος ὕδατος, ἢ δι' ἐτέρων τεσσάρων ὀφρασματων, ὑπερόν τιθεμένων ἐν ταῖς τέσσαραις τῆς ἱερᾶς τραπέζης γωνίαις κατὰ τύπον τῶν θεῶν εὐαγγελιστῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΠΓ.

Διατὶ ἐκπλύνεται οἶνον καὶ βοδδοσταγματι.

Μετὰ τὸ ἐκμάξαι οἶνος εὐσμός καὶ βοδδοσταγμα προσκομίζεται. Ταῦτα δὲ προόμια τοῦ θεοῦ μύρον εἰσὶν εἰς τιμὴν τῆς ταφῆς τοῦ Ἰησοῦ, ἐπεὶ καὶ οὗτος περὶ τῆς πόρνῆς ἔφη, « Τὶ κόπους παρέχετε τῇ γυναικί ; εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τετήρηκον αὐτό. » ἕμα δὲ καὶ εἰς ἐνδειξιν, ὡς τὸ θυσιαστήριον τοῦτο οἶνον εὐθύθι διὰ τὴν χάριν καὶ ζωτικὸν, κατὰ μίμησιν τοῦ Μελχισεδέκ, προσκομίσαι τῷ Θεῷ· ἐν πᾶσι γὰρ τοῖς θεοῖς ; καὶ προφητείας προάγονται. Ἐχέων δὲ ταῦτα σταυροειδῶς τῇ τραπέζῃ ὁ ἱεράρχης, ἐκβοᾷ, « Πανταίς με ὑσώπων, καὶ καθαρισθήσομαι, » καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ Ψαλμοῦ, τρις ἐπιλέγων, εἰς βεβαίωσιν ἅμα καὶ τιμὴν τῆς Τριάδος.

ΚΕΦΑΛ. ΠΙΔ'.

Διατὶ χρίσται μύρον, καὶ τὸ Ἀλληλοῦτα ψάλλεται.

Ἐἴτα καὶ τὴν τελειωσιν φέρει τοῦ θυσιαστηρίου, τὸ μύρον τῆ ἁγίου, καὶ τὸ Ἀλληλοῦτα ἐκφωνεῖ, ὃ προφητικὸν ἐστὶν ἄσμα, ἐπιδημιαν Θεοῦ καὶ ἀνεσιν Θεοῦ δηλοῦν, καὶ, « Ἐρχεται, λέγει, ὁ Κύριος, » τὴν πρῶτην αὐτοῦ καὶ δευτέραν παρουσίαν, ὡς εἰρήκαμεν, παρουσίαν, 119 καὶ τὴν διηγεῖται πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημιαν τοῦ Πνεύματος. Διὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία διηγεῖται καὶ πολλάκις ᾄδει, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς θέλαις τελειοταῖς καὶ πρὸ τοῦ θεοῦ εὐαγγελίου, ὡς δεικνυμένου τοῦ Κυρίου δι' αὐτοῦ. Τρεῖς οὖν ἐξ αὐτοῦ τοῦ μύρου ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης μέσον καὶ παρ' ἑκάτερα ποιεῖται σταυροῦς ὁ ἀρχιερεὺς· καὶ διὰ τῶν τριῶν ἔπισαν ἀλείφει ταύτην. Ἐπεὶ γὰρ μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομα Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ ἡ δηλοῦσα τοῦτον τὸν ἐν ταύτῃ ταφέντα τράπεζα, μύρον χρίσται· καὶ ὅλη γίνεται μύρον, ὅτι καὶ αὕτη τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος δέχεται. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἔφημεν, καὶ τὸ Ἀλληλοῦτα ᾄδεται, ὅτι ἐνδομαί ἐν ταύτῃ Θεός· καὶ τῶν δωρημάτων τοῦ Πνεύματος γίνεται ἔργαστήριον. Ἐν ταύτῃ γὰρ τελοῦνται τὰ φρικτὰ τε καὶ μυστικά, καὶ αἱ τῶν ἱερῶν χειροτονίαι, τὸ ἱερωτάτον μύρον, καὶ τὸ εὐαγγέλιον τίθεται, καὶ ὑποκάτω τὰ ἱερὰ τῶν μαρτύρων λείβαντα. Ὅστε ἀληθῶς καὶ θυσιαστήριον Χριστοῦ αὕτη ἡ τράπεζα, καὶ θρόνος δόξης, καὶ κατοικητήριον Θεοῦ, καὶ μνημα καὶ τάφος Χριστοῦ καὶ ἀνάπαυσις. Μετὰ δὲ τὸ χρισθῆναι τῷ μύρῳ τὴν ἱερωτάτην τράπεζαν, ἐπενδύει ταύτην

ΚΕΦΑΛ. ΠΙΒ'.

Τὶ τὰ ὑφάσματα καὶ τὸ κατασάρκα, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ.

Καὶ πρῶτον μὲν τὰ τέσσαρα ὑφάσματα τίθενται κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς ἁγίας τραπέζης, τὰ ὀνόματα τῶν εὐαγγελιστῶν ἕκαστον ἐν ἑκοντα, ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν ἅπασαν ἡ τράπεζα ἐκτυποῖ, ἐκ τῶν

περάτων συστάσαν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπ' αὐτῷ οικοδομηθείσαν διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. τῷ λόγῳ τε τῆς χάριτος ὡς ἀπὸ λίνου τοῦ ἐκ χλόης καθαρῶς ἀναιδόμενον, καὶ πειρασμοῖς καθαιρομένου, συνεψυφανθείσαν αὐτῷ, καὶ ὡς ἀπὸ λίνου δικτύων δι' αἰθίων σαγηνευθείσαν αὐτῷ· διὸ καὶ ταῦτα τὰ τέσσαρα καὶ τὸ κατασάρκα καὶ τὸ ειλητὸν ἀπὸ λίνου. Μετὰ δὲ τοῦς εὐαγγελιστὰς λεγομένους τὰ τέσσαρα ταῦτα, τὸ κατασάρκα τίθεται, ὃ δηλοῖ τὴν σινδόνα ἐπὶ τῷ νεκρωθέντι δι' ἡμᾶς θείῳ σώματι. Ἔτα τὸ τραπεζοφόνον ἐφαπλοῦται, ὅπερ λαμπρότερον ὄν, εἰς τύπον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ὅτι καθέδρα Θεοῦ τὸ θυσιαστήριον, ἢ καὶ διὰ τὰ ἱμάτια τοῦ Σωτῆρος ὡς τὸ φῶς ἀπαστράψαντα. Ἔτα τίθεται τὸ ειλητὸν, καὶ αὐτὸ εἰς δῆλωσιν τῆς νεκρώσεως ἅμα Χριστοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἔτι καὶ μετὰ τὴν ἔγερσιν οἱ ἀπόστολοι τοῦτο μετὰ τῶν ἐνταφίων εἶδον ἐντετυλιγμένον εἰς ἓνα τόπον. Διὸ καὶ τοῦτο ειλημένον ἔστι, καὶ ειλητὸν λέγεται· καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἦν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἱερὸν ἐπ' αὐτῷ Εὐαγγέλιον ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος τίθεται.

ΚΕΦΑΛ. ΠΙΓ'.

Τὴ ἡ λυχνία δηλοῖ, καὶ τὸ ἐν ὄλῳ τῷ οἴκῳ θυμιάμα.

Ἔτα καὶ λυχνία προσφέρεται καὶ θρυαλλίς καὶ φῶς, διὰ τὴν δι' ἐλαίου θύσαν, καὶ ὅτι λυχνία Χριστοῦ ἢ Ἐκκλησία, ὡς ὁ ἡγαπημένος φησί. Καὶ ἡ λυχνία τοῦ νόμου τύπος ταύτης, καὶ θείου ἐλέους διὰ τοῦ ἐλαίου μετὰ δόξης, καὶ θείου φωτισμοῦ χορηγία διὰ τοῦ ἀναπτομένου φωτός. Καὶ ἐπὶ τούτοις θυμιάμα διὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐν ὄλῳ τῷ θείῳ οἴκῳ διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ χάριν ἐν Χριστῷ ἐν ὄλῳ τῆ οἰκουμένη.

ΚΕΦΑΛ. ΠΙΔ'.

Διατὶ ὄλον τὸν οἶκον χρίαι τῷ μύρῳ.

Ἔτα καὶ τοῦ μύρου χρίαις ἔπισθεν τοῦ θυμιάματος ἀρχιερέως παρ' ἀρχιερέως ἑτέρου 120 ἢ ἱερέως, ὅτι αὐτὸς μὲν τοῦ μύρου ἐνήρξατο, καὶ τὸ ἱερὸν θυσιαστήριον καθήλασε· καὶ διὰ τοῦ θυμιάματος ὄλον εὐωδιάζει τὸν οἶκον. Τὸ μύρον δὲ τελειοῖ ὡς ἐξ ἀπαρχῆς τῆς ἱερᾶς τραπέζης καὶ ὄλον τὸν οἶκον, καθὼς δὴ καὶ διὰ τοῦ προσλήματος τῆς σαρκὸς πᾶσαν ἡμῶν τὴν φύσιν τῇ θεῷ χάριτι, ἣν ἔπισθεν αὐτοῦ κατὰ μετοχὴν λαβόντες παντὶ τῷ κόσμῳ μετέδωκαν οἱ ἀπόστολοι. Ὁὕτω θυμιάσας πόντα τὸν οἶκον καὶ ἀγιάσας, καὶ ὁ ἐφεπόμενος προτροπῇ τούτου χρίσας τῷ μύρῳ ὄλον τὸν οἶκον, εἰς τὴν ἱερὰν ἐπανακάμπει ὁ ἀρχιερεὺς τράπεζαν, δηλῶν, ὅτι ἀναρχὸς ἔστι καὶ ἀτελεύτητος ὁ Θεός, καὶ ἀρχὴ τῶν ὄλων γινόμενος. καὶ τέλος πάντων ἔστι. Τελειώσας οὖν διὰ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν οἶκον, πάλιν ὡς εἰς ἀρχὴν πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἔρχεται. Καὶ ἀποδοῦς τὸ θυμιατήριον καὶ νιψάμενός, εὐχεται ἑνώπιον τῆς ἱερᾶς τραπέζης, λέγων, « Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, » καὶ ὅσα ἡ εὐχὴ περιέχει, ἵνα πληρωθῇ δόξης καὶ ἀγιασμοῦ καὶ χάριτος τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ θείου Πνεύματος ὁ ναὸς, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θυσιαστήριον σκηνωμα θείον καὶ θρόνος δόξης γένηται, καὶ ὥστε τὰ;

A natam Domino, super ipsum ædificatam per evangelicam prædicationem; verbo gratiæ tanquam ex lino de viridi herba pure orto experimentisque purificato. ipsi contextam, et tanquam a lino retium per piscatores ipsi sagena congregatam. Ideoque quatuor ista et *Catasarca* et involucrum linea sunt. Post hæc autem quatuor, evangelistas dicta, ponitur *Catasarca*, quod sindons super divino pro nobis mortuo corpore significat. Deinde trapezophorum explicatur, quod uti splendidius, in typum est gloriæ Dei, quoniam Dei thronus est altare; vel propter vestimenta Christi Salvatoris sicut lumen refulgentia. Postea ponitur involucrum, et hoc ad demonstrationem mortis Christi simul ac resurrectionis; quoniam post resurrectionem hoc apostoli viderunt cum lineaminibus in uno loco plicatum. Ideoque involutum est illud, et involucrum vocatur. Super caput Christi erat, et super illud Salvatoris loco sacrum Evangelium ponitur.

CAPUT CXIII.

Quid candelabrum, atque in tota sacra æde sufficitus significat.

Deinde profertur lampas et ellychnium et lumen propter sacrificium per oleum: quoniam, ut ait dilectissimus, lucerna Christi est Ecclesia, et lampas est illius typus legis, et divinæ misericordiæ per oleum significatur communicatio, sicut et divinæ illuminationis ductus per accensum lumen. Et insuper incensum per pontificem in tota divina domo spargitur, propter gratiam quæ de celo in universa terra per Christum habetur.

CAPUT CXIV.

Quare totam ædem unguento perlinit (episcopus vel sacerdos).

Deinde myri inunctio post thurificantem pontificem fit ab alio pontifice vel sacerdote, quoniam ipse myri primitias obtulit et sacrum altare consecravit; et per thurificationem totam odore suavi domum implet. Myrrha autem perficit velut ex initiatione sacræ mensæ totam domum, quatenus per carnis susceptionem totam naturam nostram divina Christus perfecit gratia, quam post ipsam per participationem accipientes universo mundo communicaverunt apostoli. Postquam ita totam thurificavit domum ac sanctificavit, et ille qui sequitur ejus vestigia myrrha totam domum inunxit, ad sacram mensam redit pontifex, ostendens quod sine principio sineque fine Deus est, et cum sit omnium principium, finis etiam omnium est. Cum igitur per altare domum perfecit, rursus tanquam initio ad altare venit: et, reddito thuribulo, lavas coram sacra mensa deprecatur, dicens: « Domine cœli et terræ, » et alia quæcumque complectitur oratio, ut divini Spiritus presentia, templum gloria, sanctitudine et gratia repleatur, et quod in ipso est altare, divinum tabernaculum et thronus gloriæ fiat; ita ut orationes in ipso pro-

latæ, ad altare Dei cœleste sursum ferantur. Et postquam alta voce Deum hymno celebravit, pacem omnibus a Deo gratiæ dicit. Et cunctis caput inclinans, aliam orationem, quæ est ultima de consecratione, ait : « Gratias agimus tibi, Domine, » et cætera cum humilitate dicens, « quoniam hanc quam ipse in apostolos infudisti gratiam, et super nos peccatores infudisti. Ideo te deprecamur, reple gratia tuum hoc altare, ut in ipso oblatae hostiæ transmutentur in sanctissimum corpus et sanguinem Filii tui unigeniti, ad salutem universi mundi, necnon indignitatis nostræ ; » et postquam voce magna deprecatus est, gratias agit. Et lampade propriis manibus per oleum accensa desuper e sacra mensa ponit in istius honorem, quoniam altare Christi facta est, et, sicut diximus, Christi figurat Ecclesiam, lumine gratiæ fulgentem, et hoc lumen adductum mundo præferens.

CAPUT CXV.

Quod post inaugurationem episcopus exiit sindonem et reliquias sanctorum reponit.

Si ne igitur quidem potest consecrationem perficere, sacra exutus stola, abit, et opus crastina die perficit ; alias autem, solam eiciens sindona, quoniam monumentum Christi perfecti, cum sola pontificali stola, reliqua operatur, reliquias deponit, januarum aperturam facit, et sacrum adimplet sacrificium, quoniam ipsum est divinorum omnium consummatio.

CAPUT CXVI.

Quare reliquias martyrum sub altari deponantur.

In sanctum igitur vetus templam reversus ubi reliquias deposuerat, duabusque deprecatus orationibus, Deo gratias exprimentibus, propter donum reliquiarum martyrum, eas super caput gestat. Et cum venerit, deponit eas ex more : non enim fas est absque martyrum reliquiis vel ossibus sacris operari consecrationem, quoniam martyres Ecclesiæ fundamenta sunt super Salvatoris fundamento edificata. Oportet etiam illas sub altari esse, quoniam istud est Ecclesia ; quoniam et thronus Dei est et Christi Dei monumentum : unde quoque myrrha ungitur, et Evangelium habet, et sub ipso pulchre sunt sanctorum reliquiæ, et sine reliquiis non est possibile consecrationem operari, sicut sancti declaraverunt. Sacræ vero reliquiæ prius deponuntur in templum eo quod sanctificata sunt Christi membra et altaria, tanquam propter ipsum immolata. In sacratissimum imponuntur discum, quia parem cum Domino participant honorem, ob ipsum certamina passæ. Super consecratam ponuntur mensam, siquidem cum Christo mortuæ sunt, et considerare cum ipso super thronum gloriæ meruerunt. Ideoque super caput cum disco tollit eas pontifex ; sicut ipsa divina mysteria, corpus et sanguinem Christi, honorans. Etenim si Paulus

προσφερομένας ἐν αὐτῷ δεήσεις ἀναφέρεισθαι εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ἰπουράνιον θυσιαστήριον. Καὶ ἐκφωνῶν τὸν Θεὸν ἀνουμήσας, εἰρήνην ἴπασι λίγει ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. Καὶ κλινάντων πάντων τὰς κεφαλὰς, εὐχὴν ἐτέραν τῆν καὶ τελευταίαν ἐπὶ τῆ καθιερώσει φησὶν· « Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε, » καὶ τὰ λοιπὰ λέγων ἐν ταπεινώσει, « οὗτις ἦν ἐξέχοντας χάριν ἐπὶ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἐξέχοντας. Διὸ δεόμεθά σου, πληρῶσον χάριτος τὸ θυσιαστήριόν σου τοῦτο, ὥστε τὰς ἐν αὐτῷ προσφερομένας θυσίας μεταποιεῖσθαι εἰς τὸ πανάγιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου παντός, καὶ τῆς ἡμῶν ἀναξιοτήτος, » καὶ ἐκφωνήσας εὐχαριστῶν. **Β** Δυχνίαν τε ἀνάψας τὰς χερεὶ δι' ἐλαίου, τῆς ἱερᾶς ἀνωθεν τραπέζης εἰς τιμὴν αὐτῆς τίθεισιν, ἐπὶ θυσιαστήριον Χριστοῦ γέγονε, καὶ οὗτις τὴν Ἐκκλησίαν εἰκονίζει Χριστοῦ, ὡς εἰρήκαμεν, τῷ φωτὶ τῆς χάριτος λάμπουσαν, καὶ τοῦτο τὸ φῶς χορηγοῦσαν τῷ κόσμῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΠΙΕ'.

Ὅτι μετὰ τὴν καθιέρωσιν ἐκβάλλει τὴν sindonem ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ τὰ λείψανα κατατίθεισιν.

Εἰπερ οὖν ἀδυνάτως ἔχει τελειῶσαι τὰ τῆς καθιερώσεως, ἀποδυσάμενος τὰ τῆς ἱερᾶς στολῆς, πορεύεται, καὶ τὸ ἔργον τῆ ἱεραύριον τελειῶν· εἰ δ' οὖν, τὴν sindonem μόνην ἐκβαλὼν, ἐπὶ τὸ μνήμα Χριστοῦ τετελειώκα, μετὰ μόνης τῆς ἀρχιερατικῆς στολῆς καὶ τὰ λοιπὰ διενεργεῖ, καὶ τὰ λείψανα κατατίθεισιν, τὴν ἀνοιξίαν τε ποιεῖται τῶν πυλῶν, καὶ τὰ τῆς ἱερουργίας ἐκτελεῖ, ἐπειπερ αὐτῶν θείων πάντων ἐστὶν ἡ τελειώσις.

ΚΕΦΑΛ. ΠΙΓ'.

Διατί λείψανα τῶν μαρτύρων ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κατατίθεται.

Εἰς τὸν ἅγιον τοῖνον παλαιῶν ναδὸν ἀπελθὼν, ἐνθα προαπετέθη τὰ λείψανα, καὶ εὐχὰς δύο εἰρηκῶς, εὐχαριστίαν ἔχουσας Θεοῦ, ἐνεκα τῆς δωρεᾶς τῆς ἀπὸ τῶν μαρτυρικῶν λειψάνων, ἐπὶ κεφαλῆς φέροι ταῦτα. Καὶ ἰδὼν κατατίθεισιν ὡσπερ ἔθος. Οὐδὲ γὰρ θέμις εἶχα λειψάνων μαρτυρικῶν ἢ ὁσίων ἁγίων καθιέρωσιν ἐνεργεῖν, οὗτις θεμέλιοι τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν οἱ μάρτυρες, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τοῦ Σωτῆρος ἐποικοδομηθέντες· καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δέον τοῦτους ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον εἶναι, ἐπει καὶ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, ἐπὶ καὶ θρόνος Θεοῦ ἐστὶ καὶ μνήμα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ μύρρη χρίεται, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἔχει, καὶ ὅτι αὐτῷ καλῶς τῶν ἁγίων εἰσὶ τὰ λείψανα, καὶ χωρὶς λειψάνων οὐ καθιερώσει δυνατὸν, ὡς οἱ ἅγιοι ἀπεφήναντο. Τὰ λείψανα δὲ προαποτίθεται **121** εἰς ναδὸν, οὗτις ἡγιασμένα καὶ μέλη Χριστοῦ καὶ θυσιαστήρια ὡς τεθυμένα ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ εἰς ἱερώτατον ἐμβάλλονται· δίσκον, οὗτις τῆς ἰσῆς μετέχουσι τῷ δεσπότῃ τιμῆς, ὑπὲρ αὐτοῦ διηγωνισμένοι. Καὶ ἐπὶ καθιερωμένης τραπέζης τίθενται, ἐπει συναπέθανον τῷ Χριστῷ, καὶ τῷ θεῷ τῆς αὐτοῦ δόξης θρόνῳ τυγχάνουσι παριστάμενοι. Διὰ τοῦτο κατ' ἐπὶ κεφαλῆς μετὰ τοῦ δίσκου ὁ ἀρχιερεὺς αἶρει ταῦτα, ὡς αὐτὰ δὴ τὰ θεία μυστήρια τὸ τοῦ δεσπότου σῶμα καὶ αἷμα τιμῶν. Εἰ γὰρ πρὸς

πάντας πιστούς τοῦτο Παῦλος φησιν, « Ὑμεῖς ἐστε ἅμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους, πολλῶ γὰρ μέλλον ἅμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἔσονται οἱ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦτου ἡγωνισμένοι, καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ μιμησάμενοι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΡΙΖ'.

Διατί ἐκ παλαιοῦ ναοῦ εἰς τὸν νέον τὰ λείψανα φέρονται.

Διὸ καὶ μετὰ προκοπῆς καὶ θυμιαμάτων φώτων τε καὶ ὕμνων ἐκ παλαιότερου προηγιασμένου ναοῦ εἰς τὸν νέον ἄγονται, δεικνύοντος τοῦ ἔργου, ὅτι οἱ μὲν ἄγιοι αἱ εἰσι μετὰ τοῦ Θεοῦ· γίνονται δὲ καὶ μεθ' ἡμῶν, καθὰ ὁ Χριστός. Καὶ ἐγκαινιζομένης τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐν ἡμῖν, καὶ οὗτοι σὺν ἡμῖν γίνονται. Καὶ ὡσπερ κατὰ διαδοχὴν ἡ χάρις πρὸς ἡμᾶς, ὡς ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἄχρις ἡμῶν ἔρχεται διὰ τῆς χειροτονίας, οὕτω καὶ διὰ τῶν πρώτων ναῶν εἰς νεωτέρους ναοὺς· ὡς καὶ τὸ μύρον διὰ τοῦ μύρου διὰ τοῦ κεχριμένου θυσιαστηρίου τελούμενον· ἐκ τοῦτου διασκοπέμενων ἡμῶν, ὡς οὐχ ἡμεῖς ἀπ' ἡμῶν, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖ, ἥτις ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὡς πηγῆς ἀρξαμένης, διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν κατὰ καιροὺς Πατέρων εἰς ἡμᾶς ἐλήλυθε. Καὶ μᾶλλον τὸ ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον ἔχομεν· ὅτι οὐχ ἡμῖν θαρρόμεν, ἀλλὰ τῇ διὰ τῶν Πατέρων τοῦ Πνεύματος χάριτι, ὡς καὶ ἡ εὐχὴ τοῦτο φησιν, « Ἐυχαριστοῦμέν σοι, λέγουσα, ὅτι ἦν ἐξέχαις χάριν ἐπὶ τοὺς ἁγίους σου ἀποστόλους καὶ τοὺς ὁσίους ἡμῶν Πατέρας, ἠξίωσας καὶ μέχρις ἡμῶν τῶν ταπεινῶν ἐκτείνει. » Ἀέγονται δὲ καὶ εὐχαριστήριοι, ὡς εἰρήκαμεν, εἰς τὸν παλαιὸν ναὸν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εὐχαί, καὶ ὕμνοι καθ' ὅδον ᾄδονται, καὶ φῶτα καὶ θυμιάματα εἰς τιμὴν τῶν ἁγίων προσφέρεται. Καὶ ἔγγυς τοῦ νέου ναοῦ πολλαίς τὸ, « Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεός, » λέγεται, εἰς τιμὴν αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων αὐτοῦ, καὶ δόξαν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἡ κήρυγμα τῶν ἁγίων.

ΚΕΦΑΛΑ. ΡΙΗ'.

Διατί κλεισθῆναι αἱ πύλαι, καὶ τὸ Ἄρατε πύλας ᾄδεται.

Ἐισελθόντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως τὸν νάρθηκα τοῦ νέου ναοῦ, αἱ ἐνδον μεγάλαι πύλαι κλεισθῆναι, καὶ τὸ, « Ἄρατε πύλας ἐξωθέν τε καὶ ἑσωθεν, » φέλλεται, ὅτι τὸν Χριστὸν τυποῦσιν οἱ μάρτυρες, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς· ὁ δὲ ναὸς τὸν οὐρανόν. Ἄ τοίνυν ἐν τῷ ἀνέρχεσθαι ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἄγγελοι ἐμελώδουν, ὡς φησιν ὁ θεὸς Δαβὶδ, ταῦτα καὶ νῦν μελωδεῖται, τῶν ἱερῶν εἰσαγομένων λειψάνων. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, τάπητος αὐθις εὐτρεπισθέντος, κλίνει τὸ γόνυ τῷ τοῦ οὐρανοῦ Δεσπότῃ, καὶ εὐχεται. Καὶ ἐπιφέρει τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου, συλλειτουργοὺς προσκαλοῦμενος καὶ συνεισιόντας ἀγγέλους. Καὶ οὕτω σφραγίζων τὰς τοῦ ναοῦ πύλας καὶ ἀνοίγων, ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσεῖσιν, ὡς διὰ τοῦ μεγάλου τοῦ Πατρὸς μάρτυρος Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς οὐρανόθεν ἐκνήης διανόχθεισης ἡμῖν. Καὶ εἰσοδεύει ὁ ἀρχιερεὺς· σὺν τοῖς τῶν ἁγίων λειψάνοις καὶ τῷ θεῷ Ἐὐαγγελίῳ. Ἀποκλιθεὶς ἄρα καὶ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς

ad omnes fideles hoc ait : « Vos estis corpus Christi et membra de membro, » multo magis Christi corpus erunt et membra, qui propter ejus gloriam certaverunt, ipsiusque mortem imitati sunt.

CAPUT CXVII.

Cur ex antiquo templo in novum portentur reliquiae.

Ideo cum pompa, thurificatione, inminibus et hymnis ex antiquiore templo prius consecrato in novum portantur, opere significante, quod sancti quidem semper cum Deo sunt, sunt autem etiam nobiscum, sicut et Christus; et cum innovatur in nobis ipsius gratia, simul isti nobiscum sunt. Et quemadmodum per traditionem ad nos gratia venit, tanquam a Salvatore per apostolos et successores ejus ad nos usque per ordinationem transmissa, sic etiam per antiqua ad recentiora templa; sicut et myrrha per myrrham et inunctum altare sanctificatur. Ex hoc edocemur quod non nos tanquam a nobis, sed gratia Spiritus operatur, quae a Salvatore nostro velut a primo fonte, per ipsius discipulos et juxta tempora per Patres, ad nos venit. Et ita magis firmiter et magistuto stamus; quoniam non in nobis, sed in ea quae per Patres venit Spiritus gratia confidimus, sicut et oratio dicit: « Gratias agimus tibi, quod quam super sanctos apostolos tuos et super sanctos Patres nostros infudisti gratiam, usque ad nos humiles extendere dignatus es. » Dicuntur autem gratiarum preces, ut praefati sumus, in veteri templo per pontificem, et hymni secundum iter canuntur, luminaque ac incensa in honorem sanctorum proferuntur. Et propter novam templum saepe dicitur: « Gloria tibi, Christe Deus; » in ipsius honorem et apostolorum et martyrum ipsius, et in sanctae Trinitatis gloriam, et in sanctorum praecone usi.

CAPUT CXVIII.

Quare claudantur sacrae aditis fores, accinaturque illud (Psal. XIII, 7), Attollite portas.

Cum autem ad novi templi narthecum adventu pontifex, interiores magis januae clauduntur, et istud: « Attollite portas, » ab intus et extrorsum canitur; quoniam Christi typum gerunt martyres et ipse pontifex, templum vero caelum. Quae proinde canebant angeli, sicut ait divus David, cum super angelos conscendit, haec etiam nunc concinuntur, sacris ingredientibus reliquiis. Pontifex autem, tapete rursus disposito, Domino caeli genua flectit et orat. Et applicat orationem introitus, cooperatores et comites advocans angelos. Et ita signans templi januas et aperiens, tanquam in caelum ingreditur, ut per magnum Patris martyrem Jesum Christum caeli tabernaculo nobis recluso. Intrat pontifex cum sanctorum reliquiis et divino Evangelio. Porro conformiter in expositione liturgiae dictum est, quod primus introitus resurrectionem et ascensionem Salvatoris figurat; clausuraque

ac apertura divinarum portarum, introitum in caelum re-que factas ab angelis in ascensione Christi; siquidem caelum supra caelos et ibidem Sanctum sanctorum, quo sanctissimus Jesus corporaliter introivit, exprimit altare, nec omnino est illo humilior, quoniam et ipsum sacrificium ipsiusque divinas praesentes potentias habet. Postquam enim ad nos descendit, et in hoc mundo per carnem conversatus est, istas etiam deduxit; sed nec locus est qui dividat eum: ubique enim adest.

CAPUT CXIX.

Quare genu inclinet episcopus.

Deinde pontifex, positus in mensa foris parata sacris reliquiis cum disco, humilitatem et servitutem manifestans, Deo genu flectit. In conspectu novi templi consecrati est ut ad caelum prostratus, fidem habens quod plenum est Dei gloria et angeli in ipso sunt, et simul indicans quod Deus propter nos ad nos descendit, et in inferiores partes inferni devenit, et animas eripuit, atque suscitatus, in caelos intrans nos exaltavit. Unde cantores quidem psallunt extrinsecus illud: «Attollite portas;» alii autem intrinsecus hoc: «Quis est iste?» et actiones angelorum in ascensione Salvatoris, ut dictum est, imitantur. Primi enim tunc ab humilioribus didicerunt mysterium, ut Paulus ait, quoniam per Ecclesiam cognita est principatibus ac potestatibus multiformis et etiam primis angelorum incomprehensibilis sapientia Dei, quod Deus erit in carne, ex confesso magna mysterium.

CAPUT CXX.

Quae sit ratio et sententia precationis enceniorum ante templi fores.

Pontifex autem genu flectit, et propter novum templum deprecatur, ut, cum gratia dedicatum est, maneat ut perpetua Dei officina, animarum portus et sanatio, instrumentumque sit orationum ac divinarum mysteriorum, et in saecula maneat inaccessum.

CAPUT CXXI.

Quod sit necessarium in quovis divino templo encenia quotannis celebrari.

Quem porro typum dedicationis quotannis perfici necesse est in omni templo, necnon dedicationem celebrari in gratiarum actionem erga Deum, et gratiae renovationem in divino templo, majoremque nostram sanctificationis participationem ac custodiam, sicut mos erat antiquis, juxta testimonium quod de veteris templi dedicatione Evangelium reddit; et passim scriptum est, et Theologus de hoc etiam loquitur. Omnes festivitates hoc etiam indicant. De cunctis mysteriis recordationem faciendam esse traditum est: ipse Christus Deus noster de mysteriis communionis suae, hoc

λειτουργία, λέλεκται, ὡς ἡ πρώτη εἴσοδος τὴν ἀνάστασιν ἐκτοποῖ καὶ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος· καὶ ἡ κλεισίς τε καὶ ἀνοιξίς τῶν θείων θυρῶν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν εἴσοδον, καὶ τὰ πραχθέντα 122 τεί; ἀγγέλοις ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψει, ἐπειδὴ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ ἐκείσε Ἅγιον τῶν ἁγίων, ἐνθα εἰσῆλθε καὶ σωματικῶς ὁ ὑπεράγιος Ἰησοῦς, τὸ θυσιαστήριον ἐκμιμνῆται· καὶ κατ' οὐδὲν ἐκείνου ὑποδεέστερον· ὅτι καὶ αὐτὸν λειτουργοῦμενον ἔχει, καὶ τὰ; θείας αὐτοῦ παρούσας δυνάμεις. Συγκαταβάς γὰρ ἡμῖν καὶ ἐμπεριπατήσας τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ σαρκός, καὶ ταύτας κατήγαγε. Καὶ οὐδὲ τόπος ἐστὶν ὁ τούτων διαίργων· παν·αχοῦ γὰρ πάρεστιν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΙΘ'.

Διατὶ γονυκλιτεὶ ὁ ἀρχιερεὺς.

Ὁ δὲ ἱεράρχης, τιθεὶς ἐν ἐτοιμασθειῶν ἐξωθεν τραπέζῃ τὰ ἅγια λείψανα σὺν τῷ δίσκῳ, γονυκλιτεὶ, ταπεινούμενος, τῷ Θεῷ, καὶ τὴν δουλείαν ἐμφαίνων· καὶ ἐκώκιον τοῦ ἡγιασμένου νέου ἐστὶ ναοῦ, εἰς οὐρανὸν προσκυνῶν, πιστεύων, ὡς πλήρης δόξης Θεοῦ ἐστὶ; καὶ ἀγγελοὶ εἰσὶν ἐν αὐτῷ, καὶ ἅμα ἐμφαίνων, ὅτι καὶ Θεὸς κατήλθε δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς, καὶ εἰ; τὰ κατώτερα κατέβη μέρη τοῦ ἔδου, καὶ τὰς ψυχὰς ἐξέλετο, καὶ ἀναστὰς, εἰς τοὺς οὐρανούς ἡμᾶς εἰσελθὼν ἀνύψωσεν. Ὅθεν καὶ τῶν μελεθῶν μὲν ψαλλόντων τὸ, «Ἄρατε πύλας,» ἐξωθεν, ἐτέρων δὲ ἐντὸς τῶ, «Τίς ἐστὶν οὗτος,» καὶ τὰ τῶν ἀγγέλων ἐπὶ τῇ ἀναλήψει ἐκμιμουμένων τοῦ Σωτῆρος, ὡς εἰρηται· καὶ γὰρ οἱ πρῶτοι τότε παρὰ τῶν ὑποδεεστέρων ἐμάνθανον τὸ μυστήριον, ὡς καὶ Παῦλός φησιν, ὅτι διὰ τῆς Ἐκκλησίας; ἐγνώσθη καὶ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἡ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡ καὶ τοῖς πρώτοις τῶν ἀγγέλων ἀκατάλητος, ὅτι Θεὸς ἐστὶ ἐν σαρκί, τὸ ὁμολογουμένως μέγα μυστήριον.

ΚΕΦΑΛ. ΡΚ'.

Τι δύναται ἡ πρὸ τῶν πυλῶν ἐγκαινίων εὐχή.

Ὁ ἀρχιερεὺς δὲ κλίνει τὸ γόνυ, καὶ ὑπὲρ τοῦ ναοῦ προσεύχεται, ὡς ἐπεὶ ἐνεκαινίσθη τῇ χάριτι, μένειν αὐτὸ εἰ, τὸ διηνεκὲς ἐργαστήριον θείον, καὶ ψυχῶν λιμένα καὶ λατήριον καὶ ὄργανον εἶναι τῶν προσευχῶν καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων, καὶ εἰς αἰῶνα; μένειν ἀσάλευτον.

ΚΕΦΑΛ. ΡΚΑ'.

Ὅτι ἀναγκαῖον ἐν παντὶ θεῶν ἡμῶν τελειῖσθαι τὰ ἐγκαινία.

Ὅνπερ δὴ καὶ τύπον τῶν ἐγκαινίων ἀναγκαῖον τελειῖσθαι κατ' ἔτος ἐν παντὶ ναῷ, καὶ τὰ ἐγκαινία ἐνεργεῖσθαι εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ καὶ τῆς χάριτος ἀνακαινισμόν ἐπὶ τῷ θεῶν ναῷ, καὶ εἰς ἡμῶν τοῦ ἁγιασμοῦ μετάδοσιν μελίζονα τε καὶ συντήρησιν, ὡς καὶ τοῖς παλαιοῖς εἰθίετο, καθὼς τὸ εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ περὶ τῶν τοῦ παλαιοῦ ναοῦ ἐγκαινίων, καὶ πολλαχοῦ γέγραπται, καὶ ἡ Θεολόγος περὶ τούτου λέγει φωνή. Καὶ αἱ ὁρταὶ πᾶσαι τοῦτο σημαίνουναι· καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς μυστηρίαις ἡ ἀνάμνησις παραδέδοται γίνεσθαι. Καὶ αὐτὸς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν περὶ τῶν μυστηρίων τῆς κοινωνίας αὐτοῦ

τοῦτο εἶρηκε· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.» Δὲ καὶ αὐτὴ τὴν ἀνάμνησιν ἐνεργούμεν, ὡς ὁ Σωτὴρ εἶρηκε, καὶ κατὰ τὴν μεγάλην μάστιγα Πέμπτην, ὅτε ταῦτα παρέδωκεν, εἰ καὶ τὸ ἔργον τῆς ἱερουργίας ὑπὲρ πάντων ἔργων. Καὶ τὰ τοῦ νικητῆρος τότε τελοῦμεν· καὶ τὰ τοῦ βαπτίσματος δὲ, ἐν τῷ καιρῷ τῶν Θεοφανῶν, εἰς ἑγκαίνια τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ ἡμῶν τῆς χάριτος ἀνακαινισμόν. Καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ὡς τὰ τῆς γεννήσεως κατὰ σάρκα, καὶ τῆς σταυρώσεως ἀνυμνοῦμέν τε καὶ τυποῦμεν, καὶ τῆς ταφῆς, τῆς ἀναστάσεως τε καὶ ἀναλήψεως, καὶ τῆς χειροτονίας αὐτῆς ἥτις ἡ ἐπιδημία ἐστὶ τοῦ Πνεύματος κατὰ τὴν Πεντηκοστήν.

123 ΚΕΦΑΛ. ΡΚΒ΄.

Ὅτι χρὴ ἕκαστον τῶν ἱερωμένων τὸν καιρὸν ἑορτάζειν τῆς χειροτονίας αὐτοῦ· ἡ δὲ ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ.

Ἦν καὶ ἕκαστον τῶν ἱερωμένων ἐορτάζειν χρὴ, καθ' ὃν χειροτόνηται γρόνον, καὶ τῷ Πνεύματι καθηγιασται, καὶ τὴν ἡμέραν σεβάσασθαι καὶ τιμᾶν, ὡς μεγάλα καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν δωρησαμένην αὐτῷ τὰ δωρήματα· ἡ δὲ ἡμέραν προσέχειν τὴν ἡμέραν, καὶ ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ τῷ Κυρίῳ εὐχαριστοῦντα, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ μέναι ἐν αὐτῷ ἐξαιτούμενον. Καὶ ἐκάστου δὲ ναοῦ χρὴ κατὰ τὴν ἡμέραν τελεῖσθαι τῆς καθιερώσεως τὰ ἑγκαίνια. Ὁ δὲ καὶ ὁ νόμος ἐνέργει πρότερον ἐν τε τῇ ἰδρύσει τῆς σκηνῆς, καὶ τῇ ἀνεγέρσει τοῦ ναοῦ. Καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲ τοῦ Χριστοῦ πολλῶν λαμπρότερον ἐξτελεῖ, ἐπειδὴ καὶ εἰκόνα τὸν ἱερὸν ἔχει ναὸν τοῦ παναγίου καὶ ζώντος ἐκείνου ναοῦ, τοῦ Κυριακοῦ λέγω σώματος, ὃ δὲ φικιδόμησεν ἐαυτῇ ἀληθινὴ καὶ ζῶσα Σοφία, ὃ Θεὸς Λόγος ἐνανθρωπήσας, οὗ καὶ τὸ μνῆμα φέρει διὰ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τὰ λοιπὰ ἐκτυποῖ. Καὶ τοσοῦτον διαφέρει τοῦ νομικοῦ τὴν σάρκωσιν Χριστοῦ σκιδώδως προτυποῦντος ὃ καθ' ἡμᾶς ἱερὸς ναὸς, ὅσον σκιδῶς ἡ ἀλήθεια, καὶ ὅσον Μωϋσῆς δοῦλος ὢν, ὡς Παῦλος φησὶ, Χριστοῦ τοῦ κατὰ σκευάσαντος τὰ πάντα Δεσπότη. Καὶ ἐπεισὶ μοι θαυμάζειν, πῶς τοῦτο τὸ ἔργον πέπαιται. Πλὴν ἐξετάζων ἔγνω, ὡς ἐπειδὴ περ ἡ Κωνσταντινου δεδούλωται ποτε Λατίνοις, τῶν τῆς Ἐκκλησίας φυγαδευθέντων καὶ ἀποικισθέντων ἀλλαγῶν, ταῦτα ἤργησε· καὶ ἐπειδὴ μετὰ πολὺν ἐπανήλθον χρόνον, καθ' ὃν ταῦτα ἡμέλγεται, ὡς ἔθος γέγονός μὴ ἐνεργεῖσθαι, πέπαιται· καὶ ἐξ ἐκείνης τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐκ μητρὸς κἀν ταῖς ἄλλαις παρηκολούθησεν. Ὅτι δὲ ἀναγκαῖον καὶ παραδεδομένον ἦν ἐξαρχῆς, καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦτο μαρτυρεῖ πάλιν τοῦ ἱεροῦ καὶ ζωοδόχου τάφου Χριστοῦ, τὰ ἑγκαίνια τοῦ ναοῦ ἑορτάζουσα. Καὶ μὴ τις τοῦτο πρόφασιν εὐρηκῶς εἴπη, ὡς ἀρκοῦνται οἱ καθόλου ταῦτη τῇ ἐπιτη, ἐπεὶ ἐνδὸς ταῦτα ἑγκαίνια ναοῦ· πάντες δὲ ὁμοίως θεοὶ ναοὶ, καὶ Χριστοῦ τάφοι τε καὶ κατοικητήρια. Διὸ καὶ ἐπὶ πάνσι τοῖς ναοῖς ἐπὶ τῷ, καὶ τοῖς συναξαρίοις τοῦτο ἀναγινώσκον.

A dixit: «Hoc facite in meam commemorationem.» Ideoque semper commemorationem facimus, ut Salvator dixit; et praesertim in magna die quinta, cum haec tradidit, etsi opus liturgiæ sit super omne opus. Ea quæ lavationis sunt, etiam tunc operamur. Quæ sunt autem baptismatis, in tempore Epiphaniæ sunt, in divini baptismatis dedicationem et in nostræ gratiæ renovationem. Cætera que cuncta recordamur, sicut nativitatem secundum carnem, crucifixionem, sepulturam, resurrectionem, ascensionem et manuum impositionem, quæ sancti Spiritus est adventus in die Pentecostes.

CAPUT CXXII.

B

Quod decet quemlibet sacerdotem quotannis tempus ordinationis suæ festum agere, atque illo die sacra facere.

Caput etiam unumquemque consecratorum oportet celebrare juxta tempus quo manuum impositionem suscepit et Spiritu sanctificatus est; et diem hanc venerari et honorare, et in ipsa sacrum Domino in gratiarum actionem facere; siquidem illa dies ipsi magna citraque cogitationem charismata præstitit; debet etiam orare ut in seipso Dei gratia maneat. Cujusque vero templi secundum diem consecrationis oportet dedicationem celebrari. Quod porro lex prius operabatur in constructione tabernaculi et in ædificatione templi; Ecclesia vero Christi multo splendidius exsequitur, siquidem sacrum templum habet imaginem illius sanctissimi viventisque templi, Domini dico corporis, quod ædificavit sibi vera vivensque Sapientia, Deus Verbum homo factus, cuius et monumentum gerit, per altare cæteraque typo exprimit. Et tantum differt a legis templo incarnationem Christi umbratilitate præfigurante, quod apud nos est templum, quantum ab umbra veritas, quantumque Moyses qui servus erat, ut ait Paulus, a Christo qui cuncta sicut Dominus disposuit. Et mihi subest mirari, quomodo istud opus desierit. Attamen inquirendo cognovi quod, postquam urbs Constantini Latinis olim asservit, Ecclesiæ fidelibus in exilium pulsus et undique dispersis, hæc cessaverunt; et postquam longo tempore redierunt, quo durante hæc fuerant neglecta, eo quod mos non perficienti invaseral, desierunt, et ex ista Ecclesia, ut ex matre, hoc etiam in alias transivit. Quod autem necessarium et traditum ab initio fuerit istud, hoc testatur vice sua sacri vivificique sepulcri Christi Ecclesia, templi dedicationem celebrans. Et ne quis hoc nactus occasionem dicat quod cunctis sufficit prorsus hæc festivitas; quoniam hæc est unius templi dedicatio; cuncta vero pariter divina, templa et Christi monumenta et habitacula sunt. Ideo de cunctis templis celebratur, et in synaxariis hoc legitimus.

CAPUT CXXIII.

Quod encænna in Ecclesia Thessalonicensi etiamnum quotannis celebrantur.

Sancta vero Thessalonicensium Ecclesia, ex antiqua traditione usque ad hodiernum diem, hoc semper operatur in catholicis ecclesiis. Celebratur quidem vespere, et in aurora quoad sequentia.

CAPUT CXXIV.

De ordine encæniorum.

Mane vero congregatis clericis ipsa pontifex vel sacerdos encænna perficit. Incepta litania cum ceris et luminibus, in primum templum abeunt, ubi in consecratione templi, cujus habentur encænna, sacræ reliquiæ prius erant depositæ. Ibi que sacerdotē liturgiam faciente, glorificant hi qui litaniam exsequuntur, cantus proprios a novo templo usque ad antiquum psallentes. Deinde in antiquo templo liturgiæ antiphonæ dicuntur, usque ad primum introitum, dictum parvum; exhibet significato, quod iuxta traditionem novum templum exinde perfectum est. Tunc qui liturgiam ibi celebrat sacerdos ad altare hic positum ingreditur, et ea quæ sunt liturgiæ perficit; qui vero litaniam exsequuntur, post introitus orationem, egrediuntur templo litaniamque rursus agunt ad novum templum abeuntes, lumina ferentes, et proprios cantus ut in consecratione concinentes. Cumque prope templum facti sunt, magna voce ter cantant: « Gloria tibi, Christe Deus; » et intrantes in narthecen, clausis speciosis partis, extrinsecus quidem hoc: « Attollite portas, » cum melodia cantores intonant; intrinsecus autem istud: « Quis est iste? » ceteri cantores concinunt, angelos in ascensione Christi imitantes. Et hoc ter dicitur. Ultimo vero cum illi qui foris sunt cantant: « Dominus virtutum; » quasi eos qui sunt intus edocentes de Jesu Christo, rege gloriæ: « hic est Dominus virtutum, » pontifex vel sacerdos genua flectens super paratum tapetum et pulvinum, orationem encæniorum dicit et surgens adjicit consequenter introitus orationem; signansque portas, aperit, et ingreditur cum his qui cum ipso sunt, et interea canitur in ingressu et processu ad altare: « Quam superni firmamenti decorati; » in eo quod cœlum alterum esse concinunt ecclesiam, quæ quoque tota luminosa est per faces ac lampades, si quidem facile est, si non per ea quæ sunt in potestate, necnon incenso repletur. Et ita sacri mysterii reliqua complentur; et pro Cherubico istud « Sileat » canitur, tanquam in consecratione; pro alio autem communi, « Domine, dilexi decorem domus tuæ. » Apostolus autem et Evangelium in encænna leguntur. Quæ certe reperies in antiquis Evangeliiis circa vigesimam secundam aut vigesimam tertiam Decembris.

A

ΚΕΦΑΛ. ΡΚΓ'.

Ὅτι τὰ ἔγκαινια ἐν τῇ Θεσσαλονικέων ἐπιγίνονται Ἐκκλησίᾳ.

Καὶ ἡ τῶν Θεσσαλονικέων δὲ ἱερὰ Ἐκκλησία ἐκ παραδίδωσιν ἀρχαίας μέχρι τῆς σήμερον τοῦτο ἀεινεργεῖ ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις. Καὶ τελεῖται μὲν ἐσπέρας καὶ ἐν τῷ ὄρθρῳ τὰ τῆς ἀκολουθίας.

ΚΕΦΑΛ. ΡΚΔ'.

Περὶ τῆς τάξεως τῶν ἐγκαινίων.

B

Πρῶτὸ δὲ συναγομένων τῶν κληρικῶν, ἡ δὲ ἀρχιερεὺς αὐτῶν, εἴτε ὁ ἱερεὺς, τὰ ἔγκαινια ἐκτελεῖ. Καὶ ἀρξαμένης λιτανείας μετὰ κηρῶν καὶ φῶτων, εἰς τὸν πρῶτον ναὸν ἀπέρχονται, ἐνθα προπατεῖθη τότε ἐν τῇ καθιερώσει τοῦ τὰ ἔγκαινια ἔχοντος ναοῦ τὰ ἅγια λείψανα. Κάκει λειτουργούντος τοῦ ἱερέως, δοξαλογοῦσιν οἱ λιτανεύοντες, τὰ ἰδιόμελα ἀπὸ τοῦ νέου ἄχρι τοῦ παλαιοῦ ναοῦ ψάλλοντες. Ἐπειτα τὰ τῆς λειτουργίας ἀντίφωνα λέγονται ἐν τῷ παλαιῷ ναῷ ἄχρι τῆς πρώτης εἰσόδου, τῆς λεγομένης μικροῦς· ἐκ τούτου δεικνυμένων, ὅτι κατὰ διαδοχὴν ἐντεῦθεν ὁ νέος ναὸς τετελειώται. Τότε δὲ μὲν ἐκεῖσε λειτουργῶν ἱερεὺς εἰσοδεύει εἰς τὸ ἐκεῖσε θυσιαστήριον, καὶ τὰ τῆς λειτουργίας ἐκτελεῖ· οἱ λιτανεύοντες δὲ μετὰ τὴν τῆς εἰσόδου εὐχὴν ἐξέρχονται τοῦ ναοῦ, καὶ λιτανεύουσιν αὐθις εἰς τὸν νέον ναὸν ἀπερχόμενοι, λαμπάδοφοροῦντές τε καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἰδιωμένων ὡς καὶ ἐν τῇ καθιερώσει μέλλοντες. Καὶ ἔγβη· γενόμενοι **125** τοῦ ναοῦ, μεγαλοφώνως τρις ἔδουσι τὸ, « Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεός; » καὶ εἰσελθόντες τὸν νάρθηκα, κλειομένων τῶν ὀραίων πυλῶν, ἔξωθεν μὲν τὸ, « Ἄρατε πύλας, » μετὰ μέλους οἱ ψάλλται ἔδουσιν, ἐνδοθεν δὲ τὸ, « Τίς ἐστὶν ὁ Θεός, » οἱ λοιποὶ ψάλλται, τοὺς ἀγγέλους μιμουμένους ἐπὶ τῇ ἀναλήψει Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο λέγεται τρις. Ὑστερον δὲ τῶν ἔξωθεν ψαλλόντων, « Κύριος τῶν δυνάμεων, » οἰοῦναι τοὺς ἐντὸς διδασκόντων περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ βασιλέως τῆς δόξης, « Οὐτός ἐστιν ὁ Κύριος αὐτῶν τῶν δυνάμεων, » ὁ ἀρχιερεὺς, ἡ δὲ ἱερεὺς, γόνυ κλίνων ἐπὶ εὐπρεπισμένῳ τῆπτι καὶ προσκεφαλαίῳ τὴν εὐχὴν λέγει τῶν ἐγκαινίων· καὶ ἔγερθεις, ἐπιφέρει τὴν τῆς εἰσόδου ἀκολουθίας εὐχὴν καὶ σφραγίζων τὰς πύλας, ἀνοίγωνσι τε καὶ εἰσεῖσι σὺν τοῖς σὺν αὐτῷ, ψαλλόντων ἅμα ἐν τῷ εἰσέρχασθαι καὶ εἰσοδεῦσαι εἰς τὸ θυσιαστήριον, « Ω; τοῦ ἁγίου σπαιώματος; τὴν εὐπρέπειαν, » ὡ; οὐρανὸν ἕτερον ἀνυμνοῦντες; τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ καὶ ἔστιν ὁλόφωτος διὰ λαμπάδων τε καὶ φωταγωγῶν, εἰπερ ἔστιν εὐπορία· εἰ δ' οὐκ, τῶν κατὰ δύναμιν, καὶ θυμιάματος ἐκκληροῦσαι· καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ τῆς θείας ἐκτελεῖται μυσταγωγίας. Καὶ ἀντὶ Χερουβικοῦ μὲν τὸ, « Σιγησάτω, » ἄβεται, ὡς καὶ ἐν τῇ καθιερώσει· ἀντὶ δὲ ἄλλου κοινωτικοῦ τὸ, « Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου. » Καὶ Ἀπίστολος δὲ καὶ Εὐαγγέλιον τὰ τῶν ἐγκαινίων ἀναγινώσκειται. Ἄ δὲ καὶ εὐρήσεις ἐν παλαιαῖς Εὐαγγελίοις κατὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν τοῦ Δεκεμβρίου ἡ τὴν εἰκοστὴν τρίτην.

D

Ἵτι καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐτελεῖτο ἐξαρχῆς τὰ ἐγκαίνια.

Ἵτι τὰ ἐγκαίνια ἐτελεῖτο πάλαι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης τότε Ἐκκλησίας· ἴδει οὖν τοῦτο καὶ νῦν γίνεσθαι, καὶ ὄπῃ πᾶσαν ἔτιραν ἑορτὴν ἐτελεῖσθαι, ὅτι καὶ ὡς ἀπὸ πηγῆς, τοῦτου δὴ τοῦ θείου ναοῦ, ὡς ποταμοὶ ἐν πάσῃ γῆ σχεδὸν οἱ Χριστοῦ ἱεράρχαι ἐκρέουσι, καὶ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας ὡς καὶ τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν κατάρθουσι τε καὶ ἀντιφύουσι· καὶ δέον ἀνακαινίζειν καὶ αἰώνην τὴν πρώτην καὶ ταύτας τῇ χάριτι. Ἐπιδημία γὰρ καὶ αἴθρις γίνεται Πνεύματος· καὶ ἡ χάρις ἐγκαίνιζεται πλέον ἐν ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν δεήσεων καὶ εὐχῶν· καὶ εἰς τὸ μένειν ἐν ἡμῖν τὴν χάριν λαμβάνομεν δύναμιν. Καὶ περὶ τούτου μὲν ἀρκεῖται τὰ εἰρημένα.

Ὁ ἱεράρχης δὲ μετὰ τὰ κλῖναι τὸ γόνυ καὶ εὐχασθαι ἐν τῇ καθιερώσει πρὸ τῶν πυλῶν, ἐξαναστὰς τῆς εὐχῆς, τὴν ἔγερσιν δηλῶν τοῦ Σωτῆρος, ὡς προεδήλωται ἐν τῇ ἀναμνήσει τῶν ἐγκαίνιων, ἐπιφέρει τὴν τῆς εἰσόδου εὐχὴν. Καὶ λαβὼν πάλιν τὰ ἱερὰ τῶν μαρτύρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λείψανα, σφραγίζει τὰς πόλεις. Καὶ ἀνοίξας, ποιεῖται τὴν εἰσοδὸν, φῶτον καὶ θυμιαμάτων πεπληρωμένου τοῦ ναοῦ, τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ φωτισμὸν καὶ τὴν εὐωδίαν τῆς χάριτος τοῖς ἐκείσε πᾶσι διαδομένην δηλοῦντων· καὶ ὅτι πλήρης ταύτης ὁ οἶκος Κυρίου, ὡς καὶ ὁ Ἰερουσαλήμ ἔδωκε τε καὶ Δαξ. « Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ πλήρης ἐδόξη ὁ οἶκος Κυρίου. » Τοῦτο δὲ τὸ θυμιαμα καὶ ἀντὶ τῆς νεφέλης· ἐστὶν ἡ ἐπλήρωσις ἀγιαζομένην τὴν τοῦ μαρτυρίου σκηπὴν, καὶ τὴν τοῦ Σολομώντος ναὸν, τῆς κιβωτοῦ εἰσελθούσης, δηλοῦσης τῆς νεφέλης τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Εἰσοδαίνει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ καὶ τῶν συμπρόστων αὐτῷ ἱερωμένων, καὶ τοῦ ἱερέως τοῦ τὴν προσκομιδὴν ἐτελέεισαντος· ἐν τῷ θεῷ νῆφ ναῶν τῶν τριῶν ἀντιφώνων τετελεσκότος, καὶ ἐκ τοῦ βῆματος ἐξελθόντος μετὰ διακόνου ἢ καὶ μόνου κρατούντος τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὴν εὐχὴν τῆς εἰσόδου ποιησαμένου, καὶ τὴν εἰσέλυσιν τοῦ ἀρχιερέως προσμένουτος. Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς τὰς εὐχὰς ποιεῖται τῶν ἀντιφώνων ἐν τῷ ναῷ ἐνθα τὰ λείψανα ἀπέκειτο· ἔπειτα ἐκεί· ἐν ἀρχαίῳ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, τὸ μετὰδοτικὸν τοῦ ἀγιασμοῦ ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὰ μετέπειτα δεικνύς διὰ τούτου ἐν τῷ καινῷ ναῷ μετὰ τὴν τῶν ἐγκαίνιων εὐχὴν, ἀναστὰς, τὴν τῆς συνόδου ἐπισυνάπτει. Διὸ καὶ τότε εἰσοδαίνει μετὰ πάντων ἀρχιερέων **125** δηλαδὴ, ἱερέων τε καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τοῦ φιλογρηγοῦ ἐπιπομένου λαοῦ, μετὰ τοῦ ἱερέως τούτου τοῦ τὴν προσκομιδὴν ἐνεργήσαντος, κατὰ τὴν τάξιν ἐπεπομένου, εἰσεσι εὐνοσι ποιούμενος ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἐν τῷ νῆφ ναῷ, τοῦ θείου ἔργου τῆς ἱερᾶς λειτουργίας. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐν, κἂν ἐν διαφόροις γίνηται τόποις. Εἰσελθὼν οὖν τὸ βῆμα, τὰ μὲν λείψανα τίθησι τῆς ἱερᾶς ἀλλο τραπεζῆς, ὡς ἄξια τοῦ θείου ὕψους, καὶ τῆς ἰσῆς πρὸς τοῦ ἀσπίτου θείας τυχόντα τιμῆς, διὰ τὸ παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. Λαβὼν δὲ θυμιαμα, κύκλῳ ταύτην κατὰ τὸ ἔθος θυμιαμα.

PATROL. GR. CLV.

Quod CPoli mos a primis temporibus invaluit encœnia quotannis celebrandi.

Quoniam encœnia celebrabantur olim Ecclesiis tunc magnæ Constantinopolitanæ, decebat utique istud et nunc fieri et super omnem aliam festivitatem celebrari, eo quod tanquam a fonte, templo scilicet hoc divino, veluti flumina in omnem fere terram, Christi pontifices effluunt, cæterasque Ecclesias sicut et animos fidelium irrigant ac reficiunt. Et oportet hunc primum sicut et istas gratia renovari: adventus enim denuo fit Spiritus; et gratia magis renovatur in nobis per sacras preces et orationes, servandique gratiam in nobis sumimus potestatem. Et super hoc quidem dicta sufficiant. Pontifex autem, postquam genua flexit et oravit in consecratione coram januis, surgens ab oratione, ad resurrectionem Salvatoris significandam, ut ostensum est in encœnorum recordatione, orationem introitus adjicit. Et denuo sumens in capite sacras martyrum reliquias, signat portas, et postquam aperuit, facit introitum luminibus, ac incensis repleto templo, quæ cœli splendorem suavitatemque gratiæ cunctis illie habitantibus traditam ostendunt; indicantque repletam ista domum Domini, sicut Ezechiel vidit et dixit: « Vidi, et ecce plena gloria domus Domini. » Istud autem incensum est etiam pro nube quæ replevit sanctificatum testimonii tabernaculum, atque Salomonis templum ingressa arca, sanctum Spiritum nube significante. Ingressus autem pontifex cum assistantibus sibi sacris ministris atque sacerdote qui perficit oblationem in novo divino templo, ea quæ trium antiphonarum sunt, complevit, e sanctuario egressus est cum diacono vel solus portans evangelium, orationemque introitus fecit et ingressum pontificis expectat. Ipse namque pontifex preces antiphonarum fecit in templo ubi repositæ fuerant reliquię; deinde exhinc initio sacræ liturgiæ sumpto, ad traditionem sanctificationis ex prioribus in posteriora per illud in novo templo significandam, post encœnorum orationem, surgens, orationem congressionis subnectit. Idemque tunc ingrediens cum omnibus, pontificibus scilicet, sacerdotibus et clero, populoque christiano comitante; cum isto sacerdote qui fecit oblationem secundum ordinem consequente, intrat, divini operis sacræ liturgiæ ex antiquo in novo templo unionem faciens: nam istud, licet in diversis fiat locis, unum est. Ingressus itaque sanctuarii, sacras quidem reliquias supra sacræ mensam ponit, utpote dignas hoc divino throno, necnon a Domino partem sortitas divinum honorem, eo quod propter illum passæ sunt; sumens autem incensum, illam juxta morem circulo thurificat.

CAPUT CXXVI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΡΚΣ'.

Quare unguento reliquias perfundantur, ponanturque sub altari

Deinde, sacras reliquias in theca argentea vel ærea vel lapidea prius parata inserens, ditinam ipsis myrrham infundit: conjuncti namque sunt Christo vero unguento, suavitateque gratiæ repleti martyres; insimul autem hoc in sepulturam Christi et istorum ostendit, siquidem etiam sub Christi sepulchro, sacram scilicet mensam, tanquam sepulti deponuntur, et quoniam passurus atque sepellendus Salvator mulieris unguento inunctus est. Tunc involvit hoc veluti marsupium, et undique munit pontifex, ne quid sacrarum illarum reliquiarum auferatur, subque mensam has reliquias loco fundamentorum deponit, quoniam etiam sunt, et sine illis non potest fieri sacram. Deponuntur autem subter mensam ciborii intus, in medio duarum columnarum ad orientem consistentium, quoniam et isti sunt fidei columnæ, Ecclesiamque confessione sicut et sanguine confirmant, et Orientem sine vespere Christum, imitati sunt ac zelaverunt. Deinde, postquam orationem sacram fecit et gratias super depositione martyrum egit, hocque dixit donum ipsis cœlitus concessum, quod in universa terra dispergerentur eorum reliquias, in ædificationem scilicet Ecclesiæ, et in curationem ac sanctificationem fidelium, exorat ut Dominus consueta prodigia, utens illis, in hoc templo perficiat, in spiritalem corporalemque piorum sanationem. Et alias iterum adjungit duas orationes ut cum ipsas partem habeamus in Christo, necnon per ipsos custoditi, sanati ac sanctificati, hic et in futurum salvi simus. Hic enim est cujuslibet operis divini finis, nostra salus. Cum igitur hæc propter istum perficit pontifex, dat occasionem, et Tersanctus canitur. Et continuo quæ sunt divini sacræque orationis perficiuntur, et quotidie usque ad septem dies, propter sacra Spiritus charismata, in gloriam ejus qui templum inhabitavit et in perpetuum. Talis etiam est ritus encænorum sanctissimi templi ejusque consecrationis; in quo, juxta veterem quamdam traditionem, etiam antiminsia perficiuntur; quæ sacræ mensæ nacta potentiam, de loco ad locum ducuntur ad veteris imitationem tabernaculi, majoremque potentiam quam istud multo sortita sunt: in istis enim cœlestis panis vivus opere sacro conficitur. Conceduntur adtem ea indulgentia pontificis juxta necessitatem, ubi non est templum, virisque fidelibus peregrinantibus, vel regibus ipsis, ut in eis magnum sacrificium mysteriumque conficiatur.

CAPUT CXXVII.

De sacro ritu divinorum antiminsiarum, sive mapparum sacræ mensæ, et quare plerumque ex lino conficiantur.

De his igitur ritus, per omnia dictis similis est; et super his iidem sunt sermones, præter-

Δια τί μύρον ἐπιχέεται τοῖς λειψάνοις, καὶ ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κατατίθεται.

Εἶτα τὰ λείψανα ἐν γλωσσόκομῳ ἀργυρῷ ἢ χαλκῷ ἢ λίθινῳ προετρεπισμένῳ ἐνθιμένως, καὶ μύρον αὐτοῖς θεῖον ἐχέας, ἠνωμένοι γὰρ εἰς Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ μύρῳ, καὶ τῆς εὐωδίας τῆς χάριτος οἱ μάρτυρες ἐμπλεοῖ, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἐνταφιάσμον Χριστοῦ καὶ τούτων δηλῶν, ἐπεὶ καὶ ὑπὸ τὸν τάφον Χριστοῦ, τὴν ἱερὰν τράπεζαν, ὡς θαπτόμενοι κατατίθενται, καὶ ὅτι μέλλων πάσχειν καὶ θάπτεσθαι τῷ γυναικῶς μύρῳ ἐχρίσατο ὁ Σωτὴρ, σκεπάζει τὸ ὡς γλωσσόκομον ἐκεῖνο, καὶ πάντεσιν ἀπαλλάσσεται ὁ ἀρχιερεὺς, ἵνα μὴ τι τῶν ἁγίων ἐκεῖνων λειψάνων ἀφαιρεθῆ. Καὶ ὑπὸ τὴν τράπεζαν ὡς θεμελλοὺς ταῦτα τὰ λείψανα κατατίθουσιν, ὅτι καὶ εἰσι καὶ χωρὶς ἐκεῖνων οὐκ ἔστιν ἱερουργεῖν. Τίθενται δὲ ὑποκάτωθεν τῆς τραπέζης τοῦ κιβωρίου ἐντὸς, μέσον τῶν δύο κίωνων τῶν πρὸς ἀνατολῆς ἰσταμένων, ἐπεὶ καὶ στυλοὶ οὗτοι τῆς πίστεως, καὶ ἐπερείθοντες τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ ὁμολογίᾳ τε καὶ τοῖς αἵμασι, καὶ τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἀνεσπερον, Χριστὸν, ἐκμνησάμενοι καὶ ζηλώσαντες. Ἐπειτα καὶ εὐχὴν ποιησάμενος ἱερὰν, καὶ εὐχαριστήσας ἐπὶ τῇ καταθέσει τῶν μαρτύρων, καὶ τοῦτο δωρεὰν αὐτοῖς ἀνωθεν δεδομένην εἰρηκῶς, τὸ σκορπίζεσθαι τούτων ἐν πάσῃ γῆ τὰ λείψανα, εἰς οἰκοδομὴν θελαδὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰατρειαν καὶ ἁγιασμόν τῶν πιστῶν, εὐχεται τὰς συνήθεις θαυματουργίας τὸν Κύριον καὶ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ δι' αὐτῶν διενεργεῖν εἰς τε ψυχικὴν τῶν εὐσεβῶν καὶ σωματικὴν θεραπείαν. Καὶ ἐτέρας αὖθις ἐπισυνάπτει δύο εὐχάς, ὡς ἂν μερῖθ᾽ ἔχωμεν ἐν Χριστῷ μετ' αὐτῶν, καὶ ἵνα δι' αὐτῶν φρουρούμενοί τε καὶ ἰώμενοι καὶ ἁγιαζόμενοι, ἀνάταυθα περισσώμεθα καὶ τῷ μέλλοντι. Τοῦτο γὰρ τέλος θεοῦ ἔργου παντὸς, ἡ ἡμετέρα σωτηρία. Ταῦτα οὖν ὑπὲρ τούτου καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐκτελέσας, δίδωσι καιρὸν. Καὶ ὁ Τρισάγιος ἔδεται. Καὶ καθέξῃς τὰ τῆς θαλάσσης ἱερουργίας τελεῖται καὶ καθ' ἡμέραν ἀχρι τῶν ἑπτὰ, διὰ τὰς τοῦ Πνεύματος χάριτας, εἰς ἔδξαν αὐτοῦ τοῦ τὸν ναὸν κατοικήσαντος, καὶ εἰς τὸ διηνεκέες. Τοῦτο καὶ ἡ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων τοῦ ἱερωτάτου ναοῦ καὶ τῆς τοῦτου καθιερώσεως. Ἐν ἧ καὶ ἀντιμινσία τελεῖται κατὰ ἀρχαίαν τινὰ παράδοσιν, τὴν δύναμιν τῆς ἱερᾶς κεκτημένα τραπέζης, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀγόμενα κατὰ μίμησιν τῆς παλαιᾶς σκηνῆς, μείζονα ταύτης κατὰ πολὺ κεκτημένα δύναμιν. Ὁ γὰρ ἐπουράνιος ἄρτος, ὁ ζῶν ἐν τούτοις ἱερουργεῖται. Δίδεται δὲ γνώμη ἀρχιερέως καὶ κατ' ἀνάγκην, καὶ ἐνθα οὐκ ἔστι ναὸς, καὶ ἐτι πιστοῖς ἀνδράσιν ἀποδημοῦσιν, ἢ καὶ βασιλευσὶν αὐτοῖς, ὡς αὐτὸ μέγα ἐνεργῆται θυμᾶ τε καὶ μυστήριον.

ΚΕΦΑΛ. ΡΚΣ'.

Περὶ τῆς τῶν θεῶν ἀντιμινσίων ἱερᾶς τελετῆς, καὶ διὰ τί ἐπὶ κλίβον ἀπὸ λίθου τὰ ἀντιμινσίου.

Ἡ ἐπὶ τούτοις οὖν τελετὴ ὁμοία κατὰ πάντα τοῖς εἰρημένοις, καὶ οἱ αὐτοὶ περὶ τούτων 126 λόγοι, μέ-

νον, ὅτι οὐ καθιδρυμένα εἰσι, καὶ οὐ μετανοοῦ. Οἴοντι γὰρ αὐτοὶ· ἅπας ὁ κόσμος ἐστὶ ναός· καὶ ὅτι οὐκ ἐκ λίθων, ἀλλ' ἐξ ὑφασμάτων εἰσι, καὶ μᾶλλον ἐκ λίνου· ὅτι τὰ τοῦ πάθους διενεργούσι, καὶ ὡς ἐντέφρα εἰσι, καὶ ἀπὸ γῆς ταῦτα. Ὁ λίνος γὰρ ἀπὸ γῆς, ὡς καὶ ἐπὶ γῆς τοῦ Σωτῆρος τὸ μνήμα γέγονε. Πάσας οὖν ὁμοίως τῇ τραπέζῃ τῇ ἱερᾷ καὶ αὐτὰ δέχονται τὰς εὐχάς, αὐτῇ ἐπιτείμενα. Καὶ μνημῆν αὐτῶν ὁ ἀρχιερεὺς ποιεῖται ἐν τῷ τὰς εὐχάς λέγειν· καὶ ὁμοίως· ἁγιασθῆναι δυσωπεῖ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ θεοῦ Πνεύματος· καὶ ὁμοίως ἐκπλύνει, καὶ βαντίζει, καὶ ἀλείφει τῷ μύρῳ τρεῖς ποιῶν ἐκάστῳ σταυρὸν, ὡς καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ διὰ τοῦ μύρου, ἐπιπέλλων τὸ Ἀλληλούϊα. Καὶ ὡς ἐν τῇ τραπέζῃ τίσθῃσι τέσσαρα ὑφάσματος μέρη εἰς τύπον τῶν εὐαγγελιστῶν ὧν ἐπιγράφει καὶ τὰ ὄνόματα· καὶ δὶο ἄλλα ἴσα τῷ ἀντιμινσίῳ, ὅπερ ἐστὶν ἡ τράπεζα, συνάπτει τε καὶ συρράπτει· τὸ μὲν ὡς κατασάρκα, καθὰ καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ εἰς τύπον τῆς σινδόνης, ἣ νεκρὸν ἐνελησε τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωσήφ· τὸ δὲ, ὡς τραπεζοφόρον, εἰς τιμὴν τοῦ θρόνου Θεοῦ. Θρόνος γὰρ αὐτοῦ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἀνάπαυσις. Καὶ εἰλητὸν μέσον τούτου συρράπτεται εἰς τύπον τοῦ σουδαρίου. Καὶ οἱ ταῦτα δηλοῦντες ψαλμοὶ καὶ ἐπὶ τούτοις ὡς καὶ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ λέγονται, ἐπεὶ καὶ μὴ καθιερώσεως γενομένης, χρεῖας οὐσης ἀντιμινσίῳ, ἐπάνω ἱερᾶς ἁγιασμένης τραπέζης τῶν ἀμφοῖν αὐτῆς ἐξαιρομένων, καὶ ἀπλουμένων τῶν ἀντιμινσίῳ αὐτῶν, ἣ τῆς καθιερώσεως τάξις γίνεται. Ἄ καὶ δεῖ ἐξαιρέτως παρὰ ἀρχιερέως γίνεσθαι· κατ' ἀνάγκην δὲ προτροπῇ αὐτοῦ παρ' εὐλαθοῦς ἱερέως παίραν τῶν θεῶν κεκτημένου, ὅς καὶ ἐπενοῦεται σινδόνα ἐπάνω τῶν ἱερατικῶν, καθὰ δὴ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐν τῷ τὰ ἀντιμινσία ἁγιάζειν. Τελευταλὸν οὖν τούτοις καὶ μερίδας ἀγίων λειψάνων, χορηθεῖται τῷ μύρῳ ἐξ ἀνατολῶν αὐτῶν, ἐν μικρῷ τιμὴ ὑφάσματος λίνου, ἀντὶ σκεύους ἐπιβάλλονται καὶ συρράπτονται. Καὶ πάντα ἀπραλείπτως γίνεται καὶ ἐν αὐτοῖς, ὅσα καὶ ἐν τῇ θείᾳ καθιδρυμένῃ τραπέζῃ· ὅτι καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἱερὰ τράπεζα ἐστὶ, καὶ δόξης Θεοῦ πεπληρωμένα εἰσι. Καὶ δεῖ αὐτὰ μὴ εἰς πᾶν τυχόντα ἀπλῶς κεισθαι οἶκον, μηδ' ἀπτεσθαι τῶν λαϊκῶν, ἐπεὶ καὶ οὐ χρεῖα οὐδ' ἀνάγκη· διὰ γὰρ τὴν ἱερουργίαν εἰσι· καὶ χωρὶς ἱερέως ἱερουργία οὐ γίνεται. Λοιπὸν ταῦτα φυλαττέτωσαν ἱερεῖς λαμβάνοντες κατὰ χρεῖαν παρὰ τοῦ ἱεράρχου. Οὐδὲ γὰρ ἱερεῦσιν ἀδεια ἐνεργεῖν δι' αὐτῶν χωρὶς ἐνάσεως τοῦ ἀρχιερέως. Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἅγιος ναὸς ἀνεγέγερται ἤδη καὶ τετελείωται, καὶ κατὰ δύναμιν ἡμετέραν τὰ ἐν τούτῳ ἰθεωρήθη. Ἄρα δὲ λείπεται τι πρὸς τούτῳ θεωρῆσαι καὶ ἕτερον;

Κληρικὸς. Ὡς ἦν δυνατόν, Πάτερ, μαθεῖν ἡμᾶς, μαμαθηκαμέν τε καὶ ἔγνωμεν· εἰ δὲ καὶ τι πλείον ἐστὶ, καὶ περὶ τούτου δηλώσαι ἡμῖν δεόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΡΚΗ΄.

Τὸ ἄρα ὁ ναὸς ἐκτυκοῖ, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ.

Ἀρχιερεὺς. Καὶ τὰ εἰρημένα ὅπερ ἡμεῖς, μᾶλλον

A quam hæc non constituantur, sintque sine templo; aliquo modo enim totus mundus ipsis est templum; insuper autem non ex lapidibus, sed ex textis, præsertimque ex lino sint; quoniam ea quæ passionis sunt operantur, et quasi funebria sunt: et hac a terra. Linum enim est a terra sicut et de terra Salvatoris monumentum fuit. Omnes ergo pariter hac mensa sacra preces accipiunt et quæ super illam posita, illorumque memoriam facit pontifex, cum preces recitat; pariter etiam hæc visitatione divini Spiritus sanctificari suppliciter rogat; nec non pariter quoque abluit, aspergit, et inungit unguento ter unicusque faciens crucem, sicut et in mensa per unguentum, adjiciens tantum Alleluia. Et tanquam in mensa, quatuor ponit texti partes, in typum evangelistarum, quorum etiam inscribit nomina. Duo quoque alia texta antiminsio, quod est mensa, æqualia conglutinat ac conserit; et unum quidem tanquam involucrum corporis, sicut et in mensa, in typum sindonis, qua mortuum Christum Joseph involvit; aliud autem tanquam trapezaphorum in honorem throni Dei: thronus enim illius est altare locusque requietionis. Et involumentum in medio ejus consuitur, in sudarii typum, et hæc significantes psalmi, super istis velut super divina mensa dicuntur; nam etiam consecratione non facta, si antiminsii opus sit, supra sacram mensam sanctificatam vestimentis ipsius exutis, explicatisque ipsis antiminsiiis, ordo consecrationis fit: quæ præcipue oportet a pontifice fieri; juxta necessitatem vero, illius vice, a circumspecto sacerdote, divinatorum experientiam nacto, qui sindona super sacerdotalia vestimenta induit, sicut et pontifex cum antiminsia sanctificat. Postremum igitur istis etiam sacrarum reliquiarum portiones, ad ipsorum orientem, inunctæ unguento in aliquo parvo linteo texto, vasculi loco, imponuntur et consuuntur. Et omnia continue sunt et in istis, quæcumque facta sunt in divina mensa dextra; quoniam unumquodque eorum sacra mensa est, ac Dei gloria repleta sunt. Oportet etiam illa non in qualemcumque domum reponi, nec a laicis contingi: siquidem nec utilitas nec necessitas est: sunt enim propter sacri celebrationem, et absque sacerdote non fit sacri celebratio. Cæterum ista custodiant sacerdotes a pontifice juxta necessitatem recipientes; non enim sacerdotibus licet cum eis divina peragere sine licentia pontificis. Sic quidem igitur sanctum templum jam surrexit et consecratum est; et pro viribus nostris quæcumque ad hoc respiciunt jam consideravimus. Porro autem aliud quid insuper restat considerandum?

Clericus. Sicut possibile erat, Pater, nos discere, didicimus et edocti sumus; si vero quid aliud amplius est, de hoc nobis fieri demonstrationem rogamus.

CAPUT CXXVIII.

Quæ sit templi et rerum, quæ in eo sunt, significatio.

Pontifex. Et quæ dicta sunt supra nos causa,

magis autem quantum nobis datur intelligere et discere ex sanctis. Puto vero dicendum relinqui quid templum et ea que sunt in ipso significant. Forte quidem de hoc alius etiam diximus; sed nunc adhuc dicendum, siquidem super istis sermo noster consequenter constitit; aliunde vero frequens sermo de hisdem que divina sunt, optima renovat in mente; memoriamque magis sanctificat, sicut et contrarium sit in illis que bona non sunt. Templum igitur domus Dei est, vel ex materiis inanibus constans: sanctificatur enim divina gratia sacerdotalibusque precibus, et jam non est sicut ceterarum domuum, sed Deo super terram dicitur, ipsamque possidet inhabitantem; et illius gloria, potestas et gratia in ipso est; siquidem in ipso nomen illius invocatum est, et cum isto nomen alicujus sanctorum. Ideoque fert appellationem ejus sub cujus invocatione dicatum est; nec illud adhuc solummodo vocamus domum, sed domum sanctam, ut sanctificatam a sancto Patre per sanctissimum Filium, in sancto Spiritu; et sanctissimæ Trinitatis tabernaculum est istud. Ideoque licet in nomen solum Dei, qui in Trinitate constat, sit, tanquam ad ipsum solum Deum procedentes, sic dicimus: abimus ad sanctam Trinitatem, ad domum scilicet ipsi dicatam; vel abire dicimus ad Christum, unum e Trinitate, Deum Verbum, incarnatum: vel ad ipsius sanctissimam Matrem, vel sanctos angelos, vel apostolos, vel sanctum pontificem aut martyrem, vel quempiam sanctorum. Quid autem indicat hic loquendi modus? Quod templum est domus Dei ipsique consecratur, et ipse in illo est; et invocatus ipsius servus in illo tanquam in proprio habitaculo manet, et anima quidem spiritualiter residet; sæpius autem et reliquiis est ibi sepultus; divinaque potentia et gratia operatur; quoniam duplices cum simus, dona quoque dupliciter accipimus. Unde vel in istis materiis gratia insidet, visitansque manet et propter nos operatur beneplacito Patris et illius misericordia qui propter nos incarnatus est et dupliciter nos reformavit, et adventu commiserationeque ejus qui cum illo operatur et inseparabiliter conjungitur, Spiritus. Et hoc manifeste videmus: divinæ namque potentie vim suam exercent in templis; et angelorum atque sanctorum cernitur presentia; prodigiaque complentur et exaudiuntur vota, necnon sanationes præstantur. Et ea que sunt in templis inanissima, aquæ, lapides, columnæ, vela, ferramenta efficaciam habent, non a seipsis; quomodo enim? Inanissima sunt et creaturæ Dei, nec ullum a semetipsis habent; attamen hæc operantur Dei gratia que in his invocata est, et virtute nominis divini quod ipsis cognominie datum est, ut nos sanctificemur. Ubi igitur est nomen et invocatio Dei qui cuncta fecit, beate Trinitatis, illius qui solus est Deus, omnia sunt sancta, omniaque operantur ac servant ac servant per gratiam.

Α δὲ ὅσον ἡμῖν νοεῖν ἔρχεται καὶ μανθάνειν ἐκ τῶν ἁγίων. Οἶμαι δὲ, λείπεται εἶρεν, καὶ τί ἄρα ὁ ναὸς ἐκτυποῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Καὶ ἰσως μὲν περὶ τοῦτου καὶ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν· βητέον ἐξ καὶ νῦν, ἐπειθὴ περὶ τοῦτων ἡμῖν ὁ λόγος ἀκολούθως ἐλήλυθε· καὶ ἔτι τὸ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν λέγειν θείων ὄντων ἀνακαινίζει τὰ κάλλιστα, καὶ τὴν μνήμην μᾶλλον καθυγιάζει, ὡς καὶ τὸναντίον ἐν τοῖς μὴ καλοῖς γίνεται. Ὁ ναὸς τοίνυν οἶκός ἐστι Θεοῦ, καὶ ἐξ ὕλων ἀψύχων συγκείμενος. Ἀγιάζεται γὰρ χάριτι θεῆς καὶ εὐχαλῆς ἱερατικῆς, καὶ οὐκ ἐστὶ κατὰ τοῦς ἄλλους· ἀλλ' ἀφιερωμένος ἐστὶν ἐπὶ γῆς Θεῷ· καὶ αὐτὸν κλουτεῖ ἱνοικον, καὶ ἡ δόξα 127 αὐτοῦ ἐν αὐτῷ καὶ δύναμις τε καὶ χάρις, ἐπεὶ καὶ ἐν αὐτῷ τοῦτου ἐπικληθῆ τὸ ὄνομα· ἢ σὺν αὐτῷ καὶ τινος αὐτοῦ τῶν ἁγίων. Αἰδ καὶ τὴν κλήσιν εἰς δὲ ἐπικληθῆ φέρει· καὶ οὐκ ἐστὶ οἶκον καλοῦμεν αὐτὸν μόνον, ἀλλ' ἅγιον, ὡς ἡγιασμένον ἐκ τοῦ ἁγίου Πατρὸς, διὰ τοῦ παναγίου Υἱοῦ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τῆς Τριάδος σκῆνωμα οὗτος. Αἰδ καὶ εἴπερ εἰς ὄνομα μόνον τοῦ ἐν Τριάδι ἐστὶ Θεοῦ, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν μόνον Θεὸν πρέσβυμοι, οὕτω λέγομεν, ἀπερχόμεθα εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὸν ἀφιερωμένον δηλαδὴ οἶκον αὐτῆ· ἢ εἰς τὸν Χριστὸν λέγομεν ἀπίναί, τὸν ἕνα τῆς Τριάδος Θεὸν Λόγον σαρκωθέντα· ἢ πρὸς τὴν παναγίαν αὐτοῦ Μητέρα, ἢ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, ἢ ἀποστόλους, ἢ ἅγιον ἱεράρχην ἢ μάρτυρα, ἢ τινα τῶν ἁγίων. Τί τοῦτου δηλοῦντος τοῦ λόγου; ὅτι ὁ ναὸς ἀφιέρωται τῷ Θεῷ, καὶ αὐτοῦ ἐστὶν οἶκος· καὶ αὐτός ἐστιν ἐν αὐτῷ. Καὶ ὁ ἐπικληθεὶς δὲ δοῦλος αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, ὡς ἐν οἰκίῳ σκηνώματι. Καὶ τῆ ψυχῇ μὲν ἐνδημεῖ ἄλλως, πολλάκις δὲ καὶ τοῖς λειψάνοις ἐστὶ τεθειμένος ἐκεῖσε· καὶ θεῆς δυνάμει καὶ χάριτι, ἐνεργεῖ· ὅτι καὶ διπλοὶ ὄντες ἡμεῖς, καὶ τὰ δῶρα διπλῶς λαμβάνομεν. Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς ὀλίγοις τοῦτοις ἡ χάρις ἐφίσταται, καὶ ἐπιφοιτῶσα μένει, καὶ δι' ἡμᾶς ἐνεργεῖ εὐδοκίᾳ Πατρὸς, καὶ ἐλεῖ τοῦ δι' ἡμᾶς σαρκωθέντος, καὶ διπλῶς ἡμᾶς ἀναπλάσαντος, καὶ ἐπιδημῆς καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ συνεργοῦ αὐτῷ καὶ ἀχωρίστου Πνεύματος. Καὶ τοῦτο βλέπομεν ἀριδῆλως. Θεῆς γὰρ δυνάμει ἐνεργοῦνται ἐν τοῖς νοοῖς, καὶ ἀγγέλων ἐμφάνει καὶ ἁγίων· καὶ σημεῖα τελεῖται· καὶ τὰ αἰτήματα δίδονται· καὶ ἰάματα χορηγεῖται· καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκ τοῖς νοοῖς ἀψυχα, ὑδατὶ τε καὶ λθοῖ καὶ κίονες καὶ πέπλα καὶ σιδήρια ἐνεργεῖ· οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, πῶς γὰρ; ἀψυχα καὶ κίματα Θεοῦ ὄντα, καὶ μηδὲν ἀφ' ἑαυτῶν ἔχοντα; ὁμοῦ ταῦτα ἐνεργεῖ τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι· ἐν τοῦτοις ἐπικληθῆσθ, καὶ τοῦ θεοῦ ἐν τοῦτοις ἐπονοματισθέντος ὀνόματος, ἐν' ἀγιασθῶμεν ἡμεῖς. Ὅπου τοίνυν Θεοῦ ὀνομασία τε καὶ ἐπικληθῆς τοῦ πάντα πεποιηκότος· τῆς μακαρίας Τριάδος τοῦ μόνου ὄντος Θεοῦ, ἅγια πάντα, καὶ ἐνεργεῖ πάντα, καὶ ἰάται, καὶ σώζει τῆ χάριτι.

ΚΕΦΑΛ. ΡΚΘ'.

Α

CAPUT CXXIX.

Ὅτι τὰ παλαιὰ τὰ τῆς χάριτος προστύπου.

Τούτο οὖν καὶ πρὸ τοῦ νόμου ἐναρξάμενον ἦν. Ἐπεὶ καὶ Ἄβελ εἶχε θυσιαστήριον, ἐν ᾧ ὡσφράνθη Κύριος ὁσμὴν εὐωδίας. Καὶ ἄγιον ἦν, εἰ καὶ ἀψυχον. Καὶ τὰ προσαγόμενα κρέα ἕντα ὡς ἀφιερωμένα ἄγια ἦν, καὶ θεὸς ἐν τούτοις ὤφθη. Καὶ Νῶε εἶχε θυσιαστήριον. Καὶ Ἀβραάμ ἱπηξεν, θύσαι θέλων τὸν υἱόν, καὶ τὸν θεὸν ἐπέσει κατεῖδε. Καὶ Ἰακώβ λίθους θείας, θυσιαστήριον καθήγαγε, κατέσει θεὸν εἶδε· ἐπιτερον δὲ ὁ Μωυσῆς, ἐπεὶ καὶ τὰ τῆς χάριτος διηνοίγετο. Καὶ ἡ Σκηνὴ ἐκ δερμάτων οὔσα, ἄγια ἦν, καὶ τὰ ἔνδον πάντα, καὶ ἡ κιβωτός τε καὶ τραπέζα, προγράφοντα τὰ ἑνταῦθα, καὶ πρὸ τούτων τὴν ἄγιαν Περθίνον, ἄγια ἁγίων ἦσαν καὶ ὠνομάζοντο. Καὶ τὶς ἀψύχωνος τούτων παρὰ τὴν τάξιν ἀπόλετο. Καὶ ἄγιοι ἄρτοι ἦσαν, οὐδ' οἱ ἱερεῖς μόνον ἤσθιον, τὸν ζῶντα τυκούντας ἄρτον, καὶ ὕδατα καθαρῶν, καὶ ἔλαιον, καὶ λυχνία, καὶ φῦτα, καὶ πῦρ, καὶ λουτήρες, καὶ πυρεῖα, καὶ θύματα, καὶ πάντα ἄγια ταῦτα, ὡς καὶ τὰ πυρεῖα τῶν ἑναντίων Ἰσραὴλ τῷ ἀρχιερεὶ ἀργῆσαι μὲν, ὡς παρὰ ἀνθρώπων προσαχθέντα, ὡς ἐπ' ὄνοματι δὲ Θεοῦ γεγονότα, μὴ εἰς χρῆσιν εἶναι τι. Διὰ τοῦτο πᾶσαν ὕλην ὄνοματι Θεοῦ καθαγιασθεῖσαν εὐλαθετέον, καὶ τοὺς κεράμους καὶ λίθους· καὶ ξύλα, καὶ τὰ λοιπά. Πάντα γὰρ ἡγιασμένα τῷ θεῷ ὄνοματι, καὶ χάριτος εἰσὶ πλήρη, καὶ μεταδοτικὰ χάριτων τε καὶ ἁγιασμοῦ.

128 ΚΕΦΑΛ. ΡΑ'.

Ὅτι τῶν ἱερῶν οἰκῶν καταφρονηταί, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων ἀπόλλυνται.

Καὶ τοῦτο πολλάκις προδήλως εἶδομεν, καὶ τοὺς αὐτῶν δὲ καταφρονητὰς καὶ τὸν Ζῶν ἐκείνον καὶ σώματι πεπονθότας καὶ ἀπολωλότας εἰς τέλος, οὐχ ἓνα καὶ δύο, ἀλλὰ καὶ πλείστους· καὶ τοὺς οἴκους δὲ ἐν οἷς ὕλαι ἁγίων οἰκῶν ἐτέθησαν, ἢ καταστραφέντας εἰς τέλος, ἢ μὴ τὸν ἐνοικησοντα κακτημένους.

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΑ'.

Ὅτι τὸν ἐν Τριάδι μόνον Θεὸν τυκοῖ ὁ ναός.

Ὁ ναὸς δὲ ὡς οἶκος Θεοῦ ὄλον τὸν κόσμον τυκοῖ. Ὅτι καὶ πανταχοῦ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὁ Θεός. Καὶ τοῦτο διπλῶν, διαιρεῖται εἰς τρία. Ὅτι καὶ Τριάς ὁ Θεός. Τοῦτο οὖν καὶ ἡ σκηνὴ ἐξεκόνιζεν εἰς τρία διηρημένη, καὶ ὁ τοῦ Σολομῶντος ναός, καθὰ καὶ Παῦλός φησι. Τὸ μὲν γὰρ Ἅγιον τῶν ἁγίων ἦν· τὸ δὲ Ἅγια· τὸ δὲ Ἅγιον κοιτικόν. Ἡ σκία γὰρ προέγραψε τὰ τῆς ἀληθείας. Ἐνταῦθα οὖν τὸ ἱερώτατον βῆμα εἰς τύπον τῶν ὑπερουρανίων ἐστὶ καὶ τῶν ὑπεράνω, ἔνθα καὶ θρόνον φασὶ τοῦ ἀγίου Θεοῦ· τὴν ἀνάπαυσιν δηλαδὴ. Καὶ ἡ τραπέζα τοῦτο παρίστησιν, αἱ ἐπουράνιοι τε τάξεις κακαιοῦ εἰσι καὶ ὡδε· ἀλλὰ καὶ ἱερεῖς σὺν αὐτοῖς τούτων τὴν τάξιν ἔχοντες. Ὁ ἱεράρχης τε τυκοῖ τὸν Χριστόν· ὁ ναὸς δὲ τὸν ἐρώμενον τοῦτον κόσμον· καὶ τὰ ὑπεράνω μὲν τοῦ ναοῦ

Quod rebus Veteris Testamenti res gratiæ evangelicæ adumbratæ fuerit.

Hæc igitur etiam ante legem initium habuerunt; siquidem et Abel habuit altare, in quo Dominus odoratus est odorem suavitatis; et sanctum erat, licet inanimum; et oblata, quæ carnes erant, tanquam consecrata, erant sancta; et Deus in ipsis visus est. Noe quoque altare habuit; et Abraham aliud construxit, filium immolare volens, et ibi Deum aspexit. Jacob etiam, positus lapidibus, altare sanctificavit, et Deum ibi quoque vidit. Manifestius autem Moyses, siquidem ea quæ gratiæ sunt aperiebantur. Tabernaculum, ex pellibus confectum, sanctum erat, et omnia quæ erant intus, arca et mensa, præfigurantia quæ hic sunt et ante illa sanctam Virginem, Sancta sanctorum erant et vocabantur. Et qui præter ordinem illis contigerat, perditus est. Erant etiam sancti panes, quos sacerdotes soli comedebant, quique panem vivum figurabant, aquæ purificationis et oleum, et caudelabra, et ignis, et balnea, et thuribula et incensa, hæc omnia sancta erant, ita ut thuribula adversarium Aaron pontifici inania quidem manerent, tanquam a profanis oblata, quæ vero Dei nomine fuerant consecrata, nemini essent in usum. Idcirco quamlibet materiam Dei nomine sanctificatam, vasa, lapides et ligna, cæteraque venerandum est: cuncta nempe divino nomine sanctificata gratiaque

CAPUT CXXX.

Quod sacrarum ædium contemptoribus etiam aliorum sacrarum fructus perit.

Et hoc sæpe manifeste vidimus; et eorum contemptores, sicut Ζην istum, corpore punitos et damnatos in æternum; non unum aut duos, sed et plurimos; domos autem in quibus materiæ sacrarum ædium positæ erant, funditus eversas, vel non, qui illas inhabitet, possidentes.

CAPUT CXXXI.

Quod per templum unus in Trinitate Deus adumbratur.

Templum autem ut domus Dei totum mundum figurat, quoniam ubique et super omnia Deus est; et hoc indicans, in tres dividitur partes, quoniam Deus est Trinitas. Hoc etiam igitur representabat tabernaculum in tres partes divisum, nec non Salomonis templum, sicut ait Paulus. Una quidem erat Sanctum sanctorum; alia vero, sancta; altera autem, sanctum commune. Umbra enim ea quæ sunt veritatis præfigurabat. Ille igitur sacratissimum sanctuarium typum gerit supercoelestium et superrenorum, ubi dicunt esse Dei immortalis thronum seu locum requietionis. Hoc etiam mensa representat, caelestesque ordines hic atque illic sunt; sed et sacerdotes cum eis eorum ordinem tenentes. Pontifex autem exprimit Christum; templum vere

visibilem hunc mundum; et templi quidem superiora, visibile cœlum, inferiora vero, ea quæ super terram sunt ac ipsum paradysum; exteriora autem, partes inferiores et terram ipsam solam, propter eos qui irrationabiliter vivunt, nihilque excelsius habent. Et quæ dicenda sunt istud demonstrabunt. Sanctissimum quidem enim sanctuarium intus recipit pontificem, qui typum gerit hominis Dei Jesu, ipsiusque ditatur potestate; cæteri vero sacerdotes figurant apostolos, et præcipue archangelos et angelos ipsos, unusquisque juxta suum ordinem; apostolos autem pontificesque et sacerdotes cum angelis dico; siquidem una est Ecclesia superius et inferius, a quo Deus ad nos devenit, et secundum nos visus est, et ea quæ sunt propter nos exsecutus est; et unum est opus, Domini sacrificatio, communio ac cognitio. Et hoc superius et inferius perficitur; excepto quod illic quidem sine velis et sine symbolis, hic autem per symbola; quoniam onerosum hoc atque corruptibile vestimentum carnis nos induimur. Attamen et animæ sanctorum superne cum angelis sunt, et cum ipsis hic nostra considerant, et nobis divina providentia provident, et nobiscum custodes sunt; in sanctis autem sedibus etiam cum angelis animæ sanctorum immorantur. Intra proinde sanctuarium, quod, ut diximus, illa quæ intelligibilia sunt et supercœlestia designat, solus pontifex cum sacris ministris ingreditur; et quæ sunt in sanctuario, illa quæ super cœlos sunt, exprimunt. Sacratissimus quidem consensus ascensionem Jesu significat indicatque illum esse super omnem principatum ac potestatem et virtutem in carne, atque ad dexteram Patris consedissee. Ideoque post illum gradus sunt uniuscujusque angelorum et sanctorum ordinem atque ascensionem exprimentes; quoniam et angelis et sanctis analogi sunt ordinem et gradus; et has imitationes hierarchia nostra ex hierarchia superna possidet, ut ait Dionysius.

CAPUT XXXII.

Quid per mensam et quæ in ea sunt: et quod Christus omnia.

Deinde veneranda mensa in medio sacrarii, quæ Christi monumentum designat, et sanctæ passionis mysterium, quo universalis et vivens immolatur hostia; et quomodo Deus quidem requiescit Salvator; quomodo homo vero sacrificatur; et ideo medius omnibus jacet in visionem ac fructuam suorum. Hinc mensa dicitur, eo quod omnibus est Jesus vivificans cibus et deliciæ; et panis, quia confirmat; et calix ex vino, quia lætificat, vivificat, fovet et inebriat, et in pulcherrimam transformationem commutat; et aqua cum vino, quia purificat, sobrietatem generat, irrorat, irrigat fructusque producere donat, et varias qualitates præstat. Et omnes ad ipsam mensam prospiciunt, et omnes proportionaliter participant, et qui cibum inde non accepit, mortuus est. Et cibus est homini conveniens: rationalibus enim competit, eo quod nutriendus est rationale Verbum; et absque

Α τὸν ὀρώμενον οὐρανὸν, τὰ κάτω δὲ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν παράδεισον· τὰ ἐξῶθεν δὲ τὰ κατώτερα μέρη καὶ τὴν γῆν μόνην αὐτὴν διὰ τοὺς ἀδύνατους, καὶ μηδὲν ὑψηλότερον ἔχοντας. Καὶ τὰ βῆθησόμενα τὸ περὶ τοῦτου δηλώσει. Τὸ μὲν γὰρ ἀγιώτατον βῆμα ἔνδον εἰσδέχεται τὸν ἱεράρχην, ὡς τυποῖ τὸν θεάνθρωπον Ἰησοῦν, καὶ τὴν αὐτοῦ πλουτεῖ δύναμιν· οἱ λοιποὶ δὲ ἱερωμένοι, τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐξαίρετως τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ ἀγγέλους αὐτοὺς, ἕκαστος ἀναλόγως τῆ τάξει. Τοὺς ἀποστόλους δὲ ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς μετὰ τῶν ἀγγέλων φησὶ, ἐπεὶ μία Ἐκκλησία ἄνω τε καὶ κάτω, ἀφ' οὗ πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς παραγίγνετο, καὶ καθ' ἡμᾶς ὤφθη, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξελέσθη. Καὶ ἐν τῷ ἔργον ἢ τοῦ δεσπότου ἱερουργία καὶ κοινωνία καὶ καταπόνησις. Καὶ τοῦτο ἄνω τε καὶ κάτω τελεῖται. Πλὴν ὅτι ἐκεῖ μὲν χωρὶς παραπτασματῶν καὶ συμβόλων τινῶν· ἐνταῦθα δὲ διὰ συμβόλων, ὅτι τὸ βαρὺ τοῦτο καὶ ὑπὲρ τὴν φθορὰν σαρκίον ἡμεῖς περιχειμεθα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ψυχὰ τῶν ἁγίων ἄνω σὺν τοῖς ἀγγέλοις εἰσι, καὶ σὺν αὐτοῖς ὅδε περισκοποῦσι τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ προνοοῦνται ἡμῶν θεῖα προνοία, καὶ μεθ' ἡμῶν εἰσι φύλακες. Καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις δὲ οἰκοῖς ἕχα τοῖς ἀγγέλοις αἱ ψυχὰ τῶν ἁγίων ἐνδιατρίβουσιν. Ἐνδον οὖν τοῦ βήματος τὰ νοητὰ, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ τὰ ὑπὲρ τὴν οὐρανὸν ἐκτυποῦντος, ὁ ἀρχιερεὺς μόνος σὺν τοῖς ἱερωμένοις εἰσέρχεται· καὶ τὸ ἐν τῷ βήματι δὲ τὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἐκτυποῖ. Τὸ μὲν ἱερώτατον σύνθρονον, τὸ ἀνυψωθῆναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὑπεράνω γενέσθαι πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως μετὰ σαρκί, καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθίσαι. Δὲ καὶ μετὰ τοῦτο βαθμίδεις, τὴν ἐκάστου τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων δηλοῦσαι τάξιν τε καὶ ἀνάσταν. Ὅτι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἁγίοις τάξεις εἰσὶν ἀνάλογοι καὶ βαθμοί. Καὶ τὰ μεμῆματα ταῦτα ἢ καθ' ἡμᾶς ἱεραρχία ἐκ τῆς ἄνω πλουτεῖ ἱεραρχίας, ὡς φησι Διονύσιος.

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΒ΄.

Τί ἡ τραπέζα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ὅτι πάντα Χριστός.

Εἶτα ἡ φρικτὴ τράπεζα τοῦ ἱερατείου μέσον, τὸ μνῆμα Χριστοῦ δηλοῦσα, καὶ τὸ διὰ τοῦ πίθους μυστήριον, ἐν ᾧ καὶ ἡ παγκόσμιος καὶ ζωσα τελοῦμένη οὐσία· καὶ ὡς θεὸς μὲν ἀναπαυόμενος, ὁ σωτήρ, ὡς ἄνθρωπος δὲ θυόμενος, καὶ διὰ τοῦτο μέσον πᾶσι **129** προκειμένος εἰς τε θεωρίαν καὶ ἀπὸλασιν τῶν οἰκειῶν. Ὅθεν καὶ τράπεζα λέγεται, ὅτι πᾶσιν ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς τροφή ζωτικὴ καὶ τρυφή, καὶ ἄρτος, ὅτι στηρίζει, καὶ ποτήριον ἐξ οἴνου, ὅτι εὐφραίνει καὶ ζωὴ καὶ θερμαίνει, καὶ μεθύσσει, καὶ ἄλλοιὲ τὴν καλλίστην ἄλλοιωσιν· καὶ ὕμνος σὺν οἴνῳ, ὅτι καθαίρει καὶ νῆφιν ποιεῖ, καὶ ἐρσιζει, καὶ ποτίζει, καὶ καρποὺς ἐνεργεῖν δίδωσι· διὰ τούτου παρέχει ποιότητος, καὶ πάντες πρὸς αὐτὴν ὀρώσιν τὴν τράπεζαν. Καὶ πάντες μετέχουσιν ἀναλόγως, καὶ ὁ μὴ τραφεὶς ἐκεῖθεν νεκρός. Καὶ ἡ τροφή ἀνθρώπων προσήκουσα· λογικοῖς γὰρ ἀνήκει, ἦς· καὶ λόγος ὁ τρίφων· καὶ χωρὶς αἵματος, ὅτι οὐκ

ἐκ σαρκὸς οἱ τρεφόμενοι, ὡς οὐδὲ ὁ τρίψων. Πνεύματι γὰρ γεγένηται καὶ γεννᾷ· καὶ ὡς καρπὸς ἀπαθῆς, καὶ ἐκ καρπῶν τῆς γῆς ἀπαθῶν τὰ σύμβολα φέρει. Ὅτι καὶ ἐκ τῆς γῆς ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸς ἀπαθῶς τὸ γῆινον λατῶν σώμα. Τοῦτου οὖν χάριν τράπεζα, καὶ ἄρτος καὶ οἶνος· σὺν ὕδατι τὰ μυστήρια, καὶ ἀναίμακτος ταῦτα, καὶ οὐ θυσία σαρκὸς καὶ ἄλογος.

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΓ.

Τὶ τὸ καταπέτασμα καὶ οἱ τέσσαρες τοῦτου στύλοι.

Τετριμερῆς δὲ ἡ τράπεζα, ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐτρέφθη, καὶ αἶε τὰ πέρατα τρέφεται· καὶ ὑψηλὴ, ὡς οὐρανία διὰ τὸ ἐπηρμένον τοῦ μυστηρίου καὶ ἐπουρανίου, καὶ δικτικῶς τῆς γῆς ὑπερκείμενον· καὶ ὑπὸ στύλων βασταζομένη, ὅτι ἐκ τῆς γῆς ὑπερύψωται. Καὶ στύλους ἔχει ἀπὸ τῆς γῆς, τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς τεθυμένους, ἀσφαλῶς αὐτὴν ὑπερείδοντας, προφήτας καὶ ἀποστόλους· καὶ πολλὰκις μὲν πλείστους, ὅτι πολλοί, πολλὰκις δὲ ἓνα, ὅς καὶ κλάμος λέγεται διὰ τὸν ἓνα τὸν ὑπερέχοντα πάντων Ἰησοῦν. Ὁς καὶ καλὰ μὴ τὴν κεφαλὴν ἐτύφθη, καὶ καλὰ μινον σηῆπτρον ἐδέξατο συνθλῶν τὰς τῶν ὄρων κεφαλὰς, καὶ ἡμῖν γράφων τὴν σωτηρίαν· καὶ κιβώριον ὑποκάτω ταύτης ἀντὶ τοῦ μηνήματος. Καὶ ἐν αὐτῷ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ τυθέντων τὰ λείψανα, ὅτι ἀληθῶς Χριστοῦ τάφο· καὶ μνήμα. Καὶ οἱ συνθανόντες αὐτῷ ἐκίσει συνθάπτονται, καὶ θυομένου συναπολαύουσιν, ὡς καὶ συνανιστάντος τότε συνδοξασθήσονται. Τὸ καταπέτασμα δὲ καὶ εἰς τιμὴν Ἰησοῦ τοῦ ἱερωτάτου τε καὶ πολυτιμῆτου, καὶ εἰς τύπον τῆς ἐπουρανίου σκηνῆς. Καὶ ἐκ τέσσαρων στύλων, διὰ τὸ ἐκ πέρατων εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκ τῆς τραπέζης ζώντων ἐκείνων, καὶ διὰ τεσσάρων συστήναι τῶν συγκαλεσαμένων Εὐαγγελίων, καὶ τῶν κηρυζάντων αὐτά. Διὸ καὶ ἐν ταῖς τέσσαρσι γωνίαι· μέρη ὑφασμάτων ἡ τράπεζα γυμνὴ δέχεται, ὅτι κἀκεῖνοι ἀπὸ τῆς γῆς οἱ τὰ Εὐαγγέλια γράψαντες, καὶ τὰ οὐρανία εἰρηκότας· καὶ τὰ δνόματα τούτων ἐν αὐτοῖς. Εἶτα τὸ καταπέτασμα διὰ τὴν ἐν τῇ νεκρώσει σινοῦνα· καὶ τραπέζοφρον, ὡς τόπος θεοῦ καὶ θυσιαστήριον, διὰ τὴν τῆς θείας δόξης περιβολὴν, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ εἶρα φορέσαντος, καὶ χιτῶνα ἐνδυσταμένου. Οἱ καὶ λαμπάνοντες αὐτοῦ συνεχέλαμψαν, καὶ τὰ κράσπεδα τούτων ἀβρῶστοῦντας ἰδσαντο· καὶ εἰλητὸν ἐπ' αὐτοῖς διὰ τὸ σφιδάριον τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ὃ χωρὶς ἦν ἐνετελιγμένον εἰς ἓνα τόπον. Καὶ τούτων ἄνω τὸ Εὐαγγέλιον, αὐτὸ δὲ τὸ κηρυχθὲν, ἡ μᾶλλον ὃ κηρυχθεῖς, ἓνα καθαρῶς ὁράται πάντα, αὐτὸς τε ὁ Ἀισκότης, καὶ τὰ αὐτοῦ, ὡς καὶ διὰ τῶν μυστηρίων ὁράται θυόμενός τε καὶ κείμενος. Διὸ καὶ ὀπισθεν τοῦ θυσιαστηρίου αὐτοῦ ἐξ ἀνατολῶν τὸ εὐλογημένον ὄργανον τῆς θυσίας ὁ θεός· ἵσταται σταυρὸς, τετριμερῆς ὢν διὰ τὸν ἐν αὐτῷ προσπαγέντα, τὰ τε ἄνω καὶ κάτω καὶ τὰ σύμπαντα πεποιηκότα τε καὶ συνῆγοντα, καὶ τὰ ἄνω τοῖς ἐπὶ γῆς ἐβώσαντα, ἄνωθεν κάτω καταβάντα, κάτωθεν τε ἄνω ὑψωθέντα, καὶ ἐν αὐτῷ πάντα ἐβώσαντα, καὶ τὰ πέρατα

A sanguine, eo quod non ex carne sunt qui nutriuntur, quemadmodum nec nutriens; spiritu namque genitus est et generat; et tanquam fructus impassibilis etiam ex fructibus terrae impatientibus, symbola gestit; quoniam de terra est homo, et ipso terrestre corpus impassibiliter assumpsit. Illius igitur causa, mensa, panis et vinum cum aqua mysteria sunt, et haec inconcruenta; non autem carnalis et irrationalis hostia.

CAPUT CXIXIII.

Quid per velamentum et quatuor ejus columnas.

Quadrupartita vero mensa est, quoniam ex ipsa nutrita sunt semperque nutriuntur quatuor mundi partes; excelsaque, tanquam caelestis, eo quod B excelsum est mysterium et caeleste et omnino super terram elevatum; et super columnas sustentata, quoniam e terra superelevatur; atque de terra columnas habet, illos qui super illam immolati sunt et ipsam tuto sustentant, prophetas et apostolos; et saepe quidem plurimas, quoniam isti multi sunt; saepe vero unam, quae calamus dicitur, propter unum qui super omnes est Jesus; qui calamo fuit in capite percussus, calaminumque scriptum accepit, sustinens capita serpentium et nobis salutem scribens. Ciborium autem subter illa pro monumento positum est; et in eo sunt eorum qui pro Christo fuerunt immolati reliquiae, quoniam vere Christi tumulus est ac monumentum; et qui cum ipso mortui sunt, ibi cum ipso sepeliuntur, et C immolato fruuntur, sicut ipso tunc simul suscitato conglorificabuntur. Velum autem est in honorem Jesu venerandissimi multisque modis honorandi, et in typum caelestis tabernaculi. Ex quatuor columnis pendet; quoniam ex quatuor extremis ut illorum qui ex mensa vivunt collectio, formaturque per quatuor evangelia quae convocant et per praedicones qui ista praedicant. Ideoque in quatuor angulis, mensa nuda partes textorum accipit, eo quod et illi de terra sunt qui evangelia scripserunt et caelestia nuntiaverunt; et eorum nomina sunt in his partibus. Deinde catasarca (corporis involucrium) propter sindona, cujus in morte usus habetur; et trapezophorum, sicut Dei locus et altare, propter divinae gloriae amplexum, et in honorem ejus qui carnem super se gestavit et tunica indutus est; quae, ipse lucente, colluxerunt, et oris suis egrotantes sanaverunt. Et involucrium super illis, propter sudarium quod super caput ipsius positum, seorsum postea inventum est plicatum in uno loco. Et super his Evangelium illud quod certe praedicatum est, vel potius ille qui praedicatus est, ut cuncta pure videantur, ipse Dominus et ea quae ipsius sunt, sicut per mysteria videtur immolatus et hostia jacens. Ideoque post ipsius altare versus orientem stat benedictum immolationis instrumentum, divina crux, quadrupartita, propter eum qui in ipsa fuit affixus, qui cuncta inferiora superioraque fecit ac conservat, qui superiora terrenis conjunxit,

desuper infra descendit, ab imo sursum elevatus est, in semetipso cuncta univis, extrema convocavit, elevatione divinitatis et incarnationis demissione omnia sibi propria fecit, celsitudine gloriæ profunditateque paupertatis et demissionis, necnon amplitudinae misericordiæ et charitatis nos reformavit, ex inferno suscitavit, et ex terrenis cœlestes nos effecit. Hæc enim crux figurat. Est adhuc propter eundem, qui per crucem et huiusmodi typum, mysterium Trinitatis nobis præstitit, et parte quidem superiore nobis ostendit Patrem altissimum, qui de nobis super terram providet, externa vero Filium ipsam et Spiritum, per quos veluti per manus nos reformat: siquidem et David ait: « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me; » Filius autem et Spiritus Dei sunt. Lampas autem suspenditur ad figurandum Ecclesiam misericordiamque per ipsam omnibus præstitam et illuminationem; et quia lumen lumini oleumque misericordiæ ad gloriam offerre necesse est. Ibi quoque thuribulum est, ad offerendum Deo ignem ut ipsius servum cum incensis: ex omnibus enim ordinibus illi qui cunctorum est dominus producere convenit; sicut lumen et aquam; et res de terra, veluti panes et vinam, ex quibus et nos vivimus; et ea quæ sunt aeris, ut thymiamata, quæ figurant aera et in aera solvuntur, et cætera. Ignis autem etiam adhibetur ut urens, et illuminans, et refovens frigentes, quibus etiam divina repræsentat. « Ignis enim est Deus noster consumens, » inquit; et « Deus lumen est; » et, « Exarsit cor meum intra me. » Est adhuc thuribulum et ignis, ob thymiamata proferendum; quod in honorem Dei quidem est et a nobis, ut donum, suave autem est ad ipsius recreationem et ad sanctificationem nostram. Sicut enim per omnem sensum baptizati purificamur et conspersi puritate renovamur, et unguento inuncti, sanctificati recreamur etiam odore suavi quoad odoratum et peccatus vivificamur et sanctificamur, et thymiamata quoad odoratum et spirationem nostram purificati; sic etiam divino pane divinoque calice alimur, et in anima roboramur; et sanctorum visu pulchritudineque necnon divinatorum luminum lumine, quoad visum exultamus sancte et resplendemus. Hæc autem facere datum est Ecclesiæ, et ad gloriam quidem illius qui largitur, quoniam cuncta ex ipso sunt, ut nos celebremus auctorem; et ad perfectam illuminationem nostram ac sanctificationem. Thymiamata igitur aera purificat et simul odoratum nostrum ac spirationem, quoniam bonum communicat odorem, ex una quadam figura cunctis per ignem olentiam scaturire procurans. Ideo quoque Spiritum sanctum figurat, quoniam et in ipso solus est et cunctis dona distribuit; et per illum omnes clariorum sunt participes. Ideoque pontifex illud Deo offerens et signans, sic ait: « Tibi, Christe Deus, offerimus incensum, pro quo bene suscepto, sanctissimi Spiritus gratiam nobis demitte. »

συγκαλέσαντα, καὶ τῷ ὕψει τῆς θεότητος, καὶ τῷ ταπεινῷ τῆς σαρκώσεως πάντα οἰκτιρωσάμενον, καὶ τῷ ὀψηλῷ τῆς δόξης, 130 καὶ τῷ βάθει τῆς πτωχείας καὶ ταπεινώσεως, καὶ τῷ πλάτει τοῦ ἔλεους καὶ τῆς ἀγάπης ἡμᾶς ἀναπλάσαντα, καὶ ἐκ τοῦ ἔδου ἐγείραντα, καὶ ἀντὶ ἐπιγεῖων ἐπουρανίου; ἡμᾶς ποιήσαντα. Ταῦτα γὰρ σχηματίζει σταυρὸς, καὶ τὸ μυστήριον τῆς Τριάδος διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ τύπου τούτου ἡμῖν χορηγήσαντα· καὶ τῷ μὲν ἱερῷ δηλοῦντα τὸν Πατέρα τὸν ὕψιστον καὶ ἡμῶν τῶν ἐπὶ γῆς προνοούμενον, τῇ δὲ κεφαλῇ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα, δι' αὐτῶν ἡμᾶς ὡς διὰ χειρῶν ἀναπλάττοντα. Ἐκεῖ καὶ Δαβὶδ φησὶν, « Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλάσάν με; » ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ λυγρία δὲ κρέματα, τῆς Ἐκκλησίας τυποῦσα, καὶ τὸν δι' αὐτῆς ἕλεον χορηγούμενον τοῖς πᾶσι καὶ φωτισμόν· καὶ δι' αὐτῆς τῷ φωτι, καὶ ἔλαιον τῷ οἰκτιρῶσι προσφέρειν εἰς δόξαν χρεῶν. Θυματήριον τε ἐκείσε διὰ τὸ προσφέρειν τῷ Θεῷ πῦρ ὡς δούλον αὐτῷ μετὰ τῶν θυμιαμάτων. Καὶ γὰρ ἐκ πάντων τῶν στοιχείων τῶν πάντα τεκτενησάμενυ προσάγειν ἀρμύδιον, ὡς καὶ φῶτα καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς, ὡς τοὺς ἀρτους καὶ οἶνον, ἐξ ὧν καὶ ἡμεῖς ζῶμεν, καὶ τὰ τοῦ ἀέρος; ὡς τὰ θυμιάματα τὸν ἀέρα τυποῦντα, καὶ εἰς ἀέρα λυόμενα, καὶ τὰ λοιπά. Τὸ πῦρ δὲ καὶ ὡς καυστικὸν καὶ φωτιστικόν, καὶ θερμαῖνον τοὺς ἐψυχωμένους, δι' ἃ καὶ εἰκονίζει τὸ θεῖον. « Πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν κατακαίσκει, » φησὶ· καὶ « ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ· καὶ « ἀθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου; » καὶ ἐτι τὸ θυματήριον καὶ τὸ πῦρ, διὰ τὸ προσάγειν θυμιάμα· ὁ εἰς τιμὴν μὲν ἐστὶ Θεοῦ καὶ παρ' ἡμῶν ὡς δῶρον, εὐωδίας δὲ εἰς ἀνάπνευσίν τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν ἁγιασμόν. Ὡς γὰρ διὰ πάσης τῆς ἀφῆς βαπτιζόμενοι καθαιρόμεθα, καὶ βαντιζόμενοι ἀνακαθαίρομεθα, καὶ διὰ τοῦ μύρου χρισόμενοι, ἁγιαζόμενοι καθιλαρυνόμεθα, καὶ τῇ εὐωδίᾳ τὴν ὁσφρησίν καὶ τὴν καρδίαν ἀναζωπυρούμεθα τε καὶ ἁγιαζόμεθα, ἐκ τοῦ θυμιάματος τὴν ὁσφρησίν ἡμῶν καὶ πνοὴν καθαιρόμενοι· ὡς καὶ τῷ θεῷ ἄρωμα καὶ ποτηρίῳ τρεφόμεθα τε καὶ τὴν ψυχὴν ὁσφριζόμεθα, καὶ τῇ ὁράσει τῶν ἁγίων καὶ καλλοῦν, καὶ τῷ τῶν θεῶν φώτων φωτι, τὴν ὄρασιν ἀγαζόμεθα ἁγίως καὶ λαμπρυνόμεθα. Καὶ ταῦτα δὲ ποιεῖν ἐδίδη τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ εἰς δόξαν μὲν τοῦ παρασχόντος, δι' αὐτὸν καὶ πάντα ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἀνὸν ὁμῶν τὸν αἴτιον, καὶ εἰς ὀλοτελῆ δὲ φωτισμόν ἡμῶν καὶ ἁγιασμόν. Τὸ οὖν θυμιάμα τὸν ἀέρα καθαγιάζει, καὶ τὴν ὁσφρησίν ἡμῶν καὶ ἀναπνοὴν, ἐπει καὶ μεταδοτικόν τῆς εὐωδίας ἐστίν, ἀπὸ ἐνός τινος εἶδους πᾶσι πηγάζον τὴν ὁσμὴν διὰ τοῦ πυρός. Διὸ καὶ εἰκονίζει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· δι' αὐτῷ καὶ μόνον ἐστὶ, καὶ πᾶσι νέμει τὰ δῶρα, καὶ δι' αὐτοῦ πάντες τῶν χρισμάτων μετέχουσι. Διὸ καὶ ἀνατιθεῖς τούτο τῷ Θεῷ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ σφραγίζων, οὕτω φησὶ· « Θυμαμά σοι, Χριστέ ὁ Θεός, προσφέρωμεν, ὁ προσδεδεξάμενος, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος; »

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΔ'.

A

CAPUT CXXXIV.

Ti ὁ κηρὸς προσφερόμετος.

Καὶ ὁ κηρὸς δὲ προσαγόμενός τε καὶ ἀναπτόμενος, τὸ τε καθαρὸν ἡμῶν ἐμφαίνει καὶ ἀκηλιζῶτον τῆς προσαγωγῆς καὶ τὸ οἰκτεῖον πρὸς τὴν σφραγιδα, διὰ τὴν θείαν σημεῖωσιν καὶ τὸ μαλασσόμενον καὶ ὑπαίκοον, διὰ τὴν μετάνοιαν ἀπὸ τοῦ τραχίος καὶ τὴν ὑπωκοήν, καὶ τὸ εὐκολον πρὸς τὸ πλάττειν διὰ τὴν ἀνεμόρφωσιν, καὶ τὸ ἐξ ἀνθέων συγκαίεσθαι, διὰ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ διὰ τὸ ἐκ κοιλῶν καὶ σχεδὸν πάντων εἶναι, διὰ τὴν ἐκ πάντων προσαγωγὴν· καὶ ἔτι διὰ τὸ πρὸς τὸ πῦρ ἔνωτικόν, ἦτοι τὴν θέωσιν, καὶ τὸ λάμπειν διὰ τοῦ πυρὸς· καὶ ἔτι συνέχειν καὶ μένειν αἰεὶ, διὰ τὸ ἐνωτικόν τε καὶ καρτερικόν τῆς ἀγάπης τε καὶ εἰρήνης.

B

131 ΚΕΦΑΛ. ΡΑΕ'.

Ti ἡ ἄνω καθέδρα καὶ αἱ βαθμίδες.

Ἡ μὲν οὖν ἄνω καθέδρα, ὡς εἴρηται, τὴν ὑπερουράνιον δεικνύσι καθέδραν τοῦ Ἰησοῦ· αἱ δὲ ὑπ' αὐτὴν δὲ βαθμίδες τὴν ἐκάστου τῶν ἱεραρχῶν καὶ ἱερῶν τάξιν τε καὶ ἀνάβασιν· ἔνθα δὴ καὶ οὐ θέμις τινα ἕτερον καθίσει, οὐδὲ τῶν διακόνων αὐτῶν. Τούτοις γὰρ ἕτερος ἀφώρισται τόπος, ὃ καὶ ἀκολουθῶς ὠνόμασται διακονικόν· ἔνθα δὴ καὶ καθῆσθαι τούτους ἀκόλουθον· ὑποδιακόνους καὶ ἀναγνώστας δὲ, ἔξωθεν τοῦ βήματος περὶ τὸν σωλῆαν· ὃς δὴ καὶ βῆμα καλεῖται ἀναγλωστῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΖ'.

C

CAPUT CXXXVI.

Ti τὰ διάστυλα σημαίνει, καὶ ὁ ἐπάνω κοσμητής καὶ τὸ πέπλον.

Τὰ διάστυλα δὲ τὴν διαφορὰν δεικνύει τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητὰ, καὶ ὡς στερέωμά ἐστι διαφράτων ἀπὸ τῶν ὑλικῶν τὰ νοούμενα· καὶ ὅτι τοῦ θυσιαστηρίου ἔμπροσθεν τοῦ Χριστοῦ οἱ στῦλοι τῆς αὐτοῦ εἰσιν Ἐκκλησίας, τοῦτον τε κηρύσσοντες, καὶ ἡμᾶς ἐπεριείδοντες. Διὸ καὶ ὑπεράνω τῶν διαστύλων ὁ κοσμητής συνέχων, τὸν σύνδεσμον δηλοῦν τῆς ἀγάπης, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἔνωσιν, τῶν ἐκ τῆς γῆς ἁγίων μετὰ τῶν ἄνω. Ὅθεν καὶ ὑπεράνω τοῦ κοσμητοῦ μέσος μὲν ἐστὶ διὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ὁ Σωτήρ, ἑκατέρωθεν δὲ, ἡ Μήτηρ τε καὶ ὁ Βαπτιστής, ἄγγελοι τε καὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ λοῖποι τῶν ἁγίων, τὸ ἐν οὐρανοῖς τὸν Χριστὸν οὕτως εἶναι μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, καὶ μεθ' ἡμῶν εἶναι νῦν, καὶ ἔρχεσθαι μέλλειν τῶν τοιούτων ἐκδιδακόντων. Ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ μνημα Χριστοῦ ἐξαιρέτως εἰκονίζει τὸ βῆμα προὔσει τὰ διάστυλα. Καὶ τόπον μὲν εἶναι τὴν ἱερὰν τράπεζαν, ὡς μνημα δὲ τὸ βῆμα, τὸ περὶ τὸν τόπον δηλαδὴ. Διὸ καὶ ὁ ἄμβων πρὸ τῆς θύρας τοῦ μνηματος ἵσταται, τὸν κυλισθέντα λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημεῖου δεικνύς· καὶ τὸ ὑψηλὸν ἔχει διὰ τὸ τοῦ κηρύγματος ὑψηλόν, καὶ τὸ ἐπάνω καθῆσθαι τὸν ἄγγελον, καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτήρος κηρύττειν. Διὸ δὴ καὶ ἐπὶ τῷ ἄμβωνι οἱ ἱερεῖς σὺν διακόνοις τοὺς ἀγγέλους τυποῦντες, τὰ Εὐαγγέλια λήγουσιν.

Quid per coram quæ offertur.

Cera porro oblata et accensa puritatem et candorem oblationis nostræ demonstrat. Quod idoneum est ad sigillum, respicit ad divinam impressionem; quod tenerum est ac molle, ad conversionem a durezza et submissionem; quod ad agendum facile est, ad renovationem; ex floribus compositio spectat ad Spiritus gratiam et ad id quod ex multis et propemodum ex cunctis est, ad oblationem ex cunctis; atque etiam ad unionis cum igne facilitatem, sive deificationem; et lucere per ignem et adhuc consistere et semper manere, ad id quod conjunctivum est et firmum charitatis ac pacis, respicit.

CAPUT CXXXV.

Quid per superiorem cathedram gradusque.

Cathedra quidem in alto posita, sicut dictum est, supercaelestem Jesu cathedram significat; gradus autem qui sub ipsa sunt, cuiuscujusque pontificum ac sacerdotum ordinem et ascensionem, ubi non licet alium quemquam sedere, nec ex ipsis diaconis: istis enim seorsum alius assignatur locus, qui consequenter nominatur diaconium, ubi convenit eos sedere, subdiaconos autem et lectores extra sanctuarium circa solem, quæ propterea vocatur sanctuarium lectorum.

D

Quid per interstyliā epistylisque compagem superius, ornatus causa additam, et per pepulum.

Diastyliā vero demonstrant differentiam inter sensibilia et intelligibilia, et sunt quasi firmamentum dividens a materialibus spiritualia; indicant etiam quod in conspectu altaris, id est Christi, illi sunt ipsius Ecclesiæ columnæ qui prædicant illum et nos confirmant. Ideo super diastyliā cosmetica est connectens, qui significat vinculum charitatis et in Christo communionem sanctorum de terra cum caelestibus. Unde quoque super cosmetam medius quidem est inter sacras imagines Salvator, utriusque vero Mater et Baptista, angeli et archangeli, apostoli et reliqui sanctorum, istis indicantibus in caelis sic esse Christum cum sanctis suis, et nobiscum nunc esse, atque esse venturum. Sed et ostendunt diastyliā tanquam Christi monumentum præsertim esse sanctuarium: sepulcrum quidem esse mensam sacram; ut monumentum autem esse sanctuarium, quod scilicet circa tumulum est. Ideoque umbo coram jansis monumenti constat, lapidem ab ostio monumenti revolutum ostendens; et altitudinem habet propter prædicationis altitudinem; necnon quia desuper stetit angelus ad resurrectionem Christi prædicandam. Ideo super umbone sacerdotes cum diaconis angelos figurantes evangelia legunt.

CAPUT CXXXVII.

Quare in concha bematis sit sacellum quoæ prothesis dicitur et quid hoc significet.

Et obliquo vero sanctuarii, armarii locus, qui dicitur prothesis, Bethleem et speluncam describit; Unde est velut in angulo, nec procul ab altari, licet longius olim essent in magnis templis propter vasorum custodiam. Quod autem est in angulo, significat istud primi Jesu adventus paupertatem, et egestas loci quasi speluncæ obscuritatem ac infirmitatem indicat.

CAPUT CXXXVIII.

Quod prothesis et quæ in illa sunt, imaginem ferunt Bethlehemi, et eorum quæ circa natiuitatem Christi, et adorationis magorum contigerunt.

Ubi quoque, tanquam præsepe, locus est qui oblationem a principio recipit, et est prope altare, quoniam proxima Jerosolymis et Christi sepulcro Bethleem est; ubi primum depositum fuit pro nobis caro factum Dei Verbum; natum quidem de Virgine sancta, et ideo de oblatione puta panis educitur; supra vero semetipsum stellam deducens, quam asteriscus significat; involutumque pannis, quos indicant velamina; triaque dona accipiens; et pro hostis, hæc tria sunt: pro auro, sacra vasa quæ ipsi dona sunt oblata; pro myrrha autem, involucrium velamina, inter quæ vocatum funebre, sindona myrrhæ conjunctam significans; et pro libano, thymiana. Pro adoratione autem et glorificatione pastorum et magorum, sacerdotum et populi sunt preces et laudes. Et ecce quæ sunt prothesis in Bethleem considerata sunt.

CAPUT CXXXIX.

De semicyclo bematis et de velamento sacræ mensæ.

Jam videamus etiam ea quæ sunt extra templum; quod certe visibilem mundum significat; et quasi quidem super cælum sanctuarium, hemicyclium habet. Hoc ubique reperitur in omnibus templis, ut quod est supercæleste significet, sicut concha sive prothesis ex obliquo, ut dictum est, speluncam in Bethleem representat. Sacrum autem in divina mensa velamentum exprimit Dei immortalis tabernaculum, sive gloriam Dei et gratiam. Etenim ipse quidem est velatus, indutus lumine sicut vestimento, et super altissimo throno gloriæ suæ sedens; orbatim vero circa illum, seraphim et angelli et sanctorum animæ, qui, tanquam columnæ, istis habent continentes et circumtegentes ipsius Evangeliorum notitiam; quam descendens ipse dedit, et ad extrema misit, et ex extremis Ecclesiam suam, quam univit angelis, congregavit.

CAPUT CXL.

Quid innuant multa lumina, duodena lumina, terna lumina, cæteraque quæ in ecclesia accenduntur.

Ideoque, tanquam in cælo visibili, in templo sci-

A

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΖ'.

Διατί ἐν κόγχῃ ἢ πρόθεσις, καὶ εἰ αὕτη σημαίνει.

Ὁ ἐκ πλαγίου δὲ τοῦ βήματος τοῦ σκευοφυλακίου τόπος, δ; καὶ λέγεται πρόθεσις, τὴν Βηθλεὲμ καὶ τὸ σπήλαιον διαγράφει. Ὅθεν καὶ ὡς ἐν γωνίᾳ ἐστὶ, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου οὐ πόρῳ, εἰ καὶ πορρωτέρω ποτὲ ἐν τοῖς μεγάλοις ἦσαν ναοὶ διὰ τὴν φυλακὴν τῶν σκευῶν. Τὸ ἐν γωνίᾳ οὖν εἶναι τοῦτο δηλοῖ, τὴν τῆς πρώτης παρουσίας πτωχίαν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸ πενιχρὴν τοῦ χωρίου καὶ ἀφανὲς σχεδὸν τοῦ σπηλαίου καὶ αὐτοσχέδιον.

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΗ'.

Ὅτι ἡ πρόθεσις καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τὴν Βηθλεὲμ εἰκονίζει, καὶ τὰ ἐπὶ τῇ γέννησί τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τῇ προσκυνήσει τῶν μάγων.

Ἐνθα καὶ ὡς φάνη ἐ τόπος ὁ τῆν προσκομιδὴν ἐξαρχῆς δεχόμενος. Καὶ πλησίον τοῦ θυσιαστηρίου, δεῖ καὶ ἐγγὺς τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ τάφου Κυρίου ἢ Βηθλεὲμ, ἐνθα δὴ καὶ προαπετέθη σαρκοθεὶς ὁ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν Λόγος, τεχθεὶς μὲν ἐκ Παρθένου ἀγίας, δὲ καὶ ἀπὸ καθαρᾶς προσφορᾶς ὁ ἄρτος; ἐξάγεται, ἐπάνω δὲ ἐαυτοῦ ἀγαγὼν τὰ ἀστέρια, ὅν καὶ ὁ ἀστερισκὸς ὡς τυποῖ, σπαργάνοις τε εἰληθεὶς, δ; δὴ σημαίνει: τὰ καλύμματα, καὶ δῶρα λαθῶν τρισά, καὶ ἀντὶ τούτων τὰ τρία ταῦτα, τὰ ἱερὰ σκεῦη, ἀντὶ χρυσοῦ, τὰ προσαχθέντα δῶρα αὐτῷ· ἀντὶ δὲ τῆς σμύρνης τῶν καλυμμάτων **132** τὰ πέπλα, καὶ ὁ καλούμενος ἐπιτάφιος, τὴν σινδὸνα τυπῶν ἐνωθεῖσαν τῇ σμύρῃ, καὶ θυμίαμα ἀντὶ λιθανωτοῦ· ἀντὶ δὲ προσκυνήσεως καὶ δοξολογίας τῆς παρὰ τῶν ποιμένων καὶ μάγων αἱ διὰ ἱερῶν καὶ τοῦ λαοῦ εἴχαλ καὶ δοξολογίαι. Καὶ ἰδοὺ τὰ τῆς προθέσεως ἐν τῇ Βηθλεὲμ τεθεωρηται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΘ'.

Περὶ τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ βήματος, καὶ τοῦ τῆς τραπέζης καταπέτασματος.

Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἐξωθεν τοῦ ναοῦ, δ; δὴ τὸν δρώμενον δηλοῖ κόσμος· καὶ ὡς μὲν ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τὸ βῆμα τὸ ἡμικύκλιον ἔχει. Καὶ πανταχοῦ τοῦτο γίνεται ἐν ἀπασιν τοῖς ναοῖς, ἵνα δηλοῖ τὸ ὑπερουράνιον, ὡς καὶ ἡ κόγχη, ἦτοι πρόθεσις ἐκ πλαγίου, ὡς εἴρηται, τὸ ἐν τῇ Βηθλεὲμ σπήλαιον. Τὸ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ δὲ ἱερὸν καταπέτασμα, τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἄβυσσον σκητῆν, ἦτοι δόξαν Θεοῦ καὶ χάριν, ἣ αὐτὸς μὲν ἐστὶ καλυπτόμενος, ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον, καὶ ἐπὶ θρόνου ἐπηρμένου τῆς δόξης αὐτοῦ καθήμενος; περὶ κύκλῳ δὲ αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτὸν, τὰ Σεραφίμ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ τῶν ἁγίων ψυχαί, οἱ καὶ ὡς στύλους ἔχουσι συνέχοντας τούτους καὶ περιτέλλοντας τῶν Ἐσαγγελίων αὐτοῦ τὴν γῶσιν Ἦν κατελθὼν αὐτὸς δέδωκε, καὶ τοῖς πύρασιν ἐξαπέστειλε, καὶ ἐκ τῶν περάτων τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ συνεστήσατο, ἣν ἤνωσε τοῖς ἄγγελοις.

ΚΕΦΑΛ. ΡΑΜ'.

Τὶ τὰ πολύφωτα, δωδεκάφωτα τε καὶ τρίφωτα, καὶ λοιπὰ ἀμυπτόμενα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Διδ; καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ τῷ δρώμενῳ, τῷ ναῷ δη-

λαθη. ὡς ἀστέρες τὰ ζῶτα ἠώρηται. Καὶ ὁ κύκλος ἐστὶ τῶν φώτων τὸ στερέωμα ὑπεμφαίνων, καὶ τὰς ζώνας τῶν πλανητῶν. Καὶ ἐστὶ ἕτερα φωτόδοχα ἀπηώρηται σκυῖη· καὶ τὰ μὲν εἰς τύπον τοῦ παλαιοῦ πυρῖνου στύλου, στυλῶδη καὶ θροῖα· τὰ δὲ τῆς βάτου· τὰ δὲ τοῦ τὸν Ἥλιον ἀρπάζαντος ἄρματος, ἅπερ εἰσὶν οἱ τροχοί. Καὶ τὰ μὲν τριλαμπῆ διὰ τὴν Τριάδα, ὡς καὶ τὰ τρικῆρια, τὰ δὲ ἐπτάλμυνα διὰ τῶν χαρισμάτων τὸν ἀριθμὸν· τὰ δὲ δωδεκάφωτα διὰ τὴν τῶν ἀποστόλων χορείαν, ὧν καὶ μέσον ἐν Ἰσταταί ὑπέρτερον φῶς, εἰς τύπον τοῦ μεγάλου φωτῆς, τοῦ Ἰησοῦ. Ἔστι δὲ καὶ δικήριον τὸ διφυῆς αὐτοῦ δηλοῦν. Καὶ φῶτα μοναδικὰ, ἢ τὸ ἐνιαῖον τῆς Τριάδος δηλοῦντα, ἢ καὶ τῶν ἁγίων ἕνα τινὰ, πρὸς ὃν ἀπηώρηται. Φῶς γὰρ κατὰ μετοχὴν, καὶ τῶν ἁγίων ἕκαστος, ὡς καὶ λυχνία ζῶσα ἢ ψυχὴ αὐτοῦ ἐστὶ λάμπουσα. Ἡ στερόβητος δὲ καὶ εὐπρέπεια τοῦ ναοῦ, καὶ ἡ τοῦ ἐδάφους κερπινότης, τὸ ὄρατον δηλοῦσι καὶ καθαρὸν τῶν ἁγίων καὶ πάγκαλον, καὶ τὸ τοῦ παραδείσου τερπνόν. Ἐπεὶ καὶ ὡς παράδεισον εἰρήκαμεν εἰκονίζεσθαι τὸν θεῖον ναόν. Μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ παρέχει τοῦ παραδείσου τὰ ἐπουράνια δῶρα· οὐ ξύλον ζωῆς ἀπλῶς, ἀλλ' αὐτὴν ἔχων τὴν ζωὴν ἐρουργουμένην καὶ διδομένην. Καὶ οὐ ξύλον ἐστὶ κέκτηται γνώσεως, τοῖς μὴ κατὰ καιρὸν γενομένοις· προξενοῦν γύμνωσιν, ἀλλὰ τὴν ζῶσαν σοφίαν, ἑαυτὴν εἰς τροφήν καὶ πόσιν παρέχουσαν καὶ κερνώσαν, προσκαλουμένην τε καὶ συνετίζουσαν τοὺς ἄφρονας, καὶ τὰ θύματα νέμουσαν, τὸ σῶμα καὶ αἷμα ἑαυτῆς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σφαττομένην, καὶ οὐκ ἐστὶ λέγουσαν, « Μὴ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀποθάνητε, » ἀλλὰ, « Δεῦτε, φάγητε τὸν ἕμῃ ἄρτον, τὸ σῶμά μου, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης αἷμά μου. Καὶ ἀπολλίσκετε ἀφροσύνην ἀπιστίας, καὶ ζήσεσθε. Καὶ ζητήσετε φρόνησιν εὐσεβείας, ἐμὲ δηλονότι τὴν πάντων φρόνησιν, ἵνα βιώσῃτε ζῶντες αἰωνίως. » καὶ τὰ ἐπόμενα τοῦτοις. Καὶ ἐστὶ ὄρατος ὁ ναὸς, ἐστὶ κάλλι· ὄρατος ὁ πρὸς ἡμᾶς· παραγεγονῶς ὡς πανάμωμος· καὶ νυμφίος· οὗτος ὄρατος· καὶ ἡ νυμφευμένη αὐτῷ ὄρατα, ἢ Ἐκκλησία, ὡς ἑσπιλος. ut irreprehensibilis. Et iste, sponsus est speciosus; et ipsi desponsata speciosa, est Ecclesia, tanquam immaculata.

133 ΚΕΦΑΛ. ΡΜΑ΄.

Διατὶ τὰ ἱερὰ ἐν τῷ ναῷ πέπλα, καὶ ὁ πολυτελής κόσμος, καὶ ἡ διάφορος εὐωδία.

Ἄλλα καὶ πέπλα τίμα τῷ ναῷ, ὅτι· ὁ θεὸς εὐπρέπαιαν ἐνεδύσατο· καὶ εἰς τύπον τῆς· θείας ἀρετῆς τε καὶ δόξης. Καὶ κόσμος πολυτελής, ὅτι δόξα παρ' αὐτῷ, καὶ ὠραιότης αὐτῷ καὶ κάλλος. Καὶ ὁ πλοῦτος αὐτῷ τῶν δωρημάτων πολὺς. Καὶ εὐωδίας καὶ μύρων πλήρης ὁ τόπος. « Ὅσμη γὰρ μύρων σου, φησὶν, ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. Καὶ σμύρνα καὶ στακτή καὶ κισσία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου. » Ἰμάτια δὲ Χριστοῦ οἱ κατ' αὐτὸν ζῶντες. Διὸ σὺν τοῖς εὐώδεσι καὶ πολυτελεῖσι καὶ ψυχᾶς καὶ σώματ' ἀγνά καὶ εὐωδία τοῦτω προσάγειν δεῖ. Ἐπεὶ καὶ ναὸς Θεοῦ ἡμεῖς ἐξαιρέτως, ὡς περ καὶ Παῦλος· φησὶ· καὶ σῶμα καὶ μέλη Χριστοῦ· καὶ δι' ἡμᾶς τὰ αἰσθητὰ ταῦτα,

A licet, ut astra, lumina suspenduntur; et est luminum circulus, firmamentum zonasque planetarum subindicans; et adhuc sunt altera vasa ad recipiendas luces suspensa: et alia quidem sunt in tyrum veteris ignitæ columnæ, in columnæ formam erecta; alia vero, in tyrum rubi; alia autem cursus Eliam auferentis, formam expriment, et dicuntur rotæ; alia sunt ad tria lumina propter Trinitatem, sicut et cerei trifurci; alia septem habent lumina juxta numerum charismatum; alia duodecim, propter apostolorum chorum; inter quæ medium unum assurgit superius lumen, in tyrum magni luminis, Jesu. Est etiam duplicem lumine cereus ad duplicem ipsius ostendendam naturam, luminaque singularia, quæ vel Trinitatis unitatem significant, vel indicant aliquem sanctorum unum, propter quem suspenduntur. Lumen enim est per participationem sanctorum unusquisque; sicut lucerna vivens, ipsius anima resplendet. Trinitas autem ac templi nitor et pavimenti jucunditas, sanctorum pulchritudinem, puritatem ac decorem representant, sicut et paradisi jucunditatem: siquidem veluti paradisi typis exprimere diximus divinum templum; vel potius majora paradiso præstat, cælestia dona; non solum vitæ lignum, sed ipsam habet vitam, in sacris immolatam ac traditam. Non jam possidet scientiæ lignum, de hoc non opportune edentibus afferens nuditatem; sed viventem sapientiam, semetipsam in cibum et potum præbentem ac miscentem, vocantemque et excitantem imprudentes, necnon victimas distribuentem, corpus et sanguinem suum; et propter nos immolatam; nec jam dicentem: « Ne comedite ex eo, ut non moriamini; » sed: « Venite, comedite panem meum, corpus meum, et bibite vinum quod miscui vobis, Novi Testamenti sanguinem meum. Et derelinquite dementia in incredulitatis, et vitæ; et quaerite prudentiam pietatis, me scilicet, omnium prudentiam, ut sitis in æternum viventes; » et his sequentia. Est etiam speciosum templum, quoniam spectabilis erat specie qui venit ad nos, et ipsi desponsata speciosa, est Ecclesia, tanquam

CAPUT CXXI.

Quam ob causam sacra sint in templo pepla, et pretiosus ornatus, et multiplex fragrans suffitus.

Sed et pretiosa pepla sunt in templo, quoniam « Deus decorem indutus est; » et in tyrum diviniæ virtutis et gloriæ; sumptuosusque ornatus, quoniam apud illum gloria, ipsique speciositas et pulchritudo; et munerum divitiæ ipsi multæ sunt. Et olentia unguentoque plenus est locus. « Unguentorum tuorum bonus odor, inquit, super omnia aromata; myrrha et stacte et casia a vestimentis tuis. » Vestimenta vero Christi sunt illi qui secundum ipsum vivunt. Ideoque cum bonis pretiosisque odoramentis, animas et corpora casta beneque olentia ad ipsum producere oportet: siquidem nos excellenter sumus Dei templum, corpusque ac membra

Christi; et ista sensibilla propter nos sunt et nos A
figurant : intelligentes enim constamus simul et
sensibiles. Et hoc significant quæ sunt in sanctua-
rio et extra illud, sicut et Salvatorem nostrum, du-
plam pro nobis factum, Deum verum vereque sic
manentem, hominemque verum et perfectum, quin
Deus esse cessaverit.

CAPUT CXLII.

De populi in templo statione.

Stant autem etiam in templo secundum ordinem.
Et primo quidem illi qui sacri characteris effecti
sunt participes : præstat enim ut Dei opus sacer-
dotii sigillum. Deinde post istos monachi, qui lai-
cis omnibus supereminet, tanquam præter omnes
purificati, vitamque celsiorem ac cœlestem am-
plexati, castitate paupertateque sibi delectis; et
ante laicos omnes, ipsosque in auctoritate consti-
tutos, præter regem ob secundum chrisma, com-
munionem participant. Post monachos autem, ve-
niunt ex aliis hi qui purificati sunt, licet ordo nunc
mutatus sit. Attamen et sursum manet : nam qui
puriores aliis sunt, nunc etiam frequentius aliis, et
fidenter loquor, communionis sunt participes.

CAPUT CXLIII.

*Quando imperator intra sacrum bema communicat
et quomodo.*

Imperator intra sanctuarium communicat juxta
tempus et istud solum unctionis et proclamationis,
tamen post diaconos, et sicut et antiquis imagini-
bus cognovimus, non in sacra mensa, sed posito
oblique antiminsio super quamdam mensulam. Ete-
nim pontifices quidem prius et sacerdotes et dia-
coni, ex more, vivificum panem et ex consuetis
sacris calicibus divinum sanguinem participant;
postea vero rex accedens sanctissimum panem a
patriarcha manu sumit, velut diaconi; et vivificum
sanguinem ab ipso patriarcha, labiis, sicut diaconi,
participat e sacro calice propter ipsum parato. Et
id desuper fuerat dispositum : istum honorem ac-
cepit ob regni chrisma, tanquam maximi domina-
toris Ecclesiæ sanctæ locum adeptus, istiusque de-
fensor vocatus, et tanquam Christus Domini, po-
puli que Christiani et universæ terræ Imperator ele-
ctus : velut pius enim etiam cum Ecclesiæ clero
communeratus est.

CAPUT CXLIV.

Quomodo proclamatur imperator.

Ideoque, in coronatione, primo quidem acclama-
tur a principibus, si per traditionem regnum occu-
pat, extollentibus illum super militarem clypeum in
conspectu populi; quod rei militaris imperium et
regnum indicat. Et a dignioribus extollitur, tan-
quam ipsorum principatus et caput factus. Et a
militibus et populo adoratur faustisque clamoribus
excipitur, ut ipsorum dominator creatus. Et dona
tribuit, ut dominus et benefactor et provisor con-
stitutus. Deinde venit in Ecclesiam, ostendens se

δὲ ἡ καὶ τυπούσιν ἡμᾶς. Νοητοὶ γὰρ ἡμεῖς ἕμα τε-
λοῦμεν καὶ αἰσθητοί. Καὶ τοῦτο δηλοῦσι τὰ τοῦ βή-
ματος καὶ τὰ ἐξωθεν, ὡς καὶ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, δι-
πλοῦν γεγονότα δι' ἡμᾶς, Θεὸν ὄντα καὶ μένοντα
ἀληθῶς, καὶ ἀνθρώπον ὑπέφραξαν ἀληθῶς καὶ ὄντα,
τὸ Θεὸς εἶναι μὴ τραπέιντα.

ΚΕΦΑΛ. ΡΜΒ΄.

Περὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ στάσεως τοῦ λαοῦ.

Ἰστάνται δὲ καὶ κατὰ τάξιν ἐν τῷ ναῷ· καὶ πρῶ-
τον μὲν, οἱ ἐραῖ· μετασχηκότες σφραγίδος· ὑπερέ-
χει γὰρ ὡς τοῦ Θεοῦ ἔργον ἡ σφραγὶς τῆς ἱερωσύ-
νης· εἶτα μετὰ τοῦτους οἱ μοναχοί, οἱ καὶ λαϊκῶν
πάντων ἐξέχουσιν, ὡς παρὰ πάντας κεκαθαρμένοι,
καὶ τῆς ὀφηλοτέρας ἐπιλημμένοι καὶ οὐρανοῦ ζωῆς,
τὴν ἀγγελίαν καὶ πτωχείαν ἐλόμενοι. Καὶ πρὸ τῶν
λαϊκῶν πάντων, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἐν ἐξουσίαις,
πλὴν βασιλέως διὰ τὸ δεῦτερον χρίσμα, τοῖς κοινω-
νίας μετέχουσι. Μετὰ τοὺς μοναχοὺς δὲ οἱ τῶν ἄλ-
λων κεκαθαρμένοι, εἰ καὶ ἡ τάξις ἄρτι ἡλλοίωται·
ἀλλ' ὅμως καὶ πάλιν μένει, οἱ καθαρώτεροι γὰρ τῶν
ἄλλων καὶ νῦν συνεχέστερον τῶν ἄλλων καὶ μετὰ
θάβρους εἰπεῖν τῆς κοινωσίας μετέχουσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΜΓ΄.

*Πότε ὁ βασιλεὺς ἐνδον τοῦ βήματος κοινωνεῖ,
καὶ πῶς.*

Ὁ βασιλεὺς δὲ ἐνδον τοῦ βήματος κοινωνεῖ κα-
τὰ τὸν καὶ μόνον τὸν καιρὸν τῆς κρήσεως καὶ ἀναγο-
ρεύσεως· πλὴν μετὰ τοὺς διακόνους, καὶ ὡς παρὰ
τῶν παλαιῶν ὑποτυπώσεων ἐγνωμεν, οὐκ ἐν τῇ ἀγίᾳ
τραπέζῃ, ἀλλὰ τιθεμένου ἐκ πλαγίου ἀντιμινσίου ἐν
τραπέζῃ τινί. Οἱ μὲν γὰρ ἀρχιερεῖς πρότερον
καὶ ἱερεῖς καὶ διάκονοι κατὰ τὸ ἔθος τοῦ ζωοποιοῦ
ἄρτου καὶ ἐκ τῶν συνήθων ἱερῶν ποτηρίων τοῦ Θεοῦ
αἵματος μετέχουσι· μετὰ ταῦτα δὲ προσελθὼν ὁ βα-
σιλεὺς, τὸν ἀγιώτατον ἄρτον τῇ χειρὶ παρὰ τοῦ πα-
τριάρχου λαμβάνει ὡς οἱ διάκονοι· καὶ τοῦ ζωοποιοῦ
αἵματος παρ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου τοῖς χεῖραςιν
ὡς οἱ διάκονοι κοινωνεῖ ἐκ τοῦ δι' αὐτὸν ἡτοιμασμέ-
νου ἱεροῦ ποτηρίου. Καὶ τοῦτο ἦν νενομισμένον ἀνω-
θεν. Καὶ ταύτην ἐπέλαβε τὴν τιμὴν διὰ τὸ χρίσμα τῆς
βασιλείας, ὡς καὶ δεσποτάτου τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας
τόπον λαθὼν, καὶ δεφάνσωρ ταύτης ἐπικληθεὶς,
καὶ ὡς Χριστὸς Κυρίου, καὶ τοῦ Χριστιανώμου λαοῦ
βσιλεὺς προχειρισθεὶς, καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης.
Ὁ· γὰρ εὐσεβῆς, καὶ τῷ κλήρῳ συνηριθμηθῆ τῆς
Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛ. ΡΜΔ΄.

Ὅπως ἀναγορεύεται ὁ βασιλεὺς.

Δὴ καὶ ἐν τῷ στίβῳ πρῶτερον μὲν ἀναγορευθε-
ται ὑπὸ βασιλέων, εἰ κατὰ διαδοχὴν τὴν βασιλείαν
κλυταί, ἀνυψούντων αὐτὸν ἐπὶ στρατιωτικῆς ἀσπί-
δος ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ὃ τὴν στρατηγίαν δηλοῖ καὶ
βασιλείαν. Καὶ ὑπὸ ἐξωματικῶν αἰρεται, ὡς ἀρχὴ
τούτων γινόμενος 134 καὶ κεφαλὴ. Καὶ ὑπὸ στρα-
τιωτῶν καὶ τοῦ δήμου προσκυνεῖται καὶ εὐφημεῖται,
ὡς δεσπότης αὐτῶν γεγονώς. Καὶ δῶρ δίδωσιν, ὡς
κύριος καὶ εὐεργέτης καὶ προνοητῆς καταστάς. Εἶτα
εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθὼν, δεικνύς τὴν εἰς Θεὸν

ὕποταγῃν καὶ καταφυγῇν τὸν ὄντα πάντων ἀρχὴν, ἅ τῆς χάριτος αὐτοῦ ζητεῖ. Ἐκεῖ δούλος ἐστὶ Θεοῦ. Καὶ τελεσθῆναι βασιλεὺς ἐξαιτεῖται. Δι' αὐτοῦ γὰρ τοῦ Βασιλέως τῶν βασιλείων Χριστοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι· καὶ αὐτοῦ μόνου ἡ βασιλεία αἰώνιος. Ὅθεν καὶ τὸν ναὸν αὐτοῦ τὸν θεῖον ὡς βασιλεῖον εἰσέρχεται ἄγιον, ὥστε λαβεῖν τὰ τῆς βασιλείας.

ΚΕΦΑΛ. ΡΜΕ΄.

Ὅπως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας στέφεται ὁ βασιλεὺς.

Διὸ καὶ ὁ τὴν ἐξουσίαν ἔχων αὐτοῦ καὶ ἀγιάζειν δυνάμενος ἱεράρχης, ὁ τὴν ἀπαθῆ κακτημένος καὶ ὑπέρβειον ἀρχὴν τὴν τοῦ Πνεύματος, αὐτὸν ὑποδέχεται προσελθόντα. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ὑπερ αἰτεῖται δίδωσιν· ἀλλὰ πρότερον τὴν εἰς Θεὸν ζητεῖ τούτου πιστὴν ἀνομολογήσει ὁρθῶς, καὶ τὴν εἰς τὸ ὑπήκουον πρόνοιάν τε καὶ εὐνοίαν ἐν δικαιοσύνῃ.

ΚΕΦΑΛ. ΡΜϚ΄.

Διατί χρίεται μύρω ὁ βασιλεὺς, καὶ εὐχαῖς τελευτῶνται.

Καὶ τοῦτο δεικνύοντες τοῖς χεῖλεσι, καὶ ὑποσημαίνοντες τῇ χειρὶ, δεῖ γὰρ ἀσφαλῆ καὶ βέβαια εἶναι τὰ πρὸς Θεὸν, τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῷ ἔγχεσθαι τοῦ ἁμβωνος ἄνωθεν, μέσον τοῦ βασιλευμένου λαοῦ ἀναγορεύων καὶ χρίων εἰς βασιλείαν τῷ θεῖῳ μύρω καὶ ἱερωτάταις εὐχαῖς· τῷ μὲν μύρω σφραγίζον αὐτὸν, τῇ σημεύσει καὶ χρίσει τοῦ ὄντος παντάνακτος, καὶ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ τούτου καθιστάς ἐπι γῆς, καὶ ἐνισχύων τῷ Πνεύματι, καὶ μεταδοτικῆν διὰ τῆς εὐδοκίας τοῦ μύρου χαριζόμενος αὐτῷ χάριν, εἰς τὸ ἀρχονταὶ κατὰ κόσμον καὶ στρατηγούς καθιστῆν· ταῖς εὐχαῖς δὲ κατοχυρῶν καὶ περιφρουρῶν καὶ ἐνισχύων καὶ τελειῶν, ἐκ τοῦ κραταιοῦ καὶ μόνου θυνάστου καὶ Κυρίου τῶν ὄλων τῷ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν οὐρανῷ ἀγαθῷ αὐτῷ ἐξαιτούμενος. Διὸ καὶ μετὰ τὴν πρώτην εὐχὴν, τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ σταυροειδῶς ἐκχέει τὸ μύρον· δεικνύς ὡς ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἔχρισεν, καὶ ὁ νικήσας διὰ σταυροῦ νικητὴν αὐτὸν εἶναι παρασκευάζει, καὶ ὁ τὸ κράτος ἔχων αἰώνιον, καὶ τὸ στέφος ἔχων τῆς δόξης, κράτος καὶ τούτῳ νέμει, καὶ κεφαλὴν πάντων δεικνύσι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μόνην χρίει τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ Ἅγιον ἀνακράζει, δεικνύς ὅτι ἐκ τοῦ ἁγίου καθαγιάζεται, καὶ κτιστοῦται βασιλεὺς τῶν ἡγιασμένων εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ. Καὶ ταινιούται τὴν κεφαλὴν ὁ ἀρχὸν γεγονὼς πάντων. Καὶ ταινιωθεὶς, ὑποκλίνει τὴν κεφαλὴν, θεοῦ τὴν δουλείαν τῷ τῶν ὄλων Δεσπότη. Καὶ τὴν δευτέραν εὐχὴν ἐπιδέχεται, ὡς λαμβάνων τὰ μέγιστα, ὅσα δούλος ἐγγνώμων παρὰ Χριστοῦ, καὶ ὡς ἐκλεκτὸς αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΡΜΖ΄.

Διατί ὁ νέος βασιλεὺς ὑπὸ βασιλέων πατέρων, ἢ στρατηγῶν ἐν τῷ μέλλειν χρισθῆναι προσάγεται.

Διὸ καὶ ὡς ἐκλεγμένος αὐτῷ, ἢ ὑπὸ βασιλέως πατρὸς, ἢ ὑπὸ τῶν πρώτων τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις, τῷ ἱεράρχῃ προσάγεται· μαρτυρομένου κἂν τούτῳ, ὡς οὐ τυραννικῶς ἐλήλυθεν, ἀλλὰ κατὰ νόμους ἐκλεγεί, καὶ εἰς τὸ προχειρισθῆναι προσηνεχθείς.

A Deo submitti et ad ipsum confugere qui cunctorum habet principatū; et ea quæ sunt ipsius gratiæ querit. Nam servus Dei est, et consecrari rex expostulat. Per ipsum enim regem regem Christum reges regnant; ipsiusque solius regnum est æternum. Unde in divinum ipsius templum, velut in regiam sacram, ingreditur, ut quæ regni sunt accipiat.

CAPUT CXLV.

Quomodo in Ecclesia coronatur imperator.

Ideo qui potestatem ipsius habet et sanctificare valet pontifex, accepto principatu indebitente atque superterreno, spiritus principatu, progredientem illum excipit. Et non simpliciter positum concedit; sed prius ab isto querit ut recte fidem ad Deum, et ad obediendum mentem docilem et benevolam in justitia consisteat.

CAPUT CXLVI.

Quare sacro unguento inungitur imperator et precibus inauguratur.

Et cum hoc dederit libis manūque consignaverit, ita enim ac firma esse oportet ea quæ ad Deum respiciunt, illa quæ principatus sunt ipsi committit, ex ambone desuper, in medio populi gubernati acclamans, et in regem divino unguento sacratissimisque precibus inungens; myrrha quidem illum signans, charactere et unctione illius qui reipsa cunctorum est dominator; et ad imitationem ipsius, illum constituens super terram, Spirituque roborans, et, per myrrhæ suavitatem, largissimam importiens ei gratiam, ad duces civiles et militares constituendos. Precibus autem roborat, circummunit, confirmat et consecrat, ab illo qui solus est fortis et potens et omnium dominus terrestria celestiaque bona ipsi exoptans. Ideo post primam orationem, in caput ejus, crucis forma, myrrham infundit; ostendens quod Christus illum unxit, et qui per crucem vicit, illum esse victorem parat, et quæ potestatem habet æternam, coronamque gloriæ gestit, potentiam et illi tribuit, et omnium caput ostendit. Ideo enim solum caput ungit; et tum: » Sanctus » intonat, significans quod ex sancto sanctificatur, et consecratur, ut a Christo sit sanctificatorum imperator. Et capite cingitur qui dux omnium est factus. Et coronatus, subinclinat caput servitutum præstans omnium Dominatori. Et secundam accipit orationem, veluti maxima recipiens tanquam fidelis servus, a Christo, et tanquam ipsi electus.

CAPUT CXLVII.

Quare novus imperator perungendus adducitur ab imperatoribus parentibus vel a summis ducibus.

Ideo tanquam electus ipsi, vel ab imperatore patre, vel a primis eorum qui sunt in auctoritate, ad pontificem adducitur. Sic testimonio probatur illum non tyrannice venisse, juxta leges electum esse, et ad imperium accipiendum, productum fuisse.

CAPUT CXLV. H.

Quod olim preces in Ecclesia etiam pro proceribus et viris in dignitate constitutis peragebantur.

Hoc etiam sane post imp. erga ceteros in dignitate constitutos efficiebatur. Etenim post electionem regiamque propositionem, in ecclesiam adducebantur, et pro sacris januis, super mensam antimensio posito, quæ sunt orationis atque benedictionis a patriarcha fiebant. Et idcirco puto negotia ducum illorum fuisse prospera, quo Ecclesie submitterentur, et sacras Ecclesie preces acciperent. Rex vero postquam unctus est et pontificis de manu benedictionem accepit, assumit super caput coronam; et crucem, in signum pietatis; et candorem, qui pulvis est in mandylio, potestatis corruptibilitatem et exinde humilitatem significans; et ab omnibus acclamatione fausta dignatus recedit.

CAPUT CXLIX.

Quid significet quod pro sacro pallio super imperatoris vestes imperator induit, et quid innuat ex levi ligno sceptrum.

Super regalia vestimenta sacrum etiam indumentum circumducitur, quod est magi dominatoris, significans moderationem et benevolentiam, quam in Ecclesiam præstare debet, et pacem. Sumit quoque virgam, non quamdam gravem ac duram, sed levem ac dulcem, ad corrigendum in lenitate, non autem ad irascendum et destruendum, nec ad conterendum et delendum.

CAPUT CL.

Quid, quod in Sancta imperator novus ingreditur.

Et ita progreditur ante sanctos martyres, quoniam bene regere debet et pacificare Ecclesiam, et ante illam progredi, et bene moderari illam, et turbulentos persequi, cogereque omnes illi subiaci et esse servos. Nam et ipse servitutem et fidem illi promittit, non tectus ante tremenda mysteria, progrediens, obedientiamque tanquam matri, illi præstans; pollicetur etiam quod erit per viam currens, quæ secundum Deum est, rectam et non erraticam, ad regnum cælorum ducentem. Postquam enim templum percucurrit, in signum vitæ quæ nunc est, ad portas altaris consistit, ubi sane stat prope sacerdotes pro ipso deprecantes, ut regnum Christi obtineat. Paulo post autem hoc regnum ipsum etiam in pignore sumit.

CAPUT CLI.

Quod in bema sive in sancta ingressus imperator communicat.

Etenim post sacri celebrationem, ad altare sicut ad cœlum rex ingressus, ipsum cœlestis regnum Jesum Christum, Deum nostrum, participat; et reipsa consecratur rex sacra communione, ut ait divus Dionysius; quoniam per ipsam omnia consecrantur. Hæc etsi sunt extra subjectum, siquidem de templo est sermo, sunt tamen consequentia: nam sermo, qui de stantibus in templo erat, ad hoc nos necessario duxit.

A

ΚΕΦΑΛ. ΡΜΗ΄.

Ὅτι καὶ ἐπὶ ἀξίωματικῶν εὐχὴ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὶν ἐτελεῖτο.

Ὁ δὴ καὶ μετὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τῶν ἀξίωματικῶν ἐτελεῖτο. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν βασιλικὴν πρόβλησιν προσήγοντο τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν ἐπὶ τραπέζῃ ἀντιμυσίου τιθεμένου, τὰ τῆς εὐχῆς καὶ εὐλογίας παρὰ τοῦ πατριάρχου **135** ἐγένετο. Καὶ διὰ τοῦτο οἶμας τὰ τῶν ἀρχόντων ἐκείνων εὐδοῦσθαι, διὰ τὸ ὑποκύπτειν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τὰς ἱεράς λαμβάνειν εὐχάς. Ὁ δὲ γε βασιλεὺς μετὰ τὸ χρισθῆναι τε καὶ εὐλογηθῆναι ἀρχιερατικῇ χειρὶ, καὶ τὸ στέμμα λαβεῖν ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ τὸν σταυρὸν εἰς δειγμα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὴν ἀκακίαν, ὅπερ χροὺς ἔστιν ἐν μανδύλιῳ, σημαῖον τὸ φθαρτὸν τῆς ἀρχῆς, καὶ τὴν ἐκ τούτου ταπεινώσιν, καὶ παρὰ πάντων τῆς εὐφημίας ἀξιώθηται καὶ καταλεθεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΜΘ΄.

Τὶ τὸ ὡς μαρδύας ἱερὸν, δ' ἐπάνω τῶν βασιλικῶν ἐνδυμάτων λαμβάνει ὁ βασιλεὺς· καὶ τί ἡ ἀπὸ κούρου ξύλον ῥάβδος.

Ἐπάνω τῶν βασιλείων καὶ ἱερῶν ἐνδυμα περιβάλλεται, ὁ δεσποτάτου ἐστὶ, τὴν εὐταξίαν σημαίνων καὶ τὴν εὐλάβειαν, ἣν ὀφείλει τῇ Ἐκκλησίᾳ ποιεῖν καὶ τὴν εἰρήνην. Καὶ ἐπὶ ῥάβδον λαμβάνει, οὐ βασιλῆάν τινα καὶ σκληρὰν, ἀλλ' ἐλαφρὰν τε καὶ μαλακὴν, διὰ τὸ παιδευτικὸν ἐν πραότητι καὶ μὴ ὀργίλον καὶ φθαρτικὸν, μηδὲ συντριβὸν καὶ ἀφανίζον.

ΚΕΦΑΛ. ΡΝ΄.

Τὶ τὸ εἰσοδεῦν εἰς τὰ Ἄγια τὸν βασιλέα.

Καὶ τῶν ἁγίων οὕτω προπορεύεται, μαρτυρῶν, ὡς εὐτακτεῖν ὀφείλει καὶ εἰρηνεύειν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ προπορεύεσθαι ταύτης καὶ κατευθύνειν αὐτήν, καὶ τοὺς ταραχώδεις διώκειν, καὶ πάντας ὑποκύπτειν αὐτῇ ποιεῖν καὶ δούλους εἶναι. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς δουλείαν αὐτῇ μαρτυρεῖ καὶ πίστιν, ἀσκεπῆς ὡν τῶν φρικτῶν μυστηρίων προπορευόμενος, καὶ ὕπακοην μητρικὴν αὐτῇ ἐξυψηρωτῶν· καὶ ὅτι τὴν κατὰ θεὸν ὁδὸν ἔσται τρέχων, καὶ τὴν εὐθεῖν καὶ ἀπλανῆ, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἄγευσαν. Καὶ γὰρ περιδραμῶν τὸν ναδὸν, τὴν ἐνταῦθα δηλῶν ζωὴν, εἰς τὰς πύλας τοῦ θυσιαστηρίου καθίσταται. Ἐνθα δὴ καὶ πληθῶν ἱσταται τῶν ἱερῶν εὐχομένων ὑπὲρ αὐτοῦ, τυχεῖν τῆς βασιλείας Χριστοῦ. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτὴν ἐν ἀβραβῶνι λαμβάνει.

ΚΕΦΑΛ. ΡΝΑ΄.

Ὅτι εἰς τὸ βῆμα ὁ βασιλεὺς εἰσερχόμενος κοινωνεῖ.

Μετὰ γὰρ τὴν ἱερούργιαν, εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν ὡς εἰς οὐρανὸν, αὐτῆς μετέχει τῆς οὐρανόου βασιλείας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ τελειοῦται ὡς βασιλεὺς τῇ ἱερᾷ κοινωνίᾳ, ὡς ὁ θεὸς φησὶ Διονύσιος· ὅτι πάντα τελειοῦται δι' αὐτῆς. Ταῦτα εἰ καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου περὶ γὰρ τοῦ ναοῦ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπιόμενα· ἐπεὶ περὶ τῶν ἱσταμένων ἐν τῷ ναῷ ἦν ὁ λόγος, καὶ εἰς τοῦτο ἡμεῖς ἀναγκαίως ἤγαγεν.

*Κληρικὸς. Ἀναγκαιότατον, θεϊότατε δέσποτα. Ἄ
Και γάρ ἦν ἀναγκαῖον και περὶ τούτου μα-
θεῖν.*

ΚΕΦΑΛ. ΡΝΒ'.

*Περὶ στασεως πιστῶν και κατηχουμένων, και
τῶν ἐπ' ἐγκλήμασιν.*

*Ἀρχιερεὺς. Οὕτω μὲν οὖν ἴσταται ὁ εὐσεβὴς
λαὸς ἐν τῷ ναῷ, τὸν ὀρώμενον τούτον ἐξ οὐρανοῦ
και γῆς σημαίνοντι κόσμον· και πάντες μόνοι χω-
ροῦσιν ἐν τούτῳ οἱ εὐσεβεῖς, οἱ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ γῆ
τῶν οὐρανοῦ και τῆς γῆς εὐσεβῶς ὑμνοῦντες
Δεσπότην· οὐ μὴν δὲ τις τῶν ἀσεβῶν ἢ ἑτεροδόξων
καθόλου· ὅτι οὐδὲ συμφώνησι· Χριστῷ πρὸς Βελίαρ.
Ἰστανται δὲ τοῦ ἀμύθωνος δπισθεν πρὸς τὰ κατώ-
τερα ἐξ τοῦ νοῦ οἱ εὐσεβεῖς μὲν και τὴν πίστιν
ὁμολογοῦντες, **136** ἀφώτιστοι δὲ εἰσι, και τὸ θεῖον
βάπτισμα μὴ δεξάμενοι. Διδ και ὡς μῆπω πιστοὶ τε-
λέως, μηδὲ μέλη ἐσπραγιαμένα τῆς Ἐκκλησίας,
ἔξω βάλλονται τῶν μυστηρίων εἰσαγομένων. Οὐ γὰρ
τῆς κοινωνίας Θεοῦ οὗτοι ἀξιοι. Και κατοικοῦντες
γάρ τὴν τοῦ Θεοῦ κτίσιν, ἀνάξιοι τῆς τοῦ Θεοῦ με-
τουσίας, ὡς τὴν φθαρτὴν μόνον γέννησιν ἀσχηκότες,
οὐ μὴν δὲ κατηξιωμένοι τῆς ἀφθαρσίας και τῆς
ἀθανάτου ζωῆς. Ἐξέγονται μὲν οὗτοι· ἀλλὰ και οἱ
παραπεπτωκότες μετὰ τὸ βάπτισμα, και ἡ Θεοῦ
ἀρνήσει περιπεσόντες, ἢ αἱματι χρανθέντες ἀδελ-
φικῷ φόνον ἐργασάμενοι, ἢ και ἑτερά τινα πεπρα-
χότες τῆς κοινωνίας ἀπεργοντα.*

ΚΕΦΑΛ. ΡΝΓ'.

*Ὅτι οὐ πάντες νῦν ἐξωθοῦνται μετὰ τῶν
κατηχουμένων.*

*Οἱ δὲ πάντες ἐξωθοῦντο πρότερον τῶν κατηχου-
μένων ἐξερχομένων. Νῦν δὲ διὰ τοὺς διωγμοὺς και
τὰς συνεχεῖς περιστάσεις, οὕτω τῶν Πατέρων καλῶν
εἶναι λογισαμένων, κατηχοῦμενοι μὲν και ἀρνησά-
μενοι και φονεύσαντες ἐξωθοῦνται· οἱ δὲ λοιποὶ
βάπτισμα μόνον κεκτημένοι ἀφίενται, ἰδίᾳ τῆς με-
τανοίας αὐτῶν παρὰ τῶν πνευματικῶν Πατέρων
ἐνεργουμένης. Οὗτοι οὖν οἱ ἐξωθούμενοι περὶ τοὺς
νάρθηκας ἴστανται, ἢ και ἐν τοῖς κατηχοιμένοις,
τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἐκτελουμένων.*

ΚΕΦΑΛ. ΡΝΔ'.

Διατὶ γάρθηκας, και κατηχομενεῖα.

*Νάρθηκας δὲ λέγονται, ἦτοι τῶν ναῶν ἀρχαί, και
κατηχομενεῖα, ἦτοι τῶν κατηχοιμένων ὁ οἶκος. Ἄ
και διὰ τοῦτο ἐπενοήθη, ἵνα και οὗτοι δι' ἀσῆς και
θράσεως μόνης μετέχωσι τῶν θεῶν, και διὰ τῶν
χειλέων δὲ και τῆς γλώσσης ὁμολογῶσι τὴν πίστιν,
και τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα φῶσιν. Οὐ κοινωνοῦσι
δὲ τῆς στάσεως τοῖς πιστοῖς, οὐδὲ τῆς εὐχῆς. Ἀκοι-
νώνητοι γὰρ και διαστάμενοι εἰσι. Εἰ οὖν τῆς ἐν λει-
τουργίᾳ στάσεως και εὐχῆς ἀνάξιοι, κολλῶ γε μάλ-
λον τῆς φρικτωτάτης κοινωνίας. Διδ και γῆς μόνον
εἰρηκαμεν σώζειν τύπον τὰ ἐν τῷ νάρθηκι και τὰ
τῶν κατηχοιμένων, ὡς δὲ τὴν ἀλόγων τούτων εἰσι
ἐπὶ τὴν γῆν διατωμένω, και τῶν μὲν μὴ γεγεννη-
μένων εἰς τὴν ζωὴν (τῶν ἀθαπτίστων) τῶν δὲ (ἦτοι
τῶν ἀρνησαμένων και τῶν παραπεπτωκῶν) μὴ
κατὰ λόγον Θεῷ ζήσαντων, ἐν τῇ γῆ δὲ και ἀπιστοῖ.*

*Clericus. Maxime necessario. divinissime domine :
de hoc enim nos edoceri necesse erat.*

CAPUT CLII.

*De statione fidelium et catechumenorum et peccatis
graviorum.*

*Pontifex. Sic quidem igitur consistit pius po-
pulus in templo, quod visibilem hunc a cælo et
terra mundum significat. Omnes autem et soli fide-
les in hoc degunt, qui in Dei terra, cæli terræ-
que Dominum pie celebrant; nullus autem omnino
impiorum vel heterodoxorum; quoniam nulla est
convenientia Christo cum Belial. Stant autem po-
pulus in inferiora templi, qui quidem p̄i sunt
et fidelem constituentur, non autem adhuc sunt illumi-
nati, nec divinum baptismum susceperunt. Ideo tan-
quam nondum perfecti fideles nec signata Eccle-
siae membra, mysteriis introductis foras eijciuntur.
Non enim participatione Dei isti digni sunt; al
creaturam enim Dei pertinentes, indigni sunt Dei
communione, quasi corruptibilem tantum nativi-
tatem adepti, non autem incorruptibilitate vitæque
immortali digni facti. Eijciuntur quidem isti, sed
et illi qui post baptismum lapsi sunt, vel Dei nega-
tione ceciderunt, vel cæde patrata, sanguine fra-
terno sœdati sunt, vel alia quædam a communione
excludentia perpetraverunt.*

CAPUT CLIII.

*Quod non omnes nunc cum catechumenis exire ec-
clesia jubentur.*

*Hi omnes, catechumenis egredientibus, prius eji-
ciebantur. Nunc autem propter persecutiones fre-
quentesque circumstantias, sic Patribus bonum
esse iudicantibus, catechumeni quidem et apostatæ
et homicidæ eijciuntur; cæteri vero baptismum solum
possidentes, proprio motu dimittuntur pœnitentiæ
ipsorum a spiritualibus Patribus excitatæ. Illi ergo
qui eijciuntur, circa narthecos, vel in catechumenis,
dum sacra mysteria peraguntur, consistunt.*

CAPUT CLIV.

*Quare ecclesiæ vestibula narthecos sive ferula appel-
lantur et catechumenorum loca.*

*Narthecos autem dicuntur, sive templorum ini-
tia et catechumenia; sive catechumenorum se-
des; quæ propterea excogitata sunt, ut isti per
auditionem et visum solum divina participent, et
per linguam et labia confiteantur fidem, et pie-
tatis verba concinant. Cum fidelibus autem nec
in statione, nec in oratione communicant: extra
communione enim adhuc sunt et separati. Si
proinde digni non sunt ut liturgiæ assistant et
orent, multo minus tremenda communione sunt
digni. Ideo terræ tantum diximus servare typum
ea quæ sunt in nartheco et ea quæ catech-
umenorum sunt, siquidem animalium more vi-
vunt adhuc isti super terram, sive qui nondum
ad vitam sunt generati (non baptizati) sive qui (vel
apostatæ vel peccatores) non juxta rationem Deo*

vivunt. In terra autem sunt infideles et essules pa-
radisi ; dumque vivimus hanc corruptibilem vitam,
simul cum infidelibus et irrationalibus in terra
degimus, per fidei scientiam ab istis separati : nos
enim Christi fideles sumus in Christo, cujus etiam
ratione vivimus. Tunc autem infideles una cum
peccatoribus a justis separabuntur, et omnino cum
dæmonibus foras efficiuntur : electi vero soli cum
Christo et angelis erunt, et Christi communione di-
gnae judicabuntur.

CAPUT CLV.

Quare in precibus precum extra templum consistimus, et quid notet quod nos apertis portis ingredimur (catechumenis et pœnitentibus extra manentibus).

Hoc etiam nunc significantes, in hymnorum ex-
ordiis extrinsecus stamus, ut ante paradisum et
ipsam cœlum, terram et hanc solam representantes
; et sæpe nobiscum sunt pœnitentes, sive qui
ab apostasia conversi sunt, sive qui de homicidariis
operibus nati sunt, sive qui de fidei ratione catechu-
meni. Apertis autem januis post hymnos extrinsecus
dictos, nos quidem, ut in paradisum vel cœlum
in divinum templum ingredimur ; foris autem illi
manent : quo significatur nobis aperta fuisse cœ-
lestia nosque jam in Sancta sanctorum invenisse
viam, et ad lumen ascendere, thronoque Domini
propinquantes familiariter stare. Ad orientem enim
et ad sanctuarium procedimus, et tanquam in nu-
bibus, in divinis verbis et hymnis, ut in aera rapi-
mur in templi adyuum, in occursum Domini qui, in
cœlum ascendendo nos ipsos quoque elevari, et seque
nobis viam exhibuit ut semper et ubique cum Do-
mino essemus, qui pro nobis immolatus est. Ideo
et portæ aperiuntur et vela tolluntur, ut quæ de-
sursum sunt cum iis quæ deorsum, uniantur. Cate-
chumeni autem et aliquot cæteri adhuc in terra
sunt et extra communionem, utpote qui Deum ne-
gaverunt aut homicidii rei sunt, et non nisi paulati-
m in ecclesiam intronittuntur, neque vero in
altum ascendunt, imo et excluduntur, nisi propter
præsentem vitam et perfectionis spem intronittuntur.
Qui vero ininitatus non est, omnino reproba-
tus, nullam cum Christo communionem habet, ut
nec is qui pœnitentiam non facit, aut in statu im-
pœnitentiæ defungitur et cum cæteris reprobis
damnationis reus sit. Deus Dominus autem, qui
solutus bonus et misericors est, det ut omnes qui in
ipsum credunt, baptizatique sunt et catechizati, cum
iis qui post baptismum peccaverunt, in statu pœni-
tentis decedant et cum Christo conjungantur. Sed
impii quoque ad Christum convertantur et gloriæ
participent ejus qui vitæ honor et voluptas est,
per quem nos ipsi vere sumus et per quem omnis
creatura facta est.

τῆς αὐτοῦ θύξης· ὅς καὶ μόνος ἐρῶν καὶ ζωὴ καὶ ἀπλόσυσις, καὶ τὸ ὄντως ὄν καὶ τὸ εἶναι ἡμεῖς· ἵστα, ὅτι ὄν καὶ πάντα τὰ ὄντα γέγονε.

Clericus. Quæsumus, domine, ut per interven-
tionem et preces sanctorum salus omnibus contin-
gat.

καὶ τοῦ παραδείσου ἐξήριστο· Καὶ μέχρι μὲν ζῶμεν
τὴν φθειρομένην τήνδε ζωὴν, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀπί-
στων καὶ τῶν ἀλόγων τὴν γῆν διατρέβομεν, καχω-
ριζμένοι τούτων ὄντες τῇ γνώμῃ· ἵστα ἡμεῖς πιστοὶ
Χριστοῦ ἐν Χριστῷ, καὶ τούτου ζῶντες τῷ λόγῳ·
τότε δὲ οἱ ἀπίστοι ἅμα καὶ ἁμαρτωλοὶ τῶν δικαίων
διαιρεθήσονται, καὶ καθόλου μετὰ τῶν δαιμόνων ἔξω
ριφήσονται. Ἔσονται δὲ μόνοι μετὰ Χριστοῦ καὶ
τῶν ἀγγέλων οἱ ἐκλεκτοὶ, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κοι-
νωνίας ἀξιώθησονται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΝΕ΄.

*Διατί ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν προσευχῶν πρὸ τῶν
ναῶν ἔξω ἱστάμεθα· καὶ τί τὸ ἀνοιγομένων
τῶν πυλῶν εἰσέλται.*

Τούτο οὖν καὶ νῦν δηλοῦντες ἐν τοῖς προοιμίοις
τῶν ὕμνων, ἱστάμεθα ἔξωθεν ὡς πρὸ τοῦ παραδ-
λου ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ, τὴν γῆν καὶ μόνην
τυποῦντες. Καὶ σὺν ἡμῖν πολλὰκις οἱ μετανοοῦντες
εἰσιν, εἴτε οἱ ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως ἐπιστρέφοντες, εἴτε
οἱ ἀπὸ τῶν φονικῶν ἔργων, εἴτε οἱ ἐκ τῶν λόγων τῆς
πίστεως κατηχούμενοι. Ἀνοιγομένων δὲ τῶν πυλῶν
μετὰ τοὺς ἔξωθεν ὕμνους, ἡμεῖς μὲν εἰσερχόμεθα ὡς
εἰς παράδεισον ἢ τὸν οὐρανὸν τὸν θεῖον ναὸν, ἔξω-
θεν δὲ ἐκεῖνοι μένουσι· δηλοῦντος τοῦ ἔργου, ὡς
ἡμῖν ἀνώχθη τὰ ὑπουράνια, καὶ τὴν εἰς τὰ Ἅγια
τῶν ἁγίων ἤδη εὐρήκαμεν εἰσοδόν, καὶ ἀναβαίνομεν
πρὸς τὸ φῶς, καὶ τῷ θρόνῳ Κυρίου ἐγγίζοντες
πλησιάζομεν. Πρὸς ἕω γὰρ καὶ τὸ βῆμα πορευόμεθα,
καὶ ἀρπαζόμεθα ὡς ἐν νεφέλαις τοῖς θεοῖς λόγοις
καὶ ὕμνοις, ὡς περ εἰς ἀέρα, τὸν 137 ἐνώστρω-
ναὸν, πρὸς ὑπάντησιν τοῦ Κυρίου, ὃς ἀνήγγαγεν ἡμεῖς
ἄνω εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆς, καὶ ἠτοίμασεν ἡμῖν
ὄδον αὐτὸν, ἵνα πάντοτε σὺν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ ἱσώ-
μεθα, ἱεουργοῦμεν ὑπὲρ ἡμῶν. Διὸ καὶ αἱ πύλαι
ἀνοιγόνται, καὶ τὰ βηλόθυρα ἀίρειται, ὡς τῶν ἄνω
ἀνεωγμένων καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς ἐνωθέντων. Ἐκεῖνοι
δὲ οἱ κατηχούμενοι καὶ λοιποὶ, εἴτι εἰσιν ἐν τῇ γῆ, ἢ
ἔξω πάντῃ καταλειφθέντες, ὡς οἱ θεοὶ ἀρνησάμε-
νοι καὶ οἱ πεπονηκότες τὸν ἀδελφὸν, ἢ μικρὸν εἰ-
ελθόντες οἱ κατηχούμενοί τε καὶ οἱ ἐν πειρασμοῖς
ἄλλοις· οὐκ ἄνω δὲ ἀναβαίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἔξωθού-
μενοι μετ' ὀλίγον. Ἐπει καὶ τὸ εἰσελθεῖν μικρὸν
νῦν διὰ τὴν παρούσαν ζωὴν καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς τε-
λειώσεως. Εἰ δ' ἀμύητός τις ἀπέλθοι, οὗτος ἔξω
παντελῶς ἔσται, καὶ τοῦ μέρους Χριστοῦ ἀλλότριος,
ὡς καὶ ὁ μὴ τὰ τῆς μετανοίας ἐνεργῆσαι σπουδά-
σας, καὶ δίχα μετανοίας ἀπελθὼν, σὺν τοῖς ἄλλο-
τρίοις ἔσται κατάκριτος. Ἀλλὰ ὁ θεὸς Κύριος, ἀγαθὸς
ὢν καὶ μόνος οἰκτιρῶν οἰκτιρηθῆναι πάντας τοὺς
εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, καὶ βαπτισθέντας πάντας
κατηχομένους, σὺν τοῖς ἁμαρτηκόσι μετὰ τὸ βά-
πτισμα, ἐν μετανοίᾳ τοῦ σώματος ἔξελεῖν, καὶ τῷ
Χριστῷ ἐνωθῆναι. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀσεβεῖς γένοιο
πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐπιστρέψαντας, ἀξιώθηναι

Κληρικὸς. Γένοιτο ἡμῖν, δέσποτα, ταῖς τῶν ἁγίων
εὐχαῖς· ἢ σωτηρίᾳ τοῖς κατ' ἐν.

Ἀρχιερεύς. Καὶ ταῖς προσευχαίαις τῆς Θεομήτορος Ἀ καὶ πάντων τῶν ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων γένοιτο πάντας σοφῆσαι τοὺς εὐσεβεῖς· τοὺς δὲ ἀσεβεῖς πρὸς εὐσέβειαν ἐπιστρέψαι. Καὶ τῶν ἑτεροδόξων τὰ πλήθη πρὸς τὸ ὀρθόδοξον ἐλθεῖν, ἀνάγκη γάρ, καὶ ἀγάπης ἔργον Θεοῦ, τὸ ὑπὲρ πάντων εὐχεσθαι.

Κληρικὸς. Ἰδοὺ καὶ τὰ περὶ τοῦ Θεῖου ἔργων νοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ περὶ πλείστων ἄλλων. Λοιπὸν, ἅγιε δέσποτα, καὶ τὰ περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν ἡμῶν διήλωσον.

Pontifex. Faciamus profecto ut Deiparæ et omnium angelorum sanctorumque precibus omnes pii salventur, impij autem ad fidem convertantur, ac turba infidelium ad fidem accedant. Pro cunctis enim preces faciendi necessitas charitati divinæ inhaeret.

Clericus. En a te edocti sumus quæ ad divinum templum pertinent, et cum ejus cognitione multa alia novimus. Cæterum, sancte domine, explica quoque nobis quæ sacras ordinationes spectant.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΩΝ.

DE SACRIS ORDINATIONIBUS.

Ἀρχιερεύς. Τοῦτο δὴ καὶ ποιήσω, ἐπεὶ καὶ ἀναγκαῖον τοῖς ἱερωμένοις ἡμῶν τὰ περὶ τῶν ἐν ἡμῶν θεῶν τελετῶν τοὺς λόγους εἰδέναι, ὡς ἂν μᾶλλον γινώσκοντες ὅσων κατηξιώθημεν δωρημάτων, εὐχόμενοι δούλοι περὶ τῶν εὐεργέτην τυγχάνωμεν, καὶ τοῦ Θεοῦ ἔργου αὐτοῦ ὅση δύναμις ἐπιμελώμεθα μετὰ φόβου, ἵνα καὶ τὴν μισθὸν πολλαπλάσιον εὐρωμεν, ἀπὲρ μικροῦ τινοῦ ἀγῶνος καὶ πόνου τὴν ὑπὲρ λόγον λαθόντες ἀντιμισθίαν, καὶ τοιαύτην, ὅταν παρὰ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὁ μὲν τὸ κατὰ δύναμιν δωδωκῶς ὡς κρίσμα καὶ κτισμάτων μέρος βραχύ, ὁ δὲ ὡς μόνος Θεός· καὶ κτίστης· καὶ πάντα δυνάμενος, καὶ μὴ τούταντίον, ὃ μηδαμῶς ὅλιως γένοιτο, κατὰκρισις· ἔλθοι τινὶ, ὡς μὴ τὸ θάλαντον καλῶς ἐμπορευσαμένῳ, ἢ τὴν θείαν μνᾶν ἐκείνην ὡς καταχῶσαντι, ἢ κατὰ τι παραχάραξαντι. Ἄλλ' ἡμῶν ἡμεῶς εἴη Θεός, ὁ τοῦ Θεοῦ ζῶν Υἱός, ὁ Υἱὸς ἀνθρώπου γεγωνός, καὶ μέγας μόνος· ἀρχιερεὺς· Ἰησοῦς, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστὸς, ὁ ἀμίαντος, ὁ δσιός· τε καὶ ἀκαχοῦ, ὁ εἰρηνάρχης, ὁ εἰρηνοποιός, ὁ πρῶτος τὴν καρδίαν καὶ ταπεινός, ὁ ποιμὴν ὁ καλός, καὶ τίθει τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων· καὶ ὄψῃ ἀγαπήσαι αὐτὸν ὀλιχῶς, καὶ ὡς φίλον αὐτῷ ἐν αὐτῷ, αὐτοῦ ποιμᾶναι τὸ ποιμνιον, καὶ τὰ τῆς θείας ἱερωσύνης· αὐτοῦ ὡς βουλητῶν αὐτῷ ἕκαστον ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπιβάλλοντα βαθμὴν ἐκτελέσαι. **138** τε καὶ πῆρῶσαι, καὶ ἐνωθῆναι αὐτῷ, εὐηρεστικότητας αὐτῷ, καὶ σὺν τῇ θεῖᾳ ποιμνῇ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ καὶ ἡμεῖς σωθῆναι. Ἀρχιερεὺς δὲ ἦδη περὶ τοῦ προκειμένου.

Pontifex. Hoc certe faciam, cum nobis qui consecrati sumus scire necessarium sit rationem divinorum mysteriorum quorum particeps sumus, ut quo magis cognoscimus quibus donis et gratiis dignati sumus, eo æquiores et gratiores servitutum benefactori nostro exhibeamus, et pro viribus divino operi agendo cum timore studiose incumbamus. Qua ratione multiplicem mercedem pro modico certamine et labore consequemur, remunerationem accipientes merita nostra excedentem, talemque qualem a Deo hominem accipere par est, hic secundum vires tribuens, et velut creatura et creaturarum pusilla portio; ille ut solus creator et omnipotens. Contra autem nullo modo fiat: condemnatio pro mercede ei retribuat, qui de talento sibi credito recte non fuerit negotiatus, vel divinam illam muniam in terram defoderit, aut aliquo modo adulteraverit. Sed propitius sit nobis Deus, Dei vivi Filius, et solus magnus episcopus, Salvator mundi, qui Christus est, purus, sanctus, peccati expers, princeps pacis, pacisque conciliator, corde mitis et humilis, qui bonus est pastor, animam ponens pro ovibus suis, donecque nobis ipsum amare toto animo, atque ut ipsi placitum est per ipsum ipsius ovile pascere, et sacra divini ejus sacerdotii munera unumquemque nostrum secundum gradum ipsi impositum, ejus voluntati obsequentes perficere et adimplere, ut cum ipsi placuerimus, ei tandem uniamur, et per ipsum cum divino ejus grege nos quoque salvemur. Nunc materię propositę inhcanda tractatio

ΚΕΦΑΛΑ. ΡΝΓ΄.

CAPUT CLVI.

Ὅτι εἶς χειροτονία ἐξω τοῦ βήματος, ἀναγιγνώσκου καὶ ὑποδιακόνου· τρεῖς δὲ ἐν τῷ βήματι, διακόνου, πρεσβυτέρου καὶ ἐπισκόπου.

Duas ordinationes extra bema sive sacrarium fieri, lectoris et subdiaconi: in bemaute autem tres, diaconi, presbyteri atque episcopi.

Δύο μὲν οὖν εἰσι χειροθεσίαι ἐξω τοῦ βήματος, ἢ τοῦ ἀναγιγνώσκου καὶ ὑποδιακόνου. Εἰσι δὲ καὶ ἄλλαι, ὁσφυκίων ἐηλαθῆ, καὶ ἢ τοῦ δεποτάτου ἢ κτηροτόρου εἰσεῖν πρὸ τῶν ἀναγνωστῶν γινόμενῃ, ἢ τῆς οὐκ οἰδ' ὅπως οὐκ ἐνεργεῖται· ὡσπερ δὲ νῦν ἐξέλιπεν. Ἐν δὲ τῇ τῶν Θεσσαλονικίων Ἐκκλησίᾳ καὶ πρὸ δόλιγου αὐτῆς ἦν, καὶ ταῖς ἀρχαίαις υποτυπώσεις γέγραπται. Ἐξάρτετο δὲ χειροτονία ἐντὸς τοῦ βήματος.

Dux sunt igitur extra sanctuarium manuum impositiones, lectoris et hypodiaconi. Sunt et alia, olliiorum videlicet, et deputati, sive, ut ita dicam, cercoseri, quæ ante lectorem celebratur. Ista nescio qua ratione non sit amplius, et nunc veluti desueta: Vigebat autem ante paucum tempus in Thessalia Ecclesia, et in antiquis formulariis describitur Ordinationes autem eximia et proprie dicte:

quæ intra sanctuarium sunt et in ipsa sanctissima mensa, tres sunt in Trinitatis similitudinem de quibus loquitur sanctus Dionysius, diaconi, presbyteri et episcopi. Istam quædam vocat ministrantem, velut ad ministrum pertinentem, et duabus aliis subordinatam. Nihil enim minister sine diaconus sine episcopo vel presbytero facit. Hanc autem perfectivam, quæ scilicet ad presbyterum spectat, quæque sacrificii et baptismatis mysteria et alia quædam operatur, non autem omnia; nec enim ordinationes. Nam gratiam communicantem non habet, neque aliquid aliud perfectivum vel illuminativum producere potest, sed mysteria solum et baptismum perficere.

CAPUT CLVII.

Omnia ecclesiastica a solo perfici episcopo.

Verum episcopus illuminandi vim habet, eo quod Patrem luminum imitatur, ipsiusque virtutem abunde possidet, et per ipsum omnis ordo, omne mysterium et sacramentum. Ipse enim ordinatione sua et baptizare valet, simul et sacrum unguentum conficere; et quæ ad ministerium, et perfectionem, et illuminationem pertinent, perficere, et legere, et psallere, et monachos constituere, et domos dedicare, et gradus sive officia distribuere, et matrimonio conjungere, et virgines congregare et consecrare, omnia denique per gratiam Christi præstare; omnia enim ecclesiastica ab ipso velut luminis fonte perficiuntur; ideo episcopus illuminativus vocatur. Nunc autem ab eo gratiæ dono incipimus, quod est omnium minimum, ut brevi ad perfectum accedamus. Hoc etiam ita visum est magno Dionysio, qui a diacono incipiens ad episcopum progressus est. Nos igitur et de hoc et de aliis quoque dicere volentes, a primo sacerdotii charismate, qui lectoratus est, incipimus.

CAPUT CLVIII.

Quomodo lector ab episcopo ordinetur.

Hic ergo ad episcopum adducitur, dato prius testimonio quod sanctæ sit vitæ, quod sacra conversatione et promotione dignus, litterasque sacras didicerit. Episcopus autem sacramentum induit, et pallium, quod in omni sacri mysterii confectione gestare solet (hoc enim representat Jesum Deum et incarnatum), Deo benedicit, gratias convenienter agens in omni Dei opere, sed maxime pro homine qui in ipsius ministerium eligitur. Finita Trisagii oratione a clericis luminaria tenentibus, quia tum illuminatio sit et gratia communicatur, episcopus vestem nigram quæ humilitatis et religiosi timoris symbolum est, benedicit, et consecrandum jubet eam induere. Quo facio ad eum adducitur, et benedicitur, signo crucis ab eo ter manu peracto: postea obsignatur. Tondet enim episcopus capillos capitis ejus in figuram crucis, divinum et tremendum Trinitatis nomen super eum invocans, ex qua omnis sacra consecratio et mysterium. Primum quidem capillos in vertice capitis

A ματο, και εν τη ιερωτάτη τραπεζη εις τύπον τῆς Τριάδος τριζι, περιών και ο ιερὸς φησι Διονύσιος· ἡ τοῦ διακόνου, ἡ τοῦ πρεσβυτέρου, και ἡ τοῦ ἐπισκόπου. Καὶ τὴν μὲν φησι λειτουργικὴν ὡς ὑπηρετοῦ, και ἐν ταῖς δύο ἔχουσαν τάξιν· οὐδὲν γὰρ ὁ λειτουργικὸς ἔχει διάκονος ἐνεργεῖ διὰ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου· τὴν δὲ τελεστικὴν, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου δηλονότι, τὰς τελετὰς μὲν, τὴν τῆς λειτουργίας και τοῦ βαπτίσματος και ἑτέρας ἐνεργούσας· οὐ τὰς πάσας· ἐκ, οὐδὲ μὴ χειροτονίας. Καὶ γὰρ οὐ τὴν μεταδοτικὴν ἔχει χάριν, οὐδ' ἄλλον τελεστικὸν ἢ φωτιστικὸν ἐνεργεῖν ἐξισχύει· τελεῖν ἐκ μόνον τὰ μυστικὰ και τὸ βῆμμα.

ΚΕΦΑΛ. ΡΝΖ.

B *Ὅτι πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας μόνος ἐνεργεῖ ὁ ἐπίσκοπος.

Ὁ δὲ γὰρ ἱεράρχης φωτιστικὸς ἐστίν, διὸ μιμεῖται τὸν Πατέρα τῶν φῶτων, και τὴν αὐτοῦ πλουτεῖ δύναμιν· και πᾶσα τάξις, και πᾶν μυστήριον, και πᾶσα τελετὴ δι' αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ και βαπτίζειν ἔμα, και μύρον ἐνεργεῖν, και λειτουργικὴν και τελεστικὴν ἀποτελεῖν και φωτιστικὴν τῇ χειροτονίᾳ ἰσχύει· και ἀναγιγνώσκειν, και ψάλλειν, και μονάζοντας καθιστᾷ, και καθιεροῦν οἴκους, και βαθραοὺς χορηγεῖν, και πρὸς γάμον συνάπτειν, και ἐκρίνονόνας συνιστᾷ, και πάντα ποιεῖν χάριτι Χριστοῦ δύναται. Ὡς γὰρ ἀπὸ πηγῆς φωτὸς, πάντα δι' αὐτοῦ τὰ τῆς Ἐκκλησίας τελεῖται· διὸ και φωτιστικὸς ὀνομάζεται ὁ ἐπίσκοπος. Τίως δὲ ἦδη ἀπὸ τοῦ δοκούντος μικροτέρου τῶν δωρημάτων ἀρχόμεθα, ὡς ἂν κατὰ βραχὺ εἰς τὸ τέλειον ἐλθωμεν. Τοῦτο δὲ και τῷ μεγάλῳ καλῶν ἐγνώσθη Διονυσίῳ· και ἀπὸ τοῦ διακόνου ἀρχάμενος, εἰς τὸν ἐπίσκοπον ἦλθε. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν και περὶ τῶν ἄλλων εἶρεῖν βουλόμενοι ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν τῆς ἱερωσύνης χαρισμάτων ἀρχώμεθα. *Ἔστι δὲ τὸ τοῦ ἀναγνώστου.

ΚΕΦΑΛ. ΡΝΙΓ.

*Ὅπως ὁ ἀναγνώστης ὑπὸ τοῦ ἱεράρχου τελεῖται.

Οὗτος τοίνυν προσάγεται τῷ ἀρχιερεῖ, μαρτυρηθεὶς εἶνα· τοῦ ἀγνοῦ βίου, και ἀξίος ἀναγωγῆς· ἱερός, και τὰ ἱερὰ εἰδὼς γράμματα. Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐνδεδυμένος στολὴν ἱερὰν, και το ὠμοφόριον, ὃ δὲ ἐπὶ πάσῃ φέρει ἱερὰ τελετῆ, τοῦτο γὰρ ἐκτυποῖ τὸν Ἰησοῦν Θεὸν ὄντα και σαρκωθέντα, εὐλογεῖ τὸν Θεὸν εὐχαριστῶν ἀρμοδίως ἐπὶ παντὶ ἔργῳ Θεοῦ, και μάλιστα ἐπὶ ἀνθρώπῳ εἰς ὑπηρεσίαν ἐκλεγμένῳ αὐτοῦ. Καὶ τῆς προσευχῆς τοῦ Τρισαγίου πρὸς τῶν κληρικῶν τελεσθείσης, φῶτα κρατούντων, ὅτι φωτισμὸς γίνεται και δίδεται χάρις, ὁ ἱεράρχης ἰμπίτιον εὐλογησας μέλαν, κελεύει τοῦτο ἐνδύσασθαι πὸν τελούμενον, τὸ ταπεινὸν και εὐλαθεῖ τῆς ζωῆς δηλοῦντος τοῦ μέλανος. Εἶτα ἄγεται ὁ τελούμενος πρὸς αὐτόν, και εὐλογεῖται τῇ χειρὶ 139 σταυροειδῶς παρ' αὐτοῦ τρίς. Εἶτα και σφραγίζεται. Κεῖρε γὰρ τὰς αὐτοῦ τρίχα, τῆς κεφαλῆς σκουριεῶς ὁ ἀρχιερεὺς, τὸ θεῖον και φρικτὸν ὄνομα ἐπιλέγων αὐτῷ τῆς Τριάδος, ἐξ ἧς πᾶσα ἱερὰ τελετὴ και μυστήριον. Καὶ πρῶτον μὲν κατὰ κορυφὴν κεῖρου

εὐς τριῆς φησιν. « Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς· » Α
 εἶτα κατὰ τὸ μέτωπον, λέγων, « καὶ τοῦ Υἱοῦ· »
 εἶτα ἐκ πλαγίων τῆς κεφαλῆς δεξιόθεν λέγων, « Καὶ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος· » εἶτα ἐκ πλαγίων πάλιν ἐκ
 τῶν ἀριστερῶν, σταυρὸν τελειῶν, καὶ ἐπιφέρει,
 « Πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ. » Πάντας δὲ ἐκάστη ἐπικλη-
 σαι τὸ Ἄμην λέγουσιν, ὁμολογοῦντες ἅμα καὶ βε-
 βαιοῦμενοι τὰ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ ἡ μὲν
 ἀφαίρεσις τῶν τριχῶν τὴν καθιέρωσιν σημαίνει·
 ὅτι αἱ τριχες ὅλου τοῦ σώματος ἐξανθήματα, καὶ
 ἀπαρχὴν Θεῷ προσενεχθῆναι ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ση-
 μαίνει· σταυροειδῶς δὲ διὰ τὸν Ἰησοῦν, ὅτι αὐτὸς
 σαρκωθείς καὶ σταυρωθεὶς ἀγιάζει· ἐπ' ὀνόματι τῆς
 Τριάδος δὲ, ὅτι οὕτῃ ἡ δημιουργὸς τῶν ὄλων καὶ
 τελειοποιὸς, ὁ μόνος Θεός.

ΚΕΦΑΛ. ΡΝΘ'.

*Διατὶ σφραγίς ἐν τῷ ἀναγνώστῃ· καὶ ὅτι ἡ κορυφὴ
 ὀφείλει πάντοτε γίνεσθαι.*

Ἰσχυρὸν δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἐν ἧ ἡ ἀρχὴ τῆς
 κορυφῆς, μελίζων ἢ κορυφὰ παρὰ κληρικῶν τινος γί-
 νεται, ὅτι κεφαλὴ πάντων καὶ κορυφὴ ὁ Χριστός·
 καὶ αὐτὸς σφραγίς ἐστὶ καὶ σημεῖον τοῖς τελοῦ-
 μένοις εἰς αὐτόν· καὶ αὐτὸς τούτοις ἐπικαθῆται,
 καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἀγιάζει, καὶ κεφαλὴ αὐτῶν
 ἐστὶ. Τῆς σφραγίδος οὖν μελίζονος γινομένης τῇ κο-
 ρυφῇ. Ἰν' ἀπὸ ταύτης ὡσπερ ἀπὸ ρίζης εἰς ὄλον
 εἰσθῆ τὸν ἀνθρώπον ὁ ἀγιασμός, προσάγεται πάλιν
 ἤδη ἀνατεθείς διὰ τῆς κορυφῆς, καὶ φαινοῦσιν εὐλο-
 γημένου ἦτοι καμμοῦ, ὅπερ τῶν ἱερῶν ἐνδύματων
 ἐστὶν ἀπαρχή, τοῦτο τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως ἀσπα-
 ζόμενος ἐνδύεται τῷ τραχήλῳ, ὡς ὑπὸ τὸν ζυγὸν
 ἐκθῶν τῆς ἱερουσύνης, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην γεγο-
 νῶς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀφιερῶμενος εἰς ὑπηρεσίαν τῷ
 Θεῷ. Εἶτα ἐπάνω τῆς σφραγίδος σφραγίζεται τρίς.
 Καὶ θεμέλιον τὴν χεῖρα ἐπὶ τῇ σφραγίδι τοῦ ἱερέως
 τὴν σκεπαστικὴν δύναμιν ἐπιδεικνυμένου τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ὅτι μεταδίδωσι χάριτος, εὐχεται οὗτος
 ἀγιασθῆναι τὸν τελειούμενον ἐκλελεγμένον ὄντα
 αὐτῷ, καὶ μετὰ πάσης σοφίας τε καὶ συνέσεως
 ποιεῖσθαι τὴν ἀνάγνωσιν τε καὶ μελέτην τῶν θείων
 λογίων. Καὶ οὕτως εὐχαριστῶν τελειοὶ τὰ τῆς εὐ-
 χῆς. Μετὰ τὴν εὐχὴν δὲ σφραγίζει πάλιν αὐτὸν εἰς
 τελειώσιν. Καὶ εἰρηνεύων διὰ τὴν ἐκ Θεοῦ εἰρήνην
 καὶ τὴν ἐν Θεῷ ἔνωσιν, εἰπεῖν προτρέπεται, εἰ μὲν
 ἀναγνώστης ἐστὶ, περιχοπὴν ἀποστολικήν· εἰ δὲ γε-
 γῶτος, ἐκ τοῦ Ψαλτῆρος. Καὶ οὕτως εἰρήνην δοῦς
 αὐτῷ καὶ εὐξάμενος, ἀπολύει τῇ σφραγίδι πάντο-
 θες τειχιζῶν αὐτὸν τὸν τελειούμενον. Τινὲς δὲ καὶ
 ταῖς βήσας τῶν ἀναγνωσθέντων προσέχουσι, καὶ ὡς
 προσόμια καὶ δείγματα ἔχουσι ταῦτα· τῆς τῶν τε-
 λουμένων ζωῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΡΞ'.

Ἔσα ὀφείλει ὁ ἀναγνώστης ἐνεργεῖν.

Οὕτως οὖν ὁ εἰς ἀναγνώστην καταστάς οὗτος
 τάς τε θείας τῷ λαῷ ἔκτοτε ὑπαναγινώσκει Γρα-
 φάς, προτρέπόμενος ὑπὸ διακόνων ἢ ἱερῶν, τὰ τῶν
 προφητῶν δηλαδὴ καὶ τῶν ἀποστόλων ἱερὰ λόγια,
 ἱστάμενος ἐν τῷ μέσῳ ὡς ἐσφραγίσται ἀσκητής.
 Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ βῆμα χωρῶν ὡς τοῦ βῆματος ὑπῆ-

tondet dicens : « In nomine Patris ; » postea in fronte
 dicens : « Et Filii ; » deinde ex latere capitis dextro,
 dicens : « Et Spiritus sancti ; » iterumque ex latere
 sinistro crucem perficit, inferens, « Ubique nunc et
 semper. » Omnes autem ad unamquamque invocacionem
 respondent, Amen, constantes simul et
 confirmantes quæ ab episcopo sunt. Capillorum
 autem detractio et resectio consecrationem signi-
 ficat ; capilli enim totius sunt corporis flosculi de
 eo efflorescentes, qui detractioe sua indicant pri-
 mitias ab homine Deo offerri. Fit autem illa capil-
 lorum resectio in crucis figuram propter Jesum .
 quoniam ipse incarnatus et crucifixus sanctificat ;
 in nomine autem Trinitatis, quoniam solus Deus
 est omnium creator et consummator.

B

CAPUT CLIX.

*Quare signaculo utantur in lectore, et quod tonsura
 ubique fieri debeat.*

Postremo sit in vertice, a quo tonsura incipit
 (major enim tonsura et integra ab aliquo clerico
 perficitur), quoniam Christus omnium est caput, et
 vertex, sigillumque et signum his qui propter ipsum
 sanctificantur. Ipse quoque his insidet, et rectores
 sanctificat, eorumque est caput. Confecto igitur in
 vertice majore sigillo, ut ipsius sanctificatio ab
 eo velut a radice in universum hominem perve-
 niat, iterum adducitur ad episcopum, jam per ton-
 suram consecratus, et phenolio sive camisio,
 quod est sacrorum indumentorum primum et vel-
 uti primitiæ, benedicto, manumque pontificis deo-
 sculatus per collum induitur, non secus ac si ju-
 gum sacerdotii subiret, Deique protectioni subji-
 ceretur, et ministerio devoveretur. Deinde signo
 crucis ter obsignatur super sigillum tonsura im-
 pressum. Et episcopus ponens manum super illud
 sigillum (qua re virtus Dei protegens et gratiam
 communicans ab eo demonstratur), Deum precatur
 ut consecrandum sibi electum sanctificet, et cum
 omni sapientia et prudentia divinorum oraculorum
 lectionem et meditationem exerceat, sicque gra-
 tias agens hanc orationem complet. Oratione com-
 pleta iterum obsignat eum ad sacramenti consum-
 mationem, pacemque illi precatur propter pacem
 a Deo obtinendam, et unum eo unionem; et dicens
 eum jubet, si in lectorem ordinatus est, lectionem
 ex Apostolo; si vero in cantorem, ex Psalterio.
 Sicque data illi pace et precatus, consecratum dimittit
 undique signo crucis velut mureo cinctum et
 munatum. Nonnulli verbis lectis attendunt, eaque
 velut præmia et argumenta futuræ consecratorum
 vite astimant.

D

CAPUT CLX.

Quænam debeant a lectore peragi.

Sic igitur qui lector constitutus est legit ab eo
 tempore Scripturas propter populum positas, sacra
 scilicet prophetarum et apostolorum oracula, a dia-
 conis vel presbyteris jussus, stans in medio, aperto
 capite eo modo quo obsignatus est. Nec hoc tan-
 tum, verum etiam sanctuarium ingrediens ut sau-

etuarii minister, lumina accendit, ignemque offert sacerdoti, præceditque cereos accensos ante sancta dona gestans; oblationes quoque, et aquam, et fervidam sacerdoti offert, et exornat quæ ad templum spectant, cæteraque subministrat; hymnos quoque divinos psallentibus præcinit, sive canonem incipit, atque, ut absolute dicam, divinatorum minister est in templo. Hæc autem omnia cum pietate et tremore agere debet, et quarum rerum minister est, attendere; cogitare quoque se Dei esse, et eorum qui ad eum appropinquant; et cum sanctis se ministrare, illucque accedere quo se

ἀρέτης, ἀνάπτει φῶτα, καὶ πῦρ π. σάγει τῷ ἱερεῖ, καὶ προσφέρειται λαμπροφωρῶν τῶν ἁγίων, καὶ τὰς προσφοράς, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ ζέον φέρει αὐτῷ, καὶ εὐκοσμεῖ τὰ τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ ἄλλα ὑπηρετεῖ, καὶ τοὺς θεῖους προλέγει τοῖς ψάλλουσιν ὕμνους, ἤτοι κανοναρχεῖ· καὶ ἀπλῶς ὑπηρέτης τῶν θεῶν ἐστὶν ἐν τῷ ναῷ. Ὁ; δὲ καὶ ὀφείλει μετ' εὐλαβείας πάντα ποιεῖν, καὶ γινώσκειν τίνων ὑπηρέτης **140** ἐστὶ, καὶ δεῖ θεοῦ, καὶ τῶν ἐγγιζόντων ἐστὶν αὐτῷ, καὶ μετὰ τῶν ἁγίων ὑπηρετεῖ, ἐκείσε βαίνων, ὅπου χωροῦσιν οἱ ἄγγελοι.

CAPUT CLXI.

De subdiacono.

Post lectores sequitur, ut diximus, subdiaconorum ordo, qui lectoratu excelsior est, utpote diaconis tantum postpositus. Lectoribus autem et psaltis licet post susceptum divinum sigillum legitimo matrimonio jungi; subdiaconis autem non amplius. Illi igitur postquam lectoris sigillum primum acceperunt, et bene ministrarunt, tempore huic ordinationi suscipienda; definito offeruntur. Tempus autem est annus ætatis vicesimus.

CAPUT CLXII.

Subdiaconi ordinatio.

Pontifice igitur stante ante portas regias, missa nondum incepta, adducitur qui manus impositionem subdiaconi accepturus est, vestem nigram indutus et porphyream camisiuum. Accendunturque luminaria, quod in omni ordinatione fieri solet in gloriam magni Luminis, et demonstrationem illuminationis divinitus subministratæ. Deinde jussu pontificis camisiuum deponit, et sticharium induit pontifice ipsum benedicente. Sed prius ad orientem versus ter Deum adorat auctorem et subministratorem illuminationum, velut ad majorem illuminationem, quæ stichario significatur, accedens. Porphyream quidem vestem exuit, quæ passionis indicium est, utpote vibices adhuc sanguinolentas indicans.

CAPUT CLXIII.

Quare candida tunica sive stichario induatur cingaturque subdiaconus.

Sed album sticharium demonstrat puriores gloriæ Dei radios, amicticumque perturbationis expertem. Eum etiam cingunt, ut doceant eum non posse amplius vestem castitatis suo arbitrio possidere, sed ipsam circa lumbos ejus in humilitate constringi per temperantiam et castitatem, cum in posterum uxorem ducere non possit. Adiens igitur episcopum ab eo signatur, quia Jesus qui mortificatus est et vivit, ipsum inaugurat, et ipsi consecratur. Manus quoque illi imponitur, quoniam oratio a Deo gratiam et protectionem recipit. Ipsa autem est ejusmodi: « Quia tu posuisti in Ecclesiâ gradus et ordines, hunc quoque suscipe, ut as et portis templi sancti tui, » etc. Et cum gratias egit, eumque signavit, manile imponit episcopus ejus humero, ma-

ΚΕΦΑΛ. ΡΞΑ'.

Peri ὑποδιακόνων.

Μετὰ τούτους τοὺς ἀναγνώστας, ὡς ἐφημεν, ἡ τάξις τῶν ὑποδιακόνων ἐστίν, ἥτις καὶ ὑψηλότερα. ὡς μετὰ τοὺς διακόνους οὖσα. Καὶ οἱ μὲν ἀναγνώσται καὶ ψάλλται μετὰ τὴν σφραγίδα τὴν θεῖαν καὶ εἰς γάμον ἔνομον ἔλθειν συγχωροῦνται· ὑποδιάκονοι δὲ οὐκέτι. Οὗτοι τοῖνον τὴν σφραγίδα πρότερον τοῦ ἀναγνώστου λαβόντες, καὶ καλῶς ἐξηπηρετήσαντες, ἐν τῷ ὠρισμένῳ καιρῷ τῆς χειροτονίας ταύτης ἀξιοῦνται προσάγονται. Καιρὸς δὲ αὐτοῖς τὸ εἰκοστὴν ἔτος.

ΚΕΦΑΛ. ΡΕΒ'.

Χειροτομία ὑποδιακόνου.

Τοῦ ἀρχιερέως τοῖνον ἱσταμένου ἡλλαγμένου πρὸ τῶν βασιλικῶν πυλῶν, μήπω ἀρξαμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, προσάγεται ὁ τὴν χειροθεσίαν τοῦ ὑποδιακόνου λαμβάνων, μετὰ τοῦ μέλανος ἱματίου καὶ τοῦ πορφυροῦ καμισίου, ἀναπταμένων φώτων. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐν πάσῃ χειροτονίᾳ εἰς τε δόξαν τοῦ μεγάλου φωτὸς, καὶ εἰς ἐνδειξιν τοῦ χορηγουμένου φωτισμοῦ θεοῦ. Καὶ ἀρχιερατικῇ προσταγῇ ἀποτίθεται μὲν τὸ καμισίον· ἐνδύεται δὲ στιχάριον, εὐλογήσαντος αὐτὸ τοῦ ἀρχιερέως, πρότερον τρις προσκυνήσας κατὰ ἀνατολάς τῷ Θεῷ τῷ χρηρῆ τῶν φωτισμάτων. Ὁ παρ' στιχάριον δηλοῖ, ὡς πρὸς μείζονα ἔρχεται φωτισμὸν, τὸ πορφυροῦν μὲν ἀποδυθεὶς, ὁ παθητικὸν ἐστὶ, τοὺς μῶλωπας ἐτι τοῦ; αἱματώδεις δηλοῦν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΕΓ'.

Διατὶ λευκὸν στιχάριον περιβάλλεται, καὶ περιζώννεται ὁ ὑποδιάκονος.

Τὸ λευκὸν δὲ στιχάριον τὴν καθαρωτέραν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ περιβολὴν ἀπαθῆ ἐμφαίνων. Εἴτε καὶ περιζωννύσεται τοῦτον, ἔτι μὴ ἀπολύτως ἔχει δύναμιον τὴν τῆς ἀγγελίας στολὴν, ἀλλὰ περιεργίγχειν αὐτὴν ἐν ταπεινώσει περὶ τὴν ὁσφὺν ἑαυτοῦ διὰ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀγγελίας· ἐπεὶ καὶ οὐ δύναται λαμβάνειν ἔτι γυναῖκα. Προσερχόμενος οὖν σφραγίζεται, ὅτι ὄνεκρωθεὶς καὶ ζῶν Ἰησοῦς οὗτος αὐτὸν τελειοῖ, καὶ αὐτῷ ἀνατίθεται. Καὶ χειροθετούμενος, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ τὴν χάριν ἔχει καὶ σκέπη, τὰ τῆς εὐχῆς δέχεται. Αὕτη δὲ ἐστὶν, ὅτι εὖ ὁ θέμενος, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ βαθμοῦς καὶ τάξεις, καὶ τοῦτον πρόσωδεξαι, ὡς ἂν παρίσταται ταῖς πύλαις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου σου, ὥστε ἀνάπτειν λύχνον σφηνώματος δόξης σου, καὶ τέλειον εἶναι δοῦλον

ου· καὶ ὅσαπερ ἄλλα εἴχεται. Καὶ εὐχρησθη-
σας, καὶ σφραγίσας αὐτὸν, ἐπιτίθεισιν αὐτοῦ τῷ
ῥωμα μανδύλιον. Ταῖς δὲ χερσὶ χειρῶν καὶ ξίστην
παρέχει. Καὶ εὐτὸς ἀσπαζόμενος τὰς τοῦ ἀρχιε-
ρέως χεῖρας, ταῦτα λαμβάνει, τιμὴν θεοῦ, ὡς ὅτι
τοιούτων τετύχηεν ὑπέρβητος εἶναι. Ὁ ἱεράρχης δὲ

ΚΕΦΑΛ. ΡΞΑ'.

Ὅσα ἐνεργοῦσιν οἱ ὑποδιάκονοι.

Καὶ οὕτως εὐλογοῦμενος ὁ τελειθεὶς, καὶ τοὺς
ὑποδιακόνους ἀσπασάμενος, ὡς ὁμοπαγῆς αὐτοῖς
γεγονῶς, ἀπέρχεται, ἐκτελῶν τὰ τῶν ὑποδιακόνων
σὺν αὐτοῖς. Καὶ φυλάσσει μὲν τὰς πύλας τὰς ἱε-
ράς, ἵνα μὴ τις τῶν ἀναξίων ἔνδον εἰσελθῆ τοῦ βή-
ματος· ἄπτεται δὲ τῶν ἱερῶν σκευῶν, καὶ εὐκό-
σμως αὐτὰ κατὰτιθῆσιν, εἰς τὸ τοὺς ἱερεῖς προσε-
νέγκαι **141** τὰ δῶρα, εὐρηκότας ἡτοιμασμένα. Καὶ
ἐν τῇ μεγίστῃ ἐξ εἰσόδου ταῦτα ὑποδεχόμενος, τὰ
περιτεύοντα λέγων τῶν ἱερῶν σκευῶν, περιφυλά-
ξει τοῖς ὑπηρέταις δίδωσιν. Οὐ γὰρ ἄπτεσθαι θε-
μιτὸν τούτων ἄλλοις τῶν ὑποδεεστέρων. Τοὺς κατη-
γουμένους τε ἐξῴθει κατὰ καιρὸν, ὅτε φησὶν ὁ διά-
κονος, « Οἱ κατηγούμενοι, προέλθετε. » Καὶ ἐν ταῖς
λιτανεῖαις τὸν σταυρὸν οὗτος κατέχων, προπορεύε-
ται. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ λυχνίαν καὶ
τὸν τρικέριον τοῦ βήματος καὶ τὰ φῶτα οἱ ὑποδιά-
κονοι εὐτρεπίζουσι. Διὸ καὶ μετὰ τοὺς διακόνους
πρὸ τῶν ἱερῶν πυλῶν ἐν πάσῃ ἱερουργίᾳ, ὅτ' ἐχρή
ὑπηρετεῖν τῷ ἀρχιερεῖ, προσέρχονται οὗτοι, καὶ τῶν
μυστηρίων κοινωνοῦσι. Καὶ τὰ μὲν τῶν ὑποδιακόνων,

ΚΕΦΑΛ. ΡΞΒ'.

Περὶ διακόνων

Μετ' αὐτοὺς δὲ εἰσὶν οἱ διάκονοι, οἱ καὶ λειτουρ-
γοὶ καὶ λευταὶ ὡς ἀπὸ τῶν νομικῶν ἐκείνων κα-
λούμενοι. Πλὴν οὐδὲν ἴσον τοῦτοις τε καὶ τοῖς πα-
λαιῶς· ὅτι σικᾶ μὲν ἐκείνοι ἐλάτρευον, οὗτοι δὲ γε
τῇ ἀληθείᾳ. Καὶ τοῖς ἐπὶ τῶν ἐν ἀποστόλοις
διακόνων, ὧν ὁ Στέφανος πρῶτος ἦν, οὗτοι δὲ
συναριθμοῖ. Οἱ καὶ οὐ μόνον τοῖς μυστηρίοις
ὑπηρετεῖν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐξοικονομεῖν δύνανται τὰ ἐν

ΚΕΦΑΛ. ΡΞΓ'.

*Ὅτι διάκονοι κατὰ τοὺς ἑπτὰ ἐκείνους καὶ κρι-
ταὶ καὶ διακονημάτων μεγίστων οἰκονόμοι
καθίστανται.*

Καὶ τοῦτο ἔχει τοῦ νῦν ὄρον ἐστὶν ἐνεργοῦμενον.
Τοὺς γὰρ ἐκρίτους τῶν διακόνων καὶ εἰς ἐπισκό-
πων τάξιν τιθείας· καὶ σταυροῦς μὲν ἔχουσιν ἐπὶ
κεφαλῆς, κριταὶ δὲ τελοῦσι. Καὶ ὁ μὲν αὐτῶν τὴ
ἐκείνης μεγάλης Ἐκκλησίας οἰκονομεῖ ὑπὲρ τε τῶν
κληρικῶν καὶ τῶν κενήτων, κατὰ τὴν ἱερώτατον
Στέφανον· ὁ δὲ τὰ τῶν ἱερῶν μονῶν· ὁ δὲ τὰ τῶν
ἱερῶν σκευῶν, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας· ὁ
δὲ τὰ τῶν ἱερῶν διευθετεῖ καὶ τῶν κρίσεων καὶ
χαριστοφυλάκει τὰ πεπραγμένα· ὁ δὲ τὰ τῶν ἱερῶν
οἰκων φροντίζει τῶν ἐν τῇ πόλει, ὅπως εὐτάκτως
ἔχωσι, καὶ μάλιστα τὰ τοῦ βήματος· ὁ δὲ τὰ τῶν
ἐπιστρεφόντων ἐκδικεῖ καὶ οἰκονομεῖ, καὶ ἀπλῶς
ἢ τοιαύτη τάξις καὶ τοῖς μεγάλοις ἔργοις ἐγχε-
νεται.

aque, ut absolute dicam, ordo iste ad magna quæque agenda admittitur.

nibus autem malleum tradit; ipse vero episcopi
manus deosculatus hæc accipit. Huncque honorem
ei defert, eo quod huiusmodi ministerium consecu-
tus est. Episcopus autem manus extendit, et con-
suetu recipit.

δὲ ὑραπλοὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὸ νίμμα δέχεται.

CAPUT CLXIV.

Quænam subdiaconis peragenda sint.

Sicque ordinatus benedicitur, et salutans subdia-
conos, ut factus ejusdem ordinis, ad eos abit, exse-
cuturus subdiaconorum munia; custoditque portas
sacras, ne quis profanorum intra sanctuarium in-
grediatur: tangit quoque vasa sacra, et pulchro
ordine ea disponit, ut sacerdotes preparata inve-
nientes dona deferant, et in maximo introitu ea
suscipiens, vasa, inquam, sacra quæ supersunt
conservat, et ministris (sive subdiaconis aliis) tradit.
Fas enim non est inferioribus quam istis sunt, ea
tangere. Catechumonos quoque expellit tempore
constituto, cum scilicet diei diaconus, « Catechu-
meni, procedite. » In titaniis crucem tenens cæteros
præcælit. Subdiaconi insuper cereostata in divina
mensa, et tricerium sanctuarii, et luminaria præ-
parant et adornant. Ideo in omni sacra operatione
cum episcopo inserviendum est, accedunt illi ad
sacras portas post diaconos, ibique mysteriorum
communione fruuntur. Sic se habent ea quæ ad
subdiaconos sive ministros pertinent.

CAPUT CLXV.

De diaconis.

Post hos veniunt diaconi, qui et ministri et Le-
vite velut a legalibus illis dicuntur. Verumtamen
nihil est æquale istis et antiquis; quoniam hi
umbræ serviebant, illi vero veritatis, et apostolicis
diaconis, quorum Stephanus primus erat, adnume-
rantur; quique non solum mysteriis inserviunt, sed
etiam administrant ea quæ in ecclesia sunt officia.

τῇ ἐκκλησίᾳ διακονήματα.

CAPUT CLXVI.

*Quod diaconi, illorum septem more, et iudices et
administrationum maximarum creatores consti-
tuuntur.*

Hoc etiam huc usque fieri videre est. Præcipuos
enim et selectos e diaconis in episcoporum ordi-
nem admittunt: cruces quoque in capite gestant,
et iudices constituuntur. Eorum quidem unus quæ
ad Magnam Ecclesiam pertinent tam pro clericis
quam pauperibus administrat juxta sanctissimum
Stephanum: alius vero quæ ad sacra tantum:
alius quæ ad vasa sacra, et ecclesiasticam discipli-
nam: alius quæ sunt sacerdotum et judiciorum
inter eos exercendorum disponit et curat, actaque
describit, archivis inscribit, et custodit: alius sacra-
rum domuum quæ in urbe sunt, curam gerit, et
omnia in eis bene se habeant, præsertim quæ ad
ecclesiarum sanctuaria: alius ad religionem vel
meliorem frugem conversos protegit et procurat;

CAPUT CLXVII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΡΙΖ'.

Quare subdiaconus vel diaconus ordinandus testimonio ornatur a septem presbyteris, non a diaconis.

Quapropter qui in diaconum promovendus est, non prius ordinatur quam sicut subdiaconus testimonium idoneum præstiterit, et vitæ sanctæ conveniens. Veluti cum Stephanum promoverunt, non prius constituerunt eum diaconum quam cognovissent, et testimonium accepissent eum Spiritu sancto plenum, sapientia et virtute præditum. Testimonium igitur de eo perhibent septem presbyteri, non autem diaconi, quoniam testimonium quod de eo perhibetur, perfectum esse debet et a perfectis redditum.

CAPUT CLXVIII.

Quod maturum annis ordinandum esse oportet

Debet quoque esse ætatis perfectæ, ne sit in operibus reprobandus. Nam si qui ætate nondum est perfecta, nihil firmum et ratum in rebus mundi agere potest, multo magis ætatis esse debet perfectæ qui divinis rebus inservit, ut annorum numero et securitatem et majestatem sibi conciliet. Hoc statuunt divini Patrum Spiritu sancto actorum canones qui res omnes ecclesiasticas modo consentaneo disponunt et digerunt. Si autem nonnulli divini episcopi discretionem quadam istos annos in monachis sibi subditis breviant et contrahunt, hoc ideo fit quod monachis voluntatem suam facere non licet, sed aliorum. Quod si hoc verum esse visum fuerit, forsitan et audere rationabile erit. Altamen quæ a canonibus statuta sunt observare decet; id enim est subjectio. Adducitur ergo qui ordinationem diaconatus suscipit; primumque testimonium illi perhibetur, non a duobus vel tribus, sed a septem presbyteris, ut accessuro ad sancti Spiritus ministerium. Ideo a perfectis testibus videlicet sacerdotibus, et quæ Spiritus sunt perfecte possidentibus, juxta numerum elligitur, ut firma sit et rata quæ per eos fit electio et testimonium. Nam sacerorum Ecclesiæ mysteriorum ministrum oportet ab omnibus eligi, ut electio suspitione vacet, et sit securæ; cum omnes Stephano testimonium perhibuerint, quod sapientia et fide plenus fuerit. Testes autem propriis manibus testimonium suum confirmant, videlicet quod moribus et vitæ instituto dignus sit sacerdotio fungi, et quod sit ætate ad ministrandum perfectus.

CAPUT CLXIX.

Ordinatio diaconi.

Si nondum subdiaconus factus est, prius, ut diximus, consecratur in subdiaconum antequam missa inchoetur, episcopo in inferioribus partibus ei manum imponente, et eum consecrante, cum ministri non precibus quæ sunt in altari, sed iis qui exterius sunt, aliisque secundum gratiam operibus. Si vero prius ordinatus est subdiaconus, idoneus est ut post sanctorum donorum consecrationem ante

Διατί μαρτυρείται ὁ μέλλων χειροτονῆσθαι ὑποδιάκονος, ἢ διάκονος, καὶ ὑπὸ πρεσβυτέρων ἑπτὰ, καὶ οὐχὶ διακόνων.

Ὁ μέλλων τοίνυν γενέσθαι διάκονος οὐ πρότερον χειροτονεῖται, εἰ μὴ μαρτυρίαν ἰκανὴν ἀποδώσει τῷ βίῳ ἀρμυζοῦσαν, ὡς καὶ ὁ ὑποδιάκονος. Ὅτι καὶ ἠλίκα προσχειρίσαντο Στέφανον, οὐ πρότερον ἂν κατεστήσαντο, εἰ μὴ ἄρα πλήρη Πνεύματος ἁγίου ἔγνωσαν αὐτὸν καὶ σοφίας τε καὶ δυνάμεως. Καὶ τοῦτο ἐπεμαρτύρησαν. Μαρτυρεῖται τοίνυν ὑπὸ ἑπτὰ πρεσβυτέρων, καὶ οὐχὶ διακόνων, ὅτι τελείων εἶναι δεῖ καὶ παρὰ τελείων τὴν μαρτυρίαν αὐτῷ.

B

ΚΕΦΑΛ. ΡΣΙΓ'.

Ὅτι τελείων εἶναι δεῖ τὴν χειροτονοῦμενον χρόνων.

Καὶ τελείων δεῖ εἶναι τῶν χρόνων ὄφελαι, καὶ μὴ τῇ ἡλικίᾳ ἀτελεῖ, ἵνα μὴ εἴη ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἀπρόσδεκτος. Εἰ γὰρ μὴ ὁ τῷ χρόνῳ τέλειος ἐν τοῖς τοῦ κόσμου ἀθέβαις, πολλῶν γε δὴ τοῦτον εἶναι τέλειον χρὴ, τὸν ἐν τοῖς θείοις ὑπηρετούμενον, ὡς καὶ τῷ χρόνῳ ἐὶ ἀσφαλὲς τε καὶ σιθάσιμον ἔχειν. Καὶ τοῦτο οἱ τὰ πάντα κοσμοῦντές τε καὶ βυθμιζόντες θεοὶ κανόνες τῶν πνευματοφόρων Πατέρων φασίν· οἱ καὶ τινες ἐπὶ μοναχοῖς διακρίσει 142 θείων ἐπαρχῶν τὸν χρόνον τοῖς ὑποτασσόμενοις συντέμνουσιν ἔστιν ὅτι. Ἐπεὶ οὗ τὸ θέλημα αὐτῶν αὐτοῖς ἔστιν, ἀλλ' ἑτέροις. Καὶ εἰ γε τοῦτο φανεῖν ἠδὲ ἀληθές, ἴσως καὶ τινα ἔξει λόγον τὸ συντεμεῖν. Πλὴν ἐὰ κακανοισμένα τρεῖσθαι δέον· τοῦτο γὰρ ἡ ὑποταγή. Προσέρχεται τοίνυν ὁ τὴν χειροτονίαν δεξιόμενος. Καὶ πρότερον μὲν μαρτυρεῖται οὐχ ὑπὸ δύο ἢ τριῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἑπτὰ πρεσβυτέρων ὡς μέλλων ἰλθεῖν εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Πνεύματος. Αἰδ καὶ ὑπὸ τελείων μαρτύρων ἱερέων καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἔχόντων τελείως καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐκλέγεται, ἵνα βεβαία ἦ διὰ πάντων ἡ ἐκλογή τε καὶ μαρτυρία· ὅτι καὶ τὸν λειτουργὸν τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἱερέων μυστηρίων ὑπὸ πάντων ἐκλέγεσθαι χρὴ διὰ τὸ ἀνυπόπτῳ τε καὶ ἀσφαλές. Ἐπεὶ καὶ Στέφανος ὑπὸ πάντων ἐμαρτυρήθη πλήρης σοφίας καὶ πίστεως. Οἱ μάρτυρες ἐξ οικεῖλαις χεραὶ πιστοῦνται τὴν μαρτυρίαν, ὡς καὶ τῇ πολιτείᾳ τοῦ ἱερέσθαι ἀξίος ἔστι, καὶ τῷ χρόνῳ τέλειος τοῦ διακονεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΕΘ'.

Χειροτορία διακόνου.

Καὶ εἰ μὲν οὖν ὑποδιάκονος γέγονε, τελεῖται πρότερον, ὡς ἔφημεν, εἰς ὑποδιάκονον, πρὸ τοῦ τῆς ἱερουργίας ἐνέρξασθαι, κάτωθεν ἐν ταῖς πύλαις χειροθετήσαντος αὐτὸν καὶ τελείσαντος τοῦ ἀρχιερέως. Ἐπεὶ καὶ οὐ ταῖς προσευχαῖς τοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλὰ ταῖς ἔξωθεν καὶ τοῖς κατὰ χρεῖαν ἄλλοις ἔργοις ὑπηρετεῖ. Εἰ δὲ προσχειροτόνηται, ἱτοιμος ὢν, μετὰ τὴν τῶν θείων δώρων τελείωσιν πρὸ τῆς

τελευταίας εὐχῆς, σιγῆς γινομένης, ἤτοι πρὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν διάκονον, « Πάντων τῶν ἁγίων μνημοσύσαντες, » πρὸ τοῦτου τρις στάς ἐν τῷ μίση, καὶ τρις ἀνεπαίων ἐκφώνως τὸ, « Ὅσοι πιστοί, » τὸ μὲν ἐκκληρῶν τὴν τοῦ ὑποδιακόνου λειτουργίαν τοὺς κατηγουμένους ἐκβάλλοντος καὶ τοὺς πιστοὺς μόνους εἰς τὴν ἱερουργίαν καὶ κοινωνίαν ἀφίεντος τε καὶ συγκαλουμένου, δ καὶ ἔστιν ὁ βεβαιώτερος λογισμός· μέλλων γὰρ χειροτονεῖσθαι διάκονος, ὅλον ἀπεδίδοσι τὸ τοῦ ὑποδιακόνου ἔργον, ὡς καὶ ὁ χειροτονεῖσθαι μέλλων πρεσβύτερος ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὰ ἅγια ἐπὶ κεφαλῆς κατὰ τὴν εἰσοδὸν φέρει· τὸ δὲ μαρτυρῶν πᾶσι πιστοῖς ἑαυτὸν ὁ χειροτονεῖσθαι μέλλων ὑποδιάκονος εἰς διάκονον, ὡς καθαρὸς ὢν ἐπὶ μάρτυσι πᾶσι καὶ μάλιστα τῷ Θεῷ, χειροτονηθῆναι προσέρχεται.

Τοῖνον μετὰ τὴν εὐχὴν, « Καὶ ἔσται τὰ ἑλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ, » κελεύσει τοῦ ἀρχιερέως ὑπὸ δύο διακόνων εἰς τὸ βῆμα εἰσάγεται. Καὶ ἀναπτομένων φώτων εἰς δόξαν Θεοῦ τοῦ πρώτου φωτός, καὶ δειγματοῦ τοῦ θείου φωτισμοῦ, τρις τὸ θυσιαστήριον περιέρχεται, παρακρατούντων αὐτὸν τῶν διακόνων, καὶ ἑτέρων προηγουμένων, καὶ χορείαν συνιστούντων, καὶ τὸ, « Ἅγιοι μάρτυρες, » ἐκφώνως ἄβντων, καὶ τὸ, « Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεός, » καὶ τρις προσκυνούντων ἐν τῇ τραπέζῃ ἅπαξ κατὰ χορείαν, ὡς ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ θρόνῳ, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τοῖς μυστηρίοις ἕκαστε προκειμένου καὶ καθήμενου. Τρις μὲν οὖν κυκλοῦσι διὰ τὴν τιμὴν τῆς Τριάδος· διάκονοι δὲ παρακρατοῦσιν, ἐπειδὴ μέλλει εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν εἰσεῖν· ἄσμα δὲ ᾄθεται τῶν μαρτύρων, ὅτι καὶ ὁ προσάγομενος ἤθλησε βιώσας καλῶς, καὶ τὴν πίστιν ἐτήρησε, καὶ τὴν ἀγνείαν ἐφύλοξε, καὶ διὰ τοῦτο στεφανοῦται. Ὅθεν καὶ τοὺς μάρτυρας συγχορευτὰς τότε ἡ Ἐκκλησία ἐπικαλεῖται, καὶ τὴν θεῖον δαΐμον ἡμῖν ἐπελθεῖν ἐκδυσωπεῖ. Ἄλλὰ καὶ τὸν τελευταίον Χριστὸν, τὸν τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων ἀγαλλίαμα, λαμπρῶς καὶ δικαίως, ὅτι τῆς νίκης καὶ τῶν στεφάνων οὗτος ὁ ἀρχηγός τε καὶ αἴτιος, ὡς καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑπερφωθεὶς τῷ νικῆσαι, δοξολογεῖ. Ἄλλὰ καὶ τῆς Τριάδος τὸ ὁμοούσιον δεῖ κηρύττειν· αὕτη γὰρ ἡ ὄντως ἀγαλλίασις καὶ χαρὰ τῆς τῶν ἑορταζόντων ἐν οὐρανῷ χορείᾳ, καὶ μάλιστα ἐπὶ καθιερώσει ἀνερῶς ἱεροῦ καὶ ὑπηρέτου τῶν ἀνῶ.

vere est exultatio et gaudium choreæ festum in ceterorum minister consecratur.

Μετὰ τὴν τρίτην οὖν χορείαν, ἐν ἣ καὶ ἄγγελοι **143** συγχορεύουσι· μέλλον ἡμῶν εὐφραίνόμενοι, ὑπὲρ ἡμᾶς γὰρ εἰσι τῇ γνώσει, καὶ τοῖς γινομένοις ἐξίστανται πλεον ἡμῶν αἰσθανόμενοι, προσάγεται ὁ χειροτονούμενος τῷ ἀρχιερεῖ, δεικνύοντος τοῦ ἔργου, ὡς ἐξελέγη τε καὶ ἰκανὸς δειχθεὶς τῷ Θεῷ λειτουργεῖν προσκομίζεται. Ὑποκλίνει τοῖνον τὴν κεφαλὴν, δεκνὺς τὴν δουλείαν, καὶ ὡς μετ' εὐχαριστίας καὶ ταπεινώσεως δέχεται τὰ τῆς χάριτος. Καὶ σφραγίζεται τρίτον τὴν κεφαλὴν τῆς χειροτονίας εἰς ἀπαρχὴν, τῆς τρίτης θέλας ὑποστάσεως ἐπιθεωμένης αὐτῷ, ὅτι πᾶν δῶρημα ἐξ αὐτῆς διὰ τοῦ ἐλο-

postremam orationem silentio facto, sive antequam diaconus dicat, omnium sanctorum memoriam agentes, ter in medio stans, ter elata voce dicit illud: « Quicumque fideles. » Uno quidem ex una parte exsequitur sacrum subdiaconi ministerium, ipse catechumenos ejiciente, et fideles solos ad sacram mysteriorum celebrationem et communionem admittente et convocante. Quæ hujusce rei firmior et solidior ratio est. Diaconus enim jamjam ordinandus veluti reddit et exhibet subdiaconi opus, non secus ac presbyter ordinandus legit Evangelium, sanctaque super caput in introitu gestat. Ita quoque qui ex subdiacono in diaconum ordinatur, omnibus fidelibus testatur se purum et immaculatum a tot testibus et a Deo maxime judicatum, consecrari.

Post orationem igitur, et postquam dictum est: « Et erunt misericordiæ magni Dei, » jussu episcopi adducitur a duobus diaconis, et in sanctuarium introducitur; accensisque luminaribus in gloriam Dei primi luminis, et demonstrationem divinæ illuminationis, ter altare circumambulat, tenentibus et ducentibus eum diaconis alisque præcedentibus choream componentibus, et elata voce hymnum, « Sancti martyres, » canentibus, atque etiam, « Gloria tibi, Christe Deus; » ter etiam reverentiam et inclinationem sanctæ mensæ facientibus, semel in unaquaque chorea, sive altaris circumitione veluti Christo ipso in throno Dei illic consistente et sedente cum mysteria celebrantur. Ter igitur circum-eunt in honorem Trinitatis. Diaconi autem eum tenent, eo quod ad eorum ordinem et dignitatem accersendus est. Canticum autem martyrum canitur, eo quod qui adducitur, hujus vitæ certamen pulchre peregit, fidem servavit, castitatem custodivit, et propterea coronatur. Hinc tum Ecclesia non solum martyres choreæ socios invocat, divinamque misericordiam nobis adesse et largiter affluere impetrat, verum etiam mysteriorum principem Christum, apostolorum et martyrum gaudium præclare et juste laudat et celebrat, quoniam ipse est victoriæ et coronarum præses et auctor, utpote qui pro nobis mortuus est, atque ut vincamus superexaltatus. Nec hoc tantum, sed etiam prædicanda est in sancta Trinitate consubstantialitas. Ipsa enim cælis celebrantium, maxime cum sacerdos et san-

Post tertiam igitur choream quam angeli quoque agunt majore quam nos lætitia (nos enim cognitione antecedunt, et quæ sunt magis quam nos sentientes eorum admiratione capiuntur): ordinandus in conspectum episcopi adducitur opere ostendente quod electus est, et præsentatur antea probatus idoneus ut Deo ministret. Inclinat igitur caput in servitutis argumentum, atque ut demonstret se cum gratiarum actione et humilitate gratiæ dona recipere. Ter in capite cruce signatur in primitias ordinationis, tribus divinis Trinitatis personis super ipsum elata voce invocatis, quia ex ipsa omne do-

num per unum ex ipsa verbum incarnatum, et in carne crucifixum. Deinde unum genuflectit, quo subjectionem suam et consecrationem testatur. Adducitur enim, quoniam, ut ait Dionysius, unum et solum sacri ministerii accipit donum, ministrare, exhortari et catechizare. Nam adducit solum, et exhortatur, et exclamat ut accedant, non tamen perficit; dicit enim, «Benedic,» non autem benedicit: «Et Dominum deprecemur,» exhortatur, sed non precatur: et «Sapienter attendamus,» non autem perficit. Se habet igitur ut ministrans, non ut perficiens. Unum et solum genu flectit, quia unius scilicet divini ministerii constituitur minister; hoc autem non a scipso, sed permissione a presbytero accepta; est enim alterius potestati obnoxius. Postquam igitur genu flexerit, et sacre mensæ capite incubuerit, eo quod ipsa Christum significat omnium caput, et in ipsa est unguentum chrismatis, Spiritus gratia, mysteria quoque, ipsiusmet Jesu, proposita tunc et aperta: quandoquidem adducitur minister ei, qui propter nos sacrificatus est; et ipsius oracula mensæ quæ ejus est sepulcrum imposita sunt, et subtus hanc reliquiæ sunt sanctorum martyrum quos ad auxilium hymnus invocavit; quia qui adducitur electione martyr est, et vitam pie peregit, et pure post frontem mensæ affixam Jesum apud se invocavit ad misericordiam ipsius sibi conciliandam, et habitationem Patris et Spiritus promerendam, suscipit supra caput episcopalem dexteram, quæ demonstrat gratiæ adumbrationem, et illius a Christo participationem, quandoquidem et ipse apostolis manus imposuerit. Ipse etiam elevans manus, dixit, «Benedic eos,» et Spiritus descendens capitibus eorum insedit; ideo manuum impositione gratiam omnes accipiebant. Et sicut manus Dei nos creaverunt, sic nunc manus disponit ad reformationem et recreationem hominum. Et quoniam: «Dextera Domini fecit virtutem; et dextera Domini exaltat, et dextera Domini glorificata est in virtute;» scriptum quoque est: «Dextera tua, et brachium tuum Filius Patris, et illuminatio faciei tuæ, Spiritus sanctus; ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum, altam illam et cœlestem Ecclesiam tuam, et in tabernacula tua, in quibus ipse habitat qui est in cœlestibus.»

Cum autem diaconus exclamaverit: «Attendamus» (oportet enim rebus maximis omnes attendere, et tum decenter sese componere et colligere), episcopus edicit clara voce: «Divina gratia,» testificans gratiam commune esse donum Trinitatis, et eam advocans. Adjungit: «Quæ semper infirma curat.» Humiles enim sumus et admodum infirmi, præsertim ad hæc Dei opera. Quapropter ab ea manat curatio infirmitatum nostrarum, hanc etenim virtutem possidet. «Et deficientia supplet,» inquit. Non enim nos a nobis ipsis aliquid possidemus aut volumus, sed ipsa est gratia quæ omnia potest, et

αὐτῆς ἐνανθρωπήσαντος Λόγου καὶ σαρκὶ σταυρωθέντος. Ἔτα κλίνει τὸ ἓν γόνυ, ἅμα καὶ τὴν ὑποταγὴν δεικνύς καὶ τὴν ἀριερίωσιν. Προσάγεται γὰρ, ὅτι καὶ ἓν καὶ μόνον τῆς ἱερᾶς λειτουργίας λαμβάνει χάρισμα, ὡς φησὶ Διονύσιος, τὸ ἐξυπηρετεῖν καὶ προσκαλεῖσθαι καὶ κατχεῖν. Προσάγει γὰρ μόνον καὶ παραγγέλλει καὶ προσφωνεῖ προσελθεῖν· οὐ μὴν δὲ καὶ τελειοῖ· «Εὐλόγησον» γὰρ φησὶ· καὶ οὐκ εὐλογεῖ. Καί, «Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν,» προτρέπεται· οὐκ εὐχεται δέ. Καί, «Ἐν σοφίᾳ προσχωμεν»· οὐ τελειοῖ δέ. Ὡς διακονῶν τοίνυν ὢν, καὶ οὐ τελειῶν, τὸ ἓν κλίνει καὶ μόνον γόνυ· ὅτι καὶ ἐν τῆς θείας διακονίας ὑπερέτης καθίσταται· καὶ τοῦτο δὲ, τὴν ἔνδοσιν λαμβάνων παρ' ἱερέως, καὶ οὐ παρ' ἑαυτοῦ. Λειτουργικὴ γάρ. Κλίνας τοίνυν τὸ γόνυ, καὶ τῇ τραπέζῃ τῆς ἱερᾶς προσερείσας τὴν κεφαλὴν, ὅτι αὕτη τὸν Χριστὸν σημαίνει τῶν πάντων κεφαλὴν, καὶ ἐν αὐτῇ τὸ μύρον ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, καὶ τὰ μυστήρια δὲ, αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς, προκείμενα τότε καὶ ἀπερικάλυπτα. Ἐπεὶ καὶ αὐτῷ προσάγεται λειτουργῶν τῷ δε' ἡμᾶς τεθυμένῳ, καὶ τὰ λόγια τούτου ἐν τῇ τραπέζῃ τῷ αὐτοῦ μνήματι, καὶ ὑποκάτω ταύτης· τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων, ὡς δὲ καὶ πρὸς ἀρωγὴν ὁ ὕμνος ἐπεκαλίστο. Ὅτι καὶ ὁ προσαγόμενος μάρτυς τῇ προαιρέσει εὐσεβῶς πολιτευόμενος καὶ ἀγνός, μετὰ τοῦ ἐρείσσει τὸ μέτωπον τῇ τραπέζῃ κατ' ἑαυτὸν τὸν Ἰησοῦν εἰς ἔλεον ἑαυτοῦ καὶ κατοικίαν σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι ἐπικαλούμενος, τὴν ἀρχιερατικὴν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς ἐπιδέχεται δεξιάν, ἡ δεικνύει τὸ ἐπισκιάζον τῆς χάριτος, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ μεταδοτικόν· ἔπειτα καὶ τοῖς ἀποστόλοις εἰς χεῖρας· ἐπέθηκε. Καὶ αὐτὸς γὰρ ἐπέρας τὰς χεῖρας φησὶν, «Εὐλόγησον αὐτούς.» Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ κατακλιθὲν, ταῖς κεφαλαῖς αὐτῶν ἐπεκάθησε. Διὸ καὶ τῇ τῶν χειρῶν ἐπιθέσει πάντες τὴν χάριν ἐλάβανον. Καὶ ὡς περ αἱ χεῖρες Θεοῦ ἡμᾶς ἐπλάσαν, καὶ νῦν χεῖρ ἐξοικονομεῖ πρὸς ὀναλίπασιν τῶν ἐσθρόων. Καὶ ὅτι· Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν, καὶ δεξιὰ Κυρίου ὕψος, καὶ ἡ δεξιὰ Κυρίου δεδοξασται ἐν ἰσχύϊ,» γέγραπται καὶ, «Ἡ δεξιὰ σου καὶ ὁ βραχίον σου, ὁ Ἰῶς τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὐτὰ με ὠδύγησαν, καὶ ἤγαγόν με εἰς ὄρος ἁγίον σου, τὴν ὑψηλὴν καὶ ἐπουράνιον σου Ἐκκλησίαν, καὶ εἰς τὰ σκηνώματά σου, ἐν οἷς αὐτοὶ ἐνοσηνοῖς, ὁ κατοικῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.»

Καὶ τοῦ διακόνου κεκραγόντος τὸ, «Πρόσχωμεν,» δεῖ γὰρ τοῖς μεγίστοις οὕτω πάντας προσεῖχεν τε καὶ συστέλλεσθαι, ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφωνεῖ, «Ἡ θεία χάρις·» τῆς Τριάδος εἶναι κοινήν μαρτυρῶν τὴν δωρεάν, καὶ ταύτην ἐπικαλούμενος. Καὶ ἐπάγει, «Ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα.» Ταπεινοὶ γὰρ ἡμεῖς καὶ λίαν ἀσθενεῖς, καὶ μάλιστα πρὸς τοιαῦτα τοῦ Θεοῦ ἔργα. Διὸ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν ἡμῶν παρ' αὐτῆς· αὕτη γὰρ παρέχει τὴν δύναμιν. «Καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα,» φησὶν. Οὐ γὰρ ἡμεῖς ἀπ' ἑαυτῶν τι κεκτημένα ἢ ἰσχύοντες, ἀλλ' αὕτη ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἡ πάντα ἰσχύουσα

τε καὶ νέμονται, ὡσαυτὸν ἡμεῖς ἔχομεν, ἢ καὶ ἀνα- A
 πληροῦσα τὸ ἐλλειπὲς ἐν ἡμῖν· ἡ προχειρίζεται, ἡ προ-
 πρὸβάλλεται, καθίσταται, τελειοποιεῖται. Ἄρα δὲ τῷ λόγῳ
 καὶ τὸ χάρισμα δίδεται. Οὐδὲ γὰρ χρόνου χρεῖα
 τῇ παντοδυνάμῳ καὶ αὐτοτελεῖ δυνάμει. « Τὸν δεῖ-
 να, » καὶ τὸ ὄνομα λέγει, ἕνα τοῦτο γραφῆ ἄνω
 καὶ γνώριμος ὑπάρχη ἀγγέλοις τε καὶ 144 ὀν-
 θρωποῖς· ἐπεὶ καὶ Θεοῦ καθίσταται λειτουργός,
 « τὸν εὐλαθέστατον ὑποδιάκονον εἰς διάκονον. » Τι-
 μᾶ καὶ τὸ πρῶτον χάρισμα, καὶ τὸν ἔχοντα ὡς Θεοῦ
 ὑπαρέτην, ὡς Θεοῦ χάριν ἔχοντα, καὶ ἐν Χριστῷ
 ἐνεργούντα. « εἰς διάκονον » δεῖσθαι, καὶ τὸ χάρισμα
 εἰδέναι. Καὶ ὁ χειροτονούμενος, πρὸ διακονίᾳ ἑταβῶ
 πρὸ λόγῳ τοῦ ἱεράρχου εὐθύς ἐνεργῆς γὰρ ἔστι τῷ
 παναγίῳ καὶ θεῷ Πνεύματι δὲ καὶ οὐκ αὐτοῦ οἷα
 ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἱεράρχης λέγει μετὰ τῆς χάρι- B
 τος· καὶ τὴν χάριν ἐπεκαλέσασθαι καὶ ἡ χάρις ἐνεργ-
 γεί, ὅτι καὶ ἐνεργῆς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι πάντα
 ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Τότε μὲν οὖν
 εὐθύς ἀπὸ ὑποδιακόνου εἰς τὸ διάκονος εἶναι γέ-
 γονο· πλην ἔτι χρεῖαν ἔχει καὶ τῆς λοιπῆς τελετῆς
 τῶν ἀρχιερατικῶν εὐχῶν, καὶ τῶν κατὰ τύπον
 ἀπάντων. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ μόνον ἡ φωνὴ τῶν ὑπο-
 διακόνων προχειρισθῆναι εἰπεῖν εἰς διάκονον, ἢ εἰ;
 ἄλλον τινὰ βαθμόν· ἀλλὰ σὺν αὐτῷ χρῆ καὶ ἐπὶ τῆς
 ἱερᾶς τραπέζης τὴν κεφαλὴν ἔχειν, καὶ κλιναντα
 τὸ γόνυ, τὴν χεῖρα τοῦ ἱεράρχου ἐπιχειμένην ἔχειν,
 καὶ τῆς τετυπωμένας εὐχὰς ῥηθῆναι τε καὶ αἰτή-
 σεις, καὶ σφραγισθῆναι, καὶ δξίον ἀνακηρυχθῆναι,
 καὶ τὸν ἱερὸν ἀσπασμὸν ποιησασθαι· πάντα γὰρ C
 ταῦτα τελειοῦσι τὸν χειροτονούμενον, καὶ πάντα
 γενέσθαι χρῆ· ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς λοιποῖς μυστηρίοις
 οὕτως ἔστιν, ὥστε πάντα τὰ νενομισμένα πραχθῆ-
 ναι, καὶ μηδὲν παραλειφθῆναι, ὡς ἐκάστου τὸν οἰ-
 κτεῖον ἔχοντος λόγον.

Ἐπάγει δὲ καὶ τὸ, « Εὐξόμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ,
 ἐν Ἑλλῆ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύμα-
 τος· » ἅμα μὲν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἐπικαλού-
 μενος, ἅμα δὲ καὶ τὸ δι' αὐτῆς ἐνεργεῖν μαρτυ-
 ρῶν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν δὲ πᾶσαν προσκαλούμενος
 συναρθῶν εἰς τὸ ἔργον ὑπὲρ ἐαυτοῦ καὶ τοῦ χει-
 ροτονούμενου· εἰ γὰρ Πέτρος συναρθῶν εἶχε τὴν
 Ἐκκλησίαν εἰς τὰς εὐχὰς, πολλῶν γε μᾶλλον αὐτός.
 Διὸ καὶ πάντων λεγόντων τρεῖς εἰς δόξαν τῆς Τριά-
 δος, τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » καὶ αὐτὸς τὸν χειροτο- D
 νούμενον τρεῖς σφραγίζει ἐν τῇ Τριάδι τοῦτον διὰ
 τοῦ σταυροῦ τελειῶν. Ἔτα καὶ τὴν χεῖρα ἐπιχειμέ-
 νην ἔχων, τὰ τῆς εὐχῆς ἐπιλέγει, τὴν χάριν τῆς
 διακονίας τῆς ἱερᾶς ἱεραποποιήσας αὐτῷ ὄντων,
 καὶ κατὰ τὸν πρωτομάρτυρα καταστήσας Στέφανον,
 καὶ οἰκονόμον γενέσθαι τῆς διακονίας καλόν, καὶ τὰ
 λοιπὰ ἐπευχόμενος. Ἔτα καὶ ἐκφωνεῖ δοξολογίαν
 τῆς Τριάδος. Τότε οὖν ἐν τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ Πνεύμα-
 τος καὶ μνήμη γίνεται πιστῶν πάντων. Εἰς γὰρ τῶν
 πρώτων διακόνων τὰ τῶν αἰτήσεων ἐπιφέρει, « Ὑπὲρ
 τε τοῦ χειροτονούντος ἱεράρχου, καὶ τοῦ ἔργου τῶν
 χειρῶν αὐτοῦ δεηθῶμεν, » λέγων, τουτέστι τοῦ προ-
 χειριζομένου εἰς τὸ χάρισμα, καὶ τοῦτον ἀμειψτον
 ἐν αὐτῷ διαφυλαχθῆναι, « καὶ τῶν βασιλίων, καὶ τῆς

distribuit quæcumque habemus, quæque supplet
 quod in nobis deficit. « Promovet, » id est, designat,
 constituit, perficit; simul autem cum verbo datur
 gratia. Omnipotens enim, et per se absoluta, et
 consummata Dei virtus tempore opus non habet.
 « Hunc N. » nomen profert, ut illud superius scribat,
 notumque sit angelis et hominibus, cum Dei consti-
 tuatur minister, « religiosissimum subdiaconum in
 diaconum. » Honorat et prius Dei donum, et possi-
 dentem, ut Dei servum, ut gratiæ divinæ possesso-
 rem, et per Christum operantem. Cum dicit ordinans,
 « In diaconum, » et gratiam donat, et qui ordinatur
 diaconum episcopi verbo statim accipit; efficax
 enim est per sanctissimum Dei Spiritum, eo quod
 non ut homo, sed ut pontifex loquitur cum gratia,
 et gratiam producit, et gratia operatur. Efficax
 enim et operativus est sermo Dei, et omnia opera-
 tur unus et idem Spiritus. Tunc quidem statim e
 subdiacono fit diaconus. Nihilominus tamen opus
 adhuc habet mysterio et perfectione precum epi-
 scopaliū, et cæterorum omnium quæ in ordina-
 t onum paradignate continentur. Non enim vox
 sola sufficit, ut subdiaconus promoveatur, nec dic-
 cere in diaconum, vel quemvis alium gradum pro-
 moveatur; sed cum hoc oportet etiam caput ejus
 sacræ mensæ incumbere, et flectentem genu man-
 uum episcopi impositam habere, et descriptas pre-
 ces et orationes recitari, et cruce signari, et dig-
 num proclamari, et sacram salutationem fieri. Hæc
 enim omnia ordinandum perficiunt, et omnia quæ
 præscripta sunt fieri necesse est, cum in cæteris
 sacramentis res ita se habeat, ut omnia quæ con-
 sinituta sunt peragantur, et nihil eorum prætermi-
 tatur, utpote eorum unoquoque peculiarem ratio-
 nem habente.

His superaddit episcopus: « Precemur igitur pro
 eo, ut veniat super ipsum gratia sanctissimi Spiritus; »
 simul quidem et Dei gratiam invocans, simul quo-
 que et se per eam operari testificans, et universam
 Ecclesiam advocans tam pro se quam pro ordinando
 ut huic operi cooperetur. Nam si Petrus cooperan-
 tem suis precibus habuit Ecclesiam, multo magis
 ipse. Ideo omnibus dicentibus, « Kyrie eleison, » ter
 in honorem Trinitatis, ipse ter signat ordinandum
 in nomine Trinitatis eum per crucis signum con-
 secrans. Postea manum habens ipsi impositam: pre-
 cem recitat, qua Deo supplicat ut gratiam sacri dia-
 conatus in ipsum immittat, eumque juxta protomar-
 tyrem Stephanum faciat bonum œconomum et dis-
 pensatorem officii diaconatus, cæteraque, ut moris
 est, precatur. Deinde alta voce sanctæ Trinitatis
 gloriam celebrat. Tunc igitur in adventu spiritus
 omnium fidelium fit commemoratio. Unus enim
 primorum diaconorum rogationes infert, dicens:
 « Deprecemur pro ordinante episcopo, et opere ma-
 num ejus. » Hoc est, pro eo qui promovetur ad
 gratiæ donum, ut in eo immaculata conservetur:
 « Pro imperatoribus et urbe omnique Christiano
 populo. » Oportet enim in adventu gratiæ pro omni-

bus fidelibus orare, et eorum memoriam facere. A
Tunc enim locuples Spiritus donatio omnibus in
certaminis præmium dispensatur.

CAPUT CLXX.

Quod ordinandus quando ordinatur preces pro omnibus fundere debet, easque tunc maxime esse efficaces.

Ipsam quoque ordinandum tunc oportet ardentius pro omnibus intercedere. Nam ut a Patribus didicimus, quæcumque ordinandus secundum Deum tunc precatus fuerit, accipit, et pro quibus rationabiliter poterit, obtinet, velut tum sanctificatus et gratia donatus. Ideo sæpius multos fratrum qui ordinabantur rogavi, ut cum ordinarentur, pro me orarent, et mei recordarentur, ut misericordiam a Deo censequerer. Episcopus igitur recitatis rogationibus manum habens capiti ipsius impositam, per eam enim gratia operatur, secundam dicit orationem, qua postulat ordinandum per adventum sancti Spiritus repleri fide, sapientia, virtute et sanctificatione. Hæc autem vera cum humilitate ait, dicens, se manuum suarum impositioni non confidere, sed per divinæ misericordiæ visitationem dignis gratiam donari; ita ut per manuum impositionem divinæ misericordiæ visitatio significetur, et gratia indignis adveniat. Deinde vehementer petit eum ab omni peccato esse alienum, quia nullus est a macula purus, nullusque sufficiens ad huiusmodi ministeria. Petit insuper ut cum bene ministraverit laboris mercedem a Christo accipiat. Sicque Deo alta voce laudato (oportet enim gratias illi agere pro omnibus divinis donis), iter iterum illum signando mysterii consummationem adimplet; deinde ordinatum e mensa erigit.

CAPUT CLXXI.

Quod episcopus in ordinatione ordinandum triplici signaculo consecrat.

Aspice autem et attende Trinitatem ubique prædicatam, et operantem in nobis, atque divina dona consummantem. Episcopus enim adductum statim ter cruce signat, in primitias consecrationis et ordinationis. Deinde secundo iterum eum signat ter post invocationem divinæ gratiæ, et in eo per crucem operatur donum gratiæ. In medio mysterio per virtutem Trinitatis, omnibus cum cantu dicentibus (Kyrie eleison.) Tertio denique post orationes pronuntiatas iterum illum ter cruce signat, ut jam per divinam virtutem a se integre consecratum et constitutum vel diaconum, vel presbyterum, vel episcopum. In illis enim ter similiter id fit, ut laudetur et celebretur Trinitas, atque signo crucis operari ostendatur, in principio scilicet operis, in medio, et in fine: quoniam ea sola causa est et cæpti, et profectus, et executionis, quæ etiam Trinitas Deus est, omnium rerum causa. Præterea cum sint tres horum, ut angelorum, ordines,

καὶ πάντος τοῦ Χριστιανώμου λαοῦ. Δεῖ γὰρ τῇ ἐπιφοίτῃ τῆς χάριτος πάντων πιστῶν ὑπερεύχεσθαι καὶ μεμνησθαι· πρῶσις γὰρ τότε ἢ ὅρα δὲ τοῦ Πνεύματος πᾶσιν ἐπιβραβεύεται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟ'.

Ἵτι ἐν τῷ χειροτονεῖσθαι τὸν χειροτονούμενον δεῖ πάντων ὑπερεύχεσθαι ἀνύσιμον γὰρ τοῦτο τότε μᾶλλον.

Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν χειροτονούμενον χρῆ πάντων ὑπερεύχεσθαι θερμότερον τότε. Ὡς γὰρ παρὰ Πατέρων ἐμάθομεν, ὅσα ἂν τότε κατὰ Θεὸν ὁ χειροτονούμενος εὐχαιτο, λαμβάνει παρὰ Θεοῦ· καὶ ὑπὲρ ὧν αἰτῆσαι κατὰ λόγον εὐρίσκει, ὡς ἀγιαζόμενος, καὶ τὴν χάριν δεχόμενος. Διὸ καὶ ὡ πολλὰκις πολλοὺς, ἀδελφεῖ, τῶν χειροτονουμένων ἤξιωσα, ἐν τῷ χειροτονεῖσθαι εὐχεσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ μνησθῆναι μου τότε, ὥστε ἐλεηθῆναι. Ὁ ἀρχιερεὺς οὖν καὶ τῶν αἰτήσεων λεγομένων, τὴν χεῖρα ἔχων ἐπικειμένην τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ, δι' αὐτῆς γὰρ ἡ χάρις ἐνεργεῖ, καὶ τὴν δευτέραν μετὰ τὰς αἰτήσεις ἐπιλέγει εὐχὴν. Καὶ κληρωθῆναι ἐξαιτεῖται τὸν χειροτονούμενον πίστῶς καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ ἀγιασμοῦ τῇ ἐπιφοίτῃ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος. Καὶ ἐν ἀληθείᾳ ταπεινώσει 145 ταῦτά φησι λέγων, ὅτι οὐκ ἐν τῇ ἐπιθέσει τῶν αὐτοῦ χειρῶν θαρραῖ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τοῦ Θεοῦ ἰλέους, εἶδοσθαι χάριν τοῖς ἀξίοις· ὥστε διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἢ τοῦ Θεοῦ ἰλέους ἐπισκοπῇ δηλοῦται, καὶ ὅτι ἡ χάρις τοῖς ἀξίοις ἐπιφαιτῆ. Εἶτα καὶ πίσης αὐτὸν ἀμαρτίας ἐκτὸς γενέσθαι θυσιάζει· ὅτι οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ρύπου, καὶ οὐδεὶς ἱκανὸς πρὸς τοιαύτας διακονίας· καὶ καλῶς διακονήσαντα τὸν μισθὸν τοῦ κόπου λαβεῖν παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ οὕτως ἐκφώνως τὸν Θεὸν ἀνυμνήσας (εὐχαριστεῖν γὰρ δεῖ ἐπὶ πᾶσι τοῖς Θεοῖς δώροις), τρίς πάλιν σφραγίζει, τὴν τελειώσιν ἐνεργῶν· καὶ ἀνιστῆ τῆς τραπέζης τὸν χειροτονηθέντα.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟΑ'.

Ἵτι τρίς ἐν τῇ χειροτονίᾳ τριτῇ σφραγίδι δ' ἱεράρχης τε λαοῖ τὸν χειροτονούμενον.

Καὶ ὅρα πάντοθεν τὴν Τριάδα κηρυσσομένην τε καὶ ἐνεργοῦσαν ἐν ἡμῖν καὶ τελειοῦσαν τὰ θεῖα δωρήματα. Πρῶτον μὲν γὰρ εὐθύς προσαχθέντια σφραγίζει τρίς ὅπερ ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς καθιερώσεως καὶ χειροτονίας· εἶτα δευτέρον πάλιν σφραγίζει τρίς μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τῆς θείας χάριτος, ἐνεργῶν ἐν αὐτῷ διὰ τοῦ σταυροῦ κατὰ τὸ μέσον τῆς τελετῆς ἐν τῇ Τριάδι τὸ δώρημα, πάντων λεγόντων τὸ, «Κύριε, ἐλέησον,» μετ' ὧδης· καὶ τρίτον ἤδη μετὰ τὰς εὐχὰς τρίς πάλιν σφραγίζει, ὡς τελειώσας καὶ ἀποκαταστήσας θεῖα δυνάμει ολοτελῶς ἢ λειτουργῶν, ἢ πρεσβύτερον, ἢ ἐπίσκοπον. Καὶ ἐπ' ἐκεῖνοις γὰρ ὁμοίως γίνεται τρίς ἡ Τριάς ὁμνυμένη καὶ ἐνεργοῦσα τῇ σφραγίδι, ἐν ἀρχῇ τε τοῦ ἔργου, καὶ τῇ μεσότητι, καὶ τῷ τέλει· ὅτι καὶ τοῦ ἀρξασθαι εἶναι, καὶ τοῦ προκόπτειν, καὶ τοῦ εἰς τέλος ἐλθεῖν, αὕτη μόνη αἰτία, ἢ καὶ τῶν ὄλων αἰτία ὁ Θεὸς ἡ Τριάς ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀγγελικῶν τουτωνὶ τῶν τριῶν οὐσῶν τάξεων, διακόνου, πρεσβυ-

τίρου και ἐπισκόπων, και ὁ ἀγγελικὸς τῶν ἑννέα τάξεων ἀρχαγγέλων, ἕξ τρισσῶν τὴν Τριᾶδα ἐν ἐκαστῷ περιφέρει τε και κηρύττει, διὰ τῶν τριῶν τρισσῶν σταυρικῶν σφραγίδων ἐν αὐτοῖς χειροτονούμενοις ἐκτελοῦνται και δεικνύονται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟΒ΄.

Ἦ τὸ ἀναστῆσαι τὸν χειροτονηθέντα, και τὸ ἐνδύσαι ἱερὰ ἄμφια.

Ἀναστῆσας δὲ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τὸν χειροτονηθέντα ὁ ἱεράρχης, σημαίνει ὅτι ἀπὸ τῆς ἐλάττονος και ταπεινότερας τάξεως ἀναγεγών, εἰς ὑψηλοτέραν ἀνώφωσιν και κείμενον κάτω και ταπεινὸν ὄντα, ἀνέστησεν τε και ἀνεβίβασιν. Εἶτα περιτίθει ἐν αὐτῷ και ἄμφια ὀνόλογα τῷ βαθμῷ. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸ τῆς χειροτονίας τὴν ζώνην λύσει τοῦ στιχαρίου εἰκῶν, και τὸ χερσὶ βόξιστον ἀποδέσσει, τὸ μεταβαίνειν ἀπὸ τῆς ἐλάττονος ἐδήλωσεν τῆς εἰς τὴν μείζονα και διακονίαν μὲν λαμβάνειν τὸν χειροτονούμενον, πλὴν οὐκ ὀλιγωτέραν ἀλλ' ἀπολυμένην τῆς ὕλης. Οὐ γὰρ ἵνα κλείσῃ τὰς πόδας, οὐδ' ἵνα πῶτα ἀνάψῃ, οὐδ' ἵνα τοὺς κατηγουμένους ἐξωθήσῃ, καθίσταται, ἀλλ' ἵνα λειτουργῇ, οἱ ἄγγελοι φρίττουσι μυστηρίους.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟΓ΄.

Ἦ τὸ ὠράριον και διατὶ τοῦτο ἐξ ἀριστερῶν ὁ διάκονος περιτίθεται.

Περιζώνονται μὲν ὄν και οὗτοι, ἀλλὰ κατὰ καιρὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ μόνῃ τοῖς ὠραρίοις, εἰς δειγμα τῆς συστολῆς τε και εὐλαθείας και ταπεινώσεως. Διὸ και ὡς τὴν τῶν ἀγγέλων ἰσχυρῶς τάξιν ὁ χειροτονηθεὶς, ὠράριον περιβάλλεται· ὃ δὲ τὸ νοερὸν θελοῦ τῶν ἀγγέλων και ὡς περὶ σημαίνει ἀπρωρημένον τῶν ὤμων. Καὶ τὸ Τρισάγιον ἔστω τῶν ἀγγέλων ἐγγεγραμμένον ἔχει. Καὶ τοῦτο σφραγίζει μὲν ὁ ἀρχιερεὺς· αὐτὸς δὲ ἀπαράξεται 148 και τὴν χεῖρα τοῦ ἱεράρχου, δεικνύς ὅτι και ἱερᾶ τοῦ δώρου, και τιμᾶ τοῦτο, και τὸν δίδόντα αὐτὸν, ὡς εὐεργέτην τοιοῦτων. Ὁ δὲ περιτίθεισιν αὐτοῦ τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ, ἐπὶ τῆς ἐλάττονος εἶτι και οὗτος τυγχάνει και ὑπεμμένης τάξεως ὁ διάκονος, και τοῦ ἐνδὺ ἔργου και μόνου τοῦ λειτουργεῖν και διακονεῖν ἐστὶν ὑπερέτης. Ὅτε δὲ τελεσθεῖη πρεσβύτερος, τότε και ἀπὸ τοῦ δεξιῶν ὤμου τοῦτο λήψεται, ὡς και τὸ διακονεῖν και τὸ τὰς τελετὰς ἐνεργεῖν λαθῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟΔ΄.

Διατὶ καλεῖται ὠράριον, και περὶ τῶν ἑξαπτερόντων· και ὅτι ταῦτα μιμουῦνται τῷ ὠραρίῳ περισσελλόμενοι οἱ διάκονοι.

Ὁράριον δὲ καλεῖται, διὰ τὸ ὠραρίζειν αὐτὸν τῇ χάριτι, και τῆς δόξης Θεοῦ τῷ κάλλει περικοσμεῖν. Οἰοναὶ γὰρ και οὗτος ἐν τούτῳ ὡς ἐν πτέρυξιν ὠραρίζεται και περικαλύπτεται εὐλαθείᾳ και ἀρετῇ, και μάλιστα ἐν τῷ μετέχειν τῆς κοινωνίας, τὰ Σεραφίμ ἔχεινα μιμούμενος· ἃ δὲ ἑξαπτέρυγα, ὡς γέγραπται, ὄντα, ταῖς μὲν ὁμοῖα πτέρυξιν καλύπτουσι τὰ πρόσωπα ἐκτετῶν, ταῖς δὲ ὁμοῖα τοὺς πόδας, και ταῖς ὁμοῖα πετόμενα, τὸ,

diaconi, presbyteri et episcopi; et angelicus numerus ex novem ordinibus consistat, qui ter in se Trinitatem continet et prædicat, per tria crucis signa in ordinandis ter repetita recte effingitur et exprimitur.

CAPUT CLXXII.

Quid innatur per hoc, quod ordinatus erigitur, et sacris induitur vestimentis.

Cum autem episcopus ordinatum a sacra mensa erigit, significat hac exaltatione se eum ab ordine minore et humilliore ad sublimiorem deducere; ideo facentem et humilem erigit et attollit. Postea circumponit ei vestimenta gradui analogæ. Primum ante ordinationem jubet zonam sticharii solvere, et mallivium manibus deponere; quo significat eum transferri ab ordine minore in majorem, et ministerium accipere, attamen non materiale, sed materiæ expertus. Non enim ut portas occludat, neque ut luminaria accendat, aut catechumenos expellat, constituitur, sed ut mysteriis ministrat, in quorum conspectu contremiscunt angeli.

CAPUT CLXXIII.

Quid per horarium sive stolam, et quare hanc sinistro humero diaconus imponit.

Cinguntur quidem et isti horariis suis, at certo tempore, videlicet in sola communione, in signum contractionis spiritus, et timoris, et humilitatis. Iden ordinatus, ut angelorum ordinem consecutus, horario circumcingitur, quod naturam angelorum intelligibilem indicat: et sicut alas quarum figuram habet, significat quoque humeris in sublimi suspensum. Habet etiam inscriptum Trisagion angelorum canticum. Hoc insuper sigillo crucis obligat episcopus: ille vero episcopum osculatur, ejusque manum; ostendens se donum diligere, illudque et ipsum dantem, ut beneficium regum ejusmodi largitorem honorare. Hic vero sinistro illius humero horarium adaptat, eo quod diaconus minoris est adhuc et subjecti ordinis, minister quo unius et solius operis, ad ministrandum scilicet et serviendum tantum institutus. Cum vero inabitur in presbyterum, tunc stolam in dexterum quoque humerum accipiet, velut tunc et ministrandi et sacrificandi potestate donatus.

CAPUT CLXXIV.

Quare vocetur horarium, et quod diaconi illo ornati sex alas Seraphicas imitantur.

Horarium autem dicitur quia ipsum gratia conspicuum reddit, et gloriæ Dei pulchritudine et splendore exornat. Ille enim horario velut alis conspicuus sit et splendidus, pietate et virtute circumtectus: sed præsertim dum communionis sit particeps Seraphim illa imitatur, quarum, ut scribitur, sex alas prædita sunt, quarum duabus facies suas velant, duabus aliis pedes, et reliquis volant, Sanctus, Sanctus, Sanctus clamantia. Nec hæc

tantum sex alas significant, verum etiam Crucifixi A typum gerunt. Alas enim supernæ et infernæ sunt, veluti lignum crucis erectum; quæ vero ex lateribus cornu representant et lignum transversum. Ideo diaconis ut Seraphim figurantibus flabellum a pontifice traditur. Illud autem alas angelorum designat, ipsa quoque Cherubim et Seraphim, cum et Seraphim flabellum depictum habeant, quæ typum gerunt eorum quæ in lege obumbrabant arcam, et ea quæ Sancta sanctorum dicebantur. Nam si hæc tunc erant in umbra, multo magis veritate comparente locum habere debent. Sunt etiam hic vere angelorum multitudines, et multi Patrum nostrorum eos viderunt et contemplati sunt domum replentes. Angelorum autem ordinem et vices sustinent, qui ad sacrum altare pertinent. Rejiciendi tamen non sunt rerum divinarum typi et imagines, quippe qui nos ad prototypa manuducunt.

CAPUT CLXXV.

Quid significet quod diaconus osculatur sacram mensam, manumque et genam episcopi et diaconis.

Tradens igitur episcopus-diacono flabellum, eum jubet primum osculari sacram mensam, utpote qui in ea gratiam susceperit, deinde manum episcopalem, velut per ipsam ordinatum. Tertio genam propter charitatem, et in divinis unionem; et quod amabilis sit in Christo qui bona per spiritum distribuit, et dilectus qui accepit. Postea et diaconos osculatur, prius uniuscujusque horarium deosculans; demonstrans hæc actione, et veluti dicens, Per hoc donum vobis sum unitus et æqualis factus, et unum vobiscum, ejusdemque vobiscum ordinis. Illi vero invidia procul in charitate eum resalutant, seseque demonstrant socii sui et æqualis amatores ab ipso in spiritu amati, et ipsius amantes. Diaconus igitur sic consecratus et consummatus stat ad ministrandum, flabellum manu tenens, donec sancta extollantur et demonstrantur. Tunc illud deponit finito ministerio, accedit enim communionis tempus. Ideo postquam episcopus et presbyteri communicaverunt, ipse ante quemvis alium diaconum cum pio timore accedit, et divinum panem, ut moris est diaconis, manu ab episcopo accipit, et calicis aliquid labiis degustat ante omnes alios; præ cæteris enim ut recens consecratus honoratur propter divinæ gratiæ in ipso innovationem et consecrationem.

CAPUT CLXXVI.

Quare diaconus, nec non presbyter septem dies continuos sacro officio persungitur.

Et septem diebus continuus cum sacerdote ministrat, tum ob honoranda Spiritus gratuita dona, tum ut operis habitum contrahat, tum etiam ne divini operis aliqua fiat interruptio integra dierum hebdomade, quæ presentem nostram vitam significat septimanarum more prætereuntem, in qua integra Dei opus indesinenter facere debemus. Nam

« Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, » ἐκδοῶσιν. Ἄλλὰ καὶ τοῦ σταυρωθέντος ἐν τούτῳ ἔχουσι τύπον τὰ ἐξαπτέρυγα. Τὰ ἄνω μὲν γὰρ καὶ κάτω πτερὰ ὡσπερ τὸ ἱερὸν ἐστὶ τοῦ σταυροῦ· τὰ δὲ ἐκ πλαγίων πτερὰ τὸ κέρασ. Διὰ καὶ τοὺς διακόνους ὡς τὰ Σεραφίμ ἐκτυποῦσι, καὶ ῥιπίδιον δίδεται παρὰ τοῦ ἀρχιερέως· αὐτὸ δὲ τὰς πτέρυγας δηλοῖ τῶν ἀγγέλων· καὶ αὐτὰ τὰ Χερουβίμ τε καὶ Σεραφίμ ἐξεικονισμένα ἔχει· καὶ ἐκείνων φέρουσι τύπον τῶν ἐν τῷ νόμῳ, ἐπισκιαζόντων τὴν κιβωτὴν καὶ τὰ λεγόμενα Ἄγια τῶν ἁγίων. Εἰ γὰρ τότε ἦν ἐν τῇ σκιᾷ, δεῖ μᾶλλον ἐνταῦθα εἶναι, φανερίσης τῆς ἀληθείας. Εἰσὶ δὲ καὶ ἀληθῶς πλήθη ὧδα ἀγγέλων. Καὶ πλείστοι τούτους πληροῦντας τὸν οἶκον τῶν Πατέρων ἡμῶν θεοῦσάντο· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τοῦ ἱεροῦ βήματος τάξιν ἔχουσι τῶν ἀγγέλων· ὁμοῦ δὲ οὐκ ἀπόδητοι καὶ οἱ τῶν θεῶν ἰσὺν τύποι, ὡς χειραγωγούντες πρὸς τὰ πρωτότυπα.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟΕ'.

Τὸ ἀσπάζεσθαι τὸν διάκονον τὴν τράπεζαν, τὴν χεῖρα καὶ παρειὰν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς διακόνους.

Παρασχὼν τοίνυν ὁ ἱεράρχης τῷ διακόνῳ καὶ τὸ ῥιπίδιον, κελεύει τοῦτον ἀσπάσασθαι πρῶτον τὴν ἱερὰν τράπεζαν ὡς ἐν αὐτῇ τὴν χάριν δεξάμενον· εἶτα καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν χεῖρα ὡς δι' αὐτῆς χειροτονηθέντα· καὶ τρίτον τὴν παρειὰν διὰ τὴν ἀγάπην καὶ ἔνωσιν πρὸς τὰ θεῖα· καὶ ὅτι ἱεραστὴς ἐν Χριστῷ ἔσται ἀγαθὰ πνεύματι νέμων, καὶ ἀγαπητὸς ὁ λαῶν. Εἶτα καὶ τοὺς διακόνους ἀσπάζεται πρῶτον, ἐν ἐκάστῳ καὶ τὸ ὠρᾶριον ἀσπάζομενος, δείκνυς καὶ οἰοῦναι λέγων, ὅτι διὰ τοῦτο δὴ τοῦ χαρίσματος ὑμῖν ἠνώθη, καὶ ἐμοταγῆς γέγονα, καὶ ἐν εἰμι μεθ' ὑμῶν, καὶ τῆς αὐτῆς ὑμῖν τάξεως. Οἱ δὲ φθόνου χωρὶς ἐν ἀγάπῃ ἀντασπάζονται τοῦτον, καὶ ἔρασταὶ τοῦ ἐμοταγοῦς καὶ ἀγαπητοὶ καὶ ἀγαπῶντες ἐν πνεύματι δείκνυνται. Οὕτως οὖν τελειωθείς ὁ διάκονος, πρὸς τὸ ἐξυπηρετεῖν ἵσταται, τὸ ῥιπίδιον κατέχων τῇ χειρὶ, ἕως οὗ ὑψώθῃ τὰ ἄγια. Τότε δὲ τῆσιν τοῦτο τῆς ὑπηρεσίας τελεσθείσης· ἔρχεται γὰρ ἡ κοινωνία. Διὰ καὶ τοῦ ἱεράρχου καὶ τῶν ἱερέων μετασχόντων, καὶ οὕτως μετ' εὐλαθείας προσελθὼν πρὸ παντὸς ἄλλου διακόνου, τὸν θεῖον ἄρτον λαμβάνει παρὰ τοῦ ἱεράρχου τῇ χειρὶ, ὡς ἔθος τοῖς διακόνους, καὶ τοῦ ποτηρίου τοῖς χεῖλεσι πρὸ τῶν ἄλλων· ὡς ἄρτι γὰρ καθιερωθεὶς, προτιμᾶται διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τῆς θείας ἐγκαινισμὸν χάριτος.

147 ΚΕΦΑΛ. ΡΟΖ'.

Διατὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἀδιαλείπτως ὁ χειροτονηθεὶς διάκονος λειτουργεῖ, καὶ πρεσβύτερος.

Καὶ ἐπὶ ἡμέρας δὲ ἑπτὰ συνεχῶς σὺν τῷ ἱερεὶ λειτουργεῖ καὶ διὰ τὴν τιμὴν τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, καὶ ὡς ἂν εἰς ἔξιν ἔλθῃ τοῦ ἔργου, καὶ ἵνα μὴ διακοπῇ τις τοῦ θεοῦ ἔργου γίνηται τῇ ἑβδομάδι τῶν ἡμερῶν, ἥτις δηλοῖ τὴν παροῦσαν ἑβδοματικῶς διερχομένην ἡμῶν ζωὴν, ἐν ἣ ἡ πάση τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ ἀδιαλείπτως ποιεῖν ὀφείλομεν. Ἐν

γάρ τῷ μέλλοντι μία ἔσται καὶ ἀδιάρχοιο: ἡ ἡμέρα. **A** καὶ τοῦ θείου ἔργου τελετὴ μία καὶ ἀκατάπαυστος. Καὶ οὕτω μὲν τελεῖται ἡ τοῦ διακόνου χειροτονία.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟΖ'

Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου.

Τοῦ πρεσβυτέρου δὲ, ὅς καὶ τελεστικός ὀνομάζεται παρὰ τοῦ θείου Διουσιου, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν. διὰ τὸ τὰς τελετὰς ἐνεργεῖν, οἷον τὴν κοινωνίαν, τὸ βάπτισμα, καὶ τὰς προσευχάς, οὐ μὴν δὲ τὴν μεταδοτικὴν ἔχειν χάριν, οὐδ' ἄλλον τελεῖν ἱερέα δύνασθαι, οὕτως ἀνωθεν ἐνεργεῖται. Ἐξετάζεται καὶ οὗτο: παρὰ τοῦ ἱεράρχου περὶ τῆς βίου καὶ χρόνου.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟΗ'

Διατὶ τριάκοντα χρόνων χειροτονεῖται πρεσβύτερος.

Τριάκοντα δὲ οὗτος ὀφείλει εἶναι ἐτῶν. Διὸ καὶ πρεσβύτερος ὀνομάζεται, ὡς τὸν νεανίσκον ὑπερναβὰς, καὶ τὸν Χριστὸν τῇ ἡλικίᾳ μιμούμενος. Καὶ αὐτὸς γὰρ διδάσκειν ἀρχάμενος, μετὰ τὸ λαβεῖν τὸ βάπτισμα καὶ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν ἐν Πνεύματι, ὃ δὴ καὶ ὡς χειροτονία ἦν παρὰ τοῦ Πατρὸς, « τριάκοντα ἦν ἐτῶν ἀρχόμενος, » καθάπερ γράφει Λουκᾶς. Καὶ οὗτος τοῖον τῇ ἡλικίᾳ εἶναι ὀφείλει τέλειος, ὅτι καὶ ἱερεὺς Χριστοῦ, καὶ διδάσκαλος, καὶ τελεστής τῶν θείων καθύσταται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΟΘ'

Χειροτονία πρεσβυτέρου.

Μαρτυρηθεὶς οὖν καὶ αὐτὸς ὑπὸ πρεσβυτέρων, καὶ ἱκανὸς πρὸς τὸ ἔργον ἐκλεγείς, προσάγεται τελεσθῆναι. Καὶ προηγουμένως ἐν τῇ προθέσει ἄρτος· δεύτερος ἐν τῇ προσκομιδῇ προσκομίζεται, ὡς ἀν τοῦτον δέξεται ταῖς χερεῖ χειροτονηθεὶς· εἶτα ἱεουργοῦντος τοῦ ἱεράρχου, συλλειτουργῶν καὶ αὐτὸς τὰ τοῦ ἀρχidiaκόνου τελεῖ. Καὶ τὸ Εὐαγγέλιον λέγει, εὐλογίαν δεχόμενος. Καὶ τὸν θεῖον ἄρτον ἐπὶ κεφαλῆς ἐν τῇ μεγάλῃ φέρει εἰσόδω, ὡς τὰ τῆς διακονίας ἀποδοῦς. Τῶν θεῶν οὖν δώρων τεθέντων, καὶ τοῦ καταπετάσματος, ὃ ἔστιν ὁ ἄηρ, ἦτοι ὁ ἄμνος, κάθηται ὁ ἀρχιερεὺς· καὶ ἔπτονται φῶτα, τὴν λάμψιν δηλοῦντα καὶ φωτισθῆναι τῆς χάριτος. Καὶ οὗτος ὁ χειροτονηθῆναι μέλλων ὑπὸ διακόνων, τῆς πρώτης αὐτοῦ τάξεως δηλονότι, παρακρατούμενος φέρεται ἄχρι καὶ τῶν τοῦ βήματος ἱερῶν πυλῶν, δεικνύμενος μὲν καὶ πᾶσι, καὶ ὡς διάκονος ἐπὶ παρὰ τῶν ὀμοταγῶν κατεχόμενος· ἐπει δὲ φθάσει τὰς πύλας, ἀφίεται μὲν παρὰ τῶν διακόνων, ἐπὶ τῆς τάξεως τούτων ἐπέλεινα γίνεται· λαμβάνουσι δὲ τοῦτον δύο τῶν πρεσβυτέρων οἱ ἕκκεριτο:, ἐπὶ πρὸς τὴν τάξιν ἐρχεται τούτων. Καὶ τοῦ ἀρχidiaκόνου καὶ λοιπῶν ἄλλων προηγουμένων ἱερέων, κυκλείται καὶ χορεῖαν ποιεῖ περὶ τὴν θεῖαν τραπεζάν τρις, συνιστῶν καὶ αὐτὸς χορεῖαν ἱερῶν ἀγγέλων καὶ ἱερέων· καὶ τρις· ταύτην τελεῖ, τὴν Τριάδα δοξολογῶν, τοὺς ἁγίους μάρτυρας ἐκκαλοῦμενος, ἀγωνισάμενος καὶ αὐτὸς ἐν Χριστῷ καὶ ἐναθλήσας, τῇ πολιτείᾳ διὰ Χριστόν· καὶ ὁ Χριστὸς· δοξολογεῖται

in futuro una est et successione carens dies, una quoque et inefficiens divini operis perfectio et consummatio. Hoc modo perficitur diaconi ordinatio.

CAPUT CLXXVII.

De presbytero.

Presbyter, qui a Dionysio telesticus sive mysteriorum operator vocatur, ut sæpius diximus, et quod mysteria conficiendi virtutem habeat, velut communionem, baptismum et preces, non tamen gratiam istam cum altero communicandi, neque alium in presbyterum consecrandi, sic ab antiquo creatur. Inquiritur ab episcopo de vita et ætate.

CAPUT CLXXVIII.

Quare triginta annorum ætate presbyter ordinatur.

Triginta autem annorum esse debet; ideo presbyter, id est, senior nominatur, veluti juvenitem ætatem supergressus, et Christum ætate exprimens. Ipse enim docere cœpit post acceptum baptismum, redditumque de ipso in Spiritu testimonium, qui velut ordinationis a Patre vicem gerebat. Scribit enim Lucas: « Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta. » Ille igitur ætate perfectus esse debet, quoniam Christi constituitur sacerdos, rerum divinarum doctor et mystagogus.

CAPUT CLXXIX.

Ordinatio presbyteri.

Testimonium igitur a presbyteris referens, et idoneus ad hoc opus electus adducitur et consecratur. Sed antea secundus panis in mensa propositionis in oblatione quæ in ea sit, offertur, ut ordinatus eum manibus accipiat. Postea sacra faciente episcopo ministrat, et quæ sunt archidiaconi facit, et accepta benedictione Evangelium legit, divinumque panem super caput in magno introitu gestat, diaconatus officio sic fungens. Positis igitur divinis donis, et velo quod aer dicitur, sive agnus, sedet episcopus, et accenduntur luminaria, quæ illuminationem significant, et lucis per gratiam donationem. Tum ordinandus tentus a diaconis, utpote prioris sui ordinis, ducitur usque ad sacras sanctuarii portas. Demonstrat equidem se adhuc diaconum esse, cum ab æqualibus tenetur. Cum vero pervenerit ad portas, a diaconis quidem dimittitur, eo quod ultra eorum ordinem promoveretur. Ipsum autem suscipiunt duo presbyteris precipui, quia ad eorum ordinem procedit. Archidiacono autem et cæteris sacerdotibus præcipientibus circumit et choream facit circa divinam mensam, effingens ipse et commendans angelorum et sacerdotum choream. Ter autem eam conficit, Trinitatem laudibus celebrans, et sanctos martyres invocans, ipse quoque agonis in Christo decertator, et propter Christum in Ecclesiæ disciplina multa passus. Postremo Christus laudatur, ut spectatorum gaudium, et athletarum sive decertato-

rum exultatio : quorum predicatio erat Trinitas A
 consubstantialis que omnes glorificat.

Sic facta chorea et altaris circuitu, adducitur a presbyteris velut electus, et ad divinum opus et gratiam, quantum possibile est, idoneus repertus. Episcopus autem alacriter surgit. Non enim tardus est circa Dei dona, sed preparatus et gaudens statim signat ordinandi caput, primitias ordinationis per triplex crucis' signaculum decerpens. Deinde ordinandus ambus pedes flectit propter servitum et ad Deum accessum : consecratur enim ad majora. Quoniam autem prius diaconatus gratiam suscepit, et minister erat, nunc vero sacerdos et initiator sacrorum mysteriorum, et orationum, et baptismatis, et sacrificii constituitur, frontem B
 altari imponit et velut affigit. Altare enim est gratiæ donorum thesaurus. Episcopus autem manum imponens (ipsa est enim communicativa donationis divini sacerdotii, et imitatur omnipotentem, et omnia operantem, protegentem, omniaque inspicentem et moderantem Dei dexteram), invocat divinam gratiam, et consecrandum e diacono presbyterum creat, gratiam Spiritus ordinando advenire deprecans. Omnibus dicentibus ter, « Kyrie elcison, » ipse episcopus ter signat ordinandi caput, signum crucis imprimens perfectionis operativum. Sic facta prima prece et exclamatione ad Deum, post rogationes a primo presbytero recitatas, et secundam prece, ejusque exclamationem erigit ordinatum e sacra mensa ; ita demonstrans, ut diximus, C
 divinum ascensum ejus ab humilioribus ad diviniora, et aliora, melioremque et præstantiorem statum : demonstrans quoque quod Jesus descendit e cælis, et homo factus descendit per crucem usque ad inferos, et suscitatus et exaltatus, nos secum suscitavit, et suscitans exaltat. Hoc igitur in omni adoratione et prostratione significamus, cum inclinamus nos et erigimus, Christum descendisse, et se suscitasse, nos quoque lapsos secum suscitasse.

CAPUT CLXXX.

Quare presbyter horarium sive stolam gestat velut de collo ante pectus dependentem.

Postea horarium a sinistro humero in dextrum transfert, quod posterius est anterius agens, et hoc modo velut sub jugum mittit ordinandum. Conspicere enim debet et considerare per symbola, quam acceperit gratiam ; et primum quod secundum unum et solum diaconatus opus contraxerit debituin : nunc vero ad mysteria et sacerdotium universum, unde majus illi impendit jugum, ita ut totius operis debeat esse minister et curator. Ideo secundo cingitur, velut vocatus ad majus opus.

CAPUT CLXXXI.

Quid penula denotet.

Phænolio quoque induitur ; quod indumentum

τελευτών, τῶν ἐποστύλων ὡς κινύχην, καὶ ἀθρο-
 τῶν ἀγαλλίαμα, ὧν τὸ κήρυγμα ἦν ἡ Τριὰς ἡ ὁμοού-
 σιος, 148 ἤτις καὶ πάντας δοξάζει.

Καὶ οὕτω τῆς χορείας γεγενημένης, ὑπὸ τῶν
 πρεσβυτέρων προσάγεται, ὡς ἐκλεγείς, καὶ πρὸς
 τὸ θεῖον ἔργον καὶ τὴν χάριν ἰκανὸς εὐραθεὶς ὡς
 ἐγκωρεῖ. Ὁ ἀρχιερεὺς δὲ ἐτοιμῶς ἀνίσταται· οὐ
 γὰρ διαμέλλει περὶ τὰ τοῦ Θεοῦ δῶρα, ἀλλ' ἐτοιμὸς
 καὶ χαίρων ἐστί. Καὶ εὐθὺς σφραγίζει τοῦ χειρο-
 τονουμένου τὴν κεφαλὴν, τὴν ἀπὸ τῆς διὰ σφρα-
 γίδος τρισσῶς τῆς χειροτονίας ποιούμενος. Εἰς
 τοὺς δύο πόδας ὁ χειροτονούμενος κλίνας, διὰ τὴν
 δουλείαν καὶ τὴν προσεγγωγὴν, καθιερῶνται γὰρ
 πρὸς τὰ μέγιστα, καὶ ὅτι τὴν τῆς διακονίας πρότερον
 λαβὼν χάριν καὶ λειτουργίαν ὧν, νῦν καὶ ἰερέως
 καὶ τελεστής τῶν ἱερῶν τελετῶν, τῶν προσευχῶν,
 καὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς ἱερουργίας καθίστα-
 ται, τὸ μέτωπον προσειλεῖται τῷ οὐσιαστηρίῳ· τοῦτο
 γὰρ τῶν χαρισμάτων ὁ θησαυρὸς. Ὁ ἱεράρχης δὲ
 τὴν χεῖρα ἐπιθεῖς, αὐτῇ γὰρ ἡ τῆς ζωρεῆς μετα-
 δοτικῆ τῆς θείας ἱερωσύνης, ἡ καὶ τὸν παντουργόν
 τε καὶ παντοδύναμον ἐκμυρομένη καὶ σκαπιστικὴν
 καὶ παντεπίσκοπον δεξιάν, ἐπικαλεῖται τὴν θείαν
 χάριν, καὶ ἀπὸ διακόνου πρεσβύτερον καθιερῶν
 τελοῦμενον· καὶ τὴν χάριν ἐπελεῖν τῷ χειροτονου-
 μένῳ τοῦ Πνεύματος ἐπευξάμενος, πάντων λεγόν-
 των τὸ, « Κύριε, ἔλεησον, » τρίς, αὐτὸς ὁ ἱεράρχης
 σφραγίζει τρίς τὴν τοῦ χειροτονουμένου κεφαλὴν τὴν
 τελειοποιῶν ἐνεργῶν σφραγίδα. Καὶ οὕτω τὴν πρῶ-
 τὴν εὐχὴν ποιησάμενος, καὶ ἐκφωνήσας μετὰ τὰς
 αἰτήσεις ὑπὸ πρεσβυτέρου τοῦ πρώτου γενομένας
 καὶ τὴν δευτέραν εὐχὴν καὶ ἐκφωνήσας, ἀνιστᾷ τὸν
 χειροτονούμενον ἐκ τῆς ἱερᾶς τραπέζης· δεικνύς
 αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῶν ταπεινότερων ἐπὶ τὰ θεϊότερα καὶ
 ὑψηλότερα θείαν ἀνάδασιν, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ τὴν
 πρὸς τὰ κρείττω στάσιν· καὶ ὅτι ὁ καταβῶν ἐκ τῶν
 οὐρανῶν καὶ ἐνανθρωπήσας Ἰησοῦς ἄχρι τοῦ ἔξου
 διὰ σταυροῦ κατήλθε, καὶ ἀναστὰς καὶ ἀνυψωθείς
 ἡμᾶς συνανέστησας, καὶ ἀνιστῶν ἀνυψοῖ διηγεκῶς.
 Τοῦτο οὖν καὶ ἐπὶ πάσῃ προσοκνησὶ δηλοῦμεν, κλί-
 νοντές τε καὶ ἀνιστάμενοι, ὅτι κατήλθε καὶ ἀνῆλθε
 Χριστὸς, καὶ ἡμᾶς πεσόντας ἀνήγειρεν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠ΄.

Διὰ τὸ ὠράριον ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, ἡ τὸ
 ἐπιτραχήλιον ὁ πρεσβύτερος λαμβάνει.

Εἰτα καὶ τὸ ὠράριον ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἐπὶ
 τὸν δεξιὸν μεταφέρει, τὸ δπισθεν ἄγων ἐμπροσθεν,
 καὶ ὡς ὑπὸ ζυγὸν τὸν χειροτονούμενον ποιῶν. Καὶ
 γὰρ ἔρξεν ὀφείλει καὶ διὰ τῶν συμβόλων, ἦν περ ἔλαβε
 χάριν· καὶ ὅτι πρῶτον μὲν καθ' ἑν καὶ μόνον τῆς
 διακονίας ἔργον ὀπῆρχε κεκτημένος τὴν ἀρχιεπὴν,
 νῦν δὲ πρὸς τὰς τελετὰς καὶ τὴν ἱερωσύνην ἔλην·
 καὶ μετῶν αὐτῷ ὁ ζυγὸς καὶ δλου τοῦ ἔργου ὀφείλει
 εἶναι ὑπερέτης καὶ φρονετιστής. Διὸ καὶ ἐκ δευτέρου
 ζώννυται, ὡς πρὸς μετῶν κληθεὶς ἔργον.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠΑ΄.

Τὶ σημαίνει τὸ φαινόλιον.

Καὶ φαινόλιον περιβάλλεται· ὄπισθον ἔνδυμα λευ-

κόν ἐστι δίχα μανικίων, ὄλον περιστέλλον τὸ σῶμα. **A**λευκὸν μὲν, διὰ τὴν καθαρότητα καὶ ἀγιοσύνην, καὶ τὴν τῆς θείας δόξης περιβολὴν, οὗ ὁ θεὸς φῶς ἐστι, καὶ ἀναβαλλόμενος; φῶς ὡς ἱμάτιον, καὶ οἱ ἄγγελοι λευκὴν ἰσθίαν περιβεβλημένοι πολλάκις ὤφθησαν· οὐκ ἔχον δὲ μανίκια διὰ τὸ ἐκτυποῦν τὸν σάκκον, ὃν ὁ Σωτὴρ ἐμπαίζόμενος ἐπέδωκετο· περιστέλλον δὲ ὄλον τὸ σῶμα ἄχρι καὶ τῶν ποδῶν ἀπὸ κεφαλῆς διὰ τὴν ἀνωθεν περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν, καὶ τὸ συνεκτικὸν τοῦ Θεοῦ καὶ φυλακτικόν. Αἴρεται δὲ ὑπὸ τῶν χειρῶν ἐκ πλαγίου ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἱερῶν ἔργων, ὄλον ὡς περὶ γινόμενον διὰ τὸ ἀγγελικὸν τῆς ἀξίας· καὶ οὗτοι αἱ χεῖρες δι' αὐτοῦ φαινόμεναι τὸ πρακτικὸν ἐμφαίνουσι καὶ ἐνεργὸν τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς ὁ ἱερεὺς ἐνεργεῖ. Πρῶτον μὲν οὖν ἀναγορεύει τοῦτον ὁ ἱεράρχης· ἐν τῷ τῷ ὠράριον λαμβάνειν **149** ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ὄμου ἐπισθεν, καὶ εἰς τὸ δεξιὸν ἐπιθεῖναι, τῶν δύο μερῶν γεινομένων ἔμπροσθεν· ὅπερ τότε ἐστὶν ἐπιτραχήλιον ἐκτελούμενον καὶ οὕτω καλούμενον· δηλοῖ δὲ τὴν ἀνωθεν κατιούσαν ἀπὸ κεφαλῆς χάριν, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς, φησὶν ὁ Δαβὶδ, τὸ καταβαίνειν ἐπὶ τὴν ὠμὸν τοῦ ἐνδύματος, καὶ τὴν χρῆσιν ζυγὸν τῆς ἱεροσύνης τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς φασὶ τινες, τὸ ἐκλωσθῆναι πρὸς τὸ πάθος αὐτὸν τὸν σταυρὸν ἐπ' ὤμων κατέχοντα· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ ἱερεὺς τὰ τοῦ πάθους μυστήρια ἐνεργεῖν κατηξίωται. Τοῦτο τοίνυν ἐνδύων αὐτὸν ὁ ἀρχιερεὺς, φησὶν ἡ Ἄξιος. Καὶ φαινόμενον δὲ εἰρήκαμεν ἐπιβάλλον οὕτω φησὶν, ἡ Ἄξιος· ἐυλόγημος τοῦτο εἶναι αὐτὸν ἄξιον καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁμοιωθῆναι, καὶ οὗτοι ὡς ἄξιος ἔλαθεν. Ἐν οἷς καὶ ταπεινωθῆναι χρὴ τὸν λαμβάνοντα· τίς γὰρ ἄξιος; Τοῦτο γὰρ καὶ οἱ ἐντοὺς φάλλουσι τοῦ βήματος καὶ ἐκτὸς, τὸν ἀρχιερέα μιμούμενοι. Εἶτα προτρέπεται τὴν ἱερὰν ἀσπασσάσθαι τράπεζαν ὡς πλήρη χάριτος, καὶ ὡς ἐν αὐτῇ καθ' αἰθέριος· εἶτα τὴν ἀρχιερατικὴν δεξιάν, ὡς δι' αὐτῆς χειροτονθεῖς· καὶ ἐπὶ τὴν παρειάν, διὰ τὴν θέλειαν ἀγάπην τε καὶ εἰρήνην, καὶ οὗτοι ὄργανον ἢ παρειὰ τῶν εὐχῶν· καὶ οὗτοι ἀγαπῶν καὶ ἀγαπητὸς καὶ ὁ τελῶν καὶ ὁ τελούμενος. Διὰ τοῦτο καὶ πάντες πρεσβύτεροι χαίροντες ἀσπάζονται τοῦτον ὡς ὁμοταγῆ γεγονότα, καὶ τὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐνώσεως ἐπιδεικνύονται· καὶ εὐθὺς ἴστανται ἐπικλιόμενος ἐκ πλαγίου τῇ τραπέζῃ, καθ' αὐτὸν εὐλόγημος, ἕως ἀρθῆ τὸ καταπέτασμα, καὶ ὁ θεὸς γένηται ἀσπασμός. Τότε γὰρ αὐθὺς πρὸ τῶν ἄλλων πρεσβυτέρων ἐρχόμενος, ποιεῖ τὰ τοῦ ἀσπασμοῦ. Καὶ πάλιν ἴστανται ὑποκλιόμενος τῇ θεῇ τραπέζῃ, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἐκκαλούμενος ἔλεον.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠΒ'.

Ὅπως ὁ θεὸς ἄριστος τῷ χειροτονουμένῳ ἱερῷ παρακαταθήκη δίδοται. Ὁ καὶ πρεσβύτερος.

Ἦνίκα δὲ ὁ ἀρχιερεὺς σφραγίσῃ καὶ τελῆσθαι τὰ δῶρα τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τότε δὴ προσκαλεῖται πάλιν ὁ χειροτονηθεῖς. Καὶ λαβὼν τὸν δεύτερον ἡγιασμένον τέλειον ἄρτον τῇ δεξιᾷ ὁ ἀρχιερεὺς, δίδωσι τοῦτον τῷ χειροτονηθέντι, τὰς πλάμας σταυροειδῶς· ἐκτυποῦντι εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ πάθος ἐνδειξίν· καὶ οὗτοι τὰς παλάμας ἐτρώθη ὑπέρ

A est album sine manicis totum circumdans et operiens corpus. Album est propter puritatem, et sanctitatem, et divinæ gloriæ amictum; Deus enim amictus est lumine ut vestimento, et angeli vestem album amicti sæpius apparuerunt. Manicis autem caret, ut representetur saccus quem Salvator pedes iter faciens induebat. Cooperit autem totum corpus a capite ad pedes usque propter supernam erga nos providentiam, et Dei virtutem qua nos continet et conservat. Manibus vero attollitur a latere dum sacra sunt opera; quo alis fiat consimile propter significandam angelicam quam adeptus est dignitatem; atque etiam eo quod ista elevatione manus ipsius apparentes operationis virtutem declarat, et internam Dei cooperationem in iis quæ sacerdos operatur. Primum igitur episcopus hunc renuntiat et deprædicat, cum horarium accipit, et ex posteriore parte sinistri humeri in dexteram imponit, duabus partibus antè pendentibus, quod tunc est perfectum ἐπιτραχήλιον, supercollare, et ita vocatur. Indicat autem gratiam desuper a capite descendentem; ut inquit David, velut unguentum super caput descendens ad simbriam vestimenti, et bonum sacerdotis Christi jugum; et, ut dicunt quidam, ut significetur eum gestantem humeris crucem ad passionem trahi, cum ipse sacerdos passionis mysteria operetur. Horario igitur eum induens sacerdos, ait, « Dignus. » Et phænolion, ut diximus, ipsi imponens dicit quoque: « Dignus. » Optat eum esse dignum, et coram omnibus fatetur, et velut dignum accepisse dignitatem. Qua in re modestum esse et humile oportet accipientem. Quis enim dignus? Hoc idem cantant qui sunt intra et extra sanctuarium, episcopum imitantes. Deinde admonetur osculari sanctam mensam, ut gratiæ plenam, atque ut in ipsa sanctificatus: postea episcopalem dexteram, ut per eam ordinatus, et insuper genas propter divinam charitatem et pacem, et eo quod genæ precum sunt organum, et quoniam amat et amatur, consecrat et consecratur. Propter hoc omnes presbyteri lætantes eum ut æqualem et ejusdem ordinis factum salutant, illique demonstrant charitatis et unionis vinculum. His peractis illico stat a latere inclinatus mensæ, et in seipso orat donec tollatur velum, et divina fiat salutatō. Tum enim presbyterorum primus venit, et quæ sunt salutationis peragit, iterumque stat livinæ mensæ inclinatus, et Dei misericordiam invocans.

CAPUT CLXXXII.

Qua ratione divinus panis tremendi depositi instar datur ordinato presbytero.

Cum autem episcopus signaverit, et consummaverit dona invocatione divini Spiritus; tunc advocatur iterum ordinatus, et episcopus accipiens dextera manu secundum panem integrum sanctificatum ei tradit, palmas in modum crucis componenti in divinæ passionis demonstrationem, atque etiam eo quod in palmis vulneratus est pro nobis

crucifixus, ei qui dicit : « Accipe hoc depositum, illudque custodi ad adventum Domini, cum illud a te requisiturus est. » Res hæc tremore et horrore omnino plena est. Ostendit enim cum mysteriorum Dei æconomum factum, seque sacrificandum accepisse Jesum ipsum panem viventem, et non alium ; ipsumque et illius sacerdotium ut depositum ipsi creditum esse, eaque teneri servare ; sacerdotium videlicet, et sacram actionem immaculata, eo quod Dominus rationem administrationis istorum ab eo requiret.

CAPUT CLXXXIII.

Quod periculi plenum est sacræ missæ officium negligere.

Ubi nunc sunt qui sacerdotii gratia accepta, officia sacerdotalia quibusdam occasionibus pietatis speciem et opinionem, revera autem nihil pietatis habentibus negligunt, et supine habent, semel tantum idque perfunctorie ea contingentes et exercentes ? Huiusmodi rationem incuriæ postulantur, quidnam fuerit quod eos ab exerceundo munere prohiberit. Tum enim pœnitentiam agentes a sacerdotii exercitio penitus removeantur. Quædium autem sacerdotium retines et non prohiberis, operi sacro quantum homini fieri poterit insiste. Est enim opus illud mundi salus et conservatio.

Postquam igitur episcopi manum osculatus est, et cum cordis contritione egressus est, desert, clausis manus habens, sacrum panem ad mensam, et capite manibus incumbente orat, memoriam faciens et sui ipsius et episcopi qui ipsum ordinavit, omniumque clericorum et laicorum, omnibusque salutem deposcit : viventium quoque orthodoxorum et mortuorum recordatur. Ipsum enim Dominum manibus tenet, ejusque venter vasa sunt ; ipse qui tenetur Jesus Christus, est ei et manibus et capiti nunc. Ideo hic ut et in omnibus innovant Latini presbyteros suos legali more ungentes, quod Dionysius non dicit. Ita stans presbyter post capitis inclinationem, et orationem : « Attende, Domine Jesu Christe, » admonetur iterum, et fert divinum panem, et in disco ponit, cum sit exaltandus. Tum enim episcopus divinum panem in disco positum elevat, et hunc simul eo, Unum est enim Christi corpus. Sic cum hostiæ divisionem peregit, quæ spectant ad unionem partis ejus cum calice, et quæ ad communionem pro more perficit. Postquam igitur sanctissimis mysteriis communicavit episcopus, ante cæteros presbyteros venit ordinatus, honore præ cæteris habitus propter recens acceptam gratiam, et renovationem a divino Spiritu jam factam. Unde juxta consuetudinem vivifici panis particeps per episcopum factus, et dexteram et genam ejus osculatur, deinde tremendo calici communicat. Redditus sic vere perfectus, et tremenda communionem sigillante et obsignante sacramentum ordinationis, in quodam loco altaris substitit, et sacratissimum calicem manibus tenens

Α ἡρῶν ὁ σταυρωθεὶς. Καὶ φησι, Ἐλθε ταύτην τὴν παρακαταθήκην, καὶ φύλαξον αὐτὴν ἕχρι τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, ὅτι παρ' αὐτοῦ μέλλεις ἀπαιτῆσθαι αὐτήν. Ἡ Τοῦτο φρίκης ἀπάσης μεστόν. Δείκνυσσι γὰρ, ὡς οἰκνῆμος τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων γίνεται, καὶ οὐκ ἄλλον, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν τὸν ζῶντα ἄρτον λαμβάνει ἱερουργεῖν, καὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτοῦ καὶ αὐτὸν ὡς παρακαταθήκην πιστεύεται· καὶ ὀφείλει τηρεῖν ταῦτα, τὴν ἱερωσύνην τε καὶ ἑαυτὸν ἀμώμητα· ὅτι καὶ παρ' αὐτοῦ ταῦτα ἀπαιτηθήσονται τοῦ Κυρίου.

ΚΕΦΑΛ. ΡΗΓ'.

Ὅτι ἐπικίνδυνον τὸ ἀμελεῖν τῆς ἱερουργίας.

Ποῦ ἄρα εἰσὶν ἄρτι οἱ τὴν χάριν τῆς ἱερωσύνης λαβόντες, καὶ ἐπὶ προφάσει τι, καὶ τῇ δοκούσῃ μὲν, μὴ οὐση δὲ εὐλαβείᾳ, οἴησαι δὲ μέλλον εἰσεῖν, τῶν τῆς ἱερωσύνης καταμελοῦντες καὶ ἀργῶς ἔχοντες, ἅπαξ δὲ μόνον οἶον ἀπτόμενοι, καὶ ὡς ἐν παρέργῳ ποιοῦντες ; Οὗτοι τὸν λόγον τῆς ἀμελείας ἀπειθήσονται, εἰ μὴ που τὸ κωλύον ἐστὶ τι· τότε γὰρ τῶν τῆς ἱερωσύνης καθόλου μετανοοῦντες ἀποστήτωσαν. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀντέχη ταύτης, καὶ οὐ κωλύει ὡς δυνατὸν ἀνθρώπων παρὰ τινος τοῦ ἱερουργεῖν, ἔχου τοῦ ἔργου, ὅτι τοῦ κόσμου ἐστὶ σωτήριον.

Ἀσπασάμενος οὖν τὴν χεῖρα τοῦ ἱεράρχου, καὶ μετὰ συντριβῆς ἀπαλθῶν, ἔνω τὰς χεῖρας ἔχων ἐν τῇ τραπέζῃ τὸν ἄρτον φέρων τὸν ἱερὸν, καὶ ταῖς χερσὶν ἐπικειμένῃν τὴν κεφαλὴν, εὐχεταί, μνησθένος καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ χειροτονητάτος 150 αὐτὸν ἱεράρχου, καὶ πάντων ἱερατικῶν τε καὶ λαϊκῶν· καὶ τὴν σωτηρίαν ἅπασιν ἐξαιτεῖται· καὶ ζῶντων ὀρθοδόξων καὶ τεθνεώτων μνησθῆναι· αὐτὸν γὰρ ταῖς χερσὶ κατέχει τὸν Κύριον· καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ὑπὲρ τὰ ἱερά εἰσι σκευή· καὶ ὁ κατεχόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς, οὗτος χρίσμα αὐτῷ καὶ ταῖς χερσὶ καὶ τῇ κεφαλῇ. Διὸ καὶ ὡς καὶ ἐν πᾶσι καινοτομοῦσι Λατίνοι, τοὺς αὐτῶν πρεσβυτέρους νομικῶς χρίοντες· ἕπερ οὐ φησι Διονύσιος. Οὕτως δὲ ἱσταμένος, μετὰ τὴν κεφαλοκλισίαν ὁ ἱερεὺς καὶ τὴν εὐχὴν τὴν, Ἐπρόσθετος, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, προσκαλεῖται πάλιν· καὶ φέρει τὸν θεῖον ἄρτον, καὶ τίθεισιν αὐτὸν ἐν τῷ δίσκῳ, ἐπεὶ μέλλει ὑψοῦσθαι. Τότε γὰρ ὁ ἱεράρχης τὸν τε ἐν τῷ δίσκῳ προκειμένον θεῖον ἄρτον καὶ αὐτὸν ἀνυψοῖ ὁμοῦ· ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ σῶμα Χριστοῦ. Καὶ οὕτως μελλῶς τὰ τῆς ἐνώσεως τοῦ ποτηρίου, καὶ τὰ τῆς κοινωνίας κατὰ τὸ εἶδος ἐκτελεῖ· κοινωνήσαντες οὖν τῶν ἀγιωτάτων τοῦ ἱεράρχου πρὸ τῶν ἄλλων πρεσβυτέρων, ὁ χειροτονηθεὶς ἔρχεται προτιμώμενος ἄρτι διὰ τὴν χάριν καὶ τὸ ἐγκαινισθῆναι ἤδη ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος. Ὅθεν καὶ κατὰ τὸ εἶδος, τοῦ ζωοποιοῦ μετασχῶν ἄρτου, λαθὼν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τὴν δεξιάν καὶ τὴν παρειάν αὐτοῦ ἀσπασάμενος, καὶ κοινωνήσας τοῦ φρικτοῦ ποτηρίου, καὶ οὕτως τέλεισθε ὄντως γεγονώς, τῆς φρικτῆς κοινωνίας ἐπισφραγίζουσῃ τὴν τελευταίην τῆς χειροτονίας, ἐν τινὶ τόπῳ

τοῦ θυσιαστηρίου ἵσταται. Καὶ τὸ ἱερώτατον ποτή- A
ριον τὰς χερεὶ κατέχων, μεταβίβωσι τοῦ οὐρίου αἵμα-
τος τοῖς προσερχομένοις ἱερεῦσι καὶ διακόνοις· μαρ-
τυρούμενος διὰ τοῦ ἔργου, ὡς τῶν μυστηρίων
τετέλεισται ἱερεὺς καὶ τούτων ἄλλοις μεταβιβέναι τὴν
ἴξουσιαν καὶ δύναμιν εἰληφα.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠΔ'.

Ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ πρεσβύτερος ἄρει χειροτονη-
θέντες, ὁ μὲν τὰς τελευταίας αἰτήσεις, ὁ δὲ
τὴν ὀπισθὰ μβωνον εὐχὴν λέγουσιν.

Τῆς δὲ τελευταίας μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τῶν ὁρίων
δύρων ἐν τῇ προθέσει γινομένης εὐχῆς, ὁ μὲν διά-
κονος χειροτονηθεὶς, νεώστὶ τὰς αἰτήσεις τότε φησιν,
ἄρει μαρτυρούμενος καὶ δεικνύμενος τῷ λαῷ, ὡς
κατέστη Θεοῦ ὑπηρέτης, καὶ τὰς αἰτήσεις ποιῶσθαι
ὑπὲρ αὐτοῦ χάριν εἴληψε, καὶ προσκαλεῖσθαι τὸν B
λαόν πρὸς τὰς προσευχὰς καὶ δεήσεις (ὁ δὲ τῆς
καθαριτικῆς ἐστὶ τάξις καὶ λειτουργικῆς). καὶ ἀνα-
τιθέναί αὐτοὺς τῷ Θεῷ. Διὸ καὶ τῷ ἱερεὶ ἐξυπηρε-
τούμενος φαίνεται ἐν τοῖς ἱεραῖς εὐχαῖς, πρὸς τὸν
λαόν ἐπιλέγων, «Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν,» ἐν τῷ
μέλλειν τὴν ἱερέα λέγειν τὴν εὐχὴν πρὸς τὸν Θεόν.
Ὁ δὲ γε νεώστὶ χειροτονηθεὶς ἱερεὺς αὐτὴν τὴν εὐ-
χὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρει, ἣ καὶ τελευταία ἐστὶ
καὶ ὀπισθὰ μβωνος λέγεται· δεικνύμενος μὲν καὶ
αὐτῆς καὶ μαρτυρούμενος τοῖς πιστοῖς, ὡς ἱερεὺς
κατέστη, καὶ μεσότης γέγονεν αὐτοῖς τὰ πρὸς τὸν
Θεόν, καὶ ὡς ἄρει τὴν χάριν δεξάμενος, εὐχεται ὑπὲρ
τοῦ λαοῦ. Δετὴ γὰρ ἡ εὐχὴ, τελευταία οὖσα, πάντα
ἐξαιτεῖται ἱερεῦσι καὶ βασιλεῦσι καὶ λαϊκοῖς τὰ C
ἀγαθὰ καὶ τὴν εἰρήνην ἀπὸ τοῦ τῶν φώτων Πατρῶς.
Πρῶτον δὲ λαμβάνει ἀρχιερατικὴν εὐλογίαν, καὶ
οὕτως ἐξέρχεται, δεικνύς ὅτι ὑπὸ τὸν ἱεράρχην ἐστὶ,
καὶ ὑπ' αὐτοῦ τετελειῶνται. Καὶ μετὰ τὸ εὐχασθαι,
κάλιν εὐλογεῖται, τὸ τῆς ὑπακοῆς ἐκπληρῶν, καὶ ὡς
μισθὸν λαμβάνων τοῦ ἔργου τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ
τῆς ἱεραῖς. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ πρεσβύτερος τελεῖται
δὴ καὶ χειροτονεῖται.

Καὶ εἰ μὲν τῆς μοναχικῆς ἐστὶ τάξις, τὰ ἱερα
ἀποθέμενος ἄμφια, τὰ συνήθη ἐνδύεται τοῦ σχη-
ματος αὐτοῦ. Καὶ εὐλογίαν λαβὼν ἄπεισιν, ἀχρι
τῆς ἑβδόμης καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, ὡς τετύπεται,
ἵνα καὶ πρὸς τὸ ἔργον εἰ; Ἔθο; Ἐλθῃ, καὶ ἀδιάκονος
ἡ τῆς ἱερωσύνης ἐνέργεια τῇ ἑβδομαδί τῶν ἡμερῶν
διαμείνη, δι' ἧς ἡ παρούσα πᾶσα οἰκονομεῖται ζωῇ, D
ὡς ἂν τοῦτο 151 τὸ ἔργον ἐπιμελῶς ἐνεργῆσα; ἐν
τῷ παρόντι, εἰς τὴν ἀληκτον ἐκείνην λειτουργίαν καὶ
ἄμυσον κοινωνίαν τοῦ Χριστοῦ καταστήσῃ· ἀλλὰ καὶ
ὡς πνευματικὸν λαβὼν μέγα χάρισμα, κατὰ τὸν
ἀριθμὸν τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων, καὶ ἐν
ἡμέραις ἱσας ὀρεῖται ἀδιάστατως ἐνεργεῖν τὰ τῆς
χάριτος, ὡς προγγραπται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠΕ'.

Περὶ ἐνδυσμάτων ἀνηκόστων κοσμικῶς χειροτο-
νηθεῖσι διακόνοις καὶ πρεσβυτέροις.

Ἐὶ δὲ τῶν κοσμικῶν εἶη, περιβάλλεται ἄμφια ἃ
καὶ ὁ διάκονος ἀμφιέννυται, σημαντικὰ τῆς ἱερω-
σύνης, καὶ διὰ τὴν εὐλαστειαν ὄξει ἢ μέλανα, καὶ
κατὰ τὸ λέγόμενον ἱμάτιον ἐρῶμεναι. Τὸ μὲν γὰρ

A de divino sanguine tradit. Presbyteris et diaconis
accidentibus, opere testificans se consecratum
esse in sacramentorum sacerdotem, et ea aliis
communicandi facultate et auctoritatem acco-
pisse.

CAPUT CLXXXIV.

Quare diaconus et presbyter jamjam ordinati, ille
postremas preces, hic eas quæ retro ambonem in
ecclesia funt, recitat.

Postrema oratione facta, post depositionem di-
vinorum donorum in prothesi, diaconus recens
ordinatus rogationes tunc recitat, jam testificans
et demonstrans populo se constitutum esse Dei
ministrium, gratiam rogationes pro ipso facienti
accepisse, ad preces et orationes populum exhortan-
di (est enim ordinis purgativi et ministerialis) B
et eum Deo consecrandi. Ideo in sacris precibus
conspicitur sacerdoti inservire, populo edicens:
«Dominum deprecemur,» cum sacerdos preces ad
Deum dicturus est, sacerdos autem recens ordina-
tus orationem Deo offert, quæ liturgiæ postrema
est, et post ambonem dicitur: quo ipse ostendit
et testatur se sacerdotem factum, et mediatorem
esse ipsis in his quæ sunt ad Deum. Quia etiam
recenter gratiam accepit, precatur pro populo. Ora-
tio enim illa cum sit postrema, omnia bona pa-
cemque a Deo luminis Patre postulat pro sacer-
dotibus, imperatoribus et laicis. Sed primum
benedictionem episcopalem accipit, sicque egro-
ditur ostendens se episcopo subjectum esse, et
ab eo consecratum. Postquam precatus est, ite-
rum benedicitur, quæ sunt obedientiæ et sub-
missionis adimpleos velut in mercedem sacri sui
ministerii. Sic ergo presbyter consecratur et ordi-
natur.

Si autem monastici fuerit ordinis, sacras vestes
deponit, et consuetas ordini suo induit, benedi-
ctioneque accepta abit, et sacrificat unoquoque die
per hebdomadem, ut jam declaratum est, ut ad
opus et verba sese assuefaciat, et sacerdo-
tii virtus sine interruptione per sacrorum heb-
domadem qua v. l. a præsens universa gubernat-
ur, permaneat: ut hoc opere sollicite in præsentem
sæculo defunctus, ad indeficientem illam et æternam
sacram operationem, et immediatam Christi
communione occurrat. Præterea, velut magna
spirituali gratia donatus, debet juxta numerum dono-
rum Spiritus æqualibus diebus indesinenter quæ
sunt gratiæ operari, ut antea scriptum est.

CAPUT CLXXXV.

De vestimentis quæ competunt secularibus, quando
diaconi vel presbyteri ordinantur.

Si vero secularis fuerit, vestimentis induitur
quæ diaconus vestire solet, sacerdotalem dignita-
tem indicantibus, quæ propter pietatem violacea
sunt, vel nigra, et secundum vestem, ἱμάτιον δι-

etiam, adaptata. Vestem enim hujusmodi lectores A et psalter, omnesque sacerdotes propter divinum ministerium induunt, eo quod ejusmodi vestis facile connectatur et adaptetur cuiusque sacerdoti; vel quod quilibet ea indutus nullo negotio sacerdotales vestes induere possit immediate cum secularibus quibus conjungi possunt quæ sunt corpori commoda.

CAPUT CLXXXVI.

De sacris vestimentis, tunica ampliore, subucula et cæteris.

Unde est quod lector antequam sigillum accipiat, statim cum benedicendus est, illud induat, nigrum propter humilitatem significandam, ut diximus, et animi compressionem: hæc enim sunt luctus signa. Amplum quoque et longum est, ad pedes usque pertingens propter pietatem et divinam B charitatem. Circumcingitur etiam eo quod ministrare debet. Crucis quoque figuram tenet longitudine et manicis. Hæc igitur vestimenta omnibus communia sunt, atque, ut dicitur, ex imperatorio dono et privilegio in honorem sacerdotii; senatores enim iis vestiuntur, umbellas etiam sive pileos ipsi imperatores gestant. Propriam autem ordinis sui vestem habet lector, quæ emision vocatur, habetque phænolii parvi vel sticharii ex lino figuram, et sacerdotii primitias, cum parvum sit, et perfectionem a Deo emanantem designat. Est autem coloris purpurei propter purpuream Salvatoris vestem, vel albi, propter sacerdotii puritatem, et illuminationem a Deo fluentem. Quapropter diaconi et sacerdotes vestimenta induunt his imatiis superne similia, et umbellas in capite, cæteraque gestari solita, omnia crucis figuram exprimentia, ut et ipsa umbella. Jure sane meritoque cum crucifixi propter nos sint ministri, non secus ac ille qui supra caput maxime, cruces gestant. En hæc tenus quæ ad diaconos et presbyteros pertinent, explicavimus.

Clericus. Gratias, domine, agimus, qui sensum de omnibus apertum habemus, reaque divinas, quod ad nos, edocemur, quas inter nihil est humani.

Pontifex. Et qui sceret ut quidquam interesset humani in rebus Dei? quidnam vero in rebus Verbi Dei aut extra aut supra rationem non est? aut quomodo in rebus Spiritus sanctissimi omnia non essent sancta? Divina nempe rationem superant et sancta sunt.

CAPUT CLXXXVII.

De episcopo.

Jam incipimus de magna illa gratia, illuminatione scilicet episcoporum ordine, verba facere; ideo pro viribus illam contemplantur, et explicabimus, licet vires nostras superet horum inuelligentia. Est enim donorum quæ hominibus a Deo dant maximum et perfectissimum, a quo omnis donatio et illuminatio immittitur. Ipsa est fundamentum, principium, et fons pietatis, radix quæ Christum ipsum representat et gestat. Quapropter omne

μάτιον και ἀναγνώσται και ψάλται και πάντες ἐκδιδύσκονται ἱερεῖς διὰ τὴν θείαν ὑπερησίων, ὥστε μὴ ἀπειθεῖν τινος· τῶν ἱερῶν, ἢ τοῖς τῆς ἱερωσύνης ἀμφοῖς εὐθὺς χρῆσθαι μετὰ τῶν ἐκδυμάτων ἀμέσως, τῶν κοσμικῶν, δι' ὧν ἀπιονται και τῶν τοῦ σώματος χρειωδῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠΓ'.

Περὶ ἱερῶν ἐκδυμάτων, ἱματίου, καμισίου και τῶν λοιπῶν.

Ὅθεν και εὐθὺς πρὸ τῆς σφραγίδος ὁ ἀναγνώστης τοῦτο εὐλογοῦμενος ἀμφιέννυται, μέλαν δὲ, διὰ τὴν ταπεινώσιν ὡς εἰρήκαμέν τε και συστολήν· τοιαῦτα γὰρ τὰ τοῦ πένθους· και ἄχρι ποδῶν και εὐρύχωρον διὰ τὴν εὐλάβειαν μετὰ τῆς θείας ἀγάπης. Και περιζώννυται, διὰ τὸ ὀφείλειν ὑπερησίων. Σταυροῦ δὲ τύπον ἐπέχει τῷ μῆκει τε και τοῖς μανικίοις. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἱμάτια κοινὰ πᾶσι, και ὡς φασιν, ἐκ βασιλικῆς δωρεᾶς, εἰς τιμὴν τῆς ἱερωσύνης· διὸ και συγκλητικὸι ταῦτα ἐνδύονται και τὰ σκιάδια, και αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς. Ἰδιον δὲ τῆς τάξεως αὐτοῦ ὁ ἀναγνώστης λέκτεται ἐνδυμα, τὸ καλούμενον καμίσιον· διερ ἢ κατὰ τύπον φαεινολίου ἐστὶ μικροῦ, ἢ στιχάριον ἐκ λίνου, τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἱερωσύνης; δηλοῦν, διὸ και μικρὸν ἐστὶ, και τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκίπην· και ἡ πορφυροῦν, διὰ τὸ πορφυροῦν τοῦ Σωτῆρος ἱματίου, ἢ λευκὴν διὰ τὸ καθαρὸν τῆς ἱερωσύνης, και τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ φωτισμόν. Τόλιν οἱ διάκονοι τε και ἱερεῖς ὅμοια τοῖς ἱματίοις ἀνωθεν ἐκδύονται ἀμφοῖς και ἐπὶ κεφαλῆς τὰ σκιάδια, και λοιπὰ συνήθη φορέματα, πάντα σταυρὸν ἐκτυπούντα, ὡς και αὐτὸ τὸ σκιάδιον· ἐπεὶ και τοῦ ἐσταυρωμένου δι' ἡμᾶς εἰσι λειτουργοί, ὡς και ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μᾶλλον τοῖς σταυροῖς φέροντες. Ἰδοὺ και τὰ περὶ διακόνων και κρισθότερων ὁμῖν εἰρήκαμεν.

Κληρικ'ς. Εὐχαριστοῦμεν, θεοποτα, ἐπὶ πᾶσι τὸν νοῦν διανοιγόμενοι, και τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα θεῖα μανθάνοντες, και διὸ εὐδὲν ἀνθρώπινον ἐν τοῖς ἱεροῖς.

Ἀρχιερεὺς. Και πῶς ἄρα ἀνθρωπινόν τι ἐστὶ ἐλπίς ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ; Ἥ πῶς ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγου οὐ μετὰ λόγου και κατὰ λόγον; Ἥ πῶς ἔρα ἐν τοῖς τοῦ παναγίου Πνεύματος; οὐχ ἄγια πάντα ἐστὶ; Ἄσπὸν και θεῖα κατὰ τὸν λόγον και ἄγια.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠΖ'.

Περὶ ἀρχιερέως.

Ἀρχόμεθα οὖν εἶπὲν και περὶ τῶν τῆς μεγάλης χάριτος; τῆς φωτιστικῆς τάξεως; ἐρεῖν τῶν ἀρχιερέων. Διὸ και περὶ ταύτης θεωρήσωμεν κατὰ δύναμιν· ὑπὲρ ἡμᾶς; γὰρ και τούτων ὁ νοῦς, ἐπε και περὶ τοῦ μεγίστου και τελειωτάτου ὄρου τῶν καθ' ἡμᾶς ἐστὶν, ἀπ' οὗ εἰς πᾶν ὄψρημα ἡμῖν και φωτισμὸς καταπέμπεται· και θεμέλιος αὕτη και ἀρχή, και πηγὴ δὲ τῆς εὐσεβείας ἐστὶ και ρίζα, και τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἐξαικονίζετ; και φέρει. Δὲ

καὶ τελώτερα πάντα τὰ ἐν ταύτῃ τελούμενα. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐροῦμεν περὶ αὐτῶν, ὅσον ἐγγωρεῖ καὶ ἰσχύομεν· ὑμεῖς δὲ συντείνετε τοῖς λεγομένοις τὸν νοῦν, καὶ ὁρᾶτε ἐξ ἀρχῆς ἦδη τὸ ἐπηρμένον τῆς θείας ταυτησὶ τάξεως. Ἡσῆαι μὲν ἐφέονται, καθαρῶ μόνον βίου ἐπιλημμένοις, ἐν ὀρθοδόξῳ τῇ πίστει, ζητεῖν τὰ λοιπὰ τῆς ἱερωσύνης, ἀναγνώστου σπράγγδα, ὑποδιακόνου χειροθεσίαν, διακόνου χειροτονίαν καὶ πρεσβυτέρου· καὶ προεδιασμούς ἐν τούτοις δὴ τινὰς διακονημάτων καὶ τιμὰς.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠΗ'.

Ὅτι χωρὶς ψήφων οὐδεὶς τελεῖται ἐπίσκοπος.

Ἐπισκοπὴν δὲ οὐδὲν ἔξεστι ζητεῖν· οὐδὲ δυνατόν χωρὶς ἐκλογῆς τε καὶ ψήφων. Κἄν γὰρ ἀνθρωπίνως τις καὶ παρὰ τὸν ὄρον τὸν ἱερὸν πρὸς τοῦτο ἐπιχειροίη, οὐκ ἂν ἐπιτεύξοιτο ψήφων ἱερῶν χωρὶς· ὅθεν ἐκ τούτου προσεκτεῖν τινὰ μὴ ἐπεμβαίνειν, μηδὲ ζητεῖν, μηδὲ περιδρομάς ποιεῖν, ὡς ὁ Χρυσοβρόχμην φησί· καὶ τοὺς ἐκλεγομένους δὲ καὶ ψηφίζομένους ἀπαθῶς τοῦτο ἀποστολικῶς ἐνεργεῖν· μᾶλλον δὲ θείως· εἰ γὰρ καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἢ τῶν ἀποστόλων ψῆφος ἀπήρξατο, ἦν ἵνα προσέλθῃ εἰς τὴν τοῦ δυοκαθεκάτου τάξιν τοῦ παραπεπτωκότος Ματθίας, ἀλλ' ἢ ἐκλογὴ ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος πρότερον ἤρξατο, ὃς ἀρχηγός ἐστι καὶ τελειωτής τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ὁ οὗ δὴ Ἀνδρέαν ἐξελέξατο καὶ τὸν Πέτρον, Ἰωάννην τε καὶ Ἰάκωβον, Φίλιππον καὶ Ναθαναὴλ καὶ Ματθαῖον, καὶ τὴν λοιπὴν χορείαν τῶν μαθητῶν· πρὸς οὗς καὶ μετὰ ταῦτά φησιν· «Ὀὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξαθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς, ἵνα ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη. Ὀὐδὲ καὶ ἄλλοις ἀνθρώπων, καὶ ἄλλας τῆς γῆς καὶ φωὸς τοῦ κόσμου, καὶ κριτὰς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ συνθρόνους, καὶ ποιμένας τῶν προβάτων αὐτοῦ, καὶ ὕειν καὶ δεσμεῖν δυναμένους, καὶ ἱερεῖς, καὶ ἱεραρχοὺς, καὶ διδασκάλους καὶ κήρυκας, εἰπέ τε καὶ ἔδειξε· καὶ κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ διδασκάλους οἰκουμηνικούς καὶ ἐκάλεισεν καὶ ἐποίησεν. Παρ' αὐτοῦ τοίνυν διὰ τῶν αὐτοῦ καὶ ἐκλέγεσθαι χρὴ καὶ χειροτονεῖσθαι τοὺς τελούμενους· μᾶλλον δὲ εἰ ὡς αὐτὸς βούλεται ἢ ἐκλογὴ γένοιτο, καὶ ἢ χειροτονία ἔσται ἀληθῶς παρ' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἀξίων ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας· αὐτοῦ· καὶ ἀξίως τὰ θεῖα ἔσται τελούμενα. Εἰ δ' οὖν, παρὰ τῶν ἀναξίων ἔσται ἐπι καὶ δ' αὐτῶν ἢ χάρις, ὡς ἐμάθομεν, ἐνεργεῖ· κληρὸν παρὰ γνώμην Χριστοῦ τοῦ τῆς χάριτος πατρὸς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι νέμεντος, καὶ πρὸς καθαίρεσιν οὐ πρὸς οἰκοδομὴν ψυχῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς οὖν Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἔργον ἢ ἀρχιερωσύνην ἐξαιρέτως, οὕτω δὴ νινόμεσται ἐν τοῖς δεχομένοις αὐτὴν ἐνεργεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΡΠΘ'.

Περὶ ἱερῶν ψήφων· καὶ ὅτι ἐν ταῖς ψήφοις δεῖ πάντας εἶναι τοὺς ἐπισκόπους, ἐξαιρέτως ἢ ἑτεροίς.

Ὁ πρῶτος ἱεραρχός, ὃς ἐστὶν τὸν Χριστὸν

Ἰωαν. κτ, 16.

A in illius initiatione fiunt, omnia perfectiora sunt. Nos igitur de illis dicemus, quantum licet et possumus: vos vero mentem dictis advertite, et videte ab ipso initio hujus divini ordinis altitudinem et sublimitatem. Omnibus quidem vitæ puræ in orthodoxa fide tantum amore capitis querere et persequi licet cæteros sacerdotii gradus, lectoris sigillum, subdiaconi manus impositionem, diaconi et presbyteri ordinationem, et in his ordinibus promotiones quasdam, et ministeriorum dignitates.

CAPUT CLXXXVIII.

Quod nisi per suffragia electus nemo episcopus consecratur.

Verum episcopatum nemini querere licet, nec possibile sine electione et suffragiis. Nam si quis humanum patiens hunc assequi præter sacras definitiones admisit fuerit, illum tamen sine sacris suffragiis non consequetur. Unde diligenter attendendum est ne quis violente in episcopatum ingrediatur, ne quis eum requirat, ne quis ambitus faciat, ut ait aurea loquens. Eos similiter qui eliguntur, et suffragiis prævalent, id præstare debent nullo acti humano affectu, sed apostolice, vel potius divine. Quanquam enim ab apostolis suffragium inceperit, cum in ordinem duodecimi qui ceciderat promotus est Matthias; attamen electio primum a Salvatore corpora, qui dux est et consummator salutis nostræ; propterea Andream elegit, et Petrum et Joannem, et Jacobum, Philippum et Nathanael, et Mattheum, reliquumque discipulorum chorum, ad quos postea dicit: «Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, ut eatis et fructum feratis, et fructus vester maneat, et quos etiam piscatores hominum, et sal terræ, et lumen mundi, et iudices Israel, et assessores ipsius, et ovium ejus pastores, et solvere et ligare potentes, et sacerdotes, et sacrorum operatores, et doctores, et prædicatores dixit et instituit. Prædicatores quoque Evangelii, et doctores terræ vocavit, et effecit. Oportet igitur eos qui consecrandi sunt, eligi et ordinari ab ipso per eos qui sunt ipsius, præsertim si ut vult electio fiat, Ordinatio tum vere ab ipso erit, et divina per dignos et condigne pro ipsius Ecclesia erunt celebrata. Si igitur ab indignis facta fuerit, per ipsos tamen, ut didicimus, gratia operatur, verum ad destructionem, non ad animarum et Ecclesie utilitatem, idque præter Christi intentionem gratiam a Patre per Spiritum sanctum distribuentis. Quemadmodum igitur episcopatus præ cæteris est divinum Christi opus; sic etiam legibus statutum est qua ratione in iis qui eum suscipiunt, agendum sit.

CAPUT CLXXXIX.

De sacris suffragiis, et quod omnes episcopi in provinciis illis interesse debeant, ad minimum tres.

Primus episcopus, qui Christi typus est, convo-

cat qui sub ipso sunt episcopus, primorum apostolorum ordinem tenentes, ipsiusque gratiam et virtutem ab eo emanatam possidentes, remque cum iis communicant. Cum igitur opus sit divinum et desiderabile, omnes ad hoc conveniant. Si omnes provinciae episcopi adant, bene est. Hoc postulatum canonica constitutio, opusque est et preceptum apostolicum; omnes enim aderant in electione Mathie. Si hoc fieri non potest, ex omnino tres adsint propter sanctam Trinitatem, quoniam hæc est omnium creatrix et perfectrix, ceteris consentientibus, et quæ de hac electione iudicant, mandantibus. Hoc in Christi baptismo conspicitur. Patre cum Spiritu sancto testimonium de Filio perhibente. In Transfiguratione quoque Filius cum iis de seipso testatus est, baptizatus est, gratiamque dedit, et divinum lumine coruscavit. Ideo in duobus vel tribus testibus, inquit, stabit omne verbum. In apostolis idem observatum fuit. Tres enim a cæteris exempti electi sunt, Petrus, Joannes, et Jacobus frater Domini, qui, ut ait Paulus, videbantur esse columnæ. Tres quoque Servator præ cæteris et eximie mysteriis majoribus adhibuit, Petrum, Joannem, et illius consanguineum Jacobum. Omnibus igitur presentibus, vel necessario tribus, primus episcopus jubet eos in loco sarro sedere, et suffragia dare. Opus enim divina divino jussu et exhortatione fieri. Ipse quidem primus cum iis non ingreditur, tunc vel hoc ipso Jesum Deum et hominem figurans, qui corpore absens potestatem suam dedit, et per eos operatur qui sui sunt. Nec hoc tantum, sed etiam ut vices Christi agens divinum suffragium ipse iterum obsequat et approbet. Ne autem sicutur cum ipsis non egere, sed ipsis assentiens et unanimes appareat, aliquem ex iis qui illi ministrant vice sua sancturum cum iis mittit, clerico selectam, qui potissimum esse solet chartophylax.

CAPUT CXC.

Quæ ratione inter suffragantes episcopos medius sedet chartophylax.

Ideo in medio episcoporum sedet, non ut chartophylax, ea enim ratione cathedram inter episcopos non habet; vel aliquis alius clericus; sed ut vices agens magni episcopi. Sedet igitur et per ordinem interrogat episcopos, non tamen cum iis fert suffragium. Magni enim episcopi sententia ab initio data est, ut episcopi suffragium ferrent; iterumque dabitur finitis suffragiis, eo quod illius sententia divinæ sortis locum tenebit. Propter hoc præter episcopos qui illic sunt nullus alius fert suffragium.

CAPUT CXCI.

Quod preces fiant cum suffragia ferenda sunt. Venientibus igitur illis cum chartophylace quo

Deut. xix, 15.

συγκαλείται τῶς τελούντες; ὅπ' αὐτὸς ἀρχιερεῖς, τὴν τῶν πρώτων ἀποστόλων τάξιν ἐπέχοντας, καὶ τὴν αὐτοῦ παρ' αὐτοῦ ἐσχηκότας χάριν καὶ δύναμιν· καὶ ποιῶνται τὸ ἔργον. Ἐπὶ οὖν θεῖον τοῦτο καὶ ἐραστὸν, πάντες ἐπὶ τούτῳ συντίθενται· καὶ εἰ μὴ οἱ τῆς ἐπαρχίας κόραιοι πάντες, καλὴν τοῦτο γὰρ καὶ ἡ διαταγὴ τῶν κανόνων βούλεται, καὶ ἀποστολικὸν ἐστὶν ἔργον τε καὶ διάταγμα· πάντες γὰρ ἦσαν ἐπὶ τῇ ψήφῳ Μαρτίου· εἰ δ' οὐ δυνατόν, ἐξέκαντος· εἶναι τρεῖς διὰ τὴν Τριάδα· ὅτι αὕτη τῶν ὄλων δημιουργός τε καὶ τελειοποιός, συμφωνούντων αὐτοῖς καὶ ἐνατιθεμένων τὰ περὶ τούτου καὶ τῶν λοιπῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῷ βαπτισματι ὄφθη, μαρτυροῦντος· τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ ἐν τῇ Μεταμορφώσει, λατὸν τε 153 ὅν τοῖτοι· τοῦ Υἱοῦ μαρτυροῦντος, βαπτισθέντος καὶ δίδόντος τὴν χάριν, καὶ θεῖον φωτὶ λάμποντες. Διὸ καὶ, εἰ Ἐπὶ δύο μαρτύρων ἢ τριῶν, ψηφί, σταθίσσεται πᾶν ῥήμα. Καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις· ἐκ τοῦ οὐνοῦ. Τρεῖς γὰρ ἐξαιρέτοι ἀκατήγησαν τῶν λοιπῶν. Πέτρος, Ἰωάννης τε καὶ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφός, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, ὡς Παῦλος φησι. Καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τρεῖς, ἐξαιρέτως εἶχεν ἐν τοῖς μαίζοις μυστηρίους, τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ τὸν ὀρθαίμονα τούτου Ἰάκωβον. Τῶν πάντων οὖν ὄντων, ἡ κατ' ἀνάγκην τριῶν, καλεῖται τούτοις ὁ πρώτος· ἀρχιερεῖς· ἐν τόπῳ ἱερῷ καθίσαι, καὶ τὰς ψήφους ποιῆσθαι· ὅτι θεῖον καλεῖσθαι καὶ θεῖον γίνεσθαι χρῆ. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ πρώτος ὄν αὐτοῖς οὐκ ἔρχεται τότε, τυκῶν πᾶν τούτῳ τὸν θεοῦ ὄντος Ἰησοῦν, οἷ καὶ σαματικῶς μὴ παρὲν, τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὄντος ἐνεργεῖ διὰ τῶν αὐτοῦ· καὶ οὐ τούτο μόνον, ἀλλ' ἵνα τὴν θεῖαν ψήφον οὐτως αὐτοῖς ἐκστραφίση, τὸν τόπον Χριστοῦ κληρῶν. ἵνα δὲ μὴ καὶ ὄβση ὅτι οὐ συμπράττων ἐστίν, ὡς ἂν φαίνηται συνῶν καὶ συμφηφιζόμενος, τοποτηρητὴν αὐτοῦ πέμπει ὄν αὐτοῖς τῶν αὐτῶν λειτουργούντων ἀπὸ τοῦ κλήρου τὸν ἐκκριτον δεξ ἐξαιρέτως καὶ ὁ χαρτοφύλαξ ἐστίν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΡΙ'.

Ὅπως ὁ χαρτοφύλαξ μέσον κάθηται τῶν ψηφισμένων ἐπισκόπων.

Διὸ καὶ μέσον κάθηται τῶν ἀρχιερέων, οὐχ ὡς χαρτοφύλαξ, οὐδέ γὰρ καθέδραν ἐν ἐπισκόποις· οὗτος ἔχει, ἢ ἄλλος τις κληρικὸς, ἀλλ' ὡς τοποτηρητῆς τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως. Κάθηται δὲ καὶ ἐρωτᾷ κατὰ τάξιν τοὺς ἐπισκόπους· οὐ μὴν συμφηφιζεται. Ἡ γὰρ γνώμη τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως δίδεται μὲν ἀπαρχῆς εἰς τὸ τοὺς ἐπισκόπους ψηφίσασθαι, ἐπιθίσεται δ' αὐθὺς ὄντος τῶν ψήφων τελεσθεῖσθαι· ὅτι καὶ ἡ τούτου γνώμη ὡς θεῖος κλήρος ἐστίν. Διὸ τούτο κληρῶν τῶν ἐπισκόπων ἐκείνος ἄλλος τις οὐ ψηφίζεται.

ΚΕΦΑΛΑ. ΡΙΔ'.

Ὅτι προσευχὴ γίνεται ἐν ταῖς ψήφοις. Ἐκθόντων οὖν τῶν τούτων ὄντων τῷ χαρτοφύλακι.

ἐνα φησὶ ζεσθαι ἔθος, ἀπτονται μὲν τῆς θαλάσσης εἰκό- A
 νος Χριστοῦ ἐνώπιον κηροὶ τρεῖς εἰς δόξαν τε καὶ
 τύπον τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ οὗτοι παρ' αὐτῆς ἡμῖν
 ἔπας φωτισμὸς, καὶ μᾶλλον οὗτος ὁ τελειώτατος. Αὐ-
 τὸς καὶ ἐντεῦθεν ἀρχόμενον τὴν τρικλήριον, καὶ ἐν
 πλάσι τοῦ ἐπιτοῦ ἀρχιερέως ἐστὶ τὸν ἐν αὐτῷ
 εὐλασιον ὁπὸ τῆς τελείας μόνης Τριάδος φωτι-
 σθῆν σαφῶς ἐκδηλοῦν. Εἶτα ὁ πρῶτος τῶν ἐπισκόπων
 ἐπιτροπὴν περιτίθεται, τὴν ἐκθεῖν χάριν, ὡς
 εἰρηκαμῖν, ἐκποῦν. Καὶ κατὰ ἀνατολῆς τρεῖς προσ-
 κυνῶν τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, τοῦτον εὐλογεῖ· διὲ γὰρ
 ἐν τοῖς οὐρανόις τε καὶ μέγιστοις ἀπὸ Θεοῦ, ὡς
 ἐκδόχθημεν, ἀρχεσθαι, καὶ τοῦτον πρὸ πάντων εὐ-
 λογεῖν· καὶ ἀπὸ Θεοῦ καὶ προσευχῆς ἀρχομένου, τὴν
 χάριν ἐν ἑαυτοῖς ἐπιστάσθαι τοῦ Πνεύματος, καὶ οὕτω τῷ
 Θεῷ ἐγγχεῖσθαι ἔργῳ. Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὑπὸ B
 πάντων τῶν ἐκείσε γινόμενης προσευχῆς, τὸ θεῖον
 Πνεῦμα ἐπικαλοῦνται ἰλεθῆν ἐν ἐσχηθῶσαι αὐτοῖς.
 Εἶτα τὸν ἐριστάριον ὕμνον τῶν ἁγγέλων ἐμνήσαντες,
 καὶ τὴν τοῦ Πάτερ ἡμῶν προσευχὴν, ἥτις τοῦ Σω-
 τῆρος ἐστὶ, καὶ λοιπῶν ἄλλων λεγομένων ἀρμοζό-
 των τῷ μυστηρίῳ, τὸ, « Εὐλογητὸς εἶ, Χριστὸς ὁ
 Θεὸς ἡμῶν, » διὰ τοὺς ἀποστόλους οὗς ὁ Χριστὸς
 ἐξελέξατο, δι' αὐτῶν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τὴν οἰκου-
 μένην σαγήνησας, καὶ τὸ, « Ὡς ἐν μέτρῳ τῶν μαθη-
 τῶν σου παρεγένου Σωτήρ, ἵνα καὶ σὺν αὐτοῖς Χρι-
 στὸς γέννητο, » καὶ τὸ, « Τῇ προσεδίῳ, Κύριε, πάν-
 των τῶν ἁγίων καὶ τῆς Θεοτόκου, » ἵνα δι' αὐτῶν
 τῆς θαλάσσης εἰρήνης τοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχῃ, καὶ ὡς
 οἱ ἅγιοι σύμφωνοι καὶ τῷ Χριστῷ ἡνωμένοι, μετ' C
 εἰρήνης καὶ οὐρα καὶ συμφώνως τὴν ἐπισκόπου ἐκλο-
 γὴν καὶ τὰς θαλάσσης ψήφους, τελειώσων, ἐκτενῆ δέησιν
 ποιῶνται, 154 πρῶτον θυμίσας· εἰς δὲ ἄλλωσιν τῆς
 ἐπιθυμίας τῆς· χάριτος ὁ ἐναρξάμενος ἀρχιερέως. Καὶ
 τῶν βασιλέων μνηθεὶς ὡς ἐκδόκων τῆς Ἐκκλησίας,
 καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ὡς κηγῆς ὄντος ἐν Χριστῷ τῷ
 ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν τὸ Πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις
 ἐκπέμφαντι, τῆς θαλάσσης ἱερῶσύνης καὶ τῆς ἀδελφ-
 τητος τῶν ἀρχιερέων δηλαθῆ ὡς ὁμοταγῶν τῇ χά-
 ριτι καὶ συνεργῶν καὶ συνεπισκόπων, ἀπολύσεως
 γινόμενης ἐπ' εὐχαριστίᾳ Θεοῦ, διὰ τῆς ἁγίας αὐ-
 τοῦ Μητρός καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, δι' ὧν ἡ χά-
 ρις τοῦ Θεοῦ χορηγεῖται, καὶ πάντων τῶν ἁγίων,
 ἵνα ἐκ' αὐτοῦς ἔλθοι τὸ θεῖον ἔλεος, εὐξέμενος· ὑπὲρ
 ἁλλήλων, καὶ συγχώρησιν ὄντας· ἀλλήλοισι διὰ τὴν
 εὐεχθεῖσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων λέγουσαν ἐντολήν, κά-
 θηνται τοῦ φησίσασθαι. Κάθηνται δὲ ἐκατέρωθεν
 μὲν οἱ ἀρχιερεῖς οὐκ ἐπὶ θρόνων ἀλλ' ἐπὶ σκαμνοῦσιν
 τινῶν μικρῶν· ἐπὶ δὲ ἀρχιεπισκόπος ἐκείσε οὐ
 πάρεστιν· ὁ χαρτοφύλαξ δὲ μέσση αὐτῶν ὁμοίως,
 κίτην ὑπεράνω, τὸν ἐπὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου κλη-
 ρίον, ὅς καὶ ἔρωτῆ ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν ἀρχιερέων
 κατὰ τάξιν ἕκαστον τὴν γνώμην εἰπῆν. Συμφε-
 νῶντας οὖν ἐν προσώπῳ ἐνί, ὅς ἀξίως τῆς ἱεραρχίας
 ἐστὶ, τὸ ὄνομα τοῦτου παρὰ τοῦ χαρτοφύλακος, ἡ
 τινοῦ ἄλλου ὀπαρέτου παρόντος καὶ κατὰ καθήμε-
 νον, ἐν χάριτι γράφεται ἀποσταγμένῳ εἰς τοῦτο.
 Οὐ πολλοὶ δὲ πάρεσιν ἐκεί. εἰ μὴ οἱ ἀρχιερεῖς μὲ-
 νοι, καὶ ὁ χαρτοφύλαξ σὺν ὀπαρέτῃ τῷ ὀπαρῆμα-

suffragia dara mor est, autē divinam Christi ima-
 ginem cerei tres accenduntur in gloriam et typani
 sanctae Trinitatis, et quod ab ea nobis veniat om-
 nis illuminatio, et multo magis haec divinissima.
 Ideo hinc tricerit emanat origo, cuius usus viget
 in omnibus sacris episcopi operationibus; quo
 evidenter indicatur perfectam illuminationem a
 sola et perfecta Trinitate emanare. Deinde primus
 episcoporum epitrachelium sive stolam sacerdotia-
 lem, quae supernam gratiam, ut diximus, desi-
 gnat, collo circumponit, et ad orientem ter ador-
 at, Deum in personarum Trinitate benedicentem.
 In his enim divinis et maximis rebus a Deo inci-
 pere edocti sumus, et ante omnia ipsi benedicere,
 exordiumque a Deo et precibus facientes gra-
 tiam Spiritus ad nos attrahere, sicque divinum opus
 aggredi. Ideo facta praee ab omnibus qui illie sunt, in-
 vocatur divinus Spiritus ut adveniat, et inhabitet in
 eis. Postea, trisagio angelorum hymno decantato, et
 praee Pater noster recitata, quae Salvatoris est, et
 reliquis aliis diebus quae mysterio conveniunt, ut pote:
 « Benedictus es, Christe Deus noster, » propter apo-
 stolos quos Christus elegit, per eos in Spiritu san-
 cto terram universam indagare cinxit et cepit;
 et illud: « Velut in medium discipulorum advenisti,
 o Salvator, ut cum ipsis Christus esset; » et istud:
 « Intercessione omnium sanctorum et Deiparae, » ut
 per ipsos divinam Christi pacem consequantur.
 Et sicut sancti concorditer electionem et divina
 suffragia perficiant. Episcopus officium initians ora-
 tionem extensam pronuntiat, factio prius in signi-
 ficationem adventus gratiae thuris suffimento; im-
 peratorum quoque meminit, ut Ecclesiae defensorum,
 et archiepiscopi, ut in Christo pauperis, qui
 in signa linguarum flammearum immisit in apo-
 stolos Spiritum sanctum. Meminit etiam divini sa-
 cerdotii, et fraternitatis episcopalis, nempe per
 gratiam velut ejusdem ordinis, et comministrorum,
 et corpiscoporum. Tum fit dimissio in gratiarum
 actione Deo per sanctam ejus Matrem, et apostolos
 suos per quos gratia Dei dispensatur, omnium
 quoque sanctorum, ut super eos descendat divina
 misericordia. Denique precibus pro invicem fa-
 ctis secundum divinum praeeceptum sedent ad suffra-
 gia colligenda. Sedent autem episcopi ex utraque
 parte, non super thronos, sed super scabellia quae-
 dam parva, cum illic non adsit archiepiscopus;
 chartophylax autem similiter in medio eorum se-
 dem habet, sed superiorem, eo quod archiepiscopi
 locum occupet, qui et sententiam unumquemque
 rogat, ab episcoporum primo incipiens, et secun-
 dum ordinem procedens. Consentientes igitur in
 unam personam, ut episcopatus dignam, ipsius
 nomen a chartophylace, vel aliquo alio ministro
 praenuntie, et inferius sedente, in charta scribitur
 ad hoc praeparata. Illic autem multi non adsunt,
 propter secretas inquisitiones quae ibidem sunt,
 sed episcopi soli, et chartophylax cum ministro

qui illi est a commentariis enim non in a scribuntur. Si igitur omnes convenerint, spiritus est opus : si vero contentio aliqua oritur, non e quidem bonum est. Si vero contingat propter scrutinium, eo quod qui scrutantur homines sunt ; iterum bonum est, verumtamen plurimum suffragia secundum canones praevalent.

CAPUT CXCH.

Quod eligentes ferre debent suffragium or line temporis quo electi sunt, non gradus vel dignitatis.

Tres tamen viri pii in gloriam et typum Trinitatis eligantur e pluribus, vel ex omnibus, et scribatur quot suffragiis praevaluerunt. Primus electus post primum ponatur, sicut a gratia factum est : non enim hic oportet gradus et dignitates praeferre, sed virtutem et meritum, cum suffragia sint ad idoneo operi eligendos instituta, non ad promovendum eum qui praevenit, et virtute caruerit. Nam saepe praeferendi sunt sacerdotes episcopis, et sacerdotibus et episcopis pii monachi, vel laici. Qui primus electus est dignus est quoque qui primo loco ponatur. Postquam inscriptio facta est, surgunt episcopi, et suffragia ad archiepiscopum per chartophylaeem mittuntur.

CAPUT CXCHII.

De episcopo eligendo (in archiepiscopum) qui synodo alicui intersit.

Sciendum autem quod in suffragiis ferendis, si opus est episcopum aliquem ex minori urbe ad majorem eligi, et synodo tum intersit, eligendus ipse reliquorum mandato e synodo secedit, et ipso absente sententiae de ipso feruntur, et si idoneus ad majus ministerium visus fuerit, electus ponitur. Ex quo dicitur, gradus praeferri non oportere, sed virtutem, et primo probatum episcoporum uniformi consensu affectibus vacuo, vel secundo, vel tertio, ut divina gratia decrevit, inscribi debere secundum suffragiorum ordinem. Innovatio certe est, dignitates et gradus praeferre eum novum hoc ait et recens, et ab initio ita factum non fuerit, ut inquisitione facta cognovimus. Episcopi igitur post lata suffragia discedunt. Archiepiscopus ergo suffragia accipiens, dijudicat apud se electos, et in quo animo inclinaverit, ad eum mittit, illique significat ut episcopatum accipiat.

CAPUT CXCV.

Archiepiscopi sententiam pro divina sorte haberi.

Considera autem mysterium divinae gratiae, et integritatis affectu carentis, in iis qui student divinae divinae in Ecclesia peragere. Archiepiscopus cum suffragia feruntur praesens non est, propter solam suffragiorum sinceritatem conservandam, ut actio libere et sine dissimulatione fiat. Si etenim hic ratione adesse non possit, ne sane adsit. Absen-

Α τογράφω, ὅτε γράφονται τὰ δόγματα διὰ τὴς γινόμενης ἐκεῖσε μουστικῆς ἐξετάσεως. Εἰ μὲν οὖν συμφωνήσουσι πάντες, πνευματικῶν ὄλων τὸ ἔργον· εἰ δ' ἔρις τις γένηται, οὐκ ἀγαθὸν μὲν, εἰ καὶ διὰ τὴν ἐξετάσιν, ὅτι οἱ ἐξετάζοντες ἄνθρωποι, αὐθις ἀγαθὸν· πλὴν ἢ τῶν πλειόνων ψήφος πάλιν κρατεῖ κατὰ τοὺς κανόνας.

ΚΕΦΑΛ. ΡΛΒ'.

Ὅτι τοῖς ψηφισθέντας καθὼς ἐψηφίσθησαν χρὴ τίθεσθαι, καὶ οὐ κατὰ τὸν βαθμὸν ἦτοι τὸ ἀξίωμα.

Ὅμως ἀπολεγέντες ἐκ τῶν πλειόνων ἢ καὶ πάντων, καὶ ψηφισθέντες τρεῖς ἄνδρες εὐλαθεῖς εἰς δόξαν τῆς Τριᾶδος καὶ τύπον, καὶ γραφέντες ὡς ἐψηφίσθησαν, ὁ πρῶτος ψηφισθεὶς πρότερον θελεῖς κλῆν ὀποῖοι τύχοι βαθμοῦ, καὶ ὁ ψηφισθεὶς δεύτερος μετὰ τὸν πρῶτος ψηφισθέντα θελεῖς, καθὼς παρὰ τῆς χάριτος γέγονεν, οὐ δὲ γὰρ χρὴ ἐνταῦθα βαθμοὺς καὶ τάξεις προτιθεσθαι, ἀλλ' ἀρετὴν καὶ τὸν ἀξιώτερον, ἐπεὶ καὶ διὰ τοὺς ἱκανοὺς πρὸς τὸ ἔργον ἐστὶν ἢ ψήφος, καὶ οὐ διὰ τὸν προβ. διασθῆναι φθάσαντα, ἂν μὴ καὶ τὴν ἀρετὴν ἔχη. ὅτι πολλάκι· προτιμότεροι ἐπισκόπων ἱερεῖς, καὶ ἐπιτεκνίων καὶ ἱερῶν εὐλαθεῖς μοναχοὶ ἢ καὶ λαϊκοί, ὁ πρῶτος ψηφισθεὶς καὶ πρῶτος τίθεσθαι δίκαιος. Μετὰ τὸ γραφῆναι δὲ, ἀνίστανται οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ αἱ ψήφοι τῷ ἀρχιεπισκόπῳ διὰ τοῦ χαρτοφύλακο· ἀποστέλλονται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΛΓ'.

Περὶ ἐπισκόπου μέλλοντος ψηφισθῆναι παρόντος τῇ συνόδῳ.

Ἰστέον οὖν, ὡς ἐν ταῖς ψήφοις εἰ χρεια γένοιτο ἀρχιερέα τινὰ ἐν μείζονι πόλει ἐξ ἄλλης πόλεως ἀπολέξασθαι, καὶ οὗτος παρεῖη τῇ συνόδῳ, προσταγῆ τῶν λοιπῶν τῆς συνόδου αὐτῆς ἐξέρχεται. Καὶ ἀπύκτος αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ δίδονται γνώμαι· καὶ εἰ γὰρ φανεῖ ἱκανὸς, πρὸς τὴν μείζονα διακονίαν ψηφισθεὶς, τίθεται. Ἔστιν οὖν καὶ ἐκ τούτου μαθεῖν, ὡς οὐ χρὴ βαθμοὺς προτιθέντι, ἀλλ' ἀρετὴν· καὶ τὸν δοκιμασθέντα πρῶτον ἢ δεύτερον ἢ τρίτον, ὡς ἢ θεῖα ἔκρινε χάρις, τῆ ὀμογνωμοσύνη ἐν ἀπαθείῃ τῶν ἀρχιερέων Χριστοῦ, κατὰ τὴν τάξιν τῶν ψήφων γράφεσθαι. Καινοτομία ἔρα τὸ τάξεις καὶ βαθμοὺς προτιθέναι· ἐπεὶ καὶ νέον τοῦτο, καὶ οὐκ ἐξαρχῆς ἦν, ὡς ἐξετάσαντες ἔγνωμεν. Οἱ μὲν οὖν ἐπίσκοποι μετὰ τὰς ψήφους ἀπέρχονται· ὁ ἀρχιεπίσκοπος δὲ τὰς ψήφους λαβὼν, ἀνακρίνει καθ' 155 ἑαυτὸν τοὺς ψηφισθέντας· καὶ εἰς ὃν ἂν κινηθεῖ τῷ Πνεύματι, εἰς τοῦτον δὴ καὶ ἀποστέλλων μηνύει τὴν ἐπισκοπὴν καταδίξασθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΡΛΔ'.

Ὅτι ὡς κληρὸς θεῖος ἢ τοῦ ἀρχιεπισκόπου γνώμη.

Καὶ ἔρα μουστῆρυν Θεοῦ ἀπαθείας καὶ χάριτος τοῖς προσέχουσι τὰ θεῖα θεῖως ἐνεργεῖν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐν μὲν ταῖς ψήφοις ὁ ἀρχιεπίσκοπος· οὐ παρίων ἐστὶ διὰ τὸ καθῆρυν τῶν ψήφων, μόνον ἀνοποκρίτου ὄντος τοῦ ἔργου· εἰ γὰρ μὴ οὕτω, δύναται παρεῖναι καὶ μὴ παρών· τῶν ψηφισαμένων τε ἀπόντων διὰ τὸ ἀπαθείς αὐθις, μόνος ὁ μέγας ὁρ-

γυριεῖ· τὸν κρείττονα τῶν ἐκλεγέντων ἐκλέγεται, αὐτὸς δὲ τις κληρὸς θεῖος αὐτῶ· ἐναπολοιφθεὶς. Εἰ οὖν ἀγνόητης συνειδήσεως ἐνταῦθα εἴη, ὡς καὶ ἐλπίζων εἶμι, πῶς οὐκ ἂν τὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος ἐκβαλεῖ βούλημα ;

ΚΕΦΑΛ. ΡΙΕ'.

Ὅτι, μὴ βουληθέντων τῶν ψηφισθέντων, ἕτεραι ψήφοι γίνονται.

Ὁ τοίνυν διακριθεὶς πρῶτος καὶ μνηθεὶς καὶ δεξιόμοστος, εἰ δ' οὖν, ὁ δεύτερος ἢ ὁ τρίτος. Εἰ δὲ μὴ βουληθεῖεν ἐκεῖνοι, ὁμοίως πάλιν ἑτέρων ψηφισομένων, ἐξ αὐτῶν οὐ βουλευθεὶς καὶ ὑποταγείς προσέρχεται τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ, καὶ λόγον δίδωσιν ὡς καταδέχεται τὴν τῆς Ἐκκλησίας τελέσαι ἐπιταγὴν· καὶ προσκυνήσας, τὸ ἔργον πληροῦν καθυπόσχεσθαι. Καὶ ἀρβασῶν τοῦτο ἤδη τυγχάνει πνευματικός· εἰ γὰρ ὁ πρὸς ἀνθρώπους λόγον δοῦς οὐ βέβαιος ἀθετῶν, πολλῶ μᾶλλον ὁ πρὸς Θεόν· καὶ ἤδη καλεῖται ἀποστόλος καὶ ἐτοιμασθῆναι.

ΚΕΦΑΛ. ΡΙΖ'.

Ὅπως τὸ μῆνυμα γίνεσθαι.

Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ τῶν συναλλαγμάτων γενέσθαι· καὶ τῶν μνηστῶν τὰς ἀπαρχάς. Καὶ ἡ ἡμέρα προκαταγγέλλεται. Καὶ ἡ Ἐκκλησία πᾶσα συνάγεται, πίσης τάξεως συναθροισθείσης ὁμοῦ· ἐπὶ γὰρ Θεῷ μάρτυρι καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ ἀνθρώποις πᾶσι πιστοῖς τὴν μεμνησθευμένην γρῆ ἀναδείξασθαι Ἐκκλησίαν, καὶ μνηστὴν αὐτῶ γενέσθαι τὴν μεμνησθευμένην Χριστῷ, ὑπὲρ ἧς οὗτος προεκάτε καὶ λύτρον τὸ αἷμα προθύμως καὶ τὴν ψυχὴν δέδωκε· καὶ τὸ κοιμᾶσθαι καὶ φρονεῖν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἀγάπης εἰγμά ἐδίδαξε. Συναχθείσης τοίνυν τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης ὁ τῆς ἐπισκοπῆς ὑποψήριος ἐνδον γίνεσθαι τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ σκεπτοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ λαμπάδας ἀναπτόντων ἀπάντων διὰ τὴν ἔνθεον χαρὰν ἐπὶ τῆ συναπτομένη τῷ ἱερῷ ἀνδρὶ Ἐκκλησίᾳ, καὶ αὐτῷ ὡς καθαρῷ μνηστορι, καὶ τῷ ἐγγινομένῳ θεῷ ἐπὶ τούτοις φωτισμῷ, ἐπιτραχήλιον διὰ τὴν ἀνωθεν χάριν, καὶ φαινόλιον διὰ τὸ λαμπρόν τε καὶ καθαρὸν ὁ ὑποψήριος ἐνδιδύσκειται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΙΖ'.

Ὅτι καὶ ἐν τῷ μνημῆματι προσευχὴ καὶ θυμίαμα καὶ φῶς.

Καὶ εὐλογησάντος τὸν Θεόν, εὐχὴ γίνεται τρισάγλιον, καὶ τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν, » καὶ λοιπῶν ἄλλων τῷ καιρῷ ἀρμοδίον, ὅτι θεῖος ἔντος τοῦ ἔργου, καὶ Θεὸς προηγείται, καὶ εὐχὴ ἀγιάζουσα τε καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναφέρουσα. Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς τῆς ἀπολύσεως γινομένης ἐμπροσθεν τοῦ φρικτοῦ θυσιαστηρίου, ἐν ταῖς ἱεραῖς τοῦ βήματος πύλαις ὁ ψηφισθεὶς ἱσταται. Καὶ κατὰ τὸ μέσον τοῦ ναοῦ πρὸς αὐτὸν ὀρώντες, τὸν Θεόν δὲ μᾶλλον εἰπεῖν, λαμπροφθοροῦντας ἱστάμενοι οἱ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου σταλέντες, τὰ τοῦ ἱεροῦ μνημῆματος λέγου-

tibus autem iis qui suffragia tulerunt, ut omnis affectus humani occasio tollatur, magnus episcopus, quemadmodum sors aliqua divina ipsis relicta, iterum solus eligit de tribus jam electis præstantiorem. Si ergo castitas et puritas conscientiæ hic adsit, ut ego spero, quomodo Dei voluntas scopum non attinget ?

CAPUT CXCIV.

Electis nolentibus, alia electio suscipitur.

Propterea qui primus ab episcopis iudicatus fuerit dignus, electione illi significata, si eam acceptaverit (si vero non, secundus, vel tertius ; si vero noluerunt illi, iterum alii similiter eliguntur) quicunque, inquam, ex illis electionem acceptare eique se submittere voluerit, ad magnum episcopum adlucitur, et cum eo verba facit, an sit eam suscepturus, et completurus Ecclesiæ mandatum. Et inclinatione facta se opus impleturum pollicetur. Ille jam arrhabon et pignus est spirituale. Si enim datum hominibus verbum firmum est, nec irritatur, multo magis quod Deo datur. His actis mox abire jubetur et preparari.

CAPUT CXCVI.

Quomodo fiat renuntiatio.

Ista sunt nuptialis sceleris et arrhabonis primitiæ. Dies etiam prius annuntiat, qua universa Ecclesia simul cum universis ordinibus congregetur. Oportet enim Ecclesiam ad nuptias petitam, Deo teste et angelis ipsius, et sanctis, et fidelibus omnibus, eum suscipere, et sponsam ipsius fieri quæ Christo desponsata est, pro qua libenti animo sanguinem et animam dedit in dotem et redemptionis pretium : oportet quoque ipsam pascere, et pro ea sollicitum esse, quæ charitatis in eum specimen edidit. Coacta igitur universa Ecclesia, qui ad episcopatum electus est, sese intra templum et venerandum sanctuarium recipit : deinde omnibus lampadas et luminaria accendentibus ad demonstrandum divinum gaudium propter Ecclesiam viro sacro, et velut casto sponso, et insuper divina illuminatione perfuso, matrimonio conjungendam, stolam sacerdotalem induit electus ad significandam supernam gratiam, et phænollon sive casulam propter illustrem claritatem et puritatem.

CAPUT CXCVII.

Quod in renuntiatione illa usus vrecum et suffitus et luminum.

Ipsa autem Deum benedicente oratio trisagli dicitur, « Pater noster, » allaque temporis consentanea, eo quod, divinum cum sit opus, Dei invocatio præcedit, et oratio sanctificans, et ad Deum animum reflectens. Finita oratione, et facta absolutione stat electus ante tremendum sanctuarium in sacris ipsius portis. Dum autem qui luminaria gestant in medio templi subsistunt, in ipsum, dicere malm in Deum, insipientes, qui ab archiepiscopo missi sunt, sacrum significationis decretum pronuntiant, videlicet : « Sanctissimus archiepiscopus, et quæ cum

ipso est divina synodus, advocant et adsciscunt sanctitatem tuam in episcopum sanctissimæ N. hujus Ecclesiæ. Ipse autem hæc audiens, modeste, ut deceat, de se loquitur, et se excusat. Deinde primum gratias Deo agit, qui eum supra meritum honorare dignatus est; postea archiepiscopo, et sacræ synodo, qui eum hujusmodi operis ministrum elegerunt, et eo dignari voluerunt. Denique ut Dei amicus Deum pie deprecatur ut ipsius gratia et eligentium precibus provinciam sibi commissam recte administret. Hoc modo sponsus Ecclesiæ sibi demandatæ in conspectu throni Christi, et monumenti ejus, sanctorumque angelorum et hominum constituitur. Cum autem consenserit, et Ecclesiam susceperit, de ea eam providam habere tenetur. His sic peractis quæ pertinent ad ordinationem et consecrationem præparantur.

CAPUT CXCVIII.

De ordinatione episcopi.

Instante igitur die dicta, omnes episcopi electores congregantur; adest quoque archiepiscopus ordinationem cum ipsis facturus, vel potius Christus operans quæ peculiariter sunt, quæque ipse tradidit. Congregatur quoque omnis cleri multitudo, et antequam missa inchoetur, anabathra ponitur, et super eam thronus in quo sedet magnus episcopus, infra vero ex utraque parte positi sunt alii throni in quibus sedent episcopi.

CAPUT CXCI.

De ejus confessione primoque signaculo.

Deinde cantores venientes primum adorant magnum episcopum, ut Salvatorem Christum sacerdotum principem, faustis acclamationibus ingemnantes, et in multos annos, domine; quo sumum propter divinum opus gaudium non modo demonstrant, verum etiam illi continuam et perpetuam in opere perseverantiam deprecantur. Deinceps et cæteri clerici per ordinem similia faciunt, et stant juxta ordinem qui peculiariter de hac re descriptus est. Tandem venit electus præcedentibus ipsum clericis, ipsoque chartophylace, et ministro qui ex suis ab initio illi aderat.

CAPUT CC.

Quid denotent in solo descripta, tres fluvii, civitas et aquila.

Cum vero electus tres fluvios pertransiit in solo per gyrum figuratos, qui doctrinæ donum ad quod vocatus est, significant, subsistit super urbem ob oculos descriptam quæ ipsius episcopatum indicat, in cujus summitate aquila similiter describitur, puritatem, rectitudinem, et altitudinem theologiæ subindicans, quod de filio tonitru theologi, discipulo virgine, qui in Christi sinu requiescere solebat, vulgo scribunt. Ideo lucis radios habet aquila qui theologicum et gratia donatum significant. Stans igitur super illam urbem, ipsius inscriptione recitat, quæ dicendorum securitatem declarat.

Α σιν, ὡς ἡ Ὁ ἀγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἡ περὶ αὐτὸν θεία σύνοδος προσκαλοῦνται **156** τὴν ἀγιωσύνην σου εἰς ἀρχιερέα τῆς θείας ἀγιωσύνης Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ, τοῦτων ἀκούσας, ἀπολογεῖται τὰ εἰκότα. Καὶ εὐχαριστοῦν πρῶτον τῷ Θεῷ, ἀξιοθεῖς τῶν ὀπέρ αὐτόν· εἶτα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, τοιοῦτου ἔργου αὐτὸν ὑπηρετῆν ἐκλεξαμένους, καὶ εἰς τοῦτο καταξιώσαι θελήσαντες. Εἶτα καὶ εὐχαίρει, καλῶς καὶ ὡς Θεῷ φίλον χάριτι αὐτοῦ καὶ εὐχαίρει τῶν ἐκλεξαμένων διακονήσαι καὶ ἐκτελέσαι τὸ ἐπιτελεσθέν, καὶ οὕτως αὐτῶς μὲν μνηστῆρ τῆς ἐπιτελεσθείσης ἐκκλησίας ἐνώπιον τοῦ θρόνου Χριστοῦ καὶ τοῦ μνήματος, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων κατέστη. συμφωνήσας τε καὶ παραλαβὼν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ φρονεῖν ταύτης καὶ προνοεῖσθαι ὀφείλων· ἐπὶ τῆς χειροτονίας δὲ ἴδῃ μετὰ τοῦτο καὶ τῆς τελειώσεως ἐτοιμάσεται.

ΚΕΦΑΛ. ΡΛΗ΄.

Περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου.

Τῆς οὖν κυρίας ἐπιστάτης, συναγονταί μὲν πάντες οἱ ψηφισάμενοι ἀρχιερεῖς, πάρεστι δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τὴν χειροτονίαν σὺν αὐτοῖς ἐκτελέσων· ὁ Χριστὸς δὲ μάλλον εἰπεῖν δι' αὐτῶν ἐνεργῶν τὰ οἰκτα καὶ ἀ παραδίδωκε. Συναθροίζεται δὲ καὶ ἅπαν πλῆθος τοῦ κλήρου, καὶ ἐπὶ τῶν λαϊκῶν. Καὶ πρῶτον τῆς ἱερᾶς λειτουργίας ἡ ἀναβάθρα τίθεται, καὶ κέθεται ἐπὶ θρόνου ἐν αὐτῇ ὁ μέγας ἀρχιερεὺς· κάτω δὲ ἕτεροι ἐκατέρωθεν θρόνοι· καὶ ἐπ' αὐτοὺς οἱ ἐπίσκοποι.

ΚΕΦΑΛ. ΡΛΘ΄.

Περὶ τῶν τῆς ὁμολογίας, καὶ τῆς πρώτης σφραγίδος.

Καὶ οὕτως οἱ ψάλλται μὲν ἐρχόμενοι, πρῶτον τὸν μέγαν προσκυνοῦσιν ὡς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ἀρχιερέα, καὶ εὐφημοῦσι τρις· ἡ Εἰς πολλά ἔτη, δεσποτα, ἡ λίγοντες, ἐπὶ τῷ θεῷ χαίροντες ἔργῳ, καὶ τὴν εἰς τὸ διηνεκὲς διαμονὴν τοῦτου καὶ ἐργασίαν εὐχόμενοι· ἐπιτελεῖ δὲ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ κατὰ τάξιν ἐκτελοῦντες τὰ ὅμοια, καὶ κατὰ τάξιν ἱστάμενοι, ὡς καὶ ἡ διάταξις περὶ τοῦτου διατυποῖ. Καὶ τελευταῖον ὁ ὑποψήφιος ἔρχεται, προηγουμένων αὐτῷ κληρικῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ χαρτοφύλακος, ὡς ἀξιοπίστου καὶ τῶν τοιοῦτων ἐξαρχῆς ὑπηρετοῦ.

D

ΚΕΦΑΛ. Σ΄.

Τι δηλοῦσι τὰ ἐπ' ἑδάφους ἀνιστορούμενα, τρεῖς ποταμοί, ἡ πόλις τε καὶ ὁ ἀετός.

Ὁ δὲ ὑποψήφιος τρεῖς ποταμοὺς διαλθὼν, ἐπ' ἑδάφους διὰ γύφου ἐκτυπωθέντας, τὸ τῆς διδασκαλίας· ἐπ' ὃ ἐκλήθη δηλοῦντας χάρισμα, ἐπάνω πόλεως ἵσταται ἀνιστορούμενης, τὴν ἐπισκοπὴν δηλοῦσας αὐτοῦ, ἧς ἐπὶ τῇ κορυφῇ αὐτοῦ ὁμοίως ἀνιστορεῖται, τὸ καθαρὸν καὶ ὁρθὸν τῆς θεολογίας καὶ τὸ ὑψηλὸν ὑπερφαινὸν· ὃ δὲ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς βροντῆς τοῦ θεολόγου μαθητοῦ καὶ παρθένου τοῦ καὶ ἐπιστηθίου γράφουσι. Διὸ καὶ φεγγεῖον ἔχει ὁ ἀετός, ὡς τὸ θεολογικὸν καὶ κεχωριστῶμένον δηλῶν. Στάς οὖν ἐπὶ τῆς πόλεως, ἐπιγραφὴν λέγει ἑαυτοῦ, τὸ ἀγαλλεῖς δηλῶν περὶ τῶν μελλόντων ῥηθῆναι. Ἐπι-

λέγει ἔθ' ἐν ἱερῶν τῆς πίστεως Σύμβολον ὁρθῶς καὶ ὡς παρὰ τῶν Πατέρων ἐτέθη, καὶ τὰ λοιπὰ εἶς τῆς τῶν ὀρθοδόξων Πατέρων ὁμολογίας· καὶ οὐ οὐδέποτε εἰ πρὸς τὸ ἰλεῖν εἰς τὴν ἐπίσκοπὴν· καὶ ὡς καθαρῶς καὶ ἀμίμητος διοικήσει τὴν κοίμην. Καὶ τέλος λέγει τὴν ἰδίαν ὑπογραφήν, δι' ἧς τὰ προειρημένα σφραγίζει τε καὶ ὁμολογεῖ, μαρτυρῶν, ὡς καὶ τὰ ὀρθόδοξα ταῦτα τῇ ἑαυτοῦ κηρύξει πίσμῃ, ἃ θὴ καὶ καθ' ὁμολόγησιν, καὶ εἰς τέλος ταῦτα φησὶ.

157 ΚΕΦΑΛ. ΣΑ'.

Περὶ τῆς πρώτης σφραγίδος.

Τούτων οὖν τελεσθέντων· εἰς τὸν αἶτον ἔρχεται, τὴν θεολογίαν δηλαδὴ καὶ τὸ τῆς διδασκαλίας ὄψος. Καὶ παρὰ τοῦ χαρτοφύλακος τὴν κεφαλὴν γυμνωθεῖς, δι' ἣν μέλλει λαμβάνειν χάριν, καὶ κεφαλὴν ἑαυτοῦ μαρτυρῶν τὸν Χριστὸν, καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἀρχιεπίσκοπον, δι' οὗ καὶ τὴν χειροτονίαν λαμβάνει, ὑποκλίνει τὴν κεφαλὴν, δεξιὴν τὴν ὑποαχῆν, καὶ τὴν ἐν ταπεινώσει τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος παραδύχην. Καὶ τοῦ χαρτοφύλακος βοῶντος, «Κελεύσατε, ἢ κατέχοντες τὴν σφραγίζόμενον ἀπὸ τοῦ τραχήλου, ἀνίστανται οἱ ἐπίσκοποι, καὶ ἐν τῇ ἀναβάθρῃ ὁ ἀρχιεπίσκοπος· καὶ ἀνοθεύει τὴν χεῖρα ἐκτείνων καὶ σφραγίζων τοῦτον, φησὶν, «Ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος διὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος προχειρίζεται σοι ἐπίσκοπον ἢ μητροπολίτην τῆς εἰσεῖς, ἢ καὶ τὰ λοιπὰ· ποιῶν σταυρὸν ἐν τῷ τέλει, σημαίνων, ὡς οὐκ αὐτὸς, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ ὁ Χριστὸς χειροτονεῖ. Καὶ τῶν ψαλτῶν ἀδόντων τὸ, «Εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα, ἢ εὐκτέον γὰρ δεῖ εἶναι τὸ γορηγῆσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ὑμῖν, ὁ ὑποψήφιος ἀνερχόμενος, καθεσθέντος τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἀσπάζεταιται τοῦτον τὸ γόνυ, ὡς πρὸς Θεὸν κλίνων καὶ διὰ τὴν δουλείαν καὶ τὴν δεξιάν ὡς ὑπουργὸν θεοῦ ἔργου, καὶ ὡς τοῦτον χειροτονήσαν· καὶ τὴν παρεῖν διὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην καὶ ἑνωσιν. Ἀπερχόμενος δὲ καὶ πρὸς τοὺς ψηφισμένους ἐπίσκοπους, ἀσπάζεταιται τοῦτους κατὰ τὸ στόμα, ὡς ἤδη ἀρξάμενος τοῦτων γενέσθαι ὁμοταγῆς, καὶ διὰ τὰ ἱερὰ τούτων χεῖρῃ τὰ αὐτῶν ψηφισάμενα, καὶ διὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην τε καὶ εἰρήνην· καὶ οὕτω πάλιν ἐπὶ τοῦ αἵτου ἱστάμενος, ὑποκλίνει τὴν κεφαλὴν. Καὶ τοῦ χαρτοφύλακος λέγοντος τὸ, «Κελεύσατε, ἢ ὑπανίστανται αὐθις ὡς ἐπίσκοποι, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνων, ἔσται· μετὰ σοῦ. ἢ Καὶ σφραγίζων αὐτὸν, ἀπολύει.

ΚΕΦΑΛ. ΣΒ'.

Ὅτι τὸ μῆνυμα μὲν συμφωνία τε καὶ συμβόλαια καὶ μνηστῆρα, ἢ τῆς προικῆς δὲ ἀπόδοσις καὶ τὰ θεῖα θεώρητρα καὶ οἱ τῆς χάριτος ἀρραβῶνες, ἢ ἐμολογία καὶ ἢ σφραγίς καὶ ὁ ἀσπασμὸς.

Καὶ οὕτως ὁ μὲν ὑποψήφιος ἤδη τοὺς ἀρραβῶνας ἔσχε τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τέλος, τυγχάνει μνηστῆρ, τὴν σφραγίδι ταύτῃ ἀντὶ δακτυλίου λαμβάνων, καὶ τὸν ἀπαθὴ καὶ ἱερὸν ἀσπασμὸν ποιούμενος, ὡς φησὶ Παῦλος, ἀσπάζόμενος ἐν ἀγίῳ φιλήματι, καὶ χειρὶ ἤδη τὴν ἐκκλησίαν παρ' ἀλλοθιῶνων.

Deinde sacrum fidei Symbolum recte et invariante refert, ut a Patribus positum est, ceterasque orthodoxorum Patrum confessiones. Affirmat quoque se ad episcopatum assequendum pibil dedisse, seque ovile suum sancte et irreprehensibiliter gubernaturum. Denique propriam subscriptionem recitat per quam quae dicta sunt, confirmat, et contestetur, protestans se hanc doctrinam orthodoxam, quaeque confessus est, gregi suo praedicaturam, et ad suum usque servaturam.

CAPUT CCI.

De primo signaculo.

Pis peractis, ad aquilam procedit, ad theologiam videlicet, et doctrinae sublimitatem. Postea capite ipsius a chartophylace nudato per quod gratiam accepturus est, testans Christum et archiepiscopum suum a quo ordinatur, sibi caput esse, illud inclinat, inclinatione subjectionem demonstrans, et Christi gratiae cum humilitate acceptionem. Chartophylace autem tenente eum qui signandus est per collum, et exclamante: «Jubete, » surgunt episcopi, et qui est in anabathra archiepiscopus; extendensque manum desuper, et cum cruce signans, ait: «Gratia sanctissimi Spiritus per mediocritatem meam promovet te in episcopum vel metropolitam civitatis N., et reliqua. » In fine autem crucis signum facit, quo demonstrat non se, sed Christum per ipsum ordinare. Psaltis autem cantantibus illud: «In multos annos, domine » (orandum enim est gratiam Dei nobis abunde suppeditari), ascendit electus, et sedente archiepiscopo illius osculatur genu, sese velut coram Deo inclinans, tam propter servitutem indicandam quam propter dexteram ejus quae divini operis est adiutrix, quaeque ipsum ordinavit. Genam quoque osculatur ut ordinatoris sui propter charitatem in Christo, et unionem. Abit quoque ad episcopos electores quos in ore osculatur, ut jam cum iis incipiens ejusdem esse ordinis, tum etiam propter sacra labia quae ipsum elegerunt, et in Christo charitatem et pacem. Sic iterum ad aquilam subsistit capite inclinato. Et chartophylace dicente, «Jubete, » surgunt iterum et episcopi et ipse archiepiscopus, qui manu extensa exclamat: «Gratia sanctissimi Spiritus sit tecum, » eumque signans dimittit.

CAPUT CCII.

Quod solemnis renuntiatio sit instar consensus documentorum et instrumentorum desponsationis: doli autem traditio, sanctaque munera dotalitia et arrhabones gratiae sunt confessio, signaculumque crucis, osculumque.

Hoc modo electus arrhas matrimoniales Ecclesiae consequitur, sique perfecte illius sponsus, et crucis illud signum pro annulo nuptiali accipit, osculumque sacrum affectu humano carentem tradit, ut ait Palus, salutantes in osculo sancto, et Ecclesiam jam ipsi traditam manu accipit. Ideo et facta

hactenus praeclare in hac causa, et pacta magnifica, et munera ante nuptias data, et dona sponsae oblata haec sunt, fides in Deum verissima, quae nulla impietate laborat, et recta confessio, et promissio conservauit Ecclesiae sibi desponsatae in charitate et pace, et salutis distributione. Nondum tamen perfecte illius est vir, neque desponsatus, et iam ipsam possidens, neque unum corpus et membrum cum ipsa factus; sed hoc iam fieri incipit, verum non absolute, sed in matrimonio magni et puri mariti, cum ipse praeclaram dotem, sanguinem videlicet suum, tradens eam sibi ipsi nuptum collocavit; irreprehensibilis ipse et castus immaculatam efflicis quae prius meretrix erat, et gloriosam quae nudata, et puram quae sordibus contaminata erat, et reginam quae mala et foeda erat ancilla. Incepta enim sacrorum operatione primus episcopus missam inchoat, primumque introitum cum episcopis et sacerdotibus more consueto facit.

CAPUT CCIII.

Quae mappulam episcopalem induit, et quare recens electus primo ingressu non egreditur.

Electus autem in secretario sese vestit, et supergeniculare sibi circumponit: jam enim castissimae sponsae Ecclesiae arrham habet, signum nuptiae victoriae et resurrectionis speciosi sponsi Jesu Christi Dei nostri per cruce[m] in castitate et puritate datum. Haec enim demonstrat supergeniculare quod est velut ensis e zona dependens, cruce[m]que figurans, habensque resurrectionem inscriptam, qua Christi potestatem in mortem significant. Ipse equidem ad introitum non egreditur, sed honoratur ut sponsam jamjam ducturus, et privatim praesente pompa introitum facturum. Sic autem sit ille introitus. E secretario educitur, et praesente diacono, tenentibus enim duobus presbyteris, venit per dexteram templi partem, et solem usque ad sanctuarium, ubi quae ad divinum matrimonium spectant, perficiuntur; quae sic se habent. Post primum igitur introitum matrimonium hoc Spiritus, nempe ordinatio, perficitur, eo quod sic res ab initio hanc ordinis consequentiam nacta fuerit. Dominus enim noster incarnatus est, et pro nobis passus, et resuscitatus, deinde in caelos assumptus est, quae omnia primum introitus indicat. Post haec Spiritus sanctus descendit, qui Salvatoris successores ordinavit, et ejusdem dignitatis effecit, inde est quod pontifice cum reliquis ad altare velut in caelos ingresso, antequam ad communem thronum velut ad supercumbentem sedem ascendat, ordinandus adducitur, et consecratur, atque ita eadem seipso potitur. Nam post trisagium hymnum decantatum, qui angelorum est ode, et consentiens superiorum et inferiorum melodia, facto per tricerium in crepidine sanctae mensae crucis signo, non autem in synthrono propter ordinationem (Deus enim cum vult nos sanctificare et exaltare nobiscum humiliatur).

Διὸ καὶ τὰ γινόμενα ἐπὶ τούτῳ λαμπρὰ, καὶ τὰ συμβόλαια μεγαλοπρεπῆ, καὶ τὰ προγαμιαία δῶρά τε καὶ θεώρητρα. Ταῦτα δὲ ἴσθιν ἡ πίστις, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀληθεστάτη καὶ ἀπαρίγκλητος, καὶ ὁρθὴ ὁμολογία, καὶ τὸ καθυποσχέσθαι διατηρῆσαι τὴν ἀρμοζομένην ἐκκλησίαν ἐν ἀγάπῃ τε καὶ εἰρήνῃ καὶ σωτηρίας νομῇ. Οὐπω δὲ τελείως ἀνὴρ ἴσθιν, οὐδὲ ἀρμοσθεὶς καὶ ἡδὴ ἔχων αὐτήν, οὐδὲ ἐν σῶμα καὶ μέλος γινόμενος μετ' αὐτῆς. Τοῦτο οὖν καὶ ἡδὴ ἔρχεται· γίνεσθαι· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν τῷ τοῦ μεγάλου καὶ καθαροῦ νυμφίου γάμῳ· ἦντις προκίκα λαμπρὸν αὐτὸς τὰ αἵματα δούς, ταύτην ἑαυτῷ ἐνυμφεύσατο, ὁ ἀμωμὸς τε καὶ καθαρὸς, ἀσπίλον αὐτήν τὴν πρὶν πόρνην ἀπεργασάμενος, καὶ ἐνδοξὸν τὴν γεγυμωμένην, καὶ καθαρὰν τὴν ῥυπαράν, καὶ βασιλίδα τὴν ποτηρὰν βούλην καὶ αἰσχρὰν ἀποδείξας. Τῆς ἱερουργίας γὰρ ἀρχαμένης, ὁ μὲν πρῶτος ἀρχιερεὺς τῆς θείας λειτουργίας ἀπάρχεται, καὶ τὴν πρώτην εἰσοδὸν ποιεῖται μετὰ τῶν ἀρχιερέων συνήθως καὶ ἰσῶως.

158 ΚΕΦΑΛ. ΣΓ.

Διατὲ ἐπιγονάτιον περιτίθεται, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ εἰσοδῷ ὁ ὑποψήφιος οὐκ ἐξέρχεται.

Ὁ ὑποψήφιος δὲ ἐν τῷ διακονικῷ φορέσει, καὶ ἐπιγονάτιον περιθέμενος, ἡδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς τὸν ἀρραβῶνα ἔσχε τῆς καθαρωτάτης νύμφης τῆς Ἐκκλησίας, τὸ σημεῖον τῆς διὰ σταυροῦ ἐν ἀγάπῃ καὶ καθαρότητι νίκης καὶ ἀναστάσεως τοῦ ὠραίου νυμφίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἐπιγονάτιον, ὡς βρομφαία κατὰ τὴν ζώνην ἐκχευόμενος, τὸν τε σταυρὸν ἐκτυποῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν γεγραμμένην ἔχον, τὸ κατὰ τοῦ θανάτου κρίτος δηλοῦν, αὐτὸς μὲν εἰς τὴν εἰσοδὸν οὐκ ἐξέρχεται, οἷα νυμφεύσασθαι μέλλον τιμώμενος, ὡς ἰδὲ μετὰ προπομπῆς εἰσγόμενος. Καὶ τοῦτο δὲ εἰσοδὸς ἴσθιν· ἀπὸ τοῦ διακονικοῦ γὰρ ἐξάγεται, καὶ προηγουμένων αὐτοῦ διακόνων, παρακρατούντων τε δύο πρεσβυτέρων, διὰ τοῦ δεξιῦ μέρους τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ σωλήως ἀχρι τοῦ βήματος ἔρχεται, καὶ τὰ τοῦ θείου γάμου τελείται· ἡ καὶ ἔχουσιν ὁσῶς. Ἰδοὺ οὖν μετὰ τὴν πρώτην εἰσοδὸν ὁ γάμος οὗτος τοῦ Πνεύματος ἦτοι ἡ χειροτονία τελείται· ἐπεὶ καὶ οὕτω παρεκλούθησε τηναρχὴν σαρκωθέντος μὲν καὶ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Δεσπότου καὶ ἀναστάντος καὶ ἀναληφθέντος εἰς οὐρανοὺς, ἡ δὴ πάντα ἡ πρώτη σημαίνει εἰσοδος· μετὰ τοῦτο δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου καταλθόντος, ὁ τοὺς διαδόχους τοῦ Σωτῆρος χειροτονήσας καὶ ὁμοθρόνους ἀπέδειξεν. Ὅθεν καὶ τοῦ ἀρχιερέως εἰσελθόντος εἰς τὸ θυσιαστήριον ὡς εἰς οὐρανοὺς μετὰ τῶν λοιπῶν, πρὸ τοῦ ἀναθῆναι τὸ σύνθρονόν ὡς εἰς ὑπερουράνιον ὄρθρον, ὁ χειροτονοῦμενος ἀγεται καὶ τελείται, καὶ οὕτως σύνθρονος γίνεσθαι. Μετὰ γὰρ εἰς τριτάγιον ὕμνον τὴν τῶν ἀγγέλιων ψῆδὴν, τὴν σύμφωνον τῶν ἄνω τε καὶ κάτω μελωδίαν, τῆς σφραγίδος διὰ τοῦ τριχηρεῖου ἐν τῇ κρηπίδι γινόμενης τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ οὐκ ἐν τῷ σύνθρονῳ διὰ τὴν χειροτονίαν· συνταπεινούται γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀγιάζειν ἡμᾶς καὶ ἀνυψοῦν βουλούμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΣΔ.

A

CAPUT CCIV.

Διατί ὑπὸ πρεσβυτέρων ὁ ὑποψήφιος ἄχρι τῶν θυρῶν θυρῶν φέρεται.

Quare a presbyteris usque ad sacras fores adducitur recens electus.

Τότε ὁ χειροτονούμενος ὑπὸ πρεσβυτέρων προσφέρεται. Εἰ γὰρ καὶ μνηστῆρ γέγονε τέλειος τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τὴν σφραγίδα τῶν μνηστρων εἴληψε καὶ τὸν ἀσπασμὸν, ἀλλ' οὐπω νυμφίος γέγονε αὐτῆς, οὐδὲ τὴν τιμὴν εἶλαβε τῆς Οὐγατρὸς τοῦ βασιλέως, ἣν ἐμνηστεύσατο ὡς μήπω ἀμοσθηλὶς αὐτῆ, οὐδὲ ἀνὴρ γεγωνῶς, οἷδὲ αὐτὴν ἐμπιστευθεὶς, οὐδὲ ἐν τῶν αὐτῆ γεγονῶς πνεύμα· ἐπεὶ καὶ πνευματικὰ πάντα ταῦτα· καὶ οὐδὲ σὰρξ ὧδε χωρεῖ· ὅτι καὶ τέκνα τίθει δι' αὐτῆς, ἀ οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ τελοῦσι τιτόμενα. Διὸ καὶ πρεσβύτερος εἶ· καλεῖται πρὸ τῆς νυμφεύσεως, ἄχρι δὴ καὶ τοῦ ἀνὴρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπίσκοπος· γενέσθαι τε καὶ κληθῆναι.

Tum ordinandus a presbyteris presentatur. Licet enim factus sit sponsus episcopatus perfectus, et sigillum crucis atque osculum acceperit, ut nuptiarum pignus, nondum tamen istius Ecclesie vir est, neque filie regis quam desponsavit, dignitatem accepit, cum nondum ipsi connubio junctus fuerit, neque maritus factus, nec ejus fidei commissa sit, nec in unum spiritum cum ea coaluerit. Hec enim omnia spiritualia sunt, et illic caro non accedit, quoniam per eam filios gignit qui neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo gignuntur. Ideo et presbyter adhuc appellatur ante matrimonii celebrationem, quoadusque vir Ecclesie et episcopus fiat et vocetur.

ΚΕΦΑΛ. ΣΕ.

Χειροτονία ἐπισκόπου.

Καὶ προάγεται μὲν ἄχρι καὶ τῶν θυρῶν ὑπὸ πρεσβυτέρων· ἐνδοθῶν δὲ ὑπὸ ἐπισκόπων δύο τῶν πρώτων ὡς μαρτύρων τοῦ πράγματος· ἅμα παραλαμβάνεται· καὶ ὅτι εἰς τὴν τάξιν ἔρχεται τούτων. Καὶ κύκλιον τρεῖς τὴν ἱερὰν τράπεζαν διελθῶν, θείας χορείας συνισταμένης, τοῦ ἤχου τῶν ἑρταζόντων καὶ πανηγυριζόντων ἐν Πνεύματι ἄδομένου, καὶ τῶν μαρτύρων συγχορεύειν ἡμῖν ἐπιδοωμένων, καὶ τοῦ, « Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεός, » τῶν ἀποστόλων καύχημα, μαρτύρων ἀγαλλίαμα, » ἅμα ἐν ἀγαλλιάσει μελομένου, ὅτι τούτων ἡ Τριάς ἡ ὁμοούσιος κήρυγμα, προσάγεται τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεὶ ὁ χειροτονούμενος ἐπὶ τῆς τῆς ἱερᾶς τραπέζης 159 κρηπίδι, ὡς λίθος στερῆρος ἑδραζόμενος ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς Ἐκκλησίας. Τό γε δὲ, « Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεός, » ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει ταῖς χειροτονίαις οὐκ ἐγνωμεν ὅπως ἄδόμενον ἐν τῇ τῶν Θεσσαλονικέων δὲ εὔρομεν μετὰ τὸ δις εἰπεῖν τὸ, « Ἅγιοι μάρτυρες. » Ὅ και ἀναγκαῖον ἐστίν, ὡς ἐκείσε μὲν τῶν μαρτύρων μόνον τῆ χορεία προσκαλούμένων, ὧδε δὲ καὶ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ τοῦ ἐνδὲ τῆς Τριάδος σεσαρκωμένου, καὶ τῆς Τριάδος οὐτῆς ὁμοουσίως δοξαζομένης. Καὶ πάντων τῶν θεοστατῶν ἐπισκόπων κυκλούντων τὸν χειροτονούμενον, καὶ ἀπτομένων αὐτοῦ ὡς συγχειροτονούντων τῷ πρώτῳ, ἢ πρώτῃ σφραγίς καὶ ἀπαρχὴ τῆς χειροτονίας παρὰ τοῦ πρώτου ἀρχιερέως τῆ κεφαλῇ τοῦ χειροτονούμενου γίνεται. Εἶτα κάμπτει καὶ ἔμφω τὰ γόνατα ὁ χειροτονούμενος ἐπὶ τῆς κρηπίδος· καὶ τὸ μέτωπον τῇ ἱερᾷ προσεπίθει τραπεζῇ· ἐπιθεῖτο οἰκονομεῖται μὲν καὶ αὐτὸς· ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν· ὀδεῖται δὲ τὴν χάριν ἀπὸ τοῦ ὑπερουρανοῦ Θεοῦ, οὐ ὡς θρόνος· μὲν τὸ θυσιαστήριον, ὡς χεῖρ δὲ ἡ χεῖρ τοῦ ἀρχιερέως. Ταύτης οὖν ἐπιθεμένης τῇ χειροτονούμενου κεφαλῇ καὶ τοῦ περὶ φερομένου, ὁ δὴ τὴν περισσεύσαν ὑπερμαίνει· διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,

CAPUT CCV.

Ordinatio episcopi.

Adducitur autem a presbyteris ad portas usque sanctuarii; interius vero ab episcopis duobus primis ut actionis testibus. Verum suscipitur ab iis, quoniam ad eorum ordinem progreditur. Ter autem chorea facta circumit sacram mensam. Interim cantantur hymni in tono diem festum agentium, et panegyrim celebrantium, martyresque ut nobis indulgentiam impetrent magno clamore invocantur. Cantatur quoque hymnus: « Gloria tibi, Christe Deus, » apostolorum gaudium, martyrum exsultatio; » sed exsultatione et lætitia gestientes, quia Trinitas consubstantialis eorum prædicatio. Ordinandus magno episcopo adducitur ad crepidinem sacram mensæ, velut lapis firmus positus et stabilitus super fundamentum Ecclesie. Quod ad hymnum, « Gloria tibi, Christe Deus, » non novimus omnino quod in ordinationibus quæ Constantinopoli sunt, decantetur. In Thessalonicensium vero Ecclesia hoc invenimus, postquam bis dictum est, « Sancti martyres. » Quod necessarium est: nam illic quidem martyres tantum in chorea invocantur; hic vero etiam Salvator ipse, qui unus de Trinitate incarnatus est, et ipsa quoque Trinitas consubstantialis glorificatur. Omnibus divinissimis episcopis circumstantibus ordinandum, et ipsum tangentibus ut appareant primo consentientes, primum sigillum, et ordinationis primitiæ a primo episcopo sunt capiti illius qui ordinatur. Postea flectit utrumque genu ordinandus super crepidinem et frontem sacre mensæ incumbit, quandoquidem gubernat et ædificat ipse super fundamentum apostolorum et prophetarum. Recipit autem gratiam a Deo supercelesti, cujus quidem veluti thronus est altaris; cujus veluti manus est, episcopi manus. Ea igitur ordinandi imposita capiti, et alia portata quæ columbam subindicat propter Spiritum sanctum, elata voce quæ in ea scripta sunt promulgat, « Divina gratia, » et quæ sequuntur. Cantato deinde

ter « Kyrie eleison, » secundum sigillum sit super A caput consecrandi.

καὶ ἐν αὐτῷ γραμμῆνα ἔκρυψετο ὁ ἀρχιερεὺς· ἡ δὲ θεοῦ χάρις· καὶ τὰ ἔξῃ· καὶ τοῦ, ἡ Κύρια ἐλέησον. ἡ τριῖς ἄθρομένου. ἡ δευτέρα γίνεται ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ τελουμένου σφραγίς.

CAPUT CCVI.

Quare Evangelium ordinandi episcopi capiti imponitur.

Mox Evangelium aperitur, quod Christus est, et per ipsam Ecclesia eius; et apertum ponitur super caput et cervicem ordinandi. Qua actione significatur Christum habere pro capite, qui factus est Ecclesie caput et omnia quae Christi sunt illum cognoscere, omnemque illius cognitionem, quantum licet, habere; cum constituitur in ea quae principatum eius spectant: omnem praeterea mentem, et rationem, et sensus secundum Christum efformare et accommodare, eumque cervicem Jovi Christi jugo submittere, nihilque agere praeter ipsius sententiam; quoniam Ecclesiam ipsius super caput et cervicem per Evangelium suscepit. Eo igitur aperto, et imposito, sacrisque litteris ordinandi capiti incumbentibus, episcopus primam precem precatur: « Ut Hervis et Dominus Deus noster qui constituit in Ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, » et reliqua, « quique hunc vocavit ad episcopalem dignitatem per manum meam et reliquorum episcoporum, corroboret per adventum et virtutem, et gratiam sancti Spiritus, sicut apostolos corrobora- vit et prophetas, et ungit quemadmodum reges, et sanctificet ut principes sacerdotum, et eo sine peccato et macula conservato, et episcopatu ornato in omnium gravitate et severitate sanctum efficiat, ut postulet quae ad populi salutem spectant, et ad obedientiam ipsi praestandam. » Quod equidem maximum est donum; et revera maxima dona haec sacra praecatio praebet, cum tradat ordinando apostolorum et prophetarum virtutem. Quapropter episcopi donia gratiae apostolicis et propheticis fruuntur. Hunc autem unguendum, inquit, « non secus ac reges, » quoniam illi ungebantur oleo et spiritu; et nunc etiam reges unguuntur ab Ecclesia, principatum ab ea suscipientes. Episcopi quoque propter potestatem et principatum gratia Spiritus unguuntur: « Constitues eos, inquit Scriptura, principes super omnem terram. » Sanctificat autem eum sicut principes sacerdotum, et antiquos illos Melchisedech, Aaron et Samuel; ut etiam apostolos quos sacros gratiae principes et mystas constituit, ut in altare supernum ingrediatur, et Agnum viventem sacrificet, et pro omnibus propitiatur; atque ut sanctificatus ingrediatur in Sancta sanctorum, et quae vere sancta sunt, operetur, permaneatque Dei sacerdos irreprehensibilis et immaculatus, omni puritate et mornum gravitate ornatus, demonstretque finem sanctum Dei sanctitate et gratia cumulatum.

ἐνεργῆ καὶ ἀνεπίληκτον αὐτὸν μένειν ἱερεῖα Θεοῦ, καὶ κτισσομεῖσθαι πάτη σημνότητι· καὶ τέλος ἔγιον ἀναδείξει, πεπληρωμένον τῆς Θεοῦ ἀγιότητός τε καὶ χάριτος.

ΚΕΦΑΛ. ΣΖ.

Διατί τὸ Εὐαγγέλιον τίθεται ἐπὶ τοῦ χειροτονουμένου ἀρχιερέως κεφαλῇ.

Καὶ εὐθὺς τὸ Εὐαγγέλιον ἀνοίγνυται ὁ δὲ ὁ Χριστός ἐστι, καὶ δι' αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῇ· ἀνεργῆ καὶ τοῦ τραχήλου τοῦ χειροτονουμένου τίθεται· δηλοῦντος τοῦ ἔργου, ὡς τὸν Χριστὸν ἔχει κεφαλῇ, κεφαλῇ τῆς Ἐκκλησίας γινόμενος, καὶ πάντα τὰ τοῦ Χριστοῦ χρῆ εἶδναι τούτου, καὶ πᾶσαν ἔχειν τὴν γνώσιν αὐτοῦ ὡς ἔχωρεῖ, ἐπὶ καὶ περὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ τίθεται· καὶ πάντα τοῦν καὶ λόγον καὶ τὰ ἀποθέσει· τυποῦν καὶ ρυθμίζει κατὰ Χριστὸν, καὶ ὁ τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐλαφρότατον ἔχειν τὸν ἀθένη, καὶ μηδὲν πράττειν παρὰ γνώμην αὐτοῦ, ὅτι καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῇ καὶ τῷ ἀρχιερέως διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰδέξαστο. Τούτου οὖν ἀνεργῆ καὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἱερῶν ἐπιχειρῶν τῆ τοῦ τελουμένου κεφαλῇ, ὁ ἀρχιερεὺς τὴν πρώτην εὐχὴν εὐχεταί· ἵνα ὁ Δεσπότης καὶ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ καταστήσας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, καὶ τὰ λοιπὰ, ὁ καὶ τούτου καλέσας εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν, διὰ χειρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν συνεπισκόπων τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνισχύσῃ, ὡς τοὺς ἀποστόλους ἐνίσχυσε, καὶ προφήτας, καὶ χρῆσιν ὡς τοὺς βασιλεῖς, καὶ ἀγίασιν ὡς τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ ἀνεπίληκτον αὐτοῦ τηρήσας τὴν ἀρχιερατικὴν κατακοσμῶν ἐν πάτη σημνότητι, ἔγιον ἀναδείξῃ· ὡς αὐτὸν εὐχεται τὰ πρῶτα· σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, καὶ ὑπακούειν αὐτὸν αὐτοῦ· ὁ δὲ τὸ μέγιστόν ἐστι δῶρημα. Καὶ οὕτως μέγιστα δῶρα παρέχεται δῶρα ἡ ἱερὰ αὐτῆ εὐχὴ, τὴν ἰσχύν τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν τῷ χειροτονουμένῳ διδοῦσα. Διὸ καὶ ἀποστολικὰ καὶ προφητικὰ οἱ ἀρχιερεῖς χαρίσματα κτήνται. Χρῆσαι δὲ τούτου φησὶν ὡς τοὺς βασιλεῖς, ὅτι καὶ οὗτοι ἐχρίοντο ἐλαίῳ καὶ Πνεύματι. Καὶ νῦν οἱ βασιλεῖς χροῦνται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἀρχοντες εἶναι παρ' αὐτῆς λαμβάνοντες· καὶ οἱ ἀρχιερεῖς δὲ διὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Πνεύματος, τῇ χάριτι χροῦνται. Καταστήσει γὰρ αὐτοὺς, φησὶν, ἀρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ἁγιάζει δὲ τούτου ὡς τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ τοὺς πᾶσι μὲν ἐκείνους, τὸν Μελχισεδέκ, τὸν Ἀβραάμ τε καὶ Σαμουὴλ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἱεράρχας τῆς χάριτος, ὑπὲρ τὸν νόμον καθιστῶν, ὥστε εἰς τὸ ἀνω θυσιαστήριον εἰσεῖναι, καὶ τὸν ζῶντα θύειν ἄμων, καὶ ὑπὲρ πάντων ἰλάσασθαι, καὶ 160 ἡγισσομένον εἶναι, ὡς ἂν εἰς τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων εἰσέρχεται καὶ αὐτὰ τὰ ὅπως ἔγιον ἀναδείξει, πεπληρωμένον τῆς Θεοῦ ἀγιότητός τε καὶ χάριτος.

Αὐτὴ τὸν ἀρχιερέα, ἡ Δέσποτα ἄγία, λέγουσι καὶ μεγάλην αὐτῷ τὴν ἀγιοσύνην.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ, ἡ Δέσποτα ἄγία, ἡ καὶ μεγάλην αὐτῷ τὴν ἀγιοσύνην λέγουσιν, ἐπειδὴ καὶ τοῖς ἄλλοις μὲν ἱερεῦσιν ἀγιοσύνη ἐστὶ τῆς χάριτος ἀγιασμένοις ἐν Πνεύματι, ἑξαιρέτως δὲ τῷ ἀρχιερεί, χειροτονουμένων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Καὶ τὴν βασιλεῖα δὲ χρίων ὁ ἀρχιερεὺς ἅγιον ἀνακηρύττει· ἀλλὰ μόνον λόγῳ τῇ ἀνακηρύξει φησὶ διὰ τὸ χρίμα τὸ ἅγιον τοῦ ἱεροῦ μύρου, ἐξ οὗ δὴ καὶ πάντες πιστοὶ χρίονται, καὶ ἅγιοι ὀνομάζονται. Ἐδελφοὶ ἅγιοι, Παῦλό· φησὶ, κλήστω· ἑκουσίου μέρους. — Ἐὶ τὸν ἀρχιερέα δὲ ἀνάδειξον, φησὶν, ἅγιον. Καὶ οὗτος χειρονοῖται ταῖς εὐχαῖς ἁγίων. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τὰ τῆς ἱεροσύνης οὐκ ἔχει, οὐδὲ τὰ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν καὶ ὁδοσάτων χαρίσματα· μόνον δὲ ἀναγορεύεται ἅγιος· τῇ χρίσει τοῦ μύρου. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς σὺν αὐτοῖς τοῖς χαρίσμασι καὶ τὸ ἅγιος εἶναι διὰ τῶν εὐχῶν τῆς χειροτονίας· λαμβάνει· τὸ δὲ μέλλον, ἵνα καὶ ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς τοῦ λαοῦ σωτηρίας αἰτεῖται καθυπακούηται. Ταῦτα εἰρηκώς, ἐκφωνεῖ, ἡ Ὅτι ἡγιασται σου τὸ ὄνομα, δεδεδεσται σου ἡ βασιλεία· ὅτι μόνος φύσει ἅγιος ὁ Θεὸς· καὶ δεδοξασμένος ἐστὶ, καὶ αὐτὸς ὁ ἀγιάζων καὶ δοξάζων, καὶ μόνος ὢν βασιλεὺς καὶ ἀρχιερεὺς. Καὶ ἐκφωνῶν, ἀνυμνεῖ τὴν Τριάδα, παρ' ἧς πάντα τελεῖται, καὶ ἧς τὰ τοιαῦτα θεορήματα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίκλησις τῆς Τριάδος· ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος τελεσιουργεῖ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν πίσσεσι ἱερῶν τελεῖται.

Ἐἴτα παρὰ τοῦ πρώτου τῶν συνόντων ἀρχιερέων αἱ αἰτήσεις εἰσάτω· λέγονται, κατὰ τοῦτον δὴ τὴν καιρὸν, ὑπὲρ τῆς ἁγίου εἰρήνης καὶ σωτηρίας ἁπάντων, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ὡς ἐνεργούντος τὸ θεάτατον ἔργον, καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν οὐτοῦ, τῆς χειροτονίας δηλαδὴ καὶ τοῦ χειροτονουμένου αὐτοῦ, τῶν εὐσεβῶν τε βασιλέων τῆς πόλεως, καὶ πάντων πιστῶν· καὶ τῆ, ἡ Κύριε, ἐλέησον, ἡ οὐλοποιὸν ἀποκρίνωσθαι· μαρτυρουμένου τοῦ ἔργου, ὅτι παρὰ πάντων τελεῖται ἱεράρχης· καὶ πάντες συμφωνοῦσι τῷ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ συνεύχονται καὶ συγχειροτονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἀρχιερεῖς· ἐπεὶ καὶ συνεφάπτονται τοῦ τὴν χειροτονίαν δεχομένου· τοῦτο δὲ ἐν μόνῃ ἐπισκόπου χειροτονία τελεῖται· καὶ ὅτι ἐν τοιαύτῃ μεγίστῃ θεωρεῖται καὶ ἐπιφοιτῆσαι τοῦ Θεοῦ Πνεύματος· δεῖ πάντων μεμνησθαι τῶν πιστῶν, ἵνα τύχωσιν ἐλέους καὶ σωτηρίας καὶ χάριτος. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος δὲ τὴν χεῖρα ἔχων ἐκκαίμενην, ὡς τὴν σκεπαστικὴν καὶ φρουρητικὴν χάριν δηλοῦσαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιδημίαν τε καὶ ἐνεργεσίαν καὶ ἐπισκίαν γινόμενην, μᾶλλον δὲ κατασκήνωσιν ἐν τῷ χειροτονουμένῳ τῆς χάριτος, μετὰ τὰς αἰτήσεις, εὐθύς καὶ τὴν δευτέραν ἐπιφέρει εὐχὴν, τὴν χεῖρα ἔχων αἰ ἐκκαίμενην τῇ τοῦ χειροτονουμένου κεφαλῇ· δηλῶν, ὡς ἕσπερ

Quare episcopum alloquentes. ἡ Sanctum dominum ἡ nuncupant et magnam illi tribuunt sanctimoniam.

Propter hoc enim, ἡ Domine sancte, ἡ magnam dicunt esse illius sanctimoniam, quandoquidem et aliis presbyteris sanctimonia inest gratiæ per Spiritum sanctificantis, præsertim vero episcopo qui sanctus ordinatur. Episcopus autem Imperatorem ungens, eum sanctum proclamatur, sed verbo tantum hoc per proclamationem dicit, propter unctorem sacri ungenti chrismatism, a quo fideles omnes et unguuntur et sancti denominantur. ἡ Fratres sancti, inquit Paulus, vocationis celestis participas. — ἡ Effice illum, inquit, episcopum sanctum, ἡ et ita illum ordinat precibus sanctitate donatum. Imperator equidem quæ sunt sacerdotii non habet, neque apostolorum, prophetarum, aut doctorum dona. Solum renuntiat pontifex unctio chrismatism: verum episcopus per preces ordinationis accipit eum ipsis donis et sanctum esse, et quod majus est, ut in his quæ pro alicujus salute postulaverit, exaudiatur. Hæc cum dixerit, alta voce pronuntiat orationis conclusionem: ἡ Quoniam sanctificatum est nomen tuum, glorificatum est regnum tuum. ἡ Quia solus est natura Deus sanctus, et glorificatus: ipse quoque est qui sanctificat, et glorificat, quique rex solus est et episcopus. Postea exclamans laudat Trinitatem, a qua omnia consecrantur, et cujus sunt omnia ejusmodi dona. Verum enim vero Trinitatis invocatio ut in baptismo, ita et hic, et in omnibus sacris mysteriis, sacras initiationes et consecrationes operatur.

Deinceps rogationes eo tempore a primo congregatorum episcoporum merito dicuntur pro superna pace, et omnium salute, pro archiepiscopo velut operante divinisimum opus: et pro operibus manuum ejus, ordinatione scilicet: pro ipso quoque ordinando, et piis imperatoribus: pro urbe et omnibus fidelibus. Reliqui respondent: ἡ Kyrie, eleison. ἡ ipso facto testante eum ab omnibus episcopis consecrari: omnes enim episcopi cum archiepiscopo consentiunt, et comprecantur, et coordinant, cum simul contingant suscipiendam ordinationem. Hoc autem ut in sola episcopi ordinatione: quoniam in hac maxima donatione, et Spiritus Dei accessione omnium fidelium memoriam agere oportet, ut misericordiam, salutem, et gratiam consequantur. Archiepiscopus autem manum habet impositam, ut gratiam Dei significet protectricem, et conservatricem, et sancti Spiritus adventum et virtutem, et obumbrationem tum fieri, potius vero gratiam in ordinando inhabitationem. Recitatis rogationibus, statim ad secundam progreditur orationem, manum semper habens capiti illius qui ordinatur impositam. Qua ratione docet quæcumque precatur efficacia esse, et ea, qui manuum impositione donatur, accipere. Oratio au-

tem ipsa quam admittis! « Domine Deus, qui eo quod non potest natura humana divinitatis ferre presentiam, œconomica tua dispensatione constituisti nobis doctores affectibus nobis similes, qui thronum tuum vicesque tenerent. » Papæ mysterium! potestatem et virtutem homo accipit, et throno ipsius Dei dignus iudicatur. O rem mirandam! Cum non possit natura humana, inquit, divinitatis presentiam capere. Solum enim illud quod a nobis assumptum est, Verbo secundum omnia unitum est, et ipsius mater Virgo Verbum in utero suo personaher carnem factum donec pareret, excepit et continuit. Ideo omnium maxime post Deum honorari meretur, nosque tremenda ejusmodi œconomia maximo isto dono, sacerdotia nempe Christi Dei nostri, digni facti sumus.

Ipse igitur orando pergit: « Et hunc declaratum et effectum œconomum sacræ episcopalis gratiæ. » En œconomus rei maximæ efficitur: unde et fidelis et prudens, ut requiritur, esse debet. « Fac eum imitorem veri pastoris, qui animam posuit pro ovibus suis. » En pastor, verum qui secundum Jesum tenetur totis viribus curam gerere gregis sui rationalis. O gratiam magnam! at et debitum. Mori debet pro ovibus Christi, ut ordinatione factus ipsius imitator, et pastor secundum ipsum constitutus, potensque omnia quæ sunt ejus per ipsum in sancto Spiritu operari, et administrare. Et addit, dicens: « Cæcorum ducem, » infidelium videlicet ad fidem, insipientium institutorem, eorum qui propter ignorantiam ab hæresi possidentur, ut eos ad fidem orthodoxam revocet, aut etiam peccatorum ad penitentiam, necnon « institutorem, et correctorem » refractariorum et audacter contumacium, « Doctorem simplicium, » secundum veram prudentiam. « Lumen mundi, » secundum apostolos qui lumen mundi fuerunt, sicque a Christo vivo lumine vocati; et secundum Paulum, lucem mundi verbum vitæ tenentem. Tandem: « Ut cum animas ipsi creditas, inquit, recte gubernaverit. » Hæc est rei summa, omni studio conetur et efficiat ut salventur. Creditæ sunt illi animæ, magnum debitum! sed Deus maximam gratiam concedit certantibus, magnamque officii sui præstiti mercedem reportabunt. Vides magnam omnesque alias excedentem divini operis remunerationem, episcopali scilicet officio redditam. Quæ vero illa? Quam præparavit, inquit, illis qui decertarunt pro prædicatione Evangelii tui. En certaminis obligatio, et pro prædicatione, nempe Evangelii, Et qui decertant velut athletæ sunt. Quis autem hoc certamen decertavit? Ipse primus est Salvator, qui pro veritate testimonium perhibuit, ionamque illarum confessionem confessus est: Quod Pater ipsius est Deus, et ipse Dei Patris Filius. Eam in hoc agone seculi sunt apostoli. Unde episcopus qui pulchre pro Evangelio decertaverit, sive

εδχεται, ενεργεῖται, και λαμβάνει ὁ χειροθετούμενος. Ἡ εὐχὴ δὲ πάλιν ὡς θαυμαστή! « Κύριε ὁ Θεός, ὁ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν ἀνθρώπου φύσιν τῆς Θεότητος ὑπεναγκεῖν οὐσίαν, τῆ σῆ οἰκονομῆς ἰσομοιουθεῖς ἡμῖν καταστήσας διδασκάλους, τὴν σὴν ἐπέχοντας θρόνον. » Βαβαῖ τοῦ μυστηρίου! τὴν τοῦ Θεοῦ ἐξουσίαν και δύναμιν ἀνθρώπος λαμβάνει, και εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καταξίωται καθῆσθαι. Ὁ τοῦ θαύματος! Ἐπεὶ οὐ δύναται ἀνθρώπινη φύσις, φησί, τὴν οὐσίαν τῆς Θεότητος δέχεσθαι. Μόνον γὰρ τὸ ἀπ' ἡμῶν πρόβλημα τῷ Λόγῳ κατὰ πάντα ἠνώθη· και ἡ αὐτοῦ Παρθένος Μήτηρ ὑποστατικῶς ἕως ἔτεκεν αὐτὸν τὸν Λόγον σαρκωθέντα ἐν τῇ μήτρῃ ἐδέξατο. Διὸ και πάντων **161** μετὰ Θεῶν τιμωτέρα· και τῇ τριαύτῃ φρικτῇ οἰκονομῆς και ἡμεῖς τοῦ τοιοῦτου μεγίστου δώρου τῆς ἀρχιερωσύνης Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡξιώθημεν.

Αὐτὸς οὖν φησι, « Καὶ τοῦτον τὸν ἀναδειχθέντα οἰκονόμον τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος. » Ἰδοὺ οἰκονόμος τοῦ μεγίστου· ὄθεν και πιστὸς και φρόνιμος, ὡς ἀπαιτεῖται, ὑφείλει εἶναι. « Ποίησον μιμητὴν σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένου, τιθέντα τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων σου. » Ἰδοὺ και περὶ τὴν πλὴν κατὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν χρεωσῶν εἶναι και τῆς λογικῆς αὐτοῦ διηδυνάμει ἐπιμελεσθαι ποιμνῆς. Ὁ τῆς μεγάλης δωρεᾶς, ἀλλὰ και τῆς φεικῆς! Ὑπεραποθήσκειν οφείλει τῶν προβάτων Χριστοῦ, ὡς και μιμητῆς αὐτοῦ τῆ χειροτονία και ποιμνῆς κατ' αὐτὸν καθιστάμενος, και τὰ αὐτοῦ πάντα ἰσχυῶν δι' αὐτοῦ ενεργεῖν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Καὶ ἐπιφέρει λέγων, « Ὅδηγὸν τωφλών, » ἀπίστων δηλαδὴ πρὸς τὴν πίστιν, παιδευτὴν ἀφρόνων, τῶν ἀγνωστῶν κρατουμένων αἰρέσεων, ὡς ἐπανάγειν εἰς τὸ ὀρθόδοξον, ἢ και ἀμαρτανόντων εἰς τὴν μετάνοιαν· ἢ και « παιδευτὴν » τῶν ἀνοποδῶτων τε και θρασυνομένων, « διδάσκαλον νηπίων κατὰ τὴν ἀληθῆ συνείσιν. » Φωστῆρα ἐν κόσμῳ κατὰ τοὺς ἀποστόλους αὐτοὺς ἐφ' ὧς ὄντας τοῦ κόσμου και κληθέντας ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ ζῶντος φωτός· και κατὰ Παῦλον φωστῆρα ἐν κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπίχοντα. Τὸ δὲ τέλος· « Ὡς ἀν τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῷ, φησί, ψυχὰς καλῶς ἐξοικονομήσας, » τοῦτο γὰρ εἰ κεφάλαιον, σωθῆναι ταῦτα σπουδάζει τε και ποιῆσει. » Ὅτι δὲ ἐμπιστεύεται ψυχὰς, μέγα τὸ χρέος. Ἀλλὰ και μεγίστην δίδωσι τὴν χάριν τοῖς ἀγωνιζομένοις ὁ Θεός, και τὸν μέγαν μισθὸν λήφονται. Ὅρθε μέγαν παρὰ πάντα ἄλλον ἔργου θαλαμῶν μισθὸν τὸν ἐκ τοῦ ἔργου τῆς ἀρχιερωσύνης; Τίς δὲ οὗτος; « Ὁν ἠκούμασας, φησί, τοῖς ἀθλήσασιν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου σου. » Ἰδοὺ και ἀθλήσας οφείλει· και ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος αὐτῆς δὴ τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ ὡς ἀθληταὶ οἱ ἀγωνιζόμενοι. Καὶ τίς ὁ ταῦτην ἀθλήσας; Αὐτὸς πρῶτος, ὁ Σωτὴρ, μαρτυρήσας ὑπὲρ τῆς ἀληθείας και τὴν κλητὴν ὁμολογήσας· ὁμολογίαν, δὲ Πατὴρ αὐτοῦ ὁ Θεός, και αὐτὸς Πις τοῦ Πατρὸς· και οἱ τοῦτον ἀπόστολοι. Ὅτι δὲ καλῶς ἐναθλήσας ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχιερεὺς, εἴτε ἐν ἀγῶνι και κόποις, εἴτε δὴ και δι' αἵματος, εἴτε ἐν περρασμοῖς, διωγμοῖς τε και ὑβρεσιν, εἴτε ἐν ζῆλῳ.

ἢ ἐν ἐλέει, ἢ οἰοίσι· ἄλλοις ἔργοις, μετὰ τῶν ἀποστόλων ἔσται καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ τὴν αὐτοῦ καὶ αὐτῶν κομισάμενος χάριν καὶ συνδοξασθητόμενος. Ὁ δὲ ἱεράρχης τὴν εὐχὴν τελήσας, ἐκφωνεῖ καὶ δεξιᾶν τὸ κράτος καὶ τὸ βασίλειον αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος, τῇ ἐκικλήσει τῆς Τριάδος· τὰ προλεχθέντα βεβαιωσάμενος, καὶ τὸν χειροτονοῦμενον τελειώσας. Διὸ καὶ τὴν τελευταίαν ποιεῖται σφραγίδα τοῦτου τῇ κεφαλῇ, εἰς δειγμὰ τῆς τελειώσεως. Καὶ οὕτω τὸ μὲν ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀφρων, τίθησι τῇ τραπέζῃ· ὅτι τὴν χάριν αὐτοῦ ὁ χειροτονηθεὶς λαθεῖν ἔχει· καὶ ὡς ἐστὶν Εὐαγγέλιον καὶ τοῦ Εὐαγγελίου Χριστοῦ ὄργανον θεῖον.

ΚΕΦΑΛ. ΣΗ΄.

Τί τὸ ὠμοφόριον δηλοῖ.

Ἔστα καὶ ὡς ποιμένα δειχθέντα τῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων καὶ κατὰ χάριν ὡς τὸν Χριστὸν γενόμενον, τῷ ὠμοφορίῳ κοσμεῖ, ὃ τὴν τοῦ Σωτῆρος δηλοῖ ἐνανθρώπησιν. Καὶ γὰρ εὐλογῶν αὐτὸ, ἀπαζόμενον τοῦ χειροτονηθέντος, τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ περιτίθεισιν, ἐκφωνῶν τὸ, εἰ Ἄξιός. Ὁ δὲ τρις ἐντός τε καὶ ἐκτός λαμπρῶς φέεται, πιστουμένων πάντων τὴν χάριν, καὶ βεβαιούντων μετὰ τῶν ἄνω τάξεων, καὶ ἐπὶ ταύτῃ βίαν εὐφραίνομένων. Τὸ δὲ γὰρ ὠμοφόριον αὐτὴν δηλοῖ προφανῶς, ὡς εἰρηκάμεν, τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν, ὅτι τὸ ἀπολωλὸς ἡμᾶς πρόβατον ἐπὶ τῶν ὤμων ἐλθὼν ἐβάστασε, τὴν ἀνθρωπίνην ἐνδυσάμενος· ἡ δὲ ὄλην φύσιν, καὶ ἐνώσας ἐαυτῷ καὶ θεώσας ταύτην, καὶ ἅμα προσέειπε ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸ τὸ πρόσλημμα τῷ Πατρὶ διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου, καὶ ἀναστήσας καὶ ἀνυψώσας ἡμᾶς. Διὸ καὶ τοὺς σταυροὺς περιφέρει, καὶ ἐξ ἐρίου ἐστὶ, καὶ τῷ τραχήλῳ τοῦ ἀρχιερέως τοῖς ὤμοις τίθεται· μᾶλλον δὲ κατὰ καιρὸν καὶ κύκλῳ τῶν ὤμων καὶ ἔμπροσθεν τε καὶ ὀπίσθεν. Ἄρτι δὲ ὡς ἐν προχείρῳ καὶ ὡς ζυγὶν θεῖον ἐν τῷ τραχήλῳ λαμβάνει, καὶ ὅτι μετ' ἄλιγον ἐξελεῖν αὐτὸ μίλλαι τοῦ Εὐαγγελίου κηρυσσομένου.

ΚΕΦΑΛ. ΣΘ΄.

Τί σημαίνει τὸ ἐκβάλλειν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸν ἀρχιερέα τὸ ὠμοφόριον, καὶ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ.

Τοῦτο δὲ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐκβάλλειν τὴν δουλείαν τε καὶ ὑποταγὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα σημαίνει, οὐ τολμᾷ γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς αὐτὸ περιτίθεισθαι, μαρτυροῦν αὐτὸν σαρκωθέντα τε καὶ παθόντα καὶ ζῶντα, ἀναγινωσκομένων τῶν ρημάτων αὐτοῦ· ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ λαλῶν. Καὶ δείκνυσιν τὸ ὠμοφόριον ἐξελεῖν, ὡς Ὑπηρέτης τοῦτου καὶ δούλος· ἐγὼ, καὶ αὐτῷ τὴν χάριν περιποιεῖται. Καὶ τὸ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ζωῆς σύμβολον τοῦτου. Διὸ καὶ οὐ τολμᾷ ἐνδεδύσθαι· ἀλλ' ὄψιν ἔμπροσθεν βεσταζόμενον, ὥστε μεμνηθεῖ τῶν αὐτοῦ, καὶ φέρτεται ἐπὶ τοῖς ὑψίστοις θαυμαστοτάτοις ἔργοις. Τοῦ Εὐαγγελίου

A in certaminibus et laboribus, sive etiam ad sanguinis usque effusionem, sive in tentationibus, et persecutionibus, et contumeliis, sive in zelo, aut misericordia, aut aliis divinis operibus, cum apostolis erit et ipso Christo, ut qui ipsius, et ipsorum gratiam retulerit, et cum iis glorificabitur. Episcopus oratione completa exclamat, et glorificat imperium et misericordiam ipsius Filii qui pro nobis incarnatus est, et Patris ejus et Spiritus; invocatione Trinitatis confirmans prius dicta, et ordinandum perficiens. Propter quod sigillum postremum ipsius capiti imprimit in perfectionis et consecrationis argumentum. Et sic sacrum Evangelium attollens reponit in mensa; quia ordinatus gratiam ejus possidet, et totus est Evangelium, et Evangelii Christi divinum instrumentum.

CAPUT CCVIII.

Quid per humerale denotatur.

Deinde eum pallio ornat, ut ovium Christi pastorem probatum atque ut ipsum Christum per gratiam factum. Denotat autem pallium Salvatoris incarnationem. Illud enim benedicens archiepiscopus, osculante eum ordinato, ipsius collo imponit, exclamans: « Dignus. » Ter autem clare et magnifice interius et ab ipso archiepiscopo cautatur, omnibus eum superioribus ordinibus gratiam probantibus et confiruantibus, et in ea a modum latantibus. Pallium autem manifeste significat, ut diximus, Verbi Dei incarnationem, quoniam nos ovem perditam inveniens super humeros portat, naturamque humanam integram indutus, eamque sibi adonatus desileavit, atque id ipsum quod assumpsit per crucem et mortem Patri pro nobis obtulit, et suscitatus nos exaltavit. Hinc pallium circumfert cruce, et e lana texitur, et collo humerisque episcopi imponitur, maxime vero secundum tempus circa humeros anterior et posterior. Nunc autem illud sumit ut praeiens et ad manum, atque ut divinum jugum cervici impositum, et brevi illud ablaturus, cum scilicet Evangelium praedicatur.

CAPUT CCIX.

Quid significet quod cum Evangelium legitur et in divinis missae celebratione episcopus humerale exuit.

Ille autem pallii cum Evangelium legitur reuotio, significat servitutem et subjectionem servanti devotam. Non audeat enim episcopus illud sibi circumponere, testificans Christum esse incarnatum et passum, et viventem, lectisque ipseus verbe quod illemet est qui loquitur. Removens autem a se pallium, indicat se velut servum illius esse: Sim utinam servus illius, et gratia tua circumdatur illud praeterea symbolum est, et incarnationis, et passionis, et vitae. Ideo non audeat illud induere, sed conspiciat ante se gestatum ut recordetur eorum quae portandis, et contremiscat in cogita-

tionem operum tanta admiratione et stupore dignissimorum. Evangelio igitur prædicato, et mystico sacrificio confecto ab Evangelio usque ad tempus quo sunt exaltanda mysteria divina, sic facit propter ea quæ dicta sunt, quoniam sacrorum operatio Salvatoris nostri opus est, et ipse est qui per nos sacerdotes et servos suos sacrificat et sacrificatur. A principio autem missæ et in exaltatione divini panis, et in ordinationibus, et in aliis sacris mysteriis, episcopus semper, ut dictum est, pallio ab humeris in orbem cingitur.

CAPUT CCX.

Quid vox Dignus, quam super ordinando pronuntiant: et quid osculum sacre mensæ, et quo primi episcopi dextram genuaque, et cæterorum ora osculatur.

Quod etiam tunc ordinatus a primo episcopo accipiens, collum induitur, et dignus renuntiat, utpote a Deo dignus effectus, et talis ab angelis et hominibus cognitus, atque in posterum obligatus operi condigne et condecere vivere et conversari, et eo dignum veluti precibus et votis acceptum esse præbere. Postea eum osculatur pontifex, ut propter gratiæ magnitudinem sibi amabilem, et per ipsum æquali honore fruentem, et in Christo sanctificatum et unitum. Ipse quoque sacram mensam osculatur, eam ut gratiæ officinam honorans, in qua et consecratus est, et ordinationem accepit. Osculatur etiam dexteram quæ ipsum ordinavit, quasi et ipsa sit sanctificata, et gratia abundet, eamque communicandi jus habeat, itemque perficiendi et consecrandi per Spiritum sanctum, et benedictionem largiendi, divinaque dona distribuendi, per quam et ipse ordinatus est episcopus, et consummatus. Osculatur insuper pontificis genam ut sermonis instrumentum, ut precum ministram, atque etiam propter charitatem et unionem. Amat enim et ipse communicantis gratiam. Ut autem amatus et dilectus vere in Christo solo amabili amat et diligit. Mendax autem osculum, ut Judas, non figit, nec alapis genam cædit ut deicidæ; sed contra osculo testatur se eam honorare, sanctamque judicare, et dilectissimam, atque etiam se ejusdem ordinis cum episcopo consecrante, licet sub eo, esse factum. Hoc est enim eorum manum et genas osculari, non autem labia. Nam labiis osculatur sibi ordine æquales, et qui ante ipsum ordinati sunt episcopi, et ab ipsis multis oculis honoratur, ut ipsis unius, ut charissimus, et gratia divina donatus, ut collega iisdem secundum omnia prærogativis dignatus, amans et amatus, pacificus, et cooperator, atque ut in divinis mysteriis eorum coadminister.

CAPUT CCXI.

Quis sit ritus osculi in ordinatione patriarchæ.

Unde in ordinationibus archiepiscoporum, patriarcharum scilicet, patriarcha ordinatus, nec

α τὸν κηρυσσόμενον, καὶ τῆς μουσικῆς ἑστίας ἐκταλουμένης ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου ἄχρι καὶ τοῦ μίλλειν ὑψοῦν τὰ θεῖα μυστήρια, οὕτω δὴ ποιεῖ διὰ τὰ προειρημένα· ὅτι καὶ ἡ λειτουργία ἔργον αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· καὶ αὐτὸς ὁ δι' ἡμῶν τῶν λαῶν αὐτοῦ καὶ δούλων ἱερουργῶν καὶ ἱερουργούμενο. Ἐξ ἀρχῆς δὲ τῆς λειτουργίας, καὶ ἐν τῇ ὑψώσει τοῦ θείου ἔργου, καὶ ταῖς χειροτονίαις, καὶ ταῖς ἄλλαις ἱεραῖς τελεταῖς, πάντοτε ἀπὸ τῶν ὤμων κύκλω, ὡς εἴρηται, τοῦτο περιβάλλεται ὁ ἀρχιερεὺς.

ΚΕΦΑΛ. ΣΙ'.

Τι τὸ ἄξιον ἐπὶ τῷ χειροτονούμενῳ λεγόμενον, καὶ ὁ ἀσπασμὸς τῆς τε ἱεράς τραπεζῆς, καὶ τοῦ ἀρχιερέως τοῦ πρώτου ἐν τῇ δεξιᾷ, καὶ τῇ παρειᾷ, καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ στόματι.

Ὅταν δὴ καὶ τότε χειροτονηθεὶς, ἐκινδύεται τῷ τραπέζῳ παρὰ τοῦ πρώτου ἱεράρχου λαβῶν, καὶ ἀναγορεύεται ἄξιος, ὡς παρὰ θεοῦ γεγονός; ἄξιος, καὶ γνωστὸς ὢν τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀξίως τοῦ ἔργου ὀφείλων πολιτεύεσθαι, καὶ ὡς εὐχὴν τοῦτο δεχόμενος ἄξιος εἶναι. Ἐἴτα ἀσπάζεται τοῦτον ὁ ἱεράρχης, ὡς ἔραστον αὐτῷ διὰ τὸ μέγα τῆς χάριτος καὶ ὡς ὁμοταγῆ δι' αὐτοῦ, καὶ ἡγιασμένον ἐν Χριστῷ καὶ ἠνωμένον· καὶ αὐτὸς δὲ, τὴν ἱερὴν τράπεζαν ἀσπασάμενος, τιμῶν αὐτὴν ὡς τῆς χάριτος ἐργαστήριον, ἐν ᾗ καὶ τετελεσται, καὶ τὴν χειροτονίαν ἰδέξασθαι, καὶ τὴν χειροτονήσασαν ἀσπάζεται δεξιᾷ, ὡς καὶ αὐτὴν ἡγιασμένην καὶ κεχαριτωμένην, καὶ τὸ μεταδοτικὸν τῆς χάριτος ἔχουσαν, καὶ τελεστικὴν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι καὶ εὐλογίας χορηγῶν, καὶ χαρισμάτων θεῶν παρεκτικὴν, δι' ἧς καὶ οὗτος ἀρχιερεὺς κεχειροτονῆται καὶ τετελεσται. Ἔτι δὲ καὶ τὴν τοῦ ἱεράρχου ἀσπάζεται παρειᾷ, ὡς ὄργανον τοῦ λόγου, ὡς ὀπρῆτιν τῶν εὐχῶν, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τε καὶ ἔνωσιν. Ἐρᾷ γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦ μεταδότος τὴν χάριν, καὶ ἀγαπῶν ἔστι καὶ φιλῶν ἀληθῶς ἐν Χριστῷ τῷ ἑραστῷ μόνῳ, ὡς καὶ ἀγαπώμενος καὶ φιλούμενος· καὶ ὅτι οὐ ψευδῶς ἀσπάζεται, ὡς ὁ Ἰούδας, οὐδὲ βραβίζει τὴν παρειάν, ὡς οἱ θεοκτόνοι· ἀλλὰ μᾶλλον ταύτην τιμᾷ, καὶ ἀγίαν ἡγείται καὶ φιλάτην, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς τῆς αὐτῆς τῷ ἱεράρχῃ γεγένηται ἀξίως, εἰ καὶ ὅπ' αὐτόν ἔστι. Τοῦτο γὰρ τὸ τὴν χεῖρα καὶ παρειάν ἀσπάζεσθαι, καὶ οὐ τὰ χεῖλη αὐτῶν. Ἀσπάζεται γὰρ τοῖς χεῖλαις τοὺς ἀπὸ κατὰ τὴν τάξιν Ἰησοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς ἀρχιερεῖς, καὶ παρ' αὐτῶν ἀντασπάζεται 163 ὡς ἠνωμένος, ὡς φίλατος, ὡς τὴν θεῖαν χάριν λαβῶν, ὡς ὁμοταγῆς, τῶν ἰσῶν κατὰ πάντα ἠνωμένος, καὶ φιλῶν, καὶ φιλούμενος, καὶ εἰρηνικὸς καὶ συνεργός, ὡς ἐν τοῖς θεοῖς συλλειτουργός.

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΑ'.

Ὅπως ὁ ἀσπασμὸς ἐν τῇ χειροτονίᾳ τοῦ patriarchæ.

Ὅταν καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀρχιεπισκόπων χειροτονίαις, τῶν patriarchῶν δεξιᾷ, οὐ τὴν ἀσπασμὸν ὁ

χειροτονηθεὶς πατριάρχης ποιεῖται εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Ἀ χειροτονήσαντος καὶ τὴν περιεὶν· ἀλλ' ἀσπασάμενος πρῶτον τὴν θάλαν τράπεζαν, ἀνέρχεται εἰς τὴν κρηπίδα· καὶ τὸν ἀσπασμὸν ποιεῖται κατὰ τὸ ἴθος, τοῦ μὲν χειροτονήσαντος αὐτὸν τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀσπασομένου πρόταρον, ὡς τῶν ἱερῶν ἔργων πηγὴν, εἶτα τὴν χεῖρα τοῦ χειροτονηθέντος πατριάρχου, ὡς πρώτου καταστάντος τῷ θεῷ Πνεύματι καὶ πατριάρχου αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν ἔνωσιν εἰς τὸ στόμα, ἢ τὴν παρεῖν διὰ τὴν ὑποταγὴν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς· οἱ σὺν αὐτῷ τοῦτον χειροτονήσαντες.

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΒ΄.

Περὶ τάξεως πατριαρχῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων.

Εἰ γὰρ καὶ μία ἡ τῆς ἐπισκοπῆς χάρις καὶ δύναμις τε καὶ τάξις ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦ πρώτου καὶ μόνου Πατρὸς καὶ ἐπισκόπου, ἀλλὰ καὶ πατριᾶς ἔχει υἰοτήτάς τε καὶ χάριτας διαφόρους, ὡς καὶ ἐκάστη τάξις, ἐπεὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἡ Θεότης. Καὶ μία μὲν τῇ Τριάδι ἡ φύσις· ἐν δὲ τὸ αἰτιον ὁ Πατὴρ, ὑπὲρ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα κατὰ πάντα ὑπεκεί· καὶ ἐν θέλημα τούτων, καὶ μία κίνησις τε καὶ δύναμις. Ἐκ τῆς Τριάδος δὲ καὶ πᾶσα εὐταξία ἄνω τε καὶ κάτω ἐστὶ. Διὸ καὶ πρώτην μέσσην καὶ τελευταίαν τάξιν ἐκάστη τῶν ἄνω τάξεων ἐν αὐτῇ κίκεται· καὶ διδασκάλων εἰσι καὶ ἐν ἐκείνοις διδάσκαλοι καὶ Πατέρων Πατέρες.

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΓ΄.

Κατὰ Λατίνων, δεῖ ἐν μόνον τὸ αἰτιον ἐν τῇ Τριάδι ὁ Πατὴρ, ἵνα μὴ διάφοροι ὦσιν ἀρχαί.

Ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ἀσυγχύτῳ καὶ προανάρχῳ καὶ συμφυεῖ καὶ ὁμοδόξῳ Τριάδι τάξις ἐστίν, ὡσπερ ἔφημεν· καὶ ὁ μὲν Πατὴρ καὶ ἀναίτιος, εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ καὶ αἰτιατά· καὶ τούτων τὸ μὲν γεννητὸν καὶ Υἱὸς, τὸ δὲ ἐκπορευτὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ ὁμοίως ἀδιάρητος ἡ Τριάς, καὶ μία ταύτης ὡς καὶ ἡ οὐσία ἐστὶ καὶ ἡ δύναμις· ἐξ αὐτῆς οὖν καὶ πᾶσα πατριὰ, Παῦλος φησὶ· καὶ τάξις ἐν οὐρανῷ τε καὶ ἐπὶ γῆς. Ἐπεὶ δὲ ἤκομεν ὡδε σὺν θεῷ, περὶν θεωρήσωμεν, ὅπως καὶ ἡ τοῦ πατριάρχου χειροτονία τελεῖται· καὶ εἰ ἐπισκοπὸς ἐστίν, ὅπως καθίσταται πατριάρχης, καὶ εἰ μὴ ἐστὶν ἐπισκοπὸς, ἄξια γὰρ καὶ ταῦτα θεωρίας. Πλὴν τὰ τοῦ ἐπισκόπου ἐν ὀλίγοις τελείωμεν. Μετὰ τὸν ἀσπασμὸν οὗτος τὸν ἱερὸν, τοῦ ἱεράρχου ἀσπασομένου αὐθὺς τὴν ἱερὰν τράπεζαν, καὶ εἰς τὸ σὺμβρον ἀναλθόντος ὡσπερ εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Χριστὸς, καὶ ὁ χειροτονηθεὶς αὐτὴν ἀσπασάμενος, ἀνέρχεται· καὶ ἐκ δεξιῶν ἵσταται τοῦ πρώτου ἀρχιερέως, ὡς τὴν πρώτην τάξιν ἔχων παρὰ τοὺς ἄλλους ὅτε ἐπισκόπος, ἢ δὴ τῇ χάριτι χειροτονηθεὶς, καὶ τῆς φήμης τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πρώτου ἀρχιερέως γινομένης, ἵσταται μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων ὀπὸ χεῖρα ὧν καὶ αὐτός.

manum ordinantis nec genas osculatur, sed primum divinam mensam osculatus ascendit ad altaris crepidinem, et more consueto tradit osculum. Postquam ipsius ordinator sacram mensam primum osculatus fuerit, ut sacrarum operationum fontem, osculatur ordinati patriarchæ nimum, ut divino Spiritu secundum omnia primi, et ipsorum patriarchæ, os quoque ipsius osculatur propter unionem, vel genam propter subjectionem; similiter faciunt cæteri episcopi, qui cum ipso hunc ordinaverunt.

CAPUT CCXII.

De ordine patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum.

Etsi enim una est episcopatus gratia, et virtus, et ordo ex Deo, primo et solo Patre et episcopo emanans, patrias tamen habet, filiationes et gratias differentes, ut unusquisque ordo postulat, cum Pater, et Filius et Spiritus sanctus una sint in Trinitate divinitas et natura. Unum autem est principium Pater, quemadmodum Filius et Spiritus, secundum omnia consentiens; una eorum voluntas, et una motio et virtus. Ex Trinitate autem omne decus et bonus ordo tam rerum superiorum quam inferiorum procedit. Ideo unusquisque superiorum ordinum in se possidet primum, medium et postremum ordinem, atque e doctoribus est, et in iis sunt doctores, et Patrum Patres.

CAPUT CCXIII.

Contra Latinos, unam tantum causam in SS. Trinitate esse Patrem, ne plura principia inducantur.

Quandoquidem, ut diximus, ordo est in Trinitate inconfusa, consubstantiali, per omnia sibi consentiente, quæ sine principio est et omne principium antecedens, Pater quidem sine principio est; quæ vero ex ipso, principiata dicuntur, et horum unum est genitum, nempe Filius, alterum procedit, nempe Spiritus sanctus. Est tamen indivisibilis Trinitas, unaque est illius substantia, ita et virtus. Ex ipsa igitur est, ut ait Paulus, omnis paternitas et ordo in cælo et in terra. Cum igitur, Deo favente, huc devenerimus, paucis edisseremus qua ratione patriarchæ ordinatio perficitur; et si episcopus est, qua ratione constituitur patriarcha; et qua ratione, si non est episcopus. Sunt enim hæc contemplatione et consideratione digna: verum quæ sunt episcopi paucis perficiemus. Post sacram istam salutationem archiepiscopus, osculatus iterum sacram mensam, in thronum communem ascendit, ut Christus in cælos; ordinatus quoque eandem osculatus ascendit, et a dextris primi episcopi adstat, atque ut mox consecratus primum inter episcopos locum tunc obtinet. Deinde facta Imperatorum et primi archiepiscopi fausta acclamatione, stat et ipse sub manu cum cæteris episcopis.

CAPUT CCXIV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΑ'.

Quomodo pacem precetur plebi ante apostolicam lectionem, et quare pacem precaturus, benedictionem prius ab archiepiscopo accipit.

Cum autem sederunt omnes episcopi et presbyteri, et Apostoli verba legenda sunt, adit archiepiscopum, ut benedictionem accipiat ab eo, eamque det lectori. Hæc autem pacis dandæ ratio mysterium est, quo significatur a Deo donari. Non licet autem ei hoc agere sine sententia geriani et diocesani pontificis, præsertim in ipsius ecclesia, et ipso præsentem, qui pastorem primus est et princeps. Ideo per benedictionem permissionem accipit. Lecto Apostolo pacem precatur lectori, secundas post archiepiscopum ferens. Ipse quum archiepiscopus pacem precatur ei qui Evangelium legit. Sic perficitur divina Missa, stante ordinato ante omnes episcopos missam simul facientes. Pronuntiat etiam primam exclamationem precis catechumenorum, et consequenter reliquas preces.

CAPUT CCXV.

Quod in communione sacra primus accipit nuper ordinatus episcopus, et quomodo illa celebretur.

In divina vero communione primus divinum panem manibus ab archiepiscopo accipit, et cum eo communicat; postea tradit archiepiscopo divinum sanguinem per sacrum calicem, et illi iterum archiepiscopus, quandoquidem, licet misericordia et humanitate Dei divina sibi mutuo tradant homines, attamen unus est per omnes operans et datus. Deinde quoniam bono primum participant primi, et qui ad eos dignitate sua propius accedunt (orlo enim continet omnia, et nihil est bono ordine penitus privatum), post divinam communionem archiepiscopos ad iustarum Salvatoris divinum panem dividens omnibus distribuit. Ordinatus autem episcopus accipiens primum divinum calicem cum accedentibus episcopis et reliquis eum communicat. Deinde lavatis manibus sacrum antidorum jussu archiepiscopi populo præbet; quo jam ordinatus demonstrat, et testatur populo se per antidorum sanctificationem omnibus communicare.

CAPUT CCXVI.

D

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΓ'.

Quod ritus episcopum post ordinationem in cathedra velut throno suo inaugurandi, enthronismum Ecclesiæ ejus indicet, qui nunc propter gentium injurias cessavit.

Postea in una templi parte versus prothesin in cathedra episcopali inthronizatur, præparato ibi throno in figuram et argumentum enthronismi in Ecclesiam suam. Enthronismus ille magnifico cum apparatu, ut nunc patriarchæ, prius fieri solebat, circa Ecclesiam inthronizandi episcopi, convocatis per litteras archiepiscopis ad hunc enthronismum celebrandum provinciæ episcopi. Nunc vero barbarorum incursionibus, et ingruentibus in Ecclesiæ tentationibus et perturbationibus, celebritas

Τὴ τὸ εἰρηνεύσαι ἐν τῷ Ἀποστόλῳ· καὶ διατὶ εὐλογίας λαμβάνει παρὰ τοῦ πρώτου ὁ εἰρηνεύων.

Πάντων δὲ τῶν ἀρχιερέων καὶ ιερῶν καθεσθέντων ἐν τῷ μέλλειν ἀναγινώσκεισθαι τὰ ἀποστολικά **105** ῥήματα, ἀπελθὼν λαμβάνει εὐλογίαν ἀπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὡς ἂν εἰρήνην δῶ τῷ ἀναγινώσκοντι. Τοῦτο δὲ τελετὴ ἐστὶ τὸ εἰρηνεύσαι, καὶ ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διδόμενον. Καὶ οὐκ ἔστι αὐτῷ τοῦτο πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ γνησίου ἀρχιερέως, καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ ταῦτα αὐτοῦ παρόντος, καὶ πρώτου ὄντος καὶ ἀρχιεπίστομος. Λαμβάνει τοίνυν ἐξ εὐλογίας τὴν ἐνδοξίαν· καὶ ἀναγνωσθέντος τοῦ Ἀποστόλου, εἰρηνεύει τὸν ἀναγνόντα, τὰ δευτέρως φέρων τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Αὐτὸς γὰρ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τὸ εὐαγγέλιον εἰρηνεύει. Καὶ οὕτω μὲν ἡ θεία λειτουργία τελείται, ἱσταμένου πρὸ πάντων συλλειτουργούντων ἐπιτόκων τοῦ χειροτονηθέντος, καὶ τὴν πρώτην ἐκφώνησιν τῆς εὐχῆς τῶν κατηχουμένων λέγοντος, καὶ τὰς λοιπὰς εὐχὰς ἀκολουθῶς.

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΕ'.

Ὅπως καὶ ἐν τῇ κοινωρίᾳ τὰ κριτεῖα ὁ χειροτονηθεὶς ἔχει· καὶ ὅπως ἡ κοινωρία γίνεται.

Ἐν δὲ τῇ θείᾳ μεταλήψει πρώτου τὸν θεῖον ἄρτον ταῖς χερεὶ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου λαμβάνοντος καὶ σὺν αὐτῷ κοινωνούντος, εἶτα μεταδίδοντας τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τοῦ θεοῦ αἵματος διὰ τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου, κάκεινον πάλιν αὐτῷ, ἐπεὶ εἰ καὶ τὰ θεία παρ' ἀλλήλων ἀλλήλοις ἡμῖν δίδονται φιλανθρωπία Θεοῦ, ἀλλ' εἰς ἔστιν ὁ διὰ πάντων ἐνεργῶν καὶ δίδόμενος· καὶ οὗτις τῆς μετοχῆς τοῦ ἀγαθοῦ πρώτου οἱ πρώτοι μετέχουσι καὶ ἐγγίζοντες τῇ ἀξίᾳ· ἐπὶ καὶ τὰς συνέχει πάντα, καὶ οὐδὲν χωρὶς ἐστὶν εὐτοξίας. Μετὰ δὲ τὴν θείαν μετάληψιν ὁ μὲν ἀρχιεπίσκοπος πᾶσι τὸν θεῖον δίδωσι, μελίσις ἄρτον, κατὰ μίμησιν τοῦ Σωτῆρος· ὁ χειροτονηθεὶς δὲ ἀρχιερεὺς, λαθὼν τὸ πρῶτον θεῖον ποτήριον, μεταδίδωσι τοῖς προσερχομένοις ἀρχιερεῦσι τε καὶ λοιποῖς· εἶτα ἀποψύχων, καὶ τὸ ἱερὸν τῷ λαῷ παρέχει ἀντιδωρον, προσταγῆ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, δεικνύμενος ἤδη χειροτονηθεὶς καὶ μαρτυρούμενος τῷ λαῷ, καὶ μεταδίδου; ἀγιασμοῦ πᾶσι τῷ ἀντιδωρῷ.

Ὅτι τὸ ἐνθρονίζεσθαι μετὰ τὴν χειροτονίαν τὸν ἐνθρονισμὸν τυκοῖ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, πεπαισμένον ἄρι διὰ τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπήρειας.

Εἶτα καὶ ἐν ἐνὶ μέρει τοῦ ναοῦ περὶ τὴν πρόθεσιν γινόμενος, ἐνθρονίζεται ἀρχιερατικῶς εὐτρεπισθένει ἐκείσε θρόνῳ, εἰς τύπον τοῦ ἐνθρονισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ· ὅς δὲ ἐνθρονισμὸς πρότερον μὲν ἐγένετο μεγαλοπρατῶς, ὡς νῦν ὁ τοῦ πατριάρχου περὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἐνθρονιζομένου ἀρχιερέως, ἐπισκόπων συναγομένων τῆς ἐπαρχίας, καὶ τὸν ἐνθρονισμὸν ἐπιτελούντων γραμμασι τοῦ ἀρχιεπισκόπου· νῦν δὲ τοῦτο πέπτωται ταῖς βαρβαρικαῖς ἐπείδοι, καὶ τοῖς ἐπιλοῦσι ταῖς ἐκκλησίαις; πει-

ραμοίς, καὶ ταῖς ταρχαῖς. Ἐν τῇ Μεγάλῃ δὲ ἅπασαν γίνεται ἐκκλησία. Καὶ προτεθέντος θρόνου ἐν ᾧ καθῆται ὁ ἀρχιεπίσκοπος, καὶ πέπλου συνήθους, ὑπὸ ἱερέως εὐχῆς γινομένης καὶ Τρισαγίου, τῶν ἐπισκοπειῶν παρόντων, καὶ λαμπροφρονούντων ἀπάντων, κυκλοῦντος καὶ τοῦ λαοῦ, ἐνθρονίζεται παρὰ τὸ πρῶτον τῶν ἱερέων καὶ δευτερευόντος ὁ χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς, τρις ἐν τῷ θρόνῳ ὡς καὶ τὸν πατριάρχην ἐν τῷ συνοθρόνῳ ἐγκαθιζόντων αὐτὸν τῶν ἱερέων, καὶ ἐκφωνούντων τὸ « Ἄξιος » εἶτα καθήμενου αὐτοῦ, εὐφημοῦσι τοὺς εὐσεβεῖς βασιλεῖς, τὸν ἀρχιεπίσκοπον, καὶ αὐτὸν τὸν χειροτονηθέντα· καὶ οὕτως ἀπολύουσιν. Ὁ δὲ γε λαὸς προσερχόμενος, ἀλλὰ δὴ καὶ ἱερωμένοι, ἀσπάζονται τὴν τοῦ χειροτονηθέντος χεῖρα, καὶ εὐλογοῦνται, μετὰ πίστεως· τρέχοντες· ἐκείνησιν νεωστὶ χειροτονηθεὶς ὅλος ἐστὶ κεκαθαρμένος· τε καὶ πεφωτισμένος, καὶ τῷ ἐγκαινισμῷ ἡ χάρις 165 σαφιλότερον χορηγεῖται παρὰ τῶν λαθόντων αὐτὴν ἀνωθεν. Τότε δὲ οὐδὲ κωλύεται εὐλογεῖν ἄλλης ὧν ἐπίσκοπος πλείως, ἐπεὶ τὸ ἐνδόσιμον ἔχει, ὡς ἄρτι χειροτονηθεὶς. Λαμβάνει δὲ καὶ τὸν μανδύαν μετὰ τῶν ποταμῶν ὡς διδάσκαλος, τοῦ, « Ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐδέξω τὴν θεῖαν χάριν, » λεγομένου· ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἡ χάρις ἡμῖν ἐκκέχυται· καὶ τὸ ἐγκόλπιον ὡς ἔνθεον ἀρραβῶνα· ὅτι καὶ τὸ πρόσωπον φέρει Χριστοῦ, καὶ ἐν Χριστῷ τοῦ πρώτου ἀρχιερέως· καὶ ὅτι νεωστὶς γέγονε τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς νεωφεύσεως πᾶσαν κίχτηται τὴν ἀδελφάν εὐλογεῖν τε καὶ εὐχεσθαι, ἣν καὶ ὁ γνήσιος αὐτοῦ ἀρχιερεὺς· οὐ μὴν δὲ χειροτονεῖν. Καὶ εὐλογεῖ δὲ παρῆρησιᾳ κατ' αὐτὴν μόνην τὴν ἡμέραν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΖ'.

Διατὶ προπέμπεται ἐν τῇ πόλει, καὶ εὐλογεῖ ὁ χειροτονηθεὶς.

Αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν τράπεζαν ἐπικαθεζόμενος Ἱππῶ, κυκλοῖ τὴν πόλιν δορυφορούμενος· καὶ σφραγίζει πάντας καὶ εὐλογεῖ, ἀγιάζων τῇ σφραγίδι τὴν πόλιν, καὶ ἐπευχόμενος ὡς καινὸς γεγωνὸς ἀρχιερεὺς, τῆς ἐγκαινισθείσης αὐτῷ μεταδίδουθαι θεῖας χάριτος, καὶ ἀγιασμὸν τῇ εὐλογίᾳ χορηγῶν,

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΗ'.

Τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὸν βασιλεῖα καὶ εὐχεσθαι τὸν νεωστὶ χειροτονηθέντα ἀρχιερέα, καὶ ὁπως τοῦτο πρώτον ἐγίνετο.

Αὐτὸ δὴ καὶ ὡς πρὸς θεὸν παρῆρησιαν ἔχων καὶ τῇ χειροτονίᾳ δυνάμενος, καὶ τῷ βασιλεῖ πέμπεται εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἕμα ὡς χριστὸς Κυρίου τῷ Πνεύματι, τὸν χριστὸν Κυρίου τῷ μύρῳ εὐλογῶν καὶ ἐνισχύων ταῖς εὐχαῖς. Ὅθεν καὶ ἀπελθὼν εὐχεταὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτῷ· ὅτε καὶ πρότερον μὲν ἐγίνετο θεοφιλῶς τε καὶ δεόντως ἡ εὐχή, διὸ καὶ ἀνύσιμος ἦν ἡ τοῦ ἀρχιερέως εὐχή· νῦν δὲ τοῦναντίον γινόμενον, ἀπρακτὸν τὴν εὐχὴν ἀποφαίνει. Τὸ ἀρχαῖον γὰρ ἔθος ἦν, ὅτι ἀποσταλλομένου τοῦ βασιλεως μετὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰς τὰ βασίλεια,

A illa cessavit, et in sola Magna ecclesia peragitur in hunc modum: Præparato et proposito throno in quo sedet archiepiscopus, et peplo solito ipsi adaptato, factaque prece a presbytero, et presentibus episcopianis omnibus trisagion cantantibus et cereos deferentibus, et circumdante plebe inthronizatur ordinatus episcopus a sacerdotum primo, et eo qui post ipsum secundus agit, tertio a presbyteris in throno collocatur, exclamantibus, « Dignus. » Deinde eo sedente faustis acclamationibus, imperatores prosequuntur archiepiscopum et ipsum ordinatum, et sic celebratum dimitunt. Populus autem accedens, atque etiam clerici sacri osculantur ordinati manum, et benedicuntur qui cum fide concurrunt. Cum enim sit recens ordinatus, totus est purgatus et illuminatus, gratiaque in hac nova consecratione abundantius ab his suppeditatur qui eam superne acceperunt. Neque etiam tunc benedicere prohibetur, licet alterius sit urbis episcopus, cum hujus rei, ut recens ordinatus, potestatem habeat. Accipit quoque mandyam sive pallium undulatam velut doctor, dum dicitur: « De caelis accepisti divinam gratiam; » quia gratia e caelis in nos effusa est, et per encolpium, sive per crucis reliquiis gravidæ quæ collo appenditur traditionem, ut per divinam arrhabonem confirmatur: quoniam etiam personam Christi sustinet, et in Christo primi episcopi. Quia denique sponsus Ecclesiæ Christi factus est, et hac ratione omnem habet potestatem benedicendi, et precandi quam germanus illius urbis episcopus, non tamen ordinandi. Benedicit autem publice et confidenter per hunc solum diem.

CAPUT CCXVII.

Quare civitatem peregrinat recens ordinatus et benedictionem imperiū omnibus.

Ideo postquam ab altari recessit, equo insidens gyrat urbem, satellitum armatorum corona cinctus, crucisque signo signal omnes, et benedicit: urbem quoque signo crucis sanctificat; et preces faciens ut novus factus episcopus divinam insuper gratiam qua per novam consecrationem donatus est, communicat, et sanctificationem benedictione largitur.

CAPUT CCXVIII.

Quare recens ordinatus episcopus abit ad imperatorem et pro eo precatur, et quomodo hoc pridem factum fuerit.

Quapropter, ut apud Deum confidentiam consecutus, et ordinatione sua potens, ad imperatorem mittitur ipse bene precaturus, et simul ut christus Domini per Spiritum, christum Domini christum factum benedicit, et precibus corroborat. Unde ad eum accedit, et quæ salutaria sunt, ei precatur. Hic ordo prius decenter et secundum Deum amanter observabatur; ideo episcopi oratio plurimum erat utilis et efficax. Nunc vero contrarium observatum orationem reddit inutilem. Antiquus mos erat ut mitteretur referendarius cum

episcopo in Caesaris palatium, piusque imperator stationem faceret donec veniret episcopus. Eo igitur accedente dicebat diaconus: « Dominum deprecemur, » et episcopus orationem legebat, præstoque erat thuribulum, ut scribitur in Vita sancti Amphilo- chii. Hoc nunc facit patriarcha quinta die nova: episcopus accepto thuribulo, thure incenso imperatorem perfundit, et cum ipso communicat divi- nam gratiam et sanctificationem. Inclinaute caput imperatore, ut significatur in Vita sancti Ambro- sii, impertiebat illi benedictionem episcopus, ut recens ordinatus, et jam Spiritu innovatus, et va- lens in Christo benedicere et sanctificare. Postea imperatorem in ore osculabatur propter eam quæ in Christo est pacem, charitatem et sanctificatio- nem. Sanctus enim est episcopus non modo my- steriorum communione et ordinatione, verum etiam hoc facit ut habens ordinatione sua cum impera- tore communionem. Nam religiosus imperator chrismate quidem sanctus est, episcopus vero ordinatione. Post osculum honorabat episcopus in- clinatione capitis imperatorem propter mundanam potestatem, et discedebat. Multi religiosorum im- peratorum eum muneribus donabant, ut pro ipsis precatum, et honorifice dimittebant, ut sanctifica- tum. Sic magnus Constantinus non modo divinum Sylvestrum, sed etiam episcopos prope omnes qui

ἐποίει παράστασιν ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς, καὶ ἐρχό- μινος ὁ ἀρχιερεὺς, τοῦ διακόνου λέγοντος, « Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, » ἀνεγίνωσκε τὴν εὐχὴν, καὶ δυ- τος θυμιατοῦ, ὡς καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ θείου Ἀμφιλο- χίου γέγραπται, τοῦτο δὲ νῦν ὁ πατριάρχης τῇ νέῃ Πέμπτῃ ποιεῖ, λαμβάνων ὁ ἀρχιερεὺς τὸ θυμιατὸν, ἰθὺμια τὸν βασιλέα, μεταδίδους αὐτῷ θείας χάριτος καὶ ἁγιασμοῦ, καὶ ὑπακλίνοντος τοῦ βασιλέως τὴν κεφαλὴν, ὡς καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου δηλοῦται Ἀμβροσίου, ἰδίδου εὐλογίαν αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς, ὡς νεωστὶ χειροτονηθεὶς καὶ ἐγκαινισθεὶς ἦδη τῷ Πνεύ- ματι, καὶ ἰσχύων ἐν Χριστῷ εἰρήνην τε καὶ ἀγάπην καὶ τὸν ἁγιασμόν· ἅγιος γὰρ τῇ κοινωνίᾳ τῶν μυ- στηρίων καὶ τῇ χειροτονίᾳ ὁ ἀρχιερεὺς. Ἀλλὰ καὶ ὡς κοινωνίαν μετὰ τοῦ βασιλέως ἔχων τῇ χειροτονίᾳ ὁ ἀρχιερεὺς τοῦτο ἐποίει· οἱ δὲ μὲν τῷ χρίσματι ἅγιος, ἦτοι ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς, ὁ δὲ γε ἀρχιερεὺς ἅγιος· τῇ χειροτονίᾳ. Μετὰ δὲ τὸν ἀσπισμὸν προσκυνῶν τῇ κεφαλῇ τὸν βασιλέα διὰ τὴν κοσμικὴν ἔξουσίαν, ἀπῆρχετο ὁ ἀρχιερεὺς. Πολλοὶ δὲ τῶν εὐσεβῶν βασι- λέων καὶ ἰδωμένων τοῦτῳ ὡς εὐξαμένῳ ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ προέπειμνον ὡς ἡγιασμένον, ὡς καὶ Κωνσταν- τίνος ὁ Μέγας, οὐ τὸν θεῖον Σωθεστρον μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ συνόδῳ πάντας σχεδὸν προκείμενον αὐτοῦς καὶ τιμῶν καὶ δωρούμενος καθωρᾶτο, καὶ τὰ διὰ Χριστὸν παθόντα τίμια τούτων μέλη τιμῶν.

CAPUT CCXIX.

Quod episcopalis dignitas non ita ut prius honoratur a regibus, unde ira Dei provocatur.

Nunc autem sit omnino contrarium. Expectatur quidem episcopus, venit, precatur; nullus tamen honoris propter Christum dignus iudicatur, sed potius dedecoratur, et eo qui benedicatur multo minor habetur, et illius secundum servitutem ministri lectoribus vilior, qui die quinto novo cum patriarcha et cæteris clericis imperatoris manum genasque osculantur. Accedens enim coram impe- ratore sese prosternit, et precatus illius dexteram osculatur.

CAPUT CCXX.

Quod canonicis constitutionibus adversum est, episcopus dextram regis osculari, et episcopus ac præ- positus a rege transponi in alia loca.

Quomodo qui precatus est hoc facit? Quamob- rem imperator sacerdotis manum osculatur, ordi- natus vero episcopus post orationem habitam im- peratoris manum? Ille sit plane præter rationem et inconsequenter. Vide vero quantum et quale sit id quod fit. Sanctificatus Spiritu, consecratus episco- pus, qui manum habet sanctificatam, ita ut possit et ordinare, et benedicere, et cruce signare viros pios, ipse manibus ligatur. Manus vero ad benedicendum non consecratas, sed mundanas et bellicosas, libiis

C

166 ΚΕΦΑΛ. ΣΙΘ'.

Ὅτι οὐ τιμᾶται νῦν ἡ ἀρχιερωσύνη παρὰ τῶν βασιλέων ὡς πρότερον· διὰ τοῦτο ὀργίζεται θεός.

Νῦν δὲ τὸναντίον γίνεται ἅπαν· καὶ ἡ παράστα- σις μὲν ταλεῖται, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐρχόμενος εὐχεται· οὐ τιμῆς δὲ τις διὰ Χριστὸν ἀξιοῦται, ἀλλ' ἀτιμᾶ- ζεται μᾶλλον, καὶ ὡς ἐλάττων κατὰ πολὺ δεικνύται τοῦ εὐλογηθέντος, καὶ κατὰ δουλείαν ὑπερέτης, καὶ τῶν ἀναγνωστῶν εὐταλέστερο; τῶν κατὰ τὴν νέαν Πέμπτην ἀσπαζομένων τὸν βασιλέα εἰς τε τὴν χεῖρα καὶ τὴν παρεῖαν μετὰ τῶν κληρικῶν καὶ τοῦ πα- τριάρχου. Προσβλῶν γὰρ τῷ βασιλεὶ προσκυνεῖ, καὶ τὴν αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀσπίζεται χεῖρα μετὰ τὸ εὐξασθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΣΚ'.

Ὅτι τὸ ἀσπάζεσθαι ἀρχιερεῖς τὴν τοῦ βασιλέως χεῖρα παρὰ τὴν κανονικὴν τάξιν· καὶ τὸ μετα- θέσσει ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων ποιεῖν τὸν βασιλέα.

Καὶ πῶς ὁ εὐχόμενος τοῦτο ποιεῖ; Καὶ διατὶ προσκυτῆρου μὲν τὰς χεῖρας ἀσπάζεται βασιλεὺς, ἀρχιερεὺς δὲ χειροτονηθεὶς καὶ εὐχόμενος, τὴν χεῖρα τοῦ βασιλέως; Τοῦτο παρὰ πᾶσαν ἀκολουθίαν ἐστὶ. Καὶ ὅρα τὸ γινόμενον ἔσον. Ὁ ἡγιασμένος τῷ Πνεύ- ματι, ὁ καθιερωθεὶς ἀρχιερεὺς, ὁ τὴν χεῖρα ἁγια- σθείς, ὥστε χειροτονεῖν δύνασθαι καὶ εὐλογεῖν καὶ σφραγίζεῖν τοὺς εὐσεβεῖς, αὐτὸ; δεσμεῖ τὰς χεῖρας, καὶ τὰς μὴ καθιερωμένας εἰς τὸ εὐλογεῖν, ἄλλὰ κοσ- μικά; καὶ στρατηγικὰς χεῖρας, ἀσπάζεται δουλικῶς

χαλεστον Ιεροῦ καὶ ἡγιασμένους, χθὲς ἤδη καὶ καθ' ἡμέραν τῇ φρικτῇ προσφυσούσῃ κοινωνίᾳ. Ἄλλὰ καὶ καθημένου τοῦ βασιλέως παρίσταται. Ταῦτα εἰ μὲν ἐθώτης ἦν ἔδει· ἐπεὶ καὶ, « Τὸν βασιλέα τιμᾶτε, » φησὶν ὁ Ἀπόστολος· εἰ δὲ Χριστοῦ ἀρχιερεὺς καὶ τὸν τύπον τοῦ Χριστοῦ κεκτημένος, οὐ δεῖ οὕτω γίνεσθαι· εἰς Χριστὸν γὰρ ἀνατρέχει ἡ ἀτιμία· ὅτι οὐ τῶν πολλῶν εἰς ἔστιν, ἀλλὰ τῶν ἀφιερωμένων, καὶ τῶν τὴν ἀποστολικὴν π'ουτησάντων δύναμιν. Ἄλλὰ ταῦτα, οὐ τοσοῦτον ἀπὸ τῶν βασιλέων, ὅσον ἀπὸ κολάκων ἀνθρώπων γέγονε, παραπεισάντων αὐτοῦ· ἀνθρώπινος λόγος ἐνεργεῖν καὶ τὰ μείζω, ὥστε καὶ προδιβάλλειν ἐπισκόπους, καὶ μεταθέσειν ποιεῖν. Παθὰ ἰ τὸν χειροτονημένον τῷ Πνεύματι τῆς εἰς τῆς Ἐκκλησίας ποιμένα, ἐτίρας ποιμένα καθίστασθαι παρὰ τῶν μὴ ἔχόντων τὴν τῆς Ιερουζύνης δύναμιν καὶ ἐνεργεῖαν, καὶ παρὰ γνώμην τοῦ Πνεύματος!

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΚΑ'.

Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς κατὰ κόσμον ἀρχοντας τὰ ἱερὰ οἰκειοῦσθαι, καὶ λογίζεσθαι κερδαίνειν ἐκ τῶν ἀναταθειμένων τῷ Θεῷ.

Εἰ δεῖ πρὸς οἰκοδομὴν καταστήναι πρὸς μείζω πάλιν, παρὰ τοῦ Πνεύματος ἔσται τοῦτο, παρ' οὗ δὴ καὶ χειροτονήσεται, οὐ παρὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Ἄλλὰ καὶ καθηγούμενοι ἀνδρῶν μοναστῶν καὶ Θεῷ καθιερωμένων, καὶ ψυχῶν χάριτι Θεοῦ προστατῆτες, οὕτω παρὰ τὸ τοῦ Πνεύματος θέλημα πολλοὶ δεικνύνται· καὶ λύσοι καὶ δεσμοῦσι, λαβόντες τοῦτο παρὰ τῶν μὴ λαβόντων τὴν τοῦ χαρίσματος δύναμιν· καὶ χειροτονοῦνται καὶ πολλῶν ἀρχουσι, μηδὲν φροντίζοντες ὅπως τῶν ἔχόντων τὸ χάρισμα. Διὸ καὶ τὰ συντρίμματα ἡμῶν πολλὰ γέγονε, καὶ ἐσμικρύνθημεν, καὶ ὀλιγοστοὶ παρὰ πάντα τὰ ἔθνη γεγονήμεν· καὶ βίε σκαυδόντων τῶν μὴ καθηρόντων ἀρχεῖν τε καὶ ἐπάπτεσθαι, κατάρχουσιν ἡμῶν οἱ ἄλλοτριοί· καὶ τὰ μὴ φιλὰ Θεοῦ ποιοῦντων, οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ ἀκολούθως ἡμῶν καταπεμβαίνουσι. Καὶ τὰ ἱερὰ οἰκειούμενοι καὶ κοινοῦντες, ἐκ τῶν ἀναταθειμένων τῷ Θεῷ λογιζόμενοι (φεῦ!) κερδαίνειν, τὰ ἴδια ἡμῶν ἀπωλέσαμεν· καὶ κερποῦνται τὰ ἡμέτερα, **167** καὶ ἴδονται ἐνώπιον ἡμῶν οἱ ὑπαντιῶται. Ἄλλ' εἴθε γένοιτό τις θεραπεία τοῦ δεινοῦ τούτου, καὶ εἴσαν μὲν τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρος, τὰ τοῦ Θεοῦ δὲ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἂν καὶ ἡξιωμένα ἅπαντα γένοιτο εὐλογία τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἱερὰ συνιστάμενα, καὶ τὰ κοσμικὰ αὐξάνόμενα, καὶ μὴ τούναντι, ὅτι· ἀλλήλων φειρόμενα· ὅτι καὶ ὁ ἀρχῆθεν πολέμιος καὶ φθορεὺς δεινὸς ἐν τούτοις σκαίδει, ὅπως καὶ ἱεροσυλίαν τοῖς εὐσεβεῖσι προστρέψῃ, καὶ τῶν ἱερῶν καὶ εἰσὼν τὴν καθαιρέσιν ἐνεργήσῃ, ἀλλὰ καθαιρέσθαι παρὰ Θεοῦ ὁ κτηρὸς, καὶ ζῆσαι ἐν εὐσεβείᾳ· καὶ θεωριῶν οἱ πιστοὶ τε καὶ εὐσεβεῖς, καὶ μισθὸν τῆς φιλοχρίστου γνώμης εἴησαν κομιζόμενοι ἐν Χριστῷ, τὴν τῶν δεινῶν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν παντοίαν ἐπαύξασιν. Ὁ χειροτονηθεὶς δὲ ἀρχιερεὺς καὶ τὸν τελευταῖον ἐν τῇ συνόδῳ ποιήσας ἀσκαρῶν, καὶ τὸν οἰκίον τύπον λαβὼν, οὐκέτι χρεῖαν ἐτίρας τῶν κατὰ τύπον ἔχει· ἀλλ' ὡς ἀρχιερεὺς ὢν, τῶν τῆς Ἐκκλη-

A sacris et sanctificatis, quæ jam heri et unoquoque die tremendam communionem attingunt, non tantum serviliter osculatur, sed etiam sedenti imperatori adstat. Si privata persona esset, hæc quidem sic fieri oporteret, cum dixerit Apostolus: « Regem honorate. » Si vero Christi est episcopus, et Christi locum tenens, sic fieri non oportet; in Christum enim recurrit dedecus, quoniam non a vulgo ille est, sed a persanis consecratis, et virtutem apostolicam cupiose possidentibus Verum ista non tam ab imperatoribus quam ab adulatoribus fiunt, qui eos humanis verbis falsa persuasione commovent ad majora perpetrandum, ita ut audeant et promovere episcopos, et translationes facere. Papæ! ordinatum per Spiritum sanctum hujus Ecclesie pastorem ab iis constitui a'terius pastorem, qui non habent sacerdotii potestatem et virtutem, et præter Spiritus sententiam!

CAPUT CCXXI.

Quod principes sæculares non debent sacra curare, atque ex rebus Deo consecratis lucrum petere.

Si ædificationis Ecclesie causa oportet aliquem episcopum in majori urbe constitui, hoc a Spiritu statnendum est, a quo et ordinatus est, non autem a mundana potestate. Multi etiam duces et abbates monachorum, qui Deo consecrati sunt, et gratia Dei animabus præsent, sic præter Spiritus voluntatem agere convincuntur; solvunt enim et ligant, ab iis potestate accepta, qui gratiæ virtutem non acceperunt. Ordinantur quoque, multisque imperant, nihil omnino curantes eos qui gratiæ donum possident. Ideo afflictiones et contusiones nostræ multæ factæ sunt, et præ omnibus gentibus contemptibiles, et minimi habitus sumus, et dum violenter festinamus ea quæ non decet attingere, et iis quos non oportet imperare, nobis alienigenæ dominantur; dumque facimus quæ Deo displicent, inimici nostri Deique consequenter nobis insulant, et quæ nobis sacra sunt, possident, Deoque consecratis potiuntur; eheu! existimantes lucrum aliquod facere, propria nostra perdidimus. Messes et fructus nostros colligunt inimici nostri, eaque ante oculos nostros comedant. Sed utinam fiat hujus gravissimi mali quedam sanatio, et quæ sunt Cæsaris dimittantur Cæsari, et quæ Dei Deo, ut omnia fiant Dei benedictione digna, consistantque sacra et conserveantur, et secularia augeantur; non autem contrarium, ut ab invicem corrumpantur. Quoniam qui a principio inimicus noster est et molestus corruptor, in ejusmodi rebus festinat, ut sacerdotium cum viris piis committat, illudque atterat, sacraque et divina evertat. Sed evertatur Domino malus, vivantque sancte et Deo amantur fideles et pietatis studiosi, et mercedem sententiæ Christo dilectæ reportent, libertatemque per Christum ab his gravibus molestiis, omnifariumque honorum augmentum. Ordinatus

autem episcopus, postremaque salutatione in synodo functus proprium locum occupat, non amplius eget ceteris quæ typo continentur, sed ut episcopus existens quæ ad suam Ecclesiam spectant, curat. Cooperatur quoque sacris operibus accedens ad synodum a seipso, cum opus est, et advocatus.

CAPUT CCXXII.

Quod episcopus electus ter osculum figit, et quomodo osculum quodque fiat.

Osculum ter datur ordinando præter illud quod sit in sanctuario. Primum quidem post indicationem, utpote tum factus Ecclesiæ sponsus cujus possessionem aggreditur. Cum videlicet nullo existente suaveolente suffitu vel roseo liquore adducitur ordinandus ad archiepiscopum sedentem, et ad episcopos circa ipsum ex utraque parte sedentes, terque sese prosternit, et osculatur genu, narium et genam pontificis, et in ore episcopus tum sedentes; nondum enim est episcopus, jussus autem sedet, non in throno episcopali, sed privatim inferius, in loco depressiore: quo significatur eum Ecclesiam tantum despondisse, et sponsalium primitias accepisse, nondum enim vir ejus est, vel maritus. Ideo velut qui tantum dederit symbola et arriabonum primitias cum amicis et fratribus sponsæ ea peragit quæ ad amicitiam confirmandam inserviunt; unde eos osculatur ut jam amicus, et sedet cum eis, et consulit cum eis; non tamen considet, cum thronum nondum assecutus fuerit, nec honorem et dignitatem Patri Ecclesiæ; nec enim ipsis cooperatur, cum ordinare non possit. Consilium vero dat solum, sive sententiam dicit, et eorum quæ sunt sponsæ curam gerit, possessionum scilicet et negotiorum ad Ecclesiam spectantium. Secunda salutatio sit cum perficiuntur sponsalia, traditque sponsus et accipit pignora et mutuas donationes ante matrimonium fieri solitas, eaque agit quæ Patri convenient, et ad ipsum referuntur, veluti quod rectam fidem confessus, et œconomiam sibi creditam se bene administraturum sincere pollicitus primitias matrimonii accipiat, et in illius possessionem per parvum sigillum veluti per arriabonem mittatur. Tunc enim sine unguento et suffitu osculum facit. Osculum vero ordinationis quod sit in sanctuario consummativum est et matrimonii et unionis, quia vir et maritus Ecclesiæ constituitur. Sed de eo dictum est, cum de ordinatione verba faceremus. Nunc autem tertium dicimus illud quod sit extra sanctuarium, sicut et alia oscula, illud nempe quod sit in synodo, et post ordinationem, cum recens ordinatus veniens sedentibus archiepiscopo et episcopis ter sese prosternit coram magno pontifice, ut subjectionem suam demonstrat, et Trinitatem honoret. Postea surgente paululum archiepiscopo, ut ipsum honoret velut episcopum, stantibus vero aliis episcopis, æqualis enim est eis, et ejusdem honoris, accedit et consueta facit salutationem; archiepiscopi scilicet genu, manum et genam osculatur; episcopus vero stans in ore. Hoc peractò iterum

ΚΕΦΑΛ. ΣΚΒ'.

Ὅτι τρις ποιῖται τὸν ἀσπασμὸν ὁ ἀρχιερεὺς χειροτονηθεὶς καὶ ὡς ἑκαστός γίνεταί.

Ὁ ἀσπασμὸς δὲ τῷ χειροτονηθέντι, κλήν τοῦ ἐν τῷ βήματι τελουμένου, γίνεται τρις· πρῶτον μὲν μετὰ τὸ μήνυμα ὡς γεγονότος αὐτοῦ μνηστῆρος τῆς ἐκκλησίας, ἧς τὴν ἐγχειρίσαν δέχεται, ὅτε μὴ εὐδόμενος ὄντος τινός, θυμιάματος δηλονότι ἢ βοδοσταγματος, καθήμενος τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἀρχιερέων ἐκατέρωθεν, προσαγόμενος προσκυνεῖ τρις· καὶ ἀσπάζόμενος γόνυ καὶ χεῖρα καὶ παρεῖν τοῦ ἱεράρχου, καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς εἰς τὸ στόμα καθήμενους καὶ αὐτοὺς, οὗ γὰρ ἐπισκοπὸς ἐστὶν εἶναι, κελυσθεὶς κάθηται, οὐκ ἐν θρόνῳ τῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' ἰδίᾳ, κάτωθεν ἐν ὑφαιμένῳ τινι, δηλουμένου ἐκ τοῦτου, ὡς ἠρμύσατο μόνον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τῆς μνηστῆρας ἔλαβε τὴν ἀπαρχὴν, οὐδέ τινα δὲ ἐστὶν ἀνήρ ἢ νυμφίος. Διὸ ὡς μόνον τὰ συμβόλαια θεός, καὶ τῶν ἀρραβῶνων τὰς ἀπαρχάς, μετὰ τῶν φίλων τῆς νύμφης καὶ ἀδελφῶν ποιῖται τὰ τῆς φιλίας ἐνέχυρα. Καὶ ἀσπάζεται ὡς φίλος ἤδη, καὶ κάθηται σὺν αὐτοῖς, καὶ βουλευέται μετ' αὐτῶν. Οὐ συγκάθηται δὲ, ἐπεὶ οὐδὲ τοῦ θρόνου τετύχηκεν, οὐδὲ τῆς τιμῆς τοῦ Πατρὸς αὐτῆς καὶ ἀξίας· οὐδὲ γὰρ συμπράττει, ὅτι οὐδὲ χειροτονεῖν δύναται· συμβουλήν δὲ ἤτοι γνώμην καὶ μόνον δίδωσι, καὶ τῶν τῆς νύμφης φροντίζει κτημάτων δηλαδὴ καὶ πραγμάτων τῆς ἐκκλησίας. Ὁ δεῦτερος δὲ ἀσπασμὸς, ὅτε τελεσθῶσι τὰ μνηστῆρα, καὶ θεὸς τοὺς ἀρραβῶνας καὶ λαβῶν, καὶ εἰς πρὸς τοῦ γάμου δωρεάς καὶ τὰ σύμφωνα τῷ Πατρὶ, οἷον τὴν πίστιν ὀρθὴν ἀνομολογήσας, καὶ γνησίως τὴν ἐμπειστευθεῖσαν οἰκονομαίῳ καθυποσχθεὶς, τὰς ἀπαρχάς τῆς νυμφεύσεως λάθῃ, καὶ τῇ μικρᾷ σφραγίδι ταύτην ὡς ἐν ἀρραβῶνι ἐγχειρισθῇ. Καὶ τότε γὰρ δίχα μύρου καὶ θυμιάματος ποιῖται τὸν ἀσπασμὸν. Γίνεται δὲ καὶ ὁ τῆς χειροτονίας, ὅς ἐντός ἐστι καὶ τελεστικὸς καὶ τῆς νυμφεύσεως καὶ ἐνώσεως· ὅτι ἀνὴρ καὶ νυμφίος τῆς ἐκκλησίας κατέστη. Ἄλλ' ὁ περὶ τοῦτου ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἐρρήθη λόγος. Νῦν δὲ τρίτον φαρὲν τὸν ἔξωθεν τοῦ βήματος, ὡς καὶ τοὺς ἄλλους ἀσπασμοὺς, τὸν ἐν τῇ συνόδῳ, καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν· ὅτε ἐλθὼν ὁ νεωστὶ χειροτονηθεὶς, τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἀρχιερέων καθήμενων, προσκυνεῖ τρις τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ, τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ δεικνύς, καὶ τιμῶν τὴν Τριάδα. Εἶτα προσελθὼν, ὑπανισταμένου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου μικρὸν, τιμῶντος αὐτὸν ὡς ἀρχιερέα, καὶ τῶν ἄλλων δὲ ἱσταμένων ἀρχιερέων, ἴσος γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς καὶ ὁμοταγῆς, ποιῖται τὸν ἀσπασμὸν συνήθως· καὶ τὸν μὲν ἀρχιεπισκοπὸν εἰς τὸ γόνυ καὶ τὴν χεῖρα καὶ τὴν παρεῖαν ἀσπάζεται, τοὺς ἀρχιερεῖς δὲ ἱσταμένους **168** εἰς τὸ στόμα. Καὶ οὕτω πάλιν μέσον στάς, καὶ τὸν ἀρχιεπισκοπὸν προσκυνήσας, κελεύεται καθισθῆναι· καὶ κάθηται

εις τὸν τόπον τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἤδη καὶ τοῦτον A
παραλαβὼν. Διὸ καὶ ὁ ἀσπασμὸς γίνεται, ἵνα καὶ
τὸν θρόνον αὐτοῦ λάβῃ καὶ συγκάθεδρος ἀναγορευ-
θῇ τῆς συνόδου καὶ συγκριτῆς. Καὶ δὴ κατὰ τὴν
τάξιν τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ τὴν τιμὴν ἔχει· καὶ κάθη-
ται καὶ γνωμοδοτεῖ, καὶ τὰ λοιπὰ ἐνεργεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΣΚΓ'.

Διατί ἐν τῷ τρίτῳ καὶ τελευταίῳ ἀσπασμῷ θυ-
μίαια μετὰ βοδοστάγματος προσφέρεται· καὶ
περὶ τῆς λεπτομέτρης πράξεως, ἥτοι γράμμα-
τος, τὰ περὶ τῆς χειροτονίας δηλοῦντος.

Ἐπει δὲ ταῦτα διὰ τῆς χάριτος ἔλαβε, καὶ τῶν
εὐδύμων προσφέρεται τι, ὁλον βοδοστάγμα, καὶ θυ-
μίαια διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς εὐταξίας, ὅς καὶ προηγείται, B
καὶ τὸν χειροτονηθέντα ἐν τούτοις πᾶσι προπέμπει.
Ὁὕτως οὖν ὁ χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς καταστάς
πάντα τὰ νομοισμένα τετέλεκεν. Ὅς καὶ ἐγγράφως
λαμβάνει τὰ περὶ αὐτοῦ ὑπομνήματα εἰς δῆλωσιν
ἀσφαλείας, γράμμα λαβὼν πάντα περιέχον τὴν ἀνα-
γωγὴν αὐτοῦ, τὴν ἱερωσύνην, τὸν βίον, τὰς ψήφους,
καὶ ὅσα τίνων ἐψήφισται, καὶ ὅπως τὴν ἀρχιερωσύ-
νην κανονικῶς ἔλαβεν. Ὁ δὴ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος
ὑπογράφει, καὶ βούλην οἰκεία σφραγίζει, ὡς ἂν ἡ
εἰς τὴν ἐπισκοπὴν κατάστασις ἐμάρτυρος τούτου ᾗ.

ΚΕΦΑΛ. ΣΚΔ'.

Περὶ καταστάσεως καὶ χειροτονίας, πατριάρχου. C

Ἐπει δὲ καὶ ὁ πατριάρχης ἐπίσκοπος, ἴδωμεν
καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐν τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ἐπισκόπου.
Πατριάρχου πρὸς Θεὸν μεταστάτος, οὐδεὶς τῶν
ἀρχιερέων τῇ Μεγάλῃ ὄλωσ ἔκκλησίᾳ παραβάλλει,
ἵνα μὴ ὡς ἐπιβάτης λογισθῇ. Τοῦ βασιλέως δὲ ὡς
ἐκδόχου τῆς Ἐκκλησίας προτροπὴν ἄνωθεν ἔχοντος
τῶν θείων Πατέρων, σύνοδον ἱερὰν τούτου χάριν
συνάγειν ἀρχιερέων, αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεὺς τοὺς
πλησιοχώρους προσκαλεῖται διὰ προσταγμάτων ἀρ-
χιερεῖς. Καὶ συναθροίντων αὐτῶν, πάντες οἱ τε πρό-
τερον ὄντες ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει, οἱ τε συναθροισθέν-
τες ἔξωθεν ὅσοι δυνατὸν ἔλθειν, ἔπει καὶ εἴπερ
πάντες ἦσαν κανονικοί, τοῦ βασιλέως προσταγμάτι
ὁμοῦ συνάγονται ἐν ἱερῷ τόπῳ ἐνί. Καὶ τοῦτο δὲ
ἀρχαίον ἔθος τὸ μὴ μόνους συνάγεσθαι, ἵνα μὴ
σχίσματά τινα συμβαίη γενέσθαι καὶ ταραχάς. Συνά-
γονται δὲ οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τοῦ πατριαρχείου,
ὅτι πατριάρχης οὐκ ἔστι, καὶ οὕτινι ἄδεια ἐκαίσε
παραβαλεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων θείῳ
σκήπῳ, διὰ τὴν χάριν τῶν ἀποστόλων, καὶ ὅτι ἀπο-
στολικὸν τὸ λειτουργημα, καὶ κύκλῳ δὲ αἱ εἰκόνες
τῶν ἀποστόλων, ὡς καὶ ἐν τῷ ψηφιογραφίᾳ οἱ ἀπόστο-
λοι ἀνίστῶνται ἄνωθεν τὸ Πνεῦμα δεχόμενοι. Τῆς
εὐχῆς οὖν, καὶ τῶν τριῶν φώτων καὶ τοῦ θυμιάμα-
τος, καὶ τοῦ μνημοσύνου, καὶ τῆς ἀπολύσεως παρὰ
τοῦ πρώτου ἀρχιερέως τελεσθέντων, συμπυκνόντων
καὶ συνευχομένων καὶ τῶν λοιπῶν, κατὰ τάξιν
κάθηνται, μόνον τοῦ χαρτοφύλακος αὐτοῖς συμπαρ-
όντος, καὶ ὡς ἔθος αἱ ψῆφοι ἐν τρισὶ προσώποις,

in medio stat, et postquam sese coram archiepi-
scopo inclinavit, assidere jubetur. Sedet autem in
loco ecclesiae suae debito, jam illius capturus pos-
sessionem; Ideo enim fit illa salutatio, ut thronum
suum accipiat, et synodi promulgetur assessor, et
cum aliis iudex. Nam secundum ordinem throni
sui et honoratur, et sedet, et sententiam dicit, et
caetera operatur.

CAPUT CCXXIII.

Quare ad tertium et ultimum osculum suffitus cum
aqua rosacea offertur, et de actione sive scripto
quo singuli ordinationis ritus exponuntur.

Cum autem per gratiam haec acceperit, offert
aliquid suaveolens, veluti roseum liquorem, et
quae suffitum apta sunt facere, per eum qui cere-
moniarum ordine agendis praepositus est, qui in hu-
jusmodi et praestit, et ordinatum deducit. Cum igitur
sic episcopus institutus omnia quae legibus sta-
tuta sunt perfecerit, scripto etiam accipit testifica-
tionem securitatis causa eorum quae de ipso dicta
factave sunt; diploma nempe omnia continens,
institutionem ipsius, mores, sacerdotium, suffra-
gia, et a quibus suffragia accepit, quare ratione
episcopatum canonice suscepit. Hoc testimonium
archiepiscopus subscribit et bulla propria obsignat,
ut sit illi promotionis et institutionis ad episcopa-
tum testificatio.

CAPUT CCXXIV.

De constitutione et ordinatione patriarchae.

Cum autem episcopus sit patriarcha, videamus
quid in ejus consecratione observari soleat. Pa-
triarcha ex hac vita ad Deum profecto nullus om-
nino episcoporum ad Magnam ecclesiam accedit,
ne sedem hanc invadere velle videatur: sed impe-
rator ea de causa sacram episcoporum synodum
convocat, ea utens auctoritate sibi antiquitus a
divinis Patribus ut Ecclesiae defensori concessa.
Advocat igitur in urbem, regis suis litteris, vicinos
episcopos quantum fieri potest; nam si omnes
adessent, res esset plane canonica. Illi igitur secun-
dum regias litteras simul cum iis qui in urbe tum
versantur in loco sacro congregantur. Ex antiqua
autem consuetudine soli non congregantur, ne
D schismata inter eos et tumultus contingant. Con-
gregantur autem non in magno patriarchii tem-
plo, eo quod non est patriarcha, neminique licet
illud accedere, sed in divina Sanctorum Apostolorum
ecclesia, tum propter gratiam apostolicam,
tum propter ministerium apostolicum. Circa eos
appensae sunt apostolorum imagines, velut in loco
suffragiorum ferendorum historia apostolorum coe-
litus Spiritum recipientium depingi consueta est.
Oratione igitur et tribus luminibus, et thuris suffi-
tu, et monumento, et absolutione ab episcoporum
primo perfectis, caeteris simul psallentibus et
comprecantibus ordine sedent, solo chartophylace
ipsis consistente. Suffragia autem secundum
consuetudinem, ut diximus, in tres personas

feruntur, lataque ad imperatorem a chartophylace A et duobus episcopis deferuntur. Unius de tribus a concilio nominatis electio antiquitus imperatori, ut uncto, a Patribus permixta est, eo quod omnes sunt a synodo electi, et digni eo honore iudicati.

CAPUT CCXXV.

Quod ab imperatore ipso presente dignitatem patriarchæ electus suscipit.

Qui igitur e tribus electus est, et declaratus, et ab ipso imperatore presente dignus pronuntiatus, hoc enim sit ut plurimum propter operis magnitudinem et grave actionis momentum, quod qui noverunt, reverentur, electioni consentire persuasus, eaque accepta, indicta die declarationem excipit, convocatis omnibus qui illic sunt, episcopis, presbyteris, archimandritis, hegumenis, clero, et populi magna parte, velut promoti communi Patre, omnibus quoque principibus lampades gestantibus, facta prece, ut dictum est, ab electo patriarcha, et dimissione, solemnibus illa patriarchæ electi declaratio sive indicatio a maximis senatoriis principibus pronuntiatur. Imperatoris enim personam gerunt, imperator vero quæ synodi sunt administrat, ut unctus Domini, et defensor atque minister Ecclesiæ cum unctus est, constitutus, idque tum pollicitus.

CAPUT CCXXVI.

Quomodo fiat decretum de ejus electione.

Quapropter qui declarationem pronuntiant, sic loquuntur: « Fortis et sanctus Dominus noster et imperator, et divina sacraque et magna synodus advocant sanctitatem tuam ad excelsum thronum patriarchii Constantinopolitani: » testantes quod imperator non a seipso, sed quæ synodus statuit simul cum synodo pronuntiat, et solum ministerium hic præbet.

CAPUT CCXXVII.

Contra eos qui dicunt quod imperator patriarcham facit.

Quapropter nugantur quidam rerum novarum inventores invidia impulsæ, cum dicunt: Imperator patriarcham creat. Nullo modo id facit imperator, sed synodus ministrante pio imperatore, ut demonstratum est; non tantum quoniam defensor est, et imperator unctus ab Ecclesia, sed etiam ut cooperetur, et ministret, et diligat, et arma conservet quæ ad Ecclesiam spectant: tenetur enim propter Ecclesiæ pacem hæc inter orthodoxos observare. Postquam igitur electus sese ab onere subeundo modeste et honeste excusavit, Ecclesiamque suscepit, omnes episcopi illum adeunt et adoratione colunt, similiter clerici et laici benedictione ab eo accepta, quia sponsus Ecclesiæ est. Si igitur illo electus patriarcha episcopus est, ordinatione non eget, sed tantum enthronismo; si vero presbyter, ordinatur et in thronum collocatur.

ὡς εἰρήκαμεν, γίνονται. Καὶ τὰς ψήφους ταύτας ὁ χαρτοφύλαξ μετὰ δύο ἀρχιερέων προσκομίζει τῷ βασιλεῖ. Τοῦτω δὲ ἀνείται ἄνωθεν ἀπὸ τῶν Πατέρων ὡς κεκριμένῳ βασιλεῖ, ἢ ἀπὸ τῶν τριῶν ἐκλογῆ, ὅτι ἐκλελεγμένοι εἰσι παρὰ τῆς συνόδου καὶ οὐ τρεῖ; κεκριμένοι δέσιοι.

ΚΕΦΑΛ. ΣΚΕ΄.

Ὅτι ὁ βασιλεὺς δι' ἑαυτοῦ δέσιοι τὸν ψηφισθέντα τὴν πατριαρχίαν καταδέξασθαι.

Ὁ οὖν ἐκ τῶν τριῶν ἐκλεγείς καὶ διαμνηθεῖς, ἢ καὶ παρ' αὐτοῦ δέσιος παραγενομένου 169 τοῦ βασιλέως, τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πλέον γίνεται διὰ τὸ μέγα τοῦ ἔργου καὶ τὸ παραιτεῖσθαι τὴν μεγάλην ἐγχείρησιν τοὺς εἰδότες, ὡς εὐλαβομένους αὐτήν, ὁ πεισθεὶς καὶ καταδέξασθαι, ἐν ὀρισμένῃ ἡμέρᾳ τὸ μήνυμα δέχεται πάντων συνηγμένων ἐκείσε ἀρχιερέων, ιερέων, ἀρχιμανδριτῶν, ἡγουμένων, τοῦ κλήρου, καὶ πλείστου λαοῦ, ὡς τοῦ κοινοῦ προχειριζομένου Πατρὸς, καὶ ἀρχόντων λαμπροφύρουτων ἀπάντων. Καὶ τῆς εὐχῆς γινομένης, ὡς εἴρηται, παρὰ τοῦ ὑποψηφίου πατριάρχου, καὶ ἀπολύοντος, τὸ μήνυμα δίδεται παρ' ἀρχόντων συγχλητικῶν τῶν μεγίστων, τοῦ βασιλέως γὰρ φέρουσι τὸ πρόσωπον. Ὁ βασιλεὺς δὲ τὰ τῆς συνόδου ὀπηρετεῖ, ὡς Χριστὸς Κυρίου καὶ δεφένσωρ καὶ ὑπηρετῆς τῆς Ἐκκλησίας καταστάς, ἐν τῷ χρισθεῖ καὶ τοῦτο καθυποσχεθεῖς.

ΚΕΦΑΛ. ΣΚΖ΄.

Ὅπως τὸ μήνυμα γίνεται.

Διὸ καὶ οἱ τὸ μήνυμα λέγοντες οὕτω φασίν: « Ὁ κραταῖος καὶ ἄγιος ἡμῶν ἀθάνατος καὶ βασιλεὺς, καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος προσκαλοῦνται τὴν ἀγασσύνην σου εἰς τὸν ὑψηλότερον θρόνον τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως: » μαρτυροῦντες, ὡς οὐχ ὁ βασιλεὺς ἀφ' ἑαυτοῦ; ἀλλὰ τὰ τῆς συνόδου μετὰ τῆς συνόδου μηνύει, καὶ μόνον ὀπηρετεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΣΚΖ΄.

Κατὰ τῶν λεγόντων ὅτι ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην ποιεῖ.

Φλυαροῦσι τοίνυν οἱ λέγοντες καινοτόμοι φθόνῳ βαλλόμενοι, ὡς Ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην ποιεῖ οὐδαμῶς γὰρ ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἡ σύνοδος ἐνεργεῖ, ἐξυπηρετοῦμένου μόνον τοῦ βασιλέως εὐσεβοῦς δυτος, ὡς δέδεικται: οὐ μόνον ὅτι ἐκδικῆς ἐστίν, καὶ βασιλεὺς χρισθεὶς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἵνα καὶ συνεργῶν εἴη καὶ ὀπηρετῶν, καὶ στέργῃ καὶ βέβαια τηρῇ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὀφειλομένου καὶ τούτου ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις τηρεῖσθαι, διὰ τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπαλογοῦμένου οὖν καὶ τοῦ ὑποψηφίου τὰ εἰκότα, καὶ καταδεξασθαι τὴν Ἐκκλησίαν, πάντες ἀρχιερεῖς προσέρχονται τούτω καὶ προσκύνησιν ἀπονέμουσιν, ὁμοῦς κληρικοὶ τε καὶ λαϊκοὶ, λαμβάνοντες εὐλογίαν ὅτι μνήστῳ τῆς Ἐκκλησίας ἐστίν. Οὗτος οὖν, εἰ μὲν ἐκ τῶν ἀρχιερέων ἐστίν, εὐ δεῖται χειροτονίας, ἀλλὰ μόνον ἐνθρονισμοῦ: εἰ δὲ ἱερεὺς, χειροτονεῖται καὶ ἐνθρονίζεται.

ΚΕΦΑΛ. ΣΚΗ'.

Α

CAPUT CCXXVIII.

*Οτι τὸ μῆνυμα γενοῦς ἱερέως δέχεται ὁ μὴ πρότερον ὢν ἱερέως. Καὶ περὶ προβλήσεως πατριάρχου.

Εἰ δὲ ψηφισθεὶς οὐκ ἦν ἱερέως, καταδεξάμενος γενέσθαι, κατὰ τάξιν καὶ βαθμὸν προαγόμενος, πρῶτον χειροτονεῖται εἰς ἱερέα, καὶ οὕτω τὸ μῆνυμα δέχεται. Μετὰ δὲ γε τὸ μῆνυμα καὶ ἕτερον τι γίνεται πρὸ τῆς χειροτονίας ἢ τοῦ ἐνθρονισμού, ὃ καλεῖται ἡ προβλήσις. Τοῦτο δὲ ἔστιν ὁμολογία τοῦ βασιλέως διὰ σέβματος οἰκείου καὶ τιμῆ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς στέργει τὸν ἐκλεγέντα παρ' αὐτῆς, καὶ ἐψηφισμένον, τὴν Ἐκκλησίαν ποιούμενον καταδεξάμενον καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι τῇ δωροδοκίᾳ τούτῳ τὴν βασιλείαν ἔχει καὶ αὐτὸς αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμένην πατριάρχον. Οὐ μὴν ἐνεργεῖ αὐτὸν αὐτὸς, οὐδὲ δίδωσι τούτῳ τι, ἀλλὰ συμφωνεῖ καὶ ἐπακολουθεῖ τῷ ἔργῳ. Καὶ δῆλον ὅτι οὐ δίδωσιν, ἀλλὰ λαμβάνει μᾶλλον, καὶ ὡς ὑπηρετῆς τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἔστιν, ὅτι τὴν ἱερὰν βίβλον αὐτῷ τῷ ὑποψηφίῳ ἐγχειρίσας στείλει χεῖρ, προσέρχεται καὶ ὑποκλίει τούτῳ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀποκαλύπτει αὐτὴν, ὡς ἔθος, εὐλογίαν δέχεται, καὶ ἀσπάζεται τὴν τοῦ ὑποψηφίου χεῖρα. Φανερώτερον δὲ, ὅτι 170 οὐ δίδωσιν αὐτόφ.τι, ἀλλὰ τοῦτο ποιῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας στέργει τε καὶ βεβαίως, ὅτι καὶ ὅτος ἀρχιερέως, τοῦ ὑποψηφίου πατριάρχου, καὶ μηδενὸς εἰς χειροτονίαν ἀρχιερατικοῦ χρεῖαν ἔχοντος, τοῦτο γίνεται. Καὶ ἔτι τοῦτο διὰ τὴν τιμὴν ἔστι τὸν βασιλεῖα τὴν Ἐκκλησίαν, οὐκ ἄρχειν. sequenter egeat episcopali ministerio ad ordinationem, id tamen fieri solet. Præterea hoc facit imperator, ut demonstret se Ecclesiam honorare, non ut illi imperet.

ΚΕΦΑΛ. ΣΚΘ'.

Διατὶ μαρτυρῶν ἀποστέλλει μὲν καὶ τὸ ἐγκόλπιον τῷ ὑποψηφίῳ πατριάρχῳ ὁ βασιλεὺς, δικαιώσιον δὲ τῇ χεῖρὶ δίδωσιν.

*Οτι ἐλθόντα τὸν ὑποψηφίον ὁ βασιλεὺς πρὸ τοῦ ἵσαι φιλοφρονεῖ, καὶ μαρτυρῶν μετὰ ποταμῶν ἀποστέλλει, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐγκόλπιον, ὅπερ ὡς ἄρραβὼν ἔστι καὶ ὡς ὑπηρετῆς καὶ φύλαξ αὐτὸς φυλάσσει. Διὸ καὶ τὴν βίβλον ὡς τιμιωτέραν καὶ ποιμαντικῆς ἐξουσίας σύμβολον αὐτὸς δίδωσι διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὸ ἀσφαλέςτερον τῇ χεῖρὶ καὶ δακτυλοῖσι πᾶσιν, ὅτι καὶ αὐτὸς τοῦτον ποιμένα στέργει, ὃν ἐξελέξατο ὁ Θεὸς καὶ φανερώτερον τοῦτο μαρτυρῶν, καλεῖται. Καὶ ἵππος παρασημοῖς τισὶ κοσμεῖται καὶ ἐπ' αὐτῷ ὁ ὑποψηφίος κάθηται. Καὶ ὑπὸ καζοῦ τοῦ κόμητος τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου κατέχοντος ἀντὶ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ὡς ὁ μέγας ἐν βασιλεύσει Κωνσταντίνος τῷ ἱερῷ πεποήκῃ Σιλβέστρῳ, προπέμπεται διὰ τε τῆς βασιλικῆς πάσης αὐλῆς καὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἀχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριαρχείου. Εἰ ἔστι δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ υἱός, ἔπεται ἐφιππος, καὶ ἡ σύγκλητος πᾶσα. Οὕτω μὲν ὄν καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἡ καλουμένη πρόβλησις γίνεται διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας τιμὴν, ἢ εἰς Χριστὸν ἀναφέρεται. Καὶ εἰ μὲν ὁ ψηφισθεὶς ἀρχιερέως ἔστιν, ὡς ἔφημεν, μετὰ τῆ μῆνυμα εὐθὺς πατριάρχῃ ἔστί, καὶ ὁδενδ; ἄλ-

Quod is qui antea sacerdos non erat, prius ordinatur sacerdos antequam decretum de ejus electione accipiat. Et de patriarchæ promotione sive declaratione per imperatorem.

Si autem electus non erat presbyter, postquam ut fieret consensus, secundum ordinem et gradum quem habet promotus, primum in presbyterum consecratur, et consecratus solemniter declaratione inauguratur. Post declarationem autem illam et paululum antequam episcopus ordinetur, vel inthronizetur, fit id quod dici solet promotio, hoc est, confessio imperatoris per os proprium, honorumque deferens Ecclesie testificans se electum ab Ecclesia diligere et amplecti quem statuit synodus Ecclesiam pascere, habereque illum et agnoscere in nomine sanctæ Trinitatis a qua imperium accepit, in archiepiscopum Constantinopoleos novæ Romæ et œcumenicum patriarcham. Non igitur creat illum imperator, neque illi dat aliquid, sed operi jam facto consentit et obsequitur. Clarum est quod nihil illi dat; sed postus ab eo accipit, et velut minister est rerum ecclesiasticarum. Nam cum electo sacram virgam propria manu tradidit, ad eum accedit, et illi caput inclinatur, et aperit, et sicut moris est, benedictionem accipit, osculaturque electi patriarchæ manum. Clarus adhuc patet imperatorem nihil illi dare, sed hæc facere ut ostendat se amore in Ecclesiam ferri, et quæ ab ea constituta sunt, confirmare. Quoniam si electus patriarcha est episcopus, nulloque con-

CAPUT CCXXIX.

Quare imperator pallium et encolpium sive thecam sacrarum reliquiarum ad electum patriarcham mittit, baculum vero ipse manu sua illi porrigit.

Nam imperator electum ad se vententem, antequam illum videat, blande et amanter prosequitur, pallium undulatum illi mittens, et crucem sine gestari solitam, quæ ut pignus velut minister et custos conservat. Ideo virgam, ut honorabilis potestatis pastoralis symbolum, ipse manu tradit propter honorem et securitatem, atque ut demonstraret se pastorem quem Deus elegit, caritate complecti. Testimoniorum tamen evidentissimum hoc est: jubet ut præparetur equus phaleris pulchre insignitus, et illi electus insideat, frenaque equi prehendant, vice imperatoris, comes pedes incedens, ut olim sancto Sylvestro fecit magnus imperator Constantinus, et sic pedibus incedat per aream regie et viam publicam donec ad patriarchium perveniat. Si autem est imperatori filius, eques sequitur, et omnis senatus. Sic igitur ad Ecclesiam honorem fit ea quæ vocatur promotio, sed hæc omnia ad Christum referuntur. Si electus episcopus est, ut diximus, post solemnem declarationem statim est patriarcha, nulloque alio indiget præter solum enthronismum. Promotus in ecclesiam ve-

nit, templumque ingressus et sanctum altare, epitrachelium et pallium sibi circumponit, et accepto thuribulo et thure. prece facta suffumigat sacram mensam et thronum sanctum superiorem, ut sibi concessum, iterumque sacram mensam, osculaturque sacrum Evangelium, et sanctam mensam iterum, velut Christum et Ecclesiam quam accepit. Postea reddens thuribulum diacono ab eo suffumigatur, et tempore adveniente benedicit Deum, qui eum tantis donis dignatus est: quoniam etiam ab oratione incipere debet qui Ecclesiam accepit, cum oratio unionem cum Christo cujus est Ecclesia, significet. Hinc etiam trisagii oratione facta diaconus ambonem ascendit, ibique supplicationem protensam pronuntiat, in qua imperatorum memoriam facit et ipsius patriarchæ; patriarcha autem dicta apud se oratione protensæ supplicationis exclamat, « Quia misericors, » etc., et dimissione facta, fausta que acclamatione ad multos annos decantata, ut sacerdotium perseveret incolome, crucis signo facto abit.

CAPUT CCXXX.

De enthronismo patriarchæ et de pace quæ ab auctistite datur, et quantum fas, illi redditur.

Crastina vero die, congregatis imperatoribus et principibus et fere omni populo, liturgia magno cum apparatu celebratur a patriarcha, assistentibus ei episcopis omnibus, et clero, et urbis sacerdotibus. Oportet enim omnes adesse pastoris sui enthronismo, et eum in cathedra conspiciere, velut ipsum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei viventis, et ab ipso in his initiis tum maxime benedicti, pacemque ab eo de sacerdotali throno suscipere, eamque illi votere et acclamare. Pax autem illa est Servatoris nostri, quæ omnem intellectum superat, hæreditas nostra, suavis compellatio et æterna expectatio, ut, quemadmodum precatus est, unum cum ipso simus, Patreque ejus et Spiritu. Illa igitur est quæ nos Deo et angelis conjungit, quæ bona nobis abunde suppeditat in hoc et præsentis sæculo, cujus pacis Jesu non est terminus, quam ad crucem procedens nobis in hæreditatem reliquit, ut dictum est, quamque a mortuis suscitatus primum pronuntiavit, et dedit, nobisque insevit. Hanc divinam pacem qui zelotæ sunt fidei, et vere Christiani audire desiderant ab episcopo; quique sciunt quæ sit salutatio illa pacis, orant sacros episcopos quandiu vivunt, in throno sedere, et pacem ipsis dicere et precari, ut scriptum est in Vita magni Petri Alexandrini, qui sæpe vrecundabatur hoc facere, reverens virtutem quæ est in throno episcopali, quam sæpius corde puro conspiciebat. Post mortem etiam magno cum desiderio petierunt videre pastores suos mortuos in throno suo sedentes, hoc modo credentes se divina pace frui.

πολλῆ, καὶ νεκροὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἰδεῖν αὐτῶν τοῦ εἰρήνης.

λου δέεται, εἰ μὴ τοῦ ἐνθρονισμοῦ μόνοῦ. Καὶ προδληθεῖς, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἔρχεται· καὶ εἰσελθὼν τὸν ναὸν καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον, ἐπιτραχήλιον καὶ ὠμοφόριον περιτίθεται. Καὶ θυμιατήριον λαβὼν, καὶ τὸ θυμίαμα εὐλογήσας, κύκλῳ θυμιᾷ τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ τὸν ἅγιον θρόνον, ὡς δεδομένον αὐτῷ· καὶ πάλιν τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ ἀσπάσεται: τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον καὶ αὐτήν, ὡς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἡνπερ παρέλαβε· καὶ τὸ θυμιατὸν δοὺς διακόνῳ, θυμιᾷται παρ' αὐτοῦ. Καὶ καιροῦ γινομένου εὐλογεῖ τὸν Θεόν, τὸν τηλικούτων αὐτὸν ἀξιώσαντα· καὶ ὅτι ἀπὸ προσευχῆς δεῖ ἀρχεσθαι, τὴν Ἐκκλησίαν παραλαβὼν· ἐπεὶ καὶ Ἰωάννης πρὸς Χριστὸν, οὗ ἡ Ἐκκλησία, ἡ προσευχή. Ὁθεν καὶ προσευχῆς Τρισαγίου γινομένης, ὁ διάκονος· τὰ τῆς ἐκτενοῦς ἐπὶ τοῦ ἀμβωνος ποιεῖται, δεήσεως· καὶ μνημονεύει τῶν τε βασιλέων, καὶ τοῦ πατριάρχου αὐτοῦ. Ὁ δὲ πατριάρχης τὴν εὐχὴν εἰπὼν καθ' ἑαυτὸν τῆς ἐκτενοῦς ἰκείας, ἐκφωνεῖ, « Ὅτι ἐλεήμων, » καὶ ἀπόδυσιν ποιησάμενος, τοῦ, « Εἰς πολλὰ ἔτη, » ἀδομένου ὑπὲρ τοῦ διαμένειν τὴν ἀρχιερωσύνην, σφραγίσας, ἀνέρχεται.

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΛ'.

Περὶ τοῦ ἐνθρονισμοῦ καὶ τῆς παρὰ τοῦ ἀρχιερέως διδομένης εἰρήνης, καὶ ἀντιδιδομένης ἀπόστορον δύναται.

Τῇ κυρίᾳ δὲ ἡμέρᾳ τῶν βασιλέων συνηγμένων καὶ ἀρχόντων, καὶ σχεδὸν παντὸς τοῦ λαοῦ, ἡ λειτουργία μεγαλοπρεπῶς τελεῖται παρὰ τοῦ πατριάρχου, συνόντων αὐτῷ τῶν ἀρχιερέων ἀπάντων καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τῶν τῆς πόλεως ἱερέων. Δεῖ γὰρ πάντας παρεῖναι ἐπὶ τῷ τοῦ ποιμένος αὐτῶν ἐνθρονισμῷ, καὶ ἰδεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῆς καθέδρας ὡς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν αὐτὸν τὸν Χριστὸν, τὸν Ἰῆθν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ εὐλογηθῆναι παρ' αὐτοῦ τότε μᾶλλον καὶ καταρχῆς καὶ τὴν εἰρήνην παρ' αὐτοῦ δεῖξασθαι ἀπὸ τοῦ ἱερωτάτου θρόνου καὶ προσφωνῆσαι ταύτην αὐτῷ. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ εἰρήνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ πάντα νοῦν ἀπερέχουσα, ἡ κληρονομία ἡμῶν, τὸ γλυκὺ πρόσρημα, ἡ αἰώνιος προσδοκία, ἵνα ὦμεν ἐν μετ' αὐτοῦ, καὶ τοῦ 171 Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡπερ ἠΐξαστο. Αὕτη οὖν, ἡ καὶ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἡμῶν συνάπτουσα, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἡμῖν χορηγοῦσα, καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἥς εἰρήνης τοῦ Ἰησοῦ θρίου οὐκ ἔστιν οὐδέν· ἦν καὶ πρὸς τὸ πάθος ἐρχόμενος, κληρονομίαν ἀφῆκεν ἡμῖν, ὡς εἰρηται, καὶ ἀναστάς πρῶτον εἰρηκί τε καὶ δέδωκε καὶ ἐφύτευσεν ἐν ἡμῖν· ἥς ἐπιθυμοῦντες ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ ἱεράρχου θείας εἰρήνης οἱ ἐξαρχῆς ζηλωταὶ τῆς πίστεως, καὶ ὄντως Χριστιανοί, εἰδότες τί ἐστὶ τὸ πρόσρημα τῆς εἰρήνης, καὶ ζώντων τῶν ἱερῶν ἀρχιερέων ἐδέοντο ἐπὶ τοῦ θρόνου καθῆσθαι, καὶ τὴν εἰρήνην αὐτοῖς· εἰπεῖν, ὡς ἐν τῷ βίῳ τοῦ μεγάλου Πέτρου Ἀλεξανδρείας γέγραπται, ὅς καὶ πολλάκις ἤδειτο τοῦτο ποιεῖν, τὴν ἐν τῷ θρόνῳ εὐλαδοῦμενος δύναμιν, ἦν καὶ πολλάκις ἑώρα ὡς τὴν καρδίαν καθαρὸς, καὶ μετὰ τὸ τέλος ἐζήτουν ἐν ἐπιθυμίᾳ ποιμένας, ὡς καὶ αὐτῶ πιστεύοντες τυχεῖν τῆς θείας

ΚΕΦΑΛ. ΣΑΑ'.

Α

CAPUT CCXXXI.

Περὶ τῶν θείων καὶ μεγάλων ἀρχιερέων Πέτρου Ἀλεξανδρείας καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου· οἱ ἐκάθισαν τοὺς τοὺς θρόνους καὶ μετὰ θάνατον διὰ τὴν ἀνωθεν εἰρήνην.

Ὁ δὲ καὶ μετὰ τὴν σφραγὴν ἐπὶ τῶ θείῳ ἐκείνῳ Πέτρῳ γέγονεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ἐν τῇ βασιλίᾳ δὲ πάλαι τῇ φιλοχρίστῃ, ἐπὶ τῷ χρυσοστόμῳ Πατρὶ· ὃν καὶ νεκρὸν ἐπὶ κολῶ ὄντα, ἐπὶ τὸν θρόνον ἐκάθισαν· καὶ ὁ, φασί, χάριτι θείᾳ διδραὶ τὰ χεῖλη, καὶ τὸ, « Εἰρήνη ὑμῖν, » εἶπεν. Νῦν δὲ οὐκ οἷδ' ὅπως τοῦτο καταπεφρόνηται· καίτοι γε τοῦ τε θρόνου ὄντος, καὶ τῆς σφραγίδος ἀνωθεν τελευτήσης, καὶ τῆς ἱερᾶς γινομένης καθέδρας, καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τοῦ, « Εἰρήνη πᾶσι, » λεγομένου, καὶ τοῦ διακόνου πρότερον τὸ, « Πρόσχωμεν, » ἐκβοῶντος. Ἄλλ' οὐδεὶς ἐπὶ τοῦτω φρονεῖ, οὐδὲ ἀκούσαι ποθεῖ, οὐδὲ ἀντιφωνεῖ, « Καὶ τῷ πνεύματι σου, » καίτοι γε Γρηγόριος ἡ θεολόγος φωνῇ ἱερᾷ τε καὶ ἐπιποθεῖ τὴν φίλην εἰρήνην, καὶ γλυκὴ καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα ταύτην καλεῖ, καὶ δοῦναι καὶ ἀντιλαβεῖν εὐχῆς ποιεῖται. Ἄλλ' ὡς εἰκοι τῷ μικρᾷ εἶναι τὴν φωνὴν ἀγνοηθῆναι τὴν τὰ μέγιστα δυναμένην, καὶ πρὸς ἔθος ἐλθεῖν τοῦ μηδὲ αἰσθάνεσθαι ταύτης, καὶ τὸν διάκονον ὡς εἰκῆ λέγειν τὸ, « Πρόσχωμεν, » καὶ τὸν ἀρχιερέα δὲ κατ' ἑαυτὸν καὶ ἀναιμένως πως καὶ οὐκ ἐν φρονεῖδι τὸ, « Εἰρήνη πᾶσι, » λέγειν, ἢ τὸ, « Εἰρήνη ὑμῖν, » Ἄλλὰ προσεκτέον, καὶ τὰ παραδεδομένα φυλακτέον, καὶ μᾶλλον τὰ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὅπερ τὴν εἰρήνην καὶ Πέτρος ἡμῖν εὐχεταί, καὶ Παῦλος πανταχοῦ, καὶ τῶν μαθητῶν ἀπάντων καὶ ἱερῶν οἱ χοροί. Καὶ προσεκτέον, μήποτε βιβουλῆ ἢ καταφρονήσεως τοῦ δόρου, ἢ ἀγνοίας τῆς εὐεργεσίας, ἢ καὶ ἐπιπείρας ἑχθροῦ, τῆς ἐνοχίας καὶ ζητήσεως ἀπάγειν ἡμᾶς βουλομένου τῆς εἰρήνης ὡς ψυγῆναι τὴν ἀγάπην ἀλλ' ἐζητοῦντος, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἔνωσιν. Τοῦτο γίνεται ὅθεν καὶ καθεσθέντος ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἱεράρχου, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν ἱερωμένοι τε καὶ λαϊκοὶ ἀπενῶς εἰς αὐτὸν ὡς εἰς τὸν Χριστὸν ἐν τῷ οὐρανῷ καθήμενον ἱστάμενοι καθοράτωσαν. Καὶ τοῦ διακόνου τὸ, « Πρόσχωμεν, » λέγοντος, ὁ μὲν ἀρχιερεὺς, τὸ, « Εἰρήνη πᾶσιν, » ἢ τὸ, « Εἰρήνη ὑμῖν, » ἐκφώνως λεγέτω· πάντες δὲ, « Καὶ τῷ πνεύματι σου, » ἀποκρινέσθωσαν, τὰς κεφαλὰς ὑποκλίνοντες. Καὶ αὐτὴ ἐστὶν ἡ μετὰ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἔνωσις τε καὶ εἰρήνη. Καὶ οὕτως οἱ μὲν ἀρχιερεῖς καθιεσθῶσαν· οἱ λοιποὶ δὲ κατὰ τὴν τάξιν στηκέτωσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΑΒ'.

Περὶ ἐνθρονισμοῦ πατριάρχου.

Ὁ δὲ τοῦ πατριάρχου ἐνθρονισμὸς γίνεται οὕτως· Εἰ ἀρχιερεὺς ἐστὶ χειριρατονημένος, **172** μετὰ τὴν πρόβλησιν παραγεγονώς εἰς τὸν μέγαν τῆς Θεοῦ Σοφίας ναὸν καὶ προσευξάμενος, καὶ τοῦ μνημοσύνου γινομένου, ὡς εἴρηται, ἀνεισι, καὶ τῆς κυρίας ἐπιστάσης, πάντων συνθηροισμένων, κάτσεισι. Καὶ τὰ ἀρχιερατικὰ μετὰ τοῦ σάκκου ἐνδύεται· καὶ τῆς λειτουργίας ἀπάρχεται, κατὰ τὸ εἶδος

De dirinis et magnis antistibus Petro Alexandrino et Joanne Chrysostomo C. Pol. quod mortui etiam in throno sine cathedra sua collocati sunt propter pacem pristino more ad illis accipiendam.

Hoc certe accidit Alexandriae in divino illo Petro post ejus eadem; et in urbe regia et Christi amante in Patre sancto Chrysostomo, quem longo post mortem tempore in thronum suum collocarunt, quique tum, ut dicunt, divina gratia aperuit labia, et illud: Pax vobis, pronuntiavit. Nunc autem nescio quomodo hoc contemnitur, quamvis thronus adsit, et signum crucis desuper conficiatur, et sacra cathedra subsistat, pronuntieturque ab episcopo, « Pax vobis, » priusque diaconus inclamet, « Attendamus. » Nullus tamen ad hoc mentem advertit, neque audire desiderat, neque respondet: « Et cum spiritu tuo. » At Gregorius Theologus vocem amat et desiderat, vocatque eam dilectam pacem, remque et nomen dulce, quam dare et percipere per orationem procurat. Sed ut probabile est, dictio illa maxime potens et efficax, eo quod exigua sit, ignoratur; et obtinuit consuetudo, ut ne quidem audiatur, et sentiatur, frustra dicat diaconus illud: « Attendamus, » et episcopus ipse languide et sapine, non autem cum cura et studio pronuntiet illud: « Pax omnibus, » vel, « Pax vobis. » Sed serio his advertendum est, et quæ nobis tradita sunt, custodienda; præsertim quæ a Christo, qui est pax nostra, cujus pacem Petrus nobis imprecatur, et ubique Paulus, discipulorumque omnium et sacerdotum chori. Attendendum autem est ne hoc fiat pigritia quadam et supinitate, vel doni neglectu, vel maximi beneficii ignorantia, vel inimici malignitate nos a pacis cogitatione et inquisitione avertere volentis, semperque quærentis charitatem et nostri cum Christo unionem tepidiores et frigidiores reddere. Hinc igitur, episcopo sedente in throno, qui ei subsunt sacri et laici stantes flexis oculis in eum velut in Christum cælo insidentem intueantur. Et cum diaconus profert: « Attendamus, » episcopus dicat, alta voce: « Pax omnibus, » vel, « Pax vobis, » omnes vero capita inclinantes respondeant, « Et cum spiritu tuo. » Hæc est illa pax quæ nos unit Christo et sanctis ejus. Sic igitur episcopi hoc pronuntiantes sedeant, stent vero reliqui ordine suo.

CAPUT CCXXXII.

De enthronismo Patriarchæ.

Patriarchæ autem enthronismus, sive in cathedram collocatio fit hoc modo. Si episcopus ordinatus est, post promotionem accedit ad magnum Sapientiæ Dei templum, ibique precatus, et monumento, ut dictum est, facto recedit. Die autem dicta instante omnibus congregatis accedit, et ornamenta episcopalia cum sacco induitur, et missam incipit, metropolitibus eum de more veniens

rantibus, et in loco consueto sacras stolas vestientibus, qui postea in tempore Introitus missæ advocantur. Introitu facto fausta acclamatio inferius non fit, sed in synthrono, velut in episcopi ordinatione. Trisagio decantato et oratione finita cerei traduntur, et plurimi accenduntur propter Spiritus gratiam significandam, quæ tam in episcopo innovatur ad Ecclesiæ catholicæ administrationem suscipiendam et aggrediendam per ipsius in divino throno patriarchico collocationem. Credendum enim est gratiam abundantius et profusius in eum advenire, ut corroboretur ad majus divinum opus et ministerium pro omnibus Ecclesiis subeundum. Nam secundum proportionem ministerii demandati, major unicuique illuminatione, et gratia, et virtus a Deo suppeditatur: « Habentes, inquit, donationes differentes secundum gratiam nobis datam, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium, in ministrando; » reliqua insuper enumerat Apostolus.

Cæterum patriarcha licet episcopus, secundum tamen ministerium quo fungitur majorem accipit gratiam, maxime cum in dignitate illa constituitur. Ideo accenduntur luminaria, omnibus stantibus secundum ordinem suum in gradibus suis, duoque primi episcopi prodeunt, et electum accipiunt ex utroque latere, et in divinum thronum collocant, exclamantque illud, « Dignus, » quod postea ter cantatur ab omnibus sacris hominibus qui sunt intra sanctuarium, terque ab omnibus qui sunt extra, psaltis et clericis. Iterum secundo surgunt, et sedent clamantes, « Dignus, » et iterum ter intus et extra sanctuarium illud psallitur; et tertio similiter ab iis in selem collocatur, terque, « Dignus, » dicitur, et psallitur, a sacris intra, et a psaltis extra. Tunc fausta fit acclamatio, quæ est sacrum quoddam mysterium Christi cruce et morte sua vincens, et carne resurgens, et exaltati, mundum fide ad se trahens, « Ipsa est enim victoria quæ mundum vicit, fides nostra, » ut ait dilectus discipulus. Quæ per episcopos Christi regnum quod antea Christum persequabatur, Christo subegit. Ideo in hac acclamatione imperatores prædicantur pii, non infideles, nec aliena sapientes, eorumque anni optantur multi, uti permaneant semper; nam regni Christi non erit finis. Episcopatus autem cum regno faustis acclamationibus demittitur, eo quod episcopus regnum Christo subegit, et Christianorum imperium constituit; Christi vero regnum æternum; dicitur enim: « Tu es sacerdos in seculum, hoc est semper, secundum ordinem Melchisedech, » non autem secundum legem. Ea de causa clamante diacono, « Sapienter attendamus, » alta voce profert patriarcha, « Pax omnibus. » Ad quod omnes, ut diximus, magna cum cura attendere oportet; episcopus vero et presbyteros attentos stare et ei respondere, « Et spiritui tuo, » sicque sedere; populum similiter pace accepta

τῶν μητροπολιτῶν προσκυνούντων, καὶ ἐν τῷ συνήθει τῷ τὰς ἱερὰς περιβαλλομένων στολῶν, καὶ προσκαλούμένων συνήθως ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰσόδου. Μετὰ τὴν εἰσοδὸν δὲ ἡ φήμη κάτω οὐ γίνεται, ἀλλ' ὡς ἐν ἀρχιερέως χειροτονίᾳ, ἐν τῷ συνθρόνῳ. Μετὰ γὰρ τὸ Τρισάγιον καὶ τὴν εὐχὴν, κηροδοσία γίνεται, ἀναπτομένων φώτων πολλῶν διὰ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἐγκαινιζομένην τῷ ἱεράρχῃ πρὸς τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίαν τε καὶ ἐγχείρησιν διὰ τῆς ἐν τῷ θείῳ θρόνῳ τῷ πατριάρχικῷ ἱερᾷ καθιδρύσεως. Ἐπιφοιτῶν γὰρ δαψιλέστερον αὐτῷ πιστευτέον, ὡς ἐνισχύειν πρὸς τὸ μᾶλλον ὑπὲρ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἔνθεον ἔργον καὶ ὑπηρέτημα· ὅτι καὶ ἑλλαμψίς μείζων καὶ χάρις καὶ δύνამεις κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς διακονίας ἐκείστην χορηγῆται. Ἐχόντες δὲ, φησί, χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς κλίσεως, εἴτε διακονίαν ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ λοιπὰ ἐπικαταλείγει.

Λοιπὸν ὁ πατριάρχης εἰ καὶ ἐπίσκοπος, ἀλλ' οὖν κατὰ τὴν διακονίαν καὶ μείζω λαμβάνει χάριν, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ ἀποκαθίστασθαι. Ὅθεν καὶ ἀναπτομένων τῶν φώτων, πάντων ἱσταμένων ἐν ταῖς βαθμίαις κατὰ τὴν τάξιν, ὑπὲρ δύο τῶν πρώτων ἀρχιερέων ἐγκαθιδρύεται, λαμβανόντων αὐτὸν ἐκατέρωθεν, καὶ τῷ θείῳ θρόνῳ ἐγκαθιζόντων, καὶ ἐκθωνόντων τὸ Ἄξιός. Ὁ δὲ καὶ φάλλεται τρίς παρὰ τῶν ἐντός πάντων ἱερωμένων, καὶ τρίς παρὰ τῶν ἐκτός ψαλτῶν τε καὶ κληρικῶν. Καὶ ἐκ δευτέρου αὐθις ἀνιστάται τε καὶ καθίζουσι, βούντες τὸ Ἄξιός. Καὶ πάλιν τοῦτο τρίς ἐντός τε καὶ ἔξωθεν φάλλεται. Καὶ τρίτον ὁμοίως ἐνθρονίζεται παρ' αὐτῶν, καὶ τὸ Ἄξιός· λέγεται καὶ φάλλεται τρίς παρὰ τῶν ἱερωμένων ἐντός, καὶ παρὰ τῶν ψαλτῶν ἐκτός. Καὶ τότε ἡ φήμη γίνεται· ἦτις δὲ καὶ ἱερὰ ἐστὶ τελετὴ τοῦ Χριστοῦ νικησαντος τῷ σταυρῷ καὶ θανάτῳ, καὶ ἀναστάντος σαρκὶ καὶ ἀνυψωθέντος, τὸν κόσμον ἐλύσαντος τῇ πίστι αὐτοῦ. Ἐπὶ καὶ ἡ ἄβη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν, ἡ ἡγαπημένος φησὶν· ἦτις καὶ διὰ τῶν ἀρχιερέων Χριστοῦ τὴν βασιλείαν τὴν τὸν Χριστὸν πρὶν διώκουσαν τῷ Χριστῷ καθυπέταξε. Διὸ καὶ βασιλεῖς ἀνακηρύττονται εὐσεβεῖς, οὐκ ἀπιστοί, οὐδὲ ἑτερόφρονες. Καὶ τούτων πολλὰ λέγονται τὰ ἔτη, εἰς τὸ διαμένειν ἀεὶ· ὅτι καὶ τῆς βασιλείας Χριστοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη δὲ σὺν τῇ βασιλείᾳ ἀναγορεύεται, ὅτι καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη τὴν βασιλείαν Χριστῷ καθυπέταξε, καὶ αὕτη τὴν Χριστιανῶν βασιλείαν καθιστᾷ· καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀρχιερωσύνη αἰώνιος. Ἐὶς ἱερεὺς γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα, τουτέστι διαπαντός, κατὰ τὴν τάξιν Μελεχισεδέκ, καὶ οὐ κατὰ νόμον. Καὶ οὕτως, Ἐσοφία πρόσσχωμεν, κρᾶζοντος τοῦ διακόνου, τὸ, Ἐιρήνη πᾶσιν, ὁ πατριάρχης ἀκφωνεῖ. Περὶ οὗ, ὡς εἰρήκαμεν, ἔδει φρονεῖν πάντας· καὶ δεῖ φρονεῖν, καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἱστασθαι, καὶ ἀντιφωνεῖν αὐτῷ, Ἐ καὶ τῷ πνεύματι σου· καὶ οὕτως καθέζεσθαι, καὶ τὴν λαὸν ὁμοίως δεξάμενον τὴν εἰρήνην, Ἐ καὶ

τῷ πνεύματι σου, ἰ βαβν. Τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἡμᾶς ἀληθινότης καὶ δωρεὰ, καὶ ἡ τελευταία εὐχὴ, τὸ ἐν εἶναι μετ' αὐτοῦ· καὶ ἡ πρώτη φωνὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, « Εἰρήνη ὑμῖν. » Καὶ διὰ τοῦτο οὕτω λαμπρὰ καὶ ἡ ἐν τῷ συνθρόνῳ τοῦ πατριάρχου γίνεται ἐγκαθίδρυσις, ἵνα καθεσθῆις ὡς περὶ ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὴν εἰρήνην ἐκείθεν ἀπαιτοῦσιν ὅλην τε καὶ κηρύξαι· ὡς καὶ ἐκείθεν τῷ τρικλήρῳ εὐλογεῖ, ὡς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ θρόνου τὴν τῆς Τριάδος παρέχων χάριν καὶ ἑλλαμψιν διὰ τοῦ Σωτῆρος. Τὰ δὲ ἐφεξῆς ὡς ἐν πάσαις ταῖς λειτουργίαις γίνεται· εἰ μὴν ἀρχιερεὺς ἦν, οὕτως.

173 ΚΕΦΑΛΑ ΣΑΓ΄.

Ὅπως ἡ χειροτονία τοῦ πατριάρχου γίνεται, μὴ ὅπως πρότερον ἐπισκόπου.

Εἰ δὲ προσβύτερος καὶ οὐκ ἀρχιερεὺς ὁ ὑποψήφιος ἐστὶ, χειροτονεῖται πρῶτον ἐπίσκοπος· ἔπειτα ἐνθρονίζεται. Ἐπίσκοπος γὰρ ὁ θρόνος· ὅτι καὶ ἐπίσκοπος τὴν τοῦ Χριστοῦ πλουτεῖ δύναμιν. Καὶ γίνεται οὕτως ἡ χειροτονία. Εἰς τὸ ἀγιώτατον εἰσελθὼν βῆμα, προσκυνεῖ τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ ἀσπάζεται ὁ ὑποψήφιος πατριάρχῃ· καὶ περὶ τὰς βαθμίδας τοῦ θείου συνθρόνου γενόμενος, προσκυνεῖ κατὰ ἀνατολᾶς ἑρῆς. Καὶ τὰ ἀρχιερατικὰ ἐνδεδύσεται τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακόνων ὡς ἀγγέλων τὰς ἱερὰς ἐνδεδυμένων στολὰς πρῶτον εὐλογίαν λαβόντων παρ' αὐτοῦ καὶ οὕτως ἐξυψηροῦντων αὐτῷ. Οἱ ἀρχιερεῖς δὲ μετὰ μανδύων ἵστανται μόνον. Πάντα οὖν ἐνδυσάμενος τὰ ἀρχιερατικὰ, στιχάριον μετὰ ποταμῶν, διὰ τὸ ἀγνόν τε καὶ τὴν διδασκαλίαν, διὰ τὴν ἀνωθεν χάριν ἐπιτραχήλιον, καὶ ζώνην καὶ ἐπιγονάτιον διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ ἰσχὺν κατὰ θανάτου καὶ νίκην, ἐπιμάνικά τε καὶ ἰσάκων διὰ τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ τὴν διὰ τοῦ πάθους ἀφθαρσίαν, ὡμοφρόνῳ μόνον οὐ περιβάλλεται· τοῦτο γὰρ ἴδιον ἐπισκόπου.

ΚΕΦΑΛΑ ΣΑΔ΄.

Ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης ὑπὸ τοῦς κανόνας ἐστὶ· καὶ μέλλων χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπος δίδωσι τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Μετὰ τοῦ σάκκου οὖν στὰς, δεκνὺς ὡς οὐκ ἐπίσκοπος πάντων ἱστανμένων ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν τὰ τοῦ κανόνος ἐκκληροῖ· καὶ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ ἐνώπιον λέγει πάντων, τὴν πιστὴν ὁρθὴν διδασκίαν, ὡς δῶρον τῆς νομοφύσεως καθαρὸν. Ὁ μὲν γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς πατριάρχῃν μετατιθέμενος, δεὺς ἐξαρχῆς τὴν ὁμολογίαν ἐν τῷ χειροτονεῖσθαι, οὐκ ἔχει χρεῖαν αἰθεῖ· λέγειν αὐτὴν· οὗτος δὲ μήπω ἐπίσκοπος· γεγονός, ἀνάγκη ταύτην δοῦναι πρὸ τῆς χειροτονίας τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐντὸς ταύτης λέγει τοῦ βήματος, ὡς πάντων τῶν ἐν τῷ βήματι ἀρχῶν ἐν Πνεύματι καθιστάμενος καὶ Πατὴρ. Αὐτὴν δὲ λέγει ἦν καὶ πάντες οἱ ὑποψήφιοι ἀρχιερεῖς λέγουσι, χωρὶς μόνον τοῦ υποτάσσεσθαι τῷ πατριάρχῃ. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸς πατριάρχῃς χειροτονουμένός ἐστι, τίνι υποταγήσεται, ἀλλ' ἢ τοῖς κανόσι καὶ μόνον, οὓς καὶ ὁμολογεῖ φυλάσσειν; Τῆς ὁμολογίας οὖν τελει-

Et Spiritui suo resonare. Hæc est enim Servatoris hæreditas et donatio nobis concessa, postremaque oratio, ut unum cum ipso simus. Prima quoque ipsius vox post resurrectionem, « Pax vobis. » Propterea collocatio patriarchæ in thronum suum tam magnifice tantoque sit cum apparatu, ut, quemadmodum Servator sedens in cælis pacem inde omnibus donat et prædicat, ita patriarcha e sede sua tricerio benedicit, velut a cœlesti throno præbens per Servatorem Trinitatis gratiam et illuminationem. Quæ sequuntur, eodem modo sunt, quo in cæteris liturgiis. Si episcopus est, ita fit ut dictum.

CAPUT CCXXXIII.

Quomodo ordinatio patriarchæ fiat qui episcopus antea non fuerat.

Si vero electus presbyter est, non episcopus, ordinatur primum episcopus; postea in thronum collocatur. Ad episcopum enim thronus pertinet, eo quod Christi virtutem abunde possideat. Hoc autem ritu fit ordinatio. Patriarcha electus, sanctissimum ingrediens tribunal, adorat sacram mentem et osculatur. Cum vero pervenerit ad gradus divini synthroni, ter ad orientem adorat, et vestes episcopales induitur. Ecclesiastici autem diaconi, sicut angeli sacras stolas sive tunicas induti, benedictionem primum ab eo accipiunt, et ei sic ministrant. Episcopi autem cum mandydis sive longis palliis stant tantum. Omnes igitur archieraticas vestes indutus, sticharium undulatum propter puritatem et doctrinam, epitrachellium sive stolam sacerdotalem, et zonam propter gratiam superne venientem, supergenuale propter temperantiam et fortitudinem contra mortem, deque ea victoriam, supermanicalia vero et sæcum propter divinam virtutem, et per passiones immortalitatem, solum est pallium quo non induitur; est enim episcopi proprium.

CAPUT CCXXXIV.

Patriarcham quoque subesse canonibus, atque et episcopus ordinandus est, confessionem suam edere Ecclesiæ.

Stans igitur cum sacco, et hoc habitu demonstrans se nondum esse episcopum, stantibus quoque omnibus episcopis et clericis, qui supersunt e canone complet, et confessionem suam coram omnibus recitat, rectam fidem ut purum desponsationis suæ donum exponens. Qui episcopus ad patriarchatum transfertur, qui confessionem ab initio dedit cum ordinaretur, non opus habet eam iterum proferre. Sed cum nondum factus est episcopus, necesse est ut ante ordinationem suam edat illam in Ecclesia, et intra sanctuarium, ut omnium qui sunt in sanctuario princeps et Pater per Spiritum constitutus. Eandem autem edit quam omnes electi episcopi edere solent; eo solum excepto quod subjectionem patriarchæ non promittit; cum enim in patriarcham ordinetur, cui subijciatur, nisi solum canonibus quos constituitur se servaturum?

Facta igitur confessione propria manu scripta et subscripta, episcopi ut testentur subjectionem suam, cum adorant, quoniam Magnæ ecclesiæ sponsus factus est; atque ab eo benedicti in loca consueta extra tribunal secedunt, et vestes episcopales induunt omnes. Presbyteri quoque benedictionem ab eo accipiunt. Cum autem qui secundas inter presbyteros agit, oblationem de more fecerit, missa inchoatur. Primo introitu facto diaconi et presbyteri per templum egrediuntur, et oratione introitus completa, bini de more in sanctuarium ingrediuntur.

CAPUT CCXXXV.

Quod episcopi quando patriarcha ordiendus est, templum non per mediam portam, sed a latera (dextro) ingrediuntur.

Episcopi vero a chartophylace, et iis qui cum ipso sunt, advocantur, iisque præeuntibus a dexteris et sinistris, sanctuarium ingrediuntur, bini que adorantes electam, stant secundum ordinem. Cereorum distributione facta, et luminaribus pluribus accensis in demonstrationem divinæ illuminationis, ut sæpius diximus, et adventus Spiritus et illustrationis, maximæ quoque propter hoc elacritatis et gaudii in cælo et in terra, electus a duobus primis episcopis hinc inde assumitur, cæteri vero sequuntur, sed clerici omnes antecedunt, dumque præclare et magnifice decantatur hymnus, « Sancti martyres, » ter ducitur chorea ex consuetudine circa sacram mensam propter lætitiā cœlestem, omnibus, ipso quoque electo, in unaquaque chorea ad sacram mensam velut ante Dei thronum sese abicientibus atque prosternentibus.

CAPUT CCXXXVI.

Ab archiepiscopo Heracleensi, si præsens ille fuerit, patriarcham ordinari. Sin, a primo quoque aliorum archiepiscoporum.

His peractis, statim, si adest Heracleæ episcopus, ille quæ ad patriarchæ ordinationem spectant, exsequitur; eo quod, ut dicitur, Byzantium a Severo Imperatore Heracleæ subjecta fuit, et usque ad magnam Constantinum episcopatus fuit Heracleæ metropoli attributus. Ascendit igitur super crepidinem, omnibus episcopis ipsum iurantibus et contingentibus, ut consensum suum in illius ordinatione demonstrant, quam simul decreverunt, ordinandum omnes quoque simul in Spiritu sancto consecrant. Hunc primum de more Heracleæ archiepiscopus ter cruce signat, hac actione primitiæ ordinationis delibans. Si vero non adest Heracleæ archiepiscopus, primus eorum, qui adsunt episcopus ordinationem cum aliis facit. Postea ordinando genua flectenti, fronte quoque et capite in sacram mensam incumbenti manum ordinans illi imponit, et cæteri illum contingunt. Denique quæ sunt in ala seu Spiritu descripta, legit ordinans, istud nempe, « Divina gratia. » Hoc facta, secun-

σθείσης μετὰ τῆς οικαιοχείρου ἐπιγραφῆς καὶ ὑπογραφῆς, οἱ ἀρχιερεῖς προσκυνοῦσι διὰ τὴν ὑποταγὴν, δεῖ μνήστωρ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ἐγένετο. Καὶ εὐλογοῦμενοι παρ' αὐτοῦ, εἰς τοὺς συνήθει; ἐξῶθεν τοῦ βήματος ἀπέρχονται τόπους, καὶ τὰ ἀρχιερατικὰ ἀμφιέννυνται ἄπαντα. Τῶν πρεσβυτέρων δὲ λαβόντων καὶ αὐτῶν εὐλογίαν τοῦ τῶν ἱερέων τε δευτερεύοντο; κοιτησαμένου τὴν προσκομιδὴν, ὡς ἔθος, ἡ λειτουργία ἀρχεται. Καὶ τῆς πρώτης εἰσόδου γινομένης, οἱ μὲν διάκονοι καὶ ἱερεῖ; διὰ τοῦ ναοῦ ἐξελθόντες καὶ τὴν εὐχὴν ἐκτέλεσαντες τῆς εἰσόδου, συνήθως κατὰ συζυγίαν εἰς τὸ θεῖον βῆμα εἰσέρχονται.

ΚΕΦΑΛ. ΣΛΕ'.

Ἔστι οὐκ εἰσοδεύονσι μέσον, πατριάρχ. ἢ χειροτονουμένου οἱ ἀρχιερεῖς ἄλλα διὰ τῆς πλαγίας εἰσέρχονται.

Οἱ ἀρχιερεῖ; δὲ παρὰ τοῦ χαρτοφύλακος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ προσκαλούμενοι καὶ προοδηγούμενοι, διὰ τῆς πλαγίας τῆς δεξιᾶς εἰσέρχονται τὸ θυσιαστήριον, καὶ προσκυνούντες κατὰ συζυγίαν τῷ ἐπιψηφίῳ, ἵστανται κατὰ τάξιν. Κηροδοσίας δὲ γινομένης, καὶ φῶτων ἀναπτομένων πολλῶν εἰς δεῖγμα τοῦ θεοῦ φωτισμοῦ, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, 174 καὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Πνεύματος καὶ ἀλλάμψεως, καὶ τῆς μεγίστης ὑπὲρ τούτου ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν γῆ λαμπρότητος, καὶ χαρᾶς, ὁ ὑποψήφιος ὑπὸ τῶν δύο πρώτων ἐκατέρωθεν λαμβάνεται ἀρχιερίων ἢ οἱ λοιποὶ δὲ ἔπονται καὶ οἱ κληρικὸι πάντες πορεύονται ἐμπροσθεν. Καὶ λαμπρῶς ἄδομινο τοῦ, « Ἄγιοι μάρτυρες, » ἡ χορεία γίνεται τρισσῆ, κυκλόθεν τῆς θείας τραπέζης κατὰ τὸ ἔθος διὰ τὴν εὐφροσύνην τὴν ἐπουράνιον κατὰ χορείαν, προσκύνησιν ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ ὡς ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ ποιουμένων ἀπάντων καὶ τοῦ ὑποψηφίου.

ΚΕΦΑΛ. ΣΛΕΓ'.

Ἔστι εἰ μὲν Ἡρακλείας παρῆσσι, παρ' αὐτοῦ χειροτονεῖται ὁ πατριάρχης, εἰ δ' οὐκ, παρὰ τοῦ πρώτου τῶν ἄλλων ἀρχιερέων.

Καὶ εὐθὺς εἰ μὲν Ἡρακλείας ἐστὶν ἀρχιερεὺς, οὗτος τὰ τῆς χειροτονίας ἐνεργεῖ τοῦ πατριάρχου ἢ ἐπει, ὡς φασί, τὸ Βυζάντιον ἀπὸ Σεβήρου βασιλέως ὑπὸ τὴν Ἡράκλειαν γέγονε, καὶ ἐπισκοπῆ ἦν τοῦ Ἡρακλείας ἕχρι καὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἐνεσθῶν οὖν ἐπὶ τῆς κρηίδος, τῶν ἀρχιερέων πάντων συνεργούντων αὐτῷ καὶ συνεφαπτομένων τῷ χειροτονουμένῳ τε καὶ ἀλλήλοις, δεικνύντες ὡς συμπρωνοῦσι πάντες, ἐπει καὶ συνεψηφίσαντο, καὶ συγχειροτονοῦσιν ὁμοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τὸν χειροτονουμένον, σφραγίζει τούτον ὁ Ἡρακλείας πρῶτον κατὰ τὸ ἔθος τρις, τὴν ἀπαρχὴν ποιῶν τῆς χειροτονίας. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν Ἡρακλείας, ἕτερος ἀρχιερεὺς τῶν ἄλλων ὁ πρῶτος τὴν χειροτονίαν σὺν τοῖς λοιποῖς ἐνεργεῖ. Εἶτα κλίναντος τὰ γόνατα, καὶ ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης τὸ μέτωπον ἔχοντος τοῦ χειροτονουμένου καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπ' αὐτῆ τὴν χεῖρα εἰθῆσιν ὁ χειροτονῶν, καὶ οἱ λοιποὶ συνεφέπτονται. Καὶ τὰ τοῦ πτεροῦ ἦτοι τοῦ Πνεύματος ὁ χειροτονῶν ἀναγινώσκει, τὸ, « Ἡ θεία χάρις. » Καὶ μετὰ

τοῦτο τὴν δευτέραν ποιεῖται σφραγίδα εἰς τὸ, « Κύρια, ἄλῃσον. » Ἐῖτα τὸ Εὐαγγέλιον ἀναψημένον δεχομένου τοῦ χειροτονουμένου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τε καὶ τοῦ τραχήλου ἐπικειμένης καὶ τῆς χειρὸς τοῦ χειροτονουμένου, ἢ πρώτη εὐχὴ λέγεται, ἧς τελειωθείσης, ὁ δεύτερος ἀρχιερεὺς τὰς αἰτήσεις ποιεῖται. Καὶ οὕτω πάλιν ὁ χειροτονῶν καὶ τὴν δευτέραν εὐχὴν ἐκπληροῖ. Καὶ σφραγίους τὸ τρίτον εἰς τύπον τῆς Τριάδος καὶ τῆς χειροτονίας τελειώσιν, ὅτι μόνῃ ἡ Τριάς τελειοποιεῖ, τὸ Εὐαγγέλιον αἰρεῖ καὶ τίθησι ἐπὶ τραπεζῆν, καὶ τὸν χειροτονηθέντα ἀνίστησιν ὡς ὑψωθέντα ἐπὶ χάριτι· καὶ λαβὼν τὸ ὠμοφόριον καὶ σφραγίους, τῷ χειροτονηθέντι περιτίθῃσιν, ἐκφωνῶν τὸ Ἄξιός (ἄξιον γὰρ αὐτὸν ὁ σταυρωθεὶς ἐκτελέσκειν)· ὁ δὲ καὶ λαμπρῶς τρις ἐντός τε ᾄδεται καὶ ἐκτός, συμφωνούτων καὶ ἀγαλλιωμένων ἀπάντων καὶ βεβαιούντων τὰ τῆς χάριτος. Καὶ οὕτως ὁ μὲν χειροτονήσας τῆς κρηπίδος κατέρχεται, τέλοςας τὸ ἔργον· ἀνέρχεται δὲ εἰς αὐτὸν ὁ χειροτονηθεὶς πατριάρχης, ὡς τελειωθείς καὶ ἐπίσκοπος, καὶ πρῶτος ἀπάντων ὢν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΑΖ'.

Ὅπως ἐν τῇ χειροτονίᾳ τοῦ πατριάρχου ὁ ἀσπασμός γίνεται.

Διὸ τῆς τάξεως σωζομένης, ἐπιθέντος τούτου τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς τραπεζῆς τῆς ἱερᾶς, αὐτὸς τε ὁ χειροτονήσας ἔρχεται ὡς ὑπ' αὐτὸν ὢν· καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἱερὰν τράπεζαν, καὶ τὴν χεῖρα ἀσπάζεται αὐτοῦ τοῦ χειροτονηθέντος ὑπ' αὐτοῦ, ὡς πατριάρχου, καὶ τὴν παριὰν ἢ τὸ στόμα, καὶ καθεξῆς οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς ἅπαντες. Καὶ οὕτως ὁ τε πατριάρχης καὶ αὐτοὶ πάντες ὡς πηγὴν χάριτος· καὶ μῆμα Χριστοῦ, αὐθις τὴν ἱερὰν ἀσπάζομενοι τράπεζαν ἄνω ἀνέρχονται ἐν τῷ συνθρόνῳ ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ταῖς ἱεραῖς βαθμοῖσι, διὰ τὰς ἄνω τάξεις· καὶ τὰ τοῦ ἐνθρονισμοῦ, ὡς προεγγράπται, γίνεται· μετὰ δὲ τὸν ἐνθρονισμὸν τὰ τῆς φήμης τῶν τε βασιλείων καὶ τοῦ νέου πατριάρχου, ὡς εἴρηται. 175 Καὶ οὕτως ὁ Ἀπόστολος λέγεται, εὐλογίαν λαβόντος τοῦ Ἡρακλείου καὶ εἰρηνεύοντος. Καὶ τὸ θεῖον ἀναγινώσκειται Εὐαγγέλιον, εἰρηνεύοντος ἐν τούτῳ τοῦ πατριάρχου. Καὶ ἡ θεία λειτουργία καθεξῆς, ὡς ἔθος, παρ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου τελεῖται. Ταῦτα καὶ περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν, ὡς ἐξισχύσαμεν γινῶναι, ἐξεθήκαμεν, ἀδελφοί, καὶ ὡς ἐν ἱστορίας μέμει τὸ πλεόν ἐγγράψαμεν· καὶ τοῦτο δι' ὁμᾶς ἑρωτῶντας, καὶ τῶν μὴ εἰσῆσαν εἰς δῆλωσιν. Ἀρκετῶ οὖν τὰ εἰρημένα. Κληρικὸς, Ἰκανὰ, δέσποτα, καὶ λίαν εὐφράνημεν ἐκ τούτων. Ἄπερ γὰρ οὐκ οἶδαμεν, ἔγνωμεν, καὶ τὴν εὐταξίαν τῆς Ἐκκλησίας θαυμάζομεν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΑΗ'.

Ὅτι πάντα τὰ τῆς ἱερωσύνης ὁ Σωτὴρ ἐκδοσίου βαθμοῦ δι' αὐτοῦ καταργήσαστο.

Ἀρχιερεῖς. Καὶ ὄντως· εἰσὶ θαυμαστὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι καὶ θεοὶ εἰσιν ἔργα τοῦ θαυμαστὰ προσόντος· τε καὶ ἐξαιετα· καὶ μάλλον ταῦτα τὰ τῆς εἰκονομίας ἔργα, ὡς τελευταῖα καὶ πάντες τοῦ κόσμου σωτήρια. Ταύτας δὲ τὰς χειροτονίας καὶ ὁ Σω-

A dum facit sigillum, sive crucis signum cum pronuntiatur, « Kyrie, eleison. » Ordinandus postea Evangelium apertum suscipit super caput et cervicem, pronuntiaturque prima oratio, manu ordinantis ipsi imposita. Oratione completa secundus episcopus supplicationes facit. Sic iterum ordinans secundam orationem perficit. Ea finita tertio ordinandum cruce signat in figuram Trinitatis, et ordinationis consummationem et perfectionem operatur. Deinde Evangelium ab eo tollit, et altari imponit, et ordinatum erigit, velut gratia exaltatum et excelsum factum. Pallium demum accipiens et cruce signans ordinato circumponit, exclamans, « Dignus » (ipsum enim crucifixus dignum reddidit), quod intra et extra sanctuarium ter claret magifice decantatur, omnibus consentientibus et gaudentibus, et quæ gratiæ sunt confirmantibus. Opere sic confecto ordinator de crepidine descendit, eam autem ascendit patriarcha ordinatus, ut perfecte consecratus episcopus, et omnium primus.

CAPUT CCXXXVII.

Quomodo in ordinatione patriarchæ osculum fiat.

Ideo manum super sacram mensam eo impo-
nente, ipso ordinator venit, velut sub ejus potestate constitutus, et osculatur sacram mensam et manum, genam quoque vel os ab eo in patriarcham ordinati, et consequenter ordine conservato omnes episcopi. Sic ipse patriarcha, et cæteri omnes iterum sacram mensam deosculati, ut fontem gratiæ, et Christi monumentum, in sacros gradus et synthronum ascendunt velut in cælum propter superiores ordines significandos. Denique quæ ad enthronismum spectant, ut scriptum est, perficiuntur, et consequenter fausta sit imperatorum et novi patriarchæ acclamatio, ut dictum est. His sic actis Apostolus legitur, benedictionem accipiente Heracleæ episcopo, et pacem annuntiante: divinum quoque Evangelium legitur, in eo pacem annuntiantem ipso patriarcha. Divina missa consequenter ab ipso patriarcha de more perficitur. Hæc, fratres, de sacris ordinationibus a nobis, ut cognoscere valuimus, exposita sunt et magna ex parte in modum historicæ descripta. Hoc interrogante præstitimus, ad majorem eorum qui jam illa noverunt, instructionem. Sufficiant igitur quæ dicta sunt.

Clericus. Sufficiunt, domine, et ex his plurimum lætati sumus: quæ enim ignorabamus, cognovimus, et pulcherrimæ Ecclesiæ ordinem admiramus.

CAPUT CCXXXVIII.

Quod omnibus sacerdotii, cuiuscunque gradus, partibus Salvator per seipsum est perfunctus.

Episcopus. Være admiranda sunt Ecclesiæ mysteria; Dei enim sunt opera facientis mirabilia et ingentia, hominibus inusitata: et maxime hæc œconomis opera, velut postrema, et universo mundo salutaria. Hæc ordinationes Servator ut diximus, in

semel ipso suscepit, et demonstravit, et uniuscuiusque gradus officium per seipsum executus est, fundamentumque fuit et exemplar primitivum omnis boni quo Ecclesiam suam donavit. Est enim dux et princeps vitæ et salutis nostræ, mysteriorum præses, et initiationis operator, perficiens ipse et perfectus: ipse solus est ipsissima perfectio et consummatio. Quemadmodum igitur tunc baptismum et chrisma suscepit propter nos, cum baptizatus Spiritum desuper accepit: ita quæ ad sacerdotium pertinent secundum ipsius gradus operatus est ante baptismum, et post baptismum. Lectoris officio functus est, cum annuum agens duodecimum in medio doctorum sedit, eos audiens et interrogans. Præterea populò legens in medio synagogæ, ut apud Lucam scriptum est: « Quia surrexit ut legeret, et datus est illi liber Isaiaæ prophetæ, » et quæ sequuntur. Quæ autem sunt subdiaconi et diaconi fecit, cum parentibus subjectus est, et iis ministravit, et in die festo cum iis ascendit in templum; cum etiam nummularios e templo eiecit, quod subdiaconorum est, et prohibuit ne quis vas in templum inferret, et proposita mensa discipulorum pedes lavit seque ministrum vocavit. Munera quoque presbyteri et doctoris peregit, cum statim post baptismum desuper Spiritum accepit, testimoniumque Filii dilecti a Patre reportavit. Perfectus enim tum erat corpore, annorum triginta incipiens esse, ut scriptum est. Ideo statim agonem subit, jejuniisque et precibus vacavit, et tentationem ter ab inimico suo diabolo passus est, tandemque eum pro nobis vicit et dejecit, tropæum erexit, discipulos elegit et assumpsit, pœnitentiam prædicavit, et ad eam vocavit, signaque multa operatus est, animas prudenter rexit, peccatores ad se convertit et aggregavit, quæ omnia sunt sacerdotii munera.

CAPUT CCXXXIX.

Quod et sacerdos et doctor et princeps sacerdotum Christus secundum humanam naturam est ordinatus a Patre.

Insuper maximum aliud testimonium velut ordinationem accepit, cum transfiguratus est et divinam deitatis suæ gloriam denudavit, ut, quantum hominibus licet, conspiceretur, perque divinum corpus suum fulgores et fulgura coruscavit, apparuitque ut aubea divinus Spiritus, ubi medius orat; et vox desuper a Patre venit: « Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui, ipsum audite. » Illud autem, « Ipsam audite, » aliquid est amplius baptizate et excellentius, superna voce quæ tum facta est, et signum est sacerdotii episcopalis; ipse enim est æternus sacerdos. Sed jam Pater de eo testimonium perhibebat, et quod ille discipulis suis dicebat, « Qui audit vos, me audit, » idem Pater et de eo dicit, « Ipsam audite, » testificans eum esse doctorem et pastorem nostrum, et episcopum, et imaginem sui ipsius vitam, ut Verbum et Sapientiam

Α τὴν, καθὼς ἐφημεν, εἶδειξεν ἐν ἑαυτῷ· καὶ τὰ ἐκάστου βαθμοῦ δι' ἑαυτοῦ ἐνήργησε· καὶ θεμελίους οὗτος γέγονε καὶ ἀρχετυπον ἀγαθοῦ παντός τῆ ἐκείνου Ἐκκλησίᾳ· ὅτι καὶ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ τελετάρχης καὶ τελειουργός, καὶ τελῶν καὶ τελούμενος, καὶ αὐτοτελειότης μόνος ἐστίν· ὡσπερ οὖν τὸ τε βάπτισμα καὶ μύρον ἐδέξατο δι' ἡμᾶς; ἐν τῷ βαπτισθῆναι τὸ Πνεῦμα δεξάμενος ἄνωθεν, καὶ τὰ τῆς ἱερωσύνης κατὰ βαθμὴν ἐνήργητε, πρὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα τὰ τοῦ ἀναγνώστου ποιῶν, καθήμενος ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων δωδεκάτης που ὄν, καὶ ἀκούων αὐτῶν καὶ ἐπεριωτῶν αὐτούς· ἔτι δὲ καὶ ἐν μέσῳ συναγωγῆς ἀναγνώσκων τῷ λαῷ, ὡς ἐν τῷ Λουκᾷ γέγραπται, ὅτι· « Καὶ ἀνέστη ἀναγνώσαι, καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον Ἡσαίου προφήτου, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τὰ τοῦ ὑποδιακόνου τε καὶ διακόνου ἐνήργησεν, ὑποτασσόμενος τοῖς γονεῦσι καὶ ἐξυπηρευόμενος αὐτοῖς, καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν εἰς τὸ ἱερὸν ἀνερχόμενος σὺν αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοκλήτους ἐκβάλλων τοῦ ἱεροῦ, ὃ τῶν ὑποδιακόνων ἐστίν, καὶ κωλύων ἵνα τι σκευὸς διὰ τοῦ ἱεροῦ εἰσενέγκῃ, καὶ προτιθεὶς τράπεζαν καὶ νίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ διάκονον ἑαυτὸν καλῶν· τὸ τοῦ πρεσβυτέρου δὲ καὶ διδασκάλου, εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἄνωθεν λαμβάνων τὸ Πνεῦμα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς ἀγαπητὸς μαρτυρούμενος· ὅτι καὶ τέλειος ἦν ἐν τῷ σώματι χρόνον τριάκοντα ὄν ἐτῶν ἀρχόμενος, ὡς γέγραπται, ὅτι καὶ εὐθύς πρὸς τὸν ἅγιον ἀπέδου, καὶ νηστειαῖς καὶ προσευχαῖς ἐσχίασε, καὶ πειρασμῶν ἑτὶς ὑπενεγκῶν ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου διαβόλου, νενίκηκεν εἰς τέλος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ αὐτὸν καταθίβηκε, καὶ τρόπαιον ἔστησε· καὶ μαθητὰς ἐκλεξάμενος προσελάβετο, καὶ μετάνοιαν ἐκήρυξε, καὶ πρὸς ταύτην ἐκάλεσε, καὶ σημεῖα πολλὰ κατεργάσατο, καὶ φύκονησε ψυχὰς, καὶ ἀμαρτάνοντας ἐπιστρέψας, πρὸς ἑαυτὸν συναγάγετο. Ἄ τῆς ἱερωσύνης ἐστίν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΛΘ'.

Ὅτι καὶ ἱερεὺς καὶ διδασκαλὸς καὶ ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χειροτονήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς.

Ἐἶτα καὶ μεγίστην ἄλλην μαρτυρίαν οἷα χειροτονίαν ἐδέξατο. Μεταμορφωθέντος γὰρ καὶ τὴν θέλειν αὐτοῦ τῆς θεότητος παραγυμνώσαντος· εὗρεν ὡς ἀνθρώποις ἐνεχώρει· **176** ἰδεῖν, καὶ διὰ τοῦ θεοῦ ἀστράψαντος σώματος, ὡς νεφέλη μὲν τὸ θεῖον ἐδείχθη Πνεῦμα, οὐ μέσον γέγονε· καὶ φωνὴ ἄνωθεν ἤχθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, « Οὗτος ἐστίν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε, » τοῦτο δὲ τὸ « Αὐτοῦ ἀκούετε, » περισσότερον τοῦ βαπτίσματος ἐστίν, καὶ τῆς ἄνωθεν τότε γενημένης φωνῆς· καὶ ἀρχιερωσύνης ἐστὶ σημεῖον. Καίτοι γε αὐτὸς ἐαῖωνίος ἐστίν ἱερεὺς· Ἄλλ' ἦδη καὶ ὁ Πατὴρ αὐτὸν ἐμαρτύρει· καὶ ἕπερ αὐτὸς τοῖς μαθηταῖς εἶπεν, « Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει, » τοῦτο δὲ Πατὴρ καὶ περὶ αὐτοῦ λέγει, « Αὐτοῦ ἀκούετε, » διδασκαλὸν αὐτὸν καὶ ποιμένα ἡμῶν μαρτυρῶν καὶ ἀρχιερεῖα, καὶ εὐδὸς ζωσαν ἑαυτοῦ ὡς· Ἀδὸν καὶ ἐνυπόστατον Σοφίαν,

καὶ χαρακτῆρα συμφυῆ· καὶ αὐτοῦ ἀκούειν παραγγυᾶται· καὶ ὅτι τὴ λειτουργικὴν καὶ τελεστικὴν καὶ φωτιστικὴν, ἄπερ εἰς τοὺς ἱερωμένους διαίρει Διονύσιος, καὶ εἰς ἐκεῖνον Χριστὸς ἐπέδειξτο, πρὸ τοῦ βαπτίσματος μὲν καθυππασσόμενος τοῖς γονεῦσι, καὶ προσῶν τῷ ναφί, καὶ ἀναγινώσκων τῷ λαφί καὶ διακονῶν· βαπτισθεὶς δὲ, καὶ τὸ Πνεῦμα λαβὼν, τὴ τελεστικὴν ἐνδεικνύμενος διὰ τε τοῦ βαπτίζειν τοὺς μαθητάς, καὶ ἀποστέλλειν ἰδῶσι, καὶ χρίειν ἐλαίῳ, καὶ αὐτὸν ἐνεργεῖν τὰ τῶν σημείων τε καὶ ἰάσεων. Τὸ φωτιστικὸν δὲ, ἐν τοῦθα εἴ μεταμορφωθείς, τελειότερον μαρτυρηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα μὴ ἐαυτοῦ κεκτημένος, καὶ τὴν λάμψιν τοῦ Πνεύματος τοῖς μαθηταῖς παρασχῶν· ὧς καὶ τελειότερον ἔτι τῇ ἐπιθιμίᾳ τῶν ἐμπύρων τότε γλωσσῶν φωτιστικούς καὶ αὐτοὺς ποιῶν, ὧς ἂν μεταδίδουσι ἰσχύωσιν ἄπερ λαβόν, ἧς δὴ μεταμορφώσεως ἀγνόηται· καὶ κήρυκαί· ἦτοι τῆς φανερώσεως καὶ ἀποκαλύψεως· κατὰ δύναμιν τῶν ὁρώτων τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ φυσικῆς αὐγῆς τε καὶ χάριτος· καὶ δυνάμεις, καὶ μαρτυρίας τελειώσεως τοῦ ἀνωτάτου Πατρὸς· μάρτυρας, καὶ οἰονεὶ διὰ τῆς νεφέλης χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς ἀνωθεν φωνῆς ἀνακηρύξεως· τοὺς ἐξαιρέτους· εἶχε τῶν ἀποστόλων· ἧς καὶ γενομένης τῆς φωνῆς, μόνος αὐτὸς· ὑπεκλήθη, ὡς περὶ ὁ Λουκᾶς φησὶν· ὅτι καὶ αὐτὸς· ἦν μόνος ὁ μαρτυρούμενος καὶ ἀναδεικνύμενος. Σὺν τοῖς ἀποστόλοις δὲ καὶ ἄλλους μάρτυρας εἶχεν ἐξιολόγους, τοὺς ἐκκρίτους τῶν προφητῶν, ἐκ τῆς Μαλακίᾳ καὶ τῆς Νέας τῆς μαρτυρίας· συνιστῶν ἐαυτῷ, καὶ ἀποδεικνύς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ δύο μὲν ἐκ τῆς σκιάς· ἄγει μάρτυρας, ἐπεὶ ἀτελής ὁ τύπος καὶ τὰ σκιά· τρεῖς δὲ ἐκ τῆς χάριτος, ὅτι ἐλαμψεν ἡ χάρις· καὶ ἡ ἀλήθεια· καὶ ὅτι τῆς τελεταρχικῆς Τριάδος· τὴν γνῶσιν κερύττει ἡ Ἐκκλησία, καὶ τὴν τελειωτάτην τοῦ Θεοῦ ἐκτίησασθαι γνῶσιν τε καὶ δύναμιν. Διὸ καὶ ὧς τελειῶς ὁ Χριστὸς μαρτυρηθεὶς· τε καὶ ἀνακηρύχθει· ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ τὰ τῆς θεότητος ἐνδείκόμενος, εὐθύς τοῖς κορυφαίοις τῶν μαθητῶν τοῦ πρώτου φωτισμοῦ μεταδίδουσι, καὶ τῆς χάριτος τῆς θεότητος κοινωνοὺς ἀποφαίνει καὶ λάμψωσιν. Διὸ καὶ ἐπὶ πρόσωπον ἔπεσον, φησὶ, σωματικαῖς ὀφθαλμοῖς μὴ δυνάμενοι τὴν λαμπρότητα φεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΜ'.

Ὅτι μετὰ τὸ μορφωθῆναι Χριστὸς τοὺς δώδεκα καὶ τοὺς ἑβδομήκοντι μαθητὰς ὅλον χειροτονήσας, πρὸ προσώπου αὐτοῦ κερύττειν ἀπέστειλεν.

Ἔστα καὶ ἑτέροις ἐν αυτοῖς· ἐξείλετο. Μετὰ τὴν μεταμόρφωσιν γάρ, ὡς ὁ Λουκᾶς αὐθὶς φησὶν, ὁ μέγας καὶ μόνος ἀρχιερεὺς ὁ πάντα ἔχων ἐν αὐτῷ, καὶ δι' ἡμᾶς πάντα γινόμενος, ἱεράρχας μὲν τοὺς πρώτους, ἱερεῖς δὲ τοὺς δευτέρους κατέστησε, καὶ πρὸ προσώπου αὐτοῦ κερύττειν ἀπέστειλε. Τέλος δὲ καὶ ἱεροῦργησεν αὐτὸν, καὶ τὰ μυστήρια δέδωκε· καὶ τυθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τοῦ σταυροῦ, θανὼν τε καὶ ἀναστὰς, τῷ Πατρὶ καθήλασεν ἡμῖς καὶ τὰς ἀπαρχὰς τοῦ Πνεύματος τῷ ἐμφυσήματι δέδωκε· καὶ τελειότερον ἔτι χειροτονεῖ τοὺς μαθητὰς, ἀναδίδας,

ΠΑΤΡΟΛ. ΓΙΝ. CLV.

A subsistentem, et characterem connaturalem, ideo illum audire adhortatur et jubet. In seipso quoque Christus demonstravit virtutem ministerialem, consecrativam, et illuminativam, in quas Dionysius virorum sacrorum divisi officia. Ante baptismum subjectus fuit parentibus, templum adiens, legens populo, et ministrans. Baptizatus autem et accepto Spiritu virtutem consecrativam exhibuit, baptizando discipulos, eos ad unandum mittendo, oleo ungerendo, ipsemet operando miracula, et sanitates. Illuminativam vero cum transfiguratus est, et perfectius atque illustrius a Patre commendatus est, Spiritumque secum possedit, et Spiritus illuminationem discipulis praebeuit, et aliquanto perfectius adhuc eos illuminandi virtute cumulavit per adventum ignearum linguarum, ut, quod acceperant, cum aliis communicare possent. Cujus transfigurationis, seu manifestationis, et revelationis divinitatis suae secundum videntium vires, naturalis quoque splendoris, et gratiae, et virtutis, cum testimonio perfectiori supremi Patris, et ordinationis veluti per nebulam, et per vocem caelitus edita promulgationis, oculatos testes et praecones habuit apostolorum selectos et eximios. Qua voce edita solus relictus est, ut ait Lucas, quoniam ipse solus erat cui testimonium perhibebatur, et qui demonstrabatur. Cum apostolis autem alios habuit testes sive dignos et prophetis electos. Collegit enim sibi testimonia tam ex veteri quam ex nova lege, ut veritatem demonstraret. Duos ex umbra adduxit testes, eo quod figurae, typi et umbratilia imperfecta sunt, tres autem ex gratia, quoniam resplenduit gratia et veritas; Ecclesia quoque praedicat Trinitatis mysteriorum principis et auctricis cognitionem, et perfectissimam possidet Dei intelligentiam et virtutem. Ideo Christus a Patre et Spiritu testificatus, et renuntiatus ut perfectus, postquam divinitatis argumenta demonstravit, statim coryphaeos discipulorum primae illuminationis participes fecit, gratiaeque et fulgoris deitatis suae communionem dedit. Quapropter cum tantum splendorem ex eo coruscantem oculis corporeis ferre non possent, in faciem, inquit, ceciderunt.

D

CAPUT CCXL.

Quod post transfigurationem Christus Duodecim et Septuaginta discipulos veluti ordinatos ante faciem suam misit ad praedicandum.

Postea et alios cum eis elegit. Nam post transfigurationem, ut iterum ait Lucas, magnus et solus episcopus qui omnia in seipso continet, et propter nos omnia factus est, primos episcopos constituit, secundos vero presbyteros, atque ante faciem suam, ut Evangelium praedicarent, dimisit. Tandem seipsum sacrificavit, et mysteria nobis dedit. Per crucem autem sacrificatus pro nobis, mortuus et suscitatus, Patri nos reconciliavit, et primitias Spiritus in sufflatione dedit. Perfectiori adhuc ordinatione ascendens discipulos consecra-

15

vit per igneas illas linguas Spiritus unicuique eorum distributas et insidentes. Unde omnes equalem gratiam acceperunt, et Spiritu sancto repleti sunt. Ideo electi sunt ab initio discipuli, et ad oves perditas missi, et gratiam acceperunt, et gratiam ut aliis præberent iussi. Nec tamen hoc modo perfecte consecrati sunt. Nondum enim propitiatio pro omnibus oblata fuerat Patri, victima et hostia voluntaria et immaculata, benignus scilicet Deus noster, qui ipse pro nobis sacrificatus est, et primitiæ naturæ nostræ factus, homo pro nobis factus est. Ille igitur nobis clementer unicus statim gratiæ dona nobis præbuit. Et primum sanctam ipsius matrem et Virginem adventu Spiritus, gratia sua cumulatam ad bene gestandum iterum corroboravit; atque ut ipsum ex se ineffabiliter et in personæ unitatem incarnatum ferre posset, virtutem præbuit, et Virginem puram ante partum, parientem, et post partum conservavit. Postea cum Josepho mysteriorum cognitionem gratiose communicavit. Deinde magis longe disitis, ethnicis, piæ tamen viventibus seipsum per stellam manifestavit, in specu et præsepi jacentem. Ita quoque angelis et pastoribus simplicioribus propter imaginis analogiam et æqualitatem innotuit; nam pastor ipse est, licet animarum, et ovium rationalium Dominus velut qui eos creavit, beneficiis afficit, et magna cum cura custodit et immortalis ipse existens perpetua vigilantia ipsis providet. Præterea et Simeoni, qui appellabatur Justus, innotuit infans, et ab eo agnitus est Deus; Annæ similiter: purius vero et perfectius Baptistæ, qui ante prædicatus fuerat amicus: quique in omnibus et in ipsa morte ipsius præcursor fuerat. Omnium autem evidentissime ipsius discipulis, quos præparans ad apostolatam, et totius mundi capturam, vocavit piscatores hominum, lumen et sal mundi, iudices et pastores, et cætera, quibusque paulatim, et expediebat, gratiam dedit. Tandem ut communis victima oblatus, inimicitia soluta et exanimata morte, assumptus est ad Patrem deferens victimam, divinoque honore exaltavit naturam humanam. Denique nobis per ipsum Patri reconciliatis perfectiorem gratiam concessit, ipsaque gratiarum Paraclitus nobis præsens adfuit, a nobis peregre non discedens: est enim ubique, ut omnia semper vivificans et continens, sed seipsum manifestans, et purgatis, transmutatisque per Filium Patris beneplacito et virtute propria, ut ei consubstantialis et cooperator, clarus et evidentiussese demonstrans, et patefaciens; atque, ut ita dicam, totus in nobis per gratiam inhabitans, et in unoquoque divisus, ipse tamen indivisus permanens. Gratia, ut diximus, inhabitat, non tamen personaliter, licet natura præseus sit ubique, et super omnia, infinitus existens. Non enim persona incarnatur, atque nobis inest, sicut nec Pater, sed per gratiam in nobis et inhabitat, et manet, et operatur. Solus Filius incarnatus est, in nobis tamen personaliter non habi-

ταίς ἐμπύροις κειναίς γλώσσαις τοῦ Πνεύματος
177 διαμερισθείσαις αὐτοῖς, αἱ καὶ ἐφ' ἓνα ἑκα-
 στον αὐτῶν ἐπεκάθισαν· ἐπεὶ καὶ ἰσὴν ἔπαντες ἔλα-
 βον τὴν χάριν, καὶ πάντες ἀγίου Πνεύματος ἐνεπιλή-
 σθησαν· ἐπεὶ καὶ ἐξελέγησαν μὲν ἀπαρχῆς οἱ μα-
 θηταί, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολω-
 λότα, καὶ δωρεὰν ἔλαβον, καὶ ζωρεὰν παρὲν εἰν
 ἐτάχθησαν· οὐ πῶ δὲ καὶ τετελείωνται· ὅτι καὶ οὐ πῶ
 τὸ ἱλαστήριον προσηνέχθη καὶ τὸ ὑπὲρ πάντων
 ἐθι-λόθουτον σφάγιον καὶ θῦμα ἁμῶν τῷ Πα-
 τρι, αὐτὸς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν τυθεὶς, ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἡμῶν ὁ
 καὶ ἀπαρχὴ τῆς φύσεως ἡμῶν γεγονὼς, ἐνανθρω-
 πήσας ὑπὲρ ἡμῶν. Οὕτω· εὖν ἐνωθεὶς ἡμῖν εὐσπλαγ-
 χνίᾳ, εὐθύς ἡμῖν παρεῖχε τὰ δῶρα τῆς χάριτος. Καὶ
 πρῶτον μὲν τὴν ἀγίαν αὐτοῦ καὶ παρθένον Μητέρα
 πρὸς τὴν κυοφορίαν ἐνίσχυσε τῇ ἐπελεύσει τοῦ Πνεύ-
 ματος, πληρώσας αὐτὴν τῶν αὐτοῦ χαρίτων, καὶ
 πρὸς τὸ ἐνυποστάτως αὐτὴν δύνασθαι φέρειν σεσαρ-
 κωμένον ἐξ αὐτῆς ἀπορρήτως, δύναμιν παρασχόμε-
 νος, καὶ παρθένον διαφυλάξας ὡς καὶ πρὸ τόκου
 καὶ τέκτουσαν καὶ μετὰ τόκον ἀγνήν· ἔπειτα τῷ
 Ἰωσήφ γυνῶναι τὸ μυστήριον τῇ χάριτι χορηγήσας·
 εἶτα τοῖς Μάγοις μακρόθεν οὖσι καὶ ἐθνικῶς ζῶσι
 καὶ ἐναγῶς, ἐκυδὸν διὰ τοῦ ἀστερός γνωρίσας, καὶ
 ἐν τῷ σπηλαίῳ καὶ φάτην κείμενος, ὡς καὶ τοῖς
 ἀγγέλοις, καὶ τοῖς ποιμέσι τοῖς ἀπλοῖκωτέροις ἐμ-
 φανισθεὶς, διὰ τὸ ἴσον τῆς εἰκόνης· ὅτι ποιμὴν καὶ
 αὐτὸς, εἰ καὶ ψυχῶν καὶ προβάτων λογικῶν δεσπό-
 της ὡς κτίστης καὶ νομεὺς παραγεγονὼς, καὶ φύλαξ
 ὡς κηδεμῶν, καὶ ὡς ἀγρυπνῶν δι' ἡμᾶς προνοη-
 τὴν ἀθάνατος· ἔπειτα μετὰ τοῦτο τῷ Συμεὼν προ-
 χρηματισθεὶς ὡς δικαίῳ, καὶ ἐμφανισθεὶς νήπιος,
 καὶ ὡς Θεὸς γνωρισθεὶς· καὶ τῇ Ἀννῇ δὲ ὁμοίως·
 καθαρώτερον δὲ τῷ Βαπτιστῇ καὶ προκηρῦξαντι
 φίλῳ καὶ προδραμόντι ἐν πᾶσι, καὶ τῷ θανάτῳ· καὶ
 ἐμφανεστέρον ἔτι τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς. Οὐδὲ καὶ κα-
 ταρτίζων πρὸς τὴν ἀποστολὴν καὶ τὴν παγκόσμιον
 ἔγγραν, ἀλείψας ἀνθρώπων ἐκάλυψας, καὶ φῶς τοῦ κί-
 σμου, καὶ ἄλας καὶ κριτὰς καὶ ποιμένας, καὶ τὰ
 λοιπὰ, καὶ κατ' ὀλίγον διδοὺς αὐτοῖς ὡς ἐνεχώρει
 τὰς χάριτας, τέλος κοινῆ θυσία προσενεχθεὶς, καὶ
 τὴν ἔχθραν λύσας, καὶ τὸν θάνατον καταργήσας, καὶ
 ἀναληφθεὶς πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἀνεγεγῶν τὴν θυ-
 σίαν, καὶ τιμῇ ὑψώσας τῇ θεϊκῇ τὸ ἀνθρώπινον,
 τέλος τοῖς καταλλαγείσιν ἡμῖν δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ
 τὴν τελειωτέραν χάριν ἀπέστειλε. Καὶ ἡ πηγὴ τῶν
 δωρημάτων ἡμῖν ὁ Παράκλητος ἐπεδήμησεν, οὐκ
 ἀποδημῶν, καὶ γὰρ ἐστὶ πανταχοῦ, ὡς πάντα ζω-
 γωνῶν καὶ συνέχων, ἀλλὰ φανερῶν ἑαυτὸν, καὶ τοῖς
 καθαρθείσι καὶ ἀναμορφωθείσι διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ
 Πατρὸς εὐδοκίᾳ, καὶ συνεργίᾳ ἰδίᾳ, ὡς συμφῶς τε
 καὶ συνεργός, ἐμφανιζόμενος, ἐναργέστερον, καὶ ὁμοῦ
 ὡς εἰπαῖν καὶ τῇ χάριτι ἐνεσκηνῶν καὶ μεριζόμενος
 ἐν ἐκάστῳ, καὶ μένων ἀμερίστος τε καὶ ὁ αὐτός.
 Τῇ χάριτι δὲ, ὡς εἰπομεν, ἐνεσκηνοῖ, οὐ μὴν τῇ ὑπο-
 στάσει, εἰ καὶ φύσει παρῶν ἐστὶ πανταχοῦ καὶ ὑπὲρ
 τὸ πᾶν, ἀπεριόριστος ὢν. Οὐ γὰρ τῇ ὑποστάσει
 σαρκοῦται καὶ ἐν ἡμῖν γίνεται, ὡς περ οὐδ' ὁ Πατήρ.
 Ἐνεσκηνοῖ δὲ καὶ μένει καὶ ἐνεργεῖ τῇ χάριτι. Μό-

νος δὲ σεσάρκωται ὁ Υἱός. Καὶ οὗτος οὐκ ἐν ἑμῖν ἔνωποστάτως ἔκειτο, ἀλλ' ἐν τῷ προσλήμματι μόνῳ, ἵνα ἐκ τῆς ἡμῶν ἡμεῖς ἀπαρχῆς ὡς ἀπὸ πηγῆς συγενῶς τὴν χάριν λαμβάνωμεν, καὶ δι' αὐτοῦ γεννησῶμεν υἱοποιώμεθα τῷ Πατρὶ. Πλὴν ἐκεῖνος μὲν κατὰ φύσιν Υἱός, θέσει δὲ καὶ κατὰ χάριν ἡμεῖς. Ὁρᾷς τὸ μυστήριον; Θεὸς μεθ' ἡμῶν ὁ Ἐμμανουήλ, ἵνα καὶ ἡμεῖς θεωθῶμεν. Ἀλλὰ κατὰ φύσιν μὲν αὐτὸς Θεὸς ἐστὶ καὶ Υἱός, θέσει δὲ θεοὶ καὶ κατὰ χάριν ἡμεῖς. Αἰὶ καὶ Πατὴρ αὐτοῦ ὁ Πατὴρ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν, καὶ Πατὴρ ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ χάριν· ὡς καὶ Θεὸς αὐτοῦ διὰ τὸ ἐξ ἡμῶν πρόσλημμα καὶ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι κτίστης. Καὶ τοῦτο ὁ εἶρηκεν ἀναστὰς, « Ἀναβαίνω πρὸς πᾶν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. »

178 Κληρικός. Ὑψηλὰ τὰ εἰρημένα καὶ θεῖα, καὶ πολλὸν ἡμῖν τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως δέδωκεν.

Ἀρχιερεὺς. Τῆς αὐτοῦ χάριτός εἰσιν. Ἡ δὲ αὐτοῦ χάρις φωτισμός· ὅτι τὸ ἀληθινὸν φῶς αὐτός. Καὶ ἐμὲ τοίνυν καὶ ὑμᾶς ἐν αὐτῷ ἡ χάρις φωτίζει, ὡσπερ φῶς ἐν λαμπάδι τὸν τε κατέχοντα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀυγάζει. Χάρις οὖν τῷ Θεῷ τῷ τὰ ἐκεῖνου καταξιώσαντι τοὺς ταπεινοὺς ἡμᾶς τοῖς ἀδελφοῖς ἀναγγέλλειν. Εἰπωμεν δὴ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν χειροτονιῶν.

Κληρικός. Ναί, δέσποτα· ἐπεὶ καὶ περὶ πασῶν ἄξιόν ἐστι μαθεῖν. Καὶ διδάξον ἡμᾶς τίνας αἴται.

ΚΕΦΑΛ. ΣΜΑ'.

Περὶ χειροτονιῶν ἔξω τοῦ βήματος διαφόρων, τῶν ἡρτυμένων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων, καὶ πρῶτον περὶ τοῦ μεγάλου οἰκονόμου.

Ἀρχιερεὺς. Τῶν πρωτοπρεσβυτέρων, τῶν ἀρχidiaκῶν, τῶν καθηγουμένων, καὶ λοιπῶν ἐν διαφόροις διακονήμασι τοῖς λεγομένοις ὀφφικίοις, λειτουργίας κακτημένων ἐκκλησιαστικῶν, ὧν καὶ τάξεις εἰσὶ καὶ ὀφφισαὶ διάφοροι. Καὶ ὁ μὲν αὐτῶν οἰκονόμος· χειροτονεῖται, τῶν κτημάτων τε καὶ προσόδων καὶ τῶν διαδομένων ἐκάστῳ ποιούμενος πρόνοιαν. Αἰτ' γὰρ καὶ περὶ τούτων φροντίζειν εἰς λυσιτέλειαν τοῦ κοινοῦ καὶ σύστασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Καὶ μαρτυρεῖ ἡ οἰκονομία Στεφάνου καὶ τῶν λοιπῶν διακόνων, ἐξυπηρετουμένων μὲν καὶ τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῷ κηρύγματι, ὡς Στεφάνος τε καὶ Φίλιππος, ἀλλὰ καὶ ταί; χρεῖαι; καὶ ταί; κοιναῖς τραπέζαις τῶν ἀδελφῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΜΒ'.

Περὶ τοῦ μεγάλου σακελλαρίου, καὶ τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος.

Ὁ δὲ τῶν ἱερῶν μνησῶν ἐπιμέλειται, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς εὐτακτεῖ, καὶ τὰ τούτων ὡς δυνατόν ἐξετάζει. Ὁ δὲ φυλάσσει τὰ σκεύη, καὶ τῶν ἱερῶν προνοεῖται, καὶ τὰ τῶν ὑμνων καὶ τοῦ ναοῦ εὐτακτεῖ, καὶ τῶν ἱεραρχικῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἄλλων ἱερῶν κείται τὴν φροντίδα.

at, sed in eo solo quod assumpsit, ut ex primitiis nostris velut e fonte, generis conjunctione gratiam accipiamus, et per eum Filii Patris legitime efficiamur. Verum ille Filius Dei est naturalis, nos vero adoptione et per gratiam. Vides mysterium, Deus nobiscum, Emmanuel, ut nos deificemur. Sed natura Deus ille est, et Filius, nos autem positione gratiosa. Ideo et Pater, illius Pater est, sed natura Pater autem noster, sed secundum gratiam; sicut et Deus ipseus est propter id quod a nobis assumpsit; et Deus noster, quia Creator. Illud est quod post resurrectionem dixit: « Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. »

Clericus. Hæc alta sunt et divina, plurimumque luminis cognitioni nostræ addunt.

Pontifex. Opera sunt gratiæ ipsius. Ipsi enim gratia illuminatio est, quoniam ipse vera lux est. Me igitur et vos per ipsum gratia illuminat, sicut lumen in lampade, et sustententem illuminat, et qui sunt circa ipsum. Deo igitur gratis qui nos humiles et abjectos dignos fecit qui hæc sua fratribus annuntiarimus. Verba nunc faciamus de cæteris ordinationibus.

Clericus. Ita, domine. Dignum est enim et utile de omnibus edoceri. Doce nos quænam illæ sint.

CAPUT CCXLI.

De ordinationibus variis extra sacrarium sive deona, præfectorum atque ecclesiasticorum officiorum, ut primum de magno œconomo.

Pontifex. Protopresbyterorum, archidiaconorum, catechumenorum, seu abbatum, et cæterorum qui in diversis ministeriis quæ officia dicuntur, differentes administrationes ecclesiasticas obtinent, quorum varii sunt ordines et munera. Ex his œconomus ordinatur, qui possessionibus, et proventibus, et sportulis quæ unicuique tribuuntur, providere debet. Oportet enim eum de his curam gerere in utilitatem publicam, et ecclesiasticorum emolumentum et conservationem. Hoc testatur œconomia Stephani, et reliquorum diaconorum, qui non solum ministrabant doctrinæ et prædicationi, ut Stephanus et Philippus, sed etiam fratrum necessitatibus et mensis.

CAPUT CCXLII.

De magno sacellario et magno scevophylace sive custode vasorum sacrorum.

Ille vero sacrorum monasteriorum curam gerit, et in his bonum ordinem procurat, et quæ ad ea spectant, pro viribus inquirat. Iste autem, hoc est, scevophylax, seu vasorum custos, custodit vasa, et sacris providet, et quæ ad hymnos et templum pertinent, bono ordine disponit, vestium quoque episcopaliū, et cæterorum sacrorum sollicitudinem habet.

CAPUT CCXLIII.

De magno chartophylace et sacelli præfecto.

Iste autem presbyteris præsidet, in ordine con-
tinet, et quæ eos spectant, scrutatur, producos
ad ordines examinat, atque ut ordinentur epi-
scopo adducit et proponit. Procurat etiam ut matrimo-
nia legitime celebrentur. Negotiis episcopalibus
et judiciariis inserviens, ea dirigit et disponit cum
sententia episcopi; commentarii et acta publica
illius custodiæ commissa sunt. In summa, totus est
episcopi dextera. Qui hunc sequitur, quæ pertinent
ad sacras domos quæ sunt in urbe disquirat, atque
ut bonus ordo secundum disciplinam canonicam
in his observetur, sollicitudinem gerit, et maxime
eorum quæ sunt in altari et sanctuario, ne præter

CAPUT CCXLIV.

De protectico sive primo defensore Ecclesie.

Alius iterum delegatur, ut revertentes ab apo-
stasia recipiendi curam habeat, atque ut prævarica-
tiones legis vindicet; eosque qui homicidii aut
alterius criminis rei sunt, examinet et in eos
inquirat; quous si quid auxilii ad eorum salutem
procuranda ab Ecclesia postulent, ipsis præstetur.
Qui etiam potissimum ordinantur iudices, cum
divinum Evangelium in manus accipiunt; et quod
majus est, ad episcopatum prope accedunt. primique
sunt sub ipso ministri.

CAPUT CCXLV.

De cæteris in universum clericis.

Post istos plures sunt alii, quorum unusquisque
saceram functionem, alius aliam, nanciscitur. Illam
vero non simpliciter, atque ut sors tulit, exercent;
sed accepta Spiritus gratia, ut benedictionem
et sanctificationem, et licentiam, et virtutem ad
agendum per gratiam ab episcopo consequantur,
quia et hoc ab apostolis traditum est; ut de Bar-
naba et Paulo scriptum est, quod orantes apostoli
imposuerunt illis manus, et ad opus miserunt.

CAPUT CCXLVI.

Quantobrem intra bema in ordinatione episcopi,
presbyteri, diaconi dicitur divina gratia, extra
bema autem in cæteris officiis gratia sancti
Spiritus.

Ideo et hic ordinationes sunt, verum extra, non
intra tribunal. Intra enim, ut diximus, tres tantum
ordinationes sunt, diaconi, presbyteri, et episcopi;
in quibus etiam episcopus pronuntiat illud, « Divina
gratia, » propter doni perfectionem. Nec tantum
quod ordinatio illa sit perfectior, sed etiam eo
quod universalis sit, et non partialis. Omnes enim
diaconi unam gratiam, sed perfectam secundum
ministerium possident; unam quoque presbyteri
virtutem ad mysteriorum operationem: unam
denique vim et energiam omnes episcopi ad munera
episcopalia exercenda, licet in eis varii sint thro-
norum et principatum ordines. Ideo gratia com-

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΗΓ.

Περὶ τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος καὶ τοῦ σακελλίου.

Ὁ δὲ τὰ τῶν ἱερῶν ἐπιστάτης, καὶ εὐτακτεὶ
τούτους καὶ ἀνερευθὲ τὰ περὶ αὐτῶν, προαγομένους
τε ἐξετάζει, καὶ πρὸς τὸ ἰεῖσθαι προσάγει, καὶ τὰ
τῶν γάμων νομίμως φροντίζει γίνεσθαι· τὰ τῶν
ἐκ.σκόπων τε καὶ τὰ τῶν κλίσεων ἐκκληρητῶν δει-
καὶ μετὰ γνώμης τοῦ ἱεράρχου, καὶ τὰ ὑπομνήματα
φυλάσσει· καὶ χεῖρ ὄλων ἐστὶ τῷ ἱεράρχῃ δεξιᾷ. Ὁ
μετὰ τούτων δὲ τὰ τῶν εὐαγῶν οἰκῶν τῶν κατὰ τὴν
πόλιν διερευνᾷ, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐπιμύεται εὐτα-
ξίας, καὶ μᾶλλον τῶν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τε καὶ τῷ
βήματι, μήποτε τι παρὰ τὸ δέον εἴη γινόμενον, ἢ
τὰ ἱερά ἀμειλῆται.

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΗΔ'.

Περὶ τοῦ πρωτεύοντος.

Ἄλλος δὲ πάλιν τοῖς ἐπιστρέφοντας ἐξ ἀρνήσεως
δέχσθαι τάξιν ἔχει, καὶ τοὺς θελοῦς καὶ ἱεροῦς ἐκ-
δικαί νόμους, τοὺς φόνος ἢ ἄλλω τινὶ ἀμαρτήματι
περιπίπτοντας ἐξετάζει, καὶ ὅσα ὑπὲρ βοηθείας αὐ-
τῶν καὶ σωτηρίας διενεργεῖ. Οἱ καὶ ἐξαιρέτως χει-
ροτονοῦνται κριταί, τὸ θεῖον εἰς χεῖρας λαμβάνοντας
εὐαγγέλιον, ὃ τὸ μείζον ἐγχείρημα, καὶ ἐγγίζουσα
τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ πρῶτος αὐτοῦ τυγχάνουσιν ὀκουρ-
γοί.

179 ΚΕΦΑΛΑ. ΣΗΕ.

Περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοῦ κληρικῶν.

Μετὰ τούτους δὲ καὶ ἕτεροὶ εἰσι κλειστοί, ἄλλος
ἄλλην ἱερὰν λειτουργίαν λαμβάνοντας. Οἱ πάντες
οὐκ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐνεργοῦσιν, ἀλλὰ χάριν
λαμβάνοντας Πνεύματος, ἵνα καὶ τὴν εὐλογίαν παρὰ
τοῦ ἱεράρχου καὶ τῶν ἀγιασμένων καὶ τὴν ἐνδοξὴν καὶ
τὴν ἰσχὺν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν διὰ τῆς χάριτος ἔχωσιν·
ἐπὶ καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦτό ἐστιν, ὡς καὶ
περὶ Βαρνάβα καὶ Παύλου γέγραπται, ὅτι προσευ-
ξάμενοι οἱ ἀπόστολοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας,
καὶ πρὸς τὸ ἔργον ἀπέστειλαν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΗΖ'.

Διατὶ ἐνδοθεν μὲν τοῦ βήματος ἐν τῇ χειροτο-
νίᾳ ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου καὶ διακόνου λέ-
γεται ἡ θεία χάρις, ἐξωθεν δὲ τοῖς ὁφθαλμοῖς
ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος.

Δὲ καὶ ἐνταῦθα χειροτονίαι γίνονται, πλην ἐξω-
θεν, καὶ οὐκ ἐν τῷ βήματι. Ἐντὸς μὲν γὰρ τοῦ βή-
ματος, ὡς τήρηκαμεν, τρεῖς χειροτονίαι γίνονται
μόνον, διακόνου, πρεσβυτέρου, καὶ ἐπισκόπου. Ἐν
οἷς καὶ τὸ « Ἰθὲλα χάρις, » διὰ τὸ τέλειον τοῦ χα-
ρίσματος τότε, ὁ ἀρχιερεὺς λέγει· ἐπὶ καὶ τελευταία
ἡ χειροτονία ἐστὶ, καθολικὴ τε καὶ οὐ μερικὴ. Πάν-
τες γὰρ μίαν χάριν διακόνου καὶ τελείαν κατὰ τὸ
διακονεῖν ἔχουσι· καὶ μίαν πρεσβύτεροι δύναμιν
καὶ ἐνέργειαν ἔχουσιν εἰς τὸ τὰς τελείας ἐνεργεῖν·
καὶ μίαν πάντες εἰς τὰ ἀρχιερατικὰ οἱ ἐπίσκοποι
τὴν ἰσχὺν καὶ ἐνέργειαν, εἰ καὶ θρόνων καὶ ὀρχῆς
εἰσι τάξεις. Δὲ καὶ ἡ κρινὴ χάρις τῆς ἁγίας Τριά-

δος ἐν ἐκείναις ἐπιβοῶνται ταῖς καθολικαῖς καὶ κοι-
ναῖς χειροτονίαις, καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ θεῖᾳ τραπέζῃ.
Ἐν ταύταις δὲ ἐξῴθεν τοῦ βήματος γινομέναις ὡς
διαφόρων ἐξῴθεν διακονιῶν, οὐ λέγεται οὕτως, ἀλλ'
ὑπακλίναντος τοῦ χειροτονουμένου διὰ τοῦ χαρτο-
φύλακος τὴν κεφαλὴν, ἀσκεπῆ ταύτην ἔχοντος, ὡς
λαμβάνοντος ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ ἀρχιερέως,
καὶ ὡς ὑποκαίμενου αὐτῷ, καὶ τὸ, «Κελεύσατε,»
τοῦ Καρτοφύλακος· λέγοντος, ἀνίσταται ὁ ἱεράρχης,
ὡς θεῖον τὸ ἔργον θηλῶν, καὶ ὡς παρέχει χάρισμα,
καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας, «Ἡ χάρις, λέγει, τοῦ παν-
αγίου Πνεύματος προχειρίζεται σε ἢ οἰκονόμου ἢ
ἑτερόν τι τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγιοτάτης Ἐκκλησίας.»
Καὶ εὐθὺς σφραγίζει τοῦτον. Καὶ κάθηται ὁ ἀρχιε-
ρεύς. Καὶ οἱ μὲν βδόντες ψάλλουσι τὸ, «Εἰς πολλὰ
ἔτη,» εὐχαριστοῦντες θεῷ, καὶ ἐπυχοῦμενοι διὰ τῶν
ἀρχιερέων αἰεὶ τὴν Ἐκκλησίαν προκόπτειν καὶ τὰ
χάρισματά διδοσθαι. Ὁ χειροτονηθεὶς δὲ προσελ-
θὼν, ἀσπάζεται τὸ γόνυ διὰ τὴν ὑποταγὴν, τὴν χεῖρα
ὡς τελέσασαν τὴν δεξιάν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τὴν
παρειάν διὰ τὴν ἑνωσιν καὶ ἀγάπην. Εἶτα καὶ τοὺς
ἐν τῷ οἰκείῳ ἀτάσσεται τάγματι, εἰ πρῶτος, τοὺς
πρώτους, εἰ δὲ δεύτερος, τοὺς δευτέρους, ὡς ἁποτα-
γῆς γεγονώς. Καὶ οὕτω πάλιν σὲς, καὶ τὸν ἀρχιε-
ρέα προσκυνήσας, εὐχαριστῶν τῷ χάρισματι, εἰ-
τὸν οἰκείῳ τῷ ὄν χειροτονῆται, ἀπεισιν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΜΖ.

Ὅτι οἱ πρῶτοι καὶ κριταὶ χειροτονοῦμενοι καὶ
Εὐαγγέλιον δέχονται ταῖς χερσὶ παρὰ τοῦ
ἀρχιερέως.

Εἰ δὲ τῶν κριτῶν ἔστι καὶ τῶν πρώτων, καὶ
Εὐαγγέλιον αὐτῷ ὁ ἀρχιερεύς διδωσι πρὸ τοῦ
ἀσπασμοῦ ἐπιλέγων, «Εἰπὶν ὁ Κύριος, Ἐν ᾧ κρι-
ματι κρίνετε, κριθήσεσθε,» φοβεροῦ ὄντος τοῦ λό-
γου· ὡς γὰρ κρίνει κριθήσεται· καὶ ὅτι κατὰ τὸ
Εὐαγγέλιον ὀφείλει κρίνειν, καὶ, ὡς αὐτὸ φησι, μὴ
κατ' ἔψην, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνειν. Καὶ
οὕτω ποιεῖται τὸν ἀσπασμόν. Τὸ οὖν εἰπεῖν, «Ἡ
θεῖα χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος,» οὐ καθολικόν
τι καὶ τέλειόν 180 φησι χάρισμα, καὶ ἀπὸ ὑποδια-
κόνου εἰς διακονίαν, ἢ ἀπὸ διακόνου εἰς πρεσβύτε-
ρον ἐκτελοῦν, ἀλλὰ μένοντα διάκονον ἢ πρεσβύτερον
ἐν τι λειτουργίᾳ ἱερῶν, πρὸς εὐταξίαν τῆς Ἐκκλη-
σίας ἐνεργεῖν. Ὁ δὲ ἀπὸ τῆς χάριτος λαμβάνει τοῦ
Πνεύματος, ἥτοι ἀπὸ τῶν διαφόρων χαρισμάτων τῶν
κατὰ προκοπὴν ἐκάστῳ τάγματι διδομένων, μερι-
κῶν ὄν καὶ ἐν ἐνί. ἕτερος γὰρ τοῦ διττοῦ βαθμοῦ καὶ
τάγματος κέκτηται πάλιν ἄλλο· καὶ πάντα κατὰ
λόγον τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἶσι.

ΚΕΦΑΛ. ΣΜΗ.

Ὅτι τὰ τῶν ὀφφικίων τῆς Ἐκκλησίας ὀφφίμενοι
ὀφείλουσιν ἐνεργεῖν, καὶ οὐχ ὡς ἐν τοῖσι τό-
ποις, ὡς καὶ τῇ Τραπεζοῦντι λαϊκοί.

Ταῦτα δὲ τὰ ἱερὰ λειτουργήματα ἐν ἱερομένοις
ὀφείλουσιν εἶναι διακόνους τε καὶ πρεσβυτέρους, καὶ
οὐκ ἐν ἀνθρώποις κοσμικοῖς καὶ μὴ ἱεροσύνην ἔχουσιν·

munis sanctæ Trinitatis in istis universalibus et
communibus ordinationibus invocatur, idque fit
in sacra et divina mensa. In his autem ordinatio-
nibus quæ sunt extra sanctuarium, utpote quorum
ministeria varia sunt et exteriora, non ita dicitur.
Sed ordinando caput admonitu chartophylacis incli-
nante, et detectum habente, velut gratiam a Christo
per episcopum accipiente, atque ut illi subjecto,
tumque chartophylace, «Jubete,» pronuntiante,
surgit episcopus, velut divinum opus significans, et
gratiam quasi præbens, manumque extendens sic
dicit: «Gratia sanctissimi Spiritus promovet te,»
vel œconomus, vel aliquid aliud officiorum quæ
in sanctissima Ecclesia nostra frequentantur. Et
statim cruce illum signat, quo facto sedet episcopus.

Interim cantatur acclamatio, «Ad multos annos,»
qua gratiæ Deo aguntur, optaturque Ecclesiam per
episcopos semper proficere, et augeri, donaque
conferre. Postea ordinatus ad ordinantem accedit,
illiusque genu osculatur propter subjectionem;
manum, ut episcopi dexteram quæ ordinationem
perfectit, et genam propter unionem et gratiam.
His actis osculatur quoque eos qui sunt sui ordinis:
si primi ordinis, primos; si secundi, secundos, ut
eorum collega factus. Sicque iterum humillime salu-
tato episcopo, in locum proprium ad quem ordina-
tus est, abit, gratias agens de dono suscepto.

CAPUT CCXLVII.

Quod primores et iudices ordinari Evangelium e
manibus episcopi accipiant.

Si vero e numero est primorum iudicum, Evan-
geliumque ipsi dat episcopus, ante osculum hæc
adjicit: «Dicit Dominus, In quo iudicio iudicatis,
iudicabimini.» Tremendus sermo, ut enim quis
iudicabit, iudicabitur. Oportet enim secundum
Evangelium iudicare; atque, ut ipse ait, non secun-
dum speciem, sed rectum iudicium iudicare. His
dictis salutationem exsequitur. Istud igitur dicere,
«Gratia sanctissimi Spiritus,» universale aliquod
et perfectum donum non significat, nec ex sub-
diacono diaconum, vel ex diacono presbyterum
consecrare, sed aliquem perseverantem in dia-
conatu vel presbyteratu unum aliquod ministerium
sacrum ad bonum Ecclesiæ ordinem conservandum
insuper operari. Illud vero à gratia Spiritus accipit,
videlicet a differentibus gratiæ donis quæ unicuique
ordini, ut inde augeatur et perficiatur, conferuntur.
Partiale igitur est, et uni gradui inherens. Alius
enim ejusdem gradus et ordinis iterum aliud posi-
det; sunt autem hæc omnia secundum Ecclesiæ
definitionem et consuetudinem.

CAPUT CCXLVIII.

Quod sacre personæ officiis ecclesiasticis fungi de-
bent, et non, sicut quibusdam in locis et Trape-
zunte, laici.

Omnia autem ista sacra officia conferri debent
viris sacralis, diaconis videlicet et presbyteris,
non autem sæcularibus, et sacerdotio non dandi

ordinatis. Nam officia illa sacrasunt et per sigillum episcopale et gratiam spiritalem imprimuntur; eaque non oportet assumere qui ordinatione carent, ut fieri solet in Trapezuntiorum metropoli. Hoc enim est contra ordinem canonicum; et maxime quia istorum officiorum plurima multis sacerdotibus præsunt. Nullo modo autem oportet ordine carentem sacramento alicui præsente.

CAPUT CCXLIX.

Quod monachi non ordinati non debeant constitui confessarii.

Similis ratio est de officio spiritualis paternitatis. Illud conferendum non est monachis idiotis, nullam prorsus ordinationem habentibus. Nam adeo sacratissimum hoc est, ut solum episcopis conveniat, non autem presbyteris, quemadmodum canones loquuntur. Ex autem officio funguntur presbyteri urgente necessitate cum licentia episcopi, illoque absente, non præsente. Crimina tamen majora, veluti sunt fidei abnegatio, homicidium, et personarum sacrarum lapsus ad episcopum referre oportet; et alia quæcumque fugiunt et excedunt cognitionem suscipientis confessionem, omnia quoque agere cum episcopi consilio; nam opus illud est episcopi proprium.

CAPUT CCL.

Quare mandatum datur (ad episcopalem auctoritatem demonstrandam),

Et manifestum est ex litteris permixtorum. Si enim presbyterorum hoc esset proprium officium, non darentur illis licentia, et mandatum ad excipiendas confessiones. Ergo si canones hæc tam attente et studiose de presbyteris constituunt, quo jure hoc conceditur iis qui nullo sacerdotio fruuntur? Oportet enim confessiones excipientem et benedicere et orationem absolutionis super absolendum dicere, et indulgere, et pœnas imponere, et eos qui digni sunt, divinorum mysteriorum participes facere. Qua ratione hæc omnia perficiet, qui nulli sacerdotio est initiatus? Dicet forsitan aliquis, Id præstabit propter permissionem episcopi, et eo quod ad eum hæc omnia refert; verum quæ hujus rei necessitas, cum canonibus non consentiat? Nam si de presbyteris sic loquuntur canones, ut in eo tantum ministrent cum necessitas id postulat, abest episcopus, et cum illius absentis licentia, quomodo id operabitur qui sacerdotium non accepit? Dicunt enim Patres hanc esse ipsissimam apostolorum gratiam; apostolorum autem gratiam habent episcopi, non presbyteri; presbyteri vero, ut iterum libere dicunt, septuaginta discipulorum gratiam possident. Quapropter fidelibus qui Samariæ a Philippo uno ex septem diaconis baptizati fuerant, Petrus et Joannes manus imposuerunt, ea de causa de Jerusalem Samariam venientes ut spiritum sanctum acciperent; illud vero unguentum ab episcopo solo conficitur, cujus rei gratiam non habet presbyter. Diaconorum autem in hoc maximo ministerio nusquam meminerunt canones. Ergo si

ἄ ὅτι ἱερὰ ταῦτα καὶ διὰ σφραγίδος ἀρχιερατικῆς, καὶ χάριτος πνευματικῆς; ἐνεργοῦμενα. Καὶ τοὺς μὴ κεκτημένους χειροτονίαν οὐ δεῖ λαμβάνειν αὐτὰ, ὡς ἐν τῇ μητροπόλει Τραπεζουνηίων ἐνεργεῖται. Παρὰ τὴν τάξιν γὰρ τοῦτο, καὶ μᾶλλον ὅτι κλειστότα τῶν ὁφεικίων τούτων καὶ πολλῶν ἱερῶν προσιτάται. Καὶ οὐδὲν ἄλλως χρὴ ἱερωμένου τινὸς ἀχειροτονήσας προστάται.

ΚΕΦΑΛ. ΣΜΘ΄.

Ὅτι οὐδὲ ἰδιώτας μοναχοὺς χρὴ καθιστῆν πνευματικούς.

Ὅμοιος δὲ καὶ τὸ τῆς πνευματικῆς πατρότητος λειτουργήμα οὐ χρὴ δωρεῖσθαι μοναχοῖς ἰδιώταις, χειροτονίαν ὅλως μὴ ἔχουσιν. Ἐπεὶ τοσοῦτον ἱερώτατον τοῦτο, ὅτι μόνων ἐπισκόπων ἐστὶ καὶ οὐ πρεσβυτέρων, ὡς οἱ κανόνες φασί. Τὸ πρεσβυτέρους δὲ ἐνεργεῖν, τὸ τοιοῦτον κατ' ἀνάγκην γίνεται, καὶ μετὰ προτροπῆς ἐπισκόπου; καὶ ἀπόντος αὐτοῦ, οὐ παρόντος. Καὶ τὰ μείζω δὲ τῶν ἐγκλημάτων, ἦτοι ἄρνησιν πίστεως, καὶ φονικὴν ἀμάρτιαν, καὶ τὰ τῶν ἱερατικῶν πτώματα, εἰς τὸν ἐπίσκοπον ἀναφέρεσθαι χρὴ, καὶ ὁσαυτὲ ἕτεροι διαψεύγει τὴν τοῦ ἀναδεχομένου γνώσιν, καὶ πάντα πράττειν μετὰ τῆς τοῦ ἐπισκόπου βουλήσ; ὅτι τοῦ ἐπισκόπου τὸ ἔργον ἴδιον.

ΚΕΦΑΛ. ΣΝ΄.

Διατὶ ἐνταλμα διδοται.

Καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ προτρεπτικοῦ γράμματος· εἰ γὰρ τοῦ πρεσβυτέρου ἦν, οὐκ ἂν προτροπῆ καὶ ἐνταλητρίῳ ἐδίδοτο. Εἰ οὖν ἐπὶ πρεσβυτέρῳ τοσοῦτη ἢ προσοχὴ καὶ διαταγὴ παρὰ τῶν κανόνων, πῶς ἄρα τούτῳ δοθῆσεται, ἱερωσύνην μὴ κεκτημένῳ; Δεῖ γὰρ τὸν ἐξομολογήσας δεχόμενον καὶ εὐλογεῖν, καὶ εὐχὴν συγχωρήσεως ἐπιλέγειν, καὶ συγχωρεῖν, καὶ ἐπιτιμᾶν, καὶ τῶν θείων κοινωνεῖν μυστηρίων τοὺς ἀξιούς. Καὶ πῶς ἐνεργήσεις ταῦτα ὁ μὴ κεκτημένος ἱερωσύνην; Ἴσως δ' εἶποι τις, Διὰ τὴν ἐνδοσιν καὶ τὸ ἀναφέρεισθαι ταῦτα τῷ ἀρχιερεῖ. Καὶ τις ἢ ἀνάγκη; ἐπεὶ οὐ κανονικόν. Εἰ γὰρ οὕτω περὶ τῶν πρεσβυτέρων οἱ κανόνες φασίν, ὡς κατ' ἀνάγκην ὑπηρετήσασιν ἀπόντος τοῦ ἐπισκόπου, καὶ προτροπῆ τοῦ ἐπισκόπου, πῶς τοῦτο ἐνεργήσεις ὁ μὴ ἱερωσύνην λαθῶν; ἐπεὶ καὶ τῶν ἀποστόλων, φασίν οἱ Πατέρες, ἢ χάρις αὐτῇ ἐστὶ; τῶν ἀποστόλων δὲ τὴν χάριν ἔχουσιν οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οὐχὶ πρεσβύτεροι· οἱ πρεσβύτεροι δὲ τὴν τῶν ἐδδομήκοντα κίχτηνται, πάλιν λέγουσιν οὗτοι. Διὸ καὶ τοῖς βαπτισθεῖσιν ὑπὸ Φιλίππου ἐνὸς τῶν ἐπὶ διακόνων ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πιστοὺς Πέτρος, καὶ Ἰωάννης τὰς χεῖρας ἐπιτίθεισαν ἀπελθόντες, ἵνα λάθωσι Πνεῦμα ἅγιον· ὃ δὴ τὸ μύρον ἐστὶ, παρ' ἐπισκόπου μόνου γινόμενον, οὐ τὴν χάριν οὐκ ἔχει πρεσβύτερος. Καὶ διακόνου δὲ οὐδὲν ἄλλως μέμνηται οἱ κανόνες ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῇ ὑπηρεσίᾳ. Εἰ οὖν πρεσβύτεροι χωρὶς 181 προτροπῆς οὐκ ἔχουσιν ἄδειαν, καὶ διακόνων οἱ κανόνες οὐ μέμνηται, πῶς ἕτερος ἰδιώτης μὴ ἱερωσύνην ὅλως λαθῶν, ὑπηρετήσας τούτῳ τῷ μυστηρίῳ καὶ ἱερῷ τῆς μετανοίας λειτουργήματι; Περὶ οὐ δὴ καὶ κατὰ

δύναμιν ἐροῦμεν τῷ εἰρημῷ τοῦ λόγου, καὶ πρὸς τοῦτο ἐλθόντες ἤδη Θεοῦ θέλοντος, πρότερον τὰ περὶ τῶν ἐρῶν χειροτονῶν κατὰ δύναμιν ἐρμηνεύσαντες.

characterē insignitus, administrabit hoc mysterium, et sacrum pœnitentiæ ministerium? Cum igitur connexionē sermonis nostri ducti ad hoc mysterium enarrandum, Deo volente devenerimus, quæ ad sacras ordinationes spectant, jam prius interpretati, de eo

Κληρικὸς. Ναί, ἄγχι δέδοτα. Ἄξιον ἡμᾶς καὶ περὶ τούτου διδάξαι καὶ ἀναγκαῖον.

A presbyteri sine licentia episcoporum hanc facultatem non habent, et diaconorum non meminerunt canones; quo jure homo idiota, nullo sacerdotii ministerio, et sacrum pœnitentiæ ministerium? Cum igitur connexionē sermonis nostri ducti ad hoc mysterium enarrandum, Deo volente devenerimus, quæ ad sacras ordinationes spectant, jam prius interpretati, de eo nunc pro viribus verba faciemus.

Clericus. Ita certe, sanctissime domine, non modò æquum est et utile, sed etiam necessarium nos de his rebus docere.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

DE PŒNITENTIA.

Ἀρχιερεὺς. Κάγῳ πρὸς τοῦτο ἐτοιμῶς ἔχω, καὶ τῶν κατὰ δύναμιν λόγων οὐκ ἀμελήσω· ἔτι καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας παντῶν πιστῶν μετὰ τὸ βάπτισμα ἢ μετάνοια· καὶ ἄλλο αὕτη καθάρσιον, καὶ δεύτερον βάπτισμα, δι' ἐξαγορεύσεώς τε καὶ ταπεινώσεως, τοῖς κατὰ δύναμιν πόνοις καὶ δάκρυσι κατορθούμενον. Ἦς μετανοίας προοίμιον τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ καὶ πόρνοι ἐν μετανοίᾳ Χριστῷ προσελθόντες καὶ προσδεχθέντες, καὶ ληστής ἐπὶ τοῦ σταυροῦ μόνον ἐξομολόγησιν καὶ πίστιν δοῦς, καὶ τὰ « Μνήσθητί » καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν μετὰ τὴν τῆς ἀρνήσεως πτώσιν, κλαύσας πικρῶς καὶ ἐλεηθεὶς, καὶ τῇ τριττῇ ἑρωτήσῃ, εἰς ὃ ἦν ἀποκαταστάς, ἢ καὶ μείζον, ποιμὴν Χριστοῦ τῶν προβάτων καταστάς, εἰς τὸ ποιμαίνειν ἐν προσοχῇ καὶ συμπαιδείᾳ τὰ πρόβατα, ἀπὸ τοῦ πταίσαι καὶ προσδεχθῆναι, τὸ τοὺς πταίσαντας δέχεσθαι μαθῶν μεταγνόντας· καὶ σὺν αὐτῷ ἅπαντες· ὁ γὰρ μὴ πταίσας ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστιν ὄλιγος· καὶ πρῶτος πταίσας καὶ ὑπὲρ πάντας ἐν πᾶσι πιστοῖς ἐγώ, καὶ συγχωρηθῆναι αἰτούμενος καὶ σωθῆναι.

Κληρικὸς. Ὡς ἀληθῶς, δέδοτα, τοῦ τοιούτου χρῆζομεν πάντες· ἔτι καὶ πάντες διηλεκτῶς ἁμαρτάνομεν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΝΑ'.

Ὅτι τοῦτο μετάνοια, τὸ διηλεκτῶς ταπεινοῦσθαι, καὶ ἁμαρτωλῶν λέγειν καὶ τομῆν ἑαυτῶν, καὶ πρὸς τὴν ἐξαγορεύσιν τρέχειν. Καὶ ὅτι οὐθεὶς καθαρὸς ἐν ἀνθρώποις.

Ἀρχιερεὺς. Ἀληθῶς, ἀδελφέ. Τίς γὰρ καυχῆσεται ἀγῆνην ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, ὡς γέγραπται, κἄν μίαν ἡμέραν ἐνδιατρίψῃ τῷ βίῳ; τὸ μὲν ὢν ἀπὸ τῆς προγονικῆς ἁμαρτίας ἁμαρτωλός, τὸ δὲ καὶ φωτισθεὶς τῷ βαπτίσματι, εὐθύς καὶ ἄκων κατὰ τι περιπίπτων τῇ ἁμαρτίᾳ. Τὸ γὰρ τινα χάριν τοῦτο ἡμαρτηκέναι γονεῖα τυχόν ἢ φίλον ἢ συγγενῆ, ὅπερ ἀδύνατον μὴ συμβῆναι, εἰ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ βρέφους, ἀλλ' αἰτία τούτου συμβαίνει· καὶ προσπίβεται τούτῳ, ῥύπος εὐθύς καὶ ἁμαρτήμα. Ἐπειτα καὶ ἀνθρώπος τοῦτο μόνον, εἰ καὶ τὴν χάριν ἔλαβε, καὶ τὰ τῆς σαρκὸς εὐθύς ζητεῖ γεννηθῆναι, καὶ ἀλόγως καὶ τοῦ ἐννοεῖν χωρῶς.

Episcopus. Ego quoque ad hoc paratus sum, et mihi pro viribus earum explicatio curæ erit: nam salutis fidelium post baptismum summa est pœnitentia, et aliud purgatorium, alterque baptismus per confessionem et humilitatem in lacrymis et laboribus secundum vires susceptis feliciter institutus. Cujus pœnitentiæ initium fuerunt publicani et peccatores cum pœnitentia ad Christum accedentes, et ab eo suscepti, et latro quoque in cruce solum confessionem edens et fidem; atque « Memento mei » pronuntians. Ipse apostolorum coryphæus cum post negationis lapsum flevisset amare, et misericordiam consecutus est, et trina interrogatione pristino statui restitutus, quodque majus, ovium Christi pastor constitutus est, ut eas cum attentione et mansuetudine pasceret, atque a lapsu suo, et post lapsum receptione sua, lapsos pœnitentes recipere disceret, idemque cum ipso discerent omnes Ecclesiæ pastores. Nullus enim omnino homo est qui non peccet, primusque ego, et super omnes fideles peccavi, veniamque et salutem postulo.

Clericus. Quam vere omnes hujus veniæ indigemus, cum omnes continuo peccemus!

CAPUT CCLI.

Esse pœnitentiam, si quis continenter humillet se ipsum sequē habeat peccatorem ac profiteatur, et ad confessionem properet. Neque quæquam inter homines esse purum a peccatis.

Episcopus. Vere, frater. Quis enim gloriabitur se cor habere purum? vel quis ab omni sorde purus, ut scribitur, licet diem unum vitæ impenderit? sive consideretur ob peccatum originale peccator, sive baptismo illuminatus, statim, licet invitus, in aliquod peccatum inciderit. Fieri enim non potest ut vel in infantia ignorantia non aliquando contingat vel patrem, vel amicum, vel cognatum aliquem illius causa peccasse. Sed istius rei causa contingit ut statim illi macula et peccatum tribuatur, cum homo, licet gratiam acceperit, ob hoc solum et quæ carnis sunt, statim ac generatus est imprudenter et sine mente quærat et appetat. Hoc autem ex transgres-

alone venit, qua simul ac formatus est; et nondum intelligens peccat, quia in peccatis secundum Davidem concipitur. Si igitur fieri non potest ut infanti recensiter nato, et baptizato non inuratur peccatum aliquod, multo sane magis nobis omnibus, qui licet ratione utamur, in omnibus tamen et secundum et præter sententiam nostram, magis vero secundum animi nostri sententiam perpetuo peccamus, idque ultro negligimus; quod enim ex oblivione et ignorantia peccamus, ex incuria nostra procedit. Non est autem in hoc malo excusando laborandum.

CAPUT CCLII.

Opus esse omnibus pœnitentia, et sacerdotibus et laicis.

Itaque solum pœnitendum est, ut Baptista et Dominus atque ipsius discipuli prædicarunt; oportet et laicos et monachos, et clericos, et sacerdotes, et episcopos, et nullum pœnitentiæ sese eximere, quia omnes peccavimus et peccamus, et omnes pœnitentiæ agendæ rei sumus. Ideo Salvator noster, et ipsius Baptista dixerunt: Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. Ipse enim cœlorum rex prope adest omnibus pœnitentibus. Quia prope est Dominus omnibus eum invocantibus in veritate. Ego autem discrete et manifeste omnibus qui mecum sunt, exclamo per gratiam Jesu Christi: Pœnitentiam agamus, ut servemur; prope enim Dei regnum; et cum divinisimo Paulo: «Nunc propior est salus nostra; venit enim Salvator noster et Judex. Deponamus igitur opera tenebrarum, et induamus arma lucis.» Quod autem confessio et pœnitentia necessariæ sint sacerdotibus, et monachis, et laicis, Apostolus testatur, dicens: «Constitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut sanemini.» Ex eo quod ait, «Constitemini alterutrum et orate pro invicem,» docet omnibus utilem esse peccatorum confessionem et pœnitentiam, quam antea, ut diximus, prædicaverat Baptista, et Salvator operatus fuerat, recipiens peccatorum confessiones, et maxime publicani, prodigi, meretricis, Zacchæi, et latronis e cruce, aliorumque complurium. Hoc præterea multis parabolis demonstrat, sed præsertim per prodigi parabolam, qui omnia quidem fecit quæ ad pœnitentiam spectant. Cum enim diceret, «Peccavi in cœlum et coram te,» confessionem fecit; cum vero, «Non sum dignus vocari filius tuus,» contritionem subindicavit, et sui ipsius condemnationem per sponte factam sui increpationem. Cum autem dixit, «Fac me ut unum ex mercenariis tuis, humilitem cum spe supplicationem; de nemine enim desperandum. En igitur ex Evangelio pœnitentiæ fructus, quos postulat ipse Baptista: convertere se a peccato: sic enim fecit luxuriosus ille qui servatus est: relinquens luxuriam et vitam impuram rediit ad patrem, ut ipsi confiteretur. Peccavi enim, confidenter dicit. Nec hæc simpliciter, sed in cœlum et coram te, impia videlicet et seclera operatus, et cœlestibus contraria, et coram te sui con-
fessionem.

Α τοῦτο δὲ ἐκ τῆς παραβάσεως. Ὑδὲν καὶ ἁμαρτανθὲν καὶ μὴ νοσῶν ἁμαρτανθὲν, ὡς καὶ ἐν ἁμαρτανθῆσι κατὰ τὸν Δαβὶδ συλλαβάνεται. Εἰ οὖν καὶ ἐν τῷ ἀρτιγενεὶ καὶ νεοφωτιστῷ βρέφει οὐ δυνατόν μὴ προστριβῆναι τινα ἁμαρτανθῆν, κολλῶ γε δὴ ἐν πῶσιν ἡμῖν καὶ κατὰ γνώμην, καὶ παρὰ γνώμην, μᾶλλον δὲ κατὰ γνώμην ἐν πῶσιν ὡς λογικοῖς ὄνσι, καὶ ἀμελοῦσιν ἔκοντι θεηνεκῶς ἁμαρτανθῶσιν· καὶ τὰ τῆς λήθης γὰρ καὶ ἀγνοίας παρὰ τῆς ἡμῶν ἀμελείας· καὶ οὐκ ἔστιν ἀπολογίαν εἶραῖν.

182 ΚΕΦΑΛ. ΣΝΔ.

Ὅτι πάντα δεῖ μετανοεῖν ἱερωμένους καὶ λαϊκοῦς.

Διὸ μετανοεῖν μόνον χρῆ, ὡς ὁ Βαπτιστὴς καὶ ὁ Δεσπότης ἐκήρυξε, καὶ οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ· καὶ πάντας μετανοεῖν χρῆ λαϊκοῦς τε καὶ μοναστάς, κληρικοῦς τε καὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς· καὶ μηδένα χωρίζειν τῆς μετανοίας ἑαυτῶν, οὐ καὶ πάντες ἡμάρτομεν τε καὶ ἁμαρτανθῶμεν· καὶ μετανοεῖν πάντας ὀφειλομεν. Ὅθεν καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ ἡμῶν ἔφη καὶ ὁ αὐτοῦ Βαπτιστὴς, «Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.» Αὐτῆς δηλαδὴ ὁ τῶν οὐρανῶν βασιλεὺς. Ἐγγὺς γινόμενος τοῖς μετανοῦσιν· «ὅτι καὶ ἔγγυς Κύριος παῖσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ. Ἐγὼ δὲ τρανῶς ἐκβοῶ πᾶσι μετ' ἐμοῦ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν χάριτος, Μετανοώμεν, ἵνα σωθῶμεν· ἔγγυς γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία· καὶ μετὰ τοῦ θεοτάτου Παύλου, «Νῦν ἔγγύτερον ἡμῖν ἡ σωτηρία. Ὁ γὰρ Σωτὴρ καὶ κριτὴς ἡμῶν ἔρχεται. Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνθυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός.» Ὅτι δὲ καὶ ἱερεῦσιν ἀναγκαῖα, ὡς καὶ μοναχοῖς· καὶ λαϊκοῖς, ἡ ἐξαγόρευσις καὶ μετάνοια, καὶ ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ, «Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις, λέγων, τὰ παραπτώματα, καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως λαθῆτε.» ἐκ τοῦ, «Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις· καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων,» ὁ δάσκαλος, ὡς πᾶσι χρειά ἐστίν ἡ τῶν ἐπισκευασμένων ἐξαγόρευσις καὶ μετάνοια. Ἦν δὲ προεκήρυξε μὲν καὶ ὁ Βαπτιστὴς, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐνήγγησε, δεξάμενος τῆς τῶν ἁμαρτανθῶν ἐξομολογήσεις, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ τελίου, τοῦ ἀσώτου, τῆς πόρνης, τοῦ Ζαχαρίου, τοῦ ἴησοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ πλείστον ἄλλων ἁμαρτανθῶν τὴν ἐξαγόρευσιν. Καὶ παραβολαῖς δὲ τοῦτο δηλοῖ, καὶ μᾶλλον τῆ τοῦ ἀσώτου, ὁ δὲ τῆς μετάνοιας πάντα ποιεῖ. Καὶ λέγων μὲν τὸ, «Ἡμάρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου,» τὴν ἐξομολογήσιν ἐνεργεῖ· τὸ δὲ, «Οὐκ εἶμι ἕξιος κληθῆναι υἱός σου,» τὴν συντριβὴν ὑπεμφαίνει, καὶ τὴν ἑαυτοῦ καταδίκην συν τῇ αὐτοαμφίβ· τὸ δὲ, «Ποίησόν με ὡς ἓνα τῶν μισθῶν σου,» τὴν μετ' ἐλπίδος ταπεινὴν ἱκεσίαν. Οὐ δεῖ γὰρ ἀπογοινώσκειν τινά. Ἴδου οὖν ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ οἱ καρποὶ τῆς μετάνοιας, οὐδ' ἀπαιτεῖ καὶ ὁ Βαπτιστὴς δὲ ἐπιστρέψαι ἀπὸ τῆς ἁμαρτανθῆς· οὕτω γὰρ καὶ ὁ σωθεὶς ἀσωτος διεπράξτεο καταλιπὼν τὴν ἀσωτείαν, ἐπανῆλθε πρὸς τὸν πατέρα τοῦ ἐξομολογήσασθαι. Ἡμάρτον γὰρ, παρρησια λέγει· καὶ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανόν·

καὶ ἐνὸπιόν σου· ἐξ ἐναγῆ δηλονότι ποιήσας, καὶ ἑναντία τῶν οὐρανίων, καὶ ἐνώπιόν σου καταφρονητής σου φανεῖς, καὶ μὴ ποθητὸς μηδ' εὐλαθεύεις ἢ ἐντραπίς ὄλωσ ἃ τὸν ἅγιον Ποιητὴν μου. Τὴ κατακρίναι ἑαυτὸν ἀληθῶς· «Ὁὐκ εἶμι ἀξίος· γὰρ, φησὶ, κληθῆναι υἱός σου»· καὶ τὸ εὐξασθαι καὶ ζητῆσαι τὰ τῶν ταπεινῶν ἔργα καὶ ὑποδίκων καὶ ὀφειλόντων· «Ποιήσόν με γὰρ, λέγει, ὡς ἓνα τῶν μισθίων σου. Ταῦτα καὶ ὁ χορδὸς τῶν ἀποστόλων ἔπραξε καὶ εἰδεδεξέ. Μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο κοπιῶντες διήρχοντο, καὶ ἀποδησάκοντες ἔτρεχον, ἐπιστρέφειν τοὺς ἁμαρτάνοντας ὀρώντες καὶ σπεύδοντες· οὐδ' καὶ ἐπατίμων καὶ παρακάλουν, καὶ ἀπεστρέφοντο ὅτε εἶδει, καὶ παραδέχοντο, καὶ οἱ τοῦ σώσαι πάντας ἐγίνοντο.

ΚΕΦΑΛ. ΣΝΓ'.

Ὅτι τὸ κηρύσσειν μετάνοιαν καὶ τοῦ Σωτῆρος ἰδιον ἔργον, καὶ τῶν ἀποστόλων ἦν, καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ὀφειλόμενον ἀρχιερεῦσι καὶ ἐπισκοπίαι.

Περὶ οὗθ' ἡ καὶ ἡμῶν σπουδαστέον, τὴς ἐρωμένουσ φημί· καὶ τοῦτο βρῶ καὶ ἐμοί, καὶ τοῖς σὺν ἐμοί ἐσράρχαις, ὅτι τοῦτο μᾶλλον πάντων τῶν ἄλλων ἡμῶν ὀφειλόμενον ἐξαιρετον ἔργον, τὸ πρὸς μετάνοιαν ἀγειν, καὶ τοῦτο κηρύγματος ἔργασίαι, καὶ ὡς τὸ ἐπιστρέφειν ἀθέτους πρὸς τὴν πίστιν. Ἐπαὶ καὶ καλὸν μὲν τὸ ἀπίστους πρὸς πίστιν ἔλκειν, καὶ τοῦτο γὰρ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ· σπάνιον δὲ νῦν διὰ τὸ καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν ἐκλείπειν, 183 καὶ τὸ τοὺς διωγμοὺς· μεῖζους ἄρτι γενέσθαι. Κἀλλιστον δὲ μετὰ τοῦτο, καὶ ἴσον τούτου, τὸ τοὺς πιστοὺς συντηρεῖν καὶ ἐπιστρέφειν οἴη δυνάμει καὶ σπουδῇ πάτη πρὸς τὴν μετάνοιαν. Δὲ καὶ οὐ γρη τούτους ἀναμένειν ἔρχεσθαι, μηδὲ ζητεῖν παρ' αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν, ἀλλὰ περιτρέχειν τοὺς οἰκονόμους τῆς μετάνοιας, καὶ ἐρευνεῖν καὶ ζητεῖν πᾶν πεισίοντα, καὶ πᾶσι τρόποις ἔλκειν ἐπιείχεσθαι πρὸς Θεόν, καὶ ἀπάγειν μὲν τῆς ἁμαρτίας, προσάγειν δὲ τῷ Θεῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΣΝΔ'.

Ὅτι κήρυγμα ἀληθὲς ἢ ἀρξίς τῶν ἐνεργούντων τοῖς πιστοῖς τὴν μετάνοιαν.

Καὶ τοῦτο ἀντὶ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου ἔσται τῷ ἐσράρχῃ· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ κήρυγμα. Τί γὰρ ἕτερον τοῦ κηρύγματος ἢ τῶν ἀπολωλότων ἢ σωτηρία καὶ τῶν πεπενωκότων ἢ ἔγερσις, καὶ τῶν πεφευγόντων ἀπὸ τοῦ κρείττους ἢ πρὸς τοῦτο ἐπιστροφῇ; Ὅπερ οὖν ἔστι πρὸς τοὺς σφαλέντας περὶ τὴν πίστιν, ὅτι ὁ ἐπιστρέψας αὐτοὺς πρὸς Θεόν ὡς στόμα Θεοῦ ἔστιν, ἀξίους ποιήσας· ἐξ ἀναξίων, τοῦτο καὶ τὸ ἐπιστρέψαι ἔστιν ἡμαρτηκότα. Ὁ γὰρ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ ὁμοίως στόμα Θεοῦ, καὶ Χριστοῦ ἀξίος· ὡς σώσας ψυχὴν ἐκ θανάτου καὶ καλύψας πληθος ἁμαρτιῶν, καθὰ γίγραται. Δι' ἦν αἰτίαν καὶ ὁ λόγος ἐπ' Ἐκκλησίας τῆς διδασκαλίας ἐνεργεῖται· τοῦ Πνεύματος, καὶ παραδίδοται, καὶ ἀναγκαῖος τῷ ἐσράρχῃ καὶ ὀφειλόμενος· καὶ οὗτος· οὐ σεοφισμένον· τὴς καὶ ποικίλος, οὐδ' ἐκ λόγων τῆς· ἔξω τέχνης· συνταθαιμένος, ἀλλ' ἀπλοῦς· τὴς καὶ κατὰ δύναμιν, πρὸς;

A p'or visus sum, neque te sanctum Creatorem meum ullo modo reformidavi, neque reveritus sum, aut pudore suffusus excolui. Vere seipsum condemnare. Inquit enim, « Non sem dignus vocari filius tuus. » Præterea desiderare, et quærere, humilium reorum et debitorum opera et officia; dicit enim: « Fac me ut unum ex mercenariis tuis. » Hæc quoque præstitit et docuit apostolorum chorus. Maxime autem propter hoc laborantes ad eos veniebant, morientes currebant. Ipsi vero ad peccantium conversionem magno cum desiderio festinabant, quos et corripiebant, et exhortabantur, et a malis consiliis suis avertabant, et cum opus erat recipiebant. Denique toti erant i eorum salute procuranda occupati.

B

CAPUT CCLIII.

Salvatoris et apostolorum proprium hoc fuisse opus prædicare pœnitentiam, et hoc ante omnia ab episcopis et sacerdotibus fieri debere.

De quo nobis, viris sacratis dico, diligenter curandum est, hocque clamo, et mihi, et collegis meis episcopis, alios ad pœnitentiam vocare et agere opus esse omnium excellentissimum, nobisque præ cæteris debitum et conveniens, prædicationisque effectum et finem, ut et impios et atheos ad fidem convertere; cum pulchrum sit infideles ad fidem trahere, hoc enim Salvatoris et apostolorum ejus proprium est, quanquam nunc hoc rarum sit deficiente virorum apostolicorum zelo, et peraccutionibus recens ingruentibus vehementius. Optimum vero et pulcherrimum secundum hoc, atque etiam illi æquale est, fideles conservare, et totis viribus, omnique studio ad pœnitentiam convertere. Ideo non oportet donec veniant, eos sustinere, neque conversionem ab ipsis quærere, sed pœnitentiam acerbissime currere, scrutari, inquirere labentem, et omnibus modis trahere, et urgere ad Deum atque a peccato abducere, et ad Deum adducere.

CAPUT CCLIV.

Veram hanc esse prædicationem, quæ ad pœnitentiam Christianos excitat.

Hoc erit episcopo vice prædicationis Evangelii, magis vero ipsa prædicatio. Quid est enim aliud prædicatio quam perditorum salus, et eorum qui ceciderunt resurrectio, qui a meliori deciderunt, ad illud conversio? Quod igitur est lapsis clyca fidem prædicare, eo quod qui illos ad Deum convertit instar oris Dei est ex indignis dignos faciens; hoc idem est, eum qui peccavit convertere. Qui enim convertit peccatorem ex errore viæ suæ similiter os Dei est, et Christo dignus, veluti antinam de morte servans, et peccatorum multitudinem operiens, ut scriptum est. Propter quam causam sermo doctrinæ ab Ecclesiæ Spiritu suscitatur, et trahitur, et episcopo necessarius est, et debite conveniens; sed fucatus esse non debet, nec varie ornatus, nec ex sermonibus artis externæ compositus, verum simplex, pro viribus insitutus ad animarum instructionem, moxum correctionem et

bonam constitutionem, stantium confirmationem, lapsorum erectionem, eorum qui longe submoti sunt reductionem, concussorum et tumultuantium consistentiam, omnium denique, quae fieri potest, utilitatem. Nam artes, et differentes methodi cum natura ortæ non sunt, sed natura posterius inventæ: Deus vero naturam corrigens, ex rebus simplicibus a natura datis, et non variegatis eam corrigit. Ideo incarnatus est per nostram ipsam naturam, reformans et refigens naturam. Verbis igitur simplicibus, et a Spiritu præsertim emanantibus docet doctor, ut et corrigatur, et sibi prosit, et humilitatis de variis sermonis sui floribus non se inaniter ostentet, nihil suos auditores juvans, et debitum non exsolvens. Hoc omnis prædicationis et doctrinæ finem esse putet, vel auditoribus et sibi obnoxiiis prodesse, vel debito satisfacere: « Væ mihi, inquit Apostolus, nisi evangelizavero. » Sæpe etiam demonstrat non esse tantopere festinandum ad alias sacras actiones, et sacramenta, ipsumque baptismum peragendum, sed aliquando præponendam esse prædicationem, ut plures convertantur, dicens: « Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare. » Quamquam enim baptizaverit et Timotheum et Stephanæ domum, et plures alios, at tamen prædicationem his præposuit. Propter quid? Quia primum infidelem oportet convertere ad fidem, et eum postea baptizare. Baptizare igitur esse sacerdotis alienjus, convertere vero doctoris. Sed nunc video, heu! sacerdotum multos sacramenta contempnere, simul et verbum doctrinæ, et divinam salutaremque prædicationem; semel quidem cum fastu et phantasia quadam ducti sacra facientes, raro vero precantes, et nunquam prædicantes, magnifice sedentes, et judiciorum sæcularium curam gerentes: unde pugnæ tumultusque omnes nascuntur, lites, et altercationes inutiles, imo animabus noxiæ et infestæ. His video animum anxie occupantes in honorum corruptibilitum sollicitudine, vite autem suæ spiritualis, velut iis magis spirituales qui ipsis subsunt, inquisitionis sacrarum Scripturarum, observationis canonum, vel alterius in Patrum scripta sacræ diligentia nullam rationem habentes; nec de ecclesiis, nec de Christi ovili sollicitos, licet hæc Paulus edicat: « Attendite vobis ipsis, et universo gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopus, regere Ecclesiam Domini et Dei, quam acquisivit sanguine suo. » Hæc autem non venturis lupis, sed jam præsentibus. De rebus suis et propriis negotiis frequens est multis sermo; de thesauro vero cœlesti animarum servandarum, rarus. Nec extra istorum numerum me ipsum colloco: ego enim negligens cum negligentibus incuria culpam sustinebo. Ideo officii mei debitum apud me perpendens, et meipsum et fratres meos lugeo, atque illud ut dictu necessarium, jam dico et expono: munus scilicet esse et debitum nostrum quod detrectare non possumus, urgere fratres ut pœnitentiam agere in animum inducant. Pœnitentiam

A καταρτισμὸν τῶν ψυχῶν, πρὸς τὴν τῶν ἡθῶν διόρθωσιν καὶ κατάστασιν ἀγαθὴν, πρὸς στηριγμὸν τῶν ἰσταμένων, πρὸς ἀνέγερσιν τῶν πεπτωκότων, πρὸς ἐπαναγωγὴν τῶν μακρυνθέντων, πρὸς στάσιν τῶν κλονηθέντων, πρὸς τὴν δυνατὴν τῶν πάντων ὠφέλειαν· οὐδὲ μετὰ τῆς φύσεως αἱ τέχναι τε καὶ διάφοροι μέθοδοι, ἀλλὰ τῆς φύσεως ὑπερῶς ἔργασαι. Θεὸς δὲ τὴν φύσιν ἐπανορθῶν, ἐκ τῶν δεδομένων ἐφύσει ἀπλῶν καὶ ἀπειχίλων ἐπανορθῶν. Διὸ καὶ σασάρκωται διὰ τῆς αὐτῆς ἡμῖν φύσεως ἀναμορφῶν καὶ ἀναπλάττων τὴν φύσιν. Καὶ ἐν ἀπλῶς τοίνυν λόγῳ καὶ τοῖς τοῦ Πνεύματος μᾶλλον ὁ διδάσκαλος διδασκῆται, ἵνα καὶ κατορθῶν, καὶ ἐαυτὸν ὠφελῆ, ταπεινούμενος ὢν καὶ μὴ κομπᾶζων ἐκ τῶν ποιηθῶν, μὴ ὠφελῶν τοὺς ἀκούοντας, καὶ τὸ χρέος ἀποπληρῶν, τοῦτο παντὸς κηρύγματος καὶ διδασκαλίας νομίζων τέλος· ἢ τὸ τοὺς ἀκροατὰς καὶ ὑφ' αὐτὸν ὠφελῆσαι, ἢ τὸ χρέος ἀποπληρῶσαι. « Οὐαὶ μοι γάρ, φησὶ Παῦλος, ἐάν μὴ εὐαγγελίζωμαι. » Ὅς καὶ τὰς ἄλλας πολλὰς δεικνύται ἱερὰς πράξεις καὶ τελετὰς, καὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα μὴ σπύδειν τοσοῦτον ἐνεργεῖν, ἀλλὰ προτιθέναι τὸ κηρύσσειν, ἵνα κλείστους ἐπιστρέψῃ, καὶ φησιν, « Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι. » καίτοι γε ἐβάπτισε καὶ τὸν Τιμόθεον γάρ, καὶ τὸν Στεφανῶν οἶκον καὶ κλείστους ἄλλους ἐβάπτισεν. Ἄλλα τοῦτο τὸ κήρυγμα προτιθῆσαι μᾶλλον. Διὰ τῆς; « Οἱ δὲ πρότερον ἐπιστρέψαι τὸν ἀπιστὸν πρὸς τὴν πίστιν, καὶ τότε τοῦτον βαπτίσει. » Τὸ βαπτίσει οὖν καὶ ἱερέως τινός, τὸ δὲ ἐπιστρέψαι διδασκάλου. Ἄλλὰ νῦν ἔρω φεῦ! ἕμα καὶ τῶν ἱερῶν καταμελοῦντας πολλοὺς τελετῶν, καὶ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας τοῦ κηρύγματος τοῦ ἐνθίου καὶ σωτηρίου, καὶ ἀπαξ μὲν ἱεουργοῦντας ὑπεροχικῶς τε καὶ μετὰ φαντασίας τινός, ὀλιγάκις δὲ προσευχομένους, καὶ οὐδαμῶς κηρύσσοντας, μεγαλοπρεπῶς τε προκαθημένους, καὶ κρίσεων φροντιζοντας κοσμικῶν, ἐξ ὧν μάχαι καὶ τραχαὶ πάσαι τίκονται, ἐρδῆς τε καὶ φιλονεικίαι ἀνωφελεῖς, μᾶλλον δὲ ψυχοθλαβεῖς, καὶ περὶ μὲν κτημάτων φροντιδα τῶν φθιμερῶν ἀσχολουμένους, περὶ δὲ γὰ βίου πνευματικῶν ἐαυτῶν ὡς πνευματικῶν μᾶλλον ὄντων ἢ τῶν ὑπ' αὐτοὺς, ἢ ἐξετάσεως ἱερῶν Γραφῶν καὶ συντηρήσεως τῶν κανόνων, ἢ ἐτέρας ἀκριβείας ἱερὰς τῆς 184 ἐκ τῶν Πατέρων, ποιουμένας οὐδένα λόγον, οὐδὲ τῶν ἐκκλησιῶν φροντιζοντας, οὐδὲ τοῦ ποιμνίου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ ταῦτα τοῦ Παύλου λέγοντος, « Προσέχετε ἑαυτοὺς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ὑμᾶς ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἱματος. » Καὶ ταῦτα οὐ μελλόντων ἐλθεῖν τῶν ὁκῶν, ἀλλ' ἤδη παρόντων. Καὶ περὶ μὲν προσόδων καὶ τῶν ἰδίων πολὺς τοῖς πολλοῖς ὁ λόγος, περὶ δὲ τοῦ ἐν οὐρανοῖς θησαυρίσματος τῶν σωζομένων ψυχῶν ὀλίγος ὁ λόγος. Καὶ οὐκ ἔξω ποιῶμαι τῶν τοιούτων ἑμαυτὸν. Καγὼ γὰρ σὺν τοῖς ἀμελοῦσιν ἑμελῶν τὸν λόγον ὠρέξω. Διὸ καὶ ἑμαυτοῦ τὴν ὀφειλὴν λογιζόμενος, καὶ ἑμαυτὸν καὶ τοὺς

ἀδελφούς μου πενθῶ. Καὶ ὡς ἀναγκαῖον ὄν τὴν ἄφειλὴν ἡμῶν λέγειν, λέγω· καὶ ὅτι ἀπαραιτήτων ἡμῖν χρεός· τὸ σπεύδειν ἐνάγειν τοὺς ἀδελφούς· εἰς μετανοίαν. Ἡ μετανοία γὰρ ἐν τῶν μυστηρίων ἐστὶ· καὶ ὡς ἰδιὸν ἐπισκόπων αὐτὴν ἐνεργεῖν ἐν τοῖς πιστοῖς. Καὶ ἀγωνιστέον πρὸς τοῦτο· σὺν τοῖς ἐπισκόποις δὲ καὶ οἱ τὸ λειτουργημα λαβόντες· ἐκ προτροπῆς σπουδαζέτωσαν· καὶ μὴ πρὸς κέρδος σαρκός, ἢ δὴ ζημία ἐστὶ, καὶ ἡ ὄντως ζημία, τινές (οὐ γὰρ πάντας φημί, ὡς οὐδ' ἐπισκόπους ἅπαντα) ἀφοράτωσαν· μηδὲ παρὰ τοὺς κανόνας διακρινέτωσαν, ἵνα μὴ εἰς ἑαυτὸν ὁ ἐνεργῶν παρὰ τοὺς κανόνας τὰς ἀμαρτίας ἐτέρου ἐπισπώμενος εἴη. Πᾶς οὖν μῆτε ἀκριβέστερον τῶν Πατέρων ἑαυτὸν, πλανάμενος, νομιζέτω, τίς γὰρ ἐκείνων πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀγνώτερος καὶ προσοχὴν μᾶλλον ἔχων ἢ καθαρῶτερος· μῆτε συμπαθίστατος τοῦτων πάλιν θεοσεβῆσαι εἶναι ἑξαπατώμενος, ἀνεμίμνηστος ὢν καὶ συγκατακλιτῶν ἀλόγως τοῖς πῖπτουσιν. Ἄλλὰ καὶ τίς τοῖς μνηστῆρας, ὥστε θαρρῆσαι τῶν Πατέρων εἶναι φιλανθρωπότερος; Πόθεν δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἔξει, εἴπαρ αὐτοῦς ἀθετεῖ, καὶ παρὰ τοὺς ὅρους ἐκείνων πράττει; Πάντως ἀπ' ἑαυτοῦ ποιήσει, καὶ οὐχ ἔξει τὸ ἀσφαλές τὸ πραχθέν· οὐ γὰρ ἐκ τῆς διαδοχῆς τῶν Πατέρων. Τοῖον ἀσφαλίζεσθαι ἕκαστος μηδὲν ἐνεργεῖν παρὰ τοὺς ὅρους καὶ τοὺς κανόνας τοὺς πατρικούς. Παρὰ διαφόρων δὲ οὗτοι τῶν θεοφόρων, καὶ ἱκανοὶ ὡς Πνεύματι συντεθέντες, καὶ περὶ παντὸς πάθους ἱατρικώτατοι, καὶ θεραπευτικοὶ ἴατροι. Περὶ ὧν καὶ οὐ χρὴ λέγειν ἡμᾶς, σαφές ἄν τις ὄντων, καὶ ἐν πολλοῖς γεγραμμένων, καὶ διερμηνευθέντων εἰς μείζονα γνῶσιν σαφηνείας ὅπῃ πολλῶν. Κατὰ τοὺς κανόνας τοῖον διακρίνειν ἅπαντες ὀφείλουσι, καὶ μὴ προσέχειν ἐτέροις τισίν, ἔξω τῶν κανονικῶν ὄρων συντεθειμένοι· ὅτι κατὰ διαδοχὴν ἡ χάρις. Ἀπὸ γὰρ τῆς πηγῆς τῶν χαρίτων τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρός ἡμῶν εἰς τοὺς ἀποστόλους ἦλθεν αὐτοῦ· ἀπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων εἰς τοὺς Πατέρας· ἀπὸ δὲ τῶν Πατέρων ἡμῶν εἰς ἡμᾶς. Εἰ οὖν τὰ τῶν Πατέρων τηροῦμεν, καὶ ἡ διαδοχὴ τῆς χάριτος ἐν ἡμῖν ἔσται, καὶ βεβαία ἡ περὶ ἡμῶν ἀπόφασις. Εἰ δ' ἄλλως παρὰ τὰ ὠρισμένα ἐκείνοις· ἐνεργήσεις, ἀμφίβολοι ἔσται καὶ ἡ ἀπόφασις. Ἀλλὰ τί τὸ ἀναγκάζον παρὰ τοὺς ὅρους ποιεῖν; Θερμὴ τινος μετανοίας ἐπίδειξις, καὶ ἐξαγόρευσις τῶν ἐπαισιμῶν τελεία, καὶ συντριβὴ ἐκ ψυχῆς καὶ ταπεινώσις, ἀποχὴ τε ἀληθῆς τῶν πονηρῶν ἔργων καὶ τῆς ἀμαρτίας· ἐκ τῆς καρδίας μῆτρος καὶ ταύτης ἀποφυγὴ, καὶ προθυμία πρὸς ἔργα τῆς μετανοίας ἐν ἐγκρατείᾳ τε καὶ ἐλέει; Κάλιστα ταῦτα καὶ οἱ Πατέρες διδάσκουσι. Καὶ πρόσδεξιαι τὸν τοιοῦτον, καὶ τὰ τῆς ἀγάπης αὐτῷ κύρωσόν· ἀσφάλισαι δὲ τὸν ἀδελφόν, καὶ τὰ τῆς μετανοίας· ἀκριβέστερον ζήτησον. Καὶ πείραν λάβε αὐτοῦ· καὶ εἴς ἐκ τούτου τῆς μετανοίας γνήσιον καταμάθοις, καὶ χρονοζήτησει οὗτος ἀρμόζουσαν ἐκκοπήν, καὶ συννομίαν τινὰ ἐπιωφελεῖ, πρὸς τὸ μεταδοῦναι τοῦ ἀγαθοῦ οὐ κωλυθήσῃ. Καὶ γὰρ ὁ σκυπὸς ἅπας πρὸς τὸ ἐνωθῆνα· πάντας τῷ ἀγαθῷ. Καὶ εἰ τοῦτο, μὴ κα-

tia enim unum est e sacramentis, et proprie dictum: episcoporum est eam in fidelibus excitare et operari, et iis ad hoc enitendum. Qui sacrum hoc ministerium ex commissione acceperunt, illud cum episcopis diligenter procurant, non ad carnale aliquid lucrum emungendum, quod damnum est, et revera damnum. Aliqui, non enim omnes dico, sicut nec omnes episcopos, ad hoc diligenter animum advertant, neque præter canones dijudicent, ne quis præter canones agens, in seipsum alterius peccata derivet. Nullus igitur seipsum seducens extimet se Patribus diligentius et accuratius agere. Quis enim illis ad ejusmodi prior et sincerior, aut attentior? Neque iterum deceptus videri affectet illis humanior, et infirmitatibus hominum complacentior, remisse se gerens, et cadentibus concidens. Verum quis audaculus adeo ut se Patribus humaniorem considerent credat et jactet? Unde hanc auctoritatem deprompsit, si illos aspernatur, et contra illorum definitiones agit? Omnino a seipso agat, nullaque factio tum securitas erit; non enim a successione Patrum emanat. Unusquisque igitur apud se firmum ratumque statuat nihil agere præter Patrum definitiones et canones, cum illi sint a variis auctoribus Deo afflatis instituti, et sufficientes velut a Spiritu compositi, ut animi morbis et affectibus medeantur remediis admodum salutaribus, et sanitatem efficaciter procurantibus. De quibus dicere nos non oportet cum clarissimi sint, multisque in locis scripti reperiantur, et a multis ad dilucidiores cognitionem explicati. Debent igitur omnes secundum canones judicare, nec attendere nescio quibus aliis extra canonicas definitiones compositis, quoniam gratia ad nos per successionem descendit. A fonte enim gratiarum Domino et Salvatore nostro in apostolos ejus venit, ab apostolis autem in Patres, a Patribus nostris ad nos. Si igitur quæ Patrum sunt conservamus, gratiæ successio in nobis erit, firmaque et stabilis constitutio et professio nostra: si vero aliter quam a Patribus constitutum est, egeris, dubia erit et incerta. Sed quid cogit præter canones agere? Vehemens cujusdam pœnitentiæ demonstratio, et delictorum perfecta confessio, et ex animo contritio, et humilitas, et malorum operum vera abstinentia, et peccati ex corde sincerum odium, illius fuga, et promptus animus ad opera pœnitentiæ cum temperantia et misericordia exsequenda. Hæc pulcherrime Patres docent. Amplectere talem et quæ sunt charitatis ipsi confirmat; corrobora fratrem tuum, et quæ ad pœnitentiam spectant, diligentius inquire, et ipsum experire. Si ex eo didiceris germano pœnitentiæ fructu ipsum duci, et quæsierit aliquid de tempore pœnitentiæ statuto convenienter et utiliter sibi subduci et detrahi, ut cum illo quod bonum est, communices, non prohibebers; omnis enim sacramentorum scopus est omnes bono unire. Hoc si non contempseris, a Patribus consequeris et accipies auctoritatem. Ego

quoque in hoc opere collega tuus, et studiose col-
laborans bono tecum sum animo : confidentiam
adde animose festinanti, potius in ulnas cum con-
plectere, et pro viribus, convenienterque ipsius
bono animo eum curare satagito.

CAPUT CCLV.

*Quod attendendum sit ad eos qui pœnitere se profi-
temur, atque genuinos pœnitentes cum accedant
suscipiendos; eos qui simulatione hoc faciunt,
examinandos.*

Si quis autem frigidus et animo duplex, et ve-
solo conversionem demonstrans, opere autem nullo
modo; non solum ad aliquid boni faciendum tardus
et piger, sed etiam ad proprium vomitum redire
paratus, sanctos veluti deridens, et gestibus sub-
sannans, vel humilitatem et zelum simulans; in
paucis vero probatus, statim post doni participa-
tionem tepidus, vel etiam frigidus, prioribusque
iterum implicatus fuerit, a te talis longe absit, ne
alienis communices peccatis. In vase cœnoso non
est immittendum pretiosum unguentum, et præci-
piuntur margaritas autem porcos non projicere, nec
dare sancta canibus. Ista iis qui in Dominum be-
nevoli videntur, præstanda sunt, non autem impu-
ris, sanguinem vorantibus, et raptoribus. De istis
tamen non est desperandum, neque aliquis rejciend-
us, sed, ut diximus, unusquisque quaerendus, et
recipiendus est, et ad penitentiam excitandus,
quaesemper expectanda est, cum spes ad finem
maque persereret; sanctorum tamen comunione
non oportet eos dignari, ne in damnationem im-
prudenter tradentibus hoc imputetur, ut et acci-
pientibus.

CAPUT CCLVI.

De confessione, quomodo hæc fieri debeat.

Confessionem autem non oportet simpliciter
edere, sed ut Salvator noster demonstravit, cum
Zachæum et meretricem suscepit. Ille enim cum
majestate quadam et contritione confessus est, et
opera divina addidit. Et ecce enim, inquit, di-
midium honorum meorum, Domine, do pauperibus,
et si aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Illa
vero, accipiens alabastrum unguenti, et stans ad pe-
des ejus, et retro plorans, non enim audebat coram,
cepit lacryinis rigare pedes ejus, et capillis capitis
sui tersit, et deosculata est pedes ejus, et unguento
unxit. Ideo dixit Jesus, Remittuntur tibi peccata
tua, et, Quoniam dilexit multum, cui autem pau-
cum dimittitur, parum amat; Zachæo autem,
Hodie salus huic domui facta est. Vides propter
alacrem animi ad bonum propensionem, et conver-
sionem veritatem, statim datam esse cum salute rem-
issionem; sed non penitentibus: Discedite a
me, inquit, qui operamini iniquitatem; et, Blas-
phemantibus in Spiritum sanctum, dixit, nun-
quam remittetur; et remittere nolentibus: Non
remittetur vobis; et: Nisi penitentiam egeri-
tis, ait, similiter peribitis; et non obediuntibus

Α τσκήση. Καὶ κατὰ τῶν Πατέρων γὰρ εὐρήσειε
καὶ λήψη τὴν ἐξουσίαν. Καὶ αὐτὸς ἐγὼ συνθαβῶ σοι,
συναργάτη τῶν σου καὶ σπουδαστῆς. Καὶ θάρσυνον
τὸν προθυμούμενον μῦλλον, καὶ ἐναγκάσαι, καὶ
ἐεράπτυσον δση σοὶ δύναμις, ἀναλόγω τῇ προθυμίᾳ.

185 ΚΕΦΑΛ. ΣΝΕ.

*Ὅτι χρὴ τοῖς λέγουσι μετανοεῖν προσέχαι,
καὶ τοὺς μὲν γνησιῶς προσερχομένους δέ-
χεσθαι. τοὺς δὲ ἐν ὑποκρίσει τοῦτο κοινοῦτας
δοκιμάζειν.*

Εἰ δὲ ψυχρὸς τις οὗτος καὶ δίψυχος, καὶ λόγῳ
μὲν μόνῳ δεικνὺς τὴν ἐπιστροφὴν, ἔργῳ δὲ ὄλιγος
οὐδαμῶς, καὶ οὐ μόνον οὐ πρῆξαι τι χρηστὸν προ-
θυμούμενος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἴδιον ἑμμετον ἐτοίμιος
ἔχων ἐπιναλθεῖν, καὶ ὅλον καταγεῶν τῶν ἀγίων
καὶ κατορχούμενος, ἢ δῆθεν μὲν ὑποκρινόμενος τὸ
ταπεινὸν τε καὶ θερμουργόν, ἐν ὀλίγῳ δὲ δοκιμα-
σθεὶς, εὐθύς χλιαρὸς ἢ καὶ ψυχρὸς ὄλιγος μετὰ τὸ
διῶρον γινόμενος, καὶ τοῖς πρότερον αἰθεὶς ἐγκα-
λινοῦμενος, ἀπέστω σοὶ οὗτος, ἵνα μὴ ἄλλοτρίαις
ἔση κοινῶν ἁμαρτίαις. Καὶ ἐν ἀγγελίῳ δὲ βορβό-
ρου οὐ χρὴ εἰσάγειν μύρον, καὶ, Τοὺς μαργαρίτας
οὐ χρὴ βίπτειν τοῖς χοίροις, ἢ παραγγεῖλαι ἐπι-
φαιμέν, ἢ μηδὲ δίδόναι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν, ἢ εὐνοί-
κοις μὲν δοκοῦσι καὶ ὑπὲρ τοῦ Δεσπότη, ἀκαθά-
τοις δὲ καὶ αἰμοδόροις καὶ ἄρπαξιν. Ὅμως οὐδὲ
τούτων ἀπι, ἠνώκειν χρὴ, οὐδὲ ἀποστρέφεσθαι τινα,
ἀλλὰ προσδέχεσθαι μὲν καὶ ζητεῖν, ὡς εἰρήκαμεν,
ὑπομνησκεῖν τε καὶ διεγείρειν πρὸς τὴν μετὰ-
νοίαν, καὶ ἀναμένειν ἀεὶ τούτους πρὸς ταύτην
ἔλθειν, ἐπει καὶ ἄχρι τέλους ἐλπῆς· οὐ μὴν δὲ τῶν
ἀγίων καταξιῶν, ἵνα μὴ εἰς χρεῖμα, ὡς καὶ αὐτῶν
καὶ τῶν ἀλόγῳ δίδόντων γένηται.

ΚΕΦΑΛ. ΣΝΓ.

Περὶ ἐξαγορεύσεως, ὅπως χρὴ ταύτην γίνεσθαι.

Τὴν ἐξαγορεύσειν δὲ οὐχ ἀπλῶς χρεῖων γίνεσθαι,
ἀλλ' ὡς ὑπέδειξεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε τὴν Ζαχαῖον καὶ
τὴν πόρνην ἰδέξατο. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ σεμνότητος
ἐξηγγεῖλε πάντα καὶ συνεριθῆς, καὶ ἐπηγγέλλετο
τὰ ἀδικήματα διορθώσασθαι καὶ ἐπιθεῖναι εἰσα-
κόρια. Ἐ τοῦ γὰρ, φησί, τὴ ἡμίση τῶν ὑπαρχόν-
των μοι, Κύρια, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς· καὶ εἰ τινὸς
τι ἰσχυροφάνησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν. Ἡ δὲ
λαβοῦσα ἀλάσαστρον μύρου, καὶ σῆσα κατὰ τοὺς
πόδας αὐτοῦ ὀπισω κλαίουσα (οὐ γὰρ ἐτόλμα ἐνί-
πιν) ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δά-
κρυσι, καὶ ταῖς θριβί τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμασσε,
καὶ κατεπίλει τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἤλειψε τῷ
μύρῳ. Δὶδ καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ἀφέωνται
σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου· καὶ, Ὅτι ἡγάπησε πολὺ· ἢ
δὲ ὀλίγον ἀπίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ, ἢ φησί. Τῷ δὲ
Ζαχαίῳ, Ἐ σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγέν-
ετο. Ὅρξεν δὲ τὸ πρόθυμον καὶ τὸ ἀληθὲς τῆς
ἐπιστροφῆς καὶ τὴν ἀφαιὶν παρεῦθς μετὰ τῆς
σωτηρίας χαριζομένην; Ἀλλὰ τοῖς μὴ μετανοοῦσιν,
Ἐ ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, φησὶν, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν
ἀνομίαν. Καὶ, Τίς βλασφημοῦσιν εἰς τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον οὐδαμῶς ποτε ἀφεθήσεται, ἢ εἰρηκε, καὶ
τοῖς μὴ ἀφιέναι θέλουσιν οὐκ ἀφίεσθαι. Καὶ,

« Ἐν μὴ μετανοῆτε, φησὶν, οὕτως ὁμοίως ἀπο-
 λείσθε. » Καὶ τοῖς μὴ παινωμένοις αὐτῶ, « Ἰδοὺ
 ἀφίστα· ὁ οἶκος ὑμῶν ἐρημος. » Διὸ χρὴ γνησίως
 μετανοεῖν καὶ ἐν ταπεινώσει, καὶ μὴ, ὡς φασὶν
 τινες, ὁ καὶ γελῶν, ὅτι φαγόντων καὶ πιόντων
 ἀνοίγεται ἡ καρδία πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν. Διὸ δὴ
 καὶ κραιπαλῶντες, ἵνα μὴ καὶ πλέον εἶπω, θαρ-
 βῶσι τὰ τῆς μετανοίας ποιεῖν, τὰ ἐναντία ταύτης·
 πράττοντες, ἀπειναντίας τε βαίνοντες· τῶ λέγοντι,
 « Προσεύχετε ἑαυτοῖς, μὴ ποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν
 αἱ καρδία ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ, καὶ ἀφηνίως
 ἐφ' ὅμῃ· ἐκίληθ' ὁ λαὸς. » Καὶ πῶς συντριβήσεται
 τὴν καρδίαν ὁ οὕτως ἔχων; Πῶς δὲ καταυγῆσεται;
 Μετὰ ποίας δὲ ἄρα τῆς προσοχῆς· τε καὶ ταπεινώσεως

186 ΚΕΦΑΛ. ΣΝΖ΄.

« Ὅπως χρὴ τὸν τὴν ἐξομολόγησιν δεχόμενον B
 καθῆσθαι καὶ διακρίσθαι, καὶ ὅπως τὸν ἐξο-
 μολογούμενον. »

Ἄλλ' οὐ χρὴ οὕτω γίνεσθαι. Ἐν τόπῳ δὲ σεμνῷ
 τε καὶ ἱερῷ, καὶ ἰθαζόντως καὶ ἀθουρόως χρὴ τὸν
 δεχόμενον τὴν ἐξομολόγησιν καθῆσθαι μετ' εὐλα-
 θείας, ἱερὸν ὄντα καὶ προσηνῆ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ
 βλέμματι, τὴν θεῖαν ἀγάπην διὰ τοῦ ἤθους ἐπι-
 δευνόμενον· καὶ τὸν ἐξομολογούμενον δὲ μετὰ
 θάρρους καὶ θελοῦ φόβου καὶ μετ' εὐλαθείας· καθίσει
 τοῦ δεχομένου ἐνώπιον, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ Χρι-
 στοῦ· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦ δεχομένου τῷ Χριστῷ ἀναγ-
 γέλλει, τῷ καὶ τὴν ἄρεσιν νέμονται· καὶ προτρα-
 πέντα, πάντα λέγειν ἀνεκδοκίμως καὶ ἐν ταπεινώσει
 καὶ ἀληθείᾳ, καὶ μηδὲν ὑποκρύπτειν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΝΗ΄.

« Ὅτι τρία ἐν ἡμῖν ἐν οἷς κατορθοῦμεν ἢ ἀμαρτά-
 ρομεν, λογιστικὸν, θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν,
 ἃ καὶ λέγονται τὸ τῆς ψυχῆς τριμερές. »

Καὶ τριῶν ὄντων ἐν ἡμῖν, λογιστικοῦ τε λέγω,
 καὶ θυμικοῦ, καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, περὶ πάντων
 τῶν ἐν τούτοις πλημμελημάτων· κατὰ μέρος ἀναγ-
 γέλλειν. Εἰ δ' ἀγνοεῖ ποῖα ταῦτα ὁ ἐξομολογούμενος,
 ὑπομιμνήσκεισθαι τε καὶ ἐρωτᾶσθαι παρὰ τοῦ ἀνα-
 διχομένου· ὅτι ἐν τοῖς τριῶν τούτοις, ὡς καὶ ὁ
 Νύσσης φησὶ μέγας Γρηγόριος, ἢ κατορθοῦμεν, ἢ
 σφαλλόμεθα. Καὶ ἐν μὲν τῷ λογιστικῷ ἢ πίστις
 ἐστὶ καὶ τὰ διὰ τοῦ νοῦ· ἐνεργούμενα πάντα. Διὸ
 καὶ ἐρωτᾶσθαι περὶ τῆς πίστεως χρὴ, μὴ ποτε
 ἰσφάλη ἢ ἐβλασφήμησιν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΝΘ΄.

« Ὅτι τρία ἕτερα ἐν ἡμῖν ἐν οἷς ἢ τὰ ἀγαθὰ
 ἐνεργούμεν ἢ τὰ φαῦλα, νοῦς, καὶ ὁ λαλοῦ-
 μενος λόγος καὶ αἱ διὰ τοῦ σώματος πράξεις. »

Ὁ δὴ καὶ κατὰ νοῦν καὶ λόγον προβαίνει· καὶ
 γὰρ τρία κακῆμεθα ἕτερα, ἐν οἷσπερ ἢ κατορθοῦ-
 μεν, ἢ περιπίπτομεν, νοῦν καὶ τὰ περὶ τὸν νοῦν,
 λόγον καὶ τὰ τοῦ λόγου, πράξεις καὶ τὰ τῶν πρά-
 ξεων· ἐν οἷς καὶ τὸ λογιστικὸν καὶ θυμικόν, καὶ
 ἐπιθυμητικὸν ἐνεργεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΣΣ΄.

« Ὅσα διὰ τοῦ νοῦς κατορθοῦνται τοῖς ἀρνησιζοι-
 μοῖς, τῷ λογιστικῷ καὶ θυμικῷ, καὶ ἐπιθυ-
 μικῷ. »

A ei : « Ecce relinquetur domus vestra deserta. »
 Ideo sincere et in humilitate agenda est pœnitentia,
 et non, sicut quidam dicunt, quod est ridiculum,
 comedentibus et bibentibus cor ad confessionem
 aperitur. Quapropter crapula oppressi, ut
 nihil amplius dicam, audent confidenter quæ pœ-
 nitentiæ sunt agere, ipsi contraria facientes, et in
 oppositum gradientes et qui dixit : « Attendite vobis
 ipsis ne crapula et obrietas graventur corda vestra
 et repente veniat super vos ruina. » Quomodo cor
 conteret, qui sic se habet? quomodo compungeatur?
 Qua vero attentione et humilitate quæ ad confes-
 sionem spectant, operabitur?

CAPUT CCLVII.

« Quomodo sedere et comparatus esse debeat qui con-
 fessionem audiit : et quomodo ille qui confitetur. »

Sed hæc non sic agenda sunt; sed oportet con-
 fessorem in loco nitido, præclaro, et sacro, priva-
 tum, et extra tumultum sedere cum reverentia
 hilarem, animo, vultuque mansueti, divinam cha-
 ritatem oris habitu et moribus demonstrantem :
 contentum autem cum fiducia, divino timore et
 reverentia in conspectu confessoris, potius vero in
 conspectu ipsius Christi sedere, cum per confes-
 sorem Christo confiteatur, qui remissionem largi-
 tur; eumque exhortari debet confessor omnia
 indubitanter dicere, in humilitate, et veritate, ni-
 hilque occultare.

C

CAPUT CCLVIII.

« Tria esse in nobis quibus vel recte agimus vel pecca-
 mus, quæ et tripartitæ dicuntur animæ facultates,
 rationabilem, irascibilem et concupiscibilem. »

Tres sunt in homine facultates, rationalis, irascibilis,
 et concupiscibilis : de delictis omnibus
 quæ per illas committuntur, tractabimus. Si confi-
 tens ignorat qualia illa sunt, a confessore de illis
 commonendus et interrogandus est; quoniam in
 his tribus, ut ait magnus Gregorius Nyssenus, vel
 recte agimus vel labimur. In rationali facultate
 fides est, et quæcunque per mentem aguntur. Ideo
 de fide eum oportet interrogare, ne forte aliquando
 lapsus fuerit, vel blasphemaverit.

D

CAPUT CCLIX.

« Tria esse in nobis alia quibus bona vel mala opera-
 mur, mentem, sermonem, et actiones quas corpore
 edimus. »

Quod procedit et secundum mentem, et secun-
 dum sermonem. Tria enim alia possidemus, in
 quibus vel recte agimus, vel cadimus, mentem et
 quæ circum eam sunt; sermonem, et quæ sermo-
 nis sunt; actiones, et quæ ad eas spectant, in
 quibus et rationalis, et irascibilis, et concupiscibilis
 operantur

CAPUT CCLX.

« Quæ per mentem recte aguntur per rationabilem
 facultatem et irascibilem atque concupiscibilem : »

et quæ in contrarium accidunt non attendantibus.

Primum quidem mens in corde producit vel bonas cogitationes ad eas attendens, vel malas non attendens. Hinc attendentibus per rationalem facultatem memoria Dei, et fides recta, oratio et attentio, recte diriguntur; laudatio quoque et gratiarum actio Deo redditæ, quæ, ut diximus, ad rationalem pertinent. Ad irascibilem facultatem per mentem pertinent zelus, excitus pro pietate, et sacris hymnis, et agendis Deo gratis ardens et vehemens. Ad concupiscibilem vero per mentem, caritas in Deum, et in proximum vera et germana amorque in divina, bonæque et spirituales cogitationes. His contraria non attendentibus accidunt; mente quidem homini minime temperanti, per rationalem facultatem recta non cogitare de recta fide, et uno in Trinitate Deo, et Verbi incarnatione, et cæteris quæ ad Deum referuntur: his adjungenda, ingratitude, blasphemia, et rerum ad apostasiam vergentium, et diabolicarum phantasiarum. Per irascibilem, zelum in malis demonstrare, in fratrem aliquid moliri, invidere, fascinare, furere, viudictam quærere, et alia pleraque irarum plena peragere. Per concupiscibilem vero, ambitiosum esse, pecuniarum animo cupidum, quæ proximi sunt concupiscere, contra rationem et decorum bona aliena amare aut marcescentem carnis pulchritudinem, pravos concupiscentiæ motus cogitatione conservare, res sordidas animo nutrire et fovere, omnisque generis impuritatem, velut jumenta vivere, et jumentis pejora animo agitare. Hæc hisque similia secundam trifidam illam distinctionem ad mentem spectant.

CAPUT CCLXI.

Quæ recte faciat homo ratione cum tripartita facultate animæ si attendat, et quæ peccet si attendere neglexerit.

Horum recte agit homo secundum sermonem, per rationalem facultatem, pie et sancte commotus et impulsus ad fidei sermones, cum publice et confidenter Deum juxta catholicam fidem confitetur, eum laudat et celebrat, gratias agit, doceat divina, interpretatur, veritatem in omnibus profitetur, judicium justum judicat, bona et divina omnia loquitur; per irascibilem vero, sermone cum zelo ad virtutem excitans, in Dei gloriam, et fratrum defensionem loquens, adversariis contradicens, impie agentes, et legum prævaricatores redarguens, coram regibus et principibus confidenter loquens, et eos terrefaciens justitiæ patrocinans: per concupiscibilem autem, Deum laudans et celebrans, enarrans ejus opera, et laudibus eum super omnia effereus, et pro aliis deprecans, pacem cum fratribus procurans, eosque invicem reconcilians, pro illis apud reges et duces quibus verbis modisque poterit, intercedens. Sermone vero labitur homo per rationalem, cum male instigatus Deum lingua blasphematur, eum abnegat, gratias illi non agit, nihil secundum conscien-

μητικῶν· καὶ ὅσα τοῦναντίον συμβαίνει μὴ προσέχουσι.

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ νοῦς· ἐν τῇ καρδίᾳ γεννῶν, ἢ τοῦς ἀγαθοῦς ἐν προσοχῇ, ἢ τοῦς πονηροῦς μὴ προσέχων ἀπογενεῖ λογισμοῦς. Ἐνταῦθεν οὖν τοῖς μὲν προσέχουσι διὰ τοῦ λογιστικοῦ μνήμη Θεοῦ, καὶ πίστις ὀρθή, προσευχὴ τε καὶ προσοχὴ κατορθοῦται, καὶ δοξολογία καὶ εὐχαριστία Θεοῦ· ἃ δὲ τοῦ λογιστικοῦ εἰσιν, ὡς εἰρήκαμεν· τοῦ θυμικοῦ δὲ διὰ τοῦ νοῦς ζήλος καὶ διεγέρσις ὑπὲρ τε τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἱερῶν ὕμνων καὶ τῆς Θεοῦ εὐχαριστίας θερμὰς τε καὶ ἐντονος· τοῦ ἐπιθυμητικοῦ δὲ διὰ τοῦ νοῦς ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀληθῆς καὶ γνησία, καὶ ἐρως πρὸς τὰ θεία, καὶ ἀγαθοὶ καὶ πνευματικοὶ λογισμοί. Τάναντία δὲ τούτων τοῖς μὴ προσέχουσι συμβαίνει· καὶ τῶν μὲν νοῦς μὴ νήφοντι τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ λογιστικοῦ τὸ οὐκ ὀρθὰ λογίζεσθαι περὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν καὶ τὸν ἐν Τριάδι μόνον Θεόν καὶ τὴν τοῦ Λόγου ἀρχήν, καὶ λοιπὰ εἰς Θεῶν ἀνυπόστατα, καὶ ἀχαριστία καὶ βλασφημία, καὶ τὸ ἀποστατικὸν καὶ δαιμονιώδη φιντάζεσθαι· διὰ δὲ τοῦ θυμικοῦ τὸ ζηλοῦν ἐπὶ πονηροῖς, καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ μελετᾶν, καὶ διαφρονεῖσθαι καὶ βασκαίνεσθαι καὶ μαίνεσθαι, καὶ ἀνταποδιδόναι ζητεῖν, καὶ ἄλλα πλείεστα θυμοειδῆ ἐνεργεῖν· διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ δὲ φιλοδοξεῖν, φιλαργυρεῖν **187** ἐν καρδίᾳ, καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν τοῦ πλησίον, ἐρᾶν παράλογως ἀγαθῶν ἀλλοτρίων, ἢ κάλλους· μαραινόμενου σαρκῶς, ἐμπαθεῖ τε διανοεῖσθαι, καὶ τρέφειν ἐν τῇ ψυχῇ ῥυπαρὰ, καὶ ἄλλων ἀκαθαρσίαν, καὶ ὡς τὰ κτήνη εἶναι, καὶ κτηνῶν τῇ διανοίᾳ χεῖρονα. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ τὰ ὅμοια τοῦ νοῦς διὰ τοῦ τριμεροῦς τούτου.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΑ΄.

Ὅσα κατορθοῖ ὁ ἄνθρωπος τῶ λόγῳ μετὰ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς, καὶ ὅσα ἀμελῶν πλημμελεῖ.

Τῶ λόγῳ δὲ ἄνθρωπος πάλιν κατορθοῖ διὰ μὲν τοῦ λογιστικοῦ κινούμενος εὐσεβῶς καὶ ἀγαθῶς ἐν τοῖς τῆς πίστεως λόγοις, καὶ παρρησίᾳ ὁμολογῶν τὸν Θεόν ὀρθοδόξως, δοξολογῶν τε αὐτὸν καὶ εὐχαριστῶν καὶ ἀνυμνῶν, ἐκδιδάσκων τε τὰ θεία καὶ ἐρημνεύων, ἀληθεύων ἐν πάσι, κρίνων κριτὰ δίκαιον, **D** πᾶν ἀγαθὸν καὶ θεῖον λαλῶν· διὰ τοῦ θυμικοῦ δὲ μετὰ ζήλου τῶ λόγῳ διεγείρων ἑρῶς ἀρετὰς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ τε λαλῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἀντιλέγων τοῖς ἐναντίοις, ἐλέγχων ἀσεβοῦντας καὶ παρανόμους, ἐνώπιον βασιλέων τε καὶ ἀρχόντων παρρησίᾳ λαλῶν καὶ πτοούμενος, καὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπερμαχῶν· διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ δὲ ἐπαινῶν καὶ ἀνυμνῶν τὸν Θεόν, ἐκδιηγούμενος, καὶ ἐγκωμιάζων καὶ ὑπεραίρων, καὶ ὑπὲρ ἄλλων προσευχόμενος, λαλῶν τὰ σωτηριώδη, εἰρηνεύων τοὺς ἀδελφοὺς, καταλάσσων ἀλλήλους, ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς βασιλεῖς, πρὸς ἡγεμόνας δεόμενος, καὶ πάντα λέγων ὑπὲρ αὐτῶν. Σφαλόμενος δὲ ὁ ἄνθρωπος τῶ λόγῳ διὰ μὲν τοῦ λογιστικοῦ πονηρῶς κινούμενος βλασφημεῖ τῇ γλώσσῃ Θεόν, τούτου ἀρνείεται, ἀχαριστεῖ, οὐδὲν κατὰ συνείδησιν

λέγει, ἐπιροχῆ, ψεύδεται, καὶ οὐδὲν ὄλωσ λαλεῖ Ἀ
 χρηστὸν. Διὰ τοῦ θυμικῆ δὲ λοιδορεῖ τῷ λόγῳ,
 ὀβριζέει, σκοφαντεῖ, προδίδωσι, ψευδομαρτυρεῖ,
 διαβάλλει, κατηγορεῖ, ψέγει, καὶ πᾶν ὅ τι κατὰ τοῦ
 πλησίον λαλεῖ κακόν. Διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ δὲ
 ἄτματα λαλεῖ πορνικὰ, αἰσχρολογία, λόγους φλυαρεῖ
 γελωτοποιούς. Μυθώδη καὶ γραθῆ ἐρεύγεται, πάντα
 λόγον ἀκαθαρσίας λαλεῖ. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ τοῦ
 λόγου.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΒ.

*Ὅσα τῶν πράξεων ἀγαθὰ διὰ τοῦ τριμεροῦς τῆς
 ψυχῆς προσέχοντος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅσα
 ποτηρὰ μὴ προσέχοντος.*

Τῶν πράξεων δὲ κατορθώματα προσέχοντος τοῦ
 ἀνθρώπου διὰ μὲν τοῦ λογιστικῆ ἢ ἐπίτασις τῶν
 ὕμνων, ἢ ἔντονος δοξολογία, τὸ προσέχειν καθ'
 ἑαυτὸν, τὸ συνάγειν τὸν νοῦν ἐν ἑαυτῷ, τὸ προσεύ-
 χεσθαι διηλεκῶς, τὸ ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ὀρθοδόξου
 πίστεως καὶ τιμῆς καὶ δοξολογίας διδόναι εἰς κόπον
 ἑαυτὸν, ἢ καὶ θλίψεις, καὶ τὸ μένειν ἐν τοῖς ὀρθοῖς
 καὶ θεοῖς ἀκίνητον· διὰ τοῦ θυμικῆ δὲ τοῖς ἔργοις
 εὐ ἀνδρίζεσθαι πρὸς τὰς ἀρετάς, τὸ δικαιοπραγεῖν,
 εὐ κοπιᾶν ὑπὲρ τοῦ δικαίου, τὸ ζηλοῦν πρὸς τὴν
 ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν, τὸ ἔλεειν ἀφειδῶς ἐξ ὧν ἔχει,
 τὸ ἀκτημονεῖν διὰ Χριστὸν, τὸ ἀμελεῖν τῶν κατὰ
 σάρκα, καὶ φεύγειν ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ καταφρονεῖν
 τῶν τοῦ κόσμου, τὸ διακονεῖν ἀδελφοῖς, τὸ ἀγρυπνεῖν,
 καὶ γυμντεῦσθαι, καὶ χαμευεῖν, τὸ γρηγορεῖν καὶ
 ἵτασθαι, καὶ γονυκλιτεῖν, τὸ νηστεῦσθαι, τὸ ἀλουτεῖν,
 καὶ σωματικῶς διὰ Χριστὸν θλίβεσθαι, πολλάκις δὲ
 καὶ μαρτυρεῖν, ὃ δὴ τῶν πράξεων Χριστοῦ τὸ τελευ-
 ταιόν ἐστι· διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ δὲ τὸ ἀγνεύειν
 διὰ Χριστὸν, τὸ παρθενεύειν, τὸ ἔλεειν πένητας ἐν
 ἀγάπῃ, τὸ ἐν φυλακῆς καὶ ἀσθενεῖσι παραβάλλειν
 διὰ Χριστὸν, τὸ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν προστασθαι, τὸ
 τὰ οικεῖα προσέσθαι ὑπὲρ βοηθείας ἀδελφοῦ, καὶ
 τέλος ἐν ἀγάπῃ τὸ πολλάκις δοῦναι καὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ
 ἀδελφῶν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπραξε.
 Τούναντιον δὲ σφαλλομένου ἀνθρώπου τῷ λογιστικῆ
 μὲν ταῖς πράξεις 188 μὴ προστρέχειν θεοῖς ναοῖς,
 τὸ ἀμελεῖν τῶν εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ, τὸ μὴ κοπιᾶν ὑπὲρ
 τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν, τὸ ἀρκάζειν δὲ μᾶλλον τὰ
 θεῖα καὶ κοινὰ ποιεῖν, καὶ κατὰ τῶν δούλων τοῦ
 Θεοῦ φέρεσθαι, διαλοιδορούμενον αὐτοῦς καὶ κακο-
 ποιούντα· διὰ τοῦ θυμικῆ δὲ τοῖς ἔργοις τὸ τύπτειν
 ὀδελφούς, τὸ φονεύειν, τὸ ἀποκλείειν, τὸ πᾶσι τρή-
 ποις κακοποιεῖν, διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ δὲ τὸ πορ-
 νεύειν, μοιχεύειν, ἀσελαγίαν, καὶ πάντα τὰ τῆς
 ἀκαθαρσίας· ἐνεργεῖν, αἰμομιξίας τε καὶ ἀσωτίας,
 ἐτι τε τὸ ἀδικεῖν δι' αἰσχροκέρδειαν, καὶ ἀρκάζειν,
 κλέπτειν τε καὶ μεθύειν, καὶ γαστρίζεσθαι, καὶ τὰ
 λοιπὰ ποιεῖν δι' ἔργων τῆς ἐπιθυμίας δεινά.
 lucrum agere, rapere, furari, et inebriari, belluari,
 perpetrare.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΓ.

*Ὅτι ἀναγκαῖα παντὶ ἢ ἐξομολόγησις, ἐπεὶ καὶ
 ἀμαρτάνομεν παντές.*

Ἐν τοῖς οὖν ἅπασιν ὀφείλει ἕκαστος τῶν ἐξο-
 μολουμένων ἑαυτὸν ἐρευνᾶν, καὶ ὃ δεχόμενος περὶ

tiam facit, pejerat, mentitur, nihilque nulle omnino
 profatur. Per irascibilem, cum verbo conviciatur,
 injuriam infert, fraude circumvenit, prodit, falsum
 testimonium perhibet, calumniatur, detrectat, vi-
 tuperat, et cum quidquid contra proximum loqui-
 tur malum est. Per concupiscibilem vero cantile-
 na meretricias profert, sermones turpes et ridi-
 culos deblaterat, fabulosa et animalia eructat, im-
 pura quælibet verba effutit. Quæ ad sermonem
 spectant, sunt ejusmodi.

CAPUT CCLXII.

*Quænam actiones bonæ per tripartitam animæ fa-
 cultatem attendente homine, et quænam prævæ
 non attendente.*

Hominis autem ad actiones suas attendentis præ-
 clare facta sunt per rationalem quidem facultatem
 intenta hymnorum recitatio, vehemens Dei lauda-
 tio, sibi ipsi attendere, mentem in seipso colligere,
 continuo orare, pro recta in Deum fide, et honore,
 et laudatione seipsum laboribus et tribulationibus
 exponere, atque in his quæ recta sunt et divina
 immoium permanere. Per irascibilem operibus,
 generose se gerere erga virtutem, juste agere, pro
 jure laborare, zelo ardere in mandatorum Dei
 operationem, largiter de bonis suis pauperibus im-
 pertiri, propter Christum bonis privari, eorum quæ
 sunt secundum carnem nullam curam habere, fu-
 gere de mundo, quæ ad mundum spectant con-
 temnere, fratribus ministrare, vigilare, et nudum
 esse, et humi cubare, vigilare et stare, et genua
 flectere, jejunare, illotum permanere, corporaliter
 propter Christum affigi, sæpius et martyrium op-
 petere, quod actionum Christianorum postrema est
 et summa. Per concupiscibilem autem, castitatem
 propter Christum servare, virginitatem custodire,
 cum charitate pauperum misereri, carceres, et iu-
 firmos propter Christum visitare, orphanis et vi-
 duis præesse et prodesse, propria negotia fratris
 adjuvandi causa deserere, tandemque sæpius cum
 charitate se ipsum pro fratribus dare, sicut pro no-
 bis fecit Christus. Contrariæ vero sunt hominis
 labentis secundum rationalem facultatem actiones,
 ad divinas ecclesias non accurrere, quæ ad hono-
 rem Dei faciunt non curare, pro Deo rebusque di-
 vinis non laborare, sed potius divina rapere et
 communia habere, profanare, contra Dei servos
 efferr, eos probris et molestiis afflicentem. Per
 irascibilem in operibus, fratris verberare, occi-
 dere, commoda illis obvmentia intercludere, om-
 nibus modis affigere. Per concupiscibilem fornicari,
 adulterari, lascive et petulanter vivere, et omni im-
 munditiei genere se polluere, incestisque et luxurie
 quibus adhuc jungenda sunt, inique propter turpe
 cæteraque concupiscentiæ gravia et horrenda opera

CAPUT CCLXIII.

*Quod necessaria cuilibet homini est confessio, siqui-
 dem omnes delinquimus.*

In his igitur omnibus tenetur unusquisque coi-
 scientiam seipsum examinare et scrutari, et cou-

frator de unoquoque eum interrogare; et si quid boni præclare fecit, laudare, et ad hoc illum exhortari et confirmare. Si vero deprehenderit eum, in aliquibus lapsus per confessionem et penitentiam, ut poterit eum corriget, et ad Deum reducet, Patrum definitiones secutus, et spiritus illi eorum iudicio et discretioni adhaerens. Verumtamen et illi ipsi qui sibi videntur non lapsi, quod, ut ego existimo, fieri non potest, omnes penitentiam agere teneantur.

CAPUT CCLXIV.

Etiam pie viventem oportere sub obedientia vivere et a Patre dirigi, nec sibi metipsi confidere.

Existimare enim se non labi, labi est, et peccatorum maximum, quod infeliciter animi vesana quadam elatione patiuntur, dicentes: Quando te novimus? pro. Non peccavimus. Quod autem hoc sit maximum peccatum, dilectus et virgo testatur, dicens: «Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos decipimus. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata.» Vides confessionis virtutem. Omnes igitur ad eam edendam festinemus, quia omnes ea opus habemus, et veritas Dei frater dicit: «Confitemini alterutrum peccata, orate pro invicem ut sanemini.» Vulnerati enim sunt omnes, vibicesque et livores peccatorum gestant, nullusque est qui sanatione non indigeat. Unus solus est sine peccato, qui et humiliter modestus, et per humilitatem dat nobis modestiam, cum nobis invicem accidere et humiliari jubet, et ab invicem sanari. Si vero sanatus est aliquis, et ad virtutum operationem animo prompto, qui est ejusmodi, hoc a seipso et proprio Marte non aggrediatur, sed cum Patris benedictione, et canonem perficiat, non proprium, sed eum viva voce accipiat, et cum animi subjectione illum requirat, nulliusque quovis modo sibi confidat, neque per seipsum illum æstimet. Hoc enim a Christiana vita longe abest, quia proprio arbitrio vivere non est Christi, cum Christus usque ad mortem Christi obedientis fuerit Patri suo. Si igitur ille, quis illo major? Qua ratione Christi est qui non secundum Christum vivit? Quocirca Christi est qui secundum Christum vivit in humilitate, suam ipsius voluntatem non faciens, sed divinam tantum, atque ut Salvator, in subjectione permanens, oransque: «Veruntamen non voluntas mea,» humanitatis videlicet, «sed tua fiat.» Quæ divina voluntas ipsius est cum Patre et sancto Spiritu. Ideo ut duplicis naturæ, duas quoque possidet naturales voluntates. Et Theanthropos unus existens naturalem humanam voluntatem qua præditus est, eamque purissimam, nullique accusationi et calumniæ obnoxiam Patri subjecit, et primum voluntatis rebellionem delevit, duasque naturales operationes ditavit, unus persona existens ineffabiliter, renovans deificavit.

ἐκείνου διαρωσθῆναι, καὶ εἰ μὲν κατώρθωσεν ἀγαθόν τι, ἐπιταίει καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιστηρίζειν, εἰ δ' ἐσφαλμένον ἐν τισὶν εὐρη, διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τε καὶ μετανοίας διορθοῦσθαι τοῦτον ὡς δύναμις, καὶ πρὸς θεὸν ἐπαγάγειν τὸ πεπρωκότεν, τοῖς ὄροις τῶν Πατέρων ἐπόμενον, καὶ τῆς πνευματικῆς τούτων διακρίσει. Πλὴν καὶ οἱ δοκοῦντες, μὴ πεσεῖν, ὅπερ, ὡς ἐγὼ νομίζω, ἀδύνατον, μετανοοῖν ἀρελοῦσι πάντες.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΕ΄.

Ὅτι καὶ τὸν εὐλαβῶς ζῶντα δεῖ μὲθ' ὑποταγῆς ζῆναι, καὶ ὑπὸ Πατρὸς κανονίζεσθαι, καὶ μὴ αὐτῷ θαρραίνειν.

Τὸ γὰρ λογίζεσθαι μὴ πεσεῖν, τοῦτο τὸ πιστεῖν ἔστι, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων τὸ μίξον. Ὁ δὲ καὶ ἐξ ἀριστεροῦ ἀπονοίξαι πεπρόνθασαι, Πότε σε εἶδομεν; λέγοντες, ἀντὶ τοῦ, Οὐχ ἡμαρτήκαμεν. Ὅτι δὲ τοῦτο τὸ μίξον ἀμαρτήμα, ὁ ἡγ:πημέτος καὶ παρθένως μαρτυρεῖ λέγων, «Ἐάν εἴπωμεν ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, αὐτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἑάν ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας.» Ὁρᾷς δύναμιν τῆς ἐξαγορεύσεως; Σπυδῶμεν τοίνυν πρὸς αὐτὴν πάντες, ὅτι καὶ πάντες αὐτῆς χρεῖαν ἔχομεν. Καὶ ὁ θεοδιδελφός μαρτυρ, ἐξομολογήσθε, λέγων, ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὐχεσθε ὅπερ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε. Τετραυματισμένοι γὰρ πάντες, καὶ μώλωπας κεκτημένοι, καὶ οὐδεὶς ὁ μὴ τῆς ἰατρείας χρεῖαν ἔχων. «Εἰ, μόνος ὁ ἀναμάρτητος, ὁ καὶ ἰατρῶνων τιπαινώσ, καὶ ταπεινώσει διδούς ἡμῖν τὴν ἰατρῆαν ἐν τῷ προσπίπτειν ἀλλήλοις καὶ ταπεινοῦσθαι, καὶ παρ' ἀλλήλων κελεύσαι ἰατρεύεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἰατρευθεὶς τίς ἐστι καὶ πρὸς ἐργασίαν ἀρετῶν προθυμούμενος, καὶ ἑὺτος οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ κέρως τοῦτο κινεῖσθω, μετ' εὐλογίας δὲ ποιείτω Πατρός, καὶ κανόνα τελείτω μὴ ἴσθων, ἀλλὰ διὰ ζωῆς φωτὸς λαμβάνων, καὶ μεθ' ὑποταγῆς ζητεῖτω, καὶ μηδαμῶς αὐτῷ θαρραίτω, μηδὲ δι' ἑαυτοῦ δοκίσεθω πόρρω γὰρ τοῦτο Χριστιανικῆς ζωῆς, τὸ ζῆναι αὐτεξουσίως, οὐ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα Χριστὸς ὄψῃκο; γέγονε τῷ αὐτοῦ Πατρὶ μέχρι θανάτου σταυροῦ. Εἰ οὖν αὐτός, τίς τοῦτου μίξων; καὶ πῶς; Χριστοῦ, ὁ μὴ κατὰ Χριστὸν ζῶν; Ὅσα Χριστοῦ ὁ κατὰ Χριστὸν ζῶν ἐν ταπεινώσει, καὶ μὴ ποιῶν τὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον τὸ θεῖον θέλημα, καὶ ἐν ὑπόταγῇ μένων, ὡς καὶ ὁ Σωτῆρ, «Πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου,» τῆς ἀνθρωπότητος δηλονότι, «ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω,» εὐχόμενος. Ὅσαρθεῖον θέλημα, καὶ αὐτοῦ ἐστι μετὰ Πατρός; καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διὸ ὡς διφυῆς ὢν, καὶ δύο φυσικὰ θελήματα κεκτημένος, καὶ θεάνθρωπος μόνος, τὸ φυσικὸν ἀνθρώπινον θέλημα ἀδιάβλητον ἔχων καὶ καθαρὸν ὑπέτασσε τῷ Πατρὶ, τὴν πρώτην ἐκ θελήματος παρακοὴν ἀναίρων, καὶ δύο φυσικὰς πλουστῶν ἐνεργείας, εἰς τελὸν ὑπὲρ λόγον τῆς ὑποστάσεως, ταῖς δὲ δύο φύσεσι διπλοῦς, δι' αὐτῶν ὀλικῶς ἡμᾶς ἀνακαινίσας ἐβέωσα.

duabus vero naturis duplex, per quas totaliter nos

Ἐν τῇ μετανοίᾳ δὲ καὶ τὸ τῆς μετανοίας ἀγγελικὸν κλῆρον εὐρίσκεται σχῆμα· περὶ οὗ δὴ καὶ προειρήκαμεν. Πλὴν ἀναγκαῖον πάλιν εἶπεν ὅπως τε **189** τελείται, καὶ τὰ περὶ τῶν συμβόλων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΕ'.

Διατὶ τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα ἀγγελικὸν ὀνομάζεται.

Ἄλλὰ πῶς μετανοίας σχῆμα λέγεται καὶ ἀγγελικόν; ἔπει οὐ περιπίπτουσιν ἄγγελοι, εἴποι τις ἄν, ἐτι οὐδὲ φύσει τὸ περιπίπτειν αὐτοῖς. Ὅς ἀκούεται, ὡς τὸ ἀτρεπτον καὶ ἀπτωτον Θεοῦ μόνου, ἀεὶ ὄντος καὶ ἀναλλοιώτου μόνουτος. Τοῖς ἀρξζμένοις δὲ καὶ κτιστοῖς ἀλλοίωσις ἔπεται. Καὶ ὁθλον, ὡς τινες ἐκ τῶν ἀγγέλων περιπεπτώκασιν, ἀλλὰ τὸ προσέχειν αὐτοῖς, καὶ ταπεινοῦσθαι, καὶ ὑπέκειναι Θεῷ, καὶ λειτουργοῦς εἶναι καθαρῶς, καὶ ποιεῖν τὸ θέλημα αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀγγέλου; εἶναι. Ἄγγελος γάρ ὁ ἀναγγέλλων τὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ μοναχός, εἰ καὶ τῆς παραπεπτωκυίας φύσεώς ἐστι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἰσχύει ἔσχε προθυμηθεὶς τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρα καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ οὐδὲν αὐτὸν οὐ μὴ ἀδικήσῃ. Ἐξερχόμενος τοῖνον οὗτος τοῦ βίου, καὶ κόσμον καὶ γονίας καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοῦς ἀφίεις, τὴν τῶν ἀγγέλων μιμεῖται ζωὴν. Ἀπροσπαθεῖς γάρ οὗτοι τῶν κάτω, καὶ μὴ γενεάν παρκὸς ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῦναι λόγον, ἀφρὶν ἐπ' ὤμων Χριστοῦ τὸν σταυρόν, καὶ τοῦτ' ἀκολουθεῖν κατ' ἴσχνος, καὶ ὑπήκοον εἶναι, καὶ ἀρνήσασθαι πάντα, καὶ μὴ ποιεῖν οἰκεῖον θέλημα, ἔργον ἀγγέλων ἐστίν. « Εὐλόγετε γάρ, φησί, τὸν Κύριον, πάντας ἄγγελοι αὐτοῦ. Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιῶντες τὴν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τοῦ λόγου αὐτοῦ. Εὐλόγετε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. » Ὅρατε; Ἰδοὺ καθ' ὁμοίωσιν ἀγγέλων τὸ σχῆμα, καὶ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ, *Μὴ εὐ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω*; εὐξαμένου πρὸς τὸν Πατέρα. Διὸ καὶ Διονύσιος τοῦτο τὸ σχῆμα ὑπέρετρον τῇ καθαρότητι καὶ τῆς τῶν ἐν κόσμῳ ἐπισκόπων ζωῆς φησιν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΖ'.

Διατὶ ἐπικλίον οἱ τῶν εἰς ἐπισκοπὴν ἀγομένοι πρῶτον γίνονται μοναχοί.

Διὸ καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τοὺς πλείους τῶν εἰς ἐπισκοπὴν ἀγομένων ἄρει τῷ θεῷ σχήματι Δ τοῦτ' κατακοσμοῦσα πρῶτερον, οὕτως; ἐπισκόπους καθιστᾷ, τὰ μέγιστα καὶ ἅγια τῶν ἁγίων τῷ παναγίῳ ἐξασφαλιζομένη καὶ ἱερῷ σχήματι. Ὅρα δὲ καὶ ὅπως τελείται ἡ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἐν Χριστῷ θεῷ τελειότης.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΖ'.

Περὶ μοναχικῆς τελειώσεως.

Προστρέχεται ὁ μονάσαι βουλόμενος ἐκουσίως, καὶ δοὺς λόγον τῆς κατὰ θεὸν ζωῆς, δοκιμάζεται ἐν ὄρισμένῳ καιρῷ, καὶ πίστιν δοὺς ἀπὸ τῆς αὐτοῦ βιοτικῆς, καὶ τὴν τελειώσιν τοῦ σχήματος ἐκζητήσας, ἵνα μὴ ὀξὴ βιασθεὶς ἢ ἀναγκασθεὶς, προσάγεται τῷ ναῷ· ἐκαὶ ὡς δῶρον προσφέρεται, ἐξάγων αὐτὸς ἑαυτὸν τοῦ κόσμου· καὶ πρὸ τῶν πυλῶν ἵσταται, ἐπὶ οὐδέτι

PATROL. GR. CLV.

In pœnitentia vero et pœnitentiæ angelicus invenitur habitus : de quo jam supra diximus. At tamen necessarium est iterum quomodo conficiatur et de ejus symbolis dicere.

CAPUT CCLXV.

Quare pœnitentiæ et monachalis habitus angelico nomine appellatur?

Sed quomodo pœnitentiæ habitus dicitur angelicus, fortasse dicet aliquis, cum angeli non cadant, natura non est eis ut cadere possint? Audiat iste immutabilitatem et impeccantiam solius esse Dei qui semper est et immutabilis permanet, res autem quæ cœperunt et creatæ sunt mutatio sequitur, quod liquet cum nonnulli ex angelis lapsi fuerint; sed eos Deo adhærere, coram eo humiliari eique obedire, mundos esse ministros, facere ejus voluntatem sicut scriptum est, hæc est angelorum conditio. Nam angelus idem sonat ac rerum divinarum nuntius. Unde et monachus, etsi lapsæ sit hominum naturæ, attamen, si voluntate ferveat, virtutem habet ambulandi super serpentes et scorpiones et super omnem inimici potestatem, et nihil ei nocebit. Illic igitur e vita egressus, mundoque et parentibus, muliere, filiis atque fratribus derelictis, vitam angelorum imitatur; isti enim nullo terrestrium amoris tenentur, neque carnalem habent propinquitatem, sed insuper rationem submittere, super humeros crucem Christi tollere, ejus sequi vestigia, docilem esse, omnia abnegare, propriam voluntatem non facere, hoc est opus angelorum. At enim: « Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus. Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facite voluntatem ejus. » Videtisne? Ea habitus ille est secundum similitudinem angelorum et ipsius Jesu Christi qui Patrem deprecabatur dicens: « Non mea voluntas sed tua fiat. » Ideo Dionysius dixit hunc ipsius vitæ episcoporum qui in mundo sunt integritate præstare.

CAPUT CCLXVI.

Quare si plurimum qui nunc ad episcopatum perveniunt, prius sunt monachi?

Quamobrem Christi Ecclesia plerosque eorum quos modo ad episcopatum extollit prius hoc habitu adornatos sic episcopos constituit, maxima et sancta sanctorum hoc sanctissimum sacroque habitu confirmando. Vide autem quomodo fiat monachio habitus in Christo divina consecratio.

CAPUT CCLXVII.

De monachali perfectione.

Accedit qui libenter vult monachi vitam agere, et data ratione vitæ quæ est secundum Deum, in tempore constituto probatur; deinde fidem dans per suam conversationem, et sacrum habitus induendi ritum exposeens, ne videatur vim passus atque coactus, templum adit, quoniam velut doxum semetipsum offert, et pro foribus stat, quoniam

16

nonnullam inter angelis homines angelicos dinumeratus est, sed quasi poenitens, ante paradisum atque caelum stat, intrare nequaquam audens; et incepta sacra initiatione, post primum in sancta ingressum quo significatur naturam nostram ad superna fuisse assumptam, ipse adducitur, perinde ac si inventus esset qui perierat, super humeros Domini qui invenit susceptus et apportatus.

CAPUT CCLXVIII.

Quid notat quod sine calcis est et nudus, capiteque intacto.

Ideo vestibus mundanis exutus est pedibusque nudis et detecto capite, illud quidem quoniam omnia mundi superflua abiecit; istud vero quoniam inops est et pauper, quasi fuerit a latronibus divitiis spoliatus, et misere vulneratus atque plagis contusus nullusque derelictus, et semianimus jacens, vel etiam quasi bonis a malis civibus eversus atque fame et pessima siliquarum esca viribus exhaustus.

CAPUT CCLXIX.

Quid quod ita nudus adducitur, excipitur ulnis, procidit, et caetera.

Unde illo ita nudo a bonis servis velut angelis, viris scilicet ad angelorum dignitatem evectis, introducto, istud alia voce cantatur: «Manus paternas aperire mihi festina.» Lumina quoque accendantur quibus data gratia et illuminatio caelestisque monstratur laetitia. Ter quidem procumbit adductus, propter Trinitatem et ingressionis firmitatem. Ter autem surgit, quoniam a lapsu erigitur; et ad sacras valvas velut ad caelum appropinquans, coram praefecto, tanquam in conspectu Patris caelestis provolvitur, eumque ut filius procul peregrinatus hilariter amplectitur. Deinde surgit, et coram fratribus procumbit veniam flagitans, perinde ac si filium natu majorem oret ne irascatur, quasi eos injuria affecisset dum stolido conversaretur, et cum eis simulque cum Patre caelesti reconciliatur.

CAPUT CCLXX.

Quare promissiones in interrogatione consistant et responione, idque fieri ut sponte ac voluntate promitti demonstretur.

Postea jubetur aures et os aperire nequaquam in mendacio et simulatione, sed ut veritatem poenitentiae vere confiteatur, et interrogatus fatetur quam ob rem accesserit; quoniam vitam desiderat asceticam, et poscit ut in chorum monachorum ascribatur, et quoniam libenter absque necessitate accedit, necnon semetipsum servaturum esse in virginitate, in castitate et pietate, obedientiamque usque ad mortem praefecto praestitutum promittit, omnem etiam afflictionem et angustiam passurum propter regnum caelorum et in monasterio sacrisque exercitationibus permansurum usque ad extremum spiritum. Haec igitur pollicitus coram Deo et hominibus, quasi offerat Creatori sacrificium vo-

Α συναριθμῶ; τοῖς ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἰγγελοκῶν. Ἄλλὰ καὶ ὡς μετανοῶν, πρὸ τοῦ παραβῆσαι καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἵσταται εἰσενεχθῆναι ἐκδυσεσπῶν, καὶ τῆς ἱερᾶς ἀρξαμένης μυσταγωγίας, μετὰ τὴν πρώτην εἰς τὰ ἅγια εἰσοδόν, ἣ δηλοῖ τὴν τοῦ προσλήμματος; ἡμῶν εἰς τὰ ἄνω προσαγωγὴν, καὶ αὐτῆς προσάγεται, ὡς τὸ ἀπολωλὸς εὐρεθεὶς, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ εὐρηκτοῦ Δεσπότης ληφθεὶς; καὶ ἀνενεχθεὶς.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΗ'.

Τί τὸ ἀνυπόδετος καὶ γυμνὸν εἶναι καὶ ἀσκεπῆ.

Διὸ καὶ γυμνὸς τῶν κοσμητικῶν ἔστιν ἐνδυμάτων, καὶ ἀνυπόδετός τε καὶ ἀσκεπής· τὸ μὲν, ὅτι τὰ περιττὰ καὶ τοῦ κόσμου πάντα ἀπέβριψε· τὸ δὲ, ὅτι καὶ πένθος ἔστι καὶ πτωχός, ὡς 190 ὑπὸ τῶν ληστῶν τὸν πλοῦτον ἀφαιρέθει, καὶ δεινῶς τρυμματισθεὶς καὶ μωλωπισθεὶς, καὶ γυμνὸς ἀφεθεὶς, καὶ ἡμιθνής κείμενος· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν κακῶν πολιτῶν τὰ ὑπάρχοντα ἀφαιρέθει, καὶ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς κακίστης τροφῆς τῶν κρατιῶν καταταμαίε.

ΚΕΦΑΛ. ΣΞΘ'.

Τί τὸ οὕτω γυμνὸν προσάγεσθαι, κρατούμενον ταῖς ἀγκάλαις, καὶ ὑποκίπτειν, καὶ τὰ λοιπὰ.

Ὅθεν καὶ προσαγομένου τούτου γυμνοῦ ὑπὸ τῶν καλῶν δούλων ὡς ἀγγέλων τῶν ἱσαγγέλων ἀνδρῶν, τῆ, «Ἀγκάλας Πατρικᾶ; διανοιζαὶ μοι σπεῦσον,» ἐκφώνως ἔβεται. Καὶ φῶτα ἀνάπτεται, τὴν δεδομένην χάριν καὶ ἑλλαμψίν καὶ τὴν χαρὰν δηλοῦντα τὴν ἰπουράνιον. Καὶ τρεῖς μὲν προσκίπτει ὁ προσαγομένος διὰ τὴν Τριάδα, καὶ τῆ βέβαιον τῆς προσαγωγῆς· ἀνίσταται δὲ τρεῖς, ὅτι ἐγείρεται ἐκ τοῦ πτώματος· καὶ ἐγγίσας ταῖς θύρῃς ταῖς ἰσραὲς ὡς τῷ οὐρανῷ, τῷ καθογητῇ προσκίπτει ὡς τῷ οὐρανίῳ Πατρὶ· καὶ ἰαρωῶς προσδέχεται ὡς ὁ ἀποδημήσας υἱός. Ἔπειτα καὶ ἀνίσταται, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ὑποκίπτει συγχώρησιν ἐξαιτῶν, ὡς πρὸς τὸν πρεσβύτερόν υἱὸν μὴ ὀργίζεσθαι παρακαλῶν, ὡς καὶ αὐτοὺς καθυβρίσας, ἀλόγως πολιτευσάμενος· καὶ τούτοις ἅμα τῷ οὐρανίῳ Πατρὶ καταλλάσσεται.

ΚΕΦΑΛ. ΣΟ'.

Διατί αἱ ὑποσχέσεις ἐν ἐρωτήσῃ τε καὶ ἀποκρίσει· καὶ ὅτι διὰ τὸ ἐκούσιον.

Ἐπειτα ἀνοιζαὶ τὰ ὦτα καὶ τὸ στόμα διακαλεῖται, καὶ μὴ ἐν ὑποκρίσει καὶ εἰρωνείᾳ, ἀλλὰ τὰ ἀληθῆ τῆς μετανοίας ἀληθῶ; ἀνομολογήσει· καὶ ἐρωτώμενος, καθομολογεῖ διατί προσῆλθεν. Ὅτι ποθεῖ τὸν τῆς ἀσκήσεως βίον, καὶ καταταγῆναι τῷ τῶν μοναζόντων χορῷ ζητεῖ· καὶ ὅτι ἐκούσιως, καὶ χωρὶς ἀνάγκης προσέρχεται· καὶ φυλάττειν ἑαυτὸν ἐν παρθενίᾳ καὶ σωφροσύνῃ καὶ εὐλαθείᾳ, καὶ σώζειν ἀπὸ θανάτου τῷ προισταμένῳ τὴν ὀπακοὴν ἐπαγγέλλεσθαι· καὶ πᾶσαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν ὑπομένειν διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ παραμένειν τῷ μονατηρίῳ καὶ τῇ ἀσκήσει ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Ταῦτα οὖν καθυποσχέθει ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὡς προσαγομένος ἐθελόβουτον ὄμμα ζῶν καὶ

λογικὸν τῷ κτίσαντι, κατηγείται. Καὶ τῆς τελειοτάτης ζωῆς ὑψηλαίται αὐτῷ ὁ ἱερεὺς τὴν πολιτείαν. Καὶ ὡς πεινάσαι ἔχει, καὶ διψῆσαι, καὶ γυμνηθεῖσαι διὰ Χριστὸν, τὸν ταῦτα παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὀνειδισθῆναι καὶ χλευασθῆναι καὶ διωχθῆναι καὶ πάντα παθεῖν δι' αὐτὸν, καὶ χαίρειν, ὅτε ταῦτα πάντα πάθει διὰ Χριστὸν· καὶ ὅτι μεγίστη ἡ δωρεά· καὶ δευτέρον βάπτισμα λαμβάνει, καὶ καθαίρεται τῶν ἀμαρτιῶν· καὶ υἱὸς φωτὸς δεικνύται· καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπ' αὐτῷ χαίρει μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, θύων αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὅπερ ἔστιν αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ αἷμα. Καὶ ὅπως ἀντιλογία μὲν καὶ ἀνηκολυθία, ὑπερηφανία τε καὶ τὰ λοιπὰ πάντα θεινὰ, πόρρωθεν ἀπ' αὐτοῦ, πλουτεῖ δὲ τὴν ταπεινωσιν καὶ τὴν ὑπακοὴν καὶ φιλαδελφίαν καὶ ἐπιεικειαν, τὴν μελέτην τε καὶ ἀνάγκωσιν τῶν θείων λογίων, καὶ τήρησιν τῆς καρδίας ἀπὸ τῶν βυκαρῶν λογισμῶν· ἐτι δὲ ἐργασίαν τὴν κατὰ δύναμιν· καὶ τέλος ἐξαγγέλλει τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν κατὰ τὰς ἱεράς τε καὶ θείας ὑποθήκας. Ἄδ' ὧν δεικνύται, ὡς ἄρα καλῶς εἴρηται τὸ σχῆμα τοῦ ἄγιου ἐν τῇ μετανοίᾳ εἶναι.

ΚΕΦΑΛ. ΣΟΑ'.

Τι ἡ τῶν τριχῶν σημαίνει κουρά.

Ταῦτα οὖν πάντα καθομολογήσας ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἐνθάδε ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ συνταξάμενος ἐν τούτοις μόνειν ἄχρι τέλους ζωῆς αὐτοῦ, ἐκουσίως γὰρ Χριστῷ ἀνατίθεται, κείρεται σταυροειδῶς τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς εἰς τὸ ὄνομα τῆς Τριάδος· διὰ μὲν τῆς Τριάδος τελοῦμενος, διὰ δὲ τοῦ σταυροῦ τὴν νεκρωσιν τοῦ κόσμου δηλών, καὶ σφραγίζόμενος τῷ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντι· διὰ δὲ τῆς ἀραισίσεως καὶ κουράς τῶν τριχῶν ἀπρχὴν ἐκ τοῦ σώματος ὡς θυσίαν προσφέρειν τῷ Κυρίῳ· ὅτι ὅλος προτάγεται, καὶ ἀφιερῶνται Χριστῷ, καὶ ὡς τὰ περιττὰ πάντα καὶ τὰ τοῦ κόσμου ἀποτιθέμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΣΟΒ'.

Τίς ἡ δύναμις τῶν πρὸ τῆς κουράς εὐχῶν.

Πρὸ τῆς κουράς δὲ, μετὰ τὰς ὑποσχέσεις, εὐχὰς παρὰ τοῦ ἱερέως δέχεται ἱεράς. Καὶ ἡ μὲν ἔστιν, ἵνα ὁ πανοικτίρμων Θεὸς ὑποδέξαιτο αὐτὸν ὡς προσελθόντα, καὶ ὑπαγαλλίσασαι ὡς τὸν ἄσπυτον, καὶ ὑπερασπίσαι αὐτοῦ διὰ τοὺς αἰὶ πλεμούντας· καὶ ἵνα πάντοτε σὺν αὐτῷ ᾗ, ἰεραίων αὐτοῦ καὶ γλυκαίων τὴν καρδίαν τῇ παρακλήσει τοῦ θείου Πνεύματος, ἀξίων αὐτὸν καὶ τῆς μερίδος τῶν δόσεων, ὧν τὸ σχῆμα ἐνδύεται, ἵνα καὶ σὺν αὐτοῖς κληρονομήσῃ τὴν βασιλείαν τῶν ὁρατῶν, ἐν ἀσπῷ τῷ Χριστῷ, ὃν καὶ εὐλογεῖ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι. Ἀυτῇ γὰρ ἡ κλήσις πάντα τὰ θεία διδῶσι, καὶ τὸν τελούμενον τελειοῖ. Ἐπειτα σφραγίσας αὐτὸν, καὶ πρὸς ἀνατολὰς στραφείς, τὴν τελεωτέραν λέγει εὐχὴν, ἐπ' ἰδάφους κειμένου τοῦ τελοῦμένου. «Ὁ ὦν, Δέσποτα, Κύριε, ὁ μετὰ τοῦ ζῶντος καὶ ἐνυποστάτου Λόγου σου, καὶ τοῦ παρὰ σοῦ ἐκπορευομένου Πνεύματος τῆς ἀληθείας·» ὃν καὶ Θεὸν ἀγγέλων φησίν, ὃ καὶ τὰ Σεραφίμ παρίστανται ἀνυμνοῦντα, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ φωτίζον πάντα, αὐτὸν εἶναι

A luntarium, vivum et rationale, instruitur, et perfectissimæ vitæ conversationem illum docet sacerdos, aperit etiam quantum esurire oportebit et sitire et nudus esse propter Christum qui talia propter nos toleravit, necnon injuriis lacessi et illudi, et persecutionem pati omniaque propter eum ferre, et gaudere quando ista omnia propter Christum patitur, et quoniam hoc est maximum donum, et quia secundum accipit baptismum, et a peccatis mundatur, et filius lucis ostenditur, et Dominus noster de eo gaudet cum angelis ejus, occidens ei vitulum saginatum, quod est [Jesus corpus et sanguis; indicat etiam quomodo rebellio et inobedientia atque superbia cæteraque mala omnia procul ab eo futura sint, sed cum divitem futurum esse humilitate, obedientia, fraterna dilectione, mansuetudine, meditatione et agnitione divinorum sermonum, necnon cor esse servaturum ab impuris cogitationibus et quantum poterit operaturum. Denique abscondita cordis manifestat secundum sanctas divinasque institutiones. Quibus ostenditur, habitum sanctum esse, prout recte diximus, in pœnitentia.

CAPUT CCLXXI.

Quid indicet tonsura capillorum.

Idcirco hæc omnia confessus in spe virtutis Christi, et fratribus cooptatus inter eos usque ad finem vitæ suæ permansurus, libenter enim Christo dicatur, in modum crucis capillis capitis tendetur in nomine Trinitatis, per Trinitatem consecratus, per erucem vero se mortuum mundo ostendens, et confirmatus ei qui pro nobis fuit crucifixus; per tonsuram autem et rasuram capitis quasi primitias ex corpore in sacrificium Deo offerret, quoniam ipse totus offertur et Domino consecratur, et quasi omnia superflua et munda abjiceret.

CAPUT CCLXXII.

Quænam significatio precum quæ tonsuræ præmittuntur.

At ante tonsuram, post votorum nuncupationem, preces sacras a sacerdote accipit. Prima quidem est ut totius misericordiæ Deus illum ut accedentem suscipiat, et amplectatur ut prodigum, et tueatur adversus inimicos jugiter aggredientes. Uique semper sit cum eo, delectans et lætificans eor ejus consolatione Spiritus, eum dignans qui partem habeat cum sanctis quorum induit habitum; ut cum eis consequatur regnum cœlorum in ipso Christo quem benedicit cum Patre et Spiritu; illa enim invocatio divina dat omnia et initialium perficit. Deinde eum signans et ad orientem conversus perfectiorem dicit orationem, initiato jacente in pavimento: «O tu qui es, Domine Deus, cum vivo et consubstantiali Verbo tuo, et procedente a te Spiritu veritatis....», quem Deum angelorum appellat, cui Seraphim concinendo circumstant, eumque verum esse lumen quo illuminantur omnia, cujus splendore stupent, tota supernorum primogenitorum Ecclesia testatur, et precatur ut

oculos demittat super humilitatem initiati qui coram A multis vota nuncupavit, et eum admittat in gratiam adoptionis quam in sacro baptisate redemit propter hunc habitum anglice simillimum; flagitat eum ut iste in eo serretur, et induatur robore ad pugandum contra invisibilem inimicum, et subjiciendas carnis rebelliones virtute Spiritus, utque exuto vetere homine, novum induat, in omnibus commorans et oratione insistens ut vivat ille in sanctitate et justitia, fiat Dei instrumentum et habitaculum Spiritus, et dignus habeatur qui cum omnibus electis regnum caelorum obtineat, deprecatur. Et vocem extollens benedicit Trinitatem, ex qua omne vobis venit donum perfectum; et postquam pacem omnibus pronuntiavit, et dixit: Inclinate capita vestra, omnes inclinant cum monacho nuper initiato, qui non manum pontificis habet impositam, non enim ordinationem accipit, sed solummodo librum precum super caput positum, dum sacras preces suscipit. Adhibet ergo sacerdos istam orationem: « Sancte Domine virtutum, Pater Domini nostri Jesu Christi, suscipe servum tuum istum. » Et ter signat eum in perfectionem initiati monachi, simulque in gloriam Trinitatis eum illum consecrat, et caetera deprecatus elevata voce, benedicit. Et conversus jacentem erigit, id innuens, eum ex peccato surrexisse, remissionem consecutum, et exceptum fuisse a patre, rursumque in filium adoptatum, illi primam puritatis stolam reddidisse, collocasseque cum angelis. Quapropter illius dexteram arripiens, illum erigit sacerdos, et ostendens Evangelium, tanquam Salvatorem illud deosculari mandat, quod innotuit amplecti et deosculari Patrem. Tum addit: Ecce, Christus invisibiliter hic adest, monetque ut attento animo sis, neque in posterum cadas. Quoniam nemo cum cogit ita ut invitatus veniat, sed libenter accedit. Quod ita constitetur, nempe ex proposito venire. Dein rursus ait sacerdos: « Ecce Christus invisibiliter hic adest, et vide ad quem accedis, Christum scilicet, cui conjungeris, ipsi enim Christo adunaria, et cui abrenuntias, nempe mundo et rebus mundi. » Dansque forficulas: « Accipe, inquit, et mihi reddo, » ut spontaneam ostendat voluntatem. Et si ipse quidem recipit pater qui tonsuram facturus est sacerdos, ipse iterum sumit forficulas ab initiato monacho qui prius eum amplectitur. At si has accipit sponsor, deinde eas dat sacerdoti, et rursus sacerdos initiato tradit, eoque iterum amplectente et illas sponsori praebente, ipse iterum eas reddit sacerdoti. Quod fit trina vice, et in honorem Trinitatis, et in confirmationis eius quod factum est. Sacerdos vero tertia vice accipiens: « Ecce, ait, a manu Christi eas accipis; » terribile verbum tremorem incutiens audientibus. Deinde sumens forficulas dicit: « Benedictus Deus qui vult omnes salvos fieri, » et reliqua. Nam oportet Domino gratias agere de omnibus salutaribus operibus. Statim ergo tondet eum sacerdos in nomine

μαρτυρεῖ, δυσωπούμενον ὑπὲρ πάσης ἐπουρανίου Ἐκκλησίας τῶν ἁγίων πρωτοτόκων, καὶ ἐπὶ τὴν ταπεινωσιν εὐχεται ἐπιβλέψαι τοῦ τελουμένου, τοῦ πολλῶν ἐνώπιον ὁμολογήσαντος τὴν τῆς ὑποσχέσεως, καὶ συνάψαι τῷ χαρίσματι τῆς υἱοθεσίας τῷ ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι διὰ τοῦ ἀγγελοειδοῦς τούτου σχήματος, καὶ τηρηθῆναι ἐν αὐτῷ, καὶ ἐνδυναμωθῆναι πρὸς τὸν τοῦ ἀοράτου ἐχθροῦ πόλεμον, καταθίλλειν τε τὰς τῆς σαρκὸς ἐπαναστάσεις τῆς δυνάμει τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸν καλαῖον ἀποβαλλόμενον, τὸν νέον ἐνδύσασθαι ἀνθρώπων, καὶ ἐν πᾶσιν ἐχυρόσα; καὶ ἐνισχύσας τῆ εὐχῆ, ὥστε ζῆν ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἔργον γενέσθαι Θεοῦ, καὶ κατοικητήριον Πνεύματος, ἀξιοθῆναι τούτου αἰτεῖται σὺν πᾶσι τοῖς ἐκλεκτοῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἐκφωνήσας θεολογεῖ τὴν Τριάδα, παρ' ἧς ἅπαν ἡμῖν χρηργαίται δώρημα τέλειον. Καὶ τὴν εἰρήνην ἐκφωνήσαντος πᾶσι, καὶ τὸ κλίνειν τὰς κεφαλὰς, πάντες κλίνουσι, τὴν δουλείαν ὑποδεικνύοντες σὺν τῷ τελουμένῳ μοναχῷ ὅς δὴ καὶ οὐ τὴν χεῖρα τοῦ ἐπαρχοῦ ἔχει ἐπικειμένην, οὐ γὰρ χειροτονίαν δέχεται, ἀλλὰ τὸ βιβλίον τῶν εὐχῶν μόνον ἐπὶ κεφαλῆς, τὰς ἐραῖς εὐχὰς δεχόμενος. Ἐπάγει οὖν ὁ ἱερεὺς καὶ τὴν ἐτέραν εὐχὴν. Ἅγιε Κύριε τῶν δυνάμεων, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρόσδεξι τὸν δούλόν σου ἰ δεῖνα. » Καὶ σφραγίζει τούτον τρις εἰς τελεῖωσιν ἅμα τοῦ τελουμένου μοναχοῦ, καὶ ἔβξαν τῆς Τριάδος, ἀφιερῶν τούτον αὐτῇ, καὶ τὰ λοιπὰ ὑπερευξόμενος, ἐκφωνεῖ καὶ θεολογεῖ. Καὶ στραφεὶς ἔγειραι τὸν κείμενον, δεκνὺς ὡς ἔβξαν ἔστη τῆς ἀμαρτίας, καὶ τὴν ἄρεσιν ἔλαθε, καὶ προσεδέξατο τούτον ὁ Πατὴρ, καὶ εἰς τὴν υἱοθεσίαν ἀνάγει πάλιν, καὶ τὴν πρώτην στολήν τῆς καθάρσεως δίδωσι, καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων συντάττει. Διὰ καὶ λαβῶν αὐτὸν τῆς δεξιᾶς ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ὁ ἱερεὺς, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ὑποδείξας ὡς τὸν Σωτῆρα, ἀπάσασθαι λέγει αὐτόν, ὃ θεοὶ τὸ ἐναγκαλισσασθαι καὶ καταφιλεῖσαι τὸν Πατέρα. Ἔτα καὶ φησὶν, « Ἰδοὺ ὁ Χριστὸς ἀοράτως ἐνταῦθα πάρεστι. » Καὶ παραγγέλλει προσέχειν, ὥστε μηκέτι πσεῖν· ἐπεὶ οὐδαὶ ἀναγκάζει τούτον ὥστε ἀκυσίως ἔλθειν· ἀλλ' ἔκουσθε προσέρχεσθε. Καὶ τοῦτο οὕτως ὁμολογεῖ, ὡς ἐκ προαιρέσεως ἔρχεται. Ἔτα πάλιν φησὶν ὁ ἱερεὺς· « Ἰδοὺ ὁ Χριστὸς ἀοράτως ἐνταῦθα πάρεστι, καὶ βλέπει τίς προσέρχῃ τῷ Χριστῷ δηλονότι· τίς συντάττει· οὗ αὐτῷ τῷ Χριστῷ· καὶ τίς ἀποτάσσει· οἷον αὐτῷ τῷ κόσμῳ. » Καὶ τῶν καὶ τοῖς τοῦ κόσμου. « Καὶ δούς αὐτῷ τὸ ψαλλίον, καὶ λέγει καὶ ἐπίδοσ μοι, » φησὶν, ἵνα τὸ ἐκώστιον διείξῃ. Καὶ εἰ μὲν αὐτὸς ἐστὶν ἀναδεχόμενος καὶ Πατὴρ, ὁ καὶ ἀποκρίων ἱερεὺς, αὐτὸς λαμβάνει τὸ ψαλλίον πάλιν ἀπὸ τοῦ τελουμένου μοναχοῦ, ἀσπασμένου τούτου πρότερον. Εἰ δ' αὖν λαμβάνει ὁ ἀνάδοχος τούτου, καὶ δίδωσιν αὐτὸ τῷ ἱερεῖ. Καὶ ὁ ἱερεὺς πάλιν παρέχει τῷ τελουμένῳ οὐ καὶ ἀσπασμένου πάλιν καὶ διδόντος τούτου τῷ ἀναδόχῳ, αὐτὸς δίδωσι πάλιν τῷ ἱερεῖ. Καὶ τοῦτο γίνεται ἐπὶ τρις, εἰς τι τιμὴν τῆς Τριάδος, καὶ τοῦ γινόμενου βεβαίωσιν. Καὶ ὁ ἱερεὺς τὸ τρίτον δίδωσι, φησὶν· « Ἰδοὺ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Χριστοῦ λαμβάνεις αὐτό. » Φοβερός ὁ λόγος, καὶ φρίκην ἐμποιοῦν

τοῖς ἀκούουσιν. Ἐἴτα λαβὼν τὸ φαλίδιον, ἐπιλέγει, « Εὐλόγητος ὁ Θεὸς ὁ θέλων πάντας σωθῆναι, » καὶ τὰ λοιπά. Δεῖ γὰρ εὐχαριστεῖν τῷ Κυρίῳ ἐπὶ παντί τοις σωτηρίοις ἔργοις. Εὐθύς οὖν ἀποκαίρει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς εἰς ἕνομα τῆς Τριάδος, σταυροειδῶς κείρων αὐτὸν ἀπὸ κορυφῆς, καὶ τὰς τρίχας τῷ θυσιαστηρίῳ ἀποτίθει, δεικνύς, ὡς ἀπαρχὴ αὐτὰι καὶ δῶρόν ἐστι τῷ Θεῷ ὡς καὶ ὁ προσεγεθεὶς ὕλος, καὶ θυσία ζῶσα καὶ εὐάρεστος. Ἐἴτα καὶ τὰ τοῦ σχήματος ἐνδιδύσκει, ἕκαστον σπραγίζων τῷ τοῦ σταυροῦ τύπῳ. Καὶ ἐπιλέγων, « Ἐνδύεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἡ περιζώννυται, ἡ ὑποδύεται, ἡ ἑτερόν τι, εἰς τὸ ἕνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » καὶ « Ἐλπόμεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, Κύρια ἐλήθησον. » Ὁ καὶ ὡς ἐν τῇ Τριάδι τειχίζεται, καὶ τὸ θεῖον ἑλεός ἐστιν ἐκ παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐκκαλεῖσθαι τὸν ἱερόν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΟΓ.

Τὶ δηλοῦσι τὰ τοῦ ἱεροῦ σχήματος τῶν μοναχῶν ἄμφια.

Ἐνδύεται δὲ πρῶτον μὲν, φησί, χιτῶνα εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως, ἀντὶ τῆς γυμνώσεως ἐκείνης τε καὶ αἰσχύνης, καὶ τῆς παρακολουθησάσης διὰ τῆς παρακοῆς καὶ τῆς ἀμαρτίας φθορᾶς τοῦ θανάτου καὶ τῆς λύπης, ἣν ἀναιρεῖ δι' ὑπακοῆς καὶ ἀφθόρου ζωῆς τὸ μοναχικὸν σχῆμα τὸ ἅγιον. Ἐἴτα τὸ παλλίον τοῦ μεγάλου σχήματος. « Εἰς στολὴν, λέγων, ἀφθαρσίας καὶ σεμνότητος, » ὡς Θεοῦ σκέπης σημεῖον, διὰ τῆς ἐν εὐλαθείᾳ ζωῆς χαριζόμενον ζῆν αἰώνιον τῷ λαμβάνοντι, ἔτι δὲ καὶ εἰς θέλαν περιβολῆν, ἣν ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος διδωσιν, ἀντὶ τῶν δερματίνων χιτῶνων. Ἐἴτα τὸ κροκόδιον τῆς ἀκακίας. « Εἰς περιεφλασάν ἑλπίδος σωτηρίου, » λέγων, διὰ τὴν ἐκ Θεοῦ τῆς χάριτος ἐπισκίασιν, καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἀκακίας κατὰ τὰ ὄβολα νῆπια ὕψωσιν, καὶ ἔτι τῆς κεφαλῆς μετὰ πάντων τῶν αἰσθητηρίων τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ φυλακὴν καὶ περιβλήψιν. Ὁ δὲ καὶ ἔμπροσθεν περι τὸ στήθος διὰ τὸ λογιστικὸν καὶ τὴν καρδίαν καὶ ὀπισθεν ἐκκρέματα, σταυροὺς ἐρυθροὺς περιφέρων, εἰς τὸ διώκειν τῷ βασιλικῷ καὶ φρικτῷ σημείῳ τοῦ καθ' ἡμῶν ἔμπροσθεν τε καὶ ὀπισθεν ἐπαμβάλλοντας. Ἐπειτα τὸν ἀνάλαβον ἐκ δερματίνων ζῶον διὰ τὴν τῶν κοσμικῶν νέκρωσιν ἀπὸ τῶν ὤμων ἔμπροσθεν τε σταυροειδῶς καὶ ὀπισθεν, σημεῖα κερτιμένον σταυροῦ, μᾶλλον δὲ αὐτὸν ἐκτυποῦντα τὸν σταυρὸν, « Ἀναλαμβάνων, λέγων ὁ ἱερεὺς, τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ ἀκολουθῶν τῷ Δεσπότῃ, καθὰ δὴ καθωμολόγησεν. » Ἐἴτα ἐπὶ τούτοις τὴν ζώνην, καὶ ταύτην ἐκ δέρματος, περιζώννυται λέγων, « Τὴν ὀσφύν αὐτοῦ εἰς νέκρωσιν σώματος καὶ ἀνακαίνισιν πνεύματος, » διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἀγνείαν, καὶ τὸ νεκρὰς ποιεῖν ὅση δύναμις τὰς κινήσεις τῆς σαρκὸς, καὶ ἐνισχύεσθαι κατὰ τῶν παθῶν, καὶ πρὸς τὰς πράξεις τῶν ἐντολῶν ἀνδρῆζεσθαι. Ἐἴτα τὰ σανδάλια, « Εἰς ἔτοιμοσιν, φησί, τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, » ἵνα μὴ προσκόπη τοῖς πῆδας τοῦ νοεροῦς τῆς ψυχῆς, μηδὲ πρὸς τῶν νοουμένων ὀφρων δάκνηται τὴν τὸν λογισμῶν πτέρναν, ἀλλ' ἐπάνω τούτων ἐπιθεῖν, καὶ καταπατῆ λίοντα καὶ δράκοντα, τὰ κρυπτὰ τῆς

A Trinitatis, illum summa cervice in formam crucis abradens, et capillos altari imponit, monstrans eas esse Deo primitias et donum, prout ille totus offertur sacrificium vivum et acceptabile. Deinde habitu eum induit, singula signans signo crucis, et dicens: « Induitur servus Dei, vel præcingitur, vel subvestitur, prout aliud quid, in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti; » et: « Dicamus pro eo: Kyrie, eleison. » Quod ter in singulis ab omnibus dicitur, quo ostenditur illum in Trinitate contegi, divinamque misericordiam esse super eum; et ipsa monachi oratio præcipue intendit ut a Domino Jesu invocet misericordiam.

τῆς ἐν ἑκάστῳ παρὰ πάντων λέγεται, δηλομένου, ἐπ' αὐτῷ· καὶ αὕτη ἡ εὐχὴ ἐξαίρετως τοῦ μοναχοῦ,

B

CAPUT CCLXXIII.

Quid denotet sacer monachorum habitus quo induitur.

Primum quidem, dicitur, induitur vestem lætitiæ et exsultationis illius loco nuditatis et turpitudinis et secuta per inobedientiam et peccatum corruptionis mortis ac tristitiæ, quam tollit per obedientiam vitamque incorruptibilem sacer monachorum habitus. Deinde pallium induit majoris habitus dicens: « In stolam immortalitatis et sanctitatis » tanquam signum divini presidii vitam æternam per vitam in pietate peractam impertiens accipienti, et insuper in signum divini amictus quem pro vestibus pelliceis largitur Spiritus gratia. Deinde tradit cucullum innocentie dicens: « In galeam salutaris fidei », propter a-umbraionem divini gratiæ, et principalem exaltationem hunc manentem qui humilitate et innocentia ingenius assimilatur infantibus, vel etiam propter custodiam atque tutelam, Deo favente, servatam capitis omniumque simul sensuum. Quod a fronte quidem pendet circa pectus propter rationem et cor, ac a tergo religatur, cruces rubras circumferens ad repellendos regali terribilique signo hostes in nos a fronte et a tergo irruentes. Deinde scapu'are imponit ex pelle animalis factum, quoniam rebus mundi mortuus est monachus, ab humeris parte anteriori pendens in formam crucis, parte vero posteriori signis crucis refertum seu potius ipsam crucem referens: « Accipiens crucem super humeros, ait sacerdos, sequitur Dominum, prout confessus est. » Deinde post ista zonam induit et quidem pelliceam dicens: « Præcinguntur renes ejus in mortificationem corporis et renovationem spiritus ad castitatem et munditiam ad mortificandos quantum poterit, motus carnis, ad obluendam adversus vitia, ad confirmandum animum circa præceptorum opera. Postea inducit sandalia dicens: « In præparationem Evangelii pacis, » ut spirituales animæ pedes non offendant, neque spiritibus serpentibus lædantur cogitationum plantæ, sed super hos ambulet et conculet leonem atque draconem, occultas malitiæ lethalesque bestias, et nunquam regressurus curat

viam Evangelii, usque dum supra currens ubi nostra conversatio est, ad caelum perveniat. Denique chlamydem velut omnia complectentem addit, ad quam claricri voce sacerdos dicit: «Tu frater noster, accipe magnum et angelicum habitum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti», quoniam hæc vestis est perfectissima et omnia continet, necnon universa custodit protegentemque Dei virtutem ostendit et significat atque austeritatem, pietatem ac humilitatem vite monasticæ, et quoniam neque manus nec aliud quidpiam membrum secundum hanc vitam viva et ad mundanas operationes libera, sed omnia mortua habet monachus. Solum vero liberum habet caput ad Deum spectans, qui est caput universorum, resque Dei cogitans et ad eum appropinquans. Illud autem habet cucullo circumdatum propter humilitatem, et ne sensibus ibi collectis nullum sit integumentum.

τῷ κουκουλίῳ διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ μὴ ἐκείσε τὰ αἰσθητήρια ἀπερικάλυπτα ἔχοντα.

CAPUT CCLXXIV.

Quod monachus habitu suo conditionem mortis Christi imitatur.

Insuper monasticam agens vitam mortuus est et quasi in sepulcro positus. Ideo chlamys quidem velut sepulcrum, vestes autem interiores sepulcralia referunt indumenta, nempe tunica et cætera. Passionem vero per crucem consummatam ostendunt tam scapulare quam aliæ vestes; crucifixus enim monachus est mundo, quod cæterum promisit; cucullus autem a capite pendens velut sindo, ex omni parte crucifixum pro nobis et mortuum involutumque in sepulcralibus indumentis ac sindone Dominum imitatur, ut quemadmodum per vitam cum eo crucifixus est et mortuus, ita cum eo resurgat, et exaltet, et hæres appareat paterni ejus regni, honorumque nobis paratorum a constitutione mundi particeps exhibeatur; quæ ei deprecatur sacerdos, postquam sanctum sumpserit habitum. Statim enim novam adjicit orationem, et precatur ut Deus bonus et fideus in promissis suis et cujus dona sunt sine poenitentia, det ei conversationem bonam et honestam ac irreprehensibilem et in sanctificatione vivens intemeratum custodiat habitum quem induit; et annuntiat singularum vestium sensum et virtutem, quoniam tunica quidem divinam justitiam locutionis induit; zona autem mortificatione corporis et castimonia semetipsum circumdedit, hæc enim circa renes mittitur, ut concupiscentia quidem sit mortuus, virtute vero magnanimus; cucullo salutarem sumpsit humilitatem, ut mente quæ toti imperat homini humilia sentiat, et bene sensus instruat; ideo illam dicit galeam salutis; scapulari vero cruce ait, et fide sese adornavit, illud enim habet figuram crucis, qua Christi fidem et mortem testatur; amictu autem, pallio scilicet et chlamyde, stolam immortalitatis ut lorica m ferream sibi circumjecit, et pro pelliceis vestibus, divina exornatus gratia splenduit; sandaliis vero potestatem accepit peragrandi viam quæ ducit ad salutem et pacem,

κακίας καὶ φθορὰ θηρία, καὶ ἀμεταστρεπτὴ τρέχη τὴν ὁδὸν τοῦ Ἐβανγγελλίου, ἰσοῦς ἂν ἄνω δραμῶν, ἔπου ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς καταντήρη, τελευταῖον δὲ, ὡς περιεκτικὸν πάντων περιβάλλεται τὴν μονῆν, ἐν ᾧ καὶ τρανότερόν φησιν ὁ ἱερεὺς, «Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν ὁ δεῖνα ἔλαθε τὸ μέγα καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,» ὡς τελευταῖον ἔστα καὶ περιεκτικὸν πάντων, καὶ τὴν φυλακτικὴν καθόλου καὶ σκεπαστικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν δηλοῦντά τε καὶ σημαίνοντα· καὶ ἔτι τὸ συνισταμένον καὶ εὐλαβὲς καὶ ταπεινὸν τῆς μοναχικῆς ζωῆς, καὶ ὅτι οὐ χεῖρας ἢ τι τῶν μελῶν κατὰ τὸν βίον ἔχει ζῶντα ὁ μοναχός, καὶ πρὸς κοσμικὴν ἐργασίαν ἐλεύθερα, ἀλλὰ πάντα νεκρά. Μόνην δὲ τὴν κεφαλὴν ἐλευθέρην ἔχει, πρὸς Θεὸν ἐρωσαν τὴν τῶν ἀπάντων κεφαλὴν, καὶ τὰ ἐκείνου φρονούσαν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνατρέχουσαν. Ἀλλὰ καὶ ταύτην περισταλλομένην

ΚΕΦΑΛ. ΣΟΔ'.

Ἵτι τὴν τοῦ Χριστοῦ νέκρωσιν καὶ διὰ τοῦ σχήματος μιμεῖται ὁ μοναχός.

Ἀλλὰ καὶ ὅτι νεκρὸς ὁ μονάζων τῷ βίῳ, καὶ ὡς ἐν τάφῳ ἐστὶ· διὸ καὶ ὡς τάφος μὲν ὁ μονῆς· ἐντάφια δὲ τὰ ἐντὸς, ὁ χιτῶν θηλαδὴ καὶ τὰ λοιπά. Δηλοῦσι δὲ τὸ διὰ σταυροῦ πάθος ὁ ἀνάλαθος καὶ τὰ ἄλλα. Ἐσταυρωμένος γὰρ τῷ κόσμῳ ἐστὶν ὁ μοναχός· καὶ τοῦτο δὴ καθυπέσχετο. Τὸ δὲ κουκούλιον ἀπὸ κεφαλῆς ὡς σουδάριον. Καὶ ὄλος τὸν σταυρωθέντα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀποθανόντα καὶ εἰληθέντα τοῖς ἐνταφίοις τε καὶ τῷ σουδαρίῳ ἐκμιμεῖται Δεσπότην· ἵνα ὡς συσταυρωθεὶς τῷ βίῳ καὶ συννεκρωθεὶς αὐτῷ, καὶ συναναστῆ καὶ συναυψωθῆ, καὶ συγκληρονόμος ὀφθῆ τῆς Πατρικῆς αὐτοῦ βασιλείας, καὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἡτοιμασμένων ἡμῖν πρὸς καταβολῆς κόσμου κοινῶς ἀναφανῆ. Ἄ καὶ εὐχεται αὐτῷ ὁ ἱερεὺς· μετὰ τὸ λαθεῖν τὸ σχῆμα τὸ ἅγιον. Εὐθύς γὰρ ἐπιφέρει πάλιν εὐχὴν· καὶ εὐχεται ἵνα ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθός, ὁ πιστὸς ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς χαρίσμασιν ἀμεταμέλητος ὢν, ἐψη αὐτῷ βίον εὐσχημονα καὶ πολιτεῖαν ἐνάρετον καὶ ἀκατάγνωστον, καὶ ἐν ἁγιασμῷ ζήσαντα ἀσπίλον διατηρῆσαι τὸ σχῆμα ὃ ἐνεδύσατο. Καὶ καταλέγει ἐκάστου τῶν ἐνδυμάτων τὴν ἔνοιαν τε καὶ δύναμιν· ὅτι τῷ μὲν γιγνώσκει τὴν θεῖαν δικαιοσύνην ἀντὶ τῆς πειραστικῆς ἐνεδύσατο· τῇ δὲ ζώγῃ τὴν νέκρωσιν τοῦ σώματος καὶ τὴν σωφροσύνην ἐν ἑαυτῷ περιέλετο. Ἐπεὶ ὅτι καὶ περὶ τὴν ὀσφύν, ἵνα νεκρὸς μὲν ᾖ τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἀνέριος δὲ ταῖς ἀρεταῖς. Τῷ δὲ κουκουλίῳ τὴν ταπεινοφροσύνην εἰς σωτηρίαν περιβάλλετο. Ἄσπερ δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ τὰ ταπεινά φρονεῖν καὶ καλῶς τὰς αἰσθήσεις παιδαγωγεῖν. Διὸ καὶ περικεφαλαῖαν σωτηρίου τοῦτο φησι. Τῷ δὲ ἀναλάθῳ, τῷ σταυρῷ καὶ τῇ πίστει κατεκοσμήθη, φησὶ. Τύπος γὰρ οὗτος ἔχει· σταυροῦ, δι' οὗ ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστις τε καὶ ἡ νέκρωσις μαρτυρεῖται. Τῷ δὲ περιβολαίῳ, τῷ παλλίῳ θηλαδὴ καὶ τῷ μονῆς, στήλην ἀσφαλιστῆς ὡς ὄψρακα ἰσχυρὸν περιέθετο. Καὶ ἀντὶ τῶν δραματικῶν χιτῶνων θεῖα κ. θηρατ-

σθη και ελαμπρυνθη χάρει. Τίς δὲ σανδαλοῖς δύναιμι εἰληφει, ὥστε ἐπιβῆναι τῆς ἰδοῦ τῆς πρὸς σωτηρίαν ἀγοῦσης και τὴν εἰρήνην, τὰ τῆς εἰρήνης κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ὀδεῦειν και τρέχειν ὀφειλων, και ταύτην εὐαγγελίζεσθαι, ὡς και αὐτὸς μαθητῆς ὀφθεις τοῦ Χριστοῦ, πάντα καταλιπὼν, και τούτῳ ἐπόμενος. Χριστὸς δὲ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, και ἡ ἰδὸς πρὸς τὸν Πατέρα και ἡ ἀλήθεια και ἡ ζωὴ και τὸ φῶς· και ὁ τούτῳ ἀκολουθῶν ἐξεῖ τὸ φῶς τῆς ζωῆς, και πρὸς τὴν ζωὴν καταστήσει. Ἄλλὰ και τὸν Ἰλῖαν και τὸν Βαπτιστὴν μιμησάμενος ὁ μονάζων, ὡς τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου ἀρχηγός, ἐνδύσεται τὴν τῶν ἀγγέλων ἀφθαρσιαν, και τῆς ἐκ δεξιῶν καταξιοθῆ τοῦ Χριστοῦ παραστάσεως, και ἀκούσει τῆς μακαρίας αὐτοῦ φωνῆς, Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου· ἦς και πάντας ἀξιοθῆναι εὐχεσται. Ἐκφωνήσας δὲ και τὴν 194 Τριάδα δοξολογήσας ὡς ἔθος, και τὸ, *Εἰρήνη πᾶσιν*, εἰπὼν, και τὰς κεφαλὰς τῷ Κυρίῳ κλίνει καλεῖσας ὡς δούλους, ἵνα τύχωσιν ἀπαντας και τῆς ἀνωθεν εὐλογίας, πάλιν εὐχεσται πρὸς Θεόν, εἰσαγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν αὐτοῦ θέσαν και πνευματικὴν αὐλήν· τούτέστιν οικεῖον αὐτῷ ποιῆσαι, και συντάξει τοῖς φίλοις αὐτοῦ και τῇ συγκλήτῳ αὐτοῦ, και καθαρὸν και ὑψηλότερον αὐτοῦ ποιῆσαι τὸ φρόνημα τῶν βιωτικῶν, εἰς τὸ διηνεκῶς μνημονεύειν τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τῶν ἐαυτοῦς διὰ Χριστὸν τῷ βίῳ σταυρώσασι. Καὶ ἐκφώνως πάλιν ποιμένα και ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ἡμῶν τὸν ἐν Τριάδι λέγων Θεὸν ἀνυμνεῖ. Ἐπεὶ και παρ' αὐτοῦ ἡμῖν ἡ ὀδηγία τοῦ κριττονος και πρόνοια και ἐπισκοπή. Ἐῖτα τοῦ διακόνου τὸ ἱερὸν κατέχοντος Εὐαγγέλιον, λαμβάνει τοῦτο ὁ ἱερεὺς· και φησιν, *Εἶπεν ὁ Κύριος, Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, και ἀρτίῳ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ και ἀκολουθήτω μοι.* Καὶ δίδωσιν αὐτῷ εἰ ἱερωμένους ἐστίν· εἰ δ' οὐ, σταυρὸν παρέχει αὐτῷ. Αὐτὸς δὲ λαμβάνων, προσκυνεῖ και ἀσπάζεται, δεικνύς ὅτι τούτῳ ἐπηκολούθησε, και ἐφείλει ἀκολουθεῖν. Ἐῖτα και λαμπάδα ὁ ἱερεὺς δίδωσιν, εἰς δέγμα οὐπερ εἰληφει φωτισμοῦ, και ὡς ὀφειλοντι καθαρῶς πολιτεύεσθαι. Διὰ και τὰς αὐτοῦ Σωτῆρος αὐτῷ λέγει φωνὰς ἐκβοῶν, *Εἶπεν ὁ Κύριος, Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,*· και τὰ ἐξῆς. Ἐῖτα τοῦτον και πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν Ἰσραὴ, ὡς εἰς τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ ἐφθαστά, και τῷ Δισπότῃ κατηλλαγμένον τὸ Εὐαγγέλιον φέροντα και τὴν λαμπάδα ἡμμένην. Ἐπιδήπερ εὐαγγελικῶς και φωτεινῶς ὀφείλει ζῆσαι, εἰς δόξαν τοῦ πρὸς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς καλέσαντος αὐτὸν Θεοῦ. Καὶ εὐθὺς αὐτὸν ἀσπασάμενος ὁ ἱερεὺς διὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην και ἔνωσιν, και τὸν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός δηλῶν ἀσπασμὸν, ὅτε τὸν ἀπολωλότα εὗρεν υἱὸν, και τὴν μεγάλην χαρὰν ἐτέλεσεν, Ἰσραὴ πληροῖον αὐτοῦ, ὅτι και ἑγγὺς τοῦ Θεοῦ γενήσεται. Οἱ ἀδελφοί τε μετὰ τοῦ Πατρὸς πάντες λαμπάδηφοροῦντες, ἐπιδεικνύμενοι τὸ φαῖρον, και τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, και τὴν τῶν ἀγγέλων χαρὰν, ἀπέρχονται, και ἀσπασόμενοι ἕκαστος τὸ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον και τὸν ἱερέα, τύπον σώζοντα τοῦ

iter pacis secundum Evangelium agendi et currendi. pacem evangelizandi : nam ipse factus est Christi discipulus. illi, omnibus derelictis, secutus, Christus autem est pax nostra et via ad Patrem, veritasque, vita atque lux, et qui cum sequitur habebit lumen vitæ ac ad vitam perveniet; sed et Eliam atque Joannem imitatus vitæ anachoretarum principes, monachus induit angelorum immortalitatem, et dignus factus est qui a dextris Christi collocetur, et audiat beatam ejus vocem : « Venite, benedicti Patris mei, » qua omnes dignos fieri obsecrat. Verum alta voce postquam Trinitatem pro more benedixit et ait : « Pax omnibus », jussitque capita Domino inclinare ut servos, ut omnes supernam consequantur benedictionem, rursus ad Deum precatur, ut eum introducat in divinam suam spiritalemque aulam, id est, ut eum sibi familiarem faciat, et amicis suis suoque senatui consociet, cogitationes ejus purificet et mundanis supercæletet, ut perpetuo recordetur honorum eos manentium qui per vitam semetipsos propter Christum crucifixerunt. Et iterum vocem extollens, pastorem et episcopum animarum nostrarum quem in Trinitate dicit Deum celebrat, quoniam ab ipso est nobis melioris vitæ institutio, providentia et inspectio. Deinceps diacono sanctum tenente Evangelium, hoc accipit sacerdos et ait : « Dixit Dominus : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me. » Et dat ei, si sacerdos est; si secus, crucem ei exhibet. Ille autem accipiens adorat et osculatur, ostendens se eum esse secuturum prout sequi debet. Postea lucernam dat sacerdos, in signum ejus quam accepit illuminationis, et tanquam pure conversaturo. Ideo Salvatoris verba dicit ei clamans : « Dixit Dominus : Sic luceat lux vestra coram hominibus, » et cætera. Exinde illum ante sacras valvas collocat, quasi ad januas cæli pervenerit cum Domino reconciliatus, qui Evangelium portat ardentemque lampadem, quoniam secundum Evangelium et in lumine debet vivere, in gloriam Dei qui ad admirabile lumen suum vocavit eam. Et illico cum osculatus sacerdos propter charitatem et unionem in Christo, cælestisque Patris osculum significans, quoniam perditum invenit illum et magnam fecit lætitiâ, apud se collocat, quia Deo propius factus est. Fratres, etiam cum patre omnes lucernas ferentes, quo hilaritatem connotant Deique gratiam et angelorum gaudium, exeunt, et singuli deosculati sanctum Evangelium et sacerdotem qui Christi figuram servat, ipsamque hujus crucem et eum qui habitum suscepit, lætantes concinunt. Hoc autem cantatur : « Cognoscamus, fratres, mysterii virtutem. » Verum quænam est? quoniam ex peccato ad domum paternam reversam optimus Pater occurrens amplectitur, et primam reddens dignitatem, saginato vitulo occiso, cum cælitibus facit festivitatem et lætitiâ.

Χριστοῦ, και αὐτὸν τὸν αὐτοῦ σταυρὸν, και τὸν λα-

όντα τὸ σχῆμα. Καὶ φθούσιν εὐφραϊνόμενοι. Ἐδ δὲ ἀδόμενον, ἢ Ἐπιγῶμεν, ἀδελφοί, τοῦ μυστηρίου τῆν δύναμιν. ἢ Τίς ἐστὶ αὕτη; ἢ Ὅπως τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν πατρικὴν ἀπαιθλόδα ἐστὶν ὁ παν-ἀγαθος Πατήρ προῦπανθήσας ἀσπάζεται. ἢ Καὶ δοῦς ἐν πρώτων ἀξίωμα, μετὰ τῶν ἀνω ποιεῖται τὴν εὐταξίαν καὶ εὐφροσύνην, θύσας τὸν μόσχον τὸν σιευτόν.

CAPUT CCLXXV.

*Quod, post osculum et caerimonias universas, super-
num bonorum, sacra cana communio.*

Propterea post osculationem sacrificium agitur vituli viventis, et secundum ordinem et congruenter ita sit, cum ab Apostolo appelletur divini Evangelii summarium. Qui habitum sumpsit ante Evangelium et sanctos lumina ferentes progreditur, ut miles Christi et minister constitutus. Et memoria dignus habetur in orationibus utpote in caelo conscriptus et choro fratrum adunatus. Denique communionem divinissimorum mysteriorum donatur, caelestis vitaeque mensae particeps ostensus. Et ita cum gaudio omnium canentium et precantium ut ille vitis Domini disponatur, ad sensibilem mensam procedit cum sociis laetitia perfusus. Et tunc vacans orationibus, obedientiae et ministerio, in humilitate currens viam vitae Christum sequitur, cuius gloriae participatione utinam universi habeamur digni per ejus misericordiam. En igitur doctrinam de poenitentia, ut nobis fuit possibile exposuimus, necnon de habitu sancto, quoniam angelicus est et poenitentiae habitus. Superest ut de duobus adhuc reliquis mysteriis Ecclesiae summatim dicamus, ut omne quod promissimus expleamus, et ad finem peragamus sermonem.

Clericus. Bonum est, sanctissime domine, quem-
admodum de aliis, ita et de istis nos edocere.

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΟΕ'.

ἽΤι μετὰ τὸν ἀσπασμόν καὶ τὰ τῆς τελειῆς πάντα, τέλος τῶν ἀγαθῶν ἢ κοινωρία.

Διὸ καὶ μετὰ τὸν ἀσπασμόν ἡ λειτουργία τελεῖται τοῦ ζῶντος μόσχου· καὶ κατὰ τάξιν ἀρροβίως ἢ τε τοῦ Ἀποστόλου περικοπή καὶ τοῦ θεοῦ Εὐαγγελίου ἀναγινώσκεται. Καὶ ὁ τὸ σχῆμα λαβὼν, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἀγίων λαμπαδηφορῶν προπορεύεται, ὡς στρατιώτης Χριστοῦ καὶ ὑπερέτης καταστάς. Καὶ μνήμης ἀξιοῦται ἐν ταῖς αἰθήσεσιν, ὡς καταγραφίς ἐν ταῖς οὐρανοῖς, καὶ τῇ χορείᾳ τῶν ἀδελφῶν συνταγίς. Καὶ τελευταῖον τῆς κοινωρίας τῶν θειοτάτων καταξιώται, τῆς ὑπερουρανοῦ καὶ ζωῆς τραπέζης κοινῶς ἀποδειχθείς. Καὶ οὕτως μετ' εὐφροσύνης πάντων φθόντων καὶ εὐχομένων ὡς ἀμπελον Κυρίου καταρτισθῆναι αὐτόν, καὶ εἰς τὴν αἰσθητὴν πορεύεται τράπεζαν, τοῖς ὁμοτογέσι συν-εὐφραϊνόμενος· σχολάζων ἕκτοτε ταῖς προσευχαῖς καὶ τῇ ὑπακοῇ καὶ διακονίᾳ, ἐν σαρκειώσει τὴν ὁδὸν τρέχων τῆς ζωῆς, καὶ ἐπακολουθῶν τῷ Χριστῷ· οὗ καὶ πάντες ἀξιοθαίτημον τῆς δόξης καὶ κοινωρίας ἐλεῖ αὐτοῦ. Ἰδοὺ τοίνυν καὶ τὰ τῆς μετανοίας ὡς ἐνὸν ἡμῖν ἐξεθήκαμεν, καὶ τὰ τοῦ σχήματος τοῦ ἱεροῦ, ὡς καὶ ἀγγελικεῦ, καὶ τῆς μετανοίας σχήματος ὄντος. Λοιπὸν καὶ περὶ τῶν δύο ἐτι ὀπολοῦμεν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ σύνοψιν εἰπωμεν, ὡς ἐν 195 τὰ τῆς ὀποσχέσεως ἐκτελέσωμεν, καὶ εἰς τέλος τὸν λόγον ἀγάγωμεν.

Κληρικὸς. Καλὸν, ἀγώτατε δέσποτα, ὡς περὶ τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τούτων μαθεῖν ἡμᾶς.

HEPI

ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΝΟΜΙΜΟΥ ΓΑΜΟΥ.

DE

HONESTO ET LEGITIMO CONJUGIO.

Pontifex. Et jam loquimur de matrimonio quale
secundum divinam licentiam inter homines perficitur ab eis qui secundum mundum volunt vivere, propter solem liberorum generationem et concessum est propter mortem ex inobedientia sequentem, ut, usquedum per Christum venerit vita et immortalitas, praesens corruptibilis permaneat vita, et ne sine benedictione sit hominum constitutio atque principium, nec isti absque ea vitam habeat, uique matrimonio ab intemerata Ecclesia benedi-

Ἀρχιερεὺς. Καὶ λέγομεν ἤδη περὶ τοῦ γάμου, ὅστις κατὰ θεῖαν συγχώρησιν ἐν ἀνθρώποις ἐστὶν ἐνεργούμενος, τοῖς κατὰ κόσμον θέλουσι ζῆν, διὰ μόνην παιδοποιίαν, καὶ συγκεχώρηται διὰ τὸν ἐκ τῆς παρακοῆς ἐπακολουθήσαντα θάνατον, ἵνα ἕως ἐν ἔλθῃ ἢ διὰ τοῦ Χριστοῦ ζωὴ καὶ ἀθανασία, ὁ παρῶν φθαρτὸς διαμένῃ βίος, καὶ μὴ χωρὶς εὐλογίας ἢ τῶν ἀνθρώπων εἴη καταβολὴ καὶ ἀρχὴ καὶ τὸ εἶναι τούτους ἐν βίῳ, καὶ ὡς παρὰ τῆς ἀσπλίου Ἐκκλησίας τὴν εὐλογίαν ἔχοντος τοῦ γάμου, σκεῦ-

θεσιν οἱ ἐν τούτῳ ἄσπιλοι εἶναι ὡς ἔγχωρεῖ, καὶ ἄνύμφως καὶ δίχα φύγου καὶ βύτου συνάπτωνται, καὶ ὡς εἶπεν ἄμωμον καὶ ὡς παρθενικὸν ἔγγυς φυλάσσειν τὴν γάμον.

ΚΕΦΑΛ. ΣΟΓ'.

Διατὶ στέφανοι ἐν τῷ γάμῳ.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ στέφανοι τίθενται, διὰ τοὺς παρθένους καὶ καθαρούς, οἱ συνάπτονται ἄσπιλοι, καὶ ὡς τὴν παρθενίαν ἄχρι τοῦ γάμου συντηρήκασιν. Ὁ δὲ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεως μαρτυρούμενον καλὸν εἶναι, ὁ συναπτόμενος τῇ νύμφῃ νυμφίος πρὸ παντὸς τούτου βούλεται κεκτησθαι αὐτήν, τὴν παρθένον εἶναι καὶ καθαρὴν, καὶ μὴ ἑτέρου τινός, ἀλλ' αὐτοῦ καὶ μόνοι εἶναι καὶ κληθῆναι γυναῖκα. Ὅθεν καὶ αὐτὸν ἐκιδέσκεισθαι χρὴ τοιοῦτον ἑαυτὸν τηρεῖν νυμφίον καθαρὸν τῇ νύμφῃ, καὶ ἀπὸ ἀνδρῶν, καὶ οὐκ ἑτέρας. Καὶ εἰ τοῦτο, εὐλογημένη ἡ συζυγία, καὶ ἡ κοίτη, κατὰ Παῦλον εἶπεν, ἄσπιλος καὶ ἀμίαντος· καὶ ἐπὶ τοῦ γάμου τούτου τάλεια ἢ εὐλογία· καὶ ὁ Χριστὸς παραγίνεται. Εἰ δὲ νεοθευμένος ὁ γάμος καὶ βύτου ἐμπλασις, πῶς ἄρα ἐκίσει Χριστὸς, ὁ καθαρῶτατος μόνος, καὶ τῶν ψυχῶν νυμφίος ἁγίος τε καὶ ἄμωμος; Ἀπέστω τοίνυν πᾶσα πορνεία τοῦ τιμίου γάμου καὶ ἀρπαγῆ· καὶ μοιχεία πᾶσα πόρρω, καὶ σὺν αὐτῇ ἡ βδελυρὰ καὶ τὸ γένος συγγέουσα αἰμομιξία τε καὶ πολυγαμία. Καὶ τὰ τοῦ ἱεροῦ τόμου ἀκατάλυτα φυλαττέσθω, ἕνα καὶ τόμος εἴη ἐνώσις; καὶ μὴ διαστάσις, ὡς τῶν κακῶς συναπτομένων χωριζομένων μᾶλλον καὶ διασταρέων Θεοῦ· καὶ οἱ ἐκ τοῦ λύσειν αὐτοὺς ταραχὴ ἔσται τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ ὁ μὲν διαγὰμος κανονιζόμενος ἔστω, καθά φασιν οἱ Πατέρες. Ὁ τρίγαμος δὲ πλεόν. Καὶ οὗτος τρίτην ἀγάθω μὴ τέκνα ἔχων ἄχρι τοῦ τεσσαρακοστοῦ. Τῷ τέκνα δὲ κεκτημένων ἔσται ἡ τριγαμία, ὁ ἱερός φησι τῆμος. Τὰ περὶ τούτων οὖν σὺν ἀκριβεῖα ἔστω, καὶ προσοχῇ τοῖς προστάταις τῶν ἐκκλησιῶν ἐνεργούμενα. Θεωρήσωμεν δὲ καὶ ὅπως ὁ γάμος νομίμως ἄρχεται γίνεσθαι. Εἰ μὲν πατέρες τοῖς συναπτομένοις εἰσὶν, οἱ τοὶ δὲ καὶ συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις, καὶ τὰς γνώμας πρὸς τὸ ἔργον ἰσῶσιν. Ἔτα καὶ ἡμέρας ἐπιστάσης, ὥστε γραφῆναι καὶ τὰ συμβόλαια, συνάδροις τιμίω γίνεσθαι ἀνδρῶν, μαρτυρίας χάριν τοῦ γινόμενου, καὶ οἱ νομίμου γάμου συνάλλαγμα ἐνεργεῖται. Διὰ καὶ νομικὸς ἀποτεταγμένος ἔστι, καὶ τὰ συμβόλαια γράφει, καὶ σιγνογραφίας τῶν συναλλαττόντων ποιῶνται διὰ σταυροῦ, δηλῶν ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον ἔστι, καὶ ἐν Χριστῷ ἄρχεται, τῶν μελλονύμφων καὶ τῶν πατέρων αὐτῶν τοῦ καλάμου ἐφαπτομένων, τὸ ἐκούσιον καὶ οἰκειοθελεῖς ἐνδεικνυμένων ἐκ τούτου· καὶ οἱ Χριστὸς συνάπτει αὐτούς. Διὰ καὶ πρὸς αὐτὸν προσκυνοῦσι πρῶτον, καὶ οὕτω τοῦ καλάμου ἐφάπτονται· καὶ τοῦτοῦ ἐνεκεν, οἱ Χριστὸς συνδέει τοὺτους· καὶ σταυρικῶς λέγονται ἕσμοι. Καὶ οὐκ ἐξὸν 196 αὐτοὺς λύειν δίχα τινῶν παρακολουθημάτων νομίμων, τοιοῦτων, ὡς καὶ ἐπὶ τετελεσμένη τῷ γάμῳ. Εἰ δ' οὖν, ἔσται παρανομία ἢ λύσις. Τοῦ καιροῦ δὲ ἐπιστάτος τῶν γάμων, εἰς τὸν ναὸν

ctionem consecuto, studeant conjuges in eo, ut fieri potest, intemerati esse. Et sic licite, sine reprehensione et absque labe conjunguntur, ita ut irreprehensibile dicatur et quasi virginalis servetur matrimonium.

CAPUT CCLXXVI.

Quare coronis in nuptiis utantur.

Ob hanc enim causam ponuntur coronæ propter virginitatem et castitatem eorum qui intemerati copulantur et quia virginitatem usque ad matrimonium custodiverunt; quod ipsa natura testatur bonum esse, sponsus enim sponsæ consortatus ante quemcumque vult eam possidere, ita ut virgo sit et pura, neque cujuslibet alterius, sed eam sui solius esse, suamque vocari feminam requirit. Unde ipsum oportet ediscere talem semetipsum sponsæ purum esse servaturum, ita ut sit ejus vir, et non alterius; quod si adsit, benedictum erit conjugium, et cubile, ut secundum Paulum loquar, immaculatum erit et illibatum, et super tale connubium plena erit benedictio, et Christus ei aderit. Sed si pollutum sit matrimonium et labe plenum, quomodo igitur ibi Christus qui solus purissimus est et animarum sponsus sanctus et irreprehensibilis? Absit igitur ab honorabili conjugio omnis fornicatio et raptus, procul absit omne adulterium, et cum eo obscenium, quo miscetur genus incestum scelus et polygamia, et inviolate serventur sacri (Ritualis) libri statuta, ut liber sit unionis, non separationis, cum male convenient, sed potius abscedant qui a Deo distant; et quoniam si violetur hic liber, hinc turbabitur Ecclesia. Bigamus quidem dirigitur, prout dixerunt Patres, de trigamo autem plura statuta sunt. Hic tertiam ducat uxorem, si liberos non habeat, usque ad annum quadragesimum; sed si liberos habeat, et jam quadragesimum attigerit annum, tolerari non poterit tertium matrimonium, sacer inquit liber. Quæ de his accurate et diligenter ab Ecclesiæ præfectis adimpleantur. Verum inspiciamus quomodo matrimonium honestum esse incipiat. Si patres quidem sunt convenientibus, illi inter se consentiunt, suæque consilia ad opus iniunt. Deinde die constituta, ut nuptialis scribatur pactio, honorabiles congregantur viri, quod sit gratia testimonii, et quoniam legalis matrimonii contractus inicit. Ideo etiam vir a lege designatus qui conjugales scribit tabulas; et sigillum desponsatorum sit per crucem, quo patet opus ex Deo esse, et in Christo incipere, futuris conjugibus et eorum patribus calamum tangentibus, ita singulis libertatem et spontaneam voluntatem isto modo exprimentibus, et quoniam Christus eos conjungit. Quapropter hunc primum adorant, et deinde calamum tangunt, et quoniam Christus eos alligat, crucis dicuntur vincula, neque licet ea solvere quin quædam ex lege consequantur, eadem ac de perfecto matrimonio, si serus, peccatum erit solutum. Verum superveniente nuptiarum die, templum adveniunt sponsus et sponsa, nam a Deo ejusque Ecclesia vir feminam accipit, et sacerdos, sacra stola indutus, primum

quidem sacre mensæ imponit annulum ferreum propter robur viri, et annulum aureum propter infirmitatem corporis constitutionem et puritatem mulieris, atque sancta prius consecrata, quoniam in conspectu Christi opus perficitur, et ipse erit eis in sanctitate et recta in eum fide atque castitate communio et adunatio.

γίνεσθαι τὸ ἔργον, καὶ αὐτὸς ἔσται τοῦτοις ἐν ἀγιασμῷ καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἔρῃ πίστει καὶ σωφροσύνῃ κοινωνία καὶ ἔκθεσις.

CAPUT CCLXXVII.

Non esse matrimonio jungendum orthodoxum cum secus sentiente.

Quapropter nunquam licet orthodoxo heterodoxam ducere, nam quæ pars, ait Apostolus, fidei cum infidei? Deinde sacerdos in mensa altera calicem ponit ex vino, communem ideo calicem appellatum quo concordia ostenditur vitæque communitas et gaudium. Et sic egressus in porticu, vel intra fores templi, quasi tunc solummodo daretur benedictionis principium et starent in vestibulo operis, aritharum adimplet ritum, nam ad hoc prolati ordinantur annuli, ut concordiam et sigillum contractus significent.

CAPUT CCLXXVIII.

De arrhabonibus futurarum nuptiarum.

Deum ergo benedicit sacerdos, et, pace dicta, quum opus sit pax quæ a Deo est, ac in pace et propter pacem atque concordiam convenient, virum quidem collocat a dextris cum iste princeps sit et capui mulieris, mulierem vero a sinistris utpote inferiorem, et quia a latere ejus est, vir enim feminæ principium. Post pacem, precatur ut Deus, dispersa in unum congregans, qui benedixit Isaac et Rebecca, conjuges benedicat benedictione spirituali. Isaac autem meminit ac Rebeccæ, nullius ex patriarchis alterius, quoniam altera Isaac non nupsit, hancque ex genere suo secundum legem in nuptiali fœdere accepit, et caste cum eâ sola vixit; et quoniam solus erat iste ingenuus Abraham filius, puer benedictionis a Deo benedictus. Sed gratiæ nequaquam meminit in matrimonio, quoniam matrimonium Christianis non est opus alteri præpositum, etsi a Christo benedictionem consequatur propter lubricitatem hominum, utque adhuc constet mundus iste corruptibilis; perfectus autem Evangelii scopus virginitas est et incorruptibilitas, ad quam omnes robustos accedere hortatur. Deinde alta voce glorificans Deum misericordem, dat mulieri annulum ferreum ut viri nomine sacerdos, viro autem aureum, ut nomine mulieris, et tertia vice eos permutat, Trinitatem adorans, quæ omnia perficit et firmat. Deinde invicem jungunt dexteras, quo monstrant se in Christo adunatos et unum factos esse, virumque mulierem e manu Ecclesiæ per sacerdotem accipere. Igitur sacerdos, pace omnibus denuntiata, ostendens unionem et concordiam, et dicens: Inclinate capita, precatur ut qui despondit sibi Ecclesiam ex gentibus virginem castam, nos scilicet fideles, has benedicat nuptias, et conjuges

ὁ τε νυμφίος; καὶ ἡ νύμφη γίνονται. Παρὰ τοῦ Θεοῦ γὰρ καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα λαμβάνει. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἱερὰν στολὴν ἐνδυσάμενος, πρῶτον μὲν τῇ ἱερᾷ τίθεισι τραπέζῃ δακτύλιον σιδηροῦν διὰ τὸ στερεῶν τοῦ ἀνδρός, καὶ δακτύλιον χρυσοῦν, διὰ τὸ ἀκαλὸν τε καὶ ἀγνὸν τῆς γυναικός· καὶ τὰ προηγιασμένα ἄγια, ὅτι ἐνώπιον Χριστοῦ

γίνεσθαι τὸ ἔργον, καὶ αὐτὸς ἔσται τοῦτοις ἐν ἀγιασμῷ καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἔρῃ πίστει καὶ σωφροσύνῃ κοινωνία καὶ ἔκθεσις.

ΚΕΦΑΛ. ΣΟΖ'.

Ὅτι οὐ χρὴ συναπτέσθαι ὀρθόδοξον ἑτερόφρονι.

Διὸ μὴ συναπτέον διὰ τὸ ὀρθόδοξον ἑτερόφρονι. Τίς γὰρ, φησὶ, μέρος πιστῶ μετὰ ἀπίστου; Καὶ ἐν παρατραπέζῃ δέ τινα ἐξ οἴνου ποτήριον τίθεισι, τὸ καλούμενον οὕτω κοινὸν ποτήριον, τὴν ἐμοφροσύνην δηλοῦν καὶ κοινωνίαν τοῦ βίου καὶ εὐφροσύνην. Καὶ οὕτως ἐξελεῖθαι ἐν τῷ νάρθηκι, ἢ ἐνδοῦ τῶν πύλων τοῦ ναοῦ, ὡς τῆς ἀπαρχῆς διδομένης τῆς εὐλογίας, καὶ ἐν προθύροις τοῦ ἔργου ὄντος, τὰ τῶν ἀρραβῶνων ποιεῖται. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τεταγμένοι εἰσὶν οἱ προτεθέντες δακτύλιοι διὰ τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ συναλλάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΣΟΗ'.

Περὶ τῶν μνηστέρων.

Εὐλογεῖ οὖν τὸν Θεὸν ὁ ἱερεὺς· καὶ τῶν εἰρηνικῶν λεγομένων, ἐπεὶ καὶ χρεῖα τῆς ἐκ Θεοῦ εἰρήνης καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ δι' εἰρήνην συναπτόνται καὶ ὁμόνοιαν, ἱερᾷ τὸν μὲν ἄνδρα ἐκ δεξιῶν, ἐπεὶ καὶ οὗτος ἀρχῶν καὶ κεφαλὴ τῆς γυναίκος, τὴν γυναῖκα δὲ ἐξ ἀριστερῶν, ὡς ὑποδεεστέραν, καὶ ὡς ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. Αἰτία γὰρ αὐτῆς ὁ ἀνὴρ. Καὶ μετὰ τὰ εἰρηνικὰ εὐχεταί, ἵνα ὁ Θεὸς ὁ τὰ διηρημένα συναγαγὼν εἰς ἐνότητα, καὶ εὐλογήσας Ἰσαὰκ καὶ Ῥεβέκκαν, καὶ τοὺς συναπτομένους εὐλόγησεν εὐλογίᾳ πνευματικῇ. Ἰσαὰκ δὲ μέμνηται καὶ Ῥεβέκκας, καὶ οὐχ ἑτέρας τῶν παλαιῶν, ὅτι ἑτέρα τῷ Ἰσαὰκ οὐ συνήφθη, καὶ ταύτην ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ νομίμως ἐν συναλλάγμασιν ἔλαβε· καὶ σωφρόνως μετ' αὐτῆς ἐβίω μόνος· καὶ ὅτι γνήσιος τοῦ Ἀβραάμ οὗτος πατὴρ μόνος, καὶ ἐξ ἐπαγγελίας, καὶ εὐλογημένος ὑπὸ Θεοῦ. Ἐκ τῶν τῆς χάριτος δέ τινος οὐ μέμνηται ἐν τῷ γάμῳ, ὅτι οὐ προηγούμενον ἔργον τοῖς Χριστιανοῖς ὁ γάμος, εἰ καὶ εὐλόγηται παρὰ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ εὐόλισθον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸν φθαρτὸν εἶναι κόσμον συνίστασθαι. Τέλειος δὲ τὸ εὐαγγελίου σκοπὸς ἢ παρθενία καὶ ἀφθαρσία· πρὸς ἣν καὶ τοὺς ἰσχύοντας χωρεῖν προσκαλεῖται. Εἶτα καὶ ἐκφώνως δοξολογήσας τὸν ἐλεῖμνον Θεὸν δίδωσι τῇ γυναικὶ τὸν σιδηροῦν δακτύλιον ὡς παρὰ τοῦ ἀνδρός ὁ ἱερεὺς· τῷ δὲ ἀνδρὶ τὸν χρυσοῦν, ὡς παρὰ τῆς γυναικός· καὶ ἐκ τρίτου αὐτοὺς ἀνταλλάσσει, τὴν Τριάδα τιμῶν, ἥτις ἅπαντα τελειοὶ τε καὶ βεβαιοί. Εἶτα καὶ συμπλέκει αὐτῶν τὰς δεξιὰς, δεικνύς ὅτι ἐν Χριστῷ συνηρημώθησαν, καὶ ἐν γεγένασιν· καὶ ὅτι ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα ἀπὸ τῆς χειρὸς τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἱερέως παρέλαβεν. Ὁ ἱερεὺς οὖν ἐκφωνήσας εἰρήνην πάσι, δεικνύς τὴν ἔνωσιν καὶ ὁμόνοιαν, καὶ κίττα: τὰς

κεφαλὰς εἰπὼν, εὐχεται, ἵνα ὁ μνηστευσάμενος, **A** ταυτῆ τὴν ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησίαν παρθένον ἀγνήν, ἡμᾶς δηλαδὴ τοὺς πιστοὺς, εὐλογῆσῃ καὶ τὰ μνηστρα ταῦτα, καὶ τοὺς μνηστευομένους φυλάξῃ ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ. Καὶ ἐκφώνως ἀνυμνήσας τῆς Τριάδος τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλείαν καὶ δύναμιν καὶ μίαν ἀρχήν, ὡς τελετάρχου μόνης καὶ παντοῦργου, εἰσάγει τούτους διὰ μέσου τοῦ νιοῦ ἐν πολλοῖς μάρτυσιν, ὡς τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, ἀντικρὺ τοῦ θυσιαστηρίου πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, ὡς ἐνώπιον ἁγίων τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ ἐν τούτῳ καθαροὶ τοῦτο, *Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον*, καὶ τὰ ἐξῆς ἄχρι τέλους.

ΚΕΦΑΛ. ΣΟΒ'.

Περὶ τῆς τοῦ γάμου τελετῆς.

Ὅτε δὲ στῶσι τοῦ θυσιαστηρίου ἐνώπιον, ἀπο- **B** λούσουσι τὰς χεῖρας, ἔμπροσθεν αὐτὰς ἔχοντες, ὡς ἔμπροσθεν ἱστάμενοι τοῦ Θεοῦ, τὸ τῆς δουλείας δεικνύοντες, καὶ λαμπάδας βαστάζουσι, τὴν σωφροσύνην ταυτῶν μαρτυροῦντες, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐγγινομένην ἐν αὐτοῖς θείαν χάριν σημαίνοντες. Καὶ πάντες ὁμοίως λαμπαδηφοροῦσιν οἱ κληρικοὶ διὰ τὴν θείαν Ἐλλαμψίν καὶ φαιδρότητα. Καὶ τῶν εἰρηνικῶν αὐθις λεγομένων (προηγούνται γὰρ ταῦτα, καὶ ἐν πάσῃ λέγονται τελετῇ διὰ τὴν ἀνωθεν εἰρήνην, καὶ τὸ ἀναγκαίως ὑπὲρ ἀπάντων ἐν πάσῃ τελετῇ γίνεσθαι τὴν προσευχὴν) ὁ ἱερεὺς τὴν πρώτην εὐχὴν λέγει τοῦ γάμου, τὸν Θεὸν τὸν ἅγιον ἐπικαλούμενος, τὸν ἀσώματόν τε καὶ καθαρὸν, τὸν πλάσαντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν γυναῖκα εἰς βοήθην, **C** αὐτὸν ἐξαποστελεῖται ἄνωθεν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἀρμόσαι τούτους ἀλλήλοις. Καὶ πάλιν συνάπτει τούτων τὰς χεῖρας, τὸ τέλειον δηλῶν τῆς ἐνώσεως. Καὶ συζευξάτω φησὶ ἐν ὁμοφροσύνῃ, καὶ δοῦναι αὐτοῖς καρπὸν κοιλίας, εὐτεχνίαν τε καὶ ἀκατάγνωστον βιοτήν. Καὶ ἐκφώνως Θεὸν ἔλεους καὶ οἰκτιρμῶν δοξολογεῖ τὴν Τριάδα, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἔλεους ἔργα αὐτοῦ καὶ συμπαιδείας. Εἶτα καὶ τοὺς στεφάνους, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου λαβῶν καὶ εὐλογῆσας, τὸν μὲν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀνδρός, τὸν δὲ εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς γυναίκος τίθησι, πρὸς τὸν Κύριον καὶ Θεὸν τῶν ὁλων δόξῃ καὶ τιμῇ στεφανῶσαι αὐτοὺς εὐχόμενος, ὡς καθαρῶς ἐν αὐτῷ συναπτομένους.

ΚΕΦΑΛ. ΣΠ'.

Περὶ ἀναδόχου τοῦ ἐν τῷ γάμῳ.

Ὁδὸς δὲ στεφάνους καὶ ὁ τῆς σωφροσύνης καὶ **D** ὁμονοίας ἀνάδοχος ἔπιθετο ἐστὼς δέχεται, ἀντὶ πατρὸς αὐτοῦ γινόμενος, καὶ διδάσκαλος τῆς ὁμοφροσύνης καὶ ἀγαθῆς συζυγίας. Διὸ καὶ τῶν ὀρθόδοξων ὀφείλει καὶ θεοφιλῶν εἶναι. Τὴν εἰρήνην τε αὐθις ἐπευξάμενος, ὁ ἱερεὺς, τὴν δευτέραν ἐπιλέγει εὐχὴν, ὡς καὶ ἐν ταῖς χειροτονίαις παρὰ τοῦ ἱερέρχου γίνεται.

ΚΕΦΑΛ. ΣΠΙ'.

Ὅτι ἡ τοῦ γάμου τελετὴ ἀρχιερέως ἴδιον ἔργον.

Ὅτι καὶ τοῦτο ἔργον τοῦ ἱερέρχου καὶ αὐτῆς τοῦτο ἐν τῇ βασιλευσίᾳ καὶ ἀρχαῖς καὶ λοιποῖς ἄλλοις ἐνεργεῖ. Δίδοται δὲ ὅμως τοῦτο καὶ ἱερεῦσι ποιεῖν, ὅτι τελετὴ μόνη, καὶ οὐ τῆς μεταδοτικῆς χάριτος. Πλὴν καὶ τοῖς ἱερεῦσι μετὰ προτροπῆς

custodiat in pace et sensu unanimi. Et clara voce celebrans Trinitatis fortitudinem et regnum et potestatem et unum principatum, utpote solius mysteriorum auctoris soliusque omnipotentis, eos inducit in medium templum multos inter testes, tanquam Ecclesiae liberos, in conspectu altaris coram sanctis foribus, ducens eos velut in conspectum Dei, quoniam in eo puri conjunguntur, cantato psalmo ad hoc accommodato: *Beati omnes qui timent Dominum*, et reliqua usque ad finem.

συνάπτονται, ψαλλομένου ψαλμοῦ ἀρμοσίου πρὸς

CAPUT CCLXXIX.

De sacro ritu benedictionis nuptialis.

Quando autem stant in conspectu altaris, solvant manus, quas ante se habent, utpote stantes ante Deum, et servitutem manifestantes; et lampades gestant quo eorum castitatem testantur, sed et divinam gratiam sibi supervenientem significaut. Omnes pariter clerici lucernas portant propter divinam illuminationem et claritatem. Et pace iterum dicta (haec enim praecedit, atque in omni mysterio dicitur propter caelestem pacem, et quia necesse est in omni mysterio preces fieri pro omnibus), sacerdos primam dicit orationem matrimonio Deum invocans sanctum et incorporeum et purum, qui hominem plasnavit, et ex eo mulierem fecit in adiutorium, ut coelitus manum suam emittat, et eos inter se conjungat. Et iterum jungit eorum manus perfectiorem unionis exprimens et dicens: *Conjunge eos in castitate, et da fructum ventris, piam sobolem et vitam irreprehensibilem. Et alta voce Deum misericordiae et miserationum Trinitatem glorificat, quoniam ista sunt opera ejus misericordiae et miserationis. Deinceps acceptis ex altari et benedictis coronis, alteram quidem viri, alteram autem mulieris capiti imponit, Dominum Deumque universorum ut eos gloria et honore coronet deprecans utpote pure in eo conjugatos.*

ὁλων δόξῃ καὶ τιμῇ στεφανῶσαι αὐτοὺς εὐχόμενος,

CAPUT CCLXXX.

De sponsore in nuptiis.

Quas coronas castitatis sponsor et concordiae retro **D** stans accipit, pro patre eis factus, et doctor communis castimoniae bonique conjugii. Ideo oportet orthodoxos Deique amicos hoc fungi munere. Pace iterum optata, sacerdos secundam dicit orationem, quemadmodum in ordinationibus fit a pontifice.

CAPUT CCLXXXI.

Quod conjugum benedictio proprium episcopi est opus.

Illud enim opus est pontificis, et ipse illud praeregibus et principibus ceterisque operatur. Altamen hoc pariter facere sacerdotibus conceditur, quoniam tantummodo est mysterium, et non agitur de communicande gratiae sacramento. Ceterum

hoc est mera congressio sacerdotibus facta ad singula nuptiarum solemnia, quoniam proprium est episcopi, et abaque ejus consensu non potest constare conjugium, nam solus pontifex pater est Ecclesie. Secunda autem oratione poscit ut qui per suam presentiam in Cana honorabile ostendit esse matrimonium cui aderat, istos quoque modo in matrimonium conjunctos in pax et concordia custodiat, istudque honorabile faciat connubium, thorumque servet immaculatum et illibatam eorum vitam tueatur, ut in pinguem senectutem proveci divina impleant man-lata. Et proclamatur eum esse qui omnia benedixit et sanctificavit. Deinde ad orientem conversus flagitat se non reprehendi, sed dignum haberi qui Patrem vocet Deum qui est in caelis. Et omnes pariter orationem a Salvatore institutam, in gratiarum actionem gratia operis faciendam, in ostensionem servitutis, in postulationem bonorum, in communicationem Spiritus, per sanctam carnem Filii ejus qui est verus de caelo panis, per quem conjuges, modo pie et caste conversentur, vivent, et quoniam Pater omnium et Ipsorum conjugum Deus est qui omnium et Ipsorum conjugum Deus est qui omnia creavit. At post orationem vocem extollit sacerdos regnum Dei potestatemque et gloriam celebrans. Et data pace dicit: Inclinate capita vestra, creaturae, Creatori. Et preces facit super communem potum dicens: Deus qui omnia fecisti tua potentia, caelumque firmasti et coronam creaturarum tuarum benedixisti, id est, omnia, quoniam tu es in universo et super universum, ipse communem potum istorum servorum suorum benedictione spirituali, ut sint in perpetuum benedicti. Et domini manu eos signat, causam indicat, nempe ut benedicatur nomen et glorificetur regnum sanctae Trinitatis, quoniam ipsa omnia benedicit et sanctificat.

CAPUT CCLXXXII.

Quod connubio jungendi puri esse debent et in sacro benedicti templo et sacrae Coenae fieri participes.

Statim ad praesantificata venit per sacram calicem, et acclamat: «Ecco praesantificata sancta sanctis.» Et omnibus clamantibus: «Unus Sanctus, unus Dominus;» quoniam ipse solus est sanctificatio, servorumque suorum pax et vinculum, sacris epulis adhibet recenter desponsatos, si parati sint. Unde oportet eos esse paratos, ut sancti coronentur, sanctoque conjungantur, nam finis omnis sacramenti, divini quoque omnis mysterii sigillum sacra communio. Et bene fecit Ecclesia divina dona praeparando, in propitiationem et benedictionem conjugum, quia ipse matrimonio praefuit qui dona dedit et est, et in pacificam eorum adunationem atque concordiam, proinde dignos esse communione oportet qui in matrimonium copulantur, et in templo Dei inter se nubere, in domo Dei, Dei filios utpote in conspectu illius, ubi per

δίδονται, καὶ ἐν ἐκάστῳ ἔργῳ γάμου, ὅτι ἴδιόν ἐστιν ἐπισκόπου· καὶ χωρὶς γνώμης αὐτοῦ οὐ δυνατὴν συστῆναι γάμον. Πατὴρ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀρχιερεὺς μόνος. Τῇ δὲ δευτέρῃ εὐχεται εὐχῇ, αὐτὸν τὸν διὰ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τίμιον ἐν Κανᾷ ἀναδείξαντα τὸν γάμον ἐν αὐτῷ παραγεγόμενον, καὶ τοὺς συναπτομένους νῦν εἰς γάμον ἐπικαλεῖται ἐν εἰρήνῃ τηρῆσαι καὶ ὁμόνοια, καὶ τίμιον αὐτὸν ποιῆσαι τὸν γάμον, καὶ τὴν κοίτην τηρῆσαι ἀμίαντον, ἀκηλίδωτέν τε αὐτῶν διαφυλάξαι τὸν βίον, καὶ ἐν γῆρᾳ πίνον κατανηθασάντας, ἐνεργεῖν τὰς θείας ἐντολάς. Καὶ ἐκφωνεῖ αὐτὴν εἶναι τὴν εὐλογουῦντα πάντα καὶ ἀγιάζοντα. Εἶτα καὶ στραφεὶς πρὸς ἀνατολὰς, ἀκτακρίτως καταξυωθῆναι ἐκδουῶνται καλέσσει Πατέρα τὸν ἐπουράνιον Θεόν. Καὶ πάντες ὁμοῦ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος προσευχὴν λέγουσιν, εἰς εὐχαριστίαν τοῦ ἔργου, εἰς δειγμὰ δουλείας, εἰς αἰτησὶν ἀγαθῶν, καὶ εἰς κοινωνίαν τοῦ Πνεύματος, διὰ τῆς ἁγίας σαρκὸς τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστιν ὁ ἐπουράνιος ἄρτος, δι' οὗ 198 καὶ οἱ συναπτόμενοι, εἰ εὐσεβῶς καὶ σωφρόνως πολιτεύσονται, ζήσονται· καὶ ὅτι Πατὴρ πάντων καὶ τῶν συναπτομένων ὁ Θεὸς ὡς δημιουργός. Μετὰ δὲ τὴν προσευχὴν ἐκφωνεῖ ἀνυμνήσας τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν καὶ δύναμιν καὶ δόξαν ὁ ἱερεὺς. Καὶ εἰρήνην θεοῦ, κλίνας λέγει τὰς κεφαλὰς τὰ κτίσματα τῷ ποιῆσαντι. Καὶ εὐχὴν ποιεῖται ἐπὶ τῷ κοινῷ ποτηρίῳ, λέγων, «Ὁ Θεὸς ὁ πάντα ποιήσας τῇ ἰσχύϊ σου, καὶ στερεώσας τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν στέφανον τῶν κτισμάτων σου εὐλογήσας,» τουτέστιν ἅπαντα ὡς καὶ ἐν τῷ παντὶ καὶ ὑπὲρ τῶ πάντων, «αὐτὸς καὶ τὸ κοινὸν ποτήριον τῶν δούλων σου τοῦτων εὐλόγησον εὐλογία πνευματικῇ, ἵνα εὐλογημένοι πάντοτε ᾦτε.» Καὶ ἐν τῷ σφραγίζειν τῇ χειρὶ, καὶ τὴν αἰτίαν ἐκφωνεῖ, ὅτι εὐλόγηται τὸ ὄνομα, καὶ δεδόξασται ἡ βασιλεία τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἐπεὶ καὶ αὕτη τὰ πάντα εὐλογεῖ τε καὶ τελεῖ.

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΠΗΨ.

Ὅτι δεῖ τοὺς συζευγμένους εἰς γάμον καθαρούς εἶναι, καὶ ἐν ἁγίῳ εὐλογεῖσθαι τῷ, καὶ τῶν μυστηρίων μετέχειν.

Εὐθύς δὲ τῶν προηγιασμένων ἅπτεται διὰ τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου, καὶ ἐκφωνεῖ, «τὰ προηγιασμένα ἅγια τοῖς ἁγίοις. Καὶ πάντων ἐκδούντων τὸ, «εἰς Ἄγιος, εἰς Κύριος,» ὅτι οὗτος ὁ ἁγιασμὸς μόνος, καὶ τῶν συναπτομένων δούλων αὐτοῦ εἰρήνη καὶ ἔνωσις, κοινωνεῖ τοὺς νεονύμφους, εἴγε ἱκανῶς ἔχουσι. Καὶ διὰ τούτους ἀτοίμως ἔχειν, ἵνα καὶ ἀξίως στεφανωθῶσι, καὶ καλῶς συζευθῶσι. Τῶλος γὰρ πάσης τελείης καὶ θεοῦ μυστηρίου παντὸς σφραγίς ἡ ἱερὰ κοινωνία. Καὶ καλῶς ἡ Ἐκκλησία ποιούσα, προετοιμάζει τὰ θεία δῶρα, εἰς ἐξίλασθον τῶν συναπτομένων καὶ εὐλογίαν· ἵνα αὐτὸς ἐν τῷ γάμῳ ἦν παραγεγονῶς ὁ θεὸς τὰ δῶρα καὶ ὦν, καὶ εἰς ἔνωσιν αὐτῶν εἰρηνικὴν καὶ ὁμόνοια· ὅθεν ἀξιούς δεῖ εἶναι τῆς κοινωνίας τοῦ γάμου συζευγμένους, καὶ ἐν ναῷ ἁγίῳ συνάπτεσθαι, τῷ αἴψῃ τοῦ Θεοῦ, τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐνώπιον

αὐτοῦ ὅπου καὶ διὰ τῶν δώρων αὐτὸς ἱεραργου-
 μένος ἐστὶ, καὶ προτίθεται, καὶ μέσος ὄραται
 ἡμῶν. Εἶτα καὶ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ δίδωσι ποτηρίου. Καὶ
 τὸ, « Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι, » ψάλλεται. Τοῦτο
 δὲ διὰ τὰ πανάγια δώρα, καὶ εἰς σημεῖον τῆς ἐν
 εὐφροσύνῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐνώσεως· καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς
 εἰρήνης καὶ ὁμονοίας ἐστὶ αὐτοῖς ἡ εὐφροσύνη.
 Τοῖς μὴ ἱκανοῖς δὲ τῆς κοινωνίας, οἷον διγάμοις,
 καὶ ὁμοίοις, οὐ τὰ θεῖα δίδονται δώρα, ἀλλὰ τὸ κοινὸν
 ποτήριον μόνον εἰς μαρτυρίαν ἀγιασμῶν καὶ κοινωνίαν
 ἀγαθῶν τε καὶ ἔνωσιν ἐν εὐλογίᾳ Θεοῦ. Εἶτα καὶ
 ἔκτενονὺς δεήσει· γινόμενης, καὶ μνημονευομένων
 ὁμοῦ τῶν συζευθέντων, ὡς ἦδη γεγενημένων ἔν,
 καὶ τοῦ ἀναδεξαμένου ὡς συνεργοῦ τοῦ ἔργου.
 « Ὅτι ἐλεήμων, » ἐκφωνεῖ, τὸν θεόν ἔλεον αὐτοῖς
 ἐπευχόμενος· καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔλεους τοῦ Θεοῦ
 ταῦτα. Εἶτα καὶ ὡσπερ αὐτοὺς κατηχῶν τε καὶ
 νουθετῶν, καὶ τὴν εἰρήνην ἐπευχόμενος, ἀποστολικά
 ἐπιφέρει, λέγων, Ἄδελφοί, χαίρετε ἐν Κυρίῳ
 πάντοτε, » καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τὸ, « Ὁ Θεὸς τῆς εἰ-
 ρήνης ἐστὶ μεθ' ὑμῶν πάντοτε. » Καὶ εὐθὺς λαμβά-
 νων αὐτοὺς ἐκ τῶν χειρῶν, ὡς πρὸς τὸ θυσιαστή-
 ριον ἄγει, καὶ χορείαν ποιούμενος, ἄδει μετὰ τῶν
 ψαλλόντων, ἐν Χριστῷ εὐφραίνόμενος, τὸ, « Ἅγιοι
 μάρτυρες » ὡς ἐπὶ χειροτονίᾳ· καὶ τὸ, « Δόξαι σοι,
 φησὶ, Χριστὲ ὁ Θεός, ἀποστόλων καύχημα. » Κοι-
 νωνοὶ γὰρ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ οἱ εὐσεβῶς
 καὶ σωφρόνως ζήσαντες, καὶ οἱ οὐ σαρκὶ μόνον,
 ἀλλὰ ψυχῇ μᾶλλον χρῆσιν ἀνάπτειν, διὰ τε τῆς
 ὁρθῆς ἡλίων πίστεως, καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας θεορι-
 λῶν ἔργων, ἵνα καὶ ἀληθῆς ἡ συζυγία, καὶ γάμος
 ἀμίαντος, καὶ κοινωνοὶ ὧσι Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων
 αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον τῶν τῆς σαρκὸς καταφρονη-
 σάντων ἄχρι καὶ μαρτυρίου. Καὶ οὕτως εὐχὴν ἐπὶ
 τῇ λύσει τῶν στεφάνων ἐπάγει· ἵνα ὁ δοὺς αὐτοῖς
 τοὺς στεφάνους εἰς σημεῖον τῆς σωφροσύνης, καὶ
 τὸν ἄχρι τοῦ γάμου αὐτῶν τῆς ἀγνείας καὶ καθα-
 ρίτητος μισθὸν, ὅτι ἀγνοὶ πρὸς γάμον συνήθησαν,
 αὐτοὺς καὶ τὴν λύσιν τῶν στεφάνων **199** εὐλογῆσθαι.
 καὶ ἀδιάσπαστον αὐτὴν τηρήσθαι ἐν συζυγίᾳ καὶ τῆς
 συναφείας, ἵνα συμφώνως εὐλογῶσιν αὐτοῦ τὸ
 ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος, πάντοτε. Ἐπει καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ πάντα
 πρὸς τὸ συμφέρον ἀγαθῶς ἐξοικονομῶν. Εἶτα τὸν
 Χριστὸν ἐπικαλεσάμενος, διὰ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ καὶ
 τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἔλεον πᾶσι δοῦναι καὶ σωτηρίαν,
 ἀπολύει. Καὶ εὐλογοῦμενος παρ' αὐτοῦ οἱ νιδόντες,
 οἷοι μετὰ χαρῆς πορεύονται. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ
 τὰ τοῦ γάμου, καὶ οὐ χρὴ κλειῶ λέγειν. Εἰ γὰρ καὶ
 ζητήσεις περὶ γάμου εἶναι εἰσιν, ἀλλ' οὐ καιρὸς
 ἡμᾶς· περὶ τούτων λέγειν· ὅτι καὶ περὶ πάντων
 σαφῶς ἡμᾶς· ἐκδιδάσκουσιν οἱ Πατέρες. Μόνον
 ἀναγκαῖον τοῦτο μαθεῖν, ὡς ὁ συναφθέντες γάμῳ
 παρὰ Θεοῦ συνήθησαν, καὶ καθαροὶ τῇ ἐπικλήσει
 τοῦ καθαροῦ. Τηρείωσαν οὖν ἀλλήλοις ἀμόλυτον
 τὸν γάμον, καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐλαβείᾳ μενέτωσαν·
 καὶ ὁ ἔλαθον παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἔνωσιν ἐν σιμνό-
 τητι, καὶ ἀγάπῃ ἐν σωφροσύνῃ, καὶ συμβίωσιν ἐν
 ὁμονοίᾳ τε καὶ εἰρήνῃ ὡς παρακάτατήκη ἀλλήλοις

donum ipse in sacrificium offertur, et producitur,
 et in medio nostrum conspicitur. Postea dat ex com-
 muni calice, et cantatur: « Calicem salutaris ac-
 cipiam. » Dona vero sanctissima sunt in signum
 unionis a Deo in gaudio inire, et quoniam a pace
 et concordia erit eis lætitia. Illis autem qui ad
 communionem non sunt comparati, velut bigamis
 et similibus, divina non dantur mysteria, sed so-
 lummodo calix communis ad aliquantulam sancti-
 ficationem, ad bonam communitatem et unionem
 in benedictione Dei. Deinde longa oratione facta in
 qua simul de conjugibus recordatur tanquam unum
 jam factis, eumque connotat qui opus adjuvit,
 quoniam, inquit, misericors est, divinam eis po-
 stulat misericordiam, et denuntiat hæc esse a
 divina misericordia. Postea quasi eos edocens et
 instruens, optata pace, apostolica refert verba,
 dicens: « Fratres, gaudete in Domino semper, » et
 reliqua, ac illud: « Deus pacis erit vobiscum sem-
 per, » illosque manu apprehendens, velut ad altæro
 ducit, et facta chorea, cantat cum cantatoribus in
 Christo lætatus: « Sancti martyres », tanquam in
 ordinatione, et illud: « Gloria tibi, ait, Christe
 Deus, apostolorum decus, » nam socii sunt Christi
 et sanctorum ejus qui pie et pacifice vivunt, et
 quoniam non carne tantum sed potius anima co-
 pulari oportet per rectam fidem nostram et opera
 pietatis Deo beneplacita, ut verum sit conjugium,
 et connubium impollutum, et Christi ejusque
 sanctorum sint socii, præcipue carnem aspernando
 usque ad martyrium, et sic orationem in solutione
 coronarum protrahit, ut qui dedit eis coronas in
 signum castimonie, et in mercedem eorum purita-
 tis ac munditiæ usque ad matrimonium asservatæ,
 quoniam puri in matrimonium conjuncti sunt,
 ipse etiam coronarum solutionem benedicat, et
 indissolubile custodiat eorum conjugium ac socie-
 tatem, ut una voce jugiter benedicat ejus nomen,
 Patris, et Filii, et sancti Spiritus, quum ipse sit qui
 omnia in bonum dispensat. Deinceps postquam
 Christum invocaverit ut gratia Matris et sanctorum
 ejus misericordiam omnibus donet et salutem,
 eos dimittit, et benedicti ab eo nuper conjugati
 domum cum gaudio pergunt. Ista quidem de ma-
 trimonio, nec oportet plura dicere. Nam etsi quædam
 sint de matrimonio quæstiones, sed tempus non est
 de his dicendi, quoniam de omnibus sapienter nos
 docuerunt Patres. Hoc tantum discere necessarium
 est, nempe matrimonio conjunctos a Deo esse so-
 ciatos, et puros per invocationem ejus qui puritas
 est. Igitur sibi mutuo custodiant illibatam matrimo-
 nium, et in pace ac pietate permaneant, et quod
 acceperunt, scilicet unionem in sanctitate, et cari-
 tatem in castitate, et communitatem vite in con-
 cordia et pace ut commissum sibi invicem con-
 servent, ne in damnum ab eis exigatur ratio casti-
 tatis cæterorumque divinarum operum. Neque de
 corpore tantum, sed et de animis suis curent,
 quoniam duplices se habent, nempe ex corpore

et anima, et tanto prestat anima corpori quanto corruptibilibus incorruptibilia. Ideo et virtuti vocent præsertim justitiæ et veritati atque orationi ad gratias Deo agendas, studeant etiam ut diligenter divinissimæ communionis fiant participes, ita enim Dens erit cum eis. Pueros quoque in disciplina et cognitione Domini enutriant, quemadmodum divinus docet Paulus, inopibus insuper fratribus ex eis quæ a Domino acceperunt bonis misericordiam faciant, ut et ipsi misericordiam consequantur, et regno Dei simul cum liberis fiant digni. Hæc quidem de honorabili castoque matrimonio pro viribus explanavimus. δ:δάσκει. Καὶ τοὺς πύνητας ἀδελφούς· ἐξ ὧν λαμβάνουσι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἰκετεύσαντες, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὁμοῦ τοῖς τέκνοις ἄξιοι γίνωνται. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ τιμίου καὶ σώφρονος κατὰ δύναμιν εἴρηται γάμου.

φυλαττέτωσαν, ἵνα μὴ τὸν λόγον ἀπαιτηθῶσι τῆς τοῦ σωφροσύνης καὶ τῶν λοιπῶν θείων ἔργων. Καὶ μὴ τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν φρονιζέτωσαν, ὅτι καὶ διεποιοῦν τελοῦσιν, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ κρείσσων τοῦ σώματος κατὰ πολὺ ἢ ψυχῆς, ὅσον τὰ ἀφάρτα τῶν φθαρτῶν. Διδὸν καὶ τῶν ἀρετῶν ἐπιμελεῖσθωσαν, καὶ μάλιστα δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας· καὶ τῶν προσευχῶν δὲ εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ· καὶ ἐτι τοῦ μετέχειν ἐν προσοχῇ τῆς θειοτάτης κοινωνίας. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν. Καὶ τὰ τέκνα δὲ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουσιεῖς Κυρίου ἐκτρέφετωσαν, ὡς ὁ θεὸς Παῦλος ἐλεείτωσαν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὁμοῦ τοῖς τέκνοις ἄξιοι γίνωνται. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ τιμίου καὶ σώφρονος κατὰ δύναμιν εἴρηται γάμου.

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΤΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΛΑΙΟΥ

ΗΤΟΙ ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ.

DE SACRO RITU SANCTI OLEI

SIVE EUCHELÆI.

Quoniam cadere omnibus omnino hominibus in vita accidat, jam dicendum est de sancti olei sacramento pro redemptione peccatorum nostraque servatione et divinæ misericordiæ largitione instituto. Hoc autem a Salvatore apostolis traditum in ostensionem divinæ miserationis et suavitalis, Ecclesia, quemadmodum a Jacobo didicimus qui frater Domini appellatur a Paulo, et frater Dei esse et propinquitate generis et imitatione operum dignus habitus est, primusque ad sequendum Christum vocatus est et summus fuit sacerdos, recte operatur. Nam si quis in infirmitatem corporis vel tantum animæ exciderit, convocantur ab eo Ecclesiæ presbyteri; hi enim potestatem habent conferendi sacramenta, nequaquam vero diaconi.

CAPUT CCLXXXIII.

Quare in euchelæi ritu septem sunt presbyteri, et quare etiam sæpe tres propter sacerdotum raritatem.

Frater quidem Dei presbyterorum non dixit numerum, consuetudo autem septem advocari edocuit, quod ego fieri censeo propter septem apud Hebræos numerata Spiritus dona, vel propter septem illos veteris legis sacerdotes qui Dei jussu septies circa Jericho tuba cecinerunt et mœnia everterunt, quemadmodum illi iniquam civitatem et ardua elationum peccati incenia destruunt: vel cum mortua

ἔκει δὲ τοῖς ἐν τῷ βίῳ καὶ τὸ πάλαιν παρίσταται καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀπλῶς, ῥητέον ἤδη καὶ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου ἐλαίου τελετῆς, ὑπὲρ λυτρώσεως ἁμαρτημάτων καὶ ἰατρίας ἡμῶν καὶ παροχῆς θείου ἔλεους δωρημένης. Τοῦτο δὲ παρὰ τοῦ Σωτῆρος τοῖς ἀποστόλοις παραδοθὲν, εἰς δείγμα τῆς Θεοῦ συμπαιδείας καὶ ἰατρικῆς, ἡ Ἐκκλησία, ὡς παρὰ τοῦ Ἰακώβου μεμαθήκαμεν, ὡς ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου καλεῖται παρὰ τοῦ Παύλου, καὶ ἀδελφὸς Θεοῦ εἶναι δῶρον μέγιστον εἴληψε καὶ τῇ συγγενείᾳ τοῦ γένους, καὶ τῇ μιμήσει τῶν ἔργων, καὶ πρῶτος ἐκλήθη μετὰ Χριστῶν, καὶ ἔστιν ἱεράρχης, τοῦτο καλῶς διενεργεῖ. Τινὲς γὰρ τῶν ἀδελφῶν ἄρρωστίζετο σώματος, ἢ καὶ ψυχῆς μόνον περιπεσόντος, συγκαλοῦνται παρ' αὐτοῦ τῆς Ἐκκλησίας οἱ κρείσσοι. Οὗτοι γὰρ δύναμι ἐλαβὸν ἐνεργεῖν τὰς τελετὰς, καὶ οὐκ οἱ διάκονοι.

ΚΕΦΑΛ. ΣΠΓ.

Διατί ἐπεὶ πρεσβύτεροι ἐν τῷ εὐχελαίῳ καὶ διατί πολλὰ καὶ τρεῖς διὰ σπάνου ἱερέων

Καὶ ὁ μὲν Θεὸς ἀδελφὸς οὐ φησι τοῦτων ἀριθμὸν· ἡ δὲ γὰρ συνήθεια ἐπεὶ παρὰ τὸν ἀριθμὸν προσκαλεῖσθαι· οἱ μὲν δὲ διὰ τὰ ἐπαχῶς ἀριθμύμενα ἐν Ἡσαΐα δῶρα τοῦ Πνεύματος· ἢ καὶ διὰ τοὺς ἐπεὶ ἐκείνους τοῦ νόμου παλαιούς· ἱερεῖς, κύκλιον σαλπίζαντας τῆς Ἰερουζαλήμ· ἐπαχῶς προστάγματι θεοῦ καὶ καταβαλόντας τὰ τεῖχη· ὡς ἂν καὶ τῆν πονηρίαν οὗτοι πᾶσιν καὶ τὰ ἐκλήθη τείχη τῶν τῆς ἁμαρτίας ὑψωμάτων καθέ-

λωσιν, ἢ καὶ ὡς νεκρῶς οὐσης τῆς ψυχῆς κατὰ μί-
 μνησιν τοῦ Προφήτου, ὡς ἐπὶ τοῦ παιδὸς ἐκείνης τῆς
 Σουμαντίδος, εὐξαμένων τῶν ἱερῶν ἐπτάκι· ταύτην
 ἐγείρωσι, καθὼς δὴ καὶ ὁ Ἐλισσαῖος τὸν παῖδα,
200 ἐπτάκις ἐπανακάμφας, καὶ ἐπτάκις εὐξάμε-
 νος· ἢ καὶ ὡς ὁ Ἥλιος ἐπτάκις εὐξάμενος, τὸν οὐ-
 ρανὴν ὃν ἐκλείσει τοῖς ἁμαρτήμασι, πάλιν ἤνοιξε
 καὶ κατήγαγεν ὕετον, καὶ οὗτοι ἐπτάκις εὐξάμενοι,
 λύσωσι μὲν τὸν τῆς ἁμαρτίας ἀρχμὸν, ἀνοίξωσι δὲ
 κατὰ τὸν Πέτρον τὸν οὐρανὸν, τὴν κλεῖδα βαλόντες
 τῆς χάριτος, καὶ τὸν ἕλιον ἐκ Θεοῦ τῆς ἀφύσεως
 ὡς ὕετον καταγάγωσιν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ νοῦς, ὡς
 ἐμοὶ δοκεῖ, περὶ τῶν ἐπτά. Τινὲς δὲ ἔθθα σπάνις
 ἱερῶν, καὶ τρεῖς προσκαλοῦνται μόνους. Καὶ τοῦτο
 οὐ μαμπτέον. Ἔσται γὰρ πρῶτον μὲν διὰ δύναμιν
 τῆς Τριάδος· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ εἰς μαρτυρίαν
 καὶ κήρυγμα τῆς Τριάδος παρὰ τοῦ Ἡλιοῦ πάλιν
 γεγονὸς, ὅτε νεκρωθέντα τὸν υἱὸν Σαραφθίας ἀνέ-
 στησε, τρεῖς προσευξάμενος καὶ τρεῖς ἐπιπεσὼν αὐτῷ.
 Τινὲς δὲ καὶ πλείονας τῶν ἐπτά συναθροίζουσιν εἰς
 πλείονος δειγμα πιστεύς τε καὶ προθυμίας· Ἄλλ' οὐ
 πολυπραγμονητέον περὶ τοῦ ἀριθμοῦ· ἐπεὶ οὐδὲ
 ἀριθμὸς γράφεται. Πλὴν εἰ καὶ οὐ γέγραπται, ἀλλ'
 ἀναγκαῖον τὴν ἀρχαίαν τηρεῖσθαι παράδοσιν. Καὶ
 ἔστωσαν μὲν ἐπτά ὡς ἔθος ἀρχαίων· εἰ δ' ἀνάγκη,
 τὸ ἑλαττον τρεῖς· καὶ πάντα λεγέτωσαν ἅσα παραδέ-
 δωκεν λέγεσθαι· ὅτι τοῦ Πνεύματος πάντα ἐκ τῶν
 Πατέρων ὄντα. Εἰς ἕξ πρεσβύτερος μὴ ποιεῖτω εὐ-
 χέλαιον· εἰ ὡς περὶ ἐπισκόπου γέγραπται μὴ χει-
 ροτονεῖσθαι παρ' ἑνὸς, οὕτω καὶ περὶ εὐχελαιοῦ, μὴ
 παρὰ πρεσβυτέρου ἑνὸς τελειοῦται. Ἐπιπροκαλεσάσθω
 τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, φησὶ, καὶ οὐχ
 ἕνα πρεσβύτερον. Καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν,
 ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ. »

201 ΚΕΦΑΛ. ΣΠΔ'.

Ὅτι μάλιστα τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἡ δύναμις.

Καὶ τί ἐκ τούτου γενήσεται; Ὅρα ὅτι τὸ μέγιστον.
 « Καὶ ἡ εὐχή, φησὶ, τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα,
 καὶ ἔγερει αὐτὸν ὁ Κύριος. » οὐχ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ὁ
 Κύριος. Ἐπαὶ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου τῆς ἱερωσύνης
 ἐνδίδονται. Καὶ τί ἐστὶ πλέον ὁ κάμνων εὐρήσει; Κἴν
 ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Ὅρατε
 δύναμιν τῆς τελετῆς ταύτης; καὶ ἀβρωστίας λύει,
 καὶ τοὺς κειμένους ἐγείρει, καὶ ἁμαρτίας ἀφίησιν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΠΕ'.

Κατὰ τῆς ἐν τῷ εὐχελαίῳ τῶν Λατίνων καιρο-
 τομίας.

Ἄλλ' οἱ καινοτομοῦντες πάντα Ἕλτινοι καὶ τὸ
 περὶ τούτου παρέφθειραν. Καὶ οὐ χρὴ διδόναι τοῦτο
 ἀβρωστοῦσι, φασίν, ἀλλ' ἀποθνῆσκουσιν, ἐπεὶ ἁμαρ-
 τίας ἀφίησιν, ἵνα μὴ πάλιν ἐπιζήσας τις ἐξαμάρ-
 τοι. Βαβαὶ τῆς ἀπονοίας! Ὁ μὲν Ἀδελφὸς Θεός, « Καὶ
 ἡ εὐχή, φησὶ, τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ
 ἔγερει αὐτὸν ὁ Κύριος. » οὗτοι δὲ, ἵνα ἀποθάνη,
 φασίν. Ὅρξ; τὸν ἐκκρημισθέντα, ὅπως ἄει πρὸς
 τὸ κάταντες καταφέρεται; Κἴν ἁμαρτίας ἢ πεποιη-
 κώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ, ἵνα ἰαθῆ καὶ ἐγερθῆ δηλον-
 ὅτι. Καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ Σωτὴρ, πρὸς τὸν παρά-
 λυτον εἰρηκώς, Ἀβρωστὰ σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου·

A sit anima, ad imitationem prophetæ puerum illius
 Sumanitidis ad vitam revocant, sacerdotes sep-
 ties deprecati illam resuscitant, quemadmodum
 Elisæus puerum septies in eum incurvatus et sep-
 ties deprecatus; vel perinde ac Elias septies pre-
 catus cælum quod propter peccata clauserat, rur-
 sum aperuit, et inde pluviam eduxit, ita isti
 septies deprecati solvunt quidem peccati sicilitatem,
 cælum vero aperiunt more Petri clavem gratiæ
 gestantes, et misericordiam a Deo remissionis ut
 pluviam educunt. Hac est ratio, ut mihi videtur,
 de septem sacerdotibus. Quidam vero, ubi est sa-
 cerdotum penuria, tres tantum advocant, et hoc
 culpa caret. Fit enim primum quidem propter
 virtutem Trinitatis, deinde vero propter illud ab
 B Elia in testimonijum et prædicationem Trinitatis
 rursus factum, quando mortuum Sarephthenæ
 filium resuscitavit, ter deprecatus, terque in eum
 incurvatus. Quidam autem plures quam septem
 congregant in signum majoris fidei et voluntatis. Sed
 non oportet de numero disceptare, cum numerus
 scriptus non sit. Attamen, etsi scriptus non fuerit,
 necesse est antiquam servari traditionem: adsint
 quidem septem secundum antiquum morem; at, si
 necesse fuerit, ad minimum tres, et omnia dicant
 quæcunque dicere traditum est, quoniam a
 Spiritu sunt omnia quæ ex Patribus excepta sunt.
 Unus autem presbyter non conficiat euchelæum,
 quoniam quemadmodum de episcopo scriptum est
 ne ab uno ordinetur, ita et de euchelæo, ne ab
 C uno presbytero conficiatur: « Inducat, inquit, pres-
 byteros Ecclesiæ (et non unum presbyterum), et
 orent super eum, ungeutes eum oleo. »

CAPUT CCLXXXIV.

Quod maxima sit sacri olei efficacia.

Et quidnam ex hoc eveniet? Vide quam sit ma-
 ximum. « Et oratio fidei, ait, salvabit infirmum, et
 alleviabit eum Dominus, » non homines, sed Domi-
 nus, quoniam gratiam Domini sanctificationis in-
 duerunt. Et quid amplius laborans inveniet? « Et si
 peccata fecerit, remittentur ei. » Videtisne virtu-
 tem hujus mysterii? et infirmitatem solvit, et ja-
 centes alleviat, et peccata dimittit.

CAPUT CCLXXXV.

Contra novitatem Latinorum circa euchelæum.

Sed Latini omnia innovantes doctrinam quoque
 hujus mysterii adulteraverunt, et dicunt illud non
 dandum esse infirmis, sed morientibus, quoniam
 peccata dimittit, ne rursus sanitati redditus de-
 linquat. Heu! quanta insania! Dei quidem Frater:
 « Et oratio, inquit, fidei salvabit infirmum, et allevia-
 bit eum Dominus; » illi autem dicunt: Ut moriatur.
 Viden' quomodo præceps in tetriora semper feratur
 præcipitia? Et si peccata fuerit, remittentur ei,
 scilicet ut sanetur et allevietur, quod Salvator
 demonstrat dicendo ad paralyticum: « Remittun-
 tur tibi peccata tua; » et: « Surge et ambula; » et:

« Ecce sanus factus es; Jam noli peccare, ne deterius A tibi aliquid contingat. » Illi vero cogitant contrario Salvatoris ejusque apostolis, et non alleviandis sed morientibus istud autumant esse conferendum. Quapropter hoc non faciunt secundum apostolicam traditionem advocati ab eis qui opus habent, sed proprios usus facientes custodiunt. Et sanctum quidem dicit Evangelium: « Ungebant oleo multos ægros, et sanabant; » illi autem aiunt non conferri sacramentum ut sanentur, sed ut insanabiles fiant et moriantur. O homo, ignoras mysteriorum notitiam, et damnabiliter erras. Nam Evangelium et ejus qui hoc dedit frater dixerunt istud oleum pro infirmis institui, ut uncti, dimissis peccatis, allevientur, quemadmodum utrique paralytico declaratum est; ambobus enim dixit Salvator: « Dimit- B tuntur tibi peccata tua » inde ostendens infirmitatis causam esse peccata.

202 CAPUT CCLXXXVI.

Quod aliud sit eucheleum, aliud oleum quo mortui perunguntur.

Verumtamen mortui quoque oleo ungentur, quemadmodum divinus dixit Dionysius, in signum unctionis olei a principio in baptismo acceptæ, et hujus ritus dat rationem, nempe quoniam cum ille qui in Christo occubuit et bene et fortiter certamen consummavit ad quod primum etiam unctus fuerat, nunc quoque oleo lenitur. Quod sit indicium Christi, et sigillum discedentium in Christo, in sanctificationem mortuorum corporum, eorum qui pro Christo pugnantibus his in terris pie conversati sunt, et etiam in honorem ipsorum, quoniam secundum Christum vixerunt, cujus signum est sanctificatum unctionis oleum. Ideo etiam sacerrimis martyrum reliquiis sub altari divino velut in monumento suppositis sanctum ipsum infunditur unguentum loco istius olei. Perfectis enim infundi debet perfectissimum.

CAPUT CCLXXXVII.

Quod monachis defunctis oleum, lactis pulvis ex thuribulo inspergitur.

Igitur nos istud sic implemus. Fratribus quidem in Christo mortuis infundimus oleum, quod tamen non est sanctum oleum vivis datum, ait Christi Frater, sed oleum ex lampade templi vel potius altaris exceptum. Et nullum ex monachis sepelimus, quia prius oleum lucernæ vigiliis in corpus ejus infundamus, cum sit sanctificatum utpote ardens in conspectu Domini; profanis fratribus qui in Christo obierunt libris copiam tanquam sacram et crucis signo sanctificationem, per suffimentum in formam crucis injicimus, priusquam omnino terram immittamus, committentes sanctificationem in Christo terræ sanctificationem secundum divinam sententiam, donec resurgat. Alii vero religiosiores viri adhuc viventes eucheleum mysterium efficiunt, in ipsorum propitiationem et absolutam peccatorum remissionem, et si ad

καὶ, "Ἐγείρε καὶ περιπάτει· καὶ, "Ὅς ὕγιής γε-
γορας, μηκέτι ἀμάρταν, Ἴνα μὴ χεῖρόν τι σοι
γένηται. Οἱ δὲ ἀπανταντίας φρονοῦσι τῷ Σωτῆρι τε
καὶ τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ. Καὶ τοῖς μὴ ἔγειρομέ-
νοις, ἀλλ' ἀποθνῆσκουσι τοῦτό φασι δίδοσθαι. Δι-
καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν τοῦτο ποιοῦσι παρὰ-
δοξιν, προσκαλούμενοι παρὰ τῶν χρηζόντων, ἀλλ'
ὕψα ποιοῦντες φυλάττουσι. Καὶ τὸ μὲν ἱερὸν φησιν
Εὐαγγέλιον· Καὶ ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώ-
στούς καὶ ἑθεράπευον· οἱ δὲ δίδιναι μὴ εἰς τὸ
θεραπεύεσθαι, ἀλλ' εἰς τὸ εἶναι ἀθεραπεύτους καὶ
ἀποθνῆσκειν φασίν. Ἄνθρωπε, ἀγνοεῖς τὴν γνώσιν
τῶν μυστηρίων, καὶ ἐπιβλαβῶς ἀπατᾷ. Τὸ μὲν γὰρ
Εὐαγγέλιον, καὶ τοῦ δευκότου τοῦτο ὁ ἀδελφῆς ὑπὲρ
ἀρρώστων τοῦτό φησι τὸ εἶλαιον, καὶ εἰς τὸ ἀφεθί-
ναι τὰ ἀμαρτήματα χρισμένους ἔγειρεσθαι, καθὼς
καὶ τῷ ἐνὶ καὶ ἐτέρῳ παραλύτῳ ἐβλήθη. Καὶ τοῖς
δύο γὰρ ἐζητεῖν ὁ Σωτῆρ, Ἀφείωνται σοὶ αἱ ἀμαρ-
ταὶ σου· ὡς δεικνυμένης τῆς ἀβίωσις ἐξ αἰτίας
ἀμαρτημάτων εἶναι.

202 ΚΕΦΑΛ. ΣΠΖ.

"Οτι ἕτερον μὲν τὸ τοῦ εὐχελαίου, ἕτερον δὲ τὸ νεκροῖς χρισμένον εἶλαιον.

Πλὴν ἐκ καὶ νεκροὶ ἐλαίῳ ἀλείφονται, ὡς ὁ θεὸς
φησι Διονύσιος, εἰς τύπον τῆς χρίσεως τοῦ ἐξαρχῆς
ἐλαίου τοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι. Καὶ τὴν λόγον δίδωσι
τούτου, ὅτι καλῶς καὶ γενναίως ὁ ἐν Χριστῷ τελει-
τήσας τὴν ἀγῶνα τετελεχώς, δι' οὗ καὶ πρῶτον ἤλει-
ψατο, καὶ νῦν ἐλαίῳ ἀλείφεται· καὶ τοῦτο εἰς ση-
μείωσιν Χριστοῦ καὶ σφραγίδα τῶν ἐν Χριστῷ ἀπελ-
θόντων, καὶ εἰς ἀγιασμὸν τῶν νεκρῶν σωμάτων, τῶν
ἡγωνισμένων ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ εὐσεβῶς πολιτευσα-
μένων ἐνταῦθα, καὶ εἰς τιμὴν δὲ αὐτῶν, ὅτι κατὰ
Χριστὸν ἐζησαν, οὗ σημείου τῆς χρίσεως ἢ ἡγιασμέ-
νον εἶλαιον ἐστίν. Διὸ καὶ τοῖς κατατιθεμένοις ὡς περ
ἐν τῶν ὑπὲρ τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἱερωτάτοις τῶν
μαρτύρων λειψάνοις καὶ μύρον ἁγίων ἐπιβάλλεται
ἀντὶ τοῦ ἐλαίου τούτου. Τοῖς γὰρ τελείαις χρὴ ἐπι-
βάλλειν τὸ τελειώτερον.

ΚΕΦΑΛ. ΣΠΖ.

"Οτι εἶλαιον μὲν τοῖς μοναχοῖς, χροῦς δὲ τοῦ θυμιατηρίου τοῖς κοσμικοῖς ἐπιβάλλεται.

Καὶ ἡμεῖς τοῖνον τοῦτο τελούμεν. Καὶ τοῖς τε-
θνεῶσιν ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς ἐπιχέομεν εἶλαιον πλὴν
οὐ τὸ δίδόμενον ἁγίον εἶλαιον τοῖς ζῶσιν, ὃ φησιν ὁ
θεὸς ἀδελφός, ἀλλ' ἐκ τῆς λυχνίας τοῦ ναοῦ, καὶ μάλ-
λον τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ οὐδένα τῶν μοναχῶν
θάπτομεν εἰ μὴ καὶ τὸ τῆς φωταγωγῆς εἶλαιον τῷ
λειψάνῳ ἐπιχέομεν, ἡγιασμένον ὅν, ὡς ἐνώπιον Κυ-
ρίου ἀνάπτον. Καὶ ἐν τοῖς κοσμικοῖς δὲ κατὰ Χρι-
στοῦ ἀδελφοῖς τελειώσασαι χροῦν τοῦ θυμιατηρίου,
ὡς ἱερὸν καὶ ἡγιασμένον τελούοντα, τῆ τοῦ σταυροῦ
σφραγίδι διὰ τοῦ θυμιαματος σταυροειδῶς ἐπιβάλ-
λομεν, πρὸ τῆς ἀπλῶς ἐπιβαλλομένης γῆς, παραδι-
δόντες τὸν ἡγιασμένον ἐν Χριστῷ ἐν ἡγιασμένῃ γῆ
κατὰ τὴν θέλαν ἀπέφασιν, συντηρούμενον ἕως ἀν-
εξάνασθῃ. Ἄλλοι δὲ τῶν εὐλαβεστέρων ἀνδρῶν
ζῶντες εἰς τὸ τοῦ εὐχελαίου ποιοῦσι μυστήριον, εἰς

Παράν ἐαυτῶν καὶ τελευταίαν ἀμαρτημάτων ἀφαι-
 σιν. Καὶ εἰ πρὸς θάνατόν εἰσιν, ἐκ τούτου τηρεῖται,
 καὶ κοιμηθέντες αὐτοὺς χρίουσιν οἱ προσήκοντες,
 εἰς σφραγίδα ἱερωτάτην τῶν ὀσίων τοῦ ἀκαθάρτου
 λαϊκῶν καὶ τιμὴν καὶ ἀγιασμόν. Ἄξιοι γὰρ οἱ
 ἠγωνισμένοι τιμᾶσθαι τοῖς ἱεροῖς χρίμασι· καὶ
 σφραγίζεσθαι δέον σφραγίδι Χριστοῦ τοὺς κατὰ Χρι-
 στοῦν ζήσαντας. Καὶ ἔτι ἐπιχέουσιν ἔλαιον ἐνταφια-
 ζομένοις αὐτοῖς, τὸν θεῖον ἔλαιον ἐκκαλοῦμενοι. Οὗ-
 τος ὁ σκοπὸς τοῦ ἁγίου ἔλαιου, τοῖς ζῶσι διδομένον,
 ὥστε ζῆσαι καὶ μένειν κεκαθαρμένοι· οὐ μὴν τοῖς
 ζῶσιν ὥστε θανεῖν, καὶ μὴ προσδοκῆν ἐγείρεσθαι·
 ὅτι καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον παρέχεται, ἵνα ἐγείρῃ τοὺς
 χρισθέντας ὁ Κύριος, καὶ τὰ ἀμαρτήματα αὐτοῖς
 ἀφεθῆ. Καὶ τοῦτο πάντοτε καὶ οὐχ ἅπαξ ἔσται. Ἐπεὶ
 καὶ, « Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις, φησὶ, τὰ ἀμαρτή-
 ματα· » ἀεὶ δηλοῦνται καὶ οὐχ ἅπαξ, « καὶ εὐχεσθε
 ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε. » οὐ μίαν, ἀλλὰ διηνα-
 κῶς, ὅτι καὶ διὰ παντὸς πεσολομεν. Τοῦτο δὲ τὸ χρι-
 σταῖς ὑπερτον ἐκ τῆς ἀναποτοῦς ἐν τῷ ναῷ λυχνίας
 διὰ σφραγίδα καὶ ἀγιασμοῦ τῶν λαϊκῶν τοῦ ἀκαθ-
 ἄρτου, ὡς καὶ τοῖς μυστηρίοις προκαθαρθέντων τοῦ
 Χριστοῦ καὶ ἡγιασμένων τῷ βαπτισματι καὶ μύρω,
 καὶ τῇ φρικτῇ κοινωνίᾳ. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τινες τε-
 λετήν ποιοῦσιν ἔλαιον ὑπὲρ τῶν ἐν Χριστῷ κοιμη-
 θέντων. Ἦν καὶ τῶν ἀρχιερέων τινὲς μὲν κωλύουσι
 γίνεσθαι, ὡς μὴ παραδομένην οὖσαν ἐν τῇ Γραφῇ·
 τινὲς δὲ, οὐ, ὡς ὑπὲρ ψυχῶν γινομένην. Ἐγώ γε
 οὖν ὡς ἐνεχώρει περὶ τούτου ζητήσας, εἶδον ὡς
 ἀγαθὸν εἶναι γίνεσθαι. Καὶ τοὺς βουλομένους ποιεῖν
 οὐ χρὴ κωλύειν. Πλὴν οὐχ ἔλαιον τοῦτο τὸ παραδε-
 δομένον ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστόλων ἔστι,
 περὶ οὗ τὸ μὲν Εὐαγγέλιον, ὡς ἔφημεν, λέγει· Καὶ
 ἡμεῖς ἔλαιον πολλοὺς ἀδελφούς· ὁ Ἄδελφός τις δὲ ὅσα ἐν τῇ
 Καθολικῇ περὶ τούτων γράφει. Ἐν γὰρ τούτῳ, καὶ οὐ πολλὰ, καὶ μίαν
 τελετήν, καὶ ἐν τῶν ἐπὶ 202 μυστηρίων. Ἀλλ' ὑπὲρ
 τῶν κοιμηθέντων προσάγεται ἔλαιον εἰς προσαγω-
 γὴν Θεοῦ καὶ τιμὴν, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ συμπαθείας
 τῶν ἀκαθάρτων, ὡς κηροὶ καὶ θυμίαμα καὶ λοιπὰ
 ἔτερα ὑπὲρ αὐτῶν τῷ ναῷ καὶ ἐν τοῖς ἐνταφίοις
 αὐτῶν προσφερόμενα. Ὁν προκειμένων ὡς δώρων,
 ὑπὲρ τῶν ἀκαθάρτων ἡμεῖς ἐκτελούμεν, καὶ οἰοῦνται
 συγγνώμην ἐκείνοι ἐλάου, ὡς ἡ Ἐκκλησία διενερ-
 γοῦσα διδάσκει, καὶ πάντες σχεδὸν οἱ Πατέρες γρά-
 φουσι, καὶ πρὸ πάντων ὁ μέγας τῷ ὄντι καὶ ἱερὸς
 Ἀθανάσιος, περὶ τοῦ κηροῦ καὶ ἔλαιου γράφων
 ὥστε ταῦτα προσφέρειν ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων, καὶ
 εἰς χεῖρας, καὶ εἰς ἀέρα ὑπὸ πυρὸς διελύθησαν· καὶ
 τὸ μὲν ὡς ἐλακάρπια, τὸ δὲ ὡς θυμίαμα ὑπὲρ αὐτῶν
 τῷ Θεῷ· καὶ προσάγειν ταῦτα διακελεύεται. Ὅθεν
 καὶ τὸ ἀνάπτειν φῶτα ἐν τάφοις νεκρῶν, καὶ ἔλαιον
 προσάγειν ὑπὲρ αὐτῶν μετὰ ἱερωτάτων εὐχῶν, οὐ
 κωλύεται· ὅτι καὶ κηροὺς ἀνάπτοντες, καὶ θυμια-
 ματα φέροντες, ὑπὲρ αὐτῶν Θεῷ προσευχόμεθα· καὶ
 εἶδος τῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως τὰ περὶ τοῦ εὐχελαίου
 κατέδωκεν.

A mortem infirmitas eis est, ex hoc oleo quoddam
 servatur, et postquam dormierunt, praesentes eos
 unguunt in sigillam angustissimam sanctarum obeun-
 tis reliquiarum, honoremque et sanctificationem ;
 nam digni sunt in agone luctati qui sacris unctio-
 nibus honorentur, et signari oportet signo crucis
 eos qui secundum Christum vixerunt. Insuper eis-
 dem sepultis oleum infundunt, divinam invocantes
 misericordiam. Hic est finis olei quod viventibus
 datur, ut vivant et maneat purgati, sed vivis
 nequaquam confertur ut moriantur, nec sanatio-
 nem expectare possint, quoniam potius ad hoc
 fuit institutum ut unctos alleviet Dominus, et pec-
 cata ipsis dimittantur. Quod jugiter, et non semel,
 erit, quemadmodum et illud : « Confitemini alteru-
 trum, inquit, peccata vestra, » scilicet semper,
 minime autem semel : « Orate pro invicem ut sal-
 vemini, » non semel tantum, sed continuo adim-
 plendum est, quoniam singulis diebus offendimus.
 Semel autem sit posterior haec unctio ex lampade in
 templo ardente, in sigillam et sanctificationem
 reliquiarum illius qui vita discessit, utque Christi
 mysteriis purgatarum et baptismis unguentorum
 et tremenda communionis sanctificationum. Nunc
 vero quidam sacramentum olei conficiunt su-
 per eos qui in Christo dormierunt, quod non-
 nulli ex pontificibus ne fiat prohibent, cum in
 Scriptura traditum non sit, nonnulli tamen non
 prohibent, cum pro animis fiat. Ego igitur, oc-
 casione data, de hac re interrogatus inveni illud
 fieri bonum esse, et eos qui facere volunt non esse
 prohibendos. Attamen non adhibeatur oleum a
 Salvatore et apostolo traditum, de quo Evangelium
 quod retulimus dicit : « et ungebant oleo multos
 aegros, et sanabant, » de quo etiam Dei frater plura
 in catholica sua scribit epistola. Unum enim est
 istud, et non plura, unumque sacramentum, et unum
 ex septem mysteriis, sed pro dormientibus adhibe-
 tur oleum in cultum et honorem Dei, in miserationem
 et clementiam defunctis conciliandam, quem-
 admodum cerei, thus et caetera pro ipsis in tem-
 plo vel etiam in monumentis eorum oblata, quibus
 ut donis propositis, nos pro defunctis deprecamur,
 et illi divinam consequuntur misericordiam, prout
 haec operata docet Ecclesia, et omnes fere Patres
 scribunt, et ante omnes vere magnus sanctusque
 Athanasius, de cereis et oleo scribens, quoniam,
 dum ista offeruntur pro mortuis, etsi in cinerem et
 in aera igne resolvantur, aliud quidem velut in ho-
 locaustum, aliud vero tanquam in sacrificium pro
 illis offertur Deo, et illa praecipit offerre. Unde non
 prohibendum est ne accendantur lumina in sepul-
 cris mortuorum, oleumque pro ipsis cum sanctis-
 simis precibus offeratur, quoniam et accendendo
 cereos, et thura ferendo, pro ipsis Deum exoramus,
 et iste est mos Ecclesiae. Ritus autem de Euchelæo
 similiter inspicimus.

CAPUT CCLXXXVIII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΣΠΗ.

De sacro euchelai ritu.

Congregantur ergo, ut diximus, septem presbyteri, quibus stola sacra indutis, quo significatur in ipsis habitans gratia Spiritus, postquam primus eorum benedixerit gestans imaginem Christi qui est omnium caput, nocturnus canon dicitur pro eo cui sanctum confertur oleum. Quo finito acrius instans sit oratio, et datur absolutio, postquam ille ter procumbens ab omnibus veniam poscit, in confessionem Trinitatis a qua omne donum perfectum, et ad confirmandam veniam in poenitentia obtentam, quoniam omnia confirmat Trinitas; terque illi a sacerdotibus dimittitur. Deinde benedictione rursus data a primo sacerdote, pax dicitur, quae in omnibus caeremoniis proclamatur, utpote omnia continentis de quibus oportet orare, et illius etiam quod conficitur mysterii meminit, pacemque Dei flagitat et ejus misericordiam. Et data pace, factaque misericordiae benedictione, quibusdam dictis versibus ad movendam Dei clementiam, a primo sacerdote et caeteris vicissim, dicitur olei oratio, oleumque in urceo vel alio quodam vase immittitur. Simul septem accenduntur lumina, juxta numerum sacerdotum, et ad exprimenda Spiritus charismata, necnon ut fax divini sit per sanctum oleum, et quasi holocaustum mundaque hostia Deo offeratur, ut consequamur ejus misericordiam. Oratio autem sic ait: « Domine, in pietate tua et tuis

misericordiationibus sanans vulnera nostra, » refertur enim in nobis sancti illius sanationem, quem ex Samaria suscipiens Jesus Mariae Virginis filius vino et oleo sanavit, nempe proprio sanguine suisque misericordiationibus. Unde nonnulli in vasculum ante oleum ipsundant vinum. Postea deprecantur ut benedicatur oleum, unctisque fiat in sanationem, in liberationem ab omni damno, a morbo corporis, a pollutione carnis et spiritus, necnon ab omni malo, scilicet ab omni peccato et malitia, ut in eo glorificetur nomen ejus qui est in Trinitate Deus. Finalis precibus, omnibusque orationem prosecutis, primus iterum ex sacerdotibus stat, et secundam, quae conficitur sacramentum, orationem pronuntiat.

των, και πάντων ελεησέων την εύχην, καὶν ὁ λαστιζήν εύχην ἐκλέγει.

CAPUT CCLXXXIX.

D

ΚΕΦΑΛ. ΣΠΘ.

Quare in omnibus sacramentis duplices adhibeantur precēs.

Deus enim hic quasi orationes sacramentum conficiens, quemadmodum in omnibus mysteriis, et duplilis naturam Jesum significant, qui cum incomprehensibilis esset et incorporeus ac ineffabilis, corpus propter nos accepit, et comprehensibilis apparuit, atque inter homines conversatus est, permanens Deus immutabilis, ut non duplilis ratione sanaret, nempe secundum invisibile et visibile, animam dico et corpus.

Περὶ τῆς τελετῆς τοῦ εύχελαιου.

Συνάγονται τοίνυν οἱ ἑπτὰ, καθὼς ἐρημίαν, πρεσβύτεροι· και ἐνδουσαμένων τῆς ἱερᾶς τούτων στολά, την ἐν αὐτοῖς δηλούντων χάριν τοῦ Πνεύματος, τοῦ πρώτου αὐτῶν εὐλογήσαντος, τύπον ἐπιχόντος τοῦ Χριστοῦ, ὃς κεφαλὴ πάντων ἐστὶ, πανουχὺς λέγεται κανόνος, ὁπὲρ τοῦ ποιουμένου τοῦ ἁγίου ἔλαιου. Κα μετὰ τὸ τέλος ἔκτενῆ ὁπὲρ αὐτοῦ, και ἀπόλυσις. Μεθ' ἣν οὗτος προσπίπτων τρίς, καθὲρ πάντων αἰ τεταται συγχώρησιν εἰς ἀνακήρυξιν τῆς Τριάδος, παρ ἧς ἄπαν δώρημα τέλειον, και εἰς βεβαίωσιν τῆς δικε μετανοίας συγχωρησέως· δεῖ πάντα ἡ Τριάς βεβαίω και τρίς καθὲρ τῶν ἱερῶν συγχωρεῖται. Ἐἴτα πάλιν εὐλογούντος τοῦ πρώτου ἱερέως, τὰ εἰρηνικά λέγεται. Ἄ ἐπὶ πάσῃ ἐκφωνεῖται τελετῆ, ὡς περιέχοντε: πάντα, ὁπὲρ ὧν δεῖ προσεύχεσθαι, και αὐτῆς τῆ ἐνεργουμένης τελετῆς μεμνημένα, και την εἰρηνη τοῦ Θεοῦ ἐξαιτούμενα και τὸν ἔλεον. Κα μετὰ τῆ ἐκφώνησιν και δοξολογίαν τοῦ ἐλεήμονος, τροπαρίων τῶν εἰς Θεοῦ λογιμένων ἰλέωσιν, καθὲρ τοῦ πρώτου τῶν πρεσβυτέρων και τῶν λοιπῶν καθεστῆς, ἡ τοῦ ἔλαιου εύχὴ ἐκλέγεται· και ἔλαιον ἐν φωτα γωγῶ ἐπιβάλλεται, ἡ ἐν σκεύει ἄλλῃ τινί. Ἐν ᾧ και ἑπτὰ ἀνάπτεται φῶτα, κατ' ἀριθμὸν τῶν ἱερῶν, και εἰς τύπον τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος· και δεῖ ὡς λυχνία θεία διὰ τοῦ ἁγίου ἔλαιου γίνεται· και ὡς ἑλοκάρκωσις και θυσία καθαρὰ Θεῷ ἀναφέρεται, ἵνα τόχομεν ἔλεους αὐτοῦ· και ἡ εύχὴ τ. οὗτὸ φησι, « Κύριε, ὃ ἐν τῷ ἔλειε και τοῖς οἰκτιρμῆς σου ἰώμενος τὰ συντριμματα ἡμῶν. » Τπεμφαίνει γὰρ και ἐν ἡμῖν την τοῦ μωλυμωσθέντος ἐκείνου ἱατρίαν, ὃν ἐκ Σαμαρίας ἀναλαβόμενος Ἰησοῦς ὃ ἀπὸ τῆς Μαρίας Παρθένου, ὄλησ και ἑλάσῃ αὐτὸν ἐθεράπευσε τῷ αἵματι αὐτοῦ και τοῖς οἰκτιρμῆς. Ὅθεν και ἐν τῷ σκεύει πρὸ τοῦ ἔλαιου και οἴνου τινες ἐπιβάλλουσι. Καὶ ἐπιούχεται εὐλογηθῆναι τὸ ἔλαιον, ὡστε γενέσθαι τοῖς χροϊμένοις εἰς θεραπειαν, εἰς πάθος παντὸς ἀπαλλαγῆν, και νόσου σώματος, και μωλυσμοῦ σαρκὸς τε και Πνεύματος, και παντος κακοῦ, ἡτοι πάσης ἁμαρτίας και πονηρίας, ἵνα και ἐπ' αὐτῷ δοξασθῆ αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Καὶ τῶν τροπαρίων τελεσθῆν· πρώτος τῶν ἱερῶν ἱσταται, και την δευτέραν τε

D

ΚΕΦΑΛ. ΣΠΘ.

Διατί διεται εύχαι ἐν πάσι τοῖς μυστηρίοις.

Δὲ γὰρ και ἐν ταῦθα εύχαι εἰσι τελεστέαι: και ὡς και ἐν πᾶσι τοῖς μυστηρίοις, και τὸν διφωτῆ ἡμαίνουσιν Ἰησοῦν. Ὅς εἰληπτος ὢν, ἀσώματος τε και ἀφρατος, και σῶμα ἔλαβε 203 δι' ἡμᾶς, και περιληπτός ὤφθη, και τοῖς ἀνθρώποις συνανειστράφη, μῖνον ἀναλλοιώτως Θεός, ἵνα και ἡμᾶς διπλῶς κατά τε τὸ ὄρατον και ὄρατὸν ἁγίασῃ· την ψυχὴν λέγω και τὸ σῶμα.

ΚΕΦΑΛ. ΣΓ'.

A

CAPUT CCXC.

Ἄσκει διπλᾶ τὰ μυστήρια ἐξ ὕλης καὶ πνεύματος δι' ἡμᾶς διπλοῦς ὄντας.

Καὶ τὰ μυστήρια δίδωκε διπλᾶ, ὁρατὰ μὲν ὄντα καὶ ἐκ στοιχείων διὰ τὸ σῶμα ἡμῶν, νοητὰ δὲ καὶ μυστικά καὶ πλήρη χάριτος· ὁράτου διὰ τὸ πνεῦμα ἡμῶν· ὅτι τοῖς μυστηρίοις τοῖσι, καὶ σώματι καὶ ψυχῆς ἀνακαθαίρομεθα τε καὶ φωτισόμεθα, καὶ ἰσάσεως ἅμα μετέχομεν καὶ ἁγιασμοῦ. Διὸ καὶ ὧς ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι τῷ ἁγιασμῷ τοῦ ὕδατος καὶ τῷ μύρῳ διτταὶ εὐχαί, καὶ ἐν ταῖς χειροτονίαις διτταὶ, καὶ ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι αἱ πρῶται τελεστικαὶ διτταὶ, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ ἔλαιῳ, καὶ τῆς πρώτης βηθείσης παρὰ πάντων, καὶ σφραγίδος σταυροῦ θείας τελεσθείσης, ἡ δευτέρα παρὰ τοῦ πρώτου τῶν ἱερῶν γίνεται, ἐν τῷ σφραγίζεῖν αὐτὸν, σφραγίζόντων ὁμοῦ καὶ πάντων τὸ ἔλαιον, ἡ καὶ οὕτω φησὶν· « Ἀνάρχε, ἀδιόδοχε, ἅγιε ἁγίων. » Ἐπιμαστὸν τὸ προοίμιον. Ἐ δὲ ὁ ἀπαρχῆς καὶ ἀεὶ ἐλεήμων, καὶ ὁ μὴ διαδοχὴν ἔχων. Ὁ αὐτὸς γὰρ εἰς τὸν τῷ Υἱῷ σου καὶ Πνεύματι, ἀεὶ Πατὴρ ἀναλλοίωτος, καὶ ἅγιος τῶν ἁγίων, τουτέστι μόνος ἅγιος, καὶ τῶν ἁγιαζομένων ἁγιασμός, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτωλοὶ καὶ πλήρεις παντὸς ῥύπου, καὶ ὧς ἀρξάμενοι ἀλλοιωσόμενοι. Διὸ οὐ ὁ ἐξαποστείλας ἐν ἐλπί τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, ἰώμενον πάσας τὰς νόσους καὶ τὰ πάθη ἡμῶν, ἐξαποστείλον τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα, καὶ ἁγιάσον τὸ ἔλαιον τοῦτο. » Καὶ εὐθὺς σφραγίζει αὐτὸ δὲ τε πρῶτος ἱερεὺς, καὶ ἅμα πάντες· καὶ ἐπάγει, « Ποίησον αὐτὸ γενέσθαι χριστόν· τῷδε τῷ σούλῳ σου εἰς τελείαν ἀπολύτρωσιν τῶν αὐτοῦ πλημμελημάτων. » Μεγίστη ὄντως ἡ δωρεά. « Εἰς ἁγιασμὸν ψυχῆς καὶ σώματος. » Ἰδοὺ καὶ δευτέρα μεγίστη χάρις. « Εἰς βασιλείαν οὐρανοῦν κληρονομίαν. » Ἰδοὺ καὶ τὸ τέλειον δώρημα, ἡ σωτηρία ἡμῶν, καὶ ἡ κληρονομία τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας καὶ δόξης. Καὶ τοῦτο πόθεν ἡμῖν τὸ ἀγαθόν; « Ὅτι Θεὸς ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας ὑπάρχεις, » φησὶ. Καὶ δοξολογεῖ τοῦτον ἐκφώνως, τὸν Πατέρα σὺν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι. Καὶ οὕτως ἦδη ἁγιασμένον ἐστὶ τὸ ἔλαιον, καὶ δύναμιν πλουτεῖ θεῖαν, καὶ πάντα παρέχει τὰ τῆς εὐχῆς τοῖς μετὰ πίστει χρονομένοις. Τὰ γὰρ τῆς εὐχῆς ἐνεργὰ πάντα ῥήματα, διὰ τοῦ ἱερέως λεγόμενα, χάριν ἔχοντος τῆ χειροτονία Θεοῦ. Μετὰ τὴν εὐχὴν δὲ εὐθὺς τὰ τοῦ Θεοῦ ἀναγινώσκεται ἀποστολικά ῥήματα, σαφῶς ἡμῖν μαρτυροῦντα, ὅθεν ἡμεῖς τὴν παράδοσιν αὐτῆν ἐλάβομεν. Ἐἶτα τὸ Ἄλληλουῖα ψάλλεται, ὅτι τε ἐπίσημα γέγονε θείας χάριτος, καὶ ὅτι ὁ Κύριος διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἔρχεται. Διὸ καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ ἁγιασμὸν ἡμῶν θυμίαμα προσκομίζεται εἰς ὄσμην εὐωδίας καὶ μετάδοσιν θείας χάριτος. Καὶ τὸ Εὐαγγέλιον εὐθὺς ἀναγινώσκεται· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐκτελούντος τὴν τελετὴν παρὰ τοῦ πρώτου ἱερέως εἰς ἀποτροπὴν ἐξ αὐτοῦ παντὸς ἐναντίου, εἰς εὐλογίαν αὐτοῦ, εἰς κάθαρσιν τοῦ νοῦς καὶ τῶν αἰσθησίων ἀπασῶν. Καὶ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον εὐχὴ δεήσεως ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν αὐτοῦ λέγεται, καὶ ἱατρίας χάριν σωματικῆς τε καὶ ψυχικῆς· ἡ

Sacramenta ex duplici re cognoscere. materiali et spiritali, quoniam et nos ex duplici substantia sumus.

Qui insuper duplicia dedit mysteria, visibilia quidem ex elementis constantia propter corpus nostrum, spiritalia autem et mystica atque invisibilia gratiae plena propter animam nostram, quoniam his mysteriis, et corpore et spiritu mundamur atque illuminamur, simulque sanationis et sanctificationis flos participes. Quapropter sicut in divino baptismo ad sanctificandum aquam et unguentum duae sunt orationes, duae in ordinationibus, duae etiam principales in conferendo habitu monastico, ita et in sancto oleo; et priore dicta ab omnibus, factoque divinae crucis signo, posterior sit a primo sacerdote, qui cum signat, omnes simul oleum signant, et sic ait: « Tu cui nec initium est neque finis erit, sancte sanctorum; » admirabile principium! « tu qui ab initio et semper es misericors, qui successorem non habes, nam idem es cum Filio tuo et Spiritu, semper Pater immutabilis, et Sanctus sanctorum, id est, solus sanctus, et sanctificationum sanctificatio, nos autem peccatores et pleni omnis spurcitiae, et quia initium habemus instabiles: tu ideo qui misisti in misericordia tua Filium unigenitum sanantem omnes morbos nostros vitiaque nostra universa, emitte sanctum Spiritum tuum, et sanctifica oleum istud. » Et statim illud signat primus sacerdos, simulque universi, et addit: « Fac ut istud sit huic servo tuo in perfectam redemptionem a peccatis ejus (donum vere magnum), in sanctificationem animae et corporis. (en secunda maxima gratia), in hereditatem regni caelorum. » Ecce donum perfectum, scilicet salus nostra et hereditas regni et gloriae Dei. Et unde nobis hoc bonum? « Quoniam tu es, inquit, Deus misericordiae et benignitatis. » Et illum clara voce glorificat Patrem cum Filio et Spiritu. Sic jam sanctificatum est oleum, divinaque virtute gaudet, et omnia in oratione declarata fidelibus in fide unctis impertitur, nam omnia orationis verba sunt operatoria a sacerdote prolata qui per ordinationem Dei gratiam induit. Verum post orationem apostolica fratris Dei verba recitantur recte nobis testantia unde nos istam acceperimus traditionem. Deinde cantatur alleluia, quoniam factus est divinae gratiae adventus, et quia Dominus per evangelium venit. Ideo in gloriam ejus et sanctificationem nostram thus affertur in odorem suavitatis, et communicationem divinae gratiae, et Evangelium illico recitatur super caput ejus qui sacramentum suscipit a primo sacerdote, ad averendum ab eo omnem inimicum, in benedictionem illius, in purgationem mentis et sensuum omnium. Sed post Evangelium oratio deprecationis pro remissione peccatorum ejus, atque gratia sanationis tam corporalis quam spiritalis; quae prima est, et ita ut audiat dicitur, cum caeteri sacerdotes etiam deprecantur. Post eam secunda secreto dicitur alia secundum figuram suam

dictam, quæ et ipsa sit sanitatis gratia et redemptionis a peccatis, Patrem sanctum invocans animatum medicum atque corporum, qui misit Filium suum unigenitum in mundum, sanantem omnem morbum et a morte redimentem, ut medeatur lapsis in servo ab omninodo quo conficitur morbo, per gratiam Christi ejus, illumque vivificet, intercedente Deipara et sanctis ipsius universis. Hanc igitur di illi, dextera capiti pœnitentis imposita, ostendens se ad imitationem Domini sanationem facere, qui manum infirmis imponebat, tactu sanabat, necnon se vi divinæ gratiæ operari, cum sit manuum impositione sanctificatus, tactuque manus purificans et sanctificans. Verum in fine orationis, oleo ungit, in formam crucis, frontem ejus propter internas cogitationes sensus linens in facie, et denique ungit manus, a cogitationis operibusque per-versis eum emundans et corroborans oleo sancto signoque crucis, ac prorsus sanctificans dicens quoties signat : « Adjuvatorum nostrum in nomine Domini, » testans a nullo alio nisi a solo misericorde Deo adesse adiutorium. Et ita eum manu signans, recedit, illo manum sanctificam deosculato. Ceteri vero sacerdotes eadem ordine faciunt. Dux ergo primæ orationis institutiæ sunt ad conscientium et consecrandum oleum. Aliæ vero dux miserationem uncto cogitant, et pro salute tam animæ illius quam corporis Deo nuncupantur; prior quidem clara voce, altera vero oratio ab alio sacerdote dicitur, quemadmodum apostolici et evangelici versiculi, omnes autem ad opus accommodantur. C

At posterior : Pater sancte, eadem ab omnibus secreto, prout dictum est, recitata, omnes in pre-catione concorditer ostendit, sanctosque universos in adiutorium operis invocat cum communi advocata, nempe sanctissima Deipara. Denique conclamant ad perfectionem operis, et ex vera causa dicentes : « Tu es fons medicaminum, Deus noster. » Ita ergo in fronte, prout dictum est, Inunctus ab omnibus presbyteris mente sanctificatur. Deinde in formam crucis in facie sensuum gratia delimitur, et tandem manus purificant sacer. otes per sanctum oleum in Christo misericorde, coinquinatas sensaciones animasque precibus emundantes, et absolutam sanctificationem exhibentes signo et gratia. Quapropter singuli sacerdotes totum ordinem, quemadmodum diximus, efficiunt, diacono quidem vel lectore Apostolum legente, sacerdote vero Evangelium, prioremque sacram orationem ita ut audiat, et posteriorem secreto, dum ungit, pronuntiant. Tandem inunctum dextera signantes, infirmo post benedictionem manuum osculato, recedunt. Postquam omnia universi de more adimpleverunt, sollicita oratione facta, iterum primus sacerdotum ultimam orationem indulgentiæ in capite ejus qui sacramentum recepit, pronuntiat, universis sacerdotibus eum manibus tangentibus, utpote simul operantibus simulque deprecantibus; ideo eorum tanquam ministerii et presbyteratus comparticipum in oratione meminit. Denum alta voce Deum pœni-

καὶ πρώτη ἐστὶ, καὶ εἰς ἐπήκοον λέγεται, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν συνευχαριζῶν. Καὶ μετ' αὐτὴν δευτέρα μυστικῶς ἄλλη λέγεται κατὰ τὴν προρρηθῆντα τύπον ὑπὲρ ὕψους καὶ αὐτῆ καὶ ἀμυρτων ἀπολυτρώσεως, τὸν Πατέρα τὸν ἅγιον ἐπικαλουμένη τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τὴν λατρίαν, τὴν καὶ πέμφαντα τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὴν κτισμον, πᾶσαν νόσον ἴωμενον καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον, ἴασασθαι καὶ τὸν ἐποπιπτοντα δούλον αὐτοῦ, ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν παντοίας νόσου, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ ζωοποιῆσαι αὐτὸν μεσιταίαις τῆς Θεομήτορος, καὶ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ. Ταύτην οὖν **204** ἐπιθεὶς τὴν χεῖρα τῆ κεφαλῇ τοῦ μετανοοῦντος λέγει, δεικνύς ὅτι κατὰ μέλησιν τοῦ Δεσπότου τὴν λατρίαν ποιεῖται, χεῖρα τοῖς ἀβρώστοις ἐπιτιθέντος καὶ τῆ ἀφῆ ἐξωμένου. Καὶ ὡς ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς θείας ἐνεργεῖ, ἡγιασμένο; ὢν τῆ χειροτονίᾳ, καὶ τῆ ἀφῆ τῆς χειρὸς καθάρων καὶ ἀγιάζων. Ἐν τῷ τῆς εὐχῆς δὲ τέλει ἀλείφει καὶ τῷ ἐλαίῳ σταυροειδῶς αὐτοῦ τὸ τε μέτωπον διὰ τοὺς ἐντὸς λογισμοὺς καὶ τὰ αἰσθητήρια χρίων, ἐν τῷ προσώπῳ, καὶ τελευταίον τὰς χεῖρας, ἐκ τῶν δεικνύματων καὶ πράξεων πονηρῶν ἀνακαθαίρων αὐτὸν, καὶ τειχίζων τῷ ἁλίῳ ἐλαίῳ καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἀγιάζων ὀλοτελῶς, τὸ, « Ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου, » ἐν ἐκάστη λέγων σφραγίδι μαρτυρῶν, ὡς παρ' οὐδενὸς ἑτέρου, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἐλεήμονος μόνου Θεοῦ ἡ βοήθεια. Καὶ οὕτω τῆ χειρὶ σφραγίζων αὐτὸν, ἀπαζομένου ἐκείνου τὴν ἀγίασασαν χεῖρα. Καὶ καθεστῆς ὁμοίως οἱ λοιποὶ ποιοῦσιν ἱερεῖς. Αἱ μὲν οὖν πρῶται δύο εὐχαί, διὰ τὸ τελεσθῆναι καὶ ἀγιασθῆναι τὸ ἔλαιον. Αὗται δὲ αἱ δύο ἱερατικαὶ ὑπὲρ τοῦ χριστομένου εἰσι, καὶ ὑπὲρ θεραπείας ψυχικῆς αὐτοῦ καὶ σωματικῆς παρὰ Θεοῦ ἀναφερόμεναι. Καὶ ἡ πρώτη μὲν ἐκφώνως, καὶ ἄλλη παρ' ἄλλου εὐχὴ λέγεται ἱερέως, ὡς περ καὶ αἱ ἀποστολικαὶ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου περιχοπ. ἰ. πᾶσαι δὲ πρὸς τὸ ἔργον ἀρμόδιαι. Ἦ δ' ὑπὲρ δὲ τὸ, « Πάτερ ὕψις, » ἡ αὐτὴ καὶ παρὰ πάντων μυστικῶς, ὡς εἴρηται, λεγομένη, τὸ ὁμόφωνον πᾶ των ἐπ. μαρτυροῦσα τῆς ἰκτείας, καὶ πάντας συνεργοῦς τοῦ ἔργου τοῦς ἁγίους μετὰ τῆς κοινῆς μεσότητος τῆς παναγίας ἐπικαλουμένη Θεοτόκου, καὶ τελευταίαν ἐκφώνησιν εἰς τελείωσιν τοῦ ἔργου καὶ αἰτίαν ἀληθῆ τῆ, « Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀγγὴ τῶν ἰσμάτων, ὁ Θεὸς ἡμῶν, » ἔχουσα. Οὕτω μὲν οὖν τῷ μετώπῳ, ὡς εἴρηται, παρὰ τῶν ἱερῶν πάντων χριστομένου, τὴν νόον ἀγιάζεται. Εἶτα σταυροειδῶς τῷ προσώπῳ διὰ τὰ αἰσθητήρια καὶ τελευταίον τὰς χεῖρας καθαιρόντων τῶν ἱερῶν διὰ τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἐν Χριστῷ τῷ οἰκτιρῶν, τὰς μολυβθείας αἰσθησεῖς; καὶ τὰς ψυχὰς ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἀ ιασμῶν παρεόντων ὀλοτελῆ, τῆ σφραγίδι τε καὶ τῆ χάριτι. Ἐκαστος οὖν ποιεῖται ἱερεὺς πᾶσαν τὴν τάξιν, ὡς ἐφημεν, τοῦ διακόνου μὲν τὸν ἀπόστολον λέγοντος ἢ ἀναγνώστου, τοῦ ἱερέως δὲ τὸ τε Εὐαγγέλιον, τὴν ἱερὰν πρώτην εὐχὴν εἰς ἐπήκοον, καὶ τὴν δευτέραν μυστικῶς ἐν τῷ ἀλείφειν. Καὶ τέλος σφραγίζοντας τὸν χρισθέντα τῆ δεξιᾷ, ἀπαζομένου αὐτὴν τῷ εὐλο-

γγμένου, ἀπέρχονται. Ματὰ τὸ ταῖσαι δὲ πάντας ἅ τὰ εἰθισμένα, ἐκτενοῦς δεήσεως γινομένης, πάλιν ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων τελευταίαν εὐχὴν συγχωρητικῶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀναγινώσκει τοῦ δεχομένου τὴν ταλετήν, πάντων τῶν ἱερέων ἐφαπτομένων αὐτοῦ ταῖς χερσίν ὡς συνεργῶν καὶ συνευχομένων. Διὸ καὶ τούτων ὡς σουλειτουργῶν καὶ συμπροσευχόμενων ἐν τῇ εὐχῇ μέμνηται. Καὶ τέλος Θεὸν τῶν μετανοούντων ἰκφώνως αὐτὸν ἀναιτών, καὶ ἐπὶ ταῖς κακίαις ἡμῶν μετανοοῦντα, καὶ δοξολογῆσαι ὡς χερσῶν, τὴν εὐχὴν ποιεῖται τῆς ἀπολύσεως. Καὶ οὕτως ὁ συγκαλίσας αὐτούς, καὶ τὰ τῆς τελετῆς ποιησάμενος, τελευταίον πάλιν ὑποκίπτεται τοῖς ἱεραῦσι, καὶ συγχώρησιν ἐξαιτεῖται παρ' αὐτῶν τρίς· καὶ παρὰ πάντων λαμβάνει, καὶ πεπληρωμένος ἐστίν, ὡς τὴν ἀφῆσιν εἴληφεν. Ὅμως ὑστερον καὶ παρὰ τοῦ πρῶτου τῶν ἱερέων κατήχησιν δέχεται· ὡς ἐπειδὴ τὴν συγχώρησιν εἴληψε, προσοχὴν ἔχειν ὀφείλει, καὶ μὴ εἰ; τὸ ἐξῆ; ἀμαρτάνειν. Τοῦτο δὲ παράγγελμα τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν πρότερον παραλελυμένον. Διὸ καὶ αὐτὸς ὑποκίπτεται τὴν κεφαλὴν ὡς τὴν διδασκαλίαν δεχόμενος, εὐλογεῖται παρὰ πάντων· καὶ ἀναχωροῦσιν οἱ ἱερεῖς. Τοῦτο καὶ περὶ τοῦ ἁγίου ἔλαιου.

ΚΕΦΑΛ. ΣΗΛ'.

Ὅσα ἕναρ; ὁ ἁγίον ἔλαιον.

Ὁ δὲ καὶ πάντα Χριστιανῶν σπουδάζειν χρὴ ἐκτελεῖν, καὶ συγκαλεῖσθαι τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς. 205 καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχεῖσθαι ἐξαιτεῖσθαι, καὶ τούτῳ χρεῖσιν αὐτόν. Ἐγνώστε γὰρ ὅτι τῶν θεῶν χαρισμάτων μεγίστων τυγχάνει παρεκτείνων, ἀπαλλαγῆς ἀβέβαιων ἐπιπέσεων, ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, ἀγιασμοῦ χορηγῶν, ἐνισχύσεως θείας, καὶ τέλος βασιλείας τῶν οὐρανῶν πρόξενον. Καὶ μὴ τις εἴποι τῶν δυσφημούντων, Ἐλαῖον ἐστὶ, καὶ τί ἂν ἐξισχύσῃ τὸ ἐκ φυτοῦ ἔλαιος; Ἐλαῖον μὲν ἐστίν, ἀλλὰ κεχαριστωμένον ἀπὸ τῆς θείας ὀνομασίας. Ὅπου γὰρ Θεοῦ κλήσις, ὅλα πάντα καὶ δύνανται Θεοῦ ἔχοντα· καὶ μᾶλλον ὅπου καὶ παρὰ θεῶν ἢ τοῦ Θεοῦ γέννηται κλήσις. Θεοὶ δὲ οἱ ἱερεῖς; οἱ τῇ χειροτονίᾳ τὴν τοῦ Θεοῦ πλουτήσαντες δύνανται. Διὸ θεῖον τὸ ἔλαιον ὡς παρὰ τῶν ἱερέων εὐλογηθὲν ἐν ἐπικλησίᾳ Θεοῦ· καὶ ἁγίον, καὶ θείας χάριτος; τοῦ ἁγίου Πνεύματος πλήρες, ὡς καὶ τὸ τοῦ βαπτίσματος; ὕδωρ, καὶ ὕδωρ θῆ, καὶ πλήρες τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀνακαθαίρον ψυχῆς, καὶ ἀνακλάττον τὸν ἄνθρωπον, καὶ υἰοποιῶν τῷ Θεῷ καὶ ἀναμάρτητον ἐργαζόμενον. Τοῦ ὕδατος μὲν οὖν μόνου κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ καθαίρειν τὸν τοῦ σώματος βύβον, καὶ δίψας καταπαύειν· τοῦ ἁγίου δὲ ὕδατος; τὸ ἐκπλύνειν ἅμωρ σὺν τῷ σώματι τὴν ψυχὴν, καὶ ἀγιάζειν, καὶ ἀναπλάττειν, καὶ δροσίζειν πνευματικῶς καὶ υἰοποιεῖν τῷ Θεῷ. Ὡς καὶ πλὴν μὲν ἀπλῶς μύρον εὐωδιάζει καὶ κατασφραῖνει μόνην τὴν αἰσθησίν ἡμιόμοτον ἢ κρατούμενον· τὸ μύρον δὲ γε τὸ ἁγίον ζῶν ἡμιόμοτον θεῖον· μᾶλλον δὲ ἀναζῶον καὶ ἀνακινῶν ἐν Πνεύματι, καὶ τὴν χαρίτων τούτου τῆς εὐωδίας ἡμᾶς ἐμπύλησει, καὶ τὴν σφραγίδα καὶ τὴν ἡμιόμοτον ἐν Χριστῷ τῷ ζῶντι μύρω παρέχει τῆς χάριτος· οὐ καθὼς μύρον μόνον, ἀλλὰ καθὼς τῇ τελετῇ μύρον ἁγίον, τὴν χάριν ἔχον τοῦ Πνεύματος. Ὅθεν τοῖνον καὶ ἔλαιον μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἔλαιον ἁγίον τῇ ἱερᾷ τελετῇ, καὶ πεπληρωμένον θείας δυνάμεως, καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ ἀισθητικῶς, καὶ τὰς ψυχὰς λαμπρύνειν καὶ ἀγιάζειν ὅπου, σώματά τε ἰσχύον

tentium affatus quem de malitiis nostris poenitet, eoque ut oportet glorificato, orationem absolutionis peragit. Sicque qui eos convocavit et sacramentum suscepit rursus postremo coram sacerdotibus pro voluitus, ter ab eis veniam flagitat, et ab omnibus accipit, et certus fit de accepta peccatorum remissione. Verum posterius a primo sacerdotum instruatur, quoniam, accepta venia, vigilare debet ne in posterum delinquat. Hoc autem est Salvatoris monitum ad priorem paralyticum. Ideo et ille caput inclinans tanquam doctrinam accipiens, ab omnibus benedicitur, et revertitur sacerdos. Haec igitur de sancto oleo.

CAPUT CCXCI.

Quae et quanta sacrum oleum operetur.

Cui sibi conficiendo omnem Christianum studere oportet, et proinde sacerdotes Dei convocare qui pro eo orent et deprecantur eunisque isto oleo inungant. Nam scitis quot sancta et maxima Dei charismata impertitur; ab infirmitatibus allevata, peccata dimittit, sanctitatem largitur, divina robur et denique regnum caelorum praebeat. Neque quis ex blasphemantibus dicat: Oleum est, et quid valet quod ex planta olea exprimitur? Oleum quidem est, sed gratia plenum divini nominis invocatione. Nam ubi est Dei invocatio; divina sunt omnia, Dei que virtutem habent, et praesertim ubi a divinis viris Dei sit invocatio; divini verò sunt sacerdotes qui in impositione manuum divinae virtutis abundantiam consecuti sunt. Ideo divinum est istud oleum utpote a pre-byteris benedictum in invocatione Dei, sanctumque et gratia sancti Spiritus plenum, quemadmodum aqua baptismi, etsi mera sit aqua, repletur Spiritu, et purgat animas, et recreat hominem, et filium Deo efficit, et a peccato liberum reddit. Solius quidem est aquae ut corporis sordes emundet sitimque restinguat, sanctae autem est aquae animam simul cum corpore abluere, et sanctificare, et recreare, et spiritali rore levare, et filios Deo facere. Quemadmodum quolibet merum unguentum suavi odore recreat et solum oblectat sensum sive effundatur si in vaso possideatur, sanctum autem unguentum vitam inspirat divinam, vel potius iterum vivificat et in Spiritu renovat, et bono gratiarum huius odore replet, ac characterem et inspirationem gratiae in Christo viventi unguento impertit; ita ergo istud quidem merum est oleum, sed oleum sanctum per sacram sanctificationem, et repletum divina virtute; et dum sensibiliber delectat, potest simul animas illuminare et sanctificare corpus quoque et spiritum, et vulnera adimere, nec non infirmitates sanare et a luto peccatorum emundare, Dei

que misericordiam ac jucunditatem nobis com-
parare.

Α και πνεύματα, και ἀπαλείφειν τραύματα, και ἀρ-
ρωστήματα θραύειν, και βορβόρου καθαίρειν ἀμαρ-
τιών, και ἰλίους Θεοῦ χορηγῶν ἡμῖν εἶναι, δύναμιν
ἔχον και ἰλαρότητος.

CAPUT CCXCII.

*Oportere asseruari quod ex unctioe sacri olei reli-
quum manet.*

Ideo quod ex oleo superest servandum est et in honore habendum, nec quidquam hujus negligentium. Novi enim de hac re, sicut et de divinissima baptismatis aqua quosdam esse qui, nescientes mysterium vel illud respuentes, eo utcumque ceciderit utuntur, et sæpe ubi non oporteret, mittitur, vel ab animalibus consumitur, neque cura est multis de illo. Sciant autem negligentes gravem eis propter hoc imminere damnationem. Insuper de hac re ratiocinentur. Si aqua sanctificata regenerat et reformat hominem, nec absque ea quisquam est Christianus; oleum vero sanat, et peccatorum remissionem impertit, utque in ipsis propter me superveniat non dedignatur Spiritus sanctus, ei autem placet adunari aquæ et oleo cæterisque creaturis ac elementis propter meam sanationem et correctionem, quomodo damnatione non esset dignus vir audax qui illa effunderet et pedibus conculcasset? vel qui contemnens sineret ea ubicunque projici et corrumpi? qui in honore non haberet ea quibus Dei virtus adumbratur? et in quibus invocatum est nomen ejus, illiusque signum per manum sacerdotis factum est? Scito ergo, negligens, quoniam condemnaberis, atque cum illis audies: « Videte, contemptores, et admiramini, et disperdimini, » dicit Dominus. Verum ut istud non accidat, sed potius Deum glorificantes propter hoc a Deo glorificemini quem glorificant cæli et terra, et plena sunt omnia gloria ejus, ut canunt angeli, atque pietatis nostræ nostrique honoris erga res divinas mercedem abundantem participemus, hæc ut sancta honoremus, et ut oportet accurate servemus, utque in proprio sacroque loco deponantur studeamus, quoniam erit, inquit, honor requies ejus, piosque facite filios vestros, eisque qui res divinas ac domus ejus rerumque in ea positarum decorum diligunt, orat Ecclesia ut in mercedem virtute et gloria Dei glorificentur.

Clericus. Admodum est necessarium, sancte domine, et perutile ac obligatorium nobis, prout docuisti, res sacras divinasque ac sanctificatas honorare, atque gravissimum divina pariter et sacra negligere.

Pontifex. Valde necessarium, frater, quemadmodum nos diximus vobisque mandamus. Sed injuria ejus qui adversus sancta progreditur, frequens est negligentia, acerba vero damnatio. Imo non in istis tantum plerorumque invenitur negligentia, sed etiam in decentia templi et sanctuarii, in tremendo altari, in sacris visibus, et in ipsis, prohi dolor! mysteriis maxime metuendis. Nam tempore sanctæ

ΚΕΦΑΛ. ΣΤΒ΄.

Ὅτι χρῆ συντηρεῖσθαι τὸ καταλειφθὲν μετὰ τῆν κρίσιν τοῦ ἀγίου ἑλαίου.

Διὸ και φυλακτέον τοῦτο, και τιμητέον, και μὴ ἀμελητέον ὁμοῦ αὐτοῦ. Ἐγνων γὰρ και περὶ τούτου, ὡς και περὶ τοῦ θειοτάτου ὕδατος τοῦ βαπτίσματος, ὅπως ἀγνοοῦντές τινες τὸ μυστήριον, ἢ και καταμαλοῦντες, ὡς ἔτυχε τούτοις χρωῦνται· και πολλὰκις ὡς μὴ ὠφέλις βίπτεται, ἢ και ἀναλλίσκεται ὑπὸ ζῶων· και οὐ φροντὶς περὶ τούτου τοῖς πολλοῖς. Ἀλλὰ γνωστὸν ἔστω τοῖς ἀμελοῦσιν, ὡς βάρυ τὸ περὶ τούτου κατάκριμα. Ἐπει και τὸ περὶ τούτου συλλογιζέσθωσαν. Εἰ τὸ ὕδωρ ἀγιασθὲν ἀναγεννᾷ και ἀναμορφῶ τὸν ἀνθρωπον, και χωρὶς τούτου οὐκ ἔστι Χριστιανός, και τὸ ἔλαιον δὲ θεραπεύει, και ἀμαρτιῶν παρέχεται ἀφαισι, και ἐν αὐτοῖς δι' ἐμὲ ἐπιφοιτᾷ οὐκ ἀπαξιοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· εὐδοκίαι δὲ ἐνοῦσθαι τοῖς ὕδασι και τῷ ἔλαιῳ, και λοιποῖς ἄλλοις κτισίμασι και στοιχείαις, πρὸς τὴν ἐμὴν λατρίαν τε και ἀνθρώποις· πῶς οὐ τολμηταί; και κατακρίσειως ἄξιος ὁ ἐχθρὸν τε και καταπατῶν; ἢ περιφρονητὴς ὢν, και καταμελῶν ὡς ἔτυχε ταῦτα χυθῆναι τε και φθαρῆναι, και μὴ τιμῶν, ἐφ' οἷς Θεοῦ δύναμις ἐπεσκέασε; και κλησίαις αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς ὀνομάσθη; και σφραγὶς αὐτοῦ διὰ τοῦ σταυροῦ τῆ ἱερατικῆ χειρὶ γέγονε; Γινώσκων ἔσο, ὁ ἀμελῶν, ὡς κατακριθῆσθαι, και μετ' ἐκείνων ἀκούσῃ τὸ, « Ἴδετε, οἱ καταφρονηταί, και θαυμάσατε, και ἀφανίσθητε, » λέγει Κύριος. Ἄλλ' ἵνα μὴ τοῦτο εἴη, ὡς δὲ δοξάζοντες μᾶλλον Θεόν, διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀντιδοξαζώμεν παρὰ Θεοῦ, ἐν δοξάζει ὁ οὐρανός, και ἡ γῆ, και πλήρη αὐτοῦ τῆς δόξης πάντα, ὡς ἀνεοῦσιν οἱ ἄγγελοι, και τοῦ ὑπὲρ τῆς εὐλαβείας και τῆς εἰς τὰ θεῖα 206 τιμῆς μισθοῦ διψιλῶς μετὰσχωμεν, τιμῶμεν ταῦτα ὡς ἅγια, και περιστάλλωμεν δεόντως, και ἐν ἰδιάζοντι και ἱερῷ κατατιθέμεν χώρῳ σπουδάζωμεν. Ὅτι και ἔσται, φησὶν, ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ· και εὐλαβεῖς ποιεῖτε τοὺς υἱοὺς ὁμῶν, και τοῖς ἀγαπῶσι τὰ θεῖα και τοῦ θεοῦ οἴκου και τῶν ἐν αὐτῷ τὴν εὐκρίπαιαν τὸ ἀντιδοξαθῆναι θεῖα δύναμις και δόξη ἢ Ἐκκλησία εὐχεται.

Κληρικός. Ἀναγκασιότατον, ἅγιε δέσποτα, και ἐπωφελὲς και χειρωστικόν ἡμῖν, ὡς εἰδόμενος, τα ἱερὰ και θεῖα και ἡγιασμένα τιμᾶν και βαρῦτατον τὸ τῶν οὕτω θεῖων και ἱερῶν ἀμελεῖν.

Ἀρχιερεύς. Ἀνεγκαιότατον, ἀδελφε, ὡς και ἡμεῖς ἐφημεν, και ὁμᾶς παραγγέλλομεν. Ἄλλ' ἐπιρραῖα τοῦ κατὰ τῶν ἁγίων χωροῦντος πλειοση ἐστὶν ἡ ἀμέλεια, και ἡ κατάκρισις δὲ χαλεπή. Καὶ οὐ μόνον ἐν τούτοις τῶν πολλῶν ἐστὶν ἀμέλεια, ἀλλὰ και ἐν τῇ εὐκοσμῆα τοῦ ναοῦ και τοῦ βήματος, και τῷ φρικτῷ θυσιαστηρίῳ, και τοῖς ἱεροῖς σκεύεσι, και αὐτοῖς, οἴμοι! τοῖς φρικτοτάτοις μυστη-

ρῆσι. Καὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἱερᾶς μεταλή- A
ψεως, μὴ τὸν νοῦν ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς, οἷοι πολλοί,
μηδὲ λογιζόμενοι, ὡς δοικα, τίνα εἰσὶ τὰ θεϊότατα,
ὡς ἔτυχε διοικοῦσι, καὶ μερίδας καὶ σταγόνας ἐξ
αὐτῶν ἀπειμερίμως τοῖς ἱεροῖς σκεύουσιν ἀφιᾶσιν,
ἢ καὶ ἀποβρίπτουσι μὴ προσείγοντες. Καὶ αὐτὰ δὲ
πάλιν προηγιασμένα ὄντα, καὶ ὑπὲρ τῶν πιστῶν
κατ' ἀνάγκην φυλαττόμενα, καὶ θέσαν παρακαταθή-
κην ταῦτα καλούμενα, καὶ ὄντως τὴν ἀληθῆ καὶ
ζῶσαν καὶ μόνην παρακαταθήκην τελοῦντα, οὐχ ὡς
τοιαύτην Θεοῦ παρακαταθήκην ζῶσαν τε καὶ ἀπαι-
τρομένην τιμῶσιν ἢ διοικοῦσιν, ἢ κατὰ δύναμιν
συντηροῦσιν, ἀλλ' εἰ καὶ φρικτὸν τὸ γινόμενον,
λακτεῖον ἡμῶς προσοχῆς χάριν, φθείρεσθαι ἀφιάσιν,
καὶ ὡς ἔτυχε τούτων ἀπύονται, καὶ τίθεισιν ἔνθα
οὐ δεῖ· καὶ οὐ πολλὸς ὁ περὶ τούτου λόγος πολλοῖς, B
καὶ μόλις τινὲς φροντίζουσι.

Κληρικὸς. Ἰδοὺ δειλιώμεν ἐν τούτῳ, δέσποτα·
καὶ τί ἂν γένοιτο, εἰ παρὰ γνώμην τι τῶν ἀδελφῶν
συμβαίη;

ΚΕΦΑΛ. ΣΗΓ.

*Ὅτι τὰ τῶν ἱερῶν σφάλματα ὑπὸ ἀρχιερέων
δεῖ κανονίζεσθαι.*

Ἀρχιερέυς. Καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις συμβῆναι τι τῶν
μὴ δεόντων πρὸς τὸν ὑπερεχόντα Θεοῦ ἔγκρατάλει-
ψες. Ὅμως εἰ τὰ κατὰ δύναμιν ἔκτελέσκει, καὶ
τὰ τῆς προσοχῆς εἶχεν ἐν ἑαυτῷ καὶ τῆς φυλακῆς,
ἀπροδοκῆτως δὲ τι συνήνησεν, κἀν τούτῳ μετα-
νοεῖν γρη καὶ ἐξομολογεῖσθαι ἀρχιερεῖ· ἴδια γὰρ
τὰ τῶν ἱερῶν, καὶ ὑπὲρ ἀρχιερέων δεῖ κανονίζεσθαι. C
Ὅμως συγγνώμη τις ἔσται τούτῳ, διὰ τὸ μὴ ἀμε-
λῆσαι μηδὲ περιθεῖν ὄλω, ἀλλ' ἀπροδοκῆτως καὶ
ἐπηρεῖα ἐπισυμβῆναι τὸ γεγονός. Εἰ δ' ἀμελεία
καὶ παροράσει γέγονε καὶ τῷ μὴ πολλὴν ποιέσθαι
περὶ τούτου τὴν λόγον, μηδὲ γε μεριμνᾶν ὄλω,
πολύ τὸ κατάκριμα· καὶ ἐν μεγίστῳ ἔσται ὁ σφαλεὶς
διορθούμενος τῷ κανόνι, εἰ γε καὶ ἀέλιως μετανοεῖ,
καὶ κατὰ τὸ σφάλμα πειθεῖ. Ἄλλ' ἴωμεν ἦδη καὶ
πρὸς τὰς ἱερὰς προσευχάς, ὡς ἂν καὶ τὰ περὶ
τῶν ζητουμένων εἰς τέλος ἀγάγωμεν.

Κληρικὸς. Περὶ τούτου λείπεται ἔτι, ἅγιε δέ-
σποτα, τοῦ γνῶναι ἡμᾶς τὸν τε ἀριθμὸν καὶ σκο-
πὸν τῶν παραθευμένων ἱερῶν προσευχῶν, καὶ τὴν
περὶ αὐτῶν ἡμῖν καλὴν ἐπιθυμίαν ἐκπλήρωσον.

207 *Ἀρχιερέυς.* Καλὴ μὲν ὤμων ἡ ἐπιθυμία καὶ
ῥήτησις, καὶ τὸ ἔργον, ὑπὲρ πάντων ἔργων ἀγαθόν,
ἐπεὶ καὶ περὶ ἀγαθοῦ· ἀλλ' ὑπὲρ ἐμῆ, καθὼς πολ-
λάκις εἰρήκαίν· καὶ κατατομῶν τῶν ὑπὲρ ἐμῆ δι'
ὅμᾶς· ἐν ἀγάπῃ, προσοῦμαι μήποτε καὶ ὑπὲρ ἐμῆ
φρονεῖν δεῶ, καὶ τῶν, μὴ ἀνηκόντων ἐφάπτεσθαι,
καὶ ἔχουσιν τοῖς ὑπὲρ ἐμῆ. Ἄλλ' ὅμως ἐπεὶ δι'
ἀγάπην ταῦτα, τὰ κατὰ τὴν ἐμὴν εὐτελεῖ γνοῖσιν
καὶ διάνοιαν ἀμυδρὰν οὐκ ὀκνήσω πρὸς ὑμᾶς ἐρω-
τῶντα· λέγειν, εἰ καὶ παρὰ τὸ θεῖον πιστὸν καὶ ἀγνώ-
στως ἴσως δόξαιμεν λέγειν· οἷοι θεῖον ἔπαν τὸ δι'
ἀγάπην Χριστοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν. Ἐγὼ δὲ καὶ
τοῦτο πάντα ὑπὲρ τούτου τοῖς ἀντυχάνοντας ἐν
ἀγάπῃ παρακαλῶ, ὡς εἰ μὲν τὰ γεγραμμένα ἐπω-
φελῆ κατὰ τι φανελεν, καὶ κατὰ τοὺς θεοὺς εἰ

communione, mentem non habentes in senectutis,
quam plurimi nequaquam perpendentes quædam
sunt divinissima mysteria, ea tractant utcumque
cecidit, et eorum particulas guttasque in vasibus
sacris absque ulla cura dimittunt, et minime at-
tendentes labi patiuntur. Eadem insuper præsan-
ctificata et pro fidelibus, si necesse fuerit, asservata,
divinumque depositum appellata, cum reipsa ve-
rum vivum ac solum sint depositum, neutquam
velut tantum Dei depositum vivens ac exigendum
honorat vel tractant aut pro viribus custodiunt,
sed, etsi istud sit tremendum dignumque ut quam
maxima adhibeatur diligentia, corruptum patiuntur,
et prout acciderit, ea tangunt, ac ubi non oportet
ponunt, neque multa est multis de ista re ratio,
vixque quidam curant.

Clericus. Ecce pavemus in hac re, domine, et
quid fieri oporteret si quid inopinatum contra pro-
positum ceciderit?

CAPUT CCXCHII.

*Sacerdotum delicta ab episcopis corrigi et castigari
debere.*

Pontifex. Si quid ita ex iis quæ non oportet ceci-
derit, Deus ministranti dimittet, Attamen si omnia
quæ potuerit, fecit, et attentionem habuerit in semet-
ipso atque cautus fuerit, si quid tamen inconsulte
acciderit, oportet de hoc poenitere et Pontifici istud
confiteri, nam singularia sunt sacerdotum opera,
et a pontificibus corrigi debent. Sed quædam
indulgentia erit huic, quoniam non negligenter egit
nec omnino despexit, sed inconsulte et vi quadam
accidit quod factum est. Si vero negligentia et
contemptu factum esset, vel quoniam non multam
hujus rationem fecerit, neque prorsus fuerit solli-
citus, gravis erit damnatio, et in maximo Canone
delinquens corrigetur, si dignè poeniteat, et secun-
dum suum delictum doleat. Sed jam eamus ad
preces sacras, ut verba de postulatis ad finem addu-
cantus.

Clericus. Hac de re, sancte domine, nobis adhuc
superest nosse numerum et finem sacrarum precum
quæ nobis traditæ sunt, bonum ergo de his deside-
rium nostrum adimple.

D *Pontifex.* Bonum quidem vestrum desiderium,
bonaque postulatio, et opus super omne opus bo-
num, cum de bono agatur, sed vires meas exsu-
perat, quemadmodum sæpius dixi, et dum propter
vos in charitate audeo res quæ supra me sunt, ve-
reor ne fortasse super me sentire videar, necnon
opera viribus meis minime consentientia aggressi ac
ea quæ supra me sunt attechare. Verumtamen cum
istâ amoris gratia dicta sint, secundum levem meam
cognitionem modicamque scientiam vobis sciscitan-
tibus respondere me non pigebit, etsi forte quibus-
dam videar aliter ac oportet et de ignotis loqui,
quoniam divinum est omne quod ob amorem Chri-
sti et fratrum efficitur. Ego vero omnes qui adsunt
ad hoc hortor in charitate ut, si scripta quidem

quosdam modo utilia videantur, et secundum divinos Ecclesie doctores dicantur, illa in charitate suscipiant, fratribusque legenda permittant; si autem aliquid videatur bonum non esse, precor ut qui bene scit quod oportet fraterno animo nos corrigere; cupimus enim corrigi, hocque acriter postulamus, quoniam volumus esse subditi Matri nostrae Ecclesie, patribusque nostris et fratribus in Christo; neque nos tales aestimamus quales correctione non indignamur, nec, quasi scientie apicem consecuti, hæc cœpta aggredimur, minime, sed propter fratres in necessitate interrogantes, ut debitum habentes loquendi ex maxima Spiritus gratia nobis supra nos data, cum ad hunc finem divina miseratione ab Ecclesia Christi constituti sumus, ut de sacris doctrinis et dogmatibus ex sermonibus Spiritus

Λ αχθόντα διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας, ἀποδιξασθαι δε' ἀγάπην, καὶ ἀναγινώσκειν ἀφιέναι τοὺς ἀδελφοὺς; εἰ δὲ κατὰ τι δόξειε μὴ καλῶς ἔχειν, τὴν καλῶς τὸ δίον εἰδότε ἀδελφικῶς διορθώσασθαι. Ποθοῦμεν γὰρ διορθοῦσθαι, καὶ ζητοῦμεν τοῦτο θερμῶς, ὑποτάσσασθαι θλοντες τῇ τε μητρὶ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς Πατέρισιν ἡμῶν καὶ ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ· καὶ οὐδὲ τοιούτους ἑαυτοὺς λογιζόμεθα, ὡς μὴ χρῆζοντες διορθώσεως. Ἄλλ' οὐδ' ὡς ἀκριβῆς τὴν γνώσιν τοῖς τοιούτοις ἐγχειροῦμεν ἡμεῖς, οὐδαμῶς; διὰ δὲ τοὺς ἀδελφούς κατ' ἀνάγκην ζητοῦντας, ὡς τὴν ἀφειλὴν ἔχοντες λαλεῖν διὰ τὴν ἐν ἡμῖν ὁπὲρ ἡμᾶς μεγίστην χάριν τοῦ Πνεύματος· ἐπεὶ καὶ εἰς τοῦτο θεῶν ἐλέει κατέστημεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, περὶ τε τῶν ἱερῶν διδαγμάτων τε καὶ δογμάτων ἐκ τῶν λογίων λέγειν τοῦ Πνεύματος, καὶ τῶν ἱερωτάτων φροντίζειν τῆς Ἐκκλησίας εὐταξιῶν, κατὰ λόγον τε ταύτας διενεργεῖν τε καὶ νοεῖν, καὶ τοῖς προσιούσι τῶν ἀδελφῶν ἐν ἐρωτήσεως τάξει ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀποκρίνεσθαι, καὶ τὰ σωτήρια παραινέειν. Τοῦτου οὖν χάριν καὶ ἡμεῖς ταῦτα τολμῶμεν λέγειν ἐκ τῶν ἀγιωτάτων Γραφῶν. Εἰ δὲ δόξειε τισὶν ἀκριβετέροις τῶν ἀδελφῶν ταῦτα διορθώσεως δεῖσθαι, ποθοῦμεν τοῦτο, τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ θερμῶς ἐν ταπεινώσει ὑποτασσόμενοι, καὶ ζητοῦντες ἐν ἀγάπῃ παρακαλοῦμεν. Ἀρκτέον τοίνυν λέγειν καὶ περὶ τῶν θείων τῆς Ἐκκλησίας προσευχῶν κατὰ τὴν ὑμετέραν ἐρώτησιν.

HEPI

ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

DE SACRA PREGATIONE.

Sermo de oratione, fratres, multus est et maximus, atque, ut vere dicam, hoc est opus a Deo nobis commissum, et cuiuslibet alterius caput. Oratio autem est cum Deo fieri, semper esse cum Deo, eique conglutinata (ut dixit David) et inseparabilem habere animam, mentemque ita conjunctam ut avelli nequeat. Ait enim: « Conglutinata est anima mea post te; » et: « Sitivit anima mea; » et: « Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus, » et: « Diligam te, Domine, fortitudo mea, » et: « Anima mea in manibus tuis semper, » id est tecum. Idem dixit etiam: « Benedicam Dominum in omni tempore, et semper laus ejus in ore meo. » Hoc vero fit cum ipsis angelis, cum ipsis adunetur homo bona dilectione bonoque desiderio, et ait: « Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis; laudate eum omnes

C 'Ο περὶ τῆς προσευχῆς λόγος, ἀδελφοί, πολὺς τε καὶ μέγιστος, καὶ, ὡς ἀληθῶς εἶπεν, τοῦτο ἡμῖν τὸ παραβεδομῆνον ἔργον ἀπὸ Θεοῦ, καὶ παντὸς ἄλλου κεφάλαιον. Ἔστι δὲ προσευχὴ τὸ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι, καὶ αἰεὶ συνεῖναι Θεῷ, καὶ κεκολλημένην (ὡς φησὶν ὁ Δαβὶδ) ἔχειν αὐτῷ καὶ ἀδιάσπαστον τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν νοῦν ἀναπίσπαστον. Ἐκολληθῆ γὰρ φησὶν, ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου, καὶ, Ἐδίψησεν σὲ ἡ ψυχὴ μου, καὶ, Ὡς ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαρος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός· καὶ, Ἀγαπήσω σε, Κύριε ἡ ἰσχὺς μου, καὶ, Ἡ ψυχὴ μου ἐν ταῖς χερσὶ σου διαπαντός, ἀντὶ τοῦ, μετὰ σοῦ. διὰ τοῦτο καὶ, Ἐὐλόγησάω, φησὶ, τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ, Διαπαντός ἡ ἀληθεῖς αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι μου. Καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων δὲ γίνεται, ἐνοούμενος αὐτοῖς τῷ καλῷ ἔρωτι καὶ πόθῳ. Καὶ, Ἀἰσιτε,

φησι, τὴν Κό, ιον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς θηλοστοῖς· αἰνεῖτε αὐτὸν, πάντες οἱ ἀγγελιοι αὐτοῦ· αἰνεῖτε αὐτὸν, πᾶσαι οἱ θυράμεις· οὐχ ὅτι ὡς μὴ αἰνούντας παρακινῶν, ἀλλ' ὡς μᾶλλον ἴσον ἔργον τοῦτο τοῖς ἀγγέλουσ κεκτημένους καὶ ἀκατάπιστον τῷ πρὸς Θεὸν πόθῳ, ὅν ἐπαινῶν οὐτοῦσ καὶ διερεθίζων, καὶ ἐνῶν ἐκυτὴν αὐτοῖ· δεῖ καὶ ἔργον ἀσίγητόν τε καὶ ἀληκτόν ἢ πρ στυχῆ, καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ αἶνος. Πρὸς τοῦτο ἐὶ ὁ καλὸς καὶ ἀγγελικὸς ὁμωπῶδ οὗτος Δαβὶδ καὶ τὴν οἰκουμένην ἔπασαν ἕκκα εἶται, προφάνων, οἶμαι, τὴν σωτήριον ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν διὰ ταῦτην ἐπίγνωσησ τῆς Τριᾶδος τῶ, ἰθ. ὠν **208** καὶ δοξολογίαν ἀνελλεση. Καὶ, Αἰνεῖτε, φησι, τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔθνη· ἐπαιρέστε αὐτὸν, πάντες οἱ λαοί. Ὅτι δὲ ἀσίγητος· ὁμωσ· Θεῶ παρὰ τῶν ἀγγέλουσ ἐστὶ, καὶ ὁ Ἡσαῖα διδάσκει, ἰδὸν τὴν ἐξέαν Θεοῦ, καὶ ἐκταπαίστως τοῖς ἀγγέλουσ τὸν Τρισάγιον ἄβοντα· καὶ ὁ Ἰεζεκιηλ δὲ ὁμωσ· ὁ δὴ ἔργον καὶ τῶν πρώτων τυγχάνει τάξειω, τῶν Σεραφίμ τε καὶ Χερουβίμ. Καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἔμπωρ διὰ τὴν πόθον τε καὶ τὴν ἐν ζήλω ὁμωσ, καὶ ἐνθερμα καλοῦνται· τοῦτο γὰρ τὸ Σεραφίμ· τὰ δὲ χύσις διὰ τὸ πλάτος τῆς γνώσεως τε καὶ τῆς αἰνέσεως· καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ Χερουβίμ. Ἄ καὶ πολυόμματα, διὰ τὸ πολὺ καλεπτόν καὶ διορατικὸν τῆς θεωρίας τε καὶ δοξολογίας καὶ ἀκατάπιστον. Αὐτὰ καὶ ἐνθερμοι παρ' ἡμῖ· ἄνθρωποι ὅμοιοι, καὶ ἔμπωροι τῆ ἀγάπῃ τε καὶ τῷ ζήλῳ καὶ τῆ ἐγκαρδίῳ προσευχῆ, κατὰ τὸ εἰρημνόν, Ἐξεκαῦθη ἡ καρδία μου ἐντόσ μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ, καὶ, Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν; καὶ, Τίς ἡμῶσ χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπῆς τοῦ Χριστοῦ; καὶ τῷ Πνεύματι ζέοντες, τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες, ταῖς προσευχαῖς προσκατεροῦντες. Καὶ πολλοὶ παρ' ἡμῖν χύσις Θεοῦ γνώσιω; ἔχοντες, καὶ ὡς ὕδωρ πολὺ πρὸς τὸν θεῖον ἐκχερόμενοι πόθον, κατὰ τὸ, Ἐξέλιθη ἡ χάρις ἐν χεῖλεσ σου· καὶ, Ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου· καὶ, Ἐκχεον τὸ ἔλεός σου ἐφ' ἡμῶσ, καὶ ὅλον ὄφθαλμοῖ ὡς Θεὸν ἰρῶντες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Οἱ ὄφθαλμοί μου εἰώ παντόσ πρὸς τὸν Κύριον, καὶ, Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντόσ, εἰ καὶ ὡς καθροποι τὴν καρδίαν, ἰρῶσι τὸν Κύριον. Καὶ ἐτιν τρίτην τάξιω τῶν θρόνων καὶ ἐν ἡμῖν τινα; ἐκμιμῶνται. Καὶ ὡς ἐν αὐτοῖς Θεὸς ἀναπαύεται, ἀνάπασσι; γὰρ καὶ καθέδρα ὁ θρόνος, οὕτω δὴ καὶ ἐν τοῦτοι; τὸν Θεὸν τιμῶσι ἐν νότοι; καὶ ὁμωσι καὶ λόγοι; καὶ πράγμασι, ὅσπερ ἡ ἀνάπασσις ἐστὶ τιμῆ κατ' ἐκείλόν τε ζῶσι, τὸν λέγοντα, Ἰλάσθηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπασσιν σου, καὶ, Ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνοσ. Οἱ; καὶ ὁ Θεὸς· ἀρεσκόμενος, Ἐνοικήσω ἐν αἰτοῖς, φησι, καὶ ἐμπερικυτήσω, καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμαθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομασ, καὶ, Οὐκ οἰδατε ὅτι Χριστόσ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; εἰ μὴ τι ἀρα ἀδόκιμοι ἐστε. Τοῦτο οὖν τὸ τὸν Χριστόν ἔχειν, τὸ περιφέρειν αὐτόν ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ νῷ, καὶ ἀδ' αἰετίωσ αὐτοῦ μεμνήσθαι,

angeli ejus; laudate eum, omnes virtutes, non perinde quasi non laudantes incitaret, sed, potius quam istud sit opus angelis proprium et nunquam intermissum ex eorum erga Deum dilectione, quasi eos laudaret et hortaretur et seipsum eis adjunderet, quoniam opus est neque requiem nec intermissionem habens oratio Deique laudatio. Insuper egregius et angelicus psalter iste David terram universam convocat, prænuntians, ne justice, salutiferam manifestationem et per istam Trinitatis cognitionem gentibus dandam earumque perennem Dei glorificationem. « Laudate, inquit, Dominum, omnes gentes; laudate eum, omnes populi. » Hinc bynum Deo sine intermissione ab anglis cantari ipse etiam Isaias docet, dum videt gloriam Dei et angelos sine fine continentes: Sanctus, sanctus, sanctus. Similiter et Ezechiel. Quod opus est primorum ordinum, nempe Seraphim et Cherubim. Ali enim ex ipsis igniti propter eorum amorem hymnoque studio vehementes et fervidi vocantur, hoc enim sonat vox Seraphim; alii vero effusio dicuntur propter amplitudinem scientiæ et laudationis, et istud ostendit vox Cherubim. Qui etiam multo oculi appellantur propter multitudinem, subtilitatem ac perspicacitatem atque perennitatem eorum contemplationis et glorificationis. Propterea fervidi quoque apud nos dicuntur viri sancti et igniti charitate, studio et oratione quæ ex corde procedit, prout dictum est: « Incaluit cor meum intra me et in meditatione mea exardescet ignis; » et: « Nonne cor nostrum ardens erat in nobis? » et: « Quis nos separabit a charitate Christi? » et: « Spiritu ferventes, Domino servientes, orationi instante. » Multi etiam sunt apud nos diffusam habentes Dei notitiam, et velut aqua copiosa in divinum desiderium effusi secundum illud: « Diffusa est gratia in labiis tuis; » et: « Dilatasti cor meum; » et: « Effunde misericordiam tuam super nos, » ac velut oculi in Deum aspicientes, quomadmodum scriptum est: « Oculi mei semper ad Dominum; » et: « Prævidebam Dominum in conspectu meo semper, » qui utpote mundo corde hominum vident. Tertium insuper Thronorum ordinem in nobis quidam imitantur, et Deus in eis requiescere videtur, thronus enim sedes est et cathedra; ita et in illis, qui Deum cogitationibus, hymnis, verbis et operibus honorant, cujus requies est honor, qui vivunt eodem more ac dicens: « Surge, Domine, in requiem tuam; » et: « Thronus tuus, Deus, in sæculo sæculi », in quibus sibi complicitet Deus. « Inhabitabo, inquit, in eis et inambulabo; » et: « Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus; » et: « An nescitis quoniam Christus, habitat in nobis? » nisi sitis tamen indigni. Illud ergo: Christum habere, eum in corde circumferre et in mente, ejus sine intermissione recordari, in eo meditari et ardere ejus desiderio more Seraphim, eum semper videre ut Cherubim, in corde eum habere respicientem vult Throni, hoc est opus

orationis. Quamobrem oratio opus est præcipuum servis Christi super omnia; alia enim ministerii sunt et secunda. Unde cæteris angelis qui divinarum ministeriorum cognomine gaudent: « Benedicite Dominum, ait David, omnes angeli ejus, potenti virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus. » Nam, licet tales sint studio et ferventes in adimplendis mandatis, hocque sit opus veræ obedientiæ et humilitatis, attamen, « Benedicite, inquit, et glorificate eum in sæcula, » nequaquam ista dicens quasi eos compelleret, sed ut illud cum aliis muneribus sine fine agentes honorans et semetipsum eis omnesque coniungens, quoniam hoc solum Deo offertur. Etenim ministeria propter nos, quoniam nos quidem indigemus, Deo autem nulla re opus est, nisi ut hymnis celebraretur tanquam propter beneficia dignus, quod etiam sit eorum gratia quibus benefacit. Unde post tres excelsissimos ordines, cæteri ministraria habent cognomina: alii quidem Virtutes dicuntur et sunt, quoniam virtutem accipiunt a Deo et ordinibus sibi superioribus et inferioribus virtutem communicant; alii autem Potestates, quoniam potestatem pariter consequuntur a Deo et primis ordinibus et inferioribus potestatem impertunt. Similiter et Dominationes, quibus Deus et primi dominantur angeli, ille quidem natura, hi vero dignitate et scientia et quæ ordinibus humilioribus dominantur. Par ratione hic ordo tertius est et medius, et præstantia gaudet erga ultimum, quoniam refertur ad Deum qui potentes facit et principes ac dominos, et insuper desiderio dicitur ac laude quæ non deficit. Rursus autem Principatus appellantur quibus movendo principatur primus solusque principatus principatissimæ Trinitatis, et quæ subdiis principantur; Archangeli vero utpote primi voluntatum Dei huiusque sermonum nuntii et inferioris ordinis principes. Omnium ultimi sunt angeli, ita appellati quoniam ad salutem nostram missi divinas voluntates annuntiant. Igitur hi omnes Dei quidem sunt administratorii in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis; sed insuper perpetuus ora ionis operæ incumbunt. Ideo dum nobis apparent ad ministranda salutaria, nunquam absque hymnis et oratione conspiciantur, auctorem nostrum nobis annuntiantes Deum, eumque solum hymnis celebrare præcipientes. Quamobrem Moyse angelus apparens: « Solve, inquit, calceamentum de pedibus tuis, » in honorem Dei. Isaias concinentes audivit, necnon Ezechiel et Daniel; pastores vero, nato Christo, multitudinem militum caelestis conspexerunt angelorum laudantium Deum et dicentium: « Gloria in altissimis: » et in Apocalypsi Joannes alios quidem cantantes audivit ac viginti quatuor signatosque propter Agnum qui est vivus Dei agnus Jesus Christus, necnon angelum qui ei Apocalypsis arcana revelavit et dixit: « Noli me adorare, conservus tuus sum, Deum adora. » Videntur quoniam omnes Deo honorem

καὶ ἐν αὐτῷ μελετῆν καὶ θερμαινεσθαι τοῦτου τῷ πόθῳ κατὰ τὰ Σαραφίμ, καὶ ὁρῶν αὐτὸν αἰεὶ ὡς τὰ Χερουβίμ, καὶ ἐν καρδίᾳ τούτων ἔχειν ἀναπαυόμενος ὡς ἐὶ Θρόνοι, τῆς προσευχῆς ἐστὶν ἔργον. Δὴ καὶ ἔργον ἔξαίρετον τοῖς Χριστοῦ θούλοις ἡ προσευχὴ παρὰ πάντα· τὰ γὰρ ἄλλα διακονία; εἰσι καὶ δεύτερα. Ὅθεν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγγέλοις τοῖς διακονησὶν θείων ἔπωνυμίας κεκτημένοις. **Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον**, φησὶν ὁ Δαβὶδ, πάντες ἀγγελοὶ αὐτοῦ; **δυνατοὶ ἰσχυῶν, ποιοῦντες τοὺς λόγους αὐτοῦ, τοῦ ἀκούσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ.** Εἰ γὰρ καὶ τοιοῦτοι τῷ ζήλῳ καὶ τῷ ἐπιτελεῖν τὰ προσταγαμένα θερμοὶ, καὶ τοῦτο τὸ ἔργον τῆς ἕντος ὑπακοῆς τε καὶ ταπεινώσεως, ἀλλ' ὁμως καὶ εὐλογεῖτε καὶ θεοῦλογεῖτε αὐτὸν πάντοτε· οὐχ ὡς προτρέπων αὐτοὺς τοῦτο λέγων, ἀλλ' ὡς ποιούντας ἀπαύστως τοῦτο, καὶ μετὰ τῆς ἄλλης λειτουργίας τιμῶν, καὶ συνάπτων αὐτοῖς ἑαυτὸν καὶ πάντας· ὅτι τοῦτο καὶ μόνον πρὸς Θεὸν ἀναφέρεται· αἱ διακονίαι γὰρ δι' ἡμᾶς, ὅτι ἡμεῖς μὲν χρεῖαν ἔχομεν, ἀνάδεξι; δὲ ὁ Θεὸς, καὶ μόνον ὀμνεῖσθαι ὡς εὐεργέτης ἄξιος, καὶ τοῦτο διὰ τοὺς εὐεργετούμενους. Ὅθεν μετὰ τὰς τρεῖς ἀνωτάτω τάξεις, εἰλοῖται τάξεις λειτουργικῆς ὀνομασίας κέκτηνται. Καὶ αἱ μὲν δυνάμεις εἰσι καὶ καλοῦνται, διὰ τὸ ἐνισχύεσθαι τε παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτὰς οὐσῶν τάξεων, καὶ ἐνισχύειν τὰς ὑποδεστέρας· αἱ δὲ Ἔξουσαι; διὰ τὸ ἐξουσιάζεσθαι, ὁμοίως ἐκ Θεοῦ καὶ τῶν πρώτων, καὶ ἐξουσιάζειν τῶν ὑπὲρ αὐτὰς. **Καὶ αἱ Κυριότητες ὁμοίως**, παρὰ Θεοῦ τε καὶ τῶν προτέρων κυριεύμεναι, τοῦ μὲν φύσει, τῶν δὲ τῇ ἀξίᾳ καὶ γνώσει, καὶ τῶν ἄλλων κυριεύουσαι τῶν ὑποδεστέρων αὐταῖς. Ὅμοίως δὲ τρίτη τάξις αὕτη καὶ μέση ἐστὶ, καὶ τὸ ὑπεροχικὴν **209** ἔχουσα πρὸς τὴν τελευταίαν, ὅτι πρὸς τὸν δυνατοὺς ποιῶντα Θεὸν καὶ ἐξουσιαστάς καὶ κυρίου; ἀνάγεται, καὶ δευτέρως καὶ τὸν πόθον καὶ τὴν ἀνεσιν ἀδιάλειπτον πλουτεῖ. Αὐτοὶ; δὲ ἀρχαὶ καλοῦνται, ἀπὸ τῆς πρώτης μετὰ ἀρχῆς τῆς ἀρχικωτάτης Τριᾶδος ἀρχόμεναι τε καὶ κινούμεναι, καὶ ἀρχουσαι τῶν ὑφαιμένων· καὶ Ἀρχάγγελοι δὲ, ὡς τῶν θείων θελημάτων καὶ λόγων ἐξαγγελτικοὶ πρότοι καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦς ἔξαρχοι. **Οἱ δὲ τελευταῖοι τῶν ἄλλων ἀγγελοὶ, ὡς πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν ἀποστελλόμενοι τε καὶ τὰ θεῖα θελήματα ἀναγγέλλοντες.** Οὗτοι οὖν ἅπαντες μὲν λειτουργοὶ Θεοῦ καὶ διάκονοι διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν· κλητὴν καὶ τὴν προσευχὴν ἀκατάπαυστον ἔργον κέκτηνται· ὅθεν καὶ ἡμῖν τὰ σωτηριώδη διακονοῦντές τε καὶ ἐμφανίζόμενοι, οὐ χωρὶς ὕμνων καὶ προσευχῆς ἐμφανίζονται, τὸν αἰτίον ἡμῶν Θεὸν ἡμῖν καταγγέλλοντες, καὶ τοῦτον μόνον ὀμνεῖν ἐγκαλούμενοι. Διὸ καὶ Μωυσεὶ ἀγγελὸς ὄφθεις, « Αὖσον, φησὶ, τὸ ὄκηθμα ἐκ τῶν ποδῶν σου εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ὁ Ἡσαίας ὀμνούντων ἤκουσε, καὶ Ἰεζεκιὴλ καὶ Δαμιῆλ· Καὶ ὁ παμμένος; δὲ; Χριστοῦ γεννηθέντος, πλήθος στρατιᾶς; εἶδον ἀγγέλων αἰνούτων τὸν Θεὸν, καὶ τὸ, « Δόξα ἐν ὑψίστοις, » λεγόντων. Καὶ ἐν τῇ

Ἀποκαλύψει δὲ Ἰωάννης καὶ ἄλλων μὲν φθόντων
 ἤκουσε, καὶ τῶν εἰκοσιεσσάρων δὲ προσευτέρων
 καὶ τῶν σφαγέντων διὰ τὸ ἄρνιον, ὃς ἔστιν ὁ ἄμνός
 τοῦ Θεοῦ ὁ ζῶν Ἰησοῦς Χριστός· καὶ ἐτι τοῦ μούνη-
 τος αὐτῶν τὰ τῆς Ἀποκαλύψεως, λέγοντος αὐτῷ,
 « Μὴ ἐμὰ προσκύνει· σύνδούλος σου εἰμι· Θεῷ προσ-
 κύνησον. » Ὁρᾷ, ὅτι πάντες Θεῷ τὴν τιμὴν ἀπο-
 νέμουν· καὶ μετὰ τῆς διακονίας αὐτῶν ἐξαιρέτως
 πάντοτε ἀνυμνοῦσι· Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ
 θεηγόρος· Παῦλος φησιν, ὁ ἀγγελικὸς, ὁ σερραφικὸς,
 ὡς εἰς τρίτον ἀναβάς πόδον, Ἀδιαλείπτως προσεύ-
 χεσθε. Καὶ τούτο μαρτυρεῖ ἀπὸ τοῦ Δεσπότου τῶν
 ὧν, διδάσκοντος, Γρηγορεῖτε ὄντ ἐν σαρκὶ καιροῦ
 δεόμενοι, καὶ, Γρηγορεῖτε ὄντ, ὅτι οὐκ οἴδατε
 ποῖα ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται, καὶ, Γρηγορεῖτε
 καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πει-
 ρασμὸν, καὶ, Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περι-
 ζωκόμεναι, καὶ οἱ λῆνοι καιόμενοι, καὶ ὁμοίαι
 ἄνθρωποι ἐκδεχομένοι τὸν κύριον ἑαυ-
 τῶν, ποῦς ἀναλῦσαι ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἐλθόντος
 καὶ κρούσαντος εὐθέως ἀνοιξώσιν αὐτόν. Ταῦτα
 περὶ τῆς ἔνδοξοῦ προσευχῆς, καὶ τῆς τοῦ ναοῦ φυλακῆς,
 καὶ τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς ἐκδιδάσκει. Καὶ
 ἐπιφέρει, ὅτι Μακάριος ὁ δούλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν
 ὁ κύριος αὐτοῦ εὐρήσει κοιούντα ὄντα. Καὶ ἐπι-
 φέρει τὰς διὰ τὴν γρηγορίαν καὶ τὰς προσευχὰς
 θεωρίας, τὸ, Ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ καταστήσει αὐτοῦς, θεοὺς ἀποδείξει, καὶ βασιλεῖς
 οὐρανοῦ, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμποντας, καὶ ὡς αὐτοὺς ὑπερετήσῃ αὐτοῖς. Περιζώσεται γὰρ, φησὶ, καὶ
 ἀνακλιεῖ αὐτούς· καὶ παρελθὼν διακοπήσει αὐτοῖς, τοῦτέστι πάντων τῶν αὐτοῦ μεταβώσῃ. Ὁρᾷ
 τὰς εὐεργεσίας ἐκ Θεοῦ τῶν γρηγόρων προσευχομένων· ὧν καὶ ἡμεῖς ἀξιώθημεν, γρηγοροῦντες αὐτοῖ,
 καὶ ἀδιαλείπτως προσευχόμενοι, ὡς ἐδιδάχθημεν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΓΔ΄.

Περὶ τῆς σῴτηριώδους ὀνομασίας καὶ ἐκκλη-
 σεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς ἱερῆς ὄντως καὶ θεοποιῶ
 προσευχῆς.

Εἰσὶ μὲν οὖν πλεῖσταί προσευχαί, περὶ ὧν καὶ
 κατὰ μέρος ἔροῦμεν, ὡς ἐξισχύσομεν· ἐξαιρετος δὲ
 πάντων ἐστὶ καὶ ἡ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν Εὐαγ-
 γελίῳ δοθεῖσα, πᾶσαν περιέχουσα ἐν βραχεῖ τὴν
 εὐαγγελικὴν γνῶσιν ἐκ καὶ δύναμιν, καὶ ἡ τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σωτη-
 ριώδης ἐκκλησίας, περὶ ἧς μὲν καὶ πολλοὶ ἄλλοις
 πεπλήρηται τῶν ὁσίων ἡμῶν Πατέρων, τῷ τε χρυ-
 σοῦρῳ Πατρὶ ἐν τρισὶ λόγοις περὶ τῆς θείας
 ταύτης προσευχῆς διδάξαντι, καὶ τῷ τῆς Κλιμακῶ
 Θεοφώρῳ, καὶ Νικηφόρῳ ἀσκητῇ· καὶ **210** Διαδόχῳ
 τῷ ἐν ἁγίοις Φωστῇ· ἡ ἐπισκοπῆ, καὶ Συμεῶν ὁσίῳ
 τῷ νέῳ θεολόγῳ, καὶ λοιποῖς ἄλλοις, ἀξίως τοῦ ἐν
 αὐτοῖς Θεοῦ Πνεύματος· ἐπεὶ καὶ ἡ προσευχὴ αὐτῆ
 ἐν ἁγίῳ λέγεται Πνεύματι, ὡς καὶ ὁ Παῦλος φησιν,
 « Ὁδοὺς δύνάται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν
 Πνεύματι ἁγίῳ. » Καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστιν ὁ λόγος αὐ-
 τῆν. « Πᾶν γὰρ, φησὶ, πνεῦμα, ὃ ὁμολογεῖ Κύριον
 Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ
 ἔστιν. »

tribuant, et inter ministrandum principali munere
 eum semper hymnis celebrant? Cujus gratia nobis
 dixit Paulus ille theologus, ille angelicus, ille sera-
 phicus, utpote qui in tertium caelum ascendit :
 « Sine intermissione orate. » Quod ipse didicit a
 Domino universorum qui docet : « Vigilate itaque
 omni tempore orantes ; » et : « Vigilate ergo quia
 nescitis qua hora Dominus vester venturus sit ; » et :
 « Vigilate et orate, ut non intretis in teutationem ; »
 et : « Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae arden-
 tes, et vos similes hominibus exspectantibus domi-
 num suum quando revertatur a nuptiis, ut cum ve-
 nerit et pulsaverit, confestum aperiant ei. » Quae de
 interna vigilantia de templi custodia, de oratione
 non intermissa edocet, et addit : « Beatus ille ser-
 vus quem, cum venerit dominus ejus, invenerit sic
 facientem. » Et adjicit mercedem vigilantibus et
 orantibus quandam : « Super omnia bona sua con-
 stituet eos, » deos ostendet et reges coelestes supra
 solem fulgentes, et ipse eis quodam modo mini-
 strabit : « Praecinet se, inquit, et faciet illos dis-
 cumbere, et transiens ministrabit eis, » id est,
 omnia bona sua communicabit eis. Viden? quantum
 Deus vigilantibus et orantibus benefaciat? quibus uti-
 nam nos quoque digni inveniamur, semper orantes et
 sine intermissione obsecrantes, prout didicimus.

C

CAPUT CCXCIV.

De sacrificia appellatione et invocatione Domini no-
 stri Jesu Christi, quae vere sancta ac divina est
 precatio.

Sunt quidem plures orationes de quibus singula-
 tim dicemus, prout poterimus ; omnium autem
 praecipua est ea quae a Salvatore nostro in Evan-
 gelis tradita fuit, totam in paucis amplectens Evan-
 gelii notitiam ac virtutem, et Domini nostri Jesu
 Christi Filii Dei salutaris invocatio cui multi alii
 sanctorum Patrum nostrorum dederunt operam,
 nempe chrysologus Pater qui de hac oratione in
 tribus sermonibus verba fecit, necnon divus sca-
 larius (Joannes Climacus) et asceta Nicophorus
 et Diadochus in sancta Photicæ sede episcopus,
 ac sanctus Simeon novus theologus aliique ceteri ;
 digne locuti divino in eis habitante Spiritu, quo-
 niam divina oratio dicitur in divino Spiritu, quem-
 admodum dixit Paulus : « Nemo potest dicere
 Jesum Christum, nisi in Spiritu sancto. » Et ex
 Deo est qui dicit eam. Ait enim : « Omnis spiritus
 qui confitetur Dominum Jesum Christum in carne
 venisse, ex Deo est. »

CAPUT CCXCV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΕ.

*De sanctis Patribus nostris Callisto patriarcha CPol.
et Ignatio.*

Potissimum vero hac nostra ætate de vita monastica conscripserunt, Spiritu tanquam qui et ipsi ex Deo cum sint, Deilequi et Deiferi, et Christiferi, et a Deo afflati vere existant, sanctus Pater noster Callistus, qui Regia urbis novæ Romæ ex Deo fuit patriarcha, et qui una cum ipso spirabat et excitabatur confessor Ignatius, et libro peculiari ab illis composito, spiritualiter, divine, et exerce nimis philosophati sunt, centum capitibus, numero perfecto, perfectum de ea cognitionem tradentes. Qui urbis hujus aliorum reginæ surculi, omnibus simul derelictis, in virginitate et monastica vita ac in obedientia prius conversati, vitæque ascetica et cœlesti inseparabiliter posterius peracta, et unitate in Christo, quod ipse Christus a Patre propter nos omnes postulavit inter se egrègue consociata, tanquam astra in mundo, ut secundum Paulum loquar, verbum vitæ habentes visi sunt. Nam fortasse supra multos sanctorum unitatem in Christo et dilectionem coluerunt, ita ut cogitari nequiverit unquam ullam discipulorum existens vel in ipso sensu et moribus, aut aliquam tristitiam etiam ad unum temporis punctum, quod in hominibus fere est impossibile et facti hac agendi ratione angeli, pace Dei quam flagitavit in ipsis servata et comparata, quæ est Christus Jesus pax nostra, ait Paulus, qui fecit utraque munus, cujus pax exsuperat omnem sensum pacifice defuncti, nunc in altissimis perferventur tranquillitate, et puriorem adhuc Jesum conspiciunt quem vere quæsierunt, et unum sunt cum eo divinaque ejus ac suavissimæ lucis sine fastidio consortes cujus arboribus his in terris accerunt, facti tam mente quam operibus mundi, et divinam illuminationem quemadmodum in monte apostoli consecuti sunt, vultuque, quod multis in testimonium clare monstratum est, fulgentes et secundum Stephanum conspicui, gratia non solum in corde, sed et in facie eorum diffusa. Ideo secundum magnam illum Moysen visi sunt, ut testati sunt qui viderunt, in modum solis fulgentes; qui utpote beatam hanc affectionem feliciter passi et experientia cognoscentes clari et sancti testes pronuntiantur de divino lumine naturalis Dei operationis et gratiæ ac de sacra oratione.

CAPUT CCXCVI.

Quibus verbis sacra precatio continetur.

Ita ut divina hæc oratio, nempe Salvatoris nostri invocatio: Domine Jesu Christe Fili Dei, miserere mei, oratio est et votum, ac insuper fidei confessio, Spiritus sancti largitor, divinarum munerum dator, cordis emundatio, dæmonum propulsio, Jesu Christi inhabitatio, fons spiritualium cogitationum et divinarum consiliorum, redemptio

*Περὶ τῶν μακάρων ἡμῶν Πατέρων Καλλιστοῦ
πatriάρχου καὶ Ἰγνατίου.*

Ἐξαιρετικῶς δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ταύταις περὶ αὐτῆς συνεγράφαντο Πνεύματι, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες: ἐκ Θεοῦ, οἱ Οὐρηγόροι καὶ Θεοφόροι καὶ χριστοφόροι, καὶ ἐνοστοὶ ὄντες: ἀληθῶς, ὃ τε ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Κάλλιστος ὁ τῆς βασιλευούσης γεγωνῶς νέας Ῥώμης ἐκ Θεοῦ πατριάρχης, καὶ ὁ σύμπαντος αὐτῶ καὶ συνασκητικῆς δοκτοῦ Ἰγνάτιος: καὶ βίβλω εὐκαίρως συντεθείη παρ' αὐτῶν πνευματικῶς: τε καὶ θεοφρόνως καὶ λίαν ὑψηλῶς ἐπιλοσόφησαν ἐν ἑκατέρῃ κεφαλῇ, τῷ ἐντελεῖ ἀριθμῷ τέλειαν τὴν περὶ ταύτης γνώσιν ἐκθέμενοι. Οἱ καὶ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως: τελοῦντες βλαστοὶ, πάντα ἑμοῦ καταἐπίπνιτες, καὶ παρθενικῶς καὶ μοναχικῶς ἐν ὑποταγῇ πρὶν πολιτευτάμενοι, καὶ ἀκηρικῶς ἑμοῦ καὶ οὐρανίου: ὕπερον καὶ ἀδίκριτῶς: ζήσαντες, καὶ τὸ ἐν ἐν Χριστῷ, ἔπερ αὐτῶ Χριστῶς: πρὸς τὴν Πατέρα περὶ ἡμῶν πάντων ἠέξατο, ἐν ἑαυτοῖς: ἐξαιρετικῶς διαφυλάξαντες, ὡς φωστῆρες, καὶ Παῦλον, ἐν κόσμῳ, ζωῆς ἐπέχοντες λόγον ὠφθησαν. Σχεδὸν γὰρ ὅτι πολλοὺς τῶν ἠγισμῶν τῶ τῆς ἐνώσεως ἐν Χριστῷ καὶ ἀγάπης κατώρθωσαν, ὡς μηδὲ ὑπονοσθῆναι ποτε διαφορὰν τινα ἔχει καὶ νεύματος: καὶ ἕθους: ἐν ταῦτοις, ἢ πρὸς στιγμὴν τινα λύτην: ἔπερ ἐν ἀνθρώποις σχεδὸν ἀμήχανον: καὶ διὰ τοῦτο ἀγγελικοὶ γεγονότες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰρήνην ὡς: ἠέξατο συντηρήσαντες καὶ κτησάμενοι ἐν αὐτοῖς, ἦτις: ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστῶς ἡ εἰρήνη ἡμῶν, Παῦλος ἔφη, ἐ' Ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἐν, οὐ καὶ ἡ εἰρήνη πάντα νῦν ὑπερέχει, ὡς μακροτέρως εἰρηνικῶς, νῦν τῆς ἀνωτάτω κατατροφῶσι γαλήνης, καὶ καθρωτέρων ἀρετῶν τῶν Ἰησοῦν βλέποντων, ἔπερ ἐκ ψυχῆς ἠγάπησαν, καὶ ὁ ἀληθῶς: ἐζήτησαν καὶ ἐν εἰς: μετ' αὐτοῦ, καὶ τοῦ φωτῆς αὐτοῦ τοῦ γλυκυτάτου καὶ θεοῦ ἀκροστοῦς μετέχουσιν οὐ καὶ τοῦ: ἀρραδῶνας: ἔλαβον ἀπὸ τῶν ἐντελέων: κακαθαρέμενοι γεγονότες θεωρεῖν καὶ πράξειν: καὶ τῆς θείας ἑλλάμψεως τῆς: ἐν τῷ ὄρει, ὡς καὶ οἱ ἀπίστοιχοι ταυχήσαντι. Καὶ δέδεικται τοῦτο πολλοῖς ἐναργῶς: εἰς μαρτύριον τὴν εὐὴν ἀστρέπτοντες κατὰ τὸν Στέφανον ὁραθέντες, ὡς οὐ τῇ καρδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ εὐφεί: τούτων ἐκχυθείσης τῆς χάριτος: διὸ καὶ κατὰ τὸν μέγαν ἐκείνον Μωυσῆν ὠφθησαν, ὡς μαρτυρησάντων οἱ ἰδόντες, ἀστρέψαντες ἠλιεῖδῶς τῇ μορφῇ: οἱ καὶ ὡς: τὸ μακάριον τοῦτο καλῶς πεποθότες πάθος, καὶ πείρως γινώσκοντες, τρανῶς δηλοῦσι καὶ περὶ τοῦ θεοῦ φωτῆς τῆς φυσικῆς: παράγουσι τοὺς ἀγίους, ὡς: καὶ περὶ τῆς ἰερῆς

ΚΕΦΑΛ. ΣΙΓ.

Ὅσα ἐστὶν ἡ ἰερὰ προσευχή.

Αὕτη οὖν ἡ θεία προσευχή, ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπίκλησις, τὸ, ἐ Κύριε Ἰησοῦ Χριστῶ, Γιὰ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, ὡς καὶ προσευχὴ ἐστὶ καὶ εὐχή, καὶ ἐμολογία τῆς πίστεως, καὶ Πνεύματος: ἀγίου παρεκτικῆς, καὶ θεωρεῖν θεῶν χορηγῶς, καὶ καθαρῶς καρδέας, καὶ δεικνῶς ταυμένων, καὶ ἐνοήσεως: Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πνευματικῶν ἐνοῶν καὶ λογισμῶν θεῶν πηγῆς,

καὶ ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις, καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων
 θεραπευτήριον, καὶ φωτισμοῦ θεοῦ χορηγός,
 καὶ ἰλίους θεοῦ βρῦσις, καὶ ἀποκαλύψεων καὶ
 μυσσων θεῶν ἐν ταπεινώσει βραβευτής, καὶ τὸ
 μόνον σωτήριον, ἐπεὶ καὶ τὸ σωτήριον φέρεται ἐν αὐτῇ
 τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὄνομα· ὃ δὴ τὸ μόνον **211** ὄνομα
 ἐστὶ τὸ ἐπικληθὲν εἰς ἡμᾶς· Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ
 τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐκ ἐστὶν ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ σωθῆναι
 ἡμᾶς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Διὸ καὶ προτευχῆ
 ἐστὶν, ὅτι ἐν αὐτῇ τὸν θεῖον ἐπιζητοῦμεν ἔλεον· καὶ
 εὐχή, ὅτι παρέχομεν ἑαυτοὺς Χριστῷ διὰ τῆς αὐτοῦ
 ἐπικλήσεως· καὶ ὁμολογία, ὅτι τοῦτο ὁμολογήσας ὁ
 Πέτρος, μαμακάριστα· καὶ Πνεύματος παρεκτικῆ,
 ὅτι· οὐδεὶς λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι
 ἁγίῳ· καὶ δωρεῶν θεῶν χορηγός. ὅτι· διὰ ταύτην
 ζωσω σοι, τῷ Πέτρῳ φησὶν ὁ Χριστός, τὰς κλεῖς τῆς
 βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ κἀραρις καρδίας, ὅτι
 θεὸν ὁρᾷ καὶ καλεῖ καὶ καθάρις τὴν βίβλοντα·
 καὶ διωξι· διαιμῶν, ὅτι ἐν τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ
 Χριστοῦ ἐδιώχθησαν καὶ διώκονται πάντες οἱ διαι-
 μονές· καὶ ἐνοικήσις Χριστοῦ, ὅτι τῇ αὐτοῦ μνήμῃ
 ὁ Χριστός ἐστὶν ἐν ἡμῖν, καὶ διὰ τῆς μνήμης ἐνοικεῖ,
 καὶ εὐφροσύνη· πληροί. « Ἐμνήσθη γὰρ, φησί, τοῦ
 Θεοῦ καὶ εὐφράνην. » Καὶ πνευματικῶν ἐνοικῶν καὶ
 λογιωμῶν ἐστὶ πηγὴ, ὅτι Χριστός ἐστὶν ὁ θησαυρὸς
 πάσης σοφίας καὶ γνώσεως, καὶ οἱ ἐνοικεῖ ταῦτα
 χορηγεῖ· καὶ ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις, ὅτι δι' αὐτὴν,
 « Ὅσα λύσεις, φησὶν, ἐσταὶ λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ·
 καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων θεραπευτήριον, ὅτι, « Ἐν
 τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ περιπάτει, »
 φησί· καὶ, « Ἀινά, ἰθαί σοι Ἰησοῦς ὁ Χριστός » καὶ
 φωτισμοῦ θεοῦ χορηγός, ὅτι Χριστός τὸ φῶς τὸ
 ἀληθινόν ἐστὶ, καὶ τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ καὶ χά-
 ριτος μεταδίδωσι τοῖς αὐτὸν ἐπικαλουμένοις. « Καὶ
 ἐστὼ, φησὶν, ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ'
 ἡμᾶς » καὶ, « Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ ἔξει τὸ φῶς τῆς
 ζωῆς, » καὶ ἰλίους θεοῦ βρῦσις, ὅτι τὸν ἔλεον ζητοῦ-
 μεν· καὶ ἰλεψμων ὁ Κύριος, καὶ οἰκτερεῖ πάντας
 τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν· καὶ ποιεῖ τὴν ἐκδίχησιν
 ἐν τάχει τῶν βοῶντων πρὸς αὐτόν· καὶ ἀποκαλύ-
 ψων καὶ μυσσων θεῶν βραβευτής τοῖς ταπεινοῖς,
 ὅτι καὶ τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ αὐτῇ δέδοται δι' ἀποκαλύ-
 ψεως τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς. Καὶ Παῦλος ἠρπάγη
 ἐν Χριστῷ, καὶ ἀποκαλύψεων ἤκουσε· καὶ πάντοτε
 τοῦτο ἐνεργεῖ· καὶ τὸ μόνον σωτήριον, ὅτι ἐν οὐδενὶ
 ἄλλῳ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐστὶ σωθῆναι ἡμᾶς. Καὶ
 οὕτως ἐστὶν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός. Διὸ καὶ
 τοῦτο ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογή-
 σεται καὶ ἀνυμνήσει· ἔκουσα καὶ ἄκουσα, ὅτι Κύριος
 Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Καὶ τοῦτο
 τὸ σημεῖον ἡμῶν τῆς πίστεως, ἐπεὶ καὶ Χριστιανοὶ
 ἔσμεν καὶ καλούμεθα, καὶ ἡ μαρτυρία ὅτι ἐκ τοῦ
 Θεοῦ ἔσμεν. Πᾶν γὰρ πνεῦμα ὃ ὁμολογᾷ Κύριον
 Ἰησοῦν Χριστόν, ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ
 ἐστὶ, φησὶν, ὡς προέφημεν· καὶ τὸ μὴ ὁμολογοῦν
 οὕτως ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ τοῦ Ἀντιχρί-
 στοῦ, τὸ μὴ ὁμολογοῦν Ἰησοῦν Χριστόν. Διὸ χρὴ
 πάντας τοῦτο πιστοὺς τὸ ὄνομα ἀδιαλείπτως ὁμολο-
 γεῖν, καὶ διὰ τὴν ἀνακρούσιν τῆς πίστεως, καὶ διὰ

A a peccatis, animarum et corporum medicina, di-
 vini luminis largitor, misericordiae Dei scaturigo,
 arcanorum mysteriorumque revelatio divinorum,
 solum salutare, quoniam in se continet salutare
 nomen Dei nostri, quod solum nomen est super
 nos invocatum Jesu Christi Filii Dei, et non est
 aliud nomen in quo oporteat nos salvos fieri, per-
 inile ac dixit Apostolus. Ideo est oratio, quoniam
 in ea divinam imploramus misericordiam, est vo-
 tum, quoniam per invocationem ejus Deo nosmet-
 ipsos mancipamus; est confessio, quoniam Petrus
 hoc confessus beatus declaratus est; est Spiritus
 largitor, quoniam nemo potest dicere Dominum
 Jesum nisi in Spiritu sancto; est divinorum mune-
 rum dator, quoniam propter eam, « Peto tibi, ait
 B Christus Petro, claves regni caelorum; » est eman-
 datio cordis, quoniam Deum videt et invocet qui
 spectantem purgat; et daemonum propulsio, quon-
 iam in nomine Jesu Christi propulsantur et ar-
 centur daemones universi; est inhabitatio Christi,
 quoniam per ejus memoriam Christus est in nobis
 et in nobis habitat ac laetitia replet; ait enim:
 « Recordatus sum Dei et laetatus sum; » fons est
 cogitationum et consiliorum spiritualium, quoniam
 C Christus thesaurus est omnis sapientiae et scientiae
 quas eis in quibus habitat impertit; est redemptio
 a peccatis, quoniam, propter eam, « Quaecumque
 solveris, inquit, solventur in caelis; » est animarum et
 corporum medicina, quoniam dixit: « In nomine
 Jesu Christi surge et ambula; » et: « Aenea, sanat
 te Dominus Jesus Christus; » est divini luminis
 effusio, quoniam Christus est lux vera, suamque
 lucem et gratiam communicat invocantibus eum.
 « Et ait, inquit, splendor Domini Dei nostri super
 nos; » et: « Qui sequitur me non ambulat in tenebris,
 sed habebit lumen vitae; » est divinae misericordiae
 scaturigo, quoniam flagitamus misericordiam, et
 misericors est Dominus, et misereatur omnium qui
 invocant eum, et cito faciet judicium clamantium
 ad eum; arcana et mysteria divina humilibus re-
 velat, quoniam ipsa data est piscatori Petro ex
 revelatione Patris qui in caelis est, et Paulus
 raptus est in Christo arcanaque verba audivit, ac
 semper hoc operatur; est solum salutare, quoniam
 non est aliud nomen, ait Apostolus, in quo oport-
 D eat nos salvos fieri, et hic est Salvator mundi
 Christus; ideo in ultima die omnis lingua illud
 confitebitur et praedicabit libens vel invit, quia Do-
 minus Christus Jesus, in gloriam Patris. Et hoc
 est signum fidei nostrae, quoniam Christiani sumus
 et appellamur, et testimonium quo patet nos
 ex Deo esse: nam omnis spiritus qui confitetur
 Dominum Jesum Christum in carne venisse ex
 Deo est, ait Joannes, quemadmodum supra dixi-
 mus, et qui non confitetur non est ex Deo, et hoc
 est Antichristi non confiteri Dominum Jesum.
 Quapropter oportet fideles universos nomen istud
 sine intermissione confiteri et propter praedicationem
 fidei, et propter charitatem a qua nihil

prorsus nos liberabit unquam, et propter gratiam et indulgentiam, redemptionem ac sanitatem ex hoc nomine derivatam, indeque ortam sanctificationem et illuminationem ac ante omnia salutem; in hoc enim divino nomine mirabilia fecerunt apostoli et docuerunt. Divus autem ait evangelista: « Hæc scripta sunt ut credatis quoniam Christus est Jesus Filius Dei: ecce fides, » et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus; » en salus et vita.

CAPUT CCXCVII.

Quod omnes Christiani, sacerdotes, monachi et laici, debent statis, quantum possunt, temporibus in nomine Christi orare.

Hoc igitur nomen, hanc orationem omnis vir religiosus jugiter dicat, hanc in mente et in ore habeat et stando, et iter faciendo, et sedendo, et mensæ discumbendo, omnia denique dicendo et faciendo, ad id semetipsum accingat, et maximam inveniet tranquillitatem atque lætitiã, quemadmodum experientia noverunt qui de ea curam habent. Verum cum opus istud vires nostras quando in hac vita erimus exsuperet et ipsorum qui in medio tumultu degunt monachorum, oportet singulos tempus habere ad hoc constitutum, omnesque exemplar habere hujus orationis pro viribus adimplendæ et sacerdotes et monachos et laicos. Monachi quidem utpotè ad hoc ordinati et urgens de ea officium habentes, etiam in tumultu sint ministeriorum, sæmpè tamen conentur hoc orationis debitum persolvere, et Dominum orare sine intermissione, licet quadam molestia angantur aut confusione, illa etiam quæ mentis appellatur vel vera captivitate, caveant ne negligendo ab inimico seducantur, sed ad orationem redeant, et redientes gaudeant. Sacerdotes vero huic operi indulgant tanquam apostolico sicut et divinæ prædicationi, quoniam divinas adimplet operationes, et eburnitatem Christi producit. In mundo autem viventes tanquam sigillum suum suæque fidei notam, ut custodiam et sanctificationem omniaque tentationis fugam pro viribus hanc operam perficiant. Unde universos sacerdotes laicosque et monachos e somno excitatos Christum cogitare primum oportet, Christianique primum meminisse, et istas omnis consilii primitias hostiamve Christo offerre, quia Christi qui nos salvavit et tantum amavit ante quamcunque cogitationem recordari debemus qui Christiani sumus et appellamur, qui eum in divino baptismo induimus, qui unguento ejus signati sumus, sanctamque illius carnem et sanguinem participavimus et participamus, qui membra et templum ejus sumus, qui eum induimus in nobis manentem; propterea diligere eum illiusque sæmpè meminisse debemus. Unde constitutum tempus habeant singuli pro sua facultate et quamdam mensuram orationis peragendæ et haud secus ac

Α την ἀπάντων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἧς οὐδὲν ἡμεῖς ἄλλως χωρῖσαι δεῖ ποτε, καὶ διὰ τὴν ἀπό τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ χάριν καὶ ἀρεσὴν καὶ ἀπλήρωσιν καὶ θάρσυναν, ἀγαπᾶν τε καὶ φιλίαν καὶ πρὸ πάντων τὴν σωτηρίαν. Ἐν τούτῳ γὰρ τῷ θεῷ ὀνόματι καὶ θαυμαστά ἐποίησαν οἱ ἀπόστολοι· καὶ ἐδίδοξαν. Καὶ ὁ θεὸς δέ φησιν Ἐὐαγγελιστῆς, « Ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε εἰς τὸν Θεόν· ὅτι Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἡ πίστις· » καὶ ἵνα πιστεύοντες, ζῆν ἐχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· ὁ ἰσὺς ἡ σωτηρία καὶ ἡ ζωὴ.

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΙΖ'.

Ἵτι πάντες Χριστιανοὶ ἱερωμένοι, μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ, ὀφείλουσι κτλ ὡρισμένως ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ δύναμιν προσεύχεσθαι.

Ταύτην οὖν τὴν ὀνομασίαν ὡς προσευχὴν πάλαι εἰσέδη; λεγέτω διαπαντός καὶ τῷ ἑαυτοῦ νοί καὶ τῇ γλώσσῃ, καὶ στήθει, καὶ ὀφθαλμοῖς, καὶ καθεζόμενος καὶ ἀνακλιόμενος, καὶ πάντα λέγων καὶ ἐνεργῶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἑαυτὸν δεῖ παραβιάζεσθαι· καὶ μεγίστην εὐρήσει. **ΣΙΖ** γαλήνην τε καὶ χεῖρην, ὡς καὶ παῖρρ εἰδότες εἶδόν οἱ περὶ αὐτῆς μεριμνῶντες. Ἐπει δὲ τοῦτο τὸ ἔργον ὑπερ τοὺς ὄντας ἐστὶ τῷ βίῳ, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν μέσῳ ὄντας θορόβων μοναχοὺς, κτλ ὡρισμένον εἶναι δεῖ ἐν ἑκάστῳ τὸ περὶ τούτου, καὶ πάντας ὑποτίπασιν ἔχειν ταύτην τὴν προσευχὴν ἐνεργεῖν κατὰ δύναμιν, καὶ ἱερωμένους, μονάζοντες τε καὶ λαϊκοὺς. Οἱ μὲν οὖν μονάζοντες, ὡς εἰς τοῦτο τεταγμένοι, καὶ ὀφείλῃ ἀπαραίτητον περὶ ταύτης ἔχοντες, εἰ καὶ ἐν θορόβῳ εἰσὶ διακονημάτων, ὁμοίως πάντοτε βιαζέσθωσαν ταύτην ἐνεργεῖν ὀφειλόντες τὴν εὐχὴν, καὶ προσεύχεσθαι τῷ Κυρίῳ ἀδιαλείπτως, κτλ μετὰ βεμβασμοῦ καὶ συγχύσεως ὄσι, καὶ τῆς καλουμένης τοῦ νοῦ καὶ ὀφθῆς ἀλμαλώσεως, καὶ μὴ διὰ τὸ κλέπτεσθαι ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀμελεῖν, ἀλλ' ἐπανέρχεσθαι πρὸς τὴν προσευχὴν, καὶ χαίρειν ἐπιπνεύμενους· οἱ ἱερωμένοι δὲ ὡς ἀποστολικῷ τούτου ἐπιμαρτυρησάντων ἔργου καὶ ὡς θεοῦ κηρύγματος, καὶ ὡς θεῖα ἐνεργήματα ἐκτελοῦντες, καὶ ὡς τὴν ἀγάπην περιεσπῶντες τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἐν τῷ κόσμῳ δὲ, ὡς σφραγίδα ταύτην ἑαυτῶν καὶ σημεῖον τῆς πίστεως, καὶ φυλακὴν καὶ ἀγιασμόν, καὶ πειρασμοῦ παντός· διωκῆριον, κατὰ δύναμιν ἐνεργεῖσθωσαν. Ἵθεν πάντας ἱερωμένους, λαϊκῶς τε καὶ μοναχοῦ, ἐξαναστάντας τοῦ ὕπνου, Χριστὸν ἐνοῆσαι πρῶτον χρῆ, καὶ Χριστοῦ μνησθῆναι πρῶτον, καὶ τοῦτο πάσης ἐννοίας ἀπαρχὴν καὶ θυσιαν προσεργεῖν τῷ Χριστῷ· εἶ καὶ Χριστοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ τοσοῦτον ἀγαπήσαντος πρὸ πάσης ἐννοίας μνησθῆναι δεῖ, ἐπει καὶ Χριστιανοὶ ἴσμεν καὶ καλούμεθα, καὶ ἐνδυσάμεθα τοῦτον τῷ θεῷ βραχίονα, καὶ σφραγισθῆμεν τούτου τῷ μύρῳ, καὶ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος μετεσχηκαμεν καὶ μετέχομεν, καὶ μέλη αὐτοῦ ἴσμεν, καὶ ναὸς, καὶ τοῦτον ἐνδεδύμεθα, καὶ ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπᾶν αὐτόν, καὶ δεῖ τούτου μεμνησθαι ὀφειλομεν Ἵθεν καὶ ὡρισμένον ἔχτω πάλαι· καιρὸν κατὰ δύναμιν καὶ ἀριθμὸν τινα τῆς προσευχῆς ταύτης εἰς ὅτι·

λήν. Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτου ἀρκεῖται· ἐπεὶ καὶ τοῖς A
 περὶ τούτου ζητοῦσι πλεῖστα εἰς διδασκαλίαν ἔστιν.
 Ἄρκτιον δὲ ἤδη, ὡς προτέθη περὶ τῶν θεῶν
 προσευχῶν τῆς Ἐκκλησίας, αἱ κατὰ τάξιν ἐπι-
 λώνται, εἰπεῖν, ὅτι καὶ περὶ τούτων ἡ ζήτησις.
 Καὶ δὴ κατὰ δύναμιν ἴσωμεν. Πρῶτον μὲν οὖν λέγο-
 μεν, ὡς ἀγγέλων τούτο τὸ ἔργον, ὡς προειρήκαμεν·
 καὶ πρὸς τούτο ὡς θεϊότατον ἐν καὶ ἡ Ἐκκλησία
 τὴν σπουδὴν ἔχει. Καὶ γὰρ πᾶν μὲν ἔργον ἄλλο, ἐλε-
 ηροσύνη δηλαδὴ καὶ διακονία ἀδελφῶν, καὶ ἐπίσκοπος
 ἀσθενῶν, καὶ τῶν ἐν φυλακῇ πρόνοια, καὶ ἀβημι-
 λώτων ἀνέβρυστις, καὶ τὰ ὅμοια, ὅπῃ τῆς ἀγάπης
 ταλοῦσι τῶν ἀδελφῶν· καὶ δι' αὐτῶν εἰς θεὸν φε-
 ρέεται. Καὶ ἀκτῆμοσύνη δὲ καὶ νηστεία, καὶ χα-
 μευνία, καὶ γουγκλισία, καὶ ἀγρυπνία, καὶ τὰ λοιπὰ B
 εἰς τῆσιν τοῦ σώματος ὄντα, διὰ τὴν καθαρότητα,
 καὶ τὸ πλησιάζει θεῷ, καὶ φίλον γενέσθαι, καλὰ
 καὶ ὡς θυσία θεῷ, πλὴν οὐκ ἀμέσως παρατεῶσιν
 αὐτῷ. Ἡ δὲ γὰρ προσευχὴ αὐτῷ παρίστησι τῷ θεῷ,
 καὶ ἐνοὶ αὐτῷ, καὶ τὰ τοῦ φίλου ποιεῖ, καὶ ὁμιλεῖ,
 καὶ θαρρεί, καὶ αἰτεῖται, καὶ ἐν ποιεῖ μετ' αὐτοῦ.
 Ὁρεῖται οὖν ἀσχητός τε καὶ ἀπαυστός· εἶναι ὡς περ
 καὶ τοῖς ἀγγέλοις. Ἐπεὶ καὶ τούτο μόνον ζητεῖ θεός
 παρ' ἡμῶν, τὸ μεμνηθῆαι αὐτοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ εἶναι,
 καὶ αὐτὸν μόνον ζητεῖν καὶ ἀγαπᾶν καὶ ὀρέσθαι, ὡς ἂν
 καὶ τὰ αὐτοῦ καθαρῶς λαμβάνωμεν καὶ ἀμέσως.
 Ἄλλ' ἐπειδὴ τούτο ἡμῖν διὰ τὸ κάλυμμα τῆς σαρκὸς
 καὶ τὰς ἀνάγκας ἀδύνατον, μόλις δὲ τισὶ σπανίως
 θεοῦ ἰωρὰ ἐκτείνουσι ἰσαγγέλοις, κατ' ἀνάγκην τε-
 ταγμένως καὶρούς καὶ ὠρισμένους ἀπαραιτήτους εἰς C
 προσευχῆς ἐτάξατο ἡ Ἐκκλησία, καὶ ψεῖλην ἐν τού-
 τοις ἅπας ἔχει πιστός.

ΚΕΦΑΛ. ΣΔΗ.

Ὅτι ἐκτὰ αἱ τοῦ ἡμερονοχθίου, πλὴν τῆς ἱεροου-
 ργίας, ἀνέσεις τῆς Ἐκκλησίας.
 Οἱ δὲ καιροὶ καὶ αἱ προσευχαὶ ἐπὶ ταλοῦσι τὸν
 ἀριθμὸν, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν χαρισμάτων τοῦ
 Πνεύματος. Ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος αἱ ἰσοφα-
 ραὶ προσευχαὶ, καὶ εἰσιν αὗται, 213 οὕτω καλούμε-
 ναι· Μισσουχτικῶν, Ὁρθρῶς συναπτῶς μετὰ τῆς
 Πρώτης ὥρας, Τρίτης ὥρας, Ἐκτῆς τε καὶ Ἐνάτης,
 Ἐσπερινῶς καὶ Ἀπόδειπνον. Περὶ ὧν δὴ καὶ ὁ
 προφήτης λέγει Δαβὶδ· Ἐπέσεις τῆς ἡμέρας
 ἡμετέρας· καὶ περὶ ἐκάστου μέμνηται καιροῦ·
 Ἐμσονύκτιον Ἐφγαιρόμην, καὶ· Ἐὐθεῖς, ὁ θεός
 μου, πρὸς τὸ ὀρθρίω, καὶ· Ἐτὴ πρῶτ' εἰσακούσθη
 τῆς φωνῆς μου, τῷ ἑσπέρῳ παριστήσομαι σοι, καὶ ἐπό-
 φει με· καὶ διὰ τὴν Τρίτην, καὶ Ἐκτὴν, καὶ τὴν
 Ἐσπερίαν, οὕτω φησὶν· Ἐσπέρας καὶ πρῶτ' καὶ
 μεσημέριος διηγήσομαι, καὶ ἀπαγγεῶ, καὶ εἰσα-
 κούσεται τῆς φωνῆς μου. Περὶ δὲ γὰρ τῶν Ἀποδεί-
 πτων, Ἐλῶσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίτην μου,
 ἐν δάκρυσι μου τὴν σιρωμὴν μου βρέξω.

ΚΕΦΑΛ. ΣΔΘ.

Δι' ἣν αἰτίαν αἱ ἐκτὰ ἀνέσεις.
 Αἰτία δὲ ἐκάστου καιροῦ τῆσδε· Μισσουχτικῶν
 μὲν, διὰ τὸ ἀγρυπνῶν τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν ἀσχη-
 τῶν ἀνεσις, καὶ διὰ τὸ ἡσύχιον καὶ εἰρηνικὸν τοῦ

debitum persolvere. Quæ quidem de hac materia
 sufficiant, cum de eis seiscitantes plura inde hau-
 riant documenta. Jam vero incipiendum est, prout
 præmissum est, de divinis Ecclesiæ precibus quæ
 secundum ordinem sunt dicere, quoniam de his
 quoque versatur interrogatio; itaque pro viribus
 videamus. Primum quidem dicimus istud esse opus
 angelorum, prout supra diximus, cui utpote divi-
 nissimo Ecclesia studiose incumbit. Nam quolibet
 aliud opus, scilicet miseratio et ministerium fra-
 trum, ægrotantium visitatio, providentia decenterum
 in carcere, captivorum redemptio et simili, sunt
 propter amorem fratrum, et per eos ad Deum ap-
 propinquatur; paupertas vero, jejuniū, humili-
 cibus, genuflexio, vigilia et cætera quæ ad debili-
 andum corpus ordinata sunt castitatis gratia, vel
 ad appropinquandum Deo ad amiciciam ejus com-
 parandam, egregia sunt ut sacrificium Deo obla-
 tum, sed tamen non sine medio ad eum introdu-
 cunt. Oratio autem ad Deum adducit, et ipsi ad-
 jungit, et partes amici adimplet, cum eo colloqui-
 tur, eidem confidit, ab eo postulat, et unum facit
 cum eo. Debit ergo esse perpetua et absque inter-
 missiono, cum hoc solum Deus a nobis poseat ut
 ejus recordemur, et cum eo simus, et ipsum quæ-
 ramus solum, amemus ac videamus, ut ejus bona
 pura mente et absque medio suscipiamus; sed cum
 istud nobis sit propter carnis integumentum et ne-
 cessitates vitæ impossibile, et vix quibusdam per-
 quam paucis ab angelis non dissimilibus hoc Dei do-
 num fuerit impertitum, necessario præstitutas signa-
 tasque horas quibus urgeat orationis officium, con-
 stituit Ecclesia, in his pensam quilibet fidelis habet.

CAPUT CCXCVIII.

Quod intra diei et noctis spatium septem celebrentur
 laudationes, præter sacram Missam.
 Horæ autem et preces septenum conficiunt nu-
 merum, secundum numerum charismatum Spiritus,
 quoniam per Spiritum sacræ sunt preces; iste
 vero ita sunt appellatæ: Nocturnum, Laudes, Ma-
 tintinæ conjuncte cum hora Prima, Tertia, Sexta,
 Nona, Vesperæ et Completorium. De quibus pro-
 pheta dicit David: «Septies in die laudem dixi
 tibi;» insuper de singulis meminit horis: «Media
 nocte surgebam;» et: «Deus, Deus meus, ad te de-
 luce vigilo;» et: «Mane exaudies vocem meam,
 mane stabo tibi, et inspicies me.» De Tertia, de
 Sexta et Vesperis sic ait: «Vespere et mane et
 meridie narrabo et annuntiabo, et exaudiet vocem
 meam.» Verum de Completorio: «Lavabo per sin-
 gulas noctes lectum meum, in lacrymis meis strata-
 tum meum rigavi.»

CAPUT CCXCIX.

Quam ob causam septem laudationes sint.
 Causa vero cujusque horæ hæc est: Nocturni
 quidem propter vigilantiam angelorum eorumque
 laudem nunquam silentem et propter tranquillita-

tem pacemque mentis quæ circa divinam laudationem versatur, necnon resurrectionis gratia; nam valde maue una Sabbathorum surrexit Dominus; vel etiam propter secundum ejus adventum quem fideles expectamus omnes, quando velut e somno nos excitabit a morte, et ipse animarum sponsus, sicut dixit, veniet media nocte, itaque nos oportet vigilare; Laudum vero matutarum, quoniam advenit dies, ad gratias ei qui lucem adducit agendas, propter eum qui solvit noctem erroris et pietatis lumen nobis impertivit. Ideo hora prima cum laudibus conjungitur, quoniam hæc est ipsa diei primitiæ, ac velut donum laudisque sacrificium cum matutina laudatione Deo offertur, et quoniam omnes apparuerunt creaturæ luce collustratæ. Quapropter ad glorificandum cum angelis Dei istæ nos convocant. Hora autem tertia hymnos cantamus in honorem Trinitatis, et quoniam e mundo quatuor elementis commentato quarta pars diei transit, necnon propter adventum in hora tertia sanctissimi Spiritus. Similiter et in hora sexta, in gloriam Trinitatis omnia producentis, et quia e mundo quatuor principia constanti alia transit pars quarta trium horarum spatium, et jam adest meridies, in eadem hora sexta Deus pro nobis incarnatus crucifixus est propter nos. In nona Deum celebramus quoniam tres post sextam elapsæ sunt horæ, in honorem Trinitatis. Similiter autem dicuntur Vesperæ in hora duodecima, tribus horis a Nona clausis. Prasentis vero Tertie insituta est oratio propter sanctum, sicut diximus, Trinitatem, Deum universorum solumque Deum nostrum, et quoniam in hac hora lata est contra Salvatorem sententia, ac in eadem in apostolos descendit Spiritus sanctus in quo fideles universe terræ illuminati sumus. Sexto autem gratiarum sit actio et propter usum, et quia crucifixus est in ea Dominus, et tenebræ factæ sunt super omnem terram, cum Salvator pro nobis carne pateretur. Nonæ vero hymnus ordinatus est et quoniam ad finem venit dies, et propter Trinitatem quam nonus numerus ter prædicat, et præcipue quoniam ipsa hac hora Salvator noster exclamavit et commendavit Patri divinam animam suam, ac consummatum pro nobis factum est sacrificium, anima et corpore pro omnibus Deo et Patri oblatum, quando terra mota est, et petra scissæ sunt, et monumentis apertis in proccinium communis resurrectionis, multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, quoniam morte Domini mors mortua est, et qui erant in inferno liberati sunt. Nam propter sanctam ejus animam Deo commendatam corpusque ejus libenter in sacrificium per crucem datum, animæ nostræ e manibus diaboli fuerunt erutæ, et corpora nostra, ipso resurgente, immortalitatem acceperunt. Igitur gratias ægimus ei qui carne pro nobis mortuus est animasque nostras per suam sanctam animam in manus Patris commendavit et per mortem ejus nos vivificavit. Hymnus autem vespertinus ostendit nos

νοὺς περὶ τὴν θεϊαν δόξαν, λογίαν, καὶ τὴν ἀγάπην· Ὅψι γὰρ Σαββάτων ἐξηγήθη ὁ Κύριος· καὶ διὰ τὸν δευτερον αὐτοῦ παρουσίαν, ἣν πιστοὶ πάντες ἀπεκδεχόμεθα, ὅτε ὡς ἐξ ὕπνου ἡμεῖς ἐξεγερῆται τοῦ θανάτου, καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν ψυχῶν ὁ συμφύτος, ὡς ἔφη, ἐλεύσεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς, καὶ διὲ γρηγορεῖν ἡμεῖς· Ὁρθρου δὲ, διὰ τὸ ἐρχεσθαι τὴν ἡμέραν, εἰς εὐχαριστίαν τοῦ παραγαγόντος τὸ φῶς, καὶ διὰ τὸν λύσαντα τὸ σκότος τῆς πλάνης, καὶ τὸ τῆς εὐσεβείας φῶς ἡμῖν χορηγίσαντα. Διὸ καὶ ἡ τῆς πρώτης ὥρας μετὰ τοῦ Ὁρθρου θεολογία συνάπτεται, διὰ τὸ ἀπαρχὴν εἶναι τῆς ἡμέρας· καὶ αὐτὴν, ὡς διῶρόν τε μετὰ τοῦ Ὁρθρου καὶ θυσίαν αἰνέσεως προσφέρεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι πάντα τῷ φωτὶ φωτισθέντα ἐδείχθη τὰ κτίσματα. Διὸ καὶ εἰς αἶψαν ταῦτα συντοκῶς ἀγγέλλοι προσκαλούμεθα τῷ Θεῷ· Τῇ τρίτῃ δὲ ὥρᾳ ὑμνοῦμεν εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος, καὶ ὅτι παρῆλθε τοῦ ἐκ τασάρου στοιχείων κόσμου τῆς ἡμέρας τὸ τρίτον, καὶ διὰ τὴν ἐπισημίαν ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῦ παντοκράτου Πνεύματος. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ Ἑκτῇ, εἰς δόξαν τῆς Τριάδος τῆς παραγαγούσης τὸ πᾶν, καὶ ὅτι ἄλλο παρῆλθε τέταρτον τῆς ἡμέρας τοῦ τετραμεροῦς κόσμου τριῶν ὥρῶν διάστημα, καὶ τὸ μεταίτερον ἐστὶ ταύτης. Ἐναυτῇ δὲ τῇ Ἑκτῇ καὶ ὁ σαρκωθείς ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταύρωται δι' ἡμῶν. Καὶ ἡ τῆς Ἐνάτης θεολογία διὰ τοῦτο, ὅτι τρίτῃ μετὰ τὴν ἕκτην ὥρᾳ παρῆλθεν, εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος. Καὶ τοῦ Ἐσπερινοῦ ὁμοίως, ἐν τῇ δωδεκάτῃ ὥρᾳ, τριῶν ὥρῶν παρελθουσῶν μετὰ τῆς Ἐνάτης. Ἐξαιρέτως δὲ ἡ μὲν τῆς Τρίτης θεολογία, διὰ τὴν ἀγίαν, ὡς ἔφημεν, Τριάδα, τὸν τῶν ὁσίων Θεὸν καὶ μόνον Θεὸν ἡμῶν, καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ ἡ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἀπίστας γέγονε, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ εἰς τοὺς ἀποστόλους κατήλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ οἱ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ ἐφωτισθησαν. Ἡ δὲ τῆς Ἑκτῆς εὐχαριστία, καὶ διὰ τὸ μεταίτερον τῆς ἡμέρας, καὶ διὰ τὸ σταυρωθῆναι ἐν αὐτῇ τὸν Κύριον, καὶ τὸ γενέσθαι σκότος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ὡς τοῦ Σωτῆρος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ πάσχοντος. Ὁ τῆς Ἐνάτης δὲ ὕμνος, καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸ τέλος ἐρχεσθαι τὴν ἡμέραν, καὶ διὰ τὴν Τριάδα τῶν ἑνῶν τριστῶς αὐτὴν κηρυσσόντων, καὶ ἐξαιρέτως διὰ τὸ ἐν τῇ αἰτῇ τῇ ὥρᾳ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ἐκκενώσασθαι, καὶ παραδοῦναι τῷ Πατρὶ τὴν θεϊαν αὐτοῦ ψυχὴν, καὶ τελείαν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν θυσίαν γενέσθαι, καὶ ἀνευχθῆναι ὑπὲρ πάντων ψυχῆ τε καὶ σώματι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅτε καὶ ἡ γῆ ἐτείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τῶν μνημείων ἀνεψυθίντων εἰς προοίμιον τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἐγήγερται, ὅτι τῷ θανάτῳ τοῦ Κυρίου ὁ θάνατος ἐνεκρωται, καὶ οἱ ἐν ᾧ ὄσθι ἠλευθερώθησαν. Διὸ γὰρ τῆς ἀγίας αὐτοῦ ψυχῆς, τῷ Πατρὶ παρατεθείσης, καὶ τῆς σαρκὸς ἐκουσίας εἰς θυσίαν διὰ σταυροῦ δοθείσης, αἱ ψυχὰς ἡμῶν τῶν διαβόλου χειρῶν ἐρρύσθησαν, καὶ τὰ σώματα ἡμῶν, **214** ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἀθανάσιον εἰλήφατον. Ἐξαιρητοῦ μὲν οὖν τῷ ἀποθανόντι σαρκὶ δι' ἡμῶν, καὶ εἰς τὰ τοῦ Πατρὸς χεῖρας διὰ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ

ψυχῆς ἡμῶν τὰ ψυχᾶς παραθεμένῳ, καὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἡμᾶς ἀναζήσαντι. Ὁ δὲ γὰρ ἐσπερινὸς ὕμνος αὐτῷ τούτῳ δηλοῖ, τὸ δοξολογεῖν ἡμᾶς τὸν κτίστην ἡμῶν, ὅτι κληθόμεν ἐκ τῆς ἑωσθητοῦς ἡμέρας πέρασ, καὶ ἀντιθέσμεν τὸ πᾶν αὐτοῦ τῷ Θεῷ· καὶ ὑπὲρ τούτων εὐχαριστοῦμεν, ὑπὲρ τῆς ζωῆς ἡμῶν καὶ τροφῆς καὶ τῶν ἐνοιῶν καὶ λόγων καὶ πράξεων· αἰτούμεθα δὲ καὶ τὴν νύκτα εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον καὶ ἀσκανδάλιστον διαλεῖν. Ὁ καὶ ὡς γὰρ νύξ ὁ θάνατος, ἡμῖν ἔρχεται.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Διατὶ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῶν εἰς τοὺς ἁγίους ἔμνων ἀρχόμεθα, καὶ τὰς ἱερὰς ἑορτάς.

Δὴ καὶ ἀπὸ τῶν ἐσπερινῶν ὕμνων τῶν ἐγκωμίων τῶν ἁγίων ἀρχόμεθα· ὅτι ἐν ἡμέρᾳ οὗτοι ζήσαντες τῷ φωτὶ τοῦ Θεοῦ τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ τῷ βίῳ τούτῳ τελείαντες· τὴν ζωὴν, ταῖς μὲν ψυχῆς ἐν τῷ ἀδύτῳ φωτὶ εἰσι, τοῖς σώμασι δὲ ἐκκαίχονται τῷ θανάτῳ, τὴν τελευταίαν ἡμέραν τὴν ἀνάσπαστον ἀναμένοντες, ὅτι καὶ κομισάμενοι τὴν ἐπαγγελίαν, ἐξαναστάντες μετ' ἡμῶν, καὶ τῇ σαρκὶ μετ' ἡμῶν τελειωθῶσιν ἑκάστος. Τὸ δὲ γὰρ ἀπόδειπνον εὐχαριστία ἐστὶν ὑπὲρ τῆς νυκτὸς· διὰ τὴν ἀπὸ τῶν πόνων ἀνάπαυσιν καὶ διὰ τὴν ὑπόμνησιν τοῦ θανάτου, ὃς ἀκολούθως ἡμῖν ἐπέρχεται, καὶ ὡς ἀπαρχὴ τῆς νυκτὸς· ἐπει καὶ αὕτη δῶρον Θεοῦ, καὶ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ ἐν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῆς λόγιος κτίσις· καὶ ἵνα ταύτην ἀνεπηρέαστως διαλάβωμεν, ἀπὸ τῶν ἐπιρροστικῶν καὶ φθονερῶν καὶ σκοτεινῶν καὶ ζοφωσιτικῶν δαιμόνων· ὧν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἡμᾶς ῥύσεται. Καὶ αὐταὶ μὲν αἱ τῶν ὕμνων τάξεις, αἱ καὶ αἰνήσεις ἑπτά παρὰ τῷ Δαβὶδ λέγονται. Γίνονται δὲ ἡ τούτων εὐταξία καὶ διατύπωσις καὶ ἡ ἐκάστου ἀκολουθία, ὡς ἐν τῷ τῆς Ἐκκλησίας Τυπικῷ γέγραπται. Τυπικῶ δὲ εἰσι διπλᾶ καὶ τὸ μὲν ἐστὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὃ δὴ καὶ κατὰ μόνην ὡς ἐξετέθη τηρεῖται τὴν τάξιν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας.

ΚΕΦΑΛ. ΤΑ'.

Ὅτι ἡ θεία λειτουργία μόνη καὶ παρὰ τῶν Σοφιστικῶν ἔργων τῶν ἱερῶν, καὶ οὐ μετὰ τῶν ἄλλων συνυπομνήτη ἢ ἀριθμομένη προσευχῶν.

Αὕτη δὲ ἡ θεία καὶ ἱερωτάτη τῶν τελειῶν τελετὴ οὐ τῶν ἑπτὰ δοξολογιῶν ἐστὶν, ἀλλ' ἰδίᾳ, καὶ τοῦ Ἰησοῦ μόνου, καὶ ἔργον ἱερέων. Δὴ οὐδὲ περὶ ταύτης ἡμεῖς ἐν ταῖς δοξολογίαις ἐμνήσθημεν· ὅτι οὐδὲ σὺν αὐταῖς ἀρθμαίται. Καὶ γὰρ ἐξαιρετὸν τὸ τούτο, καὶ μόνον ἔργον Θεοῦ, καὶ ὑπὸ τῶν ἱερέων αὐτοῦ καὶ οὐ τινος ἄλλου κελούμενον. Αἱ λοιπαὶ δὲ εἰσὶ ἀκολουθίαι τοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Τυπικῶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ κατὰ μὲν τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας οὐκ ἐναργούνται, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ φιλοχρηστῶ καὶ βασιλῆϊ κέλει, διὰ τὸ καὶ αὐτὴν ποτε ὑπὸ τῶν Ἀσυνῶν ἀλῶναι, καὶ τὰ τοῦ καλοῦ ἀπολέσαι καὶ ἀρχαιοτάτου ἔθους αὐτῆς· οἶμαι δὲ καὶ ἐκ τῆς γράψαντες ἔχειν ἱερέων κλεινῶν τε καὶ ψαλτῶν. Ὅμως ἐκτελεῖ ταύτην τῇ ἐορτῇ τῆς ὕψωσης, εἴγε ἀσπαστικὴν τελείει ἀκολουθίαν, καὶ ἐν τῇ κοιμήσει τῆς Θεομήτορος, καὶ τῇ τοῦ Χρυσόστομου· μνή. ἡ. Ἰβλὴν αἱ τοῦ λυχνικοῦ εὐχαὶ καὶ τοῦ θροῦρου, αἱ καὶ ἐωθίαι λέγονται, μαρτυροῦσιν αὐτὴν, σωζόμενα

FATROL. ἱ. n. CLV.

A Creatorem nostrum glorificare, quoniam sive in ortum sive in occasum diei appropinquemus, eam totam Deo offerimus, et de his gratias agimus de vita nostra et esca, de cogitationibus verbisque et operibus; oramus vero noctem in pace sine peccato et absque scandalo transigere. Quod est velut pro-cemium finis vitæ nostræ; nam sicut nox, ita mors venit.

Ἐπιπροσμίον τοῦ τέλους τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐστὶν ὡς

CAPUT CCC.

Quare vesperi hymnos in sanctos et sancta festa inchoamus.

Idecirco a vespere sanctos laudare et celebrare incipimus, quoniam isti postquam vixerunt in die luminis divinæ gratiæ et velut in die ex hoc mundo vita functi sunt, anima quidem sunt in luce inaccessiblei, corpore autem adhuc morte possidentur, diem ultimam quæ vesperam nescit expectantes, quando, jussu accepto, nobiscum resurgentes, ibi nobiscum carne consummabuntur. Completorium autem est gratiarum actio pro nocte per cessationem a laboribus et mortis memoriam quæ simul ad nos appropinquat; hoc est mortis initium, quoniam ipsa sit donum Dei una ex ejus creaturis pro nobis et pro reliqua creatione facta, ut quæ eam sine offensa transigamus ab infestis et mortiferis necnon tenebrosis et valde atris demonibus, e quibus Christus Deus noster nos eruit. Hæc autem precum dispositio imago est et analogia ejusdemque, ut in typo Ecclesiæ scriptum est. Nam duo sunt typi; alius quidem Ecclesiæ catholicæ, qui in solo divini sacrificii ordine sicut institutus est, servatur.

CAPUT CCCI.

Quod sacræ cænæ liturgia sola et a Salvatore tradita sacerdotibus proprium opus sit, nec cum aliis censetur vel computetur precationibus.

Ipsa autem divina et sacrissima mysteriorum oblatio non censetur inter septem laudationes, sed singularis est soliusque opus Jesu et sacerdotum; propterea nequaquam de ea in laudationibus meminimus, quoniam minime cum eis annumeratur; nam hoc est aliquid eximium et solum opus Dei a sacerdotibus ejus peractum, non autem a quovis alio. Cæteri vero divini officii ordinis magnæ Ecclesiæ Typici in hoc tempore in aliis quidem sunt ecclesiis, minime autem in ipsa civitate illa Christo dilecta et aliarum regina, quoniam a Latinis quondam oppugnata fuit, et bonos suos ac antiquissimos usus amisit, vel etiam, me judice, quoniam pluribus indiget sacerdotibus et cantatoribus. Verum hoc simul operatur in-festo Exaltationis, si cantationum ordinem perficiat, et in dormitione Deiparæ atque in commemoratione Chrysostomi. Cæterum dilecti et auroræ precibus, quæ matutinæ dicuntur hanc litationem testantur custoditæ et

secundum veterem ordinem ordinatæ sicut et illæ quæ per nocturnas vigiliis recitantur, necnon et ipsa vespertina oratio quæ ex illo ordine constat; illa enim offerunt preces per sacerdotem Deo quæ cantores concinunt, quod monstrat quoque quinquagesimi psalmi et laudum oratio. Ipse vero cantionum ordo desiit in aliis urbibus, quæ admodum egregie disponuntur, Deoque per psalmos et hymnos offeruntur, in hac autem sola piissima civitate nostra Thessalonica secundum magnam Ecclesiam, quemadmodum vides, frater, conservatur, et permanet secundum veterem et optimam in-gnorum illarum Ecclesiarum consuetudinem, scilicet Antiochiæ et multarum aliarum.

CAPITA CCCII, CCCIII.

Quod retinendus sit ordo cantionum in Ecclesia, et de Typico Hierosolymitano.

Deprecor vos in Christo, ut ordinem hunc in perpetuum conserveis, et veluti scintilla quædam divina traditio Patrum perseveret: quam cum et ipsi velimus ut incorrupta conservetur, et veluti condimentum quod dulcedinem conciliat, persistat, illi et canones subjunximus, ne quis circa bona murmurator, et ordinis ignarus, quin imo piger ac segnis, nonnullis adinventis prætextibus illius destructionem machinetur; non solitos inquiring, et qui ab omnibus canuntur canones audiri. Nunc enim et hi adliti sunt. At his qui attentius animum applicant, slacrioresque sunt, ordinator, et suavior eo, qui in monasteriis et aliis fere omnibus ecclesiis sit, qui ex Hierosolymitano Typico monasterii Sancti Sabæ ordo præscribitur, accedit, quod scilicet ab uno eoque solo perfici potest, quando a monachis dispositum est, et absque cantu sapissime in cænobilis absolvatur. Et hæc quidem constitutio, quam maxime necessaria, et Patribus convenientissima est. Etenim sanctus Pater noster Saba eam præscripsit a sanctis Euthymio et Theoctisto acceptam: hi porro a majoribus, et homologuea Charitone desumpserunt. Sacri vero Sabæ constitutionem, ut audivimus, locis illis irruptione Barbarorum vastatis, deperditam, sanctus Pater noster Sophronius, sanctæ civitatis patriarcha, studio laboreque restituit; et post eum rursus divinus et rebus theologice pertractandis acerrimus Joannes Damascenus renovavit, scriptoque demandatam tradidit.

Hinc igitur subsecute sacræ omnes monasticæ societates ac ecclesiæ, præter quasdam proprias Institutiones secundum tempora statutas magnæ Constantinopolis Ecclesiæ ex antiquo ordine, et quæ in mundo sunt Ecclesiis; quoniam illi qui in mundo sunt omnia nequeunt peragere; non enim dicunt Psalterium nisi in sancta solaque magna Quadragesima, sacra ita faciunt universa monasteria.

καὶ κατὰ τὸν πάλαι τῶνον συγκαταμέναι, ὡ καὶ οἱ τῆς παννυχίδος λεγόμεναι· καὶ αὕτη δὲ ἡ τοῦ ἁποκρινοῦ εὐχή ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἐκείνης οὖσα. Ἐκείνα γὰρ ἀναφέρουσιν αἱ εὐχαὶ διὰ τοῦ ἱερῶς τῶν Θεῶν, ἃ οἱ ψάλλοντες ᾄδουσι. Καὶ ἡ τοῦ πεντηκοστοῦ δὲ εὐχή τοῦτο δεῖκνυσι, καὶ ἡ τῶν αἰώνων. Ἀλλ' ἡ μὲν φσματικὴ αὕτη ἀκολουθία πίπτουσι ἐν πόλει ἐλλείπει, καλῶς οὖσα συντηθειμένη, καὶ διὰ ψαλμῶν 215 καὶ ἐφθυμίων Θεῶν ἀναφερθεῖσα ἐν μόνῃ δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ εὐσεβεστάτῃ πόλει Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς Ἐκκλησίαν, καθὼς ὁρθῶς ἀδελφεῖ, συντηθήσεται καὶ μένει, κατὰ τὸ πάλαι κάλλιστον τῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν ἐκείνων ἔθος, τῆς βασιλευούσης φημί καὶ Ἀντιοχείας, καὶ κλειστῶν ἄλλων.

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΤΒ', ΤΓ'.

Περὶ τοῦ τηρεῖσθαι τὴν φσματικὴν λειτουργίαν ἀκολουθίαν, καὶ περὶ τοῦ Ἱεροσολυμητικοῦ Τυπικοῦ.

Καὶ δέδομαι ὑμῶν ἐν Χριστῷ συντηρεῖσθαι ταύτην τὴν τάξιν μέχρι παντός καὶ ὡς σπινθῆρά τινα θεῖον μένειν ἐν ἡμῖν τὴν παράδοσιν τῶν Πατέρων. Ἦν δὲ καὶ ἡμεῖς βουλομένοι ἀκινή τηρεῖσθαι καὶ μένειν ὡς περ ἡδυσμά τι καὶ ἄρτυμα γλυκαῖνον, συνηρμόσμεν αὕτη καὶ τὰ τῶν κανόνων, ἵνα μὴ τις γογγυσθῆς περὶ τὰ καλὰ καὶ μὴ γνώσῃν ἔχων τῆς τάξεως, ἀκηδαιστὴς δὲ μᾶλλον καὶ ῥέθυμος· ὅν, προφάσει· εὐροσινός, καὶ χωρήσῃ πρὸς τὴν ταύτην κατάλυσιν, λέγων, ὡς οὐ τοὺς συνήθεις καὶ παρὰ πάντων φδομένους ἀκούομεν κανόνας. Νῦν γὰρ καὶ οἱ τοὶ συνήθησαν, καὶ τοῖς προτέχουσι καὶ προθυμοῦμένοις σύτακτοτέρα μᾶλλον καὶ ἡδυτέρα αὕτη τῶν ἐν ταῖς μοναῖς ἀκολουθῶν γινόμενων. Ἐν ταύταις δὲ ταῖς μοναῖς καὶ σχεδὸν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις; ἡ τοῦ ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων Τυπικοῦ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα τελεῖται τάξις. Ὅτι δὲ καὶ παρὰ μόνου τινός δυνατόν ἐστι ταύτην γίνεσθαι, ἐπεὶ καὶ παρὰ μοναχῶν ἐξετέθη, καὶ χωρὶς φσματικῶν πολλὰς ἐν κοινοβίοις ἐκτελεῖται. Καὶ ἡ τοιαύτη δὲ διάταξις ἀναγκαιοτάτη καὶ πατριχὴ. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς Πατὴρ ἡμῶν Σάββα ταύτην διετυπώσατο, παραλαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Εὐθυμίου καὶ Θεοκτιστοῦ. Οὗτοι δὲ γε ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν, καὶ τοῦ ὁμολογητοῦ Χρῆστοντος παρελήφθησαν. Τὴν δὲ τοῦ ἱεροῦ Σάββα διατύπωσιν, ὡς ἐμάθομεν, καταφθαρέντος τοῦ τόπου ὑπὸ βαρβάρων ἀφανισθείσαν, ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Σωφρόνιος ὁ τῆς θείας πόλεως πατριάρχης, φιλοπονήσας ἐξέθετο· καὶ μετ' αὐτὸν πάλιν ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ θεολογικὸς Πατὴρ ὁ Δαμασκηνός; Ἰωάννης ἀνετύπωσε, καὶ γράψας παρέδωκε.

D

Ταύτη οὖν ἐπακολουθεῖσαι πᾶσι ἱεραῖ τε μοναῖ καὶ ἐκκλησίαι, πλὴν τινῶν ἰδίᾳ τεταγμένων κατὰ καιροὺς, τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς πάλαι τάξεως, καὶ ταῖς κοσμικαῖς ἐκκλησίαις; διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν τελεῖν πάντα τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, οὐ γὰρ Ἰακώβιον λέγουσι, πλὴν τῆς θείας καὶ μόνῃς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, αἱ ἱεραὶ πᾶσαι μοναὶ ποιούσιν οὕτω.

ΚΕΦΑΛ. ΤΔ'.

Περὶ τοῦ μεσονυκτικοῦ· καὶ τί τὸ κρούσαι τὸ ξύλον.

Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἢ μετ' ὀλίγον, τοῦ ξύλου κρούσαντος, εἰς τύπον τῆς τελευταίας ἐκείνης ὑπὸ ἀγγέλου σάλπιγγος, πάντες ἐκ τοῦ ὕπνου ὡς ἐκ θανάτου ἐγείρονται, καὶ πρὸ τοῦ ναοῦ ἐν τῷ νάρθηκι ὡς ἐν γῆ πρὸ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἱερέως εὐλογήσαντος, ὃς δὴ τυποῖ τὸν Χριστὸν, ὃς καὶ τὴν ἱερωσύνην ἔχων ἐστὶ· τὸν ἱερέα γὰρ δεῖ τῶν εὐχῶν ἀπάργεσθαι, καὶ τοῦτον δὲ καὶ πάντας ἀπὸ Θεοῦ ἀρχεσθαι χρῆ, οἱ ἀδελφοὶ ὁμοῦ πάντες, τὴν εὐχὴν σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι, λέγοντες, τὰ συνήθη ἐπιλέγουσι. Πρῶτον γὰρ δεῖ δόξαν ἀναπέμψαι Θεῷ, καὶ οὕτω λέγειν τὰ καθέξῃς.

ΚΕΦΑΛ. ΤΕ'.

Τί τὸ, « δεῖ εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, » εἰς τὰς ἀρχάς λαγόμενον, ἀπόντος ἱερέως.

Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἱερεὺς, ὁ πρῶτος· τῶν ἄλλων ἀπαρχεται, ἢ καὶ μόνος τις, καὶ οὐκ εὐλογεῖ, **216** ὅτι οὐ τὴν χάριν ἔχει· ἀλλὰ διὰ τῶν εὐχῶν τῶν Πατέρων τὸν Χριστὸν ἐλεῆσαι ἐπικαλεῖται, ταπεινούμενος ἐν Χριστῷ καὶ μὴ θαρβῶν ἐαυτῷ, ἀλλὰ τὰς εὐχὰς τῶν Πατέρων ἐπικαλούμενος ἐν οἷς εἰσὶν ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἁγίων ἅπας χορὸς, ὁδὸς καὶ Πατέρας κατονομάζει. Ἔπειτα τὸ Πνεῦμα ἐπικαλοῦνται τὸ ἅγιον, τὸ τελειοῦν τὰς προσευχὰς, ἐλθεῖν καὶ ἐνεσηνώσασθαι, καὶ καθῆραι, καὶ σώσασθαι ἡμᾶς. Τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἐὰν μὴ ὀδηγηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, ἐπεὶ καὶ δεῖ αὐτοῦ ζῶμεν, καὶ δεῖ αὐτοῦ προσευξόμεθα, Παῦλος φησὶ καὶ ἐν αὐτῷ κρᾶζομεν, « Ἄββα ὁ Πατὴρ. » Καὶ τὸν Τρισάγιον εὐθύς τοὺς ἀγγέλους μιμούμενοι, καὶ τὸ, « Παναγία Τριάς, » διὰ τὸν ἀπὸ τῆς Τριάδος ἔλαον, καὶ τὴν ἰσὴν ἀφίαισιν τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐν Τριάδι μόνου Θεοῦ. Ἔπειτα καὶ τὴν παραδοθείσαν προσευχὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἣς ἐν ἐτέρω ὅπωπ κατα δύναμιν ἐροῦμεν τὴν ἐρμηνείαν. Μᾶλλον δὲ πολλοὶ τὴν περὶ ταύτης θέσαν γινώσκοντες ἠρμηνεύσαν, καὶ ἑξαιρέτως ὁ Νυσσαρέων θεὸς Γρηγόριος. Καὶ τοῦ ἱερέως τὸ τελευταῖον τῆς εὐχῆς εἰς δοξολογίαν εἰρηκότος, τὸ, « Κύριε, ἐλέησον » δωδεκάκις λέγεται, διὰ τὸ δωδεκάωρον τῆς νυκτὸς ὡς καὶ τῆ ἡμέρας, διὰ τὸ αὐτῆς δωδεκάωρον, καὶ τρεῖς εἰπόντες, « Δεῦτε, τῷ βασιλεῖ ἡμῶν Θεῷ προσκυνήσωμεν, » ὡς ψάλλει Δαβὶδ, καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας φησὶν ἐν προοίμιοις τοῦτο τῶν εὐχῶν ἡμῶν λέγεσθαι, διὰ τὸ εἶναι βασιλεὺς μόνον αἰώνιον ἡμῶν τὸν Χριστὸν οὐκ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ προσκυνούντες, τὴν δουλείαν δεικνύντες, τοὺς κατὰ τύπον ψαλμοῦς λέγομεν.

ΚΕΦΑΛ. ΤΓ'.

Περὶ τοῦ πεντηκοστοῦ ψαλμοῦ.

Καὶ πρῶτον μὲν τὸν πεντηκοστὸν, ὃς δὴ ἐξομολογήσεως καὶ ἰλεώσεως τυγχάνει ψαλμὸς, καὶ συγχώρησιν ἁμαρτήσαντος ἐξαιτεῖται, καὶ μὴ ἀποστήναι αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἔγκαινισθῆναι μᾶλλον ἐν αὐτῷ διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ συντριβῆς καὶ καρδίας. Ὅν δὲ ψαλμὸν καὶ ἐξαρχῆς ἐν τοῖς

A

CAPUT CCCIV.

De officio quod media nocte peragitur, et quid denotet ligni pulsatio.

Media nocte vel paulo post, ligno crepitante, in figuram ultimæ illius tubæ qua personabit angelus, omnes e somno velut a morte excitantur, et omnibus ante templum in nartheco velut in terra antecœlium stantibus, benedicit sacerdos qui Christum refert ejus gerit sacerdotium, unde oportet sacerdotem preces inchoare, hic et omnes a Deo incipere debent, fratresque universi simul dicentes : « Gloria tibi, Deus noster, gloria tibi, » solita persolvunt. Nam primum oportet gloriam Deo reddere, et ita quæ sequuntur dicere.

B

CAPUT CCCV.

Quid significet, quod absente sacerdote initium precum faciunt a formulis SS. Patrum nostrorum.

Verum si non adsit sacerdos, qui aliis præcellit, incipit vel simplex monachus, et non benedicit, quoniam non habet gratiam, sed per preces Patrum Christi misericordiam invocat, semetipsum humilians in Christo, neque sibi confidens, sed preces Patrum adhibens inter quos sunt pontifices et sacerdotes, sed et omnis sanctorum chorus quos Patres appellat. Postea sanctum invocat Spiritum qui preces sanctificat, ut veniat et commoretur nosque purget et salvos faciat ; nam quid oremus sicut oportet nescimus, nisi instituiamur a divino Spiritu, quoniam per eum vivimus, et per eum oramus, ait Paulus, et in eo clamamus : « Abba Pater ; » et statim angelos imitantur dicentes trisagion ac istud : « Sanctissima Trinitas », quia a Trinitate venit misericordia, et propter parem angelorum laudem soliusque in Trinitate Dei confessionem. Deinceps traditam a Domino recitant orationem, cujus in alio loco pro viribus dicemus interpretationem, aut potius cujus divinam sententiam multi interpretati sunt, et præcipue Gregorius divus Nyssenus episcopus. Et postquam sacerdos orationis finem in modum doxologiæ dixerit, Kyrie eleison duodecies profertur, propter duodecim noctis sicut et diei horas, et ter dicentes : Venite, Regem nostrum Deum adoremus, quomodo modum psallit David, et Athanasius magnus declaravit hoc dicendum esse in initio precum nostrarum, quoniam solus rex noster æternus est Christus cum Patre et Spiritu, et adorantes quo servitutem testamur, psalmos secundum exemplar dicimus.

D

CAPUT CCCVI.

De psalmo quinquagesimo.

Primum quidem psalmum quinquagesimum recitamus, qui psalmus est confessionis et propitiationis, veniam peccatoris deprecatur, et flagitat non auferatur ab eo Spiritus sanctus, sed potius renovetur in eo per humilitatem et cordis contritionem ; quem psalmum in principio dicimus in hymnis ple-

risque, quoniam peccata Adam totiusque generis A nostri et Ecclesie quæ est ex gentibus enarrat, illius quidem per voluptatem et inobedientiam mortui, hujus autem, utpote prius infidelis, adulterium operatæ, necnon animæ necem et mortem utpote a Deo distantis, nunc vero misericordia Dei revocatæ ut Spiritus sanctus abundantè in se renovetur obsecrantis.

CAPUT CCCVII.

De psalmo CXVIII qui incipit : Μακάριοι οι ἄμωμοι.

Verum post hunc, psalmos : « Beati immaculati, » secundum ordinem pronuntiamus, quibus in memoriam referuntur Dei regnum et judicia et justificationes, et testimonis verbaque et mandata. Quos psalmos dicimus etiam in commemorationibus sanctorum et in sepultura fidelium defunctorum, recordati sanctorum et vite Salvatoris ; hic enim solus est immaculatus in via, necnon illi qui eum imitati sunt, et inde, Deo sibi propitiato, sancti evaserunt.

CAPUT CCCVIII.

Quamobrem mane ac vespere recitatur Symbolum fidei.

At statim istos post psalmos, confessionem fidei dicimus secundum traditionem paternam, dicentibus sanctis Patribus nostris : « Surge et Deum glorifica, deinde fidem annuntia ; » hæc autem fides sacrum est Symbolum. Alius vero sanctorum dixit oportere fidem nuntiari mane et vespero, ita ut si mors superveniat, nos inveniat in confessione. Rursum post fidem dicitur oratio Trisagii et « Pater noster ; » nam in principio et in medio et in fine Trinitatem oportet celebrare, quoniam ipsa est omnium causa, et per eam facimus omnia, et in omnibus emundati sanctificamur. Postea dicitur : « Ecce Sponsus venit, » quo patefaciunt scopum nocturnæ laudationis, et quadragies : « Kyrie, eleison, » perinde ac si decimas dierum horarumque nostrarum Deo in sacrificium offeramus ; quod facimus in omnibus orationibus misericordiam a Deo super omnia invocantes, quoniam ipse solus potest nos salvare, et quia miseratione digni sumus qui deliquimus, necnon quia non possumus aliunde salvari, nisi sola Dei misericordia, nullam a nobis habentes propitiationem, sed potius habentes unde irascatur Deus propter ea quæ perpetramus, loquimur ac cogitamus, quorum causa indigni sumus qui gratias agamus laudemusque ac deprecemur, nisi hoc solummodo dicamus : « Kyrie, eleison, » et in solum misericordem Deum speremus. Verum dicto Kyrie, eleison, invocationem Deiparæ utpote vere Seraphim honorabilioris facimus, quoniam adhuc ipsa pro omnibus intercedit. Et statim sit sacerdotis oratio velut sigillum : « Deus misereatur nostri, » quoniam orationem Moyses Aaroni dicere a Deo præcipit. Hanc autem docte scripsit David Dei proavus in psalmo ; et post eam alia oratio Trinitati ab omnibus nuncupatur, quæ confessionis speciem exprimit, quam

πλειστοι λεγομεν ὕμνοις. Ἐπει καὶ ὡσπερ οὗτος τὸ τοῦ Ἀδάμ καὶ τὰ τοῦ ἡμετέρου παντὸς γένους, καὶ τῆς ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίας διαγορευεῖται, τοῦ μὲν θανατωθέντος δι' ἡθονῆς τῆς παρακοῆς, τῆς δὲ πρότερον ὡς ἀπίστου, μοιχείαν ἐργαζομένης, ὡς ἀποστάσης ἀπὸ Θεοῦ, καὶ φόβον ψυχῆς καὶ νίκρωσιν, ἔλεει δὲ Θεοῦ ἱκανακλήθεισης, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν αὐτῇ θαυμάως ἐγκαινισθὲν δεξαμένης.

ΚΕΦΑΛΑ. ΤΖ'.

Περὶ τῶν ψαλμῶν τοῦ ἀμώμου.

Μετὰ τούτων δὲ τοὺς τοῦ ἀμώμου ψαλμοὺς κατὰ στίχον, τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, καὶ τὰ κρίματα, καὶ τὰ δικαιώματα, καὶ τὰ μαρτύρια, καὶ τὰ λόγια, καὶ τοὺς νόμους, εἰς μνήμην φέροντας. Οὗς δὲ ψαλμοὺς καὶ ἐν ταῖς μνήμαις λεγομεν τῶν ἁγίων. Καὶ ἐν ταῖς ἀπαλυθούσι πιστοῖς, εἰς μνήμην τῶν ἁγίων ἀγόμενοι καὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Σωτῆρος. Οὗτος γὰρ ὁ μόνος ἄμωμος ἐν ὁδῷ, καὶ οἱ αὐτὸν μιμητάμενοι, καὶ διὰ τούτων ἱεούμενοι τὸν Θεὸν καὶ ἀγιαζόμενοι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΤΗ'.

Διατὶ πρῶτ καὶ δευτέρας τὸ τῆς πίστεως λέγεται Σύμβολον.

Μετὰ τούτους δὲ εὐθὺς τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως λεγομεν κατὰ παράδοσιν πατρικὴν, λεγόντων τῶν ὁσίων ἡμῶν Πατέρων, ὡς ἐ Ἀναστάς δοξολογήσον τὸν Θεόν, εἶτα τὴν πίστιν ἀναγγεῖλον, καὶ ἔστιν αὕτη ἡ πίστις τὸ ἱερὸν Σύμβολον. Ἐτερος δὲ τις τῶν ὁσίων φησιν, ὡς δεῖ τὴν πίστιν ἀναγγεῖλαι πρῶτ καὶ δευτέρας, ἵνα ἐὰν ἐπέβη θάνατος, ἡμεῖς εὖροι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ. Μετὰ δὲ τὴν πίστιν αὐτὸς ἡ τοῦ Τρισαγίου, καὶ τοῦ ἁ Πατέρ ἡμῶν, προσευχῆ. Ἐν ἀρχῇ γὰρ καὶ μέσῃ καὶ ἐν τῷ τέλος τὴν Τριάδα δεῖ ἀνυμνεῖν, ὅτι πάντων αὕτη αἰτία, καὶ δι' αὐτῆς ἐνεργοῦμεν ἅπαντα, καὶ ἐν ἅπασιν τελούμεθα καὶ 217 καθαίρομεθα. Εἶτα ὅτι ἐρχεται ὁ Νυμφίος, σημαίνοντας τὸν σκοπὸν τῆς μεσονυκτίου δοξολογίας. Καὶ τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » τεσσαράκοντα, ὡς θυσίαν ἀποδικατώσεως τῶν ἡμερῶν ἡμῶν καὶ ὥρων τῷ Θεῷ προσκομιζόμεν. Καὶ τοῦτο ποιοῦμεν ἐν πάσασιν ταῖς προσευχαῖς, τὸν ἐκ Θεοῦ ὑπὲρ πάντων ἐπικαλούμενοι Θεόν· ὅτι οὗτος ἰσχύει μόνος σῶσαι ἡμᾶς· καὶ ὅτι ἔλεους ἄξιοι πεπλημμεληκότας· καὶ ὅτι οὐχ ἱκανοὶ ἄλλοθεν σωθῆναι, εἰ μὴ ἔλεει μόνος Θεοῦ, οὐδὲν ἄρ' ἐκ τῶν θρονῶν ἐξέλασμα· εἰ μὴ τὸ παροργίζεσθαι μᾶλλον τὸν Θεὸν δι' ὧν ἐνεργοῦμεν, λαλοῦμέν τε καὶ διανοοῦμεθα, δι' ἃ οὐδ' εὐχαριστοῖσιν ἄξιοι, ἢ δοξολογεῖν, ἢ αἰτεῖσθαι· εἰ μὴ τοῦτο μόνον λαλεῖν, τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » καὶ εἰς τὸν ἐλεήμονα μόνον ἐλπίζειν Θεόν. Μετὰ δὲ τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » τὴν ἐπίκλησιν τῆς Θεομήτορος ὡς τιμωτέρας τῶν Σεραφίμ ἀληθῶς ποιοῦμεθα, ἐπει καὶ πρὸ πάντων αὕτη μεστὴς. Καὶ ἡ τοῦ ἱερέως εὐχὴ ὡς σφραγὶς εὐθὺς, τὸ, « Ὁ Θεὸς οἰκτιρήσας ἡμᾶς· » ἥνεκερ δὲ εὐχὴν, καὶ Μουσῆς τῷ Ἀαρὼν λέγειν ἀπὸ Θεοῦ ἐπιτίθεσθαι. Ταύτην δὲ σαφέστερον ἐγραψεν ὁ Θεοπάτωρ Δαβὶδ ἐν τῷ ψαλμῷ. Καὶ μετ' αὐτὴν εἶθ' ἡ εὐχὴ ἀναφέρεται παρὰ πάντων εἰς τὴν Τριάδα, ἥτις καὶ ὡς ὁμολογία ἐστὶ· καὶ ταύτην τρεῖς τὴν

ἡμέραν λέγομεν ἐνταυθα τε, καὶ τῆ τρίτῃ ὥρᾳ, A
καὶ τῆ τῶν ἀποδείκτων δοξολογία, ἥτις καὶ παρὰ
τῆς παλαιᾶς ἔδοξεν εὐρίσκειται, ὡς καὶ ἐν τῆ
ἀλλήθειᾳ τοῦ μεγαλομάρτυρος Εὐστρατίου τὸ, « Δέ-
σποτα Θεὸ Πατέρα παντοκράτορ, Κύριε Υἱὸ μονογε-
νὲς Ἰησοῦ Χριστὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, μίᾳ Θεότητι,
μὴ δύναντες, » καὶ τὰ ἔξης. Ταύτης τελεθίστης,
καὶ τὸ ὡσπερ μεσιώριον λέγεται τοῦ μεσονυκτιοῦ,
καθὰ τινες ποιῶσι καὶ ἐν ταῖς τῶν ὥρων ἀκολου-
θίαις. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὡς θελητῶν αὐτοῖς ὡς καὶ
ἄλλας ἀκολουθίας προθυμῶς ἑαυτῶν καὶ διακρίσει
Πατέρων διενεργήσαντες τὰ νενομισμένα δὲ εἰσι
ταῦτα. Ἐγὼ δὲ τοῦτο εὐχὴν ὑπὲρ τῶν ἐν Χριστῷ
ἀπαλθόντων νομίζω συντεθεῖσθαι. Διὸ, « Δεῦτε,
προσκυνήσωμεν, » αὐθις λέγομεν μετὰ τὴν εὐχὴν,
καὶ δύο ψαλμοὺς, καὶ Τρισαργίου εὐχὴν, καὶ εὐθὺς
ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων τροπάρια, τὸ, « Κύριε,
ἐλέησον, » δωδεκάκις, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν εὐχὴν,
τὸ, « Μνήσθητι, Κύριε, » καὶ οὕτως ἀπύουσι γίνε-
ται. Ἀναγκαῖον γάρ καὶ ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων με-
μνησθαι, ὅτι καὶ ἡμεῖς τεθνηδόμεθα, καὶ μάλιστα
κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐλπίζομένης τῆς τῶν νεκρῶν
ἀναστάσεως, καὶ ὑπὲρ τῶν κατὰ σάρκα δὲ οικείων
καὶ πάντων ἀπαλθόντων εὐχασθαι ἀναγκαῖως ἄγα-
πη γάρ. Εἴτα ἡ ὑπὲρ πάντων κοινὴ εὐχὴ τε καὶ
δέησις γίνεται, τοῦ ἱερέως ἀρχομένου, πάντων δὲ
συνευχομένων ὑπὲρ τῶν πιστῶν βασιλέων, τῶν
ὀρθοδόξων ἀρχιερέων, τοῦ καθηγουμένου Πατρὸς, καὶ
πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφότητος καὶ λοιπῶν
ἄλλων Χριστιανῶν, καὶ τῶν ὀρθοδόξως κεκοιμημέ-
νων πάλιν Πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, χρεωδέστα-
τον γάρ ἐν τῷ τῶν εὐχῶν τελείᾳ ὑπὲρ ἀπάντων
μνησθαι. Ὅτι τοῦτο ποιῶντες ἅπαντες ἀπαντα-
χοῦ, ὑπὲρ ἀλλήλων εὐχόμεθα, καὶ οὕτως κατὰ τὸν
Θεὸν ἀδελφὸν εἶσθαι λαθῆναι ἡμᾶς καὶ σωθῆναι καὶ ἐκόν-
τας καὶ ἀκοντας. Τὰς κοινὰς δὲ εὐχὰς καὶ ὁ πρῶτος
ἐπισφραγίζει, διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ἁγίων ἡμῶν Πα-
τέρων Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν εἰς ἔλαον ἐκκαλοῦμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΤΘ΄.

Περὶ τῆς τοῦ ὁρθοδόξου ἀκολουθίας, καὶ πρῶτον τί τὸ
ἀνοίγεσθαι τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ τὰ βηλῶδουρα,
καὶ εἰσερχεσθαι ἔνδον, καὶ τὸ θυμίαμα.

Καὶ οὕτως ὁ μὲν μεσονυκτικὸς ὕμνος τετέλεσται.
Αἱ πύλαι δὲ τοῦ ναοῦ ἀνοίγονται ὡς ὁ οὐρανός, καὶ
ὡς ἀπὸ τῆς γῆς εἰς αὐτὸν εἰσερχόμεθα. Καθὰ δὲ καὶ D
τότε ἀρπαγήσονται οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν νεφέλαις.
Καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα καὶ ὡς νε-
φέλη δὲ τὸ θυμίαμα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκτυποῦν
ἀλλὰ καὶ τὸ μεταδοτικὸν τῆς θείας αὐτοῦ χάριτος τε
καὶ εὐφρίας. Εὐθὺς γάρ εἰσελθόντων ἀπάντων, τοῦ
μὲν καθηγουμένου διὰ τῆς βασιλικῆς 218 Πύλης
ὡς τοῦ Χριστοῦ τοῦ διὰ πύλης εἰσελθόντος ἐν ἡμῖν
κεκλεισμένης, τῆς Θεοτόκου, καὶ τῶν οὐρανῶν ἡμῖν
τὰς πύλας ἀνοίξαντος, τῶν δὲ λοιπῶν ἐκ πλαγίου,
ὡς ὑπὸ τὰς πτέρυγας ὄπλων αὐτοῦ καὶ δούλων αὐτοῦ,
ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου εὐλογεῖ, ὡς τοῦ
Χριστοῦ ὑποργός, αὐτὸν εὐλογῶν μετὰ Πατρός τε
καὶ Πνεύματος ἀνώπιον τοῦ θρόνου καὶ τῶν ἁγίων
αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν πάντες ἔξουσιν τὸν Τρισάγιον, καὶ

ter in die recitamus: nunc quidem ac in hora
tertia atque in officio Completorii quod post coe-
nam peragitur, quæ etiam ab antiquis cantata
fuisse invenitur, sicut et in agone magni martyris
Eustratii qui dicebat: « Domine Deus Pater omni-
potens, Domine Fili unigenitè Jesu Christe, et sancte
Spiritus, una Deltas, una virtus, » et cætera. Qua
Unità, media dicitur officii nocturni deprecatio;
quemadmodum faciunt quidam in ordinibus hora-
rum, sed isti quidem libenter illud sicut et alios
ordines pro suæ pietatis ardore et Patrum iudicio
observant; hæc autem ista sunt præcepta. Ego vero
hanc orationem censeo pro fidelibus in Christo
defunctis peragi. Ideo rursus post orationem dici-
mus: Venitè adoremus, atque duos psalmos et
precatonem Trisagii, statimque pro dormitentibus
versiculos recitamus, « Kyrie, eleison » duodecies,
et orationem pro ipsis: « Memento, Domine » et
ita absolvitur. Nam necessarium est meminisse
etiam mortuorum quoniam nos quoque moriemur,
et præcipue media nocte sperata mortuorum resur-
rectione, et necesse est pro propinquis secundum
carnem ac pro omnibus defunctis exorare: hoc
enim est charitas. Deinde fit communis pro omni-
bus oratio et postulatio, incipiente sacerdote et
omnibus simul deprecantibus pro regibus fidelibus,
pro orthodoxis pontificibus, pro patre præside, pro
universa nostrorum in Christo fratrum familia
cæterorumque Christianorum, atque pro patribus
et fratribus nostris qui olim in fide dormierant:
quippe perutile est in fine precum de omnibus me-
moriam facere, quoniam ita faciendo omnes in
omni loco pro invicem oramus, et sic, secundum
fratrem Domini, sanabimur omnes et salvi erimus
libentes et invitati. Communes autem preces supe-
rior perficit precibus sanctorum nostrorum Patrum
Christi Dei nostri misericordiam flagitando.

CAPUT CGCIX.

De ordine matutini officii, et primum quid significet
vela portarum templi aperiri, atque per illas in-
troire, et sufflari.

Et sic nocturnum perficitur officium. Portæ vero
templi aperiuntur tanquam cælum, et velut a terra
in illud ingredimur, quemadmodum et tunc qui
sunt Christi rapiuntur in nubibus, et sic semper
cum Domino erimus; sufflatus autem quasi nubes
quo Spiritus sanctus exprimitur, necnon divinæ
ejus gratiæ bonique odoris communicatio. Omnibus
enim ingressis, præside quidem per portam rega-
lem, velut Christo per portam intrante in nobis
clausam, scilicet Deiparæ, cælorumque nobis januas
adaperiente, cæteris vero a latere quasi essent sub
alis ejus et illius servi, sacerdos ab altari benedicit
utpote Christi minister, eum benedicens cum Patre
et Spiritu in conspectu throni et sanctorum ejus.
Et omnes cantant Trisagion ac Pater noster, Trin-
tatem celebrantes cum angelis, et traditam di-
centes orationem. De qua Trisagii oratione dignum

est in memoriam velut summam dicere quia antiqua est oratio ex antiquis Patribus composita. Ideo Trisagion continuo cantat Ecclesia, et in divina sacrificii oblatione et in fine precum, et veteres quoda n hereticos Trisagio quidquam adjectives anathemati subiecit, utque a caelo acceptum ope priori inde eripit caelestis hoc carmen concinit. Hoc autem Trisagion et omnis sequens oratio ad Trinitatem solum Deum nostrum dirigitur. Trisagion quidem ex hymno angelico atque ex Davide venit; ex angelis quidem cantantibus: « Sanctus, sanctus, sanctus » ex Davide vero dicente: « Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum, » qui etiam: « Miserere mei, » clamat in psalmo quinquagesimo. Igitur Trinitatem personarum et unitatem naturae ac virtutis Trinitatis hic hymnus sine intermissione praedicat. Similiter et illud: « Sanctissima Trinitas, miserere nobis, » trinitatem et unitatem edocet. Insuper istud quoque: « Domine, propitius esto, » ad Patrem spectat; illud vero: « Parce, Domine, » ad Filium; hoc autem: « Sunete, oculos in nos dimitte, » ad Spiritum sanctum, et eorum indivisibilitas liquet dum dicitur: « Propter nomen tuum. » Et jure Patri quidem dicimus: « Propitius esto, » per Filium ejus reconciliati, Filio autem: « Parce, » utpote secundum nos nato, et pro nobis passo, atque ab hominibus offenso, necnon a nobis ipsis qui eum in baptismo et unguento induimus eique per communionem et caeteris mysticis conjungimur, ad iracundiam incenso et lacessito, necnon quoniam potestatem ipse delit solvendi atque ligandi, aliisque parcere nos jussit, verum Spiritui sancto recte dicimus: « Oculos in nos demitte, » quoniam vivificat nos et exhilarat atque corroborat, et absque ejus potestate ac dono, nihil est in nobis. Hoc vero: « Domine, miserere, » Trinitatem praedicat; unus enim Dominus Trinitas. Quod ter repetitum eam rursus annuntiat, utque misereatur nostri invocatur. Istud autem, « Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, » et caetera, patet esse velut confessionem unius Trinitatis, ejusque glorificationem, in aeternum ipsi decantatum. Ideo semper illud dicimus in initio et in fine precum; oratio autem: Pater noster, etsi ad Patrem dirigitur et a Filio fuerit instituta, cum tamen indivisibilis sit Trinitas, unumque nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, Deusque sit Pater luminum nempe Filii et Spiritus, et Pater sit in Filio et Spiritu, Filiusque et Spiritus in Patre. illa quoque ad Trinitatem fertur, et dum dicitur: Pater, Filii quoque et Spiritus recordatur; quod Ecclesia testatur dicens: « Tuum est regnum Patris et Filii et Spiritus sancti. »

καὶ ἡ προσευχὴ αὕτη εἰς τὴν Τριάδα ἀνάγεται· καὶ ἡ Ἐκκλησία μαρτυρεῖ τοῦτο λέγουσα, Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, »

Porro sacerdos altare incensat templumque et omnes, quoniam omnia sunt sanctificata, alia quidem honorans ut divina, adstantes vero sanctifi-

Α τὰ τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν, » τὴν Τριάδα ἀνομινοῦντας οὖν τοὺς ἀγγέλους, καὶ τὴν παραβεβημένην προσευχὴν λέγοντας. Περὶ ἧς προσευχῆς τοῦ Τρισαγίου ἄξιον πρὸς ὑπόμνησιν ὡς ἐν συνόψει εἰπεῖν, ὅτι ἀρχαία αὕτη ἡ προσευχή, καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων Πατέρων συντεταχμένη. Διὸ καὶ τὸν Τρισάγιον ἄδει ἡ Ἐκκλησία διηγετικῶς ἐν τῇ θεῖᾳ ἱερουργίᾳ, καὶ ἐν τῷ τέλει τῶν προσευχῶν· καὶ καλαιούς τινὰς αἰρετίζοντας, προσθέντας τὴν Τρισάγιον, καθυπεβάλλει τῷ ἀναθέματι· καὶ ὡς ἀπ' οὐρανοῦ λαβοῦσα διὰ τοῦ ἀρχαγέτου παιδὸς, τὸ οὐράνιον τοῦτο προσέφη: μέλος. Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ Τρισάγιον, καὶ ἡ οὖν αὐτῶν πᾶσα προσευχή, εἰς τὴν Τριάδα τὸν μόνον Θεὸν ἡμῶν ἀναφερομένη. Καὶ τὸ μὲν Τρισάγιον ἐκ τοῦ ἀγγελικοῦ ὕμνου καὶ τοῦ Δαβὶδ ἐστὶ, τῶν μὲν ἀγγέλων φθόντων, « Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, » τοῦ δὲ Δαβὶδ, « Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα, » δε καὶ τὸ, « Ἐλήσόν με, » ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἀνακράζει. Τὸ τρισάγιον οὖν τῶν ὑποστάσεων, καὶ τὸ ἕναίον τῆς φύσεως καὶ δυνάμεως τῆς Τριάδος, οὗτος ὁ ὕμνος ἐν ἱκετικῇ κηρύττειται. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, « Παναγία Τριάς, ἐλέησον ἡμᾶς, » τὸ τρισάγιον καὶ ἐν ἐκδιδάσκει· καὶ τὸ « Κύριε, ἴλασθητι, » τὸν Πατέρα, τὸ, « Δόξα ποτα, συγχώρησον, » τὸν Υἱόν, καὶ τὸ, « Ἄγιο, ἐπίσκαψαι, » τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὸ ἀδιαίρετον αὐτῶν, ἐν τῷ λέγειν, « Ἐνεκεν τοῦ ὀνόματός σου. » Καὶ καλῶς πρὸς μὲν τὸν Πατέρα, « Ἰλάσθητι, » διὰ τοῦ Υἱοῦ διαλλαττόμενοι λέγομεν· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, « Συγχώρησον, » ὡς γεγονότα κατ' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονηθέντα, καὶ παρ' ἀνθρώπων παθόντα, καὶ ὡς παρ' ἡμῶν τῶν ἐνδυσασμένων αὐτὸν τῷ βαπτίσματι καὶ τῷ μύρω, καὶ ἐνουμένων τῇ κοινωνίᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς, παροργιζόμενον καὶ θλιβόμενον, καὶ ὅτι τὴν ἔξουσίαν δέδωκεν οὗτος τοῦ λύειν τε καὶ δεσμεῖν, καὶ τὸ συγχωρεῖν νενομισθέντα· πρὸς δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ, « Ἐπίσκαψαι, » ὅτι ζωοποιεῖ, καὶ ἰατρῶν, καὶ ἐνισχύει ἡμᾶς, καὶ χωρὶς τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ δωρεᾶς οὐδὲν ἐν ἡμῖν. Καὶ τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » τὴν Τριάδα κηρύττει· εἰς Κύριος γὰρ ἡ Τριάς. Καὶ τρίς λεγόμενον αὐτὴν καταγγέλλει πάλιν, καὶ εἰς ἕλεον ἡμῶν ἐκκαλεῖται. Καὶ τὸ, « Δόξα Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, » καὶ τὰ ἕξῃς, πρόδηλον ὡς ὁμολογία τῆς μιᾶς Τριάδος καὶ ὁμολογία ἐστίν, αἰωνίως αὕτῃ προσφερομένη. Διὸ καὶ συνεχῶς τοῦτο καὶ ἐν τῷ τέλει τῶν ὕμνων καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς λέγομεν· καὶ τὸ, « Πάτερ ἡμῶν, » εἰ καὶ εἰς τὸν Πατέρα ἀναφέρεται, καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ δέχεται, ἀλλ' ἐπεὶ ἀδιαίρετος ἡ Τριάς, καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ τῶν φώτων ἐστὶ, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ, εἰπεῖν, καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος μνη-

Ότι, ἐ Σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ

Ὁ ἱερεὺς δὲ τὸ τε θυσιαστήριον θυμιᾷ, τὸν ναβν, καὶ ἅπαντας, ἐπεὶ καὶ πάντα ἡγιασμένα, τὰ μὲν τιμῶν ὡς θεῖα, τοὺς παρεστῶτας δὲ ἁγιάζων. Διὸ

καὶ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου τῶν ἁγίων τοῦ θυσιαστηρίου ἀρχόμενος, ἅπαντα κατὰ τάξιν θυμιᾷ, οὐχ ἀπλῶς ποιῶν τὴ θυμίαμα, ἀλλὰ σφραγίζων, καὶ ἀγιάζων, καὶ τῷ Χριστῷ δι' εὐχῆς ἀνατιθεὶς καὶ προσφέρων, καὶ προσδεχθῆναι ἀναζητῶν, καὶ καταπεμφθῆναι ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος· ὥστε διὰ τοῦ θυμιάματος τὴν χάριν λαμβάνομεν· καὶ μηδεὶς ἀμελεῖτω τοῦ θυμιᾶν. Ὅλον οὖν διελθὼν ταχύτερον τὸν ναόν, καὶ τὰ **219** ἔξω, περὶ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν, » εἰσέρχεται τὰς πύλας, καὶ σταυρὸν τυκῶν διὰ τοῦ θυμιατηρίου, φησὶν, « Ὅτι σου ἐστὶν ἡ βασιλεία, » ἐπισφραγίζων τὴν εὐχὴν, ὡς ἐφη Χριστὸς, καὶ τὴν Τριάδα δοξολογῶν. Ἔτα τὸν καθηγουόμενον θυμιᾷ ἐκ δευτέρου, τὴμην διδοὺς ὡς τῷ Χριστῷ, καὶ τὰς ἐν μέσῳ ἱερὰς ὁμοίως εἰκόνας, καὶ τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ἐμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης στάς, ὡς ἐπὶ τοῦ θείου θρόνου καὶ τοῦ ἱεροῦ Χριστοῦ μνήματος, τοῦ, « Εὐλόγησον, Πάτερ, παρὰ τῶν ἔξω λεγομένου, ἐκφώνησέ μετ' εὐλαθείας καὶ πόθου, « Δόξα τῇ ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ ἁδιαιρέτῳ καὶ παντοδυνάμῳ Τριάδι πάντοτε, » τὸν αἰτίων πάντων καὶ ἀεσπότην, τὸν μόνον τῶν ὄλων ἐν Τριάδι Θεὸν πρὸ πάσης φθῆς θεολογῶν, καὶ δοξολογῶν, καὶ ἀρχὴν τῶν ὁμῶν τιθέμενος, καὶ ὡς ἀρχὴν ὄντα πάντων καὶ τέλος. Καὶ οὕτω τοῦ Ἄμην λεγομένου, ἅπερ ἐστὶ βεβαιωτικὸν καὶ ἀντὶ τοῦ Ναὶ, πάντων σιγῶντων, τὴν ἐνθεον σημαίνοντων ἀφθειξίαν τῶν ἀγγέλων ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ φρικτοῖς καὶ εὐλάθειαν, εἰς τῶν ἱσταμένων ἐκεῖσε καὶ τεταγμένων, τύπον ἀγγέλου φέρων ἀποσταλέντος παρὰ Θεοῦ, τὰ τῶν ἀγγέλων προοιμιάζεται, τὰ ἀνομνηθέντα ἐν τῇ τοῦ Κυρίου γεννήσει, ἅπερ εἰς μὲν πρότερον ἀγγελος τοῖς ποιμαῖσι φανείς προῆδεν. Εὐθύς δὲ κληθεὶς στρατιᾷς οὐρανόθεν ὄφθην, ἀνομνησε τὸ, « Δόξα ἐν ὀψίστοις Θεῷ, » ὃ καὶ ἀπαρχὴ δοξολογίας ἐστὶ καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐπὶ τῇ ἡμῶν σωτηρίᾳ. Αὐτὸ καὶ ὡς εἰς προοιμιάζεται τοῦτο, καὶ φησὶ τρεῖς εἰς ὄψην τῆς ὑπερενδόξου Τριάδος, « Δόξα ἐν ὀψίστοις Θεῷ, » Καὶ δις εἰπὼν αὐτοῖς τὸ, « Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις, » τὸ τρίτον πάλιν φησὶν, εἰς τιμὴν καὶ τοῦτο τῆς Τριάδος, « Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με, » καὶ καθεξῆς λέγει τοὺς ἐξ τοῦ ὄρθρου ψαλμοῦς, καθ' ἑκάστην Τριάδα ψαλμῶν δοξολογίαν ποιῶν, εἰς ἀνομνησιν τῆς Τριάδος, ὅτε καὶ ὁ ἱερεὺς τὰς ἐκθινὰς εὐχὰς καθ' ἑαυτὸν τῷ Θεῷ ἀναφέρει, μεσῆς ἐπὶ τοῖς λεγομένοις δεκνύμενος, καὶ ἐνεργὰ τελῶν τὰ ἁθίμενα, τῇ ἱερῶσύνῃ γὰρ ἅπαντα τελειοῦται. Ὅθεν καὶ ὁ ἱερεὺς ἀρχεται, καὶ ὁ ἱερεὺς ταῖσθε. Εὐθύς οὖν ὁ μὲν ποιῶν τὰς ἐκθινὰς εὐχὰς τοῦ Θεοῦ ἐνώπιον, τὰ εἰρηνικὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐξαψάλμου λέγει, πάντων ὑπερευχόμενος· καὶ πάντα ἀνάπτεται τὰ φῶτα, διὰ τὸ, « Δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς, » Καὶ τὸ « Θεὸς Κύριος, » μετὰ μέλους ἐκφώνως ἄδεται κατὰ μίμησιν τῶν δοξολογούντων ἀγγέλων. Καὶ οἰκείωτατον τὸ λεγόμενον, « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφραμεν ἡμῖν, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος σαρκωθείς. Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος, αὐτὸς ὡς Θεὸς διὰ σαρκὸς, « Ἐν ὀνόματι Κυρίου, » τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἑαυτοῦ.

caus. Quapropter a Sancto sanctorum, scilicet altari incipiens, omnia secundum ordinem incensat, non solum suffumum faciens, sed et signans et sanctificans, Christoque per orationem adhibens et offerens, ac deprecans ut coelitus accipiat et desuper nobis gratia sanctificandi Spiritus demittatur, ita ut per incensum gratiam accipiamus; nemo igitur suffumentum negligat. Itaque toto templo velocius permeato, et foras egressus, circa finem orationis: Pater noster, portas intrat, et crucem effingens in incensando dicit: « Tuum est regnum, » obsignans orationem quam Christus docuit, et Trinitatem glorificans. Deinde præsidem rursum incensat, honorem tribuens Christo, necnon pariter sacras imagines in medio positas; deinde ad altare progressus, stansque in conspectu niensæ sacræ, tanquam autem thronum Dei et sacrum Christi monumentum, cæteris qui foris sunt prolocutis: « Benedicite, Pater, » exclamat cum pietate et amore: « Gloria sanctæ et consubstantiali et vivificæ, et indivisibili atque omnipotenti Trinitati sit semper, » omnium auctorem ac Dominum solum universorum in Trinitate Deum ante quodlibet eorum prædicans et glorificans, eumque hymnorum principium ponens utpote principium finemque universorum. Sicque dicit « Amen, » quod est affirmativum et loco vocis: « Etiam » positum, omnibus silentibus, quo sacrum significatur angelorum silentium eorumque pietas inter tremenda Dei mysteria unus ex stantibus ibique in ordine assistentibus, imaginem ferens angeli a Deo missi, angelicum inchoat canticum in nativitate Domini cantatum, quod angelus unus apparens pastoribus prius quidem præcinit, statim vero multitudo cælestis exercitus visa est concinens: « Gloria in excelsis Deo, » quod est initium laudationis ab ipsis angelis propter salutem nostram peractæ. Propterea tunc unus illud inchoat, et ter dicit in gloriam ejus quæ est super omnem gloriam Trinitatis: « Gloria in excelsis Deo, » bisque rursum dicens: Domine, labia mea aperies, » tertio dicit iterum, et hoc quoque in honorem Trinitatis: « Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? » cæterosque recitat psalmos ex officio diluendi, secundum singulos tres psalmos doxologiam faciens, in laudem Trinitatis, quando sacerdos matutinas preces seorsim Deo nuncupat, in dictis mediator apparens et opere cantata perficiens; nam omnia sacerdotio sunt sanctificata. Unde sacerdos incipit, et sacerdos perficit. Statim ergo qui preces matutinas facit in conspectu Dei, finitis sex psalmis, verba pacis facit pro omnibus deprecans, et omnia accenduntur lumina propter illud: « Gloria Domini circumfulsit eis. » Deinde illud: « Deus Dominus » cum cantu voce alta dicitur ad instar laudantium angelorum; et convenientissimum est quod cantatur: « Deus Dominus illuxit nobis, » nempe Verbum Dei incarnatum: « Benedictus qui venit, » ipse scilicet Deus per carnem; « In nomine Domini, » nempe sui Pa-

tr. s. unque nomine. Et ita si festum quidem fuerit, hæc de festo cantantur; si vero sancti cujusdam sint memoria, de sancto concinuntur, quoniam per incarnatum natura fuit sanctificata. Et merito mysteria Nativitatis et Epiphaniæ Salvatoris per carnem in nocte apparentis repræsentantur, quoniam in nocte istud factum est; ait enim Isaias: « In tenebris et in umbra ignorantie nobis sedentibus lux magna apparuit. » Ideo et nos qui in nocte hujus mundi degimus, media nocte venturum expectamus dilectum animarum nostrarum sponsum amatoremque nostrum. Sicque deinde Psalterii recitatio conficitur, et post singulos tres psalmos, dicto « Alleluia, » fit doxologia: Trinitatis quidem quæ per has voces: « Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, » celebratur, Verbi vero incarnationis per illud « Alleluia » quod Deus venit interpretatur; quod ejus in terram adventum significat, tum priorem per carnem in paupertate factum, tum posteriorem quem in gloria faciendum a cælo expectamus. Postea lectiones sacrarum sermonum ponuntur, in institutionem mysterii et encomium sanctorum quorum solemnia celebrantur, quoniam in illo futuri sæculi panegyrico et mysteria Dei, ac præsertim incarnationis celebrabuntur, et cum eis agones eorum qui pro illo certaverunt, quemadmodum in epiniciis regis et illi qui pro eo pugnaverunt commemorati coronantur, ut sæpius dixit Chrysologus. Verum post lectionem cantatur hymnus ab his incipiens: « Multum misericors, » qui est volat quoddam epinicion Dei mirabilia enarrans, et in primis animum nostram ex Ægypto nempe peccato et errore ad fidem Christi transitum, liberationem nostram a Pharaone et Ægyptiis, diabolo scilicet et dæmonibus, iter expeditum ex mari tentationum vitæ quod in sicco, forti vita nullisque fluctibus agitata in virtute Dei et patientia tribulationum velut virga crucis virtute in baptismo roborati facimus, liberationem a deserto peccati in quo versabamur propter nostram in adimplendis præceptis ignaviam, nostrasque adversus Deum laborum causa murmuraciones, qui tamen nutriti eramus verbo vitæ multo manna præstantiori et potati fluente sanguinis ex latere Christi manantis, tanquam ex hac vita solutionem, Ecclesiæ redemptionem ab Analec, Seon et Og hisque similibus, Diocletiano, Maximino, Apostata (Juliano) cæterisque tyrannis impiissimis, utpote destructo illorum infidelium regno, ita et tyrannide dæmonum quibus tribulationes accidunt sanctis in hac vita et variæ tentaciones, necnon mansionem in terra promissionis, et hæreditatem cælestem per Jesum Filium Dei vivi qui est pars et hæreditas nostra, qui nos ab infidelibus segregatos ad cælestem Hierosolymam perducit, sacerdotii et sacrificii viventis dona tanquam magnus pontifex largitus, et tanquam solus rex per naturam regnum futurum nobis largiturus, et regni ejus non erit finis. At post hos cantus, electi alii psalmi et hymni

Και οὕτως εἰ μὲν ἑορτῆ, τὰ περὶ τῆς ἑορτῆς ᾄδεται· εἰ δ' ἀγίου μνήμη τινὸς, τὰ τοῦ ἀγίου. Ἐπειθὰ διὰ τοῦ σαρκωθέντος ἡ φύσις ἡγιασται. Καὶ εὐχόμενος τὰ τῆς γεννήσεως· καὶ ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος τὸ κατὰ σάρκα ἐν τῇ νυκτὶ ἐκτυπούται· ἔπειθ' ἐκ τῆς νυκτὸς ἐγέννηται· ὅτι καὶ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ τῆς ἀγνωσίας καθημένοις ἡμῖν ὥσως τὸ μέγα ἐπέφανεν, ὁ Ἡσαίας φησί. Διὸ καὶ οἱ ὡς ἐν νυκτὶ τῷ βίῳ τούτῳ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς ἰλθῆτε· ἐν ἰρώμενον ἡμῖν τῶν ψυχῶν νυμφίον καὶ ἡμῶν ἐρωτὰ ἀπεκδεχόμεθα. Καὶ οὕτω καθεξῆς· ἡ τε τῷ ἑσπέρῳ στιχολογία τελείται, κατὰ τρεῖς τε ψαλμοῖς δοξολογία μετὰ τὸ Ἀλληλοῦια γίνεται, τῆς Τριάδος μὲν διὰ τοῦ Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι δοξολογουμένης, τῆς σαρκώσεως δὲ τοῦ Λόγου διὰ τοῦ Ἀλληλοῦια, ὁ Θεὸς ἐρχεται· ἐρμηνευομένου, ὃ τὴν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίαν σημαίνει, τὴν τε πρότερον διὰ σαρκὸς ἐν πτωχείᾳ γεγεννημένην, καὶ τὴν ὕστερον πάλιν μετὰ δόξης ἀπ' οὐρανοῦ ὑφ' ἡμῶν ἀπεκδεχομένην. Καὶ ἀναγνώσεις ἱερῶν λόγων τίθενται, εἰς διδασκαλίαν τοῦ μυστηρίου, καὶ ἐγκώμιον τῶν ἀνυμνομένων ἁγίων· ἔπειθ' ἐκ τῆς πανηγύρεως ἐκείνης τοῦ μέλλοντος ἡ τὰ μυστήρια ἔσονται δοξολογούμενα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως μᾶλλον, ἢ σὺν αὐτοῖς καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἀγωνισαμένων ὑπὲρ αὐτοῦ, 220 ὡς καὶ ἐν τοῖς ἐπινικίοις τοῦ βασιλέως, καὶ οἱ δι' αὐτὸν ἐναθλήσαντες ἀναγορευόμενοι στεφανοῦνται, ὡς πολλάκις ὁ Χρυσοστόμῳ φησί. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ καὶ ὁ τοῦ παυλαίου ᾄδεται ὕμνος, ἐπινικίως τις ὢν, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια διηγούμενος, καὶ μάλιστα τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῆς ἁμαρτίας ἄφρον· ὅτι καὶ πλάνης τῶν ψυχῶν ἡμῶν πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν διάβασιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Φαραῶ καὶ τῶν Αἰγυπτίων, τοῦ διαβόλου δηλαδὴ καὶ τῶν δαιμόνων, ἐλευθερίαν ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῆς θαλάσσης τῶν πειρασμῶν τοῦ βίου, διὰ ξηρᾶς, τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀκυμάντου ζωῆς ἐν ἰσχύϊ Θεοῦ τῇ καρτερίᾳ τῶν θλίψεων εὐσταθῆ πορείαν, ὡς ῥάβδῳ τοῦ σταυροῦ τῇ δυνάμει ἐνισχυθέντας ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐρημικῆς κακώσεως διὰ τὴν ἐν ἡμῖν ῥαθυμίαν ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν ἐντολῶν, καὶ τὴν εἰς Θεὸν γογγυσμὸν διὰ τοὺς πόνους, καίτοι γε τριφομένων ἡμῶν τῷ ζωῆς ἔρτῳ ὑπὲρ τὸ μάνα. Καὶ ποτιζομένων τῷ νέματι τοῦ ἐκ τῆς πλευρᾶς Χριστοῦ αἵματος, ὡς ἀπὸ τοῦ βίου τούτου ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Ἀμαλῆ καὶ Σηὼν καὶ Ὀγ καὶ τῶν ὁμοίων ἐκείνου, Διοκλητιανοῦ τε καὶ Μαξιμιανοῦ καὶ ἀποστάτου καὶ τῶν λοιπῶν δυσσεβεστάτων τυράννων, τῆς Ἐκκλησίας ἀπολύτρωσιν ὡς τῆς βασιλείας ἐκείνων τῶν ἀπίστων καταπεσοῦσης, ἅμα τῇ τυραννίδι τῶν δαιμόνων, δι' ὧν αἱ θλίψεις τοῖς ἁγίοις ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὰ ποικίλα τῶν πειρασμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν πειρασμῶν τε καὶ πόνων, εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καταστήνωσιν καὶ κληρονομίαν τὸν οὐρανὸν διὰ Ἰησοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Ὅς καὶ κληροδότης ἔσται, καὶ κληρονομία ἡμῖν, καὶ χωρίζων ἡμᾶς τῶν ἀπίστων, καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐμβιβάζων τὴν ἐπουράνιον, καὶ τὰ τῆς

Ιερουζουλης και θυσιας της ζωης ως μεγας Ιεράρχης διδοις, και ως μόνος βασιλεύς κατά φύσιν διαθελναι μέλλων την βασιλείαν την μέλλουσαν. Καί της βασιλείας αυτού ούκ εσται τέλος. Μετά δὲ τὰ φερατα ταῦτα, και εκλογαι ετεροι υμων ψαλμικων αρμυζουσαι ταις; εορταίς η τοίς; αγίοις επάδονται, προκηρύγματα ούσαι των θαυμασιων του Θεου. Καί ούτω τὸ πάντα σφραγιζον και τελειούν και τὰ μυστήρια παριστῶν κηρύττεται Εὐαγγέλιον. Δι' αυτού δὲ του μυστηρίου φανερωθέντος η χορεία συνίσταται, και δια των κανόνων τὰ επινικια εδεται.

ΚΕΦΑΛ. ΤΙ΄.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς κανόσιν ἀπομένων ψδῶν ἐγγία.

Διὸ και πάσαι παρὰ των αγίων προφητῶν μελωδθθεΐσαι πρότερον ἀναμείπονται ψδαι· και πρώτη μιν η της Μαρίας του Μωυσιῶς ἐπὶ τη διαβάσει του 'Ισραηλ· δευτέρα δὲ η του Μωυσιῶς· μετὰ την τῆς ἐρήμου διάβασι· τρίτη η της 'Αννης μετὰ της στειρώσεως· λυσιαν και την Ιερὸν καρπὸν του Σαμουηλ εὐχαριστήριος προσευχή εις προτύπωσιν της στειρευούσης πρότερον 'Εκκλησίας. Καί γεωργησάσης κατ' επαγγελίαν, και τέκνωσης ὑστερον Ιερειῶ τε ως τὸν Σαμουηλ, και δια Ιερῶν βασιλείς ως τὸν Δαβιδ, και τους; ἐξ αυτού, τους; ἀποστόλους και Ιεράρχας, και δι' αὐτῶν τους; Χριστιανῶν βασιλείς· τετάρτη τε η του 'Αβδακούμ, ὅς; τὸν Θεὸν ἐκ θαιμάν εἶδεν ἐξ ὄρου· ἐρχόμενον κατασκίου, ἦτοι ἐξ 'Ανατολῶν τὸν ἄδουαν 'Ηλιον Χριστὸν ἐκ Παρθένου· πέμπτη η του 'Ησαίου, ὅς; τὸν ἔβρας προήγγειλεν, ὡς· 'Ιδοὺ η Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, και τὸν 'Εμμανουηλ τέξεται,· και τὰ λοιπὰ προήγγειλε του ἀγαπητοῦ, και την των νεκῶν ἐξανόστασιν· ἕκτη δὲ η του 'Ιωάνη ψδῆ, ὅς; τὸν τριήμερις ταφέντα και ἀναστάντα δια του κήτους προήγγειλε· και η των τριῶν παιδῶν ἐδόδη πρός; Θεὸν μελωδία, ἐν τη καμίνῳ μη φλεγόμενων, εις τύπον της θείας σαρκώσεως· και η δοξολογία αὐτῶν ὀρθῆ, ἦν μετὰ πάσης ἐπιεικύντο της κτίσεως, την της οικουμένης ἀπάσης σαφῶς δηλοῦντες ἐπίγνωσιν εις τὸν συγκαταδάντα Θεὸν, και ἐν τη καμίνῳ τούτους δροσίσαντα, κατὰ τύπον του Ιερατάτου βαπτισματος· και ἐνάτη δὲ η του Ζαχαρίου ἐπὶ τῷ υἱῷ προφητεία ἐν τη γεννήσει του υιοῦ αυτού του Βαπτιστοῦ, ὅς; κατὰ την κλήσιν προοίμιον και πρόδρομος ἦν της χάριτος· και σὺν αὐτῇ και πρό ταύτης και πασῶν ἐξαιρέτως, της ἐξαιρέτως και μόνης παναμώμου και ὑπεραγίας ἀγνῆς ψδῆ της Θεοτόκου και ὑπερνωδῆς Μαρίας, προφητικῆ τε και θεολογικῆ, και ἡγιασμένη και μακαρία τελοῦσα παρὰ πάσας, ὡς ἐπὶ τῷ ἀπειράνδρῳ τόκῳ αὐτης ρηθεΐα. Ἐν τῷ ἡμῶν του νέου 'Ισραηλ ὃ ἐξ αὐτης σαρκωθεῖς, ὡς; ἐπηγγελάτο τῷ 'Αβραάμ, ἀντελάβετο. Ταῦτα; τοῖνον τὰς ἐννά ψδῆς, εις τρισὸν τύπον της ὑπερθέου Τριάδος, η 'Εκκλησία καθ' ἐκάστην ὡς; επινικια τε και χαριστήρια δια των κανόνων μελωδεῖ. Καί τρεῖς ἐν τούτοις πιαται στάσεις, κἄν τούτῳ την Τριάδα τιμῶσα, μίαν μὲν κατὰ τὸ τέλος της τρίτης ψδῆς, του Ιερῶς; δοξολογούντος.

ΚΕΦΑΛ. ΤΙΑ΄.

Περὶ καθήμενων.

Εἶτα καθήμενων και ἀνομνούντων, τὸ μὲν και δια

CAPUT CCCX.

De novem hymnis Bibliis qui ex Canonum præscriptio canuntur.

Idcirco prius cantantur cantica a sanctis prophetis modulata; primum quidem Mariæ sororis Moysis, dum Israel mare transiret, secundum vero Moysis post transitum; tertium Annæ post solutam sterilitatem productumque sanctum fructum, nempe Samuelem gratiarum actionis oratio, in figuram Ecclesiæ prius sterilis posterius autem parturientis et filiorum latantis, nempe sacerdotum Samuelis instar, et per sacerdotes regum ut David, et seminis ejus, apostolorumque et pontificem, et per eos regnum Christianorum. Quartum est Habacuc, qui vidit Deum ex Therman venientem, de monte obumbrato procedentem. Solem scilicet qui nescit occasum ex Oriente de Virgine Christum progredientem. Quintum Isaïæ qui signum annuntiavit dicens: Ecce Virgo concipiet in utero, et pariet Emmanuel; cætera quæ de desiderato prædixit ac mortuorum resurrectionem. Sextum Jonas qui per triduum sepultus in cælo resurrectionem præfiguravit. Septimum est trium puerorum ad Deum canticum in fornace nequaquam adustorum, in figuram diviniæ incarnationis. Octavum est eorum gloria quam cum tota creatione fecerunt, recte patefacientes cognitionem universæ terræ Dei qui cum eis perambulabat, eosque in camino rore spargebat. Nonum denique est Zachariæ de filio prophetantis, in nativitate Filii ejus Baptista, qui secundum vocationem erat proœmium et præcursor gratiæ, necnon cum illo et ante illud et super omnia, canticum ejus quæ extimie et sola est prorsus intemerata ac sanctissima, castæ scilicet Deiparæ Mariæ omni honore dignissimæ, quod est propheticum simulque theologikum sanctumque et præ omnibus prosperum, utpote de conceptu ejus sine semine effecto pronuntiatum, in quo nos novum Israel Deus ex ea incarnatus, quemadmodum Abraham promissum fuerat, suscepit. Hæc igitur novem cantica, in triplex signum divinissimæ Trinitatis, Ecclesiæ, singulis diebus, velut epfnicia et gratularum actiones, ex præcepto canonum modulatur; tresque in eis stationes facit, quo etiam Trinitatem honorat, quarum unam agit in fine tertii cantici, sacerdote doxologiam dicente.

CAPUT CCCXI.

De Psalmis canticisque quæ a sedentibus concinnantur. Deinde sedentibus simulque laudantibus, illud

quidem propter modicam corporis requiem, istud vero quantum et sedentes et stantes oportet Deum laudare, e sanctorum scriptis argumenta de laude in communem doctrinam leguntur.

CAPUT CCCXII.

De brevi et diffusiore (in sanctum vel festum aliquod) hymno.

Finito sexto cantico sit similiter, sacerdote doxologiam dicente, et dicitur lectio brevis quae est velut laus festi in versiculo contracta, et lectio quoque appellata οἶκος; seu domus, utpote completus in semetipsum totam festi materiam, vel vitam ejusque sanctorum, et in fine lectionis brevis mora interponitur per brevem melodiam quod sit etiam quando legitur hymnus cui nomen συναξάριον, in quo summarim dicuntur quae ad festum spectant vel Acta sanctorum quorum in die agitur festivitas, simulquo comprehenduntur ut in compendio actione ejus qui celebratur et ceterorum, ac in iambico carmine singuli eorum laudibus exornantur. At post octavum canticum nono incipiente, magnificat sacerdos praestantiorum omnibus sanctis Deiparam, cui Deus vere fecit magna et mirabilia, utpote ex ea incarnatus, et quam Seraphim ac Cherubim praecellentem manifestavit, ejus gratia divinum ejus canticum modulatur. Deinceps in fine

CAPUT CCCXIII.

De hymno in quo vox εξαποστειλον frequentatur, et de laudibus et de magna doxologia.

Deinceps dicitur hymnus nomine emissarius propter illud: « Emitte lumen tuum, » quasi lucem infundens dicitur ante psalmos laudativos. Qui laudum psalmi totam convocant et adducunt creationem, angelos scilicet aliasque creaturas ad laudandum eum qui fecit ea, cum universa Dei opera testentur se in Verbo et Spiritu esse creata. Dixit enim, et facta sunt, inquit; ipse mandavit, et creata sunt; dixit, propter Verbum, mandavit propter operationem Spiritus. Et post tres accommodatos laudum psalmos, rursum dicitur gloria in honorem Trinitatis, seu magna conficitur doxologia. Haec est quae ab initio jam dicta est in proemio operis: « Gloria in altissimis Deo; » nunc vero integra cum cantu ab omnibus simul dicitur, cum mysterium in toto mundo fuerit manifestatum non pastoribus tantum, sed et gentibus universis. Ideo dicitur: « Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te, gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam; » pleni enim sunt caeli et terra gloria ejus. Cujus? Dei scilicet in Trinitate: quapropter de divinis loquitur Ecclesia clamans: « Domine, rex caelestis, Deus Pater omnipotens; Domine, Fili unigenite Jesu Christe, et sancte Spiritus. » En tres personas praedicavit hymnus in una Deitate, nam dicendo: « In altissimis Deo, et laudamus te, » patefecit unitatem, numero autem personas proclamavit. Deinde Dei Verbi incarnationem claris verbis celebrat clamans: « Domine Deus, agnus Dei, » quod ab Isala et praecursore

Α μικρὰν τῆς σαρκὸς ἀνάκτισιν, τὸ δὲ εἶναι καὶ καθήμινους καὶ ἱσταμένους δεῖ τὸν Θεὸν ἀνυμνεῖν, δεῖ καὶ τὰ περὶ τῆς ἰορτῆς εἰς διδασκαλίαν κοινὴν ἐκ τῶν ἁγίων ἀναγιγνώσκειται.

ΚΕΦΑΛ. ΤΙΒ΄.

Περὶ κοντακίου καὶ οἴκου.

Καὶ μετὰ τὴν ἑκτην ὡσαύτως, τοῦ ἱερέως δοξολογούντος, τὸ κοντάκιον λέγεται, ὡς συνεπτυγμένη ἐν τριπαραπλῶ εὐφημία τῆς ἰορτῆς· καὶ ὁ λεγόμενος οἶκος, ὡς περιέχων ἐν ἑαυτῷ πάντας τοὺς λόγους τῆς ἰορτῆς, ἢ τὴν βιοτὴν τῶν ἁγίων ἑκάστου, καὶ εἰς τὸ τέλος λέγων τοῦ κοντακίου, ἐν μικρῷ μελεωδῆματι· δεῖ καὶ τὸ λεγόμενον ἀναγιγνώσκειται Συναξάριον, ὡς ἢ τὰ περὶ τῆς ἰορτῆς ἐν συνόψει λέγων, ἢ τὰ περὶ τῶν τελειωθέντων ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἁγίων, ἅμα καὶ τοῦ ἰορταζομένου καὶ τῶν λοιπῶν ἐν ἐκτομῇ περιέχον τὰ σάμματα, καὶ ἐν ἰάμβοις ἑκάστον αὐτῶν ἀνυμνῶν. Μετὰ δὲ τὴν ὀγδόην ἐν τῇ τῆς ἐνάτης ἀρχῇ μεγαλύνει τὴν ὑπὲρ τοὺς ἁγίους ἅπαντας Θεοτόκον. Ἡ μεγαλεῖα θαυμαστά ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἀληθῶς, ὡς ἐξ αὐτῆς σαρκωθείς, καὶ τῶν Σεραφίμ καὶ Χερουθίμ ἀνέδειξεν ὑπερτέραν, ἐν ἧ καὶ μέλει τὰ τῆς θαλασσοπόρου αὐτῆς. Ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς ἐνάτης αἰνεῖ τὴν Τριάδα μετὰ τῶν ἀγγέλων ὁ ἱερεὺς.

noni cantici Trinitatem laudet cum angelis sacerdos.

ΚΕΦΑΛ. ΤΙΓ΄.

Περὶ εξαποστειλλαρίου, καὶ τῶν αἰνῶν, καὶ τῆς μεγάλης δοξολογίας.

Καὶ τὸ εξαποστειλλάριον λέγεται διὰ τὸ « Ἐξαποστειλον τὸ φῶς σου, » ὡς φωταγωγικὸν πρὸ τῶν αἰνῶν λεγόμενον. Καὶ οὕτω τὰ τῶν αἰνῶν ἐπάγεται πᾶσαν συγκαλούμενον τὴν κτίσιν, ἀγγέλου; ἅμα καὶ πάντα τὰ κτίσματα, εἰς τὴν αἰνεσίαν τοῦ πεποιηκότος αὐτὰ, καὶ πάντα ἔργα Θεοῦ μαρτυρούντων ἐν λόγῳ καὶ Πνεύματι γεγονότα. « Αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, φησὶν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν, » τὸ, *Εἶπε*, διὰ τὸν λόγον, τὸ *Ἐνετείλατο* διὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος. Καὶ μετὰ τοὺς ἁρμοδίους ὕμνους τῶν αἰνῶν, καὶ τὸ, « *Δόξα καὶ ᾠδὴ*, » εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος, ἢ μεγάλη δοξολογία τελεῖται. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἢ καὶ ἐξαρχῆς ῥηθείαι ἐν προοιμίῳ, τὸ, « *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ*, » νῦν δὲ τελειώτερος καὶ μετὰ μέλους καὶ παρὰ πάντων ἀδομένη ὁμοῦ, ὡς τοῦ μυστηρίου ἐν ὅλῳ φανερωθέντος τῷ κόσμῳ, καὶ οὐ τοῖς ποιμαῖσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Διὸ καὶ, « *Ἕμνοῦμέν σε*, » φησὶν, « *εὐλογοῦμέν σε*, προσκυνοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, εὐχαριστοῦμέν σοι, διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν. » Πλήρης γὰρ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ γέγονε τῆς δόξης αὐτοῦ. Τίνος; Τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Διὸ καὶ θεολογεῖ ἢ Ἐκκλησία, βοῶσα, « *Κύριε βασιλεῦ ἐπουράνι, Θεὲ Πάτερ παντοκράτωρ· Κύριε Υἱὸς μονογενὴς Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἅγιον Πνεῦμα.* » Ἴδοὺ τὰς τρεῖς ἐκήρυξεν ὑποστάσεις ἐν μιᾷ Θεότητι. Τῷ γὰρ, « *Ἐν ὑψίστοις Θεῷ*, » λέγειν καὶ, « *Ἕμνοῦμέν σε*, » τὸ ἐνιαῖον ἐδήλωσε. 222 Τῷ δὲ ἀριθμῷ, τὰς ὑποστάσεις κατήγγειλεν. Εἶτα καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν ἀνυμνεῖ λαμπρῶς, ἐκβῶσα, « *Κύριε ὁ*

θεός ὁ ἀνὸς τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ Ἡσαίου καὶ τοῦ Προδρόμου λαβοῦσα, διὰ τὸ πάθος καὶ τὴν σφαγὴν, « Ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κλουτοῦσα, « Ὁ αἰρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἐλήσων ἡμᾶς, » « Ὁ αἰρῶν τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν, » ἀπὸ τοῦ Ἡσαίου ἔχουσα. « Ὁ καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἐλήσων ἡμᾶς, » ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τὸ δὲ, *Πρόσδεξαι*, καὶ τὸ, *Ἐλήσων*, ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ. « Ὅτι σὺ εἰ μόνος ἄγιος, σὺ εἰ μόνος Κύριος, Ἰησοῦ Χριστέ, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, Ἀμήν » ἀπὸ τοῦ Παύλου. « Καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐλόγησω σε, καὶ αἰνέσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος » ἀπὸ τοῦ θαλοῦ Δαβὶδ τὰ λοιπὰ δὲ εὐχῆς καὶ δέσεως, καὶ προφητικά.

ΚΕΦΑΛ. ΤΙΔ'.

Περὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου.

Καὶ τελευταῖον ὁ ἀγγελικὸς ὕμνος, ὁ δὲ καὶ παντὸς ὕμνου σφραγίς· ὅτι καὶ εἰς τὸν μόνον Θεὸν ἀναφέρεται τὴν ἁγίαν Τριάδα. « Ἄγιος ὁ Θεός, ἄγιος ἰσχυρός, ἄγιος ἀθάνατος, ἐλήσων ἡμᾶς. » Ὅπως δὲ ὁ ὕμνος, ὡς καὶ προειρήκαμεν, ἀνωθεν συνθετισμένος ἐστὶν ἀπὸ τῶν Πατέρων καὶ μεγάλης δοξολογία, ὡς ἔρημεν, λέγεται· καὶ πάντα πιστὸν δεῖ μελετᾶν καὶ γινώσκειν αὐτὴν, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν πρῶτ' ἅπαντα ἐκπέρας τῷ Θεῷ ἀναπέμπειν, ὅτι καὶ ὁμολογία καὶ δοξολογία τῆς ἁγίας Τριάδος ἐστὶ τοῦ μόνου Θεοῦ, καὶ τῆς σαρκώσεως καὶ οἰκονομίας, σταυρώσεως τε καὶ ἀνυψώσεως τοῦ ἐνὸς τῆς Τριάδος τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀνύμνησις, καὶ ἰκεσία εὐχάριστος, ἐν ἡμέρᾳ τε καὶ νυκτὶ πάση· ἐξαιτουμένη ἁμαρτητούς φυλαχθῆναι ἡμᾶς, καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ (ὡς ἐλπίζομεν) ἐν ἡμῖν γενέσθαι, καὶ καταφυγὴν ἡμῶν γενοῦσα τὸν Κύριον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐλήσων ἡμᾶς, τὸ « Ἐλήσων, » μετὰ τοῦ Δαβὶδ ἐκδουήσας, καὶ « ἴσασαι τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἥμαρτίαν σοι. » Ἴδοὺ ταῦτα ἐξομολόγησις· καὶ ὅτι « Πρὸς σὲ κατήφυγον τὴν τῶν ὀντων καταφυγὴν » καὶ, « Δίδαξόν με τοῦ ποιῆν τὸ θέλημά σου· ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός μου, ὁ Πατὴρ σὺν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι. » Διὸ καὶ ἐπάγει, « Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, » τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. « Ἐν τῷ φωτὶ σου, » τῷ Πνεύματι τούτῳ, « ὀφθίμαθα φῶς, » τὸν Υἱόν. « Παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσί σε, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Πατέρα σὺν τῷ Λόγῳ σου καὶ τῷ Πνεύματι διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ σου σαρκώσεως. » Διὸ καὶ εὐθύς· ἐπάγει τὸν Τρισάγιον ὕμνον.

ΚΕΦΑΛ. ΤΙΕ'.

Ὅρα τίς ἡ γνώσις τοῦ Τρισαγίου, « Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, » καὶ τὰ εἰρη.

Ἄλλὰ παρὰ μὲν τῶν ἀγγέλων ὁ ὕμνος, ὡς παρὰ τοῦ Ἡσαίου ἔγνωμεν, οὕτως ἄεται· « Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβαώθ. Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. » Τοῦτου δὲ ἡ γνώσις αὐτῆ, ὡς παρ' Ἀθανασίου καὶ τῶν λοιπῶν Πατέρων ἐμάθομεν· « Ἄγιος ὁ Πατὴρ, ἄγιος ὁ Υἱός, ἄγιος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Ἴδοὺ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις. « Κύριος Σαβαώθ. » Ἴδοὺ τὸ ἐν τῆς Θεότητος, καὶ τῆς φύσεως τὸ μοναδικόν, καὶ ἐνιαυτόν τῆς δόξης.

accipit propter passionem et occisionem; « Filius Patris; ex Evangelio locupletatus. « Qui tollis peccata mundi, miserere nobis; qui tollis peccata mundi suscipe deprecationem nostram, » quod sumit ab Isaiâ. « Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis, » hoc ab Evangelio sumitur; illa vero: Suscipe et miserere, a Davide. « Quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus, Jesu Christe, in gloria Dei Patris. Amen, » quod a Paulo accipitur. « Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi; » a divino Davide mutuatur. Cætera autem ad orationis et deprecationis modum referunt et ad prophetiam spectant.

B

CAPUT CCCXIV.

De hymno trisagio.

Postremo cantatur hymnus angelicus qui est cujuslibet hymni sigillum, quoniam Deo solo sanctæ Trinitati exhibetur: « Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. » Atqui hymnus iste, prout jam supra diximus, compositus est ex verbis Patrum, et magna dicitur doxologia, quemadmodum locuti sumus, fidelemque omnem oportet eam meditari ac cognoscere, diebusque singulis mane et vespere eam Deo conservare, quoniam confessio est et glorificatio sanctæ Trinitatis solius Dei, necnon incarnationis, œconomiae, crucifixionis et ascensionis unius e Trinitate personæ, Dei Verbi laudatio; et invocatio cum gratiarum actione, qua omni die ac nocte obsecramus ut sine peccato custodiamur, utque misericordia Dei (sicut speramus) fiat super nos, et Dominus refugium nostrum per incarnationem factus miseretur nostri, clamantes post Davidem, « Miserere mei et salva animam meam, quia peccavi tibi. » Ecce in his confessio, et insuper; Ad te confugi, qui es universorum refugium, et doce me facere voluntatem tuam, quoniam Deus mens es tu. Pater cum Filio et Spiritu. » Ideo pergit dicendo: « Apud te est fons vitæ, Spiritus sanctus. In lumine tuo, nempe, isto Spiritu, videbimus lumen, Filium. Extende misericordiam tuam eis qui cognoscunt te verum Deum et Patrem cum Verbo tuo et Spiritu per incarnationem Filii tui; quapropter statim quoque addit hymnum Trisagionum.

CAPUT CCCXV.

Quanam sententia Trisagii, « Sanctus, sanctus, sanctus, » etc.

Tum hymnus ab angelis quidem, prout ab Isaiâ didicimus, sic cantatur; « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth; pleni sunt cæli et terra gloria ejus; » ejus autem hæc est notio quam ab Athanasio cæterisque Patribus accepimus: « Sanctus Pater, sanctus Filius, sanctus Spiritus sanctus. » En tres personas. « Dominus Sabaoth, » ecce unitas Deitatis, unitas naturæ, unitas gloriæ. Ideo ter dicit, sanctus, propter tres personas, et semel Do-

minus propter unam Divinitatem, atque pleni sunt
 cœli et terra gloria ejus, propter cognitionem ter
 sancti Dei, sanctissimæ Trinitatis, gentibus datam
 ope divinæ dispensationis per angeli et Christi
 apostolos, in qua instaurata sunt omnia quæ in
 cœlis et quæ in terra sunt. Gloria ejus, inquit,
 quoniam una est Trinitatis gloria, una virtus et
 voluntas, et volitio et operatio, unusque in Trini
 tate Deus.

CAPUT CCCXVI.

Quæ sententia Trisagii hymni, «Sancte Deus, sancte
 fortis, sancte immortalis, miserere nobis.»

Itaque Patres antiqui ex angelis quidem hoc
 accipientes : « Sanctus, sanctus, sanctus ; » verum a
 Davide laudante Deum in Trinitate, et dicente :
 « Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum ; »
 hymnum Trisagion egregie composuerunt, ex ipso
 Davide iterum sumentes ad deprecandum ; « Mise
 rere nobis. » Ideo dixerunt ; Sanctus Deus, vocem
 sanctus ab angelis, et Deus a Davide excipientes ;
 similiter sanctus Fortis, hoc quidem sanctus, ab
 angelis, istud autem Fortis, a Davide sumentes ;
 et tertio, Sanctus Immortalis, sanctus etiam ab
 angelis, vocem vero Immortalis pro voce vivus a
 Davide, a quo etiam hæc verba, Miserere nobis,
 excipientes. Hic enim ipse quoque locutus est in
 sancto Spiritu, quod Salvator testatur dicens :
 « Dixit David in spiritu. » Consequenter de Patre
 locutus est dicens : Deus, quoniam ille est fons rad
 dixque Deitatis, Filiusque ac Spiritus principium ;
 de Filio autem hac voce Fortis, quoniam brachium
 est Patris virtusque substantia is ; « Christus enim
 Dei virtus et Dei sapientia ; » ait Paulus ; Spiritum
 vero per hanc vocem indicavit ; « Immortalis, »
 quoniam Spiritus est vita ; Spiritus est qui vivifi
 cat omnia, inquit, et quia Dei fortis est fortitudo,
 et semper viventis vita est immortalis.

CAPUT CCCXVII.

Contra Petrum Fullonem.

In eo quod attinet ad hunc hymnum Trisagion quam
 stultissima facta est hæreticorum propositio a nefar
 io quodam Petro Fullone qui volebat huic hymno
 Trinitatis ad quam passio accedere non potest, se
 quentia addere : « Crucifixus propter nos. » Quod
 erat immanis blasphemia ; passionis enim est im
 munis atque incomprehensibilis et incorporea Tri
 nitas, Deus vero Verbum solum incarnatum, una
 scilicet indivisibilis Trinitatis persona, minime di
 vinitate passum est, sed carne, divinitate ejus im
 passibili permanente ; nec ullo modo cruci affixa,
 quemadmodum cum tunditur patiturque ferrum
 ardens, non patitur ignis cum eo, neque mutatur
 neque ullo modo afficitur, sed magis fulgidum et
 ignitum facit, prout divus dixit Basilus. Illa autem
 hæresis, postquam æstuantia tentamina per lon
 gum tempus in Ecclesia succendisset, ipsa quoque

Α Δὲ καὶ τρεῖς τὸ Ἅγιος φησὶ, διὰ τὰς τρεῖς ὑποστά
 σεις, καὶ ἅπασι τὸ Κύριος, διὰ τὴν μίαν Θεότητα.
 Καὶ, « Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐ
 τοῦ, » διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ τρισαγίου Θεοῦ τῆς
 παναγίας Τριάδος τοῖς ἔθνεσι δωρηθεῖσαν ἐκ τῆς
 θείας οικονομίας διὰ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀποστόλων
 τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ ἄνω πληρωσάσης καὶ τὰ ἐν γῆ.
 Καὶ, « Τῆς δόξης αὐτοῦ, » φησὶν, ὅτι μία δόξα τῆς
 Τριάδος, καὶ μία δύναμις καὶ βουλὴ καὶ κίνησις
 καὶ ἐνέργεια, καὶ εἰς Θεὸς ἐν Τριάδι.

223 ΚΕΦΑΛΑ. ΤΙΓ΄.

Τίς ὁ λόγος τοῦ Τρισαγίου. « Ἅγιος ὁ Θεός,
 ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον
 ἡμᾶς. »

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Πατέρες ἔκωθεν, ἐκ μὲν τῶν
 ἀγγέλων λαβόντες τὸ « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, » ἐκ δὲ
 τοῦ Δαβὶδ, ὁμοῦντος τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, καὶ λέ
 γοντος, « Ἐδέφησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, τὸν
 ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα, » τὸν Τρισάγιον ὕμνον καλῶς
 συντεθείκασι, καὶ τὸ, « Ἐλέησον ἡμᾶς, » εἰς ἑκα
 στίαν ἐξ αὐτοῦ πάλιν τοῦ Δαβὶδ προσελάβοντο. Διὸ
 καὶ φασὶν, « Ἅγιος ὁ Θεός, » τὸ Ἅγιος ἀπὸ τῶν
 ἀγγέλων, τὸ ὁ Θεός ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ. Ὁμοίως,
 « Ἅγιος ἰσχυρός, » τὸ Ἅγιος ἀπὸ τῶν ἀγγέλων,
 τὸ ἰσχυρός ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ. Καὶ τρίτον, « Ἅγιος
 ἀθάνατος, » τὸ Ἅγιος ἀπὸ τῶν ἀγγέλων, τὸ ἀθά
 νατος ἀπὸ τοῦ ζῶντος λαβόντες ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ,
 καὶ τὸ, « Ἐλέησον ἡμᾶς, » ἐξ αὐτοῦ. Καὶ οὕτως
 γὰρ ἐν ἀγίῳ ἐλάλησε Πνεύματι. Καὶ ὁ Σωτὴρ αὐτὸ
 μαρτυρεῖ, « Εἶπε Δαβὶδ, λέγων, ἐν πνεύματι »
 καὶ ἀκούσθη ; ἐπὶ μὲν τοῦ Πατρὸς ; τὸ ὁ Θεός, ἐπὶ
 « Οὗτος πηγὴ καὶ ρίζα Θεότητος, καὶ Υἱοῦ καὶ
 Πνεύματος ἁγίου, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἰσχυρός, ὅτι
 καὶ βραχίων τοῦ Πατρὸς καὶ ἰσχύς ἐκπύουτος »
 « Χριστός γὰρ Θεοῦ δύναμις ; καὶ Θεοῦ σοφία, »
 Παῦλος φησὶν ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ; τὸ ἀθά
 νατος, ὅτι τοῦ Πνεύματος ἡ ζωὴ τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ
 ζωοποιῶν, φησὶ, καὶ ὅτι τοῦ Θεοῦ ἰσχυροῦ δυ
 τος ἰσχυρὰ ἢ ἰσχύς. Καὶ ζῶντος ἀεὶ, Ἀθάνατος
 ἢ ζωῆ.

ΚΕΦΑΛΑ. ΤΙΖ΄.

Κατὰ τοῦ Κραφῆως Πέτρου.

Εἰς δὲ τὸν Τρισάγιον τοῦτον ὕμνον καὶ κλειστή
 γέγονεν ἐπιθεσις τῶν αἰρετικῶτων ἀφρονοστάτη
 διὰ τινος δυσφήμου Πέτρου Κραφῆως προστιθέναι
 βουλομένου ἐν τῇ τῆς Τριάδος ὕμνῳ τῆς ἀπαθοῦς,
 τὸ, « Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς ; » ὃ βλασφημώτατον
 ἦν. Ἀπαθὴς γὰρ καὶ ἀπεριληπτός καὶ ἀσώματος ἡ
 Τριάς ; καὶ ὁ Θεός δὲ λόγος μόνος σαρκαθεὶς, ὃ εἰς
 τῆς ἀχωρίστου Τριάδος, οὐ κέκωνθε τῇ θεότητι,
 ἀλλὰ τῇ σαρκί, τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀπαθοῦς καὶ
 ἀσταυρώτου μενούσης, ὡς καὶ τοῦ σιδήρου τυπτο
 μένου καὶ πάσχοντος ἐμπύρου δυτος, οὐ πάσχει τὸ
 πῦρ σὺν αὐτῷ, οὐδ' ἀλλοιοῦται, καὶ μεταβάλλεται ;
 μᾶλλον δὲ λαμπρύνει καὶ ἐκπυροῖ τὸν σίδηρον, ὡς
 ὁ θεός φησι Βασίλειος. Ὅμως δὲ ἡ αἴρεσις αὕτη,
 ἐπὶ πολλῶν ἡδὴ χρόνων παρὰ σφοδρὰς φλογώδεις ἀνά
 ψασι τῇ Ἐκκλησίᾳ κατεσθένθη πάλιν Θεοῦ δυνά
 μει, τέρας ἐκτελέσαντος θαυμαστὸν ἐν τῇ Κωνσταν

είσω τῆ φιλοχρίστῳ, Θεοδοσίου τοῦ Νέου τὰ τῆς βασιλείας διέποντος, λιτανευοῦσας τῆς Ἐκκλησίας, παιδὸς ἀρπαγέντος εἰς τὸν ἀέρα ἐκ μέσου, καὶ πάλιν καταβόντος, καὶ οὕτω βοῶντος ψάλλεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, « Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος Ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, » καὶ ἐν τῷ λέγειν καὶ καταβῆναι τελευτήσαντος. Ἰδοὺ οὖν καὶ ἡ Ἐκκλησία οὐκ ἀπὸ τῶν προφητῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, τὸ Τρισάγιον τοῦτο ἔλαβε μέρος. Καὶ ἡ Τριάς ὁ Θεός, ἀγγέλων ὕμνον αὐτῇ Τριάδι ἀσιγήτως ᾄδόμενον θεοδότης ἐπεμαρτύρησεν. Ὅθεν ἔκτοτα τοῦτο μᾶλλον ἡ Ἐκκλησία παραλαβοῦσα ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ τὸν γινόμενον τῆς γῆς κλόνον τότε παρευθὺς τῆ ὀρθοτομίας τοῦ ὕμνου στήσαντος, πάντοτε ᾄδει σὺν τοῖς ἀγγέλοις ἐν πάσι καιροῖς προσευχῶν, ἐξαιρέτως δὲ μετὰ ἐνθέου μέλους, κατὰ τε τὴν μεγάλην δοξολογίαν ἐν τῷ τέλει τοῦ ἕθρου, καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ. Ἡ μὲν οὖν μεγάλη δοξολογία, οὕτω καθήμεραν ᾄδεται ἐν τε ἑορταῖς καὶ μνήμαῖς ἑορταζομένων ἁγίων· ἐν ἄλλαις δὲ ἡμέραις κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Τυπικοῦ ὡς καὶ ἐν κατανύξει ὁρ' ἐνός· αὕτη λέγεται, καὶ προσευχὴ ὑστερον τοῦ Τρισαγίου, περὶ ἧς καὶ ἐν συνόψει ἐρεῖν ἀναγκαῖον δι' ὑμᾶς ἐρωτῶντας.

224 ΚΕΦΑΛ. ΤΙΗ'.

Περὶ τοῦ Τρισαγίου, καὶ τῆς τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν, » προσευχῆς ἑρμηνεία δευτέρα.

Αὕτη γάρ ἡ προσευχὴ, καὶ ἐν προοιμίῳ, καὶ κατὰ μέτην λέγεται καιροῦ ἐκάστου ἀκολουθίαν, καὶ ἐν τῷ τέλει πολλάκις· οἷοι εἰς τὸν ἐν Τριάδι μόνον Θεὸν ἡμῶν αὕτη ἑκπᾶς ἀναφίρεται· καὶ τὰς ἀρχὰς ἐκ τοῦ ἀγγελικοῦ φέροι ὕμνου, καὶ τέλος τὴν ὀπὸ τοῦ Σωτῆρος προσευχὴν. Τὴν μὲν οὖν τάξιν τῆς προσευχῆς οἶδατε· ἔννοίαν δὲ τοιαύτην αὕτη δὴ περιέχει. Τρίς λέγεται τὸ Τρισάγιον, εἰς τὸ εἰρηκαμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΤΙΘ'.

Περὶ τοῦ, « Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, » καὶ ὑπὸ τίῳ τινος συνετέθη.

Ἔστι ἕτερος ὕμνος ὀπὸ τῶν Πατέρων συνεθεῖς εἰς ὄψαν αὐτῆς τῆς ἁγίας Τριάδος, ὡς φασὶ τινες, ὀπὸ Μελιτιοῦ καὶ Φλαβιανοῦ τῶν ἐν ἁγίοις Ἀντιοχείας πατριάρχων, « Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. » Τοῦτο κατὰ Ἀρείου καὶ Σαβελίου εὐσεβῶς συνθεμένων. Καὶ τὸ μὲν « Δόξα » κατὰ Ἀρειανῶν, οἷοι μὴ ἡ ὄψα τῆς ἁγίας Τριάδος, οἷοι καὶ ὁμοούσιος ἡ Τριάς, τὸ δὲ « Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, » κατὰ Σαβελίου, ἐν πρόσωπον τὴν ἁγίαν Τριάδα βλασφημῶς λέγοντος, τὸ δὲ, « Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ » καὶ τὰ λοιπὰ, οἷοι ἡ αὐτὴ ἐστὶ, καὶ ἀεὶ ἐστὶ, καὶ ἀναλλοιώτως ἐστὶν ἡ Τριάς, καὶ ἡ ὄψα τῆς Τριάδος καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ἐστὶ, καὶ πάντοτε ἔσται. Ἔστι τὸ, « Πατρι καὶ Υἱῷ, ἐλέησον ἡμᾶς, » καὶ τοῦτο δὲ προσευχὴ περὶ τῶν Πατέρων. Καὶ πρῶτον μὲν τὰ τρία πρόσωπα ἓμα, οἷοι μὴ θεότης αὐτοῦ καὶ οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἀδιάρητος· ἡ Τριάς· οἷοι δὲ ἀριθμὸς τῶν προσώπων διὰ τὰς ἰδιότητας, τοῦ Πατρὸς, « Κύριε, ἰδέσθῃαι τὰς ἁμαρτίας

A fuit extincta Dei virtute, qui mirabile fecit signum in Constantini civitate Christo amica, Theodosio juniore regnum agente, et Ecclesia supplicante, cum infans e medio in aerem raptus et inde descendens clamavit cantari ab angelis : « Sanctus Deus, sanctus Fortis, sanctus Immortalis, miserere nobis, » et dum descendens loqueretur occubuit. En igitur Ecclesia non a prophetis tantum, sed a pueris suis spiritualibus Trisagion hoc carmen accepit, et Trinitas Deus angelorum hymnum ipsi Trinitati sine fine cantatum divinitus institutum esse comprobavit. Ideo ex hac hora Ecclesia hunc hymnum a Deo acceptum qui insuper ejus gratia motum tercia compressit, semper cantat cum angelis in omnibus precum temporibus, praecipue autem cum sacro cantu in magna doxologia in fine officii matutini et in sancta sacrificii oblatione. Magna ergo doxologia ita per singulos dies cantatur in festis et commemorationibus sanctorum quorum solemnities celebrantur, in aliis vero diebus secundum ordinem Typici et in compunctione seorsim dicitur; postea autem ut oratio Trisagii, de qua vel breviter dicere necessarium est propter vestras interrogationes.

CAPUT CCCXVIII.

De Trisagio hymno et oratione « Pater noster, » liberata expositio.

Ista enim oratio et in initio et in medio cujusque horae et saepe in fine dicitur, quoniam ad solum in Trinitate Deum nostram tota dirigitur, incipit ab oratione Salvatoris. Ordinem quidem orationis cognoscitis, similem vero habet interpretationem. Ter dicitur Trisagion, ut ter laudetur sancta Trinitas, quemadmodum diximus.

τρισεως ἀνομιεσθαι τὴν ἁγίαν Τριάδα, καθάπερ

CAPUT CCCXIX.

De doxologia « Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, » et a quibus composita fuerit.

Deinde alius dicitur hymnus a Patribus compositus in gloriam ejusdem sanctae Trinitatis, ut dicunt quidam, a Melitio et Flaviano e sanctis Antiochiae patriarchis : « Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen. » Quae adversus Sabellium et Arium ple sunt composita. Hoc quidem : Gloria adversus Arianos, quoniam una est gloria sanctae Trinitatis, et consubstantialis est Trinitas; ista vero : Patri et Filio et Spiritui sancto, contra Sabellium unam personam sanctam esse Trinitatem ore blasphemo asserentem; his autem verbis : et nunc et semper, et caetera, ostenditur eandem esse, et semper esse, et immutabilem esse Trinitatem, necnon Trinitatis gloriam et nunc et semper esse, et in saecula futuram esse. Deinde dicitur : « Sanctissima Trinitas, miserere nobis. » Quae oratio a Patribus accepta est, ac primum in ea invenire est tres personas simul, quoniam una est eis divinitas et essentia et virtus, ac indivisibilis trinitas,

secundo personarum numerum propter proprietates, Patris scilicet : « Domine, propitius esto peccatis nostris ; » Filii : « Domine, ignosce peccatis nostris ; » sancti autem Spiritus : « Sancte, inspicere et sana infirmitates nostras ; » et tertio trium personarum unitatem ex his : « Propter nomen tuum, » Dominus quidem Pater, quoniam Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus propter consubstantialitatem naturam ; una enim trium est dominatio et unus solusque Deus est Trinitas ; Dominus etiam Filius, quoniam Pater omnibus dominatur, necnon Spiritus sanctus ; sanctus autem Spiritus, quoniam sancti sunt Pater et Filius. Istud quidem : « Domine, miserere nobis, » ex David sumitur, illud vero : « Propitius esto peccatis nostris, » vox est publicani ex divino Evangelio accepta ; verba autem : « Parce peccatis nostris, » tam ex evangelio dicente : « Dimitte nobis, » quam de prophetis et Patribus excerpuntur ; at illa : « Inspicere et sana infirmitates nostras tum ab Evangelio, tum a psalms colligitur ; ex psalms vero istud, propter nomen tuum. Deinceps ter recitatur : « Domine, miserere, » propter sanctam Trinitatem. Unus enim Dominus Trinitas, quoniam vero Sanctus, sanctus, sanctus Dominus, ter dicitur gratia sanctae Trinitatis. Et rursus statim Gloria Patri, et caetera, propter communem Trinitatis gloriam. Denique si Salvatoris oratio, casus sententiam, quantum in nobis erit, vel brevissimam jamjam explicaturi sumus.

CAPUT CXCX.

Succincta interpretatio sanctissimae orationis, « Pater noster. »

« Pater noster, » tum quia noster est conditor, qui nos ex nihilo plasmavit, tum quia secundum gratiam Pater per Filium ejus qui secundum naturam factus est nobis similis. « Qui es in caelis ; » nam in sanctis requiescit qui sanctus est, prout scriptum est, nobis autem sanctitate praestant qui in caelo sunt angeli, terraque purius est caelum ; ideo in caelis potius est Deus. « Sanctificetur nomen tuum ; » quoniam sanctus es, in nobis etiam nomen tuum sanctifica ; nos quoque sanctifica, ut tui facti, nomen tuum sanctificemus, et tanquam sanctum praedictetur, et a nobis glorificetur, neque per nos blasphemetur. « Adveniat regnum tuum ; » esto rex super nos per bona opera, minime vero inimicus infensissimus propter opera nequitiae. « Adveniat regnum tuum, » ultima nempe dies, quoniam super omnes et in ipsos inimicos regnabis, et regnum tuum erit aeternum, sicuti est ; illud autem adveniet sanctis et ad hanc hereditatem paratis. « Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra ; » velut angelos nos constitue, ut quemadmodum in eis, ita et in nobis ac per nos voluntas tua adimpleatur, vel etiam ne prava humanaque voluntas nostra, sed tua fiat pura ac sancta, ut perinde ac terrena caelestibus adunati, sic et in nobis qui in terra sumus caelestia conjungas. « Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie ; » etsi caeleste opus petierimus, mortales tamen sumus, panemque

« ἡμῶν, » τοῦ Ἰησοῦ, « Δέσποτα, συγχώρησον τὰς ἀνομίας ἡμῶν, » τοῦ ἁγίου Πνεύματος, « Ἄγιο, ἐπίσκεψαι, καὶ ἰασαὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν. » καὶ πάλιν αὖθις τὸ ἐνιαῖον τῶν τριῶν, « Ἐνεκὲν τοῦ ὀνόματός σου. » Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ Κύριος, ὅτι καὶ Κύριος ὁ Ἰησὺς, καὶ Κύριος τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ ὁμοούσιον, ἔπει μίαν κυριότητος τῶν τριῶν, καὶ εἷς ἐστὶ Κύριος ἢ Τριάς μόνος· ὁ δὲ Ἰησὺς Δεσπότης, ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ δεσπόζει πάντων, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἅγιον τὸ Πνεῦμα, ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Ἰησὺς ἅγιοι. Καὶ τὸ μὲν, « Κύρια, ἐλέησον ἡμᾶς, » ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ, καὶ τὸ, « Ἰλάσθητι ταῖς ἀμαρτίας ἡμῶν, » τελευτῶν φωνῆ ἐκ τοῦ θαλοῦ Εὐαγγελίου· τὸ δὲ « Συγχώρησον τὰς ἀνομίας ἡμῶν, » καὶ εὐαγγελικῶν ἐκ τοῦ « Ἄφεες ἡμῖν, » καὶ προφητικῶν, καὶ τῶν Πατέρων· τὸ δὲ, « Ἐπίσκεψαι καὶ ἰασαὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν, » τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ψαλμικῶν· καὶ τὸ, Ἐνεκὲν τοῦ ὀνόματός σου, ψαλμικῶν. Ἐἴτα τὸ, « Κύρια, ἐλέησον, » τρίς· τοῦτο δὲ εἷς τὴν ἁγίαν Τριάδα· εἷς γὰρ Κύριος ἢ Τριάς. Ἐπει καὶ, Ἄγιος, ἅγιος, ἄγιος Κύριος· καὶ τρίς λέγεται διὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα. Καὶ εὐθὺς αὖθις τὸ, « Δόξα Πατρί, » καὶ τὰ ἐξῆς, διὰ τὸ ὁμολογεῖν τῆς Τριάδος. Καὶ τὸ τελευταῖον ἢ παρὰ τοῦ Σωτῆρος προσευχῆς καὶ τὴν ἐννοίαν ὡς δυνατὴν ἡμῶν συνοπτικώτερον ἐροῦμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΤΚ.

C Συνοπτικὴ ἐρμηνεία τῆς τοῦ « Πάτερ ἡμῶν, ἱερωτάτης προσευχῆς.

« Πάτερ ἡμῶν, » Ὅτι θεμιτοῦργός ἡμῶν, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἡμᾶς ποιήσας, καὶ ὅτι κατὰ χάριν Πατρὸς διὰ τοῦ κατὰ φύσιν Ἰησοῦ καθ' ἡμᾶς γεγονότος. « Ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἁγίοις ἐπαναπαυόμενός ἐστιν, ἅγιος ὢν, ὡς γέγραπται, ἁγιώτεροι δὲ ἡμῶν οἱ ἐν οὐρανῷ ἄγγελοι, καὶ καθαρώτερος τῆς γῆς ὁ οὐρανός. Αὐτὸ καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὁ θεὸς μᾶλλον. « Ἄγιοσθήτω τὸ ὄνομά σου, » Ἐκείπερ ἅγιος εἶ, καὶ ἐν ἡμῖν τὸ ὄνομά σου ἁγιάσθω καὶ ἡμᾶς ἁγιάσθω, ὡς ἂν ἱσθῶ σου τελούντες, τὸ ὄνομά σου ἀγιάζωμεν, καὶ ὡς ἅγιον κηρυττόμενο, εἴη 225 καὶ δοξαζόμενον καὶ δι' ἡμῶν, καὶ μὴ βλασφημηθῆται δι' ἡμᾶς. « Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, » Ἐθ βασιλεὺς ἔσο ἐφ' ἡμᾶς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, καὶ μὴ ἐχθρῶν· ὁ σὸς διὰ τῶν ἔργων τῆς πονηρίας. « Καὶ ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, » ἡ τελευταία ἡμέρα, ὅτι πάντων βασιλεύσεις, καὶ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἡ βασιλεία σου ἔσται αἰώνιος, ὡς ἐστὶ. Τοῦτο δὲ τοῖς ἀξίοις καὶ πρὸς τὴν καιρὸν ἐκεῖνον ἐτοιμοῖς. « Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. » Ὡς τοὺς ἀγγέλους ἡμᾶς κατέστησον, ἵνα ὡς ἐν ἐκείνοις, καὶ ἐν ἡμῖν τὸ θέλημά σου, καὶ παρ' ἡμῶν ἐνεργῆται· καὶ ὅτι μὴ τὸ ἡμῶν θέλημα τὸ ἐμπαθὲς καὶ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω τὸ ἀπαθὲς τε καὶ ἅγιον· καὶ ἐπειδὴ ἤνωσας τὰ ἐν τῇ γῆ τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἐν τῇ ἡμῶν οὐσί τὰ ἐπουράνια γενέσθω, ἐ Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον ὅς ἡμῖν σήμερον. » Εἰ καὶ τὸ οὐράνιον ἔργον ἠτήσαμεν, ἀλλ'

δμως θνητοί· και τὸν ἐπὶ τῆ συστάσει τῆς οὐσίας ἡμῶν ἄρτον αἰτούμεν ὡς ἄνθρωποι, εἰδότες ὅτι και οὕτος παρὰ σοῦ, και τὸ μόνος ἀνεκδοχῆς, ἡμεῖς δὲ ἐπίδοις. Καὶ ἐν σοὶ θαρροῦντές ἴσμεν. Πλὴν ζητοῦντες τὸν ἄρτον, οὐ περιττὰ ζητοῦμεν, ἀλλὰ τὸν εἰς χρεῖαν ἡμῶν σήμερον· ἐπει και περὶ τῆς αὔριον μὴ μεριμνήσαι ἐδιδάχθημεν· και ὅτι σὺ εἶ ὁ και σήμερον κηδεμὼν και αὔριον και ἀεὶ ἐσόμενος. Καὶ ἐπὶ τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον θλς ἡμῖν σήμερον, τὸν ζῶντα ἄρτον τὸν ἐπουράνιον, τοῦ ζῶντος Λόγου τὸ πανάγιον σῶμα, ὅπερ ὁ μὴ φαγῶν οὐ ζῆσται ὄλω· ποτέ. Καὶ ἐπιούσιος οὗτος, ὡς τὴν ψυχὴν και τὸ σῶμα στηρίζων και ἀγιάζων, και ὅτι « Ὁ μὴ φαγῶν αὐτὸν οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν αὐτῷ· ὁ δὲ τρώγων αὐτὸν ζῆσται εἰς τὸν αἰῶνα. » Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἡμῶν, ὡς και ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλόμενοις ἡμῶν. » Τοῦτο ἡ τοῦ θεοῦ Εὐαγγελίου πᾶσα γνῶσις και δύναμις. Διὰ γὰρ τὴ ἀφίεναί τὰς ἀνομιὰς ἡμῶν και ἀμαρτίας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε, και σαρκωθείς, πάντα ἐπραξε, και τέλος τὸ αἷμα ἐξέχευ· και διὰ τοῦτο τὰ μυστήρια δίδωκεν εἰς ἄφες ἀμαρτιῶν· και τοῦτο εἰδὼς και νομοθέτηκεν. « Ἐάν ἀφῆτε, και ἀφεθήσεσθε, » φησί. Καὶ τῷ Πέτρῳ ποσάκις ἐρωτήσαντι, « Ἀφῆσω τῷ ἀμαρτήσαντι τῆς ἡμέρας, » Ἔως ἑβδομηκοντάκις, ἐφησὶν ἐπτά· ἀντὶ τοῦ ἀπαύστως· και κριτὴν τὸν προσερχόμενον καθιστᾷ· ὡς εἰ καταλαλεῖ καταλλαγήσεται. Καὶ εἰ ἀφῆκεν, ἀφεθήσεται αὐτῷ· και ὡς ἀφῆκεν ἀφεθήσεται. Καὶ τὰ εἰς τὸν ἀδελφὸν και εἰς τὸν πεποιηκότα ἀνάγεται, τοῦτο θελήσαντος τοῦ Δεσπότη. Πάντες γὰρ ἴσοι τῆ φύσει και ὁμοῦ δούλοι πάντες, και πάντες σφαλόμενοι, και ὀλίγα ἀφιέντες, πλείστα λαμβάνοντες, και ἀνθρώποις συγχώρησιν νέμοντες, ἐκ Θεοῦ συγχωρούμενοι. « Καὶ μὴ εἰσανέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. » Ὅτι οἱ ἐπιπρασταὶ πλείστοι, και φθόνου πλήρεις, και ἀεὶ ἐχθροὶ, και πολλοὶ οἱ πειρασμοὶ, ἐκ δαιμόνων, ἐξ ἀνθρώπων, ἐκ σώματος, ἐξ ἀπροσεξίας ψυχῆς· και ἂν πᾶσιν οὗτοι ἀγωνιζόμενοις τε και βραθύμοις, εἰ και ἔμμηστοι μᾶλλον οἱ τῶν δικαίων πρὸς δοκιμὴν και ἀνάβασιν· και οὗτοι μᾶλλον ὑπομονῆς χρεῖαν ἔχοντες· ὅτι και, « Τὸ μὲν πνεῦμα προθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. » Ἀλλὰ και ἕτεροὶ πειρασμοί, εἰ περιίδης τὸν ἀδελφόν, εἰ ἐπιπρασταίς, εἰ θλίψεις, και τὸ καταφρονῆσαι τῶν θεῶν και ἀμελεῖσθαι. Διὰ κἄν ὅποσα

vitz nostræ servandæ necessarium petimus ut homines quos non latet illum a te donari; tu enim solus dives es, nos autem inopes, et in te confidimus. Insuper dum panem poscimus, non superfluum petimus, sed panem nobis hodie necessarium, quoniam de crastino ne solliciti simus didicimus, et quia tu es protector noster, qui cras et semper eris. Insuper panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie, videlicet vivum panem cæli, viventis Verbi corpus sanctissimum, quod qui non manducaverit, non vivet unquam; et hic est panis supersubstantialis, utpote animam et corpus sustinens ac sanctificans, et qui non manducat eum non habet vitam in semetipso; qui vero eam manducat, vivet in sæcula. « Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Hæc est divini Evangelii doctrina atque potentia. Nam ut dimittantur delicta et peccata nostra Verbum Dei in hunc mundum venit, et incarnatum omnia fecit, ac denique sanguinem effudit, et propterea mysteria dedit in remissionem peccatorum, quod docuit ac mandavit dicens: Si dimiseritis, dimittetur vobis, et Petro seiscitanti quoties offendentem dimittam in die, Usque ad septuagies septies, inquit, id est semper, et peccatorem constituit iudicem ut si ignoverit, ipsi quoque ignoscatur, et si dimiserit, ipsi etiam dimittatur, et sicut dimiserit, ita et dimittatur ei; et simul offensiones erga fratrem ac Creatorem adducit, quod voluit Dominus; omnes enim sumus natura pares, servique omnes, omnes erramus, et pauca dimittentes ac plura accipientes, hominibus ignoscentes et a Deo Indulgentiam consequentes. « Et ne nos inducas in tentationem, » quoniam aggressores multi sunt pleni invidia semperque inimici, et tentationes multæ e demonibus, ex hominibus, e corpore, et ex imprudentia animæ, quæ omnibus accidunt tam fortiter certantibus quam ignavis, nisi quod justus potius mercedem accipiet ob superatam probationem, hi vero magis indigent constantia quoniam « spiritus promptus est, caro autem infirma. » Insuper sunt aliæ tentationes, nempe si fratrem despicias, si aggrediaris, si conteras, si divina contempnas et negligas. Ideo quæcunque offendimus in Deum et fratrem, dimitti poscimus ex eo quod nos ignoscimus ac dimittimus, et non intrare in tentationem. Verum si quis justus fuerit, non debet sibi metipso confidere, quoniam justus non est nisi qui se humiliat, qui misericordiam facit ac dimittit. « Sed libera nos a malo, » quoniam tuus ac noster est inimicus infensissimus, infatigabilis, furore accensus, nos autem præ illo infirmi, quoniam subtilioris ac vigilis est naturæ, necnon ille est per-versus sexcenta moliens et struens, damnæque adversum nos semper machinans, a quo si tu nos non erueris qui omnium es et ipseus diaboli nequam ejusque consciorum creator et Dominus, sicut et angelorum ac hominum, quis nos eruere poterit? Non enim colluctari possumus contra adversarium

incorpoream ita invilium ac dolosum semperque
 insidiosum. Ipse igitur nos ab eo libera, quoniam
 taum est regnum et virtus et gloria in sæculo.
 Amen. Et quis insultans conteret eos qui a te re-
 gnantur omnium Deo ac Domino, qui ipsis angelis
 donjanis? vel quæ potestas resistet tibi? nulla,
 quoniam omnes fecisti ac conservas. Vel quis ad-
 versus gloriam tuam contradicet? aut quis huic
 prorsus repugnabit quæ omnes fines transcendit,
 quoniam pleni illa cæli et terra, ipsaque ante oculos
 et angelos existit, quoniam tu solus semper es et
 æternus, et gloria tua nempe Patris et Filii et Spi-
 ritus sancti, regnumque et virtus in sæcula. Amen.
 Quod idem sonat ac si dixeris: vere et ex confesso
 et firmiter es tu rex et potens in sæcula glorifi-
 catus. Hæc est succincte dicta Trisagii virtus
 sanctæque orationis *Pater noster*. Quam totam no-
 visse sine ulla controversia oportet omnem Chri-
 stianum recte sentientem, eamque a somno sur-
 gentem Deo offerre, necnon domo egredientem, in
 sanctum Dei templum intrantem, ante cibum, post
 cibum, ac vespere, dumque ad dormiendum pergit;
 nam universa in se continet Tri-agii et *Pater noster*
 oratio; professionem Dei ejusque glorificationem,
 humilitatem, peccatorum confessionem, veniæ pe-
 titionem, futurorum spem, necessariorum postula-
 tionem, superfluatorum contemptum, spem in Deum,
 orationem ne tentetur sed a malo liberetur, volun-
 tatis Dei expetitionem, divinam adorationem, regni-
 que ejus dignationem. Propterea hanc orationem
 plerumque facit Ecclesia die ac nocte. Itaque ecce
 de ea ex parte locuti sumus, pro nostra facultate,
 finem vero matutinis precibus in Christo imponemus.
 Θεοῦ, καὶ οὐκ αὐτοῦ εἶναι, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ
 Ἐκκλησία πλειστάκις τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ποιεῖται. Ἴδού οὖν καὶ περὶ ταύτης εἰρήκαμεν. ἐκ
 μέρους κατὰ τὴν ἡμετέραν ἰσχύν. Ἐπιθήσομεν δὲ ἐν Χριστῷ καὶ τὸ τέλος τῷ δρόμῳ.

CAPUT CCGXXI.

*Quare misericordiam in omnibus precationibus et
 ante qualibet preces exposcimus.*

Post magnam doxologiam, vel hujus loco in
 diebus communibus post Trisagion et Salvatoris
 orationem, continens sit a sacerdote deprecatio, in
 qua primum misericordiam flagitamus a Deo miseri-
 corde, dicendo: « Miserere mei, Deus, secundum
 magnam misericordiam tuam; » et cætera, quoniam
 nihil aliud poscimus, nisi ut miseretur
 nostri; nobis enim non est fiducia vel libertas
 deprecandi, quasi aliquid nostrum producamus, vel
 cogitandi nos non peccavisse; unde utpote pravica-
 ricati et condemnati nihil aliud possumus vel au-
 demus dicere nisi, Miserere, ad misericordem Do-
 minum nostrum, quem tantum contristavimus et
 contristamus semper, et nihil aliud habeamus sive
 sacerdos seu populus nisi clamare: Miserere. Ille
 quidem dicit: « Miserere nostri, Deus, secundum
 magnam misericordiam tuam; deprecamur te,
 exaudi nos, et miserere. » Quid hoc: « Deprecamur
 te, exaudi et miserere? » Non sumus digni qui
 exaudiamur, et propterea clamamus ut misericor-

ἡμῶν ἀντικλαθεῖν 236 ἔσθω, καὶ οὕτω φανεροῦ
 τε καὶ δολεροῦ καὶ ἐπιβουλοῦ εἶναι. Ἦρται οὖν αὐτὸς
 ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ. « Οὐκ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ
 δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν, » Καὶ
 τίς ἐπιθράσει καὶ ἀλλοίψει τοὺς ὑπὸ σοῦ τοῦ τῶν ἁλῶν
 Θεοῦ βασιλευμένους καὶ Δεσπότην; τοῦ καὶ τῶν
 ἀγγέλων δεσπότην; ἢ τί; τῆς δυνάμει σου ἀντι-
 στήσεται; Οὐδαίς. Ἐπαὶ καὶ πάντας πεποίηκας τε
 καὶ συντηρεῖς. Ἡ τίς πρὸς τὴν δόξαν σου ἀστα-
 ρεῖ; ἢ ὅπως κατατολήσει; ἢ περιέχει τὰ πέ-
 ρατα, πλήρης γὰρ αὐτὸς ἐστὶν ὁ οὐρανὸς καὶ
 ἡ γῆ· καὶ πρὸ τῶν οὐρανῶν αὐτὴ καὶ τῶν ἀγγέλων
 ὅτι σὺ μόνος εἶ ὢν καὶ αἰώνιος, καὶ ἡ δόξα σου τοῦ
 Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ
 ἡ βασιλεία καὶ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.
 B Τοῦτέστιν ἀληθῶς καὶ ὁμολογουμένως καὶ βεβαίως
 σὺ βασιλεὺς καὶ δυνατὸς καὶ δεδοξασμένος εἰς τοὺς
 αἰῶνας. Αὐτὴ ὡς ἐν συνόψει; καὶ ἡ δύναμις τοῦ Τρι-
 αγίου, καὶ τῆς τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν, » ἱερᾶς προσ-
 ευχῆς. Καὶ ταύτην πᾶσαν εἶδέναι χρὴ διὰ προσέ-
 στω; πάσης τὸν δρόμον φρονούντα πάντα Χριστι-
 ᾶν. Καὶ ἐξαυστάνα τοῦ ὑπνοῦ πρὸ Θεοῦ ἀναφί-
 ρειν, καὶ ἐξερχόμενον τῆς οἰκίας, καὶ ἀπερχόμενον
 εἰς κλῆρον ἁγίου Θεοῦ. Καὶ πρὸ τῆς τροφῆς, καὶ μετὰ
 τὴν τροφὴν, καὶ ἐσπέρας, καὶ εἰς τὸ ὑπνώσαι πορευό-
 μενον. Πάντα γὰρ ἡ τοῦ Τρισαγίου αὐτὴ καὶ τοῦ,
 « Πάτερ ἡμῶν, » προσευχὴ συνέχει ἐν ἐαυτῇ καὶ
 ὁμολογίαν Θεοῦ, καὶ δοξολογίαν, καὶ ταπεινωφρο-
 σύνην, καὶ ἐξαγέρσειν ἀμαρτιῶν, καὶ ἀπέστω; αἰ-
 τῆσιν, καὶ ἐλπίδα τῶν μελλόντων, καὶ αἰτίσιν τῆς
 χρείας, καὶ παρατήσιν τῶν περιττῶν, καὶ τὸ εἰς
 Θεὸν ἐλπίζειν, καὶ τὸ εὐχεσθαι μὴ πειρασθῆναι, καὶ
 λυτρωθῆναι τοῦ πονηροῦ, καὶ τὸ θίλημα ποιεῖν τοῦ
 ἀξιωθῆναι. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν προσευχὴν ταύτην ἡ
 ἀξιωθῆναι.

ΚΕΦΑΛ ΤΚΑ΄.

*Διατὶ τὸν ἔλεον ἐν πάσαις προσευχαῖς καὶ πρὸ
 πάσης εὐχῆς ἐξαυτοῦμεθα.*

Μετὰ τὴν μεγάλην δοξολογίαν, ἢ ἀνεὶ ταύτης ἐν
 ἡμέραις κειναῖς τὴν τοῦ Τρισαγίου καὶ τῆς ὑπὸ
 τοῦ Σωτῆρος προσευχῆν ἡ ἐκτενὲς διήσεις περὶ τοῦ
 ἱερέως τελείται, ἐν ἣ πρώτον μὲν τὸν ἔλεον εἰς ἡμᾶς
 ἐξαιτεῖται περὶ τοῦ ἁλεθμονος Θεοῦ, « Ἐλέησον
 D ἡμᾶς, » λέγων, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἐλεός σου·
 καὶ τὰ λοιπά. Ἐπει καὶ οὐδεὶς ἄλλο τι αἰτεῖσθαι,
 ἀλλ' ἢ τὸ ἐλεεθῆναι, ὅτι οὐδὲ θάρρος ἦν ἐν ἡ παρ-
 ῥησία, ὡς ἡμετέριον τι προσπαγεῖν, καὶ αἰτεσθαι,
 ἢ λογίζεσθαι μὴ ἡμαρτηκεῖναι. Ὅθεν ὡς ἡμαρτη-
 κώτας καὶ κατακατηρμένους μηδὲν ἄλλο ἰσχύειν ἢ
 τολμᾶν λέγειν ἢ τὸ Ἐλέησον πρὸς τὸν οἰκτιρμον
 δεσπότην ἡμῶν, ὃν κατὰ τοσοῦτον παρολυθησάμεν
 καὶ παραλυκούμεν διὰ, ὥστε μηδὲν ἔχειν, ἢ τὸ
 Ἐλέησον μόνον βοᾶν καὶ τὸν ἱερέα καὶ τὸν λαόν.
 Καὶ ὁ μὲν φησιν, « Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεός, κατὰ τὸ
 μέγα ἐλεός σου, » Δεόμεθ' σου, ἐπάκουσον ἡμῶν,
 καὶ ἐλέησον. « Τί ἐστὶ τὸ, « Δεόμεθ' σου, ἐπάκου-
 σου, καὶ ἐλέησον; » οὐδὲ γὰρ ἄξιολ ἴσμεν εἰσακου-
 σθῆναι καὶ ἐλεηθῆναι βούοντες. Δεόμεθ' σου οὖν

ἐπάκουσον ἐλεῆσαι. Καὶ ὡς μεσίτης μὲν ὁ ἱερεὺς ἴσταται, τὸ, *Δεόμεθα σου λέγων καὶ τὸ, Ἐπάκουσον.* Ὁ δὲ γε λαὸς τὴν δέησιν ἐπιφέρει, τὸ, « Κύριε ἐλέησον. » Τοῦτο γὰρ ἡ μεγίστη σου φιλανθρωπία, τὸ ἐλεῆναι, καὶ ἡμῶν ἀξία δέησις καὶ παράκλησις τὸ Ἐλέησον. Τοῦτου χάριν καὶ πρὸ πάσης ἄλλης εὐχῆς ὁ μὲν ἱερεὺς φησι, « Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, » οἱ δὲ παρυσῶτες, δεικνύοντες ὡς τοῦτο ἡ δέησις, « Κύριε, ἐλέησον, » ἀναπράξουσιν, ὅμα δὲ καὶ συνεργοῦντες τοῖς ἱερεῦσιν, ἐπεὶ « πολλὴ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. » Ὁρᾷς τὴν ἐν ταπεινώσει γνῶσιν καὶ τάξιν τῆς Ἐκκλησίας; καὶ ὅπως ῥυθμίζει καὶ ἐν θεῷ διὰ τῆς μετανοίας καὶ ταπεινώσεως; τὰ τέκνα αὐτῆς; Ἄλλ' οὐ νοοῦμεν, ἀδελφοί, οὐδὲ τῶν λεγομένων αἰσθανόμεθα, ἀπὸ συνηθείας δὲ χεῖλεσι μόνοις λαλοῦμεν, καὶ σπεύδομεν ὡς βῆρος τι ἀφ' ἡμῶν τὰ τῆς προσευχῆς 227 ἀποτινάξασθαι. Ἔτεροι δὲ βῆθουμουντες, οὐδὲ λαλοῦμεν Ἐλέησον, οὐδὲ τὸν νοῦν ἔχομεν λεγομένου, καὶ οὐδ' ἴλιους ἐπιτυγχάνομεν. Ἄλλ' ἴδε τὴν σκοπὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρόσχες, ἀδελφε, σὺ καὶ πᾶς εὐσεβής.

Κληρικός. Καταμανθάνω, δέσποτα ἄγιε, καὶ θαυμάζω ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, λίαν συστέλλομαι· ὅτι τηλικούτων ἡξιωμένοι δώρων ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐδ' αἰσθησὶν ἔχομεν ἐν τοῦτοις ὅλιως.

Ἀρχιερεὺς. Ἀλλὰ συνείλασι Κύριος ἡμᾶς, ὁ διδοὺς ἀνθρώπῳ γνῶσιν, καὶ ἐνισχύσας ἡμᾶς, καὶ οἰκτιρήσας. Πλὴν καταμάνθανε ὅπως ἐν ταῖς ἐσπεριναῖς προσευχαῖς, καὶ τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ, οὐδὲ διδασκαλίᾳ τούτου χάριν καὶ διεγέρσεως ἡ Ἐκκλησία ἀφίσταται· ἀλλ', « Εἰπωμεν πάντες, φησι, καὶ ἐξ ὧν τῆς διανοίας; ἡμῶν εἰπωμεν » καὶ τότε τὰ λοιπὰ ἐπιφέρει.

ΚΕΦΑΛ. ΤΚΙΓ΄.

Τὶ τὸ « Σοφία, » καὶ τὸ, « Πρόσσχαιμεν, » καὶ τὸ, « Σοφία ὀρθοί. »

Τὸ γὰρ, « Εἰπωμεν πάντα, » καὶ τὰ ἐξῆς ὀπομνησῶς ἐστὶ καὶ διδασκαλίας, ὡς καὶ τὸ Σοφία, καὶ τὸ Πρόσσχαιμεν, καὶ τὸ Σοφία ὀρθοί· ὅλον, Ἐν σοφίᾳ ἴστασε πάντες· ὅτι καὶ σοφία Θεοῦ τὰ λεγόμενα καὶ γινόμενα, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ζωσῆς σοφίας. Ἐπεὶ δὲ ἀρχὴ σοφίας ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ σοφίας ἐσόμεθα καὶ εὐλαβίας ὄρωντες καὶ ἀκροώμενοι· καὶ προσέχομεν ἑαυτοῖς ἐν φόβῳ Θεοῦ, καὶ ὀρθοί μετὰ σοφίας καὶ συνέσειω; καὶ σώμασιν ἰστάμεθα καὶ ψυχαῖς, καὶ ὀρθοί τῇ πίστει καὶ τῷ φρονήματι. Κατανοεῖς καὶ τὰ μικρὰ δοκοῦντα τῆς Ἐκκλησίας;

Κληρικός. Κατανοῶ καὶ θαυμάζω, ἔσποτα.

Ἀρχιερεὺς. Ἀλλὰ μὴ θαύμαζε· τῆς τοῦ Θεοῦ γὰρ σοφίας τῆς ἑννοποστάτου καὶ ζωσῆς ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἥτις καὶ ναὸν ἑαυτῇ διὰ τοῦτο τὸ θεῖον αὐτῆς ψυχοδόμησε σῶμα, καὶ τοὺς ἀφρονες πρὸς γνῶσιν ἐκάλεσεν· ὅθεν καὶ τὰ μικρὰ δοκοῦντα ταύτης πλήρη σοφίας εἰσὶ· καὶ ὅσῳ μικρὰ τισὶ νομιζόμενα, μᾶλλον μέγιστος γνώσεως· ἔτι καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ μίσην δοκοῦν τοῖς ἀνθρώποις; σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ τὸ ἀσθενές; ἰσχυρότερον· καὶ ὅτι· μίγα μὲν καὶ

PATROL. GR. CLV.

diam consequamur, te ergo deprecamur ut miseraris, exaudi nos. Et tanquam mediator stat sacerdos dicens: « Te deprecamur, » et, « Kyrie. » Populus autem orationem adjicit: « Kyrie, eleison. » hoc enim est maxima benignitas tua, videlicet misereri, dignaque deprecatio et postulatio nostra: « Miserere; » hujus gratia ante quamcumque precationem sacerdos quidem dicit: « Oremus Dominum, » presentes vero ostendentes in hoc esse orationem clamant: « Kyrie eleison, » simul cum sacerdotibus deprecantes; « multum enim valet deprecatio justis assidua. » Viden humilem scientiam et orilem Ecclesiae? et quomodo uni Deo per poenitentiam et humilitatem liberos suos informat? Sed non meditamur, fratres, non sentimus quae dicimus, sed praesens consuetudine labii tantum id quimur, satagimus ut tanquam pondus quoddam a nobis orationis officium amoveamus; alii vero ignavi neque dicimus miserere, neque dicto mentem intendimus, ideo misericordiam non consequimur, sed vide finem Ecclesiae, ei que stude, frater, tu omnisque vir religio us.

Clericus. Intelligo, domine sancte, et de dictis stupens angor nimis, quoniam tantis dignati donis quae super nos sunt, nec in eis omnino mentem advertamus.

Pontifex. Sed instruat nos Dominus qui dat homini scientiam, et confirmet nos et misereatur nostri. Insuper discite quomodo in vespertinis precibus et in sacra corporis oblatione, Ecclesia nequaquam hujus gratia a docendo et excitando desistat, sed, « Dicamus omnes, inquit, et ex tota mente nostra dicamus, » et tunc caetera adjicit.

CAPUT CCCXXII.

Quid designent acclamationes in precationibus, « Sapientia, » et, « Attendamus, » et, « Sapientia erecti. »

Illud enim: « Dicamus omnia, » et caetera, hortationem et doctrinam continet, quemadmodum istud: « Sapientia, » et, « Attendamus, » et, « Sapientia erecti, » quasi diceret: In sapientia stante omnes, quoniam sapientia Dei sunt dicta et facta vivaeque Dei sapientiae. Verum quoniam initium sapientiae timor Dei, atque cum sapientia et pietate erimus videntes et audientes, nobismetipsis attendamus in timore Dei, et erecti cum sapientia ac intelligentia stabimus mente et corpore, necnon erecti fide ac sensu. Num percipis hos usus Ecclesiae qui videntur parvi?

Clericus. Percipio mirorque, domine.

Pontifex. Noli mirari; Dei enim sapientiae consubstantialis et viventis est Ecclesia, quae templum sibi per hoc divinum ejus corpus aedificavit, stultosque ad sensum vocavit, unde ea quae in ea parva videntur plena sunt sapientia, et quanto minora a quibusdam censentur, tanto majorem sensum continent, quoniam quod stultum Dei videtur hominibus, sapientius est hominibus, et quod infirmum judicatur fortius est, et quoniam

una quidem est simplexque Dei vivens sapientia, A sed in ipsa sunt omnes thesauri sapientie et scientie. At post continentem deprecationem, fiunt petitiones ac capitis inclinatio, omnibus capita inclinantibus et cum silentio stantibus, quod eximie debitam ad Deum pietatem et servitatem manifestat. Sacerdos igitur, a solo sanctoque Domino qui in cœlis quidem per gloriam suam inhabitat, cuncta autem prospicit, cui animam cum corpore inclinamus, benedictionem divinam et peccatorum quibus voluntas consensit vel etiam et a quibus absuit veniam, bonorum tam eorum quam in mundo quam quæ super mundum sunt largitionem deprecatus, exurgit velut a Deo corroboratus, et erectus cum populo gratias agens clamat: « Tuum est enim misereri et parcere. » Tunc facit dimissionis ritum. Et iterum clamat: *Sapientia*, propter additam orationem, ut audiamus. Sed quæ est ista? « Qui es benedictus Deus noster in sæcula, » quod ex libro Moysis sumitur, æternitatem et immutabilitatem Dei significans, ab ipso Deo dictum: « Ego sum qui sum, » et: « Qui est misit me. » Deinde angelis venerabiliorem Deiparam invocant omnes, utpote quæ est super omnes pro nobis mediatrix, sacerdote dicente: « Sanctissima Deipara, succurre nobis. » Et denique: « Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, » in ultimam laudationem sanctæ Trinitatis clamant stantes. Sacerdos finem imponit per orationem, quod dimissio appellatur, quoniam nulli licet, relictis hymnis divinis exire, sed data sacerdotis licentia. Quamobrem quemadmodum iste hymnos incipit, ita idem et finem facit precesque obsignat.

CAPUT CCCXXIII.

De precatione in fine sive dimissione officii ecclesiastici.

Et nullum est aliud sigillum nisi qui propter nos ad nos venit per carnem. Ipso igitur Christo vero Deo, ut dixit discipulus ejus Joannes: « Hic est verus Deus et vita æterna, » invocato per intercessionem sanctæ ejus Matris, ex qua incarnatus est, omniumque sanctorum ejus; nam ad ostendendam summam benignitatem suam homo factus est, et matrem habuit chorumque sanctorum qui ei placuerunt: « Miserere nostræ, et salvos fac, » inquit; nihil enim a nobis habemus nisi quod ipse propter suam bonitatem factus est homo, et Mater sanctique illius a nobis sunt. Et ita statim preces pro defunctis persolvimus tum proceribus ac patribus, tum secundum carnem conjunctis, et eis quibus debitorum sumus. Porro necessarium est horum meminisse, quoniam nos ex ipsis et eum ipsis collocabimur, Dominusque, sicut pro vivis, ita et pro mortuis passus est ac mortuus, atque ex hoc multa est utilitas tum eis quorum recordatur, tum ipsis recordantibus. Quæ commemoratio fit quoque post hymnum primæ horæ.

ἀπλή ἡ τοῦ Θεοῦ ζῶσα σοφία, ἐν αὐτῇ δὲ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας· εἶσι καὶ τῆς γνώσεως. Μετὰ δὲ τὴν ἐκτενῆ βόησιν αἰ. αἰτήσεις, καὶ ἡ τῆς κεφαλοκλισίας, κλινόντων πάντων τὰς κεφαλὰς, καὶ μετὰ σιγῆς ἱσταμένων· ὃ δὴ τὴν καθ' ὑπερβολὴν σημαίνει πρὸς τὸν Θεὸν ὀφειλομένην εὐλάβειαν, καὶ τὴν ἐκείνου τῆς βουλαίας. Αἰτησάμενος οὖν παρὰ τοῦ μόνου Κυρίου καὶ ἀγίου ὁ ἱερεὺς, τοῦ ἐν ὀψηλοῖς μὲν κατοικοῦντος τῆς αὐτοῦ δόξης, πάντα δὲ ἐφορῶντος, ἢ καὶ τὰς ψυχὰς εἶν τοῖς σώμασιν ὑπεκλίναμεν, εὐλόγησαν Θεὸν καὶ τὴν τῶν οὐρασιῶν καὶ ἀκρουσιῶν ἁμαρτημάτων συγχώρησιν, καὶ τὴν τῶν ἀγχοσμίων ἀγαθῶν καὶ τῶν ὀστροσμίων χορηγίαν, ἐξανίσταται ὃ; ἐνισχυθείς παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀνεγερθεὶς μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ εὐχαριστῶν ἐκφωνεῖ, « Ἐὐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλθεῖν καὶ σῶζειν. » Καὶ τότε ποιεῖται τὰ τῆς ἀπολύσεως. Καὶ τὸ *Σοφία* πάλιν ἐκβοᾷ διὰ τὴν ἐπαγομένην εὐχὴν, ἵνα ἀκροασώμεθα. Τι; δὲ αὕτη; « Ὁ ὢν εὐλογητὸς Θεὸς ἡμῶν πάντοτε. » Τοῦτο ἐκ τῆς βίβλου τοῦ Μωσέως ἐστὶ, τὸ αἰετὸν καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ Θεοῦ σημαίνον, παρ' αὐτοῦ λεχθὲν τοῦ Θεοῦ: « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, » καὶ, « Ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με. » Ἐἴτα τὴν τῶν ἀγγέλων τιμιωτέραν Θεοτόκον ἐπικαλοῦνται πάντες ὡς ὑπὲρ πάντας μεστῆιν οὖσαν ὑπὲρ ἡμῶν, τοῦ ἱερέως, « Ἰσπραγία Θεοτόκε, βοήθει ἡμῖν, » λέγοντος· Καὶ τελευταῖον τὸ, « Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, » εἰ; 228 ὁσολογίαν τελευταίαν τῆς ἁγίας Τριάδος ἀναφωνησάντων τῶν ἱσταμένων, ὁ ἱερεὺς τὸ τέλος ἐπάγει δι' εὐχῆς, ὃ καὶ ἀπόλυσις λέγεται· ἐπειδήπερ οὐκ ἐστὶν ἔξουσία τινα τοὺς θεοὺς ὄμνους καταλιπόντι πορεύεσθαι, ἀλλ' ἐνδόσει τοῦ ἱερέως. Διὰ τοῦτο ὡςπερ τῶν ὄμνων οὗτος ἀπὸρραξτε, καὶ τὸ τέλος οὗτος ἐστὶν ὁ ἀποδιδοὺς, καὶ ἐπισπραγίζων τὰ τῶν εὐχῶν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΤΚΓ'.

Περὶ τῆς εὐχῆς τῆς ἀπολύσεως.

Καὶ ἡ σπραγίς οὐδὲν ἄλλο εἶ μὴ ὃ ὑπὲρ ἡμῶν ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς διὰ σαρκός. Ἀδτόν οὖν τὸν Χριστόν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ὡς φησὶν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἰωάννης, « Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος, » ἐπικαλεσάμενος διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς ἁγίας αὐτοῦ Μητρὸς, ἐξ ἧς ἱσαρκώθη, καὶ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ· καὶ γὰρ θεῖγμα τῆς ἀκρας χρησιότητος αὐτοῦ τὸ ἐνανθρωπήσαι, καὶ μητέρα κτήσασθαι, καὶ χορὸν ἁγίων εὐάρεστησάντων αὐτῷ, « Ἐλεῆσαι ἡμᾶς καὶ σώσαι, » φησὶν. Οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν τι κακῆμεθα, ἢ τὸ γενέσθαι αὐτῶν δι' ἀγαθότητα ἀνθρώπων, καὶ τὴν Μητέρα αὐτοῦ ἐξ ἡμῶν οὖσαν, καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ. Καὶ οὕτως εὐθύς τὰ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων ἐπιτελοῦμεν, κριτόρων τε καὶ πατέρων ἡμῶν, καὶ τῶν κατὰ σάρκα οἰκείων, καὶ ὢν ὀφειλομένων. Ἀναγκαῖον δὲ τὸ μνησθῆναι τούτων, ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν ἡμεῖς, καὶ σὺν αὐτοῖς ταχθησόμεθα· καὶ ὁ Σωτὴρ ὡςπερ ὑπὲρ ζώντων, καὶ ὑπὲρ τεθνεώτων πέπονθε καὶ τέθνηκε· καὶ τοῖς μνημονευμένοις πλείστη ἐκ τούτου ἡ ὀφείλεια, καὶ τοῖς μνημονεύουσιν ἡμῖν. Αὕτη δὲ ἡ μνήμη καὶ μετὰ τῶν ὄμνων τῆς πρώτης γίνεται ὥρα;.

ΚΕΦΑΛ. ΤΚΔ'.

Περὶ τῆς πρώτης ὥρας.

Ἡ δὲ γε δοξολογία τῆς πρώτης ὥρας τελεῖται ἢ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἁγίου εὐθύς, ἢ ἄλλοτε, ἢ συνάπτως τῷ ἁγίῳ, ὅστερον τῆς ἀπολύσεως γινομένης, ἐπειδήπερ, ὡς προειρήκαμεν, μὴ σὺν τῷ ἁγίῳ ὁμολογία ἐστὶ. Λέγομεν οὖν τὸ, « Δεῦτε, προσκυνήσωμεν τῷ βασιλεῖ ἡμῶν Χριστῷ τῷ θεῷ, » τριζ, διὸ ὁ ἁγίος ἡμῶν μόνος βασιλεὺς καὶ αἰώνιος; ὡς καὶ φύσει δεσπότης σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι μόνος, καὶ τὸ κράτος τοῦ διοσίου καὶ τὴν τυραννίδα καταβαλὼν, καὶ ἐλευθερώσας ἡμᾶς τοῦ σκότους καὶ τοῦ θανάτου. Ἔτα καὶ ψαλμοὶ λέγονται τρεῖς εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος; κατὰ τὸ πρῶτον λεγόμενος ποτὲ τῷ Δαβὶδ, εὐχαριστήριον θεοῦ περιέχοντες, καὶ τὸ ἔλθειν ἐφ' ἡμᾶς αὐτοῦ τὴν θείαν λαμπρότητα, καὶ τὰ ἔργα ἡμῶν καταυθύνειν, καὶ πονηρῶν μὲν ἅπαν ἀποστῆναι ἡμῶν, ἀγαθοῦ δὲ πενήτης ἡμᾶς πληρωθῆναι. Μετὰ τοῦ ψαλμοῦ δὲ τροπάρια τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καὶ ἕταρον εἰς τὴν Θεομήτορα, κεχαριτωμένην αὐτὴν μετὰ τοῦ ἀγγέλου κηρύττον, καὶ οὐρανὸν, ὡς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἀνατείλασαν, καὶ παράδεισον ὡς τὸ ἔσλον τῆς ζωῆς Χριστὸν τετοκυῖαν, καὶ Παρθένον, ὡς ἀειπαρθένον μένουσαν. Οἰκειῶς δὲ τοῦτο λέγεται τότε, διὰ τὴν αἰσθητὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολὴν, καὶ τὸ τὸν παράδεισον κατὰ ἀνατολὰς εἶναι. Ἔτα ἡ τοῦ Τρισαγίου καὶ τοῦ « Πάτερ ἡμῶν » προσευχή, διὸ οὐ δυνατόν ἐν παντὶ καιρῷ μὴ μνησθῆναι ταύτης.

ΚΕΦΑΛ. ΤΚΕ'.

Διατὶ ἐν ἐκάστῃ ὥρᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀκολουθίαις τῶ, « Κύριε, ἐλέησον, » τεσσαράκοντα.

Καὶ τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » τεσσαράκοντα, εἰς ἀγιασμόν τοῦ καιροῦ παντός τῆς ζωῆς ἡμῶν. Τῶν γὰρ τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν ἀποδεχάμενοι, ὡς φασὶ τινες, αἱ τεσσαράκοντα, ἐν αἷς ἡ μεγάλη νηστεία, καὶ ἐν ἐκάστῃ καιρῷ προσευχῆς, τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » τεσσαράκοντα, εἰς ἐξάλειψιν τῶν ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ ἀμυθῆτων ἡμῶν ἀμαρτιῶν. Διὸ καὶ μετὰ τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » τὴν ἀναγκαιωτάτην λέγομεν πάντοτε εὐχὴν, τὸ 229 « Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ, » πάντα περιέχουσαν, καὶ ὑπὲρ πάντων οὐσαν τῶν ἡμετέρων καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων, καὶ λογισμῶν καὶ ἐνομιῶν καὶ ἔργων, ἅπαντα αἰτουμένη καθαγιασθεῖσαι, καὶ παντός λυτρωσθεῖσαι περισσίου, καὶ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων τεχιζεσθεῖσαι καὶ φυλάττεσθεῖσαι, καὶ ἐν ἐπιγνώσει γίνεσθεῖσαι τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ἥτοι κατ' ἐνέργειαν ἀπολαύειν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπροσίτου φωτοχυσίας καὶ χάριτος, ὅς ἐστιν εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἔτα τὴν Θεοτόκον ὡς τιμιωτέραν τῶν Σεραφίμ ἀνυμνοῦμεν· καὶ παρὰ τοῦ ἱερέως ἢ τῷ Ἀαβρῶν δοθεῖσα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσευχὴ λέγεται, ἢ καὶ παρὰ τοῦ Δαβὶδ ἐκτεθεισα, τὸ, « Ὁ Θεὸς οἰκτιρήσαι ἡμᾶς. » Καὶ εὐθύς ἡ εὐχὴ ἀρμυδία τῆς πρώτης ὥρας, « Χριστὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. » καὶ ὁ τὸν παρὰ τοῦ ἱερέως ἀπόλυσις.

Α

Β

Γ

Δ

CAPUT CCCXXIV.

De prima hora.

Sed enim horæ primæ doxologia perficitur vel statim post finem seu dimissionem matutini officii, vel conjuncte cum hoc officio, dilata dimissione, quoniam, prout diximus, una cum matutinis precibus est laudatio. Ter ergo dicimus: « Venite, adoremus regem nostrum Christum Deum, » quoniam hic nobis solus rex et æternus, utpote solus cum Patre et Spiritu Dominus, qui imperium et tyrannidem diaboli confregit, nosque a tenebris et morte liberavit. Deinceps tres dicuntur psalmi in honorem Trinitatis a David olim mane dicti, quibus gratiæ agnuntur Deo, et obsecratur ut super nos veniat divinus splendor ejus, et opera nostra dirigantur, ac omne quidem a nobis malum arceatur, omnī autem bono repleamur. Verum post psalmos dicuntur versiculi ejusdem sententiæ, et alius in honorem Dei Genitricis quam cum angelo prædicat gratia plenam cælumque, utpote ex qua ortus est sol justitiæ, atque paradysum tanquam quæ lignum vitæ Christum genuit, necnon virginem, ut quæ semper virgo permansit. Aptè vero istud tunc dicitur, ob sensibilem solis ortum et quia paradysus ad orientem versus exstitit. Deinde dicitur Trisagion ac oratio, « Pater noster, » quoniam ejus in omni tempore non meminisse non possumus.

CAPUT CCCXXV.

Quare hora qualibet, et in cæteris ordinibus officii ecclesiastici, oramus, « Domine miserere, » quadraginta (dies).

Postea quadragies dicitur: « Kyrie eleison, » ad sanctificandum totum tempus vitæ nostræ; nam trecentorum et sexaginta quinque dierum decima pars, ut quidam aiunt, quadraginta conatat, in quibus magnum jejunium, et in singulis precum horæ, « Kyrie eleison, » quadragies recitatur in delectionem peccatorum quæ sine numero in omni die ac hora perpetramus. Quamobrem post, « Kyrie eleison, » valde necessariam semper dicimus orationem, nempe, « Qui in omni tempore omnique hora, » quæ omnia complectitur et de omnibus nostris versatur animis et corporibus et consiliis et cogitationibus atque operibus, deprecans ut omnia sanctificentur, et ab omni tentatione liberemur, atque a sanctis angelis muniti custodiamur, necnon in scientia gloriæ Dei instruamur, id est, abundanter potiamur inaccessu Dei lumine ac gratia, qui est benedictus in sæcula. Dein Dei Genitricem utpote Seraphim majore dignam honore celebramus; et a sacerdote dicitur oratio Aaron data pro populo, et deprecatio a David instituta: « Deus misereatur nostri. » Et statim fit oratio horæ primæ accommodata: « Christe, lux vera, » et ita a sacerdote absolvitur.

CAPUT CCCXXVI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΤΚΓ.

De cæteris horis, tertia, sexta et nona : ac simul de prima.

Itaque ille est ordo horæ primæ; ad tertiam et sextam similiter psallitur per diversos, sed his horis consuetos psalmos et versiculos, Trisagion vero tantum ad tertiam, postquam benedixerit sacerdos, dicitur, et duodecies : « Kyrie eleison, » qui ritus etiam in hora nona, in Completorio et in Matutinis precibus in honorem sanctæ Trinitatis servatur, prout seorsum dictum est de simili oratione Trisagii. Dicitur autem, « Kyrie eleison, » duodecies propter duodecim diel et duodecim noctis horas, in sanctificationem nostram et ad expiandas offensas in eis commissas, quemadmodum quadragies dicitur, « Kyrie eleison, » ob eas quas retulimus causas.

CAPUT CCCXXVII.

De Psalmis horæ tertiæ, sextæ et nonæ.

Igitur in horis singulis, prima, tertia, sexta et nona istud : Venite, adoremus, sequuntur propter sanctam Trinitatem tres psalmi ad horam accommodati in honorem Trinitatis et scientiam mysterii quod in hac hora recollitur; et quemadmodum hora prima psalmos habet matutinum tempus memorantes divinumque splendorem indicantes propter radiationem solis, ita et tertiæ psalmi narrant dolos Judæorum malaque eorum in Christum consilia; ultimus vero utpote quinquagesimus divini Spiritus adventum significat. Psalmi autem sextæ horæ Judæos ostendunt irruentes et quærentes animam Domini, eumque occidentes, quoniam circa horam sextam crucifixerunt eum, necnon cum afflicteis conviciis et injuriis ac in ira grassantes, terram quoque commotam et tenebris operatam, ac cætera. Ultimus autem auxilium a Patre dum tribularetur præstitum exhibet; ait enim : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, » et victoriam ex inferno reportatam in his : « Super aspidem et basiliscum ambulabis, » et cætera. Porro nonæ psalmi salutem nostram patefaciunt per mortem Christi et interfecionem sancti ejus tabernaculi comparatam, et quoniam Deus vivit, etsi carne propter nos mortuus fuerit, et citare pro nobis factus est, et adjutorium tam vivis quam in inferno in loco fletuum gementibus, necnon bona factus est in terra exspectatio; et captivitatem nostram convertit, scilicet animas nostras, et peccata nostra remisit; et conversus vivificavit nos, et plebs ejus lactata est in eo, nempe in resurrectione ejus; et pacem locutus est, necnon misericordia et pax osentatæ sunt, et justitia de cælo prospexit, quoniam per mortem Christus mortem interfecit; et terra dabit fructum suum, videlicet Dominum carne resurgentem. Ultimus autem psalmus : « Inclina, Domine, » hæc omnia significat, et quoniam justus est et absque peccato qui pro nobis crucifixus est et mortuus, et miserator et multum misericors et verax, et dedit nobis fortitudinem ac sibi metipsi

Περὶ τῶν λοιπῶν ὥρῶν, τρίτης, ἑκτης καὶ ἐννάτης, μετὰ τῆς πρώτης ὁμοῦ.

Ἄβη οὖν ἡ τῆς πρώτης ὥρας ἀκολουθία, καὶ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν καὶ ἑκτην ὁμοίως φάλλεται μετὰ διαφόρων ψαλμῶν τῶν συνήθων καὶ τροπαρίων, Τρισαγίου μόνον πρὸς τῆς τρίτης ὥρας μετὰ τὸ εὐλογῆσαι τὸν ἱερεῖα λεγομένου, καὶ τοῦ, « Κύριε, ἐλέησον, » δώδεκα · ἔ καὶ ἐν τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ καὶ τοῖς ἀποδείκναις καὶ τῷ ὄρθρῳ ἴθος ἐστὶν ὡς εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, ὡς εἴρηται, ἰδίᾳ τῆς τοιαύτης τοῦ Τρισαγίου ἀναφερομένης προσευχῆς. Καὶ τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » δωδεκάκις λέγεται διὰ τὸ δωδεκάωρον τῆς ἡμέρας, καὶ τὸ δωδεκάωρον τῆς νυκτὸς, εἰς ἀγαθὴν ἡμῶν καὶ κάθαρσιν ἀπὸ των ἐν ταύταις πταισμάτων, ὡς καὶ τεσσαράκοντα τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » ἐν ἐκάστῃ ὥρᾳ δι' ἃς εἴκομεν αἰτίας.

ΚΕΦΑΛ. ΤΚΖ.

Περὶ τῶν ψαλμῶν τῆς τρίτης, ἑκτης καὶ ἐννάτης.

Ἐν ἐκάστῃ οὖν ὥρᾳ πρώτη, τρίτη, ἑκτη καὶ ἐννάτῃ τὸ, « Δεῦτε προσκυνήσωμεν, » ἔχει τρεῖς διὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα ψαλμοὺς τρεῖς καὶ ἁρμοδίους πρὸς τὴν ὥραν, διὰ τιμὴν τῆς Τριάδος; καὶ τὴν γυνῶσιν τοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ μυστηρίου, καὶ ὡς ἡ πρώτη ὥρα τοὺς μεμνημένους τοῦ πρώτου ψαλμοῦ καὶ τῆς θαλάσσης λαμπρότετος ἀπὸ τῆς ἀναλάμφειος τῆς ἡλιακῆς, οὕτως οἱ τῆς τρίτης, τὰ περὶ τοῦ ὄλου τῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς ἐπιβουλῆς τῆς εἰς Χριστόν. Ὁ δὲ τελευταῖος ὁ πεντηκσῶτος ὢν, τὰ περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ θείου Πνεύματος. Οἱ δὲ τῆς ἑκτης ὥρας τὴν ἐπανάστασιν δηλοῦσι τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὸ ζητῆσαι τὴν ψυχὴν τοῦ Κυρίου, καὶ θανατώσαι αὐτόν, ἐπὶ αὐτόν κατὰ τὴν ἑκτην ἰσταύρωσαν ὥραν, καὶ τὸ λυπεῖν αὐτόν ἐν τοῖς χλευασμοῖς καὶ ταῖς ὕβρεσι, καὶ ἐν ὀργῇ ἐγκοτεῖν, καὶ τὸ τρέμον ἐν νείσει ἐν τῇ γῆ, καὶ σκότος αὐτὴν καλύψαι, καὶ τὰ λοιπά. Ὁ δὲ τελευταῖος τὴν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ θλίβεσθαι βοηθειαν, « Ὁ κατοικῶν γὰρ φησὶν, ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, » καὶ τὴν κατὰ τοῦ ἔξου νίκην, ὡς « Ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιθήσεται, » καὶ τὰ ἑξῆς. Τῆς ἐννάτης δὲ οἱ ψαλμοὶ, τὴν διὰ θανάτου Χριστοῦ καὶ τῆς νεκρώσεως τοῦ ἁγίου σκηνώματος αὐτοῦ ἡμῶν σωτηρίαν · καὶ ὅτι θεὸς ζῶν ἐστίν, εἰ καὶ τέθνηκε σαρκὶ δι' ἡμᾶς · καὶ θεοσιστηρίον γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀντίληψις τοῖς τε ζῶσι καὶ ἐν τῷ ἔθῃ εἰς τὸν τόπον οὗσι τοῦ κλαυθμῶνος · καὶ εὐδοκία γέγονεν ἐν τῇ γῆ · καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν ἀπέστρεψε, τὰς ἡμετέρας ψυχὰς · καὶ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀφῆκε · καὶ ἐπιστρέψας ἐζώωσεν ἡμᾶς, καὶ ἠύφρανε τὸν λαὸν αὐτοῦ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ · καὶ τὴν εἰρήνην ἐλάλησας, καὶ εἰλος καὶ ἀλήθεια συνήνεγκε · καὶ δικαιοσύνην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διεκύψεν, ἐπὶ διὰ θανάτου Χριστοῦ τὸν θάνατον ἐλυσε · καὶ ἡ γῆ δώσσει τὸν καρπὸν αὐτῆς, τὸν σαρκὶ ἀναστάντα. Καὶ ὁ τελευταῖος δὲ τὸ, « Κλῆνον, Κύριε, » πάντα ταῦτα σημαίνει, καὶ ὅτι ὀσιος καὶ ἀναμάρτητος ὁ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν, καὶ ἐκτεθρῶν, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός · καὶ ἔμεν ἡμῖν κράτος · 230 καὶ αὐτῷ, ὑπὲρ τῆς παιδείας αὐτοῦ γε-

νομήν τῆς Θεομήτορος, καὶ σημεῖον εἰς ἀγαθὸν, ἅ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ τὴν ἔγερσιν, δι' οὗ καὶ κατησχύθησαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. Ἔστα καὶ τροπάρια, καὶ τὰ καθ' ἑξῆς· καὶ τελευταῖον τὰς εὐχὰς, ὡς εἰρηξάμεν, κατὰ τὴν ὥραν ἀρμολογίου. Ὁ δὲ γε ἱσπερινὸς γίνεται ὅττω· μᾶλλον δὲ πρότερον μὲν ἅμα τῇ τριθέκτῃ τὰ λεγόμενα τυπικὰ ψάλλεται. Καὶ ὅρα εὐταξίαν καὶ γῶσιν εὐσεβῆ καὶ μεγίστην τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ συνεχῶς κατὰ διαστήματα καὶ διζκοπὴν ὥρων τοὺς ὕμνους ἀναφέρειν, ὡς τινα βραθυμίαν τίθει καὶ ἀκηρίαν, καὶ μάλιστα ταῖς τῶν ἀτελεστέρων ψυχαῖς, οἱ θεοὶ Πατέρες ἡμῶν, θεῶν κινούμενοι Πνεύματι, καλῶς τὸ ῥηθησόμενον ἐπινόησαν, ἅμα μὲν καὶ πάσας κατὰ διαδοχὴν γίνεσθαι τὰς δοξολογίας προμηθούμενοι, ἅμα δὲ καὶ ἀκηρίας καὶ ἀμελείας σοφῶς διορθούμενοι.

ΚΕΦΑΛ. ΤΚΗ.

Ὅτι πᾶσαι αἱ ἀκολουθίαι ἐν τρισὶ καιροῖς καλῶς τελείσθαι ἐτάχθησαν, διὰ τὴ τιμὴν τῆς Τριάδος, καὶ τὸ μὴ βραθυμεῖν ἡμᾶς.

Αὐτὸ καὶ ἐν καιροῖς τρισὶν ἀπαραιτήτοις καὶ ἀναγκασιότεροις εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τῆς ὑπερουσίου Τριάδος πάσας διατάξαντο γίνεσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὸν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἄκρι πρῶτας καιρὸν, καὶ τρεῖς λέγειν ἀκολουθίας, καὶ τοῦτο εἰς ἀνακήρυξιν τῆς Τριάδος καὶ δόξαν. Αὗται δὲ εἰσιν ἡ τοῦ μεσονυκτικοῦ, ἡ τοῦ ἁρθρου, καὶ ἡ τῆς πρώτης ὥρας, καθ' ἑαυτὴν μὲν οὔσα, ἐνούμενη δὲ γε τῷ ἁρθρῷ, καὶ μὴ εἰς τὰς ἐπτά αἰνέσεις ἀριθμουμένη. Μετὰ δὲ τὴν τρίτην τῆς ἡμέρας ὥραν αὕτη δὴ ἡ τῆς τρίτης ὥρας ἀκολουθία, καὶ ἡ τῆς ἕκτης μετὰ καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν τυπικῶν ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ψάλλονται, τριάδα δοξολογιῶν καὶ αὗται πληροῦσαι εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος, εἰ καὶ ἡ τῶν τυπικῶν τάξις ταῖς ἐπτά αἰνέσεσιν οὐ συνάπτεται σὺν τῇ ἕκτῃ ἢ τῇ ἐνάτῃ πάντοτε ψαλλομένη· καίτοι γε ἰδία ἐστὶ καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ αὕτη, περὶ ἧς καὶ πρός ὀλίγον ἐροῦμεν. Περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἢ τῆς ἐνάτης ὥρας, ἢ τοῦ ἱσπερινοῦ καὶ τῶν ἀποδείκνων, συναπτῶς εἰς τρία διηρημένη καὶ αὕτη, καὶ ἀλλεπαλλήλως ἐν ἐνὶ καιρῷ ψαλλομένη, τὴν Τριάδα καὶ αὕτη σημαίνουσα, καὶ τρεῖς μὲν οἱ τοῦ ἡμερονυκτικοῦ καιροὶ, τρεῖς δὲ ἐν ἑκάστῳ καιρῷ καὶ οἱ ὕμνοι ὡς κατὰ μὲν τοὺς τρεῖς καιροὺς μιμεῖσθαι τὴν Ἐκκλησίαν τὸν μέγιστον Δαυὶδ, τρεῖς καθεκτάστην τῷ Θεῷ προσευχόμενον, ὡς ἐν ταῖς ὁράσεσι γέγραπται· κατὰ δὲ τὸ τέλος τρεῖς ἀκολουθίας ἐν ἑκάστῳ καιρῷ τῶν τριῶν, τὰ ἐνέα μιμεῖσθαι τάγματα, εἰς τρεῖς τριάδας ὄντα τῷ ἀριθμῷ, καὶ ἀσιγήτως Θεὸν ἀναμέλποντα.

ΚΕΦΑΛ. ΤΚΘ'.

Περὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν λεγομένων τυπικῶν.

Ἡ δὲ γε τῶν τυπικῶν ἀκολουθία τόνδε τὸν τύπον ἔχει, εἰς εἰκόνα τινὰ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ὅτε ψάλλεται χωρὶς λειτουργίας· εἰ δὲ γε τελεῖται καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ, ταῦτα προλέγεται. Ψάλλονται γὰρ ἑξαρχῆς μὲν δύο ψαλμοὶ δοξολογίαν πρὸς Θεὸν ἔχοντες, καὶ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ μεμνημένοι τῶν

illo puellae suae facto Deiparae, signumque praebuit in bonum, crucem suam et resurrectionem, quibus confusione operati sunt inimici ejus. Postea sicut versiculi et caetera, ac tandem preces, ut diximus, horis accomodate. Similiter aguntur vesperae, dicta autem typica praesertim in tertia sextaque hora cantantur. Vide egregium ordinem piamque et eximiam Ecclesiae scientiam; nam quia continuo secundum intervalla et discrimen horarum hymnos psallere quondam generat segnitiam et recordiam, et praecipue in imperfectorum animis divi Patres nostridivino moti Spiritu recte dicenda invenerunt, simul quidem curantes ut omnes laudationes vicissim fiant, simulque recordiae et negligentiae prudenter occurrentes.

CAPUT CCCXXVIII.

Quod universi sacrorum agendorum ordines tribus temporibus obeundi bene constituti sunt propter honorem SS. Trinitatis, ac ne otiosi negligentes simus.

Idea in tribus temporibus ineluctabilibus valdeque necessariis in gloriam et honorem Dei nostri supersubstantialis Trinitatis omnes fieri laudes disposuerunt; primum quidem a media nocte usque ad mane tres dicuntur agendorum ordines ad praedicandam et glorificandam Trinitatem; quae sunt nocturnae et matutinae laudes atque prima hora quae per se quidem est, sed matutinis laudibus jungitur neque inter septem horas annuatur. Verum post tertiam diei horam, ipse sit horae sextae ordo atque sextae cum ordine typicorum quae in hoc tempore psalluntur; ipsa quidem trinis constant doxologiis et adimplentur in honorem Trinitatis, etsi typicorum ordo septem laudationibus non numero conjungatur, semper cum sexta unaque hora decantatur, licet ipse proprius sit ordo per se constans, de quo mox dicemus. Porro circa finem diei dicitur ordo nonae horae, Vesperarum et Completorii, ipse quoque in tres partes continuas distinctus ac sine intermissione in uno tempore celebratus, ipse etiam Trinitatem ostendens, quemadmodum tria nocturni officii tempora tresque hymni in quolibet tempore cantati; ita ut per tria tempora magnum Daniele mimitetur Ecclesia qui ter in die precabatur, prout in visionibus scriptum est. At dum tres ordines persolvit in singulis trium temporibus, novem imitatur angelorum ordines qui in tres triades numero distincti Deum sine fine concelebrant.

CAPUT CCCXXIX.

De ordine typicorum.

Iste vero typicorum ordo hoc typi nominis gaudet, quoniam quondam habet imaginem sancti sacrificii, quando cantantur extra sacrificium, quod si in sacrificio perficiuntur, tunc prius praecantantur. Nam ab initio duo psalluntur psalmi doxologici habentes ad Deum, et beneficiorum ejus ad

nos recordantes præsertim per incarnationem A Verbi : « Benedic, anima mea, Dominum ; » et : « Lauda, anima mea, Dominum. » Deinde incarnationis hymnus : « Unigenitus Filius. »

CAPUT CCCXXX.

De beatitudinibus Salvatoris, eorumque succincta expositio.

Et dicuntur beatitudines a Salvatore institutæ quæ ipsum nobis solum beatum exhibent Dominum. Hic enim propter nos vere pauper, mitis et humilis corde apparuit, justusque solus, justitiam esuriens et sitiens atque adimplens, necnon misericors et miserator, solusque mundo corde et sanctus et immaculatus, pacis auctor et princeps, ac ipse pax ipsa, qui convicia et persecutiones et iniqua subit opprobria, atque passus est propter gloriam Patris ejus nostramque salutem; qui etiam gaudium ineffabile et exultationem habuit; insuper illæ beatitudines felicitate ab eo donandos testantur ejus imitatores, qui secundum ordinem progrediuntur: postquam pauperes facti sunt Christi gratia, mansueti conspiciuntur; dum autem vitio immunes visi sunt, justitiam esuriunt, et a justitia procedunt in misericordiam, a misericordia ad munditiam animæ, et ex ista ad amorem proximi et ad procuracionem pacis illius; deinde ad perfectionem Dei charitatem adducuntur et pro veritate ac justitia ejus persecutiones patientur, vel adhuc graviora sufferunt, et conviciis propter pietatem atque fidem et persecutionibus et calumniis amore illius afficiuntur. Ideo patientiando lætantur et lætabuntur, tuncque exsultabunt, quoniam merces sua magna est in cælis. His ergo beatitudines et velut doctrinam Salvatoris et velut Evangelium dicunt loco lectionis apostolicæ epistolæ divini sacrificii. Dein confessionem latronis quam in cruce confessus est ejuoque deprecationem recitant per quam paradysum invenit, quam ter cantant, iterata repetitione vocem illius confirmantes et paradysum deposcentes. Postea dicunt carmina foris ab omnibus in sacrificio dicta, hymnum angelicum: « Sanctus, Sanctus, Sanctus, » quam fidei professionem ter faciunt, remittenda nobis flagitant peccata omnia, Salvatoris quoque proferunt orationem, cujus in fine addunt versiculos ad diem accommodatos, « Kyrie eleison, » quadragies secundum horarum ordinem. Et illico adjiciuntur psalmi ad gratias Deo agendas pro omnibus Dei beneficiis ciboque in usum impertito, nempe: « Benedicam Dominum, » et, « Exaltabo te, Deus meus. » Dataque elemosyna in sanctificationem nostram, sic absolvitur.

μὲν, εἰς εὐχαριστίαν τῶν παρὰ Θεοῦ πάντων καὶ τῶν εἰς χρεῖαν τροφῆς, τὸ, « Εὐλόγησω τὸν Κύριον, » καὶ « Ὑψώσω σε, ὁ Θεός μου. » Καὶ διαδομένου τοῦ ἀντιώρου εἰς ἀγιασμὸν ἡμῶν, ἡ ἀπόλυσις γίνεται.

CAPUT CCCXXXI.

De vespertino officio, et quod tria præcipua officia ab altari initium capiunt, et in eo desinunt, matutinum, sacra corporis et sanguinis Christi liturgia et vespertinum.

Vespertinus autem hymnus perficitur, sicut et matutinus, majori solemnitate atque diligentia,

πρὸς ἡμᾶς, καὶ μάλιστα τῶν διὰ τῆς τοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως: « Εὐλόγηε ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον. » καὶ, « Αἶνεε, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον. » Ἐἴτα δὲ τῆς ἀρχαῖως; ὕμνος, « Ὁ μονογενὴς Υἱός; »

ΚΕΦΑΛ. ΤΛ'.

Περὶ τῶν μακαρισμῶν τοῦ Σωτῆρος κατὰ σύντομον ἐρμηγεία.

Καὶ οἱ παρὰ τοῦ Σωτῆρος μακαρισμοὶ, αὐτὸν τε ἡμῖν παριστῶντες τὸν Κύριον τὸν μόνον μακάριον, καὶ πτωχεύσαντα ὑπὲρ ἡμῶν ἀληθῶς, καὶ πρᾶτον ὀφθέντα καὶ ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ, καὶ δίκαιον μόνον, καὶ τὴν δικαιοσύνην πεινῶντα καὶ διψῶντα καὶ **231** ἐνεργήσαντα, καὶ ἐλεήμονα ὄντα καὶ οἰκτίρμονα, καὶ καθαρὸν τῇ καρδίᾳ μόνον, καὶ ὁσιον καὶ ἀμίαντον, καὶ εἰρηνοποιὸν καὶ εἰρηνάρχην καὶ εἰρήνην, καὶ Υἱὸν Θεοῦ φύσει, καὶ δεδιωγμένον ἀληθῶς δικαιοσύνης ἕνεκεν, καὶ ὀνειδισθέντα καὶ διωχθέντα καὶ ὀδρυσθέντα ψευδῶς, καὶ παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν ἕνεκεν τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ τὴν χαρὰν τὴν ἀνεκφραστον καὶ ἀγαλλασιν ἐχόντα, καὶ τοὺς μιμησαμένους αὐτὸν μαρτυροῦντες μεμακαρισμένους ὑπ' αὐτοῦ, οἱ καὶ κατὰ τῶν προκόπτουσι. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ πτωχοῦ γενέσθαι διὰ Χριστὸν καὶ πρᾶξι ἀποδεικνύνται: ἀπαθεῖς δὲ ὀφθέντες, τὴν δικαιοσύνην πεινώσι, καὶ ἀπὸ δικαιοσύνης προβαίνουσιν εἰς τὸν ἕλιον: ἐκ τοῦ ἕλου δὲ εἰς τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς: καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον καὶ φρονεῖν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ. Ἐἴτα καὶ εἰς τὴν τελειωτέραν Θεοῦ ἀγάπην ἀνάγονται: καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ζηλοῦντες διώκονται, καὶ ἐτι πάσχουσι μείζω: καὶ ὀνειδίζονται ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ πίστεως, καὶ διώκονται, καὶ συκοφαντούμενοι φέρουσιν ἕνεκεν αὐτοῦ. Διὰ καὶ πάσχοντες χαίρουσι: καὶ χαίρονται καὶ ἀγαλλιάσονται τότε, ὅτε ὁ μισθὸς αὐτῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τούτους τοῖνον τοὺς μακαρισμοὺς καὶ ὡς διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὡς Εὐαγγέλιον λέγουσι, καὶ ἀντὶ περικοπῆς ἀποστολικῆς: καὶ τοῦ θεοῦ Εὐαγγελίου. Ἐἴτα τὴν τοῦ ληστοῦ θεολογίαν τὴν ἐπὶ τῷ σταυρῷ καὶ δέησιν, δι' ἧς τὸν παράδεισον εὔρεν, ἔβουσι τρεῖς, βεβαιούντες ἐν τῇ τριάδι τὴν παρ' ἐκείνου φωνὴν, καὶ τὴν παράδεισον ἐξαυτοῦμενοι. Ἐἴτα καὶ τὰ ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἐξωθεν **D** παρὰ πάντων λεγόμενα λέγουσι, τὰ παρὰ τῶν ἀγγέλων, « Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, » τρεῖς, τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως: τὸ ἀφεθῆναι ἡμῖν πάντα τὰ ἁμαρτήματα: καὶ τὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος προσευχὴν, ἧς ἐν τῷ τέλει τὰ πρὸς τὴν ἡμέραν τροπάρια ἁρμοδίως: τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » τεσσαράκοντα, κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἀκολουθιῶν. Καὶ εὐθὺς ἐπάγονται οἱ ψαλμοί.

ΚΕΦΑΛ. ΤΑΑ'.

Περὶ τοῦ ἑσπερινοῦ, καὶ ὅτι τρεῖς ἐξαιρέτως τελεῖται ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀρχονται, καὶ εἰς αὐτὸ τελευτῶσιν, ὁ ὄρθρος, ἡ ὄσια λειτουργία καὶ ὁ ἑσπερινός.

Ὁ ἑσπερινός δὲ τελεῖται ὕμνος ὡς καὶ ὁ ὄρθρος λαμπρότερον τε καὶ σπουδαιότερον: ἐπὶ καὶ αὐθις

είπειν, τρις τῆς ἡμέρας τῆ ἁγίᾳ Τριάδι δοξολογίαι τρεῖς εἰς ὁμολογίαν αὐτῆς καὶ δόξαν προσάγονται, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξαιρέτως ἀρχόμεναι, καὶ εἰς τὸ θυσιαστηρίον δι' ἱερῶς τελευτῶσαι· ὁ δὲ ἄρθρος δηλαδὴ, ἡ τῶν τελευτῶν τελετὴ, ἡ ἱερὰ λειτουργία, καὶ ὁ ἑσπερινός· ἅς δὴ ἁθρολογίας καὶ ἅπας τῶν πιστῶν καὶ λαϊκῶς ἀκούειν ἀπαραιτήτως καθ' ἡμέραν ὀφείλει, καὶ περὶ τῶν ἄλλων φροντίζειν ὅπως δύναμις. Τοῦ ἱερῶς τοίνυν εὐλογήσαντο· ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ὡς ἐν οὐρανῷ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τὸ, « Δεῦτε προσκυνήσωμεν, » τρις παρ' ἐνὸς διὰ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν τῶν λεγομένων συνέσειν λέγεται. Καὶ εἰ μὲν ἡ ἡμέρα κοινή, ὁ ψαλμὸς ἅπας λέγεται, ὁ τὸν Κύριον εὐλογῶν, καὶ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ ἅπασαν διηγούμενος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστῶν· ἐπὶ καὶ τελευτῶσης τῆς ἡμέρας, δέον ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν· εἰ δὲ ἡμέρα ἑόρτιος, ἄχρι τοῦ, « Ἀνοίξαντός σου τὴν χεῖρα· » καὶ τότε παρὰ πάντων λαμπρότερον ἔδεται, ἐκάστῳ στίχῳ τὴν Τριάδα πάντων δοξολογούντων, ἥτις τῶν ὄλων δημιουργός. Τοῦ ἱερῶς δὲ τὰ εἰρηνικὰ εὐξαμένου, καὶ ἐκφώνως δοξολογήσαντος, καὶ οἱ ἕτεροι ἐπάγονται ψαλμοὶ τοῦ 232. Ψαλτῆρος, ὡς καὶ οἱ ἐν τῷ ὄρθῳ τετυπωμένοι, εἴπερ ἡμέρα κοινή, ὡς ἀν' ἡ τοῦ Ψαλτῆρος βίβλος εἰς ὄρνους Θεοῦ ἀπικεταγμένη τελεσθεῖη πάση τῇ ἑβδομάδι· τῇ δὲ γὰρ τεσσαρακοστῇ δις, εἰς πλείω κόπον ἡμῶν, δόξαν τε τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἐξελίξωσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΤΑΒ'.

Ὅτι οἱ τρεῖς πρώτοι τοῦ Ψαλτῆρος ψαλμοὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν Κύριον ἀναφέρονται.

Εἰ δὲ γὰρ ἡμέρα ἑορτῆς, μετὰ τὰ τριαδικὰ καὶ τὴν συναπτήν οἱ τρεῖς πρώτοι τοῦ Ψαλτῆρος ἄδονται ψαλμοὶ, οἱ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἀναφέρονται ἐξαιρέτως. Ἐνανθρωπήσας γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς ὄντως μόνος μακάριος ἀνὴρ γέγονε, καὶ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε, καὶ ἕξλον ζωῆς ἐστὶ, καὶ καρπὸν πολλὸν ἡμᾶς τοῦ· εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας, δέδωκε· καὶ τῆ, μὴ ξηρανθεῖς, ὡν ἀθάνατος· οὐδὲ ἀπορρέει ἡμᾶς, ὡς φύλλον αὐτοῦ ἀειθαλὲς καὶ καρπὸν. Τοῦς δὲ ἀσεβῆς ὡς χυρὸν καὶ τοῦς δαιμονας ἐκλήμησει. Καὶ ἐφρουράξαντο κατ' αὐτοῦ βασιλεῖς· καὶ ἄρχοντας, οὓς ἐμυκτήρισε μὲν νικῆσας, αὐτὸς δὲ βασιλεὺς κατέστη τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἐστὶ, καὶ τὰ ἔθνη ἔσχε κληρονομίαν, καὶ τὰ πέρατα κατέσχε τῆς γῆς, καὶ ποιμὴν ἐστὶν ἰσχυρός. Καὶ ἐπληθύνθησαν μὲν οἱ θλιβόντες αὐτὸν, καὶ διαλοδορούμενοι καὶ διώκοντες, οἱ κατ' σταυρῷ αὐτὸν ἐθανάτωσαν· αὐτὸς δὲ καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἦν πάσων σαρκί, ἀπαθῆς ὡν τῆ θεότητι, καὶ ἀντελήπτωρ ὡφθη ἡμῶν καὶ δόξα. Καὶ εἰ ἐκοιμήθη θανὼν, ἀλλ' ὡς ὑπνῶν ἐξεγήγερται. Διὸ καὶ, « Ἀνάστα, » φησὶ, καὶ, « Σῶσόν με, ὁ Θεός· » ἐτι εὐ πάντας ἐχθροῦς συνέτριψας· καὶ, « Πρὸς τοῦ Κυρίου ἡ σωτηρία, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου τὸν πιστὸν ἡμᾶς ἡ διὰ τοῦ σταυροῦ εὐλογία σου. » Μετὰ τοῦς ψαλμοῦς δὲ τοῦ ἱερῶς συνήθως εὐχαριστήσαντος, καὶ τὴν μεγάλην εἰρηκότως συναπτήν, ἥτοι τὰ εἰρηνικὰ, καὶ ἐκφώνως τὴν Τριάδα δοξολογήσαντος, τὸ, « Κύριε, ἐνέκραξα, » ἔδεται σὺν τοῖς σὺν αὐτῷ ψαλμοῖς, ὡς πρὸς, ἐσπίρην συνθεταίμενοι, καὶ ὡς θυ-

quoniam, ut rursus dicam, ter in die sanctæ Trinitatis tres laudationes in confessionem et gloriam illius adhibentur, ab altari insigniter incipientes et in eo per sacerdotem desinentes, videlicet matutinum, sacra corporis et sanguinis Christi liturgia et vespertinum officium, quas laudationes singuli fideles et etiam laici quoque idem debent audire, altis vero interesse quantum potuerint. Igitur data in altari velut in cælo in conspectu Dei benedictione sacerdotis, illud « Venite adoremus » ter ab uno ad pietatem et dictorum intelligentiam dicitur, et si dies quidem communis fuerit, totus psalmus recitatur quo benedicatur Dominus, universa ejus creatio enarratur, gratiaque aguntur de omnibus, quoniam die vesperscente, oportet pro omnibus gratias agere. Verum si dies festus fuerit, dicitur usque ad hunc locum : « Aperiente te manum, » et tunc ab omnibus clariori voce cantatur singulis versibus Trinitatem celebrantibus universis, quæ est omnium creatrix. Sacerdote autem pacifica deprecato, altaque voce dicta ab eo doxologia, alii producantur psalmi psalterii, quales in matutino officio, si dies communis fuerit, designati sunt, ita ut liber psalterii ad Deum laudandum dispositus in hebdomade absolvatur, bis vero in quadragesima ad majorem laborem nobis Dei que gloriam ejusque pro nobis ipsis propitiationem comparandum.

CAPUT CCCXXXII.

Tres primores Psalmos peculiariter ad Christum Dominum referri.

Ceterum post Trinitatis hymnum et orationem subsequentem, si dies festus sit, tres primi psalterii cantantur psalmi qui peculiariter ad Dominum referuntur. Nam incarnatum Dei Verbum, ipsum vere solum vir beatus factum est. Qui Deus Homo peccatum non fecit, et est lignum vite, fructumque multum, nos scilicet in eum credentes, produxit, et vivit, utpote nequaquam siccatus, cum sit immortalis; nos vero non defluet qui folium ejus jugiter viride et fructus sumus, impios autem ut pulverem demonesque ventilabit. Et freuverunt adversus eum reges et principes quos quidem subsannavit devictos, ipse vero constitutus est rex Ecclesiæ suæ, et Filius Dei est, gentesque habuit hæreditatem et possessionem suam terminos terræ, atque est pastor fortis. Et multiplicati quidem sunt qui tribulant eum conviciis afficientes et persequentes, qui eum etiam crucifigendo interfecerunt; ipse autem cum Patre erat carne patiens, ad divinitatem non patiens, protectorque noster et gloria apparuit; et si dormivit mortuus, quasi et somno excitatus est; ideo inquit : « Exsurgo et salvum me fac, Deus, quoniam tu omnes inimicos percussisti; » et : « Domini est salus, et super populum tuum fidelem, nos scilicet, tuæ per crucem benedictio. » Porro post psalmos, gratis illico a sacerdote peractis, magna que dicta oratione subsequenti seu pacificis, necnon ab eodem facta voce alta Trinitatis glorificatione, psalmus : « Domine, clamavi; » cantatur,

cum aliis sequentibus, tanquam ad vesperam compositi et velut incensum spiritali directi, dum sensibile incensum Deo offertur ab altari incipiens, totumque templum implens in gloriam Domini et nobis datum in sanctificationem, necnon quoniam ex hymno cantato divina nobis datur gratia. Cum de his agatur, oportet etiam pro facultate loqui de precibus nomine pacificorum dictis seu de maiore ac minore subsequenti dicta deprecatione, de continenti supplicatione et de ultimis orationibus. Etenim cum in quolibet officii tempore et in sacra mysteriorum liturgia hæc a sacerdotibus et diaconis legantur, necessarium est nos de eis quam poterimus habere scientiam, non vero de eis utcumque evenerit versari. Primum quidem aperimus quare dicantur pacifica et conjuncta deprecatio; primo quoniam a Deo pacem inter utrosque flagitant, et deinde quoniam pro omnibus simul conjuncte deprecationem faciunt. Nam facta a sacerdote Dei benedictione prout oportet eum primum prædicare, et celebrare velut omnium auctorem et boni universi largitorem, statim inquit: « In pace Domini deprecemur, » quo docemur pacem nostram cum Deo fieri in recta fide inundaque conscientia; in hoc enim constat pax cum Deo; docemur etiam pacem cum omnibus habere, absque ira et contentionibus stare, quemadmodum ait Paulus, « levantes manus puras, » et quemadmodum dixit Salvator: « Cum steteritis ad deprecandum, dimittite si quid habeatis adversus aliquem, » ac per hæc verba: « Pacem relinquo vobis, » et: « Pax vobis, » quæ ante omnia in nobis debet esse, necnon quoniam in pace necesse est nos deprecari, ideo ab initio dixit; « In pace Domini deprecemur, » quoniam, « Nisi vos ipsi dimiseritis, inquit, neque Pater noster dimittet peccata vestra; » verum cum Deo pax vera qui reconciliationem nobis et salutem per suam misericordiam largitus est, addit: « Pro superna pace et salute aulmarum nostrarum. » Nam si Deus non clementer prospiciat et reconcilietur nobis, nostra erit salus. Deinde pro communi pace obsecrat dicens: « Pro pace mundi universi, » utpote hæc a Deo impertita nobisque ad eam prorsus præparatis; vii: s quantum sit bonum facis, ejus gratia Deus descendit: « Pro felici statu sanctarum Dei Ecclesiarum, » quod continget per pacem in fide vitamque ecclesiasticam; similiter et quod sequitur: « Et pro omnium unitate; » nempe in recta fide et charitate Deoque grata conversatione. Postea sanctæ domus meminit et intrantium in eam, petens ut bonum ordinem decoremque diligamus Dei domus, ac in ea in una mente pioque animo conveniamus. Postea meminit pontificis ut fontis sacerdotii omnisque Christianitatis; presbyterii, ut cooperantis sacris mysteriis; diaconatus Christiani ut mysterio ministrantis; cleri universi ut humanis ac reliquo cultui inservientis, atque plebis ut fidelis et sacerdotibus vita fideque adjuvante necnon per eam sanctificatæ. Viden' quare conjuncta dicatur

Α μίαμα νοητὸν προσαγομέναι· ὅτε δὴ καὶ αἰσθητῶς θυμίαμα τῷ Θεῷ προσκομίζεται ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀρχόμενον, καὶ τὸν ναὸν πάντα πληροῦν εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ ἡμῖν εἰς ἁγιασμὸν χορηγούμενον. Καὶ οὕτως παρὰ τοῦ ὀψινομένου ἡ θεία ἡμῖν δωρεῖται χάρις. Ἐνταῦθα δὲ ἡμῶν γεγονότων, καὶ περὶ τῶν λεγομένων εἰρηνικῶν ῥητέων τὸ κατὰ δύναμιν, ἦτοι τῆς μεγάλης συναπτῆς καὶ μικρᾶς λεγομένης, καὶ τῆς ἔκτενους; ἰκασίας, καὶ τῶν τελευταίων αἰτήσεων. Ἐπιπλὴν γὰρ ἐν παντὶ καιρῷ τελετῆς καὶ τῆς λειτουργίας παρὰ τῶν ἱερῶν ταῦτα καὶ διακόνων λέγεται, δέον καὶ τὴν τούτων γνώσιν ἔχειν ἡμᾶς, ὡς ἐγγυρᾶν, καὶ μὴ ὡς ἔτυχε περὶ αὐτῶν διακελεσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν φασὶν, διατὶ εἰρηνικά καὶ συναπτῆ λέγεται. Ὅτι πρῶτον μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν ἄλλοις ἐξαιτούνται εἰρήνην· ἔπειτα καὶ ὑπὲρ ἀπάντων ὁμοῦ συναπτῶ; ποιοῦνται τὴν δέησιν. Εὐλογήσαντο; γὰρ τοῦ ἱερέως τὸν Θεόν, ὡς δέον ἐστὶ πρῶτον αὐτὸν κηρύξαι καὶ ἀνομνησαί· ὡς πάντων αἰτίων καὶ χορηγὸν παντός ἀγαθού, εὐθύ;· « Ἐν εἰρήνῃ, φησὶ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. » Τοῦτο δὲ τὴν μετὰ Θεοῦ εἰρήνην ἡμῶν διδάσκει γυνομένην ἐν ὀρθῇ πίστει καὶ συνειδήσει. Τοῦτο γὰρ εἰρήνη μετὰ Θεοῦ. Καὶ τὸ εἰρηνεύειν μετὰ πάντων, καὶ χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν ἴστασθαι, ὡς φησὶ Παῦλος, « χεῖρας ὀσίας ἀίροντας. » καὶ ὡς ὁ Σωτὴρ ἔφη, « Ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίστε εἰ τι ἔχετε κατὰ τινος; » καὶ διὰ τὸ, « Εἰρήνην ἀφήμι; ὑμῖν; » καὶ, « Εἰρήνην ὑμῖν; » ἣ καὶ περὶ παντός; ἐν ἡμῖν ὀρεῖται εἶναι· καὶ οὕτως μετὰ τῆς εἰρήνης ἡμᾶς; χρὴ προσεύχεσθαι· διὸ καὶ, « Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν ἐξ ἀρχῆς; » εὐθύς φησιν· ἔπει, « Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίστε, φησὶν, οὐδέ ὁ Πατήρ ἡμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. » Ὅτι δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἡ ἀληθῆ; εἰρήνη, καταλλασσόμενου ἡμῖν καὶ χορηγούοντος; ἔλεψ τὴν σωτηρίαν, ἐπάγει ὑπὲρ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Εἰ γὰρ ὁ Θεός; εὐμενῶς; ἴδοι καὶ καταλλαγῆναι 233 ἡμῖν, καὶ ἡ σωτηρία ἔσται. Ἐἴτα ὑπὲρ τῆς κοινῆς; δωσωπεί εἰρήνης, λέγων, « Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης; τοῦ σύμπαντος κόσμου, » ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενης, καὶ ἡμῶν πρὸς ταύτην ὀλικῶς ἐτοιμαζόμενων. Ὅρῳ; ὅσον τὸ τῆς εἰρήνης χρέμα; διὰ ταύτην ὁ Θεός; καταλήλυθεν, ὑπὲρ εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν· καὶ τοῦτο διὰ τὴν ἐν τῇ πίστει εἰρήνην, καὶ ἐκκλησιαστικὴν βιοτήν, καὶ τὸ ἐπόμνον ὁμοίον, καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως, ἐν ὀρθῇ πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ θεοφιλεί πολιτείᾳ. Ἐἴτα τοῦ ἁγίου μέμνηται ὄικου, καὶ τῶν εἰσιόντων; ἐν αὐτῷ, διὰ τὴν εὐταξίαν, καὶ τὸ ἀγαπᾶν εὐπρέπειαν ὄικου Θεοῦ, καὶ τὴν ἐν ὁμοιοίᾳ καὶ εὐλαθείᾳ συνάθροισιν, καὶ τὸ προσάγειν ἐξ ὧν λαμβάνομεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐἴτα μέμνηται τοῦ ἀρχιερέως, ὡς πηγῆς ὄντος τῆς ἱερωσύνης, καὶ παντός; Χριστιανισμοῦ, τοῦ πρεσβυτερίου, ὡς συνεργοῦ τῶν ἱερῶν τελετῶν, τῆς; ἐν Χριστῷ διακονίας, ὡς λειτουργοῦ τοῦ μυστηρίου, παντός; τοῦ κλήρου ὡς ὑπερέ;του τῶν ὄικων καὶ τῆς; λοιπῆς; εὐταξίας, καὶ τοῦ λαοῦ, ὡς πιστοῦ καὶ ἡνωμένου τοῖς ἱερωμένοις; τῇ πίστει καὶ τῷ βίῳ, καὶ εἰ; αὐτῶν ἁγιαζόμενου. Ὅρῳ; ὅπως

συναπτή λέγεται; Ἀπαντας συνάγει εἰς ἓν, καθάπερ ὁ Σωτήρ ηἴθετο. Μετὰ τοῦ λαοῦ μὲν αὖν καὶ τοὺς βασιλεῖς, συνήψε καὶ ἀρχοντας καὶ στρατόν. Ἄλλ' ἔπει ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγωνιζόμενοι εἰσιν οὗτοι, καὶ ἰδίᾳ τούτων μένεται, εὐσεβῶν μόνον τυγχάνοντων. Ἰλθὲν δὲα ὡς καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς μουσικαῖς εὐχαῖς τῆς ἱερουργίας, καὶ ἐν ταῖς διπτύχοις, καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ εὐχῇ, ἦτοι; ὀπισθάμβωνος λέγεται, προτίθην ἢ Ἐκκλησία τοῦ ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, καὶ πάντα τὸν κλήρον. Ἐἴτα ἐπιφέρει τοὺς βασιλεῖς, καὶ τοῦτο νόμιμον θεῖον ἐκώθεν. Ὁ γὰρ χορηγῶν τὰ τοῦ ἀγιασμοῦ προτιμότερος τῶν ἀγιαζομένων ἐστὶ· τὴ ἑλάττω γὰρ ὑπὸ τοῦ κρείτερος εὐλογεῖται. Ἄλλ' οὐκ οὐδ' ὅπως ἐν τισὶ τὰ τῆς τάξεως πάντῃ ἠλλοιώθη, καὶ τῶν κοσμικῶν οἱ ἱερωμένοι; ἐν ἐλάττωι πολλάκις δεικνύνται τάξει, οὐχ ὑπειμένης τάξεω; ὄντες, ἀλλὰ καταδυναστεύμενοι, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις κἀνταῦθα περὶ τὰ θεῖα τιῶν περιφρονήσι; χρωμένωι. Εὐχεται οὖν ἡ Ἐκκλησία, καλῶς τὸν τοῦ Παύλου νόμον τηροῦσα, ὑπὲρ τε τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ, καὶ μάλιστα ἡνῶν, τελούντων τούτων πιστῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ συμπολεμεῖν αὐτοῖς τὸν θεόν, ὑποτάττειν τε αὐτοῖς τοὺς πολεμίους, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἡμεῖον καὶ ἡσύχιον βίαν ἄγωμεν, τὰ τῆς εὐσεβείας ἐν σεμνότητι συντηροῦντες. Ἐπει δὲ καὶ φρουρίου χρεῖα ἡμῖν, ὡς καὶ τῶν φρουρούντων ἀρχόντων, καὶ τῆς φρουροῦσης ὑπερευχόμεθα πόλεως, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην, καὶ λοιπῆς πάσης πόλεως; ἐπὶ δὲ χώρας ἀπάσης, ὅτι οὐκ ἐν πόλεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν κώμαις οἰκοῦμεν. Ἐπει δὲ σκοποῦ τοῦ τὰς πόλεις μένειν διὰ τοῦς ἐνοικοῦντας, καὶ τῶν πλείστων φησὶν οἰκοῦντων ἐν αὐταῖς, ὅτι οὐκ ἐξὸν ἀσεβῶν ὑπερευχεσθαι. Ἐπει δὲ γε πάλιν τῶν συνιστῶντων τὰ σώματα χρῆζομεν, ταῦτα δὲ ὡς καὶ ἡμεῖς ἐκ θεοῦ, ὑπὲρ εὐκραςίας ἀέρων, φησὶ, διὰ τὸ ὑγιεῖν τῶν σωμάτων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς; διὰ τὸ τῆς τροφῆς χρεῖσθαι, καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, διὰ τὸ συστατικοῦς τούτους τῆς ζωῆς εἶναι; καὶ τῆς χρεῖας ἡμῶν καὶ πολιτείας· στενώσεως γὰρ καὶ φθορᾶς; αἱ ταραχαὶ πρὸς γ.ν. Ὅτι δὲ πάλιν πλείστα τὰ συμβαίνοντα ἐν ταῖς ζωῆς, καὶ διάφορος μὲν ἡ βροτῆ καὶ τὸ ἐπιτρεῖσθαι, καὶ τὰ συμβαίνοντα δὲ διάφορα, ὑπὲρ ἀπάντων ὁμοῦ κοινῶς εὐχομένη φησὶν, ὑπὲρ κλαίνων, διὰ τοῦς ἐν θαλάσῃ, ἰδοιπορούντων, διὰ τοῦς ἀποδημοῦντας διὰ ξηρᾶς, νοσοῦντων, ὅταν τι νοσῇ νόσον, καμνόντων καὶ τῶν κοπιούντων, καὶ τῶν περιστατουμένων ἀιχμαλώτων, τῶν ἐν δουλείαις ὄντων, καὶ πάντας συναγαγοῦσα, τῆς σωτηρίας αὐτῶν ὑπερευχεται. Ὅρξ; τὴν Ἐκκλησίαν τὸν θεόν μίμωμένην καὶ προνοουμένην ἀπάντων; Μανθάνεις δὲ καὶ ὅπως πάντας συνάπτει, καὶ ὑπὲρ ἀπάντων εὐχεται; Διὰ τοῦτο δὲα συναπτή αὕτη ἡ εὐχὴ λέγεται.

Ἐἴτα μετὰ τὸ 234 καλέσαι πάντας εἰς τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχὴν, καὶ δεηθῆναι ὑπὲρ ἀλλήλων κελύσαι, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐντολήν, πρὸς τὸν δυναμέον δοῦναι πάντα στρέφεται καὶ ἀνατείνεται Κύριον· καὶ φησὶν, « Ἀντιλαβοῦ » ὅτι σὺ μόνος ἀντιλήψις τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀπολλυμένων

A hæc oratio? Universos conjungit in unum, prout precatu est Salvator. Igitur cum plebe quidem reges conjunxit principesque et exercitum, sed cum isti pro communi bono lucentur, peculiare horum mentionem facit, eorum autem tantum qui pie vivunt. Cæterum aspice quomodo hic et in mysticis sancti sacrificii orationibus, in diptychis et in ultima deprecatione quæ ex cathedra dicitur, præponit Ecclesiæ pontifices et sacerdotes omnemque clerum, deinde adjungit reges. Hoc enim justum est et divinitus institutum; nam qui tribuit ea quæ sanctitatem conferunt sanctificatus est honorabilior; quod enim minus est a majore benedicuntur. Sed nescio quare quibusdam in locis hic ordo mutatus omnino fuerit, et sæpenumero sacerdotes in inferiori ordine quam laici videntur, minime quia inferioris sint ordinis, sed quia deprimuntur, nonnullis sicut in aliis casibus, ita et in istis quemdam circa divina contemptum ostentantibus. Orat igitur Ecclesia, recte servata Pauli lege, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, et nunc præsertim cum isti fideles sint, ut Deus cum eis pugnet, et inimicus eis subiciat, ut nos quoque quietam et tranquillam vitam agamus, pietatem et castitatem servantes. Insuper cum custodia indigeamus, etiam pro custodientibus principibus et pro custodientibus civibus obsecramus, ad hoc enim charitas invitatur, necnon pro reliqua civitate, imo et pro regione universa, quoniam non in urbibus tantum, sed in vicis quoque habitamus; verum cum urbes non maneant nisi propter incolas, precamur etiam « pro fidelibus, inquit, habitantibus in eis, » quia non licet pro infidelibus deprecari. Et rursus quoniam his indigemus quibus sustentatur corpus, hæc autem sicut et nos sint a Deo, oramus « pro temperie aeris, inquit, pro sanitate corporum, pro copia fructuum terræ; » propter utilitatem ciborum, necnon « pro tranquillitate temporum, » cum ista vitam sustineant ususque nostros et conversationem; angustias enim mortemque generant tumultus. Verum quoniam multa sunt quæ viventibus accidunt, et diversa quidem vita moresque diversi, diversa etiam ea quæ accidunt, « pro universis simul in communi deprecemur, » inquit, pro navigantibus, eorum gratia qui in mari sunt, pro viatoribus, eorum gratia qui in terra peregrinantur, pro ægrotantibus, quocumque morbo ægrotat aliquis, pro laborantibus et fatigatis, pro captivis et pro servis; quæ oratio omnes complexa pro eorum salute deprecatur. Videsne Ecclesiam Deum imitantem et omnibus providentem? Discisne etiam quomodo omnes conjungit et pro omnibus orat? Ideo igitur conjuncta vocatur hæc oratio.

At postquam omnes vocaverit ad orandum pro omnibus, ei jussit pro invicem deprecari, secundum mandatum Apostoli, ad eum qui omnia dare potest Dominum convertitur et intendit, dicens: « Adjuva, » quoniam tu solus nobis adjutor es infirmis et percunctibus; « salva, » quoniam tu solus perici-

clitantium et desperatorum, Salvator; « miserere, » quoniam nihil habes a nobis, nisi misertus fueris, qui misericors es, « et custodi, » quoniam multi sunt irruentes et tribulantes multi, solusque nos potes custodire, Deus, in gratia tua, minime ex operibus nostris, nec ex deprecatione nostra; nam immundi sumus, nostraque sunt immunda, sed in tua tantum gratia; præcipuum autem donum Unigeniti incarnatio quæ et gratia appellatur. His Dominum misericordiarum obsecrat sacerdos; at si diaconus ea pronuntiat, eadem per secretam orationem intus deprecatus sacerdos nos hortatur ut erga Deum commendationis ritu fungamur. Disce vero salutare et mirabile. « Sanctissimæ, ait, et immaculatæ, » et cætera, præconia admodum laudabilis Deiparæ, prout decet, adjiciens. Postquam omnes sanctos memoraverimus, videlicet ducem sanctorum et auctorem sanctificationis, necnon communem mediatrix divinumque instrumentum per quod salvati sumus atque omnium per eam sanctificationum, cum ex nostra sint natura ac de salute nostra solliciti nobis succurrere possat qui pro gloria Dei certaverunt, hos, inquit, postquam memoraverimus, loco vocis: ad auxiliandum advocaverimus, seu recordati eorum ut bene de nobis recorderentur, nosmetipsos, quia nos Deo debemus totos, proximisque, quia nos invicem diligere jussi sumus, omnemque vitam nostram, utpote cui Deus providet, et pariter nostras in ea cogitationes, sermones et opera, animasque ac corpora Christo Deo commendemus, pro nobis immolato nos ipsos hostiam viventem offeramus ei qui nobis semetipsum dedit nos totos exhibeamus, committamus nos ei qui animam suam pro nobis posuit, et in cibum semetipsum donavit; qui nobis providet nosque diligit semper sollicitus semperque salvans et solus Salvator, quoniam absque illo non possumus esse, nec vivere, nec cogitare nec quidquam prorsus cogitare, ei autem commendata nemo potest eripere de manibus Patris ejus; manus vero sunt ipsum brachium ejus et sanctus Spiritus; en intelligentibus maximi omnibusque præstantes fructus. Quapropter in aliis officiis astantes solummodo clamant: « Kyrie eleison, » divinam implorantes misericordiam; hic autem: « Tibi, Domine, » inquit, id est: Tibi nos ipsos commendamus, Christe Deus. Hæc est commendatio maxime necessario verbis proferenda; nam rectam in Christum fidem nostram acceptamque efficit oblationem ei ex fide factam, nos Deo adunat, opem ejus consequitur, sanctissimæ Verbi Genitrici sanctisque conjungit, intercessionem eorum efficacem facit pro nobis. Hanc etiam maxime necessario debemus operibus perficere; operibus autem perficiemus si recte credamus, si Christiane vivamus in puritate, in veritate et justitia; si orationi vacemus, quoniam Deo devoti sumus, mysteriis sanctificati, confessione illius consecrati, et cum Christo traditi simus atque ab eo empti, nihil aliud nisi quæ sunt Christi operari

ἡμῶν. « Ἐῴσον, » ὅτι σὺ μόνος τῶν κινδυνεύοντων καὶ ἀπηλπισμένων Σωτὴρ· « Ἐλέησον, » ὅτι οὐδὲν ἔχεις ἀπ' ἡμῶν, εἰ μὴ ἐλεήσεις ὁ ἐλεήμων. « Καὶ διαφύλαξον· » ὅτι πολλοὶ οἱ ἐπεμβαίνοντές τε καὶ θλιβόντες, καὶ μόνος δύνασαι φυλάττειν ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῆ χάριτι· οὐκ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔργων, οὐδ' ἐκ τῆς ἡμῶν ἰκεσίας, ἀκάθαρτοι γὰρ, καὶ ἀκάθαρτα τὰ ἡμῶν, ἀλλὰ τῇ σῆ μόνῃ χάριτι. Ἐξαιρητος δὲ ὄρασα ἢ τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρώπησις, ἥτις καὶ χάρις καλεῖται. Ἐν τούτοις οἶον Νεων θέμενος ὁ ἱερεὺς τὸν Θεόν, εἰ δὲ διάκονός ἐστι τοῦτο λέγων, διὰ τοῦτου τε καὶ τῆς μυστικῆς ἔνδον εὐχῆς ὁ ἱερεὺς, τὰ τῆς παραθήκης πρὸς Θεὸν ἡμᾶς ποιῆσαι διακελεύεται. Καὶ μάνθανε σωτηριώδεις καὶ θαυμαστον. « Τῆς Παναγίας ἀρχάντου, » φησὶ, καὶ τὰ ἐξῆς, ἐπιφέρων τὰ τῶν ἔγκωμιων τῆς πανυμνήτου Θεοτόκου ὡς ἔγκωμει. « Μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες. » Ἰδοὺ τῆς ἀρχηγοῦ τῶν ἁγίων, καὶ τῆς χορηγοῦ τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ τῆς κοινῆς μεσιτείας, καὶ τοῦ θεοῦ ὄργανου δι' οὗ σεαυθισμαθα, μετὰ τῶν ἁγιασμένων δι' αὐτῆς πάντων, ὡς ἐκ τῆς ἡμῶν ὄντων φύσεως, καὶ κηρομένων ἡμῶν καὶ δυναμένων ὡς ἡγωνισμένων ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, φησὶ, μνημονεύσαντες, ἀντὶ τοῦ ἐπικαλεσάμενοι, ἢ καὶ ὡς ἀγαθὸς μεμνημένων ἡμῶν μνησθέντες, ἑαυτοῦς, ὡς ὁπαλλόντες ἡμᾶς αὐτοῦς τῷ Θ ῶ, καὶ ἀλλήλους, ὡς καὶ ἀγαπᾶν ἀλλήλους λαβόντες ἐνταλήν, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν, ὡς χορηγομένην παρὰ Θεοῦ, καὶ οἶον τὰ ἐν ταύτῃ διανοήματα καὶ ῥήματα ἡμῶν καὶ τὰς πράξεις καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθήμεθα, τῷ τυθέντι ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτοῦς θυσίαν ζώσαν προσάξωμεν. Τῷ δόντι ἑμὶν ἑαυτὸν, καὶ αὐτοῦς ἡμεῖς ὀλικῶς προσκομισώμεν. Καὶ θαρσύνωμεν ἡμᾶς αὐτῷ τῷ τῆν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν τεθεικότι, καὶ εἰς τροφὴν ἑαυτὸν δέδωκότι, καὶ προνοουμένῳ ἡμῶν καὶ φιλοῦντι, καὶ ἀεὶ κηρομένῳ, καὶ σώζοντι καὶ μόνῳ ὄντι Σωτῆρι· ὅτι καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνατὸν εἶναι ἢ ζῆν, ἢ νοεῖν, ἢ ὄλωσ τι ἐνεργεῖν· οὐδὲ εὐδ παρατεθέντα αὐτῷ δύναται τις ἀρπάξαι ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Χεῖρες δὲ αὐτὸς ὁ βραχίων, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἰδοὺ τοῖς συνιοῦσι μέγιστα τὰ ἐκ ταύτης τῆς προσευχῆς, καὶ τὰ τελειώτατα πάντων. Διὸ καὶ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις οἱ παρεστῶτες τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » μόνον κρᾶζουσι, τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμενοι ἔλεον, ἐνταῦθα δὲ, « Σοὺ, Κύριε, » φασὶν· ἦτοι, σοὶ ἑαυτοῦς, Χριστὸς ὁ Θεός, παρατίθεται. Ἀὕτη ἡ παράθεσις ἀναγκασιωτάτη καὶ λόγοις ὁμολογεῖσθαι. Τὴν γὰρ πρὸς Χριστὸν ὀρθὴν πίστιν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἡμετέραν ἐκ πίστῶς ποιεῖται ἀνάθεσιν· καὶ ἐνοὶ τῷ Θεῷ ἡμᾶς, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπισπᾶται βοήθειαν, καὶ τῇ τοῦ Λόγου ὑπεραγίᾳ Μητρὶ καὶ τοῖς ἁγίοις συνάπτει, καὶ τὴν μεσιτείαν αὐτῶν ἐνεργὸν ποιεῖται ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ἔργοις δὲ ἐκτελεῖσθαι αὕτη παρ' ἡμῶν τὸ ἀναγκασιώτατον χρῆμα. Τὸ δὲ δι' ἔργων ἐστὶν ὀρθῶς πιστεύειν, καὶ χριστιανικῶς ἐν καθαρότητι ζῆν ἀληθεῖα τε καὶ δικαιοσύνη, καὶ σχολάζειν ταῖς προσευχαῖς· ὅτι ἀνατεθειμένοι Θεῷ τελούμεν ἡμεῖς,

καὶ τοὺς μυστηρίους ἡγιασμένοι, καὶ τῇ ὁμολογίᾳ αὐτῶ ἀφιερωμένοι, καὶ ὡς παραδεδομένοι Χριστῶ, καὶ ἡγορασμένοι ὑπ' αὐτοῦ, μηδὲν ἄλλο ἢ τὰ τοῦ Χριστοῦ ὀφειλοντες ἐνεργεῖν. Περὶ ταύτης τῆς παραθήκης πάντες οἱ ἅγιοι μέμνηνται, καὶ ὁ Σωτὴρ καὶ τὴν παραθήκην πρῶτος πεποίηκεν αὐτοῦ ἐν τῷ μέλλειν πάσχειν, παραθέμενος ἡμᾶς τῷ Πατρὶ, « Φύλαξον αὐτοῦς, εἰπὼν, ἐν τῷ ὀνόματι σου, καὶ ἀγίασον αὐτοῦς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, » καὶ τὰ ἐξῆς ἀλήθεια δὲ αὐτός. Ταῦτα τελέσας, ἐπισφραγίζει τῇ ἐκφωνήσει ὁ ἱερεὺς τὴν δοξολογίαν τῆς Τριάδος, τὸ, « Ὅτι πρέπει σοι, εἰρηκῶς, » τῇ θεολογίᾳ καὶ δοξολογίᾳ ὁμοῦ βεβαιῶν τὰ προειρημένα, καὶ μαρτυρῶν ὡς ταῦτα ἔσται ἡμῖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Τῶν δὲ ὕμνων ἐν τροπαρίοις ἢ ἰδιόμελοις ἅμα 235 λεγομένων τοῖς στίχοις, τῇ μὲν Κυριακῇ ἰσταμένων εἰς δέκα στίχους, διὰ τὸ τοῦ ἀριθμοῦ τέλειον, ἐν δὲ ἑορτῇ τινος τῶν ἁγίων εἰς στίχους ὀκτώ, διὰ τὴν ὀγδόην καὶ ἀκατάκλυστον ἡμέραν, ἐν ᾗ ἔσονται οἱ τοῦ Θεοῦ πάντοτε, καὶ νῦν εἰσι τοῖς πνεύμασι σὺν Χριστῶ· εἰς ἐξ ὧν καθ' ἡμέραν διὰ τὸ ὑπὲρ τὴν ἀσθησὶν εἶναι πενταδικὴν οὔσαν τοῦς ἁγίους νῦν, καὶ διὰ τὴν Τριάδα σημαίνει τὰ ἐξ, ἐκατέρωθεν οὔτοι οἱ ὕμνοι ψάλλονται, εἴτε περὶ τῆς ἀναστάσεως ὄντες, εἴτε περὶ ἐτέρας προκειμένης ἑορτῆς ἢ ἁγίου. Τῷ τελευταίῳ δὲ στίχῳ οἱ χοροὶ συνέρχονται, τὴν συμφωνίαν δηλοῦντες, καὶ τὴν διὰ τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου παντός ἔνωσιν. Ὅθεν ὁμοῦ πρὸς τὸ θυσιαστήριον κλίνοντες ἐκβοῶσιν, « Ὅτι ἐκραταιώθη τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς· » τὴν ἐν Χριστῷ τῶν ἰθῶν δηλοῦντες σωτηρίαν· καὶ ὅτι ἐν ἔλει αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν καθῶν, καὶ τῷ σταυρῷ αὐτοῦ κράτος στήσαμενος καὶ νικήσας, ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ συνηγάγετο. Καὶ ὁμοῦ πάλιν τὸ, « Δόξα καὶ νῦν, » ἄουσιν, δοξολογούντες ἀδιαίρετως τὴν Τριάδα τὴν ἀδιαίρετον· ἔτι δὲ καὶ τὴν θεομήτορα κῆρην ἐξ αὐτῆς παρκοθέντος, καὶ τὴν αὐτῆς πᾶσιν καὶ θυνάτην μεσιτείαν.

dehemus. De hac commendatione omnes meminerunt sancti, ipseque Salvator qui commendationem primus fecit jamjam passurus; nos enim Patri commendavit dicens: « Serva eos in nomine tuo, et sanctifica eos in veritate tua, » ipse autem est veritas. Quibus jussis, clamans obsignat sacerdos dogmologiam Trinitatis: « Te decet, » dicens, Dei confessione et glorificatione simul confirmans prius dicta, testansque ista a Deo nobis fore. Porro dictis hymnis in versiculos strophasque distinctis quæ Dominica quidem decem strophis constant propter numeri perfectionem, festo autem sanctorum in octo strophas distinguitur propter octavam et inefficientem diem, in qua erunt semper qui Dei sunt, et nunc versantur animæ cum Christo, singulis vero diebus in sex strophas, quoniam modo sunt sancti supra quinque sensus, bisque Trinitatem significat sextus numerus; qui hymni utrinque psalluntur, sive in resurrectione, sive in alia solemnitate, vel in festo alicujus sancti. At in ultima strophâ chori conveniunt, symphoniam ostendentes totumque mundum per Salvatorem adunatum. Unde simul altare versus inclinantes clamant: « Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, » gentium in Christo salutem significantes, quoniam in misericordia sua pro nobis passus, virtute in cruce confirmata, victor nos in semetipso congregavit. Et iterum simul modo etiam cantant, « Gloria, » sine temporis intermissione seu divisione indivisam laudantes Trinitatem, ac insuper Deiparam virginem in sine glorificantes, inde consistendo incarnationem ejus qui ex ea incarnatus est magnamque ei præpotentem ejus intercessionem.

τὴν ἀδιαίρετον· ἔτι δὲ καὶ τὴν θεομήτορα κῆρην ἐξ αὐτῆς παρκοθέντος, καὶ τὴν αὐτῆς πᾶσιν καὶ θυνάτην μεσιτείαν.

ΚΕΦΑΛ ΤΑΓ'.

CAPUT CCCXXXIII.

Τὴ σημαίνει ἢ τοῦ ἑσπερινοῦ εἰσόδος· καὶ τί τὸ κλίνειν ἐν ἱερῶ καὶ ἀνίστασθαι, καὶ ἀναβαλεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ εἰσερχεσθαι.

Quid significat vespertini ingressus, et cur inclinat se sacerdos, et iterum surgit, ascenditque ad altare et ingreditur.

Ἐνθα δὴ καὶ ὁ ἱερεὺς ποιεῖται τὴν εἰσόδον, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀσχεπῆς ἐξερχόμενος μετὰ θυμιατοῦ τε καὶ θυμιάματος, καὶ μέσον τοῦ ναοῦ κλίνων καὶ εὐχόμενος, καὶ ἀνίσταμενος καὶ σφραγίζων τῇ χειρὶ καὶ τῷ θυμιάματι, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον ἐπανερχόμενος αὐθις. Τὴ τούτῳ δηλῶν; « Ὅτι καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν καταβῶν ἀψίθων, πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήλυθε καὶ ἡμᾶς ἐπανήγαγεν. Ὅθεν καὶ τῇ ἐξελεύσει ταύτῃ, καὶ τῇ κλίσει τῆς κεφαλῆς καὶ ἀνορθώσει, καὶ τῷ ἐκδοῆσαι, « Σοφία ὀρθοί, » καὶ σφραγίσει τῷ θυμιατηρίῳ, ἢ ἀνυψώσει τὸ εὐαγγέλιον, εἰ εὐαγγελίον εἰσεδός· ἔστι, καὶ εἰς τὸ βῆμα ἐπανελεῖν, πάντα τὰ τῆς οἰκονομίας δηλοῦν· τὸ ἐξελεῖν μὲν καὶ κατέρχεσθαι τὴν κατέβασιν Χριστοῦ καὶ ταπεινωσιν· τὸ ἐνδεξιμένον δὲ εἶναι τὰ ἱερατικά, τὴν σάρκωσιν· τὸ μέσον τε στάντα κλίνει τὴν κεφαλὴν, τὸ μέσον τῆς γῆς· σταυρωθῆναι ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀποθανεῖν, καὶ

Deinde sacerdos ingressum facit, ex altari nudo capite egrediens, cum thuribulo et thure, et in medio templi sese inclinans, ac surgens, signansque manu et thuribulo, rursumque ad altare revertens. Quid his significat? Quod unigenitus Dei Filius usque ad nos e caelestibus sedibus descendit, et rursus in caelum ascendit nosque ibi adduxit. Ideo dum ita egreditur et caput inclinat ac erigit, et clamat: « Sapientia erecti, » signatque thuribulo, vel Evangelium extollit, si ingressus fuerit Evangelii, atque ad gradus revertitur, omnia œconomiae mysteria ostendit. Nam egrediendo quidem et descendendo descensus Christi hujusque humilitatem patet facit; dum sacris induitur vestibus incarnationem indicat; dum in medio caput inclinat, Salvatorem pro nobis in medio terræ crucifixum et mortuum atque in infernum descendentem declarat. Ideo in silentio caputque inclinans deprecatur,

quoniam Christus postquam semetipsum Patri ob-
tulerit et in infernum descenderit, nos inde eruit ;
ideo etiam incensum quo significantur sancta illius
anima atque vita in acceptissimum odorem Deo
oblata, offert sacerdos, vel exhibet Evangelium
velut ipsum Dominum, atque cum eo inclinatur,
quoniam ipse ad nos descendit ; et erigitur quo-
niam ipse surrexit Christus nosque congregavit,
quod prædicat et demonstrat sive crucem faciens
cum thuribulo, sive dicens, «Sapientia erecti,» seu
Evangelium extollens. Dum autem iterum ascendit
et ingreditur ad altare, manifestat Christum a terra
assumptum in eandem quam susceperat carnem
reversum esse, semetipso pro nobis in hostiam ob-
lato, nobisque per eum exaltatis et sanctificatis.
Hoc quidem totus significat ingressus ; hoc valde
necessario ante omnia ac per omnia a nobis dis-
cendum, hujus semper meminisse oportet, nempe
in hoc nos esse salvatos, quia Deus ad nos descen-
dit.

CAPUT CCCXXXIV.

*Quare in vespera diei sabbati splendidior ingressus
et in cæteris Dominicis sanctorumque festis.*

Vespertini officii ingressus significat in ultimis
sæculis fieri Dei descensum. Ideo hoc præsertim in
sabbatis propter descensum Christi in inferos ejus-
demque resurrectionem facimus, necnon in festis,
quoniam qui descendit celebratum instituit mysteri-
um, et in sanctorum commemorationibus, quo-
niam ipse qui in cælum ascendit animas eorum
ibi adduxit quas secum acceptas habet, et corpora
eorum resuscitabit, ut eos secum totos habeat sem-
per.

CAPUT CCCXXXV.

Quid significet ingressus in officio matutino.

Matutinus autem in magna Ecclesia ingressus
eandem significat, videlicet præcipue in infernum
anima Christum descendisse, et carne resurrexisse,
atque ab angelis prædicatam fuisse illius resurre-
ctionem. Quapropter circa diluculum et in ang-
gesto, velut in lapide, tanquam angelus vel potius
reipsa angelus sacerdos resurrectionis mysterium
annuntiat.

CAPUT CCCXXXVI.

*Quod in monasteriis quoque die Dominica in matu-
tino ingressus fit ad resurrectionis significationem.*

Iste autem ingressus in monasteriis sit antequam
cantentur canones, divino lecto Evangelio, quod
matutinum dicitur, quoniam ea quæ circa diluculum,
appropinquante aurora seu die in resurrectione
Domini contigerunt edocet, egreditur sacerdos
tanquam e monumento, e tremendo scilicet altari
atque e tumulo mensæ sacræ, habens Evangelium,
quasi angelus Christum ostendens quem prædica-
vit. Et omnes accedentes adorant, more discipulo-
rum mulierumque unguenta portantium, osculan-
tur Evangelium et sequentem concinunt hymnum :

Α εις ἔδου καταλθεῖν τὸν Σωτῆρα. Ὅθεν καὶ ἐν εὐχῇ
καὶ κλίων προσεύχεται, ὅτι τῷ Πατρὶ δοῦς ἑαυτὸν,
καταλθὼν εἰς τὸν ἔδου, ἡμεῖς ἐκείθεν ἐρρύσασθε.
Διὸ καὶ ἡ θυμίαμα, τὴν ἀγίαν αὐτοῦ ψυχὴν καὶ ζωὴν
τυποῦν τὰ εὐδαιμόνια ὄντως προσάγει ὁ ἱερεὺς, ἢ
κατέχει τὸ Εὐαγγέλιον ὡς αὐτὸν τὸν Κύριον· καὶ
σὺν αὐτῷ κλίνεται· ἐκεῖ αὐτὸς ἡμῖν συγκατέβη·
καὶ ἀνορθοῦται, ὅτι ἀνέστη Χριστὸς αὐτὸς καὶ ἡμεῖς
συνήγαμε. Καὶ τοῦτο κηρύττει καὶ δεικνυσίν, ἢ
σταυρὸν ποιῶν τῷ θυμιατηρίῳ καὶ τὸ, « Σοφία, λέ-
γων, ὄρθοι », ἢ τὸ Εὐαγγέλιον ἀνοψῶν. Τὸ ἀνέρχε-
σθαι δὲ πάλιν, καὶ εἰσεῖναι εἰς τὸ θυσιαστήριον,
ὅτι ὁπὸ τῆς γῆς ἀνελήφθη, καὶ ἐνθα ἦν ἐπανήλθε,
μεθ' ἧς προσέληψε σαρκὸς, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεπέ-
κας θυσίαν, δι' ἑαυτοῦ καὶ ἡμεῖς ἀνοψώσας καὶ
ἀγάσας. Καὶ πᾶσα μὲν εἰσοδος τοῦτο σημαίνει. Καὶ
τοῦτο ἀναγκασιότατον πρὸ παντὸς καὶ διαπαντὸς
ἡμεῖς ἐκδιδάσκονται· καὶ τοῦτου διὰ μνημονεύειν
χρή· ὅτι καὶ διὰ τοῦτου ἐμώθημεν, τοῦ καταβῆναι
τὸν Θεὸν πρὸς ἡμᾶς.

ΚΕΦΑΛ. ΤΑΔ'.

*Διὰ μᾶλλον τῷ Σαββάτῳ ἁσπῆρας λαμπροτέρα
ἢ εἰσοδος καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἑορταῖς Δεσποτι-
καῖς τε καὶ τῶν ἁγίων.*

Ἡ τοῦ ἁσπῆρου εἰσοδος, καὶ τὸ ἐπ' ἐσχάτων
τῶν αἰώνων γενέσθαι σημαίνει τὴν τοῦ Θεοῦ **236**
συγκατάθεσιν. Διὸ καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐν Σάββασι διὰ
τὴν εἰς ἔδου κάθοδον καὶ ἀνάστασιν ποιούμεν, καὶ
ἐν ἑορταῖς, ὅτι ὁ καταβὰς τὸ ἐρταζόμενον μυστήριον
ἐκτετέλεκε, καὶ ἐν μηνίματι ἔβη, ὅτι καὶ αὐτοὺς
ταῖς ψυχαῖς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβάς ἀνέβησας,
καὶ μεθ' ἑαυτοῦ λαθὼν ἔχει, καὶ ἀναστήσει τοὺς σώ-
μασιν, ὡς ἂν καὶ ὁλοτελεῖς πάντας ἔχη μεθ' ἑαυ-
τοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΤΑΕ'.

Τι σημαίνει ἡ ἐν τῷ ὄρθρῳ εἰσοδος.

Ἡ ἐωθινή δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ εἰσοδος καὶ
ταῦτα σημαίνει, καὶ αὐτὸ ἐξαιρετικῶς τὸ εἰς τὸν
ἔδου καταλθεῖν τὸν Χριστὸν τῇ ψυχῇ, καὶ ἀναστῆναι
τῇ σαρκί, καὶ ὁπὸ τῶν ἀγγέλων κηρυχθῆναι αὐτοῦ
τὴν ἀνάστασιν. Διὸ περὶ τὸν ὄρθρον καὶ ἐπάνω τοῦ
ἁμβωνος ὡς ἐπὶ τοῦ λίθου, ὁσπῆρ ἄγγελος, μᾶλλον
δὲ ὢν ἄγγελος ὁ ἱερεὺς, τὰ τῆς ἀναστάσεως καταγ-
γέλλει.

ΚΕΦΑΛ. ΤΑϚ'.

*Ὅτι καὶ ἐν ταῖς μοναστηρίοις κατὰ Κυριακὴν
εἰσοδος ἐν τῷ ὄρθρῳ γίνεται, εἰς εὐχὴν τῆς
ἀναστάσεως.*

Αὕτη δὲ ἡ εἰσοδος καὶ ἐν ταῖς μοναῖς γίνεται πρὸ
τῶν ἁδομένων κανόνων, τοῦ θείου Εὐαγγελίου ἀνα-
γνωσθέντος, τοῦ λεγομένου ἐωθινοῦ, ὡς τὰ περὶ τὸν
ὄρθρον καὶ τῆς ἐω ἄγῃς, ἥτοι τῆς ἡμέρας ἐν τῇ
ἀναστάσει τοῦ Κυρίου πραχθέντα διδάσκοντος, ἐξίρ-
χεται ὁ ἱερεὺς ὡσπερ ἀπὸ τοῦ μηνίματος, τοῦ φρι-
κτοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀπὸ τοῦ τάφου τῆς ἀγίας
τραπέζης, κατέχων τὸ Εὐαγγέλιον ὡς ἄγγελος,
δεικνύς τὸν Χριστὸν, ὃν δὴ καὶ ἔκρηυξεν. Καὶ προσ-
ερχόμενοι πάντες, προσκυνοῦσι τε ὡς οἱ μαθηταὶ
καὶ αἱ μυροφόροι γυναῖκες· καὶ τοῦτο ἁσπῆζονται,

καὶ ἐκδοῦσθον ἕδουσιν ψῆδην, τὸ, « Ἀνάστασιν Χριστοῦ
 θεασάμενοι. » Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ ὄρθρῳ γίνεται,
 εἰ καὶ ὧδε κατὰ χρεῖαν λέγοντες περὶ τῆς εἰσόδου,
 καὶ τῶν εἰρημένων ἐμνήσθημεν. Ἐν τῷ ἑσπερινῷ
 δὲ τῆς εἰσόδου τελεσθείσης, καὶ ὕμνου ἱεροῦ λαχθέν-
 τος, ἀρχαίου τε καὶ ἀρμυδίου πρὸς τὴν ἑσπέραν ἐν
 τῷ εἰσοδαύειν, ὃν λέγουσι τινες παρὰ τοῦ θεοῦ ἱε-
 ρομάρτυρος Ἀθηνογένους συντεθῆναι, καλῶς καὶ
 τὴν Τριάδα καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ Λόγου κηρύττοντα.
 τοῦ, « Φῶς Ἰλαρὸν, Σοφία, » φησὶν ὁ διάκονος. Καὶ ὁ
 ἀρχιερεὺς καθήμενος, δίδωσι τὴν εἰρήνην· ὅτι καὶ
 αὐτὴν Χριστὸς ἤμῃν καὶ πρὸ τοῦ πάθους ἀφήκε, καὶ
 ἀνιστάς, δέδωκε, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβάς,
 παρέχει διηλεκτὸς.

ΚΕΦΑΛ. ΤΑΖ'.

Peri tōn καθ' ἡμέραν προκειμένων, τί ταῦτα ση-
 μαίνουσιν.

Καὶ εὐθύς λαμπρῶς τὸ προκείμενον ἕλεται.
 Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ περὶ τῆς ἑορτῆς προφητεία τὰ
 περὶ τῆς ἡμέρας ἐκδοδίσκον ψαλμικόν. Καὶ τῷ μὲν
 Σαββάτῳ ἑσπέρας τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως μαρτυ-
 ρεῖ· διὰ τὸ τότε μὲν ψάλλεται· « Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε· »
 νενίκηκε γὰρ καὶ ἐβασίλευσε κατὰ τοῦ θανάτου ὁ
 ἀνιστάς, καὶ εὐπρίπειαν τὴν ἀφορασίαν τῆς φύ-
 σεως ἡμῶν ἐνεδύσατο, καὶ τὴν οἰκουμένην ἀναστάς
 ἐτερέωσε, πιστεύουσαν εἰς αὐτόν· ἑσπέρας δὲ τῆ
 Κυριακῆ, « Ἴδοὺ δὴ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον· » διὰ τε
 τοῦ· εὐλογοῦντας αὐτὸν ἀπαύστως ἀγγέλους, καὶ τὰς
 ψυχὰς τῶν θούλων αὐτοῦ· τῆ δὲ δευτέρῃ ἑσπέρας,
 διὰ τοὺς βοῶντας πιστοὺς, ἐν μετανοίᾳ, καὶ τὸν
 αὐτῆς κήρυκα ὑπόδρομον, « Κύριος εἰσακούσεται
 μου, » φησὶν, ἐν τῷ κειραχθῆναι με πρὸς αὐτόν· Τῆ
 τρίτῃ δὲ ἑσπέρας, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σωτηρίου πάθους
 βοήθειαν, καὶ τὸ ἐν ἡμῖν ἔλεος διὰ τοῦ σταυροῦ,
 « Τὸ ἔλεός σου, Κύριε, καταδιώξει με, λέγει, πάσας
 τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου· » τῆ τῆς τετάρτης δὲ
 ἑσπέρας τὰ τῶν Ἀποστόλων, « Ὁ Θεός, λέγοντες, ἐν
 τῷ ὄνοματι σου σῶσόν με. » Καὶ γὰρ ἐν αὐτῶν ἐν
 ὄνοματι Κυρίου σεσώσμεθα, καταγγελλάντων **237**
 καὶ κηρύκων θείων ἀποδεχθέντων, τοῦ Θεοῦ συνεργ-
 οῦντος σωσάντων ἡμᾶς, καὶ τὸν λόγον βεβαιούντος,
 ὧς γέγραπται. Κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἑσπέρας, τὴν
 μεγάλην προανυμνοῦμεν βοήθειαν τοῦ σταυροῦ.
 Αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ἐδοξόθησε σαρκὶ σταυρωθεὶς, ὁ
 ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐσπέρας δὲ τῆ
 Παρασκευῆ, « Ὁ Θεός, ἀντιλήπτω μου εἰ, » βοῶ-
 μεν, διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἁγίων, τῆ ἀντιλήψει τοῦ
 θαυόντος ὑπὲρ ἡμῶν συνηγμένην καὶ ἔγερθέντος,
 καὶ τὰς ψυχὰς τῶν προπελθόντων πιστῶν· ὅτι καὶ
 τοῖς ἁγίοις ὁ Θεός ἀντιλήψις γέγονε, καὶ τοῖς ἀπελ-
 θούσι δὲ αὐτὸς ἐστὶν ἔλεος, προφθάνων εἰς σωτηρίαν.
 Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν Ἀλληλοῦσια ἀντὶ
 προκειμένου πρόκειται· ὁ δὲ ἄνεστιν σημαίνει Θεὸς
 καὶ ἐπιδ- ἰαν Ἐσοῦ· καὶ τ', « Ὁ Κύριος ἔρχεται· »
 κηρύττον μὲν τὴν τε πρώτην καὶ τὴν δευτέραν αὐ-
 τοῦ παρούσιν, προσημαίνον δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ πά-
 θους αὐτοῦ καὶ τῆς ἔγερσεως. Ὅσον ὡς ἔρχεται πα-
 θεῖν καὶ ἀναστῆναι ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Κύριος· καὶ ἔρχε-
 ται πάλιν ἐπ' ἐσχάτων τοῦ κρίναι πᾶσαν τὴν γῆν,

A « Resurrectionem Christi intulit. » Hæc igitur sunt
 in officio matutino. At dicis, prout opus erat, quæ
 ad ingressum spectant, ad proposita memores
 reculeamus. Facto quidem ingressu in vespertino
 officio, dictoque hymno sacro vetere et ad vespertas
 dum intratur accommodato, quem nonnulli autem
 a divo sanctoque martyre Athenogene com-
 positum fuisse, quo Trinitas et incarnatio Verbi
 egregie prædicantur, videlicet : « Lux læta, » diaconus
 dicit. « Sapientia, » et pontifex ædiens dat pacem,
 quoniam Christus eam autem passionem reliquit, et
 redivivus dedit, ac in cælum assumptus continuo
 impertit.

CAPUT. CCCXXXVII.

B De præviis quæ quotidie proponuntur, et quid hæc
 significent.

Et protinus clara voce cantantur prævia. Hæc
 autem nihil aliud sunt quam quædam de festo pro-
 phetia, psalmus res diei edocens. Equidem in
 vespertis Sabbati mysteria resurrectionis testantur,
 ideoque tunc psallitur : « Dominus regnavit ; »
 vicit enim et in mortem regnavit resurgendo, et
 decorem, nempe incorruptibilitatem naturæ nostræ
 induit, terramque resurgendo formavit in ipsam
 credentem. Verum in vespertis Dominicæ : « Ecce
 nunc benedicite Dominum, » propter angelos et
 animas servorum ejus eum sine fine benedicentes.
 At vespertis secundæ seris propter fideles in
 pœnitentia clamantes hujusque præconem præcur-
 sorem : « Dominus exaudiet me, inquit, cum cla-
 mavero ad eum. » Tertis tertis vespertis, propter
 auxilium a salutari passione atque misericordiam
 nobis per crucem comparata, illud dicitur : « Mi-
 sericordia tua, Domine, subsequetur me omnibus
 diebus vitæ meæ. » Sed quartæ seris vespertis,
 celebrantur Apostoli dicendo : « Deus, in nomine
 tuo salvum me fac, » nam per eos in nomine
 Domini salvi sumus facti, qui nuntiaverunt et præ-
 dicaverunt Dei doctrinas, Domino salvantibus nos
 cooperante et sermonem eorum confirmante, sicut
 scriptum est. Quintæ vero seris vespertis, magnum
 crucis adjutorium laudibus ornamus ; ipse enim
 nos adjuvit carne crucifixus qui fecit cælum et
 terram. Vespertis autem Parasæves : « Deus, susce-
 ptor mens es, » clamamus propter multitudinem
 sanctorum susceptione illius pro nobis mortui et
 redivivi congregatam et animas fidelium defuncto-
 rum, quoniam sanctis Deus susceptor factus est, et
 misericordia ejus qui prius in salutem mortuorum est
 defunctis impertitur. Sed in diebus jejuniorum
 loco præviorum cantatur « Alleluia, » quod Dei
 laudem significat Deique adventum, et ideam sonat
 ac « Dominus venit, » tum priorem tum posteri-
 orem ejus adventum prædicans, necnon passionem
 et resurrectionem ejus mysteria præsignificans ;
 qua i dicitur : Venit passurus et resurrecturus
 pro nobis Dominus, et veniet etiam in consumma-
 tione sæculi terram judicaturus universam, ut de

nobis solliciti ac de peccatis nostris anxii et Dominum expectantes emundemur, studeamusque non concilia et festa agere, sed in dolore ad Deum clamare, eumque laudare ac invocare et adventum ejus opperiri. Prævia autem ita appellantur, quoniam sunt festorum dierumque sequentium vel præmia.

CAPUT CCCXXXVIII.

De continenti su plicatione, et de precibus, quod omnino sibi necessaria.

Post hæc continens sit Oratio, et petitiones a sacerdote complentur. Ad hoc quidem spectat continens oratio, ut fiat misericordia super omnes, tum reges fideles, tum loci pontificem, monasterii præsidem, vel provisores templi adstantesque orthodoxos et omnes undequaque fideles. Preces vero sunt ut vesperam noctemque totam transigamus abque peccato ac in pace, aut diem, quando eas in matutino dicimus officio, necnon ut angelum pacis custodem habeamus animæ et corporis, et indulgentiam remissionemque peccatorum inveniamus; insuper ut optima secundaque nobis et pax mundo impartiantur, vitamque reliquam in pœnitentiâ et pace absolvamus, atque ut Christianos decet, in fide sanctus tranquillisque fiat vita nostræ finis, et irreprehensibiles inveniamur advente Christo. Insuper per Deiparam cui omnia sunt possibilis et per omnes sanctos utpote laboribus et certaminibus liberos, et nosmetipsos, cum a Deo facti nos ei debemus, et alios quoniam proximis prodesse tenemur, ait enim: « Diliges Deum et proximum tuum sicut te ipsum, » totam quoque vitam nostram ut a Deo datam Christo Deo commendamus, quod tunc illico facimus verbis: « Tibi, Domine, » dicentes, nos videlicet ipsos committimus, quod debemus etiam operibus facere; nam qui se commisit, debet esse sub potentia ejus cui se commisit ut ejus custodia frustur et providentia illius gaudeat. Vide quanta bona preces istæ nobis pœcant, quantaque intelligentibus impertiant. Novimus quidem sanctos quosdam viros in his velut extra se raptos et tota mente deprecantes, Deoque semetipsos commendantes; sed et alios novimus minime dictis intendentes ex animæ imprudentia. Postea de more clamans doxologiam facit sacerdos pacemque omnibus deprecatus, jussuque dato inclinandi capita in signum servitutis et deprecationis. Primus ipse caput inclinat, humilem servum semetipsum conditens, et precatur propter sacerdotium, non enim sibi confidit, et ipsi opus est misericordia. Ideo pie deprecatur cum silentio contractus et anxius dum Deum alloquitur et intercedit dicens: « Domine Deus, qui cœlos inclinans in salutem hominum descendisti, non nostra produximus, sed opus charitatis tuæ et humilitatis, aspice super hæreditatem tuam, quoniam non hominibus sed tibi inclinaverunt capita, suam a te salutem deposcentes, quos in omni tenu-

ω; ἂν περὶ ἡμῶν ἔχοντες; τὴν φροντίδα καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν μεριμνῶντες καὶ τὸν Κύριον ἀπεκδεχόμενοι, καθαιρώμεθα, καὶ μὴ σπαύδωμεν πανηγυρίζειν ἢ ἑορτάζειν, ἀλλ' ἐν κένθει βοῆν πρὸς Θεὸν καὶ τοῦτον αἰτεῖν καὶ ἐπικαλεῖσθαι, καὶ τὴν ἐπιδημίαν τοῦτου ἐκδίχασθαι. Προκειμένα ἐκ λέγεται, ὡς τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἐπερχομένων ἡμερῶν προοίμια.

ΚΕΦΑΛ. ΤΑΙΓ.

Περὶ τῆς ἐκτενοῦς ἰκκσίας καὶ περὶ τῶν αἰτήσεων, ὅτι ἀναγκασιάτατα πάντως.

Μετὰ ταῦτα δὲ ἡ ἐκτενὴς δέησις, καὶ αἱ αἰτήσεις παρὰ τοῦ ἱερέως τελούνται· ἡ ἐκτενὴς μὲν ὑπὲρ ἁλλοῦς πάντων, τῶν τε πιστῶν βασιλέων, καὶ τοῦ κατὰ τόπον ἱεράρχου, τοῦ κατὰ τὴν μονὴν πρεσβυτέρου, ἢ τῶν τοῦ Θεοῦ προνοουμένων ναοῦ, τῶν περισσώτων ὁρθοδόξων, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ πιστῶν· αἱ αἰτήσεις δὲ, ὥστε τὴν ἐσπέραν καὶ τὴν νύκτα πᾶσαν διαλθεῖν ἡμᾶς ἀναμάρτητον καὶ εἰρηνικὴν· ἡ τὴν ἡμέραν, ὡς ἐν τῷ ὄρθρῳ λέγομεν, καὶ ἄγγελον εἰρήνης, φύλακα ψυχῆς καὶ σώματος ἔχειν, καὶ συγγνώμην καὶ ἄφεσιν εὐρεῖν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τὰ κάλλιστα καὶ συμφέροντα ἡμῖν, καὶ τὴν εἰρήνην τῷ κόσμῳ ἑωρηθῆναι, καὶ τὸ ὑπολοιπὸν τῆς ζωῆς ἐν μετανοίᾳ τε καὶ εἰρηνικῶς ἐκτελεῖσαι, καὶ ὡς πρέπει Χριστιανοῖς, πιστὰ τε καὶ ἅγια τὰ ἔργα ἡμῶν εἶναι τῆς ζωῆς καὶ εἰρηνικῆς, καὶ εὐαπολογητοῦς εὐρεθῆναι παραχρηνομένου Χριστοῦ· καὶ ἐπὶ τοσούτοις διὰ τῆς Θεοδόκου τῆς πάντα δυναμένης, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὡς παρῆσαν τοῖς πόνοις καὶ ἄλλοις ἐσχηκότων, καὶ ἑαυτοῦ· ἐπὶ ὀφειλομένῳ ἡμᾶς ἑαυτοῦς καὶ Θεῷ παρ' αὐτοῦ γεγονότας, καὶ ἀλλήλους, ὡς καὶ τοὺς πλησίον ὀφειλομένους, « Ἀγαπήσεις γὰρ, φησὶ, τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν, » καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν πᾶσαν ὡς παρὰ Θεοῦ δεδομένην, Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθεῖναι. « Ὁ καὶ ποιῶμεν εὐθὺς τότε τοῖς ῥήμασι, « Σοὶ, Κύριε, » λέγοντες· ἑαυτοῦς δηλονότι παρατιθέμεθα, ὀφειλομένους καὶ τοῖς ἔργοις τοῦτο ποιεῖν. Ὁ γὰρ παραθεῖς ἑαυτὸν ὑπὲρ τὴν ἐξουσίαν ὀφείλει εἶναι ἐκείνου, ᾧ παρατίθεται, ὡς ἂν καὶ τὴν αὐτοῦ πλουτὴ φύλακην, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀπολαύσῃ προνοίας. « Ὁρα δὲ ὅτι τὰ μέγιστα ἔξαιτοῦνται ἡμῖν αἱ αἰτήσεις αὐταί, καὶ μέγιστα τοῖς νοοῦσι παρέχουσι. Καὶ εἰδομένους τινος Θεοῦ ἀνδρᾶς ὅσον ἐν τοῦτοις ἐξισταμένους, καὶ ὀλοφύχως αἰτουμένους, καὶ τῷ Θεῷ παρατιθεμένους ἑαυτοῦς, ὡς καὶ ἑτέρους μὴδὲ ἀισθανομένους τῶν λεγομένων δι' ἀναίσθησαν ψυχῆς. Πῶτα συνήθει· ἐν ἐκφωνήσῃ βοήσῳσι ὁ ἱερεὺς, καὶ τὴν εἰρήνην ἐπευξάμενος πᾶσι καὶ κλίνει βοήσας τὰς κεφαλὰς εἰς σχῆμα δουλείας καὶ ἰκεσίας, πρῶτος αὐτὸς κλίνεται, δούλον ταπεινὸν ὁμολογῶν ἑαυτὸν· καὶ ἐπιούχεται διὰ τὴν ἱερουσίαν. Οὐ γὰρ ἐαυτῷ θαρῆσει, καὶ αὐτὸς χρῆζων ἔλθου. 238 Διδὸν καὶ ἐπιούχεται εὐλαβῶς καὶ μετὰ σιγῆς συσταλλόμενος καὶ ἀγωνιῶν ἐν τῷ πρὸς Θεὸν ὀμιλεῖν τε καὶ μεστειεῖν· καὶ τοῦτο φησὶ· « Κύριε ὁ Θεός, ὁ κλίνας οὐρανοῦς καὶ καταβάς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, οὐ τὰ ἡμέτερα προβαλλόμεθα, ἀλλὰ τὸ τῆς σῆς ἀγάπης ἔργον καὶ ταπεινώσεως, οὐ ἐπιδο

ἐπὶ τὴν κληρονομίαν σου, ὅτι οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ ἅπασιν ἀγαθῶν ἐκκλήσει, τὴν παρὰ σοῦ αἰτούμενοι σωτηρίαν· οὐδὲ καὶ ἐν παντί κα:ρῶ διαφύλαξον, καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀπὸ παντὸς ἐναντίου νοουμένου καὶ αἰσθητοῦ. » Καὶ θαρρήσας ὡς ἐπιτεύξεται, ἀνίσταται· καὶ ἐκφωνήσας ἀνυμνεῖ, « Εἴη τὸ κράτος τῆς βασιλείας σου εὐλογημένον, » καὶ τὰ λοιπὰ· ὄσον, Σὺ βασιλεὺς μόνος δεδοξασμένος τε καὶ εὐλογημένος, καὶ

ΚΕΦΑΛ. ΤΑΘ'.

Ἐπεὶ τῆς ἐν τῷ νάρθηκι λιτῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐξωθεν τοῦ ναοῦ λιτανειῶν.

Ἀδελφὲ δὲ ἐξωθεν ἐν τῷ νάρθηκι κατὰ τὸ Σάββατον γίνεται, καὶ ἐν ἑορταῖς, καὶ ἐν καιρῷ ἐξ ἁγίας τινος ἐπελθούσης ἢ περιστασίας πλείους ἀσροισθέντων διὰ μέσου τῆς πόλεως, ἢ καὶ ἐξωθεν αὐτῆς, ἢ περὶ τὰ τεῖχη. Λιτανεία δὲ ἐστὶ παράκλησις πρὸς Θεὸν καὶ ἐκείνη κοινὴ καὶ δι' ὄργην ἐπιγερομένην, καὶ χάριν εὐχαριστίας ὑπὲρ ἀγαθῶν δωρηθέντων. Τὸ οὖν ἐξωθεν ἡμᾶς τοῦ ναοῦ γίνεσθαι, τὴν ἐκπίωσιν τοῦ παραδείσου δηλοῖ, καὶ τὸ κλεισθῆναι αὐτὸν ἡμῖν καὶ τὸν οὐρανόν. Τὸ δὲ μέσον τῆς πόλεως διέρχεσθαι τε καὶ πενθικῶς ἐκδοῦν τὸ καταχρᾶναι δηλοῖ τὴν πόλιν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμᾶς καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ. Καὶ τὸ ἐξωθεν δὲ βοᾶν καὶ λιτανεύειν τὸ πατεῖνοσθαι σημαίνει, καὶ ἀναξίτους κρίνειν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκδοῦν, ἣν κατοικοῦντες κατεμολύναμεν, καὶ ὡς τῆς πατρὸς τῆς θείας διὰ παραβάσεως μετακίσημεν, καὶ ἐν αὐτῇ ἢ ἐπλάσθημεν πόλει, μᾶλλον δὲ ἀνεπλάσθημεν καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἡσιώμεθα, ὑπὸ τοῦ βραχίονος πλανηθέντες, ἀφρόνως διεφάρμακται τε καὶ ἐδεδελυθημεν· καὶ τὸν ἱερὸν χώρον κατεβρῦπώσαμεν· καὶ ἐν ἐρημίαις ἐπισκοπῆς Θεοῦ αὐλιζόμεθα· καὶ ἐν ἀφυλάκτοις διοδεύομεν τόποις. Τότε μὲν οὖν ἐν τῷ νάρθηκι ποιούμεθα τὰς λιτὰς, ὅτι κάτω καὶ εἰς τὴν ἡμῶν ἰσχυρίαν ἐκλήθησαν ὁ Σωτῆρ, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ αὐτὸν ἡσιώμεθα. Καὶ ὡς πρὸ τῶν οὐρανίων πυλῶν τῶν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἐστῶτες καθικετεύομεν. Οὐ γὰρ ἔξοις ἀτενίσαι εἰς τὸ ὄψος τοῦ οὐρανοῦ, εἰ μὴ ἐπανελθόντες βοήσωμεν τὸ ἡμάρτομεν· ὅτι καὶ αὐτὸς ἐξελθὼν πρὸς ἡμᾶς καὶ προσπαντήσας εὐσπλαγγῶς ἐπαγκαλίσειται. Τοῦτο οὖν τὸ πρὸ τῶν πυλῶν ἱκετεύειν, καὶ τὴν ἱεράν προσέχεσθαι, τὸ τὴν Ἐδέμ ἡμῖν καὶ τὸν οὐρανὸν ἐκδυσωπεῖν ἀνοιγῆναι σημαίνει· μᾶλλον δὲ τὰ θεῖα σκλάβηνα, ἃ δεινῶς ἡμεῖς καθ' ἡμῶν ἀπέκλεισαμεν. Ἰσταμένων οὖν ἡμῶν ἐξωθεν, ψάλλονται τὰ συνήθη. Καὶ ὁ ἱερεὺς τὰς εἰθισμένας ποιεῖται εὐχὰς ὑπὲρ τε τοῦ λαοῦ παντὸς καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ κληρονομίας, τοῦ σωθῆναι αὐτὴν, καὶ τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν ὀψωθῆναι ἐν κέρας, « Σῶσον, Κύριε, ἐκδοῶν, τὸν λαόν σου, » καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ τῆς κοινῆς προσευχῆς τοῦ, « Κύριε, ἐλέησον, » φερόμενου, καὶ ὑπὲρ τῶν βασιλείων αὐθις αἰτεῖται, ὡς προϊσταμένων τῶν εὐσεβῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγωνιζομένων, καὶ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως τε ἢ Πατρὸς, καὶ ψυχῆς Χριστιανικῆς ἀπάσης, καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἐρήνης, καὶ ὑπὲρ τῶν προκακοιμημένων πιστῶν, ἀναβρῦσῶς τε τῶν αἰχμαλώτων, καὶ ἀναβρῦσεως ἀσθενούντων, καὶ τῶν κοπιώντων ἐν Χρι-

A pore custodire dignare, et in hac hora ab omni adversario sive spiritali sive sensibili. » Et fiducialiter sperans se petita consecuturum, surgit, et clamans cantat : « Sit fortitudo regni tui benedicta, » et cætera, quasi diceret : Tu solus es rex glorificatus et benedictus, et omnia potes; et statim processionem peragit.

πάντα δύνασαι· καὶ αὐθὺς ἐκτελεῖται τὰ τῆς λιτῆς.

CAPUT CCCXXXIX.

De processione in Narthece, et cæteris extra templum precibus ac litaniiis.

Hæc vero foras fit in narthece per sabbatum, et in festis processio, necnon quando aliqua supervenit plaga, vel multi coeunt homines in medio urbis aut extra illam seu circa muros tumultuantes. Sunt autem litanix obsecratio et deprecatio communis ad Deum factæ ad avertendam ejus iram, et agendas gratias pro impertitis ejus beneficiis. Igitur dum extra narthecem procedimus manifestamus nos a paradiso excidisse, illumque ac cælum nobis esse clausum. Cum mediam urbem permeamus in dolore clamantes, ostendimus nos civitatem et omnia quæ in ea sunt peccatis contaminasse. At dum extra urbem clamamus et litanias agimus, nos humiliari significamus, nosque peccatores confitemur clamantes extra urbem quam inhabitantes pollulimus, et insuper migravisse in pœnam transgressionis a divina patria, et in ea civitate in qua creati sumus vel potius recreati factique Deo digni, a serpente delusi stulte corrupti sumus atque deformati, et locum sanctum foelavimus, ac in desertis habitamus procul a secunda Dei providentia, atque in regionibus male custoditis iter facimus. Litanias quidem in narthece facimus, quoniam deorsum ad exitrema nostra descendit Salvator, ut in hoc eum propitiemus. Tanquam ante januas cœli pro foribus templi sancit deprecamur; non enim sumus digni qui in altitudinem templi suspiciamus, nisi reversi illud clamemus: Peccavimus, quoniam ipse ad nos egressus in visceribus misericordix nos occurrens amplexus est. Itaque in hoc quod ante fores deprecatur et obsecrat sacerdos, nos ut Eden nobis et paradisa patet fiat flagitare significatur, seu potius ut divina aperiantur viscera quæ damnose nos contra nos conclusimus. Nobis ergo foris stantibus, consueta pœalluntur, et sacerdos constitutas preces facit pro cuncto populo, pro hæreditate Dei ut salva fiat, ut nobis Christianis exaltetur cornu nostrum, clamans: « Salva, Domine, populum tuum, » et cætera. Et communi oratione dicta, nempe Kyrie eleison, pro regibus etiam precatur ut viris piis præpositis nobis, pro certantibus in gratiam fidei, pro pontifice, seu patre loci, pro omni anima Christiana, pro Ecclesiis pacis, pro fidelibus dormientibus, pro liberatione captivorum, pro sanitate ægrotantium, pro laborantibus in Christo et pro omnibus simul fratribus. Et rursum fit continens vehementer oratio, scilicet Kyrie eleison, prout

sepius ordinatum est, quæ ter dicitur in gloriam Trinitatis, cui ista offertur deprecatio. λεγομένου ὡς ἡ τάξις πλεισταίς, καὶ τρεῖς ἕτερον λεγομένου διὰ τὴν ἕξιν τῆς Τριάδος, καὶ οὕτως αὐτὴν ἡ δέησις ἀναφέρεται.

CAPUT CCCXL.

De postremis in processione precibus.

Sacerdos bonum benignumque Deum precatur ut omnes exaudiat, omnibusque fiat propitius et clemens ac demittat misericordiam suam. Deinde capita jubet in humillitate et servitute inclinare. Et conversus ad occesum, ad flagitanda sese inclinans Dei beneficia multum misericordem Dominum ac Deum nostrum advocat Christum; et in intercessum productio sancte Virginis Mariæ ejus Deiparæ patrociniis, necnon angelorum et apostolorum, martyrum et pontificum atque justorum sanctorumque simul universorum, propter eos et non propter nos poscit ut acceptabilis deprecatio nostra, peccatorumque detur remissio et nos sub alis ejus protegamur, ac longe fiant a nobis inimici nostri, vitæque nostra in pace agatur, mundusque et nos misericordiam consequamur et ab ipso salvemur humani generis amatore benigno, utpote qui propter bonitatem solum incarnatus est solusque est plenus misericordia.

CAPUT CCCXLI.

Quare semper lampades transferantur.

Quibus absolutis, ipse quidem per portam regalem ingresses, præcedentibus luminariis que prius præferantur, quemadmodum sit in quolibet ingressu, in signum divini luminis et sanctorum, et Patre cum ipso præeunte, velut in cælum intrat; sequuntur autem cæteri cum præside qui viam aperit tanquam cum Jesu Christo ingredientibus. Et gloria utrinque concinentibus, ac in medio stantibus, quasi cælum nobis panderetur, et angeli per Christum nobiscum conjungerentur, psalluntur responsaria versusque cum eis cantantur festo accommodati. Quippe si fuerit quidem Dominica, dicuntur versus resurrectionis, Dominus regnavit. At si quid aliud festum fuerit, rursus psalluntur versus accommodati propriaque ipsi carmina. Si vero aliquis celebraret sanctus, dicuntur versus e psalmis electi, festo sive pontificis sive martyris sive justici consentanei, atque modi ad id festum accommodati. Ideo modi dicuntur, psalluntur enim foris in processione absque versibus, unde et responsaria appellantur. Deinde gloria, et iterum propria dicuntur carmina, aliud quidem ratione festi vel ejusdem sancti, aliud autem in honorem Dei Genitricis propter utilissimam ejus pro nobis deprecationem. Et protinus, «Nunc dimittis,» ab uno pie dicitur, quod est Simeonis oratio Deum glorificantis. Hic quidem dimissionem poscit animæ a corpore, viso Dei salutari, nos vero flagitamus dimissionem animæ a vitio, a tentationibus quibus nos urget inimicus, atque a duplici morbo, animæ scilicet et corporis, etsi etiam mirum non sit nos

Α σπῶ, καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ἀδελφῶν, καὶ τοῦ, «Κύριε, ἐλάησον,» τῆς εὐκατανύκτου καὶ ἰσχυρῆς δεήσεως λεγομένου διὰ τὴν ἕξιν τῆς Τριάδος, καὶ οὕτως αὐτὴν ἡ δέησις ἀναφέρεται.

ΚΕΦΑΛ. ΤΜ'.

Περὶ τῆς τελειώσεως εὐχῆς τῆς ἐν τῇ λιτῇ.

Ὁ ἱερεὺς ἐπακούσας πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ φιλοῦντων Θεὸν παραεύχεται, καὶ πᾶσι γενέσθαι ἰσίων τε καὶ εὐμενῶν, καὶ τὸν Θεὸν αὐτοῦ καταπέμψαι. Ἔπειτα κλίνει φωνὴν ἐν ταπεινώσει τε καὶ δουλείᾳ τῆς κεφαλῆς. Καὶ σπρεφόμενος πρὸς δυσμὰς, ὡς ἐκ Θεοῦ τοῖς κλινομένοις τὰ ἀγαθὰ ἐπευχόμενος, τὸν πολυέλεον Δεσπότην καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐπικαλεῖται Χριστόν. Καὶ τὰς τῆς ἁγίας Παρθένου Μητρὸς αὐτοῦ πρεσβείας τῆς Θεοτόκου, εἰς μεσιτείαν προθεῖς, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀποστόλων, μαρτύρων τε ἱεραρχῶν καὶ ὁσίων, καὶ τῶν ἁγίων πάντων ὁμοῦ, δι' αὐτοὺς καὶ οὐ δι' ἡμᾶς, εὐπρόσδεκτον γενέσθαι ἔξαιτεται τὴν δέησιν, καὶ τῶν ἡμαρτημένων δοθῆναι τὴν ἀφεσίν, καὶ σκεπασθῆναι ἡμᾶς ὑπὸ ταῖς αὐτοῦ πτερυξί, καὶ μακρὰν γενέσθαι ἀπ' ἡμῶν τοῦ ἐχθροῦ ἡμῶν, καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν εἰρηνεύσαι, καὶ ἐλεηθῆναι τὸν κόσμον καὶ ἡμᾶς, καὶ σωθῆναι παρ' αὐτοῦ τοῦ φιλοανθρώπου καὶ ἀγαθοῦ, ὡς δι' ἀγαθότητα μόνην ἐνανθρωπήσαντος, καὶ μόνου ἐλεήμονος.

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΑ'.

Διατὶ λαμπάδες αἰεὶ προπορεύονται.

Ταῦτα τελείας, αὐτὸς μὲν διὰ τῆς βασιλικῆς πύλης προπορευομένων λαμπάδων εἰσὶν ὡς καὶ προηγουμένων πρότερον, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ εἰσόδῳ, εἰς τόπον τοῦ Θεοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἁγίων, καὶ σὺν αὐτῷ τοῦ καθηγουμένου Πατρὸς, ὡσπερ εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσεῖσιν. Ἐπονταὶ δὲ οἱ λοκοποι, ἀληγοῦντος τοῦ προσετώτου συνεισερχόμενοι, ὡς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τῶν χορῶν ἐκαστῶν συμφωνοῦντων, καὶ μέσον ἰσταμένων, ὡς τὸν οὐρανὸν ἡμῶν ἀνοίγοντος, καὶ τῆς ἐνώσεως μετ' ἡμῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ τῶν ἀγγέλων γιγνημένης, τὰ ἀποστίχου ψάλλεται, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ψαλλόμενοι στίχοι, ἀρμόδιοι τῇ ἑορτῇ. Εἰ μὲν γὰρ Κυριακῇ, οἱ τῆς ἀναστάσεως στίχοι, τὸ, Ὁ Κύριος ἔβασλευσιν. Εἰ δ' ἄλλη τις ἑορτῇ, ἀρμόδιοι στίχοι πάλιν καὶ τὰ αὐτῆς ἰδιόμελα· εἰ δὲ τις τῶν ἁγίων, οἱ κατὰ τάξιν αὐτοῦ ἱερέων τυχόν ἢ ἀφύρτων ἢ ὁσίων ψαλμικοὶ στίχοι, καὶ τὰ αὐτοῦ στιχηρά· διὸ καὶ στιχηρὰ λέγονται· τὰ γὰρ ἐξωθεν ἐν τῇ λιτῇ εἶχα στίχων, ὅθεν καὶ ἀποστίχου τῶν ἐφασιν. Ἔπειτα εἶχα καὶ τὸν ἰδιόμελα λέγονται· τὸ μὲν ἐκ τῶν τῆς ἑορτῆς ἢ τινος τῶν ἁγίων, τὸ δὲ τῆς Θεοτόκου διὰ τὴν ἀνυσμωτάτην αὐτῆς ἰκεσίαν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ εὐθύς τὸ, «Νῦν ἀπολείς,» μετ' εὐλαθείας παρ' ἡμῶν, ὃ δὲ τοῦ Συμεῶν ἔστι προσευχὴ τοῦ τὸν Θεὸν δεξαμένου. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀπόλυσιν αἰτεῖται τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς σαρκὸς, ἰδὼν Θεοῦ τὸ σωτήριον· ἡμεῖς δὲ ἀπόλυσιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πτελῶν, καὶ τῶν παρὰ τὸν ἐχθροῦ πειρασμῶν, καὶ τῶν διπλῶν νοσημάτων ψυχῆς ὁμοῦ τε καὶ σώματος. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἐκ τῆς σαρκὸς ἀνάλυσιν, οὐ θαυμάστον, εἰρηνικῆν

παρὰ Θεοῦ καὶ σωτήριον δεδομένην, ὅτε αὐτῷ βου-
λητόν. Προσημαίνει δὲ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ ἔργου
τῶν ὕμων τελείωσιν, ὡς τὸ φῶς τῆς χάριτος
παρέχον ἡμῖν καὶ σωτήριον καὶ δόξαν. Μετ' αὐτὸ
δὲ καὶ ἡ τοῦ Τρισαγίου καὶ τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν, »
προσευχῆ, ὡς θεία σφραγίς. Καὶ τοῦ ἱερέως ἀνυ-
μνήσαντος τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, τὸ τῆς ἑορτῆς τρο-
πάριον ἄδεται· καὶ τὸ, « Θεοτόκε Παρθένε, χαῖρε,
κεχαριστωμένη Μαρίας, » μετὰ μέλους γεγωνότερου.
Τοῦτο δὲ τοῦ ἀρχαγγέλου ἐστὶ φωνὴ ἐπὶ τῇ τῆς
Παρθένου θεῖα συλλήψει. Ἐπι αὖν ἀρχὴ αὕτη
τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καὶ ἐν Κυριακῇ γεγενη-
μένη ὡς καὶ ἡ Ἀνάστασις λέγεται, διὰ τοῦτο μά-
λιστα καὶ ἐν ταῖς τῶν Κυριακῶν λέγεται ἀγρυ-
πνίας, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν ἁγίων, χωρὶς τῶν
θεσποτικῶν μόνον ἑορτῶν· ἔτι καὶ τῶν ἁγίων
ἀπάντων αὕτη ἡ ἑξαρχὸς καὶ ἡ ἀγασυῖνη τοῖς ἁγίοις
ἐκ τοῦ παρθενικοῦ αὐτῆς τόκου.

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΒ΄.

Περὶ τῆς λογομένης ἀρτοκλασίας.

Τότε οὖν καὶ τελετὴ ἄλλη γίνεται ἀνωθεν παρα-
δοδομένη ἐκ τοῦ Σωτήρος αὐτοῦ. Ἐν τραπέζῃ τινὶ
ἄρτοι προτίθενται πέντε, καὶ ἐν σκεύεσιν ἀρμοδίοις
στῆτος ὄλιγος, 240 εἶνος, καὶ ἔλαιον, ἃ καὶ θυμιῶν
ὁ ἱερεὺς κύκλωθεν ἐν σταυρικῷ τύπῳ, ἐν τῷ ψάλ-
λεισθαι τὸ, « Θεοτόκε Παρθένε, » οὐχ ὡς ἄγιοι,
ἀλλ' ὡς ἀγιοσθῆναι μέλλοντα, μέλλον δὲ ὡς προ-
γαζῶν αὐτὰ τῷ σταυρῷ καὶ τῷ θυμιάματι, θθεν
οὐδὲ θυμιῶν τὴν κεφαλὴν ὑπεκάλει, δοὺς τὴν θυ-
μιατὴν, ἵσταται. Καὶ μιμοῦμενος τὸν Σωτήρα,
ἐπι καὶ τοῦτον ἐκτυποῖ, καὶ ἐπικαλούμενος αὐ-
τόν, τὸν ἕνα λαμβάνει τῶν ἄρτων. Καὶ τοῦ διακό-
νου τοῦ, « Κυρίου δεηθῶμεν, » λέγοντος, ἐκφραεῖ ὁ
ἱερεὺς, « Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ εὐ-
λογήσας τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ πεντακταχίλους
χορτάσας, αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοὺς ἄρτους τοῦ-
τούτους, » καὶ ἐν τῷ λέγειν, ποιεῖ διὰ τοῦ ἑνὸς ἄρτου
ἐπάνω τῶν ἄλλων τεσσάρων τύπον σταυροῦ, δε-
κνὺς ὡς ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐπραξεν εἰς τὰς ἐξου-
τῆς χεῖρας ἄρτους ὁμοίως πέντε λαβῶν. Καὶ θεὸς
τὸν ἄρτον, εὐλογεῖ αὐτοῦ σταυροειδῶς τῇ χειρὶ
μαρτυρῶν, ὡς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ εὐλογεῖ, καὶ
ἐπάγει τὸν σίτον, τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, σφρα-
γίζων καὶ αὐτὰ, καὶ, « Πλήθυνον αὐτὰ, φησὶν, ἐν
τῇ ἀγίᾳ μονῇ αὕτῃ καὶ εἰς τὸν κόσμον σου πάν-
τοισ· ὅτι καὶ αὐτὸς ἀπέφρων τὴν χεῖρα ἐμπικλῆ
πάντων ζῶων εὐδοκίας, » ὡς γέγραπται. Καὶ τὴν δοξολο-
γίαν ἀρμοδίον ἐπιλέγει· « Ὅτι σὺ εἶ ὁ εὐλόγων καὶ
ἀγιάζων τὰ σύμπαντα, » καὶ τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς
μετὰ τοῦ Πατρὸς, δεξάζεις καὶ Πνεύματος. Καὶ οὕτως
ἡ παρὰ πάντων εὐχαριστία λέγεται, ἥτις ἐλήχθη καὶ
τῷ Ἰωβ· « Ἐπὶ τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον· »
καὶ τὸ, « Εὐλόγησον τὸν Κύριον· » ὅπερ ἐστὶν ἀρμο-
διώτατος ψαλμὸς, ὑπὲρ τῆς χορηγίας τῶν χρεῶν τῷ
Δαβὶδ εἰρημένος. Καὶ οὕτω σφραγίζων ὁ ἱερεὺς
ἀπαντας, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν πάντων ἐξαιτησά-
μενος, ὅτι αὕτη ἡ ὄντως τροφή τε καὶ πόσις, βρω-
μα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ, καὶ ἔτι αὐτὸς

ΠΑΥΡΟΙ. GR. CLV.

A deprecari dimissionem a corpore, nempe ut tran-
quilla et salutaris a Deo donetur quando voluerit.
Hoc quoque significat jamjam finiendum opus lau-
dum, quod ut lumen gratiae salutem nobis et glo-
riam impertit. Porro post haec Trisagi et « Pater
noster » oratio divini more sigilli. Et postquam Dei
regnum celebraverit sacerdos, dicitur festi tropa-
rium, atque : « Ave Dei genitrix Virgo, gratia plena
Maria, » voce clariore, quae est archangeli salutatio
in divina Virginis conceptione. Igitur cum hoc sa-
lutiferæ dispensationis initium die Dominica factum
esse dicatur sicut et resurrectio, propterea præ-
sertim in vigiliis Dominicarum illud recitatur, et
in festis sanctorum, tantummodo extra festivitates
Domini, quoniam ipsa est sanctorum omnium
Regina, et sanctificatio per virginalem ejus par-
tum sanctis impertitur.

CAPUT CCCXLII.

De fractione panis.

Tum igitur alia quoque sit caeremonia divinitus
ab ipso Salvatore instituta. In quodam mensa
quinque proponuntur panes, et in vasis con-
gruis parum frumenti, vini et olei quae sacerdos
incensat orbiculatim in modum crucis, dum can-
tatur : « Dei genitrix Virgo, » nequaquam ut sancta,
sed ut jamjam sanctificanda, seu potius ut ipse
crucis signo et suffitu sanctificata, unde minime
incensat inclinato capite, erectus autem suffitum
agit. Et Salvatorem imitans, cujus figuram gerit,
ipsamque invocans, panem unum accipit. Et dia-
cono dicente : « Dominum oremus, » vocem elevat
sacerdos dicens : « Domine Jesu Christe Deus
noster, qui benedixisti quinque panes et quinqu-
milia satiasse, ipse benedic etiam panes istos, » et
dam dicit, facit cum uno pane super quatuor alios
signum crucis, ostendens Christum hoc fecisse, et
in manus suas panes quinque similiter accipiens.
Et posito pane, benedicit eos manu in formam
crucis, testans quoniam Christus eos benedixit, et
pergit frumentum, vinum et oleum benedicens.
eaque signando, et ait : « Haec multiplica in hoc
sancto monasterio et in toto orbe tuo, quoniam
ipse es qui aperis manum tuam et impleas omne
animal benedictione, » sicut scriptum est. Et ac-
commodatam adjicit doxologiam : « quoniam tu es
qui benedixisti et sanctificasti universa, » et panem
vitae glorificat cum Patre et Spiritu. Et ita ab om-
nibus dicitur gratiarum actio, qualis a Job dicta
est : « Sit nomen Domini benedictum, » et : « Bene-
dicam Dominum, » qui passivus est omnino con-
sultantem pro datis vitae necessariis a Davide dictum.
Signatis similiter universis, petitaque pro omnibus
Dei benedictione, quoniam ipsa est vere cibus et
potus, esca autem nequaquam nos Deo gratus fa-
cit, et quoniam ipse est omnis boni largitor, sacer-
dos quidem non absolvens recedit, facta enim
lectione, matutinum dicitur officium. Panes vero

et vinum ut pote sanctificata benedictione presentibus dividuntur, quæ cum fide sumptibus imperant charismata sanationesque et alia bona multa. Igitur ista quidem sunt si vigilia fuerit; verum si non fuerit, post inclinationem capitis neque sit processio, neque panum benedictio. Sed tantam psalluntur responsoria, et, «Nunc absolvis» dicitur, et precatio Trisagii, et absolutio. At nonnulli istorum studiosi, non facta vigilia ob infirmitatem forsitan et paucitatem fratrum, processionem tamen faciunt in vespertinis, deinde responsoria, et statim absolvitur. Panum autem benedictionem non faciunt, quoniam ista præsertim ob laborem vigiliæ fuit instituta, ut fratres accepta Christi benedictione parvaque ob laborem refectione, orationem propter communionem tremendorum mysteriorum producerent, et præcipue sacerdotes. Ecce vespertinum vos docuimus officium; superest ut de completorio dicamus; de quo etiam breviter disseremus.

διὰ τὴν κοινωνίαν τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἔχουσι, καὶ μάλιστα οἱ ἰερωμένοι. Ἰσοῦ καὶ τὰ τοῦ ἱερατικῆς ὄμν ἐποθέονται. Δείκνται περὶ τῶν ἀποδείκτων εἶπειν. Περί ὧν καὶ ἐν συνόψει ἔρουμέν.

Clericus. Adimple, sancte domine, in hoc quoque mercedem tuam, ut tota nobis perficiatur doctrinae materia.

CAPUT CCCXLIII.

De ordine completorii officii quod post cœnam decantatur.

Pontifex. In maximis quidem monasteriis completorium, ut diximus, simul cum vespertis cantatur ante januas templi, quemadmodum preces communes. In cœnobii autem et a singulis monachis secularibusque sacerdotibus et laicis religiosis recitatur post cœnam vespere sumptam; sed in sancta Quadragesima et in magnis monasteriis et in omnibus locis peculiariter fit post vespertinum officium et cœnam quæ junc semel sumitur. Igitur magnum quidem est, et vocatur sanctæ Quadragesimæ completorium, ac in tres partes dividitur in figuram sanctæ Trinitatis et propitiationem nobis comparandam. Quod manifestant Typic; nec oportet fusius disserere, cum explicaverimus quæ ad preces fore universas pertinent. Psalmi precesque Completorii compunctione et confessione referuntur sunt, ad veniam et propitiationem consequendam idonea; precamur ut noctem in pace, sine phantasmate, absque pollutione et in securitate transigamus; necnon ut pie surgamus tempore nocturnæ et matutinæ orationis in compunctione et pietate. Parvum autem dictum quia brevius est, unoque constat ordine, nec in tres dividitur partes, quotidie dicitur, cujus psalmi eadem possunt et ex magno eliguntur hi qui sunt maxime accommodati. Tres sunt propter Trinitatem, et additur sanctissimum fidei Symbolum propter confessionem religionis; diciturque: «Dignum est» propter incarnationem Verbi et Dei genitricis intercessionem. Porro post Symbolum, prout a patribus nostris accepimus, eam angelosque et sanctos ad intercedendum pro nobis

ἔστιν ὁ χορηγὸς παντὸς ἀγαθοῦ, ὁ μὲν ἱερεὺς μὴ ἀπολύων ἄπεισι· τεθείση; γὰρ ἀναγνώστως, συναπτῶς λέγεται καὶ ὁ ἄρθρος. Οἱ ἄρθροι δὲ καὶ ὁ εἰς; ὡς ἡγιασμένοι τῇ εὐλογίᾳ μεταδίδονται τοῖς παροῦσιν, ἄπειρ καὶ τοῖς λαμβάνουσι μετὰ πίστεως, μεταθετικῶς εἰσι χειρισμάτων, ἰσοσῶν τε καὶ ἄλλων ὄρων πολλῶν. Ταῦτα μὲν οὖν τελεῖται εἰ ἔστιν ἀγρυπνία· εἰ οὐκ ἔστι δὲ, μετὰ τὴν κεφαλοκλισίαν οὕτως λιτὴ γίνεται, οὕτως εὐλόγησις τῶν ἄρθρων. Τὰ ἀποστίχου δὲ μόνον φάλλεται, καὶ τὸ, «Νῦν ἀπολύεις,» λέγεται, καὶ ἡ τοῦ Τρισαγίου προσευχὴ, καὶ ἀπύλυσις. Τισὶ δὲ πρὸς ταῦτα σπουδαίως, καὶ μὴ γινεμένης ἀγρυπνίας δι' ἀσθένειαν ἰσως καὶ ἐπάνω ἀδελφῶν, τὰ τῆς λιτῆς; ἐν τῷ ἱερατικῷ γίνεται· εἴτα τὰ ἀποστίχου, καὶ εὐθὺς ἡ ἀπύλυσις. Τὴν τῶν ἄρθρων δὲ εὐλόγησιν οὐ ποιοῦσιν· ὅτι αὕτη ἐξαιρέτως διὰ τὸν κόπον διετυπώθη τῆς ἀγρυπνίας, ἵνα καὶ εὐλογίας Χριστοῦ, καὶ μικρᾶς παρακλησεως εἰ ἀδελφοὶ διὰ τὸν κόπον τυχόντες, ἔκτοτε προσευχὴν

διὰ τὸν κόπον διετυπώθη τῆς ἀγρυπνίας, ἵνα καὶ εὐλογίας Χριστοῦ, καὶ μικρᾶς παρακλησεως εἰ ἀδελφοὶ διὰ τὸν κόπον τυχόντες, ἔκτοτε προσευχὴν διὰ τὸν κόπον διετυπώθη τῆς ἀγρυπνίας, ἵνα καὶ εὐλογίας Χριστοῦ, καὶ μικρᾶς παρακλησεως εἰ ἀδελφοὶ διὰ τὸν κόπον τυχόντες, ἔκτοτε προσευχὴν

Κληρικὸς. Πλήρωσον, ὁγε ἀίστοτα, καὶ τὸν περὶ τούτου μισθόν σου, ἵνα καὶ τὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν εἰς πάντα τετελεσμένα.

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΓ.

Περὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἀποδείκτων.

Ἀρχιερεὺς. Τὰ ἀποδείκτα φάλλονται ἐν μὲν ταῖς μεγίσταις; μοναῖς, ὡς εἰρηξάμεν, ἅμα τῷ ἱερατικῷ, πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ, ὡς κοιναὶ δεήσεις· ἐν τοῖς κοινοβίοις δὲ καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν μοναχῶν, καὶ τῶν κοσμικῶν ἱερέων, καὶ τῶν εὐλαθῶν λαϊκῶν, μετὰ τὴν ἐν ἑσπέρᾳ τροφήν· τῇ ἁγίᾳ δὲ Τεσσαρακοστῇ, καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις μοναῖς καὶ πᾶσιν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἑσπερινὴν καὶ τὴν τροφήν, ἀπᾶξ γινεμένη τότε. Τὰ μὲν οὖν ἀποδείκτα τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, μεγάλα καὶ οὕτω καλούμενα 241 καὶ εἰς τρεῖς διαιροῦνται μοίρας, εἰς τύπον τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐξήλωσιν. Καὶ δηλοῦσι περὶ τούτου ἐκ Τυπικᾶ; καὶ οὐ χρὴ πλατύτερον λέγειν, ἐκείπερ καὶ τὰ περὶ τῶν εὐχῶν σχεδὸν ἀπασῶν ἡμεγηγῆσάμεν. Καὶ οἱ ἐν τοῖς ἀποδείκτοις ψαλμοὶ καὶ εἰ εὐχαὶ κατανύξεως καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ περὶ ἀφέσεως καὶ αἰτήσεως Ἰλασμοῦ, καὶ τὸ διαλεθεῖν τὴν νόστα εἰρηνικῶς ἀφανείστως, ἀμολύντως τε καὶ ἀνενοχλήτως· καὶ διαναστῆναι καλῶς ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ μεσονυκτίου καὶ τοῦ ὄρθρου προσευχῆς ἐν κατανύξει καὶ προθυμίᾳ. Τὸ δὲ μικρὸν λεγόμενον διὰ τὸ συνοπτικώτερον εἶναι, καὶ μίαν εἶναι ἀκολουθίαν, καὶ μὴ εἰς τρεῖς διαιρεῖσθαι, καθ' ἡμέραν ἐστὶ λεγόμενον, καὶ οἱ ψαλμοὶ τούτου τὰ αὐτὰ δυναμένοι, καὶ οἱ καιριώτατοι τοῦ μεγάλου. Τρεῖς δὲ οὗτοι διὰ τὴν Τριάδα εἰσι· καὶ τὸ τῆς πίστεως ἀγιώτατον Σύμβολον διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς εὐσεβείας· καὶ τὸ, «Ἄξιόν ἐστι,» διὰ τὴν τοῦ Λόγου ἰσχύοντων, καὶ τὴν τῆς Θεομήτορος μεσίτην. Μετὰ τὸ Σύμβολον δὲ, ὡς παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐλέγδομεν, εἰς πρεσβείαν αὐτῆν, ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ

ἀγγέλους· καὶ τοὺς ἀγίους ἐπικαλούμεθα, ὡς καὶ ἐν Α
τοῖς μεγάλαις ἀποδείκνυται· ὅπερ καὶ λίαν ἀναγκαῖόν
ἔστι, τὸ τοὺς ἀγγιζοντας Θεῷ μεσίτας ἐπικαλεῖ-
σθαι καὶ βοηθοῦς. Ἔστι δὲ προσευχὴ τοῦ Τρισαγίου
ὡς καὶ ἀρχὴ καὶ μέση τῶν θυμῶν καὶ τελείωσις
οὕσα· τὸ, « Κύρια, ἐλέησον, » τεσσαράκοντα, διὰ
τὴν ἀφίεσιν τῶν ὠρῶν ἡμῶν τῆς ζωῆς καὶ τῶν
ἡμερῶν. Ἡ πρὸς τὴν Θεοτόκον τὴν ἁσπίλον καὶ
ἀρβλυντον κεχαριτωμένην εὐχὴ, ὑπὲρ πάντων αἰ-
ουῶσα, τῶν τε ἐν τῷ παρόντι, καὶ τῷ τῆς ζωῆς
ἡμῶν ἔλπει, καὶ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι αγαθῶν· καὶ
καὶ ἄλλιν εὐθὺς κατὰ τὸ ἔθος ἢ ταύτης ἐπικλησίαι, τῆς
τιμιωτέρας τῶν Ἱεροῦθιμ, ἵνα τῇ τῶν πατέρων
σκέπῃ ταύτης φρουρωμένα. Καὶ ἡ παρὰ τοῦ ἱερέως
κατ' ἔθος εὐχὴ, τὸ οἰκτεριθῆναι ἡμᾶς· παρὰ Θεοῦ.
Καὶ οὕτως ἐπάγεται ἡ τελευταία εὐχὴ, τὸ, « Καὶ
δὲς ἡμῖν, Δέσποτα, πρὸς ἕκον ἀπιούσι. » Ἄλλον δὲ
μετὰ τὸ, « Κύρια, ἐλέησον, » τὸ, « Ὁ ἐν παντί
αἰετῶ, ἡ τιμιωτέρα, καὶ ὁ Θεὸς οἰκτεριθῆται ἡμᾶς.
Ἰσπερὸν δὲ ἡ εἰς τὴν Θεοτόκον εὐχὴ, τὸ, « Ἄσπιλα, »
καὶ ὅν ἀετῆ τὸ, « Καὶ δὲς ἡμῖν, Δέσποτα, » δ καὶ
σύνθετος καὶ τετυπωμένον πᾶσιν ἔστι.

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΑ'.

Ὅτι χρὴ τὰ κοινῇ τετυπωμένα τηρεῖσθαι.

Τισὶ δὲ πρὸς τὴν προθυμίαν καὶ ἑτέρα τινα ψά-
λλαται· κλῆν οὐκ ἐν τῷ κοινῷ, ἀλλ' ἰδίᾳ· ἔτι κατ'
ἀνάγκην τὰ κοινῶς τετυπωμένα τηρεῖσθαι δεῖ διὰ
τὴν τάξιν καὶ τὸ ἀόρθον, καὶ ἔτι τὸ ἀσκανδάλι-
στον. Ἰδίᾳ δὲ κανὼν τινὶ πατριῶν τῶν προθυμώμε-
νῶν ψάλλειν κατεῖσθαι τὴν ἁγίαν κελικῶς· ἢ καὶ
μετὰ μαθητῶν οικείων τινὰ ἰδίως, ἢ καὶ μετὰ
ἀδελφῶν συμπροθυμουμένων τινῶν. Καὶ τοῦτο μετὰ
δοκιμασίας τῶν Πατέρων τε καὶ βουλῆς· ὅτι σωτη-
ρία ὑπάρχει ἐν πολλῇ βουλῇ, καθάπερ ἐμάθομεν.
Ὅτι δὲ καταπόσις χάριν καὶ κανόνες· ἐν ἀποδεί-
κνυται ψάλλονται, εἴδατε, ὡς καὶ ὁ μέγας κανὼν. Καὶ
καθ' ἑσπέραν δὲ τινες ψάλλουσιν ἐν μοναῖς ἱεραὶ·
τῆς Θεοτόκου κανόνας, καὶ τὴν τῆς ἀκαθίστου ἀκο-
λουθίαν, κλείσσει ἐν ἑκάστη ἑσπέρας Παρασκευῆς·
καὶ πᾶς ὁ προθυμώμενος· τε καὶ κόπιων, καὶ μα-
ζονα τὸν μισθὸν ἔξει, καὶ κατὰ τὸν κόπον αὐτοῦ.
Ἄλλ' ἑτεῖνα μὲν τῇ προαιρέσει ἑκάστου καὶ προ-
θυμῆς κεῖται· ταῦτα δὲ τὰ ἐν τῷ φανερωῦ τυπω-
θέντα οὐ χρὴ παραβαίνειν τινὰ δίχα πολλῆς ἀνάγκης
καὶ ἀσθενείας. Ἄλλὰ καὶ τοῖς ἀσθενούσιν ἔστιν
ἢ κατὰ νοῦν προσευχὴ, ἢ καὶ πασῶν ἀναγκασιότατη
καὶ τοῖς· ἐν περιστάσει δὲ καὶ ἀνάγκῃ χρῆσιμος·
ἄλλον ἢ πρὸς Θεὸν καταφυγὴ τε καὶ προσευχὴ·
ὅτι, « Τίς ἡμᾶς· κλῆν Θεοῦ ῥύσεται ἐκ θλίψεως; »
καὶ ματαία πᾶσα σωτηρία ἀνθρώπου. Καὶ, « Ἐν
τῷ Θεῷ ποιήσωμεν δύναμιν. » Καὶ, « Κεκραξέται πρὸς
με, καὶ ἐπακούσομαι αὐτοῦ. » καὶ τὰ ὁμοῦ ἦσθιν.
Εἰσὶ δὲ οἱ μετὰ τῶν τετυπωμένων· πλεῖστα καὶ κατ' ἰδίαν
242 ποιούσι, καὶ τῇ ψυχῇ μὲν ἀεὶ κακόληγται τῷ
Θεῷ· τὸ σῶμα δὲ ἐγκρατεῖαι καὶ νηστεῖαι, ἀγρυ-
πνῖαι τε καὶ χαμευνῖαι καὶ γυμνάσει, καὶ κα-
κουχῖαις ἄλλαις συντρέπουσι, καὶ γονυκλισῖαις πολ-
λαῖς· οἱ καὶ μετὰ μυστήρων ταχθῆναι, καὶ ὁσὺν

deprecanur, velut in majore completorio, quod est
valde necessarium, nempe appropinquantes Deo ad
deprecandum et auxiliandum advocare. Deinceps
oratio Trisagii tanquam initium mediumque et
finis laudum, atque « Kyrie eleison » quadragies ad
horas diesque vitæ nostræ sanctificandum. Et iterum
ad immaculatam et intemeratam Dei genitricem
gratia plena salutatio pro universis deprecatoria
tam in præsentī sæculo degentibus quam nobis in
sive vitæ constitutis ac bonis in futuro sæculo lan-
tantibus; et rursus secundum consuetudinem
eiusdem invocatio Cherubim magis prædicandæ,
ut alarum suarum tegumento nos teneantur. Fit etiam
de more sacerdotis oratio deprecantis ut Deus mi-
sereatur nostri. Et ita additur ultima oratio: « Da
nobis, Domine, ad dormiendum recedentibus. »
Vel potius post « Kyrie eleison » dicitur: « Qui in
omni tempore... virgo laude dignissima... et Deus,
miserere nostri. » Ac posterius oratio ad Deiparam
ita incipiens; « O Immaculata », et cum ea: « Da
nobis, Domine », quæ est consueta oratio et univer-
sali instituta.

CAPUT CCXLIV.

Quod oportet servare quæ communiter designata
sunt.

Quidam vero, præ pietatis ardore, alia adhuc
cantant, non tamen in commune, sed seorsum,
quoniam necessario servanda sunt quæ communi-
ter designata sunt ordinis gratia bonæque dispo-
sitionis, atque ut vitetur scandalum. Seorsum vero
ex regula a patribus accepta, vir fervens facultatem
habet psallendi vel solus, vel cum propriis discipu-
lis, vel etiam cum fratribus æque ferventibus,
istudque sit plaudentibus et consentientibus patri-
bus, quoniam salus versatur in multo consilio,
prout didicimus. Canones etiam compunctionis
gratia in completorio cantari nostis, sicut et canon
magnus. Et vespere nonnulli cantant in sacris mo-
nasteriis canones Dei Genitricis, ordinemque ἀκα-
θίστου multi psallunt in vespere paræceves; om-
nisque vir fervens et laborans majorem habet
mercedem labori suo consentientem. Sed illa
quidem cujuslibet electioni et religioni subjacen-
tibus; ista vero aperte instituta transgredi non oportet
nisi magnæ causæ necessitatis et infirmitatis. Sed et
infirmitas superest quæ in mente sit oratio omnium
quam maxime necessaria; virtusque in necessitate et
instantia constitutis perutile est ad Deum confu-
gere eumque obsecrare, quæ etiam: « Quis nos, in-
quit, præter Deum eruat a tribulatione? » et « Vana
omnis salus hominis, » et: « In Deo faciemus virtu-
tem, » et: « Clamabit ad me, et ego exaudiam eum »
ac similia. Sunt autem qui cum institutis multa seorsim
faciunt, quorum anima quidem semper cum Deo
conglutinata est, corpus vero austeritatibus, Jeju-
niis, vigiliis, humi cubationibus, nuditate, aliisque
afflictionibus conteritur, et multis genuflexionibus
qui cum martyribus collocabuntur, quos oportet
pro viribus et facultate imitari, ut nos quoque cum

eis propter aliquem parvum laborem per misericordiam Dei colloceamur. Nisi enim totum perficere poterimus, sed super pauca et parva in omnibus eos imitati fuerimus, aut nos ferventes ad totum confortabit Deus; nam ipsis quoque a Deo virtus, aut parvi operis propter infirmitatem nostram miserabitur, donabitque et cum eis colloceamur. Talis enim Dominus, qui utpote bonus, parvam causam a nobis exquirat, ipseque totum adimplens nos faciat salvos, et cum servis suis ut optimus collocet. Typicum quidem Hierosolymitanum in his absolvimus.

CAPUT CCCXLV.

Principium institutionum, præceptionumque et ordinis cantionum.

Videamus autem expressius mysteria œconomis Christi in eo qui jure dicitur cantionum ordine representata, qui a patribus nostris desuper datus est, prout didicimus. Hunc omnes Ecclesiæ catholice quæ sunt super terram cum melodia ab initio peragebant, nihil absque cantu dicentes nisi solas sacerdotum preces et diaconorum postulationes, in primis vero maximè Constantinopolis, Antiochiæ et Thessalonicæ Ecclesiæ; nunc autem in hac tantum et in sola divina Sanctæ Dei Sapientiæ sede adhuc perficitur. Porro ille sic se habet, ut etiam de illo demus mentionem.

CAPUT CCCXLVI.

De vespertina cantione.

Prius quidem in vespertinis solebant ministri templum incensare ante ordinem implere in gloriam Dei et in signum divini Dei gloriæ, quæ implevit omnia tabernaculum, et non poterant Moyses Aaronque ingredi in tabernaculum priusquam assurgeret; similiter et in templo Salomonis, quo gloria impleto, non poterant sacerdotes stare et ministrare in conspectu Domini, antequam nubes illa evanesceret; et pariter in matutino officio prius fumo ex thure surgente templum implebant.

CAPUT CCCXLVII.

Quid sufflitus qui tacite fieri solet ante vespertinum et matutinum officium.

Nunc autem illud non fit, nisi quod in missa tantum diaconus aut sacerdos post offertorium in figuram illius gloriæ incensat altare in silentio, vel totum templum. Quod fit etiam in monasteriis ante solemnem vespertinam, sacerdote divinam gloriam et gratiam ab angelo datam significante, et quoniam plena est gloria domus Domini. Itaque in vespertina cantione stans sacerdos ante sacram mensam vel in celo ante thronum Dei, benedicit eum qui est in Trinitate Deus, nequaquam dicendo: « Benedictus Deus; » hoc enim est insolitum in ordine

αὐτοῦς ὡς δυνατὸν καὶ ἰσχυροῦν ἔστιν ἐκμιμεῖσθαι, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ διὰ μικροῦ τινος κόπου ἴδωσιν Θεοῦ καὶ ἡμεῖς συνταχθῆμεν. Εἰ γὰρ μὴ τὸ πᾶν ἐπι-σχύσομεν ἐκτελέσει, ἐν ὀλίγῳ δὲ καὶ βραχυτάτῳ ἀπὸ πάντων ἐκμιμησόμεθα, ἢ καὶ εἰς τὸ πᾶν ἐξ-σχύσει προθυμομένους ὁ Θεὸς ὡς κἀκαίρους· καὶ τοῦτοις γὰρ ἡ ἰσχύς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ τῷ μικρῷ ἔργῳ διὰ τὴν ἀσθένειαν οἰκτειρήσει· καὶ τὸ σὺν ἐκαίνοις ταχθῆναι χαρίζεται. Τοιοῦτος γὰρ ὁ Δισπό-της ἀφορμὴν τινα μόνον ζητεῖ παρ' ἡμῶν, ἀγαθὸς ὢν, καὶ αὐτὸς τὸ πᾶν ἐκπληρῶν, ἡμᾶς σώζει, καὶ τοῖς αὐτοῦ συντάττει δούλοις ὡς ὑπεράγαθος. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἱεροσολυμητικοῦ τυπικοῦ ἐν τοῦτοις.

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΕ'.

Ἀρχὴ τῶν ὑποκυκλώσεων τε καὶ διατάξεων, καὶ τῆς ἁσματικῆς λογομῆτης ακολουθίας.

Ἴδωμεν δὲ ἐμφαντικώτερον τὰ τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ τυπούμενα μᾶλλον καὶ ἐν τῇ ἁσματικῇ καλῶς λογομένη ἀκολουθίᾳ, ἥτις παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἀνωθεν δίδεται, καθάπερ εἰρήκαμεν. Καὶ αἱ καθολικαὶ δὲ ἐκκλησίαι πᾶσαι ἀνά τὴν οἰκουμένην ἀπαρχῆς ταύτην ἐτέλουν μελωδικῶς, μηδὲν χωρὶς λέγουσαι μέλους, εἰ μὴ τὰς τῶν ἱερέων μόνον εὐ-χὰς, καὶ τὰς τῶν διακόνων αἰτήσεις· ἐξαιρέτως δὲ αἱ μέγιστα Ἐκκλησίαι, τῆς Κωνσταντινέου καὶ Ἀντιοχείας ποτε, καὶ Θεσσαλονίκης· εἰς ἣν ἄρτι καὶ μόνον ἐν μόῳ τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἁγίας Σοφίας θεῖῳ ναῷ ἐνεργεῖσθαι ὑπολείπεται. Ἐχει δὲ οὕτως, ἵνα καὶ τὴν περὶ τούτων δῶμεν ὑπόμνη-σιν.

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΓ'.

Περὶ τοῦ ἁσματικοῦ ἱεραρινοῦ.

Ἐν μὲν τῷ ἱεραρινῷ, πρότερον μὲν ἦν ἔθος θυμιάματος πρὸ τῆς ἀκολουθίας πληρῶν τὸν ναὸν τοῖς ὑπηρεταῖς, εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τύπον τῆς τοῦ Θεοῦ θείας δόξης, ἥτις ἐκλήρωσέ ποτε τὴν σκηνήν, καὶ οὐκ ἠδύνατο Μωϋσῆς τε καὶ Ἀαρὼν εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκηνήν, ἕως οὗ ἐπήρθη ὁμοίως καὶ ἐν τῷ τοῦ Σολομῶντος ναῷ, ὅτε πληρωθέντος τῆς δόξης αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, οὐκ ἠδύνατο οἱ ἱερεῖς στήναι καὶ λειτουργεῖν ἐνώπιον Κυρίου, ἕως οὗ ἐγένετο ἀφανῆς ἡ νεφέλη ἐκείνη. Καὶ ἐν τῷ ἑρῶν δὲ ὁμοίως ἐκλήρουν πρότερον τὸν ναὸν καπνοῦ ἐκ τοῦ θυμιά-ματος.

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΖ'.

Τι τὸ θυμίαμα ἐν σιγῇ πρὸ τοῦ ἱεραρινοῦ καὶ τοῦ ἑρῶν.

Νῦν δὲ τοῦτο οὐ γίνεται, εἰ μὴ κατὰ τὴν λειτουργίαν καὶ μόνον ὁ διάκονος ἢ ὁ ἱερεὺς, μετὰ τὴν προσκομιδὴν εἰς τύπον ἐκείνης τῆς δόξης, θυμῷ τὸ θυσιαστήριον ἐν σιγῇ, ἢ καὶ τὸν ναὸν ἅπαντα. Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ἐν μοναστηρίοις· πρὸ τοῦ μεγάλου ἱεραρινοῦ, τὴν θείαν δόξαν καὶ χάριν δι' ἀγγέλου χορηγουμένην τοῦ ἱερέως σημαίνοντες· καὶ ὅτι πλήρης δόξης ὁ οἶκος Κυρίου. Ἐν τῷ ἁσματικῷ ἱεραρινῷ τοίνυν στὰς ὁ ἱερεὺς πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης ὡς ἐν οὐρανῷ πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ εὐλο-γεῖ τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, οὐ λέγων, « Εὐλογητὸς ὁ

Θεός· ὁ γὰρ ἔθος τοῦτο ἐν τῇ τάξει τοῦ ἁσμα-
 τοῦ· ὅτι τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς τοῦτο μόνως. Ἄλλ'
 ὡσαυτὸν ἐν τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ, ἡ εὐλογημένη ἡ βα-
 σιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος πάντοτε· τὸ ἐνιαῖον τῆς βασιλείας καὶ
 φύσεως, καὶ τὸ τριαδικὸν θεολογῶν τοῦ Θεοῦ, ἡ τῆς
 χάριτός ἐστι κήρυγμα, ἡ ἐπίγνωσις καὶ ὁμολογία
 243 τοῦ μόνου ἐν Τριάδι Θεοῦ. Καὶ εὐθύς τὰ εἰρη-
 νικὰ, τὴν εἰρήνην πρῶτον ἀπὸ τοῦ Κυρίου διδοῦς,
 καὶ διδάσκων πάντας σιτασθῆναι ὁ ἱερεύς. Ἰστέον
 οὖν, ὅτι ἡ τῆς λειτουργίας ἀκολουθία μόνη ὑπολέ-
 λειπται κατὰ τὴν ἀρχαίαν γίνεσθαι τάξιν· διὸ καὶ
 οὕτως εὐλογεῖ τὸν Θεὸν ὁ ἱερεύς, καὶ οὕτως εὐθύς
 τὰ εἰρηνικὰ λέγει, καὶ τὰ τρία ἀντίφωνα εἰς τύπον
 τῆς Τριάδος ἄδονται, ἅπαρ τῆς ἀρχαίας τοῦ ἁσμα-
 τοῦ ἀκολουθίας εἰσι. Καὶ μὴ εἰδότες τοῦτό τινες
 ἐν τῷ ἁσματικῷ ἔσπερινῷ λεγομένων τῶν τριῶν
 ἀντιφώνων, ἕσπερον δὲ καὶ τοῦ Τρισαγίου, ὡς λι-
 τουργίαν τοῦτο κατονομάζουσι. Καὶ μᾶλλον οἱ ἐσχη-
 κότες ἀρχῆθεν ταύτην ἔθ' τὴν ἀκολουθίαν οἱ Κων-
 σταντινουπόλιται ταῦτα ἄρτι θαυμάζουσι, μὴ εἰδόν-
 τες ὡς ταῦτα διωγμῶ Ἀσίων τὰ κάλλιστα κατέ-
 λτην ἔθ' ὡς καὶ ἐν ταῖς νηστείαις τῶν τῆς τριτο-
 κτης ἱερᾶν καὶ ἀρχαίαν ὀπηρεσίου τε καὶ δι' ἀταξίαν
 καὶ τὴν τῆς λεγομένης παννυχίδος· κατὰ πᾶσαν
 ἔσπεραν γινομένην ποτὲ, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν
 ἁγίαν μεγάλην Ἑσσαρχοστήν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ
 ταύτης, καὶ τῇ μεγάλῃ ἑβδομάδι, ὧν καὶ εὐχαί εἰσιν
 ἀναγκαῖαι αἱ κατὰ τὴν παννυχίδα ἐπιγραφόμεναι·
 καὶ αἱ τῆς τριτοκτικῆς κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν, C
 τύπον τῶν ὡρῶν ἔχουσας, καὶ τοῦτο καλουμένης ἐκ
 τοῦ ὀνόματος, καὶ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, περὶ ὧν
 καὶ ἱερῶμεν ὡς ἐν βραχεῖ μετ' ὀλίγον. Νῦν δὲ περὶ
 τοῦ ἔσπερινου λέγομεν, ὡς τοῦ ἱερέως εὐλογήσαντος,
 καὶ τὰ εἰρηνικὰ εἰρηκότες πάντα, καὶ τὸ, « Ἀντι-
 λαθοῦ, σώσον, ἐλέησον, » οἱ ψάλλεται εὐθύς, « καὶ
 Ἐπάκουσόν μου, δόξα σοι, ὁ Θεός, » ἄδουσι. Καὶ
 ἀναγκαῖον τὸ μελωδοῦμενον, ἱερίαν ἅμα καὶ δοξο-
 λογίαν περιέχον Θεοῦ· καὶ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ Ψαλμοῦ,
 « Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουσόν μου »·
 τὸ δὲ ἀπὸ τῶν ἀγγέλων, « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ·
 καὶ, » Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ·
 καὶ, « Εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου. » Ἐἰτά φησιν ὁ
 ἱερεύς, « Τῆς Παναγίας ἀχράντου » καὶ ἐκφώνως
 ἀνυμνεῖ τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν, « Ὅτι πρέπει σοι, D
 λέγων, πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις. » Καὶ
 οὕτω πᾶς ὁ Ψαλμὸς λέγεται μετὰ τοῦ, « Δόξα σοι,
 ὁ Θεός. » Τὸ Ἐπάκουσόν μου οὖν, τοῦ ἐπαγομένου
 ψαλμοῦ τυγχάνον, ὡς εἴρηται. Τοῦτο ἔθος καὶ ἐν
 τοῖς ἄλλαις ἀκολουθίαις ἐστὶν ἐν τῷ ἁσματι· προλέ-
 γουσι γάρ τι στίχου μέρος ἀπὸ τοῦ ἐπιφερομένου
 ψαλμοῦ, ἢ μετὰ τοῦ Ἀλληλουῖα, ἢ τοῦ, « Δόξα σοι,
 ὁ Θεός, » ἢ τινος ὑποψάλματος προοιμαζόμενου·
 ὑπόψαλμα δὲ λέγεται διὰ τὸ μετὰ τοῦ ψαλμοῦ
 κατὰ στίχον ἄδεισθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὸν στίχον,
 ἵπαιτα δὲ τοῦτο λέγεσθαι· οἶον, « Κλῖνον, Κύριε,
 τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουσόν μου. Δόξα σοι, ὁ Θεός. »
 καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως. Ἐν τοῖς ἔσπερινοῖς οὖν
 ἅπαντα τὰ, « Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, » ψάλλεται.

A cantionum, quoniam ad vetus Testamentum solum-
 modo pertinet. Sed quemadmodum in missa : « Be-
 nedictum regnum Patris et Filii et Spiritus sancti
 semper », unitatem imperii et naturæ Deique trini-
 tatem prædicans, quod est gratiæ prædicatio et
 agnitio necnon confessio solius in Trinitate Dei. Et
 statim pacifica verba, pacem enim a Domino pri-
 mum dat sacerdos et omnes ad orandum invitat.
 Igitur scire oportet, quoniam solus ordo missæ
 superest secundum antiquam institutionem servan-
 dus. Quamobrem ita benedicit sacerdos, et ita pro-
 tinus pacem dicit, tresque antiphonæ in typum
 Trinitatis cantantur, quæ ad antiquum cantionis
 ordinem pertinent. Quod nescientes quidam in
 vespertina cantione dictarum trium antiphonarum
 et deinde Trisagii, missæ nomine hoc appellant.
 Et præsertim qui a principio istum habuerunt ordi-
 nem Constantinopolitani istud modo mirantur igno-
 rantes se pulcherrimes hos ritus persecutionis La-
 tinorum amisisse, sicut et in jejuniis sacrum anti-
 quumque tertix et sextæ horæ ministerium ac
 institutum atque præceptionem Παννυχίς dictam,
 quia per totam noctem durabat, quæ quondam sin-
 gulis vespertis fiebat, in primis per magnam Qua-
 dragesimam, et in prima magna que hujus hebdo-
 made, ex quibus preces sunt necessariae, quæ tota
 nocte dicebantur, necnon preces inter tertiam sex-
 tamque horam secundum antiquam traditionem,
 quæ cantio horas representat, et ideo hoc nomine
 vocatur ; insuper preces sanctæ missæ de quibus
 vel breviter mox disseremus. Nunc vero de vespertis
 dicimus. Postquam ergo benedixerit sacerdos et
 pacem dixerit, necnon : « Suscipe salva, miserere. »
 cantores illico psallunt : « Et exaudi me, gloria
 tibi, Deus » quod minus est necessarium, deprecationem
 simulque glorificationem Dei continens. Cantant etiam illud e psalmo : « Inclina, Domine,
 aurem tuam, et exaudi me. » angelicumque canti-
 cum : « Gloria in altissimis Deo, » et, « Pleni sunt cæli
 et terra gloria ejus, » et : « Benedicta gloria Domini. »
 Deinceps sacerdos ait : « Sanctissimæ et immacu-
 læ », atque voce Deum in Trinitate celebrat
 dicens : « Quoniam te decet omnis gloria, honor et
 adoratio. » Et ita totus dicitur psalmus cum his vo-
 cibus : « Gloria tibi, Deus, » et : « Me igitur exaudi. »
 quæ in psalmo dum continuatur interponuntur,
 sicut dictum est. Hæc est enim in cantione etiam
 in aliis ordinibus consuetudo ; prius partem versus
 dicunt, et singulis psalmi continuati versibus prælu-
 dunt dicentes Alleluia, vel : « Gloria tibi, Deus » vel
 alium intercalarem versiculum, qui hoc vocatur no-
 mine quia cum psalmo inter versus cantatur. Pri-
 mus quidem dicitur versus, et deinde ille versicu-
 lus, exempli gratia : « Inclina, Domine, aurem tuam
 et exaudi me ; Gloria tibi Deus », et similiter in
 cæteris. Igitur in vespertina cantione tota canta-
 tur : « Inclina, Domine, aurem tuam », quoniam sol
 justitiæ inclinavit cælos et descendit licet occasum
 nesciens, tunc vero sensibilis inclinans sol occidit:

hic tamen et inclinando et occidendo et oriendo solem illum occasus necium annuntiat qui per rarnem nobis apparuit; videlicet ostendit ipsum quoque Deum Dei Verbum descendisse a caelo in terram, fulsisse nobis diem prioris ejus adventus, et usque ad inferos sub terram eundem descendisse, rursusque surrexisse et ascendisse, et iterum de caelo ortum modo visum esse, diem absque vespere fecisse et mundum illuminasse universum. Ideo totus iste psalmus per versus dicitur ex utroque choro, et illud: «Gloria tibi, Deus,» in singulis versibus. Antiquum esse hunc ordinis ritum ex precibus patet; ea enim quae lampadam dicitur precem prima in semetipsa continet totius psalmi sententiam, verbaque ex eo habet: «Domine miserator et misericors», caeteraque antiphonas eandem ac psalmi sententiam et verba ex ipsis habere invenies, quod recte etiam demonstrat vespertini ingressus oratio sic incipiens: «Vespere et mane et meridie.» Quoniam ad hunc psalmum versumque illum: «Domine, clamavi sit ingressus, dictaque oratio verba et sententias e psalmo cantato continet, ita ut omnia per sacerdotem Deo offerantur; verbi gratia: «Dirige orationem nostram sicut incensum in conspectu tuo,» et: «Non declina cor nostrum in verba malitiae,» et: «Quoniam ad te Domine, Domine oculi nostri», quia ad hunc verum sacerdos invitatus in ingressu ascendit; hoc autem, me iudice, monstrat deprecationem prophetarum eorumque prophetiam de ventura et incarnando Domino, atque per passionem et resurrectionem nos ab inferno ac corruptione salvaturo. Ideo cantorum primus sacerdotem invitati, sicut et David: Domine, inclina caelos et ascende, et, «Emitte fortitudinem tuam et veni ad salvandum nos,» et velut ex inferno clamat: «Ad te, Domine, oculi mei; in te speravi, ne perdas animam meam.» Ideo et sacerdos ad hunc versum ascendit. Christum ad nos et usque ad infernum descensum manifestans, ejusque resurrectionem, per quam ab inferis liberati sumus, et iterum in caelum ejus ascensum. Vespere quidem nuper dicebatur psalterium, sicut et nunc in officio matutino; quod imitata monasteria dimidium psalterii vespere, et in officio matutino sine intermissione duo dicunt. Nunc autem in cantatione vespertina propter infirmitatem et negligentiam non dicitur antiphona psalterii, nisi in sancta tantum Quadragesima et in vespere ejusdem diei Sabbati in sola sancta Sapientia, ubi, propter conquectus quorumdam ignororum, solum psalmum «Beatus vir» cum melodia et cantu dicere praecipimus, in sancta autem rursus dicuntur secundum consuetudinem sex antiphonae et unum tantummodo psalmi dimidium. Psalmus vero: «Inclina, Domine, aurem tuam,» deprecationem comprehendit Deique glorificationem, passumque pro nobis celebrat Dominum Jesum Christum quem miseratorem dicit et multae misericordiae atque veracem, oratque ut detur nobis signum in bonum, crucem

Α δει και ο της δικαιοσύνης. Ἐπις ἐκλινεν οὐρανοὺς και κατέβη ἄδωτος μένων, και ο εισηγῆς κλησσε δῶνει ἥλιος. Πλὴν και αὐτὸς κλινον και δύνων και ἀνατέλλων, τὸν ἀνεσπερον ἐκλινον ἥλιον καταγγίλλαι, διὰ σαρκὸς ἐπιφανέντα ἡμῖν· οἶον τὸ καταθεῖν αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Θεὸν Λόγον ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐκ τῆς γῆς, και λάμψαι ἡμῖν τὴν ἡμέραν τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας, και μέχρις ἔβου ὑπὸ τῆν καταθεῖναι, και αὐθις ἀναστῆναι και ἀναθεῖν, και πάλιν ἐξ οὐρανοῦ φανῆναι τότε και ἀνατεῖλαι, και τὴν ἀνεσπερον ἡμέραν τελείσαι, και τὴν κέσμον καταυγάσαι πάντα σημαίνει. Διδ και πᾶς ο φαλμὸς οὗτος, τὸ. «Κλινον, Κύριε,» κατὰ στίχον λέγεται ἐξ ἐκατέρω χοροῦ, και τὸ, «ἀββα σοι, ο Θεός,» ἐν ἐκάστῳ στίχῳ. Ὅτι δὲ ἀρχαίον τοῦτον τῆς ἀκολουθίας τὸ εἶδος, και ἀπὸ τῶν εὐχῶν δῆλον. Ἡ τῶν λυχνικῶν γὰρ λεγομένων εὐχῶν πρώτη ἐν ἑαυτῇ περιέχει τὴν τοῦ Φαλμοῦ παντὸς ἔννοιαν, και βήματα ἐξ αὐτοῦ· «Κύριε εικτέρμων και κλεῖμων·» και τὰς λοιπὰς δὲ ὁμοίως πρὸς τοὺς φαλμοὺς τῶν ἀντιφώνων και τὰς ἔννοιαις ἰχουσαις και βήματα εὐρήσεις ἐξ αὐτῶν· ὡς και ἡ τῆς εισόδου τοῦ ἐσπερινοῦ σαφῶς δείκνυσιν, ἧς ἀρχὴ τὸ, «Ἐσπέραις και πρῶτ και μεσημβρίας.» Ἐπει γὰρ εἰς τὸ, «Κύριε, ἐκίχρασαι,» και τοὺς αὐτοῦ στίχους ἡ εισοδος γίνεται, και ἡ εὐχὴ λέγεται, και βήματα φαλμικὰ ἐκ τῶν ἔδομένων και ἔννοιαις περιέχει, ὡς ἀν ἀναφέρωνται πάντα **245** διὰ τοῦ ἱερῶς πρὸς τὸν Θεόν· οἶον, «Καταύθωνον τὴν προσευχὴν ἡμῶν ὡς θυρίαμα ἐνώπιόν σου·» και «Μὴ ἐκκλινῆ: τὸς καρδίας ἡμῶν εἰς λόγους πονηρίας,» και, «Ὅτι πρὸς σέ, Κύριε, Κύριε, οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν.» Ἐπει και εἰς τοῦτον τὸν στίχον ο ἱερῶς καλοῦμενος ἐν τῇ εισόδῳ ἀνέρχεται. Τοῦτα δὲ δῆλοι, οἶμαι, τὴν διὰ τῶν προφητῶν ἱεστίαν ἀμὰ και προφητείαν, περὶ τοῦ παραγενέσθαι και ἐνανθρωπήσαι τὸν Κύριον, και διὰ τοῦ πάθους και τῆς ἐγέρσεως σώσαι τοῦ ἔβου ἡμᾶς και τῆς φθορᾶς. Διδ και ο τῶν φαλμῶδων πρῶτος τὸν ἱερεῖα καλεῖ· ὡς και ο Δαβιδ, «Κύριε, κλινον οὐρανοὺς και κατέβηθι·» και, «Ἐξάπῳστειλον τὴν δυναστείαν σου, και ἐλθὲ εἰς τὸ σώσαι ἡμᾶς.» και ὡ; ἐκ τοῦ ἔβου βῶθ, «Ὅτι πρὸ; σέ, Κύριε, οἱ ὀφθαλμοὶ μου. Ἐπὶ σοὶ ἤλπισα. Μὴ ἀντανέλης τὴν ψυχὴν μου. Διδ και ο ἱερῶς τότε ἐν τῷ στίχῳ τοῦτῳ ἀνέρχεται, τὴν κατάβασιν εἰς ἡμᾶς Χριστοῦ ἀχρι και τοῦ ἔβου δῆλῶν, και τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, δι: ἧς τοῦ ἔβου ἐρῶσθημεν, και πάλιν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν. Καθ' ἑσπεραν μὲν οὖν και πρῶην ἐλέγτο τὸ Φαλτήριον, ὡς και ἐν τῷ ὀρθῳ νῦν. Ὁ δὲ και αἱ μοναὶ ἐκμιμούμεναι, κάθισμα Φαλτήρος; ἑσπέρας, και ἐν τῷ ὀρθῳ· ἕσα διηνεκῶς λέγουσι. Νῦν δὲ ἐν τῷ ἔσματικῷ ἑσπερινῷ δι: ἀσθένειαν και ἀμείστιαν ἀντίφωνα Φαλτήρος οὐ λέγεται, εἰ μὴ ἐν τῇ ἀγία και μόνον Τεσσαρακοστῇ, και παντὶ Σαββάτῳ ἑσπέρας ἐν μόνῃ τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ· ὅπου και διὰ τὸ γογγύζῳ τινὰ; ἔαθουμῶντας, μόνον τὸ, «Μακάριος ἀνῆ,» τὸν ἕνα φαλμὸν μετὰ μέλους κατὰ τὸν ἦχον λέγειν διετυπώσαμεν. Ἐν δὲ τῇ ἀγίᾳ Τεσσαρακοστῇ πάλιν λέγεσθαι κατὰ τὸ εἶδος τὰ ἑξ ἀντίφωνα, ἡ τὸ

ἐν κάθισμα μόνον. Τὸ δὲ, « Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὐ; σου, » ἢ ψαλμὸς, καὶ ἱκεσίαν περιέχει καὶ δοξολογίαν πρὸς Θεόν. Καὶ τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν ἀνυμνεῖ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ οἰκτιρμονὰ φησι καὶ πολυάλειον καὶ ἀληθινόν. Καὶ δοῦναι ἡμῖν σημεῖον εἰς ἀγαθὸν ἐξαίτεται, τὸν σταυρὸν δηλονότι, ἢ πρὸς ἐσπέραν προσηλωμένους σαρκὶ ὁ Σωτὴρ τέθνηκε· καὶ κράτος δοθῆναι ἡμῖν ζητεῖ· καὶ σωθῆναι ἡμᾶς. Εἶτα, « Δόξα, » μέλπουσιν, καὶ ὁ χορὸς ἄλλος, « Καὶ νῦν μετὰ τοῦ, Δόξα σοι, ὁ Θεός. » Καὶ πάλιν ὁ ἱερεὺς μικρὰν συναπτὴν, « Ἐτι καὶ ἐτι, » καὶ τὴ, « Ἀντιλαβοῦ· » καὶ ὁ ψάλτης μετ' ὧδης, « Τὴν οἰκουμένην, Ἀλληλούϊα. » Ἐπει γὰρ εἶπεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν Θεόν, « Ἀν λαβοῦ, σῶσω, ἐλήσων καὶ διαφύλαξόν ἡμᾶς ὁ Θεός τῆ σῆ χάριτι, » ἐπάγει ὁ ψάλτης, « Ὅτι τὴν οἰκουμένην, ὁ Θεός, ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλήσων καὶ διαφύλαξόν τῆ ἐπιδημιᾶ σου. » Ὁ δὲ δὴλοὶ τὸ Ἀλληλούϊα. Ἐπιδημιὰ γὰρ Θεοῦ, καὶ εὐεταίαι καὶ ἐμφάνεια Θεοῦ ἐρμηνεύεται τὸ Ἀλληλούϊα, καὶ τῆς εἰκονομασίας τοῦτο ἐστὶν ἐξάριτος αἶνος. Διὸ καὶ συνεχῶς τοῦτο παρ' ἡμῶν ψάλλεται, καὶ πρὸς τοῦ. Εὐαγγελίου λέγεται, ὡς τὴν παρουσίαν Χριστοῦ δηλοῦν τὸ Ἀλληλούϊα. « Ἐρχεται γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός ὁς καὶ ἦλθε, καὶ ἐξ οὐρανῶν πάλιν ἐλεύσεται. » Καὶ ὁ ἱερεὺς, « Τῆς Παναγίας ἀχράντου, » εἰπόν, καὶ παραδούς πάντας τῷ Θεῷ διὰ πάντων τῶν ἁγίων, ἐκφωνεῖ, « Ὅτι σὸν τὸ κράτος, » δοξολογῶν τὸν ἐν Τριᾷδι μόνον Θεόν. Καὶ εὐθὺς ὁ ψάλλων τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν ἔδει προκείμενον. Ὁ καὶ τελευταῖον ἀντίφωνον λέγεται διὰ τὰ ἕτερα ἀντίφωνα, λεγόμενα μὲν πρώην, ἀπεθέντα δὲ νῦν. Τῷ Σαββάτῳ οὖν ἐσπέρας, « Ἀναστήτω ὁ Θεός, » λέγεται στίχος εἰς, καὶ ὄξια καὶ νῦν, « καὶ συναπτῶς τῷ, « Κύριε, ἐκέκραξα, » μετὰ τοῦ ὑποψάλμου, « Τὴν ζωηφόρον σου ἔγερσιν, Κύριε, δοξάζομεν· » λέγεται τῆ μιᾶς Κυριακῆς. Τῆ δὲ ἐτέρας, « Τὴν σωτηρίῶν σου ἔγερσιν, Κύριε, δοξάζομεν, » καὶ τῶν ἐξῆς οὕτω λεγομένων στίχων, ὁ ἱερεὺς ποιεῖται τὴν εἰσοδόν, ἢ καὶ πλείονας σὺν αὐτῷ καὶ διάκονοι, καθάπερ εἶδος ἐστὶ, φῶτων προηγουμένων, καὶ θυμιατοῦ ὄντος μετὰ θυμιαμάτων, εἰς τύπον τῆς ἀνωθεν τάξεως, καὶ μετόδοσιν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ εἰς τὸ ἀναθεῖναι τὴν προσευχὴν ἡμῶν ἅνω ὡς εὐοσμον καὶ ἀγνὸν θυμίαμα, καθὰ καὶ ὁ ἀδόμενος λέγει ψαλμὸς, καὶ ἡ εὐχὴ, κλινόντων τῶν ἱερέων λεγομένη, τὸ, « Ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίας, » ὡς εἴρηται, ὁρμηδίως πρὸς τὰ ψαλλόμενα ἔχουσα. « Κατεύθυνον γὰρ, φησὶ, τὴν προσευχὴν 245 ἡμῶν, ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, » καὶ, « Μὴ ἐκκλίνῃς τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ βῦται ἡμᾶς ἐκ πάντων τῶν θρηπευόντων τὰς ψυχάς, » καὶ οὕτως « Πρὸς σέ, Κύριε, Κύριε, οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν, » καὶ, « Μὴ κατασχύνης ἡμᾶς, ὁ Θεός ἡμῶν. » Καὶ ἢ ἐκφώνησις. Ἀνισταμένων δὲ τῶν ἱερέων, σφραγίς γίνεται σταυρικῆς. Καὶ, « Εὐλογημένη, φησὶν, ἡ εἰσοδὸς τῶν ἁγίων σου, Κύριε, » καὶ τὸ, « Σοφία ὄρθοι, » λέγεται μετὰ σταυρικοῦ σημείου διὰ τοῦ θυμιατηρίου. Ἄ πάντα δηλοῦσι τὴν ἐπ' ἐσχάτων αἰώνων καὶ πρὸς δυσμᾶς τοῦ βίου τούτου κατάβασιν

scilicet, cui vespertino tempore affixus carne mortuus est Salvator, et precatur ut det nobis fortitudinem, salvosque nos faciat. Deinde modulantiur « Gloria, » aliusque chorus cantat : « (Et nunc,) cum hac laude : « Gloria tibi, Deus. » Et iterum sacerdos parvam dicit Coniunctam (orationem) : « (Et nunc quoque,) et : « Suscipe ; » et chorista cantat : « Terram, Alleluia. » Nam postquam dixit ad Deum sacerdos : « Suscipe, salva, miserere, et custodi nos, Deus, in tua gratia, » pergit cantor dicendo : « Terram Deus suscipe, salva, misericordia prosequere, et custodi in adventu tuo, » quod demonstrat illud Alleluia; nam adventum Dei accessum et manifestationem Dei sonat vox Alleluia, et in hoc constat Dominicæ dispensationis laus eximia. Propterea illud conjuncte a nobis psallitur et ante Evangelium dicitur, quoniam Christi adventum significat Alleluia; ait enim. « Venit Deus, qui jam venit, atque ex caelo veniet. » Et sacerdos dicta oratione : « Sanctissimæ et immaculatæ, » omnibus Deo per omnes sanctos commendatis, exclamat : « Quoniam tuum est imperium, » solum in Trinitate Deum glorificans. Et statim chorista diei propria cantat, quod etiam ultima dicitur antiphona propter alias antiphonas olim dictas, nunc vero ommissas. Itaque vespere Sabbati dicitur versus unus psalino : « Exurgat Deus, et, Gloria, et, Nunc, » simulque psalmus : « Domine, clamavi » cum intercalari versiculo : « Vivificam resurrectionem tuam, Domine, glorificamus, » quod prima dicitur Dominica. Alia vero : « Salutarem tuam resurrectionem, Domine, glorificamus, » et sequentibus, similiter dictis versibus, sacerdos facit ingressum, vel plures cum eo et diaconi, prout est consuetudo, luminariis præcedentibus, thuriferario incensum portante in signum ordinis de super accepti, in communicandam ab altari Dei gratiam, utque supra dirigatur oratio nostra ut purum bonique odoris incensum quemadmodum. cantatus ait psalmus ; et dicitur oratio, sacerdotibus caput inclinantibus : « Vespere et mane et meridie, » prout dictum est, cantatis omnino consentiens. Ait enim : « Dirigatur oratio nostra sicut incensum in conspectu tuo, » et : « Ne declines cor nostrum in verba malitiæ, » et. « Erue nos ab omnibus qui persequuntur animas; » et, « Al te Domine, Domine oculi nostri ; » et, « Ne confundas nos, Deus noster. » Surgentibus autem sacerdotibus, crucis sit signum, et ait : « Benedictus ingressus sanctorum tuorum, Domine, » et dicitur, « Sapientia erecti, » cum signo crucis per thuribulum ; quæ omnia demonstrant in consuminatione sæculorum et ad occasum hujus vitæ faciendum Salvatoris a caelo descensum, vitamque ejus sicut incensum sanctificatam, animarumque nostrarum ad Patrem per sanctissimum ejus corpus admissionem, quam fecit humiliatis usque ad crucem et mortem, et ad inferos descendit, et victor per crucem resurrexit, et ascendit ad Sancta sanctorum in caelestia nobis patefacto ingressu. Propter quod cantor et hunc versum, « quoniam ad te, Domine, Domine, »

convertitur ad occasum, et adorans invitat sacerdotem qui Dominum repræsentat, et cantando clamat : « Quoniam ad te, Domine, Domine, oculi mei, in te speravi, ne perdas animam meam. » Quæ ostendunt spe in Domino et ab eo dandam animarum nostrarum liberationem atque salutem, quemadmodum supra dictum est. Sicque sacerdos ascendens altare ingreditur sicut Salvator in cœlum; hymni vero resurrectionis cantantur in ambone vel suggestu in figuram angelorum Salvatoris resurrectionem celebrantium, et apostolorum eam mundo prædicantium. Dum hæc cantantur, fit suffragium a sacerdote aut a diacono, quoniam a redivo et assumpto Christo emissa est nobis gratia Spiritus. Et post « Gloria, et Nunc, » cantantur prævia, nempe : « Dominus regnavit, morte diabolique cum omnibus dæmonibus devictis, et decorem indutus est immortalitatem carnis et incorruptionem, et terram fide sua firmavit. » Et protinus a sacerdote vel a diacono continens fit deprecatio pro omnibus fidelibus et regibus et sacerdotibus, factaque oratione canitur : « Quoniam tu misericors es, » est enim plenus misericordie, et us omnium misereatur, nemo enim habet a semetipso unde mereatur ut Deus ejus misereatur. Porro post continentem deprecationem, illico parva fit conjuncta oratio, et canitur : « Tuum enim est misereri. »

την οἰκουμένην τῇ πίστει αὐτοῦ ἰσπερίως. Καὶ ὅπερ πάντων τῶν πιστῶν καὶ βασιλέων καὶ ἱερέων, ἑπάρχεις. » καὶ γὰρ ἐλεήμων ἐστὶ καὶ ἵνα πάντας ἐλεήσῃ, οὐ γὰρ ἔχει τίς τι δίκαιον ἐλεθῆναι ἀπ' αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἑκτενῆ δὲ, εὐθύς μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις, « Ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν. »

CAPUT CXXLVIII.

De tribus parvis antiphonis in cantione vespertina.

Et prima dicitur carum quæ parvæ appellantur antiphonarum, quoniam non psalmos integros habent, sed solummodo quatuor singulorum versus electos, quibus additur « Gloria et Nunc. » Porro tres sunt in honorem sanctæ Trinitatis; prima quidem : « Dilexi, quoniam exaudiet Dominus; » Dei Genitricem invocat dicens : « Intercessione Delparæ, Salvator, salva nos. » Ipsa enim quum super omnem rationabilem creaturam dilexisset Deum, hunc inhabitantem habuit merito humilitatis et eximie puritatis suæ digna apprensus, et per se nos Deo et Patri, dilecto Filio ex suis visceribus nato, reconciliavit. Et post versus ab utroque choro recitatos, atque « Gloria et Nunc, » rursus parva dicitur conjuncta, et cantatur : « Beneplacito et bonitate » nam beneplacuit unigenito Filio ut usque ad nos descenderet. Secunda vero antiphona : « Credidi, propter quod locutus sum, » Dominum invocat incarnatum; et ait : « Salva nos, Fili Dei, qui a mortuis surrexisti canentes tibi, » vel in festo vel in commemoratione alicujus inter sanctos mirabilis, si non fuerit Dominica aut festivitas. Illud : « Credidi propter quod locutus sum, » fidem apostolorum patefacit atque sanctorum, qua omnes gentes ex infidelitate ad fidem adductæ sunt : et verba :

ἀπ' οὐρανῶν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὴν ἡγιασμένην αὐτοῦ ὡς θυμίαμα ζωῆν, καὶ προσαγωγὴν ἡμῶν διὰ τοῦ παναγίου σώματος αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, ἣν ταπεινωθεὶς ἐποίησεν ἄχρι σταυροῦ καὶ θανάτου, καὶ εἰς τὸν τρίτην κατῆλθε, καὶ ἀνάστη νικήσας τῷ σταυρῷ, καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων τὰ ἐπουράνια ἡμῖν ποιήσας τὴν εἰσοδόν. Διὸ καὶ ὁ ψάλλτης εἰς τόνδε τὸν στίχον, « Ὅτι πρὸς σὲ, Κύριε, Κύριε, » στρέφεται πρὸς δυσμὰς καὶ προτκυνῶν καλεῖ τὸν ἱερέα, τυποῦντα τὸν Κύριον, καὶ ἐκφωνεὶ ψάλλον, « Ὅτι πρὸς σὲ, Κύριε, Κύριε, οἱ ὀφθαλμοὶ μου, ἐπὶ σοὶ ἤλπισα. » μὴ ἀντανέλης τὴν ψυχὴν μου, ἐπὶ ταῦτα δὲ τὴν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ δηλοῖ ἐλπίδα, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ ἐλευθερίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ σωτηρίαν, ὡς προεῖρηται. Καὶ οὕτως ὁ μὲν ἱερεὺς ἀνερχόμενος τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται ὡς ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς οὐρανούς· οἱ δὲ ὕμνοι τῆς ἀναστάσεως φθονταὶ ἐν τῷ ἁμβωνί κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀγγέλων ὁμνησάντων τὴν ἔγερσιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῶν ἀποστόλων τῷ κόσμῳ κηρυξάντων. Καὶ ἐν τῷ ὕμνῳ ταῦτα τὸ θυμίαμα παρὰ τοῦ ἱερέως ἢ διακόνου γίνεται· ὅτι παρὰ τοῦ ἀναστάντος καὶ ἀνεληθόντος Χριστοῦ ἡ χάρις ἡμῖν ἐξαπετάθη τοῦ Πνεύματος. Καὶ μετὰ τὴν « Δόξα καὶ νῦν, » τὸ προκεείμενον φέεται, ὅτι ὁ Κύριος ἐβασίλευσε, νικήσας τὸν θάνατον καὶ τὸν διάβολον σὺν πᾶσι τοῖς δαίμοσι. Καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδόσατο τὴν ἀθανάσιαν καὶ ἀφθαρσίαν τῆς σαρκὸς, καὶ εὐθύς παρὰ τοῦ ἱερέως ἢ διακόνου ἢ ἑκτενῆς δεήσεως καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἢ ἐκφώνησιν, « Ὅτι ἐλεήμων ἐστὶ καὶ ἵνα πάντας ἐλεήσῃ, οὐ γὰρ ἔχει τίς τι δίκαιον ἐλεθῆναι ἀπ' αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἑκτενῆ δὲ, εὐθύς μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις, « Ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν. »

C

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΗ.

Περὶ τῶν τριῶν μικρῶν ἀντιφώνων τῶν ἐν τῷ ψωματικῷ ἑσπερινῷ.

Καὶ τὸ πρῶτον ψάλλεται τῶν τριῶν ἀντιφώνων τῶν λεγομένων μικρῶν, ὡς μὴ ψαλμοὺς τελείους ἔχόντων, ἀλλὰ στίχους ἐκάστου τέσσαρας κατ' ἐκλογὴν, καὶ « Δόξα καὶ νῦν. » Τρία δὲ εἰς τύπον καὶ τιμὴν τῆς ἁγίας Τριάδος. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν, « Ἠγάπησα ὅτι εἰσακούσεται Κύριος, » καὶ τὴν Θεοτόκον ἐπικαλεῖται, « Ταῖς προσβείαις τῆς Θεοτόκου, λέγων, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς. » Αὕτη γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν λογικὴν κρίσιν ἀγαπήσασα τὸν Θεόν, τοῦτον ἕνοικον ἔσχε τῇ ταπεινώσει καὶ ὑπερτάτῃ ἀγαθῇ αὐτῆς, ἱκανὴ δεδωγμένη, καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν ἀγαπητὸν Ἰῖδον σαρκώσασα φκειώσατο. Καὶ μετὰ τοὺς στίχους παρ' ἑκατέρου λεγομένους χοροῦ καὶ τὸ, « Δόξα καὶ νῦν, » αὐθὺς μικρὰ συναπτὴ, καὶ ἐκφώνησις, « Εὐδοκίᾳ καὶ ἀγαθότητι. » Εὐδόκησε γὰρ ὁ μονογενὴς Ἰῖδς κατελεθεῖν μέχρις ἡμῶν. Τὸ δεύτερον δὲ ἀντίφωνον, « Ἐπίστευσα διὸ ἐλάλησα, » καὶ τὸν Κύριον ἐπικαλεῖται σαρκωμένον καὶ φησι, « Σῶσον ἡμᾶς, Ἰῖδ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι. » Ἡ πρὸς τὴν ἑσπέρην, ἢ τὸ, « Ὅ ἐν ἁγίοις θαυμαστός, » εἰ οὐκ ἐστὶ Κυριακὴ ἢ ἑσπέρη, ἀλλ' ἁγίου μνήμη τινός. Τὸ, « Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα, » τὴν πίστιν δηλοῖ τῶν ἀποστόλων τε καὶ ἁγίων, δι' ἧς τὰ ἔθνη πάντα ἐκ τῆς ἀπιστίας εἰς πίστιν ἀνελευσθη. Καὶ

τῷ, « Ποτήριον δὲ σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα Ἰ
 Κυρίου επικαλέσομαι, » τὴν κοινωνίαν Χριστοῦ
 δεῖλαι, καὶ τὴν σωτηρίαν διὰ τοῦ αἵματος, οὗ Χριστοῦ
 κοινωνήσαντες; **246** διὰ μαρτυρίου καὶ τῶν ἀγῶνων
 οἱ ἅγιοι σεσωσμένοι, σώζουσιν ἡμᾶς, καὶ δι' αὐτῶν
 τῷ Κυρίῳ ἐνομούμεθα. Διὸ καὶ εἰς τὸ, « Δόξα, » τὸ,
 « Ὁ Μονογενὴς, λέγομεν, Υἱός, » τὴν κοινωνίαν
 αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν δεικνύντες. Τοῦτο δὲ παρὰ τοῦ
 Θεοῦ Κυρίου ἐκτίθεται. Εἰς δὲ τὸ, « Καὶ νῦν, » τὴν
 ἀπερὶνδοξον τοῦ Θεοῦ λέγομεν Μητέρα· ἐπεὶ δι'
 αὐτῆς καὶ ὁ Μονογενὴς ἦνται. Καὶ αὕτη τῶν
 ἁγίων ἀπάντων ἀγγέλων τε καὶ βροτῶν ὑπερέβρα
 τε καὶ ἀγαπήσθαι. Καὶ μετὰ τοὺς στίχους καὶ τὸ,
 « Δόξα καὶ νῦν, » πάλιν μικρὰ συναπτή καὶ ἐκφῶ-
 νησις, « Ὅτι ἅγιοι εἶ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, » καὶ ὁ ψάλ-
 τῆς ἀδίδε τὸ τρίτον ἀντίφωνον. Τοῦτε δὲ, « Αἰνεῖτε
 τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔθνη, » συγκαλοῦν ἅπαντα
 τὸν κόσμον εἰς τὴν δόξαν τῆς Τριάδος τῶν ἀγγελικῶν
 ὄντων. Καὶ ἐπιφέρει τὸ, « Ἄγιοι ὁ Θεός, » Καὶ λε-
 γομένων τῶν στίχων παρ' ἑκατέρου χοροῦ, καὶ τοῦ,
 « Δόξα καὶ νῦν, » ἡ περισσὴ λέγεται, τοὔτοις μετὰ
 τὸ, « Δόξα καὶ νῦν, » τὸ τελευταῖον. Καὶ ὁ Τρι-
 ἄγιος ἐκφῶνως ἕδεται ὅμοιος, πάντων ἱσταμένων
 ἀσκαπῶν, ὡς τὸν Θεὸν ἀνυμνούτων. Ὅρα εὖν ἐν
 τοῖς τρισὶ τοὔτοις τὴν αὐταξίαν τῶν ὄντων τῆς
 Ἐκκλησίας· ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ ἀντιφῶνῳ τὴν
 πρεσβείαν επικαλεῖται τῆς Θεομήτορος· ἐν δὲ τῷ
 δευτέρῳ ἀναγομένη, τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα
 Θεὸν γενέσθαι ζητεῖ τῆ μεσιτείας τῶν ἁγίων· τῷ
 τρίτῳ δὲ καὶ τελευταίῳ αὐτὸν ἀνυμνεῖ τὸν Τρισάγιον
 μετὰ τῶν ἀγγέλων Θεὸν, τὸν ἕνα ἕνα τοῦσα, κατὰ
 βαθμὴν πρὸς τὴν ὑψηλότερα ἀνιούσα· ἐν τῷ τέλει δὲ
 τοὔτου σφραγίζει τρις ὁ ἀρχιερεὺς ἀπὸ τοῦ θρόνου
 αὐτοῦ, ἦτοι τοῦ στασίδιου, τὸν Κύριον ἐκτυπῶν ἐκ
 τοῦ οὐρανοῦ εὐλογοῦντα. Εἶτα ἡ μεγάλη ἐκτενή; αἱ
 αἰτήσεις, τὸ, « Πληρώσωμεν τὴν δέησιν, » παρὰ τοῦ
 διακόνου, ἡ εἰρήνη τε, καὶ ἡ τῆς κεφαλοκλισίας
 εὐχή παρὰ τοῦ ἱερέως· ὁ δεῖλαι τὴν δουλείαν ἡμῶν
 πρὸς Θεὸν καὶ ταπεινώσιν, καὶ τὴν μέχρι δούλου
 μορφῆς ταπεινώσιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀνισταμένου τοῦ
 ἱερέως καὶ ἐκφῶνόντος τὴν ἀπὸ τοῦ πτώματος
 ἡμῶν καὶ τοῦ θανάτου δεηθῶντος ἀνέγερσιν καὶ εὐ-
 χαριστοῦντος τῷ σεσωκότῃ, καὶ, « Εἴη τὸ κράτος
 τῆς βασιλείας σου, » ἐκφῶνως καὶ ὀλοφύχως λέγον-
 τος, εὐθὺς τὰ τῆς λιτῆς ὀπισθεν τοῦ ἄμβωνος γίνε-
 ται, εἰς ἰλιώσιν Θεοῦ ὑπὲρ ἀπάντων πιστῶν. Καὶ
 τῶν Ἀναστασίμων ψαλλομένων τῶν ἀποστήχου, καὶ
 τοῦ, « Δόξα καὶ νῦν, » παρὰ τοῦ ἱερέως ἐκτενῆς
 γίνεται δέησις, καὶ τὸ, « Κύριε, ἴλησον, » καθάπερ
 ἔθος, ὡς κατανύπιον τοῦ τάφου Χριστοῦ. Καὶ μετὰ
 τὸ, « Ἐπάκουσον ἡμῶν, ὁ Θεός, » τὰ ἀπολυτικά, καὶ
 ἡ ἀπέλυσις. Εἰ δὲ κοινή ἐστὶν ἡμέρα, λιτὴ οὐ γίνε-
 ται. Τὸ ἀπολυτικὸν δὲ λέγεται, κατερχομένου τοῦ
 ἱερέως εἰς τύπον λιτῆς ὀπισθεν τοῦ ἄμβωνος, ψαλλο-
 μένου τοῦ, « Θεοτόκε Παρθένε, » Καὶ μετὰ τοὔτο
 ἐκφῶναι ὁ ἱερεὺς, « Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὅτι σὺ
 εἶ ὁ φωτισμὸς ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεός ἡμῶν, καὶ σὺ
 τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, » τοὔτοις, Σὺ δέδωκας
 ἡμῖν τὸ φῶς τὸ αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, καὶ τὸν

« Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini in-
 vocabo, » communionem Christi manifestant salu-
 temque per sanguinem, cui Christo communican-
 tes per martirium et agones sancti salutem adepti
 nos salvos faciunt, et per eos Christo conjungimur.
 Ideo ad « Gloria » dicunt: « Unigenitus Filius, » com-
 munionem ejus nobiscum ostendentes, quod a divo
 Cyrillo fuit institutum; et ad verba: « Et nunc, »
 dicimus « Gloriosissimam Dei Matrem, » quoniam ex
 ea Unigenitus nobis fuit adunatus: et ipsa est
 sanctorum omnium angelorum et hominum regina
 atque sanctificatio. Et dictis versibus ac « Gloria
 et Nunc, » rursum parva fit conjuncta et cantatur:
 « Quoniam sanctus es Deus noster. » Et iterum
 cantor tertiam modulatur antiphonam; hæc est:
 « Laudate Dominum, omnes gentes, » mundum uni-
 versum convocans ad laudem Trinitatis, et addit
 hymnum angelicum atque: « Sanctus Deus, » dictis-
 que versibus ab utroque choro, et « Gloria et Nunc, »
 quarta dicitur, videlicet post « Gloria et Nunc, »
 postremum dicitur. Deinde Trisagion cantatur hy-
 mnus, omnibus nudato capite stantibus, quoniam
 Deum laudibus offerunt. Vide igitur in his tribus
 egregium ordinem hymnorum Ecclesie. Nam in
 prima quidem antiphona intercessionem invocat
 Dei Genitricis. In secunda autem Ecclesia incar-
 natum ex illa obsecrat per intercessionem sancto-
 rum ut misericordem se præbeat. Verum in ter-
 tia et in ultima ipsum ter Sanctum cum angelis
 celebrat Deum, misericordiam deprecans, per gra-
 dus ad sublimiora ascendens. Porro in hujus sine
 ter signat pontifex ex throno seu peculiari sedili
 suo, Dominum exprimens e caelo benedicentem.
 Postea magna continens oratio, preces, diacono
 dicente: « Impleamus orationem, » pax, oratio
 capitis inclinationis a sacerdote dicta, quod ostendit
 nostram ad Deum servitutem et humiliationem
 Deique usque ad formam servi humiliationem; et
 erecto ac clamante sacerdote, nostram a lapsu
 morteque resurrectione significante et gratias Sal-
 vatori agente, atque dicente alta voce totaque ani-
 ma: « Sit fortitudo regni tui... » statim retro post sug-
 gestum fit processio, ad propitiationem Dei super
 omnes fideles assequendam, cantatisque de resur-
 rectione responsoriis, dictoque « Gloria et Nunc, » a
 sacerdote fit continens oratio, et de more « Kyrie
 eleison » velut ante tumultum Christi; et post voces:
 « Exaudi nos, Deus, » dimissoria dicuntur verba, et
 fit absolutio. Verum si dies communis fuerit, non
 fit processio, neque dicuntur verba dimissoria, sed
 descendente sacerdote ad instar processionis post
 ambonem cantatur: « Dei Genitrix Virgo, » et
 post hæc clamat sacerdos: « Dominum deprece-
 mur, quoniam tu es lux nostra, Christe Deus no-
 ster, et tibi gloriam mittimus, » id est: Tu dedisti
 nobis lumen sensibile et spiritale, solemque facia
 occidere et oriri, et tu es lux vera, qui nobis or-
 tus surrexisti, iterum veniens nos illuminabis; et
 ita absolvitur. Porro precum omnium ultima est

capitis inclinationis et absolutionis oratio, pariter-
que in officio matutino. Itaque ex dictis patet can-
tionum ordinem alia præstare et honore et anti-
quitate, unde principatum habet. At vide ordinem
ex quo post preces rursus ostenditur, servitus et
inclinatur caput, sicque signis precibus imponitur;
oportet enim in omnibus humiliari et adorare Dom-
inum et servitutem fieri. Si vero occurrat festum
vel commemoratio festi, cuius agatur festivi-
tas, post jussam capitis inclinationem, secundum
institutiones dicuntur lectiones, quoniam ab ipsis
et a presbiteris sanctis festum prædicatur ac testimo-
nium accipit. Quapropter in hymnis primum Da-
vid dicuntur psalmi aliorumque prophetarum, quo-
niam isti præverunt; deinde cum eis gratiæ can-
tantur præconia. Tunc vero finitis omnibus hym-
nis, testimonia dicuntur festorum celebratorum,
sicutque vespertinum sit officium. Matutinum autem
ipsum quoque spiritualibus et consentaneis constat
institutis. Intellige quam mirabili modo universam
creationis, legis, prophetarum ac Salvatoris dis-
pensationem exprimat atque describat, hymnisque
ac operibus salutis nostræ mysteria tradat ac edo-
ceat, et quoniam per Salvatorem nostrum in cœ-
lum ingressum aëlitumque inveniamus.

τε καὶ ἀρμυδιῶς. Κατανόησόν γὰρ ὡς θαυμαστῶς τὰ ἀπαρχῆς τῆς κτίσεως; ἅπαντα τὰ τε τοῦ νόμου τῶν
προφητῶν, καὶ τὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας ἐκτυποῖ τε καὶ διαγράφει, καὶ ὕμνοις καὶ πράγμασι
τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν παραβέβωσι τε καὶ ἐκδιδάσκει· καὶ οὕτως διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν εἰς τὸν
οὐρανὸν ἐξόδον καὶ ἄνοδον εὐρομεν.

CAPUT CCCXLIX.

De cantione matutina.

Porro exponam matutinum Dominicæ officium,
cujus ad instar alia singulis diebus sunt disposita;
et hic quoque erit ordo manifestus. Clausis regali-
bus templi foribus, quo representatur tum antiques
paradisus, tum cœlum, seu potius quod vere est
paradisus et cœlum; nam tanquam paradisus in
medio sanctuarii, sacro scilicet altari, lignum vitæ
habet nempe Christum qui sacrificatur, cruceoque
ejus sanctissimam, verum sicut cœlum ipsam
habet sacram mensam ut thronum in quo rex glo-
riæ Christus per mysteria et evangelium sedet,
virtutesque angelicas his invigilantes, sacerdotales
ordine, sanctum chrisma, sacras martyrum reli-
quias, animarum apostolorum et prophetarum
urbem quæ sæpius emissæ sacris præsent, et adhuc
ibi adsunt per sanctissima eorum scripta, angelos
quoque vere accedentes ut nobis ministrantibus
cooperentur et eundem hymnum psallendo qui
tam ab ipsis quam a nobis cantatur, et idem mi-
nisterium tam supra quam infra adimplendo. Hujus
ergo divinissimi templi novi paradisi ac cœli januis
clausis, quoniam et paradisi et cœlum nos nobis
peccato oclusimus, et continuo ocludimus, sicut
sacerdos ante portas velut mediator, velut etiam
angeli gerens imaginem et benedicit Deum in Trini-
tate unum, dicendo: «Benedictum sit regnum
Patris et Filii et Spiritus sancti;» et statim omnia
pacis verba adjicit, et: «Suscipe, salva, miserere.»

ἤλιον δύνειν καὶ ἀνατέλλειν ποιεῖς· καὶ οὐ εἰ τὸ πῶς
τὸ ἀληθινόν, καὶ ἐπιφανές ἡμῖν καὶ ἀναληφθεῖς,
πάλιν ἀναλαμβάνεις ἡμᾶς ἐρχόμενος. Καὶ οὕτως ἡ
ἀπόλυσις γίνεται. Τελευταία δὲ εὐχὴ πασῶν ἡ τῆς
κεφαλοκλισίας τε καὶ ἀπολύσεως· καὶ ἐν τῷ ὄρθρῳ
ὁμοίως, καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ προσευχῇ. Ἐκ τῶν εἰρη-
μένων οὖν ὄρθρον, ὡς ἡ τοῦ ἔσματος ἀκολουθία προ-
τιμότερα τῆς ἄλλης, καὶ προγενεστέρα ἐστὶ· καὶ
ἐπιθεὶν αὕτη τὰς ἀρχὰς ἔχει. Ὅρθα δὲ καὶ τὴν τάξιν
οὕτως μετὰ τὰς προσευχὰς ὑστερον, τὸ δείξει τὴν δου-
λείαν καὶ κλίνας ποιεῖ τὰς κεφαλὰς· καὶ οὕτως τὸ
τέλος τῶν προσευχῶν ἐπάγει. Δεῖ γὰρ ἐπὶ πᾶσι τα-
πεινοῦσθαι καὶ προσκυνεῖν τῷ Δεσπότῃ, καὶ τὴν
δουλείαν ὁμολογεῖν. Εἰ τύχοι δὲ ἑορτῆ, ἢ μνήμη
ἑορταζομένου ἁγίου, μετὰ τὴν τῆς κεφαλοκλισίας
ἐκφώνησιν, τὰ κατὰ τύπον ἀναγνώσματα λέγεται, ὡς
δὲ αὐτῶν τῶν τῆς ἑορτῆς καὶ παρὰ τῶν πάλαι ἁγίων
κρητυτομένων τε καὶ μαρτυρομένων. Δὲ καὶ ἐν
μὲν τοῖς ὕμνοις πρῶτον οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ λέγον-
ται καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων προφητῶν, ὅτι προέλαθον
οὗτοι· εἶτα σὺν αὐτοῖς τὰ τῆς χάριτος ἐψύμνια
ῥέεται. Ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸ τελεσθῆναι τοὺς
ὕμνους ἅπαντας, καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν τελομένων
ἑορτῶν ἀναγιγνώσκονται. Καὶ ὁ μὲν ἑσπερινὸς 247
οὕτως γίνεται· ὁ δὲ γὰρ ὄρθρος, καὶ οὗτος πνευματικῶς

C

ΚΕΦΑΛ. ΤΜΘ΄.

Περὶ τοῦ ἀσματικοῦ ὄρθρου.

Ἐκθήσομαι δὲ καὶ τὸν ὄρθρον τῆς Κυριακῆς, οὗ
κατὰ μίμησιν εἶσι. καὶ οἱ καθ' ἡμέραν ὄρθροι· καὶ
ἐντεῦθεν ἐστὶ ἡ τάξις ὅλη. Κλειομένων τῶν βα-
σιλικῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ, ὅς τὸν πάλαι παράδεισον
καὶ τὸν οὐρανὸν ἐκτυποῖ· μᾶλλον δὲ ἀληθῶς ἐστὶ
παράδεισός τε καὶ οὐρανός· καὶ γὰρ ὡς μὲν παρά-
δεισος ἐν μέσῳ τοῦ βήματος, τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ,
τὸ τῆς ζωῆς ξύλον κέκτηται ἱερουργούμενον ἐν
Χριστῶν, καὶ ἐν σταυρῶν αὐτοῦ τὸν πανάγιον, ὡς
δὲ οὐρανός, αὐτὴν δὴ τὴν ἱερὰν τράπεζαν, ὡς θρό-
νον, καὶ τὸν βασιλεῖα τῆς δόξης Χριστῶν διὰ τῶν
μυστηρίων καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐπικαθήμενον, καὶ
ἀγγελικὰς περὶ τούτων οὐσας δυνάμεις, καὶ τὰς
ἱερατικὰς τάξεις, καὶ τὸ χρισμὰ τὸ ἅγιον, καὶ τὰ
τῶν μαρτύρων ἱερὰ λείψανα, καὶ τὸν ὄμιλον τῶν
ἀποστολικῶν καὶ προφητικῶν ψυχῶν ἀποστελλομέ-
νων καὶ ἐπισταμένων πολλάκις, καὶ ἐπιπαρόντων
αὐτῶν διὰ τῶν ἱερωτάτων Γραφῶν αὐτῶν, καὶ τῶν
ἀγγέλων δὲ ἐπιδημοῦντων ἀληθῶς ὡς συνουρ-
γούτων ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦ Ἰesu ὕμνου, ὡς καὶ
αὐτοῦ καὶ παρ' ἡμῶν ῥεομένου, καὶ τῆς αὐτῆς καὶ
μῆδ' ἄνω τε καὶ κάτω λειτουργίας ἐκτελουμένης.
Τούτου τοίνυν τοῦ θειοτάτου ναοῦ τοῦ νέου παρα-
δείσου καὶ οὐρανοῦ τῶν πυλῶν κλειομένων, ἐπεὶ
καὶ τὸν παράδεισον ἡμεῖς καὶ τὸν οὐρανὸν τῇ πα-
ραβάσει καθ' ἡμῶν ἀπικλείσαμεν, καὶ διηγετικῶς
ἀποκλείομεν, ἵσταται ἐμπροσθεν τῶν πυλῶν ὁ ἱερεὺς
ὡς μεσίτης, καὶ ὡς ἀγγέλου τύπον ἐπέχων, καὶ

αὐλογοῦν τὸν Θεόν, τὸν μόνον ἐν Τριάδι, « Εὐλογη-
μένη ἡ βασιλεία, λέγων, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ,
καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ αὐθις τὰ εἰρηνικὰ
πάντα ἐπάγει, καὶ τὸ, « Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἀλλή-
σου. » Καὶ ὁ ψάλτης εὐθὺς μέρος ἕξει τοῦ μέλλον-
τος ἕδασθαι ψαλμοῦ κατὰ λόγον θεῶν. « Καὶ ὕπνω-
σα· ἴδεα σοι, ὁ Θεός. » Καὶ τοῦ ἱερέως, « Τῆς Πανα-
γίας ἀχράντου, » εἰπόντος, καὶ παραθεμένου πίν-
τας τῷ Θεῷ, καὶ ἐκφώνως τὸν Θεὸν δοξολογήσαντος,
τὸ, « Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, ἡ εἰρηκτός,
μετὰ μέλους, φησὶν ὁ ψάλτης, « Ἐγὼ ἱκοιμήθην καὶ
ὕπνωσα· ἴδεα σοι, ὁ Θεός. » Καὶ οὕτως ἀρξάμενος,
τοῦ ψαλμοῦ τοῦ, « Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν, » μετὰ
τῶν λοιπῶν κατὰ στίχον πάντα τελειοῦ ψαλμῶν,
ἐκατέρου χοροῦ λέγοντος τὸ, « ἴδεα σοι, ὁ Θεός. »
Τρεῖς δὲ λέγονται ὁμοῦ ψαλμοὶ εἰς τύπον καὶ τιμὴν
τῆς Παναγίας Τριάδος, αὐτὸς δὲ τὸ, « Κύριε τί ἐπλη-
θύνθησαν, » τὸ, « Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς οὐ ἄθρο-
ίζω, » καὶ τὸ, « Ἰδοὺ δὴ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον. »
Ἐν τούτοις τοῖς τρεῖσιν εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ τριαδικὰ
ψάλλονται, ἦτοι τὸ, « ἴδεα σοι, Πάτερ, ἴδεα σοι,
Υἱέ, ἴδεα σοι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » καὶ τὰ ὁμοία.
Ταῖς δὲ κοιναῖς ἡμέραις καὶ ταῖς Κυριακαῖς, πλην
τῆς τῶν προκατόρων τε καὶ Πατέρων, μόνον τὸ,
« ἴδεα σοι, ὁ Θεός. » Ἔϊτα, « ἴδεα, » πάλιν, τὸ,
« ἴδεα σοι, ὁ Θεός. » Καὶ νῦν τὸ αὐτὸ καὶ περισσὴν
αὐθις γεγωνότερον τοῦτο. Καὶ ὁ ἱερεὺς, « Ἐτι καὶ
ἔτι, » καὶ τὸ, « Ἀντιλαβοῦ· καὶ ὁ ψάλτης, « Τὴν
οἰκουμένην, Ἀλληλούϊα. » Καὶ ὁ ἱερεὺς, « Τῆς Πανα-
γίας, » καὶ τὴν ἐκφώνησιν. Καὶ εὐθὺς ὁ ψάλτης,
« Ἄμωμοι ἐν ὁδοῖ, Ἀλληλούϊα. Μακάριοι οἱ ἄμω-
μοι ἐν ὁδοῖ, » καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ στίχου, καὶ, « Ἀλλη-
λούϊα. » Καὶ οὕτως παρ' ἐκατέρων ψάλλονται αὐθις
εἰ στίχοι τῶν χορῶν μετὰ τοῦ Ἀλληλούϊα, τῆς πρώ-
της στάσεως ὁλης κληρουμένης. Ἔϊτα, « ἴδεα καὶ
νῦν, » καὶ περισσὴ, « Ἀλληλούϊα. » Καὶ ὁ ἱερεὺς
μικρὰν αὐθις συναπτὴν. Ὁ ψάλτης, « Συνέτισόν με,
Κύριε. » Ὁ ἱερεὺς, « Τῆς Παναγίας 248 ἀχράντου, »
καὶ ἐκφώνησιν καὶ ὁ ψάλτης, « Αἱ χεῖρές σου ἐποίη-
σάν με καὶ ἔπλασάν με· » καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ στίχου
σὺν τῷ ὑποψάλμῳ, « Συνέτισόν με, Κύριε. » Καὶ οἱ
λοιποὶ στίχοι παρὰ τῶν δύο χορῶν μετὰ τοῦ « Συνέτισόν
με, Κύριε. ἴδεα καὶ νῦν. » Καὶ περισσὴ τὸ αὐτὸ,
« Συνέτισόν με, Κύριε. » Ἔϊτα πάλιν ὁ ἱερεὺς μικρὰν
συναπτὴν. Ὁ ψάλτης, « Τὴν οἰκουμένην, Ἀλληλούϊα. »
Ὁ ἱερεὺς, « Τῆς Παναγίας, » καὶ ἐκφώνησιν. Ὁ
ψάλτης, « Ἐπιβλέψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἔλθέσόν με,
Ἀλληλούϊα. » Καὶ εὐθὺς τὴν μίαν ἀνοίγει τοῦ ναοῦ
πύλην, δεικνύς, ὡς διεισέλθῃ ἡμῖν ὁ οὐρανὸς εὐθὺς
τῆ τοῦ Κυρίου σαρκώσει, ἐπιβλέψαντος ἐξ οὐρανοῦ
ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐνανθρωπήσαντος ἐκ τῆς ἐπουρανοῦ
καὶ ζωσῆς πύλης τῆς Θεοτόκου. Ὁ· καὶ πρὸ τοῦ πά-
θους καὶ τῆς ἀναστάσεως δεήσονται ἡμῖν τὰ οὐράνια,
ὡς καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι τούτου γέγραπται, ὡς εἶδε
αχζυζομένους τοὺς οὐρανοὺς, δι' ἡμᾶς πάντως τοὺς
πρὶν αὐτοὺς ἀποκλείσαντας. Ὑστερον δὲ αὐτὸς ἀνα-
βάς, ἡμᾶς ἐκεῖσε εἰσῆγαγεν. οἱ στίχοι οὖν λέ-
γονται παρ' ἐκατέρων τῶν χορῶν, ἕχον· τοῦ,
« Εἰσελθοὶ τὸ ἀξίωμα μου ἐνώπιόν σου, Κύριε. » Τότε

A Et cantor illico partem cantat psalmi jamjam psal-
lendi secundum Dei Verbum : « Et soporatus anus.
Gloria tibi, Deus. » Et postquam sacerdos dixit : « San-
ctissimæ et immaculatæ, » Deoque omnes commenda-
vit, et alta voce Deum glorificavit, dicens : « Te decet
omnis gloria, » cum cantu chōrista dicit : « Ego dor-
mivi et soporatus sum ; Gloria tibi, Deus. » Tres
vero simul dicuntur psalmi in similitudinem et
honorem sanctissimæ Trinitatis, videlicet : « Domine,
quid multiplicati sunt ; Deus Deus meus, ad te de
luce vigilo, et : Ecce nunc benedicite Dominum. »
In his tribus, si factum fuerit, cantatur hymnus
Trinitatis, id est : « Gloria tibi Pater, gloria tibi, Fili,
gloria tibi, Spiritus sancte, » et similia. Diebus autem
communibus et Dominicis, nisi in Dominica pro-
toparentum et patrum, dicitur tantum : « Gloria tibi,
Deus. » Deinde Gloria, et rursus : « Gloria tibi, Deus,
et Nunc..... » et idem. Iterum repetitur « Eximiam »
clariori voce. Et sacerdos dicit : « Et nunc quoque,
et suscipe, » cantor autem ; « Terram Alleluia, »
sacerdos iterum : « Sanctissimæ, » et statim cantor :
« Immaculati in via Alleluia. Beati immaculati in via »
ac reliquum versus, et Alleluia. Et sic psalluntur
versus ab utroque choro cum Alleluia, prima sta-
tione prorsus impleta. Deinde « Gloria et Nunc, » et
« Eximiam, Alleluia. » Tunc sacerdos parvam rursus
dicit conjunctam, cantor autem : « Da mihi intellec-
tum, Domine. » Sacerdos clamat : « Sanctissimæ et
immaculatæ, » cantor vero, « Manus tuæ fecerunt me
et plasmaverunt me, » ac reliquum versus cum in-
tercalari versiculo : « Da mihi intellectum, Domine, »
et cæteri versus ab utroque choro psalluntur cum
verbis : « Da mihi intellectum Domine, Gloria et
nunc, » et iterum : « Da mihi intellectum, Domine. »
Deinceps sacerdos rursus parvam dicit conjunctam
(orationem), cantor autem : « Terram, Alleluia ; » sa-
cerdos iterum : « Sanctissimæ, » cantor vero. « Aspice
in me et miserere mei, Alleluia. » Et protinus unam
aperit templi januam, ostendens cœlum nobis aper-
tū esse statim per incarnationem Domini qui de
cœlo in nos aspexit, et incarnatus est ex celestī
vivaque porta, Dei scilicet Genitricis ; qui etiam ante
passionem et resurrectionem cœlum nobis aperuit,
quemadmodum de ejus baptismo scriptum est,
quando vidit cœlos apertos qui prius propter nos
erant prorsus clausi ; ipse vero postea ascen-
dens nos illic introduxit. Versus igitur dicuntur
ab utroque choro usque ad illud : « Intret postulatio
mea in conspectu tuo, Domine. » Tunc vero velut
jam facta Dominica dispensatione, passoque Salva-
tore, hostia per crucem oblata, omnibus resurrec-
tione Domini redemptis tam qui in inferno quam
qui in terra erant, ejusque resurrectione in cœlum
ingressis, januæ a sacerdote aperiuntur. Et clarius
cantatur introitus cum Alleluia, universis introrsum
intransibus tanquam in cœlum, sacerdote præce-
dente et crucem portante, quo refert Dominum
Salvatorem nostrum per crucem factum. Porro in
cruce figuntur tres cerei lucem irisolarem oscu-

dentis, et quoniam per crucem cognitio sanctæ Trinitatis ejusque gloria manifestata est et effulsit. Et ingressus statim caput inclinat sacerdos gratias agens Domino. Si adit pontifex ipse, etiam cum sacerdote caput inclinat, et orationem introitus dicunt, signatque pontifex dicens : « Benedictus ingressus sanctorum tuorum, Domine. » Solus ergo pontifex magnam portam intrat, præcedente sacerdote et diacono, in figuram divinorum angelorum, Christum, prout dictum est, exprimens, qui paradisi cœlique janua nobis aperuit ; et ingressus hunc laudat eique gratias agit, quoniam per crucem vobis patefecit cœlestia, solusque dux noster nos dirigit ut rex et Deus, ac per portam quæ spectat ad orientem, nempe per matrem ejus semper virginem solas in mundum intravit, et per eam cœlestem portam nobis reservavit. Cæteri vero foribus lateralibus ingrediuntur, vel retro omnes incedunt, quoniam per eum omnes sequuntur Christum in cœlum ingrediendi, et reliqua psalmi ab utroque choro cantantur quæ resurrectionem Christi vitæque et salutem nostram edocent ; illi autem stant in medio templi. « Fiat manus tua ut salvet me, vivet anima mea et laudabit te ; erravi sicut ovis quæperitit quærere servum tuum. » Deinde « Gloria Patri, et Nunc... » rursumque dicto Alleluia voce clariori in laudem ejus qui resurrexit nosque congregavit, statim psalmus : « Benedicite omnia opera Domini, Domine, laudate et superexaltate eum in sæcula ; psallitur enim numeroso cantu ; quo cantato ascendunt, sacerdote quidem crucem ferente, velut angelo, pontifice autem Dominum exprimente. Ascendunt autem altis sequentibus universis, ad stare, tanquam ad ipsum Dei thronum. Et pontifex quidem in thronum suum ascendit Salvatorem in cœlum ascendentem ibique sedentem manifestans ; thronum autem appello proprium ei scilicet. Crux vero infigitur in ambone ex adverso altaris, mortem et resurrectionem Salvatoris omnibus testans, et Trinitatem prædicans per tria lumina in ea accensa. Et integram canticum sanctorum trium puerorum cum Benedictis modulato canore psallitur, qui et ipsi Trinitatem in caelino numero expresserant simulque glorificaverunt atque Verbi incarnationem, necnon « Benedicimus Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Dominum, et nunc et semper. » Denique laus egregia, Laudamus, Benedicimus, Glorificamus, Adoramus Dominum, quia a solo Deo sanctissima Trinitate et ab æconomia Verbi unius e Trinitate personæ, omnia nobis facta sunt bona, et a gravi lapsu erecti surreximus, et illuminati sumus vero lumine, et in cœlum introducti. Ideo statim causam incarnationis Verbi celebramus Deiparam dicentes : « To muram inextrugabilem salutis turrin.... »

τριῶν φώτων. Καὶ ἡ φῶς πᾶσα τῶν ἁγίων τριῶν παιδῶν καὶ δὲ τῶν φώτων. Καὶ αὐτῶν τὴν Τριάδα ἐν τῇ καμίνῳ ἐκτυπωσάντων ἅμα, καὶ δοξολογησάντων, καὶ τοῦ Ἀδούου τὴν ἐνανθρώπησιν· καὶ τὸ, « Εὐλογοῦμεν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Κύριον, καὶ ὄν καὶ ἀεί. » Καὶ τελευταίον περισσῆ, « Αἰνοῦμεν, εὐλογοῦμεν, ὀμνοῦμεν, καὶ προσκυνοῦμεν τὸν Κύ-

Α δὲ, ὡς εἶδη τῆς οἰκονομίας τετελεσμένης, καὶ τοῦ Σωτῆρος παθόντος, καὶ τῆς θυσίας διὰ σταυροῦ προσερχθείσης καὶ τῆ τοῦ Κυρίου ἐγέρσει πίντων λευκωμένων, καὶ τῶν ἐν τῷ ἔθῃ, καὶ τῶν ἐν γῆ, καὶ τῆ ἀναλήξει αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσελθόντων, αἱ πύλαι παρὰ τοῦ ἱερέως ἀνοίγονται. Καὶ γεγωνότερον ψάλλεται τὸ εἰσοδῶν λεγόμενον μετὰ τοῦ Ἀλληλουῖα, πάντων εἰσερχομένων ἐντός· ὡς εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, τοῦ ἱερέως προπορευομένου καὶ κατέχοντος τὸν σταυρὸν, τὸν Κύριον ἐκτυπούμενος διὰ σταυροῦ ἡμᾶς σώσαντα. Ἐν δὲ τῷ σταυρῷ καὶ τρεῖς κηροὶ πατηγμένοι, τὸ τρισήλιον φῶς σηματοδοτούντες. Ἐπὶ καὶ δια τοῦ σταυροῦ ἡ γνώσις τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ δόξα πεφανέρωται τε καὶ ἐξέλαμψε. Καὶ εὐθὺς εἰσελθὼν κλίνει ὁ ἱερεὺς τὴν κεφαλὴν εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς πάρεστι, κλίνει καὶ αὐτὸς σὺν τῷ ἱερεὶ· καὶ τὴν εὐχὴν λέγουσι τῆς εἰσόδου. Καὶ σφραγίζει ὁ ἀρχιερεὺς, λέγων, « Εὐλογημένη ἡ εἰσοδος τῶν ἁγίων σου, Κύριε. » Μόνος οὖν ὁ ἀρχιερεὺς τὴν μεγάλην πύλην εἰσέρχεται, τοῦ ἱερέως προηγούμενου αὐτοῦ καὶ δικάζοντος, εἰς τύπον θεῶν ἀγγέλων, τὸν Χριστὸν, ὡς εἴρηται, ἐκτυπῶν, τὸν τὰς πύλας ἡμῶν τοῦ παραδείσου καὶ οὐρανοῦ ἀνεψάσαντα. Καὶ εἰσελθὼν, ἐκείνον αἶνει καὶ εὐχαριστεῖ τὸν διὰ σταυροῦ ἡμῶν τὰ ἄνω ἀνοίξαντα, καὶ μόνον ἠγούμενον ὄντα ὡς βασιλεῖα καὶ Θεὸν, καὶ διὰ τῆς βλεπούσης πύλης κατὰ ἀνατολὰς μόνον εἰσελθόντα ἐν κόσμῳ, τῆς ἀειπαρθένου αὐτοῦ Μητρὸς, καὶ δι' αὐτῆς τὴν ἀνεῖσοδον ἡμῶν ἐγκαινίσαντα. Οἱ λοιποὶ δὲ ἐκ τῶν πλαγίων εἰσέρχονται, ἢ ὀπισθεν ἅπαντες, ὅτι δι' αὐτοῦ πάντες τοῦτον ἐπίμενοι, τὸν οὐρανὸν εἰσερχόμεθα· καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ ψαλμοῦ ἐκτιρωθέντες ἄδουσιν εἰ χοροί, τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ζωὴν καὶ σωτηρίαν ἡμῶν ἐκδιδάσκοντα, μέσον ἱστάμενοι τοῦ ναοῦ. « Γενέσθω ἡ χεὶρ σου, φησὶ, τοῦ σῶσαι με· » καὶ, « Ζήσεται ἡ ψυχὴ μου καὶ αἰνέσει σε· » καὶ, « Ἐπληθήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλὸς, ζήτησον τὸν δούλόν σου. » Εἶτα τὸ, « Δόξα καὶ νῦν. » Καὶ τοῦ Ἀλληλουῖα γεγωνότερον αὐτοῖς ἄδόμενον εἰς δοξολογίαν τοῦ ἀναστάντος καὶ ἡμᾶς συνεγείραντος, εὐθὺς τὸ, « Εὐλογοῦτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, ὀμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας, » ψάλλεται μετὰ ἔμπροσθεν ἡμῶν. Οὐ φαλλομένου, ἀνέρχονται, τοῦ ἱερέως μὲν τὸν σταυρὸν κατέχοντος ὡς ἄγγελου, τοῦ δὲ ἀρχιερέως τυκούντος τὸν Κύριον. Ἀνέρχονται δὲ ὡς πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἐπομένων ἁπάντων, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἀρχιερεὺς ἀνεῖσιν εἰς τὸν αὐτοῦ θρόνον, τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ τοῦ Σωτῆρος ἀνοδον καὶ καθέδραν δηλῶν· θρόνον δὲ λέγω τὸ στασιδίον. Ὁ σταυρὸς δὲ πηγνυται ἐν τῷ ἄμβωνι ἀντικρῶ τοῦ θυσιαστηρίου, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἔγερσιν πᾶσι μαρτυρῶν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸ τῆς Τριάδος κήρυγμα διὰ τῶν ἀναπετόμενων ἐν αὐτῷ

ριον· ἵνα ἐπειδὴ παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ τῆς παναγίας Τριάδος καὶ τῆς τοῦ Λόγου τοῦ ἐν τῇ Τριάδι οικονομίας πάντα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ γέγονε, καὶ ἀνεκλήθημεν τοῦ μεγάλου πτώματος, καὶ ἀνέστημεν καὶ κατηυγάσθημεν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, καὶ εἰς τοὺς οὐρανούς ἀνηνέχθημεν. Διὸ καὶ εὐθὺς τὴν αἰτίαν τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως ἀνυμνοῦμεν τὴν θεομήτορα, ἡ Ἐκ τὸ ἀπόρθητον ταίχος τὸ τῆς σωτηρίας ὀχύρωμα, λέγοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΤΝ΄.

Περὶ τῶν ἐν τῷ νάρθηκι λειτουργούντων εὐχῶν, καὶ τοῦ γινόμενου ἐκείσε θυμιάματος, καὶ τῆς εἰσόδου. Καὶ τί ταῦτα σημαίνει.

Ἰστίον οὖν, ὅτι ἐν μὲν τοῖς πρώτοις τρισὶ ψαλμοῖς τὰς ἐσθρινὰς εὐχὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρει ὁ ἱερεὺς· εἶτα τοῦ ἀμώμου ἀρχαμένου, λαμβάνει θυμιατήριον. Καὶ θυμιάμα βαλὼν καὶ σφραγίσας, εἰ δ' ἔστιν ἀρχιερεὺς σφραγίζοντος αὐτοῦ τὸ θυμιάμα, ἀρχεται ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ δεξιῦ μέρους τοῦ νάρθηκος, ἔνθα ἐστὶ τοῦ ἀρχαγγέλου ἐν τῷ τοίχῳ ἁγία εἰκὼν· καὶ θυμιᾷ κύκλῳ τὸν νάρθηκα περὶ τοὺς θεμαλλίους τοῦ ναοῦ καὶ τοὺς τοίχους, ἀπισταμένων ἐκ τῶν τοίχων τῶν ἱσταμένων, καὶ πάλιν ἱσταμένων. Καὶ ἐκπαλθὼν ὅθεν ἤρξατο, σταυροῦ τύπον ποιεῖ μετὰ τοῦ θυμιατοῦ, λέγων, ἡ Σοφίᾳ ὀρθοί, ἡ μίᾳ λαμπράδος προηγουμένης ἐν πνοαῖς ταῖς ἑσθραῖς, καὶ ἐν τῷ νάρθηκι μικρῶν καὶ ὀλίγων ἀναπτομένων φώτων. Ὁ δὲ γε ψάλλτης καλῶν αὐτὸν, ἐκφωνεῖ τὸ, ἡ Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε. ἡ Ἔθος γὰρ εἰς τοῦτον εἶναι τὸν στίχον τῷ τέλει τοῦ θυμιάματος. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἡρμαῖζ φησὶ φωνῇ τὸ, ἡ Σοφίᾳ ὀρθοί, ἡ καὶ εὐθὺς ἔλθων θυμιᾷ τὸν ἀρχιερεῖα, καὶ καθέξῃς τοὺς λοιποὺς ἄπαντας. Ἐἶτα εἰσελθὼν ἐκ τῆς πλαγίας εἰς τὸν ναὸν ἐν σιγῇ θυμιᾷ πάντα τὸν ναὸν, κατελισμένον ὄντα, ὡς εἰρηται. Καὶ τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, κάκει θυμιάσας, καὶ ἀποθέμενος τὸ θυμιατήριον, λαμβάνει τὸν τίμιον σταυρὸν, ὅπισθεν ἱστάμενον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστήριου, μὴ προηγουμένων τινῶν, μὴ φώτων ὄντων, ἀλλὰ μόνου αὐτοῦ ἡ διακόνου. Καὶ ἐξερχόμενος ἐκ τῆς ἐτέρας πλαγίας, ὑποκλίνων τὴν κεφαλὴν τῷ ἀρχιερεῖ, φέρων ἱστησι τὸν σταυρὸν ἐκ δεξιῶν, πλησίον τῶν μεγάλων πυλῶν τοῦ θεοῦ ναοῦ. Ἐνθα ἡ καὶ ἱσταται ἀχρι καὶ συμπληρώσεως τῶν ψαλμῶν. Τότε δὲ τῶν τριῶν κηρῶν ἐν τούτῳ ἀναπτομένων, καὶ ἀνοιγομένων τῶν πυλῶν, μετὰ λαμπρότητος ἡσθ ἡ εἰσόδος γίνεται. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀλόγως ἐνεργεῖται, ἀλλὰ θαυμασίᾳ καὶ ὑψηλοτάτῃ ἐννοίᾳ τῶν ἐκθεμένων ἁγίων, ἐν γνώσει θεῆ καὶ θεωρίᾳ καλῶς πάντα διατυπωσαμένων. Διὸ καὶ ἐπαναλαβόντες αὐθις αὐτὰ τρανότερον θεωρήσωμεν. Τὸ ἔξωθεν ἱστηκέναι καὶ ψάλλειν τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου ἔξωσιν ἡμῶν, ὡς εἰρήκαμεν, ὑπεμφαίνε, καὶ τὸ κατελισμένον ἡμῖν γενεῖσθαι τὸν οὐρανὸν, καὶ τοὺς ἀποθνήσκοντας πάντας καὶ τοὺς δικαίους ὑπὸ τὸν ἥδην. ταῖς ψυχαῖς εἶναι. Διὸ καὶ πρὸς δυσμὰς ἱστάμεθα τοῦ ναοῦ, ὡς πρὸς τὸ ζοφώδες ἔντεος τοῦ ἔθου καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ ὅπ' ἀγνωσίας κρατούμενοι τῆς κλάνης. Καὶ οὐ μέγιστα ἀνάπτομεν φῶτα ἅπει καὶ μερικὸς τις ἦν ἐν ἡμῖν τότε φωτισμὸς, ὁ τε φυσικὸς διὰ τῆς γνώσεως τῶν δικαίων, καὶ ὁ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ νόμου, καὶ οὐ φωτίζεῖν καθόλου δυνάμενος. Οὐ γὰρ ἐλαμφεν ἡμῖν εἰς τὸ μέγα καὶ ἄδυτον φῶς, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης· οὐδὲ ἡ χάρις ἡμῖν ἐπεσάνη τοῦ Θεοῦ ἡ

A

CAPUT CCCL.

De precibus quæ in nartheco ecclesie recitantur, et de suffitu qui ibi fit, et de ingressu in templum et quid per hæc significetur.

Itaque sciendum est sacerdotem in primis tribus psalmis matutinas preces ad Deum exhibere. Deinde, incipiente psalmo: (Beati immaculati,) thuribulum accipit, incensoque inposito et signato, et si adsit pontifex, incenso ab hoc signato, incipit sacerdos a dextra parte narthecis ubi est in muro sancta archangeli imago, et circulatim incensat narthecem circa fundamenta et muros templi, aliis a muro recedentibus et iterum propius accedentibus. Et reverens quo incipit, crucis signum facit cum thuribulo dicens: (Sapientia erecti,) una præeunte lampade in solis festis, et in nartheco parvis ac paucis luminibus accensis. Cantor autem eum invitans clamat: (Benedictus es, Domine.) Nam solet hic versus occurrere in fine suffitus. Et sacerdos tranquilla voce: (Sapientia erecti,) inquit. Statimque ingressus incensat pontificem, et deinde omnes alios. Postea a latere intrans in templum incensat in silentio totum templum quod clausum est, prout diximus. Et altare ingressus, postquam ibi incensavit, deposito thuribulo venerandam accipit crucem post sacrum altare positam, nemine præcedente et absque luminibus, sed illo progrediente solo vel comitante diacono. Et egressus ab alio latere, caput inclinans pontifici stat a dextris crucem portans prope magnas divini templi januas. Manet ibi usquedum compleantur psalmi. Tunc vero tribus accensis cereis apertisque foribus, solemniter ingressus. Hæc autem non sine ratione sunt, sed mira. Undeque sublimi sententia sancti ea composuerunt, et in divina cognitione ac scientia egregie omnia instituerunt. Quapropter iterum ea repetendo clarius explicabimus. Foris stare et psallere, nos a paradiso repulsos esse, prout dictum est, significat, cælumque nobis esse clausum, mortuos esse omnes, et justorum animas in inferis esse. Ideo ad partem templi occidentalem stamus, velut in caligine inferni et corruptionis degentes et in ignorantia erroris provoluti. Neque tunc maxima accendimus lumina, quoniam etsi aliqualis fuerit lux in nobis tum naturalis per notitiam juris, tum a prophetis et a lege accepta, non poterat nos omnino illuminare, nondum enim nobis illuxerat lux magna et inaccessibilis sol iustitiae, nec adhuc manifestata nobis fuerat salutaris Dei gratia, sed tenuis erat et caliginosa, tanquam exiguus radius in carcere a foramine per membranulam descendens, quam ostendit suffitus circa narthecem tantum factus, legale et tenebrosum significans ministerium, quod tunc unum tantum solique Judæorum

B

C

D

generi admodum modico præ omnibus fore cælestibus datum est. Porro circa muros et fundamenta sicut ab initio sufficit, quoniam super fundamentum apostolorum et prophetarum fundata est Ecclesia, et lex quidem incepit, veritas autem perfecta est, et quia sicut tabernaculum in Spiritu sancto a Moyse et Bezeleel fuit edificatum, quanto magis divina gratia templum Christi edificatum fuit et fundatum, quod sanctissimum exprimit corpus ejus in Virgine ex purissimo divinoque ejus sanguine coalescens virtute Spiritus sancti. Quapropter dum videntes a meris tempore recedunt, incessante fundamenta sacerdote, et iterum accedunt, Dominum ostenditur primo conceptum in Virgine et incarnatum, posterius vero nos longe ab eo distantes illi fuisse adunatos, et ex eo sanctificatos, et insuper primo templum sanctificari, et deinde nos per illud, prout in tabernaculo factum est atque in vetero templo quæ Dominum figurabant. Deinceps templum ingreditur sacerdos incensando, Deum in hoc honorans, illumque antiquum imitans suffitum qui in Sancta sanctorum sebat, sed sacerdote legali longe honorabilior, utpote magni soliusque Pontificis gratia ditatus illius qui sacerdos est secundum ordinem Melchisedech. Sed et sicut angelus Dei omnipotentis, sicut scriptum est, sacerdos per incensum Deum placat quemadmodum populus per psalmos, qui Deo gratias agunt eumque propitium efficiunt, obsecrantes etiam ut ad nos veniat et manifestetur, ac ipsius Salvatoris nostri conversationem præsignificantes et præsertim immaculatam illius vitam agendi rationem, quod recte demonstrat psalmus tunc cantatus: (Beati immaculati,) et insuper sanctorum ejus vitam, necnon Salvatoris passionem et resurrectionem. Ideo iste psalmus præcipue in Dominicis psallitur sæpiusque in sanctorum commemorationibus, primus quoque cum secundo et tertio: (Beatus vir:) solus enim est Salvator beatus vir, et immaculatus in via; ejus autem per gratiam, ejusdem sancti. Igitur ingressus sacerdos intus cum thuribulo velut in Sancta sanctorum, seu potius in loca illis multo digniora, in hoc testatus et imitatus suffitum Zachariæ qui solus in adytis incensans præconem gratiæ in donum habuit Joannem qui et prædicatione et baptismo, et vita et passione præcursor fuit Salvatoris nostri et Dei, crucem accipit, et absque lampade, sed in silentio egreditur, quia Jesus Deus noster, impletis legalibus, illiusque cruce prædicata per documenta et prædicationes prophetarum, ipse cum humilitate et sine ostentatione ad nos venit, vitamque ostendit crucifixam et sancte conversatus est, istamque cum cruce vitam appropinquare monstravit ad cœlestem portam et ad angelicam conversationem. Quapropter impletis omnibus a prophetis prædicatis, crucifixus est, necnon mortuus, redivivus, misit qui prædicarent et baptizarent in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Et quoniam crucifixus nobis

σωτήρας, ἀλλ' ἀμύβρι καὶ σκιώδης οἶον ἐν εἰρατῇ ἐξ ἁπλῆς δι' ὁμίνας ἀγῆ βραχία, ἣν ἠθλοῦ τὸ θυμίαμα παρ' τὸν νόρθμα μόνον γινόμενον, τὴν νομικὴν καὶ σκιώδη θηλοῦν λατρείαν, ἣτις καὶ εἰς ἐν τότε ἐδόται γένος καὶ μόνον τῶν 250 Ἰουδαίων, καὶ αὐτὸ μικρὸν τελῶν παρὰ πάντα σχεδὸν τὰ Ἴθνη. Περὶ τοὺς τοίχους δὲ καὶ τοὺς θεμέλιους ἐξ ἀρχῆς τὸ θυμίαμα, ὅτι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν φικοδόμηται ἡ Ἐκκλησία. Καὶ ἤρξατο μὲν ὁ νόμος· τετέλεκε δὲ ἡ ἀλήθεια· καὶ ὅτι ὡσπερ ἡ σκηνὴ Πνεύματι ἁγίῳ ὑπὸ Μωϋσέως καὶ Βεζελεὴλ ἐτελέσθη, πολλῷ μᾶλλον χάριτι βεβαίῳ ὁ τοῦ Χριστοῦ ναὸς τετελεσται καὶ θεμελιώται, ὅς τὸ πανάγιον αὐτοῦ τυκοῖ σῶμα, ευστόν ἐν τῇ Παρθένῳ ἐκ τῶν ἁγῶν καὶ θείων αἱμάτων αὐτῆς Πνεύματος ἁγίου θυιάματι. Διὸ καὶ τὸ ἀρίσταθαί τῶν τοῦ ναοῦ τοίχων τοὺς ἰσταμένους θυμιῶντος τοῦ ἱερέως τοῦ θεμελίως, καὶ πάλιν ἰστασθαι, τὸ πρῶτον συλληφθῆναι τὸν Κύριον ἐν τῇ Παρθένῳ καὶ ἐνανθρωπήσασθαι ἠθλοῦ, ὡσπερ δὲ ἡμεῖς μακρὰν ὄντα; αὐτῷ ἐνωθῆναι, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἁγιασθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον ἁγιαζεσθαι τὸν ναὸν, εἴτα ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν τῇ σκηνῇ γέγονε, καὶ τῷ πάλαι ναῷ, ἃ ἐτύκουν τὸν Κύριον. Εἴτα τὸν ναὸν εἰσέρχεται ὁ ἱερεὺς θυμιῶν, τιμῶν ἐν τούτῳ τὸν Θεόν, καὶ τὸ πάλαι θυμίαμα ἐκμιμούμενος τὸ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, τιμώτατος ὢν ἱεραίου τοῦ ἱερέως, ὡς τὴν χάριν τοῦ μεγάλου καὶ μόνου ἀρχιερέως πλουτῶν, τοῦ κατὰ τὸν τύπον Μελχισεδέκ. Ἄλλὰ καὶ ὡς ἀγγελος Θεοῦ παντοκράτορος; ὁ ἱερεὺς, καθὰ γέγραπται, διὰ τοῦ θυμιῶματος τῶν Θεῶν ἱλασθόμενος, ὡσπερ καὶ ὁ λαὸς διὰ τῶν ψαλμῶν, οἵτινες καὶ εὐχαριστήριοι καὶ ἱαστήριοι εἰσι πρὸς Θεόν, καὶ πρὸς τὸ ἐλθεῖν πρὸς ἡμεῖς καὶ ἐμφανισθῆναι παρακαλοῦντες, καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προεμφαίνοντες, καὶ μάλιστα τὴν ἁμωμον αὐτοῦ ζωὴν τε καὶ πολιτείαν· ὅσπερ σαφῶς καὶ ὁ λεγόμενος Ἄμωμος ἐκδιδάσκει· καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἁγίων αὐτοῦ βιοτήν· ἀλλὰ καὶ τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν ἀνάστασιν. Διὸ καὶ οὗτος ἐξαιρέτως ἐν τε Κυριακῆς φέλλεται, καὶ ἐν ταῖς τῶν ἁγίων μνήμας; πολλῶν. Καὶ ὁ πρῶτος δὲ ψαλμὸς οὖν τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ, τὸ Μακάριος ἀνὴρ· μακάριος γὰρ ἀνὴρ καὶ ἄμωμος; ἐν ὀψὲ μόνος ὁ Σωτὴρ ἔστι· κατὰ χάριν δὲ τούτου καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ. Εἰσελθὼν οὖν ὁ ἱερεὺς ἐνδον τῷ θυμιῶματι ὡς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, μᾶλλον δὲ τὰ τούτων ἐπέκεινα, κἂν τούτῳ μαρτυρῶν τὸ θυμίαμα Ζαχαρίου καὶ ἐκμιμούμενος, ὅς θυμιῶν ἐν ὀψὲ μόνος, τὸν κήρυκα τῆς χάριτος δῶρον ἔσχε τὸν Ἰωάννην, ὃς Πρόδρομος ἦν τῷ κηρύγματι καὶ βαπτισματι καὶ τῇ ζωῇ καὶ τῷ πάθει, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ, τὸν σταυρὸν λαμβάνει. Καὶ οὐ μετὰ λαμπροφίας, ἀλλ' ἐν σιγῇ ἐξέρχεται· ὅτι καὶ Ἰησοῦς ὁ Θεὸς ἡμῶν τῶν νομικῶν τελομένων, καὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ προκηρυττομένου διὰ τῶν παθημάτων καὶ κηρυγμάτων τῶν προφητῶν, αὐτὸς μετὰ ταπεινώσεως; καὶ οὐ φαντασίας πρὸς ἡμᾶς ἦλθε, καὶ ὑπέδειξε τὴν ἐσταυρωμένην ζωὴν, καὶ ἁγίως ἐπολιτεύσατο, καὶ ἐγγίζουσαν εἶδει τῇ οὐρανῷ πύλῃ

καὶ ἀγγελικῇ πολιτείᾳ τὴν μετὰ σταυροῦ ταύτην ζωὴν. Διὸ καὶ μετὰ τὸ τελῆσαι πάντα τὰ διὰ τῶν προφητῶν κηρυχθέντα, ἐσταύρωται, καὶ ἀποθανῶν καὶ ἀναστὰς, ἀπέστειλε κηρύττειν καὶ βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ διὰ τοῦτο τρία ἀνάπτεται ψῆφια τῷ τιμῷ σταυρῷ. Καὶ ἐπειδὴ ἀναστὰς ἡμῖν ἐσταυρωμένος διὰ τῶν ὠτειλῶν ὤρθη, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήλυθε, καὶ ἡμᾶς συνεισήγαγε, τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ τοῦτο δηλοῦντος μετὰ τοῦ ἀρχιερέως, τοῦ ἱερέως αὐτὸν τὸν σταυρὸν κατέχοντος, καὶ ἄπαντες συνεισέρχονται· οὐδὲ αὐτὸς ἡμῖν ἐνεκαίωσεν ὁδὸν πρόσφατον διὰ τοῦ καταπετάσματος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ εὐρομεν τὴν εἰσεῖν εἰς τὰ ἅγια· καὶ αὐτὸς εἰσήλαθε μέγιστος ὢν ἀρχιερεὺς ἁπᾶς εἰς τὰ ἅγια, ἀκρίτως λῦτρωσιν εὐδράμενος ἡμῖν ὁ Λυτρωτῆς. Οὕτω μὲν οὖν εἰσπρόχόμεθα σὺν αὐτῷ, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες, ὃν ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς· τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔξωθεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ὁ σταυρὸς αὐτοῦ φέρεται· ἵνα ὡς καθόντος αὐτοῦ καὶ θλιθέντος ἔξωθεν διὰ τὸν ἔξωθεν τῆς Ἰερουσαλὴμ παρὰ τὸν ναὸν καὶ νεκρωμένον καὶ τεθανάτωμένον Ἀδὰμ [251] καὶ ἔξωθέντα αὐτῆς, ἡμεῖς ἔνδον εἰσελθῶμεν διὰ τοῦ παθόντος ἔξωθεν τῆς Ἱερουσαλὴμ Ἰησοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ ὡς βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν εἰς τὸν οὐρανὸν συνανεσθῶμεν. Τοιαῦτα καὶ τὰ τοῦ ὄρθρου. Ἀναγνώσω· δι' ἐθέλησιν, καὶ μάλιστα τὸ συναξαρίου, τὰ τῶν παθόντων ὑπὲρ Χριστοῦ δηλοῦντος, ἢ τὰ περὶ τῆς ἐνισταμένης ὁρῆς, ἢ τὰ τῶν τελειωθέντων ὁσίως διὰ Χριστοῦ, οἱ πάλιν ἢ ἔκτανθ' ἔσται δέησις· καὶ τὸ, « Ἐλέησον με, ὁ Θεός, » μετὰ ἀρμολογίου ὑποψάλμου φέρεται, ὃ πεντηκοστάριον λέγεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΝΑ΄.

Περὶ τοῦ πεντηκοστῆ ψαλμοῦ.

Πεντηκοστάριον δὲ, ὅτι καὶ ὁ ψαλμὸς πεντηκοστὸς. Καὶ οὕτως ὡς· ἐπὶ τῷ φόνου ἐγκλήματι τοῦ δαβὶδ καὶ τῇ μοιχείᾳ βῆθαις, ἀρμολογίᾳ πρὸς πάντας βροτοὺς εὐσεβεῖς, ὡς μετανοίας· ψαλμὸς· καὶ μάλλον τῷ ἀρχηγῷ τοῦ γένους Ἀδὰμ, πεφονευκῶτι αὐτὸν τε καὶ πάντας γηγενεῖς, καὶ μοιχείαν τετελεκῶτι, ὡς τὸ μὴ δεδομένον εἰς τροφήν αὐτῷ ξύλον φαγόντι, καὶ ἰσοθεῖαν νοσήσαντι, ἣν οὐκ εἶχε κατὰ φύσιν. Οὐ γὰρ θεὸς ἦν, ἀλλὰ κτίσμα, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως πταίονσι προσήκων ἐστί. Διὸ καὶ οὗτος ὁ ψαλμὸς πρὸ παντὸς φέρεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸν ἔλεον Θεοῦ ἐκκαλούμενος, καὶ ἄφρατον ἀμαρτιῶν, καὶ καρδίαν καθαρὰν ἐξαιτούμενος κτήσασθαι· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐγκατανοεῖν ἡμῖν, ὅπως ἀπωλέσασιν μολυνθέντες, καὶ μὴ ἀποστῆναι ἡμῶν τοῦτο δυσωπει· καὶ Πνεῦμα συντετριμμένον ὡς θυσίαν προσάγει, δηλαδὴ τὴν μετάνοιαν, ἀντὶ τῆς παλαιᾶς ἐξ ἀλόγων θυσίας· ἐνταῦθα τὰ τοῦ Εὐαγγελίου προσημαίων καὶ ἀναιρῶν τὰ νομικὰ, ὡς σκιάδ' ἐτελοῦντα καὶ ἀτελεῖ. Οὐ γὰρ διὰ ζήλου ἀλόγου προσαγωγῆς δυνατὸν σωθῆναι τὸν λογικῆ ψυχῆ χρώμενον, εἰ μὴ διὰ ταύτης ἐπανορθωθεῖται πάλιν τῆς ψυχῆς. Ὅπως ἐστὶ μετανῶσαι ἐλοσχερῶς, καὶ θυσίαν ἀντὶ αὐτοῦ προσαγαγεῖν ἀνθρώπων ἀναμάρτητον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός· ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐνανθρωπήσας, καὶ θυσίαν αὐτὸν οἰκειοτάτην ὑπὲρ ἀπάντων διδούς,

A post resurrectionem cum vulneribus apparuit, et in caelum ascendit, nosque congregavit, cruce ejus tum hoc significante cum pontifice, sacerdote crucem illam portante, omnes ingrediuntur, quoniam ipse nobis aperuit viam novam per velamen carnis suae, et per eum invenimus ingressum in sancta, et ipse maximus vere pontifex introivit semel in sancta redemptor, aeterna nobis redemptione inventa. Igitur ita quidem ingredimur cum eo, impropertiam ejus portantes quod pro nobis passus est extra, Jerusalem. Ideo etiam extra templum crux ejus fertur, ut quum ille passus est et contritus extra propter Adam intra Edem tentatum, et victum atque interfectum ac inde expulsam, nos intus introeamus per Jesum extra Jerusalem passum, necnon cum eo utpote caelorum rege in caelum congregemur. Tales sunt officii matutini ritus. Facta autem lectione et praesertim lectionuncula manifestante agones eorum, qui pro Christo passi sunt, vel ea quae ad festum occurrere spectant, vel acta eorum qui sancte in Christo dormierunt ejus mortem et resurrectionem imitati, rursum sit continens oratio, et psalmus « Misere mei, Deus » cum versiculo intercalari et modulato psallitur; quod πεντηκοστάριον dicitur.

C

CAPUT CCCLII.

De psalmo quinquagesimo.

Porro πεντηκοστάριον appellatur, quia psalmus est quinquagesimus; qui utpote de reatu homicidii David ejusque adulterio pronuntiatus recte omnibus piis hominibus ut poenitentiam psalmus convenit, et in primis capiti generis Adam qui sibi et omnibus posteris ejus mortem intulit, et adulterium perpetravit manducando de ligno quod ei in escam datum non fuerat, atque Dei similitudinis desiderio aegrotavit quam secundum naturam non habuit, quum Deus non esset, sed creatura; qua aegritudine laborant omnes similiter delinquentes. Ideo psalmus iste ante quemcumque in Ecclesia cantatur Dei invocans misericordiam et remissionem peccatorum, oransque ut cor mundum creetur, sanctusque Spiritus renovetur in nobis, quem peccato maculati amiseramus; et obsecrat ut ille a nobis non auferatur; spiritum autem contritum offeri in sacrificium, videlicet poenitentiam loca veteris irrationabilem sacrificii, inde evangelica praesignificans et legalia auferens utpote caliginosa et imperfecta: non enim possibile est per animal irrationale salvum fieri rationalem animam habentem, nisi rursus per hanc animam corrigatur, quod est perfectam facere poenitentiam, et in sacrificium pro semetipso offerre hominem a peccato immunem, nempe Jesum Christum Dei Filium pro nobis incarnatum, qui semetipsum hostiam peculiarissimam

pro universis dedit; necnon sperat edificandam novam Jerusalem, scilicet Ecclesiam, quando et offerendum prædicit laudis sacrificium, confessionem Christi, saginatumque vitulum ipsum Dominum. Igitur convenienter tunc per versus dicitur psalmus quingagesimus ab utroque choro. necnon diei aut festi sive sancti absolutio. Festis quidem Dominicis post «Gloria et Nunc» dicitur festi absolutio; singulis autem diebus absolutio diei propria; necnon ad versus: «Ne projicias me a facie tua,» dicunt: «Auxilium Christianorum;» verum ad «Gloria, Unigenitus,» et ad verba: «Et nunc dicunt: «Gloriosissimam.» Et statim recitantur canones festi vel sancti quos instituimus ad decorem et bonum Ecclesiæ ordinem, necnon ad gloriam Dei ejusque sanctorum. In octo quidem partes psalluntur, si duo sunt; in sex vero si dicitur canon Magnus sanctus, aut in quatuor, si festum non sit. Quod sit ad utilitatem incitamentumque et perseverantiam justorum, utpote canonibus consuetorum. Est enim prius quidem canones in cantione non psallebantur, sed post quinquagesimum psalmum, facta conjuncta, protinus dicebantur psalmi «Laudate.» Nunc vero post canones dicuntur ἑξαποσταλλάρια seu hymnus «Emitte.» Deinde parva conjuncta, et illico psalmi «Laudate.» Cantor primi chori: «Laudate, inquit, Dominum de cælis, te decet hymnus Deum,» et alius ad alium versus idem dicit, aliosque versus sex similiter recitant. Unde patet monachos a cantione originem ducere, quum et ipsi ab initio dicant: «Te decet hymnus Deum.» Porro ad illud: «Laudate Dominum de terra,» dicitur: «Date gloriam Deo,» et similiter ad sex versus sequentes. Sed ad hæc: «Exaltatum est nomen ejus,» dicunt: «Ipsam decet laudatio,» et ita ad sequentes versus; ad versus autem: «Laudent nomen ejus; Gloria tibi Pater,» itemque ad sequentes. Ad hunc: «Exaltationes Dei, Fili Dei, miserere nobis,» itemque ad alium versus. Sed ad istud: «Ad alligandos reges eorum in compedibus,» fit: «Parce nobis, Domine, propter Spiritum sanctum,» «Dominus, ait Paulus, Spiritus est,» ut celebretur Trinitas, et similiter fit ad cæteros. Ad hoc autem: «Laudate Dominum in sanculis ejus, Fili Dei, miserere nobis,» rursus propter incarnationem, et pariter ad versus sequentes. Verum ad hunc: «Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, Gloria tibi, qui lumen ostendisti,» itemque ad ultimum post eum. Deinde, «Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebi suæ,» quod dicunt ad omnes versus, quoniam in his verbis prophetia est et canticum incarnationis Verbi, necnon ejusdem proœmium et gratiarum actus Præcursore et Baptista nuper parto pronuntiat, quod canticum ut gratias agens solemniter cantat Ecclesia. Porro ad «Gloria» dicunt: «Benedictus Dominus Jesus rex, quia visitans,» et reliqua clarius psalluntur, necnon ad verba: «Et nunc,» idem repetitur. Insuper dicunt: «Egregiam, Dei Matrem celebremus omnes, per quam consecuti sumus

καὶ οἰκοδομηθῆναι τὴν νέαν Ἰερουσαλήμ, ἦτοι τὴν Ἐκκλησίαν ἐλπίζει· ὅτε καὶ θυσίαν αἰνεσιῶς προσ-
αχθῆναι προλέγει, τὴν ὁμολογίαν Χριστοῦ, καὶ τὸν
σιταυτὸν μόσχον, αὐτὸν τὸν Κύριον. Πεντηχοστά-
ριον οὖν ἀρμεθίως ἐν τούτῳ λέγεται κατὰ στίχον ἐν
ἐκκατέρῳ χορῷ, ἢ τὸ τῆς ἡμέρας ἢ τὸ τῆς ἑορτῆς ἢ
τὸ τοῦ ἀγίου ἀπολυτίκιον. Καὶ εἰς μὲν τὰς δεσπο-
τικὰς ἑορτὰς, « Δόξα καὶ νῦν, » τὸ τῆς ἑορτῆς·
καθ' ἡμέραν δὲ τὸ τῆς ἡμέρας. Καὶ εἰς τὴν, « Μὴ
ἀποβρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, » τὸ, « Προ-
στασία τῶν Χριστιανῶν »· εἰς δὲ τὸ, « Δόξα, » τὴν
« Ὁ μονογενῆς; » καὶ εἰς τὴν, « Καὶ νῦν Ἐπὶ ὑπερ-
ἄνδρον »· καὶ εὐθὺς οἱ κανόνες τῆς ἑορτῆς, ἢ τοῦ
ἀγίου, οὓς προσεθήκαμεν δι' εὐκοσμίαν ἡμεῖς καὶ
εὐταξίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὄξιν τε Θεοῦ καὶ τῶν
ἀγίων αὐτοῦ. Εἰς ὅκτω μὲν ψάλλονται εἰ δύο εἰσίν·
εἰς δὲ δέ, εἰ μέγας ἄγιος· ἢ εἰς τέσσαρα, εἰ μὴ
ἑορταζόμενός ἐστι· καὶ διὰ τὴν ὠφέλειαν δὲ, παρὰ
κληρὸν τε καὶ προσμονὴν τῶν εὐσεβῶν, ὡς εἰθισμέ-
νων ἐν τοῖς κανόσι. Πρότερον μὲν γὰρ κανόνες ἐν
τῷ ἁσματικῷ οὐκ ἐψάλλοντο· ἀλλὰ μετὰ τὴν Πεν-
τηχοστὴν, γινομένης συναπτῆς, εὐθὺς ἐλέγοντο οἱ
« Αἰνεῖτε »· νῦν δὲ μετὰ τοὺς κανόνες τὰ ἑξαπο-
σταλλάρια λέγονται. Ἔστα μικρὰ συναπτῆ. Καὶ εὐ-
θὺς τὸ, « Αἰνεῖτε. » Ὁ ψάλτης τοῦ πρώτου χοροῦ
« Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν· σοὶ πρέπει
ὕμνος τῷ Θεῷ, » καὶ ὁ ἕτερος εἰς τὸν ἕτερον στίχον
τὸ αὐτό· καὶ τοὺς λοιποὺς ἐξ ὁμοίως λέγουσι στί-
χους. Ἐνεῦθεν οὖν δῆλον, ὡς καὶ τὰ μοναστήρια
ἐκ τοῦ ἁσματικῷ ἔχουσι τὰς ἀφορμὰς, ὁμοίως ἐν
ταῖς ἀρχαῖς καὶ αὐτοὶ λέγοντες, « Σοὶ πρέπει ὕμνος
τῷ Θεῷ. » Εἰς δὲ τὸ, « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς
γῆς, ὅσπερ ὄξιν τῷ Θεῷ, » καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς στί-
χους ἐξ. Εἰς δὲ τὸ, « Ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀ-
τῷ πρέπει αἰνεῖς »· καὶ τοὺς ἐξῆς. Εἰς τὸ, « Αἰ-
νεσάτωσαν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Δόξα σοι, ἅγιε Πάτερ »
καὶ εἰς τὸν ἕτερον, εἰς τὸ, « 252 Αἰ ὑψώσῃς δὲ
τοῦ Θεοῦ, Ἰὲ Θεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς, » καὶ εἰς τὸν
ἕτερον στίχον. Καὶ εἰς τὸ, « Τοῦ δῆσαι τοὺς βασι-
λεῖς αὐτῶν ἐν πέδαις, Θεῖσαι ἡμῶν, Κύρια, διὰ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Ὁ δὲ Κύριος, Παῦλιός φησι, τὸ
Πνεῦμά ἐστιν, ἵνα ἀνυμνήῃ ἡ Τριάς· καὶ ὁμοίως
εἰς τοὺς λοιποὺς. Εἰς τὸ, « Αἰνεῖτε δὲ τὸν Θεὸν ἐν
τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, Ἰὲ Θεοῦ, ἐλέησον ἡμᾶς· » διὰ
τὴν σάρκωσιν πάλιν, καὶ τοὺς ἐφεξῆς ὁμοίως. Εἰς
δὲ τὸ, « Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις εὐήχοις, Δόξα
σοι τῷ δεξιαντὶ τῷ φῶς· » καὶ εἰς τὸν λοιπὸν μετ'
αὐτόν. Ἔστα, « Εὐλόγητός Κύριος; ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ,
ὅτι ἐπισκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐ-
τοῦ. » Καὶ τοῦτο εἰς πάντας λέγουσι τοὺς στίχους·
δι' ἀπορητεία ἢ ψῆν αὐτῆ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώ-
σιως καὶ προοίμιον αὐτῆς καὶ εὐχαριστία, καὶ ἰγ-
γὺς ἐν τῷ τόκῳ βῆθίσα τοῦ Πρεδρόμου καὶ Βαπτί-
στοῦ, καὶ ὡς εὐχάριστον ταύτην, λαμπρῶς ἄδει ἢ
Ἐκκλησία. Εἰς δὲ τὴν, « Δόξα, Εὐλόγητός Κύριος
Ἰησοῦς; ὁ βασιλεὺς, ὅτι ἐπισκέψατο, » καὶ τὸ ἐξῆς
γεγωνότερον. Καὶ νῦν τὸ αὐτό. Καὶ περιστήν.
« Τοῦ Θεοῦ τὴν Μητέρα ἀνυμνήσωμεν πάντες, »
δὲ ἢς κομιζόμεθα πταισμάτων συγχώρησιν, καὶ

ἀντίληψιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν. Ἡ ταῦτα δὲ τὴν οἰκονομίαν προκηρυχθεῖσαν Χριστοῦ μεγαλύνουσι, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ τόκου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὡς προέφημεν. Καὶ εὐθὺς ἐν τῷ ἄμβωνι παρὰ ἀναγνώστου τὸ, « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, » λαμβάνοντος τὸν σταυρὸν ταῖς χερσὶ, καὶ ἐν τῷ ἄμβωνι ἱσταμένου, καὶ ἐπισυνάπτεται παρὰ τῶν ψαλτῶν ἡ μεγάλη δοξολογία. Τοῦτο δὲ γίνεται καθ' ἑκάστην. Τῇ δὲ γὰρ Κυριακῇ κατὰ τὸν ἦχον οἱ « Αἰνεῖτε » λέγονται μετὰ τῶν ὑποψάλμων. Καὶ εἰς τὸ τέλος ἀνάστασιμα σιχηρὰ ἢ τῆς ἑορτῆς, ἢ μεγάλου ἁγίου, εἰ ἔστι μνήμη αὐτοῦ, Δόξα τῷ ἑωθινῷ. Ἐν τῷ εἰσοδῷ τῶν ἱερῶν μετὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θείου Εὐαγγελίου, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν ταύτης τῆς εἰσοδοῦ σημαίνουσης περὶ τὸν ὄρθρον γεγενημένης. Αἰδὲ τῶν ἱερῶν τὴν εὐχὴν κλινομένων λεγόντων τῆς εἰσοδοῦ ἐν τῷ ἑωθινῷ, ὃ δηλοῖ τὴν εἰς ἡμᾶς καὶ ἄχρι τοῦ ἔθους κατάβασιν καὶ κατάβασιν τοῦ Κυρίου, καὶ ἐγειρομένων τὴν ἔγερσιν, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, τὸ Εὐαγγέλιον ἀνοψοῦται, κηρύττον καὶ αὐτὸ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸ, « Σοφία ὄρθοι, » λέγεται, εἰς κήρυγμα καὶ τοῦτο τῆς ἀναστάσεως, καὶ ψαλλομένου εἰς τὸ, « Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, ὑπερῦλο γημῆν ὑπάρχεις » ἡ ἐπειδὴ διὰ τῆς Θεοτόκου ἡ σωτηρία ἡμῖν δέδοται, καὶ ἡ κατάρα τῆς Ἐβας ἀλυταί. Εἰσελθόντων ἔνδον τῶν ἱερῶν, πρῶτον μὲν ὑπ' ἀναγνώστου ἐν τῷ ἄμβωνι τὸν σταυρὸν κατέστος τὸ, « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, » λέγεται, ἔπειτα δὲ ὀπὸ τῶν ψαλτῶν ἁσματικῶς ᾄδεται. Ἐἴτα ἔντος τοῦ ἱεροῦ βήματος παρὰ τῶν ἱερῶν ὁμοῦ ἄπαν λέγεται, ἀπὸ τοῦ, « Ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, » συμφώνου τῆς δοξολογίας ἐξωθέν τε καὶ ἑσωθεν γινομένης ὅτι καὶ μία Ἐκκλησία διὰ τοῦ Χριστοῦ ἄνω τε καὶ κάτω γεγόναμεν καὶ τοῦτο εἰς κήρυγμα καὶ ὄξαν τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως. Αἰδὲ καὶ τροπάριον ἀναστάσιμον τὸ, « Σήμερον σωτηρία, » ἐν μιᾷ Κυριακῇ καὶ τὸ, « Ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος ἐν ἑτέρῃ, » τρις ἡδυμελῶς, ἕκτος τε παρὰ τῶν ψαλτῶν, καὶ ἔντος παρὰ τῶν ἱερῶν ψάλλεται, τῆς εὐαγγελίας τάξεως σαφῶς περιτώσης τῆς ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. Αἰδὲ καὶ εὐθὺς τὸ, « Ἀνάστηθι, Κύριε, » ψάλλεται καὶ τὸ ἑωθινὸν ἐπ' ἄμβωνος ἀναγινώσκεται Εὐαγγέλιον παρὰ πρεσβυτέρου, τὴν τελευταίαν τάξιν τῶν ἀγγέλων ἐμφαίνοντος. Καὶ μετὰ τοῦτο ἡ ἑκτενὴς δέησις, αἱ μεγάλαι αἰτήσεις, ἡ κεφαλοκλισία, καὶ ἡ ἀπόλυσις. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τὰ τοῦ ὄρθρου τετέλεσται. Τὰ δὲ τῆς τελείας λειτουργίας προεγράφησαν ἐν ἑτέροις.

ΚΕΦΑΛΑ. ΤΝΒ'.

Περὶ τῆς τριτοῦκτης ἐν ταῖς νηστειαῖς, καὶ τῆς προηρισμένης λειτουργίας.

Νῦν δὲ περὶ τῆς ἐν ταῖς νηστειαῖς τριτοῦκτης ἐροῦμεν ἥτις ἀναγκαιωτάτως ἠνωμένη ἐστὶ τῇ λειτουργίᾳ κατὰ τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστήν γινομένη ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις παρὰ τῶν κοσμικῶν ἱερῶν ἢ καὶ τὸν τύπον ἀποσώζει τῆς καθολικῆς μεγάλης 253 ἱερῆς λειτουργίας ἄχρι καὶ τῆς μεγάλης εἰσοδοῦ. Τοῦτο δὲ ἐκινούνη τοῖς ἀρχαίοις Πατράσι διὰ τὸ μὴ τελείαν λειτουργίαν ἐν τῇ ἁγίᾳ γίνεσθαι

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CLV.

A offensarum remissionem et adiutorium animabus nostris. Ista vero prædicatam Christi œconomiam magnificant et præsertim per partum Bæpistolæ, prout prædiximus. Et statim in suggesto inchoatur : « Gloria in excelsis Deo, » a lectore qui in manibus crucem accipit stans in suggesto, et a cæntoribus continuatur magna doxologia. Hoc autem fit diebus singulis. Dominica vero cantantur psalmi : « Laudate cum intercalari versiculo, et in fine de resurrectione versiculi, vel festi vel magni cuiusdam sancti, si fiat ejus commemoratio, Gloria et matutinum Evangelium. In isto fit ingressus sacerdotum cum cruce divinoque Evangello ; qui ingressus circa diluculum factus Salvatoris resurrectionem significat. Ideo sacerdotibus capite inclinato dicentibus orationem ingressus in matutino factus officio, quod ostendit ad nos et usque ad infernum humiliationem et descensum Domini mortuorumque resurrectionem, sicut sæpe supra diximus, elevatur Evangelium quod ipsum resurrectionem prædicat, et dicitur : « Sapientia erecti, » pariter in prædicationem resurrectionis, et psallitur ad verba : « Et nunc et semper, super omnes benedicta es. » quoniam per Dei param salus nobis data est, solutaque Evæ maledictio. Ingressis intus sacerdotibus, primum quidem a lectore crucem tenente in suggesto dicitur : « Gloria in excelsis Deo, » et deinde a cantoribus modulate psallitur. Postea intra sacrum sanctuarium a sacerdotibus simul totum dicitur ab his : « Et in hominibus bona voluntas, » ita ut tam extra quam intra concorditer fiat doxologia, quoniam per Christum una Ecclesia supra et infra facti sumus ; quod etiam fit ad prædicandam et glorificandam Christi resurrectionem. Ideo et versiculus resurrectionis : « Hodie salus, » in una Dominica, iste vero resurgens ex monumento, in altera ter foris a cantoribus intusque a sacerdotibus suaviter psallitur. Hic ordo mirabiliter resurrectionem Salvatoris exhibet. Quapropter illic psallitur : « Exsurge, Domine, » et matutinum Evangelium in ambone legitur a sacerdote qui perfectionem angelorum ordinem exprimit, et post hoc continens deprecatio, magnæ preces, captis inclinatio, et absolutio. Ita quidam matutinum perficitur officium ; ritus vero sanctissimæ liturgiæ aliis in locis explicati sunt.

CAPUT CCCLII.

De cantico inter tertiam et sextam horam in jejuniis, et de missa Præsanctificatorum.

Nunc de cantione quæ fit in jejuniis tertiam inter et sextam horam disserimus, quæ prorsus necessario Missæ adunata per sanctam Quadragesimam in universis Ecclesiis fit a sæcularibus sacerdotibus, in qua catholice magnæ et sanctæ missæ servatur ordo usque ad magnum ingressum. Hoc autem a prisicis patribus inventum est, quoniam Missa non perficitur in sancta Quadragesima.

Illud autem canticum hoc modo adimpletur. Tempore opportuno diaconus dicit : «Benedic, Domine.» sacerdos vero : «Benedictum regnum;» diaconus pacifica addit, sacerdos autem primæ antiphonæ orationem: «Deus, qui sedes super Cherubim,» et exclamat : «Quoniam tu es Deus noster, Deus misericordiæ.» Et cantores psalmum integrum dicunt : «Ad te, Domine, levavi animam meam,» per versus singulos cantantes : «Intercessione Dei Genitricis;» itemque «Gloria et nunc.» Diaconus iterum : «Et nunc quoque,» et sacerdos secreto dicit orationem secundæ antiphonæ : «Deprecamur te, Domine Deus noster,» et exclamat : «Quoniam glorificatum est sanctissimum nomen tuum.» Et cantores secundam antiphonam psallunt, psalmum integrum : «Dominus illuminatio mea et salus mea,» duobus choris per singulos versus dicentibus : «Salva nos, Fili Dei, tibi psallentes All-luia;» et idein «Gloria et nunc.» Rursusque diaconus : «Et nunc quoque.» Sacerdos vero tertiam secreto orationem dicit : «Domine Deus omnipotens,» et exclamat, «Quoniam bonus.» Et tertia psallitur antiphona, utroque choro singulis versibus addente duplex alleluia. Porro ad versum, «Qui ambulat in via immaculata,» usque ad finem psalmi, velut in uno versu a sanctuario in σωλεία(1) ingrediuntur diaconus et sacerdos, absque luminibus nec incenso, Dominum in crucem circa horam sextam sublatum ostendentes. Ideo istud inter tertiam sextamque horam, diacono quidem dicente Benedic, Domine, sanctum introitum, sacerdote autem dicente orationem, «Benedictus ingressus sanctorum tuorum, Domine, in perpetuum et nunc et semper.» Iste vero ingressus, ut dictum est, in cruce suspendium ostendit Salvatoris circa horam sextam sublati et crucifixi, quando et latronem simul crucifixum propter pauca pœnitentiæ verba in cœlum introduxit. Quamobrem purpura induti sunt diaconus et sacerdos hinc Domini passionem et mortem significantes. Verum facto ingressu, diaconus iterum pacifica dicit, orationem autem sacerdos, «Domine Deus patrum nostrorum,» quæ est horæ sextæ oratio, et precat ut custodiamur a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano, aliaque multa a Deo esclagitat. Et exclamat, «Quoniam te decet,» statimque cantores prophetiæ versiculum modulantur, et lector in ambone legit prophetiam; qua dicta, diaconus ait, «Dicamus omnes.» Sacerdos vero orationem continentis deprecationis secreto recitat, et exclamat, «Quoniam misericors.» Cæteraque sunt secundum ordinem Missæ post Evangelium. Nam in figuram Apostoli simul et Evangelii legitur lectio libri Isaïæ, acta Salvatoris evidentius aliis prædicantis et præsertim passionis ejus circumstantias. Hanc fuisse antiquam a Patribus consuetudinem patet ex eo quod in ipsis mo-

A Τεσσαρακοστῇ. Τελεῖται δὲ ἡ τριτοεκτη οὕτω. Ἀββὼν καιρὸν ὁ διάκονος λέγει, «Εὐλόγησον, δέσποτα.» Ὁ ἱερεὺς, «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία.» Ὁ διάκονος τὰ εἰρηνικά. Ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν τοῦ πρώτου ἀντιφώνου, «Ὁ Θεὸς ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθεζόμενος.» Καὶ ἐκφωνεῖ, «Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, Θεὸς τοῦ ἔλεος.» Καὶ οἱ ψάλλται τὸν Ψαλμὸν ἅπαντα λέγου· «Πρὸς σέ, Κύριε, ἤρα τὴν ψυχὴν μου,» κατὰ σὺν ἄδοντες, «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου. Δόξα καὶ νῦν τὸ αὐτό.» Ὁ διάκονος πάλιν, «Ἐτι γὰρ ἔτι.» Ὁ ἱερεὺς μυστικῶς τὴν εὐχὴν τοῦ δευτέρου ἀντιφώνου, «Δεόμεθά σου, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν.» καὶ ἐκφωνεῖ, «Ὅτι δεδόξασται σου τὸ πανάγιον ὄνομα.» Καὶ οἱ ψάλλται τὸ δεύτερον ἀντιφώνον, τὸν Ψαλμὸν ἅπαντα, «Κύριος φωτισμὸς μου καὶ Σωτήρ μου,» καὶ στίχον λέγοντες οἱ δύο χοροί, «Σώσον ἡμᾶς, Ὑψὸς Θεοῦ, ψάλλοντάς σου Ἀλληλουῖα. Δόξα καὶ νῦν τὸ αὐτό.» Καὶ αὐθις ὁ διάκονος, «Ἐτι καὶ ἔτι.» Ὁ ἱερεὺς μυστικῶς τὴν τρίτην εὐχὴν, «Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ,» καὶ ἐκφωνεῖ, «Ὅτι ἀγαθός.» Καὶ ψάλλεται τὸ τρίτον ἀντιφώνον κατὰ στίχον λεγόντων Ἀλληλουῖα διπλοῦν. Εἰς δὲ τὸν στίχον, «Πορευόμενος ἐν ὁδοῦ ἀμώμῃ.» ἄχρι τέλους τοῦ Ψαλμοῦ ὡς ἐν ἐνὶ στίχῳ γίνεται εἰσοδος εἰς τὸν σωλεία ἐκ τοῦ βήματος διακόνου καὶ ἱερέως δίχα φάτων καὶ θυμιατοῦ τὴν πρὸς τὸν σταυρὸν ἀπαγωγὴν δηλούντων τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν ἕκτην ὥραν γεγεννημένην. Αἰδ καὶ αὕτη ἐν τῇ τριτοεκτη τελεῖται, τοῦ διακόνου μὲν λέγοντος, «Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἁγίαν εἰσοδον,» τοῦ ἱερέως δὲ τὴν εὐχὴν τοῦ, «Εὐλογημένη ἡ εἰσοδος τῶν ἁγίων σου, Κύριε, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ.» Αὕτη ἡ εἰσοδος, ὡς εἴρηται, τὴν εἰς τὸν σταυρὸν ἐκκυσμὸν δηλοῖ τοῦ Σωτήρος, κατὰ τὴν ἕκτην ὥραν γεγεννημένον ἀπαχθέντος καὶ σταυρωθέντος ὅτε καὶ τὸν οὐσταυρωθέντα ληστήν εἰσήξεν ἐν ὀλίγοις βήμασι μετανοίας εἰς τὸν παράδεισον. Αἰδ καὶ πορφυρᾷ περιβεβλημένοι εἰσὶν ὁ τε διάκονος καὶ ὁ ἱερεὺς, τὸ πάθος ἐκ τούτου καὶ τὸν θάνατον σημαίνοντες τοῦ Κυρίου. Μετὰ δὲ τὴν εἰσοδον ὁ μὲν διάκονος πάλιν τὰ εἰρηνικά, ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν λέγει, «Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν,» ἡ τῆς ἕκτης ὥρας ἐστὶ, καὶ εὐχεται διαφυλαχθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ, καὶ ἕτερα ἑξατελεῖται πλεῖστα παρὰ Θεοῦ. Καὶ ἐκφωνεῖ, «Ὅτι πρέπει σοι.» Καὶ εὐθὺς οἱ ψάλλται τὸ τροπάριον μέλπουσι τῆς προφητείας. Καὶ ὁ ἀναγνώστης ἐπ' ἄμφω ἀναγινώσκει τὴν προφητείαν. Καὶ μετ' αὐτὴν ὁ διάκονος τὸ, «Ἐσπώμεν πάντες,» φησίν. Ὁ δὲ ἱερεὺς καθ' ἑαυτὴν τὴν εὐχὴν τῆς ἕκτενος ἱκεσίας. Καὶ ἐκφωνεῖ, «Ὅτι ἐλεήμων.» Καὶ τὰ λοιπὰ γίνεται κατὰ τὸν τύπον τῆς ἱερᾶς λειτουργίας μετὰ τὸ εὐαγγέλιον. Εἰς τὴν τύπον γὰρ τοῦ Ἀποστόλου ἅμα καὶ τοῦ εὐαγγελίου τὸ τοῦ Ἡσαίου ἀνάγνωσμα λέγεται, τὰ περὶ τοῦ Σωτήρος

(1) Meursio solium sive thronus; Gretsero in Codicum, locus ad orientem solcm, con:ignam bemati sitæ tabernaculo. Vide Suicerum in Thesaurο, p. 1209.

ἑμπρνεότερον τῶν ἄλλων κηρύττοντος, καὶ τὰ περὶ τὸ πάθος μᾶλλον αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τοῦτο ἔθο; ἀρχαίον ἐκ τῶν Πατέρων, δῆλον ὡς καὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις, κατὰ τὴν ἕκτην ἢ προφητεία τοῦ Ἡσαΐου ἀναγιγνώσκειται ἐν ὅλῃ τῇ Τεσσαρακοστῇ. Ἡ τοῦ Ἰεζεκιήλ δὲ ἐν τῇ μεγίστῃ ἑβδομαδί, ὡς καὶ αὐτοῦ τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν ἔγερσιν προσαγορεύοντος. Καὶ ὁ μὲν διάκονος, « Εὐξασθε, οἱ κατηχούμενοι, » φησὶν ὁ δὲ ἱερεὺς εὐχὴν ὑπὲρ τῶν κατηχομένων ποιεῖται. Καὶ ἀπὸ τῆς μεσονηστείου τετραδός ὁ μὲν διάκονος τὰς αἰτήσεις ὑπὲρ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φῶτισμα εὐτρεπιζομένων· ὁ δὲ ἱερεὺς εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῶν, « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐπίφανον τοὺς οἰκτιρισμοὺς σου, » καὶ ἐκφώνησιν, « Ὅτι σὺ εἶ ὁ φωτισμὸς ἡμῶν. » Ὁ διάκονος πάλιν τὰ συνήθη, « Ὅσοι κατηχούμενοι. » Ὁ ἱερεὺς εὐχὴν πιστῶν πρώτῃ, « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῆς πολυθέου πλάνης. » Ὁ διάκονος, « Σοφία 254 ὄρθο! » Ὁ ἱερεὺς, « Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν. » Ὁ διάκονος, τὰ εἰρηνικά. Ὁ ἱερεὺς εὐχὴν πιστῶν δευτέρῃ, « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ. » Ὁ διάκονος, « Σοφία. » Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ, « Ὅτι εὐλόγηται καὶ δεδοξασται. » Ὁ διάκονος, « Πληρώσωμεν τὴν βίησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ, » καὶ τὰ λοιπά. Ὁ ἱερεὺς τὴν μεγάλην εὐχὴν· « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μέγας ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος » ἐν ἧ καὶ τῆς σταυρώσεως μέμνηται τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς ἐγέρσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀναλήψεως· καὶ ἐξαιτεῖται ἔλθειν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐνδυναμῶσαι ἡμᾶς καὶ φωτίσαι, καὶ ἕτερα κλειστά· καὶ παρὰ Θεοῦ εὐχῆσαι τὰ ἀναγκαῖα τε καὶ συμφέροντα· καὶ τέλος, ἵνα ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἴη μεθ' ἡμῶν πάντοτε, καὶ ἐκφωνεῖ, « Ὅτι σὸν τὸ κράτος. » Ἔτα τὸ, « Εἰρήνη πᾶσι, » λέγει. Καὶ ὁ διάκονος αὐθις, « Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. » Καὶ ὁ ἱερεὺς εὐχὴν κεφαλοκλισίας· « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης. » Καὶ ἐκφωνεῖ, « Εἴη τὸ πανάγιον ὄνομα τῆς φιλοανθρωπίας σου εὐλογημένον καὶ δεδοξασμένον. » Ὁ διάκονος, « Ἐν εἰρήνῃ προσέλθωμεν. » Καὶ ἐξελθόντος τοῦ ἱερέως, ἕνα πορεύονται ὀπισθεν τοῦ ἁμβωνος, ἵνα μέσον ἀπάντων δοξολογήσωσι τὸν Θεόν, καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ ἀρξῶνται. Τοῦ διακόνου οὖν εἰπόντος, « Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, » ὁ ἱερεὺς βλέπων κατὰ ἀνατολὰς, ἐκφωνεῖ, « Εὐλόγημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. » Τοῦτο οὖν εἰς μὲν τὰς λιτανείας, ἀρχὴ τῶν λιτανειῶν ἐστὶ, λέγοντος τουτο τοῦ ἀρχιερέως τοῦ ἁμβωνος ὀπισθεν· ἐνταῦθα δὲ ἀρχὴ τοῦ λυχνικοῦ. Καὶ εὐθὺς ἐν τῇ πλαγίῳ ψάλλεται τοῦ ναοῦ ὡς παράκλησις ὁ ἑσπερινὸς παρὰ τῶν ψαλτῶν. Ἐνθα καὶ τὸ ψαλτήριον λέγεται, καὶ τὰ στιχηρὰ τοῦ τριψοῦ καὶ τοῦ μηναίου, κατὰ τὸν τύπον τῶν μοναστηρίων, καὶ τὸ, « Φῶς ἱλαρὸν, » καὶ τὸ, « Καταξίωσον, » ὡς κατανύξεις· ἀκολουθία καὶ οἶον μοναχική, καὶ ἀποστίχῳ τὸ Ἰδιόμελον, καὶ, « Νῦν ἀπολύει, » καὶ τὸ Τρισάγιον, καὶ τὸ, « Θεοτόκε Παρθένε· » Κύριε δὲ ἐλέησον σὺ λέγεται· οὐδὲ μετάνοιαι γίνονται· οὐδ' ἀπολύσεις· οὐδὲ φῶτα ἀναπτόνται, ἀχρι καὶ τῆς παροιμίας ἐν τῇ προηγουμένη λειτουργίᾳ. Μετὰ γὰρ τὸ, « Θεοτόκε Παρθένε, » καὶ τὰ λοιπὰ συνήθη, ἔρχονται πάντες εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν.

nasteriis hora sexta legitur lectio libri Isaiae in tota quadragesima, at in magna hebdomade legitur lectio libri Ezechiel, qui ipse quoque passionem Salvatoris et resurrectionem praedixit. Et diaconus quidem, « Orate, ait, catechumeni, » sacerdos vero orationem facit pro catechumenis. Verum a quadriduo mediae quadragesimae, diaconus quidem praecipit pro praeparatis ad sanctam illuminationem, sacerdos autem orationem pro ipsis : « Domine Deus, ostende misericordias tuas, » et exclamat, « Quoniam tu es illuminatio nostra. » Diaconus iterum consueta dicit : « Quicumque catechumeni, » et sacerdos primam fidelium orationem : « Domine Deus noster qui paganorum erroris. » Diaconus, « Sapientia erecti ; » sacerdos, « Quoniam tu es Deus noster ; diaconus pacifica dicit, sacerdos secundam fidelium orationem, « Domine Deus noster, qui in brevi tempore ; » diaconus, « Sapientia, » inquit ; sacerdos clamat, « Quoniam benedicitur et glorificatur. » Diaconus, « Adimpleamus orationem Domino, » et reliqua. Sacerdos magnam facit orationem, « Domine Deus noster, solus bonus et hominum amator, » in qua de crucifixione Salvatoris recordatur ejusque resurrectione et ascensione, precaturque ut veniat gratia Dei super nos nosque confirmet et illuminet, aliaque multa deposcit, necnon a Deo flagitat necessaria et utilia, ac denique ut gratia et misericordia Dei sit semper nobiscum, et clamat, « Tua est fortitudo. » Deinde, « Pax omnibus, » inquit, et diaconus iterum : « Capita nostra ; » et sacerdos capituli inclinationis orationem facit : « Domine Deus noster qui sedes super thronum gloriae, » et exclamat, « Sit sanctissimum benignitatis tuae nomen benedictum et glorificatum. » Diaconus : « Procedamus in pace. » Et egresso sacerdote simul procedunt post, ambonem ut in medio omnium glorificent Deum, ac vespertinum incipient officium. Itaque diacono dicente : « Dominum deprecemur, » sacerdos ad orientem spectans exclamat : « Benedicta gloria Domini in loco sancto ejus ubique nunc et semper et in saecula saeculorum. » Quod ergo ad litanias attinet, litaniarum hoc est initium, pontifice illud post ambonem dicente ; hic vero initium est lampadum hynni. Et statim in latere templi a cantoribus psallitur vespertinum officium more invitatorii. Tum dicitur psalterium versiculi tertii hymni et mensis secundum ordinem monasteriorum, « Lux jucunda, dignare, » quasi ordo poenitentiae et monastica institutio. Deinde proprium responsorii melos, « Nunc dimittis, » Trisagion, « Dei Genitrix Virgo ; » sed Kyrie eleison non dicitur, neque fiunt poenitentiae nec absolutio, nec accenduntur lampades usque ad Proverbiorum lectionem in missa Praesantificatorum ; nam post voces : « Dei Genitrix Virgo, » consueta dicuntur, et omnes in suos locos recedunt.

*Quare litanie extra ecclesiam fiant, et quare cruces
in illis circumferamus sacrasque imagines.*

*Διατι αι λιτανείαι έξωθεν γίνονται, και σταυρούς
έν αύταις περιφέρομεν, και άγιους εικόνας.*

Scire vero oportet litanias omnes foris in narthece vel circa monasteria aut civitates factas in memoriam fieri lapsus nostri, cuius causa ex eadem extranei facti sumus, ut humiliemur et cogitemus nos esse indignos sanctis locis, et a paradiso ac caelo excidisse. Et publicanum imitari debemus longe stantem prae magno religionis sensu, Adamque putare distantem prodigumque filium in terram alienam procul peregrinatum. Circa bivia et triviasque preces facimus, ut haec loca peccatis nostris saeculata emendantur. Sacras autem imagines a templo effereutes circumferimus, necnon venerandas cruces ac sacerdotum sanctorum reliquias saepenumero, ut cum hominibus res quoque eorum nobis inservientibus sanctificent, nempe domus, vias, aquas, aerem, terram pollutam, utpote nobis subjectam, civitatem quam inhabitamus et regionem, divini quoque participant gratiam, et quidquid in eis contagiosum est aut pestiferum exant, nobis vero propitius fiat qui pro nobis incarnatus est, formam servi accipiens, quam expriment ac referunt divinae imagines necnon sanctorum eius simulacra pure in terris conversatorum, et quoniam qui ambulavit in terra propter nos in carne Deus et pro nobis crucifixus, salvat nos constantes summae bonitatis eius et charitatis opes, scilicet illum effudisse in cruce sanguinem et mortuum esse pro nobis, ac propterea habentes ac ostendentes ipsa passionis illius signa, venerandam crucis figuram per quam cum qui nos interfecit in ligno destruxit inimicum atque a morte nos eruit. Porro diacono tempore opportuno dicente: «Benedic, domine,» sacerdos, «Benedictum, inquit, regnum Patris.» Et diaconus dicit pacifica, et cantio vespertina psallitur, nempe post exclamacionem: «Inclina, Domine,» usque ad finem. In qua cantione lampadam preces dicit sacerdos. Deinde circa finem dicit: «Domine, clamavi,» versus de more dicuntur, et fit ingressus diaconi et sacerdotis vel sacerdotis tantum sine luminibus intrantis, priorem Christi adventum in silentio factum significantis dum in tenebris sederemus. Ad illud: «Quoniam ad te, Domine,» invitat eum cantor, et in sacrum sanctuarium ingreditur; versusque complentur cum versiculo interposito ad verba, «Voce mea ad Dominum clamavi.» Deinde «Gloria et nunc,» et intercalaris versiculus. Statimque omnibus sedentibus, legitur liber Genesis in ambone; qua lectione facta, paratis in sanctuario duobus; vel si adsit pontifex, pluribus candelabris ac thuribulo, si diaconus quidem cum sacerdote ministrat, solus ipse intrat diaconus ferens incensum ac lampadem ardentem. Lectores autem cum candelabris praecedunt. Si vero non adsit diaconus, sacerdos intrat solus, portans lampadem et thuribulum, atque praeventibus lectoribus, per

Τοστιον δι ώς οι λιτανείαι πάλαι έξωθεν η εις τον ναρθηκα, η περιουκλω των μονων η των πόλεων γινόμεναι, διὰ την ανάμνησιν της έκπτώσεως ημών γίνονται, όπως έξωθεν γεγόναμεν της Έδμ εις τὸ ταπεινούσθαι και φρηνείν, διαι ανάξιοι των άγιων τόπων έσμεν, και του παραδεισου και του ούρανου έκπτωτοι· και τον πολωνην μιμείσθαι οφειλομεν, μακρόθεν έστῶτα διὰ πολλην την εύλάβειαν· και τον Άδამ έννοειν άπρωσιθέντα, και τον άσωτον υιον εις άλλοδιστην μακρυνθέντα. Περι τὰς άμφόδους δι και τριβους, και τὰς οδους τὰς θεήσεις ποιούμεθα, ώς αν μολυνθέντα ταυτα τὰς ημών άμαρτίας· καθαρισθη. Και τὰς ιερὰς δι εικόνας έξάγοντες των ναών περιφέρομεν, και τους τιμιους σταυρούς και άγιων ιερῶτατα λείψανα πολλάκις, ώς αν μετά των ανθρώπων και τὰ εις χρησιν αυτών άγιασθώσιν, οικίαι τε και οδοι και ύδατα και άηρ και γη βουκουμένη, ώς οφ' ημών πατουμένη, και πόλις κατακουμένη και χώρα, και θελας μετόσχουσι χάριτος, και τὸ λοιμαντικόν και φθοροποιόν άποβάλλονται, γίνεται δι Ως ημίν ο σαρκωθεις όπρ ημών, και μορφήν δουλου λαθών, ην εικονίζουσι τε και φέρουσιν αι θελαι εικόνες, και των άγιων αυτου τὰ μορφώματα, των καθαρω; εμπολιτευσαιμένων τη γη· και διαι ο εμπειριπατήσης τη γη διαι ημὰς εν σαρκι θεου, και όπρ ημών σταυρωθεις, σώσει ημὰς όμολογούτας αυτου τὸ της άκρας αγαθότητος έργον και της 255 αγάπης, τὸ ιγγίαι διὰ σταυρου τὸ αίμα, και άποθανείν αυτον όπρ ημών, και διαι τουτο κατεχοντας και δεικνύοντας αυτὰ τὰ του πάθους αυτου σημεια, τους τιμιους του σταυρου τύπους, δι' ου τον θανατώσαντα ημὰς εν ξύλω καθελαν έχθρον, και του θανέτου λήρρυσάτο. Του διαι διακόνου λαθόντος καιρην, και ειπόντος, «Ευλόγησον, δέσποτα,» ο ιερεις, «Ευλόγημένη η βασιλεια του Πατρος,» ψησί· και ο δέσποτος τὸ ειρηνικά. Και ο άματικός έσπερινός φάλλεται· οσον μετά την εκφώνησιν τὸ, «Κλίνον, Κύριε,» ο χρι τείλους. Έν ο τὰς λυχνικάς εύχὰς λέγει ο ιερεις. Είτα τὸ τελευταιον της ημέρας τὸ, «Κύριε, έκκραξα·» οι στίχοι ώς θεος, και η ελεος του διακόνου και ιερεις· η και ιερεις μόνον εισοδεινόντος χωρη; φώτων, την εν σιγη σημαίνοντος επιδημιαν αυτου πρώτην, καθημένων ημών εν σκοτει. Και εις τὸ, «Ότι προς σε, Κύριε,» καλεϊ αυτον ο φάλλης, και εις τὸ άγων βήμα εισέρχεται. Και οι στίχοι πληρούνται μετά του όκφάλλματος, εις τὸ, «Φωνή μου προς Κύριον έκκραξα.» Είτα, «Δόξα και νύν,» και περιση τὸ υπόψαλμον. Και εόθυς καθημένων πάντων, άναγινώσκειται η Γέναις εν τῷ άμβωνι· αυτης δι αναγινώσκόμενης, εν τῷ βήματι εύτριπισθέντων μανουαλιών δύο, ει διαι άρχιερευς ειη, και πλειόνων, και του θυμιατηριου, ει μὲν λειτουργει και διακονος συν τῷ ιερει, αυτος έξέρχεται μόνος ο διάκονος, κρατών τον θυμιατόν και λαμπάδα ημμανην.

Οἱ δὲ ἀναγνώσται προπορεύονται μετὰ μανουαλίων. A lateralem januam pergit et ad finem templi pro-
 Eī δ' οὐκ ἔστι διάκονος, ἐξέρχεται μόνο; ὁ ἱερεὺς, cedit.
 κρατῶν τὴν λαμπάδα καὶ τὸ θυμιατήριον καὶ προπορευομένων τῶν ἀναγνώστων, διέρχεται τὴν πλα-
 γίαν, καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ ναοῦ ἔρχεται.

ΚΕΦΑΛ. ΤΝΔ'.

Διατὶ ἐν τῷ ἑσπερινῷ καὶ τῇ Παροιμίᾳ τὰ φῶτα·
 καὶ εἰ τὸ, «Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι.»

Καὶ πληρωθείσης τῆς Γένεως, φαίνεται εὐθὺς
 μετὰ τῶν φώτων, τὰς βασιλικὰς πύλας εἰσιῶν, ἀν-
 ισταμένων ἀπάντων. Ὅς καὶ εἰς τὸ μέσον στάς τοῦ
 ναοῦ, ποιεῖται σταυροῦ τύπον τῷ θυμιατηρίῳ ἐκ-
 φώνως λέγων, «Σοφία ὄρθει, φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι.»
 Καὶ εἰς τὸ ἄγιον βῆμα ἀνέρχεται. Τότε τοί-
 νουν ὁ μὲν ἐν τῷ ἄμβωνι ἀναγνώστης ἀναγινώσκει
 τὴν Παροιμίαν· τὰ δὲ ἐν τῷ ναῷ συνήθη φῶτα ἀνάπ-
 τεταί. Τοῦτο δὲ ἄλλοι, ὡς πρὸς τῷ τέλει τῶν αἰώ-
 νων τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἡμῖν τοῖς ἐν σκότει καθη-
 μένοις διὰ σαρκὸς ἑλαμψεν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ
 τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ἐπλη-
 ρωσε. Διὸ καὶ ἐπὶ τέλει παντὸς ἑσπερινοῦ τοῦτο
 λέγεται, «Ὅτι οὐ εἰ ὁ φωτισμὸς ἡμῶν, Χριστὲ, ὁ
 Θεὸς ἡμῶν.» Γίνεται δὲ τοῦτο μετὰ τὴν Γένεσιν ἀρ-
 χομένης τῆς Παροιμίας. Ὅτι ἡ μὲν Γένεσις τὰ
 ἀπαρχῆς διηγείται, τὴν δημιουργίαν τῶν ὄντων, καὶ
 τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Ἀδάμ· ἡ Παροιμία δὲ ἀνιγμα-
 τωδῶς τὰ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐκδιδάσκει, καὶ
 τοὺς δι' αὐτοῦ υἱοθετηθεῖσι παραινεῖ ὡς περ υἱοὺς,
 καὶ Σοφίαν αὐτὸν τὸν Υἱὸν ὀνομάζει, καὶ οἶκον
 οἰκοδομησάσι ἑαυτῇ λέγει, τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα,
 ἐν ᾧ καὶ ἐπὶ στύλους τὰ τοῦ Πνεύματος πάντα
 χάρισματα, ὡς καὶ τῷ οἰκείῳ ἄρτῳ τοῦ σώματος
 καὶ τῷ κρατηρί τοῦ αἵματος, τρέφει τε καὶ ποτίζει
 πάντας· καὶ φῶς ἔστι τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω φωτί-
 ζων· Ὁ Θεὸς γὰρ τῇ Σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν·
 ἠτοίμασε δὲ οὐρανοὺς, φησὶν, ἐν φρονήσει· ὡς καὶ
 ὁ Δαβὶδ, «Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας,» ἀνυμνεῖ.
 Ὅτι δὲ τύπον τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ
 σημαίνει τοῦτο τὸ φῶς, δῆλον· ὡς διακόνου συλλει-
 τουργοῦντος ἱερεῖ, προσέρχεται αὐτῷ οὗτος ἢ τῷ
 ἀρχιερεὶ λειτουργοῦντι. Καὶ λαμπάδα ἀνάπτων, πρὸ
 τοῦ ἐξελεῖν ἱερσίν· «Εὐλόγησον, δέσποτα, τὸ φῶς.»
 Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἢ ὁ ἱερεὺς, εὐλογῶν τὸ φῶς, φησὶν·
 «Ὅτι οὐ εἰ ὁ φωτισμὸς ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
 πάντοτε.» Καὶ οὕτω πρὸ τῆς Παροιμίας ἐξέρχεται
 ὁ διάκονος. Μετὰ τὴν 256 Παροιμίαν δὲ εὐθὺς
 φάλλεται τὸ, «Κατευθυνθήτω.» Καὶ ἡ λοιπὴ γίνε-
 ται συνήθως ἀκολουθία τῶν προηγουμένων.

ΚΕΦΑΛ. ΤΝΕ'.

Ὅτι δεῖ ὑποκίπτειν πλέον ἡμᾶς ἐν τῇ τῶν προ-
 ηγιασμένων εἰσόδῳ.

Ὅτι καὶ ἐν τῇ τῶν ἁγίων εἰσόδῳ δεῖ ἡμᾶς μᾶλλον
 ὑποκίπτειν, ὡς τετελεσμένων ὄντων τῶν θεῶν δώ-
 ρων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀληθῶς ὄντος.
 Αὐτὸ γὰρ ἔστι τὸ κτεχόμενον ἐν τῷ δίσκῳ, τὸ πην-
 ἄγιον αὐτοῦ σῶμα μετὰ τοῦ θειοτάτου αἵματος. Ἐν

CAPUT CCCLIV.

Quare in vespertino officio et dum caput ex Prover-
 biis legitur, lumina accendantur, et de illo : «Lux
 Christi omnibus apparet.»

Impleta autem libri Genesis lectione, illico ap-
 paret cum luminibus, per regales januas intrans,
 stantibus universis, qui stans in medio templo si-
 gnum crucis facit cum thuribulo, alta voce dicens :
 «Sapientia erecti, lux Christi omnibus apparet,» et
 ad sacrum sanctuarium ascendit. Tum igitur lector
 quidem in ambone caput legit ex Proverbiis ; con-
 sueta autem in templo accendantur lumina. Hoc
 vero ostendit in fine sæculorum lumen verum no-
 bis in tenebris sedentibus per carnem illuxisse Je-
 sum Christum, terramque luce gratiæ suæ imple-
 visse. Ideo legitur istud in fine vespertini totius
 officii : «Quoniam tu es illuminatio nostra, Christe
 Deus noster.» Illud autem sit post lectionem libri
 Genesis, incepto Proverbiorum capite, quoniam
 Genesis quidem quæ facta sunt ab initio enarrat
 rerum creationem et Adam lapsum ; Proverbia
 vero in ænigmate docent quæ ad Filium Dei perti-
 nent, atque per eum adoptatos tanquam filios hor-
 tantur, ipsumque Filium sapientiam appellant,
 quam dicunt ædificavisse sibi domum, nempe san-
 ctissimum corpus suum, in quo septem excidit co-
 lumnas, omnia scilicet Spiritus charismata, necnon
 proprio corporis pane et sanguinis calice omnes
 nutrire omnibusque propinare, et lumen esse quod
 cœlestia et terrestria illuminat. Deus enim sapien-
 tia fundavit terram, Inquit, cœlos vero stabilivit
 prudentia, quemadmodum et David cecinit : «Omnia
 in sapientia fecisti.» Porro, quoniam typum veri
 luminis Jesu Christi significat lux ista, liquet ex
 eo quod, diacono cum sacerdote simul ministrante,
 hic ad eum vel ad pontificem ministrantem acce-
 dit, et accendens lampadem, priusquam exeat, di-
 cit : «Benedic, domine, lucem.» Et pontifex vel sa-
 cerdos lucem benedicens ait : «Quoniam tu es illu-
 minatio nostra, Christe Deus noster in omni tem-
 pore.» Et sic ante lectionem Proverbiorum egreditur
 diaconus ; qua lectione facta, profusus cantant :
 «Dirigatur.» Et reliquus de more sit ordo Præsancti-
 ficatorum.

CAPUT CCCLV.

Quod dum præsanctificata inferuntur, amplius etiam
 procidere nos oportet.

Porro dum præsanctificata inferuntur, amplius
 etiam nos oportet procidere, quoque consecrata
 sunt Dei dona, ipseque vere adest Salvator noster;
 nam quod in pœna inferitur nihil est aliud quam
 sanctissimum ejus corpus cum divinis sanguine,

Verum in fine Missæ sit oratio dicta post ambonem, utpote quæ misericordiam invocat, sinemque precibus imponit, obsecrans ut videamus resurrectionem, hincque et ibi congaudeamus. Fit autem in medio templi post ambonem ut omnes audiant simulque deprecantur, atque velut in conspectu Dei pro omni populo. Et sic impleta missa, sit vigilia. Porro vide etiam ordinem vigiliæ.

CAPUT CCCLVI.

De vigilia in prima hebdomada sacræ quadragesimæ.

Oratione post ambonem facta in prima hebdomada, benedicit cantorem sacerdos aut pontifex si adsit; et statim psallit cantor: «Qui habitat in adiutorio.» Sacerdos vero, oratione dicta, in tabernaculo sancta reponit; verum ad «Gloria et nunc» facit conjunctam, et clamat: «Quoniam te decet,» cantorque primam dicit antiphonam: «Ad Dominum, cum tribularer, clamavi,» cum interposito versiculo: «Misericors, Domine.» Et cum eo psallunt versus ab utroque choro quidam conveniunt. Sacerdos autem dicit orationem primæ antiphonæ. At post «Gloria et nunc,» scilicet «Egregiam,» iterum sacerdos parvam facit conjunctam, et exclamat: «Quoniam sanctificatur et glorificatur.» Et sinister chorus secundam cantat antiphonam: «Ad te, Domine, levavi animam meam,» cum versu interpolato: «Miserationum portam.» Dictis autem cum eo versibus, sacerdos orationem dicit secundæ antiphonæ: «Te, lux æterna æ sine vespere,» alias vero duas adjungit orationes: «Qui vigilem et indeficientem doxologiam,» et: «Domine omnipotens incomprehensibilis.» Hæc sunt præsertim mirabiles vigiliæ preces. Porro post «Gloria et nunc,» et «Egregiam,» sacerdos facit parvam conjunctam. Et clamat: «Quoniam bonus,» et tertio psallitur antiphona: «Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi,» cum his: «Miserere nostri, Domine, miserere nostri.» Quando sacerdos portat lampadem accensam et thuribulum, primo incensat altare, deinde foris templum et populum secundum antiquam consuetudinem. Sed si diaconus adsit, ipse sumens lampadem sacerdoti præit. Verum post «Gloria et nunc,» non dicitur «Egregia,» sed tantum suis versiculi: «Domine, miserere nostri.» Et statim cantor addit psalmum quinquagesimum: «Miserere mei, Deus,» per singulos versus dicens: «Miserere Domine, miserere nostri,» et psallitur ab utroque choro psalmus totus «Gloria et nunc,» et «Egregia.» Certe igitur psalmos cantatos atque cum eis versiculos, et tres esse invenies, tres enim sunt antiphonæ, tresque versiculi propter adorandam Trinitatem cui offeruntur. Deinde comperies in his abundare humilitatem, necnon confessionem et compunctionem, et denique ultimum psalmum, nempe quinquagesimum cum versiculo: «Domine, miserere,» in compunctione Deum admisericordiam provocare. Postea diaconus: «Dominum deprecemur;» sacerdos vero: «Quoniam sanctus es;» et cantatur:

Α τῶ τέλει δὲ τῆς λειτουργίας ἡ ὀπιστάμβωνος εὐχή, ὡς ἰλαστικὴ τε καὶ ἀπολυτικὴ καὶ δεήσεως, εὐχομένη ἡμῶς ἵεῖν τὴν ἀνάστασιν ἐνταῦθα πανηγυρῆσαι χάρι· ἐπισθεν δὲ τοῦ ἀμβωνος μέσον τοῦ ναοῦ, ὡς ἀκροᾶσθαι πάντας καὶ τοῦτ' αὖ συνεύχεσθαι, καὶ ὡς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ πάντος τοῦ λαοῦ. Καὶ οὕτω τῆς λειτουργίας τελεσθεΐσης, ἡ πανυχὶς γίνεται. Ὅρα δὲ καὶ τὴν τάξιν τῆς παννυχίδος.

ΚΕΦΑΛ. ΤΝΓ'.

Περὶ τῆς παννυχίδος κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς.

Μετὰ τὴν ὀπιστάμβωνος εὐχὴν κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα εὐλογεῖ τὸν ψάλτην ὁ ἱερεὺς. Εἰ δὲ παρέστιν ὁ ἀρχιερεὺς, αὐτός. Καὶ ψάλλει ὁ ψάλτης εὐθὺς τὸ, «Ὁ κατοικῶν ἐν βοήθειᾳ.» Ὁ δὲ ἱερεὺς εἰπὼν τὴν εὐχὴν, ἐν τῷ ἀκουοφυλακίῳ συστέλλει τὰ ἅγια. Εἰς δὲ τὸ, «Δόξα καὶ νῦν,» ποιεῖται συναπτὴν. Καὶ ἐκφωνεῖ, «Ὅτι πρέπει σοι,» καὶ ὁ ψάλτης τὸ πρῶτον ἀντίφωνον, «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με,» μετὰ ὑποψάλμου, «Ὡς οἰκτιρῶν Κύριε.» Καὶ ψάλλονται οἱ στίχοι σὺν τούτῳ ἐξ ἑκτέρου χορῶ, οἱ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἡμέρας. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν τοῦ πρώτου ἀντιφώνου. Μετὰ δὲ τὸ, «Δόξα καὶ νῦν,» καὶ τὴν περισσὴν, πάλιν ὁ ἱερεὺς μικρὰν ποιεῖ συναπτὴν, καὶ ἐκφωνεῖ, «Ὅτι ἡγίασται καὶ δεδόξασται.» Καὶ ὁ ἀριστερὸς χορὸς τὸ δεύτερον ἀντίφωνον, «Πρὸς σέ, Κύριε, ἦρα τὴν ψυχὴν μου,» μετὰ ὑποψάλμου, «τῆς εὐσπλαγγχίας τὴν πύλιν.» Λεγομένων δὲ τῶν στίχων σὺν τούτῳ, ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν λέγει τοῦ δευτέρου ἀντιφώνου, «Σὺ τὸ αἶδον καὶ ἀνέσπερον φῶς.» Ἐπισυνάπτει δὲ καὶ τὰς ἄλλας δύο εὐχάς, «Ὁ τὴν ἄσπνον καὶ ἄπασσον δοξολογίαν,» καὶ τὸ, «Δέσπονα παντοκράτορ ἀκατάληπτε.» Αὗται δὲ θαυμάσια τινὲς εἰσὶν ἐξαιρέτως αἱ τῆς παννυχίδος εὐχαί. Μετὰ δὲ τὸ, «Δόξα καὶ νῦν,» καὶ τὴν περισσὴν, ὁ ἱερεὺς ποιεῖται μικρὰν συναπτὴν. Καὶ ἐκφωνεῖ, «Ὅτι ἀγαθός.» Καὶ τὸ τρίτον ἀντίφωνον ψάλλεται, «Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι,» μετὰ τοῦ, «Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς.» Ὅτε καὶ ὁ ἱερεὺς κρατῶν ἡμῖν ἡ λαμπάδα καὶ θυμιατήριον, θυμῶ πρῶτον τὸ θυσιαστήριον· ἔπειτα ἔξω τὸν ναὸν καὶ τὸν λαὸν ὡς ἔθος ἀρχαίων. Εἰ δὲ διάκονός ἐστιν, αὐτὸς κατέχων τὴν λαμπάδα, τοῦ ἱερέως προπορεύεται. Μετὰ δὲ τὸ, «Δόξα καὶ νῦν,» περισσὴ οὐ λέγεται, ἀλλὰ τὸ τέλος τοῦ τροπαρίου μόνον, «Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς.» Καὶ εὐθὺς ὁ ψάλτης ἐπιφέρει τὸν πεντηκοστὸν Ψαλμὸν, τὸ, «Ἐλέησον με, ὁ Θεός,» κατὰ στίχον λέγων, «Ἐλεῆμων Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς,» καὶ ψάλλεται παρ' ἑκατέρων τῶν χορῶν ὁ Ψαλμὸς ἅπτε, «Δόξα καὶ νῦν,» καὶ περισσὴ. Κατανόησον τοῖσιν τοὺς τε ἀδομένους Ψαλμούς, καὶ σὺν αὐτοῖς τὰ τροπάρια· καὶ εὐρήσεις μὲν τρισσῶς κείμενα, τρία γάρ εἰσιν ἀντίφωνα, καὶ τρία τροπάρια, διὰ τὴν τιμὴν τῆς Τριάδος, καὶ ὡς πρὸς ταύτην ἀναφερόμενα. Εἴ·α καὶ πλήρη ταπεινώσεως ἑξομολογησῶς τε καὶ κατανύξεως. Καὶ τὸν τελευταῖον δὲ πάλιν

Ψαλμὸν τὸν πεντηχοστὸν, μετὰ τοῦ, « Κύριε, ἐλέησον, » ἐν καταύξει τὸν Θεὸν πρὸς ἑλεον ἐκκαλοῦμενον. Εἶτα ὁ διάκονος, « Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. » Ὁ ἱερεὺς, « Ὅτι ἅγιος εἶ. » Καὶ ψάλλεται τὸ, « Πᾶσα πνοή. » Καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκει ὁ πρῶτος τῶν ἱερῶν. **257** ἐν τῷ ἑμῶν. Καὶ εὐθὺς ψάλλεται τὸ, « Ἡ ἀσώματο: φύσις » ἕπερ ἐκ στίχων συγκαίμενον, καὶ τὴν Τριάδα θεολογεῖ, καὶ τοὺς χοροὺς εἰς μεσιτεῖαν ἅπαντας συγκαλεῖται τῶν ἁγίων· καὶ συναπτῶς καὶ ἐκφώνως ὁ ψάλτης τὸ, « Κύριε, ἐλέησον, » ἐκφωνεῖ τρίς· καὶ πάντες ψάλλουσιν οὕτω συναπτῶς ἐκπτόν. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει μυστικῶς τὴν τῆς κεφαλοκλισίας εὐχὴν, « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, κλίνον τὰς καρδίας ἡμῶν. » Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ, « Κύριε, ἐλέησον, » ὁ διάκονος, « Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ εἰσακοῦσαι. » Καὶ πάλιν τρίς τὸ, « Κύριε, ἐλέησον. » Καὶ ὁ ἱερεὺς τὸ, « Ἐπάκουσον ἡμῶν. » Ὁρᾷ τὸ θαυμαστὸν τῆς τάξεως, ὅτι διὰ μεσίου τοῦ ἱερέως μυστικῶς ἔνδον εὐχομένου, τὰ τῶν δεήσεων τοῦ λαοῦ πρὸς Θεὸν ἀναφέρονται; Εἶτα τὸ, « Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, » ἔπει καὶ πρὸς τὴν σωματικὴν χρῆσιν ἐρχόμεθα, τὸ τραφῆναι. Καὶ τοῦτο δὲ οὐ χωρὶς ἁγιασμοῦ· ἀπαρχὴν γὰρ λαμβάνομεν ἁγιασμένην τροφὴν· τοῦ, « Εὐλόγησα γὰρ τὸν Κύριον, » λεγομένου, ἡ διάδοσις τοῦ ἀντιδῶρου γίνεται, καὶ ἀπόλυσις. Αὕτη καὶ τοῦ ἁσματος ἡ ἀκολουθία, ἀναγκαιοτάτη τε οὕσα καὶ ἀρχαιοτάτη, καὶ μετὰ ἱερέως ἐνεργουμένη, ὅς μεσότης καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεὸν εἰς τύπον Ἰησοῦ, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, καὶ τὴν ἰσχὺν ἔχει μεσιτεῦναι τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς χειροτονίας. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπάξις ἀνεσιν ἀποσώζει αὕτη ἡ τάξις· καὶ τὰ μὲν ἐν τῷ νάρθηκι τάξιν ἐπέχουσι μεσονυχτικῶ· τὰ ἐν τῷ δὲ τοῦ ἑσπέρου ἐστὶν ἡ τάξις. Ἡ τριτοεσθὴ δὲ, αὐτὸ δὴ τοῦτο τὴν τρίτην πληροὶ καὶ τὴν ἕκτην ὥραν ὁμοῦ· τὰ τοῦ λυχνικοῦ δὲ τὰ τῆς ἐνάτης τυποῖ· τὰ δὲ τοῦ ἁσματος ἐσπερινοῦ αὐτὸν τὸν ἐσπερινόν· καὶ τὰ τῆς παννυχίδος δὲ τὰ τῶν ἀποδείπνων. Ἀλλὰ νῦν διὰ ῥηθυμίαν ἀφείθη, ἣν ἔδει τηρεῖσθαι ταῖς καθολικαῖς καὶ ἐκκλησιαστικαῖς, ἣ πάντοτε ἢ κατὰ καιρὸν, εἰς τὸ μένειν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ἀκατάλυτον· ἐν ταῖς μοναῖς δὲ γίνεσθαι καὶ τοῖς λοιποῖς ψαλλομένην. Ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς καὶ τὰ περὶ αὐτῆς ἐξεθήκαμεν πρὸς ὑμᾶς τοὺς αὐτῆν ἔτι χάριτι Θεοῦ ἐνεργουντάς τε καὶ τηροῦντας· καὶ ἐν συνόψει τὰ περὶ αὐτῆς ἐθεωρήσαμεν εἰς δόξαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦΑΛΑ. TNZ'.

Περὶ τοῦ ἀνυψομένου ἱεροῦ ἄρτου τῆς Παναγίας.

Ἐπει δὲ ὡδα τῷ λόγῳ ἤκομεν, καὶ περὶ τοῦ ἀνυψομένου ἱεροῦ ἄρτου τῆς Παναγίας μικρὰ τινα ὑπομνήσομεν, καὶ τελευταῖον ἐπὶ πᾶσι τὰ περὶ τοῦ τέλους ἡμῶν ἐκθήσομεν ὡς ἂν καὶ ἐν τοῖς περὶ τοῦ τέλους ἡμῶν τὸν λόγον τελείσωμεν. Ὁ τῆ ἐπικλήσει τοῖνον τῆς Παναγίας μου ἀνυψούμενος ἄρτος· τέταται μὲν ἐξαιρέτως ὑψοῦσθαι ἐν τῷ τέλει τῆς τραπέζης τῶν ἀδελφῶν, εἰς ἁγιασμὸν αὐτῶν, καὶ ἣς μετέλαβον τροφῆς εἰς σφραγίδα· ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν ἐξαιρέτως τῆς Θεομήτορος, ἣ καὶ τὸν οὐράνιον ἡμῖν ἀπέτεικεν ἄρτον, τὸν ζῶντα καὶ μένοντα, καὶ τὰς

« Omnis spiritus. » Et Evangelium dicit primus sacerdotum in ambone; statimque psallitur hymnus: « Incorporalis natura, » qui versibus constans Trinitatem celebrat, omnesque sanctorum choros ad intercedendum invitat, simulque alta voce cantor ter clamat: « Kyrie eleison, » quod omnes simul toties repetunt. Sacerdos autem secreto dicit orationem inclinationis capitis: « Domine Deus noster, inclina corda nostra. » Finito autem « Kyrie eleison, » diaconus dicit: « Precamur adhuc ut nos exaudiat, et ter iterum: « Kyrie eleison; » et sacerdos: « Exaudi nos. » Viden' quam mirabilis sit hic ordo, quoniam per mediationem sacerdotis intus secreto deprecantis orationes populi Deo offeruntur? Deinde: « Sit nomen Domini benedictum, » quoniam ad corporis necessitatem, scilicet ad manducandum procedimus; hoc autem nequaquam sine sanctificatione, cibum enim sumimus prius sanctificatum; nam dicto: « Benedicam Dominum, » sit traditio panis præsantificati et dimissio. Hic est cantionum ordo valde necessarius et antiquissimus, et cum sacerdote impletus qui mediator constituitur in his quæ Dei sunt, Jesu instar, prout sæpe diximus, et potestatem habet in medio standi gratia Dei ex manu impositione. Sed et septenam laudationem salvat ordo iste, nam quæ sunt in narthece nocturni officii sequuntur ordinem; verum quæ intus, ad ordinem matutini spectant officii; canticum vero inter tertiam et sextam horam has duas horas adimplet; lampadum preces ad nonam referuntur, cantio vespertina ad ipsas vespervas, vigilia autem ad completorium. Nunc vero præ ignavia obsolevit hic ordo quem oportebat conservare in universis ecclesiis, vel semper, vel secundum tempus, ut jugiter maneat antiqua traditio, sed in monasteriis cæterisque templis fieri oportebat ordinem monasticum seu solitarium utpote ab uno solo decantatum, quem nos vobis explicavimus eum adhuc gratia Dei implentibus atque custodientibus, et breviter quæ ad eum spectant perlustravimus in gloriam Domini nostri Jesu Christi.

ναῖς τὴν μοναχικὴν ἀκολουθίαν ὡς καὶ δι' ἐνός καὶ τῆς ἐξαιρέτως ὑψοῦσθαι ἐν τῷ τέλει τῆς τραπέζης τῶν ἀδελφῶν, εἰς ἁγιασμὸν αὐτῶν, καὶ ἣς μετέλαβον τροφῆς εἰς σφραγίδα· ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν ἐξαιρέτως τῆς Θεομήτορος, ἣ καὶ τὸν οὐράνιον ἡμῖν ἀπέτεικεν ἄρτον, τὸν ζῶντα καὶ μένοντα, καὶ τὰς

D

CAPUT CCCLVII,

De pane sacro sanctissimæ Virginis qui in altum attollitur.

Porro cum ad hæc disserendo venerimus, de sacro etiam sanctissimæ Virginis pane qui in altum attollitur pauca inemorabimus, et tandem omnia quæ in fine vitæ nostræ aguntur explanabimus, ita ut per hæc sermonem adimpleamus. Igitur in eo quod attinet ad panem qui invocatione Sanctissimæ mee exaltatur, præceptum est ut præcipue in altum attollatur in fine mensæ fratrum in sanctificationem eorum, necnon ad obsignandam quam sumperunt escam, sed et præsertim ad gloriam Dei Genitricis, quæ cœlestem nobis peperit panem vivum

et manentem animasque nostras semper nutrien-
tem. Sed attollitur in quolibet alio tempore, cui
opus fuerit, id adjutorium nostrum; sæpiusque in
ipsa Missa, quibusdam petentibus, attollitur, etsi
de inore sanctificetur pluribus ministris desideran-
tibus invocare et celebrare Virginem omnino ce-
lebrandam, præsertim et quando mysteria Filii ejus
Deique nostri litantur, ut majus ab ea obtineamus
auxilium. Tunc vero attollitur, quando in divina li-
turgia de ea sit memoria, velut quando dicimus;
«In primis sanctissimæ,» verum in omnibus neces-
sitatibus et adjunctis eam adjutricem et certissimam
auxiliatricem invocamus, et multam opem ex exal-
tato ejus pane consequimur, quemadmodum et nos
experientia sæpe novimus, et a multis aliis fide di-
gnis didicimus; non enim sunt tantummodo quæ-
dam dicta in hac panis exaltatione, sed et univer-
sorum solus in Trinitate Deus noster invocatus
multoque clamore obsecratus, Deique Genitricis
re ipsa sanctissimæ invocatio, illius adjutorii postu-
latio, in quibus ponitur mysterium fidei nostræ.
Itaque in mensa fratrum (quoniam nec ipsa est sine
benedictione, sine ratione, sine ordine, quomodo
enim sic esset? quæ divini Verbi servorum mensa
accipit solum purum sanciumque et vivum panem
qui secundum rationem omnia fecit et facit, utpote
qui est sola vivens Dei sapientia) sit quidem primo
gratiarum actio, et oratio «Pater noster» propter
panem supersubstantialem; qua dicta, e loco pro-
posito tripartitus omni modo effertur panis, Trini-
tatem ejusque unitatem ex omni parte exprimen-
s, angulis quidem et partibus trinitatem personarum,
superno autem uno aculeo eorumdem unitatem.
Ideo quoque illum vertes panem, tres quidem ha-
bet angulos, in unum vero desinit aculeum. Igitur
istam panis cæsuram apostolica traditione a Pa-
tribus ex initio sine Scripturarum testimonio acce-
ptam et quotidie de more factam soli in Trinitate
Deo nostro in nomine Dei Genitricis offerimus,
quia per divinum ejus partum Trinitatem cognovi-
mus, et quia unam Trinitatis personam ipsa pe-
perit incarnatam, veredomina valdeque prædicanda
Dei para; ipsa nobis viventis Manna auctor divini-
que potus Mater.

CAPUT CCCLVIII.

De bono ordine in convivio fratrum et precibus.

Posito autem pane in sacro quodam vase ad id
preparato, et per sacerdotem signalo, accenditur
lampas in eo, cibosque signat sacerdos, Deum no-
strum Jesum Christum ad benedicendum invocans.
Dum sit convivium divini legantur sermones, ut,
quemadmodum didicimus, omnia faciamus in glo-
riam Dei. Ait enim: «Sive manducatis, sive bibitis,
omnia in gloriam Dei facite,» et: «Sanctificantur
omnis per verbum Dei et orationem.» Ideo sit si-
gnum crucis et oratio, divinique iegan- tur sermo-

A ψυχὰς ἡμῶν δεῖ διατρέφοντα. Ἄνυψοῦται δὲ καὶ ἐν
παντὶ καιρῷ ἄλλω, ὅτε τις χρῆσαν ἔχει, εἰς ἡμετέραν
βοήθειαν· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ πολ-
λάκις αἰτουμένων τινῶν ὑψοῦται, εἰ καὶ κατ' εἶθος
τελεῖται κατὰ πλείστων ἱερουργῶν, ποθοῦντων ἐπι-
καλεῖσθαι καὶ ἀνυμνεῖν τὴν παντόμνητον, καὶ μάλ-
λον ὅτε τὰ μυστικὰ τοῦ ταύτης Παιῶ καὶ Θεοῦ ἡμῶν
θύεται, ὡς ἂν καὶ μείζονος τῆς κατὰ ταύτης ἐπι-
τύχοιμεν βοήθειας. Ὑψοῦται δὲ τότε ὅτε καὶ τῇ
θεῖᾳ μυσταγωγίᾳ εἶθος μνημονοῦσιν αὐτῆς· οἷον
ἦνίκα τὸ, «Ἐξαιρέτω; τῆς Παναγίας,» λέγομεν,
καὶ ἐν πάσις δὲ ἡμῶν χρείαις καὶ περιστάσει.
βοηθῶν αὐτὴν καὶ φρουρὸν οὐσαν ἀσφαλιστάτην ἐπι-
καλοῦμεθα· καὶ πλείστος τυγχάνομεν ἐκ τοῦ ἀνο-
ψοῦσθαι τὸν ἄρτον τοῦτον τῆς βοήθειας· ὡς καὶ
B ἡμεῖ; πεῖρα πολλάκις ἔγνωμεν, καὶ παρὰ πλῆθὸν
ἄλλων ἐξιοπίστων ἐμάθομεν· οὐ γὰρ ἀπλῶς τινε; τὰ
ἐν τῇ ἀνυψώσει τοῦ ἄρτου λεγόμενα· ἀλλ' ὁ τῶν
δίων καὶ μόνος ἐν Τριᾷ θεὸς ἡμῶν ἐπικαλοῦμενος
258 καὶ ἐπιδοῦνός, καὶ ἡ τῆς Θεοτόκου τῆς Πανα-
γίας ὅπως ἐπικλήσις, καὶ ἡ τῆς βοήθειας ὅτις ἐξί-
τησις; ἐν οἷς τὸ μυστήριον τῆς πίστεως; ἡμῶν, καὶ ἡ
ὁμολογία, ἡ προσδοκία τε τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Τει-
νὸν ἐν μὲν τῇ τραπεζῇ τῶν ἀδελφῶν (ἐπι οὐδ' αὐτῆ
εὐλογίας χωρὶς καὶ λόγου καὶ τάξεως, πῶς γὰρ;
ἦτις τῶν τοῦ Θεοῦ Ἀδίου δούλων τυγχάνει τράπεζα
τοῦ μόνου καθαρῶ ἀγίου καὶ ζώντος ἄρτου, καὶ
κατὰ λόγον πεποιμητός ἅπαντα καὶ ποιῦντος, ὡς
μόνου ζώσης ὅπως Θεοῦ Ὑοφίας) γίνεται μὲν πρό-
τερον εὐχαριστία, καὶ ἡ τοῦ, «Πάτερ ἡμῶν,»
C προσευχὴ διὰ τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον. Καὶ λεγο-
μένου τούτου, ἐκ προκειμένου τριμερῆς διὰ πάντων
ἄρτος; ἐξάγεται, τὴν Τριάδα καὶ τὸ ἐνιαῖον αὐτῆς
πανταχόθεν τυπῶν· καὶ ταῖς γωνίαις μὲν καὶ τοῖς
μέρσι τὸ τρισσόν, τῷ ἄνω δὲ ἐνὶ κέντρῳ τὸ ἐνιαῖον.
Διὸ καὶ ὅθεν ἂν τοῦτον στρέψῃς τὸν ἄρτον τρεῖς;
μὲν ἔχει γωνίας, εἰς ὅξυ δὲ καὶ ἐν καταλήγει τὸ
κέντρον. Τοῦτο οὖν τὸ τμήμα τοῦ ἄρτου, ἀποστο-
λικῇ παραδόσει, ἐκ τῶν Πατέρων ἀρχήθεν ἀγράφως
παραδοθείση, ὡς καθ' ἑκάστην κατ' εἶθος γινομένη,
τῷ ἐν Τριάδι μόνῳ Θεῷ ἡμῶν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεο-
τόκου προσάγομεν· ἐπεὶ διὰ τοῦ θείου τόκου αὐτῆς
τὴν Τριάδα ἐγνώκαμεν· καὶ δι τὴν ἕνα τῆς Τριάδος;
αὐτῆ ἔτοκεν ἐν σαρκί, κυρίως ὅσα καὶ ὁμολογμένη
D ἀληθῶς Θεοτόκος· καὶ αὐτῆ ἡμῖν ἡ τοῦ ζώντος
Μάννα χορηγός, καὶ τοῦ θείου πόματος; Μήτηρ.

ΚΕΦΑΛ. ΤΝΗ΄.

*Περὶ τῆς εὐταξίας ἐν τῇ ἐστίασει τῶν ἀδελφῶν,
καὶ τῶν προσευχῶν.*

Τιθεμένου δὲ τοῦ ἄρτου τούτου ἐν σκεύει τινὶ ἱερῷ
ἀποτεταγμένῳ πρὸς τοῦτο, καὶ διὰ τοῦ ἱερέως σφρα-
γισμένου, ἀνάπτεται λαμπὰς ἐν αὐτῷ· καὶ τὰ
βρώματα σφραγίζει ὁ ἱερεὺς, τὸν θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν εἰς τὸ εὐλογεῖσθαι ἐπικαλοῦμενος. Καὶ τῆς
ἐστίασεως γινομένης, λόγοι θεοὶ ἀναγιγνώσκονται,
ἰ.α. ὡς ἐδιδάχθημεν, πάντα εἰς ὄξυν ποιῶμεν
Θεοῦ. «Ἔτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶν, εἴτε πίνετε, πάντα
εἰς ὄξυν Θεοῦ ποιείτε» καὶ ὅτι «Ἀγιάζεται πάντα
διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεῦξας.» Διὸ καὶ ἡ σφραγίς

τελείται καὶ ἡ εὐχή· καὶ θεοὶ δὲ λέγονται λόγοι, ἅνα μὴ ὡς ἄλογα πρὸς τὴν γαστέρα μόνον ὀρώμεν· ἀλλ' ὡς λογικοὶ μετὰ σαρκὸς, τὴν μὲν σάρκα στήριζωμεν τοῖς ἐσθιομένοις, τὴν ψυχὴν δὲ τοῖς λεγομένοις. Μετὰ δὲ τὴν τροφήν ἀνιστάμενοι, εὐχῆς γινόμενης, δοξολογοῦμεν ἅπαντες, μετὰ τοῦ Δαβὶδ εὐλογοῦντες τὸν ἰησοῦντα καὶ τρέφοντα ἡμᾶς ἐκ νεότητος· καὶ τὸ, « Δόξα σοι, ἅγιε, δόξα σοι, Κύριε, οὗτις ἔδωκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐφροσύνην, » καὶ τὰ λοιπὰ λέγομεν, ἕσα καὶ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς περὶ τούτου παραλαβὼν ἐρμηνεύει.

ΚΕΦΑΛ. ΤΝΘ.

Περὶ τῆς ὑπόσεως τοῦ ἄρτου τῆς Παναγίας.

Ὁν τελουμένων μετὰ δοξολογίας, ὁ ἀναγνούς καὶ τὰ πνευματικὰ διακονήσας τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ τοῦτω τῷ πνευματικῷ ἔργῳ διακονῆσαι ἔρχεται· καὶ συγχώρησιν ἐξαιτησάμενος καὶ λαβὼν, τοῖς καθαροῖς γὰρ καθαρὸν ἐξυπηρετῆσθαι δεῖ, καθαίρει δὲ ἡ συγχώρησις, πάντων σιγῶντων, ἀνοψοὶ τὸν ἄρτον, καὶ ἐκφωνεῖ, « Μέγα τὸ ὄνομα· » καὶ ἐκδοῦσι πάντες, « Τῆς ἁγίας Τριάδος· » ἢ τὸ φρικτόν ἐστιν ὄνομα τοῦ μόνου τῶν ὅλων Θεοῦ ἐν Τριάδι ὄντος· καὶ σταυροῦ τύπον ποιῶν, ἐπιφέρει, « Παναγία Θεοτόκε, βοήθει ἡμῖν· » καὶ συμφῶως λέγουσιν ἅπαντες, « Αὐτῆς πρεσβείαις, ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σώσον ἡμᾶς. Σὺ εἶ ὁ ὁμολογηθεὶς καὶ ἀνυμνηθεὶς παρ' ἡμῶν, ἡ ἁγία Τριάς, ὁ μόνος ὄντως Θεός. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλος πλὴν σοῦ, ὁ ποιήσας καὶ συνέχων ἡμᾶς. » Καὶ τότε τοὺς ὕμνους τῆς Θεομήτορι ἐπιφέρουσι, τὸ μὲν, « Μακαρίζομεν σε πάσαι αἱ γενεαί, » διὰ τὴν αὐτῆς προφητείαν· ἐν τῷ τέλει δὲ τούτου τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνὴν, τὸ, « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· » οὗτις τοῦτο ἀρχὴ τὸ βῆμα τῆς σωτηρίας ἡμῶν· **259** καὶ εὐχονται ὡς, « Καὶ διὰ σοῦ μεθ' ἡμῶν ὁ Κύριος, » τῆς χάριτος δηλονότι. Ἔπειτα καὶ εὐφήμεως καὶ μελωδικῶς ἀπερικάλυπτοι τὰς κεφαλὰς μελιθεύσαι δεικνύοντες οὗτις κεφαλὴ ἡμῶν αὐτῆ, τὴν κεφαλὴν ἡμῶν ἀποτεκούσα Χριστὸν, καὶ σκέπη ἡμῶν ἀπ' οὐρανοῦ καὶ προνοητῆς καὶ σωτηρία· καὶ τὸ, « Ἀξίον ἐστίν, » ἔδουσι· καὶ Θεοτόκον αὐτῆν ὁμολογοῦσι· καὶ τιμωτίραν τῶν Χερουθιμ μελπουσιν, ὡς τὸν Θεὸν Λόγον ἐνυποστάτως τῆς γαστρὸς δεξαμένην, καὶ ἐδιαφθέρως τεκούσαν· καὶ κυρίως καὶ ὄντως Θεοτόκον αὐτὴν μεγαλύνομεν, τὸ *Μεγαλύνομεν* ἀπὸ τῆς φωνῆς λαβόντες αὐτῆς καὶ τὸ *Μακαρίζομεν*. Καὶ γὰρ αὐτὴ τοῦτό φησι, « Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον, » καὶ, « Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσι με πάσαι αἱ γενεαί. » Τὸ μὲν οὖν ἀνοψῶσαι τὸ τῷ Θεῷ ἀναφέρειν δηλοῖ τὸ δὲ εἰπεῖν, « Μέγα τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος, » τὴν ὁμολογίαν κηρύττει τοῦ τῶν ὅλων ἐν Τριάδι Θεοῦ· καὶ τοῦτω προσφέρειν τὸν ἄρτον, καὶ μεγαλύνει τούτου τὸ ὄνομα. Τὸ δὲ εἰπεῖν, « Παναγία, Θεοτόκε, βοήθει ἡμῖν, » καὶ τὴν σάρκωσιν κηρύττει τοῦ Λόγου. Τοῦτο γὰρ σημαίνει ἡ Θεοτόκος φωνή· καὶ ταύτης ἐπίκλησις γίνεται· καὶ πιστεύομεν ὡς πάρεστιν, ἰστοίμη πρὸς βοήθειαν ὄντα· καὶ ὁ ἄρτος αὐτῆς ὡς ὄνον κομίζεται· μᾶλλον δὲ δι' αὐτῆς τῷ Υἱῷ αὐτῆς ὡς ἡμῶν ἐξ αὐ-

nes, ut non sicut animalia quæ rationem non habent ad ventrem tantum spectemus, sed ut ratione constantes et corpore, carnem quidem escis sustineamus, dicitis autem animam. Porro post cœnam stantes, oratione facta, glorificamus universi benedicentes cum David eum qui misericordiam cibumque nobis a juventute præstitit, et dicimus : « Gloria tibi, sancte, gloria tibi, Domine, quoniam dedisti nobis escas in jucunditatem », et cætera, quæ Chrysostomus de his disserendo interpretatus est.

CAPUT CCCLIX.

De ritu panem sanctissimam in altum sustollendi.

Quibus cum doxologia perfectis, lector, postquam spiritalia fratribus ministravit, accedit huic quoque spiritali operi ministraturus, petitque et accepta venia, nam pura puris tractanda sunt, venia autem purgat, tacentibus universalis, panem sustollit, et clamat : « Magnum nomen, » omnesque exclamant : « Sanctæ Trinitatis, » quod est tremendum solius universorum in Trinitate Dei ; et signum crucis faciens addit : « Sanctissima Dei Genitrix, succurre nobis, » simulque dicunt omnes : « Ejus intercessione miserere nostri, Deus, et salva nos : tu es quem confitemur et hymnis celebramus, sancta Trinitas, solus verè Deus, nam alius non est præter te qui fecisti nos atque conservas. » Et tunc hymnus Dei Genitrici adjiciunt, dicentes : « Beati te dicimus omnes generationes, » ob ejus prophetiam. At in hujus sine salutationem angelicam proferunt : « Ave, gratia plena, Dominus tecum, » quoniam verbum istud nostræ salutis est principium, et precantur ut, « Per te nobiscum sit Dominus, » nempe per gratiam suam. Deinde devote et canore nudo capite modulantur, quoniam ipsa est caput nostrum, quæ caput nostrum peperit ; ipsa est e cœlo protectio nostra atque providentia et salus, cantantque : « Dignum est » et eam Dei Genitricem confitentur, et majore cherubim honore dignam concinunt, quoniam Deum Verbum substantialiter in utero recepit, et sine corruptione peperit, eamque vere ac indubitanter Dei Genitricem magnificamus, hæc verba, *Magnificamus et beatam dicimus*, ex ejus canticis sumentes. Ipsa enim istud dixit : « Magnificat anima mea Dominum, » et : « Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. » Dum panis quidem in altum tollitur, Deo offerri ostenditur ; at dum dicitur : Magnum nomen sanctæ Trinitatis, confessionem prædicat trini universorum Dei, et dum panis huic offertur, nomen ejus magnificatur. Dicere vero : « Sanctissima Dei Genitrix, succurre nobis, » incarnationem Verbi prædicat, hoc enim significat vox Dei Genitrix ; necnon illius sit invocatio, et credimus eam adesse ad succurrendum paratam, et parat ei velut donum præstatum, potius autem per eam Filio ejus pro nobis ex ipsa incarnato, et propter nos libenter crucem passio, quod per crucem qui eum sustollit representat. Hic igitur panis, utpote divina invocatione super

eum facta, expressoque ab initio crucis signo, et
 rursum deinde in prædicata Deipara, necnon
 agnita incarnatione Verbi, ipsaque Dei genitricis
 in auxilium invocata, magna potest et a multis ma-
 nis cruit, seu potius ab omnibus, et omnibus re-
 plet bonis ac salvat continuo. Quapropter die ac
 nocte atque fere in omni hora istud nos oportet
 facere, semperque has voces clamare, necnon ma-
 gificare Trinitatem Dei me Genitricem in auxilium
 invocare. Quodnam enim majus quam ejus auxi-
 lium? Vel quis ipsa majorem habet potestatem?
 vel quis magis ipsa salvare potest? Igitur ego qui-
 dem istud multi faciens divina hæc verba dico as-
 sidue, multosque ad hoc incitavi ut et ipsi illa
 dicant assidue, et vos scitis me in universis eccle-
 siis præcepisse istud quotidie facere, et in omni
 matutino officio post suam horæ nonæ, panem
 hunc in altum a sacerdote sustolli, consuetasque
 dici sacras has preces a Patribus traditas, in con-
 fessionem sanctæ Trinitatis unius universorum
 Dei nostri, prout diximus, et incarnationis Verbi,
 necnon in honorem Matris ejus sanctissimæ solius
 semper virginis vereque Deiparæ, atque ejus opem
 invocare, quoniam multum ex hoc juvenimus ad-
 jutorium, istud etiam facere mando in Christo, et
 hortor et præcipio, vosque omnes advoco in salu-
 tem nostram. Si ergo nonnulli a fide alieni mane ac
 vesperæ semper dicere student, « Ave, gratia plena, »
 hoc ducentes honorem castæ Dei Genitricis, quod
 non invenerunt ipsi, sed antiqua Patrum consuetu-
 dine traditum est, prout brevi disces, quanto ma-
 gis oportet nos orthodoxos vere catholicæ Ecclesiæ
 filios hoc facere sine intermissione et diligentis-
 sime. Illud autem, « Ave, gratia plena, » olim in Eccle-
 sia cantari solitum fuisse discite ex vesperis sanctæ
 quadragesimæ, quum ante quodcumque aliud in
 fine post « Pater noster, » hoc protinus dicitur : « Dei
 Genitrix Virgo, ave, gratia plena, Dominus tecum, »
 necnon a vesperis vigiliarum, ante benedictionem
 panum illud assidue dicitur, et in cautionis ordi-
 ne in omnibus vesperis, ut nostis, mos est istud
 singulis vesperis dici in hac magna Thessalonicensi
 Ecclesia. Igitur si simplices istæ voces, « Ave, gratia
 plena, » ita sunt efficaces, atque in honorem et glo-
 riam Dei Genitricis tendentes, quoniam archangeli
 sunt saluatio in qua soluta est maledictio et imperi-
 ta lætitia, quia universorum Salvator Deus
 Dei Verbum in ea habitavit atque ex ea fuit incar-
 natum, quanto magis oportet fieri et perfici divi-
 num istud opus ac antiquissimum, utpote a Patri-
 bus traditum. Testantur typica omnia et consue-
 tudo desuper a Patribus ad nos transmissa san-
 ctam esse istam panis elevati Deoque oblati cere-
 moniam, Trinitatis confessionem, sanctæ Dei
 genitricis invocationem ac laudem in adjutorium
 nostrum factam, necnon illud : « Beatam te dicimus
 omnes generationes, » bonum ci esse cantari et ac-
 ceptabile tanquam ab ea prædictum et ex ea insi-
 tutum ac quemadmodum ipsa protulit repetitum ;

Α τῆς σαρκοθέντι, καὶ δι' ἡμᾶς ἑκουσίως σταυρῶν
 ὑπομείναντι· ὅπερ καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ ὁ ἀνοψῶν
 ἔκτυποί. Ὁ ἄρτος οὖν οὗτος, ὡς καὶ τῆς θείας ὁμο-
 μασίας ἐπ' αὐτῷ γινομένης, καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς σταυ-
 ρικῆς σφραγίδος, καὶ πάλιν ὑστερον καὶ τῆς Θεοτό-
 κου ἐπ' αὐτῷ ἀνακηρυχθείσης, καὶ τῆς σαρκώσεως
 τοῦ Λόγου ἀνομολογηθείσης, καὶ τῆς Θεομήτορος
 αὐτῆς εἰς βοήθειαν ἐπικληθείσης, μεγάλα δύναται·
 καὶ πολλῶν βύεται δεινῶν· μάλιστα δὲ γε πάντων,
 καὶ πάντων ἐκπληροῦ χρηστῶν, καὶ σώζει διηλεκτικῶς.
 Διόπερ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν πάσῃ ὥρᾳ
 σχεδὸν τοῦτο δεῖ ποιεῖν ἡμᾶς, καὶ ἀεὶ ταύτας τὰς
 φωνὰς ἔχουσαι, καὶ μεγαλύνειν τὴν Τριάδα, καὶ τὴν
 Θεοτόκον ἐπικαλεῖσθαι εἰς βοήθειαν· ὅτι τίς μείζων
 τῆς βοήθειας αὐτῆς; ἢ τίς παρρησιᾶν ἔχουσα μείζων;
 ἢ τίς δυναμένη σώσει πλείον αὐτῆς; Ἐγὼ μὲν οὖν
 τοῦτο περὶ πλείστον ποιούμενος, συνεχῶς τὰς θείας
 ταύτας λέγω φωνὰς· καὶ περὶ τοῦτου πολλοὶ ἀνέ-
 θηκα, ὥστε συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν· καὶ ὑμεῖς οἴδατε
 ὡς καὶ ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις παρέδωκα
 τοῦτο καθ' ἡμέραν ποιεῖν, καὶ ἐν παντὶ ὁρθρῶ μετὰ
 τὸ τέλος τῆς ἐναντίας ᾠδῆς, παρὰ τοῦ ἱερέως ἀνο-
 ψοῦσθαι τοῦτον τὸν ἄρτον, καὶ τὰς συνθήεις ἱεράς
 ταύτας λέγειν τὰ ὑπὸ τῶν Πατέρων παραδομένους
 φωνὰς, εἰς ὁμολογίαν τε τῆς ἁγίας Τριάδος τοῦ
 μόνου τῶν ὄλων Θεοῦ ἡμῶν, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ τῆς
 τοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως· καὶ ἐτι εἰς τιμὴν τῆς
 αὐτοῦ Μητρὸς τῆς Παναγίας μόνης ἀειπαρθένου τε
 καὶ κυρίας Θεοτόκου· καὶ τὴν αὐτῆς ἐπικαλεῖσθαι
 βοήθειαν· ἐπεὶ καὶ πλείστην εὐρήκαμεν τὴν ἐκ τοῦ-
 του βοήθειαν, καὶ τοῦτο ποιεῖν παρακελεύομαι ἐν
 Χριστῷ· καὶ ἀνατίθην, καὶ παραγγέλλω, καὶ πα-
 ρακαλῶ ὑμᾶς πάντας εἰς σωτηρίαν ἡμῶν. Εἰ οὖν
 τῶν ἐτεροδόξων τινῶν πρῶτ' καὶ ἐσπέρας τὸ, « Χαῖρε,
 κεχαριτωμένη, » λέγειν ἀεὶ σπουδάζουσι, τιμὴν
 τοῦτο ἡγούμενοι τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου, ὅπερ οὐδὲ παρ'
 αὐτῶν ἔστιν εὐρημένον, ἀλλ' ἔθος ἀρχαῖον πατρικῶν,
 καθὰ καὶ μαθήσει μετὰ βραχυ, πολλῶ γε μᾶλλον χρῆ-
 τοῦς ὀρθοδόξους ἡμᾶς καὶ τῆς καθολικῆς ὁμῶς Ἐκ-
 κλησίας τοῦτο ποιεῖν ἀδιαλείπτως καὶ ἐν σπουδῇ.
 Ὅτι δὲ τὸ, « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, » ᾄδουσθαι ἐν
 τῇ ἐκκλησίᾳ πάλαι εἰθισμένον ἔστι, γινώτε ἀπὸ τε
 τῶν κατὰ τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν ἑσπερινῶν, ὅτε
 πρὸ παντὸς ἄλλου ἐν τῷ τέλει μετὰ τὸ, « Πάτερ
 ἡμῶν, » τοῦτο εὐθύς λέγομεν, « Θεοτόκε Παρθένε,
 χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, » καὶ ἀπὸ
 τοῦ ἐν τοῖς ἑσπερινοῖς τῶν ἀγρυπνιῶν πρὸ τῆς εὐ-
 λογίας τῶν ἄρτων τοῦτο διηλεκτικῶς λέγεσθαι· καὶ ἐν
 τῇ ἁσματικῇ δὲ τάξει ἐν πάσι τοῖς ἑσπερινοῖς, ὡς-
 περ οἴδατε, ἔθος τοῦτο καθ' ἑσπέραν ἐν ταύτῃ τῇ
 μεγάλῃ τῶν Θεσσαλονικῶν Ἐκκλησίᾳ λέγεσθαι. Εἰ
 οὖν ἀπλῶς τὸ, « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, » μόνον
 λεγόμενον **260** ἀναγκαῖον, καὶ εἰς τιμὴν καὶ δό-
 ξαν τῆς Θεομήτορος, διὰ τὸ τοῦ ἀρχαγγέλου εἶναι
 φωνὴν, ἐν ἧ ὁ ἡ ἀρὰ ἐλύθη, καὶ ἡ χαρὰ ἐβίβα-
 θεύθη, ὁ Σωτὴρ τῶν ὄλων ὁ τοῦ Θεοῦ Θεὸς Λόγος
 ἐνσκηνώσας ἐν αὐτῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς σαρκωθείς·
 πολλῶ γε μᾶλλον δεῖ τὸ θεῖον τοῦτο ἔργον καὶ ἀρ-
 χαϊότατον ἔκτελεῖσθαι, ὡς ὑπὸ τῶν Πατέρων παρα-

λοθέν. Καὶ μαρτυροῦσι τὰ τε τυπικὰ ἅπαντα, καὶ ἄνωθεν ἐκ Πατέρων εἰς ἡμᾶς συνθήκη παραδοῦσα τοῦτο· ὅπερ δὴ καὶ ὡς τελετὴ θεία ἐστὶν ἀνυψομένου τοῦ ἄρτου, καὶ ἀναφερομένου Θεῶ, καὶ τῆς Τριάδος ὁμολογία, καὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἐπίκλησις τε καὶ αἴνεσις, εἰς ἡμετέραν βοήθειαν γινομένη. Καὶ τὸ, «Μακαρίζομέν σε πᾶσαι αἱ γενεαί,» καλὸν αὐτῇ προσφθόμενον καὶ εὐπρόσδεκτον ἔσται, ὡς προφητευθὲν ὑπ' αὐτῆς, καὶ παραδοθὲν ἐξ αὐτῆς, καὶ καθὼς ἔφη λεγόμενον, καὶ τὸ *Μεγαλύρομεν*. Καὶ τὴν τοῦ ἀγγέλου δὲ φωνὴν τὴν «Χαῖρε, κεχαριτωμένην, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ,» λέγειν αὐτῇ ἀναγκαῖον. Ἐγένετο γὰρ ἐνυποστάτως ἐν αὐτῇ σαρκωθείς, καὶ νῦν ἐστὶν ἐνοσκηῶν τῇ χάριτι ὑπὲρ πάντας· δι' ἧς καὶ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς κατὰ τὸν Ἡσαΐαν ἐγένετο καὶ ἐστὶ. Καὶ τοῦτο δὲ ἐκ ταύτης αἰτούμεθα· καὶ ἐὰν σοῦ μεθ' ἡμῶν ἡμεῖς ἀνακρίζομεν. Ὅς καὶ εἴη πάντοτε ἡμῖν δι' αὐτῆς. Ἀμήν.

Κληρικὸς. Τὸ περὶ τούτου, δέσποτα, χρῆσιμον ἔστω ἡμῖν καὶ ἐπωφελὲς, καὶ πᾶσιν ἀναγκαιότατον ἐνεργεῖσθαι, καὶ μᾶλλον ἀφ' οὗπερ ἡμῖν ἀνέθηκας καὶ παρέδωκας ἐνεργεῖν, καὶ ἡμεῖς σπουδῆν ἔχομεν· καὶ ἐν τοῖς καθολικοῖς ναοῖς, ὡς ἐκέλευσας, ἐνεργοῦμεν. Καὶ εἴη ἡμῖν τὸ τὰ θεῖα διενεργεῖν ἀόκνως πάντοτε διὰ τῶν ἱερῶν εὐχῶν σου.

Ἀρχιερεὺς. Εἴη τοῦτο παρὰ Θεοῦ πρεσβείαις τῆς Θεομήτορος ὑμῖν τε καὶ ἐμοί, ὅτι πάντες χρῆζομεν τῆς ἀπὸ τῶν εὐχῶν βοήθειας· καὶ συνεχῶς ταύτας ποιεῖν ἀναγκαῖον καὶ ὀφειλόμενον, καὶ μεσίτας ἡμῶν ἐπικαλεῖσθαι τοὺς ἁγίους, καὶ πρὸ πάντων τὴν ὑπὲρ πάντας· ἁγίαν τὴν ὑπέραγνον Θεομήτορα, ὡς ὑπὲρ πάντας σώσαι ἡμᾶς δυναμένην· πολλὰ γὰρ πταίομεν ἕκαστος. Ἰωμεν δὲ ἡδὴ καὶ πρὸς τὸ τέλος ἡμῶν αὐτὸ, ὡς ἂν καὶ τὰ τῆς

sicut et istud, «Magnificamus.» Angelicam vero salutationem, «Ave, gratia plena, Dominus tecum,» ei dicere necessarium, fuit enim in ea secundum substantiam incarnatus, et nunc est per gratiam super omnes inhabitans, per quam nobiscum Deus secundum Isaiam fuit et nunc est, quod ex eo poscimus et «Per te nobiscum» clamamus. Qui sit nobiscum semper per eam. Amen.

Clericus. Hæc, domine, nobis sunt admodum opportuna et perutilia, eaque operari omnibus est omnino necessarium, et præsertim ex quo illa nobis facere mandasti ac præcepisti, nos quoque eis studiose incumbimus, et in universis ecclesiis, ut jussisti, adimplemus. Et sit nobis semper per sacras preces tuas divina diligenter operari.

Pontifex. Sit istud a Deo per intercessionem Deiparæ vobis et mihi, quoniam omnes indigemus auxilio quod per preces consequemur, easque sine intermissione facere necesse est atque debemus, sanctosque ut intercedant pro nobis invocare, ac ante omnes, quæ super omnes est sancta et purissima, Dei Matrem, utpote quæ super omnes nos salvare potest, in multis enim offendimus omnes. Sed jam veniamus ad ipsum finem nostrum, ut promissa nostra adimpleamus.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΗΜΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΗΣ ΚΗΔΕΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤ' ΕΘΟΣ ΥΠΕΡ ΜΝΗΜΗΣ ΓΙΝΟΜΕΝΩΝ.

DE FINE ET EXITU NOSTRO E VITA

ET

DE SACRO ORDINE SEPULTURÆ

ET QUÆ PRO MEMORIA DEFUNCTORUM SOLENT FIERI.

Τὰ περὶ μετὰ τοῦ τέλους ἡμῶν τοῦ φρικτοῦ καὶ ἀπαραιτήτου διηνεκῶς καὶ ἀπύστωσ καὶ ἐν παντὶ καιρῷ μεριμνᾶν ὀφειλομεν· καὶ χρῆσιμον ἡμῖν τοῦτο ὡς καὶ τὸ βλέπειν· καθὰ καὶ τὸ μεμνησθαι Θεοῦ χρῆσιμον ἡμῖν ὡς τὸ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα. «Μεμνήσκου γάρ, φησὶν, τὰ ἔσχατά σου, καὶ οὐ μὴ ἀμάρ-

Ea quæ spectant ad horrendum et ineluctabilem finem nostrum continuo et indefessim ac in omni tempore meditari debemus, quod non minus fructuosum est nobis quam lucem videre, quemadmodum et Dei meminisse tam utile est nobis quam aerem spiritu ducere. Ait enim : «Memorare no-

visitima tua et in æternum non peccabis, » et, Præ para ad exitum opera tua. » Hujus gratia omnis sollicitudo nostra, et fuga mundi, et deserta, et monasteria, et exercitia, ut quando venerit finis, parati inveniamur, quod qui venit ad salvandum nos nosque salvavit nos docet dicens: « Estote parati, quia nescitis qua hora Dominus venturus sit, » et: « Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique et non sineret perfodi domum suam; et vos estote parati, quia qua hora non putatis Filius hominis venire. » Quamobrem nos omnes semper oportet esse ad exitum paratos, neque tantum sollicitos esse de his quæ aliis relinquimus, sed de nobis ipsis, ne forte hodie a nobis animas nostras repetant. Cæterum quænam erit utilitas nobis horum de quibus solliciti sumus? Ideo oportet negligere præsentia et humiliari, et pœnitentiam agere, et Deum confiteri, et eum ad misericordiam provocare, et mysticæ communioni studiosè participare et sine internissione istud facere in diligentia et humilitate animæ, quoniam inde nos cum Deo sumus, Deusque nobiscum erit, cujus causa incarnatus est.

CAPUT CCCLX.

De eo quod tremendis mysteriis communicare assidue oportet, quæ res est salutaris imprimis.

Idco etiam ista nobis tradidit mysteria, ut unum simus cum eo, ut pontifices quidem et sacerdotes assidue in diligentia contritoque corde ac confessione ministrantes tremendis communicemus (mysteriis), cæteri vero et ipsi assidue in confessione contritaque et devota mente communionem fruuntur. Itaque nemo ex eis qui timent Dominum eumque diligunt, quadragesimam transgrediantur, sed quantum poterit ad communionem Christi accedat, vel in singulis Dominicis, si possit, in primis senes et infirmi, quoniam ibi est vita et fortitudo nostra. Si vero a morte nonnulli metuant, majore studio ad communionem appropereant, neque secunda quosdam insensatos vitæ communicare dubitent, ne forte moriamur, inquam; nam potius morieris si a tremenda communione abstineas; in hoc enim tibi vita, sanitas, virtus, et ad illam perennem vitam viaticum, ubi si dignus es vivere, quanto magis inde et præsentem vitam obtinebis cujus nulla est utilitas; quippe nihil est aliud ac eursus laboriosus qui te ducit ad mortem et ad corruptionem, certamen interminatum et indeficiens, merces inutilis, iter omni metu et tumultu refertum, vita sapientibus nequaquam amata, quoniam incerta est et corruptibilis semperque fallax nimiumque sollicitudine anxia; tu autem mysteriorum Christi communionem juvenes vitæ tibi ac fortitudinis auctorem, quoniam ipse est quem quum tetigisset mulier fluxum sanguinis patiens, sanitatem recepit, et leprosi solo ejus tactu mundati sunt, et mortui tangente eos manu illius resurrexerunt,

της ποτι· » και, « Έτοίμαζε πρὸς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου. » Καὶ τοῦτου ἕνεκεν ἡμῖν ἅπαντα ἢ φροντίς, καὶ φυγαὶ κόσμου, καὶ ἐρημίαι, καὶ μοναὶ, καὶ ἀσκήσεις, ὡς ἄν, τοῦ τέλους ἐλθόντος, ἔτοιμοι εὐρεθώμεν· ὅτι καὶ ὁ σῶζας ἡμᾶς ἐλθὼν, καὶ σῶσας ἡμᾶς, οὕτω διδάσκει ἡμᾶς, « Γίνεσθε, λέγων, ἔτοιμοι, ὅτι οὐκ οἴδατε ποῦ ὡρὴ ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται. » Καὶ τὸ, « Εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδομητὴς ποῦ ὡρὴ ὁ κτίστης ἔρχεται, ἐγγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἄν εἴασε διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ; » καὶ, « Ὑμεῖς γίνεσθε ἔτοιμοι· ὅτι ἢ ὡρὴ οὐ δοκεῖτε ὁ Ἰῶθς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. » Διὰ τοῦτο πάντας ἡμᾶς πάντοτε χρὴ ἐτοιμοὺς πρὸς τὴν ἔξοδον εἶναι, καὶ μὴ μεριμνῆν μόνον περὶ τῶν ὡς ἄλλοις ἐπιειμένων, ἀλλὰ περὶ τῶν μεθ' ἡμῶν ὄντων ἡμῶν αὐτῶν, μήποτε σήμερον ἀφ' ἡμῶν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπαιτῶσι. Καὶ τίς ἔσται ἡμῖν περὶ ὧν τὴν φροντίδα ποιούμεθα ἢ ὠφέλεια; Διδὸν καὶ ἀμεριμνεῖν ἀπὸ τῶν παρόντων, καὶ ταπεινοῦσθαι καὶ μετανοεῖν χρὴ καὶ ἐξομολογεῖσθαι θεῷ, καὶ τοῦτον ἐπικαλεῖσθαι εἰς ἔλεον, καὶ **261** τῆς μυστικῆς· κοινωνίας μετέχειν σταθεῖν, καὶ συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν ἐν προσοχῇ καὶ ταπεινώσει ψυχῆς· ὅτι τοῦτο τὸ μετὰ θεοῦ ἡμᾶς εἶναι, καὶ τὸ μεθ' ἡμῶν εἶναι τὸν θεόν, δι' ὃν καὶ σασάρευται.

ΚΕΦΑΛΑ. ΤΕ΄.

Περὶ τοῦ συνεχῶς κοινωνεῖν ἅπαντας τῶν φρικτῶν μυστηρίων, ὡς ὑπὲρ πάντα ἐπωφελοῦς ὄντος τοῦ ἔργου.

Διὸ καὶ τὰ μυστήρια ἡμῖν παρέδωκε ταῦτα, ἵνα ἐν ὧμεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀρχιερεῖς μὲν καὶ ἱερεῖς συνεχῶς ἐν προσοχῇ τε καὶ κατανώξει καὶ ἐξομολογήσει ἱεουργοῦντες τῶν φρικτῶν μετέχωμεν. Οἱ λοιποὶ δὲ καὶ αὐτοὶ συνεχῶς ἐν ἐξαγορεύσει καὶ συντριβῇ καὶ εὐλαδείᾳ ψυχῆς τῆς κοινωνίας ἀπολαύεσθαι, καὶ μὴ τις τῶν φοβουμένων καὶ ἀγαπῶντων τὸν Κύριον, παρερχέσθω τὰς τεσσαρῖκοντα· ἀλλ' ὅση μᾶλλον ἰσχύς αὐτῷ τε καὶ προσοχῇ, καὶ ἐγγύτερον τῇ κοινωνίᾳ Χριστοῦ προσερχέσθω· καὶ ἐν πάτῃ Κυριακῇ εἰ δυνατόν· καὶ μάλιστα οἱ ἐν τῷ γῆρα καὶ ἄρρωστοι· ὅτι τοῦτο ἡμῖν ἢ ζωὴ τε καὶ ἰσχύς. Εἰ δὲ καὶ πρὸς φόβον εἰσὶ θανάτου τινεῖς, πρὸς τὴν κοινωνίαν σπουδαίτεροι ἔστωσαν· καὶ μὴ κατὰ τινὰς ἄφρονας τῆς ζωῆς κοινωνῆσαι φοβησάσθωσαν· μή ποτε, φησὶν, ἀποθάνωμεν· καὶ μᾶλλον ἔση εἰ μὴ μετάσχης τῆς φρικτῆς κοινωνίας ἀποθάνων. Τοῦτο γάρ σοι ζωὴ, βῶσις, δύναμις, καὶ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐκείνην ἐφόδον· καὶ εἴγε ἄξιός τις ὡς ζῆν, καὶ τῆς παρουσίας ἐπιτεύξῃ μᾶλλον ἐκ τοῦτου ζωῆς· ἢς οὐδὲν ὄφελος· αὐτὴ γὰρ θρόνος μόνον ἐπίπλοος, εἰς τέλος ἄγων σε καὶ φθορὰν· καὶ ἀγὼν ἀμετρος καὶ ἀσυντελής· καὶ μισθὸς ἀνωφελής· καὶ τρίβος ἀνάμεστος πλαντὸς φόβου καὶ ταραχῆς, καὶ τοῖς νοοῦσι μὴ φιλοῦμενος βίος, ὡς ἀδελός τε καὶ φαρτικὸς, καὶ κλίπτειν ἀεὶ, καὶ λίαν ἐμμέριμος. Σὺ δὲ μᾶλλον τὴν κοινωνίαν ἐβρίστεις τῶν μυστηρίων Χριστοῦ· ζωῆς σοι καὶ δυνάμειος σαρραϊτιαν· ὅτι αὐτός ἐστιν, οἷ ἢ αἰμῶδους ἀψυμένῃ ἰάθῃ· καὶ λεπτοὶ τῇ ἀπῆ τούτου μόνῃ ἐκαθάρσθησαν· καὶ νεκροὶ, τῆς χειρὸς αὐτοῦ τούτων

ἀφαμένης, ἤγέρθησαν· καὶ σὲ ζώωσι, μᾶλλον οὐ θανατώσει. Εἰ δὲ τὸ τέλος προητοιμάσθῃ σοι, καὶ πάρεστιν ὁ καιρὸς, πρόσειθε μᾶλλον, ἵνα τοῦτον ἐντεύθεν εἰς ἀβραβῦνα λάβῃς· αὐτὸς γὰρ σοὶ ἐκείσε καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ τροφὴ καὶ τὸ φῶς καὶ ἀνάπανσι· καὶ εἰ τοῦτου μετάσχη· ὧδε, οἰκτειρηθήσῃ· καὶ ἐντεύθεν ἔξεις τὰς τῆς ζωῆς ἀπαρχὰς αὐτοῦ· καὶ σὺν τούτῳ πάντοτε ἔση· καὶ οἱ ἰχθῆροι ἀπὸ σοῦ πόρρω φεύξονται· οὐ γὰρ ἰσχύσουσι κατὰ σοῦ, τὸ πῦρ μετὰ σοῦ λαβόντος τὸ ἀσπεκτον. Ὁ πρὸς τὸ τέλος τοῖνον ἐφομολογήσῃ, μετανοεῖτω, περὶ πάντων ἐτοιμαζέσθω· καὶ ὁ ἀτελής τὸ σχήματι τελεσθήτω, ἵνα μὴ ἀτελής καὶ δίχα τῆς τελεωτάτης τελετῆς ἀπέλθῃ τοῦ σχήματος. Οἶδα γὰρ κἀν τούτῳ πλείστους καταμελοῦντας, καθὰ δὴ καὶ τινες πρότερον πρὸς τὸ βάπτισμα διαμέλλοντες ἦσαν, καὶ τούτου ἠστόχησαν, ἀλλ' ὡς ὁ μὴ βαπτισθεὶς οὐ Χριστιανός, καὶ ὁ μὴ τῷ σχήματι τελεσθεὶς, οὐ μοναχός ἐστι. Καὶ τὰ πρὸς τούτῳ μαθήσῃ παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ Βασιλείου μᾶλλον καὶ Γρηγορίου, καὶ οἱ πρὸς τὸ βάπτισμα τούτων λόγοι νῦν πρὸς τὸ σχῆμά σοι καὶ τὴν μετάνοιαν ἔστωσι. Ὁ δὲ γε μὴ μοναχὸς φθάσαι εἶναι, περὶ τοῦ τέλος αὐτοῦ γινέσθω· μέγιστον γὰρ τὸ δῶρον, βασιλικὴ ἢ σφραγίς, δεύτερόν ἐστι βάπτισμα· ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων καθαίρει· δῶρα παρέχει καὶ χάριτας· ὀπλίζει καὶ σημεῖοι· ἐξαιρεῖται ἰχθῶν· τῷ βασιλεὶ παριστά, καὶ φίλον καθιστά τούτου. Εἰ προσέλθῃς, φωτισθήσῃ καὶ οὐ καταισχυνθήσῃ, εἰ δειλίῃς, οὐ μετανοεῖς· καὶ ἀμβλύς εἶ. Καὶ πῶς κατὰ τοὺς τὸν βασιλεῖα; Ὅμως κἀν μετάνοιαν λόγοι· κάλῃσον ἱερεῖα τὸν ἰσχὺν ἔχοντα· ταπεινώθητι· ἐξαγόρευσον· μετάνοιαν ἀληθῶς· ἔγγιζει γὰρ σοὶ μᾶλλον ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· συγχώρησιν αἰτήσαι· ἄλλήσον ἐξ ὧν ἔχεις· ἀπόδος **362** τὴν ἀδικίαν· τὰ συκοφαντηθέντα, εἰ ἔγχευται, κατὰ τὸν Ζαχαρίου τετραπλασιασον· στήσον τοῦ μὴ ποιῆσαι τὸ κακὸν ἐτι· ἀπόστησον πόρνην ἀπὸ σοῦ· διαξέον μοιχάλα· καταλλάγηθι τῷ προσκεκρουκότι· ὄδὸς εἰρήνης· λάβε εἰρήνην, ἵνα μετὰ τῶν φίλων γένη Χριστοῦ. Ποίησον τὰ τοῦ ἰλλοῦ, ἵνα θελοῦ τύχη· ἰλλοῦς· καὶ τὰ τοῦ ἀγίου δὲ ἰλλοῦ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐντολήν, πιστεύων εὐρεῖν ἐξέλευσιν τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ τῆς νόσου ἐξεγερθῆναι, ἐκτέλεισον. Καὶ τὴν ἀρεσὶν εὐρηκῶς, εἰ μὲν θεῖν ἴλει· ἐξιάθης τῇ σαρκὶ καὶ ἐξεγερθῆς, εὐχαρίστησον, καὶ τὰ τῆς ὑποσχίσεως τέλεισον, μετανοῶν μένων· καὶ τὰ τοῦ τέλους πάλιν περιμένε· ἐλευσεται γὰρ, καὶ ἔγγύς ἐστι· καὶ οὐ μὴ φύγῃς τούτου ποτὶ· καὶ πρὸς αὐτὸ διηνεκῶς ἐτοιμάζου. Καὶ κολλάξ σοι τοῦτο λέγω, τὸ, « Ἐτοιμος ἔσο. » Ἐπει καὶ ὁ Σωτὴρ διαπαντός φησι τοῦτο, « Γίνεσθε ἐτοιμοί, » ἦτοι πάντοτε. Εἰ δὲ προσκλήθῃς τῷ θανάτῳ, ἵνα ἐτοιμος εὐρεθῆς, μετὰ Θεοῦ εἶς, καὶ μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ ταχθείς, καὶ ἡς ἐπιθυμεῖς, ἐκαπαύσεαι· χαρὰς τε καὶ ἀκαπαύσεως· τοῦτο καὶ γὰρ ὧδε τὸ ἀπατηλῶ· σκινόν σε, ἢ ταλαίπωρος ἦδονῆ, ἀγνοοῦντα τὴν ἦδονῆν. Εἰ οὖν τὴν ἀληθῆ θέλεις, τὴν ἐν τῷ ὄνῳ· καὶ μὴ ληγοῦσης ἐπιτύχῃς. Καὶ ταῦτα

A necnon vivificabit te nedum te interficiat. Perio si finis appropinquet tibi et jam adsit tempus, magis accede, ut inde eum in arphas accipias, ipse enim tibi erit tibi vita, et cibus, et lux et requies, et si illi his in terris communicaveris, misericordiam consequeris, et hinc habebis primitias illius vitæ, et cum eo eris semper, et inimici procul a te fugient; nam non prævalebunt adversum te qui ignem vitæ attingit, confiteatur, pœniteat, in omnibus se præparet, imperfectus seu novitiis habitu perficiatur ne imperfectus et absque perfectissimo habitu indumento abscedat. Multos enim novi in hoc etiam incuriosos, quemadmodum olim quidam erant ad baptismum indiligentes, quo non baptizatus non est Christianus, ita et habitu non indutus monachus non erit. Quod discas ex doctrina Ecclesiæ et præsertim a Basilio et Gregorio quorum sermones de baptismo nunc ad habitum et ad pœnitentiam accomoda. Qui ergo prius non fuerit monachus, talis fiat in fine vitæ suæ; donum enim est maximum et regale sigillum, secundum est baptismus, a peccatis purgat, dona et gratias imperit, armis instruit et signat, ab inimicis eruit, ad regem introducit, ei que amicum efficit hominem; si accedat, illuminaberis et non confunderis, si fueris socors, nequaquam pœnitens et segnīs es, et quomodo regem conspiceres? Simul tamen lingua pœnitentiam enuntia, advoca sacerdotem facultate gaudentem, humiliare, confitere, veram ago pœnitentiam propius enim appropinquat tibi regnum cœlorum. Veniam posee, fac ex his que tibi sunt misericordiam, redde iniuste ablata, fraudatorum, si potueris, secundum Zacchæum redde quadruplum; cave ne adhuc malum committas; amove a te fornicariam, ejice adulteram, cum eo qui te offendit reconcillare, da pacem, pacem accipe, ut cum amicis Christi fias; fac opera misericordiæ, ut divinam obtineas misericordiam; oleum sanctum secundum apostoli mandatum suscipe, credens te peccatorum remissionem et a morbo solatium inventurum, veniaque obtenta, si divina quidem miseratione carnes sanatus allevatusque fueris, gratias age, et promissa adimple in pœnitentia permanens, mortemque iterum expecta. Veniet enim, et jam prope est, nec illam usque fugies, et ad eam te jugiter præpara, sæpiusque hoc tibi dico: Paratus esto, quoniam Salvator semper istud dixit: Estote parati, nempe semper. At si mors tibi instat, sic fac ut paratus inventus, sis cum Deo, et cum amicis ejus colloceris, et quam concupiscis potiaris lætitiis et jucunditate. Hic enim tibi falso blanditur misera voluptas qui voluptatem nescis; si ergo veram volueris, præsentem et carnalem odio insequere, ut veram et sempiternam consequaris. Et ista quidam de iis qui ex vita abscedunt, ut præta que ab ipsis sunt faciendâ.

παρόχει καὶ τὴν τῆς σαρκὸς μίσσησον, ἵνα τῆς μὲν περὶ τῶν ἐφοδεύοντων ὡς ὀφειλόμενα ἀδ-

CAPUT CCCLXI.

De sepultura episcoporum, sacerdotum, nec non monachorum, laicorumque.

Fratrem vero in fide defunctum ita sepelire præcipit Ecclesia. Pontificem quidem et sacerdotem manibus sacerdotum committit tanquam totum sanctum, qui cum mundis vestibus proprii habitus induunt. Prius quidem intus aqua tantum corpus in formam crucis spongia aspergentes in signum divini baptismatis, scilicet in fronte, in oculis, in labiis, in pectore et insuper in genibus ac manibus, eum deinde desuper præcinctum pontificiis seu sacerdotalibus vestimentis induunt, caligas autem communes in pedes inducunt; manibus vero sacrum inserunt Evangelium, quod prius quidem dicitur in ipsum e vita discedentem vel post mortem, si dederit tempus, quoniam secundum Evangelium vixit, simulque ut miserationem et propitiationem assequatur ex divinis eloquiis. Quoniam enim alia magis idonea ad Deum pro mortuo propitiandum quam hæc dicta, incarnatio Verbi annuntiata, doctrinæ, mysteria, data peccatorum remissio, toleratæ pro nobis passionis, mors vivificans, et resurrectio. Hæc igitur totum ordinem superant, dicendaque sunt etiam in decessu sacerdotum. At pro monachis legitur Psalterium, quod pariter servatur apud multos et usque ad hanc horam dicitur sicque super eum de more factis precibus et suffitu, quoniam Deo commendavit spiritum, corpusque sanctificatum sancte committitur terræ; incensum enim Deo oblatum est in propitiationem pro mortuo, et in signum piæ et orthodoxæ ejus vitæ quæ boni odoris, quia pura, exstitit; levant postea et in templum cum lampadibus portant divinam illam et indeficientem lucem significantes. At si monachus fuerit mortuus, postquam in formam crucis fuit aspersum, habitu eum induunt, et desuper in eo consultur pallium quod sepulcri speciem gerit, crucibus desuper factis propter Christum cui crucifixus est.

CAPUT CCCLXII.

Quare sacra Christi imago super cadaver defuncti ponatur.

Et ipsius quem dilexit sursum ponunt imaginem et oratione dicta a sacerdote, eum tollunt, ac in divinum templum cum lampadibus inferunt. Similiter fit pro laicis, eos enim mundis e consuetis vestibus induunt, quibus sacrum imponunt instrumentum, quoniam fidelis fuit atque sanctus, et propter Christi protectionem, cujus insuper erigitur imago propter ejus fidem in Christum, et quoniam huic suam commendavit animam. Deinde oratione facta, attollitur, et cum lampadibus in templum Dei inducitur.

CAPUT CCCLXIII.

Quare cantetur hymnus Trisagii, quando defuncti in templum inferuntur.

Hymnus vero, dum inferuntur sacerdotes et laici,

A

ΚΕΦΑΛ. ΤΕΛ'.

Περὶ κηδείας ἀρχιερέων καὶ ιερέων, ἐπιτελεσθῶντων καὶ λαϊκῶν.

Τὸν δὲ γε ἐν πίστει ἀδελφὸν τετελευτηκότα οὕτως κηδεύειν ἡ Ἐκκλησία παρέλαβεν. Ἀρχιερεῖα μὲν ὄντα καὶ ἱερέα χερσὶν ἱερέων οἰκονομεῖ, ὡς ἱερὸν ὄντα ὄντα· αἱ καὶ καθαρὰ τοῦτον ἰμάτια τοῦ ἰδίου σχήματος ἐνδιδύσκουσι· πρότερον μὲν ἐντὸς· εἰς τὸ σῶμα ἀπονέπτοντες ὕδατι μόνῃ διὰ σπόγγου σταυροειδῶς, εἰς τὸ πᾶν τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος, κατὰ τὸ μέτωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ χεῖλη τε καὶ τὸ στήθος, καὶ ἐπιτελεσθῶντων καὶ τὰς χεῖρας· ἐπειτα δὲ περιζώσαντες ἄνωθεν, τὰ ἀρχιερατικὰ, ἢ ἱερατικὰ περιβάλλουσιν ἀμφια. Καὶ ὑποδήματα δὲ κινὰ ἐμβάλλουσιν εἰς τοὺς πόδας. Εἰς τὰς χεῖρας δὲ τὸ ἱερὸν διδόναις εὐαγγέλιον· ὃ δὲ καὶ πρότερον ἀναγιγνώσκειται ἐπ' αὐτὸν ἡδὴ τελευτῶντα· ἢ καὶ μετὰ θάνατον, εἰ ὁ καιρὸς δίδωσιν, ὡς εὐαγγελοποιῶν αὐτὸν ζήσαντα· ἅμα δὲ καὶ εἰς ἱλασμόν καὶ ἁγιασμόν αὐτοῦ ἐκ τῶν θεοτετάτων λογίων· τίνα γὰρ ἕτερα εἰς ἐξίλασιν Θεοῦ μερίζον ὑπὲρ τοῦ κειμένου ἔσται ἢ ταῦτα λεγόμενα; Σάρκωσις Θεοῦ καταγελλομένη, διδασκαλίαι, μυστήρια, ὁδοὶ ἀφένσεως ἐγκλημάτων, τὰ ὑπὲρ ἡμῶν πάθη, ὁ ζωοποιὸς θάνατος, καὶ ἡ ἔξοδος· ὑπὲρ ἅπασαν οὖν ταῦτα ἀκολουθίαν· καὶ λεκτέον ἐπὶ τοῖς ἱερωμένοις. Ἐπιτελεσθῶντων τὸ Ψαλτήριον, ὃ καὶ φυλάσσεται παρὰ τοῖς πολλοῖς; ἔτι, καὶ ἕως τοῦ νῦν λέγεται. Καλοῦσθε τῆς εὐχῆς ὡς ἔδοξεν· σὺν Τρισαγίῳ ἐπάνω τούτου γινόμενης καὶ θυμιάματος, ὅτι Θεὸς παραδέδωκε τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα ἁγιασμένον ἀγίως τῇ γῆ παραδίδοται· καὶ τὸ θυμίαμα γὰρ Θεῷ προσοφέμενον εἰς ἱλασμόν ἔστιν ὑπὲρ τοῦ κειμένου, καὶ δείγμα τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ καὶ ὀρθοδόξου ζωῆς, εὐδοκίαν τῆς οὐσῆς ὡς καθαρὰς. Ἐπειτα αἵρουσι, καὶ εἰς τὸν ναὸν μετὰ λαμπάδων κομίζουσι, τὸ θεῖον ἐκείνο καὶ ἀκατάπαυστον ἐκτεκμύοντες φῶς. Εἰ δὲ γε μοναχὸς ὁ τελευτήσας ἔσται, μετὰ τὸ ἀποσπογγίσαι σταυροειδῶς, τὰ τοῦ σχήματος ἐνδιδύσκουσι, καὶ τὸν μανδύαν ἄνωθεν ἐπιβάπτουσιν, ὅς καὶ ὡς τάφος ἔστιν αὐτῷ· καὶ σταυροῦς ἄνωθεν ποιούντες, διὰ Χριστὸν ὑψίσταύρωται.

ΚΕΦΑΛ. ΤΕΣ'.

Διατὶ ἀγία εἰκὼν ἐπάνω τοῦ λειψάνου τοῦ κοιμηθέντος τίθεται.

Καὶ εἰκόνα αὐτοῦ ὀπίρρηκτῶς, ἐπάνω τίθειται. Καὶ τὴν εὐχὴν εἰρηκότος τοῦ ἱερέως, αἵρουσιν αὐτὸν, καὶ εἰς τὸν θεῖον ναὸν μετὰ λαμπάδων κομίζουσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ 263 ἐν λαϊκοῖς γίνεται· καθαρὰ; γὰρ ἐνδύουσιν ἀπὸ τῶν συνήθων. Ἄνω δὲ τοῦτον ἱερὸν τίθεισιν ἐπιπλόν, ὅτι πιστό; τε καὶ ἱερεὺς καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ Χριστοῦ σκέπη. Καὶ εἰκὼν ἐπάνω τούτου διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τίθεται· καὶ ὅτι τούτῳ παρέδωκε τὴν ψυχὴν. Καὶ τῆς εὐχῆς λεγομένης αἵρεται, καὶ σὺν λαμπάσιν εἰς τὸν θεῖον ναὸν ἀπίγεται.

ΚΕΦΑΛ. ΤΕΓ'.

Διατὶ ὁ Τρισάγιος ὕμνος ἄδεται, ἐν τῷ τοῦ τελευτῶντος εἰς τὸν ναὸν ἀπάγεσθαι.

Ὑμνος δὲ ἐν τῷ ἀπάγεσθαι ἱερωμένους καὶ λαϊ-

κούς ὁ Τρισάγιος μετὰ μέλους· ὅτι καὶ τῆς Τριάδος οἱ τελευτώντες δοῦλοι, καὶ ταύτην ἐκήρυξιν, καὶ ἐν αὐτῇ τετελειώνται, καὶ ἐν αὐτῇ πορεύονται, καὶ ὅν ἀγγέλους ταχθήσονται, τοὺς τὸν Τρισάγιον ὕμνον ἀπαύστως ᾄδουσι. Τίθενται δὲ ἐν τῷ ναῷ ἀρχιερεῖς μὲν πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, ἦτοι ἐγγυτέρω αὐτῶν, οὗς ὁ ἱερεὺς Διονύσιος καὶ τοὺς ἱερεῖς εἰς τὸ θυσιαστήριον φησι τίθεσθαι, ἔνθα καὶ τὰ τῆς ὑπερσίας αὐτοῦ· τοὺς δὲ μοναχοὺς πρὸ τῶν ἱερῶν θυρῶν, ἔνθα ἡ στάσις αὐτοῦ· τοὺς λαϊκοὺς δὲ κατὰ τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ὅπου καὶ τὴν τάξιν τῆς στάσεως ἔχουσιν. Ἄλλ' οὐχ οὕτω νῦν γίνεται· πάντας γὰρ τιθεῖται μεσαίτατα τοῦ ναοῦ. Οἶμαι δὲ διὰ τὸ πολυχωρητότερον, καὶ ἵνα πάντες ὁρῶντες καὶ παρίστανται· ἢ ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ οἱ ἱερωμένοι ἐν ναῷ περιτρέχουσιν ἐν τῷ εἰσόδῳ· καὶ θυμιῶματι, τοὺς πάντας καθαγιαζόντες· καὶ ἐν ναῷ δὲ τὸν θεῖον αὐτοὶ καθιεροῦσι τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτο καὶ οὕτοι τοῦ ναοῦ μέσον τίθενται, προσαγόμενοι τελευτώντες, ὡσπερ ἐν οὐρανῷ. Ὅμως χρεῶν καὶ τὰ τοῦ μεγάλου τηρεῖσθαι Διονυσίου, ὡς παραδεικνύοντα σαφῶς τὴν ἐκάστου τάξιν καὶ τὸν βαθμὸν τῆς καταθέσεως· ὅτι καὶ Παῦλος τοῦτο φησιν, «Ἐκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι.»

ΚΕΦΑΛ. ΤΣΔ'.

Περὶ τῶν κοιμητηρίων, ὅπως ἐν αὐτοῖς τὰ λείψανα θάπτεται.

Καὶ ἡ ἀρχαία δὲ τάξις οὕτως εἶχε. Καὶ δηλοῦσι τὰ λεγόμενα κοιμητήρια. Καὶ γὰρ ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινῷ ἐν τῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μεγίστῳ σηκῷ οἱ μὲν ἀρχιερεῖς ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου ἐξ ἀρχῆς κατετίθεντο, ὡς καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, διὰ τὴν τῆς θεῆς ἱερωσύνης χάριν. Καὶ πολλοὶ περὶ τούτου γράφουσιν ὡς οὕτως ἐγένετο, περὶ λειψάνων ἀρχιερατικῶν διηγούμενοι. Οἱ βασιλεῖς δὲ περὶ τὸν ναὸν καὶ κύκλωθεν τοῦ ναοῦ, ὡς δείκνυνται ἐκ τῶν τάφων, λαϊκοὶ τελοῦντες καὶ αὐτοὶ, εἰ καὶ τὸ χρίσμα τῆς βασιλείας ἔλαβον, ἡγεμονίαν τῆς κοσμικῆς ταύτης ἀρχῆς ἔγκειρασμαίνοι. Καὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις δὲ τὰ ἀποσταγμένα κοιμητήρια ἰδίᾳ μὲν ἔχουσι τοὺς τάφους τῶν ἱερωμένων μοναχῶν καὶ ὑποκάτω θυσιαστηρίου· ἰδίᾳ δὲ τῶν ἰδιωτῶν. Διὸ καὶ ἔδει χρεῶν τοὺς μὲν ἀρχιερεῖς ἐγγύτερον τίθεναι τοῦ θυσιαστηρίου· τοὺς ἱερεῖς δὲ μετ' αὐτοὺς καὶ λοιποὺς πάντας κληρικούς· περὶ δὲ τὰς πύλας τοῦ ναοῦ τοὺς λαϊκοὺς· ὁ δὲ καὶ ἐν ταῖς μοναῖς ἀκριβέστερον ἐτι τηρεῖται· καὶ τοὺς μὲν καθηγουμένους καὶ ἱερωμένους φάλλουσιν ἔνδον τοῦ ναοῦ, τοὺς ἰδιώτας δὲ μοναχοὺς, ἢ καὶ λαϊκοὺς, ἐν τῷ νάρθηκι· ὁ καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐτι γινόμενον εἶδομεν ἐν τισιν ἱεραῖς μοναῖς. Νῦν δὲ πάντα τῇ ἀμελείᾳ παρεωράθη τὰ εὐλαδῆ, καὶ τὰ τῆς τάξεως καταλέλυται· καὶ πάντα γίνεται ὑμῶν· καὶ γὰρ ἡ ἀταξία τῇ ὑπερφανείᾳ συζεύγνυται ἀπαρχῆς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φιλοκροδείᾳ, καὶ τὰ κοσμικὰ φρονήματα πλέον διὰ τὰ ἐκάστου πάθη· καὶ οὐ τὰ τῶν ἁγίων κρατεῖ. Καὶ πολλοὶ ἐν τούτοις ἀφιλοσόφως φιλοσοφοῦσιν, ἢ μάλλον εἰπεῖν ἀλόγως. Καὶ, τί ἐστὶ τοῦτο, λέγουσι; καὶ τί ἐκεῖνο; καὶ διατί μὴ καὶ τὸν λαϊκὸν ἔνδον εἰσάγουσιν; Οὐκ

A cum cantu dicitur Trisagion, quoniam defuncti Trinitatis servi eam predicaverunt, et in ipsa sanctificati sunt, et in ipsa ambulavit, et cum angelis collocabuntur qui Trisagium indefessim hymnum concinunt. Verum in templo reponuntur pontifices quidem ante sanctas januas seu in loco his proximo, quos sanctus Dionysius atque sacerdotes dixit ante altare locandos esse ubi ministerium exercent, monachos autem ante sacras fores, ubi adstant, laicos vero in medio templi ubi loci ordinem habent. Sed nunc non ita fit; omnes enim ponuntur in medio templi, quod fieri censeo quoniam locus est latior, necnon ut omnes videant et adstant, vel quia ab altari sacerdotes templum perambulant per ingressus et summitum omnes sanctificant, ipsique divinum templum Deo dedicant, ideo ipsi quoque defuncti afferuntur et in medio templi tanquam in caelo reponuntur. Oportet tamen servari mandata magni Dionysii, quoniam per collocationem recte manifestant uniuscujusque gradum et ordinem, et quia Paulus hoc dixit: Quisque in proprio ordine.

CAPUT CCCLXIV.

De cœmeteris, quomodo in illis corpora defunctorum sepeliuntur.

Porro antiqua dispositio sic erat, ut patet ex locis quibus cœmeterii nomen fuit inpositum. Etenim in basilica Constantini, in maxima sanctorum apostolorum ecclesia, pontifices quidem intra altare ab initio deponerentur propter gratiam divini sacerdotii. Et multi de hoc scribunt quod ita se habet de reliquiis pontificum disserentes, reges vero in templo et circa templum, ut ex eorum monumentis apparet, quum et ipsi sint laici, licet accepta regali unctione, dominationem et sæculare hoc demandatum susceperint imperium. At in monasteriis designata sunt cœmeteria in quibus propria quidem monachi sacerdotio induti habent monumenta subter altare, alia autem propria fratres idiotæ. Ideo hic etiam oportet pontifices quidem propius altari, sacerdotes vero post eos et universos ceteros sepeliri clericos, laicos autem circa portas templi; quod adhuc accuratius in monasteriis servatur; præsidēs quidem et sacerdotes psallunt intra templum, idiotæ autem et monachi aut laici in narthex, quod apud nos adhuc fieri novimus in quibusdam monasteriis. Nunc vero omnes pii ritus negligentia contempti sunt, eversusque ordo, et omnia sunt promiscue, nam confusio superbizæ ab initio fuit commixta, et cum ipsa avaritia, et mundana prævalent consilia propter singulorum vitia, et minime sanctorum cogitationes; multi in hoc contra philosophiam philosophantur, seu magis sine ratione. Et quid hoc? inquit, et quid illud? Quare laicum non intus inferunt? Nonne Christianus est? Etiam, frater, Christianus est, sed non sacerdos; aliud quidem sacerdos, et aliud laicus; si

nullum esset discrimen, igitur et laicus baptizabit, et ministrabit, et ad altare accedet.

Ἄ Ἐστὶ Χριστιανός ; Ναὶ Χριστιανός, ἀδελφέ· ἀλλ' οὐχ ἱερέδς· Ἐτέρον δὲ ἱερέυς, καὶ ἕτερον λαϊκός· καὶ ἕτερον οὐδὲν, καὶ ὁ λαϊκός λοιπὸν βαπτίσει, καὶ ἱερουργήσει, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελεύσεται.

CAPUT CCCLXV.

De illis qui inordinate ac confuse faciunt omnia ; idque vehementer grave ac molestum esse.

Sed quid hæc dico? Isti qui omnia commiscunt et confuse faciunt nullum ponentes discrimen sacrum inter et profanum, illud audent facere, sinuntque in sacrum sanctuarium intrare quos in hoc ingredi indignos sciunt, et absque sigillo pontificio jubent in ecclesia sacras Scripturas legere, quod in pestem ita damnosam proliit ut in morem inordinatio transiverit, multique nequaquam de sacro sigillo curent, sed vix illud quaerant quum ad ordines promovendi sunt, vixque tum ita agant ut secundum consuetudinem illud accipiant. O homo, num parva hæc perpendis? et Patrum leges desuper traditas aspernaris? Nihil parvum in Ecclesia magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, nihil sine sapientia, quoniam ipsius est sapientia viventis Ecclesia. Ideo omnia maximam habent rationem. Quomodo igitur auderet aliquis rationalis Verbi Dei institutiones suis insultibus contemnere, et semetipsum constituere iudicem earum extinctionis? Num ignoras ordinem omnia continere, sicut dictum est? et in cœlesti Ecclesia existimare stare ordinem? Igitur cave ne superfluum destruas ordinem, sed potius presentem conserva, et pro illo quantum potes zelare, neque tantum studeas ut quæ accepisti custodias, et ut ea sanctis augeas incrementis, eaque adornes tanquam Patres nostri. Itaque pugna pro sanctis ordinibus, ut multam a Deo mercedem referas utpote diligens decorem domus Domini, sanctumque ordinem conserva, et adstantes in sanctuario majore alii bono prosequere secundum convenientem eis gradum, et scedendo, et communicando, et mutuum donum accipiendo, et augustas imagines atque sanctissimam crucem adorando, utpote divino sigillo signatos.

CAPUT CCCLXVI.

De illis qui neglecto ordine in bema ingrediuntur, cum nec sacerdotes nec monachi sint, arrogantique pro sacerdotibus et monachis stant vel sedent.

In sanctuarium intrare nullum permittas præter eos qui impositione manuum digni sunt habiti et electi ad ministrandum æterno regi, at post eos pone monachos et post monachos laicos, et cave ne superbis des locum sanctos despiciendi, qui quum stulta cogitent in sancta et divina inducunt vitia sua istaque manifestant, et nedom sanctificantur, damnati sunt et aversione digni. Volunt enim divinis participare secundum genus ignobile et abjectum, necnon secundum divitias assidere

264 ΚΕΦΑΛ. ΤΞΕ.

Περὶ τῶν ἀτάκτως πάντα καὶ συγκεχυμένως ποιοῦντων· ὅτι τοῦτο βλάπτει.

Ἄλλὰ πῶς τοῦτό φημι; Οὗτοι οἱ πάντα συγχέοντες καὶ ἀναμῆξ ποιοῦντες, μὴδὲ διατελλόντες ἀναμῆξον ἱεροῦ τε καὶ ἀνιέρου καὶ τοῦτο τολμῶσι ποιεῖν· καὶ ἐν τῷ ἱερῷ βήματι τοὺς μὴ ἀξιολογούμενους εἰσεῖναι συγχωροῦσι· καὶ δίχα σφραγίδος ἀρχιερατικῆς καλεῖουσιν ἀναγιώσκειν τὰς ἱερὰς ἐκκλησιαστικὰς Γραφὰς. Καὶ τοσοῦτον τοῦτο εἰς νομὴν ἤλθε πονηροτάτην, ὡς καὶ εἰς ἴθος τὴν ἀταξίαν προεβήναι· καὶ οὐ χρεῖαν πολλοὺς εἶναι σφραγίδος ἱερῆς, ἀλλὰ μέλις ἐν τῷ μέλλειν χειροτονεῖσθαι, τότε ζητεῖν· καὶ μάλιστα τότε ὡς κατὰ συνήθειάν τι λαμβάνουσιν. Ἄνθρωποι, μικρὰ ταῦτα λογίζῃ; καὶ τοὺς τῶν Πατέρων θρονοῦ, παραλογίζῃ τοὺς ἀνωθεν παραδομένους; Οὐδὲν μικρόν ἐν τῇ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ· οὐδὲν δίχα λόγου· ὅτι αὐτοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου ἡ Ἐκκλησία. Δὴ μετὰ λόγου πάντα μεγίστου. Πῶς οὖν τολμᾷ τις δίχως τὰ μετὰ λόγου καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἰδίαις ὀρμαῖς παρορᾷ; καὶ ἑαυτὸν εἰσάγειν τῆς τούτων καταλύσεως νομοθέτην; Οὐκ οἶδας ὅτι τάξις συνέχει πάντα, ὡς γέγραπται; καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεός, ὡς ὁ Θεοφρόνημος ἔφη. ἀλλ' εἰρήνης καὶ τάξεως; καὶ ὅτι ἡ ἐν οὐρανῷ εὐταξία καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστὶ; Μὴ παρέλκει τοιγαροῦν τὴν ἀνωθεν τάξιν· ἀλλὰ μᾶλλον ἔσο συντηρῶν ταύτην, καὶ ὅπως αὐτῆς ζηλῶν ὅση δύναμις· καὶ μὴ μόνον σκευάζεις ἀπαράθετος συντηρεῖν, ἀλλὰ καὶ προσθήκαις ἱεραῖς ἐπαυξάνειν, καὶ κοσμεῖν ταῦτα, ὡς καὶ οἱ Πατέρες ἡμῶν. Ὑπερμάχει οὖν τῶν ἱερῶν τάξεων, ἵνα μισθοὺς πολλαπλοῦς κομισῇ παρὰ Θεοῦ, ὡς ἀγαπῶν εὐπρέπειαν οἴκου Κυρίου, καὶ τὴν ἱερὰν τῆρῶν τάξιν. Καὶ τοὺς μὲν τοῦ βήματος προτίμα τῶν ἄλλων, κατὰ τὸν ἀναλογιστὴν βαθμῶν, τῇ τε στάσει, καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ μεταλήξει τοῦ ἀντιώρου καὶ ἀγιάσματος, καὶ τῇ προσκυνήσει τῶν σεπτῶν εἰκόνων καὶ τοῦ πανιέρου σταυροῦ, ὡς σφραγίδα ἱερὰν ἔχοντας.

ΚΕΦΑΛ. ΤΞΖ'.

Περὶ τῶν ἀτάκτως ἐν τῷ βήματι εἰσιόντων, τελούντων ἀνιέρων καὶ ἀσφραγίστων, καὶ τῶν προισταμένων ἢ προκαθημένων ὑπερηφάνως ἱερωμένων καὶ ποταχῶν.

Καὶ ἐν τῷ βήματι εἰσεῖναι τῇ χειροτονίᾳ ἕξιμους, καὶ εἰς ὑπηρεσίας ἀπολεγιέντας τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ, καὶ μηδὲνα ἄλλον παρεχόμενος; εἰς τὸ βῆμα εἰσερχεσθαι, μετ' αὐτοὺς δὲ τάξιν τοὺς μοναχοὺς, καὶ μετὰ τοὺς τοὺς λαϊκοὺς· καὶ μὴ τοῖς ὑπερηφάνοις ὁδὸς χώρων κατορχεισθαι καὶ τῶν ἁγίων, οἱ ἀνοήτως ἔχοντες, καὶ περὶ τὰ ἀπαθῆ τε καὶ θεῖα καὶ πάθη ἑαυτῶν εἰσάγουσι τε καὶ ἐκιδιχνύνται· καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγιάζεσθαι, κατακακισμένοι εἰσι, καὶ ἀποστροφῆς ἀξιοί· ἐθόλουσι γὰρ καὶ τῶν

Θεῶν μετέχειν κατὰ γένος ἀγαθὸς καὶ λύομεν, καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον ὑπερκαθέζεσθαι, βδελυσθήμενοι τοὺς πτωχοὺς, καὶ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα ὑπερέχειν πάντα, κατ' ἐξουσίαν κοσμοκίην. Ἄλλ' οὐ ταῦτα Θεὸς ἐξελέξατο· ἐπεὶ καὶ οὐ πολλοὶ μὲν σοφοὶ κατὰ σάρκα, φησὶν, οὐ πολλοὶ δυνάται, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· τοῦτέστι σπάνιοι οἱ τοῖσι ἐν ἀνθρώποις δοκοῦντες καὶ ὑπερέχοντες. Ἄλλ' οὐκ ἐκ τούτων ἐξελέξατο ὁ Θεός· ἐπεὶ καὶ τοῦ κόσμου ταῦτα φρονήματα, καὶ οὐ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἕνα ἀνθρώπων, καὶ ἐξ ἑνὸς ἀπαντας παποίηκεν ὁ Θεός· καὶ ἕνα κατασχόνη τοὺς τὰ ἐπὶ γῆς φρονούντας, τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, φησὶν, ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ οὐδὲν δοκοῦντα, ἕνα τὰ ὄντα, ἦτοι τὰ μεγάλα δοκούντα καὶ ὑψηλὰ καταργήσῃ τῆ ταπεινώσει καὶ ἀληθείᾳ· «Ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ φησὶν, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ·» μηδὲ τις σοφός, ἢ ἰσχυρός, ἢ κληρονομία εἴποι καταρωθῆναι 265 τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν· ὁ γὰρ ταπεινωθεὶς μέχρι σαρκός, καὶ ἐκ ταπεινῆς μὲν γυναικός, θγίας δὲ σαρκωθείς, ὁ τέκτων καὶ τοῦ τέκτονος κληθείς, καὶ μέχρι σταυροῦ καταδικασθείς, αὐτὸς δι' ἀλιτίων καὶ σκηνοβράβων καὶ τελωνῶν καὶ ἰθνηκῶν πιστευσάντων, ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον ἔσωσε. Μὴ οὖν παυκῶ ἐν σαρκὶ οἶός τις εἶ· γήινος γὰρ εἶ· καὶ ὅσω ἐκ τῆς γῆς πλουτεῖς, πλείω τὴν φθορὰν ἐπισύρῃ· ἀλλ' εἰς ὡς ὡς τῶν λαϊκῶν εἶ, καὶ ἱερωσύνην οὐκ ἔχεις, οὐδὲ γε τὰ τῶν μοναζόντων προφηρησά, ταπεινοῦ καὶ γενοῦ κριτῆς ἀγένης· καὶ μὴ τῶν ἱερέων ὢν, μηδὲ μοναχῶν, ὡς λαϊκὸς προστέρχου τῷ ἀληθεῖ καὶ καθαρῷ καὶ μόνῳ κριτῇ. Καὶ λαϊκὸς δὲ ὢν, προσευχόμενος, ὄρα τίς σου κρείττων τῶν λαϊκῶν, καὶ τίς καθαρώτερος· οὐ γὰρ προσωποληψία παρὰ Θεῷ· καὶ τίς μᾶλλον φίλος ἢ οὐ Θεῷ· καὶ μᾶλλον ὅτι τοῦτο παρὰ σοὶ κρίνεται ἐν τοῖς βασιλείοις. Εἰ γὰρ οἱ φίλοι τῷ βασιλεῖ κλησιάζουσι, πολλῶ γε μᾶλλον ἰγγύς ἔσονται τοῦ Θεοῦ οἱ φίλοι αὐτοῦ. Ἰταίων οὖν, προστέρχου ὡς πταίων, καὶ μὴ πρὸ μοναχῶν ἔρχου, καταβρασυόμενος αὐτῶν· ἐπεὶ καὶ εἶδον εὐγενεστάτου, κατὰ κόσμον ἐγὼ, σοφοῦς ὄντας τὰ θεῖα, ἐαυτῶν μοναχοῦς ἰδιώτας προκρίνοντας ἐν τῷ προστέρχεται τῷ τε ἀντιδῶρῳ, καὶ τοῖς ἡγιασμένοις ὕδασι· μηδὲ τῶν κληρικῶν ἐαυτὸν προσίθει, ἀλλ' ἐν τῇ τάξει μένει ἐν ἧ τυγχάνεις, καὶ μετὰ ταπεινώσεως καθέξου, καὶ ἴστασο, καὶ τῷ Κυρίῳ προστέρχου. Ὅτι «Κύριος ὑπερηφάνους, φησὶν, ἀντιτάσσει· ταπεινοὺς δὲ δίδωσι χάριν.» Ἄλλ' ἄρχειτω μὲν ταῦτα ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ τάξεω, τῆς τὸν οὐρανὸν μιμουμένης, καὶ τῆς περὶ τὰ θεῖα εὐλαθείας. Τοῦ δὲ νεκροῦ τεθέντος κατὰ τάξιν, ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν Θεόν. Καὶ γὰρ τότε τοῦτο μᾶλλον ἀναγκαϊότερον, εὐλογεῖσθαι τὸν Κύριον, εἰς τὸ τέλος τοῦ δρόμου τὸν ἀνθρώπων ἀγαθόντα, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διδεδυμένον, καὶ τὸ σῶμα τῇ γῇ διδόντα, καὶ διὰ τοῦ θνήσκειν τὴν προσοχὴν ἡμῖν δεδωκότα, καὶ ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης εἰς ἄλλην ζωὴν μετατι-

A pauperibus conviciantes, et secundum humanas dignitates, secundum mundanam potestatem supereminere. Sed non hæc elegit Dominus, quoniam non multi quidem sapientes secundum carnem, inquit, non multi potentes, non multi nobiles, id est, pauci sunt qui inter homines apparent et præstantes sunt. At non ex his elegit Dominus, quoniam hæc mundi sunt, non Dei cogitationes, et unum hominem et ex uno omnes fecerat Deus, sed ut confundat terrena sapientes, stulta mundi, ait, eligit Deus, et infirma mundi, et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt et non apparent, ut ea quæ sunt, nempe quæ magna videntur et sublimia, destrueret in humilitate et veritate: «Ut non gloriatur omnis caro, inquit, in conspectu Dei,» et ne quis sapiens, aut nobilis, aut fortis aut dives dicat se salutem nobis direxisse; nam humiliatus usque ad carnem, et incarnatus ex femina humili quidem, sed sancta, artifex vocatus, artificis filius, et damnatus usque ad mortem crucis, ipse per piscatores, per tabernacularios, per publicanos, per gentiles in eum credentes, nos mundumque salvavit. Igitur noli in carne gloriari quisquis es, nam terrenus es; quo plus e terra distescis, tanto majorem trahis corruptelam; sed sciens te laicum esse neque sacerdotium habere, neque monachorum institutum elegisse, humiliare, verusque judex esto; quum nec inter sacerdotes nec inter monachos annumereris, ut laicus ad verum purumque ac solum judicem. Imo quum laicus sis simplex, vide quis ex laicis melior te sit, quis purior (non enim est acceptio personarum apud Deum), necnon quis sit magis amicus Deo quam tu, præsertim quum hoc bene discernas in regis; nam si amici ad regem approximant, quanto magis Deo propiores erunt amici ejus. Itaque peccator accede ut peccator, neque ante monachos ambula eos aspernatus; vidi ego nobiliores secundum mundum de divinis sapientes sibi monachos idiotas præponerendum accederent ad antidorum (1) vel ad aquas sanctificatas; neque temetipsum clericis antepone, sed mane in ordine in quo versaris, et cum humilitate asside et sta, et ad Dominum accede, quoniam « Dominus, ait, superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.» Sed ista quidem satis sint de ordine in sancta Ecclesia cælum imitante et de religione circa divina exercenda. Porro mortuo secundum ordinem reposito, sacerdos benedicit Deum, hoc enim tunc est magis necessarium Deum benedicere qui hominem ad metam cursus adduxit, animam ejus suscepit, corpus terræ committit, per mortem nos vigilantiam docuit, ab hac vita in alteram vitam transtulit, scilicet æternam, penamque in benefactum commutavit, præcipue quoniam ipse incarnatus et pro nobis mortuus resuscitavit et salvos fecit, et iterum resuscitabit, et, quoniam bonus est, salva-

(1) Id est, panem præsanctificatum qui populo post missam dividebatur.

bit. Igitur cautores statim similem cantum alijciunt : « Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas. » Et deinde recitantur psalmi ab isto incipientes : Beati immaculati, qui in tres stationes dividuntur in signum gloriamque simul Trinitatis. Hi vero psalmi Salvatoris conversationem præscribunt, sanctorumque vitam in qua omnis vir religiosus vivere debet. At in qualibet statione oratio sit ab omnibus sacerdotibus, et rursus incipiuntur psalmi, dicto alleluia in singulis versibus, quod cum significet *Venit Dominus, secundum ejus adventum ostendit in quo apparens nos omnes resuscitabit mortuos*. Sed et in alia statione dicitur : « Da requiem servo tuo. » Et in alia : « Misereere mei, Deus, » tanquam ex persona jacentis ; quæ est omnino propria et perutilis oratio. Preces vero sacerdotum sic sunt : Diaconus, sumpto thuribulo thureque imposito, et benedictione a sacerdote accepta, stat in medio ad caput jacentis, et super corpus incensans, tanquam pro eo deprecans, Deoque incensum offerens, voce alta dicit : « Et nunc quoque Dominum oremus, » nos docens ex morte quæ supervenit cum Deo reconciliari debere, quoniam nos quoque moriemur, utque reconciliati pro jacente deprecemur, ita ut aliquo modo per orationem ei prodesse possimus, utque pax sit ei cum Dei gratia. Deinde pro requie animæ defuncti, necnon ut dimittantur ei omnia peccata ejus Dominusque animam ejus colloret in requiem justorum. Et omnes una voce utilissimam orationem clamant : « Kyrie, eleison. » Diaconus autem omnes hortatur ut a Christo dona misericordie ejus jacenti expostulent, videlicet regnum cælorum et remissionem peccatorum. Sacerdos vero primo secretam orationem cum pietate Deo offerens, Deum spirituum eum appellans, scilicet angelorum et animarum, carnis omnium nempe hominum corporeorum, qui morte mortem destruxit, et per crucem diabolum conculcavit, necnon per mortificationem vitam impertivit mundo, precatur ut requiem donet animæ defuncti in loco quietis, unde aufugit seu procul abest omnis tristitia ac gemitus, peccatumque omne ipsi dimittat actionis, verbi et cogitationis, quoniam nemo est a peccato immunis, nisi ille solus qui absque peccato incarnatus est, et quoniam ipse est justus, et sermo ejus veritas, quia et ipse veritas, ipseque dixit : « Ego sum resurrectio et vita. » Quod ergo clamans sacerdos quoque dicit ad Deum : « Quoniam tu es resurrectio ; » speramus enim quod mortuus vivet et resurget et requiem inveniet Dominum. Hoc igitur sit tribus stationibus psalmi, Beati immaculati. Quem post psalmum versiculi dicuntur pro dormiente sollicitam deprecationem ad Deum exprimentes ; deinde locus ex apostolica epistola excerptus de spe resurrectionis. Ideo non mortui, sed dormientes utpote resuscitandi ab apostolo dicuntur fideles. Postea Alleluia, tanquam signum adventus Dei et prædicatio præsentis Christi nostræque per eum

A θάμενον, τὴν ἀίδιον, καὶ ὄντως τετελεσκότα φιλο-
 ὤρωπιαν τὴν τιμωρίαν· καὶ μᾶλλον δεῖ σαρκωθεὶς
 εὖτος, καὶ ἀποθανῶν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμᾶς ἀνέστησάι τε
 καὶ ἔσωσάι· καὶ πάλιν ἐξεγερσάι, καὶ ὡς φιλόδημος
 σώσει. Εὐθύς οὖν καὶ οἱ ψάλλοντες τὴν ὁμοίαν ψῆ-
 ἐπιπέρουσιν, ἡ εὐλογητὸς εἶ, Κύριε· διδάξόν με τα
 δικαίωματά σου. » Καὶ οἱ Ψαλμοὶ τοῦ ἀμώμου
 ἐφεξῆς ἐπιλέγονται· καὶ εἰς στάσεις οὕτοι γίνονται
 τρεῖς, εἰς τύπον δαμα καὶ δόξαν τῆς Τριάδος. Οἱ
 Ψαλμοὶ δὲ οὗτοι τὴν τε πολιτείαν προγράφουσι τοῦ
 Σωτῆρος, καὶ τὴν τῶν ἁγίων ζωὴν, ἐν ἧ καὶ πᾶς
 ὁραία : ζῆσαι τῶν εὐσεβῶν. Ἐν ἐκάστη δὲ στάσει
 προσευχὴ παρὰ πάντων τῶν ἱερῶν γίνεται· καὶ
 πάλιν ἄρχονται οἱ Ψαλμοὶ, ἐν ἐκάστῃ στίχῳ λεγο-
 μένου τοῦ Ἐλληλοῦθα. Ὁ τὸ Ἐρχεται σημεῖον δ
 Β Κύριος, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ δηλοῖ τὴν δευτέραν,
 ἐν ἧ φανερὸς ἐξαναστήσει πάντας ἡμᾶς τεθνηκότας.
 Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ στάσει τὸ, ἡ Ἀνάπαυσον τὴν
 θεοῦ σου, » λέγεται. Καὶ τῇ ἐτέρῃ, ἡ Ἐλέησόν
 με, Κύριε, » ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ κειμένου, ἡ
 οικειοτάτη καὶ ἐπιωφελέης προσευχὴ. Ἡ δὲ τῶν
 ἱερῶν εὐχὴ γίνεται οὕτω· λαβόντος διακόνου θυ-
 μιאתήριον, καὶ θυμιαμα ἐμβαλόντος, καὶ παρὰ τοῦ
 ἱερέως εὐλογίαν λαβόντος, πρὸς τῇ κεφαλῇ τοῦ κει-
 μένου κατὰ τὸ μέσον ἵσταται οὕτω. Καὶ θυμῶν
 ἐπάνωθεν τοῦ λειψάνου, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ προσευχόμε-
 νος, καὶ τῷ Θεῷ προσφέρουν θυμιαμα, ἐκφώνως
 φησιν, ἡ Ἐτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶ-
 μεν· ἡ διὰ τοῦ προβάτοντος θανάτου τὴν καταλλαγὴν
 ἐκδιδύσκων, ὡς καὶ ἡμεῖς τεθνηξόμεθα, καὶ ἵνα
 C δεηλαγμένοι ὑπὲρ τοῦ κειμένου εὐχόμεθα, καὶ ὡς
 ἂν κατὰ τι αὐτὸν τῇ εὐχῇ ὠφελήσωμεν, καὶ ἵνα
 εἰρήνη αὐτῷ γένηται μετὰ τοῦ Θεοῦ καταλλαγέντος.
 Ἐπειτα ὑπὲρ τῆς ἀναπαύσεως εὐχεται τῆς ψυχῆς
 τοῦ κεκοιμημένου, καὶ ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι
 αὐτῷ πάντα τὰ πλημμελήματα, καὶ ὅπως Κύριος
 τάξῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τῶν δι-
 καίων. Καὶ 266 ὁμορῶνως πάντες τὴν ἀνυσιμω-
 τάτην εὐχῆν, τὸ, ἡ Κύριε, ἐλέησον, » ἀνακράζουσι·
 καὶ πάντας αἰτήσασθαι παραινεῖ παρὰ Χριστοῦ τῷ
 κειμένῳ τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
 καὶ ἄφρασιν τῶν ἀμαρτημάτων. Ὁ δὲ ἱερεὺς πρὸς
 τὸν τὴν εὐχὴν μυστικῶς τῷ Θεῷ μετ' εὐλαθείας
 ἀνευεγκῶν, καὶ Θεὸν τῶν πνευμάτων αὐτὸν εἰπὼν,
 ἡτοι τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ψυχῶν, καὶ πάσης σαρκός,
 ἡτοι τῶν ἐνσωμάτων ἀνθρώπων, τὸν διὰ θανάτου
 τὸν θάνατον καταργήσαντα, καὶ διὰ σταυροῦ ἐν
 διάβολον καταπατήσαντα, καὶ διὰ νεκρώσεως ζωὴν
 χορηγήσαντα τῷ κόσμῳ, ἀναπαῦσαι εὐχεται καὶ
 τὴν τοῦ κοιμηθέντος ψυχὴν ἐν τόπῳ ἀνέσεως, ὅθεν
 ἀπέδρα, ἡτοι μακρὰν, πᾶσα λύπη καὶ στεναγμὸς·
 καὶ πᾶν ἀμάρτημα αὐτῷ, συγχωρῆσαι πρᾶξῶν ; τε
 καὶ λόγου καὶ διανοίας, ἐπεὶ οὐδεὶς ἀναμάρτητος,
 εἰ μὴ ὁ μόνος αὐτός ὁ ἀναμάρτητος ; ἐνανθρωπήσας·
 καὶ ὅτι δικαίος αὐτός· καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀλήθεια,
 ὅτι καὶ ἀλήθεια αὐτός ; καὶ αὐτὸς εἰρηκεν, ἡ Ἐγὼ
 εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. » Τοῦτο οὖν ἐκφωνῶν
 καὶ ὁ ἱερεὺς, φησὶ πρὸς τὸν Θεόν, ἡ Ὅτι σὺ εἶ ἡ
 ἀνάστασις ; ἡ ἐλπίζομεν γὰρ, ὅτι καὶ ὁ κειμένος

ζήσεται καὶ ἀναστήσεται, καὶ ἀνάψυσιν εὐρήσει τὸν Κύριον. Τοῦτο οὖν γίνεται καὶ ἐν ταῖς τρισὶ σάββασι τῶν ἀμώμων Παλμῶν. Καὶ τροπάρια δὲ λέγεται μετὰ τὸν ἄμωμον ὑπὲρ τοῦ κοιμηθέντος ἀναγκαιότατα δεήσεως, πρὸς τὸν Θεόν· εἶτα καὶ τοῦ ἀποστόλου περιχοπὴ περὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ἀναστάσεως· διὸ καὶ οὐκ ἀποθανόντες, ἀλλὰ κοιμηθέντες ὡς ἐγεροσόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ὀνομάζονται οἱ πιστοί· εἶτα τὸ ἀλληλοῦτα, ὡς ἐπιδημίας Θεοῦ σημεῖον, καὶ ὡς κήρυγμα τῆς παρουσίας Χριστοῦ, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἡμῶν ἀναστάσεως, καὶ θυσίαμα, διὰ τὴν ἐπερχομένην καὶ ἐν τοῖς λευκάνοις τοῦ κοιμηθέντος ὡς πιστοῦ χάριν τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸ Εὐαγγέλιον παρὰ ἱερέως, αὐτὴν ὡς δι' ἀγγέλου Θεοῦ προφαίνον ἡμῶν τὴν ἀνάστασιν. Καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο πάλιν εὐχὴ· καὶ μετ' αὐτὴν ὁ ὕμνος τοῦ ἀσπασμοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΤΕΤΣ.

Τί σημαίνει ὁ ἐπὶ τοῖς νεκροῖς ἀσπασμός.

Καὶ ὁ ἐπιτελεύτιος ἀσπασμός. Οὗτος δὲ καὶ διὰ τὴν μετάβασιν καὶ τὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης χωρισμόν· καὶ ὡς κοινωνία καὶ ἔνωσις ἐστίν, ὅτι καὶ ὀνησκοντες ἀλλήλων οὐ χωρίζομεθα. Πάντες γὰρ τὴν αὐτὴν δεύσομεν τρίβον καὶ ἕνα ταχυσόμεθα εἶναι, καὶ οὐ χωρισθησόμεθα ποτε. Χριστῷ γὰρ ζήσομεθα, καὶ Χριστῷ νῦν ἐνούμεθα, πρὸς αὐτὸν πορευόμενοι· καὶ αὐριον ἐσόμεθα μετ' ἀλλήλων, καὶ τῶν ζώντων ἡμῶν κοιμηθησομένων ὡς περ αὐτῶν· καὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ γενομένης τῆς κοινωνίας τῆς ὀρθῆς πίστεως, ὅμοι ἅπαντες οἱ πιστοὶ σὺν Χριστῷ ἐσόμεθα. Τοῦ ἀσπασμοῦ οὖν τελεσθέντος, καὶ ἡ προειρημένη γίνεται πάλιν ἐπὶ τῷ τέλει εὐχῆ, ὡς σφραγὶς τελοῦσα τῶν ὕμνων· καὶ οὕτως ἡ ἀπόλυσις.

ΚΕΦΑΛ. ΤΕΤΗ.

Τί δηλοῖ τὸ, « Αἰωνία ἡ μνήμη, » ἠδόμενον ὑστερον.

Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν ἡ ἀνακήρυξις τοῦ κοιμηθέντου, τὸ, « Αἰωνία ἡ μνήμη. » Καὶ γὰρ περὶ τούτων, τοῦ ἀσπασμοῦ φημι καὶ τῆς ἀνακηρύξεως, ὁ ἱερός φησι Διονύσιος, περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ λέγων, ὅτι δηλοῖ τὴν μετὰ τῶν ἀπελθόντων ἔνωσιν τῶν ζώντων ἡμῶν ἐν Χριστῷ. Περὶ δὲ τῆς ἀνακηρύξεως, ὅτι συνατάγησαν ταῖς ἀγίοις, καὶ τῆς ἐκεῖνων ἄξιαι κληρονομία· εἰσὶν, ὡς καὶ τῆς πίστεως· καὶ πιστευόμενον τοῦτο ἡμῖν καὶ ἠδόμενον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνάθεσις ἐστὶ πρὸς Θεὸν τοῦ κοιμηθέντου, καὶ δεήσις ὑπὲρ αὐτοῦ παρ' ἡμῶν. Ἡ εὐχὴ δὲ τελευταῖον, ὡς δῶρόν ἐστι καὶ τελείωσις, καὶ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπάλυσιν παραπέμπουσα, καὶ ὡς παραδιδούσα τοῦ ἀπελθόντος ψυχὴν καὶ σῶμα τῷ Θεῷ. Διὸ καὶ ἄχρι τοῦ τάφου σὺν τῷ λευκάνῳ παραγιγόμεθα· καὶ τὸν Τρισάγιον ψάλλομεν, εἰς τὴν τῆς Τριάδος δοξολογίαν τοῦ μόνου Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ κατατίθεμεν τῷ τάφῳ τὸ λεύκανον, καὶ τῆ γῆ παραδιδόμεν διὰ τῶν εὐχῶν, **267** πληροῦντες τὸ θεῖον πρόσταγμα, τὸ, « Γῆ εἴ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση. » καὶ τὴν ἀνάστασιν δὲ κηρύττομεν, σφραγίζοντες τὸ λεύκανον διὰ τοῦ σταυροῦ· ἢ ἔλαιον αὐτῷ ἐκχέοντες σταυροειδῶς ἐκ τῆς φωταγωγῆς, ἢ σκεύει τινὶ τὴν γῆν ἐπιβάλλοντες· ὅτι εἰ καὶ ὀνητοὶ γεγενῆμεθα, ἀλλ' ὁμοῦ ἀναστησόμεθα διὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθέντος, τε καὶ ἀποθανόντος σαρκί, καὶ ἀναστάντος, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν

resurrectionis a mortuis, et sufficit propter gratiam Dei corpori dormientis utpote fidelis supervenientem, et Evangelium a sacerdote dicitur ipsam prædicans velut per angelum Dei resurrectionem nostram. Et statim post hæc nova oratio, et post orationem hymnus salutationis.

CAPUT CCCLXVII.

Quid denotet hymnus salutationis, qui super defunctis cantatur.

Denique hymnus salutationis qui cantatur propter eorum ex hac vita migrationem et amandationem, necnon quoniam adest communio et adunatio, quatenus mortui nequaquam ab invicem separabimur; omnes enim eandem terremus viam et in eodem loco collocabimur, neque separabimur unquam, nam Christo vivemus, et nunc Christo adunamur, ad eum progredientes, et cras alii cum aliis simul erimus, nobis qui vivimus defunctis, quemadmodum et illi defuncti sunt, factaque resurrectione, communionem veræ fidei, universi simul fideles cum Christo erimus. Finito igitur salutationis hymno, prædicta rursus dicitur in fine oratio quæ est velut hymnorum sigillum, et sic absolvitur.

CCCLXVIII

Quid significet quod postea canitur, « Æterna memoria. »

Porro post absoluteionem fit de dormiente denuntiatio: « Æterna memoria. » De quibus, nempe de hymno salutationis ac denuntiatione, sanctus dixerunt Dionysius, dicens de salutationis hymno, quoniam ostendit nos viventes in Christo adunari cum defunctis, et de denuntiatione, quoniam cum sanctis collocati sunt et eorum hæreditate digni sunt sicut et fide fuerunt, necnon nos id credere et cantare, sed et nos dormientem ad Deum producere atque pro eo deprecari. Denique fit oratio velut munus et consecratio in possessionem Dei inducens, Deoque animam et corpus defuncti commendans. Quapropter usque ad tumulum corpus comitamur, et Trisagion psallimus in glorificationem Trinitatis unius Dei nostri. Et tumulo corpus imponimus quod terræ committimus deprecando, divinum adimplendo mandatum: « Terra es et in terram reverteris; » et resurrectionem prædicamus, signantes corpus per crucem, aut oleum super eum in formam crucis effundentes ex lampade altaris, vel aliquo instrumento terram injicientes, quia etsi mortales simus, resurgemus tamen per eum qui pro nobis incarnatus carneque mortuus resurrexit, et resurrectionem largitus est nobis, necnon quia hic qui sepelitur resurget, quemadmodum Salvator noster resurrexit. Ideo postquam

In tumulo conditus est, oleum supra in modum crucis infunditur, prout tradiderunt apostoli, quod scripsit Dionysius, seu potius dum sepellitur, tunc etiam oportet mortuum laungi. Nam sicut in baptismo veniunt aqua et oleum, in eorum signum his qui fideliter pieque vixerunt illa adhiberi oportet. Quapropter aqua crucis signo cum spongia corpus aspergunt in fronte, in oculis, in ore, in pectore, in genibus et in manibus, atque ungunt oleo. Nam oleum agones significat, et quoniam defunctus recte pieque certans sanctificationem obtinuit, divino etiam dignabitur oleo splendidaque divini luminis jucunditate.

Και δεῖ ὁ κοιμηθεὶς, καλῶς καὶ εὐσεβῶς ἀγωνισάμενος, τετελειῶναι, καὶ τοῦ θεοῦ ἐλέους ἀζηλωτῆσθαι, καὶ τῆς λαμπρᾶς ἰλαρότητος τοῦ θεοῦ φωτῆσθαι.

CAPUT CCCLXIX.

Quare pro defuncto tantum duodecim fiant supplicationes.

Et tunc, injecta terra, additur oratio quasi terræ commisit gratias ageret, et tanquam sigillum et consensuatio. Et duodecimas omnibus Deum pro defuncto adorantibus, ut propitius sit vitæ ejus quæ duodecim horis constat in die et totidem in nocte, recedunt singuli apud se similia meditantes, sicutamen ista sint curæ aliquibus; insuper vespere et mane non cessant pro defuncto orare. Deinde mandata adimplent, in primis offerentes per singulos dies incrementam sacrificium, quo nihil dormienti erit utilius nihilque tantam lætitiā et illuminationem impertiet, necnon cum Deo uniohem, ipso pro nobis inutilibus effuso Domini sanguine et immolato corpore divino. Quod sacrificium tum secundum carnem propinqui tumque secundum spiritum conjuncti et eo magis secundum carnem propinquos amantes quo intimius secundum spiritum conjunguntur, continuo et singulis diebus offerunt per annum integram totamque vitam scdam, et quanto pluries offerunt eo magis prosunt majoraque percipiunt utilitatem. Nam quid aliud fructuosius quam Christum pro nobis immolari? Alii vero quantum possunt et voluntatem habent, alii autem ad minimum per quadraginta dies illud quotidie offerunt.

CAPUT CCCLXX.

Quod defunctis utile sit imprimis sanctissimum cunctæ sacrificium.

Illud autem fit quoniam unus e sanctis Patribus, Gregorius scilicet Romanus, qui et dialogum scripsit, fratrem quemdam a pœnis solvit per quadraginta dies pro eo offerens. Porro sacrificium hoc quam maxime proficuum esse necnon a vinculis mortis solvere, multis quæ contigerunt signis et scripto mandata sunt, manifestum faciunt.

CAPUT CCCXXI.

De oblatione colyborum ex frugibus fructibusque, quæ solet pro defuncto fieri.

Die vero tertia, triduum implent Deo offerentes munera ex frumento aliisque variis fructibus. Sed quare fructus? Quoniam homo semen est et tan-

α χορηγήσαντας. Καὶ δεῖ οὕτως ὁ βαπτόμενος ἀναστῆσθαι, ὡς καὶ ὁ Σάβηρ ἡμῶν ἐξανέστη. Διὸ καὶ μετὰ τὴν τεθῆναι τῷ τάφῳ, ἔλαιον ἐπάνω τοῦτου σταυροῦ δῶ; ἐκχέεται, ὡς παραδειδύκασιν οἱ ἀπόστολοι, καὶ ὁ Διονύσιος τοῦτο γράφει· μᾶλλον δὲ καὶ ἐν τῷ ἐπιφάσκεισθαι, ἀλείφεισθαι τὸν νεκρὸν χρῆ. Ὡς γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι ὕδωρ καὶ ἔλαιον ἐστίν, εἰς τύπον ἐκείνων τοῖς πιστῶ; βιώσασι καὶ εὐσεβῶ; ταῦτα ἐπάγεισθαι χρῆ. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὄβασι ἐπάγγε ἀποσμήχουσι σταυροῦ τύπου τὰ λείψανα, κατὰ τὸ τὸ μέτωπον, τὰ ὄμματα, τὸ στόμα τε καὶ τὸ στήθος, εἰς τὸ τὰ γόνατα καὶ τὰς χεῖρας, καὶ ἔλαιῳ ἀλείφουσι. Τὸ γὰρ ἔλαιον τῶν ἀγώνων ἐστὶ σημαντικόν.

Και δεῖ ὁ κοιμηθεὶς, καλῶς καὶ εὐσεβῶς ἀγωνισάμενος, τετελειῶναι, καὶ τοῦ θεοῦ ἐλέους ἀζηλωτῆσθαι, καὶ τῆς λαμπρᾶς ἰλαρότητος τοῦ θεοῦ φωτῆσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΤΣΘ'.

Διατὶ ὑπὲρ τοῦ κοιμηθέντος μόνα προσκυνήματα δώδεκα.

Καὶ τότε τῆς γῆς ἐπιβαλλομένης, ἡ εὐχὴ ὡς παραδοθέντος τῇ γῇ εὐχαριστήριος καὶ ὡ; σφραγὶς καὶ τελεῖσις ἐπιλέγεται. Καὶ δωδεκάκις πάντων τῷ θεῷ ὑπὲρ τοῦ τελευτήσαντος προσκυνούτων εἰς ἐξήλκωσιν τῆς αὐτοῦ ζωῆς, ἥτις δωδεκάωρος τῇ ἡμέρᾳ, καὶ δωδεκάωρος ἐστὶ τῇ νυκτὶ, ἀπέρχονται ἕκαστος περὶ ἑαυτοῦ τὰ ὄμοια μαλετώντες, εἰς καὶ διὰ φροντισθεὶς τισὶ γίνηται τοῦτο· καθ' ἑκάστην τε καὶ πρῶτ' οὐ παύονται τῶν ὑπὲρ τοῦ τελευτήσαντος προσευχῶν. Εἰτα καὶ τὰ νενομισμένα ποιούσι· προηγουμένως τὴν καθ' ἡμέραν ἀναίμακτον θυσίαν, ἥς οὐδὲν τῷ κοιμηθέντι λυσιτελέστερον, εὐδ' ἄλλο κατ' αὐτὸ εὐπροσύνῃ καὶ φωτισμῷ καὶ Θεοῦ ἐνώσεως αἰτίου, αὐτοῦ τοῦ αἵματος τοῦ Κυριακοῦ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀχρεῶν ἐκχομένου, καὶ τοῦ θεοῦ σώματος; θυομένου. Καὶ ταύτην τὴν θυσίαν οἱ τε κατὰ πνεῦμα ἐνοῦμενοι καὶ πλέον φιλοῦντες τῶν καθ' αἶμα ὡ; ἡνωμένοι τῷ πνεύματι, διηνεπῶς καὶ καθ' ἡμέραν προσφέρουσιν, ἔλον τε τὸν ἐνιαυτὸν, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ζωὴν, καὶ ὅσον πλέον προσφέρουσιν, ὠφελοῦσι καὶ ὠφελοῦνται. Τί γὰρ ἄλλο ἔπωφελέστερον τοῦ θύεσθαι τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ἡμῶν; οἱ δὲ καθ' ὅσον ἰσχύουσι τε καὶ προσιρέσεως ἔχουσιν· οἱ δὲ ἀχρι τοῦλάχιστον καὶ ἡμερῶν τεσσαράκοντα προσάγουσι καθ' ἡμέραν.

ΚΕΦΑΛ. ΤΩ'.

Ὅπως τοῖς κοιμηθέντοις ἐπαφελῆς ὑπὲρ πάντων ἡ πρῶτῆς θυσίας.

Ἐπει καὶ τις τῶν ἁγίων Πατέρων, Γρηγόριος δὲ ἡτύος ὁ Ῥώμης, ὁ καὶ τὸν διάλογον ἐκθέμενος, ἀδελφόν τινα λέλυκε τῆς κολάσεως, ἐν τεσσαράκοντα προσφέρων ἡμέραις ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ἡ θυσία αὕτη λυσιτελεστάτη πολλοῖς, καὶ δεσμῶν λύουσα καὶ θανάτου, δηλον ἐκ πολλῶν προδάντων σημείων καὶ ἀναγράπτων ὄντων.

ΚΕΦΑΛ. ΤΟΑ'.

Περὶ τῶν προσαγομένων ὑπὲρ τῶν κοιμηθέντων κολύβων.

Τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ καὶ τὰ τρίτα ἐπιτελοῦσιν ἐκ σπερμάτων σίτου καὶ καρπῶν διαφόρων ἄλλων, τῷ θεῷ προσκομίζοντες. Τί ἐστὶ καρποί; Ὅτι καὶ ἀν-

θρωπος σπέρμα καὶ ὡς καρπὸς ἐκ τῆς γῆς, καὶ ὡς οἶτος καταβαλλόμενος εἰς τὴν γῆν, Θεοῦ δυνάμει πάλιν ἐξαναστήσεται· καὶ οἶον βλαστήσας ἐν τῷ φέλλωντι, τῷ Χριστῷ τέλειος καὶ ζῶν προσαχθήσεται. **268** Ὡς γὰρ ὁ παρῶν καρπὸς ὀάπτεται μὲν ἐν τῇ γῇ, βλαστάνει δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ πολὺν εὐεσφορεῖ τὴν καρπὸν, οὕτω καὶ ἄνθρωπος, τῷ θανάτῳ τῇ γῇ εἰδόμενος, ἀναστήσεται αὐθις. Καὶ Παῦλος τοῦτό φησι, διὰ παραδειγμάτων τῶν σπερμάτων δὴλῃν θέμενος τὴν ἀνάστασιν. Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὡς διὰ τὸ θαῦμα τοῦ καλλινίκου μάρτυρος Θεοδώρου τοῦτο τελούμεν τὸ τῶν καρπῶν. Οὐκ ἔστι δὲ μόνον διὰ τοῦτο, ἐπεὶ καὶ τοῦτο θεῖον καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Παύλου μᾶλλον φωνὴν, ὡς εἰρήκμεν, τὰ σπέρματα παρεικάζοντος τὰς ἡμετέροις σώμασι, καταβαλλόμενοις τε καὶ ἐγειρομένοις, τιμωτέροις οὔσιν αὐτῶν. Διὸ καὶ οὐ μόνον οἶτον, ἀλλὰ καὶ πλείστα τῶν ἄλλων σπερμάτων προσάγομεν, καὶ οἶνον ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου· ὅτι καὶ τοῦτο ξύλου καρπὸς, καὶ εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ οἴτου ἐξελέγη θυσίαν. Καὶ ταῖς τῶν ἀγίων δὲ μνημαῖς ταῦτο προσφέρομεν, ὅτι καὶ αὐτοὶ καρπὸς ἄγιος καὶ παραδεδομένοι τῇ γῇ τοῖς ὁσίοις λειψάνοις, καὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται. Ἐξαιρέτως δὲ καὶ πλεον τῶν ἄλλων σποριμῶν ὁ οἶτος, ὅτι καὶ ὁ Σωτὴρ τὸ ἑαυτοῦ πανάγιον σῶμα οἴτῳ παρείκασεν. Ἐάν γὰρ μὴ ὁ κόκκος τοῦ οἴτου, φησὶ, πεσὼν εἰς τὴν γῆν, ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει. Ἐκ τοῦτου δὲ περιστέλλεται καὶ τὴν αὐτοῦ ἔγερσιν. Ἐάν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. Ὅπως διατί οἶτον προτίθωμεν; Ἀλλὰ καὶ ἐκ οἴτου πᾶς ἀληθὴς ἄρτος. Διὸ καὶ Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς καὶ ζῶν ἄρτος εἰς ὃς καὶ ἄρτον τῆς ζωῆς ἑαυτὸν κατωνόμασε· ὅτι ἦν, ὡς οἶμαί, αἰτίαν καὶ ἐξαρχῆς ἡμῖν τροφῆ τοῖς ἀνθρώποις ὁ οἶτος δίδοται· καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὸ ἐν ἄρτῳ τῷ ἐκ τοῦ οἴτου μέλλειν δοθῆναι γίνεσθαι τὰ μυστήρια. Τρίτα δὲ ἐπιτελοῦνται καὶ ἔννατα, καὶ τὰ λοιπὰ, ἐξαιρέτως μὲν διὰ τὴν Τριάδα, ὅτι παρ' αὐτῆς ἡμῖν τὸ εἶναι καὶ ἡ ζωὴ, καὶ τοῦ ὁμοίου συμπερόντως ἡμῖν ἐπαλθόντος, αὐθις ἡ ἀναζώσις. Φασὶ δὲ τινες, καὶ διὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου· ὅτι καταθληθέντος τοῦ σπέρματος ἐν τῇ μήτρᾳ, μορφοῦται τὸ βρέφος ἐν τῇ τρίτῃ· τῇ ἐνάτῃ δὲ πηγνυται, καὶ τῇ τεσσαρακοστῇ ζωοῦται καὶ τελειοῦται. Ἔστι δ' ἔννοεῖν, ὅτι καὶ τῷ τρίτῳ μηνὶ σκιρτεῖ· καὶ τῷ ἕκτῳ τέλειόν ἐστι βρέφος, καὶ τῷ ἐνάτῳ εἰκτεταί. Καὶ ἔτι ἐνεύσις, ὅτι τὸ τεχθῆν ἐν τῷ τρίτῳ μηνὶ αἰσθάνεται, καὶ κατ' ἄλλοι ἀσῆται, ἀλλοιωσις δεχόμενος ἄνθρωπος ἐν ἑκάστῳ ἔτι καὶ ἐτῶν τριάδι, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ ἄρχεισθαι τὴν τρίτην τριάδα, ἧτις ἐστὶν ἡ ἐξέδημη, διὰ τὸ σύνθετον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ δύνασθαι περιελθῆναι τὸ τρίτον τῆς τριάδος, ὅπερ τὰ ἐννέα εἰσὶν, ἐν οἷς ὁ ἀριθμὸς τῶν τάξεων τῶν ἀγγελικῶν ὡς ἀσώματοι γὰρ οὗτοι καὶ νῆες μόνον, ἐντελέστερον τοῦτῳ δὴ καὶ τῷ ἀριθμῷ ἑαυτῶν ἀθανάτως ζῶντες, ἔκτυποῦσι τὴν ἀγίαν Τριάδα· τρεῖς τριάδες γὰρ τὰ ἐννέα· ἀλλ' ἡμῶν ὡς συνθέτων ἐβ-

A quam fructus terræ, vel tanquam granum frumenti in terram injectum, Dei potentia iterum resurget, et germinans, ut ita dicam, in vita futura Christo perfectus ac vivens offeretur. Nam quemadmodum semen in terra sepelitur, germinat autem postea et multum fructum affert, ita et homo morte datus terræ, rursus resurget. Quod Paulus dixit, exemplo seminum manifestam faciens resurrectionem. Nonnulli quidem asserunt nos hanc fructuum oblationem facere propter miraculum gloriosi martyris Theodori; sed non est propter istud tantum, etsi hoc etiam divinum sit et a Deo institutum, sed potius, ut diximus, propter verbum Pauli qui semina comparavit corporibus nostris quæ sepulta resuscitantur longe ipsis honorabiliora. Quapropter non solummodo frumentum, sed et plura alia semina offerimus vinumque ex gemine vitis, quoniam hoc quoque fructus est ligni, et cum frumento in sacrificium Christi fuit electum. Hæc vero etiam in commemorationibus sanctorum offerimus, quoniam ipsi quoque fructus sanctus terræ pariter sanctis reliquiis commissi in Christo resurgent. Sed præsertim et in majori aliis seminibus copia, offertur frumentum, quoniam Salvator corpus suum sanctissimum frumento comparavit dicens: « Nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsam solum manet, » quo suam exhibet resurrectionem: « si vero mortuum fuerit, multum fructum affert. » Videtur quare frumentum proponimus? Insuper ex frumento omnis verus panis, ideo Christus solus est vorus vivusque panis qui etiam semetipsum panem vitæ cognominavit, quoniam, ut censeo, ab initio nobis hominibus frumentum in escam datus est, vel potius quia in pane ex tritico conficienda erant mysteria. Tertia autem die ac nona et cæteris memoriam defuncti facimus præsertim quidem propter Trinitatem, quoniam ab ipsa nobis est esse et vivere vel etiam, morte nobis in bonum superveniente, reviviscere. Dicunt vero aliqui hoc etiam fieri propter natiuitatem hominis, quoniam, semine in uterum immisso, formatur infans die tertia, nona compingitur, et quadragesima vivificatur ac perficitur. Putari autem potest infantem mense tertio exsultare, sexto perfectum esse, et nono parturiri. Agitur etiam anniversarium, quoniam infans natus mense tertio sentit, et paulatim crescit mutationes accipiens homo singulis annis singulisque annorum ternionibus, et præsertim dum incipit tertius ternio qui est septimus annus, quoniam homo tunc perfectus est neque tertium ternionem annorum prætergredi potest ex quo novem anni constant in quibus angelicorum ordinum invenitur numerus; hi enim natura sua, quum sint incorporei et spirituales, tantum et exquisitius numero suo, immortalem vitam adepti sanctam Trinitatem representant. Quippe tres triades novem faciunt; nobis vero per septem annus vita perficitur, et similiter mutationes; at-

tingimus quidem ad tertiam trinitatem per annum septimum, sed non possumus perfecte per corpus exprimere Trinitatem quam alio modo, ut possibile est, repræsentamus, mente scilicet nostra verboque ac spiritu ad imaginem Dei creati. Unde dum hæc facimus, dieque tertia et cæteris memoriam facimus, Trinitatem monstramus ac prædicamus, nobisque per eam esse vitam atque salutem. Bonæ quidem sunt istæ cogitationes, quum inde fateamur nos nasci et esse a Deo atque pro gloria ejus. Ecclesia spiritualiter et divinitus judicat, ritosque ecclesiastici nequaquam ex sensibilibus constant; unde dum mortuus ad templum affertur, monstratur cum a Deo fuisse creatum, et defunctus Deo presentatur.

CAPUT CCCLXXII.

Quare tertia, nona et quadragesima die defuncti memoria celebretur.

Ob hæc vero causam memoriam defuncti facimus die tertia, quoniam qui a Trinitate vitam accepit in meliorem vitam transtatur conspicietur, in naturam a Deo creatam ab initio, vel etiam in meliorem immutatus. Nona autem die fit similiter, ut ipse jam spiritus a corpore solutus cum sanctis spiritibus angelis collocetur, quibus secundum naturam similis factus est, cum novem numero ordinibus qui ter Deum in Trinitate prædicatum celebrant, atque cum ipsis sanctorum omnium spiritibus coadunetur. Verum quadragesima die memoriam facimus propter ascensionem Salvatoris quadragesima die post resurrectionem factam, ut et ipse aliquando resurgens, assumptus rapiatur in nubibus et occurrat iudici ac semper sit cum Domino conjunctus. Quæ dies tertia necnon sexta et nona Trinitatem universorum Deum prædicat et in ejus gloriam pro defuncto sit memoria, quoniam per eam exiit, et ad eam corpore solutus pergit homo, et ab ea sperat etiam se resurrecturum. Similiter et anniversarium. Unde recte illud prædicatur per memoriam tribus vicibus: tam et per consummationem quæ fit post annum, nempe Trinitatem Deum nostram vitam esse universorum vitæque causam, ipsam esse instauratam universa, humanamque ab ea renovandam esse naturam.

CAPUT CCCLXXIII.

Quare annuam celebremus memoriam eorum qui vita excessere.

Ideo etiam singulis annis defuncti memoria a propinquis agitur, quo ostendunt illum vivere et anima immortalem esse et aliquando renovandam, scilicet quando volat Creator corpusque resuscitabit, illudque testantur per oblationem seminum, necnon quoniam, quemadmodum Christus in carne mortuus resurrexit et vivit, ita et nos, ut dixit Paulus, in ipso resurgemus et vivemus. Illum autem resurrexisse et vivere testantur opera ejus et sacrificium ipsi ut viventi pro omnibus oblatam

Α θωματικὴ ἡ ζωὴ, καὶ αἱ ἀλλοιωσεις ὁμοίως· καὶ ἀπτόμεθα μὲν ἡμεῖς τῆς τρίτης τριάδος διὰ τῆς ἐβδόμης, οὐ δυνάμεθα δὲ ἐμφανίσαι τέλει· διὰ τὸ σῶμα, εἰ καὶ ἑτέρως τὴν Τριάδα ὡς δυνατόν εἰκονίζομεν, τῶ νοῦ ἡμῶν καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθέντες. Ὅθεν καὶ ταῦτα γινόμενα, τρίτα τε καὶ τὰ λοιπὰ, τὴν Τριάδα δηλοῦσι τε καὶ κηρύττουσι· καὶ ὡς διὰ ταύτης πάντα ἡμῖν τὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας. Καὶ καλὰ μὲν ἔννοια ταῦτα, ἐπεὶ καὶ ἡ γένεσις ἡμῶν καὶ τὸ εἶναι πρὸς Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ ταῦτα νοοῦμενα· ἐκκλησιαστικώτερον δὲ τὸ πνευματικῶς νοεῖν πάντα καὶ θεῶς, καὶ μὴ ἐκ τῶν ἀποθνήσκοντα πρὸς τῆς Ἐκκλησίας· ὅθεν τὸ τὸν ἀποθνήσκοντα πρὸς τὴν ναὸν ἀγεσθαι δηλοῖ ὅτι ἐκ Θεοῦ ἐπλάσθη, καὶ

Β τελευταίας, Θεῷ προσάγεται.

ΚΕΦΑΛ. ΤΟΓ΄.

Διατρίτα ἔννοια τε καὶ τεσσαρακοστὰ, καὶ τὰ λοιπὰ μνημόσυνα.

Τὰ τρίτα δὲ ὑπὲρ τούτου τελεῖται, ὅτι διὰ τῆς Τριάδος τὸ εἶναι λαβὼν, καὶ εἰς τὸ εὖ εἶναι μεταστὰς ὀφθίηται, εἰς τὸ ἐξαρχῆς ἢ καὶ κρείττον ἀλλοιωθεῖς. Τὰ ἔννοια δὲ, ἵνα 269 τῆς ἀγίας πνεύμασι τοῖς ἀγγέλοις τὸ πνεῦμα τοῦτου ἄβλον ὃν συγκαταγαγῆ, κατὰ φύσιν ὁμοίον αὐτοῖς γενοῦν, τοῖς εἰς ἐννεα ὀρθομυμένους τάγμασι, καὶ διὰ τούτων τριστῶς τὴν ἐν Τριάδι Θεῷ κηρύττουσι καὶ ὑμνοῦσι, καὶ σὺν αὐτοῖς τοῖς τῶν ἁγίων ἀπάντων ἐνωθῆ πνεύμασι. Τὰ τεσσαρακοστὰ δὲ, διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν ταύτῃ γεγενημένην, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς τότε ἀναστὰς, ὡς περ ἀναληφθῆ ἀρπαγὴς ἐν νεφέλαις, καὶ προσοπανήσῃ τῷ κρείττῳ, καὶ οὕτω συνὼν εἶη πάντοτε τῷ Κυρίῳ. Καὶ ὁ μὲν δὲ ὁ τρίτος, ὁ ἔκτος τε καὶ ἔννατος, αὐτὸ δὴ τούτε τὴν Τριάδα τῶν τῶν ὄντων Θεῷ κηρύττουσι, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ εἰσιν ὑπὲρ τοῦ τετελειωτικῶς· ὅτι καὶ ἐκ ταύτης συνέστη, καὶ εἰς ταύτην λυθεῖς τοῦ σώματος πεπύρεται ἄνθρωπος, καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν ἐλπίζει τὴν ἀναστῆσαι· καὶ τὰ ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ ἐνικουτοῦ τούτου καταγγέλλει σαφῶς διὰ τοῦ τρισσοῦ τῶν μηνῶν, καὶ ἐπὶ διὰ τὴν ἐκείσε τελείων· ὅτι ἡ τῶν ὄλων ζωὴ, καὶ τοῦ εἶναι αἰτία ἡ Τριάς ὁ Θεὸς ἡμῶν, αὕτη τῶν ὄλων ἔσται ἀποκατάστασις, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀνακαθίσις

Δ

ΚΕΦΑΛ. ΤΟΓ΄.

Διατρίκατ' ἐπιταυτοῦ τῶν τῶν ἀποθνήσκοντων ἄγγων μνήμον.

Διὸ καὶ κατ' ἐπιταυτοῦ ἢ τοῦ τελευταίου παρὰ τῶν προστηκόντων ἀγίται μνήμη, δηλοῦνται ὡς ζῆ καὶ ἀθάνατος ἔστι τῆ ψυχῆ, καὶ ποτε ἀναναισθησεται, ὅτι ὁ πλάσας ἐβελήσει, καὶ τὸ σῶμα ἐξεγαρεῖ· καὶ μαρτυροῦσι τούτο διὰ τῶν προστηρομένων σπερμάτων· καὶ ὅτι, ὡς περ ὁ Χριστὸς ἐπιθνήσκων τῆ σαρκί, ἀνέστη καὶ ζῆ, καὶ ἡμεῖς, ὡς ἐπὶ Πάβλου, ἐν αὐτῷ ἀναστησόμεθα καὶ ζήσόμεθα. Ὅτι δὲ ἀνέστη καὶ ζῆ, μαρτυροῦ αὐτοῦ τὰ ἔργα, καὶ ἡ ἔσται αὐτῷ πρὸς παρομοίαν ἡμῶν ἐκείσε ὡς ζῆται, καὶ

ταλουμένη, καθὼς οὗτος ἐκέλευσε. Γίνονται τοίνυν Α et celebratum, prout ipse mandavit. Fit igitur
 αι μνήμαι ἐν τοῖς προσηρημένοις καιροῖς, ὡς εἰρή-
 κριεν, διὰ τῆς προγεγραμμένης αἰτίας· καὶ πολ-
 λοῖς τῶν ἁγίων ἐδείχθη τε καὶ ἀπεκαλύφθη ἡ ἀπὸ
 τούτων ἐγγινομένη τοῖς ἀπελθούσιν ὠφέλεια. Διὸ καὶ
 ταύτας τὰς μνήμας χρῆ ἅπαντας ἐκτελεῖν καὶ μετὰ
 σπουδῆς· ὅτι, καὶ μάλιστα τὰ τῆς φοικτοτάτης
 θυσίας· ὅτι καὶ διὰ τοῦτο δέδοται· ἐπεὶ διὰ τε τῶν
 τελουμένων δεήσεων καὶ εὐχῶν, καὶ τῶν ἱερῶν
 θυσιῶν, καὶ τῶν εἰς τοὺς πένητας εὐποιῶν, οὐ μόν-
 ον τοῖς ἡμαρτηκόσι καὶ ἐν μετανοίᾳ ἐξελοῦσι τοῦ
 σώματος ἄφρασις τε καὶ ἀνεσις δίδονται, καὶ τῆς
 τιμωρίας ἀπαλλαγῆ, ἀλλὰ καὶ τοῖς δικαίως ζήσασι,
 καὶ τέλοσ ἀγαθῶν καὶ θεοφιλῶν ἀποδεδωκόσι, μείζων
 ἢ κάβαρις καὶ ἀνάβασις χορηγεῖται, ὡς καὶ τῷ
 Χρυσοστόμῳ δοκεῖ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Ἠράξων, Β
 καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἐγγύτης καὶ παρρησία, καὶ τοῦ
 φωτισμοῦ λαμπροτέρα ἢ ἐκ Θεοῦ μετάδοσις. Καὶ
 πᾶς ἔστω γινώσκων πιστὸς, ὡς εἰ φιλεῖ τὸν οἰκίον
 ἐντεῦθεν ἀπελθόντα, τὰ μεγάλα τῶν ἀγαθῶν αὐτῷ
 προσέξει, προσφέρων ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ πολλῆς αὐτῷ
 τῆς εὐφροσύνης γίνεται πρόξενος, καὶ πένησι παρέ-
 χων, καὶ αἰχμαλώτου· λυτρούμενος, καὶ τᾶλλα
 πικρῶν, οἷς Θεὸς θεραπεύεται· ἐξαιρέτως δὲ ὑπὲρ
 αὐτοῦ τὰς ἀναιμάκτους σπεύδων ἐκτελεῖσθαι θυσίας.
 Ἡ γὰρ ἐπὶ τῇ φοικτῇ θυσίᾳ μερίς, καὶ ἡ ἐπὶ
 ταύτῃ τοῦ ἀπελθόντος ἀνάμνησις, τῷ Θεῷ τούτων
 ἐνοῖ, καὶ ἀοράτως μετέχειν αὐτοῦ παρέχει καὶ κοι-
 νωνεῖν. Ὅθεν ἐκ τούτου ὠφελοῦμενοι τὰ μεγάλα,
 οὐ μόνον παρακαλοῦνται καὶ σώζονται οἷς τε ἐν
 Χριστῷ μεταστάντες ἐν μετανοίᾳ ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ C
 αὐτῶν ἁγίων ἱερὰ καὶ θεῖα ψυχὰ ἴαν ἐν τούτοις
 εὐφραίνονται, χάριν αὐτῶν γινόμενοι, καὶ ἐν ἀγα-
 λιάσει σκιρτῶσι, Χριστῷ ἐνοῦμενοί τε καὶ κοινω-
 νούντες διὰ τῆς ἱερωτάτης θυσίας ταύτης· καὶ κα-
 θρωτέρον καὶ λαμπρότερον, καὶ τῶν αὐτοῦ μετέ-
 χοντες γνησιώτερον χριστιμάτων, ὑπὲρ ἡμῶν ἰκετεύ-
 ουσιν· ὅτι καὶ διὰ τοῦτο τὴν θυσίαν ταύτην Χριστὸς
 ἐνήργησέ τε καὶ παραδίδωκεν, εἰς ἁγιασμόν ἀπάν-
 των καὶ φωτισμόν, καὶ ἵνα μετ' αὐτοῦ ἐν ὧσιν, ὡς
 ἡδύατο. Διὸ καὶ τῶν μεμνημένων 270 αὐτῶν καὶ
 τῆς ἱερωτάτης ἐπιτελούντων εἰς τιμὴν αὐτῶν καὶ
 μνήμην θυσίας, διηνεκῶς ὑπερέχονται· καὶ μετῆ-
 ται τούτων καὶ πρέσβεις γίνονται· καὶ πρὸς τὴν
 θεοῖαν κοινωνίαν ἐξαιτοῦνται καὶ αὐτοὺς ἐλθεῖν
 εἰς Χριστῷ. Ὅθεν καὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν
 ἀπελθόντων μνημονεύσεν, ἵνα καὶ ἡμῶν ἕτεροι
 μνημονεύσασιν· καὶ ὑπὲρ τῶν ἁγίων προσενεκτέον
 ὕψη δύναμις, ἵνα εὐφραίνοντες τούτους ἐν Χριστῷ,
 καὶ μεσίτας εὐφρανομένους πρὸς αὐτὸν ἔχωμεν,
 καὶ σωθῆμεν δι' αὐτῶν.

Κληρικὸς. Ἰδοὺ περὶ πάντων ἡμῶν ἐδήλωσας,
 ἀγιώτατε, καὶ ἐδίδαξας ἅκας ὁδῶς, καὶ τὰ περὶ τοῦ
 τέλους ἡμῶν ἐξέθηκας, καὶ ὅσα ἡμῶν λυσιτελεῖ καὶ
 σωτήρια ἐδείξας, καὶ τὸ τῆς πίστεως ὄρθον διατρέ-
 νωντας. Τί οὖν ἀνταποδύσσομέν σοι ἕνεκα τῆς ἀγά-
 πης; Χάριν μόνον ὁμολογοῦμεν τῷ ἐν Τριάδι μόνῳ
 Θεῷ, τῷ καὶ ἡμᾶς μὲν πρὸς τὸ ἐρωτήσασιν κινήσαντι,

et celebratum, prout ipse mandavit. Fit igitur
 memoria, ut diximus, in prædictis temporibus
 propter eas quas retulimus causas, sanctisque
 multis monstratum est et revelatum quanta sit
 ex his utilitas defunctis. Propterea has commemo-
 rationes necesse est ab omnibus peragi, et summa
 etiam contentione, et præcipue maxime tremendum
 sacrificium, quod hanc ob ipsam rem traditum
 est. Cum per has preces, et orationes, et sacra
 sacrificia, et erga pauperes bona opera, non solum
 his qui deliquerunt et cum pœnitentia egressi
 sunt e corpore, remissio et relaxatio conceditur,
 et pœnarum liberatio, sed et illis qui juste vixe-
 runt, et sine bono, et Deo complacito vitam termi-
 narunt, major purgatio, et sublimatio datur, ut
 Chrysostomo videtur in expositione in Acta aposto-
 lorum, et ad Deum approxinatio, et apud eundem
 libertas, et illuminationis ex eo suppediatio splen-
 didior. Noverit fidelis omnis, si diligit propin-
 quum hac vita defunctum, magna ei præstare
 bona, si pro eo offerat, magnique gaudii eidem
 esse auctorem, si pauperibus eleemosynas faciat,
 captivos redimat, aliaque faciat quibus colitur
 Deus, et præsertim si studeat incruenta pro eo
 peragi sacrificia. Nam in tremendo sacrificio par-
 ticula, et super eam illius, qui decessit commemo-
 ratio, illum Deo unit, Deique invisibiliter fieri
 participem, et cum eo communicare facit. Hinc
 maximam utilitatem consecuti, consolantur et
 salvantur, qui in Christo decesserunt cum pœni-
 tentia fratres. Sed et sacræ divinæque sanctorum
 animæ maximum in modum iis, quæ pro ipsis fiunt,
 delectantur, et cum gaudio exsultant, Christo sese
 unientes, et communicantes per sacratissimum
 hoc sacrificium purius ac splendidius, et illius
 munera perfectius participantes, pro nobis preces
 fundunt. Quod ob eam causam sacrificium hoc
 Christus operatus est, et tradidit in sanctificatio-
 nem omnium, et illuminationem, et ut cum eo
 unum essent, quemadmodum precatus est. Qua-
 propter pro iis qui eorum recordantur, et sacro-
 sancta sacrificia, et memoriam in eorum honorem
 peragunt, continuo supplicat, et mediatores eor-
 um et oratores fiunt, et, ut ad similem comuni-
 onem Christi insimul et ipsi veniant, exorant.
 Quare et fratrum nostrorum mortuorum commemo-
 ratio inculcanda est, ut et nostrum alii commemo-
 rationem faciant, et offerenda sunt pro sanctis
 sacrificia pro posse nostro, ut eos consolantes in
 Christo, et mediatores gaudentes apud illum ha-
 beamus, et per eos salutem consequamur.

Clericus. Ecce omnia nobis manifestasti, sanc-
 tissime, et accurate docuisti, et quæ ad finem
 nostrum attinent exposuisti, et quæcumque nobis
 utilia sunt ac salutaria ostendisti, hincque expla-
 nasti rectitudinem. Quid ergo retribuemus tibi ob
 tuam charitatem? Gratias tantum agimus tibi in
 Trinitate Deo qui nos quidem ad sciscitandum

movit, tibi vero largitus est sermonem pro nobis qui plura ac interrogavimus dixisti ac docuisti; et merces sit tibi ab eo magna ac, utpote a Deo, multiplex.

Pontifex. Gratias agimus, fratres, et gloriam reddimus Patri et Filio et Spiritui sancto, uni Deo nostro in Trinitate, qui dedit verbum in apertione oris, in quo nos sperantes de his ausi sumus disserere quæ super nos sunt, quum divina sint et sublimia. Hoc igitur Dei donum est propter vos, non propter me, si tamen utilia tantummodo dixerimus. Non enim prorsus autumo quum veritatem velim dicere, utilia et necessaria vobisque fructuosa dixisse, quum tenuitatem et imbecillitatem ac ignorantiam ingenii mei ex parte noverim, ne dicam me totum præ tenebris caligare. Si quis forte dixerit: Quare igitur hæc tentasti? charitatem in causam prætendam, quoniam sæpius me interrogaverunt fratres, et quoniam non mea, sed ex Scriptura sacra sanctisque nostris verba colligens, pro facultate scripsi, et sequentia ex divinis eorum consiliis intuli. Igitur si quid utilitatis et commodi inveniatur in dictis, Deo gratias, hoc nostrum non est, sed ex divinis Scripturis et sanctorum scriptis, propter vos qui sæpe diverso modo nos interrogavistis, ac propter alios quosdam fratres qui ad hoc variis temporibus coegerunt nos. Et merces magis erit vobis qui occasiones dedistis tenuerique ac terrenum et humile ingenium nostrum humilitate vestra ac interrogatione in dilectione et gratia Dei in Trinitate speruistis. Adsit qui hæc vobis fructuosa faciat fratribusque omnibus proficua in gloriam ejus salutemque nostram ejusdem clementia et benignitate, cui confidentes res supra vires nostras positas attenuare ausi sumus, et cujus dilectione ista pro facultate disposuimus. Et sint ista illi in gloriam nobisque humilibus in salutem, quia hæc quoque obtulimus uni in Trinitate Deo, intercedentibus nemper virgine et sanctissima gloriosissima Dei Genitrice, sanctisque angelis a Deo illuminatis, beatis etiam apostolis divina prædicantibus, sanctissimis Deiferis pontificibus, gloriosis martyribus, sanctis et justis omnibusque sanctis ejus a sæculo et usque ad consummationem sæculi. Quoniam eum decet omnis gloria, magnitudoque et magnificentia, Patrem et Filium sanctumque Spiritum, solum in Trinitate Deum, unam naturam potestatemque et virtutem in tribus indivisis inconfusisque personis, omni tempore, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ οὗτοι δὲ περισσῶς ἐπὶ λόγον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ πλείω ὧν ἠρωτήσαμεν εἰρηκότες καὶ ἐκδέξαντες· καὶ ὁ μισθὸς εἴη σοι παρ' αὐτοῦ πολλὸς, καὶ ὡς παρὰ Θεοῦ πολλαπλοῦς.

Ἀρχιερεὺς. Εὐχαριστοῦμεν, ἀδελφοί, καὶ δόξαν προσάγομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ μόνῳ Θεῷ ἡμῶν ἐν Τριάδι, τῷ δίδόντι λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος, ἐφ' ᾧ δὴ καὶ ἡμεῖς ἠλπικότες, τὸ περὶ τούτων εἰπεῖν ἐπιτολήκαμεν, ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντων ὡς θεῶν καὶ ὑψηλῶν. Τοῦτο οὖν Θεοῦ δῶρον· καὶ δι' ὑμᾶς, καὶ οὐ δι' ἐμὲ, εἶγε μόνον καὶ τι τῶν ὠφελίμων εἰρήκαμεν· οὐδὲ γὰρ ὄλω; νομίζω, εἶγε καὶ θέλω λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν, εἰρηκέναι τί τῶν χρησίμων καὶ ἀναγκαίων, καὶ πρὸς ὠφέλειαν συντεινόντων· ἐπεὶ τὸ εὐτελέστερον καὶ ἀδρανὲς τῆς ἐμῆς διανοίας καὶ ἀμαθῆς ἐκ μέρους ὄδα, εἰ καὶ μὴ τελέω; ἐσκότισμαι. Εἰ δέ τις ἐρατὴ, καὶ εἴως χάριν ταῦτα βέβηλον λοιπόν· διὰ τὴν ἀγάπην, ἀπολογήσομαι, ἐν τῷ ἐρωτῆσθαι πολλὰκις τοὺς ἀδελφοὺς· καὶ ὅτι οὐκ ἐμὰ, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων ἡμῶν συλλέγων, κατὰ δύναμιν ἔγραφα, καὶ τὰ ἐπόμενα τῶν θεῶν αὐτῶν ἐννοῶν. Εἰ μὲν οὖν τι χρήσιμον ἢ ἐπωφελεὲς ἐν τοῖς εἰρημένοις, τῷ Θεῷ χάρις, καὶ οὐχ ἡμῶν τοῦτο, ἀλλὰ τῶν θεῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἁγίων, καὶ δι' ὑμᾶς τοὺς πολλὰκις διαφόρως ἠρωτηκότες, καὶ τινὰς ἄλλους τῶν ἀδελφῶν, εἰς τοῦτο κατὰ καιρὸν ἀναγκάσαντα· καὶ ὁ μισθὸς ἔσται μᾶλλον ὑμῖν τοῖς τὰς ἀφορμὰς δεδωκόσι, καὶ τὸν εὐτελέστατον νοῦν ἡμῶν καὶ γέωδη καὶ ταπεινὸν τῇ ταπεινώσει ὑμῶν καὶ ἐρωτήσει ἐν ἀγάπῃ τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ καὶ χάριτι διανοήσαντι. Ὅς καὶ εἴη χρήσιμα ποιῶν ὑμῖν ταῦτα, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἕκαστι ἐπωφελεῖ τὰ εἰρημένα, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ σωτηρίαν ἡμῶν τῇ αὐτοῦ φιλοanthρωπία καὶ ἀγαθότητι, ᾧ καὶ θαυμάρηκός, τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ἐχειρήσαι κατατολήκαμεν, καὶ ἐν ἀγάπῃ τούτου ἐκ κατὰ δύναμιν ἐξεθήκαμεν. Καὶ γίνετο εἰς δόξαν αὐτοῦ ταῦτα, καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν σωτηρίαν· ὅτι καὶ ταῦτα αὐτῷ ἀνεθήκαμεν τῷ μόνῳ ἐν Τριάδι Θεῷ· προσβλαίς τῆς ἀειπαρθένου καὶ παναγίας ὑπερενδόξου Θεοτόκου, τῶν θεολήπτων καὶ ἁγίων ἀγγέλων, τῶν θεηγόρων καὶ μακαρίων ἀποστόλων, τῶν θεοφόρων καὶ πανίρων ἱεραρχῶν, τῶν καλλινίκων μαρτύρων τε, ὁσίων τε καὶ δικαίων, καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος καὶ ἕως συντελεσῆς αἰῶνος ἁγίων δούλων αὐτοῦ. Ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, μεγαλοσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ μόνῳ ἐν Τριάδι Θεῷ, τῇ μὴ φῦσει καὶ ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει, ἐν τρισὶν ἀδιαιρέτοις καὶ ἀσυγχύτοις ταῖς ὑποστάσεσι, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΕ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΑΟΥ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤΩ ΙΕΡΕΩΝ ΤΕ ΠΕΡΙ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΩΝ, ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΝ
ΕΚΑΣΤΟΣ ΤΟΥΤΩΝ ΣΤΟΛΩΝ ΙΕΡΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΕΤΑΙ.

ΟΥ ΜΗΝ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑΣ

Λόγων ἐκάστην ἑδούσα τῶν ἐν αὐτῇ τελουμένων θείως,

Καὶ τοῖς ἐν κρήτῃ εὐσεβέσι ζητήσασιν ἀποσταλεῖσα.

EJUSDEM

EXPOSITIO DE DIVINO TEMPLO

ET

DE SACERDOTIBUS EJUS AC DIACONIS EPISCOPIQUE AC DE SACRIS STOLIS
QUIBUS HORUM QUILIBET INDUITUR,

NECNON DE DIVINA MISSA

Ubi singulorum quæ in illa divino ritu peraguntur, ratio redditur.

Transmissæ viris piis Cretensibus qui eam dari sibi petierunt.

271 Ἐξ ἀγάπης θείας κεινημένοι, πρὸς τὸ Ἀ
μαθεῖν τί ποτε δηλοῦσι τὰ σύμβολα τῶν ἐν τῇ θείᾳ
συνάξει τελουμένων, καὶ τί τὰ ἱερὰ σημαίνουσιν
ἔμφια, ἐν ἀγάπῃ δέξασθε καὶ τοὺς κατὰ δύναμιν
παρ' ἡμῶν περὶ τούτων λόγους, οὗς καὶ ἡμεῖς τῇ
πρὸ Πνεύματος ἀγάπῃ θαρροῦντες, ποιοῦμεθα, καὶ
μέλιστα γὰρ ὑπὲρ τοῦ μεγίστου τῶν ἔργων τῆς αὐ-
τοαγάπης Θεοῦ· Ὅς τοσοῦτον ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὥς
γέγραπται, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ
ὑπὲρ ἡμῶν ἔδωκεν. Ἦλθεν οὖν οὗτος ἐν ἀγάπῃ,
καὶ ὁ πανταχοῦ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ βρέφος ἐκ
Παρθένου ταχθεὶς, καὶ τὰς ἡλικίας ἀρτίψας, ἐν ὄψει
ἐγὼ καθαρῶ, καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ λόγων αὐτοῦ
καθιγισθῶ, τέλος καὶ ἑαυτὸν ἔμοι εἰς κοινωνίαν
δίδωκεν. Ἐπεὶ γὰρ τῇ ἀπαρχῇ μὲν ἠνώθη μοι, ἦν
προσεληφέν ἐκ Παρθένου, ἀνάγκη δ' ἦν τὴν ἔνωσιν
πρακτικῶς καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς πιστεύοντας δια-
θεῖναι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀναπληροῦναι με καὶ ζῆσαι.
Ἐὰν γὰρ μὴ φάγητε, φησί, τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ

Eorum quæ in facta synaxi, sive missa peragun-
tur, symbola et argumenta, quid tandem aliquando
manifestent, et quid sacra ornamenta significare
velint, ut discatis, divina charitate estis impulsī :
in charitate idcirco suscipite a nobis, quos de his
sermone, Dei etiam charitate moti, et consili ex-
hibemus : qui nos sic dilexit, secundum Scripturam,
ut Filium suum unigenitum pro nobis daret¹. Venit
ergo ad nos in charitate, et qui ubique præsens adest,
habitavit inter nos, ex Virgine infans in lucem eli-
tus, et per successivam ætatum mutationem pro-
gressus est, ut ego ex integro purgarer, ejusque
dictis et factis sanctitatem susceperem. Postremo
semetipsum quoque in communionem nobis dedit.
Quoniam etenim primitiis carnis, quas e Virgine
assumpsit mihi unitus est, necesse fuit utique unio-
nem quoque actu et opere ipso ad fideles uni-
versos dimanare. Hæc est enim reformatio et
vita nostra. Nam Nisi manducaveritis, inquit, car-

¹ Joan. iii, 16.

nem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis¹. Et : Ego vivo, et qui manducat me, vivet propter me². Hoc per sacramenta benigne præstitit.

1. Quinam est effectus sacri baptismi.

Et certe baptismata nos regenerat, suanique generationem omni prava passione segregatam nobis donat. Per manuum vero impositionem, et sacram inspirationem, unguenti confirmationis gratiam inserit.

2. Qui unguenti sacri

Unguentum nimirum ipsemet est. Unguentum enim, inquit, *effusum nomen tuum*³. Qui unxit semetipsum qua Deus : et unctus est qua homo. Proinde, et nos sua bonitate ungens, suavevolentem et vitalem spiritum gratiam nobis elargitur. Quod autem tertium et summum est, nos sui participes efficit, et id in sacramentorum traditione ostendit. Accepit enim panem, et consecravit, et calicem similiter. *Et hoc quidem, ait, est corpus meum. Illic vero sanguis meus.* Nec consecravit modo, verum etiam ad ejus nos communionem vocavit. *Accipite enim, comedite, inquit, et bibite ex eo omnes.* Nec tantummodo tunc istud ipse fecit, sed per suos idoneos ministros, id omni tempore faciendum concessit. *Hoc facite, inquit, in meam commemorationem.* Et merito. Si etenim conformiter nobis carnis et sanguinis nostri participem se efficit, et cum esset Deus immutabilis, nihilominus homo nostrum similis apparuit, quo divinitatis ejus consortes ac socii fieremus : divinis-
sima istud et super omnem captum ratione actum est ; ut quibus alimur et que bibimus, iis se immis-
cetet, qui ubique est, panemque et vinum in corpus et sanguinem divina sua potentia transmutaret, qui omnipotens est. Per hæc nobis inseritur et immiscetur : cumque sit Sol justitiæ, nobis lucet, et suæ puritati conformes illustrationes exhibet : nec radiis duntaxat immixtis simpliciter, ut sol agit : sed insuper ex impuris pura reddit, et luminis capaces efficit.

Quando igitur hujuscemodi est sacrificium, et hic finis est incarnationis divine (per eam quippe consortes Dei, et dii per gratiam evadimus), etiam Christi Ecclesia studium in eo majus et saceratus exhibet : unde et quod ab initio accepit, assidue operatur, et per sacra symbola docet, que omnem cogitationem superant. Tantiæ vero gloriæ composites sunt eæ que a nobis visibilibus fiunt actiones, ut omnibus ideo sint admirationi. Verum non omnium mens ad eorum quæ illis pertractantur, cognitionem penetrat : multaque propterea hæsitant, horumque rationes et causas exquirunt : et certe captum omnem transcendunt, que illis perficiuntur. Nec humanus solum, sed nec angelicus intellectus enarrare ac docere queat, quomodo Dei incarnatio, quomodo communicatio fiat, aut eorum quæ

α τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ, Ἐγὼ ζῶ, καὶ ὁ τρώγων με ζήσεται δι' ἐμέ. Τοῦτο τοῖς μυστηρίοις διέπραξεν ἀγαθῶς.

α'. Τί τὸ βάπτισμα τὸ ἱερὸν ἐνεργεῖ.

Καὶ δὴ τῷ βαπτίσματι μὲν ἀναγεννᾷ, τὴν ἑαυτοῦ καὶ ἡμῶν ἀπαθὴ διδοῦς γέννησιν. Τῇ ἐπιθέσει δὲ τῶν χειρῶν καὶ ἐμπνεύσει, τὴν τοῦ μύρου χάριν ἐντίθησιν.

β'. Τί τὸ μύρον τὸ ἁγιον.

Ὁ δὴ μύρον αὐτὸς ἐστὶ. Μύρον γὰρ, φησὶν, ἐκκερωθὲν δρομὰ σοι· χριστὸς μὲν ἑαυτὸν, ὡς Θεὸς, χρισθεὶς δὲ ὡς ἄνθρωπος. Διὸ καὶ ἡμᾶς ἀγαθῶς χρίτων, ἡμῶν παρέχει τὴν εὐδωχὴ καὶ ζωὴν τοῦ Πνεύματος δύναντιν. Τρίτον δὲ καὶ μέγιστον ἀπάντων δίδωσι, τὸ μετέχειν ἡμᾶς αὐτοῦ, ὅπερ τῇ παραδόσει τῶν μυστηρίων παρέδειξεν. Ἐλαβε γὰρ ἄρτον καὶ ἱεροῦργησε, καὶ ποτήριον ὁμοίως. Καὶ τὸ μὲν ἔφη, *Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου*· τὸ δὲ, *Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου*. Καὶ οὐχ ἱεροῦργησε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν ἐκάλεσε. *Λάβετε γὰρ, φάσθε, φησὶ, καὶ πίνετε ἐξ αὐτοῦ πάντες.* Καὶ οὐ τότε μόνον τοῦτο πεποίηκεν αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν οἰκείων μέχρι παντὸς τελειοθαὶ παρέδωκε. Τοῦτο γὰρ, φησὶ, *ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.* Καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἡμῶν παραπλήσιως σαρκὸς καὶ αἵματος κοινωνῶν καὶ, καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος· ὥρθη, Θεὸς ὡν ἀναλλοίωτος, σκοπὸς δὲ τὴ θεώσεως αὐτοῦ μετασχεῖν ἡμᾶς, τῷ θεοστάτῳ τούτῳ τρόπῳ καὶ ὑπὲρ λόγον πεποίηκεν, οἷς τρεφόμεθα, καὶ οἷς ποτιζόμεθα, ἑαυτὸν καταμίξας, πανταχοῦ ὢν, 272 καὶ τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον εἰς σῶμα καὶ αἷμα τῇ θεικῇ μεταβάλλων αὐτοῦ δυνάμει, παντοδύναμος ὢν. Διὰ τούτων οὖν ἡμῶν ἀνακρινῶνται καὶ ἀναμίσχονται καὶ δικαιοσύνης ἥλιος ὢν ἡμῶν ἐπιλάμπει, ἀναλόγως τῇ καθαρότητι τὰς ἐλλάμψεις παρέχων. Καὶ οὐχ ἄπλως ὡς ἥλιος ἐνεργεῖ, τὰς ἀκτίνας ἐντιθεὶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ καθαρὰ καθαίρει καὶ δεκτικὰ φωτὸς ἀπεργάζεται.

Ἐπεὶ τοίνυν τοιοῦτόν ἐστι τὸ τῆς ἱεουργίας μυστήριον, καὶ τοῦτο πέρας τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτῆς γὰρ Θεοῦ κοινωνοὶ γινόμεθα, καὶ κατὰ χάριν Θεοὶ, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τὴν σπουδὴν πρὸς τοῦτο μείζονα καὶ θειοτέραν ἔχει. Ὅθεν καὶ ὁ παρέλαθεν ἐξ ἀρχῆς διηγεκῶς ἐνεργεῖ, καὶ διὰ συμβόλων ἱερῶν διδάσκει τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν. Τηλικαύτης δὲ μετέλαβε διέξησης καὶ τὰ ὁρατῶς ἐνεργούμενα, ὅτι πᾶσιν εἰσι θαυμαστά. Ἀλλ' οὐχ ὁ νοῦς ἀπάντων πρὸς τὴν γνώσιν διαβαίνει τῶν τελουμένων. Ὅθεν καὶ διαποροῦσι πολλοὶ, καὶ τοὺς τούτων ζητοῦσι λόγους, καὶ πάντως ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιάν ἐστι τὰ τελούμενα, καὶ οὐ μόνον ἀνθρώπινος, ἀλλ' οὐδ' ἀγγελικῆς ἀν' ἐξισχύσει νοῦς, πῶς Θεοῦ σάρκωσις, ἢ ποῦ Θεοῦ κοινωνία διδάξαι, ἢ τί τῶν ὅσα ἡ Ἐκκλησία κηρύσσει καὶ διανεργεῖ. Πλὴν οὐ καθ-

¹ Job. vi. 21. ² Ibid. 58. ³ Cant. i. 2.

ἄλλο ἡμᾶς ἀμυήτους ἀφήκεν εἶναι περὶ τῶν ἰδίων ἢ Θεός, ἀλλ' ὅσον δυνατὸν εἰδέναι, καὶ καθόσον ζητεῖν εὐρίσκειν, καὶ ἐν περινοίᾳ γίνεσθαι τῶν ἐκείνου, παρέσχεν ἡμῖν ἀφορμὰς, ἐπεὶ καὶ δι' ἡμᾶς ταῦτα πέπρακται. Καθόσον οὖν καὶ ἡμεῖς ἠδυνήθημεν γινῶναι, καὶ καθόσον ἡμῖν ἐδόθη, ἐλαχίστοις γε οὖσι καὶ ταπεινοῖς, περὶ ὧν ἠρωτήσατε, νομίσαντες ἡμᾶς εἶναι τι, λέγομεν ἐν ἀγάπῃ, ἐκ τῶν Πατέρων τὰ πλεῖω συλλέξαντες. Οὐδὲ γὰρ τῶν παραδεδομένων καινότερον ἄλλο παρ' ἡμῖν, οὐδ' ἂν παραλάβομεν ἠλλοιώσαμεν· τετηρηθήκαμεν δὲ, ὡς καὶ τὸ τῆς πίστεως Σύμβολον, ὅθεν ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστόλων ἐδόθη καὶ τῶν Πατέρων, οὕτω τὴν ἱερουργίαν τελοῦμεν· καὶ ὡς μὲν ὁ Κύριος ἱερουργῆσε μετὰ τῶν μαθητῶν ὧν, καὶ τὸν ἄρτον κλάσας καὶ αὐτοῖς μεταδός, καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως, καὶ ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, τοῦ ἱεράρχου μετὰ τῶν ἱερέων ἱερουργοῦντος, καὶ πᾶσι μεταδίδόντος, ἢ καὶ ἱερέως μετὰ λοιπῶν. Τούτο δὲ καὶ ὁ τῶν ἀποστόλων μαρτυρεῖ διάδοχος ὁ ἱερός φησι Διονύσιος, οὕτως διδάσκων ἱερουργεῖν, ὡς ἡμεῖς. Καὶ οἱ θεηρόροι δὲ, Βασίλειος καὶ Χρυσόστομος, τὴν τῆς μυσταγωγίας πλαυότερον ἐκλήμενοι τάξιν, οὕτω παραδειχάσαν ἐνεργεῖν, ὡς ἡ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησία, καὶ μαρτυροῦσιν αὐτῶν αἰ εἰς τὴν ἱερουργίαν εὐχαί, τὴν πρώτην τε καὶ δευτέραν εἰσδόν ἐκδοῦσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἱερᾶς τελετῆς.

quitur; idque orationes eorum in missa quae

Καὶ τὸν ἱερόν δὲ ναὸν οὐ βαπτὸν τοῖς πᾶσι παραδεδόσαν οἱ ἱερεῖς, ἀλλ' ἄξιον εὐλαθείας, καὶ μάλιστα δὴ τοῦ φρικτοῦ θυσιαστήριον. Καὶ ὄχιλον, ὡς ἔξω θάλλουσι τοὺς κατηχουμένους. Καὶ ὁ ἱερός, δὲ Ἀμβρόσιος καὶ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστήριου ἐξέδοθη τὸν Θεοδοσίον βασιλεῖα· καὶ ὁ ἐν ἀγίοις δὲ Γρηγόριος ὁ Διάλογος, οὐ μόνον δι' ἐνζύμου ἄρτου τὴν θυσίαν προσφέρεσθαι μαρτυρεῖ, ἀλλὰ καὶ δι' αἰδοῦς τοῖς ἱερεῦς ἅγει ναοῦ, μηδὲ λείψανα ἁρτίως τοῦ τυχόντος ἐν αὐτοῖς καταθέσθαι. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἰσίδωρος ὁ ἐκ τοῦ Πηλουσίου, ἀρχαῖος ὢν τῶν Πατέρων, ἐν πολλαῖς αὐτοῦ τῶν ἐπιστολῶν περὶ τῆς τελετῆς τῆς καθ' ἡμᾶς λειτουργίας σαφέστερον ἐκδηλοῦν φαίνεται. Καὶ οὐ τὰ θεῖα δὲ σοφῆς Μάξιμος ἄλλαν ἐπιτιθεῖ τὸ μυστήριον τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ὅπερ ἡ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησία διενεργεῖ, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ γινομένων τοὺς λόγους ἐφαρμηνεύει. Ἐξ ὧν δὴ καὶ ἡμεῖς ὡς Πατέρων ἐρανισάμενοι, καὶ εἴ τί περ ἄλλο παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐγνωμεν, γράφομεν ὑμῖν, τῆ τοῦ Θεοῦ θαυρόσησαντες χάριτι. Καὶ δὴ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ θείου φαμὲν οἴκου. Ἐπεὶ γὰρ ὄργανον ἱερουργίας ναὸς τε καὶ ἱερεῦς, ὁ μὲν ἱερουργῶν, ὁ δὲ τὸ θυσιαστήριον ἔχων, καὶ περὶ ἀμφοτέρων προσήκόν ἐστιν εἰπεῖν.

4. Τί ἐστὶν ὁ ναὸς ναός.

Ὁ ναὸς τοῦτο, εἰ καὶ ἐξ ὀλῶν συγκαίετο, ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ὁμοίως ὁμοίως ἔχει χάριτον τελετῆς, ἢ ἐξ ὧν τὸ πρὸς ἡμᾶς εὐχαί, μυσταγωγίαι, καὶ ἄλλα.

nam quae ab Ecclesia promulgantur et efficiuntur. Verumtamen non omnino rudes ac ignaros rerum ad se pertinentium Deus nos reliquit, sed quantum de iis scire, investigare, et invenire, imo et comprehendere possumus tantam nobis occasionem praestitit: quandoquidem causa nostra ea omnia instituta sunt. Quantum igitur nobis minimis abjectissimisque concessum est, de iis quae nos esse aliquid putantes interrogastis, in charitate discernimus, pluraque ex his a sanctis Patribus collegimus; neque enim praeter ea quae tradita sunt novum aliquid adinvenimus, neque ea quae ab aliis accepimus ulla ratione immutavimus, imo sicut fidei Symbolum integra intactaque servavimus. Unde sicut ab ipso Salvatore instituta est, et ab apostolis, et a Patribus tradita, ita et missam celebramus: et sicut quidem Dominus, cum discipulis adhuc commorans consecravit, et panem fregit, eisque distribuit, et calicem similiter, ita et nunc Ecclesia exsequitur, pontifice cum sacerdotibus consecrante et omnibus distribunte, vel certe sacerdote cum collegis celebrante. Hoc vero et apostolorum successor testatur, sacer, inquam, Dionysius dum sic sacrificare, sicut et nos edocet: et divinarum rerum enarratores Basilius et Chrysostomus ordinem missae tantis mysteriis repleta ubi exponunt, sic eam perficere commendarunt, sicut et nostra Ecclesia ex-

primum et secundum ingressum reliquiasque sacri-

Et sanctum quidem templum non omnibus pervium esse, sed reverentia dignum, tremendum vero maxime altare, esse voluerunt SS. PP. Quod liquido constat, cum ex eo catechumenos emittunt: sacer vero Ambrosius, ex templo et altari Theodosium imperatorem eiecit; sanctus autem Gregorius auctor ille Dialogorum, non modo cum fermentato pane sacrificium offerri testatur, verum et in veneratione magna sacras habet aedes, nec eujuscunque cadavera in iis sepeliri permittit: similiter et Isidorus Pelusiota inter antiquos Patres merito recensitus, in plerisque suarum Epistolarum de missae sermo prout apud nos celebratur, lucidius edisserere videtur: et de divinis eruditus Maximus nullum mysterium sacrae missae, quam Ecclesia catholica in usu habet et celebrat, non expositum relinquit, omniumque quae in ea sunt rationes in medium adducit et interpretatur. Ex his et ex aliis Patribus decerpentes, quaecumque ab antecessoribus nostris indicimus, divina confisi gratia vobis exscribimus. Primum igitur de divina domo agimus. Nam cum templum et sacerdos instrumenta sint sacrificio deservientia, ille quidem consecrans, hoc vero, altare ad id exhibens; de utroque dicere censentaneum est.

5. Quae sacri templi ratio.

Templum ergo quamvis ex materialibus compactum sit, sublimi tamen gratia praeditum est; a pontifice enim mysticis precationibus dedicatur,

et sacro perfunditur unguento, totumque Dei habitaculum redditur: nec omnia omnibus, sed alia sacerdotibus, alia laicis habet pervia.

4. Quare duplex est templum.

Quoniam vero bipartitum est (in adyta nimirum et exteriora) per secretiora adyta, et per ea quæ foris sunt; Christum ipsum imagine quadam representat, duplici natura divina et humana subsistentem, quarum hæc non videtur, alia sub aspectum cadit. Similiter hominem ex anima et corpore coherentem. Trinitatis item mysterium præclare adumbrat, quæ cum per essentiam inaccessa sit, providentia tamen et potestate maxime cognoscitur. Spectatum vero mundum hunc aspectabilem, et alium qui sensum effugit, imitatur. Quin imo et aspectabilem solum: Cælum quidem, per sacrum tribunal: terrestria vero, per templum reliquum. Alio consilio sacrum templum ut tripartitum, seu trifariam divisum, consideratur: in locum, inquam, ante templum seu vestibulum, in ipsum templum, et in sacrarium, quibus partibus tribus Trinitas, et cælestes beatarum mentium ordines, per tres ternarios distincti: piorum item populus sub triplici discrimine, sacerdotum videlicet, fidelium perfectorum, et publice pœnitentium, significatur. Insuper quæ in terris, quæ in cælis, et super cælos sunt, sacræ ælis constitutio et habitus denotat: et vestibula quidem, ea quæ in terris sunt; spatium templi, cælum; sanctissimum vero tribunal, supercælestia sive ea quæ sunt in cælis.

5. Quid sacra mensa innuit.

Ideiro et in sacrario templum per tremendum altare, sacræ mensæ videlicet, cæli Dominum concipiendum proponit: quæ et Sancta sanctorum, cathedra, locus Dei, requies, propitiatorium, magni sacrificii officina, Christi monumentum, et ejus gloriæ tabernaculum vocatur.

6. Quid velum.

Et quidem per velum altaris, cæleste Dei tabernaculum significat, ubi angelorum agmina sunt et sancti requiescunt.

7. Quid cancelli.

Per cancellos vero sive separationes, differentiam eorum quæ sensu, ab his quæ sola intelligentia percipiuntur.

B Quid quod nomina quatuor evangelistarum pannis altaris inexta sunt.

Quatuor autem superstrati mantilis partes in veli quatuor angulis habet sacra mensa, quoniam plenitudo Ecclesiæ ex quatuor mundi finibus contexta est; et in quatuor illis angulis quatuor evangelistarum nomina, quandoquidem per illos fundata et constituta est, et universum terrarum orbem Evangelii annuntiatio pervagata est.

9. Quid primum sacræ mensæ instratum, illique quæ superinjicitur mappa sive pulla.

Interulum vero vestem, quæ: Ad carnem dicitur, et superne mantile adepta est: quia sepulcrum est et thronus Jesu. Et partim quidem est ut sindon

A ρη· και κατοικητήριον ὄλος Θεοῦ καθίσταται, καὶ οὐ πάντα τοῖς πᾶσιν ἔχει βεβαί, ἀλλὰ τὰ μὲν ἱεραῦσι, τὰ δὲ λαϊκοῖς.

δ'. Διὰ διπλοῦς ὁ ναός.

Εἰκονίζει δὲ οὗτος διπλοῦς ὢν διὰ τῶν ἀδύτων καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν διπλοῦν ὄντα, Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον. Καὶ τὸ μὲν ἄρρατον, τὸ δὲ ὁρατὸν, καὶ ἄνθρωπον ὁμοῦς, ἐκ ψυχῆς ὄντα καὶ σώματος. Ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον ἐξηιρήτως, ἦτις ἀπόστοις μὲν τῆ οὐσίᾳ, γνωσκομένη δὲ τῆ προνοίᾳ καὶ ταῖς δυνάμεισιν. Ἰδὲ δὲ τὸν ἐρώμενον ἐκτυποὶ κόσμον, καὶ τὸν ἄρατον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐρώμενον τούτον μόνον, τὸν οὐρανὸν μὲν διὰ τοῦ ἱεροῦ βήματος, τὰ περιγεῖα δὲ, διὰ τοῦ Θεοῦ ναοῦ. Καὶ κατ' ἄλλον δὲ σκοπὸν, ὁ Θεός· ἕκαστος ναός· τριαδικῶς θεωρεῖται, τοῖς πρὸ τοῦ ναοῦ φημι, καὶ τῷ ναῷ, καὶ τῷ βήματι. Ὁ δὲ καὶ τὴν Τριάδα σημαίνει, καὶ τὰς τάξεις τῶν ἄνω τριαδικῶς τεταγμένως, καὶ τοὺς ὅμιλους τῶν εὐσεβῶν εἰς τριάδα διαίρουμένους, ἱερωμένον λέγου, καὶ πιστῶν τελειῶν, καὶ τῶν ὄντων ἐν μετανοίᾳ. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν γῆ καὶ ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, τοῦ Θεοῦ ναοῦ τούτου διδάσκει τὸ σχῆμα. Καὶ πρόναον μὲν τὰ ἐν τῇ γῆ, ναός δὲ τὸν οὐρανὸν, τὰ ὑπερουράνια δὲ τὸ ἀγιώτατον βῆμα.

cælis, et super cælos sunt, sacræ ælis constitutio et habitus denotat: et vestibula quidem, ea quæ in terris sunt; spatium templi, cælum; sanctissimum vero tribunal, supercælestia sive ea quæ sunt in cælis.

C

ε'. Τὴ ἱερὰ δηλοῖ τράπεζα.

Διὰ καὶ ἐν τῷ βήματι ὁ Θεός· ναός δὲ μὲν φημι τοῦ θυσιαστηρίου τῆς ἱερᾶς· δηλονότι τραπέζης τὸν τοῦ οὐρανοῦ παραδῆλοι Δεσποτῆν, ὃ καὶ Ἅγιος ἄγιων, καὶ καθέδρα, καὶ τόπος Θεοῦ καὶ ἀνάπαυσις, ἱεραστήριον τε καὶ τοῦ μεγάλου ὀνόματος ἱεραστήριον, καὶ μνήμα Χριστοῦ, καὶ δόξης αὐτοῦ καλεῖται σκῆνωμα.

ζ'. Τὸ καταπέτασμα.

Καὶ διὰ μὲν τοῦ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ καταπέτασματος τὴν ἐπουράνιον ἐκτυποὶ περὶ τὸν Θεὸν σκητῆν, ἔνθα τῶν ἀγγέλων οἱ ὄμιλοι, καὶ ἡ τῶν ἁγίων ἐστὶν ἀνάπαυσις.

η'. Τὸ διώστουλα.

D Διὰ δὲ τῶν κιχλίδων, ἦτοι τῶν διαστύλων, τὴν διαφορὰν τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητά.

η'. Τὴ τὰ ἐν τοῖς κυρίοις τῶν ἱεσσαίων εὐαγγελιστῶν ὁνόματα, καὶ τὴ τὸ κατασάρκα.

Τέσσαρα δὲ μέρη ὀνόματος ταῖς· τέσσαρσιν ἔχει γωνίαις ἡ ἱερὰ τράπεζα, ἦτις ἐκ τῶν περάτων συνευφάνθη τῆς Ἐκκλησίας τὸ πλήρωμα. Καὶ τὰ ὀνόματα δὲ τῶν τεσσαρῶν ἐν τοῖς τέσσαρσιν εὐαγγελιστῶν, οὗτοι δὲ αὐτῶν συνέστη ἡ Ἐκκλησία, καὶ πάντα τὸν κόσμον τὸ εὐαγγέλιον περιέδραμα.

θ'. Τὴ σημαίνει τὸ κατασάρκα· τὴ δὲ τὸ τραπέζοφοριον.

Κατασάρκα δὲ λεγόμενον εὐδύς. Καὶ μετ' αὐτὸν τραπέζοφοριον ἄλλο κέκτηται, οὗτις τῆς· ἐστὶ καὶ ὁρόνος τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ τὸ μὲν ἐστὶν ὡς σινδῶν, ἢ

περιελθὼν νεκρὸς, τὴ δὲ ὡς δόξη· περιβολή, ὡς
καὶ ὁ ἐπὶ τούτῳ ἐν τῷ τίθεισθαι ἐμφάνει ψιλμὸς
Ὁ Κύριος λέγων ἐβασιλεύσεν ἐξ ἀρχαίων ἐν δόξῃ
σατο.

ι'. Διὰ τὸ ἀπὸ λίθου ἢ τράπεζα.

Ἀπὸ λίθου δὲ τὸ θυσιαστήριον, ὅτι Χριστὸν εἰκο-
νίζει, ὃς καὶ πέτρα ὡς θεμέλιος ἡμῶν, καὶ κεφαλὴ
γωνίας, καὶ λίθος ἀκρόγωνος, καὶ ὁ πέτρα πάλαι
ταύτην ἐμίμειτο τὴν τράπεζαν, ἢ τὸν πάλαι ποτί-
ζουσα Ἰσραήλ. Νῦν δ' αὕτη τὸν νέον ἡμεῖς ποτίζει,
οὐχ ὕδωρ, ἀλλὰ ζωῆς αἰωνίου παρέχουσα νάματα. τὸ
ζῶν αἷμα τοῦ Λόγου. Διὰ δὲ τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου,
τὴν εἰς οὐρανὸς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς σαρκωθέντα
Λόγον καθήμενον.

ια'. Τί αἱ βαθμίδες τοῦ βήματος.

Διὰ δὲ τῶν ἀναβαθμῶν, τὴν ἐκάστου τῶν ἱερομέ-
νων ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων τάξιν τε καὶ ἀνά-
βασιν.

274 ιβ'. Τίνα τυκοὶ ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ θυσια-
στήριον εἰσελθών.

Καὶ διὰ μὲν τοῦ ἀρχιερέως τὸν Ἰησοῦν.

ιγ'. Τί τὸ εὐαγγέλιον καὶ σταυρὸς ἐν τῇ τρα-
πέζῃ κείμενα.

Ἦν τυκοὶ καὶ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ἐπὶ τοῦ θυσια-
στηρίου ὁρώμενον, καὶ ὁ σταυρὸς, τὴν θύσαν αὐτοῦ
ἐγγλῶν.

ιδ'. Διὰ τὸ ἐπὶ τὴν τράπεζαν μαρτύρων λείψανα
ἄγια.

Τῇ τραπέζῃ δὲ ὑπόκειται τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν
μαρτύρων, ὡς τῷ Χριστῷ τῷ μεγάλῳ μάρτυρι τοῦ
Πατρὸς αἱ συμπρόντων τοῖς πνεύμασιν. Ἄλλὰ καὶ
ὡς θεμέλιος τῆς Ἐκκλησίας τὸ θυσιαστήριον τοῦ-
τους ὑπέχει· σφματι γὰρ πρῶτον Χριστοῦ, εἶτα ἐπὶ
αὐτοῦ καὶ τῷ τῶν μαρτύρων συνέστη.

ιε'. Διὰ τὴν ἁγία τράπεζα μύρω ἁγίῳ χρίσται.

Κεχρισμένον εἶ ἐστὶ τῷ μύρω, ὅτι τῆς ἐνεργείας
πλήρες τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ ζῶν μύρον ἱεροῦρ-
γοῦμενον ἔχει.

ις'. Διὰ τὸ ἐνδύματα ἔχει ταύτην καλύπτουσα.

Ἄμφιος δὲ περικεκλυμμένον ἐστὶ καὶ κεκόσμη-
μένον, ὅτι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ δυσθεώρητα καὶ οὐ πᾶσι
ληκτά.

ιζ'. Διὰ τὸ ὑπανίσταται.

Καὶ ἐπηρμένον δὲ καὶ λαμπρότατον, ὡς θρόνος
θεοῦ.

ιη'. Τίνας τυκοῦσιν οἱ τοῦ βήματος.

Διὰ δὲ τῶν εἰσιόντων ἐν τῷ βήματι τάξιν τὰς
ὑπερκοσμίους δυνάμεις.

ιβ'. Τί τὸ θυμίαμα.

Καὶ διὰ μὲν τοῦ θυμιάματος ἀπὸ τοῦ θυσιαστη-
ρίου ἀρχομένου τὴν μεταδοτικὴν καὶ εὐώδη τοῦ
Πνεύματος χάριν.

κ'. Τί τὰ φῶτα.

Διὰ δὲ τῶν ἀναπτομένων φῶτων, τὴν ἐγγινόμενον
τοῖς ἁγίοις ἀκατάπαυστον τοῦ Πνεύματος φωτισμόν.
καὶ ταῦτα μὲν ἡ Ἐκκλησία εἰκονίζει τῷ βήματι.

A qua mortui corpus involutum est, partim ut gloria
amictus, sicut etiam psalmus qui super ea, dum
impenititur, dici solitus est, ostendit; Dominus
regnavit, dicens decorem induit.

10. Quare sacra mensa e lapide.

E lapide porro est altare, quia Christum refert,
qui et petra nominatur, tanquam fundamentum
nostrum, et caput anguli, et lapis angularis; et
quia petra, quæ olim profluentibus ex se aquis
Israel potavit, hujus imago fuit. Nunc enim nos
novum Israel potat, non aquam scaturiens, sed
æternæ vitæ fluente præbens; vivum, inquam, Ver-
bi sanguinem. Per sacrum vero concessum, Ver-
bum incarnatum, et in cœlis ad dextram Patris as-
sidentis.

B 11. Quid denotent gradus quibus ad bema ascenditur.

Per gradus, cujusque sanctorum virorum et an-
gelorum ordo ascensus erue.

12. Quænam designet episcopus ad altare ingre-
diens.

Et per sacerdotem Jesus significatur.

13. Quid Evangelium et crux posita in altari.

Quem et sacrum Evangelium in altari conspicuum;
et crux sacrificium ejus indicat.

14. Quare sub altari sacra martyrum reliquiæ.

Sub mensa deinde repositæ sunt reliquiæ marty-
rum, utpote quorum spiritus Christo magno
martyri semper assint. Præterea tanquam Ecclesie
fundamenta hos altare continet, quæ primo Chri-
sti, postea per ipsum martyrum sanguine condita
est.

15. Quare mensa sacra sacro unguento perfunditur.

Unguento delibatum est, quoniam plenitudinem
efficientiæ Spiritus, et vivum unguentum quod sacri-
ficatur, habet.

16. Quare habet stragula quibus circumvestitur.

Stragulis autem circumvestitur et ornatur,
quoniam quæ super eo sunt, considerata difficilia
sunt, nec ab omnibus comprehenduntur.

17. Quare edito in loco exstat.

Est autem editum splendesidimumque ut solium
Dei.

18. Quosnam designent qui in bemate sive sacrario
sunt?

Per ordines vero sacrarium ingredi solitorum, vir-
tutes extra mundum, sive cœlestes, nobis suggerun-
tur.

19. Quid suffitus.

Et per suffitionem ab altari inchoatam, commu-
nicans sese, et fragrans Spiritus gratia.

20. Quid lumina.

Per accensa lumina, ea quæ est in sanctis perpe-
tua ac indeficiens illuminatio. Atque hæc ab
Ecclesia, per sacrarium imaginanda obiciuntur.

21. *Quid templi pars extra bema.*

Universum autem per totum templi tractum, terrestrem hunc mundum, ut supra diximus, aut etiam cælum quod cernimus, cogitationi objicit. Quando enim ante templum preces facimus, cæli id loco habemus, et paralisi in Eden similitudinem gerit.

22. *Quid vela ad portas narthecum.*

Quapropter etiam quibusdam velis in sacris monasteriis dum extra psallunt, templum ocluditur, quæ ingredientibus abstrahunt; eo declarantes Christum ad nos usque descendisse, meliusque parietem maceris dissolvisse, dataque pace in coram nos subvexisse. Quin etiam in crimina lapsi, id est penitentes, illuc intrare non audent. Et cum solemniter ritum templum dedicamus; hujus rei typum quemdam exprimitur: ut vero cum intus preces effundimus, et tremenda præ omnibus sacrificia peragimus: altare quidem velut alterum cælum habemus, templum vero, ut quod terrestria significet, conspiciamus; ibidem enim omnes simul concurrunt, congreganturque.

23. *Quid ambo sacer significet.*

Et certe qui est ante sacrarium suggestus, lapidis a monumento revoluti nos admonet, ubi etiam angelicam personam sustinentes diaconi et sacerdotes; illi quidem in missæ officio, hi vero in laudibus, matutina Evangelia clara voce recitant.

24. *Quid ornatus ac pulchritudo templi.*

Templi pulchritudo, creaturarum pulchritudinem docet. Lumina sublimis ardentia, stellarum fulgores: circulus (corona in medio ecclesie appensa) armamentum imitantur.

25. *Quid denotent quæ offeruntur (oleum, cera et suffimentum).*

Oleum autem, ceram, et thymiana offerimus. Illud ad divinæ misericordiæ expressionem; hanc, ut quemadmodum illa ex floribus existit, sic nos et perfectam nostri oblationem, omniumque rerum nostrarum sacrificium quoddam, per ipsam insinuemus. Hoc autem, thymiana, inquam, in signum divinæ charitatis et fragrantis spiritus, quæ se in omnes effundit.

26. *Quinam significantur per sacerdotes.*

Ac sacerdotes quidem intra sacrarium divinos hymnos ordientes, primorum ordinum qui juxta Deum sunt, imaginem gerunt.

27. *Quinam per reliquos clericos.*

Diaconi cum lectoribus et cantoribus psalmos et sacras Scripturas ordine excipientes, medios cælestium cætus, sive choros, substendunt.

28. *Quinam per populum fidelium.*

Populus universus de fide recte sentiens, cantica modulantibus proposito ac voluntate consociatur, Dei misericordiam provocans. Hic vero ultimam angelorum seriem declarat, cum quibus consistere maleficum, aut aliter quam par sit de

A κα'. *Τι δηλοῖ ὁ ἔξω τοῦ βήματος ναός.*

Διὰ τὸ τοῦ καθόλου ναοῦ, τὴν περιέγειον τοῦτον, ὡς φθάσαντες ἐφημεν κίσμον, ἢ καὶ τὴν ὁρώμενον οὐρανόν. Ὅτι μὲν γὰρ πρὸ τοῦ ναοῦ τὰς εὐχὰς ποιούμεθα, οὐρανοῦ τὰξιν φαμέν καὶ τοῦ ἐν Ἐδέμ παραδείσου τὴν θεῖον ἔχειν ναόν.

αβ'. *Τι τὰ τῶν νάρθηκων βηλίδουρα.*

Διὰ καὶ τὸ καταπετίσμασι τισιν ἐν ταῖς ἱεραῖς μοναῖς ἐν τῷ ἔξωθεν φάλλειν διασπάρττουσι τοὺς ναοὺς. Ἐλκοῦσι δὲ ταῦτα ἐν τῷ εἰσεργεῖσθαι, τοῦ τοιοῦτου δεικνύοντες, ὅτι Χριστὸς κατέβη μέχρις ἡμῶν, καὶ τὸ μυστήριον τοῦ φραγμοῦ λύσας, καὶ εἰρήνην δωδωκῶς, εἰς οὐρανοῦς ἡμᾶς ἀνήγαγεν. Ἄλλὰ καὶ οἱ περιπεπτωκότες ἐγκλήμασιν οὐκ ἔνδον τολμῶσιν εἰσελθεῖν. Καὶ τὴν τὰξιν δὲ τῶν ἰγκαινίων τελούντες, τοῦτο ποιούμεν. Ἦνίκα δ' ἔνδον τὰς προσευχὰς ποιῶμεν καὶ τὴν φοικτὴν πρὸ πάντων ἱερουργίαν, τὸ θυσιαστήριον μὲν ὡς ἄλλον ἔχομεν οὐρανόν, τὸν ναὸν δὲ ὡς τὰ περὶ γῆν σημαίνοντα. Ἐν αὐτῷ γὰρ ὁμοῦ πάντες καὶ προστρέγουσι καὶ συνίστανται, θεῷ τε ἀναπέμπουσιν ἅμα τὰς εὐχὰς.

αγ'. *Τι σημαίνει ὁ ἀμβων.*

Καὶ ὁ μὲν πρὸ τοῦ βήματος ἀμβων τὴν ἐκκυλοσθίνα ἔχον παραδηλοῖ τοῦ μνήματος, ἔνθα καὶ ἀγγελικὸν σύζοντες τύπον διάκονοι τε καὶ ἱερεῖς, τὸ θεῖον κηρύττουσιν Ἐβγγέλιον, διάκονοι μὲν τῇ ἱερουργίᾳ, ἱερεῖς δὲ τῷ ὁρθῶν τὰ ἑωθινὰ λέγοντες.

275 καδ'. *Τι ἡ καλλοπή τοῦ ναοῦ.*

Τοῦ ναοῦ δὲ ἡ ὠραιότης τὴν τῆς κτίσεως διδάσκει καλλοπήν, καὶ τὰ μὲν αἰωρημένα φῶτα τοὺς ἀστέρας μιμεῖται ὁ κύκλος, δὲ τὸ στερέωμα.

κε'. *Τι δηλοῦσι τὰ προσφερόμενα.*

Ἐλαιον δὲ καὶ κηρὸν καὶ θυμίαμα προσάγομεν, τὸ μὲν εἰς θεῖου τύπον ἔλεους, τὸν δὲ ὡς ἐκ μυρίων ἀνθῶν συγκαίμενον, εἰς ὀλοτελῆ ἡμῶν προσαγωγὴν, καὶ τὴν ἐκ πάντων θυσίαν. Τὸ δὲ εἰς τύπον τῆς θείας ἀγάπης, ἢ μεταδιδόται πᾶσι, καὶ τῆς εὐωδίας τοῦ Πνεύματος.

κς'. *Τίνας τιποῦσιν οἱ ἱερεῖς.*

Καὶ ἱερεῖς μὲν ἀρχόμενοι τῶν θεῶν ὕμνων, τοῦ ἱεροῦ βήματος ἔνδοθεν, τὰς περὶ θεῶν πρώτας εἰκονίζουσι τὰξεις.

κζ'. *Τίνας οἱ λοιποὶ κληρικοί.*

Διάκονοι δὲ σὺν ἀναγνώσταις καὶ ὕμνωδοῖς, τοὺς θεοῦ τε ψαλμοῦς καὶ τὰς ἱερὰς Γραφὰς κατὰ τῆξιν διαδεχόμενοι, τὴν μέσσην τῶν οὐρανίων χορείαν ἐμφαίνουσι.

κη'. *Τίνας ὁ πιστὸς λαός.*

Λαὸς δὲ ἅπας, ἄρθως ἔχων περὶ τὴν πίστιν προθέσει ψυχῆς, τοῖς μελωδοῦσι συνάπτεται, τὸν ἀπὸ θεοῦ ἐκκαλούμενος ἔλεον. Ἐμφαίνει δ' οὗτος τὴν τελευταίαν τὰξιν μεθ' ὧν οὐ θέμις συνίστασθαι ἢ κακεργάτην ἢ ἑτερόδοξον. Οὐ γὰρ κοινωνία φωνῆ

πρὸς σκότος. Εἰ δὲ τις ἐπιστραφεῖ πρὸς τὸ φῶς, τότε ἐκτίος τοῖς τοῦ φωτός. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεὸς· τυποὶ ναὸς, εἰ καὶ ἐτι πλείω τούτων ἔστι νοεῖν τοῖς παρὰ Θεοῦ θεωρεῖν ἐσχηκῶσι δύναμιν. Ὁ δὲ γὰρ ἱερεὺς προηγουμένως μὲν παρὰ τῆ θείᾳ Γραφῇ ἀγγελος Κυρίου παντοκράτορος· λέγεται, καὶ ὡς τῶν θεῶν ἐξαγγελτικὸς, καὶ ὡς τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ πληρωτὴς. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰησοῦν εἰκονίζει· τὴν γὰρ αὐτοῦ τῆ χειροτονία κέκτηται δύναμιν.

κθ'. *Τίνα τυποὶ ὁ ἀρχιερεὺς.*

Καὶ πρὸ γὰρ τούτου μᾶλλον ὁ ἱεράρχης, ὃς καὶ ἐπὶ τῆς καθέδρας καθῆσθαι γράφεται τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πλουτῶν ἔχει, δεσμεῖν καὶ λύειν τῆ τοῦ Θεοῦ δυνάμενος χάριτι. Ὁ γὰρ ἱεράρχης τῆς τῶν ἀποστόλων τυγχάνει διαδοχῆς. Ὅθεν καὶ ὡς τὸν Χριστὸν εἰκονίζων, ἐν τῷ μέλλειν ἱερουργεῖν, τὰ ἱερὰ περιβάλλεται ἄμφια, σημασίαν ἔχοντα πάντα καὶ θεωρίαν πνευματικὴν. Περὶ ὧν καὶ κατὰ δύναμιν λέγομεν. Μικρὸν δὲ ἄνωθεν θεωρήσωμεν.

λ'. *Τίνας αἱ τάξεις τῶν ἐν τῷ βήματι χειροτονουμένων.*

Τῶν ἐν τῷ βήματι χειροτονουμένων εἰς τρεῖς τάξεις διαιρουμένων, ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου καὶ διακόνου, καὶ τοῦ μὲν φωτιστικοῦ λεγομένου, δηλαδὴ τοῦ ἀρχιερεὺς, καὶ μεταδοτικοῦ τῶν θεῶν φώτων. Πάντες γὰρ λαμβάνουσι δι' αὐτοῦ, χειροτονίας μὲν καὶ σφραγίδας ἱερεῖς τε καὶ κληρῶς, καθιερώσεις τε ναοί, βάπτισμα δὲ καὶ ἄφεισιν καὶ ἁγιασμοῦ, μυστηρίων τε κοινωνίαν οἱ λαῖκοι, ἃ πάντα ὡς ἐκ πηγῆς φωτὸς τῆς ἐπισκοπικῆς εἰσι χάριτος.

λα'. *Τὶ τὸ τελεστικόν.*

Τοῦ πρεσβυτέρου δὲ λεγομένου τελεστικοῦ, ὡς χάριν ἔχοντος μόνον τελεστικὴν εἰς τὰς τελετάς, οὐ μὴν μεταδοτικὴν. Βαπτίζει γὰρ καὶ ἱεουργεῖ, οὐ δύναται δὲ χειροτονεῖν, οὐδ' ἄλλον ἐνεργεῖν ἱερέα, ἢ τῶν ὅσοι τάξεως μετέχουσιν ἱεράς.

λβ'. *Τὶ τὸ λειτουργικόν.*

Τοῦ διακόνου δὲ λειτουργικοῦ λεγομένου, ὡς ὑπηρέτου τάξιν ἐπέχοντος, καὶ μὴ δυναμένου χωρὶς ἱερέως τι πράττειν, ὃ δὴ τῆς ἐσχάτης ἀγγελικῆς ἔστι τάξεως, ἕκαστος αὐτῶν ἐκ τῶν τριῶν τούτων τάξεων, ἀναλόγως τῆ τάξει, περιτίθεται καὶ τὰ ἄμφια. Καὶ 276 διάκονος μὲν, ὅσα τὴν ἀγγελικὴν τυποὶ τάξιν· πρεσβύτερος δὲ καὶ ταῦτα μὲν, ἐπειδὴ περ καὶ τὸ τοῦ διακόνου χάρισμα πρότερον ἔλαθε, καὶ τὰ τῆς τελεστικῆς δὲ χάριτος, ἦν τὸ ἐπιτραχῆλιον φανερόν. Ὁ ἱεράρχης δὲ, καὶ ταῦτα, καὶ ἐτι τὸ ὠμοφόριον, ὃ παλαιῶσι σεσαρκωμένον τὴν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Διὸ καὶ τὴν στολὴν αὐτὴν ἱερὰν ἐνδύμενος, πρότερον τὸ στιχάριον περιβάλλεται.

A fide sentientem, nefas est. Nulla enim societas lucis ad tenebras. Si quis autem ad lucem conversus fuerit, tum his qui lucis sunt, acceptus erit. Et hæc quidem divinum templum ut in quadam effigie nobis exhibet; tametsi plura licet hinc illis intelligere, qui considerandi facultatem majorem a Deo acceperunt. Sacerdos præcipue in sacris litteris angelus Domini omnipotentis appellatur, ut qui divina præcepta annuntiet et divinam voluntatem impleat. Quin et Jesum repræsentat; ejus enim potestatem per consecrationem est adeptus.

29. *Quis præfigetur ab episcopo.*

B Et amplius præ sacerdote pontifex, qui et in cathedra Christi sedere dicitur, et potestatis ejus copiam obtinet, ut Dei gratia ligare et solvere possit. Pontifex enim apostolorum est successor. Unde etiam tanquam Christi imago rem divinam facturus sacra vestimenta induit, quæ omnia significationem considerationemque spiritualem complectuntur: de quibus pro virili nostra dicemus. Paulo autem superius res omnis a nobis contemplatione resumenda est.

30. *Quinam sint ordines qui in bemate sive sacrario ordinantur.*

C Distributis in tres classes his qui intra sacrarium ordinantur, episcopo, sacerdote, et diacono, horum episcopus dicitur illuminativus, utpote qui impertiendi luminis auctoritate pollet. Omnes enim per eum accipiunt ordinis characterem, sive sacerdotes, sive clerici, ab eo dedicationes templorum sunt ex eo baptismus, sanctificatio, peccatorum remissio, sacramentorum participatio in laicos omnes tanquam a fontis lumine a gratia episcopali profluit.

31. *Quid sit munus presbyteri telestici, qui baptizare et Eucharistiam consecrare potest, sed ordinare non potest.*

D Presbyter autem dicitur initiativus, utpote qui solum alios initiandi gratiam habet in sacris mysteriis: non tamen hanc initiativam gratiam aliis communicat et impertitur. Baptizat enim et consecrat; non tamen potest alios initiare ordinibus, nec alium creare sacerdotem, aut quæcumque alium qui ordinis sacri sit particeps.

32. *Quid liturgicum munus in diacono.*

D Diaconus autem ministratorius dicitur, ut qui ministri locum teneat, et citra sacerdotem facere nihil possit: quod certe est ultimi ordinis angelici. Quisque horum trium ordinum pro ratione sui status vestes induit. Diaconus quidem quæ angelicum ordinem referunt. Presbyter hæc eadem habet, quandoquidem charisma sive gratiam prius accepit; et deinde initiativam vel sanctificativam adeptus est, quam quidem ejus stola indicat. Pontifex autem hæc, et insuper alia ornamenta, videlicet pallium, assumit, quod incarnatum Dei Filium considerationis oculo exhibet. Sacris ergo vestibus dum induitur, prius tunica amicitur.

23. *Quid significatur per sticharium sive tunicam.* A

Quæ utique tunica lucidum angelorum amictum manifestat; ita enim sæpius fulgenti veste indutos angelos apparuisse novimus, ut et illum in monumento coopertum stola candida. Præterea purum et ab omni inquinamento liberum sacerdotalem statum esse oportere docet, propter quam puritatem etiam sacerdos hæc gratia dignus judicatur: idipsumque testatur, cum, se induens, hæc verba pronuntiat: « Exultabit anima mea in Domino: quia induit me vestimento salutis, » et quæ sequuntur.

34. *Quod diaconus et stichario utitur et orario.*

Et diaconus, angelicam sortitus ordinem, ut dictum est, hoc amictur, fertque in humeris stolam diaconicam, quam nos orarium vocamus.

35. *Quid orarium sive stola diaconi, quam in sinistro humero gestat.*

Orarium quasi alas habet, et a materia puritatem, intellectualemque substantiam angelici ordinis subindicat.

36. *Quare diaconus, cum communicat, oratio cingatur.*

Quare, et Cherubim facies obvelantia imitans, ipse etiam infra missarum solemnitas, ubi sacramentum percipitur est, præcingitur. Sed et in stola diaconica, « Sanctus, sanctus, sanctus, » scriptum gerit, quo ministratorius angelorum ordo exprimitur.

37. *Quid significent undulæ in stichario sive tunica episcopali.*

Pontificis autem tunica desuper descendens habet flumina, quæ defuuntur, et gratiam docendi in ipso representant. Nam et inter angelos non omnibus est idem ordo et gradus; sed ibi quoque alii inferiorum magistri sunt. Vocantur autem flumina propter vocem Salvatoris in Evangelio dicentis: « Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aqua viva. »

του Σωτήρος φωνήν, λέγοντος, Ὁ πιστεύων εἰς ἐσθλας ζωῆς.

38. *Quid undula et pocula in episcopali mandya sive pallio.* D

Hoc idem pontificio ostenditur mandya sive pallio. Flumina quidem habet propter ea quæ diximus: pocula vero pro typo veteris et novæ gratiæ, quæ etiam fluminibus quasi innant; quod non aliud sibi vult quam magistro, sive doctiori, ex duobus Testamentis ad docendum, hauriendum esse. Et hoc quidem ad quædam significat.

39. *Quid denotet stola sacerdotalis.*

Stola vero sacerdotalis initiativam et e celo descendentem Spiritus gratiam, ruenti subijcit. Ob hoc enim et pontifex, et sacerdos a capite illam induens: *Benedixit Deus, inquit, qui effudit gratiam super sacerdotes meos.* Unde et

λγ'. *Τὶ θελοῖ τὸ στιχάριον.*

Ἐμφανίη περιβολῆν· οὕτω γὰρ πολλάκις φωστεινῆν ἐσθῆτα περιβεβλημένοι ὄφθησαν ἄγγελοι, ὡς καὶ ἐν τῷ μνήματι λευκῆν ἐσθῆτα ἐνδεδυμένοι. Ἄλλὰ καὶ τὸ καθαρὸν καὶ ἀμείλυντον εἰκονίζει τῆς ἱερατικῆς τάξεως, δι' ἣν καθαρότητα καὶ ταύτης ὁ ἱερεὺς καταξιοῦται τῆς χάριτος, καὶ ἐτι τὴν θείαν Ἐλλαμψίν, ἣν διακονεῖ τοῖς πιστοῖς διὰ τε τοῦ Ἐδ-αγγελίου καὶ τῶν λογιῶν. Καὶ μαρτυρεῖ τούτο ἐν τῷ ἐνδύεσθαι λέγων, Ἄγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐνδύσασθε γὰρ με ἰμάντιον σωτηρίου, καὶ τὰ ἐξῆς.

λδ'. *Ὅτι διάκονος στιχάριον ἔχει καὶ ὠράριον.*

Καὶ διάκονος δὲ ἀγγελικὴν ἔχων, ὡς εἴρηται, τάξιν, τούτο περικειται· ἐπὶ τῶν ὤμων τε φέρεται ὁ καλούμεν ὠράριον.

λε'. *Τὶ τὸ ὠράριον.*

Τούτο δὲ γε ὡς περὰ ὑπεμφανίη διὰ τὸ εὐλῶν τε καὶ νοεῖν τῆς ἀγγελικῆς τάξεως.

λς'. *Διὰ τί διάκονος τῷ ὠραρίῳ ποιωνῶν περιζώνεται.*

Δι' οὗ καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐκμιμώμενος περιστάλλομενα τὰς ὄψεις. Καὶ αὐτὸς περιζωνύμενος, εἶον συστέλλεται ἐν τῷ μέλλειν μεταλαβεῖν. Ἄλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῷ ὠραρίῳ τὸ Ἅγιος, ἄγιος, ἄγιος γεγραμμένον ἔχει· ἃ δὴ τὴν λειτουργικὴν διδασκασίαν τῶν ἁγίων ἀγγέλων τάξιν.

λς'. *Τὶ θελοῦσι οἱ ποταμοὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ στιχάρου.*

Τὸ τοῦ ἀρχιερέως δὲ στιχάριον ἔσθλην κατιόντας τοὺς λεγομένους κέκτηται ποταμούς, τὸ διδασκαλικὸν τῆς ἐν αὐτῷ σημαίνοντας χάριτος, καὶ τὸ διάφορον ἕνα τῶν ἐν αὐτῷ ἔσθλην χαρισμάτων, δι' αὐτοῦ εἰς πάντας προχομένων. Καὶ ἐν τοῖς ἀγγέλοις γὰρ οὐ πάντες ἡ αὐτὴ τάξις, ἀλλὰ κἀκεῖσε τῶν ὁπολεσιτέρων εἰσὶ διδασκαλοὶ καὶ μεταδοτικοὶ φωτισμάτων. Ποταμοὶ δὲ λέγονται διὰ τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐμὲ, ποταμοὶ φύσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας σου

λη'. *Τὶ οἱ ποταμοὶ καὶ τὰ πώματα τοῦ μανδύα.*

Τούτο δὲ καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς διδάσκει μανδύας, ποταμούς μὲν διὰ τὰ προειρημένα, πώματα δὲ, εἰς τύπον τῆς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς ἔχων χάριτες. Ἄ δὴ καὶ ὑπεράνω κεῖται τῶν ποταμῶν, θελοῦντος τοῦ τοιοῦτου, ὡς ἐκ τῶν δύο Διαθηκῶν τὴν διδασκαλίαν χρῆ λαμβάνειν, καὶ τὰς διδασκαλίας ποιεῖσθαι. Καὶ τὸ μὲν στιχάριον οὕτω.

λθ'. *Τὶ θελοῖ τὸ ἐπιτραχήλιον.*

Τὸ δὲ γε ἐπιτραχήλιον τὴν τελειοτικὴν καὶ ἔσθλην κατερχομένην τοῦ Πνεύματος καρίσσει χάριν. Διὰ τούτο γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς τε καὶ ἱερεὺς, ἀπὸ κειφαλῆς τούτο περιβαλλόμενος, Ἐδόξητός, φησὶν, ὁ Θεός, ὁ ἐχθῶν τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱε-

ρῆς αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ τοῦτο πῶς ἱερεὺς καὶ ἀρχιερεὺς εἰς χροῖον ἔχει ἐπὶ πάτη ἱερᾶ τελετῆς. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὑπαυχένιον εἶναι Χριστοῦ τὸν ἱερέα δηλοῖ, ὅπ' ἐκείνῳ τελετάρχη τὰς τελετὰς ὀφείλοντα ἐνεργεῖν, καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ ζυγῷ ἐν ταπεινώσει καθυποκρίσθαι, καὶ τὰ αὐτοῦ πράττειν μετ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν χωρὶς αὐτοῦ, ὅτι καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνατὸν ποιεῖν τι. Πάντα γὰρ 277 δι' αὐτοῦ ἐγένετό τε καὶ γίνεται.

μ'. Τί ἡ ζώνη.

Ἦ δὲ γε ζώνη τὴν ὑπὲρ ἡμῶν διακονίαν δείκνυσι τοῦ Σωτῆρος, ἣν καὶ ἐνταῦθα διέπραξε, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πράττειν καθυπέσχετο δι' ἡμᾶς. Ἐπεριζώσεται ἡ γὰρ, φησὶ, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν, διακονήσει αὐτοῖς. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἰσχυρὸν εἰκονίζει καὶ τὸ κρατᾶν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, καὶ ἐτι τὴν σωφροσύνην. Καὶ μετὰ τῆς ψυχῆς τοῦ σώματος τὸν ἀγιασμὸν ἐπὶ τῶν νεφρῶν κειμένη ἡ ζώνη, κατὰ τούτω μαρτυρεῖ τὰ λεγόμενα. Ἐὐλόγητός ἡ γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναιμι, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου.

μα'. Τί τὸ λεγόμενον ἐπιγονάτιον.

Ἄλλ' ἐν τῇ ζώνῃ ὁ ἱεράρχης καὶ τὸ λεγόμενον ἐπιγονάτιον περιτίθεται ἐξαρτήσας. Ὁ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην καὶ τὴν ὀφθαρσίαν τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ τὸ μέγα τῆς τοῦ Θεοῦ ἰσχύος κατὰ τῆς τοῦ ποιητοῦ τυραννίδος ἐμπαίνει, γεγεννημένην διὰ τὸ ἀναμαρτήτως ἐκ Παρθένου τεχθῆναι τὸν Κύριον, καὶ χωρὶς ἁμαρτίας ζῆσαι καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τὸν τὴν ἁμαρτίαν γεννήσαντα νικῆσαι, τῇ ἀναστάσει τὸν πεσόντα διὰ τῆς ἁμαρτίας Ἄδᾰμ ἀναστήσαντα. Διὸ καὶ ὄχημα βομφαίας ἔχει, καὶ ἐπὶ τῆς ὀσφύος ἐκκρέματα, ἐνθα τὸ δύνασθαι καὶ τὸ σωφρονεῖν τὸν ἀνθρώπον ἔχειν φασὶ. Καὶ τὰ λεγόμενα δὲ ἐν τῷ περιτίθεσθαι ῥήματα τοῦτο μαρτυρεῖ, λέγει γὰρ, Ἐπεριζώσεται τὴν ῥιμφαλίαν σου ἐπὶ τὸν μηρὸν σου, δυνατέ. Καὶ τ', ὁ Κύριος ἐνεδύσατο δύναιμι καὶ ἐπεριζώσατο, τοῦτο διδάσκει.

μβ'. Τί θηλοῦσι τὰ ἐπιμανίκια.

Τὰ δὲ λεγόμενα ἐπιμανίκια καὶ τὸ παντοῦργιν τῆς ἐνεργείας εἰκονίζουσι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ διὰ τῶν οἰκείων χειρῶν τὴν ἱερωργίαν τοῦ ἰδίου σώματος τε καὶ αἵματος αὐτοῦργῆσαι τὸν Ἰησοῦν. Ὅθεν καὶ τὰ λεγόμενα ἐν τῷ ταῦτα περιβάλλεσθαι οἰκεῖν· Ἡ δεξιὰ σου, Κύριε, ἐδόξασται ἐν ἰσχύϊ. Καὶ τὸ, Ἄ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἐπίλασάν με. Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐν χειρὶ δεξιᾷ τοῦ Σωτῆρος, οἷς προσεθεῖς, ἠπειγέτο πρὸς Πιλάτον, φασὶ τινες· τὰ ἐπιμανίκια ἐκτυποῦν.

μγ'. Τί σημαίνει τὸ φαινόλιον.

Τὸ ἱερὸν δὲ φαινόλιον τὴν ὑψηλοτέραν καὶ ἀνωθεν χορηγουμένην τοῦ Πνεύματος φαίνει δύναιμι τε καὶ ἔλλαμψιν. Ὑπερκειμένη γὰρ ἡ τῶν ἁγίων τάξιων τῶν μετῴρων λαμπρότης, ἀλλὰ καὶ τὴν περιέχουσαν πάντα προνοητικὴν καὶ παντοῦργικὴν καὶ ἀγαθοῦρ-

A quilibet sacerdos utitur quando quamlibet actionem sacerdotalem aggreditur. Sed superbium quoque Christi sacerdotem demonstrat, qui sub isto antistite munere suo fungitur, et qui Christi jugo in humilitate submissus, quæ Christi sunt una cum ipso exsequitur, nihil autem sine ipso, sine quo nique nihil fieri potest. Omnia enim per ipsum facta sunt aut fiunt.

40. Quid cingulum.

Cingulum nota est ministerii a Salvatore nostri causa suscepti; quo et functus est in hoc sæculo, et in futuro propter nos juncturum se pollicetur; sit enim: « Præcinget se, et faciet illos discumbere, B et transiens ministrabit illis. » Præterea ejus potentiae robor magnitudinemque insinuat, necnon sapientiam. Et cum anima corporis sanctificationem monstrat zona lumbos cingens, de quo prius dicta testantur. « Benedictus enim, inquit, Deus qui præcingit me virtute et viam meam applanavit in integritate. »

41. Quid quod vocant supergenuale.

Cæterum pontifex insuper a zona dependens, supergenuale fert, quod victoriam adversus mortem, nostræque naturæ immortalitatem, et vires Salvatoris contra maligni demonis tyrannidem robustissimas ostendit, in quantum Dominus sine peccato ex Virgine natus est, sine peccato vixit, cruci affixus est et patrem peccati vicit, et resurrectione sua Adamum ob peccata lapsam resuscitavit. Quamobrem et rhomphææ similis est, et lumbis alligatur, ubi hominis robor et intelligentiam sita prædicant. Hoc ipsum verba, quæ in cinctu adhibeantur, manifestant. Dicit enim: « Accingere rhomphæa super femur tuum, Potentissime, » quod illud, « Dominus accinxit fortitudinem, » interpretat.

42. Quid significant supermanicalia.

Supermanicalia vero actionis divinæ omnia efficientis significantia sunt, et Jesum suis manibus sacrificium corporis et sanguinis sui per se obtulisse: cui conveniunt quæ in iis superponendis recitantur: « Dextera tua, Domine, glorificata est in virtute. » Et: « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me. » Quin etiam vincula manuum Salvatoris, quibus ad Pilatum deductus est, quidam hæc supermanicalia exprimere asserunt.

43. Quid casula.

Jam vero sacra casula sublimiorem, et superne collatam Spiritus virtutem, et illustrationem, quæ majoribus ordinibus præfulgens providam ac omnipotentem benevolentemque vim monstrat divinam, per quam sermo ad nos usque pervenit,

qua Christus crucifixus et resuscitatus summa et A
 ima amplexus est. Imprimis saccum quo per lu-
 dibrium Salvator indutus est, idcirco et sacci
 formam habet; nec enim in eo sunt, quæ ap-
 pillantur manicæ. Manifestus hoc exhibet, quo
 digniores pontifices vestiuntur, et saccus dicitur. Sed
 et reliqui pontifices casulam crucibus plenam induit
 (quæ et multicrocium vocari solet) clare docent,
 quoniam passionis Domini signum est, se illum
 imitari; qui per passionem et crucem veram ju-
 stitiam consummavit, et in veram libertatem, ty-
 ranno depulso, nos omnes asservit. Propterea cum
 illud induit, dicit: *Sacerdotes tui, Domine. in-
 duentur justitiam, et sancti tui exultatione exulta-
 bunt.* Re vera enim justitia per crucem nobis
 exultationem peperit. Et hæc sunt quibus dia-
 conus et sacerdos ornantur, dempto tamen sub-
 genuali: et hæc mysteria continent, prout a no-
 bis videri potuerunt.

σύνη τὴν ἀγαλλίσαι ἡμῖν ἐχορήγησε. Καὶ ταῦτα
 γονατίου μόνου χωρὶς, καὶ τοιαῦτα τυποῦσιν, ὡς

44. *Quid innuatur per humerale et quare illud sit ex
 lana?*

Pontifex autem cum subgenuali et reliquis: super
 omnes gratiam habet. Speciatim vero pontifex
 pontificalem ostendit potestatem, et sacrum pal-
 lium induit: quod ex lana confectum, ante et retro
 humeros convestit. Hoc sine dubitatione carnem
 a Verbo ex Virgine propter nos susceptam, hu-
 manæque naturæ assumptionem declarat. Ideo
 enim ex lana quòdque textitur, quoniam errati-
 cam manifestat ovem, quam in humeris detulit
 Salvator, naturam videlicet nostram: et quon-
 iam ipse quoque agnus pro nobis occisus
 vocatus est. Ipsa etiam verba quæ humeris
 eo circumvolvens dicit, mentem hanc confir-
 mant. Ait enim: «Sublata in humeros, Christe,
 natura, quæ erraverat: assumptus Deo et Patri
 illam obtulisti.» Et hæc quidem de sacris vestibus.

45. *Quare detecto capite sacra faciant, excepto
 Alexandrino patriarcha, episcopi et sacerdotes. Et
 quod præstet non aperto capite sacra celebrare.*

Aperto capite episcopi et sacerdotes Orientis
 omnes, excepto Alexandrino patriarcha, sacris
 funguntur: non ob humilitatem aliquam, sed ob
 causam altiore et longe diviniorum: videlicet,
 quam divinus Paulus ponit ac docet, Christum
 caput nostrum nominans, nos autem membra
 ipsius, et oportere nos Christum caput nostrum ho-
 norantes, caput inter orandum nudatum habere.
 Nec ob hoc tantum, sed quia etiam nudo capite,
 qui ordinatur, ordines suscipit. Atque ita quem-
 admodum ordinatur, ita et precari, et sacris
 operari debet. Et pontifex potissimum, quoniam
 et dum consecratur, a Deo tradita eloquia, sive
 sacrum. Evangelium, supra caput habet. Nec aliud
 quidpiam tegmen, dum sacra facit, capiti impo-
 nere debet. Dicit tamen aliquis: Patriarcha
 ergo Alexandrinus gerens in capite sacrum, et

τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, δι' ἣν κατέβηεν ὁ Λόγος με-
 χρις ἡμῶν, καὶ τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω, σαρκωθεὶς καὶ
 σταυρωθεὶς καὶ ἐξαναστάς, δι' ἑαυτοῦ συνήξεν εἰς
 ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξαιρετικῶς, ὃν ἐνεδύσατο ἐμ-
 παιζόμενος ὁ Σωτὴρ ἐξεικονίζει σάκκον. Αἰὶ καὶ ὡς
 σάκκου τύπον ἐπέχει. Οὐδὲ γὰρ ἔχει τοῦτο ἢ καλοῦσθαι
 μανίκια, τὸ περιεκτικὸν ἀπάντων δηλῶν. Ἀριεῖ γ' ὅ-
 τερον δὲ τοῦτο παρίστησι καὶ ὃ ἐνδύονται οἱ ἐκκρι-
 τοὶ τῶν ἀρχιερέων, σάκκος τοῦτο καλούμενον. Ἀλλὰ
 καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχιερέων, τὸ φαίνοντιον πλῆρες
 σταυρῶν ἐνδύμενοι, ὃ δὴ καὶ πολυσταύρον ὁ λόγος
 καλεῖν οἶδε, τοῦτο σαφῶς περιεῖπεν, ὅτι τοῦ πάθους
 ἐστὶ τοῦ Σωτῆρος δηλωτικόν, κάκτερον μίμνηται
 τὴν διὰ καθῶν καὶ σταυροῦ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην
 τετελεκότα, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τυραννοῦντος ἐλευθε-
 ρίαν ἡμῖν παρεσχόκησα, καὶ πάντας ὁμοῦ σώσαντα.
 Διὰ καὶ ἐνδύμενός φησιν, «Οἱ ἱερεῖς σου, Κύριε,
 ἐνδύσονται δικαιοσύνην, καὶ οἱ δούλοι σου ἀγαλλιάσει
 ἀγαλλιάσονται.» Ὅντως γὰρ ἡ διὰ σταυροῦ δικαιο-
 μὲν ἄπερ ἐνδύεται διάκονός τε καὶ ἱερεὺς, τοῦ ἐπι-
 ἡμεῖς ἰδεῖν ἐδυνήθημεν.

278 μδ. *Τι σημαίνει τὸ ὠμοφόριον, καὶ διατί
 ἐξ ἐρίου.*

Ὁ ἱεράρχης δὲ σὺν τῷ ἐπιγονατίῳ καὶ τοῖς λοι-
 ποῖς, ἐπεὶ πάντων ἔχει τὴν χάριν, ἐξαιρετικῶς δὲ καὶ
 τὴν ἀρχιερατικὴν δύναμιν, καὶ τὸ ἱερὸν περιτίθεται
 ὠμοφόριον. Ὁ δὲ καὶ ἐξ ἐρίου ὃν, κύκλω περὶ τοὺς
 ὠμούς ἐμπροσθέν τε καὶ ὀπισθεν περιβάλλεται. Τοῦτο
 δ' αὐτὴν εἰκονίζων ἐστὶν ἐναργῶς, τὴν ἐκ Παρθένου
 δι' ἡμᾶς σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου.
 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐξ ἐρίου, ὅτι τὸ κληνηθὲν τυκοῖ
 πρόβατον, ὃ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐλαθεῖν ὁ Σωτὴρ, τού-
 ἔστι τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ ὅτι ἐκ τῶν οὐρανῶν
 κατελθὼν ἐσαρκώθη, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἀμὸς ἐκλήθη
 σφαγιασθεὶς ὁπὲρ ἡμῶν. Καὶ αὐτὰ δὲ ἃ φησὶ ῥή-
 ματα ἐπ' ὤμων ἔλλειπον, τὴν ἔνοιαν βεβαιῶν· φέ-
 σκει γὰρ, «Ἐπὶ τῶν ὤμων, Ἰησοῦ, τὴν κληνηθεῖ-
 σαν ἄρας φύσιν, ἀναληφθεὶς, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ
 προσηγάγετο.» Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἱερέως στολῆς.
 με. *Διατί ἀσκεπεῖς λειτουργοῦσι κλήν τοῦ Ἀλε-
 ξανδρείου ἀρχιερέως τε καὶ ἱερέως καὶ οἱ κρεῖτ-
 τον τὸ ἀπερικαλύπτως λειτουργεῖν.*

Ἀπερικαλύπτω δὲ τῆ κεφαλῆ οἱ τῆς Ἀνατολῆς
 ἱεράρχαι πάντες καὶ ἱερεῖς, κλήν τοῦ τῆς Ἀλεξαν-
 δρείου, τὴν ἱερωγίαν τελοῦσιν, οὐ κατ' ἐλάττωσιν
 τινα, ἀλλὰ κατὰ λόγον ὑψηλότερον μάλα δὴ καὶ θεϊκό-
 τερον. Ὅν ὁ θεηγόρος Παῦλος ὁποσίθησι καὶ διδά-
 σκει, κεφαλὴν μὲν ἡμῶν τὸν Χριστὸν ὀνομάζων,
 μέλη δὲ ἡμᾶς αὐτοῦ, καὶ ὅτι δεῖ τιμῶντας ἡμῶν τὴν
 κεφαλὴν τὸν Χριστὸν ἀπερικαλύπτως ἔχειν τὰς κε-
 φαλάς ἐν τῷ προσεύχεσθαι. Καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον,
 ἀλλ' ὅτι καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν χειροτονίαν ὁ χει-
 ροτονούμενος δέχεται, καὶ οὕτως ὁφείλει ὡς χειρο-
 τονήθη προσεύχεσθαι καὶ ἱερωγεῖν. Ὁ δὲ ἱεράρχης
 μάλιστα, ἐπεὶ χειροτονούμενος ἐπὶ κεφαλῆς ἔχει τὰ
 θεοπαράδοτα λόγια, ἥτοι τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ὡς
 ἄλλο ἐπίδημα ἔχει ἐπὶ κεφαλῆς ὁφείλει ἐν τῷ ἱε-
 ρουργεῖν τὰ θεϊότατα. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, Καὶ λοι-
 πὸν ἐπὶ κεφαλῆς ἔχων ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἱερὸν ἐπι-κλῆ-

λυμμα, καὶ ἄλλοι δὲ πλείστοι κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν, ἅπαντες εὐαγῶς ποιῶσιν; Οὐ τοῦτό φημι, κάκεινο μὲν γὰρ ἀρχαία πρὸς τοὺς ἐνεργούντας παράδοσις, ἀλλὰ νομικωτέρα μᾶλλον· ἔφερε γὰρ καὶ ὁ νομικὸς ἀρχιερεὺς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κίθριν, ἣν δὴ καὶ μίτραν ὠνόμαζον, καθὰ δὴ καὶ οἱ περικείμενοι ἱεράρχαι τοῦτο φιλοῦσι καλεῖν. Ἰσω; ἔξομοιῶν ἔχουσιν αὐτὸ καὶ τῷ τοῦ Δεσπότης ἀκανθίνῳ στεφάνῳ, ἣ καὶ τῷ σουδαρίῳ τῷ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδήπερ ἀποτίθενται τοῦτο καὶ οὗτοι εἰς ἀναγκαίους τῆς ἱερουργίας καιροὺς, μαρτυροῦσιν ὡς ἀναγκαίωτέρα ἢ τοῦ μακαρίου παράδοσις Παύλου. Ἡ γὰρ εἰκὼν τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου διὰ τῆς κούρας τῶν τριχῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν ἱερωμένων ἐκτυποῦται, τῆς ἱερᾶς σφραγίδος ἐνεργουμένης. Τοῦτο δὲ μᾶλλον οἱ τῶν μοναχῶν ἱερωμένοι δηλοῦσι σαφέστερον. Ὡς στέφανον ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς κεκαρμένον· ὃ καὶ ἐτι δηλοῖ τὸν στέφανον τῆς παρθενίας αὐτῶν. Τὸ δὲ γε σουδαρίον τὸ εἰλητὸν εἰκονίζει. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἰσίσσεται καὶ εἰλητὸν οὗτω καλεῖται. Ἀναγκαίωτερον ἄρα τὸ ἀπερικαλύπτως προσεύχεσθαι καὶ ἱερουργεῖν, καὶ μὴ ἀμελητέον τοῦτο, καὶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀναγκαίῳ καιρῷ.

μζ'. *Τὸ καταλθεῖν ἐκ τοῦ στασιδίου τὸν ἱεράρχην.*

Ὁ μὲν οὖν ἱεράρχης ἐν τῷ μέλειν ἱερουργεῖν, καταλθὼν τοῦ θρόνου, ἐν ᾧ παρίσταται, τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου δηλοῖ συγκατάθεσιν.

μζ'. *Τὸ ἐνδύεσθαι τὰ ἀρχιερατικά.*

Ἐνδύμενος δὲ τὴν ἱερὰν στολήν, τὴν παναγίαν αὐτοῦ σημαίνει σάρκωσιν.

μη'. *Τὸ κατέρχεσθαι πρὸς δυσμὰς εἰς τὰς τοῦ ναοῦ πύλας.*

Κατερχόμενος δὲ ἄκρι καὶ τῶν τοῦ ναοῦ πυλῶν, τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ δηλοῖ παρουσίαν τε καὶ φανέρωσιν, καὶ τὴν μέχρι θανάτου καὶ ἔξου καθόσον. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ πρὸς δυσμὰς 279 ἀπείναι, καὶ μέχρι τῶν πυλῶν καταλθεῖν. Τῆς ἱερᾶς δὲ ἀρξαμένης λειτουργίας, τοῦ ἀρχιερέως τὸν καιρὸν δεδοκός· οὐ γὰρ δυνατὸν χωρὶς αὐτοῦ τι διενεργεῖσθαι· οἱ μὲν ἱερεῖς ἔδον λέγουσι τὰς εὐχὰς, τὰς οὐρανίους τυποῦντες τάξεις.

μθ'. *Διατὶ ψαλμοὶ ἑμοῦ καὶ τῆς χάριτος ὕμνοι.*

Ψάλλται δὲ ψάλλουσι τὰ ἀντίφωνα, τῶν προφητῶν ἐκτυποῦντες τὸν χορὸν. Καὶ ταῦτα τρισσῶς διαιροῦσι, τὴν Τριάδα τιμῶντες, ψαλμικά μὲν προλιγόντες, συνάπτοντες δὲ καὶ ἐκ τῆς χάριτος ὕμνος. Καὶ διὰ μὲν τῶν ψαλμικῶν προκηρυχθεῖσαν καὶ τοῖς παλαῖοις καταγγέλλουσι τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν, διὰ δὲ τῶν ἐφρυνίων αὐτὴν παριστῶσι τὴν χάριν τετελεσμένην, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν σαρκοθέντα τε καὶ πάντα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεργήσαντα.

¶ Ὅτι πρῶτον καλοῦμεν τὴν Θεοτόκον.

Διὸ καὶ πρῶτον μὲν τὴν τοῦτον παρθενικῶς τεκοῦσαν τιμῶντες, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῆς αἰτοῦσι μεσιτείαν. Δι' αὐτῆς γὰρ πρῶτης καὶ μόνης σεσῶ-

alli quamplurimi ex veteri traditione, aperto capite sacris operantes, non rite ac sancte faciunt. Istud non dico. Id si quidem etiam apud eos qui usurpant, antiqua traditio est, verum quæ a nobis velut legalis recensetur, quando et trigis sacerdos cidarium, quam et mitram vocabant, in capite gerebat. Quo eodem nomine pontifices eas gestantes, appellare consueverunt. Forsan et adæquare eam se dicent et Domini spinæ coronæ, aut sudario quod fuit super caput ejus. Verumtamen cum et hi eam ipsam congruenti sacrificii tempore deponant; beati Pauli traditionem potius servandam hoc ipso testificantur. Coronæ enim spinæ imago, per tonsuram ordinatorum ut et per sigillum sacrum præfiguratur; quod monachi precipue ordinati per coronariam tonsuram indicant. Sed virginitatem quoque eadem significat in vestimodum adaptata. Hinc necessitas nobis oritur aperto capite diebus statutis præcandi et sacra faciendi.

46. *Quia significet quod ex cathedra descendit episcopus.*

Pontifex igitur, sacra facturus, de throno in quo apparet descendens, Dei Verbi ad nos condescensionem figurat.

47. *Quid, quod sacris vestimentis induitur.*

Indutas autem sacram stolam, sacratissimi ejus incarnationem significat.

48. *Quid quod ad occidentem portas ingreditur templi.*

Et ad portas etiam templi usque gradiens, ejusdem in terris præsentiam et manifestationem et ad mortem usque et inferum descensum animi oculis ingerit. Hoc enim sibi vult, quod occasum versus, et ad portas usque deorsum procedit. Sacra vero missa inchoata, cum pontifex signum dederit, non enim potest quis sine ejus nutu quidquam moliri; sacerdotes quidem intus orationes aggrediuntur cælestium ordinum typum gerentes.

49. *Quare simul concinantur psalmi et hymni de Dei in nos per Christum gratia.*

Cantores vero antiphona modulantur, prophetarum chorum figrantes, trifariamque illa distribuunt, et ea quæ ex psalmis desumpta sunt, præcinnunt: tum vero adjungunt hymnos, qui gratiæ suavitate sapinnt. Et psalmicis quidem illis prænuntiatam antiquis, quibus revera prædicabatur, Dei Verbi incarnationem significant. Per versus vero resurrectionem, ipsam gratiam ut consummatam et incarnatum Dei Filium cuncta pro nobis operantem repræsentant.

50. *Quod primum appellamus Deiparam.*

Proptereaque primo eam quæ illum incorrupta virginitate peperit venerati, illius per quam solam ac primam salvati sumus, pro nobis intercessio-

nem implorant, dicentes : « Precibus Deiparæ, Ἄ σμεθα, ἢ Τὰς προσεβαλαίς, λέγοντες, τῆς Θεοτόκου, σερβα nos, Salvator. »

51. *Secundo loco sanctos.*

Sanctorum deinde memoriam agentes qui pro mysterio docerentes fidei, sanctissima consummationi sunt, eorum nobis conciliant supplicationes.

52. *Tertio et postremo loco ipsum Salvatorem nostrum.*

Salutis tandem nostræ auctorem et consummatorem Christum collaudantes, clara voce, « Salva nos, Fili Dei, » modulantur.

53. *Quid denotet episcopus insertus stans extra bema sive sacrarium, et quid stantes cum eo diaconi.*

Postquam vero foris sacras perfecit preces, pontifex sedet. Diaconi assistunt; qui non modo apostolorum, verum etiam angelorum, quos Christus in mysteriis suis ministros habuit, locum tenent.

54. *Quid significet prima sacerdotum egressio ex bema, et eorumdem cum episcopo dum Evangelium fertur ingressus.*

Sacerdotibus vero etiam et ipsis infra tribunalis septa orationes terminantibus et foras egressis, sanctorum angelorum in Christi resurrectione et ascensione descensus manifestatur. Ac dum pontifex inclinatio capite cum sacerdotibus votum facit ut angeli sacra operantes occurrant, et caput inclinans et erectus, Salvatoris resurrectionem significat. Hoc diaconus quoque in altum sublato Evangelio prædicans Christi resurrectionem agendo ac loquendo alta voce indicat, exclamando : « Sapientia, recti. » Tum præferuntur faeces, et diaconi, bini iterumque bini, præcedunt, sacrumque Evangelium descendit manibus delatum; pontifex ipse hinc inde a diaconis stipatus et sustentatus, deducitur: mox autem a tergo sacerdotes reliqui sequuntur.

Ἐποῦ τε Εὐαγγελίου κατεχομένου, καὶ τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ παρὰ διακόνων ἐκατέρωθεν, παρακλαυμένου, ὁπισθεν δὲ ἐρεπομένων τῶν λοιπῶν ἱερέων.

55. *Quid illud : « Venite, adoremus : » et quid denotent fausta, cum antistes ingreditur, acclamationes.*

Et illud : « Venite, Christum adoremus : » clarissima voce cantant, et pontifici faustæ acclamationes sunt ad resurrectionem et ascensionem Salvatoris indicandas. Diaconus etenim sic voce clariora Christi resurrectionem prædicat; chorus autem sacerdotum et diaconorum, ut jam diximus, apostolos Domino præsentés, eumque intuentes, sanctissimosque angelos.

56. *Quid quod revertitur episcopus et sacrarium intrat.*

Pontifex vero ipsum Dominum redivivum discipulis apparentem, et in cælum elevatum figuratiter reddit. Quocirca totum templi tractum extra tribunal, terram; tribunal vero ipsum, cælum referre docuimus. Unde et, ut David vaticinatur, cum ascenderet Dominus in cælum, illum descendent angeli, et illud, « Tollite portas, » clara

να'. Ὅτι δεύτερον τοὺς ἀγίους.

Ἐπιτα δὲ τῶν ἀγίων μεμνημένοι, οἱ τῷ μυστηρίῳ ἐπαγωνισάμενοι ἱερεῖς τετελεῖσθαι, καὶ τὰς αὐτῶν ἐπικαλοῦνται δεήσεις.

νβ'. Ὅτι τρίτον καὶ τελευταῖον αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν.

Ἰστέρον δὲ τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Χριστὸν ἀνυμνοῦντας, μεγαλοφώνως, τῇ, « Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, » ἀναμίλπουσι.

νγ'. Τί ἐκτυκοῖ ὁ ἀρχιερεὺς ἔξω τοῦ βήματος καὶ κἀκεῖ ἱστάμενος, καὶ τί οἱ σὺν αὐτῷ.

Τὰς ἱεράς δὲ τετελεῖκώς ὁ ἱεράρχης ἔξωθεν εὐχὰς, ἱσταται, οἱ δὲ διάκονοι τε συμπάριστανται, οὐ τοὺς ἀποστόλους μόνον τυπῶντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς τοῦ αὐτοῦ μυστηρίοις καθυπουργήσαντας.

νδ'. Τί σημαίνει ἡ πρώτη ἐκ τοῦ βήματος τῶν ἱερέων ἔξοδος, καὶ μετὰ τοῦ ἀρχιερέως διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰσοδος.

Τῶν ἱερέων ἐκ τοῦ βήματος εὐδοθεν τετελεῖσθαι καὶ αὐτῶν τὰς εὐχὰς, καὶ ἐξεληλυθῶτων, ἡ τῶν θείων ἀγγέλων δηλοῦται κατάβασις ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσει καὶ ἀνάληψι· ὅτε καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ὑποκλινὼς τὴν κεφαλὴν σὺν τοῖς ἱερεῦσι, τοῦτο εὐχεται, ἀγγέλους συνεισιόντας καὶ σὺλλειτουργοῦντας εὐρεῖν. Καὶ ἐν τῷ κλίνει τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀναστῆναι, τὴν ἀνάστασιν καὶ εὐφροσύνην τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δὲ κηρύττει καὶ ὁ διάκονος, τῷ Εὐαγγελίῳ ἀνοψῶν, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔγερσιν καὶ αὐτῆς κατ' ἀγγέλων, καὶ μεγαλοφώνως ἐπιβῶν, « Σοφία, ὀρθοί, » δι' ἔργων καὶ λόγων μαρτυρῶν τὴν ἀνάστασιν. Μετὰ τοῦτο δὲ εὐθύς ὁ τύπος τῆς ἀνάληψης· καὶ λαμπάδων μὲν προπορευομένων, τῶν διακόνων δὲ κατὰ συζυγίαν προηγουμένων, τοῦ ἐκατέρωθεν, παρακλαυμένου, αὐτοῦ παρὰ διακόνων ἐκατέρωθεν, παρακλαυμένου, ὁπισθεν δὲ ἐρεπομένων τῶν λοιπῶν ἱερέων.

νε'. Τί τὸ, « Δεῖτε προσκυνήσωμεν. » καὶ τί ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἐν τῇ εἰσόδῳ εὐφημία.

Καὶ τοῦ, « Δεῖτε προσκυνήσωμεν Χριστῷ, » ἴσαν λαμπρῶς ἔδομένου, καὶ τοῦ ἀρχιερέως εὐφημομένου, ἡ ἀνάστασις καὶ ἀνάληψις σημαίνεται, ὡς ἀναγράφεται, τοῦ Σωτῆρος. Ὁ μὲν γὰρ διάκονος, ὡς εἴρηται, ἐκφωνήσας, τὴν τοῦ Σωτῆρος κηρύττει ἀνάστασιν· ὁ δὲ χορὸς τῶν ἱερέων καὶ διακόνων, ὡς προειρήκαμεν, τοὺς ἀποστόλους συνόντας τῷ Κυρίῳ καὶ τοῦτον ὀρῶντας, καὶ τοὺς ἱερωτάτους ἀγγέλους.

280 νς'. Τί τὸ ἀνέρχασθαι τὸν ἀρχιερέα καὶ εἰς τὸ βῆμα εἰσέρχασθαι.

Ὁ δὲ γὰρ ἀρχιερεὺς αὐτὸν τυπῶν ἀναστάντα τὸν Κύριον, τοῖς μαθηταῖς τε ἐμφανισθέντα, καὶ ἀναλαμβάνοντα ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανούς. Διὸ καὶ τῆς γῆς τύπον εἶπομεν εἶχειν τὸν καθόλου ἔξωθεν ναὸν, οὐρανὸν δὲ τὴν ἱερωτάτον βῆμα. Ὅθεν ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ προφητεῖται, καθάπερ ἐν τῷ ἀναλαμβάνοντα, προέπειπον τὸν Κύριον ἀγγελοὶ, καὶ τὸ, « Ἄρατα

πύλας, ἡ ἐβδὼν τοῖς ὑπεράνω, καὶ βασιλεία τῆς δόξης ὀνόμαζον, καὶ Κύριον καὶ κραταῖον αὐτὸν ὠμολογοῦν.

νζ'. *Τὶ τὸ κλεισθαι τὰ ἁγία θύρια, καὶ ἀνοίγεσθαι εἰσπερχομένῳ τοῦ ἀρχιερέως.*

Οὕτω δὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, μετὰ προκοπῆς εὐφημοῦσα εἰσόντα ἐν τῷ ἱερατεῖῳ τὴν ἱεράρχην. Αἱ ἱεραὶ τε πύλαι τοῦ βήματος· κλειόμεναι πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν, καὶ ἀνοιγόμεναι πάλιν ἐν τῷ εἰσερχεσθαι, τοῦτο δηλοῦσιν.

νη'. *Τὶ τὸ θυμιάσαι κύκλῳ τὴν ἀγίαν τραπέζαν.*

Εἰσελθόντος δὲ, καὶ κύκλῳ τὴν ἱερὰν θυμιάσαντος τρίπεζον, τοῦ Πνεύματος ἐκτυποῦσαι διὰ τοῦτου ἡ παρουσία· ὅπερ ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἐκ τῶν οὐρανῶν, πρὸς τοὺς οὐρανοὺς τοῦ Χριστοῦ ἀνεληλυθότος.

νθ'. *Τὶ δηλοῖ τὸ δικήριον, καὶ διατὶ σφραγίζει τὸ Εὐαγγέλιον.*

Ἄλλὰ καὶ δικήριον τινὲ σφραγίζων ὁ ἱεράρχης τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως δηλοῖ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς φωταύγειαν τοῦ διφυοῦς Ἰησοῦ, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἡμῶν σωτηρίαν νοητέην τε καὶ αἰσθητέην. Τῇ γὰρ αὐτοῦ σαρκώσει ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐ μόνον ἀνθρώπου· διπλῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοὺς κατηύγαγε, καὶ ὅτι ὁ σαρκωθείς αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός.

ξ'. *Τὶ διδάσκει ὁ Τρισάγιος ὕμνος.*

Ὁ δὲ Τρισάγιος ὕμνος εὐθὺς λεγόμενος τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον δεικνυσὶν· ὅπερ ἡ σάρκωσις τοῦ ἐνὸς τῆς Τριάδος ἐκήρυξε τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ γὰρ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα ἐγνώκαμεν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν συμφωνίαν καὶ ἑνωσιν ἀγγέλιον τε καὶ ἀνθρώπων. Διὸ καὶ ἐθεοθεν οὕτως παρὰ τῶν ἱερέων, καὶ ἐξωθεν παρὰ κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν ᾄσεται· μία γὰρ ἡ Ἐκκλησία ἀγγέλιον τε καὶ ἀνθρώπων διὰ τοῦ Χριστοῦ γέγονε.

ξα'. *Διατὶ πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς τριχηρίῳ σφραγίζει τὸ Εὐαγγέλιον.*

Κηρύττων δὲ γε τοῦτο καὶ ὁ ἀρχιερεὺς, τριχηρίῳ πάλιν τὸ Εὐαγγέλιον σφραγίζει, τῆς Τριάδος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραδηλῶν τὸ κήρυγμα, καὶ αὐτῆς εὐχόμενος κρατύνεσθαι τοῦτο, ἀμπελον αὐτὸ καλῶν, ὡς τὸ τῆς ἀληθινῆς ἀφροσύνης πρόξενον, καὶ μετὰ τοῦ Θεοπάτορος ἐπισκοπῆς θείας ἀξιοθῆναι καὶ καταρτισμοῦ προσευχόμενος.

ξβ'. *Τὶ δηλοῖ ἡ ἐν τῷ θεῷ συνθρόνῳ τοῦ ἀρχιερέως ἀνοδος· καὶ τί τὸ ἐκ τοῦ συνθρόνου διὰ τοῦ τριχηρίου σφραγίζειν.*

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ θεῷ ἀνελθὼν συνθρόνῳ, ὃ εἴ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν τοῦ Χριστοῦ ἐπιμαρτυρεῖ, κάκειθεν τε τῷ τριχηρίῳ σφραγίζειν, διὰ τῆς Τριάδος τὸν ἁγιασμὸν ἡμῖν ἐπιδοῦναι, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνεληλυθὼς, τὴν λάμπριν τῆς Τριάδος, ἣν τὸ φῶς σημαίνει, καὶ τὴν εὐλογίαν ἡμῖν ἐβράβευσε.

ξγ'. *Τὶ τὸ καθῆσθαι ἐν τῷ συνθρόνῳ· καὶ τί τὸ, ἡ Εἰρήνη ἀπασίν, ἡ εἰσίν.*

Καθίστα· δὲ τῷ συνθρόνῳ, τὴν Χριστὸν ἐκμιμούμενος συγκαθέδρους ἔχων καὶ τοὺς συνεπισκόπους·

A voce ad superiores clamabant, et regem gloriæ et Dominum appellabant, eumque potentem constebantur.

57. *Quid quod sanctæ portæ clauduntur et aperiuntur ingrediente episcopo.*

Ecclesia similiter facit, dum solemnè pompa pontificali in sacrarium ingredienti faustum acclamant: et id portæ sacrarii antequam veniat, clausæ, rursusque ad ejus introitum apertæ, significant.

58. *Quid quod circulo circumstitum facit circa sacram mensam.*

Cum vero ingressus circa sacram mensam thus adolet, ea cæremonia Spiritus sancti præsentiam monstrat, qui post Christi ascensum cœlitus ad nos venit.

59. *Quid significet duplex cereus, et quare Evangelium cruce episcopus signet.*

Verum et bicipiti cereo signans Evangelium pontifex, illuminationem a Jesu duplici natura constanti in cœlo et in terra factam per assumptionem ab eo humanitatem docet; Dei enim Verbi incarnatio non tantum homines, verum etiam angelos illustravit, et quod incarnatus ipse sit Dei Filius, manifestavit.

60 *Quid Trisagii hymnus doceat.*

Hymnus, «Ter sanctus,» qui mox sequitur mysterium Trinitatis ostendit, quod incarnatio unius de Trinitate hominibus promulgavit. Per Verbum enim incarnatum Patrem et Spiritum cognovimus, ac præterea hominum et angelorum conspirationem atque consensum. Idecirco et intus a sacerdotibus, et foris a clericis et laicis cantatur; quandoquidem per Christum ex angelis et hominibus Ecclesia una evasit.

61. *Quare episcopus iterum cruce signet Evangelium cum cereo triplici.*

Quod et ipsum pontifex declarat, dum rursus triplici cereo Evangelium signat, et in eodem Trinitatis prædicationem contineri indicat, et ab ea hoc confirmari et stabiliri præatur, vitam appellans veræ sapientiæ latricem et ut ad summam Ecclesiæ dignitatem eveheretur, supplicans.

62. *Quid significet quod redit ad sacerdotum subsellia, et quod ex illis cruce signat cum cereo triplici.*

Sed et ad consessum superius contemlens (qui Christi ad dextram Patri sessionem notat) et illi tripliciter cereo signans, sanctificationem per Trinitatem, in nobis productam, et Christum ubi in cœlos migravit, splendorem Trinitatis (cujus typus est lumen) et benedictionem nobis tribuisc, confirmat.

63. *Quid quod in subsellis sacerdotum sedet, et quid denotet formula, «Pax vobis omnibus.»*

In sacro vero consessu accubans, Christum invitatur, confessoresque habet coepiscopos et sacer-

doles, apostolorum figuram, et similitudinem gerentes, et pacem omnibus precatur, quod unionis concordiaque symbolum est. Christus enim est qui solvit inimicitias in carne sua, et fecit utraque unum, quæ in cælo et quæ in terris sunt, inquit Paulus ².

64. Quare primo lectio ex apostolo resitetur, deinde Evangelium.

Deinde ad apostolorum missionem ad gentes, in memoriam nobis redigendam, apostolica scripta recitantur.

65. Quamobrem durantibus apostolicis lectionibus sedent episcopi et sacerdotes, non autem diaconi.

Sedent interim pontifices et sacerdotes dum leguntur illa, non tamen diaconi : quia et apostolicam gratiam ut et illi Evangelium publicent, adepti sunt.

66. Quare ante Evangelii lectionem concinatur Alleluia.

Ante Evangelium autem, Alleluia hymnus decantatur, laudem Dei, divinaeque gratiae adventum, quæ Evangelii lectio est, nobis insinuat.

67. Quid per lectionem Evangelii significetur.

Ipsa porro ejus recitatio, Evangelium post ascensionem Domini per universum mundum a discipulis annuntiatum monet. Quocirca et prius apostoli epistola, et deinde Evangelium legitur. Quia primum quidem corroborati sunt discipuli, postmodum orbem longe lateque pervadentes Evangelium disseminarunt.

68. Quare ante Evangelii lectionem fiat suffitus.

Ante Evangelium thymiana datur, propter datam ab eo Spiritus gratiam toti mundo.

69. Quare cum legitur Evangelium, episcopus humerale deponat.

Dum Evangelium legitur, pontifex pallium deponit, servitutem suam erga Dominum demonstrans. Quoniam enim ille per Evangelium loqui cognoscitur, et tanquam præsens est, ipse tunc symbolum incarnationis ejus gestare non audeat, sed ab humeris sublatum diacono tradit.

70. Quare diaconus humerale complicatum ferat manu, et triplicem cereum teneat atque ante sanctum procedat.

Diaconus illud dextra complicatum tenet, ipsi pontifici astans, et sacra dona præcedens. Item triplicem cereum manu pontifex defert, per quod intelligimus Jesum conspectum iri in futuri sæculi contemplatione, qui pro nobis incarnatus et vulneratus est ; et cum unus de Trinitate sit, nos divinitatis suæ splendoribus illuminat.

71. Quid significet quod episcopus de subselliis sacerdotilibus descendit, et cum triplici cereo ter signaculum crucis facit.

Descendens laudem de cathedra pontifex, bene-

² Ephes. II, 14.

και Ιερεις, μιμουμένους τοὺς ἀποστόλους, ε Βιρήνην ἀπαισι, ὁ λέγει. Καὶ τοῦτο δηλοῖ τὴν ἔνωσιν. Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ λύσας τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, καὶ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἐν, τὰ ἐν οὐρανῷ, φησι Παῦλος, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς. »

ξδ'. Διατὶ πρῶτον ἀναγινώσκεται ὁ ἀπόστολος, εἶτα τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἔπειτα τῶν ἀποστολικῶν ἢ ἀνάγνωσις λόγων, ὁ δηλοῖ τὴν τῶν ἀποστόλων εἰς τὰ ἔθνη ἀποστολὴν.

ξε'. Διατὶ ἀναγινωσκόμενων τῶν ἀποστολικῶν, κάθηται ἀρχιερεὺς τε καὶ ιερεῖς, οὐ μὴν οὐδὲ διάκονοι.

Κάθηται δὲ ἀρχιερεὺς τε καὶ ιερεῖς ἀναγιωσκόμενων τούτων, πλην διακόνων, ὅτι καὶ οὗτοι τῆν ἀποστολικὴν χάριν ἔχουσι.

ξς'. Διατὶ πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου τὸ « Ἀλληλουῖα. »

Πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου δὲ τὸ « Ἀλληλουῖα » ὕμνος : ἡ δὲ αἰὼν Θεοῦ καὶ ἐκδημιῶν δηλοῖ θείας χάριτος, ἥτις ἐστὶν ἡ τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσις.

ξζ'. Τί σημαίνει ἡ τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσις.

Ἀυτῇ δὲ ἡ ἀνάγνωσις τὸ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τοῦ Εὐαγγελίου κήρυγμα φαίνει, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ὑπὸ πᾶν μαθητῶν αὐτοῦ γεγονός. Ἀπὸ καὶ πρῶτον μὲν ὁ ἀπόστολος, ἔπειτα δὲ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσεται. Ὅτι πρῶτον μὲν ἐνισχυθέντες ἐξαποστάλησαν οἱ μαθηταὶ : εἶτα τὴν οἰκουμένην περιδραμόντες, τὸ Εὐαγγέλιον ἐκήρυξαν.

ξη'. Διατὶ πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου θυμίαμα.

Πρὸ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου θυμίαμα, διὰ τὴν δεδομένην ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου χάριν τοῦ Πνεύματος ἐν ὅλῳ τῇ οἰκουμένῃ.

ξθ'. Διατὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγιωσκόμενον, ὁ ἀρχιερεὺς ἐκβάλλει τὸ ὠμοφόριον.

Ἀναγιωσκόμενον δὲ τοῦ Εὐαγγελίου ἀποτίθεται τὸ ὠμοφόριον ὁ ἀρχιερεὺς, τὴν ἑαυτοῦ δουλίαν ἐπιδεικνύς τῷ Κυρίῳ. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνος διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ὁρᾶται φθιγγόμενος, καὶ ὡς παρών ἐστὶ, τότε τὴν εἰκόνα τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ, τὸ ὠμοφόριον λέγω, οὐ τολμᾷ ἐνδεδύσθαι, ἀλλ' ἐξελθὼν τῶν ὤμων, δίδωσιν αὐτὸ διάκονῳ.

ο'. Διατὶ ὁ διάκονος διπλώσας, φέρει τῇ χειρὶ τὸ ὠμοφόριον, καὶ τὸ τρικῆριον δὲ κατέχει, καὶ τῶν ἁγίων προπορεύεται.

Ὅς καὶ κατέχει τοῦτο διπλώσας τῇ δεξιᾷ, τοῦ ἀρχιερέως μὲν πλησίον ἱστάμενος, καὶ τῶν ἱερῶν δὲ δώρων προπορευόμενος, ὅς δὲ καὶ τὸ τρικῆριον τῇ χειρὶ κατέχει. Σημαίνει δὲ τοῦτο, ὡς ἐν τῷ μέλλοντι θεωρία πᾶσιν ἱσθαι ὁ Ἰησοῦς, σαρκαρῶμενος ; καὶ τετραμένος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἰς ὧν τῆς Τριᾶδος καταλάμπων ἡμᾶς ; καὶ αὐγαὶ τῆς θεότητος.

οα'. Τί δηλοῖ τὸ καταλθεῖν ἐκ τοῦ συνθρόνου τὸν ἀρχιερεῖα, καὶ τρικῆριον σφραγίσαι τρίς.

Κατερχόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς τῆς καθίδρας, τῆν

ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περὶ ἡμᾶς· δηλοῖ τοῦ Σωτῆρος πρό-
κειαν καὶ κηδεμονίαν, ὅτι καὶ ἀνελθὼν, ἡμῶν οὐ
κεχώρισται. Αἰὶ καὶ ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν βασιλέων εὐχῇ
σφραγίζων μετὰ τῆ Εὐαγγελίου τῷ τριχηρῶ τὸν
λαόν, τὸ συστήναι τὴν εὐσεβῆ βασιλείαν διὰ τῆς
αὐτοῦ ἱερωσύνης καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνδείκνυσι.
Καὶ ταύτας εὐχεται μένειν διὰ τῆς χάριτος τῆς
Ἐριάνου. Ἐπεὶ καὶ μετ' ἡμῶν εἶναι αὐτῆς ἐπιγ-
γελάτο. Ἀλλὰ καὶ τὸ καταθῆναι τῇ αὐτοῦ δευτέρᾳ
προυσίᾳ πάλιν αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς τοῦτο μαρτυρεῖ.
Ἔθ καὶ φανερώτερον παριστᾷ ἡ τῶν ἁγίων δώρων ἐν-
δοξος εἰσοδος. Δείκνυται γὰρ τοῦτο καὶ διὰ τοῦ

οβ'. *Τὶ τὸ προσελθεῖν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ ἐ-
χεσθαι τὸν ἀρχιερέα.*

Τῷ θυσιαστηρίῳ δὲ προσελθὼν, τοῦ ἔργου ἀρχε-
ται τῶν εὐχῶν, δεικνύς ἑαυτὸν ὑπερήτην **282**
τοῦ μυστηρίου.

ογ'. *Τὶ τὸ τοὺς κατηγουμένους ἐκβάλλεσθαι.*

Κατηγουμένοι δὲ εὐθὺς ἀπολύονται, καὶ οἱ πι-
στοὶ μένειν παρακαλεῖονται. Ἐπεὶ ὁ καιρὸς οὗτος
τὸν τῆς συντελείας δηλοῖ καιρὸν. « Μετὰ γὰρ τὴ
κηρυχθῆναι, φησὶ, τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσ-
μῳ, τότε ἤξει τὸ τέλος. Ἐπεὶ δ' ἐν τῷ τέλει
ἀποστείλει, φησὶ, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ δια-
χωρήσουσι τοὺς πονηροὺς ἀπὸ τῶν δικαίων, » τοῦ-
το καὶ ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, καὶ βοᾷ μὲν ἐξέρ-
χεσθαι τοὺς κατηγουμένους, μένειν δὲ μόνους τοὺς
πιστοὺς. Ὅθεν καὶ νοεῖν ἔξεστιν, ὅποσῃν ἔχειν
ὀφείλουσιν οἱ πιστοὶ προσοχὴν περὶ τοῦ μὴ κοινω-
εῖν τοῖς ἀκοινωνήτοις, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων οἱ
ιερεῖς. Εἰ γὰρ μὴ προσευχῆς κοινωνήσῃ θέμις,
πολλῶ μᾶλλον θυσίας.

οδ'. *Πῶς δαὶ τοῖς ὁμοῖοις καὶ ὑπὲρ τίνων προσ-
φέρειν μερίδας.*

Οἱ καὶ τῶν προδηλῶς ἀμαρτανόντων πιστῶν τὰς
προσφορὰς, ἐνεκα θυσίας, οὐκ ὀφείλουσιν ὡς ἔτυχε
δέχεσθαι, ἀλλὰ πρότερον τὴν μετάνοιαν ἐκζητεῖν
Κοινωνία γὰρ γίνεται τῇ προσφερομένη μερίδι,
καὶ οὐ χρὴ τοὺς ἀναξίως ἔχοντας τῆς θυσίας κοι-
νωεῖν. Οἶδα δὲ ὅτι καὶ ἐνταῦθα φιλονεικοῦσι τινες,
πῶς λέγομεν ἐξέρχεσθαι τοὺς κατηγουμένους, μὴ
ὄντων κατηγουμένων; Ὡς οὖν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις
πλανῶνται, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μήτε τὰ τῆς
Ἐκκλησίας μυστήρια, καὶ ἐν τούτῳ ὁμοίως. Ἀεὶ
γὰρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσὶ κατηγουμένοι, καὶ πρῶ-
τον μὲν τὰ τῶν πιστῶν ἀβάπτιστα πάντα βρέφη,
ἅτινά τεχθέντα, εὐθὺς εὐχὰς δεχόμενα ἱεράς, οὐπω
πιστὰ γεγεννημένα, μηδὲ τέλεια τῷ βαπτίσματι,
κατηγουμένοι εἰσι. Τοῖνον ὑπὲρ αὐτῶν καὶ πάντοτε
μὲν εὐχόμεθα, καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ δὲ Τεσσαρακοστῇ
ὑπὲρ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φῶτισμα εὐτρεπιζομένων
εὐχὰς καὶ αἰτήσεις ποιοῦμεθα. Δεύτερον δὲ, κατη-
γουμένους ἔχομεν τοὺς ὑπ' ἀσεβῶν κρατηθέντας,
καὶ τὴν μὲν πίστιν κατέχοντας ἐν καρδίᾳ, μελε-
τῶντας δὲ ἀποστῆναι τῶν ἀσεβῶν; καὶ τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ προσελθεῖν· καὶ εἰ τοὺς προσελθόντας μὲν,
εἰ κατηγουμένους δὲ, καὶ μήπω τετελειωμένους τῷ
θείῳ μύρῳ. Τρίτον δὲ κατηγουμένους ἔχομεν τοὺς

* Matth. xxiv, 14.

dictionem Salvatoris caelestem nobis impertit, qui
licet loco separatus a nobis, remotus non est, et
pro imperatoribus Deum clare rogans, ac post
Evangelium tricripiti cereo populum signans, per
Evangelium pium imperium, et sacerdotium consti-
tutum ostendit, atque ut ita per gratiam Trinitatis
permaneat, precatur. Siquidem ipse assistentiam
nobis suam promisit, imo per secundum ad-
ventum affirmat. Magis vero sacrorum munus
distribuit pontifici et sanctis facta.

ἐνδοξος εἰσοδος. Δείκνυται γὰρ τοῦτο καὶ διὰ τοῦ

72. *Quid quod idem accedit ad altare et precatur.*

Ubi ad aram proliit precationum opus in-
cipit, sequae my-terii ministrum demonstrat.

B

73. *Quid quod catechumeni exisse jubentur.*

Catechumeni vero illico dimittuntur, solique fideles
manere jubentur: quoniam tempus hoc consummationis
tempus repraesentat. Ait enim: « Postquam
praedicatum fuerit Evangelium in toto mundo, tunc
veniet consummatio. Cum in fine miserit angelos suos, »
inquit, « et separaverit malos de medio justorum, »
Hoc et Ecclesia agit, dum clamans catechumenos exire,
fideles tantum remanere praecipit. Unde etiam perspicere
licet quantum fideles sibi cavere debeant ne communicent
cum iis quibuscum nulla potest esse communio.
ac praesertim sacerdotes. Si enim nefas est
communicari in precibus, quanto magis sacrificio!

C

74. *Quomodo oporteat dona et pro quibus particulas
de hostia sacra offerre.*

Qui etiam palam peccantium fidelium oblationes,
utcumque eas praesentari contigerit, propter sacrificium
non debent temere admittere, sed poenitentiam prius
requirere. Ex oblata enim particula fit communio,
et sacrificio indigno eo participare nefas. Scio equidem
quosdam de deo nobiscum disceptare quod de catechumenis
loquimur, qui revera haud existunt. At errant, Scripturas
et Ecclesiae mysteria ignorantes; semper enim Ecclesia
catechumenos habet, et praesertim infantes fidelium
inbaptizatos, qui post ipsum partum sacras precas
recipiunt et post fidem acceptam et baptismum ad-
ministratum catechumenorum numero accensentur.
Pro hisce igitur quadragesimali tempore et Pentecostes
festo preces facimus. Secundo, catechumeni sunt qui
ab impuris retinentur; ab iis autem recedere et Ecclesiae
fidem amplecti nituntur, porro ii qui ad Ecclesiam
accessuri nondum sacro unguento imbuti sunt. Tertio
sunt catechumeni, qui homicidii aut alius gravis
accusantur criminis, et quibus ad sacra mysteria
accedere non licet, sed audientium numero tantum
inscripti sunt benevolentia Patrum. Prius enim et hi ipsi
excommunicati fuerant.

ἐγλήμασι περιπεπωκότας, ἢ φόνου, ἢ ἐτέρου τινὸς χαλεποῦ ἁμαρτήματος. Οἷς οὐκ ἐξὲν ἴστι τῶν μυστηρίων κοινωνεῖν· ἀλλ' ἢ ἀκράσις μόνι, συγκαχώρηται αὐτοῖς τῶν θεῶν λογίων. Καὶ τὸ οὗτο δ' ὑστερον ἰσχυρῶς φιλανθρωπίᾳ τῶν Πατέρων· πρότερον γὰρ, ὡς οἱ κανόνες φασίν, ἐξωθούντο καὶ αὐτοί.

75. *Quamobrem episcopus lavat se antequam sacra A* ος'. Διὰ τὴν εἰσόδου τῶν ἁγίων ἀπορίπτεται ὁ ἀρχιερεὺς.

Cum divinia dona proponenda sunt, prius in conspectu omnium manus lavat pontifex, indicans hæc cæremonia, se liturgiam puram et nulli reprehensioni affinem aggredi, et quod absque omni penitus sorde, mundis rebus accedere oportet; et quantum in hominis potestate est, purissimis mysteriis subministrare.

Μελλόντων δὲ τῶν θεῶν προτιθεσθαι δώρων, πρότερον ἀπορίπτεται πάντων ἐνώπιον ὁ ἀρχιερεὺς, ἡλίων αὐτοῦ τὸ καθαρὸν περὶ τὴν λειτουργίαν καὶ ἁληπτον, καὶ ὅτι δίχα ῥύπου παντὸς, ὡς δυνατὸν ἀνθρώπῳ, προσέρχεται τῷ καθαρῷ θεῷ, καὶ τοῖς αὐτῷ καθαρωτάτοις ἐξυπηρετῶν μυστηρίοις.

76. *Quomodo divinorum donorum ingressus fiat cum pompa ac splendore.*

ος'. Πῶς μετὰ λαμπρότητος ἡ τῶν θεῶν δώρων γίνεται εἰσδοος.

Post hæc veneranda dona cum comitatu et pompa splendida circumferuntur, lectoribus, diaconis, sacerdotibus, cum cereis et sacris vasis præsentibus ac sequentibus: Illudque ultimum Christi adventum, ut diximus, in quo cum gloria accessurus est, manifestat. Hæc et pallium cruce insignitum præcedit, quod signum Jesu, et ipsum Jesum de cælo ostensum iri præfiguratur. Quod mox ordine sequuntur diaconi, qui angelorum ordinem referunt. Secundum veniunt qui dona sacra portant, post quos et reliqui omnes: et qui in capite sacrum velum portant, quod nudiet mortui Jesu imaginem habet.

Ἢ δὲ τῶν τιμῶν δώρων μετὰ ταῦτα δορυφορέα καὶ εἰσδοοί μετὰ λαμπρότητος γίνεται ἀναγνωστῶν, διακόνων, ἱερῶν, μετὰ σκευῶν ἱερῶν, προπορευομένων, ἐφεπομένων, ὅτι τοῦτο τὴν τελωταίαν ἐμφαίνει παρουσίαν Χριστοῦ, ὡς εἴπομεν, ἐν ἧ ἐλευθεύεται μετὰ δόξης. Διὸ καὶ ἐμπροσθεν μὲν τῷ ὠμοφόριον ἔρχεται τὸν σταυρὸν ἔχον, ὃ δηλοῖ τὸ ἀπ' οὐρανοῦ σημεῖον μέλλον φανεῖναι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν μεθ' ὃ καὶ οἱ ἐξῆς διάκονοι, τῶν ἀγγέλων ἐκίχοντες τάξιν· εἶτα καὶ οἱ τὰ θεῶν δῶρα κατέχοντες, μεθ' οὓς οἱ λοιποὶ πάντες καὶ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ἱερὸν κατέχοντες ἐπιπλυν, ὃ γυμνὸν ἔχει καὶ νεκρὸν εἰκονισμένον τὸν Ἰησοῦν.

77. *Quare sacerdotes qui una ingrediuntur, orant pro episcopo, et regni Dei faciant in honorem.*

283 ος'. Διὰ τὴν ἐπιπερὶ ἰσχυρῶν τοῦ ἀρχιερεὺς οὐ εἰσέρχονται τῶν ἱερωμένων, τῆς βασιλείας μεμνημένοι τοῦ Θεοῦ.

Hi templum gressu obcurrentes, et populo bene precati, ad altare ingrediuntur, dum alii omnes pro pontifice vota precesque deprecant, nec tum alterius rei quam regni Dei meminerunt. Hæc autem omnia docent, quomodo in fine mundi appropinquante Salvatore, post malorum condemnationem et a Deo recessum, non alia erit hæreditatis fidelibus quam regnum Dei. Regnum autem Dei est ipse Christus, et dispensationis ejus contemplatio, cujus mysterium in eo cognoscitur, quod se humillavit usque ad mortem, quod pro nobis occisus est, quod occisum illius divinitus occisus est, quod occisum illius divinitus et vivificum corpus ad vulnera inspicienda exhibuit, et immortalitatem adeptum contra mortem triumphum nobis largitum est, ex vulneribus suis incorruptionem et vitam et divinitatem nobis cum angelis impertiens, alimentum ac potum, ac vitam et lumen ipsum, panem vitæ, verum lumen, vitam æternam, qui est Christus Jesus. Quare ingressus ille sollemnis, et secundum adventum Salvatoris, et sepulturam ejus ante oculos ponit: quoniam ipse erit, ut diximus, usum in futuro sæculo contemplabimur, vitam in cælo jucundam, quam latro quondam in cruce præsensit dicens: « Memento mei, Domine, in regno tuo. »

Οὗτοι οὖν περιερχόμενοι τὴν ναὸν καὶ ἐπευξάμενοι τῷ λαῷ, εἰσέρχονται τὸ θυσιαστήριον, τοῦ ἀρχιερεὺς πάντες ὑπερευχόμενοι, ὅτι καὶ οὐκ ἐτέρας εὐχῆς, ἀλλὰ τῆς βασιλείας μεμνηνται τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα διδάσκει, καὶ ὡς ἐν τῷ τέλει μετὰ τὴν τῶν πονηρῶν ὑποχώρησιν, καὶ τὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσιν, τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανέντος, οὐκ ἄλλο ἔσται κληρονομία τοῖς πιστοῖς ἢ ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία. Βασιλεία δὲ Θεοῦ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, καὶ ἡ θεωρία τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ, τὸ μέχρι θανάτου ταπεινωθῆναι, τὸ σφαγῆναι ὑπὲρ ἡμῶν, τὸ σφαγμένον ἐκείνου τὸ ζωοποιεῖν καὶ θεῶν σῶμα καθορᾶν, τὰς τρώσεις ἐπιδεικνύμενον, τὸ ἀπαθανάτισθαι μὲν καὶ κατὰ τοῦ θανάτου ἡμῖν τὴν νίκην βραβεύσαν, ἐκ τῶν ὠτειλῶν δὲ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν θέωσιν μετὰ τῶν ἀγγέλων ἡμῖν παρεχόμενον, καὶ τροφήν καὶ πόσιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς, αὐτὸν τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν ὄντα. Διὸ ἡ εἰσδοός αὕτη ἅμα καὶ τὴν δευτέραν σημαίνει παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὴν ταφήν, ὅτι αὐτὸς ἔσται, ὡς εἰρηται, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι θεωρεῖται, βασιλεία τε καὶ ἀπόλαυσις, ἣν καὶ λησθεῖς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φωτισθεῖς, προῖχον καὶ προσκτήρουσι λέγων, « Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. »

78. *Quare fideles in magno introitu coram sacerdotibus procedant.*

ος'. Διὰ τὴν προσπίπτουσι τοῖς ἱερεῦσιν ἐν τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ πιστοί.

Προσπίπτουσι δὲ πάντες τοῖς ἱερεῦσιν οἱ πιστοί.

ὁ καθὼς, τὸ μὲν, τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἑξαυτοῦμενοι, καὶ ἄ μνησθῆναι τούτων ἐν τῇ ἱερουργίᾳ δέομενοι, τὸ δὲ, τιμῶντες τὰ θεία δῶρα. Εἰ γὰρ καὶ μήπω ἱερουργήθη, ἀλλ' ἐν τῇ προθέσει ἀνατέθησαν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ ἱερεὺς ἔκτισε εὐχὴν ἀνάφερα, καὶ προσδιξασθαι ταῦτα εἶπεν ἐπὶ τῷ ἄνω θυσιαστήριον· εἰ οὖν καὶ μήπω τετελεσμένα, ἀλλὰ πρὸς τὸ τελεσθῆναι ἡτοιμασμένα εἰσὶ, καὶ ἀνάθημα Θεῷ καὶ ἀντίτυπα τοῦ Διοσκοπικοῦ σώματος· τε καὶ αἱματος. Οἱ κατὰ τὸν Κἀν οὖν διαφθονοῦμενοι τῷ Ἄβελ ἡμῖν ἀλαζόνες, καὶ ὑπερηφάνως κατὰ τῶν ἁγίων φερόμενοι ἐντραπήτωσαν, βλασφημοῦντες, καὶ τὸ ἀπὸ Θεοῦ κἀκριμα φοβηθήτωσαν. Οὐ γὰρ εἰδωλοατροῦμεν ἡμεῖς τοὺς θεοὺς δῶροις προσάπειποντες· ἀπαγε· ἀλλὰ τοὺς ἀναθεθεμένους τῷ Θεῷ δι' εὐχῶν δῶροις, καὶ μήπω τετελεσμένοις, τὴν τιμὴν ἀπονέμεται, ὡς ἡγιασμένοις τῇ προσαγωγῇ, ὡς ἀφιερωμένοις διὰ θειοτάτων εὐχῶν, ὡς ἀντιτύποις εἰσὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ αἱματος. Οἱ δὲ λέγοντες ταῦτα λοιπὸν τὰ προσαγομένα παρ' αἰσῶν, ὡς εἰδῶλα πρὸ τῆς Κυριακῆς φωνῆς μετὰ τὰς ἄλλας εὐχὰς ἔχουσι. Καὶ τοῖαν ἔβησαν ὅπως ἀπολογίαν οἱ τὰ ἀναθεθεμένα ἐν τῇ προθέσει δῶρα τῷ Θεῷ εἰδῶλα (φεῦ!) ὀνομάζοντες, καὶ τῶν θυσιασθῶν εἰκονομάχων χειρὸς οὐ τοι· Ὅτι αἱ μὲν θεαῖ εἰκόνες ἁγίαι μὲν ὡς μορφώματα τῶν ἀληθινῶν, τὰ δῶρα δὲ ἀναθεθεμένα Θεῷ, καὶ εἰς τὸ γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ προσάγμενα. Εἰ οὖν ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι τιμὴν καὶ προσκύνησιν ἀπονέμειν ὀφείλομεν, πολλῶ μᾶλλον αὐτοῖς τοῖς δῶροις, ἀντιτύποις οὖσιν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασιλεὺς, καὶ πρὸς τὸ γενέσθαι προσαγομένοις σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Καὶ διὰ τὰ θεία δὲ σκευὴ χρῆ ἵποκρίπτειν τοῖς ἱεραῖσιν, εἰ καὶ ἐξ αὐτῶν κενά τινα ἐν αὐτοῖς ἱερουργουμένων.

hant fideles omnes ante sacerdotes, ac jure quidem, partim ipsorum preces, et sui in missa memoriam cogitantes, partim divina dona venerantes. Quanquam enim sacrificata nondum sunt, in altari tamen propositionis Deo dicata fuere, et sacerdos illic ea Deo obtulit et in sublime altare deportari acceptarique precatus est. Quamvis igitur consecratione nondum consummata sint, verum ut consecrentur disposita fuere et Deo dicata, et typi Dominici corporis et sanguinis sunt. Qui igitur ut Cain nobis ut Abeli invident et contra sanctos invehuntur, abeant in malam crucem et Dei iudicium metuant. Non enim nos ante divina dona ut idola prosternimur; absit! sed donis quæ Deo cum precibus offeruntur, licet nondum sanctificata sint, honorem tribuimus ut sanctificandis per preces, ut typis corporis ac sanguinis Dominici. Qui vero dicunt oblationes ipsorum sicut idola ante vocem Domini post cæteras preces habent. Qualem porro veniam merentur qui oblationes Deo factas idola eheu! nominant et impiis iconomachis peiores sunt? Divinæ enim imagines sacræ quidem sunt ut formæ veritatis; item dona Deo oblata utpote in corpus et sanguinem Christi transmutanda. Si ergo sacris imaginibus honorem venerationemque tribuimus, quanto magis ipsa dona, quæ, ut magnus Basillus dicit, antitypa sunt et oblata, ut Christi corpus et sanguis fiant. Quin et propter ipsa sacra vasa sacerdotibus procidendum est, licet et quædam ex eis vacua sint; omnia enim propter divina dona in ipsis consecrata, sanctificationem participant.

οθ'. Διατί καὶ ἱερά κενά σκευὴ ἐν τῇ εἰσόδῳ οἱ ἱεραῖς κατέχουσιν.

79. Quare sacerdotes in ingressu etiam vacua sacra vasa teneant.

Καὶ τοῦτο δὲ οὐ θαυμαστὸν, εἰ κενά τινα ἔστιν. Εἰς τιμὴν γὰρ τῶν θεῶν δῶρων ταῦτα τὰ σκευὴ κατέχουσι, καὶ ἴνα οἱ θ' ὀρώντες, οἱ τε ἐγγιζόντες, ἀγιάζωνται πάντες.

Nec mirum si quædam inania sint. In honorem quippe sacrorum donorum hæc portant, atque ut tum videntes ea, tum appropinquantibus sanctificentur omnes.

κ'. Διατί καλύπτεται τὰ θεῖα δῶρα ἐν τῇ ἀγία τραπέζῃ.

80. Quomobrem divina dona in sacra mensa obteguntur.

Ἐπιτιθέμενα δὲ τὰ θεία δῶρα τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ, καλύπτεται, ὅτι οὐ τοῖς πᾶσιν ἐξ ἀρχῆς ἔγνωσμένοις ὁ Ἰησοῦς, καὶ ὅτι σωματωθεῖς, οὐδ' οὕτω τοῦ κρυφίου τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς προνοίας ἐξίστη· ἀλλ' ἀκατάληπτός ἐστι καὶ ἀπειρος αἰεὶ, καὶ τοιοῦτον μόνον γινώσκειται, ὅσον αὐτὸς ἀποκαλύπτει.

Imposita autem altari sacra dona cooperiuntur, quia non omnibus ab initio cognitus fuit Jesus, et licet corpus assumpsisset, non tamen ab abscondita sua divinitate ac providentia discessit; sed incomprehensus et infinitus est semper, tantumque dumtaxat cognoscitur, quantum ipse revelat.

πα'. Διατί ὁ ἀρχιερεὺς εὐχὴν παρὰ πάντων ἐξαίτιται.

81. Quare preces ab omnibus exposcat episcopus.

Εὐχὴν δὲ παρὰ πάντων αἰτεῖται ὀποκλίνας ἐκτενὸν ὁ ἀρχιερεὺς, ἐπιγινώσκων καὶ αὐτὸς ἐκτενὸν, καὶ πρὸς τὸ ἔργον φρετικῶν καὶ ὀποσελλόμενος, καὶ τὸ ἀποστολικὸν πληρῶν τὸ, « Ἐξομολογεῖσθαι ἀλλήλοις τὰ πεπραγμένα, » καὶ, « Ὑπὲρ ἀλλήλων εὐχέσθαι » οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐαυτῷ θαρραί, ἄνθρωπος τελῶν καὶ αὐτός.

Preces autem pronò capite petit ab omnibus pontifex, agnoscens et ipse semetipsum, et ad opus istud tremens ac pavens, illudque apostolicum implet, « ut confiteamur alterutrum peccata, et ut oremus pro invicem. » Non enim sedit sibi, cum ipse quoque homo numeretur.

qua Christus crucifixus et resuscitatus summa et A
 ima amplexus est. Imprimis saccum quo per ludibrium Salvator indutus est, idcirco et sacci formam habet; nec enim in eo sunt, quæ appillantur manicæ. Manifestius hoc exhibet, quo digniores pontifices vestiuntur, et saccus dicitur. Sed et reliqui pontifices casulam crucibus plenam induit (quæ et multicrucium vocari solet) clare docent, quoniam passionis Domini signum est, se illum imitari; qui per passionem et crucem veram justitiam consummavit, et in veram libertatem, tyranno depulso, nos omnes asseruit. Propterea cum illud induit, dicit: *Sacerdotes tui, Domine. induentur justitiam, et sancti tui exultatione exultabunt.* Re vera enim justitia per crucem nobis exultationem peperit. Et hæc sunt quibus diaconus et sacerdos ornantur, dempto tamen subgenuali: et hæc mysteria continent, prout a nobis videri potuerunt.

σύνη τὴν ἀγαλλίσειν ἡμῖν ἐχορήγησε. Καὶ ταῦτα γονατίζου μόνου χωρὶς, καὶ τοιαῦτα τυποῦσιν, ὡς

44. *Quid innatur per humerale et quare illud sit ex lana?*

Pontifex autem cum subgenuali et reliquis: super omnes gratiam habet. Specialiter vero pontifex pontificalem ostendat potestatem, et sacrum pallium induit: quod ex lana confectum, ante et retro humeros convestit. Hoc sine dubitatione carnem a Verbo ex Virgine propter nos susceptam, humanæque naturæ assumptionem declarat. Ideo enim ex lana quoque textitur, quoniam erraticeam manifestat ovem, quam in humeris detulit Salvator, naturam videlicet nostram: et quoniam ipse quoque agnus pro nobis occisus vocatus est. Ipsa etiam verba quæ humeris eo circumvolvens dicit, mentem hanc confirmant. Ait enim: «Sublata in humeros, Christe, natura, quæ erraverat: assumptus Deo et Patri illam obtulisti.» Et hæc quidem de sacris vestibus.

45. *Quare detecto capite sacra faciant, excepto Alexandrino patriarcha, episcopi et sacerdotes. Et quod præstet non aperto capite sacra celebrare.*

Aperto capite episcopi et sacerdotes Orientis omnes, excepto Alexandrino patriarcha, sacris funguntur: non ob humilitatem aliquam, sed ob causam altiore et longe diviniorum: videlicet, quam divinus Paulus ponit ac docet, Christum caput nostrum nominans, nos autem membra ipsius, et oportere nos Christum caput nostrum honorantes, caput inter orandum nudatum habere. Nec ob hoc tantum, sed quia etiam nudo capite, qui ordinatur, ordines suscipit. Atque ita quemadmodum ordinatur, ita et precari, et sacris operari debet. Et pontifex potissimum, quoniam et dum consecratur, a Deo tradita eloquia, sive sacrum, Evangelium, supra caput habet. Nec aliud quidpiam tegmen, dum sacra facit, capiti imponere debet. Dicit tamen aliquis: Patriarcha ergo Alexandrinus gerens in capite sacrum, et

γὼν τοῦ Θεοῦ δύνωμιν, δι' ἣν κατήλθεν ὁ Λόγος μέχρῃς ἡμῶν, καὶ τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω, σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς καὶ ἐξαναστάς, δι' ἑαυτοῦ συνῆξεν εἰς ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξαιρέτως, ὃν ἐνεδύσατο ἐμπαιζόμενος ὁ Σωτὴρ ἐξεικονίζει σάκκον. Αἰὶ καὶ ὡς σάκκου τύπον ἐπέχει. Οὐδὲ γὰρ ἔχει τοῦτο ἢ καλοῦσθαι μανίκια, τὸ περιεκτικὸν ἀπάντων δηλῶν. Ἄριε ἡδύτερον δὲ τοῦτο παρ' ἑστῆσι καὶ ὃ ἐνδύονται οἱ ἑκκριτοὶ τῶν ἀρχιερέων, σάκκος τοῦτο καλούμενον. Ἄλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχιερέων, τὸ φαεινὸν πλῆρες σταυρῶν ἐνδύμενοι, ὃ δὴ καὶ πολυσταύριον ὁ λόγος καλεῖν οἶδε, τοῦτο σαφῶς περιεστῆ, ὅτι τοῦ πάθους ἐστὶ τοῦ Σωτῆρος δηλωτικὸν, κακίῃν μιμεῖται, ἣν διὰ παθῶν καὶ σταυροῦ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην τετελεχότα, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τυραννοῦντος ἐλευθερίαν ἡμῖν πρὸς ἡμῶν, καὶ πάντας ὁμοῦ σώσαντα. Διὸ καὶ ἐνδύμενός φησιν, «Οἱ ἱερεῖς σου, Κύρια, ἐνδύσονται δικαιοσύνην, καὶ οἱ δούλοι σου ἀγαλλιάσονται ἀγαλλιάσονται.» Ὅντως γὰρ ἡ διὰ σταυροῦ δικαιοσύνην ἀπερ' ἐνδύεται δίκαιός τε καὶ ἱερεὺς, τοῦ ἐπι-
 ἡμεῖς ἰδεῖν ἐδυνήθημεν.

278 μδ. *Τι σημαίνει τὸ ὠμοφόριον, καὶ διατί ἐξ ἐρίου.*

Ὁ ἱεράρχης δὲ σὺν τῷ ἐπιγονατίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς, ἐπὶ πάντων ἔχει τὴν χάριν, ἐξαιρέτως δὲ καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν δύναμιν, καὶ τὸ ἱερὸν περιτίθεται ὠμοφόριον. Ὁ δὲ καὶ ἐξ ἐρίου ὃν, κύκλιον περὶ τοὺς ὤμους ἐμπροσθέν τε καὶ ὀπίσθεν περιβάλλεται. Τοῦτο δ' αὐτὴν εἰκονίζων ἐστὶν ἐναργῶς, τὴν ἐκ Παρθένου δι' ἡμῶν σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐξ ἐρίου, ὅτι τὸ πλανηθὲν τυποῦν πρόβατον, ὃ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐλαβὲν ὁ Σωτὴρ, ταῦτα ἐστὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ ὅτι ἐκ τῶν οὐρανῶν κατελθὼν, ἐσαρκώθη, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἀμνὸς ἐκλήθη σφαγιασθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ αὐτὰ δὲ ἃ φησὶ βῆματα ἐπ' ὤμων ἐλάττων, τὴν ἔννοιαν βεβαίως φέσκει γὰρ, «Ἐπὶ τῶν ὤμων, Χριστὲ, τὴν πλανηθεῖσαν ἄρας φύσιν, ἀναληφθεὶς, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσήγαγες.» Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἱερῆς στολῆς.
 μδ. *Διατί ἀσκητικῆς λειτουργοῦσι πλὴν τοῦ Ἀλεξανδρείας ἀρχιερεὺς τε καὶ ἱερεῖς, καὶ ὅτι κρείττον τὸ ἀπερικαλύπτως λειτουργεῖν.*

Ἀπερικαλύπτω δὲ τῇ κεφαλῇ οἱ τῆς Ἀνατολῆς ἱεράρχαι πάντες καὶ ἱερεῖς, πλὴν τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας, τὴν ἱερουργίαν τελοῦσιν, ὃ κατ' ἐλάττωσιν τινα, ἀλλὰ κατὰ λόγον ὑψηλότερον μάλα δὴ καὶ θεϊότερον. Ὅν ὁ θεηγόρος Παῦλος ὑποτίθησι καὶ διδάσκει, κεφαλὴν μὲν ἡμῶν τὸν Χριστὸν ὀνομαζέων, μέλη δὲ ἡμᾶς αὐτοῦ, καὶ ὅτι εἰ τιμῶντας ἡμῶν τὴν κεφαλὴν τὸν Χριστὸν ἀπερικαλύπτους ἔχειν τὰς κεφαλὰς ἐν τῷ προσεύχεσθαι. Καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν χειροτονίαν ὁ χειροτονούμενος δέχεται, καὶ οὕτως ὀφείλει ὡς χειροτονήθη προσεύχεσθαι καὶ ἱεουργεῖν. Ὁ δὲ ἱεράρχης μάλιστα, ἐπὶ χειροτονούμενος ἐπὶ κεφαλῆς ἔχει τὰ θεοπαράδοτα λόγια, ἥτοι τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ὃν ἄλλο ἐπίδημα ἔχειν ἐπὶ κεφαλῆς ὀφείλει ἐν τῷ ἱεουργεῖν τὰ θεϊώτατα. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, Καὶ λοιπὸν ἐπὶ κεφαλῆς ἔχων ὁ Ἀλεξανδρείας ἱερὸν ἐπι-κά-

λυμμα, καὶ ἄλλοι δὲ πλείστοι κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν, ἅλι πάντες εὐαγῶς ποιοῦσιν· Ὁδὸ τούτῳ φημι, κάκεινο μὲν γὰρ ἀρχαία πρὸς τοὺς ἐνεργούντας παράδοσις, ἀλλὰ νομικωτέρα μᾶλλον· ἔφερος γὰρ καὶ ὁ νομικὸς ἀρχιερεὺς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κίθριν, ἣν δὴ καὶ μέτραν ὀνόμαζον, καθὰ δὴ καὶ οἱ περιτιθέμενοι ἱεράρχαι τοῦτο φιλοῦσι καλεῖν. Ἴσω· ἕξομοῖον ἔχουσιν αὐτὸ καὶ τῷ τοῦ Δεσπότου ἀκανθίνῳ στεφάνῳ, ἣ καὶ τῷ σουδαρίῳ τῷ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδήπερ ἀποτίθενται τοῦτο καὶ οὗτοι εἰς ἀναγκαίους τῆς ἱερουργίας καιροῦς, μαρτυροῦσιν ὡς ἀναγκαίωτέρα ἢ τοῦ μακαρίου παράδοσις Παύλου. Ἡ γὰρ εἰκὼν τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου διὰ τῆς κούρας τῶν τριχῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν ἱερωμένων ἐκτυποῦται, τῆς ἱερᾶς σφραγίδος ἐνεργουμένης. Τοῦτο δὲ μᾶλλον οἱ τῶν μοναχῶν ἱερωμένοι δηλοῦσι σαφέστερον, ὡς στεφάνου ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς κεκαρμένον· ὃ καὶ ἐτι δηλοῖ τὸν στεφάνον τῆς παρθενίας αὐτῶν. Τὸ δὲ γε σουδαρίον τὸ εἰλητὸν εἰκονίζει. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἰλισσεται καὶ εἰλητὸν οὕτω καλεῖται. Ἀναγκαίωταρον ἄρα τὸ ἀπερικαλύπτως προσεῦχεσθαι καὶ ἱεουργεῖν, καὶ μὴ ἀμελητέον τοῦτο, καὶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀναγκαίῳ καιρῷ.

μς'. Τί τὸ κατελθεῖν ἐκ τοῦ στασιδίου τὸν ἱεράρχην.

Ὁ μὲν οὖν ἱεράρχης ἐν τῷ μέλλειν ἱεουργεῖν, κατελθὼν τοῦ θρόνου, ἐν ᾧ παρίσταται, τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου δηλοῖ συγκατάθεσιν.

μζ'. Τί τὸ ἐνδύεσθαι τὰ ἀρχιερατικά.

Ἐνδύμενος δὲ τὴν ἱερὰν στολήν, τὴν παναγίαν αὐτοῦ σημαίνει σάρκωσιν.

μη'. Τί τὸ κατέρχεσθαι πρὸς δυσμὰς εἰς τὰς τοῦ ναοῦ πύλας.

Κατέρχόμενος δὲ ἄχρι καὶ τῶν τοῦ ναοῦ πυλῶν, τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ δηλοῖ παρουσίαν τε καὶ φανέρωσιν, καὶ τὴν μέχρι θανάτου καὶ ἔξου καθόδον. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ πρὸς δυσμὰς 279 ἀπέρχεται, καὶ μέχρι τῶν πυλῶν κατελθεῖν. Τῆς ἱερᾶς δὲ ἀρξαμένης λειτουργίας, τοῦ ἀρχιερέως τὸν καιρὸν δεδοκός· οὐ γὰρ δυνατὸν χωρὶς αὐτοῦ τι διενεργεῖσθαι· οἱ μὲν ἱερεῖς ἔνδον λέγουσι τὰς εὐχὰς, τὰς οὐρανίους τυποῦντες τάξεις.

μθ'. Διὰ τὴν ψαλμοὶ ὁμοῦ καὶ τῆς χάριτος ὕμνοι.

Ψάλλται δὲ ψάλλουσι τὰ ἀντίφωνα, τῶν προφητῶν ἐκτυποῦντες τὸν χορὸν. Καὶ ταῦτα τρισσῶς διαιροῦσι, τὴν Τριάδα τιμῶντες, ψαλμικά μὲν προκρίνοντες, συνάπτοντες δὲ καὶ ἐκ τῆς χάριτος ὕμνους. Καὶ διὰ μὲν τῶν ψαλμικῶν προκηρυχθεῖσαν καὶ τοῖς παλαίοις καταγγέλλουσι τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν, διὰ δὲ τῶν ἑρμηνειῶν αὐτὴν παριστάτωσιν τὴν χάριν τετελεσμένην, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἰδὸν σαρκοθίντα τε καὶ πάντα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεργήσαντα.

✓ Ὅτι πρῶτον καλοῦμεν τὴν Θεοτόκον.

Διὰ καὶ πρῶτον μὲν τὴν τοῦτον παρθενικῶς τεκοῦσαν τιμῶντες, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῆς αἰτοῦσι μεσιτείαν. Δι' αὐτῆς γὰρ πρώτης· καὶ μόνῃ· σεσω-

alii quamplurimi ex veteri traditione, aperto capite sacris operantes, non rite ac sancte faciunt. Istud non dico. Id si quidem etiam apud eos qui usurpant, antiqua traditio est, verum quæ a nobis velut legalis recensetur, quando et legis sacerdos cidarim, quam et nitram vocabant, in capite gerebat. Quo eodem nomine pontifices eas gestantes, appellare consueverunt. Forsan et adæquare eam se dicent et Domini spinæ coronæ, aut sudario quod fuit super caput ejus. Verumtamen cum et hi eam ipsam congruenti sacrificii tempore deponant; beati Pauli traditionem potius servandam hoc ipso testificantur. Coronæ enim spinæ imago, per tonsuram ordinatorum ut et per sigillum sacrum præfiguratur; quod monachi præcipue ordinati per coronariam tonsuram indicant. Sed virginitatem quoque eadem significat in vestimodum adaptata. Hinc necessitas nobis oritur aperto capite diebus statutis præcandi et sacra faciendi.

46. Quia significet quod ex cathedra descendit episcopus.

Pontifex igitur, sacra facturus, de throno in quo apparet descendens, Dei Verbi ad nos co-descensionem figurat.

47. Quid, quod sacris vestimentis induitur.

Indutus autem sacram stolam, sacratissimi ejus incarnationem significat.

48. Quid quod ad occidentem portas ingreditur templi.

Et ad portas etiam templi usque gradens, ejusdem in terris præsentiam et manifestationem et ad mortem usque et inferum descensum animi oculis ingerit. Hoc enim sibi vult, quod occisum versus, et ad portas usque deorsum procedit. Sacra vero missa inchoata, cum pontifex signum dederit, non enim potest quis sine ejus autu quidquam moliri; sacerdotes quidem intus orationes aggrediuntur celestium ordinum typum gerentes.

49. Quare simul concinantur psalmi et hymni de Dei in nos per Christum gratia.

Cantores vero antiphona modulantur, prophetarum choram figantes, trifariamque illa distribuunt, et ea quæ ex psalmis desumpta sunt, præcinnunt: tum vero adjungunt hymnos, qui gratiæ suavitate sapiunt. Et psalmicis quidem illis prænuntiatam antiquis, quibus re vera prædicebatur, Dei Verbi incarnationem significant. Per versus vero resurrectionem, ipsam gratiam ut consummatam et incarnatum Dei Filium cuncta pro nobis operantem representant.

50. Quod primum appellamus Deiparam.

Proptereaque primo eam quæ illum incorrupta virginitate peperit venerati, illius per quam solam ac primam salvati sumus, pro nobis intercessio-

nem implorant, dicentes : « Precibus Deiparæ, A
serva nos, Salvator. »

51. Secundo loco sanctos.

Sanctorum deinde memoriam agentes qui pro mysterio decertantes fidei, sanctissima consummati sunt, eorum nobis conciliant supplicationes.

52. Tertio et postremo loco ipsum Salvatorem nostrum.

Salutis tandem nostræ auctorem et consummatorem Christum collaudantes, clara voce, « Salva nos, Fili Dei, » modulatur.

53. Quid denotet episcopus inferius stans extra bema sive sacrarium, et quid stantes cum eo diaconi.

Postquam vero foris sacras perfecit preces, pontifex sedet. Diaconi assistunt; qui non multo apostolorum, verum etiam angelorum, quos Christus in mysteriis suis ministros habuit, locum tenent.

54. Quid significet prima sacerdotum egressio ex bema, et eorumdem cum episcopo dum Evangelium fertur ingressus.

Sacerdotibus vero etiam et ipsi infra tribunalis septa orationis terminantibus et foras egressis, sanctorum angelorum in Christi resurrectione et ascensione descensus manifestatur. Ac dum pontifex inclinato capite cum sacerdotibus votum facit ut angeli sacra operantes occurrant, et caput inclinans et erectus, Salvatoris resurrectionem significat. Hoc diaconus quoque in altum sublato Evangelio prædicans Christi resurrectionem agendo ac loquendo alta voce indicat, exclamando : « Sapientia, recti. » Tum præferuntur faeces, et diaconi, bini iterumque bini, præcedunt, sacrumque Evangelium descendit manibus delatum; pontifex ipse hinc inde a diaconis stipatus et sustentatus, deducitur; mox autem a tergo sacerdotes reliqui sequuntur.

Ἰεροῦ τε εὐαγγελίου κατεχομένου, καὶ τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ παρὰ διακόνων ἐκατέρωθεν, παρακατασκευένου, ἔπισθεν δὲ ἔρεπομένων τῶν λοιπῶν ἱερέων.

55. Quid illud : « Venite, adoremus : » et quid denotent fausta, cum antistes ingreditur, acclamationes.

Et illud : « Venite, Christum adoremus : » clarissima voce cantant, et pontifici faustæ acclamationes sunt ad resurrectionem et ascensionem Salvatoris indicandas. Diaconus etenim sic voce clarisona Christi resurrectionem prædicat; chorus autem sacerdotum et diaconorum, ut jam diximus, apostolos Domino præsentés, eumque intuentes, sanctissimosque angelos.

56. Quid quod recertitur episcopus et sacrarium intrat.

Pontifex vero ipsum Dominum redivivum discipulis apparentem, et in cælum elevatum figuratiter reddit. Quocirca totum templi tractum extra tribunal, terram; tribunal vero ipsum, cælum referre docuimus. Unde et, ut David vaticinatur, cum ascenderet Dominus in cælum, illum deducebant angeli, et illud, « Tollite portas, » clara

α σμεθα, « Ταῖς πρεσβείαις, λέγοντας, τῆς Θεοτόκου, Σωτήρ, σῶσον ἡμᾶς.

να. Ὅτι δευτέρον τοὺς ἀγίους.

Ἐπιτα δὲ τῶν ἀγίων μνησθέντες, οἱ τῷ μυστηρίῳ ἐπαγωνισάμενοι ἱερεῖς τετελεσθῆναι, καὶ τὰς αὐτῶν ἐπικαλοῦνται δεήσεις.

νβ. Ὅτι τρίτον καὶ τελευταῖον αὐτὸν τὸν Σωτήρα ἡμῶν.

Ἰστέρον δὲ τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγὸν καὶ τελευτητὴν Χριστὸν ἀνυμνοῦντας, μεγαλοφώνως, τὴν « Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὸ Θεοῦ, » ἀναμύλιπτοι.

νγ. Τί ἐκτυποῖ ὁ ἀρχιερεὺς ἐξω τοῦ βήματος καὶ κάτω ἱστάμενος, καὶ τί οἱ στήν αὐτῷ.

Τὰς ἱεράς δὲ τετελεχῆς ὁ ἱεράρχης ἐξῶθεν εὐχὰς, ἱσταται, οἱ δὲ διάκονοι τε συμπάριστανται, οὐ τοὺς ἀποστόλους μόνον τυποῦντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς τοῖς αὐτοῦ μυστηρίοις καθυπουργήσαντας.

νδ. Τί σημαίνει ἡ πρώτη ἐκ τοῦ βήματος τῶν ἱερέων ἐξοδος, καὶ μετὰ τοῦ ἀρχιερέως διὰ τοῦ εὐαγγελίου εἰσοδος.

Τῶν ἱερέων δὲ τοῦ βήματος ἐνδοθεν τετελεχῆσαν καὶ αὐτῶν τὰς εὐχὰς, καὶ ἐξεληλυθότων, ἡ τῶν θεῶν ἀγγέλιον δηλοῦται κατάβασις ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσει καὶ ἀνάληψι· ὅτε καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ὑποκλινὼς τὴν κεφαλὴν σὺν τοῖς ἱερεῦσι, τοῦτο εὐχεται, ἀγγέλους συνεισιόντας καὶ συλλειτουργοῦντας εὐρεῖν. Καὶ ἐν τῷ κλίνειν τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀναστῆναι, τὴν ἀνάστασιν πᾶσι φανεροῖ τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δὲ κηρύττει καὶ ὁ διάκονος, τὴν εὐαγγελίον ἀνοψῶν, τὴν τοῦ Σωτήρος ἔγερσιν καὶ αὐτῆς κατεγγέλλων, καὶ μεγαλοφώνως ἐκβοῶν, « Σοφία, ὀρθοί, » δι' ἔργων καὶ λόγων μαρτυρῶν τὴν ἀνάστασιν. Μετὰ τοῦτο δὲ εὐθὺς ὁ τύπος τῆς ἀνάληψης· καὶ λαμπρίων μὲν προπορευομένων, τῶν διακόνων δὲ κατὰ σὺνῆγαν προηγουμένων, τοῦ

αὐτοῦ παρὰ διακόνων ἐκατέρωθεν, παρακατασκευένου, ἔπισθεν δὲ ἔρεπομένων τῶν λοιπῶν ἱερέων.

νε. Τί τὸ, « Δεῦτε προσκυνήσωμεν, » καὶ τί ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἐν τῇ εἰσοδῷ εὐφημία.

Καὶ τοῦ, « Δεῦτε προσκυνήσωμεν Χριστῷ, » λαμπρῶς ἄδομένου, καὶ τοῦ ἀρχιερέως εὐφημομένου, ἡ ἀνάστασις καὶ ἀνάληψις σημαίνεται, ὡς ἀναγέγραπται, τοῦ Σωτήρος. Ὁ μὲν γὰρ διάκονος, ὡς εἴρηται, ἐκφωνήσας, τὴν τοῦ Σωτήρος κηρύττει ἀνάστασιν· ὁ δὲ χρὸς τῶν ἱερέων καὶ διακόνων, ὡς προειρήκαμεν, τοὺς ἀποστόλους συνόντας τῷ Κυρίῳ καὶ τοῦτον ὑμῶντας, καὶ τοὺς ἱερωτάτους ἀγγέλους.

280 νς. Τί τὸ ἀνέρχασθαι τὸν ἀρχιερέα καὶ εἰς τὸ βῆμα εἰσερχεσθαι.

Ὁ δὲ γε ἀρχιερεὺς αὐτὸν τυποῖ ἀναστάντα τὸν Κύριον, τοῖς μαθηταῖς τε ἐμφανισθέντα, καὶ ἀναλαμβάνμενον ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανοῦς. Διὸ καὶ τῆς γῆς τύπον εἶπομεν ἔχειν τὸν καθόλου ἐξῶθεν ναὸν, οὐρανὸν δὲ τὴν ἱερώτατον βῆμα. Ὅθεν ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ προφητεύει, καθάπερ ἐν τῷ ἀναλαμβάνεσθαι, προέπεμπον τὸν Κύριον ἀγγελοι, καὶ τὸ, « Ἄρατα

πύλας, ἰ ἐβδών τοῖς ὑπεράνω, καὶ βασιλεία τῆς δόξης ὑνόμαζον, καὶ Κύριον καὶ κραταῖον αὐτὸν ὠμολογοῦν.

νζ'. *Τὶ τὸ κλεισθαι τὰ θύρια, καὶ ἀνοίγεσθαι εἰσερχομένου τοῦ ἀρχιερέως.*

Οὕτω δὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, μετὰ προκοπῆς εὐφροσύνας εἰσόδου ἐν τῷ ἱερατικῷ τῶν ἱερέων. Αἱ ἱεραὶ τε πύλαι τοῦ βήματος κλειόμεναι πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν, καὶ ἀνοιγόμεναι πάλιν ἐν τῷ εἰσερχεσθαι, τοῦτο δηλοῦσιν.

νη'. *Τὶ τὸ θυμιάσαι κύκλω τὴν ἀγίαν τράπεζαν.*

Εἰσελθόντος δὲ, καὶ κύκλω τὴν ἱερὴν θυμιάσαντος τράπεζαν, τοῦ Πνεύματος ἐκτυπύεται διὰ τοῦτου ἡ παρουσία ὑπερ ἧλθε πρὸς ἡμᾶς ἐκ τῶν οὐρανῶν, πρὸς τοὺς οὐρανούς τοῦ Χριστοῦ ἀνεληλυθότος.

νθ'. *Τὶ δηλοῖ τὸ δικηρίω, καὶ διατὶ σφραγίζει τὸ εὐαγγέλιον.*

Ἄλλὰ καὶ δικηρίω τινὲ σφραγίζων ὁ ἱεράρχης τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως δηλοῖ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς φωταύγειαν τοῦ διφυοῦς Ἰησοῦ, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἡμῶν σωτηρίαν νοητὴν τε καὶ αἰσθητὴν. Τῇ γὰρ αὐτοῦ σαρκώσει ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐ μόνον ἀνθρώπους διπλῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοὺς κατηύγαγε, καὶ ὅτι ὁ σαρκωθείς αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός.

ξ'. *Τὶ διδάσκει ὁ Τρισάγιος ὕμνος.*

Ὁ δὲ Τρισάγιος ὕμνος εὐθὺς λεγόμενος τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον δείκνυσιν ὑπερ ἢ σάρκωσις τοῦ ἐνὸς τῆς Τριάδος ἐκήρυξε τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ γὰρ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα ἐγνώκαμεν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν συμφωνίαν καὶ ἑνωσιν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων. Διὸ καὶ ἐνδοθεν οὗτος παρὰ τῶν ἱερέων, καὶ ἐξωθεν παρὰ κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν ᾄδεται· μὴ γὰρ ἡ Ἐκκλησία ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων διὰ τοῦ Χριστοῦ γέγονε.

ξα'. *Διατὶ πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς τρικηρίω σφραγίζει τὸ εὐαγγέλιον.*

Κηρύττων δὲ γε τοῦτο καὶ ὁ ἀρχιερεὺς, τρικηρίω πάλιν τὸ εὐαγγέλιον σφραγίζει, τῆς Τριάδος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ παραδῶν τὸ κήρυγμα, καὶ αὐτῆς εὐχόμενος κρατύνεσθαι τοῦτο, ἀμπελον αὐτὸ καλῶν, ὡς τὸ τῆς ἀληθινῆς ἀφροσύνης πρόξενον, καὶ μετὰ τοῦ Θεοπάτορος ἐπισκοπῆς θείας ἀξιοθῆναι καὶ καταρτισμοῦ προσευχόμενος.

ξβ'. *Τὶ δηλοῖ ἡ ἐν τῷ θείῳ συνθρόνῳ τοῦ ἀρχιερέως ἀνοδος· καὶ τί τὸ ἐκ τοῦ συνθρόνου διὰ τοῦ τρικηρίου σφραγίζειν.*

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ θείῳ ἀνελθῶν συνθρόνῳ, ὃ εἴ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν τοῦ Χριστοῦ ἐπιμαρτυρεῖ, κάκειθὲν τε τῷ τρικηρίῳ σφραγίζειν, διὰ τῆς Τριάδος τὸν ἀγιασμὸν ἡμῖν ἐπιθεταί, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς οὐρανούς ἀνεληλυθώς, τὴν λάμψιν τῆς Τριάδος, ἣν τὸ φῶς σημαίνει, καὶ τὴν εὐλογίαν ἡμῖν ἐβράβευσεν.

ξγ'. *Τὶ τὸ καθῆσθαι ἐν τῷ συνθρόνῳ· καὶ τί τὸ, « Εἰρήνη ἀπασίν, » εἰπεῖν.*

Καθίσας δὲ τῷ συνθρόνῳ, τὸν Χριστὸν ἐκμιμούμενος συγκαθέδρους ἔχων καὶ τοὺς συνεπισκόπους;

A voce ad superiores clamabant, et regem gloriae et Dominum appellabant, eumque potentem constabantur.

57. *Quid quod sanctae portae clauduntur et aperiuntur ingrediente episcopo.*

Ecclesia similiter facit, dum solemnii pompa pontifici in sacrarium ingredientis faustum acclamant: et id portae sacrarii antequam veniat, clausae, rursusque ad ejus introitum apertae, significant.

58. *Quid quod circulo suffitum facit circa sacram mensam.*

Cum vero ingressus circa sacram mensam thus adolet, ea caeremonia Spiritus sancti praesentiam monstrat, qui post Christi ascensum caelitus ad nos venit.

59. *Quid significet duplex cereus, et quare Evangelium cruce episcopus signet.*

Verum et bicipiti cereo signans Evangelium pontifex, illuminationem a Jesu duplici natura constanti in caelo et in terra factam per assumptam ab eo humanitatem docet; Dei enim Verbi incarnatio non tantum homines, verum etiam angelos illustravit, et quod incarnatus ipse sit Dei Filius, manifestavit.

60. *Quid Trisagii hymnus doceat.*

Hymnus, «Ter sanctus,» qui mox sequitur mysterium Trinitatis ostendit, quod incarnatio unius de Trinitate hominibus promulgavit. Per Verbum enim incarnatum Patrem et Spiritum cognovimus, ac praeterea hominum et angelorum conspirationem atque consensum. Ideo et in us a sacerdotibus, et foris a clericis et laicis cantatur; quandoquidem per Christum ex angelis et hominibus Ecclesia una evasit.

61. *Quare episcopus iterum cruce signet Evangelium cum cereo triplici.*

Quod et ipsum pontifex declarat, dum rursus tricipiti cereo Evangelium signat, et in eodem Trinitatis praedicationem contineri indicat, et ab ea hoc confirmari et stabiliri praecatur, vitam appellans verae sapientiae matricem et ut ad summam Ecclesiae dignitatem eveheret, supplicans.

62. *Quid significet quod redit ad sacerdotum subsellia, et quod ex illis cruce signat cum cereo triplici.*

Sed et ad consessum superius contentiens (qui Christi ad dextram Patri sessionem notat) et illi tricipiti cereo signans, sanctificationem per Trinitatem, in nobis productam, et Christum ubi in caelos migravit, splendorem Trinitatis (cujus typus est lumen) et benedictionem nobis tribuisse, confirmat.

63. *Quid quod in subselliis sacerdotum sedet, et quid denotet formula, « Pax vobis omnibus. »*

In sacro vero consessu accubans, Christum imitatur, confessoresque habet coepiscopos et sacer-

notes, apostolorum figuram, et similitudinem gerentes, et pacem omnibus precatur, quod unionis concordiaque symbolum est. Christus enim est « qui solvit inimicitias in carne sua, et fecit utraque unum, quæ in cælo et quæ in terris sunt, » inquit Paulus ².

64. *Quare primo lectio ex apostola recitetur, deinde Evangelium.*

Deinde ad apostolorum missionem ad gentes, in memoriam nobis redigendam, apostolica scripta recitantur.

65. *Quamobrem durantibus apostolicis lectionibus sedent episcopi et sacerdotes, non autem diaconi.*

Sedent interim pontifices et sacerdotes dum leguntur illa, non tamen diaconi : quia et apostolicam gratiam ut et illi Evangelium publicent, adepti sunt.

66. *Quare ante Evangelii lectionem concinatur « Alleluia. »*

Ante Evangelium autem, « Alleluia » hymnus decantatur, laudem Dei, divinæque gratiæ adventum, quæ Evangelii lectio est, nobis insinuat.

67. *Quid per lectionem Evangelii significetur.*

Ipsa porro ejus recitatio, Evangelium post ascensionem Domini per universum mundum a discipulis annuntiatum monet. Quocirca et prius apostoli epistola, et deinde Evangelium legitur. Quia primum quidem corroborati sunt discipuli, postmodum orbem longe lateque pervadentes Evangelium disseminarunt.

68. *Quare ante Evangelii lectionem fiat suffragium.*

Ante Evangelium thymiama datur, propter datam ab eo Spiritus gratiam toti mundo.

69. *Quare cum legitur Evangelium, episcopus humerale deponat.*

Dum Evangelium legitur, pontifex pallium deponit, servitutem suam erga Dominum demonstrans. Quoniam enim ille per Evangelium loqui cognoscitur, et tanquam præsens est, ipse tunc symbolum incarnationis ejus gestare non audeat, sed ab humeris sublatum diacono tradit.

70. *Quare diaconus humerale complicatum servet manum, et triplicem cereum teneat atque ante sanctum procedat.*

Diaconus illud dextra complicatum tenet, ipsi pontifici astans, et sacra dona præcedens. Item triplicem cereum manu pontifex defert, per quod intelligimus Jesum conspectum iri in futuri sæculi contemplatione, qui pro nobis incarnatus et vulneratus est ; et cum unus de Trinitate sit, nos divinitatis suæ splendoribus illuminat.

71. *Quid significet quod episcopus de subselliis sacerdotibus descendit, et cum triplici cereo ter signaculum crucis facit.*

Descendens tandem de cathedra pontifex, bene-

² Ephes. 11, 14.

καὶ ἱερεῖς, μιμουμένους τοὺς ἀποστόλους, « Εἰρήνην ἔπασι, » λέγει. Καὶ τοῦτο δηλοῖ **281** τὴν ἔνωσιν. Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ὁ λύσας τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, καὶ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἐν, τὰ ἐν οὐρανῷ, φησὶ Παῦλος, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς. »

ξδ'. *Διατί πρῶτον ἀναγινώσκεται ὁ ἀπόστολος, εἶτα τὸ Εὐαγγέλιον.*

Ἐτα τῶν ἀποστολικῶν ἢ ἀνάγνωσις λόγων, ὃ δεῖ λαί τὴν τῶν ἀποστόλων εἰς τὰ ἔθνη ἀποστολήν.

ξε'. *Διατί ἀναγινωσκόμενων τῶν ἀποστολικῶν κάθηται ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, οὐ μὴν οἱ διάκονοι.*

Κάθηται δὲ ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς ἀναγινοσκόμενων τούτων, πλὴν διακόνων, ὅτι καὶ οὗτοι τὴν ἀποστολικὴν χάριν ἔχουσι.

ξζ'. *Διατί πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου τὸ « Ἀλληλουῖα. »*

Πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου δὲ τὸ « Ἀλληλουῖα » ὕμνος : ἃ δὲ αἶων Θεοῦ καὶ ἐπιδημιῶν δηλοῖ θείας χάριτος. ἤεις ἐστὶν ἡ τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσις.

ξζ'. *Τι σημαίνει ἡ τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσις.*

Ἄβτη δὲ ἡ ἀνάγνωσις τὸ ἐν οἰκῷ τῷ κόσμῳ τοῦ Εὐαγγελίου κήρυγμα φαίνει, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ὑπὸ πῶν μαθητῶν αὐτοῦ γεγονός. Ἀπὸ καὶ πρῶτον μὲν ὁ ἀπόστολος, ἔπειτα δὲ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσεται. Ὅτι πρῶτον μὲν ἐπισχυθίντες ἐξαπαστάλησαν οἱ μαθηταί : εἶτα τὴν οἰκουμένην περιδραμόντες, τὸ Εὐαγγέλιον ἐκήρυξαν.

ξη'. *Διατί πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου θυμίαμα.*

Πρὸ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου θυμίαμα, διὰ τὴν δεδομένην ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου χάριν τοῦ Πνεύματος : ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ.

ξθ'. *Διατί τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγινοσκόμενου, ὁ ἀρχιερεὺς ἐκβάλλει τὸ ὠμοφόριον.*

Ἀναγινοσκόμενου δὲ τοῦ Εὐαγγελίου ἀποτίθεται τὸ ὠμοφόριον ὁ ἀρχιερεὺς, τὴν ἑαυτοῦ δουλείαν ἐπιδεικνύς τῷ Κυρίῳ. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνος διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ὀράται φεγγόμενος, καὶ ὡς παρών ἐστὶ, τότε τὴν εἰκόνα τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ, τὸ ὠμοφόριον λέγω, οὐ τολμᾷ ἐνδεῦσθαι, ἀλλ' ἐξελών τῶν ὤμων, δίδωσιν αὐτὸ διακόνῳ.

δ'. *Διατί ὁ διάκονος διπλώσας, φέρει τῇ χειρὶ τὸ ὠμοφόριον, καὶ τὸ τρικῆριον δὲ κατέχει, καὶ τῶν ἀγίων προπορεύεται.*

Ὅς καὶ κατέχει τοῦτο διπλώσας τῇ δεξιᾷ, τοῦ ἀρχιερέως μὲν πλησίον ἰστάμενος, καὶ τῶν ἱερῶν δὲ δώρων προπορευόμενος, ὃς δὲ καὶ τὸ τρικῆριον τῇ χειρὶ κατέχει. Σημαίνει δὲ τοῦτο, ὡς ἐν τῷ μέλλοντι θεωρεῖα πᾶσιν ἵσται ὁ Ἰησοῦς, σαρκαζόμενος : καὶ τετρωμένος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἰς ὧν τῆς Τριάδος καταλάμπων ἡμᾶς : καὶ αὐγαὶ τῆς θεότητος.

οα'. *Τι δηλοῖ τὸ κατελθεῖν ἐκ τοῦ συνθρόνου τὸν ἀρχιερέα, καὶ τρικῆριον σφραγίσαι τρίς.*

Κατερχόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς τῆς καθέδρας, τὴν

ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περὶ ἡμᾶς; ἠλοῖ τοῦ Σωτῆρος πρό-
κειαν καὶ κηδεμονίαν, ὅτι καὶ ἀνελθὼν, ἡμῶν οὐ
κεχώρισται. Διὸ καὶ ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν βασιλέων εὐχῇ
σφραγίζων μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῷ τριχηρῷ τῶν
λαῶν, τὸ συστῆναι τὴν εὐσεβῆ βασιλείαν διὰ τῆς
αὐτοῦ ἱερωσύνης καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνδεικνύει.
Καὶ ταῦτα εὐχεται μένειν διὰ τῆς χάριτος τῆς
Ἐριάνου. Ἐπεὶ καὶ μετ' ἡμῶν εἶναι αὐτὸς ἐπηγ-
γελάτο. Ἀλλὰ καὶ τὸ καταθῆναι τῇ αὐτοῦ δευτέρᾳ
παραστάσιν πάλιν αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς τοῦτο μαρτυρεῖ.
Ὅ καὶ φανερώτερον παριστά ἡ τῶν ἁγίων δώρων ἐνδοξος εἰσοδος. Δείκνυται γὰρ τοῦτο καὶ διὰ τοῦ
ἀρχιερέως, καὶ διὰ τῆς τῶν ἁγίων εἰσοδου.

οβ'. *Τι τὸ προσελθεῖν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ εὐ-
χεσθαι τὸν ἀρχιερέα.*

Τῷ θυσιαστηρίῳ δὲ προσελθὼν, τοῦ ἔργου ἀρχε-
ται τῶν εὐχῶν, δεικνύς ἑαυτὸν ὑπερέτην **282**
τοῦ μυστηρίου.

ογ'. *Τι τὸ τοὺς κατηχομένους ἐκβάλλεσθαι.*

Κατηχομένοι δὲ εὐθὺς ἀπολύονται, καὶ οἱ πι-
στοὶ μένειν παρακελεύονται. Ἐπεὶ ὁ καιρὸς οὗτος
τὸν τῆς συντελείας δηλοῖ καιρὸν. « Μετὰ γὰρ τὸ
κηρυχθῆναι, φησί, τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσ-
μῳ, τότε ἤξει τὸ τέλος. Ἐπεὶ δ' ἐν τῷ τέλει
ἀποστείλει, φησί, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ δια-
χωρήσουσι τοὺς πονηροὺς ἀπὸ τῶν δικαίων, » τοῦ-
το καὶ ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, καὶ βοᾷ μὲν ἐξέρ-
χεσθαι τοὺς κατηχομένους, μένειν δὲ μόνους τοὺς
πιστοὺς. Ὅθεν καὶ νοεῖν ἔξεστιν, ὁπόσῃν ἔχειν
ὀφείλουσιν οἱ πιστοὶ προσοχὴν περὶ τοῦ μὴ κοινω-
εῖν τοῖς ἀκοινωνήτοις, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων οἱ
ιερεῖς. Εἰ γὰρ μὴ προσευχῆς κοινωῆσαι θέμις,
πολλῶ μᾶλλον θυσίας.

οδ'. *Πῶς δεῖ τοῖς δώροις καὶ ὑπὲρ τίνων προσ-
φέρειν μερίδας.*

Οἱ καὶ τῶν προδήλων ἀμαρτανόντων πιστῶν τὰς
προσφορὰς, ἐνεκα θυσίας, οὐκ ὀφείλουσιν ὡς ἔτυχε
δέχεσθαι, ἀλλὰ πρότερον τὴν μετάνοιαν ἐκζητεῖν
κοινωνία γὰρ γίνεται τῇ προσφερομένῃ μερίδι,
καὶ οὐ χρὴ τοὺς ἀναξίως ἔχοντας τῆς θυσίας κοι-
νωεῖν. Οἶδα δὲ ὅτι καὶ ἐνταῦθα φιλονεικοῦσι τινες,
πῶς λέγομεν ἐξέρχεσθαι τοὺς κατηχομένους, μὴ
ὅντων κατηχομένων; Ὡς οὖν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις
πλανῶνται, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μήτε τὰ τῆς
Ἐκκλησίας μυστήρια, καὶ ἐν τούτῳ ὁμοίως. Ἄει
γὰρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσι κατηχομένοι, καὶ πρῶ-
τον μὲν τὰ τῶν πιστῶν ἀδάπτιστα πάντα βρέφη,
ἀτινά τεχθέντα, εὐθὺς εὐχὰς δεχόμενα ἱεράς, οὐπω
πιστὰ γεγεννημένα, μηδὲ τέλεια τῷ βαπτίσματι,
κατηχομένα εἰσι. Τοῖνον ὑπὲρ αὐτῶν καὶ πάντοτε
μὲν εὐχόμεθα, καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ δὲ Τεσσαρακοστῇ
ὑπὲρ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φῶτισμα εὐτρεπιζομένων
εὐχὰς καὶ αἰτήσεις ποιοῦμεθα. Δεύτερον δὲ, κατη-
χομένους ἔχομεν τοὺς ὑπ' ἀσεβῶν κρατηθέντας,
καὶ τὴν μὲν πίστιν κατέχοντας ἐν καρδίᾳ, μελε-
τῶντας δὲ ἀποστῆναι τῶν ἀσεβῶν; καὶ τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ προσελθεῖν· καὶ εἰ τοὺς προσελθόντας μὲν,
εἰ κατηχομένους δὲ, καὶ μήπω τετελειωμένους τῷ
θείῳ μύρῳ. Τρίτον δὲ κατηχομένους ἔχομεν τοὺς

* Matth. xxiv, 14.

dictionem Salvatoris caelestem nobis impertit, qui
licet loco separatus a nobis, remotus non est, et
pro imperatoribus Deum clare rogans, ac post
Evangelium tricupiti cereo populum signans, per
Evangelium pium imperium, et sacerdotium con-
stitutum ostendit, atque ut ita per gratiam Trinitatis
permaneat, precatur. Siquidem ipse assistentiam
nobis suam promisit, imo per secundum ad-
ventum affirmat. Magis vero sacrorum munerum
distributio pontifici et sanctis facta.

ἐνδοξος εἰσοδος. Δείκνυται γὰρ τοῦτο καὶ διὰ τοῦ

72. *Quid quod idem accedit ad altare et precatur.*

Ubi ad aram proliit precationum opus in-
cipit, sequē mysterii ministrum demonstrat.

B 73. *Quid quod catechumeni exisse jubentur.*

Catechumeni vero illico dimittuntur, solique fideles
manere jubentur: quoniam tempus hoc con-
summationis tempus representat. Ait enim: « Post-
quam praedicatum fuerit Evangelium in toto
mundo, tunc veniet consummatio. Cum in fine
miserit angelos suos, » inquit, « et separaverit ma-
los de medio justorum, » Hoc et Ecclesia agit, dum
clamans catechumenos exire, fideles tantum rema-
nere praecipit. Unde etiam perspicere licet quan-
tum fideles sibi cavere debeant ne communicent
cum iis quibuscum nulla potest esse communio.
ac praesertim sacerdotes. Si enim nefas est
communicari in precibus, quanto magis sacrifi-
cio!

C 74. *Quomodo oporteat dona et pro quibus particulas
de hostia sacra offerre.*

Qui etiam palam peccantium fidelium oblationes,
utcumque eas praesentari contigerit, propter sacri-
ficium non debent temere admittere, sed poenit-
entiam prius requirere. Ex oblata enim particula
fit communio, et sacrificio indigno eo participare
nefas. Scio equidem quosdam de deo nobiscum dis-
ceptare quod de catechumenis loquimur, qui reve-
ra haud existunt. At errant, Scripturas et Eccle-
siae mysteria ignorant; semper enim Ecclesia cate-
chumenos habet, et praesertim infantes fidelium
inbaptizatos, qui post ipsum partum sacras precas
recipiunt et post fidem acceptam et baptismum ad-
ministratum catechumenorum numero accensentur.
Pro hisce igitur quadragesimali tempore et Pentecostes
festo preces facimus. Secundo, catechumeni
sunt qui ab impuris retinentur; ad iis autem reced-
ere et Ecclesiae fidem amplecti nituntur, porro
ii qui ad Ecclesiam accessuri nondum sacro un-
guento imbuti sunt. Tertio sunt catechumeni, qui
homicidii aut alius gravis accusantur criminis, et
quibus ad sacra mysteria accedere non licet, sed
audientium numero tantum inscripti sunt benevolentia
Patrum. Prius enim et hi ipsi excommunicati fue-
rant.

ἐγκλήμασι περιπεκτωκότας, ἢ φόνου, ἢ ἑτέρου τιῆ; χαλεποῦ ἁμαρτήματος. Οἷς οὐκ ἐξὴν ἔστι τῶν μυστηρίων κοινωνεῖν· ἀλλ' ἢ ἀκράσις μόνι, συγκρατήρηται αὐτοῖς τῶν θείων λογίων. Καὶ τούτο δ' ὑστερον ἐγγράφει φιλανθρωπίᾳ τῶν Πατέρων· πρότερον γάρ, ὡς οἱ κανόνες φασίν, ἐξωθοῦντο καὶ αὐτοί.

75. *Quamobrem episcopus lavet se antequam sacramenta imbuat.* ος'. Διατί πρό τῆς εἰσόδου τῶν ἀγίων ἀπορίπτεται ὁ ἀρχιερεὺς.

Cum divina dona proponenda sunt, prius in conspectu omnium manus lavat pontifex, indicans hęc ceremoniam, se liturgiam puram et nulli reprehensionī assuem aggredi, et quod absque omni penitus sorde, mundis rebus accedere oportet; et quantum in hominis potestate est, purissimis mysteriis subministrare.

Μελλόντων δὲ τῶν θείων προτιθεσθαι δώρων, πρότερον ἀπορίπτεται πάντων ἰνώπιον ὁ ἀρχιερεὺς, δηλῶν αὐτοῦ τὸ καθαρὸν περὶ τὴν ἱερουργίαν καὶ ἀληθινόν, καὶ δεῖ δέχα βύπτου παντός, ὡς ἑνατόν ἀνθρώπῳ, προσέρχεσθαι τῷ καθαρῷ δεῖ, καὶ τοῖς αὐτοῦ καθαροτάτοις ἐξυπηρετῆν μυστηρίοις.

76. *Quomodo divinorum donorum ingressus fiat cum pompa ac splendore.*

ος'. Πῶς μετὰ λαμπρότητος ἡ τῶν θείων δώρων γίνεται εἰσόδος.

Post hęc veneranda dona cum comitatu et pompa splendida circumferuntur, lectoribus, diaconis, sacerdotibus, cum cereis et sacris vasis præsentibus ac sequentibus: Illudque ultimam Christi adventum, ut diximus, in quo cum gloria accessurus est, manifestat. Ideo et pallium cruce insignitum præcedit, quod signum Jesu, et ipsum Jesum de cælo ostensum iri præfigurat. Quod mox ordine sequuntur diaconi, qui angelorum ordinem referunt. Secundum veniunt qui dona sacra portant, post quos et reliqui omnes: et qui in capite sacrum velum portant, quod nudiet mortui Jesu imaginem habet.

Ἡ δὲ τῶν τιμίων δώρων μετὰ ταῦτα δρυφοφορία καὶ εἰσόδος μετὰ λαμπρότητος γίνεται ἀναγνωσῶν, διακόνων, ιερῶν, μετὰ σκευῶν ιερῶν, προπορευομένων, ἐπιπομένων, ἕτι τοῦτο τὴν τελειοτάτην ἐμφάνει παρουσίαν Χριστοῦ, ὡς εἶκομεν, ἐν ἧ ἐλεύσεται μετὰ δόξης. Διὸ καὶ ἐμπροσθεν μὲν τῷ ὠμοφόριον ἔρχεται τὸν σταυρὸν ἔχον, ὃ δηλοῖ τὴν ἀπ' οὐρανοῦ σημεῖον μέλλον φανεῖναι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν μεθ' ὃ καὶ οἱ ἐξῆς διάκονοι, τῶν ἀγγέλων ἐπέχοντες τάξιιν· εἶτα καὶ οἱ τὰ θεῖα δῶρα κατέχοντες, μεθ' οὓς οἱ λοιποὶ πάντες καὶ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ιερὸν κατέχοντες ἐπιπλόν, ὃ γυμνὸν ἔχει καὶ νεκρὸν εἰκονισμένον τὸν Ἰησοῦν.

77. *Quare sacerdotes qui una ingrediuntur, orant pro episcopo, et regni Dei faciant invocationem.*

ος'. Διατί ὑπερευχονται τοῦ ἀρχιερεὺς ὅς εἰσερχόμενοι τῶν ἱερωμένων, τῆς βασιλείας μεμνημένοι τοῦ Θεοῦ.

Ii templum gressu obeuntes, et populo bene precati, ad altare ingrediuntur, dum alii omnes pro pontifice vota precęque deprecant, nec tum alterius rei quam regni Dei meminerunt. Hęc autem omnia docent, quomodo in fine mundi apperente Salvatore, post malorum condemnationem et a Deo recessum, non alia erit hæreditatis fidelibus quam regnum Dei. Regnum autem Dei est ipse Christus, et dispensationis ejus contemplatio, cujus mysterium in eo cognoscitur, quod se humiliavit usque ad mortem, quod pro nobis occisus est, quod occisum illius divinum et vivificum corpus ad vulnera inspicienda exhibuit, et immortalitatem adeptum contra mortem triumphum nobis largitum est, ex vulneribus suis in corruptionem et vitam et divinitatem nobis cum angelis impertiens, alimentum ac potum, ac vitam et lumen ipsum, panem vitę, verum lumen, vitam æternam, qui est Christus Jesus. Quare ingressus ille solemniss, et secundum adventum Salvatoris, et sepulturam ejus ante oculos ponit: quoniam ipse erit, ut diximus, sacem in futuro sæculo contemplabimur, vitam in cælo jucundam, quam latro quoque in cruce præsensit dicens: « Memento mei, Domine, in regno tuo. »

Οὗτοι οὖν περιδριμνόντες τὴν ναὸν καὶ ἐπευχόμενοι τῷ λαῷ, εἰσερχονται τὸ θυσιαστήριον, τοῦ ἀρχιερεὺς πάντες ὑπερευχόμενοι, ὅτι καὶ οὐχ ἑτέρας εὐχῆς, ἀλλὰ τῆς βασιλείας μεμνηνται τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα διδάσκει, καὶ ὡς ἐν τῷ τέλει μετὰ τὴν τῶν πονηρῶν ὑποχώρησιν, καὶ τὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτρίωσιν, τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανέντος, οὐκ ἄλλο ἔσται κληρονομία τοῖς πιστοῖς ἢ ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία. Βασιλεία δὲ Θεοῦ αὐτῆς ὁ Χριστὸς, καὶ ἡ θεωρία τῆς εἰκονομας αὐτοῦ, τὸ 'μέχρι θανάτου ταπεινωθῆναι, τὸ σφαγῆναι ὑπὲρ ἡμῶν, τὸ ἐσφαγμένον ἐκείνου τὸ ζωοποιῶν καὶ θεῖον σῶμα καθορᾶν, τὴς τρώσεως ἐπιδεικνύμενον, τὸ ἀπαθανάτισθαι μὲν καὶ κατὰ τοῦ θανάτου ἡμῖν τὴν νίκην βραβύσαν, ἐκ τῶν ὤτειλῶν δὲ τὴν ἀφάρσιν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν θέωσιν μετὰ τῶν ἀγγέλων ἡμῖν παρέχόμενον, καὶ τροφήν καὶ πόσιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς, αὐτὸν τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν ἔχοντα. Διὸ ἡ εἰσόδος αὐτῆς ἅμα καὶ τὴν δευτέραν σημεῖαι παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὴν ταφήν, ὅτι αὐτὸς ἔσται, ὡς εἴρηται, ἡ ἐν τῷ μέλλοντι θεωρία, βασιλεία τε καὶ ἀπόλαυσις, ἣν καὶ λησῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φωτισθεὶς, προέγνω καὶ παρακλήρουξ· λέγων, « Μνησθητέ μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. »

78. *Quare fideles in magno introitu coram sacerdotibus procidant.*

ος'. Διατί προσκίπτονται τοῖς ἱερεῦσιν ἐν τῇ μεγάλῃ εἰσόδῃ πιστοί.

Inclinant autem, atque etiam in genua procum-

Προσκίπτονται δὲ πάντες τοῖς ἱερεῦσιν οἱ πιστοί.

8 καίως, τὸ μὴν, τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἐξαυτοῦμενοι, καὶ ἤντησθαι τούτων ἐν τῇ λειτουργίᾳ δέδομενοι, τὸ δὲ, τ. μῶντες· τὰ θεία δῶρα. Εἰ γὰρ καὶ μήπω λειτουργήσῃ, ἀλλ' ἐν τῇ προθέσει ἀντέθεισαν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκείνος εὐχὴν ἀνέφερε, καὶ προσδέξασθαι ταῦτα εἶπεν ἐπὶ τῷ ἄνω θυσιαστήριον· εἰ οὖν καὶ μήπω τετελεσμένα, ἀλλὰ πρὸς τὸ τελεσθῆναι ἡτοιμασμένα εἰσι, καὶ ἀνάθημα Θεῷ καὶ ἀντίτυπα τοῦ Δισποτικῆς σώματος· τε καὶ αἵματος. Οἱ κατὰ τὸν Κάλιν οὖν διαφθορούμενοι τῷ Ἄβιλ ἡμῖν ἀλαζόνες, καὶ ὑπερηφάνες κατὰ τῶν ἁγίων φερόμενοι ἐντραπήτῳσαν, βλασφημοῦντες, καὶ τὸ ἀπὸ Θεοῦ κἀκρίμα φοβηθήτωσαν. Οὐ γὰρ εἰδωλολατροῦμεν ἡμεῖς τοῖς θείοις δώροις· προσκίπτοντες! ἀπαγε· ἀλλὰ τοῖς ἀνατεθειμένοις τῷ Θεῷ δι' εὐχῶν δώροις, καὶ μήπω τετελεσμένοις, τὴν τιμὴν ἀπονέμομεν, ὡς ἡγιασμένοις τῇ προσαγωγῇ, ὡς ἁγιασμένοις διὰ θειοτάτων εὐχῶν, ὡς ἀντιτύποις εἰσι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ αἵματος. Οἱ δὲ λέγοντες· ταῦτα λοιπὸν τὰ προσεγόμενα παρ' αἰσῶν, ὡς εἰδῶλα πρὸ τῆς Κυριακῆς φωνῆς μετὰ τὰς ἄλλας εὐχὰς ἔχουσι. Καὶ ποῖαν ἔφησον ὅπως ἀπολογίαν οἱ τὰ ἀνατεθειμένα ἐν τῇ προθέσει δῶρα τῷ Θεῷ εἰδῶλα (φαῦ!) ἀνομάζοντες, καὶ τῶν δυσσεβῶν εἰκονομάχων χειρὸνες οὐ εἰσι; Ὅτι αἱ μὲν θεαῖ· εἰκόνες ἔργου μὲν ὡς μορφώματα τῶν ἀληθινῶν, τὰ δῶρα δὲ ἀνατεθειμένα Θεῷ, καὶ εἰς τὸ γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ προσεγόμενα. Εἰ οὖν ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι τιμὴν καὶ προσκύνησιν ἀπονέμειν ὀφειλομεν, πολλῶ μᾶλλον αὐτοῖς τοῖς δώροις, ἀντιτύποις οὖσιν, ὡς ὁ μέγα· φησὶ Βασιλείος, καὶ πρὸς τὸ γενέσθαι προσεγόμενοις σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Καὶ διὰ τὰ θεία δὲ σκευὴ χρῆ ἰποκίπτειν τοῖς ἱεραῦσιν, εἰ καὶ ἐξ αὐτῶν κενὰ τινα ἐν αὐτοῖς λειτουργοῦμεν.

A hunt fideles omnes ante sacerdotēs, ac jure quidem, partim ipsorum preces, et sui in missa memoriam cogitantes, partim divina dona venerantes. Quamquam enim sacrificata nondum sunt, in altari tamen propositionis Deo dicata suere, et sacerdos illic ea Deo obtulit et in sublime altare deportari acceptarique precatus est. Quamvis igitur consecratione nondum consummata sint, verum ut consecrentur disposita suere et Deo dicata, et typi Dominici corporis et sanguinis sunt. Qui igitur ut Cain nobis ut Abel invident et contra sanctos invehuntur, abeant in islam crucem et Dei iudicium metuant. Non enim nos ante divina dona ut idola prosternimur; absit! sed donis quæ Deo cum precibus offeruntur, licet nondum sanctificata sint, honorem tribuimus ut sanctificandis per preces, ut typis corporis ac sanguinis Dominici. Qui vero dicunt oblationes ipsorum sicut idola ante vocem Domini post cæteras preces habent. Qualem porro veniam merentur qui oblationes Deo factas idola esse nominant et impiis iconomachis peiores sunt? Divinæ enim imagines sacræ quidem sunt ut formæ veritatis; item dona Deo oblata ut ipse in corpus et sanguinem Christi transmutanda. Si ergo sacris imaginibus honorem venerationemque tribuimus, quanto magis ipsa dona, quæ, ut magnus Basillus dicit, antitypa sunt et oblata, ut Christi corpus et sanguis sunt. Quin et propter ipsa sacra vasa sacerdotibus procidendum est, licet et quædam ex eis vacua sint; omnia enim propter divina dona in ipsis consecrata, sanctificationem participant.

ἦ. Ἁγιασμοῦ γὰρ πάντα μετέχει, τῶν θείων δώρων

οθ. Διατί καὶ ἱερά κενὰ σκευὴ ἐν τῇ εἰσόδῳ οἱ ἱερεῖς κατέχουσιν.

C 79. Quare sacerdotes in ingressu etiam vacua sacra vasa teneant.

Καὶ τοῦτο δὲ οὐ θαυμαστὸν, εἰ κενὰ τιὰ ἐστίν. Εἰς τιμὴν γὰρ τῶν θείων δώρων ταῦτα τὰ σκευὴ κατέχουσι, καὶ ἵνα οἱ θ' ὀρώντες, οἱ τε ἐγγιζόντες, ἀγιάζονται πάντες.

Nec mirum si quædam inania sint. In honorem quippe sacrarum donorum hæc portant, atque ut tum videntes ea, tum appropinquantibus sanctificentur omnes.

κ. Διατί καλύπτεται τὰ θεία δῶρα ἐν τῇ ἀγία τραπέζῃ.

80. Quomobrem divina dona in sacra mensa obteguntur.

Ἐπιτιθέμενα δὲ τὰ θεία δῶρα τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ, καλύπτεται, ὅτι οὐ τοῖς πᾶσιν ἐξ ἀρχῆς ἔγνωσμένοις ὁ Ἰησοῦς, καὶ ὅτι σωματωθεῖς, οὐδ' οὕτω τοῦ κρυφίου τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς προνοίας ἐξίστη· ἀλλ' ἀκατάληπτος· ἐστὶ καὶ ἀπειρος αἰὶ, καὶ τοσοῦτον μόνον γινώσκεται, ὅσον αὐτὸς ἀποκαλύπτει.

Imposita autem altari sacra dona cooperiuntur, quia non omnibus ab initio cognitus fuit Jesus; et licet corpus assumpsisset, non tamen ab abscondita sua divinitate ac providentia discessit; sed incomprehensus et infinitus est semper, tantumque duntaxat cognoscitur, quantum ipse revelat.

κα. Διατί ὁ ἀρχιερεὺς εὐχὴν παρὰ πάντων ἐξαιτεῖται.

81. Quare preces ab omnibus exposcat episcopus.

Εὐχὴν δὲ παρὰ πάντων αἰτεῖται ὑποκλίνας ἐκτενὸν ὁ ἀρχιερεὺς, ἐπιγινώσκων καὶ αὐτὸς ἐκτενὸν, καὶ πρὸς τὸ ἔργον φρέττων καὶ ὑποσπειλλόμενος, καὶ τὸ ἀποστολικὸν κληρῶν τὸ, «Ἐξομολογείσθαι ἀλλήλοις τὰ πεπραγμένα,» καὶ, «Ἵπὲρ ἀλλήλων εὐχέσθαι»· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐκτενῶς θαρραῖ, ἄνθρωπος τέλει καὶ αὐτός.

Preces autem pronò capite petit ab omnibus pontifex, agnoscens et ipse semetipsum, et ad opus istud tremens ac pavens, illudque apostolicum implet, « ut confiteamur alterutrum peccata, et ut oremus pro invicem. » Non enim fidit sibi, cum ipse quoque homo numeretur.

82. *Quid denotet, quod post ingressum cruce signet A πρ'. Τι δηλοῖ τὸ σφραγίσαι μετὰ τὴν εἰσοδὸν τῷ ἄνω λαῷ.*

Signat vero populum postquam, votis sacerdotum imploratis, illa impetraverit. Precatur enim pro populo et ipse omnium preces admittit. Quamobrem non, «Domine miserere,» populus dicit, sed, «Ad multos annos, Domine;» quasi rogans ut feliciter procedat in sacrificio, et in ea functione ætatem longius extendat.

83. *Quare sacræ fores post crucis signaculum occludantur.*

Ingresso eo, januæ clauduntur, quod mysteria ab omnibus videri non deceat, verum ab iis solum qui sacerdotio sunt initiati. Præterea quomodo inter angelos est ordo, primi enim divina claritate sine medio fruuntur; secundi per primos, et postremi per medios (ut cælesti præditus sapientia docet Dionysius), sic item in Ecclesia est videre. Pontifex enim sine medio ad divinam mensam accedit: sacerdotes autem et sacrorum ministri, per ipsum. Per sacerdotes deinde et ministros in tremendæ communionis sacrorumque hymnorum societatem populus venit.

84. *Quare sanctum recitetur Symbolum, et osculum impertitur.*

Post primam vero precem sacro Symbolo dicto, fit salutatio, quoniam per sinceram Trinitatis confessionem, et unum de Trinitate incarnatum, inter nos uniti sumus, ipsaque confessio cum angelis nos consociavit. Et quia diligere debemus invicem, quando et Christus per charitatem pro sacrificio oblatus est: et communicaturum illi ira vacante esse oportet. Et quia in futura vita omnes amici, nullus ibi inimicus erit: procul enim inimici inde eiciuntur.

85. *Quare divina dona oblecta maneat donec Symbolum absolutum fuerit.*

Sacrum vero velum super donis donec Symbolum compleatur tenent, quoniam omnia de Jesu pure confiteri oportet: ac ita demum sine integumento ipsum intueri convenit. Post hæc pontifex sacrificans altari astat, et divina laudans opera atque pro omnibus gratias agens ad archangelos aggregatur.

86. *Quomodo Trisagius hymnus intra et extra vena decantetur.*

Victorialem cum iis hymnum acclamat, Sanctus, sanctus, sanctus, quem etiam populus cantu et clamore excipit, ostenditque in futuro sæculo æqualem nos laudem cum angelis persoluturos, et unionem cum illis habituros. Deinde pontifex laudato divinorum operum omnium maximo, Unigeniti incarnatione, rursumque præclarissimo opere dispensationis ejus, morte scilicet pro nobis oppetita, ad recolenda mysteria progreditur, et ad sancta verba, quæ Salvator ipse sacrificans protulit, clare pronuntiat: «Accipite, comedite, hoc est corpus meum;» et: «Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus,» etc. Postmodum gratis actis

σφραγίζει δὲ τὸν λαόν, μετὰ τὸ λαβαῖν τὴν ἀπὸ τῶν ἱερῶν εὐχὴν, εὐχόμενος μὲν καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, οἴοντι δὲ καὶ αὐτὸς παρὰ πάντων εὐχὴν ἐξαιτούμενος. Διὸ καὶ οὗ τῆ, «Κύριε ἐλέησον,» φησὶν ὁ λαός, ἀλλ' «Εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα,» εὐχόμενοι πᾶσι εὐλοῦσθαι: τοῦτον ἐν τῇ ἱερουργίᾳ, καὶ διαμένειν ἱερατεύοντα ἐπὶ πολὺ.

πγ'. *Διατί κλείονται μετὰ τὸ σφραγίσαι τὰ ἄγια θύρια.*

Εἰσελθόντος δὲ κλείονται αἱ θύραι, ὅτι οὐ τοῖς πᾶσιν ὀρθῶς εἶδον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τῆς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς. Ἄλλὰ καὶ ὡς τάξις ἐν τοῖς ἀγγέλοις, καὶ γὰρ ἀμέσως ἕκαστος οἱ πρῶτος: μὲν τῷ θεῷ μετέχουσι φωτός, οἱ δευτέροι δὲ διὰ τῶν πρῶτων, καὶ οἱ τελευταῖοι διὰ τῶν μέσων, ὡς ὁ σφῆς τὰ θεῖα φησὶ Διονύσιος, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔστιν ἰδεῖν. Ὁ μὲν γὰρ ἱεράρχης ἀμέσως τῇ ἱερᾷ προσεγγίζει τραπέζῃ, οἱ δὲ γε ἱερεῖς καὶ λειτουργοὶ δι' αὐτοῦ. Διὰ δὲ τῶν ἱερῶν καὶ λειτουργῶν τῆς φαικτῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἱερῶν ὕμνων οἱ τοῦ λαοῦ μετέχουσι.

πδ'. *Διατί τὸ ἱερὸν λέγεται Σύμβολον καὶ ὁ ἄσπασμος γίνεται.*

Μετὰ δὲ τὴν πρώτην εὐχὴν, τοῦ ἱεροῦ λεγομένου Συμβόλου, ὁ ἄσπασμος γίνεται, ὅτι διὰ τῆς ὀρθῆς πρὸς τὴν Τριάδα ὁμολογίας καὶ τὸν ἕνα τῆς Τριάδος ἀσπασμῶδες ἡμῶν ἢ ἔσῳας γέγονε. Καὶ αὕτη ἡ ὁμολογία ἡ τοῖς ἀγγέλοις ἡμᾶς ἐνώσασα, καὶ ὅτι ἀγαπᾶν ἀλλήλους ἠγάπη, ὅτι καὶ Χριστὸς δι' ἀγάπην ἱερουργήθη καὶ τὸν μέλλοντα κοινωνεῖν αὐτοῦ, οὐ μετὰ μητιδὸς δεῖ παρίστασθαι. Καὶ ὅτι πάντες ἐν τῷ μέλλοντι φίλοι, καὶ οὐδεὶς ἕκαστε ἐχθρός. Οἱ γὰρ ἐχθροὶ πόρρω βέβληνται.

πε'. *Διατί μέχρι τοῦ τελεσθῆναι τὸ Σύμβολον τὰ θεῖα δῶρα περικαλύπτεται.*

Κρῆτουσι δὲ τὸ ἱερὸν κάλυμμα ἐπὶ τῶν δώρων, ἕως ἂν τὸ ἱερὸν ἐκπληρωθῇ Σύμβολον, ὅτι χρὴ πάντα τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ καθαρῶς ἀνομολογῆσαι, καὶ οὕτως ἀπερικαλύπτως ἰδεῖν αὐτόν. Μετὰ ταῦτα μὲν οὖν ὁ ἱεράρχης ἱερουργῶν παρίσταται, καὶ τὰ θεῖα ἀνυμνῶν ἔργα, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστῶν, μετὰ τῶν ἀρχαγγέλων ἐνοῦται.

πς'. *Πῶς ὁ Τρισάγιος ὕμνος ἔδεται ἐσωθὲν τε καὶ ἔξωθεν.*

Καὶ τὸν ἐπινίκιον ἀνακράζει: σὺν αὐτοῖς ὕμνον, τὸ, «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος.» Τούτο καὶ ὁ λαός ἐκβοᾷ, δεικνύς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἰσὴν ἀφ᾿ ἑσῶν ἡμῶν μετὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ τὴν μετ' αὐτῶν ἔνωσιν. Ἐἴτα τὸ μέγιστον πάντων τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἀνυμνήσας ὁ ἱεράρχης, τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρώπησιν, καὶ τὸ μέγιστον πάλιν ἔργον τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον, εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν μυστηρίων χωρεῖ. Καὶ τοὺς ἱεροῦ ἀνακράζει λόγους, ὡς εἶπεν αὐτὸς ἱερουργῶν ὁ Σωτὴρ, «Λάβετε, φάγετε, τούτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου.» καὶ, «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τούτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου,» καὶ τὰ ἐφεξῆς. Ἐπειτα ὑπὲρ πάντων εὐχαριστήσας, καὶ ὑπὲρ πάν-

των τὰ δῶρα προστιγῶν, τὴν θεῖαν ἐπιπλαίεται: A pro omnibus, donisque etiam oblati pro omnibus, eius sibi auxilium et super dona proposita gratiam Spiritus implorat, per quam, et his signo crucis, invocationeque Spiritus consecratis, continuo viventem Jesum et hunc eundem, qui vere est panis et poculum, ante se positum videt. Ejus enim hoc verbum est: Panis est corpus. Et ejus item hoc: Quod in calice est, sanguis est: et pro universo mundo hostia, communeque propitiatorium, et vivæ deliciae, infinitaque beatitudo, et regnum caelorum, et solum re vera bonum, in sacra mensa mortalibus universis proponitur. Quocirca etiam pro omnibus pontifex sidenter precatur. Concipit enim fiduciam benignum et patientem coram se positum pro sacrificio intuens. Laudat ideo et omnium nomine eum obsecrat, sanctorumque hominum qui ex hac vita migrarunt, memoriam facit.

πζ'. Διατί καὶ τῶν ἁγίων καὶ τῆς παναγίας Θεοτόκου ἐν τῇ ἱερουργίᾳ ὁ ἀρχιερεὺς μνησθῆται.

Ἐξαιρέτως δὲ τῆς τοῦτον παρθενικῆς τεκούσης Θεομήτορος κίρης, μαρτυρῶν κίν τούτῳ, ὡς τοῖς ἁγίοις ἠνώθημεν, καὶ διὰ τοῦ θύματος τούτου κοινωνοὶ ἐκείνων ἐσμέν, καὶ ὅτι παθήσαν οὗτοι: πρὸς τὴν φιλοῦντα καὶ φιλοῦμενον ἔχοντες, ἰσχύουσι καὶ ἡμεῖς αὐτῷ καταλλάξαι τε καὶ ἐνώσαι.

πη'. Ἀπάντησις κατὰ τῶν βλασφημῶς λεγόντων, πῶς τῇ εὐχῇ πιστεύομεν τελειοῖσθαι τὰ θεῖα δῶρα.

Ἄλλ' ἐνταῦθα τῶν μὴ ὀρθῶς φρονούντων τινές, ἐν τῇ ἐπιπλαίσει τοῦ Πνεύματος καὶ τῇ τελειώσει τῶν δῶρων ὅσον διαποροῦντες, μᾶλλον δὲ ἀνθιστάμενοι τοῖς παραδεδομένοις ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, ἐτι τε καὶ τῶν διαδόχων τούτων θεοφίλων Πατέρων, φιλονεικοῦσι, λέγοντες, πῶς οὐκ ἀρκοῦμεθα τοῖς κυριακοῖς μόνις βήμασιν ἐπὶ τῇ τελειώσει τῶν θείων δῶρων, ἀλλὰ τῇ εὐχῇ θαρβύμεν ἡμῶν; Ὅσοι οὖν τὴν τε ἐπιπλαίσειν ἀθετοῦσι τολμηρῶς καὶ βλασφημῶς τοῦ θείου Πνεύματος, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀπαρνούνται (φεῦ!) δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν, ἣν τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ καὶ ἐπηγγεῖλατο δοῦναι, καὶ ἰδωρῆσατο, δι' ἧς καὶ ἱερουργοὶ οὗτοι καὶ ποιμένες χειροτόνηνται, ἐπιπλόντος αὐτοῖς τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ τὰς πυρίναις γλώσσαις τὴν αὐτοῦ ἐνθεμένου ἐν αὐτοῖς δύναμιν, δι' ἧς καὶ τὴν ἱερουργίαν, καὶ τὰς χειροτονίας, διὰ τῆς ἐπιπίσεως τῶν χειρῶν, καὶ τὰ ἱμάτια καὶ θαυμάσια ἐξετέλουν. Καὶ γὰρ οὐ τὸ ἀπλῶς εἰπεῖν, Ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὰ λοιπὰ, τὸ δύνασθαι ἔχει μόνον καθ' αὐτό· ἀλλὰ τὸ μετὰ τοῦ Πνεύματος εἶναι ἱερεῖα εἰπεῖν, τούτῳ μετὰ τοῦ χαρίσματος, μετὰ τῆς δυνάμεως δελαδῆ τῆς ἱερωσύνης. Καὶ δεῦλον ἐκ τούτου· εἰ γὰρ μυριάκις εἴποιεν τὰς δεσποτικὰς φωνὰς καὶ πᾶσαν θέλαν ἐπιπλαίσειν, εἴτε βασιλεῖς πάντες ἢ ἀσκηταί, εἴτε πάντες εὐλαβεῖς, μὴ ἱερωσύνην ἔχοντες, εἴτε ἅπαντες ὁμοῦ οἱ ἐν ὅλῃ τῇ γῆ πιστοί, οὐδὲν πλὴν ἔσται, μὴ ἱερέω; παρ' οὗτο,

87. *Quamobrem sanctorum et sanctissimæ Deiparæ in sacræ missæ celebratione episcopus faciat mentionem.*

Ante alios Virginis Dei matris, quæ ipsam clauso utero peperit: testans et in hoc, nobis cum sanctis societatem intercedere, et per istud sacrificium nos illorum consortes esse, qui fiduciam apud diligentem et dilectum habeant, qua nos ei reconciliare et unum cum eo efficere queant.

88. *Responsio adversus eos qui blasphemæ affirmant nos credere quod precibus divina dona perficiuntur.*

Jam vero insani quidam viri Spiritus sancti invocationi et donorum distributioni contraentes doctrinæ a Salvatore, nec non ejus apostolis, horumque successoribus divinis Patribus traditæ resistunt inquirentes, cur in donorum distributione non declaratione Dominica contenti simus, sed ad preces recurramus. Hi utique temerario ac blasphemando Spiritus sancti invocationem abolent, ejusdemque, eheu! virtutem atque cooperationem respuunt, quam Salvator ipse apostolis se communicaturum esse promisit, ac revera communicavit; per quam etiam sacerdotes ac pastores nostri eliguntur Spiritu sancto in linguis ignitis super eos descendente; per quam deinceps sacerdotes electi manuum impositione, per quam sanationes miraculosæ peractæ sunt. Non enim locutio simplex: Fac panem hunc corpus pretiosum Christi tui, etc. per se sufficit: sed oportet ut sacerdos id, auxiliante Spiritu, id est, cum gratia sacerdotio inherente proloquatur. Fac enim ut omnes reges aut omnes fideles per totum orbem terrarum verba Salvatoris millies proclament; si sacerdotio investiti non sunt, nil proficiunt, nec ullum consecrationis effectum habent ab iis sic oblata, nec corpus et sanguis Christi transsubstantiatur. Non igitur homo aliquis, sed Deus est qui per sacerdotem operatur, Spiritus sancti gratia interveniente; ita ut quidquid sacerdos dixerit, virtute sacerdotalis dignitatis operetur.

Hæc autem virtus Dei est nec a quocunque illi possidetur, sed solus in dignitate sacerdotali constitutus, cuius etiam preces gratia divina intercedente effectum habent. Quod qui non credit, aut qui baptismum et chrismam et ordinem sacerdotalem aut remissionem peccatorum aut habitum monachalem accepit, et super quem initiatio non est pronuntiata, is infideli similis et hereditatis Christianæ expertus est habendus. Omnia siquidem ista per preces a sacerdotibus suas perficiuntur. Itaque si baptizamur, secundum doctrinam traditam in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizamur, baptizandum sub Trinitatis invocatione infantem. Sed illa sola invocatione quam Salvator docuit, non contenti, crucis signo et insufflatione, præceptis ac mandatis additis, olei consecrati chrismate et sanctæ Trinitatis invocatione recens baptizatum purificamus, et aquam baptismalem signo crucis et Spiritus sancti sanctificamus et unguento adhibito sacro preces pronuntiamus et crucis signo signantes. Post baptismum deinde baptizatum et oleo sancto unctum precibus sacris sanctificamus, Theophaniorum autem festo aquas consecratas precibus deo sanctificamus, ut et ea quæ quodidie consecrantur; sacerdotes enim Spiritu sancto intercedente virtutem suam baptizato communicarunt; nos autem pontificem electum aut sacerdotem per preces ecclesiasticas et sub Spiritus sancti invocatione admittimus, quia a linguis ignitis quæ in apostolos descendunt, per Spiritus sancti gratiam et munificentiam virtutem emanantem receperunt. Sic et nos panis et calicis in corpus et sanguinem Christi per preces sacerdotis transfigurationem plane credimus, persuasum habentes crucis signo et Spiritus sancti invocatione et verbis Domini, Accipite, edite, et bibite ex eo omnes et facite ad memorem commemorationem apostolis et eorum successoribus facultatem per preces operandi commissam fuisse. Idcirco ad Patrem conversus et incarnationem hymnis celebrans sacerdos, primo verba Christi divina alta voce repetit, quod suo ipse nomine et nostrum omnium sacra facit secundum mandatum. Tu autem, quæsumus, Spiritum tuum et dona tua in nos effunde, et hæc in corpus et sanguinem Christi, ut ipse voluit, et Spiritu sancto mediante transforma. Hæc dicens sacerdos crucis signo ter factis corpus et sanguinem factum esse credit panem et calicem. Nunc autem Christus sit consecrans et consecratus, offerens et oblatus, exhibens atque exhibitus sicut in magno legitur Adventu: Ut autem clarius hæc demonstremus: sacerdos dona non crucis signo signat dum dicit, Accipite, edite, bibite ex eo omnes. Ad Patrem enim istas voces dirigit; quæ dona, teste Basilio, antitypa evaserunt, ubi sacerdos post dona oblata dixit: Tua ex tuis et Spiritus sancti gratiam invocavit, quam advenisse credit post preces. Tum dona crucis signo si-

A καὶ οὐδαμῶς ἱερουργημένα ἔσται τὰ παρ' ἐκείνων προτεθέντα, οὐδὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ὡστε οὐκ ἀνθρώπου, ἀλλὰ Θεός ἐστιν ὁ διὰ τοῦ ἱερέως ἐνεργῶν, ἐπικαλούμενον τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἄπερ ἂν εἴπη ὁ ἱερεὺς, ἐνεργῶν ἐστὶ τῆ τῆς ἱερωσύνης δύναμις. Αὕτη δὲ Θεοῦ ἐστὶ δύναμις, ἣν οὐ πᾶς κέχρηται πιστὸς, ἀλλ' ὁ τὴν χειροτονίαν τοῦ ἱερέως μόνος δεξιόμενος, καὶ πᾶσα εὐχὴ αὐτοῦ τελειοποιῆς θεία χάρις. Καὶ ὁ μὴ τοῦτο πιστεύων οὐδὲ δεχόμενος οὐτε βάπτισμα ἔρα, οὐτε μύρων τελετήν, οὐτε χειροτονίαν ἱερατικῶν τάξεων, οὐτε λύσιν ἐγκλημάτων, οὐτε μὴ σχήματος μοναχοῦ ἱερὴν εὐχὴν παραδέχεται, καὶ ἀπίστου οὗτος ἕγγυς, καὶ ἐαυτὸν τῆς μοίρας ἐξάγει τῶν Χριστιανῶν. Πάντα γὰρ ταῦτα δι' εὐχῶν τελεῖται τῶν ἱερατικῶν. Ὁσπερ οὖν βαπτίζοντες καθὰ παρελάβομεν, εἰς ὄνομα βαπτίζομεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆ ἐπικλήσει τῆς Τριάδος τὸν βαπτιζόμενον τελειοῦντες, καίτοι γε οὐδὲ ταύτῃ τῆ ἐπικλήσει μόνῃ ἀρκούμεθα, ἣν παρέδωκεν ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ πρότερον μὲν καὶ σφραγίδι, καὶ ἔμφυσήματι, **286** καὶ ἀποταγῆς, καὶ συνταγῆς; καὶ εὐχαῖς, καὶ ἱεροῖς ἐλαίου ἁγιαζόμενου σφραγίδι, καὶ ἔμφυσήματι, καὶ ἐπικλήσει τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸν βαπτιζόμενον προκαθαίρομεν, καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος σφραγίδι καὶ ἐπικλήσει Πνεύματος ἁγίου καθαρῶς ἁγιαζόμενον, καὶ τὸ μύρον δὲ τὸ ἱερὸν ὁμοίως εὐχαῖς τελειοποιούμεν ἄρχιερατικῆς, καὶ σφραγίδι τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα τὸν βαπτισθέντα καὶ χρισθέντα τῷ μύρῳ εὐχαῖς τελειοῦμεν ἱερατῶς, καὶ τοῖς θεοφανείοις τὰ ἁγιαζόμενα ὕδατα εὐχαῖς ἁγιαζόμενον, καὶ ἐπὶ τὰ κατ' ἐκαστὴν ἁγιαζόμενα, τῶν ἱερέων τὴν ἰσχὺν κερκτημένων ἀπὸ τοῦ βαπτισθέντος ἐν ὕδατι, ἅτε τὸ Πνεῦμα κατήλθε, καὶ τὸν χειροτονηθέντα ἀρχιερεῖα ἡ ἱερεῖα δεχόμεθα ἀπὸ τῶν ἱερατικῶν εὐχῶν καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπικλήσεως, ἄπερ πλουτοῦσι τὴν δύναμιν ἀπὸ τῆς ἐν εἰδαί πυρίνων γλωσσῶν, ὡς εἰρήκαμεν, ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἐλθοῦσης τοῦ Παρακλήτου δωρεᾶς τε καὶ χάριτος, οὕτω καὶ τὸ γενέσθαι τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀπὸ τῶν ἱερατικῶν πιστεύομεν σαφῶς ἐνεργεῖσθαι εὐχῶν, καὶ τελειοῦσθαι τῆ τοῦ σταυροῦ σφραγίδι, καὶ τῆ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῶν Κυριακῶν φωνῶν, τῶ, Λάβετε, φέγετε, καὶ πίστε ἐξ αὐτοῦ πάντες, καὶ Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς τῆς χάριτος αὐτῶν διαδόχοις ἕκαστῶν τοῦτο παρασχουσῶν, δύνασθαι διὰ τῶν εὐχῶν ἐνεργεῖν. Διὸ καὶ πρὸς τὸν Πατέρα ἐκδιηγούμενος, καὶ ἀνυμνῶν τὰ τῆς οἰκονομίας ὁ ἱερεὺς, πρῶτον μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ θείας ἀνακράζει φωνᾶς, καὶ δεῖ τοῦτο αὐτὸς παρέδωκε, καὶ δεῖ διὰ τοῦτο προσφερομέν σοι ταῦτα ὑπὲρ πάντων, κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐντολήν, λοιπὸν δεόμεθά σου, σὺ τὸ Πνεῦμά σου ἐξαπὸστείλον εἰς ἐμὲ τε καὶ τὰ προκείμενα δῶρα. Καὶ ποιήσον ταῦτα σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ὡς ἐκεῖνος ἔφη, μεταβαλὼν τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι. Καὶ ἐν τῷ λέγειν, σφραγίζε. Καὶ τῆς σφραγίδος, αὐτὸς τὸ σῶμα καὶ αἷμα πιστεύει εἶναι ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον κατ' τὸ ποτήριον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐστὶ Χριστὸς ὁ διὰ

τοῦ ἱερέως ἐνεργῶν ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος, καὶ ἱερουργῶν καὶ ἱερουργούμενος, καὶ προσδεχόμενος, καὶ διαδιδόμενος, ὡς καὶ ἐν τῇ τῆς μεγάλῃς εἰσόδου τοῦτο λέγομεν ἱερωτικῇ εὐχῇ. Καὶ ἕνα σαφέστερον τοῦτο παραδηλώσωμεν, οὐδὲ σφραγίζει τὰ δῶρα ὁ ἱερεὺς, ἐν τῷ λέγειν, Λάβετε, φάγετε, καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες; διηγούμενος γὰρ ὡς ἐφημεν, ταύτας λέγει πρὸς τὸν Πατέρα τὸς φωνᾶς, ἐπιτὶ καὶ μετὰ ταύτας ἀνέπτυξαι τὰ δῶρα φωνῆν ὁ μέγας Βασιλεὺς. Ἀλλὰ μετὰ τὸ προσαγαγεῖν τὰ δῶρα, καὶ εἰπεῖν, Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν, καὶ ἐπικλήσασθαι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, τότε γὰρ πιστεύει παρῆναι ταύτην διὰ τῆς ἱερτικῆς εὐχῆς, ἀναστὰς σφραγίζει τὰ θεῖα δῶρα, καὶ εἰρηκῶς καί, Ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου καὶ σφραγίσας τὸν ἄρτον, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον σφραγίσας, πρίον δὲ καὶ ἀμφοτέρα σφραγίσας, καὶ ἀνειπὼν, Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ, τὸ Ἄμην ἐπιλέγει, βεβαιῶν τὸ μυστήριον, καὶ θαυροῦντως ὁμολογῶν, ὡς σῶμα καὶ αἷμα τὰ προκείμενά εἰσι τοῦ Χριστοῦ, τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ τοῦ Πατρὸς; καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον ἱκαίσε, ἀλλὰ πάντα θεῖα γίνεται χάριτι. Ἀ δὲ καὶ ὁ προσάγων χειροτονημένος, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐφ' ᾧ τὰ δῶρα, ἡγιασμένον, καὶ χωρὶς τούτων, τελείται οὐδὲν. Θεμέλιος μὲν οὖν ἐστὶ τῆς ἱερουργίας ἐκ τοῦ Κυρίου, ὡς ἐφημεν, ῥήματα ἐξ ἀρχῆς, ἐνεργεῖ δὲ διὰ τῶν τοῦ ἱερέως εὐχῶν. Ὅστε οὐκ ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν, καθὼ ἀνθρωπὸς ὁ ἱερεὺς, ἀλλ' ὁ ἄριστος ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, διὰ τῆς ἱερωτικῆς τῶν ἱερέων. Καὶ ὡς περὶ ἑκατὴ ἐφη Θεός, Βλαστησάτω ἡ γῆ, καὶ ἐνεργόν ἐστὶ τὸ ῥῆμα καὶ αἰεὶ ἰβλασάται ἡ γῆ, καὶ Γενηθήτω φῶς, καὶ αἰεὶ φαίνει τὸ φῶς, οὕτω. Τοῦτο ποιεῖτε, εἰπὼν, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνέμνησιν, αἰεὶ ἐνεργεῖ διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ τὸ ῥῆμα. Δὴ καὶ τὸ, Ποίησον τὸν ἄρτον τοῦτο, **287** σῶμα Χριστοῦ, ἐνεργόν διὰ τῶν ἱερέων ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο μάλλον ἀλήθεια καὶ οὐ τύπος, σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ τὰ ἱερουργούμενά εἰσιν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν, ὡς προεῖρηται, ὁ διὰ τῶν ἱερέων ἐνεργῶν. Καὶ τοῦτο οὔτως αὐτὸς παρέδωκε γίνεσθαι, τὸ διὰ τῶν εὐχῶν ἱερουργεῖν. Ἐλαβε γὰρ τὸν ἄρτον, καὶ εἰς τὴν οὐρανὸν ἀνέβλεψε, καθὼ γέγραπται, καὶ τῷ Πατρὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, λέγων, Λάβετε, φάγετε, καὶ Πίετε ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως, ὥστε καὶ αὐτὸς αὐτὸς διὰ τῶν εὐχῶν ἱερουργήσεν οὐ χρεῖαν ἔχων εὐχῶν, Θεὸς ὢν παντοδύναμος, ἀλλ' ἐκ τούτου δεικνύς, ὅτι μία δύναμις τῆς Τριάδος, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ αὐτοουργεῖν, καὶ τὸν Πατέρα συνουδοκῶντα ἔχει, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συνεργόν, καθὰ καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ θεῖᾳ σαρκώσει γίγονεν. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἦν μόνος ὁ Μονογενὴς σαρκωθείς, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ εὐδόκησε, καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τῇ σαρκώσει συνήργησεν, ὡς καὶ ἡ πρὸς τὴν Παρθένον διδάσκει τοῦ ἀρχαγγέλου φωνῆ, ἐπιτὶ καὶ μία ἡ τῆς Τριάδος δύναμις; καὶ ἐνεργεῖα, καὶ οὐδὲν ὅπερ ὁ Υἱὸς σαρκωθείς ἐπιτέλεκεν, εἰς ὃ μὴ

agnat et surgens dona divina consecrat dicendo : Fac panem hunc corpus Christi pretiosum. Ubi delude panem et in calice pretiosum tuum sanguinem iteram iterumque sanctificavit, et Spiritum sanctum invocavit, Amen adjicit, mysterium confirmando, et firmiter pronuntiat quod corpus et sanguis Christi preesto sunt per ipsius ac Patris et Spiritus sancti operationem; nihilque humani intercedit, omnia autem divina gratia peracta sunt. Idecirco quoque offerens sacerdos sanctus, sanctumque altare in quo sacrificium perficitur, sine quibus duobus sacra nulla sunt. Igitur missæ fundamentum Domini verba sunt in cœna prolata et per preces sacerdotis operantia. Quare operans sacerdos non ut homo, sed ut Christus in Spiritu sancto operatur per sacerdotalem dignitatem. Et sicut Deus semel dixit: Germinet terra, et terra secundum divinam voluntatem germinare non desinit; et Fiat lux, et lux semper lucet, sic illud: Hoc facite in meam commemorationem, semper in sacerdotis ora viget. Hinc illud: Fac panem hunc corpus Christi, in perpetuum in ore sacerdotis, operatur, et inde corpus et sanguis Domini consecratus veritas et non typus est, sicut ipse qui per sacerdotem operatur pronuntiavit. Sic igitur ipse exemplum dedit quomodo missam per preces celebrare debeamus. Accipit enim panem, et cœlum suspiciens et, ut scriptum legitur, gratiis Deo actis, fregit et dedit discipulis: Accipite, dicens, et edite; et, Bibite ex eo, et quæ sequuntur, atque ita ipse, qui precibus opus non habet, utpote Deus omnipotens, per preces sacra instituit, demonstrans quod una virtus est Trinitatis et quod ipse in sacra operatione Patrem et Spiritum sanctum cooperatores habet, quod etiam in divina incarnatione apparuit. Ipse enim solus Unigenitus est incarnatus; sed Pater quoque comprobavit et Spiritus sanctus cooperatus est, sicut etiam archangeli allocutio ad Virginem ostendit. Una enim est Trinitatis virtus, et Filius incarnatus nihil fecit sine approbatione Patris aut sine cooperatione Spiritus sancti. Igitur qui preces sacerdotis in celebratione mysteriorum respuit, is nullas prorsus preces in se efficaces experitur; is non est Christianus, quippe qui, ut jam diximus, nec baptismum, nec chrisma, nec penitentiam, neque oleum sacrum, nec peccatorum remissionem; aut sacerdotium divinum, aut vitam monasticam, aut templum sanctum, aut nuptias sacras, aut quamcunque sanctificationem in se portat. Hæc enim omnia per preces liturgicas effectum habent. Igitur qui talis est, nullas nec ante nec post missam dicat, Spiritus sancti gratiam nunquam invocet, nullam cum Christo communionem ineat, nec in baptismo nec in cæteris sacramentis Spiritus sancti invocet gratiam. Nunquam Ecclesiæ mysteria participet, ne sit Christianus. Si autem Christianum se dicit, si sacerdotis preces admittit, et voces mysticas accipiat ad Patrem effusas et

sub Spiritus sancti invocatione prolatas, sicut Dominus præscripsit, Deo gratias dicendo, inter mysteriorum celebrationem. Id enim apostoli quoque facere visi sunt, gratias agentes et panem frangentes, sicut Patres Basilus et Chrysostomus tradiderunt. Qui autem resistunt, a sua ipsorum liturgia reprehendendi erant, quia et ipsi in corpus Christi sanguinem transformari dicunt, et dona benedicunt, et suo more contra divinam traditionem insufflant, non contenti solis Domini verbis. Hi per nos nova introducant licebit. Nos autem traditiones receptas observantes, sicut Salvator ipse per apostolos Patresque tradidit, sanctæ communionis mysteria sub Spiritus sancti invocatione et per verba Domini et sacerdotum preces prolatas peragimus, et sic omnia divina sacramenta, sacerdote Numen implorante, celebremus, et crucis signo signati, omnia ad sanctum finem perducimus iri secundum voluntatem divinam credulamus. Hæc hæc tenentur.

καὶ γινόμενα τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ὡς παραδέδωκεν ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν Πατέρα εὐχαριστήσας, ὡς εἰρηται, ἐν τῷ τὰ μυστήρια ἐνεργεῖν. Ὁ καὶ οἱ ἀπίστολοι ποιῶντες ἐδείκνυντο, εὐχαριστοῦντες ἄμα καὶ κλιώντες τὸν ἄρτον, καὶ οἱ Πατέρες παραδεδώκει βασιλείας καὶ Χρυσότομος. Οἱ ἀντιστάμενοι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς σφῶν λειτουργίας ἐξελεγέσθωσαν. Εὐχονται γὰρ καὶ αὐτοί, τὰ προκείμενα σῶμα γενέσθαι καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐλογοῦσι τὰ δῶρα, καὶ ἐμπρῶσι παρὰ τὴν θέλειν παράδοσιν, οὐκ ἀρκούμενοι ταῖς τοῦ Κυρίου μόνον φωναῖς. Ἄλλ' οὕτοι μὲν πάντες καινοτομέησαν. Ἡμεῖς δὲ τηροῦντες τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβομεν, ὡς ὁ Σωτὴρ ἑἴ ταυτοῦ καὶ τῶν ἀπιστολῶν παρέδωκε καὶ Πατέρων, τὰ τε μυστήρια τῆς φρικτῆς ἐκτελῶμεν κοινωνίας, τῇ ἐπικλησῆσι τοῦ θεοῦ Πνεύματος, διὰ τε τῶν τοῦ Κυρίου βημάτων, καὶ τῶν ἱερατικῶν εὐχῶν, καὶ πάσαις τὰς θείας τελεταῖς, τῇ προσευχῇ τοῦ ἱερέως ἐν θεῖα ἐπικλησῆσι, καὶ τῇ τοῦ σταυροῦ σφραγίδι, τὴν τελείωσιν πιστεύομεν δεχέσθαι κατὰ τὴν θέλειν παρέδοσιν. Ἄλλὰ τὸ περὶ τούτου μὲν ἀρκίτω.

89. Quid oratio Dominica doceat ostendatque.

Tandem ubi rogavit ut uno ore et uno animo Deum collaudemus, et misericordiam magis Dei Jesu Christi super nos invocavit: celestis Patri nos adoptandos offert, orans uti per naturalem ejus Filium a peccato purgati, secundum gratiam illi evadere, et qui Pater est celestis, eum digne vocare Patrem possimus. Hæc autem signum est futuræ concordie in futuro sæculo et unionis cum Deo in Spiritu sancto, per unigenitum ejus Filium. Unde pontifex pacem precatus, et gratis artis, et Jesu invocato, uti se sanctorum participem faciat, et mereantur etiam cæteri per ipsum participes fieri, postquam sacris absolutis, ad communionem devenit.

90. Quare episcopus humerali iterum sese induat.

Pallium iterum assumit, declarans hac re, se prius ministrum fuisse, et sanctissimum illud ornamentum in se expressere veritatem. Quoniam autem perfecto opere, et ad elevandum paucem, atque in partes dividendum, et ad capiendum aliisque distribuendum accedit, necesse est illum omnia civilitatis suæ sacra symbola induere. Et cum pontificis præcipuum indumentum sit pallium, illud necessario assumit, et cum eo divinissimo

καὶ εὐλόκησεν ὁ Πατὴρ, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ συνήργησεν. Οὐκ οὖν ὁ τὰς ἱερατικὰς εὐχὰς ἀθετῶν ἐπὶ τῇ τελείωσει τῶν μυστηρίων οὐδ' ἄλλην ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἀπασῶν τελετῶν τελεστικὴν εὐχὴν δεχεται, καὶ οὐ Χριστιανὸς οὗτος, ἐπεὶ οὕτε βῆπτισμα, ὡς προσηφάμεθα, οὕτε χρίσμα, οὕτε μετά-οια, οὕτ' ἔλαιον ἅγιον, εὐθ' ἁμαρτιῶν ἄρεσιν, ἢ θεῖον ἱεροσύνην, ἢ μοναδικὸν σχῆμα, ἢ ναὸν ἅγιον, ἢ τίμιον γάμον, ἢ τινὰ ἄλλω; ἁγιαστῶν παραδέχεται. Ταῦτα γὰρ πάντα διὰ τῶν ἱερατικῶν εὐχῶν ἐνεργεῖται. Ἡ τοίνυν μεθ' ἡμῶν εὐχὴ ἐν τῇ ἱερουργίᾳ ἢ προλεγέτω ἢ ἐπιλεγέτω, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν χάριν ἐπικαλεσθῶ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἂν μετὰ κοινωνίαν ἔχη Χριστοῦ, ὁμοίως τε μετ' ἐν τῷ βαπτίσματι ἢ ταῖς ἄλλαις τελεταῖς ἐπικαλεσθῶ τὴν

χάριν τοῦ Πνεύματος, ἵνα μεθ' ἡμῶν ἔχη τῆς Ἐκκλησίας μυστήριον. μετ' ἄλλω; εἴη Χριστιανός, ἢ Χριστιανὸς λέγων εἶναι, καὶ δεχόμενος τὰς τῶν ἱερῶν εὐχὰς, καὶ τὰς τελεστικὰς ταύτας φωνὰς δεχέσθω, πρὸς τὸν Πατέρα τε οὕτως, καὶ τῇ ἐπικλησῆσι πρὸς τὸν Πατέρα εὐχαριστήσας, ὡς ἀπίστολοι ποιῶντες ἐδείκνυντο, εὐχαριστοῦντες ἄμα καὶ κλιώντες τὸν ἄρτον, καὶ οἱ Πατέρες παραδεδώκει βασιλείας καὶ Χρυσότομος. Οἱ ἀντιστάμενοι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς σφῶν λειτουργίας ἐξελεγέσθωσαν. Εὐχονται γὰρ καὶ αὐτοί, τὰ προκείμενα σῶμα γενέσθαι καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐλογοῦσι τὰ δῶρα, καὶ ἐμπρῶσι παρὰ τὴν θέλειν παράδοσιν, οὐκ ἀρκούμενοι ταῖς τοῦ Κυρίου μόνον φωναῖς. Ἄλλ' οὕτοι μὲν πάντες καινοτομέησαν. Ἡμεῖς δὲ τηροῦντες τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβομεν, ὡς ὁ Σωτὴρ ἑἴ ταυτοῦ καὶ τῶν ἀπιστολῶν παρέδωκε καὶ Πατέρων, τὰ τε μυστήρια τῆς φρικτῆς ἐκτελῶμεν κοινωνίας, τῇ ἐπικλησῆσι τοῦ θεοῦ Πνεύματος, διὰ τε τῶν τοῦ Κυρίου βημάτων, καὶ τῶν ἱερατικῶν εὐχῶν, καὶ πάσαις τὰς θείας τελεταῖς, τῇ προσευχῇ τοῦ ἱερέως ἐν θεῖα ἐπικλησῆσι, καὶ τῇ τοῦ σταυροῦ σφραγίδι, τὴν τελείωσιν πιστεύομεν δεχέσθαι κατὰ τὴν θέλειν παρέδοσιν. Ἄλλὰ τὸ περὶ τούτου μὲν ἀρκίτω.

90. Quid oratio Dominica doceat ostendatque.

Τέλος δὲ ὁ ἱεράρχης, στόματι ἐνὶ καὶ μετὰ καρδίᾳ προσευξάμενος αἰνεῖν τὸν Θεὸν ἡμᾶς, καὶ τὰ εἰρη τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικαλεσάμενος, πρὸς τὴν υἱοθεσίαν ἡμᾶς τοῦ ὑπερουρανίου Πατρὸς ἀνάγει, εὐχόμενος διὰ τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ κεκαθαρμένους κατὰ χάριν υἱοῦ γενέσθαι, καὶ ἐπιζητῶν καλεῖσθαι ἡμῶν Πατέρα τὸν ἐπουράνιον. Τοῦτο δὲ δηλοῖ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ὁμοπροσύνην, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Μονογενοῦς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἔνωσιν. Ὅθεν καὶ εἰρήνην ὁ ἱεράρχης ἐπευξάμενος, καὶ εὐχαριστήσας καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐπικαλεσάμενος, ὥστε μεταδοῦναι αὐτὸν αὐτῷ τῶν ἀγγέλων, καὶ καταξιώθῆναι 288 δι' αὐτοῦ καὶ τοὺς λοιποὺς μετασχεῖν; ἐπεὶ τὴν ἱερουργίαν τετέλεχε, καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν ἔρχεται.

91. Διατί πάλιν τὸ ὠμοφόριον ὁ ἀρχιερεὺς ἐνδεδύσεται.

Ἀμφιβάλλει πάλιν τὸ ὠμοφόριον, δεικνύς, ὅτι πρῶτον μὲν ἐξυπηρατῶν ἦν, καὶ εὐλαβοῦμενος ἦν τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο ἔνδυμα ἐνδεδύσθαι, ἐπεὶ δ' ἐτέλεισθη τὸ ἔργον, καὶ ἀνοψῶσαι τὸν ἄρτον καὶ μελεῖσαι εἰς μέρη, καὶ μεταλαβεῖν καὶ μεταδοῦναι ἔρχεται, χρειαῖα τὴν ἀξίας πάντα ἱερὰ σύμβολα ἐνδεδύσθαι. Ἐπεὶ δὲ τοῦ ἱεράρχου ἐξείρετον τὸ ὠμοφόριον ἔνδυμα, καὶ τοῦτο χρειαῖα λαβεῖν, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν θεοσεβῶν μεταλαβεῖν. Ἐνυστεύμενος τοίνυν καὶ ἀνοψῶσας τὸν

ἄρτον, καὶ, «Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις;» ἀνειπών, ἐκείνος ἄρτον μὲν πρὸς τὴν θείαν ἐκείνην τῆς Ἰσραὴλ τραπέζης ζῶσαν τροφὴν ἁγίους ἅπαντας καλεῖ, «Τὰ Ἅγια,» αἰγῶν, «τοῖς ἁγίοις.»

42. *Τι δηλοῖ τὸ, Εἰς ἁγιος, εἰς Κύριος, καὶ τι διδάσκει τοῦτο.*

Ἡ δὲ λαὸς ὁμοφώνως κράζει, «Εἰς ἁγιος, εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.» Τοῦτο δὲ Παῦλος φησὶ κηρυχθῆσθαι ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, ὅτε «κάμψει πᾶν γόνυ τῷ Ἰησοῦ, πᾶσα δὲ γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.» Ἐκ τούτου τοῖσιν κοινῇ πάντων ἔνωσις τῶν πιστῶν ἀνομολογεῖται, καὶ ἡ συμφωνία παρὰ πάντων τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ σαρκωθέντος Ἰοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐπὶ πάντας βασιλεύσει, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔστι τέλος, ὡς γέγραπται. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν φωνὴν «Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις,» τὸ, «Εἰς ἁγιος,» ἐν ἀποκρίσει λεγόμενον, πρῶτον μὲν τὴν αὐτοαγαπώμενην καταγγέλλει τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι παρ' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἁγιοποιούμενοις ἐστὶν ὁ ἁγιασμός. Καὶ ταπεινώσεως δὲ ἐπέχει λόγον. Τίς γὰρ ἔστι, φησὶ, καθ' ἑαυτὸν ἡμῶν, ἢ τίς ἁγιος; Εἰς μόνος ἁγιος, εἰς Χριστὸς, ὃς φιλιθρῶπως ἡμᾶς ἁγιάσει.

43. *Τι τὸ ἀνυψῶσαι τὸν θεῖον ἄρτον δηλοῖ.*

Τὸ δὲ ἀνυψῶσαι τὸν ἄρτον τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δηλοῖ ὑψώσιν τοῦ Ἰησοῦ. Διὸ καὶ τὸ ποτήριον πρόκειται αὐτὸ τὸ ἀπὸ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βύσαν πλευρᾶς φέρον αἷμα καὶ ὕδωρ.

44. *Διατί εἰς τέσσαρα μέρη τὸν θεῖον ἄρτον, καὶ σταυροειδῶς αὐτὸν τίθησι.*

Τὸν μὲν οὖν ἄρτον εἰς τέσσαρα διαιρεῖ, καὶ σταυροειδῶς ταῦτα τίθησι, κὲν τούτῳ ἐσταυρωμένον βλέπει τὸν Ἰησοῦν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλη τις οὕτω θαυμαστὴ θεωρία, ὡς τὸ τὸν ὑψηλὸν Θεὸν οὕτω θεωρεῖν ὑπὲρ ἡμῶν ταπεινόν. Τὴν δὲ μερίδα λαβὼν, σταυροειδῆ τύπον δείξας τῷ ἄρτῳ ἐμβάλλει τοῦτον τῷ ποτηρίῳ, καὶ τῶν μυστηρίων ποιεῖται τὴν ἔνωσιν.

45. *Διατί καὶ ζέον ὕδωρ τοῖς μυστηρίοις εἰσάγει ὕδωρ.*

Εἶτα καὶ ζέον ὕδωρ ἐγχέει τῷ ποτηρίῳ. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, μαρτυρῶν ὅτι καὶ νεκρὸν γεγονός τὸ Κυριακὸν σῶμα, τῆς θείας ψυχῆς αὐτοῦ χωρισθείσης, ζωοποιὸν αὐθις ἔμενε, τῆς θεότητος μὲν οὐ διαιρηθείσης αὐτῷ, καὶ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τοῦ Πνεύματος ἁπασῶν μὴ χωρισθειῶν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ ζέον ὕδωρ ζωτικὴν τῷ θερμῷ παρέχεται ἔμφασιν, εἰσάγεται τότε ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως, ὡς ἀντὶ τὴν χεῖρ τῷ ποτηρίῳ προσφάσονται καὶ κοινωνοῦντες τοῦ αἵματος, ὡς ἀπὸ τῆς ζωοποιῶν πλευρᾶς ἐκείνης πίνοντας διατιθώμεθα, τῆς θεότητος μὴ διαιρηθείσης, ἐκτυπούσης τοῦτο τῆς εἰσαγωγῆς καὶ προσφάσεως τοῦ θερμοῦ. Πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν γέγραπται.

¹ Philipp. ii, 11.

rum se participem reddit. Indutus igitur et in altum sublato pane, dictoque : Sancta sanctis, ille quidem ad sacrum sacræ mensæ et vivum alimentum sanctos omnes vocat, dum dicit : Sancta sanctis.

91. *Quid significet Unus sanctus, unus Dominus, et quid per hoc doceatur.*

Populus vicissim consona voce clamat : « Unus sanctus, unus Jesus Christus in gloria Dei Patris. » Et hoc quidem, ut Paulus dicit, prædicabitur in ultima die, quando Jesu « flectetur omne genu, et omnis lingua consistebitur, quoniam Dominus Jesus est in gloria Dei Patris ». Ex hoc igitur communis unio fidelium eunctorum publicatur, et consensus ab omnibus de prædicatione incarnati Dei Filii exhibetur : qui regnabit super omnes, et regni ejus non erit finis, ut scriptum est. Quin etiam ad vocem, « Sancta sanctis, » quod respondetur, « Unus sanctus, » primum quidem ipsam Dei sanctitatem qua ex semet sanctus est, et ab eo omnibus sanctificatis sanctitate profluere annuntiat, et humilitatis causam complectitur : quasi dicatur, Quis nostrum mundus, aut quis sanctus est ? Unus solus sanctus Jesus Christus, qui benigne nos sanctificabit.

92. *Quid denotet quod in sublime divinus panis attollitur.*

Panis vero elevatio Jesu in cruce elevationem declarat ; ideo et oculis calix objicitur, qui o sacro ejus latere sanguinem simul et aquam profluentem continet.

93. *Quare in quatuor partes dividit episcopus sacrum panem, et ita illus ponat ut formam crucis referant.*

Panem etiam in quatuor partes dividit, et in modum crucis componit, et in eo crucifixum Jesum contemplatur : nec enim sublimior potest esse contemplatio quam ejus, qui cum sit Deus, excelsus pro nobis humilis factus est. Superiorem autem portionem, cum ea, forma crucis expressa, in calicem immittit, mysteriorumque unionem facit.

94. *Quare aquam ferventem affundat mysteriis sive vino consecrato.*

Post ferventem aquam in calicem injicit, quod facit status, etiam mortuum Domini, corpus, divinaque anima ab eo separata, nihilominus vivificum mansisse, divinitate nimirum operationibusque Spiritus universis ab eo nequaquam divulsis. Et quia aqua calida vitalem speciem ob calorem præbet, tempore communionis adhibetur ; ut labris admotis et sanguini communicantes, ita efficiamur, quasi e vivifico illo latere libremur. Nondum enim divinitas avulsa est, quod per introductionem et caloris contactum figuratur. Afferrunt hujus rei rationes, a summis viris aliam quoque ; verum ista nostra consideratio sufficiat.

Nam ut ex verbis ad hanc ferventis aquæ injo- A
ctioem addi solitis intelligere licet, hic quem di-
ximus Ecclesie scopus est. Ait enim, « Fervor
sancti Spiritus. »

93. *Quare ferrida aqua etiam in præsanctifica-
tis adhibetur.*

Imo vero etiam quod in præsanctificata calens
aqua inditur, hoc liquidius declarat. Non enim
foret opus, si alius esset fontis, in dona immittere,
quam quidem in perfecta missa jam ipsi calici
communis est.

96. *Quod Salvatoris sacram actionem imitatur
episcopus, quando panem in partem dividit.*

In multis vero particulas dividens panem pon-
tiffex, in eo Jesu Christi sacrificium imitatur.
« Fregit enim panem, » scriptum est, « deditque
discipulis suis. »

97. *Quomodo communicant episcopi et sacerdotes.*

Primus ipse vini communicat, et tremendo ca-
lici participat. Neque enim illi alius porrigit, nisi
forte quispiam ejus ordinis sit, pontifex vide-
licet.

98. *Quid denotet, quod communicaturi sacerdotes
osculantur episcopi dexteram genamque.*

Deinde aliis omnibus manum et genam oscu-
lantibus communionem impertitur, qua et carnis
communicationem, etiam in futuro sæculo, cum
Jesu indissolubili nexu futuram prædicat. Manus
vero et gena osculum suscipiunt, illa quidem ut
ministra et quæ tremenda illa tangit; hæc quia
instrumentum sermonis est, unde preces fiunt, et
propter charitatem communionemque in Christo;
quod et confirmat id quod tunc profertur: « Chri-
stus in medio nostrum. » Sed et præterea quia in
gena Dominus alapam sustinuit, ut et pontifex
recordari inducatur, quantæ humilitatis magistrum
se exhibuit, nec ullo modo in tam divinis magnis
que functionibus efferatur.

99. *Quare sacerdotes in bema sive sacrario ma-
nibus et labris, laici cochleario et extra bema
sunt sacra mysteria.*

Ubi porro ii qui de altari sunt juxta altare
communicaverunt, et ordini convenienter (ut et in
futura vita futurum Paulus docet: « Unusquisque,
inquit, in ordine suo »), manibus et ipsi divinum
panem acceperunt et calicem libarunt. Postmo-
dum etiam sanctissima dona populo cooperta ex-
hibentur. Quod monet, non esse fas, ut diximus,
omnes hæc aperta aspiceret. Quod si quis ad com-
munionem est paratus, etiam hic cum religione
ac timore accedens, non sine medio, sed e co-
chleari pontificia manu communicat. Postmodum
laicis sancta exhibentur, ut adorent Dominam no-
strum qui Patri offertur et immolatur, et ut fideles

1 C. r. xv, 23.

Εἶσι δὲ ἰδοὺ πρὸς τοῦτο καὶ ὑψηλοτέρων ἀνδρῶν
ἄλλοι, καὶ οὗτοι θαυμάσιοι. Ἄλλ' ὅρην ἀρξίμω
οὗτος ὁ λογισμὸς. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ ἐκπεφωμένου ἔστι
νοεῖν, ἐν τῷ τὸ ζῆλον εἰσάγεσθαι, τοῦτο ἔστιν. ὁ
εἰρήκαμεν, ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας. « Ζῆσι γὰρ
πνεύματος ἁγίου, » φησὶν.

289 ἑ'. Διατὶ καὶ ὕδωρ ἐν τοῖς προη-
γισμένοις εἰσάγεται.

Ἄλλ' καὶ τὸ εἰσάγεσθαι ζῆλον ἐν τοῖς προηγη-
σμένοις, τοῦτο καθαρώτερον δείκνυσιν. Ὁδὸ γὰρ χαλε-
πὴν, εἰ-ἄλλο; ὡν ἐτύγγανεν ὁ σκοπὸς, τὸ ζῆλον εἰσά-
γεσθαι ἐν τοῖς δώροις, τῇ τελείᾳ λειτουργίᾳ εἰσα-
χθέντος τῷ κτηρίῳ.

ἑ'. Ὅτι τὴν τοῦ Σωτῆρος λειτουργίαν μιμῆται
τὸ μαρτυρεῖν τὸν ἄρτον.

Β Εἰς πολλὰ δὲ τὰς ἄλλας μερίδας διελὼν ὁ ἀρχιε-
ρεὺς, κἄν αὐτῷ μεμύμενος τὴν λειτουργίαν τοῦ
Ἰησοῦ. « Ἐκίσε γὰρ τὸν ἄρτον, » ὡς γέγραπται,
« καὶ ἔδωκεν αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς. »

ἑ'. Πῶς κοινωνοῦσιν ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς.

Μεταλαμβάνει πρῶτον αὐτὸς τοῦ ἁγίου, καὶ με-
τέχει τοῦ φρικτοῦ ποτηρίου· οὐ γὰρ ἄλλος αὐτῷ
μεταδίωσιν, εἰ μὴ πού τις τῶν ὁμοταγῶν, ἀρχιε-
ρεὺς δηλονότι.

ἑ'. Τί δηλοῖ τὸ ἀσπαζέσθαι ἐν τῷ κοινωνίῳ τῷ
τοῦς ἱερωμένους τὴν τοῦ ἀρχιερέως δεξιάν
χεῖρα καὶ αὐρείδαν.

Ἔστα καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν μεταδοὺς ἀσπαζομί-
νους τούτου καὶ χεῖρα καὶ παρειάν, τὴν ἀπὸ τῆς
σαρκὸς κοινωνίαν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀνακηρύττει
τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ ἀδιάσπαστον ἑνω-
σιν. Χεῖρ δὲ γὰρ καὶ παρεία τὸν ἀσπασμὸν ὑποδέ-
χονται, ἡ μὲν ὡς ὑπουργὸς καὶ τῶν φρικτῶν ἀπο-
μένη· ἡ παρεία δὲ, καὶ διὰ τὸ ὄργανον εἶναι τοῦ
λόγου, ὅθεν αἱ προσευχαί, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην καί
τὴν ἐν Χριστῷ κοινωνίαν, ὁ καὶ τὸ λεγόμενον βε-
βαιῶν, « Ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἡμῶν. » Ἄλλ' καὶ διὰ
τὸ κατὰ κόρησιν τὸν Κύριον ὑπενεγκεῖν βάπτισμα,
ὡς ἂν εἰς ὑπόμνησιν ἄηται ὁ ἀρχιερεὺς, ὅλας τα-
πεινώσεως ὁ δεσπότης διδάσκαλος γέγονε, καὶ μὴ
κατὰ τι ἐν τοῖς οὕτω θεῖσι καὶ μεγάλαις ἔργοις;
ἐπαίρηται.

ἑ'. Διατὶ οἱ μὲν ἱερωμένοι ἐν τῷ βήματι χερσὶ
καὶ χεῖλεσι λαμβάνουσιν τα μυστήρια, ἔξωθεν
δὲ καὶ διὰ τῆς λατῆδος οἱ λαϊκοί.

Τῷ δὲ τοῦ βήματος ἐν τῷ βήματι μετασχόντων,
καὶ ἀναλόγως τῇ τάξει, ὡς ὁ Παῦλος καὶ ἐν τῷ μέ-
λλοντι διδάσκει, « ἕκαστος, » λέγων, « ἐν τῷ εὐκαί-
τάγματι, » ταῖς χερσὶ τε καὶ αὐτῶν τὸ θεῖον ἄρτον
δεδιγμένων, καὶ τοῖς χεῖλεσι τοῦ κτηρίου μετα-
λαμβάνων, ὑστερον τὰ ἀγιώτατα δῶρα περιεκα-
λυμμένα καὶ τῷ λαῷ δέκνυται. Τοῦτο δ' ἐμφαίνει,
ὅτι οὐ θεμιτὸν, ὡς εἰρηται, ἀπειρικαλόπτως ὄρεῖν
ταῦτα πάντα. Εἰ δὲ τις πρὸς κοινωνίαν ἱκανὸς, καὶ
οὗτος προσιῶν μετ' εὐλαβείας καὶ φόβου, οὐκ ἀμέ-
σως τούτων μετέχει, ἀλλὰ διὰ τῆς λατῆδος ἀρχιερα-
τικῆ χειρὶ κοινωνεῖ. Ἔστι δὲ τῷ λαῷ τὰ ἅγια δέκνυ-
ται· ἵνα καὶ προσκύνῃσιν ἀποδώσι πάντες τῷ ὑπὲρ

ἡμῶν καὶ ἱερουργήσονται καὶ τεθυμένῃ καὶ τῷ Πατρὶ προσενηγεμένῃ, καὶ διὰ τῆς προσκυνήσεως καὶ εὐχαριστίας καὶ δέσεως καθαγιασθῶσι μὲν ὀλικῶς οἱ πιστοὶ, τύχῃ δὲ ἰλασμοῦ οἱ τε παριστάμενοι, οἱ τε κατὰ λόγον ἀποδημοῦντες, καὶ οἱ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ πιστοὶ, καὶ ἔτι οἱ προτελειωθέντες εὐσεβῶς καταξιωθῶσιν ἀνάσεως. Διὸ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ πάς πιστὸς εὐχέσθω, καὶ τῶν αὐτοῦ τότε ζώντων τε καὶ θεοειῶτων, καθαρῶν διαλλακτῆν αὐτὸν δεικνύμενον τὸν Δεσπότην, καὶ ὑπὲρ πάντων γεγεννημένον θυσίαν καὶ ἱλαστήριον. Καὶ σὺν φόβῳ πᾶντι καὶ πόθῳ, τῶν θείων δεικνυμένων δώρων, πάς πιστὸς ἀπερικάλυπτε τῇ κεφαλῇ πρὸς τὰ θεία δῶρα δράτω, καὶ μετ' εὐλαβείας καὶ τρέμου προσκυνεῖτω, καὶ προσευχέσθω ὑπὲρ τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ, καὶ πάντων πιστῶν, ὡς εἰρήκαμεν, ἕως ὃ ἱερὺς θυμιάσας ἀπενέγκῃ ταῦτα ἐν τῇ προθέσει. Καὶ μηδεὶς κατὰ τὸν φρικτὸν καιρὸν ἀμείλειτω. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἐμφανιζόμενος ὁ Χριστὸς, καὶ ἐν τῷ πτηρίφ αὐτὸ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ θεϊότατον αἷμα. Καὶ ὅπερ ἂν τις τότε εὐξαιτο μετὰ πίστεως, εὐρήσει ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι, καθὼς περ εἶπεν αὐτός. Ταύτην τὴν μετὰ φόβου προσκύνῃσιν καὶ τὴν προσευχὴν καὶ ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν προηγιασμένων τελεῖν ὀφειλομένον, ὡς αὐτὸν **290** τὸν Χριστὸν ὁρῶντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἱερέως κρατούμενον.

ρ'. *Τί σημαίνει τὸ θυμῶν ὑστερον τὰ μυστήρια καὶ τὸ, « Ὑψώθητι ὁ θεός, » ἐπιλέγειν.*

Καὶ οὕτω τὴν τοῦ Θεοῦ κληρονομίαν καὶ τὸν περιούσιον λαὸν ἐπαυξάμενος ὁ ἄρχιερεὺς, ἀπεισι θυμῶν τὰ δῶρα, ἐπιλέγων, ὅσα τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, δηλοῖ, καὶ τὴν μετὰ ταύτην δόξαν τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῆσει, οἶοναι διαλεγόμενος τῷ Σωτῆρι, καὶ λέγων, δεῖ, Σὺ κατῆλθες μέχρις ἡμῶν, καὶ καθ' ἡμᾶς ὤφθης, καὶ εἰς οὐρανοῦς ἀναλήλυθας, καὶ ἀναληφθεὶς, τῇ δόξῃ τῆς σῆς δυνάμειως πεπλήρωκας πᾶσαν τὴν γῆν, δε' ἦς καὶ ἡμεῖς ἱερουργοῦντές σου τὰ μυστήρια, καὶ μετέχομέν σου, καὶ μεθ' ἡμῶν διηκεῶς ἔχομέν σε. Ἐπὶ τούτοις, τῶν ἱερῶν δώρων ἐν τῇ προθέσει ἀπενεχθέντων, διακόνου μὲν τὸν διάκον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἱερῶν δὲ τὰς χεῖρας τὰ ποτήρια κατεχόντων, αὐτὸς εὐχαριστήσας, καὶ τὰς χεῖρας νιψάμενος, ἔξεισι τὸ καλούμενον ἀντίδωρον ἀντιδιδούς τῷ λαῷ.

ρβ'. *Τί ἐστὶ τὸ καλούμενον ἀντίδωρον, καὶ ἡ τούτου δόσις.*

Ἐπὶ γὰρ τὸν Χριστὸν, ὡς εἶπομεν, ὁ ἄρχιερεὺς εἰκονίζει, αὐτὸν δὲ καὶ ἱερουργεῖ καὶ μετέχε, καὶ τοῖς ἱερωμένοις μετέδωκεν, ὁγιασμοῦ δὲ χρεῖα μετασχεῖν καὶ τὴν λαὸν, ὅσος μὲν ἀπὸ τῶν προσευχῶν ὁ ὁγιασμὸς καὶ τῆς φρικτῆς ἱερουργίας, νηπιῶς τοῖς πιστοῖς μετέδωκε. Ἐπὶ δὲ καὶ δε' αἰσθητῶν τιμῶν ὡς σῶμα περιχειμένους τὴν ἁγιασμὸν ἴδει λαβεῖν, διὰ τοῦ ἀντιδώρου γίνεται. Τοῦτο δὲ ἁγιασμένος ἐστὶν ἄρτος ἐν τῇ προθέσει προσενηχθεὶς, ἐξ ὃς τὸ μεσαιτάτον ἐκδιηθήν, καὶ ἱερουργηθῆναι προσενηχθέν. Οὕτως ὑστερον, ὡς καὶ τῇ λόγῃ σφραγισθεὶς, καὶ θεία δεξάμενος ῥήματα, ἀπὸ τῶν δώρων τῶν φρικτῶν, δηλαδὴ μυστηρίων, τοῖς μὴ μετασχοῦσι τούτων παρέχεται. Οὕτω ποιήσας, καὶ

PATROL. GR. CLV.

A per adorationem et communionem aspectumque plane purificentur, et ut assistentes, et pro tempore absentes et per omnem terrarum orbem diffusi misericordiae compotes fiant, et ut qui rite preparati sunt, indulgentiam nanciscantur. Quare omnis fidelis pro se et pro vivis ac mortuis preces faciat, Dominum ob oculos ponens qui prae omnibus sacrificium est factus et propitiatorium; et quilibet, dum dona divina monstrantur, cum metu ac desiderio, detecto capite, caelestia dona oculis lustret, et cum tremore et commoto animo genua flectat donec sacerdos illa auferat ex tabernaculo. Nemo autem gravi illo temporis momento indolens esto; Christus enim ipse praesens est, et in calice sanctissimum ejus corpus et sanguis prostant. Quodcumque enim tum aliquis petierit in sancto ejus nomine, accipiet, sicut Salvator ipse pronuntiavit. Hanc adorationem cum timore in ingressu praesantificationum exsequi debemus, verum Christum credentes eum quem sacerdos in capite gerit.

100. *Quid significet quod post mysteria sit sufflitus, additurque: « Exaltare Deus.»*

Atque ita super haereditate Dei et copioso ejus populo oratione fusa, abit pontifex donis sufflitum adhibens et adjiciens, quae Ascensionem Domini, et in posterum gloriam praedicationis in toto mundo significant; veluti sic Salvatorem alloquens: Tu usque ad nos descendisti et inter nos visus es, et in caelum ascendisti, te assumpto, gloria virtutis tuae omnem terram implevit, per quam et nos sacrificantes tua mysteria, et participamus te, et quotidie ac perpetuo habemus te. Post haec, sacris donis ad prothesin delatis, diacono quidem discum in capite, sacerdotibus autem manibus calices tenentibus, ipse gratis actis, et manibus lotis, egreditur, panemque benedictum populo distribuit.

101. *Quid sit panis benedictus, et quod ille vice Eucharistiae datur iis, qui ad sacram communionem sunt imparati.*

Quoniam enim pontifex Christum, ut docuimus, exprimit, ipsum et sacrificavit, et participavit, et viris sacris initiatis impertivit; sanctificationem etiam participare opus est populum, quanta quidem a precibus et a tremendo sacrificio, intellectuali modo sanctificatione a fidelibus communicari potest. Et quoniam sensibilibus quibusdam rebus, ut corpore tectos sanctificationem nos recipere oportebat; id maxime pane benedicto praestatur. Ille autem est panis sanctificatus, super quo in propositionis mensa preces suae sunt, ex quo media pars exsecta, precibus consecrata est. Illic postea ut lanceola signatus, et divinis verbis super se factis, loco tremendorum donorum (sa-

cramentorum videlicet) his qui non communica-
erunt distribuitur. Quod pontifex ubi fecit,
et populo bene precatus est, missæ finem im-
ponit.

Ac nos quidem missæ sacratissimæ arcana fu-
sius explanare volebamur; sed cum id intelligen-
tiæ nostræ tenuitas prohibeat, et summi ac divini
quidam viri pro excellenti cognitione sua de his
conscripserint, eos vos mittentes, conticescimus.
Quæ vero attulimus, non ea ipsi excogitavimus,
sed ex Patribus et pietatis doctoribus præcipuis,
qui de his sublimia scripserunt, occasionem dis-
serendi habuimus. Erat in animo et ea quæ sunt
in prothesi enucleare; verum quia de his simili-
liter iidem explicaverunt, nos verba facere nihil
est necesse: pauca tamen quædam quæ ad pro-
thesin spectant subijcimus. Secundum traditio-
nem primam quidem sacerdos panem offert,
deinde misionem et unionem calicis adjungit.

102. *Quam rationem habeant particule de sacra
hostia in honorem sacre Virginis et pro sanctis
viventibus ac mortuis oblate Deo, et quid illæ
conferant.*

Post etiam particulas offert Θεῶν, aliam quidem
in honorem Matris Domini, quasdam vero pro
sanctis et reliquis pro vivis et defunctis fidelibus.
Quæritur itaque, quam vim habeant istæ particule
et utrum in corpus Domini transmutentur; et
quid his conferant pro quibus offeruntur. Sermo
quidem a Patribus ad nos usque pervenit, partic-
ulas oblatas utilitatem multam conferre, locum
enim tenent personarum earum pro quibus offe-
runtur; sacrificiumque quoddam est pro ipsis
Deo oblatum, sicut et sacerdos inter offerendum
inquit: « Su-cipe, Domine, sacrificium istud. »
Quæ igitur pro sanctis offeruntur, ad gloriam eo-
rum et honorem, ad augmentum dignitatis, et ad
divini luminis receptionem majorem valent. Quæ
autem pro fidelibus sunt, pro mortuis quidem,
peccatorum remissionem et divinæ gratiæ con-
junctionem prosunt. Quæ vero pro vivis, si cum
penitentia bene vitam dispensaverint, ad pœna-
rum levamen, ad peccatorum condonationem, ad
vitæ æternæ spem conducunt. Nam et sanctis in-
crementum gloriæ sacrificio illo accedit et fideli-
bus, ut dictum est, divinæ misericordiæ distributio
impenditur.

103. *Sacerdotem oportere attendere pro quonam
particulam sacram offerat.*

Sed quantum est utile hoc opus, si pro dignis
administretur, tam periculosum et damnosum, si
pro his qui quantum in homine est, dignos sese
non præstant. Particula enim cujusdam nomine
sancto pani adjacens, quando consecratur et cor-
pus Christi fit, continuo sanctificationis et ipsa fit
particeps, in calicem vero missa sanguini tuitur;
quare et animæ pro qua oblata est gratiam con-
fert, et tunc intelligibilis fit cum Deo conjunctio et
communio. Et si quidem anima illa e numero

α εὐλογίαν ἐπιυξάμενος τῷ λαῷ ὁ ἀρχιερεὺς, τέλος
ἐπιτίθει τῇ ἱερᾷ τελετῇ.

Ἡμεῖς μὲν οὖν καὶ διεξοδικώτερον ἐβουλόμεθα
τὰ τῆς ἱερωτάτης τελετῆς ἐρμηνεύσαι. Ἄλλ' ὅτι
καὶ ἀδρανῆς ἡμῶν ὁ νοῦς, καὶ τῶν μεγίστων καὶ
θειῶν ἀνδρῶν τινὲς ἀξίως αὐτῶν τῆς ὑψηλῆς γνώ-
σεως συνεγράψαντο, ἐκεῖσε παραπέμποντες ὑμᾶς,
οἰγῶμεν ἡμᾶς. Ἄλλὰ καὶ διαπερ-εῖπομεν, οὐκ ἀρ-
ταυτῶν εἶπομεν, ἀλλὰ ἀφορμὰς ἔχοντες ἐκ Πατέ-
ρων, καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας μάλιστα διδασκάλων,
οἱ περὶ τούτων ὑψηλοφρόνως ἐδίδξαν. Ἐμύλλομεν
καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ προθέσει διαλαθεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ
καὶ περὶ τούτου ἐκείνοις ἠρμήνευται, οὐ χρεια λέ-
γειν ἡμᾶς. Μικρὸν τε μόνον περὶ τῶν ἐν τῇ προθέ-
σει ὑπομνήσει διενόηθημεν, ὅτι κατὰ τὴν περὶ τούτου
παράδοσιν προσφέρει μὲν πρῶτον τὴν ἄρτον ὁ ἱε-
ρεὺς, ἔπειτα δὲ τὴν ἔκωσιν τοῦ ποτηρίου ποιεῖται.

ρβ'. *Τίνα λόγον ἔχουσιν αἱ προσαγόμεναι με-
ρίδες, καὶ κατὰ τί λυσιτελοῦσι.*

Ἔπειτα καὶ μερῶν προσφέρει τῷ θεῷ, τὴν μὲν εἰς
τιμὴν τῆς τοῦ Κυρίου Μητρὸς, τὰς δὲ λοιπὰς ὑπὲρ
τῶν ἁγίων, καὶ ἑτέρας ὑπὲρ τοῦ ζώντων καὶ κεκοι-
μημένων πιστῶν. Ζητεῖται τοίνυν, τίνα αἱ μερίδες
ἔχουσιν δύναμιν, καὶ εἰ εἰς σῶμα μεταβάλλονται
Ἀσποτικόν, καὶ τίνα συνεργίαν τελοῦσι τοῖς ὑπὲρ
ῶν προσάγονται. Ἔστι τοίνυν λόγος, παρὰ Πατέρων
εἰς ἡμᾶς ἦκων, ὡς αἱ προσαγόμεναι μερίδες πολλὴν
ποιοῦσι τὴν λυσιτέλειαν· ἀντὶ γὰρ τῶν προσώπων
εἰσὶν ὑπὲρ ῶν προσάγονται, καὶ θυσία ἐστὶν ὑπὲρ
αὐτῶν προσφερομένη θεῷ, καθὰ καὶ ὁ ἱερεὺς οὕτως
ἐν τῷ προσάγειν φησὶ, « Πρόσδεξαι, Κύριε, τὴν
θυσίαν ταύτην. » Εἰσὶ τοίνυν αἱ μὲν ὑπὲρ τῶν ἁγίων
προσαγόμεναι εἰς δόξαν αὐτῶν καὶ τιμὴν καὶ ἀνά-
θασιν τῆς δόξης καὶ τοῦ θεοῦ φωτισμοῦ καρδιοχὴν
μείζονα· αἱ δὲ ὑπὲρ τῶν πιστῶν, κεκοιμημένων
μὲν, εἰς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν, καὶ θείας χάριτος
ἔκωσιν, ζώντων δὲ, εἰ μετανοοῦν μόνον τὴν ζωὴν ἐξοι-
κονομοῦεν, εἰς δεινὸν ἀπαλλαγὴν, εἰς ἁμαρτημάτων
ἄφεσιν. 291 εἰς ζωῆς αἰωνίου ἐλπίδα. Καὶ τοῖς
ἁγίοις γὰρ ἀνάθασιν γίνεται διὰ τῆς θείας ἱερουρ-
γίας, καὶ τοῖς πιστοῖς, ὡς εἰρηγῆται, θεοῦ ἐλέους
χρηγεῖται μετάδοσις.

ργ'. *Ὅτι δεῖ προσέχειν τὸν ἱερεῖα ὑπὲρ τίνας
τὴν μερίδα προσάγει.*

Ἄλλ' ὅσον τὸ ἔργον ἐπωφελεῖ, γινόμενον ὑπὲρ
τῶν ἀξίως προσφερόντων, τοσοῦτον ἐπικίνδυνον καὶ
ἐπιθλαστὸν ὑπὲρ τῶν μὴ ἱκανῶς ἐχόντων ὡς δυνατὸν
ἀνθρώποις γινόμενον. Ἡ μερίς γὰρ ἡ ὑπὲρ τῶν
προσαχθεῖσα, ἔγγυς τοῦ θεοῦ ἄρτου καίμην, ἐν τῷ
ἐκείνων ἱερουργηθῆναι καὶ σῶμα γενέσθαι Χριστοῦ,
εὐθὺς ἁγιασμοῦ καὶ αὐτῆ μετέχει. Εἰσκομισθεῖσα
δὲ καὶ τῷ ποτηρίῳ ἐνοῦται τῷ αἵματι. Διὸ καὶ τῇ
ψυχῇ, ὑπὲρ οὗ προσήχθη, παραπέμπει τὴν χάριν.
Γίνεται οὖν κοινωνία νοητῆ, καὶ εἰ μὲν τῶν εὐλα-

θείας μεταποιουμένων ἐστίν, ἢ τῶν ἡμαρτηκότων μὲν, μετανοησάντων δὲ, ἀοράτως, ὡς ἔφημεν, τῇ ψυχῇ τὴν κοινωνίαν τοῦ Πνεύματος ὁ ἄνθρωπος δέχεται. Πολλάκις δὲ γε καὶ σωματικὴν εὐρίσκει, ὡς ἐμάθομεν τὴν, ὠφέλειαν. Εἰ δὲ τις τὴν ἁμαρτίαν διενεργῶν εἴη, καὶ ταύτης μηδὲν ἀφιστάμενος, ἀνεπιτηδείως ἔχων πρὸς τὴν κοινωνίαν, εἰς κατάκριμα ἑαυτοῦ ἔσται καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ θυσία. Ὅθεν καὶ προσεκτεῖον ἐστὶ, μὴ λαμβάνειν τὴν ἱερέα παρὰ παντὸς τοῦ βουλομένου προσφορὰν, μηδὲ προσφέρειν ὑπὲρ τοιούτων, οἱ τὴν ἁμαρτίαν ἀνέδην διενεργοῦσι, μὴ ποτε καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συγκατακριθῆ. Ἐκ τούτου δὲ καὶ πειρασμοὶ καὶ θλίψεις παρίπονται. « Διὰ τούτου γάρ, » φησὶν, « ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖ; καὶ ἄρρωστοὶ καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. »

Χρὴ δὲ καὶ τὸν ἱερέα ἐν τοῖς οὕτω μεγίστοις τοῦ Θεοῦ ἔργοις ἑαυτοῦ προσέχειν, καὶ ἑαυτὸν ἀνακρίνειν, ὡς γέγραπται, προσεκτικόν τε εἶναι ὡς δύναμις. Εἰ γὰρ περὶ τῶν ἄλλων οὕτως ἀσφαλίζεσθαι χρεῖαν ἔχει, πολλῷ μᾶλλον περὶ ἑαυτοῦ· καὶ εἰ ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, ἦτοι κοινωνῶν μόνον, κρῖμα ἑαυτοῦ ἐσθίει καὶ πίνει, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἀναξίως ἱεροουργῶν. Διὰ τούτου πάση δυνάμει προσέχωμεν ἑαυτοῖς· οἱ ἱερατεύειν λαχόντες, καὶ παντὶ τρόπῳ καθαρότητος ἐπιμελώμεθα καὶ ἀμνησικάκου τρόπου. Ταπεινώσεις δὲ καὶ ἀγάπη ἡμῶν ἀξανάεσθω ταῖς ψυχαῖς (ταῦτα γὰρ τὰ ἔργα τοῦ ἱεροουργουμένου ὑφ' ἡμῶν), ἵνα καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἀξίως αὐτοῦ μετέχοντες, κἄν τῷ μέλλοντι τῆς αὐτοῦ καταξιωθῶμεν ἀνεκφράστου καὶ αἰωνίου κοινωνίας, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Θεοῦ· ᾧ πρέπει δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἱ. Cor. xi, 30.

pietatem colentium est, aut earum quæ peccaverunt, poenitentiam tamen egerant, invisibili ratione, ut diximus, communionem Spiritus suscipit. Sæpe autem, ut experientia probavimus, corporalem quoque utilitatem invenit. Quod si peccata perpetrare solitus sit ille, nec ab iis absteineat, cum ad communionem non sit idoneus, sacrificium pro eo oblatum in damnationem illi cedit. Unde cavendum sacerdoti, ne ab eo oblationem accipiat, neve pro talibus offerat, qui abjecto omni pudore peccata committunt, ne forte cum ipsis damnetur. Ex hoc autem et tentationes et tribulationes sequuntur : « Idcirco, inquit Paulus, inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi ». »

Necesse est porro et sacerdotem in maximis hiisce operibus sibi attendere et dijudicare semetipsum, ut scriptum est, et adhibere cautionem pro viribus. Si enim circa alios esse providum oportet, multo amplius circa se. Et si manducans et bibens indigne, id est, communicans tantum, iudicium sibi manducat et bibit, multo magis qui indigne sacrificat. Quod cum ita sit, quantum possumus attendamus, qui sacerdotii sortem nacti sumus, et omni modo puritatis et injuriarum oblivionis curam habeamus. Humilitas et charitas in animabus nostris augeatur (hæc enim sunt facta ejus qui a nobis consecratur), ut et in præsentī sæculo digne ipsum participemus, et in futuro ejus ineffabilem et æternam communionem mereamur, gratia et benignitate ejusdem Christi Filii Dei vivi, quem decet gloria cum principii experte ejus Patre, et sanctissimo et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΔΥΝΑΜΙΝ

ΕΙΣ ΤΟ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΙ ΑΜΟΛΗΤΟΥ ΗΜΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΘΕΙΟΝ ΚΑΙ ΙΕΡΟΝ ΣΥΜΒΟΛΟΝ.

EJUSDEM SUCCINCTA

QUANTUM LICUIT

EXPOSITIO DIVINI ET SACRI SYMBOLI

RECTÆ AC SINCERÆ FIDEI NOSTRÆ.

Ante omnia necesse ac salutare est ut sanctissimum de verâ atque unica Christianorum fide symbolum ad apicem summa cum diligentia observemus, ex ima mente prædilectum, et, ubi tempus ac res jubent, rationem de eo reddamus. his vero præsertim qui scientiæ ac doctrinæ profundiora pererunt fundamenta ista necessitas incumbit, ita ut vel morte obsignare fidem parati sint. Ac nos ipsi qui, litteris et artibus minus ornati, inferiori ecclesiasticæ hierarchiæ ordini accensum, divina misericordia ad magisterium, imo ad archiepiscopatum vocati sumus, per zelum plerorumque discendi cupidorum, non obstante infesta turba impiorum ac hæreticorum, nostrum esse judicavimus ea quæ mente colimus, ac voce prædicamus docemusque, jam litteris quoque mandare, eum in finem, ut veræ ac sinceræ, quæ apud nos est, pietatis signa, divinas Scripturas interpretando, in medium proferamus, fidelium fiduciam fulcientes, infidelium autem animos convertentes. Deus autem nobis det facultatem Patribus nos submissos præbendi, et quæ corde gerimus, eadem qua ipsi sinceritate pronuntiandi. Igitur, solum Patrum doctrinam ac sententias observantes ipsorum confessionem, divinum, inquam, symbolum, pignus fidei quod composuerunt, integrum servemus, mente et ore, verbis et factis, quotidie in sacra concione proferentes. Symbolum autem fidei illud voco quod primo Nicænum conc. trecenti octodecim Patres sub Constantino pio imp., et in secundo sub Theodosio pio imp. centum quinquaginta Patres pronuntiarunt firmaruntque. Et hæc quidem conc. duo, quinque insequentibus œnomenicæ synodi ita secuti sunt ut nihil nec detrahendo, nec adjiciendo Christianismum nobis integrum, sicque Ecclesiæ fundamentum, piorum

292 Περὶ τοῦ ἱερωτάτου Συμβόλου τῆς ἀληθοῦς καὶ μόνης τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν πίστεως, ἀναγκαῖον μὲν καὶ σωτηριώδες, πρὸ τινος ἄλλου τῶν παρ' ἡμῶν, πάντα πιστῶν ἄχρι καὶ συλλαβῆς καὶ κεραίας ἀσινῆς τηρεῖν αὐτὸ, διόφυκως τε κηρύσσειν, καὶ διδοῦναι λόγον κατὰ καιρὸν, ὡς δύναμις. Τοῖς δὲ γε γινώσκουσιν ἐσχηκόσι μείζονα, καὶ διδασκαλικῶν εὐσηφάσι ἀξίωμα, τοῦτο μάλιστα τελεῖν πρὸ τῶν ἄλλων χρεῶν, καὶ τὴν ψυχὴν προτιθέσθαι, εἰ τούτου δεθῆσαι. Καὶ ἡμεῖς τοῖσιν γινώσκουσιν τε καὶ μαθήσασιν καὶ τῶν μικρῶν τῆς Ἐκκλησίας· τελούντες ἐλάχιστοι. Ὅμως ἡξωμένοι τῶν μεγίστων τῆς Ἐκκλησίας, εἰς διδασκαλίαν τάξιν κληθῆντες καὶ ἀρχιερασίῃς φιλανθρωπῶν χάριτι Θεοῦ, διὰ τε τοὺς ἐγγίζοντας καὶ μαθεῖν αἰτουμένους, διὰ τε τοὺς ἐναντιουμένους ἢ ἀσεβεστάτῃ γνώμῃ ἢ αἰρετικῇ δόξῃ, δίκαιον εἶναι φήθημεν, ὃ ψυχῇ πιστευόμεν καὶ φέρομεν, γλώσσῃ τε κηρύττομεν, καὶ διδάσκουμεν, καὶ γράμμασι καθομολογῆσαι, καὶ εἰ· παράστασιν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀληθοῦς καὶ μόνης εὐσεβείας, ἐκ τῶν θείων τούτου διερμηνεύσαι Γρηγοῶν ὡς δόναμις. Ὡς ἂν τοῖς μὲν πιστοῖς, εὐφροσύνη γίνηται μάλλον καὶ στερηγμός, τοῖς δ' ἀπίστοις καὶ ἐτερόφροσιν Πλεγγῆς τε καὶ βυεῖδος. Ἡμῖν δ' ἀποδοθεῖ Θεῷ ἦτε πρὸς τοὺς Πατέρας ὑποταγῇ, καὶ ἐν τῆς ὁμολογίας ἴσον αὐτοῖς ἀκραιφνῆς τε καὶ βέβαιον. Οὐκ ἐν ἄλλοις εὖν, ἀλλ' ἐν τοῖς τῶν Πατέρων αὐτῶν ἱστάμενοι βήμασι, τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν, τὸ ἱερὸν Σύμβολον, ἦτοι σημεῖον τῆς πίστεως, διὰ τὸ ἐκθέσει οἰκεία καὶ βήμασιν αὐτοῖς συντεθήκασιν οὗτοι, ἀκαινεσμήτην πάντῃ καὶ ἡμεῖς· συντηροῦμεν καὶ ὁμολογοῦμεν ψυχῇ τε καὶ λόγῳ καὶ πράγμασιν, ὡς καθ' ἑκάστην ἐπ' Ἐκκλησίας κηρύττομεν. Σύμβολον δὲ φημι τῆς πίστεως, διὰ τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ ἐπὶ Κωνσταντινίου τοῦ εὐσεβοῦς βα-

αἰδέως, καὶ ἡ δευτέρα ἐπὶ Θεοδοσίῳ τοῦ φιλοχρί-
στου βασιλέως ἐν τῇ βασιλευσίᾳ Κωνσταντινουπό-
λει τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων Πατέρων σύνο-
δοι, καὶ συνεγράψαντο, καὶ τελειώσασαι ἐθεθαίω-
σαν. Ὡς τινι δὴ καὶ αἱ μετ' αὐτὰς οἰκουμανικαὶ
θεῖαι πάντες σύνοδοι κατακολουθήσασαι, μηδὲν προσ-
θεῖσαι μηδ' ἀφελόμεναι, ἀκραιφνῆ τὸν Χριστιαν-
ισμὸν ἡμῖν τετήρηκασαι, καὶ τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας
θεμέλιος. Καὶ τῶν εὐσεβούντων / ὁμολογία τῆς
ἀληθοῦς τε καὶ ὀρθοδόξου πίστεως σημεῖον, καὶ
στήλη, καὶ ὄρος ἀσφαλῆς καὶ ἀσάλευτος. Ταύτην
τὴν ὁμολογίαν ὁ ἀρχὴθεν πολέμιος ἐξ ἀρχῆς κατα-
πολεμῶν, ὡς καὶ τὸν ἄνθρωπον πάλαι τῆς θείας
ἐσπουδακεν ἐξῶσαι βουλήσ. Καὶ νῦν ἀθέοις, ἑτερο-
δόξοις τε πλείστοις τὴν πρὸς αὐτὴν ἀναθέμενος
μάχην, ἐξῶσαι πάλιν τῆς ἀψευδοῦς ἐπιστεῦδει τὸν
ἄνθρωπον γνώσεως. Ἄλλ' ἡμῖν φυλακτέον τὴν
πίστιν. Εἰ γὰρ καὶ ἀμαρτίας οὐκ ἀνεύθυνοι πάν-
τως, ἀλλὰ γε τῇ μετανοίᾳ καὶ πίστει πρὸς τὸ σωθῆ-
ναι θαρρῆν ἄπαντες ἔχομεν. Ὁμολογητέον τοίνυν
τὴν καλὴν ὁμολογίαν, καὶ ἐρμηνευτέον τὴν γνώσιν
ταύτης ὡς ἐπικτόν. Σὺ δὲ Τριάς καὶ μονὰς ὁ Θεὸς
ἡμῶν, ὁ μόνος, αἰών, 293 ὁ προαιώνιος, ὁ ὑπερού-
σιος, ὁ ἀκατάληπτος, Πάτερ ἀγαθὸς καὶ ἀνάιτος, Ἰὼ
μονογενὲς καὶ Λόγος Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐκ Πατρὸς
προερχόμενον, ἡ μία δύναμις, ἡ μία τῶν ὄλων ἀρχή, ἡ
δημιουργὸς ἐκ μη ὄντων, καὶ συνεκτικὴ πάντων, καὶ
τῶν λογικῶν φωτιστικὴ καὶ διδάσκαλος, χορηγήσον ἡμῖν
σοὺ τὴν θεῖαν διασαφῆσαι γνώσιν ὡς ἐγγυρῆ
ἐνεργεῖα τῇ σῇ καὶ χρηστότητι. Καθαγιασθέντες οὐκοῦν
ἡμεῖς, καὶ σφραγισθέντες, τῇ ἐπικλήσει τῆς Τριάδος,
καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς ὁμολογίας αὐτῆς ἀρξώμεθα.
Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα.

Ὡς θαυμαστὴ ἡ τῶν Πατέρων θεολογία. Κατὰ
πάντων γὰρ εὐθείας τῶν ἀσεβούντων πλουτεῖ τὸ προ-
οίμιον, τὸ *πιστεύω μὲν προκειθεῖσα* διὰ τὸ τῆς πί-
στεως ἀσφαλές· *εἰς ἕνα δὲ Θεὸν Πατέρα παντο-
κράτορα*, ὅτι Θεὸς εἷς, καὶ ὁ ὅτος, Πατήρ, ὡς πηγὴ
τῶν ἐξ αὐτοῦ, Ἰοῦ τε καὶ Πνεύματος· καὶ Παντο-
κράτωρ οὗτος, ὡς μετὰ τοῦ Λόγου καὶ Πνεύματος
τῶν ὄλων κτισμάτων ποιητῆς. Ἐπεὶ γὰρ κατὰ τὴν
Μωυσέως συγγραφήν, ἥτις ἀληθεστάτη μὲν καὶ
ἀρχαιοτάτη ἐστίν, ἐπειδὴ δὲ μόνον τοῦ θεοῦ Εὐαγ-
γελίου, σκωδῆς οὐσα καὶ ἀτελής, εἰς Θεὸς ἰδιόδα-
κτο μόνον, ὁ Πατήρ δηλονότι· ὁ δὲ γε Λόγος καὶ τὸ
Πνεῦμα ἀμυδρῶς ἦν ἐν αὐτῇ μαρτυρούμενα· οὐ-
ρανὸς δὲ καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅπαντα ἐξ οὐκ
ὄντων Λόγῳ καὶ Πνεύματι πεποιημένα Θεοῦ ἐγγρα-
πτο· ἔτεροι δὲ τῶν ἀνθρώπων ἀποπληθύντες πολ-
λοὶ, οἱ μὲν μὴ εἶναι Θεὸν εἰρήκασιν, ἄφρονες ὄντως
ὄντες, καὶ τύχη καὶ εἰμαρμένη τὸ πᾶν ὑπέθηκον·
οἱ δὲ θεῶν πλῆθος, καὶ δυνάμεις αὐτῶν ἐπανόησαν
ἐκτοῖς, εἰδωλολατρεῖας μανίαν τε καὶ ἀσέβειαν συ-
νεστήσαντο· ἄλλοι δὲ γοητεῖαν, καὶ ἀστέρων κινή-
σεις καὶ γένεσιν συνεσκέψαντο, καὶ τὸν κόσμον τοῦ-
τον αἰθῆρον καὶ ἀκατάλυτον ὑπανόησαν, καὶ λατρευταὶ
δαιμονίων καὶ τῆς κτίσεως ἕκτα γεγονάσιν· ἡ τοῦ
Χριστοῦ Ἐκκλησία αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, τὸν
μονογενῆ Ἰῆν, τὴν ἐνυπόστατον καὶ ζῶσαν σοφίαν
διδάσκαλον ἔχουσα, διορθουμένη τὸ πᾶν, καὶ τὴν
ἀλήθειαν ἐπιμαρτυροῦσα, ἀποβάλλεται μὲν μετὰ
τοῦ Δαβὶδ τοῖς μὴ ὁμολογούντες τὸν Θεόν. Ἐκαίως
γὰρ φησιν, *Ἐίπαρ ἄφρον· ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ*

A confessionem veræque ac orthodoxæ fidei signum
reliquerint, itemque columnam ac terminum incon-
cussum definerint. Hanc confessionem oppugnans
is qui a principio inimicus hominem ad inobedien-
tiam erga voluntatem divinam seduxit, nunc quoque
hæreticos ad rebellionem excitat ut hominem a veri-
tatis, in qua nihil falsi, cognitione semoveat. Nobis
autem ante omnia fides est servanda. Quamvis enim
a peccatis minime immunes simus, omnes tamen
per pœnitentiam fidem amissam recuperare vale-
mus. Constatemur igitur sanctum symbolum, ejus-
que cognitionem ubique vulgemus. Tu autem, Deus
noster trine et unice, qui solus es ante sæcula,
super omnem substantiam, omnem superans intel-
lectum, Pater optime et causam non habens, Fili
unigenite et Dei Verbum, et Spiritus sancte e Patre
procedens, unica potestas, unicum omnium princi-
pium, rerum quæ non erant Conditor, et omnia
continens, et rationabilium illuminator atque do-
ctor, dirige nos qui divinam expandamus pro vi-
ribus scientiam, virtute bonitateque tua. Sanctifi-
cati ergo et Trinitatis invocatione signati, confes-
sionis Symbolum incipiamus.

Credo in unum Deum Patre m omnipotentem.

O mira Patrum theologia, cujus adversus om-
nes impios cito prævalet procœnium. *Credo* quidem
præmittitur ob fidei certitudinem. *In unum vero
Deum Patrem omnipotentem*, quia Deus unus et
ipse Pater, tanquam fons eorum qui ex ipso sunt,
scilicet Filii et Spiritus. Et omnipotens, qui per
Verbum et Spiritum omnium creaturarum est fac-
tor. Siquidem secundum Moysis scripturam, quæ
verissima quidem et vetustissima, tantum vero di-
vino eget Evangelio, quæ umbram habet et imper-
fectionem, unus Deus duntaxat docebatur, Pater
scilicet; Verbum autem ac Spiritus subobscurè in
scriptura indicabantur; cœlum vero et terra et om-
nia quæ in eis sunt e non existentibus per Verbum
et Spiritum facta a Deo reputabantur. Hominum
autem cæterorum aberrantes multi, alii non esse
Deum dixerunt, insipientes valde, et fortuito fatali-
terque omnia condita contenderunt; alii deorum
multitudinem et eorum virtutes sibi inxerunt, ido-
lolatricè insipientiam et impietatem constituerunt.
Alii geniorum cultum et astrorum motus et ortum
consideraverunt, et mundum istum æternum nec
unquam destruendum putaverunt, et dæmonum
cultores atque creaturarum facti sunt. Christi Ec-
clesia ipsam Dei Verbum, unicum Filium, viventem
et perse existentem sapientiam magistrum habens,
plene recta et veritati testimonium perhibens, una
cum Davide quidem eos abnegat qui non esse Deum
dicunt: exclamat enim ipse: « Dixit insipiens in
corde suo, Non est Deus. » Similiter autem cum eo-

deum Davide et Paulo multorum errorem deorum A respuit. « Omnes enim, inquit ille, dii gentium demonia; » et Paulus : « Servierunt his qui natura non sunt dii, et sapientes cum essent, stulti facti sunt, et pervierunt creaturæ potius quam Creatori. » Perfectionem autem quod legi deerat, nec Filium, nec Spiritum aperte docenti, clare et ple clamant : *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem : Credo* quidem ex eo quod corde in Deum confessionem prosteratur, juxta Paulum dicentem : « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. » In unum vero Deum, ad oppositionem tum eorum qui Deum negant, tum impiorum qui plures invocant deos. Deinde *Patrem omnipotentem : Patrem* propter ejus unigenitum Verbum et ab eo procedentem Spiritum, quæ consentium Deum multi rejiciunt, nempe Impii Judæi et cum ipsis alii Deum consequenter complete negantes. Si enim absque Verbo et Spiritu Deus, ergo imperfectus ; et si imperfectus, non verus. Atque sic et hi, ut diximus, in verum Deum non credentes atheni. Si enim in rationalibus nobis, angelis et hominibus, Verbum est et Spiritus, quomodo non in Deo universorum et præsertim rationalium qui eum utcumque cognoscunt ? Vide autem mirum in modum et id profecto contemnentium Dei Verbum et Spiritum impietatem patefacere : proprio verbo ex ipsis genito nituntur Dei Verbi in Patre viventis et existentis destruere (proh !) generationem ante omne principium ; et plasmata inagoprototypum suum conditoremque prodens vel invita, nec intelligens, adversus eum insane fertur, creatura creatorem, et Deum factura contemnit. Et si per se existentem Verbum et Spiritum non habere dicit Deum, sicut et quæ propria sunt habet homo, sic valde impia est, testimonium divina dante Scriptura, quod vivens in cœloque habitans sit Dei Verbum, Sapientia viva, et in se ipsa intelligentiæ et sanctitatis spiritum habens. Et hic vivificans et vivax ipse Dei sacrosanctus Spiritus. Impiatur ergo se qui, athenorum rationes gerens, viventem Dei Verbum despicit et Spiritum, non reputans quod creatura qui est, si quodam modo Copiditoris præbet inaginem, pariter et id utcumque in se habeat, adumbratione, non veritate locuples. Etenim semper quidem existens Deus semper existentem Verbum Spiritumque sanctum viventem habet. Angelus autem, homo etiam, e non existente existens factus, non semper fuit et mutabilis est, et Verbum non per se existentem, sed omnino alium habet. Propterea Pater solus verus Deus, tanquam semper existens Pater, Pater non nostrum qui postea facti sumus, erit aliquando factus Pater. Si quando autem noster dicitur, secundum gratiam, quia nos condidit, non secundum naturam ; si enim hoc, imperfectus. Non ex ipso nos secundum naturam, sed e non existentibus facti sumus. Inde cum perfectus sit Deus, Pater semper est una cum eo naturam et existentiam absque principio habentibus Verbo et vivificante Spiritu. Optime igitur dicit Ecclesia :

Γρατι Θεός· ἀνωθείσται δὲ κἀλιν μετὰ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς καὶ τοῦ Παύλου, τὴν τῶν πολλῶν θεῶν κἀλιν. Πάντες γάρ, φησὶν ὁ αὐτός, οἱ θεοὶ τῶν ἔθνῶν δαιμόνια, καὶ ὁ Παῦλος, Ἐλάτρευσαν τοὺς μὴ φύσει ὄντες θεοὶς, καὶ σοφοὶ ὄντες ἐμωράθησαν, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει κατὰ τὴν Κεῖσαντα. Τελιοῦσα δὲ καὶ τὴν τοῦ νόμου ἑλευσίαν, μὴ τὸν γῆν καὶ τὸ Πνεῦμα σαφῶς ἐκιδάσκοντος, λαμπρῶς καὶ εἰσεβῶς ἐκβῶ, Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα· τὸ μὲν Πιστεύω, διὰ τὸ ἐκ καρδίας τὴν εἰς Θεὸν κηρύσσειν ὁμολογῆσαι κατὰ τὸν Παῦλον λέγοντα, Καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν· τὸ δὲ εἰς ἕνα Θεὸν, εἰς ἀνατριβὴν ἅμα τῶν τε μὴ Θεὸν ὁμολογούντων, καὶ τῶν καλλοῦ· Θεοῦ λεγόντων ἀθέων· Ἐπειτα Πατέρα παντοκράτορα· Πατέρα, διὰ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Λόγον, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ Πνεῦμα. Ἄ καὶ πολλοὶ τῶν ὁμολογούντων θεῶν Θεὸν ἡθετήκασιν, ὡς οἱ δυσσεβεῖς Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ αὐτοὶ ἄλλοι, ἀθεοὶ τελούντες καὶ οὗτοι. Εἰ γὰρ δίχα λόγου καὶ Πνεύματος ὁ Θεός, ἀτελής ἔρα· καὶ εἰ ἀτελής, οὐκ ἀληθής· καὶ οὕτω καὶ αὐτοὶ ὡς εἰρηκαμεν, εἰς τὸν ὄντως Θεὸν μὴ πιστεύοντες ἄθεοι. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς λογικοῖς ἡμῖν, ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις, Λόγος ἐστὶ καὶ Πνεῦμα, πῶς οὐκ ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὄντων, καὶ τῶν λογικῶν μάλιστα, τῶν ὀπισθοῦν ἐπιγινωσκόντων αὐτόν ; Ὅρα δὲ παραδόξως καὶ τοῦτο παραστατικῶν μάλιστα τῆς ἀσεβείας τῶν ἀθετούντων τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα. Λόγος γὰρ ἴδιον περιώνεται ἐξ αὐτῶν τιχομένῳ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ ζῶντος· καὶ ὄντως ἐν τῷ Πατρὶ ἀναρρεῖν (φεῦ!) προἀναρχον γέννησιν· καὶ ἡ δημιουργηθεῖσα εἰκὼν, τὸ πρωτότυπον αὐτῆς καὶ τὸν δημιουργὸν μαρτυροῦσα καὶ μὴ νοοῦσα, κατ' αὐτοῦ φέρεται ἀλογιστως. Καὶ τὸ κτίσμα, τὸν Κτίστην ἀθετεῖ, καὶ τὸ πῶλημά τὸν Θεόν. 294 Εἰ δὲ καὶ μὴ ἐνυπόστατον τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα λέγει κεκτησθαι τὸν Θεόν, ὡς καὶ τὰ αὐτοῦ ἀνθρώπος, καὶ οὕτω μάλιστα δυσσεβεῖ, τῆς θέλας μαρτυρούσης Γραφῆς, τοῦ Θεοῦ τὸν Λόγον ζῶντα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ διαμένοντα, καὶ τοῦτον Σοφίαν ζῶσαν, καὶ ἐν αὐτῇ Πνεῦμα νοερὸν καὶ ἅγιον ἔχουσαν· καὶ ζωοποιδὸν δὲ καὶ ζῶν αὐτὸ τὸ τοῦ Θεοῦ πανάγιον Πνεῦμα. Δυσσεβεῖ τοίνυν ὁ ἀθετῶν ἀθέως τὸν ζῶντα Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα, μὴ εἰδῶς ὅτι κτίσμα ὢν, εἰ καὶ εἰκονίζων ἐστὶ κατὰ τὴν τὸν Κεῖσαντα, ὁμοῦ καὶ αὐτὸ ὅτι περ ἐν αὐτῷ κέκτηται, σκιαγραφία, καὶ οὐκ ἀληθεῖς πλουτεῖ. Ὁ μὲν γὰρ Θεός ἀεὶ ὢν ἐστὶ, καὶ ἀεὶ ὄντα τὸν Λόγον ἔχει, καὶ τὸ ζῶν Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἄγγελος δὲ γὰ καὶ ἀνθρώπος ; ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὢν γεγῶνός, καὶ οὐκ ἀεὶ ἦν, καὶ ἀλλοιωτός ἐστι, καὶ τὸν Λόγον οὐκ ἐνυπόστατον, ἀλλ' ἀλλοιούμενον ἔχει. Διὰ τοῦτο Πατὴρ μόνος ὁ Θεός ἀληθής, ὡς ἀεὶ ὢν Πατὴρ· καὶ Πατὴρ οὐκ ἡμέτερος τῶν ὕστερον γεγονότων. Ἔσται γὰρ ποτε γεγονὼς Πατὴρ. Εἰ δὲ καὶ Πατὴρ ἡμῶν ποτε λέγεται, κατὰ χάριν τοῦτο, ὅτι δεδημιουργήκεν ἡμᾶς, οὐ κατὰ φύσιν. Εἰ γὰρ τοῦτο, ἀτελής. Οὐ γὰρ ἐξ αὐτοῦ ἡμεῖς κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντων γεγονάμεν. Ὅθεν ἐπειδὴ παντέλειος ὁ

Θεός Πατήρ ἐστὶν ἀεὶ τοῦ συμφυοῦς αὐτοῦ καὶ ζῶν- A
τος συνανάρχου Λόγου καὶ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος.
Καλῶς ἄρα ἡ Ἐκκλησία φησὶ, Πιστεύω εἰς ἓνα
Θεὸν Πατέρα. Παντοκράτορα δὲ, διὰ τὸ τὰ πάντα
συνεχεῖν. Οὐ γὰρ τύχη καὶ γενέσει, ἀλλὰ προνοίᾳ
αὐτοῦ πάντα ἄγεται, εἰ καὶ τὰ μὲν εὐδοκῶν, τὰ δὲ
συγχωρῶν ἀρρήτοις οἰκονομίας τρόποις, διοικεῖ τε
καὶ προνοεῖται συμπερόντως. Ἐτι Παντοκράτορα
λέγει, ὅτι πάντα αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ δημιουργικῶς
τῷ Λόγῳ τε καὶ τῷ Πνεύματι, ὡς ἐκ μὴ ὄντων τὰ
πάντα πεποιηκός. Πάντα οὖν διακρατεῖ, καὶ καλῶς
διακυβερνῶν, συνέχει ὡς βούλεται. Διὸ καὶ ποιήματα
τούτου εἶναι τὰ πάντα τὸ ἱερὸν φησὶ Σύμβολον, λέ-
γον αὐτὸν

Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ
ἀοράτων.

Τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ Μωυσεως λαμβάνον, τὸ δὲ ἀπὸ
τοῦ Παύλου. Ἐνταῦθα δὲ ἅμα καὶ πᾶσαν ἀποθεῖται
ἀθελίας ἐπίνοιαν. Τῶν τε γὰρ ἀτίδιον ὑπεληφόντων τὸν
οὐρανόν, καὶ πρὸ τούτου πῆν ὀλην ἀναρχοῦ, καὶ ἰδίας
τινάς ἐν Θεῷ τὴν ἀπόνοιαν καταργεῖ, καὶ τῶν θεο-
ποιούντων δὲ τὰ ἄστρα τὴν πλάνην, καὶ ἐτι τῶν τὰ
περὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν γῆν αὐτὴν, καὶ τὰ ἄλλα στοι-
χεῖα θεοῦ νομιζόντων ἀθέως, καὶ περὶ τὰ λοιπὰ
κτίσματα πλανημένων. Μόνον γὰρ τῶν ὄλων ποιη-
τὴν, τὸν Θεόν φησιν οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ,
γῆς καὶ τῶν ἐν γῆ, ὁρατῶν τε πάντων, ἀέρος φη-
μι καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, θαλάσσης τε καὶ τῶν ἐν αὐτῇ,
πυρὸς καὶ τῶν κατὰ μέρος ἀπάντων· ἀλλὰ καὶ τῶν
ἀοράτων αὐτῶν, ἀγγέλων καὶ δαιμόνων, καὶ τῶν
ἀνθρωπίνων εἰς ψυχῶν. Ταῦτα γὰρ προηγουμένως
ἐγνωσμένα ἡμῖν ἄρατα, καὶ τούτων κηρύσσει δη-
μιουργὸν τὸν Θεόν· καὶ ὡς ἀληθῶς καὶ δικαίως δη-
μιουργὸν καὶ τῶν ἀοράτων τὸν Θεόν ἐπιμαρτυρεῖ·
ὅτι καὶ ἐστι, καὶ οὐδὲν τῶν γεγονότων, πλὴν αὐτοῦ·
καὶ ἐτι συνετίζον ἡμᾶς, ἵνα μὴ πλανηθῶμεν ὡς
πρωταρετικὴν ψυχὴν ἔχοντας, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς τί φο-
νήσωμεν, καθὰ πεπόνθασιν τῶν ἀσυνέτων πολλοὶ, ἢ
δαιμονίων φαντασίαις, ἢ πλάναις ἰδίαις τοῦ καθή-
κοντος ἀποπλανηθέντες· τοῦτο γὰρ φησὶν τοῖς δαι-
μοσι πανούργοις φαντασίαις, ὑποσυλῆν καὶ ὑπο-
φθιρεῖν τῶν ἀλογίστων πολλοῦ· ἀλλὰ καὶ ἵνα μὴ
ποτε τὰς ἀγγελικάς καὶ ὑπεράνω δυνάμεις ὡς θεοὺς
λογισώμεθα, τεῦτο τίθησιν. Εἰ γὰρ καὶ περὶ Θεὸν
αὐταί, καὶ πεπληρωμέναι δόξης, καὶ θεοῦ πᾶσαι
φωτός, ἀλλ' ὅμως κτίσματα καὶ ἐνδεεῖς τῶν ἐκείθεν
ἀπυσυγασμάτων, καὶ λαβοῦσαι ὅσον εὐλήφασιν, ἐτι
καὶ χρεῖαν ἔχουσι μειζρόνων· καὶ τὸ τέλειον οὐδέ-
ποτε λήφονται, μὴ χωροῦσαι ἔξω τὸ ἄκρίστον,
κτιστά, ὡς εἴρηται, οὐσαι ἀπειρον γὰρ, ἀλλ' ὅσον
δύνανται χωρεῖν, ἔλλειπεις ἀεὶ οὔσαι. Τέλος δὲ καὶ
παντέλειος μόνος ὁ τριαδικῶς ὁμνούμενος παρ' αὐ-
τῶν Θεός. Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλα πλεῖστα τῶν ἀοράτων,
ὧν καὶ τὰ ὀνόματα ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀποκαλύ-
πτεσθαι. 295 μεμαθήκαμεν. Ὅμως δὲ τούτων πάν-
των ἀοράτων τε ἅμα καὶ ὁρατῶν ποιητὴν ἡ Ἐκκλησία
τὸν Θεὸν μαρτυρεῖ, τὸν Πατέρα τοῦ ζῶντος Λόγου,
τὸν ἀγέννητον, τὸν ἀνάτιον, τὸν προἀναρχον, τὸν
ἀτελεστήτον, τὸν αἰώνιον, τὸν πανταίτιον, τὸν ἀεὶ

Credo in unum Deum Patrem. Omnipotentem vero
eo quod omnia continet; quæ non fortuito et pro-
pter nativitatem, sed ejus Providentiæ moventur,
licet ineffabilibus œconomix rationibus hæc appro-
bet, illa permittat; opportuna et gubernat et provi-
det. Adhuc Omnipotentem dicit, quia omnia ipsius
sunt, et ex ipso conditoris actione per Verbum et
Spiritum factore, ut e non existentibus starent exi-
stentia. Omnia ergo sub imperio tenet, et optime
gubernans, continet prout vult; Ideo et ejus factu-
ram esse omnia sanctum dicit Symbolum, præli-
cens eum

Factorem cæli et terræ, visibilium omnium et invi-
sibilium.

Illud e Moyse petens, hoc e Paulo. In quo simul
et omnem impietatis rejicit reatum. Istorum enim
qui æternum cœlum putant et ante illud materiam
principio expertem, et ideas quasdam in Deo insa-
niam abjicit, et eorum qui deorum numero astræ
ascribunt aberrationem, adhuc et istorum qui deos
quod est super terram, terram ipsam et alia ele-
menta atheorum more arbitrantur, et circa creatu-
ras reliquas errant. Solum enim universorum factu-
rem Deum dicit, cœli et eorum quæ in cœlo, terræ
et eorum quæ in terra; et visibilium omnium,
aerem dico et quæ in eo, mare et quæ in eo, ignem,
et omnia juxta genus. Sed et invisibilium, angelo-
rum, dæmonum et pariter humanarum animarum,
C hæc enim principaliter nobis cognita invisibilia,
quorum conditorem proclamatur Deum, et vere ac
juste etiam invisibilium conditorem Deum testatur,
qui est et sine ipso nihil factum est. Et adhuc nos
docet ne quasi vane distinguentem animum habentis
extollamur prout affecti sunt imprudentes plurimi,
aut dæmonum phantasiis aut propriis deliramentis
a recto deflectentes; dæmonum quippe mos est qui-
buslibet phantasiis plures subripere et corrumpere
ineptos. Sed etiam ne forte angelicas et superiores
potestates deos arbitremur, hæc verba effatur. Quæ
si circa Deum ipsæ, gloria refertæ et divino redun-
dantes lumine, nihilominus creaturæ, et splendore
a Deo indigentes a quo acceperunt quæ habent et
majoribus horum adhuc opus habent, et perfectum
nunquam attingent, increati plenitudinem capere
non valentes, utpote creaturæ sicut dictum est, im-
possibile est enim; sed quantumlibet capere pos-
sint, semper eis aliquid deest. Perfectus autem et
omnino perfectus solus ter ab eis celebratus Deus.
Sunt et alia invisibilium pleraque quorum nomina
in venturo sæculo revelari audivimus. Similiter ho-
rum omnium invisibilium pariter et visibilium fac-
torem Ecclesiæ Deum testatur, viventis Verbi Pa-
trem ingenitum, absque causa, initio, sine, æter-
num, omnium causam, qui semper est, qui natura
solus bonus. E seipso ante omne sæculum et ineffa-
biliter, sine materia corporeque, et absque animâ

commotione ejusdem naturæ consubstantiale et indivisibile suum generat et Verbum, unigenitum Filium, lumen verum, vivam Sapientiam per quam cuncta in sancto fecit Spiritu. Hoc vero Verbum sic testans de Deo docet.

Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum.

Non a seipso illud docet Ecclesia, sed Paulo magistro gaudens: nobis enim, ait, unus Deus Pater e quo omnia et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, divinitatis et domini in unum educens nomen. Nam primo quidem ait: *Credo in unum Deum Patrem*, non multos, sed unum dicens Deum. et hunc Patrem, cujus? non creaturam nostrum, ut demonstratum est, non enim natura nos e Deo, factura qui sumus, sed Patrem luminum, sicut S. Jacobus scribit, Filii scilicet et Spiritus, Illius sine tempore ab ipso geniti, hujus procedentis. Idecirco et Deum dicens Patrem et Dominum ipsum cum Scriptura vocat. Et Filium vocans Dominum et Deum ipsum sicut Scriptura testatur. Et Deus cum sit Pater atque Dominus creatorque, et Filius similiter et Spiritus sanctus. Et unus Deus Pater est cum Verbo et Spiritu, et omnium Dominus et omnis creationis conditor. Quod David affirmans, « Verbo Domini, inquit, cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum, » et quæcunque alia de Filio et Spiritu divina dicit Scriptura. Sed quemadmodum impius est et atheo dignum si Deum negas esse, pari insanis laborat qui Deum quidem confitetur, carentem tamen Verbo, viva ipsius Sapientia, potentia per se existente, vera imagine, charactero et substantiæ splendore; et vivifico Spiritu, sanctificante et omnia vivificante, per se existente ejus potentia. Natura fructificans efficacia, ut sanctus ait Cyrillus, sine corpore in Deo est, ipsi absque materia coexistens; et divus Dionysius, a Deo genitum esse dicit in Patre: qui igitur contemptum hunc ab illo separat, perfectionem ipsi non dat. Sed et creatio, Creatorem prout potest imitans, proclamat, propius quidem et sine corpore intellectualis, sensibilis vero crassius et secundum divisionem, effluentiam et sensus. Si igitur ad id omnia tendunt, ad fructificandum similia, et intellectualia quidem sapientiam spiritualiter in seipsis gignunt in vivente spiritu, sensibilis vero prout dictum est sensibilibus, a Deo vero omnia; quomodo his minor qui ea condidit Deus? Itaque unus Pater unam Filium inseparabilem habet qui et ex ipso unigenitus, ipsius semper Filius absque corpore genitus. Itaque et optime dicit:

τοῦτο εἰς ὃν ὁ Πατήρ, καὶ ἓνα Υἱὸν τούτου ἀχώριστον ἔχει, ὃς καὶ μονογενὴς ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ Υἱὸς αὐτοῦ, ἀσωμάτως γεγεννημένος. Αἰδὲ καὶ καλῶς φησι·

Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum.

Paulo alius repetendum: tum, in unum dici-

θντα, τὸν φύσει μόνον ἀγαθόν, τὸν ἐξ αὐτοῦ προσηνωτικῶς καὶ ἀβρεῦστως καὶ ἀβλως, καὶ ἀσωμάτως, καὶ ἀπαθῶς τὸν συμφυῆ καὶ ὁμοούσιον καὶ ἀδιείρατον αὐτοῦ γενήσαστα Λόγον, τὸν μονογενῆ Υἱὸν, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὴν ζῶσαν Σοφίαν, δι' ἧς τὰ πάντα ἐν ἀρχῇ ἐποίησε Πνεύματι. Τοῦτον δὲ τὸν Λόγον οὕτω; ἐπιμαρτυροῦσα θεολογεῖ,

Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ.

Οὐκ ἀφ' ἐαυτῆς φάσκουσα τοῦτο, τὴν Παῦλον δὲ πλουτοῦσα διδάσκαλον. Ἡμῖν γὰρ, φησιν, εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα τὸ τῆς θεότητος καὶ κυριότητος εἰς ἓν συναύουσα ὄνομα. Πρῶτερον μὲν γὰρ ἔφη, *Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα*· οὐ πολλοῦς, ἀλλ' ἓνα λέγουσα Θεὸν, καὶ τούτον Πατέρα, τίνος; οὐ τῶν κτισμάτων ἡμῶν, ὡς δεδιδωται· οὐ γὰρ φύσιμαί; ἐκ Θεοῦ, κτήματα γὰρ· ἀλλὰ Πατέρα τῶν φῶτων, ὡς ὁ Ἀδελφός; γραφεῖ, τοῦ Λόγου δηλαδὴ καὶ τοῦ Πνεύματος, τοῦ μὲν ἀχρόνω; ἐξ αὐτοῦ γενομένου, τοῦ δὲ ἐκπορευομένου. Αἰδὲ καὶ Θεὸν λέγουσα τὸν Πατέρα, καὶ Κύριον αὐτὸν μετὰ τῆς Γραφῆς ὀνομάζει· καὶ τὸν Υἱὸν δὲ καλοῦσα Κύριον, καὶ Θεὸν αὐτὸν, ὡς ἡ Γραφή μαρτυρεῖ· καὶ Θεὸς ὢν ὁ Πατήρ καὶ Κύριος καὶ δημιουργός; καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ μετὰ τοῦ Λόγου ἐστὶ καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ Κύριος; πάντων οὕτος, καὶ δημιουργός; πάσης κτίσεως. Καὶ τοῦτο Δαβὶδ ἐπιμαρτυρεῖ, *Τῷ Λόγῳ Κυρίου, λέγων, οἱ οὐρανοὶ ἀστραπέωθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, καὶ ἔσπερ ἄλλα περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἡ θεία φάσκει Γραφή.* Ἀλλὰ καὶ, ὡς ἀσθενῆς τε καὶ ἄθεον τὸ μὴ εἶναι λέγειν Θεὸν τῆς ἰσῆς μανίας, καὶ τὸν Θεὸν μὲν δεῖν ὁμολογεῖν, ἄμορον δὲ τοῦτον Λόγον, τῆς ζώσης αὐτοῦ Σοφίας, τῆς ἐνυποστάτου αὐτοῦ δυνάμεως, εἰκόνας τε ἀληθοῦς καὶ χαρακτήρος καὶ ἀπαυγάσματος καὶ τοῦ ζωοποιῶν Πνεύματος, τῆς ἀγιαστικῆς καὶ ζωοποιούσης τὰ πάντα ἐνυποστάτου αὐτοῦ δυνάμεως. Τὸ γὰρ φύσιμα καρπογόνον ὡς ὁ ἱερός; φησι Κύριλλος, ἀσωμάτως; ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ, αὐτῷ συνυπάρχον ἀβλως. Καὶ ὁ Θεὸς δὲ Διονύσιος τὸ θεογόνον εἶναι φησιν ἐν τῷ Πατρὶ. Ὁ τοίνυν τούτου τοῦτον ἀποστερῶν παραφρόνας οὐ τὸ τέλειον αὐτῷ δίδωσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ κτίσις τὸν Κτίστην ὡς ἕγχωρεῖ ἑξομοιουμένη, κηρύσσει· ἕγχύτερον μὲν καὶ ἀσωμάτως ἢ νοητῆ, ἢ αἰσθητῆ δὲ παχυτέρως τε καὶ κατὰ τομῆν καὶ βεῦσιν καὶ ἀσθησιν. Εἰ οὖν πάντα πρὸς τοῦτο ὄρα, τὸ καρπογεῖν ὁμοία, καὶ τὰ μὲν λογικὰ μᾶλλον νοητῶς τίεται τὴν σοφίαν ἐν αὐτοῖς ἐν τῷ ζῶντι Πνεύματι, τὰ δὲ αἰσθητὰ, ὡσπερ εἰρητῶς, αἰσθητῶς, τὰ πάντα δὲ ἐκ Θεοῦ· πῶς ἑλάττων τούτων ὁ κτίσις αὐτὰ Θεός; Αἰδὲ

Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ.

Ἐκπνευληπτό; δὲ τὸν Λόγον καλῶς. Τὸ μὲν οὖν

εις ένα ειπεῖν, ὅτι οὐκ εἰσὶ πολλοὶ, ἀλλ' ἓξ; ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ Κύριον, καὶ ὅτι Κύριος πάντων ἐστὶ καὶ διὰ τὸ συμφυεῖς. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ ὀνομάζεται Κύριος, καθὰ δὴ καὶ ὁ Πατὴρ Θεὸς, ὡν ἀεὶ καὶ καλούμενος, καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως Θεὸς καλεῖται τε καὶ ἐστὶ. Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, τὸ εὐαγγελισμὸν φησι. Καὶ ὁ ἡγαπημένος· περὶ τοῦ Υἱοῦ· Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός· οὐχ ὡς δύο ὄντων θεῶν, ἀπαγὼς ἄλλ' ὡς ἐνὸς Θεοῦ τοῦ Πατρὸς μετὰ τοῦ Υἱοῦ τε καὶ Πνεύματος, ἀχωριστως ἐν αὐτῶν τούτων ὄντων, καὶ μιᾷ δυνάμει· καὶ ἐνεργείᾳ συνεχόντων τὸ πᾶν, ὡς εἴρηται. Ἰησοῦν Χριστὸν δὲ φησι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, διὰ τὸ σαρκωθῆναι ἀληθῶς ἐκ Παρθένου τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ Ἰησοῦν κληθῆναι, καὶ Χριστὸν ἀνακηρυχθῆναι. Ἐνανθρωπήσας γάρ, μετὰ τῆς σαρκὸς ἀδιείρητο; ἔμεινε. Τὸν Υἱὸν οὖν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ Ἰησοῦν Χριστὸν λέγει, ὡς τὸν αὐτὸν Θεὸν ὄντα, καὶ ἄνθρωπον γεγενῆσθα· μονογενῆ δὲ, διὰ τὸ μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τοῦτον εἶναι γεννητῶς. Ὁ καὶ διερμηνεύουσα λέγει·

Τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

Οὐ γὰρ ἄλλοθεν ἐστίν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ κατὰ τοὺς ἀθέτους, ἢ ἐκ θεῶν μητέρων, ἢ γυναικῶν αθέων, ὡς ταῦτα δαίμονες τοῖς πλανωμένοις περὶ ψευδῶν τιμῶν προύλεγον, εἰς ἀθέτησιν τοῦ Μονογενούς, καὶ τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας ἀρνησιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀεὶ ζώντος καὶ μόνου Θεοῦ Πατρὸς μόνο; Υἱός.

Τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

Οὐ γὰρ ὀστερογενῆς τοῦ Πατρὸς, ἵνα μὴ καὶ οὐκ ὦν ποτε Πατὴρ ὕπονασθῆ ὁ Πατὴρ, καὶ ἀτελής διὰ τοῦτο, ἢ ὁ Υἱὸς μὴ ὄλος ὦν ποτε Υἱός, ἀτελής ὦν καὶ αὐτός, ἀλλ' ὡς τέλειος ὁ Πατὴρ· καὶ γὰρ ἀεὶ ὦν ἐστὶ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς τέλειος ἀεὶ ὦν Υἱός. Διὰ τοῦτο πρὸ τῶν αἰώνων· αὐτὸς γὰρ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Υἱὸν οὖν ὄντα τε καὶ καλούμενον, ἵνα μὴ κατὰ πάθος τις αὐτὸν ὑπολάβῃ τίχτεσθαι,

Φῶς ἐκ φωτός

Ἡ Ἐκκλησία φησὶν. Εἰ γὰρ ἐξ ἡλίου ἀκτὶς ἀχωριστως καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀπαύγασμα ἐκ πυρὸς, καὶ ἐκ τοῦ ἡμετέρου νοῦ ὁ ἐνδιάθετος λόγος· πολλῶ μᾶλλον ὁ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ ἡλίου Θεός, ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀδιαιρέτως καὶ ἀπαθῶς. Διὰ τοῦτον φῶς ἐκ φωτός, τὸ ἱερὸν φησι Σύμβολον, καὶ ἐστὶ

Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ,

Ὅς ἐν ἀρχῇ ὄντα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα, καὶ Θεὸν ὄντα, καὶ ἐν ἀρχῇ ὄντα πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ὅθεν τε καὶ δύναμιν κακτημένον τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ καχωρισμένον αὐτοῦ, οὐδὲ ἰδίᾳ κινουμένον, ἀλλ' ἐν τῷ Πατρὶ ὄντα, καὶ ἀεὶ ὄντα, καὶ σὺν αὐτῷ ἐνεργῶντα, καὶ μετὸν ἅψ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅσαπερ ἂν ἐθέλοι ὁ Πατὴρ

A tur, quia non multi sed unus Dei Filius est, cum Dominum, quia Dominus omnium est et natura: consortium habet. Sic et Pater vocatur Dominus, tanquam Pater Deus semper existens et vocatus, et Filius similiter Deus vocatur et est: *Et Deus erat Verbum*, inquit Evangelium. Et dilectus de Filio dicitur: *Hic est verus Deus*, non quasi duo sint dii, absit! sed quod sit unus Deus Pater cum Filio et Spiritu, inseparabiliter in eo existentibus et una potestate et efficacia omnia, ut dictum est, continentibus. Jesum Christum ait Filium Dei unigenitum, quia vere e Maria Virgine incarnatum est Dei Verbum, atque Jesus vocatus est, et Christus celebratus. Homini enim naturam qui assumpsit, cum carne indivisus mansit. Dei ergo unigenitum Filium Jesum Christum dicit, scilicet eundem Deum existentem et hominem factum. Unigenitum vero quia solus e solo Patre per generationem est, quod interpretans dicit:

Ex Patre genitum ante omnia sæcula.

Non enim aliunde, sed e Patre; nec secundum atheos: ex deabus, aut mulieribus non deabus, sicut errantes demonia in fabulis quibusdam olim docebant, in contemptum Unigeniti ejusque œconomiae negationem: sed semper viventis solius Dei Patris solus Filius.

Ex Patre genitum ante omnia sæcula.

Non posteriori momento e Patre genitus, ne supplicandi locus adsit quod aliquando Pater non fuerit Pater, ideo imperfectus, aut Filius non totus semper fuerit Filius, imperfectus et ipse; sed tanquam perfectus Pater, scilicet semper existens Pater est, et Filius perfectus semper Filius. Propterea ante sæcula, quippe qui sæcula fecit. Filium igitur existentem et vocatum, ne secundum libidinem generari quis eum arbitretur,

Lumen de lumine,

Ait Ecclesia: si enim e sole rarius inseparabiliter et sine libidine, et fulgor ex igne, et e mente nostra naturale verbum, multo magis mentis et solis Deus, Deus Verbum e Deo Patre inseparabiliter et absque libidine: ideo illum vocat Lumen de lumine sanctum symbolum, et deinde:

Deum verum de Deo vero,

Tanquam in principio existens Dei Verbum, et apud Deum, et Deum existens et in principio existens apud Deum, eandem essentiam, gloriam et potestatem quam Patrem habens, nec ab eo separatam, nec seorsum agitatam, sed in Patre existens, et semper et cum ipso operans, et nihil sine ipso; sed quæcumque vult Pater faciens, siquidem unus

voluntas et Patris et Filii, sicut divinitas et personarum una. Unde et

Genitum, non factum.

Quod non ut creatio creatum est, sed genitum ejusdem naturæ perfectum Verbum; nec tantum non est creatura, sed etiam universorum cum Patre et Spiritu factor est. Scriptum est enim, *Qui omnia fecisti in Verbo tuo; et sine ipso factum est nihil quod factum est.* Et Paulus: *Per quem fecit et sæcula.* Mox addit, *Consubstantialem Patri.* qua unica voce omnem dejicit non tantum Arij, sed et omnium irreligiosorum blasphemiam ac impietatem, quod e Scripturis deductum statuit. Lumen enim Pater, lumen Filius nominatur et splendor gloriæ, Filiusque verus, quæ consubstantialitatem stabilivit. Namque non alia luminis et luminis natura, aut luminis splendoris, aut Patris et Filii.

Consubstantialem Patri.

Si ergo unus Deus, Pater vero ipse, consubstantialis sane Pater, et unius Filii, unigeniti scilicet. Unde merito consubstantialis Filius et vere Deus, nec ex alia substantia. Quomodo enim Filius erit si ex alia substantia aut essentia? Atque si Deus perfectus Pater, et absque libidine e seipso generans, hoc Verbum gignit, vivam sapientiam suam, quomodo non consubstantialis Filius gignenti Patri? Vere ergo consubstantialis, et sic Patres docent. Et postea sequitur:

Per quem omnia facta sunt.

Sicut creans et vivens Verbum: si enim eadem ac Patris natura, et vere semper in Patre, per ipsum omnia. *Omnia enim, ait David, in sapientia fecisti.* Et Parabolarum scriptor: *Deus sapientia fundavit terram.* Et in Sapientia adhuc Salomon ait, ut antea scriptum est: *Qui fecisti omnia Verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem.* Et Evangelista: *Omnia per ipsum facta sunt, inquit, et sine ipso factum est nihil quod factum est.* Et Paulus: *Per quem fecit et sæcula,* et plura alia de eo sunt in divina Scriptura. Hæc ergo de Verbi quod est ante sæcula generatione, quæ merito pronuntians Ecclesia, et de ejus œconomia humanæque naturæ assumptione hæc statuit. Sed pietatis veram vide doctrinam et scientiam: Verbi generationem quidem ante sæcula, absque qualibet causa constitur: secundum naturam enim e Patre Filius, nec propter quemquam generatus; ideo: *In principio erat Verbum, scriptum est; et: Quod erat ab initio; et, Qui erat splendor gloriæ et character substantiæ ejus.* Verum de Verbo naturam humanam assumptione, cum ultimo factum est illud et tempus habuit, novissimis temporibus effectum et propter nostram salutem; hoc divinum docet symbolum et dicit:

πράττοντα· ἐπεὶ μία Ὀληθῆσι Πατρός τε καὶ Υἱοῦ, ὡς καὶ ἡ θεότης καὶ δύναμις τούτων μία. Ὅθεν καὶ τὸ,

Γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα.

Οὐδὲ γὰρ ὡς ἡ κτίσις δεδημιούργηται. Γεγέννηται δὲ συμφυῆς τῶν Λόγος. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔστι ποιήμα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλων ποιητῆς σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι. Ὁ ποιήσας γὰρ, φησὶ, τὰ πάντα ἐν Λόγῳ σου· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε. Καὶ ὁ Παῦλος, Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Ἔτα ἐπάγει, Ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· καὶ τῇ μὲν ταύτῃ βῆσει πᾶσαν καταβάλλει οὐ μόνον Ἀρείου, ἀλλὰ καὶ δυσσεβούντων ἀπάντων βλασφημίαν τε καὶ ἀσεβείαν. Καὶ τῆσθε τοῦτο συνάγων ἐκ τῶν Γραφῶν. Φῶς γὰρ ὁ Πατήρ, καὶ φῶς ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ Υἱὸς ἀληθινός, ἅτινα δὴ τὸ ὁμοούσιον παρσιφῶ. Οὐ γὰρ ἄλλη φύσις, φωτὸς καὶ φωτὸς, ἢ φωτὸς ἀπαύγασματος, ἢ Πατρός τε καὶ Υἱοῦ.

Ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ.

Εἰ οὖν εἷς ὁ Θεὸς, Πατήρ δὲ ἀπὸς, ὁμοουσίου ἑστὶ Πατήρ καὶ υἱὸς Υἱοῦ· μονογενοῦς γὰρ. Ὅθεν ὁμοούσιος· δικαίως ὁ Υἱὸς, καὶ Θεὸς ἀληθῶς, καὶ οὐκ ἐξ ἐτέρας οὐσίας. Πῶς γὰρ ἔσται Υἱός, εἰ ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως ἢ οὐσίας; καὶ εἰ τέλειος ὁ Θεὸς Πατήρ ὢν, καὶ ἀπαθῶς γεννῶν ἐξ αὐτοῦ, γεννῶ δὲ τούτων τὸν Λόγον τὴν ζῶσαν σοφίαν αὐτοῦ· πῶς οὐκ ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ γεγεννηκότῃ Πατρὶ; Ὁμοούσιος οὖν ἀληθῶς. Καὶ εἰ Πατέρες οὕτως φασί. Καὶ ἐπὶ ἀκολουθῶς·

297 Δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Ὁ; δημιουργοῦ καὶ ζῶντος Λόγου. Εἰ γὰρ συμφυῆς οὗτος τῷ Πατρὶ, καὶ ἀπὸ ἐν τῷ Πατρὶ ἀληθῶς; δι' αὐτοῦ τὰ πάντα. Πάντα γὰρ, φησὶν ὁ Δαβὶδ, ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Καὶ ὁ Παροιμισιαστὴς ἐπὶ, Ὁ Θεὸς ἐπὶ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. Καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ πάντων ὁ Σολομῶν φησιν, ὡς προγεγραπται· Ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν Λόγῳ σου, καὶ τῇ σοφίᾳ σου κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ὁ Εὐαγγελιστῆς, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, φάσκει, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. Καὶ ὁ Παῦλος· Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Καὶ κλειστά ἄλλα τούτου γε χάριν τῆς θείας εἰς Γραφῆς. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς προαιωνίου τοῦ Λόγου γεννήσεως· καὶ καὶ ὀρθῶς ἐκθεμένη ἡ Ἐκκλησία, καὶ περὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ καὶ ἐνανθρωπήσεως ταῦτα τῆσθε. Ἄλλ' ὅρα τὴν τῆς εὐσεβείας ἀληθῆ παρδόσιν τε καὶ γῶσιν. Τὴν μὲν γὰρ τοῦ Λόγου προαιωνίου γέννησιν διχα τινὸς αἰτίας ὁμολογεῖ. Κατὰ φύσιν γὰρ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ χάριν τινὸς γεγεννημένος. Διὸ καὶ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, γέγραπται. Καὶ τὸ, Ὅς ἦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσει, ἐπιπέτρῳ ὑστερον αὐτῇ γέγονε. καὶ χρόνον ἔσχεν, ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων πραχθεῖσα, καὶ αἰτίαν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, τοῦτο καὶ τὸ θεῖον διδάσκει Σύμβολον, καὶ φησὶ·

Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τῆς ἡμῶν
 τέραν σωτηρίαν, καταβόντα ἐκ τῶν οὐρα-
 νῶν.

A Qui propter nos homines et propter nostram salutem
 descendit de caelis.

Ὅρα μυστήριον θαυμαστὸν, καὶ οὐ θαυμαστὸν αὖ-
 θις διὰ τὸ τῆς θείας δυνάμεως ἄπειρον. Τὸ μὲν γὰρ
 τοσοῦτον συγκαταβῆναι τὸν Θεὸν Λόγον, ὧ· ἀνθρω-
 πίνῳ ἐνωθῆναι μετὰ ψυχῆς φαρμάτι, ἐπέκεινα νοῦ
 παντός· τὸ δ' αὐτὸν δουθηθῆναι τοῦτο διενεργῆσαι οὐ
 θαυμαστὸν καὶ ἀδύνατον, παντοδύναμος γάρ· καὶ
 οὐκ ἠλλοίωτα τῇ θεότητι, οὐδέ τινα σπῆλον ἔσχεν
 ἐνωθεὶς τῷ ἀνθρώπῳ· μᾶλλον δὲ ἦν ἀγιάζων τὸν
 ἀνθρώπον. Ἀνθρώπος δὲ τῷ ὀρωμένῳ τούτῳ κόσμῳ,
 τὸ τιμιώτατον, ζῶον λογικόν, ψυχὴν νοεράν κειτη-
 μένος, καὶ νοῦν μὲν πρὸς κατανόησιν, λόγον δὲ πρὸς
 δοξολογίαν ἔχων Θεοῦ, ἀπεικόνισμά τε τοῦ θεοῦ
 κάλλους τελῶν· δι' ὃν καὶ τὸν κόσμον γεγονέναι πᾶ-
 σιν ἔστιν ἄδόμενον. Εἰ οὖν ἐν τῷ οὐρανῷ κατοικεῖν
 λέγεται τὸν Θεόν, καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν εἶναι, καὶ τὰ
 πάντα πληροῦν, τί θαυμαστὸν, εἰ καὶ ἀνθρώπινον
 μετὰ ψυχῆς προσεληφθε σώμα, καὶ ἐνοικεῖ τούτῳ,
 καὶ ἀχωρίστως ἴσον ἔχει ἐν αὐτῷ μὴ περιγραφόμε-
 νος, ὡς τις ἔφη τῶν θεηγόρων, καὶ τοῦτο ναδὸν
 ἰποίησεν αὐτῷ, καὶ ἀδιάρητον σκῆνωμα· Εἰ γὰρ
 ἐν ἀγίοις ἐπαναπαύεσθαι λέγεται, καὶ, Ἐνοικησῶ ἐν
 αὐτοῖς καὶ ἐμπερικατήσω, γέγραπται, ἀνθρώποις
 ἀγίοις, φθορᾷ μὲν καὶ ἀμαρτίᾳ συστάσι, μόνον δὲ
 καθαρθεῖσι μικρὸν ἴσιν ἀρεταῖς, καὶ σκηνώματα
 Θεοῦ ἀγαπητά, καὶ ἀγία ἀγίων τὰ τοῦ νόμου ἐκεῖνα
 χειροποίητα καὶ ἀψυχα λείλεκται, καὶ ὁ ὑπὸ Σολο-
 μῶντος κτισθεὶς ἅγιος οἶκος, καὶ ναὸς τῷ Κυρίῳ·
 πᾶλλῳ μᾶλλον τὸ Κυριακὸν σῶμα, ἐν αὐτῷ κτισθὲν
 καὶ συστάν θεῖον Πνεῦματι χωρὶς ἀμαρτίας, ὃ καὶ
 Θεοῦ ἐν τῇ ἐνώσει τὰ πάντα καθαγιαίνει γὰρ τελῶν
 αὐτῷ ἅγιος καὶ ἐμψυχος καὶ ἀχώριστος. Ἀλλὰ μὴν
 οὐδὲ διὰ τὸ τοῦ οὐρανοῦ μέγεθος λέγεται τὸν Θεόν
 οἰκεῖν ἐν τῷ οὐρανῷ· σῶμα γὰρ ὁ οὐρανός· ὁ Θεὸς
 δὲ ἀσώματος. Εἰ δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὁ Θεός, καὶ πρὸ
 τοῦ γενέσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανόν,
 προαιωνίως ἦν ὁ Θεός· τίς ἄρα λόγος τοῖς λέγουσι,
 Πῶς ὁ Θεός ἐσαρκώθη; ἢ πῶς ἔστι μετὰ σώματος;
 καὶ σεσωματωμένος γὰρ ὄφθαλμοῖς, τὴν ἀύλην αὐτοῦ
 φέρει· καὶ τῷ μὲν σώματι ἐν τόπῳ, τῇ θεότητι δὲ τὸ
 πᾶν συνέχων ἔστι, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν εὐρισκόμενος·
 καὶ διὰ τοῦ παναγίου δὲ οὐ προσεληφθε σώματος, ὡς
 ἀπὸ πηγῆς, ταῖς τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐνεργείαις καὶ
 εὐρεαῖς τὸ πᾶν ἀγιάζει· καὶ ὅπερ πρώην 298 οὐκ
 ἔτχον ὄφθαι ἀγγελοῖς, πῶς γὰρ ἀνθρώπων τὸν ὑπὲρ
 τὴν φύσιν αὐτῶν; τοῦτον νῦν ὁρῶσι τῷ θεῖῳ σώμα-
 τι· καὶ συγγενῶς μᾶλλον τῇ ἀθλίῳ καὶ θεῖᾳ τούτου
 κοινωνοῦσι ψυχῇ, καὶ τῶν χαρίτων μετέχουσι. Τοῦτο
 δὲ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἡμῖν συνέδη· ὃν γὰρ ἐπεθύ-
 μουν πρότερον ἰδεῖν προφῆται, καὶ οὐ τὴν ἐπιθυμίαν
 ἀκατάπτυστον εἶχον, καὶ τοῦτο δέησις αὐτοῖς καὶ
 παράκλησις, τὸ ἐν ὄψεσιν, ἢ εἰκόσις τισὶ ποσῶς αὐ-
 τὸν κατεῖδεν. Καὶ τοῦτο δὲ Μωϋσῆς δεικνύσει προσε-
 χόμενος καὶ ζητῶν, καὶ Ἰεζεκιήλ, καὶ Ἡσαίας, καὶ
 Δανιήλ, πολλοὶ τε τῶν προφητῶν ἄλλοι, μέγα τι
 νομίζοντες ἦσαν, τὸ ὀπτασίας τινὸς δι' ἀμυδρῶν τι-
 νῶν αἰνιγμάτων καταξιωθῆναι Θεοῦ. Τοῦτον, ὡ πολ-

Vide mirabile mysterium, nec de novo miram
 propter divinæ potentie inexpertum: tum enim
 adeo exinanivisse se Deum: Verbum ut limo uni-
 tum sit humano cum anima, quod superat omnem
 intellectum; tum eum id facere potuisse, nec
 mirum nec impossibile ei qui omnia potest. Nec a
 Deitate mutatus est nec ullam maculam admisit ex
 humanæ naturæ assumptione, imo hominem sanctificabat.
 Homo vero huic visibili mundo, bonore
 maximus, animal rationale, anima intelligenti
 præditus, mentem quidem ad scientiam, rationem
 vero ad laudem habens Dei, cujus pulchritudinis
 B similitudinem præ se fert, propter quem et orbem
 universum factum esse ab omnibus celebratur.
 Si igitur in caelis habitare dicitur Deus, in omni-
 bus esse, et cuncta adimplere, quid mirum si
 etiam humanum cum anima corpus assumpsit, in
 eoque habitat, et inseparabiliter proprium tenet
 in eo non circumscriptus? sicut Dei laudator qui-
 dam dixit, quod templum fecit sibi individuumque
 tabernaculum, qui in sanctis mansionem facere
 dicitur: *Et inhabitabo in illis et ambulabo*, scribitur:
 hominibus sanctis, corruptione quidem et pec-
 cata referis, tantum vero aliquibus paululum
 virtutibus expiatis. Et tabernacula Dei amabilia,
 et sanctorum sancta, legis illa hominum manuum
 opera et inanimata dicta sunt, et a Salomone con-
 dita sancta domus, et templum Domino; multo
 C magis Dominicum corpus, in eo creatum et divino
 Spiritu coagulatum absque peccato, quod a Deo
 adunatione omnia consecrat, templum perfectum
 ipsi sanctum et animatum et individuum. Sed sane
 non propter cæli magnitudinem dicitur Deus in
 cælo habitare, quod corpus est, Deus vero incor-
 poreus. Si autem super omnia Deus, et ante cæli
 et omnium quæ sub cælo sunt fabricationem, ante
 sæcula erat Deus, quis sermo dicentium: Quomodo
 incarnatus est Deus, aut quomodo cum corpore est?
 Incarnatus enim qui visus est, immaterialitatem
 suam fert, et corpore in loco, divinitate autem omnia
 continens est et super omnia inventus; et per sanctis-
 simum quod assumpsit corpus, sicut a fonte,
 D divinitatis suæ efficaciam donisque omnia sanctificat,
 et quem nudius tertius videre non valebant angeli,
 (quomodo enim illum qui supra eorum naturam est
 vidissent?) illum nunc in divino vident corpore
 et affinius immateriali divinitateque illius consociantur
 animæ, et gratiarum participes sunt. Quod et
 hominibus nobis evenit; quem enim prius videre
 exoptabant prophetæ et desiderio incessante perae-
 quebantur, quod ipsorum oratio et invocatio, in
 somnis vel imaginibus quibusdam quolibet modo
 videre; quod Moyses noscitur supplicans et qua-
 rens; et Ezechiel, Isaias, Daniel aliique plurimi
 prophetæ magnum quid arbitrabantur visione qua-
 libet per obscura quedam ænigmata Dei dignari.

illam, e maximam philanthropiam et bonitatem supra modum! illum nobiscum habere possimus et quasi fratrem videre, societatem cum eo habentes; apud nos hominem perfectum factum, perfectus qui Deus remanet, dignamur cognoscere quem corpore vilemus, cujus tamen nobis invisibilis divinitas. Hæc eximianitio propter alia quidem admirabilia et propter id, ut invisibilem per carnem videamus; aliquidem Deum nemo vidit unquam; per divinissimam tamen et sanctissimam assumptionem fratres ei sumus; itaque oculis nostris eum vidimus, ut ait dilectus apostolus, et participationem societatemque cum ipso quando volumus habemus, vere eum comentes; qui in terris visus est et cum hominibus conversatus est; et in altissimis sedentem post hæc assumptionem oculis nostris iterum aspicere speramus, unum cum eo esse et gloriæ eius societate frui, per eius misericordiam, prout Patrem pro nobis oravit. Illud ergo sanctum confirmans symbolum post Verbi ante omne principium generationem, et in novissimis temporibus incarnationem dicit:

Qui propter nos homines.

Nos enim crecturus venit lapsos, non angelos, quorum si quidam ceciderunt, insanabilis ipsis casus sua sponte jacentibus et mala velle studentibus, atque nobis malitiae stimulatoribus effectis. Angeli autem e Verbi propter nos cœcondmia maximum et ipsi lucrati bonum, ad amorem Dei et societatem, majorem nacti exaltationem, de salute nostra lætantur. Itaque nobis etiam servientes festinant, et gaudent. Salvati vero omnino et erecti nos soli. *Deo dicit:*

Et propter nostram salutem.

Nam qui perierunt, nos sumus, et salus nobis, expulsos et enecatos rursus ad Deum reduci, et vitam in nobis habere Deum, et per ipsam renovari nos et vivere, quare et pervenit usque ad nos vita; quod et Ecclesia celebrat, dicens:

Descendit de cœlis.

Non localiter, sed eximianitio: non in loco, cui non corpus; omnium creator omnia replet, sicut scriptum est. Consilium cepisse igitur et voluisse, descensionem dicit, sed etiam humiliter abjectum et carne hominis filium fieri, in mundumque nimis lonum esse et in egestate.

Et incarnatus est.

Vere enim totam nostram assumpsit naturam, tantum absque peccato, sicut et ab initio innocentem plasnavit et aine viri connubio. Ita enim de terra ab initio Adam plasnavit. Incarnatum igitur dicit, non phantastice visum, quod impii quidam asserunt. Si enim phantastice visus, vana est economiam tota ratio, nec salutarum, nec corporum nostrorum reparatio, sed nec in Virgine conceptus

αλῆς τῆς φιλανθρωπίας καὶ υπερβαλλούσης τῆς ἀγαθότητος! ἵνα συνηθώμεν ἔχειν μεθ' ἡμῶν, καὶ συγενῶς ὄρβην καὶ κοινωνίας μετέχειν, καθ' ἡμᾶς γενόμενον ἄνθρωπον τέλειον, μένοντα τέλειον Θεῶν, ἡξιώθημεν γνῶναι· ὅν καὶ εἴδομεν τῷ σώματι, καὶ πάλιν αὐτοῦ ἀθεώρητος ἡμῶν ἢ θεότης. Καὶ ἡ συκατάβασις αὐτῆ, καὶ δι' ἄλλα μὲν θαυμαστά, καὶ διὰ τοῦτο δὲ, ἵνα τὸν ἀθεώρητον διὰ σαρκὸς ἴδωμεν· ἐπεὶ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Διὰ δὲ τοῦ θαυμάτου καὶ παναγίου προσλήμματος συγγενῶς ἔχομεν νῦν πρὸς αὐτόν. Ἰδὲ καὶ ἐπράξαμεν αὐτὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὡς ὁ ἡγαπημένος φησὶ· καὶ μετέχειν αὐτοῦ καὶ κοινωνεῖν ἔχομεν, ὅποτε βουλομεθα. Καὶ ἀληθῶς εἴδομεν αὐτόν· ἐπὶ τῆς γῆς γὰρ ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφει· καὶ καθήμενον μετὰ τοῦ προσλήμματος ἔνω αὐτοῦ πάλιν ἰδεῖν ἐλπίζομεν, καὶ ἐν εἶναι μετ' αὐτοῦ, καὶ κοινωνεῖν τῆς δόξης αὐτοῦ, ἔλπει αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὸν Πατέρα ὑπερ ἡμῶν προσήξατο. Τοῦτο οὖν καὶ τὸ θεῖον Σύμβολον βεβαιοῦν μετὰ τὴν προάναρχον τοῦ Λόγου γέννησιν, καὶ τὴν ἐπ' ἐσχάτων ἀρχαίων, λέγει·

Τὸν δὲ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡμᾶς γὰρ ἤλθεν ἀναστήσει πεπρωτότας, οὐ τοῦς ἀγγέλους· εἰ γὰρ καὶ παραπεπρωτότας τούτων τινὲς, ἀλλὰ τὸ πῶμα τούτοις ἐστὶν ἀθεράπευτον, ἐκοντὶ κειμένοις, καὶ ἰδελοκακεῖν σπαύδουσι, καὶ ἡμῶν προξίνοις κακίας γινομένοις. Ἄγγελοι δὲ ἐκ μὲν τῆς ὑπερ ἡμῶν οἰκονομίας τοῦ Λόγου τὴν μεγίστην ἐσχηκότις καὶ οὗτοι ὠφέλιαν, πρὸς ἀγάπῃσιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔνωσιν, ἀνάδασιν μελίζονα εὐρηκτέας τῆ ἡμῶν σωτηρίᾳ εὐφραίνονσαι· διὰ καὶ ταῖς ὑπερ ἡμῶν διακονίαις σπαύδουσι τε καὶ χαίρουσιν· εἰ σεσωσμένοι δὲ ἀποτελεῖς καὶ ἀνεγερμένοι· μένοι ἡμεῖς. Διὰ καὶ φησὶ·

Καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν.

Οἱ γὰρ ἀπολωλέτας ἡμεῖς· καὶ σωτηρία ἡμῶν τὸ, ἀπωσθέντας καὶ νεκρωθέντας, ἐπαναχθῆναι πάλιν τῷ Θεῷ, καὶ τὴν ζωὴν σχεῖν ἐν αὐτοῖς τὸν Θεόν, καὶ δι' αὐτῆς ἀνακαινωθῆναι καὶ ζῆσαι· διὰ καὶ κατῆλθε μέχρις ἡμῶν ἡ ζωὴ. Ὁ καὶ Ἐκκλησία κηρύττει, λέγουσα·

Κατελήθοντα ἐκ τῶν οὐρανῶν.

Οὐ τοπικῶς, συγκαταβατικῶς δὲ· οὐ γὰρ ἐν τόπῳ, ἐπεὶ οὐ πῶμα, καὶ τῶν ὄλων ὄν ποιητής, πάντα πληροῦ, καθὰ γέγραπται· τὸ βουληθῆναι οὖν καὶ θελήσαι λέγει· κατέβασιν· ἀλλὰ καὶ τὸ ταπεινωθῆναι τοσοῦτον, καὶ οὖν ἀνθρώπου γενέσθαι σαρκί, ἐμπολιτευθῆναι τε τῷ κόσμῳ μετρίως, ἀγαν καὶ παχιρῶς.

Καὶ σαρκωθέντα.

Ἀληθῶς γὰρ τὴν ἑλὴν τῶν ἑλαβε φύσιν, μόνον ἀμαρτίας χωρὶς, ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀναμάρτητον ἔπλασε καὶ χωρὶς ἀνδρός συναφίλας· ἐπὶ καὶ ἀπὸ γῆς οὕτως ἀρχῆθεν ἔπλασε τὸν Ἀδάμ. Σαρκωθέντι οὖν φησιν, οὐ κατὰ φαντασίαν ὀφθέντα. Καὶ τοῦτο γὰρ τῶν ἀσεβούντων τινὲς φασιν. Εἰ γὰρ φαντασίᾳ ὤφθη, τὸ πᾶν τῆς οἰκονομίας κενόν· καὶ οὕτε ταῖς ψυχαῖς, οὕτε τοῖς σώμασι· ἡμῶν ἢ ἀνέπλασις, Ἄλλ'

οὐδ' ἐν τῇ Παρθένῳ συναλήφθη 299 ἄν, ἡ ἐτέχθη, ἡ ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθεν, ἡ θανάτων ἐξενέστη. Εἰ κατὰ φαντασίαν σεσάρκωται, πῶς ἂν οἱ τὸν θάνατον εἰληφότες ἡμεῖς πρότεροι τῇ παρακοῇ, δι' αὐτοῦ ἀναζήσαμεν; Ἄλλ' ἀπέλοιτο οἱ οὐτως φρονούντες. Τοῦ ἀπαρχῆς γὰρ πατρὸς τοῦ ψεύδους τελοῦντες; υἱοί, καὶ τὰ ψευδῆ ληροῦσι καὶ ὅπως μὴ ὄντα φάσματα. Ὁ τοῦ Θεοῦ δὲ Λόγος ἀλήθεια ὦν, ἀληθεῖα πάντα ποιῶν· καὶ ὡς ἐκ μὴ ὄντων οὐρανὸν πεποιηκώς καὶ γῆν, ἀληθεῖα ταῦτά εἰσι, καὶ τὸν ἀνθρώπον πλασας ἐξ ἀρχῆς, ἀληθεῖα καὶ οὗτός ἐστιν, οὕτω καὶ ἀνακλάττων αὐτὸν ἀληθεῖα καὶ αὐτὸς σεσάρκωται, καὶ διχα σπορῆς ἀληθῶς συναλήφθη ἐν τῇ Παρθένῳ, καὶ ἐτέχθη παναληθῶς, μενούσης ταύτης παρθένου· ἐκεῖ καὶ ἀληθεῖα παρθένος ἦν. Καὶ οὕτω πάλιν διέμεινε, καὶ συναναστρέφει ἀνθρώποις ἀληθῶς, καὶ Θεὸς ὦν ἀληθινός, καὶ ἀνθρώπος ὤφθη δι' ἡμᾶς ἀληθινός ἐν μιᾷ ὑποστάσει, διπλοῦς ταῖς φύσεσιν ὁ αὐτός, καὶ τοῖς φυσικοῖς πᾶσι τῆς τε θεότητος· καὶ τῆς ἀνθρωπότητος γνωρίζομενος, διπλῶς τε θέλων καὶ ἐκφρῶν, οὐκ ἐναντιούμενος· ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ὑποτασσομένων αὐτοῦ τῇ θεότητι, ὅθεν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὄσαπε ἔπραξεν, ἀληθῶς καὶ σωτηριωδῶς ἔπραξε. Καὶ τοῦτο μᾶλλον τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τὸ δείγμα, καὶ εἰς δόξαν αὐτῷ ταῦτα τὴν ὑπερέχουσαν. Εἰ γὰρ οἱ οὐρανοὶ διηγούνται, δόξαν Θεοῦ ὡς ποιήματα, πῶς γε ἄρα δόξα τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ πλάσματος σεσωματωμένῳ, καὶ δαδωκότι τὸ σῶμα παθεῖν ὑπὲρ ἀνθρώπων, ἵνα τῷ μῶλωπι αὐτοῦ λαθῶμεν, ὧς γέγραπται; Εἰτά φησι·

Καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου.

Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ εὐδόκησε καὶ συνεδημιούργησε τῷ ἑαυτοῦ Λόγῳ τὸ σῶμα· τὸ δὲ Πνεῦμα συνυπούργησε. Μία γὰρ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δόνασις τῶν τριῶν. Μόνος δὲ ὁ Λόγος σεσάρκωται, καὶ οὐχ ὁ Πατὴρ ἢ τὸ Πνεῦμα. Τοῦτο δὲ, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, ἵνα μὲν ὁ Υἱὸς Υἱὸς, καὶ ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς ἀπαθῶς ἐστὶ, καὶ Υἱὸς ἀληθῶς ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθεὶς μένη, Υἱὸς ἀληθινός καὶ ὦν καὶ καλούμενος. Τῆς σαρκώσεως αἷτια δὲ τὰ ἀίματα τῆς Παρθένου. Ὡς γὰρ ἠδύνατο μὲν ἐξαρχῆς ὁ Θεὸς καὶ ἐξ ἐτέρας ὕλης δημιουργῆσαι τὸν ἀνθρώπον, οὐκ ἠθέλησε δὲ, καὶ τοῦτο δικαίως, ἵνα μὴ ἀκοινωνήτως πρὸς ταύτην ἔχων τὴν κτίσιν, οὐ δύνηται μένειν, ἢ κοινωνίαν ἔχειν ἐν αὐτῇ· οὕτω δὲ καὶ τὴν ἀνάπλασιν ποιῶν τοῦ ἀνθρώπου, οὐχ ἐτέραν ὕλην προσλαβέσθαι ἠθέλησεν, ἵνα μὴ ἡ παρζήσουσα φύσις ἡμῶν ἐναπομείνῃ τῷ σώματι. Εἰ γὰρ μὴ ἀπὸ τῶν αἱμάτων τῆς Παρθένου, τῆς ἐκ τ.ὕ. Ἀδάμ καταγομένης, τὴν σάρκα ἦν εἰληφώς, πῶς ἂν τὸ συγγενὲς πρὸς ἀνθρώπου; εἶχεν; ἢ πῶς ἂν ἀπὸ Θεοῦ ἁγιασμὸν λαμβάνομεν; ἢ πῶς ἂν ἐζώωθμεν οἱ νενεκρωμένοι, μὴ τῆς ζωῆς ἐλθούσης ἡμῖν; Διὸ, καὶ σαρκωθέντα, φησὶν, ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Ἀρρῆυστως γὰρ καὶ ἀπαθῶς καὶ κατὰ σάρκα γαγέννηται θεοῦ Πνεύματος συνεργεία.

Καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου.

Ὅτι ἐξ αὐτῆς καὶ σεσάρκωται καὶ γαγέννηται ἀληθῶς, ὡς Ἠσαίας καὶ οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν

A est aut natus, aut propter nos passus est, aut mortuus resurrexit. Si per phantasiam incarnatus est, quomodo qui mortem prius ex inobedientia contraximus, per eum reviviscemus? Pereant qui sic opinantur, quippe qui ab initio mendacii patris perfecti filii, falsa delirant sanque inanitate. Dei Verbum veritas est, in veritate omnia agit et quemadmodum e non existentibus caelum fecit et terram, et in veritate sunt, et hominem ab initio plasnavit, et in veritate est; sic humanitatem suam plasmas, in veritate et ipse incarnatus est et absque corruptione sincere in Virgine conceptus, quem penitus vere peperit manens virgo quae re ipsa virgo erat, et sic iterum perseveravit; cum hominibus vere conversatus est Deus verus et homo, apud nos visus est verus in unica persona; quoad naturas duplex idem, et divinitatis et humanitatis naturalibus omnibus cognitus, duplex voluntate et operatione, non secum ipso pugnans, sed humanitatis ejus actibus divinitatis ejus subiectis; unde quatenus propter nos fecit, sincere et salutariter fecit; quod praecipuum ejus philanthropiae argumentum et ad gloriam ipsi supereminentem. Si enim coeli enrarrant gloriam Dei tantum creaturae, quae Deo pro plasmatis salute incarnatio gloria, et corpus quod pro homine pateretur danti cujus livore sanati simus, ut scriptum est? Unde dicit:

Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine.

Pater bonum cogitans Verbo suo corpus creavit, Spiritus conditor una fuit. Unica enim trium energia et potestas, solum autem Verbum incarnatum est et non Pater, nec Spiritus, sicut docet magnus Athanasius, ut maneat Filius Filius, et quemadmodum e Patre sine libidine Filius est et Filius vere e Virgine genitus maneat, Filius vere qui sit et vocetur. Incarnationis autem causa, Virginis sanguis. Quemadmodum enim poterat ab initio Deus ex altera materia hominem creare nec voluit (et merito, cum qui non eandem quam illam facturam materiam communem haberet, forte manere aut cum ipsa societatem habere nequiret) sic sane et hominis reparationem agens alteram assumere materiam noluit ne lapsa natura nostra in lapsu remaneret: quippe qui non e virginis de Adam ortae sanguine carnem sumpsisset, quomodo cognationis communitatem cum hominibus habuerit? Aut quomodo a Deo sanctificationem acceperimus, vel mortui reviviscemus, ad quos non advenerit vita? Ideo incarnatum dicit de Spiritu sancto; ineffabiliter et absque libidine etiam secundum carnem factus est, sancti Spiritus operatione.

Ex Maria Virgine.

Quia ex ea vere incarnatus et factus est, sicut praedixerunt Isaias et reliqui prophetae. Et similis

eiusdemque naturæ nobiscum, nec alienum assumpsit corpus.

Et homo factus est.

Illud eo quod perfecte homo factus sit, et in matrice quidem confestim perfectus fœtus conceptus, naturaliter nutritus infansque est editus: qui non naturam abolebat cujus conditionem erigebat, sicut ait magnus Athanasius, ætate crescens, nutritus, dormiens et Matri existimatoque patri subditus. Si ergo supra naturam quæ ipsius erant, sed pariter quantum licebat, probatissima secundum naturam non aversabatur et perfectio in eo erat, tum corporis, tum animæ, intelligentem habens et rationalem ipsius actionem et voluntatem. Hoc ergo, homo factus est, ostendit contra blasphemos dispositam, qui non animam Dominum assumpsisse contendunt, loco animæ divinitatem sufficere ineptientes, qui et irrationale insipienter suspiciantur Illius sanctissimum corpus, nec animæ usu proprio fræens qua Patri subderetur; sic non perfectum hominem assumpsisset Verbum Patrique obtulisset pro completo lapsio homine, sed imperfectum. Quo imprimis, juxta impios istos, sit ut pretiosissima pars nostri sanatione careat: si enim hominis pretiosius anima intelligens et rationalis, et per ipsam prius inobedientiam admissimus, ipsi enim servivit corpus, nec animam rationalem cum corpore assumpsit incarnatum Verbum, sanatione iterum indigemus, nec incorruptibilitatem accepimus, nec toti renovati sumus, quin imo nec corpore sanctificati sumus, si irrationale de nobis corpus assumptum est. Propterea fugiendi quidem qui talia delirant, nos vero quemadmodum ab initio duplices per Verbum plasmati sumus, corpus simul cum anima accipientes, et dupliciter rursus plasmati ab ipso Verbo sumus, perfectum simul cum anima corpus assumente in hominem reparandum.

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato.

Magnum mysterium de quo multis indissolubilis quæstio, et magis quam quomodo Deus cum sit, incarnari sustinuerit. Sit, fatentur, adunatione naturam ut dicitur sanctificans, et ad ejus reparationem omnem œconomiam adhibeat prout et fecit: fori e muliere et secundum ætatem crescere debuit egens et pedibus gradiens, exinanitione reparatum mundans nec habens ubi caput reclinaret, secundum Scripturas: quæ omnia ad reparandam naturam, siquidem mirabiliter per ea quæ stupeunda fecit et sermones quos protulit, illam erexit. Sic vero patii, de hoc magis quæstionem movent, et crucis ignominiosæ tantam passionem pati! Sane Dei opus illud, et de quo stupere nihil mirum, quia mirabilia opera Domini et inscrutabiles viæ ejus. Fide hæc accipimus, non humanæ sapientiæ verbis gloriamur; ut non evacuetur crux Christi, sicut scriptum est. Sed pariter cœlestes de his sermones et incarnati crucifixique Dei opera supernaturalia

προὐλεγον· και ὁμοιον ἡμῖν και ὁμοφυῆς, και οὐκ ἀλλότριον εἰλήφαι σῶμα.

Kai ἑνανθρωπήσαντα.

Τοῦτο διὰ τὸ τέλειον αὐτὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι, και ἐν τῇ μήτρᾳ τέλειον μὲν εὐθύς, ἀποδειχθῆναι βρέφος, τρέφεσθαι δὲ φυσικῶς, και ἀποτεχθῆναι νήπιον. Οὐ γὰρ ἀντίκειναι τὴν φύσιν, ἐπινηρωθούτο δὲ τὰ αὐτῆς, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, καθ' ἡλικίαν ἀξαναίμενος, και τρεφόμενος, και ὀπκώτων, και τῆ ἀληθῶς Μητρὶ και τῷ δοκοῦντι πατρὶ καθυποτασσόμενος. Εἰ οὖν και ὑπὲρ φύσιν τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ὅμως, ὅσον ἐνεχώρει, τὰ ἀδιάβλητα 300 κατὰ φύσιν οὐ παρηγεῖτο· και τὸ τέλειον ἦν ἐν αὐτῷ τοῦ τε σώματος τῆς τε ψυχῆς, νοεράν αὐτὴν ἔχων και λογικήν, αὐτεξούσιον τε και θελητικὴν. Τοῦτο οὖν ἐθ, Β ἑνανθρωπήσαντα, δηλοῖ, κατὰ τῶν βλασφημῶν τεθεμελιωμένων, τῶν μὴ ψυχὴν εἰληφέναι λεγόντων τὸν Κύριον, φληναφούντων δὲ ἀντὶ ψυχῆς ἀρκεῖν αὐτῷ τὴν θεότητα· οἱ και ἄλογον ὑπεκένουν ἀφρόνως τὸ πανάγιον τοῦτου σῶμα, και μὴ τῆ τῆς ψυχῆς αὐτεξουσιότητι τῷ Πατρὶ τοῦτον καθυποτάσσασθαι, και ὡς δὲ τέλειον ἄνθρωπον λαβεῖν τὸν Λόγον και προσεγκεῖν τῷ Πατρὶ, ὑπὲρ τελείου παραπεπτωκότος ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀταλῆ· ὥστε μᾶλλον εἶναι κατὰ τοῦς ἀσεβοῦντας ἐκείνους τὸ τιμιώτατον ἡμῶν ἀθεράπευτον. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου τιμιώτερον ἢ ψυχῆ, νοερὰ τελοῦσα και λογική, και δι' αὐτῆς πρότερον τὴν παρακοὴν ἐνηργήσαμεν, ταῦτη γὰρ τὸ σῶμα παρηκολούθησεν, οὐ ψυχὴν δὲ νοεράν μετὰ τοῦ σώματος· εἰληφεν ὁ Λόγος σαρκωθεῖς, ἀθεράπευτοι πάλιν ἡμεῖς· και οὐ τὴν ἀφθαρσίαν ἐλάδομεν, οὐδ' ὅλοι ἀνεκαινίσθημεν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τῷ σώματι ἡγιασθημεν, εἴπερ ἄλογον σῶμα ἐξ ἡμῶν προσελέμφθη. Διὰ τοῦτο φευκτέοι μὲν οἱ ταῦτα ληροῦντες, ἡμεῖς δὲ ὡς περ ἐξ ἀρχῆς διπλοὶ παρὰ τοῦ Ἰσού ἐπλάσθημεν σῶμα ὁμοῦ λαβόντες μετὰ ψυχῆς και διπλῶς ἀνεπλάσθημεν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου, τέλειον ἀναλαβόντος τὸν ἄνθρωπον σῶμα ὁμοῦ μετὰ ψυχῆς.

Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου.

Τοῦτο τὸ μέγα μυστήριον· και πολλῇ τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τούτῳ ἢ ἀπορία· και πλέον, ἢ πῶς Θεὸς ὢν, ἠνέσχετο σαρκωθῆναι; Τοῦτο μὲν γὰρ φασὶν ἵνα τῇ ἐνώσει ἁγιασῆ τὴν φύσιν, ὡς λέγεται, και πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῆς πάντα γε ἐξοικονομήσῃ, καθὰ δὲ και διέπραξε. Τιτλούμενος γὰρ ἦν ὑπὸ γυναικὸς, και καθ' ἡλικίαν ἀξέζόμενος, πτωχεύων τε και πεζοπορῶν, καθαίρων ταπεινῶσει τὸν ἐπτημένον, και μὴ ἔχων ποῦ κλίνειν τὴν κεφαλὴν, ὡς γέγραπται. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τοῦ ἀναπλάσαι τὴν φύσιν· ἐπεὶ και θαυμαστώ; αὐτὴν οἷς ἐνήργησε παραδόξως, και λόγους οἷς εἰρηκεν ἐπινηρωθῶν. Τὸ δὲ παθεῖν οὕτω διαποροῦντες πλέον εἰσι, και παθεῖν οὕτω πάθος τὸ διὰ σταυροῦ ἐπονείδιστον. Ἀλλ' ἔντω; ταῦτα ἔργα Θεοῦ. Και τὸ διαπορεῖν ἐπὶ τούτοις οὐ θαυμαστόν· ὅτι και θαυμαστά τὰ ἔργα Κυρίου, και ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Και ἡμεῖς πιστεῖ ταῦτα δεχόμεθα· οὐκ ἀνθρωπίνης δὲ σοφίας λόγοις καυχώμεθα, ἵνα μὴ κινωθῆ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, καθὰ γέγραπται.

Ἄλλ' ὁμοῦ εἰσι καὶ λόγοι τούτων οὐράνιοι, καὶ πρά-
 ξεις Θεοῦ τοῦ σαρκωθέντος καὶ σταυρωθέντος ὑπερ-
 φυσίξαι τὴν ἀλήθειαν ἐπιμαρτυροῦσαι. Καὶ Ἕλληνας
 μὲν ἐπὶ τῷ σταυρῷ ἀσυνετούτους γελῶσιν. Ἰουδαῖοι
 δὲ βλασφημοῦσι, καὶ τῶν ἀθέων ἄλλοι πολλοί. Ἄλλ'
 αἰσχυνθήσασιν οἱ ἀνομούνοι; διακενή; ἐν τῷ
 σταυρῷ γὰρ Χριστοῦ, καὶ τῷ μύλωπι καὶ θανάτῳ,
 τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ φανεροῦται μᾶλλον τῆς ἰσχύος τε
 καὶ θεότητος. Καὶ ὅρα τί σταυρωθεὶς ἐκτετέλεκεν.
 Οὐ τὴν τῶν ἀσυνέτων Ἑλλήνων πλάνην πᾶσαν
 εἰδῶκε τῷ σταυρῷ; Οὐ τὴν ἀθειαν πᾶσαν ἀπήλασε;
 Τίς νῦν ὁ πολυθεῖαν νοσῶν; Τίς ὁ κνωδάλοισ καὶ θη-
 ροῖσι τὴν θάλαν ἀπονέμων τιμὴν; Οὐ τὴν τῶν ἱερω-
 σῶν σοφίαν μωρὰν ἀπέδειξεν; οὐ σιγήσαι τοὺς
 λήρους φιλοσόφων εἰργάσατο; ἀλλοί; γὰρ τοῦ σταυ-
 ρωθέντος ἀπίστολοι αὐτὸν τὸν σταυρωθέντα Θεὸν
 ὁμολογεῖν πάντας ἔπεισαν. Ποῦ νῦν εἰδωλαίον; ποῦ
 εἰδωλον ἐναγέ; ποῦ μαντεῖον; ποῦ ζῶων καὶ ἀν-
 θρώπων σφαγαί, καὶ τελεταὶ δαιμόνων ἀκάθαρτοι;
 ποῦ τίς ἄλλη νῦν ἐν κόσμῳ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν
 ἐκείνου λατρία; Πάντα ταῦτα ἐξέλειν ὁ σταυρωθεὶς
 καὶ τύπος μόνος σταυροῦ διώκει τοὺς δαίμονας,
 Θεοῦ πρότερον νομιζομένου τοῖς Ἕλλησι. Καὶ μᾶλ-
 λον ἐν τούτῳ θαυμαστὴ τοῦ σταυρωθέντος ἡ δύνα-
 μις, ὅτι καὶ οὕτω πένης ὄφθεις, καὶ οὕτω πτωχίαν
 σπέρκας ἐνδυσάμενος, καὶ τῷ κόσμῳ μέτριος φανεῖς
 καὶ πτωχός, καὶ κατακριθεὶς ὡς καὶ παθεῖν σταυρῷ,
 καὶ ἀποθανεῖν, καὶ οὕτω παρὰ τῶν μαθητῶν ἑσταυ-
 ρωμένος ὁμολογούμενος καὶ καλούμενος, αὐτὸς τοῖς
 αὐτοῖς **301** ἰσχύει. ὥστε τὴν κόσμον ἔλκειν εἰς ἑαυτὸν
 θίγα μαχαίρας, δίγα πολέμου, ἐξουσία χωρὶς, πλού-
 του, καὶ τῶν ἄλλων, ἐν οἷς κατορθοῦσιν ἄνθρωποι, οὐ
 τοὺς ἐκ γένους εἰς ἀγάπτειν ἐφελκόμενος μόνον, ἀλλὰ
 καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα. Μωσῆ; μὲν γὰρ τοὺς κατὰ
 γένος αὐτῷ, καὶ τούτων μέρος; ὠφέλησε βραχὺ· ὅτι
 καὶ ἄνθρωπος Μωυσῆ;ς, καὶ τοῦ Σωτῆρος εἰς τύπον,
 καὶ ὁ θεὸς αὐτῷ νόμος, σκιώδης καὶ ἀτελής, καὶ
 τοὺς ἀπὸ Ἰσραὴλ πάντας οἰκονομῆσαι μὴ δυνήθει· ὁ
 δὲ Χριστὸς, Υἱὸς ὢν Θεοῦ καὶ τῶν ὅλων Θεός, τὰ
 ἔθνη πάντα, καὶ γένος ἅπαν, καὶ γλώσσας ἅσας
 καὶ φυλὴν προσηγάγετο· καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ τόπου
 αὐτοῦ διὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ δοξάζει τὸν Θεὸν καὶ
 Πατέρα, ὃν οὐκ ᾔδει πρότερον, διὰ τοῦ μονογενοῦς
 Λόγου τοῦ σαρκὶ σταυρωθέντος καταμειδῶν. Τοῦτο
 γὰρ τὸ πανάγιον σῶμα ὡς καὶ Θεοῦ Λόγου· τῶμα,
 αὐτῷ ἐνωθὲν ἀδιαιρέτως τε καὶ ἀφύρτως, θεῖον ὅλον
 καὶ ἀναμάρτητον μόνον καὶ ἄγιον, ὃν, ὑπὲρ τῆς ὁμο-
 λογίας τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας κατα-
 κριθὲν ὑπ' ἀνθρώπων ἀποθανεῖν, ἐκουσίως ὑπὸ τοῦ
 λαβύλου αὐτῷ Λόγου τῷ Πατρὶ προσηγήθη· καὶ
 οὐσία μόνη καθαρὰ τοῦτο ὑπὲρ ἀπάντων γένους·
 καὶ θέλων ἵπαθεν ὁ Δεσπότης, τῶν πονηρῶν μὲν
 ἐπιδεικνυμένων τὰ ἑαυτῶν, καὶ τὰς ὕβρεις ἐπιφε-
 ρόντων καὶ τὰς πληγὰς καὶ τὸν θάνατον, αὐτοῦ δὲ
 τοῦ Σωτῆρος τὰ αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεργούντος.
 Ὅθεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐκκέχεται μὲν τὸ αἷμα αὐ-
 τοῦ, τὴν δὲ γῆν, τὸν ἀέρα, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν
 ἡγίασεν, ὡς πανάγιον αἷμα τοῦ σώματος τοῦ παν-
 ταχοῦ ὄντος Λόγου. Εὐθὺς οὖν ἐκπλυθεὶς, ἀνεμορρώθη ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὕδωρ ἐν αἵματι βύσας

A veritati testimonium perhibent, et Græci quidem
 de cruce insipientes rident, blasphemant vero Ju-
 daei, atheorumque alii multi; sed erubescant in
 vanum peccantes, Christi cruce, livore et morte
 amplius apparet ipsius virtutis et divinitatis magni-
 scientia. Et vide quid perfecti crucifixus: nonne
 insipientium Græcorum omnem cruce fugavit erro-
 rem? nonne atheismum omnem expulit? Quis nunc
 multorum deorum cultui ingerviens? Quis maris
 et sylvarum bestiis divinum offerens honorem?
 Nonne alienorum sapientium insanam conviciit
 sapientiam? Nonne philosophorum ineptias tacere
 coegit? Piscatores crucifixi apostoli crucifixum
 Deum confiteri omnibus suaserunt. Ubi nunc ido-
 lorum templum? ubi idolum maledictum? ubi
 oraculum? ubi animalium et hominum sacrificia
 et ritus dæmonum impuri? ubi nunc in orbe quæ-
 vis alia diaboli et ejus operum adoratio? Cuncta
 hæc destruxit crucifixus et dæmones fugat sola
 crucis figura quos antea deos habebant Græci: in
 quo potissimum mira crucifixi virtus, quod sic
 egenus visus, carnis paupertate vestitus et mundo
 modestus apparens et pauper ac damnatus qui
 crucem mortemque pateretur, atque sic a discipu-
 lis crucifixus confessione proclamatus et vocatus,
 ipse tantum valeat ut orbem ad seipsum trahat,
 sine gladio, bello, possessionibus, divitiis aliisque
 in quibus prospere hominibus succedit, non suos
 secundum carnem in dilectionem attrahens tantum,
 sed et mundum universum. Moyses quidem eodem
 genere oris et horum parti cuidam operæ parum
 contulit, quippe qui homo erat et in Salvatoris
 figura, et lex ipsi data nram habens et imperfe-
 ctionem, Jacob filius in domum Dei introducero
 nequibat. Christus vero Dei Filius, cunctorumque
 Deus omnem populum et familiam et linguam et
 tribum introduxit, et unaqueque de loco suo per
 linguam suam Deum glorificat Patrem quem antea
 non noverat, ab unigenito Verbo in carne crucifi-
 xō doctus. Illud enim sacrosanctum corpus, ut-
 pote Dei Verbi corpus ei unitum absque divisione
 et confusione, totum divinum et solum innocens et
 sanctum pro Patris adoratione saluteque nostra ad
 moriendum per manus hominum damnatum, liben-
 ter ab accipiente Verbo Patri oblatum solaque pura
 pro omnibus hostia factum est. Et sponte passus
 est Dominus; malis quæ ipsis in animo erant osten-
 dentibus, Injurias, plagas, mortem congerentibus,
 Salvatore vero quæ ipsum docebant pro nobis agente.
 Exinde in cruce susus sanguis ejus terram, aërem
 et creata cuncta sanctificavit, tanquam sacrosan-
 ctus corporis ubique existentis Verbi sanguis; sta-
 tim ergo ablatus innovatus est homo, et e latere
 aquam cum sanguine effundens Christus, illa qui-
 dem accedentem reparat, hoc vero vivificat; et
 omnis terra et lingua nunc Christum consti-
 tetur. Tam mira tantaque, qui mirabilia facit per
 crucem operatus est.

Χριστός; ἐκ πλευρᾶς, τῷ μὲν ὑδασι τὸν προσερχόμενον ἀναπλάττει, ζωοποιεῖ δὲ τῷ αἵματι· καὶ πᾶσα ἡ γῆ, καὶ γλῶσσα πᾶσα νῦν ἐξομολογείται τῷ Κυρίῳ. Τοιαῦτα δὲ ποιῶν μεγάλα καὶ θαυμαστά διέπραξε τῷ σταυρῷ.

Et passus est.

Vere in carne passus est, impassibilis ut Verbum remanens, qui vere nec phantastice, sicut impie affirmant quidam, crucifixus est, flagellatus vibicibus contusus est, qui verum corpus habuit, ligatus est, in crucem ascendens super basim stetit, manibus expansis, quibus mediis infixi sunt clavi pedibusque; amaritudinem eum apelo gustavit et doloribus oppressus est. Sicut enim Deus perfectus et homo perfectus visus, humana naturā passibilis erat, qui eo amplius passus est, quo omnium nostrum penam dabat, ut Dei amicus dixit quidam.

Et sepultus.

Passus et mortuus, etsi a divinitate non separatim est sanctissimum corpus, nec ipsius deposita anima, sed ab ea corporis fuit divisio; cuius mortui iatus transfigitur et vitalia seaturiant; anima ad inferos descendit inferos vastans, mortem destruens, animabus quæ ibi aderant redemptor apparuit, linteis ligatum cum myrris ejus corpus et sepultum corruptionem non sustinuit, tanquam Deus resurgit, tertia die, ut prædicaverat, corpori ejus unita anima.

Et resurrexit.

Ecce mysterii pro nobis finis omnis, naturæ nostra reparatio, resurrectio et cum Deo societas; nec enim ad moriendum conditi, nec ad decedendum in nihilum plasmati sumus, sed qui maneamus et simus. Ideo mortales factos assumens immortalis erexit, et mortale corpus induens divinitate sua a morte liberans penitus immortales effecit, et quo Verbum incarnatum corpus reparavi, nos per ipsum reparati sumus, et quando e mundo prius delebitur mortale, scilicet corruptio, nos quoque viventes simul cum vivente Christo erimus. ἔστημεν δι' αὐτοῦ. Καὶ ὅτε τὸ θνητὸν πάντῃ ἐκ ἡμῶν; ζήσαντες, ἅμα σὺν τῷ ζῶντι Χριστῷ ἰσόμεθα.

Tertia die.

In Christi resurrectione Trinitatis panditur mysterium: dierum trium ejus resurrectio, prout prædixit ipse, et factis probavit, tertia die resurgens, apparens et divinam nobis insufflans gratiam, tridona hæc maxima nobis tribuens in tertiæ diei evigilatione, resurgere propter nos, apparere et pacem dare, et nobis Spiritus gratiam afferre. Vere igitur trium dierum Salvatoris resurrectio et Trinitatis signum: sicut per Trinitatem omnia nobis bona, et ipsa Christi incarnatio et resurrectio; nam solum caro factum est Verbum, sed bonam banc voluntatem Pater habuit et una operatus est Spiritus, et in reliquis mysteriis idem evenit, Patre bonam voluntatem, operationem unitam habente Spiritu. Sed quia trinus lucram habuit orbis, spiritalis sive angelis, sensibilis sive visibilia, et ex ambobus homo

Kal παθόντα.

Ἐπαθε γὰρ ἀληθῶς; τῇ σαρκί, ἀπαθῆς μὲνων ὡς λόγος; ἐπέει καὶ ἀληθῶς; καὶ οὐ φαντασίῳ, ὡς τινες; ἀσεβοῦσιν, ἐσταύρωται; καὶ φραγγελωθεὶς, μεμολώπισται; σῶμα γὰρ ἀληθῶς; εἶχε; καὶ δεσμευθεὶς; ἐδέδετο; καὶ ἀνάθις; ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἵστη ἐπὶ τῇ βίσει; καὶ ἐξεπλώθη τὰς; χεῖρας; καὶ ἦλοι διήλασαν αὐτὰς; μέσον, καὶ ἐπὶ τοῦ; πύθου; αὐτοῦ; καὶ ἐπικράνη γευσάμενος; ὄξους; καὶ ὠδυνήθη; καὶ γὰρ ὁ; Θεὸς; τέλειος, καὶ ἀνθρώπος; τέλειος; ὄρθεις; τοῖς; ἀδιαβλήτοις; ἀνθρωπίνους; ὑπέκειτο; καὶ ἐπαυχε μᾶλλον αὐτό; εἰ πλεον, τὸ πάντων ἡμῶν ἀποδοῦς; ὄφλημα, ὡς τίς; φησι τῶν θεοφιλῶν.

Kal ταφέντα.

Παθὼν γὰρ καὶ ἀποθανὼν, εἰ καὶ μὴ καχώρισται τῇ θεότητι τοῦ παναγίου σώματος, καὶ τῆς ταπειμῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ γὰρ τῇ ψυχῇ τοῦ σώματος ἐχωρίσθη. Καὶ οὕτω νεκρῶται μὲν τῷ σώματι, καὶ πλήττεται τὴν πλευρᾶν, καὶ βλύζει τὰ τῆς ζωῆς, τῇ ψυχῇ δὲ εἰς τὸν ἄδην κατέρχεται, καὶ παρθῆσας τὸν ἄδην, καὶ ἀφανίσας τὸν θάνατον, καὶ ταῖς; ἐκείσας; ψυχῆς; ἀποδείχθεὶς; λυτρωτής; τὸ εὐληθὲν αὐτοῦ; σῶμα, καὶ σμυρισθὲν, καὶ ταφέν, μὴ διαφθορᾶν ὑπομείναν, ὡς; Θεὸς; αὐτὸ; ἐξεγείρει, τῆς; θείας; ψυχῆς; αὐτοῦ; τῇ; τρίτῃ, ὡς; προφητῇ, ἡμέρῃ ἐνωθείσης; τῷ; σώματι.

Kal ἀναστάντα.

Ἰδοὺ καὶ ὁ σκοπὸς ἅπας; τοῦ; καθ' ἡμᾶς; μυστηρίου, ἡ; τῆς; ἡμῶν; φύσεως; ἀναζήσις; τε; καὶ; ἔγερσις, καὶ; μετὰ; τοῦ; Θεοῦ; κοινωνία. Οὐ; γὰρ; εἰς; τὸ; θνήσκειν; ἐπέστημεν, οὐδὲ; εἰς; τὸ; μὴ; εἶναι; χωρεῖν; ἐπέστημεν, ἀλλὰ; μένειν; καὶ; εἶναι, ὡς; καὶ; ὁ; κτίσας; ἡμᾶς; ὄν; ἔστιν; ἀεὶ, εἰ; καὶ; ἡμεῖς; 302; ἐκ; τοῦ; μὴ; ὄντος; γεγόναμεν, καὶ; μένειν; ἐτάχθημεν. Διὸ; θνητοῦς; γεγονότας, ἀναλαβὼν; ὁ; ἀθάνατος; ἀνωρθώσατο; καὶ; θνητὸν; λαβὼν; σῶμα, καὶ; ἀπαθανάτισας; τῇ; οἰκίῃ; θεότητι, ὄλους; ἀθανάτους; εἰργάσατο. Καὶ; ὅτι; ὁ; λόγος; σαρκωθεὶς; ἀνέστη; τῷ; σώματι, καὶ; ἡμεῖς; ἀντοῦ; κόσμου; καταργηθεῖς, ἡ; φθορὰ; δηλονότι, καὶ;

Τῇ τρίτῃ ἡμέρῃ.

Καὶ; ἐν; τῇ; ἀναστάσει; Χριστοῦ; τὸ; τῆς; Τριᾶδος; φανεροῦται; μυστήριον. Τριήμερος; γὰρ; ὁ; τοῦ; ἡ; ἀναστασις, ὡς; αὐτὸς; προφητῇ, καὶ; ἰδοῖσιν; ἔργοις, τῇ; τρίτῃ; ἡμέρῃ; ἀναστὰς; καὶ; ἐμφανισθεὶς, καὶ; θέσαν; ἡμῖν; ἐμφουσησας; χάριν, καὶ; τρία; δῶρα; ταῦτα; τὰ; μέγιστα; ἡμῖν; παρασχὼν; ἐν; τῇ; τριήμερῳ; ἔγερσι, τὸ; ἀναστῆναι; ὑπὲρ; ἡμῶν, τὸ; ἐμφανισθῆναι; καὶ; τὴν; εἰρήνην; δοῦναι, καὶ; τὸ; παρασχῆναι; ἡμῖν; τὴν; χάριν; τοῦ; Πνεύματος. Ἀληθῶς; ὄν; τριήμερος; ἡ; τοῦ; Σωτήρος; ἀναστασις, καὶ; τῆς; Τριᾶδος; σημαντικῆ, ἐπεὶ; καὶ; διὰ; τῆς; Τριᾶδος; τὰ; πάντα; ἡμῖν; ἀγαθὰ, καὶ; αὐτῇ; ἡ; τοῦ; Χριστοῦ; σάρκωσι; καὶ; ἀνάστασις. Εἰ; γὰρ; καὶ; ὁ; λόγος; σὰρξ; ἐγένετο; μόνος, ἀλλὰ; καὶ; ὁ; Πατὴρ; ἡὐδέκτος, καὶ; τὸ; Πνεῦμα; συνήρτησε. Καὶ; ἐν; ταῖς; λοιπαῖς; δὲ; μυστηρίοις; ὅθεν; συνέβαινε, τοῦ; Πατρὸς; εὐδοκοῦντος, καὶ; τοῦ; Πνεύματος; συνεργοῦντος. Ἄλλὰ;

καὶ οὗτος ὁ τρίτος· ὠφελῆθη κόσμος, ὁ νοητὸς ἦτο· οἱ ἄγγελοι, ὁ ἀσθητὸς, τὰ ἐρώμενα θηλασθῆ, καὶ ὁ ἐξ ἀμφὶν τούτων ὁ ἀνθρώπος, ὃς καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος· τὴν γνῶσιν ἔλαβε τῆς Τριάδος· τριήμερος ἡ ἀνάστασις. Ἀρραβῶνας τοίνυν τῆς ἀφθαρσίας ἀνθρώπος τῇ ἀνιστάσει τοῦ Σωτῆρος λαβῶν, ἐν τῷ τέλει μετὰ τοῦ ἐρωμένου κόσμου ἀλλοιωθῆσεται, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομήσει. Καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται, φησὶν, ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.

A qui per Salvatoris resurrectionem, Trinitatis percipit scientiam, ideo trium dierum resurrectio: arrbis ergo incorruptibilitatis Salvatoris resurrectionis acceptis homo in mundi quidem visibilis sine immutabitur, et incorruptibilitatem hereditabit: ipsa enim creatura liberabitur, ut dicitur, a corruptionis servitute, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

Resurrexit tertia die secundum Scripturas.

Πᾶσι κηρύττουσιν οἱ Πατέρες, ὡς οὐκ ἀφ' ἐαυτῶν ταῦτα, ἀλλ' ἐκ τῶν Γραφῶν λέγουσι, καὶ οὗτοι προφήται καὶ ἀπόστολοι τούτων μάρτυρες, οἱ μὲν πράγμασιν, οἱ δὲ γράμμασι τὰ περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ζωῆς, καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως καταγγέλλαντες.

Omnibus proclamant Patres, tanquam non a seipsis, sed e Scripturis, et testibus prophetis et apostolis, hi factis, scriptis illi, quæ de Christi redemptione, vita, morte et resurrectione annuntiant.

Καὶ ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Et ascendit in caelos.

Καὶ ὡς τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν. Ἡ γῆνη γὰρ φύσις εἰς τὸν ἀνω ἀνήχθη χώρον. Ὁ γὰρ καταβῶν πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐν τῷ Πατρὶ μένων, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβῶν, τὸ μὲν ὁραθεὶς ἡμῖν τῇ σαρκί, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συναναστραφεὶς, τὸ δὲ ἀνυψώσας ὅπερ ἐξ ἡμῶν εἰλήφει, καὶ ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ δυνάμεως· οὐρανοῦ θίμενος, καὶ συνεδριάσας τῷ Πατρὶ. Αὐτὸς γὰρ ἐγκύλιος ὢν τοῦ Θεοῦ Λόγος· αὐτὸς τε προσελάβετο, καὶ ἐαυτῷ ἄκρω· ἐνώσας, τῆς ἴσης μετέδωκε τιμῆς, ἵπειδήπερ ἀχώριστος αὐτῷ, καὶ ὄντων αὐτοῦ κατεργάσατο σώμα, καὶ εἰς ὁ αὐτὸς τῇ ὑποστάσει. εἰ καὶ διπλοῦς τοῖς φύσεσιν, εἰς Ἰῆς μονογενῆς, εἰς Χριστὸς Κύριος, ἐν δυοῖ φύσει καὶ ἐνεργείαις ἤσικαι· καὶ θελήσει γινωριζόμενος.

Ecce magnum et mirum: terrestris natura in altum adducta est locum; nam qui ad nos descendit in Patre adhuc manens, ipse est qui ascendit, tum in carne visus a nobis et super terram conversatus, tum elevans quod de nobis assumpserat et supra omnem principatum et potestatem caelestem reponens et una cum Patre sedere faciens: ipsum enim quod in sinu Patris est Verbum hoc assumpsit quod sibi plene unitum eidem honori sociavit, a se inseparabile, suum sibi fecit corpus et unum secum in persona, licet naturis duplex, unus Filius unigenitus, unus Christus Dominus in duabus naturis et operationibus naturalibus et voluntatibus cognitus.

Καὶ καθέζομενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Sedet ad dexteram Patris.

Ὁ γὰρ παρίσταται μετ' ἀγγέλων ἐνδεδυμένος τὸ σῶμα. οὐδὲ λειτουργεῖ τῷ Πατρὶ· συμπροσκυνεῖται δὲ μᾶλλον, ὡς Ἰῆς τοῦ Θεοῦ καὶ σεσαρκωμένος· μετὰ Πατρός τε καὶ Πνεύματος. Καὶ οὐ προστίθεται τῇ Τριάδι τοπαράπαν οὐδέν· ἐπειδὴ οὐδ' ἄλλο, ὁ σαρκωθεὶς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος, ὁ καὶ πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι μένων ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ σαρκωθείς μένων ὁ αὐτός. *Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.*

Non enim cum angelis constituitur qui corpore amictus est, nec sacrificium Patri offert. Quin simul adoratur sicut Dei Filius incarnatus, cum Patre et Spiritu; nec Trinitati quolibet modo superadditur, siquidem non alius est incarnatus et aliud Verbum, quod priusquam carnem assumeret in Patre manebat, manebat et idem assumpta carne. *Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos.*

Ὅτε μὲν γὰρ ἐκ Παρθένου σαρκωθείς· ἦλθεν, ἐν ὑπερβαλλούσῃ πτωχείᾳ ὤφθη καὶ ταπεινότητι, καὶ οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐδ' ἀγγέλοις ἅπασιν γνωστὸς ἦν· καὶ τοῦτο ἄχρι καὶ τοῦ ἀναβάνειν ἀνω τελέσαντα τὴν οἰκονομίαν αὐτόν· οἱ γὰρ ὑπεράνω μὴ γινώσκοντες ἔφασκον, « Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; » Ὅτε δὲ ὑστερον ἐλεύσεται, μετὰ δόξης φανήσεται πολλῆς, ὁ αὐτὸς μὲν ὢν ἐνδεδυμένος τὴν σάρκα, καθὰ δὴ καὶ ἀνελήλυθε, ταῖς ἀστραπαῖς ἐκ τῆς θεότητος ὑπεραυγάζων τὴν κτίσιν, ἀγγέλων περισταμένων, ἀνθρώπων ἀνισταμένων, 303 δαιμόνων καταργουμένων καὶ εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ παραπεμπομένων, ἀσεβῶν καὶ ἀμαρτωλῶν ἐτηνεκῶς κατακρινόμενων, καὶ εὐσεβῶν καὶ δικαίων αἰωνίως στεφανουμένων. Δικαίως οὖν μετὰ δόξης ἐλεύσεται· ὅτι Κύριος τῆς δόξης ὢν, πάντα· πρὸς τὸ δοξασθῆναι παρὰ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ ἐδημιούργησε καὶ

Quando e Maria quidem venit incarnatus, in nimia paupertate visus est et abiectione, nec hominibus tantum, nec etiam angelis omnibus agnoscendus; et sic erat donec perfecta œconomia in altum ascendit; non agnoscentes enim dicebant cœlites: «Quis est iste rex gloriæ?» Quando autem iterum veniet, multa cum gloria apparebit, idem quidem, corpore amictus, quemadmodum ascendit, divinitatis vero fulgoribus creaturas illuminans, assistentibus angelis, resurrectione stantibus hominibus, debellatis dæmonibus et in æternum missis ignem, in perpetuum damnatis impiis et peccatoribus, æternaliter e contra coronatis piis justisque. Merito igitur cum gloria veniet qui gloriam exaltaret suam et creavit et vocavit. De cætero qui gloriam ipsius noluerunt, nec eum

glorificaverunt sive de angelorum, sive de hominum natura, damnati iuste ejicientur: et quia suis gloriam suam quam manifestaverit, non amplius abscondet, erit e contra, prout scriptum est, deorum per eum fulgentium in medio Deus.

αὐτοῖς ὑποκρύψει, ἀλλ' ἔστιν, καθὼς γέγραπται,

Judicare vivos et mortuos.

Id est, omnes homines: non quia tunc aliqui non demortui atque ideo vivi, aut spiritaliter quidem existentes, corpore autem defuncti sunt, aut quasi is qui corpore resurrexit, tum subsistet. Non ita: sed omnes resuscitabuntur, et nemo mortalium vita non defunctus, tunc resurget. Nam si Dominus ipse, qui nobis resurrectionis auctor est, quoad corpus, mortem oppellit, quanto magis ii qui morti addicti sunt! Nec mirum. Quotquot olim Adami filii, ideoque mortales sumus, moriemur, et a Salvatore resuscitabimur. Vivos dicit et mortuos. Qui enim olim a principio mortui sunt, et qui resurrectionis tempore in vivis erunt, uno oculi ictu ac subito morte prexi, ut divus dicit Paulus natura permutata, resuscitabuntur.

Judicare vivos et mortuos.

Omnes judicabit solus et verus iudex, Verbum Dei existens, Deus vivens, qui omnia fecit, omnia scit, discretor cordis intentionum et cogitationum, usque ad ossa et medullas pertingens, sicut scriptum est, solus universorum Dominus qui intima omnium novit, et unicuique secundum motus et actiones et voluntatem retribuere valet; quod et verum enim praesertim demonstrat Deum, sicut supra diximus, tanquam natura Dei Filium; nam iudex solus, qui justus, verus, qui aevorum suorum iudex, qui novit quae in servis sunt, qui retribuere valet, qui Dominus omnium est.

Cujus regni non erit finis.

Nunc quidem qui peccatum in carne sua delevit, solus innocens visus homo et crucifixus et resurgens super mortem regnavit, et malum vinculis ligavit, adhuc vero et rex est tanquam Deus, sed similiter vere super agnoscentes eum ipsique servientes tantum regnat. Super impios autem et adversantes et contra legem viventes qui ipsorum est Creator et Providentia non perfecte regnat; ejus imperium volunt, quinimo submisso serviunt demoni cui ad peccatum juxta propriam voluntatem impellere concessum est, donec corruptus adhuc corrumpendus stat mundus iste, ad honorum gloriam ac discretionem. Quando autem e caelo descendet Dominus ille et renovabitur quidem mundus, sicut scriptum est, penitus vero ligabitur inimicum suum sub pedibus suis ponit, et omnis quidem malus foras enim demonibus ejicietur; sola autem lux vera Christus cum angelis et sanctis suis, inventa aeterna vita, erit. Cujus itaque regni non erit finis, sicut dicit Daniel, in nubibus incendientem videns Filium hominis et usque ad Anti-

Α ἐκάλεσε· λοιποὶ οἱ μὴ θαλάσσαντε; τὴν δόξαν αὐτοῦ. μὴδὲ δοξάσαντες αὐτὸν, εἰτε ἐκ τῆ; τῶν ἀγγέλων, εἰτε ἐκ τῆ; τῶν ἀνθρώπων φύσεως κατακρηθέντες, δικαίως ἐκδιωγθήσονται· καὶ ὅτι φανερώσας τὴν δόξαν αὐτοῦ τοῖς οἰκείοις, οὐκ ἔτι ταύτην ἕλωσθεος ἐν μέτρῳ θεῶν τῶν ἐξ αὐτοῦ λαμπομένων.

Kρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Τουτέστι πάντας ἀνθρώπους, οὐκ ὅτι τινὲ; ἔσονται τότε μὴ τεθνηκότες, καὶ οὕτω ζῶντας, ἢ ταῖ; ψυχαῖς μὲν τινες ζῶντες, νεκροὶ δὲ τοῖς σῶμασι· οὐδ' ὁ μὴ ἀναστή; τῷ σώματι ἔσται τότε. Πάντι; γὰρ ἐγερθήσονται. Καὶ οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων μὴ θανὼν ἔσται τότε καὶ ἀναστή;ς. Εἰ γὰρ τῇ σαρκὶ καὶ ὁ Κύριος νεκρῶσιν ὑπέστη, ὁ τὴν ἀνάστασιν ἡμῶν χορηγήσας, πολλῶν γε δὴ οἱ τῷ θανάτῳ καθυπεκύφανε;· καὶ εἰκότως. Πάντες γὰρ οἱ ἐξ Ἀδὰμ, ὡς ἐξ ἐκείνου θνητοὶ, καὶ θανούμεθα, καὶ παρὰ τοῦ Σωτήρος τὴν ἀνάστασιν ἀληθῶς ἀναστή;σόμεθα. Ζῶντας λέγει καὶ νεκρούς. Ὅτι ἀναστή;σονται μὲν οἱ πόλαι καὶ ἐξ ἀρχῆ; θανόντες, καὶ οἱ ζῶντες ἐκ τότε κατὰ τὴν ὥραν τῆ; ἀναστάσεως, νεκρωθέντες ἐν ἀτόμῳ καὶ ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ, ὡς ὁ θεός; Παῦλος φησιν, ἀλλοιωθέντες ἐξαναστή;σονται.

Kρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Κρίνει γὰρ οὗτος; ἅπαντα, ὡς μόνος καὶ ἀληθῆ;ς ὢν κριτής; τοῦ θεοῦ λόγος ὑπάρχων ὁ ζῶν, ὁ ποιήσας πάντα, ὁ εἰδῶς πάντα, ὁ κριτικῶ; ἐνθυμήσεων καὶ ἐνοκῶν καρδίας, ὁ δικνοῦμενος ἄκρι; ὁσίων καὶ μυελῶν, καθὰ γέγραπται, ὁ μόνος τῶν ὄλων Δεσπότης, ὁ τῶν ὄλων εἰδῶς, καὶ ἐκίστη; ἀποδοῦναι ἰσχύων κατὰ κίνησιν, καὶ πρῆξιν, καὶ βούλησιν. Ὅπερ καὶ θεὸν ἀληθῆ; τούτον μαρτυρεῖ μάλιστα, ὡς προεῖπομεν, ὡς φῶσει θεοῦ Υἱόν. Κριτής; γὰρ οὗτος; μόνος ὡς δικαίος, ὡς ἀληθῆ;ς, ὡς τῶν θούλων αὐτοῦ κριτής; ὡς γινώσκων εἰ τῶν θούλων, ὡς ἰσχύων ἀποδεδῶναι, ὡς Δεσπότης τῶν ὄλων ὢν.

Ὁ δὲ τῆ; βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Τὸ μὲν γὰρ παρὸν, εἰ καὶ τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ αὐτοῦ σαρκὶ καθήργησε, μόνος ἀναμάρτητος ὄφθαι;ς ἄνθρωπος, καὶ σταυρωθεί;ς καὶ ἀναστή;ς βασιλεύσας κατὰ τοῦ θανάτου, καὶ τὸν πονηρὸν δεσμοῖ; ἐπέδησεν, ἔτι ἐκὼ καὶ βασιλεύ;ς ἔστιν ὡς θεός;, ἀλλ' ὄμως ἀληθῶ; βασιλεύ;ει μόνον τῶν ἐπιγινωσκόντων καὶ λατρεύόντων αὐτῷ. Τῶν δὲ γε ἀπίστων καὶ ἑτεροφρόνων, καὶ τῶν κατανόμων βιοούντων, καίτοι γε κτίστος ὢν αὐτῶν καὶ ποιοητής;, οὐ βασιλεύ;ει τιελως τῷ αὐτεξουσίῳ αὐτῶν μὴ βουλομένων, ὑποκυπτόντων δὲ μᾶλλον τῷ πονηρῷ, ἔτι δὲ καὶ αὐτῷ τὴν ἀμαρτίαν κατὰ θέλησιν οἰκείαν ἐνεργεῖν παραχωρηθέντι, ἕως φθαρτός; ἔτι ὁ φθειρόμενος οὕτως ἔσται κόσμος, πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν δοκιμήν τε καὶ ἐκλογήν. Ὅτι δὲ ἀπ' οὐρανοῦ σποτος δὴ ὁ Δεσπότης κατέλθοι, καὶ ἀνακαινισθῆ; μὲν ὁ κόσμος, ὡς γέγραπται, δεσμευθῆ; δὲ τελῶς ὁ τῆ; κακίας ἀρχηγός;, τότε μὲν ἀρχή;σει ἡ ἀμαρτία· πάντα δὲ ἐχθρὸν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ; πόδας; αὐτοῦ θήσει· καὶ πᾶς μὲν πονηρός; ἐκδηθή;σεται παρὰ τῶν δαιμόνων ἔσω· μόνον δὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὁ Χριστός; μετὰ τῶν ἀγγέλων ἔσται καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, τῆ; αἰωνίου

ζωῆς ενεργουμένης. Διὸ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔστι τέλος, ὡς φησι Δανιηλ, ἐπὶ νεφελῶν αὐτὸν θεωρήσας Ἰδὼν ἀνθρώπου ἐρχόμενον, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐφθακίτα, καὶ πᾶσαν τὴν ἔξουσιαν εἰληφότα, τὴν κατὰ πάντων ἀρ ἦν δηλαδὴ, καὶ ὡς ἀνθρώπου, ἦν δὴ καὶ ὡς Λόγος· ἀϊδίως ἔχει σὺν τῷ Πατρὶ, **304** ὅτε καὶ πάντες ὁμολογήσουσιν αὐτὸν Κύριον, καὶ πᾶν γόνου κάμψαι, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, Παῦλός φησιν, ὅτι

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἡ μὲν ἐν Νικαίᾳ τῶν τριακοσίων δεκαοκτὼ ἁγίων Πατέρων τῆς πίστεως ἔχθεις, ἀχρι τούτου τὴν Τριᾶδα κηρύττουσα, καὶ μηδὲν ἑλλειπίς ἔχουσα· τὸν μὲν γὰρ Θεὸν καὶ Πατέρα ἐν πρώτοις ἐκήρυξε, καὶ τὸν Ἰδὼν εὐθὺς πρὸ τῶν αἰῶνων γεγεννημένον, καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον· ὃς καὶ τὴν σάρκωσιν δευτέρα ἡσεν ὑστερον γενομένην ὑπὲρ τῆς ἡμῶν ἀνακλάσεως, Πνεύματι ἁγίῳ τελεσθεῖσαν· ἐκ τῆς παναγμύμου Παρθένου τῆς Θεοτόκου. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ὁμολόγησαν, εἰ καὶ μὴ πλατύτερον ἐξέθετο εἰς περὶ αὐτοῦ, μὴ καλοῦσης τῆς χρείας. Ὅθεν καὶ τὸ τέλειον ἀνεκρήχθη τῆς θεότητος· ἐκ τοῦ θεοῦ ἐκείνου τῶν Πατέρων χοροῦ· ὅτι Τριάς· καὶ μονὰς ὁ Θεὸς ἡμῶν· ὅτι Πατὴρ ἀνάρχος· ὅτι Υἱὸς ὁμοούσιος, ὁμοιωθεὶς ὑστερον, ὡς εἶρηται, δι' ἡμᾶς· ὅτι Πνεῦμα ἅγιον Θεοῦ, καὶ μία θεότης καὶ δύναμις τῶν τριῶν, καὶ εἰς τὰ τρία Θεός, καὶ Θεὸς ἄλλος, ὅκ ἔστιν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ Υἱοῦ πλατύτερον εἶρηξαν· οὐκ ἦν γὰρ τότε ὁ ἀθετῶν τὸ Πνεῦμα· κατὰ τὸν Ἰδὼν δὲ μόνον βλασφημιῶν ἦν ὁ δυσσεβέστατος Ἄρειος. Ἐπει δὲ καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁπὸ τοῦ πονηροῦ κινούμενος πνεύματος, Μακεδόνιος· ἀνεδείχθη, καθαιρούσι μὲν καὶ αὐτὸν οἱ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, τόπος δὲ τῆς πάλης· ἡ Κωνσταντίνου. Διὸ καὶ χωρὶον αὐτῆ τοῦ Πνεύματος· καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὑπὲρ τοῦ Πνεύματος ἀγωνιζομένη, τᾶσαν κίχωσι φέρει, καὶ μάρτυς αὐτῆ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, καὶ τῶν χωρούντων κατὰ τοῦ Πνεύματος ἑλατῆρ, καὶ τῶν λαμβανόντων τὸ Πνεῦμα καὶ δοῦναι δυναμένων ὑπηρέτις καὶ ἀρχηγός. Ἐν τῷ τῆ τοῖσιν τῆς δευτέρας συνταχθείσης συνέδου, καὶ τῶν ἁγίῳ Πνεύματι κινουμένων τυγχάνοντων ἱεραρχῶν, τὸ ἱερὸν ἀπαρτίζεται Σύμβολον ὑπὲρ αὐτοῦ τε τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, καὶ κατὰ τῶν δυσσεβῶν, Ἀπολλιναρίου τε καὶ Μακεδονίου πλατύτερον ἔκτεθιν, ὡς τοῦ μὲν τοῦ Λόγου τὴν ἐνανθρώπησιν, τοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημούστων, ὃ καὶ προφητικῶς οἱ ἅγιοι συντεθείκασιν. οὐ τὰς πρὸ αὐτῶν καὶ τὰς τότε, ἀλλὰ καὶ τὰς μετὰ ταῦτα πάσας καταβραῦον αἰρέσεις· καὶ κατήσχυον. Ὅ δὴ καὶ αἱ λοιπαὶ πᾶσαι ὡς θεοὶ ἐδέξαντο ἱερώταται σύνοδοι, καὶ τοῦτω καθυπετάγησαν, οὐδὲν τοῦτω προθεῖναι, ἢ ἀφελῆσθαι τι ἐξ αὐτοῦ τοπαράπαν ἀνασχόμεναί, καίτοι γε πολλῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σκανδάλων ὑπὸ τῶν κατὰ καιροῦ· αἰρετικῶν εἰσυχθέντων. Ἀ δὴ καὶ σκεδάζοντες θεῶν Πνεύματι οἱ τῆς Ἐκκλησίας· συναθροίζομενοι Πατέρες, ἄλλοι μὲν ἕροις ἐαυτῶν τὴν ἀλήθειαν ἐπισφράγιζον· τοῦτον

A quum dierum Patrem ejus pervenientem et omnem ejus potestatem accipientem, scilicet super omnia principatum, et tanquam hominem qui principatum ut Verbum aeternaliter cum Patre habet. Quod fiet quando Dominum illum consitebuntur omnes et flectetur omne genu et omnis lingua confitebitur, ait Paulus, quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris, et nullus adversator erit.

Et in Spiritum sanctum.

Nicaeae trecentorum decem et octo sanctorum Patrum fidei expositio usque nunc Trinitatem proclamans, nihilque imperfectum habens, Deum quidem Patrem in primis pronuntiavit et statim Filium ante saecula genitum Patrique consubstantiallem, cujus incarnationem deinde factam propter reparationem nostram explanavit a Spiritu sancto ex Immaculata Dei Matre Virgine operatam, et Spiritum sanctum confessa est, licet non latius quae de ipso sunt, illud nihil exigente, exposuerit. Hinc perfectum de Divinitate conclamatum est a divino illo Patrum choro, quod Trinitas et unitas Deus noster, quod Pater absque principio, quod consubstantialis Filius, novissime, sicut dictum est, propter nos incarnatus, quod Dei Spiritus sanctus, et una trium divinitas et potentia, et unus tres Deus et Deus alius non est. Sed de Filio latius explanatum est, non enim tunc erat qui Spiritum despiceret, in Filium tantum blasphemante impiissimo Ario. Sed cum et contra Spiritum sanctum, a spiritu malo exagitatus inventus est Macedonius, excommunicant quidem eum qui Spiritu Dei aguntur, et pugnae locus Constantinopolis. Quae igitur Spiritus praedium est et usque adhuc pro Spiritu sancto praelians omnem malitiam sustinet, sancti Spiritus martyr, Spiritui sancto adversantium bellatrix, et Spiritum accipientium dareque valentium adjutrix et princeps. In illa igitur, secunda adunata synodo, Spiritu sancto agente, Pontificibus assistentibus, sanctum consummatur symbolum tum pro divino Spiritu, tum contra impios Apollinarianum et Macedonium, alteram Verbi humanitatis assumptionem, alterum Spiritum sanctum blasphemantem, prolixius expositum, quod per prophetiam exposuerunt sancti, quippe qui non praecedentes praesentesque haereses, sed et omnes quae postea invecatae sunt frangebant et confusione suffundebant; quod tanquam divinum reliquae omnes acceperant sanctissimae synodi, anteriori huic submissae, nihil prorsus addi vel minui sinentes, multis tamen in Ecclesia scandalis ab haereticis pro tempore suscitatis quae dissipare in sancto Spiritu curantes adunati Ecclesiae Patres aliis quidem propriis regulis veritatem obsignarunt, regulam vero illam tanquam omnis regulae principium sine mutatione vel ad voculam unam servaverunt, et omnes sic absque novitate qualibet servaturos se praehuerunt; et qui adulterare audent hos anathemati subjiciunt.

Porro qui hoc denuntiant non ipsi sanctores erant, sed ab apostolorum successoribus deducti qui et usque ad sanguinem pro Christo certantes et ipsius stigmata ferentes confessionis laboribus coronati sunt et divinis charismatibus fulgent.

Εὐύχων, ἀλλ' οἱ τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων διάδοχοι, οἱ καὶ μέχρις αἱμάτων ἀθήσαντες ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆ αὐτοῦ περιφέροντες στίγματα, καὶ ἑραλογίας πόνους εἰς αὐτὸν ἑπισημαίνοντες, καὶ θαύματα χαρίσματα διαλάμποντες.

Et in Spiritum sanctum Dominum.

Quia Dominus Spiritus est ac Trinitatem completens. Dominus enim noster in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti baptizare discipulos misit. Et Spiritus sanctus a prophetis non secus ac Filius annuntiatus est.

Dominum.

Sicut unius essentiae Patris et Filii. Sicut enim Pater Dominus et Filius Dominus, et Spiritus Dominus scriptus est, non tres Domini, sed unus Dominus, quia una trium divinitas, natura, dominatio, potentia, energia, voluntas.

Et vivificantem.

In ipso enim vivimus et movemur et sumus, a Patre per Verbum in sancto Spiritu creati et viventes; eadem enim voluntate et motione et energia unus in Trinitate divinitatis omnia constant: a Spiritu ergo vitam et motionem habemus, quia et angeli spiritus viventes sunt ex omnia vivificante sancto Spiritu, et animae per eum spiritus viventes. Ideo scriptum est: *Influxit in faciem Adam Deus spiraculum vitae, et in animam viventem* Scriptura, factus est homo.

Qui e Patre procedit.

Siquidem non de alia essentia substantiave, sicut nec Filius. Sed genitus quidem a Patre Filius, exinde unigenitus, per processione[m] vero Spiritus sanctus alio modo et ineffabili quemadmodum Verbi generationis ratio ineffabilis, sicut et Patris essentiae modus quo pacto sit dici nequit, sicut et Deum Patrem nosse fide sola fas est, de quo testimonium perhibet creatura, et de Filio Verbo ejus fide sola descendendum est, licet de eo annuntiet creatura Verbo firmata atque ornamento decorata; et Spiritum sanctum fide sola recipere oportet, cujus efficaciam vivificantemque virtutem enarrat omnis creatura.

Qui e Patre procedit.

Sic theologice effantur Patres, sicut Deus Verbum dixit, non temerarios se praebentes nec arrogantes nec mente superbientes, nec quae in corde sunt efferentes, sed quae ab initio a magistro didicerunt. Verbum quod a Patre est, non, *A me procedit*, ait, Spiritus, sed *a Patre* (1). Tu vero quasi charisma melius illud quod non de se ipse dixit,

(1) Error saltem insinuat de processione Spiritus e solo Patre.

Α δὲ τῶν ὄρων, ὡς ἀρχὴν παντὸς ἔργου. ἀσπασίον παντὴ μέχρι καὶ λείψανος τετηρήσασθαι· καὶ πάντα ὄντα τηρεῖν ἀκαίνοτόμητον ἀσπρήσαντα, καὶ τοὺς τοιμῶντες εὐλοῦσαι καθυποβάλλουσιν ἀναθέματα.

Ἐπί· καὶ οἱ ἐκθέμενοι τοῦτο, οὐχ οἱ εὐχόντες. Ἐπί καὶ οἱ ἐκθέμενοι τοῦτο, οὐχ οἱ εὐχόντες. Ἐπί καὶ οἱ ἐκθέμενοι τοῦτο, οὐχ οἱ εὐχόντες.

Kai eis to Pneuma to Agion, to Kyrion.

Ὅτι Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι, καὶ συμπληρωτικὸν τῆς Τριάδος· ὁ Κύριος γὰρ ἡμῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῖς μαθηταῖς βαπτίζειν ἐπέταξε. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἄγιον κατὰ τῶν προφητῶν ὡς καὶ ὁ Υἱὸς ἐκηρύχθη.

To Kyrion.

Ὅς μὴς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὁ γὰρ ὁ Πατήρ Κύριος, καὶ ὁ Υἱὸς Κύριος, καὶ τὸ Πνεῦμα Κύριος γέγραπται. Οὐ τρεῖς δὲ Κύριοι, ἀλλ' εἰς Κύριος· ὅτι μία θεότης, 305 καὶ φύσις καὶ κυρότης καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ θέλησις τῶν τριῶν.

To Zwoikoidn.

Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἵσταν, ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Λόγου ἐν ἁγίῳ Πνεύματι δημιουργηθέντες καὶ ζῶντες. Τῇ γὰρ αὐτῇ θελήσει καὶ κινήσει καὶ ἐνεργείᾳ τῆς μιᾶς ἐν Τριάδι θεότητος τὰ πάντα μένει. Ἐκ τοῦ Πνεύματος οὖν τὴν ζωὴν καὶ κίνησιν ἔχομεν· ὅτι καὶ ἄγγελοι πνεύματα ζῶντα, ἐκ τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα ἁγίου Πνεύματος, καὶ ψυχὰι δι' αὐτοῦ πνεύματα ζῶντα. Ἄθ καὶ γέγραπται, ὡς Ἐρέπνευσον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀδάμ ὁ θεὸς πνοὴν ζωῆς, καὶ εἰς ψυχὴν ζῶσαν ὁ ἄνθρωπος γέγονε, μαρτυροῦσης τὸ ζωοποιὸν τοῦ θαλοῦ Πνεύματος τῆς Γραφῆς.

To ek tou Patros ekporudmenon.

Ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ὡσπερ οὐδὲ ὁ Υἱός. Ἄλλ' ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς, διὰ καὶ Μονογενῆς, τὸ δὲ γὰρ ἄγιον Πνεῦμα ἐκπορευτῶς καθ' ἑτερόν τινα τρόπον καὶ αὐτὸν ἄρρητον· ἐπειδὴ καὶ ὁ τῆς τοῦ Λόγου γεννήσεως τρόπος καὶ λόγος ἄρρητος, ὡς καὶ ὁ τοῦ Πατρὸς πῶς ἴστιν ἀνεκφραστός. Ὡς γὰρ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα εἰδέναι πιστεῖς μόνη γινώσκαι ἴστι, καίτοι γὰρ τῆς κτίσεως αὐτὸν μαρτυροῦσης, καὶ τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον αὐτοῦ πιστεῖς μόνη διέξασθαι ἴστιν, εἰ καὶ ἡ κτίσις αὐτὸν διδάσκει λόγῳ συνεστῆκεν τε καὶ κεκοσμημένη, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πιστεῖς μόνη διέξασθαι χρεῖον, εἰ καὶ τὸ ἐνεργεῖ αὐτοῦ καὶ ζωοποιὸν πᾶσα ἀνακηρύττει κτίσις.

To ek tou Patros ekporudmenon.

Ὅπως θεολογοῦσιν οἱ Πατέρες, ὡς ὁ Θεὸς Λόγος εἶρηκεν, οὐ τοιμηταί τινες ὄντες, οὐδὲ ἀθάβεις, καὶ τῇ διανοίᾳ ὑπερνεφέεις, οὐ τὰ ἀπὸ τῆς κοιλίας λέγοντες, ἀλλ' ὅσαπερ ἂν ἐφθασαν κατὰ τὸν διδακχάλου μαμαθημένα. Ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς Λόγος οὐκ ἔξε μοῦ ἐκπορεύεται, φησὶ, τὸ Πνεῦμα, ἀλλ', ἐκ τοῦ Πατρὸς. Σὺ δὲ τοιμῶς, ὁ καινοτομῶν, χαρίζεσθαι

τοῦτο, ἔπερ αὐτὰς εὐ περὶ αὐτοῦ φησι; Καὶ τίς ἂν
 ἴδεν αὐτοῦ τε καὶ σοῦ μᾶλλον τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύ-
 ματος ἐκπόρευσιν ἀναρχον; Πάντως ἂν γνοίης, εἴγε
 τοῦν ἔγους ἔλωσ, ὡς ὁ ἐκ τοῦ ἀναρχοῦ Πατρὸς συν-
 ἀναρχος μετὰ τοῦ Πνεύματος Λόγου, τὴ περὶ τοῦ
 Πνεύματος οἶδα· καὶ σοῦ διδάσκει σαφέστερον καὶ
 πιστότερον. Σὺ δὲ μὴ ἐκόμενος τῷ Σωτῆρι, ἀνθι-
 στάμενος φαίνῃ, καὶ τὴν ἀλήθειαν μὴ λέγειν λέγεις
 τὴν ἀλήθειαν ὄντα, καὶ ἐξηγητῆς ἄλλος τῶν λόγων
 αὐτοῦ· ταλεῖς, καινότερος παρὰ τοὺς Πατέρας. Εἰ
 γὰρ οὗτοι μὴ τοιμῶσι λέγειν παρ' ἑπερ ἐκεῖνος ἔφη,
 καὶ ὄρον τιθίσαι, τοὺς ἐκεῖνου σέβοντες λόγους, καὶ
 οἱ διδάχοι τούτων οὐκ ἄλλον παρὰ τοῦτον συντεθει-
 κασιν ὄρον· ὄρα πρὸς πόσῃν τοιμῶν ἐλήλυθας, ἀν-
 ὄρωπε, περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου λόγων, ἄπερ ἐκεῖνος
 οὐκ ἀπεκάλυψε, καὶ τοὺς μύστα; ἐκεῖνου καὶ θεολό-
 γους ἀθετῶν. Εἰ δὲ συνάγειν λέγεις τὴν σὴν καινο-
 τομίαν ἐκ φημάτων τινῶν ἢ Γραφικῶν ἢ καὶ Πατρι-
 κῶν, τοῦτο μὲν ἔλωσ οὐκ ἔστιν. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἰεγον
 ἐναντία αὐτοὶ τε ἐκιοτοῖς, καὶ τῷ Συμβόλῳ μὲν
 ὠμολόγουν ἕτερα, ἐν ᾧ καὶ τὸ βάπτισμα, καὶ ἱερω-
 σύνην, καὶ τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέξαντο, ἄλλα δὲ τοῖς
 συγγράμμασιν εἰεγον, Ἄλλ' ἐκεῖνων μὲν ὁ νοῦς ὀρ-
 θὸς πρὸς τὸ Σύμβολον, ἐπεῖπερ ἐκεῖνο τῆς εὐσε-
 βείας κρηπίς· σὺ δὲ καταθρασυνοῦμενος ἄλλα ἐπ'
 ἄλλοις λέγεις, ἐκ τούτου δὲ τὸ τε ὄν μαρτυρεῖς
 ὑπερήφανον, καὶ τῶν ἁγίων καταψευδόμενος φαίνῃ,
 μεταίρων ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες σου. Εἰ
 γὰρ ἴδεσαν οὗτοι, ὡς αὐτὸς τὰ ἐκεῖνων παρεξηγῆ,
 ἔστιαν ἂν καὶ τῷ ὄρω, μήποτε ψευδομάρτυρες εἴεν.
 Εἰ δὲ τὸν ὄρον ὡς ἡμῖν ἔδειξαν διεφύλαξαν, καὶ ἐν
 αὐτῷ τετελειῶνται, καὶ παρὰ τοῦ θεοῦ ἰδοξάθησαν
 Πνεύματος, δῆλον ὡς καὶ πᾶσα τούτων γραφὴ πρὸς
 τὴν τοῦ ὄρου ἐκδοσιν ἀνατρέχει. Καὶ ὄρα ὄρον σοὶ τὸ
 εἰνόν. Τὸν κοινὸν ὄρον τῆς εὐσεβείας, 308 τὸ τῆς
 πίστεως σύμβολον, τὴν σφραγίδα τῆς τῶν Πατέρων
 θεολογίας, ἀνατρέπεις ἐξ ὄν προστιθῆς· τῆς συμ-
 φωνίας τῶν ἱερῶν συνόδων σεαυτὸν ἐξάγει· ὑπερ
 τοὺς πολλοὺς καὶ θεοὺς ἐκεῖνους ἀνδρας ἐπαιρόμε-
 νος φαίνῃ. Τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Σωτῆρος
 θεολογίαν καταλύειν ἐπιχειρεῖς· τοὺς πνευματοφό-
 ρους Πατέρας ἐπ' οἷς ἠρμήνευσαν καὶ διωρίσαντο,
 παραγράφῃ· τὸ συναφὲς τῆς θεολογίας ἐκ τῶν ἀπο-
 στόλων μέχρις ἡμῶν, καὶ τὴν τῆς πίστεως ἀρχαίαν
 παράδοσιν, ἀνατρέπεις· τὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰρη-
 νὴν ἢν παρακαταθήκην δέδωκεν ἡμῖν ὁ Σωτῆρ, κα-
 ταλύσαι τετόλμηκας· σκανδάλων καὶ σχισμάτων
 ταῖς ἐκκλησίας αἰτίως γέγονας· κατὰ τοῦ Πνεύμα-
 τος φέρῃ, ὡς ἐκ τῶν ὄν καινοτομιῶν τε καὶ λόγων
 ἑλαττον Υἱοῦ τε καὶ Πατρὸς ἀποφαίνων· τὸ μυστή-
 ριον συνθολοῖς τῆς Τριάδος, καὶ δύο ἀρχὰς ἐπιστά-
 γεις· μόνον σεαυτὸν τῶν ὄν καθίσσεις κριτὴν, τῶν
 Πατέρων τοῦτο μὴ δεχομένων· ὄμοῦ γὰρ αὐτοὶ τὰ
 περὶ Θεοῦ σκοπεύοντες διετύπων. Τὴν κατὰ πάν-
 των ἐξουσίαν ἔχειν ἀθεῖς, ἄπερ μόνου τοῦ Σωτῆρός
 ἔστιν. Ὁ δὲ Πέτρος σύνδουλὸν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Κορ-
 νηλίου λέγει· καὶ μετὰ τοῦ Ἰακώβου καὶ τῶν λοι-
 πῶν διασκήπεται. Καὶ Παῦλος τρέχει ἀναθεῖναι
 τὸ εὐαγγέλιον· καὶ καθεξῆς οἱ λοιποὶ. Ἐμαθον γὰρ

dare audes novitates seminans? Et de duobus, ipse
 et tu, quis magis divini Spiritus processionem
 absque initio novit? Sane, si recte intelligeres,
 persuasum haberes quod e Patre qui sine initio est
 absque initio ipsum cum Spiritu Verbum novit
 quod est de Spiritu, teque clarius et fidei conformius
 docet: tu vero Salvatore non obsequens ad-
 versarius appares, veritatem non dicere dicis cum
 qui veritas est, et sermonum ejus interpretator
 alter insurgis novitatum prae Patribus magis do-
 ctor. Qui si dicere non audent praeter id quod
 dixit Filius, et regulam tenent ipsius venerantes
 sermones, eorumque successores non aliam ac
 illam statuerunt regulam, vide ad qualem progres-
 deris temeritatem, homo, de incomprehensibili
 praedicans quae ipse non revelavit, et doctores ejus
 theologosque contemnens. Si vero novitatem tuam
 e quibusdam Scripturae Patrumve verbis colligere
 dicis, profecto hoc non est: non enim suis ipsi
 contraria dixerunt, et cum simbolo quidem caetera
 confitebantur, in quo baptismum et sacerdotium, et
 vitae finem recipiebant, alia vero scriptis dicebant,
 sed eorum quidem recta mens juxta symbolum,
 quippe quod pietatis fundamentum; tu vero au-
 dacia tumens, alia post alia asseris quibus tuam
 nudas arrogantiam et de sanctis mentiens appares,
 aeternos quos posuerunt Patres tui fines excedens. Si
 cognovissent illi quomodo ipse quod tradiderunt
 falsae interpretaris, regulam statuissent ne unquam
 falsi testes invenirentur. Si vero regulam qualem
 nobis dederunt servaverunt, in ea initiati sunt, et
 a divino Spiritu gloria insigniti, patet quod omni-
 horum scriptura ad regulae expositionem reducitur.
 Et vide quam terribile tibi: communem pietatis re-
 gulam fidei symbolum, Patrum theologiae sigillum
 destruis per ea quae superaddis. E sanctorum con-
 sensu synodorum teipsum ejicis, contra plurimos et
 divinos hos viros superbiens appares, Salvatore
 de Spiritu theologiae solvere conaris, Spiritu sancto
 afflatus Patres in his quae interpretati sunt atque
 definiuntur contradicis, theologiae ab apostolis ad nos
 connexionem et fidei antiquam traditionem turbas,
 Ecclesiae pacem, quam depositam dedit nobis Sal-
 vator, dirimere audes, scandalorum et schismatum.
 In ecclesiis causa factus es, adversus Spiritum
 inveheris quem tuis novitatibus sermonibusque,
 Filio et Patri inferiorem contendis. Trinitatis my-
 sterium turbas ac duo principia introducis; solum
 te universorum constituis iudicem, non accipientibus
 Patribus; nam hi una mente quae de Deo sunt
 considerantes delineabant, tu in omnia auctoritatem
 habere gloriaris, quod solius Salvatore est, con-
 servum vero et Cornelii se dicit Petrus, et cum
 Jacobo et reliquis res perpendit, et Paulus Evan-
 gelium dilataturus currit, et communiter reliqui;
 a Salvatore enim didicerant et servaverant: *Qui
 voluerit in vobis primus esse, sit omnium et ultimus.*
 Quod patet per Romae etiam synodorum temporibus
 beatos Pontifices. Contemptu enim habitum illi, cum et

ipai Christi et ejus apostolorum discipuli essent, non in se de pietate confidebant, sed in communi fratrum agnitionis signo; qui cum aliis signum dabant Ecclesie obsequentes unanimi: quippe qui illud Salvatoris agnoscebant Christi dicentis: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Tu vero contra omnes graduens non adversus symbolum sanctum insurgis solum, sed et de Baptismate et reliquis Ecclesie moribus similiter agis: Baptisma enim sine chrismate perficiens, chrisma vero non opportune donans, et baptizatorum multi absque chrismate donantur et communionis non sunt participes. Non sic scribit Dionysius, apostolorum æqualis, non sic sacra celebrare et per azyma: non sic manus imponere episcopos et sacerdotes in unctionis oleo, non episcopum unum episcopi consecrationem adimplere. Sed sicut apostolicus per Clementem scribit canon et Ecclesia desuper assumpta usque ad id tempus servat, et una cum ea testificantur desuper ipsius primævi præsertim Dionysius et Maximus; ille apostolorum successor visus in Occidente testimonium perhibens, et Ecclesie mores mysteriaque conscribens hic in confessoribus magnus apprensus, de divinis sapiens, qui diu Romæ vixit et de Ecclesie et sacrificii mysteriis præsertim sicut apud nos sit interpretatur et conscribit, divini Dionysii librum laudans ac extollens. Nonne ergo maximum illud vobis crimen de immutatione divinarum ab initio traditionum? *Teneo*, inquit Apostolus, *traditiones quas didicisti, sive per sermonem, sive per epistolam.* Et de fide et sacramentorum traditione sic ait: *Si quis vobis evangelizati præter id quod accepisti, anathema sit.* Nonne ergo terribile adversum vos de fide et moribus Ecclesie innovantes verbum? Sed et adversus vos sanctarum synodorum abrenuntiationes, primæ quidem et secundæ regulam exponentium; quinque vero post hæc illis subsequentium, et anathema iis qui regulæ apponere vel diminuerent attentant imprecantium. Itaque non erubescis de his et confunderis? Scias quod Trinitas ante sæcula et solus Pater divinitatis fons, sicut dicit Dionysius, et Pater luminum, ut ait Domini frater (Jacobus); lumina et Filius et Spiritus naturaliter ex ipso coæterni. Si ergo erat Spiritus simul absque initio in Patre, et ex Patre est, et Filius unitus exstat, nec ab eo separatur; individua enim Trinitas, absque initio ergo ejus processio. Et vox, *Accipiet*, et *Spiritus Christi*, et *emisit Deus, inspiravit, insufflavit, effudit, fons manat* et similia, hæc novissime propter nos; non autem de novo quidquam accepit Spiritus, sed perfectus ab initio est; hæc autem dona in tempore opportuno nobis tributa, solius Trinitatis charismata, e Patre per Filium in Spiritu impensa et infusa sicut cælum et terra Dei Verbo Spiritusque creatrice virtute firmata sunt. Trinum energia una; causa solus Pater, Verbi qui-

A ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ τετηρήκασιν, Ὁ θέλων εἶναι πρῶτος ἐν ὑμῖν ἔστω πάντων ἔσχατος. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν τῆ; Ῥώμης αὐτῆς ἐν τοῖς τῶν συνόδων καιροῖς μακαρίων ἀρχιερέων. Ταπεινούμενοι γὰρ οὗτοι, τοῦ Χριστοῦ ὄντες καὶ τῶν αὐτοῦ μαθηταί, οὐχ ἑαυτοῖς τὰ τῆς εὐσεβείας; ἐθάβρουν, ἀλλὰ τῇ κοινῇ διαγνώσει τῶν ἀδελφῶν. Ἐπεσφράγιζον δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ οὗτοι, τῇ συμφωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἐπόμειν. Ἐγνώσαν γὰρ τὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι, λέγοντος, εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Σὺ δὲ κατὰ πάντων χωρῶν οὐ κατὰ τοῦ ἱεροῦ μόνον ἐπανόστις Συμβόλου, ἀλλὰ καὶ περὶ βαπτισματος, καὶ λοιπῶν ἄλλων τῆς Ἐκκλησίας ἔθων, τὸ μὲν βάπτισμα διχα χρίσματος τελῶν, τὸ χρίσμα δὲ μὴ κατὰ καιρὸν διδοῦς; καὶ πολλοὶ τῶν βαπτιζομένων χρίσματος χωρὶς τελειοῦνται καὶ κοινωνίας ἀμίτοχοι. Οὐχ οὕτω δὲ Διονύσιος γράφει, ὁ τοῖς ἀποστόλοις ἴσος. οὐδ' οὕτως ἱεουργεῖν, καὶ δι' ἀζύμων, οὐδ' οὕτω χειροτονεῖν ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς ἐν ἑλαίῳ χρίστω; οὐδ' ἐπίσκοπον ἕνα ἐπίσκοπον χειροτονεῖν, ἀλλ' ὡς ὁ ἀποστολικὸς δὲ Κλήμενος; γράφει κανὼν, καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀνωθεν εἰληφύει. φυλάσσει μέχρι τοῦ νῦν. Καὶ συμμαρτυροῦσιν αὐτῇ οἱ ἀνωθεν ἔξαρχοι ταύτης, καὶ μάλιστα Διονύσιος; τε καὶ Μιξίμος, ὁ μὲν διάδοχος τῶν ἀποστόλων ὁφθαίς ἐν δύσει τε μαρτυρήσας, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθῃ τε καὶ μυστήρια συγγραφέμενος, ὁ δὲ μέγας ἐν ὁμολογηταῖς φανεῖς καὶ τὰ θεῖα σοφῆς, τῇ Ῥώμῃ τε διατρέψας ἐπιπολὺ, καὶ περὶ τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱεουργίας μάλιστα ὡς τὰ καθ' ἡμῶς ἔχει ἐπερμηγυμένων καὶ συγγραφόμενος, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ Διονυσίου βιβλὸν θαυμάζων καὶ ἐκθειάζων. Ἄρ' οὖν καὶ τοῦτο μέγιστον ὑμῖν ἔγκλημα, τὸ τὰς θείας ἐξ ἀρχῆς ἀλλοιοῦν παραδόσεις; Φυλάσσετε, φησὶν ὁ Ἀποστόλος; τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβετε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολικῆς. Καὶ περὶ τῆς πίστεως δὲ καὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων οὕτω λέγει· *Εἰ τις εὐαγγελίζεται ὑμῖν κενρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.* Οὐ φοβερὸν οὖν καθ' ὑμῶν τὸ βῆμα περὶ τε τὴν πίστιν καὶ τὰ ἔθῃ καυτομοῦντων τῆς Ἐκκλησίας; ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων συνόδων αἱ ἀποφάσεις καθ' ὑμῶν, τῆς πρώτης μὲν καὶ δευτέρας ἐκθεμένων τὸν ὄρον, τῶν πάντε δὲ μετὰ ταῦτα ὡς ἐπομένων αὐταῖς, καὶ τοὺς προσθεῖναι τῷ ὄρω ἢ ἀφελεῖν περιθιθέντας ἀναθέματι περιπεμπούσων. Οὐκ ἐρυθριάς; ὡς ἐπὶ τούτοις καὶ περιχαλύπτῃ; Γνωθὶ γὰρ ὡς ἡ Τριάς προαιώνιος, καὶ μόνος ὁ Πατὴρ πηγὰ θεότης, ὡς φησι Διονύσιος; καὶ Πατὴρ τῶν φώτων, ὡς φησὶν ὁ Θεοδόσιος; Φῶτα δὲ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ συναλδία ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς. Εἰ οὖν ἦν τὸ Πνεῦμα συνανάρχως ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, καὶ ἠνωμένον ἐστὶ τῷ Υἱῷ, **307** καὶ οὐ κεχώρισται τούτου· ἀδιάρετος γὰρ ἡ Τριάς. Ἄναρχος οὖν αὐτοῦ ἡ ἐκπάρουσις. Τὸ δὲ λέγεται, καὶ τὸ ἠνεῦμα Χριστοῦ, καὶ τὸ ἐξαπέστειλεν ὁ θεός, καὶ τὸ ἐνεφύθησε καὶ ἀνέπνευσσε, καὶ προχέει καὶ βλάζει καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑστερον καὶ δι' ἡμᾶς. Οὐ λαμβάνει δὲ ὑστερὸν τι τὸ Πνεῦμα,

ἀλλὰ τέλειόν ἐστιν ἐξ ἀρχῆς. Ταῦτα δὲ τὰ ὄντα κατὰ καιρὸν ἡμῖν παρεχόμενα, χαρίσματα τῆς μόνης Τριάδος, ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι χορηγούμενα, ὡς καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ γῆ Λόγῳ Θεοῦ καὶ Πνεύματι δυνάμει δημιουργικῇ ἐστερέωνται, μὴ γὰρ ἐνέργεια τοῖς τρισίν. Εἰς αἷτις, ὁ Πατήρ, καὶ τοῦ Λόγου μὲν καὶ Πνεύματος φυσικῶς, μετὰ τοῦ Λόγου δὲ καὶ Πνεύματος ἐκ τῶν κτισμάτων αἷτις δημιουργικῶς. Ἀναλόγως οὖν ἐκάστοτε τὰ χαρίσματα δίδεται. Καὶ Ἡσαΐας ἀριθμὸν χαρισμάτων λέγει τοῦ Πνεύματος· καὶ Παῦλος ὡσαύτως, ὅς καὶ περὶ Χριστοῦ φησιν· Ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς· οὐ μόνον τὴν ὑπόστασιν ἐνταῦθα λέγων τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ τὰ φυσικὰ θεῖα χαρίσματα ὡσπερ ἔχων ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ μετὰ τοῦ Πνεύματος δίδωσι. Διὸ καὶ καταρχόμενον ἐπ' αὐτῷ ἐφάνη τὸ Πνεῦμα· καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτῷ. Οὐχ ὅτι καὶ αὐτὸ σισάρχωται, ἢ ὑποστατικῶς ἐν τῷ θεῷ ἐκεῖνῳ κατάρχεσθαι σῶματι· ἀλλ' ὅτι πάντα ὡσπερ ἔχει δωρήματα, ἐνέθηκε τῷ θεῷ ναφ' ἐκεῖνῳ ὡς καὶ ὁ Πατήρ, εὐδόκησας ἐν αὐτῷ ὁμοίως, καὶ ἀγαπητὸν Υἱὸν αὐτὸν ὀνομάσας, ὡς καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Θῆσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτῷ. Ὁ μὲν οὖν Λόγος ὑποστατικῶς ἦνωται τῷ θεῷ προσλήματι· οὐχ ὑποστατικῶς δὲ ἐν αὐτῷ ὁ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα. Μόνος γὰρ ὁ Λόγος σισάρχωται. Εἰ οὖν ἐν αὐτῷ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν αὐτῷ κατῆλθε καὶ ἔμεινε, κατὰ τὰ ἐνεργήματα καὶ τὰς δωρεὰς ἔμεινε, καὶ κατὰ τὸ συνεργεῖν τῷ Υἱῷ. Οὐκ ἔρα καὶ ὑπόστασιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, καὶ ὁ δὲ ἡμεῖς λαμβάνομεν, χάρισμα λαμβάνομεν. Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος γὰρ, φησὶν, αὐτοῦ ἡμεῖς πάντας ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Πολλοὶ δὲ ἡμεῖς, καὶ διάφορα λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα. Ἀκολουθῶς οὖν οἱ ἄγιοι καὶ τὴν ἐρμηνείαν τίθεσσι τοῖς ῥητοῖς. Ἐκ τοῦ ἐμοῦ, φησὶ, λέγεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, τουτέστιν ἐκ τῶν ἐμῶν λόγων, καὶ ἐκ τῆς ἐμῆς γνώσεως. Καὶ ἐνεφύθησεν, καὶ λέγει αὐτοῖς, Δάτετε Πνεῦμα ἅγιον· περὶ τοῦ ἐνὸς χαρίματος τοῦ λυεῖν καὶ δεσμεῖν αὐτὸ ἐκλαμβάνοντες· καὶ, Εἰ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει· ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ τοῖς χαρίσμασι· πᾶσι καὶ σωματικῶς· καὶ, Ἐξαπέστειλε τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· ὅτι ἐν αὐτῷ ὡς ὁμοφυεῖς ἐστὶ, καὶ ἀδιαίρετον αὐτοῦ μένει· καὶ τὰς δωρεὰς ἀποστέλλεσθαι λέγεται. Τὰ τοιαῦτα οὖν δι' ἃ λέγεις τὴν ἐκπόρευσιν δηλοῦσθαι τοῦ Πνεύματος, τὸ, Ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, λέγει, δεικνύς κἀνταῦθα, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, καὶ ἔρχεται θελήσει τούτου καὶ τῆ ἑαυτοῦ δι' ἡμᾶς, ὡς μεταδώσον ἡμῖν χάριτος καὶ σοφίας τῆς ὑπὲρ νοῦν, πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος κατανήσιν τε καὶ κοινωνίαν ὡς δυνατόν. Ὁ δὲ καὶ ἐπράχθη, τῶν ἐν νόσμφ πάντων πιστευσάντων ἐθνῶν, καὶ τῆς χάριτος καὶ κοινωνιότητος τῆς Τριάδος. Καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐν Τριάδι τελουμένου, καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν τελε-

A dem Spiritusque naturaliter, cum Verbo autem ac Spiritu conditoris vi creaturarum causa; similiter ergo hic et illic data sunt charismata. et numerat Isaias Spiritus charismata, numerat quoque Paulus de Christo dicens: *In quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, ibi Verbi non solum personam dicens, sed et naturalia divina charismata quæ a Patre habens cum Spiritu dat: ideo super eum descendens ostensus est Spiritus et mansit super eum; non quia et ipse incarnatus est, aut personaliter divinum hoc habitavit corpus, sed quia omnia quotquot habet dona in divino illo deposuit templo, sicut et Pater similiter in eo bene sibi complacens, atque dilectum Filium vocans, ut aiebat propheta: *Dilectus meus in quo sibi complacet anima mea, personam Spiritum meum super eum*. Verbum ergo personaliter divinæ assumptioni unitum est, non personaliter vero in eo Pater et Spiritus; solum Verbum incarnatum est. Itaque in eo si omnis plenitudo divinitatis corporaliter, et Spiritus super eum descendit et mansit, secundum inspirationem et dona mansit et secundum cooperationem Filio, non consequenter secundum personam e Filio procedit (1); quod autem non accipimus, donum gratiæ accipimus. *Et cum de plenitudine ejus, inquit, nos omnes accepimus et gratiam pro gratia*. Porro multi nos et diversa accipimus charismata. Consequenter sancti interpretationem dictis apponunt. *De meo, ait, accipiet et evangelizabit vobis*, hoc est, de sermonibus meis et doctrina mea. Et insufflavit et dicit eis: *Accipite Spiritum sanctum*; hoc de charismate solvendi atque ligandi illud accipientes; et, *Si quis Christi Spiritum non habet*, hoc, quia in eo habitat charismatibus omnibus et corporaliter, et, *Emittit Spiritum Filii sui*; hoc, quia in eo utpote ejusdem nature est, et individuus cum eo manet, et donis mitti dicitur. Verba igitur per quæ Spiritus demonstrati processionem contendit: *Ego mittam vobis a Patre*, illa profert Salvator ibi ostendens quod e Patre est et voluntate Patris eaque propter nos venit Spiritus, gratiam nobis daturus et sapientiam super sensum ad Patris et Filii et ejus Spiritus intelligentiam et societatem quantum licet; quod et factum est, credentibus in orbe populis omnibus et Trinitatis gratiam communicantibus; quod patet de Baptismo in Trinitate collato et de aliis sanctis operationibus. Est ergo e Patre sicut et Filius, Spiritus sanctus absque initio, inseparabilis a Patre et Filio est, sicut et ejusdem nature, et angelis atque nobis in tempore opportuno manifestatur; de Filio vero subsistentiam non habet, sicut divinus scribit Damascenus; causa enim eorum qui ex ipso sunt solus Pater. Si igitur causam qua habuit esse Spiritus novisset Salvator a se ipso, non siluisset, qui bonus est, et ideo veniens ut testimonium perhiberet de veritate. E Patre Spiritus est,

(1) Error aperte continuatur.

sicut alii Patris Verbum, quandoquidem solus causa principiumque est Pater, æternorum illorum qui ex eo sunt, Filii unigeniti et Spiritus: cum Verbo autem et Spiritu, natura Dominus adhuc idem et universorum causa conditoris ratione, non existentibus omnia existentia constituens, Pater scilicet cum Verbo et Spiritu. Itaque nunquam separatus a Filio Spiritus, sed quemadmodum absque principio Pater semper est, ita secundum naturam similiter sine principio Filius et Spiritus, et hæc ex ipso in ipsoque naturaliter: sine imperfectis enim motibus et corpore Pater et perfectus et perfectorum fons est. Ideo una sine initio, prout dicuntur, existentibus ex ipsius natura Filio et Spiritu, individue et in se invicem hæc sunt, et una potentia, motione et energia agnoscuntur; et sicut divinus ait Maximus, in Filio est et in Spiritu Pater, et Filius in Patre et Spiritu, et Spiritus sanctus in Patre et Filio, optimeque divina astanti sapientia Patres, divinam veritatem docent, Christo obsequentes, αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ἀπαθῆς γὰρ ὢν ὁ τῆ γῆ. Διὸ καὶ συνανάρχως, ὡς εἰρηται, ὄντων ἐξ αὐτοῦ φύσει τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀδικητέως ταῦτα καὶ ἐν ἀλλήλοις εἰσὶ, καὶ μὴ δύναμι καὶ κινήσει καὶ ἐνεργείᾳ γνωρίζονται. Καὶ ὡς ὁ Θεὸς φησὶ Μάρκος, ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ ἐστὶ καὶ τῷ Πνεύματι· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἕγιον ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ. Καὶ καλῶς οἱ Πατέρες καὶ θεοσώφως θεολογοῦσι, τῷ Χριστῷ ἐπεπόμνοι.

Qui ex Patre procedit.

De causa testimonium perhibentes quia Pater est: dicunt vero, qui cum Patre et Filio adoratur et glorificatur, propter naturam eandem et individuum ejus et Patre et Filio sortem, imo exinde e Patre divina scientia loquentes Spiritum clare ostendunt. Erubescant ergo novitatem spargentes; primo quidem dixerant Patres: *Qui ex Patre procedit*, nullo modo statuentes *e Filio*; deinde, *qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur*: omnibus ergo patet quod Spiritus causam a Patre docet esse illud, *e Patre Spiritum sicut et Filium dicentes*, illud vero: *Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur*, Trinitatis individuum docet ei voluntatis potentiaque in tribus unitatem. Nemo ergo blasphemet, nemo dicere audeat quod Verbum Deus homo factus divinam pandens scientiam non enarravit; nec adhuc: *Mittam*, et, *De meo accipiet*, et similia, prætextus ad blasphemandum novator invenire fingat: hæc futuri temporis et propter nos, Spiritus vero ante tempora, nos autem posterius facti, plasmati, et charismatibus donati sumus, et accepto Spiritu non Spiritus personam accepimus nec divinitatis naturam, sed gratiam et donum, quod et pro viribus nostris et ordine congruo, et hic Christi propheta, ille apostolus, iste magister et linguis loquens et sanctiones efficiens, huic sapientia sermum, illi scientia: datus est, alii interpretatio; alii discretio spirituum: hæc autem omnia operatur unus et ille Spiritus, distribuens singulis prout vult, ut ait Paulus. Cæterum charisma Spiritus, non naturam accipit qui Spiritum accipit; et insufflante et dixisse, Accipite Spiritum sanctum, non tunc processisse docet Spi-

των. Ἔστιν οὖν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς καὶ ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἕγιον προανάρχως· καὶ ἀδιαίρετον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ὡς συμφύεις· καὶ τῆς ἀγγέλοις δὲ καὶ ἡμῖν κατὰ καιρὸν φανεροῦται. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ οὐκ ἔχει τὴν ὑπερβολὴν, ὡς καὶ ὁ θεὸς γράφει Δαμασκηνός. Αἴτιος γὰρ τῶν ἐξ αὐτοῦ μόνος ὁ Πατήρ. Εἰ οὖν ἐγένεσκε τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα καὶ ἐξ αὐτοῦ ὁ Σωτήρ, οὐκ ἔν δολίγησεν ἀγαθὸς ὢν, καὶ διὰ τοῦτο ἐλθὼν, ἵνα μαρτυρήσῃ τῇ ἀληθείᾳ. Ἔστι τοίνυν τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἄρῃ λόγος· ἐκεί καὶ μόνος· αἴτιος καὶ ἀρχὴ ἐστὶν ὁ Πατήρ τῶν ἀλλῶν ἐξ αὐτοῦ ὄντων, μονογενοῦς Υἱοῦ τε καὶ Πνεύματος. Σὺν τῷ λόγῳ δὲ καὶ τῷ Πνεύματι 308 φύσει Δεσπότης πάλιν ὁ αὐτός, καὶ μία τῶν ὄλων αἰτία δημιουργικῶς, ἐξ οὗκ ὄντων πάντα ὑποστηράζων, ὁ Πατήρ δευτεροῦ μετὰ τοῦ λόγου καὶ Πνεύματος. Διὸ οὐδὲ καχωρησμένον τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ποιεῖ, ἀλλ' ὡς περ ἀνάρχως· ἀεὶ ἐστὶν ὁ Πατήρ, καὶ κατὰ φύσιν ἀνάρχως· ὁμοῦ ἐξ αὐτοῦ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα· καὶ ἐκεί ταῦτα ἐξ Πατρὸς καὶ ἀπομάτος καὶ τέλειος, καὶ τελείων ἐστὶ καὶ κινήσει καὶ ἐνεργείᾳ γνωρίζονται. Καὶ ὡς ὁ Θεὸς φησὶ Μάρκος, ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ ἐστὶ καὶ τῷ Πνεύματι· καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἕγιον ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ. Καὶ καλῶς οἱ Πατέρες καὶ θεοσώφως θεολογοῦσι, τῷ Χριστῷ ἐπεπόμνοι.

Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον.

Τὸν αἴτιον μαρτυροῦντες, ὅτι ὁ Πατήρ ἐστὶ. Τὸ δὲ, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ προσκυνούμενον καὶ δοξαζόμενον, λέγουσι διὰ τὸ ὁμοφύεις τε καὶ ἀδιαίρετον τοῦτου ἐκ τοῦ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ· καὶ μᾶλλον ἐκτεῦθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς θεολογοῦντες τὸ Πνεῦμα δεικνυνται ἀριθμῶς. Αἰσχυρίζομαι οὖν εἰ καινοτομοῦντας. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰρηκασιν οἱ Πατέρες, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, μὴ προσθέντας μηδαμῶς, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὑπερον δ' αὐτὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Ἀἴτιον οὖν ἅπασιν ἐστὶ ἐκεῖνο μὲν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς αἰτίαν τοῦ Πνεύματος διδάσκει, ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ὡς καὶ ὁ Υἱός, λέγοντες, τὸ δὲ, σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ ἀδιαίρετον τῆς Τριάδος, καὶ τὸ ὁμοουσίως τε καὶ ὁμοδύναμον. Μῆδεὶ, τοίνυν, βλασφημαίτω, μῆδὲ τολμάτω λέγειν, ὅπερ ὁ Θεὸς Ἄγγελος ἐνανθρωπήσας θεολογῶν οὐκ ἰδέσταις. Καὶ πάλιν μὴ τὸ πέμψω, καὶ τὸ ἐξ ἐμοῦ λήψεται, καὶ τὰ τοιαῦτα, προφάσεις εἰς τὸ βλασφημεῖν ἐ καινοτομῶν εὐρισκίτω. Ταῦτα γὰρ μέλλοντος χρόνου καὶ δι' ἡμᾶς· τὸ δὲ Πνεῦμα προτῆν. Ἡμεῖς δὲ γεγόναμεν καὶ ἀνεπλάσθημεν καὶ ἐχαριτώθημεν ὑστερον· καὶ λαβόντες Πνεῦμα, οὐκ ὀπίστασιν ἐλάβομεν Πνεύματος, οὐδὲ φύσιν θεότητος· ἀλλὰ χάριν καὶ δωρεάν, καὶ ταύτην τῆς δυνάμεως ἡμῶν καὶ τέλειος ἀναλόγως. Καὶ ὁ μὲν ἐστὶ προφήτης Χριστοῦ, ὁ δὲ ἀπόστολος, ὁ δὲ διδάσκαλος, καὶ γλώσσαις λαλῶν, καὶ ἴματα ἐνεργῶν. Καὶ τῷ μὲν λόγος σοφίας δίδεται, τῷ δὲ ἐργασίας, ἄλλω δὲ ἐρμηγεία, ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ ἐκ αὐτοῦ Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκαστῶν ὡς βούλε-

ται, καθά φησι Παῦλος. *Λοιπὸν χάρισμα καὶ οὐκ ἄξιον λαμβάνει Πνεύματος ὁ λαμβάνων τὸ Πνεῦμα.* Καὶ τὸ ἐμπνεῦσαι δὲ καὶ εἶπαι, *Δότετε Πνεῦμα ἄγιον, οὐ τότε περιστήσιν ἐκπορευθῆναι τὸ Πνεῦμα· καὶ γὰρ ἀναρχόν ἐστιν, οὐδ' ὀποστατικῶς διδοται.* Μία δὲ χάρις τοῦ Πνεύματος, τὸ λύειν τε καὶ δεσμεῖν, ὡς καὶ αὐτὰ διδάσκουσι τὰ ἐπόμενα· *Ἄν τινῶν γὰρ, φησὶν, ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται.* Καὶ τὰ λοιπὰ τοίνυν, ὡς εἴρηται, τῶν Γραφικῶν τε καὶ Πατρικῶν βημάτων, τὴν ἰσὴν ἔνοιαν περιφέρουσι, περὶ τῶν εἰς τῆμὰς δωρεῶν τοῦ Πνεύματος; δοθεῖσιν ὑστερον ἐκδιδάσκοντα. Ὁ καὶ γινώσκοντες οἱ Πατέρες καὶ μαρτυροῦντες, οὕτω μὲν οὕτοι ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως ἀπεφῆναντο· καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς δὲ πάντες ἔστερξαν ἐμοθυμαδόν· καὶ πάντες ἐν τούτῳ βεβαπισμένοι τῷ ὄρω, καὶ πάντες ἐν τούτῳ τὴν ἰερωσύνην λαβόντες, καὶ τὰς ψυχὰς Θεῷ παραθέμενοι, θαυμάτων δυνάμει καὶ πολλοῖς χάρισμασι ἄλλοις παρὰ Θεοῦ ἰδοξιάσθησαν. Μηδεὶς οὖν παρερμηνεύτω τὰ τούτων ἔνθεα ῥήματα, μηδὲ καινοτομέτω τι, ἔθην ἄλλα συνάγων ἐκ τῶν συγγεγραμμένων αὐτοῖς, μήτε συνελθὲς τὰ λεγόμενα, μήτε μὴν τὸν σκοπὸν αὐτῶν ἔνοιῶν. Στηκνέτω δὲ ἀτρεπτος ἅπας πιστὸς ἐν τῇ

309 *ἀσφαλίᾳ τῶν Πατέρων ὁμολογία τῆς πίστεως, ἣν ἔμοῦ τε πάντες ἐξέθεντο, καὶ ὁμοῦ πάντες διεφυλάξαντο.* Καὶ οὕτω φιλονεικία μὲν ἔσται πᾶσι καὶ σχίσμα καὶ ταραχὴ· εἰρήνη δὲ ἣν ἐφύτευσεν ὁ Χριστὸς ταῖς Ἐκκλησίαις ἀνατελεῖ. Ἐπειτα μὲν γὰρ τοῖς φιλονεικῶς ἔχουσιν ἔρις, ἐξ ἔριδος δὲ μάχη, ἐκ δὲ μάχης τί τῶν μὴ θειῶν; Ἀούλιον δὲ Κυρίου οὐ μὲτα:ρε ὄρια αἰῶνια, ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες σου.

Τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον. **C** Μία γὰρ λατρεία παρὰ τῆς κτίσεως ἀναφίρεται καὶ τιμὴ τῇ Τριάδι· Ἄπει καὶ τῆς Τριάδος; πάντα δημιουργήματα. *Καὶ συνδοξαζόμενον.* Τῇ γὰρ αὐτῇ δυνάμει, δόξῃ τε καὶ θεότητι γνωριζόμενον ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ, καὶ προνοούμενον ἐστὶ τῶν κτισμάτων καὶ ζωοποιῶν πάντα· καὶ ἴσως μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Λόγου δοξάζεται.

Τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν· εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Οὐδὲ γὰρ μόνον ἐν τοῖς ἀποστόλοις; ὑστερον πεφανεύονται, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφήταις ἦν, εἰ καὶ ἀμυδρῶς πως ἐδείκνυτο· καὶ οὐδεὶς ἐκείνων ἐλάλει εἰς τὸ Πνεῦμα. Διὰ καὶ Μωϋσῆς Πνεῦμα εἶχε· καὶ Πνεῦμα οἱ ἔβδομηκοντα ἄνδρες ἔλαβον· καὶ Δαβὶδ Πνεῦμα ἐζήτησε καὶ εἶχε· καὶ οἱ λοιποὶ τῶν δικαίων καὶ προφητῶν ἐκ τῶν χαρισμάτων τούτου ἀναλόγως ἔλασσε· καὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν ὄλων συνδημιουργὸν ἦν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Λόγῳ, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ μαρτυρεῖ, *Τῷ Λόγῳ Κυρίου, λέγων, στερεώθηνας τοὺς οὐρανούς, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ τὴν ἐκείνων δύναμιν·* καὶ ἐν τῷ νόμῳ προὖν τὸν Ἄαρῶν τελειοῦν, καὶ χάρισμα παρέχον καὶ τελετὰς ἐνεργῶν· καὶ Πνεῦμα Κυρίου ἐδὲ ἐμπλήσεν Βεζελεὴλ· καὶ ὁ τῶν προφητῶν δὲ χορὸς τοῦτο δείκνυσσι, Πνεύματι Θεοῦ προορῶν καὶ τερατουργῶν. Ἀλλὰ καθαρώτερον καὶ λαμπρότερον οἱ

ritum qui absque initio est, nec naturarumione datur; una vero spiritus gloria, solvere et ligare, sicut et docent quæ sequuntur : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; quorum retinueritis, retenta sunt.* Et reliqui, sicut dictum est, Scripturæ et Patrum sermones ad eundem sensum tendunt, de Spiritus donis nobis collatis adhuc docentes; quod cognoscentes Patres testimonium perhibent et eis in Symbolo fidei exposuerunt, et qui post eos omnes unanimiter consenserunt, et omnes in hac regula baptizati, in hac, sacerdotio accepto, animabusque Deo traditis, prodigiorum gratia atque multis aliis charismatibus apud Deum glorificati sunt. Nemo ergo diverse eorum divina verba interpretetur, nec novitatis quidquam spargat, alia scilicet e scriptis ab eis concludens, nec intelligens quæ dicuntur, nec eorum finem comprehendens. Sicut autem fidelis omnis in tuta firmus Patrum fidei confessione, quam unanimiter omnes et proposuerunt et servaverunt; sic procul quidem erit lis omnis, et schisma et tumultus; pax vero quam in sevit Christus in Ecclesiis orietur. Nam sequitur quidem iis qui in litibus sunt disceptatio, de disceptatione pugna, et de pugna quid, quod non sit terribile? Servum vero Christi disputare non oportet. Itaque tutus manero si velis, ne æternas immutes quas posuerunt Patres tui regulas.

Qui cum Patre et Filio simul adoratur. **C** Unica enim latria a creatura, unus et honor Trinitati tribuitur, eo quod Trinitatis omnia opera.

Et conglorificatur. Eadem enim virtute, gloria, divinitate noscitur Spiritus ac Pater et Filius et creaturarum providens est, cuncta vivificans, et pariter cum Patre et Verbo glorificatur.

Qui locutus est per Prophetas; in unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Non enim tantum in Apostolis recens manifestatus est, sed et in Prophetis, licet quasi per nubem ostenderetur; quorum nullus sine Spiritu loquebatur. Itaque Spiritum habuit Moyses et acceperant septuaginta viri; quæsiit et habuit David, et justorum prophetarumque cæteri proportionate eorum charismatibus unusquisque aliquid habuit; et in universorum creatione, una cum Patre et Verbo creator erat, testante David dicente, *Verbo Domini firmatos caelos et Spiritu oris eius omnem eorum virtutem;* et in lege antea Aaron perficiens Spiritus et Domini Spiritus Bezeeel replevit; demonstrat illud prophetarum chorus in Dei Spiritu prævidens et portenta operans. Sed purius et splendidius Salvatoris Christi discipuli acceperunt scientiam super eos sub ignitarum linguarum specie Spiritum:

quo magis patet illud, scilicet si prius apparuit apostolicæ datum est et per eos credentibus. non tamen hujus datam esse personam : quomodo enim quod sine partibus est multis partibus constabit, et quod sine figura materiaque, in materia et figura erit? Sed data sunt charismata et Christi discipulis latiora quam prophetis. Non enim ad nationem unam, sed ad omnes missi sunt, et consolatim proprium ipsis charisma : *Loquebantur enim, inquit, linguis, et; prophetabant.* Itaque per ipsos Spiritu æmatis renovatus est orbis, verum in Trinitate Deum agnoscens, et Deo adhæsit Spiritus gratiam accipiens.

οδη, τὸν ὄντως ἐπιγνοῦσα θεὸν τὸν ἐν Τριάδι· καὶ

Qui locutus est per prophetas.

Quia Christi præcones isti et Dei Spiritu, ut dictum est, acti, loquentes in unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. In unam quidem, quia idem legis et gratiæ Deus, et quia una facta est angelorum et hominum super fundamentum apostolorum et prophetarum fundata, et qui una fides, unum baptismum, et unus Christus, qui eam congregavit, hujus lapis angularis et fundamentum. Sanctam vero tanquam a Spiritu sanctificatam et Christo unitam per baptismum et charisma, sacerdotium et aliorum mysteriorum communionem, absque macula et Christo desponsatam. Catholicam autem tanquam e populis cunctis Christo congregatam, vera scientia ditatam, et a prophetis fundamento posita per apostolos ædificatam, martyrum, pontificum et ascetarum laboribus et sanguine decoratam et famatam et perfectam apparentem, Trinitatis scientiam pure habentem, Christum qui prædicatus est, unum e Trinitate incarnatum Filium Dei cum Petro constituentem. Apostolicam vero tanquam specialiter ab apostolis collectam, compositam, et firmatam, post Christum apparentibus ipsis hujus fundamentis et conditoribus, ex omni lingua et populo universorum Domino et magno Pastori, gregem congregantibus conjunctim apostolis omnibus; ideo vera Ecclesia in toto mundo priorum congregatio, et catholica, Ecclesia orthodoxorum fidem consentientium cœtus, libet secundum locum Ecclesiæ catholicæ quædam dicantur, propter datum illis a Patribus honorem, quæ hoc recto procedentes, non male cogitantes possederunt, cum ipse Salvator, Petri non negationem, sed confessionem petram vocaverit, scilicet : *Tu es Christus Filius Dei vivi*, et super hanc petram ædificatum ipsam ait Ecclesiam. Proinde catholica Ecclesia hi sunt qui recte cum Petro et cæteris apostolis consentiunt (Ecclesiam dicit) tanquam e cunctis populis convocatam et super angularem lapidem Christum consolidatam, semel ipsi unitam et integram ejus fidem servantem.

ἀποστόλων ὁρθῶς. Ἐκκλησίαν λέγει, ὡς ἐκ πάντων τῶν ἔθνῶν συναχθεῖσαν, καὶ ὡς συνεθετὴν ἐπὶ τῷ ἀκρογωνίῳ λίθῳ Χριστῷ, ἠνωμένην αὐτῷ καθάπαξ, καὶ ἀσινῆ τούτου τὴν πίστιν φυλάττουσαν.

Confiteor unum baptismum in remissionem peccatorum.

Donorum maximum; non enim legalis ablutio quædam, non oblatio sensibilis aut victima quæ

Α τοῦ Σωτῆρος· Χριστοῦ μαθηταὶ τοῦτο ἔλαβον, ἐπικαθίσαντος αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος ἐν εἴδει πνευματικῶν γλωσσῶν· ὃ δὴ μᾶλλον δεητοὶ ὅτι εἰ καὶ καθαρῶτερον ἐπεφάνη, καὶ ἰδῶθη τοῖς ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλ' οὐχ ἀπόστασις δέδοτο τούτου· πῶς γὰρ τὸ ἀμπερὸς πολυμερές; καὶ τὸ ἀσχημάτιστον καὶ ἄδύλον, ὡς ἐν ὅλῃ καὶ σχήματι; ἀλλὰ τὰ χαρίσματα δέδοται. Καὶ ἐξῆκλιωτο μᾶλλον ταῦτα ἐν τοῖς Χριστοῦ μαθηταῖς ἢ ἐν τοῖς προφήταις. Οὐ γὰρ εἰς ἔθνος ἐν, ἀλλ' εἰς πάντα ἐξαποπέλλοντο· καὶ οἰκεῖν εὐθύς τὸ χάρισμα. Ἐλάλουν γὰρ, φησὶ, γλώσσαις, καὶ προσφῆτευσαν. Δὲ καὶ δι' αὐτῶν Πνεύματι κινουμένων ἢ κτίσις ἀνακαινίσθη.

Θεῷ ἠνώθη, τὴν χάριν λαβοῦσα τοῦ Πνεύματος.

B Τὸ λαλῆσαι διὰ τῶν προφητῶν.

Ὅτι κήρυκες καὶ οὗτοι Χριστοῦ, ἑαίρ κινουμένοι, ὡς εἰρηται, Πνεύματι, καὶ λαλοῦντες εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς μίαν μὲν, ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς τοῦ νόμου τε καὶ τῆς χάριτος, καὶ ὅτι μία γέγονεν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, θεομελωμένη ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν· καὶ ὅτι μία πίστις, ἐν βάπτισμα, καὶ εἰς ὁ Χριστὸς ὁ ταύτην συναγαγὼν, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος αὐτῆς καὶ θεμέλιος· ἁγίαν δὲ, ὡς τῷ Πνεύματι καθηγιασμένην, καὶ τῷ Χριστῷ ἠνωμένην, διὰ τὸ βαπτίσματος καὶ χρίσματος, ἰερωσύνης τε καὶ κοινωνίας καὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων, ἀσπίλον ὄσαν, καὶ νουνομπευμένην Χριστῷ· καθολικὴν δὲ, ὡς ἐκ πάντων τῶν ἔθνῶν τῷ Χριστῷ συναχθεῖσαν, καὶ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν πλουτήσαν, καὶ ἐκ τῶν προφητῶν μὲν προθεμελιωθεῖσαν, ἐκ 310 τῶν ἀποστόλων δὲ οἰκοδομηθεῖσαν, μαρτύρων τε καὶ ἰεραρχῶν καὶ ἀσκητῶν πόνος; τε καὶ αἵματι κατακοσμηθεῖσαν καὶ στηριχθεῖσαν, καὶ τελείαν ἀναφανείσαν, τὴν γνῶσιν τῆς Τριάδος; καθαρῶς ἐσχηκυῖαν, τὸν προκηρυχθέντα Χριστὸν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος σσαρκωμένον μετὰ τοῦ Πέτρου Ἰῶν Θεοῦ καθομολογοῦσαν· ἀποστολικὴν δὲ, ὡς ἐξαιρέτως παρ' αὐτῶν καὶ συναθροισθεῖσαν καὶ συστάσαν καὶ στηριχθεῖσαν, μετὰ Χριστὸν θεμιλῶν αὐτῶν αὐτῆ; καὶ οἰκδομῶν ἀναφανέντων, ἐκ πασῶν γλωσσῶν καὶ πάντων ἔθνῶν τῷ Δεσπότη τῶν ὄλων, καὶ μεγάλῳ Ποιμένῳ, ποιμένην συναγαγόντων τῶν ἀποστόλων πάντων ὁμοῦ, διὰ καὶ ἀληθῆ; Ἐκκλησία ἡ ἐν ὅλῃ τῷ κόσμῳ τῶν εὐσεβοῦντων συνάθροισις; καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία ἡ τῶν ὀρθοδόξων ὁμολογούντων τὴν πίστιν ὁμήγουρι, εἰ καὶ κατὰ τὸν ἔκκλησιαι καθολικαί τινες λέγονται διὰ τὴν δεδομένην αὐταῖς ἐκ τῶν Πατέρων τιμῆν. Καὶ αὐταὶ δὲ τοῦτο ὀρθοταμοῦσαι κέκτηνται, οὐ κακοφρονῶσαι· ἐπὶ καὶ αὐτῆς ὁ Σωτὴρ οὐ τὴν ἀρνησιν, ἀλλὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου πέτραν ὠνόμασε, τὸ, *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῃ οἰκοδομηθῆναι αὐτοῦ ἔφη τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅστε καθολικὴ Ἐκκλησία οἱ ὁμολογούντες; αὐτὸν μετὰ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν

ὁμολογῶν ἐν βάπτισμα εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιῶν.

Καὶ τοῦτο τῶν δωρημάτων τὸ μέγιστον· οὐ γὰρ νομικὴ τις ἐκπλισις, οὐδὲ λατρεία αἰσθητῆ ἢ θυ-

σία, & καὶ οὐκ ἴσχυον καθάρειν τελούμενα καὶ πολ-
 λάκις, καὶ ταῦτα ὑπὲρ λογικῶν ἄλογα προσαγόμενα.
 Μήπως γὰρ τῆς ἀληθείας ἀναφανείσσης τοῦ ἀναμαρ-
 τήτου Χριστοῦ, μήτῃ τῆς ζωῆς θυσίας τοῦ σώμα-
 τος αὐτοῦ διὰ σταυροῦ ἀνυπὸχθείσσης, οὐδὲ κάθαρσις
 τελεία, οὐδὲ ἀνακαίνισις ἦν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο γέγονε,
 καὶ Χριστὸς ἐτύθη ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς
 αὐτοῦ τὸ ὕδωρ ἔχομεν καὶ τὸ αἷμα, τοῦτοις ἀναμορ-
 φοῦμεθα· καὶ τῷ μὲν αἵματι ζῶμεν, τῷ δὲ ὕδατι
 ἠνωμένῳ τῷ Πνεύματι, τρις καταδύμενοι, καθαιρό-
 μεθα τῇ ἐπικλήσει τῆς παντοῦργου Τριάδος, εὐθύ-
 τε ἀναπλαττόμενοι, υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ Θεοῦ κατὰ
 χάριν γινόμεθα, τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν ἐνδύμενοι Ἰησοῦν
 Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. Ἐδρίσκειται γὰρ ὁ ὑπὲρ
 ἡμῶν βαπτισθεὶς μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ ὕδατι, καὶ τὴν
 αὐτοῦ τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀγιασμένης μορφῆν ἐνέ-
 θησεν ἡμῖν. Καὶ βοᾷ τοῦτο Παῦλος· Ὅσοι εἰς Χρι-
 στὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· καὶ
 τοῦτου χάριν Χριστὸς βεβάπτισται, ἵνα τὴν χάριν
 τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀγιασμένης αὐτοῦ
 ἐνθῇ τῷ ὕδατι. Καὶ πᾶς βαπτιζόμενος τῷ τοῦ Πνεύ-
 ματος ὕδατι, τῇ ἐπικλήσει τῆς Τριάδος λαμβάνει τὸ
 εἶδος τῆς ἐν σαρκὶ καθαρότητος καὶ ἀναμαρτησίας
 καὶ φωταγωγίας Χριστοῦ. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ βάπτισ-
 μα· ἀνθρώπιος ἐνδύμενος τὸν Χριστὸν ἀοράτως,
 καὶ ἀναμάρτητος ὅλως καὶ πλήρης Πνεύματος γίνε-
 ται· καὶ εἰ φυλάξει τὴν χάριν, ὡς τῶν κεχαριτω-
 μένων ἔφη τις προφήτης, ἀπόστολος, καὶ ἄγγελος
 γίνεται. Καὶ οὐ θαυμαστόν· εἰ γὰρ σύμμορφος Χρι-
 στοῦ υλοθετηθεὶς κατὰ χάριν, πολλῶν γε μᾶλλον καὶ
 ἀγγέλιον γενέσθαι σύμμορφος δύναται. Ταύτην τὴν
 δωρεὰν δέδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος,
 ὁ πλάσα· ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς, καὶ νῦν ἀναπλάσας ἐπὶ τὴ
 κρείττον, ὥστε ἀπαθῶς, σαρκοθεῖς ἐκ Παρθένου, καὶ
 ἀπαθῶς γεννηθεὶς, ἀπαθῶς καὶ ἡμᾶς ἐκ τῆς πλευ-
 ρᾶς αὐτοῦ καὶ πνευματικῶς τίχτει, καὶ ποτίζει, καὶ
 τρέφει, καὶ ζωογονεῖ Πνεύματι. Αἵματος γὰρ καὶ
 ὕδατος ἐκ τῆς αὐτοῦ βυσσάντων πλευρᾶς, τῷ ὕδατι
 μὲν, ὡς εἴρηται, ἀναγεννᾷ σὺν τῷ Πνεύματι, τῷ
 αἵματι δὲ ζωοποιεῖ. Καὶ οὐκ ἐστὶ χωρὶς τούτου σω-
 θῆναι. Ὅθεν καὶ ἀσυνετούντες τῶν εἰρητιζόντων
 πολλοὶ μετὰ ἀσεβοῦντων, πρὸς τοῦτο τῶν δαιμόνιων
 συγχινούντων αὐτοῦς, κατὰ τῶν **III** ἱερῶν τούτων
 καὶ σωστικῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἐξόχως φέ-
 ρονται, τοῦ βαπτίσματος δηλοδὴ τοῦ θελοῦ, καὶ τῆς
 ἱερᾶς μεταλήψεως, ὡς ἂν μὴ τούτων ἐπιτυχόντες,
 τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποτύχωσιν. Ἀπόφασις γὰρ φρι-
 κτῆ καὶ κατὰ τῶν μὴ τὸ βάπτισμα δεξαμένων, καὶ
 κατὰ τῶν μὴ τυχόντων τῆς ζωοποιοῦ κοινωνίας.
 Ἐὰν μὴ ἀναγεννηθῆτε γὰρ, φησὶ, δι' ὕδατος καὶ
 Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσελεύθητε εἰς τὴν βασιλείαν
 τῶν οὐρανῶν· καὶ, Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα
 τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ
 αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον ἐν ἑαυτοῖς. Ἐν οὖν
 τὸ θελον βάπτισμα, ὅτι καὶ εἰς Κύριος ὁ τοῦτο πα-
 ραδεικώ; καὶ ἅπασι αὐτοῦ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν,
 καὶ ἅπασι αὐτοῦ ἐχέας τὸ αἷμα, καὶ θυσίαν αὐτοῦ
 τῷ Πατρὶ ὑπὲρ ἡμῶν δ. δικαίως. Καὶ τοῦτο φησὶ Παῦ-
 λος, Ἐἰς Κύριος, μὴ πίστις, ἐν βάπτισμα. Οὐκ

A purificare non valebant offerentes saepe me ite-
 rantes pro rationabilibus irrationabilia adducta.
 Quandiu enim non apparuit innocentis Christi
 veritas; quandiu non per crucem ejus corporis
 exaltata est viva victima, nulla purificatio perfecta,
 nulla renovatio fuit. Sed cum hoc factum est, et
 propter nos immolatus est Christus, e cujus latere
 aquam habemus et sanguinem, his immutamus.
 Hujus sanguine vivimus, in aquam vero cui adjun-
 gitur Spiritus ter immersi, per omnipotentis invo-
 cationem Trinitatis mundamur, confestimque re-
 formati filii lucis et filii Dei secundum gratiam effi-
 cimur, verum Filium Jesum Christum Dominum
 nostrum induti. Invenitur enim qui propter nos
 baptizatus est nobiscum in aqua et incorruptionis
 sanctitatisque suae formam nobis donat, quod ela-
 mat Paulus : *Quicumque in Christo baptizati estis,*
Christum induistis ; cujus causa Christus baptizatus
 est ut Spiritus gratiam et sanctitatis ejus formam
 in aqua poneret. Et quivis Spiritus aqua baptizatus
 cum Trinitatis invocatione, Christi in carne puri-
 tatis, innocentiae et splendoris formam assumit. Et
 hoc est baptisma : homo Christum invisibiliter indu-
 tus, innocens prorsus Spirituque plenus sit; quam si
 servat gratiam, sicut e gratia sanctificatis ait qui-
 dam propheta, apostolus et angelus sit. Nec mirum:
 qui enim similis cum Christo formæ secundum gra-
 tiam Filius adoptatus est, multo magis et angelo-
 rum formam participare valet. Hanc gratiam dedit
 nobis Christus Dei Verbum, qui nos in principio
 plasnavit, et nunc in melius recreat; qui sine car-
 nali opera incarnatus et Virgine editusque sine car-
 nis opera et nos e latere suo spiritaliter parturit
 et poculo donat, nutrit et in Spiritu vivificat. Ex
 ejus enim latere manantibus sanguine et aqua qui-
 dem, ut dictum est, in Spiritu nos parturit, san-
 guine vero vivificat; nec est absque hoc salus.
 Exinde imprudentes inter hæreticos multi, cum
 impiis quos ad id agunt dæmones, adversus sancta
 hæc et salutaria Christi mysteria ardentem invo-
 huntur, nempe baptismum divinum sacramque
 participationem sicut nec illa adipiscentes, æterna
 vita frustrantur. Damnatio enim horrenda et eorum
 qui baptisma non receperunt, et eorum qui vivi-
 ficantem communionis non participes fiunt : *Nisi*
inquit, renati fueritis ex aqua et Spiritu, non in-
trabitis in regnum cælorum ; et, *Nisi manducaveri-*
tis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sangui-
nem, æternam non habebitis vitam in vobis. Unum
 igitur divinum baptisma, quia et unus qui dedit
 Dominus, qui semel pro nobis crucifixus sangui-
 nem effudit, hostiam se Patri pro nobis dando.
 Quod dicit Paulus : *Unus Dominus, una fides,*
unum baptisma. Non est igitur baptisma alterum
 post illud, nec altera secundum gratiam remissio,
 regeneratio, reformatio, nec similis a peccato libe-
 ratio. Si autem dicitur altera, penitentia est quæ
 per labores multos fit; confessione enim opus est
 et humiliatione, lacrymis et contritione, lucta pro-

visibus et misericordia et a hinc precibus continuis, ut illam assequamur. Est alia remissio, fidei confessio et martyrium pro Christo; quæ vix et in tempore opportuno offertur. Ideo unum *baptisma in remissionem peccatorum*.

ταπεινώσεως, δακρύων τε καὶ συντριβῆς, ἀγώνων τε κατὰ δύναμιν καὶ ἰλθους, καὶ προσευχῶν ἐπι συνεχῶν, ἵνα ἐπιτύχωμεν ταύτης. Ἔστι καὶ ἄλλη ἄφρασις ἢ τῆς ὁμολογίας καὶ μαρτυρίας Χριστοῦ· καὶ αὕτη μάλιστα κατὰ καρτὴν κερύχεται. Διὰ τοῦτο ἐν βαπτισμῷ εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν.

Especto resurrectionem mortuorum.

Multa de hoc plerumque quæstio dubitantium de resurrectione tum infidelium, tum fidelium quod insipiens est præsertim indubitantibus fidelibus, verbis et operibus mortuorum resurrectionem ducente Domino, qui a mortuis resurrexit. Propter nos enim resurrexit, ut resurgamus: itaque dubitator Christi resurrectionem spernit. Vere tamen Christus surrexit, de quo testimonium præbet seminata radicibusque delixa in toto mundo ejus Index. Et Christi virtute resurgent mortui, quod verbis olim multi resuscitati mortui clare testati sunt, omnisque creatura illud enarrat tum luminis refulgentia et vi, tum omnium rerum per partes motu, tum hominum animaliumque ortu, fructuumque germinatione seminumque solo ingestorum quam docuit Paulus corruptionis fore terminum. Mundus enim incorrupti creatura et semper existens illud omni, et aliquando cessabit corruptio. Sic Paulus testimonium reddit, et renovabitur quidem creatio, sicut scriptum est, imprimis vero omnium pretiosissimus homo, qui solus dignus æstimatus est in corpore suo organis instructo rationalis vitæque animæ possidentis, et cum corpore animæ opere agendi; et hoc aliquando recipiet ut animal perfectum inveniat glorificandum aut castigandum. Quin et propter animal illud corruptio facta est: quemadmodum igitur novum cælum, nova terra in melius immutabitur, et homo perfectus corpore et anima erit, in melius immutatus; obtemperansque Ecclesia magistro suo Jesu Christo, qui dixit: *Deus non est mortuorum, sed vivorum*, mortuorum annuntiat resurrectionem in Symbolo dicens: *Especto resurrectionem mortuorum*, hoc est corporum nostrorum, non aliorum animabus nostris unitorum. Pergit:

Et vitam venturi sæculi. Amen.

Quæ sine decæsu sineque erit, et quemadmodum vita perpetua, et sors unicuique sive remissionis, sive castigationis, nullo fine, nullo termino præmittit. Sed ex hac parte impiorum multi in seipsos delirant, futuræ damnationis æternitatem auferre audentes; quod diaboli fraude doloque ipsis accidit, ut castigationis finem sperantes, nihil malitiæ quod non agant relinquunt. Si enim pœnarum terminus, peccatum omne tandem remittendum, et qui Deum negaverunt et male pii et impii cum piis sanctisque erunt aliquando glorificati; porro quis magis impius sermo? Si castigationis, et regni

ἔστιν οὖν ἄλλη βεβαίωμα μετὰ τοῦτο, οὐδ' ἄλλη κατὰ χάριν ἄφρασις, οὐδ' ἀναγνώσις ἢ ἀνάκλησις, οὐδ' ἀπολύτρωσις ὁμοία ἐξ ἁμαρτίας. Εἰ δὲ καὶ λέγεται δευτέρα, ἢ τῆς μεταβολῆς ἐστὶ, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν πολλῶν αὐτῇ γίνεται· ἐξαγορεύσεως γὰρ χρεῖα καὶ

Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

Πολλὴ περὶ τοῦτου τοῖς πολλοῖς ἢ ζήτησις, ἀπίστων τε καὶ πιστῶν περὶ τῆς ἀναστάσεως διαπαρουμένων. Ὁ δὲ καὶ ἀλόγιστόν ἐστι καὶ μάλλον τοῖς γε διαποροῦσι πιστοῖς, τοῦ Κυρίου καὶ λόγους διδάσκοντος; τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, καὶ ἔργους, ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντες· δι' ἡμᾶς γὰρ ἀνάστη, ἔμ' ἡμῖς ἀναστῶμεν. Ὁ οὖν διαπορούμενος· ἀδεται Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν. Ἄλλ' ἀνάστη Χριστὸς ἀληθῶς. Καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ σπαρτὴ καὶ βίβρωσις πλείους αὐτοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται δυνάμει Χριστοῦ· ὡς καὶ λόγους τοῦτο πολλοὶ πρότερον ἀναστάντες νεκροὶ σαφῶς ἐμαρτύρησαν, πάσης τῆς κτίσεως καὶ τοῦτο κηρυττόσης ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως καὶ ἐνεργείας τοῦ φωτὸς, ἀπὸ τῆς κατὰ μέρος πάντων κινήσεως, ἀπὸ τῆς γενέσεως ἀνθρώπων καὶ ζῶων, ἐκ φύσεώς τε καρπῶν, καὶ τῶν καταβιολομένων σπερμάτων, ὡς καὶ Παῦλος; εἰδὼς· καὶ οὐ τῆς φθορᾶς ἐστὶ τέλος· ὁ γὰρ κόσμος ἀφάρτου κτίσις, καὶ τοῦ ἀει βυθός, τότε τοῦ πίν· καὶ στήσεται ποτὶ ἢ φθορά. Καὶ τοῦτο Παῦλος ἐμαρτύρησα. Καὶ ἀνακαινοθήσεται μὲν ἡ κτίσις, ὡς; γέγραπται· τὸ τιμωτάτων δὲ μάλλον ἀπάντων ἀνθρώπων, ὁ σῶμα μόνον ὀργανικὸν λογικῆς καὶ ζώσης ψυχῆς ἀξιώσει κεκτῆσθαι, καὶ σὺν αὐτῷ μετὰ τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖν· καὶ λήφεται τότε τοῦτο, ὡς ἂν τὸ ζῶον τέλειον εὐρεθῆ, ἢ δοξαζόμενον, ἢ κολαζόμενον· ἐπὶ καὶ μάλλον διὰ τὸ ζῶον τοῦτο ἢ φθορὰ γίγνεται. Ὡς περὶ οὖν καινὸς ὁ οὐρανός, καὶ καινὴ ἐστὶ γῆ ἐπὶ τὸ κρείττον ἀλλοιωθέντα· οὕτω καὶ ἀνθρώπος τέλειος ἐστὶ μετὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἐπὶ τὸ κρείττον ἀλλοιωθείς. Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῷ διδασκᾷ φασάτης ἐφεπομένη, δεῖ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰρηκται, Ὁ Θεός οὐκ ἐστὶ νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, ἀνάστασιν κηρύττει νεκρῶν, λέγουσα τῷ Συμβόλῳ· *Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, τοῦτέστι σωμάτων τῶν ἡμετέρων, καὶ οὐχ ἑτέρων, ἐνωθέντων τότε ταῖς ἡμέταις ψυχῆς. Ἐπάγει δὲ·*

Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Ἦτις ἀπέραντος ἐστὶ καὶ ἀτελεύτητος· καὶ ὡς ἡ ζωὴ διηνεκῆς; καὶ ὁ κλήρος ἐκάστη, εἴτε ἀνάστασις, εἴτε κολάσις; ἀπέραντος ἐστὶ καὶ ἀτελεύτητος. Ἄλλὰ καὶ ὧδε πολλοὶ τῶν δυσσεβούντων καθ' ἑαυτῶν φληναφῶσι, τὸ διακρινόν ἀναιρεῖν τολμῶντες τῆς μελλούσης κολάσεως. Τοῦτο δὲ γέγονεν αὐτοῖς ἐξ ἀπάτης καὶ δόλιου τοῦ πονηροῦ, ὡς ἂν τέλος προσεβήσαντες; 312 τιμωρίας, μηδὲν ἀπρακτον ἀπολιπῶσι πονηρίας. Εἰ γὰρ κολάσις τέλος, ἁμαρτία πᾶσα συγχωρητέα ποτὶ, καὶ οἱ Θεοὶ ἀρησάμενοι καὶ ἀσεβοῦντες; καὶ δυσσεβεῖς; ἔσονται σὺν τοῖς εὐσεβεῖσι καὶ ἀγίοις ποτὶ δοξαζόμενοι. Καὶ τίς ἀσεβέστα-

ρος τούτου λόγος;· εἰ τέλος κολάσεως, καὶ τέλος βασιλείας, καὶ οὐ δικαιοσύνη παρὰ τῷ Θεῷ. Ἀλλὰ δικαιοῦς ὁ Κύριος καὶ δικαιοσύνης ἡγάπησε. Διὰ καὶ δικαίως ἀποφαίνεται λέγων περὶ τῶν τῆς ἀριστερᾶς μερίδος, ὡς, Ἀπελευθέρωνται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οὐ πρόσκαιρον· περὶ δὲ τῶν τῆς δεξιᾶς, Καὶ οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, οὐ λήγουσαν ὄλωσ. Καὶ πάλιν περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν, Ὁ σκάληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννεται. Καὶ δικαίως. Ἐνταῦθα γὰρ ὁ τῆς ἐκδιωρθώσεως τῶν ἰπταισμένων καιρὸς, καὶ ὁ τόπος, ὡς, ὅτι τὸ αὐτεξούσιον ἐν ἡμῖν. Τότε δὲ καιρὸς εἶς, καὶ καιρὸς διαστάσεως καὶ ἀνταποδόσεως τῶν κατ' ἄξιον ὡν ἕκαστος ἠρείσαστο. Ἀλλὰ μετὰ ἀπογινώσκων ἑαυτοῦ, ἢ καθησθόμενος ἀμαρτίαις, ἢ κλάνη τιμὴ κατεχόμενος, ἐξαιπατάτω ἑαυτὸν τοῖς τοιοῦτοις· ἢ γὰρ κλέπτει τοῖς· μὴ μετανοοῦσιν αἰώνιος. Διὰ τοῦτο καὶ μετάνοια, καὶ αὐτὴ ἔχει τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς· εἰ γὰρ ἔχεις χρεια ταύτη· ὁπῆρχεν, οὐκ ἂν ὄλωσ ἐνταῦθα δίδεται. Ἀλλὰ καὶ τί θαυμαστὸν ἐν τῷ Σωτῆρι; οἰκονομία εἰργάσαστο, εἰ μετάνοια ἦν ἔχεις ἢ τέλος κολάσεως; Ὅρα; τῶν ἀσθενούντων τὴν ἀφροσύνην; Ἀλλ' ἐπί καὶ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, καὶ μυστήρια Θεοῦ δίδεται, καὶ λόγοι μέχρι καθῶν, καὶ οἱ ἀγωνίζονται μέχρι αἵματος, καὶ μετάνοια τελευταίων, ὁμολογήσωμεν δὲ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ἡμῖν παρεδόθη καὶ τῶν Πατέρων, Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, λέγοντες, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, αἰώνιον δηλαδή. Καὶ τὸ Ἄμην ἠπειπόντες, ὁ δὲ τοῦ παντὸς ἱεροῦ Συμβόλου βεβαιωτικὸν ἐστὶ καὶ σφραγίς, οἷον τις κλεῖς ἀποκλείουσα εὐς ἔξωθεν, καὶ φυλάττουσα ὡς ἐν ταμείῳ τιμὴ καλλίστῃ τῆς Ἐκκλησίας τὸν τῆς πίστεως θησαυρὸν, ἵνα μὴ τίς τι ἐκ τούτου ἀφῆλται, ἢ νόθον τι ἐπισταγᾶγη, αὐτὸ τὸ θεῖον καὶ ἱερῶτατον καὶ τέλειον πάντοθεν τῆς ἐσσεβείας ἡμῶν σημεῖον, τὴν ὁμολογίαν τῶν Πατέρων, τὸν ὄρον τῆς ἀληθοῦς πίστεως ἐνστερνιζόμενοι καὶ ἀπαζόμενοι, ταῖς ψυχαῖς καὶ τῇ γλώττῃ καὶ χεῖλεσι μετὰ παρρησία; ὁμολογούντες, ἀσινῇ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἀκίβδηλον καὶ ἀπαράβραστον πάντη, ὡς θεοφορήτων καὶ θεοδοξάτων καὶ θεοκινήτων Πατέρων ἱερὰν παρακαταθήκην, μέχρι τέλους φυλάξωμεν· ἵνα ταῖς προσεβείαις τῶν ἐκθεμένων αὐτῶ καὶ φυλαξάντων ἁγίων, καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν, ἐξ ὧν τὴν γινώσκον οὗτοι τοῦ Συμβόλου παράλιθον, καὶ πίντων ὁμοῦ τῶν ἁγίων, τῶν τε ἱερῶν γγέλων λιταῖς, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀειπαρθένου Μητρός, τῆς μόνης Παναγίας καὶ ἀληθῶς Θεομητοροῦ, ὡς δῶρον καθαρὴν τὴν καλὴν ταύτην ὁμολογίαν προσενεγκόντες; τῇ Τριάδι, τῆς τε αἰωνίου ἐλυθηρωθῶμεν κολάσεως, καὶ τῆς διακωνοῦσης σὺν Χριστῷ ἀπολαύσωμεν θείας αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας καὶ δόξης νογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος δεξάζοντες, σὺν τῷ Ἄμην.

terminus? et non est justitia apud Deum? Sed justus Dominus et justitias dilexit. Propterea justis de iis qui ad sinistram erunt decernit dicens quod ibunt hi in supplicium æternum, non temporarium; de iis vero qui ad dexteram erunt: Et justis in vitam æternam nullo modo cessantem. Et iterum de peccatoribus: Vermis eorum non meritur, et ignis non extinguitur; et merito. Nam lapsorum nunc correctionis tempus et locus, ubi liberum nostrum est arbitrium. Tunc autem dies unica, divisionis dies et retributionis juxta meritum prout elegit quisque. Sed homo sui conscientiam habens, aut peccatis illectus, aut errore quadam irretitus, sibi in talibus illudat: æternum non penitentibus supplicium, ideo penitentia ad extremum usque spiritum; qua si ibi opus est, illic nequaquam dabitur. Quid mirum Salvatoris œconomia operata erit, si illic esset penitentia vel supplicii terminus? Vides impiorum insipientiam? Sed quandoquidem Deus apud homines et Dei mysteria data sunt, et sermones usque ad passionem, et athleta usque ad sanguinem et penitentia finalis, confitemur quod nobis a Salvatore nostro et apostolis et Patribus traditum est, *Expecto resurrectionem mortuorum, dicentes, et vitam venturi sæculi, etc.* nam videlicet. Et Amen subsequens pronuntians totius sane sancti Symboli confirmationem et sigillum, quasi clave quadam his qui fors sunt viam claudentes, in optimo gazophylacio Ecclesiæ fidei thesaurum servemus, ne quis ab eo quidquam auferat aut spurium quid introducat; divinum id, sanctissimum omninoque perfectum pietatis nostræ signum, Patrum confessionem, veræ fidei regulam amanter amplectentes, animabus, lingua, labiis cum fiducia constantes, integrum in nobis ipsis, inviolatum, nequaquam adulteratum, quasi a Deo afflatum, glorificatorum et actorum Patrum sacrum depositum usque ad finem custodiamus; ut per intercessionem sanctorum qui illud expresserunt servaveruntque, et eorum qui ante illas vixerunt, a quibus ipsi Symboli scientiam acceperunt, et omnium simul sanctorum; et per cœlestium angelorum preces atque Salvatoris nostri et Dei Jesu Christi semper virginis Matris solius sanctissimæ et vere Dei Genitricis, tanquam purum et unum pulchram hanc Trinitati offerentes confessionem, et ab æterno liberemur supplicio, et æterno cum Christo ipsius Christi fruamur regno, gloria et deliciosa possessione, perpetuo eundem Dei viventis unigenitum Filium Christum glorificantes cum ejus Patre, qui est ante sæcula, et sanctitatis perfectæ Spiritu. Amen.

καὶ ἀπολαύσεως, αἰώνιος αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν προκρινῶν αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΑΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΣΥΜΒΟΛΟΥ ΡΗΣΕΩΝ

Ἵσθ' συνελήθησαν, καὶ κατὰ εἰρων υἵται συγχείμεναί εἰσιν.

EJUSDEM EXPOSITIO

UTILISSIMA

DE SACRI SYMBOLI VOCIBUS ET DICTIS

Ex quibus S. Scripturae locis collecta et adversus quos composita fuerint.

Operæ pretium est exponere quemodo sanctissimum Symbolum a Patribus inspirante Deo sit exaratum, ut plane sciamus quam pie sapienterque illud scripserint, scientiam et sententias non ex scripsis, sed ex divinis oraculis omnino exquirentes. Omnes igitur fere sententias divini Symboli ex sanctis Scripturis desumpserunt, ut hic breviter ostendatur.

1. Contra Græcos et Judæos et cæteros gentiles sive qui Deum non constantur, sive qui Deum quidem agnoscentes illum tamen non credunt Patrem esse unigenitū Verbi et producendum Spiritum sanctum.

Credo.

Evangelii : Tu credis in Filium Dei. ¹ Et : Creditis in Deum, et in me credite ². — *Apostoli* : Credo in Dominum Jesum ³.

In unum Deum.

Evangelii : Ut cognoscant te solum Deum verum ⁴. — *Fratris Domini* : Tu credis quia Deus unus est ⁵. — *Pauli* : Et nobis unus Deus, Pater ex quo omnia et nos ex ipso ⁶, et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia.

Patrem.

Evangelii : Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum ⁷. Et : Pater sancto, et mundus te non cognovit ⁸. Et : Ad Patrem meum vado ⁹. Et : Ego rogabo Patrem meum ¹⁰. Et : An... non possum rogare Patrem meum ¹¹. Et : Pater mi, in manus tuas commendo spiritum meum ¹². — *Petri* : Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi ¹³. — *Pauli* : Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi scit ¹⁴.

¹ Joan. ix, 35. ² Joan. xiv, 1. ³ Incerti. ⁴ Joan. xvii, 3. ⁵ Jac. ii, 19. ⁶ I Cor. viii, 6. ⁷ Joan. xi, 47. ⁸ Joan. xvii, 25. ⁹ Joan. xiv, 12. ¹⁰ ibid. 16; xvi, 26. ¹¹ Matth. xxvi, 53. ¹² Luc. xiii, 31. ¹³ Imo Pauli, II Cor. i, 3. ¹⁴ II Cor. xi, 31.

313 Καλὸν ἐκθέσθαι καὶ ἴδεν τὸ ἱερώτατον πρὸς τῶν θεῶν Πατέρων συντετῆθ' Σύμβολον. ἵνα γινώσκων ὡς οὐδ' αὐτοὶ ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν θεῶν χρησμάτων ἐρανισάμενοι τὰς ῥήσεις τε καὶ τὴν γινώσκων, εὐσεβοφρόνως αὐτὸ συνεγράψαντες. Σχεδὸν οὖν πᾶσαι αἱ τοῦ θεῶν Συμβόλου ῥήσεις ἐκ τῶν ἁγίων εἰσὶ Γραφῶν, ὧς κατὰ μέρος βηθήσεται.

α'. Κατὰ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, καὶ ἰθνηκῶν, καὶ λοιπῶν πάντων ἀσεβῶν, τῶν μὲν τὸν θεὸν μὴ ὁμολογούντων, τῶν δὲ θεὸν μὲν διδόντων λεγόντων, οὐ Πατέρα δὲ τοῦ μονογενοῦς Λόγου, ἢ πρεβολία τοῦ ἁγίου Πνεύματος,

Πιστεύω.

Εὐαγγελίου : Πιστεύετε εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ, Πιστεύετε εἰς τὸν θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε. — *Ἀποστόλου* : Πιστεύουσιν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν.

Εἰς ἕνα Θεόν.

Εὐαγγελίου : Ἴνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. — *Τοῦ Θεοῦ ἀδελφου* : Πιστεύετε διὸ ὁ θεὸς εἰς ἐστίν. — *Παύλου* : Καὶ ἡμῖν εἰς Θεός, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ. Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.

Πατέρα.

Εὐαγγελίου : Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν. Καὶ, Πάτερ ἄγιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω. Καὶ, Πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύομαι. Καὶ, Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα μου. Καὶ, Ἦ οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλῆσαι τὸν Πατέρα μου. Καὶ, Πάτερ μου, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ Πνεῦμά μου. — *Πέτρου* : Εὐλογητός ὁ θεὸς καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. — *Παύλου* : Ὁ θεὸς καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἶδεν.

Παντοκράτωρα.

Ζαχαρίου · Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καί, Ἐπὶ τὸν οἶκον Κυρίου παντοκράτορος. Καί, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. — *Ἰακωβίου* · Ἄδωναί Κύριε. ὁ ἐστὶ παντοκράτωρ. Καί τὸ Σιβαώθ δὲ παντοκράτωρ ἐρμηνεύει. Ὁ καὶ πάσῃ τῇ Τριάδι ἀνατίθεισιν Ἑσαίας, λέγων, Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ. — *Ἐθαγγελίου* · Πάτερ Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. — *Δαβὶδ* · Ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς. — *Ἐπιστηθίου* · Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ Παντοκράτωρ.

β'. Κατὰ Ἑλληνωμῆ λεγόντων πάντων αἰτιῶν ἐκ τοῦ μη ὄντος τὸν Θεόν, μηδὲ τῶν ὄλων προνοητῆν.

Ποιητὴρ οὐρανοῦ καὶ γῆς.

Μωσῆως · Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὴν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. — *Ἐθαγγελίου* · Πάτερ, 314 Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

Ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

Παύλου · Ἐτε ὁρατὰ, εἰτε ἀόρατα, πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται. Ἐκ τοῦ Πατρὸς δηλονότι διὰ τοῦ Χριστοῦ. — *Δαβὶδ* · Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν αὐτὸς ἐνεστάτω, καὶ ἐκτίσθησαν.

γ'. Κατὰ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων τὸν Χριστὸν ἀθετούντων.

Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ.

Παύλου · Καὶ ἡμεῖν εἰς Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. — *Ἐθαγγελίου* · Ἰνα γινώσκωσιν σα τὴν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλες Ἰησοῦν Χριστόν. Καί, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος. Καί, Κἀγὼ ἑώρακα καὶ πεπίστευκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καί, Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Καί, Ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καί, Ὁ μονογενῆς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκαίνας ἐξηγήσατο. Καί, Ὁὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε. — Καὶ ὁ ἠγαπημένος · Ἰνα γινώσκητε περὶ τοῦ Μονογενοῦς.

δ. Κατὰ Ἀρείου κτ' ἅμα τὸν Υἱὸν λέγοντος.

Τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

Ἐθαγγελίου · Ἐκ τοῦ Πατρὸς ἦλθον, καὶ ἤκω. Καί, Ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. — *Ἰωάννου* · Πῶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννησάμενα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. — *Ἐθαγγελίου* · Καὶ νῦν διέξωσόν με τῇ διέξῃ ἧ ἔχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Καί, Ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς. Καί, Ὅς ἦν ἀπαρ-

A

Omnipotentem.

Zachariae · Haec dicit Dominus omnipotens ¹⁵ Et : Super domum Domini omnipotentis ¹⁶. Et : Dicit Dominus omnipotens ¹⁷. — *Ezechiel* : Adonai Domine, qui est omnipotens ¹⁸. Porro illud *Sabaoth* significat Omnipotens priori voce utitur propheta ut posteriorem sensum exprimat ; idemque Isaias toti Trinitati attribuit, dicens : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth ¹⁹. — *Evangelii* : Pater, Domine caeli et terrae ²⁰. — *David* : Quia in manu ejus sunt fines terrae ²¹. — *Discipuli qui requievit in pectore Domini* : Qui est, et qui erat, et qui venturus est, Omnipotens ²².

2. Contra Graecos negantes Deum omnia e nihilo creasse, nec omnium esse gubernatorem.

Creatorum caeli et terrae.

Moyseis : In principio creavit Deum caelum et terram ²³. — *Evangelii* : Pater, Domine caeli et terrae ²⁴.

Visibillium omnium et invisibillium.

Pauli : Sive visibilia, sive invisibilia, omnia per ipsum et in ipsum condita sunt ²⁵. Ex Patre evidenter et sine dubio per Christum. — *David* : In se dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt.

3. Contra Graecos et Judaeos Christum negantes.

Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum.

Pauli : Et nobis unus Deus Pater, et unus Dominus Jesus Christus ²⁶. — *Evangelii* : Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum ²⁷. Et : Tu es Christus Filius Dei vivi ²⁸. Et : Ego quoque intellexi et credidi quia hic est Christus Filius Dei. Et : Tu credis in Filium Dei ²⁹? Et : Haec autem scrip'ta sunt ut credant quia ille est Christus Filius Dei ³⁰. Et : Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit ³¹. Et : Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret ³². — *Et discipulus dilectus* : Ut cognoscatis de Unigenito.

4. Contra Arium creaturam dicentem Filium.

Ex Patre natum ante omnia saecula.

Evangelii : Ex Patre exivi et venio ³³. Et : Exivi a Patre et veni in mundum ³⁴. — *Joannis* : Omnis qui diligit eum qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo ³⁵. — *Evangelii* : Et nunc clarifica me tu, Pater, ... claritate quam habui prius quam mundus esset apud te ³⁶. In principio erat Verbum ³⁷. Et : Qui est in sinu Patris ³⁸. Et : Qui erat in princi-

D

¹⁵ Zachar. iii, 7 et alibi passim. ¹⁶ Zachar. xiv, 17, 21. ¹⁷ Jerem. xxxi, 9. ¹⁸ Vox Adonai nullibi in Ezechiele reperitur ; nam ubiqueinque Judaei tetragrammaton inveniunt, ibi legunt non *Jehovah*, sed *Adonai*, Dominus. ¹⁹ Isa. vi, 3. ²⁰ Matth. xi, 25. ²¹ Psal. xciv, 4. ²² Apoc. i, 8 ; iv, 8 ; xi, 17. ²³ Gen. i, 4. ²⁴ Matth. xi, 25. ²⁵ Lectio haec verbis istis non reperit, nisi in Epistola ad Colossenses, i, 16, ubi legitur in Graeco : Τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε, etc. ²⁶ I Cor. viii, 6. ²⁷ Joan. xvii, 3. ²⁸ Matth. xvi, 16. ²⁹ v, 4. ³⁰ Joan. ix, 35. ³¹ Joan. xi, 51. ³² Joan. ³³ Joan. iii, 16. ³⁴ Joan. xvi, 28. ³⁵ ibid. ³⁶ Joan. ³⁷ Joan. xvii, 5. ³⁸ Joan. i, 1, 18. ³⁹ ibid. 18.

pin. — Apostoli : Novissimis diebus locutus est nobis in Filio, per quem et sæcula condidit — Proverbiorum : Ab æterno ordinavit me, ante omnes colles parturivit me 40.

5. Contra eos qui imple blasphemant Filii unigeniti generationem fuisse impassibilem.

Lumen de lumine.

Evangelii : Ut testimonium perhiberet de lumine 40. Et : Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum 41. — David : In lumine tuo videbimus lumen 42. — Pauli : Qui est splendor gloriæ 43.

Deum verum de Deo vero.

Discipuli dilecti : Ipse est Deus verus et vita æterna 44. Et : Sumus in vero [Deo] et in Filio ejus Jesu Christo 45. — Evangelii : Ego cum veritas 46. — Pauli : Secundum manifestationem gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi 47.

Genitum.

Proverbiorum : Ante omnes colles parturivit me 48. — Evangelii : Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni 49. — Discipuli dilecti : Qui diligit eum qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo 50.

6. Contra Arium et Eunomium.

Non factum.

Genitus est, non factus, sicut omnes creature factæ sunt, nam et ipse est creator omnium. — Pauli : Per quem fecit et sæcula 51. — Sapientie : Qui fecisti omnia verbo tuo 52.

6. Contra Arium et Eudoxium et cæteros impios item sentientes.

Consubstantialem Patri.

Evangelii : Ego et Pater unum sumus 53. Et Non scitis quia ego in Patre et Pater in me est 54? Et : Qui videt me, videt et Patrem 55. — Pauli : Qui est splendor gloriæ et figura substantiæ ejus 56. Et : Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens 57.

Per quem omnia facta sunt.

Paulus : Per quem fecit et sæcula 58. Et : Omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Et : Ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant 59. — Evangelii : Omnia per ipsam facta sunt et sine ipso factum est nihil quod factum est 60. — Proverbiorum : Ab æterno ordinavit me 61. Illud testatur in Patre esse ab æterno et immutabiliter sedem Sapientie ejus qua velut præcingitur. Sicut et illud : Dominus constituit me in initio viarum suarum, ad opera sua, prædocet incarnationem et vitam Salvatoris

αρχῆς. — Ἀποστόλου · Ἐκ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. — Παροιμιῶν · Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με. Πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με.

ε'. Κατὰ τῶν θυσιασθῶς βλασφημούντων τὴν ἀπαθῆν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ γέννησιν.

Ὡς ἐκ φωτός.

Ἐδαγγελῶν · Ἦνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Καὶ ἦν τὸ φῶς· τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἐνθρώπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. — Δαβὶδ · Ἐν τῷ φωτί σου ἐδόξασθαι φῶς. — Παύλου · Ὁς ἐν ἀπαύγασμα τῆς δόξης.

Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθοῦς.

Τοῦ ἡρακλημένου · Οὐτάς ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ὁ αἰῶνος. Καὶ, Ἐστὴν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. — Ἐδαγγελῶν · Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀλήθεια. — Παύλου · Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Γεννηθέντα.

Παροιμιῶν · Πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με. — Ἐδαγγελῶν · Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεννησάμην, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα. — Τοῦ ἡρακλημένου · Ὁ ἀγαπᾷ τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ.

ζ'. Κατὰ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου.

Ὁὐ ποθηθέντα.

Γεγέννηται γὰρ, οὐ πεποιθῆται μετὰ τῶν κτισμάτων. Ὅτι αὐτὸς πῖντος ποιητής. — Παύλου · Δι' οὗ 315 καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. — Τῆς Σοφίας · Ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου.

ζ'. Κατὰ Ἀρείου καὶ Εὐδοξίου, καὶ τῶν ὁμοφρόνων ἐκείνοις θυσιασθῶν.

Ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ.

Ἐδαγγελῶν · Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν. Καὶ, Ὡς οὐδαὶ ἐτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί; Καὶ, Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. — Παύλου · Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Καὶ ἦς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠήγησάτο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσεν μορφῇ δούλου λαβῶν.

Δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Παύλου · Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. Καὶ, Πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται. Καὶ, Αὐτὸς ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκιν. — Ἐδαγγελῶν · Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. — Παροιμιῶν · Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με. Τοῦτο δὲ τὴν ἐν τῷ Πατρὶ μαρτυρεῖ τῆς ζωῆς σοφίας αὐτοῦ πρᾶξιων καὶ ἀκίνητον ἱδρυσιν ὡς καὶ τὸ, Κύριος ἐκτίσά με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, τὴν ἐνανθρώπησιν προσημαίνει, δι' ἧς τὰ μέγιστα ἔργα τῆς σωτη-

40 Prov. viii, 25, 25. 41 Joan i, 8. 42 ibid. 9. 43 Psal. xxiv, 10. 44 Hebr. i, 3. 45 I Joan. v, 20. 46 ibid. 47 Joan. xvi, 6. 48 Tit. ii, 13. 49 Prov. viii, 25. 50 Joan. xviii, 37. 51 I Joan. v, 4. 52 Hebr. i, 3. 53 Sap. ix, 4. 54 Joan. x, 50. 55 Joan. xiv, 10. 56 ibid. 7. 57 Hebr. i, 5. 58 P. Iohann. ii, 6. 59 Hebr. i, 5. 60 Coloss. i, 17. 61 Joan. i, 5. 62 Prov. viii, 25.

ρίας ημών κατειργάσατο ὑπερον· ὡς καὶ τὸ, Ὁ Θεὸς ἐν σοφίᾳ θεμελίωσε τὴν γῆν. Ἡ ἐξαρχῆς ἔργα δηλῶν. Καὶ τὸ, Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Καὶ τὸ, Ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου. Τὸ, Κύριος δὲ ἐκτίσεν με, φησὶ, καὶ ἀντὶ τοῦ δημιουργεῖν καὶ κτίσειν τὰ ἔργα αὐτοῦ δι' ἐμοῦ τῆς σοφίας αὐτοῦ εὐδόκησας. Καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο μαρτυρεῖ· Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. Καθαρώτερον δὲ τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ ἐπιφάνειαν τὸ, Κύριος ἐκτίσεν με, διδάσκει, ὡς ἔφημεν.

η'. Κατὰ Μανιχαίων καὶ δυσσεβῶν ἄλλων, τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίαν ἀθετοῦντων.

Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους.

Παύλου· Ἐτὶ γὰρ πάντα δι' ἡμᾶς. Καὶ, Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; Ὁ, γὰρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν. Καὶ, Ἐπειδὴ τὰ παιδία κοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἱματος, καὶ αὐτὸς παρακλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν.

Καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν.

Ψαύου· Οὐκ ἄγγελος, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰωσὴφ ἡμᾶς. — Πέτρον· Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν. — Εὐαγγελίου· Οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Καὶ, Ἴνα σωθῆ ὁ κόσμος; δι' αὐτοῦ. Καὶ, Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. Καὶ, Οὗτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός.

θ'. Προφητικῶς κατὰ Νεστορίου καὶ λοιπῶν ἀσεβῶν, τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου μὴ λεγόντων σάρκωσιν, καὶ καταδολογησάντων κατὰ φαντασίαν ἐβήθηαι.

Κατελόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν.

Ἀποστόλου· Ὁ καταβὰς αὐτός; ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβὰς; — Εὐαγγελίου· Ὁ καταβέβηκεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. — Παύλου· Ὁ γὰρ Θεὸς τὸν αὐτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας.

ι'. Κατὰ τῶν ληρῶντων αἰρετικῶν, ἕτερον σῶμα καὶ μὴ ὁμοούσιον ἡμῖν ἀνειληφέναι τὸν Λόγον.

Καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου.

Ἠσαίου· Ἰδὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται Υἱόν. — Εὐαγγελίου· Καὶ πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνθρωπος οὐ γινώσκω; Μὴ φοβοῦ, Μαρίας. Ἰδὺ σου στήθεσς ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεται Υἱόν. Πνεῦμα ἁγίου ἐπελάσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί. Καὶ πρὸς τὸν Ἰωσήφ. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστὶν ἁγίου. Καὶ οὐκ ἐγένεκεν αὐτῇ, ἕως οὗ ἔκεν τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. — Παύλου· Καὶ ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναίκα. — Εὐαγγελίου· Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

A inter homines, per quam opera mirabilia nostrae salutis in finem operatus est. Sicut et illud : Deus in sapientia fundavit terram ; principium operum ejus ostendens. Et illud : Omnia in sapientia fecisti. Et illud : Qui fecisti omnia in verbo tuo ; et denique cum dicit, Dominus posuit me, laudem habuisse sapientiae intelligitur antequam operaretur et crearet. Quod et David testatur dicens : Verbo Domini caeli firmati sunt ⁶¹. Melius autem docetur manifestatio ejus in carne his verbis : Dominus fundavit me, ut diximus.

8. Contra Manichæos et alios impios qui Verbi Dei œconomiam rejecerunt.

Qui propter nos homines.

Pauli : Omnia enim propter vos ⁶². Et : Si Deus pro nobis, quis contra nos ⁶³? Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum ⁶⁴. Et : Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem ⁶⁵.

Et propter nostram salutem.

Isaie : Neque angelus, neque sacerdos, sed ipse Dominus salvavit nos ⁶⁶. — Petri : De qua salute exquisierunt ⁶⁷. — Evangelii : Non veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum ⁶⁸. Et : Ut salvetur mundus per ipsum ⁶⁹. Et : Quia salus ex Judæis est ⁷⁰. Et : Ipse est vere Salvator mundi Christus ⁷¹.

9. Prophetice contra Nestorium et ceteros impios negantes Incarnationem Verbi Dei ; et adversus eos qui eum blasphemant apparuisse in phantasmate.

Descendit de caelis.

Apostoli : Qui descendit ipse est et qui ascendit ⁷². — Evangelii : Quia descendi de caelo ⁷³. — Pauli : Deus enim misit Filium suum in similitudinem carnis peccati ⁷⁴.

10. Adversus vanas hæreticorum fabulas quibus Verbum assumpsisse corpus dissimile nostro affirmant.

Et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine.

Isaie : Ecce Virgo concipiet in utero et pariet Filium ⁷⁵. — Evangelii : Et quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Ne timeas, Maria. Ecce concipies in utero, et paries illum... Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obrumbrabit tibi ⁷⁶. Et ad Joseph : Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est... Et non cognoscebat eam donec peperit Filium suum primogenitum ⁷⁷. — Pauli : Et misit Deus Filium suum factam ex muliere ⁷⁸. — Evangelii : Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ⁷⁹.

⁶¹ Psal. xxxii, 6. ⁶² II Cor. iv, 15. ⁶³ Rom. viii, 31. ⁶⁴ ibid. 52. ⁶⁵ Hebr. ii, 14. ⁶⁶ Isa. xxxiii, 22; xxxiv, 4. ⁶⁷ I Petr. i, 10. ⁶⁸ Joan. xii, 47. ⁶⁹ Joan. iii, 17. ⁷⁰ Joan. iv, 22. ⁷¹ ibid. 42. ⁷² Ephes. iv, 10. ⁷³ Joan. vi, 34. ⁷⁴ Rom. viii, 3. ⁷⁵ Isa. vii, 14. ⁷⁶ Luc. i, 30, 31, 33, 35. ⁷⁷ Math. i, 20, 25. ⁷⁸ Galat. iv, 4. ⁷⁹ Joan. i, 14.

11. Contra Apollinarium dicentem stulte affirmari humanitatem Christi; contra Eutychem et Diocorum Severumque et ceteros Acephalos unicam affirmantes Verbum Dei habuisse naturam et de incarnatione ejus insanientes; contra denique Pyrrhum ceterosque Monothelitas.

Homo factus est.

Pauli: Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus ⁹⁹. Et: Unus Deus et Pater omnium, unus mediator Dei et hominum, homo Christus Je us ¹⁰⁰. — *Evangelii*: Quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc ¹⁰¹. Et: Quando sederit Filius hominis in sede majestatis sue ¹⁰².

12. Adversus eos qui imple somnularunt Dominum non passum esse in carne, sed docuerunt ipsum pas sum esse phantastice.

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est.

Pauli: Præcipio tibi coram Deo qui vivificat omnia et Jesu Christo qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem ¹⁰³. — *Evangelii*: Jesum queritis crucifixum ¹⁰⁴. — *Pauli*: Et quia crucifixus est, et quia sepultus est et quia resurrexit tertia die, secundum Scripturas ¹⁰⁵.

13. Contra Judæos et Græcos omnesque impios.

Et resurrexit tertia die secundum Scripturas.

Evangelii: Surgens autem mane prima Sabbati ¹⁰⁶. Et: Tertia dies est hodie quod hæc facta sunt ¹⁰⁷. Et: Resurgens ex mortuis, stetit in medio discipulorum et dixit eis: Pax vobis ¹⁰⁸. Et: Recordamini qualiter locutus est vobis cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manu peccatorum et crucifigi, et die tertia resurgere ¹⁰⁹.

Et ascendit in cælum sedet ad dexteram Patris.

Evangelii: Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum et sedet a dextris Dei ¹¹⁰. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et forebatur, in cælum ¹¹¹. — *Acto-*

rum: Videntibus illis, elevatus est: et nubes eripuit eum ab oculis eorum ¹¹².

Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos.

Actorum: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum ¹¹³. — *Evangelii*: Et tunc videbitis Filium hominis venientem cum gloria in nubibus ¹¹⁴. Et: Tunc sedebit Filius hominis super sedem ma-

⁹⁹ Philipp. II, 6. ¹⁰⁰ I Tim. II, 5. ¹⁰¹ Joan. V, 28. ¹⁰² Matth. XIX, 28. ¹⁰³ I Tim. VI, 13. ¹⁰⁴ Matth. XXIII, 5. ¹⁰⁵ I Cor. XV, 4. ¹⁰⁶ Marc. XVI, 9. ¹⁰⁷ Luc. XXIV, 21. ¹⁰⁸ Ibid. 36. ¹⁰⁹ Ibid. 6, 7. ¹¹⁰ Marc. XVI, 19. ¹¹¹ Luc. XXIV, 51. ¹¹² Act. I, 9. ¹¹³ Ibid. 11. ¹¹⁴ Marc. XIV, 62.

A 12'. Κατὰ Ἀπολλινάριον, ἄνουν τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Εὐτυχούς τε καὶ Διοσκῆρου· ἔτι δὲ Σεβήρου, καὶ τῶν λοιπῶν Ἀκεφάλων, μίαν φύσιν αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ μετὰ σάρκασιν φληναφεύτων· ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ Πύρρου καὶ τῶν λοιπῶν Μονοθελητῶν.

Καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

Παύλου: Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἔρπαγμα ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος. Καὶ, Ἐἶς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, εἷς καὶ μεστῆς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Ἰησοῦς Χριστός. — *Ἐδάγγελλον*: Ὅτι Ἰῆδς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τούτο. Καὶ, Ὅταν Ἐλθῆ ὁ Ἰῆδς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ.

β'. Κατὰ τῶν ἀσεβῶς ληρούντων μὴ καθεῖν σεραὶ τὸν Κύριον, ἀλλὰ δόξει καθεῖν κατὰ φαντασίαν.

Σταυρωθέντα ἐπὶ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ καθόντα, καὶ ταχέντα.

Παύλου: Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον Θεοῦ τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μαρτυρησαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν. — *Ἐδάγγελλον*: Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηθὸν τὸν ἐσταυρωμένον; — *Παύλου*: Καὶ ἔτι ἐσταυρώθη, καὶ ἔτι ἐτάφη, καὶ ἔτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

γ'. Κατὰ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων καὶ πάντων τῶν ἀσεβῶν.

C *Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.*

Ἐδάγγελλον: Ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς πρῶτῃ κρώτῃ Σαββάτου. Καὶ Τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀγεῖ σήμερον, ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο. Καὶ, Ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἐκ νεκρῶν, ἔσθη ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἰρήνη ὑμῖν. Καὶ, Μήσηθη ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ λέγων, ὅτι δεῖ τὸν Ἰῆδν τοῦ Θεοῦ παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι.

Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθήμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Ἐδάγγελλον: Ὁ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς; καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοῦς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. — *Πρόξενον*: Καὶ βλέπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, καὶ νεφέλῃ ὑπέλαθεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐφθαλμῶν αὐτῶν.

Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Πρόξενον: Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐσθίκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, οὕτως ἐλεύσεται πάλιν, ὃν τρόπον ἰδεάσασθε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. — *Ἐδάγγελλον*: Καὶ τότε ἔβησε τὴν Ἰῆδν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον μετὰ δόξης ἐπὶ τῶν

νεφελῶν. Καὶ τότε καθίσει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνον **317** δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη. — *Πρόξενον*· Οἵτινες συνεπάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, μετὰ τὸ ἀναστήναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξει τῷ λαῷ καὶ διαμαρτύρασθαι, ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. — *Δανιήλ*· Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνο· ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθισε. Καὶ ἰδοὺ ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐβῆσσε. Καὶ αὐτῷ ἰδόθη καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἔξουσία.

Ὁδὸς τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Δανιήλ· Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἐτέρῳ οὐκ ὑπολειφθήσεται. — *Εὐαγγελίου*· Καὶ βασιλεύει ἐπὶ τὸν οἶκον **B** *Ἰακώβ* εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

ιδ'. Κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου.

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Εὐαγγελίου. Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμφει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματι μου. — *Δαβὶδ*· Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ.

Τὸ Κύριον.

Παύλου· Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. Ὅπου δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. — *Πέτρου*· Ἴνα τί ἐψέσω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψέσω ἀνθρώπου, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

Τὸ ζωοποιόν.

Εὐαγγελίου· Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιόν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. — *Δαβὶδ*· Ἐξήκοστειλεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. — *Μωυσέως*· Καὶ ἐνέπνευσεν ἐς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. — *Ἰεζεκιήλ*· Υἱὲ ἀνθρώπου, πρὸφήτευσον ἐπὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτὰ Πνεῦμα, καὶ ἐξήσαν.

ιε'. Προφητικῶς κατὰ τῆς καινοτομίας Λατίνων.

Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον.

Εὐαγγελίου· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμφω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Καὶ εὐθύω; ἀναβάντων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδε σχιζόμενους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστράβην καταβαίνον ἐπ' αὐτόν. — *Παύλου*· Καὶ ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ. — *Δαβὶδ*· Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἔσπερσάνθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν.

ις'. Ὅτι μία μὲν ἡ δόξα καὶ προσκύνησις τῆς Τριάδος, εἰς δὲ αἴτιος ὁ Πατὴρ, ὡσπερ μόνος τοῦ Μονογενοῦς, καὶ μόνος τοῦ Πνεύματος. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον εἰπεῖν, Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὑστερον δὲ τὸ, Σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, τοῦτο ἀριθμητικῶς διδάσκει.

⁹⁶ Matth. xiv, 31, 32. ⁹⁷ Act. x, 41, 42.

⁹⁸ Luc. i, 52, 53. ⁹⁹ Matth. xxviii, 19. ¹⁰⁰ Joan. xv, 26. ¹⁰¹ Joan. xiv, 26. ¹⁰² Psal. i, 15. ¹⁰³ I Cor. iii, 17. ¹⁰⁴ Act. v, 3, 4. ¹⁰⁵ Joan. vi, 65. ¹⁰⁶ Psal. ciii, 59. ¹⁰⁷ Gen. ii, 7. ¹⁰⁸ Ezech. xxxviii, 9. ¹⁰⁹ Joan. xv, 6.

gestatis suæ, et congregabuntur ante eum omnes gentes ⁹⁶. — *Actorum* : Qui manducavimus et bibimus cum illo postquam resurrexit a mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo et testificari quia ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum ⁹⁷. — *Daniel* : Aspicebam donec throni positi sunt et Antiquus dierum sedit..... Et ecce quasi Filius hominis cum nubibus veniebat et usque ad Antiquum dierum pervenit.....et dedit ei potestatem et honorem ⁹⁸.

Cujus regni non erit finis.

Daniel : Et regnum ejus regnum æternum, et regnum ejus alteri non relinquitur ⁹⁹. — *Evangelii* : Et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis ¹⁰⁰.

14. Contra Macedonium Spiritum sanctum negantem.

Et in Spiritum sanctum.

Evangelii : Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ¹. Cum autem venerit Paracletus ² Spiritus sancti, quem mittit Pater in nomine meo ³. — *David* : Spiritum sanctum tuum ne auferas a me ⁴.

Dominum.

Pauli : Dominus autem Spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas ⁵. — *Petri* : Quare mentitus es Spiritui sancto? ... non es mentitus C hominibus, sed Deo ⁶.

Et vivificantem.

Evangelii : Spiritus est qui vivificat, caro autem non prodest quidquam ⁷. — *David* : Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ ⁸. — *Mosis* : Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vite ⁹. — *Ezechiel* : Fili hominis, vaticinare ad Spiritum, et venit super ista Spiritus, et revixerunt ¹⁰.

15. Prophetice adversus novitatem Latinorum.

Qui ex Patre procedit.

Evangelii : quando venerit Paracletus quem mittam vobis a Patre; Spiritus veritatis qui a Patre procedit ¹¹. Et statim ascendens de aqua vidit caelos apertos, et Spiritum tanquam columbam descendentem in ipsum ¹². — *Pauli* : Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est ¹³. — *David* : Verbo Domini caeli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum ¹⁴.

16. Quamvis una sit gloria et adoratio Trinitatis, unus tamen Pater producens est, sicut solus Filius unigeniti et solus Spiritus sancti. Primum igitur dicendum est Spiritum a Patre procedere et illum denique simul adorandum cum Patre et Filio : utrumque certatim ibi docetur.

⁹⁶ Dan. vii, 9, 11. ⁹⁷ Dan. iii, 10. ⁹⁸ Dan. vii, 14. ⁹⁹ Luc. i, 52, 53. ¹⁰⁰ Matth. xxviii, 19. ¹⁰¹ Joan. xv, 26. ¹⁰² Joan. xiv, 26. ¹⁰³ Psal. i, 15. ¹⁰⁴ I Cor. iii, 17. ¹⁰⁵ Act. v, 3, 4. ¹⁰⁶ Joan. vi, 65. ¹⁰⁷ Psal. ciii, 59. ¹⁰⁸ Gen. ii, 7. ¹⁰⁹ Ezech. xxxviii, 9. ¹¹⁰ Joan. xv, 6.

Qui cum Patre et Fillo simul adoratur et conglorificatur. A Τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον.

Evangelii : Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti¹⁶. — *Pauli* : Nemo scit quæ sunt hominibus, nisi Spiritus qui in ipso est. Ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus qui est in Deo¹⁷. Et in Isaia et in Ezechiele angeli dicunt : Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth ; pleni sunt cæli et terra gloria ejus, scilicet evidenter Patris et Filii et Spiritus sancti, unius in Trinitate Dei.

17. *Adversus hæreticos tollentes Legem et Prophetas.*

Qui locutus est per prophetas.

Zacharias (verba in Evangelio S. Lucae) : Sicut locutus est per os sanctorum qui a seculo sunt prophetarum ejus, salutem ex iniuriis nostris¹⁸. — *Verba Deiparæ* (ibidem) : Sicut locutus est ad Patres nostros¹⁹, et sequentia. — *Actorum* : Hoc omnes prophetae testantur, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus qui credunt in eum²⁰. Et : Quem oportet quidem cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium quæ locutus est Deus per os sanctorum omnium a sæculo prophetarum²¹. — *Evangelii* : Dicit David in Spiritu sancto : Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis²². — *Actorum* : Et cum orassent, motus est locus in quo erant congregati, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et loquebantur verbum Dei cum fiducia²³. — *Exodi* : Et repleti sunt spiritu sancto et prophetabant (1).

18. *Contra eos qui dicunt Evangelio contradicere facta antiqua, et qui rejiciunt oracula prophetarum.*

Et unam sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam.

Pauli : Qui fecit utraque unum²⁴. Et : Unus Dominus, una fides, unum baptisma²⁵. Et : Fratres sancti²⁶. Et : Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide, Christo Jesu²⁷. Et : Vos estis corpus Christi et membra de membro²⁸. Et : Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia : primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores²⁹. Et : Ut ædificetur Ecclesia³⁰. Et : Vos estis templum Dei vivi³¹. Et : Ad consummationem Ecclesie (hoc enim significant hæc verba : Ad consummationem sanctorum... in ædificationem corporis Christi quod est Ecclesia). Et : Ipso summo angulari lapide Christo Jesu ;... in quo et vos comedificamini³². Et : Ipse est caput corporis Ecclesie³³. Et : Sicut septem Epistolæ dicuntur Catholicæ, quia ad omnes simul credentes scriptæ sunt, ita catholica dicitur Ecclesia quæ est omnium orthodoxorum.

¹⁶ Matth. xxviii, 19. ¹⁷ I Cor. ii, 11. ¹⁸ Luc. i, 70, 71. ¹⁹ Luc. i, 55. ²⁰ Act. x, 43. ²¹ Act. iii, 21. ²² Marc. xii, 36. ²³ Act. iv, 31. ²⁴ Ephes. ii, 14. ²⁵ Ephes. iv, 5. ²⁶ Hebr. iii, 1. ²⁷ Ephes. ii, 20. ²⁸ I Cor. xiii, 27. ²⁹ I Cor. xii, 28. ³⁰ I Cor. xiv, 12. ³¹ II Cor. vi, 16. ³² Ephes. iv, 30, 32. ³³ Coloss. i, 18.

(1) Hanc sententiam non reperi in Exodo.

Eὐαγγελίου · Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ. Καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐν τῷ Ἑσαΐῃ καὶ Ἱεζεκιήλ οἱ ἄγγελοι · Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ · πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Δηλονότι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ μόνου ἐν 318 Τριάδι Θεοῦ.

17. Κατὰ τῶν ἀποβαλλομένων τὸν Νόμον καὶ τοὺς Προφῆτας αἱρετικῶν.

Τὸ λαλήσειον διὰ τῶν προφητῶν.

Ζαχαρίου · Καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος, προφητῶν αὐτοῦ, σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν. — *Τῆς Θεοτόκου* · Καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς Πατέρας ἡμῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. — *Πράξεων* · Τοῦτο πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἀρεσὶν ἀμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὴν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Καὶ, Ὅν δεῖ οὐρανὸν μὴ δέξασθαι ἄρχαι χρόνων ἀποκαταστάσις πάντων, ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεός, διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος. — *Εὐαγγελίου* · Εἶπε Δαβὶδ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. — *Πράξεων* · Καὶ δεηθέντων αὐτῶν, ἐπαλεύθη ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἀπαντες, Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παύσεως. — *Τῆς Ἐξόδου* · Καὶ ἐπλήσθησαν Πνεύματος ἁγίου, καὶ προεφήτευσαν ἐν τῇ κεραιβόλῃ.

18. Κατὰ τῶν λεγόντων ὅτι ἐναντία τὰ παλαιὰ τοῖς τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τὰς προφητῶν ἑράσει, μὴ δεχομένων.

Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

Παύλου · Ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν. Καὶ, Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Καὶ, Ἀδελφοὶ ἅγιοι. Καὶ, Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀρχονταίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ Ὑμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. Καὶ, Ὅς μὴ ἴθεο ὁ Θεός ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλων, δεύτερον προφήται, τρίτον διδασκάλους. Καὶ, Ἵνα οἰκοδομηται ἡ Ἐκκλησία. Καὶ, Ὑμεῖς ἐστε ναὸς Θεοῦ ζῶντος. Καὶ, Εἰς κεραιβόλῃ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ, Ὅντος ἀρχονταίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ καὶ ὁμεῖς συνοικοδομεῖσθε. Καὶ, Αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ, Ὁ· Καθολικαὶ ἐπιστολαὶ αἱ ἐκτὰ, ὧς εἰς πάντας πιστοὺς γραφίσαι κοινῶς, καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία ἡ πάντων ὀρθοδόξων γέγραπται.

credentes scriptæ sunt, ita catholica dicitur Ecclesia quæ est omnium orthodoxorum.

18. Κατὰ Βογομίλων καὶ πάντων ἀσεβῶν, τῶν μὴ ἄ
δεχομένων τὸ βάπτισμα ἢ ἀδιάφορον ἔχόντων.

Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Παύλου· Ὁμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν. Καὶ, καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. — *Εὐαγγελίου*· Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

19. Κατὰ Ἑλλήνων καὶ Ὀριγένους, τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀθετούντων, ὡς ἐνεῦθεν καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πρόσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

Πράξεων· Περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι. — *Ἠσαίου*· Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. — *Παύλου*· Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν πᾶν οὐρανῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. — *Εὐαγγελίου*· Ὅτι οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες, ζήσονται.

20. Κατὰ Ὀριγένους καὶ τοῦτο, ἀλλοιωσὶν ἐν τῷ μέλλοντι ληροῦντος, καὶ τέλος κολάσεως λέγοντος.

Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Εὐαγγελίου· Ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν.

— *Πράξεων*· Διαλεγόμενου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγαραιίας καὶ τοῦ κριματός τοῦ μέλλοντος εἶπεθαί. — *Ἠσαίου*· Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

— *Εὐαγγελίου*· Ἐγὼ ζῶ, καὶ ὁ τρώγων με ζήσεται δ' ἐμέ. Καὶ, Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. Καί, ἀπαλεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν.

19. Adversus Bogomilos et omnes impios negantes baptismum aut illud judicantes inutile.

Confiteor unum baptismum in remissionem peccatorum.

Pauli: Confessus bonam confessionem²³. Et: Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem²⁴. Unus Dominus, una fides, unum baptismum²⁵. Baptizantes eos in remissionem peccatorum²⁶. — *Evangelii*: Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti²⁷.

20. Contra Græcos et Origenem resurrectionem mortuorum rejicientes et consequenter ipsam resurrectionem Salvatoris nostri Jesu Christi.

Especto resurrectionem mortuorum.

Actorum: De spe et resurrectione mortuorum ego judicor²⁸. — *Isaiæ*: Resurgant mortui, et surgent qui in monumentis sunt. — *Pauli*: Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat²⁹. — *Evangelii*: Quia mortui audient vocem Filii Dei et qui audierint, vivent³⁰.

21. Adversus Origenem iterum, qui docet mutationem fore in vita futura, et poenas finem habituras.

Et vitam venturi sæculi. Amen.

Evangelii: Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam³¹. — *Actorum*: Disputante autem illo de justitia et de castitate et de judicio futuro³². — *Isaiæ*: Pater futuri sæculi³³. — *Evangelii*: Ego vivo, et qui manducat me vivet propter me³⁴. Et: Ego sum resurrectio et vita³⁵. Et: Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam³⁶. Amen.

²³ 1 Tim. vi, 12. ²⁴ Rom. x, 10. ²⁵ Ephes. iv, 5. ²⁶ Luc. iii, 3. ²⁷ Matth. xxviii, 19. ²⁸ Act. xiiii, 6. ²⁹ Rom. viii, 19. ³⁰ Joan. v, 25. ³¹ Joan. xii, 25. ³² Act. xxiv, 25. ³³ Isa. ix, 6. ³⁴ Joann. vi, 52. ³⁵ Joan. xi, 25. ³⁶ Matth. xxv, 46.

ΠΕΡΙΕΚΤΙΚΑ

ΩΣ ΔΥΝΑΤΟΝ

ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΗΜΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΩΔΕΚΑ

ΑΠΕΡ ΤΙΝΕΣ ΑΡΘΡΑ ΚΑΛΟΥΣΙ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ,

Σαφέστερον συντεθέντα

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΣΥΜΕΩΝ

Και δε: ταῦτα περιέχει τὸ θεῖον Σύμβολον· καὶ περὶ τῶν περιεκτικῶν ἀρτῶν.

CAPITA SIVE, UT AB ALIIS APPELLANTUR,

ARTICULI DUODECIM

FIDEM UNICAM NOSTRAM CHRISTIANORUM

QUANTUM FAS EST FIRMI, COMPLECTENTES,

PERSPICUE EXPOSITA

A BEATO ARCHIEPISCOPO THESSALONICENSI

SYMEONE

Et quod eadem capita in divino Symbolo comprehendantur,

Et de virtutum commendatione quam eadem fides continet.

Quæ exsuperat omnem sensum et omnem sermonem excedit, certa et unica fides nostra Christiana, cum simul Dei unici et invisibilis, in Trinitate subsistentis sit certissima confessio, synoptice in sequentibus capitibus, licet infinita, exprimi et complecti potest, quæ omnis vere fidelis Christianus, salutis cupidus, profiteri sincero debet. Hæc autem capita a quibusdam articuli, principia seu fundamenta fidei vocantur. Duodecim numerantur typice, juxta numerum apostolorum Christi, Solis non habentis occasum: et optime quidem; nam credentem in perpetuum et sine fine gloriæ ejus annum introducant. Tria quidem sunt de sancta Trinitate capita in honorem trium hujus Trinitatis personarum, quæ est æterna et omnium existentium causa. Sex deinde alia de Incarnatione Verbi capita. Et hoc mirabile. Cum enim unum sit Verbum in Trinitate, quod antea simplex, propter nos duplex factum

Ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν πίστις, ὑπὲρ νοῦν οὐσα καὶ λόγον, ὡς ὄντως καὶ μὲν πιστις, καὶ τοῦ ὑπὲρ γνώσιν ἐν Τριάδι μόνου Θεοῦ ἀληθεστάτη ὁμολογία, ἐν τούτοις ἐν συνόψει τοῖς κεφαλαίοις εἰ καὶ ἀπειροσ περιέχεται, ἃ καὶ πᾶς Χριστιανὸς ὀρθῶς πιστεύων, καὶ σωθῆναι θέλων, ὀφείλει ὁμολογεῖν. Ταῦτα δὲ τὰ κεφάλαια, πρῶτων μὲν ἀρθρα τῆς πίστεως λέγεται ἦτοι ἀρχαὶ καὶ θεμέλιοι. Εἰς δώδεκα δὲ ἀριθμοῦνται, τὸν τύπον σώζοντα τῶν ἀποστόλων Χριστοῦ, ὃς ὁ ἐνέσπερός ἐστιν Ἥλιος, καὶ εἰς τὸν αἰῶνιον καὶ ἀτελεύτητον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐνιαυτὸν, τὸν πιστεύοντα ὀρθῶς παραπέμπουσι. Καὶ τρία μὲν κεφάλαια περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος εἰς τιμὴν αὐτῆς τῆς Τριάδος, ἥτις αἰῶνιος οὐσα, καὶ αἰτία τῶν ὄλων ἐστίν· ἕξ δὲ περὶ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως. Καὶ τοῦτο δὲ θυμαστῶς. Ἐπεὶ εἰς ὧν οὗτος ὁ λόγος τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ἀπλοῦς, διπλοῦς γέγονε δι' ἡμᾶς, καὶ

ἐπιπλῆν τὴν Τριάδα ἔχει τῶν κεφαλαίων. Ἐτι δὲ καὶ τρῖα κεφάλαια περὶ τῆς συντελείας εἰσὶν εἰς τιμὴν καὶ ταῦτα τῆς ἀνάρχου Τριάδος, ἣ πάντα ἐκ μη ὄντων ποιήσασα, ἀγαθῶς συνέχει καὶ καλῶς διακυβερνᾷ.

Καὶ πρῶτον μὲν τῶν κεφαλαίων, ὅτι ἐν τῷ θεῷ τῇ φύσει, καὶ οὐ πολλά, καὶ ἐν τῇ δυνάμει καὶ ἀρχῇ καὶ παντοκρατορίᾳ καὶ κυριότητι.

Δεύτερον δὲ, ὅτι τρῖα τοῦτο τὸ θεῖον, καὶ οὐχ ἓν πρόσωπον, εἰ καὶ ἐν καὶ ἀδιαίρετον τῇ θεότητι, καὶ τῶν τριῶν προσώπων ἢ ὑποστάσεων εἶπαι ἢ ἰδιότητων, οὐ πλέον ὄντως ἐστὶ. Τῶν τριῶν δὲ τούτων τὸ μὲν ἀγέννητον, ἀνάγειον γὰρ καὶ οὐκ ἐκ τινος, τῶν ἐξ αὐτοῦ δὲ αἰτιον μόνον, ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς τὸ δὲ γυννητὸν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀγεννήτου τὸ δὲ ἐκπορευθέν, ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦτο τοῦ ἀναίτιου καὶ ἀγεννήτου. Καὶ τὸ μὲν ἀγέννητον καὶ ἀνάγειον καλεῖται Πάτερ, τὸ δὲ γυννητὸν Υἱός, τὸ δὲ ἐκπορευτὸν Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ ἀδιαίρετα ταῦτα καὶ ἀχρονα καὶ αἰώνια. Καὶ οὐ τρεῖς θεοὶ, ἢ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς Θεός, εἰς Κύριος ἡ Τριάς, ὡς καὶ οἱ ἄγγελοι μέλλουσιν, 320 Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ. Ἐπι καὶ μία φύσις ἀχώριστος τῶν τριῶν, μία οὐσία, μία δύναμις, μία θέξις, μία θέλησις, μία κίνησις καὶ τὰ τρία ταῦτα, ὁ τρισπόστατος εἰς Θεός, μία τῶν ὄλων ἀρχή, καὶ ἐνέργεια μία τούτων, ὡς καὶ μία λάμψις ἡλίου ἀκτίνας καὶ φωτός, καὶ μία αὐγὴ καὶ ὄρμη πυρός καὶ ἀπαυγασματος καὶ φωτός, καὶ μία κίνησις τοῦ Λόγου καὶ Πνεύματος. **h**ent splendorem et in igne lucis et caloris una est fulgida productio, ita una est Verbi et Spiritus n. otio, processio.

Τρίτον δὲ κεφάλαιον, ὅτι αἰτὴ ἡ Τριάς τῶν ὄλων ἐστὶ δημιουργός, ἐκ μη ὄντων ταῦτα ποιήσασα νοητά τε καὶ αἰσθητά, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, ὑπὸ χρόνον πάντα παραγαγούσα, ὅτε ἠθέλησεν αὐτῇ, μὴ προϋπάρχοντός τινος ὄντος, μὴ εἰδούς, μὴ ὄντος, ἐξ οὐκ ὄντων δὲ παραγαγούσα τὰ πάντα. Αὕτη ἡ Τριάς ὁ Θεός, καὶ πάντων τῶν ὄντων προνοητής, ὡς καὶ ποιητής, ὁ Πάτερ μετὰ τοῦ Λόγου καὶ Πνεύματος, ὡς καὶ οἱ προφήται φασί, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἐκδιέσπει.

Τέταρτον, ὅτι διὰ τὸ προνοεῖσθαι ἡμῶν τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, εὐδοκίᾳ Πατρός, καὶ συνεργείᾳ Πνεύματος, ὁ Λόγος μένων ἀναλλοίωτος καὶ ἀσρεπτικός τῇ θεότητι, ἀπαθῶς καὶ ἀβρέστως δι' ἡμᾶς ἐγένετο σὰρξ, τελείαν τὴν φύσιν ἡμῶν προσλαβόμενος ἐξ ἁγίας γυναικός, σῶμα ἑμψυχόν, ψυχῇ ἡνωμένον νοσφῇ καὶ θελητικῇ, ὄντων τὸν ἄνθρωπον ἀγάζων καὶ ὁ ἀπλοῦς γέγονεν διπλοῦς, καὶ εἰς ἐστὶν ἐκ δύο τελείων τῶν φύσεων.

Πέμπτον, ὅτι ἐκ Παρθένου ἀσπόρως γεγέννηται, μὴ πατρὸς λαβούσης ἄνδρός, ὡς καὶ πρὸ τόκου, καὶ ἐν τόκῳ καὶ μετὰ τόκον φυλάξας αὐτὴν Παρθένου.

Ἑκτόν, ὅτι σαρκὶ πέπονθε δι' ἡμᾶς, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ τέθνηκεν ἑκουσίως, καὶ οὐ τῇ θεότητι· αὕτη γὰρ αἰὶ ἀπαθής. Καὶ τῇ μὲν ψυχῇ, λυτρω-

est, duplex capitum trias ipsi dedicatur. Tribus denique totum absolvitur capitibus in honorem Trinitatis abaque principio, quæ omnia ex nihilo creavit, optimeque omnia conservat et pulchre gubernat.

Primum quidem caput, quia una est Divinitas in (natura) substantia, non autem multiplex et una (in) virtute, auctoritate, omnipotentia et dominatione.

Secundum, quia in Deo tres sunt personæ, non una tantum, quamvis una sit et individua divinitas, et trium harum personarum seu hypostasium optime inter se distinctarum nulla omnino major esse potest. Hæ autem tres personæ ingenitæ, sine et ex nullo sunt factæ; sibimet causæ ipsi a causa sunt, æternæ et impassibiles. Generatio enim et creatio ex quodam increato et ingentat. Et processio ex quodam increato et ingenito. Et illud ingenitum et increatum vocatur Pater, et genitum Filius, et procedens Spiritus sanctus. Et hi tres indivisibiles sunt et æterni et immortales. Et non sunt tres dii neque tres domini, sed unus Deus et unus in Trinitate Dominus: sicut et angeli canunt: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth. Cum vero horum trium una eademque sit atque inseparabilis natura, una substantia, una virtus, una gloria, una voluntas, una motio, hi tres unus sunt in tribus personis Deus: una quoque horum in omnia suprema auctoritas, una potentia. Et sicut in sole radius et fulgor unum habent splendorem, ita una est Verbi et Spiritus

Tertium deinde caput, quia hæc ipsa Trinitas creator est omnium et opifex, quæ cuncta ex nihilo produxit, intelligibilia et sensibilia, visibilia et invisibilia; in tempore fecit omnia quando ipsa voluit neque secundum formam quamdam præexistentem, neque ex materia quæ fuerit prius, sed ex nihilo fecit omnia. Ipsa Trinitas, unus Deus ea excogitavit et fecit; Pater scilicet per Verbum et Spiritum, ut loquuntur prophætæ et docet Evangelium.

Cognito jam nobis uno trinoque personis Deo, quartum caput nos docet, quia voluntate Patris et operatione Spiritus, Verbum idem et immutabile permanens divinitate, impassibile et incorruptum propter nos caro factum est, integram nostram naturam accipiens ex muliere sancta: corpus scilicet vivens, animæ intelligenti et volenti copulatum, totum consecrans hominem, et prius simplex factum est duplex, et tamen unum omnino est in duabus integerrimis naturis.

Quintum, quia sine semine ex Virgine natus est: quæ, nunquam hominem experta, sicut ante partum, ita et in partu et post partum Virgo permansit intemerata.

Sextum, quia in carne passus est pro nobis, et crucifixus est, et mortuus est quia ipse voluit; i. e. quidem in divinitate, cum sit hæc omnino et vere

inpassibilis. Ejus autem anima animas redemptura, descendit ad inferos; ejus vero corpus sepultum est et interdum neque ab anima neque a corpore unquam abscisus fuit ejus divinitas.

Septimum, quia propria virtute resurrexit tertia die et pluries discipulis apparuit.

Octavum, quia quadragesima die post resurrectionem suam ascendit in caelum coram discipulis et sedit ad dexteram Patris ubi collocavit glorificandum et simul adorandum corpus suum jam inseparabile ab anima et quasi deificatum.

Nonum, quia iterum veniet in gloria Patris et servis suis dabit regnum suum, impiis vero et peccatoribus justum reddet iudicium et meritam poenam.

Decimum: sicut morte dissolvit omnem nostram naturam, ita restituet animas corporibus quibuscum vixerunt antea, ut hiedem non aliis denuo copulentur; et erunt corpora incorruptibilia.

Undecimum quia Christus iudicabit vivos et mortuos secundum divinas leges, infideles et injustos condemnabit, pios vero justosque gloria coronabit.

Duodecimum: quod denique post haec erit vita aeterna, devicta jam mortis corruptione per purificationem carnis in libertatem filiorum Dei, sicut loquitur Apostolus: « Et non erit amplius mutatio. Itaque infidelibus et injustis inter damnos erit poena aeterna, sicut dixit Dominus; piis vero et justis, vita, gaudium et regnum cum Christo aeternum et indubitatum. Quae habebimus miseratione Jesu Christi Filii Dei et Dei nostri; si tamen orthodoxe credamus in nomine ejus et honorem ipsi fideliter exhibeamus, et ejus fidem constanter servemus, ut in aevum fruamur pace et beatitudine, precibus Virginis Delparae et omnium angelorum et sanctorum ejus.

Predicta igitur duodecim fidei capitula a quibusdam dicta articuli, principia, fundamenta fidei, ut notavimus, generatim et breviter exposita inveniuntur in sancto et divinisimo Symbolo quod primum a trecentis decem et octo Patribus Nicenae exaratum est et paulo post quasi profectum est a centum quinquaginta Constantinopolitanis sanctis Patribus, et denique approbatum, consecratum et promulgatum a ceteris quinque oecumenicis synodis. Sed insuper harum sancti Patres synodorum inter omnes celebres clarissime haec praedicant, quae cum illis gratia Christi pie firmiterque confitemur.

Habet igitur obvia primum caput quod unus est Deus, unus Dominus, Pater cum Filio et Spiritu. Deinde Patrem vocat Deum, Deum quoque Filium, et Dominum Spiritum sanctum; et proficitur unius esse substantiam totam Trinitatem; et unam eam-

Α τῶν ψυχῶν κατηλθεν εἰς ἄδην· τῷ δὲ σώματι· εἴθαπται. Καὶ οὐ χωρίζεται τῆς ἀγίας αὐτοῦ ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος ἢ θεότης.

Ἐβδομον, ὅτι ἀνέστη αὐταξουσίως τριήμερος καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐνεφανίσθη πολλάκις.

Ὀγδοον, ὅτι μετὰ τεσσαρακοστὴν ἡμέραν τῆς ἐγέρσεως αὐτοῦ εἰς οὐρανοὺς ἀνελήφθη, καθορώντων τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς κεικάνεν. ἑμῶδοξον καὶ συμπροσκυνούμενον τὸ ἀχώριστον καὶ ὁμόθειον αὐτοῦ ἀποδείξας σῶμα.

Ἐννατον, ὅτι ἐλεύσεται πάλιν εἰς τὴν γῆν ἀπ' οὐρανοῦ μετὰ τῆς Πατρικῆς δόξης, καὶ τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῦ παρέξει τοῖς θεοῖσι αὐτοῦ, τοῖς δὲ ἀσεβέσι καὶ ἀμαρτωλοῖς τὴν καταδίκην δικαίως καὶ κόλασιν.

Δέκατον, ὡς ἐξαναστήσει πᾶσαν ἡμῶν τὴν φύσιν, τῶν ψυχῶν ἐνωθειῶν τοῖς ἐξερχῆς σώμασιν οὐκ ἐσυνέζησαν, καὶ οὐκ ἄλλοτρίως, εἰς ἀνακδόσιν τῶν βεβιωμένων. Καὶ ἀφάρτα τὰ σώματα ἴσονται.

Ἐνδέκατον, ὅτι κρινεῖ ζῶντας καὶ νεκροὺς κατὰ τοὺς θεῖους αὐτοῦ ὁ Χριστὸς νόμους. Καὶ τοὺς μὲν ἀπίστους καὶ ἀδίκους κατακρινεῖ τοὺς εὐσεβεῖς δὲ καὶ δικαίους δοξάσει.

Δωδέκατον, ὅτι ἡ μετὰ ταῦτα ζωὴ αἰώνιος ἔσται, ὡς ἀφάρτισθαι τῆς φύσεως τῇ ἐλευθερίᾳ τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς φόβης, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· καὶ οὐκ ἔστι ἔσται ἄλλοίως. Αὐτὸ τοῖς μὲν ἀπίστοις καὶ ἀδικοῖς μετὰ τῶν δαιμόνων ἡ κόλασις αἰώνιος, ὡς φησὶν ὁ Κύριος· τοῖς δὲ εὐσεβέσι καὶ δικαίοις ζωὴ καὶ ἀπώλαυσις καὶ βασιλεία παρὰ Χριστοῦ αἰώνιος καὶ ἀπέραντος. Ἦς καὶ τόχοιμην ἰδέει αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Θεοῦ, καὶ Θεοῦ ἡμῶν, οἱ εἰς τὸ ὄνομα τούτου ὀρθοδόξως πιστεύοντες, καὶ τούτω τετιμημένοι, καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ κρατοῦντες εἰς τέλος ἀσινῆ καὶ ἀσάλευτον, εὐχαίης τῆς Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

Τὰ προειρημένα τοίνυν ταῦτα κεφάλαια τῆς πίστεως δυοκαίδεκα, ἃ καὶ ἄρθρα τινὲς καλοῦσιν, ὅσιν ἀρχὴ καὶ θεμελίος τῆς πίστεως, ὡς εἰρήκαμεν, περιεκτικὰ τῶν καθόλου τυγχάνουσα, καὶ τὸ ἱερὸν περιέχει καὶ θεῖατονον Σύμβολον, ὃ ἐρῶν τῶν τριακοσίων δεκαοκτώ μὲν ἐν Νικαίᾳ ἐξέτεθη τοκρότερον, τετελειώται δὲ ὅπρ τῶν ἑκατὸν παντήκοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίων Πατέρων μετ' ὀλίγον ὕστερον· καὶ αἱ λοιπαὶ δὲ τοῦτο ἐπισφράγισαν καὶ ἀνεκῆρυξαν οἰκουμενικαὶ ἁγία πάντα σύνοδοι. Ἀλλὰ καὶ οἱ μέσον τῶν ἱερῶν τούτων 321 συνόδων ἀναλάμψαντες ἄγιοι Πατέρες; τραντότατα ὡμολόγησαν. Καὶ ἡμεῖς δὲ τοῦτο καθομολογοῦμεν χάριτι Χριστοῦ σὺν αὐτοῖς.

Περιέχει δὲ εὐθύς τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ὅτι εἰς Θεὸς, εἰς Κύριος, ὁ Πατὴρ σὺν Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι, ἐκεῖ καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν Υἱόν, καὶ Κύριον ὀνομάζει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὁμοουσίον φησι τὴν Τριάδα, καὶ ὁμόδοξον ἐν Πα-

τέρα τῷ Υἱῷ καὶ Πνεύματι, καὶ ἅμα αἰώνιον, καὶ παντοκράτορα, καὶ ποιητὴν ἕνα ταῦτα, ὡς καὶ εἰ προφήται φασί, τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα μετὰ τοῦ Λόγου καὶ Πνεύματος; καὶ οἱ ἄγγελοι ἐν τρισίν ἁγιασμαῖς ἕνα Κύριον μέλλουσιν.

Ἐἶτα καὶ τὸ δεύτερον τρανότερον καταγγέλλει, ὅτι οὗτος ὁ μόνος Θεός, Τριάς ὢν τοῖς προσώποις, καὶ μόνος τῇ θεότητι, Πατὴρ ἔστι καὶ Υἱός καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ ἀγέννητος καὶ ἀνάκτιστος, αἰετός δὲ μόνος τῶν ἐξ αὐτοῦ. Ὁ Υἱὸς δὲ γεννητὸς πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἑμοῦσις, φῶς ἐκ φωτός, Θεός ἐκ Θεοῦ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, Κύριον, ζωοποιόν, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπροσεύμενον· καὶ οὗ μίᾳ φύσει καὶ ὁμοῦ προαιώνιος τούτων· καὶ μίᾳ δυνάμει καὶ προσκύνησι τῶν τριῶν. Φησὶ γὰρ περὶ τοῦ Πνεύματος, « Τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον. »

Τρίτον δὲ ἐκδιδάσκει, ὅτι δημιουργὸς ἡ Τριάς, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὰ πάντα, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, οὐσίωσασα καὶ ποιήσασα. Ὅθεν τὸν μὲν Πατέρα ποιητὴν φησιν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ ἀπάντων, τὸν δὲ Υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸ δὲ Πνεῦμα λέγει ζωοποιόν, ἐπεὶ τετελείωκε καὶ ζωοποιεῖ καὶ συνεχεῖ τὰ σύμπαντα.

Ἐπειτα δὲ τὰ τῆς σαρκώσεως καταγγέλλων τοῦ Λόγου, τὸ τέταρτον ὑπογράφει κεφάλαιον, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς Θεοτόκου Μαρίας ὁ Λόγος σεσάρκωται.

Καὶ Παρθένον ταύτην φησὶ τὸ πέμπτον κεφάλαιον, βεβαιοῦν, ἔτι καὶ πρὸ τόκου, ἐν τόκῳ καὶ μετὰ τόκον ταύτην Παρθένον ἐφύλαξε. Καὶ σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα λέγει, ὅτι ἄκλυός ὢν οὗτος, ὁ Λόγος, γέγονε διπλοῦς δι' ἡμᾶς, σῶμα ἐμψυχον λαθῶν, ψυχὴ νοερὰ καὶ θελητικὴ, εἷς ἐκ δύο τελείων τῶν φύσεων.

Καὶ τὸ ἕκτον δὲ κηρύττει, τὸ σαρκὶ αὐτὸν σταυρωθῆναι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ καθεῖν, ἦτοι ἀποθανεῖν καὶ ταφῆναι.

Καὶ τὸ ἕβδομον δὲ, ὅτι ἀνίστη τρίτημος.

Καὶ τὸ ὄγδοον, ὅτι εἰς οὐρανοὺς ἀνελήφθη, καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθεῖθαι.

Καὶ τὸ ἕνατον μαρτυρεῖ, ὅτι ἐν τῇ συντελείᾳ οὗτο; πάλιν ἀπ' οὐρανοῦ ἐλεύσεται μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς.

Καὶ τὸ δέκατον ἐπιφέρει, ὅτι κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς.

Ἐἶτα, Προδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, λέγει τὸ ἑνδέκατον, ἐπιβεβαιοῦν τὴν τῶν σωμάτων ἡμῶν τῶν ἰδίων καὶ οὐχ ἑτερῶν ἀνάστασιν, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνωθέντων.

Καὶ τὸ δωδέκατον δὲ τὸ τῆς κολάσεως καὶ τῆς βασιλείας αἰώνιον ἐκβεβῆσκει, λέγων, « Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. »

Ταῦτα μὲν οὖν τὰ κεφάλαια τὸ θεῖον Σύμβολον περιέχει, τῆς κατὰ Χριστὸν ἔντα ἐν θεωρίᾳ φιλοσο-

A demque gloriam habere Patrem, cum Filio et Spiritu, et simul cum eis esse æternum, et omnipotentem, et creatorem omnium, sicut loquuntur prophetæ, Deum vocantes tres simul Patrem cum Filio et Spiritu, juxta angelos, qui in Trisagio unum Dominum canunt.

Deinde secundum apertius docet hunc unicum Deum, trinum in personis et unum Divinitate esse Patrem et Filium et Spiritum. Patrem qui sem ingenitus et increatus, unica ipse causa omnium, quæ sunt ex ipso. Filius autem ex Patre genitus ante sæcula, ipsi consubstantialis, Lumen de lumine, Deus de Deo. Et Spiritus sanctus, Dominus, vivificans, ex Patre procedens : et horum una est natura et eadem gloria ab æterno, et una quoque potentia et virtus et adoranda majestas : dicit enim de Spiritu : « Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur. »

Tertium postea docet Trinitatem creatorem fuisse et omnia visible et invisible ex nihilo formasse et creavisse. Unde Patrem vocat « Creatorem cæli et terræ ; » Filium « Per quem omnia facta sunt, » et denique Spiritum dicit, « vivificantem » cum perfecterit et vivificaverit et ordinaverit omnia simul.

Subinde incarnationem Verbi docens caput quartum memorat Filium Dei carnem assumpsisse de Spiritu sancto ex Maria Deipara.

Quam virginem appellat quintum caput, affirmans hanc nullum virginittatis passam fuisse detrimentum nec ante partum, nec in partu, nec post partum ; Verbumque dicit incarnatum et in humanis commoratum, quia Verbum cum esset simplex, duplex pro nobis effectum est, corpus animatum accipiens, animo intelligenti et volenti copulatum, unus homo ex duabus integris naturis.

Sextum porro proclamatur Verbum ipsum in carne crucifixum esse pro nobis, passum esse, vere mortuum et sepultum.

Septimum, quia resurrexit tertia die.

Octavum, quia ascendit in cælum et sedit ad dexteram Patris.

Nonum testatur quod in consummatione sæculi Verbum iterum descendet cum gloria de cælo in terram.

Et decimum addit quod judicabit vivos et mortuos.

Deinde undecimum dicit : « Exspecto resurrectionem mortuorum, » his verbis innuens eadem ipsa nostra corpora, non alia nobis esse reddenda et animabus propriis iterum unienda.

Dwodecimum denique docet æternitatem et pœnam et mercedem in regno Dei dicens : « et vitam venturi sæculi. Amen. »

Hæc igitur capita divinum complectitur Symbolum, quæ quidem efformant quasi rationem pie

vivendi in Christo, seu traxorem philosophiam accun-
dam Christum : tractat enim de actibus peragendis
sapienter cum Christo et per Christum ; ejus pars
pauca est de moribus dignis instituendis, ut nos ius-
truemus ad salutem perducat. Unde docet Christum
descendisse et inter homines fuisse, ut nos vitam
ejus imitantes salvemur. Illum deinde fuisse passum
et mortuum pro nobis proclamatur, ut hujus imitatio-
nem et mortem, firmam et veram in ejus
resurrectione et vita gloriosa spem habeamus. Dum
autem cum memorat venturum ad judicandum om-
nia, nos monet ut exspectemus Dominum nostrum
et ita nostram in hoc provocat attentionem et solli-
citudinem. Vitam denique predicat eternam ut nos
in spem alliciat felicitatis, dum poenae timorem lincit.
Et sic tres facultates animarum nostrarum san-
nat. Primo quidem rationem per confessionem pie
Trinitatis, atque Verbi Incarnationis, et per bap-
tismatis doctrinam. Iram deinde per memoriam vite
lesum inter homines nec non Passionis ejus salutis,
docens humilitatem in omnibus cum mansuetudine
et patientia. Et denique desiderium, ambitionem
per purificationem resurrectionis et ascensionis ejus
et ipsius adventus in gloria et posterioris vite in
eterna felicitate, ut, hinc in desiderio habentes,
patiamur currere bene ut feliciter attingamus.
Cum autem septem sint virtutes cardinales : hu-
militas, odium vanitatis, paupertas, jejunium, cas-
titas, patientia et mansuetudo, septem quoque
sunt vitia his opposita : superbia, vana gloria,
avaritia, belluatio, luxuria, acedia, ira. Sanctis-
simum ergo Symbolum vite retundit et pugillat,
virtutes vero commendat suadetque. Ad humilitatem
enim nos excitat, dum Verbum Dei descendisse de
caelo et carnem assumpsisse profitetur. Odium vani-
tatis docet, cum dicit ipsum in humanis quasi velis
latuisse ; simul docens paupertatem, jejunium,
castitatem cum inter homines vivens non habuerit
ubi caput reclinaret, et jejunaverit, et perpetuo
virgo et impollutus vixerit, et ex Virgine natus sit,
et denique virginitatem predicaverit et suaserit.
Patientiam ostendit, quia fuit in iustis et humi-
lis corde, sponteque et tacite sustulit opprobria.
Ad mansuetudinem allicit postremo, cum a discipulo
produs, cruce affixus, in cruce spiritum emisit, et in ipsa
passione proceus fuderit pro persequentibus.
Unde et ipsis virtutibus predictis Salvator omnia
repressit vitia : humanitate primum superbiam
ex qua procedunt infidelitas et blasphemia in Deum ;
vilitate sua et simplicitate vanam hominum exclu-
sit gloriam ex qua sunt vesania, livor, homicidium ;
paupertate sanavit avaritiam ex qua oriuntur furta,
doli et fraudes, infidelitas quoque et perduellio
erga Deum et odium fratrum. Jejunio gulam, ex
qua ebrietas, comessatio, libido et omnes pessimae
passiones. Virginitate lasciviam, ex qua procedunt
quaeque purcitiam et tandem aversio et elongatio
a Deo sanctissimo. Deinde patientia sanavit
acediam et pusillanimitatem ex qua desperatio, in-

A φίας. Θελοῦσαί δὲ καὶ κατὰ τῆς κατὰ πρόξιν φιλο-
σοφίας τῆς ἐν Χριστῷ, ἧς ἐξήρατον τὸ ἔθνος ἰσχυ-
μῆρος, παιδαγωγούμῃ καὶ πρὸς σωτηρίαν ἔργον
ἡμῶν. Ὅθεν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατεβέν
φῆσι τὸν Κύριον καὶ ἐνανθρωπήσας, ἦα τὴν ζωὴν
αὐτοῦ μνησώμεθα καὶ σωθώμεν. Καὶ τὸ παθεῖν
αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀποθανεῖν καταγγέλλει, ὥστε
μιμεσθαι ἡμᾶς αὐτόν. Καὶ τὸ ἀναστῆναι καὶ ζῆν
εἰς ἡλιθία φησὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἡμῶν ἀγάπην. Καὶ
τὸ μᾶλλον ἐργασθαι χεῖρα ἐν εὐμπαθείᾳ, εἰς ἀνακ-
δοχὴν αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου, καὶ ἰστούρασθαι ἡμῶν
ἐνταῦθα καὶ προσοχὴν. Καὶ τὸ ζῶναι αἰώνιον εἰς
εἰς ἡλιθία ἀπολαύσεως, καὶ φόβον καλέσεως. Δι' οὖν
τὸ ἐπιμερῆς τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐκκαθαίρει καὶ τὸ
λογιστικῶν μὲν διὰ τῆς εὐσεβείας τῆς Τριάδος θεο-
λογίας, καὶ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως, καὶ τῆς
παρὰδοξου τοῦ βαπτίσματος, τὸ θυμοειδὲς δὲ διὰ
τῆς ὑπομνήσεως τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ σω-
τηρίου πάθους αὐτοῦ, ταπεινώσειν διὰ τούτων μετὰ
πράοτης καὶ ὑπομονῆς ἐκιδιδάσκων τὸ ἐπιθυμῶ-
τικὸν δὲ διὰ τῆς ἀνακρούσεως τῆς ἀναστάσεως αὐ-
τοῦ καὶ ἀναλήψεως, μετὰ δόξης τε ἐλεύσεως, καὶ
τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὡς ἂν, τούτων ἐπιθυμητικῶς
322 ἔχοντες, τρίχωμον βαδίζωμεν ὁρθῶς, ὥστε τού-
των ἐπιτευχθῆναι. Καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ μὲν αἱ περιεπι-
καὶ ἀρεταί, ταπεινώσεις, ἀνακρούσεις, ἀκτῆμοσύνη,
νηστία, ἀγνεία, ὑπομονὴ καὶ μακροθυμία. Ἐπὶ
δὲ καὶ κακίαι ἀνατίθονται ταύταις εἰσὶν, ὑπερηφανία,
κονοδοξία, φιλαργυρία, γαστριμαργία, πορνεία,
ἀκηδία, καὶ ὀργιλότης ἀποτρέπεται μὲν τὰς κτιρίας
τὸ ἱερώτατον Σύμβολον, προτρέπεται δὲ ἡμᾶς ; πρὸς
τὰς ἀρετάς. Καὶ πρὸς μὲν τὴν ταπεινώσειν διεγείρει
διὰ τοῦ καταβῆναι ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰν Θεὸν Ἀδόν,
καὶ σαρκωθῆναι ὁμολογεῖν, πρὸς ἀνακρούσθαι δὲ
διὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαι εἰπεῖν. Ἐπὶ δὲ πρὸς ἀκτῆμο-
σύνην, νηστειαν τε καὶ ἀγνείαν ἐκ τούτου. Ἐπὶ δὲ
ἐνανθρωπήσας καὶ μὴ ἔχων ἦν, πρὸς τὴν κεφαλὴν
κλίνειν, καὶ νεφέστειν, καὶ παρθένος ἦν καὶ
ἀγνός, καὶ ἐκ Παρθένου γεννηθῆναι, καὶ παρθενίαν
ἐκιδάσκει πρὸς ὑπομονὴν δὲ, ὅτι πρὸς ἦν καὶ τα-
πεινός τῇ καρδίᾳ, καὶ ὑβρεῖς ὑπήνεγκε καὶ πρὸς
μακροθυμίαν τὸ τελευταῖον, ὅτι καὶ προεδόθη, καὶ
ἐσταυρώθη, καὶ ὑπὲρ τῶν σταυρούμενων ἀπέθανε,
καὶ ἐν τῷ πάθειν εὐχόμενος ἦν ὑπὲρ αὐτῶν. Ὅθεν
καὶ διὰ τούτων τῶν προειρημένων ἀρετῶν πᾶσαν
κακίαν κατήργησεν ὁ Σωτὴρ τῇ μὲν ταπεινώσει
τὴν ὑπερηφανίαν, ἐξ ἧς ἀπιστία καὶ βλασφημία
θεοῦ, τῇ εὐτελείᾳ δὲ τὴν κονοδοξίαν, ἐξ ἧς μανία
καὶ φόβος καὶ φόβος τίχεται τῇ ἀκτησίᾳ δὲ τὴν
φιλαργυρίαν, ἐξ ἧς κλοπὴ, ὄλιος, ψεύδος, ἀπιστία,
καὶ κονοδοξία θεοῦ τε καὶ τῶν ἀδελφῶν τῇ νηστείᾳ
δὲ τὴν γαστριμαργίαν, ἐξ ἧς μέθη, ἀσωτία, ἀτα-
ξία καὶ πᾶν πάθος πορνείᾳ τῇ παρθενίᾳ δὲ τὴν
πορνείαν, ἐξ ἧς μολυσμὸς ἀπίας καὶ μακροθυμίας
ἀπὸ τοῦ ἁγίου Θεοῦ τῇ ὑπομονῇ δὲ τὴν ἀκηδίαν τε
καὶ μικροψυχίαν, ἐξ ἧς ἀναπιστία, ἀχαριστία, ἐξ-
τωσις νοῦς, καὶ ψυχῆς ἀπόγνωσις, καὶ ἔσχιτον τῇ
μακροθυμίᾳ τὴν ὀργιλότητα καὶ διεμονιότητα κατὰ
τῶν ἀδελφῶν καταθρύψει μανίαν, ἐξ ἧς πᾶσα μήτις,

ἔχθρα, μίσος, πριζονία, καὶ τῶν τριῶν ὑψηλῶν καὶ κεφαλαιωδῶν ἀρετῶν ἀναίρεισις, ἐπιθυμία, φημί, καὶ πίστωσις, καὶ ἀγάπη, αἱ καὶ τρεῖς οὗσαι εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος, ὁλοτελῶς ἐνοῦσι τὸν ἔχοντα αὐτῶ τῶ ἐν Τριάδι Θεῷ, καὶ Θεῶν κατὰ χάριν ἀποκαλοῦσθαι. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, τῆ μὲν ὁρθῆ πίστεως τὸ λογικὸν ἐκκαθαίρωμεν, ταῖς ἀρεταῖς δὲ, καὶ μὲλλον ταῖς γενικαῖς, ἀνδρία, δικαιοσύνη, καὶ σωφροσύνη, δικαιοσύνη τε καὶ φρονήσις, ἐν αἱ: καὶ αἱ λοιπαὶ κεφαλαιώδεις ἀρεταὶ καὶ πᾶσαι εἰσι, μετὰ τοῦ λογιστικοῦ καὶ τῷ θυμοειδῶς καὶ ἐπιθυμητικῶν ἡμῶν καθαρῶν, εἰς ἀπάθειαν ἀγαγοῦμεν, καὶ ὅσοι ζῶμεν κατὰ Χριστὸν, τὴν ἀληθῆ πίστιν Χριστοῦ καὶ τὸν βίον ἐν αὐτοῖς περιφέροντες, καὶ ἀγαπῶμεν τὸν Χριστὸν, καὶ ἐνοῶμεν Χριστὸν, καὶ νοσοῦμεν Χριστὸν, καὶ εὐαδία ζῶμεν Χριστοῦ, καὶ ἡγασμένοι ἐν Χριστῷ, ἵνα καὶ τῆς ἀθανάτου αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ζωῆς καὶ δόξης καὶ βασιλείας ἐπιτύχωμεν αἰωνίως. Ὅτι αὐτῷ τῷ Χριστῷ τῷ Υἱῷ τοῦ ζῶντος Θεοῦ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, οὐκ ἐν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A gratus animus, cæca mentis caligo, anilique demissio. Ultime denique, mansuetudine frangit iram et contra fratres diabolicam invidiam ex qua sunt omnes similitates, inimicitie, odia, nocere, et trium Illarum majorem et capitalium ablatio virtutum, spei, inquam, fidei et charitatis, quæ cum sint in honorem maximum Trinitatis, cum in quo resident perfectissime Deo uni et trino conjungunt, et quasi deficiant per gratiam. Unde et nos, fratres, dum vera fide rationem individualem excludimus, virtutibus studemus mentem instruere, his præsertim quæ cardinales sunt et ceteras omnes includunt et generant, scilicet: fortitudine, temperantia, justitia et prudentia, et sic ratione rectam et ambitionem expiante et purificante in sanctitatem incodimus. Et perfecte viventes in Christo, veram Christi fidem et vitam in nobismetipsis circumferentes, et diligimus Christum et Christum cogitamus, et populus facti Christi, Christi bonus odor sumus atque in Christo sanctificati. Sicque acquiremus in æternum vitam, gloriam et regnum Christi Filii Dei viventis cui est gloria, honor et adoratio una cum ingenito Patre et vivificante Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΕΠΡΟΣ ΤΙΝΑΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ

ΗΡΩΤΗΚΟΤΟΣ ΑΥΤΟΝ.

EJUSDEM RESPONSIONES

AD NONNULLA QUÆSITA EPISCOPI

QUI HÆC EX ILLO PERCONTATUS EST.

323 ΗΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἔδει μὲν τὰς τοιαύτας τῶν ἐρωτήσεων ὑψηλοτέρων οὐσας καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἡγασμένοι δέσποτα, καὶ ἐν Χριστῷ ποθεινότερα ἀδελφοί, πρὸς τινὰ τῶν κεκαθαρμένων καὶ διαδακτικῶν ἐχόντων τὸν νοῦν καὶ τὰ ὑπὲρ τὴν γῆν ἐννοοῦντα ποιήσασθαι. Ἡμεῖς γὰρ σκωλήκων δίκην περὶ τὴν γῆν ἐπισκώμενοι, καὶ ὡς ἐκ πηλοῦ τὸ σῶμα λαβόντες, καὶ τὰ περὶ τοῦ πηλοῦ λογισόμενοι, καὶ ὅσοι τῆς σαρκὸς ὄντες, καὶ μηδένα λόγον τοῦ ἐν ἡμῖν κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ κατ' ὁμοίωσιν ἔχοντες, οὐδὲ λογισασθαι τι περὶ τοιούτων, ἢ ἐννοῆσαι περὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἰσχύομεν. Εἰ δὲ καὶ ἐννοῶσι τις ἡμῖν ἐπέλθαι σωτηρίου τινός, ὃ δὲ συμβαίνει φιλανθρωπικῶς τοῦ ἀγαθοῦ, πάντοτε ἡμᾶς εἰς ὑπέμνησιν ἄγοντος τῶν πρὸς σωτηρίαν καὶ θεῶν,

C

PROCEMIUM.

Itas quæstiones altissimas et nos excedentes astitisse, sanctissime domine, et in Christo desideratissime frater, cuidam horum integrorum proponi, qui spiritum habent transcendentem et res supernaturales contemplari solent. Nos enim lumbricorum more super terram quasi repentes, et luteo corpore de luto disserentes, pene toti in carne sepulti, et vix ullum habentes sermonem huic consentaneum quod in nobis est ad imaginem et similitudinem Dei, non possumus de istis sublimioribus loqui, sed nec cogitare valemus. Si tamen quædam nobis salutaris cogitatio supervenerit, optime quidem philanthropiæ, quæ nos plene impellat in memoriam rerum ad salutem pertinentium

et ad Deum, tunc etiam cognoscamus ex parte inani-
 nam nostram abjectionem atque tenuitatem, quam-
 dam tamen de rebus super nos positis cognoscere
 gestimus, quas ex Patribus mutuamur, et in eis
 sufficientes esse nitimur, nihil horum inscrutatum
 relinquentes; persaepe quidem interrogati errorem
 extimescimus: cum autem peccata nostra sol-
 liciti cogitamus, illa desuper nobis ignosci pre-
 camur, ut non incauta et incerta loquamur; et
 idem caeteris suademus, de hoc propterea susci-
 ores et multas allocutiones in Ecclesiis habentes.
 Disputare autem et inquirere de vanis dubiis cre-
 diamus esse quasi levioris et inutilis curae circa
 hyporem rerum domesticarum; si quis autem sol-
 licitus sit quomodo passiones depellat, et aliquam
 acquirat sanitatem et ad hoc Deum habeat miseri-
 cordem et propitium, hoc inter utilissima mihi vi-
 detur, cum aptum sit ad salutem. Cum vero frater
 necesse habent interrogare, qui pro posse suo re-
 spondeat, et ipse meritum habet charitatis et obo-
 dientiae simulque multam inde refert utilitatem:
 «Frater enim (ut ait Scriptura) qui adjuvatur a
 fratre quasi civitas firma». Interrogare de veritate
 signum est altae humilitatis; respondere autem sine
 haecantia fructus est charitatis et humilitatis: ecce
 exigitur cedimus petitioni tuae pro bono tuo scopo;
 propter obedientiam tenuitatem nostram oblivisci-
 mur, et quibus circumvenimur occupationes, ne-
 gotia et infirmitates parum curamus. Hoc enim in
 perisimo Patribus videmus et ab ipsis facere do-
 cemur, praesertim in theologis divino Amphilochio et
 v. re maximo Basilio, quos vicissim videre est et
 quaestiones ponere et dare responsa: uterque au-
 tem thesaurus Spiritus sancti: quare ex alterutro
 quisque mutuatur. Paulum imitantur qui coaposto-
 lus Evangelii doctrinam suggererat, et quod ipse
 viderat hoc nitidissime docere alicubatur, Basilius
 theologus qui respondebat ante prostibatur: et
 interrogante proficere, et quae responderet non ex
 se ipso, sed ex antecessoribus desumpsisse, et res-
 ponsa stabiliebat sicut stabilita ab illis erant.
 Ipsorum precibus nunc et non confisi in Christo
 tui, qui doctior nobis es, fraterne qua possumus
 dicimus propter obedientiam et charitatem. Et hoc
 dederit Dominus qui est Verbum Patris, vivens sa-
 pientia, qui et omnium novit sermones, qui omnia
 verbo suo operatus est et usque modo operatur,
 dans nobis sermonem convenientem ad solvendam
 quaerita in quaestionibus his includuntur. Unde et
 primam quaestionem respondemus.

QUESTIO I.

*Qua ratione angelus carpi sub hominis forma appa-
 reat, et quomodo daemon transfiguratur in angeli-
 lum lucis. Quomodo versetur angelus ille, ex parte
 materiae et incorporatus. Et cum angeli sub aliis
 apparere formis valeant?*

Fortissimum quidem harum angelicarum apparitio-

1 Prov. xviii, 19.

A καὶ τότε δὴ γινώσκω τις ἐκ μέρους ἡμῶν τὸ λίαν
 ταπεινὸν τε καὶ χαμηρὰ:· κατὰ μὲν τῶν ὁσίων ἡμεῶν
 ἐκείνα σπεύδομεν ἐννοεῖν, ὅσα περὶ εὐλόγητον πατ-
 ῶν Πατέρων, καὶ ἐν αὐτοῖς ἀρκεῖσθαι σπουδαί-
 ζομεν· οὐ γὰρ ἐκείνοι; τὴν ἀζητητοὺν ὑποκρίνεται· τὰ
 κλειῶ δὲ παραποιεῖσθαι, τὸν εὐλογοῦντα δειλιῶντες.
 Περὶ δὲ γε τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν μεριμνῶν, ὡς
 ἀτραπὴς λογίζομεθα, καὶ εὐχόμεθα τοῦτο ἐκθεῖν
 ἡμῖν βραβευθῆναι, καὶ τοῖς λοιποῖς εὐλογούμεθα·
 διὸ δὴ καὶ ἐπ' ἐκκλησίαις τοῖς περὶ τοῦτου ἐπὶ πλῆθος
 ποιούμεθα λόγους. Καὶ τὸ μὲν θεολογεῖν καὶ δια-
 σκοπεῖν λεπτοτέρα; τινὲς καὶ ἀμαρτίμου διὰ καθαρ-
 οτήτητα περὶ τὰ οικεῖα μελέτης νομιζόμεν· τὸ δ'
 ἐμμέριμον εἶναι τινα ὅπως τῶν παθῶν καθαρῶν,
 καὶ ἀκαθαρσίας τι μέρος κτήσεται, καὶ διὰ τοῦτου
 ἡμεῶν εὐροῖ Θεὸν, τῶν ἀναγκασιωτάτων ἡμεῖς ὅσους καὶ
 πρὸς σωτηρίαν ἀγόντων. Ἐπεὶ δ' ἀναγκαῖον καὶ
 παντὶ τῶ ἀδελφικῶ; ἐρωτῶντι κατὰ δύναμιν ἀπι-
 κρινέσθαι, ἅμα μὲν διὰ τὴν ἀγάπην τε καὶ ὀπα-
 κοήν, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπομένην ὠφελίαν,
 ε' ἀδελφὸς γὰρ ὅπ' ἀδελφοῦ βοηθούμενος ὡς πόλις
 (ψηλὴ) ὄχυρὰ, καὶ τὸ διαρωτῆθαι ἐν ἀληθείᾳ δεῖγμα
 μὲν ταπεινώσεως τῆς ἀνοψούσης ἐστὶ, τὸ ἀποκρι-
 στως δὲ ἀποκρίνεσθαι αὐτοῖς καρπὸς ἀγάπης καὶ τα-
 πεινώσεως· ἰσοῦ κατὰ τὴν σὴν ἀληθειᾶν εὐνομένην
 τῶν ἀγαθῶν ὁμοῦ καὶ καλεῖσθαι, ἐκ τὴν ὀπακοήν,
 καὶ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ἐκλαθόμενοι, καὶ τῶν ἐπι-
 κειμένων φρονεῖν καὶ ὀλίγων καταλιγερῶσαντες.
 Τοῦτο δὲ καὶ ἐν κλειστοῖς εἰδομένοι τῶν Πατέρων,
 καὶ περ' αὐτῶν ἐπιδοκῶντων, ἰξαστέρως δὲ περὶ
 τῶν θεητόρων, Ἀμφιλοχίου τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ μα-
 γιστοῦ ἀληθῶς Βασιλείου, ὧν ὁ μὲν τὰ τῶν ἐρωτη-
 σεων, ὁ δὲ τὰ τῶν ἀποκρισεων ἐποιεῖτο. Καίτοι γε
 ἄμφω ὁδοὶ Πνεύματος ἁγίου ὁδοῖα, ἀλλὰ τὸ
 ἀσφαλὲς ἐξ ἐκατέρου εὐλόγησαν ἰκαστος, μεμυόμε-
 νοι τὸν Παῦλον οἱ κατὰ Παῦλον, τοῖς συνάπαστοις;
 τὰ τοῦ Ἐδαγγελίου κοινούμενοι. Καὶ ὁ μὲν ἔπερ
 ἔξει, καθαρώτερον ἐξήτει μαθεῖν· Βασιλείος δὲ ὁ
 θεοφάνης ἀποκρινόμενος ἦν, καὶ περὶ τοῦ ἐρω-
 τῶντος ὠφελίσθαι προουμιάζετο. Καὶ ὅσα περ ἀπο-
 κρινετο, οὐκ ἄρ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν περ αὐτοῦ,
 καθὼς παρέλαβεν, εἰλεγε, καὶ τὰ περ' ἑαυτοῦ ὁμοῖως
 ἐκείνοις ἐξήτει. Τεῖς εὐχαῖς τοῦτον αὐτῶν καὶ
 ἡμεῖς θαρρήσαντες ἐν Χριστῶ, οὐ τῶν εἰδῶν ὅτι
 ἡμεῖς ἀδελφικῶ; τὰ κατὰ δύναντον λέγομεν διὰ τὴν
 ὀπακοήν καὶ ἀγάπην. Καὶ ὁ Κύριος ὁ τοῦ Θεοῦ
 Πατρὸς ἁγίου Λόγος; ἡ ζωὴ σαφής, ὁ καὶ τοῖς λέ-
 γους πάντων εἰδῶς, καὶ πάντα κατὰ λόγον ποιῶν
 τε καὶ τοῦτον, καὶ λόγων ἡμῶν εἰδῶς ἀρμεῖως εἰ-
 ρημέναι τὰ πρὸς τὰς κίσεις συντίθοντα. Ὅθεν
 πρὸς τὴν πρώτην ἐρώτησιν τοιαύτην ποιούμεθα τὴν
 ἀπεκρίσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

*Τίτι τρόπον γαίνας πολιδάκτυλως ὡς ἐνθροῦνος ὁ
 ἀγγελος; Καὶ πῶς ὁ δαιμὼν μετασχηματίζεται
 εἰς ἀγγελον φωτός; Καὶ πῶς ὁμοῖαι ὁμοῖος ὁ;
 Καὶ εἰ δύνανται οἱ ἀγγελοι καὶ εἰς ἑτέρας γαί-
 νασθαι μορφῶς;*

Τὸν τρόπον μὲν τῶν τοιούτων ἀγγελικῶν ἐπέ-

σων, Πίτερ καὶ ἀδελφὰ, Θεὸς ἂν εἶδείη καθαροῦ, ἅ
 ὁ καὶ πάντα ἐκ μὴ ὄντων ποιοηκώς, καὶ τὴν φύσιν
 ἐκάστου τῶν ὄντων καὶ τοῦ λόγου· μόνος εἰδώς·
 ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν ἁγίων ὀπτασίας μὲν ἀγγέλων
 ἐμάθομεν· ὅπως δὲ γίνονται οὐκ ἐμάθομεν, καὶ οὐκ
 ἀνθρώπου μόνον ἐν εἶδει, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις γινου-
 μένας ἰδέσθαι. Καὶ γὰρ τετράμορφα μὲν τὰ Χερου-
 θιμ καὶ πολυόμματα καὶ τετραπτέρυγα, καὶ κε-
 φαλάς· τέσσαρας κεκτημένα· καὶ τὴν μὲν ὁμοίαν
 ἀετοῦ, τὴν δὲ βοῦς, τὴν δὲ λέοντος, τὴν δὲ ἀνθρώ-
 που· καὶ περὶ ἐκάστου τούτων οἰκίας ἔνοσας καὶ
 διαφόρους οἱ ἅγιοι ἔφησαν. Καὶ τὰ Σεραφίμ δὲ
 ἕξαπτέρυγα εἶπον οἱ προφήται, καὶ θερμαίνοντα,
 καὶ πυρόντα, καὶ καλούμενα οὕτως ἔμπυρα, ὡς
 καὶ τὰ Χερουθιμ γνώστως χύσιν, καὶ πόδας εἰ-
 κονίζειν καὶ χεῖρας ἐμάθομεν. Καὶ ἄγγελον δὲ ὅν
 εἶδεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ἄνδρα ἑσπασμένον ῥομ-
 φαίαν, καὶ ὅν εἶδε Δαυὶδ, ἄνδρα ἐνδεδυμένον ποδήρη,
 καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλῆξ πυρός· καὶ ἡ φωνὴ
 αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὄχλου. Καὶ ἄλλοι δὲ ἐν ἀνθρώπου
 σχήματι ὤφθησαν. Καὶ ὁ μὲν παλαιῶν, ὡς ὁ ἐν τῷ
 Ἰακώβ, ὁ δὲ δεικνύς αὐτῷ κλιμακα· ὁ δὲ λαλῶν
 Ἀβραάμ διὰ τὸ μὴ σφαγῆναι τὸν Ἰσαάκ· ὁ δὲ ἐν
 τῇ βάτῳ δεικνύς τὴν θεωρίαν τῷ Μιουσή· ὁ δὲ τῷ
 Ζαχαρίᾳ φαινόμενος· οἱ δὲ ἄλλοις τῶν προφητῶν· ὁ
 δὲ τῇ Παρθένῳ εὐαγγελιζόμενος· οἱ δὲ ταῖς γυναῖξι
 τὴν ἀάστασιν λέγοντες· ὁ δὲ τὸν Πέτρον λύων τῶν
 δεσμῶν καὶ τῆς εἰρκτῆς, καὶ οἱ μὲν ὡς θρόνοι, οἱ
 δὲ ὡς τροχοί, οἱ δὲ ὡς φλῆξ πυρός, οἱ δὲ κατέχοντες
 βάθους, οἱ δὲ λαυκάς ἐνδεδυμένοι ἐσθῆτας, καὶ
 ἄλλως ἐν διαφόροις ταῖς μορφαῖς ὤφθησαν. Τί οὖν;
 φύσις ἄρα ταῦτα αὐτοί; Οὐδαμῶς· ἀσχημάτιστοι
 γὰρ καὶ ἀνεῖδοι, ὡς μαθηθόμενοι ἀπὸ τῶν Πατέρων·
 ἔκαλ καὶ ἀσώματοι. Πᾶν δὲ νοερὸν ἀνεῖδον. Καὶ ὁ
 Διονύσιος περὶ τούτου φησὶ, καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐν
 τῷ περὶ τῶν Σεραφίμ τε καὶ ἀλλοῦ, καὶ οἱ
 τῶν Πατέρων λοιποί. Τί οὖν; ἄρα ταῦτα πάντα
 ψευδῆ; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ θεῶν εἰσὶν εἰκόνες, ἐκάστου
 τῶν ἀγγέλων τὸ ἔργον καὶ τὴν δύναμιν ὑπερφαίνου-
 σαι. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ἄδλον καὶ ἀσώματον ἀσχημά-
 τιστοι τελοῦσιν οἱ ἄγγελοι· κατὰ δὲ τὴν ἀποστολήν
 καὶ τὸ ἔργον εἰκονίζοντες τὴν οἰκίαν εἰσὶν ἐνέρ-
 γιστῶν τε καὶ δυνάμιν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἐφικτὸν
 ἀνθρώποις ὁρώμενοι. Οὐ λέοντες οὖν ἢ μύσχοι, ἢ
 ἀνθρώποι, ἢ ἀετοὶ φύσει τυγχάνουσιν οἱ ἄγγελοι·
 ἀλλὰ τὸ μὲν δηλοῦν τούτων ἐπὶ ἐπιρμήν καὶ νοερὸν
 καὶ κοῦφον τῆς φύσεως, καὶ τὸ ἀτενῶς ἕνορξιν πρὸς
 τὸν νοητὸν ἥλιον· καὶ τοῦτο δηλοῦν ὁ ἀετός· τὸ ἀν-
 θρωπόμορφον δὲ τὸ περὶ τῆς ἀναπλήσεως ἡμῶν συν-
 εργῶν ὑπαινίττεται· καὶ τὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λό-
 γου, καὶ τὸ πρὸς τὴν θεῖαν εἰκόνα σπείρειν ἑμᾶς·
 ἐπανορθοῦν, καὶ τὸ ἐπιμελεῖς αὐτῶν καὶ σπουδαῖον
 πρὸς τὸ σώζεσθαι τὸν ἀνθρώπον· τὸ τοῦ μύσχου δὲ
 τὸ τε δουλικὸν πρὸς τὸν θεόν, καὶ τὸ πρὸς ἐργασίαν
 ἀκάματος, ἔτι δὲ καὶ τὸ καθαρόν πρὸς τὸν ἄδλον·
 θυσίας· τὸ τοῦ λέοντος δὲ τὸ βασιλικὸν τε καὶ θεῖον
 καὶ ζῆλου πλήρες καὶ ἐρμῆς κατὰ τῶν κινουμένων
 κατὰ τοῦ κτισάντος. Ἐν τούτοις καὶ αἱ βάθροι καὶ
 αἱ ζῶναι τὸ ἀρχικὸν τοῦτων καὶ ἰσχυρὸν σημαί-

num, Pater et frater, solus Deus videt distincte,
 cum ipse omnia de nihilo fecerit, solusque naturam
 et sermones cujusque entium noverit. Nos vero a
 sanctis angelorum apparitiones discimus, non autem
 quomodo fiunt; quas non in sola forma et specie
 hominis, sed in aliis quoque formis fieri scimus.
 Etenim Cherubim dicuntur habere quatuor formas,
 plures oculos, quatuor alas et quatuor capita,
 aquilæ scilicet, bovis, leonis et hominis, et in una-
 quaque harum specierum sancti ipsis attribunt
 notiones proprias et diversas. Et prophætæ dicunt
 Seraphim sex alas gerere, et calore ardere, et ful-
 gure præcingi, unde et (empyra) quasi ignea vo-
 cantur: et quia per Cherubim scientiæ adumbratur
 diffusio, illis discimus affligi pedes et manus. Et
 angelum scimus quem vidit Jesus filius Nave quasi
 hominem, aculam habentem romphæam, et quem
 vidit Daniel hominem vestitum, et oculi ejus ut
 flamma ignis, et vox ejus sicut vox multitudinis.
 Et alii in specie hominis visi sunt; uti Iuctans,
 et Jacob illi ostendens scalam; qui loquens
 ad Abraham, vetuit ne immolaret Isaac; qui
 in rubo Moysi demonstravit virtutem et jussionem
 Dei; qui Zachariæ et aliis prophetis apparuerunt:
 qui Virgini nuntium attulit; qui mulieribus resur-
 rectionem annuntiaverunt; qui Petrum solvit e
 carcere vincula rumpens; et qui sunt sicut throni,
 sicut currus, sicut flamma ignis; et qui ferunt
 virgas; et qui vestiuntur stolis albis et tandem
 variis in formis apparuerunt. Quid igitur? Num-
 quid hoc eorum est natura? Minime. Sunt enim
 absque figura et absque specie visibili, sicut a Pa-
 tribus discimus, cum sint absque corpore. Omnis
 enim creatura pura intelligens invisibilis: et de
 hoc ita habent Dionysius, et Chrysostomus in ser-
 monibus de Seraphim, et cæteri Patrum. Quid igitur?
 Num ista simul falsæ? Minime. Sed sunt ima-
 gines divinarum et cujusque angelorum ministerium
 et virtutem subindicant: cum enim angeli sint
 immateriales et incorporeales, sunt quoque omnino
 absque figura; quod autem ad missionem et ope-
 rationem spectat propria unicuique imagine attri-
 buitur energia et virtus, hominibus ut convenit vi-
 sibilis. Non ergo leonis neque tauri, neque homi-
 nis, neque aquilæ naturam habent angeli, sed
 illud eorum naturæ demonstrat sublimitatem, in-
 telligentiam et subtilitatem, et perseverantiam in
 contemplatione solis intellectualis: quod significat
 aquila. Forma deinde hominis mystice innuit eor-
 um in reformatione nostra cooperationem et in-
 carnationem Verbi, et promptitudinem ad redinte-
 grandam nos secundum imaginem Dei, et denique
 eorum sollicitudinem et zelum ad salutem hominis.
 Forma tauri ostendit submissionem Deo, constan-
 tiam infatigabilem in agendo, et insuper munditiam
 ad sacrificia non materialia. Forma denique leonis re-
 gnium significat et divinitatem, et plenitudinem zeli
 contra eos qui contradicunt Creatori vehementi-
 tiam. Et in ipsis virgæ et zonæ imperium dicunt et

fortitudinem. Quod autem splendens ut ignis et albis induitur, id ad indicat puritatem sanctitatemque et similitudinem Dei in eis et per eos in nobis. Quod deinde igniformes dicantur, vitiorum et malitiæ consumptio significatur et in tenebris illuminatio. Quod denique alas habeant, illos esse spirituales innuitur et in aera ferri volantes: uno verbo singularitas formarum in quibusque incorporalium et spirituum angelorum horum manifestat super nos vim et energiam et veritatem harum apparitionum, et mirifice confert ad nostram eruditionem. Quamobrem et hæc imaginibus piagimus, et honore prosequimur et plane divina esse iudicamus et testamur. Omnia vero quæ de malo feruntur et falsa sunt et phantastica et in fraudem et ruinam videntium facta. Se enim, ut dicit, qui tenebrosus totus est, transformat in angelum lucis; et varias induit formas et pecies belluarum, leonum et serpentium sicut ipsum decet, et scorpionum, et canum et cæterorum, sicut ante sanctum Antonium figuratus et phantasmatus est, et ante cæteros sanctos: quæ quidem omnia vana esse oportet. Neque una vice hæc phantastica ostendit, cum sit absque corpore, sæpea pessimus ille spiritus, et transformat et mutat se, ipsum spiritum hominis simulate gestit sua voluntate agere; se vertit et transfiguratur in vis, sensibus et formis, et sæpe sub forma hominis homines seducit et decipit. Non solum ergo hæc: sed rebus quibusdam sceleratus dæmon et tenebris offusus adnectitur. Latet in fumo et camino, et fragorus in aera movetur, et sæpe videtur pulsare, et corpora dejicit. Et quidem hæc omnia facit decipere volens et in errorem inducere sicut decepit Græcos, a quibus ambiebat vivorum hominum sacrificia, ut, inter fumum eorum phantasticè apparere, sibi quamdam honoris gratiam ex ipsis obtineret. Et hæc usque ad hanc diem, sicut novimus et per quasdam quærit incantationes. Cum autem sceleratus ille munusculum aliquod ab aliquo hominum acceperit ut vult, hunc miserum in ruinam certo inducit. Sed interea, dum ille malus de ruina eorum exsultans, sibi aliquid posse videtur, omnino tamen inania et impotens virtuti et potestati Christi mei subicitur. Non secundum hanc formam agunt angeli, sed apparent in imagine vera et inter divinas conceptiones et sanctissimas actiones: agunt quidem quasi præ se ferentes virtutem divinam; sermones et sonos emittunt non corporaliter et materialiter, sed quasi in nos ducatum exercentes, et sicut sancti spiritus spiritui nostro divinitus et vere appropinquantes et bona intentione se nobis jungentes, Dei voluntates manifestantes, non in fragoribus et tumultibus, sed in aliqua divina virtute et gratia, in ædificationem audientium, in pace et gaudio. Non insuper quærebant fenum sacrificii quo propitius Deus haberetur, sed ut in Manoe scriptum est: « Tetigit virga carnes angelus (virtute

Α νοουσι· τὸ φωτιστικὸν δὲ καὶ λευκὸν, τὴν καθαρότητα καὶ ἀγωσούνην, καὶ τὸ θεοειδὲς αὐτῶν καὶ ἐκ αὐτῶν ἐν 325 ἡμῖν· τὸ πυροειδὲς δὲ τὸ καταπλέγον τὴν κακίαν, καὶ καταυγάζον τοὺς ἐν σκότει· ἐκτετὴρὰ δὲ ἔχειν τὸ νοερὸν καὶ ὀφικτικὸς τοῦ νοῦ· καὶ ἀπ' ὧς ἕκαστον τῶν σχημάτων διὰ τῶν ἐσχηματιστῶν ἀγγέλων καὶ ἁσωμάτων τὴν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἐμφαίνει ἐνεργεῖαν· καὶ ἀληθῶς ὁρώμενα ταῦτα, εἰ καὶ ὑπερφυσίως πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν εἰσι. ἀπὸ καὶ εἰκονίζονται ταῦτα, καὶ τιμῶμεν, καὶ θεὰ ἡγούμεθα. Τὰ τοῦ πονηροῦ δὲ πάντα ψευδῆ καὶ φανταστικά, καὶ κατὰ πλάνην καὶ ἀπώλειαν τῶν ὁρώμετων γινόμενα. Μετασχηματίζεται γὰρ. φησὶ, σκότεις ὢν, εἰς ἀγγελον φωτός, καὶ εἰς διάφορα σχήματα, καὶ θηρίων δὲ μορφάς, λέοντων τε καὶ ὄφειων, ἀξίως ἑαυτοῦ, καὶ σκορπίων καὶ κυνῶν καὶ ἑτέρων, ὧς καὶ ἐν τῷ θείῳ Ἀντωνίῳ σχηματίζομενος καὶ φαντασιούμενος ἦν, καὶ λοκοί: ἄλλοις τῶν ἁγίων, ἀπαρθεῖ πάντα καταργεῖν. Οὐ μόνον δὲ ἀπ' ἑαυτοῦ φανταστικῶς ταῦτα δεικνυσιν, ὡς ἀσώματος ὢν, συνεχῶς ποικίλων ἑαυτὸν ὡς πονηρότατος νοῦς, καὶ μετασχηματίζομενος καὶ μεταβαλλόμενος, ὃ δὲ καὶ ἀνθρώπινος νοῦς ποικιλλόμενος πολλακίς πάσχει θελητικῶς, μεταστρέφει τε καὶ μεταμορφοῖ λόγους καὶ ἐνοίας καὶ σχήμασιν ἑαυτοῦ, καὶ ποικίλως λέγει ὑσάπερ βούλεται καὶ πολλακίς ἐξικατῆ ἀνθρώπος ὢν ἀνθρώπων. Οὐ μόνον οὖν τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ὁσίων τινων ὃ ἐναγῆς δαίμων καὶ σκοτεινὸς ἀπισται, καὶ κνίση ὑπιστρέφεται καὶ κατωῦ, καὶ κτύπους εἰς ἀέρα κινεῖ, καὶ τύπτειν δοκεῖ πολλακίς, καὶ ὑπεσέρχεται σώματα. Ταῦτα δὲ πάντα ποιεῖ, φαντάζειν βουλόμενος καὶ ἐξαπατῆν, ὧς καὶ τοῦ Ἑλλήνας ἐξηπάτησε, καὶ θυσίας ἐξήτει ζώων, ἵνα κἔν διὰ τῆς κνίσεως αὐτῶν φαντάζη, καὶ φοκῆ λαμβάνειν τι ἐξ αὐτῶν. Ταῦτα δὲ μέχρι τοῦ νῦν, ὡς ἐμάθομεν, καὶ παρὰ τιων ζητεῖ ἐπαδῶν, τὸ μὲν λαμβάνειν ὃ δεύλαιο: ὡς τι ὄρων παρὰ τινος τῶν ἀνθρώπων βουλόμενος, ἔλαχον αὐτὸν εἰς ἀώλειαν, τὸ δὲ καὶ ἐπιχαίρων τοῖς τοιοῦτοις ὃ θύλος, ὡς τι δοκῶν ἐνεργεῖν, πάμπαν ὑπάρχων τῇ τοῦ Χριστοῦ μου ἐννάμει ἀσθενῆς καὶ ἀνίσχυρος. Οὐ κατὰ τοῦτον τοῖ νῦν τὴν τρόπον ἐνεργοῦσιν οἱ ἀγγελοι· ἀλλ' εἰκονικῶς ἐπιφαίνονται ἀληθῶς καὶ κατὰ θείας ἐνοίας καὶ πράξεις ἀγαθωτάτας, καὶ ἐνεργοῦσι θεῖα δυνάμει τὰ πρόσφορα, καὶ λόγους καὶ φωνάς ἐνεργοῦσιν, οὐ σωματικῶς καὶ πυχίως, ἀλλὰ τὸ ἡγεμονικὸν τυπῶντες ἡμῶν, καὶ ὡς νόες ἄγιοι, τῷ ἡμετέρῳ νοῦ θείως καὶ ἀληθῶς ἐγγίζοντες καὶ ἀγαθοειδῶς ἐνοῦμενοι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ βουλόμενα ἀπαγγέλλοντες. οὐδὲ κτυποῦσι καὶ παραλαβῆ, ἀλλὰ οὐκ ἐνὶ δυνάμει καὶ χάριτι, πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ἀκουσάντων, ἐν εἰρήνῃ τε καὶ γλήνῃ. Καὶ οὐδὲ κατωῦ ὑπιστρέφοντες θυσίας προσαγομένους Θεῷ ποτε, ἀλλὰ καθῶς γέγραπται ἐν τῷ Μανωῖ, εἰ ἤψατο τῇ βάσει τῶν κρείων ὃ ἀγγελος, τῇ οὐκ ἐν δυνάμει δηλαδὴ, καὶ ἐξελεύμενος ἐκ τῆς πέτρας πυρός, ταῦτα κατέφαγε. Ὁ τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ γέγονε, καὶ ἀναφθέντος πυρός, τὰ τε κρέατα καὶ τὰς σκλητικὰς καὶ τὸ ὄσιν καὶ τοὺς λίθους κατέφαγε. Καὶ ἄλλοι δὲ

πλεῖστο: τῶν ἁγίων πολλάκις (σα τοι: ἀγγέλοις θεῶν A
 θυνάμει ἀληθῶς· καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνήργησαν.
 Ἄλλὰ καὶ ἐξαιρέτως θεῖαι εἰκόνες αἱ τῶν προφητῶν
 τοῦ Θεοῦ ὁράσεις καὶ ἀληθεῖς θεωρήσι. Καὶ πάντα
 ταῦτα λόγους κέκτηται· θειοτέρους, καὶ ὑπὲρ ὁφέ-
 λεις ἀνθρώπων γίνονται· καὶ καθ' ἑμοίωσιν τῶν
 θεῶν τούτων ὁράσεων, καὶ τῶν ἀγγέλων αἱ θεωρηαὶ
 ἀληθεῖς, εἰ καὶ εἰκονικῶς δι' ἡμᾶς καὶ ἐν σχήματι,
 διὰ τὸ καὶ ἡμᾶς ἐν μορφῇ εἶνα· τοῦ σώματος, καὶ ἐν
 σχήματι. Καὶ ταῦτα μὲν δι' ὁλίγων περὶ τῆς πρώ-
 τῆς ἐρωτήσεως.
 et quadam specie et figura, quia et nos sumus in forma et figura corporis. Et hæc quidem breviter ad
 primam questionem.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β'.

Ἡ ἀναπνοὴ πῶς ἐν ἡμῖν γίνεται; καὶ πῶς τὸ
 βρέφος ἀναπνεῖ ἐν τῇ μήτρᾳ; καὶ πῶς, κρατη-
 θείσης τῆς προῆς, ἐξέρχεται ἡ ψυχὴ;

Πῶς δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ πνοή, καὶ πότε ἐν αὐτῷ,
 καὶ εἰ ἐν τῇ μήτρᾳ τὸ βρέφος ἀναπνεῖ, 326 καὶ τί
 τὸ ἐνεργοῦν αὐτὴν, καὶ πῶς κωλυθείσης νεκροῦται
 ὁ ἄνθρωπος, λέγομεν κατὰ δύναμιν οὕτω. Πρῶτον
 μὲν, ὅτι ταῦτα φυσικωτέρας ζητήσεως, καὶ οὐ χρεῖα
 περὶ τοιούτων λέγειν ἡμᾶς· ἔπειτα δὲ οὐδὲ λύσεως
 θειοτέρας εἰς ταῦτα χρεῖα. Διό φημεν, ὡς ἐπειδὴ δι-
 πλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἰδίᾳ μὲν καὶ τὰ τῆς ψυχῆς, ἰδίᾳ
 δὲ καὶ τὰ τοῦ σώματος κέκτηται, εἰ καὶ ἐν ἑστί
 ζῶον, καὶ ἄνθρωπος; εἰ; ἄρα τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώ-
 ματι. Ἡ ψυχὴ δὲ εἰ καὶ τὸ σῶμα ζωοποιεῖ, ἀλλὰ καὶ
 καθ' αὐτὴν ἐστὶ. Καὶ θῆλον ὡς μένει καὶ ἐστὶ, λυο-
 μένου τούτου, καθὰ εἴη καὶ ἡ Ἐκκλησία δοξάζει, καὶ
 δείκνυσι, διὰ τε τοῦ ζωοποιοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 ἔκ σαρκὸς θανάτου, χωρισθείσης τῆς ἁγίας αὐτοῦ
 ψυχῆς τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος, καὶ πάλιν ἐνωθει-
 σης τῇ ἀναστάσει, καὶ διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ὧν
 μένουσιν αἱ ψυχαὶ καὶ μετὰ θάνατον ζῶσαι καὶ
 ἐνεργοῦσαι, ἐν αὐτῷ φαινόμεναι. Κέκτηται οὖν τὸ
 σῶμα φυσικὰς τινὰς ἐνεργείας πρὸς τὸ ζῆν καὶ μέ-
 νειν αἰσθητῶς, αἱ καὶ ἐμυτοῦ τῆς σαρκὸς τελοῦσι
 δυνάμεις, κατὰ μίμησιν τῶν τε ζῶων καὶ τῶν φυ-
 τῶν· ἐπεὶ ὡς καὶ ταῦτα ἐκ τεσσάρων στοιχείων, καὶ
 τὸ ἀνθρώπινον σῶμα σύγκαιται, καὶ τούτοις στοι-
 χείοις συμπάσχει, καὶ τοῖς καιροῖς συναλλοιοῦται,
 καὶ κατὰ τὰ ἄλογα σπείρεται τε καὶ τίκεται, καὶ
 γίνεσθαι καὶ ἀξέσθαι ἔχει καὶ φθίσειν, καὶ νεότητα
 καὶ γῆρας, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος. Ὅθεν νόσοις
 τε καὶ μαχαίρᾳ, καὶ πνιγμονῇ, καὶ λοιποῖς ἄλλοις
 συμπτώμασιν ἀποθνήσκει. Ἡ λογικὴ δὲ ψυχὴ εἰ καὶ
 συμπάσχει τῇ ἐνώσει, ἀλλ' οὐ συναποθνήσκει τῷ
 σώματι. Ὅθεν καὶ ἡ ἀναπνοὴ κατὰ φύσιν ἐν αὐτῷ
 ἐνεργεῖται τῷ σώματι, καὶ ὀργανικῶς διὰ τῶν βινῶ-
 ναυ τοῦ σώματος καὶ αὐτοῦ τοῦ γαργαρέωνος οἴκο-
 νομεῖται. Καὶ ἡ μὲν καρδίᾳ ἀποθεῖται εἰς τὸ ἔξω
 τὸ ἐν αὐτῇ τυγχάνον θερμόν· λαμβάνει δὲ ἐκ τῶν
 ἔξωθεν τὸν εἰσπνεόμενον ἀέρα, καὶ οὕτω ζῆ καὶ
 κινεῖται, καὶ ἐνεργεῖ τὸ ζῶον, ὁ ἄνθρωπος, ὡς καὶ
 διὰ τῶν λοιπῶν ἄλλων ὀργάνων τὰ τε τῆς τροφῆς
 κατεργάζεται, καὶ τὰ πρὸς σύστασιν οἴκτιαν οἴκο-
 νομεῖ, καὶ τὰ περὶ τὰ ἀπορρίπτει τὸ σῶμα, τοῦ
 Θεοῦ Ἀλόγου, τοῦ τὴν φύσιν δημιουργήσαντος, δύνα-

Dei scilicet), et exiens ignis de petra has consum-
 psit. » Hoc enim factum est per preces Elie : « et
 descendens ignis et carnis, et ligna, et aquam, et
 lapides consumpsit. » Et cæteri plerique sancto-
 rum sæpe eadem per angelos et virtutem divinam
 vere et non phantasticè operati sunt. Sed et præ-
 sertim divinæ imagines, oracula prophetarum
 Dei et veræ historiæ. Quibus omnibus sermones
 Dei constituuntur, in utilitatem hominū prolati :
 et sicut hæc divina oracula, ita et angelorum fides
 historiæ, qui venerunt in imaginibus, propter nos

QUESTIO II.

Quomodo fiat in nobis respiratio, qua ratione infans
 respiret in utero matris, et quomodo respiratio
 intercepta homo exanimetur?

Quomodo in homine respiratio, et unde sit hæc,
 et utrum fetus in matrice respiret, et quid respira-
 tionem producat, et quo modo hæc cessante mori-
 riatur homo? Ita ad hæc respondeamus pro posse.
 Primo quidem cum hæc quæstio sit potissime na-
 turalis, nec utile nec necessarium nobis esset de
 istis rebus discerere. Neque insuper summa utilitas
 in solvenda ista quæstione ab altioribus et
 quasi divinius principii. Ideo tamen respon-
 demus, quia, cum homo sit duplitis substantiæ,
 propria attributa animæ, et propria corporis attri-
 buta accepit, et est unum animal et unus homo in
 anima simul et in corpore. Anima quidem corpus
 vivificat et insuper vitam suam habet propriam. Et
 certum est quod manet et superest, ipso soluto,
 sicut et prædicat Ecclesia, illud confirmans exem-
 plo Salvatoris nostri, vitæ auctoris, cuius anima
 sanctissima, per mortem ejus secundum carnem,
 a corpore vita functo, primum separata est, et per
 resurrectionem rursus præsens facta est, et per
 sanctos ejus quorum animæ post mortem manent
 in cælo viventes, et in ipso viventes et agentes
 postea apparebunt. Accepit igitur corpus quæsdam
 naturales virtutes et energias ad vivendum et ma-
 nendum sensibile : naturalia enim carnis sunt veræ
 facultates, in similitudinem animalium et planta-
 rum quæ ex quatuor elementis coalescunt, et idem
 de humano corpore, quod sicut et hæc elementa
 afficitur, et pro temporibus mutat, et sicut irra-
 tionabilia seminatur et parturit, habetque genera-
 tionem, augmentum, incrementum, consumptionem,
 adolescentiam, et senectutem et cætera propria
 corporibus. Unde morbis, et gladio, et suffocatione,
 et cæteris casibus interire potest. Rationalis autem
 anima etsi simul corpore patitur, non tamen cum
 ipso moritur. Unde respiratio naturæ in corpore
 producitur et narium et oris ministerio exer-
 cetur et gutturis, stomachus autem aerem respi-
 ratum cum calidus evaserit, oxspirat, novum
 respirandum de foris accipiens, et ita homo
 vivit et movetur et scipsum vivum præbet
 agendo, et cæteris omnibus organis utendo ad ali-

menta suscipienda, ad constitutionem propriam evolvendam, et tandem ad ejficiendum superflua corporis; sic a Dei Verbo, Creatore nature virtute accepta omnia faciendi in seipso secundum verbum Dei et convenienter et naturaliter. In matrice igitur fetus respirat per matricem; sicut enim totum corpus mulieris naturaliter ordinatur, ita et fetus in ipsa sicut membrum corporis ejus. Quidam enim dicunt, quod homo in matrice minime per respirationem vivit; sed, sicut philosophi dixerunt, omnino naturaliter. Nam sicut plantæ non vivunt per respirationem, sed eo quod radices habeant fixas in terra, ita et in matrice fetus per tenuem ligaturam, in membranis fixam matricis, introaccipit necessaria vitæ; parturitur deinde et per seipsum vivit alimentis et respiratione, sicut et cætera non rationalia animantia. Agitur anima rationali quæ est in ipso, et nutritum ab extra regitur. Senjim intelligentia proficit, non quasi ex anima rationali præexistente procedat, ut stultis placuit Græcis, sed prolecta suæ ipsius animæ quæ a principio in ipso est, Dei Creatoris virtute cum spermate infusa, ut loquitur sanctus

Α μιν αὐτῇ δεδωκότος, πάντα κατὰ λόγον καὶ προσηκόντως ἐνεργεῖν ὑπὲρ ἑαυτῆς, καὶ φυσικῶς. Ἐν τῇ μήτρᾳ δὲ τὸ βρέφος ἀναπνεῖ διὰ τῆς μητρὸς. Ὅς γὰρ ἅπαν τὸ σῶμα τῆς γυναίκης ἐξοικονομεῖται φυσικῶς, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ βρέφος ὡς μέλος τοῦ σώματος αὐτῆς. Τινὲς δὲ φασιν, ὡς ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ μήτρᾳ οὐ δι' ἀναπνοῆς ζῆ, ἀλλ' ὡς οἱ ἐξω σοφοὶ λέγουσιν, ὡς φυσικῶς. Ὅς γὰρ τὰ φυτὰ οὐ δι' ἀναπνοῆς ζῆ, ἀλλ' ἐκ τοῦ τῆς γῆς ἐμπνεύματος ἔχουσιν τὴν γῆν, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ μήτρᾳ τὸ βρέφος διὰ τινὸς μορίου ἐμπνευκότος τοῖς μέλεσι τῆς μητρὸς, τὰ τῆς ζωῆς ὑποδέχεται· ἀποτεχθὲν δὲ, καθ' ἑαυτὸ ζῆ τὰ τῆς τροφῆς καὶ ἀναπνοῆς, ὡς καὶ τὰ ἄλλα ζῶα. Τῇ λογικῇ δὲ ψυχῇ ἐν αὐτῷ οὕτως ἀγεται, καὶ τροφῆν ἐξοικονομεῖται. Εἰς ἔνοιαν ἔρχεται ἐκ κατ' ὀλίγον ὑστερον, οὐ τῆς λογικῆς ὑστερον ψυχῆς ὑπαρξίας, οὐδὲ προὑπαρξούσης κατὰ τοὺς ἄρνας Ἑλλήνας. ἀλλ' οὕτως μὲν ἐν αὐτῷ φυσικῶς ἀρχθεὶν τῷ σπέρματι δημιουργικῇ θεῆς δυνάμει, ὡς ὁ Νύσσης ἐπιτὶ Γρηγόριος θεῖος· ἐμφύου γὰρ τὸ ζῶον ἐξ ἀρχῆς καταβάλλεται, τῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς ἐμφαινομένης δὲ τῇ τελειότητι τοῦ ὄργάνου.

Gregorius Nyssenus. Primum enim animatum animal indrum est et defectum, et virtus animæ paulatim apparet cum perfectione organorum.

QUÆSTIO III.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ.

Qua ratione angeli Deo assistant, et quomodo, ut in Jobi libro, medius inter ipsos steterit diabolus. Item unde angeli cognoscant quid Deus velit, et qua ratione daemon ad tenebras damnatus possit versari coram facie Dei?

Τίνι τρόπῳ παρίστανται οἱ ἄγγελοι τῷ Θεῷ; Καὶ πῶς ὡς ἐν τῷ Ἰώβ, μέσον αὐτῶν καὶ ὁ διάβολος ἔσται; Καὶ πῶς μανθάνουσι τὸ θέλημα οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ; Καὶ πῶς ὁ Ἰσφορὸς δαίμων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;

De dubio autem qua forma assistant angeli Deo, quem non tamen cernere possunt, et quomodo ejus cognoscant voluntatem, et quomodo diabolus ipsi assistat in medio angelorum, dicemus, quod sub aliqua forma angeli Deo appareant dicere super nōs est, et soli Deo notum atque angelis, et illis forte qui cum angelis sunt et hæc scire digni sunt habiti. Quomodo ergo nos cum pulvis simus, ea quæ de spiritualibus sunt et conceptum nostrum excedunt intelligemus? Modo quo per Scripturam possumus scire. Amori assistunt divino, quem immobiles contemplantur, et ejus desiderio consumuntur. Non quasi in loco, nam super omnia Deus, sed ipsi proximi sunt vinculis charitatis, et per puram intelligentie contemplationem, et insuper ipso pleni, ejus splendoris fulgurantis sunt participes; minime vero eum vident in substantia; cum et ipsi omnino invisibilis sit natura Dei et ultra creaturas ejus non possint attingere, nec Creatorem videre. Si enim nos angelos qui super nos sunt sensibus non possumus videre, multo minus ipsi increati naturam unquam assequuntur. Idcirco solummodo participes esse possunt luminis inde erumpentis, et inde habere revelationes, spiritumque habent ex primo Spiritu et sermonem ex Verbo Dei viventis. Rationem habent per eum et sanctitatem et motum ex Spiritu, et sic intelligunt voluntatem Dei, et quidem plena certitudine etiam extra corpus; et ad opus ejus adimplendum fervidissime et sine intermissione scuruntur.

Πρὸς δὲ τὸ ἀπέρημα τίνι παρίστανται τρόπῳ οἱ ἄγγελοι τῷ Θεῷ, μὴ ἰσπραχίτες αὐτῶν, καὶ πῶς τὸ αὐτοῦ μανθάνουσι θέλημα, καὶ πῶς ὁ διάβολος αὐτῷ παρίσταται μέσον τῶν ἀγγέλων, τοῦτο ἐροῦμεν, ὅτι τίνι τρόπῳ παρίστανται ὁ ἄγγελος τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν λέγειν καὶ μόνον τοῦτο Θεῷ καὶ αὐτοῖς γνωσθὲν τοῖς ἀγγέλοις. Ἰσῶς δὲ καὶ τοῖς κατ' ἀγγέλους οὐσι καὶ 327 πρὸς Θεοῦ, ταῦτα μανθάνουσιν ἐξωμμένοι. Πῶς οὖν ἡμεῖς, χλινοὶ ὄντες, τὰ περὶ τῶν ἄλλων καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐνοήσωμεν; ὁμοίως, ὡς ἔχομεν ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἐνοεῖν, ἔρωτι παρίστανται θεῶν καὶ θεωρεῖν ἀκίνητῶν, καὶ τῷ πῶθῳ περὶ αὐτῶν τελούσιν, οὐ τοικιῶς· ὑπὲρ τὸ πᾶν γὰρ ὁ Θεός· ἀλλὰ τῇ τῆς ἀγάπης ἐγγύτητι, καὶ τῇ νοητῇ θεωρίᾳ, εἰ δὲ καὶ τῷ πληροῦσθαι καὶ μετέχειν ἐκείθεν ἀπαυγαζούσης ἀστραπῆς. Οὐ γὰρ κατ' οὐσίαν αὐτῶν ὁρῶσι. Καὶ τοῦτοις γὰρ ἀθεώρητος φύσει ἐστὶν ὁ Θεός, κτίσμα τὸ τελούσιν αὐτοῦ, καὶ τὸν ὑπὲρ τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ κτίστην ὁρῶν οὐκ ἰσχύουσιν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς ἀδυνατούμεν ὁρᾶν ἀγγέλους, ἀισθητῶς ὑπὲρ ἡμῶν ὄντας, πολλῶν γε μᾶλλον οὗτοι τὸν ἀκτιστον οὐ θεόγοντον φύσει. Διὸ τοῦ ἐκείθεν φωτὸς μετέχωσι μόνον, ἀκαίθην ἀποκλιύψαις δέχονται, καὶ τὴν νοῦν ἐκ τοῦ πρώτου νοῦ κινούμενον ἔχοντες, καὶ τὸν λόγον ἐκ τοῦ Λόγου τοῦ ζῶντος. Λογικοὶ γὰρ εἰσι δι' αὐτῶν, καὶ τὴν ἀγιασμόν καὶ τὴν κίνησιν ἐκ τοῦ Πνεύματος κατανοοῦσι τὸ θεῖον θέλημα· καὶ ἀσωμάτως πληροφροῦνται· καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ ἐκκλήρωσιν τοῦτου θερμότητος κινοῦνται καὶ ἀκτιμάτως. Μίσον δὲ τοῦτων, κατὰ τὴν τοῦ Ἰώβ ιστορίαν, ἐστὶν

καὶ ὁ διάβολος, οὐ κατὰ τὸν τόπον καὶ στάσιν τῆν Ἀ τῶν ἀγγέλων. Πῶς γὰρ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χώρου πεσὼν; ὡς ὁ Σωτὴρ Ἰησῆ· Ἐθεώρουεν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. Ἐνδιαίτημα γὰρ τῶν ἀγγέλων ὁ οὐρανός. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἀσώματά εἰσι πνεύματα οἱ ἄγγελοι, ἀλλ' ὁμως περιγραφτοὶ καὶ ἐν τόπῳ, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς. Μόνον δὲ τὸ θεῖον ἀπεριόριστον. Ἰστατο οὖν ὁ πονηρὸς ἐν μέσῳ τῶν ἀγγέλων, οὐ τῷ τόπῳ καὶ τῇ στάσει, ἀλλὰ τῇ ἐπάρασι τῆς ἀλαζονείας αὐτοῦ, καὶ τῷ ὕψινεφί τε καὶ ἀντιθίῳ τοῦ φρονήματος, οὐ γὰρ περαιτέρω τοῦ ἀέρος δύναται βαίνειν ὁ κατακριθεὶς μᾶλλον ὑπὲρ τὴν γῆν καὶ τὸν ἕδην εἶναι ἀέθ. Ἰστατο οὖν κομπάζων, καὶ κατὰ θεοῦ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ἀθάνατος καταστήσαντος, κινούμενος δυσσεβῶς, καὶ κατὰ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ Ἰωδ, ἐπαίριμος φθονεῶς, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ μαρτυρίαν σπεύδων ἀποδείξει ψευδῆ. Ἀλλὰ καὶ τῇ θεῖᾳ θελήσει δίδεται αὐτῷ χώρα τὰ τῆς μαρτυρίας ἐνεργεῖν εἰς δοκιμὴν καὶ προκοπὴν τοῦ μακαρίου Ἰωδ ἐκείνου, ἵνα μὴ τολμᾷ λέγειν ὁ πονηρὸς, ὡς οὐ δοκιμάσται ὁ δίκαιος, οὐδὲ ἀνεφάνη τῇ πείρᾳ δίκαιος ὢν. Ὁ γὰρ κοινὸς ἐχθρὸς οὐκ ἰσχύει τι παρὰ γνώμην θεοῦ κατὰ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ, εἰ καὶ τὰ μὲν τῶν ἐπερχομένων ἀφίητι θεὸς εὐδοκίᾳ γίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, τὰ δὲ ἐγκαταλείπει παραχωρεῖ, ὡς ἐκ πάσης σχεδὸν τῆς Γραφῆς διδασκόμεθα. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν βραχείᾳ περὶ τῆς τρίτης ἐρωτήσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

Τῆς ἐπερχομένης ψυχᾶς ἄγγελος εἰς λαμβάνει, ἢ πολλοί; καὶ εἰ χωρὶς ἀγγέλου ἐξέρχεται. καὶ πῶς λαμβάνεται ἡ ψυχὴ ἀλλοῦ οὐσα; καὶ ποῦ πορεύεται; καὶ εἰ δύναται ψυχὴ κατέχεσθαι ὡς ἡ τοῦ πλουτοῦ ὑπὸ πυρός;

Περὶ δὲ γε τῆς τετάρτης, ὅτι εἰ εἰς ἄγγελος ἢ πολλοὶ λαμβάνουσιν ἀνθρώπου ψυχὴν, καὶ εἰ χωρὶς ἀγγέλου τοῦ σώματος οὐκ ἐξέρχεται, καὶ πῶς λαμβάνεται ὑπ' ἀγγέλου, ἐπὶ καὶ ὁμοῦ πνεύματα, καὶ ποῦ ἀπέρχεται, εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ εἰς τὴν γῆν, ἢ εἰς τὸν ἕδην, καὶ πῶς ἐν φλογὶ ἀσώματος οὐσα, ταῦτα κατὰ δύναμιν λέγομεν. Ὅτι μὲν ὑπ' ἀγγέλων ἁγίων λαμβάνονται αἱ τῶν δικαίων ψυχαί, αἱ δὲ τῶν ἀδικῶν ὑπὸ δειμόνων, ἀπὸ πολλῶν ιστοριῶν καὶ πατρικῶν λόγων ἐγνωμεν· καὶ τὸ ἱερὸν φησὶν εὐαγγέλιον περὶ τοῦ πένητος Λαζάρου ἀποθανόντος, αὐτὸν ὑπὸ ἀγγέλων ἀπενεχθῆναι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ αἱ θεωρηθεῖσαι τῷ θεῖῳ Ἀντωνίῳ ψυχαί, ἢ τε τοῦ Νηρηιώτου Ἀμοῦν, καὶ ἡ τοῦ Θεβαίου δὲ Παύλου, ὡς ὁ μέγας ἐκτίθησιν Ἀθανάσιος, καὶ πολλῶν δὲ ἄλλων ἁγίων μακαριστά: ψυχαί, οὐ μόνον ὑπὸ ἀγγέλων θεῶν προσλαμβανόμεναι, 328 ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ψυχῶν ἁγίων δωροδορούμεναι, εἰς παράκλησιν αὐτῶν, οἶμαι, καὶ τιμῆν, ἀπιστολομένων τούτων παρὰ θεοῦ. Ἀριθμὸν δὲ οὐκ ἐγνωμεν ἀγγέλων. Πολλάκις δὲ καὶ ἕνα, ὡς εὐθύμιος ὁ μέγας ἐδίδεψεν ἄγγελον κατέχοντα πτρίαν, ἤκουσαμεν ἐν τοῖς τῶν Ποτέρων λόγοις, καὶ δύο δὲ καὶ πλείονας ἀγγέλους παραγεγονότας, ἐπὶ τῷ λαβεῖν ψυχὴν. Οἶμαι δὲ τοῦτο κατὰ τὴν

PATROL. GR. CLV.

In medio eorum secundum Job historiam stetit diabolus non in loco et sede angelorum. Quomodo enim ille o caelesti choro cecidit? sicut dixit Salvator: Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem: nam caelum habitatio est angelorum. Etenim quamvis angeli spiritus sint incorporeales, sed tamen circumscripti, et in loco sedent sicut et spiritus noster: unus enim Deus est infinitus. Stetit igitur Malus in medio angelorum, non locum occupans et sedem habens, sed in elatione jactantiae et superbiae suae, et cogitans se esse super aubes et aequalem similesque Deo. Sed non potest ascendere ultra aerae, seu potius damnatur ad commorandum semper sub terra et in inferno. Stetit igitur plenus jactantia, et impie motus adversus Deum qui fecit illum et constituit immortalum, et contra Job servum Dei invidiose inflatum, falsum esse ostendere volens quod de illo protulerat Deus testimonium. Sed et voluntate Dei datum est ei hic vesaniam ostendere in experimentum et processum ipsius beati Job, ut malus non possit dicere quia non est expertus justus, et quia tentatione non manifestata est justitia ejus. Impurus ergo hostis nihil potest contra creaturas praeter sui scientiam: et si quae eveniunt hominibus, haec ipsis benevolentia permittit Deus fieri, et omnibus quae permittit utilia reddit, sicut ex omni fere Scriptura discimus. Et haec breviter in tertiam quaestionem.

QUESTIO IV.

Egressas a corporibus animas num singuli an plures angeli excipiant, et num sine angelo egrediantur. Quomodo possit excipi anima ex parte materiae, et quorsum abeat. Num possit ab igne contineri sicut anima Divitia?

Ad quartam autem quaestionem utrum unus aut plures angeli auferant animam hominis; et an sine angelo non exeat e corpore; quomodo auferatur ab angelo cum sint uterque spiritus; et quo abeat, in caelum, aut in terram, aut in infernum; et quomodo comburatur cum non habeat corpus: haec pro posse dicemus: quod animae justorum a sanctis angelis, impiorum vero a daemone auferantur, et hoc multorum historicorum et Patrum sermonibus cognoscimus; idemque dixit Evangelium de paupere Lazaro mortuo, quod ab angelis sublatus sit in sinum Abraham. Testantur enim sanctum Antonium contemplatum esse animas exeuntes, ut narravit magnus Athanasius de anima Pauli Thebani, et multorum aliorum beatissimas sanctorum animas. Neque solum a sanctis angelis ablatae sunt, sed et custoditae a sanctis animabus a Deo missis in protectionem quidem et honorem ipsarum. Numerum autem non scimus angelorum ad hoc deputatorum. Saepe unum legitur in sermonibus Patrum; vidit Euthymius magnus custodientem Trienam et duos vel plures angelos praepositos ad suscipiendam animam, et illa forte propter dignitatem animarum suscipiendarum: et animas justorum a pluribus angelis suscipi pro

earum merito vel a paucioribus : animas denique peccatorum a dæmonibus rapi ; sed non tamen præter voluntatem Dei aut contra sententiam ejus : non enim absque præsentia angeli animæ peccatorum separantur a corpore, ne inimicus regiones circumeat nequiter et sine modo hominam interficiens, et denique ne credatur dominus mortis et vitæ¹. Accipitur ab angelis immaterialibus anima, immaterialis et ipsa consequenter, imo natura sua. Habent enim necessitudinem aliquam cum immaterialibus angeli. Animæ vero proficiuntur, ut a sanctis doctoribus discimus, ad loca earum vita et operationibus digna, et hæc quidem in cælo, quarum conversatio in cœlis erat. Quædam vero in cælum cum corporibus translatae sunt, sicut eodem mente raptus Paulus docet, qui postea dissolvi cupiebat et esse cum Christo², et ut fiat illud Domini verbum : « Ubi sum ego et ipsi mecum sint³ ; » et illi sunt in paradiso, secundum illud : « Hodie cum eris in paradiso⁴. » Ibi enim esse animas omnium qui post poenitentiam mortui sunt, sicut et ejus animam cauti sapientisque latronis, credendum est. Et juste quidem : qui enim Christum perfecte sunt imitati, ipsum ascendente in cælum sequuntur et cum ipso in cælo erunt. In paradiso quoque sunt quos sicut latronem poenituerit ; nam et cælum et paradysum aperuit Christus. Et anima quæque juxta vitam suam accipiet a Deo consolationem, omnes enim sunt imperfectæ usque dum veniat Dominus, sicut docemur : Ut non sine nobis, inquit, perfecti stant⁵ ; et consequenter qui perfectionem ex fide percipiunt, non receperunt mercedem suam. Peccatorum vero atque infidelium animas in inferno esse credendum est, quemadmodum sanctorum in cælo, et in aliiis locis obscuris et tristibus, peccatis eorumdem et infidelitati correspondentibus, dæmonibus obnoxie, a quibus veluti tyrannis mœroribus ac laboribus cruciabuntur. Nunc autem pœnam non luunt perfectam cum nondum adsint corporibus quibuscum peccaverunt, et cum nondum de cælo descenderit Dominus qui judicabit omnes et reddet unicuique secundum opera ejus. Sed neque est quedam castigatio prima in quam peccatrices animæ ingrediantur puniendæ juxta malitiam suam et postea liberandæ ab ulteriore pœna, sicut pessime blaterantur quidam... Cum enim sanctus Gregorius Dialogus dixit animas in igne torqueri, hoc secundum intelligentiam dixit ; ita ut animæ sint quasi captivæ in quodam loco postquam et secundum quod judicatae et damnatae fuerunt affligendas in igne per conscientiam ; ita ut insuper gratiæ Dei factæ exheredes, dæmonibus subjiciantur ; sicut et loquitur Chrysostomus, affirmans in Commentariis suis in Acta apostolorum animas cruciandas per conscientiam et per separationem a Deo hanc ultimam et æter-

ἀξίαν γίνεσθαι τῶν μετισταμένων ψυχῶν, καὶ τῶν δικαίων τὰς μὲν ὑπὸ πολλῶν παρακαλεῖσθαι ἐν τῇ ἐξόδῳ κατὰ τὴν αὐτῶν προκοπὴν, τὰς δὲ ὑπὸ ἐλαττόνων, τὰς τῶν ἀμαρτησάντων δὲ πάλιν ὑπὸ δαιμόνων ἀρπάξασθαι, τίως γὰρ μὴν οὐ παρὰ γνώμην Θεοῦ. Καὶ γὰρ οὐδὲ τῶν ἀμαρτωλῶν αἱ ψυχαὶ χωρὶς ἀγγέλου χωρίζονται, ἵνα μὴ χωρὶν ὁ ἐγγύθι εἶσοι θανατοῦν τὸν ἄνθρωπον, καὶ παρὰ καιρῶν, καὶ ἵνα μὴ νομισθεῖν κύριος εἶναι τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς. Λαμβάνεται δὲ ὑπὸ ἀγγέλων ἀθλίῃ ἢ ψυχῇ ἀθλὸς οὐσα, ἀκολοθῶς, μᾶλλον δὲ κατὰ φύσιν. Συγγενῶς γὰρ πρὸς τὰ αὐτὰ οἱ ἀγγελοὶ ἔχουσιν. Αἱ ψυχαὶ δὲ πορεύονται, ὡς παρὰ τῶν ἁγίων μεταβάνομεν, ἐν τόποις τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ πολιτείας ἄξιαι· καὶ αἱ μὲν ἐν τῷ οὐρανῷ, αἷς καὶ τὸ πνεῦμα ἦν ἐν οὐρανοῖς. Αἴτινες δὲ καὶ μετὰ τοῦ σώματος οὐσαι εἰς οὐρανοὺς ἀνηνέχθησαν, ὡς περὶ τοῦ Παύλου ἀρπαγίς ἐκείσε διδάσκει, καὶ ἐπιθυμῶν ἀναλύσθαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, καὶ ἵνα γένηται τὸ, « Ὅπου εἰμι ἐγὼ, καὶ αὐτοὶ ὦσι μετ' ἐμοῦ, » ὅπερ ἔφη ὁ Κύριος. Οἱ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ εἰσι, κατὰ τὸ, « Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ. » Ἐνθα καὶ πάντων τῶν διὰ μετανοίας ἐξερχομένων εἶναι τὰς ψυχὰς πιστευτέον, ὡς καὶ τὴν τοῦ εὐγνωμονος ἐκείνου ληστοῦ ψυχὴν. Καὶ δικαίως, οἱ μὲν ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς τὸν Χριστὸν δικαίως μιμησάμενοι, εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναληφθέντι συνεῖναι, οἱ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ, ὡς ὁ ληστής, μετανοήσαντες· καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν παράδεισον ἠνοιξεν. Ἀναλόγως δὲ τῇ ζωῇ ἐκάστη δέχεται· καὶ παρὰ Θεοῦ τὴν παράκλησιν, πᾶσαι δὲ εἰσὶν ἀταλεῖς, ἕως ἂν ὁ Κύριος ἔλθῃ, καθὼς διδάσκει μεθ' ἡμῶν· « Ἴνα μὴ χωρὶς ἡμῶν, φθοί, τελειωθῶσι. » Καὶ οὗτοι πάντες τελειωθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐχομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν. Τὰς τῶν ἀμαρτωλῶν δὲ καὶ ἀπίστων ψυχὰς καὶ ἐν τῷ βῆθι πιστευτέον εἶναι, ὡς περὶ καὶ ἐν οὐρανῷ τῶν ἁγίων, καὶ ἐν ἑτέροις τόποις ἀπαγγέλει καὶ θλιβεροῖς, καὶ ἀναλόγως τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, καὶ τῆ ἀπιστίαν, ὑπὸ δαιμόνων ἀρχασθαι καὶ τυραννομένης ὀδυνηθῆσαι· οὐ μὴν δὲ νῦν τῇ τελείᾳ κολάσει παραδίδοσθαι. Ἐπει οὐπω τοὺς αὐτῶν ἠνώθησαν σώμασι, μεθ' ὧν καὶ ἐξήμαρτον· οὐδ' ὁ Κύριος ἐτι ἦλθεν ἐξ οὐρανοῦ, ὅς κρινεῖ πάντας, καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐδὲ τις ἐστι κλίσις πρότερον, εἰς ἣν αἱ ἀμαρτωλαὶ ψυχαὶ ἐμβολλόμεναι, καὶ δίκην τινύσασθαι ἀνάλογον τῇ κακίᾳ, ἐλευθεροῦνται τῆς τιμωρίας, ὡς τινες φληναφοῦσιν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ θεὸς φθοί Γρηγόριος ὁ Διάλογος, ψυχὰς ἐν φλογὶ τιμωρεῖσθαι, νοητῶς τοῦτό φησι, καὶ τὸ εἶναι ὡς δεσμῶν τὰς ψυχὰς ἐν τόπῳ τινὶ ὡς καταδικασμένας θλιβομένας, καὶ τῷ κυρὶ τῆς συνειδήσεως φλέγασθαι· ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ χάριν ἔχειν Θεοῦ, καὶ ὑπὸ δαιμόνων ὀδυνηθῆσαι, ὡς καὶ ὁ Χρυσόστομος τοῦτό φησιν ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῶν Πράξεων, τιμωρομένης τῷ συνειδέει, καὶ τῷ μὴ παρακαλεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ, καὶ τῷ ἀπεκδέχεσθαι τὴν τελευταίαν ἐκείνην αἰώνιον κώ-

¹ Philip. 1, 23.² Joan. xvii, 24.³ Luc. xxiii, 43.⁴ Incerta lectio.

σιν. Εἰ οὖν καὶ μετρίως τινὲς αὐτῶν ἐξήμαρτον, Α καὶ μόνον μετανοήσῃ τοῦ βίου τούτου ἐξήλθον, διὰ τῆς ἱερωτάτης θυσίας καὶ εὐποιῶν καὶ λοιπῶν ἄλλων, δύνανται ἐλευθερία· τυχεῖν πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὴν κριτὴν. Καὶ τοῦτο δεχομένη ἡ Ἐκκλησία, τὰς ὑπὲρ τῶν ἀποικοιμένων ποιεῖται προσευχὰς καὶ θυσίας· καὶ πολλοὶ τοῦτο μαρτυροῦσι, καὶ οἱ λυόμενοι δεσμοῦ μετὰ θάνατον ὡς λυομένων καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ φλόγα τοῦ πλουσίου ἐκείνου τῆν τῆς συνειδήσεως τιμωρίαν νοητέον, καὶ τὸ μὴ μετέχειν χάριτος. Τὸ μακροθεῖν δὲ τὸν Ἀβραὰμ κηθορᾶν τὸ μακρὰν εἶναι Θεοῦ σημαίνει, καὶ ὑπὸ δαιμόνων θλίβεσθαι. Οὐ μὴν δὲ τελεία 329 νῦν δίδονται κόλασις. Εἰ δὲ διὰ τὸν Κύριον εἰρηχέναι ἐν γέννῃ εἶναι τὸν πλούσιον, πιστευτέον ἐν κόλασι εἶναι αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο ταῖς τῶν ἀμαρτωλῶν κόλασις ἐστι ψυχᾶς, αἰώνιος· ἐστὶ, ἀβραάμ τῆς μελλούσης κόλασεως. Πλὴν ὅσον ἐστιν ἐννοεῖν ἀπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἐπεὶ οὕτω ὑπὸ τὰ δεσμὰ καὶ τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον αὐτῷ ὁ διάβολος σὺν τοῖς δαίμοσι, ἀλλ' ἔτι τὴν κακίαν ἐνεργῶσι τῷ κόσμῳ, καὶ οὕτω δὲ ἡ ἀπίστας καὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς γέγονε τὸ, « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταρριζούμενοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον » οὐ τελεία κόλασις αἰ τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχὰ παραδίδονται, εἰ καὶ ὁ Πλούσιος λέγεται ἐν γέννῃ. Πάντως γὰρ ἐστὶ μὲν ἐν κόλασι, οὐ τελεία δὲ, καὶ οὐδὲ δι' αὐτὴν τὴν ἐν μέρει κόλασιν ἀπαλλαγῆσεται τῆς τελείας, ὡς οἱ Λατῖνοι περὶ τοῦ Πουργατωρίου φασί. Καὶ δὴλον, ὡς καὶ χάσμα εἶπεν εἶναι ὁ Ἀβραὰμ ἀνά μέσον τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ δικαίων, τὸ ἀδύνατον τῆς ἐνώσεως παριστῶν, καὶ μηδὲ δύνασθαι ὑποστρέψαι εἰς τοὺς ζῶντας μετανοεῖν· ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ ἔθῃ μετανοεῖν, ἀλλ' ὡς περὶ τῶν ἁγίων οὕτω τελείαν τὴν χάριν ἀπολαμβάνειν, οὕτω καὶ τὰς τῶν ἀμαρτωλῶν οὕτω τιμωρίας καὶ κόλασεως· πείραν εὐρίσκειν τελείαν δοξάζομεν, ἄχρις ἂν τὸ τέλος ἐκαστοῦ γένηται, τοῦ Κυρίου ἐλθόντος. Ὑπὸ δεσμῶν δὲ ἐστὶ καὶ ὁ δούλην τὸ ἄλλον πνεῦμα ἐν τῇ γέννῃ κατὰ λόγον προσήκοντα. Καὶ τοῦτο μαθάνομεν ἀπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν, πλὴν καὶ ἀπὸ τῶν γινομένων ἐν ἡμῖν ἐνταῦθα γινώμα ἐστὶ καὶ στοιχάσασθαι περὶ τῶν μελλόντων δυνατόν. Πολλάκις γὰρ καὶ μὴ βασανιζομένου τοῦ σώματος, ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν δυνάται καὶ θλίβεται, περιστατικοῦ τινος· ἐπενεχθέντος· οὕτῃ καὶ παρὰ τὴν γνώμην αὐτῆς, ἀτιμία· δηλαδὴ, ἡ ἀποστροφῆς ἀνθρωπίνης, ἡ φόβου, ἡ αἰσχύνης, ἡ πιθῶν ἐπιθέσεως, ἡ λογισμῶν ἐτέρων αὐτὴν θλίβοντων καὶ πιεζόντων. Ἐπεὶ δὲ καὶ σώματι δεσμεῖται νῦν ἡ ψυχὴ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πιστεύεται ἐνωθῆναι σώματι, τί θαυμαστόν εἰ καὶ· περὶ κόλασεως, καὶ μάλιστα τότε, ὅτε πάντα ἀλλοιωθῆσονται, καὶ εἰ· τὸ ἀφθαρτὸν ἀμειψθήσονται; καὶ ταῦτα κόλασεως ἡτοιμασμένης τῷ διαβίῳ, ὁ· ὑπάρχει ἀσώματος καὶ λεπτοτέρα· φύσεως, ἡ περὶ ἡ ψυχῆ. Εἰ οὖν αὐτῷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἡτοιμασται πῦρ αἰώνιον εἰς τιμωρίαν καὶ κόλασιν, πῶς οὐδὲ ταῖς ψυχᾶς ἐστὶ τοῦτο, ταῖς ὑποταγείσαις τῷ πο-

nam poenam expectantes. Si vero aliquis ex istodem moderate deliquerit, et cum poenitentia ex hac vita excesserit, per sacrosanctum sacrificium et bona opera et alia possunt libertatem consequi antequam iudex advenerit. Et hoc probans Ecclesia pro defunctis preces et sacrificia peragit. Et hoc multi testantur, et inter eos qui post mortem solvuntur vinculo, non alia ratione qua eorundem corpora dissolvuntur. Et per hoc facile intelligere possumus et ignem quo comburitur dives ille, et cruciatum per conscientiam, et privationem gratiae. Cum deinde longe et infra positae dicuntur a conspectu Abraham hoc innuit eas longe esse a Deo, et torqueri sub tyrannide daemonum : sed tamen nunc non plena luitur poena. Inde Domino testante divitem esse in gehenna, credendum est ipsum esse in poena, et consequenter poenam iustare animabus peccatorum, futurae poenae quae erit aeterna, arrationem. Etenim hoc insuper cognoscimus ex sacra Scriptura quae nobis innuit diabolus nondum cum daemonibus esse in vinculis et in igne preparato ipsi, sed adhuc inspirare malitiam in mundo, et nondum consummatam esse peccatorum separationem nec prolatum terribile hoc : « Discedit a me, maledicti, in ignem aeternum ». Perfecta poena non afficiuntur animae peccatorum : etiam enim dives dicatur esse in gehenna, omnino erit in poena, non perfecta quidem, sed per hanc quae est ex parte poenam aeternam non effugiet, sicut dicunt Latini de purgatorio. Et certo quidem; cum Abraham dicat esse chaos magnum inter peccatores et justos, unde apparet non posse sibi praesentes esse proximos, et neminem inde remeare inter vivos ad poenitentiam agendum, quia non est in infernis poenitentia, sed sicut animabus justorum non datur jam nunc plenam accipere gratiam, sic nondum datur animabus peccatorum, nostro iudicio, suppliciorum et castigationis perfectum adipisci experimentum, usquedum finis unicuique adveniat, descendente Domino. In vinculis ergo erit et in dolore spiritus immaterialis in gehenna secundum quod modo de his dicebamus : illud a sancta Scriptura discimus, et jam ab his quae hic nobis contingunt cognoscere possumus et conicere quae postea sent. Saepe enim, sospite corpore, anima in seipsa dolore afficitur et conteritur, infortunio quodam ipsam pertinaciter insectante in intellectu : videlicet infamia, aut defectione hominum, aut timore, aut confusione, aut casibus ingruentibus, aut denique considerationibus alienis quae ipsam ferunt et circumveniunt. Nunc autem vinculis detinetur corporis anima, et cum illud deposuerit, iterum in futuro sperat assumere. Quid ergo mirum si per ignem puniatur, eo tempore praesertim quo mutabuntur omnia ut in incorruptionem vertantur? Omnino ergo poenam luet quae parata fuit diabolo,

* Matth., xxv, 41.

qui nunquam habuit corpus et est subtilioris nature. Si enim paratus fuit ignis sempiternus in supplicium et pœnam diabolo et angelis ejus, quomodo que malo servirunt, errantes a fide, pessimis actibus scelerata et magis corporibus se implicantes.

Α νηρό, τῆ ἀπιστίας. ἢ κωνηραῖς ἔλλοι; Ἐργαί, καὶ μάλλον ἐνωθεῖσαι τοῖς σώματιν; non erit ipsis animabus, his præsertim animabus

QUÆSTIO V.

Qua ratione spiritus quidam sint personales, ut angeli et animæ, ac sub forma apparentes, licet ex partes materia: alii autem destituti forma, ut aer et ventus?

Ad quintam questionem hæc dicenda: Neque angeli, neque demones formas et species habent corporales, neque animæ, sive a corporibus separatæ, sive cum sunt in corporibus præsentæ. Angeli quidem quoties in quadam videntur figura, non ut sunt conspiciuntur, sed per imaginem, ut dictum est, in qua a nobis videri possunt. In imaginibus autem et visionibus cum apparent angeli, vere et fideliter representantur potentia Dei, ut spiritus sancti, in nostram utilitatem. Ita quoque vere apparent animæ sanctorum et cæterorum mortuorum cum Deus concedit et jubet. Quod ad demones attinet, qui gratiam non habent Dei, phantastice, fallaciter, varia fraude, et nequissimo uno formas infimas et semper alteras induunt, et uno verbo dolose et mendaciter vobis apparent. Aer vero et ventus quamvis videntur spiritus, minime similes sunt angelis neque animabus; sed sunt corpora subtiliora corporum nostrorum adjuncticia sicut et animantium et vegetabilium, per aerem enim respiramus; et ignis est aere levior, sed ipse corpus est et corpora alia adjuvat et cæteris elementis circumlabitur. Denique, ut omnes dicunt, aer est unum ex quatuor elementis, ex quibus etiam corpora nostra coalescunt: corpus ergo est aer, etsi levior terra et aqua, et tenuior, in ventos moveatur et subtiliora quæque penetrat, et nullum e corporibus vacuum ab ipso esse permittitur.

QUÆSTIO VI.

Quomodo sermo internus sermonis nomine veniat, externus enim merito appellatur sermo quem loquimur. Et quomodo sermo sonum edat cum sit ex parte materia?

Hæc ad sextam questionem: Sermo in mente conceptus maxime et excellenter est sermo, qui quasi per guttur, per linguam et per labia carnem assumit, motione spiritus interioris et exterioris, et sic prolatus generatur. In ipso est imago incarnationis et per carnem inter homines manifestationis Verbi Dei viventis. Primo quidem invisibile et Patri cœternum et in ipso ab æterno manens, qui per illud omnia ut voluit fecit, deinde Verbum de Spiritu sancto ex Virgine carnem sumpsit, et nobis vere manifestatum est. Et in Patre totus erat et in Matre pariter totus secundum carnem: et erat in cœlo illuminans angelos, et in terra visus est et cum hominibus conversatus est. Omnia hæc in seipso vivide exprimit et representat homo. Anima quidem ejus intelligentia in seipsa suum producit sermonem, verbum: quare ergo vocatur rationalis, et sine sono et lingua, et intelligit in seipso, et loquitur immaterialiter

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε.

Τίτι πρόσωπα τὰ μὲν εἰσιν ὡς ἐνυπόστατα Πνεύματα, ἄγγελοι καὶ ψυχαι, καὶ ὡς ἐν σχήματι, εἰ καὶ ἀόλα, τὰ δὲ ἀσχημάτιστα ὡς ὁ ἀήρ καὶ ὁ ἀνεμος;

Εἰς δὲ τὴν πέμπτην ἐρώτησιν λεκτέον ταῦτα· Οὐτε οὐδὲ ἄγγελοι μετὰ σωματικῶν σχημάτων εἰσιν, οὐτε οἱ δαιμόνες οὐτε αἱ ψυχαι τῶν σωμάτων χωριστέλαι, ἢ σὺν τοῖς σώμασι οὔσαι, ἐπειδὴ τὸ σχῆμα ἐν σώματι. Ὁρώμενοι δὲ ἐν σχήματι, οὐ καθὼς ἔχουσιν ὄρωσθαι οἱ ἄγγελοι, ἀλλὰ καθόσον ὀρασθαι δύνανται ὑφ' ἡμῶν εἰκονικῶς, ὡς περ εἰρηται. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι ἐν ταῖς εἰκόσι καὶ ὀκτασίαις ἀληθῶς εἰκονίζονται θυνάμει Θεοῦ ὡς νέες ἀγιοί, εἰς ὠφέλειαν ἡμετέραν. Καὶ αἱ τῶν ἁγίων δὲ ψυχαι, καὶ λοιπῶν ἀπειθόντων, ὡς ὁ Θεὸς εἰδῶσι τε καὶ βούλαται. Οἱ δαιμόνες δὲ μὴ χάριν ἔχοντες Θεοῦ, φανταστικῶς καὶ ἀπατηλῶς ποικίλως τε καὶ κωνηράς ἐναλλάττουσι, καὶ τὸ ἔλον εἰπεῖν ψευδῶς. Ἄηρ δὲ καὶ ἀνεμος; οὐ κατὰ τοῖς ἀγγέλους τελοῦσιν ἢ τῆς ψυχᾶς, εἰ καὶ καλοῦνται πνεύματα, ἀλλ' εἰσὶ λεπτότερα σώματα συναργὰ τῶν ἡμετέρων σωμάτων καὶ τῶν ζῶων καὶ τῶν φυτῶν· διὰ τοῦ ἀέρος γὰρ ἀνάπνιτομεν. Καὶ τὸ κύρ δὲ ἐν τοῦ ἀέρος λεπτότερον, καὶ αὐτὸ σῶμα τυγχάνει, καὶ τοῖς σώμασι συναργόν, καὶ τοῖς λοιποῖς στοιχείοις συμπεριέχεται. Καὶ ὡς πάντες φασιν, ἐν τῶν τασάρων στοιχείων ἐστὶν ὁ ἀήρ, ἐξ ὧν καὶ τὰ ἡμέτερα σύγκεται. 329 σώματα. Σῶμα τὸν ὁ ἀήρ, εἰ καὶ κωφοῦτερον γῆς τε καὶ ὕδατος καὶ λεπτότερον καὶ εἰς ἀνέμου; κινούμενον καὶ ἐν τοῖς κούφοις πᾶσι χωροῦν καὶ οὐδὲν τῶν σωμάτων κινόν ἐστι τοῦ ἀέρος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΤ.

Πῶς ὁ ἐνδιάθετος λόγος καλεῖται λόγος; Ὁ προφορικὸς γὰρ εἰκότως λόγος, ὡς λαλοῦμενος. Καὶ τίτι πρόσωπα ἠχρεῖται ὁ λόγος, ἀόλος ὢρ;

Πρὸς δὲ τὴν ἕκτην ἐρώτησιν ταῦτα· Ὁ ἐνδιάθετος λόγος μάλλον ἐξαιρέτως λόγος ἐστὶν, ἐς οἰσιν διὰ τοῦ γαργαρωῦνος καὶ τῆς γλώττης καὶ τῶν χειλέων σαρκούμενος ἐν τῇ κινήσει τοῦ ἐκτός τε καὶ ἐνδον πνεύματος προφορικῶς γίνεται, εἰκονίζων τὴν σάρκωσιν καὶ διὰ σαρκῆς; φανέρωσιν ἐν ἀνθρώποις τοῦ ζῶντος Λόγου τοῦ Θεοῦ. Πρώτην μὲν γὰρ οὕτος ἀέρατος ὢν καὶ συνάναρχος τῷ Πατρὶ καὶ ἐν αὐτῷ μένων ἀεὶ, δι' οὗ καὶ πάντα, ὅτε ἠθέλησεν, ἐποίησεν, ὕστερον Πνεύματι ἁγίῳ σαρκωθεί; ἐκ Παρθένου, ἀληθῶς; ἡμῖν πεφανέρωται. Καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὅλος ἦν, καὶ ἐν τῇ Μητρὶ μετὰ σαρκὸς ὅλος, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ἦν, καὶ τοῖς ἀγγέλους ἐφώτιζε, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς; ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις; συναναστράφη. Τοῦτο οὖν εἰκονίζει ἐν ἐκτυῷ καὶ ὁ ἀνθρώπος. Καὶ ἡ μὲν ψυχὴ αὐτοῦ νοερά; ἐν ἑαυτῇ τίχεται τὴν ἑαυτῆς; λόγον· εἰδὸ καὶ λογικὴ καλεῖται· καὶ χωρὶς φθόγγου καὶ γλώττης νοσ; τε ἐν ἑαυτῇ, καὶ λέγει; ἀόλωσ, καθὼ καὶ οἱ ἄγγελοι· ἀσωμάτως; γὰρ ἀλλήλοισ τὴν

θειαν γνῶσιν διαπορθμεύουσι. Καὶ ὁμιλοῦσιν ἀλλή-
 λους νεφῶς δίχα γλώττης, καὶ σχήματι δὲ καὶ νεύ-
 ματι ἢ ψυχῇ τὸν αὐτῆς ἀπαγγέλλει λόγον. Γλώττη
 ἔστι καὶ γράμματι παχυνόμενον καὶ οἶον σαρκούμε-
 νον, τοῖς ἄλλοις ἅπασιν φανερόν. Ὁ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ
 πάλιν μένει καὶ οὐ διαίεται. Καὶ ὅλος ἐν πᾶσιν
 ἔστι τοῖς ἀκούσασιν, καὶ ὅλος ἐστὶν ἐν αὐτῇ. Μᾶλλον
 οὖν τοῦ προφορικοῦ ὁ ἐνδιάθετος λόγος λόγος,
 μάλιστα δὲ ὁ αὐτὸς οὗτός ἐστιν, εἰ καὶ τοῖς ἕξω σο-
 φοῖς ἄλλος μὲν ὁ ἐνδιάθετος δοκεῖ, ὃν καὶ διάνοιαν
 λέγουσιν, ἄλλος δὲ ὁ προφορικός. Τῇ ἀληθείᾳ γὰρ εἰς
 ἐστὶ. Καὶ οὗτος τὸν μονογενῆ εἰκονίζει Λόγον. Καὶ
 ἐνδιάθετος μὲν λόγος μένων ἐντὸς καὶ πολλοῖς μὴ
 νοούμενος. Παχυνόμενος δὲ, καὶ ἢ τοῖς φθόγγοις ἢ
 τοῖς γράμμασι φανερούμενος ὁ προφορικός, εἰκονί-
 ζων τοῦ Λόγου τὴν ἐνανθρώπησιν. Ὑστερον γὰρ ὁ
 Θεὸς Λόγος σαρκωθείς πεφανέρωται.

sonat exterius, et pingit Verbi in humanis vitam quod posterius Deus Verbum in carne appa-
 ruit.

ἘΡΩΤΗΣΙΣ Ζ΄.

*Ἐστὶν ἕτερα συστήματα ἐν τῷ οὐρανῷ ὄνω ὑδά-
 των παρά τὰ κάτω; καὶ πῶς ἴστανται;*

Εἰς τὴν ἐβδόμην δὲ ἐρώτησιν ταῦτα ὕδατα
 ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν πιστεύεται εἶναι τοῖς ἁγίοις.
 Καὶ περὶ τούτου φιλοσοφοῦσι στέργοντες τὰ τῆς
 Γραφῆς οἱ ἱεροὶ Πατέρες ἡμῶν Βασίλειος καὶ Χρυ-
 σόστομος, οἳ ἐπεσῆαι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον.
 Τινὲς δὲ καὶ ὕδατα-ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τὰς ἀγ-
 γελικὰς νοοῦσι δυνάμεις, ὡς Πνεύματι κινουμένας
 ἀγίῳ, καὶ ὡς πλήρεις ἀγίου Πνεύματος, ὅτι καὶ ὕδωρ
 τὸ Πνεῦμα καλεῖται τὸ ἅγιον. Ἀπλοῦν μὲν ὃν καὶ
 τὸ αὐτὸ καὶ ἐν, ὡς φησὶ Παῦλος, ἐκάστῳ δὲ διαιροῦν
 τὰ χάρισματα, ὡς καὶ τὸ ὕδωρ ὑπάρχον ἐν, ἐκάστῳ
 τῶν φυτῶν, καὶ ἐκάστη τῶν βοτανῶν ἴδιαν παρέ-
 χει κατὰ τὴν φύσιν τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. Καὶ
 περὶ τούτου οὕτω σοφῶς ὁ μέγας φησὶ Μάξιμος: Ἐτε-
 ροὶ δὲ τὸ διὰ τῶν νεφελῶν ὕδωρ λέγουσιν ἕπελ καὶ
 ὁ ἀήρ οὐρανὸς ὀνομάζεται παρὰ τῆς Γραφῆς. Τὰ πε-
 τεινὰ γὰρ φησὶ τοῦ οὐρανοῦ. Ὅμως ὕδωρ εἶναι
 ἐπάνω τοῦ στερεώματος, ὡς γεγραμμένον πιστευ-
 τίον. Οἶδε γὰρ ὁ πάντα πεποιηκὸς εἶναι τρόπον τοῦτο
 ἕκατος τέθεικε.

330 ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η΄.

*Διατί παραλαμβάνουσιν οἱ ἄδσοι τσαύτας μυ-
 ριάδας πιστῶν τε καὶ ηθικῶν, καὶ ἐν τοσοῦτοις
 τοῖς χρόνοις τὰ βρέφη δὲ μᾶλλον βεβουλι-
 σμένα, καὶ μηδὲν γινώσκοντα, οὐκ ἐμελλε
 τούτων τις εἶναι εἰς ἀποδοχὴν Θεοῦ; καὶ διατί
 ἅπαντες παραβίδονται;*

Πρὸς δὲ τὴν ὄγδοὴν ἐρώτησιν λέκετόν. Οὐδὲν μὲν
 δίχα τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, οὐδὲ γεγονὸς τι παρὰ
 τὴν γνῶσιν αὐτοῦ ὅτι πάντα δὲ κατὰ θέλησιν καὶ
 εὐδοκίαν αὐτοῦ. Καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀδάμ πα-
 ραβάσεως ἢ φησὶ γὰρ αὐτὴν γεγονέναι καὶ τὸ ξύλον
 τῆς γνώσεως αὐτὸς ὁ φυτεύσας ἦν, ἀλλ' οὐχ ἵνα ὁ
 Ἀδάμ παραβῆ, ἀλλ' ἵνα, κατὰ καιρὸν αὐτοῦ μετα-
 λαδῶν, ὠφελήσῃ πᾶσον, πρῶτον ἑαυτοῦ τὴν ὑπακοήν

A sicut et ipsi angeli, qui incorporaliter sibi invi-
 cem transmittunt notitiam Dei, atque ad alteru-
 trum confabulantur absque lingua et intellectu-
 liter. Ita anima sibi ipsi figura quadam et signo
 suum enuntiat sermonem: deinde lingua aut lit-
 tera concretus et vere incarnatus, omnibus aliis
 apparet; qui et in ipsa iterum manet nec omnino
 separatur; et totus est in omnibus audientibus et
 totus simul est in anima permanens. Potius ergo
 in mente conceptus quam exterius prolatus sermo
 est sermo: maxime enim de illo hoc prædicatur.
 Quamvis exteris philosophis alius videatur sermo
 conceptus in mente quem cogitationem vocant,
 alius vero exterius expressus; in veritate unus est,
 unigenitum Verbum representans, primum in mente
 conceptus et latens intus et pluribus ignotus, deinde
 concretus, et tum sonis, tum litteris manifestatus.

QUÆSTIO VII.

*Num præter inferiores aquas sint alia systemata
 aquarum suæ; ræ celestium, et quomodo illæ subsi-
 stant?*

Hæc ad septimam quæstionem: Opinantur sancti
 aquas esse desuper cælorum: quo de argumento
 Scripturæ sacræ assentiunt disputantes o sanctis
 nostris Patribus Basilius et Chrysostomus, qui-
 bus videtur necesse aquas esse super omnino
 aliud. Quidam aquas quæ sunt desuper cælorum
 angelicas autumant esse virtutes, quia a sancto
 Spiritu moventur et quia Spiritu eodem sunt plenzæ,
 et quia insuper aqua dicitur Spiritus san-
 ctus. Spiritus quidem sanctus simplex et unus,
 ut loquitur Paulus, distribuens charismata sin-
 gulis, sicut et aqua quæ una quidem est, et sin-
 gulis arborum et herbarum propriam distribuit se-
 cundum naturam uniuscujusque vim et energiam: et
 de hoc sic loquitur sapienter Maximus magnus:
 Alii dicunt aquam esse ex nubibus, cum et aer cœ-
 lum appellatur a Scriptura, quæ dicit de avibus quia
 sunt volatilia cœli. Similiter et credere oportet
 aquam esse super firmamentum, sicut scriptum est.
 Viditque qui fecit omnia qua forma aquas illic
 stare fecit.

QUÆSTIO VIII.

*Quare athci (Muhamedani) tot myriades fidelium
 et infantium et tam longo jam tempore, puerosque
 maxime baptizatos et omnium rerum ignaros ra-
 piunt? Num Venus nullius ex his rationem habet,
 et quare universi sic traduntur?*

Ad octavam quæstionem dicendum. Neque enim
 sine Dei præscientiæ, neque præter ejus cognitio-
 nem quidquam evenit: neque omnia secundum
 ejus beneplacitum et benevolentiam. Quod eviden-
 ter constat per culpam Adæ: sciebat enim illam
 perpetraturam esse: et lignum scientiæ plantaverat
 ipse, non quidem ut Adam reus fieret, sed ut op-
 portune et commode de fructibus ejus sumens ma-

gis proficeret, suam imprimis obedientiam ostendens. Et plantatum erat lignum vitæ, cujus si fructus manducaret tempestive, immortalis maneret: non enim in vanum erat plantatum lignum vitæ. Cum autem fecerit hominem rationabilem, omnis qui rationem habet est liber, et qui liber est movetur voluntate, ita ut, si bene et feliciter gessisset justo approbaretur remuneratus, si vero peccasset, puniretur. Propterea insuper data sunt ei cum ratione intelligentia et consilium et præcipue interdictio et lex Dei, ut non caderet: minime ergo causa est Deus lapsus Adami, sed totum attribuendum est ipsius negligentiae et legum contemptui. Et si quodammodo illusio aut fallacia Mali hujus occasio potuit esse, sed potius incuria et improvidum male cauti consilium; quid enim potuisset creaturæ mala ansio contra desiderium Dei, si vigilans futisset Adam, et in seipsum custodiendo firmissimus, ut oportebat. Sed neque diabolus creavit Deus, qui fecit angelum bonum: et ille diabolus est effectus, ultro conversus ad malitiam, et anti-deus factus, sed simul infirmus existens, ut creatura sciens Deum esse creatorem; attamen apud Adamum, Dei quoque creaturam, Deum ipsum calumniavit, ut invidum eum introducens, qui Adamum vellet ab eum fructuum ligni præpedire, timens ne, si manducaret, ut Deus futurus foret. Undeque Satan factus, et appellatus est: quod est apostata. Et hæc satis ad solutionem totius hujus quæstionis.

QUÆSTIO·IX.

Num Deus causa sit transgressionis Adami et incredulitatis gentium, siquidem inviti traduntur. Ac si non sit causa Deus, quomodo puniantur qui traduntur inviti?

Ad nonam quæstionem hæc: Primo quidem gentes istæ non sunt factæ, ut sint infideles, sed habeant fidem: propter hoc a principio omnia facta sunt, et in fine super omnia Dei Verbum incarnatum, ejusque salutaris prædicatio in omnem terram diffusa est, ut nullus haberet excusationem. « Numquid enim non audierunt? dixit Paulus; et quidem in omnem terram exivit sonus eorum. » Et evidens est quot ex omnibus gentibus crediderunt et manserunt credentes, et quomodo qui ex gentibus non crediderunt propter hoc condemnati sunt, cum præsertim mysteria Dei in medio gentium splenderint, et in gentibus sint loca in quibus corpore habitavit et in quibus incarnatus et passus est ipse volens. Sed ipsi unanimiter negant Verbi vitam inter homines, et passionem, et resurrectionem, et divinitatem, et incarnationem. Idcirco cum dæmonibus pœnam luunt, quia eorum sunt servi et complices ministri; et sicut diabolus homicida est et contra Deum blasphemator, et illi similiter. Deus quoque optime novit mundum a dæmonibus contra nos moveri; sed illis spretis et quantumvis contra molientibus, veri, legitimi et illustres servi Dei generantur, quo-

Α ἰνδιδεξιόμενος. Καὶ ξύλον δὲ τὴν πεφυτευμένον ζωῆς, ὡς ἂν μεταλάβων ἐν καιρῷ ἀθάνατος μείνη· οὐ γὰρ εἰς μάτην τὸ ξύλον τῆς ζωῆς πεφυτεύεται. Ἐπεὶ οὖν λογικὸν τὸν ἄνθρωπον ἐπλασε, πᾶν δὲ λογικὸν αὐτεξούσιον, αὐτεξουσίου δὲ τὸ κινεῖσθαι θηλητικῶς, ὡς ἂν ἡ κατορθοῦν ἰπαινῆται δικαίως, ἢ ἀμαρτάνον κολάζηται, καὶ γνώσις δὲ τῷ λογικῷ καὶ σοφία δέδοται, καὶ παραγγελία ἐξαιρέτως καὶ νόμος Θεοῦ πρὸς τὸ μὴ πεσεῖν· οὐκ ἔρα Θεὸς αἴτιος τοῦ περιπεσεῖν τὸν Ἀδὰμ, ὁλλὰ τῆς ἀμελείας· τοῦτο καὶ καταφρονήσεως τοῦ Ἀδὰμ. Εἰ δὲ καὶ ἡ πλάνη τοῦ πονηροῦ πρόξενος τοῦτου γέγονεν, ἀπροσεξίας καὶ τοῦτο καὶ ἀφυλάκτου τῆ; προαιρέσεως. Οὐ γὰρ ἂν ἴσχυε κτίσματος πονηρὰ συμβουλή κατὰ τῆς θείας βουλῆς, εἰ γρηγορῶν ἦν ὁ Ἀδὰμ, καὶ αὐτὸν φυλάσσειν, καθὼς ἐτάχθη. Ἄλλ' οἷδὲ διάβολον ὁ Θεὸς ἐκτίσεν, ἄγγελον δὲ ἀγαθόν, οὗτος δὲ διάβολος γέγονε, προαιρέσει πρὸς τὴν κακίαν τραπεῖς, καὶ ἀντίθεος γεγονώς, καὶ ἀσθενης ὢν· κτίμα γὰρ καὶ τοῦτο εἰδὼς τὸν Θεὸν τὸν κτίσαντα, αὐτὸς τὸ κτίσμα τοῦ Θεοῦ πρὸς ἕτερον τὸν Ἀδὰμ, τὸν Θεὸν αὐτὸν διαβαλῶν, ὡς φθονερὸν αὐτὸν εἰσάγων, καὶ ἀπὸ τοῦ ξύλου φαγεῖν τὸν Ἀδὰμ κωλύοντα, εἰδὸτα ὡς εἰ φάγεται ἀπ' αὐτοῦ ὡς Θεὸς γενήσεται. Διὸ Σατὰν γεγονώς, καὶ ὠνομάσθη, ὃ ἐστὶν ἀποστάτης. Ταῦτα κινὰ πρὸς τὴν λύσιν παντὸς τοῦ ζητήματος.

Indeque Satan factus, et appellatus est: quod est apostata.

C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ'.

Ἄρα αἴτιος ὁ Θεὸς τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς ἀπιστίας τῶν ἐθνῶν, ἐπειδὴ ἀνορτες παραδίδορται; εἰ δὲ οὐκ αἴτιος, πῶς κολάζονται οὗτοι, παραδιδόμενοι ἀνορτες;

Πρὸς δὲ τὴν ἐνάτην ταῦτα· Πρῶτον μὲν αὐτὰ τὰ ἔθνη, οὐχ ἵνα ἀπιστὰ ὡς γαγένηται, ἀλλ' ἵνα ὡς πιστὰ, καὶ δ' ἀ τοῦτο τὰ ἐξ ἀρχῆς πάντα γέγονε. Καὶ τέλος ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπερ ἀπάντων οἰκονομία, καὶ τὸ σωτήριον τοῦτου κήρυγμα εἰς τὴν οἰκουμένην ἐξήπλωται, ἵνα μή τις ἀπολογίαν ἔχη. « Μὴ γὰρ οὐκ ἤκουσαν; φησὶ Παῦλος, μενοῦν γε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν. » Καὶ δῆλον ὡς ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν πεπιστευκάσι, καὶ μένουσι δὲ πιστοὶ, ὡς τε τὰ ἀπιστὰ ἔθνη ἐκ τοῦτου κατάκριτα. Καὶ ἄλλον ἔτι τὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια, κηρύττεται μέσον αὐτῶν, καὶ οἱ τόποι ἐν αὐτοῖς, ἐν οἷς σωματικῶς πεπολιτεύται καὶ πέπονθεν ἔχουσις ὁ σαρκωθεὶς. Αὐτοὶ δὲ καὶ τὸ ἐνανθρωπήσαι καὶ τὸ παθεῖν καὶ ἀναστῆναι καὶ τὸ Θεὸν εἶναι καὶ σαρκωθῆναι, ἀθετοῦσι καθάπαξ οἱ δαίμονες. Διὸ καὶ μετὰ τῶν δαιμόνων οὗτοι γε κολασθήσονται, ὅτι καὶ τούτων εἰσὶν ὑπουργοὶ τε καὶ συνεργοί. Καὶ ὡς ἀνθρωποκτόνος ἐκεῖνος καὶ κατὰ Θεοῦ βλασφημῶν, καὶ οὗτος. Καὶ τὸ μὲν κινεῖσθαι τοῦτο καθ' ἡμῶν ὑπὸ τῶν δαιμόνων τὸ ἔθνος; γινώσκων ἐστὶν ὁ Θεός, οὐ κωλύει δὲ, ἵνα οἱ γνήσιοι τοῦτου δούλοι φανεροὶ γένωνται, καὶ εἰ κτωρθωκότες ἀναφανῶσιν, ὡς καὶ ὁ Ἄβελ καὶ Σὴθ, μ'οῖ ἐν τῇ γενεᾷ Κάιν. Καὶ Νῶε μόνος σὺν τῇ οἰ-

¹ Rom. x, 18.

κία, ἐν τῇ γενεᾷ πάσῃ αὐτοῦ, ἤτις καὶ κατακλυσμῶν ἐξωλόθρευται, ἐν ἣ πάντως γενεᾷ τῇ φθαρείῃ, καὶ νήπια μυριάδες, **331** πάντα καὶ αὐτὰ κατὰ τοὺς Πατέρας μέλλοντα ζῆσαι. Καὶ ὡς Ἄβραάμ ἐν Χαλδαίοις καὶ πάσῃ γῆ πλὴν Μελχισεδέκ καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ, εἴπαρ καὶ ἄλλοι κατ' αὐτόν· καὶ ὡς Λὼτ ἐν Σοδόμοις, καὶ Ἰωσήφ ἐν Αἴγυπτῳ, καὶ τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων μόνον ἐν γῆ, καὶ αὐτὸ πλεῖστα πολ- λάκις σφαλλόμενον. Τίς οὖν ἄρα ὁ αἴτιος τῆς ἀσεβείας τοῖς ἀσεβοῦσι; Θεός; Ὑπὲρ πάσαν τοῦτο ἀσεβείαν εἰ τις ἐρεῖ καὶ βλασφημίαν. Ἄθλον γὰρ ὡς κολάζει τοὺς ἀσεβεῖς. Διὰ τί οὖν τιμᾷ μὲν δικαίους, καὶ τούτων κηδεταί, τιμωρεῖται δὲ δυσσεβοῦντας καὶ ἀποτρέφεται; Πάντως ὡς τοὺς εὐσεβεῖς μὲν ἀποδεχόμενος, τοὺς ἀσεβεῖς δὲ ἀποστρεφόμενος, ἐπεὶ οὐδὲ ἀφήσεται τῶν πρὸς σωτηρίαν μὴ ἐνεργεῖν, ὥστε ἐπιγινῶναι αὐτόν· καὶ τὸν κόσμον γὰρ δι' ἡμᾶς ἐποίησέ τε καὶ διοικεῖ, καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔμφυτα ἔθηκεν ἐν ἡμῖν, καὶ δούλους ἀπέστειλεν αὐτοῦ τὸ αὐτοῦ κηρύττοντας θέλημα· καὶ νόμον ἔθετο θεῶν, καὶ προφήτας ἔδειξε, καὶ τέλος αὐτὸς ἦλθε δι' αὐτοῦ· καὶ μαθητῶν χορὸν ἐξελέξατο, καὶ εἰς τὸν κόσμον κηρύσσειν ἐξέπεμψε, καὶ θαύματα κατεργάσατο, ἅτινα δὴ καὶ μέχρι νῦν ἐνεργεῖται. Καὶ πρῶτον μὲν τοῦ δνόματος αὐτοῦ κηρυττομένου παντὶ τῷ κόσμῳ, ἔπειτα διὰ τῆς Παρθενίας αὐτοῦ πολιτευομένης ἐν γῆ· εἶτα διὰ τῆς τοῦ κόσμου φυγῆς, παρὰ πολλῶν ἄχρι τοῦ νῦν πραττομένης, καὶ ἔτι διὰ τῆς μονογαμίας καὶ σφροσύνης τῶν κατὰ κόσμον ὀρθοδόξων πιστῶν αὐτοῦ, ἔπειτα διὰ τῆς κακοπαθείας τῆς σαρκὸς, ἐν πολλοῖς τῶν δούλων αὐτοῦ ἐνεργουμένης ἐκουσίως τῇ ἀσκήσει καὶ ἀναχωρήσει τῶν κοσμικῶν, ὡς αὐτὸς διετάξατο, καὶ διὰ τῶν ἀποθνησκόντων ἄχρι τοῦ νῦν καὶ διωκομένων ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς πίστεως ζήλου. Καὶ δι' αὐτῶν δὲ τῶν ἱερῶν τόπων, ἐν οἷς τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεργήσῃ, τὸ θαυμαστὸν καθορᾶται, ὑπὲρ τῶν βλασφημούντων αὐτὸν ἀθέων τὰ ἐκείσα ἀρχόντων μὴ ἀφανισθέντων, συνισταμένων δὲ μᾶλλον ἁγίων ἐν αὐτοῖς οἰκῶν, καὶ τῷ τοῦ Σωτῆρος δνόματι τιμωμένων, καὶ ἀπ' ὧς δι' ἑτέρων ἀναριθμητῶν θαυμάτων, τῶν τε ἐν ἁγίοις ναοῖς, ἐν ἁγίοις ὕδασι, ἐν ἁγίαις εἰκόσιν, ἐν ἱεροῖς λειψάνοις ἐνεργουμένων, καὶ διὰ τῶ μόνον αὐτὰ εὐώδη καὶ ἀσινῆ, ἔτι τε διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς χάριτος τοῦ λύειν τε καὶ δεσμεῖν, καὶ διὰ τοῦ μόνον διωκομένην τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μέσον οὔσαν τῶν ἔθνῶν μισουμένην καὶ θλιβομένην κατὰ τὴν προαγόρευσιν τῶν θείων λόγων αὐτοῦ, δι' ὧν καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὡς ἔφη, ἐλπίζομεν. Τὸ μείζον δὲ γὰρ, ὅτι καὶ χωρὶς μαχαίρας, χωρὶς τε στρατευμάτων, καὶ χωρὶς βασιλέων στρατευομένων ὑπὲρ αὐτοῦ, δι' ἁλείων καὶ πενήτων, διωκομένων, ἀποθνησκόντων, ἰδιωτῶν, ἀρχιμμάτων, λοιδορουμένων καὶ καταφρονουμένων εἰ' αὐτόν, πάντα νικήσῃ, καὶ τὰ μεγάλα κατορθωκέναι. Ἄλλα καὶ τὸ μόνον αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν δι' ἄρα κοσμικῆς νῦν ἐξουσίας, διωκομένην παρ' ἐχθρῶν, ὅπερ καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνομιμασθέντων ἀσθένειαν, δύναμις αὐτοῦ μᾶλλον καὶ κράτος ἔσται σαφῶς. Ἴνα μὴ καυχῆσθῃται (Παύλος φησὶ)

A rum recta et pia manifestatur vita, ut fuerunt Abej et Sem, soli in generatione Cain, et Noe solus cum sua domo in omni ejus generatione quæ et diluvio consumpta est : et in illa omnino corrupta generatione erant quoque infantes, et insuper omnes, ut notant Patres, qui modo ingressuri erant ad vitam ; et Abraham in Chaldæis et in tota terra, præter Melchisedech, illi similes, alii enim dicuntur secundum exemplum ejus vixisse ; et sicut Lot in Sodomis, et Joseph in Ægypto, et populus Israel solus inter populos terræ qui tamen et multum et sæpe deliquit. Quis ergo impiis causa est impietatis ? Deus ? Hoc si quis dixerit, super omnem impietatem et blasphemiam. Evidens enim est quantum puniat impios. Quare ergo honorat justos et de illis curat, dum castigat et ejicit impios ? Omnino sicut pius glorificat et impios elongat : cum quidem nihil non fecerit propter salutem nostram et ut cognosceretur ; et orbem universum condidit propter nos et gubernat ; et in nobis posuit semina virtutis ; et misit servos suos qui nobis annuntient ejus voluntatem ; et legem statuit divinam ; et prophetas misit ; et denique ipse venit ; et discipulorum chorum elegit quos misit in universum mundum prædicaturos ; et miracula fecit quæ quidem et usque nunc operatur. Quorum primum fuit ut prædicaretur nomen ejus in toto orbe terrarum ; deinde ut per virginitatem ejus alliceretur et quasi gubernaretur terra ; deinde ut mundus desereretur et a multis etiam nunc deseratur ; et ut credentes in eum de mundo didicerint et approbaverint monogamiam et castitatem. Deinde ut servorum ejus permulti amplexi sint mortificationem heroicam carnis sponte sua per contemplationem et aua- choreticam aversionem a mundanis, sicut exemplo igne docuerat, et ut multi mortem subierint et exilium usque nunc in testimonium ejus et zelo fidei : et ut in locis sanctis ubi propter nos laboravit perpetuum conspiciatur miraculum quod blasphemias atheorum non obscurata et præcisâ sint quæ inibi principium habuerunt, sed potius stabilitæ sint in illis sanctorum domus et eorum qui Salvatoris nomen glorificant. Uno verbo innumera alia patrata sunt miracula in sanctis templis, in sanctis aquis, in sanctis imaginibus, in sanctis reliquiis quæ manebant plene incorruptæ et suavissimum effabant odorem. Et insuper in mysterio gratiæ quæ solvit et ligat ; in eo quod manet Ecclesia proscripta et quasi exulans in medio gentium quæ eam oderunt et conculcant, ut adimpleantur sermones ejus divini quibus etiam sperare jubemur regnum ejus. Illud autem maxime stupendum quod absque machæra, absque exercitiis, et absque regibus pro illo pugnantibus per piscatores miseros, efectos, occisos, ignorantés, diffamatos et contemptos propter ipsum, omnes vincere et magna dirigere potuit. Dum autem Ecclesia ejus omni manet mundana substantia et potestate constituta, ab inimicis repulsa et ejecta ; quod a

multis judicaretur infirmitas, ejus potius erit virtus et robor evidentior. « Ut non glorificetur, ait Paulus, omnis caro in conspectu Dei ». » Et iterum : « Virtus autem mea in infirmitate perficitur ». » Et sicut prius a regibus ejecta Ecclesia Dei regnorum superavit potentiam, ita et nunc per pietatem relecta regali infirmitate, Ecclesia eadem iterum manet inter gentes et firmiter statuitur : pressuris et passionibus antecedentibus splendor ejus magis acuitur et hæc clarius reuelct. S'ud aliquis forte dicat : Potentiori permittebatur humiliare piorum regnum et virtutem ? Minime refero. Quomodo enim ? Deus ipsum dixit, ipsam posuit et auxit, et prædixit illum esse mansurum usque in finem sæculorum, juxta Paulum, dicens : « Non veniet filius iniquitatis, nisi resistens poreat. » Pia certe Romana potestas, et tamen prona abiit in ignominiam et dejectionem per scelera, et contemnendo divina præcepta regis omnium Jesu Christi. Superbia et præsumptione prolapsa est in insolentiam et dissolutionem, et in spurcitas gentium et in injustas actiones, pauperum bonasibi ut propria rapiendo ascivit, contra eos prælia non dubitavit interserere, et Ecclesie filios ostentui habuit : hoc igitur omnibus fere devotis accidit conjuratione dæmonis, et ita factum est ut Paulus innuit dicens : « In novissimis diebus... erunt homines seipsos amantes, ... voluptatum amatores, ... incontinentes, »-etc., et denique in fine : « Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes ». Nonne hoc similiter hodie, frater ? Quis inter credentes ut verus et perfectus Christi servus vitæ tenorem instituit ? Quis Christianam vitam agit ? Quis pontificatum adeptus irreprehensibilem se custodit pontificem ? Ubi zelantes episcopi ? Ubi scientia doctorum ? Ubi immaculata vita ? Quis sacerdos sacerdotii munera inoffensa servat ? Quis monachus intemperatam monachi professionem agit ? Nonne omnes simul inutiles facti sumus ? Quis igitur pretio perpendit nativitate gratiam ? Ad quid deinde ædificata sunt templa ? Ad quid monasteria ? Nonne ut sint officinæ salutis ? Nunc autem, ut dixit, Christus, domos Dei fecimus speluncas latronum : et monachi et sacerdotes invadimus sancta : impure et arbitrio nostro vivimus ; parentibus et amicis et proximis nostris quæ Dei sunt perperam effuseque impendimus, scelestius ita peccantes quam infideles qui disperdunt sancta, cum ut fideles Dei rerum administrari facti simus. Idcirco multo minus ira Dei incenditur in gentes quæ fide carentes sancta despiciunt, quam in nos qui fidem habemus. Non ergo sciscitetur quis quomodo ab impiis contumeliose tractentur res sacræ aut quomodo sancti fideles ab infidelibus excogitentur ; sed potius miretur quomodo adhuc subsistamus in terra tantam Dei contempTIONem ostendentes. Quare enim imprimis

ἅπαντα ἐλθὲ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν : « Ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν Ἀθηναῖς ταλαιούται. » Καὶ ὡς περ διακομιμένη πρὶν ὑπὸ βασιλέων ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ τὴν βασιλείαν μᾶλλον αὐτῇ καθυπέταξεν, οὕτως καὶ νῦν τῆς εὐσεβοῦς βασιλείας ἀσθενοῦς, γενομένης, ἡ Ἐκκλησία πάλιν μίσην τῶν ἐθνῶν μίσην τε καὶ συνίσταται, θλιβομένη καὶ πάσχουσα, καθὼς πρόσθεν αὐτῆς, λαμπρύνεται μᾶλλον. Καὶ ἔπει τις ἴσως, λοιπὸν κρείσσον ἔν τῷ ταπεινωθῆναι τὴν τῶν εὐσεβῶν βασιλείαν ; Οὐδαμῶς εἰποιμ. Πῶς γάρ ; ἐπεὶ Θεὸς ταύτην ἠγάπησε, καὶ εὐσητησάμενος τῷ ξανῶν, καὶ διὰ Παύλου μέγχι τέλος αἰῶνος μένειν προέφησεν, « Οὐ μὴ ἐλθῶ, λέγων, ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας, εἰ μὴ ὁ κατέχων ἐκ μέσου γένηται. » Ἡ Ῥωμαϊκὴ βασιλεία, ἡ εὐσεβὴς, ὀφθαλμῶν, ἡ καὶ συνεχωρήθη ταπεινωθῆναι διὰ τὰς ἀμαρτίας, καὶ τὸ μὴ συντηρεῖν τὰ τοῦ βασιλέως τῶν ὄλων Ἰησοῦ Χριστοῦ θεῖα θελήματα, διασηφάνη διὰ καὶ οἴφισι καταπίσειν, καὶ τροπαῖς καὶ ἀνέμοισιν, ἀκαθαρταῖς τε ἰθνηκαῖς, καὶ ἀδίκους ἔργοις, καὶ τὰ τῶν πνεύτων οικειοῦσθαις ὡς ἴδια, καὶ κατ' ἀθῶν ὁμολογῶν χωρεῖν, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας περιφρονηεῖν. Τοῦτο οὐν καὶ τοῖς εὐσεβεῖσι σχεδὸν ἔπασι φέρεται. Τοῦτο οὐν καὶ τοῖς πνεύτων, καὶ οὕτω συνέθη, καθὼς ὁ Παῦλος φησι λέγων : « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἔσονται οἱ ἄνθρωποι φιλαυτοὶ, φιλήθονοι, ἀκρατεῖς, » καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ τέλος, « μόρφωσιν ἔχοντες εὐσεβείας, τῇ νῦν δυνάμει αὐτῆς ἠρημένοι. » Οὐ τοῦτο σημερον, ἀδελφέ ; Τίς τῶν πιστῶν ἄρει ὡς τοῦ Χριστοῦ δούλος γνήσιος πολιτεύεται ; τίς τὴν Χριστιανικὴν ζῆσιν ; τίς τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀμειμπτα συντηρεῖ τῶν ἀρχιερέων ; ποῦ ὁ ζῆλος τῶν ἐπισκόπων ; ποῦ ἡ διδασκαλία τῶν διδασκάλων ; ποῦ ἡ καθαρότης τοῦ βίου ; τίς ἱερὸν ; τὰ τῆς ἱερωσύνης φυλάττει ἀλόβητα ; τίς μοναχὸς τὰ τοῦ μοναχοῦ ; οὐ πάντες ἔμου ἠγκριώθημεν ; τίς οὖν ἀρα θαυμάσοι τῶν γενομένων τὴν χάριν ; διατί δὲ συνέστησαν οἱ ναοὶ ; διατί αἱ μοναὶ ; οὐχ ἵνα ἐργαστήρια σωτηρίας ᾖσι ; Νῦν δὲ, ὡς ἔφη Χριστὸς, τοὺς θεοὺς δικούς αὐτοῦ σπῆλαια ποιοῦμεν ληστῶν ἄρπάξομεν τὰ ἱερὰ οἱ μοναχοὶ τε καὶ ἱερεῖς, ἀκαθάρτως ζῶμεν, ἰδιορρέθμεως τῶν προσευχῶν ἀμελοῦμεν, τοῖς συγγενεῖσι καὶ τοῖς φιλοῦμένοις καὶ προσκειμένοις ἡμῖν τὰ τοῦ Θεοῦ πονηρῶς ἀναλύσκομεν, πλεον ἀμαρτάνοντας τῶν ἀπίστων βριπτόντων τὰ ἅγια, ὡς πιστοὶ ὄντες παρὰ τὰ θεῖα περιφρονητικῶς διακαίμενοι. Αἰδ καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ θεῖον ὀργίζεται παρὰ τῶν ἐθνῶν περιφρονοῦντων τὰ ἅγια, ἀπίστων ὄντων, ἢ παρ' ἡμῶν τῶν πιστῶν. Μὴ διαπορίζω τοίνυν τίς, πῶς ὕπ' ἀσπίδων τὰ ἅγια καθυβρίζεται, ἢ πῶς οἱ πιστοὶ διώκονται παρ' ἀπίστων ἄλλὰ θαυμάζετω τῶς ὄλων ; μένομεν ἐπὶ γῆς, τοσοῦτον περιφρονεῖται Θεοῦ δεδειγμένοι. Διατί δὲ μᾶλλον καὶ τὰ παλαιὰ εἰ ; προνομὴν οὕτω δέδοται, τὰ ποτὲ θεῖα νεύματα δεδομένα τῷ Μωϋσῆ, οὐ διὰ τὸ περιφρονεῖν τὰ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ ; Εἰ οὖν δὲ ἐκεῖνα τοσοῦτος ζῆλος Θεοῦ, δὲ ἀγγέλου τε διεχθέντα καὶ διὰ δούλου δοθέντα, πόσῃ γε μᾶλλον ἔσται ζῆλος

* I Cor. 1, 29. * II Cor. XII, 9. * II Tim. III, 1-5, 5.

τῷ θεῷ, διὰ τὰ πεπραγμένα παρὰ τοῦ μονογονοῦ; αὐτοῦ λόγου. Καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ Παῦλος λέγων, Ἐπισημασθε τὴν νόμον Μωϋσέως ἐπὶ θυσιν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει, πόσω δοκεῖτε μείζονος ἀξιόθεσται τιμωρίας, ὃ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσα; καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιασθη, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐνυθρίσας. Διὸ εἰ καὶ θαυμαστὸν τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ὁμῶς ἀληθές, ὡς ἔλαττον ἡγείται Θεὸς παρ' ἀπεθῶν ἀτιμάζεσθαι ἐκ αὐτοῦ, ἢ παρὰ τῶν δοκούντων αὐτοῦ. Τίνα δὲ καὶ ἀπολογίαν ἔξουσιν οἱ μίσον τῶν ἐθνῶν πιστοὶ ἀσεβοῦντες; ποῖον ἔρει μαρτύριον; τίς διωγμὸς; ποῖαι κολάσεις; ἐν αἷς ποτε μᾶλλον οἱ ἄγιοι ἐνευφραίνοντο; ἦσαν; καὶ οὕτως ἀποθνήσκοντες; μᾶλλον ἐπιλήθοντο. Τί κάσχει; ἔτι; δούλος ἐτάθη; ἔτι; τὴν παρὰ χεῖρας; ἔτι τῶν περιφρονημένων εἰ; Καὶ τί τοῦτο; Ἐκαστὸν ἔθνος καὶ ταπεινὸς ἔχει, καὶ δούλους ἐκτετῆται. Καὶ ὀπηρέτας ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ τούτου ἕνα καὶ εἰ ἐκ ἐσθ' ὁ πιστὸς διὰ Χριστὸν φέρει τούτο καὶ μόνον, οὐκ ἀμισθὸν ἔσται σοι. Καὶ οὐδὲ τούτο κἄν φέρις; καὶ πῶς δούλος ἐστὶν Χριστοῦ; ὃς διὰ ἐσθ' πάντα καὶ θάνατον ἠνεγκε; Διὰ ταῦτα οὐκ ἀπολογίαν ἔξουσιν οἱ πιστοὶ διωκόμενοι, εἰ ἀσεβοῦσιν ὡς φασί, κατ' ἀνάγκην. Ἀποστάται γὰρ εἰσιν. Οὐδὲ οἱ λαμβανόμενοι ἐπι νῆπια· ἐμελλόν γὰρ ὅμοιοι τοῖς πατράσιν εἶναι. Καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν εἰ; ἡλικίαν ἐλθόντων, ὅτι γινώσκιν ἔχοντες τὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐφύλαξαν, ὡς; τῆς σαρκὸς ὄντες ἔλοι, καὶ μηδενὸς τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων ὄλωσ ποιούμενοι. Ταῦτα οἱμα ὡς ἔληθη, καὶ ὅτι τῶν παραπιπτόντων οὐκ ὁ Θεὸς ἀτίσι, ἀλλ' ἡ ῥαθυμία καὶ τὸ φιληθνεῖν, καὶ φιλοζωεῖν. Ὅμως θαρρῶντας ἡμᾶς τῇ τοῦ Θεοῦ ἀπειρῶ φιλανθρωπίᾳ, χρὴ διδόναι ἐλπίδα τοῖς ἐπιστρέφουσι, καὶ πάντας δέχεσθαι τοὺς ὅπως οὖν μετανοοῦντας, οὐ μὴν τοὺς μηδὲ ὄλωσ μετανοοῦντας· διακρίσει δὲ χρῆσθαι ἀγαθῇ καὶ περὶ τῶν ἐπιστρεφόντων, ἦν οἱ ἄγιοι διετάξαντο. Καὶ ἄλλως μὲν ἐξοικονομεῖν τοὺς διχα βασάνων καὶ διωγμοῦ, δι' ἔρωτα χρημάτων ἢ δόξαν ἢ ἡθον ἢ γεγεννημένους νεκρούς· οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ μετὰ τοῦ ἡγαπημένου, τοὺς τὸν Θεὸν ἀθετήσαντας, ὡς πρὸς θάνατον ἀμαρτήσαντας. Ἐτέρως δὲ πάλιν τοὺς διωγμῶ καὶ βασάνοις ἢ ἀπειλαῖς καὶ ἐπιχειρήσεσιν· ἕτερος δ' αὖ τοὺς νῆπια καὶ βρέφη ἀρπαγέντας. Ἐξ ὧν καὶ τὰ τεθηκῆτα μήπω εἰς γινώσκιν ἐλθόντα καλοῦ ὄλωσ ἢ πονηροῦ, ἢ βάπτισμα μόνον ἔχον, ἐληθῆναι θαρρῶν εἶμι. Πάντες δὲ οἱ ἐκ προγόνων ἀπιστοὶ οὕτω μένοντες, μετὰ δαιμόνων δικαίως κατακριθῆσονται, καὶ οἱ ἐκ πιστῶν ὄντες, καὶ τὴν πίστιν οὐκ ἔχοντες τρέπον ἀπαρησάμενοι, εἰ μένωσιν ἀπιστοὶ· ἔτι οὐκ ἔστι λόγος αὐτοῖς; τοῦ θαλοῦ κηρύγματος; ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμψαντός τε καὶ λάμποντος, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς καὶ οὐρανοῦ ζωῆς ὑπὲρ τὸ φῶς ἀστραπεύσης. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου ὡς δυνατὸν δι' ἄλλων. Τοῖς ἄγιοις δὲ Πατράσιν ἡμῶν πλατύτερον εἴρηται. Καὶ πᾶσα περὶ τούτου πλήρης ἀγία Γραφή.

vetera Judæorum sancta in direptionem tradita sunt; hæc maxime quæ olim Moyse data fuerant nonne quia filii Israel Deum contempserunt? Si ergo propter ista quæ angelus ostenderat, quæ servus fuderat, tanta æmulatione Deus motus est, quanto magis movebitur propter ea quæ ab unigenito Verbo ejus allata sunt aut facta. Et illud testatur Paulus dicens: « Irritam faciens quis legem Moysis... duobus vel tribus testibus moritur; quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritus gratia contumeliam fecerit? » Quare hoc quamvis mirandum quod dicimus simul attamen verissimum ita ut minus judicet Deus rea suas inhonorari ab impiis quam a credentibus in ipsum. Quam enim excusationem habent credentes impie viventes in medio gentium? quid novum proponitur martirium? quæ persecutio instat? Quæ pœnæ præparantur? In eis sæpe magis gaudebant sancti, et sic morientes magis multiplicati sunt. Quid fastidire doles? quod servus constitutus es? quod tributa tibi imponantur? quod inter contemptibiles inveniris? Sed quid est hoc? Quæque gens suos habet humiles et pusillos, et servos possidet, et ipsis est fructus obedientiæ causa. Si ergo tu, qui credis, propter Christum talia sustines, non eris sine mercede: sed si non hoc saltem patiaris, quomodo Christi servus esse poteris qui propter enim usque ad mortem toleravit? Propterea excusationem non habebunt fideles qui persecutione premuntur si impie agunt, ut dicunt, necessitate compulsi; sunt enim vero apostatæ. Nec aliter dicendum de his qui a pueritia abducti sunt: similes enim patribus suis futuri erant. Quod saltem evidens est de iis qui jamjam adoleverunt: intelligentiam enim habentes, documenta fidei minime servaverunt, carni acquieverunt, et nihil omnino de Dei Verbo curantes egerunt. Hæc, judicio meo, verissima: et omnino dicendum Deum non esse alicui causam lapsus, sed ignaviam, voluptatum et vite amorem. Veruntamen, plene confidentes infinitæ Dei bonitati, ut oportet resipiscentibus, spem excitare debemus, omnesque exspectare et suscipere quoquo modo pœnitentes, sed non eos qui pœnitentiam respuunt. Refert enim optime discernere inter conversos, secundum ordinem a sanctis præscriptum. Etenim qui ea lege agunt ut fugiant labores et tentationes persecutionum propter amorem honorum, vel gloriæ, vel voluptatum morti se addicunt; vili enim cum discipulo dilecto fas est dicere eos qui non constantur Deum peccare ad mortem. Qui e contra passi sunt persecutionem, labores, minas et contumelias, alia mercede donantur. Ex pueris et infantulis qui ablati sunt, qui mortui fuerint antequam intelligentiam habuerint, boni vel mali omnino, modo baptisma receperint, misericorditer pieque a Deo recipiendos confido. Omnes autem dæmonibus justè condemnabuntur; sive etiam, olim

judæales, sive ania infidelitate teneantur, cum dæmonibus justè condemnabuntur; sive etiam, olim

Inter fideles conversati fidem quomodocunque negaverint, et maneant infideles poenam parem luent: quia non est in ipsis verbum divinæ revelationis quod orbi terræ super solem illuxit et nunc splendet, et norma fulgens evangelicæ et cælestis vitæ quæ super ignem et flammam illuminat et ardet. Et hæc a. l. quæstionem quam brevissime solvimus. A Patribus sanctis qui plura quæsierit habebit: et de hoc argumento plena est sacra Scriptura.

QUÆSTIO X.

Num indigni sacerdotis sacrificium, et baptismus, et quæcunque agit valida sint necne?

QUÆSTIO XI.

Num is qui indigne ordinatur, gratiam accipiat necne, et num admittenda quæ ab eo peraguntur?

QUÆSTIO XII.

Indignus aliquis ordinatus ad sacerdotium factus- que Pater spiritualis, an peccata valide remittat, et cum ei sæpius non est mandatum, num remittere peccata potest; et cum monachus est simplex spiritualiter fungi munere valet?

QUÆSTIO XIII.

Indignus si quis fiat sacerdos aut episcopus, ordinetur dignos et indignos, atque constituat confessorios. et omnes obeani sacrum munus, num hæc omnia Deo accepta sunt?

Quatuor harum quæstionum: decimæ scilicet, undecimæ, duodecimæ et decimæ tertie unus est spiritus et sensus et simul omnibus respondemus juxta mentem sanctorum quam accepimus. Non omnes in sacra ordinat ministeria Spiritus sanctus, sed in omnibus operatur. Cæteroque archiepiscopus et sacerdos, et qui spirituale munus exerceat, et quis alius clericus, canonicè ordinatus, Dei vere minister est, et ad salutem hominum deputatus, et angelus alter Dei, et sanctitatis plenus distributor, sicut et luminis et gratiæ Dei, a quo fructum multum pro ministerio percipit. Et imprimis eorum quæ Dei sunt acerrimus et indefessus defensor est, ad præbendam in seipso prudentiæ et pietatis normam. Non enim pietas in otiositate est; sed qui munus aliquod sacrum suscipit, laboret; num et ipsius salus est in labore ejus et salus omnium viventium et mortuorum. Videat ergo: Deo reddet rationem ignavie. Hæc autem dicit theologus Basiliius. Quoties autem quis contra canones ordinatur vel archiepiscopus, vel sacerdos, vel clericus vel alius ministerio sacro deputatus, gratia in quovis eorum revera operatur ad salutem accedentium a. l. illum, et ab eo quisque secundum fidem suam accipit, et nemo recedit vacuum et frustratus. Quibus manus imposuerint vere ordinati sunt; et quibus peccata dimiserint vel retinuerint, dimissa vel retenta sunt: denique quæcunque agunt mysteria, illa vere perficiuntur, cum in his non homo operetur, sed gratia per operantem. Væ autem agenti huic si contra voluntatem operantis agit. Væ iterum homini tantas res contumeliose tractanti. Quod si ille qui sibi res infimas quidem et humanas, sed neque datas, neque labore aut pretio parvas assumit tantæ jam poenæ reus judicatur, ut latro, prælo, procox, et rapax et tandem male et contemptum se

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ΄.

Τοῦ ἀναξίως ἱεραουργούντος δεκτὴ ἔστιν ἡ θυσία καὶ τὸ βάπτισμα, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα ἅπαντα, ἢ οὐ;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ΄.]

Ὁ ἀναξίως χειροτονούμενος λαμβάνει χάρι- ριν, ἢ οὐ; καὶ εἰ δεκτὰ τὰ παρ' αὐτοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒ΄.

Ἀνάξιός τις ἱερωσύνης χειροτονηθεὶς, καὶ πνευματικὸς γεγονώς, συγχωρεῖ ἁμαρτήματα; Καὶ πόλλας καὶ μὴ ἔχωρ ἔνταλμα, ἄρα συγχωρημέτα παρ' αὐτοῦ; ἢ τὰ παρ' ἰδιώτου μοιχοῦ ὡς πνευματικοῦ ἐνεργούντος;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ΄.

Μὴ ὦν ἀξίός τις, ἐγένετο ἱερεὺς, ἢ ἀρχιε- ρεὺς, καὶ χειροτονεῖ ἀξιολογούς καὶ ἀναξιολογούς καὶ καθιστᾷ πνευματικόν, καὶ ἐνεργεῖ: πάντες, δεκτὰ τὰ παρὰ πάντων Θεῶ;

Τῆς δὲ γε δεκάτης, ἐνδεκάτης δωδεκάτης τε καὶ δεκάτης τρίτης τῶν ἐρωτήσεων, εἰ; ἔστιν ὁ νοῦς: καὶ ἅμα περὶ πικρῶν κατὰ δύναμιν ὡς ἐκ τῶν ἁγίων παρελθόμεν λέγομεν. Ὡς οὐ πάντας μὲν χειροτονεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ πάντων δὲ ἐνεργεῖ. Λοιπὸν ἀρχιερεῦς τε καὶ ἱερεὺς καὶ πνευματικὸν τις ἔχων λειτουργήμα, καὶ πῖς ἄλλος κληρικὸς, κανονικῶς χειροτονηθεὶς καὶ Θεοῦ ἀλη- θῆς ἔστιν ὑπηρέτης, καὶ σωτηρίας τοῖς ἀνθρώποις; διάκονος, καὶ ἄγγελος ἄλλος Θεοῦ, καὶ ἁγιασμοῦ μεταδοτικὸς; τε καὶ πλήρης, καὶ ὄλος Θεοῦ φωτισμοῦ τε καὶ χάριτος, καὶ τὸν μισθὸν τῆς διακονίας ἅκεις πολὺν λήψεται παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶλλον ὕσον σπουδαστῆς ἔσται πρὸς τὰ θεῖα, καὶ μὴ ῥαθυμῶς πρὸς ταῦτα ἔχων, μηδ' ἀμελῶς διακείμενος; εἰ δὲ δοκοῦσαν εὐλόγησαν. Οὐ γὰρ εὐλόγηται τὸ ἀργεῖν, ἀλλ' εἴγε μόνον κανονικῶς ἔλαθε τὸ λειτουργήμα, ἐνεργεῖτω· ὅτι σωτήριον αὐτῷ τε καὶ πᾶσι πιστοῖς ζῶσι τε καὶ τεθνεώσι. Εἰ δ' οὖν, δώσει λόγον τῆς ἑαυτοῦ ἔργιας τῷ Θεῷ. Καὶ τοῦτο φησὶν ὁ θεοφάντωρ Βασιλεὺς. Πᾶς δὲ μὴ κατὰ κανόνα χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς ἢ ἱερεὺς ἢ κληρικὸς ἢ πνευματικῶν λειτουργήματος ὑπηρέτης, ἐνεργεῖ μὲν ἐν αὐτῷ τῇ χειροτονίᾳ ἢ χάρις, διὰ τὴν τῶν προσερχομένων αὐτῷ σωτηρίαν, καὶ ἕκαστος κατὰ τὴν πίστιν λαμβάνει, καὶ οὐδεὶς ἀμοιβῶς. Καὶ οἱ χειροτονούμενοι παρ' αὐτῶν χειροτονητέοι εἰσὶ, καὶ οἱ λυόμενοι τῶν ἁμαρτημάτων ἢ δεσμούμενοι, λελυμένοι ἢ δεδεμένοι, καὶ τὰ μυστήρια δὲ πάντα μυστήρια. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ, ἀλλὰ δι' ὄργανου ἢ χάρις. Οὐδὲν δὲ τῷ ὄργανῳ ἐκείνῳ, εἰ παρὰ γνώμην τοῦ ἐνεργούντος ἐνεργεῖ. Καὶ οὐδὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, τῷ καταφρονήτῃ τηλικούτων. Καὶ εἰ τὰ κάτω καὶ τὰ ἀνθρώπινα, ἢ τὰ μὴ δεδομένα μηδὲ ἐξ-εἰ λαμβάνων εἰς αὐτὸν τις, τοσαύτης ἀμμοῦ καταδίκης, ὡς κλέπτῃς ὢν καὶ ληστῆς καὶ τολμητίας καὶ ἄρπαξ

καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ περιφρονητῆς, πᾶσι
 334 γὰρ μᾶλλον κατακριθήσεται ὁ ἐν τοῖς θεοῖς
 καὶ οὐρανίοις καταφρονῶν, καὶ μάλιστα τοῖς αὐτοῦ
 τοῦ Θεοῦ μόνου ἔργοις; Καὶ εἰ ὁ ἀναξίως κοινωνῶν
 μόνον κατάκριτος, ὁ καὶ ἀναξίως ἐνεργῶν, πᾶσι
 μᾶλλον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν χειροτονιᾶν δεξα-
 μένων, οἵτινες εἴτε πρότερον, εἴτε ὕστερον ἤμαρ-
 τον, ἀνάξιοι πάντες. Καὶ εἴγε μετανοῆσαι καὶ σω-
 θῆναι μέλει αὐτοῖς, ἀποστήτωσαν ἐνεργεῖν τὰ τῆς
 ἱερωσύνης ἀγιώτατα ἔργα, καὶ ἐν ἐξομολογήσει
 καὶ πένθει, τὸν Θεὸν αὐτοῖς ἰλεούσθωσαν. Οὐδὲ γὰρ
 ἄλλο τι αὐτοῖς εἰς μετάνοιαν, εἰ μὴ πρῶτον παύ-
 σωνται τὰ τῆς ἱερωσύνης ἐνεργεῖν. Εἰ δὲ τινες
 παραχωρήσει Θεοῦ πρὸς τοῦτο ἤκασι τόλμη, ὥστε
 ἀπίστως καὶ δυσσεβῶς (ἀπίστια γὰρ τὸ τοιοῦτον)
 χωρὶς τοῦ ἱερωσύνης χειροτονίαν λαβεῖν, τὰ τῆς
 ἱερωσύνης διενεργεῖν, οὐκ ἔστι λόγος εἰπεῖν τὰ περὶ
 τῆς κατακρίσεως τοῦ τοιοῦτου. Χεῖρον γὰρ τοῦτο
 τὸ ἔργον καὶ ἀσεβῶν αὐτῶν, καὶ μόνων δαιμόνων εἰς
 ἀγγελον φωτὸς μετασχηματιζομένων, μὴ ὄντων,
 καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ὑποκρινομένων, ἀθέων ὄντων, καὶ
 ἀντιθέων. Οἱ τοιοῦτοι οὐ μόνον οὖν μεγίστην καὶ
 δρῆστον ὑποστήθονται τιμωρίαν, κατὰ τῶν θεῶν
 οὕτω δὴ βλασφημήσαντες, οὐ γὰρ φωναὶ θεῶν τὰ
 παρ' αὐτῶν, οὐδὲ θεῶν ἔργα, ἐπιδήσειν χάριν χει-
 ροτονίας οὐκ ἔχουσι, ἀλλὰ καὶ δίκην τίσουσιν ἄλλην
 ἕνεκα τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐξηπατημένων, καὶ ἡ δῆθεν
 βαπτισθέντων, ἢ χειροτονηθέντων. Οὗτοι γὰρ καὶ
 ἀχειροτόνητοι καὶ ἀβάπτιστοι. Οὐδὲν γὰρ ὁ μὴ
 ἔχων διδῶσι, καὶ οὐδὲν τις λαμβάνει παρὰ τοῦ μὴ
 ἔχοντος, κτλ νομίσει ἔχων αὐτόν. Ὅθεν καὶ ἀπατη-
 θεῖς, καὶ πιστεύων εἶναι βεβαπτισμένος ἢ ἱερεὺς,
 οὐκ ἔστι, καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦτο ὁ ἀπάτησα;
 αἴτιος. Οὐ γὰρ ἀνθρωπῶς τι δύναται, μὴ λαβῶν
 παρὰ τοῦ Θεοῦ. Χωρὶς ἐμοῦ γὰρ, φησὶν, οὐ δύνασθε
 ποιῆν οὐδέν.

Περὶ δὲ γε πνευματικοῦ λειτουργήματος, ἐγγύς
 τοῦ ἀχειροτονήτως ἐνεργούντος τῷ ἁμαρτήματι,
 καὶ ὁ δὲ προτροπῆς ἀρχιερέως καὶ ἐντάλματος
 ἐνεργῶν. Ὅτι τοῦτο τὸ λύειν τε καὶ δεσμεῖν, μόνον
 τῶν ἐπισκόπων ἔστι, καὶ διάφοροι περὶ τοῦτου
 κανόνες φασί. Καὶ δῆλον ὡς καὶ τοῖς ἀποστόλοις
 μόνους τοῦτο δίδεται παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν·
 τῶν ἀποστόλων δὲ διάδοχοι οἱ ἐπίσκοποι. Ὅθεν οἱ
 πρεσβύτεροι ὡς τῶν ἐβδομήκοντα τὴν τάξιν ἐπέ-
 χοντες, οὐκ ἔχουσι ἀδειαν Πνεῦμα διδύνασι, τουτίστι
 χάριν, καὶ ἢ χειροτονεῖν, ἢ μύρον ποιεῖν, ἢ λύσειν
 δίδοναι ἁμαρτιῶν ἐν Πνεύματι, ὡς οὐδὲ Φίλιππος
 τῶν ἐπὶ τὴν δύνατον τοῦτο· ἐπιθέσει δὲ χειρῶν ἐπί-
 δου τοῦτο Πέτρος καὶ Ἰωάννης, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς
 δωδεκάδης ἀπόστολοι, καὶ οἱ τούτων διάδοχοι τῆς
 ἐπισκοπῆς. Ὅθεν καὶ ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα πολλοὺς
 ὕστερον οὗτοι ἐπισκόπους ἐχειροτόνησαν. Διὸ οὐκ
 ἔχουσι τῇ χειροτονίᾳ τὸ λύειν καὶ δεσμεῖν οἱ πρε-
 σβύτεροι, ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι μόνοι. Προτροπῇ μόντοι
 τῶν ἐπισκόπων ἦτοι ἐντάλματι κατ' ἀνάγκην, ὡς
 οἱ κανόνες φασί, δύνανται τοῦτο καὶ πρεσβύτεροι

gerens erga res non suas, quanto magis condemna-
 bitur qui contumeliose res divinas et cœlestes tra-
 ctat, et quod sceleratissimum est et improbatissimum erga
 ipsa opera soli Deo propria? Et si communicans
 tantum indigne condemnatur, multo magis qui
 indigne tractat. Et hæc de illis qui ordinationem
 receperunt, sive ante susceptos ordines peccaverint,
 sive post, omnes indigni; si modo ipsis pœnitentiæ
 et salutis cura supervenerit recedant ab exercendo
 sanctissima sacerdotii opera, et in confessione et
 luctu, Deum sibi propitium reddant. Nam ante pœni-
 tentiam ministerio sacro valedicere debent. Si vero
 quidam permissione Dei eo dementiæ et impudentiæ
 pervererint, ut, fidei abnegantes (fidei negatio
 est hoc) et religionem, privatim sacerdotii ordi-
 nem suscipiant, et munera exercent lingua et vox
 deficiunt ad dicendum quantum mereantur condem-
 nationem. Pejus enim faciunt quam ipsimet impij;
 et, quod solis proprium est dæmonibus, qui se
 transfigurant in angelos luminis, cum sint tene-
 brosi spiritus, isti pseudo-sacerdotes opera Dei
 simulant cum vere athei sint et Dei inimici. Illi
 autem non modo pœnam luent maximam et inenarra-
 bilem, pro tantis in divina blasphemis; non habent
 enim vocem Dei, nec agere possunt Dei opera,
 cum nunquam habuerint gratiam ordinis; sed
 insuper aliam dabunt pœnam propter eos quos
 deciperunt et quos certe aut baptizaverint aut ordi-
 naverint. Esti quidem nec ordinati nec baptizati:
 nemo enim dare potest quod non habet; et nemo
 aliquid valet accipere a non habente: etsi credat
 illum habere. Unde et deceptus est, et credens esse
 baptizatus vel sacerdos minime est; et hujus rui-
 næ causa est impostor. Homo enim nihil potest,
 quam quod a Deo accepit facere. « Sine me nihil
 potestis facere¹¹, » dicit Dominus.

Ad ministerium sacrum quod attinet, i' em est
 quoad peccatum de eo qui ministrat absque ordi-
 natione et de eo qui agit in sacris sine admonitu
 vel jussione archiepiscopi: quia solvere et ligare
 solum episcoporum est, ut diversi de hoc habent
 canones. Et illud certum quod solis apostolis hanc
 potestatem dedit Christus Deus noster: apostolorum
 autem successores sunt episcopi. Unde et presbyteri
 qui horum septuaginta discipulorum locum tenent
 non possunt Spiritum dare, hoc est gratiam, neque
 ordinare, neque oleum consecrare, neque absolu-
 tionem peccatorum concedere in Spiritu; sicut
 nec Philippus potuit unus e septem diaconis, sed
 hoc donaverunt Petrus et Joannes impositione
 manuum, et cæteri apostoli e numero duodecim,
 et eorum successores in episcopatu. Unde et plures
 e septuaginta illis apostoli ordinarunt episcopos.
 Quare vi ordinationis presbyteri non possunt sol-
 vere et ligare, pssunt vero episcopi solummodo.
 Admonitu autem episcoporum vel jussione, cum
 necessitas fuerit, sancti canones volunt presbyteros

¹¹ Juan. xv, 5.

Illud quoque operari. Sed hujusmodi facultates concedi debent ab episcopis, quibus plerumque majora reservantur; etenim presbyteris non licet in omnibus judicare. Et inprimis crimina negationis, et homicidii, et peccata sacerdotum, nem perjuriam et alia quedam non possunt absolvere, nisi soli episcopi. Si ergo et qui munus acceperunt commissum jussiones capessere debent, quam facultatem omnia solvendi habebunt qui muneris sunt expertes? Et si quis sanctus non sit, quanto magis hac carebit facultate? Quare et isti condemnabuntur sicut et illi qui munus non ordinati exercent: Si cui autem occurrat in necessitate nondum a suprema auctoritate licentiam accepisse pro gravi casu aliquorum, hos utique remittet ad episcopum, aut habenti facultatem cum munere sacro litteris commissam. Illud sæpe accidere videmus sapientibus monachis et cautis. Illi autem curam habeant nunquam per seipso absolvendi et seipso nunquam dicant spirituales, quia illud non habent, sed tantum secundum necessitatem accipiunt. Dum vero se non esse spirituales confitentur, omni ope nitantur proponere quæ conferunt ad salutem. Unde si prope adsit sacrorum rituum minister, illic mittant pœnitentem: si vero non præsto sit, tunc recipiant, et curent ut loquatur Patri eorum spirituali. Sed illi omnes quos acceperint vel audierint, curent remittere ad eos qui ex Deo facultatem solvendi habent, et sic absolutio erit securâ. Quia vero monachis qui non sunt sacerdotes archiepiscopi concedunt aliquando cooperari ad pœnitentiam, et accipere licentias, illud nobis minime videtur esse valde necessarium, cum oporteat ut habens a radice has licentias, benedict et preces recitet, et admittat ad participationem mysteriorum eos qui postulant; uno verbo ut sit sacerdos, offerens et mediatoris partem habens pro pœnitentibus deprecari. In necessitate autem cum potissimum nullus adest aptus a sacerdotibus, conceditur monachis sapientibus facultas et licentia ad hoc munus, sed non ita ut solvant ex seipsis, sed ut pro loco rationem reddant archiepiscopo qui ipse totam causam instruct. Sed et sacerdote opus est hujus ministerii adjutore ut ab eo fiant quæ necessaria sunt: preces nempe absolutionis, participatio mysteriorum et omnia utilia erga pœnitentem, et sanctum oleum cum cæteris sacerdotibus, uno verbo omnia alias præscripta, quæ quidem sacerdotum præstat. Ego vero in his maxime vereor; sed mihi non videtur necessarium opera quæ ad pœnitentiam spectant ab illo fieri qui non sit sacerdos: hæc enim plane ad sacerdotium spectant.

QUESTIO XIV et XV.

Sacerdotes, qui proxima nocte cum uxoribus suis concubuerunt utrum debeant sacramentum celebrare necne? Num die sacra Cœnæ celebrata fas sit consuetudine uti mulieris?

Questionis decimæ quartæ et decimæ quintæ una mens est et unus sensus: An liceat sacerdoti con-

Α ενεργεῖν. Πλὴν ὁφείλουσι τοῖς ἐπισκόποις ἀνατιθεῖσθαι τὴν ἔξουσίαν, ἔχουσι τὰ κλειῶ καὶ μαζῶνα· ὅτι οὐδὲ ἄδεια πρεσβυτέρους εἰς πάντα διακρίνειν. Ἐξαιρέτως δὲ τὰ τῆς ὀρνήθειας οὐκ ἰσχύουσιν οὗτοι λύειν, εἰ μὴ ἐπίσκοποι, οὐδὲ τὰ τοῦ φέου, ἢ τῶν ἱερέων τὰ πταίσματα καὶ ἐπιουρίας δὲ καὶ λοιπά. Εἰ οὖν καὶ οἱ λαβόντες τὰ ἐναλτήρεια ὀφείλουσιν ἐραστῶν, ποῖαν ἄδειαν ἔχουσιν ἄλλοι λύειν, οἱ μὴ λαβόντες; Εἰ δὲ καὶ ἀνιέρως τις, πῶς γε μᾶλλον! Διὸ καὶ οὗτοι εὖν τοῖς ἀχειροτονήτοις ἐνεργεῖσι κατακριθήσονται. Εἰ μήπου τις κατ' ἀνάγκην ἐν περιστάσει τινῶν λογισμοῦς ἀξιώσει διεξιόμενος, ἀναθήσει τούτους τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ τῷ ἔχοντι διὰ γράμματος τὸ λειτουργήμα. Τὸ τοιοῦτον γὰρ εἶδομεν συμβαῖνον καὶ εἰς κλειστοὺς τῶν εὐλαθῶν μοναχῶν. Οἱ προσοχτὴν ἐχέτωσαν, μὴ ἀφ' ἑαυτῶν λύειν, μηδὲ καλεῖν ἕκαστοῦ πνευματικοῦ, ὅτι οὐδ' ἔχουσι τοῦτο, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην δεχόμενοι, καὶ τοῦτο ὁμολογοῦντες ὡς οὐκ εἰσι πνευματικοί, τὰ πρὸς σωτηρίαν συνεισφέροντα προσφερέτωσαν. Καὶ εἰ μὴν ἐγγύς ἐστι τοῦ λειτουργήματος ὀρητήτης, ἐκαίτε τοῦτον 335-6 ἀποσταλέτωσαν. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶ, τότε μὲν δεχέσθωσαν, παραγγελλέτωσαν δὲ καὶ Πατρὶ εἰπεῖν πνευματικῶ. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἄπειρ ἰδέξαντό τε καὶ ἤκουσαν, τοῖς ἔχουσι δύναμιν ἀπὸ Θεοῦ λύειν ἀπαγγελλέτωσαν, καὶ οὕτως ἢ λύσις ἀσφαλῆς ἐστί. Ὅτι δὲ καὶ μοναχοὶ μὴ ἱερωσύνην ἔχουσι κατ' ἀρχιερίων ἰδέσθαι τὰ τῆς μετανοίας διενεργεῖν, καὶ δεχέσθαι λογισμοῦς, ἤκουσται μὲν καὶ ἡμῶν, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαῖον ἄλλοι δοκεῖ, ἐπεὶ χρῆτα τῷ δεχομένῳ λογισμοῦς; καὶ εὐλογεῖν, καὶ εὐχὴν ἐπιπέγειν, καὶ μεταδίδόναι τῶν μυστηρίων τοῖς χρίζουσι, καὶ ἀπλῶς εἶναι ἱερεῖα, ὥστε προσφέρειν καὶ μεσιτεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μετανοούντων καὶ εὐχεσθαι. Κατ' ἀνάγκην δὲ ποτε κλειστοὴν ἐν τῷ μὴ παρῆναι ἱκανόν τινα τῶν ἱερωμένων πρὸς τοῦτο, τὴν ἄδειαν δίδοσθαι ὥστε δεχέσθαι λογισμοῦς καὶ μοναχοὶ εὐλαθῆσι· πλὴν οὐχ ὥστε λύειν αὐτοὺς ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ὥστε ἀναφέρειν τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερεῖ, καὶ κατ' αὐτοῦ τὴν ἀπόφασιν γίνεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ἱερεῖα χρὴ τοῦτον ἔχειν τοῦ ἔργου συνεργόν, ὡς ἂν τὰ ἀναγκαῖα δι' αὐτοῦ γένοιτο, εὐχαὶ τε συγχορήσας, καὶ κοινωνία τῶν μυστηρίων, καὶ προσφορὰ ὑπὲρ τοῦ μετανοούντος, καὶ ἄγιον εὐαίσιον μετὰ καὶ λοιπῶν ἱερέων, καὶ ἀπλῶς D ἅπαντα τὰ νενομισμένα, ἅτινα δὴ ἢ ἱερωσύνη ἐνεργεῖ. Ἐγὼ δὲ καὶ περὶ τούτου εὐλαθῶς ἔχω, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι ἐνεργεῖν τινα τὰ τῆς μετανοίας ἔργα, ἱερωσύνην μὴ ἔχοντα. Ταῦτα γὰρ τῆς ἱερωσύνης εἰσι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΔ' καὶ ΙΕ'.

Τινὲς ἱερεῖς μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν εὐρισκόμενοι, ὀφείλουσιν ἱεροουργεῖν, ἢ οὐ; καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς λειτουργίας εἰ δεῖ ὁμολοῖν γυναίκα;

Καὶ ἡ τεσσαρακαιδεκάτη δὲ καὶ πεντεκαιδεκάτη ἐρώτησις τὴν αὐτὴν ἔνοιαν περιέχουσιν. Εἰ δὲ ἰε-

ρωμένοι γυναικα την ἰλιαν γυναίκα, κα καὶ αὐτήν A
 την ἡμέραν ἱερουργῆσαι. ἢ μετὰ τὸ ἱερουργῆσαι
 γυνῶναι αὐτήν. Τὰ τοιαῦτα γὰρ ἀδιαφορίας καὶ ἀκρα-
 σίας ἔργα εἰσίν. Ὁ δὲ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρα-
 τεύεται, ὁ Παῦλος φησὶν. Εἰ οὖν τοῖς θεωρησαί μόνον
 ἰξιωμένοι; καπνιζόμενον τὸ δρο; Σινδ, καὶ τῆς φω-
 νῆ; ἐπακοῦσαι τῆ; σάλπιγγος, παραγγεῖλια γέγονεν,
 ὥστε ἐν τρισὶν ἡμέραις μὴ προσελθεῖν γυναίκα,
 καὶ ὁ ἀρχιερεὺς Ἀδιάθαρ ζητήσαντι τῷ Δαβὶδ
 τοῖς τῆς προτίσεως; ἀρτοῦ; φαγεῖν, ἠρώτησε, μὴ
 ποτε εἰσῆλθον εἰς γυναίκα κατὰ τὴν νόκτα ἐκείνην,
 καὶ ὁμολογησάντων μὴ εἰσελθεῖν, τότε δὴ τεδάρ-
 βηκεν αὐτῆ; δούνη εἰς βρώσιν τοῦ; τυπικοῦ;
 ἐκείνου; ἀρτοῦ; τί; ἀρα τολμητίας τοσοῦτον ἔσται,
 ὥστε μετὰ τὴν ἡμίλιαν τοῖς γυναικῶ; προσεγγῆσαι
 τῷ θυσιαστηρίῳ; ἢ τῆ; πρὸ τῆ; θυσίας νυκτῆ; ὅπου B
 γε καὶ φαντασίας μόνον σύμβόσης νυκτερινῆς χρεῶν
 εὐλαβεῖσθαι, ὡς ἐδιδάχθημεν; Εἰ γὰρ καὶ τίμιος; ὁ
 γάμος, ὁ Παῦλος φησι, καὶ ἡ κόλπη ἀμίαντος, ἀλλ'
 ἐπάγει, « Ἡρόνους δὲ καὶ μοιχοῦ; κρινεῖ ὁ Θεός. »
 Ὡστε διὰ τὸ μὴ πορνεύειν ἢ μοιχεύειν τοῦτο φησιν,
 οὐχὶ δὲ μὴ φθορὰν τοῦτο καὶ ἀκαθαρσίαν λογί-
 ζεσθαι. « Ἐν ἀνομίαι; γὰρ, φησὶν ὁ Δαβὶδ, συνε-
 λήφθην, καὶ ἐν ἀμαρτίαι; ἐκίσησέ με ἡ μήτηρ
 μου. » Ὡστε κατὰ συγχώρησιν ἔστιν ὁ γάμος, χάριν
 τῆς παιδοποιεῖς καὶ μόνον, καὶ τῆς τοῦ γένου; δια-
 δοχῆ; ὁ μὴν δὲ Θεοῦ προηγούμενον θέλημα.
 Τοῦτο δὲ ἐκλεξάμενος Παῦλος τὸ ἀγνω; ζῆν, ὅμως;
 τοῖς λοιποῦ; οὐ κωλύει, νομίμους ἔχειν γυναίκα;,
 ἵνα μὴ πορνεύοντες ἀμαρτάνωσιν, λέγων, « Θέλω C
 πάντας εἶναι ὡς ἐγὼ, » τουτέστι παρθενεύειν καὶ
 σωφρονεῖν. « Διὰ δὲ τὰς πορνεῖας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ
 γυναίκα ἔχεται. » Ὅρθε; ὄλον τὸ ἔργον τοῦ Παύλου; ὅτι
 ἀγνωσύνη. Διὰ δὲ τὸ μὴ πορνεύειν, συγκαταβαί-
 νων φησὶ. Καὶ πάλιν εὐλαβεῖ; ποιῶν τοῦ; πιστοῦ;
 λίγει, « Τὸ λοιπὸν ὁ καιρὸ; συνεσταλμένος ἔστιν,
 ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναίκα; ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι,
 καὶ οἱ χῶμενοι τῷ κόσμῳ, ὡς μὴ καταχρῶμε-
 νοι. » Φυλαξάτωσαν οὖν ἑαυτοῦ; οἱ ἱερωμένοι 337
 ἐν τῷ μέλλειν ἱερουργεῖν, καὶ μετὰ τὴν ἱερουργίαν
 καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ὡς ἡγιασμένοι; ὄντες τῆ
 κοινωνίᾳ, ὅτι οὐ χρὴ κοινωνεῖν Θεῷ καὶ σαρκί. Καὶ
 εἰ μὲν οὐ βούλεται ἱερουργεῖν οὐ κωλύεται· εἰ δ' οὖν
 κωλύεται, ὅτι ἐκεῖνο μὲν σαρκὸ; κοινωνία. Ἐπει
 ἔσσονται, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὁ δὲ κολλώ- D
 μενος; τῷ Κυρίῳ, ἐν Πνευμά; ἐστι. Καὶ τί; συμφῶ-
 νησι; Θεῷ καὶ σαρκί; Διὸ καὶ Παῦλος φησι πάλιν,
 « Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἀρὰ ἐκ συμφῶ-
 νου. » Διατί; ἵνα συνέρχησθε, φησὶν, ἐν ταῖ; προσευ-
 χαῖ; Ἄρα οὖν καὶ ἀμφω διδάσκει, καὶ τὸ μὴ ἀπο-
 στερεῖν ἀλλήλους διὰ τὰς πορνεῖας, καὶ τὸ ἐγκρα-
 τεύεσθαι ἐκ συμφῶνου διὰ τὰς προσευχὰ; βεβαιῶν
 καὶ οὕτως τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ μέλλειν
 ἀνέρχασθαι αὐτοῦ; πρὸ; τὸ δρο; Ἔτρε; ἡμέρας μὴ
 προσέλθητε γυναίκα. ἢ Εἰ οὖν ἀπλῶ; ἐν τῷ θεωρησῆσαι
 Θεῷ τὴν δόξαν, καὶ ἐν τῷ προσεύξασθαι ἱγκρα-

jugem suam cognoscere, et praesertim die quo sa-
 cris functus est eam adire. Hæc sunt opera vel
 indifferentiæ vel intemperantiæ. Qui enim in agone
 contendit ab omnibus se abstinet, dicit Paulus 11.
 Si igitur ut viderent solummodo montem Sinai fumo
 obvolutum, et audirent sonum buccinæ digne præ-
 parandi erant, et illis præscriptum fuerat ne tribus
 diebus appropinquarent vicibus 12: et si sum-
 mus pontifex Abiathar postulanti David ut mandu-
 caret panes propositionis, respondit quærens num
 forte intraverint ad conjuges ipsa nocte, et cum
 asseveraverint se non intravisse, tunc non dubita-
 vit illis tradere manducandos panes illos typicos 13;
 quis tantæ erit audaciæ ut inter commercia con-
 jugalia accedat ad altare? vel in ipsa nocte quæ
 præcedit sacrificium? Sed jam nonne apprimo mo-
 nemur ab ipsa religione ne vel conventus nocturni
 inagunculas admittamus? Etenim si, ut dicit Pau-
 lus, Honorabile connubium et thorus immaculatus,
 tamen addit: « Fornicatores autem et adulteros judi-
 cabit Deus. » Quamobrem simul his verbis januitur
 non esse fornicandum nec adulterandum, et iterum
 non cogitandæ esse stuprum aut lasciviam. Dicit enim
 David: « In iniquitatibus conceptus sum, et in pecca-
 tis concepit me mater mea 14. » Kleo de venia quadam
 est connubium, in gratiam solum generis servandi et
 creandorum liberorum, non vero ex voluntate Dei
 antecedente. Eligens enim Paulus caste vivere,
 alios non prohibuit quin haberent legitimas uxores,
 ne in fornicationem incidentes peccarent, dicens:
 « Volo omnes esse sicut et ego sum, » hoc est virgi-
 nes et castos. Sed « propter fornicationem, addit,
 unusquisque suam uxorem habeat. » Videsne qua-
 lem occupationem habeat Paulus? Sanctificatio-
 nem. Ut non fornicarentur per indulgentiam loque-
 batur. Sed interim prudentes et pius volens facere
 credentes ait: « Reliquum est ut, tempore abbrevia-
 to, qui habent uxores tanquam non habentes
 sint. . . et qui utuntur hoc mundo tanquam non
 utantur, » Custodiant ergo seipsos sacrificaturi
 tanquam perpetuo desiderantes offerre et modo ce-
 lebraturi; et deinde post celebrationem per totam
 hanc diem sanctificati communione; non enim
 oportet communicare Deo et carni. Si vero no-
 fuerit offerre non prohibetur, bene autem prohibe-
 tur si voluerit. Nam hoc est carnis communicatio,
 secundum illud: « Erunt duo in carne una, » Qui
 autem adhæret Domino, unus Spiritus est 15. « Quæ
 enim conventio Deo et carni? Quare iterum Pau-
 lus dicit: « Nolite fraudare invicem, nisi forte ex
 consensu 16. » Quare tandem? Ut convenialis, inquit,
 ad orationem. Duo igitur simul hic docet: scilicet
 ut usu defraudent se invicem propter fornicatio-
 nem, et alterum ut abstineant ex consensu pro-
 pter orationem: confirmans ipse quod Deus dixerat
 Israelitis cum modo accessuri erant ad montem: »

11 I Cor. ix., 25. 12 Exod. xix., 15, 16, 18. 13 I Reg. xxi., 4-6. 14 Hebr. xiii., 4. 15 Psal. l., 7. 16 I Cor. xii., 5. 17 Ibid. 2. 18 Ibid. 29. 19 I Cor. vi., 16, 17. 20 I Cor. vii., 5.

Tribus diebus ne appropinquetis uxoribus vestris.¹⁹ A τρεις διαί χρέη, πολλῶ γε μᾶλλον ἐν τῷ ἱερουργησαί, καὶ τῶν φρικτοτάτων μυστηρίων μετασχεῖν. Εἰ οὖν οὐ πλείω, κἄν τῇ πρὸ τῆς ἱερουργίας ἡμέρᾳ τε καὶ νυκτὶ, καὶ τῇ μετ' αὐτὴν εὐλαβεῖσθαι δεόν.

Uno igitur verbo ad conspiciendam Dei gloriam, et ad preces Deo fundendas abstinere oportet a carnalibus, multo autem magis in obeundis sacris muneribus, et in participando tremenda nostra mysteria. Non ergo plura dicemus, nisi quod et die et nocte sacrificii et sequenti die oportet pie et sancte vivere.

QUÆSTIO XVI.

Quid Patri spiritali sive confessario faciendum, viris et uxoribus sacrae Quadragesimæ tempore non continentibus se inticem, et sacris mysteriis nisi desiderantibus?

Sed et laicis omnibus necesse est in sanotis jejuniis carnem donare, sicut quæstione decima sexta quaeritur. Dies hæc omnes Deo sunt sacratæ, et vitæ nostræ quasi decima Domino solvenda sunt dies assiduarum precum et supplicationum, et inedia- B rum. Si igitur qui sunt in mundo vitam voluptatibus male disperdant et non ab uxoribus abstineant, quomodo et quando, quæso, abstinebunt? Et si Moyses ut præcepta Dei in tabulis lapideis mereret accipere, in monte quadraginta dies et quadraginta noctes jejunus et continens implevit, multo magis a carnalibus desideriis oportet abstinere eum qui carnem et sanguinem Dei in sacris mysteriis vult participare. Quod si nolint cunctis diebus abstinere, saltem sufficientes constituent sibi abstinendi dies, et dum tres dies continentis Israelitis legem accepturis constituebantur, multo sano plures exiguntur ab eis qui corpus et sanguinem Dei præsumunt accipere.

QUÆSTIO XVII.

Si ordinatus quis fuerit, quare opus sit sacris vestimentis; atque num possit sine stola sacrum officium pergere?

Ad sacerdotium homo cum dignus iudicatus fuerit evehitur, et ab illo rite ordinato sicut per Instrumentum sancta peraguntur mysteria. Sed homo ex anima et corpore coalescit et propterea duplicem relationem mysteriis exprimere valet: et sacerdoti opus est templum et altare. Nihilominus memorant semel sanctum Lucianum pro altari proprio usum fuisse pectore, cum propter Christum morte jamjam casset afflictiendus, et ita vinculum sacrificium obtulisse in custodia. Sed et ille discipulus circumsedere jussit in molium templi. Ideo opus est indumentis sacris; et absque stola non licet sacerdotem agere quidquam: habent enim et sacra indumenta Dei gratiam, et horum unumquodque spirituales præ se fert significationem; quare cuique accedit pontificis benedictio. Igitur ad divinum sacrificium quilibet sacerdos illis indui oportet: in cæteris autem sacris cæremoniis, sæpe fieri solitis, quæ sunt juxta præscriptam normam, nunquam prætereantur quantumvis videantur minima. Et in primis sine stola nulla perficiatur cæremonia; ac si quis necesse habeat aliquam perficere cæremoniam sive precem, sive baptisμῶ, sive quod-

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ΄.

Ἄνδρες ἰμοῦ καὶ γυναῖκες οὐκ ἔγκρατεύοντες ἀπ' ἀλλήλων τῇ ἀγίᾳ Τεσσαρακοστῇ, καὶ ἡ- τοῦσι τῶν μυστηρίων μετασχεῖν, τί ποιήσετε πνευματικῶς;

Ἄλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἀγίαις νηστειαῖς οἱ λαϊκοὶ πάντες ὀφείλουσιν ἔγκρατεύεσθαι, καθὼς καὶ ἐν τῇ ἐκκαιδεκάτῃ ἐρωτῆς ἐρωτῆσαι. Πᾶσι γὰρ αὐταὶ αἱ ἡμέραι ἀφιερωμέναι εἰσι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀποδεκάτωσι τῆς ζωῆς ἡμῶν, καὶ προσευχῆς καὶ δεήσεως καὶ ἐκτενείας ἡμέραι. Εἰ οὖν καὶ κατὰ ταῦτα καθήδου- παθοῦσιν οἱ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὐκ ἔγκρατεύονται ἀπ' ἀλλήλων, πότε δὲ ἔγκρατεύονται; Καὶ εἰ Μωϋ- σῆς, ἵνα τοὺς λόγους Θεοῦ διὰ πλακῶν δέξεται λιθί- νων, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐν τῷ ὄρει, καὶ τεσσα- ράκοντα νύκτας ἀτροφός καὶ ἀγνεύων διήνυσσε, πολλῶ γε χρέη μᾶλλον ἔγκρατεύεσθαι: ἐκ τῆς σαρκικῆς ἐπι- θυμίας, τοῦ Θεοῦ μετασχεῖν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος διὰ τῶν μυστηρίων ἐπιεμένους. Εἰ δὲ οὐ προαίρεσις ἔγκρατεύεσθαι ταῖς ὅλαις ἡμέραις, κἄν ἱκαναὶ ἡμέραι ἔστωσαν. Καὶ εἰν τρεῖς τοῖς τὸν νό- μον δεχομένοις ἦσαν ἡμέραι, πολλῶ γε μᾶλλον πλείους τοῖς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Θεοῦ δε- χομένοις. C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΖ΄.

Εἰ ὁ χειροτονούμενος θνητῶς ἐστι, τίς χρεια τῶν ἱερῶν ἀμφίων; Καὶ εἰ δυνατόν χωρὶς ἐπι- τραχήλιου τῆν τελετὴν ἐνεργεῖν;

Τὴν ἱερωσύνην ὁ ἄνθρωπος ἱκανὸς εὐραθεὶς ὑπο- δέχεται, καὶ δι' αὐτοῦ χειροτονημένος ὡς ὄργανον εἰς τὰ ἐνεργεῖται. Πλὴν ἐπειδὴ περ ἄνθρωπος ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ τὰ μυστήρια διπλᾶ δίδονται γίνεσθαι, καὶ χρεια ναοῦ τῷ ἱερῷ, καὶ θυσιαστη- ρίου. Εἰ καὶ ἅπαξ ὁ θεὸς Ἀουκιανὸς ἀντὶ θυσιαστη- ρίου τῷ στήθει ἐχρήσατο, διὰ Χριστὸν ἀποθνήσκων, καὶ ἱερουργῆσε δεσμιος ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς. Πλὴν καὶ οὗτος τοὺς μαθητὰς ἀντὶ ναοῦ κύκλῳ ἔστησε. Διὸ καὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων χρεια, καὶ χωρὶς ἐπιτραχ- λίου οὐ χρεὶ τι τὸν ἱερεῖα διενεργεῖν, ἐπεὶ καὶ τὰ ἱερὰ ἀμφια χάριν ἔχουσι θεῶν ὅτι καὶ σημασίαν πνευματικὴν ἕκαστον τούτων ἔχει τινὰ, καὶ δι' εὐ- λογίας ἀρχιερατικῆς ἕκαστον τούτων δίδονται. Καὶ ἐν μὲν τῇ εἰρῇ ἱερουργεῖ, χρέη ἅπαντα ἐνδεύσθαι: ἐν ταῖς λοιπαῖς δὲ ἱεραῖς τελεταῖς, ὅτε τοῦτο σύνθηρος, καὶ τὰ κατὰ παράδοσιν ὄντα, μὴ καταλείβειν ποτε, κἄν δοκῶσιν ἐλάχιστα τῶς δὲ χωρὶς ἐπιτραχήλιου, μηδεμίαν τελετὴν τελετῆν, καὶ εἰ ἀνάγκη τις ἐπέχει τινὰ γενέσθαι τελετῆν ἢ εὐχὴν, ἢ βάπτισμα, ἢ ἄλλο τι τῶν ἱερῶν, εἰ μὴ εὐραθεὶς ἐπιτραχήλιον, ἵνα μὴ καταληφθεῖ τὸ ἔργον, ἢ ζῶντην ἢ ἀπὸ σχοινοῦ τ: μέ- ρος, ἢ 338 ἀπὸ ὀφθαλμοῦ; ὁ ἱερεὺς εὐλονεῖτω, καὶ

¹⁹ Exod. xix, 15.

ὡς ἐπιτραχήλιον περιβαλλέσθω, καὶ ἐνεργεῖτω τὴν τελεστὴν· καὶ μετὰ ταύτην ἐκείνο μὴ ὡς κοινὸν ἦγεσθω, ἀλλ' ἢ εἰ; χεῖρας ἔχτω ἱερὰν εἰ ἀρμόδιον, ἢ ἐν ἰδίῳ τόπῳ ἀποτιθέσθω, ὥστε μὴ κοινὸν εἶναι. Ἐκεῖνα δὲ μόνον χωρὶς ἐπιτραχήλιου ἐνεργεῖ, ὅσα καὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις τοῖς ἱεραῦσι ποιεῖν συνήθει ἐν τῷ μεσονυκτικῷ, ταῖς ὥραις, καὶ τοῖς ἀποδείπνοις.

stola absolvuntur quæ solent facere in monasteriis sacerdotes, ut officia mediæ noctis, et horarum et vespertinum officium.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΗ'.

Τί τὸ ἀνιστορούμενον ἐν ταῖς τῶν ἀγίων ἀγγέλων εἰκόσι μαρτύριον· καὶ τί τὸ φεγγίον καὶ τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς ἀγίοις. Καὶ τί τὸ νεφελοειδὲς κυκλικὸν σχῆμα ἐν ταῖς τῶν ἀγγέλων χερσὶ;

Τὸ ἀνιστορούμενον ἐν ταῖς τῶν ἀγίων ἀγγέλων εἰκόσιν, εἰσὶν ἐπεὶ περὶ τοὺς κροτάφους μαρτύριον, τὸ καθαρὸν αὐτῶν ὑπεμφαίνει τοῦ νοῦς, ἐπεὶ καὶ περὶ τὸν νοῦν, ὅτι καὶ Θεῷ συνδεδεμένοι νεκρῶς οὗτοι, καὶ πρὸς τὰ ἔξω περὶ τὴν ἡμετέραν ἐκχέονται ἀγαθοειδῶς θεωρίαν καὶ φυλακὴν. Ἐπι δὲ καὶ ὡς καθαρὸν ὄντες καὶ αἴθιοι, ὅσον στέφανον ἑαυτῶν τῆς παντελοῦς καὶ οὐρανοῦ ἀγγελίας περιφέρουσι τοῦτο. Καὶ ὡς περὶ δεδεμένους δὲ εἰς τριῶν ἔχουσι, ὅτι οὐ περὶ τὰ ποικίλα καὶ περιττὰ κινεῖνται, ἀλλὰ περὶ τῆς θεῆς μόνον καὶ ἀναγκαῖα, καὶ τὸν νοῦν ἑαυτῶν ἀνω συνταταμένον ἔχουσι. Καὶ τὰ κυκλοειδῆ δὲ φεγγία, ἃ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀγίων εἰκόσιν, τὴν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀνάρχου τε καὶ ἀτελευτήτου χάριν καὶ ἑλλαμψὴν καὶ ἐνέργειαν ὑπεμφαίνουσι. Παρ' ἧς ἐνισχυθέντες καὶ φωτισθέντες, ἤρξαντο τοῦ ἀγῶνος, καὶ καλῶς τοῦτον τετελεχότες, ἀεὶ εἰσι μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ θεῖαν χάριν ἐν ἑαυτοῖς διηνεκῶς ἔχουσι. Ἦτις τοῦ Θεοῦ οὕσα, οὔτε ἀρχὴν, οὔτε τέλος ἔχει. Αἰὶ καὶ κυκλοειδὲς ἔστιν, ἐπεὶ δὲ τοῦ Σωτῆρος τριφεγγές, ὅτι εἰς ἑστὶ τῆς Τριάδος, καὶ ἐν αὐτῷ ὁ τε Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ οἱ τὴν ἀρχιερατικὴν δὲ χάριν ὡς φωτιστικὴν οὕσαν λαβόντες, τῷτο ἀνιστορούμενον φέρουσι· καὶ βασιλεῖς δὲ, ὡς τὸ χρίσμα λαβόντες τῆς βασιλείας. Καὶ τὸ νεφελοειδὲς δὲ καὶ κυκλικὸν ὑπερ ἐν χερσὶ κρατοῦσιν οἱ ἄγγελοι, τὸν ἁγιασμὸν σημαίνει τοῦ Πνεύματος, καὶ ὅτι ἀτρεπτοὶ γέγονασι τῇ τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίᾳ. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ κύκλου, καὶ τὸ Χ στοιχεῖον γεγραμμένον ὑπάρχει, ὅτι τὸν Χριστὸν τοῦτο δηλοῖ. Ἀλλὰ καὶ θεολογία σημαίνει τοῦτο τὸ κυκλοειδὲς ἔστιν. Εἰ γὰρ καὶ σοφάρχεται διδάσκει Χριστὸς, ἀλλ' ὡς Θεὸς οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος ἔχει· καὶ ὅτι τὴν οἰκουμένην ἔχει Χριστὸς, καὶ πάντα τὸν κόσμον ἐν τῇ χερσὶ, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ φησὶ.

principium neque finem; et denique ita videmus Christum habere totius mundi administrationem et ipsum mundum in ejus manu esse, ut dicit propheta David.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΘ'.

Διατί πολυσταύριον ἢ σάκκον οὐ φοροῦσιν ἐπίσκοποι; Καὶ εἰ ἐνδύσσονται, τί βλυβερόν;

Πολυσταύριον δὲ οὐ φοροῦσιν ἐπίσκοποι, ὅτι τῆς τελειοτέρας τοῦτο τάξις; καὶ τῶν ἐγγιζόντων μάλ-

A vis aliud munus sacrum, non autem præsto sit stola sacerdos benedicat vel zonam, vel aliquem funiculum, aut pannum, et in modum orarii sumat et sic adimpleat cæremonium. Completa autem re sacra id quo usus est non ut vulgare teneat, sed in usus sacros retineat, si convenienter possit adhiberi, et servetur in peculiari loco, ita ut nunquam communiter illud quis habeat. Hæc solummodo absque

sacerdotes, ut officia mediæ noctis, et horarum et vespertinum officium.

QUÆSTIO XVIII.

Quid significet quod in sacrorum angelorum imaginibus conspicitur mantile, et qui nimbus circa angelorum sanctorumque capita, et circularis nubi-formis figura in angelorum manibus?

Quæ circa tempora, in imaginibus angelorum depingitur infula, sanctitatem mentis eorum adumbrat. Illæ quidem sanctæ mentis Deo spiritualiter uniantur, et non ad externa feruntur nisi quia in nostram custodiam et eruditionem de celo se profundunt cum summa benevolentia. Atque amplius: ut sunt puri et sine corpore, vitta illa donatur quasi corona, in signum æternæ, celestis et intermeratæ qua nitent innocentiam. Hæc denique capillos habent nodatos quia minime ad instabilia et superflua moventur, sed tantum ad divina et perutilia spectant, et mentem jugiter sursum omni conanime ferunt. Deinde in imaginibus sanctorum circulares ceruuntur nimbi qui repræsentant gratiam, splendorem et potentiam Dei non habentis initium neque finem: a quo mutuali fortitudinem et irradiantem fulgorem, pugnam inierunt et pulchre perfecerunt ita ut nunc in æternum cum Deo sint; et gratia divina in seipsis continuo gaudent, quæ non habet initium neque finem, et ideo bene circulo adumbratur, cui in capiti Salvatoris radius tripartitus insertur, quia una est ex tribus Trinitatis personis, et quia in ipso sunt et Pater et Spiritus sanctus. Illique a Deo accipientes gratiam principalem, quatenus est illuminans, hujus signum nimbo depictum ferunt. Suntque quasi regis unctionem regni suscipientes. Circulo denique nebulæ quem in manibus ferunt, angeli consecratio et sanctificatio Spiritus significatur, in qua confirmati et immutabiles facti sunt providentia Salvatoris. In medio autem circuli videtur hoc signum: X inscriptum, quia illo symbolo indicatur Christus. Sed etiam theologiæ, Dei scientiæ signum est forma circuli, quam Christus non docuit simul ut homo factus per incarnationem, et ut Deus non habens

Christum habere totius mundi administrationem

QUÆSTIO XIX.

Quare episcopi non induantur toga multis notata crucibus aut sacco. Atque, si hoc faciant, num sit reprehendum?

Polystaurium non ferunt episcopi, quia illud est ordinis perfectioris indumentum, et magis

idoneum illis qui propius accedunt ad dignitatem ejus qui pro nobis in cruce passus est: et illud excelioris est ordinis. Si igitur episcopi, archiepiscopi et patriarcha una est potestas et virtus vel ordinationis, et diversa singulorum est ratio gradus, et hierarchia, et sedis, et curae et honoris, sicut et in angelis reperitur. Inter hos ministros principes Ecclesiae, ut loquitur sanctus Dionysius, sunt ordines primi, medii et ultimi qui singulorum ordinum unam inter se habent distinctionem, Primi quidem sunt patriarcha et excelsiores inter archiepiscopos, qui induuntur sacris publice et aperte Christum passum imitantes, qui pro nobis saccum per indubium induit, et deinde in cruce mortem subit. Quare saccus plenus est crucibus. Medii sunt metropolitani omnes, qui polystauria gerunt et vestibus testimonium Crucifixio reddant, non autem sacco. Ultimi demique sunt episcopi, qui Christi passionem in genere tantum per crucem tolerant, humerali significant. Unusquisque est ut servet indumenta praescripta ordinis: nam superbia est facere quae non permittuntur, et assumere quod non compeit.

QUESTIO XX.

Quid denotet mitrae gestatio, et unde Romanus et Alexandrinus morem illa utendi acceperint: stem quare caeteri episcopi sacrum officium peragant capite detecto?

Mitram in capite fert antistes Romanae Ecclesiae, omnium ecclesiarum vinculum unitatis, sicut et Alexandrinus pontifex. Quis autem illis id concesserit, non invenire est, nisi dicatur mitram in usum venisse propter quandam imitationem summi pontificis veteris legis, siquidem et ipse quondam capite gessit tiaram. Ut quidam dicunt, illud a primo rege Christiano divo Constantino concessum fuit beato papa Romano Silvestro, quod quidem Latini dicunt scriptum fuisse in bulla aurea, quam a magno Constantino continent exaratae, ut sancto Silvestro Patri spirituali stemma daret regni, ad gloriam addendam sacerdotio. Cyrillum Alexandrinum hoc capitis indumentum obtinuisse ferunt a quadam synodo, quod postulavit propter infirmitatem. Alii dicunt illud eidem a papa concessum, cum ejus loco Cyrillus praesuisset tertiae synodo. Nos vero certiore inoleamus priorem sententiam, quia vetustissimorum rituum ibi videmus imitationem quoad indumenta sacerdotis, et his qui ea assumunt munus gratiae. Et alii qui nolunt in hoc habere memoriam antiquorum, saltem ibidem agnoscant typum spinæ coronae et sacri sudarii. Quod autem omnes caeteri pontifices capite celebrent discooperto et orent similiter, secundum hoc quod caput habent Christum, sicut loquitur divinus Paulus. Et hoc magis consentaneum sermonei divino.

λον τη αξιζ τῷ δι' ἡμᾶς σταυρωθέντι, καὶ τὸ ἐπερμένον τῆς τάξεως. Εἰ οὖν καὶ μία ἐπισκοπικὴ ἀρχιεπισκοπικὴ τε καὶ πατριάρχεις ἢ τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἐνέργειά τε καὶ δόξα, ἀλλὰ καὶ διαφορά ἐστὶ τῆς τάξεως, τε καὶ τοῦ θρόνου, ἔτι τε τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ ἔργου καὶ τῆς προνοίας καὶ φρονήσεως τῆς ἐκ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν ἀγγέλοις ἐστὶ. Πρῶτοι γὰρ καὶ ἐν ταῖς πρώταις αὐτῶν τάξεσιν εἰσιν, ὡς φησὶ Διονύσιος, καὶ μέσοι, καὶ τελευταῖοι, καίτοιγε μὴδὲ οὕτως ἐκείνης τάξεως. Τοῦτο οὖν καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστὶ, τὰ οὐράνια μιμουμένη, μᾶλλον δὲ ὡς ἡνωμένη τοῖς οὐρανόις. Καὶ πρῶτοι μὲν οἱ πατριάρχεις, καὶ οἱ πάντων ἀρχιεπισκόπων ἐξαιρέτοι, οἱ καὶ ἐνδύονται σάκκους, προφανῶς μιμούμενοι παροδόντα, τὸν ὁπὴρ ἡμῶν, σάκκων τε ἐνδυσόμενον παικτικῶς καὶ διὰ σταυροῦ θάνατον ἐνεργήσαν, Ἄψ καὶ πᾶς ὁ σάκκος πλήρης σταυρῶν. Μέσοι δὲ μητροπολίται πάντες, οἱ τὰ πολυσταυρία ἐνδύσκονται, τοῦτον μαρτυροῦντες ἐσταυρωμένον τοῖς φωνολοῖς, καὶ οὐ μετὰ σάκκου. Τελευταῖοι δὲ οἱ ἐπίσκοποι, διὰ τοῦ ἐπιμαρτορίου, καὶ μόνον τοῦ πάθους Χριστοῦ τὸ διὰ σταυροῦ φανεροῦντας. 339 Ἐκαστος οὖν χρὴ τηρεῖν αὐτοῦ τὰ τῆς τάξεως. Ἰππερφηανῶς γὰρ τὸ παρὰ τὰ δεδομένα ποιεῖν, καὶ λαμβάνειν ἄπαρ οὐκ ἐξέστιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Κ'.

Τι δηλοῖ τὸ μίτραν φορεῖν. Καὶ πόθεν ὁ Ῥώμης καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας ταύτην ἔλαβον φορεῖν. Καὶ πῶς οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς ἀσκεπτεῖς τῇ κεφαλῇ λειτουργοῦσιν;

Ὁ Ῥώμης τὴν μίτραν καὶ ἡνωμένης τῆς Ἐκκλησίας οὕτως, ἐπὶ κεφαλῆς ἔφερον, ὡς καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας. Τίς δὲ ὁ δόξ' ἄδειαν, οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν, εἰ μὴ ἀπὸ γὰρ τοῦ παλαίου ἀρχιερέως; τοῦτο ἀλήθη κατὰ τινα μίμησιν, ἐπὶ χεῖρας κίθαρην εἶχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Τινὲς δὲ φασὶν ὡς παρὰ τοῦ πρώτου ἐν βασιλευσὶ Χριστιανοῦ τοῦ θεοτάτου Κωνσταντίνου τοῦτο ἰδὸν τῷ μακαρίῳ Πάπᾳ τῷ Ῥώμης Σιλβέστρῳ. Καὶ ἐν τῷ χρῆσθεοῦλλον δὲ, ὁ Ἀπτεῖνος προφέρουσι, τοῦ μεγάλου λέγοντες εἶναι Κωνσταντίνου, τοῦτο γέγραπται, ὡς τὸ στέμμα τῆς βασιλείας παρεῖχε τῷ θεῷ Σιλβέστρῳ ὁ Κωνσταντίνος ὡς πνευματικῷ Πατρὶ, τὴν ἱερωσύνην τιμῶν. Ἐπὶ δὲ οὐ κατεδίξατο διὰ ταπεινώσιν Σιλβέστρου, τὸν ἄωρον ἠγάπησε λαβεῖν τὸν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς κεφαλῆς. Κύριλλον δὲ τὸν μέγαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τῆς συνέθου λαβεῖν, τὸ ἔχειν ἐπὶ κεφαλῆς ἐνδυμα, ἐπὶ ἀσθένειαν ζητήσαντα τοῦτο. Ἄτεροι δὲ φασὶ παρὰ τοῦ πάπα λαβεῖν, τὸν τόπον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς τρίτης συνέθου ἔχοντα: Ἡμεῖς δὲ ἀναγκαιότερον ἠγοῦμεθα τὸ πρῶτον, ὡς κατὰ μίμησιν τῶν καλαίων ἐνδυμάτων τοῦ ἱερέως, καὶ τοῦτο λαβεῖν τοὺς τῆς χεῖρας. Εἰ δὲ καὶ μὴ κατὰ μίμησιν ἐκείνου, διὰ τὸν τύπον τοῦ ἀκανθίου στεφάνου, ἢ τοῦ ἱερῶν σουδρίου. Οἱ ἀσκεπτεῖς δὲ ἱερουργοῦντες καὶ προσευχόμενοι κίττες ἄλλοι ἀρχιερεῖς, διὰ τὸ τὸν Χριστὸν ἔχειν κεφαλὴν, ὡς ὁ θεοπέσιός φησὶ Παῦλος. Ὁ δὲ μᾶλλον καὶ κατὰ λόγον ἐστὶ θεοτίτερον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑ΄.

A

QUÆSTIO I XXI.

Κεφαλή ἐστὶ μὲν παλαιῶς ἀρχιερεὺς ἐπὶ μὲν τῆς κεφαλῆς κείδαι εἶχεν, ἐπὶ τῶν ποδῶν δὲ οὐδὲν, ἀλλ' ἀνυπόδητος ἦν, καὶ λυεῖν τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν ἐκελευσάτο; Ὅτι ἀτελής ἦν ἔτι καὶ περὶ τὴν σκιάν περιφραγμένος, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς θύων, ὡς διὰ τῶν ζώων ἱεροουργῶν, καὶ τῆ σκιά μόνῃ λατρεύων, καὶ ὑπὸ τοῦ θραυγῆ τὴν πτέρναν τηρούμενος, καὶ θνήσκων ὑπὸ τοῦ ἄδου κρατούμενος. Αἱ τῶν δικαίων γὰρ ψυχαὶ ἐν τῷ ἄδῃ καὶ ὑπὸ γῆν ἦσαν ἔτι. Ἡμεῖς δὲ ἐνδοθυμένοι μὲν τοὺς πόδας, τὴν κεφαλὴν δὲ ἀπερικάλυπτον ἔχοντες, οὗτοι δέδοται ἡμῖν ἐξουσία τοῦ πιτεῖν ἐπάνω θραυγῶν καὶ σκορπίων. Καὶ τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἄνω φρονεῖν καὶ ζητεῖν ἐπιτάχθημεν, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσήλθε Χριστός, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ὅν καὶ τιμῶντες ἀπερικάλυπτοι τὰς κεφαλὰς προσευχόμεθα. Καὶ οὗτοι τὴν χειροτονίαν ἐλάτουμεν, καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ἥτις ἐπακάθιτε καὶ τοὺς ἀποστόλους ὡς κήρυκες ἡμῖν ἐστὶν ἐπὶ κεφαλῆς. Καὶ οὗτοι κατὰ τὸν ἱερὸν Διονύσιον, οὐ μίτραν ἡμεῖς χειροτονοῦμενοι ἐπὶ κεφαλῆς λαμβάνομεν, ἀλλὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον.

Quare pontifex max. tempore Veteris Test. cidarim habebat in capite, pedibus vero nudus erat: noster autem episcopus sacra obit capite aperto, et calceatus?

Veterum summus pontifex tiaram in capite gerebat, et nihil in pedibus, sed permittebat sibi calceamenta solvi et nudipes incedebat, eo quod imperfectus erat et quasi in umbra latebat, et de terra habebat unde sacrilicaret, cum non immolaret nisi animantia, et solum in umbra adorabat, et a serpente custodiebat calcaneum, et moriens in inferno desinebatur: nam animæ justorum in inferno et sub terram erant pariter. Nos vero vestitos pedes et apertum caput habemus, quia nobis datur potestas calcandi desuper serpentes et scorpiones, et nostra conversatio in cœlis, et altiora cogitare et inquirere docti sumus, divino Prodromo ante nos incedente Christo, qui caput est corporis Ecclesiæ. Quem honoris causa discooperto capite deprecamur. Ita enim accepimus impositionem manuum ut gratia sancti Spiritus quæ in apostolos ante diffusa est, quasi tiaram in capite nostro impositam. Denique secundum sanctum Dionysium, non mitram nos ordinati accipimus in capite, sed sanctum Evangelium.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΒ΄.

QUÆSTIO XXII.

Τι σημαίνει τὸ εἰλητόν, καὶ ἡ κουρά τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἱερέως;

Quid significet linteum cui corpus Christi et sanguis superponitur, et quid tonsura lectoris ac sacerdotis?

Τὸ σουδήριον δὲ εἰκονίζει τὸ ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπεζῇ εἰλητόν, καὶ τὸν ἀκάνθινον δὲ στέφανον, ἢ ἐν τῇ κεφαλῇ κουρά τοῦ ἱερέως, ἀπὸ τοῦ ἀναγνώστου διδομένη, καὶ ὀφειλομένη 340 διενεργεῖσθαι τοὺς ἱερέως ἅπασιν πάντοτε, ὡς καὶ τοῖς ἱερομονάχοις τοῦτο σύνηθες ποιεῖν, εἰ καὶ ἐπὶ πλέον ἐκείνοις διὰ καὶ τὴν τοῦ μοναχοῦ κουράν.

Pannus ille involutus quo ad sacram synaxim utendum est significat sudarium Christi, et corona spinea adumbratur tonsura quæ capiti sacerdotis imponitur, a die quo in lectorem est consecratus, et quam semper radere debent omnes sacerdotes, sicut et monachi sacerdotio initiati solent facere; isti autem magis juxta normam rasuræ monarchorum.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ΄.

QUÆSTIO XXIII.

Διατί μύρω χρίεται ὁ ἐπιστρέφων ἀπὸ ἀρνήσεως, καὶ οὐ πάλιν βαπτίζεται;

Quare reversus ab apostasia tantum sacro unguento unguatur, non iterum baptizetur.

Τὸν δὲ ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἀρνήσεως ἄνθρωπον, μύρω χρίομεν, καὶ οὐ βαπτίζομεν πάλιν, ὅτι τὸ βίπτισμα τὸ εἶναι παρέχει ἐν Χριστῷ. Τὸ μύρον δὲ ἐστὶν κατὰ Χριστὸν ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ ἀγιασύνην καὶ σφραγίδα. Ὅτι περὶ οὗν τοὺς νεοφίτους ἀγγέλοις ἐξ ἀρχῆς τὸ εἶναι καὶ ἀθανάτους μένειν ἐδέδοται, τινὲς δὲ ἐπίσσαν ἐξ αὐτῶν, καὶ εἰσι μὲν ὡς ζῶντες τῇ ἀδελφῷ φύσει αὐτῶν, οὐ κατὰ θεὸν δὲ ζῶντων, οὐδ' ἀγνοεῖ εἶναι, οἳ δὲ τὴν θέλειαν ἔχουσι σφραγίδα ἐν ἐσυτοῖς, ἢ τὸ θεομίμητον, ἢ τὴν χάριν, ἀλλ' ἀντιθετοὶ εἰσι καὶ σκοτεινὰ σκευὴ καὶ ἀλλότριος τοῦ θεοῦ, οὕτω δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι τῷ βαπτισματι τὴν τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας ἔλαβον χάριν, καὶ τοῦτον ἐνεδύσαντο τῷ βαπτισματι, καὶ τὴν ἁγιασμὸν αὐτοῦ καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Πνεύματος ἔλαβον τῷ μύρω. Εἰ οὖν ἐξ αὐτῶν τινες ἀρνήσονται, ἔχουσι μὲν τὸ μένειν, καὶ ἀναστήσονται ἔτι, καὶ ἀφάρτοι ἔσονται.

Eum qui ab apostasia se converterit myro unguimus, sed non rebaptizamus, quia baptismate efficitur ut quis sit in Christo: unguentum vero exprimit vitam in Christo, et Spiritum Christi, et sanctitatem per Christum, et sigillum amoris Christi, sicut et angelis intelligentibus ex principio datum est esse et manere immortales. Quidam autem ceciderunt ex ipsis, et sunt quidem quasi viventes in natura sua incorporati, sed non vivunt secundum Deum, et non sunt jam immaculati, et non habent sigillum Dei in semetipsis, neque similitudinem divinam, neque gratiam, sed sunt infensi Deo, et tenebrosam quosdam spoliū. et alieni a Deo. Ita et homines per baptismam gratiam acceperunt resurrectionis et incorruptibilitatis Christi; Christum ipsum inducunt in baptismate; consecrationem ejus et sancti sigillum Spiritus

Myro accēperunt. Si igitur ex ipsis quidam fidem legaverint, habent quidem servare aliquam scintillam vitæ inamissibilem, et aliquando resurgunt, et essent immortales; sed non habebunt sanctitatem et gratiam Spiritus sancti; et cum demonibus punientur. Sicut enim una est generatio hominis secundum carnem, ita una quoque secundum Spiritum datur. Impii enim accedentes ad fidem et baptisma suscipientes, sicut omnium peccatorum lotionem habent dono Dei ex sacro fonte, si digne contendant, etiam in sacerdotium introducuntur. Qui vero labantur post baptisma, cum illud unum sit, et una per gratiam remissio, et pœnitentiam agant, recipiuntur quidem, sed sacerdotium exercere, aut ideo accipere non possunt. Propterea qui fidem negavit cum sit recipiendus, quia datur hominibus hic dignam agere pœnitentiam secundum carnem fragilitatem et infirmitatem, hunc pœnitentem Deo reconciliamus per preces sacras, et ut reviviscat Dei sigillum et consecratio, illum myro divino renovamus et totum sanctitati devovimus. Et hoc David in peccato lapsus enixe et humiliter postulavit dicens: « Et spiritum rectum innova in visceribus meis ¹³. » Baptismum ergo

Α Οὐ μὴν δὲ τὴν ἀριστήνην οὐδὲ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἔξουσιν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀποστατῶν δαιμόνων κατακριθήσονται. Ὅτι ὡς περὶ μία τῆς σαρκὸς, οὕτως καὶ μία γέννησις ἐν Πνεύματι δίδοται. Διὸ οἱ ταῦτα μολύναντες, οὐδὲ εἰς ἱερουσύνην ἐπανειθόντες προσάγονται. Ἀσεβεῖς δὲ προσελθόντες τῇ πίστει, καὶ τὸ βάπτισμα λαβόντες, ὡς πάντων ἀμαρτημάτων ἐκκαλύψαντες, διορεῖν τῷ θεῷ λουτρῷ, εἰ ἀρμόδιοι φανελεῖν, καὶ εἰς ἱερουσύνην ἔρχονται. Οἱ δὲ παρόντες μετὰ τὸ βάπτισμα, ἐπεὶ ἐν τούτῳ, καὶ μία ἡ κατὰ χάριν ἄφεσις, μετανοοῦντες, δέχονται μὲν, ἱερουσύνην δὲ ἐνεργεῖν, ἢ λαβεῖν οὐ δύνανται. Διὰ τοῦτο ὁ ἀρνησάμενος δεκτικὸς μὲν, ὅτι δίδοται τοῖς ἀνθρώποις ἐν ταῦθα μετάνοια, διὰ τὸ τῆς σαρκὸς εὐδολογεῖσθαι καὶ ἀσθενεῖν. Καὶ διὰ τῶν ἱερτικῶν εὐχῶν καταλλάσσομεν τοῦτον τῇ μετανοίᾳ τῷ θεῷ, καὶ ἢν ἡχρῆσται θεῖαν σφραγίδα καὶ τὸν ἁγιασμὸν, τῷ θεῷ μύρω πάλιν ἀνανεοῦμεν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐγκαινίζομεν. Καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο ἀμαρτήσα; ἤπειτο, καὶ εὐλαβεῖ μετανοίᾳ, καὶ Πνεῦμα εὐδὸς, λέγων, « Ἐγκαινίσσον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου, » Βάπτισμα δὲ οὐκ ἐπιφέρομεν πάλιν, ὅτι ἐν καὶ μία ἡ κατὰ χάριν ἄφεσις, ἢ δὲ τῆς μετανοίας διὰ θαυμάτων.

non iterarius, quia unum est, et una per gratiam

QUÆSTIO XXIV.

Num quæ quis jam est confessus, eadem iterum confiteri aliis debeat?

Si quis peccata confessus fuerit uni e Patribus spiritualibus, sacros exsequens canones, et rite ad opera pœnitentiæ se disposerit, minime debet eadem iterum confiteri aliis; nam bis urgere regulam, priorem irritam facit. Si vero forte in eadem peccata relapsus sit, ut perfecte confiteatur, et velit declarare quasi radices et causas recentium peccatorum et posterioris lapsus, priora aperit peccata ad augendum humilitatem, contritionem cordis et contemptum sui, quibus magis proficit humilitas.

QUÆSTIO XXV.

An fas sit sanctæ Quadragesimæ tempore baptizare vel celebrare nuptias?

Etiam in sacra et maxima Quadragesima necesse est baptizare enim s qui accedunt, in quo nullum esse potest impedimentum, neque tempus, neque dies, neque quodvis aliud; est enim hoc donum ad salutem. Sed et si quis fidelium voluerit suscipere professionem monasticam induere vestem monasticam, optime conveniens est tempus pœnitentiæ. Similiter nihil impedit quin tum aliquis ad sacerdotium evebatur. Diaconi ordinatio fiet iis sacrificio præsanctificatorum, presbyteri autem in missa completa, quia presbyter est minister initiatus ad omnia, diaconus vero ad quedam officia sacra, ut et subdiaconus. Nuptias vero non oportet facere omnino, quia opus carnale illud est, quod proficit ad pudium et utilitatem carnis, nec potest aliquis quæ carnis sunt curare et pœnitentiæ vacare, aut

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑ'.

Ἄπερ τις ἐξωμολογήσατο, ὀφείλει πάλιν ἐξωμολογησῆσθαι;

Ἄπερ ἐξωμολογήσατό τις Πατέρι πνευματικῷς, καὶ κανόνα ἐδέξτο, καὶ φησὶ καὶ κανονικῶς τοῖς ἔργοις τῆς μετανοίας, οὐκ ὀφείλει πάλιν ἐξωμολογησῆσθαι ἀνωθεν ἑτέροις, καὶ κανόνα ἐπιζητεῖν, ἀθετεῖ γὰρ τὸν πρῶτον, εἰ μὴ που τοῖς αὐτοῖς περιπέπτωκεν ἀμαρτήμασι, καὶ καθαρῶς ἐξωμολογούμενος, ὡς ῥίζας τινὰς καὶ αἰτίας τῆς ἀμαρτίας τῆς δευτέρας, καὶ τὰ πρότερον ἐξαγορεύει διὰ ταπεινώσιν' ἀμαρτημάτων, ἢ καὶ ἀπλῶς διὰ συντριβὴν καρδίας καὶ ἐξουδένωσιν, ὡς ἂν τι πλέον καρδάνῃ τῇ ταπεινώσει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΒ'.

Εἰ χρὴ βαπτίζειν τῷ ἀγ'α Τεσσαρακοστῇ, ἢ γ'αμὸρ ποιεῖν;

Τῇ ἀγ'α καὶ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ βαπτίζειν ἅπαντα προσερχόμενον ἀναγκαῖον. Καὶ οὐδὲν πρὸς τοῦτο κώλυμα, οὐ καιρὸς, οὐχ ἡμέρα, οὐδὲν τῶν ὄλων, ἐπεὶ τῶν πρὸς σωτηρίαν τοῦτο τὸ δῶρημα. Καὶ μοναχικὸν ἐὶ σχῆμα περιβαλίσθαι τινὰ τῶν βουλομένων πιστῶν, οὕτως μᾶλλον ὁ καιρὸς τῆς μετανοίας ἐφαρμόσει. Καὶ ἱερουσύνην δὲ λαβεῖν τινα τῶν ἀξίων, οὐδὲν τὸ κωλύον. Καὶ διακόνου μὲν χειροτονίαν ἐν τῇ τῶν προηγιασμένων ἱερουργίᾳ. πρεσβυτέρου δὲ ἐν τελείᾳ λειτουργίᾳ, ὅτι τελειοτικὸς μὲν ὁ πρεσβύτερος, διάκονος δὲ 341 λειτουργικὸς, ἦτοι ὑπηρέτης. Γάμον δὲ οὐ χρὴ ποιεῖν ὄλως, ὅτι σαρκὸς τοῦτο τὸ ἔργον, καὶ σαρκικῆς εὐφροσύνης πρόξενον, καὶ οὐ δύναται τις τὰ τῆς σαρκὸς μεριμνᾶν, καὶ μετανοεῖν, οὐδὲ κοσμικοῦς ἔχειν λογισμοὺς, καὶ πανθεῖν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς. Διὸ οὐδὲ συνάλλαγμα γάμου

¹³ Psal. L, 12.

ποιεῖν χρῆ, εἰ μὴ κατ' ἀνάγκην τινά, καὶ ἅπασι, καὶ τοῦτο γενέσθαι ἐν τῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρᾳ, εἰ ἔξω τῆς μεγάλης Ἑβδομάδος εὐρεθῆ, καὶ τῇ κυριακῇ τῶν Βαβυλων;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ'.

Ὁ Κύριος πῶς ἐλεύσεται ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ, καὶ ποία ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία καὶ τὸ φῶς τὸ ἀνάσπαστον;

Ὁ Κύριος ὡς ἀνελήφθη μετὰ σαρκός, οὕτω καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἐλεύσεται. Καὶ τοῦτο οἱ ἄγγελοι ἐρησαν, λέγοντες, « Οὕτως ἐλεύσεται πάλιν ὁ ὁρόπων ἰδεάσασθε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὴν οὐρανόν, » βασιλεία δὲ Θεοῦ καὶ ζωὴ αἰώνιος αὐτὸς ἔσται. (Ὑτος γὰρ, ὁν Δαβὶδ φησιν Ὁ Κύριος; τῆς δόξης· καὶ, « Οὗτος, ὁ ἠγαπημένος φησιν, Ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ αἰώνιος, » καὶ πῶς οὗτος διαπαντός τοῖς δικαίως ἔξουσιν τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ λαμβάνουσι τὴν λαμπρότητα αὐτοῦ, τὸ ἐξ αὐτοῦ τῆς χάριτος φῶς καὶ οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀμείβετος γὰρ αὕτη καὶ τοῖς ἄγγελοις ἀπερινόητος. Διὸ καὶ Θεὸς ἔσται ἐν μέσῳ θεῶν, τῶν ὑπ' αὐτοῦ θεουμένων τῇ χάριτι, καὶ φῶς τῶν φωτιζομένων. Ὅτι οὗτος· « τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει δὲ « Τὸ ἄρνον ἔσται, φησίν, ἥλιος τοῖς δικαίοις. » Βασιλεία μὲν οὖν καὶ ἀπολαύσις αὐτῆς, ὡς τὴν δόξαν αὐτοῦ διδοῦς. Ἀλλὰ καὶ ὡς νικητῆς καταβαλὼν τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ, καὶ τελευταίον τὴν θάνατον, καὶ μένων ἀεὶ μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΖ'.

Ἄρα καὶ ὁ παράδεισος ἀλλοιωθήσεται καὶ πῶς αὐτὸς κτίσις; καὶ πῶς ἀλλοιωθήσονται;

Εἰς τὸ κρείττον καὶ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ ὁ ἐπὶ γῆς παράδεισος καὶ πᾶσα κτίσις ἀλλοιωθήσεται. Καὶ ὁ Πέτρος τοῦτ' ἔφησιν, οὗ ἔσται πάντα καινὰ. Καὶ ὁ Παῦλος, Ὅτι καὶ αὕτῃ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς. Κτίσις δὲ καὶ ὁ παράδεισος, καὶ οὗτος χωρίον μᾶλλον τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ πολλὰς μονὰς διὰ τοῦ Μονογενοῦς σαρκωθέντος ἔχουσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς, ἦτοι τῇ καινῇ κτίσει, ὡς καινὰ γεγονότες κτίσματα, εἰς ἀφθαρσίαν ἐλθόντες. Πῶς δὲ ἡ ἀλλοίωσις γενήσεται, οἶδεν ὁ ἐκ μὴ ὄντων ποιησας. Ἔσται δὲ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Ἐξαποστελεῖς γὰρ, φησὶ, τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσει τὸ πρῶτον τῆς γῆς. Καὶ ὡς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὰτα καὶ εἰς καὶ εἰς τὸ κρείττον ἀλλοιωθήσονται αὐτὰ. Καὶ ὡς ἐσσεσάρκωται δι' ἡμᾶς ὁ Λόγος, καὶ ὠφθη ἡμῖν, καὶ φθοραῖς ἔτι οὐσι, καὶ ἀφθάρτοις γεγονόσι, πολλῶν μᾶλλον ἔλθει ὀφθήσεται. Καὶ μᾶλλον διὰ τῆς ἡμῶν ἀπαρχῆς οὗ προσελθῆς σώματος Θεοῦποστάτου μετὰ ψυχῆς. Διὰ τοῦτου οὖν μᾶλλον ἡμῖν καὶ διὰ τῆς ψυχῆς τοῖς ἀγίοις ἄγγελοις κατὰ φύσιν ὀφθήσεται. Καὶ διὰ τοῦτου μᾶλλον ἐσσεσάρκωται, ἐν οἰκειοτέρως ἰδῶμεν αὐτὸν, καὶ τοῦτου μετὰσχῶμεν, εἰ

¹⁴ Act. 1, 12. ¹⁵ I Joan. 7, 20. ¹⁶ Joan, 1, 9. ¹⁷ Apoc. xvi, 23. ¹⁸ II Petr. iii, 15. ¹⁹ Rom. viii, 21. ²⁰ Joan. xiv, 2. ²¹ Psal. ciii, 30.

mundanas habere sollicitudines, et flere propter animam. Itaque non oportet fieri in sacra Quadragesima nuptiales contractus nisi propter quamdam necessitatem et semel: et hoc fiat in die festo, nunquam tamen in majori Hebdomada et in Dominica Palmarum?

QUÆSTIO XXVI.

Quomodo Dominus venturus sit in secundo adventu suo, et quale Dei regnum, et lumen exers peret?

Ut ascendit in carne, ita secundo Dominus cum carne descendet secundum quod locuti sunt angeli, dicentes: « Veniet iterum, quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum ¹⁴. Regnum Dei et vita æterna ille erit, quem David vocat Dominum glorie: et de quo discipulus dilectus ait: « Hic est verus Deus et vita æterna ¹⁵. » Et ipse Lux erit in cæterum, iis qui cum justitia gloriam ejus adepti fuerint, et in splendorem ejus ingressi fuerint; ea quidem lux est gratiæ ejus non vero substantiæ, quæ est incommunicabilis et angelis etiam inscrutabilis; itaque Deus erit in medio eorum, eorum scilicet quos edificaverit ipse per gratiam, et lux eorum quos illuminaverit. Quia ipse est: « lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum ¹⁶. » Et dicitur in Apocalypsi: « Agnus erit sol justorum ¹⁷. » Ipse est ergo regnum et gaudium beatorum, quia illis suam gloriam infundit. Eritque ut victor qui stratis inimicis et devicta morte, manet in æternum cum discipulis suis dilectis.

QUÆSTIO XXVII.

Nunquid et Paradisus et omnis creatura die extremo immutanda sit, et quomodo?

Paradisus qui est in terra et omnis creatura in melius mutabitur et in incorruptione. Petrus enim dicit, omnia futura esse nova ¹⁸. Et Paulus: « Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis ¹⁹ »: creatura autem et paradisus: Ille autem potius est habitatio filiorum Dei, qui per Unigenitum incarnatum multas in domo Patris mansiones habent ²⁰ id est nova creatione; quasi novæ facti creaturæ, incorruptionem induunt. Quomodo autem hæc fiat mutatio, novit qui omnia a nihilo fecit. Erit enim in sancto Spiritu. Nam dicitur: « Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ ²¹. » Et sicut Deus operatus est omnia quæ sunt, ita ab ipso in melius mutabuntur. Et sicut propter nos caro factum Verbum nobis adhuc in corruptione se videndum præbuit, multo magis eligit videri a nobis cum incorrupti facti fuerimus: non enim nisi pro nobis initio assumpsit corpus hypostaticè unitum Deo cum anima. Per illud ergo potius nobis et per animam sanctis angelis, cuique secundum propriam naturam videbitur Nam propterea carnem assumpsit ut familiarius eum videremus, et ipsum participa-

temus quamvis super nos sit divinitate. Sed ejus gratiæ solummodo participamus, non substantiæ.

καὶ ὑπὲρ ἡμᾶ, ἔστι τῇ Θεότητι, καὶ οὐ τῆς οὐσίας ἡμεῖς, ἀλλὰ τῆς χάριτος μόνως μετέδομεν.

QUÆSTIO XXVIII.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΗ΄.

An finis futurus sit sub exitum septem ætatum, an octavo ævo, vel quando is sit futurus?

Εἰς τὸ τέλος τῶν ἑπτὰ αἰώνων γενήσεται τὸ τέλος. ἢ ἐν τῷ ἑβδόμῳ αἰῶνι; ἢ ποτε ἔσται;

De septem ætatibus mundi multi loquuntur. Sed sanctus Paulus non dicit septem fore ætates, sed hominum esse prope. Et Petrus atque David dicunt mille annos coram Domino esse sicut diem unum; et quia veniet et non tardabit. Dominus autem dicit finem esse venturum, cum refrigescet charitas quæ est plenitudo Legis et Evangelii, et veniet finis. Sed quamvis placherit quibusdam opinari tempora ante finem septem ætatum circulo complenda esse ad normam hebdomadæ quæ septem dierum circulo completur, non tamen oportet hæc existimare facienda solo ordine naturali; Creator enim omnia mutabit, prout opportune voluerit, et quando voluerit. Cum autem consummata fuerit iniquitas, et obliterata virtus, ut jam nunc videtur: cum refrigerint in fide credentes: cum jam non invenietur charitas, erudendum erit ad se finem; solum enim opus Dei charitas: Deus enim est charitas, et per charitatem ille fuit inter homines: finis ergo erit, cum charitas Dei non poterit in creaturis compleri. Et jam nunc est videre quasi desertam charitatem, et cum illa omne non sere virtutem: omnes enim eam simul derelinquimus, sacerdotes et monachi, ministri et laici; et ab officio deterrimur: oportet ergo credere jam adesse finem. Idcirco multiplicantur persecutiones: et lætam in nobis invenit diabolus, et inter nos multos excitat atheos.

Περὶ τῶν ἑπτὰ αἰώνων λέγεται τοῖς πολλοῖς· ὁ δὲ γε Θεὸς Παῦλος οὐχ ἑπτὰ φησιν, ἀλλ' ὅτι ὁ Κύριος ἔγγυς· καὶ ὅτι χλίια ἔτι ἐνώπιον Κυρίου, ὡς ἡμέρα μία, Πέτρος φησὶ μετὰ τοῦ Δαβὶδ. Καὶ ὅτι ἤξει, καὶ οὐ χρονεῖ. Ὡς δὲ ὁ Κύριος, ἐν τῇ φυγῇ τὴν ἀγάπην ἤξει ἐν τῷ τέλος φησὶ. Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυχῆσθε **342** ἢ ἀγάπῃ; οὕτως ἦτε πλῆρωμα νόμου αὐτοῦ Εὐαγγελίου ἐστὶ, τὸ τέλος ἐλεύσεται. Καὶ τοῦτον τὸν ἐβδωματικὸν χρόνον τὸν δι' ἑπτὰ κυκλοῦμενον ἡμερῶν, εἰ καὶ δι' ἑπτὰ αἰώνων πληροῦσθαι συμβαίνει νομίζουσιν τινὰς, ἀλλ' οὐ χρὴ προσδοκῆν τοῦτο φυσικῶς μόνον ὀφείλει γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι ὁ ποιήσας, καὶ μετασκευάσει πρὸς τὸ συμφέρον, ὅτι βούλεται, καὶ ὡς βούλεται. Καὶ ἐν τῷ πληθυνθῆναι τὴν κακίαν καὶ ἐκλείπει τὴν ἀρετὴν, ὡς καὶ νῦν ὁρᾶται· καὶ τοὺς πιστοὺς δὲ ψυχρανοῦντα· κατὰ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην εὐρίσκεσθαι ἡδυνάμως, πιστευτῶν ἐλθεῖν τὸ τέλος, ὅτι καὶ μόνον ἔργον ἢ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς γὰρ ἀγάπη ἐστὶ, καὶ δι' ἀγάπην αὐτὸς ἐνηθρώπησεν, καὶ ἐν τῷ μέγαν δι' ἀγάπην Θεοῦ τελείσθαι, ἐλθεῖν τὸ τέλος. Καὶ νῦν ἐστὶν ἰδεῖν ἐκλείπτουσαν ἤδη τὴν ἀγάπην, καὶ σὺν αὐτῇ σχεδὸν πᾶσαν ἀρετὴν, καὶ πάντες ταύτην ἑμοῦ κατελείπομεν, ἱερωμένοι καὶ μοναχοί, ἄρχοντες καὶ λαϊκοί, καὶ τοῦ καθήκοντος ἐξετράπημεν, καὶ τὸ τέλος ἐλθεῖν ἤδη χρὴ προσδοκῆν. Διὸ καὶ διωγμοὶ ἐπεκτείνονται, καὶ χώραν ἐβρίσκει ὁ πονηρὸς καθ' ἡμῶν, καὶ διεγείρει καθ' ἡμῶν τοὺς ἀθεοῦς.

QUÆSTIO XXIX.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΘ΄.

Quidam vestimenta sacerdotum quando templum ingrediuntur exosculantur: alii crucem in terra signant; æquis hujus rei usus?

Τινὲς τὰ τῶν ἱερέων ἄμφια ἐν τῇ εἰσόδῳ ἀσπάζονται· ἄλλοι δὲ καὶ σταυρὸν ἐν τῇ γῇ ποιοῦσι, εἰ ἀφέλιμον ἄρα τοῦτο;

Qui in ingressu sacerdotis ejus sacra indumenta deosculatur nihil absurdi facit, sed opus fidei exerceat, et salvabitur sicut et illi qui simbriam Jesu tangebant sanabantur: quia salus per ipsum est. Sed facere cruces in terra inconveniens sic enim pedibus conculcatur signum sacrum et divinum. Sit ergo illis qui hoc ignorantes faciant vetitum ne omnino in posterius faciant.

Ἐν τῇ εἰσόδῳ ὁ τὰ ἱερὰ ἄμφια τοῦ ἱερέως κατασπαζόμενος, οὐδὲν ἀπῆθον ποιεῖ, μᾶλλον δὲ πιστεως ἔργον ἐνεργεῖ· καὶ σωθήσεται, ὡς καὶ οἱ τοῦ κρασιέθου τοῦ Ἰησοῦ ἀπάμνοιοι διεσώθησαν, ὅτι καὶ δι' ἐκείνων τοῦτο. Τὸ δὲ ποιεῖν σταυρὸν εἰς τὴν γῆν, οὐχ ἀρμόδιον. Καταπατηθήσεται γὰρ τὸ θεῖον ἐκ τοῦτου σημεῖον. Καὶ τοῖς ἀγνώστως ποιούσιν ἔστω παρηγοῦντα τοῦ μὴ ποιεῖν.

QUÆSTIO XXX.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Λ΄.

Si episcopus iratus castiget aut sacris interdicit, vel sacerdos vel confessorius hoc sine iure facere, num id bonum sit, et quid faciendum si qui castigatur noluit admittere?

Θυμούμενος ἄρχιερεὺς ἢ ἐπιτιμῶν καὶ ἀφορίζει, ἢ ἱερεὺς, ἢ πνευματικὸς, ἀπὸ ἀπειθείας τοῦτο, ἢ ἀγαθόν; καὶ ἐὰν μὴ προσδέχηται ὁ ἐπιτιμηθεὶς, εἰ ποιητέον;

Ira moveri archiepiscopum vel sacerdotem, est vere pessimum, maximo cum tunc in aliquem objugationibus et anathematismis invehantur, nec justum; et necesse est illud denuo fieri canonicè, ne quis alienis peccatis innodetur: illud non est tolerantia et correctionis, sed potius ruinæ causa. Nemo tamen debet esse indulgentior quam Patres: nec quisquam in propriis reatibus absolvitur, ex eo quod absurde præsumit sibi veniam condonari,

Τὸ θυμοῦσθαι ἀρχιερέα ἢ ἱερέα καὶ παρὰ λόγον ἐπιτιμῆν τε καὶ ἀφορίζειν, οὐκ ἀγαθόν, οὐδὲ δικαίον. Ἀναγκαῖον δὲ πάλιν κανονικῶς τοῦτο ποιεῖν, ἵνα μὴ τις ἀλλοτρίοις ἐνέχηται ἀμαρτήμασι. Καὶ οὐδ' ἀνοχῆς τοῦτο, ἀλλ' ἀπωλείας ἔσται παραίτων, καὶ οὐδὲ φιλανθρωπότερον εἶναι δεῖ τίνα τῶν Πατέρων, μηδὲ κρατούμενον οἰκείου; ἐγγυθῆσθαι, ἐκ τοῦ ἀλόγως συγκатаβαίνειν νομίζουσιν, καὶ ἑαυτὸν συγχωρεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῶν εἰκείων αἰτεῖσθαι συγ-

χιώρησιν, δίκαιον δὲ ἐκδικεῖν τὰ τὰ τοῦ Θεοῦ, πλὴν μετὰ προαίτητος. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ μετὰ ζήλου, τοῦ καιροῦ καλοῦντος πρὸς τοῦτο, ἔτοιμόν τε τοῖς μετανοοῦσιν εἶναι ἀεὶ, εἰ γὰρ μόνον μετανοοῦσι. Τοῦτο δὲ ἔσται ἐν τῷ ἀποστῆναι τοῦ κακοῦ, καὶ ταπεινωθῆναι τὸν πταίσαντα.

pœnitentes, modo tamen solum eos pœniteat. Sic arcebitur malum, et humiliati frangentur rei continuaces.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΑ'.

Περὶ ἀφορισθέντος, πῶς ἄρα διατεθήσεται;

Πᾶς δὲ ἀφορισθείς, εἰς ἀλόγως, ὡς τούτω δοκεῖ, εἰς ἐννόμως, μὴ καταφρονεῖτω ὄλως, μηδὲ κριτικῆς αὐτῆς; ἑαυτοῦ γινέσθω, μηδ' ἄλλος αὐτὸν ἀπατάτω, ὡς οὐχ ἄπεται τούτου ἡ προθύμιος; δὲ τῷ ἐπιτιμησάντι προσερχέσθω ψυχῆς ταπεινώσει καὶ συντριβῇ. Εἰ δὲ οὐ προσδέχεται ὁ ἐπιτιμησας; μετὰ τὸ προσελθεῖν πολλάκις, καὶ διὰ τινων εὐλαδῶν, εἰ μὴ προσδεχθεῖ, τῷ μείζονι προσιέτω ἀρχιερεῖ, καὶ τότε ζητῶν τὴν συγχώρησιν, οὐ κατὰ τοῦ ἐπιτιμησαντος δὲ χιρῶν, ἀλλὰ ταπεινῶς καὶ εὐλαδῶς αἰτούμενος; τὴν συγχώρησιν, ἵνα γένηται καὶ κατὰ λόγον ἢ λύσει, καὶ μὴ λυπούμενος; ὁ ἐπιτιμησας ἀπεθῆ, μήποτε δίκαιος; λυπηταί. Ἄλλη γὰρ, φησὶν, ἡ κρίσις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἄλλη ἡ τοῦ Θεοῦ.

qui reprehendit contristatus non absolvat: nisi forte contristetur. Aliud est enim, aut iudicium hominum, aliud Dei iudicium.

343 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΒ'.

Ὁ ἑαυτὸν ἀφορίσας ἢ ἀναθεματίσας, τί ὀφείλει ποιεῖν;

Ὁμοίως καὶ ὁ ἑαυτὸν ἀφορίσας ἢ ἀναθεματίσας προπετεῖς ἢ θυμῷ, ἢ ἀρησιν Θεοῦ ἐξαιπῶν, ὀφείλει μετὰ δακρῶν καὶ συντριβῆς ἀρχιερεῖ ἐξαιρέτως προσέρχεσθαι, ἢ τούτου μὴ ὄντος ἔγγυς, πνευματικῷ τινι Πατρὶ, δοκίμῳ, καὶ ἐξαγγέλλειν καὶ δακρῶσαι, καὶ συγχώρησιν ἐξαίρετῶς καὶ εὐχὴν, καὶ ἔργα μετανοίας ποιεῖσθαι, καὶ μὴ ἀπλῶς πρὸς τὰ τοιαῦτα διακίεσθαι, ὅτι πολὺ τὸ κατάκριμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΓ'.

Τί ἄρα μείζον ἢ ἱερωσύνη, ἢ τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ;

Κατὰ μὲν τὴν τάξιν μείζων ἢ ἱερωσύνη τοῦ μοναχικοῦ σχήματος; ὑπὲρ λόγον· τὰ γὰρ ἔργα ταύτης, ἔργα Θεοῦ καὶ χωρὶς τῆς ἱερωσύνης οὐ Χριστιανός τις, οὐδὲ ἁγιασμὸν ἔχων, οὐδὲ Θεοῦ κοινωνῶν. Μείζων δὲ πάλιν ἢ μοναχικὴ τάξις τοῦ κατὰ κόσμον ἱερέως, ὡς φησι Διονύσιος, οὐ κατὰ τὴν ἱερωσύνην, ἀλλὰ κατὰ τὸν βίον. Διὸ καὶ ὁ μοναχὸς ἱερεὺς ὢν, ὑπέρτερος; τοῦ κατὰ κόσμον ἐστὶ, καὶ μοναχὸς δὲ ἀπλῶς; ὑπέρτερος τοῦ κατὰ κόσμον ἱερέως, οὐ κατὰ τὴν ἱερωσύνην, ὡς ἐφημεν. Αὐτὴ γὰρ Θεοῦ ἔργον, ἀλλὰ κατὰ τὸν βίον. Τῇ ἱερωσύνη δὲ πάντοτε εὐλογεῖ καὶ ἀγιάζει καὶ τὸν ὑψηλότερον τῷ βίῳ μοναχὸν ὁ ἱερεὺς. Διὸ καὶ Ἀντώνιος ὑπέκυπτε, καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπέκλινεν οὐ μόνον ἐπισκόποις, ἀλλὰ καὶ παντὶ κληρικῷ. Καὶ πᾶς οὖν ἱερεὺς, ὡς τὴν μεγάλην ἔχων ἀξίαν, ἀγίως πολιτευσάτω, καὶ μάλλον

quia ipse sibi ignoscit; sed etiam propriorum reatum venia est exponenda et iuste examinanda, et iudicanda sunt peccata secundum præcepta Dei, sed cum mansuetudine. Est aliquando zeli opportune vocare reum ad pœnitentiam; sed maxime semper paratum esse ministrum ad recipiendos

arcebitur malum, et humiliati frangentur rei continuaces.

QUÆSTIO XXXI.

De excommunicato, quomodo gerere se debeat

Omnis qui anathematis sententiam sustinuerit sive inconsiderate, ut ipsi videtur, sive legitime, non contemnat omnino; neque fiat sui ipsius iudex: sed neque alium audiat qui forte in errorem eum inducat, iungens firmiter non esse iudicium. Adeat vero sponte et mente humili et dolore contrita eum ex cuius sententia mulctatus est; quod si ab illo non recipiatur, postquam plurius accessit, nec post interventum quorundam piorum et prudentium, ne forte maneat innodatus et irreconciliatus, sed supremum ad eam pontificem, et tunc quaerat absolutionem, non quidem contra exprobrante reddarguens, sed humiliter et cum discretionem petens, ut absolvi possit secundum regulam, et ne forte contristetur. Aliud est enim, aut iudicium ho-

QUÆSTIO XXXII.

Quid ei faciendum, qui se ipsum sacris prohibuit aut anathemati subiecit?

Similiter eum qui seipsum separavit aut anathematizavit temere, inconsideranter aut iracunde, vel falso insinulavit negatione Dei, oportet cum lacrymis et contritione ad pontificem accedere singulariter; vel si prope non sit hic, coram uno probatissimo spiritualium Patrum se sistat, et cum lacrymis confiteatur, petens veniam et precis, opera deinde agat pœnitentiæ, verèque sit dispositus in futurum minime amplius ita iudicare et condemnare.

QUÆSTIO XXXIII.

Ecquid majus sit, munus sacerdotis aut monachi conditio?

Secundum ordinem et gradum sacerdotium monachi professionem excedit supra id quod dici potest: sacerdotii enim opera sunt opera Dei, et sine sacerdotio nemo est Christianus, nemo gratiam sanctitatis et consecrationis habens nemo cum Deo communicans. Sed iterum major est professione monachus quam sacerdos: non quidem, ut loquitur Dionysius, secundum sacerdotium, sed secundum vitam. Idcirco monachus sacerdos sacerdoti qui vivit in mundo longe præstat; et etiam simplex monachus hunc præstat, non, ut diximus, sacerdotio quod est opus Dei, sed vita: nam sacerdos ratione sacerdotii etiam monachum sibi vita præstantiorem benedicit et consecrat et sanctificat. Unde sanctus Antonius cedeabat et capitis inclinatione venerabundus obsequabatur non solum epi-

scopis, sed et cuilibet clerico. Omnis itaque sacerdos cum tanta polleat dignitate, sancte vitam instituat, et cum monachis sanctitate certet, et ipse satagat.

QUÆSTIO XXXIV.

Quenam peccata ad mortem sive mortalia?

Peccata ad mortem quidam dicunt esse octo; quia et octo sunt passiones, specialimque sequentia statuunt: Negationem Dei, homicidium, meretricium, et similia id genus, avaritiam et ejus similia, perjurium, mendacium, superbiam et arrogantiam. Nullum autem horum ad mortem erit illis qui amoris Dei et penitentiae legitime sese dederint; et nisi o contra seipsos morti tradant vel desperando, vel cor superbia et arrogantia inflando, vel blasphemando contra Deum.

QUÆSTIO XXXV.

Cum principes sacerdotum sint pariter patriarcha, metropolitae et episcopi, quanam inter illos differentia, et quomodo alius alio sit superior?

Gratia et potestate pontificia nulla interest differentia inter patriarcham et metropolitam, inter metropolitam et episcopum. Eadem enim quisque horum agit et potest. Sed quoad ordinem sedis et auctoritatem et rationem subjectionis et curam eorum qui ipsi committuntur regendi patriarcha Pater est omnium et caput, metropolitae et archiepiscopi ordinans, et judicans una cum sancta synodo, ipsi omnium commissorum cura est habenda. Deinde metropolitae pater est quoque et caput suorum episcoporum et clericorum quos omnes ordinat, et totius suae provinciae et Dominus et Dispensator, quam cum omni sapientia regere debet. Episcopus denique et Pater et caput est clericorum et laicorum in regione ipsi commissa degentium. Igitur secundum normam desuper e caelo constitutam et divinam obedientiam episcopus est inferior archiepiscopo suo, et ipsi subordinatur, et ab ipso judicatur sicut et episcopo subiciuntur ejus clerici et laici. Metropolitae vero patriarchae subest et synodo sed non subjecit episcopi suae provinciae. Sed patriarcha estne sub majori synodo? Certe quidem, haec omnia sunt optime statuta ordinatione admirabili et caelesti constitutione. Unusquisque igitur pulchre constituitur sub regimine eorum a quibus accipit ordinationem. Ea solummodo quae ad fidem spectant, ut sunt omnibus fidelibus communia, ab omnibus et patriarchis, et archiepiscopis et episcopis communiter approbantur et statuuntur, decreto quod ex sacris Scripturis desumitur, et sic convenienter determinantur. Quisque igitur maneat in suo ordine sicut et in futuro erit, testante Paulo, apostolo sanctissimo.

QUÆSTIO XXXVI.

Num bonum ac probandum sit quod episcopi facultatem dant monachis confessiones peccatorum audiendi, atque hi licet sacerdotes non sint, promissive benedicunt et remittunt peccata?

Ego quomodo audivi, qui licet ut monachis

αγωνίζεσθω, κατὰ μοναχὸς ζῆν, ἢ καὶ μοναχὸς γενέσθαι κατὰ καιρὸν σκευδέτω. quasi monachus fieri vita sua pro opportunitate

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΔ'.

Τίνα τὰ πρὸς θάνατον ἀμαρτήματα;

Πρὸς θάνατον ἀμαρτήματα ὅστω φασι εἶναι τινες, ἑπτά· καὶ ὅστω τὰ πάθη· ἐξαιρέτως δὲ εἶναι ταῦτα, ἀρνησιν Θεοῦ, φόνον, πορνείαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, φιλαργυρίαν καὶ τὰ αὐτῆς, ἐπιπορκίαν, ζεῦλον, ὑπερηφανίαν, καὶ ὀλθισιν. Οὐδὲν δὲ τούτων πρὸς θάνατον φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ τοῖς μετανοοῦσι γνησίως, εἰ μὴ τὸ ἑαυτὸν θανατώσαι, καὶ τὸ ἀπογνώσκει ἐκ τοῦ, καὶ τὸ ὑπερηφανίᾳ καὶ οἴηται ἐκστῆναι τοῦ νοῦ, καὶ κατὰ Θεοῦ βλασφημεῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΕ'.

Εἰ ἀρχιερεὺς ὁμοίως πατριάρχῃς μητροπολίτης τε καὶ ἐπίσκοπος, πῶς διαφορά ἐν αὐτοῖς; καὶ πῶς ὑπερέχει εἰς τοῦ ἑτέρου;

Ὁ πατριάρχῃς μητροπολίτης, ἢ μητροπολίτης ἐπισκόπου, κατὰ χάριν καὶ ἐνεργεῖαν τῆς ἀρχιερωσύνης οὐδεμίαν ἔχει διαφορὰν. Τὰ αὐτὰ γὰρ ἐνεργεῖ καὶ δύναται ἕκαστος. Κατὰ δὲ τὴν τάξιν τοῦ θρόνου καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τῆς ὑποταγῆς λόγον, καὶ τὴν εἰς τοὺς ὑφ' αὐτὸν τελούοντας πρόνοιαν, ὁ μὲν πατριάρχῃς Πατὴρ ἐστὶ πάντων καὶ κεφαλὴ, τοὺς τε μητροπολίτας καὶ ἀρχιεπισκόπους χειροτονῶν καὶ ἀνακρίνων σὺν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, καὶ πάντων φροντίζειν ὀφείλων τῶν ὑπ' αὐτόν. Ὁ δὲ γε μητροπολίτης Πατὴρ ἐστὶ πάλιν καὶ κεφαλὴ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ καὶ τῶν κληρικῶν, ἅπαντας χειροτονῶν, καὶ πάσης τῆς ἑαυτοῦ ἐπαρχίας ἄρχων τε καὶ διοικητῆς, ταύτην κ' ὡς ὀφείλων εἰκονομεῖν. Ὁ δὲ γε ἐπίσκοπος, Πατὴρ τε καὶ κεφαλὴ τῶν κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ. Καὶ ἐπίσκοπος μὲν κατὰ τὴν ἀνωθεν οὐράνιον τάξιν τε καὶ ὑπακοήν, ὑπόκειται τῷ ἀρχιεπισκόπῳ αὐτοῦ, καὶ ὑποτάσσεται αὐτῷ, καὶ κρίνεται ὑπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου οἱ κληρικοὶ αὐτοῦ τε καὶ λαϊκοί. Ὁ μητροπολίτης δὲ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου, οὐ μὴν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ. Ὁ πατριάρχῃς δὲ ὑπὸ τῆς μεγάλης συνόδου; Καὶ ἔντω; ταῦτα κατὰ θέλει εἶναι εὐταξίαν τε καὶ κατάστασιν τὴν οὐράνιον. Ἐκαστος γὰρ ὑφ' ὧν 344 χειροτονεῖται, διεύθεταται. Τὰ τῆς πίστεως δὲ μόνα ὡς κοινὰ πᾶσι πιστοῖς, παρὰ πάντων πατριαρχῶν τε καὶ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων κοινῶς δοκιμάζεται, καὶ τὴν ἀπόφασιν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν δέχεται, καὶ προστηκόντως ὀρίζεται. Ἐκαστος οὖν μενέτω ἐν τῷ οἰκίῳ τάγματι, ὡς καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἔσται, καθὼς Παῦλος μαρτυρεῖ ὁ θεϊστότερος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΓ'.

Ἀρχιερεῖς ἀδειαν δίδουσι μοναχοῖς, λογισμοὺς δέχονται· οἱ καὶ χωρὶς ἱερωσύνης εὐλογοῦσιν καὶ συγχωροῦσιν ἀδικήματα. Ἄρα τούτο ἀγαθόν;

Ἦκουσται κίεροι, ὡς μοναχοῖς ἰδιώταις δίδεται

παρ' ἀρχιερέων τὸ λογισμοὺς δέχεσθαι, Ἐγὼ δὲ καὶ πρὶν ἔφη, καὶ νῦν λέγω γνώμην ἐμὴν, καὶ θαρρῶ τῶν Πατέρων εἶναι· ὡς τῆς ἱερωσύνης τοῦτο ἔργον ἐστὶ, καὶ παρ' ἀρχιερέων καὶ ἱερέων χρῆ τοῦτο διανεργεῖσθαι. Οὐδαμῶς δὲ τοῦτο παρ' ἰδιωτῶν, εἰ μὴ που ἀνάγκη τις μὴ ἴδιος ἱερέως βιάσθαι ἐνεργῆσαι καὶ μοναχὸν ἐνδόσει ἀρχιερέως. εὐλαβῆ ὄντα, καὶ νόμους εἰδῶτα Θεοῦ, τοὺς ἱερούς φημι κινῶνας. Πλὴν ὥστε μόνον δέξασθαι λογισμοὺς, ἢ ἀναγγεῖλαι τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ ἢα διακρίνη τῶν ψυχωφελῶν τι τῷ ζῆτοῦντι, οὐ μὴν ὥστε συγχωρῆσαι καὶ λύσαι. Εἰ δ' οὖν, οὕτως ἔσται καὶ ἱερουργῶν ἱερωσύνης χωρὶς, καὶ βαπτίζων, καὶ εὐλογῶν, καὶ τὰ λοιπὰ ποιῶν, ὅπερ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριον.

A idiotis a pontificibus concederetur audire rationes animarum, Ego enim antea dixi et nunc dico quid sentiam, et confido quod idem sentiant Patres. Hoc totum opus est sacerdotii proprium quod a pontificibus aut sacerdotibus oportet exerceri, non autem ab idiotis. Si unquam aliqua necessitas, deficiente sacerdote, cogat monachum ad id exercendum, sit discretus, et prudens, et probe gnarus legum Dei, sanctorum aico canonum. Sed ita tales rationes sibi meminerit commissas ut illas deinceps ipse credat episcopo, vel ut quamdam animæ profutura interroganti præstet discreto referre, minime vero ut condonet et absolvat. Sin aliter, ille sacerdotis munus exercebit, sacerdotalis potestatis usus : quod est usibus Ecclesiæ omnino extraneum.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΖ'.

Τίς ἡ διαφορὰ ἐπισκόπου ἢ ἱερέως; καὶ διατί οὐ χωρῖσται ἱερέως, ἐπει λειτουργεῖ καὶ βαπτίζει;

Διὰ τὸ εἶναι τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα, καὶ ὅτι μὴ δίδεται τοῦτο, ὅτι δὲ εἶναι τὸ χάρισμα. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ὡς γέγραπται. Καὶ οὐδὲ μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, καὶ τὰ ἔξῃ. Ὁθεν ὁ μὲν ἐστὶν ἀναγινώσκων τῷ λαῷ, ὁ δὲ ὑπηρετῆς, ὁ δὲ διάκονος, ὁ δὲ καὶ λειτουργικὸς παρὰ τῷ θεῷ καλεῖται Διονυσίῳ. Ὁ δὲ ἱερεύς, ὁ δὲ τελεικὸς λέγεται, ὡς μέχρι τοῦτου τὸ τὰς τελευταίας ἐνεργεῖν δυνάμενος, οὐ μεταδιδόναι δὲ χάρισμα. Ὁ δὲ ἐστὶν ἱεράρχης, ὡς τὰ ἱερά καὶ θεῖα πάντα ἐνεργεῖν δυνάμενος, καὶ μεταδοτικὸς τούτων ὢν. Διὸ καὶ φωτιστικὸς ὀνομάζεται, ὡς ἐν αὐτῷ τὴν πηγὴν ἔχων τῶν φωτισμάτων τὴν τελειοτάτην χάριν, ὡς καὶ Ὁσωτήρ τοῦτο περὶ τὸ ἐξουτοῦ ἔφη καὶ παρὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν. Αὐτὸς δὲ καὶ σωματικῶς τὸ πλήρωμα ἔσται τῆς Θεότητος ἔχων, οἱ μαθηταὶ δὲ κατὰ μετοχὴν αὐτοῦ τὰ χαρίσματα. Διὸ καὶ Ἐγὼ εἶμι, φησὶ, τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Καὶ τοῖς μαθηταῖς δὲ, Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Δι' αὐτῶν τοίνυν καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν τῶν ἀρχιερέων, ἢ χάρις ἐστὶ φῶς τοῖς πασὶ μετοχευέεται. Οἱ δὲ ἱερεῖς ταύτην τὴν χάριν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ μόνον ἱερουργεῖν ἰσχύουσι καὶ βαπτίζειν. Καὶ ταῦτα δὲ χωρὶς ἀρχιερατικῆς οὐ ποιοῦσι δυνάμει μύρου τε καὶ χειροτονίας.

B QUÆSTIO XXXVII.

Quænam differentia inter episcopum et sacerdotem? et quare non ordinet sacerdos, etsi sacram Cænam celebrat ac baptizat?

Varia sunt sancti Spiritus charismata, et illi quidem dedit illud, huic autem hoc charisma dedit... Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, ut scriptum est. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, et cætera. Unde quidem sunt lector, subdiaconus, diaconus, qui a divino Dionysio vocatur liturgicus administer, et sacerdos, qui et mysteriorum initiatus minister dicitur, quia solus sine diacono operari potest cæremonias mysteriorum, non vero distribuere charismata; est enim hierarcha qui omnia sancta divinaque agere potest, et eadem insuper communicare cæteris: quare insuper vocatur illuminans, utpote in seipso habens doctrinæ et plenissimæ ac perfectissimæ gratiæ fontem, ita ut Salvator quod de seipso dicebat idem de discipulis suis affirmaverit. Quamvis in ipso corporaliter esset plenitudo divinitatis et ejus discipuli communicationem tantum haberent ejusdem per charismatum dona. De seipso dicit: Ego sum lux mundi; discipulis autem suis ait: Vos estis lux mundi. Ab eis ergo et a successoribus eorum pontificibus, gratia sicut lux omnibus dispergitur. Sacerdotes autem talem non habent gratiam; sed tantum possunt sacrificium offerre et baptizare;

quia non sunt sine pontificia virtute.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΗ'.

Εἰ χρῆ μόνον ἀρχιερέα ἱερουργεῖν;

Τὸ ἱερουργεῖν μόνον ἀρχιερέα τινὰ δίχα πρεσβυτέρου ἢ διακόνου οὐδὲν κωλύει, ἐπει καὶ οὗτος ὁ τελειότατος καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχων τὸ ἐνεργεῖν. Διὰ δὲ τὸ εὐτακτὸν τε καὶ εὐκοσμον, καὶ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης τιμὴν, χρῆ πλείονας

QUÆSTIO XXXVIII.

Num solum episcopum nullo presbytero vel diacono presente sacram cænam fas sit celebrare?

Nihil obstat quin pontifex solus sine presbytero et sine diacono sacrificium offerat; est enim plenissimo ad cæremonias aptus cum ipse cæteris det illas exercere. Si vero dignitati et convenientiæ attendatur et honori pontificiæ auctoritati debita.

11 1 Cor. xii, 11, 28. 12 Joan. xiii, 12; ix. 5. 13 Matth. v, 14.

consulatur oportet ut pluribus stipetur presbyteris et diaconibus ; qui si deliciant saltem unus præsto sit presbyter et unus diaconus : præsertimque in ordinationibus oportet præsentibus esse presbyteros et diaconos qui ordinandos introducunt et osculo recipiant qui sunt ejusdem ordinis et sic sanctæ regulæ plene adimpleantur. Videmus tamen persæpe pontificem sancta conficere solum defectu clericorum, in basilicis quas inter vias visitat. Alium quoque tali posse gaudere indulgentia judicabimus, qui inopinate et sine mora ad celebrandum quasi cogitur necessitati ut mysterium Christi alicui præstet communionem. Sed quamvis quominus absolute fiat nihil obstat, rectus tamen servandus est ordo, præsertim in ordinationibus et in majoribus Ecclesiis, quando frequens adest populus.

A *προσβυτέρους ἔχειν καὶ διακόνους. Καὶ τοῦτο μᾶλλον τυποῖ τὸ τὸν Κύριον μετὰ τῶν μαθητῶν εἶναι. Εἰ δὲ γε σπάνι; κληρικῶν, κἢν εἰς προσβυτέρους, καὶ εἰς διάκονους ἔστω, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς χειροτονίαις χρῆ προσβυτέρους εἶναι καὶ διακόνους. ἵνα καὶ παρ' αὐτῶν προσάγῃται ὁ χειροτονοῦμενος, καὶ ὁ ἀσπασμὸς γένηται μετὰ τῶν ὁμοταγῶν καὶ τὰ τῆς τάξεως ἐκτελεῖται. Ἐἶθόμεν δὲ καὶ μόνον ἐν ἀποδημίαις βασιλικαῖς ἀρχιερεῖς διὰ σπάνιν κληρικῶν πολλάκις ἱερουργήσαντα. Καὶ 345 ἔθλον ἔθουσιν εὐληφῶτα, καὶ κελικῶς κατὰ χρεῖαν μόνον καὶ κοινωνίαν τῶν μυστηρίων ἱεουργοῦντα. Ἄλλ' εἰ καὶ οὐδὲν τὸ κωλύον, ὁμοῦ καὶ τὰ τῆς εὐταξίας τηρητέον, καὶ μᾶλλον ἐν χειροτονίαις καὶ καθολικῶν ναοῖς, καὶ λαοῦ πρῶτον; ἐκ-
B *νοῦ.**

QUESTIO XXXIX.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΘ΄.

Quare ut lectores plures simul ordinat episcopus, non etiam plures simul diaconos et presbyteros solent ordinare. Et num deceat extra celebrationem sacra Cænæ ordinare sacerdotis?

Διατί ὡς ἀναγνώσας πλείονος ὁμοῦ χειροτονεῖ ὁ ἐπίσκοπος, μὴ καὶ πλείονος ὁμοῦ χειροτονεῖ διακόνους καὶ προσβυτέρους ; καὶ εἰ χρῆ χειρὸς λειτουργίας χειροτονεῖν ἑστῆς ;

Plures simul ordinatos lectores et subdiaconos videmus et accepimus, qui et extra chorum et ante suggestum ordinantur : unum vero diaconum, et unum presbyterum, et unum episcopum intus ordinatos ad sacram mensam. Qui hunc ordinem mutaverit ille innovat, et qui innovat non sequitur Ecclesiam. Sed et extra missam nullum oportet ordinari : sic enim accepimus. Et hoc monet divus Dionysius apostolorum decessor, dicens omnes ordinandos et consecrandos esse intra sacrilicium, et cum participatione mysterium Christi, et prostratos ante altare, et cum manuum impositione, et cum invocatione gratiæ quæ sigillum divinum est, et inter sanctas preces, cum proclamatione et fraterno osculo ; et talibus ceremoniis complenda sunt ordinationes et cæteris similibus quas tradidit. Qui igitur ita non ordinatus fuerit, non secundum traditionem ordinatus est. Et nescio quid futurus sit, cui quomodo sancta exercebit qui non secundum normam fuerit, consecratus. Non licet ergo plures episcopos, vel plures diaconos, vel plures presbyteros ordinari simul in una missa, sed episcopum unum, et presbyterum et diaconum ; quemque autem eorum tempore convenienti et præfixo ritibus. Episcopum quidem post sacrum hymnum Trisagium, ut apostolus agnoscatur. Deinde presbyterum postquam in mensa sacra deposita fuerint dona consecranda. Diaconum denique post ultimas preces, ut significatur in ipso esse memoriam rerum omnium sanctarum. Et tunc episcopum in throno esse constituendum, quia in ordinem apostolorum introducitur. Presbyter vero ordinatur post oblata dona sacra, quia eorum minister constituitur. Diaconus demum post ultimas preces, quia ipse est in ultimo ordine, et quia non suscipit potestatem deprecandi, sed ministrandi et exhortandi ad sanctas preces.

Ἀναγνώσας μὲν ὁμοῦ πλείονας, καὶ ὑποδιακόνους εἶδομεν χειροτονεῖσθαι, καὶ παρελάδομεν, εἴ καὶ ἔξωθεν χειροτονοῦνται τοῦ βήματος ; ἓνα δὲ διάκονον, καὶ ἓνα προσβυτέρον, καὶ ἓνα ἐπίσκοπον ἐνδοῦς χειροτονοῦμένους ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης. Ὁ δὲ ἀνατρέπων καινοτομεῖ : ὁ δὲ καινοτομῶν οὐ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔπιτα. Καὶ χωρὶς δὲ λειτουργίας οὐ χρῆ χειροτονεῖσθαι τίνα ; οὐ γὰρ παρελίδομεν. Καὶ ὁ θεὸς τοῦτο παρακλιθεῖται Διονύσιος τῶν ἀποστόλων ὁ διάδοχος, πάντα; διεκ τῆς ἱερουργίας καὶ κοινωνίας τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ λέγων τελεεῦσθαι, ἐν τῷ ὑποκλίπταιν αὐτοὺς τῷ θεοσεαστηρίῳ καὶ τῇ χειροθεσίᾳ καὶ σφραγίδι καὶ ἐπικλήσει τῆς χάριτος, καὶ ταῖς ἱεραῖς εὐχαῖς, τῇ ἀνακηρύξει τα καὶ τῷ ἀσπασμῷ, καὶ ἐν τούτοις καθιεροῦσθαι καὶ τῶν λοιπῶν οἷς παραβίδωκεν. Ὁ οὖν μὴ οὕτω χειροτονηθεὶς οὐ κατὰ τὴν παράδοσιν ἔστι χειροτονηθεὶς. Καὶ οὐκ οἶδ' ὅ τι οὕτως μὴ κατὰ τὴν τάξιν τελεσθεὶς ἔσται. Οὐ πολλοὺς οὖν ἐπισκόπους ἄμα ἢ προσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν ἐν μιᾷ λειτουργίᾳ χρῆ, ἀλλ' ἐπίσκοπον ἓνα καὶ προσβυτέρον καὶ διάκονον. Καὶ τούτων ἕκαστον ἐν τῷ ἀρμοδίῳ καιρῷ καὶ τεταγμένῳ. Καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον μετὰ τὴν Τρισάγιον ὕμνον πρὸ τῶν ἀποστόλων ἀναγνωσθῆναι ; προσβυτέρον δὲ μετὰ τὸ ἀποτεθῆναι τὰ ἅγια δῶρα ἐν τῇ θεῖᾳ τραπέζῃ ; διάκονον δὲ μετὰ τὴν τελευταίαν εὐχὴν, πρὸ τοῦ εἰπεῖν, ὁ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεῖσθαι. Καὶ τότε μὲν τὸν ἐπίσκοπον ὡς ἂν ἀνθροπισθεῖ τῷ θρόνῳ ; καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀποστόλων ἐλθῆναι ; μετὰ τὸ τεθῆναι δὲ τὰ θεῖα δῶρα τὸν προσβυτέρον, ὅτι τούτων ἱεουργεὶς καθίσταται ; ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ εὐχῇ τὸν διάκονον, ὅτι τελευταία τάξις οὗτος, καὶ οὐ δύνημι εὐληφῆν εὐχισθαι, ἀλλ' ὑπερηλατεῖν καὶ προσκαλεῖσθαι πρὸς τὰς εὐχάς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Μ΄.

Α

QUÆSTIO XL.

Χρή διὰ κοινῶν τινῶν εἰς ἀνάγκην, μὴ ἔντος ἱερῆς;

Num fas sit ex necessitate, ubi nullus præsto est sacerdos, diaconum alicui sacrum Canum ministrare?

Εἰς ἀνάγκην διάκονος, μὴ ἔντος ἱερῆς, πρὸς θάνατον ἀφορῶντι τινι μεταδοῦναι τῶν προηγιασμένων λαϊκῶ οὐ κωλυθήσεται, ἀνάγκην μόνον ἰδῶν. Πῆν ἔξειπαιν ὀφείλει τῷ ἱερεὶ εἴτε πρότερον, εἰ δυνατὸν, εἴτε ὕστερον. Καθηρημένῳ δὲ ἡ ἀνείρω οὐκ ἔξεισι κοινῶν αὐτῶν τῶν μυστηρίων, ἀλλὰ προσέρχεται τούτων ἕκαστον ἱερεὶ, καὶ μέγιστα διὰ τὴν ταπεινώσιν καὶ συγχώρησιν.

Cum necessitas interfuerit, deficiente sacerdote, et laico in periculo mortis constituto, nihil obstat quin diaconus præsanctificata mysteria participanda præbeat, sed tantum cum necessitatem urgere videat. Sed oportet confiteri apud sacerdotem sive ante si possibile est, sive post. Peccatori autem expiato non licet sibi ipsi sumere sancta mysteria, sed unusquisque eorum adire debet sacerdotem, præsertim ut humilissimè et pœnitens absolvatur.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΑ΄.

Ἐμάθομεν καὶ μοναχοὺς ἐν ἐρημίαις μόνους κοινῶν καὶ εἰ γρη τοῦτο ποιεῖν, καὶ πῶς κοινῶν.

Β

Accepimus etiam monachos in desertis solos communiorum imperitare; et num deceat ita agere, et quomodo communicandum sit.

Τῶν δὲ ἐρημίταις οὐκ καὶ μὴ εὐρίσκουσιν ἱερεῖς; πρὸ ἀρχιερέως ἐνέδδοται, ὡς ἐμάθομεν, προηγιασμένα ἔχειν ἐν πυξίδι, καὶ ἐν καιρῷ ἀνάγκης; ἐξ αὐτῶν αὐτοῦ; κοινῶν μετὰ πολλῆς εὐλαβείας, οὐ καθῶς; δὲ οἱ ἱερεῖς, ἀλλ' οὕτω ποιοῦντα; ὡς καὶ ἄλλοθεν ἔγνωμεν, καὶ ἡμεῖς τοῖς ἡρωτηκόσι διαταξάμεθα ἐν καθαρῷ τινι τόπῳ ἀπλοῦντα; ἱερὸν ὑφασμα, ἐπάνω τούτου τιθέναι ἔριον κάλυμμα· ἐπὶ τοῦ καλύμματος δὲ δὴ τῆς λαβίδος; τοῦ παναγίου ἄρτου μερίδα· καὶ οὕτω ψάλλοντα; θυμιῶντα; καὶ προσκυνῶντα; 346 εὐλαβῶς τρεῖς, οὐ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῷ στόματι τοῦ θελοῦ ἄρτου μεταστρεῖν· εἴτα διὰ τινος ποτηρίου οἴνω σὺν ὕδατι ἢ ὕδατι μόνῳ ἀποκλύζειν τὸ στόμα. Εἰ οὖν καὶ ἀποθήσκων τις εἴη, καὶ μὴ κάρσειν ἱερεῖ; ἢ διάκονο; διὰ τὴν πολλὴν ἀνάγκην, ὡς τῇ ὁσίῃ θεοκτίστῃ ὑπηρέτησε ναυτικός. Εἰ ζωοποιὸς ἄρτος ἐστὶ, τινὶ τῶν ἀναγκαστῶν ἢ τῶν εὐλαβεστέρων καὶ καθαρωτέρων πιστῶν τοῦτο ἐνοθεῖσθαι· καὶ μετὰ φόδου καὶ εὐλαβείας, διὰ τῆς λαβίδος εἰς τὴν ἱερὴν κάλυμμα μέρος ἐμβαλῶν οὐδέ τι λεπτότατον τοῦ παναγίου σώματος; προσγίτω τῷ τοῦ ἀποθήσκοντος στόματι εἰς ἐφθόνην ζωῆς αἰωνίου. Πλὴν κατὰ πολλὴν, ὡς ἔφημεν, τὴν ἀνάγκην, καὶ μετὰ πλείστης ἐπιπροσοχῆς· καὶ εἰ γὰρ πρὸς θάνατον ὁ ἀδύρωπος ἀφορᾷ, καὶ οὐκ εἴτι ἐστὶν ἐλπίς. Εἴτα ἀπαγγελλέτω τῷ ἱερεὶ ὁ ὑπηρέτης; καὶ συγχώρησιν ἐξαιτήσθω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΒ΄.

Ἐάν θυμῷ τις ἀρτήσεται λόγῳ ἱερῆς, ἢ ἄλλοις πιστοῖς, εἰ ποιητέον; καὶ εἰ γρη τὸν ἱερεῖα ἱεραουργεῖν.

Γ

Si sacerdos aut alius fidelis per iram æstum verbis Deum abnegaverit, quid faciendum; et an tali sacerdoti sacra facere liceat?

Ἄλλως τὰ διὰ τοῦ λόγου καὶ ἄλλως τὰ διὰ τῶν ἔργων ἀμαρτήματα κρίνεται. Δὲ ὁ εἰπὼν θυμῷ λόγῳ μὲν ἀσεβῆσαι, ἱερεῖς ὢν; καὶ μὴ ποιήσας, κατακρίνεται μὲν, καὶ τῆς ἱερωσύνης εἰργεται ἐπιπέλῳ· οὐ μὴν δὲ καθαιρέσει ὑποβάλλεται, δὲ τὸ μὴ τελείως ἐθέρον· δὲ καὶ περὶ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος γέγραπται ἐν τῷ; Πιτρήσι, ὡς ἐν μελετήσῃ τις βίβλι τὸ σχῆμα, καὶ μὴ βίβλις, φθάζη ἀπλοῦν, μετὰ μοναχῶν ἔσται· ὡς καὶ ὁ λαϊκὸς λαϊκὸς ἔσται, εἰ μελετήσας; μόνον μοναχὸς γενέσθαι.

QUÆSTIO XLII.

Aliter iudicantur verba peccaminosa, aliter facta. Quare si quis arroganter et audacter loquens verbis tantum simulaverit impietatem, non vero fecerit, et fuerit sacerdos, iudicabitur quidem et a ministerio sacerdotis plurimum arcebitur, non tamen condemnationi erit obnoxius, quia non opus complevit. De monachorum professione scripserunt Patres, eum qui statum hunc in animo habuerit dinittere, de facto autem minime dimiserit, monachum esse usque ad mortem. Ita et laicus laicus;

Si quis arroganter et audacter loquens verbis tantum simulaverit impietatem, non vero fecerit, et fuerit sacerdos, iudicabitur quidem et a ministerio sacerdotis plurimum arcebitur, non tamen condemnationi erit obnoxius, quia non opus complevit. De monachorum professione scripserunt Patres, eum qui statum hunc in animo habuerit dinittere, de facto autem minime dimiserit, monachum esse usque ad mortem. Ita et laicus laicus;

manet, licet monachus fieri In animo habeat, quando factis non tale complet desiderium : in quo enim statu quis esse elegerit, vere est, et inde iudicatur.

QUÆSTIO XLIII.

Peccatorum patratorem, si confiteatur, recipiendum esse, et quamnam ex hoc utilitas?

Qui peccavit et adhuc peccat, optime facies pœnitentiam agendo coram Deo et coram Patre spiritali peccata confitens, quod est iuitium pœnitentia. Confitendo enim, cognoscat seipsum et plenam inveniet pœnitentiam; quia primo non desperabit, quia deinde seipsum iudicabit, quia iterum admonitiones doctrinae suscipiet, et denique proces sanctorum habebit ut possit respicere. Ita enim proficiet, ut Deus non sinat eum in impœnitentia vivere.

QUÆSTIO XLIV.

Nam propter omnia peccata etiam minima homo panis fiat obnoxius?

Vere propter omne peccatum homo panietur. Quandoquidem etiam pro verbo otioso ratio reddenda est, ut Veritas ipsa dicit, ipse omnium iudex, et pro visione, quæ fuerit passioni obnoxia, etsi cœlum aut terram iure jurando advocaverimus : tum etiam si quod amplius adfirmationi, sic, aut negationi, non, addiderimus. Pœnæ tamen errori ipsi respondebunt, cum multæ punitiones sint, et multæ apud Deum mansiones electis. Pœnitentia ergo et confessione omnia solvuntur peccata. Et quid hoc dono majus? Igitur pœnitentiam agamus, ut salvemur : Pœnitentiam agite, clamant et Baptista et Dominus.

QUÆSTIO XLV.

Num quisquam a peccato immunis moriatur?

Nullus hominum absque peccatis morietur. Etenim statim post baptismum parvulis etiam accidit ut juxta viam eorum a quibus educantur, voluntarie et ignoranter plurima faciant peccata : in peccatis enim concipiuntur et generantur parvuli. Solus Dominus absque peccato incarnatus, conceptus et natus est, et vixit et mortuus est Salvator omnium, et resurrexit in æternum victurus et mansurus absque omni labe peccati.

QUÆSTIO XLVI.

Varias interjecto tempore oblationes qui accepit sacerdos, num ex omnibus offerre debeat?

Cum aliquando pures acceperit oblationes sacerdos, non debet simul ex omnibus his oblationibus offerre : erunt ipsi in cibum utpote ministro divinatorum mysteriorum; sed debet pro omnibus offerre Deo partem aliquam pro unoquoque eorum nominatim qui dona obtulerunt. Quare notanda sunt accurate nomina offerentiam : et non tunc solummodo cum proferunt dona pro ipsis offerre debet sacerdos, sed et aliis temporibus; nam unusquisque offert quæ donat pro integro sacrificio. Ex una tam n oblatione munissima consecrare debet

Α οὐκ ἐφθασιν · ἐν ᾧ γὰρ τις ἐφθασεν εἶναι, καὶ ἐστι, καὶ κρίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ΄.

Ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐργαζόμενος δευτέρος ἐξομολογούμενος; καὶ τί τὸ ἀπὸ τούτου δευτέρος;

Ὁ ἁμαρτανῶν κα' μὴ ἀφιστάμενος καλῶς ποιῆσει μετανοῶν τῷ Θεῷ καὶ ἐξομολογούμενος Πατρὶ πνευματικῷ. Ἀρχὴ γὰρ τοῦτο μετανοίας. Καὶ ἐν τῷ ἐξομολογεῖσθαι καὶ καταγιγνώσκειν ἑαυτοῦ, καὶ εἰς τὸ μετανοῆσαι τελείως ἀλευσεται; ὅτι τὸ οὐκ ἀπογιγνώσκει, καὶ ὅτι ἑαυτὸν κατακρίνει, καὶ ἐτι λόγους διδασκαλίας δέχεται, καὶ ὑπὲρ τοῦ μετανοῆσαι εὐχὰς, καὶ οὐδὲ τὸν οὕτως ἔχοντα καταλείπει Θεὸς μὴ μετανοῆσαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΔ΄.

Ἄρα διὰ πᾶσαν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἐλαχίστην κολλᾶται ὁ ἀνθρώπος;

Ἄληθός διὰ πᾶσαν ἁμαρτίαν κολλᾶσθῆται ἄνθρωπος · ἐπεὶ καὶ περὶ ἀργοῦ λόγου δώσωμεν λόγον, ὡς φησὶν ἡ ἀλήθεια, αὐτὸς ὁ πάντων κριτὴς, καὶ χάριν βλέμματος ἐμπαθοῦς, καὶ χάριν τοῦ ὁμῶσαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ χάριν τοῦ περισσώτερον εἶπαι τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὐ. Πλὴν καὶ ἀναλόγως τῷ πταίσματι ἔσται ἡ τιμωρία · ὅτι καὶ πολλὰ κολλᾶσαι · ἐπεὶ καὶ πολλὰ παρὰ τῷ Θεῷ μόναι τελούσι τοῖς ἐκλεκτοῖς. Τῇ μετανοίᾳ δὲ πάντα καὶ ἐξομολογήσει λύεται. Καὶ τί τοῦ δώρου τούτου μείζον; Μετανοῶμεν οὖν, ἵνα σωθῶμεν · ἐπεὶ καὶ Μετανοῆτε, φησὶν ὁ Βαπτιστῆς; καὶ ὁ Κύριος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΕ΄.

Ἄρα ἀποσθῆσκει τις χωρὶς ἁμαρτίας;

Οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων χωρὶς ἔσται θανὼν τῆς ἁμαρτίας. Εὐθὺς γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τοῖς νηπίοις αὐτοῖς παρακολουθεῖ διὰ τῶν ἀνατριφόντων πλείστα τὰ πλημμελήματα, καὶ ἔκουσίως καὶ ἀγοισί· ἐπεὶ δι' αὐτὰ τὰ νηπια γίνεται. Μόνος δὲ ὁ Κύριος σαρκωθεὶς, καὶ ἀναμαρτήτως συνελήφθη, καὶ ἁγίως ἐτέχθη, καὶ ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων ὁ λυτρωτῆς, καὶ ἀναστὰς ζῆ, καὶ μένει μόνος ὢν ἀναμάρτητος.

347 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΣ΄.

Ὁ ἱερεὺς πολλὰς κατὰ καιρὸν δεχόμενος προσφορὰς, δευτεῖται προσφέρειν ἐκ πτωχῶν;

Ὁ ἱερεὺς πολλὰς δεχόμενος προσφορὰς κατὰ καιρὸν, οὐκ ἐφείλει μὲν προσφέρειν ἐκ πτωχῶν τῶν προσφορῶν τραπήσεται γὰρ καὶ ἐκ τούτων ὡς ὑπερίτης τῶν θείων. Ὀφείλει δὲ ὑπὲρ πάντων προσνεγκεῖν ὀνομαστικῶς τῶν προσνεγκόντων ὑπὲρ ἑκάστου τῷ Θεῷ μερίδα. Διὸ καὶ χρὴ σημειοῦσθαι τὰ τῶν προσφερόντων ὀνόματα · καὶ οὐ τότε μόνον προσφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς; ἐπειδὴ περ ἑκάστος ὑπὲρ τελείας ἢ δέδωκε προσφέρειν λειτουργίας. Ἐκ μετῶν μὲν οὖν προσφορῶν τῆς καθαρῶν τῶν ἱερῶν ἑκαστὸς ἐκ τῶν

πολλῶν, εἰ μὴ ἐν τῷ: Κυριακῆς μόνον τῆς ἀγίας; A
Τεσσαρακοστῆς, καὶ τῆ ἀγία μεγάλη Πέμπτη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΖ΄.

Τι εἰσὶν αἱ μερίδες, καὶ τί δύναται προσφέρειν
καὶ εἰ χρὴ προσφέρειν ὑπὲρ γυναικῶν
συνουκουσῶν αἰρετικοῖς ἢ ἀσεβέσιν.

Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν προσφορῶν τὰς ὑπὲρ τῶν ἀγίων
μερίδας, καὶ ὑπὲρ τῶν προσενεγκάντων πιστῶν
προσάγειν. Καὶ μὴ ἀμελεῖν τοῦ προσφέρειν μερίδας
ὑπὲρ τε ἐκάστου τάγματος τῶν ἀγίων, καὶ ὑπὲρ
πάντων ὁμοῦ, καὶ ὑπὲρ ἐκάστου τῶν προσφερόντων
πιστῶν· εἰ δὲ μὴ, προδήλως μόνον παρανομοῦσι
τινες καὶ ἀμαρτάνουσιν. Ὅτι ἀντὶ τῶν προσώπων
αἱ μερίδες τῶν προσαγόντων εἰσὶ· καὶ νοητὴ γίνεται
μετὰ Χριστοῦ τούτοις κοινωνία. Διὸ οὐτε τῶν ἀμαρ-
τανόντων φανερώς καὶ μὴ ἀπισταμένων χρὴ δεχε-
σθαι τὰς προσφοράς, οὔτε γυναικῶν, κἂν πισταὶ ἢ
ὀρθόδοξοι ᾖσι, συνουκουσῶν ἢ ἀσεβέσιν ὀνηράσιν ἢ
αἰρετικῶσιν. Κηρὸς δὲ καὶ εἰλαιον προσδέχεσθαι
δέον παρ' αὐτῶν εἰς ἐλπίδα σωτηρίας αὐτῶν, καὶ
παρακλήσεις ὑπὲρ τούτων καὶ δεήσεις ποιηθῆναι μὴ
ὀνηρέων, καὶ ἐλεημοσύνας αὐτῶν· παραγγέλλειν
ἐνεργεῖν, οὐ μὴν δὲ προσφέρειν ὑπὲρ αὐτῶν, οὐδὲ
κοινωνεῖν αὐτῶν, εἰ μὴ τί γε ἐν τῷ τέλει εὐχελαίου
γινόμενου ὑπὲρ αὐτῶν. Ἄγιασμα δὲ καὶ ἀντίθερον
κατὰ καιρὸν λαμβανέτωσαν, ὁμολογεῖσθαι πιστὰ
εἶναι· εἰ· ἄγιασμα καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας.
Ἐὰ μὴ εἰς τὸ μέγα καὶ πρὸς θάνατον τῆς ἀπογνώ- C
σεως ἀμάρτημα διὰ τῆς ἀπιστροφῆς ἐκκυλισθῶ-
σιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΗ΄.

Ἄρα δυνατὸν ἓνα ἱερεὺς ποιεῖν εὐχέλαιον;

Ὁ χρὴ ἓνα ἱερεὺς ποιεῖν εὐχέλαιον, ἐπεὶ, «Ἦρσακα-
λασιόθωσαν, φησί, τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλη-
σίας» καὶ οὐχ ἓνα πρεσβύτερον· καὶ δεῖ τὴν τάξιν
φυλάττεσθαι. Καθὰ οὖν ἐπίσκοπον οὐ χειροτονεῖ εἰς
ἐπίσκοπος, οὕτως οὐδ' εὐχέλαιον ποιεῖ εἰς πρεσβύ-
τερον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΘ΄.

Ἐάν τις κατεργασθῆς ἱερῶς ἐν τινι, καὶ ἀπιστίας
ἔχη ἀμάρτησθαι παρ' αὐτοῦ, τί ποιήσει;

Εἰ σύνοιδί τις τινε τῶν ἱερῶν ἀμάρτημα, εἰ μὴν
μέγας φησὶ Βασίλειος ὀναγγεῖλαι τὸν εἰδὼτα τῷ
ἀρχιερεῖ, ὥστε δηλονότι δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὴν ἐξέ-
τασιν· οὐ μὴν ἐὰν αὐτὸς ὀφείλει ἀρχὴν τοῦτον ἔχειν
ὁ συνειδὼς πρὸ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο
ἔω· ἀν μὴ αὐτὸς ἀπ' ἐκτουτοῦ ὁ ἱερεὺς κωλύεται, οὐ
δεῖ τοῦτον ἢ ἐκπομπέειν ἢ κωλύειν ἢ ἀποστρέφε-
σθαι. Εἰ δὲ καθ' ἑαυτὸν διακρίνεται τις, περιπέσει
πρὸς ἕτερον ἱερεῖα. Οὐκ ἀνάγκη γὰρ χωρὶς πίστεως
προσέρχεσθαι. Καὶ εἰ μὴν ἦν ἀφίελος τῷ Θεῷ τὰ
περὶ τοῦ ἱερέως καὶ τὰ τῆς χάριτος ὡς δι' ὀργάνου
δεχόμενος, τέλειον ἂν εἶχε τὸν ἀγιασμόν, καὶ μισθὸν
πλείονα μάλλον, ὡς κατὰ πίστιν τῆς χάριτος, καὶ οὐκ

panem sanctum non ex pluribus, nisi forte in Do-
minicis Quadragesimæ sanctæ et in magna et san-
cta die quinta majoris hebdomadæ.

QUÆSTIO XLVII.

Quid sint particule et quid valeant efficere cum
offeruntur. Item num offerre fas sit pro mulieribus
quæ hæreticis impiisve cohabitaverunt.

Ex cæteris oblationibus consecrantur partes pro
sanctis, et specialiter pro fidelibus qui obtulerunt
eas. Nunquam autem omnittendam est offerre par-
tes illas pro unoquoque ordine sanctorum, et pro
omnibus ejusque ordinis, et pro singulis fidelibus
qui oblationes fecerunt; nisi forte quidam publice
contra legem Dei graviter peccaverint. Oblationes
enim et præcipue partes quæ consecrantur, loco
personarum offerentium ponuntur, et sic sit com-
munitio spiritualis cum Christo. Ideo non oportet
accipere oblationes peccatorum publicorum qui non
repuerunt, nec magis mulierum, licet fidelium et
orthodoxarum, quæ sunt matrimonio junctæ impiis
manifestis et hæreticis. Illæ autem offerre debent
creto et oleum, in spem salutis, et non præter-
mittere licet eas consolari et pro eis fusiores
emittere preces, et ipsis suadere ut faciant eleemo-
synas; sed non tamen offerri debet pro illis, ne-
que ipsis permitti communio sancta, nisi forte
quod in decessu illæ ungantur oleo supremo bene-
dicto. Munuscula vero sacra mutua vice identidem
accipiant, ad constituendum quod fidem servant in
testimonium expiationis et spri salutaria, ut non
deficientes incidant in maximum et lethale crimen
desperationis.

QUÆSTIO XLVIII.

Num ab uno presbytero possit oleum sanctum
confici?

Uni sacerdoti non licet oleum sanctum conficere
juxta illud: «Injucant presbyteros Ecclesiam»,
non vero unum presbyterum: et oportet ut ser-
vetur norma. Sicut ergo unus episcopus alium
episcopum non consecrat, ita nec unus presbyter
oleum sanctum conficit.

QUÆSTIO XLIX.

Si quis sacerdotem aliqua in re dignum condemna-
tione existimet, nec credat se posse ab eo sanctifi-
cari, quid illi faciendum?

Si quis peccatum in aliquo sacerdote deprehen-
derit, hunc monet magnus Basilius, ut hoc pontifici
detegat, qui postmodum de his diligenter inquret;
non enim oportet talem ream statim Ecclesie sue
innocensere. Propterea quoadiu sacerdos per se
ipsum non irretitur, illum non debet manifestare,
et ita forte a penitentia cohibere; si vero
seipsum diducit averit tandem, adeat alium sacer-
dotem, fide firmæ aliquis motus, Deusque forsitan
ignoscens, gratiam quasi per instrumentum ut
est sacerdoti, donabit, plenam expiationem et
nec elem magnum nimis secundum fidem ex gr
ta non virtute hominis obtinebit, secundum Deum

et in Deo solummodo agens. Absque fide non accedat; scriptum est enim: « Omne quod non est ex fide, peccatum est »; sed si fidem habet, accedat. Sed attendat donec magna mercede fraudetur et sic non condemnabitur. Forte contra illusioni obnoxius judicare alios incipiet maxime sacerdotes insontes et pios, male ab inimico inductus, condemnabit et abominabitur, et ita in salutis periculum incidet.

QUÆSTIO L.

Num sacerdos, qui in peccatum prolapsus est, possit ab episcopo vel synodo iterum ordinari aut quavis ratione ad sacrum munus revocari.

Qui vere deliquit sacerdos et pontifici vel synodo reus innotuit, non potest iterum consecrari neque modo et ritu quocunque rursus ad sacerdotium ordinari. Qui enim post baptismum fornicatus est vel concubinæ athesit non potest esse episcopus, nec presbyter, nec diaconus, nec omnino in catalogum sacrum inseri. Ita loquuntur trecenti octodecim Patres Nicænæ synodi.

QUÆSTIO LI.

Quare non data sit dæmonibus pœnitentia sive conversio, sed tantum hominibus?

Angei qui peccaverunt, id est dæmones, utpote spiritualem habentes naturam, omnem redintegrationis spem amisere. Ratio est quia non ex alterius cuiusvis fallacia vel circumventionem fraudulenta deliquerunt, neque ignorantia mellioris boni, sed sola pretulantiore superbia, et idcirco in æternum dejecti sunt et ad infima-quæque provoluti; nec unquam concedet Deus, etsi summe benignus, ut pœnitentiam agere possint, et iustitiam recuperare, sed hoc erit illis semper et omnino impossibile. Quidam dixerunt dæmones delicto dolere posse, sed ab istis fœde illusi sunt, ita ut vel cum Origene finem pœnæ futuram esse somniant, vel in Deum triste blasphemaverint. Non erigentur quia consulto peritideque peccaverunt. Neque illis sarcinâ carnis fuit occasio peccandi et causa dejectionis, sed voluntas pœneditata. Neque ulla necessitate compulsi impegerunt, cum spirituales essent, nulla pœnuebantur penuria. Nos vero egentes et a dæmonibus illusi, et quasi fame laborantes, cibum præ voluptate surripimus: propter quod et morti destinati sumus et plurimo indigemus auxillio; nam timore mortis multum peccamus, sicut dixit sanctus Paulus: « Et liberabit eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii orant servituti; » ex quo infer: « Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrabæ apprehendit ». Juste ergo Deus concussit vobis hic pœnitentiam, non vero angelis: illic enim non erit pœnitentia, sed operum remuneratio. Operandi nunc tempus est; in futuro autem mercedem recipiendi.

ἄνθρωπον ἀρετῇ προσερχόμενος καὶ διὰ θεῶν ποιῶν μόνον. 348 Ἐπεὶ δὲ οὐ πίστετε προσέρχεσθαι, ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐκ πίστεως ἀμαρτία ἐστίν, ὡς γέγραπται, ὅπου τὴν πίστιν ἔχει καὶ πορευέσθω. Πλὴν γινωσκίτε, ὡς ἀποτυγχάνει τοῦ μεγάλου μισθοῦ τοῦ μὴ καταγρῖναι. Ἴσως δὲ καὶ πλανώμενος ἔσται. Καὶ εἰ ἀρξεται χρεῖναι, καὶ τούτα ἱερεῖς, καὶ τοὺς ἀθώους καὶ καθαρούς ἐπιηρεῖα ἐχθροῦ κατακρινεῖ καὶ βδελύξεται, καὶ οὕτω κινδυνεύσει περὶ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ν'.

Εἰ δυνατόν τὸν περιπεπωκότα ἀμαρτήματι ἱερέα παρ' ἀρχιεπίσκω ἢ συνόδου ἀναχειροτονεῖσθαι, ἢ ἐπανακαλεῖσθαι τρόπῳ τινί.

Τὸν περιπεπώτα ἀληθῶς ἱερεῖα καὶ τῷ ἀρχιεπίσκω γνωσμένον ὄντα ἢ τῇ συνόδῳ οὐ δυνατόν ἢ ἀναχειροτονεῖν ἢ ἐπανακαλεῖσθαι ἕλως τρόπῳ τινί εἰς τὰ τῆς ἱερωσύνης. Ὁ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα πορευόμενος, ἢ παλλακῆν κηδεύμενος, οὐ δύναται ἐπίσκοπος εἶναι ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ ἕλως; τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Καὶ τοῦτο οἱ τριακῶσι δικοστώ τῆς ἐν Νικαίᾳ φασὶ συνόδου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΑ'.

Διὰ τί τοῖς μὲν δαιμόσιν οὐκ ἐδόθη μετάνοια καὶ ἀνάκλησις, τοῖς ἀνθρώποις δὲ μόνον;

Ἡ νοερά φύσις τῶν ἀγγέλων παραπεσούσα, ταυτέστιν οἱ δαίμονες, οὐκ ἔχει ἀνάκλησιν, ὅτι οὐ κατηνέχθη ἀπάτη οὐδὲ πλάνη τινὸς ἑτέρου, οὐδ' ἀγνωσία τοῦ κρείττους, ἀλλ' ἀφ' αὐτῶν τῆς οἰκείας μόνῃ. Καὶ πρὸς τοῦτο αἱ κυλλοῦνται καὶ χεῖρονες εἶ: γίνονται. Καὶ οὐκ ἀν παρηγεῖτο τοῦτο θεός; φιλάγαθος ὢν, εἰ δυνατόν ἦν αὐτοὺς μετανοῆσαι, καὶ εἰ δίκαιον ἦν. Ἀλλ' οὐ δυνατόν ἕλως. Καὶ οἱ λίγοντες ὅτι δυνατόν, ὅπῃ δαιμόνων ἐμπαίζονται, ἴνα ἢ τέλος φρονήσωσιν ὡς Ὀριγένης κολάσεως, ἢ κατὰ θεοῦ βλασφημήσωσιν. Οὐκ ἐγείρονται οὖν, ὅτι ἐθολοκακοῦντες; κηπιώκασι; καὶ ὅτι οὐδὲ παραπίτασμα τῆς σαρκὸς τοῦτο: οἱς ἦν αἰτιον τοῦ κακῶς κησεῖν καὶ κησθαι, ἀλλὰ προαίρεσις; καὶ ὅτι οὐκ ἀνάγκη; εἶλοσι γὰρ καὶ κατὰ τὴν χρεῖαν ἀνευθεῖς. Ἡμεῖς δὲ ἐπιθεῖς; καὶ ἐξηκατημένοι παρ' αὐτῶν τῶν δαιμόνων, καὶ ὡς χρεῖαν ἔχοντες τρέπεσθαι, τροφῆς ἰδονῆ κληπίντες. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ θησκειν κατακρηθήμεν, πλείονος χρηζόμεν βοθηλας, ὡς καὶ διὰ τὴν τοῦ θανάτου φέρον πλεον ἀμαρτάνοντες. καθὰ καὶ ὁ θεός; φησι Παῦλος, « Καὶ ἀκαλλάξει τοῦτους, λίγων, ὅσοι φέρον θανάτου διαπαντός τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας ». Καὶ ἐπιφέρει, « Οὐ γὰρ δῆπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀδραμ ἐπιλαμβάνεται ». Ὅθεν τὴν μετάνοιαν ἐκαίως ἡμῖν ἐναυθα καὶ οὐ τοῖς ἀγγέλοις ἰδωρῆσατο ὁ θεός;. Ἐκεῖσε γὰρ οὐκ ἔσται μετάνοια, ἀλλὰ τῶν ἐργῶν ἀνείδοσις. Ὅτι ἐργασίας ὁ παρῶν καίρες, ὁ δὲ μέλλων ἀνταποδόσις.

²² Rom. xiv, 23. ²³ Hebr. ii, 15, 16.

Τίς ἡ νηστεία τοῦ Κυρίου, καὶ πῶς Τεσσαρακοστή λέγεται, πλεονεξ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἔχουσα, καὶ πῶς ἀποδεκώσις. Ἀποδεκώσις ἡμέρας.

Νηστείαν νηστεύομεν ἢ ἐ Κύριος ἐνήστευσε τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην καλούμεν καὶ οὖσαν Τεσσαρακοστήν, εἰς κάθαρσιν ἡμῶν τε καὶ θασμῶν, καὶ ὄπαρχὴν καὶ δεκάτωσιν κατ' ἐνιαυτὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν. Ἦτις ἀρχεται μὲν ἀπὸ δευτέρας ἡμέρας, λήγει δὲ συναπτῶς εἰς Παρασκευὴν, τῶν Κυριακῶν καὶ Σαββάτων εἰσαγομῶν. Ἐπει καὶ ἐν τούτοις τὰ τυχανόνος τε ἐνεργοῦμεν, δι' τῆς ἡμέρας ἐσθίοντες, καὶ τὰ τῆς νηστείας ἐτηροῦμεν. κριάτος τε καὶ τυροῦ καὶ λυθοῦ ἀπεχόμενοι. Καὶ ὁ Σωτήρ δὲ συναπτῶς ἡμέρας ὁμοῦ καὶ νύκτας νηστεύει τεσσαράκοντα. Καὶ Κλήμης περὶ τούτου ὁ Πέτρος ἐν Ῥώμῃ διάδοχος ἐν ταῖς Διατάξεσι γράφει τῶν ἀποστόλων, καὶ οἱ Πατέρες δὲ πάντες παρατέθηκαν, ὁ θαῖός τε Σάββας, καὶ ὁ 349 ἐκ Δαμασκῶ Ἰωάννης, διὰ τοῦ Ἱεροσολυμητικοῦ τυπικοῦ. Οἱ ἐρωτοῦνται δὲ ἀδελφοί, Ἰωσήφ Θεσσαλονίκης, καὶ Θεόδωρος, ὁ Στουδίτης, διὰ τῶν ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ τῇ ἀγίᾳ ὕμνων αὐτῶν· καὶ οἱ τὰ ἰδιόμεια δὲ γεγραφότες Πατέρες, τῇ Πατριτικῇ τοῦ Λαζάρου ψάλλειν ἐνθέμενοι τὴν ψυχωφελεῖ πληρούσαντες Τεσσαρακοστήν, τὴν ἔγραψεν τε τοῦ Λαζάρου, καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν Βαίων ὡς ἰδίως ἑορτάζοντες· ἑορτῆς, καὶ ἐτι τὴν ἀγίαν ἑβδομάδα τῶν τοῦ Κυρίου σωτηρίων παθῶν, ἰδίᾳ παρὰ τὴν νηστείαν ἀγοντας τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν δι' αὐτὰ ἐξαιρέτως τὰ τοῦ Κυρίου ἀγώματα πάθη, ἃ ὑπὲρ ἡμῶν ἤνιχα, τὴν ἀπάθειαν ἡμῖν χορηγῶν. Ὅθεν καὶ πανηγυρίζομεν χαίροντες τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ. Τοῦτο οὖν πάλιν καὶ ἐν ταῖς Διατάξεσιν, ὡς εἴπομεν, γέγραπται, καὶ διὰ τῶν ὕμνων οἱ Πατέρες μαρτυροῦσι καὶ ἡ ἀρχαία παράδοσις. Ἄλλ' οἱ Λατῖνοι καὶ ἑταυθα καινοτομοῦσι, τὰ δύο ἡμέρας τῆς ἀγίας νηστείας λύοντες παρὰ τὸν κανόνα, καὶ πᾶσαν ἀχρεῖοντες αὐτὴν. Πλὴν οὖν τῶν Κυριακῶν τεσσαράκοντα ἀριθμοῦσιν ἀχρι τοῦ μεγάλου Σαββάτου· οἱ καὶ εὐρίσκονται μηδεμίαν ἡμέραν διὰ τὰ τίμια πάθη τοῦ Κυρίου νηστεύοντες, καθὰ παραδέδοται, οὐδὲ τεσσαρακοστὴν ἀγοντες· ἐπει καὶ κατὰ τὰ Κυριακά· οὔτε κριάτων, οὔτε τυροῦ ἀπογεύονται. Τινὰς οὖν ἡμεῖς ἐξ αὐτῶν ἐρωτήσαντες, Ἠὸσαν οὖν νηστείαν ὑπὲρ τῶν σωτηρίων παθῶν νηστεύετε; διαπορήσαντας εὐρομεν αὐτούς. Καὶ πάλιν, ἐπειδὴ ἀριθμοῦσι τεσσαράκοντα πλὴν τῶν Κυριακῶν, ἐρωτήσαντες, Διατί τὰς Κυριακάς; ἀνοθεν κατὰ παράδοσιν νηστεύετε; πάλιν ἠπέρησαν. Αὐτὴ οὖν ἴστιν ἡ νηστεία τοῦ Κυρίου ἡμῶν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ ἡ ἑβδομάς μετ' αὐτὴν πῶν ἀγίων παθῶν αὐτοῦ. Τὴν νηστείαν δὲ οὐκ αὐτῆς χρῆζον τετίλεκε, πῶς γὰρ ὁ μόνος ὢν ἀν·μάρτητος; ἀλλὰ δι' ἡμῶν νηστεύει. Τοῦτο δὲ πεποιήκειν ἡμῖν παρῶν νηστείας ὑπογραμμῶν, τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἀναίμαρτον παράδοσιν, καὶ τὸν δι' ἀκρασίας καὶ γαστριμαργίας πεσόντα διὰ νηστείας ἀνορθῶν. Διὸ καὶ τὰς ἀγίας ἡ νηστεία ἐσπούδαται εἰς κατάλυσιν τῆς πρώτης ἐκείνης διὰ

Quodnam jejunium Domini, et quomodo dicatur Quadragesima, quæ pluribus quam quadraginta diebus constat, et quomodo decimatio, qua dies decimamus.

Jejunium agimus ad instar Domini per sanctam et magnam, ut vocatur, et vere est, Quadragesimam, in nostram expiationem et propitiationem, et simul quasi in renovationem et decimationem vitæ nostræ per singulos annos. Incipit illa a secunda die hebdomalis (feria secunda) et explicit absolute in Parasceve, includens Dominicas et Sabata que eamoniibus præscribuntur facimus: his in die manducamus, et juxta jejunii leges abstinemus a carne, a caseo et a piscibus. Salvator etenim jejunavit quadraginta dies et noctes continuam sine intermissione, quod testatur Clemens, qui Romæ Petri successor fuit, in constitutionibus apostolorum quas recensuit. Ita et Patres omnes tradiderunt: sanctus nempe Sabbas et Joannes Damascenus in Typico Hierosolymitano. Item factentur fratres Joseph Thessalonicensis et Theodoros Studites in hymnis de sancta Quadragesima. Item alii Patres qui cantica particularia scripserunt in Parasceve sancti Lazari, cænantem completam Quadragesimam anime salutarem, et resurrectionem Lazari cum festo Palmarum singulari solemnitate celebrantes. Post jejunium quadraginta dierum, addimus et unam hebdomadam, quam sanctam vocamus, similiter jejunantes propter salutarem quam pro nobis Dominus sanctissimam passionem pertulit, ut nos in immortalitatem et impassibilitatem introduceret; unde postea letantes et exultantes resurrectionem ejus celebramus. Omnia hæc scripta sunt, ut dicimus, in Constit. apostolicis, et Patres testantur in hymnis suis et vetus traditio. Latini vero et in hoc innovant, duos dies jejunii sacri solventes contra canones, et sic totam Quadragesimam vanam facientes. Numerant autem quadraginta dies, exceptis Dominicis usque ad majus Sabbatum, et sic deprehenduntur ne unam quidem diem jejunantes in honorem pretiosæ passionis Domini, sicut a traditione monemur facere. Non ergo habent Quadragesimam, cum et in Dominicis neque carnes, neque caseum gustant. Quosdam et nos ex illis interrogavimus: Quam jejunii partem exercetis propter salutarem Domini passionem? Hesitantes invenimus. Et iterum: cum numerent quadraginta dies exceptis Dominicis, interrogavimus: Quare in Dominicis juxta antiquam traditionem jejunatis? Hærent iterum. Hæc igitur est mos sacri jejunii Domini quadraginta dierum; et hæc est hebdomas major post ipsam consecrata jejunio ad sanctam. Passionis ejus memoriam. Ille autem non necesse habuit jejunare: quomodo talis necessitas illi qui solus est absque peccato? sed propter nos jejunavit, ut scilicet nobis præberet sancti jejunii exemplar: ita delevit Adæ pravari-

cationem et eum qui intemperantia et gulæ voluptate ceciderat, abstinencia crexit. Idcirco jejuniis strenue vacant sancti viri, ut solvant prioris hujus intemperantia maledictum. Prophetæ etiam in hoc satagere videmus, maxime Moysen, Eliam, Danielem et alios puros. Item de apostolis, de pontificibus, et sanctis fidelibus quibus illud opus antiquius erat. Gratia autem inest jejuniis ad frangendum desideria ventris, et nobis proponitur in similitudinem jejunii Salvatoris in purificationem et resurrectionem. Idcirco in abstinencia ciborum non erit nobis mora, sed erectio et vitæ Dei immaculatæ participatio, heritorumque jejunii quod in nos exerent, simulque mortis et resurrectionis; cum ipso enim resurgemus.

QUÆSTIO LII.

Quare jejuniemus quartam feriam hebdomadis et Parascevem cæteraque jejunia. Et num laicos quæque tantumdem jejuniare fas sit?

Jejunium diei quartæ et Parasceve ideo institutum est ut prius revocaret in memoriam consilium a Judæis initum ut Salvatorem dolo tenerent, quod in quarta die factum est; posterius autem significaret finem hujus captivitatis, quod scilicet Jesum ad crucem alligaverunt in die Parasceves, sicut et Adam edens de ligno mortuus est. In Parasceve et hora sexta clavis confixerunt eum, quia Adam de ligno edit. Et mortuus est Salvator hora nona, nam et in paradiso apparuit, et chirographum mortis quod erat contra Adam delevit, illud scilicet: « Terra es, et in terram revertaris, » et mortalis Adam factus est.

QUÆSTIO LIV.

Unde jejuniis Quadragesimæ et sanctorum apostolorum Deivarae Virginis, et quia illa primum instituerit? cum sint qui novum illud esse contendunt.

Cætera vero omnia jejunia ab antiquis tradita sunt, et usus testatur, veteresque Constitutiones, nec Unionis tomus tacuit, qui eorum meminit, et Typicum Hierosolymiticum, quod ut supra diximus, sanctissimum Sabbam, et post eum theologum Damascenum auctores institutoresque agnoscit, quorum alter tempore quartæ œcumenicæ synodi, aliter inter sextam et septimam vitam agebat, qui antio Typicum composuere: nam cum a divino Sabba compositum barbarorum incursione perisset, magnus hic Joannes ab initio illud ut antiquitas erat conscripsit ordinavitque. Snam vero quæque juniorum series propriam habet rationem. Primo quidem jejuniis quadraginta dierum typum refert jejunii Moysis, qui postquam jejunaverit xl dies et xl noctes accepit sermones et leges Dei in tabulis lapideis scriptas. Nos vero post jejuniis xl dierum Verbum vitæ, non scriptum, sed incarnatum et postea natum ex Virgine videmus, accipimus et carnis participamus ejus sanctissimæ. Videsne similitudinem jejunii nostri cum jejuniis Moysis, seu potius superioritatem jejunii nostri? Non enim jejunamus, cum quotidie manducamus, et nultum quidem differt quod accipi-

α τῆς ἀκρασίας ἀρᾶς, καὶ οἱ προφῆται πρὸς τοῦτο ἀγωνιζόμενοι ὠφθησαν, καὶ μᾶλλον Μωϋσῆς τε καὶ Ἰησοῦς, καὶ Δανιὴλ, καὶ ἕτεροι πλείστοι· καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἱεράρχαις καὶ ἑσίοις τοῦτο ἐξαιρετικὸν ἔργον ἦν. Τοῦτου οὖν χάριν εἰς κατάλυσιν τῆς ἐπιθυμίας τῆς γαστρὸς, καὶ ἡμῖν αὕτη δίδεται, εἰς τύπον τῆς σωτηρίου νηστείας, διὰ κάθαρσιν ἡμῶν καὶ ἀνάγεσθιν. Διὸ καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς νηστείας οὐχὶ θάνατος ἡμῖν, ἀλλ' ἔργου ἐκταταί, τοῦ ἀναμαρτήτως ζῆσαντος· καὶ νηστευόμετος· ὑπὲρ ἡμῶν θανόντος καὶ ἀναστάντος, καὶ ἡμᾶς συνεγείραντος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΓ'.

Διατί νηστεύομεν Τετράδην καὶ Παρασκευὴν, καὶ τίς ἄλλας νηστείας. Δύναται οἱ λαϊκοὶ τσαυτὰς νηστεύειν;

Ἡ Τετράς δὲ καὶ Παρασκευὴ δὲ αὐτοῦ· ἡ μὲν διὰ τὴν συμβουλήν τῆς κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβουλῆς· ἐν Τετράδι· γεγεννημένης, ἡ δὲ διὰ τὸ τέλος τῆς ἐπιβουλῆς, ὅτι τοῦτον ἐν τῇ Παρασκευῇ ἰσταύρωσαν, ὅτε καὶ τοῦ ξύλου ὁ Ἄδᾶμ ἀφάρμενος τέθνηκε. Κατὰ τὴν Παρασκευὴν γὰρ καὶ κατὰ τὴν ἑκτην ὥραν τοῦτον προσήλωσαν, ὅτε τοῦ ξύλου καὶ ὁ Ἄδᾶμ ἔψατο. Καὶ τέθνηκεν ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ ἑννάτῃ ὥρᾳ, ὅτε καὶ ἐν τῷ ζελενῶ ὄφθαλι αὐτοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ, γὰρ αὐτοῦ Ἄδᾶμ ἐξήνεγκε τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν, τὸ, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελευσθή, καὶ νεκρὸς Ἀδᾶμ γέγονεν.

C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΔ'.

Ἦ τοῦ τεσσαρακονθημέρου, καὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων, καὶ τῆς Θεοτόκου νηστεία. πόθεν; καὶ τίς ὁ ἀπαρχῆς παραδούς; τινὲς γὰρ λέγουσι νέας εἶναι.

Αἱ λοιπαὶ δὲ νηστείαι, καὶ ἅπασαι μὲν κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαι, ὡς ἡ συνήθεια μαρτυρεῖ, 350 καὶ αἱ ἀπαρχῆς διατάξεις, καὶ ὁ τῆς ἐνώσεως τόμος αὐτῶν μεμνημένος, καὶ τὸ Ἱεροσολυμητικόν, ὡς προσηφηνεν, τυπικόν, ὃ τὸν θεϊκώτατον Σάββαν, καὶ μετ' αὐτὸν τὸν ἐκ Δαμασκίου θεολόγον συγγραφεῖς ἔχει· καὶ νομοθέτας· καὶ ὁ μὲν κατὰ τὴν τετάρτην οἰκουμένην σύνοδον, ὁ δὲ μέσον τῆς ἑκτης καὶ τῆς ἑβδόμης, καὶ ἄμφω τῆς Ἐκκλησίας Πατέρας τε καὶ διδάσκαλοι. Οἱ δύο δὲ τὸ τυπικὸν συνταθείασιν, ὅτι ἐκ παρὰ τοῦ θεῶν Σάββα τῇ ἐπιδρομῇ τῶν ἐθνῶν ἀπολεσθὲν, ἡ μέγα· Ἰωάννης ἐξαρχῆς τοῦτο κατὰ τὴν ἀνορθὴν τάξιν συνῆκε καὶ διετυπώσατο. Ἰδίαν δὲ ἐκάστη τῶν νηστεῶν καὶ τὴν ἐννοίαν ἔχει. Καὶ ἡ μὲν τοῦ Τεσσαρακονθημέρου τυπὸς τὴν τοῦ Μωϋσεως νηστείαν, ὅς τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας νηστεύσας, ἐν πλατῆ λιθίναις διὰ γραμμάτων λόγους τοῦ Θεοῦ ἐδέξατο· ἡμεῖς δὲ νηστεύοντες τεσσαράκοντα, τὸν ζῶντα Λόγον ἐκ τῆς Παρθένου οὐ γεγραμμένον ἐν λίθῳ, ἀλλὰ σεσαρκωμένον τεχθῆναι καὶ βλεθόμενον καὶ λαμβάνομενον, καὶ κοινωνοῦμαι αὐτοῦ τῆς θεοτείας σαρκός. Ὅρθῶς τὸ ἴσον μὲν τῆς νηστείας Μωϋσεως· τε καὶ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ τὸ τῆς ἐγκρατείας ἡμῶν; οὐ γὰρ νηστεύομεν ἡμεῖς, καθ'

ἡμέραν ἐσθίοντες, καταπολὺ δὲ τὴ τῆς ἑωρᾶ· διαλάττον ἐν ἡμῖν καὶ τῷ Μωϋσῇ· δωρεὰ γὰρ καὶ χάρις μετῶν τοῦ Μωϋσῆως ὑπὲρ πάντα νοῦν ἐν ἡμῖν. Λοιπὸν μὴ ἀμφιβάλλε. Ἡ νηστεία δὲ γε τῶν ἀποστόλων διὰ τὴν τοῦτων τιμὴν. Καὶ δικαίως· ὅτι κλειστων ἀγαθῶν δι' αὐτῶν ἔξιώμεθα· καὶ ὅτι νηστείας οὗτοι καὶ ὑπακοῆς ἀχρι θανάτου καὶ ἐγκρατείας ἐργάται· ὠρθοσαν ἡμῖν καὶ διδάτταλοι. Καὶ Λατῖνοι τοῦτο καὶ ἀκοντες μαρτυροῦσι, διὰ νηστείας ἐν ταῖς μνήμαι· αὐτῶν τιμώντες· αὐτούς· Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν κατὰ τὰς Διατάξεις τῶν ἀποστόλων διὰ τοῦ Κλήμαντος μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Πνεύματος εὐφραίνόμεθα ἑβδομάδα μίαν, αὐθις δὲ νηστεύομεν ἑβδομάδα, ἵνα μὴ τῆ τροφῆ ἐκλυθῶμεν, ὡς διδάσκόμεθα· καὶ συναπτῶς τῆ νηστεία ἐκείνη καὶ τοὺς παραδεδικότας νηστεύειν ἀποστόλους τιμώντες νηστεύομεν. Ἡ δὲ γε τοῦ Αὐγουστοῦ νηστεία εἰς τιμὴν ὑπάρχει τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Μητρὸς, ἥτις προγνοῦσα τὴν μετέατασιν ἑαυτῆς, καὶ πάντοτε μὲν τῆν ἀγωνιζομένη ὑπὲρ ἡμῶν καὶ νηστεύουσα, μὴ χρεῖαν ἔχουσα νηστείας ἢ καθαρὰ καὶ πανάμωμος· ὅμως δὲ ἀγγελικῶς διατεταμένη ἢ ὑπὲρ τοῦς ἀγγέλους εὐσά τε καὶ βιοῦσα, καὶ προσενοχούμενη συνεχῶς, ἐνουμένη μὲν θεῷ Πνεύματι τῆ μακαρίᾳ ψυχῇ τῷ Υἱῷ· αὐτῆς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἰκετεύουσα, τότε δὲ μάλλον ἐν τῷ μέλει τῶν ὡδὲ μεταβαίνειν λεπτυνομένη πικρὸν ἀγίῳ ἔρωτι τοῦ Υἱοῦ. Αἰδὸ καὶ ἡμεῖς τότε νηστεύειν καὶ ἀνυμνεῖν αὐτὴν ὀφείλομεν, τὸν τε βίον αὐτῆς ἐκμιμούμενοι, καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν εἰσείροντες· ἰκεσίας. Τινὲς μὲν οὖν φασὶ καὶ διὰ τὸ εὖο εἶναι ἑορτὰς τὴν τοιαύτην νηστείαν, τῆς τε Μεταμορφώσεως καὶ Κοιμήσεως· ἐγὼ δὲ ἀναγκαῖον νομίζω καὶ τῶν δύο μὲν μνησθῆναι ἑορτῶν, τῆς μὲν ὡς φωτισμοῦ παρατίτας, τῆς δὲ ὡς ἰλασμοῦ καὶ μεσιτείας ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅμως· χρεῖαν τὴν Παναγίαν ἐν πάσαις ἐπικαλεῖσθαι Παρθένον τὴν Θεοτόκον, ἵνα δι' αὐτῆς ἰκεσῶς ἡμῖν εἴη ὁ εἰς αὐτῆς, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ δι' αὐτῆς λαμπρότητος ἐπιτύχωμεν. Τοῦτου οὖν χάριν αἱ νηστείαι· καὶ ἀναγκαῖαι παντὶ πιστῷ· καὶ οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ, ἀλλὰ καὶ πάντοτε καὶ διηνεκῶς· ὅτι νηστεία ἔργον Θεοῦ· οὐ γὰρ τροφῆς αὐτῆς χρεῖα, καὶ ζωὴ ἀγγέλων καὶ βιοτῆ, ἀτροφοὶ γάρ· καὶ νέκρωσις σώματος· ὅτι, τοῦτου τροφῆσαντος, νεκροὶ κατέστημεν ἡμεῖς. Καὶ ἀποβολὴ παθῶν ἢ νηστεία. Τὰ γὰρ ὑπογᾶστρια ἢ γαστριμαργία κινεῖ πάθη. « Τὰ βρώματα δὲ, φησὶ Παῦλος, τῆ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. » Διὰ τοῦτο τοῖσιν καὶ τοῖς Πατράσιν αὐτῆ ἢ νηστεία ἐσπούδαστο, καὶ τοῖς ἀποστόλοις· αὐτοῖς, καὶ τῷ Παύλῳ μὲν, λέγοντι, « Ἐν νηστείαις πολλάκις, » καὶ· « Ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. » Τῷ Πέτρῳ δὲ Ἀσσαρίου θερμίῳι· τρεφομένῳ, καὶ τῷ Κυρίῳ αὐτῷ, κριθίνους ἄρτου· ἐσθίοντι, καὶ πολλάκις νηστεύοντι.

A mus ab eo quod datum Moysi : gratia et donum est, sed hoc donum Moysi datum omnem cogitationem superat. Cæterum non ambigunt. Jejunium autem apostolorum in honorem eorum institutum est : justissime quidem, quia ab eis plurima accepimus bona et quia fuerunt nobis abstinentiæ, obedientiæ usque ad mortem et temperantiæ officines et magistri. Hoc et Latini, inviti quidem, testantur, jejunio festa eorum honorantes : sed nos juxta decreta apostolorum a sancto Clemente tradita post adventum Spiritus sancti per unam gaudemus hebdomadam, et iterum hebdomade una jejunamus, ne deliciis dissolvamur, sicut docti sumus, et aptissime simul jejunio hoc apostolos honoramus a quibus jejuna didicimus. Jejunium denique Augusti in honorem Verbi Dei Matris, quæ præsciens translationem suam, semper tamen laboravit et jejunavit pro nobis, cum tamen jejunii necessitatem non haberet purissima et omnino irreprehensibilis manens ; simulque angelice vivens seu potius et virtute et vita angelus præcellens, constanter deprecans, Spiritui sancto intimè unitam habens animam beatissimam per Filium suum, pro nobis orabat, maxime cum fieret decessus ejus proximus magis ac magis amore Filii consumebatur. Idcirco jejunando et ipsam exaltando multum proficimus, cum maxime imitando ejus vitam propitiationem et preces ipsius in nos excitamus. Unde quidam aiunt in hoc jejunio duplicem esse festivitatem ejus, scilicet transfigurationis et mortis. Et mihi videtur perutile nobis duas illas memorari festivitates ; prior enim splendoris origo, posterior propitiationis et interventionis erga nos manifesta fluens. Sicque hanc præ omnibus sanctam Virginem Dei Genitricem justum est invocare, ut propitiis sit nobis Filius ejus, et divinam in nobis sui luminis claritatem multiplicet. Hujus gratia ex jejniis : sunt ergo omni credenti necessaria, non solum in tali vel tali tempore, sed semper et sine intermissione exercenda, et frequentanda ; sunt enim opus Dei, cui cibo non est opus ; sunt et angelorum vita et agendi ratio, quippe qui nequaquam manducant ; sunt corporis interemptio, quod si delicate nutriamus, certo moriemur ; sunt denique jejunia passionum evacuatio, quas potenter excitant et movent gula et ingluviæ. Dicit Paulus : « Esca ventri, et venter escis : Deus autem et hunc et has destruet »²⁷. » Propterea quoque strenue Patres jejunio vacarunt, sicut et apostoli, inter quos et Paulus dicens : « In jejniis multis »²⁸. » Et : « Qui in agone contendit ab omnibus se abstinat »²⁹. » Et tandem Petrus captivus atque ipse Dominus qui panes hordeaceos manducabat frequenter jejunaverunt.

²⁷ I Cor. vi, 13. ²⁸ II Cor. xi, 27. ²⁹ I Cor. ix, 25.

QUESTIO LV.

A

351 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΕ΄.

Unde traditio de missa præsanctificatorum, et quare perfecta non sit, et quare in aliis jejuniis non celebratur, unde quidam negant cetera jejunia tractata esse ab apostolis.

Præsanctificatorum liturgia a primis temporibus et a successoribus apostolorum descendit, ut testantur preces ejusdem, et traditio perantiquæ, et vere ab apostolis eam fuisse introductam credimus, et ex principio ordinatam propter hoc ipsum jejunium, ut doceremur lugere et festivo non agere diebus pœnitentiæ et luctus, ut alibi dictum est. Ita Patres ordinaverunt, ne gratiæ omnino expertes essemus quæ habetur ex participatione mysterium Christi, et propitiacionis sanctarum precum. Et quidem hora nona qua illud sacramentum perficitur munus, integrum servatur tempus jejunii, quia monemur semel esse edendum versus vespertam; precibus ad sanctitatem excitamur; et simul mente et quasi icu oculorum videmus Dominum a sacerdotibus custoditum, et ante nos in propitiacionem positum, et se præbentem dignis in edulium ad convescendum. Debemus ergo interdum servile procumbere coram illo genua flectentes, et confessione peccatorum veniam postulare, omnium fidelium memoriam facere, sicque perficiuntur mysteria, corpus scilicet et sanguis Christi. Et si oblata digne ante consecrationem præparata honorabilia sint, ut typica et deo destinata, multo magis postquam divina gratia et actione sacerdotis consecrata fuerint, cum tunc vere sint corpus et sanguis Christi.

QUÆSTIO LVI.

Quare præsanctificata non in aliis etiam jejuniiis celebrantur.

Non sunt Præsanctificata in aliis jejuniiis, quod imer alia hoc solum primum est et eximium, et Domini jejunium; et in eo solo quinque hebdomadis diebus id peragi traditum est, ad majus nostrum certamen: namque cum apprime et ante alia necessarium sit tremendum et sacrosanctum hoc sacrificium, et mundi universi salutare, non est visum operæ pretium, illud omnino cessare, neque in ipsa, quæ Magna nuncupatur et est, Quadragesima. Quapropter et in ea, Sabbato et Dominica, Patres constituerunt, sacrum nos sacrificium peragere, Domini præceptum explentes, dicentis, *Hoc facite in meam commemorationem*; omni nempe tempore. Quinque itaque diebus Præsanctificata facere, et nullo alio die incrementum ac vivum sacrificium celebrare, lege sanxerunt, exceptis duabus aliis diebus, feria nempe quarta et sexta hebdomadis, quæ ab edendo casco nomen habuit Tyrophagi, quas veluti sanctorum jejuniorum præcæmia decreverunt. Quandoquidem et hebdomas Tyrophagus excogitata est ad purgationem nostram, et ad sacra jejunia apparatus, ut jejunio prius expurgati accedamus, et a cibis carnis, quæ pu-

πόθεν ἢ παράδοσις τῆς προηγιασμένης λειτουργίας· καὶ διατί οὐ τελεία· καὶ πῶς ἐν ταῖς ἄλλαις νηστεύουσιν οὐ λειτουργεῖται· ἐκ τοῦτου γὰρ φασὶ τινες, ὡς οὐ παραδεδομένοι αἱ ἄλλαι νηστεῖαι.

Ἡ προηγιασμένη λειτουργία ἐκ τῶν διαλόγων τῶν ἀποστόλων ἐστίν, ὡς καὶ αἱ εὐχαὶ μαρτυροῦσι, καὶ ἡ παράδοσις αὐτῆ ἀρχαία οὖσα, καὶ ἀληθῶς τῶν ἀποστόλων εἶναι ταύτην πιστεύομεν, ἐξαρχῆς γεγονυμένην δι' αὐτῶν τὴν νηστείαν· ὥστε πνεύσει καὶ μὴ ἐροτάσει ἡμᾶς ἐν ταῖς τοῦ πένθους ἡμέραις, ὡς καὶ ἄλλοις περὶ τοῦτου πλείτερον εἰρηται. Ἴν' οὖν πάλιν μὴ καθόλου ἀμέτοχοι τῆς ἀπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων τυγχάνωμεν χάριτος, καὶ τοῦ διὰ τῶν ἱερῶν εὐχῶν ἵασμοῦ, τοῦτο ἐπινοῶνται τοῖς Πατέρισι. Καὶ περὶ μὲν τὴν ἐνάτην ὥραν ταύτην τελοῦμεν τὴν τελετήν, ἀποσώζοντες τὸν θρόνον τῆς νηστείας, ἀπαξ κρῶς ἐσπίραν ἐσθίειν τετυπωμένον· ἀγιάζομεθα δὲ ταῖς εὐχαῖς, καὶ τῇ θείῃ τῶν ὀφθαλμῶν ἅμα τῷ νῦν αὐτὸν ἐρίοντες τὸν Κύριον καταχόμενοι διὰ τῶν ἱερῶν, καὶ εἰς ἱεραμὲν ἡμῶν προτιθέμενοι, καὶ μεταδιδόμενοι τοῖς ἀγίοις τῆς αὐτοῦ κοινωνίας· ὅσα καὶ προσπίπτειν θερμῶς αὐτῷ ὀφειλομεν ἐκ' ἐδάφους, καὶ συγχώρησιν ἐξιτεῖσθαι τῶν ἐσφαλμένων, καὶ πάντων μεμνηθῆναι πιστῶν, δηλονότι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εἰσόδου, ἡνίκα ἐπὶ κεφαλῆς αὐτὸν κατέχει ὁ ἱερεὺς. Καὶ γὰρ τε ε- λισμένα εἰσὶ τὰ μυστήρια, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ εἰ πρὸ τοῦ τελεσθῆναι ἀξία τιμᾶσθαι τὰ δῶρα, ὡς ἀντίτυπα, καὶ ἀφιερωμένα θεῷ, πολλῶ γὰρ μᾶλλον τελεσμένα ὄντα τῇ θείῃ χάριτι διὰ τῆς ἱερουργίας, καὶ σῶμα ἀληθῶς καὶ αἷμα τελούντα Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΓ΄.

Διατί οὐ τελείται τὰ προηγιασμένα καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις νηστεύουσιν.

Οὐ τελείται δὲ τὰ προηγιασμένα καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις νηστεύουσιν, ὅτι αὐτὴ παρὰ τὰς ἄλλας μὴν πρώτη ἐστὶ καὶ ἐξαιρετικὴ, καὶ τοῦ Κυρίου νηστεία. Καὶ ἐν αὐτῇ μὴν ἐν ταῖς τῆς ἑβδομάδος πάντα ἡμέραις τοῦτο εἶη παραδίδεται ἑνεργεῖν, εἰς μείζον ἡμῶν ἀγώνισμα. Ἐκαὶ γὰρ ἀναγκαιοτάτη κρῶς παντός ἡ φρικτοτάτη καὶ ἱερὰ τελετή, καὶ τοῦ κόσμου παντός σωτήριον, οὐκ εἴδοις δίκαιον εἶναι καθόλου πεπαύσθαι ταύτην, οὐδὲ κατ' αὐτὴν τὴν μεγάλην ἑνομιζομένην κατ' οὖσαν Τεσσαρακοστήν. Διὸ καὶ ἐν αὐτῇ κατὰ Σάββατον μὲν οἱ Πατέρες διατυπώσαντο καὶ Κυριακῆν, τὴν ἱερὰν ἐπιτελεῖν ἡμᾶς θυσίαν, ἐκκληροῦντες τὸ τοῦ Κυρίου παράγγελμα, λέγοντος, *Τοῦτο ποιῆτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν*, ἀντὶ τοῦ διαπαντός. Ἐν ταῖς πέντε δὲ ἡμέραις λειτουργεῖν προηγιασμένα, καὶ οὐδ' ἐν ἄλλῃ τινὶ ἡμέρᾳ τὴν ἀνάμνησιν καὶ ζῴουτον θυσίαν τελείσθαι οὐ νομοθετήκασι· εἰ μὴ ἐν ἄλλαις ἡμέραις δυοὶ κατὰ τὴν Τετάρτην τε καὶ Παρασκευὴν τῆς Τυροφάγου λεγομένης, καὶ κατὰ τὴν μεγάλην Παρασκευὴν. Καὶ τῆς μὲν τῆς Τυροφάγου δύο ὡς προσέμια ἔθεντο τῶν ἱερῶν νηστευῶν. Ἐκαὶ καὶ ἡ Τυροφάγου ἑβδομάς δὲ αὐτοῦ νομοθετήσεται, εἰς προκάθαρσιν ἡμῶν,

καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν νηστείαν ἐτο:μασίαν, ἵνα προ-
καθαρθέντες ἐν νηστείᾳ προσέλθωμεν, καὶ ἀπὸ βρω-
μάτων λιπανόντων καὶ σαρκωδῶν πρὸς ὀλίγον ἐγ-
κραυσάμενοι, τῆς νηστείας ἀψώμεθα, καθαρὸι τῆς
καθαρωτάτης, καὶ ἄγιοι τῆς ἀγνῆς. Διδὸ καὶ πρότε-
ρον μὲν οἱ Πατέρας τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρουσιν ἐν
τρισὶν ἑβδομάσιν εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος, τὰ περὶ τῆς
νηστείας κηρύττοντες· τοῖς εὐαγγελικοῖς τοῦ Σωτή-
ρος ῥήμασι πρὸς τὴν μετένοιαν καὶ τὴν καθαρσιν
ἡμᾶς ἐκκαλοῦμενοι. Καὶ διὰ μὲν τοῦ τελώνου καὶ
Φαρισαίου μὴ ἐπαίρεσθαι τοῖς πόνοις, ἀλλὰ ταπει-
νοῦσθαι διδάσκουσι, καὶ μᾶλλον οὕτω σώζεσθαι· διὰ
δὲ τῆς τοῦ ἀσώτου παραβολῆς μὴ ἀπογοινώσκεσιν,
ἀλλ' ὑποστρέφειν ἐν ἐξομολογησὶ πρὸς τὸν **352**
ἀγαθὸν Πατέρα τε καὶ φιλόανθρωπον. Διὰ δὲ τῆς
ὑπομνήσεως τῆς τοῦ Σωτήρος· ἡμῶν δευτέρας παρ-
ουσίας· εἰς φόβον ἐμβάλλουσι τοῦ ἀδικάστου κριτη-
ρίου αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦ πρὸς τοὺς πίνοντας ἰλεῖου
καριστῶνιν, ὡς ἐλεηθῆσόμεθα. Τελευταίον δὲ τὶ τῆς
ἐξορίας τοῦ Ἀδὰμ προτιθέσμεν· ἥτις ἐγαγόνει διὰ
τρυφῆς τε καὶ ἡδονῆς πρὸς τὴν νηστείαν ἡμῶν διε-
γερῶντες. Ὅθεν καὶ τὴν πρὸ τῆς νηστείας ἑβδο-
μάδα οὐ κριστῶγον, ἀλλὰ τυροφάγον εἶναι νενομο-
θετήκασι· καὶ προέβριον τῆς νηστείας ταύτης φασί.
Καὶ τρυφῶδια ψάλλειν καὶ ἰδιόμεια, ὡς καὶ κατὰ τὴν
ἁγίαν Τεσσαρακοστήν διετύπωσαν. Καὶ τὰς δύο
ταύτας μέσον θεθείκασι νηστείας Τετράδος τε καὶ
Παρασκευῆς, ἐν αἷς καὶ προφητῶν ῥήσιν περὶ νη-
στείας, καὶ τοὺς περὶ αὐτῆς λόγους τοῦ θεοφάντορος
Βασιλείου λέγεσθαι διατάξαντο. Ὅθεν καὶ ὡς τὸ
ἀρχαῖον φησι τυτικὸν τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἡ
πατριάρχης κατὰ τὴν Τετράδα τῆς Τυροφάγου πρῶ-
τος ἐλατεῦργει τὰ προηγιασμένα, ἐν ᾗ δὴ καὶ τῇ
Παρασκευῇ μετὰ τῆς νηστείας καὶ τυρὸν ἐσθίειν
ἔθος ἦν, πρὸς ἀναίρεσιν αἰρετικῆς τινος δόξης. Ἐν
ταῖς δυσὶν οὖν ἐκείναις τῆς Τυροφάγου νηστείας τὰ
τῶν προηγιασμένων οὕτως ἐτελεῖτο ἐξαρχῆς· καὶ
ἐν ταῖς παλαιαῖς εὐρισκείται διατάξεσι, καὶ τὰ ἀνα-
γνώσματα μαρτυροῦσι τὰ προφητικὰ, ὡς εἰρηκα-
μεν· καὶ τὸ μηδὲ εὐαγγέλια λέγεσθαι ἐν αὐταῖς ταῖς
ἡμέραις, ὡς οὐδὲ ταῖς πέντε τῆς ἑβδομάδος ἐν πάσῃ
τῇ Τεσσαρακοστῇ, ὡς πάντα δηλοῦσι τὰ εὐαγγελικὰ
βιβλία. Καὶ κατὰ τὴν ἁγίαν δὲ καὶ μεγάλην Παρα-
σκευὴν οὕτως ἐξαρχῆς προηγιασμένα ἐτελεῖτο. Οὐ
γὰρ ποτε τοῖς Πατέσιν ἔδιδκε ἀνεκτὸν εἶναι ἡμέ-
ραν τινὰ παρελθεῖν, καὶ μὴ ἔωρακεῖν διὰ τῶν μυ-
στηρίων τὸν Κύριον, δι' ὧν ἔφη καὶ αὐτὸς εἶναι
μεθ' ἡμῶν· καὶ τὸ, Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πᾶ-
σας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.
Τοῦτο γὰρ ἔφη, οὐχ ὅτι μετὰ ταῦτα οὐκ ἐμελλεν
εἶναι πάντοτε μεθ' ἡμῶν, πῶς· ὁ πρὸς τὸν Πατέρα
ἐν τῷ εὐχῆσθαι λέγων, Πάτερ, σὺς δέδωκάς μοι,
θέλω ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, κάκεινοι ὡς μετ' ἐμοῦ,
ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. Καὶ πρὸ ὀλίγου,
καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν ἡν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐ-
τοῖς, ἵνα ὡσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν, καὶ
ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡς τετελειω-
μένοι εἰς ἐν. Ἀλλ' ἔως μὲν τῆς συντελείας τοῦ
αἰῶνος ἔσται διὰ τῶν μυστηρίων αὐτοῦ. Ἐτι δὲ

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CLV.

A guem hominem reddunt, ad breve tempus absti-
nentes, jejunium exordiamur, puri purissimum,
sanctique intemeratum. Hinc etiam factum est, ut
Patres prius tribus hebdomadibus animum expur-
gent, in honorem Triadis, quæ jejunii sunt, evan-
gelicis Salvatoris nostri verbis prædicantes, exci-
tantesque nos ad penitentiam et expurgationem.
Et per Publicani et Pharisæi parabolam, non esse
laboribus superbendum, sed compescendos animi
conatus, docent, et hac potius ratione salutem com-
parandam. Per Prodigii parabolam, non esse despon-
dendum, sed revertendum confessione ad Patrem
optimum, sed reverentissimum. Per recordationem
Salvatoris nostri adventus, incorrupti illius iudicii
timorem incutunt, et per misericordiam in pau-
peres instruunt, nos quoque misericordiam conse-
cuturos. Tandem exilium Adami proponentes, quod
propter luxum et voluptatem accidit, ad jejunium
adhortantur. Proptereaque hebdomadem, quæ ante
jejunium est, ut a carnibus abstinere, non item
a casco, lege sanxerunt. Quam jejunii profestum
nuncupant, et Triodia canere, et Iliomela,
ut aliis sacri Quadragesimalis jejunii diebus
præscripserunt, et duas hasce medias ad jejunan-
dum posuere, seriam quartam et sextam; qui-
lus et prophetarum de jejuniis dicta, et de hoc
eodem divini Basilii orationes legendas esse
decreverunt. Hinc, ut vetustum Typicum refert
magnæ Ecclesiæ, patriarcha, Tyrophagi feria
quarta, primus ante alios Præsanctificata celebrabat,
qua et feria sexta cum jejuniis caseum edere moris
erat, ad refellendam quamdam hæreticam senten-
tiam. Illis itaque duobus Tyrophagi jejuniis, Præ-
sanctificatorum missa, ab initio, hoc modo perage-
batur, ut et in antiquis constitutionibus animad-
vertitur et prophetarum lectiones testantur, ut
diximus; et quod Evangelia illis diebus non reci-
tantur, quemadmodum et reliquis quinque univer-
sæ Quadragesimæ hebdomadibus, ut omnes Evango-
liorum libri commonefaciunt. Sancta quoque et
magna Feria sexta, ab initio, hac ratione, Præsan-
ctificata peragebatur. Neque enim Patribus susti-
nendum videbatur, diem aliquem præterisse, neque
per mysteria Domini conspexisse, — per quæ, ut
et ipse aiebat, unum nobiscum esset. Et, « Ego
vobiscum sum omnibus diebus usque ad consum-
mationem sæculi. » Hoc porro dixit, non quod postea
semper non esset una nobiscum futurus; qui enim
id fieri potuit, cum ipse ad Patrem inter orandum
diceret: « Pater, quos dedisti mihi, volo, ut, ubi ego
sum, et illi sint mecum, ut videant gloriam meam. »
Et paucis interjectis: « Et ego gloriam, quam de-
disti mihi, dedi eis, ut sint unum, quemadmodum
et nos unum sumus, et ego in illis, et tu in me, ut
sint perfecti in unum: » verumtamen ad consumma-
tionem usque sæculi erit per sua mysteria. Præterea
id quoque dixit, quod nunc non videtur, postquam
corpore ascendit, quousque tum venerit: ne quis
in eam sententiam iverit, eum nunc non esse no-

hiscum, quod non sit nobis conjunctus, sed credat, A multo intervallo dissitum, nobiscum esse, unumque cum nobis, suis mysteriis, fieri. Tum vero videbimus eum sicuti est, ut dilectus tradit. Et hac ratione perpetuo una cum Domino erimus, ut Paulus docet. Sed nunc nescio qua ratione desitum sit eo tempore Præsanctificata peragi: opinor autem quod perfectum jejunium non sit, neque Missam, uti moris est, perfectam fieri, ideoque etiam Præsanctificata neglexisse. Adhuc etiam ex Hierosolymitano Typico, quod proprium monachorum est, et aliud a magnæ Ecclesiæ Typico, quod universæ Ecclesiæ sequebantur; continuæ vero gentium irruptiones ordinem illius perverterunt, et nunc in catholica tantummodo Thessalonicensium Ecclesia reliquum est. Sancta vero et magna Parasceve non perfectam Missam celebramus, quod tradens, feria

Dominus mysteria in memoriam suæ passionis, feria sexta passionem volens subiit, ut dictum est, et per crucem semetipsum sacrificavit, facultatem præbens his qui ipsum morti tradebant. Quapropter veluti in divino ejus corpore sacrificio per passionem peracto, non est necesse rursus, ut nos, que ad memoriam passionis ejus faciunt, peragamus, cum ipse tunc eam subierit: proptereaque absolutum sacrificium facere, eo tempore prorsus traditum non recepimus. Verumtamen Præsanctificata proponere et ministrare accepimus, quemadmodum in multis supra recensitis Constitutionibus, librisque reliquis antiquis, in quibus Evangelia scriptaque apostolica digeruntur, hoc idem scriptum invenies. Nihilominus nunc ex monastico Hierosolymorum Typico in usu non est. Non itaque, quod in aliis jejuniis præsanctificata non sunt, ea contemnenda sunt, sed observanda potius; cum et in magno jejunio, Sabbato et Dominica, perfectam missam celebramus, et in aliis etiam jejuniis, quæ violare nefas, veluti vigilia Christi natalium, Luminum, et magna Feria v, ita peragimus, nec in illis jejunium solvimus quod perfecto sacrificio utamur. Imo et magnum, sacræ Quadragesimæ additum, alia quoque jejunia esse innuit: et ob id potius inter alias magna dicitur, quod et aliæ sint, ipsa vero alias supereminet. Aperte igitur justoque hæc vocatur decima; quia etsi Deo, qui nos a nihilo creavit, vitam omnem nostram restituere debemus, insuper tamen, prævaricationibus infirmi et debiles effecti, pluribusque sollicitudinibus carnis abrepti, tempora quædam præstituta et præcipuerata habere debemus, in honorem et gloriam ejus qui nos plasmavit; in quibus a rebus vitæ avertentes, sancteque cogitantes de gratiarum actione et laudibus erga Creatorem, de petenda ab ipso venia infirmorum peccatorum nostrorum; propterea statuta sunt tempora, Dominicæ dies, festa et jejunia, et illud imprimis majoris hebdomadæ, integerrimè omnia Deo consecranda. Dantur enim ea lege ut non præoccupentur in agendo pro necessitatibus terrenis, nullique libertas relinquatur

τοῦτο εἶρηκε, καὶ διὰ τὸ μὴ δρᾶσθαι νῦν μετὰ τὴ ἀναληφθῆνα: σωματικῶς ἄχρι τοῦ ἰλθεῖν τότε. Ἐν μὴ τις νομίσῃ, ὅτι γε μὴ δρώμενος ἡμῖν, μεθ' ἡμῶν οὐκ ἔστι νῦν, ἀλλὰ πιστεύῃ ὡς ἀδικοτάτως ἔστι μεθ' ἡμῶν, καὶ ἐν γίνεται μεθ' ἡμῶν τοῖς μυστηριοῖς αὐτοῦ. Τότε δὲ ὀφόμεθα αὐτὸν καθὼς ἔστιν, ὡς καὶ ὁ ἠγαπημένος; φησὶ, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, ὡσπερ ὁ Παῦλος διδάσκει. Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως τοῦτο νῦν ἡμέλειται, τὸ προηγιασμένα τότε λειτουργεῖσθαι. Οἶμαι δὲ διὰ τὸ μὴ τελείαν εἶναι νηστείαν, καὶ μηδὲ λειτουργίαν ὡς εἶθος τελείαν γίνεσθαι, καὶ τῆς τῶν προηγιασμένων καταμελήσασθαι. Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἱεροσολυμητικοῦ τυπικοῦ, ὅπερ μοναχικὸν ἔστιν. Ἔτερον δ' ἔστι τὸ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅπερ δὴ καὶ πᾶσαι εἶχον ἐκκλησίαι. Αἱ συναχεῖς δὲ τῶν ἐθνῶν ἐπιβρομαὶ τὴν τάξιν τοῦτου κατέλυσαν. Ἐν τῇ καθολικῇ δὲ μόνῃ ὑπολλέπειται τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίᾳ. Τῇ δὲ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ οὐ τελείαν λειτουργίαν ποιούμεν, ὅτι παραδοὺς τῇ πέμπτῃ ὁ Κύριος τὰ μυστήρια εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους αὐτοῦ, κατὰ τὴν Παρασκευὴν τὸ πάθος ἔκουσίως ὑπέμεινε· καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ ἱερούργησεν ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ ἰθελουσίως, ὡς εἴρηται, ἐκδοὺς ἑαυτὸν, καὶ οὐ προδοὺς, τοῖς βουλομένοις φονεῦσασθαι. Αὐτὸ καὶ ὡς γεγενημένης ἐν τῷ θείῳ αὐτοῦ σώματι τότε τῆς θυσίας διὰ τοῦ πάθους, οὐ χρεῖα πάλιν ποιεῖν ἡμᾶς τὰ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους αὐτοῦ, ὅτε αὐτὸς τοῦτο πέποιθε. Διὰ τοῦτο τελείαν μὲν τότε θυσίαν ἐνεργεῖν οὐ παραλάθωμεν ὅπως· προηγιασμένα δὲ προσιθῆναι καὶ λειτουργεῖν παρελθόμεν ὡς ἐν πολλοῖς τῶν ἀνωθεν διατάξεων. Καὶ ἐν εὐαγγελικαῖς καὶ 353 ἀποστολικαῖς βίβλοις ἀρχαῖαι εὐρήσεις τοῦτο γεγραμμένον. Ὅμως δὲ νῦν οὐκ ἐνεργεῖται ἀπὸ τοῦ μοναχικοῦ τῶν Ἱεροσολύμων τυπικοῦ. Οὐ κατὰ τοῦτο οὖν ὅτι οὐ προηγιασμένη λειτουργία τελείται ἐν ταῖς ἄλλαις νηστείαις, ἐκεῖνας προκρίτον, ἀλλὰ τηρητέον μᾶλλον. Ἐπει καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ νηστείᾳ Σαββάτῳ τε καὶ Κυριακῇ τελούμεν λειτουργίαν τελείαν· καὶ ἐν ἄλλαις δὲ ἀπαραβάτοις νηστείαις, τῆς τε παραμονῆς τῶν Χριστοῦ γέννηων φημί, καὶ τῶν Φώτων, καὶ κατὰ τὴν μεγάλην Πέμπτην, οὕτω ποιούμεν· καὶ οὐ καταλύομεν τὴν νηστείαν ἐν αὐταῖς, διὰ τὸ τελείως ἱεουργεῖν. Καὶ τὸ μεγάλην δὲ καλεῖσθαι τὴν ἀγίαν Τεσσαρακοστήν, καὶ ἄλλαι; εἶναι διδάσκει νηστείας. Καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον μεγάλη λέγεται, ὅτι καὶ ἑτερὰ εἰσιν· αὕτη δὲ τούτων ὑπερέχει. Ἀποδεκτόως δὲ δικαίως αὕτη λέγεται· ὅτι εἰ καὶ πᾶσαν ἡμῶν ὀφειλομέν τῷ Θεῷ ἀνατιθέμεν τὴν ζωὴν, ἐπει καὶ διὰ τοῦτο ἐκ μὴ ὄντων γεγονόσμεν, ἀλλ' ὅμως τῇ παραβάσει ἀσθενέως γονυῖσμεν, καὶ τὸ πλέον περὶ τῆς σαρκὸς μεριμνῶντες, καὶ κερσοὺς ἀποταξαμένους· ἔχειν ὀφειλωμέν, εἰς τε τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ κλάσαντος, καὶ ἀποχὴν τῶν βιωτικῶν, καὶ φροντίδα τινὰ τῆς τε εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας τοῦ κτίστον, καὶ αἰτησιν ἀξίως παρ' αὐτοῦ τῶν ἀμυθήτων ἡμῶν ἀμαρτιῶν· δι' ἣν αἰτίαν καὶ Κυριακαί, καὶ ἑορταί, καὶ νηστεῖαι, καὶ ἐξαιρέτως αὕτη παραδέδοται. Καὶ ἀφιερῶμεναι πᾶσαι θεῷ, καὶ

τῷ μὴ προσιρουμένῳ κατ' ἀνάγκην ἐνεργεῖν δεδομέ-
 ναι. Καὶ οὐδεὶς μίαν τινὰ καταλύσαι ἄδειαν εἴληφε.
 Καὶ ὁ περὶ τούτου δὲ τῶν Πατέρων σκοπὸς ἀγαθὸς
 λίαν καὶ φιλανθρώπιτος, καὶ μοναχὸς καὶ λαϊκοίς
 ὀφείλειός τε καὶ ἐλαφρὸς καὶ οὐ βίσιος. Ἐγκράτεια
 γὰρ καὶ οὐκ ἀνίτη τῆ παραδειγμένον, καὶ εἰς ὑπό-
 μνησιν Θεοῦ ἄγον ἡμᾶς, καὶ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτη-
 μάτων φροντίσαι· καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀντιπο-
 δόσεως. Ἴτι δὲ καὶ τῆς εὐσεβείας εἰς φυλακὴν τε καὶ
 δειγμα, καὶ εἰς χρηστὸν ἔθος δι' ὀλίγου πόνου τινός.
 Ἐκ τούτου δὲ ἡ σωτηρία καὶ μὴ γινωσκόντων ἡμῶν
 Θεοῦ ἰλεεὶ διὰ τῶν μικρῶν τούτων ἡμῖν ἐπιθεραπεύε-
 ται. Οὐ κόπος οὖν καὶ τοῖς κοσμητικοῖς μικρὸν ἐγκρα-
 τευομένοις, εἰς πάντα ἄδειαν ἔχουσι, πλὴν ὀλιγίστων
 τιῶν, τοῖς δὲ γε μοναχοῖς ἀεὶ ἐποπειλούμην ἡ
 ἐγκράτεια ἐστὶ καὶ νηστεία, ὡς καὶ Θεοῦ ἐπιγγεί-
 λαντο.

EPQTHS NZ.

Ἄρα λαμβάνουσι τι εἰς τῶν εὐχῶν τὰ προηγια-
 σμένα ἄγια;

Τὰ προηγιασμένα ἀγώτατα δῶρα οὐδὲν διὰ τῶν
 ἐπιγινομένων εὐχῶν προσλαμβάνουσι, τέλεια γὰρ
 εἰσι. Καὶ αἱ λεγόμεναι ἐν τῇ λειτουργίᾳ εὐχαὶ τοῦτο
 δὴ μαρτυροῦσι, θεήσεως οὖσαι καὶ ἰασμοῦ ὑπὲρ
 ἡμῶν, διὰ τῶν προκειμένων φρικτῶν μυστηρίων,
 τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Μονογενοῦς, τὸν Θεὸν
 καὶ Πατέρα ἡμῖν ἰσοῦμεναι, καὶ πρὸς τὴν μετοχὴν
 τῆς κοινωνίας Χριστοῦ ἰκανοῦς ἡμᾶς ἐργαζόμεναι.
 Αἰετοδοὶ δὲ ἡ μὲν ἐστὶ τοῦ ἰσπερινοῦ, ἡ δευτέρα δὲ
 διὰ τὸ ἀπενεχθῆναι τὰ δῶρα ἐν τῇ τραπέζῃ, καὶ
 ὥστε ἡμᾶς·κατιδόντας καὶ προσκυνήσαντας καθαγια-
 σθῆναι ἐν αὐτοῦ θεωρίᾳ καὶ χάριτι. Τί δὲ τυποῦσιν
 αὐτὰ αἰετοδοὶ, ἐν ἀίλοις εἰρήκαμεν. Ἄλλ' οὐδὲ
 ἔλωσιν ἑτέραν ποιοῦμεν· πῶς γάρ; ἐπειδὴ τετελειω-
 μένος ὁ ἄρτος ἱερουργηθεὶς καὶ ἀνοψωθεὶς, καὶ ἡνω-
 μένος τῷ θεῷ αἵματι. Ἄλλ' ἐν τῷ ἱερῷ ποτηρίῳ
 εἰσάγεται ὀλίγα τινὸς ἐπιλεγομένης εὐχῆς οἴνος τε
 καὶ ὕδωρ, ἵνα μελεθῆντος τοῦ θείου ἄρτου, καὶ
 κατὰ τὸν τύπον ἐν αὐτῷ εἰσαχθεῖσης τῆς ἄνω μερί-
 δος, ἀγιασθῶσι ἐν μετοχῇ τῶν ἐν τῷ ποτηρίῳ, καὶ
 κατὰ τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τάξιν, ἐκ τε τοῦ ἄρτου
 κοινωνήσῃ καὶ τοῦ ποτηρίου ὁ ἱερεὺς, μεταδώσῃ τε
 καὶ τοῖς χριστιανῶν ἔχουσι μετασχεῖν, εἴτε ἱερωμένοις
 ἐντός κατὰ τὸ ἔθος, εἴτε λαϊκοῖς διὰ τῆς λαβίδος.
 Ὅπερ δὴ καὶ βουλόμενοι τινα κοινωνῆσαι τῶν μυσ-
 τηρίων, χωρὶς ἱερουργίας ἀπὸ τοῦ φυλαττομένου
 ἄρτου μερίδα λαμβάνοντες, καὶ οἶνον σὺν ὕδατι
 μιγνύντες, ἡ καὶ ζῆρῳ πολλάκις μόνῳ τῷ ζωο-
 ποιῷ ἄρτῳ χρώμενοι ὡς ἡνωμένῳ τῷ αἵματι, τὴν
 κοινωνίαν ποιοῦμεν. Ἐνταῦθα δὲ ἐν τῇ λειτουργίᾳ
 τῶν προηγιασμένων, διὰ τὸν τύπον τελεσθῆναι τῆς
 κοινωνίας, ὡς εἴρηται, καὶ διὰ τὸ εἰ χρεῖα ἐστὶ πλειο-
 νας κοινωνῆσαι, τοῦτο γίνεται. Οὐ τῇ ἐπικλήσει
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ σφραγίδι τὰ ἐν τῷ
 ποτηρίῳ ἐν τῇ προηγιασμένῃ λειτουργίᾳ καθαγιαζε-
 ται, ἀλλὰ τῇ μετοχῇ καὶ ἐνώσει τοῦ ζωοποιοῦ ἄρ-
 του, σώματος ἀληθινῶς ὄντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡνω-
 μένου τῷ αἵματι.

vel unam solvendi. In hoc autem Patrum scopus
 optimus et benevolentissimus, monachis necnon
 laicis utilissimus, facilis nec coactus : temperantia
 enim traditione præscribitur, non exinanitio ; in
 memoriam Dei nos revocat, et in considerationem
 propriorum peccatorum et mortis et mercedis addu-
 cit, simul et in custodiam et demonstrationem
 pietatis, et in utiliore usum laboris minimi. Ex
 his salus etiam non sollicitius agentibus : miseretur
 Deus et coronat nos pro parvis istis curis.
 Nullus igitur labor eis qui in mundo sunt a pau-
 cis abstinendum ; libertas ad omnia, exceptis pau-
 cissimis quibusdam ; monachis vero perpetuo
 servanda sunt temperantia et jejunium, siquidem
 publice voverunt.

QUESTIO LVH.

Num præsanctificatis sanctis donis aliquid per preces
 accedat?

Præsanctificata sanctissima munera nihil per
 preces quæ supra illa sunt accipiunt : perfecta
 enim sunt. Idque abunde testantur preces quæ in
 Missa recitantur, tanquam quæ supplicationis et
 propitiationis sunt, pro nobis per proposita tremen-
 da mysteria corporis et sanguinis Unigeniti Deum
 et Patrem nostrum propitium reddentes, aptosque
 nos ad communionem Christi constituentes. Introi-
 tum hic quidem Vesperæ est, alter vero, ut dona
 ad altare transferantur, et nos ipsi, ea videntes et
 adorantes, eorum aspectu et gratia sanctificemur.
 Quid porro notent hi introitus, a nobis jam alibi
 dictum est. Sed nec unionem aliam facimus. Qua
 enim ratione id fiet, cum panis perfectus, sacrifi-
 catus, exaltatus, et divino sanguine tinctus sit ?
 Verum in sacrum calicem immittitur sine ulla
 prece vinum et aqua, ut, divino pane diviso, et,
 ut ordo postulat, superiori particula in illum in-
 jecta, participatione illius, quæ in calice sunt,
 sanctitatem habeant ; sicut, ut in Liturgia fieri
 solet, et pane et calice sacerdos communicet, aliis-
 que sive in sacris ordinibus constitutis pro more
 intus sanctuarium, sive laicis, communionem indi-
 gentibus, cochleari distribuat. Nos etiam, cum quem-
 piam mysteriorum participem facere volumus sine
 prævio sacrificio, a conservato pane particulam
 desumentes, et vino atque aquæ immiscentes, sæpe
 etiam sic eo solo vivido pane utentes, tanquam
 qui jam sanguine tinctus est, communionem exp-
 pedimus. At in missa Præsanctificatorum, ut ordo
 communionis observetur, sicut diximus, et quod
 plures communicent, hoc fit. Non itaque invocatione
 Spiritus sancti et illius signaculo, quæ in calice
 sunt, in Præsanctificatorum missa sanctificantur,
 sed participatione et unione vivifici panis, qui verus
 corpus Christi est, et jam sanguine tinctus.

QUESTIO LVIII.

A

EPITHESE NF.

Nam in missa praesentificatorum fragmen divini panis an integer asferri debeat?

Panis porro non debet esse particula, sed integer, ut in partes, uti moris est, dividi possit, frangensque distribatur; hoc enim minus habet a missa perfecta. Et aqua calida tunc quoque intro-mittitur, non perfectionis alienius gratia, cum nos in missa perfecta ob perfectionem aliquam intro-mittitur, sed ut tepido tremendo illo calice facte, sicut animo concipiamus, etiam Christo demerito, vivificum illius corpus a divinitate neque avulsum neque separatum; quemadmodum divina ejus anima, ad operationibus Spiritus sancti replentur. Huius quoque calida innuit, Spiritum esse vivificum, et vivifico Spiritu a Christo non sejuncto, neque divinitatem ab eo fuisse divisam. Immo et aqua imago est Spiritus, qui aqua nuncupatur, et calor, tanquam qui ab igne est divinitatis, quod Deus noster ignis absorbens est; Ideoque, cum eam infundit, dicit: «Calor Spiritus sancti, Amen.» Quare nullam majorem gratiam divina munera accipiunt, cum perfecta sint; sed causa nostri tantummodo proponuntur, ut per ea necnon et peccata sanctificemur.

QUESTIO LIX.

Quare et in assis anni diebus non celebratur missa Praesentificatorum.

Diebus, quibus ex praescripto Praesentificatorum missa non imperatur, ab ea celebranda abstinendum est: qui enim praeter id quod traditum est agit, peccatis obnoxius fit. «Servate namque, ait Paulus, traditiones, quas tradidimus vobis, sive per vocem, sive per epistolam.» Hoc itaque et in aliis servandum est omnibus, quae ab antiquo nobis tradita sunt.

QUESTIO LX.

Ecquis primus tradiderit divinum sanctumque habitum monachorum, quare angelicus dicatur, et quare sit illius traditi ratio.

De angelica et divina monastica professione primus scripsit Dionysius: sed illam instituit ipse Salvator, observaverunt ejus discipuli. Non enim solummodo a sanctis Pachemio, Paulo Thebano et Antonio inceptit et leges invenit, ut quidam dixerunt, sed ab ipso Salvatore et in apostolos invenit; nam et illi monastice vivebant in continentia, in paupertate, in cibis, in vestibus, in orationibus; et inter successores aucta est et inter sanctos Patres mirifice splenduit. Quidam etiam fideles idiotas consecrandi accedebant huic vitae tempore jam apostolorum: et hoc manifestum est in monacho Demophile quam Dionysius vocat Dei famulum vel monachum, Deum colentem: et mysterium exponit monasticam perfectionis, quam aperte ponit postremo ordine eorum qui se Deo colendo devotent. Illud et prophetae praedgurabant sicut et caetera vitae Salvatoris; crucem et passionem, resurrectionem et ascensionem, nativitatem ejus sine semine humano, sanctissimum ejus baptismum et sanctam ejus

En tñ λειτουργία των προηγιασμένων γρη προσφέρων και τμήμα του θελου άρτου ή ύλου;

Ὁφείλει δὲ καὶ ὁ ἄρτος μὴ τμήμα εἶναι, ἀλλὰ τέλειος, ὅς ἐν μαλιότη κατὰ τὸ ἔθος, καὶ κλασθεὶς μεταδοθῆ. Τοῦτο γὰρ λαίπειται ἀπὸ τῆς ἐντελεθεῖς λειτουργίας. Καὶ τὸ ζῆλον δὲ τοῖς εἰσάγονται, οὐ χάριν τινὸς τελειώσεως, ἐπεὶ εὐδὲ κατὰ τὴν τελευταίαν λειτουργίαν δὲ τελειώσιν τινα εἰσάγονται, ἀλλ' οὐκ ἡλικροῦ τοῦ φρικτοῦ ποτηρίου γεύσασθαι, ἐνοησάντων, ὅς καὶ νεκρωθέντος Χριστοῦ, τὸ ζωοποιῶν αὐτοῦ σῶμα ἀχώριστον ἦν καὶ ἀδιαίρετον τῆς θεότητος, ὅς καὶ ἡ θεία ψυχή, καὶ τὸν ἐκτεργατῶν τοῦ Πνεύματος αἰθέρας. Καὶ τοῦτο τὸ θερμὸν ἐκτοκοῖ, ὅτι ζωοποιῶν τὸ Πνεῦμα, καὶ τοῦ ζωοποιῶν σῶματος τοῦ Χριστοῦ μὴ ἀποστῆν, εὐδὲ ἡ θεότης αὐτοῦ κχωρήσται. Ἄμα οὖν καὶ τὸ ὕδωρ τὸ Πνεῦμα εἰκονίζεαι ὕδωρ καλοῦμενον, καὶ τὸ θερμὸν ὅς τὸ πυρὶς τὴν θεότητα. Ὅτι ὁ θεὸς ἡμῶν κύριον πανταλειστων, φησὶ. Ἀπὸ καὶ ἐπιλέγει, «Ζέσις Πνεύματος ἁγίου. Ἄρην.» Ὅθεν καὶ οὐ κλειότερα χάριν τινὰ τὰ θεία ὄντα λαμβάνουσι τέλεια ὄντα. ἀλλὰ δι' ἡμᾶς προτίθεται μένον, ἵν' ἁγιασθῶμεν ἡμεῖς δι' αὐτῶν τε καὶ τῶν εὐχῶν.

EPITHESE NF.

Διατι καὶ ἐν ἄλλαις τοῦ χρόνου ἡμέραις οὐ λειτουργεῖται ἡ λειτουργία των προηγιασμένων.

Ὁὐ γρη παρὰ τὰς τεταγμένας ἡμέρας προηγιασμένα λειτουργεῖν· οὐ γὰρ παραδίδοται. Ὁ τοῖνον παρὰ τὰ παραδιδόμενα ποιῶν κωνοῖζεται. «Φυλάσσετε γὰρ, φησὶ Παῦλος, τὰς παραδόσεις ἃς παρεδώκαμεν ὑμῖν εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς.» Τοῦτο οὖν τηρητέον καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς παραδιδόμενοις ἀνωθεν πᾶσι.

EPITHESE NF.

Τὸ θεῖον καὶ ἁγιον σχῆμα των μοναχῶν τίς ὁ παραδοῦς; καὶ πῶς ἀγγλικῶν λέγεται; καὶ διατι παραδίδοται;

Περὶ τοῦ ἀγγλικῶν καὶ θεῶν μοναχικοῦ σχήματος; πρῶτον μὲν ὁ θεῖος; Ἐγραψε Διονύσιος· τὸ κατὰ τοῦτου δὲ καὶ αὐτὸς παρέδωκεν ὁ Σωτῆρ. Καὶ τοῦτο οἱ τοῦτου ἐτήρησαν μαθηταί. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν ὁσίων μόνον, Παχέμιου τε καὶ Θεοδοῦ Παύλου, καὶ Ἀντωνίου τοῦτο ἤρξατο ἡ νενομισμένη, ὡς τινὲς φασιν, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος; καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους ἰδθόν, ἐκεῖ κίχαινοι μοναχικῶς ἔζων ἐν τῇ ἀγνείᾳ καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ἀκτησίᾳ καὶ προσευχαῖς, καὶ εἰς τοὺς μετ' ἐκείνους ἠξήθη, καὶ εἰς τοὺς ὁσίους Πατέρας; Ἰεζαμφ. Καὶ ἱερωμένοι δὲ μετήρχοντο τοῦτο καὶ ἰδῶνται τινες ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀποστόλων. Καὶ δῆλον ἀπὸ μοναχοῦ Δημοφίλου, ὃν θεραπευτὴν ἦτοι μοναχόν, θεῶν θεραπεύοντα, ἡ θεοῦ θεραπεύοντα καλεῖ Διονύσιος. Καὶ μυστήριον ἐκτίθει μοναχική; τελειώσεως, καὶ τὴν τάξιν τοῦτου, ὅτι εὐθὺς μετὰ τοὺς ἱερωμένους ἔσται. Προετύπωσαν δὲ τοῦτο καὶ οἱ προφήται, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ Σωτῆρος. τὴν σταυρὸν καὶ τὰ πάθη, καὶ τὴν ἀνάστασιν; καὶ ἀνάληψιν, καὶ τὴν χωρὶς; σκορπὸς τόπον, καὶ τὸ

Οιδατατον βάπτισμα, και την Ιερών πολιτείαν, ὡς εἰρηται, και σχεδὸν **355** ἅπαντα, και πλεῖστοι τῶν δικαίων και προφητῶν, μάλιστα δὲ Ἰησοῦ ἀναχωρῶν, και παρθένων μένων ὑπὲρ τὴν νόμον, και Ἐλισαῖος αὐτῶ καθυποτασσόμενος, και οἰκῶν τὸ ὄρος, και ὁ Βαπτιστῆς ὑπερὸν ἀγνὸς και γυμνὸς και ἀτροφος διαιτούμενος, και ἐν ταῖς ἐρήμοις οἰκῶν και κηρύττων μετάνοιαν. Τετέλειωκε δὲ και παραδίδωκεν, ὡς ἐφημεν, ὁ Σωτὴρ, δι' ὃν πάντα προστυπώθη, ὁ και μόνος ὑπάρχων ἀλήθεια, ἐκ Παρθένου ἀγνῆς τεχθεὶς, και παρθένος μένων, και ἀγιῶς ζῶν, και πτωχεύων, και περσοπορῶν, και μὴ ἔχων τοῦ την κεφαλὴν κλίνειν, και εὐτελῶς διαιτώμενος, και ὑποτασσόμενος ἄχρι θανάτου τῷ Πατρὶ, και διωκόμενος και θλιβόμενος και πάσχων και θανατούμενος, και πάντα ὑποφέρων πεινάς, και ἀναχωρῶν πολλάκις, και κατ' ἴδιον κρησυχύμενος, τὰ τῆς ἡσυχίας τυπῶν· ὅτι και τὰ τελειώτερα ἐν τῷ ὄρει ἐδίδαξε, και τὴν δόξαν αὐτοῦ τῆ; θεότητος ἔδειξε, ἣν ἀεὶ τοῖς καθαιρομένοις δι' αὐτὸν και ποθοῦσιν αὐτὸν ὀλοκαρδίως ἠνεργοί, και μέλλον τοῖς ζητοῦσι δι' ἡσυχίας. Και κοινοῦ δὲ βίου τέξιν ὑπέδειξε διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν. Και τὴ κατλιμπάνειν δὲ πατέρας δι' αὐτὸν, ἀδελφούς τε και γυναικας, και τέκνα και συγγενεῖς και ἀγροῦς και πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, νενομοθέτηκα τοῖς θέλουσιν αἰρεῖν τὴν σταυρὸν, και ὀπίσω αὐτοῦ ἀκολουθεῖν, και μαθητὰς; αὐτοῦ και ἀξιούς αὐτοῦ μόνους ἐφη τοὺς αὐτὸν ἀγαπῶντας μόνον πλῆον τοῦ κόσμου παντός. Λοιπὸν τὸ σχῆμα τὸ ἄγιον και προφητικὸν και ἀποστολικὸν, και ἐξαιρετικὸν ἀγγελικὸν, ὡς τὴν παρθενίαν τῶν ἀγγέλων μιμούμενον και ὑποταγὴν και ὑμνολογίαν, και ἀκτημοσύνην, και ἀγρυπνον προσειχήν, και δοξολογίαν και λειτουργίαν ἀκάματον. Ἰδίος δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔστι πολιτευσμά τε και σχῆμα. Οὗτος γὰρ ἐπανορθῶν ἡμῶν τὴν φύσιν, και εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανάγων, και Θεοῦ καθ' ὁμοίωσιν ποιῶν, ἡμῖν ἠνώθη, και καθ' ἡμᾶς γέγονε. Και ἀναιρῶν τὴν παρούσαν τοῦ κόσμου φθαρτὴν ζωὴν, ἥτις συνίστη διὰ τῆς παραβάσεως και ῥοῆς, τὴν ἐπουράνιον ταύτην ζωὴν, και πολιτείαν ὑπέδειξε. Και λοιπὸν οὐκ ἔτι ἐπίγειος και τοῦ κόσμου τούτου ὁ μοναχός, ἀλλ' ὑπερκόσμιος και οὐράνιος, και τὸ πολιτευσμα ἀληθῶς μετὰ τοῦ Παύλου ἔχων ἐν οὐρανοῖς, και τοῦτο ἐπαγγελλόμενος. Διὸ γινωσκίτω πᾶς μοναχός, ὡς οὐκ ἔστιν ἔτι τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλὰ τῷ ζῆνι τοῦτῳ νεκρῶται, και ἀφθαρτός ἔστι και ἐπουράνιος ἄνθρωπος· και κατὰ Παῦλον αὐθις εἰπεῖν· «Ὁ κόσμος; αὐτῷ ἐσταυρῶται, και αὐτὸς τῷ κόσμῳ.» Και τὸ σχῆμα δὲ τοῦ μοναχοῦ ἅπαν τοῦτο δηλοῖ. Και μέλαν μὲν ἅπαν διὰ τε τὸ πένθος και τὸν θάνατον τῆς σαρκός, και τὸ ζοφῶδες τῆς ἀμαρτίας· ἐκ τριχῶν δὲ διὰ τὴν νέκρωσιν, και τοὺς δερματίνους χιτῶνας. Και χιτῶν μὲν διὰ τὴν ἐκ Θεοῦ χάριν, τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἐνδυμα· καλλίων δὲ διὰ τὴν ἐκ Θεοῦ σκέπην· κουκούλιον δὲ διὰ τὴν ἀκακίαν και φιλακίαν τῶν αἰσθήσεων, και τὴν ταπεινοφροσύνην,

A conversationem, ut dictum est : omnia ferme ejus vitæ in plerisque sanctorum et prophetarum. Maxime quidem in Elia, qui, solus vivens, supra legem virgo permansit ; et in Elisæo qui illi subjectus erat, et in monte habitabat, et in Baptista denique, qui castus, nudus vivebat, nec manducabat, et in desertis habitans pœnitentiam prædicabat. Hæc omnia adimplevit Salvator et continuanda tradidit ea quæ de ipso præfigurata fuerant. Solus enim est veritas et in veritate complevit omnia. Ex castissima Virgine natus est, virgo permansit, sanctissime vixit, cibum mendicavit, pedibus iter fecit, non habuit ubi caput reclinaret, parce vixit usque ad mortem Patri optime subjectus ; persecutus, attritus et interemptus est, omnia æquo sustinens : sæpe loca remota petens, solus orabat, pacis desiderium significans ; perfectiora in monte docuit, et in monte quoque gloriam divinitatis ostendit, quam in æternum possidendam concessurus erat omnibus qui illum toto corde desiderantes pacem maxime quæsierint. Apostolis autem suis normam communiter vivendi ostendit, aperte docens propter ipsum relinquendum esse patrem et fratres et uxorem, et filios, et affines et agros et omnia quæ in mundo sunt, præscripsitque eis tollere crucem, ut ipsum sequentes et diligentes super omnia quæ in mundo sunt ejus discipuli, magistro digni sic solum fieri possent. De reliqua vita ejus sanctissima ut prophetam decet. Et apostolum, sive potius angelum ; nam angelorum virginitatem imitatus est et obedientiam et contentus et paupertatem et vigilantem orationem et ad Deum laudes et indefessam adorationem : hæc erat propria Salvatoris nostri et vita et professio, et ita naturam nostram reparavit, et ad priorem reduxit gloriam, et nos exaltavit usque ad similitudinem Dei, dum similis nobis factus est : mundique corruptam et fluxam destruens vitam quæ nunc est et quæ in peccatis constituebatur, illam superælestem vitam et mortem docuit. Monachus igitur non terrenus est hujus mundi, sed cœlestis et super humana negotia, et ejus conversatio vere, juxta Paulum, in cœlis est, et hoc Jesus docuit. Hicirco omnis monachus sciat, quia non jam luxus est vitæ ; sed præsentis vitæ mortuus, incorruptibilis et cœlestis homo esse debet : et cum Paulo dicat : « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo »⁹⁰. » Hoc enim et tota monachi persona demonstrat. Color niger ut ostendat luctum et tristitiam et interitum carnis, et peccati tenebras. Tonsura capillorum propter mortificationem. Tunica pellicea proter gratiam Dei, vestimentum puritatis. Pallium autem ut tegumentum Dei. Cucullio propter innocentiam et custodiam sensuum, et humilitatem et ad custodiendam puram et fortem animam in regendo corpore. Scapulare ad significandum crucem gestandam esse humeris post Salvatorem. Zona dicit fortitudinem, pudentiam et castitatem. Sandalia portat ut rectam ambulet viam

⁹⁰ Galat., vi 14.

et desuper gradifatur frangatque omnem inimici virtutem. Denique penula providentiæ Dei imaginem refert quæ omnia continet, regit et conservat ; significat deinde sepulcrum corporis, et tandem nihil monachum posse facere de mundanis actibus, cum manus sub penula latentes habeat. In omnibus denique istis imago est crucis, nam crucifixa esse debet tota vita monachi ; etenim crucem Domini imitatur et portat, cum, ut uno verbo dicam, habitus ille errorem depellat, et maledictum mortis asferat, et hominis substantiam liberet ab infirmitate, ab omni labe et arceat a voluptate : et paradysum aperit et cælum, immortalitatem donat, et jam in terra ecclésiasticæ est principium vitæ. Indumenta vero monachi non solum oportet et non sint variegata, sed neque serica vel linea esse debent, sed ex lana tantum et omnino paupertati consentanea, in operimentum solummodo gestata. Habitus enim monachi longe sit a lautitia et a splendore et magnificentia : sed tantum habeat quæ necessaria sint et quasi redolent indigentiam, minime vero superfluitatem. Corent enim ita vivere, ut adorent atque serviant constanter juxta prophetas et apostolos.

ὅτι ἰσχυμένους δεῖ εἶναι ἀναγκαῖον, ὡς λειτουργοῦντας τῆς καὶ ἀποστόλου.

QUÆSTIO LXI.

Quam significationem habeant indumenta monachi, et num tempus hunc illis indutum esse oporteat.

Quisque debet suæ professionis insignia proferre : hæc enim induunt in sanctissimam ejus notionem : ad idem forma vestium sacrarum religionis instituta est, ut illis indati in memoriam adducamur eorum quæ significant. Pondus autem non sunt, nec ferreum onus, nec vinculorum catena : in illis denique monachi sepeliuntur ; et sacerdotes cum sacerdotali ornatu sepulti inveniuntur. Non quod cum illis resurrecturi sint, sed symbolum quoddam divinorum mysteriorum præ se ferunt, quo significetur eum qui talibus induitur vitam ad eorum virtutem instituisse ; aut si ante non sic vixerit, simul ac illas vestes suscepit ad novam et sanctam earum normam se statuuisse gerere. Quisque ergo maneat in suo ordine proprio, et consequenter sive monachus sive sacerdos suæ professionis et ordinis vestes induat, et sic accedat ad Deum, ut sit in religione vel in sacerdotio beatus. Cum vero et præsens tempus sit laboris meta, futurum contra mercedis requies, certo sciat ideo unusquisque, in quo ordine beate et sancte vixerit, in eodem gloriose constitutendum fore. Idcirco quemque oportet in suo proprio habitu sepeliri, ne moriens gloria sua quasi exuatur.

QUÆSTIO LXII.

Quidam ex infirmitate aut ob aliam causam sedentes psallunt, sive in itinere, sive in nave, sive domi : alii totum precum officium absolunt vespere, alii alio tempore : quid igitur faciendum ? num officium precum ideo quia sedeat aliquis, intermitterendum, aut aliter agendum ?

Hæc dicit Apostolus : εἰς uel intermissione ora-

καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ δεῖ τὸ καθαρόν τε καὶ περιφυλακτικόν· ἀνάλαθος δὲ διὰ τὸ ἐν σταυρὸν ἐκ' ὄψεως αἰρεῖν καὶ ἀκολουθεῖν τῷ Σωτῆρι· ζώνη δὲ διὰ τὴν ἰσχὺν, τὴν σωφροσύνην τε καὶ ἀγνείαν· ὑποδήματα δὲ, ἵνα τὴν εὐθειαν ὁδὸν ὁδεύῃ, καὶ ἐπάνω βαίην πάσης δυνάμεως τοῦ ἰχθρῶ· ὁ μανδύας δὲ διὰ τὸ περιεκτικὸν τῆς θείας προνοίας καὶ συνεκτικὸν καὶ φυλακτικὸν, καὶ διὰ τὸ εἰκονίζειν τὸν τοῦ σώματος τάφον, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι τι πράττειν ἄλλω τῶν κοσμικῶν, ἔχον τὰς χεῖρας ἔχοντα. Καὶ ἐν πᾶσι τοῖσι σταυρικῶς τύπος, ὅτι ἐσταυρωμένος ὁ βίος τοῦ μοναχοῦ, καὶ τῷ ἐσταυρωμένῳ ἔπεται. Καὶ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ μιμεῖται καὶ φέρει, καὶ ἀπλῶς τοῦτο τὸ σχῆμα τὴν παρακοήν καταλύει, καὶ τὴν ἁρῆν τοῦ θανάτου, καὶ τὴν διὰ βροχῆς μόλυσμα τε καὶ ἡδονῆς ἀνθρωπίνην σύστασιν. Καὶ τὸν παράδεισον διανοίγει. Καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν, καὶ τὴν ἀθανασίαν χαρίζεται καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἔστιν ἀπαρχή. Τὰ ἐνδύματα δὲ τοῦ μοναχοῦ οὐ μόνον ποικίλα εἶναι οὐ χρή, οὔτε σερικὰ, οὔτε ἀπὸ λίνου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐρώων πινιχρὰ, καὶ μόνον εἰς σκέπην. Πόρρω γὰρ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος πᾶσα 356 θρούψις καὶ περιττότης. Χρεῖα δὲ μόνον τῶν ἀναγκαιῶν καὶ τῶν ἀνηκόντων τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ τούτων οὐ περιττῶν. Καὶ θεῶ καὶ διακονοῦντας αὐτῷ κατὰ τοὺς προφή-

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΑ'.

Τίνα σημασίαν τὰ τοῦ μοναχοῦ ἐνδύματα κέχρηται· καὶ εἰ χρή ταῦτα τοῦτον πάντοτε ἐνθεθεῖσθαι.

Καὶ πάντα τὰ σύμβολα δὲ τοῦ σχήματος ἐνθεθεῖσθαι χρή. Εἰς ἔνοιαν γὰρ ἄγουσι θειοτέραν. Καὶ διὰ τοῦτο τετυπώται, ἵνα αὐτὰ ἐνδυόμενοι, εἰς ὑπόμνησιν ἐρχώμεθα ὧν τυπούσι. Καὶ οὐ βῆρος ἐκ τούτου· οὐ γὰρ σιδερά ταῦτα, ἢ ἑτεροὶ εἰσι δεσμοὶ· καὶ ὅτι συνθάπτεται ταῦτα τοῖς μοναχοῖς. Καὶ τοῖς ἱερεῦσι δὲ τὰ τῆς ἱερωσύνης ἀρμόδιον· οὐχ ὅτι μετ' αὐτῶν ἀναστήσονται, ἀλλ' ὅτι σύμβολα ταῦτα θεῶν τινῶν, καὶ πρὸς τὴν δύναμιν τούτων ὁ ἐνδυσάμενος ἐξησεν. Εἰ δὲ μὴ ἐξησεν οὕτως, ὅμως ἦλθε καὶ ὑπέταξεν ἑαυτὸν. Ἐπεὶ οὖν ἕκαστος ἔσται ἐν τῷ οἴκῳ τάγματι, καὶ ὁ μοναχὸς, καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκ τῶν ἐντεθειθῶν τὰ τοῦ σχήματος καὶ τῆς τάξεως περιβάλλεται, καὶ σὺν τούτοις θεῶ προσφέρεται· καὶ ὅτι ἐν τῷ σχήματι ἢ τῇ ἱερωσύνῃ εὐρέθη. Καὶ ἐπεὶ ὁ παρὼν μὲν καιρὸς ἐργασίας, ὁ δὲ μέλλων ἀναπαύσεως, μαρτυρεῖται ἐντεθεῖν ἕκαστος, ὡς ἐν ᾧ περ εὐρέθη τάγματι, ἀκαεὶ συνταγῆσται. Διὸ καὶ μετὰ τοῦ ἀρμόδιου τῇ τάξει σχήματος συνθάπτεσθαι δεῖον, ἵνα μὴ ὁδεύῃ ὡς τοῦτο ἀπεβάλλετο θνήσκων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΒ'.

Τινὰς ἀσθενεῖς ἢ καὶ ἄλλω τρ' ᾧ τινὶ καθήμεροι ψάλλουσιν ἢ ἐν ὁδῷ ἢ ἐν κλιῳ ἢ οἴκῳ· τινὰς δὲ καὶ ἐν ἑσπέρῳ τὴν ἀκολουθίαν πᾶσαν πληροῦσιν, ἄλλοι δὲ ἐν ἄλλοις καιροῖς. Τί οὖν ποιητέον ; παρμιτητέον τὴν ἀ. ἀκολουθίαν διὰ τὸ καθήκειν, ἢ ἄλλο τι ποιεῖν ;

εἰ Ἀδελφαί! πτω; προσεύχουσι ἐν παντὶ εὐχαρι-

στειτε, φησιν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ, « Ἐστε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. » Καὶ ὁ Κύριος, *Γρηγορεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι*. Καὶ ὁ Δαβὶδ, *Εὐλόγησω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ*. Λοιπὸν πᾶς καιρὸς ἀναγκαῖός εἰς προσευχὴν· καὶ τοῦτο ποιεῖν ὀφειλομένον διαπαντός. Αὐτὸ οὔτε ἐν δόξῃ, οὔτε ἐν τραπέζῃ, οὔτε ἐν κλίνῃ, οὔτε ἐν ἔργῳ, οὔτε ἐν διαλέξει, οὔτε ἐν ἄλλῳ καιρῷ τινι, ἀφίστασθαι δεῖ τῆς προσευχῆς. Τὸ δὲ ἱστάμενον ψάλλειν, ἢ καθήμενον, ἢ ἀφ' ἑσπέρας, ἢ πρωτὶ, κατὰ τὴν προαίρεσιν ἐκίστην ἔσται διόντως, καὶ τὴν τοῦ σώματος δύναμιν, καὶ κατὰ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν τοῦ οἰκονομοῦντος πνευματικὴν διάκρισιν. Ἐπει καὶ πάντα διακρίσει θεῶν ἀνδρῶν καὶ συμβουλῇ χρῆ ποιεῖν. Τέως ἀπαράβητα πᾶσιν ἔστω τὰ παραδεδομένα τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ πάντας μὲν χρῆ προστρέχειν τοῖς θεοῖς ναοῖς, ὡς καθιερωμένοις Θεῷ καὶ προσευχῆς οὖσιν οἴκοις, ἐν οἷς καὶ τὰ θεῖα θυσιαστήρια δύναμιν ἔχοντα ἀνάγειν ἡμῶν τὰς προσευχὰς τῷ Θεῷ, ἰδίᾳ δὲ τοῖς μοναχοῖς. Καὶ ἐπι τοὺς ἀναχωροῦντας καὶ ἡσυχάζοντας ἐν τῇ Κυριακαί· προστρέχειν καὶ ἐορταῖς, ἵνα καὶ τῆς ἀπὸ τῆς θείας ἰερωργίας μετέχουσιν ὠφελείας, καὶ κοινωνίας ἐξιώνται τῶν μυστηρίων διὰ τοῦ ἱερέως, καθὰ νεόμιστα, καὶ τὴν ὑποταγὴν διδώσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ οἴησαι νομιζῶσιν ὑπὲρ τοὺς ναοὺς εἶναι τὰ ἴδια καταγώγια, μὴδὲ τὰς ἰδιαζούσας προσευχὰς κρείττονας ἡγεῖσθαι τῶν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐνεργουμένων. Καὶ γὰρ Πέτρον ὠφέλησεν ἡ τῆς Ἐκκλησίας προσευχή. Καὶ Παῦλος αὐτὴν αἰσείτα, « Προσεύχεσθε, λέγων, ὑπὲρ ἡμῶν. » Καὶ, « Συνουπουργοῦντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει. » Καὶ, « Εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, » διδάσκει ὁ Ἀδελφθεός· « Καὶ ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ πνεύματι δοξάζητε τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, » φησὶ Παῦλος. « Et adlit Paulus : « Ut unusquisque in uno Spiritu (al. uno ore) honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi ». »

357 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΓ.

Ei dei ergo operari et psallere.

Καὶ τὸ ἐνεργεῖν δὲ ἐργόχειρον καὶ προσεύχεσθαι ἔργον μοναχοῦ. Ἐπει, « Ἀδιαλείπτως, φησὶ Παῦλος, προσεύχεσθε. » Καὶ, « Ὅσα ἀνποιήτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε » ἢ γὰρ προσευχὴ παντὸς ἔργου Θεοῦ κεφάλαιον· καὶ αὕτη μόνῃ ἡ Θεῷ ἐνοῦσα τὸν ἀνθρώπων. Τοῖς οὖν ἀκριβεστέροις τῶν μοναχῶν αὕτη μόνῃ ἐργασία διηνεχῆς, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔργον. Πλεῖστος δὲ ὁ περὶ τῆς προσευχῆς λόγος, καὶ ἐστὶ δόξαν παρὰ τοῖς ἁγίοις τούτου καὶ τοῖς πείραν ταύτης ἔχουσιν εὐρήσεις τε καὶ μαθήση.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔ'

Peri tōn ἐπὶ αἰώνων, καὶ πότε τὸ τέλος.

Τὸ, « Ἄδς μερῖθα τοῖς ἐπὶ αἰῶν, καὶ γε τοῖς ὀκτώ, » περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος νοοῦσιν οἱ ἅγιοι, ὡς καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Ἐπὶ μὲν τὸν ἑβδοματηαὸν

10. In omnibus gratias agite¹¹. » Et iterum : « Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite¹². » Et Dominus : « Vigilate ergo, omni tempore orantes³. » Et David : « Benedicam Dominum in omni tempore⁴. » Ceterum omne tempus utile ad orandum : et nullum debemus ab oratione expers terere. Quare neque in via, neque in mensa, neque in lectulo, neque in labore, neque inter colloquia, neque in affo quovis tempore, ab oratione deficere oportet. Psallere autem stando, vel sedendo, vel sub vesperein, vel mane : hoc juxta morem cujusque constituendum vel pro viribus corporis, et habita ratione infirmitatis, et prout judicaverit qui spiritualiter præest : quia absque judicio et consilio sanctorum virorum nihil faciendum est. Sed ante omnia nulli prætermittenda sunt quæ tradita et constituta sunt ab Ecclesia. Omnes ergo ad sancta templa properare debent, quia Deo consecrata et domus orationis facta sunt : in illis insuper sacra sunt altaria a quibus et orationes nostræ vim mutuuntur ut ad Deum ferantur ; maxime monachis hoc speciale munus erit. Etiam anachoretice viventes et silentes ad templa convenire debent diebus Dominicis et festis ut partem habeant fructuum sanctissimi sacrificii, et dignentur communicare mysteriis domini sacerdotis, ut præscriptum est, et sic obediant Ecclesie ; nec porro super templa eorum privata hospitia æstiment, neque suas singulares et privatae preces efficaciores esse judicent precibus quæ publice et solemniter ab Ecclesia fiunt. Petrum liberavit Ecclesie oratio⁵, et Paulus illam humiliter implorat dicens : « Orate pro nobis. » Et : « Adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis⁶. » Et docet Frater Domini : « Orate pro invisi-

Spiritu (al. uno ore) honorificetis Deum et Patrem

QUESTIO LXIII.

Num simul manibus operari et psallere sive precari deceat.

Manibus operari et orare simul, hoc opus monachi, cum Paulus dicat : « Sine intermissione orate, » et : « Quæcunque facitis omnia in gloriam Dei facite. » Etenim oratio caput est omnis sancti operis, quæ sola Deo hominem conjungit. Diligentioribus ergo officii sui monachis hæc sola jugis occupatio, et nullus alius labor. Multa de oratione dicenda, quæ si a sanctis querantur et ab eis qui ejus expertentiam habent, invenientur et dicentur.

QUESTIO LXIV.

De septem ætatibus sive temporibus, et quando horum finis?

Quod dicitur : « Da partem illis septem, aut saltem illis octo, » sancti opinantur dictum de futuro sæculo ; ita Gregorius Theologus. Septenario dicunt

¹¹ 1 Thess. v, 16, 17. ¹² 1 Cor. x, 31. ³ Luc. xxi, 36. ⁴ Psal. cxlxi, 1. ⁵ Act. xii, 5. ⁶ 1 Thess. v, 25. ⁷ 11 Cor. i, 11. ⁸ Jac. v, 16. ⁹ Rom. xv, 6.

indicari quemdam ad instar hebdomadis dierum circulum. Et octonario significari voluit seculum futurum, utpote finem non habiturum. Quomobrem, dicunt, Moyses primam diem vocavit unam, quia prima est quasi in capite hebdomadis, scilicet Sabbathum. Octava vero est post completam hebdomadam, in qua resurrexit Dominus, et quae erit ultima dies resurrectionis omnium, qua elapsa non iam erit nox, sed una erit ipsa dies:

QUESTIO LXV.

Num finem habiturus sit mundus.

Quod finem habiturus sit mundus universus, hoc demonstrat quia partes ejus finem habere videmus, et maxime quia homo moritur, propter quem tamem mundus late universus factus est. Et quidem mundi fabricatio tota absoluta est circulo septem dierum. Et nunc homo in hebdomada annorum ad florentem attingit aetatem vicibus variis. Ipsaque corporis mala vitiaque hebdomadibus singulis vel semi-hebdomadibus crises suas vario discrimine patiuntur. Caeterum non desunt qui septem planetas septemque zonas earumque diversas motiones curiose observent ut ex his mundum praesagiant in septima aetate convellendum. Alia est scientia doctrinaque Ecclesiae, nec talibus innixa deliramentis; pulchre enim sentit universa secundum Dei beneplacitum fuisse constituta et consistere, et sicut ad veram utilitatem ex nihilo cumta processerunt, ita quoque ad veram utilitatem in melius mutanda fore: et tunc solum, cum in mundo non invenietur virtus, cujus caput est charitas, propter quam et Deus omnia fecit, et Filium suum unigenitum pro nobis donavit. Quare ipse Filius finis nobis indicavit signum, cum jam non erit charitas inter homines. Sed tunc deficiet in multis charitas, cum completa fuerit iniquitas et abominatio. « Qui autem perseveraverit usque in finem hic salvus erit ».

QUESTIO LXVI.

Quomodo peccata cuiusque in judicio extremo manifestabuntur?

Unicuique sua peccata animo representat remordens conscientia et, cui nihil latet, iudicis intima reformidatio. Sed cum omnes in incorruptionem immutabimur crassa omnia pondera quisque alterius peccata intelliget per quosdam indicia: sicut nunc per formas humanae et crassiores quidam dignoscitur. Si ergo hic jam cognoscitur impunitas vasorum, quanto magis tunc cum illuxerit lucis verae radius! Sicut enim sol justis resplendentibus, et sic apparebunt qui non erunt justis, et quisque eorum seipsum condemnabit.

QUESTIO LXVII.

Quid apud Theologum Gregorium Nazianzenum denotet vox συνούλωσις (ciratrices veluti remanentes in poenitentibus de peccatis post baptismum admissis).

Peccati reparatio in eo esse Theologo videtur

¹⁰ Matth. x, 22.

αὐτὸν λέγοντες χρόνον ἕβδομον δὲ τὴν μέλλουσα, ὡς ἀπέραντον. Δι' ἣν αἰτίαν, φασί, καὶ μίαν εἶπε Μωϋσῆς ἡμέραν τὴν πρώτην, ὡς πρώτην μὲν οὖσαν πρὸς τὴν ἑβδόμην, τὴ Σάββατον δηλοῦντι, ὀγδόην δὲ μετὰ τὴν ἑβδόμην, καθ' ἣν καὶ ἀνέστη ὁ Κύριος, καὶ ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς κοινῆς ἀναστάσεως γενήσεται, μεθ' ἣν οὐκ ἔσται ἔτι ποτὲ νύξ, ἀλλ' αὕτη μόνη μία ἔσται ἡμέρα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΞ'.

Εἰ τέλος ἔχει ὁ κόσμος.

Τὸν κόσμον τελευταῖον, τὰ μέρη αὐτοῦ τελευταῖονα δεικνύουσι, καὶ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος ἀποθήσκων, δι' ὃν ὁ κόσμος οὕτως γαγένηται. Καὶ ὁ κόσμος ἐν ἑπτὰ κυκλοφορούμενος ἴστανται ἡμέραις. Καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ κατ' ἑβδομάδα ἑαυτῶν ἡλικίαν ἀμαρτῶν. Καὶ τὰ νοσήματα δὲ τοῦ σώματος, ὡς φασί τινες, ἢ ἐν ἑβδομάσιν, ἢ ἐν ἡμέρισιν ἑβδομάσιν κρῖνεται. Λοιπὸν σκοποῦσι τινες καὶ διὰ τοὺς ἑπτὰ πλανήτας, καὶ τὰς ἑπτὰ ζώνας, καὶ τὰς ἐν αὐταῖς κινήσεις αὐτῶν, ὡς καὶ τῶ ἑβδόμῳ αἰῶνι ὁ κόσμος οὕτως ἀλλοιωθήσεται. Ἄλλ' ἡ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἐν τοῦτοις, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ τὸ πᾶν ἴστανται φρονεῖ. Καὶ ὡς δι' ὠφέλειαν συνίστη ἐκ μὴ ὄντων τὸ πᾶν, καὶ δι' ὠφέλειαν εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοιωθήσεται. καὶ τότε, ὅτε οὐκ ἀπολειφθήσεται ἐν τῷ κόσμῳ ἡ ἀρετὴ, ἢ κεφάλαιον ἢ ἀγάπη. Δι' ἣν ἀγάπην καὶ Θεὸς τὰ πάντα παροίηκε, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ὅπῃ ἡμῶν δέδωκε. Διὰ καὶ αὐτοὺς σημεῖα περὶ τοῦ τέλους φησὶν, ἐν τῷ μὴ εἶναι τὴν ἀγάπην λέγων. Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυχήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. « Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος οὕτως σωθήσεται. » Οἱ ἀθετοῦντες οὖν τὴν συντέλειαν δυσσεβεῖς, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων φρονούντες, καὶ πάντα ἀθετοῦντες τὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἁγίων Γραφῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΖ'.

Πῶς ἐνώπιον τὰ ἀμαρτήματα δεικνύνται.

Ἐκάστῳ τὰ ἀμαρτήματα ἐνώπιον κρισιτέ αὐτῷ δὴ τὸ συνειδὲς, καὶ τὸ ἀλάθητον τοῦ χριστοῦ. Ἄλλὰ καὶ πάντες εἰς ἀφθαρσίαν ἀλλοιωθέντες ὡς πάχος ἀπληγμένον, ἕκαστος τὰ ἑκάστου ἔσται κατανοῶν ἀπὸ τινων γνωρισμάτων, ὡς καὶ νῦν ἀπὸ σχημάτων ἀνθρωπίνων καὶ παχυτέρων τινος γνωρίμοι γίνονται. Εἰ οὖν ἐνταῦθα, πολλῶν δὴ μᾶλλον τότε, τοῦ ἀληθινοῦ λάμπαντος φωτός, ἔτε τὰ μὴ καθαρὰ σκευὴ γνωσθήσονται: ὡς γὰρ οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, καὶ οἱ μὴ τοιοῦτοι φανερωθήσονται: καὶ ἕκαστος ἑαυτὸν τῶν ἀδίκων κατακρινεῖ.

358 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΖ'.

Τίς ἡ κατὰ τὸ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ συνούλωσις.

Συνούλωσις δὲ τῶ Θεολόγῳ θεκεῖ ἡ διὰ τῆς μετα-

νοίας τῶν τραυμάτων τῆς ἀμαρτίας ἴσως ἦτι; εἰ ἂν καὶ ἀληθῶς ἔπισται, καὶ λατρεία τελεία γίνεται, ἀλλὰ τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα πταίσασιν ἔτι καὶ σημεῖα μένουσι τῶν πληγῶν. Μία γὰρ καὶ μόνη ἀνάπλασις ἡ καὶ τὰς οὐλὰς ἐξαιλεῖφουσα, τὸ βάπτισμα μόνον, καὶ μετ' αὐτὸ τὸ μαρτύριον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΗ'.

Τίς ἡ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μακκαρίῳ ζήφωσις τε καὶ δυσωδία.

Ζήφωσις δὲ καὶ δυσωδία, ὡς παρὰ τῷ ἁγίῳ γέγραπται Μακκαρίῳ, καὶ νῦν ἐστὶ νοητῶς ταῖς τῶν ἀμετανοήτως ἀμαρτανόντων ψυχαῖς, καὶ ταῖς ἐξερχομέναις θίγα μετανοίας τοῦ σώματος. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἐξαγορεύσεως καὶ μετανοίας ἔργων καὶ τῶν βακρυῶν οὐκ ἀπεπλύνθησαν, περιφέρουσι τὴν δυσωδίαν αὐτῶν καὶ ἀσχημοσύνην, ὡς καὶ οἱ δαίμονες, εἰ καὶ πολλοὶ τῶν ἁγίων ὡς κύνες ἢ χοῖροι ἢ δυσωδία τάφου ὀφθίντες, ἔδοξαν, μὴ τὸν θεῖον φωτισμὸν ἔχοντες, μηδὲ τὴν εὐωδίαν τοῦ Πνεύματος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΘ'.

Εἰ ἄφρασι λαμβάνει πᾶς ἐξομολογούμενος, καὶ ἐν τρισὶν ὥραις, ὡς ὁ Χρυσορρήμων φησί.

Διὰ τῆς γνησίας μετανοίας πᾶς ἄνθρωπος ἐκκαθαίρεται, ἐν τῷ ἐξαγορεύσει κατὰ μέρος τὰς ἀμαρτίας, καὶ ἐκκλίνει τοῦ κακοῦ, καὶ ἀρξασθαι τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ δοῦναι τῷ Θεῷ λόγον, μηκέτι ποιῆσαι τὴν ἀμαρτίαν. Εὐθύς γὰρ ἅμα λαμβάνει τὴν ἄφρασιν, καὶ οὐκ ἐν τρισὶν, ὡς φησὶ, ὥραις. Καὶ θῆλον ἀπὸ τῆς προσελθούσης τῷ Χριστῷ πόρνης, καὶ τοῦ ἀσώτου, καὶ τοῦ τελώνου, καὶ τοῦ παραλυτικοῦ ἔγερθέντος. Δεῖ δὲ τηρῆσαι τὸ εὖρον, καὶ τὰ τῆς μετανοίας φυλάξαι, μὴ ποτὲ τι χεῖρον αὐτῷ τῷ μεταγίνοντι παραδάντι γένηται, ὡς καὶ τῷ παραλυτικῷ αὐτῆ φησὶν ἡ ἀλήθεια: « Ἴδε, ὀγιῆς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται. » Ἄφρασι μὲν οὖν λαμβάνει εὐθύς μετανοήσας καθαρίως ὁ ἄνθρωπος, οὐ μὴν δὲ καὶ τιμὰς καὶ ἀνάδασιν. Ἄλλ' ἀπειθή μὲν μὴ ἀποθανεῖν, κατάκριτος ὢν ἀποθανεῖν, τουτέστι μὴ καλασθῆναι· οὐ μὴν δὲ καὶ ἀξίος τοῦ γέρα λαβεῖν καὶ στεφάνους. Διὸ ἀγωνιστέον τοῦς τε ζῶντας ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν οἰκίων τ. θνητότων. Συμβαίνει δὲ καὶ τὸ πρόθυμον τῆς μετανοίας ὡς ἐπὶ τοῦ ληστοῦ καὶ ἀσώτου καὶ τῆς πόρνης· ἐκείνης φιλανθρωπίᾳ τοῦ Δεσπότη, οὐ μόνον τὴν ἄφρασιν, ἀλλὰ καὶ δῶρα χαρίζασθαι. « Ἀμὴν γὰρ, φησὶ, λέγω σοι, ὅτι ἀφίωνται αἱ ἀμαρτίαι αὐτῆς· αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολὺ. Ἐγὼ δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ. » Κατὰ τὴν πίστιν ἄρα καὶ τὸ πρόθυμον τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἄφρασις χορηγεῖται, ὡς καὶ, « Κατὰ τὴν πίστιν σου, φησὶ, γενηθήτω σοι. »

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΘ'.

Πόθεν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀφέσεως καὶ μετανοίας οἱ ἀπόστολοι ἔλαβον.

Ποῦ δὲ τὸ τῆς ἀφέσεως εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι ἀφορμὴν; Ἐν παντὶ πρὸς Ἐδου-

¹¹ Joan. v, 14. ¹² Luc. vii, 47. ¹³ Matth. ix, 29.

quod per poenitentiam vulnera peccatorum curantur; quæ etsi vere dicatur peccati medicina, et fieri possit perfecta sanatio, tamen in iis qui post baptismum peccaverunt manent cicatrices plagarum et symptomata morborum: una est perfecta reparatio quæ etiam animæ vulnera et peccati reliquias ex integro tollat, baptismus scilicet et post baptismum martyrium.

QUÆSTIO LXVIII.

Quid apud S. Macarium caligo et fœtor.

Caligo et fœtor, secundum quod scribit sanctus Macarius, etiam nunc intellectualiter inest animabus peccatorum impoententium, et quæ e corpore exeunt absque poenitentia. Cum enim non se lavarent et confessione et poenitentia operibus et lacrymis, secum circumferunt fœtorem et deformitatem, sicut olim dæmonibus accidit, qui multis sanctis, ut antea notavi, apparuerunt sub forma canum, porcorum cum sepulcri fœtore, divini splendoris et suaveolentiæ sancti Spiritus penitus expertes.

QUÆSTIO LXIX.

Num remissionem consequatur quisquis confitetur, idque et tribus horis, ut ait Chrysostomus.

Per veram poenitentiam omnis homo mundatur, sua sigillatim consistendo peccata, declinando a malo, et se ad bonum convertendo, Deoque vere promittendo se non amplius peccaturum: statimque et simul veniam habet, non tribus horis, ut dicitis. Et hoc manifestum est ex ea meretrice quæ ad Christum accessit, et ex prodigo, et ex publicano, et ex paralytico sanato. Servandum est ergo donum et jura poenitentiam observanda, ne quid deterius fiat peccatori converso, ut ipsa Veritas sanatum paralyticum monitum voluit: « Ecce sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid accidat ¹¹. » Veniam quidem suscipit homo legitime poenitens, non vero honorem et ad majora progressum: sed condemnatus ad mortem ab illa eximitur, hoc est a pœna ipsi luenda: nondum tamen dignus habetur mercede et corona. Quare contendant dum vivunt homines et pro seipsis et pro parentibus mortuis. Alacri et impigro poenitentia zelo idem contingit ac latroni et meretrici ipsi, ut non pro benevolentia Domini donetur non solum venia sed et aliis muneribus. Dicit enim Dominus: « Amen dico tibi: remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit ¹². » Igitur secundum fidem et animæ contentionem et venia mensuratur, ut dixit: « Secundum fidem tuam fiat tibi ¹³. »

QUÆSTIO LXX.

Unde apostoli acceperint ansam tradendæ remissionis peccatorum ac poenitentia.

Ubi de concedenda remissione locutus est Dominus, et eandem facultatem acceperunt apostoli? In

toto Evangelio hoc prædicavit, hoc docuit, hoc remissionis peccatorum donum discipulis tradidit. Illud præscripsit postulaci enixis precibus, quia majus est donum nobis concessum, et omne nostræ spei fundamentum. Illud apostolis dedit munus et Petro ante resurrectionem, et post resurrectionem iteravit.

QUÆSTIO LXI.

Quare in hac vita multos modos demittentis se ad nos benignitatis, bonitatis ac penitentiam Deus demonstrat, in altera autem rigide atque in æternum puniet? ubi igitur ejus bonitas?

Donus supra modum est Deus, et bonitatis ejus non est omnino finis, et nunquam a bonitate decessurus est, cum unus sit natura bonus et solus omnino immutabilis. Idcirco sive quosdam beatificet, sive quosdam puniat, utrumque optime facit, cum sit natura bonus et justus. Justitiæ nunquam obli-vi-cens, bonitate sola nos ex nihilo prædixit, et cum justitia gubernat. Omne bonum in nostrum creavit commodum; unde etiam eduxit mundum hunc quem videmus universum, paradisum quoque creans propter nos, in illo futura nobis bona disponens, quibus pro justitia et opportune fruamur omnibus bonis, hic presentibus, illic futuris. Ad imaginem nam propriis manibus nos plasnavit. In nobis posuit animam, intelligentiâ, ratione et voluntate præditam, quam replevit totius sapientiæ et scientiæ donis, in ipsa supersemians divina omnium virtutum semina: ita ut etiam sine magistro nosse possimus et quæ Deo sunt gratia et quæ odit Deus; sed et hanc a principio magistros præbuit. Primo quidem creatione omnem ostendit voluntati suæ optime obedientem et ipsa motam, ut nos quoque Deo obediamus, et ejus benivolentiæ moveamur. Deinde præbuit sanctorum patriarcharum et prophetarum ingentem multitudinem: regemque desuper constituit; mirabilia operatus est signa; malos et peccatores minus primum insectis punivit; bonis benedixit; denique, ingravescente malitia, venit ipse sua sponte Dei Verbum descendens usque ad nos propter nos; carnem sanctam ex Virgine sumpsit, divinam agens vitam, miracula producens innumera, celestem tradens doctrinam et divina præcepta, tandem pro nobis passus est, et mortuus resurrexit et in cælo ascendens gratia et fortitudine nos replevit in nos demittens et cælo dona Spiritum sancti, per quem sanctos suos consecravit præcones, potentes opere et verbo, qui et nomen ejus et doctrinam in toto orbe terrarum spargerent. Unde ubique apparuerunt sacerdotum populi, martyrum chori, monachorum et virginum agmina, et credentium omnium immensæ multitudines, ex omnibus gentibus congregatæ, absque imperio et violentia, sed in solo Dei verbo et virtute; et a piscatoribus orbis salutaribus retibus captus est; et multi ex conversis elevati sunt, qui juxta apostolos signis et virtutibus pariter splenderunt. Datum est denique illud perfectissimum penitentiam munus, omnem sermo-

α γελῶ καὶ τοῦτο ἐκρηυξε, καὶ τοῦτο εἶδεν· καὶ τοῦτο τοῖς μαθηταῖς· εἶδεν δὲ ὄψρον τὸ ἀφίνα· καὶ τοῦτο προσεύχεσθαι προσέταξε· καὶ τοῦτο τὸ μέγιστον ὄψρον ἐν ἡμῖν· καὶ ἡ ἄλπις ἡμῶν ἐν τούτῳ. Καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως δὲ τοῦτο τοῖς ἀποστόλοις εἶδεν· καὶ τῷ Πέτρῳ, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΑ΄.

Διὰ τί ἐν ταῦθα μὲν πολλοὺς τρόπους συγκαταβάσεως καὶ ἀγαθότητος καὶ μετανοίας εἶδει· ὁ Θεὸς, ἐκείσε δὲ ἀποτόμως κολάζει καὶ αἰωνίως; Πού ἄρα τὸ ἀγαθόν;

Ἄγαθός καὶ ὑπεράγαθος ὁ Θεός, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ὄλος οὐκ ἔστιν ἕρος. **359** Οὐκ ἐξίσταται οὖν τῆς ἀγαθότητος πώποτε, φύσει μόνος ἐν ἀγαθῷ, καὶ ἀελλοῦτος· μόνος ὢν. Διὸ καὶ εὐεργετῶν καὶ τιμωρουμένων τινας, ἀγαθῶς ἕκαστον ποιεῖ, ἵπαι καὶ ἀγαθῶς φύσει, καὶ δίκαιος φύσει ἐστὶ, καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης οὐκ ἀποβάλλεται. Διὸ τῇ ἀγαθότητι μόνη παραγαγῶν ἡμᾶς· ἐκ μὴ ὄντων, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ χρίσει οἰκονομεῖ, καὶ οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἐνέλιπε μὴ ποιήσας δι' ἡμᾶς. Ὅθεν παρήγαγε μὲν τὸν ὀρωμένον τοῦτον κόσμον· τὸν παρθέσιόν τε κτίσας· δι' ἡμᾶς, καὶ τὰ μέλλοντα ἡμῖν ἀγαθὰ ἐτοιμάσας, ἵνα τούτων ἀπάντων δικαίως καὶ κατὰ καιρὸν ἀπολαύμεν, ἐν ταῦθα μὲν τῶν παρόντων, ἐκείσε δὲ τῶν μελλόντων ὑστερον. Κατ' εἰκόνα ἰδὲν οικίαις χερσὶν ἐπλασεν ἡμᾶς. Ἐβήθη ἐν ἡμῖν νοεράν καὶ λογικὴν καὶ θελητικὴν ψυχὴν· ἐνέλιψεν αὐτὴν πάσης σοφίας καὶ γνώσεως. ἐνεφύτευεν αὐτῇ πᾶν εἶδος θείας ἀρετῆς, καὶ διδασκάλου χωρὶς· γνωστὰ ἡμῖν ἐστὶ τὰ θεοφιλῆ πάντα καὶ τὰ θεομιστῆ· ἀλλὰ καὶ διδασκάλους ἐξ ἀρχῆς· εἶδεν. Πρῶτον μὲν τὴν ὀρωμένην κτίσιν κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ καλῶς κινουμένην, ἵν' ὑποτασσώμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτῷ τῷ Θεῷ, καὶ κατὰ βούλησιν τοῦτου κινώμεθα· ἔπειτα δικαίως εἶδεις πληθύν καὶ πατριάρχων καὶ προφητῶν· νόμον τε ἐπέστησε· σημεῖα εἰργάσατο· ἠπάλησεν ἀμαρτανόουσιν· ἐκόλασεν· ἐδηργέτησεν ἀγαθούς· τέλος, ἀψήθησεν τῆς κακίας, ἦλθιν αὐτὸς δι' αὐτοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος δι' ἡμᾶς μέχρις ἡμῶν. Σισάρκωται ἀγίως ἐκ τῆς Παρθένου· πεποικίτευται θεῖως· εἰργάσατο θαυμαστά, νενομοθέτησεν ἱκουράνια, πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστὰς καὶ ἀνελήθη· ἐχαρίτωσε, καὶ ἐνεδυνάμωσεν ἡμᾶς, ἐξεποσταίσα· ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, δι' ἣς· ἀνέδειξε κήρυκα· θελους αὐτοῦ, δυνατοῦς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ· τῇ οἰκουμένῃ πάση τὴν αὐτοῦ γνώσιν ἐξήπλωσεν. Ὅθεν ἱερῶν ὠφθησαν ἡμεῖς, μαρτύρων χοροί, ἀσκητῶν καὶ παρθένων πλήθη, καὶ τῶν πεπιστευκότων ἀπάντων τὸ ἀναρθητόν σύστημα, ἐκ πάντων συναρθροισθέντων ἰθῶν, τυραννίδος χωρὶς ἐν λόγῳ μόνῳ Θεοῦ καὶ θείας δυνάμεσι· καὶ δι' ἀλιείων ἢ οἰκουμένην ἐσαγγηυῆθη, καὶ πολλοὶ τῶν κατωρθωκότων γεγόνασι, καὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦς, ἐν σημεῖοις τε καὶ δυνάμεισι ἐλαμφαν. Τὸ μέγα δὲ τελευταῖον τῆς μετανοίας δέδοται ὄψρον, ὑπὲρ λόγον ὄν καὶ ἐνοίαν εὐεργέτημα. Ἄχρι γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς τελευταίας· ἀναποῆς χορηγέται, μὴ

von τῆς μετανοίας γνησίως γινομένων καὶ καθαρῶν. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα καὶ ἐπι πλείω & οὐ δυνατὸν λέγειν ὅλως ἢ ἐννοεῖν οὐ μεγίστης ἀγαθότητος ἔργα; Πάντως ὑπερβαλλούσης καὶ ὑπὲρ λόγον. Λοιπὸν καὶ ἢ ἐν τῷ μέλλοντι βασιλεία δωρεᾶς τε καὶ ἀγαθότητος· καὶ ἢ αἰώνιος τιμωρία δικαιοσύνης καὶ ἀγαθότητος· δικαιοσύνης μὲν, ὅτι ὅπερ τις ἠρετίσαστο εἴληφε, καὶ ἐν ᾧπερ ἔμεινεν ἄχρι τῆν ἐξουσίαν ἐνταῦθα εἶχε τὴν ἑαυτοῦ, ἐν τούτῳ εὐρίσκειται· ἀγαθότητος δὲ, διὰ τὸ μὴ τὰ ἴσα δοῦναι λαβεῖν τοῖς δικαίοις τοὺς ἁμαρτήσαντας. Ὅθεν ὁ ἀγαπήσας ἀγαπηθήσεται δικαίως. Καὶ οὐ τοσούτον ὅσον ἠγάπησεν, ἀλλ' ὅσον ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τε καὶ δίδωσι. Καὶ ὁ ἁμαρτήσας καὶ μετανοῦς ἀγαθότητι ἐλεεῖται· καὶ οὐ μόνον λυτροῦται τῆς δικαιοσύτης τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ μεταλαμβάνει, κατὰ χάριν τῶν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ μὴ θαλῆσαι ἀγαθὸς εἶναι, μηδὲ κατηγνούς τῶν κακῶν, μηδὲ ἀποστῆναι θελήσας ὅλως, μηδὲ τῇ μετανοίᾳ χρησάμενος, εἶναι λόγῳ ἐλεηθήσεται μὴ θελήσας; Ὅθεν ἐπεὶ ἕκαστος ἐκ τῶν ὧδε τὸ αἰώνιον συνιστᾷ διὰ τῆς προαιρέσεως ἑαυτοῦ, εἴτε ἀρετῆν, εἴτε κακίαν ἐπιόμενος, καὶ τῷ καιρῷ τῆς ἀναποδόσεως ἀγαθότητι καὶ δικαιοσύνη Θεοῦ τοῖς τε δικαίοις ἢ τῶν ἀγαθῶν εὐφροσύνη αἰώνιος ἔσται, καὶ τοῖς πονηροῖς ἢ τιμωρία αἰώνιος. Καὶ τοῦτο μᾶλλον ἔργον τοῦ φύσει ἀγαθοῦ καὶ ὑπεραγαθοῦ Θεοῦ, ὅς ἐστιν ἀγαθός. Μεγίστη οὖν πλάνη καὶ τὸ τέλος ἐνοῆσαι κολλάσεως, καὶ τὸ μὴ ἀγαθὸν εἶναι νομίζειν τὸν ὑπεραγαθὸν Θεόν, τοὺς πονηροὺς δικαίως καὶ ἀγαθῶς τιμωρούμενον· καὶ τῆς θείας οἰκονομίας **360** τοῦ Λόγου τοῦτο ἐστὶν ἀνατροπῆς ἐπιχειρήσεις, καὶ τῶν παλαιῶν νομίμων ἐκ Θεοῦ πάντων καὶ νέων ἀθέτησις, καὶ πρὸς ἀπίστευαν τοῖς φρονούντας ἀλόγως ἀγροῦσα παντελῆ καὶ ἀσέβειαν. Διὸ φευκτέον ἐκ ταύτης τῆς λύμης πάσης σπουδῇ, καὶ ἔργοις καὶ λόγοις καὶ ἐννοίαις φρονώμεν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀληθῆ· καὶ τῶν τῆς μετανοίας ἀντιχώματα, δι' ὧν σωθῆναι ἐξομολογήσει μόνη καὶ ἀποχῆ τοῦ κακοῦ, φιλανθρωπίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ τὰ τῆς μετανοίας πάντα ἐννοώμεν· ἐπεὶ καὶ, «Μετανοεῖτε,» φησὶν, «ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.»

A non et cogitationem excedens beneficium, quo usque ad ultimum vitæ spiritum docemur vere legitimo et sancto dolore peccata purgare. Hæc igitur omnia et plura quæ nec dicere nec cogitare omnino possumus, nonne sunt maximæ dilectionis et bonitatis opera? Certe quidem tanta ut verbis exprimi nequeant. Cæterum regnum quod in futuro promittitur, gratiæ manus erit et bonitatis; et pœna quæ pariter æternum luenda erit, justitiæ et bonitatis est: justitiæ quidem, quia quod quis elegit illud accepit; et in quo statu mansit quamdiu libertatis suæ usum hic habebat, in eodem invenitur in æternum; bonitatis vero, quia peccatoribus non similia et eadem conferuntur dona quæ justis. Unde, qui dilexit, merito diligitur. Et non dat Deus tantum quantum quis dilexit, sed quantum ipse diligit Deus remunerat. Etenim qui peccator exstitit si respuerit misericordiam consequetur, et non modo eximitur a pœna quam iustissime meruerat, sed accipiet de infinita bonitate secundum gratiam. Qui vero noluerit esse bonus, qui mala non fugerit et contempserit, et ab eis noluerit averti nec pœnitentiæ fructus facere, quæ ratione misericordia prosequetur nolentem? Unde cum unusquisque æternum permaneat in eo quod vivens elegerit sive in virtute, sive in malitia, ita et in tempore remunerationis, et a bonitate et justitia Dei justus erit perennis fruitio bonorum, malis vero iugis et perpetua passio pœnarum. Et illud est maxime opus Dei qui natura bonus, imo summe bonus est, ut vere est bonus. Maximus igitur error, pœnarum finem æstimare futuram, et bonitate carere summe bonum Deum cum puniat malos juste benigneque: hoc est providentiæ et sapientiæ Verbi Dei subversionem attentare; antiquarum et recentium constitutionum testimonium amandare; qui error absurdus in ruinam et impietatem impingit. Idcirco omni conamine fugienda est talis pernicies; opere, verbo, et sensu quæ docet Ecclesia ut verissima credamus: pœnitentiæ operibus in quibus est salus, firmiter adhæreamus, nihil summi boni: pœnitentiamque semper cogitemus, meditemur et sectemur. Dominus enim dixit: «Pœnitentiã agite; appropinquavit enim regnum cælorum.»

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΒ΄.

Τινὲς δι' αἰσχροκέρδειαν ἴσως τοὺς προσείητας πνευματικοὶ κανονίζουσιν ἐλεημοσύνας ποιεῖν, καὶ τὸ δόγμα ζητοῦσι. Καλλύουσιν δὲ τὸ εὐχέλαιον καὶ λειτουργίας ποιεῖν διὰ ζημίαν τῶν ἱερῶν, εἰ καὶ καλὸν εἶναι τούτοις δοκῶι τὸ τοιοῦτον. Ποῖον δὲ ἐκ τούτων τὸ κρείσσον;

Τὸ τοὺς πνευματικούς Πατέρας ἐκδιδάσκειν τοὺς δι' ἐξαγόρευσιν κλημελημάτων αὐτοῖς προσείητας, ἐλεημοσύνας ποιεῖν καὶ αἰχμαλώτων ἐλευθερίας, εὐχέλαια τε καὶ λειτουργίας καὶ λοιπὰ ὅμοια, ἀγαθὸν καὶ ὑπὲρ τῶν Πατέρων τεταγμένον, καὶ λίαν ἐπιωφελές· καὶ ὅσπερ διεγείρει τίς τινα πρὸς τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ θεῖα ἔργα, εἴτε πρόθυμον εὐρῶν, εἴτε

QUÆSTIO LXXII.

Quidam confessionarii, ex turpis lucri cupiditate fortassis, injungunt accedentibus pœnitentibus elemosynas facere, et donum quærunt: in detrimentum sacerdotum autem prohibent ad euchelæa conferre, et ad liturgias, licet et illud bonum esse existiment. Quæritur utrum horum sit melius.

Quod Patres spirituales eos qui accedunt ad confessionem peccatorum admonent facere elemosynas in redemptionem captivorum, confessionem olei sacri vel missæ celebrationem, aut alia similia, bonum est et a Patribus ita constitutum, et multam exinde habebit utilitatem: et quotiescumque aliquis excitat illum ad peragenda pro se opera di-

10 Matth. iii, 2; iv, 17; x, 7.

vina, sive jam paratum inveniat, sive non paratum impellat, multam illi conferet utilitatem, et ipse communicabit mercedi operarii. Nec oportet eos tantum qui peccaverunt ad eleemosynam et cætera opera misericordiæ et pietatis excitare, sed etiam fratrem qui non peccavit; fieri enim non potest ut quis non peccet. Autamen juse vivere potest homo, opera justitiæ exorcens. Et justitia est ut Deo et fratri secundum quod docemur debita præstemus officia et charitatem. Amor erga Deum vult ut vivamus immaculati et irreprehensibiles, et ut ipsum proceemur, et ejus canamus gloriam, et conveniamus ad templa ipsius sancta. Ad hæc etiam afferre ei debemus quod accepimus ab eo, ad ejus gloriam et honorem et nostram innocentiam, et ut sanctitatis et consecrationis divinam possimus participes esse. Amori autem erga fratres includuntur non solum oblivio injuriarum ex animo, bona conversatio et vinculum pacis, et unitas conformitasque sermonum laudumque, quæ debemus præstare; sed hæc operibus oportet ostendere: escam tribuendo esurienti et sitienti potum, peregrino hospitium, nudo vestimentum, et infirmo consolationem, et in carcere detentis curam et sollicitudinem, ut docuit Salvator; qui illa opera exerceutes benedictus vocat, eis in fine gratificatur regnum cælorum. Maxime ergo necessarium est, ut dictum est, fratres docere et exhortari ut opera bonitatis exerceant, eleemosynas et sacrificia offerant. His deinde qui contentione implicati sunt hæc sit agendi norma; ut reliqui ita exhortari satagant, ne contentiones iterum fiant, propter officia quæ Deo debentur et ne quis in peccatum labatur. Sed et pro parentibus et consanguineis et cæteris piis oportet omnes offerre sacrificia Deo, sicut et in honorem et memoriam sanctorum, quos invenire possimus mediatores salutis nostræ, et deinde cum ipsis communicare gloriam Christi. Poenitentes insuper qui accedunt monere oportet ut ista faciant vero amore Dei. Quod præterea ad Patres spirituales attinet, hæc omnia non propter quæstum faciant, quæ Dei sunt intercipientes, in suam pessimam minam, et de quibus ratio erit reddenda. Officines autem idem faciunt ac illi qui projiciebant bona quæ habebant ante pedes apostolorum; cum partem ex eis retinent imitantur Ananiam cum Saphira et pejus agunt. Ille quidem ex propriis subtrahens, totum agri pretium attulisse se prædicabat et ante pedes sancti Petri exspiravit simul cum uxore, sacrilegii manifeste reus factus. Tale iudicium sibi parant, ut et antea dixi, opinor, qui subtrahunt ea quæ Dei sunt ut exinde thesaurizent. Sed non dedignandum, neque denegandum, operarium quemlibet ad suam solam utilitatem fructum percipere. Sic enim docet Paulus, nobis gregem proponens laborantis coloni et pastoris fructum facientis; quamvis ipse Evangelium gratis prædicans et mercedem e cælo sperans non uteretur hac facultate. Nam idcirco laborabat et opere suo

μη πρόθυμον διεγείρα; πολλὴν αὐτῷ προξενεῖ τὴν ὠφελίαν, καὶ καινὰς ἔσται τῷ ἐνεργούντι τοῦ μισθοῦ. Καὶ χρὴ οὐ μόνον ἡμαρτηκότες πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τὰ λοιπὰ διεγείρειν, ἀλλὰ καὶ τὸν μὴ ἁμαρτήσαντα ἀδελφόν, ἕπερ ἐστὶν ἀδύνατον μὴ ἁμαρτήσαι τινα. Ὅμως εἰ καὶ δικαίως βίων ἐστί τις, καὶ τούτου δίκαιος ἔσται, ἐκ τοῦ ἐὰν ἔργα τῆς δικαιοσύνης ποιεῖν. Δικαιοσύνη δὲ ἀπονέμειν τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἀδελφῷ καθὰ διδασκόμεθα τὰ τῆς ὀφειλῆς· καὶ ἀγάπης. Ἀγάπη δὲ εἰς Θεὸν καὶ ἐκ καθαρεύειν μὲν καὶ προσεύχεσθαι καὶ ἀνομιεῖν αὐτὸν καὶ δοξολογεῖν, καὶ προστρέχειν αὐτοῦ τοῖς θεοῖς νεοῖς. Πρὸς τοῦτους δὲ καὶ τὸ προσάγειν αὐτῷ ἕν ὡς λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ, εἰς ὄψαν αὐτοῦ καὶ τιμὴν καὶ ἡμετέραν καθάρσιν, καὶ τοῦ θεοῦ ἀγαπᾶσθαι μετοχὴν. Καὶ ἐν τοῖς ἀδελφοῖς δὲ οὐ μόνον διὰ τῆς ἀμνησικακίου γνώμης καὶ καλῆς διανοίας καὶ τρόπου εἰρηνικοῦ, καὶ συνεργίας τῆς διὰ λόγων καὶ ἔκτανων καὶ ἔγκωμιων, ἀπονέμειν τὸ ὀφειλόμενον, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων τοῦτο δεκνύμεναι, ἐν τῷ τρέφειν πεινῶντα, καὶ ποτίζειν διψῶντα, καὶ ξένοι συνάγειν, καὶ γυμνὸν περιβάλλειν, καὶ ἀσθενῆ ἐπισκεπτεσθαι, καὶ τῶν ἐν φυλακῇ προνοεῖσθαι, ὡς εἰδίδεξεν ὁ Σωτήρ, δι' ὧν καὶ εὐλογημένους καλεῖ τοὺς τὰ τοιαῦτα δρῶντας, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῖς χαρίζεται. Ἀναγκαιότατον οὖν, ὡς εἴρηται, τὸ ἀγαθοεργεῖν ἐκδεικνύμεναι, καὶ ἐλεημοσύνας καὶ θυσίας ἱερὰς ἐκτελεῖν τοῖς ἀδελφοῖς. Καὶ τοῖς ἐγκλήμασι μὲν ὀποκειμένοι; ὡς κανόνα τοῦτο διδόναι χρὴ, τοὺς λοιποὺς δὲ τοῦτο παραινέειν ποιεῖν καὶ μὴ ἐνεχομένους; ἐγκλήμασι, διὰ τε τὴν πρὸς Θεὸν ὀφειλὴν, καὶ τὸ μὴ ἁμαρτηκόν τινα εἶναι. Καὶ ὑπερ γονέων δὲ καὶ συγγενῶν καὶ λοιπῶν ἄλλων εὐσεβῶν ὀφείλουσιν προσφέρειν Θεῷ πάντα, καὶ ὑπερ τιμῆς καὶ μνήμης; ἀγίων, ὡς ἂν μερίστας ἐκαίους εὐροῖται καὶ συγχωρητοῦς τῆς δόξης; Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν διδάσκουσιν τοὺς προσιόντας θεοφιλοῦς ἐνεργεῖν· οὐ μὲν δὲ τοῖς πνευματικῶς Πατέρας; ἐπι κέρδει τοῦτο ποιεῖν, ἐκ τοῦ Θεοῦ νοσφιζομένους; ζημία γὰρ αὐτοῖς ἢ μεγίστη, καὶ λόγον ἀπαιτηθήσονται. Καὶ οἱ μὲν διδόντας ἐκαίους ποιοῦσι τὸ τῶν βιπτόντων τὰ ὑπάρχοντα παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· οἱ δὲ γε παρακρατοῦντες, ἕπερ σὺν τῇ Σαπφείρᾳ ὁ Ἀνανίας, καὶ χεῖρον· ἐκαὶ ἐκαίους ἐκ τῶν ἰδίων ἐνοσφισατο. Οὗτος γὰρ ὁ Ἀνανίας ἐπαγγελάμενος ἄπιν δοῦναι τὸ τοῦ κτήματος τίμημα, καὶ νοσφισάμενος; ἐξ αὐτοῦ, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θεοῦ τέθηκε Πέτρον σύναγμα τῇ γυναικί, ἱερὸς οὖλος; ἐκφανθεῖς, οὐ τὸ κατάκριμα οἶμαι, ὡς καὶ προέφη, λαμβάνειν εἰς ἑαυτοῦς, τοὺς παρακρατοῦντας; τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ **361** ἐξ αὐτῶν θησαυρίζοντας. Τὴν χρεῖαν δὲ γε μόνην λαμβάνειν ὡς κοπιῶντά τινα, οὐκ ἀπόβλητον. Καὶ Παῦλος τοῦτο φησιν, ἀπὸ τοῦ κοπιῶντος γιωργοῦ καὶ τοῦ ποιμαίνοντος κοίμην παριστῶν ἡμῶν, εἰ καὶ αὐτὸς ἀδάπανον ἐτίθη τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τοὺς μισθοὺς ἔλπιζων ἐξ οὐρανοῦ οὐκ ἐχρήσατο ταύτη τῇ ἐξουσίᾳ. Δὲ καὶ κοπιῶν ἦν καὶ ἐργαζόμενος ταῖς χεῖρασι. « Καὶ ταῖς χεῖρασι μου, φησὶ, καὶ τοῖς οὐσι μετ' ἐμοῦ, ὀνηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί. »

Διὸ ὁ τῶν ψυχῶν οἰκονόμος ὀφείλει σχεδὸν μηδενὸς ἐπιτασθαι τῶν προσφερομένων, εἰ δυνατόν, ἵνα μὴ ἀνάγκην ἔχη ἀναστῆν ἄλλοτρίας ἀκάνθας· εἰ δὲ γε χρεία τροφῆς ἢ ἐνδύματός, μὴ τὸ περιτεῖν, ἀλλὰ τὸ πρὸς χρεῖαν μόνον ποιῆτω, καὶ τὰς εὐχὰς ἀποδοῦτω, καὶ τὰς θυσίας ἐκτελεῖτω ὑπὲρ τοῦ προσερχομένου τῷ Θεῷ, μνησθῆναι καὶ τῶν πανήτων, καὶ οὐκ αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι τῆς χρείας ἀνάγκην ἔχουσιν. Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης ὁ τὰ τῶν μετανοούντων δεχόμενος, ἀσφαλιζέτω πλέον· οἷτι δὲ τῆς ἐρωσύνης τὰ τῆς σωτηρίας τοῖς ἀνθρώποις ἐνεργεῖται, καὶ δὲ τῆς ἰερῆς δὲ θυσίας καὶ εὐχαλαῖαν καὶ τῶν λοιπῶν τελετῶν ἢ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τε καὶ καθ᾽ ἑαυτοῦ δίδωται, καὶ ἡ μετέδοσις τοῦ ἀγιασμοῦ, καὶ μᾶλλον τῆς χρείας ἔχουσι κοινωνίας ἢ μετὰ Χριστοῦ ἔνωσις. Διὸ εἰ πάθει τις οἰκείῃ, ἢ ὡς διαφθορούμενος ἰερῆ, ἢ ὡς παρακαρδαίνεν αὐτὸς βουλόμενος, καλῶς μὲν ἰερῆσι δίδωται, ἢ τὴν φρικτὴν θυσίαν ἢ τὰ τοῦ εὐχαλαίου γινέσθαι ὑπὲρ τινος, προφασίζεσθαι δὲ τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ αὐτὸ κρείσσον εἶναι πέντων φησὶ, καὶ ἀποστραφῆναι τινὰ τῶν πιστῶν τῆς ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐλαίου καὶ τῶν εὐχῶν καθάρσεως, καὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς κοινωνίας ἢ ἰερουργίας ἀγιασμοῦ, αὐτὸς οὖν περὶ τούτου λόγον μᾶλλον ἀπαιτηθήσεται. Πλὴν καὶ ἕκαστον τῶν ἀμαρτημάτων τὸ οἰκείον ἔχει καὶ ἀνάλογον ἐπιτίμιον, καὶ οὐ πάντα δι' ἐνὸς ἔσονται συγχωρούμενα· ἀλλ' εἰ μὲν φόνος εἴη τὸ ἔγκλημα, μετὰ τὸν κανόνα τῆς Ἐκκλησίας καὶ αἰχμαλώτου λύτρον ὑπὲρ τοῦ ἡμαρτηκότος καὶ τοῦ τεθνηκότος εἰ περιουσίαν ὁ φονεύσας ἔχει, γινέσθω ψυχὴ ἄντι τῆς ψυχῆς· εἰ δὲ γε ἐμβροῦ ἀποβολή, δι' ἀναδοχῆς καὶ ἀνατροφῆς πτωχοῦ νηπίου ἢ ἰατρεία ἴστω. Εἰ δὲ πορνεία ἢ μοιχεία ἢ τις ἀκαθαρσία, δι' ἀποχῆς πρῶτον μὲν τοῦ πταίσματος καὶ τῆς ἀμαρτίας, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς κατὰ δύναμιν κακοπραθείας τῆς σαρκὸς· οἷτι καὶ τροφῆς καὶ σαρκὸς ἥδονης ἐὶ ἀμάρτημα. Καὶ ὡς οἱ ἔβρα λύπαι ἄντι τῆς ἥδονης, καὶ τῷ Ἀδάμ ἰδρώτες καὶ ἔκπνοαι, ὁμοίως ἑστίνως σαρκὸς εἰς ταπείνωσιν αὐτῆς τε καὶ ἰατρείαν ἔσται τῷ διὰ φιληδονίας πωσόντι. Εἰ δ' οὐ προαίρεσις οὐδὲ ἰσχύς, δι' ἐλεημοσύνης ἰατρευθήτω ἢ ἔγκρατειας ἢ λυτρώσεως αἰχμαλώτου, εἰ εὐπορία τῷ ἡμαρτηκότῃ ἔστιν· εἰ δὲ ἀδικίας ἔργα συνέδη, διὰ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ληφθέντος ἔσται τῆς ἀμαρτίας ἀπαλλαγὴ. Ἐλεημοσύνη δὲ κατὰ τὸν Ζαχαῖον καθάρσις ἴστω τοῦ τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς ἔγκληματος. Εἰ δὲ βλασφημία ἢ ἀρνήσις τινι γέγονε, διὰ προσευχῆς συνεχοῦς, ἵνα τὴν βλασφημίαν ἐξέλῃ, καὶ δακρύων, ἢ ἐκπλυνθῇ, καὶ ἐλεημοσύνης ἢ ἐλέους ἐπιτύχῃ ἀθετήσας τὸν ποιητὴν, καὶ ἔγκρατειας διὰ τὰς κρεωφαγίας καὶ τὰς ἀκαθάρτους ἄλλας τροφάς. Ἐπιρκία δὲ εἰ συμβαίη, ἢ διαβολὴ τινος πρὸς ἕτερον, ἢ προδοσίς πρὸς ἀρχοντα πταίσαντος ἢ μὴ πταίσαντος, διὰ τῶν ὁμοίων τῆς βλασφημίας θεωρηθήσεται ὁ πωσών, καὶ τοῦ ἀπαλλάξαι τὸν ἄνθρωπον τοῦ κακοῦ. Ἐνέχεται γὰρ τοῦτο πρῶτον ποιῆσαι, εἰ δυνατόν, ὡς καὶ τὴν ἀδικίαν πρῶτον ἀποδοῦναι ὁ ἀδικήσας ἢ κλέψας, εἴτε

A victum quaerebat, ut testatur: « Ad ea quae nihil opus erant, et his qui necum sunt ministraverunt manus istae »: Quare moderator animarum nihil prope ab oblatis desumere debet, si fieri potest, nisi forte necesse habeat alienis difficultatibus obvenire, aut opus habeat in victum et in vestimentum, non splendide quidem impendere, sed tantum prout necesse habet, et fundat preces, et sacrificia Deo adimpleat pro offerente, pauperum recordatur; non enim ipse solus, sed adhuc caeteri jus habent in tales fructus. Et si privatus aliquis a poenitentibus recipiat, caveat magis, quia per sacerdotium salus hominibus provenit, et quia per divinum sacrificium, per sacrum oleum et per caeteras sanctas caeremonias venia conceditur et innocentia restauratur, et participatio sanctificationis Dei, et maxime unio cum Christo per fructus communionis. Quare si acciderit alicui ut vel invidia erga sacerdotem, vel spe proprii commodi et lucri, prohibeat oblationes fieri sacerdotibus, vel offerri sacrificium tremendum, vel confici oleum sacrum pro alio, elemosynam vero praetendat, quasi sit haec omnium bonorum maximum, et ita aliquem adolium arceat a comparanda innocentia quae ex sacro oleo obtinetur, vel a divina benedictione quae ex communionis aut sacrificio percipitur, ille maxime hujus criminis rationem reddere debet. Interea vero caveatur insuper singulis peccatis suam propriam deberi multam, nec omnia eodem modo expianda esse et remittenda. Si ergo agatur de homicidii reatu, secundum Ecclesiae canones, si occidenti fuerit fortunae copia, pro se et pro occiso expiaturus solvet pretium unius captivi, et sic erit anima pro anima. Si fuerit abortivus, remissionem mereatur alendo et educando pauperem alicuius infantem. Si de fornicatione agatur, vel adulterio, vel alia quavis impuritate, remissio fiet primo per cessationem culpae et peccati: deinde carnem pro posse castigando, quia peccatum fuit in mollitie et voluptate carnis. Et sicut Eva dolores pro voluptate, et Adam sudores et tribulos et spinas minatus est Deus, ita repressio carnis sit in ejus humiliationem et sanationem illi qui concupiscentia carnis peccavit. Si vero nec vitae genus, nec infirmitas obstat, poenitentiam faciet per elemosynam, abstinentiam aut redemptionem captivi. Si vero opes injustitia partem sint alicui, restitutione ablatis peccati venia impetrabitur, ut Zachaei monemur exemplo, qui elemosyna redemit injustitiae et avaritiae reatum. Si autem peccatum blasphemiae vel Dei negationis alicui acciderit, assiduis vacet orationibus, ut misericordiam pro blasphemia obtineat, et jugibus lacrymis eam ablui, et elemosyna, ut misereat Deum miseri hujus, qui antea Creatorem spreverat, et denique abstinentia ab esu carniarum vel ab aliis quomodo impuris. Si crimen perjurii incurrerit, vel calumniae alicujus contra proximum, vel proditiouis

viri principis, similibus castigabitur remediis ac reus blasphemiae, modo avertat se homo a peccato. Quod primum pro posse studebit agere, sicut et primum oportet ut ablatum reddat injuste retinens vel latro vel ille qui aliquid invenit alterius, maxime si jussus fuerit; et nulla fiet remissio nisi reddatur possessori injuste spoliato, vel illi qui perdidit, vel eorum filiis, vel erogetur pauperibus fratribus arbitrio Patris spiritualis; denique in cæteris omnibus agendum est ut canones Ecclesiae præscribant. Ideo oportet ut animarum præpositus eos probe noscat, et eos ad apicem exsequatur, nec abrolvat inopportune, laxiori scilicet misericordia, quæ perdit, dum non cavet ut impensissima cura innocentiam inquirat, ne in desperationem inclinat. Omnia in perfecta mensura sunt facienda: perfecta autem mensura sanctorum, per quos in nos ut donum descendit; et in nobis erit, dummodo eorum exempla sequi nitamur. Erit ergo iudicio sanctorum indulgentiæ ratio erga eos qui industriam diligenter afferent, et servide pœnitentes longe a malo discedent, iudicem sic propitiatum habentes, Intro accipient mercedem ad mensuram fervoris et pœnitentiæ de hono promisso. Uno verbo in omnibus viventium peccatis præcipuum opus et efficacius est captivorum redemptio, ad typum erectionis animæ ab impietate et a servitute peccati, quod est a morte redemptio, primum inter maxima opera, et operit multitudinem peccatorum, ut scriptum est¹. Deinde si minus copiosæ peccanti fuerint opes, eleemosyna, in ejus operibus præcipuum locum obtinet orphani derelicti et indigentis sollitudo: et deinde infirmorum et in carcere detentorum cura et consolatio. Postquam autem peccator a peccatis fuerit evecus, et digne pœnitentiam egerit, sacrum offeratur sacrificium; in condemnationem enim esset ei qui peccavit participatio sacre oblationis: et sicut qui communicat indigne iudicium sibi manducat et bibit, juxta verba Pauli, ita condemnabitur qui offert indigne, festa Dei vel sanctorum ejus celebrans quin deseruerit peccatum et resipuerit. Sacrum autem oleum inter septem sacramenta utilissimum ut ad sanctificationem, pro infirmis, ut traditum est nobis, et pro omni fidei qui accedit ad celebranda tremenda mysteria, maxime cum peccatis cumulatus, canones pœnitentiæ adimplevit, remissionem a Patre accepit et ad communionem properat: purgat enim peccata consecratio et unctio sancti olei, ut scribit frater Domini apostolus, et ad hoc concurrunt orationes sacerdotum. Mortuis vero maxime proficuum est ante omnia sacrificium altaris, cætera autem secundaria, quia post mortem homo erasat a peccatis, et Christo communicat per sacrificium, atque omni gaudio et gratia cœlesti repletur et ab omni dolore redimitur divina misericordia. Ante omnia ergo pro eo offeratur sacrificium; si deinde ei sit copia for-

¹ Prov. 3, 12.

τι τινος εύρηκώς, και μάλλον ει και εντολή γένηται· και ουδέν εσται το λύον, ει μη η τῷ ἀδικηθέντι, η τῷ ἀπολέσαντι ἀποδῆ, η τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, η τοῖς πένθησιν ἀδελφοῖς διακρισαι πνευματικῶ Πατρός· και ἐν τοῖς λοιποῖς πᾶσι ποιεῖν, ὡς οἱ κανόνες διακελεύονται. Αἰδὸ χρῆ τὴν οικονομουῦντα ψυχῆς τούτους εἰδέναι, και κατὰ τὸν ἔρον ποιεῖν, και μήτε ἀφίεναι ἀκαίρους, συμπαιθῶς δῆθεν, οἱ ἀπόλλυσι, μὴθ' ὑπερβαίνειν **362** ὡς δῆθεν ἐξακριβούμενον και καθάρην ὄντα, ἵνα μὴ παραπέμψῃ τῇ ἀπορωσῶσι· ἐν ἀρίστῳ δὲ μέτρῳ πάντα ποιεῖν· ἀριστον δὲ τὸ τῶν ἁγίων· οἱ και δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς η θωραξ· και εσται ἐν ἡμῖν, εἰ τὰ ἐκείνων τηρεῖν σπουδαζόμεν. "Εσται δὲ κατ' αὐτοῦς και συγκαταβάσιως τρόπος τοῖς προθυμῖαν ἐνδεικνυμένοις και μετανοοῦσι θερμῶς και τοῦ κακοῦ ἀφισταμένοις, οἱ και τὸν κριτὴν ἱλοῦνται, και μεταδοῦναι τούτοις και ἔνδον τοῦ ὠρισμένου τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τὸ θερμὸν και τὴν μετένοειν, ἀγαθόν. "Απλῶς δὲ ἐν τοῖς τῶν ζώντων ἀμαρτημασι πᾶσιν η τῶν αἰχμαλώτων ἀνάβρυσις προτιμωτέρα τῶν ἄλλων ἔργων· οἱ πρώτον παντὸς ἔργου τὸ ψυχὴν ἐξαγαγεῖν ἀπὸ ἀσθεῖας τε και δουλείας· ὃ εστιν ἐκ θανάτου ἐξαγαγεῖν· και τοῦτο καλύπτει πληθος ἀμαρτιῶν, ὡς γέγραπται. "Επειτα ἐλεημοσύνη εἰ μὴ ἱκανὸς βίος εἴη τῷ ἀμαρτήσαντι· ἐν ταύτῃ δὲ ὄργανοῦ πρόνοια ἀποριμένου τε και πτωχοῦ, προτιμηθήσεται μάλλον εἶτα ἀσθενέων και τῶν ἐν φυλακαῖς και τῶν λοιπῶν ἐπιμέλεια. Τὰ τῶν λειτουργῶν δὲ γινέσθω μετὰ τὸ στήναι τὸν πταίσαντα τῆς ἀμαρτίας, και μετανοεῖν γνησίως· εἰς κατάκριμα γὰρ εσται προσφερομένη μερῖς ὑπὲρ ἐνεργούντος τὴν ἀμαρτίαν· και ὡσπερ ὁ κοινῶν ἀναξίως εἰς κρίμα ἐαυτῷ ἐσθίει και πίνει, φησὶν ὁ Παῦλος, οὕτω κατάκριμα εἶται και ὁ προσφέρων ἀναξίως, ἐν τῷ μὴ ἀφίστασθαι τῆς ἀμαρτίας, η και ἔορτην ποιεῖν τῷ θεῷ η τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Τὸ δὲ γε εὐχέλαιον ἀναγκαῖστατον ὡς ἐρὰ τελετὴ και τῶν ἑπτὰ μυστηρίων ὑπὲρ τε ἀβρωστούτων, ὡς παραλάβομεν, και ὑπὲρ παντὸς παντὸς βουλομένου προσελθεῖν τοῖς φρικτοῖς μυστηρίοις, μάλλον δὲ και ὑπὲρ παντὸς περιπεπωκότος ἀμαρτημασι, και τὸν κανόνα τῆς μετανοίας τετελεκότος, και πρὸς τὸ κοινῶν εἶσαι σπαύδοντος, ἐνδύσιν παρὰ τοῦ Πατρός εὐληφός· ἀφίησι γὰρ η τοῦ ἁγίου βλασίου ἐρὰ τελετὴ τε και χρίσις τὰ ἀμαρτήματα, ὡς ὁ "Αδελφόςθεος ἔγραψαι· και αἱ εὐχαὶ πρὸς τοῦτο συντελοῦνται τῶν ἱερῶν. Τοῖς δὲ κοιμημένοις λυσιτελεσάτη πρὸ παντὸς η λειτουργία· τὰ δὲ λοιπὰ δεύτερα· οἱ κίπαιται μὲν ὁ ἐνθρονωται· ἀπὸ ἀμαρτίας ἀποθανῶν, κοινῶν δὲ διὰ τῆς θυσίας Χριστῷ και εὐπροσύνης, θείας και χάριτος ἐκκληροῦται, και πάσης ἐκλυτροῦται ὀδύνης θείῃ ἐλεει. Πρὸ πάντων οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ τῆς λειτουργίας τελεῖσθω· εἶπειτα εἰ βίος εστιν αὐτῷ, γινέσθω και λύτρωσις αἰχμαλώτων, και ἐλεημοσύνη τοῖς πένθησι, και οἰκοδομαὶ θεῶν οἰκῶν, και λοιπὰ ἕτερα πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ συντείνοντα.

lunæ, procuratur redemptio captivorum, et eleemosynæ pauperibus erogentur, et domus Dei ædificentur et omnia cætera fiant quæ ad salutem ejus conferre possunt.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΓ΄.

A

QUÆSTIO LXXIII.

Ὁφείλουσιν οἱ πνευματικοὶ Πατέρες ἀπαιτεῖν τὰ τῆς ἐλεημοσύνης, ὥστε αὐτοὶ διδόναι; καὶ εἰ λαμβάνοντες παρακατέχουσι, τί ἐκ τούτου;

Ὁ πνευματικὸς Παῖς οὐκ αὐτὸς ὀφείλει ζητεῖν τὰ διδόμενα εἰς ἐλεημοσύνην λαμβάνειν, ἵνα μὴ καὶ μῶμον ταυτὶ καὶ σκάνδαλον τοῖς ἀδελφοῖς προξενήσῃ, ἀλλ' εἴ γε θέλει καὶ σωτηριωδῶς ἐνεργεῖν καὶ ἐπιφειδῶς τοῖς προσερχομένοις, προτρέπτω μόνον καὶ κανονίζετω ποιεῖν· αὐτὸς δὲ μηδὲν λαμβάνετω· ὡς παρὰ πλείστων ἀγίων τοῦτο σπουδαζόντων τὸ μὴ λαμβάνειν ἐμάθομεν. Τοῦτο δὲ καὶ Παῦλος ἐποίησεν, μηδένα βαρύνων, μηδὲ λαμβάνων, εἰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πανήτων ἀδελφῶν παρεκίνεῖ τε καὶ ἀπέστειλεν. Ἀναγκαζόμενος δὲ τις λαθεῖν ἀπὸ πίστεως τοῦ διδόντος, πάλιν εἰς πληροφάναν τούτου, μετὰ καὶ γνώσεως αὐτοῦ καὶ εἰδησεως· τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖν, ἵνα μὴ διχόνοιαν ἔχη. Εἰ οὖν ἱερεὺς, λαμβάνετω καὶ αὐτὸς ὡς ἱερεὺς· καὶ ἐτέρους δὲ προσηλαίετω, καὶ μὴ τοὺς φίλους, ἀλλὰ τοὺς ἐνδεῶς ἔχοντας μᾶλλον, καὶ τοὺς εὐλαβεστέρους. Εἰ δὲ τυχὸν ἰδιώτης, μηδὲν ἀπὸ τῶν χάριν λειτουργιῶν δεδομένων λαμβάνετω· ἔτι ἱερέων ταῦτα, καὶ ἱερεῦσι διανεμέτω. Ἀπὸ δὲ τῶν δεδομένων μοῖραν χάριν ἔλεους ἔχέτω καὶ αὐτὸς κοπιῶν τὰ τῆς χρείας μεταδίδους καὶ τοῖς πένησιν.

363 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΔ΄.

Ὁ ἱερεὺς λειτουργίας δεχόμενος καὶ μὴ λειτουργῶν, τί προξενεῖ τῷ διδόντι; καὶ εἰ ἐν τούτῳ ἐνέχεται.

Ὁ λαθὼν χάριν λειτουργίας, καὶ μὴ ποιήσας, ἐνέχεται καὶ διὰ τὸ μὴ ποιῆσαι, καὶ διὰ τὸ ἀποστερηθεῖν τοῦ ἁγιασμοῦ τὸν προσερχόμενον. Οὐ γὰρ λειτουργίας λαμβάνει ἁγιασμὸν, ἀλλ' ἴσως ἐλεημοσύνης μισθὸν καὶ οὐ τοσοῦτον, οἷον εἰ δέδωκε πένητι. Αἰὶ πᾶς ὁ λαθὼν λειτουργεῖτω, ἵνα μὴ καὶ ὡς ἀδικῶν, καὶ ὡς κλέπτων, καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀποστερῶν τοῦ ἁγιασμοῦ, κατακρίθῃ παρὰ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΕ΄.

Ποία κρείττω ἐλεημοσύνη ἐστίν;

Ὁ βουλόμενος ποιεῖν ἐλεημοσύνην, εἰ δύναται· πρὸ πάντων ὑπὲρ ἐλευθερίας, ὡς ἔφημεν, ποιεῖτω τῶν αἰχμαλώτων, καὶ μάλιστα νηπίων καὶ παιδῶν κινδυνεύοντων κατὰ ψυχὴν· εἶτα ὑπὲρ τε ἱερέων αἰχμαλώτων καὶ γηραιῶν καὶ λοιπῶν. Δεύτερον δὲ δίδετω ἀσθενεῖσι ληλοθημένοις τε καὶ λοιποῖς τοῖς καὶ πολλῆς βοήθειας δεομένοις. Ἐν αὐτοῖς δὲ καὶ τοῖς διὰ Θεὸν ἀναποκλειστοῖς ἐὼν μοναχῶν, ὡς οἱ Πατέρες φασί, ἐπὶ Θεοῦ δοῦλοι οὗτοι, καὶ ἔργον ἐνεργοῦσιν ἀγγέλων, καὶ διὰ Θεοῦ εἰσὶν ἀναποκλειστοί, καὶ εἴ γε ζῶσι κατὰ Θεόν, ἐν αὐτοῖς; πᾶσαι πληροῦνται αἱ ἐντολαί· ἔπειτα τοῖς ἐν φυλακῇ καὶ χήραις, καὶ λοιποῖς ἄλλοις, μὴ ἔθος ἔχουσι τῆς οἰκίας; ἐξελεῖν· καὶ τελευταῖον τοῖς λοιποῖς ἅπασιν πτωχοῖς. Καὶ ἡ τῶν

Num debeant Patres confessionarii eleemosynas postulare, ut ipsi eas distribuant? atque si accipiant habeantque, quid illis agendum?

Spiritualis Pater non debet ipse postulare dona quæ in eleemosynam præstanda sunt, ne confusionem et vituperium inturret, dum fratribus scandalum offert; sed si ipsi cura sit pro salute sua et pro accedentium utilitate agere, hortetur solum ut faciant, et regulam faciendi tradat; ipse autem minime aliquid accipiat: ita docemur a multis sanctis quibus summa fuit cura ut non acciperent. Ita faciebat Paulus, neminem premens, et nihil pro se accipiens, quamvis enixe satageret eleemosynas pauperibus fratribus qui erant in Jerusalem colligere, quas fideliter mittebat. Si quis vero compulsus fuerit ab offerente fidei accipere, nihil hæsiat et vicissim pro tali munus suum adimpleat cum omni scientia et sedulitate, ne dissensio oriatur. Si fuerit sacerdos, accipiat et ipse ut sacerdos, deinde alios convocet, non amicos, sed egentes et sapientiores. Si vero forte fuerit privatus, nihil oblatoꝝ propter sacrificii meritum accipiat sibi, quia hæc sacerdotum sunt: distribuatur ergo sacerdotibus; sed ipse labore functus partem habeat propter misericordiam, et pauperibus quoque inemerit erogare.

QUÆSTIO LXXIV.

C Sacerdos liturgiam celebrandam in se suscipiens si enim non celebret, quid prosit ei qui pro illa facienda donum obtulit, et num ad illam obeundam sit obligatus.

Qui accepit in gratiam sacrificii, si hoc non adimpleat, vere reus est quod non satisfecerit, et quod offerentem fructu et sanctificatione sacrificii privaverit. Non enim sacrificii meritum suscipiet, sed tantum pretium eleemosynæ, minus tamen quam si pauperi tribuerit. Quare omnis qui sic accipit celebret sacrificium, ne condemnetur a Deo ut injustus, ut fur, qui fratrem fructu sacro spoliavit.

QUÆSTIO LXXV.

Quodnam sit genus optimum eleemosynæ.

Qui eleemosynam facere id animo habuerit, ante omnia, ut diximus, faciat in libertatem captivorum, maxime infantium et puerorum qui in periculo sunt pro anima; deinde pro sacerdotibus captivis, pro senibus et cæteris omnibus. Postea injuriose tractatis egentibus erogat et cæteris quibus auxilio præstantiori opus est. Inter quos annumerandi sunt et monachi propter Deum reclusi, ut loquuntur Patres, sunt enim Dei servi, angelorum operibus occupati, reclusionem propter Deum eligentes; cumque secundum Deum vivant, in ipsis omnia adimplentur mandata; deinde carcere detentis et viduis tribuendum et cæteris, qui a domo discedere non solent; postremo miseris quibuscumque. Curam quoque

agat hospitem, maxime egentium, et copiosa fruetur mercede, ut Deus Salvator noster et iudex docuit.

QUÆSTIO LXXVI.

Si quis habeat decem numismata, præstetque sint captivus unus et pauperes decem, cuinam ex his largietur?

Si decem numismatum pretio redimi possit captivus, potius in id sunt eroganda quam ad sublevandos decem vel plures pauperes qui non indigent, nisi alimentis ad victum, sed quibus spes inveniendi apud beneficos remanet. Si vero pauperes isti sint in extrema fame constituti cum periculo mortis, inter captivum et illos partienda eleemosyna. Prius enim præstanda sunt necessaria auxilia.

QUÆSTIO LXXVII.

Daturus eleemosynam num dabit ipse per se an per Patrem spiritualesm?

Quod quis dare debet in eleemosynam nihil hæsitans et fide certa, melius est ut det per Patrem suum spiritualesm, ne si dederit ipse vanæ gloriæ sit obnoxius, neve donet forte cum minori utilitate et fructu, et allunde ut addat meritum agendo per obedientiam. Si autem hæsitaverit vel non habeat fidem in bonam Patris administrationem, ipse eleemosynas distribuat.

QUÆSTIO LXXVIII.

Quomodo blasphemanti in Spiritum sanctum neque in hoc, neque in futuro ævo peccatum remittitur? Numquid igitur etiam in futuro ævo est peccatorum remissio? an major est Spiritus sanctus Patre Filioque?

Ei qui blasphemat contra Spiritum sanctum non dimitti peccatum neque in præsentis sæculo neque in futuro, semper docuerunt: non quod in futuro sæculo unquam possit esse remissio, sed quod hic non remittitur neque illuc remittitur: illudque maxime certum est quod illuc non remittatur antequam hic fiat remissio. Itaque usque ad ultimum vitæ spiritum spatium est poenitentiae. Non vero propter hoc excellentior est Spiritus sanctus Patre vel Filio; sed similis utrique et consubstantialis potius ostenditur. Non enim hoc Salvator dixit nisi propter divinam qua signa faciebat potestatem, qua pariter daemones ab hominibus eiciebat, quæ quidem potestas et auctoritas Patri et Filio et Spiritui sancto est communis, ita ut negatio Spiritus sancti in totam Trinitatem recidat, contra sic blasphemantes. Omnis ergo hæreticus in hoc cum aliis blasphemans donec manet in hæresi non habet remissionem. Enimvero dictum est: Blasphemanti in Filium hominis, remittetur illi, hoc est qui blasphemaverit in naturam humanam, per quam vero bene esse hominem videre poterant Judæi, licet non possent cognoscere quod in eo majus erat; et de hoc eorum absolvebat peccatum, sicut orabat pro crucifigentibus. Sed cum quidam blasphemarent dicentes illum divina signa in Beelzebut fa-

17 Luc. xii, 10.

ξινων δε θεραπεια και μαλιστα εδιδων πολιν περιχεται τον μειθον. Ω; και ο σωτηρ ημων ε και κριτης; και θεος εδιδασεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΓ΄.

Ei habens tres vomisματα δεκα, αλχημωρος δ' εστι και πηντης δεκα, τιτι δωσει εκ τούτων,

Ε! δυνατα! τις δια των δεκα νομισμάτων αλχημωρον βύσασθαι, κρείσσον δοῦναι ὑπὲρ αὐτοῦ ἥμισυ εἰς δεκα ἢ και πλεονασι πτωχοῦς τοὺς διὰ τροφὴν αἰσιῦντας μό-ον, εἴ γε ἐλπίς ταύτην παρ' ἄλλων εἴσπειν. Εἰ δὲ λιμὸς κίνδυνος και θανάτου, και τῷ αλχημωρῷ και τοῖς πτωχοῖς μῆριστόν. Τὰ γὰρ τῆς βίας ἀναγκαιότερα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΖ΄.

Ο θελω ελεημοσύνη ποιῆσαι δι' αὐτοῦ ποιῆσει, ἢ διὰ πνευματικῷ Πατρὸς;

Ὁ θελλει τις δοῦναι εἰ πληροφροεῖται και πιστευν ἔχει, μᾶλλον διδοτω διὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ἵνα μὴ κενωδξήσῃ εἰδοῦς, ἢ μήποτε οὐκ εἰς ἀναγκαια και ἐπιωφελέστερα δώση, και ἵνα ποιῇ μεθ' ὀποιατῆς. Εἰ δ' οὐ πληροφροεῖται, οὐδ' ἔχει πιστιν ἀσφαλῆ πρὸς τὸν ἐξοικονομοῦντα, ἀφ' ἑαυτοῦ ποιείτω κλην μετὰ ἐρωτήσιως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΗ΄.

Πῶς τῷ βλασφημησαντι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἀφέεται οὐτε νῦν οὐτε ἐν τῷ μέλλοντι; Ἄρα και ἐν τῷ μέλλοντι ἄρασις; ἢ μείζον τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ;

Τῷ βλασφημησαντι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἀφέσθαι οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι τὸ διηνακῆ; ὑπεμφανίει· οὐχ ὅτι ἔστιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἄρασις, ἀλλ' ὅτι ὑπερ ἀσυγχώρητος ἐκ τῶν ὠδῶ, κάκαλα ἔσται· και μᾶλλον τοῦτο συνιστᾷ τὸ μὴ εἶναι ἐκαίσε ἀφρασιν πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐκ τῶν ἐντεῦθεν. Διὸ και ἄχρι τελευταίας ἀνακνηῆς ἢ μετάνοια. Οὐχ ὑπερέχον δὲ δὲ τούτου τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ἴσον και ὁμοούσιον μᾶλλον δείκνυται. Οὐ γὰρ δι' ἄλλο τι λέλεκται τοῦτο τῷ σωτῆρι ἢ διὰ τὴν θελαν 364 δύναμιν και ἐνέργειαν, δι' ἧς ἐποίησε τὰ σημεια, και τὰ δαιμόνια τῶν ἀνθρώπων εἰδίωκεν· ἥτις δύναμις και ἐνέργεια κοινή ἐστι τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὥστε ἢ ἀπόφασις αὐτῆ κατὰ τῶν βλασφημοῦντων εἰς τὴν Τριάδα ἐστί. Και πᾶς αἰρετικὸς ἐκ τούτου μετὰ τῶν ἄλλων βλασφημῶν ἐν τῇ αἰρέσει μένων, οὐκ ἔχει ἀφρασιν. Και γὰρ τῷ μὲν βλασφημησαντι, φησιν, εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφραθήσεται αὐτῷ, τοῦτέστιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον, δὲ τὸ ὄρθν ἀληθῶς αὐτὸν μετὰ σαρκὸς ἀνθρώπου τῆς τοῦ Ἰουδαίους, και μὴ δύνασθαι νοεῖν ὑψηλότερον, και τὴν περὶ τούτου ἤφιεν ἀμαρτιαν, ὡς και ὑπὲρ τῶν σταυρωτῶν αὐτοῦ ἤφχετο. Τὸ δὲ τὰ θεια σημεια λέγειν αὐτὸν τινὰς βλασφημοῦντας ἐν θεαλζεβολὶ ποιείν, και τὴν θελαν δύναμιν ἀθεεσθν, τούτω διαγεν

ἀσυγχώρητον. Πλὴν τοῖς μὴ προσελθοῦσι τῇ πίστει ἅ
ἀσυγχώρητον ἔσται μόνοις· πᾶς δὲ πιστεύσας καὶ
βαπτισθεὶς σωθήσεται. Καὶ περὶ τούτου πολλοὶ φασὶ
τῶν ἁγίων, καὶ Παῦλος ὁ πρῶτον βλάσφημος καὶ
χριστοκέρυξ ὑστερον μαρτυρεῖ.

ΕΠΟΤΗΣΙΣ ΘΘ΄.

Τί τὸ, « Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἤνεσά σε » καὶ
τίνας αἱ ἐπὶ αἰθήσεις εἶσι :

Τὸ, « Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἤνεσά σε, » τὸ πολ-
λόκις δηλοῖ διαπαντός, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ὁ αὐτὸς
ψαλμῶδὸς προφήτης φησὶν, « Εὐλογῆσω τὸν Κύριον
ἐν παντὶ καιρῷ. » Καὶ πάλιν, « Διαπαντός ἡ ἀνε-
σι· αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι μου. » Καὶ ὁ θεὸς δὲ
Παῦλος, « Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐ-
χαριστεῖτε. » Ἐξαιρέτως δὲ ὁ μόνος Σωτὴρ οὕτω
διδάσκει· « Γρηγορεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ δεόμε-
νοι. » Διατί; Ἴνα ὦμεν ἐν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπου ἔρ-
γον ἐστὶν ἀδιαλείπτου· ἡ προσευχὴ γὰρ ἐνοῖ τῷ
Θεῷ ὁ πάντων ἔργων ἐστὶ μέγιστον. Καὶ τί κρείτ-
τον τοῦ ὁμιλεῖν τῷ Θεῷ, καὶ εἶναι μετὰ Θεοῦ; ἕπερ
ἔργον ἁγγέλων ἐστὶν ἀδιαλείπτου. Ἐν τούτῳ οὖν
καὶ ὡς ἁγγελοὶ ἔσμεν, καὶ λειτουργοὶ Θεοῦ, καὶ
ποιεῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ καθαροὶ τὴν καρ-
δίαν, καὶ θεὸν ὀρώμεντες, καὶ ὁμιλοῦντες θεοῖς, καὶ τὴν
ὀφειλὴν ἀποδιδόντες αὐτῷ. Ἐκ τούτου δὲ καὶ καθαι-
ρόμενοι, καὶ λύσιν λαμβάνοντες τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ
λυτρούμενοι ἐκ τοῦ πονηροῦ καὶ ἐκ παντὸς πειρα-
σμοῦ, καὶ ἐκ πάντων τῶν ἐπιρρομένων δαιμόνων, καὶ
ἔξιναι γινόμενοι τῆς αὐτοῦ παραστάσεως, καὶ τοῦ
φωτισμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας καταξιούμενοι.
Καὶ ἔτι τίς ἀριθμήσει, ἢ τίς δύνησεται ἔξαιρεῖν
δέξω; τὰ διὰ τῆς προσευχῆς ἡμῶν χορηγούμενα;
δι' ἣ; πᾶν δ' αἰτοῦμεν λαμβάνομεν παρὰ τοῦ Θεοῦ,
ὡς αὐτὸς ἐπηγγελάτω. Καὶ σημεῖα δὲ καὶ τέρατα
γέγονε δι' αὐτῆς καὶ γίνεται, καὶ σωτηρία πολλοῖς,
καὶ ἰαμάτων θαύματα, καὶ πᾶν ὅ τι τῶν ἀγαθῶν
καὶ οὐκ ἐν ἀγαθῶν χωρὶς ταύτης· καὶ πρὸ πάντων
τούτου ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τῷ Σωτῆρι καὶ
τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς Πατράσιν ἀνελλειπίς. Πάν-
τοτε μὲν οὖν τοῦτο τὸ ἔργον ἡμῶν ὡς δούλοις καὶ
κτίσμασιν ἀναγκαῶν καὶ χειραλωτημένων προσφέ-
ραμεν τῷ Θεῷ, καὶ οὕτω λυσταλιστατον· ὁμοῦς δὲ
καὶ τὴν ἐσθνήειαν καὶ τοῖς ἐλιγώρως ἔχουσι καὶ
ἐπὶ καὶ καιροὶ εἶσι τεταγμένοι, ὅς καὶ ὁ Δαβὶδ
ἐτήρει καὶ ἡ Ἐκκλησία τηρεῖ. Αὐτὸ καὶ, « Μεσονύ-
κτιον ἐξηγειρόμην, » φησὶ. Καὶ ἡμεῖς τὰ τοῦ μεσο-
νυκτικοῦ οὖν ἐκείνῳ ψάλλομεν, καὶ τὸ, « Ὁ Θεός, ὁ
Θεός μου, πρὸς εὐ ἔσθριζέω, » καὶ ἡμεῖς; τὰ τοῦ
ὄρθρου, καὶ τὸ, « Πρὸς εὐ εὐακούσων τῆς φωνῆς μου,
καὶ τὸ πρὸς παραστήσομαι σοι, καὶ ἐπέσει με, »
καὶ ἡμεῖς οὖν ταῦτα τὰ τῆς πρώτης ὥρας λέγομεν.
« Καὶ ἑσπέρας καὶ πρὸς καὶ μεσημέριος διηγέσο-
μαι καὶ ἀπαγγελλῶ, καὶ εὐακούσεται τῆς φωνῆς
μου, » καὶ ἡμεῖς; τὰ τῶν ὥρων καὶ τοῦ ἑσπερινῶς

cere, et sic negarent ipsi potestatem Dei propriam :
hoc dixit irremissibile ; illis tamen tantummodo qui
fidei meritum abnuent ; nam omnis qui crediderit
et baptizatus fuerit salvabitur. De hoc loquuntur
plurimi sanctorum, et ipso Paulus primum blasphemator,
deinde Christi prædicator, testatur.

QUÆSTIO LXXIX.

Quis sensus verborum, « Septies per diem te laudavi ; »
et quanam sunt septem illæ laudationes ?

Illud : « Septies in die laudem dixi tibi », signi-
ficat pluries aut semper, ut alibi loquitur ipse pro-
pheticus Paulus : « Benedicam Dominum in omni
tempore » ; et iterum ; « Semper laus ejus in ore
meo ». Et sanctus Paulus : « Sine intermissione
orate, in omnibus gratias agite ». Excellentius
ipse Salvator hoc docet : « Vigilate itaque omni
tempore orantes ». Quarenam ? Ut simus unum
cum Deo, opere scilicet perpetuo fungentes. Ora-
tione conjungimur Deo ; hoc est operum omnium
maximum. Quid enim dignius quam Deum colloqui
uti, et Deo adesse ? Hoc opus angelorum assiduum.
Dum igitur tali operi vacamus sicut angeli sumus,
et Dei ministri, et voluntatem ejus perficientes, im-
maculati corde, Dei spectatores, divini modulato-
res, ipsi Deo familiariter inservientes. Per oratio-
nem enim mundamur, et peccatorum remissionem
accipimus ; a malo et eas tentationibus omnibus
liberamur, digni lumine et regno Dei habemur.
Imo vero quis enumerare vel saltem dicere poterit
quanta nobis per orationem proveniant bona ?
Quæcumque enim a Deo postulamus accipimus per
eum, ut ipse promissit. Per orationem miracula pro-
digiaque effecta sunt et quotidie fiunt, et multi sal-
vantur ; sunt curationum dona ; et si quid bonum
omne ab ipsa, et sine illa nullum bonum. Denique
hæc est autem omnia opus Ecclesiæ a quo nec Sal-
vator, nec apostoli, nec Patres unquam recesserunt.
Nobis igitur continua necessitate incumbit hoc
opus, et cum simus servi Dei et creature ut
munus debitum nobis mandatur summe item pro-
ficuum ; propter autem infirmitatem simul, quan-
tum ego judico, eis qui negligenter agunt statim
orationibus deducuntur tempora, quæ et ser-
vabat David et nunc quoque servat Ecclesia.
Ideo dicebat David : « Media nocte surgebam »,
et nos media nocte cum ipso psallimus ; et alibi :
« Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo ». Et
nos diluculi habemus laudes. At iterum : « Mane
exaudies vocem meam », et : « Mane astabo tibi,
et videbis me ». Et nos cum eo horæ primæ di-
cimus orationes. Et ait, « Vespere et mane et me-
ridie narrabo et annuntiabo ; et exaudiet vocem
meam ». Et nos cantamus Deo horas et canti-
cum vesperinum. At porro : « Lavabo per sin-
gulas noctes lectum meum, et lacrymis meis stru-

¹⁰⁰ Psal. cxxviii, 164. ¹⁰¹ Psal. xxxiii, 2. ¹⁰² Ibid. ¹⁰³ I Thess. v, 17, 18. ¹⁰⁴ Luc. xxi, 36 ¹⁰⁵ Psal. cxviii,
92. ¹⁰⁶ Psal. lxxii, 1. ¹⁰⁷ Psal. v, 4. ¹⁰⁸ Ibid. 5. ¹⁰⁹ Psal. liv, 18.

temp meum rifgalo ¹¹⁻¹². » Nos quoque Domino post
 cœnam vicissim cantamus. Ille autem semper can-
 tabat et orabat juxta illud : « Exaltabo te, Deus
 meus, rex, et benedicam nomen tuum in sæculum. »
 Et : « Per singulos dies benedicam tibi; et laudabo
 nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi ¹³. »
 Et : « Adhæsit anima mea post te ¹⁴. » Etiam nos
 adunat et invitat dicens : « Laudate Dominum, omnes
 gentes, laudate eum, omnes populi ¹⁵. » Nos quoque
 iterum in horis statutis Deum laudamus, et alacriter
 surgamus, et toto spiritus intelligentia eum cantemus,
 quia ipse est Dominus Deus noster, et ipse salvabit
 nos. Primum quidem septuplicem laudem in Ecclesia
 habemus ; mediæ noctis canticum et diluculi, cum
 prima hora, hora tertia, sexta, nona, et vespertinus
 post cœnam cantus. Hymnus autem mediæ noctis
 propter Saviouris resurrectionem et secundum
 adventum, cum veniet ut sponsus gloria circumda-
 tus. Dicit enim ipse : « Media nocte clamor factus
 est : Ecce sponsus venit, exite obviam ei ¹⁶. » Hym-
 nus diluculi in gratiarum actionem quod sagans
 tenelras nobis fecit lucem illucescere. Ideo statim
 post illum agit laus horæ primæ, ut in principio
 diei ad Deum, canentes gloriam ejus accedamus.
 In tertia hora de Spiritus sancti effusione gratias
 cantantes agimus. Sexta hora crucifixionem Sal-
 vatoris recordamur qui in hac cruci affixus est, ut
 Adæ culpam evacuet, quæ pariter hora sexta lo-
 cum habuerat. Hora nona Domini nostri mortem
 canit vivificantem in cruce, per quam Adæ solvit
 condemnationem. Cantus vespertinus ad hoc promi-
 nitur ut gratias Deo agamus, quod in diei finem
 pervenimus et ad honorandam Saviouris sepultra-
 ram, quæ vespertinis horis adimpleta est. Et deni-
 que post cœnam iterum laudamus Deum, quia post
 laborem nobis advenit requies; et ipsi consecramus
 initium noctis, postulantes ut tota labatur in pace,
 et ut in pace dormientes iterum surgamus et lucem
 videre possimus, atque omnia subtilius et divi-
 nius a nobis probe intelligentibus cognoscantur.
 Meminisse enim debemus somnum esse mortis
 imaginem, dum evigilatio nobis indicat illam post
 mortem futuram resurrectionem. Item noctis et
 diei successio nobis sperandum innuit post hanc
 umbris offusam impacatamque et curis exercitam
 vitam fore ut illucescat tandem illa sine occasu
 dies et tranquilla sine fine vita. Cætera autem simi-
 liter oportet intelligat qui Deum diligit, ut alibi
 nos pro viribus exposuimus juxta placita Patrum.
 Septuplex igitur Deo laus est dicenda ; sed præ
 illis omnibus suam unicam, propriam et altissimam
 ordinis rationem habet divina actio sanctæ mysta-
 gogix ; hæc enim proprium est opus et Domini et
 sacerdotum ejus, nec unquam adimpleri potest abs-
 que sacerdote vel altari. Hæc ergo quæ super
 mentem sunt donat, et eum qui digne participavit
 divina mysteria concorporalem efficit Christo, et ut

ὄμνου τῷ Θεῷ μελωδοῦμεν· καὶ, Ἀκούσα καθ' ἐκά-
 στεν νύκτα τὴν κληθῆν μου, ἐν δάκρυσι μου τὴν
 στρωμνὴν μου βρόδω. » καὶ ἡμεῖς τὰ τῶν ἀποδεί-
 πνων τῷ Κυρίῳ προσφῶμεν. Καὶ πάντοτε μὲν ἑκαίνας
 ὄμνα καὶ εὐχεται κατὰ τὸ, « Ὑψώσουτε, ὁ Θεός μου, ὁ
 βασιλεὺς μου, καὶ εὐλογήσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν
 αἰῶνα· » καὶ, « Καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σε, καὶ
 αἰνέσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα
 τοῦ αἰῶνος· » καὶ, « Ἐκολληθῆ ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω
 σου. » Καὶ ἡμεῖς προτκαλεῖται λέγων, « Αἰνεῖτε τὸν
365 Κύριον, πάντα τὰ ἴθνη, ἐκαινέσατε αὐτὸν, πάν-
 τε; οἱ λαοί. » Ἡμεῖς δὲ κλῆν ἐν ταῖς ἀπτεταγμέ-
 ναις ὥραις τοῦτον αἰνέσωμεν, καὶ προθύμως ὁτώ-
 μεν, καὶ ὅλη διανοητὴ αὐτὸν ἀνυμνήσωμεν· ὅτι αὐτοῦ
 Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ αὐτοῦ σώσει ἡμεῖς. Τῶς δὲ
 ἐπὶ αἰνέσεις παρὰ τῆ Ἐκκλησίᾳ εἶσι, μεσουκτικῶν,
 ἑρῆρος ὄν τῆ πρώτῃ ὥρᾳ, τρίτῃ ὥρᾳ, ἑκτη, ἐνάτῃ,
 ἑσπερινῶς, καὶ ἀπόδειπνα. Καὶ μεσουκτικῶς μὲν
 ὄμνος διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν καὶ τὴν δευ-
 τῆραν αὐτοῦ παρουσίαν, ὅτε ὡς νυμφίος μετὰ ὀδῆς
 ἐλευσεται. Καὶ γὰρ φησιν αὐτὸς, « Μίσος δὲ νυκτὸς
 κραυγὴ γέγονεν· Ἴδου ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξίρχεσθε
 εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ· ὁ τοῦ ἑρῆρου δὲ δι' εὐχα-
 ριστίαν τοῦ λυαίν τὸ σκότος, καὶ ἐγγίζειν ἡμῖν τὴ
 φῶς. Αὐδ συναπτῶς τοῦτω καὶ ἡ τῆς πρώτης ὥρας
 λέγεται αἰνεοῖς, εἰς ἀπαρχὴν τῆς ἡμέρας, μετὰ δο-
 ξολογίας προσαγομένη Θεῷ. Ἐν δὲ γε τῆ τρίτῃ ὥρᾳ
 διὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ θελοῦ Πνεύματος, εὐχαριστοῦ-
 μεν καὶ μέλομεν ἐν τῆ ἑκτη δὲ διὰ τὴν τοῦ Σω-
 τῆρος σταύρωσιν, ἐν ταύτῃ τῆ ὥρᾳ σταυρωθέντος,
 ἐν ἧ καὶ τὴν παράδοσιν ἐξέτατο τοῦ Ἀδάμ, ἐν
 αὐτῇ τῆ ἑκτη γεγονυῖαν. Ἡ ἐνάτῃ δὲ διὰ τὸν ἐπὶ
 τοῦ σταυροῦ ζῶσιν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν θί-
 νατον, δι' οὗ εἰσοῦσ τὴν κατὰκρῆσιν τοῦ Ἀδάμ. Ὁ
 ἑσπερινῶς δὲ, εὐχαριστία ὅτι πρὸς τὸ τέλος κατη-
 νῆσαμεν τῆς ἡμέρας· εἰ δὲ καὶ διὰ τὴν τοῦ Σωτῆ-
 ρος ἡμῶν ταφήν· ἐν ἐσπέρῃ γὰρ τέθαπται. Καὶ τὴ
 ἀπόδειπνα, ὅτι εἰς ἀνάπαυσιν κατηνῆσαμεν ἐκ τοῦ
 κόπου, καὶ τὴν ἀπαρχὴν αὐτῷ τῆς νυκτὸς προσά-
 γομεν, αἰτούμενοι πᾶσαν ἔχειν εἰρηγικήν, καὶ ἵνα
 ἐν εἰρήνῃ ὑπνώσαντες ἀναστῶμεν, ἰδόντες πάλιν τὸ
 φῶς. Ἄ πάντα καὶ λεπτοτέρως καὶ θειοτέρως νοῶν-
 ται τοῖς συνιοῦσι. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ ὀπνώττειν καὶ
 ἐξεγείρεσθαι τὸν θάνατον ἔστιν ἐνοσὲν καὶ τὴν ἐκ
 τοῦ θανάτου μέλλουσαν ἐκείνην ἀγάσασιν ἐκ τῆς
 νυκτὸς δὲ ἡμέραν τὴν ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ/τούτου καὶ
 παραχῶδους βίου πρὸς τὴν ἀνέσπερον ἐκείνην ἡμέ-
 ραν καὶ ζῶην μεταβίωσιν· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ὁμοίως
 χρῆ νοεῖν τὸν θεοφιλῆ, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις ἡμεῖς περὶ
 τούτου κατὰ δύναμιν ἡμετέραν εἰρήκαμεν, ἀπ' τῶν
 Πατέρων λαβόντες. Καὶ ἡ μὲν ἐπέαξις αἰνεοῖς ἐν
 τούτοις· ἡ θεῖα δὲ τάξις τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας·
 ἰβία παρὰ πάντα· ταύτας ἐστίν, ὡς ἔργον οὕσα ἴδιον
 τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ, καὶ μὴ δυνα-
 τὴν τελεῖσθαι ταύτην χωρὶς ἱερῶς ὄλως, ἡ θυσια-
 στηρίου. Αὕτη τοίνυν τὰ ὑπὲρ νοῦν δωρεῖται· καὶ
 τὸν μὲν κοινωνοῦντα τῶν μυστηρίων ἀξίως· σύστα-

¹¹⁻¹² Psal. vi, 7. ¹³ Psal. cxliv, 1, 2. ¹⁴ Psal. lxxii, 9. ¹⁵ Psal. cxvi, 1. ¹⁶ Matth. xxv, 6.

μὴν ποιεῖται Χριστῷ, καὶ ἐν μέλῳ καθίστηται μετ' αὐτοῦ, καὶ ναὸν Κυρίου κατασκευάζει. Τοὺς μὴ κοινοῦντας δὲ δι' εὐλάβειαν, κρίσιν δὲ καὶ προθυμίαν παρισταμένους, τῶν ἁμαρτημάτων καθάρται, ἀλλοιοὶ πρὸς τὰ κρείττονα, μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων ἐνοῖ, ἁγιασμοῦ θεοῦ πληροὶ, καὶ ψυχὴν φωτίζει, καὶ λόγον, καὶ νοῦν, καὶ τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια. Διὰ γὰρ τῆς ἱερουργίας τοῦ Κυριακοῦ σώματος τε καὶ αἵματος, Πνεύματος ἁγίου ἐπιδημοῦντος, καὶ τηλικαύτης ἀλλοιώσεως καὶ μεταβολῆς γινομένης, τοῦ κοινοῦ ἕρπου καὶ πωτηρίου εἰς σῶμα ἀληθῶς καὶ αἷμα μεταβαλλομένου Δεσποτικῶν, αὐτὸ ἀληθῶς καὶ οὐκ ἄλλο, εὐδοκίᾳ Πατρὸς, αὐτουργίᾳ Υἱοῦ, καὶ συνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος. Τί οὐκ ἂν ἀγαθὸν χορηγηθεῖν τοῖς μετὰ πίστewος καὶ εὐλαβείας προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς ἐκεῖσε παρισταμένοις; Οὐ γὰρ ἔτι εἰς γῆν εἰσιν οὗτοι, ἀλλ' εἰς οὐρανὸν ἀληθῶς. Οὕτω γὰρ ἠθέλησεν ὁ ἀγαθὸς ἀπάντων Δεσπότης καὶ τοῦ οὐρανοῦ βασιλεὺς, ἐπὶ τῆς γῆς καταβῆναι δι' ἡμᾶς, καὶ δῶν ἡμᾶς ὑψῶσαι, καὶ πάντοτε εἶναι μεθ' ἡμῶν. Καὶ τὰ ξένα ταῦτα διὰ τῆς ἱερωσύνης ἐνεργεῖ πανταχοῦ παρῶν, καὶ διὰ πάντων αὐτοῦ τῶν ἱερῶν φιλάγαθος ὢν, ὡς καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ καὶ τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς λαμπρύνει τε καὶ ὑψοῖ, καὶ πάντας τοὺς αὐτοῦ ταπεινοὺς δοῦλου; ἡμᾶς εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοιοῖ καὶ συμπαθῶς κατοικεῖται καὶ φωτίζων καθ' ἡμᾶς. Προσερχόμεθα οὖν μετὰ πόθου καὶ εὐλαβείας διηνεκῶς **366** εἰ δυνατὸν ὑπὲρ πάσαν ἄλλην προσευχὴν καθ' ἐκάστην τῇ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ· ὅτι οὐδὲν ἐξ ἄλλου παντὶ **C** πιστῶ ὡς ἐκ τούτου τὸ θεῖος. Καὶ μηδὲ ἱεραὺς τις τούτου καταμελείτω, ἵνα μὴ καὶ αὐτῷ καὶ παντὶ πιστῶ μεγίστην προξενῆ τὴν ζημίαν. Καὶ γὰρ ἵνα βλάβην καὶ ζημίαν καθ' ὑπερβολὴν ἔχωμεν, καὶ πάντοτε μὲν εἰς τὰς προσευχὰς ὁ πονηρὸς ἐραθύμους τε καὶ ἀκηδίωντας τοὺς εὐσεβεῖς ἡμᾶς καὶ ὀρθοδόξους ἐργάζεται· τὸναντίον δὲ τοὺς ἀθέους καὶ αἰρετικίζοντας εἰς τὰς μικρὰς αὐτῶν προσευχὰς αὐτοῦ διεγείρει, ὡς ἂν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τῶν ἐναγῶν προσευχῶν αὐτῶν, ὡς ἐπὶ πλέον βλασφημοῦντες κατακριθῶσι· θεομαχοῦσι γὰρ καὶ οὐκ εὐχονται· ἡμεῖς δὲ μὴ εὐχόμενοι τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, τῆς αὐτοῦ χάριτος στερηθῶμεν. Διὸ καὶ πάντοτε μὲν ἡμᾶς σπεύδει κωλύειν τῆς προσευχῆς, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν θείαν ἱερουργίαν. Καὶ ἐπιτίθεται βαρύτερον, καὶ τὴν θείαν θέλει κωλύειν λειτουργίαν. Καὶ ἡ βρυμίξ ἢ εὐλόγος δῆθεν αἰτίαις ἀπάγειν ταύτης ἐπιχειρεῖ· καὶ φαντασίαις δὲ νυκτεριναῖς τοὺς ἱερωμένων τε καὶ τοὺς βουλομένους μετέχειν τῶν μυστηρίων, ἐμποδίζειν οὐ παριτεῖται, ὡς διὰ πολλῶν ἔγνωμεν, βασκαίνων τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς δωρεᾶς, τοῖς τε ἱερωμένοις ὀρθοδόξοις ἡμῖν ἐν Χριστῷ καὶ τοῖς λαϊκοῖς, ἐκ τούτου μᾶλλον ὁ δειλαῖος ἐλεγχόμενος καὶ κατασχυνόμενος, ὡς βάσκανος ὢν καὶ πονηρὸς. Καὶ ἄκων δὲ μαρτυρεῖ τὸ θεῖον τοῦ ἔργου, καὶ τὸ τῆς χάριτος μέγεθος. Οὐ γὰρ ἂν ἐκώλυε, μὴ μεγίστην νομίζων τὴν δωρεάν, καὶ ὡς ἔλεταν. Ἀλλὰ προσεκτεῖον· καὶ τοῦτον μὲν συντρέψις Χριστός, τῇ ἐξομολογήσει δὲ καὶ ταπεινώσει ἐν μετα-

A membrum unum illi coaptat, et templum Domino consecrat; eos etiam qui non communicant et qui erga illam in pietate zeloque radicati manent mundat a peccatis, mutat in melius, angelis et sanctis conjungit, sancta Dei gratia replet; animam, mentem et rationem illuminat etiam in corporis sensibus quasi repercussa vibratione. Etenim per oblationem corporis et sanguinis Domini. Spiritu sancto desuper obumbrante, tanta perficitur mutatio et transsubstantiatio, ut panis antea communis et potus vulgaris in corpus et sanguinem transeat; et vere superest corpus ipsum cum vero sanguine Christi, non aliud, voluntate Patris, opere Filii et cooperatione Spiritus sancti. Quod bonum non proveniet his qui fide firma, et pietate fervida attenti et orantes hujusmodi sacrificio assistent? Nec jam in terra tales erunt, sed vere in caelum transibunt; ita enim voluit optimus omnium Dominus et caelorum rex, qui propter nos in terram descendit ut nos elevaret in caelos et semper nobiscum maneret. Et mirabilia haec et terris aliena per sacerdotium operatur ubique vivens, et per omnes suos sacerdotes suae bonitatis et dilectionis operarios. Et sicut omnes angelos et animas sanctorum claritate et fulgore vestit et elevat in sedes caelites, ita nos omnes servos suos humilium in optimum mutat, et permanenter suscipit fovetque, ut lumine suo circumfusos societ sanctitati. Accedamus igitur assidue anhelantes desiderio et pietate ferventes, quantum possumus, ad sanctum sacrificium praee omnibus et singulis orationibus; quia ex nulla alia tanta potest fideli cuiquam obvenire utilitas. Et sacerdos nunquam illud negligens praetermittat, ne ipse sibi et omnibus fidelibus summum inferat damnum. Mirifice enim hic et praerudicium et damnum incurrere possumus; nam semper malus pius et orthodoxus in orando segnes et acediosus solet facere, atheos contra et haereticos ad impuras et nefarias quas dicunt preces impellere satagit, ut suis orationibus magis ac magis blasphemantes condemnentur: Deum enim impugnant nedum orant; nos vero ne Deo nostro preces non succedentes gratia ejus destituamur. Idcirco semper nititur nos arcere ab oratione, sed maxime a sancto et divino sacrificio, et instantius premit ut impediatur celebrationem Missae, et sive negligentia justis de causis ab illa deterrere tentat; nec dedignatur nocturnis illusionibus, et eos qui consecraturi sunt et eos qui mysteria participare intendunt, ut in pluribus factum novimus, praepellere a proposito, irridens consecrationem Deo et Dei donum nobis consecrantibus in Christo et laicis, inde maxime improbitatis et nequitiae convictus et fascinationis et pessimae artis nota inustus. Invitus tamen operis illius divinitatem testatur et gratiae excellentiam; dum enim ab illis dissuadet, sedulo cavet ne celsitudini et bono doni hujus attendatur. Sed diligenter animadvertendum est; hunc quidem Christus comminuet: confessione autem et humili-

litate in penitentia assidua ad Christum accedamus. « Accedite ad eum, dicit, et illuminamini, et facies vestre non confundentur ».

QUÆSTIO LXXX.

Quis est qui tantas et tam multas primus tradidit suscipiendas molestias, exercitationes, labores doloresque, afflictiones carnis et vexationes, virginitatis et sanctimoniam studium, ac super omnia summam patientiam ac submissionem? Quam ob causam hæc omnia, et quæ ex his utilitas?

Quantumvis mirum videatur quod queris, esse scilicet sufferendos sanctos ægones, varios carnis labores, dolorem quemque et tribulationem, paupertatem et animæ contritionem, ut est humilitas; et quæras ad quid hæc omnia, et quis ea constituerit; et denique quæ sit ex his utilitas; tamen utilissima est quæstio, ut intelligamus ea non esse hominis, sed opera Dei in suo Filio qui pro nobis incarnatus est in nostram reformationem, ut evacuemus illam quæ est ex luxuria consumptionem et ex præsumptione commissam culpam reparemus, et pulchritudine excellentiori gloriaque majori quam prius ditemur, sicut factum est humiliatione et paupertate Christi, qui sustinuit usque ad venditionem, ad irrisionem, ad impropria, ad tormenta, ad millia cætera mala et ad mortem usque, ut et nos omni intentione nitamur illum imitari, et æmulatores ejus sanctos, generose perferendo non solum tribulationes voluntate nostra quæsitæ, sed et illas quæ præter voluntatem ingruunt tristi impetu, usque ad mortem millies si fieri posset pro Domino, summo cum nostro profectu, susceptam. Quomodo enim ad ipsum possemus accedere sine verberibus, etiamsi foremus innocentes? sed peccata nostra omnem excedunt numerum et modum. Vide ergo ut Salvatoris vestigia prementes doloris et pressurarum viam viventes ingressi, sunt et justii qui ejus typum olim gerebant, et prophetae, et apostoli, et pastores, et martyres, et magistri, et eremitarum virginumque et omnium fidelium Dei amatorum turmæ; absque laboribus nullus est salvatus; In quibus omnibus excellentior dux atque magister Christus Deus noster, ut notavimus. Quis autem sit doloris et pressuræ carnis fructus et humilitatis et paupertatis, et obedientiæ pro Deo usque ad mortem, ipse sæpius nobis demonstravit, suum incorruptibile corpus ostendens, quod in coelum est elevatum, cujus ope se nobis manducandum præbens, corpus humilitatis nostræ reformavit¹⁷, nos corruptibiles incorruptibiles efficiens, et constituit hæredes gloriæ suæ æternæ, « et procedent, ut ipse dixit, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem judicii »¹⁸, « id est condemnationis. Omnis ergo dolor contra prævaricationem Adæ et superbiam pugnât, et peccatorum nostrorum justa retributio. Dictum est enim Adæ: « Maledicta terra

νοία διηνεκεῖ Χριστῷ προσερχώμεθα. « Προσέλθετε γάρ (:ησ) πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθήτε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασιγῶσθῃ. »

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Π'.

Τίς ὁ τοσούτου παραδεδικώς πόθου, ἀσκησεῖς, κακοπαθείας, θλίψεως σαρκὸς καὶ πτωχείας, παρθενίας, ἀγγελίας, καὶ ἐπὶ πάντων ἀκραῦ ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως; Διὰ τί ταῦτα; καὶ τίς ἡ ἐκ τούτων ὠφέλεια;

Εἰ καὶ θαυμαστὸν δοκεῖ ὁ ἠρώτης, περὶ τῶν ἀπειτουμένων θείων ἀγώνων, διαφόρων πόνων σαρκὸς, κακοπαθείας ἀπάσης καὶ θλίψεως, ἐτι δὲ πτωχείας καὶ ψυχικῆς συντριβῆς, ἥτις ἐστὶν ἡ ταπεινώσις, ὅτι διατι ταῦτα, καὶ τίς ὁ ταῦτα παραδεδικώς, καὶ τίς ἡ ἐκ τούτων ὠφέλεια, ἄλλ' ἐπωφελῆς ἡ ἐρωτησις; Ἰνα ἐνοήσαντες ὡς οὐκ ἀνθρώπου ταῦτα, ἀλλὰ Θεοῦ ἔργα εἶσι τοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμετέραν ἀνάγκασιν, ἵνα τῆς ἀπὸ τῆς τρυφῆς συντριβῆς ἀκαλλυγώμεν, καὶ τοῦ ἀπὸ τῆς οἰσέως; πτώματος; ἐπανακληθῶμεν, καὶ κρείττον τοῦ πρώτου κάλλος, καὶ μεῖζονα τὴν ὄψιν πλουτήσωμεν, καθὼς καὶ διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ πτωχείας γέγονε Χριστοῦ, καὶ τῆς μέχρι κρίσεως καὶ ἐμπαιγμοῦ καὶ ὀνειδισμῶν καὶ δασμῶν, καὶ μυρίων ἄλλων καθῶν καὶ αὐτοῦ θανάτου θλίψεως, σπουδάσωμεν ὅλη προθέσει κατὰ μέλησιν αὐτοῦ καὶ τῶν ζηλωσάντων αὐτὸν ἀγίων, οὐ μόνον ἐκούσιον πῦρον θλίψιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀκουσίους; ἐπιφορὰς γενναίως φέρειν ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, καὶ μωριάκις εἰ δυνατόν ἦν; ὅτι καὶ ἡ πρὸς τὸν Δεσπότην ὀφειλὴ ὑπὲρ λόγον. Καὶ εἰ προσάξομεν τούτω εἰ καὶ ἀνέγκλητοι ἦμεν ἀντὶ καὶ μόνου βαπτίσματος; καὶ ὅτι τὰ πταίσματα ἡμῶν ὑπὲρ ἀριθμῶν. Οὐδὲς οὖν, ὡς ἐκμιμούμενοι τὸν Σωτῆρα καὶ προτυποῦντες τὰ αὐτοῦ δίκαιοι καὶ προφῆται καὶ ἀπόστολοι καὶ ποιμένες καὶ μάρτυρες καὶ διδάσκαλοι, καὶ τῶν ἀσκητῶν ἡ κληθῶν, καὶ τῶν παρθένων καὶ πάντων θεοφιλῶν, τὴν τῆς κακοπαθείας καὶ θλίψεως; ὅδον ἐν τῷ βίῳ τούτῳ καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης διήλθεν; καὶ χωρὶς τούτων οὐδεὶς σώσεται. Ἐξείρετο; ἔκ τούτων, καθάπερ εἰρήκαμεν, ὀρηγητῆς καὶ διδάσκαλος καὶ ἐργάτης ἄχρι θανάτου Χριστοῦ; ὁ Θεὸς ἡμῶν. Τί δὲ τὸ ὄφελος τῆς κακοπαθείας; καὶ θλίψεως; τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ταπεινώσεως; καὶ πτωχείας; καὶ ὑπακοῆς πρὸς τὸν Θεὸν μέχρι θανάτου, **367** αὐτὸς ἔδειξε πάλιν, ἀφάρτον ἀποδείξας τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνυψώσας, ἐξ οὐπερ αὐτὸν ἀπεκδεχόμεθα, καὶ ἡμῶν μετασχηματῆσαι τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, καὶ ἀπὸ φθαρτῶν ἀναδείξαι ἡμᾶς ἀφάρτους, καὶ κληρονόμους καταστήσαι τῆς αἰωνίου δόξης αὐτοῦ, ὅτι « καὶ οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, ὡς αὐτὸς φησὶν, ἐξελεύσονται εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως, ἥτοι κατακρίσεως. » Πᾶσα οὖν κακοπαθία τῆς καρδιάσεως; καὶ τρυφῆς; Ἄδίκῃ ἐστὶν ἐναντιώσις, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν ἀνε-

¹⁷ Psal. lxxiii, 5. ¹⁸ Philip. iii, 21. ¹⁹ Joan. v, 20.

αποδομα· ὡς καὶ τῷ Ἀδῆμ, « Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος ὁ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, » καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ὀδύνης. Διὸ καὶ οἱ μὲν ἡμαρτηκότες, δι' ὀδύνης καὶ πόνων τὰ τῆς ἡδονῆς λύουσι, καὶ τῆς ὀδύνης ἰκείνης οὐκ αισθανθήσονται, καθὰ δὴ καὶ πολὺ πλῆθος εἰργάσατο τῶν ὁσίων, καὶ οἱ ἐν τῇ κλίμακι μακάριοι ἔκεινοι κατὰ δίκαιον· οἱ μὴ πλημμελήσαντες δὲ, ὅπερ σχεδὸν οὐδὲν, καὶ διὰ τὴν τοῦ Δεσπότου· τιμὴν τηλικαύτην δι' ἡμᾶς πεπονθότες, καὶ δι' ἅπερ ὀφείλουσι, καὶ διὰ τὸ μὴ πεσεῖν, ἀνάγκην ἔχουσιν ἐντραγεῖν. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἐδουλαγωγεῖ τὸ σῶμα, ἵνα μὴ ἀδόκιμος γένηται, τίς ὅπως θαρρήσει ἐπὶ σῶματι; « Ἀλλὰ καὶ βιαστή ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, » ἢ ἡ Ἀλήθεια ἔφη, « καὶ βιασταὶ ἀρπάξουσιν αὐτήν. » Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κακοπαθείας. Ἡ ταπεινωσις δὲ τὴν τοῦ ὑπερηφάνου ὀφθαλμοῦ ἀθεοῦ, καὶ τὸ τῆς ἰσοθείας ἀντίθεον φρόνημα τοῦ πρωτοκλάστου καθαιρεῖ, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀνοήτῳ. Διὸ καὶ πᾶς μὲν ταπεινούμενος ἀληθῆς· ὅτι καὶ κτίσμα καὶ οὐδὲν ἀπ' ἑαυτοῦ κέκτηται, κἂν ἔχειν δοκῇ. Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; φησί. Πᾶς δὲ ἀλαζών, ὡς ὁ διάβολος, ψεύσεται, μήτε θέλων εἰδέναι, μήτε εἰδῶς τὸν αἴτιον καὶ δημιουργόν, κἔν καὶ εἰδέναι δοκῇ· καὶ πᾶς μὲν κακοπαθῶν διὰ Χριστόν, ἀθλητής, καὶ τὴν τρυφήν δι' ἣν πεπνυκάμεν καταλύων καὶ ἀναιρῶν, καὶ μὴ θερίζων ἀπὸ τῆς σαρκὸς φθορᾶν. Ὁ δὲ σπαταλῶν κομίζεται βλεθρον, καὶ ζῶν ἀποθνήσκει, καὶ σφιστῆ τὴν παράδασιν, καὶ σαρκὸς ἐστὶ δοῦλος, καὶ τρυγῆ θάνατον ὁμοῦ καὶ φθορᾶν. Εἰ οὖν καὶ ὁ Κύριος κακοπαθῶν ἦν μὴ ὀφειλῶν, καὶ Παῦλος ὑποκιάζων τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶν καὶ τῶν ἀποστόλων δὲ καὶ ἱερέων καὶ πάντων ἐκλεκτῶν οἱ χοροί, ὁ Σωτὴρ δὲ καὶ σωματοκῶς ὤπνησε θάνατον καὶ μυρίας ἄλλας κακοπαθείας καὶ θλίψεις, καὶ οἱ ἀπαρχῆς τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος ὑπηρέται, καὶ μαρτύρων κλήθη ἄκριβασάνων καὶ θανάτου ἀνδρισμαθῶν, μοναστῶν τε καὶ ἀσκητῶν καὶ παρθένων ὑπὲρ ἀριθμὸν σύλλογοι, τίς περὶ τούτου διαπορήσεις πλέον; Καὶ σὺ τοίνυν, ὀδύνην ποθεινότερα, καθαρῶς εἰδῶς τὰ τοιαῦτα καὶ κατ' ἰκείνους ὀδεύων τοὺς τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Δεσπότην ἡμῶν ζηλῶν, καὶ ὡς τὸν ἐκμιμούμενος, εὐχου καὶ ἡμᾶς καταφρονητάς ὀφθῆναι ἐν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τῆς φθειρομένης σαρκὸς, καὶ ἐραστάς γενέσθαι τῶν οὐρανίων, ὡς ἂν καταξιώθωμεν ἔλαει τοῦτου ἀναλύσαντες ἐκ τοῦ σώματος, οὖν αὐτῷ εἶναι διαπαντός, ἐπὶ μόνῳ ἑραστῷ Χριστῷ ἐπὶ θεῷ ἡμῶν.

lem, et caelestium ardentes amatores fieri, ut digni habeamur ex hac carnis sarcina ejus misericordia eximi, ut cum ipso in aeternum simus, unico amabili et amando Jesu Christo Deo nostro.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΗΑ'.

Εἰ συμβῆ· χυθῆναι ἐν τῇ εισόδῳ τὰ Ἅγια, ἢ βρωθῆναι ὑπὸ τινος ζώου, τί ποιητέον;

Συμβαίνει τὰ τοιαῦτα καὶ ἐχρεῖται τὰ Ἅγια, καὶ μέλιστα ἐκπρεῖα τοῦ ποτηροῦ· πολλάκις δὲ καὶ ἀσθενεῖς ἢ ἀμελεῖς καὶ ἀπροσεξίξ τῶν ἱερέων. Ὁ

A in operibus tuis », et reliqua doloris argumenta. Idcirco tum qui peccaverunt per doloris poenas et labores voluptatis opera luunt : ejus tamen aculeos doloris non sentient aliquando, ut in pluribus sanctis factum est ; et beatis illis qui in climace condemnati manebant ; tum qui non deliquerunt, at hoc fere nulli contigit, et propter honorem Domini qui tanta pro nobis pertulit, et propter debitum officium, et propter perseverantiam in non peccando, necesse habuit exercere dolorem. Nonne enim Paulus corpus suum in servitutem redigebat, ne reprobus efficeretur ? Quis ergo corpori indulgebit ? sed et Veritas dixit : « Vim patitur regnum caelorum, et violenti rapiunt illud ». Et haec de perferendo dolore in Christo.

B Humilitas vero sanat et purgat superbiam praesumptionem Dei immemorem, imo contra Deum se extollentem, ut in protoparente, qui se aequalem Deo aestimabat, et ita hominem vere extollit. Ideo omnis qui se humiliat, in veritate est ; nam cum sit creatura, nihil sibi ipse contulit de his quae crediderit habere. « Quid enim habes quod non accepisti ? » ait Paulus ». Omnis ergo qui se jactat et extollit, ut diabolus mendax est veterator ; neque volens agnoscere, neque sciens causam et opificem etsi credat agnoscere. Omnis qui patitur propter Christum, athleta, superbiam per quam deliquimus solvens et destruens, non de carne merit corruptionem, dum ille qui deliciose vivit, ruinam accelerat, et vivens mortuus est, et culpam auget, et servus carnis constitutus, de carne merit simul corruptionem et mortem. Cum igitur et Dominus passus sit, qui laudem nec merebatur nec opus habebat ; si Paulus conteners corpus illud in servitutem redigit ; si apostolorum, et sacerdotum, et omnium electorum chori, Domino qui mortem corporaliter subierat et mille alias toleraverat veruminas, vices easdem reddiderint ; si legis servi a principio et gratiae filii, et martyrum agmina viriliter sustinuerunt ad tormenta et usque ad mortem ; si monachorum et eremitarum et virginum multitudines in idem abierunt propositum, quis super his dubitare jam queat ? Tu ergo, frater desideratissime, probe doctus haec omnia, incedas et ipse post vestigia Christi, et illum omni desiderio prosequaris, et ipsum solum memoria cordeque habeas ; precamur autem et nos ut possimus semper videri contententes in Christo Domino carnem hanc corruptibilem et amando Jesu Christo Deo nostro.

QUESTIO LXXXI.

Si accidat ut inter offerendum effundantur sacra, vel ab animali quodam consumantur : ecquid faciendum ?

Accidit aliquando ut sancta mysteria effundantur, maxime daemone malitia : saepe tamen et accidit ex infirmitate vel incuria, vel negligentia sacerdotum.

¹⁸ Gen. iii, 17. ¹⁹ I Cor. ix, 27. ²⁰ Matth. xi, 12. ²¹ I Cor. iv, 7.

Sacerdos enim acciderit sancta effudisse, constituitur hoc praesertim pontifici, a quo praescripta observanda accipiet: maxime si id ex negligentia vel incuria acciderit, et a sancto ministerio arceatur ad tempus. Quod si in hoc loco necesse sit vel utile munus ejus in abstinentiam, oratione et genuflexionibus illi injungatur ratio poenitendi, ne unquam omnino salutare intermitteretur opus sacrificii. Si, dum in templum ingreditur ad sacrificium adimplendum, effundatur quod in calice continetur, et quidem totum, statim ut hoc in sanctis mysteriis accidit, iterum de novo fiat oblatio, et preces preparationis dicantur: et sic ordine post solemnem ingressum munera sacrificii perficiantur. Similiter si acciderit ut panem oblatum et consecratum mures vel alia ex animalibus eroserint, quin viderit sacerdos, nec resurverit ante ingressum, alterum panem providebit, quem rite dividens, et benedicens prophetiis verbis, ea dicens et faciens quae secundum morem, addens preces oblationis, et deinde post solemnem ingressum ritus sacrificii adimplebit. Sancta autem mysteria debent a sacerdote colligi in sancto aliquo vase et in loco convenienti et securo collocari, ne pedibus conculcentur, vel aliquod incongruum experiantur. Opportunissimus erit locus ille in quo post collectam sacerdos manus lavat, quem oportet habere facile claudendum et convenientem: et simul curandum est ne quid horum cadat exterius e loco hoc, neque ex aqua purificationis, cum sit sanctum, utpote quod laverit labia communione sanctificata et manus sacerdotis. Quasi sancta piscina est hic locus, et aqua purificationis sacerdotalis sanctificata, ex qua novimus et sanationes fieri, si inde unguentur aut bibunt infirmi. Neque autem temere haec sunt tractanda: praecipendumque est ut ille qui his uti optat, innocens sit et jejunus. Similiter ille, qui his ungi cupierit oportet ut iterum lavetur in loco separato et convenienti. Hic igitur post communionem lavabitur sacerdos, vel in loco aptiori securiorique, si adsit, sancta mysteria quae effusa sunt colligens pie devoteque cum aequali hic deponet. Pavimentum sit e marmore, ut haec apte sancteque in loco deponantur. Sintque maxima et fixa marmora quae profunde fodiantur in aptum receptaculum pro sanctis oblationibus hic deponendis separatim, ut diximus. Ita confodiantur ut lavari possit et receptaculum. Si vero consecratae oblationes non sint ex toto effusa, sed pars earum remanserit, tunc addatur pars altera secundum quod opus est, et perficiatur sacrificium. Si vero acciderit ut haec oblata desuper effundantur in vestes sacerdotales, et quidem ante sacrificium, si pretiosiora tantum et pulchriora indumenta attigerint, tunc haec vestimenta laventur aqua in vase sancto, ita ut nihil in illis remaneat, et aqua immittatur in locum sacrum, ut dictum est. Quod si acciderit post sacrificium effundi in commune indumentum, ex eo reseccandum est quantum est necesse ut ex

τοίνυν ιερῆς ἐν ᾧ τοῦτο συνέβη τὸ ἐκχυθῆναι τὰ Ἅγια, ἐξομολογήσῃ προηγουμένως· τῷ ἀρχιερεὶ. Καὶ ἱκανῶς κανονίζεσθω· καὶ μᾶλλον εἰ βραδυμία τοῦτου ἢ ἀπροσεξία συνέβη· καὶ τῆς θείας ὑπηρεσίας εὐργεσθῶ ἐπὶ καιρῶν. Εἰ δ' ἀνάγκη καὶ χρῆσθαι ιερῶς· ἐν τῷ τόπῳ, δι' ἐγκρατείας καὶ προσευχῆς ἢ γονυκλισίων ἔστω τὰ τοῦ κανόνος αὐτῷ. ἵνα μὴ τὸ σωτήριον 368 ἔλθῃ ἐμποδισθεῖν ἔργον. Ἐν τῷ καιρῷ δὲ ἐκείνῳ, καθ' ὃν συνέβη τὸ γεγονός· εἰς τὰ Ἅγια, εἰ μὲν ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰσόδου τελευτήσῃ· ἐξεχούσῃ· τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ καὶ ἔπαν, ἕνωσιν ποιῶνται, καὶ τὴν εὐχὴν ἐπιπέτω τῆς προθέσεως· καὶ οὕτω καθεξῆς ἀπὸ τῆς μεγάλης εἰσόδου τὰ τῶν εὐχῶν ἐκτελεσθῶ. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰ συνέβη τὸν προσευχθέντα θεῶν ἄρτον ὑπὸ μυῶν, ἢ ἐτέρου ζώου βρωθῆναι, καὶ μὴ ἴδοι ὁ ιερῆς, μετὰ δὲ τὴν εἰσόδον γῆφ, προσκομίσει ἕτερον ἄρτον ἀνατεμῶν συνήθως, καὶ ἐπιλέγων τὰ προφητικὰ ῥήματα, καὶ ὅσα λέγειν καὶ ποιῆν ἴθος· καὶ τὴν εὐχὴν τῆς προσκομιῆς ἐπιλέγειν, εἶτα ἐπάγειν ἀπὸ τῆς μεγάλης εἰσόδου τὰ τῶν εὐχῶν, αἱ καὶ τελεστικαὶ εἰσι μᾶλλον. Αἱ πρότερον γὰρ ἐβρόθησαν ἰασημοῦ καὶ δεήσεως οὐσαι, καὶ πρὸς τὴν ἱερουργίαν οἰκονομοῦσαι τὸν ιερῆα. Τὰ ἐκχυθέντα δὲ Ἅγια χρεῶν συναθῆναι ὑπὸ τοῦ ιερῆως ἐν σκεύει ἀγίῳ τινί, καὶ ἐν ιερῷ τόπῳ καὶ ἀσφαλεῖ ἀποθεθῆναι, ὥστε μὴ καταπατηθῆναι, ἢ ἄλλο τι τῶν μὴ δεόντων παθεῖν. Ἐξείρετος δὲ τόπος ἔσται ἔνθα μετὰ τὸ κοινωνῆσαι ὁ ιερῆς ἀπονίπτεται· ὃν καὶ ὀφείλει ἡσφαλισμένον ἔχειν κἀνοθον καὶ ἀρμόδιον, καὶ προσοχὴν ἔχειν, μὴ ἐκπίπτειν ἔξωθεν τι τοῦ τόπου ἐκείνου, μή·ε ἐκ τοῦ νίμματος· ἐπειδὴ ἅγιόν ἐστι, τὰ χεῖλη τε τὰ ἐκ τῆς κοινωνίας ἡγιασμένα καὶ τὰς χεῖρας ἐκπλύνει· καὶ ὡς τὸ ἱερὸν ποτήριον ἐκεῖνος ὁ τόπος ἐστὶ καὶ τὸ νίμμα ἡγιασμένον, δι' οὗ καὶ ἰάματα, ὡς ἐγνωμεν, γίνεται, χρισμένων ἐκ τοῦτου τινῶν ἀρρώστούντων, ἢ ἐκπινόντων· καὶ οὐδ' ἀπλῶς τοῦτο παροχῆν χρεῖ, ἀλλ' ὥστε παραγγέλλειν προσέχειν, καὶ τὸν μὲν βουλόμενον ἐκπίνειν εἶναι καθαρὸν τε καὶ νηστῖν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν βουλόμενον ἀλείφασθαι, ὃς καὶ ὀφείλει νίπτεσθαι ὑστερον ἐν ἰδιάζοντι τόπῳ. Ἐκείσε τοίνυν ἔνθα ὁ ιερῆς μετὰ τὴν κοινωνίαν ἀπονίπτεται, ἢ ἐν ἀσφαλεστέρῳ τόπῳ εἰ ἔστι, τὰ ἐκχυθέντα Ἅγια συλλέξας εὐλαθῶς μετὰ τῆς ἐκείσε ὕλης καὶ τοῦ χοδῆ ἀποθήσει. Εἰ δὲ μάρτυρα κατεστρωμένα εἰσὶν, ἵνα αὐτὰ ἐκείθεν ἐξέλθῃ, ἐν τόπῳ ιερῷ καὶ ἰδιάζοντι ἀποθήσῃ. Εἰ δὲ μέγιστα καὶ ἀκίνητα, ἵνα λατομήσας εἰς βάθος ἱκανῶς τὸν τόπον ἔνθα δὴ ἐξηπλώθη τὰ Ἅγια, τὰ ἐξενεχθέντα ἐκείσε θῆσῃ, ἐν τόπῳ, ὡς ἐφημεν. Ἀλλὰ καὶ ἔνθα λατομήσῃ, ἵνα ἐκπλήρῃ τὸν τόπον ὡς δυνατόν. Εἰ δὲ τὰ Ἅγια οὐ πάντα ἐκκέχυται, ἀλλὰ μέρος ἐναπαλείφῃ, ἵνα καὶ ἕτερον ἐπιδαλίων ὅσον εἰς χρεῖαν, ἐκτελέσῃ τὰ τῆς ἱερουργίας. Καὶ ἂν τὰ Ἅγια ἐπάνω τῶν ἀμφίων τοῦ ιερῆως ἐξεχούσῃ, εἰ μὲν πρὸ τῆς τελεωσσεως, εἰ τίμιαι μόνον εἰσὶ καὶ πολυτελεῖ, ἵνα ἴδῃσιν ἐν σκεύει ἐκπλύνειν ιερῷ ἱκανῶς, ὥστε μὴ ὑπολειφθῆναι ἐν τοῖς ἐνδύμασι τι, τὸ νίμμα ἐμ- δάλλῃ ἐν τόπῳ ιερῷ καὶ ἀσφαλεῖ, καθὼς εἰρηται.

Εἰ δὲ μετὰ τὴν τελείωσιν ἐκχέυται, ἵνα κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐκκόπηται τὸ μέρος τοῦ ἱεροῦ ἐνδύματος, καὶ θεῖον κάλυμμα γίνηται, ἐκπλυθὲν καὶ αὐτὸ ἐν τέπῳ ἰδιαίτατῳ, ἔνθα καὶ ἱερὸν ποτήριον ἐκπλυθῆναι δυνατόν, καὶ σπόγγον ῥύπου πλησθέντα καὶ σφίψεως, ἢ ἱερὸν κάλυμμα. Καὶ τούτα γὰρ ἀποκλύουσιν κατὰ καιρὸν, μόνον εὐλαδῶς καὶ ἐν ἀσφαλεῖ τόπῳ καὶ μᾶλλον καλῶς ἔχοντι καὶ ἀσφαλῶς τῷ λεγομένῳ νικτηρίῳ, οὐ βλαβερόν, ἀλλὰ μᾶλλον θεοφιλές, εἰς τιμὴν καὶ ὠραῖσμόν τῶν τοῦ Θεοῦ ἐν ἱερῶν σκευῶν. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ ἐν τῇ πλαισίᾳ διατάξει, ὡς κάλπην εἶχε τινα ἡ Μεγάλη ἐκκλησία, ὅσον μικρὰν λεκάνην, ἐν ἣ τὰ ἱερὰ ἀπέπλυνον ποτήρια διὰ χλιαροῦ ὕδατος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΓ'.

Ὅπως χρῆ κοινωρεῖν τοὺς μὴ δυναμένους εἰς τὸν ναὸν παραγενέσθαι ἀβρώστους.

Ὅθεν προσεκτιόν τῷ ἱερεῖ εἰς πάντα τὰ Ἅγια καὶ τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην, τὸν προηγιασμένον, καὶ ἡνωμένον τῷ θεῷ αἵματι ζωοποιόν καὶ πανάγιον ἄρτον, ὥστε ἐν πυξίῳ καθαρῷ καὶ ἀσφαλεῖ ἔχειν, καὶ μετὰ καθαρῷ ἡσφαλισμένον ὑπόσταμα τοῦ καὶ τιμοῦ. Αὐτὸ γὰρ ἔστι τὸ οὐσίτατον σῶμα καὶ αἷμα τὸ Δεσποτικόν. Καὶ προσκυνεῖν **369** καὶ θυμῶν καὶ τιμῶν χρῆ ὀλη προθέσει, καὶ ὑπεράνω πρὸς ἀνατολὰς τῆς θείας τραπέζης ἡωρημένον ἔχειν, καὶ ἐπιθάλπειν ἵνα μὴ τι συμβαίη ἀμελεία τῶν μὴ δεόντων. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν δὲ τινα κοινωρεῖν, μὴ εἰς τὸν κόλπον λαμβάνειν καὶ πορεύεσθαι, ὡς τινες νῦν καταφρονητικῶς ἢ ἀμελῶς ἢ ἀσυλλογίστως ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐτοιμάζειν ἐν τῷ ἱερῷ ποτηρίῳ τὴν θείαν μερίδα ἐν τῇ λαβίδι κατὰ τὴν πρόθεσιν, ὡς ἔθος ἦν ἐξαρχῆς, καὶ ἡμεῖς φθάσαντες εἶδομεν, καὶ προηγουμένης λαμπάδος, τὸν ἱερέα ἐνδεδυμένον ἐπιτραχήλιον, κρατοῦντα πορεύεσθαι, καὶ οὕτω μετὰ τὸ κοινῶνῆσαι τὴν ἀβρώστοῦντα ἐπανέρχεσθαι πάλιν. Καὶ τοῦτο ποιεῖν οὐ τοὺς κοσμικοὺς ἱερεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μοναχοὺς ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἵνα καὶ τίμιον ἦ, καὶ εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν, καὶ ἡμῶν εἰς τὰ θεία εὐλάβειαν, καὶ μὴ τι τῶν ἀπεικταίων συμβαίη, ὡς εἶδομεν. Ἀνεπιτηδεῖον γὰρ ὄντος τοῦ τόπου, ἐν τῷ ἐξαγειν βούλεσθαι τοῦ πυξίου τὴν θείαν μερίδα, συμβέβηκε πολλάκις ἐν φρικῆς καὶ καταδίκης ἄξιον, ὡς ἐμάθομεν, ριφῆναι τὰ Ἅγια. Ἀλλὰ καὶ τὸ κατέχειν ταῦτα ἐν κόλποις καὶ ὀδεύειν ἢ καθῆσθαι οὐκ εὐλαδῆς. Καὶ τίς χρεια τοῦτο ποιεῖν, δυναμένοις εὐρίσκειν ἐν πᾶσι ναοῖς τῶν θείων φυλαττομένων μυστηρίων; Διόπερ εἰ δι' ἀσυχροκέρδειαν ποιεῖ τις πνευματικῶς ἢ ἱερεὺς τὸ τοιοῦτον, ἀμαρτάνει, εἰ μὴ που κατὰ πολλὴν ὄτι καὶ μεγίστην ἀνάγκην, ἐρημίας ὄσης, καὶ μὴ δυνατοῦ ὄντος τοῦ τὴν τάξιν γενέσθαι, ἢ εἰάν μέσον ἐθνικῶν ἔστί τις, καὶ παρῆρησιάσασθαι οὐ δύναται, μήποτε τις καὶ ἀτιμία γένηται τοῖς Ἅγίοις· χωρὶς δὲ τοῦτο, ἀναγκαῖον τὸ μετὰ τιμῆς προπέμπειν τὰ Ἅγια. Καὶ ὅρα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦτο δεῖ ποιοῦσαν ἐν ταῖς τῆς λειτουργίας εἰσόδοις, καὶ μὴ τελείων ὄντων τῶν θείων δώρων.

A hoc panno fiat velum sacrum, quod pariter est lavandum in loco mundissimo : mundabitur et sacra piscina, spongia vel aliquo linteo siccabitur ut purificetur a sordibus. Hæc autem facienda sunt pro opportunitate, devote tamen et cum magna sedulitate. Optimum quidem esset si ad hoc haberetur pelvis vel nitidissimum labrum in quo honorifice et laudabiliter mundarentur vasa sacra Deo. In veteribus decretis invenimus quod Magna ecclesia habuerit amphoram vel tantum labellum minimum ad lavanda in aqua tepida vasa sacra.

QUESTIO LXXXII.

B *Quomodo oporteat communicare infirmos, qui in templo præsentes adesse nequeunt.*

Attendant sedulo sacerdos ipsi esse reservandum ex omnibus sacrificiis sacrum depositum ; præsanctificatum scilicet panem vivificantem et sacrosanctum, unitum vere sancto Domini sanguini, quem habeat in pyxide munda et tuto reclusa, involutaque velo mundissimo et pretioso : hic panis enim est sanctissimum corpus et sanguis Domini. Genuflectat, thurificet et adoret omni intentione, teneat elevatum ante sanctam mensam, et circumspiciat diligenter ne quid incuria sua fiat incongruenter. Cum igitur aliquis fuerit sacra communione reficiendus, sacerdos non sumat sancta sacramenta in sinu ut adeat infirmum, ut quidam irreverenter, sine cura dignitatis et absurde fecerunt, sed particulam sacram pie reponat in sancto calice cum forcipe, sicut moris est a principio, et nos prius vidimus. Sacerdos indutus stola præcedente lampade potest incedere, sicque ad infirmum sacra communione roborandum accedere. Et ita agere debent non solum sæculares sacerdotes, sed etiam monachi in monasteriis, quibus, in honorem Christi et propter eam qua sancta tractare debemus pietatem, habenda est ad hoc pretiosa supellex ; et quibus pari cura vitanda sunt abominanda ista quæ accidere vidimus : particulam sacram asservari in loco indecenti, et cum eam ex pyxide desumere volunt, sæpe fieri ut sancta ruant, ut audivimus, quod sane horrore plenum et diro iudicio dignum. Sed et hæc Sancta habere in sinu incedendo vel stando omnino impium : et quæ alioquin utilitas ex hoc esse potest, cum possint sacramentum invenire in quovis templo asservatum ? Quamobrem peccat spiritualis Pater vel sacerdos qui hoc facit ; nisi forte maxima impellatur necessitate, in eremo scilicet, et non possit normam sequi præscriptam, aut si habitet in medio ethnicorum, nec possit confidenter et libere agere, metusque est ne quiddam irreverentia sacramentis inferatur, prudenter omittat præscripta : sed extra hunc casum, frequenti comitatu et cum honore multo deducenda sunt sancta ad infirmos.

Animadvertet etiam quod semper sic egerit et agendum statuat Ecclesia, cum ad sacrificium proceditur, et cum dona Dei contra normam perficiuntur.

QUÆSTIO LXXXIII.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΓ.

Si per oblivionem sacerdotis contingat unionem sacramentalem non fieri, et vacuum ille poculum obtulerit, quid faciendum?

Si oblitus fuerit sacerdos sub utraque specie unum conficere sacrificium, et vacuum calicem cooperuerit, et huic oblivioni attenderit in introitu, statim in sacra mensa debet unitatem victimæ ex duabus speciebus procurare et preces præparationis proferre, et sic sacrificium adimplebit consummabitque. Si vero non animadverterit, et sacrificium ignorans perfecerit, et defectum cognoverit solummodo cum sumere cogitat consecratis species, debet alteram in unitatem victimæ consecrare speciem, preces præparationis proferre et omnes alias ex ordine dicere preces ab introitu solemnibus, et tunc solummodo cooperire quasi sigillo calicem per invocationem sancti Spiritus, et ita sumere. Ita hoc opinor ego sacerdoti agendum esse, si modo sapienter dictum senserint alii Christi pontifices, et præsertim magna synodus. Evidens interea videtur non posse consecrari completum sacrificium ad quod non accedunt preces, quod non signatur sigillo et invocatione sancti Spiritus ut in sanguinem divinum Christi transmutetur, nec ideo præsentem in altari monstrat. Tria enim sunt ad sacrificium complendum necessaria: præparatio et oblatio elementorum, ad quæ accedunt preces sacerdotis et consecratio sigillumque Spiritus sancti.

Has promptissime et synoptice secundum eam quæ in nobis est facultatem questionibus propositis retulimus responsiones, impares omnino minusque idoneas scientes, sed ad mensuram attingentes intelligentiæ nostræ in Christo et, ut siebanus, meritum saltem obedientiæ et charitatis habentes. Perfectiorem sane horum et similium notitiam habes, ut verum dicam, apud temetipsum vel ex fratribus mente altiori et majori sanctitate præditis, qui et Patrum medullam subtilius scrutati sunt. A quocunque ergo eorum seiscitatus fueris, non desunt enim qui Deum diligunt, puriorem per teipsum accipies horum et subtiliorem intelligentiam. Nobis autem dederit Deus vestris sanctis precibus a passionibus expiari, pulsisque terrenis quibus mens offunditur tenebris, etiam paululum illuminari ut cogitemus ut par est de nostra salute, et tandem feliciter salvemur misericordia Christi Salvatoris nostri et veri luminis. Inveniamus ergo postremo nostram salutem precibus omnium fratrum, omnium sanctorum et sacrosanctæ semper Virginis intercessionem, miseratione et amore Domini nostri Jesu Christi, unigeniti Filii Dei, cum quo Deo Patri et simul Spiritu sancto sit gloria nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Ἐὰν λήθῃ τοῦ ἱερέως συμβαλεῖν μὴ ἔνωσιν γινέσθαι, καὶ καλύψῃ κενὸν τὸ ποτήριον, τί ποιήσεις;

Ἐὰν τῇ λήθῃ τοῦ ἱερέως συμβαλεῖν μὴ ἔνωσιν γινέσθαι, καὶ καλύψῃ κενὸν τὸ ποτήριον, εἰ μὴ ἐν τῇ εἰσόδῳ γινώ, εὐθύς ἐν τῇ θείᾳ τραπεζῇ τὴν ἔνωσιν ὀφείλει ποιῆσαι, καὶ τὴν εὐχὴν εἰπεῖν τῆς προθέσεως, καὶ οὕτω τὰ τῆς λειτουργίας τελέσαι. Εἰ δ' οὐ προσέσχε, καὶ τὰ τῆς λειτουργίας ἐκτετέλεικεν, ἐν δὲ τῷ μέλλειν μεταλαβεῖν τοῦτο ἔγνω, ὀφείλει τὴν ἔνωσιν ποιῆσαι, καὶ τὴν εὐχὴν εἰπεῖν τῆς προθέσεως, καὶ ἐξ ἀρχῆς πάλιν τὰς ἀπὸ τῆς μεγάλης εἰσόδου εὐχὰς εἰπεῖν, καὶ ἐν τῇ ἐπικλήσει τοῦ Πνεύματος, μόνον τὸ ποτήριον σφραγίσαι, καὶ τὰ ἑξῆς τελέσαι, καὶ τότε μετασχεῖν. Οὕτως ἐγὼ περὶ τοῦτου λογίζομαι δίκαιον εἶναι ποιῆσαι τὸν ἱερέα. εἰς καὶ ἄλλοις ὄξαι τοῦτο τῶν ἀρχιερέων Χριστοῦ ἀρμόλιον, καὶ μάλιστα τῇ μεγάλῃ συνόδῳ. Ἐπει οὐκ ἂν εἴη τετελεσμένον τὸ μὴ δεξάμενον τὰς εὐχὰς, μηδὲ διὰ τῆς σφραγίδος καὶ ἐπικλήσεως τοῦ Πνεύματος τὸ θεῖον αἷμα μεταβληθὲν, μὴ εὐρεθὲν ἐκεῖσε τότε. Τὸ γὰρ ἱεραουργηθῆναι, διὰ τοῦ προκλιθεῖν καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ τοῦ ἱερέως καὶ τὴν σφραγίδα δέξασθαι γίνεται.

Ταύτας προχειρώς καὶ ἐν συνόψει κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν δύναμιν πρὸς τὰς ἐρωτήσεις τὰς ἀποκριθεὶς ἐποιήσαμεθα, οὐκ ἱκανὰς νομίζοντες εἶναι, ἀλλὰ καθόσον ἡμεῖς ἐν Χριστῷ ἐξισχύσαμεν γινώσκειν, καὶ τῆς ὑπακοῆς χάριν τε καὶ ἀγάπης, ὡς ἔραμεν. Ἡ τελειότερα δὲ γνῶσις τῶν τοιοῦτων καὶ τῶν ὁμοίων, ἀληθῶς φημι παρὰ σοί, καὶ παρ' ἀδελφοῖς ὀφηλοτέροις τὸν νοῦν καὶ καθαρωτέροις, καὶ τοῖς τῶν Πατέρων λεπτότερον ἐπιβάλλουσιν· οἷς καὶ ἀντιγγάνων (οὐ γὰρ ἐπιλελοιπασιν οἱ φίλοι Θεοῦ) καθαρωτέραν εὐρήσεις ἀπὸ αὐτοῦ τε καὶ ἐκείνων καὶ λεπτοτέραν τὴν ἔννοιαν. Ἀφῆ δὲ καὶ ἡμῖν Θεὸς ὑμετέρας θαλασσας εὐχαῖς τῶν τε παθῶν καθαρῶν, καὶ τῆς θαλάσσης τὸν νοῦν προσεγίου ταύτης συγχύσει, καὶ μικρὸν φωτισθῆναι, καὶ τι φρονεῖσαι περὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας, μᾶλλον δὲ σωθῆναι, ἐλέει τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν 370 Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ φωτός. Καὶ γένοιτο τοῦτου ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν τοῦ σωθῆναι εὐχαῖς πάντων τῶν ἀδελφῶν, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ τῆς ἀειπαρθένου καὶ παναγίας Θεοτόκου πρεσβείαις, οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΙΝΑ ΤΩΝ ΕΥΛΑΒΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ

ΙΕΡΑΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΗΞΙΩΜΕΝΟΝ,

ΕΤΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΤΕΛΟΥΝΤΟΣ ΤΟΤΕ ΒΑΘΜΟΝ.

EJUSDEM

DE SACERDOTIO

AD PIORUM MONACHORUM QUEMDAM

SACRO DIACONI MUNERE ORNATUM

NEC NON AB EPISCOPO DEINDE EVECTUM AD GRADUM PRESBYTERI.

Ἐν Χριστῷ μοι ἀγαπητὴ καὶ γνησιώτατε ἀδελφε. ἂ
τὴν ὀφειλὴν τῆς ἀγάπης πᾶσι κατὰ τὴν ἐντολὴν
ὀφείλοντες, πολλῶ μᾶλλον ταύτην ὀφείλομεν τοῖς
γνησίοις καὶ τοῖς φιλοῦσιν. Εἰ γὰρ καὶ ἀμερῆς ἡ
κατὰ Θεὸν ἀγάπη καὶ ἀκλή, καὶ ἀποκικίλος, καὶ πᾶ-
σιν ἴσως ὀφειλομένη κατὰ τὸν τέλειον λόγον, ἀλλ' ἡ
αὐτοαγάπη καὶ αὐτοτελειότης Ἰησοῦς, ἑαυτὸν διδοὺς
πᾶσιν, ὁμῶς κατὰ τὴν γνώμην ἐκάστου φανεροῦται
τοῖς βουλομένοις, ὡς καὶ τὸ φῶς αὐγάζων ἴσως πᾶ-
σιν ὁ ἥλιος, κατὰ τὸ θέλειν ὄρεῖν καὶ τὸ δυνατόν τῆς
ὀρασιῶς, καθορᾶται ἐκάστῳ. Ὅθεν καὶ φησὶν αὐτὸς
ὁ Σωτὴρ· « Ἐγὼ τοῖς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ »
οὐχ ὅτι τινὰς μὲν φιλεῖ, τινὰς δὲ οὐ φιλεῖ, ἀλλ'
ἀπλῶς πάντας ὡς αὐτοαγάπη ὢν, ἀγαπῶν τοὺς μὴ
βουλομένους αὐτὸν ἀγαπᾶν καὶ μακρυνομένους αὐτοῦ,
οὐ τυραννικῶς ἀναγκάζει. Καὶ γὰρ οὐκ ἀναίρει τὴν
προαίρεσιν, ὥσπερ καὶ τοῖς φιλοῦσιν αὐτὸν καὶ ἐγ-
γίζειν ἐπιποθοῦσιν ἑαυτὸν ὅλον παρέχει, καὶ τὰ τῆς
ἀγάπης αὐτοαγαθότης ὢν ἐπιδεικνύσει. Καὶ ὁ Ἀπό-
στολος δὲ τοῖς οικείοις πρὸ πάντων τὴν πρόνοιαν χορη-
γεῖν ἐπιτρέπει, τοὺς οικείους λέγων τῇ πίστει. Καὶ αὐ-
τὸς τοῖσιν εἰ καὶ τῶν ἐλαχίστων ἐλαχιστότατος τυγχά-
νων εἰμι, πιστὸς δ' ὁμῶς Χριστοῦ ἐν αὐτῷ τῇ τούτου
τε ἀντιλήψει ἱερεὺς καὶ δοῦλος αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἐνὸν
ἐμοί, ἀνάγκην ἔχω τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ μεμνησθαι,
καὶ τῆς τοῦ κεφαλαίου πασῶν μᾶλλον ἀγάπης ὡς
ἐφικτὸν, ἵνα κατὰ τὸν ἡγαπημένον αὐτῷ μαθητὴν,
καὶ Χριστὸς αὐτὸς διὰ ταύτης μικρᾶν τινα χώραν
ἐν ἐμοί καὶ μονὴν ἔχω εὐρεθῆ. « Ὁ μόνων γὰρ,
φησὶν, ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς
ἐν αὐτῷ. » Λοιπὸν καὶ αὐτὸς ταύτην τηρεῖν ὀφεί-

In Christo dilecte mihi et fidissime frater, offi-
cium charitatis nostræ juxta mandatum omnibus
debentes, multo magis illam ingenuis et diligentibus
debemus. Et si enim quæ secundum Deum est
charitas indivisa, simplex et uniformis sit, et illam
omnibus debeamus secundum legis perfectionem,
ad instar Domini Jesu, qui est ipsa charitas et ipsa
perfectio et sese pro omnibus dedit, sed tamen illis
qui eum desiderant declaratur secundum intentionem
cujusque. Ita et lumen in sole lucens similiter
omnibus, ab unoquoque cernitur juxta voluntatem
videndi et visionis potentiam. Unde et dicit ipse
Salvator : « Ego diligentes me diligo ¹ : » non
quod aliquos quidem diligit et quosdam odio
habeat ; sed cum sit charitas ipsa, omnes diligit,
et eos qui eum nolunt amare et qui se
avertunt ab eo non tyrannice cogit ; etenim non
auferit arbitrium, sed prout diligunt illum et ad eum
accedere student, se totum tradit et donat, et cum
sit bonitas ipsa, amoris testimonia præbet. Et Apo-
stolus domesticis ante omnes mandat esse providen-
dum, domesticos vocans ejusdem fidei famulos.
Ego igitur, quamvis forte minimus sim inter mini-
mos, fidelis tamen sum Christi, in ipsa ejus sus-
ceptione et auxilio sacerdos ejus et servus, quan-
tum in me est, necesse habeo meminisse manda-
torum ejus, maxime charitatis, quæ omnium caput
est, pro viribus meis, ut secundum discipulum ipsi
dilectum, Christus in me ipse solus parvam inveniat
habens quandam mansionem ; dicit enim Joannes :
« Qui manet in charitate in Deo manet, et Deus in

¹ Prov. viii, 17.

eo^o. » Cæterum, cum ipse illam debeam servare et, secundum præceptam, omnibus ostendere, sed magis eis qui me diligunt, te habens inter conjunctissimos et mihi amicissimos, tibi et sincerissime nunc charitatem ostendere gestio. Non exhortationis formam hic sequar, sed tradam quasi memoriale verbum et notitiam brevissimam ejus quem suscepturus es diaconatus, per quod tibi assistam, quasi ante te hoc ministerium ingressus, et sacerdos Christi factus et minister mysteriorum ejus, qui me infinita sua bonitate maximis et divinis dignatus est bonis.

Ecce igitur, charissime, dignus habitus es qui minister heres Christi et diaconus ejus et socius, et interpres mysteriorum et ejus propinquus familiarisque, et communicans, et præcor Evangeliorum: neque jam velis quibuscumque irretitus, sed aperte videns, neque mediante Seraphim, sacerdote scilicet, ab instrumento communicans, sed ipse inventus Seraphim, sacerdotio modo honoratus. Tu vocans ad preces, non ipse vocatus, alios impellens ut ad Deum accedant, ipse non cessans a divinis commerciis: et fidelibus prædicans, eos ad attentionem et obedientiam exhortans, et positus prope Christum, totus aliorum via et exemplar et conductor factus ad lumen. Et quid aliud eris quam Cherubim, totus inter mysteria eum transpiciens qui videt omnia? Aut Seraphim igneus fruens viventis Deo qui ignis est? aut thronus, habens in te sedentem eum qui est ubique, sacrificio et communione? aut etiam angelus quidam, utpote ejus minister et legatus? Et hæc omnia tibi non in figura aut imagine contingent; quia non figura cuidam et typo es ministraturus, sed ipsi vero Domino quem in caelis circumstant custodientes spiritus. Quod enim illi faciunt in caelis, tu hic in terris adimpleturus es. Etenim sic voluit omnium caelestis architecta quod nempe in caelis et in terra ministerium ageretur sacrum. Et ipse ita fecit ut videretur: et homo visus est per seipsum suam nobiscum unionem adimplens. Cum enim solus esset spiritus purus, sponte formam induit materialem, et secundum hanc formam sensibilem hominibus similis factus est; natura sua increatus et æternus, non assumpsit spirituum naturam creatam immaterialem, creaturæ se uniendum cogitans: illos autem ex nihilo producens gratia mirifica spirituales et immortales fecit eos, cuique simul pro gradu partem gloriæ suæ impertitus. Et nobis tribuit ut nostram naturam creatam assumpsit hypostaticè sibi unientiam. Humana itaque naturæ consors effectus indivulsa et inconfusa unione, ipsam gloriosorum divinitatis attributorum in participationem vocavit: « In ipso enim, inquit Paulus, habitat plenitudo divinitatis corporaliter^o. » Visus est igitur, et iterum videndum modo quem amore elegit se præbet: et seipsum nobis dedit, et etiamnum pro nobis se tradit

λων, και δεικνύων πᾶσι κατὰ τὴν ὄρα, και μέλητα τοῖς φιλοῦσι σε τῶν φιλετάων ἔχων, σοι και γνησίως· ἐν τῷ παρόντι ταύτην ἐνδείκνυμι· οὐ παραινέσεις τύπον διενεργῶν ἐν ταῦδε, ἀλλ' ὁπαρησίως λόγον και γνώσιν τινα λεπιτοτέραν ἧς ἡξίωσαι διακονίας διὰ τοῦδε σοι παραχόμενος, ὡς και αὐτὸς πρὸ σοῦ ταύτην ὁπκείσθων τὴν ἐρᾶν λειτουργίαν, και ἱερεὺς Χριστοῦ τυγχάνων και ὑπέρτης τῶν αὐτοῦ μυστηρίων, ἀρχὴ τούτου χρηστότητι τῶν ὑπὲρ ἐμὲ μεγίστων τε και θεῶν ἡξιωμένος.

Ἰδοὺ τοίνυν ἡξιώθης, ἀπαγγεῖλῃ, λειτουργὸς γενέσθαι: Χριστοῦ, και διάκονος αὐτοῦ και παραστάτης εἶναι και θεωρὸς τῶν μυστηρίων, και ἑγγίζων, και κοινωνός, και τῶν Ἐδαγγελίων κήρυξ, και οὐκ εἶμι παραπατάσμαι τισι καλυδόμενος, ἀλλ' ἀπερ:καλύπτως ἔρω, οὐδὲ διὰ Σεραφεῖμ, ἱερέως δηλαδὴ, τῇ λαβίβι μετέχων, ἀλλ' αὐτὸς τυγχάνων ὁ Σεραφεῖμ, ἱερωσύνης **371** ἡξιωμένος. Και καλῶν πρὸς προσευχάς, οὐ καλούμενος, και ἑγγίζειν ἄλλους ἐνάγων πρὸς θεόν, αὐτὸς ὁ κατέχων τελῶν τὰ θεῖα, και προσφωνῶν τοῖς πιστοῖς, και προτρέχειν περὶ αὐτῶν, και παρατιθεῖς τῷ Χριστῷ, και ἔλος ἑτέρων ὡν ὁδὸς τε και πρὸς τὸ φῶς ὁδηγός. Και τί ἕτερον ἢ Χερουβείμ, ἔρων ἔλος διὰ τῶν μυστηρίων τὸν ὄρωντα ἐὰ πάντα, και Σεραφεῖμ πυρφόρος, τὸν ζῶντα κατέχων ἀνθρακx, και ὄρονος, ὡς ἀναπαύόμενος ἔχων ἐν σοι τὸν πανταχοῦ τῇ τελετῇ και τῇ κοινωνίᾳ· και ἀγγεῖλος οὐκ ὁπκέρτης αὐτοῦ και λειτουργός· και ταῦτα οὐκ εἰκόνι τινι, οὐδὲ γὰρ τύπω διακονῶν ὁπαρχεῖς, ἀλλ' αὐτῷ τῷ ὑπὸ τῶν ἀθλῶν ἀνω δορυφορουμένῳ Δεσπότη. Και ἀπερ. οὗτοί γε εἶμι, αὐτὸς κάτω διατελιζός· οὗτω γὰρ ἡθελήσεν ὁ πάντων τεχνίτης τῆς αὐτῆς λειτουργίαν ἀνω τε και κάτω τελεῖσθαι· και αὐτὸς οὕτως ὤφθη πεπονηκώς, και ἀνθρώπος ὁφθεις, δι' αὐτοῦ τὴν μεθ' ἡμῶν ἔνωσιν ἐξέτελεσε. Μόνος ἄυλος γὰρ ὢν, ὀλην ἐνεδύσατο θείων, και τοῖς κατ' αἰσθησιν ἠνώθη βροτοῖς: Και ἀκτιστος τῇ φύσει τελῶν και ἀναρχος, οὐ τῆς κτιστῆς ἀθλίου τῶν νόων μεταλήψε φύσεως, ἐνωθῆναι τῇ κτίσει βουληθεῖς. Κτίσας δ' αὐτοὺς ἐκ μη ὄντων, κατὰ χάριν ἀύλους και ἀθανάτους τούτους εἰργάσατο· και ὁδῆς μετέχειν αὐτοῦ, δωρεὰν τούτοις ἀναλόγως ἐκείνῳ **D** δίδωσιν. Ἡμῶν δὲ τὴν κτιστὴν ἀροσελήψε φύσιν και ὁποστατικῶς ἡμῖν ἦρωται· και τῇ βροτεῖα φύσει τῶν τῆς θεότητος μεταδίδωσιν ἀσχημάτων ἐνδεδυμένος ἀχωρίστως και ἀσυγγύτως αὐτῆν. « Ἐν αὐτῷ γὰρ, φησι, κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. » Ὁραθῆ οὖν, και πάλιν ὡς εἰδόκησε καθορᾶται. Και αὐτοῦν δίδωκεν ἡμῖν, και ὑπὲρ ἡμῶν και τανῦν αὐθι: δίδωσι. Και τῶν τοιοῦτων ἔργων, ὡ πολλῆς ἀγαθότητος, ἡμεῖς λειτουργοί τε και ὑπέρβηται και μύσται. Τί τούτου μεῖζον, κατὰ τὸ ἐνεργεῖν τὰ μυστήρια, ὑπὲρ ἀγγέλλους τῆς ἀξίαν εἰλήφαμεν. Ὡ τῆς χρηστότητος τοῦ Δεσπότη! δς πάντα περιέχει, και ἀπερλήπτος, ἐν τῷ

^o 1 Joan. iv, 16. ^o Coloss. ii, 9.

δι' ἡμᾶς· ὁ ἀναφής κατεχόμενος· ὁ ἀόρατος ἐν αἰσθήσει· ὁ νοεὶ ἀκατάληπτος τοῖς θνητοῖς μετεχόμενος· δι' ἡμῶν τε τῶν τῆς ταπεινῆς καὶ παραπεινωκυίας φύσεως, διὰ τῆς δεδομένης ἡμῖν ἱερωσύνης, ὡ τοῦ θαύματος! τοῖς μυστηρίοις γινόμενος καὶ φαίνόμενος, καὶ διδόμενος, καὶ φερόμενος, καὶ ῥοηρούμενος, καὶ οἰκισόμενος, καὶ ἐνδεδυμένος, καὶ ὀργιζόμενος, καὶ καταλλαττόμενος, καὶ ἰλεούμενος, καὶ μεταλαμβάνόμενος. Τί καινότερον τῶν τοιούτων; τί μείζον ἀγαθὸν πρὸς ἀνθρώπους; τίς δύναμις; ὑπερτέρα; τίς ἐξουσία μείζους πλουτοῦσα χρίται; Ἰδοὺ ὁ χεὺς ἡμεῖς καὶ πηλὸς τε καὶ σκώλης; ἐξουσία καὶ δυνάμεις ὀρώμεθα· μᾶλλον δὲ καὶ πλεῖω τούτων δυνάμενοι ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης δυνάμει. Καὶ πλάσσει γὰρ τῆς κρείττονος πλάσεως τῷ βιπίσματι καὶ τοῖς λοιποῖς μυστηρίοις· καὶ Θεοῦ υἱῶν πατέρες, καὶ θέσει θεῶν ἐνεργοί, καὶ ἀμαρτίας ἀναρέται, καὶ ἐλευθερωταὶ ψυχῶν, καὶ λύται δεσμῶν αἰωνίων, καὶ παραδείσου κλειδοῦχοι, καὶ τὰ Θεοῦ δυνάμενοι· καὶ αὐτοῦ δεικνύμεθα συνεργοὶ πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπων.

iterum atque iterum : et hujus operis, o bonitas ineffabilis! nos sumus ministri, mystæ et sacerdotes. Quid hoc majus? hac suprema sacra mysteria celebrandi potestate, angelos ipsos dignitate vincimus. Sed o Magistri clementia! Qui omnia continet nec contineri potest, in parvo contractur loco pro nobis : qui palpari non potest, digitis tractatur et retinetur; invisibilis, sensibus obijcitur; qui mente comprehendi non potest, mortalibus communicat in natura nostra inlita et fallibili, et per sacerdotium quo dignati sumus, o prodigium! mysteris generatur, manifestatur, datur, producitur, introducitur, in loco collocatur, induitur, ad iracundiam provocatus et reconciliatus, et misericordia motus, et communione susceptus. Quid horum magis stupendum? Quod majus in his homines collatum beneficium? Quæ potestas sublimior? Quæ auctoritas majores conferens gratias? Ecce nos pulvis, lutum, vermes auctoritate et virtute pleni appaeremus, maxime et super omnia cum sacerdotii excellentem exercemus potestatem. Etenim sumus creatores sublimioris creationis baptismate et aliis sacramentis, et Dei Filiorum Patres, et divinorum instituti operatores, et peccati destructores, et liberatores animarum, solventes vincula æterna et paradisum reserantes, sic Dei potestatis acquestres et custodes, ejus scilicet cooperatores ad salutem hominum.

Μᾶλλον δὲ τί πρὸς ταῦτα ἡμεῖς; Πόσων ἐπιλείπεται Θεῷ ἕνεκα τηλικούτων δώρων; Ὅποιοι δὲ εἶναι κεχρησθήκαμεν, οὐδὲ εἰ κατὰ τὴν θεωρίαν ἡμεῖς τῶν πολυομμάτων ἐκείνων ἱκανοὶ πρὸς τοιαῦτα; Τίς γὰρ φύσις κτιστῆ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀξία χαρίτων; Αἱ πρῶται τῶν ἄνω τάξεις τρέμουσι, συστέλλοντι, C φρίττουσιν, αὐτὰ τε δὲ ἡμῶν ἐνεργούμενα καθορῶσαι. Καὶ γὰρ μᾶλλον θαυμάσιον τὸ πολυομῆκλον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας διὰ τῆς Ἐκκλησίας καταμανθάνουσαι, ὡς ὁ Παῦλος φησι. Καὶ αὐταὶ μὲν ἐπιγινώσκουσαι τὸ κτιστὸν ἑαυτῶν, καὶ τὸ ὑπέρμετρον τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, δευλιώσι τε καὶ ἐκπληκτικῶς βοῶσι, καὶ τοῖς γινόμενοις θαυμάζουσιν. Ἡμεῖς δὲ τούτων τῶν θειοτάτων τε καὶ μεγίστων ὑπουργοὶ τυγχάνειν καὶ ὑπηρεταὶ ἡξιωμένοι, ὅπως διακαίμεθα; τὴν φοβεράν ἐξουσίαν ταύτην καὶ φρικτοτάτην ἐγχείρησιν, ἔστιν. ὅτε εἰς ἀρχὴν (οἱμοί!) παθῶν, 372 καὶ ὕλην ἀμαρτίας, τὴν ἀμαρτίας καὶ παθῶν ἀναίρεσιν ἀπεργαζόμεθα, εἰς ἐξουσίαν ἀρχικὴν τε καὶ κοσμικὴν ταύτην ἔλκοντες τινες καὶ πονηρῶς βιζόμενοι, καὶ μανιωδῶς ἐπιπυδῶντες αὐτῇ, καὶ τὰ καθ' ὧν κατέστη διενεργούντες, ἵνα ταύτης φύσις ἐπιδράξωνται, εἴγε καὶ τούτης οὕτω μετέχουσι, καὶ οὐ μακρύνονται μᾶλλον. Τοῦ τοιοῦτου ὕψους εἰς ἔνοιαν οἱ κατ' ἀγγέλους ἐκείνοι τῶν ἁγίων γινόμενοι, κατὰ τὰ θειότατα φρίττοντες, ὡς εἴρηται, Σεραφίμ, τὸ μέγα τῆς ἱερωσύνης ἐφευγόν τε καὶ ὑπεστέλλοντο· ἀξιούμενοι δὲ ταύτης, ὅπως τὸν ἑαυτῶν ὑπονόμουν βίον, ἔτλον ἐξ ὧν εἰργάσαντο.

Quid amplius ad hæc nos dicemus? Quot et quanta Deo debemus! quantum abest ut satis digne de eo judicemus, etiamsi oculatiores essemus! Quæ enim creata natura beneficiis Dei invenietur digna? Primi cælestium spirituum ordines tremunt, se prosternunt, timore corripiuntur ea quæ agimus cernentes: etenim maxime mirantur quoniam per ecclesiam predicatur multiformis Dei sapientia, ut loquitur Paulus; ipsique agnoscentes a quo creati sunt et immensam Dei in se bonitatem timent et stupentes proclamant de his quæ sunt miraculis. Nos vero sanctissimarum maximarumque rerum ministerio et dispensatione digni quoniam animo sumus? Tremendam hanc auctoritatem et formidandam fabricationem æpe, heu! in nobis imperio passionum et carnis peccati subjicimus, dum peccati et passionum fugam et derelictionem super illo complemus, et in hanc potestatem omnium primam, quasi mundana foret trahantur quidam etiam male viventes, et in eam D stulte furiosaque insillentes ita quæ sunt præcepta faciunt ut illam arripiant, qui, heu! ab illa arceri meruissent, nedum his omnibus emendemus. Illi vero qui sanctorum more viventes ad instar angelorum intelligentiam et existimationem hujus adepti sunt celsitudinis, trementes, ut diximus de sanctissimis Seraphim, magnam sacerdotii effugiunt dignitatem et ab ea se subducunt: dignos autem ejus se ostendunt manifestis operibus quibus vitam ordinant et regunt.

* Ephes. iii. 10.

Nos ergo, charissime, hujus meriti participes esse cupientes, quantum poterimus, enitemur vitam regere et reformare ad eorum exemplum et normam. Hoc opus non solum non est nostrum qui sumus tantuli inter minimos, nec consequens ex sinistro merito, sed etiam neque est opus eorum qui sunt quam maxime puri et qui secundum angelos vivunt, sed neque opus est ipsorum angelorum. Solius divina est opus naturæ producentis ex nihilo quæ sunt et non fuerunt prius, quæ omnia conservat, et quæ potest pro voluntatis nutu ea mutare. Quod inde patet. Soli inter res creatas reformationem expectamus qua indigemus, misere triturati et pulchritudinis pristinae jacturam passi non audiendo vocem Dei æterni, immortalis, immaculati et immutabilis; bono autem ex nihilo creato servientes; voluntarie corrupti ex eo, divina immortalitate spoliati, et separatione et alienatione ab immortalibus mortales facti, in tantam gratiæ necessitatem incidimus et penuriam auxilii. Etsi enim apostata sibi ipsi vivens et stans videatur, tamen privatur vera Dei vita, pessima mutatione sponte sua mutatus; et hac ipsa persuasione adversarius constituitur Domini qui fecit illum et propterea sibi ipsi et nobis quos perdit afficiens ad imitationem sui persuasit, causa perditionis fuit. Sed ille mansit apostata, nec malitiam deseruit; nos vero et post peccatum locum habuimus ad vitam remeandi, bonitate ejus qui fecit nos. Ille enim non illusionem quancumque passus est ut caderet; nec erat pondere carnis et materiæ illecebris inodatus, sed voluntarie, etsi ejus veram et lucidam haberet cognitionem, decidit a bono. Hinc ergo et penitentiam locum non habens, perfidia maxime malus, in malitia perseveravit, et malitiam suam auxil. Nos autem e sensibus crepti et contra pressimas ejus scilicet muniti, gratiam accepimus penitentiam, ut si quando in tentationem mali hujus hostis nostri incidimus, sensum et intelligentiam adepti verorum et divinum bonorum, e quibus excidimus, resipiscamus, iterum revocemur, et pro culpa misericordiam gratiam habeamus, et vnuo in participationem bonitatis divinæ redintegremur. Cum igitur ad hæc tendant et prophetæ et lex et cæremonia sacrificialiaque omnia lege præscripta et denique Dei incarnatio inter homines, ut malum peccati doceamur, quatenus ab illo recedentes et hunc qui nos corrumpit et seducit, fugientes, inveniamur sicut prius fuimus, aut potius meliores, natura scilicet nostra Creatori unita, ut dictum est; denique per incarnationem revocati sumus ad Dominum summe diligentem et bonum. Sed cum impossibile esset ut incarnatus perpetuo maneret hic inter nos, quod humanæ naturæ alienum hoc esset, proprium autem et legitimum vitæ quam post sacrificium resumpit, non poterat insuper carnem morte immortalitate jam donatis mortalibus subjicere oculis, maxime impiorum et peccatorum hominum, nec istorum operari reformationem: quia etiam illud

Τούτων τῆς ἀξίας καὶ ἡμεῖς κοινωνοί, ἀγαπῶντες, θεῖα χάριτι γεγωνότες, ὡς δύναμις ἐξακριβοῦν τὸν βίον καὶ διευθύνειν κατ' ἐκείνους σπουδάσωμεν. Τοῦτο τὸ ἔργον οὐχ ὅπως τῶν ἀλαχίστων ἡμῶν οὐκ ἔστιν ἔργον ἀξίας τῆς ἡμετέρας ἀκλόουθον, ἀλλ' οὐδὲ τῆς τῶν ἄκρας καθαθαυμένων ἐκείνων, καὶ τῶν κατ' ἀγγέλου; καὶ ἀγγέλου αὐτῶν. Μόνης δὲ τῆς θείας τοῦτο τυγχάνει φύσει; ἔργον, τῆς τὰ θεοῦ παραγαγούσης μὴ ἔντα πρότερον, καὶ ἀσθίς συγκρατούσης, καὶ ἀλλοιοῦν δυναμένης ὡς βούλεται. Καὶ ὅλον ἀντεῦθεν. Ἐπει γὰρ ἡμεῖς μόνος τῶν γεγωνότων ἀπάντων τῆ; ἀναμορφώσεως; ἐχρηζόμεν, συντριβέντες ἀθλίως καὶ τὸ πρόην ἀπολλέσαντες κάλλος τοῦ ἀεὶ μὲν ἔντος καὶ ἀθνήτου καὶ ἀφθάρτου καὶ ἀναλλοιώτου Θεοῦ παρακούσαντες, ὑπακούσαντες δὲ τοῦ ἐκ μὴ ἔντος γεγωνότο; ἀγαθοῦ, καὶ παραφθαρέντος ἰκουσίας, καὶ τὴν ἀθανάσιαν ἀπολωλεσκότο; τὴν θείαν, θνητοῦ τε καταστάντο; τῆ διαστάσει τοῦ ἀθανάτου, εἰς τὴν χρεῖαν τῆς χάριτος ταύτης ἤλθομεν. Εἰ γὰρ καὶ ζῶν καὶ μένων ὁ ἀποστάτης δοκεῖ, ἀλλὰ τῆς ἀληθοῦς ζωῆς τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπιστήρηται, ἀλλοιωθεῖς αὐτοθαλῶς τὴν ποιηρὴν ἀλλοιωσίν, καὶ ἐναντίος κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ὑπάρξας τῷ πεποιηκότι αὐτὸν δεσπότῃ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπολείας τῆς ἰσῆς αὐτῷ, καὶ ἡμῖν αὐτῷ πεπεισμένοι; παραίτιο; γέγονον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀποστάτης μένει, καὶ ἡ κακία αὐτῷ ἀναπόβλητος ἡμεῖς δὲ καὶ μετὰ τὸ παθεῖν, ἐγερθῆναι χώραν εὐήρησμεν ἀγαθότητι τοῦ πεποιηκότος ὅτι ἐκεῖνος μὲν οὐκ ἀπάτη πίπτωκεν, οὐδὲ γὰρ σαρκὸς πάχει καὶ βίῃ συμπίπλεκτο ἰκουσίας; δὲ, ὅσπερ ἀληθῶς τὴν γνώσιν εἶχεν, ἀπεκήθησεν ἀγαθοῦ. Ἐντεῦθεν οὖν καὶ μετανοία; χώραν οὐκ ἔχων, ἰδελοκακῶν ἄλλων μένει, καὶ τῆ ποιηρῆς πλατύνεται. Ἡμεῖς δὲ, ἀσθητῆ; κλαπέντες; καὶ κλάνη τοῦτο ποιηρῆς, χάριν εὐήρησμεν μετανοίας, ὡς εἰ τοῦ κακοῦ γεγωνότες ἐν πίστῃ, τοῦτο καταφρονήσομεν, εἰς ἀσθησίν τε τῶν ἀληθῶν καὶ θείων ὧν ἐκπεπώκαμεν γεγωνότες μεταμεληθῶμεν, ἀσθί; ἀνακληθῶμεν, καὶ τῆς ἀπάτης ἐκείνης χάριν ἔληθῶμεν, τῆς θείας; δὲ κάλιν μεταλάβωμεν ἀγαθότητος. Ἐπει οὖν διὰ ταῦτα καὶ προφητῆ; καὶ νόμος, καὶ τελετῆ πάσα τοῦτο, καὶ τελευταῖον Θεοῦ ἐνανθρώπησις, ἵνα καὶ διδαχθῶμεν τὴν πτωχῶν, καὶ ταύτης ἀποστάντες καὶ τοῦ φθείραντος ἡμῶς καὶ κληθῶσαντο; γινώμεθα ὡ; τὸ πρόην ἄλλων δὲ γε καὶ κρείττονος, ὡς τῆς ἡμετέρας, ὅς εἰρηται, φύσει; τῷ ποιητῆ; ἐνωθείσης, τοῦτο ἦδη καὶ γέγονε, καὶ διὰ τῆς ἐνανθρώπησεως ἀνακληθῶμεν τοῦ φιλεθρώποτάτου δεσπότου. Πλὴν ἐπειδὴ περ τὸν σαρκωθέντα ἐντεῦθα πάντοτε μένειν οὐ δυνατόν ἦν, οὐδὲ γὰρ φύσει; ἀνθρωπίνης τοῦτο, ὅρον ζωῆς λαβοῦσης μετὰ τὸ ἐπιτίμιον, καὶ τὴν σάρκα δὲ τῷ θανάτῳ ἀθανάσι; σπυγα, οὐκ ἦν δυνατόν ἀσθί; ὄρασθαι θνητοῖς, καὶ ἀσθί; μᾶλλον ἢ πλημμελοῦσιν ἀνθρώποις, καὶ τούτων ἐνεργεῖν τὴν ἀνάπασιν ὅτι καὶ παρ' ἀξίαν τοῦ θείου καὶ ἀφθάρτου καὶ ἀλήπτου σώματος ἐκείνου τοῦτο ἦν, καὶ ὅτι οὐδὲ παρὰ πάντων ἀνθρώπων αὐτεφευγί; χρωμένων, ὑπακούεσθαι εἶχεν

ἄν καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἐνεργεῖν, ἐμελλε δὲ μᾶλλον καὶ πάλιν ἀθετεῖσθαι. Καὶ εἰ δυνατόν πάτχειν, καὶ θησκαῖν ἀπειράκις, ὡς καὶ ἠθετήθη καὶ ἀθετεῖται, καὶ ἔπαθε καὶ πάσχει πάλιν διὰ τῶν αὐτοῦ πάντοτε πασχόντων ὑπὲρ αὐτοῦ· διὰ ταῦτα τοίνυν αὐτὸς μὲν ἀνελήφθη. Καὶ τοῦτο ποιών ὑπὲρ ἡμῶν ὁ ἀχωρίστως μένων ἐν κόλποις τοῖς Πατρικοῖς, καὶ πανταχοῦ παρῶν πάντοτε, τὸ σῶμα συναυψῶν, καὶ τῷ Πατρὶ προσάγων ὡς δῶρον, καὶ σύνεδρον ποιῶν ἄνω, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας· καὶ δυνάμεως, ὡς ἐφη Παῦλος, καταστησάμενος, **373** καὶ ἑμῶθεν ἀποδείξας, δοξαζόμενον καὶ προσκυνούμενον περὶ πίσης τῆς κτίσεως, ὃ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν δεῖ κείται, θῦμα καὶ προσφέρεται τῷ Πατρὶ, καὶ παράκλητός ἐστι, καὶ ἰλασμός, καὶ λυτήριον, καὶ μετοχή, καὶ δῶρον, καὶ βραβείον, καὶ πᾶσα ἀπόλαυσις. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα οὕτως ἐξετελέσθη, καὶ ἂ μὲν ἡ κ' δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, οἱ σωζόμενοι δὲ τοῦ σώζοντος ἐν χρεῖα εἶπιν, ὁ Σωτήρ τὴν χάριν τοῦ σωτηρίου, ὃ τῆς πολλῆς εὐσπλαγχνίας ἰ τοῖς ἰσοῖς τῆν φύσιν ἦτο ὁμοιοπαθεῖσιν ἀνθρώποις, τοῖς σωζόμενοις· παρέσχετο· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς σώσαι θέλων ἀνθρώπους, κατ' ἀνθρώπους ἐγένετο· οὐκ ἀγγέλοις· τοῦτο παρασχών, ὡς εἰρηται, ὅτι οὐδ' ἀγγέλοις ἠνώθη, εἰ μὴ νοητῶ· μόνον· οὐδὲ γὰρ χρεῖα τοῦτοις ἀνακαινίσεως. Σωτήρας· οὖν ἀντ' αὐτοῦ, καὶ ψυχῶν πλάστας, καὶ πρὸς οὐρανὸν ὁδηγούς, καὶ φῶς, καὶ ζωὴν, καὶ Πατέρας, καὶ ποιμένας καὶ φύλακας, τοὺς ἱερεῖς καταστήσαστο, τὴν αὐτοῦ δυνάμιν κεκτημένους· οὐκ ὑπὲρ ἑαυτῶν γεγονότας οὐδὲ δι' αὐτοὺς μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ ἄλλων τοῦτο γε καταστάτας.

Φροντιστέον τοίνυν ὅπως δύναιμι, ὡς πρὸς τὸ τοῦ μυστηρίου ὕψος· ἐαυτοὺς ἱκανοὺς παρέχειν ὡς ἀγγελοῖς· ὡς ὀφείλει Θεοῦ δυνάμιν καὶ ἐξουσίαν καὶ χάριν ἐπὶ γῆς· τινὰς κεκτημένους· καὶ οὕτως οὐκ ἑαυτοὺς μόνον ὀφείλιν δυναμένους, ἀλλὰ τῶν πολλῶν χάριν μᾶλλον αὐτοὺς παρέχειν· καὶ τοῦτο μέχρι θανάτου· οὕτως καὶ γὰρ τὸ ἀρχέπυκον. « Τὴν ψυχὴν μου γὰρ, φησὶ, τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. » Καὶ Πέτρος δὲ, « Χριστὸς, φησὶν, ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν. » Καὶ Παῦλος περὶ τοῦ Πατρὸς λέγει· « Ὅς τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσαστο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν ἑαυτόν. » Καὶ ταῦτα μὲν κοινὰ πᾶσιν ἱερεύσι· τί δὲ καὶ τοῖς πρὸ Θεοῦ σχῆμα καὶ σταυροφόρον ἐνδεδυμένοις οὐ τῆς πτωχείας τοῦτο σημεῖον τοῦ Ἰησοῦ; Τοῦ σταυροῦ σύμβολόν ἐστι, τοῦ θανάτου εἰκὼν, ὅλων τῶν ἄνω· μελέτημα, τῶν κάτω πάντων ἀπόθεσις. Διὰ καὶ οἱ ἐν γνώσει τούτου μύσται πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἱερᾶς δόξης ἔφρευγον· οὐχ ὅτι φευκτὸν ἢ ἱερωσύνην, ἀλλ' ὅτι ἱκανῆς δεῖται καὶ μεγάλης τῆς μελλούσης οἰκονομεῖν τὰ ἱερὰ ἔργα ψυχῆς· καὶ καθαρὰς μὲν ὡς δυνατόν· προθύμου δὲ ὑπὲρ ὀφελείας τῶν ἀδελφῶν· ὅτι καὶ Θεοῦ ἔργον καὶ ἀγαπῆτόν αὐτῷ, καὶ δι' ἀγάπην δεδομένον, ὡς καὶ τὴν Πέτρον Χριστὸς ἐδίδαξε. Παρηγοῦντο τοίνυν ὡς ὑπὲρ αὐτοὺς λογιζόμενοι τὴν μεγάλην ἱερωσύ-

A erat huic sancto, porro et impalpabili corpori inconveniens; quia denique coram omnibus hominibus libero arbitrio utentibus non potuit agere quae pro illis subiiit, elegit potius iterum exinaniri, et quantum posset pati et mori millis, et ultra, sicut exinanitus est et exinanitur, passus est et patitur per suos continuo quotidie pro illo patientes: et propterea ipse ascendit in caelum. Et hoc pro nobis fecit qui ab aeterno manet in sinu Patris; atque ubique semper praesens est: corpus suum extollens coram Patre collocavit quasi donum humanæ naturæ, et sedere fecit in caelo: « Super omnem principatum, et potestatem et virtutem, » ut ait Paulus¹. Illudque corpus deificum præbuit glorificatum et adoratum super omnem creationem, et denique constituta pro nobis in aeternum victima offertur Deo Patri: sicque ipse est consolator noster, propitiatio nostra, redemptio nostra, pater nostra, donum nostrum, braviium nostrum, omnisque fructus noster et gaudium. Posquam ergo hæc ita adimplevit, et in caelo ad dexteram Patris, salvati autem Salvatore infigent et Salvator, o pietatis Infinita dignatio! salutis gratiam, hominibus sibi natura et passione similibus tribuit: salvare volens homines, hominibus similis factus est. Non angelis, ut dictum est, tale contulit beneficium ut angelorum naturam sibi uniret ne quidem intellectualiter; ipsi non egebant renovatione. Pro se ergo sacerdotes constituit salvatores, animarum formatores, ductores in caelum, lumen, vitam, patres, pastores et custodias; ejus virtutem adepti sunt et ad hoc constituti non pro seipsis solum et propter seipso, sed pro aliis etiam.

Considerandum est igitur quanta sit hæc potestas, ut nos ipsos idoneos præbere ad altissimum illum mysterium pro viribus satagamus. Sic oportet quosdam super terram adipisci Dei virtutem, auctoritatem et gratiam, ut non solum in propria utilitate exerceant, sed et in profectum multorum illi habeant et tribuant etiam usque ad mortem parati. Sic enim fecit et dixit archetypum nostrum: « Animam meam pono pro ovibus meis². » Petrus autem: « Christus, inquit, pro nobis passus est. » Et Paulus de Patre dicit: « Proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum³; » et hæc omnia communiter dicta sunt de Jesu et de omnibus sacerdotibus. Quid sibi vult quod induantur sancto habitu et stola crucibus ornata? nonne hoc est signum paupertatis Jesu? Crucis Dominicæ symbolum est, mortis ejus imago, caelestium omnium exercitatio, terrenorum evacuatio. Idecirco quidam spirituales homines jam ministerio sacro initiati aliquando ultimum divini gloriæ culmen effugerunt, non quod sacerdotium sit quodam modo effugiendum, sed timetur quia ad illud officium et regimen sanctarum rerum requiritur mens omnino apta et altissima maximaque sapiens; et quam purissima; zeloque in bonum

¹ Ephes. i, 21. ² Joan. x, 15. ³ Rom. viii, 32.

fratrum flagrantissima; et quia hoc est opus Dei, A
 cujus illi cura est amore et æmulatione plena, et
 amori mercede donatum, sicut Christus docuit Pe-
 trum^o. Summis igitur precibus se excusabant, ex-
 emplo Patrum illorum qui præ humilitate supra se
 esse sacerdotium profitebantur. Atqui ab hominibus
 illis præsertim post susceptum habitum recusaba-
 tur sacerdotium, quos propter meriti eminentiam
 et puræ vitæ excellentiam, multi dignos judicave-
 rant: illud enim timetur ab anima foris et imma-
 culata: porro candor, innocentia et pietas huic ma-
 xime conveniunt professioni. Et hic multorum est
 honor splendidissimus, maxime eorum qui sunt ex
 Ecclesia; qui tantopere est virtute et stabilitate
 donatus ut fere totius Ecclesiæ familia, a monachis
 dirigi videretur. Si enim accurate inquiras, vix in-
 venias aliquam a sæculo ad hierarchiam sacram
 evectum fuisse: hoc quasi sorte monachis reser-
 vatur: et nosti quod si qui ad sacros ordines di-
 riguntur ex mundana vita, hoc ab Ecclesia conce-
 ditur ut monachorum habitu primum induantur.
 Sed dum hæc speliuum existimatio et præsertim
 sanctorum qui in Ecclesia præsent, sacræ huic
 professioni secundum cælestem normam et insti-
 tutionem susceptæ honorem conferre gestit, mala
 multorum dispositio ipsa omnia corrumpit, profes-
 sionis cæremonias inutiliter reddit, heu! et solvit:
 et quidam ordines hierarchiæ usurpantes, minime
 tractant ut oporteret. Sed id unum satagunt obti-
 nere ut sacratissima hac auctoritate potiantur, et ad
 hoc nihil non faciunt. Nihil horum quæ ad ejus
 dignitatem conferunt exercent, imo aliquando
 potius quæ sunt contra illam faciunt, sed illa contra
 eos maxime vergunt. Etenim propterea sacro ha-
 bitu non induendi sunt, sed scopo ejus attenden-
 dum est, et cum sacerdotio aliqui dignandi sunt,
 eligendi sunt inter eos qui magis pii conversatione
 ostenduntur, et qui maxime humilitate radicati hu-
 milem Dominum imitantur. Continuo quidem de-
 prehendere habemus eos qui regulam et imaginem
 Domini non susceperint in sacra ordinatione, ple-
 rumque invenire arrogantis et vanæ ostensionis
 causam, non per seipsam, sed per voluntatem nos-
 tram, quæ, Dei spiritu dirigi renuens, unice ad
 bona inferiora præceps ruit et etiam se illis impli-
 cat et miscet sensibus. Non autem debemus decipi.
 Hæc contra me scribo, sæpe cogitationibus
 præsumptionis illusur, sed non excusationem quæ-
 ram, scio enim quam sit sancta hæc loquendi ne-
 cessitas, et me cum aliis confitendi mendacem. Im-
 possibile est nullum in nobis profectum emergere
 ex memoria et cognitione honorum etiam cum ad-
 versamur per quæ non oportet opinamenta. Etenim
 per nos non stat opinionum notiones et convenien-
 tias detegere, quia erroris obnoxios esse nobis natura
 accidit et inconstantiæ et mutationi subesse:
 sed optime possumus cognoscere quod patimur et quod
 nobis expedit et iterum ad melius agi et con-
 verti: hoc certo scientes quod pœnam luemus si mali
 sinus. Aliunde memoria retinere bona pretio-
 sissima et æterna aliquid in nobis ingerit et seminat
 divinissimum.

^o Joan. xx, 15 seq.

την οὐ ταπεινώσονται ἐκεῖνοι Πατέρας. Νῦν δὲ παρὰ
 τῶν τὸ σχῆμα ἐκείνων ἐνδιδυμένων τούτο θώκεται
 μᾶλλον, καὶ τούτοις εἶδῃσθαι διὰ τὸ μέγα τῆς ἀξίας
 ὑψηλὸν τε καὶ καθαρὸν ἔξιον κρίνεται τοῖς πολλοῖς,
 οὐ καὶ τῆς δυνατῆς καὶ κεκαθαρμένης τούτου δέξεται
 ψυχῆς. Καθαρότης δὲ καὶ εὐλάβεια συντρέχει μᾶ-
 λον τῷ σχήματι. Καὶ ἡ τοιαύτη τῶν πολλῶν δόξα
 καλλίστη, καὶ τῶν καθόλου μᾶλλον τῆς Ἐκκλη-
 σίας· καὶ κατὰ τοσούτον βεβαιωθεὶσά ἐστιν,
 ὡς καὶ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας πα-
 σης σχεδὸν τοῖς μοναχοῖς ἔγχειρίζεσθαι. Καὶ
 ἐξιτάξω ἥδη σπανιάκις εὑροῖ; τινὰ ποτε τῶν
 ἐν τῷ κόσμῳ ἱεραρχίας ἡξιωμένων· τοῖς μοναχοῖς
 δὲ τούτο ὡς περ ἀποκεκλήρωται. Καὶ ἴδοις ἂν τινὰς
 ἐκ τοῦ κοσμικοῦ βίου πρὸς ἱεραρχίαν ἀναγομένους.
 B Καὶ τούτο δὲ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτούμενος,
 τὸ τῶν μοναχῶν πρότερον ἔνδυμα ἐπαυδοῦσθαι.
 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν χρίσις κοινή τῶν πιστῶν καὶ τῶν
 τῆς Ἐκκλησίας θεῶν προστατῶν μᾶλλον, τῷ σχή-
 ματι τῷ θεῷ κατὰ τὴν ἀνωθεν τούτου τάξιν καὶ τὸ
 ἐπάγγελμα, ἀπονεμόντων τὴν τιμὴν ἢ τῶν πολλῶν
 δὲ οὐκ ἀγαθὴ γνώμη τὰ πάντα παρέφθαιρε. Καὶ τὸ
 τοῦ σχήματος ἡξιώθη (φαῖ!) καὶ παρατίθραυσται.
 Καὶ τῆς ἱεραρχίας ἐπειλημένοι τινὲς, οὐχ ὡς περ
 ἐχρῆν ταύτην οἰκονομοῦσιν, ἀλλ' ὥστε μὲν μόνον
 τῆς θειοτάτης ἀξίας ἐπιτυχεῖν σπουδουσιν ὅση δύ-
 ναμις, καὶ πάντα πράττουσιν ἐπὶ τούτῳ· οὐδὲν δὲ τῶν
 κατ' ἀξίαν 374 αὐτῆς διενεργοῦσιν, ἐστιν ὅτε δὲ
 μάλιστα, καὶ κατ' αὐτῆς, καθ' ἑαυτῶν δὲ μᾶλλον
 ποιῶσι. Δέον γὰρ μὴ διὰ τούτο τὸ σχῆμα ἐνδύε-
 σθαι, τῷ σκοπῷ δὲ τούτου προτρέχειν, καὶ τῆς
 ἱερωσύνης δὲ ἀξιοθίντας, πρὸς τούτο ἀπολιγνέντας,
 εὐλαβεστέρους δεῖκνυσθαι, καὶ τῷ ταπεινωθέντι συν-
 ταπεινοῦσθαι Δεσπότη, οὗ τὴν τάξιν καὶ τὴν εἰκόνα
 εἰλήφασιν, ἐστιν ὄρῳν, ἐκάρσειως μᾶλλον τὴν θεῶν
 τάξιν ταύτην καὶ τύφου πολλοῖς γινομένην αἰτίαν,
 οὐ παρ' αὐτὴν, παρὰ δὲ τὴν ἡμετέραν οὐ πρὸς τὸν
 θεῶν νοῦν τεταμένην προαίρεσιν, πρὸς μόνον δὲ
 κεχηρῶσαν, καὶ ὅλην ἐκχερμαμένην τὰ κάτω καὶ ἐν
 αἰσθήσει. Ὁφείλομεν δὲ μὴ οὕτω σκοπεῖν. Εἰ γὰρ
 καὶ κατ' ἑαυτοῦ ταῦτα γράφω, τοῖς αὐτοῖς; λογι-
 σμοῖς τῆς οἰήσεως πολλάκις ἐχόμενος, ἀλλ' οὐ πα-
 ραιτήτομαι· καὶ ὅσον ἐνωῶ θεῶν εἶναι καὶ ὀφειλό-
 μενον λέγειν, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτῶν
 D ἐξελέγγειν. Ἀδύνατον γὰρ μὴ ὀνησίην τινα γίνεσθαι
 τῇ μνήμῃ καὶ ἐνοίᾳ τῶν ἀγαθῶν ἐν ἡμῖν, καὶ ὑπὸ
 μὴ θεόντων λογισμῶν κλεπτομένοις. Τὸ γὰρ ἐνοίᾳς
 δέχεσθαι καὶ προσβολῆς λογισμῶν ἡμᾶς τῶν οὐκ
 ἐφ' ἡμῖν· καὶ τὸ ἀπατάσθαι· ἐπισυμβαίνειν πέφυκεν
 ἡμῖν ἀλλοιῶσαι κεκρατημένοις. Ἄλλὰ τὸ ἐνοεῖν τὸ
 συνοῖσον, καὶ αὐθις ἐπαυδοῦσθαι πρὸς τὸ κρείττον,
 τῶν ἐφ' ἡμῖν. Τούτο οὖν παρορῶντες, ὑπ' εὐθύνην
 ἂν εἴημεν. Ἄλλως τε καὶ τὸ μεριμᾶν περὶ καλ-
 λιστῶν ἀεί, πέφυκε τι θεῖτερον ἀποτίκτειν.

Λοιπὸν ὀφείλομεν ἐξετάζειν τίνος ἰσμὴν ὑπηρεί-
ται, καὶ τίνος ἔργου διάκονοι· καὶ τὴν εἰκόνα φέ-
ρομεν τίνος. Θεοῦ τοίνυν ἔσμην ὑπηρεῖται τοῦ κτί-
σαντος τὰ πάντα, καὶ εἶναι εὖ εἶναι ποιήσαντός τε
καὶ ἀεὶ βουλομένου· καὶ μεταβιβλημένων ἔκρουσιως
εἰς τὸ κακῶς εἶναι τινῶν, καὶ μᾶλλον ἀνθρώπων,
αἰθίς εἰς τὸ εὖ εἶναι ἀποκαταστήσει θελήσαντός τε
καὶ εὐδοκῆσαντος, καὶ ἐνεργοῦντος τοῦτο διὰ τῶν
ιερέων. Ἔργου δὲ διάκονοι ὑπάρχοντες τοῦ μεγί-
στου. Ἡ γὰρ ἠνώθη τὰ ἐπὶ γῆς τοῖς ἄνω καὶ ἡ
ἐχθρα ἐλύθη, καὶ Θεὸς βροτοῖς κατηλλάγη, καὶ
πλάνη πέπαυται πᾶσα, καὶ θαιμῶνων κράτος ὤλετο,
καὶ ἀνθρώποι μετ' ἀγγέλων, καὶ υἱοὶ Θεοῦ καὶ θεοὶ
γενόμενοι κατὰ χάριν, τοῦτου ἐνεργοὶ, λειτουργοὶ,
οἰκοδόμοι, μύσται τυγχάνοντες ἀποβῆταις. Εἰκόνα
δὲ φέρομεν, ὡς θεῖαν τε καὶ μεγίστην, κατὰ τὴν
ἄξιαν ἕκαστος ἀναλύει. Ἐπίσκοπος γὰρ εἰκὼν
Ἰησοῦ· καὶ μετ' αὐτὸν πρεσβύτερος κατὰ τὸ ὅτι
τὰ μυστικά· τοῖς δ' ἄλλοις χαρισμασιν ἐπίσκοπος
μὲν εἰκὼν τοῦ τῶν φώτων Πατρὸς, παρ' ᾧ πᾶσα
δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, καὶ φωτιστικόν·
διὰ ταῦτα. Πρεσβύτερος δὲ, τῶν ὑπερέτερον τάξεων
τύπον ἔχων, καὶ δευτέρον φῶς, καὶ μεταδοτικὸς καὶ
ἐνεργὸς μυστηρίων, καὶ διὰ τοῦτο τελεστικός. Διά-
κονος δὲ τρίτη τάξις, ἀγγέλων τύπον ἔχων λειτουρ-
γικῶν, ἀποστελλομένων ἀεὶ διὰ τοῦς μέλλοντας
κληρονομεῖν σωτηρίαν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ κήρυξ,
καὶ ἐτοιμάζων, καὶ λειτουργικὸς οὗτος. Πάντες δὲ
ἐνὸς Θεοῦ πρῆστοτάται, ἐνὸς ὁμοῦ θεαταὶ τοῦ
αὐτοῦ δὲ καὶ κοινωνοὶ, καὶ σύσσωμοι, καὶ σύνδοξοι,
καὶ ἄλλοις μεταδοτικοὶ χάριτι θεῶν, εἰ καὶ πρώτως·
τοῦτο γίνεται καὶ δευτέρως, κατὰ τὴν τάξιν τὴν
ἐκαστῶ ἀνωθεν δεδομένην.

Ἴδωμεν τοίνυν τὴν Ἰησοῦν. Θεὸς ἀληθής, ἐκ τοῦ
ἔντος ὧν, ἀνάρχου Νοῦ Λόγος· Πατὴρ ὁψίστου Υἱὸς
μονογενῆς, τοῦ ἐξ οὗ τὰ πάντα, Σοφία, δύναμις,
καὶ Λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα. Παντοκράτωρ Κύριος,
ἄβυσσος, ἀράτος, ἀφρατος, ἀπερίληπτος, ἀκατά-
ληπτος, ἀπαρίγραπτος, ἀναρχός, ἀθάνατος. Τέλος· εἰ
δὲ ἡμᾶς; Ἄνθρωπος, ὁρατός, παρ' ἄγραπτος, παθη-
τός, θνητός, πτωχός, ἀπολις, ἀτιμὸς, κραβείας, κατὰ-
κρητος, ὄβριθεύς, ἐμπαιχθεύς, βασανισθεύς, σταυρω-
θεύς. Ταῦτα δὲ ἡμᾶς. Τί θεώτερον; τί δαίγμα ἀγα-
θότητος ἄλλο μέγιστον; Ἀθύσου εὐσπλαγγνίας
τί γνωριμώτερον; ταπεινώσεως Θεοῦ τί φανερώτε-
ρον; Ὁ κτίστης κτίσμα, ὁ ποιητὴς ποίημα, καὶ
πάσχων ὑπὲρ κτισμάτων ὑπὲρ τῶν κτισμάτων αὐ-
τοῦ, ὑπὲρ τῶν δούλων ὑπὲρ αὐτῶν ὁ Δεσπότης, ὑπὲρ
ἀπίστων ἐχθρίστων γεγεννημένων αὐτῷ, ἐκοντὶ μα-
κρυνθέντων, τῷ ἐχθρῷ αὐτοῦ δουλεύσαντων, αὐτὸν
375 ἠγνοηκότων τὸν κτίστην, μὴ μεταγινόντων, μὴ
ζητησάντων, μὴ προσδραμόντων, ἀποπηδόντων ἐκ
μᾶλλον, διωκόντων, βλασφημοῦντων καὶ θανατούν-
των, ἑαυτὸν ὁ ἀγαθὸς δέδωκεν, ἔπαθε, τέθηκεν,
ἀνέστη, καὶ ἡμᾶς συνήγειρεν, ἀνελήθη, καὶ ἡμᾶς
συνανώψωσε· καὶ τέλος τῆσιν ἑαυτὸν ἀεὶ δι' ἡμᾶς,

De cætero diligentissime inquirere debemus cuius
simus ministri, et cuius operis administri, et cuius
imaginem typumque geramus. Dei namque eumus
ministri qui creavit omnia, qui omnia fecit bona et
ita illa esse in æternum voluntatem habet: qui crea-
turas quasdam, præsertim homines, cum in malum
voluntarie inciderint, iterum ad bonum esse vult
restitui: et hoc procurat per sacerdotes. Maximi
vere operis administri sumus, quo terrestria cœle-
stibus miscentur, et odium solvitur, et Deus homi-
nibus reconciliatur, et omnis error confingitur,
et potestas dæmonum eradicatur, disperditur, et
homines cum angelis consociantur, et filii facti sunt
Dei et dei ipsi per gratiam; oporis ejus opifices,
ministri, œconomi, sacri antistites invenimur inef-
fabiliter. Sacrum et maximum divinamque typum
gerimus unusquisque secundum dignitatem. Epi-
scopus enim imago est Dei, et post ipsum presby-
ter, quia sacrificia offert. Altis vero charismatibus,
episcopus imago est Patris luminum (a quo omne
datum optimum et omne donum perfectum,) et
propter hoc fidelium est illuminator. Presbyter au-
tem ordinum sublimiorum typum habet, et lumen
alterum, et distributor donorum et mysteriorum
operator, et propter hoc perfecte initiatus dicitur.
Diaconus autem est in tertio ordine, Angelorum
qui Deo ministrant typum gerens, quos perpetuo
mittit ad eos qui volunt hæreditare salutem; et
propter hoc prætor, custos et minister est. Omnes
sunt Deo assistentes, unius victimæ spectatores,
cujus sunt communicantes, concorporales, et con-
glorificati, et aliis distributores gratia Dei, quam-
vis hoc primo et secundo gradu fiat, juxta regulam
unicuique datam cœlitus.

Consideremus ergo Jesum. Deus est verus, ipse
est ex eo qui est, intelligentiæ increatæ Verbum,
Patris altissimi Filius, ejus a quo sunt omnia, Sa-
pientiæ, Virtus et Verbum; per quem omnia, om-
nipotens Dominus, immaterialis, invisibilis, ineffa-
bilis, incomprehensibilis, immensus, incircumscrip-
tus, impalpabilis, immortalis; quid denique pro
nobis factus est? Homo, visibilis, circumscriptus,
passibilis, mortalis, pauper, peregrinus, contem-
ptibilis, venditus, condemnatus, injuriatus, illusus,
flagellatus, crucifixus. Hæc pro nobis pertulit. Quid
divinius? quid aptius majoris bonitatis testimonium?
Quid magis conferre potest ad revelandum aby-
sum misericordiæ? ad manifestandam humilitatem
Dei? Creator factus creatura, opifex factus opus,
et pro creaturis a suis passus plurima creaturis:
pro servis ad ipsiis servis Dominus abjectus; pro
infidelibus ipsi factis infensissimis, a longe sponte
recedentibus, inimico ejus adversarioque servien-
tibus; ipsi non volentibus agnoscere Creatorem suum,
impœnitentibus, Num querere volentibus, nec illi
accurrentibus, sed potius fugientibus; ejicientibus
eum, blasphemantibus et trucidantibus seipsum ipse

Ronus tradidit, passus est, mortuus est, resurrexit et nos secum excitavit e somno; ascendit in cœlum et nos secum elevavit, et denique se ipsam posuit propter nos in æternum! Nos sibi miscet et incorporat; et membrum sui ipsius facit et manere semper in nobis exorat, et hoc jubet et omni copamine astagit ut fiat. Quid pro his referamus? Quot et quantas mortes pro ipso deberemus sufferre si contingerit? sed semper de istis debitores erimus, nec unquam debita rependere valentes. De cætero quando ad eum accedimus, opera et verba humilitatis loquimur et exercemus; humiliemur ergo in conspectu ejus qui nos humiliat et qui pro nobis humiliatus est. Contremiscamus cogitantes eum cui astamus: medius nobis agitat Christus invisibilis in se, sed visibilis per sanctum panem corporis, per venerandum calicem sanguinis, quibus et passiones ejus representantur: sacrificium, clavi, sanguis et mors. Trementes accedamus et astemus ei; cernimus enim eum abaque velo; dividimus et manducamus, et de sanguine bibimus et gratia Dei nobis attributa aliis distribuimus. Tunc mirantur cherubim, stupent seraphim, tremant omnes sanctissimas virtutes, considerant ex alto, cum timore assistunt, et agnoscunt naturam propriam et debilem creaturæ. Et stupentes glorificant immensam Dei bonitatem. Nobiscum stant: circum altare prebæ agminibus humiles et cum tremore manent, præstolantur zelantes inspicere sanctum mysterium, non enim otiose vaneque assistunt: illine propriæ claritatis accipiunt radium et splendorem: indidem pariter luminis eorum flamma, ignisque eorum ardor, eorum vita, sapientia, consecratio. Si ergo ita assistant isti nescientes corpoream densitatem, ignarique omnî passionis, quomodo assistere debemus nos qui sumus terra, pulvis, vermes? Quomodo nosmetipsos servabimus ad tantam Dei opus? Satagentes custodire nos in omni timore et in omni deciderio in accedendo et in tali negotio ministrando. Cum autem illud tantum negotium amor solus perfeerit, diligemus eum qui prior dilexit nos.¹⁰ Et ad ministerium amoris omni animæ virtute et potestate accedamus. Cum deinde amor nobis ostenderit tantum Deum humiliatum, opere humilitatis ei ministrabimus nos similes, affines humilitate et dilectione: cum denique vivens in humanis Deus nobis ostenderit non posse homines naturaliter abaque Deo resurgere, qui seipsos voluntario ad culpam tradiderunt et propter hoc ipsi necessaria sibi unio cum Deo, cogitemus semper quantum debiles facti sumus, et perpetuo indigemus auxilio Dei, et ad nullam abaque illo assurgere possumus scientiam; dicit enim: « Sine me nihil potestis facere ».¹¹ Itaque et nos ipsi consecrati, et indivise maneamus in illo. Malus amentia et superbia factus est apostata: nos cognitione et confessione miseris nostris sa-

καὶ συγκινηθῆ, καὶ συμμίγνυσθαι, καὶ μὴ μὴ ποιεῖν ἑαυτοῦ, καὶ μένειν ἀχωρίστως ἐν ἡμῖν βούλεται, καὶ ἐφέρεται τοῦτου, καὶ ἐπιπέσει ἀπὸς τοῦτα. Τί προσοσάμεν ἀντι τοῦτων; τίσων θανάτων, εἰ ἐνχωρῆς καὶ ἀμετρήτων ὀφειλέται τοῦτω τυγχάνομεν; καὶ ταῦτα χρῆσθαι διαπαντός ὄντες, καὶ οὐδέ τὰ χρεῖα ἀποτίσαι δυνάμενοι. Δεικνύν ὅποτι κἀν περιστάμαθι τοῦτω, καὶ τὰ τῆς ταπεινώσεως ἔργα καὶ τοὺς λόγους λέγομεν τε καὶ πράττομεν, ταπεινωθῶμεν ὄρῳντες τὸν ταπεινωθέντα καὶ ταπεινούμενον· φρίξομεν ἐννοοῦντες αὐτὸν, ὡς περιστάμαθι. Μίση; ἡμῶν πρόκειται καὶ ἀεράτης Χριστὸς; καὶ ὁρατὸς τῷ θεῷ ἔργον τοῦ σώματος, καὶ τὸ ὁρατὸν ποτηρίον τοῦ αἵματος; τὰ πάθη δεκνύς ἑαυτοῦ, τὴν σφαγὴν, τοὺς ἥλους, τὸ αἶμα, τὸν θάνατον· ἐρόμεν περιστάμεν ἐγγίζοντες αὐτῷ, καὶ ἀμέσως τούτον ὄρῳντες, τέμνοντές τε καὶ δεδιόντες, καὶ πίνοντες ἐκ τοῦ αἵματος, καὶ ἄλλοις μεταδιδόντες κατὰ τὴν θελήσαν χάριν ἡμῖν. Τότε θαυμάζει τὰ Χερουβιμ, ἐξίσταται τὰ Σεράφιμ, πᾶσα θειοτάτη δύναμις κίερα κερδοῦσα, καὶ δέει παριστάται, καὶ τὴν εὐχρίαν ἐκινεῖν ὄσιν ὡς κτιστὴ καὶ ἀσθενής, καὶ ἐκπλαχθεῖς; δεξάζει τῆς τοῦ Θεοῦ τὸ ἀμετρὸν ἀγαθότητος· μεθ' ἡμῶν ἰσάμενα ταῦτα, κύκλωσιν τοῦ θυσιαστηρίου συσταλλόμενα φόβῳ μέγιστο. Ἐκισθουμένον ἀνεύζειν τῷ μυστηρίῳ. Οὐ γὰρ ἀπράττω; παριστάται. Ἐκισθὸν τοῦ ἰδίου φάους ἔχοντες τὴν ἀκρίαν. Ἀδύνην γὰρ τοῦ φάου; αὐτῶν ἡ κηγή, ἡ τοῦ πυρός αὐτῶν θέρη, ἡ ζωή, ἡ σοφία, ἡ μύησις. Εἰ τούτων οὕτως οὗτοι παριστάται, οἱ ἔξω πάθους, οἱ πόθῳ πάθους παντός, ὁ χόος ἡμῖς, ὁ κηλὸς, ἡ σκυλλη, πῶς παριστάται ὀφειλάμεν; πῶς ἐτοιμάζομεν ἑαυτοὺς πρὸς ἔργον Θεοῦ τηλικούτων; Ὅλα φόβῳ καὶ διαπ πάθῳ προστρέχουσαι τε καὶ ἐξυπηρετούμεθα ὅσοντες πρᾶγματι ἑαυτοὺς ἐτοιμάσωμεν. Ἐκισθὸν γὰρ τὸ τοσούτον οὐκ ἄλλο τι, ἢ ἀγάπη μένον τούτων, ἀγαπήσωμεν αὐτὸν τὸν ἀγαπήσαντα, πρῶτον ἡμῶς, καὶ τῷ δικαιοῦ τῆς ἀγάπης, ὡς ὁδοῦναι ψυχῆς προστρέχουσα. Ἐκισθὸν ἀγάπη ταπεινωθέντα τοσούτον τὸν Θεὸν ἔδειξε, τῷ ἔργῳ τῆς ταπεινώσεως εὐκλείους ἐν ταπεινώσει; καὶ ἀγάπη ὑπερβήσωμεν, ἐκισθὸν ἐνανθρωπήσεως ὁ Θεός, ὡς ἄδύνατον ἦν εἶχε Θεοῦ τὴν βροτῶν ἀναστῆναι φύσιν, ἑαυτὴν ἐκουσίως ἐκδούσαν τῷ πτώματι, καὶ διὰ τοῦτο Θεοῦ ἔδειξεν ἐνώσεως ἀδρωπος, ἑαυτοῦ καὶ ἡμῶς ὡς πεφύκαμεν ἀσθενεῖς καὶ λογίζομεθα, καὶ δεηθῶμεν διὰ Θεοῦ βοηθείας, καὶ μηδὲν χωρὶς τούτου πάντως ἐννοῶμεν, οἷ καὶ, ἡ καρὶ; ἐμεῖ, ὁ δύνασθε ποιεῖν οὐδὲν, ὁ ἔργον· ἵνα καὶ ἐνωθῶμεν αὐτῷ, καὶ ἀχωρίστως συνώμεν. Εἰ ἀποστάτης ὁ πονηρὸς τῆ ἐκάρου καὶ ἀπονοῖα γαγγήται, τῆ ἐκινώσεως τῆς πτωχίας; ἡμῶν, ἡμῶς; εὐκλειώσωμεν τῷ Κρίστω. Ὁ ταπεινῶν γὰρ, φησὶ, ἑαυτὸν ὀκνηθήσεται. Εἰ ὅπῃ πάντων ἐδέωκεν ἑαυτὸν ὁ Δεσπότης, καὶ πᾶσι τοῖς χηρῶσι τὰ πάντα ἐγένετο, ἑαυτοῦς ἡμῶς αὐτῷ δέωκεν, ἵνα καὶ τῶν αὐτοῦ αἰθέρος γενώμεθα μέτοχοι. Διαπαντήσωμεν αὐτοῦ τῷ ἔργῳ

¹⁰ I Joan. iv, 19. ¹¹ Joan. xv, 5.

προθύμως, και ει δυνατόν καθ' ἑκάστην τὴν φρι-
 πτήν αὐτῶ θυσίαν προσφέρωμεν. Ἐπιθυμητὸν γάρ
 αὐτῶ τοῦτο. « Ἐπιθυμία, φησὶν, ἐπεθύμησα τοῦτο
 τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. » Καὶ διηνεκῶς τοῦτο
 ζήτηε. « Οὐ Ποιήσατε γάρ, ἔφη, ἀλλὰ « Τοῦτο ποιεῖτε
 εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, » τούτέστι διηνεκῶς. Καὶ
 τί ἄλλο μείζον ἔργον ἀνείη τοῦ ἔργου τούτου; ὅπερ
 ἐστὶ Χριστοῦ ἡ ἀνάμνησις, τὸ σφαγῆναι τοῦτον ὑπὲρ
 ἡμῶν καὶ διηνεκῶς θύεσθαι. « Τοῦτο γάρ ἐστίν,
 ἔφη, τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, » του-
 τέστιν ἀεὶ. « Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ
 ὑμῶν ἐκχυνόμενον, » οὐχ ἄπει ἐκχυθὲν, ἀλλὰ πάν-
 τοτε δηλοῦντι. Οὐδὲν ἄρα 376 ταύτης τῆς θυσίας
 ἐπωφελέστερον ἡμῖν καὶ Θεῷ προσφιλέστερον. Ὅτι
 καὶ ἔργον αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἀνακαίνι-
 σις, καὶ τούτου κοινωνία μεθ' ἡμῶν, καθὼς καὶ
 σαρκωθεὶς ἔδειξε, καὶ μέλλον πάσχειν, ἠθέητο τοῦτο.
 « Ἴνα ὦσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς, » φησὶν. Ὅτι δὲ διὰ
 τοῦτον ἐν γινόμεθα μετ' αὐτοῦ, αὐτὸς μαρτυρεῖ.
 « Ὁ τρώγων μου, φησὶ, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου
 τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. »
 ejus nobiscum communicatio, ut ostendit incarnatus,
 et mox passurus apertius innuit dicens : « Ut sint
 unum sicut nos 17. » Nos autem hoc opere unum
 fieri cum ipso, ipse testatur cum ait : « Qui mau-
 ducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo 18. »

Ἐπεὶ πᾶσαν τοίνυν προσευχὴν τε καὶ αἴνεσιν,
 τούτου ἐπιμελητέον τοῦ ἔργου· ὅτι καὶ διὰ τοῦτο
 πᾶσα προσευχή. Καὶ τὸ πλεον τῶν ἡμερῶν τῆς
 ἡμετέρας ζωῆς τοῦτο ποιῶμεν. Ὅτι καὶ τοῦτο περὶ
 τούτου λογιζέσθαι χρεῖον, εἰ ἐνεργὰ τὰ θεῖα πάντα
 ἔργα τε καὶ λόγοι οἱ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὐδὲν ἄργον
 μετὰ τὸ γενέσθαι ποτέ. Καὶ ὅθλον ἐξ ὧν ὀρώμεν
 πάντων κτισμάτων ἐνεργῶν ἐν τῷ αἰε, οὐρανοῦ τε
 λέγων κινοῦμένου αἰε, καὶ γῆς βλαστανούσης καὶ τῶν
 ἐν τῷ μέσῳ διανεργούντων ἑκάστου τὸ βίον· πολλῶν
 μᾶλλον ἐνεργῶν; ὅφειλεν τυγχάνειν ὁ πρὸς τὸ ἔργον
 τοῦτο τὸ θεϊότατον καὶ μέγιστον καταστάς. Καὶ
 εἰ τὰ αἰσθητὰ πάντα ἀκαμάτως ἐνεργεῖ, καὶ ὁ μι-
 κρὸς κόσμος οὗτος καὶ μέγας ὁ ἀνθρώπος, τοῦτο
 δεύουσιν, ἐνεργῶς αἰε τελῶν, τῷ αἰσθητῷ μὲν τοῖς
 αἰσθητοῖς, τρεφόμενος; αὐξανόμενος, ἀλλοιούμενος,
 τῷ νοητῷ δὲ, τοῖς νοητοῖς, αἰε τῷ νῦ καὶ τῷ λογικῷ
 τῆς ψυχῆς ἐνεργῶν καὶ κινοῦμενος, ὡς ἐντεῦθεν ἐκ
 τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς κινήσεως καὶ τὰς νοητὰς
 καὶ θεῖας δυνάμεις ἀεικινήτους εἶναι λογιζέσθαι.
 Πῶς ἄρα τὸ μέγιστον ἔργον τῆς μεγάλης ταύτης
 διακονίας τοῦ Θεοῦ, τὸ ὑπὲρ πάσης κτίσεως, δι' οὗ εἰς
 τὸ εὖ εἶναι τὰ ὄντα χειραγωγεῖται, Θεῷ ἐνούμενα, καὶ
 θεῖα γινόμενα, καὶ μᾶλλον τὰ λογικὰ, καὶ ἀνθρωποι
 πρὸ πάντων τεθηκότες καὶ ζῶντες, ἄργον ἐστὶν
 ποτέ διὰ τῆς βραθυμίας, ἢ καὶ δοκίμης εὐλαβείας
 τῶν ἱερέων; Οὐκ ἐστὶ τῆς τῶν μυστηρίων ἱερουργίας
 ἡ ἀργία εὐλάβεια, οὐκ ἐστὶ, κώλυμα δὲ μᾶλλον τῆς
 σωτηρίου θυσίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας. Εἰ οὖν
 μὴ τὸ κωλύον πρὸς τὸ ἱερουργεῖν ἐστίν, ἡ σωτήριος
 θυσία διηνεκῶς ἐνεργεῖσθω. Ὅργανον ἱερὸν ὁ ἱερεὺς
 ἀπεδείχθη· μὴ ἄργον μανέντω. Δώσει γὰρ λόγον, ὡς
 λογιζομαι, τῆς ἀργίας· ὡς καὶ ὁ θεὸς φησὶ· Βασί-

milare Dei lucrabimur consortium. Dictum est
 enim : « Qui se humiliat exaltabitur 12. » Pro omnibus
 seipsum tradidit Dominus, et omnibus proficua
 fuerunt quæ fecit : ipsi nos donemus ut vicissim
 honorum ejus habeamus participationem. Hoc
 opere ejus zelanter fungemur ministrantes, et si
 fieri potest, quotidie sacrificium tremendum offerre-
 mus ei; illud ipse vehementer exoptat, dicens :
 « Desiderio desideravi hoc pascha manducare vo-
 biscum 13. » Et illud perpetuo postulat : non dicit
 enim : Facietis, sed : « Hoc facite in meam com-
 memorationem 14, » hoc est, perpetuo. Quodnam est
 aliud opus isto opere majus? quod est Christi com-
 memoratio, illum nempe pro nobis sacrificari et
 perpetuo offerri : « Hoc est enim corpus meum
 quod pro vobis traditur 15; » hoc est, semper. Et :
 « Hic est sanguis meus qui pro vobis funditur 16. »
 Non semel effusus est, sed hodieque et semper fun-
 datur, evidenter. Nihil est autem et nobis magis
 proficuum et Deo magis glorificum, quia hoc est
 opus ejus dilectum et humanitatis renovatio, et
 mox passurus apertius innuit dicens : « Ut sint
 unum sicut nos 17. » Nos autem hoc opere unum
 fieri cum ipso, ipse testatur cum ait : « Qui mau-
 ducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo 18. »

Super omnem ergo precem et laudem hujus ope-
 ris ratio curanda est, quia propter ipsum et per
 ipsum omnis oratio. Et præcipuum dierum omnium
 vitæ nostræ negotium hoc faciamus; quia et hoc de
 illo dicendum : Si opera sermonesque quæ in orbe
 aguntur suam a Deo vim habent actionis, et nul-
 lum otiosum est postquam creatum est. Illud autem
 est evidens ex hoc quod videmus omnia creata ope-
 ratione constanti exerceri, cælum inquam semper
 moveri, et terram frondibus virere et quæ in illa
 sunt unumquodque quod ipsi proprium est agere :
 multo magis operantem deprehendere oportet quem
 Deus constituit super opus sanctissimum et maxi-
 mum. Et si sensibilia omnia sine intermissione
 agunt, hic parvus et simul magnus mundus qui est
 homo, illud in se demonstrat, agens perfecte abs-
 que requie, sensibiliter utpote sensibilibus simili-
 nutritus alimentis, et crescens, et successive mu-
 tatus : intellectualiter autem secundum quod habet
 cum intelligentis similitudinem, continuo intellectu
 et ratione animæ suæ agens et movens : ex mo-
 tione spiritus humani intelligendum perpetuo mo-
 veri agique et agere intellectuales et divinas omnes
 virtutes. Quomodo igitur maximum opus hujus
 magni ministerii Dei, quod est pro omni creatione,
 per quod ad bonum quasi manuducuntur quæ
 sunt, Deo conjuncta, et divina facta, maxime
 quæ jam ratione donantur, et præ omnibus homines
 mortui et vivi, quomodo, inquam, opus hoc otiosum
 maneret aliqua negligentia, quæ pietas in sacerdoti-
 bus judicaretur? Non est enim pietas negligentia in
 celebrando mysteria; imo est impedimentum potius
 sacrificii salutaris, et ejus quæ est ex eo utilitatis.

¹² Matth. xiii, 12. ¹³ Luc. xxi, 15. ¹⁴ Luc. xxi, 19. ¹⁵ ibid. 19. ¹⁶ ibid. 20. ¹⁷ Joan. xvii, 11.
¹⁸ Joan. vi, 57.

Nisi ergo aliquod fuerit impedimentum celebrandi, A
semper fiat salutare sacrificium. Organum sacrum
appareat sacerdos, quod nunquam otiosum maneat;
dabit enim, ut opinor, rationem negligentiae suae:
ita quoque loquitur sanctus Basilius ad Gregorium
quemdam, arguens ejus negligentiam: vel enim
abnuat esse rationale organum, negligendo opus
ministerii, vel satagat esse divinum instrumen-
tum, et ita manens nunquam ab opere quiescat.
Quisque enim operis sui mercedem habebit. Et
scriptum est: « Maledictus qui facit opus Dei
negligenter ¹⁹. » Quidnam enim inter opera
Dei aliud hoc opere majus est? Ruina est ne-
gligentia hujus operis, ut diximus. Dummodo se-
cundum Patres accipiat habeatque gratiam, nec
implicetur eis quae sunt contra illam, videat ne
omittat exercere. Deus timendus est qui rationem
exiget operis; negligentia enim cessat fructus sac-
rificii, pro iis qui exoptant illum colligere; Salva-
toris commemoratio intermittitur, et divinae pas-
sionis festiva celebratio. Quiescat qui quomodo-
cumque irretitur ad impedimentis quibus stantibus
concesserunt, tradiderunt, docuerunt Patres a sacri-
ficio quiescere. Qui non agit ad mentem et normam
Patrum, juxta proprium agit placitum et contra
seipsum, et reus est mysteriorum Christi. Si enim
communicans tantum indigne impeditur, quanto
magis ille qui offert? Docemur quidem neminem
inter homines dignum esse erga hoc opus, quod
etiam angelis tremendum. Cum autem hominibus
illud Deus concesserit, juxta quod possibile est da-
tum est. Utpote homines pugnas habebimus, et
hac gratia pro posse nostro dignabimur: fervido
zelo hanc exerceant Domini vitam totam ut pote-
runt imitantes; ut perpetuo inveniantur qui cele-
brent et qui communicent, qui ejus typum gerant,
et quotidie, si possunt, ejus commemorationem cele-
brent: sicut unio erit inter Deum et nos, et in-
ter angelos et Deum et nos, et animas sanctas,
atque animas fidelium omnium qui pie vivunt;
sive perseveraverint et proficiant in vivendo recte,
sive cum peccaverint, per poenitentiam, misericor-
diam et conversionem ad puritatem meruerint, et
insuper ex hoc in omnem creaturam multa redun-
dat sanctificatio: in iis enim quorum opus habe-
mus in ordine ad sensibilem vitam, maximum
nobis in hoc invenitur auxilium, et illi qui offert
pie et impigre multa valde merces. Quod si non po-
test quotidie celebrare, saltem offerat quater in
hebdomade, secundum Basilium Magnum, qui ita
agebat, tres dies alios praetermittens; alternum ita
Quotidie offerendum esse non a me ipso confido
verbum: « Hoc facite in meam commemorationem. » Et istud: « Ego vivo et qui manducat me ipse
vivet propter me ²⁰. » Et apostoli sic fecisse declarantur: etenim orationi et fractioni panis instantes
erant ut scriptum est, sacrificio scilicet et communioni.

De hoc plurimorum habemus Patrum dicta et
facta; beatissimi primum Gregorii Romani qui

λειος προς Γρηγόριον τινα, ἀπειλῶν αὐτῷ τὴν ἀρ-
γίαν. Ἡ γὰρ παραιτεῖσθαι εὐλόγως ἔργανον εἶναι,
καὶ ἀπίστου τοῦ ἔργου, ἢ κατασκευασθεὶς ἐννόμως
θεῖον ἔργανον εἶναι, καὶ μένων ἐν τούτῳ, μὴ ἀμε-
λείτω περὶ τὸ ἔργον. Ἐκαστος γὰρ τοῦ ἰδίου ἔργου
τὸν μισθὸν λήψεται. Καὶ, « Ἐπικατάρατος, γέτρ-
πται, ὁ ποιῶν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἀμελῶς. » Τί δὲ
μείζον τούτου ἔργον ἄλλο Θεοῦ; Ἡ ἀργία τοῦ ἔργου
τούτου ἐπιβλαθὴς ἐστίν, ὡς εἰρήκαμεν. Εἰ μόνον
κατὰ τοὺς Πατέρας τὴν χάριν ἐλάβεν ἄνθρωπος,
καὶ οὐκ ἐνέχεται τοὺς ἐναντίους τῆς χάριτος, εὐλα-
θεῖσθαι μὴ ἐνεργῶν. Θεὸν φοβεῖσθαι ἀπαιτηθεῖται
τὸν λόγον τοῦ ἔργου· παύεται γὰρ τῆ ἀργίᾳ τῆς
λερᾶς θυσίας ἢ τῶν μελλόντων ὠφελῆσθαι διὰ ταύ-
της ὠφέλεια ἢ τοῦ Σωτῆρός τε οὐκ ἐνεργεῖται
ἀνάμνησις, οὐδὲ τὰ τοῦ Θεοῦ πάθος ἐγκαίνια,
Ἄργεῖτω πᾶς ἐνεχόμενος, οἷς ἀργεῖν τοὺς ἐνεχομένους
παραδεδούκασι οἱ Πατέρες. Ὁ μὴ κατὰ τοὺς Πατέρας
ἐνεργῶν καθ' ἑαυτοῦ ἐνεργεῖ, καὶ ἐνοχός ἐστι τῶν τοῦ
Χριστοῦ μυστηρίων. Εἰ γὰρ ὁ μετέχων ἀναξίως ἐνέχ-
εται, ἢ καὶ ἐνεργῶν πόσιρ μᾶλλον; Οὐδεὶς μὲν οὖν ἀξίος,
ὡς ἐμάθομεν ἄνθρωπος πρὸς τὸ ἔργον, ὅτι καὶ τοῖς
ἀγγέλοις φοβερόν· ἐπεὶ δὲ βροτοῖς τοῦτο συγκατέβη
δοῦς ὁ Θεός, ὡς ἐγγωρεῖ καὶ ἐνδίδεται, βροτοὶ βια-
σώμεθα, καὶ οἱ ὡς ἐνεχώρει ἠξιωμένοι τῆς χάριτος
προθύμως ταύτην ἐνεργεῖωσαν, τὴν ἄλην πολιτεῖαν
ἐκμιμούμενοι ὡς δυνατὴν τοῦ Δεσπότη, ἵνα καὶ
ἐνεργοὶ αἴει καὶ κοινωνοὶ τούτου ὦσιν οἱ ἐκείνου τὸν
τύπον φέροντες, καὶ καθ' ἐκαστὴν εἰ δυνατὸν τὴν ἐκείνου
μνησὴν ποιεῖτωσαν. Ἐνωσις γὰρ ἔστα· Θεοῦ μετ' αὐτῶν
καὶ ἀγγέλων μετὰ Θεοῦ καὶ αὐτῶν, καὶ ψυχῶν ἱερῶν,
καὶ ψυχῶν πιστῶν ἀπιστῶν, καὶ τῶν ζώντων δὲ εὐσε-
βῶς. εἴτε κατορθούντων προκοπῆ τε καὶ στηριγμῶς.
Ἐτε παιδόντων, εἰ μεταγνοίεν, Ἰλασμός καὶ καθάρ-
σιον· καὶ ἐτι τῆ κρίσει πάσῃ ἐκ τούτου ἔστα· **377**
ἀγιασμός· καὶ ἐν οἷς δὲ χρῆζομεν αἰσθητῶς, μεγί-
στη βοήθεια· καὶ ὁ ὅτιρ τούτου μισθὸς τῷ εὐλαθῶς
ἱερουργοῦντι καὶ προθύμως ὅτι πολὺς. Εἰ δ' οὐ δυ-
νατὸν τὸ καθ' ἡμέραν ἱερουργεῖν, κἂν τετράκις τῆς
ἐβδομάδος κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον. Τοῦτο δ' ἐποίη-
σεν οὗτος, τὰς τρεῖς καταλιμπάνων, ἱερουργίαν ἑτέραν
τὴν διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας ἐνεργῶν. Τὸ δὲ
καθ' ἡμέραν ἱερουργεῖν οὐκ ἐγὼ ἀπ' ἑμαυτοῦ
θαρρῶ λέγειν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος μαθὼν, « Τοῦτο
ποιεῖτε, λέγοντος, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Καὶ,
« Ἐγὼ ζῶ, καὶ ὁ πρῶγων με ζήσεται δι' ἐμέ. » Καὶ
οἱ ἀπόστολοι δὲ οὕτω ποιούντες ἐδέχοντο, σχολά-
ζοντες τῆ προσευχῇ καὶ τῆ κλάσει τοῦ ἄρτου, ὡς
γέγραπται· τῆ ἱερουργίᾳ τῶν μυστηρίων δηλαδὴ καὶ
τῆ κοινωνίᾳ.

Ἄλλὰ καὶ πολλοῖς τῶν Πατέρων περὶ τούτου λέ-
γεται τε καὶ πέπρακται, τῷ τε μακαρίῳ Γρηγορίῳ

¹⁹ Jerem. XLVIII, 10. ²⁰ Joan. VI, 58.

τῷ Ῥώμης περὶ τοῦτου προθυμουμένῳ τὸ θεῖον ἔργον· καὶ ἐν ταῖς νηστείαις ἐν τῇ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ, ὡς λέγεται, τελείαν ἱερουργίαν νομοθετήσαντι, καὶ περὶ τίνος ἐπιτρόπου τοῦτο ποιούντος τὸ καθ' ἡμέραν ἱεουργεῖν ἐκδιδάξαντι· ὃν δὴ ἐπίσκοπον οἱ κορυφαῖοι κατὰ τὴν αὐτῶν μνήμην προσελάθοντο, φησί, μετὰ τὴν θείαν ἱερουργίαν, ὡς καὶ καθ' ὕπνους αὐτῷ προηγόρευσαν· καὶ Ἀπολλωνίῳ τῷ ἰσῳ, οὗ καὶ οἱ μαθηταὶ καθ' ἑκάστην, καὶ ἱερούργουν καὶ μεταίχον τῶν μυστηρίων. Καὶ ὁ ἱερός δὲ Χρυσόστομος ἐν τούτῳ τὰ τῆς θείας μυσταγωγίας συνεγράψατο σὺν τῷ Πατρὶ Βασιλείῳ, ἐκαινεί τε καθ' ἡμέραν τοὺς τῆς κοινωνίας μετέχοντας, μόνον εὐλαβῶς καὶ ἀξίως, καὶ ἐν ταῖς καθολικαῖς δὲ Ἐκκλησίαις καὶ πανταχοῦ τοῖς προθυμουμένοις καθ' ἑκάστην ἐνεργεῖσθαι τὰ τῆς μυσταγωγίας παραδέδοται. Ἴνα δὲ μὴ τις ἐν τῷ βῆθρῳ ἔξω λόγου δόξῃ, τῷ καὶ κοσμικοῦς μὲν ὑποκείσθαι καὶ τῇ τοιαύτῃ διακονίᾳ γυναιξὶ σὺςῶντας, καὶ τοῖς μοναχοῖς δὲ πολλάκις τὴν νυκτερινὴν ἐπισυμβαίνειν ἐπήρειαν, ἀλλὰ καὶ θυμοῦ καὶ μνησικακίας, καὶ πολλῶν ἐτέρων παθῶν ἐπήρειαν ἐπιγίνεσθαι πλείστοις ἐπιθέσει τοῦ πονηροῦ. Τούτων δὲ πάντων ἀπηλλαγμένοι ὀφείλει εἶναι ὁ ὀληθῶς ἱερεὺς, τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, εἰ δυνατὸν, ἐνεργεῖσθω, τὸ τῆς ἑβδομάδος· τετράκις ἱεουργεῖν, ὡς εἶρηται. Εἰ δ' οὖν, κἂν δις τῆς ἑβδομάδος ἀπαραιτήτως. Τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς ἐν κότμῳ καὶ μοναχοῖς δυνατὸν ἐστὶ καὶ οὐ γιῶρα τούτοις ἀπολογία, τῇ τῶν πέντε ἡμερῶν μελέτῃ καὶ προσοχῇ καὶ ἐξομολογήσει προκαθαίρεσθαι δυναμένοις. Διὸ καὶ τῆς ἐξαγορευόμενης πρὸς θεοῦ αὐτοῖς ἀνοσκέτω· ὅτι καὶ αὐτὴ πρὸς τῶν ἄλλων καθαίρειν δύναται, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἀναγκασιότερα δὲ μᾶλλον αὐτῇ τοῖς διηνεκῶς ἐγγίξουσι τῷ πάντα εἰδότεῖ Θεῷ, καὶ τῇ μετανοίᾳ τὴν ἀφρασίαν δεδώκῃ. Εἰ δὲ γε πάθους τινὸς ἐπικράτεια μᾶλλον κατὰ τινος γένοιτο· τοῦτο δὲ τοῖς μνησικακοῦσι συμβαίνει πλέον καὶ τοῖς βασκανίᾳ καὶ φθόνῳ κεκρατημένοις· οὐ δέον μὲν τὴν τῷ πάθει ἄλγῳ τῷ ἀγαθῷ καὶ τῆς εἰρήνης ἡσυχίᾳ προσεγγίσει, ἕργανον καταστάνα τῷ πονηρῷ, ὡς ἐν αὐτῷ διὰ τοῦ πάθους οἰκίσαντι· γινωσκέτω δὲ οὗτος, ὅτι τὴν τοῦ πάθους λόγον καὶ τῆς ἀργίας ἀπαιτηθήσεται, αὐτεξουσίᾳ γνώμῃ ἐαυτὸν ἐκδοὺς ταῖς τοῦ πονηροῦ συμβουλαῖς. Οὐδὲ γὰρ ἔσθ' ἡμῶν τῷ ἐχθρῷ ὅπῃ βουλευτὸν αὐτῷ ἡμεῖς καταφύγειν· ὅτι δίδεται ἡμῖν ἐξουσία πατεῖν ἐπάνω ἕργων καὶ σκορπίων, τῶν ἐπιθούλων καὶ νεκροποιῶν δαιμόνων, καὶ ἐπὶ πᾶσιν αὐτοῦ τοῦ πονηροῦ τὴν δύναμιν. Μόνον γὰρ προσβάλλειν χώραν εὐρίσκει ὁ τῆς κακίας εὐρέτης. Εἰς δοκίμην δὲ καὶ τοῦτο, ὡς ἔγνωμεν, τῶν πιστῶν τε καὶ ἐκλεκτῶν· οὐ μὴν βίαν ἐπάγειν ὅλως καὶ τυραννεῖν. Ὅτι οὐδὲ κατὰ τῶν ἀλόγων ἰσχυεῖ, κείσα ταυγάτων Θεοῦ. Τῇ προαιρέσει τοῖσιν ἡμῶν καὶ θελήσει κειμένον τοῦ νικᾶν αὐτὸν, καὶ τὴν ἀρετὴν κατορθοῦν, κατακρηθισμέθω νικῶμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ διὰ πάθος τι βδελυκτὸν, τηλικαύτης στερούμενοι ὑπερουρανοῦ δωρεᾶς, τῆς τε ἱεουργίας φημί, καὶ τοῦ ἐκ ταύτης ἀγιασμοῦ. Διὸ τοῦτο καὶ καθαρτέον ὁπόση δύναμις, καὶ σπουδαστέον

A summa cura celebrationi divini operis invigilabat, et legibus providebat quomodo in festis Ecclesiae Romanae offerretur sacrificium, et occasione alienius Episcopi qui quotidie celebrabat decreverat ita faciendum; deinde sancti Apollonii, cujus discipuli sacrum celebrabant quotidie sacrificium et communicabant sanctis mysteriis. Et sanctus Chrysostomus in hoc quod ad sacram mystagogiam spectat consentit Patri Basilio: laudatque eos qui quotidie communioni participant, modo pie digneque accipiunt, et in ecclesiis catholicis et ubique illis qui satagunt quotidie celebrare munera traduntur initiationis. Ne autem quibusdam praepostere dictum videatur; nam et in mundo vivunt tali ministerio initiati habitantes cum uxoribus; et monachis etiam persaepe accidunt nocturnae tentationes, vel irae et animi rancoris aut plurium aliarum passionum tentationes maxime praepreoccupatione daemone; ab illis omnibus longe abesse debet qui vere sacerdos est et quantum potest magni Basilio normam sequi ut quater in hebdomada celebret. Sin aliter, saltem bis in hebdomada sed certo; hoc enim et iis qui in mundo sunt et monachis omnino possibile est, nec illis esse potest excusationis locus; possuntque per alios quinque dies meditatione et attenta cura et confessione innocentiam recuperare. Quare et praedicationi illis est instandum ante omnia, quae praec aliis innocentiae origo esse potest, et magis est sacerdotibus necessaria qui perpetim accedunt ad Deum qui omnia videt et paenitentiae dat veniam. Si igitur alicujus vis passionis contra quemdam saeviat; hoc autem magis accidit amaribus vel saevientibus odio vel invidia consumptis; non quidem oportet accedere ad eum qui bonus est et dixit pacificus; cum qui passione exaccatur cum ipso sit factus mali organum qui in eo sedem per passionem habet. Cognoscat autem ille quia passionis et negligentiae rationem reddet, se voluntarie scienterque subdens mali suggestionibus. Non est enim inimico potestas nos quocumque voluerit impellere; nobis equidem data est libertas calcandi serpentes, aspides et scorpiones, daemones scilicet tentantes et mortem inferentes, et incendendi super omnem virtutem daemone. Solummodo licentiam habet nos impugnandi malitiae iste tristis inventor, in experimentum, ut novimus fidelium et electorum, non autem vitam agendi et tyrannice omnino regendi. Contra irrationalia nihil potest, quae Dei sunt creatura. Cum igitur per nos siet ut inclinatione mentis et voluntate vincamus illum et secundum virtutem recte vivamus, condemnabimur si ab ipso alteramur et illud horrendum subeamus ut a tanta decedamus gratia supercaelesti, sacerdotio inquam, et consecratione quae est ex illo. Quare ergo sancte et pure nobis vivendum est omni conamine et fortitudine; et omnino nitendum ne incidamus in retia mali. Custodiamus nosmetipsos qui sacerdotio digni sumus habiti, ut immaculati quantum in nobis est assistamus et ministremus Deo immaculato et

sanctissimo; ut electis ejus verbis astagamus vitam sancte ordinare in operibus, in verbis, in cogitationibus, et in nobis ejus divina gerere exempla. Quænam autem hæc sunt? Amor, humilitas, misericordia, charitas in omnes, pax et divinum contemplatio donorum: ante autem omnia communio inter nos et sanctitas; sanctus enim Deus noster et eos qui appropinquant illi sanctificat; et illum in sanctis habitare et quiscere juvat; qui et nos dignos faciet partem habere cum electis et sanctis ejus. Hic enim constituit custoditque in sanctificatione usque in finem dignos ministros sanctissimorum mysteriorum; vicissimque illic inducet in Sancta sanctorum, et eos qui communioni intimæ cum ipso participaverint perficiet uniendo in sæcula æterna. Quare omnis sit gloria, honor, magnificentia, et laus ipsi Jesu Christo, Filio Dei viventis et Deo nostro, qui pro nobis seipsum sanctificavit crucis sacrificio, ut ipsi sanctificati simus in veritate cum Patre ingenito, et sanctissimo et bono et vivificante Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ἐν ἀληθείᾳ, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ἄ μὴ περιπίπτειν ὡς 378 ἔτυχε ταῖς τοῦ πονηροῦ πάγαις. Συντηρῶμεν δὲ ἑαυτοὺς οἱ ἱερωσύνης ἡξιωμένοι ὥστε καθαροὺς, ὡς δυνατὸν, παρεστάναι καὶ λειτουργεῖν τῷ κριθρῶτάτῳ, καὶ τοῖς ἐξαιρετοῖς τῶν ἰδιωμάτων αὐτοῦ σπεύδειν κατακοσμεῖσθαι ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ λογισμοῖς· καὶ τούτου φέρειν ἐν ἑαυτοῖς τινα ἐκμιμήματα. Τίνα δὲ τὰ ἐκείνου; Φιλανθρωπία, ταπεινώσις, ἔλεος, ἀγάπη πρὸς πάντας, εἰρήνη, καὶ θεῶν μετὰδοσις δωρεῶν· πρὸ δὲ πάντων κοινωνία μετ' ἡμῶν καὶ ἀγιοσύνη. Ἄγιος γὰρ ὢν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἀγιάζει τοὺς ἐγγιζόντας αὐτῷ, καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαύεσθαι εὐδοκεῖ· ὅς καὶ τῆς μερίδος ἡμᾶς ἀξιώσει τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ καὶ ἁγίων, ἐνταῦθα μὲν ἀξίους καταστήσάμενος καὶ φυλάσσειν ἄχρι τέλους τῶν ἀγιοτάτων αὐτοῦ μυστηρίων ἐν ἀγιασμῷ ὑπηρέτας, ἐκεῖσε δὲ πάλιν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσαγῶν, καὶ τῆς ἀμέσου κοινωνίας αὐτοῦ μετόχους ἀπεργαζόμενος αἰώνως· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, μεγαλωσύνη καὶ ἀνεσις Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Υἱῷ τοῦ ζώντος Θεοῦ καὶ Θεῷ ἡμῶν, τῷ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγιάσαντι διὰ τῆς τοῦ σταυροῦ θυσίας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὦμεν ἡγιασμένοι, νῦν καὶ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ

ΠΙΝΑΞ ΚΑΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ

ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΒΙΒΛΟΥ ΠΑΝΥ ΩΦΕΛΙΜΟΣ

ΣΥΝΤΕΘΕΙΣ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΑΙΒΑΟΥ, ΤΟΥ ΕΞ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ.

(Numeri indicant paginas editionis Tergobystensis, quarum seriem typis crassioribus in textu Græco expressimus.)

Α

- Ἄβαπτιστων ψυχὰς ἐμφιλοχωροῦσι δαιμόνια, 78.
 Ἄββα τί σημαίνει, 58.
 Ἄβραμ ὅτι ἐκήρυξε τὸ τοῦ Θεοῦ Τοιοῦτόστατον, 9.
 Ἀγάπης ἐκλιπούσης ἔσται τὸ τέλος, 341. Ἀγάπης περί, 370.
 Ἀγγελικὰ τέξεις ποῖαι καὶ πόσαι, 208. Ἀγγέλων διατί τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα, μεταβολὰς ὄν, 139.
 Ἀγγελοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὴν Τριάδα κηρύττουσι, 12.
 Ἀγγελοὶ πλείονα διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως τὸν ἁγιασμὸν ἔλαβον, 64. Ἀγγελοὶ διατί οὕτω καλοῦνται, 209. Ἀγγελοὶ πῶς ἐν διαφόροις σχηματίζονται μορφαί, 324. Ἀγγελοὶ τίνι τρόπῳ παρίστανται τῷ Θεῷ, καὶ πῶς μαρτυροῦσι τὸ αὐτοῦ θέλημα, 326. Ἀγγελοὶ τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν οὐχ ὁρῶσι, 327. Ἀγγελοὶ διατί οὕχ ἠνώθη ὁ Κύριος, 373.
 Ἀγγελος τί σημαίνει, 189. Ἀγγελος τίνι τρόπῳ πλάττει ὡς ἄνθρωπος φαίνεται, 324. Ἀγγελος διατί οὕτως εἰκονίζεται, 338. Ἀγγέλους ἀναγκαῖον ἐπικαλεῖσθαι, καὶ προβάλλειν μεσίτας, 241. Ἀγγέλων εἰκόνας χωνευτάς διατί πεποιήκεν ὁ Μωϋσῆς, 26. Ἀγγέλων φύσις τῆς ἀνθρωπίνης κρείττων, 64. Ἀγγέλων εἰκόσι τί τὸ ἀνιστορούμενον μαρτύριον, καὶ τί τὸ φαγγίον, καὶ τὸ νεφελοειδὲς κυκλικὸν σχῆμα ἐν ταῖς αὐτῶν χερσὶ, 338.
 Ἅγια διατί τιμῶνται ἐν τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ, 283.
 Ἅγια διατί δεικνύνται τῷ λαῷ, 289. Ἅγια πότε τελειῶνται, 285. Ἅγια εἰ τυμῆν χυθῆναι ἐν τῇ εἰσόδῳ, ἢ βρωθῆναι ὑπὸ τινος ζώου, τί ποιητέον, 367.
 Ἅγιοι μάρτυρες διατί ἐν τῇ τοῦ διακόνου, καὶ πρεσβυτέρου, καὶ ἐπισκόπου ἔδεται χειροτονία, καὶ ἐν τῇ τοῦ γάμου τελετῇ, 142 καὶ 147. Ἅγιοι ἀναγκαῖον ἐπικαλεῖσθαι καὶ προβάλλειν μεσίτας, 241. Ἅγιοι διατί μετὰ τὴν Θεοτόκον ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἐπικαλούμεθα, 279.
 Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, καὶ τὰ ἕξῃς, τί σημαίνει, 41 καὶ 222.
 Ἄδὰμ παραβάσεως περί, 331. Ἄδὰμ ἐξορίας ὑπόμνησις διατί πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς, 332.
 Ἄερα διατί κατέχουσιν ὑπεράνωθεν τῶν τιμῶν ὁρίων ἀναγιγνωσκόμενον τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου, 281.
 Ἄετοίς ὅμοιοι διατί ἐφάνθησαν ἄγγελοι, 324.
 Ἄετὸς ὁ ἐπ' ἐδάφους ἀνιστορούμενος, τί σημαίνει ἐν τῇ τοῦ ἐπισκόπου χειροτονίᾳ, 156.
 Ἄζυμα οὐ δεῖ προσφέρειν, 30. Ἄζυμα προσφερόντων ἕλεγχος, 99. Ἄζυμα εὐκρινείας τίνα νοεῖ ὁ Ἀπόστολος, 99. Ἄζυμα διατί ἐν τῷ νόμῳ, ἐν δὲ τῇ χάριτι ἐνζυμα, 100. Ἄζυμα, ὅτι οὐ δεῖ ἀζύμων τὰ μυστήρια παρέδωκε τοῖς ἀποστόλοις ὁ Κύριος, 100.
 Ἄηρ τί δηλοῖ, 107.
 Ἄθεια ἴσον κολυθεῖα, 14.
 Ἄθιοι τίνες, 14. Ἄθιον πῶς πείσωμεν, ὅτι ἔστι Θεός, 3. Ἄθίων κατά, 2.
 Αἰνεῖν τὸν Θεὸν διατί προτρέπεται τοὺς ἀγγέλους ὁ προφητὰς, 207 καὶ 208.
 Αἰνήσεις τῆς Ἐκκλησίας ἑπτὰ, πλὴν τῆς Ἱερουργίας, 212 καὶ 364.
 Αἶνοι διατί οὕτω καλοῦνται, 385. Αἶνων (περί), 221.
 Αἰρέσεων ποῖα χεῖρων, 14. Αἰρέσεις καὶ χεῖρονες εἰσι, καὶ μέσαι, καὶ ἐλάσσονες, 14.
 Αἰρετικοὶ διατί πρῶτοι ἐν ταῖς προσευχαῖς, 366.
 Αἶτιον ἐν τῇ Τριάδι ἐν μόνῳ ὁ Πατήρ, 163.
 Αἰχμαλώτων ἀνάβρυσις προτιμότερα πάσης ἄλλης εὐποιήσ, 362.
 Αἰῶν ἰστέρον τῷ ἑβδόμῳ γενήσεται τὸ τέλος, ἢ ἐν τῷ ὀγδόῳ, 341. Αἰῶνων ἑπτὰ περί, 357.
 Αἰωνία ἡ μνήμη διατί ἔδεται ἐπὶ τοῖς νεκροῖς, 266.
 Ἀκολουθία τῆς Ἐκκλησίας διατί τοσαῦται, 212.
 Ἀκολουθία πᾶσαι ὅτι ἐν τρισὶ καιροῖς τελεσθῆναι ἐτάχθησαν, καὶ διατί, 230. Ἀκολουθίαν τινὲς καθήμενοι ψάλλουσιν ἕτεροι δὲ ἐν ἑσπέρῃ πᾶσαν τελοῦσιν, εἰ τοῦτο καλόν, 356.
 Ἄλαζών ποῖος, 367.
 Ἀλεξανδρείας διατί κεκαλυμμένη τῇ κεφαλῇ λειτουργεῖ, 278 καὶ 339.
 Ἀλληλούϊα τί σημαίνει, 82 καὶ 118, 237, 244, 266, 384. Ἀλληλούϊα διατί ἀντὶ προσκαιμένου ἐν ταῖς νηστίμοις ψάλλεται ἡμέραις, 257. Ἀλληλούϊα διατί ἐν τῷ ἀμώμῳ, 265. Ἀλληλούϊα διατί πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου, 281. Ἀλληλούϊα διατί ψάλλομεν ἐσθ' ὅτι ἀντὶ τοῦ Θεοῦ Κυρίου, 384.
 Ἄλογον οὐ κινεῖ τὸ λογικόν, 5.
 Ἀμαρτάνομεν διὰ τίνων, 186.
 Ἀμαρτήματα θανάσιμα τίνα, 343. Ἀμαρτήματα πῶς ἐνώπιον δεικνύνται ἐν τῇ κρίσει, 357.
 Ἀμαρτία κέντρον ἐστὶ τοῦ θανάτου, 80. Ἀμαρτία αἰ διὰ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς πόσαι καὶ ποῖαι, 186. Ἀμαρτίαν διὰ πᾶσαν καὶ τὴν ἐλαχίστην εἰ κολάζεται ἄνθρωπος, 346. Ἀμαρτίας, χωρὶς εἰ ἀποθνήσκει τις, 346.
 Ἀμδρόσιος τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξώθησε τὸν μέγαν Θεοδόσιον, 272.
 Ἄμθων τί δηλοῖ, 131 καὶ 274.
 Ἀμετανόητοις μεγίστη ἢ καταδικη, 185.
 Ἄμην τί σημαίνει, 219. Ἄμην διατί ἐν τῷ τέλει τοῦ Συμβόλου, 312.
 Ἄμψια τῶν ἱερῶν ἐν τῇ εἰσόδῳ εἰ χρῆ ἀσπάζεσθαι, 342. Ἄμψιον ἱερῶν τίς χρεια, εἰ ὁ χειροτονούμενος ἄνθρωπος ἐστὶ, 357.
 Ἀμώμου ψαλμῶν (περί), 216 καὶ 382.
 Ἀνάβρυλος διατί ἐν τῷ βαπτιζομένῳ, 84.
 Ἀναγιγνωσκόμενοι ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν ἐν τῇ αὐτῶν τελετῇ διατί τινες προσέχουσιν, 139.
 Ἀνάγνωσις ἐν τῇ τραπέζῃ διατί, 258.
 Ἀναγνώστας πλείονας ὁμοῦ καὶ ὑποδιακόνους διατί χειροτονεῖ ὁ ἐπίσκοπος, οὐ μὴν διακόνους καὶ πρεσβυτέρους, 345.

'Αναγνώστην ὅποιον δεῖ εἶναι, καὶ ὅπως ὑπὸ τοῦ ἱερέργου τελεῖται, 158. 'Αναγνώστης ὅσα δεῖ εἶναι ἐνεργεῖν, 159. 'Αναγνώστης διατὶ οὐκ ἐνεργεῖ τὰ τοῦ διακόνου, 60. 'Αναγνώστου κουρὰ τί δηλοῖ, 339. 'Ανάδογον τοῦ βαπτιζομένου ὀρθόδοξον εἶναι χρή, 76. 'Ανάδοχος τίνα τυποῖ ἐν τῷ β. πτισματι, 77. 'Αναδόγος τοῦ ἐν τῷ γάμῳ (περὶ), 197. 'Αναθεματιστὴς ἑαυτὴν, τί δεῖ ποιεῖν, 345. 'Ανάλαθος ὅποιος, καὶ διατὶ τοῦτον ἐνδύονται οἱ μοναχοί, 192 καὶ 355. 'Αναξίω, ὅτι καὶ δι' αὐτῶν ἡ χάρις ἐνεργεῖ, 152. 'Ανακπεῖ πῶς τὸ ἔμβροδον ἐν τῇ μήτρῃ, 326. 'Ανακνοή πῶς ἐν ἡμῖν, 325. 'Αναστασία; πέρι, 23, 63, 311. 'Αναστάσει Χριστοῦ διατὶ πολλὰ σώματα τῶν κακομημένων ἠγέρθη, 18. 'Ανάστασις Χριστοῦ ποιά τινα ἡμῖν ἰδωρήσατο, 302. 'Ανατολὰς, διατὶ πρὸς ἀνατολὰς προσκυνοῦμεν, 379. 'Ανδρίας, ὅτι ὑπὸ Πέτρου ἐβαπτίσθη, 17. 'Ανθρωπομόρφον τῶν ἀγγέλων τί δηλοῖ, 324. 'Αν'ρωμος ὅτι ἐν αὐτῷ μαρτυρεῖ τὸν Θεόν, 3. 'Ανθρώπων τῶν ὁρατῶν τὸ κάλλιστον, καὶ ὅτι οὐκ αὐτὸς διὰ τὸν κόσμον, ἀλλ' ὁ κόσμος δι' αὐτὸν, 12. Καὶ ὅτι ἐξ αὐτοῦ γίνωσκαται ἡ Τριάς, 12. 'Ανθρώπος διατὶ οὐκ ἐξ ἑτέρας ἔγενετο ὕλης, 299. 'Ανθρώποις διατὶ μόνοις ἐδόθη μετάνοια, οὐ μὴν καὶ τοῖς δαιμόσι, 348 καὶ 372. 'Ανίροι τὰ τῆς ἱερωσύνης ἐνεργοῦντες ποίας ἀξιοκατοδίκης, 335. 'Αντιώρον τί ἐστὶ, καὶ διατὶ δίδεται τῷ λαῷ, 290. 'Αντιώρου (περὶ), 113. 'Αντιμῖνισια διατὶ ἐν λίνου, 126. 'Αντιμῖνισίον (περὶ), 118. 'Αντιμῖνισίων ἱερῶν τελετή, 125. 'Αντίφωνα διατὶ πρὸ τῆς εἰσόδου, καὶ διατὶ τοσούτα, 109. 'Αντιφῶνων μικρῶν πέρι τῶν ἐν τῷ ἄσματικῷ ἔσπερινῷ, 245. 'Αντιφῶνων (περὶ), 390. 'Αντιχρίστου διάκονοι οἱ ἰθνηκοί, 20. 'Αἷος; διατὶ φέεται ἐν τοῖς χειροτονουμένοις, 149 καὶ 162. 'Αξιωματικοὶ ὅτι εὐχὴν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας λαμβάνουσιν, 134. 'Αἷρατα πλειστά εἰσι καὶ ἕτερα, ὧν τὰ ὀνόματα ἡμῖν ἀποκαλύφθησεται ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, 294. 'Απερκαλύπτως διατὶ ἀνακαλοῦν ἱεροργεῖν, 278. 'Απιστοὶ διατὶ παραλαμβάνουσι τοσοῦτου; πιστοῦς, καὶ νῆπια βρέφη, 331. 'Απόδειπνον τί ἐστὶ, 214 καὶ 365. 'Αποδείπνου (περὶ), 388. 'Αποδείπνων ἀκολουθία, 240. 'Απόδειξις ἀσφαλῆς ἐν τοῖς περὶ πίστεως ποία, 46. 'Αποδεκάτως; διατὶ λέγεται ἡ Τεσσαρακοστή, 348. 'Αποδέσθαι καὶ ἐνδύεσθαι τὸν βαπτιζόμενον τί δηλοῖ, 77. 'Αποκνήσκει τις χωρὶς ἁμαρτίας, 346. 'Αποκρινόμενος περὶ τίνος ἀγαθοῦ, ὠφελίζεται ὑπὸ τοῦ ἐρωτήσαντος, 323. 'Απολλῆναρίου αἵρεσις, 18. 'Απολύσις; εὐχῆς περὶ, 228. 'Αποτίχου διατὶ οὕτω καλεῖται, 239. 'Απόστολοι ὅτι διδάσκαλοι οἰκουμενικοί, 152. 'Απόστολος; διατὶ πρὸ τοῦ εὐαγγελίου ἀναγινώσκαται, 281. 'Αποστόλου ἀνάγνωσις τί δηλοῖ, 110 καὶ 281. 'Αποστόλου διατὶ ἐν μὲν τῇ τοῦ ἀποστόλου ἀναγνώσει καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχιερέων εἰρηνεύουσιν, ἐν δὲ τῇ τοῦ εὐαγγελίου ὁ πρῶτος μόνος, 110. 'Αποστόλου ἀναγιγνωσκόμενου ὁ Ἡρακλεῖα; εἰρηνεύει ἐν τῇ τοῦ πατριάρχου χειροτονίᾳ, πρῶτερον παρ' αὐτοῦ εὐλογία λαθῶν, 175. 'Αποστόλου ἀναγιγνωσκόμενου διατὶ ἀρχιερεῖς; τε καὶ ἱερεῖς κάθηται, 281. 'Αποστόλου; πότε ὁ Χριστὸς ἔχειροτόνησεν, 176. 'Αποστόλων ἁγίων νηστεία πῶθεν, καὶ τίς ὁ ταύτην ἀπ' ἀρχῆς παραδοῦς, 349. 'Απροσεξία; ἔργα διὰ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς, 187.

'Αρατε πύλας, τί σημαίνει, 109. 'Αρατε πύλας,

διατὶ φάλλεται, καὶ αἱ πύλας τοῦ ναοῦ κλείονται, εἰσαγομένον τῶν ἱερῶν λιψάνων, 121.

'Αργυρὸς καὶ Δελιὸς ὅτι συνατρεῖσθαι τῷ Βαρλαάμ, 52.

'Αρειος ὅτι παρ' Οὐριγένους ἔσχε τὰς ἀφορμὰς τῆς αἵρέσεως, 24. 'Αρειῶν αἵρεσις, 18. 'Αρειῶν αἵρεσις καὶ ἀναθεματισμὸς, 59. 'Αρεταὶ αἱ διὰ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς πόσαι καὶ ποία, 186. 'Αρεταὶ περιεκτικαὶ πόσαι, καὶ πόσα τὰ ἐκάστης εἴδη, 322. 'Αρετὴν διὰ τίνων ἐνεργοῦμεν, 186. 'Αρθρα τῆς πίστεως πόσα καὶ ποία, 319. 'Αρθρα τῆς πίστεως διατὶ οὕτω καλοῦνται, καὶ διατὶ δώδεκα, 319. 'Αρθρα τῆς πίστεως; ὅτι ἐν τῷ Συμβόλιῳ τῆς πίστεως περιέχονται, 320.

'Αρμενίων αἵρεσις, 21. 'Αρμενίων κἀτα, μὴν φῶσιν ἐπὶ Χριστοῦ δογματιζόντων, 105. 'Αρμενίων (κἀτα), μετὰ οἴνου μόνου ἱεροργαζόντων, 102. 'Αρμενίων (κἀτα), προστιθέντων ἐν τῷ Τρισάγιῳ τὸ, Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, 225.

'Αρνησιμῶν Χριστοῦ (περὶ), 340.

'Αρνήσεται. Ἐάν θυμῷ τις ἀρνήσεται λόγῳ ἱερέως ἢ ἄλλος πιστὸς, τί ποιεῖται, 346.

'Αρνούμενοι τὴν πίστιν, ἀπολογίαν οὐκ ἔχουσι, 335.

'Αρῆν καὶ θῆλυ ὅτι τῶν σωμάτων ἐστὶ, 5.

'Αρρώστους πῶς χρή κοινοῦναι, 368.

'Αρτοκλασίας περὶ, 259.

'Αρτον ἅγιον τί δηλοῖ τὸ ἀνυψῶσαι, 288. 'Αρτον ἅγιον διατὶ εἰς τέσσαρα μελίζει ὁ ἱερεὺς, 288. 'Αρτον τῆς Παναγίας ἀνυψῶν ὅτι ὠφέλιμος, 259. 'Αρτος ὁ εἰς θυσίαν προσφερόμενος διατὶ τετραγώνος, 98.

'Αρτος ἐνζύμιος ἐκ πόσων σύγκαται, καὶ τί ἕκαστον δηλοῖ, 98. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

περὶ, 149. 'Αρτος ὁ εἰς ἱεροργίαν προτιθέμενος διατὶ ἐκ μῶσου ἐξάγεται τοῦ ἄρτου, 102. 'Αρτος ἅγιος ὡς παρακαταθήκη δίδεται τῷ χειροτονουμένῳ

ματα καὶ κηρομασίχη διατί ἐν τῇ τοῦ ναοῦ καθιερώσει, 117.

Ἀσεβείας διατί ἐν προσευχαῖς πρόθυμοι, 366. Ἀσεβῆ πείσαι χαλεπῶν, 13. Ἀσεβῶν ὑπο Θεοῦ ἀτιμάζεσθαι ἑλαττον ἡγείται, 333.

Ἀσκαπεῖς διατί λειτουργοῦσι, 278. Ἀσκαπεῖς διατί αἱ λοιποὶ λειτουργοῦσιν ἀρχιερεῖς, οὐ μὴν ὁ Ῥώμης καὶ Ἀλεξανδρείας, 339.

Ἀσκήσεις, κακοπαθείας, καὶ τὰ λοιπὰ τίς ὁ παροδός, καὶ τίς ἡ ἐκ τούτων ὠφέλεια, 366.

Ἀσματικὴ ἀκολουθία ὅτι τὴν ἐπίταξις αἰνεσιν ἐν αὐτῇ ἀποσώζει, 257. Ἀσματικὴν ἀκολουθίαν ὁσον τηρεῖσθαι, 215. Ἀσματικῆς ἀκολουθίας ὁποῦτωσις, 212. Ἀσματικὸν ἑσπερινὸν περὶ, 212. Ἀσματικὸν ὄρθρινον περὶ, 247.

Ἀσπασμὸν ὅτι τρίς ποιεῖται ὁ χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς, 167. Ἀσπασμὸς ὅπως γίνεται ἐν τῇ τοῦ πατριάρχου χειροτονίᾳ, 174. Ἀσπασμὸς ὁ ἐπι: τοῖς νεκροῖς: τί σημαίνει, 266. Ἀσπασμὸς ὁ ἐν τῷ Συμβόλῳ τῶν ἀρχιερέων τί δηλοῖ, 284.

Ἀστέρες ὅτι οὐ λογικαί, ἀλλ' οὐδὲ ὄλω: Ἐμφυχοί, 6. Ἀστέρες: τίνοσ χάριν ἐκτίσθησαν, 6. Ἀστέρες ὅτι οὐκ ἐνεργοῦσιν εἰς τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν, 6. Ἀστέρων ἐνέργειαί ποῖαι, 6.

Ἀστερισκός τί δηλοῖ, 98 καὶ 107.

Ἀστρολογία ὅτι ἀνωφελής, 50. Ἀστρολογία ὁ σχολάζων οὐ Χριστιανός, 7. Ἀστρολογίας καὶ γανειθιαλογίας περὶ, 5. Ἀστρολογίας μυκτηρισμὸς, 49.

Ἀστρολόγων αἱ ἀπὸ τῆς Ἰραφῆς ἀντιθέσεις εὐελαχτοί, 50.

Ἀσώτου παραβολὴ διατί πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς ἀναγινώσκεται, 351.

Ἀτάκτως καὶ συγκεχυμένως ποιοῦντων περὶ, 261.

Ἀταξία τῇ ὑπερηφανίᾳ συνέζευκται, 263.

Αὐγούστου νηστεία πόθεν, καὶ τίς ὁ ταύτην ἀπ' ἀρχῆς παραδός, 349.

Αὐτεξούσιον ὅπ' ἀψύχου οὐκ ἄγεται, 5.

Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς αὐτῶν νεκροὺς, τί σημαίνει, 71. Ἄφεςως καὶ μετανοία: ἀφορμὰς αὐτῶν πόθεν ἔλαβον, 358. Ἄφισιν εἰ λαμβάνει πᾶς ἑξομολογούμενος καὶ ἐν τρισὶν ὧραις, 358. Ἄφισις οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μέλλοντι, 363.

Ἄφορισας αὐτὸν εἰ δὲ ποιεῖν, 343. Ἄφορισθεὶς ἀδικῶς τί χρῆ ποιεῖν, 342: Ἄφορισθέντος: περὶ, πῶς ἄρα διατεθῆσθαι, 342.

Ἄφορισμὸς ὁ μετὰ θυμοῦ πότερον ἄπεται, ἢ οὐ, 342.

B

Βαθμίδες τί σημαίνουσιν, 110, 131, 273.

Βαπτίζειν εἰ χρῆ τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, 340. Βαπτίζεται ἕκαστος τῶν βρεφῶν ἐν ἴδιῳ ὀνόματι, καὶ οὐ πάντα Ἰωάννης, καὶ Μαρία, 75. Βαπτίζεται ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ, τοῦ, Βαπτίζω ἐγὼ τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ, διαφέρει, 83. Βαπτίζόμενος διατί γυμνός προσέρχεται κατὰ ἀνατολὰς βλέπων, 77. Βαπτίζόμενος τίνα τυποῖ, 77. Βαπτισθεὶς οὐκ ἔσται τελείως τις, ἐὰν μὴ καὶ μύρω χρισθῇ, 66. Βαπτισθεὶς πᾶς ἀνάμει ἔχει ἐν αὐτῷ πάντα τὰ χαρίσματα, πλὴν τῆς ἱερουσύνης, 84.

Βάπτισμα. Τί λαμβάνομεν ἐν τῷ βαπτίσματι, 60. Βάπτισμα τί παρέχει, 62, 272, 310. Βάπτισμα ὅτι ἐν, 341. Βάπτισμα, δηλωσις κατὰ μέρος τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα τελουμένων, 74. Βάπτισμα διατί οὐ δίδεται καὶ δεύτερον, 340. Βάπτισμα τί ἐστιν, 80. Βαπτίσματα ὅτι μετὰ λαμπρότητος χρῆ γίνεσθαι, 80. Βαπτίσματι, θεωρία τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι τελουμένων, 76. Βαπτίσματος χωρὶς οὐκ ἔστι σωθῆναι, 17. Βαπτίσματος οὐκ ἔστι διωρισμένος καιρὸς, ἀλλ' ἐν παντὶ καιρῷ δίδεται, 76. Βαπτίσματος τέλος ἡ κοινωνία, 85. Βαπτίσματος ὕδωρ ὅτι δεῖ περιστέλλειν τὸν ἱερέα, 86.

Βαρλαάμ (κᾶτα) καὶ Ἀκινδύνου, 47. Βαρλαάμ κᾶτα καὶ Ἀκινδύνου καὶ τῶν τούτοις ὁμοφρόνων τίνες συνήγαγαν, 43. Βαρλαάμ αἵρεσις ὅποια, 48. Βαρ-

λαάμ ὅτι καὶ κατὰ τῶν ἀσκητῶν ἐκινεῖτο, 51. Βαρλαάμ τίνες σύμφωνοι, 52.

Βασιλεία Θεοῦ ποῖα, 233 καὶ 341. Βασιλεία τῶν εὐσεβῶν διατί τεταπεινῶνται, 332.

Βασιλεῖα ὅπω: ὁ ἀρτίως: χειροτονηθεὶς εὐλογεῖ, 165. Βασιλεῖς ὅτι ἐκδοκοί τῆς Ἐκκλησίας, 154. Βασιλεῖς τοῦ θάπτουσι, 263. Βασιλεῦ οὐράνι, διατί ἐν ταῖς: τῶν ἀκολουθῶν ἀρχαίς, 216. Βασιλεῦ: Χριστὸς τῶν πιστῶν, οὐ τῶν ἀπίστων, 303. Βασιλεῦς πότε ἔβαν τοῦ βήματος κοινωνεῖ, 133 καὶ 135. Βασιλεῦς ὅτι μετὰ τοὺς διακόνους: κοινωνεῖ, 133. Βασιλεῦς ὅπως ἀναγορεύεται, 133. Βασιλεῦς: ὅπως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας στέφεται, 154. Βασιλεῦς διατί χρίεται μύρω, 154. Βασιλεῦς ὑπὸ τίνων χρίεται προσγόμενος, 134. Βασιλεῦς διατί εἰς τὰ Ἅγια εἰσοδεύει, 135. Βασιλεῦς διατί ἅγιος λέγεται, 160. Βασιλεῦς ὅτι: ἐξ αὐτοῦ ἀξίει τὸν ψηφισθέντα τὴν πατριαρχίαν δέξασθαι, 168. Βασιλεῦς ὅτι τὰ τῆς συνόδου ὑπηρετεῖ, 169. Βασιλεῦς: ὅτι οὐ μόνος ποιεῖ τὸν πατριάρχην, 169. Βασιλεῦς διατί μανδύαν μὲν καὶ τὸ ἐγκόλιον τῷ ὑποψηφίῳ πατριάρχῃ ἀποστέλλει, δικανικῶν δὲ τῇ χειρὶ δίδωσιν, 170. Βασιλέων εὐφημία διατί μετὰ τὴν εἰσοδόν, 110. Βασιλέως χεῖρα οὐ δεῖ τοὺς ἀρχιερεῖς ἀσπάζεσθαι, 166. Βασιλέως υἱὸς προπεμπόμενον τοῦ ὑποψηφίου πατριάρχου ἐπιππος ἔπεται, 170.

Βηλόθυρα ναρθήκων τί δηλοῦσι, 274.

Βῆμα ἅγιον τί δηλοῖ, 109. Βῆμα διατί ἐν σχήματι ἡμικυκλίου, 132. Βῆματι εἰσεῖναι οὐ παντός, 264. Βῆματι εἰσιόντων ἀτάκτως (περὶ), 264. Βῆματος: ἔνδον ποῖοι κοινωνοῦσιν, 113. Βῆματος: οἱ τοῦ βῆματος τίνες τυποῦσι, 274.

Βία, ὅτι τὰ κατὰ βίαν οὐτε ἐπαινετὰ, οὐτε ψεκά, 7.

Βλασφημήσαντι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πῶς οὐκ ἀφεθήσεται, οὐτε νῦν οὐτε ἐν τῷ μέλλοντι. Ἄρα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀφεσις: ἢ μείζον τοῦ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ, 363.

Βογόμενοι οἱ καὶ Κουδούγεροι πόθεν ἔλαβον τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτῶν αἵρέσεως, 15. Βογομύλων αἵρεσις: ποῖα, 15. Βογομύλων (κᾶτα), 25.

Βρόφη διατί ἀσεβείας παραδίδονται, 330 καὶ 331. Βρόφη: οἱ δεῖ κοινωνεῖν, 86.

Βρόφος, διατί ἐν τῇ τοῦ βρόφου: γεννήσει εὐχὴ γίνεται παρὰ τοῦ ἱερέως, 74. Βρόφος: διατί σφραγίζεται τὸ μέτωπον, τὴν καρδίαν, καὶ τὸ στόμα, βαπτίζόμενος, 75. Βρόφος διατί τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν γέννησιν εἰσάγεται ἐν τῷ ναῷ, καὶ ὅτι εἰ βεβαπτισμένον: ἐστὶ, κᾶν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεται, 75. Βρόφος καὶ αὐτὸ οὐκ ἀναμνητέον, 181. Βρόφος πῶς ἀναμνητεῖ ἐν τῇ μήτρᾳ, 326.

Βρωθῆναι εἰ συμβαίη ὑπὸ τίνος: ζῶου τὰ Ἅγια, τί ποιητέον, 367.

Βυζάντιον ὑπὸ Σεβήρου τοῦ βασιλέως: ὑπὸ τῆς Ἡράκλειαν, 174.

Γ

Γάμον, ὅτι δεῖ τοὺς συζευγνυμένους εἰς γάμον: καθαρὸς εἶναι, καὶ ἐν ἁγίῳ εὐλογεῖσθαι ναῷ, καὶ τῶν μυστηρίων μετέχειν, 198. Γάμον εἰ χρῆ ποιεῖν τῇ ἁγίᾳ Τεσσαρακοστῇ, 340. Γάμος διατί συνεχωρήθη, 62 καὶ 336. Γάμος Χριστοῦ ἡ παρθενία, 68. Γάμος οὐ προηγούμενον ἔργον Χριστιανός, 196. Γάμον (περὶ), 195 καὶ 197. Γάμου τελετὴ ἀρχιερέως: ἴδιον ἔργον, 197. Γάμω, διατί ἐν τῷ γάμῳ οὐ μνηστῆται ὁ ἀρχιερεὺς ἐν ταῖς εὐχαῖς τίνος τῶν ἐκ τῆς χάριτος, 196.

Γενεθλιαγωγίας (περὶ), 6.

Γέννησις κατὰ σὰρκα Χριστοῦ διατί ἐν νυκτὶ, 219.

Γεννητὸν ὅτι οὐ φύσιν δηλοῖ, 53.

Γινόμενα, τὰ μὲν βουλήσει Θεοῦ γίνεται, τὰ δὲ εὐδοκίᾳ, τὰ δὲ πάραχωρήσει, 6.

Γνώσεται ἕκαστος: τὰ ἕκαστου πταίσματα ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει, 357.

Γουγκλισία διατί δεκαπέντε ἐν ταῖς ἡστίμοις, 390.

Γονυκλιεῖν δεῖ ἡμᾶς ἔσθιν ὅτε προσευχομένου,
 320.
 Γρηγορά: δεῖ συγκοινωνῶς τῇ δόξῃ τοῦ Βασιλεῦ
 τε καὶ Ἀκινδύνου, 48.
 Γρηγορίου (πέρη) Θεσσαλονίκης τοῦ θαυματοῦ-
 ροῦ, 46.
 Γυναικὸς ἀπέχεσθαι δεῖ τὴν ἱερέα καὶ πρὸ τῆς
 ἱερουργίας καὶ μετὰ τὴν ἱερουργίαν, 336.

Δ

Δαίμονες πῶς τὰς μορφὰς ἐναλλάττουσι, 329.
 Δαίμωνι διατί οὐκ ἔδδθη μετάνοια, 348 καὶ 372. Δαί-
 μων διατί φθονεῖ τοῖς Χριστιανοῖς, 51. Δαίμων πῶς
 εἰς ἀγγελον φωτὸς μετασχηματίζεται, 325. Δαίμων
 διατί ἐκπαθεῖ ὀπακοῦσι, 325. Δαίμων οὐκ ἔχει
 κτθ' ἡμῶν ἰσχύον, 377.
 Δακτύλιοι σιδήρου καὶ χρυσοῦ: διατί ἐν τῷ γάμῳ,
 196. Δακτυλίων ἐναλλαγὴ ἐν τῷ γάμῳ, τί ὄηλοι, 196.
 Δαμασκηνὸς: Ἰωάννης τὸ τυπικὸν ἀνευώστα, 215.

Δανιὴλ ἔτι τρεῖς καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ προσήχετο,
 230.

Δεξιῶν τοῦ ἀρχιερέως: τί ὄηλοι τὸ ἀσπάζεσθαι τοῦ:
 ἱερέ: ἐν τῷ κοιωνεῖν, 289.

Δεσποτάτου χειροτονία ταῦν οὐ τελείται, 138.

Δεῦτε προσκυνήσωμεν, ἐν τῇ εἰσόδῳ φέδμενον τί
 σημαίνει, 279. Δεῦτε προσκυνήσωμεν, διατί λέγο-
 μεν, 382.

Δημιουργὸν ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις κηρύττει, καὶ
 ὄηλοι, 12.

Διabolὸς ὅτι Θεὸν ὀμολογεῖ, 3. Διάβολος διατί
 συγχεύρηται ἐν τῷ κόσμῳ, 303. Διάβολος πῶς μέ-
 σον τῶν ἀγγέλων, καὶ τίνη παρίσταται τρόπῳ ἐνώ-
 πιον τοῦ Θεοῦ, 236.

Διάκονοι: τίνα: τυποῦσι, 35 καὶ 96. Διάκονοι ὅτι
 κριταὶ καὶ διακονημάτων μεγίστων οἰκονόμοι καθ-
 ἰστάνται, 141. Διάκονον οὐ χρῆ προσκομίζεῖν, 108.
 Διάκονον εἰ χρῆ τινα κοιωνεῖν, μὴ ὄητοι: ἱερέως,
 345. Διάκονος διατί οὐκ ἐνεργεῖ τὰ τοῦ πρεσβυτέ-
 ρου, 60. Διάκονος ὁ μέλλων χειροτονηθῆναι διατί
 ὑπὸ πρεσβυτέρων καὶ οὐχ ὑπὸ διακόνων μαρτυρεῖ-
 ται, 141. Διάκονο: διατί ὑπὸ διακόνων παρακρτεῖ-
 ται, 142. Διάκονος διατί ἀσπάζεται τὴν τράπεζαν,
 τὴν χεῖρα, καὶ τὴν παρεῖαν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς
 διακόνου:; χειροτονεῖται, 146. Διάκονος ἀρτι χειρο-
 τονηθεῖς, πρὸ τῶν ἄλλων διατί κοιωνεῖ διακόνων,
 146. Διάκονος χειροτονηθεῖς, διατί ἐπτά ἡμέρας
 ἀσπλαγίτως λειτουργεῖ, 147. Διάκονος καὶ πρεσβυ-
 τέρος ἀρτι χειροτονηθεῖν.ε:; διατί ὁ μὲν τὰς τελευ-
 ταιὰς αἰτησεῖ, ὁ δὲ τὴν ὀπιθιάμβωνον λέγει εὐχὴν
 151. Διακόνου χειροτονία, 142. Διακόνου: ὀμοῦ
 πλειονὰς εἰδῶν χειροτονεῖν τὸν ἐπίσκοπον, 345.
 Διακόνων πέρι, 141.

Διαλέγεσθαι ὄθεν ἀσφαλέστερον, 2. Διαλέγεσθαι
 τίνη χρῆ, 13. Καὶ εἰ ἀδυνάτως ἔχει, τί ποιητέον, 14
 Διαλέγεσθαι καὶ φιλονεικεῖν τῆς Ἐκκλησίας ἀλλο-
 τριον, 46. Διαλεγόμενον ὄποιον εἶναι δεῖ, 2.

Δάστυλα διατί ἐν τῷ ναῷ, 131. Καὶ τί ὄηλοῦσι,
 275.

Δί:μος τέχνα ἔχων, τὸ τεσσαρακοστὸν ὑπερβάς
 εἶναι, εἰ: τριτον οὐκ ἔρχεται γάμον, 195.

Διδασκαλίας οὐ χρῆ ἀμελεῖν, 185.

Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, διατί ἐν ταῖς
 ἀρχαῖς τῶν ἀκολουθιῶν λέγεται, ἀπύντο: ἱερέως,
 210 καὶ 381.

Δικανίκιον διατί ὁ βασιλεὺς δίδωσι τῇ χειρὶ τοῦ
 ἐπισφρηρίου πατριάρχου, 170.

Δικηριον τί σημαίνει, 110. Δικηριον τί ὄηλοι, καὶ
 ὄητοι μετ' αὐτοῦ σφραγίζει τὸ εὐαγγέλιον, 280.

Δισκόρος καὶ ὄτι οὐν αὐτῷ ἀναθεματι καθυπεβλή-
 θησαν ἐν τῇ τετάρτῃ συνοῳ, 45. Δισκόρου ἀρε-
 σι:; 21.

Δισκος ἱερέ: τί ὄηλοι, 98.

Δόξα σοι, Χριστε ὁ Θεὸς, διατί ἐν τῇ τοῦ διακόν-
 νου, πρεσβυτέρου, καὶ ἐπισκόπου χειροτονίᾳ, καὶ τῇ

τοῦ γάμου τελετῇ φέεται, 142 καὶ 147. Δόξα Θεῷ
 διατί συνεχῶς ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ τῷ τέλει τῶν
 ὄμων λέγομεν, 218. Καὶ ὄπο τίνων συνετέθη, 224.
 Δοξολογίας μεγάλης πέρι, καὶ ὄθεν ἐλήφθη, 221
 καὶ 385.

Δραματοῦργια: παρὰ θερούς θεῖους ἐν τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ Λατινῶν, 34.

Δυνάμεις διατί ὄητοι καλοῦνται, 208.

Δυσωδία καὶ ζῶφωσις τίς ἡ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μακκα-
 ρίῳ, 358.

Δωδεκάφωτα διατί ἐν τῷ ναῷ, 132.

Ἐῶρα θεῖα διατί ἐν τῇ τραπέζῃ μετὰ τὴν εἰσοδὸν
 καλοῦνται, 283.

Ε

Ἐγκαίνια ὅτι ἀναγκαῖον ἐν παντὶ θεῖμ τελεῖσθαι
 ναῷ, 122. Ἐγκαίνιων τάξι:; 123.

Ἐγκόλπιον ἀρχιερατικὸν τί ὄηλοι, 95. Καὶ διατί
 ἀποστέλλει τοῦτο τῷ ὑποψηφίῳ πατριάρχῳ ὁ βασι-
 λεύ:; 170.

Ἐθν. εἰ: κολάζονται, 331. Ἐθνῶν ἀπιστίας τίς ὄ-
 αἰτιος, 331.

Ἐθνικὸι παρὰ τίνος ἔλαβον τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτῶν
 ἀθείας, 19 καὶ 20. Καὶ τίς ὁ τούτου: πλανήσας, 20.

Ἐθνικὸι καλούμενοι ὅτι διακόνου: τοῦ ἀντιχρίστου,
 20. Ἐθνικῶν καλούμενων μιὰρὰ δόγματα, καὶ τίνη
 πρότερον ἐλάτρευον, 18. Ἐθνικῶν ὁ πρόστατης πῶς
 τὰς μυστὰς ἐδέξατο τοῦ Νεστορίου διδασκαλίας,
 20.

Εἰτὸ τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, διατί ἐν τῷ
 ἀντιδῶρῳ φέεται, 257.

Εἰκόνας ὅτι δεῖ προσκυνεῖν, 25. Ὅτι καὶ Μωϋσῆς
 εἰκόνα: ἔστησεν, 26. Εἰκόνας ἱερά:; διατί ἐν ταῖς
 λιτανείαις ἐξάγομεν, 254. Εἰκόνας ὅτι δεῖ κατὰ τὴν
 δεδομένην ἀνιστορεῖ συνῆθειαν, 34. Εἰκονομαχούν-
 των (κάτα), 25. Εἰκότων τιμῆ, 12 καὶ 16. Εἰκότων
 ἀγγέλων τί τὸ ἀνιστορούμενον μανθύλιον, καὶ: τί τὸ
 φεγγίον καὶ τὸ νεφελοειδὲ:; κυκλικὸν σχῆμα ἐν ταῖς
 τῶν ἀγγέλων χειρῶν, 338. Εἰκῶν ἁγία διατί: ἐπάνω
 τίθεται τοῦ λειψάνου τοῦ κοιμηθέντος, 262. Εἰκῶν
 τί σημαίνει τὸ κατ' εἰκόνα, 3.

Εἰλητὸν τί εἶναι, 119. Καὶ τί εἰκονίζε:; 278 καὶ
 339.

Εἰμαρμένῳ δοξολόζωντων ἔλεγχος, 5.

Εἰρηνεύσαι ἐν τῷ Ἀποστόλῳ τί ὄηλοι, 163.

Εἰρήνη ἡ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως διδομένη τε, καὶ
 ἀντιδιδόμενη ὄσον δύναται, 170 καὶ 230.

Εἰρηνικῶν ἐρημνεῖα, 232.

Εἰρημοι διατί ὄητοι καλοῦνται, 389.

Εἰς ἄγιος, εἰς Ἐύροιο, τί σημαίνει, 288.

Εἰσοδος μεγάλη τί σημαίνει, 110. Εἰσοδος τοῦ
 ἐσπερινου τί σημαίνει, καὶ διατί ὄητοι γίνεται, 255
 καὶ 215. Εἰσοδος τοῦ ἐσπερινου διατί ἐν Σαββάτῳ,
 καὶ ταῖς λοιπαῖς δεσποτικαῖς, ἔορτα, μάλλον λαμπρο-
 τέρα, 235. Εἰσοδος ἡ ἐν τῷ ἁθῶρῳ τί σημαίνει, 236.
 Εἰσοδος ἐν τῷ ἁθῶρῳ κατὰ τὰς κυριακά:; τί ὄηλοι,
 236. Εἰσοδο:; ἐν τῇ Τριτοῦκτῃ διατί, 233. Εἰσοδος ἡ
 μετὰ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ἀρχιερέως τί σημαίνει,
 279. Εἰσοδος ἡ τῶν θεῶν ὄρων πῶς μετὰ λαμπρο-
 τητο:; 282. Καὶ τί σημαίνει, 283. Εἰσοδου:; τῆ:; ἐν
 ἁθῶρῳ πέρι, 249. Εἰσοδῶν τῶν προηγιασμένων δεῖ
 πλεον ἡμᾶς ὑποπίπτειν, 256. Εἰσοδῶ ἐν τῇ μεγάλῃ
 διατί προσπίπτουσι οἱ πιστο:; τοῖς ἱερέσι, 283. Εἰσο-
 ὄη:; μεγάλη διατί καὶ ἱερά σκεῦη κενά οἱ ἱερέ:;
 κατέχουσι, 283. Εἰσοδῶ τὰ τῶν ἱερέων ἄμφο:; αἰ:; κα-
 λον ἀσπασεσθαι, 312. Εἰσοδῶ εἰ συμβαίη χυθῆναι
 τὰ Ἅγια, τί ποιητέον, 367.

Εἰς πολλα ἔτη, Ἀσποια, διατί λέγομεν, 108.

Ἐκκλησία ὅτι ἐν τῇ Τριάδι ἐγηγερται, 44.

Ἐκκλησία ὄπως μιμεῖται τὰ οὐρανια ὄση. Ἐκ-
 κλησίαι:; προστρέχειν χρῆ πάντα πιστων, καὶ διατί,
 350. Ἐκκλησίας νομοθεταί, 13.

Ἐκπορεύσεω:; ὁ τρόπος ἀγνωρίστος, 305.

Ἐκπορευτὸν ὅτι οὐ φυσικὸν ὄηλοι, 53.

Ἐκτερούς ἱερασί:; πέρι, καὶ τῷ, αὐτῆ:; αἰτιήσων,
 237.

Ἐτης ὥρας (πέρη), 213, 229, 365, 386.
Ἐκφωνήσεων, περὶ τῶν τοῦ ἱερέως ἔκφωνήσεων, 389.

Ἐλαιον ἅγιον οὐ μόνον ἀβρώστοις, ἀλλὰ πολλῶν μᾶλλον μετανοοῦσι διδόναι χρῆ. 73. Ἐλαιον ἅγιον οὐ μόνον τοῖς ἀποθνῆσκουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐλπίζοντι ζωῆς εἰδοταί, 73. Ἐλαιον διατὶ ἐν τῷ ἁγίῳ μύρῳ, καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. 73. Ἐλαιον τί σημαίνει πνευματικῶς, 73, 81. Ἐλαιον τὸ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καταλείβειν τί χρῆ ποιεῖν, 86. Ἐλαιον τὸ ἐν τῷ μύρῳ τι δηλοῖ, 88. Ἐλαιον ἐκ τῆς τοῦ ναοῦ λυχνίας τοῖς κεκοιμημένοις μοναχοῖς ἐπιχέεται, 201. Ἐλαιον ἕτερον μὲν τὸ τοῦ εὐαγγελίου, ἕτερον δὲ τὸ τοῖς νεκροῖς χροῦμενον, 204. Ἐλαιον ἅγιον ὅσα δύναται, 204. Ἐλαιον διατὶ προσάγομεν τῷ ναῷ, 275. Ἐλαιον ἅγιον τὸ μετὰ τὴν χρίσιν καταλείβειν συντηρεῖσθαι χρῶν, 203. Ἐλαίου ἁγίου μεγίστη ἡ δύναμις, 200. Ἐλαίῳ διατὶ χρεῖται ὁ βαπτίζομενος, 82. Ἐλαίῳ διατὶ ἀλείφονται οἱ νεκροί, 201.

Ἐλεημοσύναι αἱ ὑπὲρ τῶν ἀπειθόντων γινόμεναι τὰ μέγιστα ὠφελούσι, 269. Ἐλεημοσύνας ποιεῖν ὠφέλιμον, 360. Ἐλεημοσύνη ποία κρείττω, 363. Ἐλεημοσύνην πῶς χρῆ ποιεῖν τινα, δι' αὐτοῦ, ἢ διὰ πνευματικοῦ Πατρὸς, 363.

Ἐλεον διατὶ ἐν πάσαις προσευχαῖς, καὶ πρὸ πάσης εὐχῆς ἐξαιτούμεθα, 226.

Ἐλληνας ὅτι δαίμων ὑπεκλήθησθε θεοῦς ὀνομάζειν τὰ κτίσματα, 3. Ἐλλήνων πολυτέων κατά, 5. Ἐμβρυον πῶς ἀναπτύσσεται ἐν τῇ μήτρῳ, 326. Ἐμφύσημα τί δηλοῖ ἐπὶ τοῦ βαπτίζομένου, 77. Ἐμφύσημα τί ἐστίν, καὶ διατὶ οὕτω καλεῖται, 85. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ τῶν ἑξῆς, ἔρμηνησία, 8.

Ἐνδύματα ἱερὰ ὅτι ἐπὶ, καὶ διατὶ τόσα, καὶ τί ἕκαστον τούτων δηλοῖ, 94. Ἐνδύματα ἱερὰ διατὶ ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ καὶ ἀσπάζεται, 97. Ἐνδύματα ἱερέως διατὶ πέντε, 97. Ἐνδύματα διατὶ ἔχει ἡ ἁγία τράπεζα, ταύτην καλύπτουσα, 274. Ἐνδύματα μοναχοῦ ὅποια δεῖ εἶναι, 355. Ἐνδύματα μοναχοῦ τίνα σημασίαν κέχτηται, καὶ εἰ χρῆ ταῦτα πάντοτε ἐνδεδύσθαι, 356. Ἐνδυμάτων περί, κοσμικῶς χειροτονηθεῖσι διακόνους καὶ πρεσβυτέρους ἀνηκόντων, 131.

Ἐνέργειαι τῆς Τριάδος οὐ κτίσματα, 54. Ἐνζυμον ἄρτον ὁ Κύριος ἱερουργῆσεν ἐν τῷ Πάσχα, 102. Ἐνζυμος διατὶ προσφέρεται ἄρτος, 98, 272. Ἐνζυμων περί μαρτυρίας, 272.

Ἐνθροῦνίζεται πῶς ὁ χειροτονηθεὶς, 164. Ἐνθρονισμὸς πατριάρχου πῶς γίνεται, 170, 171. Ἐνιαύσια διατὶ τελουμένη ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, 263.

Ἐννατα διατὶ τελουμένη ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, 268.

Ἐννάτης ὥρας (πέρη), 213, 365, 387. Ἐννάτης ὥρας ψαλμοί, 229, 387.

Ἐνσκηνοῦν πῶς λέγεται ὁ Παράκλητος, πανταχοῦ παρῶν, 177.

Ἐνταλμα διατὶ δίδεται τοῖς τὸ πνευματικὸν λαβοῦσι λειτουργήμα, 180.

Ἐνωσιν εἰ οὐκ εὐδαίη μὴ γενέσθαι ὑπὸ τοῦ ἱερέως, καὶ ἀκαλυφθῆ κενὸν τὸ ποτήριον, τί χρῆ ποιεῖν, 369.

Ἐξαγορεύειν ὅπως χρῆ γίνεσθαι, 185.

Ἐξασπασταριῶν περί, 221, 385.

Ἐξομολογεῖσθαι πάλιν εἰ δεῖ ἄπει τις ἐξομολογήσασθαι, 340.

Ἐξομολογήσεις ὅτι ἀναγκαῖα παντὶ, 188.

Ἐξομολογούμενον ὅπως χρῆ καθῆσθαι, καὶ διακεῖσθαι, καὶ ὅπως τὸ ἐν τῇ ἐξομολογήσειν δεχομενον, 186. Ἐξομολογούμενος, καὶ αὐθὶς ἁμαρτανῶν, εἰ δεῖ τὸς, 346. Ἐξομολογούμενος εἰ ἄφρασι λαμβάνει καὶ ἐν τρισὶν ὡραῖς, 358.

Ἐξορίας τοῦ Ἀδάμ ὑπόμνησις διατὶ πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς, 352.

Ἐξουσιῶν (πέρη), 208.

Ἐπιγονάτιον τί σημαίνει, 93, 277. Ἐπιγονάτιον εἶνες φοροῦσιν, 97. Ἐπιγονάτιον διατὶ ὁ ὑποψήφιος κέρτιθεται, 158.

Ἐπιδημεῖν πῶς λέγεται ὁ Παράκλητος, πανταχοῦ παρῶν, 177.

Ἐπιθυμητικοῦ (πέρη), καὶ ὅσα δι' αὐτοῦ ἁμαρτάνομεν, ἢ κατορθοῦμεν, 186.

Ἐπιμαντικία τί σημαίνουσι, 96, 277.

Ἐπιπορξία ὅπως διορθοῦται, 361.

Ἐπίσκοποι εἶνας τυποῦσι, 35. Ἐπίσκοποι διατὶ πρότερον γίνονται μοναχοί, 189. Ἐπίσκοποι, διατὶ οὐ φοροῦσι σάκκον ἢ πολυσταύριον, 338. Ἐπίσκοπος δὲν ἐπὶ ἔχει ἐν αὐτῷ τελετὰς, 92. Καὶ ὅτι μόνος αὐτὸς τὸ τε μύρον καὶ τὰς χειροτονίας ἐνεργεῖ, 92. Ἐπίσκοπος μόνος πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐνεργεῖ, 138. Καὶ ὅτι οὐδεὶς χωρὶς ψήφων τελεῖται, 152. Ἐπίσκοπος, μητροπολίτης, καὶ πατριάρχης, εἰ ὁμοίως ἀρχιερεῖς, πῶς διαφορά ἐν αὐτοῖς, καὶ πῶς ὑπερέχει εἰς τοῦ ἐτέρου, 343. Ἐπίσκοπου καὶ ἱερέως τίς ἡ διαφορά, 344. Ἐπίσκοπου περί μέλλοντος ψηφισθῆναι, παρόντος τῆ συνόδου, 154. Ἐπίσκοπου χειροτονίας περί, 156. Ἐπίσκοπου χειροτονία, 158. Ἐπίσκοπου προσηγορίαί, 161. Ἐπίσκοπους ὀνομαζομένων οὐ χρῆ χειροτονεῖν, 345. Ἐπίσκοπων ἐπὶ τὸ δεσμεῖν τε καὶ λύειν, προτροπή δ' αὐτῶν καὶ ἱεραῖα δίδονται, 355. Ἐπιστάτης τις ἀπὸ ἀρνήσεως, διατὶ οὐ πάλιν βαπτίζεται, ἀλλὰ μύρῳ χρεῖται, 340.

Ἐπιτραχήλιον τί δηλοῖ, 93, 149, 276. Ἐπιτραχήλιον εἰ μὴ εὐρεθῆ, τί χρῆ ποιεῖν, 337. Ἐπιτραχήλιον χωρὶς εἰ δυνατόν τελετῆν ἐνεργεῖν, 337.

Ἐπτά αἰνέσεις τίνες, 364.

Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἤνετά σε, τί σημαίνει, 364, 380.

Ἐπτάφωτα διατὶ ἐν τῷ ναῷ, 132.

Ἐπωδὸς διατὶ ζητεῖ ὁ δαίμων, 325.

Ἐργοχειραῖν εἰ δεῖ καὶ ψάλλειν, 357.

Ἐσθίειν οὐ δεῖ τὰ μὴ παραδεδομένα, 32.

Ἐσπέρας, διατὶ ἀπὸ ἐσπέρας ἀρχόμεθα τῶν εἰς τοὺς ἁγίους ὕμνων, καὶ τὰς ἱερὰς ἑορτάς, 214.

Ἐσπερινοῦ (πέρη), 213, 231, 365, 388. Ἐσπερινοῦ ἁματικῶν περί, 212. Ἐσπερινῶ διατὶ φῶτα, 225.

Ἐστιάσεως τῶν ἀδελφῶν περί, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ εὐταξίας, καὶ τῶν προσευχῶν, 258.

Ἐτοίμους δεῖ ἡμᾶς εἶναι, 260.

Εὐαγγέλιον διατὶ τίθεται ἐπὶ τῆ χειροτονουμένου ἀρχιερέως κεφαλῇ, 159. Εὐαγγέλιον διατὶ ἀνοφουταί ἐν τῇ εἰσόδῳ, 252, 279. Εὐαγγέλιον διατὶ κείται ἐν τῇ ἁγίᾳ τράπεζῃ, 274. Εὐαγγέλιον διατὶ τριχηρῶ σφραγίζει ὁ ἀρχιερεὺς, 280. Εὐαγγέλιον ἀνάγνωσις τί σημαίνει, 110, 281. Εὐαγγελίου. Διατὶ ἐν τῇ τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγνώσει ὁ πρῶτος τῶν ἀρχιερέων εἰρηνεύει, ἐν δὲ τῇ τοῦ Ἀποστόλου καὶ οἱ λοιποὶ, 110.

Εὐαγγελιστῶν ὀνόματα διατὶ ἐν τοῖς πανόμοις τῆς ἱερᾶς τραπέζης, 273.

Εὐλογίῳ τὸν Κύριον, διατὶ ἄδεται ἐν τῇ ἄρτοκλασίᾳ, 240.

Εὐλογίαν λαμβάνειν παρὰ τοῦ πρώτου ἀρχιερέως τοῖς μετ' αὐτὸν τί δηλοῖ, 96.

Εὐνομίου ἀφρασίς, 18.

Εὐσεβεῖς διατὶ ἀμελοῦσιν ἐν ταῖς προσευχαῖς, 366.

Εὐτυχούς (πέρη), καὶ τῆς αὐτοῦ αἰρέσεως, 21.

Εὐχαὶ ἐπὶ μοναχῶν τελειώσεως, 191. Εὐχαὶ διατὶ δίδεται ἐν πᾶσι τοῖς μυστηρίοις, 202.

Εὐχέλαια ποιεῖν λυσιτελέστατον, 204. Εὐχέλαιον διατὶ παραδίδεται, 63. Εὐχέλαιον ὅτι παρὰ Χριστοῦ δέδοται, 72. Εὐχέλαιον οὐ ψάλλουσι Λατίνοι τοῖς ἐλπίοις ἔχουσιν ὑγείας ἀβρώστοις, ἀλλὰ τοῖς ἀποθνῆσκουσιν, 200. Εὐχέλαιον εἰ δυνατόν ἵνα ἱερά ποιεῖν, 347. Εὐχέλαιον ὅτι ἀναγκαῖον, καὶ ὑπὲρ τίνων χρῆ γίνεσθαι, 362. Εὐχέλαιον περί, 199. Εὐχέλαιον μεγίστη ἡ δύναμις, 200. Εὐχέλαιον τελετῆ, 202.

Εὐχῆς τῆς τοῦ μύρου θεωρία, 89. Εὐχῆς τελευταίας τῆς ἐν τῇ λιτῇ πέρη, 238. Εὐχῶν τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι τίς ἡ δύναμις, 78.

Z

Ζῆλον ὕδαρ διατί προσίγεται τοῖς μυστηρίοις, 288.
 Ζῆλον ὕδαρ διατί κἀν τοῖς προσηγιασμένοις εισάγεται, 289, 354.
 Ζῆν ὄπως δεῖ τὸν εὐλαθεῖν, 188.
 Ζῆφωσις καὶ δυσωδία τίς ἢ παρὰ τῶ ἀγίω Μακαρίῳ, 358.
 Ζύμη τίς ἢ παρὰ τῶ Ἀποστόλου, 99. Ζύμη, Τί τὸ, Ὀμοιωθῆ ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμη, 100.
 Ζώνη τί δηλοῖ, 95, 277. Ζώνη μοναχοῦ, 192, 355.
 Ζωοποιὸν διατί τὸ Πνεῦμα, 305.

H

Ἠγεμόνες δεῖ εὐχὴν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας λαμβάνουσιν, 134.
 Ἠγεύμενοι ἡμῶν τίνες, οἷς δεῖ παθεῖσθαι κατὰ Παῦλον, 47.
 Ἡ θεία χάρις ἐν πόσεισι τοῖς καὶ ποίαις χειροτονιῶν λέγεται, 179.
 Ἡλιὰς καὶ Βαπτιστῆς ἀρχηγοὶ τοῦ ἀναγωγητικοῦ βίου, 193, 355. Ἡλιὰς δεῖ παρθένος ἦν, 355.
 Ἡράκλεια πότε ἤρχε Βυζαντίου, 174.
 Ἡρακλείας διατί χειροτονεῖ τὸν πατριάρχην, καὶ δεῖ τοῦτου μὴ παρόντος, ὁ πρῶτος· τῶν ἄλλων χειροτονεῖ, 174. Ἡρακλείας δεῖ ἐν τῇ χειροτονίᾳ τοῦ πατριάρχου αὐτὸς εἰρηναῖος, τοῦ Ἀποστόλου ἀναγιγνωσκομένου, παρ' αὐτοῦ πρότερον εὐλογίαν λαβῶν, 175.
 Ἡ φοβία φιλοδόμησεν ἑαυτὴ οἶκον, καὶ τῶν ἐξῆς, ἐρμηνεία, 255.

Θ

Θανάσιμα ἁμαρτήματα ποιά εἰσι, 313.
 Θαρρῆν οὐ δεῖ ἑαυτῶντινα, 188.
 Θαύματα διατί ἐγίνοντο, καὶ δεῖ καὶ νῦν γίνονται, 7.
 Θάλλμα ἀνθρώπινον ἐπὶ Χριστοῦ ὑπετάθη τῷ θεῷ, 23. Θάλλμα, τί ἐστὶ τὸ, πλὴν μὴ τὸ θέλλμα μιν γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σὸν, 23.
 Θεοδῶσον τὸν Μέγα δεῖ τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξώθησεν ὁ Ἀμβρόσιος, 272. Θεοδόσιος ὁ Μέγας τὴν δευτέραν συνεκράτησε σύνοδον, 40.
 Θεολογεῖν εἶνος, 323.
 Θεοὶ δεῖ οὐ πολλοὶ ἀπόδειξις, 3. Θεὸν μὴ ὁμολογεῖν πόρρω πάσης ἀσθελας, 3. Θεὸν δεῖ καὶ ὁ διάβολος ὁμολογεῖ, 3. Θεὸν κινεῖσθαι τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ τίσημαίνει, 11. Θεὸν γινώσκαι Θεοῦ ἔργον, 13. Θεὸν οὐτε ἀγγελοὶ κατ' οὐσίαν ὁρῶσι, 327. Θεὸς δεῖ ἔστιν ἀπόδειξις πρώτη ἀπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν, 3. Δευτέρα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπινου νοῦς, 3. Τρίτη ἀπὸ τῶν κτισμάτων, 4. Θεὸς δεῖ αἰετός τοῦ εἶναι καὶ διαμένειν τὰ ὄντα, 4. Θεὸς δεῖ εἰς τρισυπόστατος, 8. Θεὸς δεῖ κατ' οὐσίαν ὅψ' ἡμῶν οὐ μετέγεται, καὶ ἑλεγχος τῶν ἄλλως λεγόντων, 59. Θεὸς Κύριος, διατί ἐν τῷ ἄρθρῳ ἔδεται, 219, 384. Θεοῦ φύσεως οὐ μετέχομεν, ἀλλὰ χαρισμάτων, 43. Θεοῦ ὄνομα ποῖον, 281.
 Θεοτόκον τίς ὁ μιμούμενος, 36. Θεοτόκου νηστεία πόθεν, καὶ τίς ὁ ἀπαρχῆς ταύτην παραδοῦς, 349.
 Θῆλυ καὶ ἀρρὲν δεῖ τῶν σωμάτων, 5.
 Θυμίαμα τί δηλοῖ, 80, 107, 124, 130, 242, 274, 384. Θυμίαμα διατί μετὰ τὴν προσκομιδὴν, 107. Θυμίαμα διατί σφραγίζεται ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ πρῶτος αὐτὸς θυμιᾶται, 108. Θυμίαμα διατί ἐν ὧ τῷ ναῷ διὰ τοῦ ἀρχιερέως, 119. Θυμίαμα διατί ἐν τῷ ὄρθρῳ, 217. Θυμίαμα διατί ἐν τῷ ἑσπερινῷ, 232. Θυμίαμα διατί ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἑσπερινοῦ, 233. Θυμίαμα τὸ πρὸ τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ ὄρθρου, 217, 242. Θυμίαμα διατί ἐν τῇ εἰσόδῳ, 244. Θυμίαμα διατί ἐν τοῖς τεθνηκόσι, 268. Θυμίαμα διατί προσάγομεν, 275. Θυμίαμα διατί πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου, 281.
 Θυμιᾶν ὑστερον τὰ Ἅγια, καὶ τὸ, Ὑψώθητι ὁ Θεὸς ἐπιλέγειν, τί δηλοῖ, 290.

Θυμιᾶσαι κύκλῳ τὴν ἄγιαν τράπεζαν, τί δηλοῖ, 280.
 Θυματήρων διατί, 130.
 Θυμικοῦ (πέρι), καὶ δεῖ αὐτοῦ ἁμαρτάνομεν ἢ κατορθοῦμεν, 186.
 Θυμοῦσθαι ἀρχιερεῖα οὐ χρὴ, 342.
 Θύραι διατί κλείονται μετὰ τὴν μεγάλην εἰσοδὸν, 111.
 Θύρια ἄγια διατί κλείονται καὶ ἀνοίγονται εἰσερχομένου τοῦ ἀρχιερέως, 280. Θύρια ἄγια διατί κλείονται μετὰ τὸ σφραγίσαι τῷ τρικτηρίῳ τὸν ἀρχιερεῖα, 284.
 Θυσία ἱερὰ ὅπερ πάντα ὠφέλιμος τοῖς κεικοιμημένοις, 267.
 Θυσιαστήριον τί δηλοῖ, 110. Θυσιαστήριον, δεῖ θησαυρὸς τῶν χαρισμάτων, 148. Θυσιαστηρίου, δεῖ τρεῖς τελεταὶ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἄρχονται, καὶ εἰς αὐτὸς τελευτῶσι, καὶ ποῖαι, 231.
 Θυσιῶν πέρι, 26.

I

Ἰακωβιτιῶν ἀφρῆσις, 21.
 Ἰγνατίου πατριάρχου πέρι, 210.
 Ἰερὰ οὐ δεῖ οἰκιοῦσθαι τοὺς κατὰ κόσμον ἄρχοντας, 166.
 Ἰεράρχην ὅποσον εἶναι χρὴ, 373. Ἰεράρχου ἢ ἐκ τοῦ θρόνου κατάθεσις τί δηλοῖ, 94.
 Ἰερεῖ οὐ δεῖ τῆς Ἱερουργίας ἀργεῖν, 334, 366, 376. Ἰερεῖα μετὰ τὸ περιπεσεῖν ἁμαρτήματι, ἀναχειροτονεῖσθαι εἰ δυνατόν, 348. Ἰερεῖα ὅποσον χρὴ εἶναι, 370. Ἰερεῖα γρυῶν καθήμεραν Ἱερουργεῖν, 377.
 Ἰερεῖς τίνας τυποῦσι, 36, 109, 275. Ἰερεῖς τῇ χειροτονίᾳ τελοῦνται, 91. Ἰερεῖς χωρὶς ἀρχιερατικῆς προτροπῆς γάμου τελετῆν οὐ ποιῶσιν, 197. Ἰερεῖς ποῦ θαπτεῖν, 263. Καὶ ἐν τίνι μέρει τοῦ ναοῦ, 263.
 Ἰερεῖς μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν εὐρισκόμενοι, εἰ ὀφείλουσιν Ἱερουργεῖν. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς λειτουργίας εἰ δεῖ ὀμειλεῖν γυναικί, 336. Ἰερεὺς διατί μὴ τὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐνεργεῖ, 60. Ἰερεὺς οὐκ ἐνεργεῖ τὰ μυστήρια, ἀλλ' ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ, 64. Ἰερεὺς δεῖ χρὴ τὸν καιρὸν ἐορτάζειν τῆς χειροτονίας αὐτοῦ, ἢ κἀν Ἱερουργεῖν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, 123. Ἰερεὺς ἀρτι χειροτονηθεὶς διατί ἐπὶ τὰ ἡμέρας ἀδιαλείπτως λειτουργεῖ, 150. Ἰερεὺς ὄπως καλεῖται, καὶ τίνα τυποῖ, 275. Ἰερεὺς διατί οὐ χειροτονεῖ, ἐπεὶ λειτουργεῖ καὶ βαπτίζει, 344. Ἰερεὺς θυμῷ ὀρησάμενος λόγῳ, εἰ χρὴ λειτουργῆσαι, 346. Ἰερεὺς λειτουργίας δεχόμενος, καὶ μὴ λειτουργῶν, τί προξενεῖ τῷ δίδόντι, καὶ ἐν τούτῳ ἐνεχεται, 363. Ἰερεὺς τί ἐστὶ, 370. Ἰερεὺς κἀν τετρακίς τῆς ἑβδομάδος λειτουργεῖται, ἢ γοῦν τοῦλάχιστον δις, 377. Ἰερέων Λατίνων πορνείαι ἀκόλαστοι, 31. Ἰερέων σφάλματα ὑπὸ ἀρχιερέως δεῖ κανονίζεσθαι, 206. Ἰερέων πέρι τῶν τὰ ἱερὰ ἀρπαζόντων, 333. Ἰερέως κούρα τί δηλοῖ, 339. Ἰερέως καὶ ἐπισκόπου διαφορά, 344. Ἰερέως ἐάν τις καταγνοῦς ἐν τινι, καὶ ἀπίστην ἐχη ἀγιάζεσθαι παρ' αὐτοῦ, τί ποιῆσαι, 347. Ἰερέως ὀνομασίαι, 370.
 Ἰερουργίαν δεῖ ὁ Χριστὸς πρῶτος ἐτέλειεν, 67.
 Ἰερουργίας (πέρι), 17. Ἰερουργίας ἀμειλεῖν ἐπικίνδυνον, 149.
 Ἰερουργοῦντος ἀναξίως εἰ δεκτὴ ἢ θυσία, καὶ τὰ βάπτισμα, καὶ τὰ λοιπὰ, 354.
 Ἰεροσολυμητικοῦ τυκικοῦ πέρι, 215.
 Ἰερωμένοις ἀναγκαῖον τοὺς λόγους εἰδέναι τῶν ἐν ἡμῖν θεῶν τελετῶν, 137.
 Ἰερωσύνῃ ἐπιλέγειν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, 343. Ἰερωσύνῃ δεῖ τῆς θαλας μόνῃ φύσεως ἔργον, 372. Ἰερωσύνῃ διατί τίνες Ἰερωσύνῃ, 373. Ἰερωσύνῃς πηγὴ ὁ Χριστὸς, 93. Ἰερωσύνῃς πάντα ὁ ζωτήρ ἐκίστου βαθμοῦ δι' ἑαυτοῦ κατεργάσατο, 175. Ἰερωσύνῃς πέρι, καὶ ὅποσον εἶναι χρὴ τὸν ἱερεῖα, 370. Ἰερωσύνῃς δύναμις, 371.
 Ἰνατὶ ἔφρῳξαν, ἐρμηνεία, 232.
 Ἰουδαίων (κάτα), 8.
 Ἰσαὰκ δεῖ τὸ τῆς Τριάδος καὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ

Λόγου επέγνω τε καὶ διέγραψε μυστήριον, 9. Ἰσαὶκ καὶ Ῥεβέκκας διατὶ μέμνηται· ἐν τῷ γάμῳ, καὶ οὐχ ἑτέρων, 196.

Ἰσραὴλ νέος διατὶ οἱ Χριστιανοί, 34.

Ἰχθύος ἀπέχεσθαι δεόν τῇ ἀγίᾳ Τεσσαρακοστῇ, 348.

Ἰωάννης ἀπόστολος ὑπὸ Πέτρου ἰδραπίσθη, 17.

· K

Καθίστασις Νικόλα· καὶ Θεοφάνης Νικαίας συν-
έγραψαν κατὰ τῆς αἰρέσεως Βαρλαάμ, 48.

Καθέδρα ἐν τῷ βήματι διατὶ, 131.

Καθηγουμένους οὐ δεῖ τὸν βασιλεῖα ἢ ἡγεμόνα
παρὰ γνώμην τῆς Ἐκκλησίας καθιστᾶν, 166.

Καθιερώσεως ναοῦ περί, 114. Καθιερώσεως ἑκα-
στοῦ ναοῦ τὰ ἰγκαίνα χρῆ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν
τελεῖσθαι, 123.

Καθισμάτων (πέρι), 221, 384.

Καθολικὴ Ἐκκλησία τις, 44, 310.

Κακία δεῖ οὐκ ἔστιν ὄν, ἐφευρέμα δὲ μᾶλλον τοῦ
πονηροῦ, 6. Κακία περιεκτικαὶ πόσαι, καὶ πόσα τὰ
ἐκάστης εἶδη, 322.

Καλλίστου καὶ Ἰγνατίου τῶν πατριαρχῶν περί, 210.

Καλλονὴ τοῦ ναοῦ τί δηλοῖ, 275.

Καλύμματα τί δηλοῦσιν, 98, 107.

Καλύπτεται διατὶ τὰ θεῖα ὄψρα ἐν τῇ τραπεζῇ,
283.

Καμίον τῶν τριῶν παιδῶν ἐξεικονισμός τις, 35.

Καμίσιον ἀναγνώστου ἔνδυμα ὅποιον, 151.

Κανδήλα διατὶ τίθεται ἐν τοῖς τοῦ ναοῦ θεμελίαις,
115.

Κανονίζεσθαι ὑπὸ πνευματικῷ Πατρὸς ὠφέλιμον,
188.

Κανόνος (πέρι), 390. Κανόνας τῶν τε ἀποστόλων
καὶ τῶν Πατέρων φυλάττεσθαι χρῆ, 183.

Καταθασίας (πέρι), 390.

Κατάθασις Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς τις, 298.

Καταδύσεις τρεῖς τί δηλοῦσιν, 85.

Καταπέτασμα τί σημαίνει, 129, 132, 273.

Κατασάρκα ποῖον καλεῖται, καὶ τί σημαίνει, 119,
273.

Κατηγουμενία διατὶ ἐν τῷ ναῷ, 136.

Κατηγουμένοι διατὶ ἐκβάλλονται, 136 καὶ 282.

Κατηγουμένοι δεῖ καὶ νῦν εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, 282.

Κατηγουμένους πῶς λέγομεν ἐξέρχεσθαι, τούτων
νῦν μὴ ὄντων, 282. Κατηγουμένων ἐξέλευσις τί δη-
λοῖ, 110. Κατηγουμένων στάσις, 135.

Κίνηρον θανάτου ἢ ἁμαρτία, 80.

Κηδείας ἡμῶν περί, 260.

Κηροδοσία διατὶ ἐν τῷ τοῦ πατριάρχου ἐνθρονι-
σμῷ, 172, 173.

Κηρομασίχη καὶ ἀρώματα διατὶ ἐν τῇ τοῦ ναοῦ
καθιερώσει, 117.

Κηρὸν διατὶ προσάγομεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, 130,
273.

Κιθῶριον τί ἐστίν, 129.

Κίθαριν διατὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐφόρει ὁ παλαιός;
ἀρχιερεὺς, 278, 339.

Κινεῖσθαι τῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ τὸν Θεὸν τί ἐστίν
11.

Κινοῦμενα πάντα διατὶ ἐν τῇ τοῦ ναοῦ καθιερώ-
σει ἐξάγονται, 117.

Κληρικὸν τίνας τυποῦσι, 275. Κληρικῶν περὶ,
179.

Κλίμαξ ἢ τοῦ Ἰακώβ τί ἐτύπου, 10.

Κλίνας καὶ ἀνίστασθαι ἐν τῷ προσκυνεῖν τί ση-
μαίνει, 148.

Κοικουμένων ὑπὲρ ελαίου τελετὴν ποιεῖν ἐπω-
φελές, 201.

Κοιμητηρίων (πέρι), 263.

Κοιναίς ἑνοίαις ἔσθ' ὅτε χρηστέον ἐν ταῖς περὶ
Θεοῦ διαλέξεσι, 2.

Κοινωνεῖν δεόν τὰ βρέφη, 86. Κοινωνεῖν δεῖ χρῆ
συναγωγῆς τῶν φρικτῶν μυστηρίων, 261. Κοινωνοῦσι
τινες; τίνων πρότερον, 111, 113. Κοινωνοῦσι πῶς

ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, 289. Κοινωνεῖν πῶς χρῆ
τοὺς ὀρθώτους, 368.

Κοινωνία τί παρῆγει, 62. Κοινωνία τέλος τοῦ βα-
πτίσματος, 85. Κοινωνία τί ἐστίν, 94. Κοινωνία δεῖ
πάσης τελετῆς τέλος, 194. Κοινωνία τί ἐνεργεῖ, 271.

Κολάζεται ἀνθρωπὸς διὰ πῆσαν ἁμαρτίαν, 346.

Κολάζονται διατὶ οὕτως ἀποτέμωσ καὶ αἰωνίως οἱ
πταίσαντες, 358.

Κολάσεως τέλος οὐκ ἐστίν, 23. Κόλασις δεῖ ἀτελεύ-
τητος, 311.

Κόλλυθα διατὶ ἐν ταῖς τῶν ἁγίων μνήμασι προσά-
γομεν, 268. Κόλλυθων περί τῶν ὑπὲρ τῶν κακοι-
μημένων προσαγομένων, 267.

Κολυμβήθρα τί τυποῖ, 80, 83.

Κοντακίων (πέρι), 221, 390.

Κοσμήτης τις, καὶ τί δηλοῖ, 131.

Κοσμικοὶ τεθνεῶσι χροῖς ἀπὸ τοῦ θυμιατηρίου
ἐπιβάλλεται, 201.

Κόσμος δεῖ κτιστός, 4. Κόσμος δεῖ διὰ τὸν ἀν-
θρωπον, 12. Κόσμος δεῖ φθορῶσεται, 49. Κόσμος
διατὶ ἐδημιουργήθη, 64. Κόσμος εἰ ἔχει τέλος, 357.

Κόσμου τέλος πότε ἔσται, 341, 357.

Κουδούγεροι οἱ καὶ Βογόμελοι πόθεν ἔλαβον τὰς
ἀργάς τῆς αὐτῶν αἰρέσεως, 15.

Κουκούλιον διατὶ ἐν τῷ βαπτίζομένῳ, 84. Κου-
κούλιον ὅποιον, καὶ διατὶ τοῦτο οἱ μοναχοὶ ἐνδύου-
ται, 192, 335.

Κουρὰ διατὶ ἐν τοῖς βαπτίζομένοις, 84. Κουρὰ ἢ
ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἱερῶν τί δηλοῖ, 278.

Κρίμα τί σημαίνει, ἐν τῷ λέγειν, Ἐξ αὐτοῦ τὸ
κρίμα αὐτοῦ ἐστίν, 10.

Κρινεῖ τὸν κόσμον διατὶ ὁ Υἱός, 303.

Κριταὶ οἱ χειροτονούμενοι καὶ Εὐαγγέλιον δέχον-
ται ταῖς χειρσίν, 179.

Κτίσις ἅπαντα τὸν δημιουργὸν μαρτυρεῖ, καὶ ὅπως,
12. Κτίσις δεῖ διὰ τὸν ἀνθρωπον, καὶ δι' αὐτὸν τῇ
ματαιότητι ὑπετάγη, 49. Κτίσις πάντα εἰ ἀλλοιωθή-
σεται, 341.

Κτίσματα διατὶ γέγονεν, 11. Κτισμάτων θεωρία
καὶ γνώσις οὐ πάνυ λυσιτελής, 49.

Κυκλικὸν νεφελοειδὲς σχῆμα ἐν ταῖς τῶν ἀγγέ-
λων χειρσίν ἀνιστορούμενον, οὐ ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὸ
X στοιχεῖον ἐγγέγραπται, τί δηλοῖ, 338.

Κυριακὴ προσευχὴ διατὶ ἀναγιγνώσκεται ἐν τῷ
γάμῳ, 197. Κυριακὴν προσευχὴν τί διδάσκει, 287.

Κύριε, ἐλέησον, διατὶ λέγεται ἀδελφάκις, 216,
229, 382. Διατὶ τεσσαρακοντάκις, 217, 228, 383.

Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν, ἐρμηνεία, 252. Κύριος
πῶς ἐλευθεύεται ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, 341.

Κυριοτήτων περί, 208.

Κυσὶ μὴ δίδόναι τὰ Ἅγια, πῶς νοιτέον, 185.

Κωμφοδαὶ Λατίνων ἀπόδητοι, 34.

Κωνσταντίνος τὴν πρώτην συνήθροισε σύνεδρον, 39.

Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Ἰσα τῷ Ῥώμης
δύναται, 37. Κωνσταντινουπόλεως ἑπίσκοπος, 40. Κων-
σταντινουπόλεως Ἐκκλησίας ἑπίσκοπος, 103. Κων-
σταντινουπόλις διατὶ τόπος τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ, 40.

Λ

Λάβετε Πνεῦμα ἁγίον, πῶς νοεῖται, 42.

Λαβίδος. Διατὶ διὰ λαβίδος τῶν μυστηρίων κοινο-
νοῦσιν οἱ λαῖκοι, 112. Λαῖκοι διατὶ ἐξάγονται ἐν τῇ
τοῦ ναοῦ καθιερώσει, 116. Λαῖκοι διατὶ ἐξῴθεν καὶ
διὰ λαβίδος λαμβάνουσι τὰ μυστήρια, 289. Λαϊκούς
ποῦ θαπτεῖν, 263.

Λαμπάδα ἡμμένην προηγεῖσθαι τοῦ ἀρχιερεὺς τί
δηλοῖ, 95. Λαμπάδες διατὶ ἐν τῷ γάμῳ, 197. Λαμ-
πάδες διατὶ προπορεύονται τῶν λιτανειῶν, 239.

Λαμπρότης ἢ ἐν τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἁγίοις διάφορος,
56. Λαμπρότης Θεοῦ οὐ μόνον ψυχὴν αὐγάζει, ἀλλὰ
καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα, καὶ τίνες ταύτην ἐωράκα-
σι, 56.

Λαὸς πιστός τίνας τυποῖ, 275. Λαοῦ στάσις ἐν τῷ
ναῷ, 133.

Λαῖνοι πᾶσι βατῶς τοὺς ναοὺς τίθενται, καὶ αὐ-

τοὺς δοθεῖσι, 53. Πνικτὰ παρὰ τὴν παράδοσιν ἐπιθι-
σσι, 55. Συγχώρησι παρὰ τοῦ πάππα λαβόντες,
πλὴλὰ πράττουσι παράνομα, 55. Οὐ καλῶς τὸν πύ-
γωνα ἐυλοῦνται, 54. Τίλους οἰνοὶ δοξάζοντες, κολά-
σεως, 56. Οὐ τέλειον ἔχουσι τὸ βάπτισμα, καὶ ἀσ-
φράγιστοί εἰσιν, ὡς μὴ μύρω χρισμένοι, 66. Μύρω
τοὺς χειροτονουμένους παρὰ κανόνας χριστοῦ, 92.
Οὐ καλῶς ποιῶσι, κυριώτερη προσφέροντις 98.
Τὰς δύο πρώτας ἡμέρας τῆς τεσσαρακοστῆς λύοντες
παρὰ τὸν κανόνα, ἐλέγγονται, καὶ ἐτι ὑπὲρ τῶν Σα-
τηρίων καθῶν μὴ νηστεύοντες, 349. Οὐ δεῖ συγκοι-
νωθεῖν, 37. Λατίνων κἀτα, 28. Λατίνων κοινοτο-
μαί, 29. Λατίνων ἱερῶν πορνεῖαι ἀκόλαστοι, 51.
Λατίνων κοινοτομαί ἐν τῷ τῆς μετανοίας μυστη-
ρίῳ, 32. Λατίνων καινοτομαί ἐν ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι,
54. Λατίνων δραματογραφία παρὰ τῆς θεοῦ θε-
σμοῦ, 54. Λατίνων κἀτα τίνες συνέγραψαν, 37.
Λατίνων διαλέξει, 45. Λατίνων κἀτα λεγόντων ὡς
οὐ τοὺς ἐπιβά ζωῆς ἔχουσι χρὴ δίδόναι τὸ ἅγιον
ἑλαιον, ἀλλὰ τοὺς ἀποθηνήσκουσιν, 73. Λατίνων κἀτα,
Βαπτίζω ἐγὼ τὸν θεῖον τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ, Βαπτί-
ζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, λεγόντων, 85. Λατίνων
κἀτα τὰ τῆς κοινωίας ἀριστάντην, 86. Λατίνων
κἀτα ἔξυμν καὶ κυκλοσίδη προσφερόντων, 99. Λα-
τίνων κἀτα, τοὺς πρεσβυτέρους αὐτῶν νομικῶς
χρίόντων, 150. Λατίνων κἀτα, δεῖ ἐν μόνον αἰτίον
ἐν τῇ Τριάδι ὁ Πατήρ, 163. Λατίνων καινοτομία ἐν
τῷ εὐαγγελίῳ, 200. Λατίνων κἀτα, λεγόντων τὰ
Ἅγια τελειοῦσθαι ἐν μόνῳ τοῖς Κυριακοῖς λόγοις,
285. Λατίνων κἀτα, ἐν τῷ Συμβόλιῳ τὸ, καὶ ἐκ
τοῦ Υἱοῦ, τομμηρῶς ἄγαν προσθέντων, 306. Λατίνων
ἐν τοῖς προβαλλομένοις περὶ τοῦ Πνεύματος λύσις,
307. Λατίνων καινοτομαί πλείσταί, 306.

Λέγειν οὐ δεῖ τὰ ὑπὲρ δύναντιν, 2.

Λειτουργία μόνη ἔργον τῶν ἱερῶν, καὶ οὐ μετὰ
τῶν ἄλλων ἀριθμημένη προσευχῶν, 214, 265. Λει-
τουργία ἐπιουσιᾶς ὑπὲρ πάντας τοῖς κεκοιμημένοις,
267. Λειτουργία, ὡς παρ' ἡμῶν ἐνεργεῖται, παρα-
δίδεται, 272. Λειτουργία ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων
γινόμενοι, τὰ μέγιστα ὠφελῶσι, 269. Λειτουργία
γινέσθωσαν ὑπὲρ τοῦ πταίσαντος, μετὰ τὸ στήναι
τῆς ἁμαρτίας, 362. Λειτουργίας ἀκολουθία μόνη
ὑπολείπεται κατὰ τὴν ἀρχαίαν γίνεσθαι τάξιν,
243. Λειτουργίας δεχόμενος ἱερεὺς καὶ μὴ λειτουρ-
γῶν, τί προξενεῖ τῷ δίδοντι, καὶ ἐι ἐν τούτῳ ἐνεγ-
χει, 363. Λειτουργίας οὐ χρὴ ἀμελεῖν τὸν ἱερέα,
366, 376. Λειτουργικῆ χειροτονία ποία, 138. Λει-
τουργικὸς τίς, 275, 344.

Λείψανα μαρτύρων διατί ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον
κατατίθεται, 120, 274. Λείψανα διατί ἐκ παλαιοῦ
ναοῦ εἰς τὸν νέον μεταφέρονται, 121. Λείψανος δια-
τί ἐπιγίνεται μύρον, καὶ ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον τίθε-
ται, 125, 201. Λείψανων ἁγίων θαυματουργία, 12.

Λέοντος πάππα ἐπιστελὴ ἀτέργεται ὑπὸ τῆς συνό-
δου, 37. Λέοντος ὁμολογία ἐπὶ τῶν ἀγγέλων τί δη-
λοῖ, 324.

Λεύται τίνες εἰσὶν, 141.

Λῆμμα τί σημαίνει, 10. Καὶ τί τὸ λῆμμα λό-
γου, 10.

Λιτανεῖα τί ἐστίν, 238. Λιτανεῖαι διατί ἐξωθεν γί-
νονται, καὶ σταυροὺς ἐν αὐταῖς περιφέροντες, καὶ
ἁγίας εἰκόνας, 254. Λιτανειῶν πέρι: ἐξωθεν τοῦ βῆ-
ματος γινόμενων, 238.

Λιτῆς τῆς ἐν τῷ νόρθηκι (πέρι), 258.

Λογικὴ διατί καλεῖται ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, 350.
Λογικὸν ὑπ' ἀλόγου οὐ κάγεται, 5. Λογικὸν πᾶν αὐ-
τεξουσίον, 6.

Λογιστικῶν (πέρι), καὶ ὅσα δι' αὐτοῦ ἁμαρτάνο-
μεν ἢ κατορθοῦμεν, 186.

Λόγον δεῖ πάντες οἱ προφῆται τὸν τοῦ Θεοῦ ἐκῆ-
ρυκτον λόγον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, 40. Λόγος
δεῖ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ ἀπόδειξις, 9, 11. Καὶ δεῖ εἰς,
11. Λόγος δεῖ ὑπόστασις γέγονε τῷ ἀνθρωπίνῳ, 43.
Λόγος Θεοῦ διατί οὐ τῆ τῶν ἀγγέλων ἠνώθη φύσει,
ἀλλὰ τῆ τῶν ἀνθρώπων, 64. Λόγος Θεοῦ δεῖ οὐ μόνον
τῆ ἀνθρωπίνῳ, ἀλλὰ καὶ τῆ ἀγγελικῆ ἦνεται
φύσει, καὶ πῶς, 64. Λόγος πῶς ὁ ἐνδιάθετος ὀνομά-

ζεται, ὁ προφορικὸς γὰρ εἰκότως λόγος, ὡς λαλοῦ-
μενος, καὶ τίνι τρόπῳ ἔχειται ἔβλος ὧν, 350. Λόγος
ὁ ἐνδιάθετος τὴν σάρκωσιν Χριστοῦ εἰκονίζει, 350.
Λόγος, Ὅσα διὰ τοῦ λόγου κατορθοῦμεν, ἢ πλημ-
μελοῦμεν μετὰ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς, 187.

Λόγη τί δηλοῖ, 97.

Λουκιανὸς ὁ μάρτυς ἀντὶ θυσιαστηρίου τῷ στήθει
ἐχρήσατο, 357.

Λύειν τὸ ὑπόδημα διατί ἐν τῇ καλαιᾷ πολλοὺς
προσέταξεν ὁ Θεὸς, 359.

Λυχνία διατί ἐν τῷ ναῷ, 119. Λυχνία τί τυποῖ,
150.

M

Μακάριος ἀνήρ ἐρμηνεῖα, 252.

Μακαρισμῶν τοῦ Σωτῆρος συνοπτικὴ ἐρμηνεῖα,
250.

Μακεδονίου αἵρεσις, 18, 40.

Μανδύα ποταμοὶ καὶ πώματα τί δηλοῦσι, 276.
Μανδύαν διατί ἀποστέλλει ὁ βασιλεὺς τῷ ὑποψήφῳ
πατριάρχῳ, 170. Μανδύαν διατί περιβάλλεται ὁ μο-
ναχὸς, 195, 355. Μανδύας τί σημαίνει, 94, 195,
355. Μανδύας διατί ἐπάνω τῶν βασιλικῶν ἐνδυμά-
των, 155.

Μαρτύρων λείψανα διατί ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπα-
ζαν, 274.

Μασσαλιανῶν καὶ Βογομύλων αἵρεσις, 59.

Μερίδα τῆς Θεοτόκου εἰ δεῖ τιθέναι, ἐνθα καὶ αἱ
τῶν ἁγίων, 104, 105. Μερίδας ὑπὲρ ἑτεροδόξων, ἢ
ἀμετανοήτων οὐ δεῖ προσφέρειν, 106. Μερίδας ὑπὲρ
τίνων προσφέρειν δεῖ, 282, 291. Μερίδας εἰ χρὴ
προσφέρειν ὑπὲρ γυναικῶν συνοικουσῶν αἰρετικαῖς ἢ
ἁσεθεῖσι, 347. Μερίδες δεῖ οὐ μεταβάλλονται εἰς σώ-
μα δεσποτικῶν, ἢ εἰς τὰ σώματα τῶν ἁγίων, 105.
Μερίδες τίνα λόγον ἔχουσι παρασάγγα, καὶ τί
λυσιτελοῦσι, 290. Μερίδες τί εἰσι, καὶ τί δύνανται,
247. Μερίδιον τῶν ἐν τῇ προθέσει προσφερομένων
πέρι, 104. Μερίδιον Ὅτι οὐ δεῖ τὸν ἱερέα κοινωνεῖν
τοὺς προσερχομένους, ἐκ τῶν μερίδων, 106. Μερί-
διον ὁ κοινωνήσας εἰ καὶ τοῦ σώματος καὶ αἵματος
κεκοινώνηκε τοῦ Σωτῆρος, 106. Μερίζειν τὸν ἄρτον
τί δηλοῖ, 289. Μερίς ὑπὲρ τοῦ ἐνεργουμένου τὴν ἁμαρ-
τίαν προσφερομένη εἰς κατάκριμα ἔσται αὐτῷ, 362.
Μεσονυκτικὸν διατί, 215, 365, 380. Μεσονυκτι-
κοῦ μεσῶριου τίς ὁ σκοπὸς, 217. Μεσονυκτικοῦ πέρι,
215, 380.

Μεσονυκτικὸς ὕμνος διατί ἐναλλάττεται, 383.

Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος πέρι, 55.

Μετανοεῖν δεῖ πάντας ἱερωμένους καὶ λαϊκοὺς,
182. Μετανοεῖν τοὺς λέγουσι χρὴ προσέχειν, καὶ
τοὺς μὲν δεχέσθαι, τοὺς δὲ δοκιμάζειν, 185.

Μετάνοια τί ἐνεργεῖ, 62. Μετάνοια τί ἐστίν, 181.

Μετάνοια παρὰ Κυρίου διδασκομένη, 182. Μετάνοια
διατί οὐκ ἐδόθη τοῖς δαιμόσιον, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἀν-
θρώποις, 348, 372. Μετάνοιαν δεῖ εἰ αὐτοῦ εἰδείξεν
ὁ Χριστὸς, 68. Μετάνοιαν κηρύσσειν τίνων ἔργον,
182. Καὶ δεῖ τὸ ταύτην κηρύσσειν εὐαγγελικῶν καὶ
ἀληθῆς κήρυγμα, 185. Μετανοίας ἔργα ὁ Χριστὸς
δι' ἡμᾶς κατεργάσατο, 69. Μετανοίας πέρι, 181.
Μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἀφορμῆς οἱ ἀπόστολοι πόθεν
ἔλαβον, 353. Μετανοίας τρόπους διατί ἐνταῦθα πολ-
λοὺς εἰδείξεν ὁ Σωτῆρ, ἕκαστος δὲ ἀποτόμως καὶ αὐθι-
νίως κολάζει, 358. Μετανοιών πέρι, 390.

Μήνυμα ὅπως γίνεται, 155. Μήνυμα πατριάρχου
πῶς γίνεται, 169. Μήνυμα οὐ δεχεται ὁ μὴ ὢν ἱε-
ρεὺς, ἐὰν μὴ πρότερον γένηται ἱερεὺς, 169. Ὅτι ἐν
τῷ ἡμῆματι προσευχὴ καὶ θυμίαμα καὶ φῶτα,
155.

Μητροπολίτης, πατριάρχου καὶ ἐπισκόπου κατὰ
τί διαφέρει, 345.

Μίτραν δεῖ οὐ νομικὸς ἐφόρει ἀρχιερεὺς, 278. Μί-
τραν τί δηλοῖ τὸ φορεῖν, καὶ πόθεν ὁ Ῥώμης καὶ
Ἀλεξανδρείας ταύτην ἔλαβον φορεῖν, 359.

Μνήμων τῶν ἀπελθόντων διατί κατ' ἐνιαυτὸν ἔγο-
μεν, 260.

Μνηστῶν (πέρι), 196.

Μοναδικὸν σχῆμα ὅτι τῇ μετανοίᾳ περιλαμβάνεται, καὶ διατὶ σχῆμα ἀγγελικῶν, καὶ ἑνδύμα μετανοίας καλεῖται, καὶ τίς ἡ δύναμις αὐτοῦ, 70.

Μοναδικὸν σχῆμα ὅτι δι' αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ ἐδειξεν, 70.

Μοναχικῆς τελειώσεως τελετὴ ὅτι ἀρχαία, 72. Μοναχικῆς τελειώσεως πέρι, 189. Μοναχικὸν διατὶ μικρὸν καὶ μέγα σχῆμα, 31. Μοναχικὸν σχῆμα διατὶ ὕψαν, 70, 335. Μοναχικὸν σχῆμα διατὶ λέγεται ὅπ' ἀγγέλου φανερωθῆναι τῷ ἱερῷ Παχωμίῳ εἰ ἀρχήθεν 70. 72. Μοναχικὸν σχῆμα εἰ μᾶλλον τῆς ἱερωσύνης, 343. Μοναχικὸν σχῆμα τίς ὁ παραδούς, καὶ πῶς ἀγγελικὸν καλεῖται, καὶ διατὶ παραδέδοται, 354. Μοναχικὸν σχῆμα διατὶ τοιοῦτον, 355. Μοναχικὸν σχῆματος πέρι, 373. Μοναχοὶ κατ' ἀνάγκην δέγονται λογισμοῦ. Καὶ ὅπως τοῦτο γρῆ γίνεται, 335.

Μοναχοὶ εἰ δεῖ διδόναι ἄδειαν λογισμοῦς δέχεσθαι, 344. Μοναχὸν γενέσθαι περὶ τὸ τέλος καλόν, 261. Μοναχὸς διατὶ γυμνός, ἀνομιόθετος, καὶ ἀσκεπὴς προσέρχεται, 189. Μοναχὸς ὅτι τὴν τοῦ Χριστοῦ νέκρωσιν μιμεῖται διὰ τοῦ σχήματος, 193, 355. Μοναχοῦ ἑνδύματα τίνα, καὶ διατὶ ἐπτά, 72. Μοναχοῦ ὁποῖασις διατὶ ἐν ἐρωτήσῃ καὶ ἀποκρισῇ, 190. Μοναχοῦ ἑνδύματα διατὶ ἐκ τριῶν, 355. Μοναχοῦ ἑνδύματα τίνα σημασίαν κέχρηται. Καὶ εἰ γρῆ ταῦτα τοῦτον πάντοτε ἐνδεδύσθαι, 356. Μοναχοῦς ἰδιώτας οὐ γρῆ πνευματικῶς καθιστᾶν, 180. Μοναχοῦς τελευτήσαντας ποῦ θαπέον, 263. Μοναχοῦς εἰ δεῖ κοινωνεῖν μόνους ἐν ἐρήμοις, καὶ πῶς, 345. Μοναχῶν σχήματα πλεῖστα παρὰ Λατίνοις, 31. Μοναχῶν σχῆμα διατὶ ἀγγελικόν, 189. Μοναχῶν ἄμφια τίνα. Καὶ τί ἕκαστον δηλοῖ, 192, 355.

Μονοβλητῶν (κάτα), 21.

Μόσχου ὁμοίωμα ἐπὶ τοῖς ἀγγέλοις, τί δηλοῖ, 324.

Μύρον ὅτι σφαγὴς ἔστι Χριστοῦ, καὶ ὁ μὴ τοῦτα δεξιόμενος ἀσφαγῆτος, 66. Μύρον οὐκ ἐγγέμεν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, καὶ ὅποσον μύρον φησὶν ὁ ἱερὸς Διονύσιος ἐγγείν ἐν αὐτῇ, 82. Μύρον τίνα περιστησῆν, 82. Μύρον ὅτι ἀρχήθεν ἦν, καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἠμῖν παραδέδοται, 87. Μύρον ἅγιον πῶς δεῖ ἐφέσθαι, 88. Μύρον ἀναγκαιότερόν πως τῆς κοινωσίας, 89. Μύρον ὅτι ἀνὰ τῆς ἐπιθέσεως ἔστι τῶν χειρῶν τοῖς βαπτιζομένοις, 66. Μύρον ἅγιον ὅσα δύνανται, 89. Μύρον ὅτι παρὰ μόνου ἐπισκόπου τελεῖται, 92. Καὶ διατὶ, 93. Μύρον ἅγιον τοῖς ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον τιθεμένοις μαρτυρικῶς ἐπιβάλλεται λαϊκῶν, 201. Μύρον ἅγιον τί ἐνεργεῖ, 271. Μύρου ὁπρησία, καὶ ἕψησις, 87. Μύρου τελετὴ, 88. Μύρου ἁγίου δύναμις, 205. Μύρου τῶ ἀπὸ τῶν ἁγίων λαϊκῶν διατὶ οὐ χροῖσιν τοὺς βαπτιζομένους, 66. Μύρου εἰ μὴ χρυσάνθος ἔστω, 90. Μύρου διατὶ ἡ ἄγία χροῖται τράπεζα, 274.

Μυστήρια ὅπως δέον διδάσκεισθαι, 35. Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας πῶσα καὶ ποῖα, 61. Μυστήρια διατὶ διπλά, 63, 205. Μυστήρια ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἐδέξατο, 65. Μυστήρια ὅτι ὁλλήλων ἔχονται, 91. Μυστήρια ὅτι δι' ἁλλήλων δίδονται, καὶ δι' ἁλλήλων τελειοῦνται, 91. Μυστηρίους πᾶσι διατὶ διτταὶ εἶναι, 202, 205.

Μυῶν ὅπο ἢ ἄλλου τοῦ ζώου εἰ συμβαίη βρωθήναι τὰ Ἅγια, τί ποιηθῆν, 367.

Μωσῆς ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ ἐκέρυξε τρισυπόστατον, 28. Μωσῆς διατὶ ἐπιποίηκεν εἰκόνας, 28.

N

Ναοὶ οὐκ εἰσινητοὶ πᾶσι, 32. Ναοὶ εὐλαβητοί, 128. Ναοὶς δεῖ προσερχεῖν, 379. Ναος τί δηλοῖ, 109, 128. Ναος διατὶ ἄλλος χριστὸς μύρω, 119. Τί ὁ ναός, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἔκτυποι, 126, 128. Ναος ὅτι τὸν παράδεισον ἔκτυποι, 247. Ναος θεῖος τί ἐστὶ, 272. Ναος διατὶ διπλοῦς, 273. Ναος ὁ ἔξω τοῦ βήματος τί δηλοῖ, 274. Ναοῦ πέρι, καὶ τῆς τούτου καθιερώσεως, 114. Ναοῦ οἰκοδομῆς πέρι, καὶ εὐχῆς ἐπὶ θεμελίῳ, 115. Ναοῦ ὑπερπέπεια τί δηλοῖ, 132. Ναοῦ ἔξωθεν διατὶ ἐν τοῖς τῶν προσευχῶν ἰστάμεθα

προκίμοις, 136. Ναῶν οἱ καταφρονηταὶ καὶ ἄλλων ἁγίων ἀπόλλυνται, 128.

Νάρθηκες εἰς δηλοῦσιν, 109. Νάρθηκες τίνες, καὶ διατὶ, 136. Ναρθηκῶν βηλόθυρα τί δηλοῦσι, 274.

Νεῖλο: Κωνσταντινουπόλεως ἔγραψε κατὰ Βαρλαάμ, 48.

Νεῖλος Θεσσαλονίκης συνέγραψε κατὰ τε Λατίνων, καὶ τῆς τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου αἰρέσεως, 48.

Νεκροὶ διατὶ ἐλαίω ἀλείφονται, 201.

Νεστοριος ἀναθεματίζεται ὑπὸ τῆς τρίτης συνόδου, 44. Νεστορίου τοῦ Χριστομάχου αἵρεσις, 18, 20. Νεστορίου αἵρεσις ὑπὸ τοῦ Παύλου ἀνατρεπομένη, 22.

Νεφέλη ἡ ἐν τῷ Θαδῶρ ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐδήλου τὸ ἅγιον, 67.

Νηστεία ὅτι ἀποστολική, 31. Νηστεία ἡ τοῦ Κυρίου τίς, 348. Νηστεία διατὶ τοσαῦται, καὶ πόθεν ἡ τοῦ Τεσσαρακοθημέρου νηστεία, καὶ ἡ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τῆς Θεοτόκου, καὶ τίς ὁ ἀπ' ἀρχῆς ταῦτα παραδούς, 349.

Νηστεύειν ὅτι λίαν ἐπιωρεῖς, 350.

Νίκαια τόπος τῆ πρώτης συνόδου, 40.

Νίμμα τὸ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως λαμβάνεται πρὸς λατρείαν, 368.

Νιπτηρίου πέρι, 368.

Νοός, ἀνθρωπίνου μετὰ τοῦ Θεοῦ ὁμοιότης, 3. Νοός, ὅσα διὰ τοῦ νοῦς πταισίαιεν ἢ κατορθοῦμεν μετὰ τοῦ τριμερούς τῆς ψυχῆς, 186. Νοός ὅτι τιμιώτερος τῶν κτισμάτων ἀπάντων, 49. Νοός ἀνθρώπινος ὅτι διαφόρως ποικίλλεται, 325. Νῦν ἀπολύεις, διατὶ ἐν τῷ τέλει λέγεται τοῦ ἱεραρίου, 239.

Ξ

Ξύλα ἕπερ ὁ Ἰσαὰκ ἐβάσταξε τοῖς ὤμοις, ἀπαγόμενος πρὸς τὸ σφαγῆναι, τί ἐτύπου, 9. Ξύλον κρούσαι ἐν τῷ μεσονυκτικῷ τί σημαίνει, 315.

Ο

Ὀγδόη σύνοδος ὅτι τοὺς καὶ ἐκ τοῦ Γίου τὸ Πνεῦμα λέγοντας ἐκπορεύεσθαι, ἀναθέματι καθυπέβαλεν, 28.

Ὀδοὺς, διατὶ περὶ τὰς ὁδοὺς τὰς λιτανείας ποιούμεν, 254.

Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ. Τίς ἡ δύναμις τῆς εὐχῆς ταύτης, 229.

Οἰήσεως (πέρι), 24.

Οἰκοδομήσοντες ναὸν, διατὶ παρ' ἀρχιερέως πρῶτον εὐλογοῦνται καὶ εὐχονται, 115.

Οἰκονόμου (πέρι), 178.

Οἴκου (πέρι), 221, 390.

Οἶνον μετὰ ὕδατος εἰσάγειν δεῖ τῷ ποτηρίῳ, 103.

Ὁ μονογενῆς Ἰῶδς παρὰ τίνος συνετέθη, 216.

Ὁμοούσιος ἡ Τριάς ἐν τῇ πρώτῃ ἀπεδείχθη συνόδῳ, 40.

Ὄνομα τῷ βαπτιζομένῳ τίθεται, ὅπερ ἂν οἱ γονεῖς θελήσαιεν, 75. Ὄνομα διατὶ ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τὰ βρέφη λαμβάνουσιν, 75. Ὄνόματα τῶν προσερχόντων. Εἰ γρῆ τὸν ἱερέα σηματοῦσθαι, καὶ λαμβάνειν ὑπὲρ αὐτῶν μερίδας, 347.

Ὄντα τὸ εἶναι καὶ διαμένειν παρὰ Θεοῦ ἔχουσι, 4.

Ὄνωριος πάππας; Μονοβλήτης, 21. Ὄνωριος πάππας ἀναθέματι καθυπεδέθη ἐν τῇ ἕκτῃ συνόδῳ, 45.

Ὄπισθάμβωνον εὐχὴν ὅτι καὶ τὸν ἀρχιερέα γρῆ ἔδον τοῦ βήματος μυστικῶς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρειν, 113. Ὄπισθάμβωνος εὐχὴ διατὶ ὑπὸ τῶν νεωστὶ χειροτονηθέντων ἀναγινώσκεται προσευτέρου, 150. Ὄπισθάμβωνος εὐχῆ ἡ ἐν τῇ προηγουμένη διατὶ ἐν τῷ τέλει, 256.

Ὄρθόδοξοι διατὶ ἀμαλείς ἐν ταῖς προσευχαῖς, 360.

Ὄρθόδοξον οὐ γρῆ συνάπτεισθαι ἐπερὶ φρονι, 196.

Ὄρθρος διατὶ, 215, 365. Ὄρθρου πέρι, 217,

384. Ὄρθρου ἀγριατικῶς πέρι, 247.

Οὐλεις. Τί τῶ, Οὐδελ. βαλῶν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄστρον, 71.

Οὐρανὸς διατὶ λέγομεν τὸν Θεὸν κατοικεῖν, 224. Οὐρανὸς παρὰ τῆ θείᾳ Γραφῇ καὶ ὁ ἄθρ, 330.

Ὁυσίαν Θεοῦ ἀνθρωπίνῃ φύσει δεχθῆναι ἀδύνατον, 160.

Ὁφθαλμοὺς ἀφραῖν ἀνω χρῆ τοὺς προσευχομένους, 380.

Ὁρφίμα πῶς δίδονται, 179. Καὶ ἔτι τὰ τῶν ὀρφικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἱερωμένοι ὀφείλουσιν ἐνεργεῖν, 180.

Π

Παλαιὰ πάντα τὰ τῆς χάριτος· νέα προ-όπου, 127. Παλαιὰς παραδόσεις πνευματικῶς χρῆ διενεργεῖν, 53.

Παλλακὸς κατέγειν Χριστιανὸς ἀνοήσιον, 31.

Παίλιον μοναχοῦ ἀμφιον, 192. 355.

Παναγία Τριάς τί διδάσκει, 218, 224. Παναγίας ἄρτος, 257. 387.

Πανυγίον (πέρη) τῆς κατὰ τὴν πρώτην ἰδιότητα τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, 258.

Πάππ' οὐδέτις συλλειτουργεῖ πλὴν διακόνου, 31. Πάππαν πρῶτον εἶναι τῶν ἄλλων οὐ παραβλάπτου, εἰ ῥηθόλοος 37. Καὶ ὅτι τὸν πάππαν οὐκ ἀποστρεφόμεθα, εἰ μὴ εἴη σχηματικὸς, 38.

Προβάσεις τοῦ Ἀδάμ τίς ὁ αἴτιος, 339.

Προδεδειγμένον ἄρα καὶ αὐτὸς ἀλλοιωθῆσεται, 341.

Παράκλητος πῶς ἐπισημαίνεται λέγεται, πανταχοῦ παρών, 177.

Παρασκευὴ καὶ Τετάρτη τῆς Τυροφάγου τελεῖται τὰ προηγουμένα, 331. Παρασκευὴ μεγάλη διατὶ οὐ γίνεται λειτουργία, καὶ ἔτι γὰν ταύτη ποτὲ τὰ προηγουμένα ἐτελείτο καὶ διατὶ οὐ τελεῖται καὶ νῦν, 352. Παρασκευὴ καὶ Τετάρτη διατὶ νηστεύομεν, 349.

Παρεὶ τὸ ἀρχιερέως διατὶ ὑπὸ τοῦ χειροτονουμένου ἀσπάζεται, 162. Παρεὶ τὸ ἀρχιερέως τί δηλοῖ τὸ ἀσπάζεσθαι τοὺς ἱερεῖς ἐν τῷ κοινῶν, 289.

Παρθενία ὅτι γάμος Χριστοῦ, 68. Παρθενία ὅτι σκοπὸς τέλειος τοῦ Εὐαγγελίου, 196. Παρθενίαν τοῦ γάμου προέκρινεν ὁ Χριστὸς, 68.

Πάροιχοι ἐν τῷ ἁγίῳ, 19.

Παροιμία τί διδάσκει, 255. Παροιμία διατὶ φῶτα, 255.

Παρουσία ἐν τῇ δευτέρᾳ πῶς ὁ Χριστὸς ἐλεύσεται, 302, 341. Παρουσίας δευτέρας ὑπόμνησις πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς διατὶ, 352.

Πάσχα ποῖον δίδωκεν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς, 400.

Πάτερ ἡμῶν, συνοπτικὴ ἐρμηνεῖα, 221.

Πατέρες ὅσα διετάξαντο χρῆ τηρεῖσθαι, 241.

Πατὴρ ὅτι Ἰῶν ἔχει καὶ Πνεῦμα, ἀπόδειξις, 11.

Πατὴρ ὅτι μόνη πηγάς θεότητος, 41. Πατὴρ μόνος αἴτιος ἐν τῇ Τριάδι, 163. Πατὴρ ἡμῶν κατὰ χάριν ὁ Θεὸς, 294.

Πατριάρχης ὅτι ὑπὸ τοῦ κανόνας ἐστὶ, καὶ μέλων χειροτονεῖσθαι, τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ δίδωσιν, 173. Πατριάρχης ὅτι ἐτέλει τὰ προηγουμένα καὶ πότε, 352. Πατριάρχου χειροτονία ὅπως ὁ ἀσπαρμὸς γίνεται, 163. Πατριάρχου χειροτονία, 168. Πατριάρχου ὑπόληψις προπομπῆ ὅπως γίνεται, 170. Πατριάρχου χειροτονία ὅπως γίνεται, μὴ ὄντος πρότερον ἐπισκόπου, 173.

Παχῶμος πῶς παρ' ἀγγέλου ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα, εἴπερ ἦν ἐξ ἄρχης, 72.

Πείθειν οὐκ ἀνάγκη πάντας, 2.

Πεντηκοστῶν ψαλμοὶ περί, 216, 251. Πεντηκοστῶν ψαλμοῦ δόγματις, 382.

Πέπλα ἐν τῷ ναῷ διατὶ, 153.

Περὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ τὸ τῆς ἐλαίας κάρφος, ὃ ἐν τῷ στόματι ἔφερε, τί ἐδήλου, 73, 82.

Περὶ τὸν ναὸν διατὶ οὐ λαμβάνομεν, 75.

Πέτραν τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου ἀνόμασεν ὁ Χριστὸς, 310.

Πέτρου Ἀλεξανδρείας περί, 171.

Πέτρου τοῦ Κνωσίου κατά, 223.

Πέτρος ὅτι παρὰ Χριστοῦ ἐβαπτίσθη, 17. Πέτρος οὐκ ἀπόστολος Χριστοῦ, ἀρησάμενος, 38.

Πίστις τίνας τετελείωνται, 58. Πίστις· θεμέλιος καὶ λίθοι εἶναι, 44. Πίστις περιεκτικὴ κεφάλαια δώδεκα, 319. Πίστις ὅτι γρῆ καταγγέλλειν ἰσχυρῶν πάντων, 2. Πίστις. Πῶς δεῖ πρὸς πίστιν ἐφελκεῖν τοὺς ἀπίστους, 2. Πίστις ἔτεραν οὐ τολμητέον ἐκθέσθαι παρὰ τὴν τῶν Πατέρων, 38. Πίστις ἡμῶν ὅτι ἀληθής, ἀπόδειξις, 332.

Πίστις ὅτι τῷ μύρω τελειοῦνται, 91.

Πλήρωμα. Ὅπως νοσῆται, τὸ, καὶ ἐν τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, 45.

Πνεῦμα. Ὅτι πάντες οἱ προφῆται τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκρητυκὸν λόγον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, 10. Πνεῦμα ἅγιον ὅτι ἐν, 11. Καὶ ὅτι Θεός, 40. Πνεῦμα ἅγιον ὅτι Κύριον, ζωοποιόν, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, 40. Πνεῦμα ἅγιον ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, 53, 305. Πνεῦμα ἅγιον ὅπως καταλθόν, ἱμῖν ἐν τῷ Χριστῷ, μὴ σαρωθῆν. 307. Πνεῦμα ἅγιον ὑποστατικῶς οὐ δίδεται, 308. Πνεῦμα ἅγιον ὅτι ἀμυδρῶς πεφανέρωται τοῖς προφῆταις, 309. Πνεῦμα ὅτι οὐκ ὑποστατικῶς τοῖς ἀποστόλοις ἐδόθη ἐν τῇ Πεντηκοστῇ, 309. Πνεῦμα. Διατὶ ἡ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλαστήρια οὐκ ἀφίεται ὅτε νῦν, ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι, 365. Πνεύματος τοῦ ἁγίου περὶ μαρτυρίας ἐπὶ τῆς Γραφῆς, 10. Πνεύματος ἁγίου ἀπόδειξις, 11. Πνεύματος καρποὶ τίνας, καὶ ὅτι κοινοὶ τοῖς τριῶν προσώποις, 54. Πνευματικῶν τῶν ἐν τῷ πρῶτῳ τὰ μὲν ἐνυπόστατα, τὰ δὲ ἀσχημάτιστα, 529.

Πνευματικὸν τίνας δι' αἰσχροκέρειαν κανονίζουσι τοὺς προσβίοντες ἐλεημοσύνας ποιεῖν, καὶ τὸ δῶμα ζητοῦσι· κωλύουσι δὲ τὴν εὐχέλαιαν, καὶ λειτουργίας ποιεῖν, διὰ ζημίαν τῶν ἱερέων, ἢ ἕτερον τρόπον. Εἰ τοῦτο καλὸν, 360. Πνευματικὸν εἰ ὀφείλουσι τὰ τῆς ἐλεημοσύνης ὁμοιωθῆναι, ὥστε αὐτοὶ δίδονται, καὶ εἰ λαμβάνοντες παρακατέχουσι, τί ἐκ τούτου, 362. Πνευματικὸν Πατέρα ὅπως χρῆ καθῆσθαι, καὶ διακεῖσθαι ἐν τῷ ἐξομολογεῖν καὶ ὅπως τὸν ἐξομολογούμενον, 186. Πνευματικὸν λειτουργῆμα χωρὶς ἐντάλματος καὶ προτροπῆς ἀρχιερέως ὁ ἐνεργῶν ποίας ἐνοχος τιμωρίας, 335. Πνευματικὸν ὅποιον δεῖ εἶναι, καὶ ὅπως κανονίζει τὸν ἐξομολογούμενον περὶ ἐκάστου πταίσματος, 360. Πνευματικὸς οὐ χρῆ παρὰ κανόνας εἰ ἐνεργεῖν, 183. Πνευματικὸς οὐ χρῆ καθιστᾶν τοὺς ἰδιώτας μοναχοὺς, 180.

Πνικτὰ ἐσθῆν παρὰ κανόνας, 31.

Πνοῆς κρατηθείσης πῶς ἐξέρχεται ἡ ψυχή, 326. Ποιμῆς διατὶ πρῶτον ἐφάνη ὁ Κύριος, 177.

Πολυεἶδος σκοπός, ἐν ᾧ καὶ μυστικὴ τις θεωρία, 220.

Πολυθεῖα ἰσχυρὰ ἀθεῖα, 14.

Πολυθεῖαν κατά, 5.

Πολυδύματα διατὶ εἰρηται τὰ Χερουβιμ, 208.

Πολίς ἡ ἐπὶ ἰδαφῶς ἀνιστορομένη ἐν τῇ τοῦ ἐπισκόπου χειροτονία τί δηλοῖ, 156.

Πολυσταύριον· τί δηλοῖ, 96. Πολυσταύριον διατὶ οὐ φοροῦσιν ἐπίσκοποι, 338.

Πολύφωτα διατὶ ἐν τῷ ναῷ, 152.

Ποταμοὶ οἱ ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ στιχαρίῳ τί δηλοῦσιν, 94, 276. Ποταμοὶ οἱ ἐπὶ ἰδαφῶς ἀνιστορομένοι· τί δηλοῦσιν ἐν τῇ τοῦ ἐπισκόπου χειροτονία, 156. Ποταμοὶ καὶ τὰ πώματα τοῦ μανύα τί δηλοῦσι, 276.

Ποτήριον τί δηλοῖ, 98. Ποτήριον κοινὸν ἐν τῷ γάμῳ ποῖον, 196. Ποτήριον εἰ καλύψει ὁ ἱερεὺς κενόν, μὴ ποιήσῃ· ἔνοσιν, ὑπερον δὲ γνῶ, τί ποιῆσει, 569. Ποτήριον Σωτηρίου λήψομαι. Διατὶ ἐν ταῖς τῆς Θεοτόκου ἑρπῆται· ἄδεται. Καὶ τί σημαίνει, 590.

Πουργατῶριον Ἀργίνους δόξα, 56. Πουργατῶριον περί, 328.

Πράξιν τῆς λεγομένης τοῦ ἐπισκόπου (πέρι), 168.

Πρεσβύτεροι· τίνας τυποῦσι, 55. Πρεσβύτεροι διατὶ

ἐ-τά ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Καὶ διὰ τριάντων τρεῖς, 199. Προσβύτερος διατὶ τριάντα ἐτῶν χειροτονεῖται, 147. Προσβύτερος καὶ διάκονος ἀρεὶ χειροτονηθέντες, διατὶ ὁ μὲν τὰς τελευταίας αἰτήσεις, ὁ δὲ τὴν ἐπιθάμβωσον λέγει εὐχὴν, 150. Προσβύτερος εἰς οὐ δύνανται ποιῆσαι εὐγγέλιον, 200.

Προσβυτέρου (πέρι), 147. Προσβυτέρου χειροτονία, 147. Προσβυτέρους οὐ δεῖ νομικῶς χρεῖν, 150. Προσβυτέρου: ἁμοῦ πλείονας εἰ δέον χειροτονεῖν τὸν ἐπίσκοπον, 345.

Προαιρετικὸν πᾶν τῆ ἐκτου κινεῖται θελήσει, 6. Πρόβλησις τί ἐστιν, 169.

Προηγιασμένα διατὶ οὐ τελεῖται καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις νηστεύσεσι, 354. Προηγιασμένα πότε ὁ πατριάρχης ἐτέλει, 352. Προηγιασμένα διατὶ νῦν ἐν ταῖς δύο τῆς, Τυροφάγου ἡμέραις, Τετράδι, φημι, καὶ Παρασκευῆ, οὐ τελεῖται, 352. Προηγιασμένα εἰ λαμβάνουσι τι διὰ τῶν εὐγῶν, 355. Προηγιασμένα διατὶ οὐ τελεῖται καὶ ἐν ἄλλαις τοῦ χρόνου ἡμέραις, 354. Προηγιασμένης λειτουργίας πέρι, 252. Προηγιασμένης λειτουργίας παράδοσις πάθεν, καὶ διατὶ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ μόνον τελεῖται, 351. Προηγιασμένων ἐν τῇ εἰσόδῳ δεῖ ἡμᾶς πλέον ὑποπίπτειν, 256. Προηγιασμένων ἐν τῇ λειτουργίᾳ, εἰ χρῆ προσφέρειν καὶ τιμῆμα τοῦ θεοῦ ἄρτου, 354.

Πρόθεσις τίνος τύπος, 98, 107. Πρόθεσις διατὶ ἐν κόγχῃ, καὶ τί δηλοῖ, 151.

Προκειμένων (πέρι), 200.

Προκετέον καὶ ἀπὸ τῶν δοκοῦντων μικρῶν, 32. Προσεύχεσθαι πάντες ὀφείλουσιν ἱερωμένοι καὶ λαϊκοί, 211. Καὶ ἀδιαλείπτως, 379.

Προσευχὰ αἰ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων, ὅτι πλείστην παρέγουσιν ἀνεοῖν, 36. Προσευχὰ πόσαι καὶ ποῖαι, 212, 365. Προσευχὴ ὅτι θεοπαροδοτοῦ, καὶ τίνες δι' αὐτῆς ἐπόθησαν, 15. Προσευχὴ νοερά παρὰ τοῦ Καλαβροῦ Βαρθαίου ἀποβάλλεται, 51. Προσευχὴ ἀκατάπαυστον ἔργον ἀγγέλων, 209. Προσευχὴ ἢ ἐξαιρετος: πασῶν ποῖα, 209. Προσευχὴ ὅση ἐστὶ, 210, 364. Προσευχὴ ὅτι κρείττων πύσης ἔργασίας, 364. Καὶ δι' αὐτῆς ἐνούμεθα τῷ Θεῷ, 212. Προσευχῆς ἱερᾶς πέρι, 207. Προσευχῆς καιρῶς, τόπος, καὶ σωματικῆς διαθέσεως τετῆμα, 379.

Προσθήκη ἢ ἐν τῷ Συμβόλῳ Λατίνων ὅσα εἰρηάστα, 305.

Προσκομιδῆ. Περὶ τῶν ἐν τῇ προσκομιδῇ τελουμένων, 97, 102.

Προσκυνήματα ὑπὲρ τοῦ κεκοιμημένου διατὶ δέδεκα, 267.

Προσκυνούμεν διατὶ οὕτω, προσκλινόμενοι δηλονότι, καὶ ἀνιστάμενοι, 380.

Πρόσλημα τί ἐστιν, 22. Πρόσλημα θεῖον ὅτι τοῦτο μόνον τῆ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἠνωτο ὑποστάσει, 57. Πρόσλημα ὅτι ἀκριβῶς ἠνώθη τῇ θεότητι, 302.

Προσοχῆς ἔργα διὰ τοῦ τριμερούς τῆς ψυχῆς, 187. Προσφερόμενα ἐν τῷ ναῷ τί δηλοῦσι, 274.

Προσφορῶν ἐκ πασῶν τῶν προσερχομένων τῷ ἱερῇ, εἰ ἀνάγκη προσφέρειν, 347.

Πρόσχωμεν τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις, τί σημαίνει, 112, Πρόσχωμεν, τί σημαίνει, 227.

Προφήται πάντες τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκήρυττον, 10. Προφήται ὅτι τὸ θεῖον εἰκονικῶς ἐωράκασι, 25. Προφήται ὅτι Πνεῦμα ἅγιον εἶχον, 309.

Πρωτεκόδικου (πέρι), 178.

Πρώτης ὥρας πέρι, καὶ τίς ὁ ταύτης σκοπός, 213, 228, 365, 386.

Πταίσματα τίνα ἱερεῖς οὐ λύουσιν, 335.

Πτολεμαῖος ὁ τὴν θεῖαν ἐρημηνοῦσας Γραφῆν, ὅτι καὶ τὴν Τετράδιον αὐτὸς συνέγραψε, 50.

Πύλαι ναοῦ διατὶ κλείονται, καὶ τὸ Ἄρατε πύλας ἄξειται, τῶν μαρτυρικῶν εἰσαγομένων λειψάνων, 121.

Πῦρ ἐν τῷ ναῷ διατὶ, 130. Πυρρὸς καθατηρίου ἀντιροπῆ, 36.

Πύρρον αἵρεσις, 21.

Πώματα τὰ ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ στιχαρίῳ τί δηλοῦσιν, 94. Πώματα τὰ ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ μανδύϊ καὶ αἰ ποταμοὶ τί δηλοῦσι, 276.

P

Ῥάβδος ἀρχιερατικὴ τί δηλοῖ, καὶ διατὶ τοιαύτη, 95. Ῥάβδος διατὶ κόυφῃ εἰς χεῖρας δίδεται τοῦ βασιλέως ἐν τῇ αὐτοῦ ἀναγορεύσει, 135. Ῥάβδος ἐπις ὑπὸ τοῦ βασιλέως δίδεται τῷ ὑποψηφίῳ πατριάρχῃ, 169.

Ῥεβέκκας καὶ Ἰσὰκ διατὶ μένηται ἢ ἐν τῷ γάμῳ εὐχῆ, καὶ οὐχ ἑτέρων, 196.

Ῥιπίδια τίνα καλεῖται, καὶ τί δηλοῖ, 88. Ῥιπίδια διατὶ κατέχουσιν οἱ διάκονοι, 146.

Ῥώμης θρόνος ὅτι ἀποστολικός, 37.

Σ

Σάβδος ὅτι τὸ τυπικὸν συνεγράφατο, 215.

Σάββατον διατὶ οὐ νηστεύομεν, 30. Καὶ διατὶ ἐν αὐτῷ τὴν τῶν κεκοιμημένων ποιούμεθα μνητα, 30. Σαββάτῳ ἐσπέρας διατὶ λαμπρότερα ἢ εἰσόδος, 255.

Σαββίλου τοῦ Αἰθῶς κάτα, 8, 9. Σαββίλου αἵρεσις, 18.

Σακελλαρίου (πέρι), 178.

Σακελλῶν (πέρι), 178.

Σάκκον διατὶ οὐ φοροῦσιν ἐπίσκοποι, 338. Σάκκος τί δηλοῖ, 96, 277.

Σανδάλια μοναχοῦ, 192, 355.

Σάρκα ἀνθρωπίνην διατὶ ἔλαθεν ὁ Κύριος, 299.

Σαρκώσεως Χριστοῦ ἀπόδειξις, 297. Σάρκωσις Χριστοῦ ὅπως προσεήλθοτο, 9. Σάρκωσις Χριστοῦ ὅτι πάσαν τὴν γῆν ἤγγασαν, 64. Σάρκωσις Λόγου ὑπὲρ ἀνθρώπων διατὶ μόνον, 298.

Σεραφίμ ὅτι ἑξαπτέρυγα, 88. Σεραφίμ τί σημαίνει, 208.

Σεργίου αἵρεσις, 21.

Σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὁ σταυρός, 15.

Σίμωνος τοῦ Μάγου, καὶ Μάνισης (κάτα), ἐτι δὲ Κηρίνου, καὶ Καροποκράτους, 14.

Σινδόνα διατὶ περιβάλλεται ὁ ἀρχιερεὺς ἐν τῷ τῶν ναῶν καθισθῶν, 116.

Σίτου καρπὸς διατὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων προσάγεται, 267.

Σκευοφύλακος (πέρι), 178.

Σκηνὴ ὅτι ἐκ δερμάτων ἦν, 127. Καὶ δι' εἰς τρία διήρητο μέρη, 128.

Σκιὰδια τίνες φοροῦσιν, 151.

Σοφία ὀρθοῖ τί σημαίνει, 109, 227, 279. Σοφία τί δηλοῖ, 227.

Σπαταλώντων (κάτα), 367.

Σπόγγῳ διατὶ τὰ λείψανα τῶν κεκοιμημένων ἀποσπῆγονται, 267.

Στάσεως πέρι πιστῶν, 135.

Στασίβλου κατέρχεσθαι τὸν ἱεράρχην τί δηλοῖ, 278.

Σταυρὸν ἐν τῇ γῇ ποιεῖν οὐχ ἀρμόδιον, 342. Σταυρὸς τιμητός, 15. Σταυρὸς διατὶ κείται ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ, 274. Σταυροῦ θεωρία, 129. Σταυροῦς διατὶ περιφέρομεν ἐν ταῖς λιτανείας, 254.

Σταυρωτὶς Χριστοῦ ποῖα τίνα εἰρηάστα, 300.

Στέφανος διατὶ ἐν τῷ γάμῳ, 195. Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς ὅποιον φῶς ἐθέασατο, 55.

Στιχάριον τί σημαίνει, καὶ τί οἱ ἐν αὐτῷ ποταμοί. Καὶ δι' οὗτους μόνον τὸ ἀρχιερατικὸν κέκτηται, 94. Στιχάριον τί δηλοῖ, 95, 276. Στιχάριον λευκὸν διατὶ περιβάλλεται ὁ ὑποδιάκονος, 140.

Στιχηρὰ διατὶ οὕτω καλοῦνται, 239.

Στίχοι διατὶ ὅτι μὲν ὀκτώ, ὅτι δὲ δέκα, καὶ πολυλάκις ἔξ ἐν τῇ ψῆῃ, 235.

Στίχων (πέρι), 390.

Στόμα Θεοῦ τίς, 183.

Συλλογισμοὶ ἀπόδητοι ἐν τοῖς περὶ πίστεως, 46.

Σύμβολον παρὰ τίνων συνετέθη, καὶ διατὶ οὕτω καλεῖται, 40, 292. Σύμβολον τῆς πίστεως διατὶ πρῶτῃ καὶ ἐσπέρας λέγεται, 216. Σύμβολον διατὶ ἀναγινώσκεται ἐν τῇ λειτουργίᾳ, 284. Σύμβολον ὅτι καὶ ἠθικόν ἐστι, καὶ πρὸς τίνα προτρέπεται ἡμᾶς, καὶ τίνων ἀποτρέπει, 322. Σύμβολον διατὶ ἐν τῷ μεσονυκτικῷ καὶ τοῖς ἀπολείπνοις ἀναγινώσκεται, 382. Συμβόλου τῆς πίστεως συνοπτικὴ ἔρμηνεία,

292. Συμβόλου τῆς πίστεως ἔχουσι. καὶ ὄθεν συνα-
 λήγη, καὶ κατὰ τίνων ἔγγραφη, 313. Συμβόλου οἱ τολ-
 μώντες προσθεῖναι ἀναθέματα καθυποβάλλονται, 45.
 Συναπτὴ ποῖα λέγεται, 232. Καὶ διατὶ οὕτω κα-
 λεῖται, 233.

Συνθρόνον τί δηλοῖ, 5. 275. Καὶ τί τὸ ἀνελεῖν
 εἰ· αὐτὸ τὸν ἀρχιερέα, 410.

Συνθρόνου. Τί σημαίνει ἡ ἀπὸ τοῦ συνθρόνου κα-
 τάβασις τοῦ ἀρχιερέως· 110, 281. Συνθρόνω ἀνε-
 θεῖν τὸν ἀρχιερέα· καὶ ἐξ αὐτοῦ διὰ τοῦ τρικηρίου
 σφραγίσαι τὸν λαὸν τί δηλοῖ, 280. Συνθρόνω διατὶ
 καθῆται ὁ ἀρχιερεὺς, 280.

Σύννοδος· πρώτη, 39. Σύννοδος δευτέρα, 40. Σύννοδος
 δευτέρα τοὺς ἑτέραν πιστὶν ἐκλήσασθαι τολμώντας ἀνα-
 θέμα· καθυποβάλλει· 44. Σύννοδος τρίτη, 44. Σύν-
 νοδος τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι, 45. Σύννοδος πέμπτη, 45.
 Σύννοδος ἕκτη καὶ ἑβδόμη, 45. Σύννοδος ποιεῖν ἀπο-
 στολικὸν, 104.

Συνούλωσιν ποῖαν νοεῖ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος,
 358.

Σωζομένων τάξεις τρεῖς, 100.

Σωλέαν ποῖον λέγομεν, 131.

Σώμα Χριστοῦ ὅτι ἐν, καίτοι μυρίων ἐν ταυτῇ
 προσφερόντων Ἰεροργῶν, 64. Σώμα ἀθροῦσιν
 ὅτι συμπάσχει καὶ συναλλοιῦται τοῖς στοιχείοις, ὡς
 ἐξ αὐτῶν συντεθῆν, 326.

Σωφρόνιος Ἰεροσολύμων τὸ τυπικὸν μετὰ τὸν
 ἄγιον Σάββαν ἀφανισθῆν, φιλοκονήσας ἐξέθετο, 215.

T

Ταμίειον ποῖον νοητέον, ἐν φῶ φησιν ὁ Χριστὸς· εἰ-
 ελόθοντας προσεύχεσθαι, 279.

Τάπης διατὶ ὑποστρώννυται τῷ ἀρχιερεὶ ἐν τῷ
 καθῆσθαι, 117.

Τάξεις (πέρι) πατριαρχῶν, ἀρχιεπισκόπων, καὶ
 ἐπισκόπων, 165. Τάξιν δεῖ τηρεῖσθαι καλῶς ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ, 264. Τάξις συνήχει τὸ πᾶν, 264.

Τάφοι· νεκρῶν ἀναπτειν φῶτα, καὶ θυμῶν κα-
 λῶν, 202.

Τεθνεῶσι μοναχοῖς ἔλαιον, χυῖς δὲ τοῦ θυμιατη-
 ρίου τοῖς κοσμικοῖς ἐπιβάλλεται, 201. Τεθνεῶτων
 μνηστῆσαι ἀναγκαῖον, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ μεσονυκτι-
 κῷ, 217.

Τελεστικὴ χειροτονία ποῖα, 138.

Τελεστικὸς διατὶ ὁ προσβύτερος, 147. Τελεστικὸς
 εἰ, καλεῖται, 275, 344.

Τελεταὶ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀργόμεναι, καὶ εἰς
 αὐτὸ τελευτῶσαι πόσαι, καὶ ποῖαι, 231. Τελετῶν ἱε-
 ρῶν πέρι, 61.

Τέλος τοῦ κόσμου πότε ἔσται, 341, 357. Τέλους
 ἡμῶν πέρι, 280.

Τελώνου καὶ Φαρισαίου παριβολὴ διατὶ πρὸ τῆς
 Τεσσαρακοστῆς ἀναγνώσκειται, 351.

Τεσσαρακονθήμερος νηστεία πόθεν καὶ τίς ὁ ταύ-
 την ἀπ' ἀρχῆς παριβόος, 349.

Τεσσαρακοστὰ μνημόσυνα διατὶ, 268. Τεσσα-
 ρακοστὴ διατὶ οὕτω καλεῖται, κλειούς ἔχουσα τῶν
 τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ πῶς ἀποδεκάτωσις,
 348. Τεσσαρακοστὴ διατὶ μεγάλη καλεῖται, 353.
 Τεσσαρακοστὴ εἰ δεῖ ἐγκρατεῦσθαι ἀπ' ἀλλήλων
 ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, καὶ μάλιστα τοὺς βου-
 λόμενους κοινωνῆσαι τῶν μυστηρίων, 337. Τεσσα-
 ρακοστὴ τῇ μεγάλῃ εἰ χρὴ βαπτίζειν, ἢ γάμον
 ποιεῖν, ἢ χειροτονεῖν, 340.

Τετράδα καὶ Παρασκευὴ νηστεύειν παράδοσις
 ἀποστολική, 32. Τετράδα καὶ Παρασκευὴ διατὶ
 νηστεύομεν, 349. Τετράδι καὶ Παρασκευῇ τῆς Τυρο-
 φάγου τελεῖται τὰ προηγησάμενα, 351.

Τετυπωμένα τὰ κατὰ τῶν Πατέρων τηρεῖσθαι
 χρῆζον, 341.

Τόπακα τὸν διάβολον καλοῦσι Βογόμυλοι, καὶ τί
 δηλοῖ τοῦτομα τοῦτο, 18.

Τράπεζα. Τί τὸ ἀσπάσθαι τὴν ἱερὴν τράπεζαν
 τὸν ἱερέα, 97. Τράπεζα ἁγία τί δηλοῖ, 109, 275.
 Τράπεζα διατὶ ὄκνη καὶ βδοστέγματι ἐκπλύνεται,

118. Τράπεζα διατὶ γόστει μύρω, καὶ τὸ Ἄλλη-
 λούα ψάλλεται, 118. Τράπεζα διατὶ ὑδατι ἐκπλύν-
 εται ἐν τῷ μύρῳ καθιερούσθαι, 118. Τράπεζα καὶ
 τὰ ἐν αὐτῇ εἶνα τυποῦν, 128. Τράπεζα διατὶ ἀπὸ
 λίθου, 275. Τράπεζα διατὶ μύρω χρίεται, 274. Τρά-
 πεζα θιατὶ ἐνδύματα, ταῦτην καλύπτουσα, 274.
 Τράπεζα διατὶ ὑπανίσταται, 274.

Τραπεζοφόρον τί ἔστιν, 119. Καὶ τί δηλοῖ, 275.

Τριάδος ἁγίας ἀπόδειξις, 3, 12. Τριάδος ὁμοιο-
 γία, 59. Τριάς ὅτι μόνος Θεός, 7. Τριάς ὅτι ὁμοού-
 σιος ἀπόδειξις γραφικῇ, 40. Τριάς θητὶ συνοδεύεται,
 41. Τριάς πῶς ἀσύγγυτος καὶ ἀδιάαιρετο, 41.

Τριήμερος διατὶ ἡ ἀνάστασις, 302.

Τρικῆριον τί δηλοῖ, 110. Τρικῆριον διατὶ ὁ δεῖκα-
 νος κατέχει τῇ χειρὶ, καὶ τῶν ὀγίων προπορεύεται,
 281. Τρικῆριον διατὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἀπὸ τοῦ συνθρόνου
 σφραγίζει, 280. Τρικῆριον διατὶ σφραγίζεται τὸ Εὐ-
 αγγέλιον ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, 280. Τρικῆριον διατὶ
 σφραγίζει τὸν λαὸν ὁ ἀρχιερεὺς, κατελθὼν τοῦ συν-
 θρόνου, 281.

Τριμερὲς τῆς ψυχῆς ποῖον, καὶ πόσα δι' αὐτοῦ
 καθ' ὅρουμεν, ἢ πλημμελοῦμεν, 186. Τριμερὲς τῆς
 ψυχῆς διὰ τίνων τῆς πίστεως ἀγιάζεται ἄρθρων, 321.

Τρισάγιον ὕμνον τίς ὁ συνθεῖς, 381. Τρισάγιος
 ὕμνος διατὶ συνεχέστερον ἔδεται, 224. Τρισάγιος
 ὕμνος διατὶ ἔδεται, ἐν τῷ τοὺς τελευτώντας εἰς τὸν
 ναὸν ἀπέχουσι, 263. Τρισάγιος ὕμνος τί διδάσκει,
 280. Τρισάγιος ὕμνος διατὶ ἔσωθεν τε καὶ ἔξωθεν
 τοῦ θυσιαστηρίου ἔδεται, 224. Τρισαγίου ὕμνου
 πέρι, 218, 222, 225. Τρισαγίου τίς ἡ ἔννοια, 222.
 Τρισαγίου θαῦμα, 235, 381. Τρισαγίον. Περὶ τῆς ἐν
 τῷ Τρισαγίῳ προσθήκης Πέτρου τοῦ Κναφίως, 223.
 Τρίτα διατὶ τελοῦμεν ὑπὲρ τοῦ κεκοιμημένου,
 268.

Τρίτης ὥρας (πέρι). καὶ τίς ὁ ταύτης σκοπός,
 213, 365, 386. Τρίτης ὥρας ψαλμοί, 229.

Τριτοκτῆς (πέρι) καὶ ὅπως τελεῖται, 252.

Τρίφωτα διατὶ ἐν τῷ ναῷ, 132.

Τρίγας κείρειν ἄτιμον, 34. Τρίγας, ὅτι ὡς ἀνα-
 θυμιάσις εἰσι τοῦ ὅλου σώματος, 84. Τριγῶν ἀφαί-
 ρεσις τισὶ τῶν τελομένων διατὶ, 159. Τριγῶν κου-
 ρὰ ἐν τοῖς μοναχοῖς τί δηλοῖ, 190.

Τροπαρίων (πέρι), 389.

Τυπικὸν παρὰ τίνων ἔστειθη, 215, 330. Τυπικῷ
 Ἰεροσολυμητικῷ πέρι, 215. Τυπικῶν τάξεις ταῖς
 ἐκτὰ αἰνέσων οὐ συνάπτεται, 250. Τυπικὸν τῆς
 Μεγάλης Ἐκκλησίας αἰ τῶν ἐθνῶν ἐπιδρομὰ κατέ-
 λυσαν, 214, 352. Τυπικῶν ἀκολουθία, 230.

Τυροφάγος ἑβδομάς διατὶ νανομοδίεται, 351.

Τύχην δοξάζοντων (κάτα), 5.

Υ

Υδατα ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ποῖα νοητέον, 330.
 Υδάτων εἰ εἰσιν ἑτέρα συστήματα ἐν τῷ οὐρανῷ
 ἄνω παρὰ τὰ κάτω, καὶ πῶς ἴστανται, 330.

Υδωρ τὸ τοῦ βαπτίσματος τί ποιητέον, 86. Υδωρ
 καὶ οἶνον τῷ ποτηρίῳ ἐμβάλλειν χρὴ, 105.

Υδροπαραστατῶν αἰρέσεις, 102.

Υἱὸς Θεοῦ τί ἀληθῶς ἐσαρκώθη, 19. Υἱὸς διατὶ
 ἐσαρκώθη, καὶ οὐχ ὁ Πατήρ, ἢ τὸ Πνεῦμα, 299.
 Υἱὸς ὅτι οὐχ ὑστερογενῆς τοῦ Πατρὸς, 296. Υἱοῦ
 Λόγου πέρι μαρτυραὶ γραφικαί, 10. Υἱοῦ περὶ
 ἀπόδειξις, 11.

Υἱὸν πᾶσαν καθαγιασθεῖσαν εὐλαβεῖσθαι, 127.

Υπερηφανία αἰρέσεων ἀρχηγός, 24. Υπερηφα-
 νία· καὶ οἷστω· πέρι, 24.

Υπερηφάνων (κάτα), 367.

Υπόδημα διατὶ ἐν τῇ καλαιᾷ λύειν ἐπιτάττοντα,
 359. Υπόδηματα μοναχοῦ, 355.

Υποδιάκονος τίνας τυπούσι, 35. Υποδιάκονοι εἰς
 γάμον οὐκ ἔρχονται, 140. Υποδιάκονοι ὅσα ἐνεργ-
 οῦσιν, 140. Υποδιάκονον εἰκοσαετῆ εἶναι δεῖ, 140.
 Υποδιάκονος διατὶ λευκὸν περιβάλλεται στιβάριον,
 καὶ περιζώννυται, 140. Υποδιάκονου χειροτονία,
 140. Υποδιάκονους κλειόντας ὁμοῦ διατὶ χειροτονεῖ
 ὁ ἐπίσκοπος, 345. Υποδιάκονων (πέρι) 140.

Ἐπισημασθέντες διατί ἐν ταῖς ψήφοις μετὰ τῶν ἀρχιερέων, 154.

Ἐπίστασιν Θεοῦ οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐδέξατο, 43.

Ἐπίσταται εἰς ὁ Χριστὸς ἐκ δύο φύσεων, 43.

Ἐπισημασμένος ἐστὶ μνηστὴρ τῆς Ἐκκλησίας, 157.

Ἐπισημασμένος διατί ἐπιγονάτιον περιτίθεται, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ εἰσόδῳ οὐκ ἐξέρχεται, 158. Ἐπισημασμένος διατί ὑπὸ κροσσοτέρων ἄχρι τῶν ἁγίων θυρῶν φέρεται, 158.

Ἐπίσηματα διατί τίθενται ἐν ταῖς τέσσαρσι τῆς ἁγίας τραπέζης γωνίαις, 119. Ἐπασμάτων τῶν ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ περί, 118.

Ἐπίσηματι ὁ Θεὸς, πῶς νοεῖται, 290.

Ἐπίσημασι τοῦ ἁγίου τῆς Παναγίας περί, 258.

Φ

Φαινόλιον τί δηλοῖ, 96, 277. Φαινόλιον διατί τοιοῦτον, καὶ τί σημαίνει, 148. Διατί ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἱερῶν ἔργων ὑπὸ τῶν χειρῶν ἐκ πλαγίου αἵρεται, 148.

Φαντασία δεῖ οὐ σεσάρκωται ὁ Κύριος ἀλλ', ἀληθεῖα, 298.

Φαρισαῖοι καὶ Τελόνου παραβολὴ διατί πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς ἀναγινώσκεται, 351.

Φασμάτων (ὑπο) διατί τινες ἐκδεικνύονται, 76.

Φαγγίον τὸ ἐν ταῖς τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων εἰκότι τί δηλοῖ, 338.

Φῆμη βασιλείως καὶ πατριάρχου διατί λέγεται, 172.

Φιλόθεος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως δεῖ κατὰ Βαρλαάμ συνηγραμμένο, 48.

Φιλονεικεῖν τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριον, 2. Φιλονεικός οὐ χρὴ διαλέγεσθαι, 13.

Φιλοπρωτεύειν οἶον κακὸν, 45.

Φλόγα ἐν ἡ ὁ πλοῦσις ὀδυνάται, ποίαν νοητέον, 328.

Φύσιν Θεοῦ ἀδύνατόν τινα λαβεῖν, ἀλλὰ χάριν, 54. Φύσις δεῖ οὐ μία εἶναι Χριστοῦ, 21, 103.

Φῶς Θεοῦ καθὼς ἐστίν, οὐχ ὁρᾶται, 55. Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι, τί σημαίνει, 255. Φῶς ἀνεσπερον ποῖον νοητέον, 341. Φῶς Ἰλαρόν, παρὰ τίνος συντέθη, 388. Φῶτος τοῦ ἐν τῷ Θαθῶρ περί, 55. Φῶτα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, 41.

Φῶτα διατί ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, 138. Φῶτα διατί ἐν πάσῃ ἀνάπτειται χειροτονίᾳ, 140. Φῶτα καλὸν ἀνάπτει ἐν τοῖς τάφοις τῶν νεκρῶν, 202. Φῶτα διατί ἐν τῷ ἐσπερωῶ, καὶ τῇ παρομιᾷ, 255. Φῶτα τί δηλοῦσι, 274.

Φωταγωγικὰ διατί οὕτω καλοῦνται, 385.

Φωτισμός καὶ γνώσις Θεοῦ κατὰ Βαρλαάμ ποῖα, 49.

Φωτιστικός διατί ὁ ἐπίσκοπος, 138, 544. Φωτιστικός ποῖος καλεῖται, 275.

Χ

Χάρις Θεοῦ δίδεται τοῖς ἀνθρώποις, οὐ φύσις, καὶ οὐσία, 54. Χάριτος μετέχοντες θείας, οὐ μὴν καὶ οὐσίας, 59.

Χαρτοφύλακος (περί), 178. Χαρτοφύλαξ ὅπως μέσον καθήται τῶν ψηφισμένων, οὐ μὴν συμψηφίζεται, 153. Χαρτοφύλαξ ὡς τοποτηρητὴς τοῦ πρώτου ἀρχιερέως ἐν ταῖς ψήφοις προκαθίσταται, 154.

Χυθῆναι εἰ συμβαῖν ἐν τῇ εἰσόδῳ τὰ Ἅγια, τί ποιητέον, 367.

Χεῖρα τοῦ ἀρχιερέως τί δηλοῖ τὸ ἀσπάζεσθαι τοὺς ἱερεῖς ἐν τῷ κοινωεῖν, 289. Χεῖρας αἶρειν ἄνω χρὴ τοὺς προσευχομένους, 380.

Χειροτονεῖν εἰ χρὴ τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, 340. Χειροτονεῖν εἰ χρὴ χωρὶς λειτουργίας, καὶ ἐν πόλῳ τῆς ἱεραρχίας καιρῷ ἕκαστον χειροτονητέον, 345. Χειροτονεῖν ποῖους; οὐ δεῖ, 348.

Χειροτονηθεὶς ὅπως ἐν τῇ κοινωίᾳ τὰ πρωτεία ἔχει, 164. Χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος; διατί προπέμ-

ΡΑΤΗΟΛ. ΓΜ. CLV.

πεται ἐν τῇ πόλει καὶ εὐλογεῖ, 165. Χειροτονηθέντα τί τὸ ἀναστῆσαι, καὶ τὰ ἱερὰ ἐνδύσαι ἄμφω, 145.

Χειροτονούμενοι. Ὅτι ἐκ τῶν χειροτονημένων δὴλον, μὴ φύσιν ἀλλὰ χάριν θεῖαν λαμβάνειν ἡμᾶς, 60. Χειροτονούμενοι διατί μὴ καὶ μύρω χρίονται, 93.

Χειροτονούμενον ἐν τῷ χειροτονεῖσθαι δεῖ πάντων ὑπερεῦχεσθαι, 144. Χειροτονούμενον τελείων εἶναι δεῖ χρόνων, 141. Χειροτονούμενος δεῖ τρεῖς καὶ τρίτην τελειοῦται σφραγίδι, 145. Χειροτονούμενος ἀναξίως εἰ λαμβάνει χάριν, καὶ εἰ δεκτὰ τὰ παρ' αὐτοῦ, 534. Χειροτονούμενῳ ἱερεὶ ὁ θεὸς ἄρτος ὡς παρακαταθήκη δίδεται, 149. Χειροτονούμενων ἐν τῷ βῆματι τίνες αἱ τάξεις, 275.

Χειροτονία ἐν ἡμῖν δεῖ οὐ κτίσμα, 55. Χειροτονία τί παρέχει, 62. Χειροτονία ἐπισκόπου δεῖ γάμος ἐστὶ πνευματικός, 157, 167. Χειροτονία παρὰ μόνου τοῦ ἐπισκόπου τελούται, 92. Χειροτονία πόσαι ἐνδον τοῦ βῆματος, καὶ πόσαι ἐξωθεν, 138, 178. Χειροτονίας ὅπως οἱ Πατέρες παρέδωκαν γίνεσθαι, 30.

εἰς τὸν Κύριον ἀναφέρονται, 252. Ψαλμοὶ διατίθενται ἐν τῇ λειτουργίᾳ, 279.

Ψαλταί τίνες τυπούσιν, 109.

Ψηφισθέντας καθὼς ἐψηφίσθησαν χρῆ τίθεσθαι, καὶ οὐ κατὰ τὸν βαθμὸν ἦτοι τὸ ἀξίωμα, 154.

Ψῆφοι ὅτι γίνονται ἕτεροι, μὴ βουλευθέντων τῶν ψηφισθέντων, 155. Ψῆφοις πάντας δέον παρῆναι τοὺς ἐπισκόπους, ἐξαιρέτως δὲ τρεῖς, 152. Ψῆφοις. Ὅτι προσευχὴ γίνεται ἐν ταῖς ψήφοις, 153. Ψῆφων χωρὶς οὐδεὶς τελείται ἐπίσκοπος, 152. Ψῆφων τάξις, 153.

Ψυχαὶ ἁμαρτωλῶν ὅτι ὑπὸ δαιμόνων ἀρπάζονται, 328. Ψυχαὶ ποῦ πορεύονται, 328. Ψυχὰς τὰς ἐξερχομένας εἰς ἀγγελοὺς λαμβάνει, ἢ πολλοί, καὶ εἰ χωρὶς ἀγγέλου ἐξερχονται, 327. Ψυχὴ πῶς ἐξέρχεται κρατηθείσης τῆς πνοῆς, 326. Ψυχὴ εἰ ἐν τῷ σπέρματι, 326. Ψυχὴ πῶς λαμβάνεται ὑπ' ἀγγέλου αἴθλος οὖσα, 327. Ψυχὴ εἰ δύναται κατέχεσθαι ὑπὸ τοῦ πυρός ὡς ἡ τοῦ πλουσίου, 327. Ψυχὴ αἴθλος οὖσα, πῶς ὑπὸ δεσμῆ καὶ ὀδύνης, 329. Ψυχὴν μετὰ σώματος λογικὴν ὅτι ἔλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπόδειξις, 18, 300.

Ω

Ὡσὶς τόπος, ὅπου Νεστόριος ἐξωστράκεισται, 20. Ὡθαὶ διατί ἰννία, καὶ τί πρίχουσι, καὶ παρὰ τίνων γεγόνασι, 220, 385.

Ὡμοφώριον διατί τοιοῦτον ἐδ' σχῆμα, καὶ ὅτι ἀπὸ ἐρίου δεῖ εἶναι καὶ τί σημαίνει, 96, 278, 281. Ὡμοφώριον διατί ἐκβάλλεται, τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγνωσκομένου, 110, 162. Ὡμοφώριον διατί ἐν τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ προπορεύεται τῶν ἀγίων, 110, 281, 282. Ὡμοφώριον τί δηλοῖ, 138, 161. Ὡμοφώριον διατί ἐνδιύσκειται ὁ ἀρχιερεὺς ἐν τῷ μέλλειν ὑψοῦν τὸν ἄγιον ἄρτον, 288.

Ὡράριον τί ἐστὶ, καὶ διατί ἐξ ἀριστερῶν τοῦτο περιτίθεται ὁ διάκονος, 145. Ὡράριον διατί οὕτω καλεῖται, 146. Ὡράριον διατί περιβάλλονται οἱ διάκονοι, 146. Ὡράριον διατί λαμβάνει ὁ πρεσβύτερος, 148. Ὡράριον τί δηλοῖ, 276. Ὡραρίῳ διατί ὁ διάκονος ἐν τῷ μέλλειν κοινωνῆσαι περιζώννυται, 276. Ὡριγένης πόθεν ἦν, 24. Ὡριγένους αἵρεσις, 25.

Ὡρῶν (πέρι), 229.

Χριστὲ, δίδου πυρέσαντι τὴν πολύολβον ἀρωγὴν.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

SYMBON THESSALONICENSIS ARCHIEPISCO- PUS.

*Notitia ex Leone Allatio in Diatriba De Symeonibus, 9
Notitia altera, ex Fabric. Biblioth. Gr. ed. Harles. 17*

SYMEONIS OPERA.

ADVERSUS OMNES HÆRESSES, et de sola fide Do-
mini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, necnon de
sacris ritibus et singulis Ecclesie mysteriis; cujus au-
ctor nihil de suo addidit, sed omnia e sacris Scripturis
et Patribus queritando collegit et pro viribus composuit,
respondens ad singulos pro tempore interrogantes, 33

Prologus, in quo interloquuntur Pontifex et Clericus. 33

Cap. I.—Contra atheos, quod est Deus. 37

Cap. II.—Deum esse, demonstratio prima ex sacris litte-
ris. 37

Cap. III.—Deum esse, demonstratio secunda, petita ab
ipso homine; qui de Deo notionem habet, loquitur et
inquirat. 39

Cap. IV.—Deum esse, demonstratio tertia ab ipsa crea-
tura et productione ejus, bona ordinatione, providen-
tia et dispensatione. 39

Cap. V.—Contra ethnicos multorum deorum cultores. 41

Cap. VI.—Contra eos qui fatum et fortunam impie docent,
et de astrologia. 43

Cap. VII.—Quod sacrosancta Trinitas solus sit Deus. 49

Cap. VIII.—Contra Judæos et Sabellium, et alios impie
doctores. 49

Cap. IX.—Evangelica dicta Sabellio opposita. Alia (ex V.
T.) contra Judæos et reliquas impias gentes. 51

Cap. X.—De Filio Dei unigenito et sancto Spiritu. 57

Cap. XI.—Contra Simonem magum, Manetem et similes,
nec non contra impios Bogomilos sive Cudugeros. 65

Cap. XII.—Contra Arium, Sabellium, Eunomium, Mace-
donium impiumque Apollinarium. 73

Cap. XIII.—Contra Nestorium Christi adversarium et
homicidiam. 75

Cap. XIV.—Contra gentes impias. 77

Cap. XV.—Contra impium Eulyben, Dioscorum stoli-
doque Armenios, Jacobitas, et cæteros Acephalos;
contra Sergium quoque et Pyrrhum atque Honorium et
cæteros Monotheletas. 81

Cap. XVI.—Contra impium Origenem, Didymum et Eva-
grium et hæreticos qui cum ipsis faciunt; et de resurre-
ctione mortuorum. 85

Cap. XVII.—Quod affectus superbiæ arrogansque existi-
matio sui, causa sit in hæresi incidentibus. 89

Cap. XVIII.—Contra impios Bogomilos, imaginum cul-
tuli repugnantes. 89

Cap. XIX.—Adversus Latinos. 97

Cap. XX.—Quenam sint a Latinis innovata. 101

Cap. XXI.—Contra eos qui vescuntur cibis traditione
ecclesiastica improbatis. 105

Cap. XXII.—Quod etiam in parvis cautum esse oportet.
109

Cap. XXIII.—Quod oporteat res divinas imagini-
bus representare pie et juxta traditam consuetudinem.
111

Cap. XXIV.—De prima synodo. 125

Cap. XXV.—De secunda synodo. 125

Cap. XXVI.—De tertia synodo. 135

Cap. XXVII.—De quarta synodo. 135

Cap. XXVIII.—De synodo quinta. 157

Cap. XXIX.—De synodo sexta et septima. 157

Cap. XXX.—Contra Barlaamum et Acudynum ho-
rumque similes divinam sacrosanctæ Trinitatis gratiam
impie reprobantes. 143

Cap. XXXI.—De S. Gregorio Thessalonicensi Thau-
maturgo. 145

Cap. XXXII.—Contra Latinos, quod ex solo Patre
Spiritus procedit. 157

Epilogus. De hæreticis in genere. 157

DE SACRAMENTIS. 175

Cap. XXXIII.—Quod septem sint Ecclesie sacra-
menta. 177

Cap. XXXIV.—De baptisate. 177

Cap. XXXV.—De chrisate. 177

Cap. XXXVI.—De divina Communione. 177

Cap. XXXVII.—De impositione manuum. 179

Cap. XXXVIII.—De matrimonio. 179

Cap. XXXIX.—De penitentia. 179

Cap. XL.—De sancto oleo. 179

Cap. XLI.—De resurrectione sive suscitatione corpo-
rum. 179

Cap. XLII.—Quare Verbum Dei non angelorum na-
turæ se univerit, sed hominum. 183

Cap. XLIII.—Quod Christus sacramenta ipse in se sus-
cepit. 185

Cap. XLIV.—Quod Salvator ipse Eucharistiam perfici-
endo celebravit. 189

Cap. XLV.—Quod sacerdos et pontifex maximus corpo-
raliter ordinatus Salvator fuit. 189

Cap. XLVI.—Quod honestum confugium benedixit Chri-
stus, atque cum Ecclesia sancta ipse in se representavit.
191

Cap. XLVII.—Quod nuptiis virginitatem Christus
præstulerit. 191

Cap. XLVIII.—Virginitatem esse connubium cum
Christo. 191

Cap. XLIX.—Quod penitentiam Christus ipse docuit.
195

Cap. L.—Quod opera penitentiae propter nos præstitit
Christus. 195

Cap. LI.—Quod propter penitentiam gratia solventi
et ligandi episcopis concessa est, idque a Christo. 195

Cap. LII.—Quod forma et habitus monachalis a peni-
tentia assumitur, et quare idem habitus angelicus vocetur
et habitus penitentiae, et quoniam sit ejus vis ac signifi-
catio. 197

Cap. LIII.—Quod etiam Salvator ipse docuit sacra hu-
jusmodi forma uti. 197

Cap. LIV.—Quæ sit sententia dicti Matth. viii, 22:
« Sinite mortuos sepelire mortuos suos. » 202

Cap. LV.—Quæ dicti Luc. ix, 62: « Nemo mittens ma-
num suam ad aratrum. » 202

Cap. LVI.—Quod olei sacri sive oratione consecrati
mysterium a Salvatore traditum fuit. 203

Cap. LVII.—Quare olei usus sit in sancto et magno
unguento sive chrisate, nec minus adhibeatur oleum in
euchelæo penitentium et infirmorum. 205

Cap. LVIII.—Quare sacerdos preces peragat super
nato infante? 207

Cap. LIX.—Expositio singulorum quæ sunt ante
baptisum, in baptisimo et post baptisum. 207

Cap. LX.—Quod Dominus quoque octava die nomen
accepit et Jesus appellatus est. 209

Cap. LXI.—Consideratio eorum quæ in divino bap-
tismo peraguntur. 211

Cap. LXII.—Susceptorem baptizandi recte de fide
sentientem et piæ esse debere. 215

Cap. LXIII.—Quæ sit vis et sententia vocis Aïleluia. 225

Cap. LXIV.—Quod diversa sit sententia formulæ,
« Baptizatur servus Dei, » et formulæ, « Ego baptizo ser-
vum Dei. » 227

Cap. LXV.—Quid baptizato chrisma sive unguentum
conferat? 229

Cap. LXVI.—Quod baptizatus unctusque chrisate,
habeat virtute ac potentia in se divinas gratias dotes tem-
pore manifestandas, excepto sacerdote. 229

Cap. LXVII.—Quare baptizandi tonsentur, induuntur-
que cucullo et humerali sindone. 231

Cap. LXVIII.—Quod lapis et scopus baptismi et chris-
matis sit communio mysteriorum. 235

Cap. LXIX.—Contra Latinos, quod infantes commu-
nionem accere non oporteat. 235

Cap. LXX.—Quod sacerdotis est aquam baptismi et
cætera sacra recte curare. 257

DE SACRO RITU SANCTI UNGUENTI. 237

Cap. LXXI.—De apparato et elixatione sancti unguenti.
239

- CAP. LXXII. — De sancti unguentii sacro ritu. 259
 CAP. LXXIII. — Consideratio precativis super unguento. 245
 CAP. LXXIV. — Quod omnes quidem fideles unguentum, soli autem episcopi et sacerdotes impositionem manus suscipiant. 247
 CAP. LXXV. — Quod invicem dantur sacramenta et mutuo invicem perficiuntur. 249
 CAP. LXXVI. — Quod septem potestates caeremoniarum curandarum in se habet episcopus. 249
 CAP. LXXVII. — Quod solum ab episcopo sacrum unguentum manuumque impositiones: et per eum in omnibus sacris ritibus gratia episcopalis praestatur. 251
 CAP. LXXVIII. — Quod fons sacerdotii est Christus, et ab illo per successores ejus gratia derivatur. 251
 DE SACRA LITURGIA. 255
 CAP. LXXIX. — Quid significet antistitis de sede episcopali descensio, et quid per sacra vestimenta, illorumque inductionem notetur? 255
 CAP. LXXX. — De episcopali pallio, et pectorali theca, et de pastorali baculo. 258
 CAP. LXXXI. — Septem esse indumenta episcopi, et quoniam haec et quid per singula significetur. 257
 CAP. LXXXII. — Quod humerale ex lana, neque ulla alia materia parari oportet. Et quomodo denotentur episcopum induunt. Et quid ejus versus occidentem processus. 259
 CAP. LXXXIII. — Quid significet quod benedictionem ab archiepiscopo accipiunt qui sub eo sunt episcopi, sacerdotes et clerici, quando voluit sacras stolas suas induere, atque caput et corpus oram illo inclinant. 261
 CAP. LXXXIV. — De illis quae in offertorio sive missa peraguntur. 263
 CAP. LXXXV. — Quid denotet in prothesi sive sacro ad dexteram bematis sito rituum acensae, et reliqua. 263
 CAP. LXXXVI. — Cur panis fermentatus offeratur. 265
 CAP. LXXXVII. — Quare panis ad sacram Missam oblatus sit quadrangularis et quadripartitus? 265
 CAP. LXXXVIII. — Non recte in hoc facere Latinos, quod infermentatus et rotundas hostias offerunt, eum Christatus carnem assumpserit et quatuor constantem elementis. 265
 CAP. LXXXIX. — Adversus Latinos infermentata offerentes. 267
 CAP. XC. — Quis sensus verborum Matth. xiv, 35. : « Simile est regnum caelorum fermento. » 269
 CAP. XCI. — Quare sub lege panes infermentati, sed sub Evangelii gratia fermentati? 269
 CAP. XCII. — De his quae in Missa peraguntur. 273
 CAP. XCIII. — Contra Armenos (aquam cum vino offerre recusantes). 275
 CAP. XCIV. — De oblativis in prothesi particulis pro sanctis piisque universis. 279
 CAP. XCV. — Quare suffitus post Missam? 285
 CAP. XCVI. — Quid notatur per steterulam et sacra opercula ac velamentum? 285
 CAP. XCVII. — Quenam episcopus et qui cum eo sunt significant? 289
 CAP. XCVIII. — Quidnam innuitur sacro bemate sive sacrario, mensaque sacra? 291
 CAP. XCIX. — Quod sicut et in caelis et in terra, ita stant ordine, et mysteriis communicant in sacrario et extra sacrarium sacerdotes et laici. 295
 CAP. C. — De auditore et quod hic est panis benedictus (qui loco Eucharistiae distribuuntur non communicantibus.) 301
 DE SACRO TEMPO ET EJUS CONSECRATIONE, 305.
 CAP. CI. — De edificatione sancti templi, et precibus quando ejus iudamentum ponitur. 305
 CAP. CII. — De sancto altari et templi inauguratione. 309
 CAP. CIII. — Quare antistes sindonem induit sequere tingit. 309
 CAP. CIV. — Quare in templi inauguratione laici excedere jubentur. 309
 CAP. CV. — Quare mota exportantur. 311
 CAP. CVI. — Quare ceromastics et aromata adhibentur. 311
 CAP. CVII. — Quare sacra mensa abluitur aqua. 313
 CAP. CVIII. — De sacris antiniis sive mappis, sacrarum mensarum vicariis. 313
 CAP. CIX. — De quatuor velamentis sacrae mensae. 313
 CAP. CX. — Quare vino et aqua rosacea abluitur. 315
 CAP. CXI. — Quare imbuitur unguento, acciniturque alleluja. 315
 CAP. CXII. — Quid innuant velamenta et contiguum sacrae mensae iustratum, ceteraque quae in illa conspiciuntur. 315
 CAP. CXIII. — Quid candelastrum, atque in tota sacra ante suffitus significat. 317
 CAP. CXIV. — Quare totam eadem unguento perlinet (episcopus vel sacerdos). 317
 CAP. CXV. — Quod post inaugurationem episcopus exiit sindonem et reliquias sanctorum reponit. 319
 CAP. CXVI. — Quare reliquias martyrum sub altari deponantur. 319
 CAP. CXVII. — Cur ex antiquo templo in novum portentur reliquiae. 321
 CAP. CXVIII. — Quare claudantur sacrae aditus fores, acciaturque illud (Psal. xxiii, 7), Attolite portas. 321
 CAP. CXIX. — Quare genua inclinet episcopus. 323
 CAP. CXX. — Quomodo sit ratio et sententia precativis caeremoniarum ante templi fores. 323
 CAP. CXXI. — Quod sit necessarium in quovis divino templo caeremonia quotannis celebrari. 325
 CAP. CXXII. — Quod decet quemlibet sacerdotem quotannis tempus ordinationis suae festum agere, atque illo die sacra facere. 325
 CAP. CXXIII. — Quod caeremonia in Ecclesia Thessalonicensi etiamnum quotannis celebrantur. 327
 CAP. CXXIV. — De ordine caeremoniarum. 327
 CAP. CXXV. — Quod CPoli mos a primis temporibus in via illi caeremonia quotannis celebrandi. 329
 CAP. CXXVI. — Quare unguento reliquiae perfundantur, ponanturque sub altari. 331
 CAP. CXXVII. — De sacro ritu divinarum antininarum, sive mapparum sacrae mensae, et quare plerumque ex lino conficiantur. 331
 CAP. CXXVIII. — Quomodo sit templi et rerum, quae in eo sunt, significatio. 333
 CAP. CXXIX. — Quod rebus Veteris Testamenti res gratis evangelicam adumbratae fuerit. 337
 CAP. CXXX. — Quod sacrarium aedium contemptoribus etiam aliorum sacrorum fructus perit. 337
 CAP. CXXXI. — Quod per templum unus in Trinitate Deus adumbratur. 337
 CAP. CXXXII. — Quid per mensam et quae in ea sunt: et quod Christus omnia. 339
 CAP. CXXXIII. — Quid per velamentum et quatuor ejus columnas. 341
 CAP. CXXXIV. — Quid per ceram quae offertur. 345
 CAP. CXXXV. — Quid per superiorem cathedram gradusque. 345
 CAP. CXXXVI. — Quid per interstyliam epistylisque compagem superius, ornatas causa additam, et per peplum. 345
 CAP. CXXXVII. — Quare in concha bematis sit sacellum quod prothesis dicitur et quid hoc significet. 347
 CAP. CXXXVIII. — Quod prothesis et quae in illa sunt, imaginem serunt Bethlehemi, et eorum quae circa nativitatem Christi, et adorationis magorum contigerunt. 347
 CAP. CXXXIX. — De semicyclo bematis et de velamento sacrae mensae. 347
 CAP. CXL. — Quid innuant multa lumina, duodena lumina, tercia lumina, caeteraque quae in ecclesia accendantur. 347
 CAP. CXLI. — Quam ob causam sacra sint in templo pepla, et pretiosus ornatus, et multiplex fragrans suffitus. 349
 CAP. CXLII. — De populi in templo statione. 351
 CAP. CXLIII. — Quando imperator intra sacrum bema communicat, et quomodo. 351
 CAP. CXLIV. — Quomodo proclamatur imperator. 351
 CAP. CXLV. — Quomodo in Ecclesia coronatur imperator. 353
 CAP. CXLVI. — Quare sacro unguento inungitur imperator et precibus inauguratur. 355
 CAP. CXLVII. — Quare novus imperator perungendus adducitur ab imperatoribus parentibus vel a senioribus dicitur. 355
 CAP. CXLVIII. — Quod olim preces in Ecclesia etiam pro proceribus et viris in dignitate constitutis peragebantur. 355
 CAP. CXLIX. — Quid significet quod pro sacro pallio super imperatoris vestes imperator induit, et quid innuat ex levi ligno sceptrum. 358
 CAP. CL. — Quid, quod in Sancta imperator novus ingreditur. 355
 CAP. CLI. — Quod in bema sive in sancta ingressus imperator communicat. 355
 CAP. CLII. — De statione fidelium et catechumenorum et peccatis gravatorum. 357

- CAP. CLIII. — Quod non omnes nunc cum catechumenis exire ecclesia jubentur. 357
 CAP. CLIV. — Quare ecclesiæ vestibula nartheces sive ferula appellantur et catechumenorum loca. 357
 CAP. CLV. — Quare in proemio precum extra templum consistimus, et quid notet quod nos apertis portis ingredimur, catechumenis et penitentibus extra manentibus. 359
DE SACRIS ORDINATIONIBUS, 361
 CAP. CLVI. — Duae ordinationes extra bema sive sacrarium fieri, lectoris et subdiaconi: in bema autem tres, diaconi, presbyteri atque episcopi. 361
 CAP. CLVII. — Omnia ecclesiastica a solo perfici episcopo. 363
 CAP. CLVIII. — Quomodo lector ab episcopo ordinetur. 363
 CAP. CLIX. — Quare signaculo utantur in lectore, et quod tonsura ubique fieri debeat. 363
 CAP. CLX. — Quamnam debeant a lectore peragi. 363
 CAP. CLXI. — De subdiacono. 367
 CAP. CLXII. — Subdiaconi ordinatio. 367
 CAP. CLXIII. — Quare candida tunica sive stichario induatur cingaturque subdiaconus. 367
 CAP. CLXIV. — Quamnam subdiaconis peragenda sint. 369
 CAP. CLXV. — De diaconis. 369
 CAP. CLXVI. — Quod diaconi, illorum septem more, et iudices et administrationum maximarum curatores constituntur. 369
 CAP. CLXVII. — Quare subdiaconus vel diaconus ordinandus testimonio ornatur a septem presbyteris, non a diaconis. 371
 CAP. CLXVIII. — Quod maturum annis ordinandum esse oportet. 371
 CAP. CLXIX. — Ordinatio diaconi. 371
 CAP. CLXX. — Quod ordinandus quando ordinatur preces pro omnibus fundere debet, easque tunc maxime esse efficaces. 379
 CAP. CLXXI. — Quod episcopus in ordinatione ordinandum triplici signaculo consecrat. 379
 CAP. CLXXII. — Quid innuitur per hoc, quod ordinatus erigitur, et sacris induitur vestimentis. 381
 CAP. CLXXIII. — Quid per horarium sive stolam, et quare hanc sinistro humero diaconus imponit. 381
 CAP. CLXXIV. — Quare vocetur horarium; et quod diaconi illo ornati sex alas Seraphicas imitantur. 381
 CAP. CLXXV. — Quid significet quod diaconus osculatur sacram mensam, manumque et genam episcopi et diaconos. 383
 CAP. CLXXVI. — Quare diaconus, nec non presbyter septem dies continuos sacros officio perfungitur. 383
 CAP. CLXXVII. — De presbytero. 383
 CAP. CLXXVIII. — Quare triginta annorum ætate presbyter ordinatur. 383
 CAP. CLXXIX. — Ordinatio presbyteri. 383
 CAP. CLXXX. — Quare presbyter horarium sive stolam gestat velut de collo ante pectus dependentem. 387
 CAP. CLXXXI. — Quid penula denotet. 387
 CAP. CLXXXII. — Quare ratione divinis panis tremendi depositi iustar datur ordinatio presbytero. 389
 CAP. CLXXXIII. — Quod pericali plenum est sacrae missæ officium negligere. 391
 CAP. CLXXXIV. — Quare diaconus et presbyter jamjam ordinati, ille postremas preces, hic eas quas retro ambonem in ecclesia sicut recitat. 393
 CAP. CLXXXV. — De vestimentis quas competunt sæcularibus, quando diaconi vel presbyteri ordinantur. 393
 CAP. CLXXXVI. — De sacris vestimentis, tunica ampliciore, subucula et cæteris. 393
 CAP. CLXXXVII. — De episcopo. 393
 CAP. CLXXXVIII. — Quod nisi per suffragia electus nemo episcopus consecratur. 397
 CAP. CLXXXIX. — De sacris suffragationibus, et quod omnes episcopi provincie illis interesse debeant, ad minimum tres. 397
 CAP. CXC. — Quare ratione inter suffragantes episcopos medius sedet charophylax. 399
 CAP. CXCI. — Quod preces sunt cum suffragia ferenda sunt. 399
 CAP. CXCII. — Quod eligentes ferre debent suffragium ordine temporis quo electi sunt, non gradus vel dignitatis. 405
 CAP. CXCIII. — De episcopo eligendo in archiepiscopum qui synodo alicui intersit. 405
 CAP. CXCIV. — Archiepiscopi sententiam pro divina sorte haberi. 405
 CAP. CXCIV. — Electis nolentibus, alia electio suscipitur. 405
 CAP. CXCVI. — Quomodo fiat renuntiatio. 405
 CAP. CXCVII. — Quod in renuntiatione illa usus precum et suffragii et luminum. 405
 CAP. CXCVIII. — De ordinatione episcopi. 407
 CAP. CXCIX. — De ejus confessione primoque signaculo. 407
 CAP. CC. — Quid denotent in solo descripta, tres fluvii, civitas et aquila. 407
 CAP. CCI. — De primo signaculo. 409
 CAP. CCII. — Quod solemnitas renuntiatio sit instar consensus documentorum et instrumentorum desponsationis: dotis autem traditio, sanctaque munera dotabilia et arrhabones gratia sunt confessio, signaculum crucis, osculumque. 409
 CAP. CCIII. — Quare mappa nam episcopalem induit, et quare recens electus primo ingressu non egreditur. 411
 CAP. CCIV. — Quare a presbyteris usque ad sacras fores adducitur recens electus. 415
 CAP. CCV. — Ordinatio episcopi. 415
 CAP. CCVI. — Quare Evangelium ordinandi episcopi capiti imponitur. 415
 CAP. CCVII. — Quare episcopum alloquentes (Sanctum dominum) nuncupant et magnam illi tribuunt sanctionem. 417
 CAP. CCVIII. — Quid per humerale denotetur. 421
 CAP. CCIX. — Quid significet quod cum Evangelium legitur et in divinæ missæ celebratione episcopus humerale exiit. 421
 CAP. CCX. — Quid vox Dignus, quam super ordinandum pronuntiant; et quid osculum sacra mensæ, et quo primo episcopi dextram genamque, et cæterorum ora osculatur. 423
 CAP. CCXI. — Quis sit ritus osculi in ordinatione patriarcharum. 423
 CAP. CCXII. — De ordine patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum. 423
 CAP. CCXIII. — Contra Latinos, unam tantum causam in SS. Trinitate esse Patrem, ne plura principia inducantur. 423
 CAP. CCXIV. — Quomodo pacem precetur plebi ante apostolicam lectionem, et quare pacem precaturus, benedictionem prius ab archiepiscopo accipit. 427
 CAP. CCXV. — Quod in communione sacra primus accipit nuper ordinatus episcopus, et quomodo illa celebratur. 427
 CAP. CCXVI. — Quod ritus episcopum post ordinationem in cathedra velut throno suo inaugurandi, enthronismum Ecclesie ejus indicet, qui nunc propter gentium inurias cessavit. 427
 CAP. CCXVII. — Quare civitatem persequitur recens ordinatus et benedictionem impertit omnibus. 429
 CAP. CCXVIII. — Quare recens ordinatus episcopus ab imperatore et pro eo precatur, et quomodo hoc pridem factum fuerit. 429
 CAP. CCXIX. — Quod episcopalis dignitas non ita ut prius honoratur a regibus, unde ira Dei provocatur. 431
 CAP. CCXX. — Quod canonicis constitutionibus adversum est, episcopos a rege transponi in alia loca, dextram regis osculari, et episcopos ac præpositos. 431
 CAP. CCXXI. — Quod principes sæculares non debent sacra curare, atque ex rebus Deo consecratis lucrum petere. 433
 CAP. CCXXII. — Quod episcopus electus ter osculum figit, et quomodo osculum quodque fiat. 433
 CAP. CCXXIII. — Quare ad tertium et ultimum osculum suffragii cum aqua rosacea offertur, et de actione sive scripto quo singuli ordinationis ritus exponuntur. 437
 CAP. CCXXIV. — De constitutione et ordinatione patriarcharum. 437
 CAP. CCXXV. — Quod ab imperatore ipso præsentem dignitatem patriarcha electus suscipit. 439
 CAP. CCXXVI. — Quomodo fiat decretum de ejus electione. 439
 CAP. CCXXVII. — Contra eos qui dicunt quod imperator patriarcham facit. 439
 CAP. CCXXVIII. — Quod is qui antea sacerdos non erat, prius ordinatur sacerdos antequam decretum de ejus electione accipiat. Et de patriarchæ promotione sive declaratione per imperatorem. 441
 CAP. CCXXIX. — Quare imperator pallium et encolpium sive thecam sacram reliquiarum ad electum patriarcham mittit, baculum vero ipse manu sua illi porrigit. 441
 CAP. CCXXX. — De enthronismo patriarchæ et de pectus ab antistite datur, et quantum fas, illi redditur. 443
 CAP. CCXXXI. — De divinis et magnis antistitibus pe-

trij Alexandrino et Joanne Chrysothomo C. Pol. quod mortui etiam in throno sive cathedra sua collocati sunt propter patrem pristino more ab illis accipiendam. 415
 CAP. CCXXXII. — De enthronismo Patriarchæ. 415
 CAP. CCXXXIII. — Quomodo ordinatio patriarchæ fiat qui episcopus antea non fuerat. 449
 CAP. CCXXXIV. — Patriarcham quoque subseae canonibus, atque si episcopus ordinandus est, confessionem suam edere Ecclesiæ. 449
 CAP. CCXXXV. — Quod episcopi quando patriarcha ordinandus est, templum non per mediam portam, sed a latere dextro ingrediuntur. 451
 CAP. CCXXXVI. — Ab archiepiscopo Heracleensi, si præsens ille fuerit, patriarcham ordinari; sin, a primo quoque aliorum archiepiscoporum. 451
 CAP. CCXXXVII. — Quomodo in ordinatione patriarchæ osculum fiat. 453
 CAP. CCXXXVIII. — Quod omnibus sacerdoti, uulsi cuiusque gradus, partibus Saviour per seipsum est perfunctus. 455
 CAP. CCXXXIX. — Quod et sacerdos et doctor et princeps sacerdotum Christus secundum humanam naturam est ordinatus a Patre. 455
 CAP. CCXL. — Quod post transfigurationem Christus Duodecim et Septuaginta discipulos uelut ordinatos ante faciem suam misit ad prædicandum. 457
 CAP. CCXLI. — De ordinationibus variis extra sacramentum sive bema, præfectorum atque ecclesiasticorum officiorum, ac primum de magno recondo. 461
 CAP. CCXLII. — De magno sacellario et magno scenophylace sive custode vasorum sacrorum. 46
 CAP. CCXLIII. — De magno chartophylace et sacelli præfectorum. 465
 CAP. CCXLIV. — De protedico sive primo defensore Ecclesiæ. 465
 CAP. CCXLV. — De cæteris in uniuersam clericis. 465
 CAP. CCXLVI. — Quamobrem intra bema in ordinatione episcopi, presbyteri, diaconi dicitur *divina gratia*, extra bema autem in cæteris officiis *gratia sancti Spiritus*. 465
 CAP. CCXLVII. — Quod primores et iudices ordinati Euangelium e manibus episcopi accipiunt. 466
 CAP. CCXLVIII. — Quod sacræ personæ officiis ecclesiasticis fungi debent, et non, sicut quibusdam in locis et Trapezunte, laici. 465
 CAP. CCXLIX. — Quod monachi non ordinati non debeant constitui confessarii. 467
 CAP. CL. — Quare mandatum datur (ad episcopalem auctoritatem denoustrandum). 467
 DE PŒNITENTIA. 469
 CAP. CCLI. — Esse pœnitentiam, si quis continenter humiliter seipsum sequere habeat peccatorem ac prostetur, et ad confessionem properet. Neque quemquam inter homines esse purum a peccatis. 469
 CAP. CCLII. — Quid esse omnibus pœnitentia, et sacerdotibus et laicis. 471
 CAP. CCLIII. — Salvatoris et apostolorum proprium hoc fuisse opus prædicare pœnitentiam, et hoc ante omnia ab episcopis et sacerdotibus fieri debere. 473
 CAP. CCLIV. — Veram hanc esse prædicationem, quam ad pœnitentiam Christianos excitat. 473
 CAP. CCLV. — Quod attendendum sit ad eos qui pœnitentiam se prostentur, atque genuinos pœnitentes cum accedunt suscipiendos; eos qui simulatione hoc faciunt, examinandos. 479
 CAP. CCLVI. — De confessione, quomodo hæc fieri debent. 479
 CAP. CCLVII. — Quomodo sedere et comparatus esse debeat qui confessionem audit; et quomodo ille qui committitur. 481
 CAP. CCLVIII. — Tris esse in nobis quibus uel recte agimus uel peccamus, quas et tripartitas dicuntur animæ facultates, rationabilem, irascibilem et concupiscibilem. 482
 CAP. CCLIX. — Tris esse in nobis alia quibus bona uel mala operamur, mentem, sermone, et actiones quas corpore edimus. 481
 CAP. CCLX. — Quæ per mentem recte aguntur per rationabilem facultatem et irascibilem atque concupiscibilem; et quæ in contrarium accidunt non attendentibus. 481
 CAP. CCLXI. — Quæ recte faciat homo ratione cum tripartita facultate animæ si attendat, et quæ peccat si attendere neglexerit. 485
 CAP. CCLXII. — Quasnam actiones bonæ per tripartitam animæ facultatem attendente hominæ, et quasnam præuæ non attendente. 485
 CAP. CCLXIII. — Quod necessaria cuiilibet homini est confessio, siquidem omnes delinquimus. 485
 CAP. CCLXIV. — Etiam pie uiuentem oportere sub obe-

diencia vivere et a Patre dirigi, nec abimetipso confidere. 487
 CAP. CCLXV. — Quare pœnitentialis et monachalis habitus angelico nomine appellatur? 489
 CAP. CCLXVI. — Quare ut plurimum qui nunc ad episcopatum perueniunt, prius sunt monachi? 489
 CAP. CCLXVII. — De monachali perfectione. 489
 CAP. CCLXVIII. — Quid notet quod sine calcæis est et nudus, capiteque intacto. 491
 CAP. CCLXIX. — Quid quod ita nudus adducitur, excipitur uinis, procidit, et cætera. 491
 CAP. CCLXX. — Quare pœnitentiales in interrogatione constant et responsione, hique fieri ut sponte ac uoluntate promitti demonstratur. 491
 CAP. CCLXXI. — Quid indicet tonsura capillorum. 493
 CAP. CCLXXII. — Quasnam significatio precum quas tonsuræ præmittuntur. 495
 CAP. CCLXXIII. — Quid denotet sacer monachorum habitus quo induitur. 497
 CAP. CCLXXIV. — Quod monachus habitu suo conditionem mortis Christi imitatur. 499
 CAP. CCLXXV. — Quod post osculum et ceremonias uniuersas, supremum bonorum, sacræ cœnæ communio. 505
 DE MONESTO ET LEGITIME CONIUGIO. 505
 CAP. CCLXXVI. — Quare coronis in nuptiis utantur? 505
 CAP. CCLXXVII. — Non esse matrimonio iungendum orthodoxum cum secus sentiente. 507
 CAP. CCLXXVIII. — De arrhabonibus futurarum nuptiarum. 507
 CAP. CCLXXIX. — De sacro ritu benedictionis nuptiarum. 509
 CAP. CCLXXX. — De sponsore in nuptiis. 509
 CAP. CCLXXXI. — Quod conjugum benedictio proprium episcopi est opus. 509
 CAP. CCLXXXII. — Quod conuubio iungendi puri esse debent et in sacro benedicti templo et sacræ Cœnæ fieri particeps. 511
 DE SACRO RITU SANCTI OLEI SIVE EUCHÆLÆI, 515
 CAP. CCLXXXIII. — Quare in euchælii ritu septem sunt presbyteri, et quare etiam sæpe tres propter sacerdotum raritatem. 515
 CAP. CCLXXXIV. — Quod maxima sit sacri olei efficacia. 517
 CAP. CCLXXXV. — Contra uoluntatem Latinorum circa euchælium. 517
 CAP. CCLXXXVI. — Quod aliud sit euchælium, aliud oleum quo mortui perunguntur. 519
 CAP. CCLXXXVII. — Quod monachis defunctis oleum, laicis puluis ex thuribulo inspergitur. 519
 CAP. CCLXXXVIII. — De sacro euchælii ritu. 523
 CAP. CCLXXXIX. — Quare in omnibus sacramentis duplices adhibeantur preces. 525
 CAP. CCXC. — Sacramenta ex duplici re constare, materiali et spiritali, quoniam et nos ex duplici substantia sumus. 525
 CAP. CCXCI. — Quæ et quanta sacrum oleum operetur. 529
 CAP. CCXCII. — Oportere asservari quod ex unctione sacri olei reliquum manet. 531
 CAP. CCXCIII. — Sacerdotum delicta ab episcopis corrigi et castigari debere. 533
 DE SACRA PRECATIONE. 535
 CAP. CCXCIV. — De saluifica appellatione et inuocatione Domini nostri Jesu Christi, quæ uere sacra ac diuina est precatio. 541
 CAP. CCXCV. — De sanctis Patribus nostris Callisto patriarcha C'pol. et Ignatio. 543
 CAP. CCXCVI. — Quibus uerbis sacra precatio continetur. 545
 CAP. CCXCVII. — Quod omnes Christiani, sacerdotes, monachi et laici, debent statim, quantum possunt, temporibus in nomine Christi orare. 547
 CAP. CCXCVIII. — Quod intra diei et noctis spatium septem celebrentur laudationes, præter sacram Misaam. 549
 CAP. CCXCIX. — Quæ ob causam septem laudationes sint. 549
 CAP. CCC. — Quare uesperis hymnos in sanctos et sancta festa inchoamus. 553
 CAP. CCCI. — Quod sacræ cœnæ liturgia sola et a Salvatore tradita sacerdotibus proprium opus sit, nec cum aliis censetur uel computatur precatio. 553
 CAP. CCCII. — Quod retinendus sit ordo cætionum in Ecclesiis, et de Typico Hierosolymitano. 555
 CAP. CCCIII. — De officio quod media uoce peragitur, et quid denotet ligni pulsatio. 557
 CAP. CCCIV. — Quid significet, quod absente sacerdote

initium precum faciunt a formis SS. Patrum nostrorum.	357
CAP. CCCVI. — De psalmo quinquagesimo.	357
CAP. CCCVII. — De psalmo CXVIII qui incipit: Maxá- prou of ápasuot.	359
CAP. CCCVIII. — Quamobrem mane ac vespere recita- tur Symbolum fidei.	359
CAP. CCCIX. — De ordine matutini officii, et primum quid significet vela portarum templi aperiri, atque per illas introire, et sufflari.	362
CAP. CCCX. — De novem hymnis Biblicis qui ex Cano- num præscripto canuntur.	369
CAP. CCCXI. — De Psalmis canticisque quæ a sedenti- bus concinuntur.	369
CAP. CCCXII. — De brevi et diffusiore (in sanctum vel festum aliquod) hymno.	371
CAP. CCCXIII. — De hymno in quo vox ἀπρόσβροτος frequenter, et de laudibus et de magna doxologia.	371
CAP. CCCXIV. — De hymno trisagio.	375
CAP. CCCXV. — Quænam sententia Trisagii, « Sanctus, sanctus, sanctus, » etc.	375
CAP. CCCXVI. — Quæ sententia Trisagii hymni, « Sancte Deus, sancte fortis, sancte immortalis, miserere nostri. »	375
CAP. CCCXVII. — Contra Petrum Fullonem.	373
CAP. CCCXVIII. — De Trisagio hymno et oratione « Pater noster, » iterata expositio.	377
CAP. CCCXIX. — De doxologia « Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, » et a quibus composita fuerit.	377.
CAP. CCCXX. — Succincta interpretatio sanctissimæ ora- tionis, « Pater noster, »	379
CAP. CCCXXI. — Quare misericordiam in omnibus precactionibus et ante quaslibet precactiones exposcimus.	383
CAP. CCCXXII. — Quid designent acclamationes in precactionibus, « Sapientia, » et, « Attendamus, » et, « Sa- pientia erecti. »	385
CAP. CCCXXIII. — De precactione in fine sive dimissio- ne officii ecclesiastici.	387
CAP. CCCXXIV. — De prima hora.	389
CAP. CCCXXV. — Quare hora quaslibet, et in cæteris ordinibus officii ecclesiastici, oramus, « Domine miserere, » quadraginta (dies).	389
CAP. CCCXXVI. — De cæteris horis, tertia, sexta et nona: ac simul de prima.	391
CAP. CCCXXVII. — De Psalmis horæ tertiæ, sextæ et nonæ.	391
CAP. CCCXXVIII. — Quod universi sacrarum agendorum ordines tribus temporibus obeundi bene constituti sunt propter honorem SS. Trinitatis, ac ne otiosi negligentes simus.	393
CAP. CCCXXIX. — De ordine typicorum.	395
CAP. CCCXXX. — De beatitudinibus Salvatoris, earum- que succincta expositio.	395
CAP. CCCXXXI. — De vespertino officio et quod tria præcipua officia ab altari initium capiunt, et in eo desi- nunt, matutinum, sacra corporis et sanguinis Christi litur- gia et vespertinum.	395
CAP. CCCXXXII. — Tres primores Psalmos peculiari- ter ad Christum Dominum referri.	397
CAP. CCCXXXIII. — Quid significant vespertini in- gressus, et cur inclinat se sacerdos, et iterum surgit, ascenditque ad altare et ingreditur.	397
CAP. CCCXXXIV. — Quare in vespera diei sabbati splendidior ingressus et in cæteris Dominicis sancto- rumque festis.	397
CAP. CCCXXXV. — Quid significet ingressus in officio matutino.	397
CAP. CCCXXXVI. — Quod in monasteriis quoque die Dominica in matutino ingressus sit ad resurrectionis si- gnificationem.	397
CAP. CCCXXXVII. — De præviis quæ quotidie propo- nuntur, et quid hæc significant.	399
CAP. CCCXXXVIII. — De continenti supplicatione, et de precibus, quod omnino sint necessariæ.	399
CAP. CCCXXXIX. — De processione in Nartheco, et cæteris extra templum precibus ac litanis.	399
CAP. CCCXL. — De postremis in processione precibus.	399
CAP. CCCXLI. — Quare semper lampades præferantur.	399
CAP. CCCXLII. — De fractione panis.	399
CAP. CCCXLIII. — De ordine completorii officii quod post cœnam decantatur.	399
CAP. CCCXLIV. — Quod oporteat servare quæ commu- niter designata sunt.	399
CAP. CCCXLV. — Principium institutionum, præceptio- numque et ordinis cautionum.	399
CAP. CCCXVI. — De vespertina cantione.	623
CAP. CCCXLVII. — Quid sufflari qui tacite fieri solet ante vespertinum et matutinum officium.	623
CAP. CCCXLVIII. — De tribus parvis antiphonis in cantione vespertina.	631
CAP. CCCXLIX. — De cantione matutina.	635
CAP. CCL. — De precibus quæ in nartheco ecclesie recitantur, et de sufflari qui ibi fit, et de ingresso in tem- plum, et quid per hæc significetur.	631
CAP. CCLI. — De psalmo quinquagesimo.	645
CAP. CCLII. — De cantico inter tertiam et sextam horam in jejuniis, et de missa præsanctificatorum.	649
CAP. CCLIII. — Quare litanie extra ecclesiam fiant, et quare cruces in illis circumferamus sacrasque imagi- nes.	653
CAP. CCLIV. — Quare in vespertino officio et dum caput ex Proverbiis legitur, lumina accendantur, et de illio: « lux Christi omnibus apparet. »	657
CAP. CCLV. — Quod dum præsanctificata inferuntur, amplius etiam procideret nos oportet.	657
CAP. CCLVI. — De vigilia in prima hebdomada sacræ quadagesimæ.	659
CAP. CCLVII. — De pane sacro sanctissimæ Virginis qui in altum attollitur.	661
CAP. CCLVIII. — De bono ordine in convivio fratrum et precibus.	663
CAP. CCLIX. — De ritu panem Sanctissimæ in altum sustolendi.	663
DE FINE ET EXITU NOSTRO E VITA ET DE SACRO ORDINE SEP- ULTURÆ, et quæ pro memoria defunctorum solent fieri. 669	
CAP. CCLX. — De eo quod tremendis mysteris com- municare assidue oportet, quæ res est salutaris imprimi- s.	671
CAP. CCLXI. — De sepultura episcoporum, sacerdo- tum, nec non monachorum, laicorumque.	673
CAP. CCLXII. — Quare sacra Christi imago super ca- daver defuncti ponatur.	673
CAP. CCLXIII. — Quare cantetur hymnus Trisagii, quando defuncti in templum inferuntur.	675
CAP. CCLXIV. — De cœmeteriis, quomodo in illis cor- pora defunctorum sepeliuntur.	677
CAP. CCLXV. — De illis qui inordinate ac confuse faciunt omnia; idque vehementer grave ac molestum esse.	679
CAP. CCLXVI. — De illis qui neglecto ordine in bema ingrediuntur, cum nec sacerdotes nec monachi sint, ar- roganterque præ sacerdotibus et monachis stant vel ar- dent.	679
CAP. CCLXVII. — Quid denotet hymnus salutationis, qui super defunctis cantatur.	683
CAP. CCLXVIII. — Quid significet quod postea cani- tur, « Aeterna memoria. »	683
CAP. CCLXIX. — Quare pro defuncto tantum duode- cim fiant supplicationes.	687
CAP. CCLXX. — Quod defunctis utile sit imprimis sanctissimum cœnæ sacrificium.	687
CAP. CCLXXI. — De oblatione colyborum ex frugibus fructibusque, quæ solet pro defuncto fieri.	687
CAP. CCLXXII. — Quare tertia, nona et quadagesima die defuncti memoria celebratur.	691
CAP. CCLXXIII. — Quare annuam celebremus memo- riam eorum qui vita excessere.	691
EXPOSITIO DE DIVINO TEMPO ET DE SACRO ORDINE diaconis episcopisque ac de sacris stolis quibus horum quilibet induitur, necnon de divinis Missa, ubi singulo- rum quæ in illa divino ritu peraguntur, ratio redditur.	
1. Quinam est effectus sacri baptismi.	699
2. Qui unguenti sacri.	699
3. Quæ sacri templi ratio.	701
4. Quare duplex est templum.	703
5. Quid sacra mensa innuit.	703
6. Quid velum.	703
7. Quid cancelli.	703
8. Quid quod nomina quatuor evangelistarum pannis altaris intexta sunt.	703
9. Quid primum sacræ mensæ instratum, illique quæ superinficitur mappa sive palla.	703
10. Quare sacra mensa e lapide.	703
11. Quid denotet gradus quibus ad bema ascenditur.	703
12. Quænam designet episcopus ad altare ingrediens.	703
13. Quid Evangelium et crux posita in altari.	703
14. Quare sub altari sacræ martyrum reliquie.	703

15. Quare mensa sacra sacro unguento perfunditur. 705
16. Quare habet stragula quibus circumvestitur. 705
17. Quare edito in loco exolet. 705
18. Quosnam designent qui in bema te sive sacrario santi? 705
19. Quid suffitua. 705
20. Quid lumina. 705
21. Quid templi pars extra bema. 707
22. Quid vela ad portas narthecum. 707
23. Quid arabo sacra significet, 707
24. Quid ornatus ac pulchritudo templi. 707
25. Quid denotent quae offeruntur (oleum, cera et suffimentum). 707
26. Quinam significantur per sacerdotes. 707
27. Quinam per reliquos clericos. 707
28. Quinam per populum fidelium. 707
29. Quis praegretur ab episcopo. 709
30. Quinam sint ordines qui in bema te sive sacrario ordinantur. 709
31. Quid sit munus presbyteri telestici, qui baptizare et Eucharistiam consecrare potest, sed ordinare non potest. 709
32. Quid liturgicum munus in diacono. 709
33. Quid significetur per sticharium sive tunicam. 711
34. Quod diaconus et stichario utitur et orario. 711
35. Quid orarium sive stola diaconi, quam in sinistro humero gestat. 711
36. Quare diaconus, cum communicat, orario cingatur. 711
37. Quid significant undulae in stichario sive tunica episcopali. 711
38. Quid undulae et pocula in episcopali mandya sive pallio. 711
39. Quid denotet stola sacerdotalis. 711
40. Quid cingulum. 713
41. Quid quod vocant supergenuale. 713
42. Quid significant supermanicalia. 713
43. Quid casula. 713
44. Quid innuat per humerale et quare illud sit ex lana? 713
45. Quare detecto capite sacra faciant, excepto Alexandrino patriarcha, episcopi et sacerdotes. Et quod praestet non aperto capite sacra celebrare. 713
46. Quid significet quod ex cathedra descendit episcopus. 717
47. Quid, quod sacris vestimentis induitur. 717
48. Quid quod ad occidentem portas ingreditur templi. 717
49. Quare simul concinantur psalmi et hymni de Dei in nos per Christum gratis. 717
50. Quod primum appellamus Deiparam. 717
51. Secundo loco sanctos. 719
52. Tertio et postremo loco ipsum Salvatorem nostrum. 719
53. Quid denotet episcopus inferius stans extra bema sive sacrarium, et quid stantes cum episcopo diaconi. 719
54. Quid significet prima sacerdotum egressio ex bema te, et eorumdem cum episcopo dum Evangelium ferunt ingressus. 719
55. Quid illud: Venite, adoremus: et quid denotent fausta, cum antistes ingreditur, acclamationes. 719
56. Quid quod revertitur episcopus et sacrarium intrat. 719
57. Quid quod sancta porta claudantur, et aperiantur grendiente episcopo. 721
58. Quid quod circulo suffitum facit circa sacram mensam. 721
59. Quid significet duplex cerasus, et quare Evangelium cruce episcopus signet. 721
60. Quid Trisagii hymnus doceat. 721
61. Quare episcopus iteram cruce signet Evangelium cum cereo triplici. 721
62. Quid significet quod redit ad sacerdotum subsellia, et quod ex illis cruce signat cum cereo triplici. 721
63. Quid quod in subsellis sacerdotum sedet et quid denotet formula, « Pax vobis omnibus. » 721
64. Quare primo lectio ex apostolo recitatur, deinde Evangelium. 723
65. Quomobrem durantibus apostolicis lectionibus se-deant episcopi et sacerdotes, non autem diaconi. 723
66. Quare ante Evangelii lectionem concinatur « Alle-luia. » 723
67. Quid per lectionem Evangelii significetur. 723
68. Quare ante Evangelii lectionem fiat suffitua. 723
69. Quare cum legitur Evangelium, episcopus humerale deponat. 723
70. Quare diaconus humerale complicatum ferat mensam, et triplicem cereum teneat atque ante sancta praecedat. 723
71. Quid significet quod episcopus de subsellis sacerdotibus descendit, et cum triplici cereo ter signaculum crucis facit. 723
72. Quid quod idem accedit ad altare et precatur. 723
73. Quid quod catechumeni exterae habentur. 723
74. Quomodo oporteat dona et pro quibus particulas de hostia sacra offerre. 723
75. Quomobrem episcopus lavet se antequam sacra ingrediatur. 727
76. Quomodo divisorum donorum ingressus fiat cum pompa ac splendore. 727
77. Quare sacerdotes qui una ingrediuntur, orent pro episcopo, et regni Dei faciant mentionem. 727
78. Quare fideles in magno introitu coram sacerdotibus praecedant. 727
79. Quare sacerdotes in ingressu etiam vacua sacra vasa teneant. 729
80. Quomobrem divina dona in sacra mensa obtegantur. 729
81. Quare preces ab omnibus exposcat episcopus. 729
82. Quid denotet, quod post ingressum cruce signet populum cum cereo triplici. 731
83. Quare sacra fores post crucis signaculum occludantur. 731
84. Quare sanctum recitetur Symbolum, et osculum impertiat. 731
85. Quare divina dona obtecta maneant donec Symbolum absolutum fuerit. 731
86. Quomodo Trisagii hymnus intra et extra bema decantetur. 731
87. Quomobrem sanctorum et sanctissimae Dripserae in sacra missae celebratione episcopus faciat mentionem. 735
88. Responso adversus eos qui blasphemae affirmant nos credere quod precibus divina dona perficiuntur. 735
89. Quid oratio Luminica doceat ostendatque. 739
90. Quare episcopus humerali iterum sese induat. 739
91. Quid significet Unus sanctus, unus Dominus, et quid per hoc doceatur. 741
92. Quid denotet quod in sublime divinus panis attol-litur. 741
93. Quare in quatuor partes dividat episcopus sacrum panem, et ita illas ponat ut formam crucis referant. 741
94. Quare aquam ferventem affundat mysteriis sive vino consecrate. 741
95. Quare fervida aqua etiam in pressanctificatis adhibeatur. 745
96. Quod Salvatoris sacram actionem imitatur episcopus, quando panem in partes dividit. 745
97. Quomodo communicant episcopi et sacerdotes. 745
98. Quid denotet, quod communicaturi sacerdotes exoculantur episcopi dexteram genamque. 745
99. Quare sacerdotes in bema te sive sacrario manibus et labris, laici cochleario et extra bema sumunt sacra mysteria. 745
100. Quid significet quod post mysteria fit suffitua, additurque: « Exaltare Deus. » 745
101. Quid sit panis benedictus, et quod ille vice Eucharistiae datur his, qui ad sacram communionem non imparati. 745
102. Quam rationem habeant particulae de sacra hostia in honorem sacrae Virginis et pro sanctis viventibus ac mortuis oblatae Deo, et quid illis conferant. 747
103. Sacerdotem oportere attendere pro quonam particulam sacram offerat. 747

SOCIETA EXPOSITIO DIVINI ET SACRI SYMBOLI, RECTE AC SINCERE FIDEI NOTIAE, 751

EJUSDEM EXPOSITIO UTILISSIMA DE SACRI SYMBOLI VOCIBUS ET SIGNIS. Ex quibus S. Scripturae locis collecta et adversus quos composita fuerit. 805

CAPITA SIVE, UT AB ALIIS APPELLANTUR, ARTICULI DOCTRINAE FIDEM UNICAM NOSTRAM Christianorum quantum fas est fieri, complectentes, perspicue exposita a beato archiepiscopo Thessalonicensi Symeone. Et quod eadem capita in divino Symbolo comprehendantur. Et de virtutum commendatione quam eadem fides continet. 819

RESPONSIONES AD NONNULLOS QUIERITA EPISCOPI qui haec ex illo percontatus est, 821

- Proœmium.** 829
- Quæstio I.** — Quæ ratione angelus sæpe sub hominis forma appareat, et quomodo de non transfiguretur in angelum lucis. Quomodo versetur atque ille expers materiæ et incorporeus. Et num angeli sub aliis apparere formis valeant? 831
- Quæstio II.** — Quomodo fiat in nobis respiratio, quæ ratione infans respiret in utero matris, et quomodo respiratio intercepta homo exanimetur? 837
- Quæstio III.** — Quæ ratione angeli Deo adsistant, et quomodo, ut in Jobi libro, medius inter ipsos steterit diabolus. Item unde angeli cognoscant quid Deus velit, et quæ ratione dæmon ad tenebras damnatus possit versari coram facie Dei? 839
- Quæstio IV.** — Egressas a corporibus animas num singuli an plures angeli excipiant, et num sine angelo egrediantur. Quomodo possit excipi anima expers materiæ, et quorsum abeat. Num possit ab igne contineri sicut anima Divitis? 841
- Quæstio V.** — Quæ ratione spiritus quidam sint personales, ut angeli et animæ, ac sub forma apparentes, licet expertes materiæ; alii autem destituti forma, ut aer et venti? 847
- Quæstio VI.** — Quomodo sermo internus sermonis nomine veniat, externus enim merito appellatur sermo quem loquimur. Et quomodo sermo sonum equat cum sit expers materiæ? 847
- Quæstio VII.** — Num præter inferiores equas sunt alia systemata aquarum supracælestium, et quomodo illæ subsistant? 849
- Quæstio VIII.** — Quare athel (Muhammedani) tot myriades fidelium et infantum et tam longo jam tempore, puerosque maxime baptizatos et omnium rerum igraros rapiunt? Num Deus nullius ex his rationem habet, et quare universi sic traduntur? 849
- Quæstio IX.** — Num Deus causa sit transgressionis Adami et incredulitatis gentium, siquidem inviti traduntur. Ac si non sit causa Deus, quomodo puniuntur qui traduntur inviti? 851
- Quæstio X.** — Num indigni sacerdotis sacrificium, et baptismus et quæcunque agit, valida sint necne? 859
- Quæstio XI.** — Num is qui indigne ordinatur, gratiam accipiat necne, et num admittenda quæ ab eo peraguntur? 859
- Quæstio XII.** — Indignus aliquis ordinatus ad sacerdotium factusque Pater spiritualis, an peccata valide emittat, et cum ei sæpius non est mandatum, num remittere peccata possit; et cum monachus est simplex spiritualiter fungi muovere valet? 859
- Quæstio XIII.** — Indignus si quis fiat sacerdos aut episcopus, ordinetque dignos et indignos, atque constituat confessarios, et omnes obeant sacrum munus, num hæc omnia Deo accepta sunt? 859
- Quæstio XIV et XV.** — Sacerdotes, qui proxima nocte cum uxoribus suis concubuerunt utrum debeant sacramentum celebrare necne? Num die Sacramentum celebrare fas sit consuetudine uti mulieris? 865
- Quæstio XVI.** — Quid Patri spirituali sive confessario faciendum, viris et uxoris sacramentum. Quadragesimæ tempore non continentibus se iuvicem, et sacris mysteriis uti desiderantibus? 867
- Quæstio XVII.** — Si ordinatus quis fuerit, quare opus sit sacris vestimentis; atque num possit ne stola sacrum officium peragere? 867
- Quæstio XVIII.** — Quid significet quod in sacrorum angelorum imaginibus conspicitur mantille, et qui nimbus circa angelorum sanctorumque capita, et circularis nubi-formis figura in angelorum manibus? 869
- Quæstio XIX.** — Quare episcopi non induantur toga multis notata crucibus aut sacco. Atque, si hoc faciunt, num sit reprehendendum? 869
- Quæstio XX.** — Quid denotet mitra gestatio, et unde Romanus et Alexandrinus morem illa utendi acceperint; item quare cæteri episcopi sacrum officium peragant capite deo-recto? 871
- Quæstio XXI.** — Quare pontifex max. tempore Veteris Test. citidam habebat in capite, pedibus vero nudus erat: noster autem episcopus sacra obil capite aperto, et calcatus? 873
- Quæstio XXII.** — Quid significet linteam cui corpus Christi et sanguis superponitur, et quid tonsura lectoris ac sacerdotis? 875
- Quæstio XXIII.** — Quare reversus ab apostasia tantum sacro unguento ungetur, non iterum baptizetur. 875
- Quæstio XXIV.** — Num quis quis jam est confessus, eadem iterum confiteri aliis debeat? 875
- Quæstio XXV.** — An fas sit sanctæ Quadragesimæ tempore baptizare vel celebrare nuptias? 875
- Quæstio XXVI.** — Quomodo Dominus venturus sit in secundo adventu suo, et quale Dei regnum, et lumen expers vespere? 877
- Quæstio XXVII.** — Numquid et Paradisus et omnis creatura die extremo immutanda sit, et quomodo? 877
- Quæstio XXVIII.** — An finis futurus sit sub exitum septemæ æonum, an octavo ævo, vel quando is sit futurus? 879
- Quæstio XXIX.** — Quidam vestimenta sacerdotum quando templum ingrediuntur exosculantur; alii crucem in terra signant: equis huius rei usus. 879
- Quæstio XXX.** — Si episcopus iratus castiget aut sacris interdicit, vel sacerdos vel confessarius hoc sustineat facere, num id bonum sit, et quid faciendum si qui castigatur nolit admittere? 879
- Quæstio XXXI.** — De excommunicato, quomodo gerere se debeat. 881
- Quæstio XXXII.** — Quid ei faciendum, qui se ipsum sacris prohibuit aut anathemati subject? 881
- Quæstio XXXIII.** — Equid majus sit, manus sacerdotis aut monachi conditio? 881
- Quæstio XXXIV.** — Quænam peccata ad mortem sive mortalia. 883
- Quæstio XXXV.** — Cum principes sacerdotum sint perinde patriarcha, metropolitæ et episcopus, quænam inter illos differentia, et quomodo alius alio sit superior? 883
- Quæstio XXXVI.** — Num bonum ac probandum sit quod episcopi facultatem dant monachis confessiones peccatorum audiendi, atque hi licet sacerdotes non sint, promiscue benedicunt et remittunt peccata? 883
- Quæstio XXXVII.** — Quænam differentia inter episcopum et sacerdotem; et quare non ordinet sacerdos, etsi sacramentum celebrat ac baptizat? 885
- Quæstio XXXVIII.** — Num solum episcopum nullo presbytero vel diacono præsentem sacramentum cum fas sit celebrare? 885
- Quæstio XXXIX.** — Quare ut lectores plures simul ordinet episcopus, non etiam plures simul diaconos et presbyteros solet ordinare. Et num debeat extra celebrationem sacramentum ordinare sacerdotes? 887
- Quæstio XL.** — Num fas sit ex necessitate, ubi nullus presbiter est sacerdos, diaconum alicui sacramentum ministrare? 889
- Quæstio XLI.** — Accepimus etiam monachos in desertis solos communionem impertire; et num debeat ita agere, et quomodo communicandum sit. 889
- Quæstio XLII.** — Si sacerdos aut alius fidelis per iræ æstum verbis Deum abnegaverit, quid faciendum; et an tali sacerdoti sacra facere liceat? 889
- Quæstio XLIII.** — Peccatorum patratorem, si contineatur, recipiendum esse, et quænam ex hoc utilitas? 891
- Quæstio XLIV.** — Num propter omnia peccata etiam minima homo penis fiat obnoxius? 891
- Quæstio XLV.** — Num quisquam a peccato immunis moriatur? 891
- Quæstio XLVI.** — Varias interfecto tempore oblationes qui accepit sacerdos, num ex omnibus offerre debeat? 891
- Quæstio XLVII.** — Quid sint particule et quid valeant efficere cum offeruntur. Item num offerre fas sit pro mulieribus quæ hæreticis impiisve cohabitaverunt. 893
- Quæstio XLVIII.** — Num ab uno presbytero possit oleum sanctum confici? 893
- Quæstio XLIX.** — Si quis sacerdotem aliqua in re dignam condemnatione existimet, nec credat se posse ab eo sanctificari, quid illi faciendum? 893
- Quæstio L.** — Num sacerdos, qui in peccatum prolapsus est, possit ab episcopo vel synodo iterum ordinari aut quavis ratione ad sacrum munus revocari. 895
- Quæstio LI.** — Quare non data sit dæmonibus penitentia sive conversio, sed tantum hominibus? 895
- Quæstio LII.** — Quodnam jejunium homini, et quomodo dicatur Quadragesima, quæ pluribus quam quadragesima diebus constat, et quomodo decimatio, qua dies decimamus. 897
- Quæstio LIII.** — Quare jejunemus quartam feriam hebdomadis et Parasceven cæteraque jejunia. Et num laicos quoque tantumdem jejunare fas sit? 899
- Quæstio LIV.** — Unde jejunium Quadragesimæ et sanctorum apostolorum Deiparæ Virginis, et quis illa primum instituerit? cum sint qui novum illud esse contendunt. 899
- Quæstio LV.** — Unde traditio de missa præsanctificationum, et quare perfecta non sit, et quare in aliis jejunis non celebretur, unde quidam negant cætera jejunia tradita esse ab apostolis. 905

- Quæstio LVI. — Quare praesacramenta non in aliis etiam
jejunis celebrantur. 908
- Quæstio LVII. — Num praesacramentalis sanctis donis
aliquid per preces accedat? 909
- Quæstio LVIII. — Num in Missa praesacramentorum
fragmentum divini panis an integer offerri debeat? 911
- Quæstio LIX. — Quare et in aliis sanctis diebus non cele-
bretur missa Praesacramentorum. 911
- Quæstio LX. — Equis primus tradiderit divinum sacra-
mentum habitum monachorum, quare angelicus dicatur,
et quæ sit illius traditi ratio. 911
- Quæstio LXI. — Quam significationem habeat indu-
menta monachi, et num semper huic illis indutum esse
oporteat. 915
- Quæstio LXII. — Quibus ex infirmitate aut ob aliam
causam sedentes psallunt, sive in itinere, sive in nave,
sive dum: alii totum precum officium absolvant vesperi,
alii alio tempore: quid igitur faciendum? num officium
precum ideo quia sedeat aliquis, intermittendum, vel
aliter agendum? 915
- Quæstio LXIII. — Num simul manibus operari et
psallere sive precari deceat? 917
- Quæstio LXIV. — De septem ætatibus sive tempori-
bus, et quando horum finis? 917
- Quæstio LXV. — Num finem habiturus sit mundus? 919
- Quæstio LXVI. — Quomodo peccata cuiusque in judi-
cio extremo manifestabuntur? 919
- Quæstio LXVII. — Quis apud Theologum Gregorium
Nazianzenum denotet vox *συνούσιος* (cicatrices veluti
remanentes in poenitentibus de peccatis post baptismum
admissis)? 919
- Quæstio LXVIII. — Quid spud S. Macarium caligo et
fictor? 921
- Quæstio LXIX. — Num remissionem consequatur
quicquid constiterit, idque et tribus horis, ut ait Chry-
sostomus? 921
- Quæstio LXX. — Unde apostoli acceperint ansam tra-
dendæ remissionis peccatorum ac poenitentiam? 921
- Quæstio LXXI. — Quare in hac vita multos modos do-
mittentis se ad nos benignitatis, bonitatis ac poenitentiam
Deus demonstrat, in altera autem rigide atque in æternum
punit, ubi igitur ejus bonitas? 925
- Quæstio LXXII. — Quidam confessionarii, ex turpis
læcri cupiditate fortassis, injungunt accedentibus poeni-
tentibus elemosynas facere, et donum querunt: in
detrimentum sacerdotum ætatem prohibent ad ecclesiæ
conferre, et ad liturgias, licet et illud bonum esse existi-
munt. Queritur utrum horum sit melius? 925
- Quæstio LXXIII. — Num debeant Patres confessionari-
um elemosynas postulare, ut ipsi eas distribuant? atque
si accipiant habeantque, quid illis agendum? 933
- Quæstio LXXIV. — Sacerdos liturgiam celebrandam
in se suscipiens si eam non celebret, quid proit et qui
pro illa faciendâ donum obtulit, et num ad illam obena-
dam sit obligatus? 935
- Quæstio LXXV. — Quodam sit genus optimum ele-
mosynæ? 935
- Quæstio LXXVI. — Si quis habeat decem numismata,
præstetque sint captivus unus et pauper decem, cuiam
ex his largietur? 935
- Quæstio LXXVII. — Daturus elemosynam num dabit
ipse per se an per Patrem spirituales? 935
- Quæstio LXXVIII. — Quomodo blasphemi in Spi-
ritum sanctum æque in hoc, æque in futuro ævo pec-
catum remittitur? Numquid igitur etiam in futuro ævo
est peccatorum remissio? an major est Spiritus sanctus
Patre Filioque? 935
- Quæstio LXXIX. — Quis sensus verborum, « Septies
per diem te laudavi; » et quanam sunt septem illæ lau-
dationes? 937
- Quæstio LXXX. — Quis est qui tantas et tam multa
primus tradidit suscipiendas molestias, exercitationes,
labores doloresque, afflictiones carnis et vexationes, vir-
ginitatis et senectutis studium, ac: super omnia summam
patientiam ac submissionem? quam ob causam hæc emittit,
et quæ ex his utilitas? 945
- Quæstio LXXXI. — Si acciderit ut inter offerendum
effundantur sacra, vel ab animali quodam consumantur:
ecquid faciendum? 945
- Quæstio LXXXII. — Quomodo oporteat communicare
infirmos, qui in templo præsentibus adesse nequeunt?
949
- Quæstio LXXXIII. — Si per oblivionem sacerdotis
contingat unionem sacramentalem non fieri, et vacuum
illud poculum obtulerit, quia faciendum? 951
- De SACRAMENTO, ad plerumque monachorum quemdam sacro
diaconi munere ornatum nec non ab episcopo deinde
erectum ad gradum presbyteri. 953

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI QUINTI.